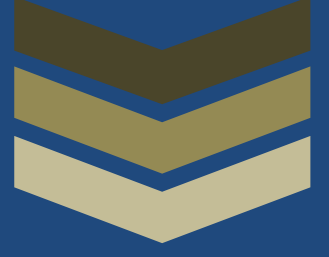

ORTA SEVİYESİ

4

İÇİNDEKİLER

RİSALE-İ NUR	1
LEMALAR	2
Yirmidördüncü Lem'a	2
Yirmibeşinci Lem'a	10
Yirmialtıncı Lem'a	25
Yirmiyedinci Lem'a	64
Yirmisekizinci Lem'a	65
Yirmidokuzuncu Lem'a	79
Otuzuncu Lem'a	86
Otuzbirinci Lem'a	132
Otuzikinci Lem'a	132
Otuzüçüncü Lem'a	132
PIRLANTA	199
Prizma - 3	200
PERSPEKTİF	200
İMAN VE İSLÂM ÖTESİ BİR MAZHARİYET	200
DUA AMEL MÜNASEBETİ	202
MEDH Ü SENADA DENGE	205
NEFİS VE ŞEYTAN ALDATMASI	208
MAHRUMİYETLER KUŞAĞINDA FİLİZLENEN AKSİYON	210
SAHABE İMAN VE AKSİYONU	213
NAMAZIN ZİKİR VE TEVBE BUUDU	218
DUYGULARDA İTİDAL	221
DÜŞÜNCE EKSENİ	223
DEVLET-İ EBED MÜDDET	223
İMTİHAN UNSURLARI	226
İNSANİYET-İ KÜBRÂ	229
TARİHİ AÇILMA DEVRELERİ	232
HÜMANİZM	235
AMELLERİN FİZİKÎ TEZAHÜRLERİ	239
İDEAL-REALİTE DENGESİ	242
MANTIK VE HİS DENGESİ	244
MATERYALİST ZİHNİYET KARŞISINDA İSLÂM	248
DİN EKSENİ	251
ŞEFKAT TOKATLARI	251
TEVBE VE İSTİĞFAR	254
HÜCUMÂT-I SİTTE	256
HAYALDE İSTİKAMET	260
SILA-İ RAHİM VE ÖMRÜN UZATILMASI	263
KUR'ÂN'DAKİ KISSALAR	266
İRŞATTA KEMMİYET MESELESİ	268
TEBLİĞDE VESİLE FAKTÖRÜ	270
BİR KERE DAHA NAMAZ	273
BAZI TASAVVUFÎ ESASLARDAN KESİTLER	277
HZ. MESİH VE MİSYONU	283
KARUN	288
ALLAH (CELLE CELÂLUHU)	291
GAYRETİMİZ VE GAYRET-İ İLÂHÎ	307
BÜYÜTEÇ	309
"BENİ ANLAYAMADILAR"	309
İNSAN-ESMÂ-İ İLÂHİYE MÜNASEBETİ	313
NORMO-MAKRO ÂLEM MÜNASEBETİ	316
KULLUK ŞUURUNDA MÜKEMMELLİĞİ YAKALAMA	318
AKİBET ENDİŞESİ	321
MUSİBET, MÜKÂFAT VE İNSAN	324
HIRİSTİYANLIĞIN İSTİKBALİ!	327
LAFZATULLAH VE TEDAİ ETTİRDİKLERİ	330
AKTÜEL	332
NEVRUZ GERÇEĞİ	332

HOŞGÖRÜDE DENGE	335
TOPLUMDAKİ ÇEŞİTLİLİK	337
EHL-İ KİTAP'LA DİYALOG	340
HOŞGÖRÜ ORTAMI VE ATMOSFERİNİ SÜREKLİ KILMA	343
SEVGİ KAHRAMANLARI VE KENDİLERİNİ BEKLEYEN MUHTEMEL İMTİHAN UNSURLARI	347
MERKEZ-MUHİT HATTINDA HOŞGÖRÜ	351
BİLGİ ÇAĞI VE MEDENİYETLER ÇATIŞMASINA DAİR	353
HOŞGÖRÜ VE MEDYA	357
Prizma - 4	359
PERSPEKTİF	359
Kur'ân'da Hz. Musa ve Kavmi	359
ASHAB-I UHDUD VE BİR ÇOCUK	378
YENİLENME VAR YENİLENMEDEN İÇERU	384
BENLİK DUYGUSU	388
İŞİĞA HASRET GÖNÜLLER	391
YEİS BATAĞI	394
GÜNAHLAR VE SEDD-İ ZERÂİ'	397
LÜTUF VE İHSANLA İMTİHAN	403
TEBLİĞDE USÛL VE YÖNTEM	406
TARİHTEN GÜNÜMÜZE HİCRET	410
HİZMETTE ÜSLUP	414
DÜŞÜNCE EKSENİ	417
SEVİYELİ TEMSİL	417
İRŞATTA BİR ÖLÇÜ	423
KİTAP OKUMA	428
İLİM VE BİLİM	432
AHİRET İNANCI	439
TEVHİD İNANCI	445
HAKK'IN ÜSTÜNLÜĞÜ	448
İSLÂM'DA ŞEKİLCİLİK YOKTUR	452
DİN EKSENİ	457
EFENDİMİZ'İN TARİFLERİ İÇİNDE KUR'ÂN	457
NAMAZ.. NAMAZ.. NAMAZ	493
RÂBİTA	498
MİRAC	502
SEKİNE	505
KÂBE HAKİKATİ	511
HZ. MESİH VE NÜZÛL KEYFİYETİ	516
AHİR ZAMAN FİTNELERİ	522
KÂBE'YLE MÜNASEBETİ AÇISINDAN MİRAC	526
ÜSLUP FARKLILIĞI	532
EFENDİMİZ'İN ŞECAAT VE ŞEFKAT UFKU	542
EFENDİMİZ'İ ZİYARET	550
BİR İNSANDA İKİ KALB OLMAZ	553
DENGE	557
İÇTİMAÎ ADALET	561
BÜYÜTEÇ	568
AKIL VE İRADENİN ZAFERİ	568
“NE CENNET SEVDASI, NE CEHENNEM KORKUSU”	571
İ'LÂ-YI KELİMETULLAH VE RIZA-YI İLÂHİ	574
TEBLİĞDE İKİ ÖNEMLİ ESAS: SİDK VE EMANET	579
CENNET YAMAÇLARINDA DOLAŞMAK	582
SA'D B. MUAZ	586
RUH İNSANININ PORTRESİ	589
Prizma – 5	601
PERSPEKTİF	601
SADAKAT VE VEFAYA DAİR	601
İDARECİLERE KARŞI TAVRIMIZ	605
CAHİLİYE İÇİNDE YAŞAYIP CEHALETE BULAŞMAYANLAR	609
MAZHARİYETLERİ İDRAK	616
HATALARI AZA İNDİRME	622
MUHASEBE VE MUHASEBE KAHRAMANLARI	626

EN İSABETLİ HİZMET YOLU	643
YOL DÜSTURLARI	646
İSLÂM HER DEVİRDE YAŞANMIŞTIR	649
EFENDİMİZ'İN DİLİNDEN GÜNÜMÜZE BAKAN HABERLER	655
BEDDUA VE ALLAH'A HAVALE ETMEK	660
DÜŞÜNCE EKSENİ.....	663
EBÛ HANİFE, ONA MUASIR DÂHİLER VE FİKİR HÜRRİYETİ	663
OSMANLI NEDEN KÂMİL HİLÂFETİ UYGULAMADI?	667
KULLUK BİR İMTİHANDIR	671
İÇTİMAÎ HAYATTA DÜNYA-AHİRET MUVAZENESİ	675
MADDECİLİK FİKRİ İFLAS ETMİŞTİR	680
DİN EKSENİ	684
RAMAZAN'IN RÛHÂNÎ İKLİMİNDEN İSTİFADE	684
CAHİLİYE DÖNEMİ SADAKA VE İYİLİKLERİ	687
FÛYÛZÂT HİSLERİNDEN FEDAKÂRLIK	690
İNANCIN AMELLE BESLENMESİ	693
KUR'ÂNÎ EMİRLERDE TEDRİCİLİK	698
DUANIN KABULÜNE VESİLE: SALAVÂT	704
İNSANIN SÛRET-İ RAHMAN ÜZERİNE YARATILIŞI	707
HÛSNÛZAN VE SUİZAN	714
MELEKLERİN YARATILIŞ HİKMETLERİ	717
BÜYÜK ZATLARA MUHABBETTE ÖLÇÜ	720
PEYGAMBER MESAJLARININ ÖZÜNDEKİ BİRLİK	724
KÂİNATIN ALTI GÜNDE YARATILMASI	727
DÖRT HALİFENİN HİLÂFETE LİYAKATI	734
NASİHAT, ALLAH'IN GAYRETİ VE KULUN HAKKI	739
BÜYÜTEÇ	743
KÂİNATLARIN FİHRİSTİ: İNSAN	743
GAYE-İ HAYAL OLMAZSA...	748
MÜSPET HAREKETİN ÖLÇÜSÜ	752
ADEM ŞERR-İ MAHZDIR	756
UZAYDA CANLILAR VAR MI?	760
REENKARNASYON DÜŞÜNCESİ VE ÖTE HAYAT	763
KURAN EZBER	768
MEAL	772
ALLAH KELÂMI KUR'ÂN-I KERİM'İN	773
AÇIKLAMALI MEALİ	773
2. BAKARA SÛRESİ	773
3. ÂL-İ İMRAN SÛRESİ	815
4. NİSÂ SÛRESİ	869
FIKİH	876
FIKİH DÜNYAMIZ	877
I- İSLÂM HUKUK TARİHİ	877
Fıkıh-Hukuk	877
İslâm Hukukunun Doğuşu	878
İslâm Hukukunun Özellikleri	878
İslâm Hukukunun Kaynakları	879
Kaynaklar Hakkında Kısa Bir Tahlil	880
İslâm Hukukunun Başlangıç Dönemi	880
İslâm Hukukunun Gelişme Dönemi	881
Sahabe Dönemi Özellikleri	882
Sahabe Sonrası Gelişme Süreci	883
Hadis ve Re'y Ekolü	884
İslâm Hukukunun Tedvîni	885
Mezheplerin Tekevvünü	885
Hadis ve Re'y Ekolü Sınıflandırması	885
Yaşamayan Mezhepler	887
İslâm Hukukunun Duraklama Dönemi	887
İslâm Hukukunda Kanunlaştırma Çalışmaları	888
Günümüz ve İslâm Hukuku	889
II- İSLÂM HUKUKUNUN ÖZELLİKLERİ	890
İslâm Hukuku ve İlahîlik Vasfı	890

İslâm Hukuku ve Evrensellik Vasfı	890
İslâm Hukuku ve Sorumluluk	891
İslâm Hukuku ve Kolaylık	892
İslâm Hukuku ve Müeyyideler	892
İslâm Hukuku ve İhtilaf	893
İslâm Hukuku ve Hürmet	895
İslâm Hukuku ve Fert-Toplum Dengesi	895
İslâm Hukuk Kaideleri ve Değişmezlik ya da Değişebilirlik	896
İslâm Hukuku ve Tatbik Edilmiş Olması	898
İslâm Hukuku ve Kanunlaştırma	900
Sonuç	900
III- KAVRAMLAR VE USUL ETRAFINDA	903
Fıkıh mı İslâm Hukuku mu?	903
Fıkıhta Dünü Kutsamak, Dışlamak veya Anlamak	905
Fıkıh Statik mi Dinamik mi?	907
Fıkıh Korumacı/Kollamacı Tavır	909
Fıkıh ve Tedricilik	910
Fıkıh ve Esneklik	913
Modern ve Geleneksel Fıkıh	914
Fıkıh, Fakih ve Modernist	915
Fıkıh Mutlak Çözüm Aracı mıdır?	917
İçtihat Kutsi mi Beşerî mi?	918
İçtihat ve Doğruların Çokluğu	920
Fıkıhta Kolaylaştırma veya Zorlaştırma	921
Fıkıhta İlet, Hikmet, Sebep ve Menat	923
Mezhepler ve Mezhepler Arası Münasebetler	924
Mezheplerde Görüş Ayrılıkları ve Hak ve Hakikatin Hatırı	926
Sahabe ve Adalet	928
Fıkıhî Görüşlerdeki Detaylar	931
Dinde Reform, Re-Form ve Basın	932
Aydınlanmadan Kaynakları Tahrife	933
Farklı Bir Boyutu ile Tarihsellik ve Tarihselcilik	937
IV- İBADETLER ETRAFINDA	939
A- NAMAZ	939
B- ORUÇ	954
C- Zekât	959
D- HAC	966
E- KURBAN	968
V- İKTİSADİ VE TİCARİ HAYAT ETRAFINDA	977
Akitlere Ait Esaslar	977
Sanayi Devrimi, Şirketleşme ve Şirketlerde Akit Serbestiyeti	979
Örnek Şirket Sözleşmesi	983
Vade Farkı ve Taksitle Alışveriş Caiz midir?	984
Alışverişte Aşırı Aldatma; Gabn-i Fahiş	990
Finans Kurumları, Kâr-Zarar Ortaklığı ve Faiz	994
Finans Kurumunun Verdiği Kâr Miktarını Vererek Borç Alma	995
İyne, Vefa, İstiğlâl, Teverruk Satışları veya Faizsiz Finans Karşılama	996
Çağdaş Murabaha	998
Haram Sermaye ile Açılmış İşyerinden Alışveriş	1001
Kazanca Haram Bulaşan İnsan Ne Yapmalı?	1002
Cuma Namazı Vakti Alışveriş	1006
Vakıf Malının Satın Alınması	1007
Mortgage Sistemi ile Ev Almak Caiz mi?	1009
Mortgage ve Maslahat	1015
Karz-ı Hasen ya da Allah Rızası İçin Borç-Ödünç	1017
Borçtan Sakınma ve Borç Verme Mecburiyeti Üzerine	1024
Vadesi Gelmiş Borcun Başka Para Birimine Çevrilmesi	1027
Ödeme Tarihi Geciken Borca İlave veya Gecikme Zammı	1029
Borçtan İndirim Caiz midir?	1030
Kredi Kartları ve POS Makinaları	1031
Borç Ödemede Özel ve Tüzel Kişi Farkı	1034
İzinsiz CD Kopyalamak, Korsan Kitap, Kaçak Program: Telif Hakkı	1035

Emanetin Tazmini	1038
Sigorta	1039
Hayat Sigortası	1044
VI- GÜNLÜK HAYATTA SIK KARŞILAŞILAN SORULAR ETRAFINDA	1055
Müslüman Tatil Yapar mı?	1055
Fakirlik Dindarlığın, Zenginlik Modernliğin Parçası mı?	1056
Allah'ın Ahkâmı ile Hükmetme	1057
Münkeri El ve Dil ile Önlemek veya Ona Buğzetmek	1059
Dinde Zorlama Yoktur Ayeti ve Şaşırtıcı Yorum	1061
Peygamber Gönderilmeyen Kavimler	1062
7 Soruda Kaza ve Kader	1063
İstihare Yapmak mı, İstihareye Yatmak mı?	1069
Vesvese Hastalık mıdır?	1070
Sağlık Terörü ve Tabii Hak Tartışmaları Etrafında Ötenazi ve Hükümü	1075
Yaşam Destek Ünitesinin Fişini Çekmek	1078
Tedaviyi Red ve Tevekkül Anlayışı	1080
Rahimdeki Sağlıksız Çocuğun Kürtajı	1081
Çocuk Sahibi Olmak İstemeyen Bayan Tüplerini Bağlatabilir mi?	1086
Şarkı ve Türkülerde Allah'a İsyân Sözlere ve Tekfir	1087
Araba Kullanma Esnasında Cep Telefonu ile Konuşmak ve Sağlık	1088
Türbede Dua mı, Türbeye Dua mı?	1091
Hurafe, İslâm ile Münasebeti, Bidat ile Farkı ve İstismar Konusu	1093
Manasını Anlamadan Kur'ân Okuma ile Sevap Kazanılır mı?	1094
Kur'ân'ın Anlaşılması Şart Değil mi?	1098
Günahlara Batanın Kurtulması İmkânsız mı?	1099
Adak, Nezir, Yemin Kavramları ve Şükür Münasebeti	1100
Çalışmak İbadet midir?	1101
Sefer Mesafesi Hâlâ 90 Kilometre mi?	1102
Sefer Ruhsatlarından İstifadede Seferin Mahiyeti Önemli mi?	1105
Vatan-ı Aslı, Vatan-ı İnkâm ve Vatan-ı Süknâ Ne Demektir?	1107
İslâm'da İntihar Saldırılarının Hükümü Nedir?	1107
Hedef ve Vesilede Meşruluk Şartı	1112
Beyaz Yalan Söylemek Caiz Midir?	1114
Satranç ve Satranç Oynamanın Hükümü?	1117
İmtihanlarda Kopya Çekmek Kul Hakkını İhlal midir?	1118
Domuz Eti Neden Haram?	1119
Haram Olduğu Zannedilen Eşyanın Hediye Olarak Kabulü	1122
Haram Mal Miras Olarak Alınabilir mi?	1123
Kafeste Kuş, Akvaryumda Balık Beslemek Caiz midir?	1125
Kahve Falına Bakmak İnsanı Günaha Sokar mı?	1127
Eşcinsellik	1128
VII- GAYRİMÜSLİM ÜLKELERDEKİ PROBLEMLER ETRAFINDA	1134
Dârü'l-Harb, Dârü'l-İslâm ve Ülke Statüleri	1134
Azınlık Fıkhı mı Zaruret Ahkâmı mı?	1138
Sahte Evlilik: Green Kart Evliliği ya da Paralı Evlilik	1141
Gayrimüslim Mezarlığına Gömülme	1143
Gayrimüslim Kadınlar Yanında Tesettür	1145
Kâfirin ve/ya Gayrimüslimin Gıybeti Caiz midir?	1148
ABD'de Ramazan Kültürü Oluşturma	1153
HADİS	1158
RİYÂZUS-SÂLİHİN	1159
BÖLÜM: 268	1159
MÜSLÜMANLARA EZİYET ETMEMEK VE İNCİTMEMEK	1159
BÖLÜM: 269	1160
MÜSLÜMANLARA BUĞUZ ETME İLİŞKİ KESME VE SIRT ÇEVİRMENİN YASAKLIĞI	1160
BÖLÜM: 270	1161
BİR KİMSENİN SAHİP OLDUĞU DİNİ VE DÜNYEVİ NİMETLERİN ELİNDEN ÇIKMASINI İSTEMENİN HARAM KILINDIĞI	1161
BÖLÜM: 271	1161
GİZLİ ŞEYLERİ ARAŞTIRMANIN VE DUYULMASI İSTENMEYEN ŞEYLERİ DUYMAYA ÇALIŞMANIN YASAK OLUŞU	1161

BÖLÜM: 272	1163
ZARURET OLMADIKÇA KÖTÜ ZANDA BULUNMAMAK	1163
BÖLÜM: 273	1163
MÜSLÜMANI KÜÇÜK GÖRME VE AŞAĞILAMANIN YASAK OLUŞU	1163
BÖLÜM: 274	1164
MÜSLÜMANIN FELAKETİNE SEVİNMEMEK	1164
BÖLÜM: 275	1165
NESBE DİL UZATMANIN HARAM OLUŞU	1165
BÖLÜM: 276	1165
HİLE VE ALDATMANIN HARAM OLUŞU	1165
BÖLÜM: 277	1167
SÖZDEN CAYMA VE AHDİ BOZMANIN YASAKLIĞI	1167
BÖLÜM: 278	1168
BAĞIŞ VE YAPILAN ŞEYLERİN VE İYİLİKLERİN BAŞA KAKMA YASAĞI	1168
BÖLÜM: 279	1169
ÖVÜNMEK VE HAKSIZ YERE TAŞKINLIK YAPMANIN YASAKLIĞI	1169
BÖLÜM: 280	1170
ÜÇ GÜNDEN FAZLA MÜSLÜMANLARLA İLGİYİ KESMENİN YASAK OLUŞU	1170
BÖLÜM: 281	1172
FISILDAŞMA YASAĞI	1172
BÖLÜM: 282	1173
LÜZUMSUZ VE ŞİDDETLİ CEZALANDIRMANIN YASAK OLUŞU	1173
BÖLÜM: 283	1176
CANLILARI YAKMANIN HARAM OLUŞU	1176
BÖLÜM: 284	1176
ZENGİNİN BORCUNU GECİKTİRMESİNİN HARAM OLDUĞU	1176
BÖLÜM: 285	1177
BAĞIŞTAN DÖNMENİN MEKRUH OLUŞU	1177
BÖLÜM: 286	1178
YETİM MALI YEMENİN HARAM OLUŞU	1178
BÖLÜM: 287	1179
FAİZİN HARAM OLUŞU	1179
BÖLÜM: 288	1180
GÖSTERİŞİN (RİYA) HARAMLIĞI	1180
BÖLÜM: 289	1182
RİYA OLMADIĞI HALDE RİYA SANILAN ŞEYLER	1182
BÖLÜM: 290	1182
YABANCI KADIN VE GENÇ ÇOCUKLARA ŞEHVETLE BAKMANIN YASAK OLUŞU	1182
BÖLÜM: 291	1185
YABANCI BİR KADINLA BAŞBAŞA KALMA YASAĞI	1185
BÖLÜM: 292	1186
KADINLARIN ERKEKLERE, ERKEKLERİN KADINLARA BENZEME YASAĞI	1186
BÖLÜM: 293	1187
ŞEYTAN VE KAFİRLERİN DAVRANIŞLARINA BENZEMEME YASAĞI	1187
BÖLÜM: 294	1187
ERKEK VE KADINLARIN SAÇ BOYAMASINDA SİYAH RENKTEN SAKINMALARI GEREKTİĞİ	1187
BÖLÜM: 295	1188
BAŞIN BİR KISMININ TRAŞ EDİLİP BİR KISMININ UZUNCA BIRAKILMA YASAĞI	1188
BÖLÜM: 296	1189
İĞRETİ SAÇ TAKMA VE DÖVME YAPTIRMA, DIŞLERİNİ SÜSLÜ GÖRÜNSÜN DİYE TÖRPÜLETMENİN YASAKLIĞI	1189
BÖLÜM: 297	1190
SAÇ VE SAKALDAKİ BEYAZLAŞAN KILLARI KOPARMA YASAĞI	1190
BÖLÜM: 298	1191
ÖZÜRSÜZ SAĞ ELİYLE TAHARETLENMENİN MEKRUH OLDUĞU	1191
BÖLÜM: 299	1191
TEK AYAKKABI İLE GEZMENİN MEKRUH OLDUĞU	1191
BÖLÜM: 300	1192
UYKUYA YATARKEN YANGINA SEBEP OLABİLECEK ŞEYLERİ AÇIK BIRAKMA YASAĞI	1192
BÖLÜM: 301	1193
İŞ VE SÖZDE FAYDASIZ YÜKLER YÜKLEMENİN YASAKLIĞI	1193

BÖLÜM: 302	1193
ÖLÜLER ARKASINDAN FERYAD EDEREK AĞLAMANIN YASAKLIĞI	1193
BÖLÜM: 303	1196
FALCILARA VE GAYBTAN HABER VERDİKLERİNİ İDDİA EDENLERE İNANMANIN HARAM OLUŞU	1196
BÖLÜM: 304	1198
UĞURSUZLUĞA İNANMANIN HARAM OLUŞU	1198
BÖLÜM: 305	1199
CANLI RESMİ YAPMA VE BULUNDURMA YASAĞI	1199
BÖLÜM: 306	1202
AV, ÇOBAN VE ZİRAAT KÖPEĞİ DIŞINDA KÖPEK EDİNMENİN YASAKLIĞI	1202
BÖLÜM: 307	1202
HAYVANLARA ÇAN TAKMANIN MEKRUH OLUŞU	1202
BÖLÜM: 308	1203
PİSLİK YİYEN HAYVANLARA BİNMENİN YASAK OLUŞU	1203
BÖLÜM: 309	1203
MESCİDLERE TÜKÜRMEYİNİN YASAK OLUŞU	1203
BÖLÜM: 310	1204
MESCİDDE GÜRÜLTÜ YAPMANIN KERAHETİ	1204
BÖLÜM: 311	1205
KÖTÜ KOKULARLA MESCİDE GELME YASAĞI	1205
BÖLÜM: 312	1206
HUTBE ESNASINDA DİZLERİ DİKİP OTURMANIN MEKRUH OLUŞU	1206
BÖLÜM: 313	1207
KURBAN KESMEK İSTEYENİN ZİLHİCCE'NİN İLK ON GÜNÜ GİRDİĞİNDE HACILARA BENZEMEK İÇİN KENDİ SAÇ VE TIRNAĞINI KESMEMESİ GEREKLİLİĞİ	1207
BÖLÜM: 314	1207
ÜZERİNE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLAN ŞEYLERDEN PEYGAMBER, KABE, MELEKLER, GÖKYÜZÜ, GEÇMİŞ ATALAR, HAYAT, RUH, BAŞKAN, BAŞKANIN HAYATI, BAŞKANIN NİMETİ BİR KİMSENİN TÜRBEŞİ VE EMANETE YEMİN ETMENİN YASAK OLUŞU	1207
BÖLÜM: 315	1208
BİLEREK YALAN YERE YEMİNİN BÜYÜK GÜNAH OLUŞU	1208
BÖLÜM: 316	1209
YEMİNİ BOZAN KİMSENİN KEFFARETİNİ VERMESİ GEREKTİĞİ	1209
BÖLÜM: 317	1210
SÖZ ARASINDA YEMİN MAKSADI OLMASIZIN SÖYLENEN SÖZLERİN YEMİN SAYILMAYACAĞI	1210
BÖLÜM: 318	1211
DOĞRU BİLE OLSA ALIŞVERİŞTE YEMİN ETMENİN MEKRUH OLDUĞU	1211
BÖLÜM: 319	1211
ALLAH RIZASI İÇİN CENNETTEN BAŞKA BİR ŞEY İSTEMEMEK	1211
ALLAH İÇİN BİRŞEY İSTEYENİN GERİ ÇEVİRİLMEMEYECEĞİ	1211
BÖLÜM: 320	1212
DEVLET BAŞKANI VEYA İŞBAŞINDAKİLERE PADİŞAHLARIN PADİŞAHI DEMENİN HARAM OLUŞU	1212
BÖLÜM: 321	1212
GÜNAHKAR, BİD'ATÇI VE ZALİM KİMSELERE EFENDİ VE BEY İFADELERİYLE HİTAP ETMENİN YASAK OLUŞU	1212
BÖLÜM: 322	1213
HASTALIKLARA SÖVMENİN MEKRUH OLUŞU	1213
BÖLÜM: 323	1213
RÜZGARA SÖVMENİN YASAK OLUŞU VE RÜZGAR ESERKEN NE SÖYLENECEĞİ	1213
BÖLÜM: 324	1214
HOROZA SÖVMENİN MEKRUH OLUŞU	1214
BÖLÜM: 325	1214
BİR KİMSENİN ŞU YILDIZ SAYESİNDE YAĞMURA KAVUŞTUK DEMESİNİN YASAK OLDUĞU	1214
BÖLÜM: 326	1215
MÜSLÜMANA KAFİR DEMENİN HARAM OLUŞU	1215
BÖLÜM: 327	1215
KÖTÜ SÖZ VE FENA LAKIRDININ YASAK OLUŞU	1215

BÖLÜM: 328	1216
KONUŞMADA EDEBİYAT YAPMANIN MEKRUH OLUŞU	1216
BÖLÜM: 329	1217
NEFSİM MURDAR OLDU DEMENİN MEKRUH OLUŞU	1217
BÖLÜM: 330	1217
ÜZÜME KERM DEMENİN MEKRUH OLUŞU	1217
BÖLÜM: 331	1218
EVLENME GİBİ ŞERİATA UYGUN BİR MAKSAD OLMADIKÇA BİR KADININ GÜZELLİĞİNİN BAŞKA BİR ERKEĞE ANLATILMASININ YASAK OLUŞU	1218
BÖLÜM: 332	1218
DUA EDERKEN KESİN İFADELER KULLANMAK GEREKTİĞİ, “DİLERSEN BENİ BAĞIŞLA” DİYEREK DUA ETMENİN MEKRUH OLDUĞU	1218
BÖLÜM: 333	1219
ALLAH VE FALANCA DİLERSE DEMENİN DE MEKRUH OLDUĞU	1219
BÖLÜM: 334	1219
YATSIDAN SONRA ALLAH’IN RIZASI OLMAYAN KONUŞMALARIN MEKRUH OLDUĞU ..	1219
BÖLÜM: 335	1220
KADININ KOCASININ ÇAĞRISINA UYMA ZORUNLULUĞU	1220
BÖLÜM: 336	1220
KADININ KOCASININ İZİNİ OLMASIZIN NAFİLE ORUÇ TUTMASININ HARAM OLUŞU	1220
BÖLÜM: 337	1221
İMAMA UYANIN İMAMDAN ÖNCE BAŞINI SECDE VE RÜKUDAN KALDIRMASININ HARAM OLUŞU	1221
BÖLÜM: 338	1221
NAMAZDA ELİ BÖĞÜRE KOYMANIN MEKRUH OLUŞU	1221
BÖLÜM: 339	1221
NAMAZ KILMANIN MEKRUH OLDUĞU DURUMLAR	1221
BÖLÜM: 340	1222
NAMAZDA GÖZLERİ GÖĞE DİKMENİN YASAK OLUŞU	1222
BÖLÜM: 341	1222
NAMAZDA BAŞI SAĞA SOLA ÇEVİRMENİN MEKRUH OLUŞU	1222
BÖLÜM: 342	1223
KABİRLERE DOĞRU NAMAZ KILMANIN YASAK OLUŞU	1223
BÖLÜM: 343	1223
NAMAZ KILAN KİMSENİN ÖNÜNDEN GEÇMENİN HARAM OLUŞU	1223
BÖLÜM: 344	1223
MÜEZZİN KAMETE BAŞLADIĞINDA NAFİLE KILMANIN MEKRUH OLUŞU	1223
BÖLÜM: 345	1224
SADECE CUMA GÜNÜNÜ ORUCA VE CUMA GECESİNİ NAMAZA AYIRMANIN MEKRUH OLUŞU	1224
BÖLÜM: 346	1225
İFTAR ETMEDEN ORUCU BİRBİRİNE EKLEMENİN HARAM OLUŞU	1225
BÖLÜM: 347	1225
KABİR ÜZERİNE OTURMANIN HARAM OLUŞU	1225
BÖLÜM: 348	1225
KABRİ KİREÇLEMEK VE ÜZERİNE BİNA YAPMANIN HARAM OLUŞU	1225
HADİS EZBER	1227
TESBIHAT VE EVRAD	1231
VAAZ	1233
GÖNÜL DÜNYAMIZ	1234

RİSALE-İ NUR

LEMALAR

Yirmidördüncü Lem'a

Tesettür hakkında

(Onbeşinci Nota'nın İkinci ve Üçüncü Mes'eleleri iken, ehemmiyetine binaen Yirmidördüncü Lem'a olmuştur.)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ

ilâ âhir... âyeti, tesettürü emrediyor. Medeniyet-i sefihe ise, Kur'anın bu hükmüne karşı muhalif gidiyor. Tesettürü, fitrî görmüyor, "bir esarettir" diyor. (*)

Elcevab: Kur'an-ı Hakîm'in bu hükmü tam fitrî olduğuna ve muhalifi gayr-ı fitrî olduğuna delalet eden çok hikmetlerinden, yalnız "dört hikmet"ini beyan ederiz.

Birinci Hikmet: Tesettür, kadınlar için fitrîdir ve fitratları iktiza ediyor. Çünkü kadınlar hilkaten zaîf ve nazik olduklarından, kendilerini

(*): Mahkemeye karşı ve mahkemeyi susturan lâyiha-i Temyiz'in müdafaatından bir parça:

"Ben de Adliyenin mahkemesine derim ki: Bin üçyüz elli senede ve her asırda üçyüz elli milyon insanların hayat-ı içtimaiyesinde en kudsî ve hakikî ve hakikatlı bir düstur-u İlahîyi, üçyüz elli bin tefsirin tasdiklerine ve ittifaklarına istinaden ve bin üçyüz elli sene zarfında geçmiş ecdadımızın itikadlarına iktidaen tefsir eden bir adamı mahkûm eden haksız bir kararı, elbette rûy-i zeminde adalet varsa, o kararı red ve bu hükmü nakzedecektir!.."

ve hayatından ziyade sevdiği yavrularını himaye edecek bir erkeğin himaye ve yardımına muhtaç bulunduğundan, kendini sevdirmek ve nefret ettirmemek ve istiskale maruz kalmamak için, fitrî bir meyli var. Hem kadınların on adedden altı-yedisi ya ihtiyardır, ya çirkindir ki; ihtiyarlığını ve çirkinliğini herkese göstermek istemezler. Ya kıskançtır; kendinden daha güzellere nisbeten çirkin düşmemek veya tecavüzden ve ittihamdan korkar, taarruza maruz kalmamak ve kocası

nazarında hıyanetle müttehem olmamak için, fitraten tesettür isterler. Hattâ dikkat edilse, en ziyade kendini saklayan ihtiyarlardır. Ve on adedden ancak iki-üç tanesi bulunabilir ki; hem genç olsun, hem güzel olsun, hem kendini göstermekten sıkılmasın. Malûmdur ki; insan sevmediği ve istiskal ettiği adamların nazarından sıkılır, müteessir olur. Elbette açık-saçıklık kıyafetine giren güzel bir kadın, bakmasına hoşlandığı nâmahrem erkeklerden onda iki üçü varsa, yedi sekizinden istiskal eder. Hem tefahhuş ve tefessüh etmeyen bir güzel kadın, nazik ve seri-üt teessür olduğundan, maddeten tesiri tecrübe edilen belki semlendiren pis nazarlardan elbette sıkılır. Hattâ işitiyoruz; açık-saçıklık yeri olan Avrupa'da çok kadınlar, bu dikkat-i nazardan sıkılarak, "Bu alçaklar bizi göz hapsine alıp sıkıyorlar" diye polislere şekva ediyorlar. Demek medeniyetin ref-i tesettürü, hilaf-ı fitrattır. Kur'an'ın tesettür emri fitrî olmakla beraber, o maden-i şefkat ve kıymetdar birer refika-i ebediye olabilen kadınları, tesettür ile sukuttan, zilletten ve manevî esaretten ve sefaletten kurtarıyor.

Hem kadınlarda, ecnebi erkeklere karşı fitraten korkaklık, tahavvüf var. Tahavvüf ise, fitraten tesettürü iktiza ediyor. Çünkü sekiz dokuz dakika bir zevki cidden acılaştırarak sekiz dokuz ay ağır bir veled yükünü zahmet ile çekmekle beraber, hamisiz bir veledin terbiyesiyle sekiz dokuz sene, o sekiz dokuz dakika gayr-ı meşru zevkin belasını çekmek ihtimali var. Ve kesretle vaki olduğundan, cidden şiddetle nâmahremlerden fitratı korkar ve cibilliyeti sakınmak ister. Ve tesettür ile nâmahremin iştihasını açmamak ve tecavüzüne meydan vermemek, zaîf hilkatı emreder ve kuvvetli ihtar eder. Ve bir siperi ve kal'ası çarşafı olduğunu gösteriyor. Mesmuatıma göre: Merkez ve payitaht-ı hükûmette, çarşı içinde, gündüzde, ahalinin gözleri önünde, gayet âdi bir kundura boyacısı, dünyaca rütbeten büyük bir adamın açık bacaklı karısına bilfiil sarkıntılık etmesi, tesettür aleyhinde olanların hayâsız yüzlerine bir şamar vuruyor!..

İkinci Hikmet: Kadın ve erkek ortasında gayet esaslı ve şiddetli münasebet, muhabbet ve alâka; yalnız dünyevî hayatın ihtiyacından ileri gelmiyor. Evet bir kadın, kocasına yalnız hayat-ı dünyeviyeye mahsus bir refika-i hayat değildir. Belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayattır. Madem hayat-ı ebediyede dahi kocasına refika-i hayattır; elbette ebedî arkadaşı ve dostu olan kocasının nazarından gayrı başkasının nazarını kendi mehasinine celbetmemek ve onu darıltmamak ve kıskandırmamak lâzım gelir. Madem mü'min olan kocası, sırr-ı imana binaen onun ile alâkası hayat-ı dünyeviyeye münhasır ve yalnız hayvanî ve güzellik vaktine mahsus muvakkat bir muhabbet değil; belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayat noktasında esaslı ve ciddî bir muhabbetle, bir hürmetle alâkadardır. Hem yalnız gençliğinde ve güzellik zamanında değil, belki ihtiyarlık ve çirkinlik vaktinde dahi o ciddî hürmet ve muhabbeti taşıyor. Elbette ona mukabil, o da kendi mehasinini onun nazarına tahsis ve muhabbetini ona hasretmesi mukteza-yı insaniyettir. Yoksa pek az kazanır, fakat pek çok kaybeder.

Şer'an koca, karıya küfüv olmalı, yani birbirine münasib olmalı. Bu küfüv ve denk olmak, en mühimmi diyanet noktasındadır. Ne mutlu o kocaya ki; kadınının diyanetine bakıp taklid eder, refikasını hayat-ı ebediyede kaybetmemek için mütedeyyin olur.

Bahtiyardır o kadın ki; kocasının diyanetine bakıp "ebedî arkadaşımı kaybetmeyeyim" diye takvaya girer.

Veyl o erkeğe ki; sâliha kadını ebedî kaybettirecek olan sefahete girer. Ne bedbahttır o kadın ki; müttaki kocasını taklid etmez, o mübarek ebedî arkadaşını kaybeder.

Binler veyl o iki bedbaht zevc ve zevceye ki; birbirinin fiskını ve sefahetini taklid ediyorlar. Birbirine ateşe atılmasında yardım ediyorlar!..

Üçüncü Hîkmet: Bir ailenin saadet-i hayatiyesi; koca ve karı mabeyninde bir emniyet-i mütekaile ve samimî bir hürmet ve muhabbetle devam eder. Tesettürsüzlük ve açık-saçıklık, o emniyeti bozar, o mütekaile hürmet ve muhabbeti de kırar. Çünkü açık-saçıklık kılığına giren on kadından ancak bir tanesi bulunur ki, kocasından daha güzeli görmediğinden, kendini ecnebiye sevdirmeye çalışmaz. Dokuzu, kocasından dahi iyisini görür. Ve yirmi adamdan ancak bir tanesi, karısından daha güzelini görmüyor. O vakit o samimî muhabbet ve hürmet-i mütekaile gitmekle beraber, gayet çirkin ve gayet alçakça bir his uyandırmaya sebebiyet verebilir. Şöyle ki: İnsan, hemşire misillü mahremlerine karşı fitraten şehevanî his taşıyamıyor. Çünkü mahremlerin sîmaları, karabet ve mahremiyet cihetindeki şefkat ve muhabbet-i meşruayı ihsas ettiği cihetle; nefsî, şehevanî temayülatı kırar. Fakat bacaklar gibi şer'an mahremlere de göstermesi caiz olmayan yerlerini açık-saçık bırakmak, süflî nefislere göre gayet çirkin bir hissin uyanmasına sebebiyet verebilir. Çünkü mahremi sîması mahremiyetten haber verir ve nâmahreme benzemez. Fakat meselâ açık bacak, mahremi gayrıyla müsavidir. Mahremiyeti haber verecek bir alâmet-i farikası olmadığından, hayvanî bir nazar-ı hevesi, bir kısım süflî mahremlerde uyandırmak mümkündür. Böyle nazar ise, tüyleri ürpertecek bir sukut-u insaniyettir!..

Dördüncü Hîkmet: Malûmdur ki; kesret-i nesil herkesçe matlubdur. Hiçbir millet ve hükûmet yoktur ki, kesret-i tenasüle tarafdar olmasın. Hattâ Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ferman etmiş: **تَنَاجُوا تَنَاجُوا فَإِنِّي أَنَاهِي بِكُمْ الْأُمَّمَ** -ev kema kal- Yani: "İzdivaç ediniz; çoğalınız. Ben kıyamette, sizin kesretinizle iftihar edeceğim." Halbuki tesettürün ref'i, izdivacı teksir etmeyip, çok azaltıyor. Çünkü en serseri ve asrî bir genç dahi, refika-i hayatını namuslu ister. Kendi gibi asrî, yani açık-saçık olmasını istemediğinden bekâr kalır, belki de fuhuşa sülûk eder. Kadın öyle değil, o derece kocasını inhisar altına alamaz. Çünkü kadının -aile hayatında müdür-ü dâhilî olmak haysiyetiyle kocasının bütün malına, evlâdına ve herşeyine muhafaza memuru olduğundan- en esaslı hasleti sadakattır, emniyettir. Açık-

saçıklık ise bu sadakatı kırar, kocası nazarında emniyeti kaybeder, ona vicdan azabı çektirir. Hattâ erkeklerde iki güzel haslet olan cesaret ve sehavet kadınlarda bulunsa, bu emniyete ve sadakata zarar olduğu için, ahlâk-ı seyyiedendir, kötü haslet sayılırlar. Fakat kocasının vazifesi, ona hazinedarlık ve sadakat değil, belki himayet ve merhamet ve hürmettir. Onun için, o erkek inhisar altına alınmaz. Başka kadınları da nikâh edebilir.

Memleketimiz Avrupa'ya kıyas edilmez. Çünkü orada düello gibi çok şiddetli vasıtalarla açık-saçıklık içinde namus bir derece muhafaza edilir. İzzet-i nefis sahibi birisinin karısına pis nazarla bakan, boynuna kefenini takar, sonra bakar. Hem memalik-i bâride olan Avrupa'daki tabiatlar, o memleket gibi bârid ve camiddirler. Bu Asya, yani Âlem-i İslâm kıt'ası, ona nisbeten memalik-i harredir. Malûmdur ki; muhitin, insanın ahlâkı üzerinde tesiri vardır. O bârid memlekette, soğuk insanlarda hevesat-ı hayvaniyeyi tahrik etmek ve iştihayı açmak için açık-saçıklık, belki çok sû'-i istimalata ve israfata medar olmaz. Fakat seri-üt teessür ve hassas olan memalik-i harredeki insanların hevesat-ı nefsanîyesini mütemadiyen tehyic edecek açık-saçıklık, elbette çok sû'-i istimalata ve israfata ve neslin za'fiyetine ve sukut-u kuvvete sebebedir. Bir ayda veya yirmi günde ihtiyac-ı fitrîye mukabil, her birkaç günde kendini bir israfata mecbur zanneder. O vakit, her ayda onbeş gün kadar hayız gibi arızalar münasebetiyle kadından tecennüb etmeye mecbur olduğundan, nefsine mağlub ise fuhşiyata da meyleder.

Şehirliler; köylülere, bedevilere bakıp tesettürü kaldıramaz. Çünkü köylerde, bedevilerde, derd-i maişet meşgalesiyle ve bedenen çalışmak ve yorulmak münasebetiyle, hem şehirlilere nisbeten nazar-ı dikkati az celbeden masume işçi ve bir derece kaba kadınların kısmen açık olmaları, hevesat-ı nefsanîyeyi tehyice medar olamadığı gibi; serseri ve işsiz adamlar az bulunduğundan, şehirdeki mefasidin onda biri onlarda bulunmaz. Öyle ise onlara kıyas edilmez.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ehl-i iman âhîret hemşirelerim olan kadınlar taifesi ile bir muhaveredir

Bazı vilayetlerde taife-i nisadan samimî ve hararetle bir surette Nurlara karşı alâkalarını gördüğüm ve haddimden pek ziyade, onların Nurlara ait derslerime itimadlarını bildiğim sıralarda, mübarek Isparta'ya ve manevî Medreset-üz Zehra'ya üçüncü defa geldiğim zaman işittim ki; o mübarek âhîret hemşirelerim olan taife-i nisa, benden bir ders bekliyorlarmış. Güya vaaz suretinde câmilerde onlara bir dersim olacak. Halbuki ben dört beş vecihle hastayım ve hem perişan, hattâ konuşmaya ve düşünmeğe iktidarsız bulunduğum halde, bu gece şiddetli bir ihtar ile kalbime geldi ki; madem onbeş sene evvel gençlerin istemeleriyle Gençlik Rehberi'ni onlar için yazdın ve pek çok istifade edildi. Halbuki hanımlar taifesi, gençlerden daha ziyade bu zamanda öyle bir rehberine muhtaçtırlar. Ben de bu ihtara karşı gayet perişan ve za'f u aczimle beraber "Üç Nükte" ile gayet muhtasar bazı

lüzumlu maddeleri, o mübarek hemşirelerime ve manevî genç evlâdlarıma beyan ediyorum.

BİRİNCİ NÜKTE: Risale-i Nur'un en mühim bir esası şefkat olmasından, nisa taifesi şefkat kahramanları bulunmaları cihetiyle daha ziyade Risale-i Nur'la fitraten alâkadarlırlar. Ve lillahilhamd, bu fitrî alâkadarlık çok yerlerde hissediliyor. Bu şefkattaki fedakârlık, hakikî bir ihlası ve mukabelesiz bir fedakârlık manasını ifade ettiğinden, şimdi bu zamanda pek çok ehemmiyeti var. Evet bir vâlide veledini tehlikeden kurtarmak için hiçbir ücret istemeden ruhunu feda etmesi ve hakikî bir ihlas ile vazife-i fitriyesi itibariyle kendini evlâdına kurban etmesi gösteriyor ki; hanımlarda gayet yüksek bir kahramanlık var. Bu kahramanlığın inkişafı ile; hem hayat-ı dünyeviyesini, hem hayat-ı ebediyesini onunla kurtarabilir. Fakat bazı fena cereyanlarla, o kuvvetli ve kıymetdar seciye inkişaf etmez veyahut sû'-i istimal edilir. Yüzer nümunelerinden bir küçük nümunesi şudur: O şefkatli vâlide, çocuğunun hayat-ı dünyeviyede tehlikeye girmemesi, istifade ve fayda görmesi için her fedakârlığı nazara alır, onu öyle terbiye eder. "Oğlum paşa olsun" diye bütün malını verir; hâfız mektebinden alır, Avrupa'ya gönderir. Fakat o çocuğun hayat-ı ebediyesi tehlikeye girdiğini düşünmüyor ve dünya hapsinden kurtarmağa çalışıyor, Cehennem hapsine düşmesini nazara almıyor. Fitrî şefkatin tam zıddı olarak o masum çocuğunu, âhirette şefaathı olmak lâzım gelirken davacı ediyor. O çocuk, "Niçin benim imanımı takviye etmeden bu helâketime sebebiyet verdin?" diye şekva edecek. Dünyada da terbiye-i İslâmiyeyi tam almadığı için, vâlidesinin hârîka şefkatının hakkına karşı lâyıkiyle mukabele edemez, belki de çok kusur eder. Eğer hakikî şefkat sû'-i istimal edilmeyerek, bîçare veledini haps-i ebedî olan Cehennem'den ve i'dam-ı ebedî olan dalalet içinde ölmekten kurtarmaya o şefkat sırrı ile çalışsa; o veledin bütün ettiği hasenatının bir misli, vâlidesinin defter-i a'maline geçeceğinden, vâlidesinin vefatından sonra her vakit hasenatları ile ruhuna nurlar yetiştirdiği gibi, âhirette de değil davacı olmak, bütün ruh u canı ile şefaathı olup ebedî hayatta ona mübarek bir evlâd olur.

Evet insanın en birinci üstadı ve tesirli muallimi, onun vâlidesidir. Bu münasebetle ben kendi şahsımda kat'î ve daima hissettiğim bu manayı beyan ediyorum:

Ben bu seksen sene ömrümde, seksen bin zâtlardan ders aldığım halde, kasem ediyorum ki; en esaslı ve sarsılmaz ve her vakit bana dersini tazeler gibi merhum vâlidemden aldığım telkinat ve manevî derslerdir ki; o dersler fitratımda, âdeta maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sair derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini, aynen görüyorum. Demek bir yaşındaki fitratıma ve ruhuma, merhum vâlidemin ders ve telkinatını, şimdi bu seksen yaşındaki gördüğüm büyük hakikatler içinde birer çekirdek-i esasiye müşahede ediyorum.

Ezcümle; meslek ve meşrebimin dört esasından en mühimi olan şefkat etmek ve Risale-i Nur'un da en büyük hakikatı olan acımak ve merhamet etmeyi, o vâlidemin şefkatlı fiil ve halinden ve o manevî derslerinden aldığımı yakînen görüyorum. Evet bu hakikî ihlas ile hakikî bir fedakârlık taşıyan vâlidelik şefkati sû'-i istimal edilip, masum çocuğunun elmas hazinesi hükmünde olan âhiretini düşünmeyerek, muvakkat fâni şişeler hükmünde olan dünyaya o çocuğun masum yüzünü çevirmek ve bu şekilde ona şefkat göstermek, o şefkatı sû'-i istimal etmektir.

Evet kadınların şefkat cihetiyle bu kahramanlıklarını hiçbir ücret ve hiçbir mukabele istemeyerek, hiçbir faide-i şahsiye, hiçbir gösteriş manası olmayarak ruhunu feda ettiklerine, o şefkatın küçük bir nümunesini taşıyan bir tavuğun yavrusunu kurtarmak için arslana saldırması ve ruhunu feda etmesi isbat ediyor.

Şimdi terbiye-i İslâmiyeden ve a'mal-i uhreviyeden en kıymetli ve en lüzumlu esas, ihlastır. Bu çeşit şefkattaki kahramanlıkta o hakikî ihlas bulunuyor.

Eğer bu iki nokta o mübarek taifede inkişafa başlasa, daire-i İslâmiyede pek büyük bir saadete medar olur. Halbuki erkeklerin kahramanlıkları mukabelesiz olamıyor; belki, yüz cihette mukabele istiyorlar. Hiç olmazsa şan ü şeref istiyorlar. Fakat maatteessüf bîçare mübarek taife-i nisaiye, zalim erkeklerinin şerlerinden ve tahakkümlerinden kurtulmak için, başka bir tarzda, za'fiyetten ve acizden gelen başka bir nevide riyakârlığa giriyorlar.

İKİNCİ NÜKTE: Bu sene inzivada iken ve hayat-ı içtimaiyeden çekildiğim halde bazı Nurcu kardeşlerimin ve hemşirelerimin hatırları için dünyaya baktım. Benimle görüşen ekseri dostlardan, kendi ailevî hayatlarından şekvalar işittim. "Eyvah!" dedim. İnsanın hususan müslümanın tahassüngâhı ve bir nevi cenneti ve küçük bir dünyası aile hayatıdır. Bu da mı bozulmağa başlamış dedim. Sebebini aradım. Bildim ki: Nasıl, İslâmiyetin hayat-ı içtimaiyesine ve dolayısıyla din-i İslâma zarar vermek için gençleri yoldan çıkarmak ve gençlik hevesatıyla sefahete sevk etmek için bir iki komite çalışıyormuş. Aynen öyle de; bîçare nisa taifesinin gafil kısmını dahi yanlış yollara sevk etmek için bir iki komitenin tesirli bir surette perde altında çalıştığını hissettim. Ve bildim ki: Bu millet-i İslâma bir dehşetli darbe, o cihetten geliyor. Ben de siz hemşirelerime ve gençleriniz olan manevî evlâdlarıma kat'iyen beyan ediyorum ki: Kadınların saadet-i uhreviyesi gibi, saadet-i dünyeviyeleri de ve fitratlarındaki ulvî seciyeleri de bozulmaktan kurtulmanın çare-i yegânesi, daire-i İslâmiyedeki terbiye-i diniyeden başka yoktur!.. Rusya'da o bîçare taifenin ne hale girdiğini işitiyorsunuz. Risale-i Nur'un bir parçasında denilmiş ki: Akli başında olan bir adam; refikasına muhabbetini ve sevgisini, beş on senelik fâni ve zahirî hüsn-ü cemaline bina etmez. Belki kadınların hüsn-ü cemalinin en güzeli ve daimîsi, onun şefkatine ve kadınlığa mahsus hüsn-ü sîretine sevgisini bina etmeli. Tâ ki, o bîçare ihtiyarladıkça, kocasının muhabbeti ona devam etsin. Çünkü onun refikası, yalnız dünya

hayatındaki muvakkat bir yardımcı refika değil, belki hayat-ı ebediyesinde ebedî ve sevimli bir refika-i hayat olduğundan, ihtiyarlandıkça daha ziyade hürmet ve merhamet ile birbirine muhabbet etmek lâzım geliyor. Şimdiki terbiye-i medeniye perdesi altındaki hayvancasına muvakkat bir refakattan sonra ebedî bir müfarakata maruz kalan o aile hayatı, esasıyla bozuluyor.

Hem Risale-i Nur'un bir cüz'ünde denilmiş ki: Bahtiyardır o adam ki; refika-i ebediyesini kaybetmemek için sâliha zevcesini taklid eder, o da sâlih olur. Hem bahtiyardır o kadın ki; kocasını mütediyyin görür, ebedî dostunu ve arkadaşını kaybetmemek için o da tam mütediyyin olur; saadet-i dünyeviyesi içinde saadet-i uhreviyesini kazanır. Bedbahttır o adam ki; sefahete girmiş zevcesine ittiba eder; vazgeçirmeye çalışmaz, kendisi de iştirak eder. Bedbahttır o kadın ki; zevcinin fışkına bakar, onu başka bir surette taklid eder. Veyl o zevc ve zevceye ki; birbirini ateşe atmakta yardım eder. Yani; medeniyet fantaziyelerine birbirini teşvik eder.

İşte, Risale-i Nur'un bu mealdeki cümlelerinin manası budur ki: Bu zamanda aile hayatının dünyevî ve uhrevî saadetinin ve kadınlarda ulvî seciyelerin inkişafının sebebi, yalnız daire-i şeriattaki âdâb-ı İslâmiyetle olabilir.

Şimdi aile hayatında en mühim nokta budur ki; kadın, kocasında fenalık ve sadakatsızlık görse, o da kocasının inadına kadının vazife-i ailevîsi olan sadakat ve emniyeti bozsa, aynen askerîdeki itaatın bozulması gibi, o aile hayatının fabrikası zîr ü zeber olur. Belki o kadın, elinden geldiği kadar kocasının kusurunu ıslaha çalışmalıdır ki, ebedî arkadaşını kurtarsın. Yoksa o da, kendini açıklık ve saçıklıkla başkalara göstermeğe ve sevdirmeye çalışsa, her cihetle zarar eder. Çünkü hakikî sadakatı bırakan, dünyada da cezasını görür. Çünkü nâmahremlerin nazarından fitratı korkar, sıkılır, çekilir. Nâmahrem yirmi erkeğin onsekizinin nazarından istiskal eder. Erkek ise, nâmahrem yüz kadından ancak birisinden istiskal eder, bakmasından sıkılır. Kadın o cihette azab çektiği gibi, sadakatsızlık ittihamı altına girer; za'fiyetiyle beraber, hukukunu muhafaza edemez.

Elhasıl; nasıllı kadınlar kahramanlıkta, ihlasta şefkat itibariyle erkeklere benzemedikleri gibi, erkekler de o kahramanlıkta onlara yetişmiyorlar; öyle de o masum hanımlar dahi, sefahette hiçbir vecihle erkeklere yetişemezler. Onun için fitratlarıyla ve zaîf hilkatleriyle nâmahremlerden şiddetli korkarlar ve çarşaf altında saklanmağa kendilerini mecbur bilirler. Çünkü erkek, sekiz dakika zevk ve lezzet için sefahete girse, ancak sekiz lira kadar birşey zarar eder. Fakat kadın sekiz dakika sefahetteki zevkin cezası olarak dünyada dahi sekiz ay ağır bir yükü karnında taşır ve sekiz sene de o hâmisiz çocuğun terbiyesinin meşakkatine girdiği için sefahette erkeklere yetişemez, yüz derece fazla cezasını çeker. Az olmayan bu nevi vukuat da gösteriyor ki; mübarek taife-i nisaiye, fitraten yüksek ahlâka menşe' olduğu gibi, fışk u sefahette dünya zevki için kabiliyetleri yok hükmündedir. Demek onlar daire-i terbiye-i İslâmiye içinde mes'ud bir aile hayatını geçirmeğe mahsus bir nevi mübarek mahlukturlar. Bu mübarekleri ifsad eden komiteler

kahrolsunlar!.. Allah bu hemşirelerimi de bu serserilerin şerlerinden muhafaza eylesin, âmîn.

Hemşirelerim! Mahremce bu sözümü size söylüyorum: Maişet derdi için; serseri, ahlâksız, firenkmeşreb bir kocanın tahakkümü altına girmektense, fitratınızdaki iktisad ve kanaatla, köylü masum kadınların nafakalarını kendileri çıkarmak için çalışmaları nev'inden kendinizi idareye çalışınız, satmağa çalışmayınız. Şayet size münasib olmayan bir erkek kısmet olsa, siz kısmetinize razı olunuz ve kanaat ediniz. İnşâallah rızanız ve kanaatinizle o da ıslah olur. Yoksa şimdiki işittiğim gibi, mahkemelere boşanmak için müracaat edeceksiniz. Bu da, haysiyet-i İslâmiye ve şeref-i milliyemize yakışmaz!

ÜÇÜNCÜ NÜKTE: Aziz hemşirelerim; kat'iyyen biliniz ki: Daire-i meşruanın haricindeki zevklerde, lezzetlerde; on derece onlardan ziyade elemeler ve zahmetler bulunduğunu Risale-i Nur yüzer kuvvetli delillerle, hâdisatlarla isbat etmiştir. Uzun tafsilatı Risale-i Nur'da bulabilirsiniz.

Ezcümle: Küçük Sözlerden Altıncı, Yedinci, Sekizinci Sözler ve Gençlik Rehberi benim bedelime sizlere tam bu hakikatı gösterecek. Onun için daire-i meşruadaki keyfe iktifa ediniz ve kanaat getiriniz. Sizin hanenizdeki masum evlâdlarınızla masumane sohbet, yüzer sinemadan daha ziyade zevklidir. Hem kat'iyyen biliniz ki; bu hayat-ı dünyeviyede hakikî lezzet, iman dairesindedir ve imandadır. Ve a'mal-i sâlihanın her birisinde bir manevî lezzet var. Ve dalalet ve sefahette, bu dünyada dahi gayet acı ve çirkin elemeler bulunduğunu Risale-i Nur yüzer kat'î delillerle isbat etmiştir. Âdetâ imanda bir Cennet çekirdeği ve dalalette ve sefahette bir Cehennem çekirdeği bulunduğunu, ben kendim çok tecrübelerle ve hâdiselerle aynelyakîn görmüşüm ve Risale-i Nur'da bu hakikat tekrar ile yazılmış. En şedid muannid ve mu'terizlerin eline girip; hem resmî ehl-i vukufar ve mahkemeler o hakikatı cerhedememişler. Şimdi sizin gibi mübarek ve masum hemşirelerime ve evlâdlarım hükmünde küçüklerinize, başta Tesettür Risalesi ve Gençlik Rehberi ve Küçük Sözler benim bedelime sizlere ders versin.

Ben işittim ki; benim size câmide ders vermekliğimi arzu ediyorsunuz. Fakat benim perişanîyetimle beraber hastalığım ve çok esbab, bu vaziyete müsaade etmiyor. Ben de sizin için yazdığım bu dersimi okuyan ve kabul eden bütün hemşirelerimi, bütün manevî kazançlarıma ve dualarıma Nur şakirdleri gibi dâhil etmeğe karar verdim. Eğer siz benim bedelime Risale-i Nur'u kısmen elde edip okusanız veya dinleseniz, o vakit kaidemiz mucibince; bütün kardeşleriniz olan Nur şakirdlerinin manevî kazançlarına ve dualarına da hissedar oluyorsunuz.

Ben şimdi daha ziyade yazacaktım; fakat çok hasta ve çok zaîf ve çok ihtiyar ve tashihat gibi çok vazifelerim bulunduğundan, şimdilik bu kadarla iktifa ettim.

Duanıza muhtaç kardeşiniz

Said Nursî

Yirmibeşinci Lem'a

Yirmibeş devadır

(Hastalara bir merhem, bir teselli, manevî bir reçete, bir iyadet-ül mariz ve geçmiş olsun makamında yazılmıştır.)

İhtar ve İtizar

Bu manevî reçete, bütün yazdıklarımızın fevkinde bir sür'atle (Haşiye) te'lif edildiği gibi; hem umuma muhalif olarak tashihata ve dikkate vakit bulmayarak, te'lifi gibi gayet sür'atle, ancak bir defa nazardan geçirildi. Demek müsvedde-i evvel hükmünde müşevveş kalmıştır. Kalbe fitrî bir surette gelen hatıratı, san'atla ve dikkatle bozmamak için, yeniden tedkikata lüzum görmedik. Okuyan zâtlar, hususan hastalar bazı nâhoş ibarelerden veyahud ağır kelimelerden ve ifadelerden sıkılıp gücenmesinler, bana da dua etsinler.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ * وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ * وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ

Şu Lem'ada, nev-i beşerin on kısmından bir kısmını teşkil eden musibettede

(Haşiye): Bu risale, dört buçuk saat zarfında te'lif edilmiştir.

Evet Rüşdü, Evet Re'fet, Evet Hüsrev, Evet Said

ve hastalara hakikî bir teselli ve nâfi' bir merhem olabilecek yirmibeş devayı icmalen beyan ediyoruz.

BİRİNCİ DEVA: Ey bîçare hasta! Merak etme, sabret. Senin hastalığın sana dert değil belki bir nevi dermandır. Çünkü ömür bir sermayedir, gidiyor. Meyvesi bulunmazsa zayi' olur. Hem rahat ve gafletle olsa, pek çabuk gidiyor. Hastalık, senin o sermayeni büyük kârlarla meyvedar ediyor. Hem ömrün çabuk geçmesine meydan vermiyor, tutuyor, uzun ediyor.. tâ meyveleri verdikten sonra bırakıp gitsin. İşte, ömrün hastalıkla uzun olmasına işareten bu darb-ı mesel dillerde destandır ki; "Musibet zamanı çok uzundur, safa zamanı pek kısa oluyor."

İKİNCİ DEVA: Ey sabırsız hasta! Sabret, belki şükret. Senin bu hastalığın, ömür dakikalarını birer saat ibadet hükmüne getirebilir. Çünkü ibadet iki kısımdır. Biri müsbet ibadettir ki; namaz, niyaz gibi malûm ibadetlerdir. Diğer menfî ibadetlerdir ki; hastalıklar, musibetler vasıtasıyla musibettede, aczini, za'fını hisseder. Hâlık-ı Rahîmine iltica eder, yalvarır. Hâlis, riyasız, manevî bir ibadete mazhar olur. Evet hastalıkla geçen bir ömür, Allah'tan şekva etmemek şartıyla, mü'min için ibadet sayıldığına rivayat-ı sahiha vardır. Hattâ bazı sâbir ve şâkir hastaların bir dakikalık hastalığı, bir saat ibadet hükmüne geçtiği ve bazı kâmillerin bir dakikası bir gün ibadet hükmüne geçtiği, rivayet-i sahiha ve keşfiyat-ı sadıka ile sabittir. Senin bir dakika ömrünü, bin dakika hükmüne getirip, sana uzun ömrü kazandıran hastalıktan teşekki değil, teşekkür et.

ÜÇÜNCÜ DEVA: Ey tahammülsüz hasta! İnsan bu dünyaya keyf sürmek ve lezzet almak için gelmediğine, mütemadiyen gelenlerin gitmesi ve gençlerin ihtiyarlaşması ve mütemadiyen zeval ve firakta yuvarlanması şahiddir. Hem insan, zîhayatın en mükemmeli, en yükseği ve cihazatça en zengini, belki zîhayatların sultanı hükmünde iken, geçmiş lezzetleri ve gelecek belaları düşünmek vasıtasıyla, hayvana nisbeten en edna bir derecede, ancak kederli, meşakkatli bir hayat geçiriyor. Demek insan, bu dünyaya yalnız güzel yaşamak için ve rahatla ve safa ile ömür geçirmek için gelmemiştir. Belki azîm bir sermaye elinde bulunan insan, burada ticaret ile, ebedî daimî bir hayatın saadetine çalışmak için gelmiştir. Onun eline verilen sermaye de ömürdür. Eğer hastalık olmazsa, sıhhat ve âfiyet gaflet verir, dünyayı hoş gösterir, âhireti unutturur. Kabri ve ölümü hatırına getirmek istemiyor, sermaye-i ömrünü bâd-i heva boş yere sarfettiriyor. Hastalık ise, birden gözünü açtırır. Vücuduna ve cesedine der ki: "Lâyemut değilsin, başıboş değilsin, bir vazifen var. Gururu bırak, seni yaratana düşün, kabre gideceğini bil, öyle hazırlan." İşte hastalık bu nokta-i nazardan hiç aldatmaz bir nâsih ve ikaz edici bir mürşiddir. Ondan şekva değil, belki bu cihette ona teşekkür etmek; eğer fazla ağır gelse, sabır istemek gerektir.

DÖRDÜNCÜ DEVA: Ey şekvacı hasta! Senin hakkın şekva değil şükürdür, sabırdır. Çünkü senin vücudun ve âza ve cihazatın, senin mülkün değildir. Sen onları yapmamışsın, başka tezgâhlardan satın almamışsın. Demek başkasının mülküdür. Onların mâliki, mülkünde istediği gibi tasarruf eder. Yirmialtıncı Söz'de denildiği gibi, meselâ gayet zengin, gayet mahir bir san'atkâr; güzel san'atını, kıymetdar servetini göstermek için, miskin bir adama modellik vazifesini

görmek maksadıyla, bir ücrete mukabil, bir saatçik zamanda, murassa ve gayet san'atlı diktiği bir gömleği, bir hulleyi o fakire giydirir. Onun üstünde işler ve vaziyetler verir. Hârika enva'-ı san'atını göstermek için keser, değiştirir, uzaltır, kısaltır. Acaba şu ücretli miskin adam, o zâta dese: "Bana zahmet veriyorsun, eğilip kalkmakla verdiğin vaziyetten bana sıkıntı veriyorsun, beni güzelleştiren bu gömleği kesip kısaltmakla güzelliğimi bozuyorsun" demeye hak kazanabilir mi? Merhametsizlik, insafsızlık ettin diyebilir mi? İşte aynen bu misal gibi, Sâni'-i Zülcelal sana ey hasta! Göz, kulak, akıl, kalb gibi nuranî duygularla murassa olarak giydirdiği cisim gömleğini, esma-i hüsnasının nakışlarını göstermek için, çok hâlât içinde seni çevirir ve çok vaziyetlerde seni değiştirir. Sen açıklıkla onun Rezzak ismini tanıdığın gibi, Şâfi ismini de hastalığınla bil. Elemler, musibetler bir kısım esmasının ahkâmını gösterdikleri için, onlarda hikmetten lem'alar ve rahmetten şualar ve o şuaat içinde çok güzellikler bulunuyor. Eğer perde açılrsa, tevahhuş ve nefret ettiğin hastalık perdesi arkasında, sevimli güzel manaları bulursun.

BEŞİNCİ DEVA:Ey maraza mübtela hasta! Bu zamanda tecrübemle kanaatım gelmiştir ki; hastalık bazılara bir ihsan-ı İlahîdir, bir hediye-i Rahmanîdir. Bu sekiz dokuz senedir, liyakatsız olduğum halde, bazı genç zâtlar, hastalık münasebetiyle dua için benimle görüştüler. Dikkat ettim ki; hangi hastalıklı genci gördüm, sair gençlere nisbeten âhretini düşünmeye başlıyor. Gençlik sarhoşluğu yok. Gaflet içindeki hayvanî hevesattan bir derece kendini kurtarıyor. Ben de bakıyordum, onların tahammül dâhilindeki hastalıklarını bir ihsan-ı İlahî olduğunu ihtar ederdim. Derdim ki: "Kardeşim, senin bu hastalığının aleyhinde değilim, hastalık için sana karşı bir şefkat hissedip acımıyorum ki dua edeyim. Hastalık seni tam uyandırıncaya kadar sabra çalış ve hastalık vazifesini bitirdikten sonra Hâlık-ı Rahîm inşaallah sana şifa verir." Hem derdim:

"Senin bir kısım emsalin sıhhat belasıyla gaflete düşüp, namazı terkedip, kabri düşünmeyip, Allah'ı unutup, bir saatlik hayat-ı dünyeviye'nin zahîrî keyfi ile, hadsiz bir hayat-ı ebediyesini sarsar, zedeler, belki de harab eder. Sen hastalık gözüyle, her halde gideceğin bir menzilin olan kabrini ve daha arkasında uhrevî menzilleri görürsün ve onlara göre davranıyorsun. Demek senin için hastalık, bir sıhhattır. Bir kısım emsalindeki sıhhat, bir hastalıktır."

ALTINCI DEVA:Ey elemenden teşekki eden hasta! Senden soruyorum; geçmiş ömrünü düşün ve o ömürde geçmiş lezzetli safa günleri ve bela ve elemli vakitlerini tahattur et. Herhalde ya oh, ya ah diyeceksin. Yani, ya elhamdülillah şükür veyahud vâ-hasretâ, vâ-esefâ kalbin veya lisanın diyecek. Dikkat et, sana oh elhamdülillah şükür dediren, senin başından geçmiş elemler, musibetlerin düşünmesi, bir manevî lezzeti deşiyor ki; senin kalbin şükreder. Çünkü elemi zevali, lezzettir. O elemler, o musibetler zevaliyle, ruhta bir lezzet irsiyet bırakmış ki, düşünmekle deşilse, ruhtan bir lezzet akıyor, şükürler takattur ediyor. Sana vâ-esefâ, vâ-hasretâ dedirten, eski zamanda geçirdiğin lezzetli ve safalı o hallerdir ki; zevalleriyle, senin ruhunda daimî bir elem irsiyet bırakıp, ne vakit düşünsen, o

elem yine deşiliyor, esef ve hasret akıtıyor. Madem bir günlük gayr-ı meşru lezzet, bazan bir sene manevî elem çektiriyor. Ve muvakkat bir günlük hastalıkla gelen elem, çok günler manevî lezzet-i sevabla beraber, zevalindeki halâs ve kurtulmaktan gelen manevî lezzet vardır. Senin başındaki şimdilik bu muvakkat hastalığın neticesi ve iç yüzündeki sevabı düşün, "Bu da geçer yahu!" de, şekva yerinde şükret.

ALTINCI DEVA:(Haşiyeye) Ey dünya zevkini düşünüp hastalıktan ızdırab çeken kardeşim! Bu dünya eğer daimî olsa idi ve yolumuzda ölüm olmasaydı ve firak ve zevalin rüzgârları esmeseydi ve musibetli, fırtınalı istikbalde manevî kış mevsimleri olmasaydı; ben de seninle beraber senin haline acıyacaktım. Fakat madem dünya bir gün bize haydi dışarı diyecek, feryadımızdan kulağını kapayacak, o bizi dışarı koğmadan biz bu hastalıklar ikazatıyla şimdiden onun aşkından vazgeçmeliyiz. O bizi terketmeden, kalben onu terke çalışmalıyız. Evet hastalık bu manayı bize ihtar edip der ki: "Senin vücudun taştan, demirden değildir. Belki daima ayrılmaya müsaid muhtelif maddelerden terki edilmştir. Gururu bırak, aczini anla, mâlikini tanı, vazifeni bil, dünyaya ne için geldiğini

(Haşiyeye): Fitrî bir surette bu lem'a tahattur ettiğinden, altıncı mertebede iki deva yazılmış. Fitrîliğine ilişmemek için öylece bıraktık, belki bir sır vardır diye değiştirmedik.

öğren" kalbin kulağına gizli ihtar ediyor. Hem madem dünyanın zevki, lezzeti devam etmiyor. Hususan meşru olmazsa hem devamsız, hem elemli, hem günahlı oluyor. O zevki kaybettiğinden hastalık bahanesiyle ağlama; bilakis hastalıktaki manevî ibadet ve uhrevî sevab cihetini düşün, zevk almaya çalış.

YEDİNCİ DEVA:Ey sıhhatının lezzetini kaybeden hasta! Senin hastalığın sıhhatteki nimet-i İlahiyenin lezzetini kaçırıyor, bilakis tattırıyor, ziyadeleştiriyor. Çünkü bir şey devam etse tesirini kaybeder. Hattâ ehl-i hakikat müttefikan diyorlar ki: **إِنَّمَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَضَادِهَا** yani: "Herşey zıddıyla bilinir." Meselâ, karanlık olmazsa ışık bilinmez, lezzetsiz kalır. Soğuk olmazsa hararet anlaşılmaz, zevksiz kalır. Açlık olmazsa, yemek lezzet vermez. Mide harareti olmazsa, su içmesi zevk vermez. İlet olmazsa, âfiyet zevksizdir. Maraz olmazsa, sıhhat lezzetsizdir. Madem Fâtır-ı Hakîm insana her çeşit ihsanını ihsas etmek ve herbir nevi nimetini tattırmak ve insanı daima şükre sevk etmek istediğini, şu kâinatta çeşit çeşit hadsiz enva'-ı nimeti tadacak tanıyacak derecede gayet çok cihazat ile insanı techiz etmesi gösteriyor ki; elbette sıhhat ve âfiyeti verdiği gibi; hastalıkları, illetleri, dertleri de verecektir. Senden soruyorum: "Bu hastalık senin başında veya elinde veya midende olmasaydı; sen, başın, elin, midenin sıhhatindeki lezzetli,

zevkli nimet-i İlahiyeyi hissedip şükreder miydin? Elbette şükür değil, belki düşünmeyecektin; şuursuz o sıhhatı gaflete belki sefahete sarfederdin."

SEKİZİNCİ DEVA:Ey âhiretini düşünen hasta! Hastalık, sabun gibi, günahların kirlerini yıkar, temizler. Hastalıklar, keffaret-üz zünub olduğu hadîs-i sahih ile sabittir. Hem hadîste vardır ki: "Ermiş ağacı silkmekle nasıl meyveleri düşer; imanlı bir hastanın titremesi de, öyle günahları silker." Günahlar, hayat-ı ebediyede daimî hastalıklardır. Bu hayat-ı dünyevîde dahi kalb, vicdan, ruh için manevî hastalıklardır. Sen eğer sabredip şekva etmezsen, şu muvakkat bir hastalık ile daimî pek çok hastalıklardan kurtuluyorsun. Eğer günahları düşünmüyorsan, yahud âhireti bilmiyorsan veya Allah'ı tanıımıyorsan, sende öyle dehşetli bir hastalık var ki; milyon defa sendeki bu küçük hastalıktan daha büyüktür. Ondan feryad et. Çünkü bütün dünyanın mevcudatıyla kalbin, ruhun ve nefsin alâkadardır. Mütemadiyen firak ve zeval ile o alâkalar kesilip, sende hadsiz yaralar açılır. Bahusus âhireti bilmediğin için, ölümü i'dam-ı ebedî tahayyül ettiğinden -âdetagüya yara bere içinde, dünya kadar hastalıklı bir vücudun var. İşte en evvel hadsiz yaralı ve hastalıklı bu büyük manevî vücudun hadsiz hastalıklarına kat'î ilâç ve kat'î şifa verici bir tiryak olan iman ilâcını aramak ve itikadını düzeltmek gerektir ki, o ilâcı bulmakta en kısa yol, bu maddî hastalığın yırttığı gaflet perdesinin altında sana gösterdiği aczin ve za'fin penceresiyle, bir Kadîr-i Zülcelal'in kudretini ve rahmetini tanımaktır. Evet Allah'ı tanımayanın dünya dolusu bela başında vardır. Allah'ı tanıyanın dünyası nurla ve manevî sürurla doludur. Derecesine göre iman kuvvetiyle hisseder. Bu imandan gelen manevî sürur ve şifa ve lezzet altında, cüz'î maddî hastalıkların elemi erir, ezilir.

DOKUZUNCU DEVA:Ey Hâlıkını tanıyan hasta! Hastalıklardaki elem ve tevahhuş ve korkmak ise; hastalık bazan ölüme vesile olduğu cihetindedir. Ölüm, nazar-ı gaflet ve zahirî cihetinde dehşetli olduğundan, ona vesile olabilen hastalıklar korkutuyor, telaş veriyor.

Evvelâ bil ve kat'î iman et ki: "Ecel mukadderdir, tegayyür etmez." Çok ağır hastaların başında ağlayanlar ve sıhhatleri yerinde olanlar ölmüşler, o ağır hastalar şifa bulup yaşamışlar.

Sâniyen: Ölüm, sureten görüldüğü gibi dehşetli değil. Çok risalelerde gayet kat'î, şeksiz, şübhesiz bir surette, Kur'an-ı Hakîm'in verdiği nur ile isbat etmişiz ki: Ehl-i iman için ölüm, vazife-i hayat külfetinden bir terhistir; hem dünya meydanındaki imtihanda, talim ve talimat olan ubudiyetten bir paydostur; hem öteki âleme gitmiş yüzde doksandokuz ahbab ve akrabasına kavuşmak için bir vesiledir; hem hakikî vatanına ve ebedî makam-ı saadetine girmeye bir vasıta; hem zindan-ı dünyadan bostan-ı cinana bir davettir; hem Hâlık-ı Rahîminin fazlından, kendi hizmetine mukabil ahz-ı ücret etmeye bir nöbettir. Madem ölümün mahiyeti hakikat noktasında budur; ona dehşetli bakmak değil, bilakis rahmet ve saadetin bir mukaddemesi nazarıyla bakmak gerektir. Hem ehlullahın bir kısmının

ölümünden korkmaları, ölümün dehşetinden değildir. Belki daha fazla hayır kazanacağım diye, vazife-i hayatın idamesinden kazanacakları hayrat içindir. Evet ehl-i iman için ölüm, rahmet kapısıdır. Ehl-i dalalet için, zulümat-ı ebediye kuyusudur.

ONUNCU DEVA: Ey lüzumsuz merak eden hasta! Sen, hastalığın ağırlığından merak ediyorsun. O merakın, senin hastalığını ağırlaştırır. Hastalığın hafifleşmesini istersen, merak etmemeye çalış. Yani hastalığın faydelerini, sevabını ve çabuk geçeceğini düşün, merakı kaldır, hastalığın kökünü kes. Evet merak, hastalığı ikileştirir; maddî hastalığın altında merak ile manevî bir hastalığı kalbine verir; maddî hastalık ona dayanır, devam eder. Eğer teslimiyetle, rıza ile, hastalığın hikmetini düşünmekle o merak gitse, o maddî hastalığın mühim bir kökü kesilir, hafifleşir, kısmen gider. Hususan evhama bir dirhem maddî hastalık, bazan merak vasıtasıyla on dirhem kadar büyür. Merak kesilmesiyle, o hastalığın onda dokuzu gider. Merak, hastalığı ziyade ettiği gibi, hikmet-i İlahiyeyi ittiham ve rahmet-i İlahiyeyi tenkid ve Hâlık-ı Rahîminden şekva hükmünde olduğu için, aks-i maksadıyla tokat yer, hastalığını ziyadeleştirir. Evet nasilki şükür nimeti ziyadeleştirir.. öyle de şekva; hastalığı, musibeti tezyid eder. Hem merakın kendisi de bir hastalıktır. Onun ilâcı, hastalığın hikmetini bilmektir. Madem hikmetini, faydesini bildin; o merhemi meraka sür, kurtul. Ah yerine oh de, vâ-esefâ yerine "Elhamdülillahi alâküllihal" söyle.

ONBİRİNCİ DEVA: Ey sabırsız hasta kardeş! Hastalık, hazır bir elemi sana vermekle beraber; evvelki hastalığından bugüne kadar o hastalığın zevalindeki bir lezzet-i maneviye ve sevabındaki bir lezzet-i ruhiye veriyor. Bugünden, belki bu saatten sonraki zamanda hastalık yok, elbette yoktan elem yok; elem olmazsa teessür olamaz. Sen yanlış bir surette tevehhüm ettiğin için sabırsızlık geliyor. Çünkü bugünden evvel bütün hastalık zamanının maddîsi gitmekle, elemi de beraber gitmiş; kendindeki sevabı ve zevalindeki lezzet kalmış. Sana kâr ve sürur vermek lâzım gelirken, onları düşünüp müteallim olmak ve sabırsızlık etmek divaneliktir. Gelecek günler daha gelmemişler. Onları şimdiden düşünüp, yok bir günde, yok olan bir hastalıktan, yok olan bir elemden tevehhüm ile düşünüp müteallim olmak, sabırsızlık göstermekle, üç mertebe yok yoğa vücud rengi vermek, divanelik değil de nedir? Madem bu saatten evvelki hastalık zamanları ise sürur veriyor. Ve madem yine bu saatten sonraki zaman madum, hastalık madum, elem madumdur. Sen, Cenab-ı Hakk'ın sana verdiği bütün sabır kuvvetini böyle sağa sola dağıtma; bu saatteki eleme karşı tahşid et; "Yâ Sabûr!" de, dayan.

ONİKİNCİ DEVA: Ey hastalık sebebiyle ibadet ve evradından mahrum kalan ve o mahrumiyetten teessüf eden hasta! Bil ki: Hadîsçe sabittir ki; müttaki bir mü'min, hastalık sebebiyle yapamadığı daimî virdinin sevabını, hastalık zamanında yine kazanır. Farzı, mümkün olduğu kadar yerine getiren bir hasta, sabır ve tevekkül ile ve farzlarını yerine getirmekle o ağır hastalık zamanında sair sünnetlerin yerini, hem hâlis bir surette, hastalık tutar. Hem hastalık, insandaki aczini, za'fını ihsas

eder. O aczin lisanıyla ve za'fin diliyle halen ve kalen bir dua ettirir. Cenab-ı Hak, insana hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir za'f vermiş.. tâ ki daimî bir surette dergâh-ı İlahiyeye iltica edip niyaz etsin, dua etsin. **قُلْ مَا يَعْבוؤا بَكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ** yani "Eğer duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var" âyetin sırrıyla insanın hikmet-i hilkatı ve sebep-i kıymeti olan samimî dua ve niyazın bir sebebi hastalık olduğundan, bu nokta-i nazardan şekva değil, Allah'a şükür etmek ve hastalığın açtığı dua musluğunu, âfiyeti kesbetmekle kapamamak gerektir.

ONÜÇÜNCÜ DEVA:Ey hastalıktan şekva eden bîçare adam! Hastalık bazılara ehemmiyetli bir definedir, gayet kıymetdar bir hediye-i İlahiyedir. Her hasta, kendi hastalığını o neviden tasavvur edebilir. Madem ecel vakti muayyen değil; Cenab-ı Hak, insanı yeis-i mutlak ve gaflet-i mutlaktan kurtarmak için, havf u reca ortasında ve hem dünya ve hem âhireti muhafaza etmek noktasında tutmak için, hikmetiyle eceli gizlemiş. Madem her vakit ecel gelebilir; eğer insanı gaflet içinde yakalasa, ebedî hayatına çok zarar verebilir. Hastalık gafleti dağıtır, âhireti düşündürür, ölümü tahattur ettirir, öylece hazırlanır. Bazı öyle bir kazancı olur ki; yirmi senede kazanamadığı bir mertebeyi yirmi günde kazanıyor. Ezcümle, arkadaşlarımızdan -Allah rahmet etsin- iki genç vardı. Biri İlama'lı Sabri, diğeri İslâmköy'lü Vezirzade Mustafa. Bu iki zât, talebelerim içinde kalemsiz oldukları halde, samimiyette ve iman hizmetinde en ileri safta olduklarını hayretle görüyordum. Hikmetini bilmedim. Vefatlarından sonra anladım ki; her ikisinde de ehemmiyetli bir hastalık vardı. O hastalık irşadıyla, sair gafil ve feraizi terkeden gençlere bedel, en mühim bir takva ve en kıymetdar bir hizmette ve âhirete nâfi' bir vaziyette bulundular. İnşâallah iki senelik hastalık zahmeti, milyonlar sene hayat-ı ebediyenin saadetine medar oldu. Ben onların sıhhatı için bazı ettiğim duayı, şimdi anlıyorum dünya itibariyle beddua olmuş. İnşâallah o duam, sıhhat-ı uhreviye için kabul olunmuştur.

İşte bu iki zât, benim itikadımca, on senelik bir takva ile elde edilecek bir kazanç kadar bir kâr buldular. Eğer ikisi, bir kısım gençler gibi sıhhat ve gençliğine güvenip, gaflet ve sefahete atılsaydılar; ölüm de onları tarassud edip tam günahlarının pislikleri içinde yakalaysaydı; o nurlar definesi yerine, kabirlerini akrepler ve yılanlar yuvası yapacaklardı.

Madem hastalıkların böyle menfaati var, ondan şekva değil tevekkül, sabır ile, belki şükredip, rahmet-i İlahiyeye itimad etmektir.

ONDÖRDÜNCÜ DEVA:Ey gözüne perde gelen hasta! Eğer ehl-i imanın gözüne gelen perdenin altında nasıl bir nur ve manevî bir göz olduğunu bilsen "Yüzbin şükür Rabb-ı Rahîmime" dersin. Bu merhemi izah için bir hâdise söyleyeceğim. Şöyle ki: Bana sekiz sene kemal-i sadakatla hiç gücendirmeden hizmet eden Barla'lı Süleyman'ın halasının, bir vakit gözü kapandı. O sâliha kadın, bana karşı haddimden yüz derece fazla hüsn-ü zan ederek, "Gözümün açılması için dua et" diyerek, câmi kapısında beni yakaladı. Ben de, o mübarek ve meczube kadının

salahatını duama şefaathı yapıp, "Ya Rabbi, onun salahatı hürmetine onun gözünü aç" diye yalvardım. İkinci gün Burdur'lu bir göz hekimi geldi, gözünü açtı. Kırk gün sonra yine gözü kapandı. Ben çok müteessir oldum, çok dua ettim. İnşâallah o dua, âhireti için kabul olmuştur. Yoksa benim o duam, onun hakkında gayet yanlış bir beddua olurdu. Çünkü eceli kırk gün kalmıştı. Kırk gün sonra -Allah rahmet etsin- vefat eyledi.

İşte o merhume, kırk gün Barla'nın hazînane bağlarına rikkatli ihtiyarlık gözüyle bakmasına bedel; kabrinde, Cennet bağlarını kırkbin günlerde seyredeceğini kazandı. Çünkü imanı kuvvetli, salahatı şiddetli idi. Evet bir mü'min gözüne perde çekilse ve gözü kapalı kabre girse, derecesine göre, ehl-i kuburdan çok ziyade o âlem-i nuru temaşa edebilir. Bu dünyada nasıl çok şeyleri biz görüyoruz, kör olan mü'minler görmüyorlar. Kabirde o körler, iman ile gitmiş ise, o derece ehl-i kuburdan ziyade görür. En uzak gösteren dûrbînlerle bakar nevinde, kabrinde derecesine göre Cennet bağlarını sinema gibi görüp temaşa ederler.

İşte böyle gayet nurlu ve toprak altında iken göklerin üstündeki Cennet'i görecek ve seyredecek bir gözü, bu gözündeki perde altında şükür ile sabır ile bulabilirsin. İşte o perdeyi senin gözünden kaldıracak, o gözle seni baktıracak göz hekimi, Kur'an-ı Hakîm'dir.

ONBEŞİNCİ DEVA:Ey âh ü enin eden hasta! Hastalığın suretine bakıp âh! eyleme. Manasına bak oh! de. Eğer hastalığın manası güzel birşey olmasa idi, Hâlîk-ı Rahîm en sevdiği ibadına hastalıkları vermezdi. Halbuki hadîs-i sahihte vardır ki:

أَشَدُّ النَّاسِ بِلَاءَ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْأَوْلِيَاءِ الْأَمْتَلِ فَأَلَمْتَلِ -ev kema kal- yani: "En ziyade musibet ve meşakkate giriftar olanlar, insanların en iyisi, en kâmilleridirler." Başta Hazret-i Eyyüb Aleyhisselâm, enbiyalar sonra evliyalar ve sonra ehl-i salahat çektikleri hastalıklara birer ibadet-i hâlîsa, birer hediye-i Rahmaniye nazarıyla bakmışlar; sabır içinde şükretmişler. Hâlîk-ı Rahîm'in rahmetinden gelen bir ameliyat-ı cerrahiye nev'inden görmüşler. Sen ey âh u fizar eden hasta! Bu nuranî kafiyeyle iltihak etmek istersen, sabır içinde şükret. Yoksa şekva etsen, onlar seni kafiyelelerine almayacaklar. Ehl-i gafletin çukurlarına düşersin!.. Karanlıkları bir yolda gideceksin. Evet hastalıkların bir kısmı var ki; eğer ölümle neticelense, manevî şehid hükmünde şehadet gibi bir velayet derecesine sebebiyet verir. Ezcümle çocuk doğurmaktan gelen hastalıklar (Haşiye) ve karın sancısıyla, gark ve hark ve taun ile vefat eden, şehid-i manevî olduğu gibi, çok mübarek hastalıklar var ki, velayet derecesini ölümle kazandırır. Hem hastalık, dünya aşkını ve alâkasını hafiflettiğinden, vefat ile dünyadan, ehl-i dünya için gayet elîm ve acı olan müfarakatı tahfif eder; bazan da sevdirebilir.

ONALTINCI DEVA: Ey sıkıntıdan şekva eden hasta! Hastalık, hayat-1 içtimaiye-i insaniyede en mühim ve gayet güzel olan hürmet ve merhameti telkin eder. Çünkü insanı vahşete ve merhametsizliğe sevkeden istiğnadan kurtarıyor. Çünkü

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ سırrıyla, sıhhat ve âfiyetten gelen istiğnada bulunan bir nefsi-i emmare, şâyan-1 hürmet çok uhuvvetlere karşı hürmeti hissetmez. Ve şâyan-1 merhamet ve şefkat olan musibetzedelere ve hastalıklılara merhameti duymaz. Ne vakit hasta olsa, o hastalıkta aczini ve fakrını anlar, lââyık-1 hürmet olan ihvanlarına ihtiram eder. Ziyaretine gelen veya ona yardım eden mü'min kardeşlerine karşı hürmeti hisseder. Ve rikkat-1 cinsiyeden gelen şefkat-1 insaniye ve en mühim bir haslet-i İslâmiye olan musibetzedelere karşı merhameti hissedip, onları nefesine kıyas ederek, onlara tam manasıyla acır, şefkat eder, elinden gelse muavenet eder, hiç olmazsa dua eder, hiç olmazsa şer'an sünnet olan keyfini sormak için ziyaretine gider, sevab kazanır.

ONYEDİNCİ DEVA: Ey hastalık vasıtasıyla hayrat yapamamaktan şekva eden hasta! Şükret, hayratın en hâlisinin kapısını sana açan, hastalıktır. Hastalık mütemadiyen hastaya ve Lillah için hastaya bakıcılara sevab kazandırmakla beraber, duanın makbuliyetine en mühim bir vesiledir. Evet hastalara bakmak ehl-i iman için mühim sevabı vardır. Hastaların keyfini sormak, fakat hastayı sıkmamak şartıyla ziyaret etmek, sünnet-i seniye'dir; keffaret-üz zünub olur. Hadîste vardır ki: "Hastaların duasını alınız, onların duası makbuldür." Bahusus hasta, akrabadan olsa, hususan peder ve vâlîde olsa, onlara hizmet mühim bir ibadettir, mühim bir sevabdır. Hastaların kalbini hoşnud etmek, teselli

(Haşiye): Bu hastalığın manevî şehadeti kazandırması, lohusa zamanı olan kırk güne kadardır.

vermek, mühim bir sadaka hükmüne geçer. Bahtiyardır o evlâd ki; peder ve vâlidesinin hastalık zamanında, onların seri-üt teessür olan kalblerini memnun edip hayır dualarını alır. Evet hayat-1 içtimaiyede en muhterem bir hakikat olan peder ve vâlidesinin şefkatlerine mukabil, hastalıkları zamanında kemal-i hürmet ve şefkat-i ferzendane ile mukabele eden o iyi evlâdın vaziyetini ve insaniyetin ulviyetini gösteren o vefadar levhaya karşı, hattâ melâikeler dahi "Mâşâallah, Bârekâllah" deyip alkışlıyorlar. Evet hastalık zamanında, hastalık elemi ni hiçe indirecek gayet hoş ve ferahlı, etrafında tezahür eden şefkatlerden ve acımak ve merhametlerden gelen lezzetler var. Hastanın duasının makbuliyeti, ehemmiyetli bir mes'eledir. Ben otuz-kırk seneden beri, bendeki kulunç denilen bir hastalıktan şifa için dua ederdim. Ben anladım ki, hastalık dua için verilmiş. Dua ile duayı, yani dua kendi kendini kaldırmadığından anladım ki, duanın neticesi uhrevîdir; (Haşiye) kendisi de bir nevi ibadettir ve hastalık ile aczini anlayıp dergâh-1 İlahiyeye iltica eder. Onun için otuz senedir şifa duasını ettiğim halde, duam zahirî kabul olmadığından,

duayı terketmek kalbime gelmedi. Zira hastalık, duanın vaktidir; şifa, duanın neticesi değil. Belki Cenab-ı Hakîm-i Rahîm şifa verse, fazlından verir. Hem dua, istediğimiz tarzda kabul olmazsa makbul olmadı denilmez. Hâlık-ı Hakîm daha iyi biliyor, menfaatimize hayırlı ne ise onu verir. Bazan dünyaya ait dualarımızı, menfaatimiz için âhiretimize çevirir, öyle kabul eder. Her ne ise... Hastalık sırrıyla hulusiyet kazanan, hususan za'f u aczden ve tezellül ve ihtiyaçtan gelen bir dua kabule çok yakındır. Hastalık böyle hâlis bir duanın medarıdır. Hem dindar olan hasta, hem hastaya bakan mü'minler de bu duadan istifade etmelidirler.

ONSEKİZİNCİ DEVA: Ey şükrü bırakıp şekvaya giren hasta! Şekva, bir haktan gelir. Senin bir hakkın zayi' olmamış ki şekva ediyorsun. Belki senin üstünde hak olan çok şükürler var, yapmadın. Cenab-ı Hakk'ın hakkını vermeden, haksız bir surette hak istiyorsun gibi şekva ediyorsun. Sen, kendinden yukarı mertebelerdeki sıhhatli olanlara bakıp şekva edemezsin. Belki sen, kendinden sıhhat noktasında aşağı derecelerde bulunan bîçare hastalara bakıp şükretmekle mükellefsin. Senin elin kırık ise, kesilmiş ellere bak! Bir gözün yoksa, iki gözü de olmayan a'malara bak! Allah'a şükret. Evet nimette kendinden yukarıya bakıp şekva etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Ve musibette herkesin hakkı, kendinden musibet noktasında daha yukarı olanlara bakmaktır ki şükretsün.

(Haşiye): Evet, bir kısım hastalık duanın sebab-i vücudu iken, dua hastalığın ademine sebab olsa, duanın vücudu kendi ademine sebab olur; bu da olamaz.

Bu sır bazı risalelerde bir temsil ile izah edilmiş. İcmali şudur ki: Bir zât, bir bîçareyi, bir minarenin başına çıkarıyor. Minarenin her basamağında ayrı ayrı birer ihsan, birer hediye veriyor. Tam minarenin başında da en büyük bir hediyeyi veriyor. O mütenevvi hediyelere karşı ondan teşekkür ve minnetdarlık istediği halde; o hırçın adam, bütün o basamaklarda gördüğü hediyeleri unutup veyahud hiçe sayıp şükretmeyerek yukarıya bakar. Keşki bu minare daha uzun olsaydı, daha yukarıya çıksaydım, ne için o dağ gibi veyahud öteki minare gibi çok yüksek değil deyip şekvaya başlarsa, ne kadar bir küfran-ı nimettir, bir haksızlıktır. Öyle de: Bir insan hiçlikten vücuda gelip, taş olmayarak, ağaç olmayıp, hayvan kalmayarak, insan olup, müslüman olarak, çok zaman sıhhat ve âfiyet görüp, yüksek bir derece-i nimet kazandığı halde, bazı ârızalarla, sıhhat ve âfiyet gibi bazı nimetlere lâayık olmadığı veya sû'-i ihtiyarıyla veya sû'-i istimaliyle elinden kaçırdığı veyahud eli yetişmediği için şekva etmek, sabırsızlık göstermek, aman ne yaptım böyle başıma geldi diye rububiyet-i İlahiyeyi tenkid etmek gibi bir halet; maddî hastalıktan daha musibetli, manevî bir hastalıktır. Kırılmış el ile döğüşmek gibi, şikayetiyle hastalığını ziyadeleştirir. Âkıl odur ki:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

sırrıyla teslim olup sabretsin; tâ o hastalık, vazifesini bitirsin gitsin.

ONDOKUZUNCU DEVA:Cemil-i Zülcelal'in bütün isimleri esma-ül hüsna tabiri Samedanîsiyle gösteriyor ki, güzeldirler. Mevcudat içinde en latif, en güzel, en câmi' âyine-i Samediyet de hayattır. Güzelin âyinesi güzeldir. Güzelin mehasinlerini gösteren âyine güzelleşir. O âyinenin başına o güzelden ne gelse, güzel olduğu gibi; hayatın başına dahi ne gelse, hakikat noktasında güzeldir. Çünkü güzel olan o esma-ül hüsnanın güzel nakışlarını gösterir. Hayat, daima sıhhat ve âfiyette yeknesak gitse, nâkıs bir âyine olur. Belki bir cihette adem ve yokluğu ve hiçliği ihsas edip sıkıntı verir. Hayatın kıymetini tenzil eder. Ömrün lezzetini sıkıntıya kalbeder. Çabuk vaktimi geçireceğim diye, sıkıntıdan ya sefahete, ya eğlenceye atılır. Hapis müddeti gibi, kıymetdar ömrüne adavet edip, çabuk öldürüp geçirmek istiyor. Fakat tahavvülde ve harekette ve ayrı ayrı tavırlar içinde yuvarlanmakta olan bir hayat, kıymetini ihsas ediyor, ömrün ehemmiyetini ve lezzetini bildiriyor. Meşakkatte ve musibette dahi olsa, ömrün geçmesini istemiyor. "Aman Güneş batmadı, ya gece bitmedi" diye sıkıntısından of! of! etmiyor. Evet gayet zengin ve işsiz, istirahat döşeginde herşeyi mükemmel bir efendiden sor; ne haldesin? Elbette, aman vakit geçmiyor, gel bir şeş-beş oynayalım, veyahud vakti geçirmek için bir eğlence bulalım, gibi müteellimane sözleri ondan işiteceksin.. veyahud tul-i emelden gelen, bu şey'im eksik, keşki şu işi yapsaydım gibi şekvaları işiteceksin. Sen bir musibettede veya işçi ve meşakkatli bir halde olan bir fakirden sor; ne haldesin? Akıllı başında ise diyecek ki: "Şükürler olsun Rabbime, iyiyim, çalışıyorum. Keşki çabuk Güneş gitmeseydi, bu işi de bitirseydim. Vakıt çabuk geçiyor, ömür durmuyor gidiyor. Vakıa zahmet çekiyorum, fakat bu da geçer, herşey böyle çabuk geçiyor." diye, manen ömür ne kadar kıymetdar olduğunu, geçmesindeki teessüfle bildiriyor. Demek meşakkat ve çalışmakla, ömrün lezzetini ve hayatın kıymetini anlıyor. İstirahat ve sıhhat ise, ömrü acılaştırıyor ki, geçmesini arzu ediyor.

Ey hasta kardeş! Bil ki, başka risalelerde tafsilâtıyla kat'î bir surette isbat edildiği gibi; musibetlerin, şerhlerin, hattâ günahların aslı ve mayesi ademdir. Adem ise şerdir, karanlıktır. Yeknesak istirahat, sükût, sükûnet, tevakkuf gibi haletler ademe, hiçliğe yakınlığı içindir ki, ademdeki karanlığı ihsas edip sıkıntı veriyor. Hareket ve tahavvül ise vücuddur, vücudu ihsas eder. Vücut ise hâlis hayırdır, nurdur. Madem hakikat budur; sendeki hastalık, kıymetdar hayatı safileştirmek, kuvvetleştirmek, terakki ettirmek ve vücudundaki sair cihazat-ı insaniyeyi o hastalıklı uzvun etrafına muavenetdarane müteveccih etmek ve Sâni'-i Hakîm'in ayrı ayrı isimlerinin nakışlarını göstermek gibi, çok vazifeler için, o hastalık senin vücuduna misafir olarak gönderilmiştir. İnşâallah çabuk vazifesini bitirir gider. Ve âfiyete der ki; sen gel, benim yerimde daimî kal, vazifeni gör, bu hane senindir, âfiyetle kal.

YİRMİNCİ DEVA: Ey derdine derman arayan hasta! Hastalık iki kısımdır. Bir kısmı hakikî, bir kısmı vehmîdir. Hakikî kısmı ise Şâfi-i Hakîm-i Zülcelal, küre-i arz olan eczahane-i kübrasında, her derde bir deva istif etmiş. O devalar ise, dertleri isterler. Her derde bir derman halketmiştir. Tedavi için ilâçları almak, istimal etmek meşrudur. Fakat tesiri ve şifayı, Cenab-ı Hak'tan bilmek gerektir. Dermanı o verdiği gibi, şifayı da o veriyor. Hâzık mütedeyyin hekimlerin tavsiyelerini tutmak, ehemmiyetli bir ilâçtır. Çünkü ekser hastalıklar sû'-i istimalâtтан, perhizsizlikten ve israftan ve hatiattan ve sefahetten ve dikkatsizlikten geliyor. Mütedeyyin hekim, elbette meşru bir dairede nasihat eder ve vesayada bulunur. Sû'-i istimalâtтан, israfattan men'eder, teselli verir. Hasta o vesaya ve o teselliye itimad edip hastalığı hafifleşir, sıkıntı yerinde bir ferahlık verir. Amma vehmî hastalık kısmı ise; onun en müessir ilâcı, ehemmiyet vermemektir. Ehemmiyet verdikçe o büyür, şişer. Ehemmiyet vermezse küçülür, dağılır. Nasılki arılara iliştikçe, insanın başına üşüşürler, aldırılmazsan dağılır. Hem karanlıkta gözüne sallanan bir ipten gelen bir hayale ehemmiyet verdikçe büyür. Hattâ bazan onu divane gibi kaçıırır; ehemmiyet vermezse, âdi bir ipin yılan olmadığını görür, başındaki telaşına güler. Bu vehmî hastalık çok devam etse, hakikata inkılab eder. Vehham ve asabî insanlarda fena bir hastalıktır. Habbeyi kubbe yapar; kuvve-i maneviyesi kırılır. Hususan merhametsiz yarım hekimlere veyahud insafsız doktorlara rastgelse, evhamını daha ziyade tahrik eder. Zengin ise malı gider; yoksula ya aklı gider veya sıhhatı gider.

YİRMİBİRİNCİ DEVA: Ey hasta kardeş! Senin hastalığında maddî elem var, fakat o maddî elemin tesirini izale edecek ehemmiyetli bir manevî lezzet seni ihata ediyor. Çünkü peder ve vâliden ve akrabandan varsa, çoktan beri unuttuğun gayet lezzetli o eski şefkatleri senin etrafında yeniden uyanıp, çocukluk zamanında gördüğün o şirin nazarları yine görmekle beraber; çok gizli perdeli kalan etrafındaki dostluklar, hastalığın cazibesiyile yine sana karşı muhabbetdarane baktıklarından, elbette onlara karşı senin bu maddî elemin pek ucuz düşer. Hem sen müftehirane hizmet ettiğin ve iltifatlarını kazanmasına çalıştığın zâtlar, hastalığın hükmüyle sana merhametkârane hizmetkârlık ettiklerinden, efendilerine efendi oldun. Hem insanlardaki rikkat-i cinsiyeyi ve şefkat-i nev'iyyeyi kendine celbettiğinden, hiçten çok yardımcı ahab ve şefkatli dost buldun. Hem çok meşakkatli hizmetlerden paydos emrini yine hastalıktan aldın, istirahat ediyorsun. Elbette senin cüz'î elemin, bu manevî lezzetlere karşı seni şekvaya değil, teşekküre sevkemelidir.

YİRMİİKİNCİ DEVA: Ey nüzul gibi ağır hastalıklara mübtela olan kardeş! Evvelâ sana müjde ediyorum ki; mü'min için nüzul mübarek sayılıyor. Bunu çoktan ehl-i velayetten işitiyordum. Sırrını bilmezdim. Bir sırrı şöyle kalbime geliyor ki: Ehlullah, Cenab-ı Hak'a vâsıl olmak ve dünyanın azîm manevî tehlikelerinden kurtulmak ve saadet-i ebediyeyi temin etmek için, iki esası ihtiyaren takib etmişler:

Birisi: Rabıta-i mevttir. Yani: Dünya fâni olduğu gibi, kendisi de içinde vazifedar fâni bir misafir olduğunu düşünmekle, hayat-ı ebedisine o suretle çalışmışlar.

İkincisi: Nefs-i emmarenin ve kör hissiyatın tehlikelerinden kurtulmak için, çilleler ile, riyazetlerle nefis-i emmarenin öldürülmesine çalışmışlar.

Sizler ey yarı vücudunun sıhhatını kaybeden kardeş! Sen ihtiyarsız kısa ve kolay ve sebeb-i saadet olan iki esas sana verilmiş ki; daima senin vücudunun vaziyeti, dünyanın zevalini ve insanın fâni olduğunu ihtar ediyor. Daha dünya seni boğamıyor, gaflet senin gözünü kapayamıyor. Ve yarım insan vaziyetinde bir zâta, nefis-i emmare elbette hevesat-ı rezile ile ve nefsanî müştehiyat ile onu aldatamaz, çabuk o nefsin belasından kurtulur.

İşte mü'min sırr-ı iman ile ve teslimiyet ve tevekkül ile, o ağır nüzul gibi hastalıktan az bir zamanda, ehl-i velayetin çilleleri gibi istifade edebilir. O vakit o ağır hastalık çok ucuz düşer.

YİRMİÜÇÜNCÜ DEVA: Ey kimsesiz, garib, bîçare hasta! Hastalığınla beraber kimsesizlik ve gurbet, sana karşı en katı kalbleri rikkate getirirse ve nazar-ı şefkati celbederse; acaba Kur'anın bütün surelerinin başlarında kendini Rahman-ur Rahîm sıfatıyla bize takdim eden ve bir lem'a-i şefkatiyle umum yavrulara karşı umum vâlideleri, o hârika şefkatiyle terbiye ettiren ve her baharda bir cilve-i rahmetiyle zemin yüzünü nimetlerle dolduran ve ebedî bir hayattaki Cennet, bütün mehasiniyle bir cilve-i rahmeti olan senin Hâlık-ı Rahîmine iman ile intisabın ve onu tanıyıp hastalığın lisan-ı acziyle niyazın, elbette senin bu gurbetteki kimsesizlik hastalığın, herşeye bedel onun nazar-ı rahmetini sana celbeder. Madem o var, sana bakar, sana herşey var. Asıl gurbette, kimsesizlikte kalan odur ki; iman ve teslimiyetle ona intisab etmesin veya intisabına ehemmiyet vermesin.

YİRMİDÖRDÜNCÜ DEVA: Ey masum hasta çocuklara ve masum çocuklar hükmünde olan ihtiyarlara hizmet eden hasta bakıcılar! Sizin önünüzde mühim bir ticaret-i uhreviye var. Şevk ve gayret ile o ticareti kazanınız. Masum çocukların hastalıklarını, o nazik vücutlara bir idman, bir riyazet ve ileride dünyanın dağdağalarına mukavemet verdirmek için bir şırınga ve bir terbiye-i Rabbaniye gibi, çocuğun hayat-ı dünyeviyesine ait çok hikmetlerle beraber ve hayat-ı ruhiyesine ve tasaffi-i hayatına medar olacak büyüklerdeki keffaret-üz zünub yerine, manevî ve ileride veyahud âhirette terakkiyat-ı maneviyesine medar şırıngalar nev'indeki hastalıklardan gelen sevab, peder ve vâlidelerinin defter-i a'maline, bilhassa sırr-ı şefkatle çocuğun sıhhatını kendi sıhhatına tercih eden vâlidesinin sahife-i hasenatına girdiği, ehl-i hakikatça sabittir. İhtiyarlara bakmak ise; hem azîm sevab almakla beraber, o ihtiyarların ve bilhassa peder ve vâlide ise, dualarını almak ve kalblerini hoşnud etmek ve vefakârane hizmet etmek, hem bu dünyadaki saadete, hem âhiretin saadetine medar olduğu rivayat-ı sahiha ile ve çok

vukuat-1 tarihiye ile sabittir. İhtiyar peder ve vâlidesine tam itaat eden bahtiyar bir veled, evlâdından aynı vaziyeti gördüğü gibi; bedbaht bir veled eğer ebeveynini rencide etse, azab-1 uhrevîden başka, dünyada çok felâketlerle cezasını gördüğü, çok vukuatla sabittir. Evet ihtiyarlara, masumlara, yalnız akrabasına bakmak değil; belki ehl-i iman (madem sırr-1 imanla uhuvvet-i hakikiye var) onlara rastgelse, muhterem hasta ihtiyar ona muhtaç olsa, ruh u canla ona hizmet etmek İslâmiyetin muktezasıdır.

YİRMİBEŞİNCİ DEVA: Ey hasta kardeşler! Siz gayet nâfi' ve her derde deva ve hakikî lezzetli kudsî bir tiryak isterseniz, imanınızı inkişaf ettiriniz. Yani tövbe ve istiğfar ile ve namaz ve ubudiyetle, o tiryak-1 kudsî olan imanı ve imandan gelen ilâcî istimal ediniz. Evet dünyaya muhabbet ve alâka yüzünden güya âdeta ehl-i gafletin dünya gibi büyük, hasta, manevî bir vücudu vardır. İman ise, o dünya gibi zeval ve firak darbelerine, yara ve bere içinde olan o manevî vücuduna birden şifa verip; yaralardan kurtarıp, hakikî şifa verdiğini pek çok risalelerde kat'î isbat etmişiz.

Başınızı ağrıtmamak için kısa kesiyorum. İman ilâcî ise, feraizi mümkün oldukça yerine getirmekle tesirini gösteriyor. Gaflet ve sefahet ve hevesat-1 nefsanîye ve lehviyat-1 gayr-1 meşrua, o tiryakın tesirini meneder. Hastalık madem gafleti kaldırıyor, iştihayı kesiyor, gayr-1 meşru keyflere gitmeye mani oluyor; ondan istifade ediniz. Hakikî imanın kudsî ilâçlarından ve nurlarından tövbe ve istiğfar ile, dua ve niyaz ile istimal ediniz. Cenab-1 Hak sizlere şifa versin, hastalıklarınızı keffaret-üz zünub yapsın. Âmîn âmîn âmîn...

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَيْنَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَيْنَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رَبَّنَا بِالْحَقِّ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ طِبِّ الْقُلُوبِ وَدَوَائِهَا وَغَافِيَةِ الْأَبْدَانِ وَشِفَائِهَا وَتُورِ الْأَبْصَارِ وَضِيَائِهَا وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

دَوَاءٌ لِكُلِّ دَاءٍ Meali: "Bu kitab her derde dermandır." Tefafukat-1 latifedendir ki; Re'fet Bey'in birinci tesvidden gayet sür'atle yazdığı nüsha ile beraber, Hüsrev'in yazdığı diğer bir nüshada, ihtiyarsız hiç düşünmeden, satır başlarında gelen elifleri saydık; aynen bu **دَوَاءٌ لِكُلِّ دَاءٍ** cümlesine tevafuk ediyor. (Haşiye-1) Hem bu risalenin müellifinin Said ismine, bir tek fark ile yine tevafuk ediyor. (Haşiye-2) Yalnız risalenin ünvanına ait yazıdaki bir elif hesaba dâhil edilmemiştir.

Cây-1 hayrettir ki: Süleyman Rüşdün'nün yazdığı nüsha, hiç elif hatıra gelmeden ve düşünmeden, 114 elif, 114 şifa-yı kudsiyeyi tazammun eden, 114 suver-i Kur'anîyenin adedine tevafukla beraber **دَوَاءٌ لِكُلِّ دَاءٍ** şeddeli lâm bir sayılmak cihetiyle, 114 harfine tamtamına tevafuk ediyor.

Yirmibeşinci Lem'anın Zeyli

Onyedinci Mektub olup, Mektubat Mecmuasına idhal edildiğinden buraya dercedilmedi.

* * *

(Haşiyeye-1): Sonradan yazılan ihtarın iki elifi bu hesaba dâhil olamayacağı için dâhil edilmemiştir.

(Haşiyeye-2): Madem Keramet-i Aleviyede ve Gavsıye'de, Said'in âhirinde nida için vaz'edilmiş bir elif var, Saidâ olmuş; belki fazla olan bu elif, o elife bakıyor.

Re'fet, Hüsrev

Yirmialtıncı Lem'a

İhtiyarlar Lem'ası

(Yirmialtı rica ve ziya-yı teselliye câmi'dir.)

İHTAR: Herbir "rica"nın başında manevî derdimi gayet elîm ve sizi müteessir edecek derecede yazdığımın sebebi: Kur'an-ı Hakîm'den gelen ilâcın fevkalâde tesirini göstermek içindir. İhtiyarlara ait bu Lem'a, üç dört cihetle hüsn-ü ifadeyi muhafaza edememiş.

Birincisi: Sergüzeşt-i hayatıma ait olduğu için, o zamanlara hayalen gidip o halette yazıldığından; ifade, intizamını muhafaza edemedi.

İkincisi: Sabah namazından sonra gayet yorgunluk hissettiğim bir zamanda, hem sür'ate mecburiyet tahtında yazıldığından ifadede müşevveşiyet düşmüş.

Üçüncüsü: Yanımda daim yazacak bulunmadığından, yanımda bulunan kâtibin de Risale-i Nur'a ait dört beş vazifesi olmakla, tashihatına tam vakit bulamadığımdan intizamsız kaldı.

Dördüncüsü: Te'lifin akabinde ikimiz de yorgun olarak, manayı dikkatle düşünemeyerek, gayet sathî bir tashihle iktifa edildiğinden, tarz-ı ifadede elbette kusurlar bulunacak. Âlîcenab ihtiyarlardan, ifadedeki kusurlarıma nazar-ı müsamaha ile bakmak; ve rahmet-i İlahiye boş olarak döndürmediği mübarek ihtiyarlar, ellerini dergâh-ı İlahiyeye açtıkları vakit bizi de dualarında dâhil etsinler.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كَهَيِّعَصَ * ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَّرِيًّا * إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا * قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَمَا أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

Şu Lem'a yirmialtı ricadır.

BİRİNCİ RİCA:Ey sinn-i kemale gelen muhterem ihtiyar kardeşler ve ihtiyare hemşireler! Ben de sizin gibi ihtiyarım. İhtiyarlık zamanında arasına bulduğum ricaları ve o ricalardaki teselli nuruna sizi de teşrik etmek arzusuyla, başımdan geçen bazı hâlâtı yazacağım. Gördüğüm ziya ve rastgeldiğim rica kapıları, elbette benim nâkıs ve müşevveş istidadıma göre görülmüş, açılmış. İnşâallah sizlerin safi

ve hâlis istidadlarınız, gördüğüm ziyayı parlattıracak; bulduğum ricayı daha ziyade kuvvetleştirecek.

İşte gelecek o ricaların ve ziyaların menbaı, madeni, çeşmesi; imandır.

İKİNCİ RİCA:İhtiyarlığa girdiğim zaman; bir gün güz mevsiminde, ikinci vaktinde, yüksek bir dağda dünyaya baktım. Birden gayet rikkatli ve hazîn ve bir cihette karanlıklı bir halet bana geldi. Gördüm ki; ben ihtiyarlandım, gündüz de ihtiyarlanmış, sene de ihtiyarlanmış, dünya da ihtiyarlanmış. Bu ihtiyarlıklar içinde dünyadan firak ve sevdiklerimden iftirak zamanı yakınlaştığından, ihtiyarlık beni ziyade sarstı. Birden rahmet-i İlahiye öyle bir surette inkişaf etti ki; o rikkatli hüznün ve firakı, kuvvetli bir rica ve parlak bir teselli nuruna çevirdi. Evet ey benim gibi ihtiyarlar! Kur'an-ı Hakîm'de yüz yerde "Errahmanurrahîm" sıfatlarıyla kendini bizlere takdim eden ve daima zeminin yüzünde merhamet isteyen zîhayatların imdadına rahmetini gönderen ve gaybdan her sene baharı hadsiz nimet ve hediyeleriyle doldurup rızka muhtaç bizlere yetiştiren ve za'f u acz derecesi nisbetinde rahmetinin cilvesini ziyade gösteren bir Hâlık-ı Rahîmimizin rahmeti, bu ihtiyarlığımızda en büyük bir rica ve en kuvvetli bir ziyadır. Bu rahmeti bulmak, iman ile o Rahman'a intisab etmek ve feraizi kılmakla ona itaat etmektir.

ÜÇÜNCÜ RİCA:Bir zaman gençlik gecesinin uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım vakit kendime baktım; vücudum kabir tarafına bir inişten koşar gibi gidiyor. Niyazi-i Mısırî'nin

Günde bir taşı bina-yı ömrümün düştü yere,

Can yatar gafil, binası oldu viran bîhaber...

dediği gibi, ruhumun hanesi olan cismimin de hergün bir taşı düşmekle yıpranıyor ve dünya ile beni kuvvetli bağlayan ümidlerim, emellerim kopmaya başladılar. Hadsiz dostlarımdan ve sevdiklerimden müfarakat zamanının yakınlaştığını hissettim. O manevî ve çok derin ve devasız görünen yaranın merhemini aradım, bulamadım. Yine Niyazi-i Mısırî gibi dedim ki:

Dil bekası, Hak fenası istedi mülk-ü benim,

Bir devasız derde düştüm, ah ki Lokman bîhaber! (Haşiye)

O vakit birden merhamet-i İlahiyenin lisanı, misali, timsali, dellâlî, mümessili olan Peygamber-i Zîşan Aleyhissalâtü Vesselâm'ın nuru ve şefaati ve beşere getirdiği hediye-i hidayeti, o dermansız hadsiz zannettiğim yaraya güzel bir merhem ve tiryak oldu. Karanlıklı ye'simi, nurlu bir ricaya çevirdi.

Evet ey benim gibi ihtiyarlığımı hisseden muhterem ihtiyar ve ihtiyareler! Biz gidiyoruz, aldanmakta faide yok. Gözümüzü kapamakla bizi burada durdurmazlar, sevkıyat var. Fakat gafletten ve kısmen de ehl-i dalaletten gelen zulümat evhamlarıyla bize firaklı ve karanlıklı görünen berzah memleketi, ahbabların mecmasıdır. Başta şefiimiz olan Habibullah Aleyhissalâtü Vesselâm ile bütün dostlarımıza kavuşmak âlemidir. Evet bin üçyüz elli senede, her sene üçyüz elli milyon insanların sultanı ve onların ruhlarının mürebbsi ve akıllarının muallimi ve kalblerinin mahbubu ve her günde **السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ** sırımca, bütün o ümmetinin işlediği hasenatın bir misli, sahife-i hasenatına ilâve edilen ve şu kâinattaki makasıd-ı âliye-i İlahiyenin medarı ve mevcudatın kıymetlerinin teâlisinin sebebi olan o Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm, dünyaya geldiği dakikada "ümmeî ümmeî" rivayet-i sahiha ile ve keşf-i sadıkla dediği gibi, mahşerde herkes "nefsî nefsi" dediği zaman, yine

(Haşiye): Yani: Benim kalbim bütün kuvvetiyle beka istediği halde; hikmet-i İlahiye, cesedimin harabiyetini iktiza ediyor. Hekim-i Lokman da çaresini bulamadığı dermansız bir derde düştüm.

"ümmeî ümmeî" diyerek en kudsî ve en yüksek bir fedakârlık ile, yine şefaatiyle ümmetinin imdadına koşan bir zâtın gittiği âleme gidiyoruz. Ve o güneşin etrafında hadsiz asfiya ve evliya yıldızlarıyla ışıklanan öyle bir âleme gidiyoruz.

İşte o zâtın şefaati altına girip ve nurundan istifade etmenin ve zulümat-ı berzahiyeden kurtulmanın çaresi: Sünnet-i Seniyeye ittibadır.

DÖRDÜNCÜ RİCA:Bir zaman ihtiyarlığa ayak bastığımdan, gafleti idame ettiren sıhhat-ı bedenim de bozulmuştu. İhtiyarlıkla hastalık, müttefikana bana hücum etti. Başıma vura vura uykumu kaçırdılar. Çoluk çocuk, mal gibi beni dünya ile bağlayacak alâkalar da yoktu. Gençlik sersemliğiyle zayı' ettiğim sermaye-i ömrümün meyvelerini; bütün günahlar, hatiatlar gördüm. Niyazi-i Mısrî gibi feryad eyleyerek dedim:

Bir ticaret yapmadım, nakd-i ömür oldu heba,

Yola geldim lâkin göçmüş cümle kervan bîhaber.

Ağlayıp nalân edip düştüm yola tenha garib,

Dîde giryan, sîne biryan, akıl hayran bîhaber.

O vakit gurbette idim. Me'yusane bir hüznün ve nedametkârane bir teessüf ve istimdadkârane bir hasret hissettim. Birden Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan imdada

yetiştii. Bana o kadar kuvvetli bir rica kapısını açtı ve öyle hakikî bir teselli ziyasını verdi ki, o vaziyetimin yüz derece fevkindeki ye'si dahi izale eder ve o karanlıkları dağıtabilirdi.

Evet ey benim gibi dünya ile alâkaları kesilmeye başlayan ve dünya ile bağlanan ipleri kopmaya yüz tutan muhterem ihtiyar ve ihtiyareler! Bu dünyayı en mükemmel ve muntazam bir şehir, bir saray hükmünde halkeden bir Sâni'-i Zülcelal, mümkün müdür ki; o şehirde, o sarayda en ehemmiyetli misafirleriyle ve dostlarıyla konuşmasın, görüşmesin. Madem bilerek bu sarayı yapmış ve irade ve ihtiyar ile tanzim ve tezyin etmiş; elbette nasılkı "yapan bilir" öyle de "bilen konuşur". Madem bu sarayı, bu şehri bize güzel bir misafirhane ve ticaretgâh yapmış; elbette bize karşı münasebatını ve bizden arzularını gösterecek bir defteri, bir kitabı bulunacaktır.

İşte o kudsî defterin en mükemmeli; kırk vecihle mu'cize ve her dakikada hiç olmazsa yüz milyonun dillerinde gezen, nur serpen ve herbir harfinde asgari olarak on sevab ve on hasene ve bazan onbin ve bazan Leyle-i Kadir sırrıyla bir harfine otuzbin hasene ve meyve-i Cennet ve nur-u berzah veren Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'dır. Bu makamda ona rekabet edecek kâinatta hiçbir kitab yoktur ve hiçbir kimse gösteremez. Madem bu elimizdeki Kur'an, Semavat ve Arz'ın Hâlık-ı Zülcelalinin rububiyet-i mutlakası noktasından ve azamet-i uluhiyeti cihetinden ve ihata-i rahmeti canibinden gelen kelâmıdır, fermanıdır; bir maden-i rahmetidir. Ona yapış. Her derde bir deva, her zulmete bir ziya, her ye'se bir rica, içinde vardır.

İşte bu ebedî hazinenin anahtarı imandır ve teslimdir ve onu dinleyip kabul etmek ve okumaktır.

BEŞİNCİ RİCA:Bir zaman ihtiyarlığımın mebbeinde, bir inziva arzusuyla, İstanbul'un boğaz tarafındaki Yuşa Tepesi'nde, yalnızlıkla ruhum bir istirahat aradı. Bir gün o yüksek tepede, daire-i ufka, etrafa baktım. Gayet hazîn ve rikkatli bir levha-i zeval ve firakı, ihtiyarlığın ihtarıyla gördüm. Şecere-i ömrümün kırkbeşinci senesi olan kırkbeşinci dalındaki yüksek makamından, tâ hayatımın aşağı tabakalarına nazar gezdirdim. Gördüm ki; o aşağıda, herbir dalında, herbir senenin zarfında sevdiklerimden ve alâkadarlarımdan ve tanıştıklarımdan hadsiz cenazeler var. Ve o firak ve iftiraktan gelen gayet rikkatli bir manevî teessürat içinde, Fuzulî-i Bağdadî gibi, müfarakat eden dostları düşünerek enîn edip:

Vaslını yâdeyledikçe ağlarım,

Tâ nefes var ise kuru cismimde feryad eylerim.

diyerek bir teselli, bir nur, bir rica kapısını aradım. Birden, âhirete iman nuru imdada yetişti. Hiç sönmez bir nur, hiç kırılmaz bir rica verdi.

Evet ey benim gibi ihtiyar kardeşler ve ihtiyare hemşireler! Madem âhiret var ve madem bâkidir ve madem dünyadan daha güzeldir ve madem bizi yaratan zât hem Hakîm, hem Rahîm'dir.. ihtiyarlıktan şekva ve teessüf etmemeliyiz. Bilakis ihtiyarlık, iman ile ibadet içinde sinn-i kemale gelip, vazife-i hayattan terhis ve âlem-i rahmete istirahat için gitmeye bir alâmet olduğu cihetle ondan memnun olmalıyız.

Evet nass-ı hadîs ile; nev-i beşerin en mümtaz şahsiyetleri olan yüz yirmidört bin enbiyanın icma' ve tevatür ile; kısmen şuhuda ve kısmen hakkalyakîne istinaden, müttefikan âhiretin vücudundan ve insanların oraya sevkedileceğinden ve bu kâinatın Hâlıkının kat'î va'dettiği âhireti getireceğinden haber verdikleri gibi, onların verdikleri haberi keşif ve şuhud ile ilmelyakîn suretinde tasdik eden yüz yirmidört milyon evliyanın o âhiretin vücuduna şehadetleriyle ve bu kâinatın Sâni'-i Hakîminin bütün esması bu dünyada gösterdikleri cilveleriyle, bir âlem-i bekayı bilbedahe iktiza ettiklerinden; yine âhiretin vücuduna delaletiyle; ve her sene baharda, rûy-i zeminde ayakta duran hadd ü hesaba gelmez ölmüş ağaçların cenazelerini Emr-i Kün Feyekûn ile ihya edip Ba'sü Ba'de-l mevt'e mazhar eden ve haşır ve neşrin yüzbinler nümunesi olarak nebatat taifelerinden ve hayvanat milletlerinden üçyüz bin nevileri haşır ü neşreden hadsiz bir kudret-i ezeliye ve hesabsız ve israfsız bir hikmet-i ebediye ve rızka muhtaç bütün zîruhları kemal-i şefkatle gayet hârika bir tarzda iâşe ettiren ve her baharda az bir zamanda hadd ü hesaba gelmez enva'-ı zînet ve mehasini gösteren bir rahmet-i bâkiye ve bir inayet-i daimenin bilbedahe âhiretin vücudunu istilzam ile ve şu kâinatın en mükemmel meyvesi ve Hâlık-ı Kâinat'ın en sevdiği masnuu ve kâinatın mevcudatıyla en ziyade alâkadar olan insandaki şedid, sarsılmaz, daimî olan aşk-ı beka ve şevk-i ebediyet ve âmâl-i sermediyet, bilbedahe işaret ve delaletiyle bu âlem-i fâniden sonra bir âlem-i bâki ve bir dâr-ı âhiret ve bir dâr-ı saadet bulunduğunu o derece kat'î bir surette isbat ederler ki, dünyanın vücudu kadar, bilbedahe âhiretin vücudunu kabul etmeyi istilzam ederler. (Haşiye) Madem Kur'an-ı Hakîm'in bize verdiği en mühim bir ders, "iman-ı bil'âhiret"tir ve o iman da bu derece kuvvetlidir ve o imanda öyle bir rica ve bir teselli var ki; yüz bin ihtiyarlık bir tek şahsa gelse, bu imandan gelen teselli mukabil gelebilir. Biz ihtiyarlar "Elhamdülillahi alâ kemal-il iman" deyip, ihtiyarlığımıza sevinmeliyiz.

ALTINCI RİCA:Bir zaman elîm bir esaretimde, insanlardan tevahhuş edip Barla Yaylasında Çam Dağı'nın tepesinde yalnız kaldım. Yalnızlıkta bir nur arıyordum. Bir gece, o yüksek tepenin başındaki yüksek bir çam ağacının üstündeki üstü açık odacıkta idim. Üç dört gurbeti birbiri içinde ihtiyarlık bana ihtar etti. Altıncı Mektub'da izah edildiği gibi; o gece ıssız, sessiz, yalnız ağaçların hışırtılarından ve hemhemelerinden gelen hazîn bir sadâ, bir ses rikkatime, ihtiyarlığıma, gurbetime ziyade dokundu. İhtiyarlık bana ihtar etti ki; gündüz nasıl şu siyah bir kabre tebeddül etti, dünya siyah kefenini giydi, öyle de; senin ömrünün gündüzü de geceye ve dünya gündüzü de berzah gecesine ve hayatın yazı da ölümün kış gecesine inkılab edeceğini kalbimin kulağına

(Haşiyeye): Evet, sübutî bir emri ihbar etmenin kolaylığı ve inkâr ve nefyetmenin gayet müşkil olduğu, bu temsilden görünür. Şöyle ki: Biri dese: "Meyveleri süt konserveleri olan gayet hârika bir bahçe, Küre-i Arz üzerinde vardır." Diğeri dese: "Yoktur." İsbat eden, yalnız onun yerini veyahut bazı meyvelerini göstermekle kolayca davasını isbat eder. İnkâr eden adam, nefyini isbat etmek için, bütün Küre-i Arz'ı görmek ve göstermekle davasını isbat edebilir. Aynen öyle de: Cennet'i ihbar edenler, yüzbinler tereşşuhatını, meyvelerini, âsârını gösterdiklerinden kat-ı nazar.. iki şahid-i sadıkın sübutuna şهادetleri kâfi gelirken; onu inkâr eden hadsiz bir kâinatı, hadsiz ebedî zamanı temaşa etmek ve görmek ve eledikten sonra inkârını isbat edebilir, ademini gösterebilir.

İşte ey ihtiyar kardeşler! İman-ı âhiretin ne kadar kuvvetli olduğunu anlayınız.

söyledi. Nefsim bilmeceburiye dedi: Evet ben vatanımdan garib olduğum gibi, bu elli sene zarfındaki ömrümde zeval bulan sevdiklerimden ayrı düştüğümünden ve arkalarında onlara ağlayarak kaldığımdan, bu vatan gurbetinden daha ziyade hazîn ve elîm bir gurbettir. Ve bu gece ve dağın garibane vaziyetindeki hazîn gurbetten daha ziyade hazîn ve elîm bir gurbete yakınlaşıyorum ki, bütün dünyadan birden müfarakat zamanı yakınlaştığını ihtiyarlık bana haber veriyor. Bu gurbet gurbet içinde ve bu hüznün hüznü içindeki vaziyetten bir rica, bir nur aradım. Birden iman-ı billah imdada yetişti. Öyle bir ünsiyet verdi ki; bulunduğum muzaaf vahşet bin defa tezauf etse idi, yine o teselli kâfi gelirdi.

Evet ey ihtiyar ve ihtiyareler! Madem Rahîm bir Hâlıkımız var; bizim için gurbet olamaz. Madem o var, bizim için herşey var. Madem o var, melaikeleri de var. Öyle ise bu dünya boş değil, hâlî dağlar, boş sahralar Cenab-ı Hakk'ın ibadıyla doludur. Zîşuur ibadından başka, onun nuruyla, onun hesabıyla taşı da ağacı da birer munis arkadaş hükmüne geçer; lisan-ı hal ile bizim ile konuşabilirler ve eğlendirirler. Evet bu kâinatın mevcudatı adedince ve bu büyük kitab-ı âlemin harfleri sayısınca vücuduna şهادet eden ve zîruhların medar-ı şefkat ve rahmet ve inayet olabilen cihazatı ve mat'umatı ve nimetleri adedince rahmetini gösteren deliller, şahidler, bize Rahîm, Kerim, Enîs, Vedud olan Hâlıkımızın, Sâniimizin, Hâmimizin dergâhını gösteriyorlar. O dergâhta en makbul bir şefaatçı, acz ve za'ftır. Ve acz ve za'fin tam zamanı da, ihtiyarlıktır. Böyle bir dergâha makbul bir şefaatçı olan ihtiyarlıktan küsmek değil, sevmek lâzımdır.

YEDİNCİ RİCA:Bir zaman ihtiyarlığın başlangıcında, Eski Said'in gülmeleri Yeni Said'in ağlamalarına inkılab ettiği hengâmda, Ankara'daki ehl-i dünya, beni Eski Said zannedip oraya istediler; gittim. Güz mevsiminin âhirlerinde Ankara'nın benden çok ziyade ihtiyarlanmış, yıpranmış, eskimiş kal'asının başına çıktım. O

kal'a, tahaccür etmiş hâdisat-ı tarihiye suretinde bana göründü. Senenin ihtiyarlık mevsimiyle benim ihtiyarlığım, kal'anın ihtiyarlığı, beşerin ihtiyarlığı, şanlı Osmanlı Devleti'nin ihtiyarlığı ve Hilafet saltanatının vefatı ve dünyanın ihtiyarlığı; bana gayet hazîn ve rikkatli ve firkatli bir halet içinde, o yüksek kal'ada geçmiş zamanın derelerine ve gelecek zamanın dağlarına baktırdı ve baktım. Birbiri içinde beni ihata eden dört-beş ihtiyarlık karanlıkları içinde, Ankara'da en kara bir halet-i ruhiye hissettiğimden, (Haşiye) bir nur, bir teselli, bir rica aradım.

Sağa, yani mazi olan geçmiş zamana bakıp

(Haşiye): O zaman bu halet-i ruhiye Farişî bir münacat suretinde kalbe geldi, yazdım. Ankara'da Hubab Risalesi'nde tab' edilmiştir.

teselli ararken; bana mazi, pederimin ve ecdadımın ve nev'immin bir mezar-ı ekberi suretinde göründü, teselli yerine vahşet verdi. Sol tarafım olan istikbale derman ararken baktım. Gördüm ki: Benim ve emsalimin ve nesl-i âtinin büyük ve karanlıklı bir kabri suretinde göründü, ünsiyet yerine dehşet verdi. Sağ ile soldan tevahhuş edip hazır gününe baktım. O gafletli ve tarihvari nazarıma o hazır gün, yarım ölmekte ve hareket-i mezbuhanedeki ızdırab çeken cismimin cenazesini taşıyan bir tabut suretinde göründü. Sonra bu cihetten dahi me'yus olunca, başımı kaldırıp ömrümün ağacının başına baktım. Gördüm ki; o ağacın tek bir meyvesi var, o da benim cenazemdir; o ağaç üstünde duruyor, bana bakıyor. O cihetten dahi tevahhuş edip başımı aşağıya eğdim, o ömür ağacının aşağısına, köküne baktım. Gördüm ki: O aşağıda olan toprak, kemiklerimin toprağıyla, mebde-i hilkatimin toprağı birbirine karışmış bir surette ayaklar altında çiğneniyor gördüm. O da derman değil, belki derdime dert kattı. Sonra mecburiyetle arkama baktım. Gördüm ki; esassız, fâni olan dünya, hiçlik derelerinde ve yokluk zulûmatında yuvarlanıp gidiyor. Derdime merhem ararken, zehir ilâve etti. O cihette dahi hayır göremediğimden ön tarafıma baktım; ileriye nazarımı gönderdim. Gördüm ki; kabir kapısı tam yolumun üstünde açık görünüp, ağzını açmış bana bakıyor. Onun arkasında ebed tarafına giden cadde ve o caddede giden kafileler uzaktan uzağa nazara çarpıyor.

Ve bu altı cihetten gelen dehşetlere karşı bana nokta-i istinad ve silâh-ı müdafaa olacak, cüz'î bir cüz'-i ihtiyarîden başka birşey elimde yok. O hadsiz a'da ve hesabsız muzır şeylere karşı tek bir silâh-ı insanî olan o cüz'-i ihtiyarî; hem nâkıs, hem kısa, hem âciz, hem icadsız olduğundan, kesbden başka birşey elinden gelmez. Ne geçmiş zamana geçebilir, tâ ondan bana gelen hüznleri sustursun ve ne de istikbale hulûl edebilir, tâ ondan gelen korkuları men'etsin. Geçmiş ve geleceklere ait emellerime ve elemelerime faidesi olmadığını gördüm.

Bu altı cihetten gelen dehşet ve vahşet ve karanlık ve me'yusiyet içinde çırpındığım hengâmda, birden Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın semasında parlayan iman nurları imdada yetişti. O altı ciheti o kadar tenvir edip ışıktandırdı ki; gördüğüm o vahşetler, o karanlıklar yüz derece tezauf etse idi, yine o nur, onlara karşı kâfi ve vâfi idi. Bütün o dehşetleri birer birer teselliye ve o vahşetleri birer birer ünsiyete çevirdi. Şöyle ki:

İman, o vahşetli geçmiş zamanın mezar-ı ekber suretini yırtıp, ünsiyetli bir meclis-i münevver ve bir mecma-i ahbab olduğunu biaynelyakîn, bihakkalyakîn gösterdi. Hem iman, bir kabir-i ekber suretinde nazar-ı gaflete görünen gelecek zamanı, sevimli saadet saraylarında bir ziyafet-i Rahmaniye meclisi suretinde biilmelyakîn gösterdi. Hem iman, nazar-ı gaflete bir tabut vaziyetinde görünen hazır zamanı ve o hazır günün tabutiyet şeklini kırıp, o hazır gün uhrevî bir ticaretgâh dükkânı ve şaşaalı bir misafirhane-i Rahmanî suretinde bilmüşahede gösterdi. Hem iman, nazar-ı gafletle ömür ağacının başında cenaze şeklinde görünen tek meyvesi cenaze olmadığını, belki ebedî bir hayata mazhar ve ebedî bir saadete namzed olan ruhumun, eskimiş yuvasından, yıldızlarda gezmek için çıktığını biilmelyakîn gösterdi. Hem iman; kemiklerimle, mebbe-i hilkatimin toprağı, ayak altında ehemmiyetsiz mahvolmuş kemikler olmadığını; belki o toprak, rahmet kapısı ve Cennet salonunun bir perdesi olduğunu sırr-ı iman ile gösterdi. Hem iman; nazar-ı gafletle, arkamda, hiçlikte, yokluk karanlığında yuvarlanan dünyanın vaziyetini sırr-ı Kur'an ile gösterdi ki; o zahirî zulümatta yuvarlanan dünya ise; vazifesi bitmiş, manasını ifade etmiş, neticelerini kendine bedel vücudda bırakmış bir kısım mektubat-ı Samedaniye ve sahaif-i nukuş-u Sübhaniye olduğunu gösterdi. Dünyanın mahiyeti ne olduğunu biilmelyakîn bildirdi. Hem iman, ileride gözünü açıp bana bakan kabri ve kabrin arkasında ebede giden caddeyi, nur-u Kur'an ile gösterdi ki; o kabir, kuyu kapısı değil, belki âlem-i nurun kapısıdır. Ve o yol ise; hiçliğe ve ademistana değil, belki vücuda, nuristana ve saadet-i ebediyeye giden yol olduğunu tam kanaat verecek bir derecede gösterdiğinden, dertlerime hem derman, hem merhem oldu. Hem iman, o elinde pek cüz'î bir kesb bulunan cüz'î bir cüz'-i ihtiyarî yerine, o hadsiz düşman ve zulmetlere karşı, gayr-ı mütenahî bir kudrete istinad etmek ve hadsiz bir rahmete intisab etmek için o cüz'-i ihtiyarînin eline bir vesika veriyor.. belki de iman, o cüz'-i ihtiyarînin elinde bir vesika oluyor. Hem o cüz'-i ihtiyarî olan silâh-ı insanî, gerçi zâtında hem kısa, hem âciz, hem noksandır. Fakat nasilki bir asker, cüz'î kuvvetini devlet hesabına istimal ettiği vakit, binler derece kuvvetinden fazla işler görür; öyle de sırr-ı imanla o cüz'î cüz'-i ihtiyarî, Cenab-ı Hak namına onun yolunda istimal edilse, beşyüz sene genişliğinde bir Cennet'i dahi kazanabilir. Hem iman, geçmiş ve gelecek zamana nüfuz edemeyen o cüz'-i ihtiyarînin dizginini cismin elinden alıp, kalbe ve ruha teslim eder. Ruh ve kalbin daire-i hayatı ise, cisim gibi hazır zamana münhasır olmadığından, pek çok seneler maziden, pek çok seneler istikbalden daire-i hayatına dâhil olduğundan; o cüz'-i ihtiyarî, cüz'iyetten çıkıp külliyyet kesbeder. Zaman-ı mazinin en derin derelerine kuvvet-i iman ile

girebildiği ve hüznlerin zulmetlerini def'edebildiği gibi; nur-u iman ile istikbalin en uzak dağlarına kadar çıkar, korkuları izale eder.

İşte ey benim gibi ihtiyarlık zahmetini çeken ihtiyar ve hemşire ihtiyareler! Madem elhamdülillah biz ehl-i imanınız ve madem imanda bu kadar nurlu, lezzetli, sevimli, şirin defineler var ve madem ihtiyarlığımız bizi bu definenin içine daha ziyade sevk ediyor.. elbette imanlı ihtiyarlıktan şekva değil, belki binler teşekkür etmeliyiz.

SEKİZİNCİ RİCA:İhtiyarlığın alâmeti olan beyaz kıllar saçıma düştüğü bir zamanda, gençliğin derin uykusunu daha ziyade kalınlaştıran Harb-i Umumî'nin dağdağaları ve esaretimin keşmekeşlikleri ve sonra İstanbul'a geldiğim vakit; ehemmiyetli bir şan ü şeref vaziyeti, hattâ Halifeden, Şeyhülislâmdan, Başkumandandan tut, tâ medrese talebelerine kadar haddimden çok ziyade bir hüsn-ü teveccüh ve iltifat gösterdikleri cihetle, gençlik sarhoşluğu ve o vaziyetin verdiği halet-i ruhiye, o uykuyu o derece kalınlaştırmıştı ki; âdeta dünyayı daimî, kendimi de lâyemutane dünyaya yapışmış bir vaziyet-i acibede görüyordum.

İşte o zamanda, İstanbul'un Bayezid câmi-i mübarekine, Ramazan-ı Şerifte, ihlaslı hâfızları dinlemeye gittim. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, semavî yüksek hitabıyla beşerin fenasını ve zîhayatın vefatını haber veren gayet kuvvetli bir surette **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** fermanını, hâfızların lisanıyla ilân etti. Kulağıma girip, tâ kalbimin içine yerleşip, o pek kalın gaflet ve uyku ve sarhoşluk tabakalarını parça parça etti. Câmiden çıktım. Daha çoktan beri başımda yerleşen o eski uykunun sersemliğiyle birkaç gün başımda bir fırtına, dumanlı bir ateş ve pusulasını şaşırılmış gemi gibi kendimi gördüm. Âyinede saçıma baktıkça, beyaz kıllar bana diyorlar: "Dikkat et!" İşte o beyaz kılların ihtarıyla vaziyet tavazzuh etti. Baktım ki; çok güvendiğim ve ezvakına meftun olduğum gençlik elveda diyor ve muhabbetiyle pek çok alâkadar olduğum hayat-ı dünyeviye sönmeye başlıyor ve pek çok alâkadar ve âdeta âşık olduğum dünya, bana "Uğurlar olsun" deyip, misafirhaneden gideceğimi ihtar ediyor. Kendisi de "Allah'a ısmarladık" deyip, o da gitmeye hazırlanıyor. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** âyetinin külliyetinde: "Nev-i insanî bir nefistir, dirilmek üzere ölecek. Ve Küre-i Arz dahi bir nefistir, bâki bir surete girmek için o da ölecek. Dünya dahi bir nefistir, âhîret suretine girmek için o da ölecek!" manası, âyetin işaretinden kalbe açılıyordu.

İşte bu halette vaziyetime baktım ki; medar-ı ezvak olan gençlik gidiyor, menşe-i ahzan olan ihtiyarlık yerine geliyor. Ve gayet parlak ve nuranî hayat gidiyor; zahirî karanlıklı dehşetli ölüm, yerine gelmeye hazırlanıyor. Ve o çok sevimli ve daimî zannedilen ve gafillerin maşukası olan dünya, pek sür'atle zevale kavuşuyor gördüm. Kendi kendimi aldatmak ve yine başımı gaflete sokmak için, İstanbul'da haddimden çok fazla gördüğüm makam-ı içtimaînin ezvakına baktım, hiçbir faidesi olmadı. Bütün onların teveccühü, iltifatı, tesellileri; yakınımda olan

kabir kapısına kadar gelebilir, orada söner. Ve şöhretperestlerin bir gaye-i hayali olan şan ü şerefîn süslü perdesi altında sakil bir riya, soğuk bir hodfüruşluk, muvakkat bir sersemlik suretinde gördüğümden, anladım ki; beni şimdiye kadar aldatan bu işler, hiçbir teselli veremez ve onlarda hiçbir nur yok.

Yine tam uyanmak için, Kur'anın semavî dersini işitmek üzere, yine Bayezid Câmîindeki hâfızları dinlemeye başladım. O vakit o semavî dersten **وَ بَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا** ilâ âhir.. nev'inden kudsî fermanlarla müjdeler işittim. Kur'andan aldığım feyz ile hariçten teselli aramak değil, belki dehşet ve vahşet ve me'yusiyet aldığım noktalar içinde teselliyi, ricayı, nuru aradım. Cenab-ı Hakk'a yüzbin şükür olsun ki; ayn-ı dert içinde dermanı buldum, ayn-ı zulmet içinde nuru buldum, ayn-ı dehşet içinde teselliyi buldum. En evvel herkesi korkutan, en korkunç tevehhüm edilen ölümün yüzüne baktım.. nur-u Kur'an ile gördüm ki: Ölümün peçesi gerçi karanlık, siyah, çirkin ise de; fakat mü'min için asıl sîması nuranîdir, güzeldir gördüm. Ve çok risalelerde bu hakikatı kat'î bir surette isbat etmişiz. Sekizinci Söz ve Yirminci Mektub gibi çok risalelerde izah ettiğimiz gibi; ölüm i'dam değil, firak değil, belki hayat-ı ebediyenin mukaddemesidir, mebdeidir ve vazife-i hayat külfetinden bir paydostur, bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Berzah âlemine göçmüş kabile-i ahbaba kavuşmaktır. Ve hâkeza bunlar gibi hakikatlar ile ölümün hakikî güzel sîmasını gördüm. Korkarak değil, belki bir cihetle müştakane mevtin yüzüne baktım. Ehl-i tarîkatça rabîta-i mevtin bir sırrını anladım.

Sonra herkesi zevaliyle ağlatan ve herkesi kendine meftun ve müştak eden ve günah ve gaflet ile geçen ve geçmiş gençliğime baktım; o güzel süslü çarşafı (elbisesi) içinde, gayet çirkin, sarhoş, sersem bir yüz gördüm. Eğer mahiyetini bilmeseydim birkaç sene beni sarhoş edip güldürmesine bedel, yüz sene dünyada kalsam beni ağlattıracaktı. Nasılki öylelerden birisi ağlayarak demiş: **لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ** Yani: "Keşki gençliğim bir gün dönseydi, ihtiyarlık benim başıma ne kadar hazîn haller getirdiğini ona şekva edip söyleyecektim." Evet bu zât gibi gençliğin mahiyetini bilmeyen ihtiyarlar, gençliklerini düşünüp, teessüf ve tahassürle ağlıyorlar. Halbuki gençlik, eğer ehl-i kalb, ehl-i huzur ve akli başında ve kalbi yerinde bulunan mü'minlerde olsa, ibadete ve hayrata ve ticaret-i uhreviyeye sarfedilse; en kuvvetli bir vesile-i ticaret ve güzel ve şirin bir vasıta-i hayrattır. Ve o gençlik, vazife-i diniyesini bilip sû-i istimal etmeyenlere; kıymetdar, zevkli bir nimet-i İlahiyedir. Eğer istikamet, iffet, takva beraber olmazsa çok tehlikeleri var. Taşkınlıklarıyla, saadet-i ebediyesini ve hayat-ı uhreviyesini zedeler, belki hayat-ı dünyeviyesini de berbad eder. Belki bir iki sene gençlik zevkine bedel, ihtiyarlıkta çok seneler gam ve keder çeker. Madem ekser insanlarda gençlik zararlı düşüyor, biz ihtiyarlar Allah'a şükretmeliyiz ki, gençlik tehlikelerinden ve zararlarından kurtulduk. Herşey gibi, elbette gençliğin dahi lezzetleri gidecek. Eğer ibadete ve hayra sarfedilmiş ise; o gençliğin meyveleri onun yerinde bâki kalıp, hayat-ı ebediyede bir gençlik kazanmasına vesile olur.

Sonra ekser nâsın âşık ve mübtela olduğu dünyaya baktım. Nur-u Kur'an ile gördüm ki; birbiri içinde üç küllî dünya var. Birisi esma-i İlahiyeye bakar, onların âyinesidir. İkinci yüzü âhirete bakar, onun mezraasıdır. Üçüncü yüzü, ehl-i dünyaya bakar, ehl-i gafletin mel'abegâhıdır. Hem herkesin bu dünyada koca bir dünyası var. Âdeta insanlar adedince dünyalar birbiri içine girmiş. Fakat herkesin hususî dünyasının direği, kendi hayatıdır. Ne vakit cismi kırılrsa, dünyası başına yıkılır; kıyameti kopar. Ehl-i gaflet, kendi dünyasının böyle çabuk yıkılacak vaziyetini bilmediklerinden, umumî dünya gibi daimî zannedip perestiş eder. Başkalarının dünyası gibi çabuk yıkılır, bozulur, benim de hususî bir dünyam var. Bu hususî dünyam, bu kısacık ömrümle ne faidesi var diye düşündüm. Nur-u Kur'an ile gördüm ki: Hem benim, hem herkes için, şu dünya muvakkat bir ticaretgâh ve hergün dolar boşalır bir misafirhane ve gelen geçenlerin alış-verişi için yol üstünde kurulmuş bir pazar ve Nakkaş-ı Ezelî'nin teceddüd eden (hikmetle yazar bozar) bir defteri ve her bahar bir yaldızlı mektubu ve herbir yaz bir manzum kasidesi ve o Sâni'-i Zülcelal'in cilve-i esmasını tazelandiren, gösteren âyineleri ve âhiretin fidanlık bir bahçesi ve rahmet-i İlahiyenin bir çiçekdanlığı ve âlem-i bekada gösterilecek olan levhaları yetiştirmeye mahsus muvakkat bir tezgâhı mahiyetinde gördüm. Bu dünyayı bu surette yaratan Hâlık-ı Zülcelal'e yüzbin şükrettim. Ve anladım ki; dünyanın, âhirete ve esma-i İlahiyeye bakan güzel iç yüzlerine karşı nev-i insana muhabbet verilmişken, o muhabbeti sû'-i istimal ederek fâni, çirkin, zararlı, gafletli yüzüne karşı sarfettiğinden, **حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ** hadîs-i şerifinin sırrına mazhar olmuşlar.

İşte ey ihtiyar ve ihtiyareler! Ben Kur'an-ı Hakîm'in nuruyla ve ihtiyarlığımın ihtarıyla ve iman dahi gözümü açmasıyla bu hakikatı gördüm ve çok risalelerde kat'î bürhanlarla isbat ettim. Kendime hakikî bir teselli ve kuvvetli bir rica ve parlak bir ziya gördüm. Ve ihtiyarlığıma memnun oldum ve gençliğin gitmesinden mesrur oldum. Siz de ağlamayınız ve şükrediniz. Madem iman var ve hakikat böyledir; ehl-i gaflet ağlasın, ehl-i dalalet ağlasın.

DOKUZUNCU RİCA: Harb-i Umumî'de esaretle, Rusya'nın şark-ı şimalîsinden, çok uzak olan Kosturma vilayetinde bulunuyordum. Orada Tatarların küçük bir câmisi, meşhur Volga Nehri'nin kenarında bulunuyordu. Oradaki arkadaşlarım olan esir zabıtlar içinde sıkılıyordum. Yalnızlık istedim; dışarıda izinsiz gezemiyordum. Tatar mahallesi, kefaletle beni o Volga Nehri'nin kenarındaki küçük câmiye aldılar. Ben yalnız olarak câmide yatıyordum. Bahar da yakın. O şimal kıt'asının pek çok uzun gecelerinde çok uyanık kalıyordum. O karanlık gecelerde ve karanlıklı gurbette, Volga Nehri'nin hazîn şırıltıları ve yağmurun rikkatli şıpıltıları ve rüzgârın firkatli esmesi, beni derin gaflet uykusundan muvakkaten uyandırdı. Gerçi daha kendimi ihtiyar bilmiyordum, fakat Harb-i Umumî'yi gören ihtiyardır. Güya **يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا** sırrına mazhar olarak, öyle günlerdir ki; çocukları ihtiyarlandığı cihetle, kırk yaşında iken, kendimi seksen yaşında bir vaziyette buldum. O karanlıklı uzun gece ve hazîn gurbet ve hazîn vaziyet içinde hayattan ve vatandan

bir me'yusiyet geldi. Aczime, yalnızlığıma baktım, ümidim kesildi. O halette iken Kur'an-ı Hakîm'den imdad geldi; dilim **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dedi, kalbim de ağlayarak dedi:

عَرِينِي فِي كَسَمِ ضَعِيفِي نَأْتُوانِي الْأَمَانُ كَوَيْمِ عَفْوِ جُؤْمِ مَدَدُ حَوَاهِمِ زِدْرِكَاهْتِ إِلَهِي

Ruhum dahi vatanımdaki eski dostları düşünüp o gurbette vefatımı tahayyül ederek, Niyazi-i Mısırî gibi dedim:

Dünya gamından geçip, yokluğa kanat açıp,

Şevk ile her dem uçup, çağırırım dost, dost!

diye, dostları arıyordu. Her ne ise... O hüznü, rikkatli, firkatli uzun gurbet gecesinde, dergâh-ı İlahîde za'f u aczim o kadar büyük bir şefaathı ve vesile oldu ki, şimdi de hayretteyim. Çünkü birkaç gün sonra, gayet hilaf-ı me'mul bir surette, yayan gidilse bir senelik mesafede, tek başımla Rusça bilmediğim halde firar ettim. Za'f u aczime binaen gelen inayet-i İlahiye ile hârika bir surette kurtuldum. Tâ Varşova ve Avusturya'ya uğrayarak İstanbul'a kadar geldim ki, bu surette kolaylıkla kurtulmak pek hârika olmuştu. Rusça bilen en cesur ve en kurnaz adamların muvaffak olamadıkları, çok teshilât ve çok kolaylıkla, o uzun firarî seyahatı bitirdim. Fakat o Volga Nehri kenarındaki câmideki mezkûr gecenin vaziyeti bana bu kararı verdirmiş ki; bâkiye-i ömrümü mağaralarda geçireceğim. Bu insanların hayat-ı içtimaiyesine karışmak artık yeter. Madem sonunda yalnız kabre gideceğim; yalnızlığa alışmak için, şimdiden yalnızlığı ihtiyar edeceğim, demiştim. Fakat maatteessüf, İstanbul'daki ciddî ve çok ahbab ve İstanbul'un şaşaalı hayat-ı dünyeviyesi, hususan haddimden çok fazla bana teveccüh eden şan ü şeref gibi neticesiz şeyler, o kararımı muvakkaten bana unutturdular. Güya o gurbet gecesini, hayatımın gözünde nurlu siyahlıktı. Ve İstanbul'un beyaz şaşaalı gündüzü, o hayat gözümün nursuz beyazı idi ki, ileriye göremedi, yine yattı.. tâ iki sene sonra Gavs-ı Geylanî Fütuh-ul Gayb kitabıyla tekrar gözümü açtırdı.

İşte ey ihtiyar ve ihtiyareler! Biliniz ki; ihtiyarlıktaki za'f u acz, rahmet ve inayet-i İlahiyenin celbine vesiledir. Ben kendi şahsımda çok hâdiselerle müşahade ettiğim gibi, zeminin yüzündeki rahmetin cilvesi de gayet zahir bir tarzda bu hakikatı gösteriyor. Çünkü hayvanatın en âciz ve en zaîfi, yavrulardır. Halbuki rahmetin en şirin ve en güzel cilvesine mazhar, yine onlardır. Bir ağacın başındaki yuvada bir yavrunun aczi; annesini en muti' bir nefer gibi -rahmetin cilvesi- istihdam ediyor. Etrafı gezer, rızkını getirir. Ne vakit o yavru kanatlarının kuvvetlenmesiyle aczini unutsa, vâlidesi ona "Sen git rızkını ara" der, daha onu dinlemez.

İşte bu sırr-1 rahmet, yavruların hakkında cereyan ettiği gibi, za'f u acz noktasında yavrular hükmüne geçen ihtiyarlar hakkında da câridir. Bana kanaat-1 kat'iyye verecek derecede tecrübeler vardır ki; nasıl çocukların aczlerine binaen rahmet tarafından rızıkları hârika bir surette memeler musluklarından gönderiliyor ve akıttırılıyor.. öyle de; masumiyet kesbeden imanlı ihtiyarların rızıkları da, bereket suretinde gönderiliyor. Hem bir hanenin bereket direği, o hanedeki ihtiyarlar olduğu; hem bir haneyi belalardan muhafaza edici, içindeki beli bükülmüş masum ihtiyarlar ve ihtiyareler bulunduğu (Haşiye) hadîs-i şerifin bir parçası olan **وَلَوْلَا الشُّيُوعُ الرَّكْعُ لَصَبَّ عَلَيْكُمُ الْبَلَاءُ صَبًّا** yani: Beli

(Haşiye): *Hadîsin tamamı: وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ الرَّثْعُ وَالصُّبْيَانُ الرَّضْعُ* ilâ âhir... -ev kema kal-

bükülmüş ihtiyarlarınız olmasaydı, belalar sel gibi üzerinize dökülecekti." diye ferman etmekle, bu hakikatı isbat ediyor.

İşte madem ihtiyarlıktaki za'f u acz, bu derece rahmet-i İlahiyenin celbine medardır; ve madem Kur'an-1 Hakîm

إِنَّمَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا * وَاحْفَظْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا

âyetiyle, beş cihetle gayet mu'cizane bir surette ihtiyar peder ve vâlideye karşı hürmete ve şefkate evlâdları davet ediyor; ve madem İslâmiyet dini, ihtiyarlara hürmet ve merhameti emrediyor; ve madem insaniyet fitratı, ihtiyarlara karşı hürmet ve merhameti iktiza ediyor.. elbette biz ihtiyarlar, gençlik iştihasıyla olan muvakkat bir zevk-i maddî yerine, manevî ve daimî ve mühim inayet-i İlahiyeden ve rikkat-i cinsiyeden gelen rahmet ve hürmet ve rahmet ve hürmetten neş'et eden ezvak-1 ruhaniyeyi alıyoruz. O halde biz bu ihtiyarlığımızı, yüz gençliğe değişmemeliyiz. Evet ben kendim sizi temin ediyorum ki: "Eski Said'in on senelik gençliğini bana verseler, ben şimdi Yeni Said'in bir senelik ihtiyarlığını vermeyeceğim." Ben ihtiyarlığımdan razıyım, siz de razı olmalısınız.

ONUNCU RİCA: Bir zaman esaretten geldikten sonra, İstanbul'da bir iki sene yine gaflet galebe etti. Siyaset havası, nazarımı nefsimden kaldırıp âfâka dağıtmış iken, bir gün İstanbul'un Eyüb Sultan kabristanının dereye bakan yüksek bir yerinde oturuyordum. İstanbul etrafındaki âfâka baktım. Birden, bakıyorum benim hususî dünyam vefat ediyor, bazı cihette ruh çekiliyor gibi bir halet-i hayaliye bana geldi. Dedim: "Acaba bu kabristanın mezar taşlarındaki yazıları mıdır ki, bana böyle hayal veriyor" diye nazarımı çektim. Uzağa değil, o kabristana baktım, kalbime ihtar edildi ki: "Bu senin etrafındaki kabristanın yüz İstanbul içinde vardır. Çünkü yüz defa İstanbul buraya boşalmış. Bütün İstanbul'un halkını buraya boşaltan bir

Hâkim-i Kadîr'in hükmünden kurtulup müstesna kalamazsın, sen de gideceksin." Ben kabristandan çıkıp, bu dehşetli hayal ile Sultan Eyüb Câmîsinin mahfelindeki küçük bir odaya çok defa girdiğim gibi, bu defa da girdim. Düşündüm ki; ben üç cihette misafirim; bu menzilikte misafir olduğum gibi, İstanbul'da da misafirim, dünyada da misafirim. Misafir, yolunu düşünmeli. Nasılki bu odadan çıkacağım, bir gün de İstanbul'dan da çıkacağım, diğer bir gün de dünyadan çıkacağım.

İşte bu halette, gayet rikkatli ve firkatli elemli bir hüznün ve gam kalbime, başıma çöktü. Çünkü ben yalnız bir-iki dostu kaybetmiyorum; İstanbul'da binler sevdiğim dostlarımdan müfarakat gibi, çok sevdiğim İstanbul'dan da ayrılacağım. Dünyada yüzbinler dostlarımdan iftirak gibi, çok sevdiğim ve mübtela olduğum o güzel dünyadan da ayrılacağım, diye düşünürken, yine kabristanın o yüksek yerine gittim. Arasına sinemaya -ibret için- gittiğimden; bana, İstanbul içindeki insanlar, o dakikada sinemada geçmiş zamanın gölgelerini hazır zamana getirmek cihetiyle, ölmüş olanları ayakta gezer suretinde gösterdikleri gibi aynen ben de o vakit gördüğüm insanları, ayakta gezen cenazeler vaziyetinde gördüm. Hayalime dedim ki: "Madem bu kabristanda olanlardan bir kısmı sinemada gezer gibi görülüyor; ileride kat'iyyen bu kabristana girecekleri, girmiş gibi gör; onlar da cenazelerdir, geziyorlar." Birden Kur'an-ı Hakîm'in nuruyla ve Gavs-ı A'zam Şeyh-i Geylanî Hazretlerinin irşadıyla, o hazîn halet, sürurlu ve neş'eli bir vaziyete inkılab etti. Şöyle ki: O hazîn hale karşı Kur'andan gelen nur böyle ihtar etti ki; senin, Şimal-i Şarkîde, Kosturma'daki gurbetinde bir iki esir zabıt dostun vardı. Bu dostların her halde İstanbul'a gideceklerini biliyordun. Sana birisi dese idi: "Sen İstanbul'a mı gideceksin, yoksa burada mı kalacaksın?" Elbette zerre mikdar aklın varsa, İstanbul'a ferah ve sürurla gitmesini kabul edecektin. Çünkü bin birden dokuzyüz doksandokuz ahabın İstanbul'dadırlar. Burada bir iki tane kalmış, onlar da oraya gidecekler. Senin için İstanbul'a gitmek; hazîn bir firak, elîm bir iftirak değil. Hem de geldin, memnun olmadın mı? O düşman memleketindeki pek karanlık uzun gecelerinden ve pek soğuk fırtına kışlarından kurtuldun. Bu güzel (dünya cenneti gibi) İstanbul'a geldin. Aynen öyle de; senin küçüklüğünden bu yaşına kadar, sevdiklerinden yüzde doksandokuzu sana dehşet veren kabristana göçmüşler. Bu dünyada kalan bir iki dostun var, onlar da oraya gidecekler. Dünyada vefatın firak değil, visaldir; o ahablara kavuşmaktır. Onlar, yani o ervah-ı bâkiye, eskimiş yuvalarını toprak altında bırakıp bir kısmı yıldızlarda, bir kısmı âlem-i berzah tabakatında geziyorlar diye ihtar edildi.

Evet bu hakikatı Kur'an ve iman o derece kat'î bir surette isbat etmiştir ki; bütün bütün kalbsiz, ruhsuz olmazsa veyahud dalalet kalbini boğmamış ise, görüyor gibi inanmak gerektir. Çünkü bu dünyayı hadsiz enva'-ı lütuf ve ihsanıyla böyle tezyin edip mükrimane ve şefikane rububiyetini gösteren ve tohumlar gibi en ehemmiyetsiz cüz'î şeyleri dahi muhafaza eden bir Sâni'-i Kerim ve Rahîm; masnuatı içinde en mükemmel ve en câmi', en ehemmiyetli ve en çok sevdiği masnuu olan insanı, elbette ve bilbedahe sureten görüldüğü gibi böyle merhametsiz, akibetsiz i'dam etmez, mahvetmez, zayi' etmez. Belki bir çiftçinin

toprağa serptiği tohumlar gibi, başka bir hayatta sümbül vermek için, Hâlık-1 Rahîm o sevgili masnuunu bir rahmet kapısı olan toprak altına muvakkaten atar. (Haşiye)

İşte bu ihtar-1 Kur'anîyi aldıktan sonra, o kabristan, İstanbul'dan ziyade bana ünsiyetli oldu. Halvet ve uzlet, bana sohbet ve muaşeretten daha ziyade hoş geldi. Ben de Boğaz tarafındaki Sarıyer'de, bir halvethane kendime buldum. Gavs-1 A'zam (R.A.) Fütuh-ul Gayb'ıyla, bana bir üstad ve tabib ve mürşid olduğu gibi, İmam-1 Rabbanî de (R.A.) Mektubat'ıyla, bir enis, bir müşfik, bir hoca hükmüne geçti. O vakit ihtiyarlığa girdiğimden ve medeniyetin ezvakından çekildiğimden ve hayat-1 içtimaiyeden sıyrıldığımın pek çok memnun oldum. Allah'a şükrettim.

İşte ey benim gibi ihtiyarlık içine giren ve ihtiyarlığın ihtarıyla vefatı çok tahattur eden zâtlar! Kur'anın verdiği ders-i iman nuruyla, ihtiyarlığı ve vefatı ve hastalığı hoş görmeliyiz, belki bir cihette sevmeliyiz. Madem iman gibi hadsiz derecede kıymetdar bir nimet bizde vardır; ihtiyarlık da hoştur, hastalık da hoştur, vefat da hoştur. Nâhoş birşey varsa; o da günahdır, sefahettir, bid'atlardır, dalalettir.

ONBİRİNCİ RİCA:Esaretten geldikten sonra, İstanbul'da Çamlıca tepesinde bir köşkte, merhum biraderzadem Abdurrahman ile beraber oturuyorduk. Bu hayatım, hayat-1 dünyeviye cihetinde bizim gibilere en mes'udane bir hayat sayılabilir. Çünkü esaretten kurtulmuşum, Dâr-ül Hikmet'te meslek-i ilmiyeme münasib en âlî bir tarzda neşr-i ilme muvaffakiyet vardı. Bana teveccüh eden haysiyet ve şeref, haddimden çok fazla idi. Mevkice İstanbul'un en güzel yeri olan Çamlıca'da oturuyordum. Hem herşeyim mükemmeldi. Merhum biraderzadem Abdurrahman gibi gayet zeki, fedakâr, hem bir talebe, hem hizmetkâr, hem kâtib, hem evlâd-ı maneviyem beraberdi. Dünyada herkesten ziyade kendimi mes'ud bilirken âyineye baktım; saçımda, sakalımda beyaz kılları gördüm. Birden esarete, Kosturma'daki câmideki intibah-ı ruhî yine başladı. Onun eseri olarak, kalben merbut olduğum ve medar-ı saadet-i dünyeviye zannettiğim hâlâtı, esbabı tedkike başladım. Hangisini tedkik ettimse, baktım ki; çürüktür, alâkaya değmiyor, aldatıyor. O sıralarda en sadakatli zannettiğim bir arkadaşım, umulmadık bir sadakatsizlik ve hatıra gelmez bir vefasızlık gördüm. Hayat-ı dünyeviyyeden bir ürkmek geldi. Kalbime dedim: "Acaba ben bütün bütün aldanmış mıyım? Görüyorum ki; hakikat noktasında acınacak halimize, pek çok insanlar gıpta

(Haşiye): *Bu hakikat; iki kerre iki dört eder derecesinde sair risalelerde, hususan Onuncu ve Yirmidokuzuncu Sözlerde isbat edilmiştir.*

ile bakıyorlar. Bütün bu insanlar divane mi olmuşlar, yoksa şimdi ben divane mi oluyorum ki, bu dünyaperest insanları divane görüyorum?" Her ne ise... Ben, ihtiyarlığın verdiği şiddetli intibah cihetinde, en evvel alâkadar olduğum fâni

şeylerin fâniliğini gördüm. Kendime de baktım, nihayet-i aczde gördüm. O vakit, beka isteyen ve beka tevehhümüyle fânilere mübtela olan ruhum bütün kuvvetiyle dedi ki: "Madem cismen fâniyim, bu fânilerden bana ne hayır gelebilir? Madem ben âcizim, bu âcizlerden ne bekleyebilirim? Benim derdime çare bulacak bir Bâki-i Sermedî, bir Kadîr-i Ezelî lâzım." diyerek taharriye başladım.

O vakit herşeyden evvel, eskiden beri tahsil ettiğim ilme müracaat edip, bir teselli, bir rica aramaya başladım. Maatteessüf o vakte kadar ulûm-u felsefeyi, ulûm-u İslâmiye ile beraber havsalama doldurup o ulûm-u felsefeyi pek yanlış olarak maden-i tekemmül ve medar-ı tenevvür zannetmişim. Halbuki o felsefî mes'eleler ruhumu çok fazla kirletmiş ve terakkiyat-ı maneviyemde engel olmuştu. Birden Cenab-ı Hakk'ın rahmet ve keremiyle Kur'an-ı Hakîm'deki hikmet-i kudsiye imdada yetişti. Çok risalelerde beyan edildiği gibi; o felsefî mes'elelerin kirlerini yıkadı, temizlettirdi. Ezcümle: Fünun-u hikmetten gelen zulûmat-ı ruhiye, ruhumu kâinata boğduruyordu. Hangi cihete baktım, nur aradım; o mes'elelerde nur bulamadım, teneffüs edemedim. Tâ Kur'an-ı Hakîm'den gelen ve "Lâ İlahe İlla Hu" cümlesiyle ders verilen tevhid, gayet parlak bir nur olarak bütün o zulûmatı dağıttı; rahatla nefes aldım. Fakat nefis ve şeytan, ehl-i dalalet ve ehl-i felsefeden aldıkları derse istinad ederek, akıl ve kalbe hücum ettiler. Bu hücumdaki münazarat-ı nefsiye lillahilhamd kalbin muzafferiyetiyle neticelendi. Çok risalelerde kısmen o münazaralar yazılmış. Onlara iktifa edip, burada yalnız binde bir muzafferiyet-i kalbiyeyi göstermek için, binler bürhandan birtek bürhan beyan edeceğim. Tâ ki, gençliğinde hikmet-i ecnebiye veya fünun-u medeniye namı altındaki kısmen dalalet, kısmen malayaniyat mes'eleleriyle ruhunu kirletmiş, kalbini hasta etmiş, nefisini şımartmış bir kısım ihtiyarların ruhunda temizlik yapsın. Tevhid hakkında şeytan ve nefsin şerrinden kurtulsun. Şöyle ki:

Ulûm-u felsefiyenin vekaleti namına nefsim dedi ki: Bu kâinattaki eşyanın, tabiatıyla bu mevcudata müdahaleleri var. Herşey bir sebebe bakar. Meyveyi ağaçtan, hububatı topraktan istemeli. En cüz'î, en küçük bir şey'i de Allah'tan istemek ve Allah'a yalvarmak ne demektir?

O vakit nur-u Kur'an ile sırr-ı tevhid, şu gelecek surette inkişaf etti. Kalbim o mütefelsif nefsim dedi: "En cüz'î ve en küçük şey; en büyük şey gibi, doğrudan doğruya bütün bu kâinat Hâlıkının kudretinden gelir ve hazinesinden çıkar. Başka surette olamaz. Esbab ise bir perdedir. Çünkü en ehemmiyetsiz ve en küçük zannettiğimiz mahluklar, bazan san'at ve hilkat cihetinde en büyüğünden daha büyük olur. Sinek tavuktan san'atça ileri geçmezse de, geri de kalmaz. Öyle ise büyük küçük tefrik edilmeyecek. Ya bütünü esbab-ı maddiye taksim edilecek veyahud bütünü birden birtek zâta verilecektir. Birinci şık muhal olduğu gibi, bu şık vâcibdir, zarurîdir. Çünkü bir tek zâta, yani bir Kadîr-i Ezelî'ye verilse; madem bütün mevcudatın intizamı ve hikmetleriyle vücudu kat'î tahakkuk eden ilmi, herşeyi ihata ediyor.. ve madem ilminde herşeyin mikdarı taayyün ediyor.. ve madem bilmüşahede her vakit hiçten, nihayetsiz sühuletle, nihayetsiz san'atlı

masnular vücuda geliyor.. ve madem o Kadîr-i Alîm'in bir kibrit çakar gibi emr-i Kün Feyekûn ile hangi şey olursa olsun icad edebildiğini, hadsiz kuvvetli deliller ile, çok risalelerde beyan ettiğimiz ve hususan Yirminci Mektub ve Yirmiüçüncü Lem'anın âhîrinde isbat edildiği gibi, hadsiz bir kudreti var; elbette bilmüşahede görülen hârikulâde sühulet ve kolaylık, o ihata-i ilmiyeden ve azamet-i kudretten geliyor. Meselâ nasılki göze görülmeyen eczalı bir mürekkeple yazılan bir kitaba, o yazıyı göstermeye mahsus bir ecza sürülse; o koca kitab, birden herbir göze vücudunu gösterip kendini okutturur. Aynen öyle de; o Kadîr-i Ezelî'nin ilm-i muhitinde, herşeyin suret-i mahsusası bir mikdar-ı muayyen ile taayyün ediyor. O Kadîr-i Mutlak emr-i Kün Feyekûn ile, o hadsiz kudretiyle ve nafiz iradesiyle, o yazıya sürülen ecza gibi, gayet kolay ve sühuletle kudretin bir cilvesi olan kuvvetini o mahiyet-i ilmiyeye sürer, o şeye vücud-u haricî verir; göze gösterir, nukuş-u hikmetini okutturur. Eğer bütün eşya birden o Kadîr-i Ezelî'ye ve Alîm-i Külli Şey'e verilmezse; o vakit sinek gibi en küçük bir şeyin vücudunu, dünyanın ekser nevilerinden hususî bir mizan ile toplamak lâzım gelmekle beraber, o küçük sineğin vücudunda çalışan zerrelere o sineğin sırr-ı hilkatini ve kemal-i san'atını bütün dekaikiyle bilmekle olabilir. Çünkü esbab-ı tabiiye ile esbab-ı maddiye, bilbedahe ve umum ehl-i aklın ittifakıyla, hiçten icad edemez. Öyle ise, her halde onlar icad etse, elbette toplayacak. Madem toplayacak, hangi zîhayat olursa olsun, ekser anasır ve enva'ından nümuneler, içinde vardır. Âdeta kâinatın bir hülâsası, bir çekirdeği hükmündedir. Elbette o halde bir çekirdeği bütün bir ağaçtan, bir zîhayatı bütün rûy-i zeminden ince eleklerle eleyip ve en hassas bir mizan ile ölçüp toplattırmak lâzım geliyor. Ve madem esbab-ı tabiiye cahildir, camiddir; bir ilmi yoktur ki bir plân, bir fihriste, bir model, bir program takdir etsin, ona göre manevî kalıba gelen zerrati eritip döksün; tâ dağılmasın, intizamını bozmasın. Halbuki herşeyin şekli, heyeti hadsiz tarzlarda olabildiği için, hadsiz hadd ü hesaba gelmez eşkaller, mikdarlar içinde, bir tek şekil ve mikdarda sel gibi akan anasırın zerreleri dağılmayarak, muntazaman, mikdarsız, kalıpsız birbiri üstünde kitle halinde durdurmak ve zîhayata muntazam bir vücud vermek; ne derece imkândan, ihtimalden, akıldan uzak olduğu görünüyor. Elbette kimin kalbinde körlük yoksa, görür. Evet bu hakikata binaen **إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ** bu âyet-i azîmenin sırrıyla (Haşiye) bütün esbab-ı maddiye toplansa, onların ihtiyarları da olsa, bir tek sineğin vücudunu ve o vücudun cihazatını mizan-ı mahsusla toplayamazlar. Toplasalar da, o vücudun mikdar-ı muayyenesinde durduramazlar. Durdursalar da, daima tazelenmekte olan ve o vücuda gelip çalışan zerrati, muntazaman çalıştıramazlar. Öyle ise; bilbedahe esbab, bu eşyaya sahib çıkamazlar. Demek sahib-i hakikîleri başkadır. Evet öyle bir sahib-i hakikîleri var ki; **مَا خَلَقْتُمْ وَلَا بَعَثْتُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ** âyetinin sırrıyla, bütün zeminin yüzündeki zîhayatı, bir sineğin ihyası kadar kolay yapar. Bir baharı, birtek çiçek kolaylığında icad eder. Çünkü toplamağa muhtaç değil. Emr-i Kün Feyekûn'e mâlik olduğundan ve her baharda hadsiz mevcudat-ı bahariyenin madde-i unsuriyesinden başka, hadsiz sıfât ve ahval ve eşkallerini hiçten icad ettiğinden ve ilminde herşeyin plânı, modeli, fihristesi ve programı taayyün ettiğinden ve bütün zerrat onun ilim ve kudreti

dairesinde hareket ettiklerinden, kibrit çakar gibi herşeyi nihayet kolaylıkla icad eder. Ve hiçbir şey, zerre mikdar hareketini şaşırmaz. Seyyarat muti' bir ordusu olduğu gibi, zerrat dahi muntazam bir ordusu hükmüne geçer. Madem o kudret-i ezeliyeye istinaden hareket ediyorlar ve o ilm-i ezeli'nin düsturuyla çalışıyorlar; işte o eserler, o kudrete göre vücuda gelir. Yoksa o küçük, ehemmiyetsiz şahsiyetlerine bakmakla o eserler küçülmez. O kudrete intisab kuvvetiyle bir sinek, bir Nemrud'u gebertir. Karınca, Firavun'un sarayını harab eder. Zerre gibi küçük çam tohumu, dağ gibi koca bir çam ağacının yükünü omuzunda taşıyor. Bu hakikatı çok risalelerde isbat ettiğimiz gibi,

(Haşiye): Yani Allah'tan başka bütün çağırdığımız ve ibadet ettiğiniz şeyler toplansalar, bir sineği halkedemezler.

nasılki bir nefer, askerlik vesikasıyla padişaha intisab noktasında yüzbin defa kendi kuvvetinden fazla, bir şahı esir etmek gibi eserlere mazhar olur. Öyle de herşey, o kudret-i ezeliyeye intisabıyla, yüzbin defa esbab-ı tabiiyenin fevkinde mu'cizat-ı san'ata mazhar olabilir.

Elhasıl; herşeyin nihayet derecede hem san'atlı, hem sühuletli vücudu gösteriyor ki, muhit bir ilim sahibi olan bir Kadîr-i Ezelî'nin eseridir. Yoksa yüzbin muhal içinde, değil vücuda gelmek, belki imkân dairesinden çıkıp, imtina' dairesine girecek ve mümkün suretinden çıkıp, mümteni' mahiyetine girecek ve hiçbir şey vücuda gelmeyecek, belki de vücuda gelmesi muhal olacaktır.

İşte bu gayet ince ve gayet kuvvetli ve gayet derin ve gayet zahir bir bürhan ile şeytanın muvakkat bir şakirdi ve ehl-i dalaletin ve ehl-i felsefenin bir vekili olan nefsim sustu. Ve lillahilhamd, tam imana geldi. Ve dedi ki: Evet bana öyle bir Hâlık ve Rab lâzım ki, en küçük hatırat-ı kalbimi ve en hafî niyazımı bilecek ve en gizli ihtiyac-ı ruhumu yerine getirdiği gibi, bana saadet-i ebediyeyi vermek için, koca dünyayı âhirete tebdil edecek ve bu dünyayı kaldırıp âhireti yerine kuracak, hem sineği halkettiği gibi semavatı da icad edecek, hem Güneş'i semanın yüzüne bir göz olarak çaktığı gibi bir zerreyi de gözbebeğimde yerleştirecek bir kudrete mâlik olsun. Yoksa sineği halkedemeyen, hatırat-ı kalbime müdahale edemez, niyaz-ı ruhumu işitemez.. semavatı halketmeyen, saadet-i ebediyeyi bana veremez. Öyle ise benim Rabbim odur ki; hem hatırat-ı kalbimi ıslah eder, hem cevvi-i havayı bulutlarla bir saatte doldurup boşalttığı gibi, dünyayı âhirete tebdil edip, Cennet'i yapıp, kapısını bana açar; "Haydi gir" der.

İşte ey nefsim gibi bedbahtlık neticesinde bir kısım ömrünü nursuz felsefî ve ecnebi fününuna sarfeden ihtiyar kardeşlerim! Kur'anın lisanındaki mütemadiyen "Lâ İlahe İllâ Hu" ferman-ı kudsîsinden ne kadar kuvvetli ve ne kadar hakikatlı ve

hiçbir cihette sarsılmaz ve zedelenmez ve tegayyür etmez kudsî bir rükn-ü imanîyi anlayınız ki, nasıl bütün manevî zulûmatı dağıtır ve manevî yaraları tedavi eder.

Bu uzun macerayı, ihtiyarlığımın rica kapıları içinde derci, âdeta ihtiyarımla olmadı. İstemiyordum, belki usandıracak diye çekiniyordum. Fakat, bana yazdırıldı diyebilirim. (Her ne ise, sadede dönüyorum.) Saç ve sakalımdaki beyaz kılların ve bir vefadarın sadakatsızlığı neticesinde o şaşaalı ve zahiren tatlı ve süslü İstanbul'un hayat-ı dünyeviyesinin ezvakından bana bir nefret geldi. Nefs, meftun olduğu ezvakın yerinde manevî ezvak aradı. Bu ehl-i gafletin nazarında soğuk ve ağır ve nâhoş görünen ihtiyarlıkta, bir teselli, bir nur istedi. Felillahilhamd Cenab-ı Hakk'a yüzbin şükür olsun, bütün o hakikatsız, tatsız, akibetsiz ezvak-ı dünyeviye yerine; hakikî, daimî ve tatlı ezvak-ı imaniyeyi "Lâ İlahe İllâ Hu"da ve nur-u tevhidde bulduğum gibi.. ehl-i gafletin nazarında soğuk ve sakil görünen ihtiyarlığı, o nur-u tevhid ile çok hafif ve hararetili ve nurlu gördüm. Ey ihtiyar ve ihtiyareler! Madem sizlerde iman var ve madem imanı ışıklandıran ve inkişaf ettiren namaz ve niyaz var; ihtiyarlığınıza ebedî bir gençlik nazarıyla bakabilirsiniz. Çünkü onunla ebedî bir gençlik kazanabilirsiniz. Hakikî soğuk ve sakil ve çirkin ve zulmetli ve elemli olan ihtiyarlık ise; ehl-i dalaletin ihtiyarlıklarıdır, belki de onların gençlikleridir. Onlar ağlamalı, onlar "vâ-esefâ vâ-hasretâ" demeli. Sizler, ey muhterem imanlı ihtiyarlar! "Elhamdülillahi alâküllihal" deyip mesrurane şükretmelisiniz.

ONİKİNCİ RİCA:Bir zaman Isparta vilayetinin Barla nahiyesinde nefy namı altında, işkenceli bir esaretle yalnız ve kimsesiz bir köyde ihtilattan ve muhabereden men'edilmiş bir vaziyette hem hastalık, hem ihtiyarlık, hem de gurbet içinde gayet perişan bir halde iken; Cenab-ı Hak kemal-i merhametinden, Kur'an-ı Hakîm'in nüktelerine, sırlarına dair benim için medar-ı teselli bir nur ihsan etmişti. Onunla o acı, elîm, hazîn vaziyetimi unutmaya çalışıyordum. Vatanımı, ahbabımı, akaribimi unutabiliyordum. Fakat vâ-hasretâ birisini unutamıyordum. O da hem biraderzadem, hem manevî evlâdım, hem en fedakâr talebem, hem en cesur bir arkadaşım olan merhum Abdurrahman idi. Altı yedi sene evvel benden ayrılmıştı. Ne o benim yerimi biliyor ki yardıma koşsun, teselli versin ve ne de ben onun vaziyetini biliyordum ki, onunla muhabere edeyim, dertleşeyim. Benim bu ihtiyarlık vaziyeti zamanımda; öyle fedakâr, sadık birisi bana lâzımdı. Sonra birden birisi bana bir mektub verdi. Mektubu açtım gördüm ki: Abdurrahman'ın mahiyetini tam gösterir bir tarzda bir mektub ki, o mektubun bir kısmı Yirmiyedinci Mektub'un fıkraları içinde, üç zahir kerameti gösterir bir tarzda dercedilmiştir. O mektub beni çok ağlattırılmış ve el'an da ağlattırıyor. Merhum Abdurrahman o mektubla pek ciddî ve samimî bir surette; dünyanın ezvakından nefret ettiğini ve en büyük maksadı bana yetişip küçüklüğünde benim ona baktığım gibi, o da ihtiyarlığında bana hizmet etmektir. Hem dünyada benim hakikî vazifem olan neşr-i esrar-ı Kur'aniyede, muktedir kalemimle bana yardım etmektir. Hattâ mektubunda yazıyordu: "Yirmi otuz risaleyi bana gönder, herbirisinden yirmi otuz nüsha yazıp ve yazdıracağım." diyordu. O mektub, bana dünyaya karşı kuvvetli bir

ümid verdi. Deha derecesinde zekâyâ mâlik ve hakikî evlâdın çok fevkinde bir sadakat ve irtibatla bana hizmet edecek böyle cesur bir talebemi buldum diye; o işkenceli esareti, o kimsesizliği, o gurbeti, o ihtiyarlığı unuttum. O mektubdan evvel iman-ı bil'âhirete dair tab'ettirdiğim Onuncu Söz'ün bir nüshası eline geçmişti. Güya o risale ona bir tiryak idi ki; altı yedi sene zarfında aldığı bütün manevî yaralarını tedavi etti. Gayet kuvvetli ve parlak bir iman ile ecelini bekliyor gibi bana o mektubu yazmış. Bir iki ay sonra Abdurrahman vasıtasıyla yine mes'udane bir hayat-ı dünyeviye geçirmek tasavvurunda iken "vâ-hasretâ" birden onun vefat haberini aldım. Bu haber o derece beni sarstı ki, beş senedir daha o tesir altındayım. O vakit bulunduğum işkenceli esaret ve yalnızlık ve gurbet ve ihtiyarlık ve hastalığım; on derece onların fevkinde bana bir firkat, bir rikkat, bir hüznün verdi. Benim merhume vâlidemin vefatıyla hususî dünyamın yarısı, onun vefatıyla vefat etmiş diyordum. Abdurrahman'ın vefatıyla da, bâki kalan öteki yarı dünyam da vefat etti gördüm. Dünyadan bütün bütün alâkam kesildi. Çünkü o dünyada kalsaydı; hem dünyadaki vazife-i uhreviyemin kuvvetli bir medarı ve benden sonra tam yerime geçecek bir hayr-ül halef ve hem de bu dünyada en fedakâr bir medar-ı teselli, bir arkadaşım olabilirdi.. ve en zeki bir talebem, bir muhatab ve Risale-i Nur eczalarının en emin bir sahibi ve muhafızı olurdu. Evet insaniyet itibariyle böyle bir zayıf, benim gibi insanlara çok hirkatlıdır, yandırıyor. Gerçi zahiren tahammüle çalışıyordum, fakat ruhumda şiddetli fırtına vardı. Eğer arasıra Kur'anın nurundan gelen teselli teskin etmeseydi, benim için dayanmak mümkün olamayacaktı. O zaman Barla derelerine, dağlarına yalnız gidip geziyordum. Hâlî yerlerde oturup o teessürat-ı hazîne içinde, eski zamanda Abdurrahman gibi sadık talebelerimle geçirdiğim mes'udane hayat levhaları sinema gibi hayalimden geçtikçe, ihtiyarlık ve gurbetin verdiği sür'at-i teessür mukavemetimi kırıyordu. Birden **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ** âyet-i kudsiyenin sırrı inkişaf etti. Bana "Ya Bâki Ente-l Bâki! Ya Bâki Ente-l Bâki!" dedirtti ve onunla hakikî teselli verdi. Evet ben o hâlî derecede, o hazîn halette, bu âyet-i kudsiyenin sırrıyla, Mirkat-üs Sünne Risalesinde işaret edildiği gibi, kendimi üç büyük cenaze başında gördüm:

Biri: Ellibeş yaşıma kadar, ellibeş ölmüş ve hayat-ı ömrümde defnedilmiş Saidlerin kabri üstünde, bir mezar taşı olarak kendimi gördüm.

İkinci cenaze: Zaman-ı Âdem'den (A.S.) beri, benim hemcinsim ve nev'im vefat edip mazi kabrinde defnedilmiş olan o büyük cenazenin başında mezar taşı hükmünde olan bu asrın yüzünde gezer, karınca gibi küçük bir zîhayat suretinde kendimi gördüm.

Üçüncü cenaze ise; insanlar gibi her sene dünya yüzünde seyyar bir dünyanın vefatıyla büyük dünya da bu âyetin sırrıyla vefat edeceği, hayalimin önünde tecessüm etti.

İşte Abdurrahman'ın vefatının hüznünden gelen bu dehşetli manayı bütün bütün aydınlattırarak ve hakikî teselli ve sönmez nur verecek bu âyet-i kerime, mana-yı işaretleriyle imdada yetişti.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

Evet bu âyet bildirdi ki: Madem Cenab-ı Hak var, o herşeye bedeldir. Madem o bâkidir, elbette o kâfidir. Birtek cilve-i inayeti, bütün dünya yerini tutar. Ve bir cilve-i nuru, mezkûr üç büyük cenazeye manevî hayat verir. Cenazeler olmadığını, belki vazifelerini bitirmiş başka âlemlere gitmiş olduklarını gösteriyor. Üçüncü Lem'ada bu sırrın izahı geçtiğinden ona iktifaen burada yalnız derim ki: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ilâ âhir... âyetinin mealini gösteren iki defa "Ya Bâki Ente-l Bâki! Ya Bâki Ente-l Bâki!" beni, gayet elîm o hazîn haletten kurtardı. Şöyle ki:

Birinci defa "Ya Bâki Ente-l Bâki" dedim, dünya ve dünyadaki Abdurrahman gibi hadsiz alâkadar olduğum ahabların zevalinden ve rabıtarım kopmasından neş'et eden hadsiz manevî yaralar içinde bir ameliyat-ı cerrahiye nev'inde bir tedavi başladı.

İkinci defa "Ya Bâki Ente-l Bâki" cümlesi; bütün o hadsiz, manevî yaralara hem merhem, hem tiryak oldu. Yani sen bâkisin; giden gitsin, sen yetersin. Madem sen bâkisin, zeval bulan herşeye bedel bir cilve-i rahmetin kâfidir. Madem sen varsın, senin varlığına iman ile intisabını bilen ve sırr-ı İslâmiyetle o intisaba göre hareket eden insana herşey var. Fena ve zeval, mevt ve adem bir perdedir, bir tazelenmektir; ayrı ayrı menzillerde gezmek hükmündedir diye düşünüp, tamamıyla o hirkatli, firkatli, hazîn, elîm, karanlıklı, dehşetli halet-i ruhaniye; sürurlu, neş'eli, lezzetli, nurlu, sevimli, ünsiyetli bir halete inkılab etti. Lisanım ve kalbim, belki lisan-ı hal ile bütün zerrat-ı vücudum "Elhamdülillah" dediler.

İşte o cilve-i rahmetin binden bir cüz'ü şudur ki: Ben o hüzüngâhım olan dereden ve o hüzn-engiz haletten Barla'ya döndüm. Baktım ki, Kuleönlü Mustafa namında bir genç, benden ilm-i hale ait abdest ve namaza dair birkaç mes'eleyi sormak için gelmiş. O vakit misafirleri kabul etmediğim halde, onun ruhundaki ihlas ve ileride Risale-i Nur'a edeceği kıymetdar hizmeti, (Haşiye-1) güya hiss-i kabl-el vuku' ile ruhum o gencin ruhunda okudu. Onu geriye çevirmedi, kabul ettim. (Haşiye-2) Sonra tebeyyün etti ki, Risale-i Nur hizmetinde ve benden sonra hayr-ül halef olarak, bir vâris-i hakikî vazifesini tam yerine getirecek olan Abdurrahman yerine, Cenab-ı Hak Mustafa'yı nümune olarak bana göndermiş ki; senden bir Abdurrahman aldım, mukabilinde bu gördüğün Mustafa gibi otuz Abdurrahman o vazife-i diniyede sana hem talebe, hem biraderzade, hem evlâd-ı manevî, hem kardeş, hem fedakâr arkadaş vereceğim. Evet lillahilhamd otuz Abdurrahman'ı verdi. O vakit dedim: Ey ağlayan kalbim! Madem bu nümuneyi gördün ve onunla o manevî yaraların en mühimini te

davi etti; sair bütün seni müteessir eden yaraları da tedavi edeceğine kanaatin gelmelidir.

İşte ey benim gibi ihtiyarlık zamanında gayet sevdiği evlâdını veya akrabasını kaybeden ve beline yüklenmiş ihtiyarlığın ağır yüküyle beraber fıraftan gelen ağır gamları da başına yüklenen ihtiyar kardeşler ve ihtiyare hemşireler! Benim vaziyetimi anladınız ki sizinkinden çok şiddetli

(Haşiye-1): İşte o Mustafa'nın küçük kardeşi olan Küçük Ali kendi güzel, sıhhatli kalemiyle yedi yüzden ziyade Nur Risalelerini yazmakla tamamıyla bilfiil bir Abdurrahman olduğu gibi, müteaddid Abdurrahman'ları da yetiştirdi.

(Haşiye-2): Elhak, o yalnız kabule değil, belki istikbale lââyık (Haşiye) olduğunu gösterdi.

Haşiye): Risale-i Nur'un birinci şakirdi Mustafa'nın istikbale liyakatına dair Üstadımın hükmünü tasdik eden bir hâdise: Kurban arefesinden bir gün evvel Üstadım gezmeye gidecekti. At getirmek üzere beni gönderdiği zaman, Üstadıma dedim:

"Sen aşağıya inme, ben kapıyı arkasından örtüp odunluktan çıkacağım." Üstadım: "Hâyır" dedi; "Sen kapıdan çık" diyerek aşağıya indi. Ben kapıdan çıktıktan sonra kapıyı arkasından sürgüledi. Ben gittim, kendisi de yukarıya çıktı. Sonra yatmış_ Bir müddet sonra Kuleönlü Mustafa, Hacı Osman'la beraber gelmişler. Üstadım hiç kimseyi kabul etmiyordu ve etmeyecekti. Hususan o vakit iki adamı beraber hiç yanına almaz geri çevirirdi. Halbuki bu makamda bahsedilen kardeşimiz Kuleönlü Mustafa, Hacı Osman'la gelince, kapı güya lisan-ı hal ile ona demiş ki: "Üstadın seni kabul etmeyecek fakat ben sana açılacağım" diyerek arkasından sürgülenmiş kapı kendi kendine Mustafa'ya açılmış. Demek Üstadımın onun hakkında "Mustafa istikbale lââyıktır" diye söylediği sözü istikbal gösterdiği gibi, kapı da buna şahid olmuştur.

Hüsrev

Evet Hüsrev'in yazdığı doğrudur, tasdik ediyorum. Kapı bu mübarek Mustafa'yı benim bedelime hem istikbal etti, hem de kabul etti.

Said Nursî

iken, madem böyle bir âyet-i kerime tedavi etti, şifa verdi; elbette Kur'an-ı Hakîm'in eczahane-i kudsiyesinde, umum dertlerinize şifa verecek ilâçları vardır. Eğer iman ile ona müracaat edip ve ibadetle o ilâçları istimal etseniz, belinizde ve başınızdaki o ihtiyarlığın ve gamların ağır yükleri gayet hafifleşecektir.

Bu mebhasın uzun yazılmasının sırrı ise, merhum Abdurrahman'a ziyade dua-yı rahmet ettirmek düşüncesidir. Sizi usandırmamasın. Hem sizi belki ziyade müteallim edecek en acıklı ve nefret verip ürkütecek en dehşetli yaramı, gayet nâhoş, elîm bir surette size göstermekten maksadım: Kur'an-ı Hakîm'in kudsi tiryakı ne derece hârikulâde bir ilâç ve parlak bir nur olduğunu göstermektir.

ONÜÇÜNCÜ RİCA:(Haşiye) Bu ricada sergüzeşt-i hayatımın mühim bir levhasından bahsedeceğimden, herhalde bir derece uzun olacak. Usanmamanızı ve gücenmemenizi arzu ediyorum. Harb-i Umumî'de, Rus'un esaretinden kurtulduktan sonra, İstanbul'da iki üç sene Dar-ül Hikmet'te hizmet-i diniye beni orada durdurdu. Sonra Kur'an-ı Hakîm'in irşadıyla ve Gavs-ı A'zam'ın himmetiyle ve ihtiyarlığın intibahıyla İstanbul'daki hayat-ı medeniyeden usanç ve şaşaalı hayat-ı içtimaiyeden bir nefret geldi. Dâüssıla tabir edilen iştiyak-ı vatan hissi beni vatanıma sevketti. Madem öleceğim, vatanımda öleyim diye Van'a gittim. Herşeyden evvel, Van'da Horhor denilen medresem ziyaretine gittim. Baktım ki; sair Van haneleri gibi onu da Rus istilâsında Ermeniler yakmışlardı. Van'ın meşhur kal'ası ki, dağ gibi yekpare taştan ibarettir. Benim medresem onun tam altında ve ona tam bitişiktir. Benim terkettiğim yedi sekiz sene evvel, o medresemdeki hakikaten dost, kardeş, enis talebelerimin hayalleri gözümün önüne geldi. O fedakâr arkadaşlarımın bir kısmı hakikî şehid diğer bir kısmı da o musibet yüzünden manevî şehid olarak vefat etmişlerdi. Ben ağlamaktan kendimi tutamadım ve kal'anın tâ medresenin üstündeki iki minare yüksekliğinde medreseye nâzır tepesine çıktım, oturdum. Yedi sekiz sene evvelki zamana hayalen gittim. Benim hayalim kuvvetli olduğu için, beni o zamanda hayli gezdirdi. Etrafta kimse yoktu ki, beni o hayalden çevirsin ve o zamandan çeksinsin. Çünkü yalnız idim. Yedi sekiz sene zarfında, gözümü açtıkça bir asır zaman geçmiş kadar bir tahavvülât görüyordum. Baktım ki benim medresem etrafındaki şehir içi Kal'a dibi mevki, bütün baştan aşağıya kadar yandırılmış, tahrib edilmiş. Evvelki gördüğümden şimdiki gördüğüme, güya iki yüz sene sonra dünyaya gelip, öyle hazîn nazarla

(Haşiye): Latif bir tevafuktur ki, bu Onüçüncü Rica'nın bahsettiği medrese hâdisesi onüç sene evvel oldu.

baktım. O hanelerdeki adamların çoğu ile dost ve ahabab idim. Kısm-ı a'zamı Allah rahmet etsin muhaceret ile vefat etmişler, gurbette perişan olmuşlardı. Hem Ermeni

mahallesinden başka Van'ın bütün müslümanlarının haneleri tahrib edilmiş gördüm. Benim kalbim en derinden sızladı. O kadar rikkatime dokundu ki, binler gözüm olsaydı beraber ağlayacaktı. Ben, gurbetten vatanıma döndüm; gurbetten kurtuldum zannediyordum. "Vâ-esefâ", gurbetin en dehşetlisini vatanımda gördüm. Onikinci Rica'da bahsi geçen Abdurrahman gibi, ruhumla pek alâkadar yüzer talebelerimi, dostlarımı kabirde ve o ahbabların yerlerini harabezar gördüm. Eskiden beri hatırımda olan bir zâtın bir fikrası vardı, tam manasını göremiyordum.. o hazîn levha karşısında tam manasını gördüm. Fıkra budur:

لَوْلَا مُفَارَقَةُ الْأَحْبَابِ مَا وَجَدْتُ لَهَا الْمَنَائِمَ إِلَى أَرْوَاحِنَا سُبُلًا

yani: "Eğer dostlardan müfarakat olmasaydı, ölüm ruhlarımıza yol bulamazdı ki gelsin alsın." Demek en ziyade insanı öldüren, ahbabdan müfarakattır. Evet hiçbir şey beni o vaziyet kadar yandırmamış, ağlatmamış. Eğer Kur'andan, imandan meded gelmeseydi; o gam, o keder, o hüznü ruhumu uçuracak gibi tesirat yapacaktı. Eskiden beri şâirler şiirlerinde, ahbablarıyla görüştükleri menzillerin mürur-u zamanla harabegâhlarına ağlamışlar. Bunun en firkatli levhasını da ben gözümle gördüm. İki yüz sene sonra gayet sevdiği dostların mahall-i ikametine uğrayan bir adamın hüznüyle; hem ruhum, hem kalbim gözüme yardım edip ağladılar. O vakit, gözümün önünde harabezara dönmüş yerlerin, gayet ma'mur ve şenlikli ve neş'eli ve sürurlu bir surette bulunduğu zaman, yirmi seneye yakın en tatlı bir hayatta tedris ile, kıymetdar talebelerimle geçirdiğim hayatımın o şirin safahatı, birer birer sinema levhaları gibi canlanıp görünerek, sonra vefat edip gider tarzında, hayali gözümün önünde epey zaman devam etti. O vakit ehl-i dünyanın haline çok taaccüb ettim. Nasıl kendilerini aldatıyorlar? Çünkü o vaziyet, dünyanın tam fâni olduğunu ve insanlar da içinde misafir bulunduğunu bilbedahe gösterdi. Ehl-i hakikatın mütemadiyen, dünya gaddardır, mekkârdır, fenadır, aldanmayınız demeleri ne kadar doğru olduğunu gözümle gördüm. Hem insan nasıl cismiyle, hanesiyle alâkadardır; öyle de, kasabasıyla, memleketiyle belki dünyasıyla alâkadar olduğunu kendim de gördüm. Çünkü ben vücudum itibariyle ihtiyarlık rikkatinden iki gözümle ağlarken, medresemin yalnız ihtiyarlığı değil, belki vefatından dolayı on gözle ağlamak istiyordum. Ve o şirin vatanımın yarı ölmesiyle yüz gözle ağlamaya ihtiyacım vardı. Rivayet-i hadîste vardır ki; her sabah bir melaike çağırıyor **لِدُوا لِلْمَوْتِ وَابْنُوا لِلْحَرَابِ** yani "Ölmek için tevellüd edip dünyaya gelirsiniz, harab olmak için binalar yapıyorsunuz." diyor.

İşte bu hakikatı, kulağımla değil gözümle işitiyordum. Evet o vaziyetim o vakit beni nasıl ağlattırmış; on senedir hayalim, o vaziyete uğradıkça yine ağlıyor. Evet binler sene yaşamış o ihtiyar kal'anın başındaki menzillerin harab olması ve onun altındaki şehrin sekiz sene zarfında sekiz yüz sene kadar ihtiyarlanması ve kal'a altındaki gayet hayatdar ve mecma-i ahbab olan medresemin vefatı, umum Osmanlı Devleti'nde bütün medreselerin vefatını gösteren cenazesinin manevî azametine işareten koca Van kal'asının yekpare taşı, ona bir mezar taşı olmuş.

Âdeta o medresedeki sekiz sene evvel benimle beraber bulunan merhum talebelerim, kabirlerinde benimle beraber ağlıyorlar. Belki o kasabanın harabe duvarları, dağılmış taşları benimle beraber ağlıyorlar ve onları ağlıyor gibi gördüm. Ben o vakit anladım ki, vatanımdaki bu gurbete dayanamayacağım; ya ben de kabre onların yanına gitmeliyim veyahud dağda bir mağaraya çekilip ecelimi orada beklemeliyim diye düşündüm. Dedim: Madem dünyada böyle tahammül edilmez, sabır-şiken, mukavemetsûz, yandırıcı firkatler var. Elbette mevt, hayata racihtir. Hayatın bu ağır vaziyeti çekilir derdlerden değildir. O vakit cihat-ı sitte denilen altı cihete nazar gezdirdim, karanlıklı gördüm. O şiddet-i teessürden gelen gaflet bana dünyayı korkunç, boş, hâlî, başıma yıkılacak bir tarzda gösterdi. Ruhum ise, düşman vaziyetini alan hadsiz belalara karşı bir nokta-i istinad ararken ve ruhta ebede kadar uzanan hadsiz arzuları tatmin edecek bir nokta-i istimdad taharri ederken ve o hadsiz firak ve iftiraktan ve tahrib ve vefattan gelen hüznün ve gama karşı teselli beklerken, birden Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

âyetinin hakikatı tecelli etti. O rikkatli, firkatli, dehşetli, hüznü hayalden beni kurtardı, gözümü açtırdı.

Baktım ki, meyvedar ağaçların başlarındaki meyveleri tebessüm eder bir tarzda bana bakıyorlar; bize de dikkat et, yalnız harabezâra bakıp durma diyorlardı. Bu âyet-i kerimenin hakikatı böyle ihtar ediyordu ki: Van sahrasının sahifesinde misafir olan insanların eliyle yazılan ve şehir suretini alan sun'î bir mektubun, Rus istilâsı denilen dehşetli bir sel belasına düşüp silinmesi neden seni bu kadar müteessir ediyor? Asıl Mâlik-i Hakikî ve herşeyin sahibi ve Rabbi olan Nakkaş-ı Ezeli'ye bak ki; bu Van sahifesinde mektubatı, kemal-i şaşaa ile eski zamanda gördüğün vaziyeti yine devam edip yazılıyorlar. O yerler boş, harab, hâlî kalmış diye ağlamaların, Mâlik-i Hakikîsinden gaflet ve insanları misafir tasavvur etmemekten ve mâlik tevehhüm etmek yanlışından ileri geliyor. Fakat o yanlışlıktan ve o yakıcı vaziyetten bir hakikat kapısı açıldı. Ve o hakikatı tam kabul etmeye nefis hazırlandı. Evet nasilki bir demir ateşe sokulur; tâ yumuşasın, güzel ve menfaatdar bir şekil verilsin. Öyle de o hüznün-engiz halet ve o dehşetli vaziyet ateş oldu, nefsimi yumuşattı. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, mezkûr âyetin hakikatıyla, hakaik-i imaniyenin feyzini tam ona gösterdi, kabul ettirdi. Evet lillahilhamd şu âyetin hakikatı, iman feyziyle (Yirminci Mektub gibi risalelerde kat'î isbat ettiğimiz gibi) herkesin kuvvet-i imaniyesi nisbetinde inkişaf eden öyle bir nokta-i istinad ruha ve kalbe verdi ki, o vaziyetin dehşetinden yüz derece ziyade korkunç, zararlı musibetlere karşı gelebilir bir kuvveti, iman-ı billahtan verdi. Ve şöyle ihtar etti ki: Senin Hâlıkın olan şu memleketin Mâlik-i Hakikîsinin emrine herşey müsahhardır, herşeyin dizgini onun elindedir, ona intisabın yeter.

O Hâlıkıma dayanıp tanıdıktan sonra, düşman suretini alan bütün şeyler, düşmanlıklarını terkettiler; ağlattıran hazîn haller, beni neş'elendirmeye başladılar.

Hem çok risalelerde kat'î bürhanlarla da isbat ettiğimiz gibi, o hadsiz arzulara karşı iman-ı bil'âhiretten gelen nur ile öyle bir nokta-i istimdad verdi ki; değil küçücük ve muvakkat, kısa, dünyevî ahbablara karşı arzu ve rabıtararıma, belki ebed-ül âbâdda, âlem-i bekada, saadet-i ebediyede hadsiz uzun arzularıma kâfi gelebilir bir nokta-i istimdad verdi. Çünkü bir cilve-i rahmetiyle, muvakkat bir misafirhanesi olan bu dünyanın bir menzili olan şu zeminin yüzünde, o misafirlerini bir iki saat sevindirmek için, bahar sofrasında hadd ü hesaba gelmez san'atlı, şirin nimetlerini, her baharda ihsan edip bir kahvaltı hükmünde o misafirlere yedirdikten sonra, mesken-i ebedîlerinde sekiz daimî Cennet'i hadsiz bir zamanda, hadsiz enva'-ı nimetiyle doldurup ibadına ihzar eden bir Rahmanurrahîm'in rahmetine iman ile istinad edip, intisabını bilen elbette öyle bir nokta-i istimdad bulur ki; en edna derecesi, hadsiz ebedî emellere meded verip idame eder. Hem o âyetin hakikatıyla, imanın ziyasından gelen nur öyle parlak bir surette tecelli etti ki; o zulümatlı olan cihat-ı sitteyi gündüz gibi aydınlattı. Çünkü bu medresem ve bu şehirde talebe ve dostlarımin arkalarında kalıp ağlamak vaziyetini şöyle aydınlattı ki: Ahbabın gittikleri âlem karanlıklı değil, yalnız yerlerini değiştirdiler; yine görüşeceksiniz diye ihtar etti. Ağlamayı tamamen kestirdi. Ve dünyada onların yerine geçecek ve benzeyecek olanları bulacağımı ifham etti. Evet lillahilhamd hem vefat eden Van medresesini Isparta medresesiyle ihya edip, oradaki ahbabları dahi, daha çok, daha kıymetdar talebeler ve ahbablarla manen ihya etti. Hem bildirdi ki; dünya boş, hâlî olmadığını ve harab olmuş bir memleket suretini yanlış tasavvur ettiğimi, belki Mâlik-i Hakikî hikmetinin iktizasıyla, sun'î insanların levhasını değiştiriyor, mektubunu tazelandiriyor. Bir ağacın bir kısım meyvelerini kopardıkça yerine yine başka meyvelerin geldiği gibi, nev-i beşerde bu zeval ve firak dahi bir teceddüddür, tazelenmektir. İman noktasında, ahbabsızlıktan gelen elîmane bir hüznün değil, belki başka güzel bir yerde görüşmek üzere ayrılmaktan gelen, lezizane bir hüznün veren bir tazelenmektir. Hem o dehşetli vaziyetten, kâinatın mevcudatının karanlıklı görünen yüzünü aydınlattı. Ben de o vakit o halete şükretmek istedim, arabî şu fıkra geldi; tam o hakikatı tasvir etti. Şöyle ki dedim:

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ الْمَصَوِّرِ مَا يُتَوَهَّمُ أَجَانِبَ أَعْدَاءِ أَقْوَانًا مُوَحِّشِينَ آيَاتِمَا بَاكِينَ أَوْدَاءَ إِخْوَانًا أَحْيَاءَ مُؤْنِسِينَ مُرَحِّصِينَ مَسْرُورِينَ

ذَاكِرِينَ مُسَبِّحِينَ

Yani: "O şiddetli haletin tesirinden gelen gaflet ile, kâinatın mevcudatı bir kısmı düşman ve ecnebi (Haşiyeye) bir kısmı müdhiş cenazeler, diğer kısmı ise, kimsesizlikten ağlayan yetimler suretinde; gafil nefsimi tevehhüm ile gösterilen bu korkunç levhayı, nur-u iman ile aynelyakîn gördüm ki: O ecnebi, düşman görünenler birer dost kardeşirler. Ve o müdhiş cenazeler ise; kısmen hayatdar ve ünsiyetkâr ve kısmen vazifeden terhis edilenlerdir. Ve o ağlayan yetimlerin vaveylâları ise zikir ve tesbihin zemzemeleri olduğunu nur-u iman ile gördüğümünden, o hadsiz nimetlerin menbaı olan imanı bana veren Hâlık-ı Zülcelal'e hadsiz hamedediyorum. Ve bu dünyada, bu dünya kadar büyük hususî dünyamdaki bütün mevcudatı, hamd ve tesbihat-ı İlahiyede tasavvur ve niyetim ile istimal

etmek bir hakkım olduğu nokta-i nazarından, bütün o mevcudatın her birisinin ve umumunun lisan-ı halleriyle beraber Elhamdülillahi alâ nur-il iman deriz" demektir. Hem o gafletkârane halet-i müdhişeden hiçe inen ezvak-ı hayat ve bütün bütün çekilip kuruyan emeller ve en dar bir daire içinde sıkışıp kalan belki mahvolan şahsıma ait nimetler, lezzetler birden (başka risalelerde kat'î bir surette isbat ettiğimiz gibi) nur-u iman ile kalbin etrafındaki o dar daireyi öyle genişlettirdi ki, kâinatı içine aldı ve o Horhor bahçesinde kurumuş ve lezzetini kaçırmış nimetler yerinde, dâr-ı dünya ve dâr-ı âhireti birer sofraya-i nimet ve birer tabla-i rahmet şekline getirdi. Göz, kulak, kalb gibi, on değil, yüz cihazat-ı insaniyenin herbirini, gayet uzun bir el suretinde, her mü'minin derecesi nisbetinde o iki sofraya-i Rahman'a uzatıp,

(Haşiye): Yani zelzele, fırtına, tufan, taun, ateş gibi.

her tarafından nimetleri toplayacak bir tarzda gösterdiğinden; hem bu ulvî hakikatı ifade, hem o hadsiz nimete şükür için o vakit böyle demiştim:

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ الْمُصَوِّرِ لِلدَّارَيْنِ مَمْلُوءَتَيْنِ مِنَ الْبَرَكَاتِ وَالرَّحْمَةِ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ حَقًّا يَسْتَفِيدُ مِنْهُمَا بِحَوَاسِهِ الْكَثِيرَةِ الْمُنْكَشِفَةِ بِأَذْنِ خَالِقِهِ

Yani: "Dünya ve âhireti nimet ve rahmetle doldurmuş bir surette, hakikî mü'minlerin nur-u iman ve İslâmiyetle inkişaf ve inbisat etmiş bütün hassalarının elleriyle o iki muazzam sofradan istifadeyi temin eden ve gösteren nur-u iman nimetinin mukabiline, o imanı bana veren Hâlıkıma, bütün zerrat-ı vücudumla dünya ve âhîret dolusu hamd ve şükür, elimden gelse yaparım" demektir. Madem iman bu âlemde bu tesirat-ı azîmeyi yapar; elbette dâr-ı bekada öyle semerat ve füyuzatı olacak ki, bu dünyadaki akıl ile onlar ihata edilmez ve tarif edilmez.

İşte, ey benim gibi ihtiyarlık münasebetiyle pek çok dostların firak acılarını çeken ihtiyar ve ihtiyareler! Sizin en ihtiyarınız her ne kadar zahiren benden yaşlı ise de, manen ben onlardan daha ziyade ihtiyarlığımı tahmin ediyorum. Çünkü fitratımda rikkat-ı cinsiye ile acımak hissi ziyade bulunduğundan, kendi elemimden başka binler kardeşlerimin elemelerini de o şefkat sırrıyla çektiğimden, yüzler sene yaşamış gibi ihtiyarım. Ve siz ne kadar firak belasını çekmiş iseniz, benim kadar o belaya maruz kalmamışsınız. Çünkü oğlum yoktur ki yalnız oğlumu düşüneyim. Bendeki fitrî olan bu ziyade acıma ve şefkat, binler Müslüman evlâdlarının, hattâ masum hayvanların teellümlerine karşı dahi bir rikkat, bir elem, o sırr-ı şefkat ile hissediyordum. Hususî bir hanem yoktur ki fikrimi yalnız ona hasredeyim; belki bu memleket ile ve belki âlem-i İslâmın kıt'asıyla hanem gibi,

hamiyet-i İslâmiye noktasında alâkadarım. Ve o iki büyük hanedeki dindaşlarımın elemleriyle müteellim ve firaklarıyla mahzun oluyorum!..

İşte bütün ihtiyarlığımdan ve firak belalarından gelen teessüratıma, bana nur-u iman tam kâfi geldi; kırılmaz bir rica, kopmaz bir ümid, sönmez bir ziya, bitmez bir teselli verdi. Elbette sizlere ihtiyarlıktan gelen karanlık ve gaflet ve teessürat ve teellümata; iman kâfi ve vâfidir. Asıl en karanlıklı ve en nursuz ve tesellisiz ihtiyarlık ve en elîm ve müdhiş firak, ehl-i dalaletin ve ehl-i sefahetin ihtiyarlıklarıdır ve firaklarıdır. O rica ve ziya ve teselli veren imanı zevketmek ve tesiratını hissetmek için, ihtiyarlığa lâıyk ve İslâmiyete muvafık ubudiyetkârane bir tavr-ı şuurdarane takınmakla olur. Yoksa gençlere benzemeye çalışmak ve onların sarhoşça gafletlerine başını sokup ihtiyarlığını unutmakla değildir.

حَيْرٌ شَبَابِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِكُهُولِكُمْ وَشَرُّ كُهُولِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِشَبَابِكُمْ

-ev kema kal- mealindeki hadîsi düşününüz. Yani: "Gençlerinizin en iyisi, temkinde ve sefahetlerden çekilmekte ihtiyarlara benzeyenlerdir. Ve ihtiyarlarınızın en fenası, sefahette ve başını gaflete sokmakta gençlere benzeyenlerdir."

Ey kardeşlerim ihtiyarlar ve hemşire ihtiyareler! Hadîs-i şerifte vardır ki: "Altmış yetmiş yaşlarında ihtiyar bir mü'min, dergâh-ı İlahiyeye elini kaldırıp dua ederken, rahmet-i İlahiye onun elini boş döndürmeye hicab ediyor." Madem rahmet size karşı böyle hürmet ediyor.. siz de rahmetin bu hürmetini ubudiyetinizle ihtiram ediniz.

ONDÖRDÜNCÜ RİCA:Dördüncü Şua olan Âyet-i Nuriye-i Hasbiye'nin başının hülâsası diyor ki: Bir zaman ehl-i dünya beni herşeyden tecrid ettiklerinden, beş çeşit gurbetlere düşmüştüm. Sıkıntıdan gelen bir gaflet ile, Risale-i Nur'un teselli verici ve meded edici nurlarına bakmayarak, doğrudan doğruya kalbime baktım ve ruhumu aradım. Gördüm ki; gayet kuvvetli bir aşk-ı beka ve şedid bir muhabbet-i vücud ve büyük bir iştiyak-ı hayat ve hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir fakr, bende hükmediyordu. Halbuki müdhiş bir fena, o bekayı söndürüyor. O haletimde, yanık bir şâirin dediği gibi dedim:

"Dil bekası, Hak fenası istedi mülk-ü tenim

Bir devasız derde düştüm, âh ki Lokman bîhaber."

Me'yusane başımı eğdim; birden **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** imdadıma geldi, "Beni dikkatle oku!" dedi. Ben de günde beşyüz defa okudum. Okudukça, yalnız ilmelyakîn ile değil, aynelyakîn ile çok kıymetdar envârından dokuz mertebe-i hasbiye bana inkişaf etti.

Birinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Bendeki aşk-ı beka; bendeki bekaya değil, belki sebepsiz ve bizzât mahbub olan kemal-i mutlak sahibi, Zât-ı Zülkemat'ın ve Zülcelal'in bir isminin cilvesinin mahiyetinde bir gölgesi bulunduğundan, fitratımda o Kâmil-i Mutlak'ın varlığına ve kemaline ve bekasına müteveccih olan muhabbet-i fitriye, gaflet yüzünden yolunu şaşırılmış, gölgeye yapışmış, âyinenin bekasına âşık olmuştu, **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** geldi, perdeyi kaldırdı. Gördüm ve hissettim ve hakkalyakîn zevkettim ki; bekamın lezzeti ve saadeti, aynen ve daha mükemmel bir tarzda Bâki-i Zülkemat'ın bekasına ve benim Rabbim ve İlahım olduğuna, tasdik ve imanımda ve iz'anımda vardır. Bunun edillesi, zevil-ehsası hayrette bırakacak gayet derin ve dakik oniki hemhemler ve şuur-u imanlar ile Risale-i Hasbiye'de beyan edilmiştir.

İkinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Fıtratımdaki hadsiz aczimle beraber, ihtiyarlık ve gurbet ve kimsesizlik ve tecridim içinde; ehl-i dünya desiseleriyle, casuslarıyla bana hücum ettikleri hengâmda kalbime dedim: "Elleri bağlı, zaîf ve hasta bir tek adama ordular taarruz ediyor. Benim için bir nokta-i istinad yok mu?" diye **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetine müracaat ettim. Bana o âyet bildirdi ki; intisab-ı imanî vesikasıyla Kadîr-i Mutlak öyle bir Sultan'a intisab edersin ki; zemin yüzünde her baharda dörtüzbün milletten mürekkep nebatat ve hayvanat ordularının bütün cihazatlarını kemal-i intizam ile vermekle beraber, başta insan olarak, hayvanatın muazzam ordusunun bütün erzaklarını, değil medenî insanların son zamanlarda keşfettikleri et ve şeker ve sair taamların hülâsaları gibi, belki yüz derece o medenî hülâsalardan daha mükemmel ve bütün taamların her nev'inden tohum ve çekirdek denilen Rahmanî hülâsalara koyup; ve o hülâsaları dahi, onların pişirmelerine ve inbisatlarına dair kaderî tarifeler içinde sarıp, muhafaza için küçük sandukçalara koyup, tevdi' eder. O sandukçaların icadı, "Kün" emrinde bulunan "kâf-nun" fabrikasından o kadar çabuk ve kolay ve çoklukla olur ki; Kur'an der: "Hâlık emreder, meydana gelir." Madem sen, intisab-ı imanî tezkeresiyle böyle bir nokta-i istinad bulabildiğinden, hadsiz bir kuvvete ve kudrete dayanabilirsin. Ben de âyetten bu dersimi aldıkça öyle bir kuvve-i maneviyeyi buldum ki; değil şimdiki düşmanlarıma, belki dünyaya meydan okuyabilir bir iktidar-ı imanî hissederek, bütün ruhumla beraber **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dedim.

Üçüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Ben o gurbetler ve hastalıklar ve mazlumiyetlerin tazyikiyle dünyadan alâkamı kesilmiş bularak, ebedî bir dünyada ve bâki bir memlekette daimî bir saadete namzed olduğumu iman telkin ettiği hengâmda; tahassür akıtan "of! of!"dan vazgeçip, beşâset izhar eden "oh! oh!" dedim. Fakat bu gaye-i hayal ve hedef-i ruh ve netice-i fitratın tahakkuku, ancak ve ancak bütün mahlukatının bütün harekâtlarını ve sekenatlarını ve ahval ve a'mallerini, kavlen ve fiilen bilen ve kaydeden ve bu küçücük ve âciz-i mutlak nev'-i insanı kendine dost ve muhatab eden ve bütün mahlukat üstünde bir makam veren bir Kadîr-i Mutlak'ın hadsiz kudretiyle ve insana nihayetsiz inayet ve

ehemmiyet vermesiyle olabilir, diye düşünürken bu iki noktada, yani böyle bir kudretin faaliyeti ve zahiren bu ehemmiyetsiz insanın hakikatlı ehemmiyeti hakkında imanın inkişafını ve kalbin itminanını veren bir izah istedim. Yine o âyete müracaat ettim. Dedi ki: " **حَسْبُنَا** daki **تَا** ya dikkat edip, senin ile beraber lisan-ı hal ve lisan-ı kal ile **حَسْبُنَا** yı kimler söylüyorlar, dinle!" emretti. Birden baktım ki, hadsiz kuşlar ve kuşçuklar olan sinekler ve hesabsız hayvanlar ve nihayetsiz nebatlar ve gayetsiz ağaçlar dahi benim gibi lisan-ı hal ile **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** manasını yâdediyorlar ve herkesin yâdına getiriyorlar ki; bütün şerait-i hayatiyelerini tekeffül eden öyle bir vekilleri var ki, birbirine benzeyen ve maddeleri bir olan yumurtalar ve birbirinin misli gibi katreler ve birbirinin aynı gibi habbeler ve birbirine müşabih çekirdeklerden kuşların yüzbin çeşitlerini, hayvanların yüzbin tarzlarını, nebatatın yüzbin nev'ini ve ağaçların yüzbin sınıfını yanlısız, noksansız, iltibassız, süslü, mizanlı, intizamlı, birbirinden ayrı farikalı bir surette gözümüz önünde, hususan her baharda gayet çok, gayet kolay, gayet geniş bir dairede, gayet çoklukla halkeder, yapar bir kudretin azamet ve haşmeti içinde beraberlik ve benzeyişlik ve birbiri içinde ve bir tarzda yapılmalarıyla vahdetini ve ehadiyetini bize gösterir ve böyle hadsiz mu'cizatı ibraz eden bir fiil-i rububiyete, bir tasarruf-u Hallakıyete müdahale ve iştirak mümkün olmadığını bildirir diye anladım. Her mü'min gibi benim hüviyet-i şahsiyemi ve mahiyet-i insaniyemi anlamak isteyenler ve benim gibi olmak arzu edenler **حَسْبُنَا** daki **تَا** cem'iyetinde bulunan enenin, yani nefsimin tefsirine baksınlar. Ehemmiyetsiz, hakir ve fakir görünen vücudum -her mü'minin vücudu gibi- ne imiş, hayat ne imiş, insaniyet ne imiş, İslâmiyet ne imiş, iman-ı tahkikî ne imiş, marifetullah ne imiş, muhabbet nasıl olacakmış? Anlasınlar, dersini alsınlar!..

Dördüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Bir vakit ihtiyarlık, gurbet, hastalık, mağlubiyet gibi vücudumu sarsan ârızalar, bir gaflet zamanıma rastgelip şiddetle alâkadar ve meftun olduğum vücudumu, belki mahlukatın vücudlarını "ademe gidiyor" diye elîm bir endişe verirken, yine bu Âyet-i Hasbiyeye müracaat ettim. Dedi: "Manama dikkat et ve iman dûrbîniyle bak!" Ben de baktım ve iman gözüyle gördüm ki: Bu zerrecik vücudum, her mü'minin vücudu gibi hadsiz bir vücudun âyinesi ve nihayetsiz bir inbisat ile hadsiz vücudları kazanmasına bir vesile ve kendinden daha kıymetdar bâki, müteaddid vücudları meyve veren bir kelime-i hikmet bulunduğunu ve mensubiyet cihetiyle bir an yaşaması, ebedî bir vücud kadar kıymetdar olduğunu ilmelyakîn ile bildim. Çünkü şuur-u iman ile bu vücudum Vâcib-ül Vücut'un eseri ve san'atı ve cilvesi olduğunu anlamakla, vahşi evhamdan ve hadsiz firaklardan ve hadsiz müfarakat ve firakların elemelerinden kurtulup; mevcudata, hususan zîhayatlara taalluk eden ef'al ve esma-i İlahiye adedince uhuvvet rabitalarıyla münasebet peyda eylediğim bütün sevdiğim mevcudata muvakkat bir firak içinde daimî bir visal var olduğunu bildim. İşte iman ile ve imandaki intisab ile, her mü'min gibi, bu vücudum dahi hadsiz vücudların firaksız envârını kazanır; kendi gitse de onlar arkada kaldığından kendisi kalmış gibi memnun olur.

Hülâsa: Ölüm firak değil, visaldir, tebdil-i mekândır, bâki bir meyveyi sünbül vermektir.

Beşinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Yine bir vakit hayatım çok ağır şerait ile sarsıldı ve nazar-ı dikkatimi ömre ve hayata çevirdi. Gördüm ki: Ömrüm koşarak gidiyor, âhirete yakınlaşmış. Hayatım dahi tazyikat altında sönmeye yüz tutmuş. Halbuki Hayy ismine dair risalede izah edilen hayatın mühim vazifeleri ve büyük meziyetleri ve kıymetdar faideleri böyle çabuk sönmeye değil, belki uzun yaşamağa lâyıktır, diye müteellimane düşündüm. Yine üstadım olan **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetine müracaat ettim. Dedi: "Sana hayatı veren Hayy-ı Kayyum'a göre hayata bak!" Ben de baktım, gördüm ki: Hayatımın bana bakması bir ise, Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a bakması yüzdür; ve bana ait neticesi bir ise, Hâlıkıma ait bindir. Şu halde marzî-i İlahî dairesinde bir an yaşaması kâfidir, uzun zaman istemez.

Bu hakikat dört mes'ele ile beyan ediliyor. Ölü olmayanlar veyahud diri olmak isteyenler, hayatın mahiyetini ve hakikatını ve hakikî hukukunu o dört mes'ele içinde arasınlar, bulsunlar ve dirilsinler!..

Hülâsası şudur ki: Hayat, Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a baktıkça ve iman dahi hayata hayat ve ruh oldukça, beka bulur hem bâki meyveler verir, hem öyle yüksekenir ki, sermediyet cilvesini alır, daha ömrün kısalığına ve uzunluğuna bakılmaz.

Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Müfarakat-ı umumiye hengâmında olan harab-ı dünyadan haber veren âhirzaman hâdisatı içinde müfarakat-ı hususiyemi ihtar eden ihtiyarlık ve âhir ömrümde bir hassasiyet-i fevkalâde ile fitratımdaki cemalperestlik ve güzellik sevdası ve kemalâta meftuniyet hisleri inkişaf ettikleri bir zamanda, daimî tahribatçı olan zeval ve fena ve mütemadi tefrik edici olan mevt ve adem, dehşetli bir surette bu güzel dünyayı ve bu güzel mahlukatı hırpaladığını, parça parça edip güzelliklerini bozduğunu; fevkalâde bir şuur ve teessür ile gördüm. Fıtratımdaki aşk-ı mecazî, bu hale karşı şiddetli galeyan ve isyan ettiği zamanda bir medar-ı teselli bulmak için yine bu Âyet-i Hasbiyeye müracaat ettim. Dedi: "Beni oku ve dikkatle manama bak!" Ben de Sure-i Nur'daki **اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** ilâ âhir... âyetinin rasathanesine girip imanın dûrbîniyle bu Âyet-i Hasbiye'nin en uzak tabakalarına ve şuur-u imanî hurdebîni ile en ince esrarına baktım, gördüm: Nasilki âyineler, şişeler, şeffaf şeyler, hattâ kabarcıklar; Güneş ziyasının gizli ve çeşit çeşit cemalini ve o ziyanın elvan-ı seb'a denilen yedi renginin mütenevvi güzelliklerini gösteriyorlar ve teceddüd ve teharrükleriyle ve ayrı ayrı kabiliyetleriyle ve inkisaratlarıyla o cemal ve o güzellikleri tazeleştiriyorlar ve inkisaratlarıyla Güneş'in ve ziyasının ve elvan-ı seb'asının gizli güzelliklerini güzel izhar ediyorlar. Aynen öyle de: Şems-i Ezel ve Ebed olan Cemil-i Zülcelal'in cemal-i kudsîsine ve nihayetsiz güzel esma-i hüsnasının

sermedî güzelliklerine âyinedarlık edip cilvelerinin tazelenmesi için bu güzel masnu'lar, bu tatlı mahluklar, bu cemalli mevcudat, hiç durmayarak gelip gidiyorlar; kendilerinde görünen güzellikler ve cemaller, kendilerinin malı olmadığını, belki tezahür etmek isteyen sermedî ve mukaddes bir cemalin ve daimî tecelli eden ve görünmek isteyen mücerred ve münezzeh bir hüsnün işaretleri ve alâmetleri ve lem'aları ve cilveleri olduğunun pek çok kuvvetli delilleri Risale-i Nur'da tafsilen izah edilmiş. Burada o bürhanlardan üç tanesi, kısaca gayet makul bir surette zikredilmiştir, diye beyana başlar. Bu risaleyi gören herbir zevk-i selim ashabı hayrette kalmakla beraber kendilerinin istifadelerinden başka, gayrilerinin de istifadelerine çalışmayı lâzım buluyorlar. Hususan ikinci bürhanda beş nokta beyan ediliyor. Aklı çürük, kalbi bozuk olmayan, her halde takdir ve tahsin ve tasvib ile "Mâşâallah Fetebârekâllah" diyecek; fakir, hakir görülen vücudunu teâlî ettirecek.. hârîka bir mu'cize olduğunu derk ve tasdik edecek.

ONBEŞİNCİ RİCA:(Haşiye) Bir zaman Emirdağı'nda ikamete memur ve tek başıma menzilde âdeta bir haps-i münferid ve bana çok ağır gelen tarassudlar ve tahakkümler ile bana işkence vermelerinden hayattan usandım, hapisten çıktığıma teessüf ettim. Ruh u canımla Denizli Hapsi'ni arzuladım ve kabre girmeyi istedim. Ve "hapis ve kabir, bu tarz-ı hayata müreccahtır" diye ya hapse veya kabre girmeye karar verirken, inayet-i İlahiye imdada yetişti; kalemleri teksir makinesi olan Medreset-üz Zehra şakirdlerinin ellerine, yeni çıkan teksir makinesini verdi. Birden Nur'un kıymetdar mecmualarından her tanesi, bir kalem ile beş yüz nüsha meydana geldi. Fütuhata başlamaları, o sıkıntılı hayatı bana sevdirdi, "Hadsiz şükür olsun" dedirtti. Bir miktar sonra Risale-i Nur'un gizli düşmanları fütuhat-ı Nuriyeyi çekemediler. Hükûmeti aleyhimize sevkettiler. Yine hayat bana ağır gelmeye başladı. Birden inayet-i Rabbanîye tecelli etti. En ziyade Nurlara muhtaç olan alâkadar memurlar, vazifeleri itibariyle müsadere edilen Nur Risalelerini kemal-i merak ve dikkatle mütalaa ettiler. Fakat Nurlar onların kalblerini kendine taraftar eyledi. Tenkid yerinde takdire başlamalarıyla, Nur Dershanesi çok genişlendi; maddî zararımızdan yüz derece ziyade menfaat verdi, sıkıntılı telaşlarımızı hiçe indirdi. Sonra gizli düşman münafıklar, hükûmetin nazar-ı dikkatini benim şahsıma çevirdiler. Eski siyasî hayatımı hatırlattırdılar. Hem adliyeyi, hem maarif dairesini, hem zabıta'yı, hem dâhiliye vekaletini evhamlandırdılar. Partilerin cereyanları ve komünistlerin perdesinde anarşistlerin tahrikatıyla o evham genişlendi. Bizi tazyik ve tevkif ve ellerine geçen risaleleri müsadereye başladılar. Nur şakirdlerinin faaliyetine tevakkuf geldi. Benim şahsımı çürütmek fikriyle, bir kısım resmî memurlar, hiç kimsenin inanmayacağı isnadlarda bulundular. Pek acib iftiraları işaaya çalıştılar. Fakat kimseyi inandıramadılar. Sonra pek âdi bahanelerle, zemheririn en şiddetli soğuk günlerinde beni tevkif ederek, büyük ve gayet soğuk ve iki gün sobasız bir koğuştaki tecrid-i mutlak içinde hapsedtiler. Ben küçük odamda günde kaç defa soba yakar ve daima mangalımda ateş varken, za'fiyet ve hastalığımın zor dayanabilirdim. Şimdi, bu vaziyette hem soğuktan bir sıtma, hem dehşetli bir sıkıntı ve hiddet içinde

(Haşiyeye): Nur'un te'lif zamanı üç sene evvel bitmiş olmasından, bu Onbeşinci Rica, ileride bir Nurcu tarafından İhtiyarlar Lem'asının tekmiline -te'lifine- me'haz olmak üzere yazıldı.

çırpınırken, bir inayet-i İlahiye ile bir hakikat kalbimde inkişaf etti. Manen: "Sen hapse Medrese-i Yusufiye namı vermişsin; hem Denizli'de sıkıntınızdan bin derece ziyade hem ferah, hem manevî kâr, hem oradaki mahpusların Nurlardan istifadeleri, hem büyük dairelerde Nurların fütuhâtı gibi neticeler, size şekva yerinde binler şükrettirdi, herbir saat hapsinizi ve sıkıntınızı, on saat ibadet hükmüne getirdi; o fâni saatleri bâkileştirdi. İnşâallah bu Üçüncü Medrese-i Yusufiyedeki musibetzedelerin Nurlardan istifadeleri ve teselli bulmaları, senin bu soğuk ve ağır sıkıntını hararetlendirip, sevinçlere çevirecek ve hiddet ettiğin adamlar eğer aldanmışlarsa bilmeyerek sana zulmediyorlar. Onlar hiddete lâyük değiller. Eğer bilerek ve garazla ve dalalet hesabına seni incitiyorlar ve işkence yapıyorlarsa, onlar pek yakın bir zamanda, ölümün i'dam-ı ebedîsiyle kabrin haps-i münferidine girip, daimî sıkıntılı azab çekecekler. Sen onların zulmü yüzünden hem sevab, hem fâni saatlerini bâkileştirmeyi, hem manevî lezzetleri, hem vazife-i ilmiye ve diniyeyi ihlas ile yapmasını kazanıyorsun!" diye ruhuma ihtar edildi. Ben de bütün kuvvetimle "Elhamdülillah" dedim. İnsaniyet damarıyla o zalimlere acıdım. "Ya Rabbi! Onları ıslah eyle!" diye dua ettim.

Bu yeni hâdisede, ifademde Dâhiliye Vekaletine yazdığım gibi, on vecihle kanunsuz olduğu ve kanun namına kanunsuzluk eden o zalimler -asıl suçlu onlar olması gibi- öyle bahaneleri aradılar; işitenleri güldürecek ve hakperestleri ağlattıracak iftiraları ve uydurmalarıyla ehl-i insafa gösterdiler ki; Risale-i Nur'a ve şakirdlerine ilişmeye, kanun ve hak cihetinde imkân bulamıyorlar, divaneliğe sapıyorlar.

Ezcümle: Bir ay bizi tecessüs eden memurlar, birşey bahane bulamadıklarından bir pusla yazıp ki: "Said'in hizmetkârı bir dükkândan rakı almış, ona götürmüş." O puslayı imza ettirmek için hiç kimseyi bulamayıp, sonra yabanî ve sarhoş bir adamı yakalamışlar, tehdidkârane "Gel bunu imza et!" demişler. O da demiş: "Tövbeler tövbesi olsun, bu acib yalanı kim imza edebilir?" Onları, puslayı yırtmağa mecbur etmiş.

İkinci bir nümune: Bilmediğim ve şimdi dahi tanımadığım bir zât, atını beni gezdirmek için vermiş, ben de rahatsızlığım için teneffüs kasdı ile, ekser günlerde, yazda bir-iki saat gezerdim. O at ve araba sahibine elli liralık kitab vermeye söz vermiştim. Tâ, kaidem bozulmasın ve minnet altına girmeyeyim. Acaba bu işde hiç bir zarar ihtimali var mı? Halbuki "O at kimindir?" diye, elli defa bizlerden hem vali, hem adliyeciler, hem zabıta ve polisler sordular. Güya büyük bir hâdisiye siyasiye ve asayişe temas eden bir vakiadır. Hattâ bu manasız soruşların kesilmesi

için, iki zât hamiyeten biri "At benimdir" diğeri "Araba benimdir" dedikleri için ikisini de benimle beraber tevkif ettiler. Bu nümunelere kıyasen, çok çocuk oyuncaklarına seyirci olup gülerken ağladık ve anladık ki: Risale-i Nur'a ve şakirdlerine ilişenler, maskara olurlar.

O nümunelerden latif bir muhavere: Benim tevkif kâğıdında sebep, emniyeti ihlâl suçu yazıldığından, ben daha o puslayı görmeden müddeiumuma dedim: "Seni geçen gece gıybet ettim." Emniyet müdürü hesabına beni konuşuran bir polise: "Eğer bin müddeiumumî ve bin emniyet müdürü kadar bu memlekette emniyet-i umumiyyeye hizmet etmemiş isem -üç defa- Allah beni kahretsin" dedim.

Sonra bu sırada, bu soğukta, en ziyade istirahata ve üşümemeğe ve dünyayı düşünmemeğe muhtaç olduğum bir hengâmda, garazı ve kasdı ihsas eder bir tarzda, beni bu tahammülün fevkinde bu tehcir ve tecrid ve tevkif ve tazyike sevkedenlere, fevkalâde iğbirar ve kızmak geldi. Bir inayet imdada yetişti. Manen kalbe ihtar edildi ki: "İnsanların sana ettikleri ayn-ı zulümlerinde, ayn-ı adalet olan kader-i İlahînin büyük bir hissesi var ve bu hapiste yiyecek rızkın var. O rızkın seni buraya çağırdı. Ona karşı rıza ve teslim ile mukabele lâzım. Hikmet ve rahmet-i Rabbaniyenin dahi büyük bir hissesi var ki, bu hapistekileri nurlandırmak ve teselli vermek ve size sevab kazandırmaktır. Bu hisseye karşı, sabır içinde binler şükretmek lâzımdır. Hem senin nefsinin bilmediğin kusurlarıyla onda bir hissesi var. O hisseye karşı istiğfar ve tövbe ile, nefsine "Bu tokata müstehak oldun" demelisin. Hem gizli düşmanların desiseleriyle bazı safdil ve vehham memurları iğfal ile o zulme sevk etmek cihetiyle, onların da bir hissesi var. Ona karşı Risale-i Nur'un o münafıklara vurduğu dehşetli manevî tokatlar, senin intikamını tamamen onlardan almış. O, onlara yeter. En son hisse, bilfiil vasıta olan resmî memurlardır. Bu hisseye karşı, onların Nurlara tenkid niyetiyle bakmalarında, ister istemez şübhesiz iman cihetinde istifadelerinin hatırı için **وَالْكَاطِمِينَ الْعَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ** düsturuyula; onları afvetmek, bir ulüvvücenablıktır." Ben de bu hakikatlı ihtardan kemal-i ferah ve şükür ile, bu yeni Medrese-i Yusufiyede durmağa, hattâ aleyhimde olanlara yardım etmek için kendime mûcib-i ceza zararsız bir suç yapmağa karar verdim. Hem benim gibi yetmişbeş yaşında ve alâkasız ve dünyada sevdiği dostlarından, yetmişten ancak hayatta beşi kalmış ve onun vazife-i nuriyesini görecektir yetmiş bin nur nüshaları bâki kalıp serbest geziyorlar. Ve bir dile bedel, binler dil ile hizmet-i imaniyeyi yapacak kardeşleri, vârisleri bulunan benim gibi bir adama kabir, bu hapisten yüz derece ziyade hayırlıdır. Ve bu hapis dahi, haricinde hürriyetsiz tahakkümler altındaki serbestiyetten yüz derece daha rahat, daha faidelidir. Çünkü haricinde, tek başıyla yüzer alâkadar memurların tahakkümlerini çekmeğe mukabil, hapiste yüzer mahpuslarla beraber yalnız müdür ve başgardıyan gibi bir-iki zâtın, maslahata binaen hafif tahakkümlerini çekmeğe mecbur olur. Ona mukabil, hapiste çok dostlardan kardeşane taltifler, teselliler görür. Hem İslâmiyet şefkati ve insaniyet fitratı, bu vaziyette ihtiyarlara merhamete gelmesi, hapis zahmetini rahmete çeviriyor diye, hapse razı oldum.

Bu üçüncü mahkemeye geldiğim sırada za'fiyet ve ihtiyarlık ve rahatsızlıktan ayakta durmağa sıkıldığımdan, mahkeme kapısının haricinde bir iskemlede oturdum. Birden bir hâkim geldi, hiddet etti, "Neden ayakta beklemiyor?" ihanetkârane dedi. Ben de ihtiyarlık cihetinden, bu merhametsizliğe kızdım. Birden baktım; pek çok müslümanlar, kemal-i şefkat ve uhuvvetle merhametkârane bakıp etrafımızda toplanmışlar, dağıtılmıyorlar. Birden "iki hakikat" ihtar edildi:

Birincisi: Benim ve Nurların gizli düşmanlarımız, benim istemediğim halde hakkımdaki teveccüh-ü âmmeyi kırmak ile Nur'un fütuhatına sed çekilir diye, bazı safdil resmî memurları kandırıp, şahsımı millet nazarında çürütmek fikriyle, ihanetkârane böyle muameleye sevk etmişler. Buna karşı inayet-i İlahiye, Nurların iman hizmetine mukabil, bir ikram olarak, o bir tek adamın ihanetine bedel, bu yüz adama bak! Hizmetinizi takdir ile şefkatkârane acıyarak alâkadarane sizi istikbal ve teşyi' ediyorlar. Hattâ ikinci gün, ben müstantık dairesinde müddei umumun suallerine cevap verirken, hükûmet avlusunda mahkeme pencerelerine karşı bin kadar ahali kemal-i alâka ile toplanıp lisan-ı hal ile "Bunları sıkmayınız!" dediklerini, vaziyetleriyle ifade ediyorlar gibi göründüler. Polisler onları dağıtamıyorlardı. Kalbime ihtar edildi ki: Bu ahali, bu tehlikeli asırda tam bir teselli ve söndürülmez bir nur ve kuvvetli bir iman ve saadet-i bâkiyeye bir doğru müjde istiyorlar ve fitraten arıyorlar ve Nur Risalelerinde aradıkları bulunuyor diye işitmişler ki, benim ehemmiyetsiz şahsıma, imana bir parça hizmetkârlığım için haddimden çok ziyade iltifat gösteriyorlar.

İkinci hakikat: Emniyeti ihlâl vehmiyle bize ihanet etmek ve teveccüh-ü âmmeyi kırmak kasdıyla tahkirkârane aldanmış mahdud adamların bed muamelelerine mukabil, hadsiz ehl-i hakikatın ve nesl-i âtinin takdirkârane alkışlamaları var, diye ihtar edildi. Evet komünist perdesi altında anarşistliğin, emniyet-i umumiyeyi bozmağa dehşetli çalışmasına karşı, Risale-i Nur ve şakirdleri iman-ı tahkikî kuvvetiyle bu vatanın her tarafında o müdhiş ifsadı durduruyor ve kırıyor. Emniyeti ve asayişini temine çalışıyor ki, pek çok bir kesrette ve memleketin her tarafında bulunan Nur talebelerinden, bu yirmi senede alâkadar üç-dört mahkeme ve on vilayetin zabıtalrı, emniyeti ihlâl dair bir vukuatlarını bulmamış ve kaydetmemiş. Ve üç vilayetin insafı bir kısım zabıtalrı demişler: "Nur talebeleri manevî bir zabıta. Asayişini muhafazada bize yardım ediyorlar. İman-ı tahkikî ile; Nur'u okuyan her adamın kafasında bir yasağcıyı bırakıyorlar, emniyeti temine çalışıyorlar." Bunun bir nümunesi Denizli Hapishanesidir. Oraya Nurlar ve o mahpuslar için yazılan Meyve Risalesi girmesiyle, üç dört ay zarfında ikiyüzden ziyade o mahpuslar öyle fevkalâde itaatli, dindarane bir salah-ı hal aldılar ki; üç dört adamı öldüren bir adam, tahta bitlerini öldürmekten çekiniyordu. Tam merhametli, zararsız, vatana nâfi' bir uzuv olmaya başladı. Hattâ resmî memurlar, bu hale hayretle ve takdirle bakıyorlardı. Hem daha hüküm almadan bir kısım gençler dediler: "Nurcular hapiste kalsalar, biz kendimizi mahkûm ettireceğiz ve ceza almaya çalışacağız; tâ onlardan ders alıp onlar gibi olacağız.

Onların dersiyile kendimizi ıslah edeceğiz." İşte bu mahiyette bulunan Nur talebelerini, emniyeti ihlâl ile ittiham edenler, herhalde ve gayet fena bir surette aldanmış veya aldatılmış veya bilerek veya bilmeyerek anarşistlik hesabına hükûmeti iğfal edip bizleri eziyetlerle ezmeye çalışıyorlar. Biz bunlara karşı deriz: Madem ölüm öldürülmüyor ve kabir kapanmıyor ve dünya misafirhanesinde yolcular gayet sür'at ve telaşla kabile kabile arkasında, toprak arkasına girip kayboluyorlar; elbette pek yakında birbirimizden ayrılacağız. Siz zulmünüzün cezasını dehşetli bir surette göreceksiniz. Hiç olmazsa mazlum ehl-i iman hakkında terhis tezkeresi olan ölümün, i'dam-ı ebedî dar ağacına çıkacaksınız. Sizin dünyada tevehhüm-ü ebediyetle aldığımız fâni zevkler, bâki ve elîm elemlere dönecek.

Maatteessüf gizli münafık düşmanlarımız, bu dindar milletin yüzer milyon veli makamında olan şehidlerinin, kahraman gazilerinin kanıyla ve kılıncıyla kazanılan ve muhafaza edilen hakikat-ı İslâmiyete bazan "tarîkat" namını takıp ve o güneşin tek bir şuaı olan tarîkat meşrebini, o güneşin aynı gösterip, hükûmetin bazı dikkatsiz memurlarını aldatıp, hakikat-ı Kur'aniyeye ve hakaik-i imaniyeye tesirli bir surette çalışan Nur talebelerine "tarîkatçı" ve "siyasî cem'iyetçi" namını vererek aleyhimize sevk etmek istiyorlar. Biz hem onlara, hem onları aleyhimizde dinleyenlere, Denizli mahkeme-i âdilesinde dediğimiz gibi deriz:

"Yüzer milyon başların feda oldukları bir kudsî hakikata, başımız dahi feda olsun. Dünyayı başımıza ateş yapsanız, hakikat-ı Kur'aniyeye feda olan başlar, zındıkaya teslim-i silâh etmeyecek ve vazife-i kudsiyesinden vazgeçmeyecekler inşâallah!"

İşte ihtiyarlığımın sergüzeştliğinden gelen ağırlara ve me'yusiyetlere, imandan ve Kur'andan imdada yetişen kudsî teselliler ile bu ihtiyarlığımın en sıkıntılı bir senesini, gençliğimin en ferahlı on senesine değiştirmem. Hususan hapiste farz namazını kılan ve tövbe edenin herbir saati, on saat ibadet hükmüne geçmesiyle ve hastalıkta ve mazlumiyette dahi herbir fâni gün, sevab cihetinde on gün bâki bir ömrü kazandırmasıyla, benim gibi kabir kapısında nöbetini bekleyen bir adama ne kadar medar-ı şükrandır, o manevî ihtardan bildim. "Hadsiz şükür Rabbime" dedim; ihtiyarlığıma sevindim ve hapsime razı oldum. Çünkü ömür durmuyor, çabuk gidiyor. Lezzetle, ferahla gitse, lezzetin zevali elem olmasından, hem teessüf, hem şükürsüzlükle, gafletle, bazı günahları yerinde bırakır, fâni olur gider. Eğer hapis ve zahmetli gitse, zeval-i elem bir manevî lezzet olmasından, hem bir nevi ibadet sayıldığından, bir cihette bâki kalır ve hayırlı meyveleriyle bâki bir ömrü kazandırır. Geçmiş günahlara ve hapse sebebiyet veren hatalara keffaret olur, onları temizler. Bu nokta-i nazardan, mahpuslardan farzı kılanlar, sabır içinde şükür etmelidirler.

ONALTINCI RİCA:Bir zaman ihtiyarlık vaktinde, Eskişehir hapsinden -bir sene cezayı çekip- çıktım. Beni Kastamonu'ya nefyettiler. Polis karakolunda iki-üç ay misafir ettiler. Benim gibi sadık dostlarıyla görüşmekten sıkılan bir münzevi ve

kıyafetinin tebdiline tahammül etmeyen bir adam, böyle yerlerde ne kadar azab çeker anlaşılır. İşte ben bu me'yusiyette iken, birden inayet-i İlahiye ihtiyarlığımın imdadına geldi. O karakoldaki komiser, polislerle beraber sadık dost hükmüne geçtiler. Hiçbir vakit şapkayı başıma koymayı ihtar etmedikleri gibi; benim hizmetçilerim misillü, istediğim zaman beni şehrin etrafında gezdiriyordular. Sonra o karakolun karşısında Kastamonu'nun Medrese-i Nuriyesine girdim, Nurların te'lifine başladım. Feyzi, Emin, Hilmi, Sadık, Nazif, Salahaddin gibi Nur'un kahraman şakirdleri, Nurların neşri, teksiri için o medreseye devam ettiler. Gençlikte eski talebelerimle geçirdiğim kıymetdar müzakere-i ilmiyeyi daha parlak bir surette gösterdiler. Sonra gizli düşmanlarımız bazı memurları ve bir kısım enaniyetli hocalar ve şeyhleri aleyhimize evhamlandırıdılar. Bizi, Denizli Hapsine beş altı vilayetlerden gelen Nur talebelerini, o Medrese-i Yusufiyede toplanmağa vesile oldular. Bu Onaltıncı Rica'nın tafsilâtı, Kastamonu'dan gönderip Lâhika'ya geçen ve Denizli Hapsinde oradaki kardeşlerime gizli gönderdiğim küçük mektublar ve mahkemesindeki Müdafaa Risalesi'dir ki; bu ricanın hakikatını parlak gösteriyorlar. Tafsilâtını lâhikaya, müdafaama havale edip, gayet kısa işaret edeceğiz.

Ben mahrem ve mühim mecmuaları, hususan Süfyan'a ve Nur'un kerametlerine dair risaleleri kömür ve odunlar altında sakladım; tâ benim vefatımdan veya baştaki başlar hakikatı dinleyip akıllarını başlarına aldıktan sonra neşredilsinler diye müsterihane dururken, birden taharri memurları ve müddeiumumun muavini, menzilimi bastılar. O gizli ve ehemmiyetli risaleleri, odunların altından çıkardılar. Hem beni tevkif edip Isparta hapishanesine, sıhhatım muhtell bir halde gönderdiler. Ben pek çok müteellim ve Nurlara gelen o zarardan dehşetli müteessir iken, bir inayet-i İlahiye imdadımıza yetişti. O gizlenmiş ve ehl-i hükûmet onları okumağa çok muhtaç olan o ehemmiyetli risaleleri kemal-i merak ve dikkatle okumağa başlayıp, büyük resmî daireler âdeta bir Dershane-i Nuriye hükmüne geçti. Tenkid fikriyle takdire başladılar. Hattâ Denizli'de, hiç haberimiz yokken, fevkalâde perde altında matbu' Âyet-ül Kübra'yı resmî ve gayr-ı resmî pek çok adamlar okudular, imanlarını kuvvetlendirdiler. Bizim hapis musibetimizi hiçe indirdiler. Sonra bizi Denizli Hapsine aldılar. Beni tecrid-i mutlak içinde ufunetli, rutubetli soğuk bir koğuşa soktular. İhtiyarlık, hastalık ve benim yüzümden masum arkadaşlarımın zahmetlerinden bana gelen çok teellüm ve Nurların ta'til ve müsaderesinden gelen çok teessüf ve sıkıntı içinde çırpınırken, birden inayet-i Rabbanîye imdada yetişti. Birden o koca hapishaneyi bir Dershane-i Nuriyeye çevirip bir Medrese-i Yusufiye (A.S.) olduğunu isbat ederek, Medreset-üz Zehra kahramanlarının elmas kalemleriyle Nurlar intişara başladı. Hattâ o ağır şerait içinde Nur'un kahramanı, üç dört ay zarfında yirmiden ziyade Meyve ve Müdafaat Risalesi'nden yazdı. Hem hapiste, hem hariçte fütuhata başladılar. O musibetteki zararımızı büyük menfaatlara ve sıkıntılarımızı sevinçlere çevirdi.

عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ سırrını tekrar gösterdi. Sonra birinci ehl-i vukufun yanlış ve sathî zabıtlara binaen aleyhimize şiddetli tenkidleri ve Maarif Vekili'nin

dehşetli hücumuyla beraber aleyhimizde bir beyanname neşretmesiyle, hattâ bazı haberlerle bir kısmımızın i'damına çalışıldığı hengâmda, bir inayet-i Rabbaniye imdadımıza yetişti. Başta Ankara ehl-i vukufunun şiddetli tenkidlerini beklerken, takdirkârane raporları, hattâ beş sandık Nur Risalelerinde beş on sehiv buldukları halde, mahkemede onların sehiv ve yanlış gösterdikleri noktalar ayn-ı hakikat olduğunu ve onların sehiv ve yanlış dedikleri maddelerde kendileri sehiv ettiklerini isbat ettiğimiz gibi, beş yaprak raporlarında beş on sehiv ve yanlışlarını gösterdik. Ve yedi makamata gönderdiğimiz Meyve ve Müdafaname Risaleleri ve Adliye Vekaletine gönderilen Nur'un umum risaleleri, hususan mahremlerin dokunaklı ve şiddetli tokatlarına mukabil tehdidkârane şiddetli emirler beklerken gayet mülayimane, hattâ tesellikârane Başvekil'in bize gönderdiği mektubu gibi, musalaha tarzında ilişmemeleri kat'î isbat etti ki: Risale-i Nur'un hakikatları inayet-i İlahiye kerametiyle, onları mağlub edip kendini onlara irşadkârane okutturmuş, o geniş daireleri bir nevi dersane yapmış, çok mütereddid ve mütehayyirlerin imanlarını kurtarmış ve bizim sıkıntılarımızdan yüz derece ziyade manevî ferah ve faide verdi. Sonra gizli düşmanlar beni zehirlediler ve Nur'un şehid kahramanı merhum Hâfız Ali benim bedelime hastahaneye gitti ve benim yerimde berzah âlemine seyahat eyledi, bizi me'yusane ağlattırdı. Ben bu musibetten evvel Kastamonu'nun dağında bağırarak mükerrer defa dedim: "Kardeşlerim! Ata et, arslana ot atmayınız." Yani her risaleyi herkese vermeyiniz; tâ, bize taarruz edilmesin. Yaya gidilse yedi gün uzakta Hâfız Ali (Rahmetullahi Aleyh), manevî telefonuyla işitiyor gibi aynı vakit bana yazıyor ki: "Evet Üstadım, Risale-i Nur'un bir kerametidir ki; ata et, arslana ot atmaz. Belki ata ot, arslana et atar ki, o arslan hocaya İhlas Risalesi'ni verdi." Yedi gün sonra mektubunu aldık, hesap ettik; aynı zamanda, ben dağda bağırırken, o da garib sözleri mektubunda yazıyormuş.

İşte Nur'un böyle bir manevî kahramanının vefatı ve gizli münafıkların aleyhimizde desiselerle bizi cezalandırmaya çalışmaları ve benim zehirli hastalığımın dolaylı beni de hastahaneye resmî emirle mecbur etmek endişesi bizi sıkarken, birden inayet-i İlahiye imdada geldi.

Mübarek kardeşlerimin hâlis dualarıyla zehirin tehlikesi geçmiş ve o merhum şehidin kuvvetli emarelerle, kabrinde Nurlarla meşgul olması ve sual meleklerine Nurlar ile cevap vermesi ve onun bedeline ve onun sisteminde Nurlara çalışacak Denizli Kahramanı Hasan Feyzi (Rahmetullahi Aleyh) ve arkadaşları perde altında tesirli bir surette hizmetleri ve düşmanlarımızın dahi, mahpusların birden Nurlarla ıslah olmaları cihetinde hapisten çıkmamıza taraftar olması; ve Ashab-ı Kehf misillü Nur şakirdleri o sıkıntılı çilehaneyi Ashab-ı Kehf ve eski zaman ehl-i riyazatının mağaralarına çevirmesi ve istirahat-ı kalble Nurların neşrine ve yazmasına sa'yleriyle, inayet-i Rabbaniyenin imdadımıza yetiştiğini isbat etti.

Hem kalbime geldi ki: Madem İmam-ı A'zam gibi eazım-ı müçtehidîn hapis çekmiş ve İmam-ı Ahmed İbn-i Hanbel gibi bir mücahid-i ekbere, Kur'anın bir tek

mes'elesi için hapiste pekçok azab verilmiş. Ve şekva etmeyerek kemal-i sabır ile sebat edip o mes'elelerde sükût etmemiş. Ve pek çok imamlar ve allâmeler, sizlerden pekçok ziyade azab verildiği halde, kemal-i sabır içinde şükredip sarsılmamışlar. Elbette sizler Kur'anın müteaddid hakikatları için pek büyük sevab ve kazanç aldığınız halde, pek az zahmet çektiğinize binler teşekkür etmek borcunuzdur. Evet zulm-ü beşer içinde bir cilve-i inayet-i Rabbaniyeyi kısaca beyan edeceğim:

Ben yirmi yaşında iken tekrar ile derdim: "Eski zamanda mağaralara çekilen târik-üd dünyalar gibi âhir ömrümde ben de bir mağaraya, bir dağa çekilip, insanların hayat-ı içtimaiyesinden çıkacağım." Hem eski Harb-i Umumî'de şark-ı şimalîdeki esaretimde karar vermiştim ki: "Bundan sonra ömrümü mağaralarda geçireceğim. Hayat-ı siyasiyeden ve içtimaiyeden sıyrılacağım. Artık karışmak yeter." derken, inayet-i Rabbaniye, hem adalet-i kaderiye tecelli ettiler. Kararımdan ve arzumdan çok ziyade hayırlı bir surette ihtiyarlığıma merhameten o mutasavver mağaralarımı hapisanelere ve inzivalara ve yalnızlık içinde çilehanelere ve tecrid-i mutlak menzillerine çevirdi. Ehl-i riyazet ve münzevilerin dağlardaki mağaralarının çok fevkinde "Yusufiye Medreseleri" ve vaktimizi zayi' etmemek için tecridhaneleri verdi. Hem mağara faide-i uhreviyesini, hem hakaik-i imaniye ve Kur'aniyenin mücahidane hizmetini verdi. Hattâ ben azmetmiştim ki; arkadaşlarımla beraberimden sonra bir suç gösterip, hapiste kalacağım. Hüsrev ve Feyzi gibi mücerredler benim yanımda kalsın ve bir bahane ile insanlarla görüşmemek ve vaktimi lüzumsuz sohbetlerle ve tasannu' ve hodefürüşlük ile geçirmemek için tecrid koğuşunda bulunacağım. Fakat kader-i İlahî ve kısmetimiz, bizi başka çilehaneye sevkettiler. **الْحَيَّرَ فِي مَا اخْتَارَهُ اللَّهُ * عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ** sırrıyla, ihtiyarlığıma merhameten ve hizmet-i imaniyede daha ziyade çalıştırmak için ihtiyar ve kudretimizin haricinde bu üçüncü Medrese-i Yusufiyede vazife verildi.

Evet inayet-i İlahiye, ihtiyarlığıma merhameten; kuvvetli ve gizli düşmanı bulunmayan gençliğime mahsus olan mağaralarımı, hapisanelerin tecrid-i münferid menzillerine çevirmesinde üç hikmet ve hizmet-i Nuriyeye üç ehemmiyetli faidesi var:

Birinci hikmet ve faide: Nur talebelerinin bu zamanda toplanmaları; zararsız olarak, Medrese-i Yusufiyede olur. Ve birbirini görüp sohbet etmek, hariçte masraflı ve şüpheli olur. Hattâ benimle görüşmek için bazıları kırk-elli lirayı sarfederek gelip, ya yirmi dakika veya hiç görüşmeden döner giderdi. Ben bazı kardeşlerimi yakından görmek için, hapsin zahmetini severek kabul ederdim. Demek hapis bizim için bir nimettir, bir rahmettir.

İkinci hikmet ve faide: Bu zamanda Nurlarla hizmet-i imaniye, her tarafta ilânatla ve muhtaç olanların nazar-ı dikkatlerini celbetmekle olur. İşte hapsimizle Nurlara nazar-ı dikkat celbolunur, bir ilânat hükmüne geçer. En ziyade muannid

veya muhtaç olanlar onu bulur, imanını kurtarır ve inadı kırılır, tehlikeden kurtulur ve Nur'un dershanesi genişlenir.

Üçüncü hikmet ve faide: Hapse giren Nur talebeleri birbirinin hallerinden, seciyelerinden, ihlas ve fedakârlıklarından ders almalarıyla beraber, Nurlar hizmetinde dünyevî menfaatleri daha aramazlar.

Evet Medrese-i Yusufiyede çok emarelerle her sıkıntı ve zahmetin on, belki yüz misli maddî ve manevî faideler ve güzel neticeler ve imana geniş ve hâlis hizmetler, gözleriyle gördüklerinden, tam ihlasa muvaffak olurlar, daha cüz'î ve hususî menfaatlere tenezzül etmezler.

Bu çilehanelerin bana mahsus bir letafeti ve hazîn fakat tatlı bir vaziyeti var. Şöyle ki:

Ben gençlik zamanında bizim memlekette gördüğüm eski medresenin aynı vaziyetini görüyorum. Çünkü vilayet-i şarkiyede eski âdet medrese talebelerinin bir kısmının tayinatları dışarıdan geliyordu. Ve bazı medreseler, içinde pişiriyorlardı. Ve daha kaç cihette bu çilehaneye benziyorlardı. Ben de lezzetli bir tahassür içinde buraya baktıkça o eski gençlik ve şirin zamana hayalen gidiyorum ve ihtiyarlık vaziyetlerini unutuyorum.

* * *

Yirmialtıncı Lem'anın Zeyli

Yirmibirinci Mektub olup, Mektubat Mecmuasına idhal edildiğinden buraya dercedilmedi.

* * *

Yirmiyedinci Lem'a

Eskişehir Mahkeme Müdafaası olup, teksir Lem'alar mecmuasında ve kısmen de Tarihçe-i Hayat'ta neşredilmiştir.

* * *

Yirmisekizinci Lem'a

[Bazı kısımları buraya dercedilen bu risalenin tamamı, teksir Lem'alar mecmuasında neşredilmiştir.]

İkinci Nükte

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ * مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُونَ * إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ

Şu âyet-i kerimenin zahir manası çok tefsirlerin beyanına göre yüksek i'caz-ı Kur'anîyi göstermediğinden, çok zaman zihnime ilişiyordu. Kur'anın feyzinden gelen gayet güzel ve yüksek manalarından üç veçhini icmalen beyan edeceğiz.

Birincisi: Cenab-ı Hak, Resulüne ait olabilecek bazı halleri, Resulünü tekrim ve teşrif noktasında bazan kendine isnad eder.

İşte burada da: "Resulüm size vazife-i risalet ve tebliğ-i ubudiyet hizmetine mukabil sizden bir ecr ve ücret ve mükâfat, bir it'am istemez." manasında, "Ben sizi ibadet için halketmişim; bana rızık vermek ve it'am etmek için değil." mealindeki âyet, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'a ait it'am ve irzakı murad etmek gerektir. Yoksa gayet bedihî bir malûmu i'lam kabilinden olur; i'caz-ı Kur'anın belâgatına uygun gelmez.

İkinci Vecih: İnsan rızka çok mübtela olduğu için, rızka çalışmak bahanesi, ubudiyete mani tevehhüm edip, kendine bir özür bulmamak için âyet-i kerime diyor ki: "Siz ubudiyet için halkolunmuşsunuz. Netice-i hilkatiniz ubudiyettir. Rızka çalışmak, emr-i İlahî noktasında bir nevi ubudiyettir. Benim mahlukatım ve rızıklarını deruhde ettiğim nefisleriniz ve iyaliniz ve hayvanatınızın rızkını tedarik etmek, âdeta bana ait rızık ve it'amı ihzar etmek için yaratılmamışsınız. Çünkü Rezzak benim. Sizin müteallikatınız olan ibadımın rızkını ben veriyorum. Siz bunu bahane edip ubudiyeti terketmeyiniz!" Eğer bu mana olmazsa Cenab-ı Hak'a rızık vermek ve it'am etmek muhaliyeti bedihî ve malûm olduğundan, i'lam-ı malûm kabilinden olur. İlm-i Belâgat'ta bir kaide-i mukarreredir ki: Bir kelâmın manası malûm ve bedihî ise, o mana murad değil, onun bir lâzımı, bir tâbii muraddır. Meselâ, sen birisine desen: "Sen hâfızısın." O, malûmunu i'lam kabilinden olur.

Demek maksud manası budur ki: "Ben senin hâfız olduğunu biliyorum." Bildiğimi bilmediği için ona bildiriyorum.

İşte bu kaideye binaen, âyet Cenab-ı Hakk'a rızık vermeyi ve it'am etmeyi nefyetmekten kinaye olan mana şudur: "Bana ait olup ve rızıklarını taahhüd ettiğim mahlukatıma rızık yetiştirmek için halkolunmamışsınız. Belki asıl vazifeniz ubudiyettir. Evamirime göre rızka çabalamak da bir nevi ibadettir."

Üçüncü Vecih: Sure-i İhlas'ta nasilki **لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ** zahir manası malûm ve bedihî olduğundan, o mananın bir lâzımı muraddır. Yani: "Vâlide ve veledi bulunanlar, ilah olamazlar." manasında ve Hazret-i İsa (A.S.) ve Üzeyr (A.S.) ve melaike ve nücumların ve gayr-ı hak mabudların uluhiyetlerini nefyetmek kasdıyla ezeli ve ebedî manasında Cenab-ı Hakk'ın **لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ** gayet bedihî ve malûm hükmettiği gibi, aynen onun gibi, bu misalimizde de "rızık ve it'am kabiliyeti olan eşya, ilah ve mabud olamazlar" manasında Mabudunuz olan Rezzak-ı Zülcelal sizden kendine rızık istemez ve siz onu it'am için yaratılmamışsınız mealindeki âyet; rızka muhtaç ve it'am edilen mevcudat, mabudiyete lâayık değiller, demektir.

Said Nursî

* * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَوْ هُمْ قَائِلُونَ

Re'fet, **أَوْ هُمْ قَائِلُونَ** âyet-i celilesindeki **قَائِلُونَ** kelimesinin manasını merak edip sorması münasebetiyle ve hapiste sabah namazından sonra sairler gibi yatmasından gelen rehavet dolayısıyla, elmas gibi kalemini ataletе uğratmamak için yazılmıştır. Uyku üç nevidir:

Birincisi: Gayluledir ki, fecirden sonra tâ vakt-i kerahet bitinceye kadardır. Bu uyku, rızkın noksanıyetine ve bereketsizliğine hadîsçe sebebiyet verdiği için, hilaf-ı sünnettir. Çünkü rızık için sa'yetmenin mukaddematını ihzar etmenin en münasib zamanı, serinlik vaktidir. Bu vakit geçtikten sonra bir rehavet âriz olur. O günkü sa'ye ve dolayısıyla da rızka zarar verdiği gibi, bereketsizliğe de sebebiyet verdiği, çok tecrübelerle sabit olmuştur.

İkincisi: Feyluledir ki, ikindi namazından sonra mağribe kadardır. Bu uyku ömrün noksanıyetine, yani uykudan gelen sersemlik cihetiyle o günkü ömrü nevm-âlûd, yarı uyku, kısacık bir şekil aldığından maddî bir noksanıyet gösterdiği gibi, manevî cihetiyle de o gün hayatının maddî ve manevî neticesi ekseriya ikindiden

sonra tezahür ettiğinden, o vakti uyku ile geçirmek, o neticeyi görmemek hükmüne geçtiğinden, güya o günü yaşamamış gibi oluyor.

Üçüncüsü: Kayluledir ki, bu uyku sünnet-i seniye'dir. Duha vaktinden, öğleden biraz sonraya kadardır. Bu uyku, gece kıyamına sebebiyet verdiği için sünnet olmakla beraber, Ceziret-ül Arab'da vakt-üz zuhr denilen şiddet-i hararet zamanında bir ta'til-i eşgal, âdet-i kavmiye ve muhitiye olduğundan, o sünnet-i seniye'yi daha ziyade kuvvetlendirmiştir. Bu uyku, hem ömrü, hem rızık tezyide medardır. Çünkü yarım saat kaylule, iki saat gece uykusuna muadil gelir. Demek ömrüne hergün bir buçuk saat ilâve ediyor. Rızık için çalışmak müddetine, yine bir buçuk saati ölümün kardeşi olan uykunun elinden kurtarıp yaşıyor ve çalışmak zamanına ilâve ediyor.

Said Nursî

* * *

"Bu da güzeldir"

أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ وَ أَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

cümlesi, namaz tesbihatında okunurken inkişaf eden latif bir nükteyi uzaktan uzağa gördüm. Tamamını tutamadım, fakat işaret nev'inden bir iki cümlesini söyleyeceğim. Gördüm ki: Gece âlemi, dünyanın yeni açılmış bir menzili gibidir. Yatsı namazında o âleme girdim. Hayalin fevkalâde inbisatından ve mahiyet-i insaniyenin bütün dünya ile alâkadarlığından, koca dünyayı o gecede bir menzil gibi gördüm. Zihayatlar ve insanlar o derece küçüldüler, görünmeyecek derecede küçüldüler. Yalnız o menzili şenlendiren ve ünsiyetlendiren ve nurlandıran tek şahsiyet-i maneviye-i Muhammediye'yi (A.S.M.) hayalen müşahede ettim. Bir adam yeni bir menzile girdiği zaman, menzildeki zâtlara selâm ettiği gibi, "Binler selâm (Haşiye) sana Ya Resulallah!" demeye bir arzuyu içimde coşar buldum. Güya bütün ins ü cinnin adedince selâm ediyorum, yani sana teccid-i biat, memuriyetini kabul ve getirdiğin kanunlarına itaat ve evamirine teslim ve taarruzumuzdan selâmet bulacağını selâm ile ifade edip, benim dünyamın eczaları, zîşuur mahlukları olan umum cinn ve insi konuşturup, herbirerlerinin namına bir selâmı, mezkûr manalarla takdim ettim. Hem o getirdiği nur ve hediye ile, benim bu dünyamı tenvir ettiği gibi, herkesin bu dünyadaki dünyalarını tenvir ediyor, nimetlendiriyor diye, o hediyesine şâkirane bir mukabele nev'inden "Binler salavat sana insan!" dedim. Yani senin bu iyiliğine karşı biz mukabele edemiyoruz, belki Hâlıkımızın hazine-i rahmetinden gelen ve semavat ehlinin adedince rahmetler sana gelmesini niyaz ile şükranımızı izhar ediyoruz, manasını hayalen hissettim.

O Zât-ı Ahmediye (A.S.M.) ubudiyeti cihetiyle -halktan Hakk'a teveccühü hasebiyle- rahmet manasındaki salâtı ister. Risaleti cihetiyle -Hak'tan halka elçiliği

haysiyetiyle- selâm ister. Nasılki cinn ve ins adedince selâma lâyıık ve cinn ve ins adedince umumî tecdid-i biatı takdim ediyoruz. Öyle de, semavat ehli adedince, hazine-i rahmetten herbirinin namına bir salâta lâyııktır. Çünkü getirdiği nur ile herbir şeyin kemali görünür

(Haşiyeye): Zât-ı Ahmediyeye (A.S.M.) gelen rahmet, umum ümmetin ebedî zamandaki ihtiyacatına bakıyor. Onun için gayr-ı mütenahî salât yerindedir. Acaba, dünya gibi koca, büyük ve gafletle karanlıklı, vahşetli ve hâlî bir haneye birisi girse; ne kadar tedehhüş, tevahhuş, telaş eder; ve birden o haneyi tenvir ederek enis, munis, habib, mahub bir Yaver-i Ekrem sadırda görünüp, o hanenin Mâlik-i Rahîm-i Kerimini o hanenin her eşyasıyla tarif edip tanıttırsa ne kadar sevinç, ünsiyet, sürur, ışık, ferah verdiğini kıyas ediniz. Zât-ı Risaletteki salavatın kıymetini ve lezzetini takdir ediniz!

ve herbir mevcudun kıymeti tezahür eder ve herbir mahlukun vazife-i Rabbaniyesi müşahede olunur ve herbir masnu'daki makasıd-ı İlahiye tecelli eder. Onun için herbir şey, lisan-ı hal ile olduğu gibi, lisan-ı kali de olsaydı, "Essalâtü vesselâmü aleyke yâ Resulallah" diyecekleri kat'î olduğundan biz umum onların namına

أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ وَ أَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِعَدَدِ الْحَيِّ وَ الْإِنْسِ وَ بِعَدَدِ الْمَلَكِ وَ النُّجُومِ

manen deriz.

فَيَكْفِيكَ أَنَّ اللَّهَ صَلَّى بِنَفْسِهِ وَ أَمَلَاكُهُ صَلَّتْ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

Said Nursî

* * *

Aziz kardeşim!

Vahdet-ül vücuda dair bir parça izahat istiyorsunuz. Bu mes'eleye dair Otuzbirinci Mektub'un bir Lem'asında, Hazret-i Muhyiddin'in bu mes'eledeki fikrine karşı gayet kuvvetli ve izahlı bir cevap vardır. Şimdilik bu kadar deriz ki:

Bu mes'ele-i vahdet-ül vücudu şimdiki insanlara telkin etmek, ciddî zarar verir. Nasılki teşbihat ve temsiller, havassın elinden avamın eline ve ilmin elinden cehlin eline girse, hakikat telakki edilir. (Haşiyeye) Öyle de vahdet-ül vücud mes'elesi gibi hakaik-i ulviye, ehl-i gaflet ve esbab içine dalan avamlara girse, tabiat telakki edilir ve üç mühim zarar verir:

Birincisi: Vahdet-ül vücudun meşrebi, Cenab-ı Hak hesabına kâinatı âdeta inkâr etmek iken, avama girdikçe, gafil avamlara, hususan maddiyyun fikirleriyle âlûde olan fikirlere girdikçe, kâinat ve maddiyat hesabına uluhiyeti inkâr yoluna gider.

(Haşiye): Nasilki iki melaike, teşbihin sırrı münasebetiyle Sevr ve Hut tesmiye edilen, avamca koca bir öküz ve koca bir balık telakki edilmiştir.

İkincisi: Vahdet-ül vücud meşrebi, masiva-yı İlahînin rububiyetini o derece şiddetle reddeder ki, masivayı inkâr ve ikiliği ref'ediyor. Değil nüfus-u emmarenin, belki herbir şeyin müstakil vücudunu görmemek iken, bu zamanda fikr-i tabiatın istilâsıyla ve gurur ve enaniyetin nefs-i emmareyi şişirmesiyle ve âhireti ve Hâlıkı bir derece unutmak cihetiyle bazı nüfus-u emmare küçük birer firavun, âdeta nefsinin mabud ittihaz etmek istidadında bulunan insanlara vahdet-ül vücudu telkin etmek, nefs-i emmareyi "el'iyazü billah" öyle şımartır ki, ele avuca sığmaz.

Üçüncüsü: Tegayyür, tebeddül, tecezzi, tahayyüzden mukaddes, münezzeh, müberra, muallâ olan Zât-ı Zülcelal'in vücub-u vücuduna ve tekaddüs ve tenezzühüne muvafık düşmeyen tasavvurata sebebiyet verir ve telkinat-ı bâtilaya medar olur. Evet vahdet-ül vücuddan bahseden; fikren seradan süreyyaya çıkarak, kâinatı arkasında bırakıp nazarını Arş-ı A'lâ'ya diken, istiğrakî bir surette kâinatı madum sayıp herşeyi doğrudan doğruya kuvvet-i iman ile Vâhid-i Ehad'dan görebilir. Yoksa kâinatın arkasında durup kâinata bakan ve önünde esbabı gören ve ferşten nazar eden, elbette esbab içinde boğulup, tabiat bataklığına düşmek ihtimali var. Fikren Arş'a çıkan, Celaleddin-i Rumî gibi diyebilir: "Kulağın aç! Herkesten işittiğin sözleri, fitrî fonograflar gibi Cenab-ı Hak'tan işitebilirsin." Yoksa, Celaleddin gibi bu derece yükseğe çıkamayan ve Ferş'ten Arş'a kadar mevcudatı âyine şeklinde görmeyen adama, "Kulak ver, herkesten Kelâmullah'ı işitirsin" desen, manen Arş'tan Ferş'e sukut eder gibi, hilaf-ı hakikat tasavvurat-ı bâtilaya giriftar olur!..

قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ * مَا لِلتُّرَابِ وَ لِرَبِّ الْأَرْبَابِ سُبحَانَ مَنْ تَقَدَّسَ عَنِ الْأَشْبَاهِ دَائِمًا وَتَنَزَّهَتْ عَنْ مُشَاهَدَةِ الْأَمْثَالِ
صِفَاتُهُ وَشَهِدَ عَلَى رُؤُوبِيَّتِهِ آيَاتُهُ جَلَّ جَلَالُهُ وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

Said Nursî

Bir Suale Cevab

Mustafa Sabri ile Musa Bekuf'un efkârlarını müvazene etmek için vaktim müsaid değildir. Yalnız bu kadar derim ki: "Birisi ifrat etmiş, diğeri tefrit ediyor." Mustafa Sabri gerçi müdafaatında Musa Bekufe nisbeten haklıdır, fakat Muhyiddin gibi ulûm-u İslâmiyenin bir mu'cizesi bulunan bir zâtı tezyifte haksızdır. Evet Muhyiddin, kendisi hâdî ve makbuldür. Fakat her kitabında mühdî ve mürşid olamıyor. Hakaikte çok zaman mizansız gittiğinden, kavaid-i Ehl-i Sünnete muhalefet ediyor. Ve bazı kelâmları, zahiri dalalet ifade ediyor fakat kendisi dalaletten müberrâdır. Bazan kelâm küfür görünür, fakat sahibi kâfir olamaz. Mustafa Sabri bu noktaları nazara almamış. Kavaid-i Ehl-i Sünnete taassub cihetiyle bazı noktalarda tefrit etmiş. Musa Bekuf ise, ziyade teceddüde taraftar ve asrîliğe mümaşatkâr efkârıyla çok yanlış gidiyor. Bazı hakaik-i İslâmiyeyi yanlış teviller ile tahrif ediyor. Ebu-l Alâ-i Maarrî gibi merdud bir adamı, muhakkikînlerin fevkinde tuttuğundan ve kendi efkârına uygun gelen Muhyiddin'in Ehl-i Sünnete muhalefet eden mes'elelerine ziyade tarafdarlığından, ziyade ifrat ediyor.

قَالَ مُحَمَّدِي الدِّينِ : تَحْرُمُ مُطَالَعَةُ كُتُبِنَا عَلَى مَنْ لَيْسَ مِنَّا

yani: "Bizden olmayan ve makamımızı bilmeyen, kitablarımızı okumasın, zarar görür." Evet bu zamanda Muhyiddin'in kitapları, hususan vahdet-ül vücuda dair mes'elelerini okumak, zararlıdır.

Said Nursî

* * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Nev-i beşerin ağlanacak gülmelerine, endişe-i istikbal ve akibet-bînlik adesesıyla, gayet şaşaalı bir gece bayramında, hapishane penceresinden bakarken, nazar-ı hayalime inkişaf eden bir vaziyeti beyan ediyorum. Sinemada, eski zamanda mezaristanda yatanların vaziyet-i hayatiyeleri görüldüğü gibi, yakın bir istikbalde mezaristan ehli olanların, müteharrik cenazelerini görmüş gibi oldum. O gülenlere ağladım. Birden bir tevahhuş, bir acımak hissi geldi. Aklıma döndüm, hakikattan sordum: "Bu hayal nedir?" Hakikat dedi ki: "Elli sene sonra, bu kemal-i neş'e ile gülen ve eğlenen zavallılardan, elliden beşi, beli bükülmüş yetmiş yaşlı ihtiyarlar gibi; kırkbeşi, mezaristanda çürümüş bulunacaklar. O güzel sîmalar, o neş'eli gülmeler, zıdlarına inkılab etmiş olacaklar. كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ kaidesiyle; madem yakında gelecek şeylerin gelmiş gibi görülmesi bir derece hakikattir; elbette gördüğün hayal değildir. Madem dünyanın gafletkârane gülmeleri, böyle ağlanacak acı hallerin perdesidir ve muvakkat ve zevale maruzdur; elbette bîçare insanların ebedperest kalbini ve aşk-ı bekaya meftun olan ruhunu güldürecek, sevindirecek,

meşru dairesinde ve müteşekkirene, huzurkârane, gafletsiz, masumane eğlencelerdir ve sevab cihetiyle bâki kalan sevinçlerdir. Bunun içindir ki, bayramlarda gaflet istilâ edip, gayr-ı meşru daireye sapmamak için, rivayetlerde zikrullah ve şükre çok azîm tergiyat vardır. Tâ ki; bayramlarda o sevinç ve sürur nimetlerini şükre çevirip, o nimeti idame ve ziyadeleştirsün. Çünkü şükür, nimeti ziyadeleştirir, gafleti kaçıır.

Said Nursî

* * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

Meali: (Haşiye) "Nefis daima kötü şeylere sevkeder." âyetinin, hem de **أَعْدَى** **عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ** mana-yı şerifi: "Senin en zararlı düşmanın nefsidir." hadîsinin bir nüktesidir.

Tezkiyesiz nefs-i emmaresi bulunmak şartıyla kendi nefsini beğenen ve seven adam, başkasını sevmez. Eğer zahirî sevse de samimî sevemez, belki ondaki menfaatini ve lezzetini sever. Daima kendini beğendirmeye ve sevdirmeye çalışır ve kusuru nefesine almaz; belki avukat gibi kendini müdafaa ve tebrie eyler. Mübalağalar ile, belki yalanlarla nefsini medh ü tenzih ederek âdeta takdis eder ve derecesine göre **مَنْ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ** âyetinin bir tokadını yer. Temeddühü ve sevdirmesi ise, aks-ül amel ile istiskali celbeder, soğuk düşürür. Hem amel-i uhrevîde ihlası kaybeder, riyayı karıştırır. Akibeti görmeyen ve neticeleri düşünmeyen ve lezzet-i hazıraya mübtela olan hisse ve heva-yı nefse mağlub olup, yolunu şaşırmış hissin fetvasıyla, bir saat lezzet için bir sene hapiste yatar. Bir dakika gurur veya intikam yüzünden on sene ceza görür. Âdeta ders aldığı Amme Cüz'ünü bir tek şekerlemeye

(Haşiye): *Bu parçanın da, herkese faidesi var.*

satan hevaî bir çocuk gibi, elmas kıymetinde bulunan hasenatını, hissini okşamak için ve hevasını memnun etmek için ve hevesini tatmin etmek için, ehemmiyetsiz cam parçaları hükmündeki lezzetlere, enaniyetlere vesile edip, kârlı işlerde hasaret eder.

اللَّهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ الْجِنَّ وَالْإِنْسَانِ

* * *

SUAL: Kısa bir zamandaki küfre mukabil, hadsiz bir zaman Cehennem'de hapis nasıl adalet olur?

ELCEVAB: Sene, üçyüz altmışbeş gün hesabıyla, bir dakikada katl, yedi milyon sekiz yüz seksen dört bin dakika hapis iktizasını kanun-u adalet iken; bir dakika küfür, bin katl hükmünde olduğundan, yirmi sene ömrünü küfürle geçiren ve küfür ile ölen bir adam, kanun-u adaletle elli yedi trilyon ikiyüz bir milyar iki yüz milyon sene beşerin kanun-u adaletiyle hapse müstehak olur. Elbette **خَالِدِينَ فِيهَا** **أَبَدًا** adalet-i İlahî ile vech-i muvafakatı bundan anlaşılıyor.

Birbirinden gayet uzak iki adedin sırr-ı münasebeti şudur ki: Katl ve küfür, tahrib ve tecavüz olduğu için, gayre tesirat yapar. Bir dakikada katl, lâakal zahirî âdete göre onbeş sene maktulün hayatını selbeder, onun yerine hapse girer. Bir dakika küfür, binbir esma-i İlahîyi inkâr ve nukuşlarını tezyif ve kâinatın hukukuna tecavüz ve kemalâtını inkâr ve hadsiz delail-i vahdaniyeti tekzib ve şهادetlerini reddetmek olduğundan.. kâfiri, binler seneden ziyade esfel-i safilîne atar, **خَالِدِينَ** de hapseder.

Said Nursî

* * *

Manidar bir tevafuk-u latife

Risale-i Nur şakirdlerini ittiham ettikleri ve cezalarını istedikleri 163. maddesine, Risale-i Nur müellifinin medresesine, yüzelli bin lira verilmesine dair lâyihanın, 200 meb'ustan 163 meb'usun adedine tevafuk edip, manen o tevafuk diyor ki: Hükûmet-i Cumhuriyenin 163 meb'usun takdirkârane imzaları, 163. madde-i kanuniyenin hükmünü, onun hakkında ibtal ediyor.

Hem yine manidar bir tevafukat-ı latifedendir ki, Risale-i Nur'un 128 parçası, 115 parça kitab ediyor. Risale-i Nur'un şakirdlerinin ve müellifinin mebd-i tevkifi olan 27/Nisan/1935 tarihi ile, mahkemenin karar ve hüküm tarihi olan 19/Ağustos/1935 tarihi olmasına nazaran, 115 gün olup, Risale-i Nur kitabları adedine tevafuk etmekle beraber, istintak edilen, 115 suçlu gösterilen eşhasın da adedine tam tamına tevafuk ettiği gibi.. gösteriyor ki: Risale-i Nur müellifinin ve şakirdlerinin başına gelen musibet, bir dest-i inayete tanzim ediliyor. (Haşiye)

* * *

Bu Lem'anın başında İmam-ı Ali (R.A.), Risale-i Nur'a işaret ettiğinden, bir kardeşimiz heyecanlı bir iştiyakla Risale-i Nur'a, Elmas, Cevher, Nur ismini takıp tekrar ederek yazmıştı. Bu Lem'anın âhirinde derci münasib görüldü:

Takva dairesinde bulunan talebe deli de olsa, acaba Risale-i Nur'un ve kıymetli elmasın nurundan ayrılabilir mi? Öyle tahmin ederim ki: Risale-i Nur'un bu âciz talebeniz kadar kerametini, faziletini, lezzetini yiyen, tatlı meyvesinden koparan nadirdir. Hem bu kadar âcizliğim ile beraber, Risale-i Nur'a hizmet edemediğim halde göstermiş olduğunuz teveccühe medyun-u şükranım. Binaenaleyh Risale-i Nur'dan bendeniz değil, hiç bir talebeniz o mübarek elmastan ve lezzetten ayrılamaz. Affınıza mağruren Risale-i Nur'un bu defaki taharriyatında iki kerameti meydana aynen çıkmıştır. Hapishane içerisinde polis, jandarma ve gardiyanlar müdhiş arama yaparken, o esnada hiç kimse görmeden, yedi sekiz yaşında, hemşiremin mahdumu, mekteb çantasının içerisine Risale-i Nur'un nüshalarını koyarak alıp gitmiştir. Arama, bendenizin odasında idi. Çocuk odaya geldi, odada telaş görünce, odanın bir tarafında ayrıca duran Risale-i Nur'ları çantasına koydu ve içerideki memurların hiçbirisi farkına varmadı, çocuğa da birşey demediler. Fedakâr çocuk doğruca vâlidesine gidiyor. "Dayımın daima bize okuduğu Risale-i Nur'ları getirdim. Bunları alacaklarmış. Ben onların haberi olmadan, onlar başka mektub, kitab karıştırırlarken aldım, çantama koydum. Bunları iyice bir

(Haşiye): Câ-yı dikkattir ki: Risale-i Nur şakirdlerinin tevkiflerinin bir kısmı 25/Nisan/1935 tarihinde başlamış olup, kararnamede suçlu gösterilen 117 kimse ise de, ikisinin ismi mükerrer olmasına nazaran bu suretle şakirdlerin adedi 117 adedine o kısmın tevkifinden hüküm tarihine kadar 117 gün olmakla tevafuk edip, evvelki tevafukata bir letafet daha katmıştır.

yere koyunuz, muhafaza ediniz. Ben bunların okunmasını çok seviyorum. Dayım bize bunları okuyordu. O okurken ben başka bir halet kesbediyordum." diye vâlidesine söylüyor ve mektebine avdet ediyor. Bu sayede Elmas, Cevher, Nurlar ele geçmemiş oluyor. Bu keramet değil de nedir? Kur'anî bir mu'cize değil de nedir? Acaba bu fazilet, acaba bu lezzet, acaba bu Elmas, Cevher, hangi te'lifatta vardır ki, bu Elmas, Cevher, Nurlar, şimdiye kadar hangi zâtın ağzından dökülmüştür. Ben de; hapis değil, bu Elmas, Cevher, Nurlar için her an, her dakika, her fedakârlığı memnuniyetle kabul ederim. Benden sonra bu Elmas, Cevher, Nurlar yoluna evlâdım Emin de bütün hayatını sarfetmeye hazırdır.

İşte bu Elmas, Cevher, Nur'un ikinci kerametini isbat ile, üç yaşından sekiz yaşına kadar akrabalarım ve evlâdım, bu Elmas, Cevher, Nurlar için fedakârane ve bu yolda hayatlarını hiç düşünmeden feda edeceklerini isbat ederim. Çünkü bu Elmas, Cevher, Nur'u okurken hepsi başıma toplandı. Onları sevdim ve birer çay verdim; bu Elmas, Cevher, Nur'u okumağa devam ettim. Hepsi birden "Bu nedir? Bu yazı nasıl yazıdır?" sordular. Ben de dedim: "Bu Elmas, Cevher, Nur'dur!" diye bunlara okumağa başladım. Onuncu Söz'ü okurken saatler geçmiş. Çocuklar merakından, anlayamadıkları zaman hemen bendenize soruyorlardı. Ben de bu Elmas, Cevher, Nur'u onların anlayabileceği şekilde izah ederken çocukların renkleri, renk renk oluyordu ve güzelleşiyordu. Bendeniz de çocukların yüzüne baktıkça hepsinde ayrı ayrı nurlu Said görüyordum. Suallerinde "Nur hangisi? Cevher hangisi ve Elmas hangisi?" diye sorduklarında; "Evet Nur, bunu okumaktır. Bak sizde bir güzellik meydana geldi." Onlar da birbirinin yüzüne baktılar tasdik ettiler. "Ya elmas nedir? Bu sözleri yazmaktır." O zaman, yani yazdığınız zaman sizin yazılarınız elmas gibi kıymetli olur. Tasdik ettiler. "Ya cevher nedir? İşte o da bu kitabdan aldığınız imandır." Hepsi birden şehadet getirdiler. Bu sohbette üç dört saat geçmiş, bendeniz farkına varmadım.

İşte Elmas, Cevher, Nur budur dedim. Tasdik ettiler. Hepsi birden bana bakıyorlardı ve "Bunu kim yazdı?" diyorlardı.

Âciz talebeniz

Şefik

* * *

Zekâi'nin Rü'yası

Bu sabah rü'yamda, İstanbul'un Tophane sahiline benzer saf ve berrak bir deniz kenarındayım. Kuşluk zamanında olduğunu zannettiğim Güneş'in ziyası, o derya-yı azîmin üzerinde hoş parıltılar husule getiriyor. Ben deryaya müteveccihim. Denizin orta ve cenubu tarafından yüze yüze sahile gelen bir genç, omuzundaki bir sabanı sahile çıkardı. Orada bütün kardeşlerimize (tahliyeden sonra) istikbal edilmekteler iken, sahil boyunca takiben, garbdan dolu dizgin iki atlı geliyor. "Üstad geliyor!" dediler. Bu izdiham yarıldı, hiç durmaksızın bu mühib yağız atlı ve esmer çehreli iki zât, şarka doğru uzaklaştılar. Ben, o deryaya dalmak üzere iken uyandım.

Zekâi

* * *

Tarafgirane Ve Risale-ı Nur'a Rakibane Söylenen Sözlere Mukabildir.

Ger medhetskse tefahurla kendinizi maksadın

Risale-i Nur'un en sönük yıldızının peykisiniz

Zinhar seyyare zannetme kardeşim, Risale-i Nur'un

Arz değil, Âfitab dahi peykidir onun

Pek yakında parlayacaktır âlemde Risale-i Nur

Sönmez, belki gizlenir, zira nurun alâ nur

Bir nur ki, bahr-ı hakikat ve mahz-ı hidayettir o

مِنْ أَصْحَابِ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَ مَنْ اهْتَدَى yı oku.

Hak'tan olmaz şikayet, belki maksad hikâyet

Şer'in üzere giderken Hakk'a malûm

Risale-i Nur'a ki, eylemiştim hem de hizmet

Risale-i Nur ki, Aliyy-ül Murtaza ve Gavs-ı A'zam

Celcelutiye'de ve bazı kasaidde etmişler işaret

Risale-i Nur ki, urvet-ül vüska, lenfisam

Temessük etmiştim zira, hem hidayet ve ayn-ı hakikat

Koydular bizleri ki, orada durmuştu Yusuf Aleyhisselâm

Hem de beraberimizde idi Hazret-i Üstad.

Halil İbrahim

* * *

Yirmisekizinci Lem'anın Yirmisekizinci Nüktesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَدِّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ * دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ * إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ
ثَاقِبٌ * وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ

gibi âyetlerin mühim bir nüktesi, ehl-i dalaletin bir tenkidi münasebetiyle beyan edilecek. Şöyle ki:

Cinn ve şeytanın casusları, semavat haberlerine kulak hırsızlığı yapıp, gaybî haberleri getirerek, kâhinler ve maddiyyunlar ve bazı ispartizmacılar gibi, gaibden haber vermelerini, nüzul-ü vahyin bidayetinde vahye bir şübhe getirmemek için onların o daimî casusluğu, o zaman daha ziyade şahablarla recm ve men'edildiğine dair olan mezkûr âyetler münasebetiyle gayet mühim üç başlı bir suale muhtasar bir cevabdır.

Sual: Şu gibi âyetlerden anlaşılıyor ki, cüz'î ve bazan şahsî bir hâdis-i gaybiyeyi de haber almak için, gayet uzak bir mesafe olan semavat memleketine casus şeytanların sokulması ve o çok geniş memleketin her tarafında o cüz'î hâdisenin bahsi varmış gibi; hangi şeytan olsa, hangi yere sokulsa, yarım yamalak o haberi işitecek, getirecek diye bir manayı akıl ve hikmet kabul etmiyor. Hem nass-ı âyetle, semavatın üstünde bulunan Cennet'in meyvelerini bazı ehl-i risalet ve ehl-i keramet, yakın bir yerden alır gibi alıyormuş. Bazan yakından Cennet'i temaşa ediyormuş diye nihayet uzaklık nihayet yakınlık içinde bir mes'eledir ki, bu asrın aklına sığmaz? Hem cüz'î bir şahsın cüz'î bir ahvali; küllî ve geniş olan semavat memleketindeki Mele-i A'lâ'nın medar-ı bahsi olması, gayet hakîmane olan tedvir-i kâinatın hikmetine muvafık gelmiyor? Halbuki bu üç mes'ele de hakaik-i İslâmiyeden sayılıyor?

Elcevab: Evvelâ: Onbeşinci Söz namındaki bir risalede, "yedi basamak" namında, yedi kat'î mukaddeme ile,

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ

âyetinin ifade ettiği, yıldızlarla şeytan casuslarının semavattan ref' u tardı, öyle bir surette isbat edilmiş ki, en muannid maddiyyunu dahi ikna' eder, susturur ve kabul ettirir.

Sâniyen: Bu uzak zannedilen o üç hakikat-ı İslâmiyeyi, kısa zihinlere yakınlaştırmak için bir temsil ile işaret edeceğiz. Meselâ: Bir hükûmetin daire-i askeriyesi memleketin şarkında ve daire-i adliyesi garbında ve daire-i maarifi şimalinde ve daire-i ilmiyesi cenubunda ve daire-i mülkiyesi ortasında bulunsa;

telsiz telefon, telgrafla, gayet muntazam bir surette her daire alâkadar olduğu vaziyetleri görse, haber alsa; âdeta umum o memleket, adliye dairesi olduğu halde, askerî dairesidir ve mülkiye dairesi olduğu gibi, ilmiye dairesi oluyor.

Hem meselâ: Müteaddid devletler ve ayrı ayrı payitahtları bulunan hükûmetlerin bazan oluyor ki, müstemlekât cihetiyle veya imtiyazat haysiyetiyle veya ticaretler münasebetiyle bir tek memlekette ayrı ayrı hâkimiyetlikleri bulunur. Raiyet ve millet bir olduğu halde, herbir hükûmet, kendi imtiyazı cihetiyle, o raiyetle münasebetdardır. Birbirinden çok uzak o hükûmetlerin muamelatı, birbirine temas ediyor. Her hanede birbirine yakınlaşıyor ve her adamda iştirakleri oluyor. Cüz'î mes'eleleri, temas noktalarındaki cüz'î bir dairede görülür. Yoksa her cüz'î bir mes'ele, daire-i külliyyeden alınmıyor, fakat o cüz'î mes'elelerden bahsedildiği zaman, doğrudan doğruya daire-i külliyyenin kanunuyla olduğu cihetiyle daire-i külliyyeden alınıyor gibi ve o dairede medar-ı bahsolunmuş bir mes'ele şekli verilir tarzda ifade edilir.

İşte bu iki temsil gibi, semavat memleketi, payitaht ve merkez itibariyle gayet uzak olduğu halde, Arz memleketinde insanların kalblerine uzanmış manevî telefonları olduğu gibi, semavat âlemi, yalnız âlem-i cismanîye bakmıyor; belki âlem-i ervahî ve âlem-i melekûtu tazammun ettiğinden, bir cihette perde altında âlem-i şehadeti ihata etmiştir. Hem âlem-i bâkiden ve dâr-ı bekadan olan Cennet dahi, hadsiz uzaklığıyla beraber, yine o daire-i tasarrufatı, perde-i şehadet altında, her tarafta nuranî bir surette uzanmış, yayılmış. Sâni'-i Hakîm-i Zülcelal'in hikmetiyle, kudretiyle, nasıki insanın başında yerleştirdiği duygularının merkezleri ayrı ayrı olduğu halde, herbiri umum o vücuda, o cisme hükmediyor ve daire-i tasarrufuna alabiliyor. Öyle de; bu insan-ı ekber olan kâinat dahi, mütedâhil ve birbiri içinde bulunan daireler gibi, binler âlemleri ihtiva ediyor. Onlarda cereyan eden ahvalin ve hâdiselerin küllî ve cüz'iyeti ve hususiyeti ve azameti cihetiyle medar-ı nazar olur, yani o cüz'ler, cüz'î ve yakın yerlerde ve küllî ve azametliler küllî ve büyük makamlarda görülür. Fakat bazan cüz'î ve hususî bir hâdisе, büyük bir âlemi istila eder. Hangi köşede dinlenilse, o hâdisе işitilir. Ve bazan da büyük tahşidat, düşmanın kuvvetine karşı değil, belki izhar-ı haşmet için yapılır. Meselâ: Hâdisе-i Muhammediye (A.S.M.) ve vahy-i Kur'anın hâdisе-i kudsiyesi, umum semavat memleketinde, hattâ o memleketin her köşesinde en mühim bir hâdisе olduğundan, doğrudan doğruya çok uzak ve çok yüksek olan koca semavatın burçlarına nöbetdarlar dizilip, yıldızlardan mancınıkları atarak, casus şeytanları tard ve def' ediyorlar vaziyetinde göstermek ve ifade etmekle, vahy-i Kur'anînin derece-i haşmetini ve şaşaa-i saltanatını ve hiçbir cihette şübhe girmeyen derece-i hakkaniyetini ilâna bir işaret-i Rabbaniye olarak, o vakitte ve o asırda daha ziyade yıldızlar düşürülüyormuş ve atılıyormuş. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan dahi, o ilân-ı tekvinîyi tercüme edip ilân ediyor ve o işaret-i semaviyeye işaret eder. Evet bir melaikenin üfürmesiyle uçurulabilir olan casus şeytanları, böyle bir işaret-i azîme-i semaviye ile, melaikelerle mübareze ettirmek, elbette o vahy-i Kur'anînin haşmet-i saltanatını göstermek içindir. Hem bu haşmetli olan beyan-ı Kur'anî ve azametli

tahşidat-ı semaviye ise; cinnîlerin, şeytanların, semavat ehlini mübareze ve müdafaaya sevkedecek bir iktidarları, bir müdafaaları bulunduğunu ifade için değil, belki kalb-i Muhammedîden (A.S.M.) tâ semavat âlemine, tâ Arş-ı A'zam'a kadar olan uzun yolda, hiçbir yerde cinn ve şeytanın müdahaleleri olmamasına işaret için, vahy-i Kur'anî, koca semavatta, umum melaikece medar-ı bahsolan bir hakikattir ki, bir derece ona temas etmek için, şeytanlar tâ semavata kadar çıkmaya mecbur olup, hiçbir şeye muvaffak olamayarak recmedilmesiyle işaret ediyor ki; kalb-i Muhammedîye (A.S.M.) gelen vahy ve huzur-u Muhammediyeye (A.S.M.) gelen Cebrail ve nazar-ı Muhammedîye (A.S.M.) görünen hakaik-i gaybiye, sağlam ve müstakimdir, hiçbir cihetle şübhe girmez diye Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan mu'cizane haber veriyor.

Amma Cennet'in uzaklığıyla beraber âlem-i bekadan olduğu halde en yakın yerlerde görülmesi ve bazan ondan meyve alınması ise; evvelki iki temsil sırrıyla anlaşıldığı gibi, bu âlem-i fâni ve âlem-i şehadet ise âlem-i gayba ve dâr-ı bekaya bir perdedir. Cennet'in merkez-i kübrası uzakta olmakla beraber, âlem-i misal âyinesi vasıtasıyla her tarafta görünmesi mümkün olduğu gibi, hakkalyakîn derecesindeki imanlar vasıtasıyla, Cennet'in bu âlem-i fânide -temsilde hata olmasın- bir nevi müstemlekeleri ve daireleri bulunabilir ve kalb telefonuyla yüksek ruhlar ile muhabereleleri olabilir, hediyeleri gelebilir.

Amma bir daire-i külliye'nin cüz'î bir hâdis-e şahsiye ile meşgul olması, yani kâhinlere gaybî haberleri getirmek için şeytanlar, tâ semavata çıkıp kulak veriyorlar, yarım yamalak yanlış haberler getiriyorlar diye tefsirlerdeki ifadelerin bir hakikatı şu olmak gerektir ki: Semavat memleketinin payitahtına kadar gidip o cüz'î haberi almak değildir. Belki cev-v-i havaya dahi şümülü bulunan semavat memleketinin -teşbihte hata yok- karakol haneleri hükmünde bazı mevkileri var ki, o mevkilerde Arz memleketi ile münasebetdarlık oluyor; cüz'î hâdiseler için, o cüz'î makamlardan kulak hırsızlığı yapıyorlar. Hattâ kalb-i insanî dahi o makamlardan birisidir ki, melek-i ilham ile şeytan-ı hususî o mevkide mübareze ediyorlar. Ve hakaik-i imaniye ve Kur'aniye ve hâdisat-ı Muhammediye (A.S.M.) ise, ne kadar cüz'î de olsa, en büyük, en küllî bir hâdis-e mühimme hükmünde en küllî bir daire olan Arş-ı A'zam'da ve daire-i semavatta -temsilde hata olmasın- mukadderat-ı kâinatın manevî ceridelerinde neşrolunuyor gibi her köşede medar-ı bahsoluyor, diye beyan ile beraber, kalb-i Muhammedî'den (A.S.M.) tâ daire-i Arş'a varıncaya kadar ise, hiçbir cihetle müdahale imkânı olmadığından, semavatı dinlemekten başka, şeytanların çaresi kalmadığını ifade ile, vahy-i Kur'anî ve nübüvvet-i Ahmediye (A.S.M.) ne derece yüksek bir derece-i hakkaniyette olduğunu ve hiçbir cihetle hilaf ve yanlış ve hile ona yanaşmak mümkün olmadığını, gayet beligane belki mu'cizane ilân etmek ve göstermektir.

Said Nursî

Otuzüç mertebesinden yedi mertebeyi zikredeceğiz. O mertebelerden mühim bir kısmı, Yirminci Mektub'un İkinci Makamında ve Otuzikinci Söz'ün İkinci Mevkıfının âhirinde ve Üçüncü Mevkıfının evvelinde izah edilmiştir. Şu mertebelerin hakikatını anlamak isteyenler, o iki Söze müracaat etsinler.

الْمَرْتَبَةُ الْأُولَى : وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وِليٌّ مِنَ الدُّلَى وَ كَبِيرُهُ تَكْبِيرًا

لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ جَلَّ جَلَالُهُ * اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَ عِلْمًا إِذْ هُوَ الْحَالِقُ الْبَارِيءُ الْمُصَوِّرُ الَّذِي صَنَعَ الْإِنْسَانَ بِقُدْرَتِهِ كَالْكَائِنَاتِ وَ كَتَبَ الْكَائِنَاتِ بِقَلَمٍ قَدْرِهِ كَمَا كَتَبَ الْإِنْسَانَ بِذَلِكَ الْقَلَمِ إِذْ ذَاكَ الْعَالَمُ الْكَبِيرُ كَهَذَا الْعَالَمِ الصَّغِيرِ مَصْنُوعٌ قُدْرَتِهِ مَكْتُوبٌ قَدْرِهِ إِبْدَاعُهُ لِذَلِكَ صَبْرُهُ مَسْجِدًا إِبْدَاعُهُ هَذَا صَبْرُهُ سَاجِدًا إِنْشَائُهُ لِذَلِكَ صَبْرٌ ذَاكٌ مُلْكًا بِنَائِهِ هَذَا صَبْرُهُ مَمْلُوكًا صَنَعْتُهُ فِي ذَاكَ تَطَاهَرْتِ كِتَابًا صَبْعْتُهُ فِي هَذَا تَزَاهَرْتِ خِطَابًا قُدْرَتُهُ فِي ذَاكَ تُظْهِرُ حِشْمَتَهُ رَحْمَتُهُ فِي هَذَا تُنْظِمُ نِعْمَتَهُ حِشْمَتُهُ فِي ذَاكَ تَشْهَدُ هُوَ الْوَاحِدُ نِعْمَتُهُ فِي هَذَا تُعْلِنُ هُوَ الْوَاحِدُ سَكْنَتُهُ فِي ذَاكَ فِي الْكُلِّ وَ الْأَجْزَاءِ سُكُونًا حَرَكَةً خَائِمَةً فِي هَذَا فِي الْجِيسِمِ وَ الْأَعْضَاءِ حُجْرَةً ذَرَّةً فَانْظُرْ إِلَى آثَارِهِ الْمُتَسِقَةِ كَيْفَ تَرَى كَالْفَلَقِ سَخَاوَةً مُطْلَقَةً مَعَ انْتِظَامٍ مُطْلَقٍ فِي سُرْعَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ إِتْرَانٍ مُطْلَقٍ فِي سُهولةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ إِتْقَانٍ مُطْلَقٍ فِي وُسْعَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ حُسْنِ صُنْعٍ مُطْلَقٍ فِي بُعْدَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ إِتْقَانٍ مُطْلَقٍ فِي خِلْطَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ اِمْتِنَانٍ مُطْلَقٍ فِي رُحْمَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ عُلُوٍّ مُطْلَقٍ فَهَذِهِ الْكَيْفِيَّةُ الْمَشْهُودَةُ شَاهِدَةٌ لِلْعَاقِلِ الْمُحَقِّقِ مُجْرِبَةٌ لِلاَحْمَقِ الْمُنَافِقِ عَلَى قَبُولِ الصَّنْعَةِ وَ الْوَحْدَةِ لِلْحَقِّ ذِي الْقُدْرَةِ الْمُطْلَقَةِ وَ هُوَ الْعَلِيمُ الْمُطْلَقُ وَ فِي الْوَحْدَةِ سُهولةٍ مُطْلَقَةٍ وَ فِي الْكَثْرَةِ وَ الشَّرَكَةِ صُعُوبَةٌ مُنْعَلَقَةٌ إِنْ أُسْنِدَ كُلُّ الْأَشْيَاءِ لِلوَاحِدِ فَالْكَائِنَاتُ كَالنَّحْلَةِ وَ النَّحْلَةُ كَالثَّمَرَةِ سُهولةٍ فِي الْاِئْتِدَاعِ إِنْ أُسْنِدَ لِلْكَثْرَةِ فَالنَّحْلَةُ كَالْكَائِنَاتِ وَ الثَّمَرَةُ كَالشَّجَرَاتِ صُعُوبَةٌ فِي الْاِمْتِنَاعِ إِذِ الْوَاحِدُ بِالْفِعْلِ الْوَاحِدِ يُحْصِلُ نَتِيجَةً وَ وَضْعِيَّةً لِلْكَثِيرِ بِلاَ كَلْفَةٍ وَ لاَ مَبَاشَرَةٍ لَوْ أُحِيلَتْ تِلْكَ الْوَضْعِيَّةُ وَ النَّتِيجَةُ إِلَى الْكَثْرَةِ لَأَيْمَنُكَ أَنْ تَصِلَ إِلَيْهَا إِلَّا بِتَكْلُفَاتٍ وَ مَبَاشَرَاتٍ وَ مَشَاجِرَاتٍ كَالْأَمِيرِ مَعَ النَّفَرَاتِ وَ الْبَابِي مَعَ الْحَجَرَاتِ وَ الْأَرْضِ مَعَ السِّيَّارَاتِ وَ الْفُؤَارَةِ مَعَ الْقَطَرَاتِ وَ نُقْطَةِ الْمَرْكَزِ مَعَ النَّقْطِ فِي الدَّائِرَةِ بِسِرِّ أَنْ فِي الْوَحْدَةِ يَقُومُ الْاِئْتِسَابُ مَقَامَ قُدْرَةٍ غَيْرِ مُخْدُودَةٍ وَ لاَ يَضْطَرُّ لِجَمَلِ مَنَابِعِ قُوَّتِهِ وَ يَتَعَاظَمُ الْأَثَرُ بِالنِّسْبَةِ إِلَى الْمُسْنَدِ إِلَيْهِ وَ فِي الشَّرَكَةِ يَضْطَرُّ كُلُّ سَبَبٍ لِجَمَلِ مَنَابِعِ قُوَّتِهِ فَيَتَصَاغَرُ الْأَثَرُ بِنِسْبَةِ جِزْمِهِ وَ مِنْ هُنَا غَلَبَتْ النَّمْلَةُ وَ الدُّبَابَةُ عَلَى الْجَبَابِرَةِ وَ حَمَلَتْ النُّوَاةَ الصَّغِيرَةَ شَجَرَةً عَظِيمَةً وَ بِسِرِّ أَنْ فِي إِسْنَادِ كُلِّ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْوَاحِدِ لاَ يَكُونُ الْاِئْتِدَاعُ مِنَ الْعَدَمِ الْمُطْلَقِ بَلْ يَكُونُ الْاِئْتِدَاعُ عَيْنَ نَقْلِ الْمَوْجُودِ الْعِلْمِيِّ إِلَى الْوُجُودِ الْحَاجِجِيِّ كَنَقْلِ الصُّورَةِ الْمُتَمَثِّلَةِ فِي الْمِرْآةِ إِلَى الصَّحِيفَةِ الْمُطَوَّعَرَفِيَّةِ لِتَثْبِيْتِ وُجُودِ حَاجِجِيٍّ لَهَا بِكَمَالِ السُّهُولَةِ أَوْ إِظْهَارِ الْحُطِّ الْمَكْتُوبِ بِمَدَادٍ لاَ يُبْرَى بِوَاسِطَةِ مَادَّةٍ مُظْهِرَةٍ لِلْكِتَابَةِ الْمَشْهُورَةِ وَ فِي إِسْنَادِ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْأَسْبَابِ وَ الْكَثْرَةِ يَلْزَمُ الْاِئْتِدَاعُ مِنَ الْعَدَمِ الْمُطْلَقِ.. وَ هُوَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مُحَالًا يَكُونُ أَصْعَبَ الْأَشْيَاءِ فَالسُّهُولَةُ فِي الْوَحْدَةِ وَاصِلَةٌ إِلَى دَرَجَةِ الْوُجُوبِ وَ الصُّعُوبَةُ فِي الْكَثْرَةِ وَاصِلَةٌ إِلَى دَرَجَةِ الْاِمْتِنَاعِ وَ بِحِكْمَةٍ أَنْ فِي الْوَحْدَةِ يُمَكِّنُ الْاِئْتِدَاعُ وَ اِئْتِدَاعُ الْأَيْسِ (١) مِنَ اللَّيْسِ (٢)

(2): *Adem-i surf demektir.* اللّيس

(1): *Mevcud demektir.* الّيس

يَعْنِي إِبْدَاعُ الْمُؤْجُودِ مِنَ الْعَدَمِ الصَّرْفِ بِلَا مُدَّةٍ وَ لَا مَادَّةٍ .. وَ إِفْرَاجُ الذَّرَاتِ فِي الْقَالِبِ الْعِلْمِيِّ بِلَا كَلْفَةٍ وَ لَا خِلْطَةٍ وَ فِي الشَّرَكَةِ وَ الْكَثْرَةِ لَا يُمَكِّنُ الْإِبْدَاعُ مِنَ الْعَدَمِ بِاتِّفَاقِ كُلِّ أَهْلِ الْعَقْلِ فَلَا بُدَّ لِرُجُودِ ذِي حَيَاةٍ جَمْعَ ذَرَاتٍ مُنْتَشِرَةٍ فِي الْأَرْضِ وَ الْعَنَاصِرِ .. وَ يَعْذِرُ الْقَالِبَ الْعِلْمِيَّ يَلْزِمُ لِمَحَافِظَةِ الذَّرَاتِ فِي جِسْمِ ذِي الْحَيَاةِ وَجُودَ عِلْمٍ كُلِّيٍّ وَ إِرَادَةَ مُطْلَقَةٍ فِي كُلِّ ذَرَّةٍ وَ مَعَ ذَلِكَ أَنَّ الشَّرَكَاءَ مُسْتَعِينِيَّةً عَنْهَا وَ مُتَّبِعَةٌ بِالذَّاتِ بِخَمْسَةِ وَجُوهٍ مُتَدَاخِلَةٍ وَ الشَّرَكَاءُ الْمُسْتَعِينِيَّةُ عَنْهَا وَ الْمُسْتَعِينَةُ بِالذَّاتِ تُحْكِمِيَّةٌ مُحَضَّةٌ لَا أَمَارَةَ عَلَيْهَا وَ لَا إِشَارَةَ إِلَيْهَا فِي شَيْءٍ مِنَ الْمُؤْجُودَاتِ إِذْ حَلَقَةُ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ تَسْتَلْزِمُ قُدْرَةً كَامِلَةً غَيْرَ مُتْنَاهِيَّةٍ بِالضَّرُورَةِ فَاسْتَعْنِي عَنِ الشَّرَكَاءِ وَ إِلَّا لَرِمَ تَحْدِيدٌ وَ انْتِهَاءٌ قُدْرَةٍ كَامِلَةٍ غَيْرَ مُتْنَاهِيَّةٍ فِي وَقْتِ عَدَمِ التَّنَاهِي بِقُوَّةٍ مُتْنَاهِيَّةٍ بِلَا ضَّرُورَةٍ مَعَ الضَّرُورَةِ فِي عَكْسِهِ وَ هُوَ مُحَالٌ فِي خَمْسَةِ أَوْجُهٍ فَاثْمَنَعَتِ الشَّرَكَاءُ مَعَ أَنَّ الشَّرَكَاءَ الْمُسْتَعِينَةَ بِتِلْكَ الْوُجُوهِ لَا إِشَارَةَ إِلَى وَجُودِهَا وَ لَا أَمَارَةَ عَلَى تَحْقِيقِهَا فِي شَيْءٍ مِنَ الْمُؤْجُودَاتِ فَقَدْ اسْتَفْسَرْنَا هَذِهِ الْمَسْئَلَةَ (فِي الْمَوْقِفِ الْأَوَّلِ) مِنَ الرَّسَالَةِ الثَّانِيَةِ وَ الثَّلَاثِينَ مِنَ الذَّرَاتِ إِلَى السَّبَّارَاتِ .. (وَ فِي الْمَوْقِفِ الثَّانِي) مِنَ السَّمَوَاتِ إِلَى التَّشْتِخْصَاتِ الْوُجْهِيَّةِ فَأَعْطَتْ جَمِيعُهَا حَوَابَ رَدِّ الشَّرِكِ بِإِرَادَةِ سَكَّةِ التَّوْحِيدِ فَكَمَا لَا شَرَكَاءَ لَهُ كَذَلِكَ لَا مُعِينٍ وَلَا وُزَرَاءَ لَهُ وَ مَا الْأَسْبَابُ إِلَّا حِجَابٌ رَقِيقٌ عَلَى تَصَرُّفِ الْقُدْرَةِ الْأَرْزَلِيَّةِ لَيْسَ لَهَا تَأْثِيرٌ إِجْبَادِيٌّ فِي نَفْسِ الْأَمْرِ إِذْ أَشْرَفَ الْأَسْبَابُ وَ أَوْسَعُهَا إِحْتِيَارًا هُوَ الْإِنْسَانُ مَعَ أَنَّهُ لَيْسَ فِي يَدِهِ مِنْ أَظْهَرِ أَعْمَالِهِ الْإِحْتِيَارِيَّةِ كَالْأَكْلِ وَ الْكَلَامِ وَ الْفِكْرِ مِنْ مَاتِ أَجْزَاءِ إِلَّا جُزْءٌ وَاحِدٌ مُشْكُوكٌ فَإِذَا كَانَ السَّبَبُ الْأَشْرَفُ وَ الْأَوْسَعُ إِحْتِيَارًا مَغْلُولَ الْأَيْدِي عَنِ التَّصَرُّفِ الْحَقِيقِيِّ كَمَا تَرَى فَكَيْفَ يُمَكِّنُ أَنْ تَكُونَ الْبَهِيمَاتُ وَ الْجَمَادَاتُ شَرِيكًا فِي الْإِجْبَادِ وَ الرُّبُوبِيَّةِ لِخَلْقِ الْأَرْضِ وَ السَّمَوَاتِ فَكَمَا لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَكُونَ الظَّرْفُ الَّذِي وَضَعَ السُّلْطَانَ فِيهِ الْهُدْيَةَ أَوْ الْمُنْدِيلُ الَّذِي لَفَّ فِيهِ الْعَطِيَّةُ أَوْ النَّفْرُ الَّذِي أَرْسَلَ عَلَى يَدِهِ التَّعْمَةَ إِلَيْكَ شَرَكَاءَ لِلسُّلْطَانِ فِي سُلْطَنَتِهِ كَذَلِكَ لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَكُونَ الْأَسْبَابُ الْمُرْسَلَةُ عَلَى أَيْدِيهِمُ التَّعَمُّ إِلَيْنَا وَ الظَّرْفُ الَّذِي هِيَ صِنَادِيْقُ لِلتَّعَمِّ الْمُدْخَرَةِ لَنَا وَ الْأَسْبَابُ الَّتِي التَّقَّتْ عَلَى عَطَايَا إِهْلِيَّةٍ مُهْدَاتٍ إِلَيْنَا شَرَكَاءَ أَعْوَانًا أَوْ وَسَائِطُ مُوَعِّزَةٍ ..

الْمَرْتَبَةُ الثَّانِيَّةُ : جَلَّ جَلَالُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَ عِلْمًا إِذْ هُوَ الْخَالِقُ الْعَلِيمُ الصَّانِعُ الْحَكِيمُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الَّذِي هَذِهِ الْمُؤْجُودَاتِ الْأَرْضِيَّةُ وَ الْأَجْرَامُ الْعُلُوبِيَّةُ فِي بُسْتَانِ الْكَائِنَاتِ مُعْجَزَاتُ قُدْرَةِ خَلْقٍ عَلَيْهِ بِالْبَدَاهَةِ وَ هَذِهِ النَّبَاتَاتُ الْمَتَلَوْنَةُ الْمُنْتَرِبَةُ الْمُنْتَوْرَةُ وَ هَذِهِ الْحَيَوَانَاتُ الْمُنْتَوِّعَةُ الْمُنْتَبِجَةُ الْمُنْشَوْرَةُ فِي حَدِيقَةِ الْأَرْضِ حَوَارِقُ صَنْعَةٍ صَانِعٍ حَكِيمٍ بِالضَّرُورَةِ وَ هَذِهِ الْأَزْهَارُ الْمُنْتَبِصَّةُ وَ الْأَنْمَارُ الْمُنْتَرِبَةُ فِي جَنَّانِ هَذِهِ الْحَدِيقَةِ هَدَايَاءُ رَحْمَتِ رَحْمَنِ رَحِيمٍ بِالْمُشَاهَدَةِ تَشْهَدُ هَاتِيكَ وَ تُنَادِي تَاكَ وَ تُعْلِنُ هَذِهِ بِأَنَّ خَلْقَ هَاتِيكَ وَ مُصَوِّرَ تَاكَ وَ وَاهِبَ هَذِهِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ قَدْ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَ عِلْمًا تَتَسَاوَى بِالنِّسْبَةِ إِلَى قُدْرَتِهِ الذَّرَاتُ وَ النُّجُومُ وَ الْقَلِيلُ وَ الْكَثِيرُ وَ الصَّغِيرُ وَ الْكَبِيرُ وَ الْمُنْتَاهِي وَ غَيْرَ الْمُنْتَاهِي وَ كُلُّ الْوُفُوعَاتِ الْمَاصِيَّةِ وَ عَرَائِيهَا مُعْجَزَاتُ صَنْعَةٍ صَانِعٍ حَكِيمٍ تَشْهَدُ عَلِمَانًا ذَلِكَ الصَّانِعِ قَدِيرٌ عَلَى كُلِّ الْإِمْكَانَاتِ الْإِسْتِقْبَالِيَّةِ وَ عَجَائِبِهَا إِذْ هُوَ الْخَالِقُ الْعَلِيمُ وَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ فَسُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ حَدِيقَةَ أَرْضِهِ مَشْهَرًا صَنْعَتِهِ مَحْشَرًا فِطْرَتِهِ مَظْهَرًا قُدْرَتِهِ مَدَارَ حِكْمَتِهِ مَزْهَرًا رَحْمَتِهِ مَزْرَعًا جَنَّتِهِ مَمَرًا الْمَحْلُوقَاتِ مَسِيلًا الْمُؤْجُودَاتِ مَكِيلًا الْمَصْنُوعَاتِ فَمَزِينًا الْحَيَوَانَاتِ مُنْقَشًا الطُّيُورَاتِ مُتَمَّرًا الشَّجَرَاتِ مُزْهَرًا النَّبَاتَاتِ مُعْجَزَاتِ عِلْمِهِ حَوَارِقُ صَنْعِهِ هَدَايَاءُ جُودِهِ بَرَاهِينُ لُطْفِهِ تَبَسُّمُ الْأَزْهَارِ مِنْ زِينَةِ الْأَنْمَارِ تَسْجُعُ الْأَطْيَارِ فِي نَسْمَةِ الْأَسْحَارِ تَهْرُجُ الْأَمْطَارِ عَلَى حُدُودِ الْأَزْهَارِ تَرَحُّمُ الْوَالِدَاتِ عَلَى الْأَطْفَالِ الصِّعَارِ تَعْرِفُ وَدُودٌ تَوَدُّدُ رَحْمَنِ تَرَحُّمُ حَنَانٍ تُحْنُ مَنَانٍ لِلْجَنِّ وَ الْإِنْسَانِ وَ الرُّوحِ وَ الْحَيَوَانِ وَ الْمَلِكِ وَ الْجَانِّ وَ الْبَلْدُورِ وَ الْأَنْمَارِ وَ الْحُبُوبِ وَ الْأَزْهَارِ مُعْجَزَاتُ الْحِكْمَةِ حَوَارِقُ الصَّانِعَةِ هَدَايَاءُ الرَّحْمَةِ بَرَاهِينُ الْوَحْدَةِ شَوَاهِدُ صَادِقَةٍ بِأَنَّ خَلْقَهَا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ قَدْ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ بِالرَّحْمَةِ وَ الْعِلْمِ وَ الْخَلْقِ وَ التَّدْبِيرِ وَ الصَّنْعِ وَ التَّصْوِيرِ فَالْشَّمْسُ كَالْبَدْرَةِ وَ النَّجْمُ كَالزُّهْرَةِ وَ الْأَرْضُ كَالْحَبَّةِ لَا تَنْفُلُ عَلَيْهِ بِالْخَلْقِ وَ التَّدْبِيرِ وَ الصَّنْعِ وَ التَّصْوِيرِ فَالْبَدْرُورُ وَ الْأَنْمَارُ مَرَاتِبَاءُ الْوَحْدَةِ فِي أَقْطَارِ الْكَثْرَةِ إِشَارَاتُ الْقَدْرِ رُمُوزَاتُ الْقُدْرَةِ بِأَنَّ تِلْكَ الْكَثْرَةُ مِنْ مَنَبِعِ الْوَحْدَةِ تَصُدُّرُ شَاهِدَةً لَوْحَدَةِ الْفَاطِرِ فِي الصَّنْعِ وَ التَّصْوِيرِ ثُمَّ إِلَى الْوَحْدَةِ تَنْتَهِي ذَاكِرَةً لِحِكْمَةِ الصَّانِعِ فِي الْخَلْقِ وَ التَّدْبِيرِ وَ تَلْوِيحَاتُ الْحِكْمَةِ بِأَنَّ خَلْقَ الْكُلِّ بِكُلِّيَّةِ النَّظَرِ إِلَى الْجُزْئِيِّ يَنْظُرُ ثُمَّ إِلَى جُزْئِهِ إِذْ إِنْ كَانَ

مَرَّا فَهُوَ الْمَقْصُودُ الْأَطْهَرُ مِنْ خَلْقِ هَذَا الشَّجَرِ فَالْبَشَرُ مَرَّ لَهُدِهِ الْكَائِنَاتِ فَهُوَ الْمَقْصُودُ الْأَطْهَرُ لِخَالِقِ الْمَوْجُودَاتِ وَالْقَلْبُ كَالنَّوَاتِ فَهُوَ الْمِرْآةُ الْأَنْوَرُ لِصَانِعِ الْمَخْلُوقَاتِ مِنْ هَذِهِ الْحِكْمَةِ فَالْإِنْسَانُ الْأَصْغَرُ فِي هَذِهِ الْكَائِنَاتِ هُوَ الْمَدَارُ الْأَطْهَرُ لِلنَّشْرِ وَالْمَحْشَرِ فِي هَذِهِ الْمَوْجُودَاتِ وَالتَّحْرِيْبِ وَالتَّبْدِيلِ وَالتَّحْوِيلِ وَالتَّجْدِيدِ لَهُدِهِ الْكَائِنَاتِ اللَّهُ أَكْبَرُ يَا كَبِيرُ أَنْتَ الَّذِي لَا تَهْدِي الْعُقُولَ لِكُنْهِ عَظَمَتِهِ كِه : لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ بَرَابَرُ مِي زَنْدِ هَرَشِي دَمَادَم جُوَيْدَنْدُ يَا حَقِّ سَرَّاسَر كُوَيْدَنْدُ يَا حَيِّ

ايضاحها في رأس الموقف الثالث من الرسالة الثانية (وثلاثين) الله أكبر من كل شيء قُدْرَةً وَ عِلْمًا إِذْ هُوَ الْقَدِيرُ الْمُقَدِّرُ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (الْمُصَوِّرُ الْكَرِيمُ اللَّطِيفُ الْمُرْتَبُّ الْمُنْعِمُ الْوَدُودُ الْمُتَعَرِّفُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمُتَحَيِّنُ الْجَمِيلُ ذُو الْجَمَالِ وَالْكَمَالِ الْمُطْلَقِ النَّقَاشُ الْأَزَلِيُّ الَّذِي مَاخِطَائِقُ هَذِهِ الْكَائِنَاتِ كُلًّا وَ أَجْزَاءً وَ صَحَائِفَ وَ طَبَقَاتٍ وَ مَا حَقَائِقُ هَذِهِ الْمَوْجُودَاتِ كُلِّيًّا وَ مُجْزِئًا وَ وُجُودًا وَ بَقَاءً إِلَّا وَ هِيَ حُطُوطٌ قَلَمَ قَضَائِهِ وَ قَدْرَهُ بِتَنْظِيمٍ وَ تَقْدِيرٍ وَ عِلْمٍ وَ حِكْمَةٍ وَ إِلَّا نُفُوشٌ يَرْكَارِ عِلْمِهِ وَ حِكْمَتِهِ بِصُنْعٍ وَ تَصْوِيرٍ وَ إِلَّا تَرْبِيئَاتٌ يَدِ بَيْضَاءِ صُنْعِهِ وَ تَصْوِيرِهِ وَ تَرْبِيئِهِ وَ تَنْوِيرِهِ بِلُطْفٍ وَ كَرَمٍ وَ إِلَّا أَزَاهِيرُ لَطَائِفِ لُطْفِهِ وَ كَرَمِهِ وَ تَعْرِفُهُ وَ تَوُدُّهُ بِرَحْمَةٍ وَ نِعْمَةٍ وَ إِلَّا قَمَرَاتُ فَيَاضِ عَيْنِ رَحْمَتِهِ وَ نِعْمَتِهِ وَ تَرْحَمِهِ وَ تَحْنُنِهِ بِجَمَالٍ وَ كَمَالٍ وَ إِلَّا لَمَعَاتُ جَمَالِ سَمْدِيٍّ وَ كَمَالِ دَيْمُومِيٍّ بِشَهَادَةِ تَفَانِيَةِ الْمَرَايَا وَسَيَالِيَةِ الْمَظَاهِرِ مَعَ دَوَامِ تَجَلِّيِ الْجَمَالِ عَلَى مَرِّ الْفُضُولِ وَ الْعُصُورِ وَ الْأَدْوَارِ وَ مَعَ دَوَامِ الْإِنْعَامِ عَلَى مَرِّ الْأَنْامِ وَ الْأَيَّامِ وَ الْأَعْوَامِ نَعَمَ تَفَانِيِ الْمِرْآةِ زَوَالِ الْمَوْجُودَاتِ مَعَ التَّجَلِّيِ الدَّائِمِ مَعَ الْفَيْضِ الْمُلَامَرِ مِنْ أَطْهَرِ الطَّوَاهِرِ مِنْ أَبْهَرِ الْبَوَاهِرِ عَلَى أَنَّ الْجَمَالَ الظَّاهِرَ أَنَّ الْكَمَالَ الرَّاهِرَ لَيْسَا مُلْكُ الْمَظَاهِرِ مِنْ أَفْضَحِ تَيْبَانٍ مِنْ أَوْضَحِ بُرْهَانٍ لِلْجَمَالِ الْمُجَرَّدِ لِلْإِحْسَانِ الْمُجَدَّدِ لِلْوَجِبِ الْوُجُودِ لِلْبَاقِيِ الْوُدُودِ نَعَمَ فَلَا تُرَى الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالْبَدَاهَةِ عَلَى الْفِعْلِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الْفِعْلُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى الْإِسْمِ الْمُكَمَّلِ وَ الْفَاعِلِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الْإِسْمُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِإِلَّا رَيْبٍ عَلَى الْوَصْفِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الْوَصْفُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِإِلَّا شَكٍّ عَلَى الشَّأْنِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الشَّأْنُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالْيَقِينِ الْمُرْتَبَّةِ الثَّالِثَةِ : (Haşiye) على كمال الذات بما يليق بالذات و هو الحق اليقين ..

(Haşiye): Bu Üçüncü Mertebe, cüz'i bir çiçeği ve güzel bir kadını nazara alıyor. Koca bahar bir çiçektir, Cennet dahi bir çiçek gibidir, o mertebenin mazharlarıdır. Ve âlem güzel ve büyük bir insan ve huriler nev'i ve ruhanîler tafesi ve hayvanlar cinsi ve insan sınıfı herbiri manen güzel bir insan hükmünde, bu mertebenin gösterdiği esmayı safahatıyla gösteriyor.

الْمُرْتَبَةُ الرَّابِعَةُ : جَلَّ جَلَالُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ إِذْ هُوَ الْعَدْلُ الْعَادِلُ الْحَكْمُ الْحَاكِمُ الْحَكِيمُ الْأَزَلِيُّ الَّذِي أَسَّسَ بُنْيَانَ شَجَرَةِ هَذِهِ الْكَائِنَاتِ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ بِأُصُولِ مَشِيئَتِهِ وَ حِكْمَتِهِ وَ فَصَّلَهَا بِدَسَاتِيرِ قَضَائِهِ وَ قَدْرِهِ وَ نَظَّمَهَا بِقَوَانِينِ عَادَتِهِ وَ سُنَّتِهِ وَ رَزَقَهَا بِنَوَامِيسِ عِنَايَتِهِ وَ رَحْمَتِهِ وَ نَوَّرَهَا بِجَلَوَاتِ أَسْمَائِهِ وَ صِفَاتِهِ بِشَهَادَاتِ إِنِّبْطَامَاتِ مَصْنُوعَاتِهِ وَ تَرْبِيئَاتِ مَوْجُودَاتِهِ وَ تَشَابُهِهَا وَ تَنَاسُبِهَا وَ تَجَاوُزِهَا وَ تَعَاوُنِهَا وَ تَعَانُفِهَا وَ إِثْقَانِ الصَّنْعَةِ الشُّعُورِيَّةِ فِي كُلِّ شَيْءٍ عَلَى مِقْدَارِ قَامَةِ قَابِلِيَّتِهِ الْمُقَدَّرَةِ بِتَقْدِيرِ الْقَدْرِ الْحَكْمَةِ الْعَامَّةِ فِي تَنْظِيمِهَا وَ الْعِنَايَةِ التَّامَّةِ فِي تَرْبِيئَتِهَا وَ الرَّحْمَةِ الْوَاسِعَةِ فِي تَلْطِيفِهَا وَ الْأَزْزَاقِ وَ الْإِعَاشَةِ الشَّامِلَةِ فِي تَرْبِيئَتِهَا وَ الْحَيَاةِ الْعَجِيبَةِ الصَّنْعَةِ بِمُطَهَّرَتِهَا لِلشُّوْهِنِ الدَّائِيَّةِ لِطَاغِهَا وَ الْمَحَاسِنِ الْقُصْدِيَّةِ فِي تَحْسِينِهَا وَ دَوَامِ تَجَلِّيِ الْجَمَالِ الْمُنْعَكِسِ مَعَ زَوَالِهَا وَ الْعِشْقِ الصَّادِقِ فِي قَلْبِهَا لِمَعْبُودِهَا وَ الْإِنْجِدَابِ الظَّاهِرِ فِي جَذْبَتِهَا وَ إِتْفَاقِ كُلِّ كَمَلِهَا عَلَى وَحْدَةٍ فَاطِرِهَا وَ التَّصَرُّفِ لِمَصَالِحِ فِي أَجْزَائِهَا وَ التَّدْبِيرِ الْحَكِيمِ لِنَبَاتَاتِهَا وَ التَّرْبِيَةِ الْكَرِيمَةِ لِحَيَوَانَاتِهَا وَ الْإِنِّبْطَامِ الْمُكَمَّلِ فِي تَعْيِيرَاتِ أَرْكَانِهَا وَ الْعَابَاتِ الْجَسِيمَةِ فِي إِنِّبْطَامِ كَلْبِيَّتِهَا وَ الْحُدُوثِ دَفْعَةً مَعَ غَايَةِ كَمَالِ حُسْنِ صَنْعَتِهَا بِإِلَّا إِحْتِيَاجٍ إِلَى مُدَّةٍ وَ مَادَّةٍ وَ التَّشْخُصَاتِ الْحَكِيمَةِ مَعَ عَدَمِ تَحْدِيدِ تَرَدُّدِ إِمْكَانَاتِهَا وَ قَضَاءِ حَاجَاتِهَا عَلَى غَايَةِ كَثْرَتِهَا وَ تَنَوُّعِهَا فِي

أَوْقَاتِهَا اللَّائِقَةَ الْمُنَاسِبَةَ مِنْ حَيْثُ لَا يَجْتَسِبُ وَ مِنْ حَيْثُ لَا يُشْعُرُ مَعَ قَصْرِ أَيْدِيهَا مِنْ أَصْعَرِ مَطَالِبِهَا وَ الْقُوَّةَ الْمُطْلَقَةَ فِي مَعْدِنِ ضَعْفِهَا وَ الْقُدْرَةَ الْمُطْلَقَةَ فِي مَنَبَعِ عَجْرِهَا وَ الْحَيَاةَ الظَّاهِرَةَ فِي مَجُودِهَا وَ الشُّعُورَ الْمُحِيطَ فِي جَهْلِهَا وَ الْإِنْتِظَامَ الْمُكْمَلَ فِي تَعْبِيرَاتِهَا الْمُسْتَلزِمِ لِوُجُودِ الْمُعَبَّرِ الْغَيْرِ الْمُتَعَبَّرِ وَ الْإِتِّفَاقُ فِي تَسْبِيحَاتِهَا كَالدَّوَائِرِ الْمُتَدَاخِلَةِ الْمُتَّحِدَةِ الْمَرْكَزِ وَ الْمَقْبُولِيَّةُ فِي دَعَوَاتِهَا الثَّلَاثِ بِلِسَانِ اسْتِعْدَادِهَا وَ بِلِسَانِ إِحْتِيَاجِهَا الْفُطْرِيَّةِ وَ بِلِسَانِ اضْطِرَارِهَا وَ الْمُنَاجَاةَ وَ الشُّهُودَاتِ وَ الْقُبُوضَاتِ فِي عِبَادَاتِهَا وَ الْإِنْتِظَامَ فِي قَدَرِئِهَا وَ الْإِطْمِئْنَانَ بِذِكْرِ فَاطِرِهَا وَ كَوْنُ الْعِبَادَةِ فِيهَا حَيْطُ الْوُصْلَةِ بَيْنَ مُنْتَهَبِهَا وَ مَبْدِئِهَا وَ سَبَبُ طُهُورِ كَمَا لَهَا وَ لِتَحَقُّقِ مَقَاصِدِ صَانِعِهَا وَ هَكَذَا سَائِرِ شُؤْنَاتِهَا وَ أَحْوَالِهَا وَ كَيْفِيَّاتِهَا شَاهِدَاتٌ بِأَنَّهَا كُلُّهَا بِتَدْبِيرِ مُدَبِّرٍ حَكِيمٍ وَاحِدٍ وَ فِي تَرْبِيَةِ مُرَبِّ كَرِيمٍ أَحَدٍ صَمَدٍ وَ كُلِّهَا خُدَامٌ سَيِّدٍ وَاحِدٍ وَ تَحْتَ تَصَرُّفِ مُتَصَرِّفٍ وَاحِدٍ وَ مَصْدَرُهُمْ قُدْرَةُ الْوَاحِدِ الَّذِي تَطَاهَرَتْ وَ تَكَاثَرَتْ حَوَاتِمُ وَحَدِيثِهِ عَلَى كُلِّ مَكْتُوبٍ مِنْ مَكْتُوبَاتِهِ فِي كُلِّ صَفْحَةٍ مِنْ صَفْحَاتِ مَوْجُودَاتِهِ نَعَمَ فَكُلُّ زَهْرَةٍ وَ ثَمَرٍ وَ كُلُّ نَبَاتٍ وَ شَجَرٍ بَلْ كُلُّ حَيَوَانٍ وَ حَجَرٍ بَلْ كُلُّ دَرٍّ وَ مَدَرٍّ فِي كُلِّ وَادٍ وَ جَبَلٍ وَ كُلِّ بَادٍ وَ قَمَرٍ حَاتِمٍ بَيْنَ النَّفْسِ وَ الْأَنْثَرِ يُظْهِرُ لِدِقَّةِ النَّظَرِ بِأَنَّ ذَا ذَاكَ الْأَنْثَرِ هُوَ كَاتِبُ ذَاكَ الْمَكَانِ بِالْعَبْرِ فَهُوَ كَاتِبُ ظَهْرِ الْبَرِّ وَ بَطْنِ الْبَحْرِ فَهُوَ نَقَّاشُ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ فِي صَحِيفَةِ السَّمَوَاتِ ذَاتِ الْعَبْرِ جَلَّ جَلَالُهُ نَقَّاشَهَا اللَّهُ أَكْبَرَ كَيْهَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ بَرَاتِرٌ مِيدَنْدُ عَالَمٌ

الْمُرْتَبَةُ الْحَامِسَةُ : (*) اللَّهُ أَكْبَرُ إِذْ هُوَ الْخَلَّاقُ الْقَدِيرُ الْمُصَوِّرُ الْبَصِيرُ الَّذِي هَذِهِ الْأَجْرَامُ الْعُلُوبِيَّةُ وَ الْكَوَاكِبُ الدَّرِّيَّةُ نِيْرَاتُ بَرَهِينِ الْوَهْبِيَّةِ وَ عَظَمَتِهِ وَ شِعَاعَاتُ شَوَاهِدِ رُبُوبِيَّتِهِ وَ عِزَّتِهِ تَشْهَدُ وَ تُنَادِي عَلَى شِعْشَعَةِ سُلْطَنَةِ رُبُوبِيَّتِهِ وَ تُنَادِي عَلَى وَسْعَةِ حُكْمِهِ وَ حِكْمَتِهِ وَ عَلَى حِشْمَةِ عَظَمَةِ قُدْرَتِهِ فَاسْتَمِعْ إِلَى آيَةِ (أَقْلَمَ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَ زَيَّنَّاهَا) الخ.. ثُمَّ أَنْظُرْ إِلَى وَجْهِ السَّمَاءِ كَيْفَ تَرَى سُكُوتًا فِي سُكُونَةٍ حَرَكَةً فِي حِكْمَةٍ تَلْئَاءُ فِي حِشْمَةٍ تَبَسُّمًا فِي زِينَةٍ مَعَ إِنْتِظَامِ الْخَالِقَةِ مَعَ إِنْزَانِ الصَّنْعَةِ تَشْعُشُعُ سِرَاجِهَا لِتَبْدِيلِ الْمَوَاسِمِ مَهْلَهُلُ مَصْنَابِهَا لِتَنْوِيرِ الْمَعَالِمِ تَلْئَاءُ لُجُومَهَا لِتَزْيِينِ الْعُوَالِمِ تُعْلِنُ لِأَهْلِ النَّهْيِ سُلْطَنَةَ بِلَا إِنْتِهَاءٍ لِتَدْبِيرِ هَذَا الْعَالَمِ فَذَلِكَ الْخَلَّاقُ الْقَدِيرُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ وَ مُرِيدٌ بِإِرَادَةٍ شَامِلَةٍ مَا شَاءَ كَانَ وَ مَا لَمْ يَشَاءَ لَمْ يَكُنْ وَ هُوَ قَدِيرٌ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ بِقُدْرَةٍ مُطْلَقَةٍ مُحِيطَةٍ ذَاتِيَّةٍ وَ كَمَا لَا يُمَكِّنُ وَ لَا يُتَصَوَّرُ وَجُودَ هَذِهِ الشَّمْسِ فِي هَذَا الْيَوْمِ بِلَا ضِيَاءٍ وَ لَا حَرَارَةٍ كَذَلِكَ لَا يُمَكِّنُ وَ لَا يُتَصَوَّرُ وَجُودَ إِلَهٍ خَالِقٍ لِلسَّمَوَاتِ بِلَا عِلْمٍ مُحِيطٍ وَ بِلَا قُدْرَةٍ مُطْلَقَةٍ فَهُوَ بِالضَّرُورَةِ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ يَعْلَمُ مُحِيطٌ لِأَنْزِمِ ذَاتِيَّ لِلذَّاتِ يَلْزَمُ تَعَلُّقُ ذَلِكَ الْعِلْمِ بِكُلِّ الْأَشْيَاءِ لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَنْفَكَّ عَنْهُ شَيْءٌ بِسِرِّ الْخُصُورِ وَ الشُّهُودِ وَ النُّفُودِ وَ الْإِحَاطَةِ التُّورَانِيَّةِ فَمَا يُشَاهَدُ فِي جَمِيعِ الْمَوْجُودَاتِ مِنْ الْإِنْتِظَامَاتِ الْمُؤَزُّونَةِ وَ الْإِتْرَانَاتِ الْمُنْتَظَمَةِ وَ الْحِكْمِ الْعَامَّةِ وَ الْعِنَايَاتِ النَّامَّةِ وَ الْأَقْدَارِ الْمُنْتَظَمَةِ وَ الْأَقْصِيَّةِ الْمُثْمَرَةِ وَ الْأَجَالِ الْمُعَبَّرَةِ وَ الْأَرْزَاقِ الْمُفَنَّنَةِ وَ الْإِنْتِقَانَاتِ الْمُفَنَّنَةِ وَ الْإِهْتِمَامَاتِ الْمُرْتَبَّةِ وَ عَايَةِ كَمَالِ الْإِمْتِيَازِ وَ الْإِتْرَانِ وَ الْإِنْتِظَامِ وَ الْإِتْقَانِ وَ السُّهُولَةِ الْمُطْلَقَةِ شَاهِدَاتٌ عَلَى إِحَاطَةِ عِلْمِ عَالَمِ الْعُيُوبِ بِكُلِّ شَيْءٍ وَ أَنَّ آيَةَ (أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) تَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْوُجُودَ فِي الشَّيْءِ يَسْتَلْزِمُ الْعِلْمَ بِهِ وَ نُورَ الْوُجُودِ فِي الْأَشْيَاءِ يَسْتَلْزِمُ نُورَ الْعِلْمِ فِيهَا فَنَسْبَةُ دَلَالَةِ حُسْنِ صَنْعَةِ الْإِنْسَانِ عَلَى شُعُورِهِ إِلَى نَسْبَةِ دَلَالَةِ خَلْقِهِ الْإِنْسَانِ عَلَى عِلْمِ خَالِقِهِ كَنَسْبَةِ لَمِنَعَةِ نُجَيْمَةِ الدُّبِّيَّةِ فِي اللَّيْلِ الدَّهْمَاءِ إِلَى شِعْشَعَةِ الشَّمْسِ فِي نَصْفِ النَّهَارِ عَلَى وَجْهِ الْعَبْرَاءِ وَ كَمَا أَنَّهُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ فَهُوَ مُرِيدٌ لِكُلِّ شَيْءٍ لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَنْتَحِقَ شَيْءٌ بِدُونِ مَشِيئَتِهِ وَ كَمَا أَنَّ الْقُدْرَةَ تُؤَثِّرُ وَ أَنَّ الْعِلْمَ يُمَيِّزُ كَذَلِكَ أَنَّ الْإِرَادَةَ تُخَصِّصُ.

(*): Otuzikinci Söz'ün Birinci Mevki'ünün zeylinde ve Yirminci Mektub'un İkinci Makamı'nda izah edilmiştir.

ثُمَّ يَتَحَقَّقُ وُجُودُ الْأَشْيَاءِ فَالشَّوَاهِدُ عَلَى وُجُودِ إِرَادَتِهِ تَعَالَى وَ إِخْتِيَارِهِ سُبْحَانَهُ بِعَدَدِ كَيْفِيَّاتِ الْأَشْيَاءِ وَ أَحْوَالِهَا وَ شَوْءِ نَائِمَاتِهَا نَعْمَ فَتَنْظِيمُ الْمَوْجُودَاتِ وَ تَخْصِيصُهَا بِصِفَاتِهَا مِنْ بَيِّنِ الْإِمْتِكَانَاتِ الْغَيْرِ الْمَحْدُودَةِ وَ مِنْ بَيِّنِ الطُّرُقِ الْعَقِيمَةِ وَ مِنْ بَيِّنِ الْإِحْتِمَالَاتِ الْمَشْهُوشَةِ وَ تَحْتَ أَيِّدِ السُّبُولِ الْمُتَشَاكِسَةِ بِهَذَا النِّظَامِ الْأَدَقِّ الْأَرَقِّ وَ تَوْزِينِهَا بِهَذَا الْمِيزَانِ الْحَسَّاسِ الْجَسَّاسِ الْمَشْهُودِينَ وَأَنَّ خَلْقَ الْمَوْجُودَاتِ الْمُخْتَلِفَاتِ الْمُنتَظِمَاتِ الْحَيَوِيَّةِ مِنَ الْبَسَائِطِ الْجَامِدَةِ كَالْإِنْسَانِ بِجِهَازَاتِهِ مِنَ النُّطْفَةِ وَ الطَّيْرِ بِجَوَارِحِهِ مِنَ الْبَيْضَةِ وَ الشَّجَرِ بِأَعْضَائِهِ الْمُتَنَوِّعَةِ مِنَ التَّوَاتِ تُدُلُّ عَلَى أَنَّ تَخْصِيصَ كُلِّ شَيْءٍ وَ تَعْيِينَهُ بِإِرَادَتِهِ وَ إِخْتِيَارِهِ وَ مَشِيئَتِهِ سُبْحَانَهُ فَكَمَا أَنَّ تَوَافُقَ الْأَشْيَاءِ مِنْ جِنْسٍ وَ الْأَفْرَادِ مِنْ نَوْعٍ فِي آسَاسَاتِ الْأَعْضَاءِ يُدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى أَنَّ صَانِعَهَا وَاحِدٌ أَحَدٌ كَذَلِكَ أَنَّ تَمَازِيحَهَا فِي التَّشَخُّصَاتِ الْحَكِيمَةِ الْمُشْتَمِلَةِ عَلَى عَلَامَاتٍ فَارِقَةٍ مُنْتَظِمَةٍ تُدُلُّ عَلَى أَنَّ ذَلِكَ الصَّانِعَ الْوَاحِدَ الْأَحَدَ هُوَ فَاعِلٌ مُخْتَارٌ مُرِيدٌ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ جَلَّ جَلَالُهُ وَ كَمَا أَنَّ ذَلِكَ الْخَلْقَ الْعَلِيمَ الْمُرِيدَ عَلَيْهِمْ بِكُلِّ شَيْءٍ وَ مُرِيدٌ لِكُلِّ شَيْءٍ لَهُ عِلْمٌ مُحِيطٌ وَ إِرَادَةٌ شَامِلَةٌ وَ إِخْتِيَارٌ تَامٌ كَذَلِكَ لَهُ قُدْرَةٌ كَامِلَةٌ ضَرُورِيَّةٌ ذَاتِيَّةٌ نَاشِئَةٌ مِنَ الذَّاتِ وَ لَازِمَةٌ لِلذَّاتِ فَمُحَالٌ تَدَاخُلُ ضِدَّهَا وَ الْإِلَهَ لَيْسَ جَمْعُ ضِدِّينِ الْمَحَالِّ بِالِاتِّفَاقِ فَلَا مَرَاتِبَ فِي تِلْكَ الْقُدْرَةِ فَتَتَسَاوَى بِالتَّسْبِيبِ إِلَيْهَا الذَّرَاتُ وَ النُّجُومُ وَ الْقَلِيلُ وَ الْكَثِيرُ وَ الصَّغِيرُ وَ الْكَبِيرُ وَ الْجُزْئِيُّ وَ الْكُلِّيُّ وَ الْجُزْءُ وَ الْكُلُّ وَ الْإِنْسَانُ وَ الْعَالَمُ وَ التَّوَاتُ وَ الشَّجَرُ بِسِرِّ التَّوَارِيثِ وَ الشَّقَافِيَّةِ وَ الْمُقَابَلَةِ وَ الْمُوَازَنَةِ وَ الْإِنْتِظَامِ وَ الْإِمْتِنَانِ بِشَهَادَةِ الْإِنْتِظَامِ الْمُطْلَقِ وَ الْإِتْرَانِ الْمُطْلَقِ وَ الْإِمْتِنَانِ الْمُطْلَقِ فِي السَّرْعَةِ وَ السُّهُولَةِ وَ الْكَثْرَةِ الْمُطْلَقَاتِ بِسِرِّ إِمْدَادِ الْوَاحِدِيَّةِ وَ يَسْرِ الْوَاحِدَةِ وَ بَحْلِ الْأَحَدِيَّةِ وَ بِحِكْمَةِ الْوُجُوبِ وَ التَّجَرُّدِ وَ مُبَايَنَةِ الْمَاهِيَّةِ وَ بِسِرِّ عَدَمِ التَّقْيِيدِ وَ عَدَمِ التَّخْيِيرِ وَ عَدَمِ التَّجَرُّبِ وَ بِحِكْمَةِ انْقِلَابِ الْعَوَائِقِ وَ الْمَوَانِعِ إِلَى الْوَسَائِلِ فِي التَّسَهِيلِ إِنْ أُحْتِيجَ إِلَيْهِ وَ الْحَالُ أَنَّهُ لَا إِحْتِيَاجَ كَأَعْصَابِ الْإِنْسَانِ وَ الْحُطُوطِ الْحَدِيدِيَّةِ لِتَنْقُلَ السِّيَّالَاتِ اللَّطِيفَةَ بِحِكْمَةِ أَنَّ الذَّرَّةَ وَ الْجُزْءَ وَ الْجُزْئِيَّ وَ الْقَلِيلَ وَ الصَّغِيرَ وَ الْإِنْسَانَ وَ التَّوَاتِ لَيْسَتْ بِأَقْلَ جَزَائِلَةٍ مِنَ التَّجْمِ وَ النَّوْعِ وَ الْكُلِّ وَ الْكُلِّيِّ وَ الْكَبِيرِ وَ الْعَالَمِ وَ الشَّجَرِ فَمَنْ خَلَقَ هُوَ لَا يَسْتَبَعِدُ مِنْهُ خَلْقُ هَذِهِ إِذِ الْمُحَاطَاتِ كَالْأَمْتِلَةِ الْمَكْتُوبَةِ الْمُصْعَرَةِ أَوْ كَالنُّقْطِ الْمَحْلُوبَةِ الْمُعْصَرَةِ فَلَا بُدَّ بِالضَّرُورَةِ أَنْ يَكُونَ الْمُحِيطُ فِي قَبْضَةِ تَصَرُّفِ خَالِقِ الْمُحَاطِ لِيُدْرَجَ بِمِثَالِ الْمُحِيطِ فِي الْمُحَاطَاتِ بِدَسَاتِيرِ عِلْمِهِ وَ أَنْ يَعْصُرَهَا مِنْهُ بِمَوَازِينِ حِكْمَتِهِ فَالْقُدْرَةُ الَّتِي أَبْرَزَتْ هَاتِيكَ الْجُزْئِيَّاتِ لَا يَتَعَسَّرُ عَلَيْهَا إِتْرَانُ تَاكَ الْكُلِّيَّاتِ فَكَمَا أَنَّ نُسخَةَ قُرْآنِ الْحِكْمَةِ الْمَكْتُوبَةِ عَلَى الْجَوْهَرِ الْفَرْدِ بِذَرَاتِ الْأَثِيرِ لَيْسَتْ بِأَقْلَ جَزَائِلَةٍ مِنْ نُسخَةِ قُرْآنِ الْعَظْمَةِ الْمَكْتُوبَةِ عَلَى صَحَائِفِ السَّمَوَاتِ بِمِدَادِ النُّجُومِ وَ الشُّمُوسِ كَذَلِكَ لَيْسَتْ خَلْقَةُ نُخْلَةٍ وَ تَمْلَةٍ بِأَقْلَ جَزَائِلَةٍ مِنْ خَلْقَةِ النَّخْلَةِ وَ الْفِيلِ وَ لَا صَنْعَةُ وَرْدِ الرَّهْرَةِ بِأَقْلَ جَزَائِلَةٍ مِنْ صَنْعَةِ دَرِيِّ نَجْمِ الرَّهْرَةِ وَ هَكَذَا فَحَسَنٌ فَكَمَا أَنَّ غَايَةَ كَمَالِ السُّهُولَةِ فِي إِيجَادِ الْأَشْيَاءِ أَوْقَعَتْ أَهْلَ الضَّلَالَةِ فِي الْتِبَاسِ التَّشْكِيلِ بِالتَّشْكِيلِ الْمُسْتَلَزِمِ لِلْمَحَالَّاتِ الْخُرَافِيَّةِ الَّتِي تَمُجُّهَا الْعُمُولُ بَلْ تَتَنَفَّرُ عَنْهَا الْأَوْهَامُ كَذَلِكَ أَتَبَّتْ بِالْقَطْعِ وَ الضَّرُورَةِ لِأَهْلِ الْحَقِّ وَ الْحَقِيقَةِ تَسَاوَى السِّيَّارَاتِ مَعَ الذَّرَاتِ بِالتَّسْبِيبِ إِلَى قُدْرَةِ خَالِقِ الْكَائِنَاتِ جَلَّ جَلَالُهُ وَ عَظَّمَ شَأْنَهُ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ..

الْمَرْتَبَةُ السَّادِسَةُ : جَلَّ (Haşiye) فِي الْكُونِ وَ الرَّمَانِ يُخْرِجُ مِنْ قَبْضَةِ تَصَرُّفِ رَحْمَنِ وَ تَنْظِيمِ حَنَانٍ وَ تَرْبِيَةِ مَنَانٍ وَ تَوْزِينِ دِيَانٍ.. جَلَالُهُ وَ عَظَّمَ شَأْنَهُ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةٌ وَ عِلْمًا إِذْ هُوَ الْعَادِلُ الْحَكِيمُ الْقَادِرُ الْعَلِيمُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ السُّلْطَانُ الْأَزَلِيُّ الَّذِي هَذِهِ الْعَوْلَامُ كُلُّهَا فِي تَصَرُّفِ قَبْضَتِي نِظَامِهِ وَ مِيزَانِهِ وَ تَنْظِيمِهِ وَ تَوْزِينِهِ وَ عَدْلِهِ وَ حِكْمَتِهِ وَ عِلْمِهِ وَ قُدْرَتِهِ وَ مَطْهَرِ سِرِّ وَاحِدِيَّتِهِ وَ أَحَدِيَّتِهِ بِالْحُدْسِ الشُّهُودِيِّ بَلْ بِالمُشَاهَدَةِ إِذْ لَا خَارِجَ فِي الْكُونِ مِنْ دَائِرَةِ النِّظَامِ وَ الْمِيزَانِ وَ التَّنْظِيمِ وَ التَّوْزِينِ وَ هُمَا بَابَانِ مِنَ الْإِمَامِ الْمُبِينِ وَ الْكِتَابِ الْمُبِينِ وَ هُمَا عُنوانانِ لِعِلْمِ الْعَلِيمِ الْحَكِيمِ وَ أَمْرِهِ وَ قُدْرَةِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ وَ إِرَادَتِهِ فَذَلِكَ النِّظَامُ مَعَ ذَلِكَ الْمِيزَانِ فِي ذَلِكَ الْكِتَابِ مَعَ ذَلِكَ الْإِمَامِ بُرْهَانَانِ نَبْرَانِ لِمَنْ لَهُ فِي رَأْسِهِ إِذْعَانٌ وَ فِي وَجْهِهِ الْعَيْنَانِ أَنْ لَا شَيْءَ مِنَ الْأَشْيَاءِ

الْحَاصِلُ : إِنَّ تَجَلَّى الْأِسْمِ الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ فِي الْخُلَاقِيَّةِ النَّاطِرِينَ إِلَى الْمَبْدَأِ وَالْمُنْتَهَى وَالْأَصْلِ وَالنَّسْلِ وَالْمَاضِي وَالْمُسْتَقْبَلِ وَالْأَمْرِ وَالْعِلْمِ الْمُشِيرَانِ إِلَى الْإِمَامِ الْمُبِينِ وَتَجَلَّى الْأِسْمِ الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ عَلَى الْأَشْيَاءِ فِي ضَمَنِ الْخُلَاقِيَّةِ يُشِيرَانِ إِلَى الْكِتَابِ الْمُبِينِ فَالْكَائِنَاتُ كَشَجَرَةٍ عَظِيمَةٍ وَكُلُّ عَالَمٍ مِنْهَا أَيْضًا كَالشَّجَرَةِ فَمُمَثِّلُ شَجَرَةٍ جُزْئِيَّةٍ لِخَلْقَةِ الْكَائِنَاتِ وَأَنْوَاعِهَا وَعَوَالِمِهَا وَهَذِهِ الشَّجَرَةُ الْجُزْئِيَّةُ لَهَا أَصْلٌ وَمَبْدَأٌ وَهُوَ النُّوَاةُ الَّتِي تَنْبُثُ عَلَيْهَا وَكَذَا لَهَا نَسْلٌ يُدِيمُ وَطِيفَتَهَا بَعْدَ مَوْتِهَا وَهُوَ النُّوَاةُ فِي ثَمَرَاتِهَا فَالْمَبْدَأُ وَالْمُنْتَهَى مَظْهَرَانِ لِتَجَلَّى الْأِسْمِ الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ فَكَانَ الْمَبْدَأُ وَالنُّوَاةُ الْأَصْلِيَّةَ بِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ وَالْحِكْمَةِ فَهَرِسْتَةٌ وَتَعْرِفَةٌ مُرَكَّبَةٌ مِنْ مَجْمُوعِ دَسَاتِيرِ تَشَكُّلِ الشَّجَرَةِ وَالنُّوَاتِ فِي ثَمَرَاتِهَا الَّتِي فِي نَحَائِجِهَا مَظْهَرٌ لِتَجَلَّى الْأِسْمِ الْآخِرِ فَتِلْكَ النُّوَاتَاتُ فِي الثَّمَرَاتِ بِكَمَالِ الْحِكْمَةِ كَأَنَّهَا صُنَيْدِقَاتٌ صَغِيرَةٌ أودِعَتْ فِيهَا فَهَرِسْتَةٌ وَتَعْرِفَةٌ لِتَشَكُّلِ مَا يُشَابِهُ تِلْكَ الشَّجَرَةَ وَكَأَنَّهَا كُتِبَ فِيهَا بِقَلَمِ الْقَدَرِ دَسَاتِيرُ تَشَكُّلِ شَجَرَاتٍ آتِيَةٍ وَظَاهِرُ الشَّجَرَةِ مَظْهَرٌ لِتَجَلَّى الْأِسْمِ الظَّاهِرِ فَظَاهِرُهَا بِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ وَالنَّزْهِينِ وَالْحِكْمَةِ كَأَنَّهَا حُلَّةٌ مُنْتَظِمَةٌ مُزَيَّنَةٌ مُرْصَعَةٌ قَدْ قُدَّتْ عَلَى مِقْدَارِ قَامَتِهَا بِكَمَالِ الْحِكْمَةِ وَالْعِنَايَةِ وَبَاطِنُ تِلْكَ الشَّجَرَةِ مَظْهَرٌ لِتَجَلَّى الْأِسْمِ الْبَاطِنِ فَكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ وَالنَّزْهِينِ الْمُحَرِّرِ لِلْعُقُولِ وَتَوْزِيعِ مَوَادِّ الْحَيَاةِ إِلَى الْأَعْضَاءِ الْمُخْتَلِفَةِ بِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ كَأَنَّ بَاطِنَ تِلْكَ الشَّجَرَةِ مَا كَيْفَةٌ حَارِقَةٌ فِي غَايَةِ الْإِنْتِظَامِ وَالْإِتْرَانِ فَكَمَا أَنَّ أَوْلَهَا تَعْرِفَةٌ عَجِيبَةٌ وَآخِرَهَا فَهَرِسْتَةٌ حَارِقَةٌ يُشِيرَانِ إِلَى الْإِمَامِ الْمُبِينِ .. كَذَلِكَ إِنَّ ظَاهِرَهَا كَحُلَّةٍ عَجِيبَةٍ الصَّنْعَةِ وَبَاطِنِهَا كَمَا كَيْفَةٌ فِي غَايَةِ الْإِنْتِظَامِ تُشِيرَانِ إِلَى الْكِتَابِ الْمُبِينِ .. فَكَمَا أَنَّ الْقُوَاتِ الْحَافِظَاتِ فِي الْإِنْسَانِ تُشِيرُ إِلَى اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ وَتَدُلُّ عَلَيْهِ كَذَلِكَ أَنَّ النُّوَاتَاتِ الْأَصْلِيَّةَ وَالنَّمَرَاتِ تُشِيرَانِ فِي كُلِّ شَجَرَةٍ إِلَى الْإِمَامِ الْمُبِينِ وَالظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ يَزْمُرَانِ إِلَى الْكِتَابِ الْمُبِينِ فَحَسَّنْ عَلَى هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْجُزْئِيَّةِ شَجَرَةَ الْأَرْضِ بِمَا ضِيئِهَا وَ مُسْتَقْبَلِهَا وَ شَجَرَةَ الْكَائِنَاتِ بِأَوَائِلِهَا وَ آتِيَهَا وَ شَجَرَةَ الْإِنْسَانِ بِأَجْدَادِهَا وَ أَنْسَالِهَا وَ هَكَذَا جَلَّ جَلَالُ خَالِقِهَا وَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يَا كَبِيرُ أَنْتَ الَّذِي لَا تَهْدِي الْعُقُولَ لَوْ صَفَّ عَظَمَتِهِ وَلَا تَصِلُ الْأَفْكَارُ إِلَى كُنْهِ حَبْرَتِهِ ..

(Haşiye): Bu Mertebe-i Sadise, sair mertebeler gibi yazılıydı pek çok uzun olacaktı. Çünkü İmam-ı Mübin, Kitab-ı Mübin kısa ifade ile beyan edilemez. Otuzuncu Söz'de bir nebze zikredildiğinden burada kitabeten kısa kesip, derste izahat verdik.

(Haşiye): Bu esma-i mübareke dürbünleri ile, mevcudattaki cilveleri altında ef'al-i İlahiye ve âsârına bakmakla, Müsemma-i Zülcelal'e intikal edilir.

İtizar

Bu Arabî Lem'a, yeni yazılı Lem'alar arasına girmesi dolayısıyla, sahife numaraları, kitabın numaraları ile takib edilmesi mecburiyetinde kalındığından Arabça sahife numarası takibine uymaması cihetinin, nazar-ı müsamaha ile karşılanması rica olunur.

Otuzuncu Lem'a

Otuzbirinci Mektub'un Otuzuncu Lem'ası ve Eskişehir Hapishanesinin bir meyvesi, "Altı Nükte"dir.

Denizli Medrese-i Yusufiyesinin bir ders-i a'zamı "Meyve Risalesi" olduğu ve Afyon Medrese-i Yusufiyesinin kıymetdar bir ders-i ekmeli "Elhüccetüzzehra" olması gibi.. Eskişehir Medrese-i Yusufiyesinin gayet kuvvetli bir ders-i a'zamı da, ism-i a'zamı taşıyan altı ismin altı nüktesini beyan eden bu Otuzuncu Lem'adır.

(İsm-i A'zam'dan Hayy-ı Kayyum'a dair parçada pek derin ve geniş mes'eleleri herkes birden bilemez ve zevk etmez, fakat hissesiz de kalmaz.)

Birinci Nükte

İsm-i Kuddüs'ün bir nüktesine dairdir.

[Bu Kuddüs Nüktesi, Otuzuncu Söz'ün Zeylinin Zeyli olması münasibdir.]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ

âyetinin bir nüktesi ve bir İsm-i A'zam veyahud İsm-i A'zam'ın altı nurundan bir nuru olan "Kuddüs" isminin bir cilvesi Şaban-ı Şerif'in âhirinde, Eskişehir Hapishanesi'nde bana görüldü. Hem mevcudiyet-i İlahiyeyi kemal-i zuhurla, hem vahdet-i Rabbaniyeyi kemal-i vuzuhla gösterdi. Şöyle ki, gördüm: Bu kâinat ve bu Küre-i Arz, daim işler bir büyük fabrika ve her vakit dolar boşalır bir han, bir misafirhanedir. Halbuki böyle işlek fabrikalar, hanlar ve misafirhaneler; müzahrefatla, enkazlarla, süprüntülerle çok kirleniyorlar, bulaşık oluyorlar ve ufunetli maddeler her tarafında teraküm ediyorlar. Eğer pek çok dikkatle bakılmazsa ve tanzif edilmezse ve süpürülüp temizlenmezse içinde durulmaz, insan onda boğulur. Halbuki bu fabrika-i kâinat ve misafirhane-i Arz o derece pâk, temiz ve naziftir ve o kadar kirsiz ve bulaşıksızdır ve ufunetsizdir ki, bir lüzumsuz şey ve bir menfaatsiz madde ve tesadüfî bir kir bulunmaz, zahirî bulunsa da, çabuk bir istihale makinesine atılır, temizlenir. Demek bu fabrikaya bakan zât, çok iyi bakıyor. Ve bu fabrikanın öyle tanzifçi bir sahibi var ki, o koca fabrikayı ve o büyük sarayı küçük bir oda gibi süpürtür, temizler, tanzim ve tanzif eder. Ve o pek büyük fabrikanın büyüklüğü nisbetinde müzahrefatı ve enkazından kalma kirli maddeleri, süprüntüleri bulunmuyor. Belki büyüklüğü nisbetinde, temizliğine ve nezafetine dikkat ediliyor. Bir insan, bir ayda yıkanmazsa ve küçük odasını süpürmezse çok kirlenir, pislenir. Demek bu saray-ı âlemdeki pâklık, safilik, nuranîlik, temizlik; mütemadiyen hikmetli bir tanziften, bir dikkatli tathirden ileri

geliyor. Ve eğer o daimî tathir ve süpürmek ve dikkat ile bakmak olmasaydı, bir senede bütün hayvanların yüzbin milletleri Arz'ın yüzünde boğulacaklardı.

Ve semavatın fezasında, tahribe ve mevte mazhar olan kürelerin ve peyklerin, belki yıldızların enkazları, başımızı ve diğer hayvanatın başlarını, belki Küre-i Arz'ın başını, belki dünyamızın başını kıracaklardı. Dağlar büyüklüğündeki taşları başımıza yağdıracaklardı ve bizi bu vatan-ı dünyevîmizden kaçıracaklardı. Halbuki eskiden beri o yukarı âlemlerdeki tahrib ve tamirden, medar-ı ibret olarak yalnız birkaç semavî taşlar düşmüş ise de hiç kimsenin başını kırmamış.

Hem zeminin yüzünde her sene mevt ve hayatın değişmeleri ve döğüşmeleri yüzünden yüzbinler hayvanat milletlerinin cenazeleri ve ikiyüzbin nebatatın tatifelerinin enkazları, berr ve bahrin yüzlerini fevkalâde öyle kirleteceklerdi ki; zîşuur, o yüzleri değil sevmek, âşık olmak belki öyle çirkinlikten nefret edip mevt ve ademe kaçacaklardı. Bir kuş kolayca kanatlarını ve bir kâtib rahatça sahifelerini temizlediği gibi, bu tayyare-i Arz'ın ve bu tuyur-u semaviyenin kanatları ve bu kitab-ı kâinatın sahifeleri de öylece temizleniyor, güzelleşiyor ki; âhiretin hadsiz güzelliğini görmeyen ve imanla düşünmeyen insanlar, dünyanın bu temizliğine, bu güzelliğine âşık olurlar, perestiş ederler.

Demek bu saray-ı âlem ve bu fabrika-i kâinat, İsm-i Kuddüs'ün bir cilve-i a'zamına mazhardır ki, o tanzif-i kudsîden gelen emirleri, değil yalnız denizlerin âkil-ül lahm tanzifatçıları ve karaların kartalları, belki kurdlar ve karıncalar gibi cenazeleri toplayan sıhhiye memurları dahi dinliyorlar. Belki o kudsî evamir-i tanzifiyeyi, bedende cereyan eden kandaki küreyvat-ı hamra ve beyza dahi dinleyip, beden hüceyratında tanzifat yaptıkları gibi; nefes dahi o kanı tasfiye eder, temizler. Ve o emri; göz kapakları, gözleri temizlemek ve sinekler, kanatlarını süpürmek için dinledikleri gibi, koca hava ve bulut dahi dinler. Hava zeminin sathına, yüzüne konan toz toprak gibi süprüntülere üfler, tanzif eder. Bulut süngeri, zemin bahçesine su serper, toz toprağı yatıştırır. Sonra gökyüzünü çok zaman kirletmemek için, çabuk süprüntülerini toplayıp kemal-i intizamla çekilir, gizlenir. Göğün güzel yüzünü ve gözünü, silinmiş ve süpürülmüş, parıl parıl parlar gösteriyor. Ve o evamir-i tanzifiyeyi yıldızlar, unsurlar, madenler, nebatlar dinledikleri gibi, bütün zerrelere dahi dinliyorlar ki, hayret-engiz tahavvülât fırtınaları içinde o zerrelere nezafe dikkat ediyorlar. Bir yerde lüzumsuz toplanmıyorlar, kalabalık etmiyorlar. Mülevves olsalar, çabuk temizleniyorlar. En temiz ve en nazif ve en parlak ve en pâk vaziyetleri; en güzel, en saf, en latif suretleri almak için, bir dest-i hikmet tarafından sevkolunuyorlar.

İşte bu tek fiil, yani tek hakikat olan tanzif; İsm-i Kuddüs gibi bir ism-i a'zamdan, kâinatın daire-i a'zamında görünen bir cilve-i a'zamdır ki, doğrudan doğruya mevcudiyet-i Rabbaniyeyi ve vahdaniyet-i İlahiyeyi esma-i hüsnasıyla beraber, Güneş gibi geniş ve dûrbîn gibi olan gözlere gösterir.

Evet Risale-i Nur'un çok cüz'lerinde kat'î bürhanlarla isbat edilmiş ki: İsm-i Hakem ve İsm-i Hakîm'in bir cilvesi olan fiil-i tanzim ve nizam, ve İsm-i Adl ve Âdil'in bir cilvesi olan fiil-i tevzin ve mizan ve İsm-i Cemil ve Kerim'in bir cilvesi olan fiil-i tezyin ve ihsan ve İsm-i Rab ve Rahîm'in bir cilvesi olan fiil-i terbiye ve in'am; bu daire-i a'zam-ı âlemde, herbiri bir tek hakikat ve bir tek fiil olduklarından, bir tek zâtın vücub-u vücudunu ve vahdetini gösteriyorlar. Aynen öyle de: İsm-i Kuddüs'ün bir mazharı ve bir cilvesi olan fiil-i tanzif ve tathir dahi, o Zât-ı Vâcib-ül Vücud'un hem güneş gibi mevcudiyetini, hem gündüz gibi vahdaniyetini gösteriyorlar. Ve mezkûr tanzim, tevzin, tezyin, tanzif misillü o ef'al-i hakîmane, a'zamî dairede vahdet-i nev'iyeleri noktasında bir tek Sâni'-i Vâhid'i gösterdikleri gibi; esma-i hüsnanın ekserisinin, belki binbir esmanın herbirinin böyle birer cilve-i a'zamı, bu daire-i a'zamda vardır. Ve o cilveden gelen fiil, büyüklüğü nisbetinde vuzuh ve kat'iyetle Vâhid-i Ehad'i gösterir.

Evet herşeyi kanun ve nizamına itaat ettiren hikmet-i âmme ve herşeyi süslendirip yüzünü güldüren inayet-i şamile ve her şeyi sevindirip memnun eden rahmet-i vasia ve zîhayat her şeyi beslendirip lezzetlendiren rızık-ı umumî-i iaşe ve her şeyi umum eşyaya münasebettar ve müstefid ve bir derece mâlik eden hayat ve ihya gibi kâinatın yüzünü güldüren, ışıktandıran bedihî hakikatlar ve vahdanî fiiller; ziya güneşi gösterdiği gibi, birtek Zât-ı Hakîm, Kerim, Rahîm, Rezzak, Hayy ve Muhyî'yi bilbedahe gösteriyorlar. Eğer herbiri birer bürhan-ı bahir-i vahdaniyet olan o yüzer geniş fiillerden tek birisi Vâhid-i Ehad'e verilmezse, yüzer vecihte muhaller lâzım gelir. Meselâ: Onlardan değil hikmet, inayet, rahmet, iaşe, ihya gibi bedihî hakikatlar ve vahdanî deliller, belki yalnız tanzif fiili kâinat Hâlıkına verilmezse, o vakit ehl-i dalaletin o meslek-i küfrîsinde lâzım gelir ki: Ya tanzif ile alâkadar zerreden, sinekten tut tâ unsurlara, yıldızlara kadar bütün mahlukatın her biri koca kâinatın tezyinini ve tevzinini ve tanzimini ve tanzifini bilecek, düşünecek ve ona göre davranacak bir kabiliyette olacak.. veyahud Hâlık-ı Âlem'in sıfât-ı kudsiyesi kendisinde bulunacak.. veyahud bu kâinatın tezyinat ve tanzifatı ve vâridat ve masarîfının müvazenelerini tanzim etmek için, kâinat büyüklüğünde bir meclis-i meşveret bulundurulacak ve hadsiz zerrelere, sineklere, yıldızlara o meclisin âzaları olacak ve hâkeza.. bunlar gibi hurafeli, safsatalı yüzer muhaller bulunacak. Tâ ki, her tarafta görünen ve müşahede olunan umumî ve ihatalı ulvî tezyin ve tathir ve tanzif vücud bulabilsin. Bu ise bir muhal değil, belki yüzbin muhal ortaya girer. Evet eğer gündüzün ziyası ve zemindeki umum parlak şeylerde temessül eden hayalî güneşçikler Güneş'e verilmezse ve bir tek Güneş'in cilve-i in'ikasıdır denilmezse, o vakit zemin yüzünde parlayan bütün cam parçalarında ve su katrelerinde ve karın şişeciklerinde, belki havanın zerrelerinde birer hakikî Güneş bulunmak lâzım gelir. Tâ ki, o umumî ziya vücud bulabilsin.

İşte hikmet dahi bir ziyadır.. rahmet-i muhita bir ziyadır.. tezyin, tevzin, tanzim, tanzif muhit birer ziyadırlar ki, o Şems-i Ezelî'nin şualarıdır. İşte gel, bak; dalalet ve küfür nasıl hiç çıkılmaz bataklığa girer. Ve dalalettaki cehalet, ne

derece ahmakane olduğunu gör, "Elhamdülillahi alâ din-il İslâm ve kemal-il iman" de.

Evet kâinat sarayını tertemiz tutan bu ulvî, umumî tanzif; elbette İsm-i Kuddüs'ün cilvesi ve muktezasıdır. Evet nasilki bütün mahlukatın tesbihatları İsm-i Kuddüs'e bakar; öyle de bütün nezafetlerini de, Kuddüs ismi ister. (Haşiye) Nezafetin bu kudsî intisabındandır ki; **الْطَّافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ** hadîsi, nezafeti imanın nurundan saymış. **إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ** âyeti dahi, tahareti muhabbet-i İlahiyenin bir medarı göstermiş.

(Haşiye): *Kötü hasletler, bâtil itikadlar, günahlar, bid'alar; manevî kirlerden olduklarını unutmamalıyız.*

Otuzuncu Lem'anın İkinci Nüktesi

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

âyetinin bir nüktesi ve bir ism-i a'zam veyahud ism-i a'zamin altı nurundan bir nuru olan "Adl" isminin bir cilvesi, Birinci Nükte gibi Eskişehir Hapishanesinde uzaktan uzağa göründü. Onu yakınlaştırmak için yine temsil yoluyla deriz:

Şu kâinat öyle bir saraydır ki, o sarayda mütemadiyen tahrib ve tamir içinde çalkalanan bir şehir var.. ve o şehirde her vakit harb ve hicret içinde kaynayan bir memleket var.. ve o memlekette her zaman mevt ve hayat içinde yuvarlanan bir âlem var. Halbuki o sarayda, o şehirde, o memlekette, o âlemde o derece hayret-engiz bir müvazene, bir mizan, bir tevzin hükmediyor, bilbedahe isbat eder ki: Bu hadsiz mevcudatta olan tahavvülât ve vâridat ve masarîf; herbir anda umum kâinatı görür, nazar-ı teftişinden geçirir bir tek zâtın mizanıyla ölçülür, tartılır. Yoksa balıklardan bir balık bin yumurtacık ile ve nebatattan haşhaş gibi bir çiçek yirmi bin tohum ile ve sel gibi akan unsurların, inkılabların hücumuyla şiddetle müvazeneyi bozmaya çalışan ve istilâ etmek isteyen esbab başıboş olsalardı veyahud maksadsız serseri tesadüf ve mizansız kör kuvvete ve şuursuz zulmetli tabiata havale edilseydi, o müvazene-i eşya ve müvazene-i kâinat öyle bozulacaktı ki; bir senede, belki bir günde her ü merc olurdu. Yani: Deniz karmakarışık şeylerle dolacaktı, taaffün edecekti; hava, gazat-ı muzırira ile zehirlenecekti; zemin ise bir mezbele, bir mezbaha, bir bataklığa dönecekti. Dünya boğulacaktı.

İşte cesed-i hayvanînin hüceyratından ve kandaki küreyvat-ı hamra ve beyzadan ve zerratin tahavvülâtından ve cihazat-ı bedeniyenin tenasübünden tut, tâ denizlerin vâridat ve masarîfina.. tâ zemin altındaki çeşmelerin gelir ve

sarfıyatlarına.. tâ hayvanat ve nebatatın tevellüdat ve vefıyatlarına.. tâ güz ve baharın tahribat ve tamiratlarına.. tâ unsurların ve yıldızların hidemat ve harekâtlarına.. tâ mevt ve hayatın, ziya ve zulmetin ve hararet ve bürudetin değişmelerine ve dögüşmelerine ve çarpışmalarına kadar o derece hassas bir mizan ile ve o kadar ince bir ölçü ile tanzim edilir ve tartılır ki, akl-ı beşer hiçbir yerde hakikî olarak hiçbir israf, hiçbir abes görmediği gibi; hikmet-i insaniye dahi, herşeyde en mükemmel bir intizam, en güzel bir mevzuniyet görüyor ve gösteriyor. Belki, hikmet-i insaniye o intizam ve mevzuniyetin bir tezahürüdür, bir tercümanıdır.

İşte gel, Güneş ile muhtelif oniki seyyarenin müvazenelerine bak. Acaba bu müvazene, Güneş gibi, Adl ve Kadîr olan Zât-ı Zülcelal'i göstermiyor mu? Ve bilhassa seyyarattan olan gemimiz yani Küre-i Arz, bir senede yirmidört bin senelik bir dairede gezer, seyahat eder. Ve o hârîka sür'atiyle beraber zeminin yüzünde dizilmiş, istif edilmiş eşyayı dağıtmıyor, sarsmıyor, fezaya fırlatmıyor. Eğer sür'ati bir parça tezyid veya tenkis edilseydi, sekencesini havaya fırlatıp fezada dağıtacaktı. Ve bir dakika, belki bir saniye müvazenesini bozsa, dünyamızı bozacak; belki başkasıyla çarpışacak, bir kıyameti koparacak. Ve bilhassa zeminin yüzünde nebatî ve hayvanî dörtyüz bin taifenin tevellüdat ve vefıyatça ve iâşe ve yaşayışça rahîmane müvazeneleri; ziya güneşi gösterdiği gibi, bir tek Zât-ı Adl ü Rahîm'i gösteriyor. Ve bilhassa o hadsiz milletlerin hadsiz efradından bir tek ferdin âzası, cihazatı, duyguları o derece hassas bir mizanla birbiriyle münasebetdar ve müvazenedir ki; o tenasüb, o müvazene, bedahet derecesinde bir Sâni'-i Adl ü Hakîm'i gösteriyor. Ve bilhassa her ferd-i hayvanînin bedenindeki hüceyratın ve kan mecralarının ve kandaki küreyvatın ve o küreyvattaki zerrelere o derece ince ve hassas ve hârîka müvazeneleri var, bilbedahe isbat eder ki: Herşeyin dizgini elinde ve herşeyin anahtarı yanında ve birşey birşeye mani olmuyor.. umum eşyayı bir tek şey gibi kolayca idare eden bir tek Hâlık-ı Adl ü Hakîm'in mizaniyla, kanunuyla, nizamiyla terbiye ve idare oluyor. Haşrin mahkeme-i kübrasında mizan-ı azîm-i adaletinde cinn ve insin müvazene-i a'mallerini istib'ad edip inanmayan, bu dünyada gözüyle gördüğü bu müvazene-i ekbere dikkat etse, elbette istib'adı kalmaz.

Ey israflı, iktisadsız.. ey zulümlü, adaletsiz.. ey kirli, nezafetsiz bedbaht insan! Bütün kâinatın ve bütün mevcudatın düstur-u hareketi olan iktisad ve nezafet ve adaleti yapmadığından, umum mevcudata muhalefetinle, manen onların nefretlerine ve hiddetlerine mazhar oluyorsun. Neye dayanıyorsun ki; umum mevcudatı zulmünle, mizansızlığıyla, israfınla, nezafetsizliğiyle kızdırıyorsun? Evet İsm-i Hakîm'in cilve-i a'zamından olan hikmet-i âmme-i kâinat, iktisad ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor; iktisadı emrediyor. Ve İsm-i Adl'in cilve-i a'zamından gelen kâinatdaki adalet-i tâmme, umum eşyanın müvazenelerini idare ediyor ve beşere de adaleti emrediyor. Sure-i Rahman'da

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ * أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ * وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ

âyetindeki dört merteye, dört nevi mizana işaret eden dört defa "mizan" zikretmesi, kâinatta mizanın derece-i azametini ve fevkalâde pek büyük ehemmiyetini gösteriyor. Evet hiçbir şeyde israf olmadığı gibi, hiçbir şeyde de hakikî zulüm ve mizansızlık yoktur. Ve İsm-i Kuddüs'ün cilve-i a'zamından gelen tanzif ve nezafet, bütün kâinatın mevcudatını temizliyor, güzelleştiriyor. Beşerin bulaşık eli karışmamak şartıyla, hiçbir şeyde hakikî nezafetsizlik ve çirkinlik görünmüyor.

İşte hakaik-i Kur'aniyeden ve desatir-i İslâmiyeden olan "adalet, iktisad, nezafet" hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla. Ve ahkâm-ı Kur'aniye ne derece kâinatla alâkadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu ve o hakaikı bozmak, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi mümkün olmadığını bil!. Ve bu üç ziya-yı a'zam gibi; rahmet, inayet, hafiziyet misillü yüzer ihatalı hakikatlar haşri, âhireti iktiza ve istilzam ettikleri halde, hiç mümkün müdür ki: Kâinatta ve umum mevcudatta hükümferma olan rahmet, inayet, adalet, hikmet, iktisad ve nezafet gibi pek kuvvetli ihatalı hakikatlar; haşrin ademiyle ve âhiretin gelmemesiyle merhametsizliğe, zulme, hikmetsizliğe, israfa, nezafetsizliğe, abesiyete inkılab etsinler? Hâşâ, yüzbin defa hâşâ! Bir sineğin hakk-ı hayatını rahîmane muhafaza eden bir rahmet, bir hikmet; acaba haşri getirmemekle umum zîşuurların hadsiz hukuk-u hayatlarını ve nihayetsiz mevcudatın nihayetsiz hukuklarını zayi' eder mi? Ve tabiri caiz ise, rahmet ve şefkate ve adalet ve hikmette hadsiz hassasiyet ve dikkat gösteren bir haşmet-i rububiyet; ve kemalâtını göstermek ve kendini tanıttırmak ve sevdirmek için bu kâinatı hadsiz hârika san'atlarıyla, nimetleriyle süslendiren bir saltanat-ı uluhiyet, böyle hem umum kemalâtını, hem bütün mahlukatını hiçe indiren ve inkâr ettiren haşirsizliğe müsaade eder mi? Hâşâ! Böyle bir Cemal-i Mutlak, böyle bir kubh-u mutlaka bilbedahe müsaade etmez. Evet âhireti inkâr etmek isteyen adam, evvelce bütün dünyayı bütün hakaikıyla inkâr etmeli. Yoksa, dünya bütün hakaikıyla, yüzbin lisanla onu tekzip ederek bu yalanında yüzbin derece yalancılığını isbat edecek. Onuncu Söz kat'î delillerle isbat etmiştir ki; âhiretin vücudu, dünyanın vücudu kadar kat'î ve şübhesizdir.

* * *

İsm-i A'zam'ın altı nurundan üçüncü nuruna işaret eden

Üçüncü Nükte

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ

âyetinin bir nüktesi ve bir İsm-i A'zam veya İsm-i A'zam'ın altı nurundan bir nuru olan "İsm-i Hakem" in bir cilvesi Ramazan-ı Şerifte görüldü. Ona yalnız bir işaret olarak "Beş Nokta" dan ibaret Üçüncü Nükte acele olarak yazıldı; müsvedde halinde kaldı.

Üçüncü Nükte'nin Birinci Noktası: Onuncu Söz'de işaret edildiği gibi: İsm-i Hakem'in tecelli-i a'zamı şu kâinatı öyle bir kitab hükmüne getirmiş ki, her sahifesinde yüzer kitab yazılmış.. ve her satırında yüzer sahife dercedilmiş.. ve her kelimesinde yüzer satır mevcuttur.. ve her harfinde yüzer kelime var.. ve her noktasında kitabın muhtasar bir fihristeciği bulunur bir tarza getirmiştir. O kitabın sahifeleri, satırları, tâ noktalarına kadar yüzer cihette nakkaşını, kâtibini öyle vuzuhla gösteriyor ki; o kitab-ı kâinatın müşahedesi, kendi vücudundan yüz derece daha ziyade kâtibinin vücudunu ve vahdetini isbat eder. Çünkü bir harf, kendi vücudunu bir harf kadar ifade ettiği halde; kâtibini bir satır kadar ifade ediyor. Evet bu kitab-ı kebirin bir sahifesi, zemin yüzüdür. O sahifede nebatat, hayvanat taifeleri adedince kitaplar, birbiri içinde, beraber, bir vakitte, yanlızsız, gayet mükemmel bir surette bahar mevsiminde yazıldığı gözle görünüyor. Bu sahifenin bir satırı, bir bahçedir. O bahçede bulunan çiçekler, ağaçlar, nebatlar adedince manzum kasideler; beraber, birbiri içinde, yanlızsız yazıldığını gözümüzle görüyoruz. O satırın bir kelimesi çiçek açmış, meyve vermek üzere yaprağını vermiş bir ağaçtır. İşte bu kelime; muntazam, mevzun, süslü yaprak, çiçek ve meyveleri adedince Hakem-i Zülcelal'in medh ü senasına dair manidar fıkralardır. Güya çiçek açmış her ağaç gibi, o ağaç dahi nakkaşının medîhelerini teganni eden manzum bir kasidedir.

Hem güya Hakem-i Zülcelal, zeminin meşherinde teşhir ettiği antika ve acib eserlerine binler gözle bakmak istiyor.

Hem güya o Sultan-ı Ezeli'nin o ağaca verdiği murassa' hediye ve nişanları ve formaları, hususî bayramı ve resm-i küşadı olan baharda padişahın nazarına arz etmek için öyle müzeyyen, mevzun, muntazam, manidar bir şekil almış ve öyle hikmetli bir şekil verilmiştir ki; herbir çiçeğinde, herbir meyvesinde birbiri içinde çok vecihler ve delillerle nakkaşının vücuduna ve esmasına şahadet ederler. Meselâ: Herbir çiçekte, herbir meyvede bir mizan var. Ve o mizan, bir intizam içinde.. ve o intizam, tazelenen bir tanzim ve tevzin içinde.. ve o tevzin ve tanzim, bir zînet ve san'at içinde.. ve o zînet ve san'at, manidar kokular ve hikmetli tatlar içinde bulunduğu; herbir çiçek, o ağacın çiçekleri adedince Hakem-i Zülcelal'e işaretler ediyor. Ve bu bir kelime olan bu ağaçta, bir harf hükmünde olan bir meyvede bulunan bir çekirdek noktası, bütün ağacın fihristesini, programını taşıyan küçük bir sandukçadır. Ve hâkeza.. buna kıyasen kâinat kitabının bütün satırları, sahifeleri böyle İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilvesiyle yalnız herbir sahifesi değil, belki herbir satırı ve herbir kelimesi ve herbir harfî ve herbir noktası, birer mu'cize hükmüne getirilmiştir ki; bütün esbab toplansa, bir noktasının nazirini getiremezler, muaraza edemezler. Evet bu Kur'an-ı Azîm-i Kâinat'ın herbir âyet-i tekviniyesi, o âyetin noktaları ve hurufu adedince mu'cizeler gösterdiklerinden, elbette serseri tesadüf, kör kuvvet, gayesiz, mizansız, şuursuz tabiat hiçbir cihetle o hakîmane, basîrane olan has mizana ve gayet ince intizama karışamazlar. Eğer

karışsaydılar, elbette karışık eseri görünecekti. Halbuki hiçbir cihette intizamsızlık müşahede olunmuyor.

Üçüncü Nükte'nin İkinci Noktası: "İki Mes'ele"dir.

Birinci Mes'ele: Onuncu Söz'de beyan edildiği gibi.. nihayet kemalde bir cemal ve nihayet cemalde bir kemal, elbette kendini görmek ve göstermek, teşhir etmek istemesi; en esaslı bir kaidedir. İşte bu esaslı düstur-u umumîye binaendir ki; bu kitab-ı kebir-i kâinatın Nakkaş-ı Ezelî'si, bu kâinatla ve bu kâinatın herbir sahifesiyle ve herbir satırıyla, hattâ harfleri ve noktalarıyla kendini tanıttırmak ve kemalâtını bildirmek ve cemalini göstermek ve kendisini sevdirmek için en cüz'îden en küllîye kadar herbir mevcudun müteaddid lisanlarıyla cemal-i kemalini ve kemal-i cemalini tanıttırıyor ve sevdiriyor.

İşte ey gafil insan! Bu Hâkim-i Hakem-i Hakîm-i Zülcelali Velcemal, sana karşı kendisini herbir mahlukuyla böyle hadsiz ve parlak tarzlarda tanıttırmak ve sevdirmek istediği halde, sen onun tanıttırmasına karşı imanla tanımazsan ve onun sevdirmesine mukabil ubudiyetinle kendini ona sevdirmezsen ne derece hadsiz muzaaf bir cehalet, bir hasaret olduğunu bil, ayıl!..

İkinci Noktanın İkinci Mes'ele: Bu kâinatın Sâni'-i Kadîr ve Hakîm'inin mülkünde iştirak yeri yoktur. Çünkü herşeyde nihayet derecede intizam bulunduğundan, şirki kabul edemez. Çünkü müteaddid eller bir işe karışırsa, o iş karışır. Bir memlekette iki padişah, bir şehirde iki vali, bir köyde iki müdür bulunsa; o memleket, o şehir, o köyün her işinde bir karışıklık başlayacağı gibi.. en edna bir vazifedar adam, o vazifesine başkasının müdahalesini kabul etmemesi gösteriyor ki; hâkimiyetin en esaslı hassası, elbette istiklal ve infiraddır. Demek intizam vahdeti ve hâkimiyet infiradı iktiza eder. Madem hâkimiyetin bir muvakkat gölgesi, muavenete muhtaç ve âciz insanlarda böyle müdahaleyi reddederse elbette derece-i rububiyette hakikî bir hâkimiyet-i mutlaka, bir Kadîr-i Mutlak'ta bütün şiddetiyle müdahaleyi reddetmek gerektir. Eğer zerre kadar müdahale olsaydı, intizam bozulacaktı. Halbuki bu kâinat öyle bir tarzda yaratılmış ki; bir çekirdeği halketmek için, bir ağacı halkedebilir bir kudret lâzımdır. Ve bir ağacı halketmek için de kâinatı halkedebilir bir kudret gerektir. Ve kâinat içinde parmak karıştıran bir şerik bulunsa, en küçük bir çekirdekte de hissedar olmak lâzım gelir. Çünkü o, onun nümunesidir. O halde, koca kâinatta yerleşmeyen iki rububiyet, bir çekirdekte, belki bir zerrede yerleşmek lâzım gelir. Bu ise, muhalatın ve bâtil hayalatın en manasız ve en uzak bir muhalidir. Koca kâinatın umum ahval ve keyfiyatını mizan-ı adlinde ve nizam-ı hikmetinde tutan bir Kadîr-i Mutlak'ın aczini, hattâ bir çekirdekte dahi iktiza eden şirk ve küfür ne kadar hadsiz derecede muzaaf bir hilaf, bir hata, bir yalan olduğunu.. ve tevhid ne derece hadsiz muzaaf bir derecede hak ve hakikat ve doğru olduğunu bil, "Elhamdülillahi ale-l iman" de!..

Üçüncü Nokta:Sâni'-i Kadîr, İsm-i Hakem ve Hakîm'iyile bu âlem içinde binler muntazam âlemleri dercetmiştir. O âlemler içinde en ziyade kâinattaki hikmetlere medar ve mazhar olan insanı, bir merkez, bir medar hükmünde yaratmış. Ve o kâinat dairesinin en mühim hikmetleri ve faideleri, insana bakıyor. Ve insan dairesi içinde dahi, rızkı bir merkez hükmüne getirmiş. Âlem-i insanîde ekser hikmetler, maslahatlar; o rızka bakar ve onunla tezahür eder. Ve insanda şuur ve rızıkta zevk vasıtasıyla İsm-i Hakîm'in cilvesi parlak bir surette görünüyor. Ve şuur-u insanî vasıtasıyla keşfolunan yüzer fenlerden herbir fen, Hakem isminin, bir nevide bir cilvesini tarif ediyor. Meselâ Tıb Fenninden sual olsa: "Bu kâinat nedir?" Elbette diyecek ki: "Gayet muntazam ve mükemmel bir eczahane-i kübradır. İçinde herbir ilâç güzelce ihzar ve istif edilmiştir." Fenn-i Kimya'dan sorulsa: "Bu Küre-i Arz nedir?" Diyecek: "Gayet muntazam ve mükemmel bir kimyahanedir." Fenn-i Makine diyecek: "Hiçbir kusuru olmayan gayet mükemmel bir fabrikadır." Fenn-i Ziraat diyecek: "Nihayet derecede mahsuldar, her nevi hububu vaktinde yetiştiren muntazam bir tarladır ve mükemmel bir bahçedir." Fenn-i Ticaret diyecek: "Gayet muntazam bir sergi ve çok intizamlı bir pazar ve malları çok san'atlı bir dükkândır." Fenn-i İaşe diyecek: "Gayet muntazam, bütün erzakın enva'ını câmi' bir anbardır." Fenn-i Rızık diyecek: "Yüzbinler leziz taamlar beraber kemal-i intizam ile içinde pişirilen bir matbah-ı Rabbanî ve bir kazan-ı Rahmanîdir." Fenn-i Askeriye diyecek ki: "Arz bir ordugâhtır. Her bahar mevsiminde yeni taht-ı silâha alınmış ve zemin yüzünde çadırları kurulmuş dörtyüz bin muhtelif milletler o orduda bulunduğu halde; ayrı ayrı erzakları, ayrı ayrı libasları, silâhları, ayrı ayrı talimatları, terhisatları kemal-i intizamla hiçbirini unutmuyarak ve şaşırılmayarak, birtek Kumandan-ı A'zam'ın emriyle, kuvvetiyle, merhametiyle, hazinesiyle gayet muntazam yapıлып, idare ediliyor." Ve Fenn-i Elektrik'ten sorulsa, elbette diyecek: "Bu muhteşem saray-ı kâinatın damı, gayet intizamlı, mizanlı hadsiz elektrik lâmbalarıyla tezyin edilmiştir. Fakat o kadar hârika bir intizam ve mizan iledir ki: Başta Güneş olarak Küre-i Arz'dan bin defa büyük o semavî lâmbalar, mütemadiyen yandıkları halde müvazenelerini bozmuyorlar, patlak vermiyorlar, yangın çıkarmıyorlar. Sarfîyatları hadsiz olduğu halde, vâridatları ve gazyağları ve madde-i iştialleri nereden geliyor? Neden tükenmiyor? Neden yanmak müvazenesi bozulmuyor?.. Küçük bir lâmba dahi muntazam bakılmazsa, söner. Kozmoğrafyaca Küre-i Arz'dan bir milyondan ziyade büyük ve bir milyon seneden ziyade yaşayan Güneş'i (Haşiye) kömürsüz, yağsız yandıran; söndürmeyen Hakîm-i Zülcelal'in hikmetine, kudretine bak. "Sübhanallah" de. Güneş'in müddet-i ömründe geçen dakikalarının âşirâtı adedince "Mâşâallah, Bârekâllah, Lâilâhe İllâ Hu" söyle. Demek bu semavî lâmbalarda gayet hârika bir intizam var ve onlara çok dikkatle bakılıyor. Güya o pek büyük ve pekçok kitle-i nariyelerin ve gayet çok kanadil-i nuriyelerin buhar kazanı ise, harareti tükenmez bir Cehennem'dir ki, onlara nursuz hararet veriyor. Ve o elektrik lâmbalarının makinesi ve merkezî fabrikası, daimî bir Cennet'tir ki, onlara nur ve ışık veriyor. İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilve-i a'zamıyla, intizamla yanmakları devam ediyor. Ve hâkeza... Bunlara kıyasen yüzer fennin herbirisinin kat'î şهادetiyle, noksansız bir intizam-ı ekmel içinde hadsiz hikmetler, maslahatlarla bu kâinat tezyin edilmiştir. Ve o

hârika ve ihatalı hikmetle, mecmu-u kâinata verdiği intizam ve hikmetleri, en küçük bir zîhayat ve bir çekirdekte küçük bir mikyasta dercetmiştir. Ve malûm ve bedihîdir ki; intizam ile gayeleri

(Haşiye): Acaba dünya sarayını ısıdıran Güneş sobasına veyahud lâmbasına ne kadar odun ve kömür ve gazyağı lâzım olduğu hesabedilsin. Her gün yanması için -Kozmoğrafya'nın sözüne bakılsa- bir milyon Küre-i Arz kadar odun yığınları ve binler denizler kadar gazyağı gerektir. Şimdi düşün; onu odunsuz, gazsız daimî ışıklandıran Kadîr-i Zülcelal'in haşmetine, hikmetine, kudretine Güneş'in zerrelere adedince "Sübhanallah, Mâşâallah, Bârekâllah" de.

ve hikmetleri ve faideleri takib etmek; ihtiyar ile, irade ile, kasd ile, meşiet ile olabilir; başka olamaz. İhtiyarsız, iradesiz, kasıdsız, şuursuz esbab ve tabiatın işi olmadığı gibi, müdahaleleri dahi olamaz. Demek bu kâinatın bütün mevcudatındaki hadsiz intizam ve hikmetleriyle iktiza ettikleri ve gösterdikleri bir Fâil-i Muhtar'ı, bir Sâni'-i Hakîm'i bilmemek veya inkâr etmek, ne kadar acib bir cehalet ve divanelik olduğu tarif edilmez. Evet dünyada en ziyade hayret edilecek birşey varsa, o da bu inkârdır. Çünkü kâinatın mevcudatındaki hadsiz intizam ve hikmetleriyle, vücud ve vahdetine şahidler bulunduğu halde; onu görmemek, bilmemek, ne derece körlük ve cehalet olduğunu, en kör cahil de anlar. Hattâ diyebilirim ki; ehl-i küfrün içinde, kâinatın vücudunu inkâr ettiklerinden ahmak zannedilen Sofestaîler, en akıllılarıdır. Çünkü kâinatın vücudunu kabul etmekle Allah'a ve Hâlıkına inanmamak kabil ve mümkün olmadığından, kâinatı inkâra başladılar. Kendilerini de inkâr ettiler. "Hiçbir şey yok" diyerek akıldan istifa ederek, akıl perdesi altında sair münkirlerin hadsiz akılsızlıklarından kurtulup, bir derece akla yanaştılar.

Dördüncü Nokta: Onuncu Söz'de işaret edildiği gibi: Bir Sâni'-i Hakîm ve gayet hikmetli bir usta, bir sarayın herbir taşında yüzer hikmeti hassasiyetle takib etse, sonra o saraya dam yapmayıp boşboşuna harab olmasıyla takib ettiği hadsiz hikmetleri zayi' etmesini hiçbir zîşuur kabul etmediği.. ve bir Hakîm-i Mutlak, kemal-i hikmetinden bir dirhem kadar bir çekirdekten yüzer batman faideleri, gayeleri, hikmetleri dikkatle takib ettiği halde; dağ gibi koca ağaca bir dirhem kadar bir tek faide, bir tek küçük gaye, bir tek meyve vermek için o koca ağacın pek çok masarısını yapmakla, kendi hikmetine bütün bütün zıd ve muhalif olarak müsrifane bir sefahet irtikâb etmesi hiçbir cihetle imkânı olmadığı gibi; aynen öyle de; bu kâinat sarayının herbir mevcudatına yüzer hikmet takan ve yüzer vazife ile teşhiz eden, hattâ herbir ağaca meyveleri adedince hikmetler ve çiçekleri adedince vazifeler veren bir Sâni'-i Hakîm, kıyameti getirmemekle ve haşri yapmamakla, bütün hadd ü hesaba gelmeyen hikmetleri ve nihayetsiz vazifeleri manasız, abes,

boş, faidesiz zayi' etmesi, o Kadîr-i Mutlak'ın kemal-i kudretine acz-i mutlak verdiği gibi; o Hakîm-i Mutlak'ın kemal-i hikmetine hadsiz abesiyet ve faidesizliği ve o Rahîm-i Mutlak'ın cemal-i rahmetine nihayetsiz çirkinliği ve o Âdil-i Mutlak'ın kemal-i adaletine nihayetsiz zulmü vermek demektir. Âdeta kâinatta herkese görünen hikmet, rahmet, adaleti inkâr etmektir. Bu ise, en acib bir muhaldır ki; hadsiz bâtil şeyler, içinde bulunur. Ehl-i dalalet gelsin, baksın; gireceği ve düşündüğü kendi kabri gibi, kendi dalaletinde ne derece dehşetli bir zulmet, bir karanlık ve yılanların, akreplerin yuvası bir kuyu olduğunu görsün. Ve âhirete iman ise, Cennet gibi güzel ve nuranî bir yol olduğunu bilsin, imana girsin.

Beşinci Nokta:"İki Mes'ele"dir.

Birinci Mes'ele: Sâni'-i Zülcelal, İsm-i Hakîm'in muktezasıyla, herşeyde en hafif sureti, en kısa yolu, en kolay tarzı, en faideli şekli ehemmiyetle takib ettiği gösteriyor ki; israf, abesiyet, faidesizlik, fitratta yoktur. İsrâf ise, İsm-i Hakîm'in zıddı olduğu gibi; iktisad, onun lâzımıdır ve düstur-u esasıdır.

Ey iktisadsız israflı insan! Bütün kâinatın en esaslı düsturu olan iktisadı yapmadığından, ne kadar hilaf-ı hakikat hareket ettiğini bil! **كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا** âyeti; ne kadar esaslı, geniş bir düsturu ders verdiğini anla!..

İkinci Mes'ele: İsm-i Hakem ve Hakîm, bedahet derecesinde Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın risaletine delalet ve istilzam ediyor denilebilir. Evet madem gayet manidar bir kitab, onu ders verecek bir muallim ister. Ve gayet güzel bir cemal, kendini göreceğ ve göstereceğ bir âyine iktiza eder. Ve gayet kemalde bir san'at, teşhirci bir dellâl ister. Elbette herbir harfinde yüzer manalar, hikmetler bulunan bu kitab-ı kebir-i kâinatın muhatabı olan nev-i insan içinde elbette bir rehber-i ekmel, bir muallim-i ekber bulunacak. Tâ ki, o kitabda bulunan kudsî ve hakikî hikmetleri ders vereceğ.. belki kâinattaki hikmetlerin vücudunu bildireceğ.. belki kâinatın hilkatindeki makasıd-ı Rabbaniyenin zuhuruna, belki husulüne vesile olacak.. ve umum kâinatta Hâlık tarafından gayet ehemmiyetle izharını irade ettiği kemal-i san'atını, cemal-i esmasını bildireceğ, âyinedarlık edecek.. ve o Hâlık, bütün mevcudatla kendini sevdirmek ve zîşuur mahluklarından mukabele istediğinden, o zîşuurların namına birisi o geniş tezahürat-ı rububiyete karşı geniş bir ubudiyet ile mukabele edip, berr ve bahri cezbeye getireceğ, Semavat ve Arz'ı çınlatacak bir velvele-i teşhir ve takdis ile, o zîşuurların nazarını, o san'atların Sâni'ine çevireceğ.. ve kudsî dersler ve talimatla bütün ehl-i aklın kulaklarını kendine çevireceğ bir Kur'an-ı Azîmüşşan'la, o Sâni'-i Hakem-i Hakîm'in makasıd-ı İlahiyesini en güzel bir surette göstereceğ.. ve bütün hikmetlerinin tezahürüne ve tezahürat-ı cemaliye ve celaliyesine karşı en ekmel bir mukabele edecek bir zât, Güneş'in vücudu gibi bu kâinata lâzımdır, zarurîdir. Ve öyle eden ve en ekmel bir surette o vazifeleri yapan, bilmüşahede Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'dır. Öyle ise; Güneş ziyayı, ziya gündüzü istilzam ettiği derecede; kâinattaki hikmetler, risalet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) istilzam eder.

Evet nasıllı İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilve-i a'zamı ile, a'zamî derecede risalet-i Ahmediyeyi iktiza ediyor; öyle de esma-i hüsnadan Allah, Rahman, Rahîm, Vedud, Mün'im, Kerim, Cemil, Rab gibi çok isimlerin herbiri, kâinata görünen bir cilve-i a'zamla, a'zamî derecede ve mertebe-i kat'iyyette risalet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) istilzam ederler.

Meselâ: İsm-i Rahman'ın cilvesi olan rahmet-i vasia, o Rahmeten lil-âlemîn ile tezahür eder. Ve İsm-i Vedud'un cilvesi olan tahabbüb-ü İlahî ve taarrüf-ü Rabbanî, o Habib-i Rabb-ül Âlemîn ile netice verir, mukabele görür. Ve İsm-i Cemil'in bir cilvesi olan bütün cemaller; yani cemal-i zât, cemal-i esma, cemal-i san'at, cemal-i masnuat dahi, o âyine-i Ahmediyede görülür, gösterilir. Ve haşmet-i rububiyet ve saltanat-ı uluhiyetin cilveleri dahi, o dellâl-ı saltanat-ı rububiyet olan Zât-ı Ahmediyenin risaletiyle bilinir, görünür, anlaşılır, tasdik edilir. Ve hâkeza... Bu misaller gibi ekser esma-i hüsnanın herbiri, risalet-i Ahmediyeye birer parlak bürhandır.

Elhasıl: Madem kâinat mevcuddur ve inkâr edilmiyor; elbette kâinatın renkleri, zînetleri, ışıkları, ziyaları, san'atları, hayatları, rabıtalrı hükmünde olan hikmet, inayet, rahmet, cemal, nizam, mizan, zînet gibi meşhud hakikatlar, hiçbir cihetle inkâr edilmez. Madem bu sıfatların, fiillerin inkârı mümkün değildir; elbette o sıfatların mevsufu ve o fiillerin fâili ve o ziyaların güneşi olan Zât-ı Vâcib-ül Vücut, Hakîm, Kerim, Rahîm, Cemil, Hakem, Adl dahi hiçbir cihetle inkâr edilmez ve inkârı kabil olmaz. Ve elbette o sıfatların ve o fiillerin medar-ı zuhurları, belki medar-ı kemalleri, belki medar-ı tahakkukları olan rehber-i ekber, muallim-i ekmel ve dellâl-ı a'zam ve tılsım-ı kâinatın keşşafi ve âyine-i Samedanî ve Habib-i Rahmanî olan Muhammed Aleyhissalâtu Vesselâm'ın risaleti hiçbir cihetle inkâr edilmez. Âlem-i hakikatın ve hakikat-ı kâinatın ziyaları gibi, bunun risaleti dahi kâinatın en parlak bir ziyasıdır.

عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِعَدَدِ عَاشِرَاتِ الْأَيَّامِ وَدَرَّاتِ الْأَنَامِ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

* * *

Otuzuncu Lem'anın Dördüncü Nüktesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

âyetinin bir nüktesi ve Vâhid ve Ehad isimlerini tazammun eden bir ism-i a'zam veya ism-i a'zamın altı nurundan bir nuru olan "Ferd" isminin bir cilvesi, Şevval-i Şerif'te Eskişehir Hapishanesi'nde bana görüldü. O cilve-i a'zamın tafsilâtını Risale-i Nur'a havale edip, burada muhtasar "Yedi İşaret"le, İsm-i Ferd'in tecelli-i a'zamıyla gösterdiği tevhid-i hakikîyi, gayet muhtasar beyan edeceğiz.

Birinci İşaret:Ferd ism-i a'zamı, a'zamî bir tecelli ile kâinatın heyet-i mecmuasına ve herbir nev'ine ve herbir ferdine birer sikke-i tevhid, birer hâtem-i vahdaniyet koyduğunu, Yirmiikinci Söz ile Otuzüçüncü Mektub tafsilen göstermişlerdir. Burada yalnız üç sikkeye işaret edeceğiz.

Birinci Sikke: Ferdiyet cilvesi, kâinat yüzünde öyle bir sikke-i vahdet koymuştur ki, kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirmiştir. Bütün kâinata tasarruf edemeyen bir zât, hiçbir cüz'üne hakikî mâlik olamaz. O sikke de şudur: Kâinatın mevcudatı, enva'ları, en muntazam bir fabrika çarkları gibi birbirine muavenet eder; birbirinin vazifesini tekmile çalışır. Öyle bir tesanüd, öyle birbirine muavenet, öyle birbirinin sualine cevap vermek ve birbirinin imdadına koşmak ve birbirine sarılmak, birbiri içine girmek suretiyle öyle bir vahdet-i vücud teşkil ediyorlar ki; bir insanın cesedindeki unsurlar gibi, birbirinden kabil-i tefrik olmaz. Bir unsurun dizginini tutan, umumun dizginlerini tutamazsa, o tek unsurun dizginini zabtedemez.

İşte kâinatın sîmasındaki bu teavün, tesanüd, tecavüb, teanuk; pek parlak bir sikke-i kübra-yı vahdettir.

İkinci Sikke: Zeminin yüzünde ve bahar sîmasında öyle bir parlak hâtem-i ehadiyet ve sikke-i vahdaniyet İsm-i Ferd'in cilvesiyle görünüyor ki, Küre-i Arz'ın yüzünde bütün zîhayatı bütün efradıyla ve ahval ve şununatıyla idare etmeyen ve umumunu birden görmeyen ve bilmeyen ve icad etmeyen bir zât, icad cihetinde hiçbir şeye karışmadığını isbat ediyor. O sikke de şudur: Zeminin yüzünde madeni maddelerin, unsurların ve camidat mahlukatın gayet muntazam, fakat gizli sikkelerinden kat'-ı nazar; yalnız ikiyüzbin hayvanat taifelerinin ve ikiyüzbin nebatat enva'nının atkı ipleriyle dokunan nakışlı şu sikkeye bak ki: Birden bahar mevsiminde, zeminin yüzünde, birbiri içinde, beraber, ayrı ayrı şekilleri, ayrı ayrı hizmetleri, ayrı ayrı rızıkları, ayrı ayrı cihazatları; hiçbirini şaşırmayarak, yanlış etmeyerek, nihayet karışıklık içinde nihayet derecede temyiz ve tefrik ile, gayet hassas bir mizanla herbir şeye lâzım olan herşeyleri külfetsiz tam vaktinde

umulmadığı yerden verildiğini gözümüzle gördüğümüzden, zeminin sîmasında o keyfiyet, o tedbir, o idare öyle bir hâtem-i vahdaniyet ve öyle bir sikke-i ehadiyettir ki; bütün o mevcudatı birden, hiçten icad edip beraber idare etmeyen bir zât; rububiyet ve icad cihetiyle hiçbir şeye karışamaz. Çünkü karışmış olsa, o hadsiz geniş müvazene-i idare bozulacak. Fakat insanların o kavanin-i rububiyetin hüsn-ü cereyanlarına yine emr-i İlahî ile surî bir hizmeti var.

Üçüncü Sikke: İnsanın yüzünde.. belki, insanın yüzü öyle bir sikke-i ehadiyettir ki, Âdem zamanından tâ kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün efrad-ı insaniye birden nazar-ı mütalaasında bulunmayan ve herbirine karşı o tek yüzde birer alâmet-i farika koymayan ve o küçük yüzde hadsiz alâmet-i farika bırakmayan bir sebep, bir tek insanın yüzündeki hâtem-i vahdaniyete icad cihetiyle el uzatamaz. Evet insanın yüzüne o sikkeyi koyan zât, elbette bütün efrad-ı insaniye nazar-ı şuhudunda ve daire-i ilmindedir ki, herbir insanın sîması göz, kulak, ağız gibi âza-yı esasîde birbirine benzediği halde, birer alâmet-i farika ile, hiçbirisine tamam benzemez. Nasılki o sîmada göz, kulak gibi âzaların umum efradında birbirine benzediği, o nev-i insanın Sâni bir, vâhid olduğuna şahadet eden bir sikke-i tevhiddir; öyle de: Hukuk-u insaniyenin muhafazası için sair enva'nın fevkinde olarak, o sîmalarda birbirine iltibas olmamak ve birbirinden tefriki için, hikmetli pek çok alâmet-i farika ile iftirakları, o Sâni-i Vâhid'in iradesini, ihtiyarını ve meşietini göstermekle beraber, ayrı ve çok dakik bir sikke-i ehadiyet oluyor ki; bütün insanları, hayvanları, belki kâinatı halketmeyen bir zât, bir sebep o sikkeyi koyamaz.

İkinci İşaret:Kâinatın âlemleri, enva'ları ve unsurları öyle birbiri içine girift olarak girmiştir ki, kâinatın heyet-i mecmuasına mâlik olmayan bir sebep, hiçbir nev'ine, hiçbir unsuruna hakikî tasarruf edemez. Âdeta İsm-i Ferd'in cilve-i vahdeti, bütün kâinatı bir vahdet içine almış; herşey o vahdeti ilân ediyor. Meselâ: Bu kâinatın lâmbası olan Güneş'in bir olması, umum kâinat birinin olmasına işaret ettiği gibi; zîhayatların çevik ve çalak hizmetçileri olan hava unsuru bir olması.. ve açılırları olan ateş bir olması.. ve zemin bahçesini sulayan bulut süngeri bir olması.. ve umum zîhayatın imdadına yetişen yağmur bir olması ve her yere yetişmesi.. ve ekser hayvanat ve nebatat taifelerinin herbirisi umum zemin yüzünde serbest yayılmaları, vahdet-i nev'iyeleri ve meskenleri bir bulunması; gayet kat'î bir surette işaretler, şahadetlerdir ki: Meskenleri ile beraber umum o mevcudat, bir tek zâtın malı olduğuna delalet ederler.

İşte buna kıyasen, bütün kâinatın böyle birbirine girift olan enva'ları mecmu kâinatı öyle bir küll hükmüne getirmiştir ki, icad cihetiyle tecezzi kabul etmez. Umum kâinata hükmü geçmeyen bir sebep, rububiyet cihetiyle ve icad keyfiyetiyle hiçbir şeye hükmedemez ve bir tek zerreye rububiyetini dinlettiremez.

Üçüncü İşaret:İsm-i Ferd'in tecelli-i a'zamıyla kâinatı birbiri içinde hadsiz mektubat-ı Samedaniye hükmüne getirip, her mektubda hadsiz hâtem-i vahdaniyet

ve pek çok mühr-ü ehadiyet basılmış gibi, herbir mektubun kelimatı adedince ehadiyet mühürlerini taşıyor ve o mühürlerin adedince kâtibini gösteriyor. Evet herbir çiçek, herbir meyve, herbir ot, hattâ herbir hayvan, herbir ağaç birer mühr-ü ehadiyet ve birer sikke-i Samediyet olduklarını ve buldukları mekân ise bir mektub suretini alması cihetiyle herbiri bir imza şeklini alır; o mekânın kâtibini gösteriyor. Meselâ: Bir bahçede bir sarı çiçek, o bahçe nakkaşının bir mührü hükmündedir. O çiçek mührü kimin ise, bütün zemin yüzündeki o nevi çiçekler, o zâtın kelimeleri hükmünde olduğuna ve o bahçe dahi onun yazısı olduğuna, açık bir surette delalet ediyor. Demek oluyor ki; herbir şey, umum eşyayı Hâlıkına isnad edip, a'zamî bir tevhide işaret ediyor.

Dördüncü İşaret:İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamî güneş gibi zahir olmakla beraber, vücub derecesinde bir makuliyet ve hadsiz bir kolaylıkla kabul edilir. Ve o cilvenin muhalifi ve zıddı olan şirk, nihayet derecede müşkil ve akıldan gayet derecede uzak, belki muhal ve mümteni derecesinde olduğunu isbat eden çok bürhanlar, Risale-i Nur'un eczalarında beyan edilmiş. Şimdilik o delillerdeki o noktaların tafsilatını o risalelere havale edip, yalnız "Üç Nokta"sını burada beyan edeceğiz.

Birincisi:Onuncu ve Yirmidokuzuncu Sözlerin âhirlerinde icmalen ve Yirminci Mektub'un âhirinde tafsilen gayet kat'î bürhanlar ile isbat etmişiz ki: Zât-ı Ferd ve Ehad'in kudretine nisbeten en büyük şey'in icadı, en küçük birşey gibi kolaydır. Bir baharı, bir çiçek gibi sühuletle halkeder. Binler haşrin nümunelerini her baharda gözümüz önünde kolaylıkla icad eder. Büyük bir ağacı, küçük bir meyve gibi rahatça idare eder.

Eğer müteaddid esbaba havale edilse, herbir meyve, bir ağaç kadar masraflı ve müşkilatlı.. ve bir çiçek, bir bahar kadar zahmetli ve suubetli olur. Evet nasıلكi bir ordunun teçhizat-ı askeriyesi bir kumandanın emriyle bir fabrikada yapılsa; o ordunun teçhizatı, âdeta bir tek neferin teçhizatı gibi kolaylaşır. Eğer her neferin cihazatı ayrı ayrı fabrikada yapılsa ve idare-i askeriyesi vahdetten kesrete girse; o vakit herbir nefer, ordu kadar fabrikalar ister.

Aynen öyle de eğer herşey Zât-ı Ferd ve Ehad'e verilse; bütün bir nev'in hadsiz efradı, bir tek ferd gibi kolay olur. Eğer esbaba verilse; herbir ferd, o nev' kadar müşkilatlı olur. Evet vahdet de, ferdiyet de; herşeyin o Zât-ı Vâhid'e intisabıyla olur ve ona istinad eder. Ve bu istinad ve intisab ise; o şey için hadsiz bir kuvvet, bir kudret hükmüne geçebilir. O vakit, küçük bir şey, o intisab ve istinad kuvvetiyle, binler derece kuvvet-i şahsiyesinin fevkinde işler görebilir, neticeler verebilir. Ve çok kuvvetli olan Ferd ve Ehad'e istinad ve intisab etmeyen bir şey, kendi şahsî kuvvetine göre, küçük işler görebilir ve neticesi ona göre küçülür. Meselâ: Nasıلكi başıbozuk, gayet cesur, kuvvetli bir adam, kendi cephanesini ve zahîresini beraberinde ve belinde taşımağa mecbur olduğundan, ancak on adam düşmanına karşı muvakkat dayanabilir. Çünkü şahsî kuvveti o kadar eser gösterebilir. Fakat, askerlik tezkeresiyle bir kumandan-ı a'zama intisab ve

istinad eden bir adam; kendi menabi-i kuvvetini ve erzak deposunu kendisi çekmediği ve taşımağa mecbur olmadığı için, o intisab ve istinad, onun için tükenmez bir kuvvet, bir hazine hükmüne geçtiğinden; mağlub düşen düşman ordusunun bir müşirini, belki binler adamlı beraber, o intisab kuvvetiyle esir edebilir.

Demek vahdette, ferdiyette; bir karınca bir Firavun'u, bir sinek bir Nemrud'u, bir mikrop bir cebbarı o intisab kuvvetiyle mağlub edebildiği gibi; nohut tanesi küçüklüğünde bir çekirdek dahi dağ gibi heybetli bir çam ağacını omuzunda taşıyabilir. Evet nasıllı bir kumandan-ı a'zam, bir neferin imdadına bir orduyu gönderebilir haysiyetiyle ve o neferin arkasında bir orduyu tahşid edebildiği cihetiyle; o nefer, bir ordu kendisinin arkasında manen bulunuyor gibi bir kuvvet-i maneviye ile pek büyük işlere, kumandanı namına mazhar olur. Öyle de: Sultan-ı Ezelî, Ferd ve Ehad olduğundan -hiçbir cihetle ihtiyaç yok, eğer faraza ihtiyaç olsa- herşeyin imdadına bütün eşyayı gönderir ve herbir şeyin arkasına kâinat ordusunu tahşid eder ve herbir şey kâinat kadar bir kuvvete dayanır ve herbir şeye karşı bütün eşya -faraza eğer ihtiyaç olsa- o Kumandan-ı Ferd'in kuvveti hükmüne geçebilir. Eğer Ferdiyet olmazsa, herbir şey bütün bu kuvveti kaybeder, hiç hükmüne sukut eder; neticeleri dahi hiçe iner.

İşte gözümüzle her vakit müşahede ettiğimiz bu çok hârika eserlerin gayet küçük ehemmiyetsiz şeylerden tezahürü, bilbedahe Ferdiyet ve Ehadiyeti gösteriyor. Yoksa herşeyin neticesi, meyvesi, eseri; o şeyin maddesi ve kuvveti gibi küçülerek hiçe inecekti. Ve gözümüz önündeki gayet kıymetdar şeylerin gayet derecede ucuzluğu ve nihayet derecede mebzuliyeti, hiç kalmayacaktı. Şimdi kırk para ile alacağımız bir kavunu, bir narı; kırk bin lira ile de yiyemedik. Evet dünyadaki bütün sühulet, bütün ucuzluk, bütün mebzuliyet; vahdetten gelir ve Ferdiyete şehadet eder.

İkinci Nokta: Mevcudat iki vecihle icad ediliyor. Biri; "ibda' ve ihtira" tabir edilen hiçten icaddır. Diğeri; "inşa ve terkib" tabir edilen mevcud olan anasır ve eşyadan toplamak suretiyle ona vücud vermektir. Eğer cilve-i Ferdiyete ve sırr-ı Ehadiyete göre olsa, hadsiz derece bir sühulet, belki vücub derecesinde bir kolaylık olur. Eğer Ferdiyete verilmezse, hadsiz derece müşkil ve gayr-ı makul, belki imtina' derecesinde bir suubet olacak. Halbuki kâinattaki mevcudat, nihayet derecede külfetsiz olarak ve sühuletle ve kolaylıkla gayet mükemmel bir surette vücuda gelmeleri, cilve-i Ferdiyeti bilbedahe gösteriyor ve herşey doğrudan doğruya Zât-ı Ferd-i Zülcelal'in san'atı olduğunu isbat ediyor. Evet eğer bütün eşya Ferd-i Vâhid'e verilse, bir kibrit çakar gibi, eserleriyle azameti anlaşılan o nihayetsiz kudretiyle hiçten icad eder ve ihatalı nihayetsiz ilmiyle herşeye manevî bir kalıp hükmünde bir mikdar tayin eder. Ve o âyine-i ilmindeki herşeyin suretine ve plânına göre kolayca herbir şeyin zerreleri o kalıb-ı ilmî içine yerleşir, muntazaman vaziyetlerini muhafaza ederler. Eğer etraftan zerreleri toplamak lâzım gelse de, ilmî kanunların ve kudretin ihatalı düsturları cihetiyle; o zerrelere, kanun-u

ilmî ve sevk-i kudretî ile bağlanmaları haysiyetiyle muti' bir ordunun neferatı gibi muntazaman kanun-u ilmî ve sevk-i kudretî ile gelip o şeyin vücudunu ihata eden kalıb-ı ilmî ve mikdar-ı kaderî içine girip kolayca vücudunu teşkil ederler. Belki âyinedeki aksin fotoğraf vasıtasıyla kâğıt üstüne vücud-u haricî giymesi veyahud görünmeyen bir yazı ile yazılan bir mektuba gösterici maddeyi sürmekle görünmesi gibi, Ferd-i Vâhid'in ilm-i ezelişinin âyinesinde bulunan mahiyet-i eşya ve suver-i mevcudata gayet sühuletle, kudret onlara vücud-u haricî giydirir ve âlem-i manadan âlem-i zuhura getirir, gözlere gösterir. Eğer Ferd-i Vâhid'e verilmezse, bir sineğin vücudunu rûy-i zeminin etrafından ve anasırından gayet hassas bir mizanla toplamak, âdeta yeryüzünü ve unsurları eleyip her taraftan o mahsus vücudun mahsus zerrecelerini getirerek san'atlı vücudunda muntazam yerleştirmek için maddî kalıb, belki âzaları adedince kalıblar bulunmak ve o vücuddaki duygular ve ruh gibi ince, dakik, manevî letaifi dahi mizan-ı mahsusla manevî âlemlerden celbetmek lâzım gelir.

İşte bu surette bir sineğin icadı, kâinat kadar müşkilatlı olur; yüz derece müşkil müşkil içinde, belki muhal muhal içinde olacak. Çünkü Hâlık-ı Ferd'den başka hiçbir şey, hiçten ve ademden icad edemediğine bütün ehl-i din ve ehl-i fen ittifak ediyorlar. Öyle ise esbab ve tabiata havale edilse, herşeye, ekser eşyadan toplamak suretiyle vücud verilebilir.

Üçüncü Nokta:Eğer bütün eşya, bir Zât-ı Ferd-i Vâhid'e verilse, bir tek şey gibi kolay olmasına; eğer esbaba ve tabiata havale edilse, bir tek şeyin vücudu, umum eşya kadar müşkilatlı olduğuna işaret eden, başka risalelerde izah edilen bir iki temsili, muhtasaran beyan edeceğiz.

Meselâ: Bir zabite, bin nefere ait vaziyet ve idare havale edilse ve bir nefer de on zabitin idaresine verilse.. o bir neferin idaresi, bir taburun idaresinden on derece daha müşkilatlı olur. Çünkü ona emredenler, birbirine mani olurlar. Bir keşmekeş ile o nefer hiçbir istirahat yüzünü görmeyecek. Hem bir taburdan matlub vaziyet ve netice, birtek zabite havale edilse; külfetsiz, kolayca o neticeyi istihsal eder ve o vaziyeti verebilir. Eğer o vaziyeti almayı ve o neticeyi istihsal etmeyi, o taburdaki başsız, âmirsiz, çavuşsuz neferata havale edilse, o matlub vaziyeti ve neticeyi almak için çok karışıklık içinde münakaşalarla ancak nâkıs bir sureti, müşkilatla tahsil edebilir.

İkinci Temsil: Meselâ Ayasofya gibi kubbeli bir câmiin kubbesindeki taşlarını durdurmak vaziyeti ve muallakta durdurması bir ustaya verilse, o vaziyeti onlara kolayca verebilir. Eğer o vaziyete girmesi, taşlara havale edilse, herbir taş umum taşlara hem hâkim-i mutlak, hem mahkûm-u mutlak olmak lâzım gelir. Tâ ki, birbirine başbaşa verip, muallakta durabilsinler. O halde o ustanın kolayca gördüğü işini görmek için yüz usta kadar, yüz derece işinden daha ziyade işler görülecek, sonra o vaziyetler alınacak.

Üçüncü Temsil: Meselâ Küre-i Arz, Zât-ı Ferd-i Vâhid'in bir memuru, bir neferi olduğundan, yalnız o birtek nefer, o tek zâtın tek emrini dinlediği için, mevsimlerin husulü ve gece ve gündüz vakitlerinin vücudu ve semavattaki ulvî ve haşmetli harekâtın zuhuru ve sinemavari semavî levhaların tebdili gibi neticeleri istihsal için Arz gibi bir tek nefer, bir tek zâtın bir tek emrini almakla, o vazifenin neş'esinden gelen bir cazibe ile meczub mevlevî gibi semaa kalkar, bütün o muhteşem neticelerin husulüne ve zuhuruna vesile olur. Güya o tek nefer, kâinat yüzündeki muhteşem manevraya bir kumandanlık eder. Eğer hâkimiyet-i uluhiyeti ve saltanat-ı rububiyeti umum kâinatı ihata eden ve hüküm ve emri umum mevcudata geçen bir Zât-ı Ferd'e verilmezse; o halde o neticeleri, o semavî manevrayı ve arzî mevsimleri tahsil etmek için Küre-i Arz'dan bin defa büyük milyonlarla yıldızlar ve küreler, milyonlar sene uzun bir mesafeyi her yirmidört saatte, herbir senede gezmekle o neticeler gösterilebilir. İşte Küre-i Arz gibi bir tek memur, meczub bir mevlevî gibi mihverî ve medarî üstünde iki hareketle hasıl olan o haşmetli neticelerin husulü ise, vahdette ne derece hadsiz sühulet olduğuna bir misal olması gibi, aynı neticeleri kazanmak için milyonlar defa o hareketten daha müşkil ve hadsiz uzun yollar ile o neticeleri kazanmak ne derece müşkilatlı, belki muhal olduğuna; şirk ve küfrün yolunda ne derece muhaller, bâtil şeyler bulunduğu misaldir.

Esbaba tapanların ve tabiatperestlerin cehaletlerine bu misal ile bak. Meselâ: "Bir zât hârika bir fabrikanın veya acib bir saatin veya muhteşem bir sarayın veya mükemmel bir kitabın gayet muntazam bir surette eczalarını, çarklarını fevkalâde san'atıyla hazır ettikten sonra, kendisi kolayca o eczaları terkib edip işletmeyerek, belki çok uzun masraflarla o eczaları kendi kendine işlemek ve o usta yerine fabrikayı, sarayı, saati yapmak, kitabı yazmak için herbir cüz'ü, herbir çarkı, hattâ kâğıdı, kalemi birer hârika makine hükmüne getiriyor. Ve teşhirini çok istediği bütün hünerlerini, kemalâtını izhara vesile olan o üstadlığını ve san'atını onlara havale ediyor" diye zannetmek, ne derece akıldan uzak ve cehalet olduğunu anlarsın! Aynen öyle de; esbaba ve tabiatlara icad isnad edenler, muzaaf bir cehalete düşerler. Çünkü tabiatların ve sebeplerin üstünde dahi gayet muntazam bir eser-i san'at var; onlar da sair mahlukat gibi masnu'durlar. Onları öyle yapan zât, onların neticelerini dahi yapar, beraber gösteriyor. Çekirdeği yapan, onun üstünde ağacı o yapar; ve ağacı yapan, onun üstünde meyveleri dahi o icad eder. Yoksa ayrı ayrı tabiatların, sebeplerin vücuda gelmeleri için, yine muntazam başka tabiatları, sebepleri isteyecekler. Ve hakeza gitgide nihayetsiz, manasız, imkânsız bir silsile-i mevhumatı mevcut kabul etmek lâzım gelir. Bu ise, cehaletlerin en antikasıdır.

Beşinci İşaret: Çok yerlerde kat'î delillerle isbat etmişiz ki: Hâkimiyetin en esaslı hâssası; istiklaldir, infiraddır. Hattâ hâkimiyetin zaîf bir gölgesi; âciz insanlarda dahi, istiklalîyetini muhafaza etmek için, gayrın müdahalesini şiddetle reddeder ve kendi vazifesine başkasının karışmasına müsaade etmez. Çok padişahlar bu redd-i müdahale haysiyetiyle masum evlâdlarını ve sevdiği kardeşlerini merhametsizce

kesmişler. Demek, hakikî hâkimiyetin en esaslı hâssası ve infikak kabul etmez bir lâzımı ve daimî bir muktezası; istiklaldır, infiraddır, gayrın müdahalesini reddir.

İşte bu çok esaslı hâssa içindir ki, rububiyet-i mutlaka derecesindeki hâkimiyet-i İlahiye, gayet şiddetle şirki ve iştiraki ve müdahale-i gayrı reddettiğinden, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan dahi, gayet hararetle ve şiddetle ve pek çok tekrar ile tevhidi gösterip; şirki, iştiraki azîm tehditlerle reddediyor.

İşte rububiyetteki hâkimiyet-i İlahiye, tevhid ve vahdeti kat'î bir surette iktiza ettiği ve gayet kuvvetli bir dâiyi ve gayet şiddetli bir mukteziyi gösterdiği gibi, kâinat yüzündeki nihayet derecede mükemmel ve mecmu-u kâinattan, yıldızlardan tut tâ nebatat, hayvanat, maadin.. tâ cüz'iyat ve efrada ve zerrelere kadar görünen intizam-ı ekmel ve insicam-ı emel; o ferdiyete, o vahdete hiçbir cihetle şübhe getirmez bir şahid-i âdil, bir bürhan-ı bahirdir. Çünkü gayrın müdahalesi olsa, bu gayet hassas nizam ve intizam ve müvazene-i kâinat elbette bozulacaktı ve intizamsızlık eseri görünecekti. **لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهُ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا** âyetinin sırrıyla, bu hârika mükemmel nizam-ı kâinat karışacaktı ve fesada girecekti. Halbuki **فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ** âyetiyle zerrattan tâ seyyarata, ferşten tâ arşa kadar hiçbir cihetle kusur ve noksan ve müşevveşiyet eseri görülmediğinden, gayet parlak bir surette, bu nizam-ı kâinat ve şu intizam-ı mahlukat ve şu müvazene-i mevcudat, İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamını gösterip vahdete şehadet eder. Hem cilve-i ehadiyet sırrıyla, en küçük bir zîhayat mahluk, kâinatın bir misal-i musaggarası ve küçük bir fihristesi hükmünde olduğundan; o tek zîhayata sahib çıkan, bütün kâinatı kabza-i tasarrufunda tutan zât olabilir. Ve bir çekirdek, hilkatçe bir ağaçtan geri olmadığı; ve bir ağaç, küçük bir kâinat hükmünde olduğu.. herbir zîhayat dahi, küçük bir kâinat ve küçük bir âlem hükmünde olduğundan; bu sırr-ı ehadiyet cilvesi, şirk ve iştiraki muhal derecesine getiriyor.

Bu kâinat, o sır ile; değil yalnız tecezzi kabul etmez bir külldür; belki mahiyetçe, inkısam ve iştiraki ve tecezzisi imkânsız ve müteaddid elleri kabul etmez bir küllî hükmüne geçtiğinden; ondaki herbir cüz', bir cüz'î ve bir ferdî hükmünde; ve o küll dahi, bir küllî hükmünde olduğundan, hiçbir cihetle iştirakin imkânı olmuyor. Bu İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamı; hakikat-ı tevhidi, bu sırr-ı ehadiyetle bedahet derecesinde isbat ediyor.

Evet kâinatın enva'ları birbiri içine girift olması ve kenetlenmesi ve herbirinin vazifesi umuma baktığı cihetle; kâinatı rububiyet ve icad noktasında tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği misillü; kâinatta faaliyet gösteren ef'al-i umumiye-i muhita dahi, birbirinin içinde tedahül cihetiyle, yani meselâ hayat vermek fiili içinde, aynı anda iâşe ve terzîk fiili görünüyor. Ve o iâşe, ihya fiilleri içinde aynı zamanda o zîhayatın cesedini tanzim, teşhiz fiilleri müşahede olunuyor. Ve o iâşe, ihya, tanzim, teşhiz fiilleri içinde; aynı vakitte tasvir, terbiye ve tedbir fiilleri nazara çarpıyor. Ve hakeza.. böyle muhit ve umumî ef'alın birbiri

içine tedahülü ve girift olması.. ve ziyadaki yedi renk gibi imtizaç belki ittihad etmesi haysiyetiyle ve o ef'alın herbiri mahiyetçe bir birlik ve vahdet içinde ekser mevcudata ihatası ve şümulü.. ve vahdanî birer fiil olduğundan, her halde fâilinin bir tek zât olması.. ve herbiri umum kâinatı istila etmesi.. ve sair ef'al ile muavenetdarane birleşmesi itibariyle, kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği gibi; zîhayat mahlukların herbirisi, kâinatın bir çekirdeği, bir fihristesi, bir nümunesi hükmünde olduğundan, kâinatı rububiyet noktasında tecezzi ve inkısamı imkân haricinde bir küllî hükmüne getirmiştir. Demek kâinat öyle bir külldür ki; bir cüz'e Rab olmak, umum o külle Rab olmakla olur. Ve öyle bir küllîdir ki; herbir cüz', bir ferd hükmüne geçip, bir tek ferde rububiyetini dinlettirmek, umum o küllîyi müsahhar etmekle olabilir.

Altıncı İşaret:Ferdiyet-i Rabbanîye ve vahdet-i İlahîye, bütün kemalâtın (Haşiye) medarı, esası olduğu ve kâinatın hilkatindeki hikmetlerin ve maksadların menşei ve madeni olduğu gibi, zîşuur ve zîaklın, hususan insanların metalibinin ve arzularının husul bulmasının menbaı ve çare-i yegânesidir. Eğer ferdiyet olmazsa, beşerin bütün metalib ve arzuları sönecek. Hem hilkat-ı kâinatın neticeleri hiçe inecek, hem mevcut ve muhakkak olan ekser kemalâtın in'idamına vesile olacak. Meselâ: İnsanda en şedid ve sarsılmaz ve aşk derecesinde bir arzu-yu beka var. Ve o matlabı vermek için, bütün kâinatı sırr-ı ferdiyetle kabzasında tutan ve bir menzili kapayıp öbür menzili açmak gibi kolay bir surette dünyayı kapayıp âhireti açabilir bir zât, o arzu-yu bekayı yerine getirebilir. Ve bu arzu gibi, ebede uzanmış ve kâinatın etrafına yayılmış, beşerin binler arzuları, sırr-ı ferdiyete ve hakikat-ı tevhide bağlıdır. Eğer o ferdiyet olmazsa; onlar olmaz, akîm kalırlar. Ve vahdetle bütün kâinata birden tasarruf eden bir Zât-ı Ferd olmazsa, o matlablar yerine gelmez. Faraza gelse de çok nâkıs olur.

İşte bu sırr-ı azîm içindir ki: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, tevhid ve ferdiyeti

(Haşiye): Hattâ hadsiz kemal ve cemal-i İlahînin tahakkukuna en zahir bürhan ve en kuvvetli bir delil, vahdettir. Çünkü kâinatın sâni Vâhid-i Ehad bilinse, bütün kâinattaki kemalât ve cemaller, o Sâni-i Vâhid'de bulunan kudsî kemalâtın ve cemallerin gölgeleri ve cilveleri ve işaretleri ve tereşşuhatları olduğu bilinecek. Yoksa kâinatın kemalâtı ve cemalleri, mahlukata ve şuursuz bir kısım esbaba ait kalacaktı. O vakit akl-ı beşer nazarında kemalât-ı İlahîyenin hazine-i sermediyesi anahtarsız, meçhul kalırdı.

pek çok tekrar ile, kuvvetli bir hararetle, yüksek bir halâvetle ders verdiği gibi; bütün enbiya ve asfiya ve evliya en büyük zevklerini ve saadetlerini; kelime-i tevhid olan "Lâ İlahe İllâ Hu"da buluyorlar.

Yedinci İşaret:İşte bu tevhid-i hakikîyi bütün meratibiyle en mükemmel bir surette ders veren, isbat eden, ilân eden Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın risaleti, elbette o tevhidin kat'iyeti derecesinde sabit olmak lâzım gelir. Çünkü madem daire-i vücudun en büyük hakikatı olan tevhidi bütün hakaikıyla o zât ders veriyor.. elbette tevhidi isbat eden bütün bürhanlar; dolayısıyla onun risaletini ve vazifesinin hakkaniyetini ve davasının doğruluğunu dahi kat'î isbat eder denilebilir. Evet böyle binler hakaik-i âliyei cem'eden, Ferdiyet ve Vahdaniyeti hakkıyla keşfedip ders veren bir risalet; gayet kat'î bir surette o tevhid, o Ferdiyetin muktezasıdır ve lâzımıdır. Onlar, onu her halde isterler.

İşte o vazifeyi tamtamına yerine getiren Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın şahsiyet-i maneviyesinin derece-i ehemmiyetine ve ulviyetine ve bu kâinatın bir güneşi olduğuna şهادet eden pek çok delillerden, sebeplerden üç tanesini nümune olarak beyan ediyoruz.

Birincisi: Umum ümmet, umum asırlarda işledikleri umum hasenatın bir misli "Es-sebebü ke-l fâil" sırımca, Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın sahife-i hasenatına geçtiği gibi; umum ümmet, her günde ettikleri salavat duasının kat'î makbuliyeti cihetiyle, o hadsiz duaların iktiza ettikleri makam ve mertebeyi düşünmekle, şahsiyet-i maneviye-i Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın bu kâinat içinde nasıl bir güneş olduğu anlaşılır.

İkincisi: Âlem-i İslâmın şecere-i kübrasının menşei, çekirdeği, hayatı, medarı olan mahiyet-i Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın fevkalâde istidad ve cihazatıyla, âlem-i İslâmiyetin maneviyatını teşkil eden kudsi kelimatı, tesbihatı, ibadatı en evvel bütün manalarıyla hissedip yapmaktan gelen terakkiyat-ı ruhiyesini düşün; habibiyet derecesine çıkan ubudiyet-i Muhammediyenin (A.S.M.) velayeti, sair velayetlerden ne kadar yüksek olduğunu anla!

Bir zaman bir tek tesbihin, bir tek namazda, Sahabelerin tarz-ı telakkisine yakın bir surette bana inkişafı, bir ay kadar ibadet derecesinde ehemmiyetli göründü. Sahabelerin yüksek kıymetini onunla anladım. Demek bidayet-i İslâmiyede kelimat-ı kudsiyenin verdiği feyiz ve nurun başka bir meziyeti var. Tazeliği haysiyetiyle başka bir letafeti, bir taraveti, bir lezzeti var ki; gaflet perdesi altında mürur-u zamanla gizlenir, azalır, perdelenir. Zât-ı Muhammediye (A.S.M.) ise, onları menba-ı hakikîsinden (Zât-ı Akdes'ten) turfanda, taze olarak, fevkalâde istidadıyla almış, emmiş, massetmiş. Bu sırra binaen o zât; bir tek tesbihten, başkasının bir sene ibadeti kadar feyiz alabilir.

İşte bu nokta-i nazardan Zât-ı Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın, haddi ve nihayeti olmayan meratib-i kemalâta ne derece terakki ettiğini kıyas et.

Üçüncüsü: Bu kâinatın Hâlıkı, bu kâinattaki bütün makasının en ehemmiyetli medarı nev-i insan olduğundan ve bütün hitabat-ı Sübhaniyenin en anlayışlı bir muhatabı nev-i beşer olduğundan; o nev-i beşer içinde en meşhur, en namdar ve âsârıyla ve icraatıyla en mükemmel, en muhteşem ferd olan Zât-ı Muhammediyeyi (A.S.M.) o nev' namına, belki umum kâinat hesabına kendine muhatab eden Zât-ı Ferd-i Zülcelal, elbette onu hadsiz kemalâta hadsiz feyzine mazhar etmiştir.

İşte bu üç nokta gibi çok noktalar var. Kat'î bir surette isbat ederler ki; şahsiyet-i maneviye-i Muhammediye (A.S.M.), kâinatın manevî bir güneşi olduğu gibi, bu kâinat denilen Kur'an-ı Kebir'in âyet-i kübrası ve o Furkan-ı A'zam'ın ism-i a'zamı ve İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamının bir âyinesidir. Kâinatın umum zerratının umum zamanlarındaki umum dakikalarının bütün âşirelerine darbedilip, hasıl-ı darb adedince o Zât-ı Ahmediyeye salât ü selâm, nihayetsiz hazine-i rahmetinden inmesini, Zât-ı Ferd-i Ehad-i Samed'den niyaz ediyoruz!..

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

* * *

Otuzuncu Lem'anın Beşinci Nüktesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُغِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيٍ الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

âyet-i azîmenin ve **اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ** âyet-i azîmin bir nüktesi ile, İsm-i A'zam veyahud İsm-i A'zam'ın iki ziyasından bir ziyası veya altı nurundan bir nuru olan İsm-i Hayy'ın bir cilvesi, Şevval-i Şerif'te, Eskişehir Hapishanesi'nde, uzaktan uzağa aklıma göründü. Vaktinde kaydedilmedi. Ve çabuk o kudsî kuşu avlayamadık. Tebaud ettikten sonra, hiç olmazsa bazı remizlerle o hakikat-ı ekberin ve nur-u a'zamın bazı şualarını muhtasaran göstereceğiz.

Birinci Remiz:İsm-i Hayy ve İsm-i Muhyî'nin bir cilve-i a'zamından olan "Hayat nedir? Ve mahiyeti ve vazifesi nedir?" sualine karşı fihristevari cevap şudur ki:

Hayat, şu kâinatın en ehemmiyetli gayesi.. hem en büyük neticesi.. hem en parlak nuru.. hem en latif mayesi.. hem gayet süzölmüş bir hülâsası.. hem en mükemmel meyvesi.. hem en yüksek kemali.. hem en güzel cemali.. hem en güzel zîneti.. hem sırr-ı vahdeti.. hem rabîta-i ittihadı.. hem kemalâtının menşei.. hem san'at ve mahiyetçe en hârika bir zîruhu.. hem en küçük bir mahluku bir kâinat hükmüne getiren mu'cizekâr bir hakikatı.. hem güya kâinatın küçük bir zîhayatta yerleşmesine vesile oluyor gibi; koca kâinatın bir nevi fihristesini o zîhayatta

göstermekle beraber, o zîhayatı ekser mevcudatla münasebetdar ve küçük bir kâinat hükmüne getiren en hârika bir mu'cize-i kudrettir. Hem en büyük bir küll kadar -hayat ile- küçük bir cüz'ü büyülten ve bir ferdi dahi küllî gibi bir âlem hükmüne getiren ve rububiyet cihetinde kâinatı tecezzi ve iştiraki ve inkısamı kabul etmez bir küll ve bir küllî hükmünde gösteren fevkalâde hârika bir san'at-ı İlahiyedir. Hem kâinatın mahiyetleri içinde Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un vücub-u vücuduna ve vahdetine ve ehadiyetine şahadet eden bürhanların en parlağı, en kat'îsi ve en mükemmeli.. hem masnuat-ı İlahiye içinde en hafisi ve en zahiri, en kıymetdar ve en ucuzu, en nezihî ve en parlak ve en manidar bir nakş-ı san'at-ı Rabbaniyedir. Hem sair mevcudatı kendine hâdim ettiren nazenin, nazdar, nazik bir cilve-i rahmet-i Rahmaniyedir. Hem şununat-ı İlahiyenin gayet câmi' bir âyinesidir. Hem Rahman, Rezzak, Rahîm, Kerim, Hakîm gibi çok esma-i hüsnanın cilvelerini câmi' ve rızk, hikmet, inayet, rahmet gibi çok hakikatları kendine tabi eden ve görmek ve işitmek ve hissetmek gibi umum duyguların menşei, madeni bir acube-i hilkat-i Rabbaniyedir. Hem hayat, bu kâinatın tezgâh-ı a'zamında öyle bir istihale makinesidir ki, mütemediyen her tarafta tasfiye yapıyor, temizlendiriyor, terakki veriyor, nurlandırıyor.. Ve zerrat kabilelerine, güya hayatın yuvası olan cesedi o zerrelere vazife görmek, nurlanmak, talimat yapmak için bir misafirhane, bir mekteb, bir kışladır. Âdeta Zât-ı Hayy ve Muhyî, bu makine-i hayat vasıtasıyla; bu karanlıklı ve fânî ve süfli olan âlem-i dünyayı latifleştiriyor, ışıklandırıyor, bir nevi beka veriyor, bâki bir âleme gitmeye hazırlattırıyor. Hem hayatın iki yüzü, yani mülk, melekût vecihleri parlaktır, kirsizdir, noksansızdır, ulvîdir. Onun için perdesiz, vasıtasız, doğrudan doğruya dest-i kudret-i Rabbaniyeden çıktığını aşikâre göstermek için, sair eşya gibi zahirî esbabı hayattaki tasarrufat-ı kudrete perde edilmemiş bir müstesna mahluktur. Hem hayatın hakikatı, altı erkân-ı imaniyeye bakıp, manen ve remzen isbat eder. Yani: Hem Vâcib-ül Vücud'un vücub-u vücudunu ve hayat-ı sermediyesini, hem dâr-ı âhireti ve hayat-ı bâkiyesini, hem vücud-u melaike, hem sair erkân-ı imaniyeye pek kuvvetli bakıp iktiza eden bir hakikat-ı nuraniyedir. Hem hayat, bütün kâinattan süzölmüş en safî bir hülâsası olduğu gibi, kâinattaki en mühim bir maksad-ı İlahî ve hilkat-ı âlemin en mühim neticesi olan şükür ve ibadet ve hamd ve muhabbeti netice veren bir sır-ı a'zamdır.

İşte, hayatın bu mezkûr yirmidokuz ehemmiyetli ve kıymetdar hassalarını ve ulvî ve umumî vazifelerini nazara al. Sonra bak. Muhyî isminin arkasında, İsm-i Hayy'ın azametini gör. Ve hayatın bu azametli hassaları ve meyveleri noktasından, İsm-i Hayy nasıl bir İsm-i A'zam olduğunu bil. Hem anla ki; bu hayat, madem kâinatın en büyük neticesi ve en azametli gayesi ve en kıymetdar meyvesidir; elbette bu hayatın dahi kâinat kadar büyük bir gayesi, azametli bir neticesi bulunmak gerektir. Çünkü ağacın neticesi meyve olduğu gibi, meyvenin de çekirdeği vasıtasıyla neticesi, gelecek bir ağaçtır. Evet bu hayatın gayesi ve neticesi hayat-ı ebediye olduğu gibi bir meyvesi de, hayatı veren Zât-ı Hayy ve

Muhyî'ye karşı şükür ve ibadet ve hamd ve muhabbettir ki; bu şükür ve muhabbet ve hamd ve ibadet ise; hayatın meyvesi olduğu gibi, kâinatın gayesidir. Ve bundan anla ki; bu hayatın gayesini "rahatça yaşamak ve gafletli lezzetlenmek ve heveskârane nimetlenmektir" diyenler, gayet çirkin bir cehaletle; münkirane, belki de kâfirane, bu pek çok kıymetdar olan hayat nimetini ve şuur hediyesini ve akıl ihsanını istihfaf ve tahkir edip, dehşetli bir küfran-ı nimet ederler.

İkinci Remiz:İsm-i Hayy'ın bir cilve-i a'zamı ve İsm-i Muhyî'nin bir tecelli-i eltafi olan bu hayatın Birinci Remiz'deki fihristesi zikredilen bütün mertebeleri ve vasıfları ve vazifeleri beyan etmek, o vasıflar adedince risaleler yazmak lâzım geldiğinden, Risale-i Nur'un eczalarında o vasıfların, o mertebelerin, o vazifelerin bir kısmı izah edildiğinden, kısmen tafsilatı Risale-i Nur'a havale edip, burada birkaç tanesine muhtasaran işaret edeceğiz.

İşte, hayatın yirmidokuz hâssalarından yirmiüçüncü hâssasında şöyle denilmiştir ki: Hayatın iki yüzü de şeffaf, kirsiz olduğundan, esbab-ı zahiriye, ondaki tasarrufat-ı kudret-i Rabbaniyeye perde edilmemiştir. Evet bu hassanın sırrı şudur ki; kâinata gerçi herşeyde bir güzellik ve iyilik ve hayır vardır; ve şerr ve çirkinlik gayet cüz'îdir ve vâhid-i kıyasîdirler ki, güzellik ve iyilik mertebelerini ve hakikatlarının tekessürünü ve taaddüdünü göstermek cihetiyle, o şerr ise hayır ve o kubh dahi hüsün olur. Fakat zîşuurların nazar-ı zahirîsinde görünen zahirî çirkinlik ve fenalık ve bela ve musibetten gelen küsmekler ve şekvalar Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a teveccüh etmemek için; hem aklın zahirî nazarında hasis, pis görünen şeylerde, kudsî münezzeh olan kudretin bizzât ve perdesiz onlar ile mübaşeretini, kudretin izzetine münafî gelmemek için, zahirî esbablar o kudretin tasarrufatına perde edilmişler. O esbab ise; icad edemiyorlar, belki haksız olan şekvalara ve itirazlara hedef olmak ve izzet ve kudsiyet ve münezzehiyet-i kudreti muhafaza içindirler. Yirmiikinci Söz'ün İkinci Makamının Mukaddemesinde beyan edildiği gibi; Hazret-i Azrail (A.S.), kabz-ı ervah vazifesi hususunda Cenab-ı Hakk'a münacat etmiş. Demiş: "Senin kulların benden küsecekler." Cevaben ona denilmiş: "Senin vazifen ile vefat edenlerin ortasında hastalıklar ve musibetler perdesini bırakacağım; vefat edenler sana değil, belki itiraz ve şekva oklarını o perdelere atacaklar." Bu münacatın sırrına göre; ölümün ve vefatın ehl-i iman hakkında hakikî güzel yüzünü görmeyen ve ondaki rahmetin cilvesini bilmeyenlerin küsmeleri ve itirazları Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a gitmemek için Hazret-i Azrail'in (A.S.) vazifesi de bir perde olduğu gibi, sair esbablar dahi zahirî perdedirler. Evet izzet-i azamet ister ki, esbab perdedar-ı dest-i kudret ola aklın nazarında.. fakat vahdet ve celal ister ki; esbab, ellerini çeksinler tesir-i hakikîden... Fakat hayatın hem zahirî, hem bâtinî, hem mülk, hem melekût vecihleri kirsiz, noksansız, kusursuz olduğundan; şekvaları ve itirazları davet edecek maddeler onda bulunmadığı gibi, izzet ve kudsiyet-i kudrete münafî olacak pislik ve çirkinlik olmadığından, doğrudan doğruya perdesiz olarak Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un "ihya edici, hayat verici, diriltici" isminin eline teslim edilmişlerdir. Nur da öyledir, vücud ve icad da öyledir. Onun içindir ki; icad ve halk doğrudan doğruya,

perdesiz, Zât-1 Zülcelal'in kudretine bakar. Hattâ yağmur bir nevi hayat ve rahmet olduğundan, vakt-i nüzulü bir muttarid kanuna tabi kılınmamış; tâ ki, her vakt-i hacette eller dergâh-ı İlahiyeye rahmet istemek için açılsın. Eğer yağmur, Güneş'in tulûu gibi bir kanuna tabi olsaydı; o nimet-i hayatiye, her vakit rica ile istenilmeyecekti.

Üçüncü Remiz:Yirmidokuzuncu hassasında denilmiştir ki; kâinatın neticesi hayat olduğu gibi; hayatın neticesi olan şükür ve ibadet dahi, kâinatın sebep-i hilkati ve ille-i gaiyesi ve maksud neticesidir. Evet bu kâinatın Sâni'-i Hayy-ı Kayyum'u bu kadar hadsiz enva'-ı nimetiyle kendini zîhayatlara bildirip sevdirdiğine mukabil, elbette zîhayatlardan o nimetlere karşı teşekkür ve sevdirmesine mukabil sevmelerini ve kıymetdar san'atlarına mukabil medh ü sena etmelerini ve evamir-i Rabbaniyesine karşı itaat ve ubudiyetle mukabele edilmelerini ister.

İşte bu sırr-ı rububiyete göre teşekkür ve ubudiyet, bütün enva'-ı hayatın ve dolayısıyla bütün kâinatın en ehemmiyetli gayesi olduğundandır ki, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan pek çok hararetle ve şiddetle ve halâvetle şükür ve ibadete sevk ediyor. Ve ibadet Cenab-ı Hakk'a mahsus ve şükür ona lâıyk ve hamd ona hastır diye çok tekrar ile beyan ediyor. Demek bu şükür ve ibadet doğrudan doğruya Mâlik-i Hakikîsine gitmek lâzım olduğunu ifade için, hayatı bütün şuunatıyla perdesiz kabza-i tasarrufunda tutmasına delalet eden

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ * هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَ يُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ * فَيُحْيِي بِهِ
الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

gibi âyetler; pek sarıh bir surette vasıtaları nefyedip, doğrudan doğruya hayatı Hayy-ı Kayyum'un dest-i kudretine münhasıran veriyor. Evet minnetdarlık ve teşekkürü davet eden ve muhabbet ve sena hissini tahrik eden, hayattan sonra rızık ve şifa ve yağmur gibi vesile-i şükran şeyler dahi doğrudan doğruya Zât-ı Rezzak-ı Şâfi'ye ait olduğunu; esbab ve vesait bir perde olduğunu

هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ * وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ * وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا

gibi âyetler ile "Rızık, şifa ve yağmur, münhasıran Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un kudretine hastır." Perdesiz, ondan geldiğini ifade için kaide-i nahviyece alâmet-i hasr ve tahsis olan هُوَ الَّذِي هُوَ الرَّزَّاقُ ifade etmiştir. İlâçlara hâsiyetleri veren ve tesiri halkeden ancak o Şâfi-i Hakikî'dir.

Dördüncü Remiz:Hayatın yirmisekizinci hassasında beyan edilmiştir ki; hayat, imanın altı erkânına bakıp isbat ediyor; onların tahakkukuna işaretler ediyor. Evet madem bu kâinatın en mühim neticesi ve mayesi ve hikmet-i hilkatı hayattır; elbette o hakikat-ı âliye, bu fâni, kısacık, noksan, elemli hayat-ı dünyeviyeye münhasır değildir. Belki hayatın yirmidokuz hassasıyla mahiyetinin azameti

anlaşılan şecere-i hayatın gayesi, neticesi ve o şecerenin azametine lâayık meyvesi, hayat-1 ebediyedir ve hayat-1 uhreviyedir; taşıyla ve ağacıyla, toprağıyla hayatdar olan dâr-1 saadetteki hayattır. Yoksa bu hadsiz cihazat-1 mühimme ile teşhiz edilen hayat şeceresi; zîşuur hakkında, hususan insan hakkında meyvesiz, faidesiz, hakikatsız olmak lâzım gelecek.. ve sermayece ve cihazatça serçe kuşundan meselâ yirmi derece ziyade ve bu kâinatın ve zîhayatın en mühim yüksek ve ehemmiyetli mahluku olan insan, serçe kuşundan saadet-i hayat cihetinde yirmi derece aşığı düşüp en bedbaht, en zelil bir bîçare olacak. Hem en kıymetdar bir nimet olan akıl dahi, geçmiş zamanın hüznlerini ve gelecek zamanın korkularını düşünmekle kalb-i insanı mütemadiyen incitip bir lezzete dokuz elemleri karıştırdığından, en musibetli bir bela olur. Bu ise, yüz derece bâtıldır. Demek bu hayat-1 dünyeviye, âhirete iman rûknünü kat'î isbat ediyor ve her baharda haşrin üçyüz binden ziyade nûmunelerini gözümüze gösteriyor. Acaba senin cisminde, senin bahçende ve senin vatanında hayatına lâzım ve münasib bütün levazımatı ve cihazatı hikmet ve inayet ve rahmetle ihzar eden ve vaktinde yetiştiren, hattâ senin midenin beka ve yaşamak arzusuyla ettiği hususî ve cüz'î olan rızık duasını bilen ve işiten ve hadsiz leziz taamlarla o duanın kabulünü gösteren ve mideyi memnun eden bir Mutasarrıf-1 Kadîr, hiç mümkün müdür ki; seni bilmesin ve görmesin ve nev-i insanın en büyük gayesi olan hayat-1 ebediyeye lâzım esbabı ihzar etmesin ve nev-i insanın en büyük, en ehemmiyetli, en lâayık ve umumî olan beka duasını hayat-1 uhreviyenin inşasıyla ve Cennet'in icadıyla kabul etmesin ve kâinatın en mühim mahluku, belki zeminin sultanı ve neticesi olan nev-i insanın arş ve ferşi çınlatan umumî ve gayet kuvvetli duasını işitmeyip küçük bir mide kadar ehemmiyet vermesin, memnun etmesin, kemal-i hikmetini ve nihayet rahmetini inkâr ettirsin? Hâşâ.. yüzbin defa hâşâ!..

Hem hiç kabil midir ki; hayatın en cüz'îsinin pek gizli sesini işitsin, derdini dinlesin ve derman versin ve nazını çeksin ve kemal-i itina ve ihtimam ile beslesin ve ona dikkatle hizmet ettirsin ve büyük mahlukatını ona hizmetkâr yapsın; ve sonra en büyük ve kıymetdar ve bâki ve nazdar bir hayatın gök sadâsı gibi yüksek sesini işitmesin ve onun çok ehemmiyetli beka duasını ve nazını ve niyazını nazara almasın. Âdeta bir neferin kemal-i itina ile teşhizat ve idaresini yapsın; ve muti' ve muhteşem orduya hiç bakmasın.. ve zerreyi görsün, Güneş'i görmesin.. sivrisineğin sesini işitsin, gök gürültüsünü işitmesin? Hâşâ.. yüzbin defa hâşâ!..

Hem hiçbir cihetle akıl kabul eder mi ki; hadsiz rahmetli, muhabbetli ve nihayet derecede şefkatli ve kendi san'atını çok sever ve kendini çok sevdiren ve kendini sevenleri ziyade sever bir Zât-1 Kadîr-i Hakîm, en ziyade kendini seven ve sevimli ve sevilen ve Sâniini fitraten perestiş eden hayatı ve hayatın zâtı ve cevheri olan ruhu, mevt-i ebedî ile i'dam edip, kendinden o sevgili muhibbini ve habibini ebedî bir surette küstürsün, darılsın, dehşetli rencide ederek sırr-1 rahmetini ve nur-u muhabbetini inkâr etsin ve ettirsin? Yüzbin defa hâşâ ve kellâ!.. Bu kâinatı cilvesiyle süslendiren bir cemal-i mutlak ve umum mahlukatı sevindiren bir rahmet-i mutlaka, böyle hadsiz bir çirkinlikten ve kubh-u mutlakattan ve böyle bir

zulm-ü mutlaktan, bir merhametsizlikten, elbette nihayetsiz derece münezzehtir ve mukaddestir.

NETİCE: Madem dünyada hayat var, elbette insanlardan hayatın sırrını anlayanlar ve hayatını sû'-i istimal etmeyenler, dâr-ı bekada ve Cennet-i bâkiyede, hayat-ı bâkiyeye mazhar olacaklardır. Âmennâ.

Ve hem nasılki yeryüzünde bulunan parlak şeylerin Güneş'in akisleriyle parlamaları ve denizlerin yüzlerinde kabarcıkları ziyanın lem'alarıyla parlayıp sönmeleri, arkalarından gelen kabarcıklar yine hayalî güneşçiklere âyinelik etmeleri bilbedahe gösteriyor ki; o lem'alar, yüksek bir tek Güneş'in cilve-i in'ikasındırlar ve Güneş'in vücudunu muhtelif diller ile yâdediyorlar ve ışık parmaklarıyla ona işaret ediyorlar. Aynen öyle de: Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un Muhyî isminin cilve-i a'zamı ile berrin yüzünde ve bahrin içinde zîhayatların kudret-i İlahiye ile parlayıp, arkalarından gelenlere yer vermek için "Ya Hayy!" deyip perde-i gaybda gizlenmeleri; bir hayat-ı sermediye sahibi olan Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına ve vücub-u vücuduna şehadetler, işaretler ettikleri gibi.. umum mevcudatın tanziminde eseri görünen ilm-i İlahîye şehadet eden bütün deliller ve kâinata tasarruf eden kudreti isbat eden bütün bürhanlar ve tanzim ve idare-i kâinata hükümferma olan irade ve meşieti isbat eden bütün hüccetler ve kelâm-ı Rabbanî ve vahy-i İlahînin medarı olan risaletleri isbat eden bütün alâmetler, mu'cizeler ve hakeza yedi sıfât-ı İlahiyeye şehadet eden bütün delail; bil'ittifak Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına delalet, şehadet, işaret ediyorlar. Çünkü nasıl bir şeyde görmek varsa, hayatı da var; işitmek varsa, hayatın alâmetidir; söylemek varsa, hayatın vücuduna işaret eder; ihtiyar, irade varsa hayatı gösterir.. aynen öyle de; bu kâinata âsârıyla vücudları muhakkak ve bedihî olan kudret-i mutlaka ve irade-i şamile ve ilm-i muhit gibi sıfatlar bütün delailiyle Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına ve vücub-u vücuduna şehadet ederler ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıklandırır ve bir cilvesiyle bütün dâr-ı âhireti zerratıyla beraber hayatlandırır hayat-ı sermediyesine şehadet ederler.

Hem hayat, "melaikeye iman" rüknüne dahi bakar, remzen isbat eder. Çünkü madem kâinata en mühim netice hayattır ve en ziyade intişar eden ve kıymetdarlığı için nüshaları teksir edilen ve zemin misafirhanesini gelip geçen kafilerle şenlendiren zîhayatlardır.. ve madem Küre-i Arz bu kadar zîhayatın enva'ıyla dolmuş ve mütemadiyen zîhayat enva'larını tecdid ve teksir etmek hikmetiyle her vakit dolar boşanır ve en hasis ve çürümüş maddelerinde dahi kesretle zîhayatlar halkedilerek bir mahşer-i huveynat oluyor.. ve madem hayatın süzölmüş en safi hülâsası olan şuur ve akıl ve en latif ve sabit cevheri olan ruh, bu Küre-i Arz'da gayet kesretli bir surette halkolunuyorlar; âdeta Küre-i Arz, hayat ve akıl ve şuur ve ervah ile ihya olup öyle şenlendirilmiş... Elbette Küre-i Arz'dan daha latif, daha nuranî, daha büyük, daha ehemmiyetli olan ecrâm-ı semaviye; ölü, camid, hayatsız, şuursuz kalması imkân haricindedir. Demek gökleri, güneşleri, yıldızları şenlendirecek ve hayatdar vaziyetini verecek ve netice-i hilkat-ı semavatı

gösterecek ve hitabat-ı Sübhaniyeye mazhar olacak olan zîşuur, zîhayat ve semavata münasib sekeneler, her halde sırr-ı hayatla bulunuyorlar ki, onlar da melaikelerdir.

Hem hayatın sırr-ı mahiyeti "Peygamberlere İman" rüknüne bakıp remzen isbat eder. Evet madem kâinat, hayat için yaratılmış ve hayat dahi Hayy-ı Kayyum-u Ezelî'nin bir cilve-i a'zamıdır, bir nakş-ı ekmelidir, bir san'at-ı ecmelidir. Madem hayat-ı sermediye, Resullerin gönderilmesiyle ve Kitabların indirilmesiyle kendini gösterir. Evet eğer Kitaplar ve Peygamberler olmazsa, o hayat-ı ezeliye bilinmez. Nasılki bir adamın söylemesiyle, diri ve hayatdar olduğu anlaşılır; öyle de bu kâinatın perdesi altında olan âlem-i gaybın arkasında söyleyen, konuşan, emir ve nehyedip hitab eden bir zâtın kelimatını, hitabatını gösterecek, Peygamberler ve ellerinde nâzil olan Kitaplardır. Elbette kâinatdaki hayat, kat'î bir surette Hayy-ı Ezelî'nin vücub-u vücuduna kat'î şehadet ettiği gibi; o hayat-ı ezeliyenin şuaatı, celevatı, münasebatı olan "İrsal-i Rusûl" ve "İnzal-i Kütüb" rükünlerine bakar, remzen isbat eder. Ve bilhassa risalet-i Muhammediye (A.S.M.) ve vahy-i Kur'anî, hayatın ruhu ve akli hükmünde olduğundan, bu hayatın vücudu gibi, hakkaniyetleri kat'îdir denilebilir.

Evet nasılki hayat, bu kâinattan süzölmüş bir hülâsadır.. ve şuur ve his dahi hayattan süzölmüş, hayatın bir hülâsasıdır.. akıl dahi şuurdan ve histen süzölmüş, şuurun bir hülâsasıdır.. ve ruh dahi, hayatın hâlis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zâtıdır; öyle de maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (A.S.M.) dahi, hayat ve ruh-u kâinattan süzölmüş hülâsat-ül hülâsadır.. ve risalet-i Muhammediye dahi (A.S.M.), kâinatın his ve şuur ve aklından süzölmüş en safi hülâsasıdır, belki maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (A.S.M.), âsârının şehadetiyle hayat-ı kâinatın hayatıdır.. ve risalet-i Muhammediye (A.S.M.), şuur-u kâinatın şuurudur ve nurudur.. ve vahy-i Kur'an dahi, hayatdar hakaikinin şehadetiyle hayat-ı kâinatın ruhudur ve şuur-u kâinatın aklıdır. Evet, evet, evet... Eğer kâinattan risalet-i Muhammediyenin (A.S.M.) nuru çıksa, gitse; kâinat vefat edecek.. eğer Kur'an gitse, kâinat divane olacak ve Küre-i Arz kafasını, aklını kaybedecek, belki şuursuz kalmış olan başını bir seyyareye çarpacak, bir kıyameti koparacak.

Hem hayat, "iman-ı bil'kader" rüknüne bakıyor, remzen isbat eder. Çünkü madem hayat, âlem-i şehadetin ziyasıdır ve istilâ ediyor ve vücudun neticesi ve gayesidir ve Hâlık-ı Kâinat'ın en câmi' âyinesidir ve faaliyet-i Rabbaniyenin en mükemmel enmuzeci ve fihristesidir, temsilde hata olmasın, bir nevi programı hükmündedir. Elbette âlem-i gayb -yani mazi, müstakbel- yani geçmiş ve gelecek mahlukatın hayat-ı maneviyeleri hükmünde olan intizam ve nizam ve malûmiyet ve meşhudiyet ve taayyün ve evamir-i tekviniyeyi imtisale müheyya bir vaziyette bulunmalarını sırr-ı hayat iktiza ediyor. Nasılki bir ağacın çekirdek-i aslîsi ve kökü ve müntehasında ve meyvelerindeki çekirdekleri dahi aynen ağaç gibi bir nevi hayata mazhardırlar. Belki ağacın kavanin-i hayatiyesinden daha ince kavanin-i hayatı taşıyorlar. Hem nasılki bu hazır bahardan evvel geçmiş güzün bıraktığı

tohumlar ve kökler, bu bahar gittikten sonra, gelecek baharlara bırakacağı çekirdekler, kökler, bu bahar gibi cilve-i hayatı taşıyorlar ve kavanin-i hayatiyeye tabidirler. Aynen öyle de; şecere-i kâinatın bütün dal ve budaklarıyla herbirinin bir mazisi ve müstakbeli var. Geçmiş ve gelecek tavırlarından ve vaziyetlerinden müteşekkil bir silsilesi bulunur. Her nevi ve her cüz'ünün ilm-i İlahiyede muhtelif tavırları ile müteaddid vücudları bir silsile-i vücud-u ilmî teşkil eder. Ve vücud-u haricî gibi o vücud-u ilmî dahi, hayat-ı umumiyenin manevî bir cilvesine mazhardır ki, mukadderat-ı hayatiye, o manidar ve canlı elvah-ı kaderiyeden alınır. Evet âlem-i gaybın bir nev'i olan âlem-i ervah, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zâtları olan ervah ile dolu olması, elbette mazi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nev'i de ve ikinci kısmı dahi, cilve-i hayata mazhariyetini ister ve istilzam eder. Hem herbir şeyin vücud-u ilmîsindeki intizam-ı ekmeli ve manidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları; bir nevi hayat-ı maneviyeye mazhariyetini gösterir. Evet hayat-ı ezeliye güneşinin ziyası olan bu cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şhadete ve bu zaman-ı hazıra ve bu vücud-u haricîye münhasır olamaz; belki herbir âlem, kabiliyetine göre o ziyanın cilvesine mazhardır; ve kâinat bütün âlemleriyle o cilve ile hayatdar ve ziyadardır. Yoksa nazar-ı dalaletin gördüğü gibi muvakkat ve zahirî bir hayat altında herbir âlem, büyük ve müdhiş birer cenaze ve karanlıklı birer virane âlem olacaktı.

İşte "kadere ve kazaya iman" rüknü dahi, geniş bir vecihte sırr-ı hayatla anlaşılıyor ve sabit oluyor. Yani nasilki âlem-i şhadet ve mevcut hazır eşya, intizamlarıyla ve neticeleriyle hayatdarlıkları görünüyor, öyle de âlem-i gaybdan sayılan geçmiş ve gelecek mahlukatın dahi manen hayatdar bir vücud-u manevîleri ve ruhlı birer sübut-u ilmîleri vardır ki, Levh-i Kaza ve Kader vasıtasıyla o manevî hayatın eseri, mukadderat namıyla görünür, tezahür eder.

Beşinci Remiz:Hem hayatın onaltıncı hassasında denilmiş ki: Hayat birşeye girdiği vakit, o cesedi bir âlem hükmüne getirir; cüz' ise küll gibi, cüz'îye dahi küllî gibi bir câmiyet verir. Evet hayatın öyle bir câmiyeti var; âdetâ umum kâinata tecelli eden ekser esma-i hüsnayı kendinde gösteren bir câmi' âyine-i ehadiyettir. Bir cisme hayat girdiği vakit, küçük bir âlem hükmüne getirir; âdetâ kâinat şeceresinin bir nevi fihristesini taşıyan bir nevi çekirdeği hükmüne geçiyor. Nasilki bir çekirdek, onun ağacını yapabilen bir kudretin eseri olabilir; öyle de en küçük bir zîhayatı halkeden, elbette umum kâinatın Hâlıkıdır.

İşte bu hayat, bu câmiyetiyle en gizli bir sırr-ı ehadiyeti kendinde gösterir. Yani nasilki azametli güneş, ziyasıyla ve yedi rengiyle ve aksiyle güneşe mukabil olan herbir katre suda ve herbir cam zerresinde bulunuyor.. öyle de; herbir zîhayatta kâinatı ihata eden esma ve sıfât-ı İlahiyenin cilveleri beraber onda tecelli ediyor. Bu nokta-i nazardan hayat; kâinatı, rububiyet ve icad cihetinde inkısam ve tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne, belki iştiraki ve tecezzisi imkân haricinde bulunan bir küllî hükmüne getirir. Evet seni yaratan, bütün nev-i insanı yaratan zât olduğunu, bilbedahe senin yüzündeki sikkesi gösteriyor. Çünkü mahiyet-i insaniye

birdir, inkısamı gayr-ı mümkündür. Hem hayat vasıtasıyla ecza-yı kâinat onun efradı hükmüne ve kâinat ise, nev'i hükmüne geçer; sikke-i ehadiyeti mecmuunda gösterdiği gibi, herbir cüz'de dahi o sikke-i ehadiyeti ve hâtem-i samediyeti göstererek şirk ve iştiraki her cihetle tardeder.

Hem hayatta san'at-ı Rabbaniyenin öyle fevkalâde hârika mu'cizeleri var ki, bütün kâinatı halkedemeyen bir zât, bir kudret; en küçük bir zîhayatı halkedemez. Evet bir nohut tanesinde bütün Kur'anı yazar gibi; çamın gayet küçük bir tohumunda koca çam ağacının fihristesini ve mukadderatını yazan kalem, elbette semavatı yıldızlarla yazan kalem olabilir. Evet bir arının küçük kafasında kâinat bahçesindeki çiçekleri tanıyacak ve ekser enva'ıyla münasebetdar olacak ve bal gibi bir hediye-i rahmeti getirecek ve dünyaya geldiği günde şerait-i hayatı bilecek derecede bir istidadı, bir kabiliyeti, bir cihazı derceden zât; elbette bütün kâinatın Hâlıkı olabilir.

Elhasıl: Hayat nasıllı kâinatın yüzünde parlak bir sikke-i tevhiddir ve herbir zîruh dahi hayat noktasında bir sikke-i ehadiyettir ve hayatın herbir ferdinde bulunan nakş-ı san'at, bir mühr-ü samediyettir ve zîhayatların adedince bu kâinat mektubunu Zât-ı Hayy-ı Kayyum ve Vâhid-i Ehad namına hayatlarıyla imza ediyorlar ve o mektubda tevhid mühürleri ve ehadiyet hâtemleri ve samediyet sikkeleridirler.. öyle de; hayat gibi, herbir zîhayat dahi, bu kitab-ı kâinatta birer mühr-ü vahdaniyet olduğu gibi, herbirinin yüzünde ve sîmasında birer hâtem-i ehadiyet konulmuştur. Hem nasıllı hayat, cüz'iyatı adedince ve zîhayat efradı sayısınca Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un vahdetine şehadet eden imzalar ve mühürlerdir.. öyle de; ihya ve diriltmek fiili dahi, efradı adedince tevhide imza basıyor. Meselâ: İhyanın bir ferdi olan ihya-yı Arz, güneş gibi parlak bir şahid-i tevhiddir. Çünkü baharda zeminin dirilmesinde ve ihyasında üçyüz bin enva'ın ve her nev'in hadsiz efradı beraber, birbiri içinde, noksansız, kusursuz, mükemmel, muntazam ihya edilir ve dirilirler. Evet böyle bir tek fiil ile hadsiz muntazam fiilleri yapan, elbette bütün mahlukatın Hâlıkıdır ve bütün zîhayatları ihya eden Hayy-ı Kayyum'dur ve rububiyetinde iştiraki mümkün olmayan bir Vâhid-i Ehad'dir.

Şimdilik hayatın hassalarından bu kadar az ve muhtasar yazıldı; başka hassaların beyanı ve tafsilatını Risale-i Nur'a ve başka zamana havale ediyoruz.

Hâtime

İsm-i a'zam herkes için bir olmaz, belki ayrı ayrı oluyor. Meselâ İmam-ı Ali Radiyallahü Anh'ın hakkında; "Ferd, Hayy, Kayyum, Hakem, Adl, Kuddüs" altı isimdir. Ve İmam-ı A'zam'ın ism-i a'zamı: "Hakem, Adl" iki isimdir. Ve Gavs-ı A'zam'ın ism-i a'zamı, "Ya Hayy!"dır. Ve İmam-ı Rabbanî'nin ism-i a'zamı "Kayyum" ve hakeza.. pek çok zâtlar daha başka isimleri, ism-i a'zam görmüşlerdir.

Bu Beşinci Nükte İsm-i Hayy hakkında olduğu münasebetiyle, hem teberrük, hem şahid, hem delil, hem kudsî bir hüccet, hem kendimize bir dua, hem bu risaleye bir hüsn-ü hâtîme olarak Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm, Cevşen-ül Kebir namındaki münacat-ı a'zamında marifetullahta gayet yüksek ve gayet câmi' derecede marifetini göstererek böyle demiştir. Biz de hayalen o zamana gidip, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'ın dediğine "Âmîn!" diyerek, aynı münacatı kendimiz de söylüyor gibi, sadâ-yı Muhammedî Aleyhissalâtu Vesselâm ile deriz:

يَا حَيُّ قَبْلَ كُلِّ حَيٍّ * يَا حَيُّ بَعْدَ كُلِّ حَيٍّ * يَا حَيُّ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ حَيٌّ * يَا حَيُّ الَّذِي لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ * يَا حَيُّ الَّذِي لَا يَخْتَانُجُ
إِلَى حَيٍّ * يَا حَيُّ الَّذِي لَا يُشَارِكُهُ حَيٌّ * يَا حَيُّ الَّذِي يُبَيِّتُ كُلَّ حَيٍّ * يَا حَيُّ الَّذِي يَرْزُقُ كُلَّ حَيٍّ * يَا حَيُّ الَّذِي يُحْيِي الْمَوْتَى * يَا
حَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ * سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَلَمَانُ أَلَمَانُ نَحْنَا مِنَ النَّارِ آمِينَ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

* * *

Otuzuncu Lem'anın Altıncı Nüktesi

İsm-i Kayyum'a bakar.

İsm-i Hayy'ın bir hülâsası, Nur Çeşmesi'nin bir zeyli olmuş; bu İsm-i Kayyum dahi, Otuzuncu Söz'ün zeyli olması münasib görüldü.

İTİZAR: Bu çok ehemmiyetli mes'eleler ve çok derin ve geniş İsm-i Kayyum'un cilve-i a'zâmı, hem muntazaman değil, belki ayrı ayrı lem'alar tarzında kalbe hutur ettiğiinden, hem gayet müşevveş ve acele ve tedkiksiz müsvedde halinde kaldığından elbette tabirat ve ifadelerde çok noksanlar, intizamsızlıklar bulunacaktır. Mes'elelerin güzelliklerine, benim kusurlarımı bağışlamalısınız.

İHTAR: İsm-i a'zama ait nükteler, a'zamî bir surette geniş, hem gayet derin olduğundan, hususan İsm-i Kayyum'a ait mes'eleler ve bilhassa Birinci Şuai (Haşiye) maddiyyunlara baktığı için, daha ziyade derin gittiğinden, elbette her adam her mes'eleyi her cihette anlamaz. Fakat herkes her mes'eleden bir derece hisse alabilir. "Bir şey bütün elde edilmezse, bütün bütün elden kaçırılmaz." kaidesiyle, "bu manevî bahçenin bütün meyvelerini koparamıyorum" diye vazgeçmek kâr-ı akıl değildir. İnsan ne kadar koparsa, o kadar kârdır. İsm-i a'zama ait mes'elelerin ihata edilmeyecek derecede genişleri olduğu gibi, akıl görmeyecek derecede inceleri de vardır. Hususan İsm-i Hayy ve Kayyum'a ve bilhassa hayatın iman erkânına karşı remizlerine ve bilhassa Kaza ve Kader rüknüne hayatın işaretine ve İsm-i Kayyum'un Birinci Şuainın herkesin fikri yetişmez, fakat hissesiz de kalmaz; belki herhalde imanını kuvvetlendirir. Saadet-i ebediyenin anahtarı olan imanın kuvvetleşmesi ehemmiyeti çok azîmdir. İmanın bir zerre kadar kuvveti

ziyade olması, bir hazinedir. İmam-ı Rabbanî Ahmed-i Farukî diyor ki: "Bir küçük mes'ele-i imaniyenin inkişafı, benim nazarımda yüzler ezvak ve kerametlere müreccahtır."

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ * لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ * وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ * مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا

(Haşiyeye): Bu risaleyi okuyan eğer mütefennin değilse, Birinci Şuaı okumasın veya âhirde okusun; ikinciden başlasın.

gibi kayyumiyet-i İlahiyeye işaret eden âyetlerin bir nüktesi ve ism-i a'zam veyahud ism-i a'zamın iki ziyasından ikinci ziyası veyahud ism-i a'zamın altı nurundan altıncı nuru olan Kayyum isminin bir cilve-i a'zamı, Zilkade ayında aklıma göründü. Eskişehir hapishanesindeki müsaadesizliğim cihetiyle o nur-u a'zamı elbette tamamıyla beyan edemeyeceğim, fakat Hazret-i İmam-ı Ali (R.A.), Kaside-i Ercuze'sinde "Sekine" nam-ı âlîsiyle beyan ettiği ism-i a'zam ve Celcelutiye'sinde pek muhteşem isimlerle ism-i a'zam içinde bulunan o altı ismi en a'zam, en ehemmiyetli tuttuğu için ve onların bahsi içinde kerametkârane bize teselli verdiği için bu İsm-i Kayyum'a dahi, evvelki beş esma gibi, hiç olmazsa muhtasar bir surette "Beş Şua" ile, o nur-u a'zama işaret edeceğiz.

Birinci Şua:Bu kâinatın Hâlık-ı Zülcelali Kayyum'dur. Yani bizâtihi kaimdir, daimdir, bâkidir. Bütün eşya onunla kaimdir, devam eder ve vücudda kalır, beka bulur. Eğer kâinattan bir dakikacık olsun o nisbet-i kayyumiyet kesilse, kâinat mahvolur. Hem o Zât-ı Zülcelal'in kayyumiyetiyle beraber Kur'an-ı Azîmüştan'da ferman ettiği gibi **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ** dür. Yani ne zâtında, ne sıfâtında, ne ef'alinde naziri yoktur, misli olmaz, şebihî yoktur, şeriki olmaz. Evet bütün kâinatı bütün şuunatıyla ve keyfiyatıyla kabza-i rububiyetinde tutup, bir hane ve bir saray hükmünde kemal-i intizam ile tedbir ve idare ve terbiye eden bir Zât-ı Akdes'e misil ve mesîl ve şerik ve şebih olmaz, muhaldir. Evet bir zât ki, ona yıldızların icadı zerrelere kadar kolay gele.. ve en büyük şey en küçük şey gibi kudretine müsahhar ola.. ve hiçbir şey hiçbir şeye, hiçbir fiil hiçbir fiile mani olmaya.. ve hadsiz efrad, bir ferd gibi nazarında hazır ola.. ve bütün sesleri birden işite.. ve umumun hadsiz hacatını birden yapabile.. ve kâinatın mevcudatındaki bütün intizam ve mizanların şهادetiyle hiçbir şey, hiçbir hal, daire-i meşiet ve iradesinden hariç olmaya.. ve hiçbir mekânda olmadığı halde, herbir yerde ve herbir mekânda kudretiyle, ilmiyle hazır ola.. ve herşey ondan nihayet derecede uzak olduğu halde, o ise herşeye nihayet derecede yakın olabilen bir Zât-ı Hayy-ı

Kayyum-u Zülcelal'in elbette hiçbir cihetle misli, naziri, şeriki, veziri, zıddı, niddi olmaz ve olması muhaldir. Yalnız mesel ve temsil suretinde şununat-ı kudsiyesine bakılabilir. Risale-i Nur'daki bütün temsilât ve teşbihat, bu mesel ve temsil nev'indendirler.

İşte böyle misilsiz ve Vâcib-ül Vücut ve maddeden mücerred ve mekândan münezzeh ve tecezzisi ve inkısamı her cihetle muhal ve tegayyür ve tebeddülü mümteni ve ihtiyaç ve aczi imkân haricinde olan bir Zât-ı Akdes'in kâinat safahatında ve tabakat-ı mevcudatında tecelli eden bir kısım cilvelerini ayn-ı Zât-ı Akdes tevehhüm ederek bir kısım mahlukatına uluhiyetin ahkâmını veren ehl-i dalalet insanların bir kısmı, o Zât-ı Zülcelal'in bazı eserlerini tabiata isnad etmişler. Halbuki Risale-i Nur'un müteaddid yerlerinde kat'î bürhanlarla isbat edilmiş ki: Tabiat bir san'at-ı İlahiyedir, Sâni' olmaz.. bir kitabet-i Rabbaniyedir, kâtib olmaz.. bir nakıştır, nakkaş olamaz.. bir defterdir, defterdar olmaz.. bir kanundur, kudret olmaz.. bir mistardır, masdar olmaz.. bir kabildir, münfail olur; fâil olmaz.. bir nizamdır, nâzım olamaz.. bir şeriat-ı fitriyedir, şâri' olamaz.

Farz-ı muhal olarak en küçük bir zîhayat mahluk tabiata havale edilse, "bunu yap" denilse; Risale-i Nur'un çok yerlerinde kat'î bürhanlarla isbat edildiği gibi, o küçük zîhayatın âzaları ve cihazatları adedince kalıplar, belki makineler bulundurmaktır; tâ ki, tabiat o işi görebilsin.

Hem maddiyyun denilen bir kısım ehl-i dalalet, zerrattaki tahavvülât-ı muntazama içinde hallakıyet-i İlahiyenin ve kudret-i Rabbaniyenin bir cilve-i a'zamını hissettiklerinden ve o cilvenin nereden geldiğini bilemediklerinden ve o kudret-i samedaniyenin cilvesinden gelen umumî kuvvetin nereden idare edildiğini anlayamadıklarından, madde ve kuvveti ezeli tevehhüm ederek, zerrelere ve hareketlerine âsâr-ı İlahiyeyi isnad etmeye başlamışlar. Fesübhanallah! İnsanlarda bu derece hadsiz cehalet olabilir mi ki, mekândan münezzeh olmakla beraber herbir yerde herbir şeyin icadında herşeyi görecek, bilecek, idare edecek bir tarzda bulunur bir vaziyetle yaptığı fiilleri ve eserleri; camid, kör, şuursuz, iradesiz, mizansız ve tesadüf fırtınaları içinde çalkanan zerrata ve harekâtına vermek, ne kadar cahilane ve hurafetkârane bir fikir olduğunu, zerre kadar akli bulunanların bilmesi gerektir. Evet bu herifler vahdet-i mutlakadan vazgeçtikleri için, hadsiz ve nihayetsiz bir kesret-i mutlakaya düşmüşler; yani bir tek ilahı kabul etmedikleri için, nihayetsiz ilahları kabul etmeye mecbur oluyorlar. Yani bir tek Zât-ı Akdes'in hassası ve lâzım-ı zâtîsi olan ezeliyeti ve hâlıkıyeti, bozulmuş akıllarına sığıştıramadıklarından; o hadsiz, nihayetsiz camid zerrelere ezeliyetlerini, belki uluhiyetlerini kabul etmeye mesleklerince mecbur oluyorlar...

İşte sen gel, echeliyetin nihayetsiz derecesine bak! Evet zerreleredeki cilve ise; zerrelere taifesini Vâcib-ül Vücut'un havliyle, kudretiyle, emriyle muntazam ve muhteşem bir ordu hükmüne getirmiştir. Eğer bir saniye o Kumandan-ı A'zam'ın

emri ve kuvveti geri alınsa, o çok kesretli camid, şuursuz taife, başıbozuklar hükmüne gelecekler; belki bütün bütün mahvolacaklar.

Hem insanların bir kısmı güya daha ileri görüyor gibi, daha ziyade cahilane bir dalaletle Sâni'-i Zülcelal'in gayet latif, nazenin, muti', müsahhar bir sahife-i icraatı ve emirlerinin bir vasıta-i nakliyatı ve zaîf bir perde-i tasarrufatı ve latif bir midad (mürekkeb)-1 kitabeti ve en nazenin bir hulle-i icadatı ve bir maye-i masnuatı ve bir mezraa-i hububatı olan "esîr" maddesini, cilve-i rububiyetine âyinedarlık ettiği için masdar ve fâil tevehhüm etmişler. Bu acib cehalet, hadsiz muhalleri istilzam ediyor. Çünkü esîr maddesi, maddiyyunları boğduran zerrat maddesinden daha latif ve eski hükemanın saplandığı heyula fihristesinden daha kesif, ihtiyarsız, şuursuz, camid bir maddedir. Bu hadsiz bir surette tecezzi ve inkısam eden ve nâkillik ve infial hassasıyla ve vazifesiyle teçhiz edilen bu maddeye, belki o maddenin zerreden çok derece daha küçük olan zerrelere; herşeyde herşeyi görecek, bilecek, idare edecek bir ihtiyar ve bir iktidar ile vücud bulan fiilleri, eserleri isnad etmek, esîrin zerrelere adedince yanlıştır.

Evet mevcudatta görünen fiil-i icad öyle bir keyfiyettir ki; herşeyde, hususan zîhayat olsa, ekser eşyayı ve belki umum kâinatı görecek, bilecek ve kâinata karşı o zîhayatın münasebatını tanıyacak, temin edecek bir iktidar ve ihtiyardan geldiğini gösteriyor ki, maddî ve ihatasız olan esbabın hiçbir cihetle fiili olmaz. Evet -sırr-ı Kayyumiyetle- en cüz'î bir fiil-i icadî, doğrudan doğruya bütün kâinat Hâlıkının fiili olduğuna delalet eden bir sırr-ı a'zamı taşıyor. Evet meselâ bir arının icadına teveccüh eden bir fiil, iki cihetle Hâlık-ı Kâinat'a hususiyetini gösteriyor.

Birincisi: O arının bütün emsalinin bütün zeminde, aynı zamanda aynı fiile mazhariyetleri gösteriyor ki: Bu cüz'î ve hususî fiil ise, ihatalı rûy-i zemini kaplamış bir fiilin bir ucudur. Öyle ise; o büyük fiilin fâili ve o fiilin sahibi kim ise, o cüz'î fiil dahi onundur.

İkinci cihet: Bu hazır arının hilkatine teveccüh eden fiilin fâili olmak için, o arının şerait-i hayatiyesini ve cihazatını ve kâinatla münasebatını temin edecek ve bilecek kadar pek büyük bir iktidar ve ihtiyar lâzım geldiğinden, o cüz'î fiili yapan zâtın, ekser kâinata hükmü geçmekle ancak o fiili öyle mükemmel yapabilir.

Demek en cüz'î fiil, iki cihetle Hâlık-ı Külli Şey'e has olduğunu gösterir.

En ziyade cây-1 dikkat ve cây-1 hayret şudur ki: Vücudun en kuvvetli mertebesi olan "vücub"un ve vücudun en sebatlı derecesi olan "maddeden tecerrüd"ün ve vücudun zevalden en uzak tavrı olan "mekândan münezzehiyet"in ve vücudun en sağlam ve tegayyürden ve ademden en mukaddes sıfatı olan "vahdet"in sahibi olan Zât-ı Vâcib-ül Vücud'un en has hâssası ve lâzım-ı zâtîsi olan ezeliyeti ve sermediyeti; vücudun en zaîf mertebesi ve en incecik derecesi ve en

mütegayyir, mütehavvil tavrı ve en ziyade mekâna yayılmış olan hadsiz, kesretli bir maddî madde olan esîr ve zerrat gibi şeylere vermek ve onlara ezeliyet isnad etmek ve onları ezeli tasavvur etmek ve kısmen âsâr-ı İlahiyenin onlardan neş'et ettiğini tevehhüm etmek, ne kadar hilaf-ı hakikat ve vakıa muhalif ve akıldan uzak ve bâtil bir fikir olduğu, Risale-i Nur'un müteaddid cüz'lerinde kat'î bürhanlarla gösterilmiştir.

İkinci Şua:"İki Mes'ele"dir.

Birinci Mes'ele:İsm-i Kayyum'un bir cilve-i a'zamına işaret eden

لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ * مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا * لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

gibi âyetlerin işaret ettiği hakikat-ı a'zâmın bir vechi şudur ki: Şu kâinattaki ecrâm-ı semaviyenin kıyıamları, devamları, bekaları; sırr-ı Kayyumiyetle bağlıdır. Eğer o cilve-i Kayyumiyet bir dakikada yüzünü çevirse, bir kısmı Küre-i Arz'dan bin defa büyük milyonlarla küreler, feza-yı gayr-ı mütenahî boşluğunda dağılacak, birbirine çarpacak, ademe dökülecekler. Nasılki meselâ: Havada -tayyareler yerinde- binler muhteşem kasırları kemal-i intizamla durdurup seyahat ettiren bir zâtın kayyumiyet iktidarı, o havadaki sarayların sebat ve nizam ve devamları ile ölçülür.. öyle de: O Zât-ı Kayyum-u Zülcelal'in madde-i esîriye içinde hadsiz ecrâm-ı semaviyeye nihayet derecede intizam ve mizan içinde sırr-ı kayyumiyetle bir kıyam, bir beka, bir devam vererek, bazısı Küre-i Arz'dan bin ve bir kısmı bir milyon defa büyük milyonlarla azîm küreleri direksiz, istinadsız, boşlukta durdurmakla beraber, herbirini bir vazife ile tavzif edip gayet muhteşem bir ordu şeklinde "Emr-i Kün Feyekûn"den gelen fermanlara kemal-i inkıyadla itaat ettirmesi, İsm-i Kayyum'un a'zamî cilvesine bir ölçü olduğu gibi, herbir mevcudun zerrelere dahi, yıldızlar gibi sırr-ı kayyumiyetle kaim ve o sır ile beka ve devam ediyorlar. Evet bir zîhayatın cesedindeki zerrelere herbir âzaya mahsus bir heyet ile küme küme toplanıp dağılmadıkları ve sel gibi akan unsurların fırtınaları içinde vaziyetlerini muhafaza edip dağılmamaları ve muntazaman durmaları, bilbedahe kendi kendilerinden olmayıp, belki sırr-ı kayyumiyetle olduğundan; herbir cesed muntazam bir tabur, herbir nevi muntazam bir ordu hükmünde olarak bütün zîhayat ve mürekkebatın zemin yüzünde ve yıldızların feza âleminde durmaları ve gezmeleri gibi, bu zerrelere dahi hadsiz dilleriyle sırr-ı kayyumiyeti ilân ederler.

İkinci Mes'ele:Eşyanın sırr-ı kayyumiyetle münasebetdar faidelerinin ve hikmetlerinin bir kısmına işaret etmeyi, bu makam iktiza ediyor.

Evet herşeyin hikmet-i vücudu ve gaye-i fitratı ve faide-i hilkatı ve netice-i hayatı üçer nevidir:

Birinci nevi, kendine ve insana ve insanın maslahatlarına bakar.

İkinci nevi, daha mühimdir ki: Herşey, umum zîşuur mütalaa edebilecek ve Fâtır-ı Zülcelal'in cilve-i esmasını bildirecek birer âyet, birer mektub, birer kitab, birer kaside hükmünde olarak manalarını hadsiz okuyucularına ifade etmesidir.

Üçüncü nevi ise, Sâni'-i Zülcelal'e aittir, ona bakar. Herşeyin faidesi ve neticesi kendine bakan bir ise, Sâni'-i Zülcelal'e bakan yüzlerdir ki, Sâni'-i Zülcelal kendi acaib-i san'atını kendisi temaşa eder; kendi cilve-i esmasına, kendi masnuatında bakar. Bu a'zamî üçüncü nevide, bir saniye kadar yaşamak kâfidir.

Hem herşeyin vücudunu iktiza eden bir sırr-ı kayyumiyet var ki, Üçüncü Şua'da izah edilecek.

Bir zaman tılsım-ı kâinat ve muamma-yı hilkat cilvesiyle mevcudatın hikmetlerine ve faidelere baktım, dedim: "Acaba bu eşya neden böyle kendini gösteriyorlar, çabuk kaybolup gidiyorlar?" Onların şahsına bakıyorum; muntazam, hikmetli giyinmiş, giydirilmiş, süslendirilmiş, sergiye temaşağa gönderilmiş. Halbuki bir iki günde, belki bir kısmı birkaç dakikada kaybolup; faidesiz boşboşuna gidiyorlar. Bu kısa zamanda bize görünmelerinden maksad nedir? diye çok merak ediyordum. O zaman mevcudatın, hususan zîhayatın dünya dershanesine gelmelerinin mühim bir hikmetini lütf-u İlahî ile buldum. O da şudur: Herşey, hususan zîhayat, gayet manidar bir kelime, bir mektub, bir kaside-i Rabbanîdir; bir ilânname-i İlahîdir. Umum zîşuurun mütalaasına mazhar olduktan ve hadsiz mütalaaçılara manasını ifade ettikten sonra, lafzı ve hurufu hükmündeki suret-i cismaniyesi kaybolur. Bir sene kadar bu hikmet bana kâfi geldi. Bir sene sonra masnuatta ve bilhassa zîhayatlarda bulunan çok hârîka ve pek ince san'atın mu'cizeleri inkişaf etti. Anladım ki: Bu çok ince ve çok hârîka olan dekaik-ı san'at, yalnız zîşuurların nazarlarına ifade-i mana için değildir. Gerçi herbir mevcudu, hadsiz zîşuurlar mütalaa edebilir. Fakat hem onların mütalaaı mahduddur, hem de herkes o zîhayatın bütün dekaik-ı san'atına nüfuz edemezler. Demek zîhayatların en mühim netice-i hilkatı ve en büyük gaye-i fıtratı, Zât-ı Kayyum-u Ezelî'nin kendi nazarına, kendi acaib-i san'atını ve verdiği rahîmane hediyelerini ve ihsanlarını arzetmektir. Bu gaye ise, çok zaman bana kanaat verdi ve ondan anladım ki: Her mevcudda, hususan zîhayatlarda hadsiz dekaik-ı san'at bulunması, Zât-ı Kayyum-u Ezelî'nin nazarına arzetmek, yani Zât-ı Kayyum-u Ezelî kendi san'atını kendisi temaşa etmek olan hikmet-i hilkat, o büyük masarıfa kâfi geliyordu. Bir zaman sonra gördüm ki: Mevcudatın şahıslarında ve suretlerindeki dekaik-ı san'at devam etmiyor; gayet sür'atle tazeleniyor, tebeddül ediyor; nihayetsiz bir faaliyet ve bir hallakıyet içinde tahavvül ediyorlar. Bu hallakıyet ve bu faaliyetin hikmeti elbette o faaliyet derecesinde büyük olmak lâzım geliyor, diye tefekküre başladım. Bu defa mezkûr iki hikmet kâfi gelmemeye başladılar, noksan kaldılar. Gayet merak ile ayrı bir hikmeti aramaya ve taharriye başladım. Bir zaman sonra, lillahilhamd Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın feyzi ile, sırr-ı kayyumiyet noktasında azîm hadsiz bir hikmet, bir gaye görüldü. Ve onun ile "tılsım-ı kâinat" ve "muamma-yı hilkat" tabir edilen bir sırr-ı İlahî anlaşıldı.

(Yirmidördüncü Mektub'da tafsilen beyan edildiğinden, burada yalnız icmalen iki-
üç noktasını Üçüncü Şua'da zikredeceğiz.)

Evet sırr-1 kayyumiyetin cilvesine bu noktadan bakınız ki; bütün mevcudatı
ademden çıkarıp, herbirisini bu nihayetsiz fezada **اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِعَبْرٍ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا**
sırrıyla durdurup, kıyam ve beka verip, umumunu böyle sırr-1 kayyumiyetin
tecellisine mazhar eyliyor. Eğer bu nokta-i istinad olmazsa; hiçbir şey kendi
başıyla durmaz. Hadsiz bir boşlukta yuvarlanıp ademe sukut edecek.

Hem nasilki bütün mevcudat, vücudları ve kıyımları ve bekaları cihetinde
Kayyum-u Zülcelal'e dayanıyorlar; kıyımları onunladır.. öyle de: Mevcudatın
keyfiyat ve ahvalinde binler silsilelerin; (temsilde hata olmasın) telefon, telgraf
silsilelerinin merkezi ve santral direği hükmünde olan sırr-1 kayyumiyette **وَ إِلَيْهِ يُرْجَعُ**
الْأَمْرُ كُلُّهُ sırrıyla, uçları bağlıdır. Eğer o nuranî nokta-i istinada dayanmazlarsa, ehl-i
akılca muhal ve bâtil olan binler devirler ve teselsüller lâzım gelecek; belki,
mevcudat adedince bâtil olan devirler ve teselsüller lâzım gelir. Meselâ: Bu şey
(hıfz veya nur veya vücut veya rızık gibi) bir cihette buna dayanır, bu da ötekine, o
da ona.. gitgide herhalde nihayetsiz olamaz, bir nihayeti bulunacak. İşte, bütün
böyle silsilelerin müntehaları, elbette sırr-1 kayyumiyettir. Sırr-1 kayyumiyet
anlaşıldıktan sonra, o mevhum silsilelerde birbirine dayanmak rabıtası ve manası
kalmaz, kalkar; herşey doğrudan doğruya sırr-1 kayyumiyete bakar.

Üçüncü Şua:

كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ * فَعَالَ لِمَا يُرِيدُ * يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ * بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ * فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخَيِّ الْأَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا

gibi âyetlerin işaret ettikleri hallakıyet-i İlahiye ve faaliyet-i Rabbaniye içindeki
sırr-1 kayyumiyetin bir derece inkişafına, bir iki mukaddeme ile işaret edeceğiz.

Birincisi: Şu kâinata baktığımız vakit görüyoruz ki: Zaman seylinde
mütemadiyen çalkanan ve kafiye kafiye arkasından gelip geçen mahlukatın bir
kısmı, bir saniyede gelir, der-akab kaybolur. Bir taifesi, bir dakikada gelir, geçer.
Bir nev'i, bir saat âlem-i şهادete uğrar, âlem-i gayba girer. Bir kısmı bir günde,
bir kısmı bir senede, bir kısmı bir asırda, bir kısmı da asırlarda bu âlem-i şهادete
gelip, konup; vazife görüp gidiyorlar. Bu hayret verici seyahat ve seyeran-ı
mevcudat, o sefer ve seyelan-ı mahlukat öyle bir intizam ve mizan ve hikmetle
sevk ü idare edilir ve onlara ve o kafiyelelere kumandanlık eden öyle basirane,
hakîmane, müdebbirane kumandanlık ediyor ki; bütün akıllar faraza ittihad edip bir
tek akıl olsa, o hakîmane idarenin künhüne yetişemez ve kusur bulup tenkid
edemez.

İşte bu hallakıyet-i Rabbaniyenin içinde; o sevimli ve sevdiği masnuatın hususan zîhayatların hiçbirine göz açtırmayarak âlem-i gayba gönderiyor, hiçbirine nefes aldırmayarak dünyadaki hayattan terhis ediyor, mütemadiyen bu misafirhane-i âlemi doldurup misafirlerin rızası olmayarak boşaltıyor; kalem-i kaza ve kader, Küre-i Arz'ı yazar bozar tahtası gibi yaparak **يُنِجِي وَ يُمِيتُ** cilveleriyle mütemadiyen Küre-i Arz'da yazılarını yazar ve o yazıları tazelandirir, tebdil eder. İşte bu faaliyet-i Rabbaniyenin ve bu hallakıyet-i İlahiyenin bir sırr-ı hikmeti ve esaslı bir muktezisi ve bir sebep-i dâîsi, üç mühim şubeye ayrılan hadsiz, nihayetsiz bir hikmettir.

O hikmetin birinci şubesi şudur ki: Faaliyetin her nev'i cüz'î olsun, küllî olsun bir lezzet verir. Belki her faaliyette bir lezzet var. Belki faaliyet ayn-ı lezzettir. Belki faaliyet, ayn-ı lezzet olan vücudun tezahürüdür ve ayn-ı elem olan ademden tebaud ile silkinmesidir. Evet her kabiliyet sahibi, bir faaliyetle kabiliyetinin inkişafını lezzetle takib eder. Herbir istidadın faaliyetle tezahür etmesi, bir lezzetten gelir ve bir lezzeti netice verir. Herbir kemal sahibi, faaliyetle kemalâtının tezahürünü lezzetle takib eder. Madem herbir faaliyette böyle sevilir, istenilir bir kemal, bir lezzet vardır ve faaliyet dahi, bir kemaldır ve madem zîhayat âleminde daimî ve ezeli bir hayattan neş'et eden hadsiz bir muhabbetin, nihayetsiz bir merhametin cilveleri görünüyor ve o cilveler gösteriyor ki, kendini böyle sevdiren ve seven ve şefkat edip lütuflarda bulunan zâtın kudsiyetine lâayık ve vücub-u vücuduna münasib o hayat-ı sermediyenin muktezası olarak hadsiz derecede (tabirde hata olmasın) bir aşk-ı lahutî, bir muhabbet-i kudsiye, bir lezzet-i mukaddese gibi şuunat-ı kudsiye o Hayat-ı Akdes'te var ki, o şuunat böyle hadsiz faaliyetle ve nihayetsiz bir hallakıyetle kâinatı daima tazelandiriyor, çalkalandırıyor, değiştiriyor.

Sırr-ı kayyumiyete bakan hadsiz faaliyet-i İlahiyedeki hikmetin ikinci şubesi: Esmâ-i İlahiyeye bakar. Malûmdur ki herbir cemal sahibi, kendi cemalini görmek ve göstermek ister; herbir hüner sahibi, kendi hünerini teşhir ve ilân etmekle nazar-ı dikkati celbetmek ister ve sever; ve hüneri gizli kalmış bir güzel hakikat ve güzel bir mana, meydana çıkmak ve müşterileri bulmak ister ve sever. Madem bu esaslı kaideler, herşeyde derecesine göre cereyan ediyor; elbette Cemil-i Mutlak olan Zât-ı Kayyum-u Zülcelal'in binbir esma-i hüsnasından herbir ismin, kâinatın şهادetiyle ve cilvelerinin delaletiyle ve nakışlarının işaretiyle, her birisinin herbir mertebesinde hakikî bir hüsün, hakikî bir kemal, hakikî bir cemal ve gayet güzel bir hakikat, belki herbir ismin herbir mertebesinde hadsiz enva'-ı hüsünle hadsiz hakaik-i cemile vardır. Madem bu esmanın kudsî cemallerini irae eden âyineleri ve güzel nakışlarını gösteren levhaları ve güzel hakikatlarını ifade eden sahifeleri, bu mevcudattır ve bu kâinattır. Elbette o daimî ve bâki esma, hadsiz cilvelerini ve nihayetsiz manidar nakışlarını ve kitablarını; hem müsemmaları olan Zât-ı Kayyum-u Zülcelal'in nazar-ı müşahedesine, hem hadd ü hesaba gelmeyen zîruh ve zîşuur mahlukatın nazar-ı mütalaasına göstermek ve

nihayetli mahdud bir şeyden nihayetsiz levhaları ve bir tek şahıstan pek çok şahısları ve bir hakikattan pek kesretli hakikatları göstermek için, o aşk-ı mukaddes-i İlahîye istinaden ve o sırr-ı kayyumiyete binaen, kâinatı umumen ve mütemadiyen cilveleriyle tazelandiriyorlar, değiştiriyorlar.

Dördüncü Şua:

Kâinattaki hayret-nüma faaliyet-i daimenin hikmetinin üçüncü şubesi şudur ki: Herbir merhamet sahibi, başkasını memnun etmekten mesrur olur; herbir şefkat sahibi, başkasını mesrur etmekten memnun olur; herbir muhabbet sahibi, sevindirmeye lâyıık mahlukları sevindirmekle sevinir; herbir âlîcenab zât, başkasını mes'ud etmekle lezzet alır; herbir âdil zât, ihkak-ı hak etmek ve müstehaklara ceza vermekte hukuk sahiblerini minnetdar etmekle keyiflenir; hüner sahibi herbir san'atkâr, san'atını teşhir etmekle ve san'atının tasavvur ettiği tarzda işlemesiyle ve istediği neticeleri vermesiyle iftihar eder.

İşte bu mezkûr düsturların herbiri birer kaide-i esasiyedir ki, kâinatta ve âlem-i insaniyette cereyan ediyorlar. Bu kaidelerin esma-i İlahiyede cereyan ettiklerini gösteren üç misal, Otuzikinci Söz'ün İkinci Mevkîfında izah edilmiştir. Bir hülâsası bu makamda yazılması münasib olduğundan, deriz:

Nasılki meselâ gayet merhametli, sehavetli, gayet kerim âlîcenab bir zât, fitratındaki âlî seciyelerin muktezasıyla büyük bir seyahat gemisine, çok muhtaç ve fakir insanları bindirip, gayet mükemmel ziyafetlerle, ikramlarla o muhtaç fakirleri memnun ederek denizlerde Arz'ın etrafında gezdirir ve kendisi de onların üstünde, onları mesrurane temaşa ederek o muhtaçların minnetdarlıklarından lezzet alır ve onların telezzüzlerinden mesrur olur ve onların keyiflerinden sevinir, iftihar eder. Madem böyle bir tevziat memuru hükmünde olan bir insan, böyle cüz'î bir ziyafet vermekten bu derece memnun ve mesrur olursa.. elbette bütün hayvanları ve insanları ve hadsiz melekleri ve cinleri ve ruhları, bir sefine-i Rahmanî olan Küre-i Arz gemisine bindirerek; rûy-i zemini, enva'-ı mat'umatla ve bütün duyguların ezvak ve erzakıyla doldurulmuş bir sofraya Rabbanîye şeklinde onlara açmak ve o muhtaç ve müteşekkir ve minnetdar ve mesrur mahlukatını aktar-ı kâinatta seyahat ettirmekle ve bu dünyada bu kadar ikramlarla onları mesrur etmekle beraber, dâr-ı bekada Cennetlerinden herbirini ziyafet-i daime için birer sofraya yapan Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a ait olarak o mahlukatın teşekkürlerinden ve minnetdarlıklarından ve mesruriyetlerinden ve sevinçlerinden gelen ve tabirinde âciz olduğumuz ve me'zun olmadığımız şuunat-ı İlahiyeyi, "memnuniyet-i mukaddese" "iftihar-ı kudsî" ve "lezzet-i mukaddese" gibi isimlerle işaret edilen maânî-i rububiyettir ki, bu daimî faaliyeti ve mütemadi hallakiyeti iktiza eder.

Hem meselâ bir mahir san'atkâr, plâksız bir fonograf yapsa, o fonograf istediği gibi konuşsa, işlese; san'atkârı ne kadar müftehir olur, mütelezziz olur; kendi kendine "Mâşâallah" der. Madem icadsız ve surî bir küçük san'at,

san'atkârının ruhunda bu derece bir iftihar, bir memnuniyet hissi uyandırır, elbette bu mevcudatın Sâni'-i Hakîm'i, kâinatın mecmuunu, hadsiz nağmelerin enva'ıyla sadâ veren ve ses verip tesbih eden ve zikredip konuşan bir musikî-i İlahiye ve bir fabrika-i acibe yapmakla beraber, kâinatın herbir nev'ini, herbir âlemine ayrı bir san'atla ve ayrı san'at mu'cizeleriyle göstererek zîhayatların kafalarında birer fonograf, birer fotoğraf birer telgraf gibi çok makineleri, hattâ en küçük bir kafada dahi yapmakla beraber herbir insan kafasına, değil yalnız plâksız fonograf, birer âyinesiz fotoğraf, bir telsiz telgraf, belki bunlardan yirmi defa daha hârika, her insanın kafasında öyle bir makineyi yapmaktan ve istediği tarzda işleyip neticeleri vermekten gelen iftihar-ı kudî ve memnuniyet-i mukaddese gibi manaları ve rububiyetin bu nev'inden olan ulvî şunatı; elbette ve herhalde bu faaliyet-i daimiyi istilzam eder.

Hem meselâ bir hükümdar-ı âdil, ihkak-ı hak için mazlumların hakkını zalimlerden almakla ve fakirleri kavîlerin şerrinden muhafaza etmekle ve herkese müstehak olduğu hakkı vermekle lezzet alması, iftihar etmesi, memnun olması; hükümdarlığın ve adaletin bir kaide-i esasiyesi olduğundan, elbette Hâkim-i Hakîm, Adl-i Âdil olan Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un bütün mahlukatına, hususan zîhayatlara "hukuk-u hayat" tabir edilen şerait-i hayatiyeyi vermekle.. ve hayatlarını muhafaza için onlara cihazat ihsan etmekle.. ve zaîfleri kavîlerin şerrinden Rahîmane himaye etmekle.. ve umum zîhayatlarda bu dünyada ihkak-ı hak etmek nev'i tamamen ve haksızlara ceza vermek nev'i ise kısmen sırr-ı adaletin icrasından olmakla.. ve bilhassa mahkeme-i kübra-yı haşirde adalet-i ekberin tecellisinden hasıl olan ve tabirinde âciz olduğumuz şunat-ı Rabbanîye ve maânî-i kudsiyedir ki, kâinatta bu faaliyet-i daimiyi iktiza ediyor.

İşte bu üç misal gibi; esma-i hüsnanın umumunda, herbirisi bu faaliyet-i daimede böyle kudî bazı şunat-ı İlahiyeye medar olduklarından, hallakîyet-i daimiyi iktiza ederler. Hem madem her kabiliyet, herbir istidad, inbisat ve inkişaf edip semere vermekle bir ferahlık, bir genişlik, bir lezzet verir.. hem madem her vazifedar, vazifesini yapmak ve bitirmekle, vazifesinden terhisinde büyük bir rahatlık, bir memnuniyet hisseder.. ve madem bir tek tohumdan bir çok meyveleri almak ve bir dirhemden yüz dirhem kâr kazanmak, sahiblerine çok sevinçli bir halettir, bir ticarettir. Elbette bütün mahlukattaki hadsiz istidadları inkişaf ettiren ve bütün mahlukatını kıymetdar vazifelerde istihdam ettikten sonra terakkivari terhis ettiren, yani unsurları, madenler mertebesine; madenleri, nebatlar hayatına; nebatları, rızık vasıtasıyla hayvanların derece-i hayatına; ve hayvanları insanların şuurkârane olan yüksek hayatına çıkarıyor.

İşte herbir zîhayatın zahirî bir vücudunun zevaliyle; (Yirmidördüncü Mektub'da izah edildiği gibi) ruhu, mahiyeti, hüviyeti, sureti gibi pek çok vücudlarını arkasında bıraktıran ve yerinde vazife başına geçiren faaliyet-i daim ve hallakîyet-i Rabbaniyeden neş'et eden maânî-i kudsiyenin ve rububiyet-i İlahiyenin ne kadar ehemmiyetli oldukları anlaşılır.

Mühim bir suale kat'î bir cevap: Ehl-i dalaletten bir kısmı diyorlar ki: "Kâinatı bir faaliyet-i daime ile tağyir ve tebdil eden zâtın, elbette kendisinin de mütegayyir ve mütehavvil olması lâzım gelir."

Elcevab: Hâşâ!.. Yüzbin defa hâşâ!.. Yerdeki âyinelerin tegayyürü, gökteki Güneş'in tegayyürünü değil, bilakis cilvelerinin tazelenişini gösterir. Hem ezeli, ebedi, sermedî, her cihetçe kemal-i mutlakta ve istiğna-yı mutlakta, maddeden mücerred, mekândan, kayıddan, imkândan münezze, müberra, muallâ olan bir Zât-ı Akdes'in tegayyürü ve tebeddülü muhaldir. Kâinatın tegayyürü, onun tegayyürüne değil, belki adem-i tegayyürüne ve gayr-ı mütehavvil olduğuna delildir. Çünkü müteaddid şeyleri intizamlı daimî tağyir ve tahrik eden bir zât, mütegayyir olmamak ve hareket etmemek lâzım gelir. Meselâ; sen çok iplerle bağlı çok güller ve topları çevirdiğin ve daimî intizamlı tahrik edip vaziyetler verdiğin vakit, senin yerinde durup tegayyür ve hareket etmemekliğin gerektir. Yoksa o intizamı bozacaksın.

Meşhurdur ki: İntizamlı tahrik eden, hareket etmemek ve devam ile tağyir eden, mütegayyir olmamak gerektir; tâ ki o iş intizamlı devam etsin.

Sâniyen: Tegayyür ve tebeddül; hudûstan ve tekemmül etmek için tazelenmekten ve ihtiyaçtan ve maddîlikten ve imkândan ileri geliyor. Zât-ı Akdes ise hem kadîm, hem her cihetçe kemal-i mutlakta, hem istiğna-yı mutlakta, hem maddeden mücerred, hem Vâcib-ül Vücud olduğundan; elbette tegayyür ve tebeddülü muhaldir, mümkün değildir.

Beşinci Şua: İki mes'eledir:

Birinci Mes'elesi: İsm-i Kayyum'un cilve-i a'zamını görmek istersek, hayalimizi bütün kâinatı temaşa edecek; biri, en uzak şeyleri; diğeri, en küçük zerreleri gösterecek iki dûrbîn yapıp birinci dûrbînle bakıyoruz, görüyoruz ki: İsm-i Kayyum'un cilvesiyle, Küre-i Arz'dan bin defa büyük milyonlar küreler, yıldızlar, direksiz olarak havadan daha latif olan madde-i esriye içinde kısmen durdurulmuş, kısmen vazife için seyahat ettiriliyor. Sonra o hayalin hurdebîni olan ikinci dûrbîniyle, küçük zerrati görecek bir suretle bakıyoruz. O sırr-ı kayyumiyetle, zîhayat mahlukat-ı Arziyenin herbirinin zerrat-ı vücudiyeleri, yıldızlar gibi muntazam bir vaziyet alıp hareket ediyorlar ve vazifeler görüyorlar. Hususan zîhayatın kanındaki "küreyvat-ı hamra ve beyza" tabir ettikleri zerrelerden teşekkül eden küçük kütleleri, seyyar yıldızlar gibi, mevlevîvari iki hareket-i muntazama ile hareket ediyorlar görüyoruz.

Bir hülâsat-ül hülâsa: (Haşiye) İsm-i a'zamın altı ismi, ziyadaki yedi renk gibi imtizac ederek teşkil ettikleri ziya-yı kudsiyeye bakmak için, bir hülâsanın zikri münasibdir. Şöyle ki:

Bütün kâinatın mevcudatını böyle durduran, beka ve kıyam veren, İsm-i Kayyum'un bu cilve-i a'zaminin arkasından bak: İsm-i Hayy'ın cilve-i a'zamı, o bütün mevcudat-ı zîhayatı cilvesiyle şulelendirmiş, kâinatı nurlandırmış, bütün zîhayat mevcudatı cilvesiyle yıldızlıyor. Şimdi bak: İsm-i Hayy'ın arkasında İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamı, bütün kâinatı enva'ıyla, eczasıyla bir vahdet içine alıyor; herşeyin alınına bir sikke-i vahdet koyuyor; her şeyin yüzüne bir hâtem-i ehadiyet basıyor; nihayetsiz ve hadsiz dillerle cilvesini ilân ettiriyor. Şimdi İsm-i Ferd'in arkasından İsm-i Hakem'in cilve-i a'zamına bak ki; yıldızlardan zerrelere kadar, hayalin iki dûrbîniyle temaşa ettiğimiz mevcudatın herbirisini, cüz'î olsun, küllî olsun, en büyük daireden en küçük daireye kadar, herbirine lâıyk ve münasib olarak meyvedar bir nizam ve hikmetli bir intizam ve semeredar bir insicam içine almış, bütün mevcudatı süslendirmiş, yıldızlandırmış. Sonra İsm-i Hakem'in cilve-i a'zamı arkasından bak ki, İsm-i Adl'in cilve-i a'zamıyla (İkinci Nükte'de izah edildiği vechile) bütün kâinatı mevcudatıyla, faaliyet-i daime içinde öyle hayretengiz mizanlarla, ölçülerle, tartırlarla idare eder ki; ecrâm-ı semaviyeden biri, bir saniye de müvazenesini kaybetse; yani İsm-i Adl'in cilvesi altından çıksa, yıldızlar içinde bir herc ü merce, bir kıyamet kopmasına sebebiyet verecek. İşte bütün mevcudatın daire-i a'zamı, Kehkeşan'dan yani Samanyolu tabir edilen mıntıka-i kübradan tut, tâ kan içindeki küreyvat-ı hamra ve beyzanın daire-i hareketlerine kadar herbir dairesini, herbir mevcudunu hassas bir mizan, bir ölçü ile biçilmiş bir şekil ve bir vaziyetle baştan başa yıldızlar ordusundan, tâ zerrelere ordusuna kadar bütün mevcudatın "Emr-i Kün Feyekûn"den gelen emirlere kemal-i müsahhariyetle itaat ettiklerini gösteriyor. Şimdi İsm-i Adl'in cilve-i a'zamı arkasından (Birinci Nükte'de izah edildiği gibi) İsm-i Kuddüs'ün cilve-i a'zamına bak ki; kâinatın bütün mevcudatını öyle temiz, pâk, sâfi, güzel, süslü, berrak yapar gösterir ki; bütün kâinata ve bütün mevcudata Cemil-i Mutlak'ın hadsiz derecede cemal-i zâtîsine lâıyk ve nihayetsiz güzel olan esma-i hüsnasına münasib olacak güzel âyineler şeklini vermiştir.

Elhasıl: İsm-i a'zamin bu altı ismi ve altı nuru, kâinatı ve mevcudatı ayrı ayrı güzel renklerde, çeşit çeşit nakışlarda, başka başka zînetlerde bulunan yıldızlı perdeler içinde mevcudatı sarmıştır.

(Haşiye): Otuzuncu Lem'anın altı risaleciğinin esası ve mevzuu ve ism-i a'zaminin sırrını taşıyan altı mukaddes isimlerin gayet kısa bir hülâsalarıdır.

Beşinci Şua'nın İkinci Mes'elesi:Kâinata tecelli eden kayyumiyetin cilvesi, vâhidiyet ve celal noktasında olduğu gibi, kâinatın merkezi ve medarı ve zîşuur meyvesi olan insanda dahi, kayyumiyetin cilvesi ehadiyet ve cemal noktasında tezahürü var. Yani nasılkî kâinat sırr-ı kayyumiyetle kaimdir.. öyle de İsm-i Kayyum'un mazhar-ı ekmele olan insan ile, bir cihette kâinat kıyam bulur; yani

kâinatın ekser hikmetleri, maslahatları, gayeleri insana baktığı için, güya insandaki cilve-i kayyumiyet, kâinata bir direktir. Evet Zât-ı Hayy-ı Kayyum, bu kâinata insanı irade etmiş ve kâinatı onun için yaratmış denilebilir. Çünkü insan, câmiyet-i tâmmeye ile bütün esma-i İlahiyeyi anlar, zevkeder. Hususan rızktaki zevk cihetiyle pek çok esma-i hüsnayı anlar. Halbuki melaikeler, onları o zevk ile bilemezler.

İşte insanın bu ehemmiyetli câmiyetidir ki: Zât-ı Hayy-ı Kayyum, insana bütün esmasını ihsas etmek ve bütün enva'-ı ihsanatını tattırmak için öyle iştilalı bir mide vermiş ki, o midenin geniş sofrasını hadsiz enva'-ı mat'umatıyla kerimane doldurmuş. Hem bu maddî mide gibi hayatı da bir mide yapmış. O hayat midesine duygular, eller hükmünde gayet geniş bir sofraya nimet açmış. O hayat ise, duyguları vasıtasıyla, o sofraya nimetten her çeşit istifadeler ile, teşekküratın her nev'ini yapar. Ve bu hayat midesinden sonra bir insaniyet midesini vermiş ki, o mide, hayattan daha geniş bir dairede rızık ve nimet ister. Akıl ve fikir ve hayal, o midenin elleri hükmünde, semavat ve zemin genişliğinde, o sofraya rahmetten istifade edip şükreder. Ve insaniyet midesinden sonra hadsiz geniş diğer bir sofraya nimet açmak için, İslâmiyet ve iman akidelerini, çok rızık ister bir manevî mide hükmüne getirip, onun rızık sofrasının dairesini mümkinat dairesinin haricinde genişletip, esma-i İlahiyeyi de içine alır kılmıştır ki, o mide ile İsm-i Rahman'ı ve İsm-i Hakîm'i en büyük bir zevk-i rızıkî ile hisseder. "Elhamdülillahi alâ Rahmaniyyetihi ve alâ Hakîmiyyetihi" der ve hakeza.. bu manevî mide-i kübra ile hadsiz nimet-i İlahiyeden istifade edebilir ve bilhassa o midedeki muhabbet-i İlahiye zevkinin daha başka bir dairesi var.

İşte Zât-ı Hayy-ı Kayyum, insanı bütün kâinata bir merkez, bir medar yaparak, kâinat kadar geniş bir sofraya nimet insana açtığı ve kâinatı insana müsahhar ettiğinin ve kâinatın insan ile mazhar olduğu sırr-ı kayyumiyetle bir cihette kaim olduğunun hikmeti ise, insanın mühim üç vazifesidir.

Birincisi: Kâinata münteşir bütün enva'-ı nimeti insanla tanzim etmek ve insanın menfaatı ipiyle tesbih taneleri gibi tanzim eder, nimetlerin iplerinin uçlarını insanın başına bağlar, rahmet hazinelerinin umum çeşitlerine insanı bir liste hükmüne getirir.

İkinci Vazifesi: Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hitabatına, insan câmiyeti haysiyetiyle en mükemmel muhatab olmak ve hayretkârane san'atlarını takdir ve tahsin etmekle en yüksek sesli bir dellâl olmak ve şuurdarane teşekküratın bütün enva'ıyla, bütün enva'-ı nimetine ve çeşit çeşit hadsiz ihsanatına şükür ve hamd ü sena etmektir.

Üçüncü Vazifesi: Hayatı ile, üç cihetle Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a ve şununatına ve sıfât-ı muhitasına âyinedarlık etmektir.

Birinci Vecih: İnsan kendi acz-i mutlakıyla, Hâlıkının kudret-i mutlakasını ve derecatını; ve aczin dereceleriyle, kudretin mertebelerini hissetmektir. Ve fakr-ı mutlakıyla rahmetini ve rahmetinin derecelerini idrak etmek ve za'fıyla onun kuvvetini anlamaktır. Ve hakeza.. noksan sıfatlarıyla Hâlıkının evsaf-ı kemaline mikyasvari âyine olmak. Gecede nurun daha ziyade parlamasına nazaran, gece zulmetinin elektrik lâmbalarını göstermeğe mükemmel bir âyine olduğu gibi, insan dahi böyle nâkıs sıfatlarıyla kemalât-ı İlahiyeye âyinedarlık eder.

İkinci Vecih: İnsan, cüz'î iradesiyle ve azıcık ilmiyle ve küçücük kudretiyle ve zahirî mâlikiyetiyle ve hanesini bina etmesiyle, bu kâinat ustasının mâlikiyetini ve san'atını ve iradesini ve kudretini ve ilmini, kâinatın büyüklüğü nisbetinde anlar, âyinedarlık eder.

Üçüncü Vecih'teki âyinedarlığın iki yüzü var:

Birisi, esma-i İlahiyenin ayrı ayrı nakışlarını kendinde göstermektir. Âdeta insan, câmiyetiyle kâinatın küçük bir fihristesi ve bir misal-i musaggarası hükmünde olup, umum esmanın nakışlarını gösteriyor.

İkinci yüzü, şuunat-ı İlahiyeye âyinedarlık eder. Yani kendi hayatıyla Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına işaret ettiği gibi, kendi hayatında inkişaf eden sem' ve basar gibi duyguların vasıtasıyla, Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un sem' ve basar gibi sıfatlarına âyinedarlık eder, bildirir. Hem insan hayatında bulunan ve inkişaf etmeyen ve his ve hassasiyet suretinde galeyana eden ve kesretli bir surette olan çok ince hayatî duygular, manalar ve hisler vasıtasıyla, Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un şuunat-ı kudsiyesine âyinedarlık eder. Meselâ: O hassasiyet içinde; sevmek, iftihar etmek, memnun olmak, mesrur olmak, müferrah olmak gibi manalar ile Zât-ı Akdes'in kudsiyetine ve gına-yı mutlakına münasib ve lâyük olmak şartıyla, o neviden olan şuunatına âyinedarlık eder.

Hem insan, nasilki hayat-ı câmiasıyla Zât-ı Zülcelal'in sıfât ve şuunatına bir mikyas-ı marifettir ve cilve-i esmasına bir fihristedir ve şuurlu bir âyinedir.. ve hakeza çok cihetlerle Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a âyinedarlık eder. Öyle de: İnsan, şu kâinatın hakaiklerine bir vâhid-i kıyasîdir, bir fihristedir, bir mikyastır ve bir mizandır. Meselâ: Kâinatta Levh-i Mahfuz'un gayet kat'î bir delil-i vücudu ve bir nümunesi, insandaki kuvve-i hâfızadır ve âlem-i misalin vücuduna kat'î delil ve nümune, kuvve-i hayalîdir (Haşiye) ve kâinattaki ruhanîlerin bir delil-i vücudu ve nümunesi, insandaki kuvvelerdir ve latifelerdir ve hakeza... İnsan, küçük bir mikyasta, kâinattaki hakaik-i imaniyeyi şuhud derecesinde gösterebilir.

İşte insanın mezkûr vazifeler gibi çok mühim hizmetleri var. Cemal-i bâkiye âyinedir, kemal-i sermedîye dellâl-ı mazhardır ve rahmet-i ebediyeye muhtac-ı müteşekkirdir. Madem cemal, kemal, rahmet bâkidirler ve sermedîdirler; elbette o cemal-i bâkinin âyine-i müştakı ve o kemal-i sermedînin dellâl-ı âşıkı ve o rahmet-

i ebediyenin muhtac-ı müteşekkiri olan insan, bâki kalmak için, bir dâr-ı bekaya girecek ve o bâkilere refakat için ebede gidecek ve o ebedî cemal ve o sermedî kemal ve daimî rahmete, ebed-ül âbâdda refakat etmek gerektir, lâzımdır. Çünkü ebedî bir cemal, fâni bir müştaka ve zâil bir dosta razı olmaz. Çünkü cemal, kendini sevdiği için, sevmesine mukabil muhabbet ister. Zeval ve fena ise, o muhabbeti adavete kalbeder, çevirir. Eğer insan ebede gidip bâki kalmazsa, fitratındaki cemal-i sermedîye karşı olan esaslı muhabbet yerine adavet bulunacaktır. Onuncu Söz'ün haşiyesinde beyan edildiği gibi: Bir zaman bir dünya güzeli, bir âşıkını huzurundan çıkarıyor. O adamdaki aşk, birden adavete dönüyor ve diyor ki: "Tuh!.. Ne kadar çirkindir" diyerek, kendine teselli vermek için cemalinden küsüyor, cemalini inkâr ediyor. Evet insan bilmediği şeye düşman olduğu gibi, eli yetişmediği veyahut tutamadığı şeylerin adavetkârane kusurlarını arar, âdeta düşmanlık etmek ister. Madem bütün kâinatın şهادetiyle Mahbub-u Hakikî ve Cemal-i Mutlak, bütün güzel esma-i hüsnasıyla kendini insana sevdireyor ve insanların kendini sevmelerini istiyor; elbette ve her halde, kendisinin hem mahbubu, hem habibi olan insana fitrî bir adaveti verip derinden derine kendinden küstürmeyecek.. ve fitraten en ziyade sevimli ve muhabbetli ve perestîş için yarattığı en müstesna mahluku olan insanın fitratına bütün bütün zıd olarak bir gizli adaveti, insanın

(Haşiyeye): Evet nasilki insanın anasırları, kâinatın unsurlarından; ve kemikleri, taş ve kayalarından; ve saçları nebat ve eşcarından; ve bedeninde cereyan eden kan ve gözünden, kulağından burnundan ve ağzından akan ayrı ayrı suları, Arz'ın çeşmelerinden ve madenî sularından haber veriyorlar, delalet edip onlara işaret ediyorlar. Aynen öyle de; insanın ruhu âlem-i ervahtan ve hâfızaları Levh-i Mahfuz'dan ve kuvve-i hayalîyeleri âlem-i misalden.. ve hâkeza herbir cihazı bir âlemden haber veriyorlar. Ve onların vücudlarına kat'î şهادet ederler.

ruhuna vermeyecek. Çünkü insan, sevdiği ve kıymetini takdir ettiği bir Cemal-i Mutlak'tan ebedî ayrılmaktan gelen derin yarasını; ancak ona adavetle, ondan küsmekle ve onu inkâr etmekle tedavi edebilir. İşte kâfirlerin Allah'ın düşmanı olması, bu noktadan ileri geliyor. Öyle ise, herhalde o Cemal-i Ezelî, kendisinin âyine-i müştakı olan insan ile ebed-ül âbâd yolunda seyahatında beraber bulunmak için, alâküllihal bir dâr-ı bekada bir hayat-ı bâkiyeye insanı mazhar edecek.

Evet madem insan fitraten bir Cemal-i Bâki'ye müştak ve muhib bir surette halkedilmiştir.. ve madem bâki bir cemal, zâil bir müştaka razı olamaz.. ve madem insan bilmediği veya yetişemediği veya tutamadığı bir maksuddan gelen hüzn ve eleminden teselli bulmak için, o maksudun kusurunu bulmakla, belki gizli adavet etmekle kendini teskin eder.. ve madem bu kâinat, insan için halkedilmiş ve insan ise marifet ve muhabbet-i İlahiye için yaratılmış.. ve madem bu kâinatın Hâlıkı, esmasıyla sermedîdir.. ve madem esmalarının cilveleri daim ve bâki ve ebedî

olacaktır; elbette ve herhalde insan, bir dâr-ı bekaya gidecek ve bir hayat-ı bâkiyeye mazhar olacaktır. Ve insanın kıymetini ve vazifelerini ve kemalâtını bildiren rehber-i a'zam ve insan-ı ekmel olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtu Vesselâm, insana dair beyan ettiğimiz bütün kemalâtı ve vazifeleri en ekmel bir surette kendinde ve dininde göstermesiyle gösteriyor ki: Nasıl kâinat insan için yaratılmış ve kâinattan maksud ve müntehab insandır; öyle de, insandan dahi en büyük maksud ve en kıymetdar müntehab ve en parlak âyine-i Ehad ve Samed, elbette Ahmed-i Muhammed'dir.

عَلَيْهِ وَ عَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ بِعَدَدِ حَسَنَاتِ أُمَّتِهِ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا فَزْدُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوسُ نَسْتَعِيْذُ بِحَقِّ قُرْآنِكَ الْحَكِيمِ وَ بِحُزْمَةِ حَبِيبِكَ الْأَكْرَمِ وَ بِحَقِّ أَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَ بِحُزْمَةِ إِسْمِكَ الْأَعْظَمِ إِحْفَظْنَا مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ الْجَبْرِ وَالْإِنْسَانِ آمِينَ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Otuzbirinci Lem'a

Şualara inkısam etmiş olup, Şuaların onüçü te'lif edilmiş, bir kısmı henüz te'lif edilmemiştir. "Şualar" namı altında müstakil bir mecmua halinde neşredilecektir. (*)

Otuzikinci Lem'a

Eski Said'in en son te'lifi ve yirmi gün Ramazanda te'lif edilen, kendi kendine manzum gelen "Lemaat" risalesidir. "Sözler" Mecmuasında neşredilmiştir.

Otuzüçüncü Lem'a

Yeni Said'in en evvel hakikattan şuhud derecesinde kalbine zahir olan ve Arabî ibaresinde Katre, Habbe, Şemme, Zerre, Hubab, Zühre, Şu'le ve onların zeyillerinden ibarettir. "Risale-i Nur Külliyyatından Mesnevî-i Nuriye" ismi altında intişar etmiştir.

(*): *Bilâhere Üstadımızın tensibi ile Ondördüncü Şua Afyon Mahkemesi Müdafası ve mektupları ve Onbeşinci Şua ise "Elhüccetüzzehra" olarak tesmiye edilmiş ve neşredilmiştir.*

Bediüzzaman'ın Hizmetkârları

Münacat

Ya İlahî ve ya Rabbî! Ben, imanın gözüyle ve Kur'anın talimiyle ve nuruyla ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın dersiyle ve İsm-i Hakîm'in göstermesiyle görüyorum ki: Semavatta hiçbir deveran ve hareket yoktur ki; böyle intizamıyla senin mevcudiyetine işaret ve delalet etmesin. Ve hiçbir ecrâm-ı semaviye yoktur ki; sükûtuyla, gürültüsüz vazife görerek direksiz durmalarıyla, senin rububiyetine ve vahdetine şehadeti ve işareti olmasın. Ve hiçbir yıldız yoktur ki; mevzun hilkatıyla, muntazam vaziyetiyle ve nuranî tebessümüyle ve bütün yıldızlara mümaselet ve müşabehet sikkesiyle senin haşmet-i uluhiyetine ve vahdaniyetine işaret ve şehadette bulunmasın. Ve oniki seyyareden hiçbir seyyare yıldız yoktur ki; hikmetli hareketiyle ve itaatli müsahhariyetiyle ve intizamlı vazifesiyle ve ehemmiyetli peykleriyle senin vücub-u vücuduna şehadet ve saltanat-ı uluhiyetine işaret etmesin!..

Evet gökler sekeneleriyle, herbiri tek başıyla şehadet ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla derece-i bedahette, -ey zemin ve gökleri yaratan yaratıcı!- senin vücub-u vücuduna öyle zahir şehadet.. -ve ey zerratı, muntazam mürekkebatıyla tedbirini gören ve idare eden ve bu seyyare yıldızları manzum peykleriyle döndüren, emrine itaat ettiren!- senin vahdetine ve birliğine öyle kuvvetli şehadet ederler ki, göğün yüzünde bulunan yıldızlar sayısınca nuranî bürhanlar ve parlak deliller o şehadeti tasdik ederler. Hem bu safi, temiz, güzel gökler; fevkalâde büyük ve fevkalâde sür'atli ecramıyla muntazam bir ordu ve elektrik lâmbalarıyla süslenmiş bir saltanat donanması vaziyetini göstermek cihetiyle, senin rububiyetinin haşmetine ve herşeyi icad eden kudretinin azametine zahir delalet.. ve hadsiz semavatı ihata eden hâkimiyetinin ve herbir zîhayatı kucağına alan rahmetinin hadsiz genişliklerine kuvvetli işaret.. ve bütün mahlukat-ı semaviyenin bütün işlerine ve keyfiyetlerine taalluk eden ve avucuna alan, tanzim eden ilminin herşeye ihatasına ve hikmetinin her işe şümülüne şübhesiz şehadet ederler. Ve o şehadet ve delalet o kadar zahirdir ki; güya yıldızlar, şahid olan göklerin şehadet kelimeleri ve tecessüm etmiş nuranî delilleridirler. Hem semavat meydanında, denizinde, fezasındaki yıldızlar ise; muti' neferler, muntazam sefineler, hârika tayyareler, acaib lâmbalar gibi vaziyetiyle, senin saltanat-ı uluhiyetinin şaşaasını gösteriyorlar. Ve o ordunun efradından bir yıldız olan Güneşimizin seyyarelerinde ve zeminimizdeki vazifelerinin delalet ve ihtarıyla, Güneşin sair arkadaşları olan yıldızların bir kısmı âhîret âlemlerine bakarlar ve vazifesiz değiller; belki bâki olan âlemlerin güneşleridirler.

Ey Vâcib-ül Vücud! Ey Vâhid-i Ehad! Bu hârika yıldızlar, bu acib Güneşler, Aylar; senin mülkünde, senin semavatında, senin emrin ile ve kuvvetin ve kudretin ile ve senin idare ve tedbirin ile teshir ve tanzim ve tavzif edilmişlerdir. Bütün o ecram-ı ulviye, kendilerini yaratan ve döndüren ve idare eden birtek Hâlık'a tesbih ederler; tekbir ederler; lisan-ı hal ile "Sübhanallah, Allahü Ekber" derler. Ben dahi onların bütün tesbihatıyla, seni takdis ederim.

Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyasından ihtifa etmiş olan Kadîr-i Zülcelal! Ey Kadir-i Mutlak! Kur'an-ı Hakîm'inin dersiyile ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın talimiyle anladım: Nasılki gökler, yıldızlar, senin mevcudiyetine ve vahdetine şehadet ederler.. öyle de; cevvi-i sema bulutlarıyla ve şimşekleri ve ra'dları ve rüzgârlarıyla ve yağmurlarıyla, senin vücub-u vücuduna ve vahdetine şehadet ederler.

Evet camid, şuursuz bulut, âb-ı hayat olan yağmuru, muhtaç olan zîhayatların imdadına göndermesi, ancak senin rahmetin ve hikmetin ile; karışık tesadüf karışamaz. Hem elektriğin en büyüğü bulunan ve fevaid-i tenviriyesine işaret ederek ondan istifadeye teşvik eden şimşek ise, senin fezadaki kudretini güzelce tenvir eder. Hem yağmurun gelmesini müjdeleyen ve koca fezayı konuşuran ve tesbihatının gürültüsüyle gökleri çınlatan ra'dat dahi, lisan-ı kal ile

konuşarak seni takdis edip, rububiyetine şehadet eder. Hem zîhayatların yaşamasına en lüzumlu rızkı ve istifadece en kolayı ve nefesleri vermek, nüfusları rahatlandırmak gibi çok vazifeler ile tavzif edilen rüzgârlar dahi; cevvi, âdetâ bir hikmete binaen "levh-i mahv ve isbat" ve "yazar, ifade eder, sonra bozar tahtası" suretine çevirmekle, senin faaliyet-i kudretine işaret ve senin vücuduna şehadet ettiği gibi, senin merhametinle bulutlardan sağıp zîhayatlara gönderilen rahmet dahi; mevzun, muntazam katreleri kelimeleriyle, senin vüs'at-i rahmetine ve geniş şefkatine şehadet eder.

Ey Mutasarrıf-ı Fa'al ve ey Feyyaz-ı Müteâl! Senin vücub-u vücuduna şehadet eden bulut, berk, ra'd, rüzgâr, yağmur birer birer şehadet ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla, keyfiyetçe birbirinden uzak, mahiyetçe birbirine muhalif olmakla beraber; birlik, beraberlik, birbiri içine girmek ve birbirinin vazifesine yardım etmek haysiyetiyle, senin vahdetine ve birliğine gayet kuvvetli işaret ederler. Hem koca fezayı mahşer-i acaib yapan ve bazı günlerde birkaç defa doldurup boşaltan rububiyetinin haşmetine.. ve o geniş cevvi, yazar değiştirir bir levha gibi ve sıkır ve onunla zemin bahçesini sulandırır bir sünger gibi tasarruf eden kudretinin azametine ve herbir şeye şümülüne şehadet ettikleri gibi; umum zemine ve bütün mahlukata cev v perdesi altında bakan ve idare eden rahmetinin ve hâkimiyetinin hadsiz genişliklerine ve herşeye yetişmelerine delalet eder. Hem fezadaki hava, o kadar hakîmane vazifelerde istihdam ve bulut ve yağmur, o kadar alîmane faidelerde istimal olunur ki; herşeye ihata eden bir ilim ve herşeye şamil bir hikmet olmazsa, o istimal, o istihdam olamaz.

Ey Fa'alün Limâ Yürid! Cevv-i fezadaki faaliyetinle her vakit bir nümune-i haşir ve kıyamet göstermek, bir saatte yazı kışa ve kışı yaza döndürmek, bir âlem getirmek, bir âlem gayba göndermek misillü şuunatta bulunan kudretin; dünyayı âhirete çevirecek ve âhirette şuunat-ı sermediyeyi gösterecek işaretini veriyor.

Ey Kadîr-i Zülcelal! Cevv-i fezadaki hava, bulut ve yağmur, berk ve ra'd; senin mülkünde, senin emrin ve havlin ile, senin kuvvet ve kudretinle müsahhar ve vazifedardılar. Mahiyetçe birbirinden uzak olan bu feza mahlukatı, gayet sür'atli ve âni emirlere ve çabuk ve acele kumandalara itaat ettiren âmir ve hâkimlerini takdis ederek, rahmetini medh ü sena ederler.

Ey Arz ve Semavatın Hâlık-ı Zülcelali! Senin, Kur'an-ı Hakîm'inin talimiyle ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın dersiyle iman ettim ve bildim ki: Nasıl semavat yıldızlarıyla ve cev v-i feza müştemilatıyla senin vücub-u vücuduna ve senin birliğine ve vahdetine şehadet ediyorlar. Öyle de: Arz bütün mahlukatıyla ve ahvaliyle Senin mevcudiyetine ve vahdetine, mevcudatı adedince şehadetler ve işaretler ederler. Evet zeminde hiçbir tahavvül ve ağaç ve hayvanlarında her senede urbasını değiştirmek gibi hiçbir tebeddül cüz'î olsun, küllî olsun yoktur ki; intizamıyla, senin vücuduna ve vahdetine işaret etmesin. Hem hiçbir hayvan yoktur ki, za'fiyet ve ihtiyacının derecesine göre verilen rahîmane rızkıyla ve yaşamasına

lüzumu bulunan cihazatının hakîmane verilmesiyle, senin varlığına ve birliğine şahadeti olmasın. Hem her baharda gözümüz önünde icad edilen nebatat ve hayvanattan hiçbir tanesi yoktur ki, san'at-ı acibesiyile ve latif zînetleriyle ve tam temeyyüzüyle ve intizamıyla ve mevzuniyetiyle seni bildirmesin; ve zemin yüzünü dolduran ve nebatat ve hayvanat denilen kudretinin hârikaları ve mu'cizeleri; mahdud ve maddeleri bir ve müteşabih olan yumurta ve yumurtacıklardan ve katrelerden ve habbe ve habbeciklerden ve çekirdeklerden; yanlıssız, mükemmel, süslü, alâmet-i farikalı olarak yaratılışları, Sâni'-i Hakîmlerinin vücuduna ve vahdetine ve hikmetine ve hadsiz kudretine öyle bir şahadettir ki, ziyanın Güneş'e şahadetinden daha kuvvetli ve parlaktır. Hem hava, su, nur, ateş, toprak gibi hiçbir unsur yoktur ki, şuursuzluklarıyla beraber, şuurkârane, mükemmel vazifeleri görmesiyle, basit ve istilâ edici, intizamsız, her yere dağılmakla beraber, gayet muntazam ve mütenevvi meyveleri ve mahsulleri hazine-i gaybdan getirmesiyle, senin birliğine ve varlığına şahadetini bulunmasın.

Ey Fâtır-ı Kadîr! Ey Fettah-ı Allâm! Ey Fa'al-i Hallak! Nasıl Arz, bütün sekenesiyle Hâlıkının Vâcib-ül Vücut olduğuna şahadet eder.. öyle de: Senin -ey Vâhid-i Ehad! Ey Hannan-ı Mennan! Ey Vehhab-ı Rezzak!- vahdetine ve ehadiyetine, yüzündeki sikkesiyile ve sekenesinin yüzlerindeki sikkeleriyle ve birlik ve beraberlik ve birbiri içine girmek ve birbirine yardım etmek ve onlara bakan rububiyet isimlerinin ve fiillerinin bir olmak cihetinde, bedahet derecesinde senin vahdetine ve ehadiyetine şahadet, belki mevcudat adedince şahadetler eder. Hem nasıl zemin bir ordugâh, bir meşher, bir talimgâh vaziyetiyle.. ve nebatat ve hayvanat fırkalarında bulunan dörtyüz bin muhtelif milletlerin ayrı ayrı cihazatları muntazaman verilmesiyle, Senin rububiyetinin haşmetine ve kudretinin herşeye yetişmesine delalet eder; öyle de hadsiz bütün zîhayatın ayrı ayrı rızıkları, vakti vaktine kuru ve basit bir topraktan, rahîmane, kerimane verilmesiyle.. ve hadsiz o efradın kemal-i müsahhariyetle evamir-i Rabbaniyeye itaatleri, rahmetinin herşeye şumulünü ve hâkimiyetinin herşeye ihatasını gösteriyor. Hem zeminde değişmekte bulunan mahlukat kafilelerinin sevk ü idareleri; mevt ve hayat münavebeleri; ve hayvan ve nebatatın idare ve tedbirleri dahi, herşeye taalluk eden bir ilim ile ve herşeyde hükmeden nihayetsiz bir hikmetle olabilmesi, senin ihata-i ilmîne ve hikmetine delalet eder. Hem zeminde kısa bir zamanda hadsiz vazifeler gören ve hadsiz bir zaman yaşayacak gibi istidad ve manevî cihazat ile techiz edilen ve zemin mevcudatına tasarruf eden insan için, bu talimgâh-ı dünyada ve bu muvakkat ordugâh-ı zeminde ve bu muvakkat meşherde; bu kadar ehemmiyet, bu hadsiz masraf, bu nihayetsiz tecelliyat-ı rububiyet, bu hadsiz hitabat-ı Sübhaniye ve bu gayetsiz ihsanat-ı İlahiye, elbette ve herhalde bu kısacık ve hüzünlü ömre ve bu karışık kederli hayata, bu belalı ve fânî dünyaya sığışmaz. Belki ancak başka ve ebedî bir ömür ve bâki bir dâr-ı saadet için olabildiği cihetinden, âlem-i bekada bulunan ihsanat-ı uhreviyeye işaret, belki şahadet eder.

Ey Hâlık-ı Külli Şey! Zeminin bütün mahlukatı, senin mülkünde, senin arzında, senin havl ü kuvvetinle ve senin kudretin ve iradetin ile ve ilmin ve

hikmetin ile idare olunuyorlar ve müsahhardırlar. Ve zemin yüzünde faaliyeti müşahede edilen bir rububiyet, öyle ihata ve şümül gösteriyor.. ve onun idaresi ve tedbiri ve terbiyesi öyle mükemmel ve öyle hassastır.. ve her taraftaki icraatı öyle birlik ve beraberlik ve benzemeklik içindedir ki; tecezzi kabul etmeyen bir küll ve inkısamı imkânsız bulunan bir küllî hükmünde bir tasarruf, bir rububiyet olduğunu bildiriyor. Hem zemin bütün sekenesiyle beraber, lisan-ı kalden daha zahir hadsiz lisanlarla Hâlıkını takdis ve tesbih ve nihayetsiz nimetlerinin lisan-ı halleriyle Rezzak-ı Zülcelalinin hamd ve medh ü senasını ediyorlar.

Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyasından istitar etmiş olan Zât-ı Akdes! Zeminin bütün takdisat ve tesbihatıyla; seni kusurdan, aczden, şerikten takdis ve bütün tahmidat ve senalarıyla sana hamd ve şükrederim.

Ey Rabb-ül Berr-i Ve-l Bahr! Kur'anın dersiyle ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın talimiyle anladım ki: Nasıl gökler ve feza ve zemin senin birliğine ve varlığına şehadet ederler.. öyle de: Bahrler, nehirler ve çeşmeler ve ırmaklar, senin vücub-u vücuduna ve vahdetine bedahet derecesinde şehadet ederler. Evet bu dünyamızın menba-ı acaib buhar kazanları hükmünde olan denizlerde hiçbir mevcut, hattâ hiçbir katre su yoktur ki; vücuduyla, intizamıyla, menfaatıyla ve vaziyetiyle Hâlıkını bildirmesin. Ve basit bir kumda ve basit bir suda rızıkları mükemmel bir surette verilen garib mahluklardan ve hilkatları gayet muntazam hayvanat-ı bahriyeden, hususan bir tanesi, bir milyon yumurtacıları ile denizleri şenlendiren balıklardan hiç birisi yoktur ki, hilkatıyla ve vazifesiyle ve idare ve iaşesiyle ve tedbir ve terbiyesiyle yaratanına işaret ve Rezzakına şehadet etmesin. Hem denizde kıymetdar, hasiyetli, zînetli cevherlerden hiçbirisi yoktur ki, güzel hilkatıyla ve cazibedar fitratıyla ve menfaatlı hasiyetiyle seni tanımasın, bildirmesin.

Evet onlar birer birer şehadet ettikleri gibi; heyet-i mecmuasıyla, beraberlik ve birbiri içinde karışmak ve sikke-i hilkatte birlik ve icadca gayet kolay ve efradca gayet çokluk noktalarından, senin vahdetine şehadet ettikleri gibi; Arzı, toprağıyla beraber bu Küre-i Arz'ı kuşatan muhit denizlerini muallakta durdurmak ve dökmeden ve dağıtmadan Güneş'in etrafında gezdirmek ve toprağı istila ettirmemek.. ve basit kumundan ve suyundan, mütenevvi ve muntazam hayvanatını ve cevherlerini halketmek.. ve erzak ve sair umûrlarını küllî ve tam bir surette idare etmek ve tedbirlerini görmek.. ve yüzünde bulunmak lâzım gelen hadsiz cenazelerinden hiçbirisi bulunmamak noktalarından, senin varlığına ve Vâcib-ül Vücut olduğuna mevcudatı adedince işaretler ederek şehadet eder. Ve senin saltanat-ı rububiyetinin haşmetine ve herşeye muhit olan kudretinin azametine pek zahir delalet ettikleri gibi, göklerin fevkinde gayet büyük ve muntazam yıldızlardan, tâ denizlerin dibinde bulunan gayet küçücük ve intizamla iaşe edilen

herşeye yetişen ve hükmeden rahmetinin ve hâkimiyetinin hadsiz genişliklerine delalet.. ve intizamıyla ve faideleriyle ve hikmetleriyle ve mizan ve mevzuniyetleriyle, senin herşeye muhit ilmine ve herşeye şamil hikmetine işaret ederler. Ve senin, bu misafirhane-i dünyada, yolcular için böyle rahmet havuzları bulunması ve insanın seyr ü seyahatına ve gemisine ve istifadesine müsahhar olması işaret eder ki; yolda yapılmış bir handa, bir gece misafirlerine bu kadar deniz hediyeleriyle ikram eden zât, elbette makarr-ı saltanat-ı ebediyesinde öyle ebedî rahmet denizleri bulundurmuş ki, bunlar onların fâni ve küçük nûmuneleridirler. İşte denizlerin böyle gayet hârîka bir tarzda Arz'ın etrafında vaziyet-i acibesıyla bulunması ve denizlerin mahlukatı dahi gayet muntazam idare ve terbiye edilmesi bilbedahe gösterir ki, yalnız senin kuvvetin ve kudretin ile ve senin irade ve tedbirin ile, senin mülkünde, senin emrine müsahhardırlar. Ve lisan-ı halleriyle Hâlıkını takdis edip "Allahü Ekber" derler.

Ey dağları zemin sefinesine hazineli direkler yapan Kadîr-i Zülcelal! Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'inin dersiyle anladım ki, nasıl denizler acaibleriyle seni tanıyorlar ve tanıttırıyorlar.. öyle de: Dağlar dahi, zelzele tesiratından zeminin sükûnetine ve içindeki dâhilî inkılabat fırtınalarından sükûtuna ve denizlerin istilasından kurtulmasına ve havanın gazat-ı muzırradan tasfiyesine ve suyun muhafaza ve iddiharlarına ve zîhayatlara lâzım olan madenlerin hazinedarlığına ettiği hizmetleriyle ve hikmetleriyle seni tanıyorlar ve tanıttırıyorlar. Evet dağlardaki taşların enva'ından ve muhtelif hastalıklara ilâç olan maddelerin aksamından ve zîhayata, hususan insanlara çok lâzım ve çok mütenevvi olan madeniyatın ecnasından ve dağları, sahraları çiçekleriyle süslendiren ve meyveleriyle şenlendiren nebatatın esnafından hiçbirisi yoktur ki; tesadüfe havalesi mümkün olmayan hikmetleriyle, intizamıyla, hüsn-ü hilkatıyla, faideleriyle.. hususan madeniyatın tuz, limontuzu, sulfato ve şap gibi, sureten birbirine benzemekle beraber, tadlarının şiddet-i muhalefetiyle.. ve bilhassa nebatatın basit bir topraktan çeşit çeşit enva'larıyla, ayrı ayrı çiçek ve meyveleriyle, nihayetsiz Kadîr nihayetsiz Hakîm, nihayetsiz Rahîm ve Kerim bir Sâniin vücub-u vücuduna bedahetle şehadet ettikleri gibi, heyet-i mecmuasındaki vahdet-i idare ve vahdet-i tedbir ve menşe' ve mesken ve hilkat ve san'atça beraberlik ve birlik ve ucuzluk ve kolaylık ve çokluk ve yapılmakta çabukluk noktalarından, Sâniin vahdetine ve ehadiyetine şehadet ederler. Hem nasılkı dağların yüzünde ve karnındaki masnu'lar, zeminin her tarafında, herbir nevi aynı zamanda, aynı tarzda, yanlızsız, gayet mükemmel ve çabuk yapılmaları ve bir iş bir işe mani olmadan, sair neviler ile beraber karışık iken, karıştırmaksızın icadları; Senin rububiyetinin haşmetine ve hiçbir şey ona ağır gelmeyen kudretinin azametine delalet eder; öyle de: Zeminin yüzündeki bütün zîhayat mahlukların hadsiz hacetlerini, hattâ mütenevvi hastalıklarını, hattâ muhtelif zevklerini ve ayrı ayrı iştihalarını tatmin edecek bir surette, dağların yüzlerini ve içlerini muntazam eşcar ve nebatat ve madeniyatla doldurmak ve muhtaçlara teshir etmek cihetiyle, senin rahmetinin hadsiz genişliğine ve hâkimiyetinin nihayetsiz vüs'atine delalet.. ve toprak tabakatı içinde, gizli ve karanlık ve karışık bulunduğu halde; bilerek, görerek,

şaşırmayarak, intizamlı, hacetlere göre ihzar edilmeleriyle, senin herşeye taalluk eden ilminin ihatasına ve herbir şeyi tanzim eden hikmetinin bütün eşyaya şümülüne ve ilâçların ihzaratı ve madenî maddelerin iddiharatıyla rububiyetinin rahîmane ve kerimane olan tedabirinin mehasinine ve inayetinin ihtiyatlı letaifine pek zahir bir surette işaret ve delalet ederler. Hem bu dünya hanında misafir yolcular için, koca dağları levazımatlarına ve istikbaldeki ihtiyaçlarına muntazam ihtiyat deposu ve cihazat anbarı ve hayata lüzumu olan çok definelerin mükemmel mahzeni olmak cihetinde işaret, belki delalet, belki şehadet eder ki; bu kadar Kerim ve misafirperver ve bu kadar Hakîm ve şefkatperver ve bu kadar Kadîr ve rububiyetperver bir Sâniin, elbette ve herhalde, çok sevdiği o misafirleri için, ebedî bir âlemde, ebedî ihsanatının ebedî hazineleri vardır. Buradaki dağlara bedel, orada yıldızlar o vazifeyi görürler.

Ey Kadir-i Külli Şey! Dağlar ve içindeki mahluklar senin mülkünde ve senin kuvvet ve kudretinle ve ilim ve hikmetinle müsahhar ve müddehardırlar. Onları bu tarzda tavzif ve teshir eden Hâlıkını takdis ve tesbih ederler.

Ey Hâlık-ı Rahman! Ve ey Rabb-i Rahîm! Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'inin dersiyile anladım: Nasılki sema ve feza ve arz ve deniz ve dağ, müştemilât ve mahluklarıyla beraber seni tanıyorlar ve tanıtıyorlar.. öyle de: Zemindeki bütün ağaç ve nebatat, yaprakları ve çiçekleri ve meyveleriyle, seni bedahet derecesinde tanıtıyorlar ve tanıyorlar. Ve umum eşcarın ve nebatatın cezbedarane hareket-i zikriyede bulunan yapraklarından ve zînetleriyle Sâniinin isimlerini tavsif ve tarif eden çiçeklerinden ve letafet ve cilve-i merhametinden tebessüm eden meyvelerinden herbirisi, tesadüfe havalesi hiçbir cihet-i imkânı olmayan hârika san'at içindeki nizam ve nizam içindeki mizan ve mizan içindeki zînet ve zînet içindeki nakışlar ve nakışlar içindeki güzel ve ayrı ayrı kokular ve kokular içindeki meyvelerin muhtelif tatlarıyla, nihayetsiz Rahîm ve Kerim bir Sâniin vücub-u vücuduna bedahet derecesinde şehadet ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla, bütün zemin yüzünde birlik ve beraberlik, birbirine benzemeklik ve sikke-i hilkatte müşabehet ve tedbir ve idarede münasebet ve onlara taalluk eden icad fiilleri ve Rabbanî isimlerde muvafakat ve o yüzbin enva'ın hadsiz efradlarını birbiri içinde şaşırmayarak birden idareleri gibi noktalarıyla, o Vâcib-ül Vücud Sâniin bilbedahe vahdetine ve ehadiyetine şehadet ederler. Hem nasılki onlar senin vücub-u vücuduna ve vahdetine şehadet ediyorlar.. öyle de; rûy-i zeminde dört yüz bin milletlerden teşekkül eden zîhayat ordusundaki hadsiz efradın yüzbinler tarzda iâşe ve idareleri; şaşırmayarak, karıştırmayarak mükemmel yapılmasıyla, senin rububiyetinin vahdaniyetteki haşmetine.. ve bir baharı, bir çiçek kadar kolay icad eden kudretinin azametini ve herşeye taallukuna delalet ettikleri gibi; koca zeminin her tarafında, hadsiz hayvanatına ve insanlara, hadsiz taamların çeşit çeşit aksamını ihzar eden rahmetinin hadsiz genişliğine.. ve o hadsiz işler ve in'amlar ve idareler ve iâşeler ve icraatlar kemal-i intizamlı cereyanları ve herşey, hattâ zerreler o emirlere ve icraata itaat ve müsahhariyetleriyle, hâkimiyetinin hadsiz vüs'atine kat'î delalet etmekle beraber o

ağaçların ve nebatların ve herbir yaprak ve çiçek ve meyve ve kök ve dal ve budak gibi herbirisinin herbir şeyini, herbir işini bilerek, görerek; faidelere, maslahatlara, hikmetlere göre yapılmakla, senin ilminin her şeye ihatasına ve hikmetinin herşeye şumulüne pek zahir bir surette delalet ve hadsiz parmaklarıyla işaret ederler. Ve senin gayet kemaldeki cemal-i san'atına ve nihayet cemaldeki kemal-i nimetine hadsiz dilleriyle sena ve medhederler. Hem bu muvakkat handa ve fâni misafirhanede ve kısa bir zamanda ve az bir ömürde, eşcar ve nebatatın elleriyle, bu kadar kıymetdar ihsanlar ve nimetler ve bu kadar fevkalâde masraflar ve ikramlar işaret belki şehadet eder ki: Misafirlerine burada böyle merhametler yapan kudretli, keremkâr Zât-ı Rahîm, bütün ettiği masrafı ve ihsanı, kendini sevdirmek ve tanıttirmek neticesinin aksiyle, yani bütün mahlukat tarafından "Bize tattırdı, fakat yedirmeden bizi i'dam etti" dememek ve dedirmemek ve saltanat-ı uluhiyetini iskat etmemek ve nihayetsiz rahmetini inkâr etmemek ve ettirmemek ve bütün müştak dostlarını mahrumiyet cihetinde düşmanlara çevirmemek noktalarından, elbette ve her halde ebedî bir âlemde, ebedî bir memlekette, ebedî bırakacağı abdlerine, ebedî rahmet hazinelerinden, ebedî Cennetlerinde, ebedî ve Cennet'e lââyık bir surette meyvedar eşcar ve çiçekli nebatlar ihzar etmiştir. Buradakiler ise, müşterilere göstermek için nümunelerdir. Hem ağaçlar ve nebatlar, umumen yaprak ve çiçek ve meyvelerinin kelimeleriyle seni takdis ve tesbih ve tahmid ettikleri gibi, o kelimelerden herbirisi dahi ayrıca seni takdis eder. Hususan meyvelerin bedi' bir surette, etleri çok muhtelif, san'atları çok acib, çekirdekleri çok hârika olarak yapılarak.. o yemek tablalarını ağaçların ellerine verip ve nebatların başlarına koyarak zihayat misafirlerine göndermek cihetinde, lisan-ı hal olan tesbihatları, zuhurca lisan-ı kal derecesine çıkar. Bütün onlar senin mülkünde, senin kuvvet ve kudretinle, senin irade ve ihsanatınla, senin rahmet ve hikmetinle müsahhardırlar ve senin herbir emrine muti'dirler.

Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey kibriya-yı azametinden tesettür etmiş olan Sâni'-i Hakîm ve Hâlık-ı Rahîm! Bütün eşcar ve nebatatın, bütün yaprak ve çiçek ve meyvelerin dilleriyle ve adediyle; seni kusurdan, aczden, şerikten takdis ederek hamd ü sena ederim.

Ey Fâtır-ı Kadîr! Ey Müdebbir-i Hakîm! Ey Mürebbi-i Rahîm! Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'ın talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'in dersiyle anladım ve iman ettim ki, nasıl nebatat ve eşcar seni tanıyorlar, senin sıfât-ı kudsiyeni ve esma-i hüsnanı bildiriyorlar.. öyle de: Zihayatlardan ruhlu kısmı olan insan ve hayvanattan hiçbirisi yoktur ki, cisminde gayet muntazam saatler gibi işleyen ve işlettirilen dâhilî ve haricî âzalarıyla; ve bedeninde gayet ince bir nizam ve gayet hassas bir mizan ve gayet mühim faideler ile yerleştirilen âlât ve duygularıyla ve cesedinde gayet san'atlı bir yapılaş ve gayet hikmetli bir tefriş ve gayet dikkatli bir müvazene içinde konulan cihazat-ı bedeniyesiyle, senin vücub-u vücuduna ve sıfatlarının tahakkukuna şehadet etmesin. Çünkü bu kadar basirane nazik san'at ve şuurkârane ince hikmet ve müdebbirane tam müvazeneye, elbette kör kuvvet ve şuursuz tabiat ve serseri tesadüf karışamazlar ve onların işi olamaz ve mümkün

değildir. Ve kendi kendine teşekkül edip öyle olması ise, yüz derece muhal içinde muhaldır. Çünkü o halde herbir zerresi; herbir şeyini ve cesedinin teşekkülünü, belki dünyada alâkadar olduğu herşeyini bilecek, görecek, yapabilecek.. âdeta ilah gibi ihatalı bir ilmi ve kudreti bulunacak. Sonra teşkil-i cesed ona havale edilir ve "kendi kendine oluyor" denilebilir. Ve heyet-i mecmuasındaki vahdet-i tedbir ve vahdet-i idare ve vahdet-i nev'iye ve vahdet-i cinsiye.. ve umumun yüzlerinde göz, kulak, ağız gibi noktalarda ittifak cihetinde müşahede edilen sikke-i fitratta birlik.. ve herbir nev'in efradı sîmalarında görülen sikke-i hikmette ittihad.. ve iâşede ve icadda beraberlik.. ve birbirinin içinde bulunmak gibi keyfiyetlerinden hiçbirisi yoktur ki, senin vahdetine kat'î şهادette bulunmasın! Ve herbir ferdinde, kâinata bakan bütün isimlerin cilveleri bulunmakla, vâhidiyet içinde senin ehadiyetine işareti olmasın. Hem nasilki insan ile beraber hayvanatın, zeminin bütün yüzünde yayılan yüzbin enva'ı, muntazam bir ordu gibi teçhiz ve talimat ve itaat ve müsahhariyetle ve en küçükten tâ en büyüğe kadar, rububiyetin emirleri intizamla cereyanlarıyla o rububiyetinin derece-i haşmetine; ve gayet çoklukla beraber gayet kıymetli ve gayet mükemmel olmakla beraber gayet çabuk yapılmaları ve gayet san'atlı olmakla beraber gayet kolay yapılılarıyla, kudretinin derece-i azametine delalet ettikleri gibi; şarktan garba, şimalden cenuba kadar yayılan mikroptan tâ gergedana kadar, en küçücük sinekten tâ en büyük kuşa kadar bütün onların rızıklarını yetiştiren rahmetinin hadsiz vüs'atine; ve herbiri emirber nefer gibi vazife-i fitriyesini yapmak, zemin yüzü her baharda, güz mevsiminde terhis edilenler yerinde yeniden taht-ı silâha alınmış bir orduya ordugâh olmak cihetiyle, hâkimiyetinin nihayetsiz genişliğine kat'î delalet ederler. Hem nasilki hayvanattan herbirisi, kâinatın bir küçük nüshası ve bir misal-i musaggarı hükmünde gayet derin bir ilim ve gayet dakik bir hikmetle, karışık eczaları karıştırmayarak ve bütün hayvanların ayrı ayrı suretlerini şaşırılmayarak, hatasız, sehivsiz, noksansız yapılmalarıyla, ilminin herşeye ihatasına ve hikmetinin herşeye şümulüne, adedlerince işaretler ederler; öyle de: Herbiri birer mu'cize-i san'at ve birer hârika-i hikmet olacak kadar san'atlı ve güzel yapılmasıyla, çok sevdiğin ve teşhirini istediğin san'at-ı Rabbaniyenin kemal-i hüsnüne ve gayet derecede güzelliğine işaret ve herbirisi, hususan yavrular, gayet nazdar, nazenin bir surette beslenmeleriyle ve heveslerinin ve arzularının tatmini cihetiyle, senin inayetinin gayet şirin cemaline hadsiz işaretler ederler.

Ey Rahmanürrahîm! Ey Sadık-ul Va'd-il Emin! Ey Mâlik-i Yevmiddin! Senin Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ının talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'inin irşadıyla anladım ki: Madem kâinatın en müntehab neticesi hayattır.. ve hayatın en müntehab hülâsası ruhtur.. ve zîruhun en müntehab kısmı zîşuurdur.. ve zîşuurun en câmii insandır.. ve bütün kâinat ise, hayata müsahhardır ve onun için çalışıyor.. ve zîhayatlar, zîruhlara müsahhardır, onlar için dünyaya gönderiliyorlar.. ve zîruhlara, insanlara müsahhardır, onlara yardım ediyorlar.. ve insanlar fitraten Hâlıkını pek ciddî severler ve Hâlıkı onları hem sever, hem kendini onlara her vesile ile sevdirebilir.. ve insanın istidadı ve cihazat-ı maneviyesi, başka bir bâki âleme ve ebedî bir hayata bakıyor.. ve insanın kalbi ve şuuru, bütün kuvvetiyle beka

istiyor.. ve lisanı, hadsiz dualarıyla beka için Hâlıkına yalvarıyor; elbette ve herhalde, o çok seven ve sevilen ve mahub ve muhib olan insanları dirilmemek üzere öldürmekle, ebedî bir muhabbet için yaratılmış iken, ebedî bir adavetle gücendirmek olamaz ve kabil değildir. Belki başka bir ebedî âlemde mes'udane yaşaması hikmetiyle, bu dünyada çalışmak ve onu kazanmak için gönderilmiştir. Ve insana tecelli eden isimlerin, bu fâni ve kısa hayattaki cilveleriyle âlem-i bekada onların âyinesi olan insanların, ebedî cilvelerine mazhar olacaklarına işaret ederler.

Evet ebedînin sadık dostu, ebedî olacak. Ve bâkinin âyine-i zîşuuru, bâki olmak lâzım gelir.

Hayvanların ruhları bâki kalacağını.. ve Hüdhüd-ü Süleymanî (A.S.) ve Neml'i, ve Naka-i Sâlih (A.S.) ve Kelb-i Ashab-ı Kehf gibi bazı efrad-ı mahsusa hem ruhu, hem cesediyle bâki âleme gideceği ve herbir nev'in arasına istimal için birtek cesedi bulunacağı rivayet-i sahihadan anlaşılmağa beraber; hikmet ve hakikat, hem rahmet ve rububiyet öyle iktiza ederler.

Ey Kadîr-i Kayyum! Bütün zîhayat, zîruh, zîşuur; senin mülkünde, yalnız senin kuvvet ve kudretinle ve ancak senin irade ve tedbirinle ve rahmet ve hikmetinle, rububiyetinin emirlerine teshir ve fitrî vazifelerle tavzif edilmişler. Ve bir kısmı, insanın kuvveti ve galebesi için değil, belki fitraten insanın za'fı ve aczi için, rahmet tarafından ona müsahhar olmuşlar. Ve lisan-ı hal ve lisan-ı kal ile Sâni'lerini ve Mabudlarını kusurdan, şerikten takdis ve nimetlerine şükür ve hamd ederek, herbiri ibadet-i mahsusasını yapıyorlar.

Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyasından perdelenmiş olan Zât-ı Akdes! Bütün zîruhların tesbihatıyla, seni takdis etmek niyet edip

سُبْحَانَكَ يَا مَنْ جَعَلَ مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ diyorum.

Ya Rabb-el Âlemîn! Ya İlahe-l Evvelîne Ve-l Âhirîn! Ya Rabb-es Semavati Ve-l Aradîn! Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'in dersiyile anladım ve iman ettim ki: Nasıl sema, feza, arz, berr ve bahr, şecer, nebat, hayvan; efradıyla, eczasıyla, zerratıyla seni biliyorlar, tanıyorlar ve varlığına ve birliğine şehadet ve delalet ve işaret ediyorlar; öyle de: Kâinatın hülâsası olan zîhayat ve zîhayatın hülâsası olan insan ve insanın hülâsası olan enbiya, evliya, asfiyanın hülâsası olan kalblerin ve akılların müşahadat ve keşfiyat ve ilhamat ve istihracatla, yüzer icma' ve yüzer tevatür kuvvetinde bir kat'iyetle senin vücub-u vücuduna ve senin vahdaniyet ve ehadiyetine şehadet edip, ihbar ediyorlar. Evet kalblerde, perde-i gaybda ihtar edici bir zâta bakan hiçbir hatırat-ı gaybiye; ve ilham edici bir zâta baktıran hiçbir ilhamat-ı sadıka; ve hakkalyakîn suretinde sıfât-ı kudsiye ve esma-i hüsnanı keşfeden hiçbir itikad-ı yakîne; ve enbiya ve evliyada bir Vâcib-ül Vücud'un envârını aynelyakîn ile müşahade eden

hiçbir nuranî kalb; ve asfiya ve sıddıkînde, bir Hâlık-ı Külli Şey'in âyât-ı vücubunu ve berahin-i vahdetini ilmelyakîn ile tasdik eden, isbat eden hiçbir münevver akıl yoktur ki, senin vücub-u vücuduna ve sıfât-ı kudsiyene ve senin vahdetine ve ehadiyetine ve esma-i hüsnana şehadet etmesin, delaleti bulunmasın ve işareti olmasın. Ve bilhassa bütün enbiya ve evliya ve asfiya ve sıddıkînin imamı ve reisi ve hülâsası olan Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın ihbarını tasdik eden hiçbir mu'cizat-ı bahiresi ve hakkaniyetini gösteren hiçbir hakikat-ı âliyesi ve bütün mukaddes ve hakikatlı kitabların hülâsat-ül hülâsası olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın hiçbir âyet-i tevhidiye-i katıası ve mesail-i imaniyeden hiçbir mes'ele-i kudsiyesi yoktur ki; senin vücub-u vücuduna ve kudsî sıfatlarına ve senin vahdetine ve ehadiyetine ve esma ve sıfâtına şehadet etmesin ve delaleti olmasın ve işareti bulunmasın!..

Hem nasılki bütün o yüzbinler muhbir-i sadıklar, mu'cizatlarına ve keramatlarına ve hüccetlerine istinad ederek, senin varlığına ve birliğine şehadet ederler; öyle de: Herşeye muhit olan Arş-ı A'zam'ın külliyat-ı umûrunu idareden, tâ kalbin gayet gizli ve cüz'î hatıratını ve arzularını ve dualarını bilmek ve işitmek ve idare etmeye kadar cereyan eden rububiyetinin derece-i haşmetini.. ve gözümüz önünde hadsiz muhtelif eşyayı birden icad eden hiçbir fiil, bir fiile; bir iş, bir işe mani olmadan, en büyük bir şeyi, en küçük bir sinek gibi kolayca yapan kudretinin derece-i azametini icma' ile, ittifak ile ilân ve ihbar ve isbat ediyorlar. Hem nasılki bu kâinatı, zîruha hususan insana mükemmel bir saray hükmüne getiren ve Cennet'i ve saadet-i ebediyeyi cinn ve inse ihzar eden ve en küçük bir zîhayatı unutmayan ve en âciz bir kalbin tatminine ve taltifine çalışan rahmetinin hadsiz genişliğini ve zerrattan tâ seyyarata kadar bütün enva'-ı mahlukatı emirlerine itaat ettiren ve teshir ve tadvif eden hâkimiyetinin nihayetsiz vüs'atini haber vererek, mu'cizat ve hüccetleriyle isbat ederler; öyle de kâinatı, eczaları adedince risaleler içinde bulunan bir kitab-ı kebir hükmüne getiren ve Levh-i Mahfuz'un defterleri olan İmam-ı Mübin ve Kitab-ı Mübin'de bütün mevcudatın bütün sergüzeştlerini kaydedip yazan ve umum çekirdeklerde umum ağaçlarının fihristelerini ve programlarını ve zîşuurun başlarında bütün kuvve-i hâfızalarda, sahiblerinin tarihçe-i hayatlarını yanlısız, muntazaman yazdıran ilminin herşeye ihatasına; ve herbir mevcuda çok hikmetleri takan, hattâ herbir ağaçta meyveleri sayısınca neticeleri verdiren; ve herbir zîhayatta âzaları, belki eczaları ve hüceyratları adedince maslahatları takib eden; hattâ insanın lisanını çok vazifelerde tadvif etmekle beraber, taamların tatları adedince, zevkî olan mizancıklar ile teşhiz ettiren hikmet-i kudsiyenin herbir şeye şumulüne; hem bu dünyada nûmuneleri görülen celâlî ve cemalî isimlerinin tecellileri, daha parlak bir surette ebed-ül âbâdda devam edeceğine; ve bu fâni âlemde nûmuneleri müşahede edilen ihsanatının daha şaşaalı bir surette dâr-ı saadette istimrarına ve bekasına; ve bu dünyada onları gören müştakların ebedde dahi refakatlarına ve beraber bulunmalarına bil'icma', bil'ittifak şehadet ve delalet ve işaret ederler. Hem yüzer mu'cizat-ı bahiresine ve âyât-ı katıasına istinaden, başta Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ve Kur'an-ı Hakîm'in olarak, bütün ervah-ı neyyire ashabı olan enbiyalar ve kulûb-ü nuraniye

aktabı olan evliyalar ve ukûl-ü münevvere erbabı olan asfiyalar; bütün suhuf ve kütüb-ü mukaddesede, senin çok tekrar ile ettiğin va'dlerine ve tehdidlerine istinaden; ve senin kudret ve rahmet ve inayet ve hikmet ve celal ve cemalin gibi kudsî sıfatlarına ve şe'nlerine ve izzet-i celaline ve saltanat-ı rububiyetine itimaden ve keşfiyat ve müşahadat ve ilmelyakîn itikadlarıyla, saadet-i ebediyeyi cinn ve inse müjdeliyorlar. Ve ehl-i dalalet için Cehennem bulunduğunu haber verip ilân ediyorlar ve iman edip şehadet ediyorlar.

Ey Kadîr-i Hakîm! Ey Rahman-ı Rahîm! Ey Sadık-ul Va'd-il Kerim! Ey izzet ve azamet ve celal sahibi Kahhar-ı Zülcelal! Bu kadar sadık dostlarını ve bu kadar va'dlerini ve bu kadar sıfât ve şunatını tekzib edip, saltanat-ı rububiyetinin kat'î mukteziyatını; ve sevdiğin ve onlar dahi seni tasdik ve itaatle kendilerini sana sevdiren hadsiz makbul ibadının hadsiz dualarını ve davalarını reddederek, küfür ve isyan ile ve seni va'dinde tekzib etmekle, senin azamet-i kibriyana dokunan ve izzet-i celaline dokunduran ve uluhiyetinin haysiyetine ilişen ve şefkat-i rububiyetini müteessir eden ehl-i dalalet ve ehl-i küfrü, haşrin inkârında tasdik etmekten yüzbin derece mukaddessin ve hadsiz derece münezzeh ve âlîsin! Böyle nihayetsiz bir zulümden, bir çirkinlikten, senin nihayetsiz adaletini ve cemalini ve rahmetini takdis ediyorum! **سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَىٰ عَمَّا يُفُؤُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا** âyetini, vücudumun bütün zerratı adedince söylemek istiyorum! Belki senin o sadık elçilerin ve o doğru dellâl-ı saltanatının -hakkalyakîn, aynelyakîn, ilmelyakîn suretinde- senin uhrevî rahmet hazinelerine ve âlem-i bekada ihsanatının definelerine ve dâr-ı saadette tamamıyla zuhur eden güzel isimlerinin hârîka güzel cilvelerine şehadet, işaret, beşaret ederler. Ve bütün hakikatların mercii ve güneşi ve hâmisî olan "Hak" isminin en büyük bir şuaı, bu hakikat-ı ekber-i haşriye olduğunu iman ederek, senin ibadına ders veriyorlar.

Ey Rabb-ül Enbiya Ve-s Sıddıkîn! Bütün onlar; senin mülkünde, senin emrin ve kudretin ile, senin irade ve tedbirin ile, senin ilmin ve hikmetin ile müsahhar ve muvazzaftırlar. Takdis, tekbir, tahmid, tehlil ile; Küre-i Arz'ı bir zikirhane-i a'zam, bu kâinatı bir mescid-i ekber hükmünde göstermişler.

Yâ Rabbî ve yâ Rabb-es Semavati Ve-l Aradîn! Yâ Hâlıkî ve yâ Hâlık-ı Külli Şey! Göklere yıldızlarıyla, zemini müştemilatıyla ve bütün mahlukatı bütün keyfiyatıyla teshir eden kudretinin ve iradetinin ve hikmetinin ve hâkimiyetinin ve rahmetinin hakkı için, nefsimi bana müsahhar eyle! Ve matlubumu bana müsahhar kıl! Kur'ana ve imana hizmet için, insanların kalblerini Risale-i Nur'a müsahhar yap! Ve bana ve ihvanıma iman-ı kâmil ve hüsn-ü hâtime ver. Hazret-i Musa Aleyhisselâm'a denizi ve Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'a ateşi ve Hazret-i Davud Aleyhisselâm'a dağı, demiri ve Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm'a cinni ve insi ve Hazret-i Muhammed Aleyhisselâm'a Şems ve Kamer'i teshir ettiğin gibi, Risale-i Nur'a kalbleri ve akılları müsahhar kıl!.. Ve beni ve Risale-i Nur talebelerini, nefis ve şeytanın şerrinden ve kabir azabından ve Cehennem ateşinden muhafaza eyle ve Cennet-ül Firdevs'te mes'ud kıl! Âmîn, Âmîn, Âmîn.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

وَ آخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Kur'andan ve münacat-ı Nebeviye olan Cevşen-ül Kebir'den aldığım bu dersimi, bir ibadet-i tefekkürîye olarak, Rabb-ı Rahîm'imın dergâhına arz etmekte kusur etmişsem, kusurumun afvı için, Kur'anı ve Cevşen-ül Kebir'i şefaathı ederek rahmetinden afvımı niyaz ediyorum.

Fihrist

BİRİNCİ LEM'A: 5

Hazret-i Yunus Aleyhisselâm'ın münacat-ı meşhuresi olan

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

âyetinin bir sır-ı mühimmini ve bir hakikat-ı azîmesini beyan ederek; herbir insan, bu dünyada, Hazret-i Yunus Aleyhisselâm'ın bulunduğu vaziyette -fakat büyük mikyasta- olduğunu beyan eder. Hazret-i Yunus Aleyhisselâm'a "hut, deniz, gece" ne ise; her insan için nefsi, dünyası, istikbali de odur.

İKİNCİ LEM'A: 8

Hazret-i Eyyüb Aleyhisselâm'ın münacat-ı meşhuresini beyan eder.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذْ نَادَى رَبَّهُ أِنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

âyetinin mühim bir sırrını ve azîm bir hakikatını "Beş Nükte" ile tefsir edip, bütün musibetzedelere manevî bir tiryak ve gayet nâfi' bir ilâç hükmünde bir risaledir. Bu risale, maddî musibetleri, ehl-i iman için musibetlikten çıkarıyor. Asıl ehemmiyetli musibet, kalbe ve ruha gelen dalalet musibetleri olduğunu beyan ettiği gibi; musibetzedelerin ömür dakikaları ehl-i sabır ve şükür hakkında ibadet saatleri hükmüne geçip şekva kapısını kapar, daima şükür kapısını açar bir risaledir.

ÜÇÜNCÜ LEM'A: 14

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

âyetinin mühim iki hakikatını,

يا باقى أنت الباقي * يا باقى أنت الباقي olan meşhur iki cümlenin ifade ettikleri iki hakikat-ı mühimme ile tefsir ediyor. Beka için halkedilen ve bekaya âşık olan ruh-u insanî, Bâki-i Zülcelal'e karşı münasebet-i hakikiyesini bilse, fânî ömrünü bâki bir ömre tebdil eder. Saniyeleri seneler hükmüne geçtiğini ve Bâki-i Zülcelal'i tanımayan ruh-u insanın seneleri, saniyeler hükmünde olduğunu beyan edip isbat eden kıymetdar bir risaledir. Fenayı fena gören ve bekayı merak edenler, bu risaleyi merakla okumalı.

DÖRDÜNCÜ LEM'A: 19

Minhac-üs Sünne namında gayet mühim bir risaledir. Ehl-i Şîa ve Ehl-i Sünnet mabeyninde en mühim bir mes'ele-i ihtilafiye olan mes'ele-i imameti gayet vâzih ve kat'î bir surette hall ü fasleder

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ * فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ * قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى

âyât-ı azîmenin çok hakaik-i azîmesinden iki büyük hakikatını "Dört Nükte" ile tefsir ediyor. Bu risale, Ehl-i Sünnet ve Cemaata, hem Alevîlere gayet kıymetdar ve menfaatkardır; hakikaten Minhac-üs Sünne'dir. Sünnet-i Seniye'nin yolunu, o mes'elede tam beyan eder.

BEŞİNCİ LEM'A: 27

Te'lif edilmemiştir. Bak sahife 27'ye.

ALTINCI LEM'A: 27

Te'lif edilmemiştir. Bak sahife 27'ye.

YEDİNCİ LEM'A: 28

Sure-i Feth'in âhirinde

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّوءِيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَ مُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا * هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا * مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَ مَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَ عَدَدُ اللَّهِ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَ أَجْرًا عَظِيمًا

olan üç âyet-i azîmeden on vücuh-u i'caziyeden yalnız ihbar-ı bilgayb vechinden sekiz ihbarat-ı gaybiyeyi beyan ediyor; şu üç âyet, tek başıyla bir mu'cize-i bahire olduğunu isbat ediyor. Tetimmesinde,

فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسْبُ أُولَئِكَ زُفْيًا

âyetinin mühim bir nükte-i i'caziyesini, Sure-i Feth'in âhirindeki âyetin aynı ihbar-ı gaybîsi nev'inden, gaybî ihbarlarına işaret eder.

Hâtimesinde, Kur'an-ı Hakîm'in tevafukat cihetinde i'cazî nüktelerinden gayet parlak bir nükte-i i'caziyesini beyan edip; Kur'an Fatiha'da, Fatiha Besmele'de, Besmele Elif Lâm Mim'de bir cihette dercedildiğini beyan ediyor. Hem en münteşir ve mütedavil derkenar Mushaflarda Lafzullah'ın tevafukat-ı latife-i i'caziyesinden birisi şudur ki: Sahifenin âhirki satırının yukarı kısmında bütün Kur'anda seksen ve aşağı kısmında yine Lafza-i Celal birbiri üstünde seksen olup tevafuk ederek gelmesi ve sahifeler arkasında tam muvafakatla birbirini göstermesi, âdeta seksen adedden bir tek Lafza-i Celal tezahür etmesi.. hem âhirki satırın tam ortasında ellibeş ve başında yirmibeş, beraber yine seksen ederek; bu seksen, o iki seksene seksenlikte tevafuk ettikleri gibi, iki yüz kırk tevafukat-ı latife yalnız sahifenin âhirki satırlarında bulunması gösteriyor ki; Kur'an-ı Azîmüşşan'ın hem âyâtı, hem kelimatı, hem hurufatı herbiri, ayrı ayrı medar-ı i'caz oldukları gibi, kelimatın nakışları ve hatları dahi ayrı bir şu'le-i i'caza mazhar olduğunu beyan eder.

SEKİZİNCİ LEM'A: 39

Başka bir mecmuada neşredildiğinden buraya dercedilmedi.

DOKUZUNCU LEM'A: 39

Başka bir mecmuada neşredildiğinden buraya dercedilmedi.

ONUNCU LEM'A: 40

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَوْمَ يَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمِمَّا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهَا أَمَدًا بَعِيدًا وَ يُجَذِّبُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ
بِالْعِبَادِ

âyetinin bir sırrını, hizmet-i Kur'anîyede arkadaşlarımla beşeriyet muktezası olarak sehiv ve hatalarının neticesinde yedikleri şefkat tokatlarını beyan etmekle tefsir ediyor.

Evet bu risale, iki kısım olarak yazılmış. Birinci kısımda; has ve sadık Kur'an hizmetkârlarının sehiv ve hataları neticesinde yedikleri tenbihkârane şefkat tokatları.. ikinci kısımda; zahirî dost ve kalbi muarız olanların bilerek verdikleri zarara mukabil, zecirkârane yedikleri tokatlarından bahsedilecekti. Fakat lüzumsuz bazıların hatırlarını rencide etmemek için, yüzer hâdisattan birinci kısmın yalnız onbeş adedinden bahsedildi. İkinci Kısım şimdilik yazılmadı. Tokat yiyen, kendi imza ve tasdiki tahtında, kabul ederek yazmıştır. Ben beş tokat yedim, yazdım. Nefsim gibi telakki ettiğim Abdülmecid ile Hulusi'ye vekaleten yazdım. Ötekilerin bir kısmı kendileri yazdılar; bir kısmı, hakkında yazılanı gördüler, kabul ettiler. Nümune nev'inden olarak onlarla iktifa ettik. Yoksa hâdisat çoktur. Bununla kat'iyen kanaatımız gelmiştir ki; bu hizmetimizde başıboş değiliz. Mühim bir nazar altındayız ve dikkatli bir inayet nazarındayız ve kuvvetli hıfz u himayet tahtındayız. O risalenin âhirinde, **الظُّلْمُ لَا يَدُومُ وَالْكُفْرُ يَدُومُ** sırrına dair mühim bir hakikat beyan edilerek, hizmetimize zulüm nev'inden ilişen mülhidler, bu dünyada tokadını yiyecekler ve kısmen yediklerini; ve zındıka ve dalalet hesabına ilişenler çabuk tokat yemeyip te'hir edildiğinin sebep ve hikmetini beyan ediyor.

ONBİRİNCİ LEM'A: 49

"Mirkat-üs Sünne ve Tiryaku Maraz-ıl Bid'a" namıyla gayet mühim bir risaledir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ * قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي
يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

âyetlerinin gayet mühim iki hakikatını "Onbir Nükte" ile tefsir ediyor.

BİRİNCİ NÜKTE

مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مَاءٍ شَهِيدٍ

hadîs-i şerifinin sırrını beyan ediyor.

İKİNCİ NÜKTE: İmam-ı Rabbanî (R.A.), "Sünnet-i Seniyenin ittibatı; en haşmetli, en letafetli, en emniyetli tarîkattır" demesine dairdir.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE: Sünnet-i Seniyenin ehemmiyeti hakkında İmam-ı Rabbanî'nin hükmünü tasdik ettiğini beyan ediyor.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE: **حَقُّ** hakikatının kapısıyla, gayet acib bir âlem-i manevîye ait bir seyahat-ı ruhiyeyi beyan ediyor.

BEŞİNCİ NÜKTE: **قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ** âyetinin sarahatıyla: Muhabbetullah, kat'î bir kıyas-ı mantıkî ile, Sünnet-i Seniyenin ittibatını intaç ettiğine dairdir.

ALTINCI NÜKTE: **كُلُّ بَدْعَةٍ ضَالَّةٌ وَكُلُّ ضَالَةٍ فِي النَّارِ** hadîsinin mühim bir sırrını ve **الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** âyetinin bir hakikatını tefsir ediyor.

YEDİNCİ NÜKTE: Sünnet-i Seniyenin herbir mes'elesi altında bir edeb bulunduğunu beyan eder. "Allâm-ül Guyub'a karşı edeb ve hicab nasıl olabilir ve ne demektir?" sualine karşı, güzel bir cevabdır.

SEKİZİNCİ NÜKTE: Sünnet-i Seniyenin bir kısmı şefkat-i Ahmediyenin (A.S.M.) tereşshatı olduğu gibi, Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın nasıl bir maden-i şefkat olduğunu gösteriyor.

DOKUZUNCU NÜKTE: Sünnet-i Seniyenin herbir nev'ine tamamen bilfiil ittiba etmek, ehass-ı havassa mahsus olduğu halde; herkes niyeti ile ve kasd ile ve tarafdarane ve iltizamkârane ve takdirkârane talib olmakla, o ittiba-ı tâmmeden tam hissedar olabilir. Ehl-i tarîkatın ezkâr ve evrad ve meşrepleri, esasat-ı Sünnete muhalefet etmemek şartıyla bid'ata dâhil olmadığını, olsa olsa bid'a-i hasene olduğunu beyan eder.

ONUNCU NÜKTE: **قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ** Muhabbet-i İlahiyeye ve o muhabbetin neticesinde Sünnet-i Seniyenin ittibatına dair, üç nokta ile, gayet

merak-aver ve mühim ve güzel beyanat var. Hattâ kitabın nakşında şu Onuncu Nükte'nin bir şua-ı kerametini, tevafukla nazara gösteriyor.

ONBİRİNCİ NÜKTE: Zât-ı Ahmediyenin Sünnet-i Seniyesinin menbaı; hem akvali, hem ahvali, hem efali olduğunu ve herbirisi hem farz, hem nevafile, hem âdât aksamına inkısam ettiğini ve Kur'anda **وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ** sırrıyla, nev'-i beşer içinde manen ve ruhen olduğu gibi, mizac-ı cismanîsinin cihetiyle dahi en mutedil noktasında ve kuva-yı cismaniye ve nefsiyede nokta-i itidalin vasatında ve kemalinde bulunan ferd-i ferîd, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm olduğunu isbat ediyor. Bu risale dahi, başta denildiği gibi, bir tiryak-ı enfa' ve bir iksir-i a'zamdır.

ONİKİNCİ LEM'A: 62

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ * اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

âyetlerinin, ehl-i Fennin ve şimdiki Coğrafyacı ve Kozmoğrafyacıların medar-ı tenkidleri olmuş iki hakikatını, "İki Nükte" ile tefsir ediyor.

BİRİNCİ NÜKTE: Umum rızık doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelal'in elinde olduğunu ve hazine-i rahmetinden çıktığını beyan ederek, rıziksızlıktan ölmek olmadığını isbat eder.

İKİNCİ NÜKTE: Küre-i Arz'ın, münkir Coğrafyacı feylesofların rağmına olarak, yedi vecihle yedi tabaka olduğunu ve semavat dahi, Kozmoğrafyacı feylesofların rağmına olarak, yedi vecihle yedi tabaka olduğunu isbat eder. Bu risale, öyle geveze mühlidlere bir licamdır, yani gemdir.

ONÜÇÜNCÜ LEM'A: 70

"Hikmet-ül İstiaze" namıyla maruf, gayet kıymetdar ve kuvvetli ve hakikatlı bir risaledir.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ * مَلِكِ النَّاسِ * إِلَهِ النَّاسِ * مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ * الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ * مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

Suresinin en mühim bir hakikatını,

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ * وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ

âyetinin mühim bir hikmetini ve **أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ** in en mühim bir sırrını "Onüç İşaret" ile tefsir ederek, onüç anahtarla **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ** in kal'a-i hasinine girmek için kapı açar, tahassüngâhı gösterir.

BİRİNCİ İŞARET: "Şeytanların kâinata icad cihetinde hiç medhalleri olmadığı ve dalaletin müstekreh çirkinlikleri ehl-i dalaleti tenfir ettikleri halde ve Cenab-ı Hak rahmet ve inayetiyle ehl-i hakka tarafdardığı ve hak ve hakikatın cazibedar güzellikleri, ehl-i hakkı müeyyid ve müşevvik bulunduğu halde; hizb-üş şeytanın çok defa hizbullaha galebe etmesinin hikmeti nedir?" diye suale karşı gayet kat'î ve vâzih bir cevabdır.

İKİNCİ İŞARET: "Şerr-i mahz olan şeytanların icadı ve ehl-i imana taslitleri ve onların yüzünden çok insanların küfre girip Cehenneme girmelerine, Cemil-i Alelîtlak ve Rahîm-i Mutlak ve Rahman-ı Bilhakk'ın rahmet ve cemali, bu hadsiz çirkinliğin ve bu dehşetli musibetin husulüne nasıl müsaade ediyor ve ne için cevaz gösteriyor?" diye sualine karşı gayet kuvvetli ve mukni' bir cevabdır.

ÜÇÜNCÜ İŞARET: "Kur'an-ı Hakîm'de, ehl-i dalalete karşı azîm şekvalar ve kesretli tahşidat ve çok şiddetli tehdidat; aklın zahirine göre, adaletli ve münasebetli belâgatına ve üslûbundaki itidaline ve istikametine münasib düşmüyor? Âdeta âciz bir adama karşı orduları tahşid ediyor; ve müflis ve mülkte hissesiz âciz bir adama, kuvvetli bir şerik mevki veriyor gibi ondan şekvalar etmenin sırrı ve hikmeti nedir?" diye sualine karşı, gayet kat'î ve ehemmiyetli bir cevabdır.

DÖRDÜNCÜ İŞARET: Adem şerr-i mahz ve vücud hayr-ı mahz olduğundan; mehasin ve kemalât vücuda ve şerler ve musibetler ademe istinad ettiğini ve ondan neş'et ettiğini beyan ediyor.

BEŞİNCİ İŞARET: Cenab-ı Hak Kütüb-ü Semaviyede beşere karşı Cennet gibi azîm bir mükâfatı ve Cehennem gibi dehşetli bir mücazâtı göstermekle beraber, çok irşad ve mükerrer ikaz ve defaatla ihtar ve müteaddid tehdid ve teşvik ettiği halde, hizb-üş şeytanın çirkin ve mükâfatsız ve zaîf desiselerine karşı, ehl-i imanın mağlub olmalarının sırrı nedir?" diye müdhiş suale karşı mukni' bir cevabdır.

ALTINCI İŞARET: Şeytanların en tehlikeli ve kesretli bir desisesi olan "tasavvur-u küfrî"yi "tasdik-i küfür" suretinde, "tasavvur-u dalalet"i "tasdik-i dalalet" tarzında göstermesiyle, hassas ve safî-kalb insanları tehlikelere atmasına mukabil, ilmî ve mantıkî ve hakikatlı bir cevabdır.

YEDİNCİ İŞARET: Mu'tezile imamları, şerrin icadını şerr telakki ettikleri için, küfür ve dalaletin icadını Allah'a vermeyip, güya onunla Allah'ı takdis ediyorlar. Mu'tezilenin bu mühim mes'elelerine ve Mecusilerin hâlîk-ı şerri ayrı

telakki etmelerine karşı gayet kuvvetli ve mantıkî bir cevap-ı müskit.. hem "Günah-ı kebireyi işleyen, mü'min kalamaz!" diyen Mu'tezile ve bir kısım Haricîlere karşı gayet makbul ve mukni bir cevabdır.

SEKİZİNCİ İŞARET: "Bazı risalelerde kat'î delillerle isbat edilmiş ki; küfür ve dalalet yolu o kadar müşkilâtli ve suubetlidir ki, hiç kimse ona girmemek gerekti ve kabil-i sülûk değildir. İman ve hidayet yolu o kadar zahir ve kolaydır ki, herkes ona girmeli idi, dediğiniz halde; bu Hikmet-ül İstiaze'de, dalaletli yolun kolay ve tahrib ve tecavüz olduğu için çoklar o yola sülûk ettiğini beyanın, birbirine muhalif oluyor, vech-i tevfiği nedir?" sualine karşı gayet merak-aver ve mantıkî ve kat'î bir cevap olmakla beraber, "Dalalette o kadar dehşetli bir elem ve korku var ki, kâfir değil hayatından lezzet alması, belki hiç yaşamaması lâzım gelirken, ehl-i imandan ziyade kendini hayatta mes'ud görmesinin sırrı nedir?" diye sualine karşı gayet güzel bir temsil ile tam kanaat getirir bir cevabdır.

DOKUZUNCU İŞARET: "Hizbullah olan ehl-i hidayet, başta enbiya ve onların başında Fahr-i Âlem Sallallahü Teâlâ Aleyhi Vesellem, o kadar inayat-ı İlahiyeye ve imdadat-ı Sübhaniyeye mazhar oldukları halde, neden hizb-üş şeytana karşı bazan mağlub olmuşlar. Hem Hâtem-ül Enbiya'nın güneş gibi parlak nübüvveti ve risaletinin komşuluğunda bulunan Medine münafıklarının dalalette ısrarları ve hidayete girmemeleri ne içindir ve hikmeti nedir?" diye suale karşı herkesi alâkadar edecek güzel ve kuvvetli bir cevabdır.

ONUNCU İŞARET: İblis'in kendini kendine tabi olanlara inkâr ettirmek suretindeki desise maskesini yırtarak, (İblis'in) pis ve mülevves yüzünü gösterip, vücudunu isbat eder.

ONBİRİNCİ İŞARET: Ehl-i dalaletin şerrinden kâinat kızdıklarını ve anasır-ı külliye hiddet ettiklerini ve umum mevcudat manen galeyana geldiklerini, Kur'an-ı Hakîm mu'cizane ifade ettiğine dair merak-aver bir beyandır.

ONİKİNCİ İŞARET: Dört soru ve cevabdır. "Mahdud bir hayatta mahdud günahlara mukabil hadsiz bir azab ve nihayetsiz bir Cehennem nasıl adalet olur?" Hem "Şeriatta denilmiştir ki: Cehennem, ceza-yı ameldir; fakat Cennet, fazl-ı İlahî iledir. Bunun hikmeti nedir?" Hem "Seyyiat intişar ve tecavüz ettiğinden, bir seyyie bin yazılmak, hasene bir yazılmak lâzım gelirken; seyyienin bir, hasenenin on yazılmasının sırrı nedir?" Hem "Ehl-i dalaletin kazandıkları muvaffakiyet ve gösterdikleri kuvvet, ehl-i hidayette bir za'f ve hakikatsızlık olduğundan mıdır?" diye dört suale gayet kısa ve kuvvetli dört cevabdır.

ONÜÇÜNCÜ İŞARET: "Üç Nokta"dır.

Birincisi: Şeytanın en büyük bir desisesi, hakaik-i imaniyenin azameti cihetinde, dar kalbli ve kısa akıllı ve kasır fikirli insanları aldatmasına mukabil, tamamıyla şeytan-ı cinnî ve insîyi de susturacak bir cevabdır.

İkinci Nokta: Şeytan, kusurlu insana kusurunu itiraf etmemek ile istiğfar ve istiaze yolunu kapayıp, enaniyeti tahrik ederek, avukat gibi, nefsini müdafaa ettirir. Âdeta nefsini taksirattan takdis ettirmesine mukabil, herkesi ikna' edecek bir cevabdır. Kusurunu görmemek, o kusurdan daha büyük bir kusur bulunduğunu ve kusurunu görmek, kusuru kusurluktan çıkarmak olduğunu beyan eder.

Üçüncü Nokta: İnsanın hayat-ı içtimaiyesini ifsad eden en mühim bir desise-i şeytaniye; "mü'minin bir tek seyyiesiyle hasenatını örtmek" ile o mü'mine karşı adavet ettirmeye mukabil, mizan-ı ekberde adalet-i mutlaka-i İlahiyenin tecellisindeki düstur ile; herkese lüzumlu, hususan hadîd-ül mizac ve müşkil-pesend insanlara, kıymetdar ve haklı ve kuvvetli bir cevabdır.

İşte şu risale onüç işaret ile şeytan-ı insî ve cinnînin onüç hücum yollarını kapadığı gibi; **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ** Suresinin kal'a-i metininde tahassun etmek için onüç anahtar olup, onüç kapıyı ehl-i imana açar.

Şu Hikmet-ül İstiaze Risalesi'nin iki mühim kardeşi var. Birisi Yirmidokuzuncu Mektub'un Altıncı Risalesi olan "Hücumat-ı Sitte", mühim bir kal'a olduğu gibi; ikinci bir kardeşi olan Yirmialtıncı Mektub'un "Hüccet-ül Kur'an Aleşşeytan Ve Hizbihi" namındaki risalesi dahi bir hısn-ı hasindir. Bu üç risale birbiriyle münasebetdardır. Ve ehl-i imana bu zamanda çok lüzumlu olduğunu ihtar ediyorum. Fakat şu risaleler tamamıyla Kur'ana sadık olanların ellerine verilebilir. Bid'a ve dalalete tarafdar veya siyasetçiliğe mübtela olanların ellerine vermemek gerektir. Bilhassa "Hücumat-ı Sitte", içerisinde Eski Said'in şiddetli lisanı karıştığı için, en has ve en sadık kardeşlerime mahsustur. Şimdilik hakkı dinlemek ve kabul etmek istidadında olmayanlara gösterilmemesini tavsiye ediyorum. Hem de "İşarat-ı Seb'a", "Hücumat-ı Sitte" gibi şimdilik havassa mahsustur.

ONDÖRDÜNCÜ LEM'A: 90

"İki Makam"dır.

BİRİNCİ MAKAM: Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'dan sorulmuş ki: "Arz ne üstünde duruyor?" Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ferman etmiş:

عَلَى النَّوْرِ وَالْحَوْتِ Yani "Öküz ve balık üstünde duruyor." Şu hadîse dair çok münakaşat vardır. Coğrafyacılara, hâşâ bu hadîsi inkâr ediyorlar.

İşte bu hadîsin hakikî manasını üç vecihle, bu risalenin Birinci Makamı öyle bir tarzda beyan ediyor ki; münkirlerin zerre mikdar insafı varsa ve Coğrafyacıların hakka karşı zerre mikdar iz'anları bulunsa, bu hadîsi, bahir bir mu'cize-i Ahmediye (A.S.M.) sayacaklardır. Çünkü o üç cevab hem hakikî ve kat'î, hem manidardırlar.

İKİNCİ MAKAM:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ in en mühim beş-altı sırlarını tefsir ediyor. Ve **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** Kur'anın bir hülâsası ve bir fihristesi ve miftahı olduğunu gösterdiği gibi; Arştan ferşe kadar uzanmış bir hatt-ı kudsi-i nuranî olmakla beraber, saadet-i ebediye kapısını açan bir anahtar ve her mübarek şeye feyiz ve bereket veren bir menba'-ı envâr olduğunu beyan eder. Bu İkinci Makam, en birinci risale olan "Birinci Söz"e bakar. Âdetâ, Risale-i Nur eczaları bir daire hükmünde olup; müntehası ibtidasına **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** hatt-ı mübarekiyle ittihad ediyor. Ve bu makamda "Altı Sır" yerine otuz yazılacaktı. Şimdilik altı kaldı. Kısadır, fakat gayet büyük hakaikî tazammun ediyor. Bunu dikkatle okuyan; **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ne kadar kıymetdar bir hazine-i kudsiye olduğunu anlar.

ONBEŞİNCİ LEM'A: 103

Risale-i Nur Külliyyatının Sözler, Mektubat ve Ondördüncü Lem'aya kadar olan kısmının fihristesidir. Her kısmın fihristesi, yani Sözler kısmının fihristesi, Sözler Mecmuasında bulunduğundan, Mektubat ve Lem'aların da kendilerine ait fihristeleri o mecmuaların âhirlerine ilhak edildiğinden burada yazılmadı.

ONALTINCI LEM'A: 103

Mesail-i mühimmeden bazı mesail hakkında sorulan suallerin cevaplarını muhtevidir. Şöyle ki; en başta, merak-aver "Dört Sual"e cevabdır.

BİRİNCİSİ: "Ehl-i Sünnet Ve Cemaat hakkında bir ferec ve bir fütuhât olacağı hakkında ehl-i keşfin verdiği haberlerin zuhur etmemesi nedendir?" diye sorulmasına mukabil, gayet güzel bir cevabdır.

İKİNCİSİ: "Risale-i Nur'un müellifi, kendisini şiddetli tazyikat altında tutan ehl-i dünyanın aleyhinde bulunması lâzım gelirken, onlara maddeten ilişmemesinin sebebi nedir?" sualine gayet latif bir cevabdır.

ÜÇÜNCÜSÜ: "İngiliz ve İtalyan gibi hükûmetlerin bu hükûmetle muharebe etmek istemelerine karşı, neden şiddetli bir surette harb aleyhinde bulunuyorsunuz? Halbuki bu gibi hâdiseler, milletin kuvve-i maneviyesinin

menbaı olan hamiyet-i İslâmiyeyi tehyic etmekle, şair-i İslâmiyenin ihyasına ve bid'aların ref'ine bir derece medar olur." diye vaki' sualine verilen pek letafetli bir cevabdır.

DÖRDÜNCÜSÜ: "Neden elinizdeki nurlu risaleleri herkese göstermemek için, arkadaşlarınıza ihtiyatı tavsiye ediyorsunuz? Ve neden halkları bu nurların feyizlerinden mahrum ediyorsunuz?" sualine verilen pek hoş, pek güzel bir cevabdır.

Hâtime'sinde, Lihye-i Saadet hakkında sorulan bir suale karşı şübheleri izale eden gayet mukni' bir cevabdır.

Daha sonra, eskiden beri mülhidlerin iliştikleri üç mes'eleye dair sorulan suallere verilen üç cevabdır.

BİRİNCİ SUAL: **حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ** âyet-i kerimesinin meali olan: "Zülkarneyn, Güneşi hararetli ve çamurlu bir çeşme suyunda gurub ettiğini görmüş?"

İKİNCİ SUAL: Sedd-i Zülkarneyn nerededir? Ve Ye'cüc ve Me'cüc kimlerdir?

ÜÇÜNCÜ SUAL: Hazret-i İsa Aleyhisselâm, âhirzamanda gelip Deccal'ı öldüreceğine dair suallere o kadar ulvî cevablar verilmiş ki; hem ehl-i imanın imanlarını takviye eder, hem belâgatıyla edibleri susturur, hem de mülhidleri ilzam ederek tokatlar.

Nihayetinde, Mugayyebat-ı Hamse'den yalnız ikisi hakkında sorulan mühim bir suale ehemmiyetli bir cevabdır.

Rüşdü

ONYEDİNCİ LEM'A: 113

Zühre'den gelmiş "Onbeş Nota"dan ibarettir.

BİRİNCİ NOTA: Nefs-i insaniyetin mübtela olduğu âfil ve nâfil şeylerin, etvar-ı âlem üzerinde hakikatlarını gösterip, kalbin rabıtasını kesip, yüzünü beka ve âhirete çevirir.

İKİNCİ NOTA: Bir düstur-u Kur'anî olan tevazuu emir ve tekebbürden men'eder.

ÜÇÜNCÜ NOTA: كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ sırrıyla; mevtin hakikatını, güzel ve ayn-ı hakikat bir temsil ile açıp, uzun emelleri ve elemeleri keser. Hayy u Kayyum u Bâki u Daim ve Biyedih-il Hayr'a her umûru teslim eder.

DÖRDÜNCÜ NOTA: Muttarid bir kanun-u âdetullah olan mevsimlerin, asırların değişmesinde, ekser eşyanın aynen iade ve tazelenmesiyle, şecere-i kâinatın en mükemmel meyvesi olan insanın, mevsim-i haşr-i ekberde aynen iade edileceğini, kat'iyen isbat eder.

BEŞİNCİ NOTA: Şu asr-ı felâket ve helâketin en büyük musibeti olan ve dinsizliğe giden medeniyet-i sakîmenin iç yüzünü ve yüzündeki peçeyi ve cehennem-nümun mahiyetini, hüda-yı Kur'anî ile müvazene suretiyle açar, gösterir. Ehl-i imanı ona temayülden şiddetli tenfir ettirip, sâri bir vebayı teşhis ile, eczahane-i Kur'anîyeden zemzem-i tiryakı içirir.

ALTINCI NOTA: Nefis ve şeytanın en büyük hile ve desiselerinden olan; kâfirlerin çokluklarını ve onların bazı hakaik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarını vesvese suretiyle göstererek, şübheleri ve dine karşı lâkaydlığı, ayn-ı hak ve hakikat bir temsil ile kökünden kesen ve Tûbâ-i Cennet olan iman ağacını yetiştiren mücerreb bir iksir-i nuranîdir.

YEDİNCİ NOTA: Hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyenin muzır bir mikrobu olan ve terakkiyat-ı ecnebiyede saadet zannedilen, zulümlü ve zulmetli ihtirasat-ı dünyevîye ehl-i imanı sevkeden sahtekâr hamiyetfüruşları, Kur'anın elmas kılıncıyla öldürerek, irtidada yüz tutan veyahud mertebe-i fiska inen ehl-i imanı, Kur'an-ı Hakîm'in hastahanesine alır, tedavi eder.

SEKİZİNCİ NOTA: وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

nin bir sırrını, وَ إِنِّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ nin bir hakikatını إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ nin bir nüktelerini tefsir edip, kâinatta zerreden şemse kadar herşey bir vazife ile mükellef olup, bütün sa'y ü hareketleri kanun-u kader ile cereyan ettiğini; ve Cenab-ı Hak kemal-i kereminden, hizmet içinde mükâfat olarak bir lezzet dercettiğini isbat ve izah ile.. mevcudatın en mükemmeli ve zîhayatın reisi ve Arz'ın halifesi olan insan, tenbellik edip gaflete düşerse; cemadattan daha camid, sinekten çekirgeden daha kansız olacağını ikaz ve inzar ile, insanları vazife-i fitriyelerine sevkedip, uluhiyet-i mutlakayı isbat eder.

DOKUZUNCU NOTA: Cenab-ı Hak kemal-i keremiyle, en büyük şeyi en küçük şeyde dercettiği cihetle; kâinattaki hayır ve kemalâtı, şecere-i kâinatın meyvesi ve çekirdeği olan, nev'-i insanın hakikatını taşıyan Nebilerde gösterdiğini; ve Nebilere intisab eden, hayır ve kemalâta, nura ve sürura çıkacağı gibi, ubudiyet

cihetiyle de, bir zerre gibi küçük bir mahluk olan insanın, fihristiyet ve o intisab cihetiyle, ağzından çıkan "Allahü Ekber" sadâsı, Küre-i Arz'ın büyük bir "Allahü Ekber"i hükmüne geçtiğini, hakkalyakîn bir beyan ile, hakkın saadetini, imanın hüsn-ü kemalini bilbedahe izhar edip.. dalalet, şer, hasaret; dinin muhalifinde olduğunu kat'î isbat eder.

ONUNCU NOTA: Cenab-ı Hakk'ın nur-u marifetine yetişmek ve bakmak; ve âyât ve şahidlerin âyinelerinde berahin ve delillerin emarelerini görmek üç çeşit olup.. bir kısmı, su gibi; ikinci kısmı, hava gibi; üçüncü kısmı, nur gibi olup.. takarrübün tarifini ve bu'diyetin vartalarını beyan eder.

ONBİRİNCİ NOTA: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın ifadesindeki şefkat ve merhametin hikmetini, hem üslûb-u Kur'aniyedeki cezalet ve selasetteki fitrîliği gösterir.

ONİKİNCİ NOTA: **كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ** kavli-i şerifine imtisalen, **مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا** sırrıyla mevtin ve kabrin mahiyetini gösterip, serkeş nefs-i emmarenin dizginini çeker. Hem kısa bir ömür ve muvakkat bir hayatta, bu acib asırda, saadet-i ebediyeye en yarayışlı amel ve en makbul hizmet ve en devamlı sevab, "imanın takviyesine medar Risale-i Nur talebelerinin tarzında ulûm-u imaniyeye çalışmak" olduğunu beyan eden ve ehl-i ilim ve ehl-i kalemi ikaz eden bir düstur-u hakikattir.

ONÜÇÜNCÜ NOTA: Medar-ı iltibas olmuş "Beş Mes'ele"dir.

Birincisi: **إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ** sırrıyla, tarîk-ı hakta çalışan ve mücahede edenler yalnız kendi vazifesini düşünüp, Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışmamaları lâzım geldiğini; ve şiddet-i hırs yüzünden, vazife-i ubudiyet ve memuriyeti, âmiriyet ve mabudiyetle iltibas edenlere karşı tefrik edip, haddini tecavüz eden insana makamını gösteren, herkese lüzumlu bir mes'eledir.

İkinci Mes'ele: Ubudiyetin menşei, emr-i İlahî; ve neticesi, rıza-yı İlahî; ve semeratı ve fevaidi, uhreviye olduğunu; ve dünyaya ait faideler ve semereler ve menfaatler, ubudiyete, vird ve zikre illet veya illetin bir cüz'ü olsa, ubudiyeti kısmen iptal ettiğini beyan ile sırr-ı ubudiyetin hikmetini ders veren çok mühim ve lüzumlu bir mes'eledir.

Üçüncüsü: **طُوبَى لِمَنْ عَرَفَ حَدَّهُ وَلَمْ يَتَجَاوَزْ طَوْرَهُ** hadîs-i kudsîsinin mukaddes düsturunu güzel bir temsil ile izah edip, ubudiyetin esası olan acz, fakr ve kusur ve naksını bilmek ve niyaz ile dergâh-ı İlahînin rahmet kapısını çalmak lâzım geldiğini; hem her amelde bir ihlas ciheti olduğundan, insan hareketinde rıza-yı İlahîyi düşünüp, vazife-i İlahiyeye karışmamasıyla a'lâ-yı illiyyîne çıkacağını yol gösteren mühim bir mes'eledir.

Dördüncü Mes'ele: وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ Mün'im-i Hakikî'yi hatıra getirmeyen ve onun namıyla verilmeyen nimeti yemek ve almak caiz olmadığını; eğer muhtaç ise, esbab-ı zahiriyenin başı üzerinde Mün'im-i Hakikî'nin rahmet elini görüp, "Bismillah" deyip alınacağını; hem esbab-ı zahiriye perestîş edenleri aldatan iki şeyin beraber gelmesi veya bulunması olan iktiranı, illet zannetmelerini güzel ve mukavemetsûz izahla, yüzleri Mün'im-i Hakikî'ye çevirir.

Beşinci Mes'ele: Bir cemaatin sa'yleriyle hasıl olan bir netice veya şerefi, o cemaatin reisine veya üstadına vermek; hem cemaate, hem de o üstad ve reise zulüm olduğu gibi.. Cenab-ı Hakk'ın nur u feyzine ma'kes ve vesile ve vasıta olan üstadın, masdar ve muktedir ve menba telakki edilmemek lâzım geldiğini, güzel bir temsil ile isbat edip, hakikat-ı hale pencere açıp gösterir.

ONDÖRDÜNCÜ NOTA: Tevhide dair dört küçük remizdir.

Birinci Remiz: Dar nazarlı, kasır fikirli ve muhakemesiz akıllı, esbab-perest insanın nazarını vahdaniyet-i İlahiyenin delillerine çevirip, güzel bir temsil üzerinde "Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerike leh" der, tevhidi isbat eder.

İkinci Remiz: يَا بَاقِيَ أَنْتَ الْبَاقِي nin bir sırrını tefsir edip, aşk-ı mecazîye mübtela olan insana, aşk-ı hakikîyi ve Mabud-u Bilhakk'ı gösterir.

Üçüncü Remiz: Hayat-ı bâkiyeye ve sermedî manzaralara namzed, yüksek makamda halkolunan istidadat ve letaif-i insaniye, bazan hiç ender hiç olan heva-yı nefse esir bulunduğundan, ikaz ve inzar ile insanı teyakkuza sevkeden büyük bir hakikatın küçük bir ucudur.

Dördüncü Remiz: Uzun emellerden ve geçmiş ve gelecek elemlerden ruh ve kalbi güzel bir temsil ile kurtarıp, "Lâ ilahe İllallah" kelime-i kudsiyesinin şifayab ve rahmetbahş hazinesine teslim eder.

ONBEŞİNCİ NOTA: "Üç Mes'ele"dir.

Birincisi: İsm-i Hafız'ın tecelli-i etemmine işaret eden

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

âyetiyle, Hafız-i Zülcelal'in Küre-i Arz tarlasında ezel ilmiyle halkedip zer' ettiği tohumları, kesif toprak içinde ve şiddet-i bürudet karşısında mukavemetsiz, nihayetsiz zaîf ve küçük oldukları halde muhafaza edip, haşr-i baharîde başka bir âlemden gelmişler gibi, evamir-i tekviniyeye imtisal ile gelmeleriyle, emanet-i kübra hamelesi ve Arz'ın halifesi ve kâinatın meyvesi olan insanların ef'al ve âsâr

ve akvalleri ve hasenat ve seyyiatları muhafaza edilip haşrin sabahında meydan-ı muhasebeye getirileceğini kat'î isbat edip, haşri bazı sebebler neticesi baid gören insanlara, bilmüşahede nümunesini gösterir.

Hâfız Ali

ONSEKİZİNCİ LEM'A: 138

Başka bir mecmuada neşredildiğinden buraya dercedilmedi.

ONDOKUZUNCU LEM'A: 139

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا

âyet-i kerimesini "Yedi Nükte" ile tefsir eden, iktisadı emredip, israf ve tebzirden nehyeden ve bilhassa bu asırdaki beşere gayet mühim bir ders-i hikmet veren, kıymetdar ve çok mübarek bir risaledir.

BİRİNCİ NÜKTE: Cenab-ı Hak, beşere ihsan ettiği bilcümle nimetlerin mukabilinde beşerden ancak bir "şükür" istediğini; iktisad, hem nimetlere karşı bir ihtiram, hem Cenab-ı Hakk'a bir şükr-ü manevî, hem nimetin bereketlenmesine bir vesile olduğunu.. israf ise; Mün'im-i Hakikî'nin nimetlerine bir hürmetsizlik ve bir tahkir olmakla, vahim neticeleri bulunduğunu beyan eder.

İKİNCİ NÜKTE: Vücut-u beşer bir saray, mide bir efendi, ağızdaki kuvve-i zaika bir kapıcı, et'imenin verdiği lezzetler birer bahşış olduğunu göstererek; vücudun idaresi iktisad ile temin edildiğini, israf ise müvazenesizliği ve hastalıkları tevliid ettiğini beyan eder.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE: Kuvve-i zaika, maddî cesede inhisar etmekten ziyade; akla, ruha ve kalbe baktığından, israf etmemek, zillet ve sefalete düşmemek ve o kuvve-i zaikayı taşıyan lisanı şükürde istimal etmek şartıyla leziz taamların tercih ve takib edilebileceğini; ve bu hakikat, hârika kuvve-i kudsiye sahibi Şah-ı Geylanî (K.S.) Hazretlerinin ihya-yı emvat keramet-i azîmesiyle izah edilerek; ruh cesede, kalb nefse, akıl mideye hâkim olduktan sonra, şükrün münteha derecelerine vâsıl olmakla mümkün olduğunu beyan eder.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE: İktisad sebeb-i bereket olduğundan muktesidlerin hayatları izzetle geçtiğini; israf edenlerin her vakit sefalete, hattâ dilencilige kadar düştüklerini, hattâ haysiyet ve namuslarını ve hattâ mukaddesat-ı diniyelerini bile

feda ettiklerini; ve iktisadın menafi'-i azîmesini ve israfın dehşetli zararlarını ve sehavetin güzelliği içinde bir oduncu ihtiyarın istiğnasını zikrederek, iktisadın kıymet ve izzetini, sehavetin fevkine çıkarır.

BEŞİNCİ NÜKTE: Gayet merak-aver bir bal vakıyasıyla, iktisaddaki izzet ve bereketin ve israftaki sefalet ve mahrumiyetin bir sırrını, pek hakikatlı bir surette izah eder.

ALTINCI NÜKTE: Hisset ile, hissetten ayrı olan iktisad haslet-i memduhasını, Hazret-i Ömer'in oğlu Hazret-i Abdullah'ın (R.A.) bir vakıyasıyla öyle izah eder ki; iktisadın hisset olmadığını ve israftan ayrı olan sehavetin derecesi kemalini gösterir.

YEDİNCİ NÜKTE: İsrâf hırsı, hırs kanaatsizliği, kanaatsizlik haybet ve hasreti ve hem ihlası kaçırmakla a'mal-i uhreviyeyi zedelemek gibi üç mühim neticeyi tevliid ettiğini; ve zekâvetleri yüzünden maruf ediblerin dilencilige kadar tenezzül ettiklerini ve bir kısım âlimlerin hırs yüzünden dîk-ı maişete giriftar olduklarını temsillerle o kadar güzel izah eder ki, fevkinde beyan ve izah tasavvur edilemez.

Hüsrev

YİRMİNCİ LEM'A: 148

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

ilâ âhir.. âyet-i kerimesiyle,

هَلْكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالِمُونَ وَهَلْكَ الْعَالِمُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ وَهَلْكَ الْعَامِلُونَ إِلَّا الْمُخْلِصُونَ وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى حَظِّ عَظِيمٍ

hadîs-i şerifi mucibince, İslâmiyette ihlas en mühim bir esas olduğunun sırrını, hadsiz nüktelerinden "Beş Nokta" ile tefsir ve izah eder.

BİRİNCİ NOKTA: "Ehl-i dünya ve ehl-i gaflet ve ehl-i dalalet ve ehl-i nifak rekabetsiz bir surette ittifak ettikleri halde, neden ehl-i hak ve ehl-i hidayet rekabetli ihtilaf ediyorlar?" diye vaki' pek mühim ve pek müdhiş ve ehl-i hak ve ehl-i hamiyeti hakikaten kan ağlattıran bu suale, çok esbabdan yedi sebep ile cevap verilmiştir. Şöyledir:

Ehl-i hak ve ehl-i hidayetin ihtilafatı; hakikatsız, zelil olduklarından ve himmetsiz, aşağı ve akibeti düşünmeyerek kasîr-ün nazar olduklarından ve kıskanç ve dünyaya harîs olduklarından olmadığı gibi.. ehl-i gaflet ve ehl-i dalaletin de kuvvetli ittifakları, hakikatlı ve akibeti düşündüklerinden ve yüksek nazarlı

olduklarından olmadığını o kadar âlî bir üslûbla ve hakikatlı bir ifade ile beyan ve izah eder ki; "Fesübhanallah, sebepleri bilinmediğinden, her an için üçyüz elli milyon fedakâr tebaası bulunan bu âlî İslâmiyet, nasıl olmuş da hepsi yüz elli milyonu tecavüz etmeyen ve ölümden dehşetli korkan üç dört firenk hükûmetin elinde esir olmuşlar? Hem öyle bir esaretle mahkûm edilmişler ki, -Allah! Allah!- her fırsatta öyle dehşetli şenaatlar yapılmış ki; Engizisyon mezalimine rahmet okutacak işkenceler, bîçare ehl-i İslâma tatbik edilmiş; gözyaşlarına bedel, damarlarından mütemadiyen kanlar akıttırılmış; bir değnek cezaya mukabil, ehl-i hamiyetin boyunları, gaddar zalimlerin elleriyle koparılmış, atılmış; o bîçare müslüman hamiyet-perverlerinin bir kısmı darağaçlarına asılmış, hayatlarına hâtime verilmiş, dünyanın ufuklarında merhametsizce teşhir edilmiş.. hem hayat-ı dünyevîleri parça parça edilmiş, hem hayat-ı uhreviyeleri zedelenmiş; bir kısmının ise her iki hayatları ve saadetleri birden imha edilmiş... Nedendir?" diye vaki' olacak sualin cevabları, elmas hazinesine değer kıymetindeki bu risalenin Birinci Noktasının verdiği izahatın neticesinden anlaşılmaktadır.

İşte bu zavallı müslümanlar hak ve hakikat mesleğinde giderlerken, hataya ve yanlış düşmeleri yüzünden ihlasları zedelenmiş, aralarına rekabet girmiş, beyinlerindeki ittifak ve ittilah yerine tefrika ve ihtilaf girmiş.. binnetice, bu haller tedavi edilmemiş, bu marazlar tevessü etmiş; bu halleri gören ehl-i dalalet, ehl-i İslâmın bu ihtilafat ve tefrikasını ganîmet bilmiş, desiselerle âlem-i İslâma hücum etmişler, zavallı ehl-i İslâmı pek müdhiş bir esaret altına almışlar, mahvetmek için çalışmışlar. İşte asırlardan beri üçyüz elli milyon ehl-i İslâmı, zincirler altında, her gün, her saat, her an inim inim inleyen haletlerin sebepleri, bu risalenin Birinci Noktasıyla pek hakikatlı bir surette izah edilmiş. Fakat heyhat! Zaman ve zemin müsaid değilmiş ki, beş noktadan yalnız bir noktası yazılmış; diğerleri te'hir edilerek, yazılmamış.

Hüsrev

YİRMİBİRİNCİ LEM'A: 159

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ * وَ قُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ * قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَزَقَهَا * وَ قَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيَهَا * وَلَا تَسْتَكْبِرُوا بِآيَاتِي إِنَّمَا قَلِيلًا

âyetlerini tefsir eder. Her amel-i hayırda, hususan uhrevî hizmetlerde ihlasın en mühim bir esas olduğunu bildiren çok kıymetdar bir risaledir. Bu risale, evvelâ bu müdhiş zamandaki Kur'an hâdimleriyle konuşarak der ki: "Dehşetli düşmanlar karşısında, şiddetli tazyikat altında, müdhiş dalaletler ve savletli bid'alar içinde, sizler gayet az ve gayet zaîf ve fakir ve kuvvetsiz olduğunuz halde, gayet ağır ve gayet büyük ve umumî ve kudsî bir vazife-i imaniye ve hizmet-i Kur'aniye, sırf bir ihsan-ı İlahî olarak, Cenab-ı Hak tarafından omuzlarınıza konulmuştur. Öyle ise,

herkesten ziyade ihlası kazanmağa ve onun sırlarını kendinizde yerleştirmeye mecbur ve mükellef olduğunuzu bilmelisiniz. Ve ihlası zayi' eden esbabdan şiddetle kaçmalısınız." der ve ihlası kazanmak için dört düsturu beyan eder.

Birinci düstur: "Doğrudan doğruya rıza-yı İlahîyi maksad yapmalısınız" der.

İkinci düstur: Rekabetsiz, tahakkümsüz, gıbtasız, ataletsiz, hakikî bir tesanüd ile, faaliyetlerini umumî maksada tevcih ederek çalışan bir fabrikanın çarkları gibi olmalısınız, der. Ve saadet-i ebediyeyi netice veren ve ümmet-i Muhammediyeyi (A.S.M.) dünya ve âhirette sahil-i selâmete çıkararak bir sefine-i Rabbaniyede hizmet ettirildiğiniz için ihlasa, ittifaka, tesanüde samimiyetle sarılmalısınız diye emreder.

Üçüncü düstur: Hem birkaç misal ile ihlasın bir sırr-ı mühimmini izah eder; hem İmam-ı Ali (R.A.) ve Şah-ı Geylanî (R.A.) gibi kudsî, hârika kahramanların, Nur talebelerinin başlarında üstad ve arkalarında yardımcı olarak, her vakit hazır olduklarının vechini beyan eder.

Dördüncü düstur: Kardeşler arasında "tefani" sırrını, yani "kardeş kardeşte fâni olmak" esasını ikame eder.

Ve ihlası kuvvetlendiren bir vasıtanın "rabıta-i mevt" olduğunu ve zedeleyen sebeplerin "riya ve tul-ü emel" gibi merdud hasletler olduğunu bildirir.

İhlası kazanmanın ikinci sebebi; daima huzur-u İlahîde olduğunu düşünmektir. Bu suretle hem riyadan kurtulma çaresini, hem kazanılan ihlasta çok meratib olduğunu beyan eder.

Daha sonra, ihlası kıran sebeplerden üç maniden birincisinin "maddî menfaatler" olduğunu; ve a'mal-i uhreviyedeki teşrik-i mesaîde muazzam menfaat olduğunu; hem bu uhrevî kazanç, dünyevî şeriklerin kazançları gibi olmayıp, tecezzi ve inkısam etmeden, noksansız olarak, fazl-ı İlahî ile, teraküm eden sevab ve yekûnlerinin bir misli, iştirak eden ferdlerin her birinin defter-i a'maline aynen gireceğini beyan ederek, rekabet ve ihlassızlıkla bu ticaretin kaçırılmamasını tavsiye eder. Mani'in ikincisi, ihlası kıran ve en mühim bir maraz-ı ruhî olup şirk-i hafîye yol açan "teveccüh-ü âmme"den şiddetli kaçmayı ve bu gibi marazlara ehemmiyet verilmemesini ehemmiyetle emreder. Üçüncü mani'de de korku ve tama' yüzünden gelecek zararlar ile ihlasın kırılacağını bahsederek, bu hususta Hücumat-ı Sitte'de izahat-ı kâfiye verildiğinden, o kıymetdar risaleye havale edilmekle hâtime verilen, şirin ve latif ve çok âlî ve misilsiz ve herkesin muhtaç olduğu bir risale-i mübarekdir.

Hüsrev

BİR KISIM KARDEŞLERİME HUSUSÎ BİR MEKTUBDUR: 167

Bid'aların istilası zamanında, Sünnet-i Seniyyeye ittibain ehemmiyetini ve Risale-i Nur'u yazmanın "beş nevi ibadet olduğunu" bildiren kıymetdar bir mektubdur.

YİRMİİKİNCİ LEM'A: 168

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

gibi âyetlerle, üç işaret ile, Risale-i Nur müellifine ve Risale-i Nur'a ait çoklar tarafından deniliyor ki: "Sen ehl-i dünyanın dünyasına karışmadığın halde, nedendir ki, herbir fırsatta senin âhiretine karışıyorlar? Hattâ hiçbir hükûmet târik-id dünya ve münzevilere karışmıyor?" mealinde bir suale karşı, gayet güzel cevap veriyor.

BİRİNCİ İŞARET: Risale-i Nur müellifi ve Risale-i Nur, bütün ehl-i imanın, hususan Isparta vilayetinin manevî terakkiyatlarına ve imanlarının inbisatına mühim bir medar olduğundan; bu sorunun cevabını, din ve şariat namına, haklarını müdafaaya mecbur olduklarından, dinsizlere karşı müdafa vazifesi, insanların, hususan Isparta Vilayetinin insanların hakları olduğunu kat'î gösterir.

İKİNCİ İŞARET: Tenkid ve istifsarkârane, mimsiz medeniyet tarafından denilen: "Sen neden bizden küstün ve bize müracaat etmiyorsun? Halbuki bizim prensibimiz var. Bu asrın muktezası olarak hususî düsturlarımız var. Bunların tatbikini, sen kendine ve ehl-i imana kabul etmiyorsun. Halbuki bu Cumhuriyetler devrinde tahakküm ve tegallübü kaldırmak düsturu var. Halbuki sen, hocalık ve inziva perdesi altında nazar-ı dikkati celbetmekliğin ve hükûmetin rejimi hilafına çalıştığını, macera-yı hayatın gösteriyor. Bu senin halin burjuvalara mahsustur. Bizim, avam tabakasının intibahı ile sosyalizm ve bolşevizm düsturlarını tatbik etmek, işimize yarıyor. Prensiplerimize muhalif ve burjuva denilen tabaka-i havassın istibdad ve tahakkümleri altında adalet-i mahzayı kabul etmek ağır geliyor." gibi suallerine karşı:

Ne mümkün zulm ile, bîdâd ile imha-yı hakikat

Çalış kalbi kaldır, muktedirsens âdemiyetten.

düsturuyla Cenab-ı Hakk'ın fazl-ı keremiyle ulûm-u imaniye ve Kur'aniyeyi fehmetmek faziletini ihsan ettiğini; ve bu ihsanı kaldırmağa uğraşan, insan suretinde şeytanlar olduğunu; birkaç mühim misal ile, ehl-i ilhad ve kısmen münafıklar bu fevkalkanun muameleyi hiçbir hükûmet ve hiçbir ferdin tasvibine

mazhar olmayan bu muameleye Cumhuriyet Hükûmeti müsaade etmediğini; değil yalnız Risale-i Nur müellifi, eğer fehmetse nev-i beşer küseceğini ve anasının hiddetlendiğini göstermekle, gayet güzel bir cevap veriyor.

ÜÇÜNCÜ İŞARET: İki sorunun cevabıdır.

Birincisi: Ehl-i Felsefe, zındıka hesabına diyorlar ki: "Bizim memleketimizde bulunan bir adam, mecburi Cumhuriyetin kanunlarına inkıyad edecektir. Halbuki sen, vazifesiz olduğun halde, halkların teveccühünü kazanmak istiyorsun." demelerine karşı bir müskit cevap veriyor ki, onların foyalarını ortaya çıkarıp ne olduklarını gösteriyor.

İkinci Soru: "Teveccüh-ü nâsı ve mevki-i âmmeyi kazanmak, bizim vazifedarlarımıza mahsus olup, sen vazifesiz bir adam olduğundan, teveccüh-ü nâsı ve mevki-i âmmeyi size hoş görmüyoruz?" demelerine karşı: Eğer insan, bir ceseden ibaret olsaydı, lâyemutane dünyada kalsa ve kabir kapısı kapansa ve ölüm öldürülse; o vakit vazifeler, yalnız maddî askerlik ve idare memurlarına mahsus kalırdı. Halbuki böyle manevî ve gayet mühim ve bütün beşeri alâkadar eden bir vazifenin inkârı; "Elmevtü Hak" davasını, hergün cenazelerinin mührüyle imza edip tasdik eden otuzbin şahidin şahadetini tekzib ve inkâr etmek ile olur. Madem inkâr ve tekzib etmek muhaldir; öyle ise, manevî hacat-ı zaruriyeye istinad eden manevî çok vazifeler var olduğunu, güzel ve mühim bir iki temsil ile izah ve isbat eder.

Şu risalenin hâtimesinde, "Enaniyetli ehl-i dünyanın her işinde o kadar hassasiyet var ki; eğer şuurları olsaydı, deha derecesinde bir muamele olurdu." diye ehl-i imana onların o hassasiyet ve desiselerine aldanmamalarını tavsiye ile, onların bu hali bir istidrac olduğunu haber verir.

Küçük Ali

YİRMİÜÇÜNCÜ LEM'A: 176

Otuzbirinci Mektub'un Yirmiüçüncü Lem'ası olan "Tabiat Risalesi"dir. Tabiattan gelen fikr-i küfrîyi, dirilmeyecek bir surette öldüren ve küfrün temel taşını zîr ü zeber eden ve çok çirkin ve müstekreh ve gayr-ı makul mudill efkârı, insaflı kabilelerden tardedip, çıkararak ve saadet-i ebediyenin o hakikatlı yollarını pek ehemmiyetli, çok şirin ve gayet zevkli bir surette açarak, dellileriyle, bürhanlarıyla isbat eden ve müellifine ebedî rahmet okunmasına vesile olan, âlî, gayet kıymetdar bir risaledir. Bu risale, *قَالَتْ رُسُلُهُمْ أِنِّي اللَّهُ شَكَتُ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ* âyet-i kerimesinin bir tefsir-i vâzihî olup, "Cenab-ı Hak hakkında şük olamaz ve olmamalı" demekle, vücud ve vahdaniyet-i İlahiyeyi bedahet derecesinde gösterir. Şu sırrı izahtan evvel, bir ihtar ile, binüçyüz otuzsekiz senesinde ordu-yu İslâmın

Yunan'a galebesinden neş'e alan ehl-i imanın kuvvetli efkârı içine gayet müdhiş bir zındıka fikri girmek üzere iken, o zındıka mefkûresinin başını dağıtmak gayesiyle Ankara'da Arabça olarak tabedilmiş olan bu risalenin, sonra aynen Türkçeye tercüme edildiğini hatırlatır.

MUKADDEME: İnsanların ağzından çıkan ve dinsizliği işmam eden ve ehl-i imanın bilmeyerek istimal ettikleri kelimelerin en mühimlerinden üç tanesini beyan eder.

Birinci Kelime: "Evcedethü-l Esbab" yani esbab-ı âlem icad ediyor.

İkinci Kelime: "Teşekkele Binefsihi" yani kendi kendine oluyor.

Üçüncü Kelime: "İktezathü-t Tabiat" yani tabiat iktiza edip, yapıyor.

Bu üç dehşetli kelimelerin, lâakal doksan muhalatı tazammun eden üçer muhalden dokuz muhal ile, açtıkları üç yolu tamamen kapayarak, dördüncü yol olan "Tarîk-i Vahdaniyet" ile, bilcümle mevcudat, bir Kadîr-i Zülcelal'in kudretiyle vücud bulduğunu, hakikî ve letafetli temsilleriyle isbat eder.

BİRİNCİ KELİME: "Evcedethü-l Esbab" Teşkil-i eşya, esbab-ı âlemin içtimayla vücud bulmasının pek çok muhalatından üç tanesini zikreder.

Birincisi: "Her hangi bir zîhayatın icadı Vâhid-i Ehad'e verilmeyip, esbabdan taleb edilse; bir eczahane-i kübrada mevcud kavanozların içindeki maddelerin garib bir tesadüf eseri veya esen rüzgârların kavanozları çarpıp devirerek içindeki maddelerin akması ve bir yere toplanması" temsiliyle gösterilen vücud-u eşyayı esbaba vermek itikadının hadsiz muhaliyetini, beyan eder.

İkinci Muhal: Mevcudattan bir sineğin inşası Vâcib-ül Vücut'a verilmeyip, esbab-ı âlem yapıyor denilse; kâinatın ekserisiyle alâkadar olan bu sineğin herbir zerresini; gözüne, kulağına, kalbine ve cesedine yerleştirmek için, erkân-ı âlemi ve anasır ve tabayii, usta gibi, o sineğin hem zahirinde hem bâtınında çalıştırmak lâzım geliyor. Bu muhal, Sofestaileri dahi eblehane meslekleri içinde utandırıyor.

Üçüncü Muhal: "Bir vâhidin vahdeti varsa, her halde bir elden sudûr ettiği" kaidesiyle, şu mükemmel intizam ve şu hassas mizan ve şu câmi' hayata mazhar olan bir mevcud, eğer Vâhid-i Ehad'in bir masnuu kabul edilmezse; camid, cahil, kör, sağır, şuursuz, karmakarışık hadsiz esbabın karıştırıcı elleri arasında inşa edildiği ve nihayetsiz imkânat yolları içinde gayet mükemmel ve nihayet hassas ve câmi' bir hayata mâlik olarak vücudu kabul edilse, yüzler muhali birden kabul etmek imkânsızlığını ve eşekleri dahi eşeklikleri içinde güldürecek derecede akıldan uzaklığını gösterir.

İKİNCİ KELİME: "Teşekkele Binefsihi" yani kendi kendine teşekkül ediyor. Şu muhalin bâtil olduğunu gösteren çok muhalatlardan üç muhali, nümune olarak zikrediyor

Birincisi: Her mevcud, basit bir madde olmadığı gibi camid ve tegayyürsüz dahi olmadığından; ve hem de zerrelere teşekkül ettirilmiş gayet acib bir makine ve gayet hârika bir saray olmakla beraber, zahirî ve bâtinî duygularla mücehhez bulunduğundan, kâinatla alâkası vardır. İşte herbir mevcud Hâlık-ı Külli Şey'e isnad edilmeyip, "kendi kendine teşekkül ediyor" denilse; o vakit herbir mevcudun herbir zerresine, bir Eflatun'a bedel binler Eflatun kadar ilim ve şuur vermek gibi hurafecilik ve divaneliğin en büyüklerinin ortasına düştüğünü beyan edip, isbat eder.

İkincisi: Herbir mevcud, bilhassa ferd-i insan; birbiri içinde yerleştirilmiş binler kubbeli bir saray ve herbir kubbesi binler zerratin başbaşa vermesiyle teşekkül etmiş acib nakışlı garib bir san'at-ı hârika olduğu halde, "Bu masnuat bir Sâni'-i Vâhid'in eser-i san'atı değildir, kendi kendine teşekkül ediyor" denilse, hadsiz ve hudud altına alınmayan zerrat-ı vücudiye adedince muhaller ortaya çıkar ki; bu mefkûre sahiblerini cehlin en müntehasında oturtarak, echeliyetle techil eder.

Üçüncü Muhal: Sâni'-i Zülcelal'in icadı olan herbir masnu, kalem-i kader-i ezelinin bir mektubu olmazsa, "esbab-ı âlem icad ediyor" denilse; o vakit o esbab, evvela o masnuun bedenindeki hüceyrelere tut, binler mürekkebat adedince tabiat kalıpları, demir kalemleri ve harfleri ve hattâ bu demir harfleri ve kalemleri ve kalıpları dökmek için birçok fabrikalar ve bu fabrikaların inşası için, keza fabrikaların vücudu lâzım gelir. Ve hakeza bu teselsül gittikçe gidecek. Bu nâmütenahî muhalatı intac eden bu fikri kabul edenler, bu hakikattan yedikleri silleden ayılıp, bu fikirlerinden vazgeçmelidirler, der.

ÜÇÜNCÜ KELİME: "İktezathü-t Tabiat" yani tabiat iktiza ediyor. Bu idlâl edici mudill fikrin pek çok muhalatından üç muhalinin

Birincisi şudur ki: Şems-i Ezelî'nin kalem-i kader ve kudreti olan alîmane, basîrane, hakîmane san'at-ı icad, o Zât-ı Zülcelal'e verilmezse hem kör, hem sağır, hem akılsız, hem düşüncesiz bir tabiata verilse; o tabiat, bu masnuatı yapmak için, ya herşeyde hadsiz manevî makine ve matbaaları bulunduracak veyahud herşeyde kâinatı halkedip idare edecek bir kudret ve hikmeti dercedecektir. Bu ise, her bir mevcudda hadsiz bir kudret ve irade ve nihayetsiz bir ilim ve hikmet taşıyacak bir tabiatı veya bir kuvveti ve âdeta bir ilahı, içinde kabul etmek lâzım gelir ki; bu ise, kâinattaki muhalatın en bâtili ve hurafenin en yalan bir şekli olduğunu ve Hâlık-ı Kâinat'ın sıfât-ı kudsiyesinin tecelliyatına "tabiat" namı verenler, hayvanlardan yüz derece aşağı olduğunu gösterir.

İkincisi: Gayet intizamlı ve mizanlı ve hikmetli olan şu mevcudat, nihayetsiz Kadîr ve Hakîm bir zâtın icadıdır denilmezse, tabiata verilse, o vakit tabiat, nebatatın menşei ve meskeni olan ve nebatata saksılık vazifesini gören bir parça toprakta, milyarlar adedince ayrı ayrı makinaları ve matbaaları yerleştirmeli ki; o toprak, her türlü nebatatın menşei ve meskeni olabilsin ve hayatlarına lâzım her türlü ihtiyaçlarını muayyen mikdarları dâhilinde verebilsin. İşte bu hurafeyi ve hadsiz muhalatı netice veren bu mefkûreyi taşıyanların eşekliklerine bakarak, yüzlerine tükürerek, der: Bu suubetli ve müşkilatlı acib muhalatın, nasıl sühuletli vücuda inkılab ettiği hakkındaki suale hakikatlı ve gayet makul bir cevap verilmiştir.

Üçüncüsü: İki misali var.

Birincisi: Hâlî bir sahrada kurulmuş gayet mükemmel ve müzeyyen bir saraya giren vahşi bir adamın misaliyle izah edilen bir hakikattir. Şöyle ki: O saraydan daha muntazam, daha mükemmel ve her tarafı mu'cizat-ı hikmetle doldurulmuş olan şu âlem sarayının içine, uluhiyeti inkâr eden vahşi tabiiyyunlar girerler. Gördükleri mevcudatın, daire-i mümkinat haricinde olan Zât-ı Vâcib-ül Vücut'un eser-i san'atı olduğunu düşünmeyerek; daire-i mümkinat içinde bulunan ve kudret-i İlahiyenin tebeddül ve tegayyür eden icraat kanunlarının bir defteri hükmündeki mecmua-i kavanin-i âdetullaha ve bir fihriste-i san'at-ı Rabbanîye olan İlahî kanunlara yanlışlıkla "tabiat" namını verip, eşyanın icadını ona tahmil ederek, öylece ahmakane bir bâtil yola girerler ki, ahmaklığın müntehasında en büyük ahmaklık nişanını göğüslerine kendi elleriyle takarlar.

Üçüncü Muhalin ikinci misali: Gayet muhteşem bir kışlaya ve gayet muazzam bir câmiye giren vahşi bir adamın misaliyle temsil edilen ikinci bir hakikattir. Sultan-ı Ezel ve Ebed'in hadsiz cünudunun muhteşem bir kışlası ve muazzam bir mescidi olan şu kâinata, tabiat fikirli münkirler girerler. Bakarlar ki; bütün mevcudat iş başında vazifededirler. Sâni'-i Zülcelal'in Zât-ı Akdesinden i'raz ettiklerinden, Hâlık-ı Zülcelal'in bir cilve-i Rabbanîyesi olan kuvvetini müstakil bir kadir telakki ederek manevî kanunlarını birer maddî madde tasavvur etmekle beraber, o kanunların ellerine icad vererek "tabiat" namını taktıklarından, bütün gördükleri şu hârikulâde mevcudatı tabiata isnad edip, vahşilerin en vahşisi olduklarını ilân ederler.

İşte taksim-i aklî ile; mevcudun vücud bulması için dört yoldan başka yol olmadığından, bu yollar hadsiz ve hesabsız muhalleri icab eden dokuz muhal ile kapatılarak, bilbedahe ve bizzarure, dördüncü yol olan vahdet yolu kat'î bir surette sabit olur. Ve herbir mevcudun vücudu, doğrudan doğruya Zât-ı Vâcib-ül Vücut'un dest-i kudretinden çıktığını ve semavat ve arz, kabza-i kudretinde olduğunu gösterir. Esbab-perest ve tabiata sapanların gittikleri ve göremedikleri yollarının iç yüzünü gösterdikten sonra onları insafa davet eden ve mesleklerini

terkettiren gayet izahlı ve çok şirin ve gayet latif bir beyandan sonra, sorulan iki şüpheli sualin birincisine, "redd-i müdahale ve men'-i iştirak kanunları"nın muktezasıyla; ikincisine de Hâlık-ı Zülcelal bütün bütün hikmetine zıd olan netice-i hilkatî ve semere-i kâinatı abesiyete çeviren ve hikmet-i rububiyetini inkâr ettirecek bir tarz olan mahlukatın ibadetlerini ve bilhassa insanın şükür ve ubudiyetini başkalarına vermeye rıza göstermediği gibi, müsaade dahi etmediğini izah eden gayet güzel cevaplarla mukabele edilmiştir.

Hâtimesinde, tabiat fikr-i küfrîsini terkeden ve imana gelen zâtın, merak-aver üç sualinden:

Birincisi: "Tenbelliklerinden dolayı namazı terkedenlerin Cehennem gibi bir azab ile tehdid edilmelerinin sebebi nedir?"

İkincisi: "Gözle görülen bu nihayet derecede mebzuliyet ve icad-ı eşyadaki intizamlı suret, hem vahdet yolundaki nihayet derecede kolaylık ve sühulet, hem nass-ı Kur'anla

مَا خَلَقُكُمْ وَلَا بَعَثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ * وَمَا أَمُرُ السَّاعَةَ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ

gibi âyetlerin nihayet derecede gösterdikleri kolaylığın sırrı ve hikmeti nedir?"

Üçüncüsü: "Kâinat fabrikasının işlettilmesi bir terkiib ve tahlil neticesi olduğunu ve hiçten birşey i'dam edilmediği gibi hiçten birşey de icad edilmez diyen feylesofların bu sözleri nasıldır?" demesine karşı, pek dakik ve çok derin ve gayet yüksek ve çok geniş ve nihayet derecede mukni' ve müskit olarak serdettiği delail-i akliye ile, esbaba tapan ve tabiat bataklığında boğulanları kurtaran ve halen o mesleklerinde bulunanları utandıran gayet hakikatlı ve müsib cevaplar vardır.

Hüseyin

YIRMİDÖRDÜNCÜ LEM'A: 195

"Dört Hikmet"i hâvidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ

ilh... gibi âyetlerle, Kur'an-ı Hakîm tesettürü emrediyor. Sefih ve mimsiz medeniyetin ise, Kur'anın bu hükmüne karşı muhalif gittiğini ve tesettürü fitrî görmediğinden, "bir esarettir" deyip dinsizcesine bir sualine karşı Kur'an-ı Hakîm'in bu hükmü

tam yerinde olup, belki esaret olmayıp tesettürün fitrî olduğunu çok tecrübe ve misallerle izah ve isbat edip, onları iskat ve tesettüre kat'î emrediyor.

BİRİNCİSİ: Kadınların fitratı tesettürü iktiza ediyor. Çünkü hilkaten zaîfe ve nazik olduğundan, kendi hayatından ziyade çocuklarını himayeye fitraten bir meyli bulunduğundan, onu himaye edene karşı kendini güzel göstermek ve nefret ettirmemeye ve ittihama maruz kalmamak için fitrî bir meyli bulunduğunu.. hem kadınların ondan altısı ya ihtiyar, ya çirkin olmak cihetiyle, çirkinliğini herkese göstermek istemediğini.. hem güzellerden kendini göstermekten sıkılmayanlar, ancak ondan bir-iki olup, diğerleri ise pis ve shevanî ve sakil insanların nazarlarından istiskal ettiğinden, kendini göstermek istemediğini.. ve Kur'an-ı Hakîm'in tesettüre emri fitrî olmakla beraber, o nazik ve zaîfeyi, bir refika-i ebediye olabilmesi için, tesettürle zahirî ve bâtinî zilletten ve manevî bir esaretten kurtarıyor diye gayet güzel bir cevabla gaddar medeniyeti iskat ediyor.

İKİNCİ HİKMET: Erkek ve kadın arasında şiddetli bir muhabbet, yalnız bu hayat-ı dünyeviye'nin ihtiyacından ileri gelmediğini, belki ebedî bir hayatta ciddî bir arkadaş olmak için, o muhabbeti âhir ömre kadar devam ettiği ve etmesi lâzım geldiği cihetle o kadının, ebedî arkadaşı olan kocasının ebedî arkadaşlığından mahrum kalmamak için tesettürü kat'iyyen ve fitraten iktiza ettiğini; ve sefih, gaddar medeniyetin "gayr-ı fitrî ve esarettir" demelerini iskat etmekle beraber, tesettüre kat'î emrediyor.

ÜÇÜNCÜ HİKMET: Aile saadeti, kadın ve koca mabeyninde bir emniyet-i müteakabile ve samimî bir muhabbetle devam ettiğini; ve tesettürsüzlük o emniyet ve muhabbeti bozduğunu ve kırdığını; ve açık-saçık kadının ondan bir tanesi, kocasından daha iyisini görmediğinden, kendini başkalarına göstermek istemediğinden; ve yirmi adamdan ancak bir tanesi karısından daha güzelini görmediğinden, açık-saçıklık ve hayvanî nazarlar o emniyeti ve muhabbeti kırdığını; hattâ o hayvanî, süflî ve pis görünmek, akrabalık misillü olanda dahi o emniyeti kırdığını; ve o çıplak bacakla görünüş akraba misillü olanda dahi o emniyeti kırdığını; ve o çıplak bacakla görünmesi, akrabanın mahremiyeti dahi gayr-ı mahrem olduğunu gayet kat'î bir surette isbat eder.

DÖRDÜNCÜ HİKMET: Kesret-i nesil her cihetle matlub olup, her millet ve her hükûmet buna taraftar olduğu, hattâ Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm **تَنَاجَوْا تَنَاجَوْا فَلَإِي أُنَابِي بِكُمْ أَلَا مَمَّ** yani "İzdivac ediniz. Ben, sizin çokluğunuzla iftihar ederim." buyurmasını; tesettürsüzlük izdivacı çoğaltmayı, pek azalttığını, çünkü serseri asrî bir genç dahi refikasının gayet namuslu olmasını istediğini; ve kadın ise, erkeğin çoluk ve çocuk ve malına ve herşeyine dâhilî muhafız olduğundan, kadında sadakat ve emniyet lâzım olduğunu; tesettürsüzlük ve açık-saçıklık ve hayâsızlık ise, o sadakatı ve emniyeti kırdığından, erkeğe vicdan azabı çektiğini ve kadınlarda şecaat ve sehavet o sadakat ve emniyeti ihlâl ettiğini; ve memleketimizin Avrupa'ya kıyas edilemeyeceğini, eğer kıyas edilse, neslin za'fına

ve kuvvetin sukutuna sebep olacağını; ve şehirliler köylülere kıyas edilemeyeceğini, çünkü köylüler maişet meşgalesiyle uğraştığından, san'at ile işgal eden şehirliler onlara kıyas edilemeyeceğini ve daha çok hikmetlerini gayet kat'î isbat eder.

Rüşdü

EHL-İ İMAN ÂHİRET HEMŞİRELERİM OLAN KADINLAR TAİFESİ İLE BİR MUHAVEREDİR: 199

Risale-i Nur'un mühim bir esası şefkat olması ve kadınlar taifesinin şefkat kahramanları bulunmaları cihetiyle fitraten Risale-i Nur'la alâkaları bulunduğunu, fakat bazı fena cereyanlarla o kıymetli seciyenin sû-i istimal edildiğini.. ve kadınların saadet-i uhreviyesi gibi, saadet-i dünyeviyelerinin de çare-i yegânesi, daire-i İslâmiyedeki terbiye-i diniye olduğunu izah eden kıymetli bir mektubdur.

YIRMİBEŞİNCİ LEM'A: 205

"Yirmibeş Deva"yı havidir. Bu risale, *إِذَا أَصَابْتَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* gibi âyetler, ehl-i imanın musibetleri musibet olmadığını, belki bir ihtar-ı Sübhanî ve iltifat-ı Rahmanî olduğunu gösterir gayet mukni' bir tefsir ve o ehl-i imanın on kısmından bir kısmını teşkil eden musibetzedelere karşı manevî bir tiryak ve gayet nâfi' bir eczahane gibi olduğunu, hattâ herbir deva, ayrı ayrı binler çeşit ilâçlar gibi hasiyetlerini gösteren bir eczahane hükmünde ve Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın eczahane-i kübrası olan *وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي * وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِي* gibi şifa hakkındaki yüzer âyâtın sırr-ı tesirine şifalı, devalı bir mübarek ma'kes ve bir mâ-i zezeme-i Kur'an hükmünde olduğunu gösterir.

BİRİNCİ DEVA: İnsanın hastalığı zahiren bir nevi dert gibi ise de, dert değil, belki bir nevi derman olduğunu ve ömür sermayesi sıhhat ve âfiyet ve istiğnadan gelen bir gafletle zayi' olduğundan, hastalık o zayıyatı meyvedar bir ömre çevirdiğini haber verir gayet güzel bir devadır.

İKİNCİ DEVA: İbadet iki kısım olup, bir kısmı müsbet ibadettir ki, namaz ve niyaz gibi malûm ibadetler olup, diğeri menfî ibadettir ki, hastalıklar insana aczini, za'fını hissettirdiğinden, hâlis, riyasız manevî bir ibadet olduğunu.. ve bu hastalıkların, Allah'tan şekva etmemek şartıyla, mü'min için bir dakikası bir saat hükmüne geçtiğini ve bazı kâmillerin hastalıklarının bir dakikası bir gün ibadet hükmüne geçtiğini rivayet-i sahiha ve keşfiyat-ı sadıka ile sabit olduğunu bildirir gayet mühim bir devadır.

ÜÇÜNCÜ DEVA: İnsan bu dünyaya keyf sürmek ve lezzet için gelmediğine, mütemadiyen gelenlerin gitmesi ve gençlerin ihtiyarlanması ve

mütemadiyen zeval ve firakta yuvarlanması şahid olduğunu.. hem insan zîhayatın en mükemmeli ve cihazatça en zengini olduğundan, geçen lezzetleri ve gelecek belaları düşündüğünden, kederli ve sıkıntılı bir hayat geçirdiğini; hastalık ise, sağlık ve âfiyet gibi gaflet vermediğinden, dünyayı hoş göstermeyip o tahatturların elemelerinden vazgeçirdiğinden, hiç aldatmaz bir vaiz ve bir mürşid hükmünde olduğunu gösterir bir mübarek devadır.

DÖRDÜNCÜ DEVA: İnsan, hastalıktan şekva değil, hastalığa sabretmesi lâzım olduğunu gösterir. Çünkü o, cihazatını kendi yapmayıp ve başka bir yerden de satın almadığından; ve mülk sahibi, bahçesini çapalamak, bellemek ve budamak gibi ezalarla, o sayede güzel bir mahsul aldığından; o eza, o bağı hakkında eza değil, belki mahsulünün yetişmesine medar olduğundan, şikayete hiç hakkı olmadığını gösterdiği gibi; insanın da, hastalıkla yapılan tasarruftan şikayet değil, tahammüle mecbur olduğunu, şiddetli olduğu zaman "Ya Sabur" deyip, sabır ile mukavemet edileceğini haber veriyor.

BEŞİNCİ DEVA: Bu zamanda, hususan gençler hakkında; hastalık o gençleri gençlik sarhoşluğundan men'ettiği için, onların hakkında o hastalık, manevî bir sıhhat ve âfiyet olduğunu haber verir gayet şirin bir devadır.

ALTINCI DEVA: Musibetin gitmesiyle manevî bir lezzet geleceğini gösterir. Çünkü "Elemi zevali lezzettir" diye, o elemli musibetler, zeval ile ruhta bir lezzet irsiyet bıraktığını gayet güzel haber verir mühim bir devadır. Hattâ bu devanın ehemmiyetindedir ki; te'lifatında iki kerre aynı numara tekerrür etmesi ve öylece kaydedilmesi, ehemmiyetini isbat eder.

YEDİNCİ DEVA: Hastalık, insanın sıhhatindeki nimet-i İlahiyenin lezzetini kaçırmıyor, bilakis tattırıyor. Çünkü bir şey devam etse tesirini kaybeder, usanç verir. Hattâ ehl-i hakikat demişler: **إِنَّمَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَضْدَادِهَا** yani "Herşey zıddıyla bilinir" "Soğuk olmazsa hararet anlaşılmaz" diye makul ve şirin bir devadır.

SEKİZİNCİ DEVA: Hastalık, imanlı bir insanın âhiretini geri bırakmıyor, belki daha ziyade terakki ettiriyor. Çünkü hastalık, sabun gibi, günahları siler, temizler; güzel bir keffaret-üz zünub olduğu hadîs-i şerifle sabit olduğunu; hem imanlı olan bir insanın maddî hastalığı manevî hastalıklardan kurtardığını; şahs-ı zahirîsinin hatasıyla şahs-ı manevîsi hasta olduğundan zahir hastalığı o hatalardan geri koyup, manevî istiğfara sebep olduğundan, o maddî hastalık çok büyük bir hazine olduğunu bildirir.

DOKUZUNCU DEVA: Cenab-ı Hakk'ı tanıyan bir insan için, ölüme sebep olan hastalıktan korkmak olmadığını; ve ölüm, insanın tanıdığı ve bildiği bütün ehl-i iman olan ahbablarına kavuşmak olduğunu; hem ölüm mukadder olup, bazan hastalıklıların yanındaki sağ insanların ölmesi ve hastaların sağ kalması; hem ölüm, vazife-i hayattan bir paydos ve bir rahat olduğunu ve ehl-i dalalet için gayet

korkunç bir zulümat-ı ebediye olduğunu bildiren gayet mülayimane güzel bir devadır.

ONUNCU DEVA: İnsanın hastalığı, merak ettikçe gayet ağırlaşacağı, hususan evhamlı bir hastanın bir dirhem zahir hastalığı, merak vasıtasıyla on dirhem olacağını, hem merak da ayrıca bir hastalık olduğunu haber veren mühim bir devadır.

ONBİRİNCİ DEVA: Hastalık insana hazır bir elem verdiğiinden, evvelce geçirmiş olduğun hastalıktan sonra hiçbir elem kalmayıp, hemen lezzeti bu âna kadar devam ettiğini hatırlayıp, o andaki hastalığın hazır eleminden kurtulmak ile, bulunduğu dakikadan sonra zamanın nasıl geleceğini bilmediğinden, ondan korkmamak lâzım olduğunu; hem yok bir zamanda, yok bir eleme, yok bir hastalığa vücut rengi vermek manasız olduğunu; ve sabır kuvvetini sağa ve sola dağıtmak faide vermediğinden, bütün kuvvetiyle hazır zamana dayanmak lâzım olduğunu haber veren en a'lâ bir devadır.

ONİKİNCİ DEVA: Hem insan hastalık sebebiyle ibadet ve evradından mahrum kaldığına teessüf etmemesine; sabır ve tevekkül ve namazını kılmak şartıyla, o hastalıkta, ibadet ve evradının sevabı aynen ve daha hâlis bir surette verileceği hadîşçe sabit olduğu; ve insan o sayede aczini ve za'fını bildiğinden, bütün cihazatının lisan-ı hal ve lisan-ı kaliyle dergâh-ı İlahiyeye iltica etmesine sebep olduğundan, **قُلْ مَا يَعْزُبُ عَنْكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ** sırrını anlattığından, şikayet değil, şükretmek lâzım olduğunu gösterir.

ONÜÇÜNCÜ DEVA: Hastalıktan şikayet edilmeyeceğini; ve hastalık bazılarında bir define olduğunu; ve ecel muayyen olmadığından, her vakit havf u rica ortasında bulunmak lâzım olduğunu; ve ölüm insanı gaflet içinde yakalamak ihtimali olduğundan, hastalık onun âhretini düşündürmek cihetiyle gayet güzel bir nâsih olduğunu gösterir mühim bir devadır.

ONDÖRDÜNCÜ DEVA: Hem ehl-i imanın göz hastalığı perdesi altında - yani kör olmasında- pek mühim bir nur ve manevî büyük bir göz olup, birkaç sene dünyanın hazinane fâni bir güzelliğini fâni bir surette seyredecek fâni bir göze bedel, kırk göz kuvvetinde ebedî gözler ile ebedî bir surette Cennet'te Cennet levhalarını seyretmesi daha evlâ olacağını beyan eder.(Haşiye)

ONBEŞİNCİ DEVA: Hastalığın suretine bakıp "ah!" eylemek caiz olmadığını, belki manasına bakılırsa "oh!" diye manevî lezzetler akıtacağını; çünkü manevî sevab lezzeti olmasaydı, Cenab-ı Hak en sevdiği kullarına hastalığı vermezdi diye hadîs-i şerifte

أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَوْلِيَاءُ الْأَمْثَلُ فَأَلْأَمْثَلُ

(Haşiyeye): *Bu devanın tesirindedir ki: Misafireten bir köye gittiğimde; orada gözsüz Mehmed Ağa isminde bir zât, gözünün hastalığından şikayeti üzerine, yanımda bulunan Hastalar Risalesi'nin Ondördüncü Devasını okuyunca, onun manevî tesiriyle o zât dedi: "Keşki ben bu sevabı ve manevî bu kazancı; bana açan bu hastalığımın şikayet etmeseydim." diye nedametkârane, bir şükür kapısına döndü. Onun için o hastalık, onun hakkında bir rahmet-i İlahiye olduğunu kat'î anladı.*

-ev kema kal- hadîs-i şerifinin sırrını; ve bazı hastalıklar şehid makamını kazandıracağını, bhusus kadınların lohusa zamanında kırk gün zarfında vefat ederlerse şehid olacaklarını en güzel bir surette haber verir.

ONALTINCI DEVA: Hastalık, hayat-ı içtimaiye-i insaniyede en mühim olan hürmet ve merhameti telkin ettiğini, çünkü sıhhat ve âfiyet, nefis-i emmareye, her cihetçe istiğna gösterdiğinden; hastalık, o istiğna yerine hürmet ve merhameti hissettirdiğinden, rikkat-i cinsiyesine karşı bir şefkat celbetmeye vesile olacağını gösteren gayet güzel ve en şirin ve lezzetli bir devadır.

ONYEDİNCİ DEVA: İnsan, hastalık vasıtasıyla, hayrat yapamadığından müteessir olmak caiz olmadığını; çünkü en mühim hayrat hastalıkta dahi bulunduğunu, hattâ hastalara bakmak bile en mühim hayır ve sadaka hükmüne geçeceğini; çünkü iman olan bir hastanın hatırını sormak ve güzel teselli etmek, hususan ana ve baba olsa, onların dualarını kazanmak en a'lâ bir hayrat ve sadaka olduğunu, pek mühim bir tarzda gösterir.

ONSEKİZİNCİ DEVA: İnsan şükrü bırakıp şekvaya gitmeye ve bir hakkının zayi' olmasından şikayete hiç hakkı olmadığını; çünkü senin üstünde Cenab-ı Hakk'ın çok nimetleri olmak cihetiyle, onların şükür hakkını îfa etmediğinden dolayı Cenab-ı Hakk'a karşı bir haksızlık ettiğini; hem sen sıhhat noktasında kendinden aşağıdaki bîçarelere bakmak lâzım olduğunu, yani bir parmağın, bir elin, bir gözün yoksa; iki parmağı, iki eli, iki gözü olmayanlara bakmak lâzım olduğunu, çünkü sen hiçlikten vücuda gelip, taş, ağaç ve hayvan olmayıp insan olup İslâm nimetini ve sıhhat ve âfiyet görüp yüksek bir dereceye nail olduğun halde, bazı arızalarla ve kendi sût-i ihtiyarınla ve sût-i istimalinle elinden kaçırdığın ve elin yetişmediği nimetlerden şekva etmek, sabırsızlık göstermek bir küfran-ı nimet olduğunu gösterir bir devadır.

ONDOKUZUNCU DEVA: Cemil-i Zülcelal'in bütün isimleri, "Esmâ-i Hüsnâ" tabir-i Samedanîsiyle güzel olduklarını ve mevcudat içinde en latif, en câmi' âyine-i Samediyet de hayat olduğunu; ve güzelin âyinesi güzel olduğunu; ve güzelliklerini gösteren güzelleşeceğini ve o âyineye de o güzelden ne gelse, güzel

olduğunu; ve hayat daima sıhhat ve âfiyet ve yeknesak gitse, nâkıs bir âyine olacağını; ve hastalıklı bir uzvun etrafında, Sâni'-i Hakîm sair âzaları o uzva muavenetdarane teveccüh ettirip, nakışlarını ve vazifelerini göstermek için o hastalığı misafireten gönderip, vazifesi bittikten sonra yerini yine âfiyete bırakıp gittiğini isbat eder.

YİRMİNCİ DEVA: Hastalık iki kısım olup; bir kısmı hakikî, bir kısmı vehmî olduğunu; hakikî kısmına Şâfi-i Zülcelal Küre-i Arz eczahane-i kübrasında her derde bir deva istif ettiğini; ve o devalar ise, dertleri istediğinden, onları istimal etmek meşru olduğunu, fakat devanın tesirini Cenab-ı Hak'tan bilmek lâzım olduğunu; vehmî hastalığa ehemmiyet verilmeyeceği, ehemmiyet verildikçe fazlaşacağını, ehemmiyet verilmezse hafif geçeceğini güzel bir temsil ile isbat eder.

YİRMİBİRİNCİ DEVA: Hastalıkta maddî bir elem olup, o elemi izale edecek manevî bir lezzet ihata ettiğini; ve zahiren peder ve vâlide ve akrabaların şefkatleri, onun etrafında hastalık cazibesıyla, ona karşı muhabbetdarane baktığından, o elem çok ucuz düştüğünü; maddî ve manevî çok yardımcıları bulunduğundan, şikayet değil, şükretmek lâzım olduğunu isbat eder.

YİRMİKİNCİ DEVA: Nüzul gibi ağır hastalıklar, mü'min için pek mübarek sayıldığını; ve ehl-i velayetçe mübarekiyeti meşhud olduğunu; ve Cenab-ı Hak'a vâsıl olmak için iki esasa gidildiğini; nüzul gibi hastalıklar ise, o iki esasın hâssasını verdiğini; o iki esasın birisi; "rabıta-i mevt" (yani dünyanın fâni olduğunu bildiği gibi, kendinin de fâni ve vazifedar bir misafir olduğunu gösterir.) İkincisi: Nefs-i emmarenin ve kör hissiyatın tehlikelerinden kurtulmak için, bir kısım ehl-i iman çilelerle nefis-i emmareyi öldürdüklerinden, hayat-ı ebediyelerini bu suretle kazandıklarını; ve nüzul gibi hastalıklarda aynı o hâssa bulunduğundan, o hastalık onun için gayet ucuz düştüğünü isbat edip gösterir.

YİRMİÜÇÜNCÜ DEVA: Hastalık, gurbette ve kimsesizlikte bulunduğu zaman, o kimsesizliği cihetiyle, kendine en katı kalblerin dahi rikkatini celbettiğini; ve Kur'anın bütün surelerinin başlarında "Errahmanurrahîm" sıfatıyla kendini bize takdim eden Allah, bir lem'a-i şefkatıyla, umum yavruların yardımına vâlidelerini koşturduğunu; ve her baharda, bir cilve-i rahmeti ile nimetlerini bize gönderdiğini; ve o nimetlere nail olmak, iman ve intisabla ve onu tanımakla olduğunu; ve o gurbet ve kimsesizlikteki hastalık ise, Cenab-ı Hak'ın nazar-ı merhametini celbettireceğini, ehemmiyetli haber verir.

YİRMİDÖRDÜNCÜ DEVA: Masum çocuklara ve masum gibi ihtiyar hastalara bakan ve hizmet edenlerin hakkında uhrevî büyük bir ticaret olduğunu; ve o nazik çocukların hastalıkları, ileride hayat-ı dünyanın dağdağalarına tahammül için birer şırınga-i Rabbaniye olduğunu; ve o şırıngalardan gelen sevab ve ücret, onlara bakanların ve bilhassa vâlidelerinin defter-i a'maline yazıldığını; ve bu

hakikatın ehl-i hakikatça meşhud olduğunu; ve bilhassa ihtiyar peder ve vâlîde ve akraba gibi ihtiyarların dualarını almak, âhiretin saadetine medar olduğunu; ve onlara bakanların da, ileride kendi evlâdlarından aynı vaziyeti göreceğini ve bakmadıkları cihetle, neticede azab-ı uhrevî olduğu gibi, dünyaca da çok felâketlere maruz kaldıkları ve kalacakları vukuat ile sabit olduğunu; ve akrabası olmazsa bile, yine onlara bakmak İslâmiyetin iktizasından olduğunu gayet kat'î isbat eder.

YİRMİBEŞİNCİ DEVA: Bütün hastalıkların gayet nâfi' ve manevî bir devası ve hakikî ve kudsî bir tiryakı ise, imanın inkişafı olduğunu; tövbe ve istiğfar ve namaz ve ubudiyet ile, o tiryak-ı kudsî olan iman ve imandan gelen ilâcın istimal edilmesi lâzım olduğunu; ehl-i gafletin zeval ve firak darbeleriyle yaralanan manevî büyük dünyalarının tedavisi, kudsî bir tiryak olan imanın şifa vermesiyle yaralardan kurtulacaklarını ve o iman ilâcının tesiri ise feraizi yapmak ile olduğunu; ve sefahet ve hevesat-ı nefsanîye ve lehviyat-ı gayr-ı meşrua, o tiryakın tesirini men'ettiğini göze gösterip, gayet kat'î bir surette izah ve isbat eder.

Hâfız Mustafa (R.H.)

YİRMİALTINCI LEM'A: 222

ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَّرِيًّا * إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا * قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ * كَهَيَّعَصَ رَبِّ شَقِيًّا

Yirmialtınıcî Lem'a, "Yirmialtı Rica"dır.

BİRİNCİ RİCA: Herşeyin aslı, nuru, ziyası, menbaı, madeni, çeşmesi iman olduğunu; herşeyden evvel, o kudsî, münezzeh, muallâ nuru kazanmaya çalışmak lâzım geldiğini beyan eden kıymetli, îcazlı bir ricadır.

İKİNCİ RİCA: Hakikatta sabî hükmünde olan ihtiyarlar, ihtiyarlıkta Hâlık-ı Rahîm'e iman ve intisab ve itaatla, sabîler gibi "Rahmanurrahîm" isimlerinin mazharı olacağını tebşir eden nur-efşan bir hakikattir.

ÜÇÜNCÜ RİCA: Nev-i beşerin ister istemez mübtela olduğu sevkiyat-ı berzahîye ve inkılabat-ı uhreviyede, iki cihanın serveri ve enbiyanın seyyidi ve rahmet ve merhamet-i İlahiyenin timsali olan Peygamber-i Zîşanıımız Habibullah Aleyhissalâtü Vesselâm'ın Sünnet-i Seniyesine ittiba ile selâmet ve necat bulunacağını beyan eder.

DÖRDÜNCÜ RİCA: Dünyadan alâkaları kesilmeye başlayan ihtiyar ve ihtiyarelerin, yakınlaştıkları kabir kapısını düşündükleri ve o zahiren karanlıklı görünen âlemleri, nuruyla tenvir eden ve aydınlaştıran ve insana bir harfî on sevab ve hayır; ve bazan yüz ve bazan bin sevab ve hayır kazandıran ve hazine-i rahmetin miftahı olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ı nur-u iman ile dinleyip, evamirine itaat ve nevahisinden içtinab edenlerin âlem-i ebedîde müferrah olacaklarını müjdelemekle, çok kuvvetli bir rica kapısını gösterir.

BEŞİNCİ RİCA: Her ferde ve her şahısta cüz'î-küllî tesirini gösteren teselli-i iman-ı bilâhîret, ihtiyarlara daha azîm ve kuvvetli bir rica ve teselli verdiği için, ihtiyarlığı emniyetli bir sefine-i Rabbaniye bilip sevmek ve hoşnud olmak ve Cenab-ı Hakk'a şükür ve hamd edilmesini tavsiye eder.

ALTINCI RİCA: Nur-u iman ile, kâinatın tabakaları ve arzın mevcudatı ve mahlukatı, munis birer arkadaş gibi Hâlık-ı Rahîm'e şehadet edip, gurbet ve vahşeti ve zulmeti izale ettiği gibi; ihtiyarlıkla, hayatıyla refakat eden şeylerin müfarakat zamanında kitab-ı âlemin harfleri sayısınca şahidleri; ve zîruhların medar-ı şefkat ve rahmet ve inayet olan cihazatı ve mat'umatı ve nimetleri adedince rahmetin delilleri bulunan ve en makbul bir şefaathçi olan acz ve za'fın dûrbînüyle ve ihtiyarlık gözüyle görüleceğinden, ihtiyarlıktan küsmek değil, ihtiyarlığı sevmekle, rica yolunu gösterir.

YEDİNCİ RİCA: Fâni dünyaya eblehane bâki süsü veren ve payitaht-ı hükûmette görülen bina-yı evhamı altı cihetten çürütüp, dalaletten gelen müdhiş zulmeti, nur-u Kur'an ve sırr-ı iman ile dağıtıp, bîçare musibettede ihtiyarları evham ve şübehat vâdilerinden çıkarıp sahil-i selâmete ve rahmet-i Rahman'a yetiştiren mücahid bir ricadır.

SEKİZİNCİ RİCA: Cenab-ı Hak kemal-i keremiyle ve nihayetsiz re'fet ve şefkatiyle, ebed ve ebedî bir hayat için halkettiği nev'-i insanı nisyan-ı mutlakdan kurtarmak için, Kur'an-ı Azîmüşşan'da **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** ferman-ı kudsiyesiyle her nefsin ölümünü haber verdiği gibi, o ölümün bir emaresi ve bir müjdecisi ve insanın daimî arkadaşı ve hocası olan saçlarının ağarmasıyla, başı aşağı olmağa hazırlanmış olan ve gaflete daimî meyyal ve fâniye mübtela olan insanı, sırr-ı iman ve nur-u Kur'an ile gaflet uykusundan ikaz edip, kuvvetli bir rica düsturunu eline verir.

DOKUZUNCU RİCA: Acz ve za'fı bilfiil tadan ve hissiyat cihetinde çocuklar ve yavrular hükmüne geçen ihtiyarlık rahmet ve inayet-i İlahiyenin celbine vesile olduğu gibi, emr-i Kur'an ve işaret-i Nebeviye ile (A.S.M.) küçükleri, hürmet ve merhamet ve şefkatle emirber neferler gibi etrafında toplayan ve bu suretle hem Hâlık-ı Kerim'in teveccühüne mazhar, hem insanların hizmet ve yardımına medar olan ihtiyarlıktan razı olmakla, rica kapısını açar.

ONUNCU RİCA: Kur'an-ı Hakîm'in nuruyla, hakikat ve vaki'-ül hal olan mevt, hayata tercih edilip sevildiği gibi; Âlem-i Berzahta olan emvatın, elbette dünyada muvakkat misafirler olup, onlar da oraya gidecek olan insanlardan ziyade ünsiyet ve ülfete lâıyk olduğu, imanlı ihtiyarlık gözüyle yakînen müşahede edildiğinden; imanlı ihtiyarlığın büyük bir nimet-i İlahiye olduğunu ve bazan seyr ü sülûk ile derecat-ı evliya gibi yüksek makam ile tebşir ve müjde ve sürur veren kuvvetli bir ricadır.

ONBİRİNCİ RİCA: İhtiyarlığın susmaz bir dellâlı olan beyaz kılların ikazıyla, ebedî tevehhüm edilen vücudun, başka bir âleme namzed olup fâniliği ve bazı vefadar zannedilen vefasızların darbesiyle, bütün alâkadarların alâka-i kalbe değmediği görülerek, bir melce, bir istinadgâh taharriler neticesinde, Kur'an-ı Hakîm'in lisanından çıkan "Lâ ilahe illâ Hu" ferman-ı kudsiyesi imdada yetişip, kâinatta esbab ve bu asrın yolunu şaşırtan tabiat bataklığının hiçliğini ve asılsız bir evham-ı küfrî olduğunu gösteren ayn-ı hakikat bir iki temsil ile; zerreden şemse kadar, felekten meleğe kadar, sinekten semeğe, hayalden hayata kadar kabza-i tasarrufunda ve ihata-i ilminde olan bir Kadîr-i Ezelî'nin vücub-u vücudunu isbat edip, nur-u imana vesile olan kuvvetli bir rica kapısını ihsan eder.

ONİKİNCİ RİCA: Rahmetullahi aleyh Abdurrahman'ın vefatı üzerine,

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

âyet-i kudsiyesinin sırrıyla, "Ya Bâki Entel Bâki" "Ya Bâki Entel Bâki" hakikatıyla,

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَلَىٰ حَسْبِي اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

âyetinin tesellisiyle birtek cilve-i inayeti bütün dünya yerini tutan ve birtek cilve-i nuru bütün zulmeti izale eden Bâki-i Zülcelal ve Sermedî-i Zülkemat ve Rahîm-i Zülcemal'in teveccühü bâki ise, yeter. Gidenler onun bâki mülküne gittiğini ve yerlerine aynını gönderdiğini ve göndereceğini vaki' bir hakikatla gösterip, ekseriyetle iftirak ve hasrete mübtela olan ihtiyarların yüzlerini bir Bâki-i Zülcelal'e çeviren, zulmeti nura tebdil eden, kalblere iman nuru bahşeden elektrik-misal bir ricadır.

ONÜÇÜNCÜ RİCA: Harb-i Umumî'de Van şehrinin, Rus'un istilâ etmesi ve ihrak etmesiyle harabezâr olması ve ekser ahalisinin şehadet ve muhaceretle kaybolması ve Medrese-i Horhor'un harab olup vefatı içinde, bu memlekette kapanan ve vefat eden bütün medreselerin, Horhor'un başında duran ve yekpare bir taş olan Van Kal'ası kabir taşı olarak görünmesi üzerine, Van Kal'asının başında, şiddet-i me'yusiyet ve matem içinde iken, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

âyetinin hakikatı tecelli edip; o rikkatli, hirkatli, dehşetli hâlâttan kurtarıp; nazarı âfâka, âyât-ı kâinata baktırıp, misafir insanların eliyle yazılan sun'î bir mektubun silinmesi yerine, Nakkaş-ı Ezelî'nin herbir harfinde bir kitab yazılı, silinmez ve solmaz koca kâinat kitabını hediye etmesi ve okutturmasıyla izale edip, bilâhere de Medrese-i Horhor yerine Isparta'yı medrese; ve müfarakat eden talebe ve dostlara bedel daha çok talebe ve dostlar vermesiyle, sırr-ı hikmetini ve rahmetini ve şefkatini gösteren bir Rabb-ı Rahîm'in dergâhına yakınlaşan ve o dergâhta makbul birer abd olan imanlı ihtiyarların dünyanın ehval-i muhavvifanesinden mükedder ve me'yus olmamalarını; o kudsî imanı ve müsellemler İslâmiyeti ihsan eden bir Muhsin-i Kerim'e nihayetsiz hamd ve şükürle lisanımızın zevkini ve ubudiyet ve itaatle ruhumuzun şevkini tavsiye eden kıymetdar bir ricadır.

Hâfız Mustafa

Rahmetullahi aleyhi rahmeten vasiaten

ONDÖRDÜNCÜ RİCA: Ehl-i dünya, Üstadımızı herşeyden tecrid edip, beş çeşit gurbet içinde bulunduğu bir vakitte, gayet kuvvetli bir aşk-ı beka ve şiddetli bir muhabbet-i vücud ve büyük bir iştihak-ı hayat ve hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir fakrın kendisinde hükmettiğini görüp, me'yusane olarak başını eğdiği zaman, **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** Âyet-i Hasbiyesi imdadına yetişerek, "Beni dikkatle oku" demesi üzerine.. günde beş yüz defa okuduğunu ve okudukça bu âyetin çok kıymetli nurlarından dokuz mertebe-i Hasbiyenin yalnız ilmelyakîn ile değil aynelyakîn inkişaf ettiğini...

Birinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Ondaki aşk-ı beka, mutlak kemal sahibi Zât-ı Zülcelal ve Zülcemal'in bir isminin, bir cilvesinin mahiyetindeki bir gölgesine yapıştığı anda, **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyeti gelerek perdeyi kaldırdığını.. ve kendisindeki beka lezzetinin ve saadetinin daha mükemmel bir tarzda Bâki-i Zülkemal'in bekasında ve ona olan tasdik ve imanda bulunduğunu hissetmiş ve hakkalyakîn zevk aldığını ifade etmiştir.

İkinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Üstadımız ihtiyarlık, gurbet ve kimsesizlik ve tecrid içinde bulunduğu ve ehl-i dünya desiseleriyle ve casusları ile ona hücum ettikleri zaman, "Eli bağlı, zaîf ve hasta bir tek adama ordular taarruz ediyor. Benim için bir nokta-i istinad yok mu?" diye kalbine hitab edip **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetine müracaat ettiği zaman, bu âyet ona: "İntisab-ı imanî vesikasıyla Kadîr-i Mutlak olan öyle bir Sultan'a intisab edersin ki: Dört yüz bin milletten mürekkebe nebatat ve hayvanat orduları, onun emri altında ve kabza-i tasarrufunda bulunan

hadsiz bir kudret ve kuvvet sahibine dayanabilirsin" diye manevî bir ders verdiğini ve o dersle değil şimdiki düşmanlara, belki bütün dünyaya meydan okuyabilir bir iktidar-ı imanî hissettiğini ve bütün ruhuyla beraber **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dediğini ifade etmiştir.

Üçüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Ebedî bir dünyada ve bâki bir memlekette, daimî bir saadete namzed olduğunu, fakat bu gaye-i hayal ve hedef-i ruh ve netice-i fitratın tahakkuku, ancak mahlukatın bütün harekâtlarını ve herşeylerini bilen ve kaydeden bir Kadîr-i Mutlak'ın hadsiz kudretiyle olabildiğini düşünürken, kalbine itminan veren bir izah istediğini ve yine o âyete müracaat ettiğinde, o âyet ona: **حَسْبُنَا**daki **نَا** ya dikkat edip, senin ile beraber lisan-ı hal ve lisan-ı kal ile **حَسْبُنَا** yı kimler söylüyorlar diye emredince; bütün nebatat ve hayvanatın lisan-ı hal ile **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** in manasını yâdettiklerini gördüğünü ve kudretin azamet ve haşmetini, mevcudatta nasıl temaşa ettiğini ifade etmiştir.

Dördüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Kendi vücudu, belki bütün mahlukatın vücudları ademe gidiyor diye elîm bir endişede iken, yine bu Âyet-i Hasbiyeye müracaat ettiğini ve iman dûrbîni ile baktığında; ölümün firak değil visal olduğunu, bir tebdil-i mekân ve bâki bir meyvenin sünbüllemesi olduğunu beyan etmiştir.

Beşinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Hayatın çabuk sönmesi teellümüne karşı, Âyet-i Hasbiyeden aldığı imdad ile der: Hayat, Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a baktıkça ve iman dahi hayata hayat ve ruh oldukça; beka bulur, hem bâki meyveler verdiği için, ömrün kısalığına ve uzunluğuna bakılmayacağını izah etmiştir.

Ölü olmayanlar veya diri olmak isteyenler, hayatın mahiyetini ve hakikatını anlamayı arzu edenler, Dördüncü Şua'daki bu mertebenin dört mes'elesine baksınlar, dirilsinler.

Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: Daimî tahribatçı olan zeval ve fena; ve mütemadiyen ayırıcı olan ölüm ve adem, dehşetli bir surette bu güzel dünyayı ve bu güzel mahlukatı hırpaladığını, parça parça edip güzelliklerini bozduğunu görmesi üzerine, fitratındaki aşk-ı mecazî, bu hale karşı şiddetli galeyan ve isyan ettiği zamanda, bir medar-ı teselli bulmak için, bu Âyet-i Hasbiyeye müracaat ettiğinde "Beni oku ve dikkatle manama bak!" demesi üzerine, Sure-i Nur'daki **اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** âyetinin rasadhanesine girip, imanın dûrbîniyle bu Âyet-i Hasbiyenin en uzak tabakalarına baktığını beyan etmekte ve dûrbînle gördüğü esrari zikretmektedir.

Bu güzel masnular, bu tatlı mahluklar, bu cemalli mevcudat; Cemil-i Zülcelal'in cemal-i kudûsine ve nihayetsiz güzel esma-i hüsnasının sermedî güzelliğine âyinedarlık ettiklerini ve Risale-i Nur'un eczalarında çok kuvvetli delillerle bunların izah edildiğini beyan etmektedir.

ONBEŞİNCİ RİCA: Bu rica Denizli hapsinden sonra, Nurların teksirle basılarak intişarı üzerine, fütuhât-ı Nuriyeyi çekemeyen gizli düşman münafıklar; türlü desise ve iftiralarla, hükûmeti aleyhe çevirerek, Nur Risalelerini müsadere ettirip, tedkik edilmesi neticesinde; değil tenkid edip düşmanlık göstermek, belki tedkik eden memurların kalblerini de fethederek, tenkid yerine takdir ettirdiğini.. ve bu hâdise Nur dershanelerinin genişlemesine sebep olduğunu.. ve bir müddet sonra gizli din düşmanları, pek âdi bahanelerle, zemheririn en şiddetli günlerinde Üstadımızı tevkif ettirerek; büyük, gayet soğuk, sobasız bir koğuştaki hapsedtiklerini ve bu hapiste inayet-i İlahiye ile bir hakikat inkişaf ederek, Nurların hapishane dâhilinde ve haricinde intişar ve fütuhâtından dolayı binlerce şükrettiğini ve ruhuna "Sen onların zulmü yüzünden hem sevab, hem fânî saatlerini bâkileştirmeyi, hem manevî lezzetleri, hem vazife-i ilmiye ve diniyeyi ihlas ile yapmasını kazanıyorsun" diye ihtar edilmesi üzerine, bütün kuvvetiyle "Elhamdülillah" diye dua ettiğini gayet güzel beyan etmektedir.

Bu ricanın sonunda, Risale-i Nur talebeleri, iman-ı tahkikî kuvvetiyle, bu vatanın her tarafında anarşistliği durdurduğunu, umumî emniyeti ve asayişî muhafaza ettiklerini.. ve yirmi senedir memleketin her tarafındaki Nur talebelerinin hiç birisinin emniyeti ihlâlâ dair bir vukuatlarının bulunmadığını.. ve hattâ insaflı bir kısım zabıta memurlarının "Nur talebeleri manevî bir zabıta, asayişî muhafazada bize yardım ediyorlar, iman-ı tahkikî ile nuru okuyan her adamın kafasında bir yasağcı bırakıyorlar, emniyeti temine çalışıyorlar." diye olan itiraflarını.. ve türlü isnad ve iftiralarla, Kur'an ve iman nuruna sed çekmek isteyenlere karşı, Üstadımızın "Yüz milyon başların feda oldukları bir kudûsî hakikata, başımız dahi feda olsun. Dünyayı başımıza ateş yapsanız, hakikat-ı Kur'aniyeye feda olan başlar, zındıkaya teslim-i silâh etmeyecek ve vazife-i kudsiyeden vaz geçmeyecekler inşaallah!" dediğini beyan etmektedir.

ONALTINCI RİCA: Mahrem ve mühim mecmualar, hususan Süfyan'a ve Nur'un kerametlerine dair olan risaleler, zamanı gelince neşredilsin diye saklandığı halde.. bir aramada, o risaleler bulunduğu yerden çıkarılmış ve Üstadımız hasta bir halde tevkif edilerek hapishaneye götürüldüğünü.. ve Üstadımız müteallim ve Nur'lara gelen zarardan müteessir iken, birden inayet-i İlahiye imdada yetişerek, mahrem risaleleri okuyan resmî dairelerin, bir dersane-i Nuriye hükmüne geçip risaleleri takdirle karşıladıklarını ve yine Denizli hapsinde ihtiyarlık, hastalık ve masum arkadaşlara gelen zahmetlerden elem ve teessür içinde iken, birden inayet-i Rabbaniye yetişerek, hapishaneyi bir dersane-i Nuriyeye çevirip, bir Medrese-i Yusufiye (A.S.) olduğunu isbat ederek Medreset-üz Zehra kahramanlarının elmas kalemleri ile Nurların intişara başlamasını.. ve gizli düşmanların Üstadımızı nasıl

zehirlediklerini.. ve onun yerine merhum Hâfız Ali'nin şehid olarak Berzah âlemine seyahat eylemesi üzerine; hepsi müteallim ve müteessir halde iken, yine birden inayet-i İlahiye imdada yetişerek, Üstadımızdan zehir tehlikesinin geçmesi ve merhum şehidin kabirde Nurlarla meşgul olarak, sual meleklerine Nurlarla cevap vermesi.. ve onun bedeline Denizli Kahramanı Hasan Feyzi Rahmetullahi Aleyh ve arkadaşlarının hizmete girmesi.. ve mahpusların Nurlarla ıslah olmaları gibi çok emarelerle, inayet-i Rabbaniyenin yetiştiğini ifade ettikten sonra, gençliğinde âhir ömrünü mağarada geçirmek arzusuna mukabil; bu mağaraların hapishanelere, inzivalara, çilehanelere, mutlak tecrid hücrelerine çevrilip, Yusufiye medreseleri olarak Kur'an ve iman hakikatlarına mücahidane bir surette hizmet ettirdiğini.. ve o çileli hapislerde, üç hikmet ve hizmet-i Nuriyeye üç ehemmiyetli fayda bulunduğunu beyan eden ehemmiyetli bir ricadır.

YİRMİYEDİNCİ LEM'A: 267

Başka bir mecmuada neşredildiğinden buraya dercedilmemiştir.

YİRMİSEKİZİNCİ LEM'A: 268

"Yirmisekiz Nükte" olup; bir kısmı bu mecmuaya dercedilmiş, diğerleri başka bir mecmuada neşredildiğinden buraya dercedilmemiştir.

YİRMİİKİNCİ NÜKTENİN İKİNCİSİ: 268

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ * مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا * إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ

âyet-i kerimesinin gayet güzel ve yüksek manalarından üç vechini icmalen beyan etmiş.

Birinci Vecih: Âyetteki it'am ve irzak, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'a ait olduğunu,

İkinci Vecih: Rızka çalışmak bahanesini, ubudiyete mani' tevehhüm ederek özür bulmak isteyenlere, gayet güzel bir cevap verir. Bu âyetten kinaye olan mana: "Bana ait olup, rızıklarını taahhüd ettiğim mahlukatıma rızık yetiştirmek için halkolunmamışsınız. Belki asıl vazifeniz ubudiyettir. Evamirime göre rızka çabalamak da bir ibadettir." der.

Üçüncü Vecih: Sure-i İhlas'taki **لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ** âyet-i kerimesini misal alarak "rızık ve it'am kabiliyetinde olan eşya, ilah ve mabud olamazlar; mabudiyete lâyük değiller" manasını beyan etmektedir.

Uykunun nevilerini, vakitlerini ve Sünnet-i Seniyyeye muhalif ve muvafık uyku zamanlarını beyan eden mühim bir mektub: 270

Yatsı namazı tesbihatından sonra **أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ وَ أَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ** cümlesini okurken; bu dünya hanesini şenlendiren, ünsiyetlendiren, nurlandıran şahsiyet-i maneviye-i Muhammediyeyi nasıl müşahede ettiğini.. ve onun getirdiği nur ve hediyelere karşı şâkirane bir mukabele olarak bütün cinn ve insin ona hadsiz salât ü selâm getirmeleri lâzım geldiğini ifade eden gayet latif bir mektub: 271

Hazret-i Muhyiddin'in Vahdet-i Vücut meşrebini şimdiki insanlara telkin etmekte üç mühim zararın bulunduğunu beyan eden gayet mühim bir mektub: 272

Yine Muhyiddin-i Arabî ve Vahdet-i Vücut hakkında münakaşa mevzuu olan bir suale verilen ilmî, mücmel bir cevap: 273

Bir bayramda, gayr-ı meşru dairede gülüp eğlenen elli zavallının, elli sene sonraki hallerini nasıl müşahede ettiğini beyan eden gayet güzel bir ibret levhası: 274

Nefs-i emmareye uymanın zararlarını ta'dad ederek, nefse şiddetli bir tokat mahiyetinde tesirli bir yazı: 275

Kısa bir zamandaki küfre mukabil hadsiz bir Cehennem azabının nasıl hakikî adalet olduğunu beyan eden mukni' bir cevap: 276

MANİDAR BİR TEVAFUK-U LATİFE: 276

Risale-i Nur'un makbuliyetine ve inayet-i İlahiyeye mazhariyetine dair manalı tevafuklar.

MASUM KALBLERE NURLARIN NASIL AKSETTİĞİNİ ANLATAN SAMİMANE, NURLU BİR MEKTUBDUR: 277

ZEKÂİNİN RÜ'YASI: 278

Müjdeli ve manalı hayırlı bir rü'yadır.

TARAFGİRANE VE RİSALE-İ NUR'A RAKİBANE SÖYLENEN SÖZLERE MUKABİLDİR: 279

Risale-i Nur'un yüksekliğini ve makbuliyetini ifade eden manzum bir kasidedir.

YİRMİSEKİZİNCİ LEM'ANIN YİRMİSEKİZİNCİ NÜKTESİ: 280

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَاِ الْأَعْلَىٰ وَيُذْفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ * دُخُورًا وَهُمْ عَذَابٌ وَأَصِيبٌ * إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَائِبٌ *
وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِّلشَّيَاطِينِ

âyet-i kerimesinden anlaşıldığı üzere: Cüz'î ve bazan şahsî gaybî hâdiseleri haber almak için, gayet uzak bir mesafe olan semavat memleketine casus şeytanların sokulması ve o çok geniş memleketin her tarafında, o cüz'î hâdisenin bahsi varmış gibi, hangi şeytan olsa, hangi yere sokulsa, yarım yamalak o haberi işitmesi ve getirmesi aklen ve hikmeten nasıl kabul edilebilir?

Hem âyet-i kerimeye göre bazı peygamberler ve evliyalara, semavatın üstünde bulunan Cennet'in meyvelerini yakın bir yerden alır gibi alıyormuş. Ve bazan yakından Cennet'i temaşa ediyorlarmış. Nihayet derecede uzak bir şeyin, nihayet derecede yakın olması, bu asrın aklına nasıl sığar?

Hem cüz'î bir şahsın, cüz'î bir ahvali, küllî ve geniş olan semavat memleketindeki Mele-i A'lâ'da mevzubahis olması, kâinatın idaresindeki gayet hakîmane hikmete nasıl muvafık geliyor? diye sorulan bu üç başlı suale, gayet ilmî, aklî ve mukni' cevapları tazammun eder.

YİRMİDOKUZUNCU LEM'A-İ ARABİYE: 284

Risale-i Nur'un içinde, lisan-ı Cennet ve üslûb-u Muhammed (Aleyhissalâtu Vesselâm) ve tarz-ı Kur'an-ı bahşayış-i rahmet ile meydan-ı zuhura gelerek "Tefekkürname" ismiyle müsemma olan bu Lem'anın bir kısmı, nümune olarak bu mecmuaya dercedilmiş olup, tamamı teksir Lem'alar mecmuasında neşredilmiştir.

OTUZUNCU LEM'A: 304

"Sekine" nam-ı âlîsiyle tabir edilen ve herbiri bir İsm-i A'zam olan veyahud altısı birden İsm-i A'zam bulunan Esmâ-i Hüsnadan "Ferd, Hayy, Kayyum, Hakem, Adl, Kuddüs" ism-i şeriflerine ait pek çok kıymetdar ve Risale-i Nur'un şaheserlerinden biri olan bu Lem'a, yüksek bir ifade ve çok ince hakikatlarla kaleme alınmış; hem çok derin mesail-i vahdaniyet, azametli genişlikleriyle tefhim edilmiş; hem pek bâriz bir surette mevcudiyet-i İlahiyeye işaret eden şu hayretengiz faaliyet ile, müdebbiriyet-i Rabbanîye o kadar güzel izah edilmiş ki, âh ne olurdu, bu risalenin hakikatlarının a'makına ulaşmak şöyle dursun, sathını olsun bari görebilseydim. Heyhat! Kasır fehmime bakılmayarak, bu risale, hissesine isabet eden bir kardeşimizin seferber halinde bulunması mazeretinden dolayı bana gönderilmişti. Liyakatsızlığımınla beraber perişan halim böyle bir şaheseri fihristeye

idhal edebilecek surette hülâsa etmeye kâfi gelmediğinden, mahcubiyetle emre itaat ediyorum.

Bu kıymetdar Lem'a, "Altı Nükte-i Mühimme"ye inkısam etmiştir.

BİRİNCİ NÜKTE: 304

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ

âyetinin bir nüktesi ve "Kuddüs" İsm-i A'zamının bir cilvesi olup; hem mevcudiyet-i İlahiye kemal-i zuhur ile, hem vahdaniyet-i İlahiye kemal-i vuzuh ile göstermektedir. Evet şu muntazam kâinat ve şu azametli gayet büyük fabrika; bütün mevcudatıyla hummalı bir faaliyet içinde mütemadiyen çalışmasıyla beraber, kâinatın her tarafını tertemiz tutan, kirli ve bulaşık maddelerden, lüzumsuz olarak hiçbir tarafta hiçbir şey buldurmuyan, şu azametli seyyarattan tut, tâ zerrata kadar her mevcud, Kuddüs-ü A'zam'dan gelen emirlere müheyya ve münkad olarak gayet fa'al ve gayet hârika bir istihale makinesi haline getirilmekle, şu azametli kâinat ve bütün unsurları baştan başa cennetnümün güzellikleriyle, kendilerini enzar-ı âleme arz ediyorlar. Ve şu kasr-ı âlemdeki masnuatın cebhelerinde müşahede edilen şu dilruba güzellik ve gayet müstahsen temizlik; bütün enzarı istihsanla kendilerine celbediyorlar ve Sâni'lerini takdir ve tahsinlerle medh ü sena ettiriyorlar. Bu Kuddüs-ü A'zam ism-i şerifinin tecelli-i a'zamından küçük bir cilvesini şaşaalı bir surette gösteren ve şu kışın bârid ve haşin çehresi altından çıkan bahar mevsimine bak: Nasıl çiçekler açmış, huri misali libaslar giymiş, güzelleşmiş, tertemiz olmuş bütün ağaçlar ve zümrüd gibi yeşillenmiş zemin yüzü, bütün heyetleriyle, kendilerini bütün enzara arz ediyorlar. Camid ve şuursuz maddeler, az bir zaman içinde; istihale görmüş, zeminden yükselmiş, nur-u hayatla süslenmiş, sündüs-misal güzelliklerle kendilerini Sâni'lerinin nazarına takdim ediyorlar. Bu vaziyet karşısında; değil yalnız ins ve cinn, ruhanîler ve melaikeler de hayran oluyorlar. "Mâşâallah, Bârekâllah! Bu ne hayret verici güzellik ve temizlik!" deyip Sâni'-i Zülcelallerini takdis, tahmid ve temcid edip, râki' ve sâcid oluyorlar. İşte bu fiil-i tanzif, diğer ef'al-i İlahiye gibi, vahdaniyet ve mevcudiyet-i İlahiye bedahet derecesinde isbat edip göstermektedir.

İKİNCİ NÜKTE: 308

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ۝ âyetinin bir nüktesi ve "Adl" ism-i a'zamının bir cilvesidir. Şöyle ki: Şu kâinat mütemadiyen tahrib ve tamir içinde çalkalanmakta, her vakit harb ve hicret içinde kaynamakta, her zaman mevt ve hayat içinde yuvarlanmaktadır. Bu hayret-engiz tebeddülât ve tahavvülât ise, dehşetli cirmlerin intizamlı hareketlerinden; ve Küre-i Zeminin yüzündeki dört yüz bin nebatî ve hayvanî zîhayatın muntazaman iâşe ve terbiyelerinden; ve sel gibi akan karıştırıcı ve istilacı unsurların gayet muntazam vazifelerinden; ziya ve

zulmetin, sıcak ve soğğun, hayat ve mematın döğüşmelerine varıncaya kadar bütün eşya öyle bir mizan-ı adalet içinde istikbalden gelip, hale uğrayarak, maziye akıp gidiyor ki; Fesübhanallah, insafı ve dikkatli bir nazarla bu âlem sarayına bakan her ferd-i insan, muhakkak olarak diyecek: "Bu saray-ı âlemin Sâni; bu saray-ı âlemi, Adl isminin a'zamî tecellisine mazhar etmekle beraber, hem vâhiddir, hem de öyle mizan-ı adaletle işler görüyor ki, en ehemmiyetsiz ve en küçük, kıymetsiz telakki edilen şeylerde dahi şirke yer bırakmıyor ve şirkin bu mizan-ı adalete sokulmasına zerre kadar müsaade etmiyor. Hem bu pek hârika intizam-ı ekmel içindeki gayet hassas mizan-ı adalete, elbette bu kâinatın Sâni'-i Zülcelalinden başkası müdahale edemeyecek." Hem bütün esbab o Sâni'-i Zülcelal'in dest-i kudretinin bir perdesi olduğunu anlayacak. Ve o Sâni'-i Zülcemal'in hem vâhid olduğuna, hem mevcudiyetine; hayranlık içinde, güneşin vücuduna inandığı gibi iman edecek.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE: 311

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ

âyetinin bir nüktesi ve "Hakem" ism-i a'zamının bir cilvesi olup, "Beş Nokta" ile izah edilmiştir.

Birinci Nokta: İsm-i Hakem'in tecelli-i a'zamı şu kâinatı öyle bir kitab-ı kebir hükmüne getirmiştir ki; o kitab-ı kebirin zemin yüzü, bir sahifesi; ve her müzeyyen bahçe, bir satırı; ve her süslü çiçeği ve yapraklı ağacı, bir kelimesi suretinde halketmiştir. O halde, şu kâinat baştan başa Hakîm-i Zülcelal'in eserleriyle süslenmiş. Hem kendi san'atını kendisi müşahede edip, hem de nâmütenahî gözlerle birbirine baktıran; ve birbiri içinde çok deliller ve vecihlerle nakkaşının vücuduna şehadet eden ve daima mizan ve intizam içinde tazelenen; ve her küçük bir çekirdekte koca bir ağacı derceden; ve herbir ağaçta koca kâinatın fihristesini yerleştiren; ve her bahar sahifesini murassa' nişan ve münakkaş hediyelerle süsleyip, huzurunda resm-i geçit ettiren; ve her an bu masnuatının lisaniyla medh ü senasını teganni ettiren bu azametli ve hikmetli kudrete, hangi tesadüfün haddi var ki, parmak uzatabilsin.

İkinci Nokta: "İki Mes'ele"dir.

Birinci Mes'ele: Nihayet kemalde bir cemel ve nihayet cemalde bir kemal, kendini görmek ve göstermek istemesine ve tanıttırıp sevdirmesine mukabil, iman ile onu tanımayı ve ubudiyetle kendini ona sevdirmeyi ders veriyor.

İkinci Mes'ele: Bütün kuvvetiyle şirki reddedip kabul etmeyen bu hikmetli intizam-ı mükemmel, hem vahdeti, hem istiklal ve infıradı iktiza ettiğini izah etmekle beraber, koca kâinatı umum ahval ve keyfiyatıyla mizan-ı adl ve nizam-ı hikmetinde tutan bir Kadîr-i Mutlak'a şirk ve küfür ile acz isnad etmek ne kadar

büyük bir hata ve tevhid ile iman etmek, ne kadar doğru hak ve hakikatlı bir mukabele olduğunu bildiriyor.

Üçüncü Nokta: Sâni'-i Kadîr, ism-i Hakem ve Hakîm'iyle, kâinatta en ziyade hikmetlere medar ve mazhar kıldığı insanı; bir merkez, bir medar hükmünde yaratmış. Ve insan dairesi içinde de rızkı bir merkez hükmüne getirmiş. İnsanda şuur ve rızıkta zevk vasıtasıyla ism-i Hakem'in parlak bir surette cilvesinin görüldüğünü; ve yüzer fenlerden her bir fennin bir cihette ism-i Hakem'in cilvesini tarif ettiğini; (meselâ Fenn-i Tıp, Fenn-i Kimya, Fenn-i Ziraat, Fenn-i Ticaret ve hakeza...) bu fenlerin herbirisinin kat'î şهادetleriyle, ihtiyar ve irade, kasd ve meşieti gösteren bu hadsiz intizam ve hikmetleri o Sâni'-i Hakîm umum kâinata verdiği gibi, en küçük bir zîhayatta ve en küçük bir çekirdekte dahi dercetmesiyle, Zât-ı Akdesinin fâil-i muhtar olduğunu; ve herşey onun emriyle vücud bulduğunu; ve onu bilmemek ve tanımamak ne kadar acib bir cehalet ve divanelik olduğunu izah ediyor.

Dördüncü Nokta: Sâni'-i Hakîm, herbir mevcuduna taktığı yüzler hikmeti, o mevcudların nihayet hassasiyetiyle tavzif ettiği yüzler vazifelerinden pek çok faide ve gayeleri nihayet dikkat ile takib ettiği halde, onun cemal-i rahmet ve kemal-i adaletine ve nihayet derecede hikmetine zıd olan; ve rahmet ve adaletini inkâr ettiren haşirsizliğe hiçbir cihetle müsaade etmediğini beyan ediyor.

Beşinci Nokta: "İki Mes'ele"dir.

Birinci Mes'ele: Fıtratta israf ve abesiyet ve faidesizlik bulunmadığından, كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلا تُسْرِفُوا âyet-i kerimesiyle, iktisadsız hareket edenleri tehdid eder.

İkinci Mes'ele: Cenab-ı Hakk'ın "Hakem ve Hakîm" isimleri, bir cihette Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'ın risaletine delalet ve istilzam ettiklerini; ve esma-i hüsnadan çok isimlerin dahi, herbiri bir cihette, cilve-i a'zamıyla, a'zamî derecede ve mertebe-i kat'iyette risalet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) istilzam ettiklerini, pek parlak bir surette izah ediyor.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE: 318

قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ âyetinin bir nüktesi, Vâhid ve Ehad isimlerini tazammun eden "Ferd" ism-i a'zamının tecelli-i a'zamına dair tevhid-i hakikîyi gösteren "Yedi İşaret"tir.

Birinci İşaret: İsm-i Ferd'in kâinat heyet-i mecmuasında koyduğu hadsiz hâtemlerden üç sikkeye işaret eder.

Birinci Sikke: Kâinatın mevcudatında ve enva'larında görünen ve bir sikke-i kübra-yı ehadiyet olan "teavün, tesanüd, tecavüb, teanuk" sikkesidir.

İkinci Sikke: Zeminin yüzünde her bahar mevsiminde müşahede edilen, dört yüz bin nebatî ve hayvanî enva'ın atkı ipleriyle dokunan hâtem-i vahdaniyettir.

Üçüncü Sikke: Hazret-i Âdem'den tâ kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün insanların aza-yı esasîde bir olan sîmalarındaki sikke-i vahdaniyettir.

İkinci İşaret: İsm-i Ferd'in cilve-i vahdeti, kâinatın bütün enva'larını ve unsurlarını öyle bir surette birbirine girift etmekle birbirinin içine almıştır ki; mecmu-u kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği ve çok birliklerle vahdaniyeti ilân ettiğini gösteriyor.

Üçüncü İşaret: Yine İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamı, kâinatı öyle birbiri içine girmiş hadsiz mektubat-ı Samedaniye hükmüne getirmiştir ki; herbir mektubda hadsiz hâtem-i vahdaniyet basılmış ve herbir mektub, kelimatı adedince kâtibini bildiren ehadiyet mühürlerini taşıdığını gösteriyor.

Dördüncü İşaret: İsm-i Ferd'in güneş gibi zahir cilve-i a'zamını gayet makul ve hadsiz kolaylıkla kabul ettiren ve şirkin muhalîyetini ve nihayet derecede akıldan uzak olduğunu gösteren bürhanlardan üç tanesini beyan ediyor.

Birincisi: Zât-ı Ferd'in hadsiz kudretine nisbeten en büyük şeyin icadı, en küçük bir şeyin icadı gibi kolay ve sühuletli olduğunu; bir baharı, bir çiçek kadar ve bir ağacı, bir meyve kadar rahatça icad edip idare ettiğini; ve bu keyfiyet-i icad eğer müteaddid esbaba verilse, vahdetten kesrete girildiği için, en küçük birşeyin icadı, en büyük birşeyin icadı gibi pek çok masraflı, pek çok müşkilâtlı, pek çok zahmetli olduğunu temsilleriyle isbat eder.

İkincisi: Mevcudatın icadı ya ibda' ve ihtira' suretiyle hiçten ve yoktan olacak veyahud inşa ve terkib suretiyle anasır ve eşyadan toplamakla olacak. Bu iki surette; icad-ı eşya Zât-ı Ferd-i Vâhid'e verilmez de esbattan istenilse, hadsiz derece müşkilâtlı ve suubetli ve gayr-ı makul, belki de pek çok muhalatı intaç edecek. Eğer cilve-i ferdiyete ve sırr-ı ehadiyete verilse; bir kibrit çakar gibi, eserleriyle azameti anlaşılan nihayetsiz kudretiyle, hiçten ve ademden veyahud anasır ve eşyadan toplamak suretiyle âyine-i ilmindeki muayyen ilmî kalıplarla, hadsiz derece kolaylıkla ve sühuletle eşyanın icad edildiği görülecek.

Üçüncüsü: Eğer bütün eşyanın icadı bir Zât-ı Ferd-i Vâhid'e verilse, birtek şey gibi kolay olduğunu; ve eğer esbaba ve tabiata havale edilse, birtek şeyin vücudu umum eşya kadar müşkilâtlı olduğunu, üç şirin temsil ile izah eder.

Birinci Temsil: Bin nefere ait bir vaziyet ve idare, o bin neferi idare eden bir zabite havale edilse ve bir nefer de on zabitin idaresine verilse, bin neferin idaresinin ne kadar kolay olduğunu ve bir neferin idaresinin ne kadar müşkilatlı olduğunu..

İkinci Temsil: Ayasofya gibi kubbeli bir câmiin kubbesindeki taşların muallakta durmaları ve o vaziyeti teşkil etmeleri taşlardan istenilse, nihayet derecede suubetli olduğunu; ve bir ustadan o vaziyet istenilse, nihayet derecede kolay olduğunu..

Üçüncü Temsil: Küre-i Arz, Zât-ı Ferd-i Vâhid'in bir memuru olarak hareket etse, o hareketten hasıl olan haşmetli ve azametli neticelerin gayet sühuletle husulü- vahdetteki kolaylığı gösterdiği gibi; şirk ve küfür yolunda aynı neticeleri istihsal etmek için, Küre-i Arz'dan milyonlar defa büyük, hadsiz hesabsız cirmleri hududsuz bir mesafede Küre-i Arz'ın etrafında, hem Küre-i Arz'ın mihver-i yevmîsi üzerindeki devri gibi yirmi dört saatte bir defa; hem mihver-i senevîsi üzerindeki devri gibi her senede bir defa dolaştırmak gibi suubet ve müşkilatın en dehşetlisi olan bir vaziyetini kabul etmek lâzım geldiğini.. ve esbab ve tabiata icad verenler "kitab, saat, fabrika ve saray misalleriyle" echelietlerin en antikasını irtikâb ettiklerini izah eder.

Beşinci İşaret: Müdahale-i gayrı şiddetle reddeden; hâkimiyet-i İlahiyedir. **لَوْ** **فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ** âyetinin sırrıyla ve **كَانَ فِيهِمَا آيَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا** âyetinin işaretiyle, zerrattan seyyarata kadar, ferşten Arş'a kadar hiçbir cihette kusur ve futur, noksanîyet ve müşevveşiyet eseri görülmemesi, Ferdiyetin cilve-i a'zamını gösterip, vahdete şehadet eder.

Altıncı İşaret: Bütün kemalâtın medarı ve esası; ve kâinatın hilkatındaki hikmetlerin ve maksadların menşei ve madeni; ve zîşuur ve zîaklın, hususan insanın metalib ve arzularının husul bulmasının menbaı ve çare-i yegânesi, Ferdiyet-i Rabbaniye ve vahdet-i İlahiye olmasıdır.

Yedinci İşaret: Tevhid-i hakikîyi bütün meratibiyle en ekmel bir surette ders verip isbat eden ve ilân eden Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın risaleti, o tevhidin kat'iyeti derecesinde sabit olduğunu izahla beraber; şahsiyet-i maneviye-i Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ın derece-i ehemmiyet ve ulviyetine şehadet eden pek çok delillerden üç tanesini zikreder.

Birincisi: **السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ** sırrıyla, umum ümmetinin bütün zamanlarda işledikleri hasenatın bir misli defter-i hasenatına geçmekle ve hususan her günde umum ümmetin ettikleri salavat duasının kat'î makbuliyeti cihetiyle; o hadsiz duaların iktiza ettikleri makam ve mertebeyi düşündürmekle şahsiyet-i maneviye-i Muhammediyenin (A.S.M.) kâinat içinde nasıl bir güneş olduğu anlaşıldığını..

İkincisi: Mahiyet-i Muhammediye (A.S.M.) âlem-i İslâmiyetin şecere-i kübrasının menşei, çekirdeği, hayatı, medarı olduğundan, fevkalhad istidad ve cihazatıyla âlem-i İslâmiyetin maneviyatını teşkil eden kudsî kelimatı, tesbihatı, ibadatı en evvel bütün manalarıyla hissedip yapmasından gelen terakkiyat-ı ruhiyesini düşündürüp, habibiyet derecesine çıkan ubudiyet-i Muhammediyenin (A.S.M.) velayeti, sair velayetlerden ne kadar yüksek olduğunu anlatır. O Zâtın (A.S.M.) hadd ü nihayeti olmayan meratib-i kemalâta ne derece terakki ettiğini bildirir.

Üçüncüsü: Zât-ı Ferd-i Zülcemal bütün nev-i beşer namına, belki umum kâinat hesabına Zât-ı Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâm'ı kendine muhatab ittihaz etmekle; elbette onu hadsiz kemalâta hadsiz feyzine mazhar ettiğini ve şahsiyet-i maneviye-i Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâm, kâinatın manevî bir güneşi ve bu kâinat denilen Kur'an-ı Kebir'in âyet-i kübrası ve o Furkan-ı A'zam'ın ve ism-i a'zamın ve ism-i Ferd'in cilve-i a'zamının bir âyinesi olduğunu ders verir.

BEŞİNCİ NÜKTE: 329

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُغِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

âyet-i azîmesiyle **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ** âyet-i azîminin bir nüktesi ve "Hayy" ism-i a'zamının bir cilvesi olup, muhtasaran "Beş Remiz" içinde gösterilmiştir.

Birinci Remiz: İsm-i Hayy ve İsm-i Muhyî'nin cilve-i a'zamından olan "Hayat nedir? Mahiyeti ve vazifesi nedir?" sualine karşı, fihristevari, yirmi dokuz mertebede, iki sahife içerisinde, öyle güzel bir surette cevap verilerek tarif edilmiştir ki; bu nasıl acib bir izah, bu nasıl fesahatlı bir tarz-ı beyan, bu nasıl garib bir tabirattır ki, misli görülmemiş. İnsan, bu hakikatların güzelliklerine meftun oluyor; hayretinden parmaklarını ısıırıyor; daha fevkinde tarif tasavvur edilemiyor; takdir ve tahsinler içinde tefekküre dalıyor.

İkinci Remiz: Hayatın yirmi dokuz hassasından yirmi üçüncü hassasında, hayatın iki yüzünün de şeffaf ve parlak olduğunun ve ondaki tasarrufat-ı kudret-i Rabbaniyeye esbab-ı zahiriye perde edilmemesinin sırrını izah ediyor.

Üçüncü Remiz: Kâinatın neticesi hayat olduğu gibi, hayatın neticesi olan şükür ve ibadet de, kâinatın sebab-i hilkatı ve maksud neticesi olduğundan, kâinatın Sâni'-i Hayy-ı Kayyum'u, hadsiz nimetleriyle kendini zîhayatlara bildirip

sevdirmesine mukabil, zîhayatlardan teşekkür istemesi ve sevmesine mukabil sevmelerini ve kıymetdar san'atlarına karşı medh ü sena etmelerini istediğini; ve herbir zîhayatın hayatı doğrudan doğruya, vasıtasız olarak Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un dest-i kudretinde olduğunu bildiriyor.

Dördüncü Remiz: Hayat, imanın altı erkânı olan **آمَنَّا بِاللَّهِ وَرَبِّكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَبِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ** rükünlerine bakıp isbat ettiğini o kadar latif bir tarzda ders veriyor, izah ediyor ki; o belâgat-ı ifade, insanı hayran ediyor.

Beşinci Remiz: Birinci Remzin onaltıncı hassasında zikredilen: Hayat birşeye girdiği vakit, o cesedi bir âlem hükmüne getirdiğini; cüz' ise küll gibi, cüz'î ise küllî gibi bir câmiyet verdiğini çok güzelliklerle gayet şirin bir tarzda izah ediyor. Hem hâtimesinde, ism-i a'zam bazı evliya için ayrı ayrı olduğunu beyan ediyor.

ALTINCI NÜKTE: 340

Kayyumiyet-i İlahiyeye bakan âyetlerin bir nüktesine ve "Kayyum" ism-i a'zamnın bir cilve-i a'zamına, muhtasar olarak "Beş Şua" ile işaret eder.

Birinci Şua: Bu kâinatın Hâlık-ı Zülcelal'i bizatihi Kayyum'dur, Daim'dir, Bâki'dir. Bütün eşya onun Kayyumiyetiyle kaimdir, devam eder, vücudda kalır, beka bulur. O nisbet-i Kayyumiyet bir an kesilse, bütün eşya birden mahvolur. Şeriki ve naziri yoktur. Maddeden mücerred, mekândan münezzeh, tecezzi ve inkısamı muhal, tegayyür ve tebeddülü mümteni; ihtiyaç ve aczi imkân haricinde bir Zât-ı Akdes'in bir kısım cilvelerini, bir kısım ehl-i dalalet kimseler, zerrattaki tahavvülât-ı muntazama içinde hissettikleri hayret-engiz Hallakıyet-i İlahiyenin ve Kudret-i Rabbaniyenin cilve-i a'zamnın nereden geldiğini bilemediklerinden ve Kudret-i Samedaniyenin cilvesinden gelen umumî kuvvetin nereden idare edildiğini anlayamadıklarından, madde ve kuvveti ezeli tevehhüm etmeleriyle açtıkları inkâr-ı uluhiyet mesleklerindeki yollarının iç yüzünü gösteren ve hak ve hakikat mesleğinin letafetli yüzünü sırr-ı Kayyumiyetin tecelli-i a'zamıyla izah edip, bütün güzelliğiyle meydana çıkararak gayet dakik ve çok amik ve pek geniş bir ifade ile, tabiiyyun ve maddiyyun mesleklerini ibtal edip, onları techil eden ve utandıran âlî bir beyandır.

İkinci Şua: "İki Mes'ele"dir.

Birincisi: Hadd ü hesabsız ecrâm-ı semaviyenin, nihayetsiz derecede intizam ve mizan içinde, sırr-ı Kayyumiyetle kıyam ve beka ve devamları; ve emr-i "Kün Feyekûn"den gelen emirlere kemal-i inkıyadları, İsm-i Kayyum'un a'zamî cilvesine bir ölçü olduğu gibi.. herbir zîhayatın cesedini teşkil eden zerrelere, o cesedin her

azasında o azaya göre toplanmaları; ve sel gibi akan ve fırtınalar içinde çalkanan unsurların, dağılmayarak o cesedde muntazaman durmaları; ve o emr-i İlahiye inkıyadları, sırr-ı Kayyumiyeti ilân eden hadsiz diller olduğunu beyan eder.

İkinci Mes'elesi: Eşyanın sırr-ı Kayyumiyetle münasebetdar faide ve hikmetlerine işaret eden pek çok enva'ından üç nev'ine işaret eder.

Birinci Nevi: Eşyanın kendisine ve insana ve insanın maslahatlarına bakar.

İkinci Nevi: Hem umum zîşuurun mütalaasına bakar, hem Fâtırının esmasını bildiren birer âyet ve birer kaside olduğunu hadsiz okuyucularına ifade etmesine bakar.

Üçüncü Nevi: Doğrudan doğruya Sâni'-i Zülcelal'e bakar. İşte bu üçüncü nevide bir saniye kadar yaşamak kâfi olmakla beraber, **اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِعَبْرٍ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا** âyetinin işaretiyle; kayyumiyet-i İlahiye, hadsiz ecrama ve nihayetsiz zerrata nokta-i istinad olduğunu ve bilcümle mevcudatın keyfiyat ve ahvalinde binler silsilelerin uçları **وَ إِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأُمُورُ كُلُّهُ** işaretiyle sırr-ı Kayyumiyete bağlı bulunduğunu iş'ar eder.

Üçüncü Şua: Hallakiyet-i İlahiye ve Faaliyet-i Rabbaniye içindeki sırr-ı Kayyumiyetin bir derece inkişafına işaret eden mukaddemelerin birincisi: Zaman seylinde mütemadiyen çalkanan ve göz açtırmadan, nefes aldırılmadan âlem-i şhadetten âlem-i gayba gönderilen bu mahlukatın, bu hayret verici seyahat ve seyeranı, üç mühim şubeye ayrılan hadsiz ve nihayetsiz bir hikmetten ileri geliyor.

Birinci Şubesi: Faaliyetin herbir nevi, cüz'î olsun küllî olsun, bir lezzetin netice vermesi sırrıyla -tabirde hata olmasın- Zât-ı Hayy-ı Kayyum'da bulunan bir aşk-ı lahutînin ve bir muhabbet-i kudsiyenin ve bir lezzet-i mukaddesenin şununatı, hadsiz faaliyetle ve nihayetsiz hallakiyetle kâinatı mütemadiyen tazelandirip çalkalandırdığını..

İkinci Şubesi: Herbir cemal ve hüner sahibi, kendi cemalini ve hünerini sevmesi ve teşhir edip ilân etmesi kaidesiyle Cemil-i Zülkemaal'in binbir esma-i hüsnasından herbir isminin herbir mertebesinde hadsiz enva'-ı hüsün ile hadsiz hakaik-i cemile bulunmasındandır ki, o aşk-ı mukaddese-i İlahiye, o sırr-ı Kayyumiyete binaen kâinatı mütemadiyen değiştirip tazelandirdiğini..

Üçüncü Şubesi, hem Dördüncü Şua: Her merhamet ve şefkat sahibi ve her âlîcenab olan zât, başkalarını memnun ve mesrur etmekten, sevindirip mes'ud etmekten lezzet alması; ve her âdil zât, ihkak-ı hak etmekten keyflenmesi; ve her hüner sahibi san'atkâr, yaptığı san'atını teşhir etmekten ve san'atının istediği tarzda işleyerek arzu ettiği neticeleri vermesiyle iftihar etmesi kaidelerine binaen, bu

kâinatın Sâni'-i Hakîm'i binbir esma-i hüsnasının hadd ü nihayeti olmayan güzelliklerine bu mevcudatı mazhar etmek için bu kâinatı böyle acib bir hallakiyet-i daim ve hayret-engiz bir faaliyet-i Sermediye içinde sırr-ı Kayyumiyet ile mütemadiyen tazelandırıp tecdid ettiğini pek garib, pek şirin, pek latif, gayet hoş bir ifade ile izah ediyor. Ve bir kısım ehl-i dalaletin, "Kâinatı böyle tağyir ve tebdil eden zâtın, kendisinin de mütegayyir ve mütehavvil olması lâzım gelmez mi?" diye sordukları suale; bilakis Zât-ı Zülcelal'in mütegayyir ve mütehavvil olmaması lâzım geldiğini gayet kat'î bir surette beyan eden bir cevabla mukabele edilmiştir.

Beşinci Şua: İki Mes'eledir.

Birinci Mes'ele: İsm-i Kayyum'un cilve-i a'zamına baktırmak için, hayalî iki dûrbînden biriyle, en uzaklarda esîr maddesi içinde sırr-ı Kayyumiyetle durdurulmuş; kısmen tahrik, kısmen tesbit edilmiş milyonlar azametli cirmleri ve diğer dûrbînle zîhayat mahlukat-ı arziyenin zerrat-ı vücudiyelerinin vaziyet ve hareketlerini temaşa ettirir.

Hülâsası: Bu altı ism-i a'zam birbiriyle imtizac ettiklerinden, bütün kâinatın bütün mevcudatını böyle durduran, beka ve kıyam veren ism-i Kayyum cilve-i a'zamı arkasında tecelli eden ism-i Hayy'ın bütün o mevcudatı hayat ile ışıktırdığını.. ve ism-i Hayy'ın arkasında tecelli eden ism-i Ferd'in, o mevcudatı bir vahdet içine alıp yüzlerine birer hâtem-i ehadiyet bastığını.. ve ism-i Ferd'in arkasında tecelli eden ism-i Hakem'in, o mevcudatı meyvedar bir nizam ve hikmetli bir intizam ve semeredar bir insicam içine alıp süslendirdiğini.. ve ism-i Hakem'in cilvesi arkasında tecelli eden ism-i Adl'in, o mevcudatı yıldızlar ordusundan tâ zerreler ordusuna kadar gayet hassas bir mizan-ı adl içinde tutarak emr-i "Kün Feyekûn"den gelen emirlere kemal-i inkıyad ile itaat ettirdiğini.. ve ism-i Adl'in cilvesi arkasında tecelli eden İsm-i Kuddüs'ün, o mevcudatı, Cemil-i Mutlak'ın cemal-i zâtına ve nihayetsiz güzel olan esma-i hüsnasına lâayık ve münasib olacak gayet güzel âyineler şekline getirdiğini gösteriyor.

İkinci Mes'ele: Kayyumiyetin, vâhidîyet ve celal noktasında kâinatta tecellisi olduğu gibi, ehadiyet ve cemal noktasında insanda dahi cilvesinin tezahüratı olduğunu; ve bu tecelli ile Zât-ı Zülcemal'in, beşere, melaikelerin fevkinde ettiği ihsanatını ve o ihsanatın câmiyyetini ve yüksekliğini ve genişliğini izah eder. Ve kâinatı bir sofraya nimet edip, insana teshir etmesinin; ve kâinatın, insanla mazhar olduğu sırr-ı Kayyumiyetle bir cihette kaim olduğunun hikmeti, insanın üç mühim vazifesinden ileri geldiğini ta'dad eder. Ve insanın o üç mühim vazifesinden üçüncü vazifesinde, üç vecihle Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a âyinedarlık ettiğini anlatır. Ve bu âyinedarlık ettiği vecihlerden üçüncü vecihteki âyinedarlığının da iki yüzü olduğunu; birinci yüzüyle esma-i İlahiyeye, ikinci yüzüyle de şuanat-ı İlahiyeye âyinedarlık ettiğini emsali nâmesbuk bir talâkat-ı lisan ile ifade ediyor ki, beşerin dâhîlerini dahi bu hakikatlara meftun edip hayran eder.

MÜNACAT: 358

Cenab-ı Hakk'a ilmelyakîn ve hattâ aynelyakîn derecesinde iktisab-ı marifet ederek ubudiyetin (kema hiye hakkıha) iktiza ettiği acz ve fakr-ı tammı izhar ederek dergâh-ı İlahiyeye iltica ve huzur-u Rahman'a takarrüb gibi mezaya-yı insaniyeyi bihakkın talim; ve dünya ve mâfihaya mâlik ve kenz-i mahfiye mutasarrıf olan Ekrem-i Enbiya (aleyhi ekmelüttahiyyat) efendimizin münacatından ve Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın tesbih ve tahmid ve sena ve duaya münhasır yediyüz aded âyâtından me'huz nazirsiz şu münacatın menba-ı manevîsi, evvelâ başta hilkat-ı âlem hakkında âyât-ı adîdeden ve âyet-i celileden; sâniyen, Cevşen-ül Kebir'in binbir esmasından hilkat-ı mevcudatla münasebetdar birkaç ukdelerinden; sâlisen, "ilim şehrinin kapısı" tabir-i senaiye-i Nebeviyesine bihakkın mazhar İmam-ı Ali Kerremallahü Vechehü Radyallahü Anh'ın ecrâm-ı semaviye ve mevcudat-ı arziye ile vücub-u vücud, Vâhid-i Ehad'i isbat ettiği muhteşem bir hitabeyi mukteda-bih ittihaz ederek mevzu ve gaye-i maksadı o kadar ta'mik ve tevzi eder ki, bu hakaika ait takdirat ancak müellifinin lisan ve kalemine menut ve mütevakıf olup, yalnız mükerreren sadır olan emre mutavaat niyet ve kasdıyla şürû' edilen şu fihrizde deriz:

Birinci Fıkroda: Semavattaki deveran ve bu kesret içindeki acib sükûnetle kemal-i faaliyet, Mabud-u Bilhak olan Vâcib-ül Vücud Vâhid-i Ehad'e delalet ettiğini;

İkinci Fıkroda: Fezanın bulut, şimşek, yıldırım, rüzgâr, yağmurlarla faaliyet ve icraat-ı hayret-efzası yine mezkûr biküll-i lisan olan Vâcib-ül Vücud, Vâhid-i Ehad'e dâll bulunduğunu;

Üçüncü Fıkroda: Unsurlar sair müştemilâtıyla ve Küre-i Arz umum mahlukatıyla ve teferruatıyla;

Dördüncü Fıkroda: Edille-i sâbika gibi, denizler, nehirler, pınarlar maruf biküll-i ihsan olan Vâcib-ül Vücud, Vâhid-i Ehad'e delalet ettiğini;

Beşinci Fıkroda: Geçen şehadet gibi; dağlar, zelzele tesiratından zeminin muhafaza ve sükûnetine ve içindeki inkılabat fırtınalarından selâmetine ve denizlerin istilâsından halâsına; hem havanın muzır gazlardan tasfiyesine ve suların iddiharına ve zîhayatlara lâzım maddelerin hazinedarlığına ettiği hizmetler ve hikmetler ile Vâcib-ül Vücud'un vücuduna ve vahdetine şehadet ettiğini;

Altıncı Fıkroda: Geçen deliller gibi, zemindeki ağaçların ve nebatatın; yapraklar, çiçekler ve meyvelerin cezbedarane hareket-i zikriyeleri ve kemal-i

sühuletle giydirilen cihazat ve zînetleri bilbedahe vücub-u vücud ve vahdet-i Bari'ye delalet ettiğini;

Yedinci Fıkırada: Keza zîruhun ve hususan nev-i beşerin cisimlerinde mevcud ve muntazam saatler ve makineler gibi işleyen ve işlettirilen dâhilî ve haricî âza ve cevarih ve bilhassa havass-ı hamse-i zahire gibi kemal-i faaliyetle iş gören duygularıyla vahdaniyeti isbat ettiğini;

Sekizinci Fıkırada: Kâinatın hülâsası olan insan ve insanın zübdesi olan enbiya ve evliya ve asfiyanın hülâsaları olan kalblerinin ve akıllarının müşahadat ve keşfiyat ve ilhamat ve istihracatıyla, yüzler icma ve tevatür kuvvetinde ve kat'iyetinde vücub-u vücud ve vahdet-i İlahiyeye şehadet ettiklerini kemal-i vuzuh ile beyan ve tahaccür etmiş kalbleri ıslah, hem Cenab-ı Kibriya'ya münacat olan şu yekta ravza-i hakikat, hâtıme-i tazarru' ve niyazını şöyle bağlar ki:

Ya Rabbî ve ya Rabb-es Semavati Ve-l Aradîn! Ya Hâlıkî ve ya Hâlık-ı Külli Şey! Gökleri yıldızlarıyla, zemini müştetilâtıyla ve bütün mahlukatı bütün keyfiyatıyla teshir eden kudretinin ve iradetinin ve hikmetinin ve hâkimiyetinin ve rahmetinin hakkı için, nefsimi bana müsahhar eyle! Ve matlubumu bana müsahhar kıl! Kur'ana ve imana hizmet için, insanların kalblerini Risale-i Nur'a müsahhar yap! Ve bana ve ihvanıma iman-ı kâmil ve hüsn-ü hâtıme ver! Hazret-i Musa Aleyhisselâm'a denizi ve Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'a ateşi ve Hazret-i Davud Aleyhisselâm'a dağı, demiri ve Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm'a cinni ve insi ve Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'a Şems ve Kamer'i teshir ettiğin gibi, Risale-i Nur'a kalbleri ve akılları müsahhar kıl! Ve beni ve Risale-i Nur talebelerini, nefis ve şeytanın şerrinden ve kabir azabından ve Cehennem ateşinden muhafaza eyle ve Cennet-ül Firdevs'te mes'ud kıl! Âmîn, Âmîn.

Kelimat-ı niyaziyeleriyle ihtitam eden şu münacat, ehl-i imanın lâzıme-i gayr-ı müfarıkı olmağa çok lâyıf olduğu aşikâr olmasından, ziyade izaha lüzum görülmedi.

M. Sabri (Rahmetullahi Aleyh)

* * *

Sekizinci Lem'anın Fihristesinden Bir Parça

İşarat-1 gaybiye hakkında bir yazı ve bir takriz.

فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَ سَعِيدٌ ve فَاسْتَقَمَ كَمَا أَمَرْتِ âyetlerinin bir nükte-i gaybiyesini, Gavs-1 A'zam Seyyid Abdülkadir-i Geylanî'nin bir keramet-i gaybiyesiyle tefsir ediyor. Mütevatir keramat-ı hârikaya mazhar olan o Sultan-ül Evliya mematında, aynı hayatında olduğu gibi, müridleriyle alâkadar olduğu, ehl-i keşf ve ehl-i velayetçe kabul edilmiş. İşte o zât sekiz yüz sene mukaddem, izn-i İlahî ile kerametkârane bu zamanımızı görmüş; yani ona gösterilmiş. Bu dağdağalı ve fitneli zamanda, ona mensub bir kısım Kur'an hizmetkârlarına teselli verip, teşci' ve teşvik etmek suretinde bir meşhur kasidesinin âhirinde beş satır içinde onbeş cihetle aynı haberi veriyor. Hem İlm-i Cifr'in üç-dört vechiyle o beş satırın manası, hem kelimatı, hem hurufun adedi birbirini teyid ederek aynı hâdiseyi haber verdiğinden, kat'iyet derecesinde, dikkat edenlere kanaat vermiş.

Malûmdur ki: İstikbalden haber veren enbiya ve evliya لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ yasağına karşı hürmet ve teeddüb için, işaretler ve rumuzlarla iktifa etmişler. Bazı bir işaret, bazı iki işaret, en kuvvetlisi beş-altı işaretle aynı hâdiseyi göstermişler. Halbuki Gavs-1 A'zam, bu zamandaki hizmet-i Kur'aniyenin heyetini işaret edip, içinde bir hâdimini sarahat derecesinde gösteriyor. Şu risale içindeki imzalar ile gösterildiği gibi, hizmet-i Kur'aniyedeki arkadaşlarıma iştirakim var. Bir kısmı benim imzam iledir. Bir kısmı onların tasvib ve istihraclarıyla ve tasdikleriyle olduğundan; bana ait haddimden fazla hisseyi, onların hatırları için kabul ettim. Yoksa o risalenin başında söylediğim gibi, bunda öyle bir hisse-i şerefe hakkım yoktur.

On sene mukaddem o kaside-i gaybiyeyi görmüştüm; ve bana manevî bir ihtar gibi, "Dikkat et!" diye kalbime geliyordu. O hatırayı iki cihetle dinlemiyordum:

Birincisi: Benim ehemmiyetli bir kısım ömrüm, şan ü şeref perdesi altında hubb-u câh zehiriyle zehirlenip öldüğü için, yeniden bu suretle nefs-i emmareye diğer bir şeref kapısı açmak istememekti.

İkinci Cihet: Bu muannid zamanda bedihî davaları ve zahir hüccetleri kabul etmeyenlere karşı böyle işaret-i gaybiye nev'inden hodfüruşane bir tarzda izhar etmek hoşuma gitmiyordu. En nihayet esaretimin sekizinci senesinde ve en işkenceli ve en sıkıntılı bir zamanda gayet kuvvetli bir teşvike muhtaç olduğumuzdan bana ihtar edildi ki: "Bunu, tahdis-i nimet ve bir şükr-ü manevî nev'inden izhar et. Hem korkma, kanaat verecek derecede kuvvetlidir!"

O risalenin başında dediğim gibi, bunu izharda en mühim maksadım; esrar-ı Kur'aniyeye ait olan risalelerin makbuliyetine Gavs-ı A'zam imza basması nev'inden olduğudur.

İkinci Maksadım: O kudsî üstadımın kerametini izhar etmekle, keramat-ı evliyayı inkâr eden mülhidlerî iskât edip; hizmet-i Kur'aniyeye füturlar verecek çok esbaba maruz ve çok avaike hedef olan arkadaşlarımların kuvve-i maneviyelerini takviye ve şevklerini tezyid ve füturlarını izale etmek idi.

Benim için bir nevi hodfüruşluk nevinden olduğu için ehemmiyetli zarardır. Fakat o zararımı, üstadımın ve arkadaşlarımların hatırı için kabul ettim.

Bu Keramet-i Gavsîye risalesi tedricen istihrac edildiği için birkaç parça oldu ve tetimmelere inkısam etti. Gittikçe birbirini tenvir ve teyid ettikçe vuzuh peyda ediyor. İşaratın bazısında za'fiyet varsa da sair arkadaşlarımların ittifakından aldığı kuvvet o za'fi izale eder. Hattâ cây-ı hayrettir ki; o beş satırın âhirinde, her birinin mertebesini ve has bir sıfatını ima etmek suretinde onbeşten fazla hizmet-i Kur'aniyedeki mühim kardeşlerimi gösteriyor. Bu risalede, Keramet-i Gavsîye münasebetiyle birkaç ehemmiyetli mes'eleler ve birkaç mühim hakikatlar beyan edilmiştir.

Bu risaleyi herkese tavsiye etmiyorum ve izin vermiyorum. Belki safvet ve insaf ve ihlas ve hususiyeti bulunan kardeşlerime müsaade ediyorum. Hem başında olan maksadlarımlarını düşünerek öyle baksın. Beni, bir kerametfüruşluk vaziyetinde tasavvur etmesin.

Yirmisekizinci Lem'anın Fihristesinden Bir Parça

BİRİNCİ NÜKTE: Hazret-i İmam-ı Ali Radıyallahü Anhü, Kaside-i Ercuze'sinde **أَحْرُفُ عَجْمٍ سَطَّرَتْ نَسْطِيرًا** deyip, bu zamanda tamim edilen ecnebi harflerine bakıp, bu cümledeki harflerin cifrî ve ebcedî rakamlarının bu zamana parmak basmalarıyla vaki' cereyan-ı küfriyaneye işaret ettiği gibi; hem Ercuze'sinde, hem Ercuze'yi teyid ve takviye eden Kaside-i Celcelutiye'sinde sarahata yakın

ثُقَادُ سِرَاجِ النُّورِ سِرًّا بَيَانَةٌ ثُقَادُ سِرَاجِ الشُّرْحِ سِرًّا تَنْوَرُثُ

fıkrasıyla, o cereyanın karşısında vücudu ziyasıyla anlaşılın ve zulmetin pek şiddetli ve sisli, yakıcı dehşetine karşı sönmeyen ve gittikçe zulmeti yararak dünyayı ziyalandırmaya çalışan Risale-i Nur'a ve müellifine hususî iltifatını

أَقْدُ كَوَكْبِي بِالْإِسْمِ نُورًا وَبَهْجَةً مَدَى الدَّهْرِ وَالْآيَامِ يَا نُورُ جَلَّجَلْتُ

deyip, âhîrzamana kadar Risale-i Nur'un bedi' bir surette ışık vermesini ve yanmasını dua ve niyaz eden ve Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın en mühim bir şakirdi ve ulûmunun birinci naşiri olan Hazret-i İmam-ı Ali Radıyallahü Anhü, bidayet-i İslâm'da Kur'anın aleyhine açılan çok kapılara karşı mübarek ism-i a'zamı şefi' tutup kahramanane ve merdane hakaik-i şeriatı ve esas-ı İslâmiyeti muhafazaya çalıştığı gibi, âhîrzamanda bütün bütün Kur'ana muhalefet eden zındıka cereyanına karşı, aynı ism-i a'zamı şefi' ve melce' ve tahassüngâh ittihaz edip cerhedilmez Kur'anın i'cazından gelen ve hâtem-i mu'cizeyi gösteren Risale-i Nur'un sönmez nuruyla ve susmaz lisanıyla şecaatkârane mukabele ve mukavemet edip, yerin yüzünü yakıp çok çiçekleri kurutan zındıka nârını, ism-i a'zamın kibriyalı, azametli nuruyla ve İsm-i Rahman ve Rahîm'in şefkatli ve re'fetli tecellisinden nebean eden âb-ı hayat ile söndüren; ve yanan yerlerde kuruyan nehir ve bağ çiçeklerine mukabil, dağlarda ve kırlarda sema yağmuru ve rahmetiyle hararete mütehammil ve şiddet-i bürudete dayanıklı çiçekleri yetiştiren Risale-i Nur'u görmesi ve şefkatkârane ve tesellidarane ve kerametkârane bakması, Hazret-i İmam-ı Ali Radıyallahü Anh'ın makam-ı velayetinin iktiza ettiğini hakkalyakîn gösterir.

Hem Kaside-i Celcelutiye'nin bir kerameti olan

فَيَا حَامِلَ الْأِسْمِ الَّذِي جَلَّ قَدْرُهُ

dan başlayan üç dört satırda kuvvetli emare ve delilden:

Birinci Emare: **فَيَا حَامِلَ الْأِسْمِ الَّذِي جَلَّ قَدْرُهُ** cifir ve ebedî hesabıyla bin üçyüz elli üç senesi ki, Risale-i Nur şakirdlerinin en sıkıntılı bir zamanına ve o zamanda "Sekine" tabir edilen İsm-i A'zamı, yetmiş bir âyet ile yüz yetmiş bir defa daimî vird eden Risale-i Nur Müellifinin isimlerine tevafuk sırrıyla parmak basması, o zamanda İsm-i A'zamı hâmil Risale-i Nur Müellifinin hususiyetini ve selâmetle kurtulacaklarını tebşir etmekle işaret ettiğini; Lillahilhamd, selâmet ile kurtulmaları, keramet-i Aleviyeyi tasdik ettiğini...

İkinci Emare: **فَقَاتِلِ وَلَا تَخْشَ وَحَارِبِ وَلَا تَحْفَ** fıkrasıyla, eski Harb-i Umumîye iştirak ile yara, bereye ve nihayetsiz korkulara maruz kalıp, nihayet Rusya'ya esir giden; hem dehşetli bir harb-i âhîrzamanda mühim bir vazife ile mükellef edilip, yılandan daha zehirli akreplerin bulunduğu bir memlekete düşen; ve gece gündüz yılanlarla harbeden Risale-i Nur müellifine **فَقَاتِلِ وَلَا تَخْشَ وَحَارِبِ وَلَا تَحْفَ** ile iltifatını ve manevî sıyanet ve muhafaza ve imdadını haber veriyor.

Üçüncü Emare: Üç güz mevsiminde medar-ı teselli üç keramettir.

Birincisi: Gavs-ı A'zam Radıyallahü Anhü,

يَا مُرِيدِي كُنْ قَادِرِي الْوَقْتِ لِلَّهِ مُخْلِصًا تَعِيشُ سَعِيدًا

tabiriyle onbeş emare-i kaviye ile;

İkinci güzde, aynı mevsimde, Hazret-i Ali Radiyallahü Anh, **وَيَا مُدْرِكًا لِدَلِيكَ الزَّمَانِ** tabiriyle kuvvetli delillerle;

Üçüncü güzde, **فِيَا حَامِلِ الْإِسْمِ الَّذِي** ilâ âhir diye yine Hazret-i Ali Radiyallahü Anh kerametkârane Risale-i Nur müellifine bakıp; Sekiz, Onsekiz, Yirmisekizinci Lem'alar olan risalelerin kuvvetli ve i'cazlı te'lifleriyle havfe düşen ve teselliye muhtaç olan Risale-i Nur şakirdlerinin altı yedi defa **لَا تَخْشَى** kelimeleriyle korkularını izale edip teşci' etmeleri, Kur'an hizmetkârlarına bir ikram-ı İlahî olduğunu gösterir. Hem **وَأَقْبِلْ وَلَا تَهْرَبْ** fikrasının yine evvelki fıkralar gibi muhatabı Said-ün Nursî olduğundan, "Yâ Said-ün Nursî! Karşıla, kaçma!" deyip teşci' ediyor.

NETİCE: Dokuz "hem hem"lerin gösterdiği dokuz hakikatın, Risale-i Nur'da ve müellifinde bilfiil icrası ve bilmüşahede görünmesi.. hattâ düşmanlarının tasdikiyle de sabittir ki: Hazret-i Ali Radiyallahü Anh'ın Kaside-i Ercuze ve Celcelutiye'sindeki şiddetli alâkadarlığını murad ettiği bir Vâris-i Nebi ve Mukavvi-i Din ve Hâmil-i İsm-i A'zam olan Risale-i Nur ve müellifi olduğu.. (Çünkü bütün dünya meydandadır ve bütün nidaları işitiyoruz; ekseriya hareketleri görüyoruz ki) hak ve hakikatte yanılmayan ve Kur'anın hukukunu emrolunduğu gibi tevilsiz muhafazaya çalışan "Risale-i Nur"dur diye şekk ve şübhesiz olarak Hazret-i Ali Radiyallahü Anh'ın muhatabı o olduğunu kat'î isbat eder.

Hâfız Ali (Rahmetullahi Aleyh)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا قَرْدُ يَا حَىٰ يَا قَبِيُومُ يَا حَكْمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُوسُ

İsm-i A'zam'ın hakkına ve Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın hürmetine ve Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın şerefine.. Lem'alar Mecmuasını bastıranları ve mübarek yardımcılarını ve Risale-i Nur talebelerini Cennet-ül Firdevs'te saadet-i ebediyeye mazhar eyle. Âmîn! Ve hizmet-i imaniye ve Kur'aniyede daima muvaffak eyle. Âmîn! Ve defter-i hasenatlarına Lem'alar Mecmuasının her bir harfine mukabil bin hasene yazdır. Âmîn! Ve Nurların neşrinde sebat ve devam ve ihlas ihsan eyle. Âmîn!

Ya Erhamerrâhimîn!.. Umum Risale-i Nur şakirdlerini iki cihanda mes'ud eyle. Âmîn! İnsî ve cinnî şeytanların şerlerinden muhafaza eyle. Âmîn! Ve bu âciz ve bîçare Said'in kusuratını affeyle. Âmîn!

Umum Nur Şakirdleri namına

Said Nursî

PIRLANTA

Prizma - 3

PERSPEKTİF

İMAN VE İSLÂM ÖTESİ BİR MAZHARİYET

İman ve Kur'ân hizmetini, aslî muhtevasına uygun şekilde nasıl idrak edebiliriz?

Biz, iman ve Kur'ân yolunda cehd ü gayret göstererek çalışmanın her türlüsüne “hizmet” diyoruz. Nasıl ki ihsan, iman ve İslâm ötesi bir mazhariyettir; hizmet etmek de iman ve İslâm ötesi bir mazhariyettir.

İhsan, iman ve İslâm esaslarının da ötesinde inanmanın daha derince bir buududur. Onu Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*İhsan, senin Allah'a, Allah'ı görür gibi kulluk yapmandır. Sen O'nu görmesen dahi O seni görüyor ya!*” ifadeleriyle çerçevelemiştir. Yani ihsan, ferdin Allah'ın onu görmesi, bilmesi, kabza-i tasarrufunda tutması şuuru içinde, Allah'a kulluk yapmasıdır. Gerçi dar mânâsıyla ihsan, başkalarına iyilik yapmaya da denir ki, bunu ihsanın örf-i şer'ideki anlamıyla telif ederek, en büyük ihsanın insanın kendisine olan ihsanı olarak kabul edebiliriz. İnsanın kendisine olan ihsanının en büyüğü de, iman ve İslâm üstü daha derin bir buudda, Allah'a kullukta bulunmasıdır diyebiliriz.

İşte nasıl ki ihsan, iman ve İslâm'a göre bir ötedir, öyle de dine ve imana hizmet etme şuur ve düşüncesi dahi ihsan gibi bir derinliktir. Evet, inanan, fakat bu şuur ve düşünceden mahrum olan, yani İslâmiyet'i yaşıyor gibi görünen çok insan vardır ki, başkalarına karşı bir kısım mesuliyetler, mükellefiyetler taşıdığına şuurunda değildir. Dolayısıyla böyle biri, İslâmiyet adına önemli bir derinlikten mahrum sayılır.

Bir diğer derinlik de hizmetin şuurunda olarak hizmet etmektir. İnsan tam inandıktan sonra amel ede ede, amelini, hayatına mâl etmesi diyanetin insan tabiatıyla bütünleşmesi adına çok önemlidir ki, böyle bir şuur ve idraka Merhum Hamdi Yazır tefsirinde: “*İslâmiyet, insanda ikinci bir fitratın hâsıl olma keyfiyetidir.*” demektedir. Yani insan, anasından doğarken hiçbir şey değildir ama, her şey olmaya müsaittir. Kim ve hangi düşünce en evvel ona elini uzatır ve kim onu hangi kalıba sokarsa insan da o kalıba göre şekillenir.

Onun için Muhibir-i Sâdık, “*Doğan her çocuk İslâm fitratı üzerine doğar. Daha sonra*

annesi-babası ya onu Yahudileştirir ya Nasranileştirir ya da Mecusileştirir.” buyurmaktadır. Demek ki, her insan evvelâ tek bir fitrat üzere doğuyor. Daha sonra ortaya çıkan Yahudileşme, Nasranileşme, Mecusileşme veya İslâmlaşma onun ikinci fitratı oluyor. Bu ikinci fitrat, sadece inanmakla gerçekleşmez. Aksine insan, imanla, ilk adımını atar, daha sonra da amelle imanını pekiştirir ve onu fitratının ayrı bir buudu hâline getirir. Öyleyse inanma, ikinci tabiat ve fitrat kazanma adına çok önemli bir adım ve bir hamledir.

Sözü, şöyle bir noktaya getirmek istiyorum; bir kimsenin, inandıktan sonra üveyik gibi kanatlanarak belli bir noktaya ulaşması, ancak yapılan amellerle mümkündür. Bu zorlu yolda elbette ki şeytanlar, bir yığın vesvese ve bir yığın tuzak kuracaklardır ama kendisini Hak ve hakikate kilitlemiş olan kutlular hep: “Hakikati o kadar ayan-beyan görüyorum ki, senin vesvesene rüyamda bile yer vermem mümkün değildir.” duygu ve düşüncesi içinde olmalıdırlar. Bu duygu ve düşünce insanda zamanla serpilir gelişir. Fıtratı, bunu kırk saatte almaya müsait olanlar kırk saatte, kırk günde almaya müsait olanlar da kırk günde, kırk senede almaya müsait olanlar ise kırk senede alacaklardır.

Hâsılı, üzerimize tevdi edilen vazifeleri en güzel şekilde ifa ederek Allah’a karşı ahdimizi yerine getirirsek, Cenâb-ı Hak da bize olan ahidini yerine getirecektir. Böylece vicdanlar bir tomurcuk gibi her gün biraz daha açılıp inkişaf edecek, biz de asıl hedefimiz olan rıza-yı ilâhîye ermiş olacağız.

DUA AMEL MÜNASEBETİ

Güzel ahlâka ait esasları fitrata mâl edip onlarla bütünleşebilmenin yolu veya yolları nelerdir?

İhlâs, sadakat, vefa, gıybet etmeme ve suizanda bulunmama gibi hasletler, inanan her insanın, hayatına hâkim kılmak zorunda olduğu, güzel ahlâka ait esaslardandır. Şahsî kanaatim itibarıyla ben, herkesin de bu düşünce ve kanaatte olduğunu zannediyorum. Ne var ki benim hüsnüzannım, bu konuda fazla bir şey ifade etmez. Mühim olan, teker teker her şahsın bu anlayışı benimsemesi ve onu topluma kazandırmak için mücadele vermesidir. Tabî bu hemen birden olacak bir şey değildir. Ahlâk-ı âliyeye ve mesaviye ait bu esasların hayata intikali, şahsın fitratı ile bütünleşmesi, çok uzun bir süreç ister.

Bu süreçte dikkat edilmesi gerekli olan en önemli şey, şahsın gerçekten bu konudaki azmi ve kararlılığıdır. Meselâ ihlâsı ele alalım; ihlâs, namaz kılan hemen herkesin sabah-akşam dualarında istediği bir husustur. “*Allahum, beni ihlâsa eren veya ihlâsa erdirdiğin kullarından eyle!*” hemen her gün çoklarımızın tekrar ettiği dualardandır. Ancak, biz bu isteğimizde acaba ne kadar samimiyiz? Allah’a hâlis bir kul olmak, ubûdiyette ve ubûdetinde hulûsu yakalamak, bizim için ne kadar önemlidir? İhlâsın bir başka buudu olan Allah’ın rızasını ne kadar talep ediyoruz? Kavlen istediğimiz bu şeyleri, fiilen isteme hususunda neredeyiz? Evlenmekten, çocuğumuzun olmasına, ondan memuriyetimize devam etmeye veya son vermeye, Allah rızasının bulunduğunu zannettiğimiz alternatif işlerimizde tercih konumuna geldiğimizde, acaba gönül rahatlığı içinde “rıza-yı Bâri’yi tercih ediyoruz” diyebilir miyiz? Hatta “rıza” mertebesini, Cennet’e ya da –ikisi ayrı şeylerse– Cenâb-ı Hakk’ın cemalini müşâhedeye tercih edebiliyor muyuz?

Bu çizgide soruları uzatabiliriz. Şimdi bu meselelerin bütününde, ihlâsı ve rızayı tercih edemiyorsak ve kavlen istediğimiz hususların fiilen peşinde değilsek, hiç şüphesiz Allah’a karşı saygısızlık yapıyoruz veya “kezib alallah”ın içindeyiz demektir. Hâlbuki bu son husus, “*Allah’a karşı yalan söyleyenden daha zalim kim olabilir?*”¹ âyeti ile küfre denk tutulmuştur.

Ben rica edeyim, evlenme, çocuğumuzun olması, araba, ev, yazlık-kışık gibi dünya mallarına sahip olmak, işlerimizin kesada ve fesada gitmemesini istediğimiz ölçüde, ihlâs, rıza, sadakat, vefa vb. şeyleri istemiyorsak veya gönüllerde bunlar, birinciler kadar yer tutmuyorsa, Allah’a karşı saygısızlık yapmayalım ve dil ucuyla ben muhlis ve muhlas olmak istiyorum demekten sakınelim. Allah’ın rızası, dünyevî ve uhrevî hiçbir şeyle tartılmayacak

kadar büyüktür. Öyleyse biz de, ayaklarımızın dibinde olması gereken bu meselelerle, Allah'ın rızasını aynı seviyede tutmamalıyız. Çok tekrar ettiğim bir söz içinde, dünyaya dünya, ukbâya da ukbâ kadar, yani dünyevî meselelere o kadar, uhrevî meselelere de gereği kadar değer vermeliyiz.

Buraya kadar arz ettiklerim meselenin bir yönünü teşkil ediyordu. Diğer yönüne gelince; ahlâk-ı âliyyeye ait bu esasları dualarımızda yâd etmekten hiçbir zaman dûr olmayalım. Burada bazıları önceki söylenenlerle, bu cümle arasında bir çelişki var zannedebilir. Aslında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Bizim önceki arz ettiklerimiz, bir ufka işaret etmekte ve bize bir hedef göstermektedir. Bu hedefe ulaşıncaya kadar, başta da söylediğimiz gibi, tabii ki bir sürecin yaşanması gerekir.

İşte bu süreç içinde hedefe doğru yol alırken, insanın kat'iyen vazgeçmeyeceği bir husus varsa o da dua olmalıdır. Dualar bize hedef verir, şuuru besler, gönüllerimizi kanatlandırır, kudretimizin sınırlılığını idrak ettirir ve “her şeye gücü yeten birisine” sığınma ihtiyacını hissettirir. Zaten Bediüzzaman'ın ifadesiyle böylesine yürekten ve hâlisane yapılan dualar, bizatihi derin bir ubûdiyettir. Allah (celle celâluhu) da böylesine inanmış kişilerin dualarını er veya geç mutlaka kabul buyurur.

Duaların bizlere hedef vermesi ile alâkalı iki misal arz etmek istiyorum. Birincisi: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün mescitte Ebû Ümame el-Bâhili'yi, gayet sarsık şekilde otururken görür. Sebebini sorduğunda “Fakirlik!” cevabını alır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şu duayı öğretir: Mealen “*Allahım, tasadan ve hüzünden, tembellikten ve âcizlikten, korkaklıktan ve cimrilikten, borç altında ezilmekten ve insanların bana galebesinden Sana sığınırım.*”

Bu cümleleri tek tek ele alarak, fakirlikle ilgisini veya insana hedef göstermesini birlikte inceleyebiliriz:

“*Allahım, tasadan, gamdan, hüzünden Sana sığınırım*”: Şimdi tasa, gam ve hüzünden Allah'a sığınan bir insan, –affedersiniz– gidip yan gelip yatar mı? Tasa ve hüzne sevk edecek şeylere kendini hiç kaptırır mı? Aksine kalkar, bunlardan kurtulmanın yollarını mı araştırır?

“*Tembellikten ve âcizlikten Sana sığınırım*”: Fakirlik deyip bir kenarda –velev ki bu mescit, hatta Mescid-i Nebvî bile olsa– oturmak ve elâlemin avucuna bakmak tembellik ve âcizlik değil midir?

“Korkaklıktan ve cimrilikten sana sığınırım” ve son olarak “Borç altında kalmaktan ve insanların baskısından (galebesinden) Sana sığınırım.”

Görüldüğü gibi bu duanın bütün unsurları, fakirlikten mescide sığınan bir insana, ondan kurtulma yolları göstermenin yanında aynı zamanda hedef veriyor. Artık bu safhada kula düşen, dua ettiği şeyleri fiiliyata dökmekten ibarettir.

İkinci misal, çocuk iken başımdan geçen bir olaydır: Babam bana, “Gece iki bin defa Nasr sûresini okuyan, Hz. Peygamber’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) rüyasında görür.” demişti. Çocukça kalbimle buna inandım ve o gece iki bin defa Nasr sûresini okudum, öyle yattım. O gün, bu okuma işi, sabaha kadar sürseydi, yine okurdum. Çünkü benim Resûlullah’ı görme iştiağım, değil bir geceyi, belki yüzlerce geceyi feda ettirecek çaptaydı. Demek insan, bir şeye dilbeste ise onu elde etme yollarını mutlaka araştırmalıdır.

Hâsılı, güzel ahlâkın unsurları ile bezenmeyi kavlen isteme kadar, onları hayata geçirmede yapılması gerekli olan fiiller de çok önemlidir. Bu ikisi, bir bütünün parçalarından ibarettir ve dua, birçok açıdan yeri başka bir şeyle doldurulamayacak önemli bir hâdisedir.

1. En’âm sûresi, 6/21, 93; Hud sûresi, 11/18; Ankebût sûresi, 29/68; Saf sûresi, 61/7.

MEDH Ü SENADA DENGE

Yer yer başkalarını medh ü sena ederken dengeyi yakalayamadığımızın farkındayız. Bu konuda takınmamız gereken tavır ne olmalıdır?

İnsanlar yer yer ve zaman zaman yaptıkları ameller ile başkalarının takdirlerini bekleyebilirler. Bu kabîl takdir ve tebçiller karşısında insanın kalb balansını ayarlaması çok önemlidir. Kişi “Allahım, hakkımda söylenen bu sözleri dua olarak kabul buyur, ayağımı kaydırma, beni bir lahza bile benimle baş başa bırakma.” demelidir. Aksine, insan kendini şımarıklık ve gaflete salarsa, Allah da onun ayağını kaydırabilir.

Evet, yapılan takdir ve tebçiller, gökten bir nida hâlinde gelse bile insan bir İmam Rabbânî, bir Bediüzzaman edasıyla “Allahım, ben çok hakir bir köpek olduğuma o kadar inanmışım ki, şu nidalar benim kanaatimi değiştiremez.” diyebilecek ölçüde düşünce duruluğuna ve hazım-kâr bir nefse sahip olmalıdır.

Bu konu, üzerinde ne kadar durulsa değer, biz hususî bir zaviyeden önemli bir iki meseleyi işaret edip geçeceğiz.

Birincisi, Allah’a karşı insanların tezkiye edilmesi, *ikincisi* de, yüze karşı senanın öldürücü olması. *Evvêlâ*, bilinmelidir ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzüne karşı kardeşini medheden birine “*Kardeşinin boynunu kırdın!*” buyurmuştu. Demek ki o sahâbi, bu medhi kaldırabilecek ruhî seviyeye henüz ulaşmamıştı veya bu ona verilmek istenen bir dersti. Yine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Osman b. Maz’un’un cenazesinde bir kadının “*Ne mutlu sana! Cennet’e girdin!*” sözleri karşısında kaşlarını çatmış ve “*Ben Allah’ın Peygamberiyim, bilmiyorum. Sen nereden biliyorsun?*” demişti.

Bir başka hadislerinde ise, “*Sevdiğin kişiyi ölçülü sev, bir gün gelir düşmanın olabilir; gadab ettiğin kimseye ölçülü gadab et, bir gün gelir dostun olabilir.*” buyurmuştu. Bu hadislerin muhtevası ışığında, Bediüzzaman Hazretleri de “*Mübalâğa, zımnî yalandır.*” der. Onun için medih, takdir ve tebçil babında söylenecek sözlerde çok dikkatli, fevkalâde temkinli ve dengeli olmak gerekir. Aksi hâlde, kişi hüsnüzannın verdiği makam karşısında konumunu koruyamayan o insanların hadisteki ifadesiyle boynunun kırılmasına –hem de istemeden– vesile olabilir. Bütün bunlar bir tarafa, Allah Resûlü’nün “*Hiç kimseyi Allah’a karşı tezkiye etmem/edemem.*” beyanları, bu konuda başka hiçbir şeye ihtiyaç bırakmayacak bir ölçüdür zannediyorum.

Evet, her türlü takdir ve tebcilin üstünde bulunan Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Beni, Musa b. İmrân’a tercih etmeyin.*” Bir başka yerde “*Beni Yunus b. Metta’ya tercih etmeyin.*” buyurarak, hangi yolun tercih edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Öyleyse, kıyamete kadar bütün mü’minler Hz. Alivâri hep “insanlardan bir insan olma” mülâhazası içinde bulunmalıdırlar. Bu mülâhazaya kendini kilitleyebilen insan, hiçbir beklentiye girmez, teveccüh-ü nâs beklemez, hüsnüzannın layık gördüğü makamlara dilbeste olmaz, tabasbus ve riyaya da girmez.

Öte yandan Allah Resûlü’nün beyan buyurduğu “*Ölü, kabirde ehlinin ağlamasından dolayı azap edilir.*” hakikatinin de nazar-ı dikkate alınması gerekir. Gerçi Hz. Âişe Validemiz “*Hiçbir suçlu, başkasının suçunu yüklenmez.*”¹ âyetini delil göstererek bu hadisi reddetmiş ise de, hadisçiler, bu hadisin hadis kriterleri açısından sıhhatini kabullenmiş ve ona şöyle bir yorum getirmişlerdir: Arkada kalanlar ölü hakkında ağıtlar yakar, tevhid akidesine ters, Allah’ın irade, meşîet ve kudretine dokunan sözler söylerlerse, bu sözler münasebeti ile ölü rahatsız olabilir.

Hâsılı, yüze karşı yapılan medhiyeleri hazmedebilecek, hüsnüzanların verdiği farazî makamları reddedebilecek ruh olgunluğuna ulaşmamış kişilere medhiyeler düzme, onları baş aşağı götürebilir. Kim bilir, belki de (...) böyle birisiydi. O, etrafın şişirmesiyle kendini, önce müceddit, sonra Mehdi, sonra Mesih-i Mev’ud görmüş, sonra da bununla kalmamış hulûl ve ittihadı inanarak dalâlete düşmüştür. Şahsen ben, (...)’ın da yoldan sapıttığı kanaatindeyim. Geçenlerde arkadaşlar Türkiye’de 15-20 kadar mehdiliğini ilan eden insandan bahsediyorlardı ki, bunların kaymaları da her hâlde aynı yollarla olmuştur.

Söz buraya gelmişken, yaptıkları hizmetlerle hemen herkesin takdirlerini kazanan arkadaşlara bir-iki hususu hatırlatmakta yarar var:

Asrın çilekeşi o büyük zat, o kâmet-i bâlâ, o serv-i revân yapmış olduğu onca devâsâ hizmetlere rağmen diyor ki: “*Biz yapageldiğimiz hizmetlerle, ahir zamanda gelecek zatlara zemin hazırlıyoruz.*”; “*Sen, ey riyakâr nefsim! Dine hizmet ettim diye gururlanma. ‘Allah bu dini facir bir adamla da teyit ve takviye eder.’ sırrınca, müzekkâ olmadığın için, belki sen kendini o racül-i facir bilmelisin; hizmetini, ubûdiyetini, geçen nimetlerin şükri ve vazife-i fitrat ve farize-i hilkat ve netice-i sanat bil, ucub ve riyadan kurtul.*”; “*Güneşe müteveccih su kabarcıklarında güneşin aksi bulunur. Onlar karanlığa girdiğinde veya güneşle alâkası kesilince her şey de biter.*” Onun bütün hâsiyeti güneşi tam aksettirebilmesindedir, yoksa o güneş değildir. Aynen öyle de, sen kabarcıklar misali, Allah’tan gelen şeyleri aksettirebiliyorsan

ne güzel!

Görüldüğü gibi bizim çizgimiz bellidir. Bizim en büyük vazife ve misyonumuz, kulluktur. Başkalarının medh ü senaları, o medh ü senaların hakkımızda biçtiği makamlarda gözümüz yoktur. Biz, her zaman Hz. Ali'nin “insanlardan bir insan olma” hedefine ulaşmaya çalışmalıyız. İnanan gönüller olarak bizim büyüklüğümüz, şahs-ı mânevîde, kolektif şuurdadır. Bâki hakikatler, fâni şahısların üzerine bina edilemez.. bina edilse, onlar ahirete irtihal ettiğinde, mefkûre de akim kalır.

Bu açıdan duygu-düşünce itibarıyla birbirimizle irtibatımızı kavî tutmalı ve vahdet-i ruhiyemizi korumaya çalışmalıyız. Kendimizi her daim sıfırlayarak yolumuza devam etmeliyiz. Unutmamalıyız ki, *“Büyüklerde büyüklüğün alâmeti tevazu ve mahviyettir. Küçüklerde küçüklüğün alâmeti tekebbürdür.”* “Ben yaptım, ben ettim.” demek şirkin bir uzantısıdır. Ene'yi yırtıp, Nahnü'yü ya da “Hû”yu göstermek bizim vazifemizdir. Topluluk içinde ihtilaf çıkarmama, yalanın en küçüğüne dahi tenezzül etmeme de yine vazifelerimiz cümlesindedir. Çeşitli vesilelerle anlattığım şahsî vilâyet değil, cemaat veliliğini yakalamak gayemizdir.

O hâlde yapılan ve yapılacak olan medh ü senalar bizi bizden almamalı ve vazifelerimizi yapmaya engel teşkil etmemelidir. Bu ise, yukarıdaki esasları benimsemeye ve özümsemeye bağlıdır.

1. En'âm sûresi, 6/164; İsrâ sûresi, 17/15; Fâtır sûresi, 35/18; Zümer sûresi, 39/7.

NEFİS VE ŞEYTAN ALDATMASI

Nefsin ve şeytanın tuzaklarından kurtulma adına neler tavsiye edersiniz?

İnsan, bir taraftan hırs, kin, nefret, haset vb. duygularla örgülenen nefis mekanizması, diğer taraftan da nerede, ne zaman ve ne şekilde karşısına çıkıp kendisini aldatacağı belli olmayan şeytan unsuruyla her zaman karşı karşıyadır. Çoğu zaman bu düşmanlar, insana dost suretinde yaklaşarak doğruyu yanlış, çirkini güzel, bâtılı hak gösterir ve insanı idlâl edebilirler. Bu mevzuda Kur’ân, şeytanın his ve karakterine şöyle tercüman olur: “*Elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın.*”¹ O hâlde insan, nefsin ve şeytanın vesveselerine karşı daima uyanık olmak zorundadır.

Bu noktada ayrıca bir hususun altını çizmekte fayda mülâhaza ediyorum: Bazıları “İman ve Kur’ân’a hizmet eden daire içinde bulunuyoruz. Dolayısıyla nefsin ve şeytanın bize zarar vermesi imkânsız ya da çok zordur.” diye düşünebilirler. Oysaki tam aksine, şeytanların en azılıları işte bu tür insanlarla uğraşmaktadırlar. Onun için böylesi kişilerin sıradan insanlara nispetle daha dikkatli olmaları gerekir.

Ayrıca iman ve Kur’ân hizmetiyle iştiğal eden insanların nefis mekanizmaları tabii seyri içinde çalışmaktadır. O mekanizma her fırsatta kendi isteklerini kabul ettirme arzusundadır. Bu açıdan da insanın bunun bilincinde olup, nefis mekanizmasının aldatma ihtimaline karşı temkinli olması icap eder.

Biraz daha bu hususları açmaya çalışalım. İman ve Kur’ân hizmeti uğrunda yıllarını vermiş bir insan, bazen yapılan hizmetlerin inkişaf edip, arkadan gelen nesillerin bu işe sahip çıktığını görünce, kendi kendine: “Nasıl olsa yapılan hizmetler rayına oturdu. Âhenk çok iyi. Bize ihtiyaç kalmadı. Yapacağım bir şey yoksa burada durmam da abestir...” deyip bir kenara çekilebilir; çekilebilir ve buna mesnet olarak: “Efendimiz de hayatını vazifesine bağlamıştı. O, dünyada yapacağı bir şey kalmayınca, zafer naraları işitme yerine, ‘er-Refike’l-A’lâ’ deyip Rabbine kavuşmayı tercih etmişti.” diyebilir.

Başka biri de, Allah’a, Peygamber’e, kendi dostlarına kavuşma arzusunu hiçe sayıp: “Dünyada kalıp hizmet etmek ve bu uğurda sıkıntılara katlanmak, ahirete gitmekten daha iyidir zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), miraçta cennetleri müşâhede ettiği hâlde, dönüp tekrar ümmetinin arasında yaşamayı tercih etmişti.” şeklinde düşünebilir.

Hâlbuki bu düşüncelerin ikisinin de eksik yanları var ve bir açıdan bunlar arzu ve heveslerin fikir suretine girmiş şeklinden ibaret sayılabilirler.

Evet, işte bunun gibi, hayatını kudsî bir dairede geçirse de insan, bazen nefsin ya da şeytanın zehirli oklarından biriyle karşı karşıya kalabiliyor.

Bundan kurtulma yollarından biri, insanın daima kendi duygu ve düşüncelerini kontrol altında tutmasıdır. Mütecessis ve müvesvis bir insan gibi o, sürekli duygu ve düşüncelerinde, Allah'ın rızasına muhalif “bit yeniği” aramalıdır. Zaten tecessüs ve tefahhus yoluna girip kendi içinde bir kısım sorgulama hisleriyle yaşamayanların müstakim kalması da mümkün değildir. Tarih boyunca terakki eden insanlar, murâkabe tarassuthanelerinde kavga veren insanlar olmuştur hep.

Şunu da belirtmeliyim ki, bu tecessüs, kesinlikle insanın kendi varlığına, kendi aklına, kendi dinine, dinin esaslarına yönelik bir şüphe ve tereddüt değildir. Aksine nefis ve şeytanın her an, her yerde bir tuzak kurup kendisini bekliyor olabileceğinden şüphelenme ve ona göre tedbire açık olma demektir. Zaten bu çizgide hareket edilmediği sürece, birinde olmasa diğeri, insanın nefis veya şeytanın ağlarına takılıp kalması kaçınılmazdır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), onların, çeşit çeşit kandırmalarına maruz kalmamak için bizlere her zaman dua yolunu göstermektedir. Hemen her fırsatta, kalbimizi çatlatırcasına “Yâ Rabbi, Yâ Rabbi, Yâ Rabbi...” diyerek yapacağımız dualar, hem iradelerimize fer ve kuvvet verip bizim hayra yönelmemizi sağlayacak hem de onlardan gelebilecek tehlikelere karşı bizi muhafaza edecektir. Üstad bunu:

“İstiğfar, meyelan-ı hayra kuvvet verir, şerrin kökünü keser; dua da meyelan-ı hayra kuvvet verir.” şeklinde özetler.

Hâsılı, her şahsın kendi duygu ve düşüncesiyle imtihan olduğunu bilip, bu duygu ve düşüncelerinde hem nefsin hem de şeytanın belli hesaplarının olabileceği ihtimalini bir lahza unutmuyarak hep temkinli hareket etmesi gerekmektedir.

1. Â'râf sûresi, 7/17.

MAHRUMİYETLER KUŞAĞINDA FİLİZLENEN AKSİYON

Büyük davalar, birtakım mahrumiyetlerin ötesinde bayraklaşmış. Meselâ, Serahsî, Hanefî fikhının en büyük eseri olan Mebsut'u hapsedildiği kuyuda talebelerine dikte ettirmek suretiyle vücuda getirmiş. Yine asrımızın devâsâ çilekeşi, aynı mahrumiyetlerle büyük davasının temelini atmış. Bunun sebab-i hikmetini izah eder misiniz?

Bütün büyük davalar ve ulvî gayeler, birtakım mahrumiyet, çile ve ızdırabın gölgesinde bayraklaşır. Hiçbir büyük hakikat ve yüce ideal, sıkıntı görmeden ve bir kısım mahrumiyetlere katlanılmadan elde edilmemiştir. Meselâ, Seyyidinâ Hz. Âdem, Cennet'ten çıkarılma, Habil'in ölümü dolayısıyla evlât acısı çekme ve hepsinden öte insanlara hak ve hakikati anlatma gibi hayatının önemli karelerinde birçok sancı ve ızdırap çekmiştir. Ama bütün bu sıkıntılarının bir semeresi mahiyetinde, Cenâb-ı Hak ona "Safiyullah" unvanını vermiştir.

Evet, Hz. Âdem'den günümüze kadar gelip geçen peygamberlerin, sahabenin ve başları yüce şahikalar gibi heybetli ve dumanlı, içlerinde bin bir ızdırabın kol gezdiği yüce rehberlerin çile ve ızdırap yüklü hayatları bize göstermektedir ki, muvaffakiyetlere giden yollar, çepeçevre mahrumiyet engelleriyle sarılmıştır.

Günümüze kadar terütaze fikirleri ve orijinal tespitleriyle insanlığın ölümsüz rehberlerinden biri sayılan İmam Âzam Ebû Hanife (80-150), zindanlarda inim inim bir hayat yaşamıştır. Ebû Hanife, Abbasi halifesi Mansur'un başkadılık teklifini, "Halife beni kadılık için davet etti. Ben de ona bu işe layık olmadığımı bildirdim. Ben, 'beyyine'nin davacıya; yeminin de davalıya düştüğünü' bilirim. Fakat kadılık için bu kadarı yetmez. Kadılığa layık olacak kimse senin aleyhine, oğlunun aleyhine ve senin kumandanlarının aleyhine hüküm verecek cesaretle bir adam olmalıdır. Bu ise bende yok. Sen beni öyle bir şeye davet ediyorsun ki, gönlüm ona asla razı değil!" diyerek reddetmiş, bunun üzerine de hapse atılmıştı.

Yine Ahmed b. Hanbel (164-241), Kur'an'ın mahluk olup olmadığı meselesinin tartışıldığı tali'siz bir dönemde, "Kur'an mahluk değildir. Şayet Allah'ın ilmi mahluksa Kur'an da mahluktur." dediği için derdest edilmiş, âdi bir insan gibi tartaklanmış, eziyet ve işkencelerle dolu tam yirmi sekiz aylık bir zindan hayatına mahkûm edilmişti. Zindanda kaldığı dönemde,

"Başına gelenler hakkında ne düşünüyorsun?" diye soranlara Koca İmam şöyle cevap vermiştir: "Akıllarınca, Allah yolunda bir hayır işletmek için beni kırbaçlayanlara Allah'tan

hidayet dilerim.” Ahmed b. Hanbel böylesi türlü türlü işkence ve zulümlere maruz bırakıldığı hapis hayatında, içinde kırk bin hadis bulunan o muhteşem “Müsned” isimli eserini yazmıştır.

Muasırı, fikhın diğer bir dev imamı İmam Şafî (150-204) rüyasında Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) İmam Hanbel’e bir gömlek giydirdiğini görür. O büyük insan, bu haberi dinleyince sekînet ve itminana erer; erer ve ruhunu Rahmân’a teslim eder.

Kendisinden iki asır sonra yaşamış olan muhteşem dimağ Serahsî (? 483) de aynı mihnet ve eziyete maruz kalarak, kör bir kuyunun dibine atılır ve burada 30 ciltlik “Mebcut” isimli eserini yazar.

İmam Gazzâlî’nin (1058-1111) ömrünün ilk seneleri ilim tahsiliyle geçmiş, felsefeyle uğraştığı için dönemindeki bazı nâdanlar tarafından “kâfir” yaftası yemiş ve onların insafsız taarruzlarına göğüs germiştir. Orta yaşlarında ilmin zirvesine çıkmış ve yine bu dönemde dört yıl Nizamiye Medresesinde başmüdürrislik vazifesi yapmıştır. Daha sonra istifa edip iç âlemine dönerek, Şam’da, Emeviye Camii’nin minaresinde toplumdaki uzak kalarak 11 yıl inziva hayatı yaşamıştır.

Ve Bediüzzaman (1873-1960).. 20. asrın insanının kendisine muhtaç ve medyun olduğu bu büyük çilekeş, 1925’lerde Barla’ya sürgün edilmiş, bir kır bekçisiyle görüşmesi bile çok görülmüş; hapisanelerde ve tehcir-i mutlaklarda yaşamaya zorlanmıştır. Hatta düşüncelerine ket vurulmak istenerek eser yazmasına bile fırsat verilmemiştir. Fakat o büyük mücadele insanı, bütün engellemelere rağmen tıpkı vahyin yazılmasında olduğu gibi, eserlerini sigara kağıtları, tahta parçaları gibi ibtidaî malzemelere yazdırmış ve o vâridât, bir yolu bulunup dışarı çıkarılarak çoğaltılmıştır. İmam Âzam, İmam Hanbel ve diğer büyükler gibi Bediüzzaman da, o saf ruha ve ulaşmak istediği rıza ufkuna yükselebilmek ve Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bıraktığı mirası alıp asrımızdaki muhtaç sinelere taşıyarak devam ettirebilmek için 28 sene çile çekmiştir.

Asrımızın ufkunu süsleyen bu nur insanı, *“Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, memleket mahkemelerinde, memleket hapisanelerinde geçti. Divan-ı Harplerde bir cani gibi muamele gördüm, bir serse-*

ri gibi memleket memleket sürgüne gönderildim.” sözüyle çileyle yoğrulmuş seksen küsur senelik ömrünün kısa bir serencamesini anlatır. Başlı yüce dağlar kadar yüksek ve dumanlı

bu büyük çilekeşin, çektiği ızdırap ve amansız sıkıntıların verdiği bir ruh hâletiyle söylemiş olduğu “*Zaman oldu ki, hayattan bin defa bıktım. Eğer dinim beni intihardan men etmeseydi, şimdi Said, toprak olmuştu.*” ifadeleri, dünyada iken ukbânın yamaçlarında dolaşan bir çilekeş ruhun çekmiş olduğu çile ve

ızdırapın derecesini göstermesi bakımından çok önemlidir. Evet, çile ve mihnet çekmek, iman yolunda hizmet etmenin lâzım-ı gayr-ı müfarıkı (ayrılmaz bir parçası)dır. Gerçi insanın “Allahım, bana mihnet, meşakkat ve sıkıntı ver ki, ben imana hizmet edeyim!” diyerek bunu istemesi yanlıştır; ama çile ve ızdırapla yoğrulmamış bir mefkûrenin de ilelebet pâyidâr kalması mümkün değildir.

Diğer bir husus ise, Cenâb-ı Hak, yaptırdığı büyük hizmetleri, nazarların tam olarak ahirete müteveccih olması ve yapılan işlerde Allah’ın rızasından başka bir şey düşünülmemesi için huzûzat-ı nefsaniyeden uzak bir noktada yaptırmaktadır. Meselâ, yukarıdaki büyüklerden sadece Bediüzzaman’ı düşünecek olursak, bir insanın harp meydanında, kurşun yağmuru altında yazdığı bir eserin içine rıyanın girmesi mümkün değildir. Zaten kendisi de bunu İşârâtü’l-İ’caz isimli tefsirinin başında, “*Eski Said, en dakik ve en ince olan nazm-ı Kur’ân’daki i’cazlı olan îcazı beyan ettiği için kısa ve ince düşmüştür. Fakat şimdi ise, Yeni Said nazarıyla mütalâa ettim. Elhak, Eski Said’in bütün hatiatıyla beraber şu tefsirdeki tetkikat-ı âliyesi, onun bir şâheseridir. Yazıldığı vakit daima şehit olmaya hazırlandığı için, hâlis bir niyet ile ve belâgatın kanunlarına ve ulûm-u Arabiyenin düsturlarına tatbik ederek yazdığı için hiçbirini cerhedemedim.*” ifadeleriyle itiraf etmektedir. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel Müsned’ini, Serahsî Mebsut’unu ve İmam Gazzâlî de eserlerini hep bu duygu ve düşünce içinde kaleme almışlardır.

Evet, bakışlarında aydınlık, düşüncelerinde hikmet ve beyanlarında hakikat nümâyân olan bu başyüce kametler, diriltici soluklarıyla muhataplarını her zaman aydınlatmışlar ve aydınlatmaya da devam edeceklerdir.

SAHABE İMAN VE AKSİYONU

Sahabe Efendilerimizin dini anlama ve anlatmaları nasıldı? Onları örnek alma konumunda olan bizler için neler tavsiye edersiniz?

İnsanın yaratılış gayesi, Cenâb-ı Hakk'ı bilip, bildirmektir. Bunun dışında hiçbir şey yaratılışa gaye olacak seviyede değildir. Kur'ân-ı Kerim: *“Ben, وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ”* beyanında bu mülâhaza açıktır. *“cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsin diye yarattım.”*¹ Âyetteki *“لِيَعْبُدُونِ”* *“Bana ibadet etsinler”* ibaresini, İbn Abbas *“لِيَعْرِفُونِ”* *“Beni bilsinler”* şeklinde tefsir etmiştir.

Bu hakikati en iyi şekilde idrak eden Efendimiz ve O'nun sadık yârânı olan sahabe-i kiram efendilerimizdir. Dolayısıyla, dine ait bütün hakikatlerin en başta onlardan öğrenilmesi gerekir. Bu mânâda onlara mütâbaat, aynı zamanda marz-i ilâhî açısından da ayrı bir önem arz eder. Çünkü Cenâb-ı Hak onlar için, *“رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ”* *“Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razı.”*² buyurmuştur. Tasavvufçular, bu âyetten hareketle iki makam ya da iki mertebeden söz ederler.

1. **Râdiye:** Bu, kulun Cenâb-ı Hak'tan razı olması makamıdır. Bu hâl, bir halk şairimizin ifadesiyle şöyle dile getirilir:

“Gelse celâlınden cefa

Yahut cemâlinden vefa

İkisi de cana safa

Lütfun da hoş, kahrın da hoş.”

Buna göre, Cenâb-ı Hak'tan ne gelirse gelsin, her zaman şükürle karşılık verip kat'iyen şikâyet etmeme ve bu yolda karşımıza çıkacak gülü de, dikenini de aynı görme, azbi de azabı da aynı bilme bir esastır.

2. **Mardiyye:** Bu da, Allah'ın rızasına mazhar olma demektir. Mardiyye, râdiyeden daha önemli bir mertebedir. Tâbiîn'in büyük kadını, Rabia Adeviye ellerini açıp Allah'a dua ederken: *“Allahım, benim Seninle olan alâkam hürmetine değil; Senin benimle olan alâkan hürmetine...”* der, dua eder. Çünkü kulun, Allah'la (celle celâluhu) irtibatı ne olursa olsun,

Sa'd İbn Rebî, Efendimiz tarafından çok sevilen bir sahabidir. Uhud'da, bir an gözlerden ırak olur. Efendimiz yanındaki sahabilere, etrafı bir arayın der. Arar ve onu yaralı bir hâlde yatıyor bulurlar. O kendisini bulan zata döner ve şu ibret verici sözleri söyler: “*Sizin nabzınız attığı müddetçe Efendimiz'e bir şey olursa, Allah'a vereceğiniz hesabın altından kalkamazsınız. Allah Resûlü'ne benden selâm söyleyin, Uhud'un verâsından üfûl üfûl esen Cennet'in kokularını duyuyorum.*”

Evet, iman ettikten sonra, dünya ve ukbâ saadetine giden yol, i'lâ-yı kelimetullah için mücadele ve mücahededen geçmektedir. Onların hepsi, dâsitanî bir kahramanlıkla kendilerinden beklenen bu mücadeleyi vermiş ve gereken gayreti göstermişlerdir. İbn Hacer, Efendimiz döneminde yaşamış yüz otuz bin sahabeden bahseder. Oysaki bütün araştırmalara göre, bugün Medine mezarlığında bulunan sahabe mezar sayısı on bin bile değildir. Geriye kalan yüzyirmi bin sahabi, inandıkları hakikatleri insanlara ulaştırmak için, dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. Demek yüz yirmi bin sahabi, Mekke-Medine gibi, insanları büyüleyen güzel yurtlarından ayrılarak, Yahya Kemal'in “Ezan” şiirinde:

Emr-i büleentsin ey Ezan-ı Muhammedî

Kâfi değil sadana cihan-ı Muhammedî

Sultan Selim-i evvel'i râm etmeyip ecel

Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî

Gök nura garkolur, nice yüzbin minareden

Şehbal açınca rûh-u revan-ı Muhammedî

Ervah cümleten görür Allahü Ekber'i

Akseyleyince arşa lisan-ı Muhammedî

şeklinde idealleştirdiği, Rûh-u Revan-ı Muhammedî'yi, dünyanın dört bir yanında bir bayrak gibi dalgalansın diye gittiler; gittiler ve bir daha da geriye dönmediler.

Meselâ, bunlardan biri Ümmü Haram'dır. O, Efendimiz'den aldığı bişaretle, yaşlı hâliyle çıktığı Kıbrıs seferinde şehit olmuş ve oraya gömülmüştür. Evet, sahabenin hemen hepsi bu düşünceyle meşbû olduklarından çoğu zaman Allah Resûlü'ne gelerek: “*Dua etmez misiniz yâ Resûlallah! Allah yolunda şehit olayım...*” deyip dua istemiş ve taşıdıkları o ruh ve mânâ ile

İslâm'ı dünyanın birinci meselesi hâline getirmişlerdir.

Dört halife döneminde –ki, tamamı 30 yıldır– fethedilen yer ve Müslüman olan insanlar, daha sonraki Emevi, Abbasi, Karahanlılar, Samanoğulları, Harzemler, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde fethedilen ve Müslüman olan insanların sayısına denktir. Hz. Osman döneminde ta Aral Gölü'ne, Ermenistan'a –ki, Kastalanî bu yerlerin Erzurum'un Palandöken dağlarını da içine aldığı söyler– kadar gitmişlerdir. Hz. Ali döneminde Öküz Nehri aşılmış ve Ahnef b. Kays gidip Moğollarla savaşmıştır. Tarık b. Ziyad, kendi ismiyle anılan Cebel-i Tarık Boğazı'nı geçerek –eski adıyla Herkül Burcu– İspanya'ya ulaşmıştır. Amr b. Âs ve yeğeni Ukbe b. Nafi, “Zulmet Denizi” denen Atlas Okyanusu'na, Abdülhak Hamid'in ifadeleriyle: *“Atı beline kadar suların içinde ve meleklerin gökteki konuşmaları kadar mukaddes şu sözlerle haykırmıştır: ‘Allahım, bu karanlık deniz önüme çıkmasaydı Senin yâd-ı cemilini denizler ötesi âlemlere götürecektim!’ ”*

Evet, iman, imandan sonra gelen aksiyon ve mücadelenin, muhasebe ve murâkabe duygusunun temelini teşkil eder. Dolayısıyla her şey, ondan fışkırır. İşte sahabe-i kiramdaki bu mücahede aşk u şevki de, onlardaki imanın derinliğinden kaynaklanıyordu. Çünkü onlar, Asr-ı Saadet'i idrak etmiş ve Efendimiz'in arkasında yer almış, dolayısıyla hilkatın gayesi, fitratın neticesi Allah'a iman, mârifetullah, muhabbetullah ve zevk-i ruhanî olduğunun şuuruna çok iyi varmışlardı.

Efendimiz, onlar arasında elbette apayrı bir yer tutar. O, tamamen, Cibril'in muallimliğinde yetişmiş ve her şeyi O'ndan öğrenmiş olmasına rağmen, öyle bir ufka ulaşmıştır ki, Miraç'ta kendisine muallimlik yapan Cibril'i dahi geride bırakmıştır ve cismaniyetine rağmen, Allah'ın en mükerrem meleğini dahi aşmıştır.

Hâsılı, iman ve aksiyon çok önemli bir mevzudur. Bundan dolayı asrımız âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursî, Mevdudî ve daha niceleri, kemal-i hassasiyetle iman ve aksiyon meselesi üzerinde durmuş, konuyla ilgili eserler yazmışlardır. –Allah'a binlerce hamdolsun– onlar ve onlar gibilerin çalışmalarıyla günümüz aydınlanmış, hedef olarak insanımıza, imanda derinleşme ve müsbet hareket de diyebileceğimiz aksiyon yolu gösterilmiştir. Bu çerçevede bize düşen şey de, tıpkı sahabe gibi: *“Hele gel, bir saat Allah'a iman edelim”* deyip, her fırsatı değerlendirerek imanda derinleşmektir.

Mücadele ve mücahedeye gelince; günümüzde medenilere galebe icbar ile değil, ikna iledir. Dolayısıyla bu uğurda mücadele verilirken, basiret üzere hareket etme esastır.

Zannediyorum, bu alanda da sahabeye ait ruhu, şuurunu en iyi şekilde kavrayan Bediüzzaman olmuştur. O, yıllarca:

“Milletimin imanını selâmette görürsem Cehennem’in alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü vücudum yanarken gönlüm gül gülistan olur. Milletimin imanını selâmette görmezsem, Cennet’i de istemem, çünkü orası bana zindan olur.” demiş, bir hayat boyu hiç yılmadan, bütün engelleme ve karalamalara rağmen yoluna devam etmiştir. Böyle bir düşünce istikametinde yüründüğü müddetçe, Asr-ı Saadet’tekine benzer güzelliklerin yaşanacağı ümit edilebilir.

NAMAZIN ZİKİR VE TEVBE BUUDU

“Beni (zikir) hatırlamak için namaz kıl.” âyetindeki namaz ile zikir arasındaki münasebeti biraz açar mısınız?

Zikir, mü’mini Allah’a en seri şekilde yaklaştıran bir ibadet ve gaflet bulutlarını dağıtan en tesirli bir rüzgârdır. Zikir, anma-hatırlama ve insanın hayatı duyarak yaşaması ya da varlığın koridorlarında gezerken hemen her nesneden Allah’a ait bir mesaj alması demektir. Bu mânâda zikir ile namaz arasında sıkı bir irtibat söz konusudur. Hatta diğer ibadetlerdeki zikir, namzdaki zikrin yanında ancak, tâli bir mübarekiyeti haizdir. Zaten o ölçüde Allah’ı hatırlatacak ve insanın görme, düşünme, anlama ve değerlendirme ufkundan gafleti izale edecek başka bir ibadet olsaydı, Allah, namazın yerine o ibadeti emir ve tavsiye buyururdu.

Namaz, zatında potansiyel olarak hatırlatıcı bir güce sahiptir. Kur’ân-ı Kerim, وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي *“Beni hatırlamak için namaz kıl.”*¹ âyetiyle bu hakikati hatırlatır. Evet, âyette de ifade edildiği gibi hatırlama (zikir) ile namaz arasında sıkı bir münasebet vardır. Namazın bu ölçüdeki öneminden ötürü Kur’ân’da Allah (celle celâluhu), günde beş vakit namazı sık sık vurgulamıştır.

Oruç, gizli bir ibadettir ve oruçlu bir kimsenin oruçlu olduğunu kimse bilemez. Vâkıa oruç, gizliliğinden ötürü nezd-i ulûhiyette de ayrı bir hususiyet arz eder ki, Allah (celle celâluhu), onu da kudsî bir hadisiyle tebcil ederken, *“Oruç Bana aittir ve mükâfatını da Ben veririm.”* buyurur. Ancak eğer Allah (celle celâluhu), oruçta da namzdaki zarurî temadi söz konusu olsaydı, bize savm-i Davud gibi gün aşırı oruç tutmayı farz kılardı. Bu itibarla denebilir ki, namazın bu çok güçlü hatırlatma tesiri, kat’iyen başka bir ibadette mevcut değildir. Belki cuma namazı veya hac gibi küllî ibadetlerde böyle güçlü bir tesirden söz edilebilir ve bunların hatırlatıcılığı önemli seviyede bir zikir sayılabilir. Ancak bunlar dahi namaz gibi her gün ve aynı zamanda günde beş defa olmadığı için namazın yerini tutmaları mümkün değildir.

Namaz, insanları günahlardan arındıran ve ondaki isi-pası temizleyen bir kurna gibidir. Her gün onda beş defa yıkananlar günahlarından arınır ve tertemiz hâle gelirler. *“Gündüzün her iki tarafında ve gecenin saçaklarında (gündüze yakın olan saatlerinde) namaz kıl! Muhakkak ki, iyilik kötülükleri giderir. İşte bu, (Allah’ı) ananlar için bir hatırlatmadır.”*² âyeti, bu gerçeği delillendirmektedir. Bu âyetten anlaşılan şey, kılınan her namazın, yekûn bir hasenat teşkil

etmesi ve bu hasenatın seyyiatı silip süpürüp götürmesidir. Ayrıca âyet-i kerimenin sonunda, *ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ* “İşte bu, Allah’ı ananlar için bir hatırlatmadır.” denilerek, namazın hatırlatıcı gücü bir kere daha nazarlara verilmektedir.

Zikir ile namaz münasebetini bu şekilde tespit ettikten sonra, tevbe ile namaz arasındaki irtibata gelince; tevbe, kişinin Allah’a yönelmesi ve kendi içini Allah’a (celle celâluhu) açıp dökmesidir. Tevbe, Allah’ın, bizim mahiyetimize dercettiği günahlarla deformasyona uğrayan temiz ve latîf duygularda, yeniden bir yapılanma meydana getirme ameliyesidir.

Her günah işleyen insan, sevaptan yüzünü çevirip küfre doğru bir adım atmış sayılır. Evet, Üstad Hazretleri’nin de ifadeleriyle “Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır.” Öyleyse her günah işleyen, bir adım Allah’tan uzaklaşmış ve bir adım da şeytana yaklaşıyor demektir. Tevbe ile insan,

“Eyledim hadsiz günah, nihayet tasmalı boynumla döndüm Sana ilâhî!” diyerek, tekrar Allah’a dönmüş olur ki, böyle bir insan aynı zamanda seyyiatını da hasenata çevirmiş sayılır. Üstad’ın yaklaşımı ile tevbe, insanı sürekli kötülöklere açık olan kabiliyetlerini, hayra tevcih etmektedir ki, bu da potansiyel olarak insanın hayır yapması demektir.

İşte namazda da bu durum söz konusudur. Zira namaz, insanda gerçek mânâda bir tevbe şuuru meydana getirir. Her ne kadar insan, günde beş defa kavî olarak tevbe etmese bile, onun kılmış olduğu namazlar, fiilî bir tevbe yerine geçmektedir. Kaldı ki, namazda okunan evrâd u ezkârda, tevbe-istiğfar mânâsı taşıyan birçok dua ve âyetler vardır. Meselâ, mü’min namaza, “Allahu Ekber” sözüyle başlamaktadır. Allahu Ekber’le başka işlerden kopma ve kesilme adına âdeta eldeki fikir ve şuur balyozu mâlâyânî şeylerin üzerine indirilmekte ve Allah’a (celle celâluhu) teveccüh edilmektedir. Evet, namazda, masivadan kopma ve Hakk’ın davetine icabet edip, O’na yönelme söz konusudur. Ne var ki, böyle bir teveccühü, herkes ancak kendi kamet-i kıymetine göre gerçekleştirebilmektedir.

Daha sonra “Sübhane-kallahümme ve bihamdik” gelir ki, bu, makam-ı cem’in ifadesi bir sözdür. Sübhaneke, “Şu varlık içinde Sana şerik koşulabilecek hiçbir şey yoktur. Sen, zâtında, sıfatlarında ve icraatında teksin. Ne benim ef’âlim ne de kâinatta cereyan eden hâdiseler, Senden başkasına verilemez. İşte ben, böyle bir şirk düşüncesine sırtımı dönüyor, Seni tesbih ve takdis ediyorum.” demektir.

“*Ve bihamdik*”: “*Hamd yalnızca Sana mahsus*” anlamına gelir. Sübhaneke sözünde Cenâb-ı Hakk’ı bütün noksanlıklardan tenzih ederek, vâhidî tecellîye karşı tam bir ubûdiyet ortaya koyma mânâsı vardır, böyle bir tenzih ifadesinden sonra gelen ‘*Ve bihamdik*’le de insan, “*Ben, bu mânâyı ihata edemem ama Sen, bana bunu duyuruyorsun. Zira Sen bunları bana duyurmazsan ben duyup hissedemem. Öyleyse ben Seni bir taraftan tesbih ederken, aynı zamanda hamdle medyuniyet ve şükranlarımı da sadece Sana takdim ederim.*” demektedir.

“*Ve tebareke’smük*”: “*Senin ismin bereket kaynağıdır. Benim gibi boynu tasmalı, ayağı prangalıları, o engin hazinenden bir şeyler versen ne çıkar! Zira Sen, Seni inkâr edip, şirke koşanlara bile nice nimetler bahşediyorsun. Ben de bütün günah ve inhıraflarıma rağmen, Sana teveccüh ederek, Senin bereket kaynağı mübarek ismine sığınıyor ve Alvar İmamı edasıyla; ‘Kerem kıl, kesme Sultanım keremin bînevâlerden, Kerem kesmek yakışır mı Keremkâne gedâlerden’* diyerek huzurunda inim inim inliyorum.” demektir.

“*Ve teâlâ ceddük*”te, “*Senin şanın mütealdir. Nitekim Sultana sultanlık, gedâyaya da gedâlık yaraşır. Ben çok düşüp kalkmış olabilirim, ancak şimdi iki büklüm olup kapına geldim; zira Senden başka gidecek melce ve menca yoktur.. ve bu mülâhazada; evet günah bana yaraşmaz doğru, fakat af da Senin şanıdır.*” mânâsı vardır.

“*Velâ ilâhe gayruk*” ise, “*Başkasına nasıl dönebilirim ki; Senden başka Mâbud-u bi’l-hak ve Maksud-u bi’l-istihkak yoktur.*” demektir.

Evet, namazda Allahu Ekber’den başlayıp selâm verene kadar hep böyle tevbe yörüngeli bir teveccüh söz konusudur ve işte bu teveccüh zamanla kulu, adım adım ihsan yamaçlarına doğru götürebilir...

1. Tâhâ sûresi, 20/14.

2. Hud sûresi, 11/14.

DUYGULARDA İTİDAL

Ümit-ümitsizlik, tevazu-gurur vb. duyguların dengede götürülmesi hususunda zorlanıyoruz. Neler tavsiye edersiniz?

İnanç ve idealimizin devamlılığı adına bu tür duyguların itidal ve istikamet üzere temsili çok önemlidir. Zira inanç başka, inançta dengeyi yakalama ve o dengeyi ilelebet devam ettirme başkadır.

Evvelâ, dinimiz her zaman ve zeminde bizlere orta yolu tavsiye eder. Cenâb-ı Hak: “Ben sizi orta (yolda) bir ümmet kıldım.”¹ buyurur. İşte bu, ifrat ve tefritten olabildiğine uzak, hem akıl hem his hem de ruh yönüyle itidali temsil eden bir ümmet demektir ki, biz de yaptığımız ibadet ve dualar içerisinde, günde en az kırk defa: *إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* “Bizi doğru yola hidayet et.” demek suretiyle, Rabbimiz’den bizi o yolda tutmasını dileriz. Kaldı ki bizler, ifrat ve tefritlerin had safhada temsil edildiği bir dönemde yaşamaktayız. Böyle bir dönemde Allah’ın yardımını olmadan istikamet üzere yaşamamız imkânsız gibidir.

Tarihe baktığımız zaman, birçok olumsuz hâdiselere sebep olan şeyin, duygu ve düşüncelerdeki aşırılıkların, sapmaların olduğunu görürüz. Meselâ, İslâm tarihinde itikadî fırkaların ortaya çıkışı, ilgili mevzularda meydana gelen ifrat ve tefritlere dayanmaktadır. Onların bir kısmı, sebeplerin tesirini inkâr edip cebrî bir anlayışa yönelirken, diğer bir kısmı da, esbabı her şey sayma gibi bir yanlışlığın içine düşmüşlerdir. Neticede her ikisi de ne esbabı ne de esbaba riayetin hikmetini anlayamamıştır. Oysaki bizler, sebepler âleminde yaşadığımızdan sebeplere riayette esbapperest gibi davranmamız, neticeyi beklemede de, kudret-i ilâhiyeye sığınıp tevekkül etmemiz esasına göre davranma mecburiyetindeyiz. Mustafa Sabri Efendi bu konuda, “Müptedinin Mutezile olmaması, müntehinin de Cebriye olmaması mümkün değildir.” diyerek, ayrı bir hususu daha ifade etmeye çalışır ve Ehl-i Sünnet anlayışının ayrı bir varyasyonuna dikkati çeker.

Günümüzde havf-recâ hususunda yaşanan dengesizliklerden de söz etmek mümkündür. Meselâ, halkı irşad konumunda olan insanların çoğu, sadece Cennet’i ya da Cehennem’i nazara verip, bu hususta insanları ya tamamen ye’s’e ya da aşırı bir güvene sevk etmektedirler. Hâlbuki insan, bir taraftan amelini işlemede kılı kırk yararcasına hassas davranırken, diğer taraftan da, bu amellerin, Cenâb-ı Hakk’ın vermiş olduğu nimetlerin şükrünü edada yeterli olmayacağını ve bir insanın sadece ameliyle kurtulamayacağını düşünmesi de gerekir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih bir hadislerinde: “*Hiç kimse ameliyle kurtulamaz.*” buyurur. Sahabe Efendilerimiz: “Sen de mi ey Allah’ın Resûlü?” dediklerinde, “*Evet, Allah’ın fazlı, bereketi olmazsa ben de kurtulamam.*” der.

O hâlde insanın: “Ne günahım var? Aksine ben bu yaşımda iman etmiş, namaz kılmış, oruç tutmuşum.. o hâlde Allah bana ceza vermez!” demesi, Allah’a karşı bir saygısızlık ve küstahlığın ifadesi; kendi nefsinin yerden yere vurup: “Benden bir şey olmaz, zaten şu ana kadar işlediğim hiçbir hayır da yok. Nasıl olsa Cehennemliğim, o hâlde boş yere uğraşıyoruz!” şeklinde bir mülâhazaya girip ümitsizliğe düşmesi de, ayrı bir saygısızlığın ve küstahlığın seslendirilmesidir.

Üstad başkalarına karşı hüsnüzanla hareket edilmesi gerektiğini ifade eder. Ben bunu, “kendi hesabımıza savcı, başkaları adına da avukat olma” sözcüğüyle özetlemeye çalışıyorum. Evet, insan her ne kadar kendi nefsi adına olabildiğine acımasız davranırsa da, başkalarına karşı hüsnüzanna memurdur. İnsanların sokakta yürüyüş şekline bakıp, “Gerçekten Müslüman olsalar gözlerini haramdan sakınırlar, harama baktıkları zaman da gider gözyaşlarıyla gözlerini yıkarlar...” şeklinde bir fikir yürütmemiz, bir gün gelir bizi, “O hâlde onlar Müslüman değil” yargısına götürür ki, böyle bir yargıda bulunmanın ne denli tehlikeli olduğu âşikârdır.

Evet, görüldüğü gibi dengeleri korumada sadece inanmış olmak yeterli değildir. Bu hususta istikameti yakalamamız ancak, inanç ve akideyle alâkalı terminolojiyi bilip uygulamamızla hâsıl olabilecektir. Yoksa duygu ve düşüncede istikameti bulmada olduğu kadar, problemlerin çözümünde de doğruyu yakalamamız zordur.

1. Bkz.: Bakara sûresi, 2/143.

DÜŞÜNCE EKSENİ

DEVLET-İ EBED MÜDDET

Osmanlılardaki devlet-i ebed müddet fikrini nasıl değerlendiriyorsunuz? Osmanlı'nın bu düşünceyi ne derecede hayata geçirdiğine inanıyorsunuz?

Devlet-i ebed müddet bir ideal ve bir mefkûredir. Bunun tam gerçekleşmesi ise imkânsızdır. Bu açıdan ona bir gaye-i hayal demek daha doğru olur zannediyorum. Çünkü ferdenferda herkesin öldüğü gibi, devletlerin de ölümü mukadderdir. Ali Şeriatî'nin ifadesiyle, herkes için yürüyeceği yolda yuvarlanıp içine düşeceği ve bir daha da çıkamayacağı bir çukur vardır. Ama yol, bazen oksijen çadırında, nebatî bir hayatla uzar, bazen de toplumun bütün dinamizminin devreye girmesiyle.. tıpkı sadakanın ömrü uzattığı gibi.

Osmanlı bunların hepsini görmüştür. O, hiçbir millete müyesser olmayan uzun bir ömür yaşamıştır. Evet, dünya tarihinde tek sülalede böylesine uzun bir ömür, hiçbir millete müyesser olmamıştır. Firavunlarda, Roma'da 150-200 sene arayla aileler değişmiş olmasına rağmen, Osmanlılarda bu müddet altı asırdır ve bunun dört asrı da hep zirvede geçmiştir.

Söğüt'ten başlayıp devamlı helezonik olarak yükselen ve zirveleşen bir devletin gaye-i hayalinin “ebed müddet” olması, onların himmetlerini âli tutmaları ve canlı kalmaları adına çok önemlidir. Hayalleri hafife almamak lâzım. Bilmem kaç sene evvel haritada işaretlediğiniz yerlerin sizin üzerinizde tesiri çok büyüktür. Öyle ki o, sana uzaktan göz kırpan bir yıldız gibi sürekli gel der, siz de ona doğru hep yürürsünüz. Bugün olmazsa yarın, yarın olmazsa öbür gün, olmazsa çeyrek asırda veya yarım asır sonra ulaşılması gerekli olan bir zirveye ulaşmış olursunuz. Böyle bir hedef olmayınca, insan bir yere kadar çalışır; çalışır ve artık yeter der. Sonra Üstad'ın ifadesiyle ezhan “ene”lere döner, etrafta gezmeye başlar.

Diğer bir tabirle mesele, hatt-ı müstakim üzerinde bir yol takip etmekten çıkar, dairevî bir hâl alır. Sonra insan her şeyi kendi etrafında örgülemeye başlar. İşte bu, bir ufuksuzluk ve mefkûresizlik demektir.

Evet, Osmanlılar da, gaye-i hayale ulaşmak için acaba her zaman ilk dönemlerde olduğu gibi, hususi ile de ilk dört asırda olduğu gibi, ona ulaşma yolunda strateji, politika

üretebilmiş midir? Burada eskilerin “Fîhi nazar” dedikleri gibi “Fîhi nazar” deyip geçeceğiz... Sadece acı bir zem olmaması ve biraz da “*Ölülerinizin kötü yanlarını anmayın.*” disiplinine bağlılığımdan dolayı, bunlar olmamıştır demiyorum. Geçmişimizi ne kadar hayırla yâd etsek de, içimizin o mevzuda çok rahat olmadığı da muhakkak. Bir Fatih döneminden sonra ilim düşüncesi bitmiştir. Hatta onun dönemindeki şeyler de eskinin hızından ibarettir.

Selçuklular, Osmanlılardan daha çok gaili, curcunalı bir dönemde yaşamışlardır. İster Şark’tan gelen azgın tecavüzler, ister Garp’tan gelen mütecaviz saldırılar karşısında, bir türlü kafalarını dinleyememişler ve bir gaye-i hayale yönelememişlerdir. Bu açıdan meseleye bakacak olursak, Selçuklulara nispetle Osmanlılar daha avantajlı sayılırlar. Buna rağmen Osmanlı’nın ister ilim, ister “devlet-i ebed müddet” fikrinde istenilen oranda başarılı oldukları da söylenemez. Belki ilk kabilevî fütuhât döneminde bu olmamıştı ve olamayabilirdi de, ancak devlet, devlet olarak sistemleşip oturaklaşınca bir ilim düşüncesi ve bir Rönesans gerçekleştirilebilirdi. Vâkıa, medeniyet tarihi yazarları, genelde o fütuhât dönemini müteakip bir ilim döneminin başladığını, bunu medeniyet ve kültür dönemlerinin takip ettiğini söylerler ama, meselenin arzu edildiği şekilde gerçekleşmediği de bir vâkıadır.

Dolayısı ile bir taraftan “Devlet-i ebed müddet derken ne kadar samimi idik?” diğer taraftan “Buna ulaşma adına yapılması gereken şeylerin ne kadarını yapabildik?” gibi mülâhazalarımı henüz aşabilmiş değilim.

Gerçi daha sonra acı acı yerimizde saydığımızı hissetmeye başladığımız an çırpınmalarımız söz konusudur ama, o zaman da batı o parlak durumu ile gözlerimizi kamaştırmış biz de kendi değerlerimiz adına sarsılmışızdır. Bunun ardından, şaşkınca, el yordamıyla bazı kararlar alıp değerlendirme dönemi başlamıştır. Bu ise bizde, inhitat döneminin başlangıcı olmuştur. Tanzimat da bunun bir sendrom hâlinde ortaya çıktığı dönemin adı.

Biz bu dönemde ille de Fransa demişizdir ve Fransa bizim yaklaşık bir asır boyunca âdeta mihrabımız olmuştur. Bundan da bir netice alınamayınca Meşrutiyet’e ümitler bağlanmıştır. Daha sonra İttihatçı toy delikanlılar devreye girmiş, kumarbazın devamlı kaybedip en sonunda “Bütün kaybettiklerimi istirdat ederim!” mülâhazasıyla en pahalı bir şeye son zarını attığı gibi, biz de Almanlarla birlikte macerâvârî dünya savaşına girmiş ve “Eski saltanat ve debdebemizi istirdad ederiz!” diye şansımızı son bir kere daha denemişiz ama, koca bir devleti pâyimâl etmişizdir.

Onlar bir çürük ipliğe hülya dizmişlerdi ve bu hülyaya, maalesef devlet içinde üç hayatî mekanizma da iştirak ediyordu: Askeriye, sadâret ve maliye. Rıza Tevfik, İttihatçılar içinde yer alan bir insandır. Ama daha sonra onların tavrının yanlış olduğunu anlamış ve “Abdülhamit’in Ruhaniyetinden İstimdat” adlı şiirinde pişmanlığını ifade etmiştir.

Bu değerlendirmeler ışığında günümüze bakacak olursak fırsat henüz fevt olmamıştır. Devlet yine ebed müddet ve bu yine gaye-i hayaldir. Fikir seviyemiz ne olursa olsun duygularımızın temiz ve bu hedefe müteveccih olduğu kesindir. Bazen Allah çok edna nefislerden, a'lâ işler çıkarabilir. İşi yapan, planlayan O olduktan sonra, çok da esbab-ı âdiye üzerinde durmamak lâzım.

Biz, niyetlerimizin sadık kullarıyız. Bir insanın, birkaç neslin, birkaç asrın tahakkuk ettirmeye ömrünün yetmeyeceği koskocaman bir gaye-i hayalin peşindeyiz. Ama akıllı isek, şimdiden buna sahip çıkar, niyetimize göre onun mükâfatını alabiliriz. Çünkü *mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır.*

İMTİHAN UNSURLARI

İnanıp, inandığı istikamette hizmet eden insanlar olarak karşılaşabileceğimiz en önemli imtihan çeşitleri nelerdir?

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminden başlamak suretiyle, günümüze gelinceye kadar, iman hakikatlerine sahip çıkan hemen her fert, çeşitli imtihanlara muhatap olmuştur. Olabildiğine çeşitli bu imtihan unsurlarının başında, hiç şüphesiz, ehl-i dalâlet ve ehl-i küfrün baskısı, mü'minlere düşünce ve niyetlerini anlatma imkân ve fırsatının verilmemesi, ölüme ve öldürülmeye kadar uzanan eziyet ve işkenceler gibi hususlar gelir.

Bu hususlarda mutlak fazilet ve kemal, sahabe-i kirama aittir. Gerçi ashab-ı kiramdan önce de davaları uğrunda, Efendimiz'in Habbab b. Eret'e ifade ettiği: *“İnananlar, sırf inançları yüzünden çukurlara yatırılır, testere ile vücutları ikiye ayrılır, demir taraklarla etleri kemiklerinden sıyrılırdı da onlar yine dinlerinden dönmezlerdi.”* şeklinde resmedilen kahramanlar da vardı ama, ihtimal ki yine de mutlak fazilet ve kemal, sahabe-i kiram hazerâtına aittir.

Daha sonraki dönemlerde de, sahabemisal eziyet ve işkencelere maruz kalanlar olmuştur. Meselâ, bizim dünyamızda bir Ebû Hanife, bir Ahmed b. Hanbel, bir Serahsî, bir Gazzâlî ve bir Bediüzzaman Hazretleri buna önemli misaller teşkil ederler. Ve bu zatlarla, aynı çizgide eziyetlere maruz kalan kişiler de, dava düşünceleri, hayat felsefeleri, aksiyon ve fedakârlıkları bakımından aynı arenanın kahramanları sayılabilirler.

İmtihan unsurlarından en önemlisi –bana göre– Kur'ân'ın, *“Bazınızı bazınız ile imtihan ediyoruz.”*¹ âyetinde ifade buyurduğu, dine, imana hizmet edenlerin kendi aralarında imtihan olmalarıdır. Böyle bir imtihan, imtihanların en korkuncu ve kazanma kuşağında kaybetmeye en yakın olanıdır. Sahabe-i kiram, imtihanın bu türüsü ile defaatle karşı karşıya gelmiş ve Allah'ın inayetiyle hemen hemen bu imtihanların hepsini de kazanmıştır. Meselâ, Mute Savaşında Abdullah b. Revâha, Cafer b. Ebî Talib, Halid b. Velid gibi Arabın soylu evlâtları ve askerlik dâhileri varken, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'yi kumandan tayin etmiştir. Yine Nebiler Serveri, vefatından az önce, içinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali gibi insanların da bulunduğu orduya, Zeyd b. Hârise'nin oğlu Üsame'yi kumandan olarak nasbetmiştir.

Her iki vak'ada da, bir-iki cılız ses hariç, hiç kimseden itiraz çıkmamış ve Nebiler

Sultanı'nın bu tasarrufunu bütün ashab gönülden kabullenmiştir. Daha sonraki devrelerde bu tür imtihanların ardı arkası kesilmemiştir. Meselâ, Hz. Ömer, meşhur Cisir Savaşında Müsennâ gibi askerî tecrübesi müsellemler, yaşlı-başlı bir zat varken, 20 yaşında bıyıkları henüz terlemeye başlamış Ebû Ubeyd'i komutan intihap etmiştir. Şimdi bunların nedenleri ve hikmetleri bir tarafa, bu hâdiselerin bir imtihan olduğunda şüphe yoktur.

Bizler de günümüzde, aynı türden fakat değişik şekilde bu tip imtihanlarla her zaman karşı karşıya kalabiliriz. Meselâ, çeşitli vazifelerin taksiminde halk tabiriyle “ün görmüş, gün görmüş” nice tecrübeli, yaşlı-başlı insanlar, bir hikmet ve maslahata binaen arka planda tutulabilirler. Bu, onlar için, kaybetmenin de kazanmanın da bahismevzuu olduğu bir imtihandır. Hakeza, ön planda koşan gençler de, yaşlılarla olan münasebetlerinde imtihan olmaktadır. Şayet onlar da kalkar, “Bizim her şeye aklımız yetiyor. Zaten bu vazifeye getirilmemiz de onun şahidi. Öyleyse ne diye işi bitmiş bu kişilere gidip soracağız?” derlerse imtihanı kaybederler.

Çünkü dine-diyaneğe gönül vermiş her bir feridin iman hakikatlerini anlatma yolunda bir yeri ve o yere göre yapacağı işleri vardır. Sedef kakmalı bir kapıda veya kürsüde, ahşaba da abanoza da ihtiyaç vardır, sedefe de.

İmtihan çeşitlerinden bir diğeri de tenperverlik, hâneperverlik, çocukperestlik, torunperverlik vb. şeylerdir. İmanaKur'ân'a hizmeti önde götürenler için her zaman söz konusu olan bu imtihan, şimdilerde çoklarının elenmesine sebep olabilir. “Bizler çok çalıştık. Artık gençler koşsun. Biraz biz, istirahatimize bakalım. Evimiz, çoluk ve çocuğumuzla ilgilenelim.” düşüncesi, böyle bir imtihanın başlangıcı sayılabilir. Bununla ilgili olarak, Ebû Eyyüb el-Ensari'nin (radıyallâhu anh) İstanbul kuşatması esnasında “Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”² âyeti münasebetiyle beyan buyurduğu hakikat her zaman şâyân-ı mütalâa olmalıdır.

Kuşatma esnasında bir kısım askerler, kendilerini göz göre göre ölüme atan arkadaşlarına: “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.” âyetini okuyarak onları uyarırlar. Bunun üzerine Mihmandar-ı Resûl Ebû Eyyüb Hazretleri “Âyeti doğru okuyor, fakat yanlış tevîl ediyorsunuz.” der. Ve devamla, “Biz ensar topluluğu, Mekke fethinden sonra ‘Artık İslâm aziz oldu. Biz de mal varlığımızı muhacirîn ile paylaşmış, bahçelerimizi, bağlarımızı ihmal etmiştik. Şimdi biraz da kendi başımızın çaresine bakalım.’ dedik. O esnada bu âyet nazil oldu. Yani ‘Mallarınızı Allah yolunda infak edin. İnfak etmemek suretiyle kendinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın.’” Görüldüğü gibi Kur'ân'ın beyanıyla, böylesi düşünceler de bir imtihan

sayılabiliyor.

Şahsen ben ölümü arzu etmenin de bir imtihan olduğu kanaatindeyim. Kavuşabiliriz, kavuşamayız bu ayrı bir mesele ama, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabı, tâbiîn, tebe-i tâbiîn ve günümüze gelinceye kadar nice büyüklerle kavuşmayı arzu etme çok güzel bir şey. Ancak bunun, hizmetler dolayısıyla çekilen sıkıntılar yüzünden olmadığını nereden bileceğiz! Meselâ, benim başımdan geçen son olay. Susurluk hâdisesi münasebetiyle açıklanan listede ismimin zikredilmesi...

Daha önce de bir vesile ile arz ettiğim gibi ben bu olayı İfk hâdisesine benzer bir iftira olarak kabul ettim. Hem üzüldüm hem de öteleri özledim. Hayatım boyunca iffetli yaşamaya çalışmış, bu konuda hassasiyetin zirvesine erme gayreti içinde bulunmuş, bunun için de, öz kardeşlerim “kût-u lâ yemut; ölmeyecek kadar yiyecek”le yaşasın diye Rabbine dua dua yalvarmış bir insan olarak, tutarsız bile olsa bu isnat çok ağır gelmişti. Zira bir Müslüman için imana hizmetin itibarı önemlidir. Şimdi benim, böyle bir ortamda, ölüm arzusunda bulunmam, beni üzüntüden üzüntüye sevk eden bu meş’um hâdise münasebetiyle olmadığını nereden bileceğiz! Eğer öyleyse –hafizenallah– kazanma kuşağında kaybediyoruz demektir.

Hâsılı, hizmet insanlarının başına musallat olmuş dünya kadar imtihan çeşitleri vardır. Mühim olan, hakikat erlerinin bunun farkında ve şuurunda olarak, kulluğun gerektirdiği tavrı takınabilmeleridir.

Unutmayın! “*Vazife cümleden a’lâ, nefis cümleden edna.*”

1. En’âm sûresi, 6/53.
2. Bakara sûresi, 2/195.

İNSANİYET-İ KÜBRÂ

İnsaniyet-i kübrâ ne demektir? İzah eder misiniz?

Kübrâ” kelimesi “büşrâ”, “suğrâ” gibi dişi varlıklar için kullanılan “müennes” bir kelimedir. “İnsaniyet” ise, “insan” isminden bir yapma mastardır. Dil kuralları açısından “insan-ı ekber” değil de, insaniyet-i kübrâ denmiştir. Hem Üstad hem İmam Rabbânî hem de Şah Veli gibi zatlar, bunu hep “İnsaniyet-i kübrâ” şeklinde kullanmıştır.

“İnsaniyet-i kübrâ” terkip olarak, büyük insanlık mânâsına gelir. İnsana büyüklük kazandıran şeyi, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz âlimler farklı şekillerde izah etmişlerdir. Onların kendi mütalâalarını kabul etmekle birlikte, daha farklı bir mülâhazayla meseleye yaklaşacak olursak; insan hem bedenlen hem de aczi, fakrı gibi bazı zaafırları itibarıyla küçük bir varlıktır. Ona büyüklük kazandıran şey Kur’ân-ı Kerim’de:

*“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.”*¹ şeklinde bildirildiği üzere, ihsan-ı ilâhî tarafından büyük ve kudsî bir vazifenin altına çekilmesidir. Cenâb-ı Hak, insanın zalimliğine ve cahilliğine rağmen, istidat ve kabiliyeti müsait olduğundan bu kudsî vazifeyi onun omuzlarına yüklemiştir. O, bu vazifeye sahip çıkıp ona omuz verdiği oranda hem cahillik ve zalimlikten kurtulacak hem de büyüüp değerler üstü değerlere ulaşacaktır...

Evet, insan bir taraftan a’lâ-yı illiyîne çıkmaya, diğer taraftan da hayvanlardan daha aşağı bir konuma inmeye namzettir. Bu durum, onun kendisine verilen istidat ve kabiliyetleri inkişaf ettirip-ettirmemesiyle yakından alâkalıdır. İnsan, insan olarak kaldığı müddetçe, ona “insan-ı suğrâ; küçük insan” demek icap eder ki bazen o, bu mertebeyi bile koruyamayabilir; koruyamayıp daha aşağılara düşebilir. Bu takdirde o insan, ilâhî hakaikin fihristi ve timsali olma özelliğini de kaybeder.

Evet, insan iç ve dış bütünlüğüne kendisini ulaştıracak malumatla donanmazsa, dışı süs içi pis plastize bir varlık hâline gelir. Bu durumda insanın hayvandan farklı bir yanı da kalmaz. İnsanın gerçekten “ahsen-i takvîm”e mazhar olması, kendi istidatlarını inkişaf ettirip “insan-ı kâmil” olmaya endeksli bir hayat yaşamasına bağlıdır.

Bu hakikati şöyle de ifade edebiliriz: İnsanın mahiyeti, olduğu yerde kalmaya müsait

değildir. O, yüksek bir ideale talip olmadığı zaman bir taraftan şehvet, gadap, kin, nefret, inat, haset, hırs vb. duygularla örgülenen nefis mekanizması, öbür taraftan da şeytan unsurunun değişik fenalıkları değerlendirmesi yüzünden hayvanlardan daha aşağı, âyetin ifadesiyle “bel hüm edall” konumuna düşer. Kur’ân-ı Kerim’de bu hususa birçok işaret vardır. Şüphesiz insanı hayvanlardan ayıran özelliklerden biri, kendisine verilen duygularıdır. O, bu duygularını muvakkat dünya hayatı için kullanamaz.

Nasıl kullanabilir ki! Onlar, kendisine uhrevîlik ve semavîlik kazandıracak bir sermaye olarak verilmiştir. Dolayısıyla her insan onları yerli yerince kullanmak zorundadır. Üstad, bu duyguların işletilmesiyle elde edilecek makamı, göklere doğru yükselen bir kuleye; onlar olmaksızın sukût edilecek yeri de, onun aksi istikametinde bir çukura benzetir. Onun bu sukûta maruz kalmaması için, daima hareket hâlinde olması ve hayatını iman hakikatlerinin etrafında örgülemesi gerekir. Cenâb-ı Hak, Saadet Asrı’na yemin ederek başladığı Asr sûresinde şöyle buyurur: “*Asra yemin olsun ki insan gerçekten ziyan içindedir.*”²

Görüldüğü gibi tekit tekit üstüne kullanılarak, insanın doğduğu gibi kalması hâlinde mutlak surette hüsrana maruz kalacağı bildirilmektedir. Bu ifadelerin hemen akabinde, iman edip salih amel işleyenlerin, birbirlerine karşı hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin bu hâlden müstesna oldukları anlatılır ki, bu yol aynı zamanda insaniyet-i kübrâyı götüren yoldur. Sahabe Efendilerimiz, sûrenin bu engin mânâsından dolayı, onu başlarına tâc yapıp hemen her sohbetten sonra okumuşlardır.

İnsaniyet-i kübrâyı uzanan bir diğer yol –ki yukarıda zikredilen esaslarla yakından irtibatlıdır– mârifet-i kübrâyı elde etme yoludur. Allah (celle celâluhu), Necm sûresinde:

“*And olsun O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.*”³ buyurmak suretiyle işte bu duruma işaret eder. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisine bahşedilen miraç yolculuğu boyunca zâhirî ve bâtinî duygularını, zerrelere kadar bütün kâinat üzerinde işlettirmiş ve mârifet-i kübrâyı elde etmiştir. O, miraçta ayağını nazarının ulaştığı yerin ötesine koymuştur ki, tasavvufta buna kadem ve nazar birliği denir. Kur’ân-ı Kerim bu yeri “kâb-ı kavseyni ev ednâ” sözleriyle ifade eder.⁴ O’ndan sonra gelen veliler, ayaklarını ancak kendi nazarlarının ulaştığı yere koyabilmişlerdir ki, bu da kademin nazara ulaşamamış olması demektir. Üstad, Efendimiz’in ulaştığı o makamı nazarî olarak bildiğinden, eserlerinde âyet-i kübrâ’nın destanını yazmış ve hayatı boyunca O’nun ulaştığı makama ulaşmaya çalışmıştır.

Görüldüğü gibi insan, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine vermiş olduğu istidatları değerlendirip inkişaf ettirmesi sonucu, insan-ı ekber olmaya namzet olmaktadır. Ayrıca bu makam, insanın kendi duygularını işletmesine göre değişiklik arz etmektedir. Şöyle ki: Meselâ bir insanın, hayatı boyunca, bildiği şeylerle iç ve dış âlemini dizayn edip hayatını ona göre şekillendirmesi, ilme'l-yakîn çizgisinde bir yol almaktır ve insan-ı ekber olmanın bir alt makamıdır ve buna "insan-ı asgar/küçük insan" demek mümkündür. Diğer taraftan, şe'n ve şe'n-i rubûbiyetin veya eşya ve hâdiselerin perde arkasını müşâhede ediyor gibi hayatını semavîleştiren insan, ayne'l-yakîn makamına ulaşmış ve insan-ı ekber olmaya adım atmış demektir. Bir başkası da gerçekten eşyanın perde arkasına açılıp şe'n-i rubûbiyeti bütünüyle müşâhede ederek insaniyet-i kübrâ konumuna yükselmiş olur ki, bu insan, insanın yaratılmasındaki asıl maksadı yakalamış yani insan-ı kâmil olmuş demektir.

Meseleyi hulâsa edecek olursak, Cenâb-ı Hak insanı yaratırken, başta onu insan-ı kâmil olmaya namzet kılmıştır. Dolayısıyla her insanın, insaniyet-i kübrâya ulaşması bir hedeftir. İnsanın bu mertebeye ulaşması için, evvelâ kendisini bu yüksek gayeye programlaması ve onu elde etmek için daima *هل من مزيد* "Daha yok mu?" ufkunda hareket etmesi gerekir. Yani her gün kâinatın çehresinden bir nikab açarak, her defasında onu yeni görüyor gibi tanınması, yeni bir mârifetle Allah'ı daha farklı duyması, aşk u şevk ve muhabbetle O'nun yolunda olması icap eder.

Aslında insan, yaratılış itibarıyla hep iyi şeylere tevcih edilmiş ve bir dûnhimmet olarak yerinde kalmasına müsaade edilmemiştir. Zaten o sadece yeme, içme, evlenme... gibi fitrî şeyler için de yaratılmamıştır. İnsan, bu bilinçle hareket edip, Allah (celle celâluhu) ve O'na ait yüce hakikatlere bütün benliği ile kilitlendiği an, asıl gayesini bulmuş, dolayısıyla insan-ı kâmil olma yoluna girmiş sayılır.

1. Ahzâb sûresi, 33/72.
2. Asr sûresi, 103/1.
3. Necm sûresi, 53/18.
4. Necm sûresi, 53/9.

TARİHÎ AÇILMA DEVRELERİ

İnsanlık tarihindeki tarihî açılımlarla günümüzde Anadolu insanının gerçekleştirdiği açılım arasında bir kıyaslama yapar mısınız?

İnsanlık, tarih boyunca nice ilhad ve küfür hareketlerinin sebebiyet verdiği karanlık devreler geçirmiştir. Buhran dönemleri adını verebileceğimiz bu devreler, Kur’ân-ı Kerim’de “*Karanlık karanlık üstüne*”¹ tabiriyle ifade edilip, ürpertici bir tablo hâlinde gözler önüne serilir.

Fakat karanlıkların üst üste yaşandığı bu devreler, Sühreverdî’nin ifadesiyle aynı zamanda aydınlığın yakın olduğu dönemlere rastlar. Bu mânâdaki şu söz ona isnat edilir:

“Karar kararabildiğin kadar; çünkü kararmanın son noktası ışımanın başlangıcıdır.”

İşte Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. İbrahim’in (aleyhisselâm) risaletleri..!

Bunlar ufukların kararıp her şeyin kaos içinde yuvarlandığı dönemlerde zuhur etmiş.. ve her birinde bir öncekine eşit ışık patlamaları yaşanmıştır. Efendimiz’in dönemi ise, bunlar arasında daha farklı bir konum arz eder. Zira O, bütün insanlığın peygamberi olması yönüyle kendi risaletinin evrenselliğine denk bir patlama meydana getirmiş ve asırlarca sonra gelecek insanlar için gaye-i hayal sayılabilecek ideal ufuklar çizmiştir. Tarık b. Ziyad, Ukbe b. Nafi, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve daha nice komutanlar hep kendileri için çizilen bu hedefler peşinde koşmuş; koşmuş ve insanlığın bitmek bilmeyen acılarını, ızdıraplarını dindirmek için cihan sulhünü temin etmeye çalışmışlardır.

Aynı dava çizgisi üzerinde ikinci bir patlama ise, Osmanlılar döneminde meydana gelmiştir. Küçük bir grup hâlinde Söğüt’ün bağrına yerleşen bu insanlar, hiçbir beklentiye girmeden i’lâ-yı kelimetullah davasına sahip çıkmış ve İslâm’ın vaadettiği cihan sulhünü temin için, öncelikle kendi kardeşleriyle kavgayı bırakıp, hurra hurra diyen insanların dünyalarına yönelmiş ve asırlarca devam edecek olan kıtalar arası bir barışı gerçekleştirmişlerdir.

Ne var ki böyle bir dava bir insanın, bir devletin ömrüne sığmayacak enginliğe sahiptir. Nitekim dahilî ve haricî birçok faktörün üst üste gelmesiyle Osmanlı da ömr-ü tabîsini tamamlamış ve tarihe malzeme olmuştur.

Şimdilerde dünyamız, aynı ideal doğrultusunda üçüncü bir patlama beklemektedir.

Evet, Allah'ın (celle celâluhu) öncekilere bahşetmiş olduğu bu mesajın yeniden bütün dünyaya sunulması bir kere daha söz konusudur. Bana öyle geliyor ki, Osmanlı'nın bidayetindeki açılmaya denk üçüncü bir aydınlanma faslı daha başlamış ve bunu değerlendirme fırsatı da günümüz karasevdalılarına bahşedilmiştir.

Evet, yıllarca yaşanan maceralı bir kovuşturmadan sonra kader, yolumuza su serpmiş, semada kaderimizin remzi olan o mübarek yıldız, hilâlin iki sivri ucu arasına tekrar girmiş.. ve Cenâb-ı Hakk'ın “Yürü!” demesiyle bu milletin idbarı yeniden ikbale dönmüş gibidir. Asya steplerinde ilk zuhur etmesinden itibaren günümüze kadar şimdilerde olduğu ölçüde bu millet, hiçbir zaman dünyanın dört bir yanına bu denli hızlı yayılmamıştır. Veya onun bu ölçüde dünya ile içli dışlı olması ender vuku bulmuştur. Bu da, milletimizin ruhunda sürekli bir cevherin var olduğunu göstermektedir.

Bütün bu gelişmelerin daha da artması için, içte ve dışta derlenip toparlanmaya, halkımızın himmet duygularının uyarılmasına, yeni rehber ve yeni muallimlerin aşk ve şevkle yeniden yollara revan olmasına ihtiyaç vardır. Türk insanının çağını idrak adına yürüdüğü şu dönemde, bu durum çok büyük bir önem arz etmektedir. Zira çözümlerin çözümleri takip ettiği bir zaman aralığında bulunuyoruz. Ve herkes bu yıkılışları kendi hesabına değerlendirme gayreti içinde. Tarihin büyük mirasçıları ellerindeki yapıcı, uzlaştırıcı iksirlerle yıkılışa geçen toplumların halaskârları olma, onların elinden tutma mecburiyetindedir.

İnancım o ki, milletimiz şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da *هَمَّةُ الرجال تَقْلَعُ الجبال* “Erkeklerin himmeti, dağları yerlerinden söküüp atar.” anlayışıyla hareket edecek ve bütün insanlığın sulh ve sükûnu adına hakemlik katkısında bulunacaktır.

Bu uğurda şu ana kadar yapılan fedâkârlıkları görmezden gelerek, yer yer “Bu değirmenin suyu nereden?” diyen insanlar çıkmıştır. Hâlbuki onlar da biliyor ki, “bu değirmenin suyu” Allah'ın izniyle yoklukta varlık cilvesi gösteren milletimizin ruhundan fişkırmaktadır. Zaten bu, şu ana kadar bu milletin çizmiş olduğu tek destan da değildir. Zevsler, Apollolar, Heraklitler... yalanın engin üstûreleri içinde yaşayadursunlar, bu millet asırlardan beri hayata nice destanlar geçirmiştir.

Şimdi de, üç asırdır rüyaları görülen bir “gaye-i hayal”i, öncekilere denk bir şekilde tekrar gerçekleştirme cehdini göstermektedir Allah'ın izniyle. Böyle bir rüyayı gerçekleştirmede hiç kimsenin de dünya adına herhangi bir beklentisi yoktur. Değil dünya adına bir beklentinin olması, bu mefkûre uğruna uhrevî füyûzât hislerini dahi feda etmeye

âmâde olduklarını, onlar defaatle ifade etmişlerdir. Seyyid Nigârî'nin ifadesiyle, “*Girdik reh-i sevdaya cünûnuz, bize namus lâzım değil.*” deyip yola koyulmuş, hatta bu mevzuda, hiç kimsenin kulak ardı edemeyeceği vilâyete dahi hâhiş duymamışlardır. Mevlâna anlayışıyla, aşkı da şevki de Muhammedî tasmayı boyunlarına takmakla elde etmeye karar kılmışlardır...

Hâsılı, zannediyorum her yönüyle yeni yeni bahar patlamalarının yaşandığı şu dönemde, bu ihlâs, bu hasbilik ve bu diğergamlık anlayışıyla hareket edildiği takdirde, millet olarak zirveleri tekrar yakalamamız hiç de zor olmayacaktır.

1. Bkz.: Nur sûresi, 24/40.

HÜMANİZM

Hümanizm düşüncesine İslâm'ın bakış açısı nedir?

Sevgi, günümüzde en çok işlenen ve kendisine ihtiyaç hissedilen konulardan biridir. Aslında sevgi, bizim inanç ve gönül dünyamızın da hiç pörsümeyen gülüdür. Her şeyden önce, Cenâb-ı Hak, kâinatı muhabbet atkıları üzerinde bir dantela şeklinde ördüğü gibi varlığın bağrında her zaman en büyüleyici bir edayla seslendirilen mûsikî de yine sevgidir. Aile, toplum ve milleti teşkil eden fertler arasında en güçlü münasebet, sevgi münasebetidir. Sevgi, anne-babadan evlâda şefkat şeklinde, evlâttan anne-babaya da saygı şeklinde tecellî eder.

Evrensel sevgi ise bütün kâinatta varlığın her parçasına karşı yardımlaşma ve dayanışma şeklinde kendini gösterir. Öyle ki varlığın ruhunda en hâkim unsur sevgidir. Âdeti her varlık, bir sevgi melodisi içinde, o kâinat çapındaki geniş koronun bir ferdi olarak Allah'tan aldığı büyümlü bir nağmeyi, kendi üslûbu ile eda ve icra ediyor gibidir. Ancak, varlıktan insanlara, varlıktaki bir bireyden diğerine karşı bu sevgi teatisi, irade üstü bir şekilde cereyan etmektedir. Çünkü iradesi olmayan varlıklarda tamamen ilâhî irade ve ilâhî meşîet hâkimdir.

Bu açıdan insanlar, varlıktaki bu sevgi senfonisine iradeleriyle iştirak ederek, mahiyetlerinde var olan sevgiyi geliştirip, insanca icra edebilmenin yollarını araştırırlar. Öyleyse her insan, ruhundaki sevginin suiistimal edilmesine meydan vermeden, kendi tabiatına karşı bir aşkınlık içinde, hem gerçek bir yardımlaşma ve dayanışma ortaya koymalı hem de insanî veya fitrî hukuk açısından varlığın ruhuna yerleştirilmiş bulunan genel âhengi mutlaka korumalıdır.

Hümanizm, günümüzde üzerinde ulu orta konuşulan ve şuraya-buraya çekmeye müsait bir sevgi anlayışıdır. Günümüzde bilhassa bazı çevreler, İslâm'daki cihad konusunu, muhakemesi yetersiz avamın kafasını karıştırarak, onların gönüllerinde İslâm'a karşı şüphe uyarmaya ve yine zihinlere mücerred (soyut), dengesiz bir hümanizm anlayışı empoze etmeye çalışmaktadırlar.

Evet, bir taraftan, anarşi ve teröre karışan, ülkenin birliğine-bütünlüğüne dokunan, hatta memleketi bölmek isteyen, asırlardan beri devam edegelen bu ülke ve bu ülke insanının varlık ve bekâsına karşı cephe alıp tahribatta bulunan insanlara “acımalı, merhamet edilmeli” deyip, diğer taraftan, önlerine bir kısım sözde din adamlarını da katarak, insanların gözyaşlarına bakmadan, masumları öldürenlere ve vahşetin en dehşetlisini işleyenlere seyirci kalanların bu garip

tavrılarını hümanizmle telif etmek (bağdaştırmak) çok zor olsa gerek.

Hiçbir mü'min, yüklendiği misyon itibarıyla meseleleri abartarak, çarpıtarak, olduğundan farklı gösterme gibi bir aldatmacaya kat'iyen bilerek girmez. Bu açıdan, sırat-ı müstakîm (dosdoğru yol) ve Kur'ânî dengenin temsilcisi olan Allah Resûlü ve onun canlandırdığı gerçeği cemaat hâlinde en mükemmel şekilde ortaya koyan sahabe-i kiram, sevgide de itidal ve dengenin temsilcisi olmuşlardır. Konuyu Asr-ı Saadet'ten bir-iki örnekle müşahhaslaştırmak mümkündür:

1. Tarihteki konumu ve üzerine aldığı misyonu açısından Abdullah İbn Hüzafe'yi (radıyallâhu anh), Bizans içinde Hz. Ömer'in (radıyallâhu anh) hususî bir elemanı olarak değerlendirmek yerinde olur zannediyorum. Abdullah (radıyallâhu anh), Hz. Ömer döneminde önemli bir misyon yüklenmiş ve bu işi yaparken de düşmanları tarafından keşfedilip yakalanmıştır. Hasımları, kendisine akıl almaz işkencelerde bulunmuş, hatta çok güvenilir bir kısım siyer ve tarih kitaplarının yazdığına göre, bu mübarek sahabinin başı, kaynayan suya sokularak işkence edilmiş ve bu korkunç işkenceler neticesinde bile ona hiçbir şeyi kabul ettirememişler. Bu arada bütün bu olup bitenleri, içinde yaşadığı manastırın bir deliğinden seyreden bir rahip, Abdullah İbn Hüzafe'tü's-Sehmî'nin göstermiş olduğu cesaret karşısında hayran kalarak bu şanlı sahabiye karşısına alır ve ona şu teklifte bulunur:

– Oğlum, cesaretine hayran kaldım. Şimdi sana üç dakika mühlet vereceğim. İhtimal bir-iki dakika sonra seni öldürecekler. Bunu iyi değerlendirirsen, hem dünyada hem de ahirette mesut olursun. Zira bu üç dakika içinde sana Hıristiyanlığı telkin edeceğim ki bundan sonra ölsen de gam yeme, çünkü Hz. Mesih'e kavuşacaksın.

Abdullah İbn Hüzafe'tü's-Sehmî'nin çehresinde bir tebessüm belirir ve ardından rahibe şunları söyler:

– Aziz peder! Şimdiye kadar beni kimse dinlemedi. Bu üç dakikalık fırsatı verdiğinizden dolayı, bilseniz size ne kadar müteşekkirim. Çünkü bu üç dakika içinde size hak dini öğreterek gerçek kurtuluş yolunu gösterebilirim, artık ölsem de gam yemem...

Evet, bu hâdise, İslâm'ın en kritik anlarda dahi, hatta ölürken-öldürürken bile müntesiplerini, nasıl başkalarının iyiliğini düşünmeye sevk ettiğini anlamak bakımından çok önemlidir. Ayrıca bu hâdise bize, İslâm'ın sevgi ve muhabbet ikliminin ne kadar geniş olduğunu göstermesi açısından da fevkalâde dikkat çekicidir.

2. Bir sahabi naklediyor:

“Hz. Ömer’le (radiyallâhu anh) beraber, herhangi bir tapınağın önünden geçiyorduk. Orada sakalı göbeğinde, iki büklüm, bembeyaz saçlarıyla yaşlı bir insan duruyordu. Onu görünce, Halife’nin dizlerinin bağı çözüldü, iki büklüm oldu ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. “Niye ağlıyorsun yâ Emîre’l-Mü’minîn?” diye sorulduğunda, o mealen, “70-80 yaşına girmiş, fakat hâlâ insanlığı kurtuluş sahiline götüren ve kaptanlığını bizzat Hz. Muhammed’in yaptığı gemiye binememiş!” cevabını verdi. İşte İslâm’ın evrensel sevgisi budur.

Hâlbuki o dönemde çokları, insanları tahrik edip, Müslümanlığın önünü kesmek için lâzım gelen her şeyi yapıyordu. Ne var ki, Resûlullah’ın halifeleri, Allah Resûlü’nden devrıldıkları sevginin temsilcileri olarak, o anda en büyük düşman sayılan biri karşısında dahi, insanlara olan sevgi, şefkat ve merhametlerinden dolayı hıçkırıklarını tutamayıp iki büklüm olabiliyorlardı.

Konuyla alâkalı daha yüzlerce misal getirilebilir. Zannediyorum, İnsanlığın İftihar Tablosu’nun bu mevzudaki müşâhede, tavır ve davranışlarının, talebelerinin tavır ve davranışlarından geri kalmayacağını siz de takdir edersiniz. Çünkü O, en mükemmel lider, her konuda rehber ve bütün varlık için de bir rahmetti.

Hatta İslâm’ın ruhundaki sevgiye uyanmış ve sahabeden sonra geldikleri için tâbiîn ve tebe-i tâbiîn denilen kutlu nesiller döneminde öyle insanlar yetişmiştir ki, farkına varmadan bir çekirgeye basmışlarsa, hemen halifeye gelip bunun cezasının ne olduğunu sormuşlardır. Ayrıca camilerimizin ve minarelerimizin ışık saçan çehrelerine baktığımız zaman, alınlarında kuşlar için yapılmış yuvacıkları görürüz. İşte bu, cedlerimizin sevgideki derinliklerinin bir ifadesidir. Evet, şanlı tarihimiz, insanların yanında hayvanları bile koruma adına öyle müthiş ve baş döndürücü insanî davranışlarla örülüdür ki başka bir yerde bunlardan hiçbirini göstermek mümkün değildir.

İslâm’ın evrensel prensipleri çerçevesinde sevgi mülâhazası ve sevgi düşüncesi çok dengelidir. Zalim ve mütecevizler bu sevgiden mahrumdur. Zira zulmedene gösterilen sevgi ve merhamet, onu iyice saldırgan yaptığı gibi, aynı zamanda başkalarına da tecavüze teşvik eder. Bu sebeple, evrensel sevgiyi tehdit eden bu tür insanlara karşı merhamet edilemez. Çünkü zalime gösterilen merhamet, mazluma karşı yapılmış en büyük merhametsizliktir. Veya “*Zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et. Zalime, onu zulmünden vazgeçirmek suretiyle yardım edebilirsiniz.*” buyuran Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu düsturu

çerçevesinde, zalime de onu zulmünden vazgeçirmek suretiyle merhamet gösterilmelidir.

AMELLERİN FİZİKİ TEZAHÜRLERİ

İnsanların amellerinin fizikî olarak kâinatta bir tesiri olmakta mıdır? İzah eder misiniz?

Her şeyden önce, kâinatın fizikî yapısı ve genel teşekkülünde nelerin nelere müessir olacağı açıkça bilinmemektedir. Sâni-i Hakîm, evrende değişik sebep ve müsebbepler vaz'etmiştir. Bu nedenle, kâinat hakkında daha ziyade elde olan verilerle ve bilinebildiği kadarıyla bazı hükümler verilebilmektedir. Kim bilir belki de kâinatta, metafiziğin fizik üzerindeki müessiriyeti, fiziğin metafizik üzerindeki müessiriyetinden daha fazladır.

Meseleyi, *إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ* âyeti ışığında değerlendirecek olursak, *yeryüzünde söylenen bütün güzel sözlerin hepsi, gökler ve ötesine yükselmektedir.*¹ Bu yükseliş, âdetâ Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) miracı gibi değişik yer ve kapılardan geçerek bütün varlığı temâşâdan geçmektedir. Kim bilir belki de o baş döndürücü sistemlerin gerçek ruhu, hakikî mânâsı ve hikmet-i hilkatleri bu olmasına ve bizim de onlarla değişik şekilde münasebetlerimizin bulunmasına rağmen, biz bu meseleyi atom dalga boyunda ifade ediyor olabiliriz. Hâlbuki, bunların dışında bize kadar gelip ulaşan farklı dalga boyunda, farklı şeylerin bulunması da imkân dahilindedir.

Yukarıda ifade ettiğimiz âyet-i kerimede geçen “kelim-i tayyib” sözü, başta kelime-i tevhid (Lâ ilâhe illallah) olmak üzere, tesbih (Sübhanallah), tahmid (Elhamdülillah), tekbir (Allahu Ekber), dua, istiğfar ve zikir gibi ulvî kelimelerin hepsini içine alır.

İşte bu kelime-i tayyibe, insanların yapacakları salih ameller sayesinde ta Arş'a ulaşmaktadır. Belki de kâinatın gerçek kıvamı, ancak bu mübarek kelimelerle korunmaktadır. Eğer burada bir “Sübhanallah”, bir “Elhamdülillah” veya bir “Allahu Ekber” demek, öbür âlemde bir meyve-i Cennet hâline geliyorsa, aslında söylediğimiz bu zikirlerle Cennet'in canlı-cansız aksesuarı teşekkül ediyor demektir. Nasıl ki, güneşten gelen radyasyonlarla karbondioksit buluşunca, meyvelerin neşv ü nema bulması için bir ortam teşekkül ediyor, öyle de insanın ağzından çıkan güzel kelimeler, amel-i salih kanadı ile kanatlanınca, bilemediğimiz bir yerde, bilemediğimiz şartlara göre, bilemediğimiz başka âlemlerin teşekkülüne vesile olabilir. Mademki, peygamberler ve Allah'ın sevgili dostları, oranın şu anda bir nüve hâlinde var olduğunu söylüyorlar, öyleyse her ne kadar ağzımızdan çıkan bu sözlerin gökler ötesi âlemlere yükselme keyfiyetini bilmesek bile, bizim de kelime-i tayyibemiz, amel-i salihimiz, o nüveyi

nemalandırma, geliştirme ve inkişaf ettirme keyfiyeti kazanabilir.

Levh-i Mahfuz'da hakikati bulunan her şey, belli sembollerle âlem-i misale aksetmektedir. Bu açıdan âyân-ı sâbitedeki hakikatler, âlem-i hakikate aksedince, bu âlemin hususiyetine göre şekillenmektedir. Ehlullahın gözüne akseden ve rüyalarımızda bizim nazarlarımıza sunulan şeyler, işte bu tür motiflerle ifade edilerek, âyân-ı sâbiteye çarpıp kırılan ve belli inkisarlarla bizim nazarımıza takdim edilen hakikatlerdir. Aslında bu, onların gerçek şekilleri de değildir. Bu açıdan rüyasında bir şey gören, hatta âlem-i yakazada bazı şeylere muttali olan insanların, müşâhede ettikleri o meseleleri gördükleri gibi aktarmaları yanlıştır. Zira o meseleler, onların gördükleri konularla mukayettir.

Evet, evvelâ, yukarıda ifade ettiğimiz âyân-ı sâbite hakikati, Levh-i Mahfuz gerçeğinin âlem-i misale aksetmesi ve bizim, perdeden geçen o şeyi müşâhede etmemizden ibarettir ki, velilerin de müşâhede ettiği işte bu hakikatlerdir. Bundan dolayıdır ki Üstad, bir dönemdeki değişik müşâhedelerini, başka bir zaman farklı bir zaviye yakalayınca, “*Ben, onu küllî dairede zannediyordum, meğer cüz’î dairedemiş*” veya “*Ben onu cüz’î dairede zannediyordum, meğer küllî bir dairedemiş*” diyerek tashih etmektedir.

İmam Rabbânî de böyle bir hâlet-i ruhiyede, “Ümit ediyorum ki, ahir zamanda en son ve en güçlü nurunu neşredecek zat ben olayım.” diyerek, bir râî-mer’î mülâhazası ortaya koymaktadır. Şimdi siz, Mektubat’ı okurken, Hazretin bu türlü beyanları karşısında ona çok rahatlıkla, “Ey İmam! Senin gibi ciddî bir insan nasıl böyle bâlâpervezâne konuşur!” diye düşünebilirsiniz...

Aslında o mülâhaza, bir râî-mer’î konumu içinde ortaya konmuştur. Zaten İmam Rabbânî gibi bir zat, daha farklı bir şey söyleyemezdi. Çünkü o takdirde söylenen şey, aklın bedaheti açısından müşâhedeye mutabık olamadığı gibi, başkalarının müşâhedesine de mutabık olamazdı. Müşâhedeye mutabakat, bir yönüyle de rahmânî tenezzüldür ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Kur’ân-ı Kerim’in kendi cemaatlerine haber verdikleri, ileriye matuf bazı şeylerde, vâki öncelikli değil, müşâhede öncelikli ele alınmıştır. Meselâ, ilme delâlet eden şeyler, “Bir su damlasında şu kadar milyar atom vardır.” denerek günümüzün ilmîliği içinde anlatılsaydı, o günkü insanlar bunu asla anlamazlardı. Zaten böyle bir şey insanları kendi müşâhedeleri ile çelişki içine atmak demektir ki, ne kelâmullah ne de onun müfessir-i zîşânının böyle bir çelişkiye kapı aralamaları mümkün değildir.

Bu türlü durumlarda her şey müşâhede öncelikli olur ve vâki, biraz geriye çekilir.

Peygamberler eşya ve hâdiseleri müşâhede ettiklerinde her şeyi apaçık görmektedirler. Ne var ki, burada bir de “tenezzül” vardır. Tilmizlerinin durumu nazara alınınca, onlar için tenezzülât-ı ilâhiye olduğu gibi, tenezzülât-ı nebeviye, hatta tenezzülât-ı Rabbâniye veya tenezzülât-ı irşadiye de olabilir.

Sâniyen, âlem-i misale akseden hakikatler, Levh-i Mahv ve İsbat hakikatinden birer gölgedir. Yani günümüzde her ferдин teker teker veya milletlerin millet olarak yaşadıkları olaylar, bir âlemde sinema şeridi gibi değişik şeylere kaydedilmekte ve bunlar, âlem-i misale aksetmektedir. Velilerin genel müşâhedeleri, Levh-i Mahv ve İsbat’a göre bir müşâhededir. Onlar, hakikatle alâkalı bir gaybî haberi görüp, gaibâne haber vermekten daha ziyade, Levh-i Mahv ve İsbat’la alâkalı mevcut bir gerçeği ifade etmektedirler. Levh-i Mahv ve İsbat’la alâkalı bu gerçeklere muttali olanların, tıpkı suyun içine sokulan bir çubuğun, güneşin şuaları karşısında kırık görülmesi gibi, âlem-i misale intikal ederken büyük ölçüde kırılma görmeleri her zaman mümkündür. Çünkü orada müşâhede, vâkiin önüne çıkmaktadır.

Hatta bazen insanın kendisine ait çeşitli hâl ve davranışları, iyi veya kötü fiilleri, değişik sembollerle âlem-i misale aksederek, zaman zaman o insan tarafından da görülebilir. Onun için ehlullah, bu mevzuda çok temkinli hareket etmiş, perde-önü ve perde-arkasını müşterek değerlendirmeye çalışmışlardır. Diyelim ki bir insan, kendi mânâ ve ruh yapısını zehirleyip, tahrip edecek bir iş yaptı veya yapacak. Şayet bu kişi, o işi yapacaksa, bunu âlem-i misalde Levh-i Mahfuz-u Hakikat’ten akseden bir motifle görebilir. Yani böyle bir insan, rüyasında kendisine bir yılanın musallat olduğunu ve kendisinin akreplerin içinde bulunduğunu müşâhede edebilir. Meselâ, dünya için, *جيفة الدنيا وطوالها كلاب* denilmiştir. Dünyaya ait bütün vâridâtın görüntüsü, âlem-i misalde bir pislik şeklidir.

Bu açıdan insanın kendisi veya bir başkası, rüyasında böyle bir pisliğin bulaştığını görürse, işte o kadar dünya malı kendisine bulaşacak demektir. Bu bir rüyadır ve rüyaların kendilerine göre bir kısım kanun ve prensipleri vardır. Bu, bazen bir sembol hâlinde yansıdığı gibi, bazen de açık olarak yansıyabilir. Belki gördüğü şeylerle şahsı tiksindirmek için, bir hikmete binaen her şey bu kabîl sembollerle gösterilebilir. Şayet tiksindirme meselesi söz konusu değilse, Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) görüldüğü ve Hz. Ebû Bekir’e (radıyallâhu anh) temessül ettiği gibi açıktan açığa da ifade edilebilir. Bu, aynı zamanda o kişinin şahsı ve ufkuyla alâkalı bir durumdur.

İDEAL-REALİTE DENGESİ

Ferdî ve içtimaî alanda mazi-hâl ve istikbal adına düşüncelerimizi nasıl dengeleyebiliriz?

İnsanlık var olduğu günden beri, sübjektif bir ruh hâletiyle hep içinde bulunduğu zamandan şikâyet etmiştir. O, bazen gelecek mülâhazasıyla daha iyi dönemlerin hülyaları ile mesut yaşamış, bazen de kötülöklere gözünü kapayıp, onun içindeki iyilikleri toplayarak tek bir noktada birleştirmiş ve bunlarla teselli olmaya çalışmıştır.

Bir ölçüde bizim de, her türlü problem karşısında maziye sığınıp âtiye ümitle bakmamızın altında bu mülâhazanın var olduğu söylenebilir. Burada bana, “Siz de farklı bir şey söylemiyor ve düşünmüyorsunuz. Tıpkı başkaları gibi içinde bulunduğunuz zamandan tatmin olamamaktan ötürü ya maziye sığınmak istiyorsunuz ya da kendinize göre bir hülyalar dünyası kuruyor ve onunla teselli olmaya çalışıyorsunuz.” diyebilirsiniz.

Bence böyle bir mülâhaza ve düşüncede herhangi bir zarar yoktur. Çünkü insanın, kendi geçmişi ile alâkasını devam ettirmesi, âdetâ, geleceği var edebilecek bir çekirdeği, bir tohumu muhafaza etmesi gibidir, zira kutlu bir gelecek, geçmişin tohumlarında neşv ü nema bulup varlığa erecektir.

Evet, insanın mesut ve mutlu yaşadığı takdirde, gelecek adına bir yönüyle tam realize edemediği hülyalara kendisini salmasında bir mahzur yoktur. Çünkü bir atasözümüzde dendiği gibi, “İnsan hayal ettiği sürece yaşar.” Şayet insanın bir gaye-i hayali olmazsa o insan nefis ve bedenine takılabilir. Bu da insanı esfel-i safilîne sürükler götürür.

Bu sebeple bence, bu tür mülâhazaların zarardan daha çok faydaları vardır. Zira geleceğin planlanması adına evvelâ, bazı fertlerin ve fikirlerin idealize edilmesi gerekir. Güçlü iradeler, yüksek firasetler, muhteşem kiyasetler geleceği, sosyolojinin prensipleri içinde veya Cenâb-ı Hakk’ın basiretlerini açıp onlara göstermesi sayesinde görecektir, “Acaba geleceği hayal ettiğimiz ve planladığımız gibi nasıl tahakkuk ettiririz?” diyerek, geleceğin plan ve programlarını hazırlayacaklardır.

Bundan sonra, sebeplere geçme, sebepleri değerlendirme gibi bir durum bahismevzuudur ki, buna da, “bu planları realize etmek” diyebiliriz. İdeal insanlar, master planda ideal âleminden, realite âlemine inerek düşündüklerini realize etmeye çalışırlar. Zira

realizenin yolu yine idealler âleminden geçmektedir. Eğer böyle düşünmeyip bu türlü beklentilere girilmezse, geçmiş adına hiçbir tasavvur, plan ve projeden söz edilemediği gibi, içte ve dışta cereyan eden hâdiselerle de toplumda hep bir kaos ortamı yaşanır. Cereyan eden bu hâdiselerin şokundan kurtulacağı ana kadar da o toplum bünyesinde onulmaz yaralar açılır.

Bu sebeple insan, her zaman geleceği adına değişik plan ve programların hazırlığı içinde olmalıdır. Bu plan ve programlarından bazıları bile tutsa, toplum en azından o tutanlar açısından sağlama alınmış olur.

Diğer taraftan, geçmişi saygıyla karşılayıp bağrımıza basmak, Allah'ın bizden istediği ve Kur'an'ın da bize emrettiği bir hakikattir. Geçmişten kastedtiğim “zaman”dır. Zaman ise herkesin bildiği gibi itibarî bir hattan ibarettir. Onun hakikî bir varlığı yoktur. O, mekânın bir buududur. Zaman, mazrufu ile zamandır ve içindekilerle bir değer ifade eder. Zaten bunun için Asr-ı Saadet'e “Zamanın Altın Dilimi” diyoruz.. Müslümanlar için altın çağ ve zamanın altın dilimi...

Evet bu çağ, “Altın İnsan”ın yaşadığı altın asırdır. Bu açıdan da bir çağ altınlaşıyorsa mazrufu ile altınlaşmakta ve değerler üstü değerlere yükselmektedir. Öyleyse zamanın değerlendirilmesi adına ortaya atılacak tasarı ve tasavvurlar, çok büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda zamanı değerlendirmeye matuf, her türlü beklenti, istek ve gaye-i hayaller de Cenâb-ı Hakk'a sunulmuş birer duadır.

Bir insan, bunaldığı veya sıkıldığı zamanlarda, içinde bulunduğu zaman fanusundan sıyrılarak, ferahfezâ bir iklimde mazi ve müstakbeli düşünerek ayrı bir atmosferi soluklaması, olumlu bir nefes almanın ve çok önemli bir kısım idealleri gerçekleştirmenin yoludur. Bu duygu ve düşünce, Hz. Âdem'den beri devam edegelmiştir. Bu sebeple insanlar, iradeleri ile gelecek adına emniyet, huzur ve sükûn vaadeden bir dünya için, şimdiden ne yapılması gerekli ise, onun plan ve programını ihmal etmemelidirler.

Evet, idealler güzeldir ve insan ideallerle yaşar. Ancak bu gaye ve hedefler mutlaka realize edilmeli, realize edilirken de mevcut esbaba göre, işin mantık, muhakeme yanı ile imanî his ve heyecanlarla alâkalı yönleri kat'iyen ihmal edilmemelidir.

MANTIK VE HİS DENGESİ

İnsan, mantık ve his dengesini nasıl ayarlayabilir?

Mantık ve his her insanda bulunan iki melekedir. Bu melekeler, büyük ölçüde insanın yaşamış olduğu çevre, aldığı terbiye, okuduğu kitaplar, münasebet kurduğu arkadaşlar vb. unsurlarla şekillenir.

Mantığın veya hissin şekillenmesinde rol oynayan bu unsurlar sayesinde insan, bazen mantık yönü ağır basar ve hiç farkına varmadan kendini rasyonalizmin kucağında bulur. Hatta ihsan-i ilâhî olarak insana verilen sair vâridât kaynakları nazar-ı dikkate alınmazsa, o insan karşımıza müfrit bir rasyonalist olarak çıkar. Bazen de his ağırlık kazanır. Bu takdirde insan, akıllı, mantığı, muhakemeyi feda edercesine hep hisleri ile yaşayan, vehimleri ile oturup-kalkan, “duyguyu” her şey kabul eden biri hâline gelir. Bana göre bunların her ikisi de potansiyel bir tehlikedir ve insanların mutlaka aşmaları gerekli olan bir çukurdur.

Bu tehlike, İslâm’ın bilginin kaynakları (esbab-ı ilim) olarak kabul ettiği, “haber-i mütevatir”, “akıl” ve “havass-ı selîme”nin doğru algılanması ve kullanılması ile aşılabilir. Daha farklı bir yaklaşım ile hâdiseleri, bu bilgi kaynaklarını mahrutî, müşterek –şimdilerde buna bütüncül diyorlar– biçiminde kullanarak mütalâa etmek ile aşılabilir. Yani böyle bir düşünceyle ulaşılmış hayat felsefesi, dünya görüşü, eğitim ve öğretim metotları aynı değerleri benimseyen arkadaş çevresi ve yine bu esaslara göre yazılmış kitaplarla insan bu vartadan kurtulabilir. Aksi takdirde dengesizlikler içinde bocalar durur, ifrat ya da tefritlere düşer ve hayatın da dünyanın da âhengini bozar.

Buraya kadar arz ettiğimiz bu hususları biraz daha açacak olursak, mantık, aklın bir boyutudur. Bizler onu ilk defa tasavvurî yönüyle tanımışızdır ve tanırız. Bu bir ölçüde arkasında Yunan filozofu Aristo’nun bulunduğu yaklaşım demektir. Ne var ki, mantık telakkisi tarih boyunca hep değişkenlik arz etmiştir. Descartes, Bacon, Bernard Russel vb. Batılı düşünürler, Aristo’nun tasavvurî mantık anlayışından başka bir de tatbikî mantık, riyazî mantık gibi kavramlarla ifade edilen alternatif mantıklar üzerinde durmuşlardır.

Bizim dünyamızda, Bediüzzaman Hazretleri “Kızıl İcaz” kitabında tatbikî mantık ile riyazî mantık arası yeni bir anlayış ortaya koymuştur. Bana göre medreselerde hâlâ Aristo’nun tasavvurî mantığının kem küm edildiği bir dönemde, Üstad Hazretleri’nin, bunu aşarak yeni bir mantık anlayışı ortaya koyması, onun, çağının çok çok önünde olduğunu göstermektedir.

Mantığın tarihî gelişim süreci, temsilcileri, eserleri, sistemi vb. yönlerini bir kenara bırakarak şimdi biraz da, “Mantık ve boşluk” kavramları arasındaki münasebet üzerinde duralım:

Bugüne kadar birkaç defa ifade etmeye çalıştığım bu husus, özellikle günümüzde daha da önem arz eden bir konu hâline geldi. Bir kere, İslâm’ın gerçek hüviyetiyle çok az bilindiği bir devirde yaşıyoruz. Böyle bir dönemde ilâhî kaderin sevkiyle dünyaya gelen bizlerin gerek ferdî gerekse içtimaî alanda başarıya ulaşması büyük ölçüde mantık, muhakeme ve his boşluklarına meydan verilmemesine bağlıdır.

Bu ifadeyle, önümüze çıkan her meseleyi, daha umumî ve mutlak mânâda sebep-sonuç ilişkisi içinde düşünme ve değerlendirmeyi kastediyorum. Buna göre, mantıkî olma, akla ait bütün fakülteleri %100’e varan boyutlarda kullanma demektir. Tıpkı peygamberler gibi. Gerçi bizler peygamberlerin akıllarını ve ona ait sair fakülteleri nasıl ve ne kadar kullandıklarını tam bilemiyoruz. Acaba onların akıllarının kaçta kaçını fizik dünyaya, kaçta kaçını metafizik âleme açtı? Yine kaçta kaçını

“Mekânım la mekân oldu

Bu cismim cümle cân oldu!

Nazar-ı hak ayân oldu

Özüm mest-i likâ gördüm.”

kıt’asıyla ifade edilen ufka açtı? Bu mevzuda hiçbir peygamberin dimağına girme ve onu tahlil etme imkânımız olmadığından söylenecek her sözün gözü kör, kulağı sağır, ayağı topal ve kolu da felç demektir. Yani herhangi bir kıymet-i ilmiyesi yoktur.

Şu kadar var ki, nasıl peygamberlerin eliyle meydana getirilen harikulâde şeyler, beşer tekâmül ve terakkisinin son sınırını teşkil ediyor, öyle de mantıkîlik adına da aynı şey söz konusu olabilir. Bizim ıstılah olarak “fetanet” dediğimiz bu şey, onlara has derinlikleriyle başkaları tarafından kat’iyen idrak edilemez. Zira bu seviye bir son sınırdır ve tamamıyla peygamberlere hasır. Artık o noktaya gelince âdiyât biter; fevkalâdelikler, harikûlâdelikler başlar.

Evet, nasıl ki, cismaniyet, mânevî yapımızın kılıfidır; haricî varlığı bulunan kalb, kalbî hayatın dış yüzüdür, beyin de gerçek aklın, mantık ve muhakemenin zarfidir.. ve işte bu zirve

kâmil mânâda peygamberlerle temsil edilmektedir.

Yalnız burada bir endişemi de izhar etmeliyim. Her gün daha bir ilerleyen teknik ve teknoloji, insan dimağını belli ölçüde pasifize etmektedir. Bugünün talebeleri cep ve saat bilgisayarlarına güvenerek çarpım tablosunu bile ezberleme ihtiyacı duymamaktadır. Bu ise beyin fakültelerinin aktif hâle gelmesini engellemektedir. Evet, insanlık, mutlaka teknik ve teknolojik imkânlardan istifade etmelidir ama dengeyi bozmamak şartıyla. Meselâ, yukarıda bahsettiğimiz çarpım tablosunda olduğu gibi, hafıza ihmal edilmemeli, basit problemlerde kat'î surette bilgisayar kullanılmamalı. Bilgisayar bir yandan hafızanın işini kolaylaştırırken diğer yandan da mutlaka zihne jimnastik yaptırtacak şekilde hazırlanmalı ve programlanmalıdır.

Bu hususun ehemmiyetine binaen ilgi ve ihtisas saham olmamakla birlikte, kabataslak bilgilerim ışığında tıp alanı üzerinde biraz durmak istiyorum. Bugün tıp ilmi, çok değişik alanlara ayrılarak, ciddî bir ihtisaslaşma süreci yaşıyor. Hariciye, dahiliye, cildiye, göz, kulak-burun-boğaz vs. Hâlbuki insan “küll-ü lâ yetecezza” yani parçalanmaz bir bütündür. Dolayısıyla kulaktaki sağırılık, çınlama vb. hastalıkların sebebi şayet böbrek üstü bezlerdeki bir arıza ise, KBB uzmanlarının bunu ihtisas alanı bilgilerine dayanarak teşhis etmesi oldukça zordur. Zira bunu teşhis edebilme ancak, insan vücuduna bir küll olarak bakma ve cüzler arasındaki münasebeti kavramakla mümkündür. Bu da KBB ihtisasının yanı sıra, sair alanlarda en azından ansiklopedik seviyede bilginin verilmesini gerektirir. Veya ihtisas alanı dışındaki sahalarda mevcut olan boşluk, bilgisayar teknolojisi ile kapatılmalıdır.

Evet, insan küçük bir kâinattır. Nasıl kâinat tecezzi ve inkısam kabul etmeyen bir küldür, öyle de insan ağızı, dili, gözü, kulağı ve bütün uzuvları ile bir bütündür.

Bu meselenin akıl-mantık-muhakeme planında bir diğer yönü, her şeyin maddeye incirar ettirilmesi (indirgeme) suretiyle kaosa sebebiyet verilmesidir. Hâlbuki her şey maddeden ibaret değildir. Bediüzzaman'ın enfes yaklaşımı ile “*Her şeyi maddede arayanların akılları gözlerine inmiştir. Göz ise mâneviyatta kördür.*” İşte gözün kör olduğu bu sahada basiret devreye girmelidir. Şimdi laboratuvarlarda ölesiye araştırma yapan insanların, fizikî âleme ait keşif ve icatlarının yanında, bugüne kadar metafizik, anti madde, anti nötron dediğine de ben şahit olmadım. Yani onlar metafizik âleme karşı olabildiğine kapalıdır.

İşte her şey bu şekilde maddeye inhisar ettirilince, mantık ve muhakeme pek çok yönüyle ihmale uğruyor demektir. Bir meşhergâh olan kâinata bakılıyor ama, mülâhazalar hep dar bir çevrede kalıyor. Bir düşünürün ifadesiyle, “İlimsiz din topal, dinsiz ilim kör.” hakikati

bütün netliği ile ortaya çıkıyor ve tam anlamıyla bir mantık ve muhakeme boşluğu yaşıyor.

Bu faslı kapatırken, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatını bir de bahsini etmeye çalıştığımız mantık, muhakeme ve his açısından derinlemesine incelemenin faydalı olacağı inancımı ifade etmeliyim. Evet, O bizim için bir hayat kaynağıdır. Dolayısıyla inanç, düşünce ve davranışlarında O'nu örnek almayan, O'nun arkasında yürümeyen birisinin gerçek hayatı anlaması mümkün değildir.. değildir çünkü bu insan gerçek hayat kaynağını bulamamıştır. Bu bir tarafa, o insanın dünyada kaybettiği gibi ahirette de kaybetmesi muhtemeldir. Onun için, dünya ve ahirette kaybetmek istemeyenler, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) rehberliği ışığında yürümeye çalışmalıdırlar.

MATERYALİST ZİHNİYET KARŞISINDA İSLÂM

Materyalist bir zihniyetle şekillenen –hususiyile günümüz Batı insanına– metafizik yanı daha ağır basan İslâm gerçeğini nasıl bir üslûpla anlatabiliriz?

Fizik âlemi, metafizik âlemin üzerine çekilmiş tenteneli bir perdedir. Fizik âlemine endeksli nazarların, bu tenteneli perdenin arkasını müşâhede etmeleri çok zor, hatta imkânsızdır. Evet, bizim içinde bulunduğumuz bu âlem, mülk âlemdir, ancak bu âlemden melekût âlemine aralanmış bir kısım kapılar da vardır. Ne var ki, bu kapı aralıklarından, o kapıların arkasını, eşyanın verâsını ve ötelere müşâhede edebilmek için de basirete ihtiyaç vardır. Her şeyi madde âlemine münhasır görüp, mânâ âlemine karşı kapalı olan tali’sizler, eşya ve hâdiselerin dış yüzüne takılıp kalır da iki adım ötesini göremezler.

Bugün bu türlü mânevî körlüğü materyalistler temsil etmektedirler. Bütün materyalistler, dolayısıyla da körler her şeyi maddede arar ve fizikî dünyada çözmeye çalışırlar. Pozitif ilimlere esas teşkil edebilecek yollara veya tespit ettikleri verilere “var” derler de, onun dışında tecrübî ilimlerin sahasına girmeyen şeyleri aslâ kabul etmezler.

Böyle bir durum daha çok Batılılar için söz konusudur. Şunu da açıkça ifade etmeliyim ki, bugün Batı’da fiziğin yanında metafiziğe açık birçok insan vardır. Nitekim ruhtan maddenin meydana gelmesini kabul etmeyen materyalistlerin –şayet Batılıların anladığı mânâda pozitif insanlarsa– Hz. Mesih’i kabul etmeleri de mümkün değildir. Çünkü Hz. Mesih, babasız olarak dünyaya gelmiştir. Bu sebeple Batı’da, sayıları az da olsa madde âlemini her şey kabul etmeyen dünya kadar düşünür ve ilim adamının mevcudiyeti de söz konusudur.

Evet, Batı bir dönemde, neseb-i gayr-i sahih bir sistem sayılan komünizm ve sosyalizmi daha sonra ise maddeyi esas alarak kapitalizmi kabul edip göklere çıkarmıştı. Öyle ki, iktisadî, içtimaî ve idarî hayatının esaslarını tamamen bu materyalist düşünce üzerine bina ediyor ve ona göre örgülüyordu. Bu açıdan da, Marks’ın nokta-i nazarıyla, bugünkü Batı dünyasının düşünür ve bilim adamları arasında esasta bir fark yoktur. Bunlara göre her şey, ağız, yemek borusu ve bağırsaklar arasında cereyan edip durmakta ve daha başka bir mânâ da ifade etmemektedir. Madde esas alındığından ötürü materyalist düşünce onların duygu, düşünce ve fikir hayatlarına, hatta dinî hayatlarına da tesir etmiştir. Öyle ki onların dinî dünyalarında dahi ahirete ait meseleleri bulmak çok zor, hatta imkânsızdır.

Bu sebeple, materyalizme kilitlenmiş gönüllere, büyük ölçüde mâneviyata dayanan,

mâneviyat kaynaklı ve mâneviyat buudlu hakikatleri anlatmak bir hayli zordur. Nitekim Hz. Mesih ve havarileri de Batı'ya Hıristiyanlığı anlatırken çok zorlanmışlardır. Dahası bütün azizler, bazı dönemlerde hak ve hakikat adına bir şeyler anlatsalar da, netice itibarıyla birçok açıdan materyalizm ve Roma putperestliği karşısında yenik düşmüşlerdir.

İnsan, bazı önemli yerleri gezerken bu gerçeği bizzat müşâhede edebilir. Fakir, bir yerdeki müşâhedelerim karşısında şöyle demiştim: “Hıristiyanlık buraları fethetmeye gelmiş ama, belli ölçüde mağlup toplumun düşünce tarzına yenik düşmüş.” Çünkü görülen manzara, aynı zamanda bir duygu, düşünce, mantık ve felsefeyi anlatmaktaydı. Zira yüreğinde aşk ve heyecan duyan herkes, bir maddeye sığınmış, ruhundaki derinliklerini ve heyecanlarını da bununla ifade etmeye çalışmış.

İşte bu durum bize Batı'nın körkütük maddenin esiri olduğunu göstermektedir. Bu açıdan nebi mesajı havari vasıtasıyla gitmiş, ancak materyalizm dalgakıranına çarparak kırılmış ve asıl hüviyetini kaybetmiştir. Zaten daha sonraki değişim ve dönüşümlerle her şey daha bir belirginleşmiştir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, duygu ve düşünceleri materyalizm potasında yoğrulmuş ruhlara İslâm'ı anlatmak kolay olmasa gerek. Vâkıa onlara, peygamber mantığı diyebileceğimiz üslûpla birtakım hakikatler anlatmak mümkündür ama, bütün bunlarla belli bir seviye kat edilse de –kanaat-i âcizanemce– Batılı'ya hak ve hakikatleri ulaştırmada kullanılması gereken dil, kâlden ziyade Müslüman'ın hâl dili olmalıdır. Bugün Kur'ân ve Sünnet'in mantıkî yapısına dair elimizde birçok eser mevcuttur, ama şu bir gerçek ki, Müslüman olan Batılıların Müslümanlıklarının arkasında, mantıkî yollarla izah ve çözümlerden daha ziyade İslâm'ın ruhî hayatının iyi temsil edilmesi yatmaktadır.

Bu insanlar, Muhyiddin İbn Arabî, Mevlâna ve Yunus Emre gibi İslâmî duygu ve düşünceyi pratiğe döken hâl insanların diriltici ikliminde öbek öbek İslâm'ın nur halkasına dehalet etmektedirler. Evet, Batılıların İslâm'a koşmalarının arkasında pozitif ilimlerin ve rasyonalizmin dilinden daha güçlü ve tesirli bir beyan vardır ki, o da, İslâm'ın temsil yoluyla seslendirilen hâl besteli, Kur'ân ve Sünnet güfteli ruhî hayatıdır.

Burada Asr-ı Saadet'ten bir tablo ile mevzuu müşahhaslaştırmak yararlı olacak. Mekke döneminde müşriklerin, Müslümanları hâllerleriyle tanıma fırsatları olmamıştı. Çünkü Müslümanlar, İbn Erkam'ın evinde gizli bir şekilde ibadet yaptıklarından dolayı, müşrikler onların lâhûtî iklimlerini müşâhede edemiyor ve dolayısıyla da İslâmî hayatlarını

bilmiyorlardı. Daha sonra ise Müslümanlar, müşriklerin şiddetli tazyik ve dışlamaları sebebiyle, Mekke'yi bütün bütün terk edip Medine'ye hicret etme mecburiyetinde bırakıldılar.

Medine döneminde de müşriklerden iyice uzaklaştıkları için aradaki uçurumlar daha da açıldı ve bunun paralelinde müşriklerin nefreti de iyice arttı. Kur'ân'ın “fetih” dediği Hudeybiye Anlaşması, bütün bu uçurumların kapanması adına Müslümanlar ile müşrikler arasında âdeta bir köprü olmuştu. Evet, Hudeybiye sayesinde Müslümanlarla müşrikler yeniden aynı çatı altında bir araya geldiler ve Müslümanlar, açıktan açığa kendilerini anlatma fırsatı buldular; müşrikler de onların hayat tarzlarını, yaşayışlarını, hâl ve tavırlarını, ruhî enginliklerini görebildiler; gördü ve onların o mükemmel hayatlarından etkilenerek fevç fevç İslâmiyet'e dehalet ettiler.

Günümüzde bir kısım kimseler, bağırıp çağırarak İslâm'a hizmet ettiklerini zannetmektedirler. Hâlbuki Müslümanlığın en inandırıcı sesi, hâl ve tavır televvünlü yaşam tarzıdır. Hz. Bediüzzaman'ın zuhur ettiği dönemde dünya kadar söz sultanı insan vardı, ama onların pek çoğunun söyledikleri sözler, buldukları meclislerde ve yazdıkları kitaplarda kaldı. Bediüzzaman ise Kur'ân'ın elmas düsturlarını ve nebevî ahlâkı önce yaşayıp daha sonra çevresine anlattığı için sesi, sözü her yanda mâkes buldu.

Hâsılı, İslâm'ın yeniden gönüllerde mâkes bulması ve fevç fevç dehaletlerin yaşanılması için, onun teoriden pratiğe dökülmesi ve Müslümanların İslâm'ın çağlar ötesini aydınlatan mesajlarını, hâl dilleriyle seslendirmeleri gerekmektedir.

DİN EKSENİ

ŞEFKAT TOKATLARI

Şefkat tokadı ne demektir. İzah eder misiniz?

Şefkat tokadı; sevenin, sevdiğine, sevgi eksenli, onu doğru yola getirme maksadıyla, kulağını çekme, azarlama mânâsına gelen tatlı bir ikazdır. Bediüzzaman Hazretleri, bu anlamdaki şefkat tokatlarına çok ehemmiyet vermiş ve Onuncu Lem'a'da, *“Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulunduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Allah, kullarına çok şefkatlidir.”*¹ âyet-i kerimesi ışığında bu mevzuu o günkü örnekleriyle izah ediyor.

Şefkat tokadı, herkesin, tokadını yediği zatın nezdindeki yerine göre cereyan eder ve şekil alır. Meselâ, iman ettiği hâlde, Allah ile ciddî münasebet içinde olmayan bir kişi, mükellef olduğu ibadetlerinde bir kusuru olduğu veya akidesine ters bir düşüncede bulunduğu takdirde, malına veya evlâd ü iyaline bir zarar isabet etmesi şeklinde, bir şefkat tokadı yiyebilir. Böyle bir tokat, o insanın ders almasına ve istikamet kazanmasına vesile olabilir. Bu zaviyeden meseleye bakıldığında buna her ne kadar şefkat tokadı adı verilse de, bunun bir lütuf ve ihsan olduğunda şüphe yoktur.

Gönlü, iman ve ümitle par par yanan, dimağı her lahza yığın yığın sentezlerle ayrı iklimlere doğru kanat çırpıp yükselen bir kamet, “Falan şahıs nasıl böyle ileriye gidebiliyor. Neden ben onun kadar ilerleyemiyorum?” şeklinde menfi bir tasavvur içinde bulunsa, hemen şefkat tokadı yiyebilir. Çünkü bu seviyeyi yakalamış bir insanın aklından bu türlü fena şeylerin geçmesine müsaade edilmeyebilir.

Gecenin zifiri karanlığında kalkıp, başını seccadeye koyan ve ahireti adına ihtiyat akçesi kabul ettiği birkaç damla gözyaşını seccadesine bırakan bir insan, gaflete dalıp bir gece onu yapmadığı zaman, ertesi gün akşama kadar içinde simsiyah bulutların gezip dolaştığını hissedebilir. Bu, o seviyedeki bir insan için şefkat tokatıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak, onu o seviyeye yükseltmiş ve âdeta sefinenin dümenine getirmiştir.

Şimdi, böyle birinin bu ölçüde ulvî bir sefinenin dümenini ihraz ettikten sonra, “Ben basit tayfalar gibi kömür atacağım ve yelkenlerle meşgul olacağım.” demesi, bir sukûttur.

Allah'ın böyle bir sukûta rızası yoktur. Onun için Allah, engin merhametinin ifadesi olarak o şahsa kendine gelmesi için bir uyarıda bulunur ki, biz buna şefkat tokadı adını veriyoruz.

Şefkat tokatlarının örneklerini Asr-ı Saadet'te de müşâhede etmek mümkündür. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Uhud savaşının arefesinde ashabıyla yaptığı istişarede, Medine'de kalıp müdafaa harbi yapmaları fikrini öne sürmüştü. Hâlbuki çoğunluğu temsil eden genç sahabiler, taarruz harbi yapmak istiyorlardı. Vâkıa sahabe bu düşüncelerinde fevkalâde samimiydi. Düşmana haddini bildirmekten başka da bir niyetleri yoktu. Hatta bu samimî niyet, *“Mü'minlerden Allah'a verdikleri sözde sadık olan nice erkekler vardır. Onlardan şehit olanlar ve şehadeti bekleyenler vardır. Ve onlar ahitlerini hiçbir şekilde değiştirmediler.”*² âyetinin inmesine sebep olmuştu.

Ancak, böyle bir duygu ve düşünce içinde olan sahabenin aşk ve heyecanları, emre itaatteki inceliği kavramalarına mâni olmuştu. Ayrıca, düşmanın arkadan gelmesini engellemek üzere vazifelendirilen okçular, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) *“Siz, bizim arkamızı koruyun.. ve zinhar yerinizden ayrılmayın. Bizi ganimet paylaşıyor görseniz bile yerinizi terk etmeyin. Ve yine bizim cesetlerimizi kartallar kapıp götürüyor olsa bile bulunduğunuz yerde kalın!”* emrine rağmen yerlerini terk etmişlerdi.

Bütün bunlardan sonra İslâm ordusu, muvakkat da olsa bir geri çekilme ve hezimete dûçâr olmuştu ki, işte bu da bir şefkat tokadıydı. Daha sonra buradaki ikazı anlayan sahabe hemen Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafında toplanmışlar ve düşmanı takibe alarak yeniden zellei sevaba, hezimetini de zafere çevirmişlerdir.

Kutlu Nebi'nin davasına gönül vermiş zamanımızdaki hakikat yolcuları için de şefkat tokatları her zaman söz konusudur. Zira bu yol çok şerefli bir yoldur. Evet, bu yolda olma, Allah'ın yeryüzünde en çok ehemmiyet verdiği meselelerden biri veya daha doğru bir tabirle en birincisidir. Şayet bundan daha önemli bir şey olsaydı, Allah peygamberlerini onunla vazifelendirirdi. Hatta diyebilirim ki, Hz. Cebrail'i bile şerefli kılan, başını arş-ı kemalâta ulaştıran, böyle büyük bir işte vazifeli olmasıdır. Bu açıdan küçük de olsa, ona zarar verecek her bir davranış o şahsın Allah yanındaki derecesi ve sorumluluk şuuruna göre tokat yemesine vesile olabilir.

Evet, hiç kimsenin bu yüce mefkûrenin bir tek parçasından dahi feragat ve fedakârlıkta bulunmaya hakkı yoktur. Hz. Peygamber, vazifelendirildiği her şeyi bütünüyle yerine getirmiştir. Zaten *“Ey Peygamber! Rabbin tarafından sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu*

yapmazsan O'nun risaletini tebliğ etmemiş olursun."³ âyeti de bunu âmirdir. O da bunu harfiyen yerine getirmiştir. Ardından bu vazifeyi başta sahabe olmak üzere, Ömer b. Abdülaziz, Gazzâlî, Şah-ı Geylânî, İmam Rabbânî, Mevlâna Halid-i Bağdadi, Bediüzzaman gibi yüce kametler üzerlerine almış ve yaşadıkları asırda en güzel şekilde o işin bayraktarlığını yapmışlardır.

Zamanımızda ise bu ulvî meseleye talip olanlar, bu nimetin şuurunda olarak, kendi insanına hizmet vazifesinde ülfet, ünsiyet ve ihmale kat'iyen yer vermemelidirler. Aksi takdirde şefkat tokatlarının gelmesi kaçınılmaz olur. Zira mazhar olunan nimetlerin kadrini bilmek, yeni mazhariyetler için en güçlü bir vesiledir. Bu ise ancak her nimete kendi cinsinden şükürle mukabele etmek ve o nimetleri artırma yollarını araştırmakla mümkündür.

1. Âl-i İmrân sûresi, 3/30.
2. Ahzâb sûresi, 33/23.
3. Mâide sûresi, 5/67.

TEVBE VE İSTİĞFAR

Günahlar karşısında nasıl bir tavır takınmalıyız?

İnsanın, günden bütün bütün hâl kalması mümkün değildir. Zaten o, temelde melekler gibi günden masun tutulmamıştır. Bu açıdan o her zaman hata işlemekle yüz yüzedir. İnsan için asıl önemli olan, sürçüp düştükten sonra tekrar ayağa kalkmak ve eskisinden daha bir temkinle yoluna devam edebilmektir. İşte, onu meleklerden daha yüksek seviyeye ulaştıracak şey de budur.

Evet, günümüz dünyası çarşısıyla, pazarıyla âdeti bir günah deryası hâline gelmiş ya da getirilmiştir. Bugün şeytan ve onun avanesi her yerde kol gezmekte, her köşe başında kendi ağına düşecek kurbanlarını beklemektedir. Her mü'min, böyle bir toplum içinde *“Her bir günah içinden küfre giden bir yol vardır.”* anlayışıyla hareket etmek zorundadır.

O, beyninin bütün fakülteleriyle Allah'a müteveccih olmalı, duygu ve düşüncelerinde günaha asla yol vermemelidir. Yanlışlıkla gözüne, kulağına bir şey iliştiği zaman, hemen tevbe ve istiğfarla Rabbine yönelmeli ve: “Allahım, bunu nasıl yaptım bilemiyorum! Böyle bir günah işlemekten dolayı Senden çok utanıyorum!” deyip o günden duyduğu üzüntüyü dile getirmelidir. Öyle ki bu pişmanlıktan kaynaklanan hüznün, onun bütün benliğini sarmalı ve kalbinin ritmini değiştirmelidir. Aksine böyle bir yakarış ve hüznü pişmanlığın dile getirilmemesi, o günaha giden yolların açık bırakılması demektir ki, şeytanın o kapıdan tekrar girmesi her zaman mümkündür.

Bu hususta yapılacak olan diğer bir şey de, işlenen günaha hiç mi hiç hakk-ı hayat tanınmamasıdır. Mü'min, herhangi bir hata karşısında, ya bir iyilik yapmak suretiyle onu izale etmeli ya da hemen secdeye kapanıp gözyaşlarıyla o günahın kirlerinden arınmalıdır. Bunu yapma adına da hiç vakit fevt etmemelidir. Zira ecel gizlidir. Her an gelebilir.

Burada istidradî olarak bir hususa işaret etmek istiyorum. Bütün gayretine rağmen kendi zaafına yenilip nefsin ve şeytanın etkisinde kalarak günah işlemeye devam eden bir mü'min, bana göre her günah işlediğinde âdeti: “Allahım, ben kendime bir kuyruk daha taktım. Sen bana ister hilebaz bir tilki, ister insanları sokmak için kuyruğunu dikip gezen bir akrep, isterse bir yılan nazarıyla bakabilirsin...” demeli ve mutlaka kendini sorgulamalıdır.

O, bu şekildeki hareketiyle, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bahşetmiş olduğu insanî

değerleri tezyif ve tahkir edip bir kenara attığını, bunun aksine hayvanlığı benimsediğini itiraf etmiş olacaktır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, namazda yapılan birtakım yanlış hâl ve hareketleri, bazı hayvanî hâllerle özdeşleştirerek bazı mü'minlerin vasıfları itibarıyla deformasyona uğrayacaklarına işaret etmiştir.

Meselâ O, rükûdan tam doğrulmadan doğrudan secdeye gitmeyi devenin hareketine, iki secde arasında tam-tekmil oturmadan tekrar secdeye kapanmayı horozların yem gagalamasına ve yine secdede kolların yere yapıştırılmasını köpeğin oturuşuna benzetmektedir. Demek namazın içinde dahi olsa birtakım hareketler, insanı sîret itibarıyla aşağılara çekebilmektedir. Nitekim modern çağ psikologları, insanları davranışlarıyla analiz ettiklerinde hayvana benzer özelliklerini tespit edip ortaya koymuşlardır. Meselâ, Alexis Carrel, böyle bir araştırma sonucu kendi dönemi açısından bazı gençlerin tavırları itibarıyla, serseri köpek formülüyle aynı çıktığı tespitini ortaya koymuştu...

Hâsılı, insan, günahın nerede ve ne şekilde karşısına çıkacağını bilemediği için, Üstad'ın ifadeleri içinde öncelikle günahlardan, “yılandan-çıyandan kaçır” gibi kaçmalı, ona maruz kaldığında da tevbe ve istiğfarda bulunup ondan arınmaya çalışmalıdır.

HÜCUMÂT-I SİTTE

Hücumât-ı Sitte nedir. İzah eder misiniz?

İnsan bu dünyaya imtihan için gönderilmiştir. Hayat baştan başa değişik boy ve derinlikte bir imtihanlar zinciri olarak devam eder durur. İnsan ta çocukluğundan başlayarak, ruhunun bedeninden ayrılacağı ana kadar hayatının her karesinde bu imtihanlarla yüz yüzedir. Bediüzzaman Hazretleri, “Hücumât-ı Sitte” adıyla Yirmi Dokuzuncu Mektub’un altıncı kısmında, “İns ve cin şeytanlarının altı desiselerini inşâallah akim bırakır ve hücum yollarının altısını da seddeder.” diyerek bu imtihanların en tehlikeli olanlarını “hubb-u cah, korku, tama, ırkçılık, enaniyet ve tenperverlik” olarak tespit etmiştir.

Şimdi Bediüzzaman’ın tespit ettiği bu hastalıkları yine onun perspektifinden icmalî olarak izah etmeye çalışalım.

Hubb-u cah, makam arzusu ve şöhret düşkünlüğü demektir. Bediüzzaman insandaki bu duyguyu, “İnsanda, ekseriyet itibarıyla, *hubb-u cah* denilen *hırs-ı şöhret* ve *hodfuruşluk* ve *şan* ve *şeref* denilen *riyakârâne* halklara görünmek ve *nazar-ı âmmede* mevki sahibi olmaya, *ehl-i dünyanın her ferdinde cüz’î, küllî arzu vardır. Hatta o arzu için hayatını feda eder derecesinde şöhretperestlik hissi onu sevk eder.*” diyerek hulâsa eder.

Hubb-u cah, kalbin üzerine zift çeken ve ruhu felç eden kötü bir haslettir. Gönlünü böyle bir hastalığa kaptırmış tali’sizlerin, bakışlarının bulanıp yol ve yön değiştirerek çıkmaz sokaklara girmeleri her zaman ihtimal dahilindedir.

Gerçi *hubb-u cah* dediğimiz bu virüsün her insanda az-çok bulunması tabîîdir. İşte bu itibarlardır ki, şayet bu his, meşru bir zeminde tatmin edilme yoluna gidilmezse, kendini böyle bir duygu ve düşünceden kurtaramayanların, hem kendilerine hem de içinde buldukları topluma zarar vermeleri kaçınılmazdır. Böyle bir zararın telafisi ise oldukça zordur.

İkincisi, korkudur. İnsan korkuyla iradesine kement vurarak onu gemleyebilir. Bilhassa günümüzde *ehl-i gaflet*, korku hissiyle insanları sindirmeye çalışmaktadır. Bediüzzaman, “İnsanda en mühim ve esaslı bir his, *hiss-i havftır.* Dessas zalimler, bu korku damarından çok istifade edip onunla korkakları gemlendiriyorlar. Bunlar avamın ve bilhassa ulemânın bu damarından çok istifade ediyorlar, korkutuyorlar, evhamlarını tahrik ediyorlar.” deyip,

meseleyi biraz da zaman ve mekân unsurlarıyla gözler önüne sermiştir. Hak ve hakikate inanmış bir sinenin bu marazdan kurtulması, ancak imanıyla metafizik gerilime geçip “*Bin izzetim, bin haysiyetim ve bin şerefim olsa da, hepsi bu uğurda feda olsun. Ölüm ancak Allah’ın elindedir.*” kanaatleriyle aşılabilir. Zira kimseden korkmamanın yegâne çaresi, korkulması gereken gerçek kaynaktan korkmakla mümkündür.

Üçüncü desise, tama’dır. Tama, bir şeyi hırsla istemek, açgözlülük ve doymazlık mânâlarına gelmektedir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Eğer âdemoğlunun iki vadi altını olsaydı, muhakkak üçüncüsünü isterdi. İnsanın gözünü ancak toprak doyurur. Allah ise tevbe edenin tevbesini kabul eder.*” sözleriyle tama’nın esiri olan insanların hâlet-i ruhiyelerini resmedip sunmaktadır. İnsan ancak, “*Yiyin, için fakat israf etmeyin.*”¹ âyetini kendine bir ölçü kabul edip, harcamalarını israfa varmayan bir ölçüde yaparak tama’dan sıyrılabilir. Ayrıca bazı kötü ruhlar, tama damarına girip inanmış sineleri kendi menfur emellerine alet edebilirler. Bediüzzaman, “*Ehl-i dünya, hususan ehl-i dalâlet, parasını ucuz vermez, pek pahalı satar. Bir senelik hayat-ı dünyeviyeye bir derece yardım edecek bir mala mukabil, hadsiz bir hayat-ı ebediyeyi tahrip etmeye bazen vesile olur. O pis hırsla, gazab-ı ilâhîyi kendine celb eder ve ehl-i dalâletin rızasını kazanmaya çalışır.*” diyerek dikkatleri böyle bir tehlikeye çekmektedir.

Dördüncü husus, ırkçılıktır. İrkçilik fikri ilk defa Avrupa’da Durkheim ile başlamış ve sonraları da Devlet-i Âliye’nin sonunu hazırlayan âmillerden birisi olmuştur. Zira ırkçılık mülâhazasıyla sıbğatullah hakikatine mazhar olmuş milletimizi, Türk’ü Kürt’e, Kürt’ü Boşnak’a, Boşnak’ı da Arnavut’a vurdurarak birbirine düşürmüşlerdir. İslâm, ırkçılığı dinin önünde tutan böylesi bir milliyetçilik anlayışına karşıdır. Evet, İslâm’daki iman bağı sayesinde kabilecilik ve ırkçılık tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ashab-ı kirama bakıldığında birçoğunun farklı ırktan olduğu hemen müşâhede edilir. Meselâ, Hz. Ebû Bekir Arap, Hz. Bilâl Habeşli, Hz. Suheyb Bizanslı ve Hz. Selman ise Farslıdır. Bunların hepsi farklı iklim ve farklı ulusların insanları olmalarına rağmen İslâm potasında birleşerek birbirleriyle kardeş olmuşlardır. Zaten “*Muhakkak ki Allah yanında en üstün olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır.*”² âyeti bu hakikati belgeler mahiyettedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İslâm, bir yandan ırkı dinin önünde tutan menfi bir milliyetçiliği reddederken diğer yandan da müsbet milliyetçiliği tesbit buyurmuştur.. tesbit buyurmuştur zira soy-sop, milliyet ve kavmiyet de bir gerçektir. Ayrıca bu, “*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık.*”³ âyetinde yerini alan içtimaî bir vâkiadır. Bediüzzaman da, bu gerçeği çok güzel bir şekilde teşhis etmiş ve bu teşhisini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Şu müsbet fikr-i milliyet, İslâmiyet’e hâdim olmalı, kale olmalı, zırhı olmalı; yerine geçmemeli. Çünkü İslâmiyet’in verdiği uhuvvet içinde bin uhuvvet var; âlem-i bekâda ve âlem-i berzahta o uhuvvet bâki kalır. Onun için, uhuvvet-i milliye ne kadar da kavi olsa, onun bir perdesi hükmüne geçebilir. Yoksa onu onun yerine ikame etmek, aynı kalenin taşlarını kalenin içindeki elmas hazinesinin yerine koyup, o elmasları dışarı atmak nevinden ahmakane bir cinayettir.”

Beşinci desise, insandaki en zayıf ve en tehlikeli olan enaniyet (benlik) duygusudur ve insanın mahiyetinden ilk defa sökülüp atılması gerekli olan bir şeydir. Zira benlik anaforuna kapılan tali’sizlerin, hak ve hakikati görüp bilmesi ve gözleri bağlı olduğu için de yoldan çıkmadan hedefe yürümeleri çok zordur. Bediüzzaman, “Ey kardeşlerim! Dikkat ediniz, sizi enaniyetle vurmasınlar, onunla sizi avlamasınlar. Hem biliniz ki, şu asırda ehl-i dalâlet eneye binmiş, dalâlet vadilerinde koşuyor. Ehl-i hak, bilmeceburiye, ancak eneyi terk etmekle hakka hizmet edebilir. Enenin istimalinde haklı dahi olsa, mademki ötekilere benzer ve onlar da onları kendileri gibi nefîsperest zannederler, işte böyle bir hâl, hakkın hizmetine karşı bir haksızlıktır. Bununla beraber, etrafında toplandığımız hizmet-i Kur’âniye, eneyi kabul etmiyor, nahnü (biz) istiyor.” sözleriyle bu şeytanî sığfata karşı bizi tetikte olmaya çağırır.

Altıncısı, günümüzde ciddî bir maraz hâlinde hakka gönül vermiş yiğitlerin pek çoğunun ayağına dolaşan tenperverlik (rahata düşkünlük) hastalığıdır. Evet, içtimaî ruhu uyandıran, insanları irşat edip onları hakikî insanlığa yükselten, kendini hakikate adanmış bu hasbî ruhlar, böyle yüce bir mefkûre uğrunda kat’iyen tenperverliğe girmeden, maddî-mânevî her şeylerini feda etmeye hazır olmalıdırlar. Üstürevî mahiyette Hz. İbrahim’in servetiyle alâkalı anlatılan bir menkıbe vardır. Aslı olmasa da, faslı bize bir şeyler anlatır.

Hz. İbrahim’in o kadar çok koyunları ve bu koyunların çobanları vardır ki, o kendi dönemi itibarıyla en zenginlerinden sayılır. Bu kadar geniş bir serveti peygamberlik mansıbıyla telif edemeyen –hangi mülâhazadan kaynaklanırsa kaynaklansın– meleklerden bazıları, “Acaba peygamberlik mansıbıyla bunca servet nasıl telif edilir?” şeklinde bir soru tevcih ederler. Cenâb-ı Hak da “Bu servet onun gönlüne girmiş mi, girmemiş mi gidin deneyin!” der ve bunun üzerine melekler, vahiy meleği Cibril-i Emin reisliğinde insan suretinde temessül ederek Hz. İbrahim’in yanına gelirler. Burada melekler onun duyacağı şekilde سبوح قدوس رب الملائكة والروح diyerek mârifetlerini ifade ederler. Bu kelimelerin her biri, Cenâb-ı Hakk’ı takdis ve tesbih adına çok iyi seçilmiş kelimelerdir. Kalbi lâhûtî esintilere açık olan Hz. İbrahim, böyle bir tesbih duyunca çok hoşuna gider, “Allah aşkına bu ne güzel şey!” şeklinde hayretini bildirir

ve “*Servetimin üçte biri sizin olsun, dediklerinizi bir kere daha söyleyin.*” der. Melekler bir daha söylediklerinde Hz. İbrahim, “*Yarısı sizin olsun!*” Bir kere daha söylediklerinde ise

“*Çobanlarımla beraber size köle oldum!*” karşılığını verir. Bunun üzerine Cibril kendini tanıtır ve “*Ben, Allah’ın meleğiyim. Bunlara ihtiyacım yok, fakat Rabbim senin sadakatini göstermek istedi ve seni bizimle imtihan etti.*” der ve oradan ayrılırlar. Evet, ak yolun hak yolcuları, rahat ve rehavet girdabına kapılmadan niyetlerinde sadece Allah rızası olduğu hâlde hep yollarına devam etmelidirler.

Hâsılı, Allah’ın sonsuz rahmetine karşı, O’na olan ümit ve teveccühü bir lahza olsun kaybetmeden, daima nazarlar O’na yönlendirilmeli ve murakabe hissiyle meşbû olarak hareket edilmelidir. Böylece aksiyon ruhu dumûra uğramayacak ve “Hücumât-ı Sitte”de zikredilen desiselere kapınılmadan, günahların hacaletinden ve ümit kırıcılığından sıyrılıp af kevserlerinden kana kana içerek ruhlara inşirah veren sonsuz rahmetlere ulaşmak mümkün olacaktır.

1. Â’râf sûresi, 7/31.
2. Hucurât sûresi, 49/13.
3. Hucurât sûresi, 49/13.

HAYALDE İSTİKAMET

İstikamet-i hayali nasıl temin ederiz? Tavsiyeleriniz nelerdir?

Hayal, insanın herhangi bir şeyi zihninde tasavvur ve taakkülüstü canlandırmasıdır. Onun biraz ötesine ve hakikatten uzak olanına ve bu arada mühmeli sayılan şeye de meyal denir ki, Türkçe’de bu ikisi birden “hayal-meyal” şeklinde ifade edilir. Çoğu defa rüyalar, onlardan daha gerçek olmalarına rağmen, bazen galat olarak ikisine birden “hülya” denir. Hâlbuki rüyalar, İslâmî anlayış çerçevesinde değerlendirildiği zaman, çok defa gerçek bir yönü olduğu da görülür. Zira onlar, gözlerin âlem-i şhadete kapandığı anda, âlem-i misale açılan pencere ve menfezlerden ruhumuza sızan levhalardır.

Hayal, tıpkı düşünce ve tefekkürde olduğu gibi, azme, ideale... ait hususlarla ilgili olduğu zaman iyi ve faydalı, çirkin ve çirkef şeylere ait olduğu zaman da kötü ve zararlıdır. Hususiyile genç dimağlarda nefse ve hevesata ait hayal ve tasavvurlar, onları öyle olmayacak fenalıklara sürüklerler ki, bir daha kendilerini toplamaları çok zor olur. Hatta bazen daha taptaze bir dimağ iken sararıp giderler. Bu bakımdan, her günah içinde küfre giden bir yolun olduğu gibi, içinde fesat ve fücür olan her hayal de sahibini fıska ve dalâlete çekip götüren zihnî bir gulyabanidir.

Burada, insanın kötü şeyleri aklından geçirmekle muaheze edilip edilmeyeceği sorusu akla gelebilir. Hemen şunu ifade edelim ki, bu tamamen sübjektif ve her insanın kendi seviyesiyle alâkalı bir meseledir. Şöyle ki, meselâ bazı insanlar âdetâ bütün duygu ve düşünceleri itibarıyla Allah’a ve O’na ait değerlere göre kurulmuş ve planlanmış gibidirler. Bu yönüyle de sanki onların beyin ve hafızaları, Cenâb-ı Hak tarafından karantina altına alınmış, şeytan ve şeytanî düşüncelere kapalı bir disket hâline getirilmiş gibidir. Her yönüyle ilâhî rahmet, ilâhî hıfz ve kelâetin sıyanetinde olan bu ruhlar, şeytanın:

*“Rabbim! Beni azdırmama karşılık, ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracam. Ancak ihlâslı kulların müstesna.”*¹ diye tavsif ettiği ve buna karşılık Cenâb-ı Hakk’ın: *“İşte Bana varan dosdoğru yol budur. Şüphesiz Benim kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur.”*² dediği, Cenâb-ı Hakk’ın has kullarıdır.

Dolayısıyla başka türlü mülâhazaların, onların zihinlerini meşgul etmesi az görülen şeylerdendir. Onların bu türlü şeylere iradî olarak tevessülleri ise beyinlerine bir matkap salarak fıska ve fücürü kendi düşünce dünyalarına taşımaları anlamına gelir ki, bu durumda da

hemen ilâhî bir tokatla uyarılmaları kaçınılmaz olur. Bu tokat, küçük bir dikenin yolda ayaklarına batması olabileceği gibi, büyük bir belânın tokmak gibi başlarına inmesi şeklinde de tecellî edebilir. Ama her ikisinde de kastedilen mânâ şudur: “Zinhar, bu türlü şeylere girmeyin!” Ancak bir de günah virüsü disketin içine sirayet etti mi, artık ondaki plan, program adına ne varsa, hepsi birden tehlike sath-ı mâiline girmiş demektir ki bundan geri dönülmesi oldukça zordur.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde, insanın kötülüğe niyet edip yapmadığı zaman, bir sevap kazanacağını, başka bir hadislerinde ise, fenalığa niyet edip yapmadığı hâlde günah kazanacağını bildirir. Bu iki hadiste kastedilen mânâ telif edildiği zaman, birinci hadisin bizim gibi avam insanlara karşı söylenmiş, ikinci hadis-i şerifin ise, Allah tarafından bol bol lütuflarla serfiraz kılınmış ve o lütuflar helezonunda yükselmiş insanlara yöneltilmiş bir hitap olduğu anlaşılır. Çünkü o insanın fenalıkları zihninde tasavvur etmesi, Allah’a kurbiyetle telif edilemeyeceğinden o, aksi bir hükümle cezalandırılır.

Yine önemli (önemli olduğu kadar kudsî) bir mekânda bulunup, kendilerinden sadece okuma, düşünme, iman ve Kur’ân hizmetinde çalışmakla Allah’a kurbiyet kesbetme beklenen insanların, bu türlü fık u fücra girmesi, çarşıya-pazara çıktıklarında gözlerine dikkat etmemeleri, Allah’ın kendilerine karşı onca hıfz, himaye ve kelâetine saygısızlık olacağından, daha büyük tokatlara sebep olabilir. Onlar, bu türlü şeylere maruz kaldıklarında, şeytandan bir ok yemiş gibi hemen Allah’a teveccüh etmeli ve: “Estağfirullah yâ Rabbi!” demelidirler...

Evet, işte “Bu türlü mülâhazalar, bazı kullar için, vesile-i muahezedir.” diyebiliriz. Nitekim tasavvufta meşhur bir söz vardır: *حسنات الأبرار سيئات المقربين* “*Ebrarın hasenâtı, iyilikleri, mukarrabînin günahlarıdır.*” Bu da teferruatta şer’î kıstasların, bazı insanlara göre değişmesi demektir. Evet, bazı kimseler vardır ki konumları itibarıyla, daima hıfz u eman altındadır ve onlardan da bu himayeye karşı vefalı davranmaları beklenir.

Kasdî ve iradî olmaksızın, vazife icabı bu türlü şeylere tevessül eden Müslümanların dünyada başlarına bir şey gelmiyorsa, ümidimiz, –inşâallah– ahirette daha büyük cezaya çarptırılacaklarından değildir. Zaten bizim de suizan edip öyle düşünmemiz hiçbir zaman doğru olmaz. Zira bu insanlar, vazife icabı toplumun içine girmekte ve görevlerini ancak bu şekilde yürütebilmektedirler. Dolayısıyla: “*Toplumun içinde kalıp da ondan gelenlere katlanmak, tek başına olmaktan daha hayırlıdır.*” hadisi, onlar için bir sığınak sayılabilir.

Böyle bir hayır arama düşüncesiyle, ister okulda talebe ya da hoca olarak görev

yapsınlar, ister çarşıda esnafılık, isterse başka yerde çalışsınlar, kasdî olarak bu türlü şeylere tevessül etmedikleri müddetçe, tıpkı sokakta gezerken paçalara sıçrayan çamurun namaza engel olmadığı gibi bu durum da onlar için sorumluluk vesilesi olmaz. Çünkü *zaruret anında mahzurlu şeyler –zaruret miktarınca– mubahtır*.

Fakat bir mecburiyet olmadan, kasdî ve iradî olarak bu türlü şeylere kapı aralanırsa, o zaman da Cenâb-ı Hak burada sormasa bile, ahirette sorabilir; dünyada sorulması ehven; ahirette sorulması ise, daha eşed/şiddetlidir. Dolayısıyla, özellikle Cenâb-ı Hakk'ın has dairesi içinde bulunan kişilerin, içtimaî münasebetlerinde olabildiğince dikkatli olmaları ve iktisat etmeleri gerekmektedir.

Bu sebeple bu mevzuda hassasiyet gösterenleri hafife almak kesinlikle doğru değildir. Zira biz, yıllardan beri bu insanlara Efendimiz'in, sahabenin ve onlardan sonra gelen diğer büyüklerimizin bu tür mevzulardaki hassasiyetlerini anlatmış ve dinin asırlardan beri yıkılan kalesini tamire çalışan arkadaşlar olarak, hiçbir şekilde gayr-i meşru tavır içine girmeden bu yolda yürümeye kararlı olduklarını vurgulamışızdır. Bu hassasiyet, dinimizin bir emridir ve bunlardan taviz vermemiz de mümkün değildir.

1. Hicr sûresi, 15/39-40.
2. Hicr sûresi, 15/41-42.

SILA-İ RAHİM VE ÖMRÜN UZATILMASI

Hadis-i şeriflerde sıla-i rahimin ömrü uzatacağı beyan ediliyor. Bunu nasıl yorumluyorsunuz?

“Nesebinizden sıla-i rahim yapacaklarınızı öğrenin. Zira sıla-i rahim akrabalarda sevgi, malda bolluk, ömürde uzamadır.” Buhârî ve Tirmizî'nin rivayet ettiği bu ve bunu destekler mahiyette başka hadislerde, sıla-i rahimin ömrü uzattığı beyan edilmektedir.

Ömrün uzaması ile ilgili olarak Seyyidina Hz. Âdem ve Hz. Davud arasındaki ömür teâtisi (alışverişi) gösterilebilir. Kader levhalarında ömrünü az bulduğu Hz. Davud'a, kendi ömründen 40 sene veren Hz. Âdem, Hz. Davud'un 80 yıl yaşamasına vesile olmuştur. Kur'ân'da bulunmayan bu mesele, Kur'ân'dan sonra mühim iki kaynak olan Buhârî ve Müslim'de anlatılıyor.

Bunun dışında öteden beri ehlullah arasında ömrün birbirine verilmesi meselesi de mütearef bir konudur. Kanatımca bu mesele ancak, verenin ve alanın ruhî dokularının uyuşması, aynı frekansı paylaşımları ve Allah'ın bu fiilî ve kavli duaya meşîetiyle cevap vermesiyle gerçekleşebilir.

Her isteyen veremeyeceği gibi, her isteyen de alamayacağı bu alışverişte netice itibarıyla “illet-i tâtme”nin gerçekleşmesi ve Cenâb-ı Hakk'ın o mevzuda iradesinin taallukuna bağlıdır. İhtimal sıla-i rahim yapılıncaya o illet tahakkuk ediyor ve Allah ömrü uzatıyor.

Ömür uzamasının bir başka tevili de şöyle olabilir; Cenâb-ı Hak insanın yaptığı şeyleri bereketlendirip, nemalandırarak o insanın hayatını uzun bir ömür yaşamışçasına bereketlendirebilir. Şayet ömrün uzaması esprisi, insanın ahiret hesabına yönelik kazancıyla değerlendiriliyorsa, bu durumda insan ahiret adına çok kazanmış demektir. Meselâ, bunlardan birisi Kadir Gecesi'dir ki, bin aya bedel olduğu ifade ediliyor. Eğer insan o gecede, o ilâhî teveccühü yakalarsa, sanki seksen sene yaşamış gibi olur. Bu, o insanın ömrü uzasaydı ve seksen sene de yaşasaydı işte o kadar sevap kazanacaktı demektir. Sadakanın, hasenatın, sıla-i rahimin ömür uzatması da bu şekilde olabilir.

Ömrün uzatılması meselesinin niçin sıla-i rahime tahsis edildiği hakkında şunlar söylenebilir: Günümüzde en çok gadre uğrayan İslâmî prensiplerden biri de hiç şüphesiz yakın

akrabanın unutulmasıdır. Evet, derecesine göre yakınların yer yer ziyaret edilmesi; onlarla aramızda vuslatın sağlanması; başta anne-baba, anne-babanın evlâtları, sonra kardeşler, nene, dede; anne menziline dayı-teyze, baba menziline amca-hala gibi yakınların, anne-babaya karşı bile saygının çok ciddî sarsıldığı bir dönemde görülüp gözetilmesi mevzuu çok önem arz etmektedir.

Hz. Hatice Validemiz çok akıllı bir kadındır ve o sanki bir peygambere zevce olmak için yaratılmıştır. Efendimizle ilk vahyin heyecanını paylaştığı dönemde bu büyük kadın, Peygamberimiz'in, Cebrail'den (aleyhisselâm) ilk âyetleri aldıktan sonra "*Kendimden korkuyorum!*" demesine mukabil; "*Hayır ebediyen Allah seni zâyi etmeyecektir. Şüphesiz sen sıla-i rahim yapıyor, ihtiyacı olanın elinden tutuyor, yoksula bakıyorsun...*" der.

Hz. Hatice Validemiz'in bunu demesi, Varaka b. Nevfel'in de bu istikamette bir mütalâada bulunmasından anlaşılıyor ki, sıla-i rahim, o toplumda zor yapılan ve talip olunan bir şey. Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'e yapılanlar karşısında O'na sahip çıkarken, "*Senin gibi, fakirin, yoksulun elinden tutan, sıla-i rahim yapan birine bu yapılmaz!*" diyor. Ve yine komşulukla korumaya almak istediğinde, Kureyş'e karşı sıla-i rahimi referans olarak veriyor. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki sıla-i rahim o dönemde de herkes için gaye-i hayal ve çok önemli bir şey...

Bir diğer yanıyla tarihte, pederşâhî, cedşâhî, ceddü'l-cedşâhî aile şekillerini görmek mümkün. Eskiden bizim toplumumuz da öyleydi. Bir baba-anne veya dedenin etrafında dünya kadar gelin ve evlât bulunurdu. Hâlâ bazı yerlerde de bu vardır. Bunlar aslında toplum molekülünün düşük çapta hücreleri gibi şeylerdir ki, ne kadar sağlam, sıhhatli, birbiriyle irtibat içinde olurlarsa o kadar sıhhatli bir toplum meydana gelir.

Türk toplumunda genel toplum değerleri çok tarumar olmuştur. Bu ülke âdeta toplumun değerleri açısından Âkif'in:

"*Harab eller, kimsesiz çöller, başsız ümmetler, emek mahrumu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar...*" ifadelerinde kendini bulmuştur. Fakat Türk toplumunun aile yapısı bu üst üste gelen handikapları aşmamıza yardım etmiştir. O dönemde mektep bozulmuş, din tezyif edilmiş, muallim Allah'ın yerine konmuş; sokak bozulmuş, gazete ve mecmua dine hücum eder olmuş.. evet, bütün bunlara rağmen bu toplum hâlâ ayakta ise zannediyorum o da işte bu sağlam aile yapısındanadır.

Böyle acımasızca tahrip edilen bir cemiyetin tamirinde sıla-i rahimin rolünün çok

büyük olduğuna inanıyorum ben. Dolayısıyla toplumu oluşturan hücreler, o hücreye esas teşkil eden atomlar, birbirlerine alabildiğine yakın olmalı. Herkes en dar daireden en geniş daireye kadar yakınlarını ziyaret edip ihtiyaçlarını gidermeli, dertlerini dinlemeli ve karabetin hakkını vermelidir.

KUR'ÂN'DAKİ KISSALAR

Kur'ân'daki kıssalara bakış açımız nasıl olmalı, onları değerlendirmede nelere dikkat etmeliyiz?

Kur'ân, ezelden-ebede insanlığın ışığı, rehberi, ruhu ve destanıdır. Bu itibarla onda yer alan her şey, kıyamete kadar bütün insanlığı ilgilendirir. Kur'ân'daki kıssalara bu açıdan baktığımızda, bizim onlardan aldığımız ve alacağımız derslerin, ibretlerin olduğu ve olacağı da muhakkaktır.

İşte bu yönüyle kıssaların anlatılmasının temel sebeplerinden biri daha belirlenmiş olur. Ancak, kıssalar bu açıdan tahlile tâbi tutulurken, şu hususun da unutulmaması gereklidir: Kıssalar zaman, mekân, şahıs ve toplumlarla mukayyet hâdiselerdir. Bizim onlardan gerekli dersi alabilmemiz, bu üç unsurun gözetilmesi ile mümkündür. Yoksa onları genelleme içinde ele alıp zamanımıza indirgediğimizde, başka bir tabirle vak'aların tarihî, siyasî, askerî, coğrafi, kültürel ve dinî arka planını gözardı ettiğimizde, ulaşacağımız neticelerin yanlış olacağı da izahtan vârestedir.

Bu küllî hakikat mahfuz, Kur'ân'a ait bir hususu vurgulamak isterim. Kur'ân, bahsini ettiğimiz kıssaları öyle bir üslûp ve şive ile bize sunar ki, insan hemen ondaki bu zamanüstü edada kendine hitap edildiğini anlar ve muhatap tavrına girer. Yani zaman, mekân, insan faktörlerine takılmadan, ondan gerekli olan mesajı alabilir. Ne var ki, bunun, herkesin yapabileceği çok kolay bir şey olmadığı da açıktır. Zamanüstülük meselesiyle alâkalı şöyle bir yaklaşım uygun olsa gerek: Allah (celle celâluhu) mazi, hâl ve istikbali birden ihata eden bir Zât-ı Ecell-i A'lâ'dır. Zaten zamanı yaratan da O'dur. Kur'ân'ın evrensel ve kıyamete kadar bütün insanlığın model ve rehber kitabı olmasından ötürü, Allah (celle celâluhu) bütün insanlığı hesaba katmış, onların hayal ve kurgu dünyalarını dahi istiab edecek ölçüde, anlattığı kıssa veya verdiği mesajları değişik kalıplara dökmüştür. Kur'ân'a zamanüstülük kazandıran da her hâlde onun bu özelliğidir. Ama yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, herhangi bir kıssanın gerçek anlamda değerlendirilebilmesi, onun ön ve arka plan şartlarının bütününün gözetilmesi ile mümkündür.

Bazı kıssalar Kur'ân'da değişik yerlerde ve defaatle anlatılmaktadır. Dikkat edildiği takdirde, ilgili kıssanın anlatıldığı her yerde, başka bir yanına vurgu yapılmakta, vurgu yapılan yer ön plana çıkartılarak, mevzuun ana temasını oluşturmaktadır ki, bu hususun gözden uzak tutulmaması gerekir.

Kıssalarda dikkatimizi çeken bir diğer özellik, kıssalarda anlatılan hakikatlerin, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde de az veya çok var olmasıdır. Meselâ, Hz. Lut'un kavminde livatacılık, Hz. Şuayb'da tefecilik veya daha genel bir ifadeyle ticarî ahlâksızlık gibi unsurlar bunlardandır. Aynı şeyler Efendimiz'in içinde neşet ettiği toplumda da vardı. Bu meselenin işaret ettiği bir husus da, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) câmî bir peygamberdir.

Bu, O'nun taşıdığı sıfatlarda böyle olduğu gibi, ortaya koyduğu sistem itibarıyla da böyledir. Bu ise, Hz. Âdem'de icmal edilip, Efendimiz'e kadar gelen peygamberlerle tafsil edilen meseleler ve sıfatlar, Efendimiz'de tekrar icmal ediliyor demektir. Ve bunun bir adım ötesi, bunlar ümmet-i Muhammed'de ümmet-i Muhammed'le tekrar tafsil edilecektir. Ümmet-i Muhammed'de dediğimiz sıfat, ümmet-i Muhammed'le dediğimiz şey, bir mesele veya sistemdir. Zaten teknik ve teknolojik gelişmeler, muhabere ve muvasala (telekomünikasyon ve ulaşım) vasıtalarının gelişimi bunun alt yapısını hazırlamış durumdadır. Dünya artık bugün herkesin bildiği ve kullandığı bir kavram ile global bir köy hâline gelmiştir. Sınırlar ister-istemez farklılaşmış ve millî kültür, örf, âdet vb. millî damgasını vurduğumuz çok şey bir dengelenme sürecine girmiştir. Bu husus gelecekte idarî sistemlere de yansımaya başlayacaktır.. ve daha şimdiden yansımaya da başlamıştır.

Tekrar sadede dönecek olursak, Kur'ân kıssalarının, yukarıda kısaca bahsettiğimiz unsurların gözetilerek okunması ve değerlendirilmesi bana çok önemli geliyor. Evet, Kur'ân'ı tebliğ ve temsille mükellef insanların, her âyetten mesajlar çıkartıp, onu hayatlarına tatbik etmeleri gerekmektedir. Bu da, her şeyden önce Kur'ân'ı, kendine nâzil oluyormuşçasına okumakla mümkündür ki böyle bir okuyuş Kur'ân'ı anlamada merdivenin ilk basamağı sayılır. Şahsen ben, değil Müslüman Türk milleti, bütün bir İslâm âleminin daha bu basamağa bile adım atamadıkları kanaatindeyim. Tabî, ilâhî inayetin desteklediği şahsiyetler müstesna.

İRŞATTA KEMMİYET MESELESİ

İrşat ve tebliğ vazifesinde keyfiyet meselesi üzerinde çok duruluyor. Bu kudsî vazifede kemmiyetin yeri nedir? Açıklar mısınız?

Enbiyâ-1 izâmından öyleleri gelmiştir ki, ya tek bir ümmeti olmuş veya hiç olmamış ama onlar yine de peygamberlik için gerekli olan vazifeyi yerine getirmişlerdir. İşte bu, benim aklımın alamayacağı ve ona karşı hayret ve hayranlık duygularımı gizleyemediğim peygamber ihlâsıdır. Bir insan kırk sene-elli sene hakkı anlatıp da, hiç kimseye bir şey dinletemesin ama hiç tavrını değiştirmeden yine anlatsın.. işte bu farklılık irşatta çok önemlidir.

Evet, ısrar, ihlâsın bir buududur. Vefa hissi ile hiç sarsılmadan aktif bekleme ise irşat ve tebliğde çok önemlidir. Ehlullahtan birisi, *“Beni bir kedi irşat etti; gördüm ki o, yirmi dört saat gözünü kırpmadan farenin deliğine yöneldi ve bekledi. İşte o zaman anladım ki, bu iş öyle ara sıra deliğin önüne uğramakla olmayacak. Ondan sonra gözünü kırpmadan ve hiç yılmadan Hakk’ın kapısını gözetlemeye koyuldum.”* der.

Hakkı, hakikati bulma, bazılarında kırk haftada, bazılarında kırk ayda, bazılarında da kırk senede nasip olur. Şahsen ben senelerden beri şu tenteneli âlem-i şhadetin arkasında, âlem-i gaybı bir kitap gibi mütalâa edeceğim anı bekledim durdum.. bekleyeceğim de.. ve bulacağım ümidini de hiçbir zaman yitirmedim.

İrşatta diğer önemli bir mesele de sistemdir. Bu mesele hem kemmiyet hem de keyfiyet buudlarıyla oldukça önemli bir husustur. Ancak bazı ihlâslı mü’minler, zannediyorum ihlâslarına bir şey karışmasın diye kemmiyetle fazla meşgul olmuyorlar. Bu, bir yönüyle doğru olsa da bazı yönlerden yanlış bir anlayıştır.

Evvelâ, kemmiyet olmayınca, keyfiyeti düşünmek mümkün değildir. Zamanın mekâna nisbeti ne ise, keyfiyetin kemmiyete nisbeti de odur. Keyfiyet, kemmiyet planında var olan bir şeyin bir buudu, bir derinliği ve ayrı bir yanıdır. Kemmiyetin tasavvur edilmediği bir yerde, keyfiyetten bahsetmek muhaldir. Ortada hiçbir insan yoksa insanla alâkalı keyfiyet nasıl tasavvur edilecek ki? Meselâ, ihlâs, mü’minin sıfatıdır; ortada mü’min yoksa o sıfat nasıl olacak ki?

O hâlde kemmiyet ve keyfiyet birlikte aranmalı, keyfiyet kemmiyete ya da kemmiyet keyfiyete feda edilmemelidir. Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebliğ ve irşat adına

cepheden cepheye, panayırdan panayıra koşması, karşılaştığı hemen her insana “*Lâ ilâhe illallah deyin kurtulun.*” demesi keyfiyet eksenli bir kemmiyet arayışı değil midir? Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşısına iki insan alır, akşamdan sabaha, sabahtan akşama Kur’ân okur, onları eğiterek keyfiyet insanı hâline getirirdi. İşte böylece O –O’nun için söz konusu olmasa da– kemmiyet hatası içine düşmekten kurtulma yolunu gösterirdi. İhlâs ise sistemde apayrı ve başlı başına bir yer işgal eder.

İhlâs olmadan bir yere varılabilmesi imkânsızdır. Hüsrev Efendi’nin malayani şeylerle meşgul olmayıp, risaleleri yazayım diye, on beş sene kapısını ördürerek odasını hücre hâline getirdiğini anlatırlar. Kaldı ki o esnada çok ciddî takip de söz konusudur. Meselâ, o mübarek zat, yazdığı risaleleri rulo yapıp banyodan dışarıya, suyu boşaltmak için kullanılan küçük bir borucuk içine bırakır, birileri de ara sıra gelip, boru içinden ruloları alır, altı saat uzaklıktaki köylere giderek risaleleri yerlerine ulaştırırlarmış. Sonra taş baskılar yapıp benzer tabyelerle dağıtım yapılırmış. İşte bu ihlâs ve bu sistem sayesinde Üstad, bir avuç talebesiyle Türkiye’nin her tarafına risaleleri dağıtmıştır...

Evet, bütün bu misalleri niçin arz ettim? Aşk ve aksiyona bakın ki, o dönemde Üstad, yirmi talebesi ile Türkiye’de ulaşmadığı yer kalmıyor. O, iman, ilim, irfan, muhabbet ve ihlâsta çok derin olmanın yanında bir o kadar da aksiyon insanı. Şimdi eğer bu insan, başkalarına anlatayım diye ciddî bir gayret içinde bulunmakla kemmiyeti keyfiyete tercih ediyor, ihlâsından feragatta bulunuyorsa geliniz Allah aşkına bu yanlışlığı hepimiz yapalım, Bediüzzaman gibi kemmiyet hastalığına düşelim!.

Hâsılı, ihlâs, ısrar ve kemmiyet ile keyfiyet dengesinin birlikte gözetilmesi irşat ve tebliğ vazifesinde çok önemli bir unsurdur.

TEBLİĞDE VESİLE FAKTÖRÜ

Günümüzde tebliğ adına yapılan bazı faaliyetler, İslâmî olmadığı şeklinde tenkitlere maruz kalıyor. Bu mevzuda ne buyurursunuz?

Hız. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dedesi Abdulmuttalib, gökçek yüzlü, pırıl pırıl, temiz nasiyeli ve iyi bir sürgüne esas teşkil edebilecek mahiyette bir kök görünümünde idi. Yani o, İnsanlığın İftihar Tablosu'na dede olabilecek maddî-mânevî bir donanımı haizdi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayata gözlerini fakir olarak açmış, fakir olarak büyümüş ve fakir olarak da hayatını idame ettirmişti. Hız. Hatice ile evleninceye kadar da, bu hep böyle devam etti. Zira ne dedesi ne amcası (Ebû Talib) ona bir şey bırakacak imkâna sahip değillerdi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hız. Hatice Validemiz ile evlendikten sonra, Mekke'nin zengin kişilerinden biri sayılabilirdi ama, peygamberliğinin 5. veya 6. senesinde elinde avucunda hiçbir şey kalmamış ve yine eski hayatına dönüvermişti.

Pekâlâ, Nebiler Serveri bu servetini nerede ve nasıl harcamıştı? Siyer kitaplarında verilen bilgiler ve onların satır aralarından anlayabildiğimiz kadarıyla O bu serveti, halkı iman ve Kur'ân'a davet etme yolunda, yemek yedirme, hediyeler verme gibi alanlarda harcadı ve tüketti. Evet, insanları Allah'a çağırma, en uygun metot ilâhî ahlâkla ahlâklanmadan geçer. İlâhî ahlâk ise bize hep şunu talim eder: *"Kulum Bana bir karış yaklaşırsa, Ben bir zirâ, o bir zira gelirse, Ben bir kulaç, o yürüyerek gelirse, Ben koşarak gelirim."*

Buna göre, önce siz insanlara yaklaşmadan, böyle bir yaklaşma yolunda bazı şeyleri feda etmeden (toplumların örf ve âdetleri bu noktada mutlaka dikkate alınmalıdır) onları kendinize doğru bir adım dahi yaklaştıramazsınız. İşte Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) yemek yedirmek, hediyeler vermek suretiyle itidalin çerçevelediği sınırlar içerisinde sürekli tebliğ yapıyor ve o koca servetini bu uğurda tüketiyordu.

Geçenlerde bir vesile ile arz etmeye çalışırken, cihadın, Allah ile insanlar arasındaki engelleri bertaraf ederek, onların Allah ile buluşmalarını sağlama ameliyesi diye, yeni bir tarifi üzerinde durmuştum. İşin doğrusu bizim, insanların kalbine hem de zorla Allah'a imanı yerleştirecek hâlimiz yok. Allah dilediği insanın kalbine tecellî eder. Yalnız, insanların gönlünden küfrün baskısını izale etme, onların bakış açılarını düzeltme, gurur, kibir, zulüm gibi imana mâni engelleri bertaraf etme gibi bir sorumluluğumuz söz konusu. Bunun için de toplumun her kesimi ile içli-dışlı olmak şarttır. Bu konuda yemek yedirmek, hediyeleşmek veya toplumun yadırgamayacağı daha başka vesileler de mutlaka kullanılmalıdır. Efendimiz (sallallâhu

aleyhi ve sellem) döneminde Hudeybiye sulhü, iki toplum arasında kaynaşmayı sağlamıştı. Ve Kur'ân ona “*apaçık fetih*”¹ diyerek, onun ne bereketli bir başlangıç olduğuna bilhassa dikkatleri çekmektedir.

Evet, artık devir akıl, mantık, muhakeme devridir. Üstad'ın dediği gibi “*Medenilere galebe ikna iledir. Söz anlamayan vahşilere yapıldığı gibi icbar ile değildir.*” Şayet bizler, insanları, sapık anlayış ve sapık dinlerin akıl-mantık ile çelişen esaslarından kurtarmayı düşünüyorsak ve Uzak Doğu'da meditasyonlar ile din adına teselli arayan, metafizik duygularını bu yolla tatmin etmeye çalışan insanları kurtarmak istiyorsak –ki bu ortamı hazırlamak evvelemirde bizim vazifemizdir– bunun için mutlaka yukarıda arz edilen esaslar üzerinde ısrarla durulması gerekir.

Bu cümleden olarak bizim hahambaşı, patrik, rahib vs. demeden ve ayırım yapmadan, onlarla münasebete ve diyaloga geçmemiz şarttır. Bunu yaparken de onların kendi inançlarını terk etmelerini beklemek doğru değildir. Bu onları rencide eder.. ve zaten cihan tarihinin hiçbir döneminde birdenbire böyle seri bir değişim olmamıştır ve olmasını beklemek de hayalperestliktir. Şahsen ben, yukarıda zikrettiğim türden eşhas ile yaptığım görüşmelerde, onları çok sıcak buldum. Eski düşüncem onların Türkiye'ye ve Türk insanına tepeden baktıkları istikametindeydi.. evet, Amerika, Rusya, Almanya, İngiltere gibi dünya siyasetinde, gerçekleştirdikleri lobi faaliyetleri ile söz sahibi olan, dünya ticaret piyasalarında inkâr edilmez ağırlıkları bulunan bu insanların, hakikaten bize tepeden baktıklarını zannediyordum. Ancak beşerî münasebetler açısından onlara doğru bir-iki adım atınca gördük ki, hiç de diyaloga mâni bir yanları yokmuş.

Evet, gördük ki, onlar hâlâ, Endülüs'ten Türkiye'ye getirilmelerinin medyuniyetlerini yaşıyorlar. Ve gördük ki, “En az biz de sizin kadar Türk'üz.” diyorlar. Onların bu tavrını görünce, çok duygulandım, gözlerim yaşardı...

Evet, eğer onlar kendilerini bu şekilde bize yakın buluyor ve bunu çekinmeden itiraf ediyorsa, bence bunu değerlendirmek gerekir. Sertlik ve düşmanlıkla hiçbir yere varılmaz. Aramızda uçurumlar olursa, onlarla nasıl bir arada bulunabilir ve dinimizin müsamaha ufkunu nasıl gösterebiliriz ki!

Biz, yine bu münasebetler sonucu öğrendik ki, problem genelde idarî kesimler arasında. Kitlelerin kendi aralarında hemen hemen hiçbir problemi yok gibi. Zaten yabancılarla yapılan onca sınaî, ticarî belki ziraî ortaklıklar bunu göstermiyor mu?

Bu itibarla, işte böylesi birebir ilişkiler ve daha geniş dairede ülkeler-devletler arası münasebetler, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) genel tavrı ve peygamberliğinin en önemli, en gözkamaştırıcı ve en parlak esprisi olması açısından Sünnet yolu olsa gerek. Kaldı ki, bunun için ortam da eskiye nisbetle fevkalâde müsait durumda. Bizim, sahibi olduğumuz sistem ve onun yeterliliği hakkında hiç şüphemiz olmadığına göre, her zaman, olabildiğince açıklık içinde ve rahatlıkla, ister bire bir, isterse ülkeler arası müessesevî planda herkesle münasebete geçebiliriz.

Son olarak bir şeye daha işaret etmek istiyorum. Son yıllarda herkesi belli bir kap ve kalıp içine koyarak, kimisini kâfirlik, kimisini münafıklık ve kimisini de zalimlik ve facirlikle itham eden çok sert radikal çıkışlar hiç de yararlı olmamıştır. Böyle bir yaklaşım, kitleleri birbirine yakınlaştırmaktan ziyade uzaklaştırmış ve düşman kutuplar meydana getirmiştir. Bu gerçeğin bir an önce görülüp, dine, imana zarar verecek düşünce ve çıkışlara son verilmesi, en büyük dilek ve temennimizdir.

1. Fetih sûresi, 48/1.

BİR KERE DAHA NAMAZ

İşlerinin yoğunluğunu bahane ederek namaz kılmaya vakitlerinin olmadığını söyleyenler var. Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Her meselenin başı ve esası iman olduğu gibi, bu meseleye de öncelikli olarak bu çerçeveden yaklaşmak gerekir. Şöyle ki, imanın şartları arasında sayılan esaslar, feridin dünyaya bakış açısını şekillendirmektedir. Buna göre Allah'a iman, kalbî huzurun yegâne esası ve teminatıdır. Allah'a imandan nasibi olmayan kalbler, bu boşluğu kat'iyen başka bir şeyle kapatamazlar. "Dikkat edin. Kalbler başka değil ancak Allah'ı zikir ile tatmin olur."¹ âyeti bu hakikati hatırlatır.

Peygamberlere iman, maziye karanlık, geleceği ise endişeler içinde görme bahtsızlığından kurtaran önemli bir faktördür. Biz, onlara ve hususiyle de Nebiler Sultanı'na iman sayesinde, dünya ve ukbânın en tehlikeli yerlerini berk-i hâtif gibi geçeceğimize inanır, O'nun şefaati ile hayal ufuklarımızı aşan nimetlerle serfiraz olacağımıza iman ederiz.

Meleklerle iman, bize, en yalnız kaldığımız anlarda dahi onlarla beraber olduğumuz, onların kontrol ve gözetimi altında bulunduğumuz hissini verir. Bu mülâhaza ile davranışlarımızı kontrol altına alır ve hayatımızı duyarak, hissederek yaşarız.

Kadere iman, musibet veya meserret televvünlü başa gelen her şeyin O'ndan olduğuna, aksine ihtimal vermeyecek kat'iyette inanma demektir.

Ahirete iman, iman esasları içinde yer alan ve davranışlarımızı murakabe altına almamızı sağlayan en büyük unsur olmanın yanında, hadd ü hesaba gelmeyen nice dünyevî faydalar da sağlamaktadır. Ayrıca her bir mü'minin gaye-i hayali olan, Allah Resûlü ile vichâh görüşmek, ancak ahirette olacaktır. Enbiyâ-yı izâm, selef-i salihîn, evliyâ-yı kiram, asfiya-yı fihâm hazerâtının hemen hepsi ahirettedir. Dolayısıyla bunlarla kavuşma aşk u şevki içinde bulunan mü'minlerin, ahirete imanı ve o imanın kazandırdıkları bir başkadır.

Şimdi bu esasların bütününe iman etmek, kişiyi, öncelikle akide konusunda oturması gereken yere oturtacak ve onu gerçek huzura kavuşturacaktır. Bundan sonra da, bu huzuru ihlal eden unsurlar iradî olarak def edilecek ve yine huzurun devamını sağlayacak ibadetler yerine getirilecektir. Dolayısıyla, soruda bahsedilen husus, şayet vâki ise, bu problemin menşei, ibadet öncesindeki icmalen arz ettiğimiz iman esaslarında aranmalıdır. İmanı tam

tekmil olanlar için böylesi problemler asla bahis mevzuu olamaz.

Burada soruya cevap ararken, namaz ile ilgili bazı mücmel değerlendirmeler de yapılabilir zannediyorum. Namaz, yukarıda kısaca üzerinde durduğumuz iman esaslarını teker teker hatırlatan bir ibadettir. Namazda her zaman, potansiyel bir hatırlatma ve derin bir zevk vardır. O, insana, Rab karşısındaki acz ve fakrını hatırlatır. Üstesinden gelinmesi mümkün olmayan ya da öyle gözüken problemleri çözme yollarını gösterir ki, bunun aslı ve esası da her şeye gücü yeten bir Kadîr-i Mutlak'a imandır. Bu son hususu, Fatiha âyetleri üzerinde durarak biraz daha açabiliriz:

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ: *Hamd, zerrelerden sistemlere kadar her şeyi terbiye eden, yetiştiren, olgunlaştıran Allah'a mahsustur.*

Binbir hâdise karşısında elimizden tutan ve bizi boğulmaktan kurtaran böyle bir Rabbe inandıktan sonra ben ne için ümitsiz olacağım ki?

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ: *O dünya ve ukbâda, kâfirlere de mü'minlere de merhametlidir. Rahmeti, gadabını ve öfkesini aşkındır. Öyleyse ne diye ümitsiken olacağım ki?*

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ: *O, ceza gününün tek sahibidir. Her kulun burada yapmış olduğu en küçük amelleri dahi kendisine arz edecek ve hesabını soracaktır. Ama rahmeti gadabını geçmiş olan Allahım bana orada da yardım elini uzatacaktır.*

إِنَّا كُنَّا نَعْبُدُكَ وَإِنَّا كُنَّا نَسْتَعِينُكَ: *Kulluğumuzu sadece Sana hasrettik.. ve sadece Senden yardım diliyoruz. Senin Rubûbiyetin, Ulûhiyetin karşısında boynumuzda tasma ve kulağımızdaki küpe ile kapına geldik. Bu hâlimizle Sana köle olduğumuzu ilan ve itiraf ediyoruz. Fakat bu ne şerefli bir kölelik! Sultanımız, Sultanlar Sultanı olan Sensin Allahım. Ayrıca bizler, hiçbir mahluka boyun eğmeyecek kadar aziz ve şerefliyiz. Senin hoşnutluğunun olmadığı her şeye başkaldırmaya hazırız.. ve biz sadece Seni dileriz. Yunus'un ifadeleri içinde,*

“Cennet Cennet dedikleri

Birkaç köşkle birkaç huri

İsteyene ver onları

Bana Seni gerek Seni” diyoruz.

Şimdi, her tarafında tevhid akidesi nümâyân ve şuurla yapılan bu kulluğun arz edilmesi ve yardım dileme aslında Allah’ın lütuf ve ihsanları karşısında yapılması gerekli olan şükrün, ibadetin tam yapılamadığının bir itirafıdır. Hâlık-mahluk münasebetini kavramış olmanın esprisi içinde âciz ve fakir olunduğunun beyanıdır. Öyle ise, bu anlayış ve bu düşünce içinde bulunan bir insan nasıl ümitsiz olur ki?

Fatiha’nın devam eden cümleleri de aynı minval üzere değerlendirilebilir. Ancak ifade edilmek istenen mânâ anlaşıldığı zannıyla kısa kesiyorum. Evet, bu duygu ve düşüncelerle namaz kılmaya muvaffak olabilen bir insanın, dünyevî işlerini bahane ederek namaz kılmaması düşünülemez. Öyleyse imanın yanı sıra, namaz hakikatinin de bu insanlara anlatılması ve mümkünse, bunları duymasına yardımcı olunması şarttır.

İnsan, namaz ibadeti ile, tıpkı günebakan çiçeklerinin güneşe bakarak gelişimlerini tamamlamaları gibi gelişmesini tamamlayabilir. Günde beş defa Rabbisine teveccüh ederek, pörsüyen duygularını, solan şuurunu yeniden canlandırabilir.. ve tekrar zindelik kazanabilir.. kazanabilir ve böylece Rabbisine olan ahd ü peymânını yeniler.

Bu yönüyle namaz, Allah’ın bizlere en büyük bir lütfudur. Bunun yokluğu, güneşin yokluğu gibidir. Nasıl güneş olmadığına –sebepler planında– günebakan çiçekleri de yoktur; öyle de ibadet olmadığına, bir anlamda insan da yoktur. Öyleyse ibadete gerçek anlamda muhtaç olan bizleriz.

Namaz kılan ve Rabbisinin huzurunda şarj olan bir insan, atılacağı ticarî hayatında haramlardan, mekruhlardan olabildiğine kaçınır. Özellikle gün ortasında kıldığı öğle, ikinci namazları, insanın murakabe ve muhasebe hislerini coşturur. O mekanizmayı harekete geçirir ve insanı yanlışlar içine düşmekten kurtarır. Akşam, yatsı, teheccüt ve sabah namazları ise “*Nâçar kaldığı yerde nâgâh açar ol perde derman olur her derde*” dizeleriyle anlatılmak istenen esrarın tecellî merkezleridir.

Ve namaz, Müslümanın günlük hayatını düzen ve nizam altına alan cebrî bir faktördür. Günde beş defa Rabbin huzuruna çıkan insan, ister-istemez, hayatını bir düzen içine sokar. Sabah namazından sonra işine başlar, altı-yedi saatlik yoğun bir mesai ile yorulunca, öğle namazı ile yeniden zindelik kazanır. Döner ikindiye kadar tekrar çalışır. İkinci namazı ile yeniden zihnî ve bedenî dinlenme faslı yaşar. Zaten böyle bir mesai tanzimi olmasa, o iş yerinden netice almak, âdeta imkânsız denecek ölçüde azalır. Namazdaki bu esasları

bilemeyen, sezemeyen insanlar huzursuzluk girdabına kapılır ve bunalımdan bunalıma sürüklenir giderler.

Hâsılı, işlerinin çokluğundan namaza vakit bulamayanlar, ilâhî gerçeklere gözleri kapalı olanlardır. Buna göre imandaki zafiyet, iman esaslarına inanılması gerektiği ölçüde inanmama ve bir-iki noktasına temas ettiğimiz namaz hakikatini kavrayamama, maalesef insanımızı bu türlü düşünceler içine sokabilmektedir. Bunlardan kurtuluş yolu ise, yukarıda kısmen izah etmeye çalıştığımız gibi, yakîn derecesinde bir iman ve onun hayata yansıtılmasıdır.

1. Ra'd sûresi, 13/28.

BAZI TASAVVUFÎ ESASLARDAN KESİTLER

Mucize, keramet, istidraç kelimelerini açıklar mısınız?

Harikulâde hâller olarak bilinen mucize, keramet, istidraç ve bir anlamda sihir arasında zâhirî açıdan herhangi bir fark yoktur. Bir kere halk (yaratma) açısından hepsinin kaynağı ve mercii Allah'tır. Bunların değişik ad ve unvan almaları, bu harikulâde hâllere mazhar olan insanlar zaviyesindedir. Gerçi sihir ve istidraç ve insanı yoldan çıkararak keramete, mazhariyet demek doğru değildir. Böyle bir şeye, mâruzîyet demek her hâlde daha yerinde olur.

Mucize, bir peygamberin peygamberliğini ispat için, onun eliyle Allah'ın yaratmış olduğu harikulâde hâldir. *Keramet*, bir Allah dostunun, vilâyetinin remzi ve işareti olmak üzere, o şahsın iradesinin taalluku olmaksızın, yine Allah'ın yarattığı bir harikulade hâldir. *İstidraç* ise takva, zühd, ihlâs vb. esaslarla hiç alâkası olmayan, belki de metafizik âlemle bile hiç mi hiç münasebeti bulunmayan birinin eliyle gerçekleşen meş'um (uğursuz) bir fevkalâdeliktir.

Bu üç kavramın tariflerinde de görüldüğü gibi, gerçekleşen olay itibarıyla aralarında herhangi bir fark gözükmemesine rağmen, onunla alâkalı yaratıldığı zat itibarıyla sera-süreyya farkıyla birbirlerinden uzak olduğu da bir gerçek.

Keramet ve istidraç için mazhariyet veya mâruzîyet ayrımı yapmaya çalıştım. Şöyle ki, İslâm tarihi içinde bazı şahıslar var ki, kendilerine lütfedilen kerametvari şeyler sebebiyle, zamanla doğru yoldan ayrılmış ve dalâlet firkalarına iltihak etmişlerdir. Her zaman emsalini gördüğümüz bazı metafiziğe açık şahıslar, çevrelerinin kendilerine: “Sen mücedditsin, mehdisin!” ve daha sonraları “Hz. Mesih'sin ve Allah sana hulûl etti!” demelerine inanmış ve geriye dönüşü olmayan bir yola girmişlerdir. Dolayısıyla da bu tür şeylere, mazhariyet demek doğru değildir.

İnsanın sağlam bir akidesi yoksa ve dinî düşüncesi de Kur'ânî değilse, vâridât gibi gözüken bu tip şeyler, onun helâkine sebep olabilir. Onun için insan böylesine kerametler isteyeceğine, her zaman Rabbinden ihlâs, samimiyet, zühd, takva, daha doğrusu rızasının bulunduğu şeyleri istemeli.. Yunus'un dediği gibi “*Bana Seni gerek Seni!*” deyip sadece Allah'ı arzu etmeli.

Bir veli, kerametinin izharına çalışsa, yanlış mı yapmış olur? Meselâ küfre girer mi?

İslâm'da, insanı küfre sokacak olan düşünceler, sözler ve fiiller bellidir. Yani ıstılahî

ifadeyle “ef’âl-i küfür” ve “akvâl-i küfür”, temel kriterleri açısından bellidir. Bu sebeple, veli olsun, olmasın bir Müslüman, mubah çizgide cereyan eden yanlış yorumlamalardan dolayı küfre girmez. Ancak, başta veliler olmak üzere hemen her Müslümanın, dinin usûlü diyebileceğimiz meseleleri çok iyi bilmesi lâzımdır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, mucize nedir, keramet nedir ve onların izharının hükmü nedir, bunların bilinmesi çok önemlidir.

Meselâ mucize Nebinin eliyle Allah’ın gerçekleştirdiği dava-yı nübüvveti isbata râci harikulâde bir hâldir ve nebi bunu, Hakk’ın izniyle izharla mükelleftir. Keramete gelince, onun izharı ne vaciptir ne sünnettir ne de müstahaptır. Hatta tam tersine, ihfâsı, yani gizlenmesi esastır. O bir ikram-ı ilâhîdir. Öyleyse bu türlü şeylere mazhariyete takılmadan ve aldırış etmeden, Üstad’ın yaklaşımıyla “*nefis cümleden edna, vazife cümleden a’lâ*” demeli ve bunu bir ibtilâ bilmelidir. Aksi, hâlde birtakım yanlışlıkların içine düşülmesi her zaman mukadderdir.

Ayrıca bahsini ettiğimiz türden dine ait usûllerin çok iyi bilinmesi, bizlere üstadlık yapmış İmam Gazzâlî’den İmam Rabbânî’ye varıncaya kadar, birçok rehber şahsiyeti daha iyi anlamamıza sebep olur. Onun için bırakın velileri, üç-beş insana bir şeyler anlatan ve onlara müessir olan kişilerin bile, İslâm’ın temel prensip ve kaidelerini bilmeleri şarttır. Bunları bilmeyen insanlar, daha sonraları kendilerine gösterilen teveccühler karşısında bocalayabilir ve dengeyi koruyamayabilirler. Üstad da böyle bir endişeyi izhar etmiştir. Evet, bazen hüsn-ü teveccüh, usûl-ü İslâmiyeyi bilmeyen insanların yoldan çıkmasına sebep olabilir.

Kalbî istikameti korumak çok zor o hâlde?

Evet, güzel bir noktaya temas ettiniz. İstikamette kalmak ile kalmamak arasında çok ince bir perde vardır. Onun için insan, Allah Resûlü’nün defaatle dediği gibi, “*Ey kalbleri eviren-çeviren Allahım. Benim kalbimi dinin üzerinde sabit kıl!*” demeli ve Rabbisine dua dua yalvarmalıdır. Hatta bana göre bu dua, değil günde 3 defa, 50 defa okunsa yine de azdır. Çünkü hassaten günümüzde dalâlete giden yollar, mahlukatın soluklarının kat katı adedince. Evet, bugün, kayma noktaları o kadar çok ki, bu ve benzeri dualarla Rabbine sığınmayan insanın istikamette kalabilmesi oldukça zordur.

Öte yandan hiç kimse kalkıp “Ben aklım ve mantığımla doğru yolu bulmuş yürüyorum, kaymam mümkün değildir.” diyemez ve dememelidir de, zira Allah Resûlü o fetanet-i âzamıyla doğru yolu bulabilmeye müsait olmasına rağmen, yine sabah-akşam hep bu duayı okuyordu. İnsanlığın İftihar Tablosu’nun böyle davranmasını yadırgayıp, “Acaba buna gerek var mı?” gibi düşünen insan, –bana göre– farkına varmadan kendini merede-i şeytanın

zimmetine salmış demektir.

Hâsılı, istikamet çok önemlidir. Bunun için de önce usûl-ü İslâmiyeyi bilme ve onun ardından da sürekli Rabbimiz'e yalvarma, yakarma şarttır.

İnsan, bahsini ettiğiniz duaya gerek yok, nasıl olsa kurtulurum düşüncesine neden girmiş olabilir?

Öncelikle şunu ifade edeyim ki, bir insanın kafasında ahirette kurtulma veya kurtulamama mülâhazası yer etmemişse, o insan boşlukta yaşıyor demektir. Dolayısıyla insanın bomboş olmaması, boşlukta yaşamaması güzel ama kendini garantiye almış görmesi de en azından bir küstahlıktır. Bakın Esved b. Yezid –ki Ebû Hanife gibi dâhilerin hocasıdır– bir gecede yüz rekât namaz kılar ve devamlı ağlar. Kendisine sorarlar, “Günahlarına mı ağlıyorsun? “Hayır” der Esved b. Yezid, “Dünyanın ötesinden korkuyorum.” Hâlbuki bu zatı öldükten sonra birisi rüyasında görür ve ona sorar: “Ne muamele gördün?” O, “Peygamberlikle aramda, bir mesafe kaldı.” der.

Bir de Bediüzzaman Hazretlerinden bir misal arz edeyim. Üstad'a Zübeyr b. Avvam misali havarîlik yapmış olan, âbid, sâcid, müttaki Zübeyr Abi bir gün, “Üstadım, akıbetimden çok korkuyorum!” der. Üstad birden sert bir sesle ona “Korkma, titre!” cevabını verir. Evet, ahiret çok pahalıdır ve onun için sadece bir korkma yetmez, titremeli ve gereğine göre hareket edilmelidir.

Bana göre, bırakın akıbetimizden emin olmayı, biz bu eracif içinde nasıl küfre girmiyoruz ve bunca kirlilikler karşısında kalbimizi, iman noktasında nasıl canlı tutabiliyoruz, esas ona şaşırmalı ve Allah'ın ihsan ettiği bu engin lütuflar karşısında iki büklüm olup, şükran secdesine kapanmalıyız...

Gaflet arıyorum diyen velilere ne diyeceğiz?

O, ehlullah arasında geçerli olan bir olgudur. Hayatını daimî mehafet, mehabet altında ve sürekli ciddiyet içinde geçiren insanlar, bazen nefes almak isterler. Yani bunlar, başlarını yastığa koydukları zaman, vicdanî muhasebesinin hâsıl ettiği sarsıntı ile kalbi duracak, çatlayacak hâle gelir, işte bunlar azıcık teneffüs etmek için fâniyat u zâilata yönelirler. Yoksa bizler gibi her gün bin bir türlü inhiraf ile yüz yüze ve zaten gaflet içinde hayatını sürdürenlerin, gaflet-i muvakkate-i sun'iyeye ihtiyaçları yoktur.

Kalbin Allah ile olan irtibatı iradî midir, gayri iradî midir? İkisi de söz konusu ise hangisi

makbuldür?

Kalbin Allah ile hem iradî hem de gayr-i iradî irtibatı vardır ve tabî ki iradî olanı daha makbuldür. Yalnız gayr-i iradî olarak yapılan irtibatlarda da yine Allah (celle celâluhu) mutlaka irtibatın gereğini yerine getirir ve onun sevabını verir. Meselâ, siz “Allah” deseniz, O da size “Kulum” der. Siz Allah’ı sevseniz, O da sizi sever. “Razıyım Senden” deseniz, rızasına ulaştırır.

Fakat bütün bunların iradî olarak yapılması esastır. Meselâ, bir yerde Allah’ı anlatacaksınız. Konuştuğunuz şeylerin onda dokuzu O’nu anlatıyor ama, onda biri kendinizi anlatıyor olabilir. Veya halk içinde Hakk’ın temsilciliğini kendi davranışlarınızla göstereceksiniz. Davranışlarınızın onda dokuzu O’nu gösteriyor, onda biri ile kendinizi ön plana çıkarıyor olabilirsiniz. İşte bunu hissettiğiniz anda, hemen kendinizi sorgulayarak, o onda birlik şeylerden dahi vazgeçmelisiniz.

Bu insanın, O’na ait olmayan şeyleri söylememesi, bakmaması, düşünmemesi, yaşamaması vb. demektir. Fakat takdir edersiniz ki, bu o kadar kolay da değildir. Bunun hayata geçirilebilmesi sürekli irade ve cehd, sürekli azim ve gayret ister. Bir defa yapınca bitecek bir şey de değildir bu. Değişen ve sürekli bir sel gibi akan hayatın bütün saniyelerinde ya da bütün bir ömür boyu yapılması gerekli olan bir mücadeledir. Hatta bu konuda zirvelere çıksanız, peygamberlerin hemen altındaki mertebelere erişseniz dahi, şayet o zirvenin gerektirdiği mücadeleleri vermezseniz, başaşağı, derin bir çukura düşmek ihtimali vardır.. evet, yukarılara doğru tırmandıkça mücadelenin daha da ağırlaşaacağı muhakkaktır.

Öyleyse çok sık sözünü ettiğimiz “Halk içinde Hakk’ın temsilcisi olmak” çok zor.

Çok zor tabiri bunu karşılamaz. Daha ağır bir tabir bulmak zorundayız. Zira halk içinde Hakk’ın temsilcisi demek, peygamber mesleğine talip olma ve onu temsil etmek demektir. Onu yapabilmek için de peygamberâne aşk, şevk, gayret, azim, cehd ve irade gerekir.

İnsanın bunu yapabilmesi ise, öncelikle “iç irtibatı” diyebileceğimiz niyete, kararlılığa bağlıdır. Ardından bu iç irtibat, niyet ve kararlılığın fitratla bütünleşmesi, insanın tabiatının bir yanı hâline getirilmesi gelir ki, siz buna tabiatın ibadetle bütünleşmesi de diyebilirsiniz. Üstad’ın sâika ve şâika dediği latîfeler de bu görevleri yerine getiriyor olabilir.

Evet, düşünme dediğimizde hep O’nun hissedilmesi altında düşünmeli, beyan O’nu mülâhaza ile preslenmiş olarak ağızdan çıkmalı, bakma dendiğinde gözler O’nun rızasına

ayarlı şeylere bakmalı.. hâsılı her şeyimizi O yönlendirmeli ve dahası, insan bütün bunları peynir-ekmek yeme kolaylığı içinde bir tabiî hâdise gibi yerine getirmelidir. Dini duyguların, fitratla bütünleşmesi ve insan tabiatının bir yanı hâline gelmesi de bu olsa gerek.

Sonra halk içinde Hakk'ın temsilcisi olma, “kavs-i urûc”dan sonra bir “kavs-i nüzûl”dür. Urûcu olmayan birisi için ise böyle bir şey söz konusu değildir. Kavs-i nüzûl, urûcun ötesinde ayrı bir derinliktir ve dava-yı nübüvvetin vârislerine hastır. Yani seyr u sülûkünde belli mertebeleri kat etmiş, cennet kapılarının kendisine aralandığına şahit olmuş, ölümün güler yüzünü görmüş, ondan “Gel, gel!” şeklinde davetiyeler almış ve gördüğü bunca iltifat karşısında iştihakla oraya gitmek isterken, birden “Lâ havle” deyip geriye dönmüş; geriye dönmüş zira burada Hak namına halkın arasında yapılacak daha çok iş var.. evet, gerçek temsilcilik işte böylesi insanlar için bahis mevzuudur.

Bana göre, en azından bu kadarcığı olsun yaşamamış insanların halk içinde Hakk'ın temsilciliğini yapması, Hakla beraber olması düşünülemez. Ve yine bana göre Kur'ân'ın وَقَلِيلٌ مِّنْ

وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ *ثَلَاثَةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ“Şükreden kullarım ne kadar da azdır.”¹ Yine

“İlklerden bir grup, arkadan gelenlerden ise daha az.”² âyetleri bu hakikate işaret eder.

Son bir şey daha ilave etmek istiyorum. Bunlar ferdin kendi kendine düşüneceği şeyler. İnsanları böyle düşündürmek elimizden gelmez. Allah'tan hidayet ola! Dolayısıyla hiç kimseye “Sen böyle değilsin!”, “Sen gâfil ü nâdânsın!” demek doğru değildir. Aksi hâlde zorlama olur ki, onunla bir yere varılamayacağı ve varılmadığı da meydandadır.

Halkın temsilciliğini cidden yapmayı isteyenler nelere dikkat etmeli, nasıl bir yöntem izlemelidirler?

Bana göre önce, insanın kendini keşfetmesi lâzım. “Nefsini bilen, Rabbini bilir.” beyanından hareketle, insan, nerede, hangi seviyede olduğunu bilmeli ki, bu çok önemlidir. Kimseyi aldatmanın bir mânâsı yok. Yorumlara, tevellere girmek kimseye bir şey kazandırmaz. Her insan davranışları ile kendi tabiatının rengini aksettirir. Öyleyse, öncelikle onun keşfedilmesi gerekir. Meselâ, Kur'ân, “Hayır! Siz âcile'yi (peşin olanı) sever, ahire'yi bırakırsınız.”³ buyurur. Evet, peşin olanı, daha sonra verilecek olana tercih etme bizim insanî tabiatımızın icabıdır.

Bunu bilmeli, sonra da bu tabiatı terbiye etme cihetine gitmeliyiz. Bu da, insanın

nazarını fenâdan bekâyâ çeviren mürşitlerin yaptıklarını yapmak demektir. Hakikat-i hâle gelince, çoklarımız günde en az iki-üç saat konuşuruz. Acaba bu iki-üç saatlik gevezelik içinde dinin “ümmehat” dediği ana meselelere ait ne kadar zaman ayırırız? Şayet, futboldan, siyasetten konuştuğumuz kadar, ümmehat hakkında konuşmuyorsak, Hakk’ın temsilciliği makamını yakalamamız çok zordur.

Bütün bunlar başta herkese zor gelebilir. Ne var ki her şey başta biraz da tekellüfle başlar. Öyleyse insan kendini biraz zorlamalı, gayretleri ciddî bir aşk ve şevke iktiran etmese bile, sözü evirip çevirip Allah’ı ve ümmehat dediğimiz meseleleri anlatmaya getirmelidir. Aksi hâlde insanın yollarda takılıp kalması kaçınılmazdır.

Bir üçüncü merhale olarak, nazarî bilgilerin ötesinde bütün bu anlatılanların bir “ilm-i sâni” olarak vicdanda duyulması, hissedilmesi gerekir ki, esas hedef de işte budur. Aslında velinin, zevken ve keşfen elde etmek istediği şey de budur. Ancak bu mertebeye yükselebilenin yolu, önce de ifade ettiğimiz gibi, her yerde ve her fırsatta Allah’ı anlatmaktan, konuşmaktan, müzakere etmekten geçer. Öyleyse gelin, mukaddes bildiğimiz değerler üzerine yemin edelim; bizim her mecliste birinci meselemizin bu olduğuna.. şayet, dünyaya ait on dakika konuşursak Hakk’a ait yarım saat konuşacağımıza.. aksi hâlde ..” diyelim, birbirimize söz verelim.. ve İbrahim Hakkı’nın tavsiyeleri çizgisinde, gece-gündüz hep O’nunla olalım:

“Çün gündüz olursun nice ağyâr ile gâfil

Ko gafleti dildârdan utan gecelerde

Dil beyt-i Hudâ’dır, ânı pâk eyle sivâdan

Kasrına nüzul eyleye Rahmân gecelerde.”

1. Sebe sûresi, 34/13.
2. Vâkıa sûresi, 56/13-14.
3. Kıyame sûresi, 75/20-21.

HZ. MESİH VE MİSYONU

Yüklendiği misyon itibarıyla Hz. Mesih'i anlatır mısınız?

Hz. Mesih, olabildiğine maddeci bir topluma peygamber olarak gönderilmiştir. Böylesine maddeci bir topluluğun ıslahı adına Hz. Mesih, onların karşısına ruhçu bir düşünceyle çıkmış ve onların maddeci düşüncelerini tadil etmiştir.

Müşrikliği ve putperestliği, doğrudan doğruya din unvanı ve din referansı ile diyanet blokajı üzerine oturtan toplumların, daha sonra o dinî telakkiden sıyrılıp, yeni bir dinî düşünceye ulaşmaları oldukça zordur. İşte Hz. Mesih, meb'us bulunduğu toplumdan, maddeciliği tadil ederek, metafiziğe kapı aralamış.. ve aynı zamanda vahy-i semavî ile, ifrat ve tefrite girmeden madde ve ruh arasında bir denge tesis ederek bu zorluğu aşmıştır.

Ne var ki, daha sonra gelen onun müntesipleri, bu dengeyi muhafaza edememiş.. bundan dolayı da zamanla bütün güçleriyle ruhçuluğa ve spiritüalizme yönelerek maddeyi bütün bütün inkâr etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in de ifadesiyle onlar, ruhbanlığı kendilerine farz kılarak, sözde bununla değerler üstü değerlere ulaşacaklarını zannetmişlerdir. Oysaki onlara böyle bir zorluk tahmil edilmemişti.¹

Evet, onlar, Allah'ın rızasını tahsil maksadıyla, dinin ruhunda olmayan şeyleri icat etmiş ve daha sonra da icat ettikleri bu şeylere yenik düşüp onların ağırlığı altında dinin aslından uzaklaşmışlardı. Hâlbuki meşru dairedeki zevk ve lezzet, hem keyfe kâfi hem de zarurî ve lüzumludur. İnsan için aile hayatı, çoluk çocuk, hayatî bir ihtiyaçtır. Onların bir kısmı, bu mubaha karşı müstenkif kalmış ve farkına varamayarak hatta mâbedleri o işin gayr-i meşru levsiyatı ile kirletmişlerdir.

Hıristiyanlıkta, bu türlü daha birçok farklı yorum ve yanlış anlamalar mevcuttur. Örneğin Yuhanna İncili'nde, *“Eğer yüzüne bir tokat vururlarsa, dön diğer yüzüne de bir tokat vursunlar.”* diye bir ifade vardır. Günümüzde bu mânâ ve ruh, belli ölçüde değerlendirilebilir. Bu bir nevi, *“Dövene elsiz, sövene dilsiz”* sözünün değişik bir versiyonudur. Ancak insanların zulümlere karşı teslimiyetçi bir şekilde davranmaları, yanlışlığa açık bir durumdur. Zira zulmedenler hiçbir zaman zulmetmeye doymazlar.

Hıristiyanlık, zuhur ettiği zaman itibarıyla, değişik baskılar altında kendini anlatma ve kendini ispat etme imkânını elde edememişti. Bu baskı ve zulümlere karşı onlara, “mukabele

etmeme” fikri aşılannmış ve bu, daha sonra onlarda bir karakter hâline gelmiştir. Bu düşüncenin uzantısı olarak onlar, harp etmemeyi, kendilerine ne yapılırsa yapılsın karşı koymamayı ve dünya zevklerinden uzak kalarak ruhbanca bir hayat yaşamayı vs. bir disiplin olarak benimsemişlerdi.

Ne var ki, bu disiplinlerin pratik hayattaki yansımalarına bakıldığında manzaranın hiç de aslına uygun ve iç açıcı olmadığı görülecektir. Çünkü onlar, bugün dünyanın değişik yerlerinde –esefle müşâhede etmekteyiz– benimsedikleri bu prensiplere aykırı olarak, yer yer hayatın karşılıklarına çıkardığı ve insan fitratının bir gereği olan ihtiyaçlarını gayr-i meşru yollardan giderme ve duygularını tatmin etme yollarına girmişler, uzantıları günümüze kadar gelen kanlı savaşlar yapmışlar ve birçok insanın haksız yere ölmesine sebep olmuşlardır.

Hz. İsa’nın (aleyhisselâm) materyalist bir topluma uyguladığı ıslah hareketi, aynı zamanda kendisinden sonra gelecek olan ve müjdesini de bizzat kendisinin verdiği İnsanlığın İftihar Tablosu’na giden yolları da açmıştır. Ancak, başta da ifade ettiğimiz gibi daha sonraki müntesipleri, Yahudi ifratına karşı tefrite düşerek, bütün bütün fiziği de maddeyi de inkâr etmişlerdi. Fetih sûresinin en sonunda yer alan uzunca âyet, bu mevzuya ışık tutmaktadır. Burada o âyetle alâkalı birkaç hakikati arz etmek istiyorum:

Âyet, **رَسُولُ اللَّهِ** diye başlamaktadır. Âyetin başındaki bu ifade ile Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaleti vurgulanmış ve değişik yerlerde geniş olarak bu hakikat ifade edildiği için de, icmalen geçilmiştir. Bu âyette, daha ziyade Kur’ân, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafındaki insanlara dikkat çekmekte ve değişik evsaf ve kategoriler hâlinde, birbirinden farklı maddeye ve mânâya bakan yanları ile onları nazara vermektedir.

رَسُولُ اللَّهِ önemli ve hayatî bir gerçektir. Bunun için Sâdî, Üstad’ın da Mektubat’ta ifade ettiği gibi, “*Muhammedün Resûlullah demeden râh-ı selâmet muhaldir.*” der. Necip Fazıl da bu hakikati ifade adına, Pascal’ı koştura koştura rıhtıma kadar getirir ancak “Muhammedün Resûlullah” demediği için onun gemiyi kaçırdığını söyler. Evet, bu mânâda Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) rasat noktasına ulaşmayanın sahil-i selâmete ulaşması mümkün değildir. Şimdi tekrar âyetin mevzumuzla alâkalı yönüne dönelim:

Peygamberle beraber maiyyet-i nebeviyeye eren herkes, maiyyet-i ilâhiyeye de ermiş demektir. Bir yönüyle âlem-i cismaniyet ve âlem-i halka ait Efendimiz’le maiyyet, aynı

zamanda âlem-i emre ait Cenâb-ı Hak’la maiyyetin bir izdüşümüdür. İşte âyet-i kerimede, وَالَّذِينَ
مَعَهُ derken bahsettiğimiz bu beraberlik anlatılmaktadır. Âyetin devamında ise, bu ufku yakalayan
insanların özelliklerinden bahsedilmektedir.

Bu özelliklerden biri, onların عَلَى الْكُفَّارِ أشدّاءِ olmalarıdır. Yani mahiyetlerindeki
inanma istidadını körelten, bunca delâil Allah’ın varlığını ilan ederken bütün bütün onları
tekzip edip inkâra sapan ve ilâhî meşaleyi söndürmeye çalışan insanlara karşı şeditirler.

İkinci özellikleri ise, رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ “Kendi aralarında fevkalâde şefkatli ve merhametlidir.”

Bu özellikler, تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا “Sen, onları sürekli rükû ve
secde hâlinde görürsün. Allah’ın lütuf ve rızasını ister dururlar.” Demek ki onlar, ayaklarını
koydukları yere başlarını da koyarak bir halka hâline gelmiş ve böylece Allah’a en yakın
bulunma hâlini ihraz etmişler. Aynı zamanda onlar, her şeylerini Allah’ın fazlından bilirler.
Zaten neticede onların istedikleri sadece ve sadece Allah rızasıdır. سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ
السُّجُودِ “Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir.”

دَلِيلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ “İşte bunlar, ümmet-i Muhammed’in Tevrat’taki vasıflarıdır.” Bir
kısım semavî kitaplarda tahrif söz konusu olmuş ve büyük ölçüde hüdanın yerini heva, ruhun
yerini de madde almıştır. Tevrat’ta ümmet-i Muhammed anlatılırken, mânevî yönleri ve
yanlarıyla ve metafizik cepheleriyle anlatılmaktadır.

Diğer taraftan وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ “Onların İncil’deki vasıflarına gelince, onlar tıpkı
bir ekin gibidirler.” Ekin, tohumla meydana gelir ve maddîdir. Tohum, bir cisimdir ve tıpkı
yumurtadaki ukde-i hayatiye ve insandaki sperm gibi hayat programı yüklenmiş bir varlıktır.

أَخْرَجَ شَطَأً “Topraktan rüşeymini çıkarır.” Ki, o da bir maddedir. شَطَأٌ kelimesinde maddî
yapının zuhuru gibi bir mûsikî de gizlidir. Burada her kelime, mükemmel sözcüğüyle ifade
edilemeyecek ölçüde seçilmiş.. seçilmiş ve âdeta bir dantelanın atıkları hâlinde örgülenmiştir.

فَاسْتَعْلَظَ “Gı̄lzet kazanır, kalınlaşır, sertleşir.” Burada da mesele hep madde etrafında dönmektedir. Zira mânânın, ruhun, metafiziğin kalınlaşması mümkün değildir.

فَاسْتَوَىٰ “O maddî yapı üzerinde kalkar, doğrulur.” demektir. سُوْقِيَهُ İnsanının sâkı, bacaklarıdır. Filiz ve ağacın sâkı ise sapıdır.

يُعْجِبُ الزَّرَّاعَ “Öyle ki, tohumu, toprağın bağına atan insan bile, onu bu hâliyle gördüğü zaman şaşkınlıktan kendisini alamaz.”

لَيَغِيظَ بِهِنَّ الْكُفَّارَ “Kâfirleri öfkelenendir.” Bu ise, başkalarının gözünü doldurması, onların içine takdir, dehşet ve korku salması gibi hep maddeye müteallik şeylerdir.

Dikkat edildiği takdirde, İncil’de yer alan meseleler, fizikî açıdan, tamamen maddeci bir anlayışı aksettirmekte ve her şey mahsusata müteallik yanları ile nazara verilmektedir. Tevrat’ta zikredilen hakikatler ise, hiçbiri elle tutulur, gözle görülür ve pozitivistçe mülâhazalarla mahsusata taalluk eden şeylerden değildir. Bunların hepsi âdetâ insanları âlem-i emir ve mücerret hakâik etrafında dolaştıran mânevî şeylerdir.

İşte bu incelik, Seyyidinâ Hz. Mesih’in konumunu anlama bakımından çok önemlidir. Hz. Mesih, Yahudi maddeciliğini tadil etme misyonunu yüklenmiştir. Böyle bir misyonla gelen insanın, bu misyonu gerçekleştirebilecek donanımla gelme zarureti vardır ki daha dünyaya teşrif buyuracağı zaman o, çok iyi bir yuvada neşet etmiştir. Onu yetiştirme mevzuunda Hz. Meryem ölçüsünde başka bir kadın göstermek mümkün değildir. Kur’ân, değişik âyetlerinde Hz. Meryem’in karakterini ifade eden kelimeleri yerli yerinde kullanarak onun hususiyetini vurgulamaktadır. Bu yüce kadın, iffetine o kadar düşkündür ki, meleğin karşısında bile müthiş bir ürperti yaşamıştır.

Hz. Meryem’in annesi, “Allahım, bana bir çocuk verirsen onu mâbede adayacağım.”² diyerek bir adakta bulunmuş; ancak çocuk kız olarak doğunca, teessür içinde bu kutlu anne, “Ben erkek çocuk bekliyordum ki onu mâbede adayayım.”³ demiş, ne var ki, çocuk doğmadan önce mâbede adandığı için mâbede bırakılmıştır. Seyyidetina Hz. Meryem, mâneviyatla lebâleb bir şekilde ilâhî vâridâtları iliklerine kadar teneffüs edeceği böyle bir metafizik ortamda neşet etmiş ve daha sonra da, farklı bir misyon için gelen Hz. Mesih’e yine sebepler üstü bir şekilde hamile kalmıştır.

Hulâsa, Hz. Mesih, hayatı böylesine sebepler üstü ve harikulâdelikler içinde cereyan eden bir anneden dünyaya gelmiş ve tamamen bir ruh insanı olarak Cenâb-ı Hakk'ın himayesinde ve sıyanetinde büyümüştür. Zira onun karşısında, senelerden beri devam eden maddeciliği, tamamen bir din hâline getiren ve yıkılması, yenilenmesi, değiştirilmesi çok zor olan bir toplum vardı ve o, hayatı boyunca böyle bir toplumla mücadele etmişti.

Hz. Mesih, peygamberlik vazifesiyle gönderilirken bu insanları doyuracak bir donanımla teçhiz edilmiş ve onların putlaştırdıkları maddeyi; babasız dünyaya gelme, ölmüş insanı diriltme, hastaları iyileştirme, en onulmaz dertlere şifa dağıtma gibi pek çok mucizeler göstererek aslî hüviyetine kavuşturmuş ve materyalizme kilitlenmiş bir düşünceyi tadil ederek, ruhçu bir düşünceye yollar açmış, böylece İnsanlığın İftihar Tablosu'na giden yollara köprüler kurmuştur.

1. Bkz.: Hadid sûresi, 57/27.
2. Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/35.
3. Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/36.

KARUN

Karun, Hz. Musa'nın ümmetinden olduğu hâlde, neden kâfirler gibi helâk edildi?

Karun'un Hz. Musa'nın kavminden olduğunu Kur'an anlatır. Ne var ki o, âyetin ifadesiyle, kendisine verilen hazinelerin anahtarlarını güçlü, kuvvetli bir topluluğun ancak taşıyabileceği o geniş imkânlarını çalım ve böbürlenme vesilesi yapmış ve ardından da helâk olmuştu.¹ Dahası, kendisine yapılan ısrarlı telkinlere ve “*Şımarma, Allah şımarıkları sevmez.*”² tembihlerine kulak asmamış ve, “*Bu servet, bana kendi bilgim sayesinde verilmiştir.*”³ diyerek Allah'a karşı nankörlük etmiştir.

Şimdi bu bilgiler ışığında, soruya cevap olabilecek birkaç hususu ard arda sıralamaya çalışalım;

1. Karun öncelikle kâfir değildi. Ancak işlediği öyle büyük günahlar vardı ki, bunlardan biri bile insanı küfre götürmeye yeterdi. Üstad'ın yaklaşımıyla, “*Her bir günah içinden küfre giden bir yol vardır.*” İşte bu tür günahlar, Karun'da bir değil, belki daha çok idi ki, cimrilik, kibir, zekât vermeme bunlardan sadece birkaçıydı.

2. “*Derken Karun, ihtişam ve debdebe ile kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar, 'Keşke Karun'a verilenin benzeri bize de verilseydi, doğrusu o çok şanslı dediler.*”⁴ âyetinin ifadelerine göre Karun, hayatı itibarıyla büyük bir kibir, çalım, gösteriş ve debdebe içindeydi. Hâlbuki Allah Resûlü, kalbinde zerre kadar kibir bulunan insanın Cennet'e giremeyeceğini bildirir. Yani kibir, insanın Müslüman olmasını engelleyen bir faktör olduğu gibi, önceden iman etmiş olanlar için de bir inhiraf vesilesidir.

3. Karun'un kendisine yapılan onca ısrarlı tembih ve ikazlara rağmen, hâlimden, tavrından, düşüncesinden hiç mi hiç taviz vermemesi, onun su-i akıbetini netice veren bir başka âmildir.

4. Mağrem-mağnem, yani ganimet-meşakkat münasebeti içinde, Karun Hz. Musa gibi “*ulü'l-azm*” bir peygambere ümmet olma, hatta onunla aynı zaman dilimini paylaşma şerefine nail olmuş bir insandı. Yani mânevî açıdan ona bağlı ve müntesip olmanın yanında, cibillî karabet itibarıyla da Hz. Musa'ya yakın biriydi. Bir bakıma o, peygamberlik sarayının içinde bulunuyordu.. bulunuyordu ama, bu yakınlığı değerlendirememişti. Allah da (celle celâluhu), Kur'an'da ifade buyurduğu gibi onun cezasını hem dünyada verdi hem de ahirette katmerli olarak verecek.

Kur’ân, bahsini ettiğimiz hakikati, Hz. Peygamber’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevce olma pâyesine ermiş annelerimize hatırlatır ve der ki: *“Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır.”*⁵ Yine Mekke gibi kudsî bir mekândan insanları alıkoymaya, ibadet etmelerini engellemeye çalışanlara *“Kim orada böyle bir zulüm ile haktan sapmak isterse, ona o acı azabı tattırırız.”*⁶ buyurarak bu kabîl mütecavizlerin acı akıbetlerini haber verir.

İşte Karun da, Hz. Musa gibi bir peygambere yakınlığın hakkını veremediğinden, böyle kötü bir akıbeta maruz kalmıştır.. evet, *“Kurbu’s-sultan, âteş-i suzân buved.”*

5. Karun’un Hz. Musa ve dini karşısındaki genel tutumu eğer cezalandırılmasaydı, başkalarına kötü örnek olma ihtimali vardı. Yani ondan cesaret alan başkaları da, tıpkı Karun gibi Hz. Musa’nın başına belâ olabiliyorlardı. Karun’un akıbeti o karakterdeki insanların akıllarını başlarına getirdi ve onun gibi olma temennisinden vazgeçtiler. Nitekim Kur’ân bunu çok açık bir şekilde anlatır: *“Daha dün onun yerinde olmak isteyenler: ‘Demek ki Allah, rızkı, kullarından dilediğine bol bol veriyor, dilediğine de az. Şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki, inkârcılar iflah olmazmış!’ demeye başladılar.”*⁷

6. Karun’un, büyük bir servet sahibi olmasını ve onun toplumda böyle bir servetle sebebiyet verdiği şeyleri basite irca etmemek gerekir. Bugün bazı modern iktisatçılar “Yeryüzünde kapitalizmin fikir babası ve ilk kapitalist, Karun’dur.” derler. Zira Karun, stok etmiş olduğu bu “kenz” ile, böyle bir gelişimin en azından hazırlayıcısı olmuş, iktisadî açıdan toplumdaki sınıflar arası köprüleri yıkıvermişti.

İhtimal *“Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!”*⁸ âyetinde ifade edilen, maldaki Allah hakkının verilmeyişi, bilhassa günümüzde kapitalist toplumlarda olduğu gibi, daha belirgin hâle geldi. Bu ise bir toplumdaki hem iktisadî hem de sosyal dengelerin alt-üst olması demektir. İşte Karun, yaptığı bu “kenz” ile böyle bir oluşuma öncülük ettiği için yerin dibine batırılma gibi ancak kâfirlere verilecek bir ceza ile cezalandırılmıştı.

7. Tirmizî, naklettiği bir hadis-i şerif ile bu meselenin farklı bir buuduna daha işaret eder: Allah Resûlü hadis-i şerifte, *“Cömert Allah’a yakın, insanlara yakın, Cennet’e yakın, Cehennem’den uzaktır. Cimri ise Allah’tan uzak, insanlardan uzak, Cennet’ten uzak, Cehennem’e yakındır.”* buyurur. Demek ki cömertlik veya cimrilik yolların ayırımında tam

kavşak noktada bulunuyor. Karun bu kavşakta Cehennem'e giden yolu seçmişti.

Tarihî tekerrürler açısından meseleye bakacak olursak; bu iş Karun'la başlamamış ve Karun'la da bitmemiştir. Mühim olan, insanın kulluk şuuru ile yaşayabilmesidir. Zenginlik, makam, şöhret, ilim vb. şeyler Muhammedî yoldan çıkan insanların –Kâbe'de dahi olsa– gayyâlara gitmesine vesiledir. Akıbet çok önemlidir.. evet, hüsn-ü hâtime, ahirete inanan insan için vazgeçilmez bir esastır. Öyleyse “Bizde var olan her şey, O'ndandır.” deyip, tevhid ufkunu yakalamalı, sonra o ufkun gereklerini taviz vermeden yerine getirerek, sürekli hüsn-ü hâtimeye –inşâallah– ulaşma çabası içinde bulunmalıyız.

1. Kasas sûresi, 28/76-81.
2. Kasas sûresi, 28/76.
3. Kasas sûresi, 28/78.
4. Kasas sûresi, 28/79.
5. Ahzâb sûresi, 33/30.
6. Bkz.: Hac sûresi, 22/25.
7. Kasas sûresi, 28/82.
8. Tevbe sûresi, 9/34.

ALLAH (CELLE CELÂLUHU)

Rabbimiz’i anlama ve anlatma mevzuunda malumat verir misiniz?

Cenâb-ı Hakk’ın bilinmesi, yaratılışımızın hedefi ve fitratımızın da gayesidir. Her şeyden önce O’nun yolunda olmak, ancak O’nun tam bilinmesiyle devamlılık kazanır. Onun için öncelikle fert planında gönüllerimizin onarılması, donatılması ve itminana ermemiz hatta zevk-i ruhanî ile kanatlanmamız, sonra da toplum hâlinde, o toplumun hücreleri sayılan aileler planında huzura kavuşmamız bu yolla mümkün olabilecektir.

Bu sayededir ki insan, kendisi için mukadder olan ufka ulaşabilir. Ancak bütün bunlar, O’nu azametiyle kavramaya, O’ndan gelen sinyallere devamlı açık bulunmaya, O’nun bu mevzudaki ihtarlarına kulak vermeye bağlıdır. O (celle celâluhu), kendi beyan-ı sübhanisiyle anlattığı gibi *كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ* “Her an O, kemmiyetsiz, keyfiyetsiz ayrı bir hâl ve ayrı bir şe’ndedir.”¹ Yani O, her an yaratmakta, her an, yarattığı şeyleri en mükemmele irca etmekte, onlara yeni yeni suretler, keyfiyetler giydirmekte.. ve tabî her an Kendisini değişik dillerle mahlukatına anlatmaktadır.

O, bir kere anlatmış da sonra kitabı kapatmış, “Bildiğinizle amel edin!” dememiştir. İnsan, zamanın ve mekânın hangi parçasında bulunursa bulunsun, istediği takdirde, bu kudsî dersten bir kısım paragraflar, cümleler, kelimeler duyabilir, anlayabilir. Bu sayede hayatının gayesi, fitratının neticesi olan bu yüce hakikati, bir kere daha idrak eder, onunla dolar, itminana erer, kalbî huzura kavuşur, zevk-i ruhanî ile kucaklaşır ve daha dünyadan göçmeden Cennet’in bir çekirdeğini içinde inkişaf ettirerek Cennet hayatını dünyada –Allah’ın izniyle– yaşayabilir.

Aslında, Zât-ı Ulûhiyet hakkında verilecek her malumat, bilhassa mübtedî insanlar için, onların elinden tutup ve önlerindeki mâniaları bertaraf ederek, onları âdetâ güneşle yüz yüze getirme ameliyesi ve gayreti demektir. Güneş, bizim kendisini göstermemizden çok çok muallâ ve mübeccedir. Hemen herkes, gözünü açtığı ve nazarını ona tevcih edebildiği ölçüde onu görebilir ve ondan istifade edebilir. Ancak bazı kimselerin gözleri kûsûfa tutulduğundan onların rehber ihtiyaçları vardır.. ve ellerinden tutulup, güneşi görebilecekleri bir ufka götürülmeleri gerekmektedir.

İşte bunun içindir ki bizler çok defa deliller âleminde dolaşırız.. dolaşır ve etrafımızdan Allah’ın varlığına şahitler ararız. Aslında bu da Kur’ânî bir yoldur. Allah, yüce kelâmında, yer yer eşya ve hâdiseleri ele almış, onun sinesinde Kendisine giden yolları bizlere göstermiştir.

Yüzlerce yerde, Kur'ân elindeki esasını yere vurmuş, oradan su fışkırtmış ve bu “âb-ı hayat”ı çıraklarına, çömezlerine içirmiş ve “Unutmayın O’nu!” ihtarında bulunmuştur. Dahası hedefe varılacak yolun en kestirmesini göstermiş ve herkesin “mârifetullah” balını ve peteğini kolaylıkla elde edebilmesi için âdetâ bir reflektör vazifesi görmüştür. Aslında bir çiçeğin gamzesinden, bir rüşeyme uzanan yolda Cenâb-ı Hakk’a giden yolu hemen her zaman bulmak mümkündür.

İşte, günümüzün irşat kahramanları da, insanları, güneşi rahat görebilsinler diye delâil ve şevâhid ufkuna götürüyor, hem kendileri hem de başkaları görsün, bilsin diye avaz avaz O’nu (celle celâluhu) ilan ediyor, O’nu haykırıyor ve “Biz bu yollarda Senin şahidleriniz.” diyorlar...

Evet, öteden beri gözleri kûsûf tutmuş, bakışları maddeye takılıp kalmış olan bazı kimseler, göremedikleri şeyleri inkâr edegelmişlerdir. Hâlbuki *“Her şeyi maddede arayanların akılları gözlerine inmiştir. Göz ise mânâyâ karşı kördür.”*

Bunu şu şekilde de ifade edebiliriz: Her şeyin bir arama yolu vardır. Bizler, maddeyi, duygularımızdan akseden düşüncelerimizle, vicdanlarımızla değerlendirebiliriz ama madde ötesi şeyler ve metafizik hâdiseler, daha başka şeylerle değerlendirilmelidir. Binaenaleyh maddeyi ararken kullandığımız usûl ve metotlarla mânâyı anlamak istersek, araştırma adına dökülür yollarda kalırız. Hatta delillerle Allah’ı (celle celâluhu) anlatırken, maddeyi kendi karakteristiği, kendi hususiyetleri içinde ele alırsak maddeye saplanır kalır, metafizik hâdiselere onca ehemmiyet vermemize rağmen, bir çeşit maddeci veya natüralist oluruz. Bu yüzden, önce her şeyin usûlünce araştırılması çok önemlidir.

Şimdi zannediyorum göremediklerini inkâr edenlerin, o delilsiz iddiaları kendiliğinden çürümüştür. Evet onlar, mânâyı, hep maddeci usûllerle arıyorlar.. arıyorlar sonra da dökülüp yollarda kalıyorlar. Hâlbuki bizler, cazibe kanununu göremiyoruz ama kabul ediyoruz. Mıknatıs hakkında mahdut bilgimize rağmen, âsârını tespit edebiliyor ve onu da kabulleniyoruz.

İnsanoğlunun eliyle tutabileceği, gözüyle görebileceği, kulağıyla duyabileceği şeyler gayet mahduttur. Röntgen ışınlarını göremediğimiz gibi, karıncanın ayak seslerini de duyamıyoruz. Aslında her var olanı görüp her sesi de duysaydık, bu hayat bizim için yaşanmaz hâle gelirdi. Mahdut görüş ve duyuşlarımız da, Rabbimiz’in bize olan lütuflarının ayrı bir derinliği olsa gerek.

Öyleyse bizler, her şeyi kendi yolunda araştırarak, delillere başvuracak ve her objeyi kendi laboratuvarında denemeye tâbi tutacağız ki, Allah mârifetine –inşâallah– ulaşabilelim.

Ne var ki –insanlığın tali’sizliği– beşer, kadimden bu yana hep aynı vartalarla Allah’tan uzaklaşmış ve küfür bataklığında boşu boşuna çırpınıp durmuştur.

Evet, bir kere daha hatırlatalım ki, neyin, nereden, nasıl alınacağı bilinemediğinden dolayı hep yanılmalar olmuş ve ardı ardına inhiraf lar meydana gelmiştir. Biz buna bakış zaviyesinin bozukluğu da diyebiliriz. Evet, ilk başta bir sapmanın meydana gelmesi, bunu zulmün, haddi aşmanın takip etmesi ve kendini bilememe gibi hâllerin eklenmesiyle hep hak ve hakikat körü körüne inkâr edilegelmiştir. Yani ta baştan bir yanlış yola girilmiştir ki, yanlış yolun encamı da elbette yanlış olacaktır.

Kur’ân, “Allah bizimle konuşmalı değil miydi?”² diyenleri anlatır ki, bunlar bakış açıları yanlış insanlardır.. girdikleri yol da, ulaştıkları netice de yanlıştır. Biz buradan şunu anlıyoruz; inhiraf sadece bize ve bizim dönemimize has değil; o, bugünün ateist ve inkârcıları gibi dünün kâfirlerini de benzer şekilde aldatmıştır ki, bu da “küfür tarihî tekerrürleri” demektir. Hz. Salih, Hz. Lut, Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (aleyhi ve aleyhimüsalâtü vesselâm) hep benzer şeyleri söylemiş. Ve tarihî tekerrür açısından aynı cevapları almış, aynı akıbetleri paylaşmışlardır. Evet, Rabb’i tanımaya gidilen yolda, bakış açısının da çok iyi seçilmesi şarttır. Firavun, Allah’ı ararken yüksek kuleler yapıp, çıkıp o kulelerin başından Allah’ı bulmaya çalışırken hata ediyor, kendini, bir olmazlar “fasit daire”sine salıyordu. Gökyüzüne ok atarak onu vurmaya çalışan Nemrut da aynı varta ile kendi iflasını ilan ediyordu.

Evet O (celle celâluhu), zâhiren nazarlardan saklıdır ama her şeyden daha ayandır. O, yarattığı şeylerin diliyle, rengiyle, şekliyle, hâliyle, tavrıyla her zaman kendini bize okutturur.. okutturur ama şiddet-i zuhurundan gizlidir. Aslında her şeyde, O’na ait değişik cilveleri görmek mümkündür. Ancak, öyle bir Hâlık’tır ki, sadece bizim görebileceğimiz şekilde, bizim temas edebileceğimiz şekilde cisim olmadan, herhangi bir yer tutmadan da münezze ve müberradır. O, bütün sistemleri, kâinatları elinde tutar, onlara hükmeder ve aynı anda bizim soluklarımıza, teneffüsümüze de nigebandır.

Binaenaleyh, zerreden sistemlere kadar her şeye hükmü geçen bir Zât’ın –hâşâ– bir balon gibi yerden müşâhedesi mümkün değildir ve böyle bir davranış, yanlış bir bakış açısı ve niyet bozukluğunun göstergesidir. Gagarin, küre-i arzın etrafında tur atıp geriye döndüğü zaman, “Allah’a rastlamadım!” sözüyle 20. asırda, firavunca bir düşüncüyü ifade etmişti. Allah’ın, küre-i arzın etrafında bir peyk olduğunu kim söylemişti ki, böyle gülünç bir yaklaşımda bulunuluyordu..!

Kendini kibre kaptırmış olanların da Allah'a ve Peygamber'e inanmaları çok zordur. Mekke kâfirleri, kibir ve gururlarından, Mekke'de Velid b. Muğire'yi, Taif'te de Urve b. Mesud'u kastederek, “*Bu Kur'ân, Mekke'de veya Taif'teki iki şerefli insandan birine inmeli değil miydi?*”³ diyorlardı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), maddî açıdan fakir birisiydi. Ebû Talib'in himayesinde yetişmişti. Dolayısıyla O'nu, o günkü toplum telakkisine takılarak kabullenemiyor ve hazmedemiyorlardı.

Evet, onların kibirleri de inanmalarına mâni oluyordu. Zaten kibir, bir Cehennem zakkumu gibidir, her gafil gönülde neşv ü nemâ bulup gelişebilir. Öyleyse insan inanmayı düşünüyorsa kibirden de sıyrılmalıdır. Hatta Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla hidayete ermiş kibirli bir insan, şayet kibrini terk edemezse kat'iyen yükselemez, iki adım öteye gidemez, hakikat ona inkişaf etmez, o imanda derinleşemez, zevk-i ruhanîyi idrak edemez, hatta hadisin ifadesiyle “*Kalbinde zerre miktar kibir varsa, Cennet'e giremez.*”

Rabb'i tam bilip tanımada, insanların zulümden de sıyrılmaları lâzımdır. Kur'ân'da: “*Allah zalim kavimleri hidayet etmez.*”⁴ buyrulur. Haddini aşma, zulmün değişik bir şeklidir. Haddini aşan İsrailoğulları “*Allah'ı bize açıktan göstere!*”⁵ derken zulmediyorlardı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kâfir cemaat tarafından bazı şeylere zorlanıyordu ve sürekli zulme maruz kalıyordu. Evet, zulüm de diğer unsurlar gibi insanı, küfre perçinleyen bir marazdır.

Bu olumsuz sıfatlara karşılık bir de, insanı imana götüren, onu arş-ı kemalâta ulaştıran ilim, akıl, tevazu gibi vasıflar vardır.

Kur'ân birçok âyetinde âyât-ı tekvîniyeden bahseder. Nazarları göklerdeki âhenge, o âhengin, yerdeki nizamla uyumlu bütünleşmesine ve insanın bu âhenkler kuşağındaki zuhuruna çevirir. İnsan-varlık ve kâinat üzerinde düşündürür; sonra da: “*İşte bunlarda ilim erbabı için ibretler, dersler vardır.*”⁶ der. Kerrat ile kâinat kitabının müşâhede edilmesini ister. Böyle bir yaklaşım ise ancak ilimle mümkündür. Öyle ise ilim, cehalet ve inhirafa karşı, insanı imana götürücü yolların başında gelir.

Bir diğer yol da insanın aklını kullanmasıdır. Üstad'ın yaklaşımıyla “*Allah kelâmı, kâinat mescid-i kebirinde, kâinatı okuyor.*” İnsan, okunan o kitaba, aklıyla bakmalı ve tefekkür etmelidir. Meselâ, “*Semavat ve arzın yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahipleri için âyetler vardır.*”⁷ buyuruyor Kur'ân. Öyleyse insanların yaratılmasından ayrı ayrı dilleri kullanmalarına, yüz çizgilerinin farklılığından seslerine kadar

her şey muhakeme edilmeli, akıl süzgecinden geçirilmeli ve bir neticeye varılmalıdır. Evet, bütün bunlar tesadüflerle tekevvün edecek şeyler gibi değil. Bilakis ancak irade ile, meşîtle olabilecek şeylerdir.. evet, işte bu mülâhazalar insana, Allah'a ulaşma yollarını açar ve onu mârifet semalarında gezdirir.

İnsanın düşünmesi, mevcut ve hâlihazırdaki vak'aları çok iyi değerlendirmesi, iman adına atılmış çok önemli ayrı bir adımdır. Şöyle ki, her zaman vak'alar çok iyi rapor edilmeli, sebepler ve neticeler arasındaki münasebetler araştırılmalı ve bu kabîl ameliyelerle sürekli yeni komprimelere ulaşılmalıdır. Ulaşılmalıdır ki imanın vaadettikleri çok iyi bilinsin, iman koridoru hızla geçilsin ve varılması istenilen ufka varılsın.

Bir üçüncü yol, kibrin kalbten çıkarılıp atılması, başka bir ifadeyle tevazudur. Kendini beğenmiş insanların inanmaları çok zordur.. ve bu hüküm Kur'ân'a aittir: *“Yeryüzünde haksız yere böbürleneni, âyetlerimden uzaklaştıracağım.”*⁸

Yani bunlar kitabımıza bakmak istedikleri zaman, o kitabı kapatacağız. Bir yerde semayı ve zemini müşâhede ettikleri zaman, biz kâinat kitabının ifade ettiği mânâları onlara duyurmayacağız. O, arz u semaya hep başka bir mahluk gibi bakacak, doğruluğa götürücü yolu bulsa bile kat'iyen bu yolda mesafe alamayacaktır. Çiçeklerdeki nağamatı, suların akışındaki hemhemeyi ve demdemeyi duyamayacak, tatlı korolardaki duygulara, ilhamlara... ulaşamayacaklardır.

Evet, kendi içinde mağlup düşmüş ruhların, kâinat baştan sona delil olsa da hatta nebiler gelse ve gürül gürül konuşsalar da onlar yine inanmayacaklardır. Bilakis taşkınlık ve inkâr yolunu, Allah'ı tanımama yolunu bulduklarında, bu sarp yola revan olacak, “Yol budur!” deyip kendilerini boşluğa salacaklardır. Zaten âyetin devamında da öyle buyrulmuyor mu? *“Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler de onu yol edinmezler. Şayet azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların âyetlerimizi yalanlamalarından ve gafil olmalarından ileri gelmektedir.”*⁹

Hidayete götüren yollara karşı zulüm, büyük bir mânia teşkil eder.. evet, hidayet kapıları böylesi zalim insanlara hep kapalıdır. Kur'ân, *“Allah, kezzap ve inkârcı kimselere hidayet etmez.”*¹⁰ buyuruyor. Aslında Allah (celle celâluhu) böylesi insanları asla sevmez. Haddini aşmış, mütecaviz, saygısız, terbiyesiz olanlara karşı o, kapıları sürmelemiş ve onların kalblerini mühürlemiştir. Bu demektir ki, onların içlerine, iman ve irfan adına hiçbir şey girmeyecektir. İman ve irfan sahipleri bu tablo karşısında içlerine akıp akıp gelen ışıık

hüzmelerini müşâhede edecekler ama, ötekiler aynı tablodan hiçbir şey anlamayacaklardır.

Tıpkı zulüm gibi, gaflet de insanın, inanmaya giden yolunu kesen bir devdir. İnsan bunu aşmadıkça iman ufkuna ulaşamaz. “İnsanların hesaba çekilecekleri gün yaklaştı. Hâl böyle iken onlar gaflet içinde ve yüz çeviriyorlar.”¹¹ diyen Kur’ân-ı Kerim, sık sık bu canavara karşı bizi uyarır. Evet, insan, gaflet içinde ellerini kaldırıp dua ediyorsa, kabul olunmasını Allah bilir, ihtimal böyle bir dua, döner o insanın yüzüne çarpılır. İşin doğrusu, ne dediğini bilmeyen, dediğinin şuurunda olmayan kimselerin duasına cevab-ı savab verilmez. Öyleyse duaların en mühimi, insanın bizzat gafletten kurtulup hidayet için yaptığı duadır. Aksi hâlde kırık plakta iğnenin hep aynı sesi çıkarması gibi, gaflet içinde bulunan insan da, çok iş yapabilir, çok söz söyleyebilir ama kat’iyen mesafe alamaz.

Meseleye bu zaviyeden bakıldığında, zâhiren ve madde planında zirveleri tutan pek çok kimsenin niçin hidayete eremediği kendi kendine anlaşılır.

Belli bir noktaya ulaşmış, belli bir makama gelmiş ama aramayı bilememiş, bilip hak yola revan olamamış, olamamış da kalbine mühür vurulmuş ki böylelerinin hidayete ermeleri imkânsız olmasa da çok zordur. Bunların, hidayete ermeleri ancak kitle ruh hâleti içinde olabilir. Evet, İslâm seylapları, bir gün her şeyi önüne katıp sürükler ve bu müthiş akış ve vakum karşısında herkes imana koşarsa, işte o zaman bu tipler Müslüman olabilirler. Devr-i Risaletpenâhî’de sonuna kadar direnen Ebû Süfyan, Safvan b. Ümeyye, Akra b. Hâbis ve hatta Hz. Ebû Bekir’in babası Ebû Kuhafe bu şekilde İslâm’la şereflenmişlerdi.

Buraya kadar anlatılanlar ana hatlarıyla Allah’a varmadaki âdâb ve erkâna ait hususlardı. Şimdi Allah’ın varlığının canlı misallerinden bir ikisini arz etmek istiyorum ki, bunların birincisi hudûs nazariyesidir.

Hudûs, eşyanın sonradan var edilmesi demektir. “Eşya kadimdir.” diyenler Allah’a (celle celâluhu) verilmesi gerekli olan ezeliyeti, eşyaya veriyorlar. Ezeliyet ise, zamanda sonsuzluğun adıdır.. ve ebediyetle iç içedir.. onda zaman yoktur. Şayet yeryüzündeki bütün kumlar, çakıl taşları sıfır olsa ve bunların sol taraflarına en büyük bir rakam gelse, bu müthiş sayı, ezeliyetin yanında hiçbir şey ifade etmez. Ayrıca eşyaya ezeliyet damgasını vuranlar, her şeyi kadim görmenin yanında diyorlar ki, bir gün kâinat sönecek, her şey bir humûdet içine girecek. Hâlbuki termodinamik kanunu, onların bu hükmünü tekzip ettiği gibi, hareket kanunu da onları yalanlamaktadır.

Termodinamik kanununa göre bir gün, kâinattaki hareket müsavi hâle gelecek. Bir

maddenin sıcaklığı, diğerinden fazla olmayacak ve bu, umumî bir ölüme sebebiyet verecek ki, varlıkta pozitif-negatif diye bir şey kalmayacak.. ve kâinat işlemeyen bir saate dönecek. Eğer kâinat, sonunda yok olacaksa, demek ki, onun ezelî olması mümkün değildir. Evet, her şeyin bir mebdei, her mebdein de bir mübdii vardır. Allah (celle celâluhu), her mebdein Mübdii'dir.

Hareket kanununa göre eşyada asıl olan atâlettir. Hâlbuki biz görüyoruz ki, her şeyde bir hareket var. Atom çekirdeğinin etrafında dönen elektronlardan korkunç büyüklükteki sistemlere kadar müthiş bir hareket, ürperten bir tahavvulat müşâhede edilmektedir. Hareket için bir zaman ve bir mekâna ihtiyaç vardır. İşte bu ihtiyaçları karşılayan, her şeye gücü yeten de Zât-ı Ecell-i A'lâ yani Allah'tır. Evet, hareket edeni durduran, duranı da hareket ettiren yine O'dur.

Evet, sistemlerden zerrelere kadar her şey Allah'a verilmedikçe hiçbir problem izah edilemez. Eşya, sonradan meydana gelmiştir, hâdistir. Her hâdisin bir muhdisi vardır. O da ezelî ve ebedî Allah'tır (celle celâluhu).. ve O, bütün göklerin ve yerin yaratıcısıdır.

Allah varlığının sabah aydınlığı gibi olan münasebetlerinden bir ikincisi de her şeyin çehresinde bir meşîet ve iradenin müşâhede edilmesidir.

İnsanların ağızından çıkan, dinsizliği işmam eden ve ehl-i imanın da bilmeden kullandıkları, eşyanın ortaya çıkışıyla alâkalı –Üstad'ın tabiriyle– üç kelime vardır ki, eşya ya kendi kendine meydana gelmiştir (abiyogenes) ya onu sebepler icat etmiştir veya her şeyi tabiat yapmaktadır. Aslında bu üç dehşetli kelime, doksan muhâlâtı içine alır. Biz, bu üç kelimenin tersine olarak diyoruz ki, her şey irade ve meşîet sahibi bir zat tarafından, onun program, plan ve hesabına göre vaziyet almış ve yaratılmışlardır ki o da mutlak kudret sahibi olan Allah'tır (celle celâluhu).

Yukarıda zikredilen üç kelimeyi kullanan, bunlara veya bunlardan birine inanan ve bu şekilde kendini teselli edenler, esasen kendilerine karşı tenakuz içerisindedirler. Eşyayı tesadüflerle yorumlayanlar, amipe tesadüflerle oldu diyorlar. Hâlbuki bu hücre, o büyüğü yapısıyla ve devlet gibi işleyişiyle bir harikadır. Evet, “Hücrenin yapısına şaşakaldık.” Diyen Engels, kendisiyle tenakuz içindedir. Hücreye tesadüf diyen, güneşe de tesadüf diyor. Şuursuz atom parçacıklarının biraraya gelerek güneş olmalarına, ısı ve ışık kaynağı hâline gelmesine “Evet” diyenler tenakuzun katmerlisini yüklenmişlerdir. Bütün bunlar, “Kendi kendine oldu.” diyenler, kendi kendileriyle müzaaf çelişki içerisindedirler.

Düşünün ki, biri size bir şiir söylese, meselâ Hüseyin Efendi'nin,

“Derd-i hicrana tabibim bir devâ bilmez misin?

Göz ucuyla bir nigâh-ı âşinâ bilmez misin?

Hep cefa dersin talim etti üstad sana!

Ey cefa-cû nidüyüm semt-i vefa bilmez misin?”

güzel güftesini ele alalım. İster güftesi, ister bestesi kendi kendine, sebepler dairesinde oldu diyenler, “Bu şiir, harflerin yuvarlana yuvarlana bir araya gelmesiyle olmuştur.. bestesi, ağaçların nağmelerinden bulunmuş, ona göre tespit edilmiştir.” demek gibi bir garabet içindedirler.

Hâlbuki daha sırrını tam olarak çözemediğimiz göz, bundan daha basit değildir. İnsanın kalbi, beyni hâlâ tam keşfedilememiş birer muamma gibidir. Evet, insanın bir muhteşem âbide hâlinde yaratılışını tabiata vermek, kendi kendine oluyor demek veya sebeplere bağlamak, kâinattaki âhenk ve nizamı görememe değil de ya nedir?..

Atmosferdeki oksijen nisbeti, dünyamızın dönmesi ve dönerken de bir meyille dönmesi, güneşin bize olan uzaklığı.. ve daha neler neler... hepsi o muhteşem Hâlık'ın, o tesbihe, takdise şâyeste Allah'ın icraatı, O'nun sanatı, O'nun meşîeti, O'nun yaratması değil midir?

Hayat da, başlı başına bir muamma ve Cenâb-ı Allah'ın varlığının delillerinden bir diğeridir.. evet, hayat, öyle bir muammadır ki, onu da kuru maddiyecilikle izah etmek mümkün değildir. Hayat, bilhassa üç nokta itibarıyla apaçık Allah'ın varlığına delâlet eder.

Birincisi, hilkatin mebdei yani hayatın başlangıcı itibarıyla. Evet, Allah (celle celâluhu) Hayy'dır. Hayat kaynağı ve hayatı veren, verdiği gibi de alacak olan O'dur. O, “Yuhyî ve Yumît”tir.. ve aynı zamanda Kayyûm'dur. Yani verdiği hayatı âhenk içinde devam ettiren ve her an her şeyi görüp gözeten O'dur. Biz bir organizmanın hayatı gittikten sonra bütün teknik imkânlarımızla seferber olsak bile, onu yeniden hayata döndüremeyiz. Öyle olsaydı, herkes kendi yakını vefat ettiğinde, onu tekrar hayata döndürürdü. Hâlbuki etrafımızda devamlı ölümler cereyan ediyor. Ve biz bu geliş-gidişin muamması karşısında, olup bitenleri sadece şaşkın şaşkın seyrediyoruz. Allah (celle celâluhu), hayatı, varlığına bir ayna yapmış, Kendini bir kere de onda göstermektedir. Zira hayatın mülk ve melekût yönleri, doğrudan doğruya Cenâb-ı Allah'a bakmaktadır. Onun için evvelâ, kâinatın hilkatı mevzuu, hilkatin nizam, rahmet ve adalet buudu, yeryüzünde hayatın zuhuru sebeplerle izah edilememiştir. Evet, bunları sebepler dairesi içinde izah etmek imkânsızdır. Gerçi sebepler vardır ve Allah (celle celâluhu) icraatını ona göre

yapmaktadır ancak ilk hilkat, mucizedir.

Bu mevzuda *ikinci* nokta, tenevvuattır. Ayrı ayrı varlıkların meydana gelmesi diye ifade edebileceğimiz tenevvuat, hayat muammasının ikinci buudu, Allah'ın varlığının önemli bir delilidir. Allah (celle celâluhu), dilediğini dilediği gibi yaratır. O, mahlukatı farklı farklı yaratmış ve nevilere ayırmıştır. İnsanlar bile ayrı ayrıdır. *“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık.”*¹² âyeti bunu açık olarak ifade eder.

Bu meselenin *bir diğer yönü* de ahlâk mevzuudur. Psikolojinin ve pedagojinin ilgi alanı olan bu mesele, insanın faziletiyle alâkalıdır. İnsan, benliğinin sırlarını kavrayarak ubûdiyet şuuruyla kanatlanabiliyor ve cismaniyetinden uzaklaşabiliyor. İnsanlar içinde şehvî duygu ve düşüncelerini arkada bırakabilen öyle rabbânîler var ki melekleri bile geride bırakabiliyorlar.

Evet, hiçbir kabiliyet ve istidadı olmayan cansız ve camid maddede ahlâkın bu ölçüde bulunması dahi başlı başına bir harikadır ki, o da yine Allah'ın varlığına bakar. Demek ki, etten kemikten ibaret olan insan, bu ölçüdeki ahlâkıyla da yine Rabbinin varlığının delillerinden oluyor. Ahlâk mefhumu, insana has bir keyfiyettir. Bunu taşta toprakta bulamayacağımız gibi, etrafımızdaki diğer canlılarda bulabilmemiz de mümkün değildir.

İşte, yukarıda zikredilen bu üç yolla hayat dediğimiz muamma, Cenâb-ı Hak'ın varlığına delâlet eder ki, Allah (celle celâluhu) her varlığı, hangi kalıp içinde, nasıl programlamış ve sahneye sürmüş ise, o öyle devam edegelmiştir. Ne evolüsyonla ne mutasyonla ne de başka bir şekilde bir canlının meydana gelmesi, hatta cins değiştirmesi mümkün değildir. Güvercin, güvercin olarak yaratılmış ve öyle kalmıştır. Tavuk, tavuk olarak yaratılmış ve öyle devam etmektedir. Hatta bunlardan kısmen değişikliğe uğrayan melezler her zaman akîm kalmış, başkalaşma süreci bir yana, tabîî tenasül sistemini bile koruyamamıştır.

Bu itibarlardır ki Cenâb-ı Hak, bir bakıma meydan okuyor gibi, *“Ey insanlar dikkat edin, size bir misal verildi, şimdi onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız (taptıklarınız) onun için biraraya gelseler bile, bir sineği dahi yaratamazlar.”*¹³ buyuruyor. Burada, bir tek sineği bile yaratamazlar demek suretiyle hayatın ve hilkatın Allah'a (celle celâluhu) ait olduğuna parmak basılmaktadır. Bu mevzuda şimdiye kadarki araştırma ve tecrübeler şunu göstermiştir ki, bu kapı daima kapalı kalacaktır, hayat, bir muamma ve hem mülk hem de melekût yönleriyle daima Allah'ı gösteren bir ışık kaynağı olarak devam edecektir. O devam edecek, biz de

bunlardan istidlâlde bulunarak önümüzdeki perdenin verâsında O Ezel ve Ebed Güneşi'ni görmeye çalışacağız.

Ayrıca, rahmet de yine her iki yanının nuraniyeti cihetiyle O'nu gösterir ve O'na imada bulunur.

Evet, rahmet, gayet geniş olarak Hâlık-ı Âzam'ın varlığına delâlet eder. Bu mevzua kavlî dua açısından yaklaşılsa mesele daha iyi anlaşılabilir. Kavlî dua, esbap dairesi dışında Allah'a teveccüh etmek demektir. Dua, insanlardan, insanların güçlerinden, esbap ve esbaba isnad edilen her şeyden sıyrılarak, her şeye gücü yeten bir Zât-ı Ecell-i A'lâ'ya teveccüh etmek demektir. Bakınız Hz. Nuh (aleyhisselâm), “*Allahım, yurt ve yuva tutacak şu kâfirlerden bir tanesini bırakma, bir tane kalırsa yine kâfir, yine facir doğuracaktır.*”¹⁴ diye beddua etmiş.

Evet, o kavmini şu kadar sene irşat etmesi, hak ve hakikati anlatmasına rağmen, onların inanmamaları karşısında rahmetten gazaba yönelmiş.. ve neticede ortalığı seller almış.. yer kaynamış.. batan denizler olmuş.. yeni denizler meydana gelmiş.. zirveler dahi insanlara vefa etmemiş.. ve Allah, kulunun duasını kabul buyurmuş.

İbrahim (aleyhisselâm), çölün ortasına hanımını, çocuğunu bıraktıktan sonra, “*Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut. (...) Ey Rabbimiz! Ey Sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, çocuklarımdan bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir ve meyvelerden onlara rızık ver. Umulur ki, bu nimetlere şükrederler.*”¹⁵ diye dua etmiş. Allah (celle celâluhu) bu duayı öyle bir kabul buyurmuş ki, o gün-bu gün insanlık akın akın o emin beldeye gidiyor, Kâbe'yi tavaf ediyor.. ve orası öyle mukaddes bir yer oluyor ki, Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar meleklerin ve ruhanîlerin metafi hâline geliyor.

Devr-i Risaletpenâhî'de de dualar edilmiş ve bu dualara cevap verilmiştir. Daha Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlik gelmeden O'nun yüzü suyu hürmetine yağmur istenmiş; istenilmiş ve daha eller aşağıya inmeden bardaktan boşanırcasına yağmur yağdırmıştır. Bi'setten sonra da bu ve benzeri duaların tesiri hep devam edegelmiştir.

Duada azim bir tesir vardır ve dua mahz-ı ubûdiyettir. Evet “*Dua edin, icabet edeyim.*”¹⁶ demek suretiyle Cenâb-ı Hak, bizlere aynı zamanda dua ile Kendi varlığına istidlâl yolunu göstermektedir.

Kur’ân, “*Darda kalan, dua ettiği zaman, ona icabet eden kimdir? Düşündünüz mü?*”¹⁷ diyor. “*Kullarım Beni sana sordukları vakit, de ki, Ben onlara yakınım, Bana dua ettiği zaman dua edenin dileğine karşılık veririm.*”¹⁸ buyuruyor. Öyleyse insanlar, her zaman Cenâb-ı Hakk’a duada kusur etmemelidirler ki, aslında öyle dua edenlerin alınları ve çehreleri Allah’ı gösteren birer mücellâ ayna hâline gelir.

Bazen insanın başından geçen şeylerin, onun kendi nankör nefisini ikna etmesi bakımından da ayrı bir önemi vardır. Bakın bir misal arz edeyim. Bir yerde arkadaşlar bir araya gelmiş, kitap okuyorlar. Hodfuruş, gaddar bir kesimin bazı planlar çevirdiklerini duyunca da toplanıp dua ediyorlar. Bunlardan bazıları Ashab-ı Bedir’i okuyor. Bedir Ashabı ki, onlar kimsenin kendileriyle boy ölçüşemeyeceği kimselerdir. Şöyle ki, harbin, vuruşmanın ne demek olduğu bilinmediği bir dönemde, kendilerinden kat kat üstün bir düşmanla yakapaça olmuş ve din-i mübin-i İslâm’ı, onun yüce peygamberi Efendimiz’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) savunmuşlardır. Ve hele onların arasında, Uhud’da da bu kahramanlığına ayrı bir buud kazandıran Hz. Hamza (radiyallâhu anh) vardır ki, o bir aslanlar aslanıydı.

Evet, işte bu sıkışık zamanda bu insanlar Hz. Hamza’ın ruhaniyetine tazimat ve tekrimatlarını arz ediyorlar. Oradakilerden birisi çadırında uyku-uyanıklık arası, birdenbire bir manzarayla karşılaşılıyor. Başlarında miğferleri, ellerinde tuğları, sırtlarında zırhlarıyla müthiş bir ordu tarrakalar çıkararak oraya geliyor, kim oldukları sorulunca da Ashab-ı Bedir oldukları söyleniyor. Hatta onlardan biri, Cenâb-ı Hakk’ın kuvvet ve kudretini temsil etme bakımından, elindeki mızrağı, delinmez gibi görünen kapıya vurunca, kapının bir tarafından giriyor, öbür tarafından çıkıyor. Tam o mızrağın atılması esnasında, başka bir yerde başka bir hâdis cereyan ediyor. Kötü düşünce ve kötü duyguların esiri bir kısım sefil ruhlar, tam onların bulunduğu yere gelirken, virajda kaza yapıyor ve bu kazada arabaları yanıyor, dolayısıyla da mızrağın nereye atıldığı tebeyyün ediyor.

Bu ve buna benzer hâdiseler o kadar çoktur ki, omuz omuza verip biraraya geldikleri zaman, Allah’ın varlığına ve birliğine delâlet eden kocaman bir projektör ve bizi O’na bağlayan kocaman bir halat ya da O’na götüren ışıktan bir helezon hâlini alır. Ve biz bütün bunlardan, rahmetin cilvelerini görüyor, Rabbimiz’in inayetini müşâhede ediyor gibi oluruz.

Rahmetin bir diğer delâlet yönü de, Cenâb-ı Hakk’ın, yarattığı her varlığı, o varlık için hedef olan noktaya sevk etmesidir. Allah (celle celâluhu) sade yaratmakla kalmaz, aynı zamanda herkesi istidadı ölçüsünde, onun için mukadder olan hedefine ulaştırır. Bu çizgide, her uzuv âdeti bu şevkle işler. Ağzımıza lokmayı koyduğumuz zaman beyine hemen bir şifre, beyinden

mideye ayrı bir şifre gönderilir. Mide yemeği hazmetmeye hazırlanır ve bir kısım asitler ifraz eder.

İşte bütün bunlar birer şevktir. İnsanın içinde hissettiği bir kısım duyguların onu belli hedeflere yöneltmesinden, arının gidip çiçeklere konmasına, çiçeklerin özlerini alıp bal üretmesine, bu uğurda mesafeler katetmesi, bu upuzun yollarda şaşırıp kalmadan geriye dönmeye kadar hepsi birer şevk içinde sevtir. Giderken bir hesap için gidecek, dönerken bir hesap içinde dönecek ve bütün bunları o küçücük kafasındaki programa göre gerçekleştirecek...

İnsan da bu programı koyan eli görür, o programı işletmek için, arının içine bir şevkin atıldığına şahit olur ve “Lâ ilâhe illallah” der.

Rahmâniyetin ayrı bir cilvesi de Cenâb-ı Hak'ın zemin yüzünü bin bir güzelliklerle tefriş edip önümüze sermesidir. Evet, göklerde ve yerde ne varsa hepsi, en iç açıcı şekilde tanzim edilmiş ve en göz kamaştırıcı hâliyle nazarlara arz edilmiştir. Her şey o kadar güzeldir ki, insan başını kaldırıp semalara baktığı zaman şairane ilhamları coşar, dönüp yeryüzündeki güzellikleri görünce de ayrı bir ruh hâleti yaşar.

Denizler çok güzeldir. Onların rüzgârla cilveleşmeleri ondan da güzeldir. İnsanın kaşı, gözü, kulağı, ruhu, ahlâkı çok güzeldir. “Allah yarattığı her şeyi çok güzel yaratmıştır.”¹⁹ Ve bütün bunlar hiç de tesadüfe verilmeyecek kadar, insanın en ince zevklerini okşayacak ölçüde güzellerden güzeldir. Her şey bir tatlılık ve güzellik içinde iç içedir. İşte bu mükemmel âhenk ve nizam, bir Nâzım-ı Âzam'a delâlet etmektedir.

Rahmetin bir diğer buudu da hikmettir. Cenâb-ı Hak, abes hiçbir şey yaratmamış, aksine her şeyi yerli yerince halketmiştir. Kâinatta ne eksiklik ne de fazlalık vardır.. onun içindeki varlıklarda da her şey tam bir tenasüp içindedir: Denizlerin tuzlu olması, güneşin bize olan uzaklığı, yer kabuğunun kalınlığı, atomların sayılarına göre dizilişi hep hikmettir ve Cenâb-ı Allah'ın rahmetinin sâdik birer şahitleridirler.

Gözlerimiz, her yönüyle tam bir harikadır.. ve onlarda her şey yerli yerindedir. Âzamî tasarruf prensibi bakımından hem korunması hem de insan hayatı adına, gözler için bundan daha mükemmel bir konum düşünülemez. Kulak da burun da dudak da yanak da öyledir. Bunlardan bir tanesinin yeri değişse, ahsen-i takvîmin önemli bir buudu olan çehre, sevimsiz bir hâl alır. Eller, ayaklar ve vücudumuzdaki bütün mafsallar da böyledir. Onun için Muhbir-i Sâdik (sallallâhu aleyhi ve sellem) “İnsanın vücudunda şu kadar mafsâl vardır, hepsi de hamd ü sena ister. Binaenaleyh siz sadaka verdiğiniz zaman, Rabb'in size bahşettiği bu nimetlere şükürle

mukabele etmiş olursunuz. Şayet bunları yapamazsanız, kuşlukta kılacağınız iki rekât namaz, bu nimetlerin bütününe karşı iyi bir şükür olabilir.” mealiyle bu gerçeği hatırlatır.

Ölüm de yine hikmet buudlu bir nimettir. O olmasaydı, bir evde anne-babaların yanında, nineler, dedeler, bunların da nineleri dedeleri... Onların hastalıklarla mücadeleleri, onlara hizmet edenlerin durumu bu hayatı yaşanmaz hâle getirecekti. Bırakın onları, sinekler devamlı yavruladıkları hâlde ölmeselerdi, bir-iki sene içinde dünyanın etrafını birkaç santim kalınlığında sinek kaplayacaktı.

Evet, ölümden bile bir vech-i rahmet vardır. Ölümü de hayatı da birer nimet olarak yaratan ve varlık içinde onları derin bir hikmetle sürdüren Allah (celle celâluhu), hiç abes iş yapmamış, her şeyi yerli yerinde ve tam bir mükemmeliyet içinde yaratmıştır. Bizler neyi tahlil edersek edelim, her şeyin çehresinde engin bir rahmetin parladığını müşâhede edecek ve Allah’ın inayet eline şahit olacağız.

Haddizatında inayet de rahmetin ayrı bir derinliğidir. Allah’ın (celle celâluhu), her şeyi bizim emrimize sunması, imdadımıza koşturması, her hâdisede Kendisine giden bir yol açması... hep O’nun inayetinin eserleridir. Kur’ân, Allah’ın inayetini anlatırken “Âdetleri üzerine seyreden güneşi ve ayı size faydalı kılan, geceyi ve gündüzü istifadenize veren yine Allah’tır. O size istediğiniz her şeyden verdi. Eğer Allah’ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız! Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!”²⁰ buyurur. Evet, bir nefeste iki şükür eda etmesi gereken insan, bunca nimetler karşısında, Mün’im-i Hakikî’yi vicdanında bulup şükranla iki büklüm olmalı değil midir?

Buraya kadar anlatılanlar, istidlâl yoluyla elde edilen küçük delillerdir. Bize Rabbimiz’i anlatan dört mühim unsur vardır ki, esas söz onlara aittir ve bu hususlar Nur’un temel konularıdır.

Bunlardan *birincisi*, kâinat kitabıdır ki, yukarıda tafsilatıyla anlatılmaya çalışıldı.

İkincisi Kur’ân-ı Kerim’dir. Tebliği, o Nebiy-yi Ümmî’nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) esas vazifesi sayılan harikalar kaynağı, erişilmez bir ulu beyandır. Dünden bugüne, varlık ve onun esrarını en mâkul ve insanın içini okşayıcı mahiyette en tatlı bir dille bize anlatan Kur’ân-ı Azimüşşân, Allah’ın varlığına öyle bir delildir ki, onu anlatma imkânı olsa, kâinat kitabının parlak dili, aydın çehresi gibi, onda da bir parlaklık ve aydınlık zuhur edecek, onunla da herkes “Lâ ilâhe illallah” diyecektir.

Bize Rabbimiz’i anlatan *üçüncü* ışık kaynağımız da Nebiy-yi Ekrem Efendimiz’dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). O’nun huzurunda yaşayanlar, her zaman sihirli iklimine kapılarak semada yaşıyor gibi yaşadılar. Biz O’nu (sallallâhu aleyhi ve sellem), beyanlarıyla, yolunda hırz-1 can eden ashabıyla (radiyallâhu anhüm) ve ortaya koyduğu sistemiyle, din-i mübin-i İslâm ile tanıyor, ilklerin mazhariyetini paylaşmaya çalışıyoruz.

Bir Ümmî’nin bu kadar sağlam bir yolu getirip beşere hediye etmesi, başlı başına tam bir hediye olduğundan, Allah’ın varlığına da başlı başına bir delildir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), maddî-mânevî bütün hayat-1 seniyyelerinde, ahlâk-1 âliyeleri ve secâyâ-yı galiyeleri ile gökyüzüne âdetâ açıktan açığa “Lâ ilâhe illallah” yazan bir kalemdir, bir dildir. “*Kâinata bir kitap nazarıyla bakılsa, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kitabın kâtibinin kaleminin mürekkebidir.*” Evet, “*O ki, onun için varız.*”

Bir *dördüncüsü* de insanı hiçbir zaman aldatmayan, onun vicdanıdır. Evet, vicdan bir ibredir ve devamlı Allah’ı gösterir. Kâinattaki nizam bize Nâzım’ı; hayat, hayat sahibi olan Allah’ı; varlık, vücudu olan Allah’ı; her şeyin görülüp bilinerek yapılması ise bize, Semî ve Basîr bir Zât-1 Ecell-i A’lâ’yı anlatmaktadır. Öyleyse bizler, bu delille uğraşırken aynı zamanda Cenâb-1 Hakk’ın zâtının gereği bir kısım sıfatları da istinbat etmiş oluruz. Meselâ, Allah’ın varlığı, O’nun vücud sıfatına, işaret eder. Allah’ın varlığının evveli olmaması, O’nun kıdem sıfatını gösterdiği gibi, her şey sona erdikten sonra O’nun devamı da O’nun bekâ sıfatının göstergesidir. “*Her şey fenâ olup gidecektir ama, fenâ ve zeval şaibesinden münezzehtir Allah (celle celâluhu) bâkî kalacaktır.*”²¹ O (celle celâluhu), mahlukatta hiçbir şeye benzememektedir. “*O’nun benzeri gibi bir şey bulamazsınız.*”²² Evet, O’nun gibi bir şey yoktur. O’nun zıddı da niddi de yoktur ki, bunlar da, “*muhalefetün li’l-havadis*” sıfatının tarifleridir.

Bazen bu sıfatlara, kâinat kitabını mütalâa ile ulaşıyoruz. Şöyle ki, Allah Alîm’dir, her şeyi bilmektedir. Çünkü bu kâinat ilimsiz, programsız, düzensiz olacak gibi görünmüyor. Semî’dir, her şeyi duyar. Dua ederiz, icabet eder. Basîr’dir, mahiyetlerimize bakar, çeşitli hâllerimize göre ihtiyacımız olan lütuflarda bulunur. En küçük bir şey bile O’nun görmesinden gizlenemez. Hâdiselerin akışına bakıldığı zaman bunlar, kör ve sağır tabiata verilemez.

Evet, bunlar, görüp bilen o Zât’a verildiği zaman izah edilebilecek şeylerdir. Bizler etrafımızda her şeyin bir irade ile sevk ve idare edildiğini görmekteyiz. Bu, bize Allah’ın iradesini gösterir. Aynı zamanda Allah (celle celâluhu), kudret sahibidir. Ayrıca, şu muhteşem varlıklar ve yapılan baş döndürücü işler, zerreden seyyarata kadar ne varsa hepsi, Allah’ın kudretini anlatan delillerdir.

Sadece Allah'ı bilmek değil, O'nu evsaf-ı kemaliyesiyle bulmak ve idrak etmek, eşyasından istinbat ederek, istidlâl yoluyla O'na ulaşmak, O'nu noksan sıfatlardan münezze ve müberra görmek, bunların yanında kâinat kitabını müşâhede etmek için bir de kelâm sıfatı vardır. Körler, sağırlar bile anlasın diye, en saf ve en temiz kullarını göndermiş, kitaplarla makasîd-ı Sübhanî'sini bize anlatmıştır.

Allah'ın varlığına götürücü delillerden veya konu ile ilgili yapılan araştırmalardan maksat önümüze çıkan bir kısım engelleri, mâniaları bertaraf etmek, temiz vicdanları, vicdandaki nokta-i istimdat ve istinadı işlettirmek, onu semt-i ezel ve ebede tevcih etmek, kişiyi vicdanıyla o ışık ve şualarla baş başa bırakmak ve yüz yüze getirmektir. Yoksa deliller Cenâb-ı Hakk'ın zâtının ve sıfatlarının kayyimi olamaz. Biz O'nun fiillerinden isimlerine, isimlerinden sıfatlarına, sıfatlarından mevcud-u meçhul olan Zât'ına intikalle, Kendisini tanımaya çalışırız. Bununla beraber, Zât-ı ilâhî kat'iyen idrak edilemez.

Biz, her zaman **حَقُّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ** sözüyle bunu itiraf ederiz. O'nun Zât-ı ulûhiyetine karşı tam bir ibadet de yapılamaz. **حَقُّ عِبَادَتِكَ يَا مَعْبُودُ** beyanıyla da bunu dile getiririz. Verdiği nimetlerin binde birine bile şükredemez **مَا شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُكْرِكَ يَا مَشْكُورُ** itirafıyla bunu mırıldanırız ve **حَقُّ حَمْدِكَ يَا حَمْدُودُ** ebedî ahd ü peymânımızla da aczimizi, fakrımızı, zaafımızı terennüm eder, O'nun dergâh-ı nimet pervânesine sığınırız.

1. Rahmân sûresi, 55/29.
2. Zuhruf sûresi, 43/31.
3. Bakara sûresi, 2/258; Âl-i İmrân sûresi, 3/86; Mâide sûresi, 5/51; En'âm sûresi, 6/144; Tevbe sûresi, 9/19, 109; Kasas sûresi, 28/50; Zuhruf sûresi, 43/31; Saf sûresi, 61/7; Cuma sûresi, 62/5.
4. Nisâ sûresi, 4/153.
5. Bkz.: Nur sûresi, 24/44.
6. Âl-i İmrân sûresi, 3/190.
7. Â'râf sûresi, 7/146.
8. Â'râf sûresi, 7/146.
9. Zümer sûresi, 39/3.
10. Enbiyâ sûresi, 21/1.
11. Hucurât sûresi, 49/13.

12. Hac sûresi, 22/73.
13. Nuh sûresi, 71/26-27.
14. İbrahim sûresi, 14/35-37.
15. Gâfir sûresi, 40/60.
16. Neml sûresi, 27/62.
17. Bakara sûresi, 2/186.
18. Secde sûresi, 32/7.
19. İbrahim sûresi, 14/33-34.
20. Rahmân sûresi, 55/26-27.
21. Bkz.: Şûrâ sûresi, 42/11.

GAYRETİMİZ VE GAYRET-İ İLÂHÎ

Kulun Allah'ı anlatma adına gayreti nasıl olmalı ve bu gayretin Cenâb-ı Hakk'a ait buudunu nasıl anlamalıyız?

Kulun, Cenâb-ı Hak katında en makbul davranışlarından biri de hiç şüphesiz onun Allah adına hayırhahlık yapmasıdır. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu hadisi bu durumun tescili mahiyetindedir: *“Din nasihattir.”* Buna karşılık sahabi, *“Kimin için (nasihattir?)”* diye sorar. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *“Allah için, Kitabı için, Peygamberi için, Müslümanların imamları için ve bütün Müslümanlar içindir.”* cevabını verir.

Evet, günümüzde Kur'ân talebelerinin, kâinat kitabını âfâkî-enfüsî istidlâl yollarıyla yorumlayarak, başkalarının keşf, müşâhede, murâkabe tarikiyle anlatmak istedikleri Zât-ı Ulûhiyet'e ait hakikatleri, birinci derecede bilimin mevzuu hâline getirmeleri, böyle bir nush anlayışı içinde değerlendirilebilir. İlk başta sadece bir bilme, bir vicdan kültürü hâsıl etme de olsa, bütün bunlar hemen bütünü itibarıyla Cenâb-ı Hakk'ı tanıtmaya ve sevdirmeye yönelik şeylerdir ki, Allah Resûlü'nün diğer bir hadisinde ifade buyurdıkları: *“Allah'ı başkalarına sevdiren ki, O da sizi sevsin.”* hakikatini netice verir.

Bu ölçüde duyarlılık, Allah adına hayırhah olmada bir ilk adımdır ki, her şey onunla başlar. Bundan sonraki safha ise, bu hakikatleri sürekli evirip çevirerek, herkesin kendi seviyesine göre derinleşip kendi letâifi ile onları bir menşûrdan aksettiriyor gibi aksettirmesi, sonra bu hâli muhabbete inkılâp ettirip aşk u şevkle derinleştirmesi ve her meseleyi getirip O'na bağlamasıdır ki bizim gayret dediğimiz şey de işte budur.

Bunun biraz daha aydınlanması için şöyle bir misal verebiliriz: Meselâ, bir insanın sevimli bir çocuğu var. Bu insan o çocuğun sevgisiyle o kadar doludur ki, birisi daha “ço-” dediği anda, o hemen kendi çocuğundan bahse bir girizgâh aramaya başlar. Kim bilir, belki de o insan, daha farklı bir şey söyleyecekti. Ne var ki, ona söyleme fırsatı dahi vermeden o, çocuğunu nazara verip ondan bahisler açar.

İşte bizler de Allah'ı anlatıp sinelerde yerleşmesi adına o hâle gelmeliyiz ki, her şey bize O'nu fısıldıyor gibi olmalı.. ve O'nu her şeye tercih etmeli.. boş ve malayani şeyleri israf-ı kelâm sayarak, Allah deyip her fırsatı o istikamette değerlendirmeliyiz. Evet, Cenâb-ı Hakk'a ait meseleler karşısında kıskançlık ölçüsünde duyarlı olmalı.. sürekli O'nu nazara vermeli ve tevhidin ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn derecelerinin kalbte duyulmasını sağlamaya çalışmalıyız.

Evet, işte bütün bunlar bir yönüyle kulun Allah'ı anlatma adına birer gayretidir. Yukarıda zikredilen hadisten kastedilen mânâ da bu olsa gerek.

Gayretin, bir de Cenâb-ı Hakk'a ait bir buudu vardır ki, bununla kulun gayreti arasında ciddî bir münasebet vardır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): “*Allah, herkesten gayûrdur. Gayretinden dolayı da fuhşiyatı haram kılmıştır.*” der. Hadiste, Cenâb-ı Hakk'ın bu hususiyeti, “gayûr” tabiri ile ki, mübalâğa sigası kullanılarak ifade edilmiştir. Allah'ın kuluna karşı gayreti de işte budur. O, insanı çok seviyor; sevdiğinden dolayı da kulu ve kulluğu her şeyden önde tutuyor. Ve tabî bu gayret-i ilâhî aynı zamanda insanı koruyor, fuhşiyatla onun zayi olmasını istemiyor. Zira fuhşiyat, kulun ruh yapısını ve mânevî yönünü bozan bir virüstür. Oysaki Allah, kulunun, o saf ve duru hâliyle “bekâ billah maallah” sırrına mazhar olmasını istiyor...

Bazıları, Allah'ın (celle celâluhu) kula karşı olan gayretinin bu şekilde tevil edilmesini hatalı bulup, O'na zaaf isnat etme şeklinde anlamışlardır. Bu titizce bir yaklaşım olsa da, tam doğru değildir. Bizim anladığımız mânâ açıktır. Bizim, birbirimize karşı olan gayretlerimiz ne mânâyâ geliyorsa, “münezzehiyet”, “mukaddesiyet” ve “muallâ” keyfiyetiyle, hatta keyfiyet üstü hususiyetiyle ilâhî gayretlerin insan için mânâsı da odur.

Bunu belli bir seviyeden sonra, mütekabiliyet prensibine göre de ele alabiliriz. Allah Resûlü, bir kula terettüp eden şeyleri, haklar sözüyle ifade eder. Yani bir kul, kendisine terettüp eden şeyleri yaparsa, Cenâb-ı Hak da onu bir hak gibi yerine getirir. Bunu, “*Ahdinizi yerine getirin ki, ahdimi yerine getireyim.*”¹ âyetiyle de irtibatlandırabiliriz. Başka bir ifadeyle, kulum Bana böyle davranırsa, Ben de ona karşı aynıyla hatta daha fazla bir mukabelede bulunurum şeklinde de anlayabiliriz.

Hâsılı, Cenâb-ı Hakk'a ait bu gayretin, mukaddesiyet ve münezzeziyet ölçüleri içinde ele alınıp, bu mânâda kullanılması mümkündür.

1. Bakara sûresi, 2/40.

BÜYÜTEÇ

“BENİ ANLAYAMADILAR”

“Üstadımız yaptıklarıyla büyük olduğu gibi yapma kudretinde olduğu hâlde yapmadıklarıyla da büyüktür.” buyuruyorsunuz. İzah eder misiniz?

Üstad Bediüzzaman’ı, yaptığı insanüstü hizmetlerle anlamak zor olduğu gibi, bilkuvve yapabileceği şeyleri idrak etmek de oldukça zordur. O, Dost’a vuslat anının yaklaştığı o son demlerinde, yanındaki en sadık talebelerine: *“Beni anlayamadılar!”* der, inler.

Bence, bu mesele üzerinde durulmaya değer. Acaba Üstad’ı anlamayanlar, yaşadığı dönemin cebbar hafiyeleri miydi, yoksa kendi vefalarıyla onun çevresinde dönüp durdukları ve onu kabul ettikleri hâlde, o misyon insanının esas vazifesini tamamıyla kavrayamayanlar mıydı? Şunu özellikle vurgulamakta yarar görüyorum ki, eğer bu serzeniş talebe ve dostlarına idiyse, bu sözden bizim almamız gereken hisse ötekilerden çok daha fazladır.

Üstad, insanlığa hizmet adına yaptığı faaliyetler ve miras olarak bıraktığı nadide eserleriyle meydandadır. Onu görmezlikten gelenleri, dün Kur’ân’ı ve Efendimiz’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) görmezlikten gelenlere mukayese ederek anlayabiliriz. Evet, bazıları, İnsanlığın İftihar Tablosu’na karşı gözlerini yummuş ve O’na bakma lüzumunu bile duymamışlardı. Şahsen ben, Bediüzzaman’ın da yakın-uzak, vefalılar-vefasızlar açısından aynı kaderi paylaştığına inanıyorum.

Üstad, bütün dünyaya yeniden dirilişin mesajını sunan ama buna rağmen kendi iç fethini de gerçekleştirebilmiş nadide insanlardan biridir. Meselâ o, bir yerde içine *“Dine hizmet ettim”* duygusu gelince hemen, *“Sen kendini racül-i fâcir bilmelisin.”* diyerek, kendisini hesaba çeker ve kendini âdeta fâsık bir adam kabul edip nefsinin yerden yere vurur. Bir başka yerde, *“Sen Allah’ın nimetlerine mazhar değil, memersin.”* mülâhazasına sarılarak en yüksek bir tevazu ve mahviyet örneği sergiler.

Şu sözler ona aittir: *“Nasıl ki murassa ve müzeyyen bir elbise-i fâhireyi biri sana giydirse ve onunla çok güzelleşsen, halk sana dese, ‘Maşaallah, çok güzelsin, çok güzelleştin.’ Eğer sen tevazukârâne desen, ‘Hâşâ, ben neyim? Hiç! Bu nedir, nerede güzellik?’ O vakit küfrân-ı nimet olur ve o hulleyi sana giydiren mahir sanatkâra karşı hürmetsizlik olur.*

Eğer mütfehirâne desen, 'Evet, ben çok güzelim. Benim gibi güzel nerede var? Benim gibi birini gösteriniz.' Bu da mağrurâne bir fahirdir.

İşte, fahirden, küfrandan kurtulmak için demeli ki: 'Evet, ben güzelleştim. Fakat güzellik libasıdır ve dolayısıyla libası bana giydirenindir; benim değildir.'

İşte, bunun gibi, ben de, sesim yetişse bütün küre-i arza bağırarak derim ki: Sözler güzeldirler, hakikattirler. Fakat benim değildirler; Kur'ân-ı Kerim'in hakâikinden telemmu' etmiş şualardır.

وَمَا مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَقَالَتِي وَلَكِنْ مَدَحْتُ مَقَالَتِي بِمُحَمَّدٍ

'Ben sözlerimle Hz. Muhammed'i methetmedim. Fakat O sözlerime mevzu teşkil ettiğinden dolayı ben O'nu sözlerimin içine soktum, sözlerim O'nunla güzelleşti.' düsturuyla derim ki:

وَمَا مَدَحْتُ الْقُرْآنَ بِكَلِمَاتِي وَلَكِنْ مَدَحْتُ كَلِمَاتِي بِالْقُرْآنِ

'Kur'ân'ın hakâik-i i'cazını ben güzelleştiremedim, güzel gösteremedim. Belki Kur'ân'ın güzel hakikatleri benim tabiratlarımı da güzelleştirdi, ulvîleştirdi.'

Evet, bu büyük insan, temsil ettiği misyonu itibarıyla hep büyümüş ama büyüdükçe daha bir mütevazi hâle gelmiştir. Fakat o, kendi mahviyet ve tevazuunu anlattıkça çevresindekilerden bazıları –hâşâ– İmam Rabbânî Hazretleri'nin böyle bir tevazu ve şahsî muhasebe adına “*Nefsim itibarıyla ben kendimi ...k bile görmüyorum.*” sözüne karşılık “Acaba bunda gerçekten bir ...k mi var? vs. demek gibi, “Acaba Bediüzzaman gerçekten kendi kametini mi anlatıyor?” zannına kapılmalar ve onu kendi bayağılıklarıyla mukayese etmeler olabilir. Hâlbuki Üstad, bu sözleri nefsiyle Allah arasındaki münasebeti açısından söylemiştir.

İhtimal bazıları onu hiç anlamamışlar ve kendi zaviyelerinden bakarak bu sözleri yanlış değerlendirmişlerdir. Oysa bana göre, umumî bir dirilişin dellâlıdır bu ciddî insan. Kendisine en küçük bir pâyeye vermeyen bu yüce kamet, –kendi ifadesiyle– ihsan-ı ilâhî tarafından omuzuna konulan ulvî vazifeyi ifa etmek için, “*13. asrın minaresinin başında durmuş, sûreten medeni, sûreten çok geri olan*” asrın bedevi insanlarını Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) imametini eda ettiği, küre-i arz mescidindeki namaza davet etmiştir. Ama onun bu daveti, atom bombasının patlamasındaki farklı tesirler gibi insanlar üzerinde farklı şekillerde

etki göstermiştir.

Örneğin, Türkiye’de yaşayan bir kısım kimseler onun iman adına telkin ettiği yüce hakikatlerden ve o mükemmel şahsiyetin temsil gücünden doğrudan doğruya istifade etmişlerdir. Bu insanlar, ayın on dördünün güneşe mukabil gelip de, güneşin şualarını absorbe etmesi gibi, sinelerini onun neşrettiği Kur’ânî hakikatlere açarak, onları pratiğe dönüştürmüşlerdir. Evet, artık dört bir yanda onun düsturları yaşanmakta, onun gördüğü rüyalar tabir edilmekte ve onun hülyaları yorumlanmaktadır.

Bugün sadece duygu ve düşünce itibarıyla ta o zaman onun, çerçevesini belirlediği dairede olanlar değil, o dairenin dışında olanlar da, bu ışık kaynağından istifade etmektedirler. Meselâ, –makamları Cennet olsun– Türkiye’de Necip Fazıl ve Nureddin Topçu’yu, Mısır’da Hasan el-Benna, Pakistan’da Mevdudî’yi dış dünyadan istifade eden insanlar olarak görebiliriz. Demek ki, Üstad’ın engin düşünceleri ile insanlığa sunmuş olduğu mesaj, Türkiye’de “evvelen ve bizzat” dışarıda ise “sâniyen ve bi’l-araz” İslâmî dirilişte rol oynamıştır.

Meselenin bir başka yönü ise, bugün onun temsil ettiği düşüncelerin, dünyanın dört bir yanına götürülmesidir. Yani yukarıdaki tespit içinde onun İslâmî yorumları, hizmet metodları, bunlara sahip çıkan insanlar tarafından evvelen ve bizzat Türkiye’de, sâniyen ve bi’l-araz da dış dünyada temsil edilmektedir. Bütün bunları –Allah’ın inayet ve keremiyle– Kur’ân ve Hz. Sahibü’l-Kur’ân (sallallâhu aleyhi ve sellem) namına, onun temsil ve tebliğ ettiği gerçeklerle yeniden dirilişin ilk hamleleri olarak görebiliriz.

Şimdi tekrar başa dönecek olursak, bütün bu gelişmelere rağmen nasıl Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O’nun âlemşümûl nübüvveti, çokları tarafından kabullenilemedi ise, Hz. Bediüzzaman için de aynı şeyler geçerli olabilir. İhtimal, bu gerçeği kendi döneminde gören ve geleceğin dünyası itibarıyla da o engin feraset ve basiretiyle sezen Üstad, “*Beni anlayamadılar...*” serzenişinde bulunmuştu.

İster onun fikir, düşünce ve kalb hayatı, ister delice Allah’la irtibatı, mekânüstü-zamanüstü bir yerde enbiyâ-i izâmla sık sık görüşmeye açık mübarek hayatı, dava-yı nübüvvetin vârisi olma keyfiyeti ve isterse Şah-ı Geylânî, İmam Harrânî ve İmam Rabbânî gibi kuvve-i kudsiyesinin bugünlere kadar uzaması, onun nasıl bir şahsiyete sahip ve nasıl bir vazifeli olduğunu ifade ettiği hâlde, hâlâ ona, kalb ve gönül dünyası itibarıyla kapalı kalanlara “Allah insaf versin!” demekten başka elimizden bir şey gelmez.

Biz, bir nurlu yoldayız. İnsan ya bütün şartlara rağmen bu yolda yürür ve maksuduna

erişir ya da gerisin geriye dönerek daha yolda iken dökülür. Bu her iki durum da hepimiz için mukadderdir. Zira Allah, hakkımızda ne takdir buyurmuş bilemeyiz.

Evet, biz, her köşe başında ayrı bir imtihan olan çetin bir yoldayız. “*Bu yol uzundur, menzili çoktur, geçidi yoktur, derin sular var.*” Biz ise âciziz, hiçbir garantimiz yok, ancak matluba ulaşmada bir karınca misali yolda olma, gücümüz yettiğinde bu yola baş koyma ve ayağımızı öbür âlemin koridorundan içeriye atma, el ve his yordamıyla kapının arkasında durup içeride olup biten şeyleri sezme gibi vesileler var. Bütün bunları küçümseyemeyiz. Ne var ki, bütün bunlar, yolda olmayı da değiştirmeye yetmez. Kudsîlerle ayrı bir mânâ kazanan bu yol, dünya kadar cehd ve bir o kadar da sancı ister. Zira her sancı bir kutlu doğumla neticelenir.

İşte içinde bulunduğumuz şu günler ve şu köhne dünya da birbiri ardına doğacak sürprizlere gebedir ve vakt-i merhunu geldiğinde –Allah’ın inayetiyle– bu sürprizler peş peşe zuhur edecektir.

İNSAN-ESMÂ-İ İLÂHIYE MÜNASEBETİ

“İnsan yaptığı işte ne ölçüde esmâ-i ilâhiye ile münasebet hâlinde ise, neticede elde ettiği faydalar da aynı nisbette olacaktır.” buyuruyorsunuz. İzah eder misiniz?

İnsan, esmâ-i ilâhiyenin bir nokta-i mihrakiyesi ve bir yörüngesidir. Bütün insanlar, “alâ külli hâl” Cenâb-ı Hakk’ın isimlerine mazhardırlar. Ancak bu isimlerden bazıları, insanda “galip isim” olarak tecellî eder ve bu galip isim insandan insana da değişiklik arz eder.

Konuya ışık tutması açısından Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) “*Ben enbiyâ-yı izâm arasında Hz. İbrahim’e benzerim; Hz. Ömer, Hz. Nuh ve Hz. Musa’ya; Hz. Ebû Bekir de Hz. İbrahim ve Hz. Mesih’e benzer.*” sözlerini örnek verebiliriz. Nebiler Serveri’nin (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisini Hz. İbrahim’e; Hz. Ömer’i, Hz. Nuh ve Hz. Musa’ya; Hz. Ebû Bekir’i de Hz. İbrahim ve Hz. Mesih’e benzetmesi, ahlâk, huy, karakter, yapı, duygu, düşünce ve insanlarla münasebet açısından milimi milimine bir benzetme demek değildir. Bu sözler, “Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer illa da birine benzetilecek olursa, bu şahıslara benzetilmelidir.” mânâsını taşır.

Benim burada esas vurgulamak istediğim farklılık, başta Kur’ân-ı Kerim olmak üzere, Sünnet-i Sahiha ve evliyâullahın ilham ve keşif kaynaklı ifadelerinde ortaya konmaktadır: Hz. İbrahim’de halîliyet, Efendimiz’de (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise habîbiyet hâkimdir ki, bu da bize, nebiler dahil, Cenâb-ı Hakk’ın her insanda farklı, galip ve hâkim bir isminin tecellî ettiğini göstermektedir.

Mevlâna’nın dediği gibi, insanlar ve insanların içinde birer çiçek mahiyetindeki bu başyüce kametler, Cenâb-ı Hakk’ın esmâ hazinesini aksettirir. Esmâ-i ilâhiye, kâinatın bağrında gizli bir definedir ve bu define, insanı bir damar ve kanal hâlinde Zât-ı Ulûhiyetin mârifetine götürür. O kenzin bir ucu da, fihrist olarak insanın mahiyetine dercedilmiş bulunmaktadır.

“Sığmam dedi Hak arz u semaya

Kenzen bilindi dil madeninden.”

(İbrahim Hakkı)

mısraları, bu mânâyı ne güzel ifade eder!

Öte yandan insanda hâkim olan bu isimler, seyr-i ruhanî ile hükümlerini icra ede ede

daha belirgin bir hâle gelirler. Tasavvufî bir üslûpla ifade edecek olursak, daha sonra hangi isim insanda hâkimse, o isme, mürebbi mânâsına o zatın Rabbi denir. Meselâ, bir insanda “Cemil” isminin hâkim olduğu takdirde Cemil isminin terbiyesinde yetişen ve seyr ü sülûkünü tamamlayan insanın Rabbi, yani mürebbisi, Cemil ismi olur.

İnsanda hâkim olarak tecellî eden bazı isimlerin, insanın mânevî terakkisi adına da birtakım hususiyetleri vardır. Örneğin “Vedûd” ismine mazhar olan zatlar, umumiyetle sekr içinde yaşar ve âdeta ellerinde ilâhî aşk kâseleriyle kâinat meşherinde hep mest ü mahmur dolaşırlar. İşte bu hâl, o isme mazhariyetin bir ifadesidir. Sekir içinde yaşamak, mutlak büyüklük demek değildir. Her zaman onlardan daha büyük kametler olabilir ancak, bahsini ettiğimiz insanlar, enbiyâ-yı izâm gibi veya vilâyet-i kübrâyı temsil eden sahabe-i kiram gibi tam yakaze ve temkin insanı değildirler.

Zannediyorum, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) kadar Allah Resûlü’nü seven ikinci bir insan yoktur. Oysaki canından daha çok sevdiği Efendisi vefat ettiği zaman, o büyük temkin insanı, üzüntü ve kederden bayılıp kalması, kendini yerden yere vurması gerekirken, hiç kimsenin söylemeye cesaret edemediği, “*Her kim Hz. Muhammed’e inanıyorsa –yani ölmez zannediyorsa– işte o öldü. Her kim de Allah’a inanıyorsa bilsin ki O, Hayy ve Bâki’dir.*” sözlerini söyleyerek, insanları temkine davet etmiştir.

İşte bu durum, bir temkin insanı olmanın ifadesidir. İnsan ağlayıp sızlayabilir, ama sürekli temkinli, dikkatli ve teyakkuz içinde olmak, ayrıca Allah’ın, her lahza her yerde hâzır ve nâzır olduğu şuuru ile yaşamak.. evet, işte bu hâl, Cenâb-ı Hakk’ın, sadece kullarından bazılarına bahşettiği isimlerinin birer tezahürüdür.

Her insanın mayasında hâkim unsur olan bu isimler, tecellî ettikleri insanın benliğinde de bir ip ve bir hat gibi kendilerini hissettirirler. Bunu bazıları keşfen, bazıları da etrafındakilerle kendisini mukayese ederek onlarla kendisi arasındaki farkı kavrayabilir. Hiç olmazsa vicdanıyla sezebilir.

Evet, insan esmâ-i ilâhiye ile münasebettardır. Onun esmâ-i ilâhiyeye dayanarak, kendisinde hâkim olan ismi vird edinip her gün çekmesi, o insanın dualarının kabulüne ve mânevî terakki adına ilerlemesine vesile olabilir.

İnsanın, kendi mahiyetine konan esmânın hususiyetlerini, renklerini aşması mümkün değildir. İnsan, ister esmâya sığınsın, ister varlık içindeki tecellîlerini değerlendirsın, o ancak bir yere kadar ulaşabilir.. evet, herkesin bir arş-ı kemalâtı, bir müntehâ noktası vardır. O,

kabiliyetlerini kullanarak o noktaya ulaşınca, “Artık benim ilerleyecek hiçbir Şeyim yok, ben de müntehâya ulaştım.” der.. der ve müntehâya ermiş olmanın haz, neşe ve zevklerini duyar. Kendi müntehâsından başka müntehâların olup olmadığını da bilemediğinden, kendi zirvesinin zevklerini müntehiyâne bir hisle duyar. İnsanın Cennet’teki hâli de böyledir. Orada herkes hâlinden memnundur ve hiç kimse Őikâyette bulunmaz.

Burada sabır ve tahammülle elde edilmeye çalışılan mazhariyetler, orada maiyyetin açık olduğu terakkiyi sonuna kadar yakalamış olmakla elde edilir. Başı kendi arş-ı kemalâtının kubbesine değen bir insana, “Mahlukat içinde senden daha büyük var mı?” diye bir soru yöneltirse, “Ben çevremde görmüyorum. Şayet varsa benim bilmediğim âlemlerdedir.” Şeklinde cevaplandırır. Çünkü o insan, kendi arş-ı kemalâtının zirvesindedir. Onun için İmam Rabbânî’ye kadar gelen pek çok veli, kendini velilerin en büyüğü olarak görmüştür. Bu açıdan insanın, mazhar olduğu esmânın terakkisi ile de çok alâkası vardır.

İnsanın terakki adına vird-i zeban ettiği esmânın, yine onun, mahiyet, kabiliyet ve gerçek kimliği ve Allah tarafından onun mahiyetine konan renklerle çok alâkası vardır. Meselâ ben ne kadar çok istesem de bir başkasının seviyesini yakalamam mümkün değildir. Çünkü o, doğrudan doğruya duru ve berzahsız esmâ-i ilâhiye, sıfât-ı ilâhiye ve Şe’n-i Rubûbiyet’e açık bir insandır ve âdeta peyke binmiş gibi Allah’a yükselir. Bu hakikat, 24. Söz’deki Zühre, Katre, Reşha meselelerinde ifade edilmiştir. Zühre yırtılsa, dökülse ve parçalansa da güneşle olan münasebetini değiştiremez. Çünkü güneş, onun renklerinde istihale ederek kendisini ona hissettirir. Yine katre, ne yaparsa yapsın bir reşhanın güneşle münasebetini yakalayamaz. Çünkü o bir cisimdir ve onu, ancak gözbebeğinin içine alabilir.

Hâsılı, esmâ-i ilâhiye çok önemlidir ve kat’iyen ihmal edilmemelidir. Fıtratlarda hâkim olan isim tespit edilerek o vird edinilmelidir. Susuzluktan yanmış ve kavrulmuş bir insan suyu nasıl yudumlarsa, esmâ-i ilâhiye de öyle yudumlanmalıdır. Böylece her insan, mânevî terakkisi adına adım adım yükselir ve kendi kemalâtının arşına ulaşır.

NORMO-MAKRO ÂLEM MÜNASEBETİ

Siz bir yerde “Kalb balansınızı, ruh saatlerinizi iyi ayarlarsanız, makro âlemde her şey sizin saatinize göre ayarlanacaktır.” buyuruyorsunuz. Bunu izah eder misiniz?

Yukarıdaki sözde bir teşbih yapılmıştır. Belâgat ilminde bu teşbihe teşbih-i mübtezel denir. Mübtezel kelimesi insanlara isnat edildiğinde çirkin bir mânâ ifade eder ama, belâgatçilere göre, çok kullanılan, herkes tarafından bilinen teşbih demektir.

Balans, eski kurmalı saatlerin çok önemli bir parçasıdır. Bu balans, ana çarkı sağa sola hareket ettirme işine yarar. Bu da diğer çarkların ondan güç alarak belli bir istikamette dönmelerini temin eder. Buradan hareketle biz kalb balansı derken, ondaki ritmiği veya onun aritmiye kapalı olmasını kastediyoruz. Hekimlik tabiriyle, onda ekstrasistol yoksa kalbin balansı çok ritmik atıyor demektir ki, avam ifadesiyle, kalbin atışları “tik tak” gidiyor anlamına gelir.

Şimdi kalbin Allah için tik tak atması, kalb ibresinin sürekli ebedî mihrabını ve minberini göstermesi mânâsınadır. Mekke’ye bir mihrap, Medine’ye bir minber nazarı ile bakacak olursak, İnsanlığın İftihar Tablosu’nun maskat-ı re’si (doğum yeri) ve medfeni veya teşrîdeki yeri açısından mihrabın, minberin ve aynı zamanda kalb ibresinin ne demek olduğunu anlamada zorluk çekmeyiz zannediyorum.

Kalb, bu anladığımız mânâda yerinde atarsa ne olur? Hadiste “Allah, sizin şekillerinize, suretlerinize, (boylarınıza-poslarınıza) bakmaz. Allah sizin kalbî (hayatı)nıza bakar.” buyrulur. Bu, sizin kalbiniz ne kadar cismaniyetten ve hayvaniyetten uzak, ne kadar kalb ve ruhun semalarında teyaran ediyor, işte Allah’ın baktığı ve aradığı şey de budur demektir. Eğer Allah bizim kalbimize bakıyorsa –ki zayıf bir hadiste, her an Allah sizin kalbinize yetmiş defa bakar buyruluyor– onda arayacağı şey istikamettir. Beşer tabiatının gereği kalb ibresinde oynamaların olacağı muhakkaktır. Fakat Rabbim deyip yeniden O’na yönelme, hemen ona eski hâlini kazandıracaktır.

Öte yandan da İbrahim Hakkı’nın:

“Dil beyt-i Hudâ’dır, ânı pâk eyle sivâdan,

Kasrına nüzul eyleye Rahmân gecelerde!”

diyerek ifade buyurduğu bir hazırlanma meselesi vardır. Kalb bir Allah evidir. Şiirleştirilen zayıf bir hadiste ifade edildiği gibi;

“Sığmam, dedi Hak arz u semaya,

Kenzen bilindi dil madeninden.”

(İbrahim Hakkı)

Kemmiyetsiz, keyfiyetsiz Allah’ın bilindiği bu ev, kalb evidir. O kalb evini Allah’tan gayri her şeyden temizlemeli ki, kemmiyetsiz, keyfiyetsiz Rahmân nasıl şerefkudum buyuruyorsa öylece kasrına nüzul buyursun.

Evet, kendine yönelmiş bir gönüle karşı Allah *“Allah seni ne terk etti ne de darıldı.”*¹ âyetinde dendiği gibi, şayet darılmamış ve terk etmemişse, makro âlemde bütün kapılar, norma âlemin sultanı olan o insana açılır. Öyleyse gökte verilecek kararlar, kalblerin bu yönelişine bağlıdır.

Görüldüğü gibi bu mesele fertte başlar. El verir ki fert, kendini bir uhrevî hayata göre dizayn etsin. İşte o zaman *كَمَا تَكُونُوا تُوبِي عَلَيْكُمْ* *“Nasıl iseniz öyle idare edirsiniz.”* hadisinin ifadesiyle, Cenâb-ı Hak inayet ve keremiyle onu/onları serfiraz kılar, sonra da arz ve semanın sultanı/sultanları hâline getirir.

1. Duhâ sûresi, 93/3.

KULLUK ŞUURUNDA MÜKEMMELLİĞİ YAKALAMA

Sohbetlerinizde sık sık, kulluk şuurunda mükemmelliğin yakalanmasından bahsediyorsunuz. Bu ne demektir ve buna nasıl ulaşılır?

Tarih boyu hemen her yenilenme (tecdit) döneminde, kullukta mükemmelliğin yakalanması söz konusu olmuştur. Mükemmeli bulma, şahıstan şahısa, durumdan duruma değiştiğinden dolayı da bu, bir mânâda izafî kabul edilebilir. Ama mükemmel kulluk adına ille bir ölçü söylenmesi gerekiyorsa, bunu, emir ve yasaklara saygı ve sadakat dairesinde kalarak Allah nezdinden gelen vâridlerin insan gönlünde hissedilmesi ve kulluğun, nazarî bilginin üstünde keşfen ve zevken de duyulması şeklinde bir ölçü ile özetleyebiliriz.

Aslında kulluk adına hepimiz yapılması gerekli olan şeyleri biliriz ama, onların zamanla kalbimizde inkişaf edip bir de zevken, keşfen kendini hissettirmesi meselesi vardır ki, bu tamamen, her şahsın bu hususta biraz kendini zorlamasıyla alâkalıdır. Kendilerini okumaya yanaşmayan insanların, üzerlerindeki bu türlü vâridleri hissetmeleri de söz konusu değildir.

Meselâ, namaz nedir? Nezd-i Ulûhiyette ne ifade eder? Kalbte duyulması nedir? Evet, kalbte kemmiyetsiz, keyfiyetsiz Zât-ı Ulûhiyet duyuluyorsa –Allah kelimesini bilhassa kullanmıyorum– evleviyetle en kâmil peygamberin, en kâmil ümmetinin en kâmil ibadeti, hatta neredeyse iman derecesine yükseltilecek namaz, kendine mahsus çizgileriyle insanın vicdanında duyulmalıdır. Bu ise ikinci bir bilgi veya bilginin mârifete dönüşmesi ile mümkün olur. Allah hakkında “Bir yaratıcı vardır.” demek başkadır, zamanla ibadet ü taat, evrâd ü ezkârla aynı bilginin bir kalb kültürü hâline gelmesi tamamen başkadır.

İnsanlığın yaratılışından gaye, insan-ı kâmil olmaktır. وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا

لِيَعْبُدُونِ “Ben insanları ve cinleri ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım.” âyet-i kerimesinde, yaratılışın esas gayesi anlatılırken “ibadet” kelimesinin kullanılması mânidardır. İbadet deyince bizim ilk aklımıza gelen namaz, oruç, zekât, hac nevinden yaptığımız ameller olur. Oysa kelimenin iştikakından istifadeyle yapılacak bir tahkikle meseleye daha farklı yaklaşıldığında görülür ki, ibadet, Allah yolunda duyulan, hissedilen, yaşanan ve yapılan şeylerin insan hayatı ve insan tabiatıyla bütünleşmesi ve yaşanan bu yolun şehrah hâline gelmesi demektir.

Evet, aynı güzargâhta sürekli çalışan bir şoförün, o yolun hangi km’inde kavis, viraj vs. olduğunu çok iyi bilmesi gibi insanın, kulluğu o şekilde duyması, yakından tanınması ve kulluk

yolunun insanı şaşırtmayacak kadar işlek bir yol hâline gelmesini sağlaması da çok önemlidir. Araplar bu hususu ifade sadedinde, ibadet kökünden gelen bir kelimeyi kullanarak طَرِيقٌ مُعَبَّدٌ “işlek yol” tabirini kullanırlar.

Burada, İbn Abbas لِيَعْرِفُونَ için لِيَعْبُدُونَ “tanısınlar, mârifete ulaşsınlar” şeklindeki tevcihiyle farklı bir noktaya dikkatleri çeker. Bu, ibtidaî bir Allah bilgisi anlamının ötesinde, o bilgi üzerine bina edilerek işlek hâle getirilmiş bir kulluk yolu demektir. Evet, kulluk bir yoldur; insan o yolda olmazsa O’na varamaz. Öyleyse varılacak yol da onun içindedir. Yani sebep zikrediliyor, müsebbep murad ediliyor; yol gösteriliyor, o yolla yürüdüğü zaman varacağın hedefe işaret ediliyor. Bu açıdan denebilir ki, ciddî kulluk yolunda olan bir insanın, mârifet ufkuna ulaşması da tabiî hatta zarurîdir.

Diğer bir yaklaşımla, esas ulaşılması gerekli olan لِيَعْرِفُونَ ufkudur ya da o ufku, herkesin kulluğu derecesine göre duyup hissetmesidir. Bunu bir başka ifade tarzıyla, insanın önce kendi kulluğunu duyması, sonra Mâbud-u Mutlak’ın, Mâbudiyete istihkakını bilip sürekli O’nun karşısında olduğunu hissetmesi de diyebiliriz.

Bu konuda sun’îliğe girilmemesi bir esastır. Efendimiz’in duyduğunu Hz. Ebû Bekir’in duyması, Hz. Ebû Bekir’in duyduğunu Abdülkadir Geylânî’nin duyması mümkün değildir. Muvakkaten Bediüzzaman’ın iç âlemine nüfuz imkânı olsaydı ve namaz kılariken, Rabbin huzurunda neler duyduğu tespit edilebilseydi, zannediyorum kendimizden utanırdık. Bereket Allah bize büyüklerin namazlarını duyurmamış!. Yoksa kendi namazlarımızı değersiz bulur, kaldırır bir kenara atardık. Onların namazı, mehâbet altında, yerinde ezilme, yerinde eğilme, içinde boyunduruklar dönüyor gibi hâlden hâle girme ve rengi-benzi atmalar içinde gerçekleşir. Onların bu derinlikteki kulluğu bir kahramanlık, başkalarının onları taklidi ise bir sahtekârlıktır. Bu gibi hususlarda artistliğe girilmemeli, herkes kendi olmalı ve karakterini sergilemelidir.

Yukarıda, kişinin her lahza kul olduğunu duymasının yanında, Hz. Mâbud-u Mutlak’ın ve Mâbud-u Mustahak’ın o işe istihkakını da her lahza duyabilmesi demiştik. Bunu biraz açmak icap edecek. Meselâ, kıyamdasınız. Kıyamımı derinleştirme imkânım olsaydı Rabbimin karşısında bana yakışan, hiç sesimi çıkarmadan bütün bir ömür böyle durmaktır. Bunu yapmam mümkün değil ama, yapsam bile birçok eksiklerim olduğu muhakkaktır. Bunca eksikliğe rağmen keşke, bir taraftan gözümün ucuyla bir nigâh-ı âşinâ kılıp kapı aralığından O’nu temâşâ edebilsem, O’nu duysam, diğer yandan da o işi en kâmil mânâda eda etmeye çalışsam, işte o

zaman belli ölçüde O'na yönelmiş sayılırim.

Bir başka yaklaşım da şudur: Belki ben böyle çok kâmilâne bir ubûdiyet mülâhazam içinde ve tam bir kul olma şuuruyla Rabbimin huzurunda duruyorum ama, bu meselenin bana ait yanları çok su götürür ve kim bilir ne kadar eksiklerim var..?

Burada önemli ayrı bir husus daha var ki o da kim ne kadar derin kulluk yaparsa yapsın, Allah'ın buna ve bunun çok üstünde istihkakının olduğudur. İşte insanın vicdanında bunu duyması kullukta kemalin bir başka buududur.

Rükûda benzer mülâhazalarla rükûu gerçekleştirme.. ve bu bana ne kadar yakışıyor, her şeyin karşında iki büklüm olması da Sana ne kadar yakışıyor... Keza secde de bana ne kadar yakışıyor ve Sana ne kadar muvafık... ve diğer rükünlerde de aynı mülâhazalar.

Bunun, küçük bir emaresi de var; başını secdeye koyduğın zaman, başını kaldırmayla da memur olduğundan dolayı kaldırmaya yönelme hissiyle ancak kaldıracaksın. Yoksa hiç de başımı kaldırmak içimden gelmiyor. Eğil diyorsun, eğiliyorum; eğiliyorum ama, gerçekten eğilmesi gerekli olan Zât karşısında bir durumsa şayet bu, işte burada sonsuza kadar durulur. Fakat ne yapayım ki, Sen başını kaldır diyorsun, ben de ona uyararak kaldırıyorum. Aynen Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazdan kerhen ayrılıp hanımlarının yanına kerhen gitmesi gibi.

Allah Resûlü'nün şu mübarek sözleri de bizler için yakalanması gereken bir hedefdir: *“Sizin cismaniyetiniz ve bedeniniz itibarıyla hemcinslerinize karşı duyduğunuz şehveti ben, namaza karşı duyuyorum.”*

AKIBET ENDİŞESİ

Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri: “Herkesin iman mukabilinde bu zemin mukabili kadar bağlar ve kasırlar ile müzeyyen ve bâki ve dâimi bir tarla ve mülkü kazanmak veya kaybetmek davası başına açılmış. Eğer iman vesikasını sağlam elde etmezse kaybedecek. Ve bu asırda, maddiyunluk taunuyla çoklar o davasını kaybediyor. Hatta bir ehl-i keşif ve tahkik, bir yerde kırk vefiyattan yalnız birkaç tanesinin kazandığını sekeratte müşâhede etmiş; ötekiler kaybetmişler.” buyuruyor. Bu durum karşısında hâlimizden endişe ediyoruz. Ne yapmamızı tavsiye edersiniz?

Kişinin, kendi akıbetinden endişe etmesi çok önemli bir hâdisedir. Çünkü bu endişe, Allah’a yönelmenin ve günahlara karşı tavır almanın hem ilk saiki hem de ilk merhalesini teşkil eder. Bu yönüyle ona, gelecekte tehlikeli hâllere maruz kalmamak için, kulun teyakkuza geçmesi ve uyanık olması da diyebiliriz.

Hâlimden endişe etmeyenlere gelince onlar, bir kısım gafilâne yaşayanlardır ki, Kur’ân-ı Kerim onların bu hâlini çarpıcı bir üslûpla şöyle anlatır:

“Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp Cehennem ateşine giden kimse mi? Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.”¹

Âyette geçen “cüruf” kelimesi, dere kenarında sel sularının dibini yalayıp oyduğu toprak parçasını ifade etmektedir ki bu, her an yıkılmaya hazır bir yar demektir. Bu toprak parçası üzerine yapılan binanın ne kadar çürük olacağını ise varın siz tasavvur edin. İşte amelîne güvenen ve akıbetinden endişe etmeyen insanlar da, tıpkı bu toprak parçası üzerine yapılan ev gibi, her an bir kayma ve yıkılma ile karşı karşıyadırlar.

Evet, Allah’ın (celle celâluhu) rahmeti olabildiğine geniştir ve bir kudsî hadiste ifade edildiği gibi, O’nun rahmeti gazabını aşmıştır. Hatta bu rahmetin boyutları, Yunus’un ifadesiyle:

“Benden kemter kula benzer

Günahı pek çoğa benzer

Her biri bir dağa benzer

Allahu Allah, Allahu Allah..”

kulun, dağlar kadar günah ve kusurları olmasına rağmen, her günah işlediğinde: “Allahım, ben yine günah işledim. Günahımı affet...” demesi karşısında onu affedecek kadar geniştir. Ve işte bu yönüyle o, insanı hayrete düşürecek ölçüdedir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu hususa dikkat çekmek için bir mecliste ashabına: “*Kimse ameliyle kurtulamaz.*” der. Sahabe: “*Sen de mi yâ Resûlallah!*” dediğinde, O: “*Evet, Allah’ın rahmeti ve fazlı olmadan ben de kurtulamam.*” cevabını verir.

Cenâb-ı Hak, başka bir kudsî hadiste ise, tevbe edip salih amel işleyen kullarına, başka sürprizlerinin de olacağını ifade için: “*Ben, salih kullarıma gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hayal ve hatırından hiç geçmeyen nimetler hazırladım.*” buyurmuş ve tefsircilerin “*Cennet’te cemalullahı görme*” şeklinde tefsir ettikleri bir “zaide” vereceğini bildirmiştir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) de, “*Eğer buna inanmıyorsanız, ‘Yaptıklarına karşılık Allah katında onlar için göz aydınlığı olacak, ne mükâfatların saklandığını kimse bilemez.’² âyetini okuyun.*” demiştir.

Ancak, Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinin bunca genişliğine rağmen, kul yine de endişe etmeli; kabre imansız girmekten tir tir titremelidir. Zira Allah Resûlü’nün ifadeleri içerisinde, akşam mü’min olanın sabah kâfir; sabah mü’min olanın da akşam kâfir olabileceği şu dönemde, kimse akıbetinden emin olmamalıdır.

Evet, Üstad’ın 1940-45’li yılları arasında ifade ettiği bu hakikatin, üç yönden incelenmesi gerekir. Bir, ehl-i keşif ve tahkik kimdir? İki, Üstad, bu sözü hangi şartlarda söylemiştir? Üç, aynı mesele günümüzde de geçerli midir?

Bir: Yaygın bir kanaate göre o “ehl-i keşif ve tahkik” Bediüzzaman’ın kendisidir. Evet, kendinin şuurunda ve farkında olan, fakat bunu etrafına açmayan Hak dostu onun kendisidir. Aslında daha 20-25 yaşlarında iken, kabirde olup-biteni sezecek kadar keşfe-keramete açık bir insanın, bir yerde ölen insanlardan ancak kırkta bir ya da ikisinin imanla, gerisinin imansız kabre girdiğini haber vermesi normal sayılabilir. Hayatı boyunca, gözlerini harama kapayan bir insanın, Cenâb-ı Hak kalb gözünü açmış ve onunla berzah âleminde olup biteni seyrettirmişse, bu, Allah’ın ona bir lütfudur.

İki: Üstad bu sözü hangi şartlarda söylemiştir?

Herkesin bildiği gibi, onun yaşadığı devir, her yönüyle farklıdır. Tefsir yazacak seviyedeki din âlimleri bile, birtakım İslâm düşüncesiyle telifi imkânsız olan fikrî cereyanlara maruz kalmış, hilkat mevzuunda evolüsyona inanacak kadar tereddüde düşmüşlerdir. Böyle bir

dönemde elbette avam halkın, kâmil bir imana sahip olması düşünülemez. Kâmil imana sahip olmaları bir yana, insanlar küfür seylapları önünde yuvarlanan birer kütük hâline gelmişlerdir. Dönemin bu özelliği, elbette o dönemde yaşayan insanlar üzerinde etkili olmuştur. İman ve Kur'ân adına en küçük bir kıvılcımın bile tutuşturulmasına müsaade edilmeyen bir dönemde Üstad, o döneme mahsus ölen insanların kırkta bir ya da ikisinin ancak imanlı olarak kabre girdiğini haber vermiştir.

Üç: Aynı mesele günümüzde de geçerli midir?

Üstad'ın bundan 40-50 yıl önceki bir müşâhedesini, bunca Allah'a iman etmiş ve gönül vermiş insanın olduğu şu döneme teşmil ve tâim etmek doğru olmasa gerek diye düşünüyorum. Zira o, aynı mesele ile ilgili başka bir yerde, iman ve Kur'ân'a hizmet dairesi içine girenlerin imanla kabre gireceklerini müjdeler. Evet, bu insanlar her akşam-sabah ellerini kaldırıp: *اللَّهُمَّ اجْرِنَا*

“Allahum! İslâm'a gönül vermiş bütün Müslümanları Cehennem ateşinden koru.”

diyerek birbirlerine dua etmektedirler.

Bu dua, ferden ferda herkes için söz konusudur. Bir insanın duasını bile geri çevirmeyen Allah'ın (celle celâluhu) bunca insanın duasına hayır demesini düşünmek, O'nun hakkında yapılacak en büyük suizan olur. Cenâb-ı Hak'tan ümidimiz, şimdilerde İslâm'ı tanıyıp kabullenen, O'na gönül veren şahısların –bir kısım ibadetleri eksik ve kusurları olsa bile– imanla kabre girmeyi nasip edeceği istikametindedir.

Burada üzerinde durulacak başka bir husus ise, Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri hayatı boyunca yazdığı eserlerle, insanların zihnindeki şüpheleri izale edip, imanı tahkime çalışan bir İslâm âlimidir. Belki de Cenâb-ı Hak, bu görevi daha çevik-çavak yapsın diye, ona bu imansızlık fezaat ve fecaatini göstermiş, aşk ve şevkle iman hizmetinde bulunmasını sağlamıştır.

1. Tevbe sûresi, 9/109.
2. Secde sûresi, 32/17.

MUSİBET, MÜKÂFAT VE İNSAN

“Musibet, cinayetin neticesi, mükâfatın mukaddimesidir.” sözünü izah eder misiniz?

Musibetler, insanın başına çok defa işlemiş olduğu günah, hata ve yanlışlardan dolayı gelmektedir. Kur’ân-ı Kerim’deki *“Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizin kazandığı yüzündendir.”*¹ *“İki ordunun karşılaştığı günde, içinizden geri dönüp kaçanları şeytan bazı günahları dolayısıyla zelleğe düşürdü.”*² ve *“Sana gelen her iyilik Allah’tandır. Sana isabet eden her kötülük kendindedir.”*³ âyetleri farklı zaviyelerden bu hakikati dile getirirler.

İnsan, bizzat eliyle mübaşeret ettiği veya duygularına fışk aşılayan bir kısım düşünce, tefekkür ve tavırlarından ötürü, kendi derece ve mertebesine göre muaheze edilecektir. Bir tasavvuf büyüğü olan Muhasibî, bu mertebelerden birincisine, kafalarından şöyle-böyle bir fenalık geçince *“Büyük günah işledik.”* endişesine kapılıp hemen Allah’a teveccüh eden salih kulları yerleştirmiştir.

Bu meselede de ashab-ı kiram yine zirveleri temsil etmektedir. Nitekim *“Siz içinizdekileri açığa vursanız da gizli tutsanız da Allah onunla sizi hesaba çeker.”*⁴ âyeti nazil olunca, sahabe âdeta şok olmuş ve bu âyetin tesiri altında kalmıştı. –Zira beşeriyet icabı zaman zaman onların da kalblerinden bir duygu olarak mâlâyâniyata ait şeyler geçebiliyordu– Daha sonra Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna geldiler ve *“Ey Allah’ın Resûlü! Namaz, oruç, cihad, sadaka gibi gücümüzün yeteceği amellerle mükellef idik. Şimdi ise bu âyet indirildi. Hâlbuki bizim buna gücümüz yetmeyecek. Her birimiz, bazen gönünden öyle şeyler geçiriyor ki, dünyaları verseler bunların kalbinde bulunmasını arzu etmez.”* dediler. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise onlara: *“Siz de, sizden önceki Kitap Ehli gibi, ‘Duyduk ve karşı koyduk’ mu demek istiyorsunuz?”* buyurdu. Sahabe ise, *“İşittik ve itaat ettik.”* diyerek, tazarru ve niyaz ile Allah’a dua dua yalvarmaya başladılar.

İşte bundan sonra *“Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden başka yük yüklemez.”*⁵ âyeti nazil oldu. Her ne kadar bu âyet, birinci âyeti neshederek, güçlerinin yetmediği ve ellerinde olmayan şeylerden dolayı mü’minlerin hesaba çekilmeyeceklerini bildirmişse de, böyle bir ufku temsil eden hassas ruhların, feyizli dimağların ve lâhûtî kalblerin her zaman ve her sırda olması gerektiği de şüphe götürmez bir gerçektir.

İkincisi, fena bir fiil yapmaya karar verip daha sonra da, *“Ben bu kötü fiili yapmamalıyım. Çünkü bu, Rabbime karşı bir su-i edeptir.”* diyerek ondan vazgeçen insanın

mertebesidir. Bu durum, Yüce Yaratıcı'ya iman ve itminan ile lebâleb dolu bir kalbin görüntüsünü aksettirir. Zira fiil planına gelmeden, anında müdahale edilerek yanlışlığa meydan verilmemiştir.

Üçüncüsü, kötü fiili yapmaya doğrudan doğruya teşebbüs eden, meselâ hırsızlık yapmak için başkasına ait olan bir malı alan fakat daha sonra “Rabbim bu eli, bunun için yaratmadı!” diyerek, o kötü fiili işlemeye başlamışken vazgeçen insanın mertebesidir. Bu da kendi dairesi içinde ayrı bir derinlik ve enginliktir.

Dördüncüsü ise, toplumumuzda yaygın olarak görülen, bir menhiyatı yapıp tevbe eden, daha sonra tekrar yapıp tekrar tevbe eden insanın seviyesidir. Bu tıpkı buz üzerinde yürüyen veya uçurumun kenarında koşmaya kalkan insanın durumu gibidir ve çok tehlikelidir. Eğer böyle bir insanı inayet-i ilâhî yetişip elinden tutarak, arş-ı kemalât-ı insaniyete çıkarmazsa, o insanın en ufak bir sarsıntıda –hafızanallah– yıkılıp gitmesi mukadderdir.

Yukarıda ifade ettiğimiz farklı merhaleler içinde sonuncusu hariç diğerlerinin başlarına gelen belâ ve musibetler, onların, seviyelerine göre işledikleri günahlarına keffaret içindir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, “*Elinize batan bir diken, bir günahınızı siler ve sizi bir derece yükseltir.*” buyurarak bu hakikati ifade etmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, her musibet, bir günahın düşürülmesidir ve aynı zamanda Cenâb-ı Hak'ın bir mükâfatının da mukaddimesidir.

Evet, belâ ve musibetler zâhirde bir kısım zararlara sebebiyet vermiş gibi görünse de, netice itibarıyla fevkalâde yararlı olduklarını söylemek mümkündür. Meselâ, Hz. Âdem, Allah Teâlâ'nın, “*Ey Âdem! Sen zevcenle birlikte Cennet'e yerleşin. İsteddiğiniz şeylerden yiyin fakat şu ağaca yaklaşmayın.*”⁶ demesine rağmen, Hz. Havva'nın ısrarı neticesinde memnû meyveye –o meyve ne ise– elini uzatmıştı. Cenâb-ı Hak da, bir ceza olarak, Hz. Âdem'i Havva Validemiz'den ayrı kalmaya mahkûm etmişti.

Hz. Âdem ızdırapla iki büklüm bir şekilde yıllarca tevbe ve istiğfarda bulunmuş ve neticede Erhamü'r-Rahimîn'in merhametine nail olmuştu. Sadece bununla da kalmamış, kâinat yüzü suyu hürmetine yaratılan İnsanlığın İftihar Tablosu'na dede olma, insanlara Allah'ın seçmiş olduğu bir peygamber olma ve sonra tekrar Cennet'e girme gibi nimetlerle de serfiraz kılınmıştı. İşte böyle musibetlere terettüp eden bir ceza, aynı zamanda binbir hayrın mukaddimesi demektir.

Evet, başa gelen her musibeti, işlenilen bir kötülük ve günahın neticesi saymalı ve kasvet

bağlamış şahsî veya içtimaî ufkun açılmasına da bir vesile telakki edip her lahza Allah'a hamd edilmelidir.

Mevzuu, bir hadis-i şerifle noktalamak istiyorum: *“Mü'minin her hâli hayırlıdır. Musibet geldiği zaman sabreder, onun için hayırlıdır. Nimet isabet ettiği zaman şükreder, onun için yine hayırlıdır.”*

1. Şûrâ sûresi, 42/30.
2. Âl-i İmrân sûresi, 3/155.
3. Nisâ sûresi, 4/79.
4. Bakara sûresi, 2/284.
5. Bakara sûresi, 2/286.
6. Bakara sûresi, 2/35.

HIRİSTİYANLIĞIN İSTİKBALİ..!

“Nasraniyet ya intifa veya istifa edip İslâmiyet’e terk-i silah edecektir. Hz. İsa da nüzul edip Hz. Muhammed’in ümmetinden olacaktır.” deniliyor. Bu sözü izah eder misiniz?

Evvelâ, bu söz, Kur’ân-ı Kerim’deki, “De ki: ‘Ey Kitap Ehli! Allah’tan başkasına ibadet etmemek, O’na bir şeyle şirk koşmamak, Allah’ı bırakıp da birbirimizi mâbud edinmemekten ibaret olan ve bizimle sizin aranızda müsavi bulunan bir kelimeye geliniz.’ Eğer bundan yüz çevirirlerse, deyiniz ki: ‘Şahit olun biz Müslümanlarız.’”¹; “Mü’minlere insanların en şiddetli düşmanlık edenleri (bazı) Yahudiler ve müşriklerdir. Onlara sevgi yönünden yakın olanlar da ‘Biz Nasranîyiz’ diyenlerdir. Onların mü’minlere sevgileri, onlarda büyükenip ululuk taslamayan keşif ve rahiplerin olmasındandır.”² ve benzeri bir kısım âyetlerden mülhem gibi ve âdetâ bu âyetlerin tefsiri mahiyetindedir.

Evet, hakikî Hıristiyanlar, tevhid dinine yaklaşp, ilhad ve inkârcılığa karşı Müslümanlıkla ittifak ve ittihad ederek, kıyamete kadar umumî mânâda kâfirlerin üstündeki mevkilerini muhafaza edeceklerdir.

Sâniyen, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), birçok hadis-i şeriflerinde, yeryüzünde bir gün mutlaka Kur’ân-ı Mucizü’l-Beyan’ın şehbal açacağını ifade etmektedir. Tarihe baktığımızda, bunun bir ölçüde gerçekleştiğini görsek de, küre-i arz çapında beklenen o ruh ve mânânın henüz bütün bir insanlık için, ifaze-i feyzettiği söylenemez. Yani Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sağ eliyle sol eli henüz birleşmemiştir. Her ne kadar Müslümanlar beş kıtada at oynatmışlar ve bu yerlerde hâkimiyet-i İslâmiye vâki olmuşsa da, O’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) nescettiği ruh, mânâ ve espri yeryüzünün bütününü kuşatıcı ve kucaklayıcı bir keyfiyete ulaşmamıştır. Ne var ki, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem), belli bir zamana ait verdiği bişaret ve müjdeler ışığında, dünya çapında o kucaklayıcılığın gerçekleşmesiyle alâkalı herhangi bir ümitsizliğe kapılmak da yanlış olur.

İslâmiyet’in, herkese bir bereket kaynağı hâline gelmesi, tabir-i diğerle dünyada devletler muvazenesinde yerini alması, kendi orijini ile herkes tarafından tanınp bilinmesine bağlıdır. Bu itibarla da, hâlihazırdaki duruma bakıp ümitsiz olmaya gerek yoktur. Zira Müslümanlar, Sasanilerle karşılaşmadan 25 sene evvel, Sasaniler o dönemin en muhteşem devletiydi. O kadar ki, İstanbul önlerine kadar gelmişler, çok ağır şartlar altında, o dönemin başka bir süper gücü olan Doğu Roma İmparatorluğu ile bir anlaşma imzalayarak, onları haraca bağlamışlardı. Bundan birkaç sene sonra Kur’ân’ın da ifadesiyle bu defa da Rumlara,

Sasaniler üzerine galebe çalmışlardı. Daha sonra ise, bu her iki süper güç de İslâm'a teslim-i silah ederek, pek çok tebasıyla Müslüman olma yolunu seçmişti.

Başta Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin işaret ve bişareti olmak üzere, Bediüzzaman Hazretleri'nin de ifadesiyle, ahir zamanda, “Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) şahsiyet-i mâneviyesinden ibaret olan hakikî İsevîlik dini zuhur edecek, yani rahmet-i ilâhiyenin semasından nüzul ederek, hâlihazır Hıristiyanlık dini o hakikate karşı saflaşır durularak hakâik-i İslâmiye ile birleşecek, mânen Hıristiyanlık bir nevi İslâmiyet'e inkılâp edecektir.”

Aslında, günümüzde bazı yorumlar da insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek mahiyette değildir. Zaten hakıyla karşılayabilseydi, komünizm bir alternatif olarak onun karşısına çıkmazdı. Nitekim komünizmin doğmasına vesile olan da bir ölçüde içtimaî, idarî, siyasî hatta akidevî bir yetersizlikti ki, o malum tarihî hâdiseye sebebiyet verdi. J. J. Rousseau dinleri tahlil ederken, “Hıristiyanlık, insanlara mânevî bir dünya kurar ama onlara içtimaî ve siyasî ölçüler göstermez ve bu çeşit bilgiler hakkında bir şey söylemez. Bu ise, içtimaî ruha aykırıdır. Hıristiyanlığın kurduğu dünyada yaşamak isteyen insanlar, bir cemiyet teşkil edemezler.” mealindeki sözleri, bazı hususların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgular gibidir. Bu sebeple de bütün bir dünya, ümitsiz ve karamsar ruhlarına iman ve heyecan kazandıracak Mesih soluklu yiğitler beklemektedir.

Burada yeri gelmişken bir arkadaşımın Almanya'da başından geçen bir hâdiseyi anlatmak istiyorum. Bu şahıs Alman bir çiftin evinde pansiyoner olarak kalıyor. Onun İslâm'ı, hayatıyla en güzel şekilde temsil etmesinin tesirinde kalan bu çift, sonunda Müslüman oluyorlar. Neden sonra evin erkeği, hidayetine vesile olan arkadaşıyla sohbet ederken kendini tutamıyor ve ona şunları söylüyor:

“Seni hem çok seviyorum hem de sana çok kızıyorum. Seni seviyorum çünkü benim hidayetime vesile oldun. Ama sana aynı zamanda çok kızıyorum çünkü eğer sen buraya iki-üç ay evvel gelmiş olsaydın, benim babamın da hidayetine vesile olacaktın. Hayatını ahlâkî değerler itibarıyla tertemiz geçirmiş olan babam, maalesef İslâm'ın güzel yüzüyle tanışmadan ölüp gitti...”

Evet, ruh dünyası böylesine sarsık ve bunalımlı olan Batı, onu bu buhrandan kurtaracak havariler beklemektedir. Sadece fert olarak değil –inşâallah– pek yakın bir gelecekte, topyekün insanlık olarak hak ve hakikat hüzmeleri, ışığa hasret hemen her noktaya götürüldüğünde, İslâm'a fevç fevç dehaletlerin olacağı görülecektir.

Bu itibarla Hıristiyanlık, ya kendi çıkmazlarında inat ederek bunalımda kalacak ya da sâfileşerek kendi özüne yani tevhid düşüncesine ulaşacaktır. Bugün Batı'daki birtakım gelişmeler, onların ikinci şıkkı tercih ettiklerini ve edeceklerini göstermektedir. Evet bugün, Müslüman olmasa da, “Hıristiyanım ama, Hz. Muhammed’in de Hz. İsa gibi Allah’ın Resûlü olduğunu kabul ediyorum.” diyenlerin sayıları düne nisbeten kat kat artmaktadır.

1. Âl-i İmrân sûresi, 3/64.
2. Mâide sûresi, 5/82.

LAFZATULLAH VE TEDAİ ETTİRDİKLERİ

Soru: “Allah (celle celâluhu), esmâsiyla malum, sıfatlarıyla muhat, zâtıyla mevcud-u meçhuldür.” sözünü açar mısınız?

Lafz-1 Celâle olan “Allah” kelimesi, Cenâb-1 Hakk’ın zâtının ismidir ve bu isim, O’nun bütün esmâ-i hüsnâsını ihtiva etmektedir. Üstad’ın ifadesiyle, “Allah (celle celâluhu), esmâsiyla malum, sıfatlarıyla muhat, zâtıyla mevcud-u meçhuldür.”

Hakâik-i eşya, Cenâb-1 Hakk’ın isimlerinin birer tecellîsidir. Kâinattaki o büyüleyen ışık ve renk kuşağı, o nakış ve sanat eserleri, hâsılı eşya adına ortada bulunan her şey, hakâik-i esmâ-i ilâhiyedir. Bu tecellîler, bir sinema perdesinde kare kare alınan değişik resimlerin peşi peşine gelmesi sebebiyle kopukluğun hissedilmemesi gibi, herhangi bir inkıta ve inkisara uğramadan, peşi peşine ve sürekli devam eder durur. Evet, varlık, esmâ-i ilâhiye sağanağı karşısında, melekût regülasyonlarından geçerek, kendine has bir şekillenme içinde belli bir tecellî odaklaşmasıdır.

Allah Teâlâ’nın isimlerinin dışında bir de sıfatları vardır ki, bu sıfatlar, O’nun isimlerinin kaynağını teşkil etmektedir. Meselâ, Cenâb-1 Hakk’ın “Mükevvin”, “Mukaddir”, “Musavvir” gibi isimleri, “Tekvin” sıfatından, kendi hayatını ifade eden “Hayy” ismi de “Hayat” sıfatından nebaan etmektedir.

Evet, bu bir yönüyle, Cenâb-1 Allah’ın kendisiyle muhat olması demektir. Çünkü zâtında Allah muhittir ve asla muhat değildir. Yani O, bütün eşyayı çepeçevre kuşatmıştır. O’nu aşkın ve hariç hiçbir yer yoktur. O, her yerde hâzır ve nâzırdır.

“O’nun Kürsî’si bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır.”¹ Evet, O, muhittir, kuşatandır; dolayısıyla da kuşatılamaz. O’nun emir ve fermanları belli bir Kürsî’den gelmektedir. Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) nurlu beyanları içinde, ışık hızıyla trilyon sene ötelede bulunan galaksiler ve galaksiler... O’nun Kürsî’sine nisbeten çöle atılmış bir halka mesabesindedir.

Allah (celle celâluhu) zâtı ile de mevcud-u meçhuldür. O’nun vücudu kabul edilmeden mevcudattan bahsedilemez. Zira kâinatta mevcut bulunan başdöndürücü nizam ve ölçüler, O’nun ihtiyar ve takdirine delâlet ettiği gibi, bütün varlık da heyet-i mecmuasıyla, O’nun vücuduna delâlet etmektedir. Esasen, Hz. Vücut’un kendine has ve enfes yorumları da vardır

ama, ben meseleyi dağıtmak istemediğimden, müsaadenizle o konuya girmeyeceğim.

Mesnevi-i Nuriye’de de ifade edildiği gibi, Lafz-ı Celâle, Cenâb-ı Hakk’ın bazı isimlerini “bi’l-mutabaka”, bazılarını “bi’l-iltizam” ve bazılarını da “bi’t-tazammun” ifade etmektedir. Meselâ “Hâlık” ve “Rahmân” isimleri, “Allah” lafzını bi’lmutabaka ifade etmektedir. Hâlık, “Allah’tan başka yaratıcı yoktur.”; Rahmân ise, “Dünya ve ukbâda insanları rahmetiyle kucaklayan.” demektir.

Bazı isimler de vardır ki, Allah lafzı, o isimleri bi’l-iltizam ifade eder. Allah lafzının bütünleştiği o isimler söylenmezse, O’na bir nakise isnad edilmiş olunur. Oysaki Allah (celle celâluhu), noksanlıklardan münezzehtir. Cenâb-ı Hakk’ın bazı isimlerinde ise, bir tazammun söz konusudur. Yani Allah ism-i mübareki, Mâbud-u Mutlak ve Maksud-u bi’l-istihkak unvanı olduğundan, bunları ihtiva eden bütün isimleri kuşatmaktadır. Öyleyse biz, “Allah” dediğimizde aynı zamanda bütün esmâ-i ilâhiyeyi de söylemiş oluruz.

Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), esma-i hüsnâyı “doksan dokuz” olarak rivayet eden tek ravidir. Daha sonraki asırlarda ise, esmâ-i hüsnâ doksan dokuz olarak meşhur olmuştur. Aslında Kur’ân-ı Kerim’deki esmâ-i ilâhiye sayılacak olsa, doksan dokuzdan çok fazla olduğu görülecektir. İhtimal ki, o zaman Hz. Ebû Hüreyre’ye bildirilen esmâ-i ilâhiye o kadardı veya aklında kalanlar bunlardı. Vâkıa, Cevşen’de de, müfret ve mürekkep olarak Cenâb-ı Hakk’ın yüzlerce ismi vardır. Burada Goethe’nin şu enfes sözünü hatırlamak da zannediyorum yerinde olur: *“Seni onlarca, yüzlerce isimle çağırıyorlar ey Mevcud-u Meçhul olan Zât! Seni binlerce isimle bile çağırırsak, yine de zât-ı ulûhiyetin hakkında ciddî bir şey söylemiş olamayız.”*

Evet, Cenâb-ı Hakk’ın zâtının ismi olan “Allah” lafzı, ism-i hâs olduğu için bütün esmâ-i ilâhiyeyi tazammun etmektedir. O (celle celâluhu), isim ve sıfatlarıyla kâinatta her an tecellî etmekte ve kâinat da o başdöndürücü nizamıyla her dem bu hakikati haykırmaktadır.

1. Bakara sûresi, 2/255.

AKTÜEL

NEVRUZ GERÇEĞİ

Son yıllarda Nevruz günü, geleneklerimizin haricinde çok farklı biçimlerde kutlamalara sahne olmaktadır. Bu çerçevede bize Nevruz'un kaynağı ve kutlamaları adına bilgi verir misiniz?

Nevruz Bayramı, Orta Asya, Orta Doğu ve Anadolu topraklarında yaşayan tüm toplumların geleneksel bahar bayramıdır. Ne var ki Anadolu'da bu bayramı önceleri Aleviler, son zamanlarda ise bazı ayrılıkçı örgütler sadece bir "Kürt Bayramı" olarak değerlendirmektedirler.

Bazı ansiklopedi yazarları Nevruz'u, Hıdırellez yani Hızır ve Tevrat'taki "Elyas" sözü ile anlatılan İlyas'ın buluşması ile alâkalı bir gün olarak kabul etmektedirler. Şahsen ben bunun yanlış bir tespit olduğu kanaatindeyim.

Bazı kimseler, Zerdüştlük'le olan irtibatını da göz önüne alarak Nevruz'u dinî bir gün olarak değerlendirmekte ve büyük bir ekseriyet ise Cemşit Şah'ın tahta cülûsu ile irtibatlandırmaktadırlar. Bundan başka İran tarihinde, göklerin ve yerin yaratılması, Nevruz'a rastlamış gibi gösterilmektedir. Yine İran'daki Şiiler, Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) doğumundan vefatına kadar her şeyini Nevruz'la irtibatlandırarak onu, Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) hayatında çok önemli değişim ve dönüşüm noktaları olarak kabul etmektedirler. Bu yönüyle de nevrüz, onların nazarında dinî bir gün gibi kutlanmaktadır.

Aynı zamanda Nevruz, güneşin eskilerin "Hamel Burcu" dedikleri, Koç Burcu'na girdiği ana rastlar ki, bu da bahar günlerinin başlaması demektir. Bizim dünyamızda ilk modern medreseleri açan Nizamülmülk, bu meseleyi meşhur Nizamiye Medreseleri'nde ele alarak astronomik olarak tespit ettirmiş ve bu günü "baharın başlangıç günü" olarak resmileştirmiştir. Bu yanıyla da Nevruz, dinî bir günden daha çok, bir "takvim günü" demektir.

Fakat halk tarafından bir Bahar Bayramı hâlinde kutlanan Hıdırellez, Türk toplumunun her kesimi tarafından benimsenmemiş, sadece medeniyetten uzak yerlerde yaşayan yörükler ve özellikle de İran menşeli olan Türkmenler ve Türklere münhasır kalmış ve zamanla da

unutulup gitmiştir.

Ancak unutulmuş bu gün, Safevi devleti tarafından Şiilik prensipleriyle biraz daha geliştirilerek yeniden gündeme getirilmiş ve dinî bir hüviyet kazandırılarak ona büyük bir önem atfedilmiştir. Bu dönemde Nevruz, ya Zerdüş'tün dinî öğretilerinden birisi olarak ya da Cemşit Şah'ın cülûsuyla “Nevruz-u Hâs”, “Nevruz-u Âm” unvanları altında yeniden ihya edilmiştir. Çaldıran zaferinden sonra Safeviler'le olan münasebetlerimiz neticesinde Osmanlılar da Nevruz gününü benimsemişlerdir. Bu tarihten itibaren Nevruz, Osmanlılar'da saray dahil olmak üzere her yerde bir bahar bayramı şeklinde tes'id edilmeye başlanmıştır.

Bu mevzuda edebiyatımıza baktığımızda Divan Edebiyatı içinde çok sayıda “Nevruziye” görürüz.

Ayrıca şimdilerde yılbaşında tebrik amacıyla gönderilen hediyeler gibi, o zaman da Nevruz günlerinde “Nevruziye” adı altında hediyeler gönderilirdi.

Yine Nevruz münasebetiyle Sultan, bazılarına pâyeler verir ve ona da “Nevruziye” denirdi ki, Nevruz, Asya milletleri kadar olmasa da, Osmanlılar tarafından da benimsenmiş ve tes'id edilegelmiştir.

Ne var ki, meseleye bir başka zaviyeden bakınca Nevruz, bizim açımızdan bir “dinî gün” değildir. Meselenin dinî yönü, Zerdüş'tün zuhur ettiği dönemde ve çok eski tarihlerde yaşamış İran Şahı Cemşit'le irtibatlı olarak Müslüman olmamış İranlılarla alâkalıdır ve ihtimal Şah İsmail de bunu İranî tesirlerle ortaya atmıştır.

Nevruz Bayramı, Alevî'si, Sünnî'si, Kürt'ü ve Türk'üyle bize ait toplumlarda dinî nasslarla belirlenen ve din kaynaklı bir bayram değil, yukarıda da arz ettiğim gibi o daha çok Nizamülmülk'ün benimseyerek ortaya koymuş olduğu bir “Bahar bayramı”dır. Ve kaynaklarımızda da, o ilk dönemler itibarıyla Güneydoğu'daki vatandaşların ve Kürtler'in bu bayrama katıldıklarına ve tes'id ettiklerine dair fazla bir şey bulunmamakta ve o sadece Türklerin ve Türkmenlerin bir bayramı olarak kaydedilmektedir.

Meseleyi bu şekilde tespit ettikten sonra, tekrar başa dönecek olursak, eğer Nevruz, Zerdüş dininden kaynaklanıyor veya Cemşit Şah'la benimsenip yaşanıyorsa dinî ve İranî bir mesele demektir. Böyle bir meseleyi, bir kısım hülyaları gerçekleştirmek için vesile olarak kullanmaya çalışmak, Nevruz günü yürüyüş yapmak, değişik yerleri tahrip etmek, belli kesimlere yüklenmek çok çirkin bir hâdisedir ve koskoca bir tarihi tahriftir. Değişik bir ifadeyle,

bizim dinimizde olmasa bile dinî olan bir hakikati, böyle davranmakla, bir bakıma vahşet ve bedeviyet hesabına kullanmak demektir.

İkinci yanıyla Nevruz, şayet Nizamülmülk'ün ortaya koyduğu bir yılbaşı, bir yeni gün ise, bence bu yeni yıla veya yeni güne, hâlâ Afrika'da bir kısım yamyam, bedevî ve vahşiler gibi kan dökerek, kan düşünerek, kan konuşarak değil; medeni insanlar gibi, sevinç, neşe ve sürurla girilmeli ve kutlanmalıdır. Evet, Nevruz, halkın bayramıdır.. ve eğer kutlanacaksa halkla iç içe kutlanmalıdır ki, şimdilerde devlet de bu meseleye sahip çıkma gibi bir tavır sergilemektedir.

Üçüncü tespitten hareketle meseleye bakılacak olursa, Osmanlılar bu meseleyi Safeviler'den sonra bir hediye ve hediye teatisi günü olarak benimsemişler ve bunda da herhangi bir mahzur görmemişlerdir; görmemişlerdir zira militarizme kilitli bir idarenin, memleketin değişik yerlerinde yürüyüş yapılmasına, kan dökülmesine ve değişik entrikalar çevrilmesine müsaade etmesini düşünmek mümkün değildir.

Bu açıdan tarihin de şehadetiyle denebilir ki, Osmanlıların Nevruz'u kabul ettikleri günden itibaren, değil bu türlü hâdiseler, bu hâdiselerin en küçüğü bile zuhur etmemiştir. Bundanda anlaşılmaktadır ki, nevruzda insanlar, Hıdırellez'de olduğu gibi, sadece kırlara dökülmüş, ateş yakmış ve eğlenmişlerdir. Esasen ateş yakma da, İran kaynaklı olmasından dolayı ateşgedelerin (ateşe tapanlar) işidir, ama Türk toplumu, buna bir ibadet değil de eğlence mülâhazasıyla yaklaşmış ve bu türlü basit şeyler üzerinde durmamıştır.

Bu açıdan günümüzde, bir yönüyle tarihî geleneklere de ters olan bir kısım yeni şeyler icat edilmeye çalışıldığını ve böylece tarihin tahrif edilmek istendiğini söyleyebiliriz. Onun için Alevî'si, Sünnî'si, Kürt'ü ve Türk'üyle toplumumuzun her kesimi basiretli davranmalı, menşe itibarıyla teröre tamamen kapalı bulunan bir bahar bayramını, bir Zerdüşt veya bir Cemşit Şah gününü kötüye kullanıp kan dökmeye, kan düşünmeye, kan konuşmaya alet etmek ve böylece tarihi tahrif etmek isteyenlere kesinlikle fırsat vermemelidir.

HOŞGÖRÜDE DENGE

Hoşgörünün sınırı nedir. Hoşgörüde dengeli olunuyor mu?

Her meselede itidal ve denge çok önemlidir. Hoşgörü konusunda da kalb balansının çok iyi ayarlanması gerekmektedir. İddia olmayacağı mülâhazasıyla diyorum ki, biz, hoşgörü hususunda dengeli olduğumuza inanıyoruz. Bu itibardır ki, hoşgörü derken, milletimizin ve ülkemizin geleceğini tehlikeye sokacak, tarihimizi, millî-mânevî değer ve dinamiklerimizi tahribi netice verecek davranışlara karşı hoşgörülü olunması asla söz konusu değildir.

Aslında bugünümüz ve yarınımız adına nelerin hoşgörüleceği ve nelerin hoşgörülmeceği bellidir. Ama öyle ümit ediyorum ki toplum, zamanla birbiriyle kaynaya kaynaya o dengeye ulaşacaktır. Ama bugün bize düşen şey, şu demokratik hava içinde, tartışma ve ayrılık konusu meselelerden kaçınarak, bizi toplum olarak, millet olarak birbirimize bağlayan hususları öne çıkarmak suretiyle, herkesi bulunduğu konumda kabul edip hoş görmekle işe başlamak isabetli bir yol olsa gerek.

Zaten başkalarının hukukunun söz konusu olduğu bir yerde müsamaha gösterme, kimsenin hakkı değildir. Biz nefsimize ait meselelerde fedakârlıkta bulunabiliriz ama toplumun hakkını fertlere bağışlamaya gelince, o, topluma karşı işlenmiş bir haksızlıktır. Evet, ben cüzdanımı veya sırtımdaki elbiseyi birisine verebilirim, bu bir fedakârlıktır. Ne var ki millete ait bir cüzdanı, millet malını ve kamunun hakkını birisine bağışlamam, zâhiren hayır gibi görünse de, temelde zulümdür.

Şimdi birisi kalkıp da bir toplumun bugününe, geleceğine saldırıyor, aileyi tehdit ediyor; “can”a, “nesl”e, “akl”a, “din”e ve “mal”a dokunuyorsa, bu türden davranışlara karşı müsamahalı olmak bizi aşar. Bunlar bilinen şeylerdir ve bu açıdan da hoşgörünün gayesi, hedefi ve milletin ondan ne anladığı açık ve nettir.

Öte yandan, hükümler muhtemeller üzerine kurulmamalıdır. Eğer hüküm muhtemeller üzerine kurulacak olursa, o takdirde, suizanna gidilmiş ve günaha girilmiş olur. Hükümler vukuâta, yani olup bitmiş hâdiselere göre verilir. Ortada bir işaret ve delil olmadığı müddetçe, beraat-ı zimmet, yani kişilerin masumiyeti esastır. Bu, bir hukukî disiplindir. O açıdan, bazılarının, siz hoşgörü diyerek millet ve mâneviyat aleyhinde her şeyi dinamitliyorsunuz ve bazılarının dümen suyunda gidiyorsunuz gibi dayanaksız ve tamamen suizanna dayanan suçlamaları, nasıl bir buhtandan öteye geçmiyorsa, aynı şekilde, daha başkalarının, şimdi

hoşgörü diyorsunuz ama, fırsat elinize geçerse şöyle-böyle yaparsınız gibi düşünce ve sözleri de, hiçbir işaret ve delile dayanmayan birer kuruntu olduğundan birer paranoya deyip üzerinde durmamak icap eder.

Şimdi bize düşen şey, savunduğumuz meselelere âlemin inanıp inanmaması değil, samimiyetle inandığımız sevgi ve hoşgörü davasında, risalet vazifesinin ayları ve güneşleri olan peygamberlerin, o üstünlerden üstün vazifelerini yerine getirirken gösterdikleri azim, sebat ve kararlılığı göstermektir.

TOPLUMDAKİ ÇEŞİTLİLİK

Toplumumuzdaki çeşitlilik iki tarafı kesen bir bıçak gibi. Bundan en iyi şekilde nasıl istifade edebiliriz?

Çeşitlilik, bizim toplumumuzun ve coğrafyamızın tabii bir boyutudur. Anadolu'nun ırkî açıdan safkan Türk olduğunu iddia etmek çok yanlış olur. Çünkü millet olarak, Harbiye Marşı'ndaki “*Yıldırımlar saçan bir ırkın ahfadıyız*” ifadesinde de görüldüğü gibi, kaç defa Asya'yı çiğnemiş, Anadolu'yu baştan başa aşmış ve Rumeli üzerinden Batı yamaçlarına yayılmışızdır. Dolayısıyla Anadolu, değişik kavim ve kabilelerin yaşadığı bir yer olarak bir renklilik, bir zenginlik coğrafyasıdır. Bu gerçeğin kabul edilip seslendirilmesi, gelecekte bu çeşitliliğin bizim için bir problem teşkil etmeyeceğine dair nihaî bir çözüm istikametinde atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Meselenin çözümü bence bir şiirde de ifade edildiği gibi, “*Bil illeti, kıl sonra müdâvâta tasaddî*” yani, “Sebebi, problemi, rahatsızlığı öğren ve ona göre tedavide bulun” tavsiyesi gereğince, çok değişik ırk, din ve dünya görüşündeki onlarca milleti, geçmişte nasıl bir arada idare edebildiğimizin sırrını kavramada yatıyor.

Bu konunun ayrı bir yanı da, bu çeşitliliğin bir zenginlik olarak kabul edilmesi gerektiğidir. Çok daha eski devirlere gittiğimizde, Anadolu'da Hititler'in, Frigler'in, Lidyalılar'ın, Romalılar'ın ve daha pek çok topluluğun bıraktığı zenginliklere rastlarız. Bütün bunlar, kültürümüze çok farklı zenginlikler katmışlardır. Selçuklular ise, Asya ve Anadolu kültürlerinin bileşimi diyebileceğimiz farklı bir kültür bırakmışlardır ki bu kültür, Osmanlı'yla zirvelere ulaşmıştır.

Bize sözlü ve yazılı olarak intikal eden bu kültür, milletimizi farklı bir toplum hâline getirmiştir. Kanaatimce, bu kültür zenginliğini eşsiz bir hazine ve güç kaynağı olarak gelecekte de çok iyi kullanıp değerlendirmemiz icap edecektir.

Bilhassa son bir-iki asırdır, dünya dengesine hâkim büyük güçler, bilerek veya bilmeyerek onlarla birlikte hareket eden bazı iç mihraklar, toplumumuzun bu çeşitliliğini olumsuz şekilde değerlendirip ondan problemler çıkararak, ülke içinde birbirine düşman kamplar oluşturma yoluna gittiler ve belli kesimleri sürekli birbiriyle vuruşturdular.. vuruşturdular ve Türkiye âdeta bir kavga arenası hâline getirilmek istendi.

Şimdilerde zannediyorum artık, hâdiselerin cenderesinde pişen ve olgunlaşan insanımız, o türlü oyunlara gelmeyecektir. Nitekim milletimizin basireti ve sağduyusu, ortaya konmaya çalışılan bazı bölücü örgüt tezgâhlarını –Allah’ın yardımıyla– bozmayı başarmış, mâşerî vicdan (kamuoyu) basiretli davranmış ve hissîlik aşılarak çok mesele kendi kendine çözülmüştür.

Bundan sonra birlik ve düzenimizin devamı ise, hissî kardeşlikten öte, mantıkî esaslarla da beslenmiş bir kardeşlik ortamının oluşmasını gerektirmektedir. Büyük bir mütefekkirin ifadesiyle, Allahımız bir, Peygamberimiz bir, inancımız bir; kitabımız bir, ülkemiz bir, tarihimiz bir, kaderimiz bir.. üzerinde yaşadığımız yer ve altında gölgelendiğimiz göğümüz bir. –Günümüz itibarıyla buna yapacağımız ilavelerle– düşmanımız bir, mazlumiyetimiz bir, mağduriyetimiz bir, mahkûmiyetimiz bir, üzerimize konmaya çalışılan her türden ambargolar, ortak dert ve sıkıntılarımız, çözüm bekleyen problemlerimiz, havamız, suyumuz... gibi daha pek çok bir’lerimiz var. Tarihimiz bir ve aynı ülkede ve aynı şartlar altında birlikte yürüdüğümüz gelecek de bir, yani kaderimiz de bir.

İşte bütün bunlar çok iyi kompoze edilerek, toplumun değişik kesimleri arasında sürekli üzerinde durulmalı ve eskiden beri hissî ve hamasî duygular üzerinde devam edegelen kardeşliğimiz ve birliğimiz, aklî, mantıkî ve fikrî derinliklere ulaştırılmalıdır.

Bunun ilk adımı da, herkesi kendi konumunda kabulden geçer. Herkes, her konuda çok farklı düşünüyor olabilir. Meselâ, birileri, ırken kendini tam millî hissetmiyor olabilir veya inanç açısından, dünya görüşü açısından farklı görüşlere, farklı cereyanlara tâbi olabilir. Artık demokrasinin belli bir seviyeye ulaştığı toplumlarda, insanların, aralarındaki problemleri, vahşiler arasında olduğu gibi kaba kuvvet ve zorla değil, konuşarak ve ikna yoluyla halletmeleri mevsimi gelmiştir.

Evet, herkesin paylaşabileceği ortak bir paydanın söz konusu olduğu, herkese çalışma, düşünme, düşündüğünü ifade etme hak ve hürriyetinin verildiği bir dönemde, hoşgörü ve diyaloga dayalı, kavgasız ve nizâsız bir dünya kurma hepimizin özlemi hâline gelmiştir. Bugün hepimiz, bu süreci ve onu hazırlayan ortamı âzamî ölçüde değerlendirip, herkesin aynı haklardan istifade etmesinin tabîliğini kabullenmek mecburiyetindeyiz.

Türkiye’de son yıllarda başlayan bu hoşgörü ve diyalog sürecinde toplumun çok değişik kesimlerinden farklı insanlarla konuşma, tanışma fırsatını buldum. Bu diyaloglardan şahsım adına çıkardığım en önemli tespit, kendi toplumumuza karşı ne kadar kapalı olduğumuz gerçeğidir. Çok defa bizim gibi düşünmeyen biriyle karşılaştığımızda, karşımıza hiç de hoş

gitmeyecek şeylerin çıkacağını zannetmişizdir. Enteresandır ben, hemen hiçbir kesimde, ekşi bir yüz bile görmedim. Hepsiyle çok rahat sarmaş dolaş olabildik.. ve bu farklı zannedilen insanlar birbirlerini sıcak buldular. Hatta bu insanlar birbirleriyle kucaklaşırken gözleri hep dolu doluydu. Bunu yaparken de birilerini idare etme, mümâşaat, yani hislerini okşama düşüncesi söz konusu değildi. Çünkü bir insanı idare ediyoruz düşüncesi, ona karşı yapılmış en büyük bir tezyif ve tahkirdir; hele bu insan aydın birisi ise o, daha ağır bir saygısızlıktır.

Ben şahsen bu kucaklaşmalarda âdeta, hep yitirilmiş cennetimizi bulduğumu zannettim. Ayrıca, toplumumuzun buna hazır olduğunu görmek, benim için ayrı bir sevinç kaynağı oldu. Bu arada sağda-solda marjinal bir kesimin hoşnutsuzluk göstermesini de önemsemek lâzım. Bunlar, her dönemde olmuştur ve olacaktır da.

Şimdilerde toplumumuz, özlediği kardeşliği duymaya ve gerçekleştirmeye yöneliyor. Bu fırsat iyi değerlendirilmeli ve her platformda mutlaka kardeşlik dile getirilmeli ve başlamış bu süreç ne olursa olsun sonuna kadar götürülmelidir.

EHL-İ KİTAP'LA DİYALOG

Ehl-i Kitap'la olan diyalogun keyfiyetini Kur'ân ve Sünnet ışığında açıklar mısınız?

İnanan insanlar, imanlarına göre tavırlarını çok iyi belirler ve mesajlarını verilmesi gerektiği şekilde verirlerse, ülkemizde ve hatta dünya üzerinde çok iyi bir diyalog ortamının meydana geleceğine inanıyorum. Bu sebeptendir ki her mesele gibi bu konuda da Kur'ân ve Allah Resûlü'nün üslûbu esas alınarak, yapılacak şeyler ona göre yapılmalıdır.

Bakara sûre-i celîlesinin başında Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Kur'ân müttakîler için bizatihi hidayettir.*” Daha sonra da bu müttakîlerin kim olduğunu açıklar: “*Gaybe iman eden, namazı dosdoğru kılan ve rızık olarak verdiklerimizden infakta bulunanlar. Ve aynı zamanda sana ve senden önceki (peygamberlere) indirilenlere iman edenler. Ve onlar ahirete de kesin bir yakîn içindedirler.*”¹

Kur'ân bu âyetleriyle bizi, çok yumuşak ve biraz da kapalı bir üslûp kullanarak, geçmiş peygamberleri ve onlara indirileni kabule çağırır. Daha Kur'ân'ın başında, ondan istifade için böyle bir şartın getirilmesi, bana Ehl-i Kitap ile diyalog adına çok önemli geliyor.

Allah Teâlâ bir başka âyette şöyle buyurur: “*Ehl-i Kitap'la tartışırken en güzel bir şekil ve üslûbda tartışın.*”² Kur'ân, bu âyetiyle de bize, üslûbda takınacağımız tavır ve sergilememiz gereken edebi salıkıyor. İslâm'da münazara şekil ve üslûbu konusunda Bediüzzaman'ın söyledikleri son derece dikkat çekicidir: O, “*Münazarada karşıdakinin mağlubiyetiyle memnun olan insan, insafsızdır.*” der ve bunun sebebini de şöyle açıklar: “*Onun mağlûp olmasıyla siz bir şey kazanmazsınız; siz mağlûp olup da, o kazanmış olsaydı, o takdirde bir yanlışınızı düzeltmiş olacaktınız.*”

Evet, münazarayı, nefsi adına değil de, gerçeğin ortaya çıkması adına yapan insanın tavır bu olmalıdır. Buna karşılık, siyaset meydanlarında, sadece hasmı mağlup etme düşüncesiyle yapılan münakaşalara baktığımızda, o tartışmalardan olumlu hiçbir netice çıkmadığı da açıktır. Öyleyse, müsademe-i efkârdan, yani fikirlerin çarpışmasından hakikatin ortaya çıkması için, karşılıklı anlayış, saygı, hakperestlik gibi düsturlar kat'iyen kulakardı edilmemelidir. Bu da Kur'ânî bir düstur olarak ancak, iyi bir diyalog ortamında gerçekleşebilir.

Yukarıda geçen ve Ehl-i Kitap'la en iyi ve en güzel şekilde münazarayı emreden âyetin devamında “... ancak zulmedenler hariç!” kaydı vardır.³ Zulüm, En'âm sûresinde yer alan

“İmanlarına herhangi bir zulüm karıştırmayanlar (var ya), işte güven onlarındır. Ve doğru yolda olanlar da onlardır.”⁴ âyetine Allah Resûlü’nün getirdiği yoruma göre şirk ve kâinatı tahkir u tezyif mânâsında küfürle eş anlamda kabul edilmiştir.

İnsanın, kendi vicdanında Allah’ı ifade eden bütün dilleri susturması, zulümlerin en büyüğüdür. Aynı zamanda zulüm, başkalarına haksızlık yapma, insanlar üzerinde baskı kurma ve dayatmalarda bulunma mânâlarına da gelir. O açıdan zulüm, bir yönüyle şirki ve küfrü de içine alan, dolayısıyla da şirk ve küfürden daha büyük bir günahdır. Çünkü her müşrik veya kâfir, başkalarına haksızlık yapma, insanlar üzerinde baskı kurma ve dayatmalarda bulunma anlamında zalim olmayabilir. Halk arasında meşhur mânâsıyla zulmedenlere, şekavet adına silahlananlara, hem insan hak ve hukukunu hem de Allah hakkını çiğneyenlere karşı kanunlar çerçevesinde mukabelede bulunmak bir esastır.

Ehl-i Kitap’ın zalim olmayan kesimiyle münasebetlerimizde, şiddetli davranma ve onların iflahını kesme düşüncesi İslâmî bir düşünce ve davranış değildir. Böyle bir düşünce ve davranış İslâmî olmaktan öte, İslâmî kaide ve prensiplere aykırı bir çarpıklık demektir.

Bir başka yerde, Mümtetine sûresinde, “Allah sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı, âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever.”⁵ buyrulmaktadır.

Bu âyetin inmesiyle alâkalı olarak, Hz. Esmâ Validemiz’in müşrike olan analığının, Mekte’den Medine’ye gelip Validemiz’le görüşmek istemesi nakledilir. Hz. Esmâ, Allah Resûlü’ne gelir ve müşrik analığıyla görüşüp görüşemeyeceğini sorar. Bunun üzerine bu âyet nazil olur ve görüşmenin de ötesinde, ona iyilikte bile bulunmasının herhangi bir mahzuru olmadığı ifade edilir. Bahse konu olan bu kadın bir müşriktir. Allah’a, ahiret gününe ve peygamberliğe inananlar için belirlenecek tavır da anlayışlarınıza havale ediyorum.

Kur’ân-ı Kerim’de bu şekilde içtimaî diyalog ve hoşgörü açısından üzerinde durulabilecek yüzlerce âyet bulmak mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, müsamaha ve hoşgörüde dengenin yakalanabilmesidir. Kobraya merhamet etmek, onun ısırdığı insanların hukukunu yemek demektir. Hümanizmanın o kadarı, rahmet-i ilâhiyeden fazla merhamet etme iddiası demektir ki, böyle bir tavır ise merhametin kendisine saygısızlık ve başkalarının hukukuna da tecavüzdür.

Dolayısıyla, hoşgörü ve diyalog arayışı, hiçbir şekilde Allah’ın anlatılıp tanıtılmasından geri durmayı gerektirmez. Evet, Kur’ân’ın ve Sünnet-i Sahiha’nın ruhu sıkıldığında bazı hususî

hâller müstesna, orada hep müsamahayı görürüz. Bu müsamahanın atkıları Ehl-i Kitap'a, hatta bir mânâda kim olursa olsun bütün dünya insanlarına kadar uzanmaktadır.

1. Bakara sûresi, 2/1-5.
2. Ankebût sûresi, 29/46.
3. Bkz.: Ankebût sûresi, 29/46.
4. En'âm sûresi, 6/82.
5. Mümtehine sûresi, 60/8.

HOŞGÖRÜ ORTAMI VE ATMOSFERİNİ SÜREKLİ KILMA

Türkiye’de hoşgörüyü alâkalı çıktığın, dünyada İslâmiyet’e karşı beslenen ve yaygınlaştırılan antipatiyi yer yer kırdığı ve inşâallah büyük ölçüde kıracağı müşâhede ediliyor. Bu misyonu devam ettirme adına nasıl davranmalıyız?

Biz yitirdiğimiz cennetimizle beraber bir kısım millî hasletlerimizi de kaybettik. İlim, araştırma, çalışma, çalışmada usûl, mesainin tanzimi, birbirimize yardımcı olma, kâinat kitabını okuma gibi hususlar, bizim yitirilmiş cennetle beraber kaybettiğimiz vasıflardan bazıları.

Yitirilmiş onca şeyin en önemlilerinden biri belki de en birincisi ve en önemlisi, Türkçemizde enfes bir kelimeyle ifade edilen hoşgörümüzdür. Müsamaha da diyebileceğimiz bu kelimedenden biz, insanları biraz daha engince kucaklama, sınımsız karşılama, kusurlarını görmeme ve hep affedici olma mânâlarını anlarız. Dıştan dilimize giren tolerans kelimesine gelince, hoşumuza gitmeyen hususları vicdan ve iman enginliği ve sine genişliği içinde tolere veya duyguların gücüyle hazmetme demektir ki, aynı olmasa da birbirine yakın sayılırlar.

Diğer bir yaklaşımla hoşgörü, herkesi kendi konumunda kabul etme, kendi konumunda kabul ettiğimiz herkese bağrını açma, herkesi kucaklama ve Yunus’un ifadesiyle, “Yaradan’dan ötürü yaratılanı sevme”dir ki zaten herkese sevgiyle açılma da bir mü’min sıfatıdır.

Allah (celle celâluhu), kâinatı sevgi üzerine yaratmıştır. Sevgi, varlığın sebebi, özü ve varlıkları birbirine bağlayan en güçlü bir bağıdır. Kâinat içinde her şey Allah’ın sanatıdır. Öyleyse eğer siz, Allah’ın sanatı olan insanlara sevgiyle yaklaşmazsanız, Allah’ı, Allah’ı sevenleri ve Allah’ın sevdiklerini rencide etmiş olursunuz. Meselâ, Picasso gibi bir ressamın resmine karşı hem Picasso’yu hem de onu sevenleri rencide etmiş oluruz. Yine meselâ el-Hamra Sarayı’nın mütenahiden nâmütenahiye, yani sonludan sonsuza açılışını çizgi çizgi ifade eden nakışları karşısında lâkayt kalırsanız o sanata ve onun sanatkârına karşı saygısızlıkta bulunmuş olursunuz. Aynen onun gibi, bu kâinat her yanıyla baş döndürücü güzellikleri, debdebe ve ihtişamı ile nakış nakış Allah’ın sanatıdır.

Bu açıdan, insan da hayvan da diğer canlılar da hatta cansızlar da, sevgiyle kucaklayıp bağrımıza basmaya değer mahiyette yaratılmıştır. Onlara karşı alâkasızlık ya da hafife alma, dolayısıyla Sanatkâr’a karşı bir alâkasızlık ve Sanatkâr’ı hor ve küçük görme demektir. Oysa

bizim varlığa ve diğer insanlara yaklaşımımız, yaratılanı Yaradan'dan dolayı sevme esasına dayanır. Dolayısıyla, eğer Müslümanlar olarak karşımızdakilere kılıçtan, kalkandan, öldürmeden, kesmeden bahsediyor ve bu şekilde onlarla aramızda uçurumlar meydana getiriyorsak, evet eğer böyle bir şey olmuşsa, biz temelde kendi çizgimizden kaymışız demektir.

Ancak şükranla yâd etmeliyiz ki yitirilmiş cennetin emarelerinin zuhur ettiği şu günlerde, kaybettiğimiz diğer vasıflarla beraber hoşgörüyü de yeniden bulur gibi olduk ya da İslâm'ın ruhunda olan, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) vasıtasıyla Kur'ân'da bize anlatılan hoşgörüyü, diğer vasıflar gibi yeniden bir kere daha keşfediyoruz.

Allah (celle celâluhu), hoşgörü konusunda yeniden var olma turnikesindeki bu topluluğu öne çıkardı ve ilâhî takdir onları, hoşgörüyü canlandırmaları için âdeta sahneye sürdü. Neticede de çok önemli bir hüsnükabul meydana geldi.

Her şeyden evvel bu, şunu gösteriyor: Kur'ân-ı Kerim bir âyette, *“İnsanlar iman eder ve salih amel yaparsa (yani davranışları da sıhhatli olursa) Allah onlar için hüsnükabul, sevgi vaz'eder (onları başkalarına sevdirebilir ve kabul ettirir.)”*¹ buyrulmaktadır. Yani, netice itibarıyla, gök ehli ve yer ehli onları sever. Bir hadiste de ifade edildiği gibi, Allah sevdiği insanları gök ehline söyler ve onları sevmelerini ister. Onları gökteki melekler sevince, bu sefer gök ehliyle beraber yerdeki insanlar da sever.

İkinci husus, bu tohumda, çekirdek hâlinde temsil edilen hoşgörünün neşv ü nemâ bulmasıydı. Bu da, gönüllerde yaşanan bu duygunun mevsimi gelince tomurcuk gibi açılmasıydı. Bunun için, sebepler planında gazetelerin, televizyonun, dergilerin, vakıfların vs. bu sürece destek vermeleri gerekiyordu ve oldu. Bütün bunlar birer küçük vesile ve bahane olarak bizim sertliğimizi, yol-yöntem bilmezliğimizi kırdı ve içimizdeki sevgi nüvelerini inkişaf ettirdi ve hoşgörüyü dışarı çıkardı. Böylece, biz de bu 'bahar' mevsiminde herkese kucak açtık ki bu da, gökteki hüsnükabule yerin ses vermesiydi. Başka bir tabirle, yerdeki bu sesin gökteki hüsnükabulden gelmesiydi.

Ve gökteki hüsnükabul, yerde de ses getirdi. Bu ses getirmenin emareleri ortadadır. Gidilen her yerde kabul adına kapıların ardına kadar açılması, yetmiş küsur sene ateizmin, komünizmin insafsız paletleri altında düşünceleri, duyguları dümdüz olmuş ülkelerde bile açılan okullara minnetle, şükranla mukabele edilmesi ve “Allah için gelin ve gelirken o tertemiz duygu ve düşüncelerinizi de beraberinizde getirin!” demeleri, bunun en açık işaretleridir.

Bu açıdan, hoşgörüde belli bir mesafe aldığımız her zaman söylenebilir. Öyle ki,

hoşgörü mevsimi başladıktan sonra, Türkiye’de bir yerde Gaziosmanpaşa hâdiseleri sahnelendirildi. Böyle bir hâdisenin patlamasında esas unsur teşkil edebilecek belli bir anlayış harekete geçti ve hoşgörü dinamitlenmek istendi. Ancak senelerden beri ayrı görülen ve gösterilen taraflar basiretli davrandı, o badireyi de atlattılar.

Zannediyorum bundan sonra da sahneye binbir türlü oyun sürecektir ve umumî huzuru bozmaya çalışacaklar. Ancak biz, başlamış olan bu süreci sonuna kadar götürmeye kararlı olmalıyız; kararlıyız ve Kur’ân’ın yol gösterdiği şekilde hareket etmek mecburiyetindeyiz. Evet, O diyor ki: “(Rahmân’ın kulları) boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile oradan geçer giderler.”² Herkes, hareketleriyle kendi karakterini aksettirir. Kâmil insanlara düşen, müsamahalı davranmaktır. Birilerinin Kur’ân’la alay etmesi, namazı, orucu hafife alması, iffetle alay etmesi, kendi üslûbunu ve karakterini ele verir. Ama mü’minler olarak biz, alaycı ve saldırganlara karşı bile olsa, saldırgan ve alaycı bir tavır içinde olamayız, alaya alayla, saldırganlığa saldırganlıkla karşılık veremeyiz.

Yine bir âyet-i kerimede: “(Ey Habibim!) İman edenlere söyle: Allah’a kavuşup, yaptıkları her şeyin hesabını vereceklerine inanmayanlara karşı daha müsamahalı olup, onları bağışlasınlar.”³ buyrulur. Bu aslında, sizin de vicdanınızın sesidir.. evet, siz, âmâ bir insanı gördüğünüz zaman, tekme vurup onu döver misiniz, yoksa elinden tutup yol mu gösterirsiniz?

Bu itibarla, geleceğin fikir işçilerine düşen vazife, toplum içinde yaşanan değişik çarpıklıklara yeniden âhenk kazandırmak, Türkiye’de bozulmak istenen âhengi korumak, nâhoş görünen her şeyi basiretle karşılamak, *“Temiz ve hoş giden şeyleri al, hoş gitmeyen bulanık şeyleri terk et.”* sözünde olduğu gibi, hoş gitmeyen şeylere karşı lâkayt kalıp, herhangi bir hâdiseye, kavgaya, gürültüye sebebiyet vermemektir.

Eğer bu hâli bundan sonra da devam ettirebilirsek, çok kısa zaman içinde şu anda varılmış olan noktadan daha ötelere ulaşmamız mukadderdir. Elbette ki, bu âhengi bozmak için dıştan ve içten pek çok menfi teşebbüs olacaktır. Ama biz, hoşgörünün devamı için ölüp ölüp dirilecek ve bunu bozdurmamaya çalışacağız. Her yerde tufan tufan sevgi soluklayacak, sevgi ile insanların gönüllerine ve gözlerine akmaya bakacak, herkesi gerçekten sevgi ile kucaklayacak ve inşaallah 21. asra, hoşgörü asrı dedirteceğiz. Bu konuda öyle bir hırslımız var ki, böyle bir iki seneye razı olacak değiliz; biz bir iki asrı, hatta kıyamete kadar gelecek bütün asırları hoşgörü asırları hâline getirmeye karar vermişiz ve bu yoldan dönme niyetinde de

değiliz.

1. Meryem sûresi, 19/96.
2. Furkân sûresi, 25/63.
3. Câsiye sûresi, 45/14.

SEVGİ KAHRAMANLARI VE KENDİLERİNİ BEKLEYEN MUHTEMEL İMTİHAN UNSURLARI

Son zamanlarda ülke genelinde meydana gelen diyalog ve hoşgörü ortamının olumlu tesirleri yanında, gelecekte çok çetin imtihanlara karşı hazırlıklı olunması gerektiğini ifade ediyorsunuz? Bu imtihanlar neler olabilir ve bunlara karşı nasıl hazırlanmalıdır?

Biz, yıllarca bu ülke topraklarında, Türk'ü, Kürt'ü, Çerkez'i, Arnavut'u ve Boşnak'ıyla... aramızdan su sızmayacak şekilde ve ütopyalardakinin çok üstünde hep birlik ve beraberlik içinde yaşadık. Cemil Meriç'in de ifade ettiği gibi, Batı'da bir dönemde ütopyalar yazılıp duruyordu. Osmanlı ise ütopyalarla uğraşmayı düşünmemiş; batının ütopyalarda yakalamak istediği "Güneş Devleti"ni, ortaya koyduğu sistemle tesis ederek bizzat yaşamıştı.

Bu baş döndürücü hayat tarzını ve medeniyeti kaldıramayan o zamanın dış güçleri, Devlet-i Âliye diye adlandırılan Osmanlı cihan devletini götürüp bir bayıra gömmüş; daha sonra bu topraklarda, Kürt-Türk, Alevî-Sünnî, Laik-Antilaik kutuplaşmalarıyla insanımızı karşı karşıya getirerek, birbirine düşürebilmişlerdir. Maalesef, içimizdeki birtakım akli ermezlerle bazı hainler de, düşmanlarımızın bu çirkin ve kirli emellerine alet olmuşlardır.

Bugün, Allah'ın yardım ve keremiyle insanımız, ülke çapında diyalog ve hoşgörü esintileriyle toparlanıp, yeniden bir diriliş sürecine girmiştir. Küçük ve mütevazı sözlerle ama, samimî ifadelerle ortaya konan bu diyalog düşüncesi, kısa zaman içinde çok büyük mesafeler katederek, geniş çevreler tarafından da hüsnükabul göreceği beklenmektedir. Zira yıllardır ayrılık ve bölünme endişeleriyle canı dudağına gelmiş kitleler, uzun süredir böyle bir ses ve soluğa muhtaçtı.

Türkiye'de hüsnükabul gören, mâşerî vicdanın (kamuoyu) "Evet" dediği bu hoşgörü ve diyalog sesi, Kanada'dan Güney Amerika'ya, Britanya Adaları'ndan Afrika derinliklerine, oradan Asya steplerine kadar dünyanın dört bir bucağında, marjinal bir kesim müstesna, saygıyla karşılanmaktadır. Ve bu ses aynı zamanda, bizi bölüp birbirimize düşürmek isteyen ve bunu "Böl, parçala ve idare et!" planıyla başarılı bir şekilde yürüten hasımlarımızın oyununu bozma adına şayan-ı takdir bir sestir.

Evet, ülkemizi ve milletimizi içten parçalamaya yönelik bu çirkin plan gereği Türk-Kürt, Alevî-Sünnî denilerek insanımız kamplara bölünmeye çalışılmış ve sürekli araya ayrılık ve düşmanlık tohumları saçılmıştır. Biz, Türkü-Kürdü, Alevîsi-Sünnîsiyle yıllarca bu cennet

vatanımızda bütün güzellikleri beraber paylaşmış, bütün acı ve ızdırapları müşterek duyup hissetmişizdir. Farzımuhal, Çanakkale'deki mezarlar birer birer açılrsa, Alevî ile Sünnî'nin veya Türk ile Kürd'ün sarmaş dolaş yan yana yattığı görülecektir.

Günümüzde ise, bu birlik ve beraberlik parçalanmış bir kristal gibi sağa-sola saçılıp dağılmış gibi bir durum gözlenmektedir. İşte bu hoşgörü ve diyalog esintileri, bağı kopmuş tesbih taneleri gibi parçaları sağa-sola saçılmış toplumumuzu, yeniden bir araya getirme adına önemli bir hareket olduğu için bundan sonra da düşmanlarımız boş durmayacak ve bizi değişik kamplara ayırıp bölmeye çalışacaklardır. Zira ayrılık duygu ve düşüncesi, bir milleti yıkan temel unsurların başında gelmektedir. Nitekim meşhur bir şairimiz,

Tefrika girmeden bir millete düşman giremez.

Toplu çarptıkça yürekler, onu top sindiremez

diyerek, bu önemli konuyu vurgular. Beş asır ötede bir Türk serdarı ise,

Milletimde ihtilaf ü tefrika endişesi,

Hattâ kûşe-i kabrimde bîkarar eyler beni.

İttihad etmekken a 'dâya karşı çaremiz,

İttihad etmezse millet, dağıdar eyler beni.

sözleriyle, çağın şairiyle bu endişeyi paylaşır gibidir.

Evet, şimdilerde bu diyalog ve hoşgörü bayrağını taşıyanları günümüzde olduğu gibi çok çetin günler beklemektedir. Zira diyalogdan rahatsız olanlar, önümüzdeki günlerde de, insanımızı birbirine düşürecek yeni yeni argümanlar araştırıp bulacak ve toplum içinde yeni yeni düşmanlık tohumları ekmeye çalışacaklardır. Menfur emellerine ulaşabilmek için, okullarımızda değişik hissiyatları körükleyerek düşmanlıklar meydana getirecek ve geçmişte olduğu gibi gençlerimizi birbirleriyle vuruşturmaya çalışacaklardır. Ramazan-ı şerifte, sanki ülkemizde oruç tutanların oruç tutmayanlara karşı bir düşmanlığı varmış gibi, oruç tutuyor görünenler, tutmayanlara saldırıp, üniversitelerde kavga çıkaracaklardır.

Evet, içte ve dışta milletimizin büyüklüğe sıçramasını çekemeyen ve kıskançlık içinde bulunan hasım güçler, bugüne kadar yaptıkları gibi, bundan sonra da aynı kötülükleri yapmaya devam edeceklerdir. Dün, bizi bir bayıra gömüp, bir daha kalkamayalım diye

üstümüze taş yığanların, bugün de var oldukları gerçeği kat'iyen unutulmamalıdır; unutulmamalı ve bu diyalog süreci kararlı ve ciddî adımlarla her şeye rağmen devam ettirilmelidir.

Bilmem kaç asırlık kin ve nefretlerle bilenmiş haricî ve dahilî bir hasım cephe karşısında aşma mecburiyetinde olduğumuz zaman tüneline emniyetle geçebilmemiz için, akıllı ve mantıklı olunmalı ve aynı zamanda hissî kardeşlik, aklî, mantıkî kardeşliğe dönüştürülerek aradığımız birlik ve beraberlik çağın mantığıyla beslenmelidir. Evet, eğer Allahımız bir, Peygamberimiz bir, Kitabımız bir, vatanımız bir, cibilliyetimiz birse, kavga etmenin bir mantığı yok demektir.

Biz bu ülkenin vatandaşları olarak hep aynı kaderi paylaştık; aynı mahkûmiyeti, aynı mağduriyeti ve aynı mazlumiyeti yaşadık. Çünkü içinde bir arada bulunduğumuz gemimizi delenler aynı insanlardı ve biz, asırlarca bu delinmiş gemide aynı kaderi paylaştık. Vatanımız işgal edildiğinde, ırzımızın çiğnenip namusumuzun pâyimâl olduğu o işgal günlerini hep beraber yaşadık ve yine beraberce düşmanı yurdumuzdan kovduk.

İşte tarihten gelen bu kaderî irtibatta ve beraberce paylaştığımız bunca bir'lere rağmen “O Sünnî, bu Alevî” gibi bölücü düşüncelere takılıp kalmak çok yanlış bir davranıştır. Kanaat-i âcizane, toplumumuzun genel hissiyatı da bu istikamettedir. Yıllarca değişik provake eylemlerle onu kendi içinde birbirine düşürenlerin, şimdilerde halkın sağduyusu sayesinde ortaya çıkması da bu düşüncemize bir delil mahiyetindedir.

Bugün büyük ölçüde yurdun değişik yerlerinde, Alevî-Sünnî kardeşliğini bozmak isteyenlerin bombaları kendi ellerinde patlamış ve arzuları kursaklarında kalmıştır. Bu konuda şayan-ı takdir bir husus da bizzat Alevî dedelerinin değişik mahfillerde, “Türk milleti bir bütündür. Bu türlü kavgalar şimdiye kadar olmadığı gibi, bundan sonra da olmayacaktır.” türünden yaptıkları açıklamaların olmasıdır ki, bu sağduyu sesi toplumun nabzını düşürmüş ve tansiyonunu aşağıya çekmiştir.

Benim de yer yer Alevî dedeleri ve aydınlarıyla temaslarım oldu. Bu görüşmelerde, gönül rahatlığı içinde onlara hep şu tekliflerde buldum: Bir kültür lokali yapılsın. Yanında da bir cemevi inşa edilsin ve buraya –kabul görürse– Hacı Bektaş Velî, Ahmet Yesevî, Mevlâna, Niyazî-i Mısırî ve Yunus Emre gibi büyüklerin eserleri konulsun. Böylece, sözlü kültürle yaşayan Alevîlik, kendi yazılı kültür kaynaklarından beslenmiş olacaktır. Her şeyi devletten beklemek yanlıştır. Bu ülkenin basiretli vatandaşları olarak, milletimizi kamplara bölecek her türlü olumsuz harekete karşı tedbir almak zorundayız.

Evet, hoşgörü ve diyalog düşüncesini baltalamak isteyenler her dönemde olmuştur ve olacaktır da; ne var ki, her zaman sağduyu ile hareket edilerek, muhtemel problemlerde basiret, feraset ve idrakla çözüm yoluna gidildiği takdirde, hiçbir gaileye meydan verilmediği gibi, mevcut gaileler de rahatlıkla çözülebilecektir. Şer güçlerin tahriklerine kapılıp, toplumda terör havası estirenler karşısında her zaman, “*Sen öldürmek için bana elini uzatsan (bile), ben sana öldürmek için el uzatacak değilim.*”¹ âyetinin ifade ettiği duygu ve düşünce ile hareket edilerek, ülkemizi parçalamak gayesiyle yurt içi ve yurt dışında çevrilen oyunlara gelinmeyecektir.

1. Mâide sûresi, 5/28.

MERKEZ-MUHİT HATTINDA HOŞGÖRÜ

Son yıllarda iç ve dış dünyada her kesime karşı yeni bir diyalog ve hoşgörü ortamı oluştu. Dış dünyaya karşı başlatılan bu hoşgörü, kendi dünyamızda, bilhassa problemlerle karşı karşıya kaldığımızda nasıl ve hangi ölçülerde olmalıdır?

Hoşgörüde esas olan, bir gayeye baş koymuş insanlar olarak –hatta mümkün olsa bu bütün millet fertlerinin iştirakiyle gerçekleştirilebilse– kendi içimizde meydana gelen problemleri anlayışla karşılayabilsen ve dışarıya karşı göstermiş olduğumuz hoşgörüğü evvelâ yakın çevremize gösterebilsen ki bu, haddizatında gerçek hoşgörü kahramanı olmanın da temel özelliğidir.

Bir kere böyle davranmak, herkese karşı ilan ettiğimiz hoşgörüğü dar bir daireye hapsedmek demek değildir; bu hoşgörünün devam ettirilebilmesi, yakınlarımızdan başlayarak, dalga dalga, daire daire çevremize açılmamızın mantıkî yoludur. Çünkü gelecekte uzaklar yakın olacak ve dünya küreselleşerek, bir köy hâline gelecektir. Dolayısıyla Hıristiyan, Yahudi, Budist ve ateist demeden her kesimden insanla münasebet kurmak ve onlarla bir diyalog ve anlaşma zemini aramak şimdiden kaçınılmaz görünmektedir. Ama böyle bir sürecin devamı her şeyden evvel aynı prensibi, aynı düşünceyi benimsemiş olanlarla anlaşma ve uzlaşmaya bağlıdır. Zira yakın dairede meydana gelebilecek problemler önlenmeden ve mevcut problemler de çözülmeyen, muhit hattında müessir olmak imkânsızdır. Aslında sahabe-i kiram arasında da yer yer değişik problemler yaşanmıştır ama önemli olan, o şok hâdise anında olumsuz neticeler doğuracak tepkilere yol açmadan o problemleri çözebilmeğdir.

Bir Arap şairinin, “Ben şimdiye kadar sizinle yakındım. Bundan sonra evimin uzak olmasını arzu ediyorum ki, size yakınlığımı koruyayım.” mânâsında güzel bir sözü vardır. Bu, “Öyle anlaşılıyor ki, evim yakın olduğu sürece size yakın olamayacağım. Her zaman yüz yüze geleceğiz ama, içimde devamlı bir uzaklık olacak. Onun için evimi biraz uzağa götüreyim de, yakınlığımızı koruyayım.” demektir.

Bu, biraz evvel arz ettiğim düşünce ile yakından alâkalıdır. Nitekim uzakta olanlarla aramızda her ne kadar belli mesafeler bulunsa da, karşımızdakinin tafralarına, hiddet ve şiddetine ve o şiddetin getirdiği risklere muhatap olunulmadığı için, onunla her zaman bir yakınlık kurmak mümkündür. Bu sebeple önemli olan, aynı çatı altında, her türlü probleme rağmen o yakınlığı koruyabilmektir ki, bence gerçek hoşgörü kahramanlığı da işte budur.

Müsaadenizle burada Asr-ı Saadet'ten bir örnek arz etmek istiyorum: Bir gün Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile Hz. Ömer (radıyallâhu anh) arasında bir tartışma olur. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i kızdırır. Hz. Ömer de kızgın bir vaziyette oradan çekip gider. Bu defa Hz. Ebû Bekir kalkıp gider ve kendisine hakkını helâl etmesini ister ise de Hz. Ömer ona cevab-ı savab vermez.

Derken Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına gelir ve Hz. Ömer'le arasında geçenleri anlatır. Bir müddet sonra da Hz. Ömer gelir. O da kısaca olup biteni nakleder. Bu sırada Hz. Ebû Bekir, *"Vallahi yâ Resûlallah, ben çok suçluyum. Ömer haklı idi."* der. Ama Allah Resûlü Hz. Ömer'e dönerek, *"Arkadaşımı bana bırakmanız gerekmez mi? Ben, 'Ey insanlar, şüphesiz ben, Allah'ın hepinize gönderdiği elçiyim.' dediğimde beni yalanladınız.. evet, herkes yalanlarken Ebû Bekir, 'Sen doğru söyledin.' dedi."* buyururlar.

Evet, sahabe dahi olsa, fitratın gereği olarak insanlar arasında her zaman bazı problemlerin yaşanması gayet tabiîdir. Ama yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi önemli olan, bu problemleri büyütmeden sineye çekmek ve hoşgörünün öğütücü ikliminde eritmektir.

BİLGİ ÇAĞI VE MEDENİYETLER ÇATIŞMASINA DAİR

Zaman hızla akıyor ve ‘atom çağı, elektronik çağ’ derken, artık ‘bilgi çağı’ndan bahsediliyor. Bu çağ, bilginin çeşitlenerek artması ve hayatımızda daha önemli hâle gelmesi ve medeniyetin ilimle daha fazla beslenmesi gibi olumlu yanlarının yanı sıra, gerek su ve petrol gibi maddî ihtiyaçlara dayalı, gerekse, Huntington’ın iddiasında gerçeklik payı varsa, din ve kültür farklılıklarına dayalı çatışmalara da sahne olacak gibi görünüyor. 2000’li yıllarda daha iyi bir Türkiye ve daha iyi bir dünya için ne tür bir hazırlık içinde olmalıyız?

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, gelecekle alâkalı bir kısım tahminlerde bulunmaktadır. Geleceğin bilgi çağı olması iddiası da bu tahminlerden biridir. Günümüzde geleceği tartışanlar daha çok bazı fütüristlerdir. Böylesi tahminleri, 2000’li yılların kerameti olarak görenlerin sayısı da bir hayli fazla.

Tarihî çevrimler içinde gelecekle alâkalı ileri sürülen iddialar, objektif değerlendirmelerden daha çok, bazı hususî arzu ve istekler etrafında düşünce oluşturmaya yönelik bir gayret olup herhangi bir ihtimalden öte bir değer ifade etmemektedir. Yani, böylesi iddialar neticesinde insanlar, âdeta birer dua mahiyetinde beklentilere girmedeği kanaatindeyim.

Evet, bu tür tahminler, “İleride böyle olacak” beklentisi içinde bir cehd ve gayret doğurmakta, derken bir hedef ve bir gaye-i hayal hâline gelmektedir. Bir defa hedef belirlendikten sonra, bu hedefe ulaşmak için değişik strateji ve politikalar üretilecek ve o hedefe varmaya çalışılacaktır. Zannediyorum işin esprisi de işte bu.

Bununla beraber, Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra vilâyet çerçevesinde Peygamberlik misyonunun, Muhyiddin İbn Arabî, İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî, Mevlâna Halid ve Üstad Bediüzzaman gibi temsilcilerle günümüze kadar gelen bir uzantısı var. Bu kutlu silsilenin gördüğü fonksiyon, öyle ümit ediyoruz ki, önümüzdeki yıllarda peygamberlik ruhunun yeniden dirilmesine zemin hazırlayacak ve bu ruh, bu mânâ bir defa daha yaşanacaktır. Gerçi başlarında peygamber olmayacak ama, sahabenin saf anlayışı içindeki Müslümanlık bir defa daha hayata merhaba diyebilecektir.

Bütün bunlar bir yana, insan, sebeplerle çevrili bulunduğundan, sebepleri görmezlikten gelerek hareket ettiği takdirde, cebrî determinizme düşeceği için, gelecek adına bir taraftan iradesini kullanarak, sebeplere öyle riayet etmelidir ki, dıştan bakanlar onu sadece sebeplere

bağlı hareket eden ve sebeplere güvenen biri zannetsinler. Diğer taraftan da o, netice itibarıyla öylesine Allah'a teslim olmalı ve tevekkül etmelidir ki, dışardan bakanlar onu sebepleri hiç kabul etmeyen biri sansınlar.

Evet, işte böyle davranmak, bir taraftan sebeplerin çok önemli olduğunu göstermektedir ki insan, mutlaka yapacağı her şeyi sebepler planında ve hiç kusur etmeden yapmalı; diğer taraftan da bunu yaparken şirke girmeme endişesiyle neticeleri, başarıları, kendinden değil, doğrudan doğruya Allah'tan bilmelidir. Meseleyi bu şekilde tespit ettikten sonra yarınlar hakkındaki düşüncelerimizi şöyle özetleyebiliriz.

Gelecekte her şey âdeta ilim yörüngeli olacaktır.. ve bir dönemde ihmallerimizle kararttığımız ufuklar yeniden aydınlanacaktır. Evet biz, hicrî 4-5. asırda Kur'ân'ın bilhassa kevnî ilimlere bakan yönünü büyük ölçüde ihmal ettik ve bizi ayakta tutabilecek çok önemli dinamiklere tamamen sırtımızı döndük. Ben, şahsen İslâm'ın ruhî hayatı diyebileceğimiz tasavvufun medreseden kovulduğunu hep esefle müşâhede etmiş ve üzölmüşümdür. Daha sonraları tecrübî, yani "gözlem" ve "deneye" dayalı ilimlere karşı medresede alâkanın azalması, hatta pozitif ilimlerin medreseden bütün bütün kapı dışarı edilmesi ve bu çok önemli dinamiklerin her birerlerinin tek başına bırakılması mağduriyet, mazlumiyet ve mahkûmiyetimizin esaslarını oluşturmuştur. Ne var ki, artık bu ihmal bugün sezilir hâle gelmiştir. Bu büyük ihmal, mutlaka telafi edilecek ve yarınlar mutlaka ilim üzerine örgülenecek ve her şey güç ve kuvvetini ilimden alacaktır.

İlim, hızla küreselleşen, –hadisin ifadesiyle– tekârüb-ü zaman ve tekârüb-ü mekâna, yani zaman ve mekândaki mesafelerin kısalmasına kayan bir dünyada çok önemli bir yer işgal edecektir. İşte bu noktada önemli olan, bizim böyle bir dünyaya hazır olup olmayışımızdır. Gerçi bugün hem Türkiye hem de dünyanın değişik ölkelerinde birçok ilim adamımız var ama kanaat-i âcizanemce bu topyekün bir Asya'yı da beraber kucaklayacak olan büyük bir dünyanın kurulması için yeterli değildir.

Bunun için bugün Türkiye'de, yeni bir düşünce, yeni bir anlayış ve yeni bir hayat felsefesiyle yeni eğitim müesseselerine ihtiyaç var. Yeni nesiller ta kreşlerden ele alınarak ortaokul, liselere, oradan da milletleri adına kendilerini ispat edecekleri değişik branşlarda uzmanlaşmalara kadar hayatın her ünitesinde bir seferberlik ilan etme mecburiyetindedir. Gelecekte her şey gücünü ilimden alacağına göre, böyle bir geleceğin ilim üzerinde örgülenmesi ancak bu şekilde bir gayretle mümkün olabilecektir.

Hamiyetli, ülkesini ve milletini seven iş adamlarımızın açtığı ve şimdilerde bütün dünyaya yayılan okullar, üniversiteye hazırlık kursları ve üniversiteler, bu hedefe giden yolda henüz bir heceleme mahiyetindedir ki, bu da, mübarek bir aydınlık ve aynı zamanda geleceğin fecr-i kâzibi, yani sadece bir yalancı şafağı demektir. Yalancı şafak, sadık fecrin, yani gerçek şafağın en sadık şahididir.. evet, bundan sonra artık gerçek şafaklar tüllenecek ve –inşâallah– bir muhalif rüzgâr esmezse, milletçe hedeflenen bu yüce ufka mutlaka ulaşılacaktır.

Huntington’ın iddia ettiği medeniyetler çatışması meselesine gelince:

Bu türden iddiaların, gelecekle alâkalı gerçekçi değerlendirmelerden daha çok, dünya hâkimiyetini elinde tutan güç adına yeni hedefler belirleme ve bu hedefler çerçevesinde kamuoyunu şartlandırma gayesinin güdüldüğü kanaatindeyim. Sovyet bloku dağılıncaya kadar, bir Doğu-Batı veya NATO-Varşova çatışması etrafında parçalanmış insanlığın düşüncesi, bu defa da yeni bir sun’î düşman üretilerek, din ve kültür farklılığı üzerinde bir medeniyetler çatışmasına hazırlanmakta ve böylece hâkim blokun hâkimiyetinin devamı için yeni bir zemin oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Aslında bugüne kadar çatışma hep bazı güç merkezleri için arzu edilen bir şey olmuştur. Yani sık sık var olduğu vehmedilen ve büyük bir tehlike gibi gösterilen gerçekten daha çok hayalî bir düşmana karşı, kitleler alarına geçirilmiş ve bu şekilde yığınlar savaşın her çeşidine hazır hâle getirilmişlerdir.

Aslında dünden bugüne ister Hz. Musa ve Hz. İsa (aleyhimesselâm) ile temsil edilmiş olan dinler, ister Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile temsil edilmiş bulunan, Allah’ın razı olduğu hiçbir ilâhî din, çatışma temeline oturmamıştır; oturmak şöyle dursun, bu dinler ve hususiyle de İslâm yeryüzünde fitneye, fesada, çatışmaya, zulme ilan-ı harp etmiştir.

İslâm sulh, güven ve esenlik demektir. Dolayısıyla, sulhün, emniyetin ve dünya barışının esas olduğu bir dinde, savaş ve çatışma gibi şeyler arızîdir. Sağlam bir bünyeye musallat olan mikroplarını savmak için, bünyenin kendini savunması gibi bir tavır istisna edilecek olursa ki, bu da belli prensipler çerçevesinde cereyan etmektedir. O hep, sulh ü salah soluklamıştır.

Evet, İslâm, savaşı insan tabiatının yol açtığı tabii ve arızî bir hâdise olarak ele almış, onu dengelemek için de kaideler koymuş ve onu sınırlamıştır. Meselâ, “*Bir topluluğa, bir millete olan kininiz, sizi adalet yapmaktan alıkoymasın.*”¹ buyurarak, adaleti ve cihan sulhünü esas almış; modern hukuk sistemlerinin de kabul ettiği, dinin, canın, malın, neslin ve aklın korunması hususunda prensipli bir müdafaa sathı oluşturmuştur.

Buna karşılık, Hıristiyanlık, ta baştan mücerret bir sevgi dini olma mülâhazasıyla, bir insanlık realitesi olan savaş konusunda kaideler koymamakla, Batı'da dünya savaşlarının, Yüzyıl Savaşları gibi daha başka savaşların, Nagazaki ve Hiroşimaların meydana gelmesine mâni olamadığı gibi, bunların çok fazla kanlı ve birer fecaat hâlinde tecellî etmesine de âdeta tersinden katkıda bulunmuştur.

Evet, Batı tarihi, İslâm'ın ta başında Mute ve Yermuk'la başlayan, Haçlı seferlerinde ve onu takip eden süreçte devamlı İslâm'a karşı saldırılarla ve hatta kendi içinde savaşların tarihi olagelmıştır. Huntington ve benzerlerinin geleceğe bakış açıları da aynı mantalitenin ürünü olup, aynı ruh hâletini yansıtmaktadır.

Biz, Allah'ın lütuf ve keremiyle şimdilerde başlayan ve bir ölçüde bütün dünyaya yayılma istidadı gösteren hoşgörü ve diyalog esintilerinin devamı için elimizden geleni yapmaya çalışacak ve inşaallah tahminçileri yalan çıkaracağız. Zira biz inanıyoruz ki, bu meltemler öldürücü silahları, mekanize birlikleri ve daha başka pek çok olumsuzlukları altedecek güçtedir. Planı çok eskilere dayalı bu yepyeni mesajın toplumun her kesiminde ifade edilip sahneye konulması, günümüzün muhabbet fedailerine bir ilâhî iltifattır.

Bu açıdan da diyoruz ki, hoşgörü ve diyalog, ülkemizde en iyi bir şekilde temsil edilmeli ve bu konuda mutlaka bütün dünyaya örnek olunmalıdır. Asya, Allah'ın inayet ve keremiyle bu hususta dirilirse, bütün bir dünyanın onun etrafında kümelenmesi hayal olmasa gerek. Bu da, insanlığa, çatışma değil, temelde aynı değerlere oturan ilâhî dinlerin, bu temeller etrafında bir araya gelmesine sebep olacak ve insanlık, kıyametten önce inşaallah yeni ve kutlu bir bahar daha yaşayacaktır.

1. Mâide sûresi, 5/8.

HOŞGÖRÜ VE MEDYA

“Birinin ayıbını örtmek, ona atlas elbise giydirmekten daha hayırlıdır.” ifadesi, kabul edilmiş bir hakikat olmasına rağmen, medyada bunun tam tersi bir durum gözlemlenmektedir. Bu düşünce, medya ve topluma nasıl benimsettirilebilir?

Her şeyden önce şunu ifade etmeliyim ki, ben herkesin şikâyet ettiği medyaya dahi başkalarının bakıp gördüğü karamsarlık içinde bakmıyorum. Aslında medya son senelerde, insanımızın hissiyatına iyisiyle-kötüsüyle tam tercüman.

Bu açıdan onun da bazı hatalarının olması gayet normaldir. Hatta onlardan bir grup, yıllarca hemen her alanda memleketin terakkisi adına çalışan ve gayret gösteren ve toplum yararına değişik müesseseler tesis eden insanların meziyet ve faziletini hazmedememiş, onların başarılarını karalamak için elinden gelen her şeyi yapmış ve âdeta faziletlerle savaşmıştır. Merhum cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın demokratik hak ve hürriyetlerin korunmasıyla alâkalı ciddî teşebbüsleri ve insanî değerlere belli buudlar kazandırması söz konusu olmuş ise de arkası gelmemiştir. Oysaki bu konu daha ciddî ve uzun gayretler isterdi. Zira insanın tabiatına rağmen yüzde yüz bir değişim göstermesi mümkün değildir. Ve bu insan tabiatına terstir.

Bu sebeple yıllardan beri milletin dem ve damarlarına işlemiş bir anlayış ve bir huyun birdenbire sökülüp sinelerden atılması çok zor olsa gerek. İşte toplum gibi bir çarpık anlayış, duygu ve düşünceyle beslenen medya kanaat-i âcizanemce her şeye rağmen yine de çok kötü sayılmaz. Nitekim şimdilerde bahsini ettiğimiz medyanın başta yönetim kadrosu olmak üzere, çalışanların büyük çoğunluğu, “Bize dinimiz öğretilmemiş ve tanıtılmamış. Biz, din ve diyanetin mânevî atmosferinden uzak, hep boşlukta yetişmiş nesilleriz.” diyerek bunu dile getirmektedirler. Bu ölçüde bile olsa medyadaki bu müsbet gelişme, hoşgörü ve diyalogun güzel bir meyvesi sayılabilir.

Yukarıda da ifade ettiğim gibi, şahsen ben medyanın istikbali adına ümitvarım. Çünkü onlar da küreselleşen ve hızla küçülen, küçülüp bir köy hâline gelen dünyamızda, kim han-

gi görüşten olursa olsun herkesle beraber bir arada yaşamanın zorunlu olduğunu ve hatta bu meselenin önümüzdeki yılların en önemli konularından biri hâline geleceğine kesin gözüyle bakmaktalar. Bu sebeple de, daha çok hoşgörü ve diyalogla bu vetire hızlandırılmalı ve geleceğin dünyasına hem millet hem de devlet olarak mutlaka hazırlanılmalıdır.

İkinci olarak, diyalog ve hoşgörü adına içte olduğu gibi, dış dünyaya açılmada da rahat olunmalıdır. Dünyanın küreselleşmesi, gümrük birliği veya Avrupa topluluğuna girme gibi gelişmeler bize din, diyanet, millet ve kültür adına herhangi bir şey kaybettirmez. Çünkü biz, bizi ayakta tutan dinamiklerimizin güç ve kuvvetine inancımız tamdır. Bizim, Kur'ân'ın vahy-i semavîye dayandığından, beşerin her türlü problemlerini çözeceğinde zerre kadar şüphemiz yoktur.

Bu sebeple, korkacak birileri varsa, o da Kur'ân'ın diriltici ikliminden uzak yaşamakta diretenler olmalıdır. Böyleleri, ellerindeki sistem ihtiyaca cevap vermediğinden dolayı alternatif düşünceler araştırmakta ve “Bu arayışlar, insanlığı Müslümanlığa götürürse hâlimiz nice olur?!” diyerek, kendi insanlarından korkup, endişe duymaktadırlar. Hatta bugünkü hırçınlıklarının arkasında da bu düşüncenin olduğunu söyleyebiliriz.

Evet, insan hak ve özgürlüklerine saygı, toplumda bir kesimin diğer kesimle çatıştırılmayıp barış içinde yaşanması, hoşgörü ve diyalog çalışmalarının hızlandırılması ve demokratik olan bütün gelişmelerin desteklenmesi hususunda medyaya çok önemli görevler düşmektedir. Ben, pek yakın bir gelecekte medyamızın bu misyonu tastamam yüklenip, onu hayata geçireceğine inanıyorum.

Prizma - 4

PERSPEKTİF

Kur'ân'da Hz. Musa ve Kavmi

Soru: Hz. Musa'nın (aleyhisselâm) Allah'tan (celle celâluhu) on emri almaya gittikten sonra arkada bıraktığı kavmi İsrailoğulları arasında meydana gelen fitneye karşı Hz. Harun'un (aleyhisselâm) tavrı, döndükten sonra Musa'nın Harun'a karşı davranışı, Sâmirî ve Musa arasında geçen konuşmalar,¹ gerek ferdî gerekse içtimaî sahada patlak veren problemlerin çözümü adına bize ne gibi mesajlar sunuyor?

Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan bu hâdise, genel mânâda, o dönemdeki İsrailoğulları'nın karakterini ortaya koyan ve peygamberleriyle olan ilişkilerini gün yüzüne seren uzunca bir serencâmedir. Yine aynı hâdise, o günkü Musevîlerin kendi karakteristik yapılarının, rehberlerine de –ki enbiyâ-i izâmın fâikiyetleri hakkındaki mülâhazalarımız mahfuz– bir ölçüde aksedişinin ifadesidir. Nasıl ki beşerin peygamberi beşerden, meleklerin resûlü meleklerden oluyor; aynen öyle de, Hz. Musa (aleyhisselâm) da, hususî bir karakterle inşa edilmiş kendi cemaatinin bir peygamberidir.

Şayet Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o dönemde peygamber olarak gönderilse idi, herhalde Hz. Musa gibi olur; bütün bütün o topluluğun tarz-ı telâkkîlerinden, maddeye yaklaşımlarından, mânâ anlayışlarından süzülen bir düşünce halîtasını nazar-ı itibara alarak mesajlarını sunardı. İhtimal sadece Allah nezdindeki makbul çerçeve korunup, onun ötesinde zaman-mekân-insan mülâhazasına göre her şey vaz'edilirdi. Nitekim Hz. Musa'dan sonra Seyyidina

1 Hz. Musa ile kardeşi Hz. Hârun arasında geçen konuşmalar için bkz. A'râf sûresi, 7/150-151; Tâhâ sûresi, 20/91-94. Hz. Musa ve Sâmirî arasında geçen konuşma için bkz. Tâhâ sûresi, 20/95-97.

Hız. İsa, İsrailoğullarında benimsenen genel çerçeveıyî tâdil edici şeylere girmiştir. Bu açıdan Hız. Musa'nın, Hız. Harun ile arasındakiî münasebeti, Hız. Harun'un İsrailoğulları'na karşı tavrını, İsrailoğulları ile peygamberleri arasındakiî diyalogu vb. doğrudan doğruya Ümmet-i Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) eğitim anlayışı, hizmet felsefesi gibi ele almak tam yerinde olmayabilir. Çünkü ümmet-i Muhammed, yapı, karakter, hususiyet itibarıyla o topluluktan çok farklıdır.

Kur'ân kıssalarının hikmet açısından bir diğer yönü de eğitimidir ve insanların ondan ibret alması esasıdır. Her ne kadar İsrailoğulları yapı, karakter itibarıyla ümmet-i Muhammed'den farklı da olsa, bizim içimizde de her zaman o karakterde insanların çıkması muhtemeldir. Hatta belki İsrailoğulları ile münasebette bulunacak, onlarla içli-dışlı olacak ve biz farkına varmasak da, bir gizli etkileşimle bu tür anlayışlar bizde de tesir icra edecektir. Bu açıdan o dönemde cereyan eden hâdiselerin ve bu hâdiselerin yorumlarının bilinmesinde yarar var. Başka bir ifadeyle en az ihtimalle de olsa ümmet-i Muhammed arasında ahlâk bakımından bir başkalaşma söz konusu olduğu zaman küçük küçük de olsa, bizden evvelkilerin tesirine girmeme bakımından takınılacak tavırlar önemlidir. Evet, Müslümanların genel tavrı, genel ahlâkı, iman ve Kur'ân'a hizmet felsefesi, Muhammedî ruh ve Muhammedî mânâya endekslidir. Ancak bunun değişmeden hep böyle kalacağına dair teminatımız yoktur.

Bunların içtimaî problemlerin çözümü noktasında değerlendirilmesi meselesine gelince, ben o tür problemler üzerine gitme ve onlara nasıl müdahale edilmesi gerektiği hususunda takınılacak tavır ve kullanılacak dinamikler açısından, yeterince üzerinde durduğum kanaatindeyim. Eğer söylenecek ve akla gelecek şeyler bunlardan farklı ise, başta o hâdiselerin bir kere daha cereyan şekli, kendilerine has karakteristik çizgileri ile ele alınması ve bize vereceği ne var ne yok, bunların incelenmesi gerekir. Meseleye genel yaklaşımımızı bu şekilde özetledikten sonra, şimdi de sorulan soru muvâcehesinde kıssadan

çıkarılabilecek nükteleri, Kur'ân-ı Kerim'in değişik âyetlerini de nazar-ı itibara alarak takip etmeye çalışalım.

Seyyidina Hz. Musa (aleyhisselâm), vahiy ile Tur'da karşılaşır; kendisine ilk defa orada vahiy gelir. Nasıl Kâbe, âlemşümül bir dinin hem kitabı, hem vahyi, hem de peygamberi ile alâkalıdır. Yani Efendimiz Mekkî (Mekkeli); Kur'ân, ilk nüzûlü itibarıyla Mekkî ve ilk vahiy onun o nurlu dağlarında nüzûl etmiştir; Seyyidina Hz. Musa (aleyhisselâm) için de Tur öyledir. –Hz. Musa'nın büyüklüğü müsellemler– bazı dönemlerde kabîlevî bir şekil alan ve çerçevesi oldukça daralan bu dinin ilk mesajı, Tur dağında tecellî etmiştir. Bu itibarla da Seyyidina Hz. Musa'nın, Tur'la çok sıkı bir münasebeti vardır. Bu yüzden İsrailoğulları, tarih boyu Tur'la irtibatlarını korumuş ve en az Müslümanlar kadar ona önem vermişlerdir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da bu dağa şöyle yemin eder: وَالَّتَيْنِ

﴿ وَالزَّيْتُونِ ﴾ ﴿ وَطُورِ سِينِينَ ﴾ ﴿ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴾ “İncire, zeytine, Sina dağına ve şu emin beldeye yemin ederim ki..”²

Âyet-i kerimede Beled-i Emîn diye tabir edilen yer Mekke'dir. وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا “Oraya giren emniyette olur..”³ âyet-i kerimesi, bunu daha açık şekilde ifade eder. Başka bir âyet-i kerimede ise, لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ “Bu beldeye yemin ederim ki..”⁴ buyurularak sadece Kâbe'ye kasem edilmektedir. Beled-i Emin tabirinin, kasemin sonunda zikredilmesi, o Beled-i Emin Peygamberi'nin en son zuhur etmesinden ve o güne kadar diğer peygamberlerin irtibatlı buldukları yerlerin önde olmasından dolayıdır. Yoksa zâtî değeri itibarıyla ele alınacak olursa, Beled-i Emin başta gelir. Zaten âyette yapılan kaseme cevap olarak, لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ

2 Tîn sûresi, 95/1-3.

3 Âl-i İmrân sûresi, 3/97.

4 Beled sûresi, 90/1.

فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ “Biz insanı en güzel biçimde yarattık..”⁵ âyeti zikredilmektedir ki, Üstad’ın bir yerde işaret ettiği gibi sultanlar, ancak kendi adlarına hazırlığın yapıldığı, keşif kollarının geldiği yerlere teşrif ederler. O açıdan Efendimiz ve Beled-i Emin’e nispeten diğerleri sanki mukaddime nevindendir.

Bazı yerler vardır ki, oralar eşyanın perde arkasına, hatta bazen verâların verâsına açılma adına menfez gibidirler. Çok defa buluşmalar ancak o halvethânelerde olur. Nasıl ki insanın insanî yapısı içinde gönül bir buluşma halvethânesidir; insan Rabbiyle orada buluşur ve orada O’nu “kenzen” bilir.. ve oradan semalara doğru yükselirken, merdivenin bir ayağını hep oraya yerleştirir; bir kere de adımını oraya attı mı, artık arzu ettiği makama ulaşması muhakkak ve mukadder gibidir.. işte insan içindeki bu yer, bu ölçüde önemli olduğu gibi, yeryüzündeki bu mekânlar da öyle önemlidirler. Evet Hz. Musa (aleyhisselâm), ilk vahyi Tur’da almış ve orada Cenâb-ı Hak’la mükâlemede bulunmuştur. Onun, Cenâb-ı Hak’la mülâki olduğu anı, Kur’ân şöyle anlatır: “(Bana ibadet etmesi için) Musa’ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilave ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun’a dedi ki: Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma.”⁶ Hemen sonraki âyette ise: “وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ “Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tur’a) gelince Rabbi onunla konuştu..”⁷ buyurulmaktadır. Zaten Hz. Musa (aleyhisselâm), kendi ümmetine, eğer oradan değil de, kaynağı Mekke’de o “Menhelü’l-azbi’l-mevrud”dan sunsaydı, kavmi onu içemezdi. Çünkü onların tabiatı henüz öyle bir kaynaktan içmeye müsait değildi. Hz. İsa (aleyhisselâm) buna işaret eder ve: “Benim size daha çok söyleyeceklerim vardı ama, siz bunları dinlemeye tahammül edemezsiniz. Onları Âlemin Efendisi söyleyecek.” der.⁸ Demek insanlığın bir bakıma alışması ve ruh dünyasında

5 Tîn sûresi, 95/4.

6 A’râf sûresi, 7/142.

7 A’râf sûresi, 7/143.

8 Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme), Yeni Ahit, Yuhanna, bâb: 6, cümle: 12-13.

kemalini tamamlaması gerekiyor. Onun içindir ki, ne Tevrat, ne de İncil ashabı, kendi dönemlerinde Kur’ân kaynağından içemezlerdi. Diğer taraftan da, Kur’ân kaynağından su içenler, İncil’le Tevrat’la doyunluğa eremezlerdi.

Üstad’ın da bir yerde işaret ettiği gibi, âyetlerle anlatılan esas nokta, maddeci düşüncenin, bazı milletlerin tabiatının bir parçası hâline gelmiş olmasıdır. Bu maddeci anlayış, başlarında peygamber olduğu dönemlerde bile çoğu zaman kendisini hissettirmiştir. Çünkü Hz. Musa (aleyhisselâm), “Allah’a iman edin.” dediği zaman, bazıları *لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً* “Ey Musa! Biz Allah’ı açıkça görmedikçe sana inanmayız.”⁹ demişlerdi. Günümüzde bu anlayışın temsilciliğini yapan pozitivistler de, aynı şekilde ancak zâhirî duygularımızla algıladığımız şeyleri kabul ederiz derler. Bu açıdan denebilir ki, hakikî materyalizmi yeryüzünde temsil edenler hep aynı düşüncenin temsilcileri olmuştur. İşte böylelerinin bakış ve düşünce ufukları nazar-ı itibara alınmış olacak ki, Hz. Musa’ya vahiy gelirken, Efendimiz’de olduğu gibi mücerret, *اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ* “Yaratan Rabbinin adıyla oku..”¹⁰ şeklinde değil de, levhalara yazılı olarak gelir. Yani Ehadî tecellînin gereği Cenâb-ı Hak, onlara merhametinin ve tenezzülünün ifadesi olarak, on emri, levhalar üzerinde yazılı olarak gönderir. Bu örnekte meseleyi hangi yönüyle ele alırsanız alınız, gözümüzle görmediğimiz şeye inanmayız diyen bir anlayışı temsil eden kimseleri de görebilirsiniz. Bunlar öyle bir anlayışa kilitlenmişlerdi ki, muvakkaten dahi olsa başlarında peygamberlerinin gölgesi olmadığı zaman hemen inhiraf edegelmişlerdir.

Meselâ; buzağıya tapma hâdisesi, Hz. Musa’nın, Tur’da Rabbiyle mülâki olmak için gittiği anda ortaya çıkmıştır. Yani O’nun kırk günlük kavminden ayrılığı, böyle büyük bir hâdise meydana getirmişti. Böyle bir durum, bazı

9 Bakara sûresi, 2/55.

10 Alak sûresi, 96/1.

kimselerin sürekli peygamberlerle idare edilmesi lazım geldiği hissini uyarmaktadır. Zaten hem sünnet-i sahîha hem de Kur’ân’ın işaretlerinden anlaşılabilir da, geçmiş bazı kavimlerin hep peygamberlerle idare edildiğidir. Hatta bunlar, muvakkaten peygamber gelmediği dönemlerde dahi, yine peygamberleri tarafından tayin edilen meliklerle idare edilmişlerdir. Peygamber Efendimiz henüz gelmeden önce şehit edilen Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve öldürülmeye kastedilen Hz. Mesih ise bunlardan sadece birkaçıdır. Belki bu yüzden Hz. Musa (aleyhisselâm), Rabbiyle mülâki olmak için Tur’a giderken kavminden bazılarını da götürür. *“Musa, tayin ettiğimiz vakit için kavminden yetmiş adam seçti..”*¹¹ âyetiyle de ifade edildiği gibi, bunlar yetmiş kişilik bir murahhas heyettir. Fakat bu yetmiş kişinin genel durumu, otuz günde Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna çıkacak, O’nu görecek, sözlerini duyacak ve o huzura yakışır şekilde hâl ve harekette bulunacak durumda olmadığından, Cenâb-ı Hak bu süreyi artırır ve otuzun üzerine on daha ekleyerek müddeti kırka tamamlar. Bu yüzden de, nübüvvet vesâyetinde olmayan çilelerde hep kırk sayısı esas alınmıştır. Ancak bu kırk gün de olabilir, kırk yıl da...

Yetmiş seçkin insanın Hz. Musa ile birlikte gitmesiyle geride kalanlar, bu seçkin insanlardan da mahrum kalınca toplum içinde yine problem yaşanır. Meselenin bu yanının, çok iyi tespit edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Çünkü Hz. Musa (aleyhisselâm) yokken, halkı gözetip kollayacak, Hz. Musa’nın halife olarak seçtiği Hz. Harun’dan (aleyhisselâm) başka akl-ı meâdla serfirâz insan kalmamıştır. Dolayısıyla bir peygamber vesâyeti altında oldukları sürece ancak istikametlerini koruyan bazı kimselerin İslâmî hayatları, artık bıçak sırtında gibi ve kaderdenk noktasındadır.

11 A’râf sûresi, 7/155.

Risalelerde bu duruma işaret edilir ve onlardan bir kurban kesmeleri istenmesiyle, küllî bir disipline işaret edilmiştir,¹² denilir. Bilindiği gibi İsrailoğulları, Mısır'da uzun zaman ikamet etmiş bir topluluktur.¹³ Mısır'da ziraatin revaçta olması hasebiyle, Mısır halkı nazarında buzağının ayrı bir önemi vardır ve ona âdeta tapılmaktadır. İsrailoğulları, bu durumdan hem müteessir olmuş, hem de bu hâdise onların ruhuna işlemiş ve iz bırakmıştır. Hz. Musa'ya (aleyhisselâm) inandıktan sonra bile, şuuraltılarındaki bu etki yer yer kendini hissettirmiştir. Hatta, öyle ki Allah'ın elçisi olarak içlerinde bulunan o seçkin insandan, çok az bir süre uzak kalınca, hemen o duyguları depreşivermiştir. İsterseniz siz bunu, henüz rüşdüne ermemiş ve şuuraltılarına yerleşmiş bir kısım düşüncelerin zaman zaman depreştiği 0-5 yaş grubu çocukların durumuna benzetebilirsiniz. Bu sahanın ilim adamları, bu yaşlarda şuur altına yerleşen bazı hususların, ileriki yaşlarda fırsat bulduğu zaman tekrar nüksedeceğini bildirirler. Dolayısıyla buzağıya tapan bir cemaat içinde neş'et etmiş olmanın kazandırdığı bu ahlâk ve bu alışkanlık, bir kısım İsrailoğullarının, âdeta kromozomlarına işlemiş, genleri ile bütünleşmiş gibiydi. O ana kadar Hz. Musa onlarla birlikte olduğu için de bu duygu baskı altındaydı ve hortlama fırsatı bulamıyordu. Hz. Musa'nın (aleyhisselâm) ayrılmasıyla bu baskı kalkıyor ve onların bu duyguları nüksediyordu. Derken Sâmirî'nin yapmış olduğu buzağıya tapmaya başlanıyordu. Buna siz atmosferin ferağı ya da negatif olarak ele alıp atmosferin eşrâra terk edilmesi diyebilirsiniz.

Burada, bir hususa daha işaret etmek istiyorum: İmam Şârâni, ben bir bînamazla bir saat oturduğum zaman, kırk gün ibadet ü taatimin zevkini duyamıyorum, der. Eğer namaz kılmayan bir insan, o atmosfer içine neşrettiği şerâreyle bir insanın kırk gün namazının feyzinden istifadesine mâni oluyorsa, onca seçilmiş insanın ayrılıp gitmesiyle atmosferin büyük ölçüde eşrâra terk

12 Bediüzzaman, *Sözler* s.261 (Yirminci Söz, Birinci Makam, İkinci Nükte), s.432 (Yirmi Beşinci Söz, Birinci Şu'le, İkinci Şua).

13 Hem kavm-i Mûsâ (aleyhisselâm) bir bakarayı, bir ineği kesmekle Mısır bakar-perestliğinden alınan ve "icl" hâdisesinde tesirini gösteren bir bakar-perestlik mefkuresinin Mûsâ (aleyhisselâm)'ın bıçağıyla kesildiğini ifade ediyor.

edilmesi, ya da ferağı, o insanlarda buzağı düşüncesinin hortlamasına müsait bir zemin oluşturduğu söylenebilir. Kendi iç âlemlerinde sessiz uyuyan o gulyabâni gibi düşünceler, birden hortlar ve buzağı olarak şekillenebilir. Orada Sâmirî'nin – ki o da İsrailoğullarındandır– söylediği şey ise sadece kuru bir mazerettir; Hz. Musa'nın:

بَصُرْتُ “*Senin zorun nedir ey Sâmirî?*”¹⁴ demesine karşılık o:

بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ “*Ben onların görmediklerini gördüm.*”¹⁵ cevabını verir. Çoğu müfessir, meseleye, Sâmirî, Cibrîl'in bastığı yerden bir avuç toprak aldı ve onu buzağı yapımında kullandı şeklinde yaklaşmışlardır ki, bu gerçekten öyle de olabilir; evet o, nasıl gönüllerin ve ruhların dirilmesine vesile olan ilâhî vahyi taşıyordu; cansız cesetlerde hayat kaynağı da olabilirdi. Bu açıdan da onun ayağını bastığı yerler yeşerebilir, oradan alınan bir avuç toprakla bütün ölümler dirilebilir. Ne var ki, bunun doğruluğunu gösteren sağlam bir hadis bulmak mümkün değildir. Dolayısıyla böyle bir yorum, İsrailiyat olabilir.

Buradaki asıl husus, Kur'ân'ın Hz. Musa'nın diliyle ifade ettiği gibi, bunun bir fitne ve imtihan olmasıdır. Gerçekten bir fitne olarak Cebrâil (aleyhisselâm), Sâmirî'ye görünebilir; o da bir avuç toprak alıp buzağının içine atabilir. Ancak çoğu büyük müfessirler, bu fitnenin o buzağının konumu ile alâkalı bir şey olduğunu söylerler. Zaten Kur'ân, buzağının sesini ifade için, لَهُ حَوَارٌ “*böğürebilen*”¹⁶ kelimesini kullanır ki, bu buzağı, konumu itibarıyla bir tarafından hava girip öbür tarafından çıkınca, kavalın uygun bir şekilde delinmiş deliklerine göre içine giren havanın ses vermesi gibi, o da belli bir ses çıkarıyor olabilir. Tabîî, avam halk bunu anlayacak durumda olmadığından, gerçekten o buzağıda bir keramet olduğuna inanmışlardı. Hâlbuki Kur'ân, o buzağının hiçbir

14 Tâhâ sûresi, 20/95.

15 Tâhâ sûresi, 20/96.

16 A'râf sûresi, 7/148.

şey olmadığını ifade için: أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا “Onun, kendilerine hiçbir sözle mukabele edemeyeceğini, kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermek gücünde olmadığını görmezler mi?”¹⁷ buyurur. Bu da göstermektedir ki, ikinci kategoride mütalaa ettiğimiz müfessirînin sözleri daha yerinde görünmektedir. Yani bu hâl, gözleri ile görmediklerine inanmayan bir toplum için tam bir fitne idi. Atmosferleri, peygamber esintilerinden fâriğ olunca, tabiatlarında mündemiç bulunan maddeperestlik hortluyordu. Dolayısıyla da hemen bir başkaldırma ve hezeyana giriyorlardı. Sanki o ana kadar hiç kitap görmemiş ve peygamber tanımamış bir hâl alıyorlardı.

Evet, böyle toplumlar içinde, hem iyilik adına, hem de kötülük adına onları ayaklandıracak ve şuur birliğine ulaştıracak daima bir temsilci bulunmuştur. Hatta biz, günümüzde de bunun üzerinde duruyor, bir ölçüde Mehdiyet ve Mesîhiyete biraz da bu nazarla bakıyoruz. Ancak bu hususlar, belli mânâları ve belli misyonları itibarıyla bazen şahıslar tarafından temsil edilebileceği gibi, bazen de şahs-ı mânevîlerle temsil edilegelmişlerdir. O günkü İsrailoğulları’nın ruhunda putperestliğe veya fizik dünyaya aşırı bir temayül vardı. Bu temayülü harekete geçiren de Sâmirî oldu. Sâmirî, Kıptîlerden dersini almış karakteristik Kıptî alaşımlı bir Yahudi idi. Hz. Musa’nın ümmeti içine girmiş ve fırsatını bulunca da o cemaati ifsat etmişti. Bu açıdan ona verilen ceza da, toplumdan tam tecrit edilmesiydi ki, hayatı boyunca söyleyeceği لَا مَسَاسَ “Bana dokunmayın.”¹⁸ sözü, böyle bir hizlânın sesi-soluğuydu. İsrail kaynaklarında, Kur’ân-ı Kerim’in bu âyetinin yorumu sadedinde, Allah’ın kendisine bir hastalık verdiği ve yanına her gelene bu sözü söylediği rivayet edilir. Evet, bu onun toplumu ifsat etmesine karşı kendisine verilen bir tecrit cezası idi.

Şimdi “Bütün bunlar, bir mü’minin düşünce ve hizmet anlayışı adına ne ifade eder, bunlardan istifade edilecek şey nedir?” sorusuna gelince; evvela,

17 Tâhâ sûresi, 20/89.

18 Tâhâ sûresi, 20/97.

bizim içimizde de her zaman bu türlü şeylerin cereyan edebileceği mülâhazası ile, Kur'ân'ın o kıssadaki hikmetleri bu istikamette değerlendirilebilir. Meselâ, biz de hep başımızdaki büyüklerimize saygı duymuşuzdur. Bu bağlılık ve saygı, bir yerde velilere, kutuplara, gavslara bağlanma da olsa, ayarı kaçırıldığı zaman farklı düşüncelere yol açtığı olmuştur. Bir misal arz etmek gerekirse; Hz. Ömer, Halid b. Velid'i komutanlıktan azleder ve gerekçe olarak da, halkın, elde edilen zaferleri Halid'in şahsından bulmasını gösterir..¹⁹ evet bazıları bu düşüncelerinde o kadar ileriye gitmişlerdir ki, cephe, Halid'in bulunduğu cephe ise gideriz; yoksa “hayır” diyebiliyorlardı. Oysaki Müslümanlık adına cihad her cephede yapılmalı ve herkes cihada iştirak etmeliydi. Halid ise, bir fâni ve herkes gibi bir insandı. O olsa da, olmasa da cihad devam edecekti. Nitekim Halid'in dalgalandırdığı bayrağı daha sonraları Ukbe b. Nâfi, Ahnef b. Kays ve daha nice fatih komutanlar, İstanbul'a kadar taşıyabildiler.

Evet, bazı kimseler, tamamen şahıslara bağlanmış, her şeyi onlarda görmüş.. onların tutmasıyla yerlerinde kalıp çizgilerini koruyabilmiş.. ve o zatların ayrılmasıyla da hemen inhiraf edivermişlerdir. Hususiyle de, şahısların yerini şahs-ı mânevînin aldığı günümüzde, topluluktan ayrıldığı zaman varlığını koruyamayacak, tek başına kalmanın dezavantajlarını ve risklerini göğüsleyemeyecek kadar zayıf karakterler için bu husus çok önemlidir. Hâlbuki Cenâb-ı Hak, كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ “Her nefis ölümü tadacaktır.”²⁰ buyuruyor; öyle ki bu devvâr-ı gaddarın elinden Azrail dahi kurtulamayacaktır. Bu sebeple mü'minler Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) ortaya koyduğu gibi bir düşünce ve anlayış içerisinde olmalıdır; şöyle ki Efendimiz'in vefatı hengâmında, Hz. Ömer'in dahi, “Kim Muhammed öldü derse, onun boynunu vururum.” dediği bir hengâmda o, kürsüye çıkmış, “Kim Hz. Muhammed'e inanıyorsa bilsin ki O

19 Bkz.: et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/491; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 16/266; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 2/381.

20 Âl-i İmrân sûresi, 3/185; Enbiyâ sûresi, 21/35; Ankebût sûresi, 29/57.

ölmüştür. Ama kim Allah'a inanyorsa bilsin ki Hayy ve diri olan O'dur."21 demiş ve büyük bir idrak, firâset ve sebat örneği sergilemişti.

Evet, bizler doğrudan doğruya Allah'a iman duygusuna düğümlenmiş bulunuyoruz. Bu duygu ve düşüncemiz daimî olmalıdır. Fâni varlıklara bağlananlar ve her şeyi onlarla kaim görenler bilmelidirler ki, onlar bugün olmasa da yarın mutlaka göçüp gideceklerdir. Dolayısıyla da her iş, herkesin göçüp gitmesine göre plânlanmalıdır. Bu demek değildir ki, o insanların zâtî hiçbir değeri yoktur; hayır kat'iyen öyle değildir; herkesin ayrı bir yeri vardır; ancak bu yerin dışında da kimseye bir değer atfedilmemelidir. Meselâ; bizim Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) saygımız sonsuzdur; ama bu saygı hiçbir zaman Allah'a olan saygımızın önüne geçmemelidir. Çünkü Efendimiz dahi Kelime-i Tevhid'de, kendi ismini "Lâ ilâhe illallâh" sözünün önüne geçirmemiştir.

Evet, her zaman güçlü pazularla sevk ve idare edilenler veya bir kısım kudsî me'hazlere bağlı kalarak hayatlarını idame ettirenler, o me'hazlerin ufûlüyle inhirafı yaşayabilirler. Bu açıdan Hz. Musa'nın çıkabilecek hâdiselere karşı temkin ve tedbiri yerindedir; vâkıa yetmiş tane seçilmiş insanı alıp gitmiş ama, onların yerini dolduracak Hz. Harun'u da yerine halef bırakmıştır. Hz. Harun, öyle hayırlı bir kardeştir ki; İsrail kaynaklarına göre Hz. Musa'dan sekiz yaş büyük olmasına rağmen, ikinci bir adam olarak çok önemli bir misyon eda etmiştir. Hz. Musa (aleyhisselâm), Cenâb-ı Hak'la mükâlemesinde: *وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ*

أَهْلِي ۖ هَازُونَ أَخِي "Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver; kardeşim Harun'u."22

demiş ve kendisine yardımcı olarak onu istemiştir. Bu istek, Hz. Musa'ya ait bir terbiye olabileceği gibi, Hz. Harun'un maksadını rahat anlatma düşüncesinden de kaynaklanabilir. Zira Hz. Harun, duygularını anlatmakta da rahattı. Başka bir âyet-i kerimede de: *وَإِخِي هَازُونَ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلَهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ*

21 Buhârî, cenâiz 3, fezâilü ashâb 5, meğâzî 83.

22 Tâhâ sûresi, 20/29-30.

“Kardeşim Harun’un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ederim.”²³ demişti ki, bunlar birbirlerini tamamlayan hususlar sayılabilirler. Hz. Musa’nın (aleyhisselâm) vahiy ile konuşmanın dışında duraklaması, tutuk olması O’nun peygamberliğinin bir mucizesi olabilir. Çünkü dili sadece vahyi konuşur. Nitekim Efendimiz’in ümmiyeti de kendisine ayrı bir derinlik kazandırıyor. Ayrıca Hz. Musa, Firavun’un sarayında neş’et etmiş olmanın hâsıl ettiği psikolojik bir ruh hâleti itibarıyla etkilenip konuşurken daha temkinli olacağı, hatta böyle bir ruh hâlinin birtakım sürçmelere bâdî olacağı mülâhazası ile, hayatında Firavun’u hiç tanımamış ve hiç tesirine girmemiş, fakat ona karşı sürekli bilenmiş, serâzat ruhlu Hz. Harun’u kendisine yardımcı istemesi gayet yerindedir.

Bu hususla alâkalı yine İsrail kaynaklı, fakat bizim kitaplarımıza da girmiş birtakım bilgiler var; anlatılanlara göre Hz. Musa daha sarayda bir çocuk iken, Firavun: “Bu çocuk çok şey biliyor, kendi yaşını aşkın hareketlerde bulunuyor, bir gün gelir bizim başımıza gâile açabilir.” endişesiyle, onun önüne ateş koyuyor. Allah da Hz. Musa’nın ateşi ağzına koymasına müsaade ediyor ve Hz. Musa’nın dili yanıyor, dolayısıyla da kısmen kekeme oluyor. Bu, bana göre kat’iyen doğru değildir. Zira peygamberliğe ait vasıflardan biri de, her türlü ayıptan münezzehiyettir. Buna göre, bir peygamberin yüzünde başkalarının dikkatini çekecek “ben” dahi olamaz. Hepsi derecesine göre birer erkek güzeli ve müşekkel birer insandırlar. Onlar iffetli, günahsız, doğruyu konuşan ve emin oldukları gibi, ayıptan da münezzehtirler. Yine onların devamlı bir hastalık ve bir rahatsızlıkları da olmaz. Hz. Eyyub’un (aleyhisselâm) rahatsızlığı, muvakkat bir imtihandır. Netice olarak diyebiliriz ki, Hz. Musa’nın (aleyhisselâm) dilinde kekemelik yoktu. Bizim belki hiçbirimizin dilinde kekemelik yok ama, yine de çoğu dualarımızda o büyük peygambere iktidâen, رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي

قَالَ رَبَّنَا إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُفْرَطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى
“Rabbim! Yüreğime genişlik ver, işimi kolaylaştır. Dilimden şu bağı çöz ki sözümü anlasınlar.”²⁴ şeklinde yakarıшта bulunuruz. Firavun’un karşısına çıkacak olan bir Allah elçisinin, bütün bunları Allah’tan istemesi gayet normaldir. Hatta, “Dediler ki: Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından yahut iyice azmasından korkuyoruz.”²⁵ âyetinde ifade edilen Hz. Musa’nın ve Hz. Harun’un (aleyhimesselâm) korkması da bu kabilden olabilir.

Hz. Musa’nın, Hz. Harun’u halef olarak bırakmasının Kur’ân-ı Kerim’de genel bir prensip olarak nazara verilmesi, toplumun hiçbir zaman başıboş bırakılmaması gerektiği esasını vurgular. Aslında buradan istinbat edilecek şey de bu olsa gerek. Yani muvakkaten dahi olsa toplumun lidersiz kalmaması, liderin bir yere ayrılması hâlinde halkı idare edebilecek bir temsilcinin seçilmesi gerekmektedir. Bunun bir esas olup olmaması, peygamberlerden sonra, Efendimiz’in ashabının tavırlarından da istinbat edilmesi mümkündür. Bir kere başta Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), kendisinden sonra Hz. Ömer’i tavsiye etmiş ve O’nu halef bırakmıştır. Kaldı ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, savaşa çıktığı zamanlarda yerine bazen Hz. Ali’yi, bazen de İbn Ümmi Mektûm’u halef bırakmıştır. Bir defasında Hz. Ali’nin, “Siz savaşa gidiyorsunuz beni ise çocukların ve kadınların başında tıpkı bir kadın gibi bırakıyorsunuz.” demesi üzerine, halef olmanın da önemli bir pâyeye olduğuna işaret sadedinde: “İstemez misin yâ Ali, benim nezdimde Hz. Harun’un Musa’ya nisbeti gibi olsun.”²⁶ cevabını vermişlerdir. Yani o nasıl Musa’nın veziri ise, sen de benim vezirimsin demektir.

Burada vurgulanan bir ikinci husus da, geride bırakılan halefin, her yönüyle boşluk bırakmayacak birinin olması; yani liyakatli ve asılın yerini dolduracak

24 Tâhâ sûresi, 20/25-28.

25 Tâhâ sûresi, 20/45.

26 Buhârî, *fezâilü ashâb* 9; Müslim, *fezâilü’s-sahâbe* 31.

birinin olmasıdır. Çünkü emir ve tavsiyelerle iş, bir yere kadar götürülebilir ama, halefin şahsî karizması, performansı bunlardan çok daha önemlidir. Bu özellikler, toplumun itaat ve inkıyat anlayışı adına oldukça ehemmiyetlidirler. Ayrıca bu, insanlığa faydalı olmaya çalışan günümüzdeki inanan gönüller açısından da çok önemlidir.

Halef, kendisinden evvel gelen selefin bütün misyon ve vazifelerini yerine getirebilecek kişi demektir. Böyle birinin her şeyden evvel ıslahçı ve uzlaşmacı bir yapıda olması ve herkesle iyi geçinmesi çok önemlidir. Herkesle kavga eden, hiçbir kesimle münasebet tesis edemeyen birinin, insanlar arasında arabuluculuk vazifesi yapması beklenemez. Hz. Ali (radıyallâhu anh), fitnelerin her tarafta kol gezdiği ve denizlerin dalgaları gibi birbirinin üzerine yürüdüğü çok kritik bir dönemde bile, o korkunç hâdiseleri çok rahatlıkla bastırabilmiştir. Nehrivan’da zatını ve saltanatını tehdit eden Hâricîler’in toplanması üzerine kendisine, “Kılıçlar gayzla bileniyor, hançerler zehirleniyor, atlar mahmuzlanıyor ve bunlar hep senin üzerine saldırmak için yapılıyor. Şimdi tam zamanıdır; eğer üzerlerine yürürsen işlerini bitirirsin.” dediğinde o, şu cevabı verir: *“Onlar gelip benim üzerime silah çekmedikten sonra ben öyle bir şeye teşebbüs edemem. Onların bana gelmeleri mümkündür; ama bana karşı silah kullanmadan nasıl onların üzerine gider, cinayet işlerim!”*

Evet, Üstad’ın dediği gibi imkân ayırır, vukuat ayrı.²⁷ Ebû Hanife Hazretleri, o açık ve engin mantığı ile, diğer mezhep imamlarına muhalif olarak, Hz. Ali’nin bu düşüncesini fikhında esas alır ve der ki, “Yol kesiciler size hücum etmedikleri sürece, ihtimale binaen siz onların üzerine gidemezsiniz.”

Hız. Ali ile perçinleşen ve asırlarca İlhanlılar, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar hukuk sistemlerinde önemli bir yeri olan Ebû Hanife fikhının günümüzdeki demokrasi anlayışından ne kadar ileride olduğunu bilmem ki hatırlatmaya gerek var mı! Üstad, bununla ilgili olarak bir yerde: “Fitnelerin kol

27 Bediüzzaman, *Sözler* s.83 (Onuncu Söz, Yedinci Hakikat, Haşiye).

gezdiği dönemde Ali gibi bir insan lâzımdı ki dayanabilsin ve dayandı.”²⁸ der. Evet, halef dediğin Hz. Harun gibi, Hz. Ali gibi olmalı!..

Burada üzerinde durulması gerekli bir diğer mesele de, insanlar kendilerini böyle bir hizmete yeterli görseler de, yine vazifeye talip olmamalıdırlar. Nitekim Hz. Harun’un bu mevzuda herhangi bir isteğinin olduğu bilinmediği gibi, Hz. Ali’nin isteği de söz konusu değildir. Evet bu vazife, onu harîsâne isteyen insanlara verilmez. Çünkü harîs insanın onu ne şekilde kullanacağı belli değildir. Bu açıdan da bizim bu kıssadan alacağımız ders çok önemlidir. İnsanlarda, onların benliklerinden kaynaklanan “Neden ben değil de falan şahıs? Ben bu vazifeyi yapamaz mıydım?” vb. düşünceler her zaman bulunagelmiştir. Oysaki bu tür düşünceler, peygamberlik davasının mirasçıları olma yolunda bulunanlar için çok mezmûm, hatta hiç düşünülüp akıldan dahi geçirilmemesi gerekli olan bir şeydir. Aksine sürekli başkaları nazara verilmeli ve: “Neden benim üzerimde bu kadar duruluyor, falan şahıs bu işi daha güzel becerir.” denmelidir. Zaten İslâmî terbiyenin gereği de budur.

Kaldı ki Efendimiz de, bu hususta ısrarlı olanları sürekli ikaz etmiş ve bu arzudan vazgeçirmeye çalışmıştır. Meselâ bir defasında, Hz. Abbas (radiyallâhu anh) gelip imâret istediğinde –ki belki bu o büyük sahabinin hakkıydı; zira siyer kitaplarının bize verdiği bilgilere göre ilk inananlardandır ve Efendimiz hesabına Mekke’de gözdü, kulaktı.. ve çok ağır şartlar altında Efendimiz’le alâkalı çok önemli hizmetler görüyordu– Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hemen karşı çıkmış ve “*Biz bu vazifeyi isteyene vermeyiz.*”²⁹ buyurmuştu.

Bir başka sefer kendisine Ebû Zerr (radiyallâhu anh) gelip aynı talepte bulununca, “*Sen zayıf bir insansın. Bu vazife de ağır bir iştir; sen götüremezsın.*”³⁰ der ve reddeder. Bütün bunlar, vazifenin istenmeyeceğini, verildiğinde de kerhen kabul edileceğini göstermektedir. Ancak bu meselenin de

28 Bediüzzaman, *Mektubat* s.108 (On Dokuzuncu Mektup, Beşinci Nükteli İşaret).

29 Buhârî, *ahkâm* 7; Müslim, *imâret* 14

30 Müslim, *imâret* 16.

bir istisnası vardır; şayet o vazifeyi sizin ölçünüzde yapabilecek başka bir Müslüman yoksa, –Hz. Yusuf’un Kıptîler içinde vazifeye talip olduğu gibi ki, قَالَ

اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْكُمْ ‘Beni ülkenin hazinelerinin başına tayin et;

çünkü

ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim’ demişti.”³¹ – böyle bir durumda talepte mahzur olmayabilir. Hz. Yusuf (aleyhisselâm), bu sözü hiçbir Müslümanın olmadığı, peygamberlik esintilerinin bulunmadığı, Allah’ın bilinmediği bir yerde imarete talep sadedinde söylemişti. Bu ölçüye göre bir yerde o işi temsil edenler varolduğu sürece, bizce talip olunması gerekli olan şey, belediye başkanlığı yerine çöpçülük olmalıdır. Bu yapılabildiği oranda kavgadan uzak kalınır ve inşaallah أَصْلِحْ “Islah et.”³² gerçeği tahakkuk eder.

Hz. Harun’un fitratına gelince; Hz. Musa (aleyhisselâm) mustafa (seçilmiş) bir insan olduğuna göre, O’nun halefi de aynı şekilde seçilmiş ve temiz bir fitrata sahip olması gerekir. Esasen Hz. Musa’nın kendi yerine onu seçip halef bırakması, bu konuda bir ilâhî intihabın söz konusu olduğu esprisini hatırlatmaktadır. Meselâ; siz Allah’a çok dua eder, falan şahsa şunu ver-bunu ver.. dersiniz, ama onların hiçbiri verilmez. Çünkü onun liyakati yoktur. Hz. Harun’un halef olarak seçilmesinde ise, her iki intihabın, yani hem Hz. Musa’nın intihabındaki isabetin hem de Allah’ın icabetinin tevafuku vardır. Hz. Harun, Hz. Musa’nın kriterlerine göre herhalde yatıştırıcılığı, arabuluculuğu yönüyle çok önemli bir zat idi ki, onun bu vasfına işaret ederek أَحْلِفُنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ

الْمُفْسِدِينَ “Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna girme!”³³ deyivermişti. Bu da, Hz. Harun’un (aleyhisselâm) o meselenin

31 Yûsuf sûresi, 12/55.

32 A’râf sûresi, 7/142.

33 A’râf sûresi, 7/142.

eri olduğunu gösterir ki, o zaman da Hz. Musa için, böyle bir zatı kendi yerine halef bırakmasından daha tabî bir şey olamazdı.

Diğer bir husus da, yine Hz. Harun'un fitratında uzlaştırıcı bir tavır var idi ki, Hz. Musa ona: *أَصْلِحْ*; yani “*İslahçı ol, rıfk ile muamele et!*” demişti.

Zannediyorum Hz. Harun da bu nasihatleri tam tuttu ve o toplum içinde ıslahçı olmaya çalıştı. Bütün bunları, Hz. Musa'ya söylediği, *قَالَ ابْنُ أُمِّ إِبْنِ الْقَوْمِ اسْتَضَعُّوْنِي وَكَادُوا*

*“Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Şimdi gel, düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma.”*³⁴ sözlerinden anlamak mümkün.

Nitekim Cenâb-ı Hak, Uhud Savaşından sonra Efendimiz'e hitaben: *وَلَوْ*

*“Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz ashab, etrafından dağılıp giderlerdi.”*³⁵ buyurmaktadır. Bu, sen böyle değilsin, öyleyse karakterinin gereğini yerine getirdin demektir. Zaten hiddetli, şiddetli olduğu her hâlden belli olan bir insana, rıfk ile muamele et, ıslahçı ol demenin bir mânâsı olamaz.

Onun ıslahı olsa olsa, Hz. Halid'in ilk İslâm'la şereflendiği günlerde, henüz sadrına sinesine imanı sindirememiş Ebû Süfyan'a, “Senin kelleni alırsam kafanda hiçbir şüphe kalmaz ve tastamam Allah'a inanırsın.” demesi gibi olur. Günümüz dünyasında güç ve kuvveti elinde bulunduran kimselerin, herhangi bir yerdeki fitne ve fesadı önlemede, tenkîle (kaba kuvvet) başvurmaları da onların bu kabil sulh felsefelerinden kaynaklanıyor olsa gerek. Onların bu felsefesine göre, bir köyde bir şaki varsa, o şaki yüzünden bütün bir köyün kökünü kazırsınız, hiçbir problem kalmaz. Hâlbuki böyle bir düşünceyi ne günümüz insan haklarıyla ne de demokrasi anlayışıyla bağdaştırmak mümkündür.

34 A'râf sûresi, 7/150.

35 Âl-i İmrân sûresi, 3/159.

Yeterlilik ve sağlam karakter çok önemlidir; Hz. Harun halef olarak seçilir, ama gerçekten onda fevkalâde denecek ölçüde iyiyi, güzeli, mükemmeli temsil kabiliyeti vardır. O'nun, Hz. Musa'nın yokluğunda toplum içinde çıkan olaylara fiilî müdahalede bulunmaması, o esnada öyle olması gerektiği için pasif mukavemet şeklinde anlaşılmalıdır; ama buna kat'iyen pasiflik de denmemelidir. Biz bazen pasif mukavemetle aktif mukavemeti birbirine karıştırabiliriz. Meselâ, günümüzde siyasilerin meydanlarda nutuk atmaları, milleti siyasî zemine çekmeleri aktif mücadele gibi görünebilir. Buna karşılık Bediüzzaman'ın ve Gandhi'nin hareket ve hamleleri birer pasif mukavemet şeklinde algılanabilir. Oysaki durum hiç de öyle değildir. Eğer Hint halkı, Gandhi'nin muarızlarının yolunda mücadele verseydi, belki de kat'iyen netice elde edilemeyecekti. Bu itibarla da Gandhi, pasif olarak değerlendirilmemelidir. Zira fert ve toplumu, insanlık semasına, rıza ufkuna ulaştırma yolunda selâmetle yol alabilmek ve neticeye ulaşabilmek için, çok yüksek tepeleri aşmak, çok virajlı yolları geçmek gerekir. Değilse kendinizi beyhude tüketmiş olursunuz.

Aynı şekilde Bediüzzaman Hazretleri de, büyük sabır isteyen, sevgi, müsamaha ve mülâyemet yolunu seçmiştir. O, milleti, akıbeti meşkûk, macera sayabileceğimiz mücadelelere salmaktan hep tevakkû içinde bulunmuştur. O gün toplumun değişik kesimlerinde eğer Müslümanlığı temsil adına bazı kimseler yetişmişse bu, Bediüzzaman'ın onların içine saldığı ümitle olmuştur. Evet, onun, yanına birkaç kişi alarak ders okuması ve telif edilen eserlerini etrafa dağıtması, ümitsizlikten inkisara düşmüş olan insanların tekrar intibaha gelmesine vesile olmuş ve onlara; “Bunlar yapılabiliyorsa ne diye ümitsizliğe düşeceğiz.” dedirtmiştir.

Gerçi siz, Bediüzzaman'ı sadece bir kısım imanî meseleleri anlatan, bir kısım sorulara, şüphe ve tereddütlere cevap veren eserlerin yazarı olarak görür ve öyle değerlendirirsiniz; bu bir yanıyla doğru ama eksiktir. O, bu hususlarda önde olduğu gibi daha bir kısım hizmet düsturları ile de milletin önüne geçip onları

hizmete yönlendiren önemli bir mürşittir. Evet, o bir hizmet dâhîsi ve hakikat-i Ahmediye'nin de bir müfessiridir. O, hem Museviyet hakikatinin, hem İseviyet ruhunun, hem de Muhammediyet gerçeğinin önemli bir temsilcisi ve çok geniş dairede hizmet veren milletimizin yüz akı bir şahsiyettir.

Bu yüzden biz bazı şeyleri bilemeyiz; şayet Hz. Harun güç kullansaydı, o toplum içinde savaş çıkabilirdi. O, Hz. Musa'nın dönmesini bekledi ve böylece insanlar Hz. Musa'nın mazhariyetine bir kez daha şaşırıp hayretler yaşadı ve mütereddit, mütehayyir olanlar da yeniden Hz. Musa'yı bir kere daha tanıdılar. Evet, bir bünye içinde kokuşan ve çürüyen azalar gibi, o cemaat içinde buzağıya tapanlar da Hz. Musa'nın; يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلِ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

*“Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün..”*³⁶ ifadesiyle yeniden temizlenip tevbe ettiler.

ASHAB-I UHDUD VE BİR ÇOCUK

Soru: Kısmen Kur’ân’da,³⁷ biraz daha genişçe Sünnet’te anlatılan ve Ashab-ı Uhdud diye anılan kıssanın günümüze verdiği mesajlar nelerdir?

Ashab-ı Uhdud’la alâkalı, hemen her tefsir kitabında anlatılan bir vak’a vardır. Müslim, Tirmizî ve Ahmed İbn Hanbel’in Müsnedi gibi bir kısım hadis kitaplarına dayanılarak anlatılan hâdise şudur: Bir kralın bir büyücüsü vardır. Yaşı epeyce ilerleyen büyücü, krala: “Ömrüm sona yaklaştı. Bana bir çocuk ver de ona büyü öğreteyim.” der ve kralın kendisine verdiği çocuğa büyü öğretmeye başlar. Fakat çocuğun eviyle büyücü arasında bir rahip vardır ve çocuk bir gün o rahibin yanına uğrar. Rahibin anlattığı şeyler çocuğun daha çok hoşuna gider.

Bir gün halkın gittiği yol üzerine korkunç bir canavar çıkar. Çocuk yerden bir taş alır ve: “Allah’ım, eğer Sen rahibin yaptıklarını büyücünün yaptıklarından daha çok seviyorsan bu hayvanı öldür, insanlar yollarına gitsinler.” diyerek taşı atar. Canavar ölür, insanlar da yollarına giderler. Çocuk bu olayı rahibe anlatınca, rahip: “Oğlum, sen şimdi benden üstünsün. Bundan ötürü imtihan edilebilirsin. İmtihan anında beni ele verme.” der. Gün geçtikçe çocuk daha bir seviye kazanır ve meşhur olur; öyle ki körü, abrası ve diğer hastaları iyileştirmeye başlar. Derken, bir gün kralın âmâ olan bir nedimi de kendisini iyileştirmesi için çocuktan istekte bulunur; çocuğun ona karşı cevabı: “Ben kimseyi iyi edemem, ancak Allah iyi eder. Eğer Allah’a inanırsan, O sana şifa verir.” şeklinde olur. İyi olan nedim, kralın yanına gidince, kral hayret eder ve bunu kimin yaptığını sorar. Nedim de, “Rabbim iyi etti.” diye cevap verir. Kralın, “Yani ben mi?” sorusuna ise, “Hayır, benim de Rabbim, senin de Rabbin olan Allah.” cevabını verir. Kral, “Senin benden başka Rabbin mi var?” diye nedime çıkışır ve ona eziyet etmeye başlar.

37 Bkz. Bürûc sûresi, 85/4-9.

Yapılan işkenceye dayanamayan nedim, sonunda çocuğun ismini söyler. Kral, çocuğu çağırıp ondan da aynı cevabı alınca, ona da işkence etmeye başlar ve bu fikrin rahipten çıktığını öğrenir. Kral üçünü de çağırarak dinlerinden dönmelerini ister ve onları ölümle tehdit eder. Bunlar inançlarında ısrar edince, rahibi de, nedimini de testereden geçirir; çocuğa gelince, onu da yüksek bir dağdan aşağıya atmaları için adamlarına teslim eder. Ne var ki çocuk, “Allah’ım, beni bunlardan kurtar.” diye dua edince, dağ sarsılır ve kralın adamları aşağı yuvarlanır.

Adamlardan kurtulan çocuk da, tekrar kralın yanına gelir ve adamlarının başına gelenleri anlatır. Kral, bu kez çocuğu başkalarına teslim eder ve eğer dininden dönmezse onu denizin derin bir yerine atmalarını emreder. Çocuk, duasıyla onlardan da kurtulur ve krala gelerek, söylediklerini yapmadığı sürece kendisini öldüremeyeceğini bildirir. Ardından da insanları bir yere toplayıp, kendisini bir dala asmasını, sonra da torbasından bir ok çıkararak, “Çocuğun Rabbi olan Allah’ın adıyla.” diyerek atmasını ve ancak bu şekilde kendisini öldürebileceğini ifade eder. Kral, çocuğun söylediklerini yapar; ok çocuğun bağrına saplanır ve çocuk ölür. Olup bitenleri izleyen halk ise, biz çocuğun Rabbine inandık derler. Bunun üzerine kral, hendekler kazdırıp içlerini ateşle doldurtur ve inananları o hendeklere atar...³⁸

Bir dönemde yaşanmış böyle bir hâdise, kendine has şartları göz önünde bulundurulmak suretiyle her asır için önemli mesajlar ihtiva etmektedir. Anlaşılan o ki, günümüzde olduğu gibi, o dönemde de bir çocuğa el uzatılmış, onunla meşgul olunmuş, sinelerde olgunlaştırılan ilhamlar onun ruhuna boşaltılarak yeni bir toplum ve yeni bir nesle doğru ilk adım atılmış. Şu kadar var ki, o dönemde, şimdiye nisbeten bir kısım kerametler daha zahir ve daha bâriz olduğu anlaşılıyor. Benzer bir durum Hz. Mesih için de söz konusu idi ki o da kendi ümmetinden âmâ olanların gözlerini açıyor, hasta olanları tedavi ediyor, hatta bir mânâda

38 Ashab-ı Uhdûd kıssası için bkz.: Müslim, *zühd* 73; Tirmizî, *tefsîru sûre* (85); Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/17.

ölüleri de diriltiyordu. Tabi bütün bunlar birer ikram-ı ilâhî ve birer mucize idi. İnsan bu keramet veya mucizelerle başka birine ait herhangi bir arızayı giderebilir.

Ancak, bunların yanında, ilmî kerameti, irşaddaki sistem kerametini, bu sistemi âlemşümül hale getirip işletme kerametini de hafife almamak gerekir. Bunlara nail olan bir Müslüman yetmiş seksen sene dinsizlik cereyanına maruz kalmış bir yere gittiğinde, bir de bakarsınız ki, kısa zamanda, onun çevresinde halkalar teşekkül etmiş ve o öyle bir ses oluvermiş ki, o seste upuzun bir gelecek yankılanıyor. İlmî keramet açısından bakıyorsunuz birisi çok azıcık bir şey okumuş, ama dağlar cesâmetinde şeyler biliyor. İmam Rabbânî ve Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri gibi zatlar böyle bir keramete mazhar olanlardan sadece iki simadır. Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla bugün bile, o zatların sesi-soluğu hâlâ âfâk-ı âlemde çınlıyor. Buna karşılık dünya kadar insan Arapça'yla birlikte diğer dinî ilimleri hallaç etmiş ama bakıyorsunuz onlar da yerlerinde sayıyor. Üstad Hazretleri, buna bir yerde işaret eder ve bir kısım harikulâde şeylerin olabileceğine imada bulunduktan sonra, sözü muhataplarının mantığına hitap etmeye getirir. Ancak günümüzde, bir insanın gözünün açılmasından ve onun bir kısım hastalıklardan kurtulmasından ise böyle birinin kalb kapılarının açılması daha önemli olsa gerek. Başka bir ifadeyle Hz. Mesih'in üç beş hastayı tedavi etmesi değil, ruhunun ilhamlarıyla tamamen maddeye kilitlenmiş bir cemaati irşat etmesi daha önemlidir. Evet, O'nun bilinen mucizeleri içinde en büyük mucizesi de işte budur. Keza Efendimiz'in de en büyük mucizesi, parmaklarından suyun akması, her şeyin kendisine selâm vermesi değildir; zira bütün bunlar meydana geleceği ana kadar da, birçok insan fevc fevc İslâm'a dehalet etmiş ve O'nu dinlemişlerdi. O'nun en büyük mucizesi, ses ve solğunun insanların sinelerinde makes bulması ve ölü kalblerin onun soluklarıyla dirilmesidir.

Böyle olunca, günümüzde keramet-i ilmiyeye birlikte keramet-i beyaniyeye, keramet-i iknaiyeye, keramet-i irşadiyeye sahip olan çocuklar, o

çocuğun yaptığı gibi kendi milletleri ve bütün insanlık adına birçok hayırlı iş yapabilirler. Zannediyorum bu çocuklar, o rahibin yanında yetişen çocuktan daha fazla avantajlara sahip bulunuyorlar. İşte bu zaviyeden, rahibin yanında yetişen çocuğun durumunun bizler için birçok hikmet dersi ihtiva ettiği kanaatindeyim. Ayrıca anlatılan bu vak'a ile, Hz. Musa'nın, Firavun karşısındaki tebliğ ve irşadında takip ettiği metot arasında bir paralellik de söz konusu. Aslında hep dikkatimi çekmiştir; Seyyidinâ Hz. Musa (aleyhisselâm), Firavun'la vaidleşirken, bütün halkın toplanacağı bir meydanı, vakit olarak da kuşluk vaktini seçer. Bu iki intihap da çok önemlidirler. Hz. Musa (aleyhisselâm), Cenâb-ı Hakk'a güvenip dayandığını, O'na mutlak mânâda itimat ettiğini ve elindeki âsâsının O'nun güç ve kuvvetiyle bir yılan haline geldiğini, gelip sihirbazların bütün oyunlarını bozduğunu, bozacağını göstermek için, Firavun ve onunla beraber birkaç insanla yetinmiyor; bütün halkın toplanabileceği ve izhar etmek istediği hakikatleri herkese duyurabileceği bir ortamın hazırlanmasını istiyor. Evet O (aleyhisselâm), Cenâb-ı Hakk'ın kendisine vermiş olduğu önemli bir krediyi niçin sadece Firavun ve üç beş insana karşı kullandı ki..! O bu önemli işi, öyle bir yerde yapmalıydı ki, bütün sihirbazlar nakavt olup pes etmeliydiler ve aynı zamanda ma'şerî vicdan da buna şahit olmalıydı.. bu çok önemli bir taktikti ve peygamber fetanetinin gereği idi.

İkinci bir taktik de, Hz. Musa'nın (aleyhisselâm), insanların toplanma zamanı olarak bayram günü kuşluk vaktini seçmesiydi. Yani etraftan sihirbazların geldiğini ve bir düello yapılacağını duyan herkes oraya, uykusunu almış, dinlenmiş olacak bir şekilde geleceklerdi. Bu mevzuda Hz. Musa'nın taktiği çizgisinde olan Abdullah İbn Hüzafe'tü's-Sehmi (radıyallâhu anh), esir düştüğünde, bir papazın kendisine mühlet vermesi ve Hristiyanlığa davet etmesi üzerine ona şöyle der: "Aziz peder, bana üç dakika mehil verdiğinden dolayı sana çok teşekkür ederim. Çünkü bu üç dakikalık zaman içinde sana hak din olan İslâm'ı anlatırsam, ölsem bile gam yemem." Evet, işte böyle bir stratejinin gereği olarak, ihtimal Firavun, Hz. Musa'yı dinlemeyecek ve O'na karşı bazı taşkınlıklar

yapacaktı, ama bu hâdise, geniş çapta bir fethe sebep olacak ve bir yâd-ı cemil olarak kalacaktı.

Bir üçüncü husus da sihirbazlar, o dönemin entel sınıfını teşkil ediyorlardı. Dolayısıyla Hz. Musa (aleyhisselâm), kendi döneminin elit sınıfını yenmekle işe başlıyordu ki, gerisi gelecekti.. bu tıpkı Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şairleri yenmesi gibi bir şeydi. Elindeki âsâ, bir mucize ifadesi olarak kocaman bir ejderha halini alıyor ve sihirbazların büyüleri ip ve sopalarını bir anda yutuveriyor. Bunun üzerine de bütün sihirbazlar, kendilerini secdeye atıp, *أَمَّا رَبِّ*

هَارُونَ وَمُوسَى “Biz Harun’un ve Musa’nın Rabbine iman ettik.”³⁹ diyorlardı. Onlar

bu şekilde secde edince oradaki insanlarda da bir intibah hâli hasıl oluyordu. En azından bir tereddüt ve şüphe kapısı aralanıyordu. Hz. Musa da, rahatlıkla o kalbleri eline alıyor, bal mumu gibi yoğuruyor ve şekillendiriyordu. Çünkü artık küfr-ü mutlak kırılmıştı.

Buradaki kıssanın kahramanı o rahibin yanında yetişen çocukta da bir peygamber mantığı seziliyor; ihtimal o da peygamberlik mânâsına ait bir hakikati temsil ediyordu ve Allah da onu eşrara karşı koruyordu. Öyle ki, teslim edildiği adamların kimisi dağdan aşağı düşüp ölüyor, kimisi de denizde boğulup gidiyordu. Tabiî bütün bunlar Cenâb-ı Hakk’ın ona vermiş olduğu bir kuvve-i kudsiye sayesinde oluyordu. Ne yapıp yapıp onu öldürmeyi düşünüyorlardı, ama nafiye, Allah (celle celâluhu) fırsat vermiyordu. İhtimal biraz da demokratik davranıyor ve çocuğun toplum içinde uyarmış olduğu teveccüh veya bir mânâda fitneden ötürü hemen tepesine binip öldüremiyorlardı. Belki de onu öldürmenin bir kısım içtimaî komplikasyonlar doğurabileceği endişesi de taşınyordu. Bu mevzuda açık bir şey olmamakla birlikte, bütün bunları satır aralarından çıkarabilmek mümkündür. Sonra da tıpkı Hz. Musa’nın (aleyhisselâm) yaptığı gibi, “Halkı topladıktan sonra beni bir dala asacak ve sadağından çektiğin bir oku

39 Tâhâ sûresi, 20/70.

‘Çocuğun Allah’ının adıyla’ deyip atacaksın.” diyor. Ve şehit olup gidiyor; şehit olup gidiyor ama değerini bularak gidiyor; geride bıraktığı ses, arkadakilerine yetip artıyor; madde temelinden sarsılıyor ve Allah’ın varlığı bütün vicdanlarda duyuluyor.

Tabiî bu konu, günümüz adına bir şey ifade eder mi, etmez mi, onu bilemeyeceğim, ama ben mümkün mertebe bu türlü ferdî kahramanlıklardan sakınılması gerektiğine inanıyorum. Allah’ın bize vermiş olduğu kredi çok iyi kullanılmalı. Herhangi bir işten bazen iki, bazen üç netice alınıyorsa, onu daha rantabl şekilde değerlendirip daha fazlası alınmalıdır. Meselâ, Allah (celle celâluhu), bizim bir hasenemize bazen on, bazen yetmiş bazen yedi yüz sevap vereceğini bildiriyor ve bununla bize aynı zamanda bir hedef gösteriyor. Yani siz de, toprağın bağına attığınız her şeyi, yerinde yedi yüz olarak nemalandırabilirsiniz demek istiyor. Madem her işte bir hikmet var, o halde meseleyi sadece ukbâ buuduyla ele almamak lâzım; bunun dünyamıza ait yanlarının olabileceğini düşünmek gerek. Kur’ân ve Sünnet’in bu kabil işaret ve remizleri birer tükenmez hazinedir ve mutlaka çok iyi değerlendirilmelidir.

Yine bu mevzuda bir örnek olması açısından “şehit olma” düşüncesi, çok doğru ve önemli bir mülâhazadır ama bence bu dahi birebir bir şeydir. Ferdî olarak cennete gidip firdevslere ulaşmak çok önemlidir, ama bunların ötesinde “vatanımız, milletimiz adına daha neler yapabiliriz?” deyip bunların yollarının araştırılması şehitlikten daha önemlidir. Bu mülâhazayla şehitliğin önüne geçebilmesi, insanın kendi kadrini kıymetini daha iyi bilmeyele alâkalıdır. Şu koskoca kâinat, insan etrafında dantela gibi örülmüş ve sanki yapılan onca masraf bütünüyle insan için yapılmış gibidir. Dolayısıyla insan kendi kadr u kıymetini bilmeli, ölürken dahi bir insan gibi ölmelidir. Evet o, darağacına götürülürken dahi, arkada kalanlar için, bu gök kubbede hoş bir sadâ olup inlemelidir.

YENİLENME VAR YENİLENMEDEN İÇERU

Soru: Yeniden yapılanmakta olan dünyanın dışında kalmamak ve bir kıyıya itilmemek için insanımıza düşen vazifeler nelerdir?

Dünya şimdiye kadar çok kereler yenilenmiş, içtimâî metamorfozlar yaşamış ve kabuk değiştirmiştir. Ne var ki ben bu tarih boyu gerçekleşen yenilenmelerin, batılların tasniflerine uygun bir biçimde, İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ vb. dönemler şeklinde gerçekleştiğine inanmıyorum. Batı tarihindeki bu çağ taksimleri tamamen izâfidir. Bu bana, insanın, âdeta eline bir testere alıp, hiçbir dayanağı olmaksızın rastgele zamanı dilimlere ayırması gibi geliyor. Ne var ki meseleye enbiyâ-i izâmın bi'setleri ile yaklaşacak olursak, tarihî tekerrürler devri daimi içinde sürekli bir yenilenmenin yaşandığını kabul etmek yerinde olur.

Seyyidinâ Hz. Âdem'le başlayan bir sistem ve düşünce tarzı, ilk mürselînden olması itibarıyla Hz. Nuh'a kadar devam etmiştir. Her ne kadar Hz. Âdem'e de on sahife verilmiş olduğu Sünnet-i sahîha'da sabit olsa da, Hz. Nuh, insanlığın ikinci babası olması itibarıyla onun ayrı bir hususiyeti vardır. O'nu mürselînin ilki yapan, insanlığa bir yenilik, bir değişiklik sunmuş olmasıdır. Bu değişikliği takip edemeyen küfür yobazları ve ilhad mürtecîleri ise O'na başkaldırmış ve kendi isyanlarıyla yok olup gitmişlerdir. Evet bir tufan hâdisesi gerçekleşmiş; yeryüzü yıkanıp yeniden ter ü taze ve dengeli hale gelmiş.. derken yeni bir dönem yani Nuh dönemi başlamış...

Ardından, Kur'ân-ı Kerim'in *وَإِنَّ مِنْ شَيْعَتِهِ لِإِبْرَاهِيمَ* "*Şüphesiz İbrahim de Nuh'un milletinden idi.*"⁴⁰ ifadesiyle belirtilen Hz. İbrahim'in dönemi başlamış. Âyetteki *سَمِ شَيْعَتِهِ* sözcüğünden Hz. İbrahim'in, Hz. Nuh'un duygu, düşünce, sîret açısından bir sürgünü ve devamı olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber Hz. İbrahim de ayrı bir yenilikle geliyor. Bu yeniliği, O'nun Hanîflik (tevhid) düşüncesinde, gelmiş-

40 Sâffât sûresi, 37/83.

geçmiş peygamberlerin hepsinden daha hassas olması ve bu düşünceyi yüksek debili iki önemli mecrada akıtması şeklinde anlamak mümkündür. Bunu bir ölçüde, Efendimiz'in getireceği mesajın alt yapısını hazırlama olarak da kabul edebiliriz. Zaten Allah Resûlü de Hz. İbrahim için peygamberler içinde kendisine en çok benzeyen bir peygamber olduğunu ifade etmektedir.⁴¹

Daha sonra ise, Hz. İbrahim'in sunduğu mesajın, bir toplumu harekete geçirecek ve şekillendirecek kanunlar mecmuası haline gelmesi söz konusudur ki bu da, Hz. Musa'nın eliyle gerçekleşecektir. Böylece Hz. Musa da beşer tarihinde ayrı bir yenilenmenin mimarı olacaktır. Görüldüğü gibi, zamanı değişik çağlara bölmek de, bu şekilde tarihî tekerrürler devr-i dâimi içinde, onda, inişlere çıkışlara ve yenilenmelere açık daha farklı değişimleri görmek de mümkündür.

Asrımıza doğru gelirken, Birinci Cihan Harbiyle, yine bir yenilenme süreci yaşandığı söylenebilir. Evet o zamanlar, herkesin dilinde pelesenk haline gelen söz, "Dünya süratle yenilenmeye gidiyor." sözcüğü idi. Tabî ki güçlü devletler bu süreci kendi çıkarları adına çok iyi değerlendirdiler.

İkinci Cihan Harbine gelindiğinde, Hitler'in kafasında ayrı bir yenilenme düşüncesi vardı. O'na göre dünyanın yenilenmesi Nazizme teslim olmasıyla gerçekleşecekti. Çünkü Alman felsefesi ve düşüncesine göre dünya, bir bakıma naturel seleksiyonla gerçekten yaşama hakkına sahip en güçlü, en dinamik, en saf bir ırkla idare edilmeliydi. Tabî ki bu ırk Alman ırkıydı. Allah onlara o fırsatı vermeyince Amerika ve Rusya'nın fikir halîtası dünyada müessir olmaya başladı. Esasta bu iki kutuplu dünyanın ikisi de materyalist idi. Vâkıa birisi açıktan bazı şeyleri nefy ediyor, birisi de sûrî olarak onları kabul ediyor görünüyordu. Bu da dünya adına ayrı bir tâli'siz yenilenme dönemi sayılabilirdi!..

İçinde bulunduğumuz yüzyılın sonlarında Rus İmparatorluğunun çözülmesi önemli bir hâdisedir. Elbette, bunun da beraberinde getirdiği bir yenilenme süreci

41 Buhârî, *enbiyâ* 24; Müslim, *îmân* 271.

olacaktı. Ancak, batılıların devamlı ifade ettikleri ve sahiplenmek istedikleri bu yenilenmenin ne türlü bir yenilik olduğunu anlamak oldukça zordur.

Kanaat-i âcizânemce, bundan sonra ırk meselesi içtimâî coğrafyada, eskiden olduğu ölçüde tesirli olamayacak. Bu da, her yenilenmenin arkasında, şöyle böyle felsefî bir cereyanın bulunması esasına binaen, önümüzdeki büyük değişimle de, dinlerin, yeniden içtimâî coğrafyada hâkim hâle gelecekleri kanaatini kuvvetlendirmektedir. Evet, herkesin kendi mabedine doğru koştuğu şimdilerde, peşi peşine yeniden yapılanmalar, yeniden din motifli oluşumları netice verecektir. Haliyle bu da dünyada, şimdiye kadar olandan farklı bir yeniden şekillenmeyi beraberinde getirecektir.

Bütün bu yenilenmelerin yanında, ayrı bir yenilenme daha söz konusudur ki o da, dünyada ilim ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak duyguda, düşüncede yeni bir medeniyet telâkkisinin oluşmasıyla herhalde, bir kısım sürpriz tekevvünler halîtası şeklinde kendisini hissettirecektir. Buna, değişik kültürlerin birikiminden oluşan, zenginleşmiş yeni bir medeniyet telâkkisi de diyebiliriz. Bugüne kadar dünyada değişik yapılanmalar olurken, bu yenilenmeler içinde milletimizin bir katkısı olmadığından biz dünya devletleri arasında hep yabancı kabul edildik; dahası kendimizi de hep yabancı hissettik.

Bu şekilde bir hissediş ve edilişte şüphesiz, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak yakın tarihimize kadar bir köşeye kısıtılıp pasifize edilişimizin rolü büyük olmuştur.. öyle ki uzun süre bir fanus içine konularak hep bir tecrit hayatı yaşadık.. şu anda da farklı bir durumda olduğumuzu söylemek oldukça zordur.

Eğer önümüzdeki günlerde, duyguda, düşüncede, histe, felsefede, mantıkta, dinî anlayışta, medeniyet telâkkisinde yeni yeni kültürlerin doğuşunda yenilenmeler yaşanacaksa, Türk milleti de kendi ruhunun ilhamlarını dünyanın dört bir yanına götürüp tanıtmalı, onu umumî oluşumun hamuruna katmalıdır ki

bu yeni dünyada kendini o dünyaya yabancı hissetmesin.. ve tabiî bu yeni oluşuma da bir katkıda bulunsun, tam yönlendirici olmasa da, belli bir katkısının olması ve “Bazı meseleleri biz de biliyoruz.” demesi rüştünü ispat adına çok önemli olsa gerek.

Ayrıca, gidilen yerlerde görülen ve müşâhede edilen bir husus da değişik milletlerin böyle zengin bir kültürü kabullenmeye hazır oldukları vakasıdır.

Türk milletinin, değişik dönemlerde tarihî tekevvünlere (oluşum) katkısı olduğu gibi, telekomünikasyonun baş döndürücü bir hızla geliştiği, küreselleşmenin, tekarub-u zaman ve tekarub-u mekânın hayatımıza hükmetmeye başladığı bir dönemde bizim, dünyanın yeniden şekillenmesine daha fazla katkıda bulunacağımızda şüphe edilmemelidir. Tulû’ eden şafağın emarelerinden anlaşılana da, bu yenilenmenin çok farklı bir yenilenme olacağı merkezindedir. Bu yenilenme, Hz. Musa döneminde olduğu gibi Tih’den Eyle’ye kadar uzanan bir yenilenme olmayacaktır. Bu yenilenme, yeryüzünde insanın olduğu her yerde kendini hissettirecektir. Her ne kadar bu yayılmanın keyfiyeti farklı olsa da! *Evet, bu yenilenme, Yunus’un “Süleyman var Süleyman’dan içeru” dediği gibi, “bir yenilenme var yenilenmeden içeru!”* iphamı çerçevesinde gerçekleşecektir.

BENLİK DUYGUSU

Soru: İnsanları, hakkı sadece kendi meşrebi içinde görmeye iten sâikler nelerdir? Hakk'a hizmet eden herkesi kucaklamanın yolu nedir?

Cenâb-ı Hak, insanı yaratırken, yerinde “ben” deyip varlığını ortaya koyabilecek bir fitratta yaratmış ve onun benliğini, irade, şuur, his, gönül; diğer yandan da şehvet, kin, nefret vb. duygularla donatmıştır. Bu duygulardan kötü olanlar fenalıklara sebebiyet veriyor diye, onların insanda bulunmamasını istemek, insanlığın da olmamasını istemek olacaktır. Zira insana, insan olma özelliği kazandıran bu ve benzeri duygulardır. Dolayısıyla her şeyden önce bu duyguların bilinmesi, hem insan benliğinin keşfi hem de onların kaynağının Cenâb-ı Hak olması yönüyle kanaatimce büyük önem arz etmektedir. “*Nefsini bilen, Rabbini bilir.*”⁴², bu hususu ifade eden güzel bir özdeyiştir. Sokrates’in, bu düşünceyi ifade eder mahiyette olan “Kendini bil!” sözünü, okulunun girişine astırdığı söylenir. Tasavvufçular bir yandan insan benliğine ilân-ı harp ederken, diğer yandan “fenâfillah” düşüncelerini sağlam bir zemine oturtmak için benliği kazanma sırları üzerinde durmuş ve konuyla alâkalı nice kitaplar yazmışlardır...

Evet insan, kendisinde bulunan bu duygular vasıtasıyla yerinde “Ben” deyip, sadece kendini görebilir; görebilir zira bu duygu, onun tabiatında vardır. Haddizatında bu özellik olmadan onun hak bildiği davada ısrar etmesi ve bağlandığı şeylere sağlam bağlanması da mümkün değildir. Meselâ, insan kendi araştırmaları sonucu ve tesiri altında kaldığı kültürün etkisiyle, aklî/mantıkî yönden Hanefî mezhebinin daha doğru olduğunu kabul edip benimseyebilir. Zaten böyle bir kabulleniş olmadan, ondan istifade etmesi de mümkün değildir. Aynı durum, İslâm’a hizmet için seçilen metodlar için de geçerlidir. Bu açıdan bir insan, Üstad’ın ifadesiyle: “*Benim mezhebim/meşrebim daha iyi, daha güzeldir.*”

42 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 10/208 ; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 1/225, 4/399, 5/50.

demeli; ama “*Güzel ve iyi sadece benim yolumdur.*” dememelidir.⁴³ Bu meselede insanın dengeyi tam yakalayabilmesi, öncelikle kendi duygularını istikamet üzere temsil etmesine bağlıdır. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şerifte: “*Her insanın bir şeytanı vardır. Benim de bir şeytanım var. Ne var ki, benim şeytanım bana teslim olmuştur.*”⁴⁴ buyurur. Hadis-i şerifin ifade ettiği mânâdan hareketle, nefis ve ona bağlı duyguların da ıslah edilmesi her zaman mümkün görünmektedir. Aksi halde bu duygular ıslah edilmez ve istikamet üzere olunmazsa, nefse ait bu duygular, şeytanın çok rahatlıkla işletebileceği birer duygu haline gelebilirler. İşte o zamandır ki, meydana gelecek ifrat ve tefritler, insan hayatında birer boşluk halinde tebârüz eder ve onun yolda takılıp kalmasına vesile olurlar. –Allahu a’lem– Şeytanın, henüz ruh üflenmeden Hz. Âdem’in (aleyhisselâm) cesedinde keşfettiği boşluklar da bunlar olsa gerek!

Meselâ, bu duygulardan şehvet, insanın meşru yollarla tatmini ve neslin çoğalması için verilmiştir. Dolayısıyla onun, bir taraftan bu duyguya tamamen inhimâk etmek gibi bir ifrattan, diğer taraftan da bütün bütün tecerrüt gibi bir tefritten kaçınması ve orta yolu bulması gerekir ki, o da meşru çerçevedeki zevklerle yetinip, gayr-i meşru isteklere karşı tavır almakla olur. Keza ona, inat duygusu hakta sebat için; hırs duygusu da dünyayı imar için verilmiştir. O, bütün duyguları yerli yerinde kullanabildiği takdirde aşırılıklara sürüklenmeden istikamet içinde kalabilecektir. Bu hususta diğer önemli bir âmil de, insanın kendi kültür ve terbiye anlayışıdır. İnsan, duyguları pes şeylerden uzak olduğu ölçüde insandır. Zaten terbiye deyince de, bedene yönelik terbiyeden çok, duygu ve düşüncenin terbiyesi akla gelmektedir. Evet, hepimizde nefis vardır; bu yüzden de iltizam ettiğimiz bir şeye karşı daha fazla alâka duyup, alternatif düşüncelerden rahatsız olabiliriz. İşte bu tür rahatsızlıkların her hissedilişinde insan, *“O takva sahipleri ki, bollukta da, darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları*

43 Bediüzzaman, *Lem’alar* s.189 (Yirminci Lem’a, İkinci Sebep).

44 Müslim, *salâtü’l-münâfikîn* 70; Tirmizî, *radâ* 17; Nesâî, *işretü’n-nisâ* 4.

affederler..”⁴⁵ âyetini esas alıp; “Madem bu insanlar bizim insanımıza hizmet veriyor; ve diğer taraftan Allah’ımız bir, Kitabımız bir, Peygamberimiz bir, Kâbe’imiz bir.. binlerce bir’de müşterekiz. Ve madem berzahta, mahşerde, sıratıta ve –inşâallah– Cennet’te beraber olacağız; o hâlde onlara karşı kin duymamız doğru değildir.”⁴⁶ diyerek bütün olumsuzlukları kendi enginliği içinde eritebilir. Bu mantık ve bu anlayışıyla hareket edip, hissiliğimizi yendiğimiz oranda, bağrımıza basamayacağımız kimse kalmayacaktır.

Hâsılı; dine hizmet eden her insanla iyi geçinme hususunun, en az cihad etme kadar önemli bir mesele olduğunu bildiğimiz an, bütün insanlara sinelerimizi açmamız mümkün olacaktır.

45 Âl-i İmrân sûresi, 3/134.

46 Bediüzzaman, *Mektubat* s.298 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas, İkinci Vecih).

İŞİĞA HASRET GÖNÜLLER

Soru: Efendimiz'in istikbale matuf ulaşmamızı istediği maddî ve mânevî hedefler nelerdir?

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) istekleri, Kur'ân'ın isteklerinden farklı değildir. Kur'ân neyi istemişse O da onu istemiştir. Ancak O, Kur'ân'da mücmel ve öz olarak anlatılan meseleleri, tefsir; tafsil isteyen mevzuları da tafsil ederek fasıl fasıl bizim nazarlarımıza sunmuş ve her şeyi anlayabileceğimiz bir hâle getirmiştir. O, bazen mutlak meseleleri takyid, bazen de mukayyet meseleleri ıtlak ederek, konuya ayrı bir espri ve ayrı bir derinlik kazandırmıştır. Bu itibarla O'nun söz, fiil ve takrirleri Kur'ân-ı Kerim'in ruhunda meknî olan potansiyel buudları ortaya çıkarma ameliyesinden başka bir şey değildir. Onun içindir ki, O'nu tanıyıp anlama, aynı zamanda Kur'ân'ı tanıyıp anlama demektir. Bu noktada Kur'ân'ın ifadesiyle, *مَنْ يُطِيعَ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ* “*Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.*”⁴⁷ Yâni, Resûle itaat eden, kemerbeste-i ubûdiyet içinde el pençe divan durup, “lebbeyk” (buyur, emrine âmâdeyim) diyen, Allah'a “lebbeyk” demiş olur.

Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu, topyekûn beşerin, eğri-büğrü yollardan kurtulup, doğru yola ulaşmasına vesile olan *Hidayet Güneşi*'dir ki Kur'ân, *وَإِنَّكَ* *لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ* “*Sen doğru yola hidayet ediyorsun.*”⁴⁸ ifadesiyle O'nun bu yönünü anlatmaktadır. Bu itibarla Efendimiz'in bizden istediği maddî-mânevî şeyler, aynı zamanda Kur'ân'ın da istediği şeylerdir.

Hiç şüphesiz bu hayatî isteklerden biri de, dünyanın dört bir yanında “*i'lâ-yı kelimetullah*” hakikatini temsil etmektir. İ'lâ-yı kelimetullah, Allah'ın zaten yüce olan adının, tarafımızdan yüceleştirilerek bayraklaştırılması, minarelerin

47 Nisâ sûresi, 4/80.

48 Şûrâ sûresi, 42/52.

başında mahyalar haline getirilerek, bütün gören gözlere ve işiten kulaklara duyurulması demektir.

Yer yer benden, yer yer de başkalarından duyduğunuz *Yahya Kemal*'in “*Ezân şiiiri*” hem çok derin, hem çok mânâlı, hem de çok zevkli bir ifade esprisine sahiptir:

“ *Emr-i bülendsin ey Ezân-ı Muhammedî,*

Kâfi değil sadâna cihân-ı Muhammedî.

Sultan Selim-i Evveli râm etmeyip ecel,

Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî.

Gök, nûra gark olur, nice yüz bin minareden,

Şehbâl açınca rûh-i revân-ı Muhammedî.

Ervâh cümleten görür Allahü Ekber’i,

Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedî.”

Evet, Kur’ân’ın ve Nebiler Serveri’nin, evvelâ bizden istediği şey, bu şiirde tam ifadesini bulan yüksek ideal ve ulvî mefkûrenin dünyanın dört bir yanına götürülmesi ve bu şekilde ışığa hasret bütün sinelerin Muhammedî bir ruhla aydınlatılmasıdır.

İkinci olarak; bu millet, dışa bağlı değişik dinsizlik ve anarşi hareketleriyle inim inim inlemiştir. Hilkat yerine evölüsyonun her yanda revaç bulduğu, Darwinizm’in bütün mihraklarca bir put haline getirildiği, Nihilizm’in körüklendiği öylesine ifrit ve afetten günler yaşanmıştır ki, bu dönemde çokları bu sarsıntıdan kendini kurtaramamıştır. Çokların başları dönmüş, bakışları bulanmış ve kendi kimliklerini inkâr eder hale gelmişlerdir. İlhâda, inkâra dayalı bu cereyanlar, öylesine iddialı, öylesine çalımlı ve öylesine büyüleyici idiler ki,

büyük sayabileceğimiz nice düşünce ve fikir adamları bile ateşe koşan kelebekler gibi o câzibeye kapılıp mahvoluyorlardı.

Efendimiz'e tekaddüm eden yıllardaki o ürperten cahiliyeyi, dünyanın o dönemdeki tâli'siz nesilleri bir kere daha yaşıyordu. Çin Seddi'nden Asya steplerine, oradan da Avrupa içlerine kadar koca bir dünyada, küfür ve dalâlet âdeta bir tufan hâlini almış ve önüne kattığı nesilleri meçhul bir noktaya doğru sürükleyip duruyordu. Hatta bu curcunada, inanmış sineler bile küfür radyoaktifile öyle nezle olup yataklara düşmüşlerdi ki hadisin ifadesiyle “zükâm” olmuşlardı⁴⁹ ve 50-60 sene bellerini doğrultmaları mümkün görünmüyordu. Hâlâ bu dünyada din, peygamber, geçmiş tanımayan ve başkalarının türkülerini söyleyen insanlar varsa, bunlar çok ciddî yaralandığımız o dönemin felaketzedeleridirler.

İşte siz, i'lâ-yı kelimetullah ruhunun, cihanın dört bir yanında yeniden şehbâl açması adına “omuzlarımıza ihsân-ı ilâhî tarafından konulmuş” bir kudsi vazifenin âdeta arılarınsınız.⁵⁰ Muhammedî ruhu bal petekleri gibi bütün gönüllere işleyecek ve herkese inancın, emniyetin şeker şerbetini sunacaksınız. Hatta öyle sıkıştırılmış şeker kümeleri meydana getireceksiniz ki, okyanusların içine atıldığında onları dahi şeker-şerbete çevirecektir. Küçüklüğünüz içinde bütün dünyaları tatlandırarak ve Yahya Kemal'in ifadesiyle “*mukassî*” görünecek, fakat hep “*muallâ*” olacaksınız ve İnsanlığın İftihar Tablosu'nun ışıktan mesajlarını, o mesajlara hasret gönüllere ulaştırmada âhesterevlik etmeyeceksiniz...

49 Bkz.: Buhârî, *istiskâ* 2, 13; Müslim, *salâtü'l-münâfikîn* 39.

50 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.200 (Yirmi Birinci Lem'a).

YEİS BATAĞI

Soru: Dünyanın ve hâssaten ülkemizin bugünkü hali insanı ümitsizliğe sevk ediyor. Bu konudaki tavsiyelerinizi lütfeder misiniz?

Mevzuyu tahlile geçmeden önce şunu ifade etmeliyim ki, dünya ve Türkiye'nin bugünkü hâli, hiç de ümitsizlik ve yılgınlığa sevk edecek durumda olmadığı gibi, bugünlerde yaşanan kriz de, günümüze has bir problem değil. Geçmişte de bu kabil durumlar tekrar tekrar yaşanmış ve netice itibarıyla hepsi de bertaraf edilmiştir.. evet hâlihazırdaki durum ne ilktir ne de son olacaktır.

Şimdiye kadar kim, yürekte ve samimî olarak kendi davasına bağlanmışsa, Allah ona zafer ve muvaffakiyet ihsan etmiştir. Tarih, bunun örnekleriyle doludur. Meselâ, havarilerin Hz. Mesih'ten aldıkları mesajla koca Roma İmparatorluğunu sarımsmaları buna güzel bir örnektir. Hz. Mesih Eyle'de veya bir kısım Hristiyanların iddia ettiği gibi eğer İzmir civarında neş'et etmişse, bu insanların o günkü şartlarla nasıl çoğalıp Roma İmparatorluğu'nu sarstıklarına ve aslanların ağızlarına atılmalarına rağmen nasıl yılmadıklarına hep hayret etmişimdir. Bir avuç insanın, insanlık tarihinin seyrini değiştirecek şekilde o günün en mütegalip, en mütehakkim, en müstebit hükümdarların hükmettiği ve aşılmaz lejyonları bulunan bir ülkeyi temelinden sarımsmaları akıllara durgunluk verecek bir hâdisedir. İşte bu, Allah'ın gücü, Hz. Mesih'in kudsiyeti ve onun mesajının nuraniyetindedir.

İkinci olarak, imanı olan bir insan, hiçbir zaman şu bezdirici ve yıldırıcı durumlardan dolayı ümitsizliğe düşmemelidir. Zira Allah'ın sonsuz kudretini mülâhaza ederken ümitsizliğe düşmeye ne hakkımız vardır ne de haddimizdir. Zira bizi mülkünde istihdam eden O'dur. Mülk O'nundur ve O, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. İsterse gecede gündüz; kışta da bahar yaratır.. ve isterse gündüzü geceye, yazı da kışa çevirir. Ayrıca âyetin ifadesiyle, إِنَّهُ لَا يَيْتَسُّ مِنْ

رُوحَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمَ الْكَافِرُونَ “Allah’ın rahmetinden kâfir bir cemaatten başka kimse ümidini kesmez.”⁵¹ Söz buraya gelmişken, mevzumuzla alâkalı Âkif’in, kendi döneminde değişik hâdiselerle sarsılan insanımıza her zaman tekrar ettiğim bir sözünü hatırlatmak istiyorum:

“ Ye’s öyle bataktır ki: Düşersen boğulursun.

Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!

Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;

Me’yus olanın ruhunu, vicdanını bağlar.”

Hız. Sâhib-i Zaman’ın ifadesiyle, “Yeis, mâni-i herkemâldir.”⁵² Bu itibarla olgunlaşma yolunda ve yükselme helezonunda bulunan insanlar, “Bu bâdireyi de atlatabilir miyim!” tereddüdüne düşmemelidirler. Himmeter fevkalâde âlî, ruhlar gayet fâtiyhâne, azimler peygamberâne tutulmalı ve “Allah bizimle beraberse, aşamayacağımız engel yoktur.” duygu ve düşüncesi içinde hareket edilmelidir. Yine o Ümit Güneşi, kaldığı Marmara Oteli’nin denize nâzır penceresinden parmağını ufka doğru uzatarak, “Kardeşlerim, ye’se düşmeyiniz, ilhadın bel kemiği kırılmıştır. O, ölüm heyecanları içinde çırpınmaktadır.” diyerek çevresine hep ümit aşılamiştir. Bu söz, bundan senelerce evvel söylenmiştir ve o zamanın dünyası ile günümüz dünyası arasında kıyaslanamayacak kadar büyük farklar vardır. Bugün dünyanın dört bir tarafında ümit tomurcukları –Allah’ın inayet ve keremiyle– boy atıp yeşermektedir. Öyle ise, ruhlarımızı coşturacak bunca ümitbahş gelişmeler varken neden ümitsiz olalım ki!

Öte yandan, “Cihanın şarkında ve garbında 20. asırda kan seylapları, insanları kütükler gibi önüne katıp sürüklüyor ve 21. asra da yine aynı duygu ve düşünce içinde giriyoruz. Şimdi, böyle bir durumda nasıl ümitli olabiliriz ki?”

51 Yûsuf sûresi, 12/87.

52 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.54 (İlk Hayatı).

gibi bir soru akla gelebilir. Zannediyorum soruda kastedilen mânâ da bu olsa gerek. Burada bütün samimiyetimle ifade edebilirim ki, Allah bir gün Kur'ân'ın elmas düsturlarını kendilerine rehber edinenlere, mutlaka dünyaya kendilerini ifade etme fırsat ve imkânını verecektir. Bunda hiç kimsenin zerre kadar şüphesi olmasın. Bugün dünyanın değişik yerlerinde öldürülen o masum ve savunmasız insanlar, inananlar hesabına yeni yeni sürgünlerin meydana gelmesi için, tıpkı baharda ağaçların budanması gibi bir mânâ ifade etmektedirler.. bu sebeple 21. asır inşaallah 20. asır gibi olmayacaktır. Şimdilerde biz, değişik yerlerde çiçeği başka, rengi başka, gülü ve bülbülü başka bahar edalı yamaçlar görüyoruz. İnşâallah her yerde ayrı ayrı baharlar açacak ve on asırlık o müsâmahakâr Müslümanlığımızla, ayrı ayrı yerlerde meydana getirilen bu kanaviçeyi birbirine bağlayıp bütünleştireceğiz. Ne var ki bütün bunlar, durup dururken kendi kendine de olmayacaktır. Bunlar için azami ızdırap, dua, tazarru ve gayret gerekir. Evet, Allah'tan inayet için gayret göstermek şarttır. Şayet âhesterevlik edilmez, gerekli ceht ve gayret de gösterilirse, Cenâb-ı Hak –inşâallah– bu son dünya kışını da bahara tebdil edecektir.

GÜNAHLAR VE SEDD-İ ZERÂİ'

Soru: Ticaret, eğitim-öğretim.. ve benzeri gayeler için gittiğimiz yurt dışında İslâmî duygu ve düşüncelerimizi muhafaza edebilmemiz adına neler tavsiye edersiniz?

İnsan nerede olursa olsun, gözüne-kulağına, diline-dudağına hâkim olmak zorundadır. Kalbî ve ruhî hayatımız açısından bu çok önemlidir. İslâmî hayatın yaşanmadığı ülkelerde oldukça zor görülen böyle bir titizlik daha bir ehemmiyet arz eder. Zira böyle yerlerde kasıtlı olmasa bile, her zaman günah ve kusurların zincirleme birbirini takip etmesi söz konusudur. Bu durumda yapılması gereken en önemli iş, mümkün mertebe günah zemininden uzak bulunmak olmalıdır.

Bu meseleye İslâm Hukuku'nda bazı ahkâmın istinbatında kullanılan “*sedd-i zerâi'*” prensibi çerçevesinde biraz daha açıklık kazandırabiliriz. Şayet “*sedd-i zerâi'*”i kaba çizgileriyle, *topyekün fenalıklara giden yolları kapatarak, yaşama ortamını emniyet altına almak* şeklinde yorumlayacak olursak, konuyla irtibatı kendi kendine ortaya çıkar. Meselâ, bir âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak: قُلْ

لِّلْمُؤْمِنِينَ يُغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu kendileri için daha temiz bir davranıştır..”⁵³ buyurmaktadır ki, maksat, haram sâiklerin içine girmemektir. Aslında, meşru dairedeki bakmalar, duymalar ve ötesi ihtiyaçlar keyfe kâfidir ve harama girme zarureti söz konusu değildir. Öyle ise insanın, haramları görebileceği, içine düşebileceği yerlerde gözünü kapatıp dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü harama bakmak, –bir kudsî hadiste ifade buyurulduğu gibi– şeytanın zehirli oklarından bir oktur.⁵⁴ Cenâb-ı Hak, daha baştan insana, “*Harama bakmaktan sakın!*” demek suretiyle onu, baktığı zaman ruhunu delip geçecek ve zihnini alt üst edecek zehirli bir oktan korumaktadır.

53 Nûr sûresi, 24/30.

54 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/173; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/349.

Yine, Kur’ân-ı Kerim’de: *وَلَا تَقْرُبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا* “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o kötü bir iş ve kötü bir yoldur.”⁵⁵ buyrulur. İslâm’da asıl yasak olan, zina fiilidir. Âyette ise, zina yapmayın yerine ona yaklaşmayın denmektedir. Cenâb-ı Hak, insanın tabiatını/fitratını çok iyi bildiğinden, onu, zinaya sürükleyebilecek bir pozisyon içine düşmekten sakındırmaktadır. Zira insanın böylesi bir atmosferde belli bir noktaya kadar ilerledikten sonra geriye dönmesi çok zor olabilir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Sizden birinin içi şehvî duygularla köpürdüğü an, hemen ailesine dönsün.”⁵⁶ hadisiyle, böyle bir konuma işaret buyurur.

Yine yukarıdaki disiplin çizgisinde Cenâb-ı Hak, başka bir âyet-i kerimede ise: *وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ* “Yetimin malına yaklaşmayın..”⁵⁷ buyurur. Âyette, yetimin malını yemeyin, ifadesi kullanılacağına, yaklaşmayın denmesi aynı espriye binâendir. Zira yetimin malını yeme başka, ona yaklaşmak daha başkadır. Dolayısıyla bu, onunla aranızda daima bir mesafe olsun ki, hislerinize yenik düşerek hemen ona elinizi uzatamayasınız mânâsına gelmektedir.

Allah (celle celâluhu), bu tür âyet-i kerimelerle, âdeti tehlikeli bölgelere “tehlike var” işaretlerini koyma mânâsına, insanı harama sürükleyecek vesilelerden sakındırmak suretiyle, insanların haram işlemelerini engellemek istemektedir. *Sedd-i zerâi*’ye örnek teşkil edecek daha birçok âyet bulmak mümkündür. Ancak ben burada bir şeye dikkatlerinizi istirham edeceğim; ister eğitim ve kültür adına, isterse ticaret vs. adına yurtdışına giden kimselerin, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helâller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş

55 İsrâ sûresi, 17/32.

56 Müslim, *nikâh* 9; Tirmizî, *nikâh* 9; Ebû Dâvûd, *nikâh* 44.

57 En’âm sûresi, 6/152.

sayılır. Kim de şüpheli şeylere düşerse o da harama düşmüş olur..”⁵⁸ hadisinin gereğince hareket etmeleri, bir bakıma ayakların kaymaya daha müsait olduğu o yerlerde, haram ve şüpheli şeylerden olabildiğince kaçınmaları gerekmektedir. Zira, insan için neticesi endişe verici bir yolda yürümektense, endişe ve tereddüt duymayacağı yolları araştırması tavsiye edilmektedir.

Bu çerçevede; *birinci esas* olarak niyetlerin çok hâlis tutulması gelmektedir ki, Müslüman olarak gidilen her yerde sağlam bir düşünce, sağlam bir anlayış ve sağlam bir ruh hâletini temsile şiddetle ihtiyaç vardır. Evet, insanın yaratılış gayesi, Allah’ı bilmek, O’na ibadet etmek ve sonra da O’nu başkalarına bildirmektir. Eğer gidilen yerlere, başta bu niyetlerle gidilemedi ve arzu edildiği ölçüde bu düşünce korunamadı ise, tekrar Allah’a teveccüh edilmeli ve: *“Allah’ım! Sana ait meseleleri plânlarken, ferdî mülâhazalarımızın karışmasını şirk sayarız. Bu şirki yeniden kafamızdan çıkarıp atıyor ve ‘Kim i’lâ-yı kelimetullah için çalışırsa, o Allah yolundadır.”⁵⁹ hadisinin müfâdı (ifade ettiği mânâ) olarak, Senin uğrunda mücadele edeceğimize ve bunu sırf Senin için yapacağımıza söz veriyoruz. Sadece ve sadece Senin yüce ismini bir bayrak gibi dalgalandırmak için buralardayız; zira, değil diyâr-ı küfre dünyalık bir şey için gelmemiz; insanımıza hizmet söz konusu değilse, kendi ülkemizde bile sıcak yuvalarımızda yaşamamız anlamsızdır. Biz, bunun farkında ve şuurundayız.*

Allah’ım! Senin şanı yüce Peygamberinin buyurduğu gibi, biz küfürden kurtulduktan sonra, hangi sâikle olursa olsun, yeniden küfre, dalâlete dönmeyi, hatta en ufak bir günaha girmeyi bile cehenneme sürükleniyor gibi kerih görürüz. Ama buralarda istemeden de olsa yıpranıyor, kalbî hayatımızdan bir şeyler kaybediyoruz. Fakat Sen de biliyorsun ki, bütün bunların hepsini, Senin için, Senin dinini temsil için ve geleceği Senin rızan istikametinde ihyâ etmek için yapıyoruz. Asrın fikir mimarı, ‘Gözümde ne cennet sevdası, ne de Cehennem korkusu var; milletimin imanını selâmette görürsem cehennemin alevleri içinde

58 Buhârî, *îmân* 39, *büyük* 2; Müslim, *müsâkat* 107.

59 Buhârî, *ilim* 45; *cihâd* 15; Müslim, *imâret* 149-151.

yanmaya razıyım..⁶⁰ buyurur; biz de bu mülâhazalarla buralarda bulunuyoruz..” denmeli, niyetler tecdit ve tashih edilmelidir.

İkinci esas; gidilen her yerde, mutlaka birlik ve beraberlik içinde hareket edilmelidir. Zira Müslümanlar birbirleriyle kenetlenmez ve herkes kendi başına hareket ederse, bırakın İslâmî duygu ve düşüncelerini muhafazayı, onların kendi mevcudiyetlerini dahi korumaları çok zordur. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): “*Tek başına kalan şeytandır. İki kişi de şeytandır. Üç kişi ise, cemaattir.*”⁶¹ buyurur. Bu, tek başınıza kaldığınızda, ya da farklı bir ifadeyle bir cemaat teşkil edemediğinizde, şeytanlığa ve şeytanî düşünceleri taşımaya açıksınız demektir. Hadisin devamında: “*İki kişi de şeytandır.*” buyurulmaktadır ki, iki kişinin her zaman değişik fenalıklarda anlaşması mümkündür. Üç kişi ise, cemaattir ki, ihtimal hesaplarına göre üç kişinin bir kötülükte anlaşması oldukça zordur.

O halde şahsî arzu ve istekler bir kenara bırakılarak kolektif şuurla hareket edilmelidir ki, ilâhî sıyanet gerçekleşebilsin. Gerçi bazen cemaat içindeki insanların bir kısmının diğer bir kısmına karşı tabiatları kaba gelebilir; bundan dolayı da sinirler bozulup hafakanlar kabarmabilir. Fakat ferdî hisler, ferdî tavırlar hiçbir zaman ölçü olamaz ve olmamalıdır da. Allah (celle celâluhu): “*Şanıma yemin olsun ki, Ben insanoğlunu kerim yarattım.*”⁶² buyuruyor. Öyle ise, hem kendimize, hem de his, anlayış ve felsefemize rağmen, yalnız kalmamalı.. (hangi ırktan ve hangi renkten olursa olsun) aynı duygu ve düşünceye sahip insanlarla beraber yaşama yolları araştırılmalıdır. Bu duygular içinde hareket edildiği ve eller birbiriyle kenetlendiği müddetçe, üçüncü el Allah’ın eli olacaktır; olacaktır zira O’nun eli cemaatin üzerindedir.⁶³

Üçüncü esas; birlik ve beraberlik hâlinde hareketin bir buudu olarak zikredilebilecek bir başka husus da, İslâmî duygu, düşünce ve şuurumuzu takviye

60 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

61 Tirmizî, *cihâd* 4; Ebû Dâvûd, *cihâd* 86.

62 İsrâ sûresi, 17/70.

63 Bkz.: Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

edici mahiyette yazılmış eserleri, hem de hiç fasıla vermeden okuyup müzakere etmektir. Bu meyanda, günde yarım saat bile olsa, teccid-i imana vesile olabilecek kitapların okunması da bana çok anlamlı gelmektedir. Zira, çağa ışık tutan devâsâ insanlar tarafından kaleme alınmış bu tür eserler, insan zihninde aksi sadâ meydana getirir; onu, değişik vadilerde dolaşmaya yöneldiğinde ense kökünden tutar ve kendine gelmesini sağlar.

Evet, kitap okuma çok önemlidir. Tabî onları okurken de, başkalarına: “Al sana bir ders, gözün gönlün açılsın.” şeklinde değil de, kendi yüreğimizi hoplatmak, kendi hislerimize duyurmak için okumak gerekir. Bu şekilde bir okuma, bizim için her türlü don ve kırağılara karşı âdeta bir sera mesabesindedir.

Dördüncü esas; daha önceleri çeşitli yerlere gitmiş, fakat yalnızlığın tüketici pençesinde kaybolmuş insanlarımız vardır. Aynı âkıbete maruz kalmak istemeyen kimselerin, hiç olmazsa senenin belli dönemlerinde bir araya gelmeleri gerekir ki, bu durum, hem onların yalnız kalmamalarını, hem de iman ve Kur’ân hizmeti adına yapacakları şeyleri, daha iyi ve güzel bir şekilde yapmalarını sağlasın. Tabî bu vesileyle, bir kısım dua, evrâd ü ezkârda bulunma fırsatı da doğacaktır. Zaten yabancı ülkelerde, uzun müddet yalnızlığın pençesinde kıvranmış kimseler, herhalde bu tür şeylere daha çok ihtiyaç duyarlar. Kaldı ki dua, evrâd ü ezkâr, Rabb’le irtibat adına da önemli şeylerdir. İnancım o ki, Allah (celle celâluhu), bu kadarcık bir adımla dahi olsa kendisine yaklaşanı hiçbir zaman yalnız bırakmayacaktır. Çünkü O “*Erhamü’r-râhimîn/ Merhametlilerin en merhametlisi*”dir. Siz, herhangi birini anlatırken “*Çok rahim; çok merhametli*” diyebilirsiniz; fakat O Kendisini anlatırken “*Erhamü’r-râhimîn*”⁶⁴ demektedir. Evet O, kullarına karşı Efendimiz’in ifadesiyle, bir annenin evladına karşı olan şefkatinden daha şefkatli ve daha merhametlidir. Öyle ki biz O’na karşı azıcık samimî ve vefalı olduğumuzda, O bizi asla bırakmayacaktır. Duha sûresindeki:

64 A’râf sûresi, 7/151; Yûsuf sûresi, 12/64, 92; Enbiyâ sûresi, 21/83.

*“Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı.”*⁶⁵ âyeti bu hakikati ifade bakımından ne mânîdardır. Şahsen ben bu âyeti her okuduğumda, bu mânâyı duyar ve sanki Rabbim bana hitap ediyor gibi bir hisse kapılırım.

Hâsılı; Allah’ın bizlere karşı gösterdiği vefanın gereği sadece kendi insanlarımızı değil, bütün insanlığı kurtarma adına, en karanlık ülkelere gidip O’nu anlatmak icap eder. Zira özellikle bu insanların Allah’ı, Hz. Muhammed’i, Kur’ân’ı duyup bilmeye çok ihtiyaçları var. Bana göre insanlık adına yapılacak en önemli iş de, işte budur. Bunun ötesindekiler tâli meselelerdir. İnşâallah, inanan gönüller, ışıktan kamalarla bütün karanlıkları yırtar geçerler ve ruhlarının ilhamlarını bütün dünya insanların ruhlarına boşaltırlar.

65 Duhâ sûresi, 93/3.

LÜTUF VE İHSANLA İMTİHAN

Soru: Mü'minin, Rabbinden gelen lütuf ve ihsanlar karşısındaki tavrı nasıl olmalıdır?

Mü'min, kendisine gelen bütün lütufları, Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmetinin bir ifadesi olarak görür. Bizdeki faziletler, lütuflar, ihsanlar, hep O'nun bağının gülleri ve çiçekleridir. Biraz tefekkür ettiğimizde bunların kat'iyen bizden kaynaklanmadığını hemen anlayıveririz. Evet, bizim yapıyor görüdüğümüz her şeyi aslında O yapmaktadır. Zaten bunun aksine inanmayı da şirk kabul ederiz. Akidelerini; “Sizi de ef'âlinizi de yaratan Allah'tır.”⁶⁶, “Allah dilemezse siz bir şey dileyemezsiniz.”⁶⁷ âyet-i kerimeleriyle “Allah neyi dilemişse o olur, olmamasını dilediği şey de olmaz.”⁶⁸ beyan-ı nebevisinin şekillendirdiği insanlar, Allah'ın lütfettiği bunca nimetleri, öyle inanıyorum ki, kendilerinden bilmez ve kendilerine mâl etmezler.

Allah'ın bu lütufları bizi, fahre, gurura, kibre değil; hamde, senaya ve Cenâb-ı Hakk'a itimada sevk etmelidir. Kaldı ki, zannediyorum vicdanlarımızda, Allah'ın bizleri hizmete muvaffak kıldığı gibi muhatapları da muvaffak kılacağı görünmektedir.

Müsaade ederseniz burada size bir hissimi arz etmek istiyorum: Bir vesileyle Avustralya'ya gittiğimde, aynı duygu ve düşüncenin bir araya getirdiği orada yaşayan bir kısım hamiyetli insanımız bir yurt temeli atmayı plânlamışlar, rical-i devleti çağırmışlar ve benim de konuşmamı istemişlerdi. Her ne kadar kaçtı isem de daha sonra bir-iki kelime konuşmak zorunda kalmıştım. Kürsüden indiğimde beni, o anda orada bulunan mübarek bir toplumdaki bazı arkadaşlarla tanıştırdılar. Birdenbire başım döndü ve içim burkuldu ve, “Ya Rabbi, keşke yurt için toplanan bu topluluk onlara gelmiş olsaydı ve ben onları böyle mahzun

66 Sâffât sûresi, 37/96.

67 İnsan sûresi, 76/30; Tekvîr sûresi, 81/29.

68 Ebû Dâvûd, *edeb* 100, 101; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/6.

görmeseydim. Keşke bunlar, bu yurdun kendilerine ait olmadığı hissini duymasalardı. Keşke ben onların yerinde olsaydım, onlar benim yerimde olsalardı.” hissine kapıldım ve iki büklüm oldum. Ben şahsen bütün mü’minlerin de, insan olmamıza ve bu sebeple bir kısım hırslarımız bulunmasına rağmen böyle bir duygu ve düşünce içinde olmalarını arzu ederim. Evet, değil başkalarını hor-hakir görmek, onları kendilerinden daha iyi görmeli ve daha iyi bilmelidirler.

Kaldı ki zahiren hizmette muvaffak olmak, Allah indinde faziletli olmanın tek alâmeti ve şiarı da değildir. Bazen bir tek adamın hidayetine vesile olma, binlerce insanın hidayetine vesile olma, binlerce müessese kurma kadar hayırlı ve bereketli olabilir. Üstad’ın ifadesiyle, *“Bir zerre ihlâslı amel batmanlarla halis olmayana müreccahtır.”*⁶⁹ Bu itibarla başkaları zahiren muvaffak olmamış gibi görünebilir; ama işin bânında onların, fersah fersah daha iyi durumda olmaları da mümkündür. Bu itibarla biz, mutlaka herkesi kendimizden daha iyi görmeli, daha iyi bilmeli ve herkesin hizmetini alkışlamalıyız.

Öte yandan mü’minin hizmet anlayışı, fahirlenmesine müsait değildir. Devâsâ kamet de, bu büyük hakikatleri hiçbir zaman kendisinin temsil ettiğini kabul etmemiş ve *“Hem deme ki, ‘Ben mazharım. Güzele mazhar ise güzelleşir.’ Zira, temessül etmediğinden, mazhar değil, memerr olursun.”*⁷⁰ demiştir. Aynen bunun gibi bizim üzerimizde görünen güzellikler de tamamen o Güzeller Güzeli Yüce Yaratıcı’ya aittir. Üstad, başka bir yerde de, *“Sen müzekkâ olmadığından kendini ‘Allah bu dini bazen fasık ve fâcirlerle de teyit eder.’*⁷¹ *hadisinde anlatılan o racül-i fâcir bilmelisin.”*⁷² diyerek mevzuya ayrı bir buud kazandırmıştır. Cenâb-ı Hakk’ın çok büyük hizmetler lütfettiği bu büyük insanlar, hizmette kendilerini böyle bilirlerse, bize nasıl düşünmek icap eder, onu sizin takdirlerinize havale ediyorum.

69 Bediüzzaman, *Lem’alar* s.165 (On Yedinci Lem’a, On Üçüncü Nota).

70 Bediüzzaman, *Sözler* s.244 (On Sekizinci Söz, Birinci Makam, Birinci Nota).

71 Buhârî, *cihâd* 182, *meğâzî* 32, *kader* 5; Müslim, *îmân* 178.

72 Bediüzzaman, *Sözler* s.515 (Yirmi Altıncı Söz, Hatime).

Bize fahr, gururlanma, kibir, ucun altında kalıp ezilme değil; tevâzu, mahviyet, hacâlet ve

“ *Değildir bu bana layık, bu bende,*

Bana bu lutf ile ihsan nedendir.” (M. Lütfi)

demek yaraşır.

Evet bize göre şirkin en hafifi “*nahnü*” (biz), hiç şirke girmeme de “*hüve*”dir (O). Yatarken, kalkarken, otururken, düşünürken, gözlerini açarken-kaparken hâsılı hayatın her safhasında hep “O” deyip durmalı ve her lahza vahdet-i şuhûduların ifadesiyle “*Heme ezost = Her şey O’ndan.*” duygu ve düşüncesi içinde olmalıyız.

TEBLİĞDE USÛL VE YÖNTEM

Soru: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir sahabiye: "Müslüman ol" dediğinde, o sahabinin: "Kendimi isteksiz buluyorum." demesine mukabil; "İsteksiz olsan da Müslüman ol."⁷³ buyurmasının, Müslümanlara verdiği mesaj nedir?

Aslında başka pek çok insan bu şekilde isteksiz Müslüman olmuş ama sonra da Efendimiz'in sohbetinin vermiş olduğu insibağla derinleştikçe derinleşmişlerdir. Zaten herkesin birdenbire Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gibi Müslüman olması ve o ölçüde derinleşmesi de beklenemez. Hatta Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Talha, Hz. Zübeyr gibi sahabilerin dahi belli bir müddet direnmesi söz konusu olmuştur. Ne var ki, onların bu durumu hiçbir zaman bir inat ve temerrüt olarak da değerlendirilmemelidir. Çünkü daha sonraki zuhur, ilk programlanmanın neticesidir; onlar kalben ve fikren programlandığı şeye ulaşamadıklarından dolayı belli bir dönem başı açık, yalınayak hayalleri ile dolaşmışlardır ama yürekleri hep Müslüman olarak çarpmıştır. Ve bir gün gelmiş, artık en küçük bir tereddüt dahi yaşamamışlardır.

Aynı şekilde Hz. Hamza da, –Efendimiz'le aralarında bir yaş var veya yoktur– gelip Müslüman olduğu dönemde 45 yaşlarında bir insandır. Bir hadisin ifadesine göre 45 yaş, hem Müslümanlık adına, hem de küfür ve dalâlet adına ilk damganın vurulduğu dönemdir. Yani belli bir yaştan sonra insan mafsallarının kireçlenip, artık rahat hareket edememesi gibi, bu yaştan sonra da bir insanın duyguda düşüncede ve ruhî yapısında değişmesi çok zordur. Onun için Cenâb-ı Hak, Hamza'ya çok önemli bir kombinezon hazırlamış ve onu kendisinde şok tesiri yapacak bir hâdisenin içine çekmiştir. Hâdisi hepimizce malum; bir yerde ashab-ı kirama eziyet edilmiş, Efendimiz'in başına taş, toprak saçılmış ve hakaretin en utandırıcılığı yapılmıştı. İşte o esnada Hz. Hamza aslan avından

73 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/109, 181; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 6/471.

dönmüş geliyor ve tam bir metafizik gerilim içindeydi. O, bu haliyle Mekke'ye girerken yeğenine yapılan hakaretler kulağına fısıldanmıştı. Işığa ermeden de onun çok nezih bir ruhu vardı ve tam bir peygamber amcasıydı. Yeğenine yapılan onca hakaret, fevkalâde rikkatine dokunmuş ve hemen oracıkta Efendimiz'e taraf olduğunu ilan edivermişti.⁷⁴ Dolayısıyla o, normal bir yerde otururken, “Gel amcacığım, Müslüman ol.” sözü ile değil de, kendisinde şok tesiri yapacak böyle bir hâdisle karşı karşıya kalınca yıldırım süratiyle Müslüman oluvermişti. Demek onun bu son adımını atabilmesi için, böyle bir hâdiseye ihtiyaç vardı. Siyer felsefesi açısından bence bu mesele oldukça önemlidir.

Siyerciler, Seyyidina Hz. Hamza'nın, Müslüman olduktan sonra yirmi dört saat tereddüt geçirdiğini nakletmektedirler.⁷⁵ Her ne kadar bir şok tesiri ile işin içine girmişse de, arkada bıraktığı kırk beş yıllık bir hayatı vardır. Zaten bir insanın birdenbire o koskoca hayatı, hem de Müslümanların kâfirlere karşı koyamadıkları ve Mekke'yi bırakıp başka taraflara hicret etmek zorunda kaldıkları bir dönemde bir kenara atması bir hayli zordur ve Hz. Hamza bu zoru başarmıştır. Diğer taraftan kendisi gibi güçlü kuvvetli yüzlerce insan –ki bunlar arasında Hz. Halid, Hz. Ömer gibi güçlü isimler de vardı– sağda-solda dolaşüyor ve Müslümanlığa iltifat etmiyorlardı. Yani ortada iman adına insanın ruhunu şahlandıracak herhangi bir şey görülüyordu. Diğer taraftan o, Kur'ân'dan çok fazla âyet dinlememiş ve amca-yeğen ilişkisinden dolayı da belli bir büyüklük psikolojisi içindeydi. Çoğu zaman, bu iki büyüklük çatışmasını içinde duyuyor ve semavî büyüklüğe karşı, “Senden mi nasihat alacağım” duygu ve düşüncesine sevk eden amca büyüklüğü altında eziliyor, presleniyordu. Böyle bir insanın muvakkaten bir tevakkuf geçirmesi gayet normaldir. Hâsılı, o da küçük bir tevakkuf yaşadı, fakat Cenâb-ı Hakk'ın inayeti yetti ve onu “Sâbikûn u evvelûn” zirvesine yükseltti. Zannediyorum o zaman bu tür insan pek çoktu. Onlardan bir kısmı kazandı, bir kısmı da kaybetti. Meselâ; A'sâ onlardan biriydi.

74 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/128-129; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/213.

75 Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/213.

Yumuşak ve nezih ruhlu bu büyük şair, gelmiş İslâm'ı kabul etmiş, fakat Efendimiz'in yanından ayrıldıktan sonra birisinin, "Biliyor musun bu din içkiyi de yasak ediyor." demesi üzerine, hemen bir düşüneyim demiş ayrılmış, ancak tekrar geri dönmeye ömrü vefa etmemişti.⁷⁶ Oysa alışkanlığını Efendimiz'e bildirse idi belki, "Hele sen bir Müslüman ol, sonra içkiyi düşünürüz." diyecekti. Çünkü O biliyordu ki, ertesi günü sohbetle doycak, huzurun insibağı ile boyanacak, Allah'a kurbiyetle ayrı bir zevk-i ruhanîye ulaşacak ve kısa zamanda alışkanlığını da terk edecekti.. ve kim bilir daha niceleri aynı tâli'sizliğe dâçar oldu!..

Burada konuyla alâkalı olması açısından birkaç misal daha vermek istiyorum: Ebû Süfyan ve Safvan İbn Uyeyne de "Lâ ilâhe illâllah" derken çok içlerine sindirememişlerdi. Bunların kalbleri önce ganimetle telif edilmiş, Müslümanlığa kazanılmış; sonra da Efendimiz'i tanıdıkça, çok hızlı bir değişiklik yaşamışlardı. Meselâ; Hz. Halid büyük bir komutandı. Öyle ki, herkes savaşa katılacağı zaman onun bulunduğu cepheyi tercih ederdi. Elbette ki böyle bir insanın cephe değiştirmesi de kolay olmayacaktı. Ama yerini bulunca da bir hamlede aradaki mesafeyi kapatıvermişti. Ve yine siyercilerin ifadesiyle bir ok gelip gözüne saplandığında, ona bakıp sonra da, "Neye yararsın ki, yetmiş sene kendi sahibini görmedin!" diyecek kadar yürekli davranan Ebû Süfyan da zor yer değiştirmişti ama tam değiştirmişti.⁷⁷ Bir zaman kendisine ganimet mallarından yüz deve birden verilince, "Vallahi bu insanın hiç açlığa, susuzluğa maruz kalırım endişesi yok. Demek bir insanın bu kadar cömert, bu kadar civanmert olabilmesi için sırtını bir Ganiyy-i ale'l-ıtlâk'a dayaması lâzım."⁷⁸ demişti. İşte bütün bu örnekler, zannediyorum Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davranışlarındaki isabeti göstermesi açısından yeterlidir.

76 Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 3/56.

77 Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 6/158.

78 Müslim, *zekât* 137; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/152-153.

Evet, başta sadece hisleriyle bağlanıp Müslüman olanlar, daha sonra Efendimiz'i ve O'nun sadık arkadaşlarını tanıyınca İslâm'a kuvvetli bağlarla bağlanıvermişlerdi. Bu mânâda bir kaynaşma ve gönüllerin fethedilmesine vesile olduğu için Kur'ân-ı Kerim, Hudeybiye anlaşmasına “*Apaçık fetih*”⁷⁹ demiştir. Çünkü bu dönemdeki sulh ve beraber bulunma sayesinde gönüller İslâm'a birdenbire ısınıvermişti. Evet Müslümanların yumuşak halleri, gönüllere girmedeki samimiyetleri bütün insanları onlara çekiyordu. Osman İbn Talha, Amr İbnü'l-Âs, Halid İbn Velid gibi isimler, bu dönemde kazanılmışlardı. Zaten bir ön yargı ve şartlanmışlık söz konusu değilse, Efendimiz'i ve ashabını gören kimsenin Müslüman olmaması düşünülemezdi. Zannediyorum o şartlanmışlıktan sıyrılarak bakan herkes, Abdullah İbn Selâm gibi –ki o bir Yahudi'dir– “Vallahi bu çehrede yalan yok.”⁸⁰ diyebiliyor ve hemen yer değiştiriyordu.

Netice olarak insanlarla bir arada bulunup ortak değerleri paylaşma, Allah'ın izniyle nice katı gönülleri yumuşatmış ve fethetmiştir. Bu yüzden Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanları ilk etapta o kudsî dairenin içine çekmeye çalışmış ve isteksiz olsalar da onların Müslüman olmalarını istemişti...

79 Fetih sûresi, 48/1.

80 Tirmizî, *kıyâmet* 42; İbn Mâce, *ikâmet* 174; Dârimî, *salât* 156.

TARİHTEN GÜNÜMÜZE HİCRET

Soru: Sahabenin yaptığı hicretle, dış ülkelere giden insanımızın gitme keyfiyeti arasında nasıl bir bağ vardır? Bir de oralara değişik maksatlarla gittikten sonra iman ve Kur’ân hizmetine uyanan insanların bu meselede hisseleri nedir?

Lügat mânâsı itibarıyla hicret, değişik vesilelerle, insanların yurtlarını terk ederek başka bir yere göç etmelerine denir. İslâmî terminolojide ise, 622 senesinde Allah Resûlü’nün ashabıyla beraber, İslâm dinini daha rahat bir ortamda yaşamak ve anlatmak maksadıyla Mekke’den Medine’ye gerçekleştirdikleri göçün adıdır. Vâkıa, bundan önce Habeşistan’a iki hicret gerçekleştirilmişti ama, bunları sahabe, Peygamber’siz gerçekleştirmişti; dolayısıyla da hicretle beraber gelen meyveler tam devşirilememişti. O açıdan da, hicret denince akla ilk gelen, “Mutlak zikir kemâline masruftur.” kaidesince, Medine’ye göçle gerçekleştirilen hicrettir.

Efendimiz döneminde gerçekleştirilen bu hicrete verilen önem, daha sonraki dönemlerde o ölçüde olmamıştır. Allah Resûlü, Mekke’de iman eden herkese, “Hicret etmeye de biat edeceksin.” diyor ve el sıkarken âdeta terazinin bir kefesine imanı, bir kefesine de hicreti koyuyordu.

Evet, Mekke’de davetin artık yapılamaz hâle gelmesi, dışa açılmayı ve Müslümanların kendi ayakları üzerinde durabileceği bir yere gitmelerini de zaruri kılıyordu. Aynı zamanda bu hicret sayesinde Medine’de kurulacak site devletiyle İslâm, kâmil mânâda ve kendi orijini ile temsile kavuşacaktı. İşte bu hicret, bu yeni İslâmî tekevvünün desteklenmesi adına ayrı bir önem arz ediyordu. Efendimiz’in, *“لا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ”* *“Mekke fethinden sonra hicret yoktur, ancak cihad ve niyet söz konusudur.”*⁸¹ beyanları da, bu hicretin hususî olduğunu

81 Buhârî, *cihâd* 1; Müslim, *imâret* 86.

açıkça ifade ediyordu. Dolayısıyla gerçek hicret belli bir zaman diliminde Mekke'den Medine'ye yapılan hicrettir; bundan sonra gerçekleştirilen hicretler ise ancak, çok sağlam bir niyetle kıymet ifade edecektir.

İlk hicret için bu ölçüde bir kararlılık şart değildi. Çünkü herkesin din için hicret ettiği belliydi. Fakat daha sonraki hicretler, o ilk hicret gibi belli bir zaman dilimi içinde o ölçüde muazzam bir iş olmadığından, bazı ibadetlerde olduğu gibi onlarda da niyeti tayin ve tebyin etmek gerekecek.

Meselâ Ramazan-ı şerifte hangi oruca niyet edilirse edilsin Ramazan-ı şerife niyet edilmiş olur; çünkü o bir aylık zaman zarfı, bu işe tayin ve tahsis edilmiştir. Ama senenin herhangi bir gününde oruç tutarken, bu nafil olabileceği gibi kaza veya başka bir oruç da olabilir. Öyleyse onu geceden tayin etmek lâzımdır. Bu itibarla ilk hicret edenler, hicret etmiş olurlar, ama onların içinde sadece niyetini hâlis tutmayanlar –var mıydı bilmem– onun sevabını tam alamamışlardır. Bundan sonra ise bir ülkeden başka bir ülkeye ister muvakkat, isterse müebbet olsun göç ederken, niyet ciddî önem arz etmektedir.

Meselâ Türkiye'den çıkıp değişik memleketlere giden insanlar, niyetlerini çok geniş dairede Allah rızası için tutabilirler. Meselâ onlar, şu mülâhazalar içinde olabilirler:

Bir; bizim ülkemiz, fakirler, mağdurlar, mazlumlar ülkesidir ve bizim en büyük kaybımız da, dünyayı iyi anlayamamamızda ve muasırlarımız zenginleşirken bizim fakir kalışımızdadır. Üstad da diyor ki: “*Bizim üç düşmanımız var birincisi fakirlik, ikincisi tefrika, üçüncüsü de cehalet.*”⁸² Ne olursa olsun bu ülke iyi idare edilemediğinden, oldukça fakir kalmıştır.

İkincisi de Türkiye uzun yıllar boyunca cehalet içerisinde kalmıştır. Öyleyse biz de tıpkı Japonlar gibi dünyanın değişik yerlerine “şedd-i rihâl” ederek o ülkelerde olan ilim ve teknoloji adına ne varsa onu kendi ülkemize

82 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

taşımalı ve ülkemizi bir an evvel mamûr etmeliyiz. Bunu yaparken de sadece Allah'ın rızasını kazanmayı düşünmeliyiz. Çünkü Allah (celle celâluhu), mü'minlerin, başka milletlerin sultanı altında yaşamalarına razı değildir. Evet başkalarının hâkimiyetleri altında yaşayanların, her an Allah'ın gazabına uğrama ihtimalleri söz konusudur.

Böyle olunca, mü'min her zaman ciddî bir gayret-i diniye ile; işte ben yurdumu, yuvamı anne-babamı terk ediyor ve başka bir ülkeye gidiyorum. Transfer edilecek şeyi transfer edip onu ülkeme getirmeli ve bir an evvel şu mazlumlar, mağdurlar, mağnumlar ülkesini gadirden, kederden, zulümden, ezilmişlikten kurtarmalıyım –tabî Allah'ın izni, inayeti ile ve O'nun rızası için– düşüncesiyle hareket etmelidir.

İşte bu mülâhaza ile hareket eden insanlar, daha ilk hareketleri olan pasaport muameleleriyle sevap turnikesine girmiş olurlar. Çünkü böylesine önemli bir meseleye karar verip; o iş için programlanıp, sonra o işin mukaddimatı diyebileceğimiz pasaport, vize, referans vb. işlemler için bir sürü meşakkat göğüslemek, şüphesiz o şahsa dünya kadar sevap kazandıracaktır. Bunu nereden çıkarıyoruz? *“Sevap yolunda, mutlak sevabı elde etmek için yapılan her şey sevaptır.”* sözü dini bir prensiptir.

Evet hâlis bir niyetle insan kendisini bu işe programlar ve nezrederse, başlangıcından sevap yoluna girmiş olur ve gittiği yerde de bu hâlis niyetini devam ettirirse –inşâallah– hicret sevabına erer.

Meselâ birisi bir üniversitede endüstri üzerine bir araştırma, biri doktora üstü bir çalışma, öbürü başka bir çalışma için lisan öğrenirler. Onların bütün bu gayretleri, netice itibarıyla çok büyük hayırları elde etmeye vesile olacağından dolayı, o vesile oldukları şey ne ise, onun kadar sevap kazanırlar. Bu zâviyeden “İngilizce öğrenme sevap mıdır?” dense, cevabım: “Evet, niyetin hulûsuna göre İngilizce öğrenmek de sevaptır.” olacaktır. Eğer İngilizce bizim şu anda diğer batı

lkeleri ile aramızdaki mesafeyi kapamak için bir merdiven ise ve aynı zamanda İslâm'ı tebliğde güçlü devlet olmanın bir avantajı söz konusu ise, lisan öğrenmek de sevaptır.

Buraya kadar anlattıklarımız, niyetini baştan hicret mülâhazasıyla yapanları ilgilendiriyordu. Bunun yanında, bazıları da oralara halis bir niyetle gidememiş olabilirler. Giderken, Allah için değil de şöhret, para vb. elde etme gayesiyle gidebilirler. Onlar da niyet ettikleri şeyi elde ederler. O'nun için gitmek isteyenler namaza niyet ediyor gibi çok sağlam bir niyet etmelidirler. Daha önce gidenlere gelince, bu türlü ibadetlerde başlangıç itibarıyla niyet şart olmadığından tashih-i niyet edip niyetlerini yenileyebilirler. Yani, ben buralara başka maslahatlar için gelmiştim, hatta burada iyi bir iş bulursam çalışayım diye düşünmüştüm.. buraya gelince gördüm, düşündüm, kendi kendime karar verdim ve dedim ki: Benim altın soyum, başkalarının kapısına ancak ve ancak kendini ifade etmek için gitmişti. Ben de her ne kadar başka niyetlerle gelmiş olsam da, tashih-i niyet ediyor ve birikimimle ülkeme döneceğim âna kadar burada bulunduğum sürece insanlığa yararlı olmayı düşünüyorum.

İşte bizler de belki, ancak bu mülâhazalarla sahabenin yanında yerimizi alabiliriz.

HİZMETTE ÜSLUP

Soru: Rıza ufkunun yakalanabilmesi için inayet-i ilâhiyenin vesileleri nelerdir?

1. Allah'a teveccüh

Allah rızasını kazanmaya doğru yol alan aşk-şevk kahramanlarının Cenâb-ı Hakk'a teveccühleri çok önemlidir. Zira, fertlerin şahsî hayatları adına inkişafı, Allah'a teveccühle gerçekleştiği gibi, hizmetleri adına inkişaf ve inbisatları da tıpkı güne bakan çiçekler gibi, ancak yüzlerinin O'na teveccüh etmesiyle mümkün olacaktır. Şayet insanlar, Cenâb-ı Hakk'a olan teveccühlerini kesecek olurlarsa, kendi düşünce dünyalarında gurûba kapandıklarından, batmaktan münezze olan ve bütün mevcudâtın kendisine teveccüh ettiği o Zât hakkında düşünce kaymalarına gireceklerdir. Onun için inayet-i ilâhî adına tevhid, rıza, ihlâs ve araştırma buudlu Allah'a teveccüh çok önemlidir ve canlı kalabilmemizin de vazgeçilmez yollarından biridir. Yüce bir gayeye gönül vermiş kutlular, bu önemli prensibe riayet ettikleri takdirde, yapmış oldukları herhangi bir hizmette, maddî açıdan başarılı olamasalar bile şahsî hayatlarında kazançlı çıkacakları muhakkaktır.

2. Sebeplere riayet

Allah'ın (celle celâluhu) inayeti için gerekli olan bir diğer husus da sebeplere riayettir. Cenâb-ı Hak, bizi sebepler dairesi içinde yaratmıştır. Kudret dairesinin tam inkişafı ise ahirettedir; öyle ki orada her şey, harikulâde nev'inden cereyan etmekte ve sürekli fevkalâdelikler yaşanmaktadır. Bu dünya, bir hikmet âlemi olduğu için, burada her şey esbap paketlidir. Sebepler dairesinde bulunulduğu halde onları görmezlikten gelmek ise cebrîliktir.

Öyle ise, bu dünyada sebeplere riayette o kadar hassas davranılmalı ve kusursuz hareket edilmelidir ki, dışarıdan bakanlar, *“Bunların hepsi birer*

sebepperest.” demeli; Müsebbibü’l-Esbâb olan Allah’a, sebepleri hiçe sayarcasına öylesine bir teveccüh ve tevekkülde bulunulmalıdır ki, bu defa da “*Bunların hepsi cebrî gibi hiçbir sebebi kabul etmiyor ve her şeyi Allah’a veriyorlar.*” demelidirler. Böyle bir tavır, Müsebbibü’l-Esbâb’la, O’nun vaz’ettiği sebepler arasındaki muvazaneyi kavrama açısından çok mühimdir. Nitekim bu tavır, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında da müşâhede ederiz. Meselâ, Nebiler Serveri, bir taraftan, bütün savaşlarında birbirinden farklı fevkalâde tabyalar kurması ve üst üste iki zırh giymesi..⁸³ vb. misallerde görüldüğü üzere sebeplere âzamî derecede riayet göstermiş; diğer taraftan da sanki hiçbir şey yapmamış gibi ellerini açmış ve “*Bu orduyu bozguna uğratma!*” diyerek Rabbine dua dua yalvarmıştır. Böylece Müsebbibü’l-Esbâbla sebepler, esbâba riayet inceliğiyle Müsebbibü’l-Esbâb’a itikadın iltisak noktası haline gelmiştir; gelmiş ve gerçek bir Tevhid anlayışının ifadesi olarak denge tam korunabilmiştir.

3. Devam ve temâdî

Cenâb-ı Hakk’ın inayeti için riayet edilmesi gereken önemli dinamiklerden biri de, ulaşılmak istenen hedef (Allah rızası) istikametinde sarf edilen ceht ve gayretlerin devam ve temâdîsidir. Zira çok çalılımlı başladığı halde temsilcilerinin üç adım sonra ya yorulmalarından, ya bıkmalarından veya ülfete takılıp çalışmayı bırakmalarından dolayı tam semere hasıl olacakken son bulan nice dava ve hizmetler vardır ki, sahiplerinin başına yıkılarak birer tarihî malzeme olmuşlardır.

4. Vifâk ve ittifak

Zikredilen bu hususlar yanında inayet-i ilâhînin çok önemli bir vesilesi de vifâk ve ittifaktır. Çünkü teker teker her ferdin gücü veya beş-on insanın bir araya gelmesiyle meydana gelen topluluğun iktidarı müsellemler olsa da Allah’ın bir cemaate, teker teker her ferde düşen hisselerin toplamından çok daha fazlasını

83 Ebû Dâvûd, *cihâd* 75; İbn Mâce, *cihâd* 18.

lütfettiği de bir gerçektir. Eğer Cenâb-ı Hak, cihanın fethini ve rûh-ı revân-ı Muhammedî'nin dünyanın dört bir yanında şehbâl açmasını, mü'minlerin vifâk ve ittifak halinde mücadele etmesine bağlamışsa, bu husus ihmal edildiğinde, her bir fert tek başına Hasan Şâzilî, Ahmet Bedevî, Şâh-ı Geylânî gibi dev bir şahsiyet bile olsa, yine de başarılı olamayacaktır. Çünkü Allah (celle celâluhu) böyle bir başarıyı Müslümanların birlik ve beraberliğine bağlamıştır. Evet, Allah'ın cemaate olan engin lütfu, ferdî kutbiyeti de, gavsiyeti de aşacak bir keyfiyettir. Nitekim *يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ* "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."⁸⁴ âyet-i kerimesi ve "Allah'ın inayet ve kudreti cemaatle beraberdir."⁸⁵ hadis-i şerifi de bu hakikate parmak basmaktadır. O açıdan yukarıda da zikredildiği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın inayetine sunulan en güçlü dilekçelerden biri de vifâk ve ittifaktır.

Hâsılı, Allah'ın inayetine mazhar olmak isteyenler, zikredilen bu hususlara riayet etmeli ve yapacakları hizmetleri bu doğrultuda yürütmelidirler.

84 Fetih sûresi, 48/10.

85 Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

DÜŞÜNCE EKSENİ

SEVİYELİ TEMSİL

Soru: Müslümanlar, dinleri hak olmasına rağmen niçin başka devletlerden geri kalmıştır?

Evet Müslümanlar bugün pek çok sahada, bilhassa batılı ülkelerin hemen hepsinden geri kalmış durumdadırlar. Bu bir vâkıa olarak doğrudur. Bunun pek çok sebebi vardır; ama zannediyorum en başta Kur'ân'ı doğru anlayıp seviyeli temsil edememeleri gelmektedir. Daha başka sebepler üzerinde de durulabilir ama bana göre tedennî sâiklerinin başında bu gelmektedir. Allah'ın (celle celâluhu) yüce kelamını ruhumuza mâl etmede, yaşamada, hayatımıza hayat kılmada gösterdiğimiz gevşeklik bugünkü durumumuzu netice vermiştir. Bir zamanlar, Kur'ân'ı olduğu gibi anlayıp tam temsil eden insanlar, dünya çapında başarılar elde edip, hemen her alanda zirveleri tutmuşlardı. Başta 4 büyük raşit – doğruyu bulmuş, doğruyla kaynaşmış ve bütünleşmiş, Allah Resûlü'nün hilafet yanının temsilcileri– halifeler, bunların başında gelir. Daha Hz. Osman (radiyallâhu anh) döneminde Hazar Denizi aşılmış, Amuderya'ya varılmış ve Aral gölü çevresi huzurun soluklandığı, ilmin yaygınlaştığı bir ideal bölge haline gelmişti. Bütün bu baş döndürücü gelişme ve ilerlemeler, 10-15 sene gibi kısa bir zaman içinde gerçekleşmiş oluyordu. Çünkü bu dönemde temsil vazifesi bihakkın yerine getiriliyordu. Daha sonraları Emevî-Abbasi, Selçuklu-Osmanlı gibi devletler bu süreci belli ölçüde devam ettirdiler.

Hâsılı, mesele gelip İslâm adına bilinmesi gerekli olan şeylerin bilinmesine, idrak edilmesi ve hayata geçirilmesi zarûrî olan hususların kavranıp yaşanmasına bağlanmaktadır. Zannediyorum Müslümanlar, bunları yapamamanın cezasını çekiyorlar bugün. Tarihin şهادetiyle sabittir ki; bugüne kadar zamanın aşındırıcı dışleri arasında çiğnenmemiş ne bir millet, ne bir toplum, ne bir devlet

ve ne de bir medeniyet vardır. Şimdiye kadar ne büyük devletler, ne muhteşem imparatorluklar ve ne medeniyetler o gaddar u devvarın dişleri arasında öğütölüp gitmişlerdir de bunu kimse durduramamıştır. Evet, herkes, her toplum, her millet bir gün mutlaka mîâdını dolduracak ve yok olacaktır. İkbâlleri idbarlar takip edecek ve bir bir gelenler bir bir gidecektir. Ancak birinin tâli' yıldızı sönerken, bir başkasının ki parlayacak ve bu şekilde ölüm ve doğumlar birbirini takip edip duracaktır. Bu Allah'ın bir kanunudur. İnsanlar ve medeniyetler doğarlar, büyürler ve ölürler. Biz de bir mânâda, eski şartlar çerçevesinde mîâdımızı doldurmuş sayılırız.

Öte yandan; 8-10 asırdan beri, milletimiz bir kısım kâfir ve zalimler tarafından sürekli baskı altında tutulmakta ve gelişip inkişaf etmesine fırsat verilmemektedir. Evet, şu 8-10 asırlık tarihimiz itibarıyla bizler, İslâm'ı temsile çalışırken, korkunç bir taassup ve yobazlıkla gelip gelip bize toslayan bir düşman cephe vardı ki, hiçbir zaman ellerini yakamızdan çekmediler. Tek başına bir milletin bütün bunlara mukavemet etmesi ise çok zordu. Bakın, Haçlı seferleri başladığı günden itibaren, hiç durmadan gelip gelip üzerimize çullandılar. Biz 3-4 asır sürekli bunları göğüsledik. Sonra Devlet-i Âliye ile uğraşmaya başladılar; hatta onun içine sızıp bu koca milleti paramparça ederek birbirine düşürdüler.. yer yer içimize ırkçılık mülâhazaları atarak, Türk'ü Kürt'e, Kürt'ü Boşnak'a, Boşnak'ı Arnavut'a vurdurdu ve herkesi birbirinin kurdu haline getirdiler. Çekip giderken de geride bir sürü virüs bıraktılar. Bütün bu olumsuzlukları da geri kalışımızın sebepleri arasında zikredebiliriz.

Entelijansiyamızın gafleti de, geri kalışımızın önemli sebeplerinden biridir. Buna "münevver körlüğü" de denebilir. Evet bir dönemde, biz de ilim, teknik ve teknoloji açısından aydınlanma mülâhazasıyla dışarıya bir hayli insan göndermişiz. Ancak gidenlerin çoğu gittikleri yerlerde mahiyet değiştirmiş, fitrat ve karakter dejenerasyonuna uğramış, hatta bunlar arasında milletini, tebaasını

değiştirenler bile olmuş.. ve sonra bu çarpık beyin gücü hiç de arzu edilmeyen bir seviyeye ulaşmış ve koskoca bir millet üç-beş maceraperestin gadrine uğramıştır.

Bu konuda Bediüzzaman'ın yaklaşımları da çok dikkat çekicidir. Onun bu konudaki düşüncelerini özetlemede yarar var: O, bizim geri kalışımız ve başkalarının ileriye gitmesini, bize ait bir kısım kusur ve seyyielere bağlar. Bunu biraz daha açalım; her mü'minin her sıfatının mü'min olması şart değildir. Bazı mü'minlerde kâfir sıfatları bulunabilir. Her kâfirin de her sıfatı kâfir olmayabilir. Bazı kâfirlerde mü'min sıfatlarının bulunması mümkündür. Meselâ tembellik bir kâfir sıfatıdır. Kahvehaneleri doldurup sabahtan akşama kadar oturmak da öyle. Sistem ve yöntem bilmemenin de mü'mine yaraşır yanı yoktur. Bir mü'min namaz kılıyor, oruç tutuyor olabilir; ama eğer o, kahvehanelerde zaman öldürüyor, sistemden, yöntemden de haberi yoksa, mü'min evsafi adına onu olumlu kabul etmemiz mümkün değildir. Allah'ın ilk emri "Oku"⁸⁶ iken, okumadan nefret etmek bir kâfir sıfatı olsa gerek...

Şimdi gelin bir kâfir düşünün ki, hayatını disipline etmiş, program altına almış ve öyle metodlu çalışıyor ki, bir dakikasını bile zayi etmiyor. İşte bu kâfir, bir mü'min sıfatını hâiz sayılır. O, bir durakta otobüs beklerken kitap okuyorsa mü'mince bir iş yapıyor demektir. Eğer Allah (celle celâluhu), insanların ihraz ettikleri vasıflara göre hüküm veriyorsa –ki veriyor– kâfirde bir mü'min sıfatı olduğu takdirde onu galip kılması âdet-i sübhâniyesinin gereğidir. Tabii, kâfir evsafıyla ittisaf etmiş bir mü'min için de bunların aksi söz konusudur.

İkinci olarak, Bediüzzaman yaklaşık şu mütalaayı serdeder: İnsanları hak bir hedefe götüren vesileler de hak olmalıdır. Aksi halde maksadın aksiyle tokat yenilir. Aksine eğer hakka ulaşma adına bâtil vesileler değerlendiriliyorsa, meselâ, insanlara İslâm adına bir şeyler anlatalım denirken, kitle ruh hâletinden istifade etme gibi bâtil bir yola tevessül ediliyor, propaganda gücüne dayanılıyor ve insanlar aldatılıyorsa, böyle bir yolda başarıların devamı imkânsızdır. Bu

yüzden, Allah'a giderken, attığımız her adımın, O'nun rızası dairesinde olup olmadığına fevkalâde dikkat etme mecburiyetindeyiz.⁸⁷

Biraz daha açabiliriz: Birkaç asırdan beri Müslümanlar, hakka, hakikata giderken, hep bâtil yolları, bâtil sistemleri denemişlerdir. Allah da maksatlarının aksiyle onları sürekli tokatlamıştır. Diğer yandan Müslümanlar arasında uzlaşmacı olacağımıza hep uzaklaştırmadan yana olmuşuzdur. Hâlbuki tevfiğ-i ilâhînin en büyük teminatı ve bizim Allah katında kabul gören en büyük fiilî duamız, ittifakımızdır. Hakk'ın hatırı âlîdir. Meşrep ve mizaç farklılıkları fitratın muktezasıdır. Öyleyse hemen şunun bunun aleyhinde olmamak ve onunla uğraşmak yerine yapılan her hizmeti alkışlamak mü'min olmanın gereğidir.

Bu konuda üçüncü husus da Allah'ın kanunlarına riayet meselesidir. Allah'ın (celle celâluhu) iki çeşit kanunu vardır. Bunlardan biri, kâinata cereyan eden ve fizik, kimya, astronomi, astrofizik, biyoloji ve tıp gibi değişik ilimlerin esaslarını teşkil eden kanunlardır. Buna “kâinat kitabı” da diyebiliriz. Bu kitap bir bakıma sessizdir, fakat dilinde binbir nağmenin tesiri gizlidir.

İkincisi; nebiler vasıtasıyla Allah'ın bize gönderdiği kanunlardır ki, bizde Kur'ân, diğer peygamberlerin elinde de Tevrat, Zebur, İncil gibi kitaplardan ibarettir. İşte bu iki kitabın da bilinmesi ve hükümlerine riayet edilmesi şarttır. Ekseriyet itibarıyla, kâinat kitabını okuyup değerlendirmenin mükâfatı dünyada verilegelmiştir. Kur'ân'a uymanın mükâfatı da ahirette. Binaenaleyh mü'minler, Kur'ân'ın sadece ibadet ü taate müteallik meselelerine uyuyorlarsa, mükâfatsız kalmayacaklar ama bu, ahirette olacaktır. Başkaları kâinat kitabını okuyor ve onun kanunlarına riayet ediyorsa onun mükâfatı da dünyada verilecektir. Hem dünya hem ukbâ muvaffakiyetlerine gelince; bu da her iki kitabı aynı seviyede okuyup anlamaya bağlıdır. Aslında bu iki kitap, bir hakikatın iki yüzünden ibarettir. Her ikisinde de aynı el ve aynı kudret vardır. Kâinatı, çeşitli zenginlikler ve derin muhtevasıyla bir kitap, bir meşher haline getirip önümüze seren Cenâb-ı

87 Bediüzzaman, *Sözler* s.792 (Lemeât).

Hak –tabir-i câizse– aynı zamanda onu bir de Kur’ânıyla seslendirmektedir. Hatta O, kâinat kitabının bir parçası olan bizleri de yine Kur’ân’la bize anlatıyor. Câzibe-dâfia, infilak, nümüvv kanunları çerçevesinde, bütün varlıkla alâkalı bize neler ve neler anlatıyor.! İşte bu iki kitaptan herhangi birindeki bir eksiklik, bize telafisi imkansız nelere ve nelere mâl olagelmiştir...

Şimdi yeniden konuya dönelim: Bugün bazı Müslümanlar, belki Kur’ân’ın ibadet ü taate müteallik meselelerini biliyorlar ama; şeriat-ı fitriye veya âyât-ı tekviniyeyi, yani kâinattaki câri kanunları bilemiyorlar; bilip uygulamaya koyamıyorlar. Onun için de sürekli mağlubiyet ve hezimet tokatları yiyip duruyorlar. Kâfirlere gelince, onlar Kur’ân’ın dünyaya ait meselelerini, hayata geçirebildiklerinden her zaman mükâfatlarını alabiliyorlar. Öyleyse bizler her iki kitabı da aynı seviyede mütalaa edip hayatımıza hayat kılmakla, hem dünya hem de ukba saadetine namzet olduğumuzu düşünce ve tavırlarımızla isbat etme mecburiyetindeyiz.

Son bir husus da, 19. asırda üst üste yaşadığımız hezimetlerdir. Evet bu yıllarda biz sürekli, içte ve dışta sırtımızdan hançerlendik ve iki büklüm olduk. Aslında bu bir bakıma Müslümanların uyanmasına vesile olmadı da değil. Müslümanlar inançlarını bütün dünya karşısında en üst seviyede temsil edecek ve dinlerini bütün dünyaya bir kere daha duyuracak kıvama gelmişti. Hâlbuki 18. asra girerken, batıdaki baş döndürücü değişimler karşısında, insanımız şaşırıp kalmıştı. İhtişam dönemini çoktan unutmuş, millî hisleri sarsılmış ve mâzisiyle bütün bütün kopuk hale gelmişti. Dolayısıyla o günün insanı kendi çağı ile kat’iyen hesaplaşmazdı. Bize gelince, zannediyorum aynı şeyler bizler için de geçerli. Bakın 21. asrın eşiğinde bulunuyoruz ama teorik seviyede dahi olsa hâlâ kendimize ait, herhangi bir konuyla alâkalı hiçbir sistem geliştiremedik. Sağlam bir iktisadî sistem kuramadık. Pozitif ilimleri bütün bütün ihmal ettik. Bari şimdilerdeki şu kıpırdanışı değerlendirebilseydik. Gece-gündüz çalışarak, okuyarak, düşünerek ve çağı kavramaya çalışarak... Bunu başarabilirsek bir

taftan Rabbimize karşı iştiyakımız, sevgimiz ve inancımızla kanatlanacak, diğer taftan Allah'ın kâinat kitabı içinde araştırmalar yapıp, elde ettiğimiz neticeleri hayata geirebileceğiz. Bunları gerçekleştirdiğimiz takdirde 21. asrı yaşadığımızdan söz edilebilir; yoksa kendi kendimizi aldatmış oluruz.

İRŞATTA BİR ÖLÇÜ

Soru: Efendimiz'in tebliğ ve irşat vazifesini yerine getirirken bütün sınıflara yaklaşma tarzı nasıl olmuştur. Misallerle izah eder misiniz?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) irşat yolu, cemiyetin her kesimine açık bir şehrah ve her seviyedeki insana bir mektep gibidir. Bu mektebin talebeleri arasında yaş ve sınıf bahis mevzuu değildir. Meselâ bu mektebe ilk intisap eden talebelerden Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) 37, Hz. Ali (radıyallâhu anh) ise 7-8 yaşlarındadır. Yine bu mektebin müdâvimlerinden Hz. Zeyd b. Hârise (radıyallâhu anh) –bu zat Efendimiz tarafından hürriyetine kavuşturulmuş bir köledir– ilklere dendir. Allah Resûlü, Hz. Zeyd'in kendisini herkese ve her şeye tercih etmesine karşılık onu “evladım” deme gibi bir şerefle şerefleştirmiştir. Bunun üzerine de herkes ona “Zeyd İbn Muhammed” demeye başlamıştır. Ahzâb sûresindeki, evlatlıkların öz oğul gibi olmadığını ifade eden âyet⁸⁸ nâzil olacağı âna kadar da Hz. Zeyd bu şerefli unvanı korumuştur.⁸⁹ Daha sonraları bu şanlı Sahabi, Efendimiz tarafından “Mute”ye giden orduya kumandan olarak tayin edilmiş ve burada şehadet mertebesine yükselmiştir. Yine ilklere biri de kadınlık âleminin sultanı Hz. Haticetü'l-Kübrâ Vâlidemizdir ki, bu mektebin en büyük talebelerinden biri sayılır.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sema buudlu bu mektebin kapılarını, fark gözetmeksizin toplumun her kesimine ardına kadar açmıştır. Bu mektebe Bilâl-i Habeşî, Selmân-ı Fârisî ve o gün bir demirci çırağı olan –o çırağa ruhumuz feda olsun– Habbab (radıyallahu anhüm) devam etmektedir. Efendimiz, Bilâlleri, Selmânları ve Habbabları hemen her zaman toplumun en saygıdeğer insanlarıyla eşdeğerde tutmuş ve onları yanından hiç ayırmamıştır. Hatta bir kısım zengin ve soylu müşrikler, ihtimal Müslüman olma yoluna girince, “Sen bunları yanından ayır. Biz geldiğimiz zaman Seninle husûsî görüşelim.”

88 Ahzâb sûresi, 33/4.

89 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 21/119-120; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl* 3/506.

şeklindeki tekliflerine Nebiler Serveri hiç mi hiç itibar etmemiştir. Her ne kadar bazı yazar ve vak’anüvisler, “Hz. Peygamber bu mevzuda müşriklere biraz temâyül eder gibi göründü.” türünden bazı yakıştırmaları olsa da bunun doğru olması mümkün değildir. Zira Efendimiz *لَا تَقْدَمُ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ* hakikati⁹⁰ ile serfirâzdır. Yani Allah, O’nun *geçmişini bağışladığı gibi geleceğe ait yapacağı şeylere karşı da günah yollarını kapamıştır*. Allah Resûlü, Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi küfürde topluma öncülük yapan kimselerin inanmalarını ve Müslümanlığa omuz vermelerini çok arzu etmiştir ama, bunlar, bütün istidatlarını köreltiklerinden inanamamışlardır. Zâhirî esbap açısından Ebû Cehil veya Ebû Leheb’in inanması halinde bütün bir Mekke, Urve İbn Mesud’un iman etmesi halinde de bütün bir Taif halkının Müslüman olması muhtemeldi. O, bu mülâhaza ile onların iman etmeleri için farklı şeyler düşünebilirdi. Ama –kanaat-i âcizanemce– Allahu Teâlâ, O’na asla böyle bir şeyi düşünme fırsatını vermemiştir.

*“Sabah akşam seninle beraber Allah’ın hoşnutluğundan başka bir şeyi düşünmeden O’na ibadet edenleri sakın yanından kovma!”*⁹¹ âyeti böyle bir fırsatın verilmeyişinin en güçlü referansıdır. Bu durum, bütün peygamberler için bahis mevzuu olsa gerek. Meselâ inkârcıların, *وَمَا نَرَاكَ*

*“Hem sonra senin peşinden gidenler toplumumuzun en düşük kimseleri, bu da gözler önünde!”*⁹² demelerine karşı Hz. Nuh, tutum ve davranışlarıyla alâkalı kararlılığını: *وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَافُوا رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا*

*“Ben, o iman edenleri kovacak da değilim. Elbette onlar Rabbilerine kavuşacaklar ama ben sizin cehalet içinde yuvarlanan bir toplum olduğunuzu görüyorum.”*⁹³ sözleriyle göstermiştir.

90 Fetih sûresi, 48/2.

91 En’âm sûresi, 6/52.

92 Hûd sûresi, 11/27.

93 Hûd sûresi, 11/29.

Mekke’de fakir bir çoban olan Abdullah İbn Mesud (radiyallâhu anh), İslâm’la şereflendiği andan itibaren hayatının sonuna kadar Efendimiz’in yanından hiç ayrılmamıştır. O kadar ki bazı kimseler onu, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) aile fertlerinden biri sanırlardı.

Yine bu mektebin talebelerinden birisi de Hz. Selmân’dır. Nebiler Serveri onun için “*Selmân ehl-i beytimdendir.*”⁹⁴ iltifatında bulunmuştu. Hâlbuki Hz. Selmân’ın Acem veya Türk olduğuna dair rivayetler var..

Evet Efendimiz, o semavî mektebinin çerçevesini olabildiğine geniş tutmuştu. İbtida ile intihâyı cem etmiş bu yüce Nebi, talebeleriyle yaptığı derslerde öylesine bir malzeme kullanırdı ki, en aşağı seviyedeki çırağı ile –o çıraklara ruhumuz feda olsun– Hz. Cibrîl o dersten aynı şekilde istifade ederdi. Evet bu derslerden herkes kendi seviyesine göre yararlanır ve o gül hüzmelerinden peteğine bir şeyler koymasını bilirdi. Dersler o kadar anlaşılır ve derin idi ki, Cibrîl bile bazen o huzurun sadık talebelerinden biri olarak oturup Efendimiz’in sohbetini dinlerdi. Yine Mikâil, bazen sözden çok iyi anlayan Hz. Ebû Bekir (radiyallâhu anh) ile O’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) sohbetinde bulunurdu. Hatta bir gün sohbet öylesine derinleşip buudlaşmıştı ki, Hz. Ebû Bekir kendinden geçerek hayret ve hayranlık içinde, bakışlarını Efendimiz’e çevirerek, “Sizi böyle kim edeplendirdi?” demişti. Efendimiz de herhangi bir tekellüfe girmeden bu soruya “*Benim muallimim Allah’tır. Bana öğretilen şeyleri de O öğretti.*”⁹⁵ cevabını vermiştir.

Sâniyen Efendimiz tebliğ vazifesinde kendisi için gerekli olan vasıflarla tam muttasıf olarak gönderilmiştir. Evet Allah (celle celâluhu) O’nu, bu yüce vazifesinde fetanet, ismet, emanet ve sıdkla serfirâz kılmıştır.

Fetanet, cerbezeye gitmeyen, daima insanlar için çok faydalı muhakemeler ortaya koyan ve sırat-ı mustakîmi temsil eden üstün akıl demektir. Efendimiz’de

94 et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 6/212; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/691.

95 Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân* 18/228; es-Sülemî, *Âdâbü’s-sohbet* s.124.

–hâşâ– cerbeze yoktur ama, her meseleyi çok kıvrak şekilde kavrama vardır. Bernard Shaw’un da, “Problemlerin üst üste yığıldığı asrımızda bütün müşkülleri bir kahve içme rahatlığı içinde çözen Hz. Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) beşer ne kadar muhtaçtır!” sözüyle ifade ettiği gibi, Allah Resûlü en muğlak meseleleri her zaman çok rahatlıkla çözmüştür. O bedeviyetten kurtarıp, küfre ait urbayı sırtlarından çıkararak iman, mârifet ve muhabbetle, Muhammedî ruhun içlerine girdiği bu insanlardan bütün ahlâk-ı seyyieyi söküp atmış ve ahlâk-ı âliyyeyi ruhlarının her noktasına işleyerek örnek ve medenî bir toplum ortaya çıkarmıştır. Evet Efendimiz işte o büyük dava için böyle bir fetanetle hazırlanıp gönderilmiştir. Evet, sırat-ı mustakimi ifade eden mutedil bir zekânın irşat ve tebliğ adına ifâ edeceği mânâ çok büyüktür.

Bu mevzuda diğer bir husus da, Efendimiz’in *ismet*’idir. O’nun peygamberliğinden önceki iffet ve ismet yörüngeli hayatı, daha sonraki peygamberlik vazifesinin bir basamağını teşkil eder. Allah Resûlü ileriye doğru adım adım giderken, kendisinde bulunan bu güzel huy ve hasletler, basamak basamak O’nu daha sonra edâ edeceği o büyük davanın kahramanı haline getirmiştir. O, o kadar afif bir hayat yaşamıştır ki, kendisine düşmanlık yapanlar O’na, “sihirbaz”,⁹⁶ “şâir”⁹⁷ gibi iftiralarda bulunmalarına rağmen, O’nun ismet ve iffetine aykırı hiçbir şey söyleyememişlerdir.

Efendimiz’in irşadının çok güçlü ve tesirli olmasında *emin* oluşunun da büyük tesiri vardır. O, gerek peygamberliğinden önce ve gerekse peygamberliğinden sonra, insanlara hep emniyet telkin etmiştir. Zaten O, peygamber olmadan önce de “el-Emin” namıyla anılmaktaydı. Doğrusu O, herkese öyle bir emniyet telkin etmiştir ki, Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi en amansız düşmanları bile, O’nun emin oluşunu kabulde tereddüt göstermemişlerdir. Zira Allah Resûlü bütün hayatını engin bir emniyet ruhuyla geçirmiştir.

96 Bkz. Sâd sûresi, 38/4.

97 Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/5; Sâffât sûresi, 37/36; Tûr sûresi, 52/30.

Şu tablo bu hakikate güzel bir misal teşkil eder: Hz. Yâsir (radıyallâhu anh) henüz Müslüman olmamıştır. Bir gün dışarıya çıkan oğlu Hz. Ammâr'a nereye gittiğini sorar. Hz. Ammâr: "Muhammed'in yanına." cevabını verir. Bunu öğrenen Hz. Yâsir, oğluna şunları söyler: "O, emin bir insandır. Mekkeli O'nu böyle tanır. Eğer O, peygamber olduğunu söylüyorsa doğrudur. Çünkü O'nun yalan söylediğini kimse duymamıştır."

Buna bağlı olarak Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir de *sıdk* sıfatı vardır. O hayatında bir kere olsun yalan söylememiş ve her zaman çevresine güven telkin etmiştir. Evet Nebiler Serveri hep doğru yaşamış ve doğruluğu tavsiye etmiştir. Zaten bir hadis-i şeriflerinde de O şöyle buyurur: "*Doğruluktan ayrılmayınız. Doğruluk sizi birr'e (iyilik, hayır), o da sizi cennete ulaştırır. Kişi doğru olur ve daima doğruyu araştırırsa, Allah katında sıddıklardan yazılır. Yalandan sakının; yalan insanı fücûra (günaha).. o da cehenneme götürür. Kişi durmadan yalan söyler ve yalan araştırırsa Allah katında yalancılardan yazılır.*"⁹⁸

Hâsılı, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) irşad ve tebliğinde bu yüce vasıflarının çok büyük tesiri olmuştur. Günümüzde de kendini insanlığa adanmış sevgi kahramanları, gönül verdikleri davada muvaffak olabilmeleri için, yukarıda zikredilen bu vasıflarla muttasıf olmak zorundadırlar. Bu vasıfları arzu edilen seviyede olmayanların değişik arıza ve problemler yaşamaları kaçınılmazdır. Efendimiz toplumun her kesimine açık olan mektebinde, büyük ölçüde o mümtaz şahsiyetiyle müessir olmuştur. Günümüzün güzîde nesilleri de, Efendimiz'in bu sıfatlarıyla vasıflanmaları ölçüsünde çevrelerine müessir olup çok kolaylıkla insanları aydınlık ufuklara taşıyabileceklerdir.

98 Buhârî, *libâs* 69, *edeb* 69; Müslim, *birr* 103-105.

KİTAP OKUMA

Soru: Kitap okumaya zorlayıcı faktörler nelerdir? Okuma alışkanlığını nasıl kazanabiliriz?

Kitap okumak çok önemlidir; hususiyle de insanı Rabbine ulaştıracak, onu gaye-i hayal saydığı neticeye bağlayacak, kâinatın gerçek mânâda fethine vesile olacak, kendisi için kapalı meseleleri açacak; dahası kara delikleri cennetin birer koridoru haline çevirecek ve en zulmetli noktalarda dahi sürçmeden yürüyebilmesini temin edecek kitapları okumak çok önemlidir.

Yukarıda belirtilen türden kitapları okumakla metafizik gerilim, birbirini destekleyici mâhiyette “salih daire” teşkil ederler. Zira iyi bir kitap, metafizik gerilime; metafizik gerilim de o kabil kitapları okumaya sevk eder. Evet, insan kitap okudukça ondaki gerilim daha da artar ve o, gerilim arttıkça fırsatları kitap okuyarak değerlendirir. Bu sayede inançla gerilmiş aydınlık ruhlar, küfür ve dalâlete karşı hep donanımlı olur, aydınlanır ve başkalarını da aydınlatırlar.

Asrımızda, küfür ve ilhada sürükleyen kitaplar okutulmak suretiyle masum dimağlar baştan çıkarılmış ve büyük ölçüde Allah’tan uzaklaştırılmışlardır. Komünizm, ateizm, nihilizm vb. küfür ve anarşiyi besleyen zararlı cereyanların yedeğinde hep bu menfûr ideolojiler –bunlara da ideoloji denecekse– ve hareketler vardır. Bunlara karşı insanları Allah’a yaklaştırmamanın ve ona yönlendirmenin yolu, onlara bizim dünyamıza ait kitapları okutma olmalıdır.

İnanan herkes, şuurlu bir şekilde ve lüzumunu ruhunda derinlemesine hissederek mutlaka kitap okumak mecburiyetindedir. Zira bizi dinsizliğe zorlayan millet ve çevreler, aynı zamanda bizi doğruya götüren vesilelerden de mahrum etmek istemektedirler. Şimdiye kadar bu hasım ruhlar, böylesi hain emellerine ulaşabilmek için değişik yolları denemiş ve belli ölçüde de olsa neticede nesilleri birbirinden koparmayı başarmışlardır(!). Böyle bir tâli’sizliğe maruz kalan

günümüzün zavallı insanı tabîî olarak kendi ruh köküyle alâkalı değerleri bilememekte ve bundan dolayı da her geçen gün biraz daha kendisinden uzaklaşmaktadır.

Bu itibarla, millî değerlerimize gönül vermiş muhabbet fedailerinin okuma mevzuunda da, umumî seferberlik ilan edercesine kendilerini okumaya vermeleri gerekmektedir. Devlet başta olmak üzere gönüllü sivil toplum kuruluşları ve vakıflar tarafından bu önemli meselenin gerektiği şekilde ele alınıp alınmadığı meselesinin her zaman münakaşası yapılabilir; ama, okumak bizim için artık bir zaruret halini almıştır. Vâkıa okullarda insanlara okuyup yazma öğretilmektedir; ancak esas önemli olan husus, öğrencilere kitap okuma şuurunun kazandırılması ve faydalı kitapların okutulmasıdır. Eğer o körpe dimağlara sadece boş, fuzûlî ve onları baştan çıkaran romanlar, hikâyeler okutuluyor, fakat bizi asırlarca yücelten ve büyük insanların yetişmesine vesile olan yayınlar hep ihmal ediliyor ve neslimize iyi bir rehberlik yapılmıyorsa, onların bir şey okumuş oldukları söylenemez. Nihilist ve anarşist nesillerin yetişmesinde kötü yayınların okutulması, faziletli nesillerin yetiştirilmesinde de millî ruh eksenli yayınların okutulmasının tesiri büyüktür. Binâenaleyh her ferdin, evvelâ bu mevzuda, neyi bilmesi gerektiğini çok iyi belirlemesi, daha sonra da, başta kendi aile efradı olmak üzere ulaşabildiği herkese iyiyi, doğruyu ve güzeli öğrenme yollarını göstermesi gerekmektedir.

Bir mü'min, İslâm'a, imana ve Kur'ân'a ait meselelere sahip çıktığını söylediği halde kendi nesline anlatacak kadar bu yüce hakikatleri bilmiyorsa, onun samimî olduğunu söylemek çok zordur. Oysaki içte ve dışta dine karşı olan kimselerden hangisine kulak verilirse verilsin, kendilerine ait meseleleri çok iyi bildikleri görülecektir. Meselâ bir nihilist, bir anarşist, bir din düşmanının..., fikirlerinden istifade ettiği kişilerin eserlerini çok iyi takip ettikleri ve rahat anlatabildikleri açıktır. Aynı zamanda onlar, demagoji ve diyalektiği de fevkalâde iyi bilmekte ve karşılıklarına aldıkları körpe dimağları ezip yoğurarak balmumuna

çevirmektedirler. Evet bâtil yolun tâli'siz yolcuları, kendi ideolojileriyle alâkalı bilmeleri gereken her şeyi çok iyi bilirler. Bir şahsın hayat serencâmesini bilmek bir ilim ve irfan değildir ama ruhları karbonlaşmış bu tâli'sizler, kendi davalarında bayraktarlık yapmış pek çok dinsizin hayat serencâmesini çok iyi bilirler.

Ne acıdır ki, yüce bir davaya gönül vermiş mü'minlerin pek çoğu Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hulefâ-i Râşidîn'in (radiyallâhu anhüm) hayat-ı seniyyelerine ait bir şey bilmedikleri gibi dinin temel felsefesinden de habersizdirler. Bilmedikleri için de o yüce şahsiyetlerin hayatlarından ve kıymetli sözlerinden habersizdirler. Bunlar bir yana, akıl ve mantık ölçüleri içinde müspet ilimlerden de istifade ederek anlatma imkânı varken Allah'ı, Peygamber'i, Kitab'ı ve ahireti bile tam olarak anlatamamaktadırlar. Onlar, fünûn-u müsbitenin henüz yeni yeni keşfettiği pek çok ilmî hakikatten Kur'ân-ı Kerim sayesinde, belli ölçüde de olsa haberdarken, bütün bunlardan gerektiği gibi istifade edememektedirler. Nitekim Kaptan Kusto, Cebel-i Târik boğazında Atlas Okyanusu ile Akdeniz'in sularının birbirine karışmadığını tespit edip bunu büyük bir buluş olarak neşrettiğinde onun niyeti ne olursa olsun hepimizde bir hayranlık hissi uyardı. Zira o, bizim kitabımızın bir faslını dile getiriyordu: *“İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar.”*⁹⁹ Biz bunları yabancıların, çarpıtarak vermelerinden mi öğrenecektik? Kur'ân'da bunun gibi daha pek çok ilmî hakikatler vardı ama, maalesef Müslümanlar bunlardan habersizdi.

İşte bütün bu sebeplerden ötürü kendi değerlerinden habersiz Müslüman nesillere mutlaka kitap okutmak suretiyle, Müslümanlığı anlama ve anlatma kâbiliyeti kazandırılmalıdır. Evet en az, bir ateist ve materyalistin kendisine ait meseleleri anlattığı kadar, bir mü'minin de kendisine ait meseleleri anlatması

99 Rahmân sûresi, 55/19, 20.

onun için bir vecîbedir. Biraz olsun onur ve gurur sahibi her mü'min, başkalarının kendi bâtil ilhad ve küfürlerini anlattıkları kadar, her mevzuu akla ve mantığa dayalı, o tertemiz, dupduru ve gönüllere inşirah veren iman esaslarımızı anlatabilmek için okuyup okutmalıdır. Öyle ki o, “-inşâallah- elime aldığım her insanı, duygu ve düşüncem altında yoğurarak onun kafasına ilim, kalbine iman yerleştirmek suretiyle, hem onun cennete gitmesini; hem de kendimin kurtulmasını sağlayacağım.” gibi duygu ve düşüncelerle harekete geçerek, kitapları, cennete yükselten merdivenin birer basamağı olarak kabul edip, bol bol okuyacak ve okuduklarını da başkalarına anlatmaya çalışacaktır.

Okumak bu kadar önemli iken bir mü'min yine de okuyup düşünmüyor ve okuyup düşünenlere destek olmuyorsa, onun dinî değerlere karşı alâkası da işte o kadar demektir. Yani Allah'ın, Kur'ân'ın, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun güzîde ashabının (radıyallahu anhüm) anlatılıp anlatılmaması sanki onun nazarında müsâvîdir. Bir seçim, bir spor müsabakası kadar bu meselelere alâka duymayan bir mü'min, sevip alâka duyduğunu söylediği zevatla işte o kadar alâkalı demektir. Hele bir mü'min, bütün âlemleri ve kendisini hiçten, yoktan yaratan Hz. Allah (celle celâluhu) hakkında bir insanı aklen ikna edecek kadar malumâta sahip değilse ve Rabb-i Kerîm ü Rahîm'ini anlatamıyorsa, –ben diyemem ve dememeliyim de– fakat o kendi kendine “*Yazıklar olsun.*” demelidir.

Evet kitap okumama, kanaat-i âcizânemce, bizim neslimizin en büyük eksikliklerinden biridir. Bu eksikliğı gidermek için devamlı ve çok okumalı, her gün bir şeyler öğrenmek için çalışmalı, ev ve iş yerlerinde, hiç olmazsa belli bir süre de olsa okumaya ayırmalıyız. Neslimize bu mevzuda da iyi bir örnek olmalı, değişik vesile ve metotlar geliştirerek onlara okuma yollarını açmalı ve onların, İslâm'ı anlama-anlatma aşk ve şevklerini geliştirmeliyiz.

İLİM VE BİLİM

Soru: İslâm'ın ilme bakış açısıyla, modern ilmin bakış açısı arasındaki farklar nelerdir? Kur'ân'da geçen "ilim"den ne anlamalıyız?

Hakikî ilim; aydınlığa koşan, hakikat soluyan ve kişiyi sırat-ı müstakîme götürebilen bir ışık kaynağıdır. İngilizce'deki karşılığı "science" olan bilim ise eski bilgiler üzerine bina edilerek, geliştirilen, tecrübe ile elde edilen ve yanlışları düzeltile düzeltile nizama konacak, pek çok yanlışlarıyla ilmî faaliyetlerimizin esasını teşkil eden nazariye, hipotez demektir. Bu itibarla bilim, ilim ile aynı şey değildir ve bunların birbirine karıştırılmaması gerekir. Günümüzde bazen ilim, bilim kelimesiyle tercüme edilmektedir ki, kelimelerin ihtiva ettiği mânâlar, nüanslar nazara alınmadan yapılan böyle bir hata, avam için mazur görülse de, uzman kimseler için kat'iyen mazur görülemez. Çünkü ilim ve bilim kendi esprileri içinde efradını câmi, ağıârını mâni sağlam bir tarife tabi tutulduklarında ikisinin birbirinden tamamen farklı oldukları görülecektir.

İlim, bizde doğup büyümüşdür ve döllyatağı da kalb ve kafa birleşik noktasıdır. Rasyonalizm üzerine kurulmuş, daha sonra da pozitivism esaslarına dayanarak gelişmiş bilim ise, tamamen maddî, dünyevî, arzî ve fizik çerçevesindedir ki, çıkışı nazariyelere dayalı, devamı şüphelerle iç içe, neticesi de tereddüt ve kuşkudur. O, duyu organları dünyasında rüşeymleşir ve nazarî aklın referansı ile yaşar. Çok defa gözün görmediği, kulağın işitmediği şeyleri inkâr eder. Hâlbuki göz, mânâyâ karşı kördür. Kulak da onu duyamaz. Evet bugün bilim denilen şey, sadece duyu organlarıyla duyulup, görülüp hissedilen obje ve vak'alara "evet" der.

Bugün bilim adına iddia edilen hususlar tamamen batı felsefesinin ürünüdür. Menşei doğu olan, çarpıtılmış batı felsefesi... Evet, günümüzdeki gelişmelerde İslâm dünyasındaki ilmî gelişmelerin büyük bir payı vardır. Fakat artık Mourice Bucaille'dan Kaptan Kusto'ya, Alexis Carrel'den, Carlayl'a, ondan

Garaudy'e kadar Batılı pek çok yazar, "Batı, tamamen bugünkü gelişmelerini doğuya borçludur. Bu mânâda Endülüs, Batı'ya iyi bir örnek teşkil etmiştir." diyerek bu gerçeği açıkça itiraf etmektedirler. Belli bir dönemde temelleri itibarıyla bizim dünyamızdan alınan bu ilimler, onlar tarafından sadece mücerret ilim olarak ele alınmış, onların bize kazandırdıkları ve bunların hangi esas ve kaideler üzerinde geliştiği meselesi nazar-ı itibara alınmamıştır.

Evet, Batı bu ilimleri kendi materyalist düşüncesiyle yoğurarak ele almış ve sübjektif değerlendirmelere tabi tutarak kendi orijinleri açısından başkalaştırmıştır. Bir kere Batı'da din, hiçbir zaman hayatla hemhâl olamamıştır. Bu karanlık dünyada o, daima kilisenin duvarları içinde sıkışıp kalmış ve halk ancak kiliseye gittiği zaman dinini duyabilmiştir. Bu bakımdan da Batı'da din, hiçbir zaman bütün üniteleriyle hayatın içine girme fırsatını bulamamıştır. Zaten tâ başta, Hristiyanlık Kostantin tarafından bir devlet dini olarak kabul edilirken, bu çerçevede kabul edilmiş ve hayatla münasebetleri kontrol altına alınmıştır. Böyle bir anlayış ise Hristiyanlık adına doğrusu bir tâli'sizliktir. Hristiyanlığın tâli' yıldızı ilk üç asırda kapalı tazyik altında fakat parlak geçmiştir ve bu dönemde din, kendi safvetini koruyabilmiştir. Konstantin ve taraftarları, Hristiyanlığı bir din olarak kabul ettikleri andan itibaren bir mânâda Hristiyanlara gün doğmuş ama diğer yandan İncil ve din düşüncesi tamamen kontrol altına alınmıştır. Evet, Hristiyanlık tahrif edilmiş ve "Senin yerin kilisedir. Ara sıra insanlar din adına kiliseye gelebilir, orada kafalarındaki çelişkiye rağmen dini soluklayabilirler; ama belirlenen bu sınırların ötesine kesinlikle geçemezler." denilerek, hayat tamamen dinden tecrit edilmiştir. Evet artık Hristiyanlıkla hayat birbirinden koparılarak, toplum, dinsiz hayat ve hayatsız din gibi bir telâkkîyi kabule zorlanmıştır. Onun için Batı'da tamamen hayata mâl edilen ilim, dinin dışındadır ve din tamamen bir moral müessesesi ve doğum-ölüm merasimlerini organize eden bir kurumdur. Bunca devlet ve değişik sistemlerin baskısına karşılık o kendisini ne kadar ifade edebilmektedir, düşünmeye değer. Bu karşılıklı zıtlaşma din câmiasını da karşılık vermeye teşvik etmiştir. Yer yer kilise, bazı

bilim adamlarını yakmaya, bazılarının gözlerini çıkarmaya ve bazılarını giyotine gitmeye mahkûm etmiştir. Tabî bütün bunlar, çok ciddî bir bilim ve din çatışmasına sebebiyet vermiştir.

Ayrıca din, kilisenin içinde kaldığından dolayı gelişen hayat şartlarına karşılık bir türlü gelişme gösterememiştir. Çok düşünür, Hristiyanlık anlayışının bilimin çok gerisinde kaldığını ve bilime ayak uyduramadığını düşünerek, onu tamamen hayatın dışına çıkarmaya çalışmışlardır. Bu defa da Hristiyanlık, o günkü gücü ile bilime ait gelişmeleri engellemeye kalkmış ve bilim adamlarını mahkum etmiştir. İşte bu yanlış uygulamalar uzun zaman batıda Hristiyanlık ve bilim çatışmasının sürüp gitmesine sebep olmuştur.

Batı, bilimi, Grekler, Lâtinler, Yunanlılar ve İslâm dünyasından değişik şekillerde almıştır. Onlar, almış oldukları bu ilimleri yeni terkiplerle bir hayli ileriye götürmüşlerdir, ama bütün bu terkiplerin hiçbirinde dine hakk-ı hayat tanımamışlardır. Böylece dinsiz bir anlayış üzerine oturan Batı'nın bilimi, bizdeki ilim anlayışı ve telâkkisine tamamen zıt bir istikamette gelişmiştir. Böyle bir farklılıktan ötürü de, onlarınkine “bilim”, bizimkine ise “ilim” demek daha doğru olsa gerek.

Enginliğiyle bizim dünyamızda ilim, olabildiğine gelişmiş ve Câbirler, Ebu'l-Heysemeler, Hârizmîler, Zehrâvîler, İbn Sinâlar ve Farabîler... gibi devasa ilim adamları yetişmiştir. İlk defa atom nazariyesini ortaya koyan Yunan bilginleri, maddenin en küçük parçasının “atom” olduğunu söylerlerken, bir İslâm âlimi olan Nazzâm, maddenin sonsuz denecek ölçüde parçalanabileceğini söylemiş ve günümüzün ilim adamlarından biri gibi konuşmuştur. Bugün partikül nazariyesi içinde bu meseleye bakıldığında, Nazzâm'ın 12-13 asır evvel, çok derin şeyler söylemiş olduğu iddia edilebilir. Bütün bunlarla beraber, İslâm dünyasında yetişen o büyük ilim adamlarından hemen hiçbiri, ilimler adına ortaya koyduğu bu kadar keşif ve tesbitlerin yanında –yorum farklılıkları müstesna– dinî düşüncesinden taviz vermemiştir. Aksine ilim, onları din adına iyice takviye

etmiş ve onların imanlarını kuvvetlendirmiştir. Gerçi bazı rasyonalistler hadisler konusunda biraz farklı düşünmüş ve bazı meselelerde Ehl-i Sünnet’le tartışmalara girmişler ise de onlardan hiçbirisi, ulûhiyeti inkâr etme, dine tavır alma gibi ciddî farklılıklara girmemişlerdir. Bazı âlimler, akla, olması gerekenden daha fazla önem verip, aklî istidlâller ile sıfât-ı ilâhîye hakkında bir kısım yanlış beyan ve mülâhazalarda bulunmuşlardır ama onların da hiçbiri dinsiz değildir.

Meselâ, iyi bir tabip olan Râzî aynı zamanda mistik denecek kadar bir mâneviyat adamıdır. Hâlbuki bilim sahasında yetişen Batılılar ve onların bizim içimizdeki temsilcileri, tamamen dinden uzaklaşmış, hatta ilhad ve küfre saplanmışlardır. Müslümanlar, kâinatı Cenâb-ı Hak adına fethetme düşüncesiyle araştırmış ve buldukları her yeni âyet, her yeni mucize, onlarda yeni bir aşk, yeni bir heyecan ve hamle ruhu meydana getirmiştir. Onun için onlar, daima “*Hel min mezîd=Daha yok mu?*” ufkunda dolaşmış ve böylece sürekli bir hakikat ve araştırma aşkı yaşamışlardır.

Evet Müslümanlarda ilim hissi, din hissinin fevkalâde gelişmesine vesile olmuş ve onlarda bir metafizik gerilim hâsıl etmiştir. Kur’ân-ı Kerim’deki إِنَّ فِي

حَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَبْصَارِ “*Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde akıl sahipleri için ibretler vardır.*”¹⁰⁰ vb. âyetler, her zaman Müslüman ilim adamlarının dikkatini çekmiş ve bu bakımdan onlar, ilmî araştırmalarını bir ibadet neşvesi içinde sürdürmüşlerdir. İşte bizdeki ilim, Müslüman ilim adamlarında bu anlayış ve bu yaklaşımlar üzerinde teşekkül etmiştir. Yukarıda zikredilen âyet-i kerimenin teşvikiyle hareket eden Müslüman ilim adamları tarafından gök ve yerdeki nizam araştırılmış, onlar arasındaki irtibata dikkatler çekilmiş; bir çiçeğin güneşle münasebeti, güneş ışınlarıyla, yeryüzündeki âciz ve zayıf varlıklar arasındaki münasebet.. vb. daha pek çok konu üzerinde durulmuş ve netice itibarıyla da,

mukaddes kitapları olan Kur'ân'la kâinat kitabını telif eden bu ilim adamlarının, Allah'a olan itimat ve yakınlıkları artmıştır. Zaten ilim adına ilk mesaj, inanca bağlı olarak Allah'tan gelmiş ve daha sonra, âyât-ı tekviniyedeki her mucize ve hâdis Allah'tan yeni mesaj ve ilhamlar şeklinde onları coşturarak âdetâ birer ilim âşığı gibi onları şaha kaldırmıştır.

Bugünkü Batı, mevcut bilim ve teknoloji ile fezalara ulaşıp gökleri keşfetse de, bu durum onu yine de endişe, korku ve ürküten sürprizlerden kurtaramayacaktır.

Mü'min sinelere gelince onlar, ilimle karadeliklerin bağrına bile taht kurabileceklerine inanırlar. Çünkü onlar, varılan her noktada, “Bunun arkasında Allah vardır. Muhtemel ki karadelikler de aydınlıklara çıkmak için birer karanlık koridordan ibarettir. Bunlara girilip çıkıldıktan sonra kabir gibi öbür tarafta aydınlığa erilecekse, bu sevimsiz gayyâları bile cennet köprüsü kabul edebiliriz.” derler.

Batı, bilimle keşf ve tesbit edilen meselelerin dar çerçevesi içinde sıkışarak, sadece onunla yetinmek zorunda kalmış ve bu sebeple de eşyanın çehresindeki hikmeti hiçbir zaman görememiştir. Ama İslâm âlimleri, araştırmalar yaparken eşya ve hâdiselerdeki hikmetleri, –Allah'ın tevfiğiyle– daha derinden sezerek, her şeyin arkasında O'nun kudretini görmüşlerdir. Şayet bir örnek verecek olursak; insan simasındaki güzelliği, tabiatın karartıcı ve karanlıklaştırıcı eline vermemiş, o güzellerden güzel insan çehresine her bakışlarında, Rahmân ü Rahîm'in isimlerinin tecellî ettiğini görmüş ve sanattan Sâni'e intikal ederek dar olanı genişletmiş, sınırlıyı sınırsızlaştırmış, bir aynayı sonsuz güzellikle süslemişlerdir. Bu sayede onlar, ilimle ikiz yaratılan hikmeti, her zaman ilmin hemen yanı başında görmüş, eşya ve hâdiselerle alâkalı olup biten her şeyi gayet net müşâhede etme imkânını bulmuşlardır. وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ

أُوْتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا “Kime hikmet verilmişse, bununla birlikte ona pek çok hayır da

verilmiştir. ”¹⁰¹ fermanı bu bahtiyarları işaretlemektedir. Kâinattaki icraata hikmet gözlüğü ile bakmayan kimse, abesle iştigal ediyor demektir.

İşte İslâm anlayışındaki ilim, bu esaslar üzerinde neşv ü nema bulmuştur. Zaten İslâm’da, bütün ilimlerin gayesi mârifet-i ilâhî esasına bağlıdır. Mârifet-i ilâhînin neticesi muhabbet-i ilâhî, muhabbet-i ilâhînin neticesi de zevk-i ruhanîdir. Bütün bunlardan anlaşılan odur ki, Müslüman bir araştırmacı için hiçbir zaman ümitsizlik ve karamsarlık söz konusu değildir. Çünkü o, okuyup düşündükçe ve araştırıp yeni yeni şeyler buldukça, kendisini Allah’a daha yakın hissedecek ve daha fazla huzur içinde olacaktır.

Evet böyle bir araştırmacı için ilim yapmak, her zaman beraberinde maddî ve mânevî huzur getirirken, başkaları için o, kâinatın âkıbetini çok karanlık gösterecek ve o kulvarda koşanları hep huzursuz edecektir.

Evet kâinatların, merhametli bir Zât’ın mülk ve idaresinde olduğunu bilmeyen biri için güneş 5 milyar sene sonra bitecektir. İşte böyle bir bilgi, şimdiden onların içine dehşetli bir korku salacaktır. Zira bundan sonra onların akıllarına sürekli “Güneş bitince kızıl kıyamet kopacak ve biz, atom zerrati adedince parçalanarak, yokluğa savrulacağız.” düşüncesi gelecek ve dünya ile alâkadarlıkları ölçüsünde onları bîhuzur edecektir. Hâsılı bütün bunlar, Batı anlayışındaki bilimin kâinata, eşya ve hâdiselere bakışı ve bunun neticesinde etrafa saldıdığı ümitsizlik, karamsarlık ve sarsıntılardır.

Şimdilerde bu tür ilmin verdiği itminan ile, bilimin verdiği karamsarlık ortadadır. Binâenaleyh bizde ilim denilince, dünya ile beraber aynı zamanda ukbâ bilgisi de söz konusudur. İnsanlık bu beraberlik içinde –Allah’ın tevfik ve inayetiyle– hep aydınlıkta yürüyecek ve Batılıların düştükleri şaşkınlık ve tereddüde düşmeyecektir. Böylece Müslüman ilim adamları, ilmî incelemeler yaparken dikenli tarlaları atlayarak geçecek, kandan irinden deryaların üzerinden

101 Bakara sûresi, 2/269.

süzülerek uçacak, ayaklarını hiçbir zaman mücerret maddenin kirlerine bulaştırmayacak ve hiçbir taraflarına diken batırmayacaklardır.

Evet ilim ile bilimin, zikredilen bu farklılıklar gözetilerek ele alınması çok önemlidir. Onun için günümüzde pek çok düşünür, Batı'da materyalizme bürünen ilmi, Müslümanlaştırma yollarını araştırmaktadırlar. Bazı düşünürler de temel kaideleri itibarıyla, batıda bilim tamamen ilhad üzerine müesses olduğundan, onun Müslümanlaştırılmasının mümkün olmayacağı kanaatindedirler.

Doğrusu, eğer Batı'daki bilim, Allah'a teslim olmaz ve Allah'ı gösteren bir ayna haline getirilmezse, insanlığın âkıbeti çok karanlık olacaktır. Onun için Müslümanların bu mevzuda Batıyla yarışması, onu geçmesi ve bilimi Müslümanlaştırması veya İslâmîleştirilmesi gerekmektedir. Bilimin Müslümanlaşıp Müslümanlaşmaması, günümüzde, üzerinde düşünülmesi gerekli olan en önemli meselelerinden biridir. Müslüman araştırmacılar, meseleyi Kur'ân'da zikredilen "el-ilm" zâviyesinden ele alıp ilim dünyasında yeni ufuklar açarken, Batı kafasındaki bilimciler de, hayret ve şaşkınlık vadilerinde dolaşıp duracak, hep tıkanıklıklarla karşı karşıya kalacak, aradıklarını bulamayacak ve başı açık, yalın ayak hayallerle değişik kurgu bilimlerine takılıp duracaklardır. Maalesef günümüzde Batı anlayışındaki bilim, âlem-i İslâm'ın başına göz açtırmaz bir belâ şeklinde musallat olmuştur. Bütün bunlara rağmen, dünyayı aydınlatacak ilmin, yine orta kuşağın incisi ülkemiz ve bu mevzuda onunla aynı duygu ve düşünceyi paylaşan ülkelerde gelişip kendini ifade edeceğine inancımız tamdır.

AHİRET İNANCI

Soru: Öldükten sonra diriltilmenin gereği ve bu inancın bize kazandırdıklarını anlatır mısınız?

İnsan bütün varlıklar içinde Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin nokta-yı mihrâkiyesidir. O her ismin âzam derecede tecellîsine mazhar mükemmel bir varlıktır. Gülleri, çiçekleri, bağları-bahçeleriyle bütün yeryüzü; ayları, güneşleri, kehkeşanları ve dev adalarıyla topyekün sema, insan mahiyeti karşısında çok sönük kalır. Âkif'in ifadesiyle bütün cihanlar insanın mahiyetinde matvîdir. Evet bütün âlemler bir fihrist gibi, insanın mahiyetiyle ifade edilmektedir. Demek ki Allah (celle celâluhu), insanın yaratılmasına hususî ehemmiyet vermiş, Hakîm isminin tecellîsi ile, insanı tam bir hikmet âbidesi hâline getirmiştir. Diğer bir ifadeyle kâinatı bir kitap, insanı da onun fihristi olarak tanzim etmiş.

Şimdi eğer bu mahiyetteki bir varlık, öldükten sonra diriltilmeyecek olursa, ihtimamla yaratılanın ihmali gibi bir durum söz konusu olur ki, Cenâb-ı Hak, böyle bir abes fiili işlemekten münezzeh ve müberrâdır. Evet, insan öldükten sonra dirilecek ve gerçek değerini de işte o zaman bulacaktır.

Bu hakikati şöyle de ifade edebiliriz: Cenâb-ı Hak, kâinatta cemal ve kemâlini göstermek için, daima esma ve sıfatlarıyla tecellî etmektedir. Hatta kâinat bu tecellîlerin tecessüm etmesinden ibarettir denebilir. İşte bu tecellîlerin daha dar bir noktada, herkesin görüp anlayabileceği, meleklerin rahatça sezebilecekleri, cin taifesinin, ruhanilerin mütalaa edebilecekleri küçük bir kitap hâlindeki şekillenmesi ise insandır. Bu itibarla da insanın ehemmiyeti çok büyüktür. Kaldı ki Cenâb-ı Hak, her sene pek çok şeyi “*ba'sü ba'del mevt*”e mazhar edip yeniden diriltmektedir. Şimdi hiç mümkün mü her sene en ehemmiyetsiz şeyleri haşrüneşr etsin, yeniden diriltsin, hatta en ehemmiyetsiz çekirdekleri dahi yeni bir hayata mazhar etsin de; insan gibi çok mânâ ifade eden, önemli bir varlığa ehemmiyet vermesin.. burada çok güzel olan o sıfat ve isimlere

ayna olan insanı, öbür âlemde de aynı mahiyette, sıfatlarına ve isimlerine ayna yapmasın.. işte bu, her işinde pek çok hikmet bulunan Cenâb-ı Hakk'ın icraatına muhaliftir. Her şeyi hikmetle yaratan ve hiç abes işlemeyen Allah (celle celâluhu), insanı bu kadar hikmetlerle donattıktan sonra, çürümeye terk eder mi?

Rabbimize ait yönüyle haşrüneşrin lüzumu adına –Haşir Risalesine bakılabilir– bu çizgide daha çok şeyler söylenebilir. Evet, kâinatta var olan sâir cinsler cins olarak ahirette diriltilecekler; insan ise, tek başına bir cinsmiş gibi, fert fert diriltilecektir ve kendine has karakteri, duyguları, latîfeleriyle uhrevîliğin bütün hususiyetlerini aksettiren bir mucize-i kudret olarak mutlaka yeniden yaratılacaktır.

Konunun bize ait yönlerine gelince; içtimaî hayatın, nizam ve ahenk içinde yürümesinin, ailevî huzurun temin edilmesinin, her yaş ve başta ferdi huzurun sağlanmasının en güçlü ve tutarlı müeyyidesi, öldükten sonra dirilme hakikatine inanmaktadır. Evet haşrüneşr akîdesinin olmadığı bir yerde fert, kat'iyen huzur içinde olamaz. Buna, “inanmayanlar da huzur içinde olamaz” diyebiliriz. Hatta bu akîde üzerine oturtulamamış bir toplumun da huzurlu olduğu söylenemez.

Evet, haşrüneşr akîdesi gereği, dirilme, Rabbin huzurunda hesap verme, defterini sağ elinden alıp cennete girme, Rabbimizin cemalini görmeye namzet olma gibi.. hususlar, ümitli ve huzurlu bir hayat adına çok önemli esaslardır. Bir insan ötelere ait bu mazhariyetlere inanıyorsa, hem Rabbin istediği istikamette yaşayacak hem de hep huzur içinde olacaktır. Şöyle ki, bir ferdin kalbinde öldükten sonra o dirilme inancı ve inanç çizgisinde amelleri varsa, o fert, ahirette ölümsüzlük içinde yeni bir gençlik kazanacak, burada inkişaf ettirdiği duyguları orada kendisine iâde edilecek, Rabbi uğrunda, dünyada gösterdiği bütün cehd ve gayreti değişik değişik cennet nimetleri halinde kendisine sunulacaktır. Bu, وَأَنْ لَيْسَ

لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى “İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”¹⁰² âyetinin tam anlamıyla zuhuru demektir.

Evet, haşre iman, ferdin biricik huzur kaynağıdır. Bu hususu çok iyi kavrayan sahabe-i kiram, yaşarken huzur içinde olmuş, ölüme giderken de sevinçle gitmişlerdir. Meselâ; İslâm adına ciddî bir mücadele ve kavganın verildiği esnada bir sahabi, hurma ağacının dalına dayanmış, hurma yerken birdenbire Efendimiz’in ümitle gürleyen sesi duyulur: “Bugün kim sevabını sırf Allah’tan bekleyerek ölürse, cennete hangi kapısından dilerse girebilir.” Bunu duyan sahabî elindeki hurmaları etrafa saçar, “Beh beh! Eğer bunların (kâfirlerin) eliyle Cennet’e gireceksem bu canıma minnet.” der..¹⁰³ evet ölümü bile insana sevdiren, öldükten sonra dirilmeye inanmaktır. Ve işte bu, fert için önemli bir huzur kaynağıdır.

Öte yandan; insanın gençlik zamanında ve hevesatının galeyânı hengâmında arzularını frenleyecek, nefesine gem vurabilecek bir şey varsa o da, öldükten sonra dirilme duygusudur. Bu duyguyla genç, “Hesaba çekilmezden evvel nefsinizi hesaba çekin.”¹⁰⁴ fehvâsınca nefsini hesaba çeker ve yanlış adım atmamaya gayret eder. Bu ise hem şahsın, hem ailesinin hem de toplumun rahat ve huzur içinde olması demektir. Bu çizgide Hz. Yusuf’un daha peygamberlik vazifesi ile muvazzaf kılınmadan, Zeliha’nın teklifi karşısında “Allah’a sığınırım.”¹⁰⁵ demesini hatırlatmak yeter zannediyorum.

Benzeri bir vak’a da Hz. Ömer döneminde cereyan ediyor: Fettân bir kadının entrikalarına maruz kalan bir delikanlı, tam devrileceği sırada dilinde إِنَّ

الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ “Takvaya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah’ın emir ve yasaklarını)

102 Necm sûresi, 53/39.

103 Müslim, *imâret* 145; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/136.

104 Bkz.: Tirmizî, *kıyâmet* 25; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/96.

105 Yûsuf sûresi, 12/23.

hatırlayıp hemen gözlerini dört açarlar."¹⁰⁶ âyetiyle, kendine gelir ve âyetin ruhunda uyardığı heyecanla da ahirete yürür.¹⁰⁷

Hız. Üstad'ın konu ile alâkalı mülâhazalarından hareketle; çocukların saadet düşüncelerinin devam etmesi de yine, ancak öldükten sonra dirilme inancına bağlıdır. Aksi halde o zayıf, nahif, minnacık dimağlar, etraflarında ölüp giden kimselerin, onların ruhlarında açacakları yaralarla hep yutkunup duracak ve kat'iyen huzur duyamayacaklardır.¹⁰⁸

Evet, çocukların ölüm hâdiseleri karşısında tek tesellileri, öldükten sonra dirilme inancıdır. Onlar, çevrelerindeki ölümler karşısında, "Doğru, yakınlarımız, arkadaşlarımız, kardeşlerimiz öldüler ama Cenâb-ı Allah onları daha güzel bir yere aldı, şimdi bizden daha iyi yaşıyorlar, belki Cennetin bağ ve bahçelerinde dolaşıyorlar. Cennetin ırmaklarına girip çıkıyorlar ve kevserlerinden içiyorlar." inancıyla o zayıf ruhlarında, mukavemet kazanacak ve değişik belâlar, musibetler ve ölümlerle yüz yüze geldiklerinde mukavemet edebileceklerdir.

Gençlik için de benzeri şeyler söylenebilir. Şöyle ki; gençlik dönemi, beşerî garîzaların gemi azıya aldığı bir dönemdir. Zira gençler büyük ölçüde serâzât ve çakırkeyfdirler. Önerine gelen ve akıllarına esen her şeyi yapmak isterler. Onların gücü, kuvveti ve serâzât keyifleri karşısında, milletin ırzı, namusu, hatta bütünlüğü daima tehlikededir. Hâlbuki bu hususların korunması hemen her sistemin temel prensibidir. Öldükten sonra dirilme inancı, gönlünce yaşamak isteyen gençler için de frenleyici bir özelliğe sahiptir. Bakın bu akîdenin nesillerimizin dimağlarından ve ruhlarından sökülüp atılmaya başlandığı günden itibaren dinamik güçler, büyük çoğunluğu itibarıyla, dinamik anarşi unsurları hâline geldiler ve toplum huzurunu tehdit ediyorlar. Bu açıdan eğer yeni bir nesil inşa etme düşünülüyorsa, yapılacak ilk ve en etkili şey, onları haşrüneşre inandırmak olmalıdır.

106 A'râf sûresi, 7/201.

107 İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* 45/450; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/468.

108 Bediüzzaman, *Sözler* s.103 (Onuncu Söz, Zeylin Birinci Parçası, Birinci Nokta).

Avrupa’da da, Orta Çağ müteakip dönemde Russo, E. Renan gibi kimseler dini inkâr ediyor, Allah, Peygamber ve haşri kabul etmiyorlardı. Ancak, gün gelip de her yanı anarşi ve huzursuzluk alınca, bunlar ve diğer bazı mütefekkirler “*tabiî din*” düşüncesi ortaya atarak gerçeğinden uzaklaştırdıkları nesilleri sahtesiyle rehabilite etmeye çalıştılar. Bu şu demekti: “Eğer insanları mev’hûm dahi olsa beşer üstü bir güce ve kuvvete inandırmazsak, bunları zabturabt altına alma imkânı olmayacaktır.” Ne var ki, bu temelsiz teşebbüsler hiçbir işe yaramadı.

Öyle ise yeni bir dünya kurmak isteyenler, mutlaka iman kaynağına müracaat etmelidirler. Yoksa gençlerin karınlarını doyurmakla, sırtlarına birer urba giydirmekle, her yerde bir petrol kuyusu kazıp, petrol fişkırtmakla, onları tatmin etmek mümkün olmayacaktır. Çünkü ebed için yaratılan insan, ebedden ve Ebedî Zât’dan başka hiçbir şeyle tatmin edilemez. *“أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ”* *“Dikkat edin kalbler ancak Allah’ı anmakla itminana erer.”*¹⁰⁹

Aile içinde huzurun zembereği, esası, kaidesi, yine öldükten sonra dirilmeye inanmaktır. Erkek ve kadın öldükten sonra dirilmeye inanıyorlarsa, gençliklerini, sıhhatlerini kaybetmeleri, onların mutluluğuna dokunmayacaktır. Evet onlar, “Biz bugüne kadar genç, tatlı, güzel bir hayat yaşadık, bundan sonra – inşâallah– öbür âlemde bu hayatımızı, aynıyla devam ettireceğiz.” deyip hep ilk günlerin neşvesini soluklayacaklardır.

Hâsılı insanlara hayatı ve tabiatın güzelliklerini sevdiren, Rabbe giden yolları açan, ruhları şahlandıran, insana insanın ebediyete namzet olduğunu gösteren; Allah’a ve öldükten sonra dirilmeye inançtır ki, bunlar huzurun, rahatın ve emniyetin de kaynağıdır. Bakınız maddî imkân ve zenginlik içerisinde bulunuyor olmalarına rağmen bugün yeryüzündeki birçok ülkede ciddî bir huzursuzluk hakim. Bazı ülkelerin nüfusunun % 60-70’i alkolik. Uyuşturucu

109 Ra’d sûresi, 13/28.

kullanımı had safhada. Ahlâksızlık ve rezalet diz boyu.. ve daha nice olumsuzluklar. Bu problemlerin kaynağı nesillerin tatmin edilemeyişi ve daima mihrap ve minber değiştirmeleridir. Ayrıca onların çare adına atmış oldukları her adım da yeni bunalımlara kapı aralamakta ve onları yeni yeni buhranlara sürüklemektedir. Zira çıkış noktaları yanlıştır.

Evet bir milletin huzur ve saadetini düşünenler, en başta o millete ahirete giden yolları açmalı ve gençleri, öldükten sonra dirilmeye inandırmalıdırlar. Bu sayede, anarşist ve dinsiz olan gençler birdenbire karıncayı ezmeyen, haşerata ayağını basmayan, meleknümûn insanlar hâline geleceklerdir. Tarih içinde öyle insanlar olmuştur ki, karıncayı basıp öldürdüklerinden dolayı hep keffaret yolları araştırıp durmuştur. Muhasebe duygusunda bu kadar derinleşen bir insanın, ferdi, aileyi huzursuz etmesine, toplumu sarsacak problemler çıkartmasına imkan yoktur.

TEVHİD İNANCI

Soru: Hz. Ömer'in (radıyallâhu anh) Hacerü'l-Esved'e hitaben söylediği, "Ey taş! Biliyorum ki, sen bir taşsın, ne fayda ne de zarar verebilirsin. Eğer Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) seni öptüğünü görmeseydim seni asla öpmezdim."¹¹⁰ sözünü nasıl anlamalıyız?

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), nübüvveti en iyi anlayan ilk iki kişiden biridir. Adaletin temsilcisi olan bu devâsâ kâmet, sünnete olan bağlılığından dolayı Hacerü'l-Esved'i öpmüş ve sonra da "Ey taş! Biliyorum ki, sen bir taşsın, ne fayda ne de zarar verebilirsin. Eğer Allah Resûlü'nün seni öptüğünü görmeseydim seni asla öpmezdim." demiştir. Zayıf sayılan bazı hadis rivayetlerinde, o esnada Hz. Ömer'in arkasında bulunan ve onun bu sözünü işiten Hz. Ali ona: "Ya Ömer! Onda saklı bulunan sırları bilseydin şimdi böyle seslenmezdin!" mukabelesinde bulunur. Hatta bazıları bu hâdiseye bir ekleme daha yaparak, Hz. Ali'nin bu sözü üzerine Hz. Ömer'in "Ali olmasa idi, Ömer helâk olurdu." dediğini rivayet ederler.

Muhaddisler, Hz. Ömer'in bu tavrına daha ziyade sünnete ittiba zaviyesinden yaklaşmışlardır. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'nin dört köşesini de öpüp, istilam yapması (selâmlama) konusunda ihtilaf vardır. Muhaddislerin çoğunluğuna göre Efendimiz sadece Kâbe'nin güney kenarındaki iki köşeyi, yani "Rükn-ü Yemânî" ile "Rükn-ü Hacer"i öpmüştür.¹¹¹ Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşe (Rükn-ü Hacer), tavafın başladığı köşedir ve onu öpmek sünnettir. Şayet öpmek mümkün değilse bir sopa veya baston ile dokunup onun dokunan kısmını öpmek; bu da mümkün değilse en azından Hacerü'l-Esved'e doğru elleri kaldırarak onu öper gibi işaret yapıp tekbir ve tehlil getirmek, böylece o mânâyâ delâlet eder bir tavır sergileyerek değişik zâviyeden sünnete saygımızı ortaya koymak gerekmektedir.

110 Buhârî, hac 50; Müslim, hac 248-251.

111 Buhârî, hac 59; Müslim, hac 242.

Nihayetinde bir taş olan Hacerü'l-Esved'in öpülmesi, bir taşın takdis edilmesi gibi bir anlayışa sebebiyet verebilir; verebilir ve herkes o taşı bu duygu ve bu düşüncelerle öpmeye kalkışır. Daha sonra da bundan bir hayli hurâfe doğar. Ve böylece Kâbe, hak ve hakikate açık olmanın yanında şeytanların da oyun oynadığı bir yer hâline gelir. Çünkü şeytanlar, kalbin etrafında dönüp durmakta ve onun zayıf taraflarını yakalamaya çalışmaktadırlar. Esasen kalb de insan hissiyatına göre bir Kâbe'dir. Kalbin etrafında şeytanların menzilleri ve mazgal delikleri vardır. Kalbde takdis edilecek şeylere dair öyle küçük menfezler vardır ki, "doğru şeyler" takdis edilirken, takdis edilmemesi gereken başka şeyler de takdis edilerek saygı ve tazimin yanında her zaman kaymalar olabilir.

Meselâ Makam-ı İbrahim'e, Hacerü'l-Esved'e, Kâbe'nin kapısının eşliğine ve zeminine yüz sürülüp, gözyaşı dökülmesi, küçük vesilelerin büyük hedeflere bağlandığı yer ve tavırlardır. Bu, bazı insanların, bir kısım nesnelere karşı, o nesnelere verasında Allah'ın rızasını hedefleyip saygı duyması demektir. Fakat kişi, böyle bir saygı esnasında dengeyi muhafaza edemeyip takdis ettiği bu şeylerde dengeyi koruyamazsa, başka şeylere de olduğundan fazla saygı göstererek büyük bir inhirafa düşebilir.

Burada bir hâtıramı naklederek mevzuu daha da müşahhaslaştırmak istiyorum. Hacda bulunduğumuz günlerde, bir arkadaşımın birlikte Kâbe'nin mahfilinde bulunuyorduk. Kâbe'nin yanındaki minberin üzerine bir branda örtülmüştü ki, Kâbe'nin etrafa mehâbet gamzettiği böyle bir atmosferde, üstüne brandanın da örtülmesiyle o minber, şeâirden bir nesne gibi dimdik duruyor ve gayet heybetli görünüyordu. O esnada içime doğan duyguları "İster misin bu haliyle minberin şu meçhul, müphem ve muğlak görünümünden dolayı birisi gelsin de, ona elini sürsün ve sonra oraya bir el sürme faslı başlasın." diyerek arkadaşımın bir tahminimi arz ettim. Ben daha sözümü bitirmemiştim veya birkaç saniye geçmemişti ki, oradakilerden birisi gelip brandaya elini sürdü; sonra da onunla yüzünü-gözünü sıvazladı. Onun ardından birdenbire o minber, tavaf

edilecek yerlerden birisiymişçesine takdise başlandı; öyle ki, oraya gelen herkes önce onu sıvazlıyor, sonra da elleriyle yüzünü-gözünü.

Oysaki o kudsî mekânlarda Allah'ın emrettiği belli mânâlar ifade eden şeylere karşı yine Allah'tan ötürü saygı duymak gerekir. Hatta bunlar bile, birer imtihan vesilesi olarak değerlendirilebilirler. Hac esnasında mânâsını ruhumda tam duyamadığım şeylerden birisi de “şeytan taşlama” hâdisesidir. Orada herkesin şeytanı temsil eden taşa taş attığını görünce, elimdeki taşları teker teker ben de oraya doğru fırlattım. Fakat kafam, akıl ve mantık çerçevesinde düşündüğünde bu türlü şeylere “evet” demeyeceğinden orada ruhumu saran duygularımı dile getirdim ve “*Rabbim ben tamamen Sana teslimim; bunu da Senin için yapıyorum.*” dedim.

İnsan, yukarıda da ifade edildiği gibi, ibadetlerini bu inanç içinde yaparken bile, şeytanın kullanabileceği çok menfezler olabilir ve bu aralıklardan insan onun tuzaklarına düşebilir. İşte o büyük basîret âbidesi Hz. Ömer, avamca anlayışı, tevhid çizgisine getirmek için –mânâ olarak–, “Böyle taşta, toprakta bir kudsiyet aramayın. Allah Resûlü, onu öpmüştür. Eğer O öpmeseydi ben de öpmezdim. Zira Hacerü'l-Esved'i öpmek, O öptüğünden dolayı sünnettir.” diyerek, aklın hür olduğu nokta ile teslim olduğu noktayı birbirinden ayırmıştır. Hz. Ömer'in sözü bu zâviyeden değerlendirildiğinde, onun ne kadar yerinde söylenmiş bir söz olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

HAKK'IN ÜSTÜNLÜĞÜ

Soru: Günümüzde hak taraftarlarının mağlup ve mazlum durumda olmalarının sebebi nedir?

Peygamber terbiyesi görmemiş düşünce, öteden beri hep kuvveti önde tutmuş ve onu temsil edeni hep haklı görmüştür. İslâm ise, bunun aksine kuvveti değil; hakkı üstün tutmuş, ona değer vermiş; her şeyi ona bağlamış ve hak sahibini, güçsüz dahi olsa, hakkını alıncaya kadar güçlü kabul etmiştir. Günümüzde İslâm'ı temsil edenlerin genel durumuna bakıp: “Şayet hak üstünlük gerektirseydi, onu temsil eden Müslümanların mağlup değil, gâlip durumda olması gerekmez miydi?” başka bir ifadeyle, “Bâtılı temsil eden milletler hâkim ve güçlü durumda iken, Allah'a, Kur'an'a, Peygamber'e.. sahip çıkan insanların mazlum ve mağdur durumda olmasının hikmeti nedir?” şeklinde şüpheler daima akla gelebilir.

İslâm'a göre yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kuvvet haktır ve ona hiçbir şey galebe edemez. Bu izâfî değil; mutlak bir hüküm ve esastır. Yalnız bu mutlak hakikatin, kendiliğinden hayata geçmeyeceği de açıktır. O, kendine sahip çıkan, hak cephesinde yer alan insanların güç, gayret, iş bilirliği vb. özellikleri ile hayata hayat olur. Aksi halde, birçok şey heder olduğu gibi, bu mutlak hakikat da heder olur gider.

Burada hakkın üstünlüğünü sağlayacak bazı esasları şöyle sıralayabiliriz:

Bir: Hakk'a ulaştıracak vesilelerin de hak olmasına dikkat edilmelidir. Hak yolunda bâtil vesilelerin kullanılması, hakkın ve haklının mağlubiyetini netice verebilir. Bu da kitlelerin Hakk'ın hakkaniyeti, doğruluğu, geçerliliği vb. noktalarda şüphelere düşmesine sebep olur. Hâlbuki, kitleleri böylesi bir tereddüde sevk etmeye, hiç kimsenin hakkı yoktur.

Meseleyi bir örnekle izah edecek olursak; meselâ, ahlâk kurallarının toplum çapında yaygınlaşıp kökleşmesi ve buna bağlı olarak kötülüklerin silinip gitmesi, ya suçluların cezalandırılıp zapturapt altına alınması, ya da onların kalb ve gönüllerine yönelik tezkiye ve terbiye ameliyesiyle mümkün olabilir. Başta bulunanlar ya da terbiyeciler, ikinci şikkı hiç nazar-ı dikkate almaz da, sadece birinci şık üzerinde dururlarsa, –tam anlamıyla denmese de– bâtıl bir yolla hakkı tahsil etmeye çalışmış olurlar ki, bunun da sağlıklı bir netice vermeyeceği açıktır.

Diğer taraftan, teknik ve teknolojik sahada terakkî etmek için, kafa ve kalblerin ilimle-irfanla donatılması gerekmektedir. Böyle bir terakkî sonucu bütün insanlığı imhâ etme plânı da olsa, zikrettiğimiz hak mülâhazalarla hareket edildiği takdirde, netice (bâtıl da olsa) elde edilecektir. Çünkü Üstad'ın ifadesiyle: “Her bâtılın her vesilesi bâtıl olmadığı gibi; her hakkın her vesilesi de hak değildir.”

İşte günümüzde, hak taraftarlarının bâtıl temsilcilerine mağlup olma sebeplerinden birisi budur.. ve bu yanlışlık toplumda oldukça yaygındır.

İki: Müslümanlar, Müslümanca sıfatlara sahip çıkmalı ve onları bir bütün hâlinde temsil etmelidir. Halkımız bu mânâdaki insan için “dört dörtlük Müslüman” tabirini kullanır. Gerçi Üstad'ın ifadesiyle: “Her mü'minin her sıfatı mü'min olmadığı gibi; her kâfirin her sıfatı da kâfir değildir.”¹¹²

Bu demektir ki, bazı mü'minlerde kâfir sıfatı bulunabileceği gibi, bazı kâfirlerde de mü'min sıfatı olabilecektir. Ne var ki, hakkı üstünlüğe taşıma, ancak kâmil mü'minlerin yapabileceği bir iştir. Kâmil mü'min de yukarıda belirttiğimiz gibi, Müslümana ait sıfatları bütünüyle temsil eden insan demektir.

Üç: Tenâsüb-ü illiyet prensibine uygun hareket edilmelidir. Cenâb-ı Hakk'ın kâinatta cârî iki çeşit kanunu vardır. Bunlardan biri, “İrade” sıfatından kaynaklanan kanundur ki, “*O bir şey dilediği zaman sadece 'ol' der, o da*

112 Bediüzzaman, *Sözler* s.792 (Lemeât).

oluverir.”¹¹³ âyeti, ona işaret eder. Diğeri ise, “Kelâm” sıfatından kaynaklanan Kur’ân-ı Kerim ve onun ihtiva ettiği esaslardır. O’nun emir ve iradesinden kaynaklanan kanunlar, kâinatta hükümferma olan “Sünnetullah”tır. Atomlardan galaksilere kadar bütün kâinat, bu kanunlarla işler ve hareket eder. Meselâ, yere atılan bir tohum hava, su ve güneşin etkisiyle büyüyüp dâne verir; bir çocuğun dünyaya gelmesi, anne-baba çiftinin birleşmesi sonucu olur vs...

Cenâb-ı Hak, bütün bu kanunlarla insanlara bir ders verir ve onların bu kanunları nazar-ı itibara alarak iş yapmalarını ister. Zira o kanunlar nazar-ı itibara alınmadan yapılacak iş ve hareketler, adem-i muvaffakiyetle sonuçlanacaktır. Bunun cezası da, ekseriyet itibarıyla dünyada verilecektir. İşte Müslümanlar, günümüzde bir bakıma bu kanunlara uymamanın cezasını çekiyorlar. İslâm’ın dışında olanlar ise, onlara riayet etmenin safasını sürüyorlar.

Burada arz edeceğimiz husus, dördüncü bir esas olarak kabul edilebilir. Nasıl ki Cenâb-ı Hak, atmacayı serçeye, kartalı küçük civcivlere.. musallat etmek suretiyle onların kabiliyetlerinin gelişmesini sağlamaktadır; aynen öyle de, kâfiri dünyada mü’mine musallat etmek suretiyle, onun kendisine gelmesini istemekte ve onu yeni arayışlara yöneltmektedir.

Evet, yıllar var ki Müslüman ilim ve fikir adamları, sadece belli meseleler etrafında dönüp durmuş ve bir türlü Kur’ân-ı Kerim’i asrımızın idrakine sunamamışlardır. Ancak O’nun ihtiva ettiği eşsiz düsturların başkaları tarafından anlaşılıp hayata hayat kılınmasıyla, onlar kendilerine gelmiş ve bunlar Kur’ân’da da var deyip Kur’ân’a sahip çıkmışlardır. Bu bakımdan şahsen ben, inanmayanların Müslüman üzerindeki hakimiyetini, şer şeklinde değerlendirmiyor, aksine onu bu tür arayışlara sevk ettiğinden dolayı izâfî “hayır” olarak görüyorum.

113 Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmrân sûresi, 3/47; Meryem sûresi, 19/35;...

Hâsılı; her ne kadar bugün, bâtil galip görünse de, “*Akıbet müttakîlerindir.*”¹¹⁴ sırrınca, bu galibiyet dâimî olmayacak, hak taraftarları arz ettiğimiz ve arz etmediğimiz ölçüler içerisinde hareket edebildiği takdirde الْحَقُّ يَغْلُو وَلَا يُغْلَى عَلَيْهِ “*Kuvvet haktır ve ona hiçbir şey galebe edemez.*”¹¹⁵ sırrının zuhur ettiğini müşâhede edeceklerdir.

114 A'râf sûresi, 7/128.

115 Bkz.: Buhârî, *cenâiz* 79; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/128.

İSLÂM'DA ŞEKİLCİLİK YOKTUR

Soru: Hz. Katâde (radıyallâhu anh) Müslüman olduğu zaman Efendimiz'in: "Ey Katâde! Saçlarını kestir." buyurmasının hikmeti nedir?

En başta İslâm'ın genel disiplinlerine aykırı olan böyle bir sözü Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiş olacağına ihtimal vermiyorum. Zaten mevsuk hadis kaynaklarında böyle bir rivayet de yok. Kaldı ki, bir kısım siyer kitaplarında da bildirildiği üzere, çoğu sahabinin uzunca ve örgülü saçları vardı. Bazıları onu toplar, başlarının üzerinde yumak yaparlardı. Bunu teyit eden bir vak'a vardır ki, şöyle cereyan eder: Efendimiz, saçlarını o şekilde yumak yapmış bir insan görür ve ona saçlarını çözmesini ve onların da secdeden nasiplerini almalarını tavsiye eder.¹¹⁶ Ne var ki Efendimiz'in, ne Ebû Bekir'e, ne Ömer'e, ne de Hz. Osman'a –ki bunların hepsinin saçları uzundu– "Saçlarınızı kesiniz." şeklinde bir emri olmamıştır. Bilindiği üzere Mekke fethinden sonra çoğu sahabe, gönülleri ganimetle telif edilerek yumuşatılmış ve Müslümanlığa kazandırılmıştı. Onların sırtlarında kâfir urbası, başlarında küfür sarığı vardı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), onları bile çıkarmalarını istememişti. Zaten Allah Resûlü'nün bu türlü bir işe kalkışması, şekilcilik olurdu. O ise, bütünüyle şekilcilikten münezze ve müberrâ idi.

Vâkıa, Efendimiz'in tarz-ı telebbüsü (giyim tarzı), yiyip içmesi, yatıp kalkması, tamim edilip, kimse o işe zorlanmadan, hâlisane bir niyetle O'na uyma düşüncesi ile yapılması makbuldür; ancak Efendimiz'in, bu tür şekilcilikle alâkalı hiçbir emri de olmamıştır.

İşin enteresan tarafı ise, günümüzde çokça üzerinde durulan ve dinin bir aslı gibi insanlara sunulan sarık mevzuunda bile Efendimiz'in, Buhârî, Müslim gibi mevsuk hadis kitaplarında rivayet edilen bir işareti dahi olmamıştır. Bu mevzuda sadece, Efendimiz'in Mekke'ye girerken başında siyah bir sarığın

116 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/8, 391; Abdurrezzak, *el-Musannef* 2/183.

olduğu ve hafifçe arkaya sarkıtığına dair bir rivayet vardır.¹¹⁷ Sarıkla namaz kılmanın yirmi beş veya yirmi yedi derece,¹¹⁸ hatta yetmiş yedi derece¹¹⁹ daha faziletli olduğuna dair rivayetlerin hepsi Ümmühât'ta (temel hadis kaynakları) değil, Zevâid'de (tâlî kaynaklar) geçmektedir. Haddizatında bütün bunlar teferruata ait meselelerdir ve işi zorlaştırıcı şeylerdir. Ancak sakala dair bir hayli rivayet vardır¹²⁰ ve bu yüzden Hanefi fukahası o mevzu üzerinde oldukça hassasiyetle durmaktadırlar; durmakta ve sakalın olduğu gibi bırakılması gerektiğini ifade etmektedirler. Ne var ki, Hanefi fukahâsının bunca hassasiyetine rağmen, bu mezhebe müntesip dünya kadar insan da sakal bırakmamıştır. Muhammed Ebû Zehra, sakalı Efendimiz'in âdet-i seniyyelerinden biri olarak değerlendirir. Dolayısıyla *“Bir insan bu âdete uyma düşüncesiyle sakal bırakırsa sevap kazanır.”* der. Bu yüzden, sakal bırakmayana, sarık sarmayana, şalvar giymeyene günah işliyor demek sertçe bir yaklaşım olsa gerek. Zaten, bir insanın arkasından, ona günah işliyor demek, gıybettir. Gıybetin haram olduğu ise kat'îdir.

Bu sözlerime bakarak, benim bunların aleyhinde olduğum zannedilmemeli; hiç kimse için de düşünülmemeli; ne var ki dinin vaz'ettiği kriterlere saygıda da kusur edilmemelidir. Evet bunlar, her ne kadar Efendimiz'e ait birer âdet-i seniyye olarak değerlendirilse ve O'nunla irtibatımızın, O'na bağlılığımızın bir ifadesi sayılsa da, meselenin yerinin dinî kriterler açısından çok iyi bilinmesi de zarûrîdir.

Evet şekil, İslâm'da bir esas değil, tâlî bir meseledir ve bunlara takılıp kalmamak gerekir. Mevzuyla alâkalı zikredilen hadis, hasen ya da zayıfsa –ki zayıfına bile ben Ebû Hanife gibi çok saygılıyım. O büyük imam, zayıf bir hadis bulduğu yerde içtihadı başvurmaz, hadisle amel edermiş– zaten amel etme mecburiyeti getirmez. Kaldı ki, meseleyi şu şekilde izah etmek de mümkündür;

117 Müslim, *hac* 453; Ebû Dâvûd, *libâs* 21.

118 Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* 37/355; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 4/225.

119 Bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 2/265; es-Sehâvî, *el-Makâsîdü'l-hasene* s.423.

120 Bkz.: Müslim, *tahâret* 56; Tirmizî, *edeb* 14.

ihtimal bu sahabi, günümüz gençleri arasında bir kısım kimselerin, saçlarının bir yanını kestirip diğer taraflarını bırakmaları gibi saçlarını, insan tabiatını çirkinleştirecek şekilde kestiriyordu da, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kâfirleri takip ve taklit etmeme mevzuundaki hassasiyetinin gereği onu ikaz buyurmuşlardı. Meselâ; özellikle “*Şemâil*” kitaplarında olmak üzere, bir kısım hadis kaynaklarında zikredildiği gibi, Efendimiz, Mekke’de saçlarını teâmüle uygun olarak taramasına rağmen, daha sonra müşriklere muhalefet olsun diye önünü ön tarafa, sağını sağ tarafa, solunu sola ve arka kısmını da arka tarafa doğru taramıştı. Medine-i Münevvere’ye hicret ettiğinde de, Hristiyan ve Yahudiler’in –Roma tarihine dair resim ve filmlerde görüldüğü gibi– saçlarını alınlarına kadar uzatarak öyle şekillendirdiklerini görünce, yine tavrını değiştirdi; bu sefer de saçlarını sağa ve sola tarayarak ortadan ayırıverdi¹²¹, ihtimal o gün yapılan tıraşlarda bazıları saçlarının sağ ve solunu kesip, sadece tepede saç bırakıyorlardı. Bu ise, birilerine benzemede zorlamalı bir haldir. Bu yüzden Efendimiz: “*Kim özenerek bir kavme benzerse, o onlardandır.*”¹²² esprisine göre davranmıştı.

Aynı zamanda insan yapısına bakıldığında görülür ki o, tecemmül esas alınarak harika bir plânlamadan geçirilmiş.. evet onun vücut yapısı, öyle hendesî, öyle riyazî inceliklere göre inşa edilmiştir ki, bakıp da onu takdir etmemek mümkün değildir. Bir zamanlar bu hendeseye olan hayranlığımı şu sözlerle ifade etmişim; Allah Resûlü, “*Şayet Allah’tan başkasına secde caiz olsaydı..*”¹²³ buyururlar. Ben de: “Eğer Mâbud-u bi’l-Hak’tan başkasına secde câiz olsaydı, ahsen-i takvim menşûrundan geçirilmiş insan âbidesi karşısında aynı şeyleri söyledim.” dediğimi hatırlıyorum. Nitekim Allah (celle celâluhu), tahiyeye mânâsına ona ilk secdeyi meleklere emretmiş ve Hz. Âdem’in şahsında ona secde ettirmişti. Şimdi Allah’ın böylesine mükemmel yarattığı insan urbasını değiştirmek, herhalde hiçbir şekilde tecviz edilemese gerek. Allah Resûlü, bir

121 Bkz.: Buhârî, *libâs* 70; Müslim, *fezâil* 90.

122 Ebû Dâvûd, *libâs* 4; el-Bezzâr, *el-Müsned* 7/368.

123 Tirmizî, *radâ* 10; Ebû Dâvûd, *nikâh* 41; Dârimî, *salât* 159.

sahih hadisinde: “Allah, nimetinin eserini kulunun üzerinde görmek ister.”¹²⁴ buyurur. İhtimal Hz. Katâde’nin esas tabiatına ters bir saç kesimi vardı. Bundan dolayı da Efendimiz ona, “saçlarını kes” demişti.

Ama günümüzde herhangi bir insan gelip Müslüman olsa, bizim kalkıp ona böyle bir şey söylememiz kat’iyen doğru olamaz. Çünkü söylediğimiz şeyler, onun dem ve damarına dokunup, inanacakken kaçmasına sebep olabilir. Hatta bu tür yersiz müdahaleler, bazen çok ileri derecede inanmış insanlarda bile sarsıntı hâsıl edebilir. Meselâ Kur’ân’ın yedi kıraat üzerine nâzil olması vesilesiyle, kıraat farklılıklarından dolayı sahabe arasında dahi yer yer tartışmalar çıkmıştır. Yine bir sahabinin imamlık yaparken, Kur’ân’ı kendisine öğretilen kıraatle okuması, başka bir sahabi tarafından yanlış okuyorsun gerekçesiyle itâp edilmesine ve yaka-paça edilerek Efendimiz’in huzuruna götürülmesine sebep olmuştur ki, bu durum o zatı ciddî şekilde rencide etmiş; hatta sarsıntı geçirmesine vesile olmuştur. Daha sonra da Efendimiz’in elini göğsüne vurup teskin etmesiyle üzerindeki olumsuzluğu atmış ve rahatlamıştır.¹²⁵ Kaldı ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir peygamberdir, O bu gibi yerlerde peygamberlik kuvve-i kudsiyesini kullanıyordu. Dolayısıyla O’nun ağzından çıkan ses, yaklaşım keyfiyeti vs. insanlar üzerinde ayrı bir tesir icra ediyordu. Bu yüzden O’nu dinleyip dinlememe bile, bir yerde din veya dinsizlik gibi addediliyordu. Bu açıdan, kimse kendini O’nun yerine koymamalı ve İslâm’a gönlü henüz ısınmış birine, “saçını kes, elbiseni düzelt vs.” dememeli. Bunlar söylenmesi şart sözler değildir. Söylerseniz, o insan gider, bir daha da geri gelmeyebilir. Bu safhada söylenecek bir şey varsa, o da takdir, tebci, tebriktir ve “Kardeşim sana ne mutlu! Çünkü Efendimiz: ‘Müslümanlık, cahiliyeye ait şeyleri siler götürür.’¹²⁶ buyuruyor. Dolayısıyla sen şu anda anadan doğmuş gibi tertemiz ve günahsızsın.” demek türünden ifadelerdir.

124 Tirmizî, *edeb* 54; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/311, 4/438.

125 Bkz.: Müslim, *salâtü’l-müsâfirîn* 273; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/127.

126 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/199.

Evet, günümüzde de bir nevi fetret yaşıyor; bu insanlar kendilerini levsiyat içinde buldular. Onlara dini anlatacak kimse olmadı. Belki camide imam anlatıyordu ama, onu da çağın kulağı ile dinlemek zordu. Bir insanın bu kadar handikaplar ve dezavantajlarla dolu bir toplum içinden sıyrılıp dine yönelmesi, Âkif'in "Hakikî Müslümanlık en büyük kahramanlıktır." dediği gibi, gerçekten en büyük bir kahramanlıktır. Dolayısıyla bir gladyatör gibi şeytanını yenmiş bu kahramanın sırtını sıvazlayarak, kâkül-ü gülberinden öperek ve "Seni tebrik ederim kardeşim." diyerek alkışlamak icap eder. İhtimal o da, çevreyi tanıyıp, insan tabiatına zıt bir emâre görmeyince intibaha gelecektir.

DİN EKSENİ

EFENDİMİZ'İN TARİFLERİ İÇİNDE KUR'ÂN

Hâris el-A'ver anlatıyor:

“Mescide uğradığımda gördüm ki halk, zikri terk edip malâyâni konularla meşgul oluyor. Çıkıp durumdan Hz. Ali'yi (radiyallâhu anh) haberdâr ettim. Bana:

– ‘Doğru mu söylüyorsun, öyle mi yapıyorlar?’ dedi.

Ben de

– ‘Evet’ deyince, O:

– ‘Ben, Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle ferman ettiğini işitmiştim.’ dedi:

– ‘*Haberiniz olsun, bir fitne zuhur edecek!*’

Ben hemen sordum: ‘Ondan kurtuluş yolu nedir Ey Allah’ın Resûlü?’

Buyurdular ki:

كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ نَبَأُ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَخَبْرُ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ وَهُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ

قَصَمَهُ اللَّهُ وَمَنْ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللَّهُ وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَهُوَ الدِّكْرُ الْحَكِيمُ وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ هُوَ

الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ وَلَا يَخْلُقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ وَلَا تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ هُوَ

الَّذِي لَمْ تَنْتَهِ الْجِنُّ إِذْ سَمِعَتْهُ حَتَّى قَالُوا ﴿إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَأَمَّا بِهِ ﴿مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ

عَمِلَ بِهِ أُجِرَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هَدَى (هُدِي) إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

– ‘Allah’ın Kitabı(na uymak)tır. (O öyle bir kitap ki) onda, sizden önceki (milletlerin ahvâliyle ilgili) haber, sizden sonra (kıyamete kadar) gelecek fitneler ve kıyamet ahvâli ile ilgili haberler.. ayrıca sizin aranızda, (iman-küfür, taat-isyân, haram-helâl vs. nev’inden) cereyan edecek ahvâlle alâkalı da hükümler var. O, hak ile bâtili ayırt eden tek ölçüdür ve onda her şey ciddîdir. Kim bir zalimden korkarak, ondan kopar ve onunla amel etmezse, işte o zaman Allah da onu helâk eder. Kim onun dışında bir hidayet ararsa Allah o kimseyi saptırır. Zira o, Allah’ın en sağlam ipi(hablü’l-metin)dir. O, hikmet edâli hatırlatan bir beyan.. ve Hakk’a ulaştırıcı bir yoldur. O, kendisine uyanları (değişik arzulara takılıp) kaymaktan, kendisini (kıraat eden) dilleri de iltibastan korur. Âlimler hiçbir zaman ona doyamaz.. O, kendisini çokça, tekrar tekrar okuyana usanç vermez ve bu, onun tadını eksiltmez. Onun insanlarda hayret uyaran yanlarının sonu gelmez. O öyle bir kitaptır ki, cinler işittikleri zaman, şöyle demekten kendilerini alamamışlardır: *‘Biz, doğru yolu gösteren harika ve hiç duyulmadık bir Kur’ân dinledik. Biz onun (Allah kelâmı olduğuna) inandık.’*¹²⁷ Onun üslûbuyla konuşan doğruyu konuşmuş olur. Onunla amel eden mutlaka mükafat görür. Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder. Kim ona çağırırsa, doğru yola çağırılmış (ermiş) olur.’ Ey A’ver, sen de bu güzel kelimeleri iyi belle.”¹²⁸

Kur’ân’ın faziletine dair olan bu hadis-i şerifi, hadis imamlarından Tirmizî, Dârimî ve bir kısmı itibarıyla da Ahmed İbn Hanbel nakleder. Bu hadis, Kur’ân-ı Kerim’in ruhunu, mâhiyetini, muhteva ve hususiyetlerini ve onun nasıl bir hazine ve cevherler definesi olduğunu bu ölçüde derin ve özlü ifade edebilen en câmi hadistir. Ne var ki, senedindeki zayıf raviler ve inkıta’dan ötürü bu câmi hadis mualleldir. Hâris el-A’ver için, Yahyâ bin Maîn ve Ahmet bin Salih “sika” deseler de, Şa’bî onun bir yalancı olduğunu söylemiş; hatta o, Râfîzîlikle suçlanmıştır. Ali İbnü’l-Medîni, Ebû Zür’a ve Ebû Hatim er-Râzi de onu

127 Cin sûresi, 72/1-2.

128 Tirmizî, *fezâilü’l-Kur’ân* 14; Dârimî, *fezâilü’l-Kur’ân* 1; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/91.

yalancılıkla itham etmiş ve rivayet ettiği hadisin alınamayacağını söylemişlerdir.¹²⁹

Tirmizî, hadisin ancak bu senetle gelen şeklini bildiğini, isnadının munkatı, seneddeki Hâris el-A'ver hakkında da tenkitlerin olduğunu söyler. Ahmed Muhammed Şâkir de Müsned'deki rivayeti tahkik ederken, senedinin çok zayıf olduğunu söyledikten sonra Tirmizî'nin rivayeti için de İbn Kesir'in "Hamza bin Habîb ez-Zeyyât'ın, rivayetinde teferrüd etmediği..."¹³⁰ şeklindeki değerlendirmesini naklederek konuyu kapatır.

Her şeye rağmen, yukarıda ismini verdiğimiz hadis kitapları da, onu rivayet etmede beis görmemişlerdir. Daha sonraları ise, senedindeki zaafiyeti belirttikten sonra birçok müellif bu hadisi kitaplarına almışlardır. Hadis, Hilve, el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh, İthâfu's-Sâde gibi kitaplarda nakledildiği gibi, Kurtubî'nin tefsirinde, Begavî'nin Şerhu's-Sünne'sinde de zikredilmektedir. Bu itibarla da onun ümmetin kabulüne mazhar olduğu söylenebilir. Hatta hadis ilminin büyük otoritelerinden İmam Nevevî gibi zatlar, Kur'ân'ı anlatırken bu hadise mutlaka müracaat etmişlerdir.¹³¹

Bu hadisi, öteden beri bazı hocalarımızdan duymuş olmamız ve konusunda tek hadis olması bizim de ilgimizi çekmiştir. Böyle bir cevher hazinesini taşıyan insanlardan bir tanesinin, bazı hadis imamlarınca mecrûh olmasına ve senedindeki zâfiyete rağmen biz, metnin parlaklığı ve muhkemâta uygunluğuna bakarak, ona itibar edenlerin yanında olmayı düşündük. Hadis, Kur'ân'ı tarif etmedeki câmiyyeti yönüyle en mühim rivayetler arasındadır. Bu hadisin, 19 madde ihtiva etmesi de ayrı bir hususiyet arz etmektedir.

1. Madde: فِيهِ نَبَأُ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ "O'nda sizden evvelkilerin haberleri vardır."

129 Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/168; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil* 3/78; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn* 1/222.

130 Bkz.: Ahmed Muhammed Şâkir, *Şerhu Müsnedi Ahmed İbn Hanbel* 1/473.

131 Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 1/5.

Bilindiği gibi biz tarih öncesi dönemler hakkında pek fazla şey bilmeyiz. Tarih ve arkeoloji bilimlerinin verilerine rağmen antik dönem hâlâ bizim meçhulümüzdür. Bugün yapılan çok yönlü çalışmalarla bir hayli medeniyet su yüzüne çıkarılmış olsa da yakın tarihe kadar, Kur’ân-ı Kerim’de yer yer kendilerinden bahis açılan, Hz. Hûd’un gönderildiği Âd kavminden, Hz. Salih’in cemaati Semûd kavminden bahsedilince, Batılılar dudak büküyor ve konuyu ciddiye almıyorlardı. Oysaki kazılarda Âd da, Tamud adıyla bilinen Semûd da, hatta bütün detayları ile Hz. Lut’un kavmi Sodom ve Gomore de ortaya çıkarıldı.

Keza Kur’ân, Firavun’un başına gelen “gark” hâdisesinden (Kızıldeniz’de boğulması), onun cesedinin dışarıya çıkarılacağından bahseder ki, hem mülhidler, hem de kütüb-ü sâbika ve sâlîfe ricâli (Tevrat ve İncil ehli) bu haberi hiç de ciddîye almamışlardı. Oysaki Kur’ân, *“Bugün biz senin cesedini kurtaracağız ta ki sonrakilere ibret olsun.”*¹³² demek suretiyle bu meseleyi asırlar öncesinden haber vermişti. Kur’ân-ı Kerim Firavun’un gark olmasını naklederken, öyle mücerret bir tarihsel vâkıyı haber vermekle kalmayıp, onun cesedinin, sonraki nesillere ibret olmak üzere denizden çıkarılacağı şeklinde vak’ayı resmediyor. Kur’ân’ın bu ilânı karşısında hem o günün müşrik ve mülhidleri, hem de kütüb-ü sâbika ricâli (Ehl-i Kitap) istihzâ bir tavır takınıyorlardı ama, Kur’ân, kendinden emin bir üslupla meseleyi vaz’ ediyordu. Sırf bir ihtimal çerçevesinde de olsa, şimdi o ceset İngiltere’de teşhir ediliyor; hem de o ceset diye teşhir ediliyor.

Bu misalleri çoğaltabiliriz. Hatta sadece günümüzde yazılan modern tefsirlere bile bakacak olsak, Kur’ân’ın çağlar öncesinden haber verdiği tarihsel kavim ve medeniyetlerin, ister arkeolojik kazılar, ister daha başka yollarla ortaya çıktıklarını göreceğiz ve ürpereceğiz.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmî bir insandı ve hiç okumamıştı. –O ümmiyet başlarımızın tacı olsun. Aslında onun ümmî olması, peygamberliğinin çok önemli esaslarından.– Ne Ehl-i Kitap’tan ne de cahiliye döneminde herhangi bir ilim adamıyla görüşmesi söz konusu değildir. Bu, herkesçe müsellemlenmiş olan bir hakikattir. Yalnız o değil, kendi devrinde başkaları ile görüşenler de O’nun Allah’tan getirdiklerini bilemezlerdi ve O, bunları söylerken herkes hayret ve dehşet içinde O’nu dinlerdi. Bu arada bazıları, bunları birer üstûre kabul edip konuya öyle yaklaşırlardı ki, Nadr b. Hâris de bunlardan biriydi. O, İsfendiyar ve Rüstem’in hikâyelerini bildiğinden, Efendimiz’in anlattığı bu tarihî gerçekler karşısında, bir alternatif olarak hep onlara ait üstûrelerle O’nun karşısına çıkar ve zihinleri bulandırmaya çalışırdı. Gün geldi, onun üstûreleri bir bir unutulup gitti; ama Efendimiz’in Kur’ân vasıtasıyla anlattığı şeyler parlaklığını daha da artırarak çağımıza kadar geldi ulaştı; gelip ulaşmakla da kalmadı, araştırmacılar için birer ilham kaynağı hâline geldi ki, onun başka bir mucizesi olmasaydı, peygamberliğine delil olarak bunlar yeter ve artardı.

2. Madde: *وَحَبْرٌ مَّا بَعْدَكُمْ* “O’nda sizden sonrakilerin de haberi vardır.”

Kur’ân-ı Kerim, nüzûlünden itibaren kıyamete kadar cereyan edecek olan pek çok hâdiseye de işaret eder. Şimdi onun bu konuyla alâkalı birkaç işaretini arz etmeye çalışalım: Tarihî devr-i dâimler hakkında Kur’ân-ı Kerim, Mâide sûresi, 5/54. âyetinde mefhum olarak şöyle ferman eder: “Eğer dinden ellerinizi gevşetir, geriye durursanız Allah yepyeni bir kavim getirir, (onlar birinci saftaki insanlar safvetindedirler.) Onlar, Allah’ı severler, Allah da onları sever, Allah yolunda cihat eder, kınayanın kınamasına aldırış etmezler.”

Hâdiseler, Asr-ı Saadetten başlayarak Kur’ân-ı Kerim’in ifade ettiği şekilde cereyan etmiş ve bugüne kadar âdeta bir devr-i daim yaşanmıştır. Sahabe-i kiram, tâbiîn-i izâm, Emevîler, Abbasiler ve onlardan sonra İlhanlılar, Karahanlılar,

Selçuklular ve Osmanlılar gelmiş.. ve biri giderken de, lisan-ı hâliyle elini kulağına koymuş ve bir müezzin gibi: *إِنْ يَشَاءُ يُدْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ* “Eğer O dilerse sizi ortadan kaldırır ve yepyeni bir halk, bir millet getirir.”¹³³ demiş öyle gitmiştir. Bu devr-i daimlerin ifade ettiği mânâ şudur: Bir bir gelenler bir bir gidecek ve her zaman sadece ve sadece o ölü-sonu olmayan Bâki kalacaktır. Şart-ı âdî plânında, iman, istikamet, hakikat aşkı, araştırma iştihakı gelip kalmanızın, kalıp ömrünüzü uzatmanızın vesilesi olabilir ama gitmeniz mukadderdir.

Geleceklerin gelme emaresi, gideceklerin de gitme emaresinin söz konusu olmadığı bir dönemde bu kabil ihbarların vukûu, Kur’ân’ın açık bir mucizesidir. Mekke’de nâzil olan Rûm sûresinin, *عَلَيْتِ الرُّومُ فِي آذَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ* فِي *بِضْعِ سِنِينَ* “*Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç (3-9) yıl içinde gâlip geleceklerdir.*”¹³⁴ gibi âyetleri buna açık birer örnek teşkil ederler. Muhakkikîn-i siyere göre bu âyet, Mekke’de nâzil olduktan dokuz sene sonra Bedir Harbi (624) oluyor. Demek ki, âyet Hicret’ten tam yedi sene evvel nâzil olmuş. Hâlbuki bu yıllar, Müslümanların baskı altında kıvrandığı yıllardır. İhtimal Hz. Ömer’in bile henüz cephesini tam belirleyemediği günler.. daha açık ifadesiyle, inananların sayısı henüz 40’a bâliğ olmuş veya olmamış.. Müslümanların bin türlü eziyete maruz bırakıldığı, hatta yok edilmeye çalışıldığı, hiçbir şafak emaresinin bulunmadığı bir dönemde, Allah (celle celâluhu), Rûm sûre-i celîlesi ile gönüllere su serpiyor, ruhları şahlandırıyor ve diyor ki, “Yanı başınızda Sâsânîler, Rumlar’ı mağlup ettiler. Sizin içinizdeki putperestler bunu serrişte edip sizinle alaya kalkışarak, “İşte putperest olan ateşgedeler (ateşe tapanlar), Hristiyan olan Rumları mağlup ettikleri gibi, biz de sizi ezeceğiz” diyerek ortalığı velveleye veriyorlar. İşte, bu iç içe tersliklerin yaşandığı bir sırada Kur’ân: *بِضْعِ سِنِينَ* yani üç

133 İbrahim sûresi, 14/19.

134 Rûm sûresi, 30/2-4.

ilâ dokuz sene zarfında Romalılar ateşgedeleri mağlup edecekler. O mağlubiyet gününde siz de sevineceksiniz.” demektedir ki, bu tam Bedir gününe rastlamaktadır.. evet وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ “O gün mü’minler de sevinçler yaşayacaklardır.”¹³⁵

Hiz. Ebû Bekir Sıddîk, Kur’ân’a öyle inanmıştır ki, bu âyeti duyar duymaz gidip, Âs İbn Vâil ile belli sayıda deve üzerine bahse girer. O gün için böyle bir bahse girme ayrı bir konu; mevzumuz, Kur’ân’ın mucizevî haberlerine inanma mevzuu. Hiz. Ebû Bekir, بَضْعُ سِنِينَ kelimesini üç yıl olarak anladığından üç senesine bahse girer ve gelip bu hususu Efendimiz’e haber verir. Hiz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), بَضْعُ سِنِينَ’in üçten dokuza kadar bir rakama baktığını, dolayısıyla da seneyi dokuza çıkarıp develeri artırmasını söyler. Hiz. Ebû Bekir gidip bahsi, Efendimiz’in dediği şekilde değiştirir. Ve derken بَضْعُ سِنِينَ gelir geçer. Bedir harbi ve zaferi yaşanır. Bir süre sonra da, Heraklius’un içkiyi bıraktığı, yeniden derlenip toparlandığı, Sâsâniler’e karşı savaş başlattığı ve zaferyâb olup onları haraca bağladığı haberi gelir.

Evet Kur’ân’da, o nazil olduğu günden sonraki devirlerde meydana gelecek hâdiselerle alâkalı pek çok sarâhat ve işaret vardır ki, Rûm sûresinin başı sadece bunlardan biridir. Ayrıca burada, “عَلَيْتِ الرُّومُ... وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيُغْلَبُونَ” şeklinde bir kıraat da söz konusudur ki, o zaman mânâ şöyle olacaktır: “Rum galebe çaldı; onlar da bu galibiyetlerinden sonra yenilgiye uğratılacaklardır.” Birkaç sene sonra İslâm orduları Rûmları yenerek bu müjdeyi de gerçekleştirmişlerdir.

Hudeybiye’yi müteakip Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), melûl mahzûn Medine-i Münevvere’ye dönerken, Allah’ın (celle celâluhu), hem bir bişâret (müjde) hem de Hudeybiye’deki sulhun vaad ettiklerini ifade eden:

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا

And olsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi."¹³⁶ âyetini de zikredebiliriz. Evet Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkarmıştı. Eğer sulh yapmayıp da Mekke'ye girseydiler harp ederek gireceklerdi. Allah orada kan dökülmesini istemediği için buna izin vermiyordu. Böylece onlar, Kâbe'yi tavaf ederken, başkalarının kalbinde "oğlum öldü, çocuğum öldü, kızım öldü" ukdesi de olmayacaktı. Bir gün gelip orayı tavaf edeceklerdi, hem de olumsuz hiçbir şeyle karşılaşmadan. Sanki bu âyet, onlara şöyle diyor: "Şimdi geriye dönün. Belki içinizde bir burkuntu olacak ama, bu burkuntuya bedel geleceğin inşirâhı daha fazla olacaktır." Ve öyle de oluyor; gün geliyor, Müslümanlar, hem gelip o umreyi kaza ediyorlar, hem de aynı zamanda emniyet içinde –İkrime'nin sadece bir kapıda mini bir karşı koyması istisna edilecek olursa– Mekke'ye giriyorlar. Mekke bağrını öz evladına açan şefkatli bir ana gibi; "Yerin göbeği bendim, sen de evladımдын, bir dönemde atmışlardı gel yavrurum." diyordu. Ve Kur'ân'ın verdiği haber aynen tahakkuk ediyordu. Bu misaller çoğaltılabilir; biz deryadan bir katre ile iktifa ediyoruz.

3. Madde: *وَحُكْمٌ مَا بَيْنَكُمْ* "O, aranızda bir hakem ve hüküm kaynağıdır."

Kur'ân-ı Kerim, öncelikle Müslümanlar, sonra da bütün insanlık için hem bir hüküm kaynağı, hem de bir hakemdir. Evveliyatla Müslümanlar sonra da bütün insanlık onun temel disiplinleriyle bütün problemlerini çözebilir.

İnsanlar arasında sulh ü sükûnu temin edebilecek, fert ve aile plânında pek çok problemi halledebilecek, toplumla alâkalı pürüzleri giderebilecek bir kitap

varsa, o da Kur'ân-ı mucizü'l-beyan'dır. Evet o, bütün bu konularda biricik, tertemiz ve kimsenin itiraz etmeyeceği, edemeyeceği yegâne kaynaktır. Aslında hadiste de onun, itiraz edilemez bir kaynak olduğu ihtar edilmektedir.

Kur'ân dışındaki değişik sistem ve hareketlerde, O'nun getirdiklerine yakınlık arz eden düşünceler olabilir. Aslında her düşüncede güzel şeyler bulunabilir. Nitekim bir zamanlar İslâm dünyasında bir ezilmişlik içinde, değişik sistemler arasında sosyalizmi iyi görenler vardı. Hatta ille de bu sistemlerden birini Kur'ân'a yakın görmek, göstermek gerekiyorsa, içtimâiyata ve iktisada ait vaz'ettiği meseleleriyle sosyalizmin Kur'ân'a daha yakın denebileceği seslendiriliyordu. Bu sistem, fert hukuku ve hürriyeti mevzuunda daha hassas, daha mütekâmil görülüyordu. Bu mülâhazaların hepsinin münakaşası yapılabilir ama sosyalizmin revâçta olduğu o günlerde bu tez çok işleniyordu. Hatta bu anlayış, merhûm Dr. Mustafa Sibâi'ye *İslâm İştirâkiyesi*'ni yazdırmıştı. Seyyid Kutub'un *Sosyal Adalet*'inde, hatta tefsirinde de bu türlü yaklaşımlara rastlamak mümkündür.

O dönemde kapitalizmin baskı ve tazyiki insanları çok ürkütmüş, hatta buna reaksiyon ve tepki olarak ortaya çıkan, kapitalizmin “neseb-i gayr-i sahih” evladı sosyalizm ve komünizm hep kapitalizmin cürmü olarak görülmüş ve bir ölçüde bu biraz daha hafif gösterilmek istenmişti. Nitekim bizde de –bu tabiri sevmesem de öyle diyorlar– radikal İslâmcılar ta 12 Eylül'den günümüze kadar sosyalizmi kapitalizmden daha ehven görmüşlerdir; görmüş de, kapitalizme, liberalizme ateş püskürürken sosyalizm ve komünizmi sükut geçmişlerdir. Oysaki, Kur'ân kaynaklı olmayan düşünceler ne kadar da Kur'ân-ı Kerim'e yakın olursa olsun –Üstad'ın da işaret ettiği gibi– eğer tam Kur'ânî değil ve ondan nebeân etmemişse onun müşâbihi olamaz. Bu konuda, hüküm ve bu hükmün hakemi diyebileceğimiz bir şey varsa, o da Kur'ân'ın kendisidir. Kur'ân herkes için huzur ve istikbâl bahşeden böyle bir hakemlik vazifesini derpiş etmiştir.

Onun hakemliği ile –inşâallah– bir gün dünyada bütün ahlâkî ve sosyal problemlerin aşılabacağına inanıyorum. Elverir ki, Kur’ân’ı hazmetmiş olanlar, ona sahip çıksın ve ruhuna sadık kalarak asrın idrakine göre onu bir kere daha seslendirsınler. Aslında gelecek adına bunun yapılması zarûrîdir. İnşâallah, büyük ilim adamları ve düşünürleri, ullazmâne bir gayretle, Kur’ân bu mevzudaki muhtevasını bir kere daha gün yüzüne çıkarır ve onun geçmiş gelecek haberlerinin doğruluğu yanında, hakemliğinin ne kadar isabetli olduğu hususunu bir kere daha ispat ederler. Biz muhteşem bir geçmiş yaşıadık. topyalara sığımayan günler gördük ama, bugün Müslüman pratiğinde İslâm’ın büyüklüğünü temsil edebilecek seviyede Müslüman yok ve bu, Kur’ân’ın ufku karartıyor. Onu kendi tamamıyetiyle –inşâallah– bahtiyar temsilciler, Rabbânîler ortaya koyacak, Kur’ân’ın, eskiden defaatle zuhur etmiş parlak günleri yeniden bir kere daha zuhur edecek ve biz de “Evet sözü sen söylüyorsun, söz sana derler, hak olup Hak’dan gelip hak diyen yalnız sensin.” diyeceğiz.

4. Madde: *“O, hak ile btlı ayırt eden ölçüdür. Onda her şey ciddîdir.”*

Burada da birkaç mülâhazadan söz etmek mümkündür. En başıta bu kazıye, *“O, aranızda bir hakem ve hüküm kaynağıdır.”* sözünün tamamlayıcısı gibi düşünülebilir. Tabiî Kur’ân’ın, bir “kavl-i fasl” olduğunu da ifade ediyor olabilir ki bu da iki şekilde düşünülebilir:

Birincisi, Kur’ân, konuşımaya duracağı âna kadar söz ve düşünce şırazesiz demektir.

İkincisi; kesip atan, söz kesen demektir. Bu, kitaplarda geçen “kavl-i fasl” mânâsınadır ki, bir anlamda *أَمَّا بَعْدُ* cümlesi yerinde kullanılmıştır. Hadis-i şeriflerde, bu sözü kendi dilinde İbrânice olarak ilk defa kullanılan, Hz. Davud olduğu ifade edilir. Bu ise hutbenin (hamdele, salvele gibi) dbâcesinden sonra *أَمَّا*

فَيَا عِبَادَ اللَّهِ demektir ki; Allah'a karşı vazifemizi, sorumluluğumuzu, ubudiyetimizi ifade eden sözleri, cemaate arz edeceğimiz şu beyanlardan ayırır. İşte bu “kavl-i fasl”dır. Bu mânâda Kur'ân'ın kavl-i fasl olması, onun asıl söylenmesi gereken meseleleri söylemesi, yararlı şeyler üzerinde durması ve gereksiz sözlere de fırsat vermemesi mânâsına gelir.

Bunun yanında bir de Kur'ân'ın, hakkı bâtıldan ayırırken her şeyi ciddiyete bağlaması söz konusudur ki bu, onda şaka, latîfe, gayr-i ciddîlik ifade eden hiçbir şeyin olmaması demektir. O, hükümlerinde ciddîdir ve onda “hezl” yoktur. “Hezl” olmamasını da değişik zâviyelerden ele alabiliriz. Meselâ, bir şiiri, bir nesiri ele aldığımızda, çok defa bunların içinde hezliyyâtla karşı karşıya kalırız. Bunlar genellikle eğlendirmeye, şakaya matuf şeylerdir. İçinde bazen doğru şeylerin de bulunması hezeliyatın yaktığını tamire yetmez. Hususiyle de hukuka ait konularda ifadelerin “kavl-i fasl” gibi ciddî ve muhkem olmasında zaruret vardır. Bu meseleyi, (Kur'ân'ın hüküm-ü fasl ve ciddî olmasıyla) mukayese ederek ele aldığımızda, çok muhkem ve ciddî olması gereken sözlerin, çok su götürebilir, esnek ve eksantriğinin de fevkalâde geniş olduğunu görürüz.

İşte Kur'ân-ı Kerim, en ciddî meseleleri sunarken bile, meselelerin gerçekliğini, hukukun muhkemliği içinde ifade eder. Fakat o muhkem ifadeyi bile size bir edebî zevk içinde sunar. Öyle ki, hukukun katılığı, hukukî meselelerin sertliği, kesinliği ve ayıricılığına rağmen meselenin zevk ve insanî buudunu da asla ihmal etmez. İşte bu yönüyle Kur'ân, hakikaten insanı doyurur. Öyle ki ahkama ait en ağır meseleleri anlatırken bile, insana bir ifade zemzemesi sunar.

Aslında eğer insan, üstün edebî bir nazım veya bir nesir dinlemek istiyorsa Kur'ân-ı Kerim'i dinlemelidir. Bir mûsıkî dinlemek istiyorsa Kur'ân-ı Kerim'i dinlemelidir. Kelimeleri, söz mûsıkîsine göre seçilmiş bir beyan abidesi tanımak istiyorsa yine Kur'ân-ı Kerim'i dinlemelidir. Eğer insan, vicdanını dinleyebiliyor, insanî değerlerini unutmamış, kalbinin kapıları da açıksa, Kur'ân'ı çok iyi

anlayacaktır. Evet Kur’ân, bütün güzelliklerin halîtasından meydana getirilmiş eşi-menendi olmayan bir şaheserdir.

Neticede Kur’ân, “حُكْمٌ مَا بَيْنَكُمْ”dür, yani aranızda her mevzuda sözü kesip atan, hüküm veren bir beyan sultanıdır. Muhkemdir, ciddîdir. Aynı zamanda sinelere inşirah veren bir mânâ çağlayanıdır.

5. Madde: مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جِبَّارٍ فَصَمَهُ اللَّهُ “*Kimin, baskıdan ve zalimden korkarak, ona karşı güveni ve inancı sarsılırsa Allah da onu helâk eder.*”

Burada, ağır şartlar altında ondan kopma üzerinde duruluyor ve “Eğer bir insan, herhangi bir zorba ve cebbârın baskısı karşısında Kur’ân’a sırtını döner, ondan uzaklaşırsa, Allah da onu helâk eder.” diyor. Biraz daha açalım; Kur’ân’ı şöyle böyle vicdanında duymuş, kitaplarda görmüş, misalleriyle yaşamış, hüşyâr vicdanı ile bu meseleye uyanmış bir insan, ona karşı bunca yakınlık duyduktan sonra kalkıp da bir baskı ve bir terör karşısında Kur’ân’ı terk ederse Cenâb-ı Hak da onu derdest eder ve baş aşağı getirir.

Burada vurgulanmak istenen şudur: Eğer siz, size zarar verecek kimselerden çekinip de Kur’ân’dan uzaklaştığınızda, Allah (celle celâluhu) sizi helâk edecekse, bu kabil tehlikelerin hiçbirinin söz konusu olmadığı bir yerde elinizi ondan gevşetirseniz derdest edileceğiniz kat’î demektir. Bu ifade tarzı Kur’ân-ı Kerim’deki şu ifade tarzına çok benzer: فَلا تَقُلْ هُمَا أَفٌّ “*Anne ve babanıza ‘öf’ bile demeyin!*”¹³⁷ Evet, eğer O, anne ve babaya “öf” bile demeyeceksiniz diyorsa, bundan anlaşılıyor ki “haydi be” şeklinde bir ifadeyi hiç diyemezsiniz.. elinizi kaldıramaz.. kaşlarınızı çatamazsınız.. ona vuramazsınız.. kapıyı yüzüne çarpamazsınız... Eğer en basit bir söz ve hareket yasak edilmiş ya da haram sayılmışsa, onun üstünde yapılacak her şey yasak demektir. Kur’ân-ı Kerim en

137 İsrâ sûresi, 17/23.

ehveni ile problemin önünü kesiyor, tahşidât yapıyor, “*Aman sakın, zinhar bunun daha büyüğüne girmeyesin!*”, diyor. Evet, hadiste ifade edilen de işte budur.

“*Ölülerinizin kötü yanlarını yâd etmeyin.*”¹³⁸ İslâmî disiplinine göre ben geçmişimizi fenâ yanlarıyla yâd etmemeye çalışırım ama, birkaç asır var ki – maalesef– çevremizdeki kâfirlerden korkarak, milletçe, kedinin elindeki fare gibi tir tir titremiş ve onların dedikleri her şeyi yapmışızdır. Gün gelmiş bir nizamnâme ile, bize ters pek çok şeyi kabullenmiş ve bize ait değerleri görmezlikten gelmişizdir. Bir başka dönemde Kur’ân’ı mensûh kitaplara mukayese ederek, onunla alâkalı türlü türlü şüpheler ortaya atıp halkı aheste aheste uzaklaştırmışızdır. Bir yönüyle, zayıf da olsa, Allah Resûlü’ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) isnat edilen, “*Öyle bir gün gelecek ki, o zaman Kur’ân bir vadide, insanlar bir vadide olacak.*”¹³⁹ hadisinin mânâsını doğru çıkarmışızdır.

Evet, bu hadisin de ifade ettiği gibi öyle devirler olmuştur ki, insanlarla Kur’ân arasında uçurumlar meydana getirilmiş ve onlar bir vadide, Kur’ân başka bir vadide kalıvermiştir; kalıvermiştir de hicranların en acısını yaşamıştır. Denebilir ki bir ölçüde biz, bu dönemde Kur’ân’ı terk etmişizdir ve Cenâb-ı Hak da bizi derdest edip baş aşağı getirmiştir. Aynı meseleye, Ebû Dâvûd’un Sünen’indeki, cihadı terk ile alâkalı bir hadis açısından da bakabiliriz: “*Cihadı (gönülleri Allah’a uyarma) terk ettiğiniz zaman Allah size bir mezellet, bir aşağılık musallat eder; dine döneceğiniz âna kadar da o aşağılığı almaz üzerinizden.*”¹⁴⁰ Biz, bu ifadenin neresinde bulunduğumuzu düşünüp ürpermeliyiz.

Kur’ân-ı Kerim, geçmişiyle, geleceğiyle, aramızdaki hakemliğiyle muhtevâ bakımından her yanımızla bizi kucaklamasıyla vicdanlarımıza şunu ihtar ediyor: Bütün bunlara rağmen kim, zalim, cebbâr, baskıcı, müstebit bir adamın baskısı

138 Tirmizî, *cenâiz* 34; Ebû Dâvûd, *edeb* 42.

139 el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl* 4/98.

140 Ebû Dâvûd, *büyü’* 54; el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ* 5/316.

altında elini Kur’ân’dan gevşetir ve onu terk ederse Allah da o kimseyi derdest eder baş aşağı getirir.

Burada iki tavır söz konusu: Birincisi, Kur’ân’dan elini çekerek uzaklaşma. İkincisi de, uzaklaşmayla beraber ona bağlı yitirdiği şeyleri başka yerlerde arama. Bazen sadece bunlardan birine, bazen de ikisine birden maruz kalındı ki gelecek fikra, bu ikincisinin üzerinde duruyor.

6. Madde: وَمَنْ ابْتَغَى الْهُدَىٰ فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللَّهُ “Kim onun dışında hidayet ararsa Allah onu saptırır.”

Allah’ın insanı sapıklığa itmesi farklı farklı olur ve sapıklık sezilemedik bir çizgide gelişir ve gerçekleşir. Hidayette olduğu gibi dalâlette de başlangıçta açığı gayet dardır ama hevâ, heves, fantezi, taklit, şöret, kendini ifade hissi, aklın ifratkârlığı, hatta bazen cerbeze duygusu ile beslenen inhiraf, küfre varacak bir açığa ulaşabilir. Evet, her bir sapıklık ve küfrün mebedindeki dar zâviyeli bir inhiraf, sonuçta kocaman bir sapıklık şeklinde karşımıza çıkar. Mezhep imamlarını hafife alarak yola çıkanların bugün Kur’ân’ı sorguluyor olmaları buna iyi bir örnek teşkil eder zannediyorum. İşte, –hafızanallah– eğer bizler böyle bir sapmaya düşersek zamanla Allah da bizi saptırır. Ve ondan sonra مَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَالَا

هُدَىٰ لَّهُ “Allah bir insanı saptırdı mı artık onu doğru yola getirecek yoktur.”¹⁴¹

fehvâsınca sapıklıktan sapıklığa sürüklenir dururuz. Belki de bir gün Kur’ân’ın yerine başka kaynaklar aramaya kalkarız. Tıpkı Asr-ı Saadet’te, bazılarının Allah Resûlü’nü bırakıp münafık hakemliğine müracaat etmeleri gibi: فَالَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ

يُحْكَمُوا فِيكُمْ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا “Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da

verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam mânâsıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.”¹⁴²

Evet bütün bu hususlar bizim için de geçerlidir. Yemin olsun ki, gönlünüzde en ufak bir rahatsızlık duymadan ve bir burukluk hissetmeden Kur’ân’ın hakemliğine razı olmazsanız Müslüman sayılmazsınız.

Hadiste, bundan sonra ayrı bir maddeye geçiliyor. Eğer sahabi ifadedeki silsileyi korumuşsa maddeler arasında bir telâzum da görülüyor. Meselâ, niye bunu aranızda hakem tayin etmiyorsunuz ki? Evet bu bir kavı-i fasıldır. İsterseniz bunu bir netice olarak görebilirsiniz. Kur’ân’ın dile getirdiği şeyler öyle şaka filan değil, ciddî konulardır. Burada aynı zamanda, Kur’ân’dan ellerin gevşetilmesi durumunda açık bir tehdidin söz konusu olduğu görülmekte. Tabî, buna karşılık ona yönelmenin, onun hakemliğine müracaat etmenin de takdir edilmesi bahis mevzuu. Bu böyledir zira o;

7. Madde: *“O, Allah’ın en sağlam ipidir.”* وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ

Bakara sûre-i celîlesinde Âyetelkürsî’yi müteâkip şöyle buyrulur: لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ هَالِكٌ مِمَّنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لِيُشْرِكَوْا بِهِ شَيْئًا سَمِعَ اللَّهُ مِمَّا يَدْعُونَ وَهُوَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ *“Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu reddedip Allah’a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.”*¹⁴³ Doğru, kim Kur’ân’a sımsıkı sarılırsa o, hiç kopmayan, sarılanları kopup gitmeden sıyanet eden en sağlam bir ipe sarılmış demektir. “Metin” aynı zamanda Cenâb-ı Hakk’ın isimlerindedir. Bu zâviyeden de, izâfetin konuya ayrı bir derinlik kazandırdığı muhakkak. Efendimiz, o ipin metin olmasını lafz-ı celâleye bağlayarak ifade ediyor, “Hablü’l-metîn” veya “Hablühü’l-metîn” demiyor, “Hablullahi’l-metîn” diyor...

142 Nisâ sûresi, 4/65.

143 Bakara sûresi, 2/256.

İşte böyle, habl-i metin, bütün Esmâ-i Hüsnâ'yı tazammun eden Allah ismine izâfe edilince, bu söz, bütün gökte ve yerde isimleri tecellî eden Allah'ın ipi mânâsını kazanıyor. O ip, semadan size sarkıtılmış. –Rüyalarda da o ip semadan sarkıtılmış bir halat şeklinde görülür ve dine bağlılık şeklinde yorumlanır ki, Abdullah İbn Selâm, rüyasında böyle bir ip görmüş, ona tutunmuş ve yukarıya doğru yükselmiş olduğunu nakleder.– Sizi Allah'a (celle celâluhu) yükseltmeye ve vuslata ulaştıran, aldatmayan bir vesile demektir.

Evet o, semadan yere doğru uzanmış, bir ucu insanların elinde, bir ucu da dest-i kudrette olan, insanları kurtuluşa erdirecek kopmaz bir ip ve bir kulptur. Evvelâ, bütün esmâ-i ilâhiye, bütün sıfât-ı sübhâniyeyi hatırlatacak bir isimle Allah'ın ipidir. Rahmân'ın, Rahîm'in, Cemîl'in, Celîl'in değil, bütün bu isimleri hâvî olan, kalbinizin meyillerini bilen, hissiyatınızı sizden daha iyi anlayan, cenneti, Rahmân ve Rahîm isimleriyle sizin cismanî arzularınız için hazırlayan ve sizi ebede namzet kılan Allah'ın ipidir. O Allah ki metindir, O'nun ipi de çok metindir; o kopacak gibi bir ip değildir. Öyle ise çerik çürük insanların ipine tutunmanın hiçbir anlamı, hiçbir mânâsı yoktur. Eğer tutunup dayandığınız şeyle aldanmak istemiyorsanız, Allah'a dayanın ve güvenin; O'nun ipi olan Kur'ân'a da sımsıkı sarılın..!

8. Madde: *وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ* “O hikmetli olan zikirdir.”

Zikir; anmak, Allah'ın (celle celâluhu) ismini tekrarlamak demek olduğu gibi hatırlatma mânâsına da gelmektedir. Bir de arkasından “hakîm” geliyor ki, aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden olan bu sıfat, dikkatleri eşyanın perde arkasına çekmesi, varlığın melekût yanını nazara vermesi açısından, her şeyi hikmete bağlayıp ve akıbetiyle irtibatlandırarak hatırlatan Kur'ân'ın hususî isimlerinden sayılmıştır. Efendimiz'e de Sâhib-i Sünnet olması itibarıyla hakîm denir. Yani tabiat ve mâvera-i tabiatın lisanı demektir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen

hikmet sözünü muhaddisler, daha ziyade Efendimiz'in sözü şeklinde yorumlamışlardır.

Öyle ise burada geçen “zıkr-i hakîm”, “hikmet yüklü bir hatırlatma” yani eşyanın perde önüyle olduğu gibi perde arkasıyla da irtibatlandırılmış bir hatırlatma demektir. Kur'ân-ı Kerim, bir hikmetler mecmuasıdır. Evet insan, Kur'ân-ı Kerim'de, aklıyla, mantığıyla, muhakemesiyle, felsefî anlayışıyla, ilmî düşüncesiyle yadırgayacağı hiçbir şeyle karşılaşmaz. Onun her meselesi akılla müeyyed ve her mevzuunun arkasında da bir hikmet ve bir maslahat nümâyândır. İnsan, fikren, zihnen, ilmen, ruhen ne kadar terakkî ederse etsin, ulaştığı her noktada onun hikmetle dalgalanan bayrağıyla karşılaşır. Hatta bir gökkuşağı gibi, onu geçecek gibi zannettiği noktalarda da hep onun berisinde kalır.

Evet, Kur'ân-ı Kerim bir zikir muhtevâsı olduğu gibi aynı zamanda hikmetle nümâyân, dünya-ukbâ esrarını şerh eden bir hikmetler mecmuasıdır.

9. Madde: *وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ* “O, dosdoğru yolun ta kendisidir.”

İnsanlık, Kur'ân'la tanışacağı âna kadar ifrattan, tefritten kurtulamamış ve faydasız arayışlar arkasında tükenip gitmiştir. Allah'ın (celle celâluhu) rubûbiyetini itiraf, vahdâniyetini tasdik ve Peygamber'in teşrîî ve temsilî rehberliğini kabulün bir başka unvanı sayılan sırat-ı müstakîm, bu hususları aydınlatmadaki misyonu itibarıyla Kur'ân'ın ayrı bir nâmı olagelmiştir.

Aslında o, sadece itikat ve ibadete müteallik konularda değil, bütün içtimâî, iktisadî, siyasî, idarî konularda da insanları ifrat ve tefrite düşmekten sıyanet eden bir rehberdir. Bir yönüyle kapitalizm bir ifrat sistemi, komünizm bir tefrit sistemi; diğer bir yönüyle de komünizm bir ifrat sistemi, kapitalizm bir tefrit sistemidir ki, yerinde sadece mala ve sermayeye önem vermek suretiyle, yerinde de sırf emeğe önem vererek ifratlara, tefritlere düşülmüş ve sırat-ı müstakîm korunamamıştır.

Bu arada, sırat-ı müstakîmin Risalelerdeki tariflerini de hatırlatmakta yarar var: Evet, insanda had altına alınamayan kuvve-i gadabiye, kuvve-i şehviye, kuvve-i akliye, kin, nefret, inat ve mantık gibi kuvveler, Kur'ân-ı Kerim'le tadil edilmediği takdirde dengesizlikler olacaktır. Hâlbuki insandaki kuvvelerin her birinde hem ifrat hem tefrit hem de denge söz konusudur.

Meselâ şehvet hissinin tefriti, ne helâle ne de harama alâka duymama gibi bir humûdettir; ifratı, helâl haram tefrik etmeden fisk u fücür yaşamaktır. Ortası ve dengeli olanı ise meşru olanına açık, gayr-i meşru bulunanından da uzak durmaktır. Yeme, içme, uyuma, konuşma gibi konularda da bu üç durum söz konusudur.

Bunun gibi, öfke, şiddet, hiddet (kuvve-i gadabiye) konularında da aynı durumlar vârittir: Kuvve-i gadabiyenin tefrit hali, korkaklıktır ki, hiç olmayacak şeylerden bile korku duyulur. İfratı, tehevür ve saldırganlık şeklinde kendini gösterir ki, tedbiri, temkini ihmale bâdi olabilir. Ortası ise şecaattir ki, dinî ve dünyevî hakları konusunda canını feda eder ama gayri meşru ise bir sineğe bile ilişmez.

Aynı mülâhazalarla akla baktığımızda da bu hususları görebiliriz: Kuvve-i akliyenin tefrit hali gabâvet ve idraksizliktir ki, en basit şeyleri bile doğru dürüst kavrayıp değerlendiremez; hatta hakkı bâtıl, bâtılı da hak görebilir. İfratı, herkesi aldatacak ölçüde cerbeze ve diyalektik yapma hâlidir ki, bu, her zaman hakkı bâtıl, bâtılı da hak gösterebilir. Ortası ise hakkı hak bilip imtisal etme, bâtılı da bâtıl bilip içtinap etme halidir.

Sırat-ı müstakîm o kadar önemli ki, biz Allah'tan günde kırk defa bu yola girmeyi isteriz. Bu mevzu, bütün yönleriyle İbn Miskeveyh'ten Gazzâlî'ye ondan Bediüzzaman'a kadar pek çok kişi tarafından işlenmiş ve hakkında çok söz söylenmiştir.

10. Madde: *“O, kendine uyanları hevalarına uymaktan korur.”*

Kur’ân-ı Kerim, her zaman kendisine gönül verenlere –bir rehber, bir pusula gibi– hedeflerini gösterir ve onları sapmaktan korur. Bir kere bu Kur’ân, habl-i metindir; insan o ipe tutunmuşsa artık sapıtmaz. O, bizi çekip göğe yükseltecek bir ip olarak görülebileceği gibi, inananları hayat bâdirelerinden, berzâh gâilelerinden, öbür taraftaki bütün dâhiyelerden kurtaran bir köprü olarak da görülebilir. Öyle ki eğer bu ipe tutunur ve bu köprüye ulaşırsak kurtuluruz. Aksine hevâ ve heveslerimizin seliyle şuraya-buraya sürüklenir dururuz.

Bu itibarla, eğer insanlar bu kitaba sımsıkı sarılırlarsa, istikamete, itidale ulaşır, sırat-ı müstakîmi bulur, ifrat ve tefritin dengesizliklerinden kurtulur; fert ve aile plânında kendileri olur; devletler muvazenesinde yerlerini alır ve cihan çapında bir muvazene unsuru haline gelirler. Tıpkı seleflerimizde olduğu gibi. Onlar bu coğrafyada dengeyi temsil ediyorlardı, onlardan sonra bölgede ne denge kaldı ne de huzur. İşte sırat-ı müstakîmi yaşayan ve temsil eden bir devlet, devletlerarası dengede ne ise böyle bir duygunun kahramanı fert de kendi toplumu içinde aynı şeydir.

Kur’ân’da yine aynı kelimelerin kullanıldığı, *“Rabbimiz, رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا kalblerimizi kaydırma.”*¹⁴⁴ şeklinde bir dua vardır.

Şimdi ister Kur’ân-ı Kerim serası, ister atmosferi diyelim; onunla Allah’a teveccüh edenler bir koruyucu kalkan altına girmiş olurlar. Onun koruyucu sistemleri her yönüyle bir kısım dalâlet cereyanlarına karşı sığınılacak en sağlam sığınaklardır. Biz ona sımsıkı sarıldığımız sürece, kaymalardan, sapmalardan aşırılıklara girmeden, ifrata-tefrite düşmeden kurtulmuş olur ve selâmetle

144 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

yolumuza devam ederiz. Ne korku ne telâş, huzur ve itminan içinde yaşar ve gider, O'na ulaşırız.

Ayrıca burada bir de Allah bize sika (güven) ve ondan biraz beri, istikamette tefvîz (her şeyi Allah'a havale etme), daha beride bazılarımıza teslim, bir kadem daha aşağıdakilere de tevekkül telkin ediyor; ediyor ve “Allah'a itimat edin.” diyor. Acaba ne kadar itimat edeceğiz?

Bana göre asgarî, nasıl ki, tehlikeli bir yerde çocuğunu kucağına alan anne ve baba, onu yalnız bıraktıkları zaman bile çocuk gayet emindir; çünkü onların kendisini uçuruma atmayacaklarına inanır. Onu havaya atıp eğlendirirken bile sürekli güler. Hatta aşağıya doğru düşerken dahi kahkaha atar; çünkü emindir annesinin, babasının onu yere bırakmayacaklarından.. evet işte burada böyle bir sika telkin edilmekte, böyle bir tefvîz vurgulanmakta ve böyle bir teslim ve tevekkül hatırlatılmaktadır.

11. Madde: وَلَا تَلْتَمِسْ بِهِ الْأَلْسِنَةَ “Lisanlar ve beyanlar onun sayesinde herhangi bir iltibasa maruz kalmazlar.”

Bu cümleyle de pek çok şey hatırlatılmakta; biz şununla başlayalım: Kur'ân-ı Kerim'e sımsıkı sarılırsanız, dininiz gibi dilinizi de korumuş olursunuz. Değişik âyetlerde ifade edildiği gibi Kur'ân aynı zamanda Arapları yâd-ı cemil haline getiren ve onları milletler arası en önemli konuma yükselten bir kitaptır. Kur'ân olmasaydı ne onların dilinden ne de dinlerinden söz edilebilirdi. Hepimiz ona çok şey borçluyuz; onlar herkesten daha çok borçlular. Evet, Kur'ân olmasaydı, gelip bugünlere ulaşmış bir Arap dilinden söz edilemezdi.

Ayrıca, zannediyorum burada, günümüzde çokça yaşanan mefhûm kargaşasına da işaret edilmekte. Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanlığın tarifleri yapılmış, Müslümanlar nasıl isimlendirileceklerse öyle isimlendirilmişlerdir. Kapitalizm, komünizm, liberalizm, pazar ekonomisi, piyasa

ekonomisi vs. sistemler Müslümanlığın yerine konamayacakları gibi, Müslümanın bunlardan birine nispet çerçevesinde adlandırılması da doğru değildir. Kur'ân'da, هُوَ سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ “Allah, sizi Müslüman olarak adlandırdı.”¹⁴⁵ denir ve mefhûm kargaşasına, isimlerde iltibasa girmeye meydan vermez.

الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ “Elif-Lâm-Râ. Bu Kur'ân öyle bir kitaptır ki, her fermanı gayet muhkem (yanlış teville, yanlış tefsire meydan vermeyecek şekilde) kendi içinden delillerle desteklenmiş; sonra da güzelce açıklanmış (ve iltibaslara, yanlış anlamalara fırsat verilmemiş) tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdâr bir Hakîm ve Habîr tarafından gönderilmiştir.”¹⁴⁶

12. Madde: وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ “Âlimler, ona asla doyamazlar.”

Düşman ona buğzetse, cahil onu anlamasa da o, ulemânın, ışıkları gönüllerde baş ucu kitabıdır. Bir Ebû Hanife, İmam Gazzâlî, bir üstad Bediüzzaman Kur'ân'ı hiç ellerinden bırakmamışlardır. Meselâ, Üstad, hâfız olmadığı halde, Kur'ân'la o engin meşguliyeti sayesinde kafası âdeta bir fihrist gibidir. Eserlerine baktığımızda, falan yerde şu kelime, filan yerde şu kelime vardır.. o kelime sağındaki, solundaki kelimelerle münasebeti açısından şöyle, altındaki üstündeki kelimelerle münasebeti açısından böyledir.. diyerek hep Kur'ân içinde dönüp durduğunu vurgular.

Üstad Hazretleri, İmam Rabbânî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Abdullah Dehlevî, İmam Gazzâlî gibi insanların, sahabe-i kiram, tâbiîn-i izâm, tebe-i tâbiin-i fihâm, evliyâ-i kiram, asfiyâ-i fihâm efendilerimizin ona doyması şöyle dursun, onunla iştigalleri ölçüsünde ona karşı daha bir aç, daha bir susuz hale gelmişlerdir.

145 Hac sûresi, 22/78.

146 Hûd sûresi, 11/1.

Evet bazı zamanlar insan Kur'ân okurken, doğrudan doğruya onun orijinal sesini duyar gibi olur.. sadece peygamberlikle alâkalı bazı âyetler istisna edilecek olursa, anlatılan devirleri, dönemleri bile aşarak bütünüyle Kur'ân'ın âdeta kendisine seslendiğini hisseder.

Eğer gerçekten bir insanın ilimden nasibi varsa, onun dimağ, ruh ve vicdanının hakikate uyanmış olmasının ölçüsü şudur: Böyle biri ilmî derinliği nisbetinde asla Kur'ân'a doymaz. Kur'ân'dan zevk almayanlar ya cehalet ya da ön yargı içindedirler. Cahillerin onu anlamaları, mebâdi-i malumatla, yani sadece kendilerine ilk mektepte yapılan ilk telkinlerin tesiri ölçüsündedir. Herhangi bir ön yargı ve şartlanmışlık içinde ona karşı kapalı olan ruhlara gelince, bunlar evvel-âhir ondan hiçbir şey anlamazlar. Bu arada ilimlere açık bazı kimseler de onu anlamıyorlarsa bunlar da ilmin ruhunu anlamamışlar ve taklitçilik içindeler demektir. Gerçek ulemâdır ki, bunlar asla Kur'ân-ı Kerim'e doymazlar.

Eğer Kur'ân-ı Kerim'i okuyan bir insan, bütünüyle kendisini ona verir ve sağlam bir konsantrasyona girebilirse, o enbiyâ-i izâmla sohbet ediyor; hatta mâverâ-i tabiatın sesini dinliyor gibi olur. Ben bazılarının bazı ahvâlde zaman üstü bir hâl aldıklarına inananlardanım. Onların Kur'ân sayesinde, enbiyâ-i izâmla sohbet ettiklerini, sahabe-i kiramın meclisine girip oturduklarını, his ve şuur dünyalarında on dört asır önceye gittiklerini düşünür ve hallerine imrenirim. Buna farklı bir zâviyeden Üstad da işâret eder. Evet bazen insan, Cibrîl-i Emîn'in soluklarını kulağının dibinde duyabilir. Bazen de “kemmiyetsiz-keyfiyetsiz” Mütekellim-i Ezelî'yi dinliyor gibi olabilir. Binâenaleyh Allah'tan dinleyen, Cibrîl'den dinleyen, Resûlullah'tan dinleyen veya aradaki mükâlemeye aynı zamanda şahit olan bir insan nasıl ona doyar ki?

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, tarihî vak'alar, karakteristik olarak öyle büyüklü anlatılır ki, insan kendini çağlar ötesi âlemlerde dolaşıyor gibi hisseder. İşte bu yönüyle de Kur'ân, doyulamayacak bir zenginlik sergiler. Ben şahsen, Kur'ân-ı Kerim'in bu yönüyle tam tahlil edildiği kanaatinde değilim. Benim görebildiğim

kadarıyla, Kur'ân'da değişik vak'alar anlatılırken, anlatış tarzı ve verdiği koordinatlarla o vak'a kahramanlarını aynıyla hayallerinizde resmedebilirsiniz. Meselâ o, Hz. Nuh'un kavmi ile alâkalı konularda konuşurken,¹⁴⁷ o kavmin sesini, soluğunu duyuyor gibi olur ve onu diğer toplumların üslup ve edâsından ayırt edebilirsiniz. Hz. Nuh' un kavmi ile konuşma tarzı, Hz. İbrahim'in kavmi ile konuşma¹⁴⁸ tarzından çok farklıdır. İkincisi size biraz daha mütemeddin, biraz daha tarih berisinde yaşayan insanlar gibi gelir. Hz. Musa'nın kavmi ile aralarındaki muhâverelerinde,¹⁴⁹ onlara inen âyetlerde ve kavminin beyanlarında, ya da Firavun'un konuşmalarının dile getirilmesinde,¹⁵⁰ sınısıcak veya sopsoğuk o hissiyat farklılıklarını duyabiliriz; duyabilir ve bunların Hz. İbrahim ile Allah arasında geçen konuşmalara¹⁵¹ hiç de benzemediklerini hemen anlarız.

Edebiyat tarihinde Şekspir belli ölçüde bu hususa kapı aralamış sayılabilir. Onu Hamlet'inde, Romeo-Julyet'inde takip ettiğiniz zaman âdeta mazinin hortlaklarının konuştuğunu duyar gibi olursunuz. O sizi üslûbunun sihriyle çeker tâ o dönemlere götürür ve hem konuşma tarzı, hem de üslûbuyla sizi bilmediğiniz esrarlı âlemlerde gezdirir.

Vicdanın zaman üstü ufkuyla Kur'ân-ı Kerim'in bu derinliği her zaman sezilebilir. Ancak, onun bir de bu zâviyeden tahlile tabi tutulmasında zaruret vardır. Merhum Seyyid Kutub o kapıyı yer yer aralıyor gibi olsa da net bir şey yaptığı söylenemez. Tefsirine bakıldığında yer yer bu tür tahlillere girdiği görülür, ancak ciddî olarak bu husus üzerinde durmadığı da bir gerçektir. Biraz edebiyat ufku olanlar, az da kelimelerin karakteristik yanlarıyla yerinde kullanılmasına vâkıf iseler, hem vakaî tarihine, hem kavimler tarihine, hem de peygamberler tarihine baktıklarında, zannediyorum geçmişe ait o sesi-soluğu,

147 Bkz. Hûd sûresi, 11/25-49; Mü'minûn sûresi, 23/23-30; Şuarâ sûresi, 26/105-121; Nûh sûresi, 71/1-28.

148 Bkz. Bakara sûresi, 2/258; En'âm sûresi, 6/74-83.

149 Bkz. Bakara sûresi, 2/54-71.

150 Bkz. A'râf sûresi, 7/103-141.

151 Bkz. Bakara sûresi, 2/260.

kendi karakteristik derinlikleriyle ve renkleriyle hissedebilir ve hiçbir edibin eserinde bulunmayan bir zevki duyabilirler.

Kemâl-i samimiyetle arz etmeliyim ki, Kur'ân'ın Türkçesinden bu hazzı almamız mümkün değildir. Şekspir, Goethe ve Tolstoy'un Türkçe çevirilerinde orijinal metinlerdeki ruh, mânâ ve zevki duymak mümkün olmayınca, Allah'ın kitabını Türkçe çeviriden duyup anlamamız nasıl mümkün olacaktır!? Cemil Meriç merhûm, Cevdet Paşa'nın eserinin sadeleştirilmesiyle alâkalı, "Cevdet Paşa bir dil üstadı idi, onu sadeleştirmek suretiyle derisini yüzdü berbat ettiler." demektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in lafızları, Üstad'ın tabirine göre, bir urba değildir. O lafızlar cilttir, deridir. Onu soyduğunuzda, muvakkaten bir tazelik hissetseniz de, bu uzun sürmeyecek; sevimsiz bir hâl alacak, sizi ürkütecek, kaçırarak ve nazarınızda fevkalâde sevimsiz görünecektir. Hattâ denebilir ki tercüme meraklılarının gizli niyetlerinde, Kur'ân-ı Kerim'in o sihirli derinliklerini sığ göstermek ve bu kabîl tercümelerle onu avamîleştirip milleti ondan soğutmak için bir kasıt, bir gayenin var olduğu her zaman söylenebilir.¹⁵² Kur'ân, mealle ifade edilmesi şöyle dursun, Allâme Hamdi Yazır'ın tefsiri gibi en müdakkikâne eserlerde bile –hiç mübalağa yapmadan söyleyeceğim– Kur'ân'ın semavîliğinin yarısından çoğu gitmiştir. Bana göre bu yine de iyimser bir yaklaşımdır. Onun, doğrudan doğruya Allah kelimeleri ile ifade edilişinde, tarifleri aşan ve zevk edilip ama söylenemeyen öyle füsûnlu bir buudu vardır ki, ne zaman o kendi diliyle ifade edilse insan büyülenir.

İşte bu enginlikteki Kur'ân'a elbette ki âlimler doyamayacaktır. Hangi âlimler? Kur'ân'ın ulûm-u diniye ve fûnûn-u müsbeteye taallukunu, zâhirini, bâtınını, şücûnunu, gusûnunu, kalbin, vicdanın, sırrın, hafinin, ahfânın esrarını, eşyanın perde önünü perde arkasını, mülkü, melekûtu bilecek ve nazarını şehadet âlemi ile gayb âlemi arasında gezdirebilecek âlimler.

152 Bediüzzaman, *Mektubat* s.384 (Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas).

Evet Kur'ân-ı Kerim'i sürekli tahlil eden, her zaman onun engin ufuklarında dolaşıp duran kalb ve kafa insanları kat'iyen ona doymazlar.

Bir de bu arada, eğer gerçekten tam bir konsantrasyon söz konusu ise –ki onu da biz Kur'ân'ı, kendisine inmiş gibi okumak şeklinde anlıyoruz– peygamberlik meselesine müteallık hususları müstesna kabul edip, o asliyete tebaiyet mülâhazası ve o muayyeniyete tecrit tavrıyla, يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ فَاذْذُرْ “Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve (insanları) uyar!”¹⁵³ âyetini, herkes kendine göre aynen duyabilir; duyabilir de, inancının, onun içinde renklendirdiği sözler karşısında: “Acaba bu ses tavandan mı duvardan mı, yoksa zeminden mi geldi, ya da vicdanımdan mı yükseldi, yoksa Kur'ân'ın derûnundaki kendi sesi midir bu?” der ve hayretler yaşar.

Evet insan, tam bir konsantrasyonla kendini Kur'ân'a verdiği zaman bunu apaçık duyabilir. Aksine almacı iyi olmayan bir insan, gönderme ne kadar güçlü de olsa bir şey alamaz. Tabîî almacı olup da frekansı bulamayan da alamaz. Frekansı bulup da tam kalibrasyon yapamayan kimse de alamaz. Bir de havada şerâreler varsa ve bu almaç o şerârelerin altında ise yine onu alamaz. İnsan, sürekli bir bekleyişle, sürekli frekans ayarlayarak onu yakalamaya çalışmalı ve hep ona yönelik bulunmalıdır. Unutmamak lâzım ki ancak teveccühe teveccüh olur.. bakarsanız bakarlar size. Yani insan da tıpkı günebakanlar gibidir. Yüzü ona doğru müteveccih olduğu sürece ondan istifade eder; eğer ondan gelen şualar kesilirse o da kapanır. Ve kapanınca da hiçbir şey alamaz. Rabbim hepimize o Kur'ân'ın ruhuna mahsus derinliği, neşveyi duyursun, ibadetler üstü ibadetler sayılan onu okumaya karşı içlerimizi aşk u şevkle coştursun!

13. Madde: وَلَا يَجْلُؤُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ “Kur'ân, çok tekrar etmekle eskimez ve usanç vermez.”

153 Müddessir sûresi, 74/1, 2.

Bu maddeyi okuyunca aklımıza hemen, “*Zaman eskidikçe Kur’ân gençleşiyor.*”¹⁵⁴ sözü geliyor.

Kur’ân-ı Kerim’i, ona doymayan ulemânın yaklaşımı ile okuyan insanların, her okudukça yeni yeni şeyler keşfedecekleri, erbabınca müteâref bir konu. Tabîî, bunu biraz da Kur’ân’la fazla içli-dışlı olanlar anlar. Necip Fazıl, şiirlerinde hep derinlik takip eder. Öyle ki, onun nazımları, şiirden daha çok noktalama, nüктеleme türündendir. O, çok defa derin şeyleri bir beyte, bir mısraya sıkıştırıp ifade eder ki, bunlara “manzum vecize” de denebilir. Bazıları, şiir deyince biraz da dış yüzü itibarıyla plastize bir şey arzu eder; ifadelerin süslü olmasını ister. Ama Necip Fazıl’da bunun yerine ürperten bir derinlik vardır. Hele onun bazı mısraları, bazı beyitleri vardır ki, on defa okumadan gerçek gayesini yakalayamazsınız. Hiçbir zaman yakalayamayacağımızın sayısı da az değildir.

Burada kastettiğim, Ahmet Haşim gibi veya günümüzde bazı serbest şiir yazarların ya da ıglâkta keramet arayan bazı simbolistlerin anlaşılabilmesi şeklindeki fantastik ipham da değildir. Anlaşılabilir malzeme kullanılmış, anlaşılabilsin diye yazılmıştır ama onun tefekkür ufku çok derin olduğundan zor anlaşılacaktır. Bu zor anlaşılır şeyleri, bazen bir okuyuşta, bazen iki okuyuşta, bazen de birkaç defada ancak anlayabilirsiniz. Necip Fazıl’da, Mehmet Âkif’te hattâ Muallim Nâci’de, –ki onu o seviyede şair saymazlar– Yahya Kemal’de başımızı döndüren mısralar vardır. Ama zannediyorum bu altın mısraları dahi size birkaç defa okusam bıkkınlık izhar edecek ve artık dinlemek istemediğiniz imasında bulunacaksınız. Evet, her şey eskir, dinlenmez hale gelir ama gördüğünüz gibi Kur’ân devamlı okunmasına rağmen yepyeni ve taptaze kalabilmiş biricik söz sultanıdır.

Evet o hiç eskimemiştir ve canlı gönüllerin ona doyması da söz konusu değildir. Sahabe efendilerimiz Kur’ân’a doymadan gitmişlerdi. Onlar derin bir zevk ve şevk içinde Kur’ân-ı Kerim’i Efendimiz’den duyar duymaz ona karşı

154 Bediüzzaman, *Sözler* s.802 (Lemeât); *Mektubat* s.535 (Hakikat Çekirdekleri).

duydıkları derin hâhişle onu hemen hafızalarına alır, sonra da bitmeyen bir heyecanla tekrar eder dururlardı. Ruhları bu işe o kadar açık ve öylesine aç bir bekleyiş içinde idiler ki kelime kelime Kur’ân inerken, Ramazan’da oruçlu bir insanın kevser yudumlaması gibi, gırtlaklarından aşağıya inen her şeyi, bünyelerinin derinliklerine kadar takip eder, duyar ve onunla âdetâ büyüdü gibi yaşarlardı. Bu itibarla da onlar, o mâide-i semaviyeyi her gün orijinal bir kılıf içinde duymuş, yaşamış ve Kur’ân’a doyamadan gitmişlerdi...

Onlardan sonra da en esaslı Kur’ân okuma, tâbiîn-i izâm döneminde olmuştur ki, bazı uzun gecelerde Kur’ân’ı iki defa hatmeden insanlardan bile bahsedilir. Ebû Hanife’nin Ramazan-ı şerifte bir gündüz bir de gece hatmettiğini menkıbe kitapları söylüyor. Şimdi hangi şey vardır ki, bu kadar çok okunduğu halde ülfet olmasın!? Oysa ki onlar ömürlerinin son anına kadar Kur’ân okumuşlardı ama zerre kadar bir usanma, bir bıkkınlık ve bir ülfet olmamıştı.

“Ben şiiirin peygamberiyim.” diyen Mütenebbî’den Maarî’ye bütün iddialı söz üstadları; Mustafa Sâdık er-Rafî’den Şevkî’ye, ondan da Seyyid Kutub’a kadar bütün Kur’ân hayranı devler, Kur’ân karşısında aczlerini itiraf etmiş ve âvâz âvâz Kur’ân’ın hep taze kaldığını haykırmışlardır.

Ben şahsen hafızım ve hayatında iki defa hafızlık yapanlardanım. Bir, on küsur yaşlarındayken babam yaptırmıştı. Bazı sebeplerden ötürü üzerinde duramadığımdan tamamen unutmuştum. Daha sonra 1980’lerde tekrar dört ayda hafız oldum. Fakat kemâl-i samimiyetle söylemeliyim ki, onu her okuyuşta yeni yeni ufuklar, yeni yeni kıtalar keşfediyor gibi oldum. Ona gönlünü veren herkesin de aynı şekilde düşündüğünü zannediyorum. Elverir ki, mânâyâ âşina olarak ondaki ilâhî maksatlar takip edilebilsin ve biraz da –daha önce de bahsettiğim gibi– konsantrasyon içinde ciddî bir biçimde okunsun.

Evet işte bu çerçevede onunla işgal edenler, ilmî ve fikrî ufuklarının derinliği ölçüsünde büyülenir de: “Dolaştım vadi vadi, sonra anladım ki her şey

kuru bir hayal imiş. Meğer her şey sendeymiş; sendeymiş ama ben, sağda-solda beyhude dolaşmışım.” der ve onun karşısında tazimle eğilirler.

Dünyada yüzlerce insan tefsir yazıyor.. onu şerh ve izah ediyor.. onun etrafında dolaşıp duruyor; ne var ki hiçbiri ona doymuyor; doymayacak da. Bundan sonra da fûnûn-u müsbete ve ulûm-u diniyeye dair, daha mahir üstadlar, onunla alâkalı yeni yeni şeyler yazacaklar, insanlığa ibrişimden dantelalar gibi yorumlar sunacaklar; ama gün gelecek en yeni yorumlar bile eskiyecek fakat Kur’ân hep yeni, hep taze kalacaktır.. evet o ezelden geldiği gibi ebede gidecek; Allah kelamı olduğu, mahlukat kelamı olmadığı için de mahlukat gibi eskimeyecektir. Bu da *إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ* “*Şüphesiz o Kur’ân’ı Biz indirdik; onu koruyacak olan da yine Biziz.*”¹⁵⁵ âyetiyle anlatılan ilâhî taahhüdün bir vesilesi demektir.

Bir mütefekkir, Ra’d sûresini tefsir ederken bir yerde şöyle der: “Şimdiye kadar onu çok okumama rağmen, sanki ilk defa okuyorum gibi geldi bana. Onu her tekrar edişimde bana yeni bir kısım şeyleri ilham ettiğini, farklı şeyler anlattığını hisseder gibi oldum. Ne var ki onu, yeniden ele alıp, kaleme döktüğüm zaman, duyduğum şeylerin şimdiye kadar duyduklarımdan çok farklı olduğunu gördüm.” Evet bizim düşüncelerimiz belki eskiyebilir ama o, herkesi büyüleyen sihriyle hep tazedir.

14. Madde: وَلَا تَنْقُصِي عَجَائِبُهُ “*İnsanı şaşırtan, hayrete sevk eden güzellikleri bitmez tükenmez.*”

Kur’ân-ı Kerim’de baş döndüren güzellikler sıra sıradır. Onunla meşgul olurken her an ayrı ayrı sürprizlerle karşılaşır ve başınızın döndüğünü hissedersiniz. Ehl-i ilim ve ehl-i kalbin duyup görüp hissettikleri bizi aşar. Yeri gelince onlara da temas edilebilir. Bizim gibi avamdan insanlar bile her an onun

bir büyü ve tesiriyle ürpermektedirler. Sübjektif de olsa onun nuranî tecellîsinin karanlık atmosferimdeki bir tesirini arz etmek istiyorum:

Geçen gün bir âyet dilime dolandı. Onu o kadar çok tekrar etmişim ki, kendime geldiğimde hâlâ dilimdeydi: *وَإِنَّمَا نُرِيَّتَكَ بَعْضَ الَّذِي نَعُدُّهُمْ أَوْ نَتَوَفِّيَنَّكَ*. Efendimizi muhatap alan bu âyetin meali, “*Ya onlara vaad ettiğimiz şeylerin bazılarını Sana gösteririz veya Seni vefat ettiririz (de Senden sonrakilere gösteririz).*”¹⁵⁶ şeklindedir; yani sen, umduğun, beklediğin, hayal ettiğin, gönlünü onlara bağladığın şeyleri görmeyebilirsin.

Bu kabîl âyetleri, normal tefsirlerde, meallerde okumuşsunuzdur. Ancak siz, her okuduğunuz meal ve tefsirde daha önce size ifade ettiği şeylerden çok daha farklı şeyler duyarsınız. Bir bakarsınız zihninizde çok orijinal bir şey belirivermiş. Hatta bazen Kur’ân okurken, yine Kur’ân’ın feyzi ve bereketiyle âyetlerle alâkalı öyle mülâhazalar aklınıza gelir ki, bu mülâhazaları en müdakkik âlimlerin eserlerinde bile bulmak mümkün değildir.

Kur’ân öyle tükenmez bir cevher hazinesidir ki, herkes kabiliyetine göre bundan istifade eder. Bu husus, İmam Rabbânî’nin eserlerinde ve Bediüzzaman’ın külliyatında çok zikredilen *“Bu Allah’ın oğludur, onu dilediğine ihsan eder.”*¹⁵⁷ âyetine bağlanarak anlatılır.

Evet oturup, sâfiyâne sinelerle Kur’ân’a ait bazı meseleleri müzakere ederken, allâmelerin aklına gelmeyen şeyler en âmî insanların kalbine doğabilir ve bunu O’nun kelimeleri ile, o kelimelerin nüanslarıyla telif ederek, Arapça sarfın, nahvin kâide ve prensiplerine göre, siyakla sibakla, sûre ile sûrenin diğer sûrelerle münasebeti içinde öyle yorumlar ve yerine oturtursunuz ki, zannediyorum tefsirden anlayan allâmeler dahi hayrete düşerler. Haddizatında bunlar sizin dimağınızdaki cevveliyetin, anlayışın, idrakin ve ufkun neticesi

156 Yûnus sûresi, 10/46.

157 Hadîd sûresi, 57/21.

değildir. Bunu, Allah'ın (celle celâluhu) lütfunun, Kur'ân'da tecessüm etmesi, Kur'ân'ın bir acayıpler hazinesi olmasında aramak lazımdır. O acayıpler o kadar çoktur ki, her köşe başında hayrete düşebileceğiniz bir sürprizle sizi karşı karşıya getirir ve bu hiçbir zaman da bitmez. *تَنْقِضِي عَجَائِبُهُ* cümlesi biraz da istikbale matuftur. Demek ki bu söz, istikbalde Kur'ân-ı Kerim'in değişik acayıplikleri ortaya çıkacağına işaret etmektedir. İhtimaiyat, iktisadiyat, idare, hukuk adına tahsil edilen şeylere baktığımızda bir hayli gayrete şahit oluruz. Fünûn-u müsbete, psikoloji, pedagoji adına da bazı şeylerin karalandığını söyleyebiliriz.

Öyle zannediyorum ki yakın bir gelecekte, bu ilimler geliştikçe, Kur'ân yeniden ele alınacak, tahlile tâbi tutulacak ve yeniden o muhtevasındaki cevherleri insanlığın önüne serecek, serpecek ve her yerde zuhur edecek olan uzmanlar onu, çağın idrakine göre yeniden konuşturacak ve onun ne bitmez bir hazine olduğunu bir kere de onlar vurgulayacak ama, *فَهْوَا تَنْقِضِي عَجَائِبُهُ* fehvâsınca istikbale matuf onun inkişafı hiçbir noktada durmayacak, hep salkım salkım açılmaya devam edecektir. İnsanlar hiçbir zaman ondaki söz ve düşünce ufkuna ulaşamayacak, aşamayacak; her zaman onun berisinde kalmanın inkisarı veya inşirahı ile yutkunacak ve *قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ*

جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا “De ki: Rabbim'in kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı; hatta ona bir misli takviye dahi gönderseydik bunlar biter, tükenirdi de Rabbim'in kelimeleri bitmezdi.”¹⁵⁸ âyeti dillerine dolanacaktır. Bu varlık âlemi O'nun kitabı, tekvînî emirler çerçevesinde O'nun beyanı; bu âlemin büyük küçük parçaları, parçacıkları da O'nun sözleri ve kelimeleridir. Kâinatın içindeki canlı-cansız varlıklar, kanunlar-nizamlar, küllî kaideler, cüz'î disiplinler Kur'ân'da birer söz, birer beyan şeklinde yerini alır; imana dönüşür içimize akar, hayrete inkılâp eder, dimağlarımızda kaynamaya durur. Hem öyle bir akar ve kaynar ki,

insan başka şeylere başvurma ihtiyacını duymayacak hale gelir. Çünkü Kur’ân’ın gözlere ve gönüllere sunduğu mânâ ve muhteva bitecek gibi değildir.

15. Madde: هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتَهُ الْجِنَّ إِذْ سَمِعْتَهُ حَتَّىٰ قَالُوا ﴿إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا

﴿به﴾ “Bu öyle bir kitaptır ki, cinler onu dinlemeye kendilerini saldıkları zaman şöyle demek mecburiyetinde kaldılar: ‘Biz acayip bir kitap dinledik. Bu Kitap doğruluğa götürüyor. Biz de hemen ona inandık.’”¹⁵⁹

Buradaki عَجَبًا kelimesi üstteki cümle ile de irtibatlı olduğunu gösteriyor.

Demek ki cinler bile onu çok acayip bulmuşlar ve ona büyülenmişler. Bu acayip ve harika şeyler, insan, eşya ve Yaratıcı arasındaki münasebetten varlığın esrarı ve Kur’ân’ın büyüüne kadar pek çok şeyi ihtiva ediyordu. Buradaki acayıplıklar eşyanın tabiatı, insan zihni ve insan mantığı ile telif edilebilecek cinsten acayıplıklardı. Herkes onun içinde kendi mantığı ile münasebeti ölçüsünde bir şeyler buluyordu ki, bir yönüyle ondaki bu acayıplık insan mantığına da acayıpları adına bir nâmütenâhilik kazandırıyor. Yani aynı zamanda insan mantığı öyle derinleşiyordu ki, onun mantığı bu kadar acayip olmasaydı, o harikulâdelikleri duyamazdı. O acayıplıkları insanın önüne seriyor ve insan mantığı da değişik acayıplıklara uyanıyor ve onları seziyordu. Öyle ki bir ölçüde eşyanın perde arkasına muttali olan cinler ona ulaştıkları zaman “Biz acayip bir Kur’ân işittik.” dediler. Ya da “Okunan bir şey veya hakkı bâtıldan ayıran tilavet işittik.” dediler ve kendilerini ona salıverdiler. ﴿به﴾ öyle büyüleyici bir şey ki bu acayip, sadece ilk duydukları anda, bu acayibi duymak onlara kâfi geldi de “âmennâ” dediler ve “Biz vicdanlarımızda Kur’ân-ı Kerim’i kabul ettik.” itirafında bulundular.

Tefsirciler, bu meseleyi şu şekilde naklederler: Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy geleceği âna kadar cinler gök kapılarını dinlerlerdi. Bir gün taşlanıp kovulduklarını görünce, yerde değişik bir şeyler olduğu düşüncesiyle

159 Cin sûresi, 72/1-2.

hakkını ona veren doğru davranmış olur. Beyanında ondan güç alan onu konuşturmuş, ulûm-u diniye, fûnûn-u medeniye adına onu konuşturan da doğru konuşmuş ve böylece her haliyle o, yalandan yanlıştan uzak kalmış sayılır.

Değişik dönemlerde ve günümüzde bir hayli beyan insanı ve söz sultanı yetişmiş ve bu kimseler farklı sistemler, ekoller, cereyanlar meydana getirmişlerdir. Ama, bütün bu yollar ve sistemler arasında Kur'ân'ın tesiri bir başka olmuş ve onun ortaya koyduğu düşünceler ve bunları vaz'etmekteki üslûp hep bir fâikıyet ifade etmiştir.

Doğrusu, Kur'ân'ın ortaya koyduğu konularda ve bunları vaz'etme üslûbunda öyle bir üstünlük vardır ki, ondan bir-iki âyetin bile bizim sözlerimiz içinde yer alması onları değiştirir, güzelleştirir, güçlendirir ve işitenler üzerinde derûnî bir tesir icra eder. Zira *وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ۝ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ*

“Bu Kur'ân Rabbü'l-âlemîn'in indirdiği bir kitaptır. İnzar eden nebilerden biri olman için onu, Ruhü'l-Emin senin kalbine apaçık bir Arapça ile indirmiştir.”^{162[36]}

17. Madde: وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أُجْرَ “O'nunla amel eden mutlaka mükâfat görür.”

Kur'ân'la amel etmeye terettüp eden mükâfatların başında, sapıklıktan kurtulup, delillerin, burhanların ve hususî ilâhî inayetin diğer bir unvanı sayılan hidayet gelir. Kur'ân evvel ve âhir müttakî gönüllere bir hidayet kaynağıdır. Gerçi o, potansiyel olarak bütün insanlara bir hidayet vesilesidir ama onun bu vesileliği, insanların ön yargısız ona yönelmelerine ve onu hayat düsturu edinmelerine bağlıdır.

Kur'ân çizgisinde amele, amel-i salih denir ve bu bir insan için ikinci derecede önemli bir mazhariyettir. Dosdoğru inanmadan, namazı tastamam eda

etmeye, ondan zekât ve değişik yardımları kusursuz yerine getirmeye uzanan çizgide Hakk'ın hoşnutluğu hedeflenerek yapılan bütün güzel amellerdir.

Bütün bunların sonunda hidayette sabitkadem olarak kalma, kurtuluşa erme, Cennet ve cemâlullahla şereflendirilme ecri gelir ki, Allah, *وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا* *‘İman edip amel-i salih işleyenleri, içinden ırmaklar akan, kendilerine has cennetlerle müjdele.’*¹⁶³ diyerek mebde'den müntehâya geniş bir ecr ü mükâfat muştusuyla Kur'ân hademelerini veya o kapının sadık bendelerini ödüllendireceğini vaad eder.

18. Madde: وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ “Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder.”

Kim, onu hükümlerine esas, kıstas, mihenk kabul ederse adaletle hükmetmiş olur. Allah (celle celâluhu), Kur'ân-ı Kerim'inde Peygamberimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem): *وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ* *‘Biz şu emri indirdik ki, onların arasında Allah'ın inzal buyurduğu ile hükmedesin. Öyle ise sakın onların keyiflerine uyma ve Cenâb-ı Hakk'ın indirdiği hükümlerin bir kısmından bile olsa Seni caydırmalarından hazer et.’*¹⁶⁴ diyerek bize her meselede değişmeyen kaynağı salıklamaktadır ki, böylece bize insanlar arasında adil olmanın, adaletle hükmetmenin yolu gösterilmiş olmaktadır. Allah (celle celâluhu), Efendimiz'e (sallâllahu aleyhi vesellem): *وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ* *‘Hükmedeceksen (Kur'ân'ın tarif ettiği) adaletle hükmet; zira Allah, adaletle hükmedenleri sever.’*¹⁶⁵ buyurmuştur.

Kur'ân, ihkak-ı hak etmek için inmiş, hakkı konuşmuş ve hep hak üzerinde durmuştur. Ömrünü ona bağlı götürenler haktan şaşmaz. Ondandır kopup gidenlerse

163 Bakara sûresi, 2/25.

164 Mâide sûresi, 5/49.

165 Mâide sûresi, 5/42.

kat'iyen hakka ulaşamazlar. Kur'ân'ı insafla dinleyen geçmiş peygamberlerin ümmetlerinin tavrı şöyle nakledilir: *وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا* *عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ* *“Onu işittiklerinde, onda aşına oldukları (ve gönüllerinde aradıkları) hakikatlere ulaşınca gözlerinin yaşlarla dolup taştığını görür ve şöyle dediklerine şahit olursun: İman ettik Rabbimiz!. Bizi de hakkın şahitleri (defterine) yaz!”*¹⁶⁶

19. Madde: *وَمَنْ دَعَا إِلَىٰ هَدَىٰ (هُدَىٰ) إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ* *“Kim ona çağırırsa, doğru yola çağırması (ermiş) olur.”*

Bir kimse işim, davam der, herkesi ona davet ederse kendisi sırat-ı müstakîme ulaşmış olur ki, sırat-ı müstakîmin kendisi de odur.

Sırat-ı müstakîm, Allah yolu, O'na ulaştırıcı doğru yol, Allah kitabının muhtevası, iman ve İslâm esasları, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun ashabının yürüdüğü şehrah veya doğru yol ve İslâm milleti gibi hususların çoğu ya da mecmuundan ibaret görülmüştür. Bu çerçevede verilen “sırat-ı müstakîm” bizde, insanları yanıltmadan, sağa-sola saptırmadan, ifrata-tefrite düşürmeden dosdoğru hakka ve selâmete ulaştırıcı herkese açık ve kapsamlı bir mânevî yol hissi uyarır. Böyle bir yol hissi, bir tasarı ve bir hayalden ibaret değildir. O defaatle hayata geçirilmiş, uygulanmış ve o yolda yürüyenleri dünyevî-uhrevî saadatlere erdirmiş işlek bir yoldur.

Başımızı kaldırıp geçmişe baktığımızda, hemen birkaç adım önümüzde Nebiler, siddîkler, şehitler ve salihlerin izleri ile karşılaşırız; karşılaşır ve kendimizi âdeta onların güzel bir refîki gibi görürüz.

Bu biricik necat yolu Kur'ân'ın tekeffülündedir. Kur'ân'a çağrı bu yola çağrıdır. Kur'ân beraberliğini duyma, sırat-ı müstakîm erbabının maiyyetini

duyma demektir. Bu yolda yalnızlık yoktur, bu yolda gurbet söz konusu değildir. Zira bu yol, her zaman insanlığın en namdârlarının gelip geçtiği, gidip peygamber refâkatine erdiği, kanatlanıp Allah'a (celle celâluhu) ulaştığı bir tarîk-i mücerreb ve muabbeddir (işlek yol). Onda yürüyen maksuduna erer; sapıtıp gitmekten ve Allah'ın gazabına uğramaktan kurtulur.

Allahım! Hidayet eyle bizi Kur'ân'a ve onun gösterdiği doğru yola; o kendilerine nimet verip mutlu kıldıklarının yoluna.. ve yerler, gökler dolusu salât ü selâmda bulun o Zât'a ki, insanlığa bu nurlu yolda rehber oldu.. ve O'nun âline ve ashabına ki, bu yolda adım adım O'nu takip ederek bize hüsn-ü misal teşkil ettiler.

NAMAZ.. NAMAZ.. NAMAZ

Soru: Namazı kendi kıymetine uygun bir şekilde her zaman takdir edemiyoruz. Namazın dindeki yeri ve önemini biraz açar mısınız?

İslâm dininde namazın yeri çok büyüktür. Kur'ân'da, inanmaya ait meselelerin hemen ardından namazdan bahsedilir. Biz, başkaları için öyle düşünmesek de, sahabe kendi aralarında namaz kılmayana neredeyse “kâfir” derlerdi. Bu konuda, “Kul ile şirk arasında sadece namazın terki vardır.”¹⁶⁷ hadisi sahabenin bu yaklaşımını destekleyen önemli bir mesnettir. Namazın huşû içerisinde kılınması ise aşağıda arz edeceğimiz üzere namaz ile gelen vâridatlar adına ayrı bir önem arz etmektedir.

Namaz, İslâm dini içinde ibadetlerin en câmiidir. Bu açıdan denebilir ki, namaz, kâmil insanın en kâmil ibadetidir. Evet namaz Allah'a ulaşmaya, varlığı yorumlamaya, değişik ilimlerle kâinatı hallaç etmeye müsait yaratılan bu mükemmel insanın tabiatına en uygun bir ibadettir. O, mahiyetindeki mükemmelliğini, ancak namaz gibi bir ibadetle ifade edebilir ve Allah'ın istediği insan olma özelliğini ortaya koyar.

Evet, insanın maddî-mânevî mükemmelliği tartışma götürmez bir gerçektir. Meselâ onun boyu, posu, endamı ve uzuvları arasındaki tenasüp ve hendese, herkeste hayranlık uyandıracak kadar güzeldir, mükemmeldir. Bunu, Romalıların sanat dehâları çok iyi kavramıştır ama, tevhide yönelemediklerinden dolayı, bu duygularını müşahhasın daraltan hendesesine hapsedmişlerdir. Fakir, insana olan bu hayranlığımı değişik zaman ve zeminlerde, “Eğer Allah'ın kendinden başka birine secde etme müsaadesi olsaydı, insana secde edilmelidir.” şeklindeki sözlerimle ifade edegelmişimdir. Bu espriyi, bir yönüyle, meleklerin, Hz. Âdem'e secde etmekle emrolunması da destekliyor gibidir.. tabîî meselenin taabbüdü buudu daha ağırdır.

167 Müslim, *îmân* 134; Tirmizî, *îmân* 9.

İnsanla çok yakından irtibatlı böyle bir ibadetin kâmil mânâda edâ edilmesi, yukarıda ifade ettiğimiz vâridat adına çok önemlidir. Mü'minûn sûresinde “*Şüphesiz, namazı huşû içinde edâ edenler kurtuldu.*”¹⁶⁸ buyurulmaktadır ki, –her şeyden mefhûm-u muhalif çıkarmak doğru olmasa da zira onun kendine göre bir kısım şartları ve kaideleri var– bu âyetin mefhûm-u muhalifi alınacak olursa, bundan, “namazı huşû ile edâ etmeyenler kurtulamazlar” mânâsı çıkarılabilir.

Biz bu yoruma temâyül etmesek de, ihtimal dahilinde bulundurmamak suretiyle ihtiyat kaydı altına almamayı da temkinsizlik sayıyoruz. Bu açıdan, namazın, aç bir insanın yemek yemeyi duyması, susuz birisinin su içerken onu zevk etmesi, havasızlıktan sıkışmış bir insanın ferahfezâ bir atmosferde havayı ciğerlerine çekerken onu hissetmesi gibi, duyarak edâ edilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Evet namaz halk tabiriyle verip veriştirilip, geçiştirilecek bir şey değildir. O, kendisine hususî bir vaktin ayrılması ve başlamadan önce de mutlaka konsantre olunması gereken bir ibadettir. Aslında namaz ve namaz öncesi hazırlıklar, bu konsantreyi sağlayabilecek güçtedir ve sıralanmaları itibarıyla namaz vetiresinin enstrümanları gibidirler.

Meselâ def-i hacetle vücuttaki fazlalıkların atılmasıyla bir rahatlama meydana gelir. Ardından, modern yorumcuların ifade ettikleri gibi abdestle vücudumuzdaki kinetik enerji dengelenir; bununla da ayrı bir rahatlama ve kendimizi bulma gerçekleşir. Bunu takiben camilerin minarelerinde şehbâl açan ezan-ı Muhammedî bizi ayrı bir teveccühe ve derinliğe çeker. Sonra camiye, âdeta Allah'a vâsıl oluyor gibi huşû, içinde yürüyüş, müezzinin tatlı nağmeleriyle ayrı bir âleme açılış ve nihayet sünnetlerin edâsı.. müezzinin kâmeti, konsantrasyonun ayrı birer unsuru gibidirler. Evet bütün bunlar, farzı dolu dolu

168 Mü'minûn sûresi, 23/1-2.

kılmak için iç derinliğine, Allah'ı duymaya ve O'nu sürekli mülâhazaya hazırlayan çağrılardır.

Namazın bu ölçüde derince duyularak kılınması “gaye-i hayal” olması açısından, namaz öncesi yapılan bu şeyler, o duyusu gerçekleştirecek stratejiler olarak da değerlendirilebilir. Kaba bir tabirle, belli gayeleri gerçekleştirme adına ortaya konan politikalar gibi bunlar da, o kâmil namazı tahakkuk ettirmek için kullanılan politikalar denebilir. Ezan, kâmet, abdest, nafîle namazlar ve diğer amellerin hiçbirisi “maksûdun bizzat” değildirler. Bütün bunlar, fikhî ifadesiyle *cebren li'n-noksan/eksikliği giderme gayesiyle*, varlığın en kâmili, ahsen-i takvîme mazhar insanın, ibadetinin de kendine yakışır olması için ortaya konmuş vesilelerden ibarettir.

Şüphesiz iç ve dış yapısı itibarıyla böyle mükemmel bir varlığı Allah'a yaklaştıracak ve gerçekten insan olmasının ifadesi sayılan namaz mutlaka ciddî bir iç derinlikle edâ edilmelidir. Bunu tam edâ edememe endişesi veya gerçekten edâ edememenin ızdırabının yaşanması, kul adına önemli bir seviye farkıdır. Burada, gaye-i hayal olan böyle bir namazın “çok az” insana müyesser olduğunu da ifade etmeliyim. Burada kullandığım “çok az” kelimesi izâfîdir. Meselâ birisi başını secdeye koyduğunda kaldırmayı düşünmüyor.. bir başkası namaza durunca, kendisini gül bahçesine salmış gibi hissediyor.. bir başkası namazda kendini cennet yamaçlarında sanıyor.. bir diğeri kendini ruhânîlerin önünde görüyor vb. olabilir. Bu herkesin istidadına göre yakalayabileceği bir ufuktur. Ne var ki biz, niyetlerimizle mükemmelin peşinde olduğumuz müddetçe, hedefe ulaşmasak da niyetlerimizle hedeflediğimiz şeyi her zaman yakalayabiliriz. Unutmayalım ki, “*Mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır.*”¹⁶⁹

Bazen insanlar namaz adına her şeyi tam tekmil yerine getirdikleri halde, değişik sebeplerden dolayı namazı doya doya kılamayabilirler. Meselâ bulunduğu ortamda namaza durulduğu anda çocuklar gelir sırtına binerler ki, bu çok defa

169 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/185-186; el-Beyhakî, *es-Sünenü's-suğrâ* s.20.

Allah Resûlü'nün de başına geliyordu. Veya namaz esnasında büyük bir gürültü duyulur da, bütün dikkatler o noktaya kayar. Dolayısıyla da namazda zirveye ulaşamaz.

Namazda bize ârız olan hâllerin bazıları vardır ki, onlar her zaman bizi aşar; bazıları da vardır ki bunlar da bizim beşeriyetimizden kaynaklanır. Meselâ; insanın kendi iç dünyasında kurguladığı hayaller gelir namazda insanın içine akar ve namazın önüne geçerek, ona perde olurlar. Bu durumda insan sürekli bir sisindumanın berisinde kendini hisseder. Hz. Ömer gibi semalarla irtibatlı bir insan bile, namaz kılarken şaşırır ve üç rekât kılar. Etrafındakiler, yanıldınız deyince de; “Namazda Irak’a asker gönderiyordum.” cevabını verir.

Bu konunun ayrı bir yönü de, namaz kılınan atmosferle alâkalıdır. Hiçbir sıkıntının ve meşakkatin olmadığı bir atmosferde kılınan namaz ile, bin bir ızdırıp, sıkıntı ve değişik düşüncelerin sıkıştırmaları altında kılınan namaz arasında çok büyük farkların olacağı açıktır. İkinci türden namazlar, namazdaki derinliğin ayrı birer buudu gibidirler. Gerçi her ne kadar huzur, sağdan soldan gelen değişik şeylerle bin bir defa deliniyor ise de, bu streslerin ve sıkıntıların arasında namazı farklı bir zâviyeden tıpkı nefes alma gibi duyma ve hissetme, namaza bizim anlayamadığımız farklı bir renk kazandırmaktadır. Bence önemli olan da işte budur.

O sebeptendir ki savaş esnasında kılınan namazlar normal zamanlarda kılınanlardan kat kat daha fazla sevaplıdır. Bu namazın kılınış şekline baktığımızda, çok garipsediğimiz tablolar çıkar karşımıza. Nisâ sûresinde bu namaz şöyle anlatılır:

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ صَلَاتِهِمْ سِرًّا وَلَئِن لَّمْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا ضَرْبَ لَهُمْ سِرًّا عَلَيْهِمْ السَّمْعُ وَالْأَبْصَارُ وَلَئِن سَجَدُوا لِغَيْرِكَ لَا تُخَفِّفْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ مِنْ الْغَافِلِينَ

“Sen de içlerinde bulunup onlara namaz

kıldırđın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde edince (diğer kısım) arkanızda olsunlar. Sonra hemen namazını kılmamış olan diğer kısım gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyât tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar... ”¹⁷⁰

İşte bu şekilde, acaba ne zaman bir kurşuna hedef oluruz veya bir bombardımana maruz kalırız gibi mülâhazalar altında kılınan namaz, bu namazın kılınış keyfiyeti bize garip gelse de, sâir namazlara göre çok daha büyük ve çok daha önemlidir.

Netice itibarıyla, sırtında bir yük hissederek, zaman içindeki boşlukları kollayıp, ne pahasına olursa olsun mutlaka onu edâ etmeliyim mülâhazasıyla kılınan namazda da öyle bir enginlik vardır ki, bu noktayı, tekyelerde, zâviyelerde, hatta Kâbe’de namaz kılanların bile yakalayabileceğine ihtimal veremiyorum.

170 Nisâ sûresi, 4/102.

RÂBITA

Soru: Râbita nedir? Râbitada hangi esaslara dikkat edilmelidir?

Râbita; bağ ve irtibatlandırılan mânâlarına gelir. Sofiler onu, dervişin mürşidine özel teveccühü yerinde kullanırlar ki, bunu şu şekilde açabiliriz: Sâlikin, doğrudan doğruya envâr-ı tecelliyâttan tam istifâza edemediği sürede –bu kendini liyakatsiz görmeden de kaynaklanabilir– mürşidinin atmosferinde fâni olarak, onun teveccühünün gölgesinde ilâhî tecellîleri duymaya çalışmasıdır ki, gölgeden çıkıp vesâyetten sıyrılınca Hak’la muamelesini bizzat da sürdürebilir. Bidayette mürşid böyle bir istifadeye vesile olduğundan, bir üstad ve rehber olarak ona saygıda da kusur edilmez. Aslında belli bir çerçevede, Kur’ân da, diğer kitaplar da, enbiyâ-i izâm da –asliyet-zılliyyet, metbûiyet-tâbiyyet hususları mahfuz– birer vesiledirler. Ve vesileliğin vüs’ati ölçüsünde, “*İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmemiş demektir.*”¹⁷¹ fehvâsınca onların şahsında Allah’a teşekkürde bulunmuş oluruz.

Diğer bir yaklaşımla râbita, maddî-mânevî, muhtemel ya da muhakkak saldırı ve ızrarlara karşı, din ve dince mukaddes sayılan şeylerin muhafazasına kendini adama demektir. Daha geniş bir çerçevede ise, bölünmez, parçalanmaz, kopmaz bir bütünün bünyân-ı marsûs hâline gelip sonra da bu yekvücut heyetin, İslâm’ın harîm-i ismetine uzanacak ellere karşı fevkalâde bir hassasiyet ve titizlikle mukabelede bulunması da diyebiliriz. Bunun değişik konulardaki tezahürü farklı farklıdır; meselâ askerlerin, hudut toprağımıza göz diken kimselere karşı, nöbet tutmaları bir râbitadır. İşte böyle bir râbitanın, –bu esasları bize anlatan Sâhib-i Şeriatin beyanlarına göre– bir saati bir sene ibadet yapmaya eş değerdir.¹⁷²

171 Tirmizî, *birr* 35; Ebû Dâvûd, *edeb* 11.

172 Bkz.: el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’-d-dîn* 4/423; el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân* 4/314.

Bir ÷lke insanının, sahip olduğu değerleri, m÷barek ve mukaddes d÷şüncelerini koruma altına almak için beraberlikler tesis etmeleri, dinî, millî kimliklerini koruma mücadelesi vermeleri veya iç ve dış tehditlere karşı kitleleri uyarmaya çalışmaları irşat platformunda bir râbıtaadır.

Sofilerin üzerinde durduğu râbıta –yeri Kalbin Zümrüt Tepeleri– dar, ferdî ve özel bir râbıtaadır. Bu şekildeki râbıtayı kabul etmede bir beis yoktur. Nasslara göre izahı kabil ve vesilelik mânâsındaki râbıtayı inkâr ise bir bağnazlık ve bir taassuptur. Tabiî onu, sadece şeyhi, mürşidi veya Allah Resûlü’nü tezekkür ve tahattur etme şekline irca etmek de râbıtanın engin mânâsını daraltma demektir.

Tarikatlar râbıtayı şu şekilde uygular: Mürid, mürşit bildiği zatı kendi iki kaşının ortasında, kendisini de onun iki kaşı ortasında gibi mülâhaza eder. Onun şemâilini, hayat tarzını, sîretini, iç âlemini tezekkür ve tahattur ederek, onun gibi olmaya çalışır ve kendini öyle olmaya zorlar.

Burada bir bakıma Allah (celle celâluhu) ile kul arasına başka birisi konmuş gibi oluyor. Ancak bunun öyle olmadığı da açıktır. *Bize göre bu anlamda râbıta, emekleyen bir insanın, tavus kuşu gibi göklerde pervaz eden birinin arkasına takılması ve hedefine ulaşmak için hızını artırması demektir.* Bu meseleyi biraz açacak olursak; kişi ister vadinin dibinde, ister dağın zirvesinde olsun, her zaman ellerini Allah’a kaldırıp O’na maksatlarını açar, içini şerheder, rahatlıkla “Senin abd-i kemterin olan bu fakirin Senden istedikleri şunlardır.” diyebilir. Fakat meseleyi murâkabe platformu içinde ele aldığı, günahlarını hatırladığı, Rab karşısında acz ve fakrını mütalaa ettiğinde, zaman zaman ümitleri kırılabilir, inkisara düşebilir ve “Ben kim, şu büyük şeyleri isteme kim..?” –bu mülâhaza yanlış olabilir– diyebilir. İşte bu noktada kul murâkabeden râbıtaya çekilip “Allah’ım! Benim dilbeste olduğum mürşid-i kâmil şudur, onun el kaldırmalarının gölgesinde ellerimi Sana kaldırıyorum. Onun teveccühünün arkasında Sana teveccüh ediyorum. Onun bülbül gibi söyleyen dilinin arkasında ben de âcizâne bu hissiyatımı ifade etmeye çalışıyorum. Beni bu duruma iten,

aczim, fakrım ve onun hakkında hüsn-ü zannım, benim makbul olmayışım onun da makbuliyetidir. Onun yüzü suyu hürmetine dualarımı kabul eyle..” diyebilir ki işte râbitanın gerçek mânâsı da budur.

Görüldüğü gibi burada mürşit veya mürşidin mürşidi, Allah ile kul arasına girmiyor, belki kul acz ve fakrını itiraf içinde, haddince bir duruma giriyor ki, bu mânâdaki *râbita*, *seyr u sülûkün bir zatın gölgesi veya vesâyeti altında tamamlanmasının, acz ve fakrı idrakle o zata bağlılık ve merbûtiyet içinde yapılan ibadet ü taatin unvanı oluyor*. Böyle olunca da Allah’la (celle celâluhu) kulları arasına kimse girmiş olmuyor. Allah’a kulluk için böyle bir vesile şart değildir ve onun, Allah’la kul arasında vesâyeti esas kabul eden sapık mesleklere benzetilmesi de doğru değildir –ki ben böyle râbita yapan hiçbir tasavvuf ehli veya ekolü tanımıyorum.– Değil herhangi bir şeyhi, Hz. Mesih’i bile Allah ile kendi aralarına koyma anlamında bir râbita hatadır, hatta –neûzü billah– şirkidir.

Râbita kavramı bu temeller üzerine oturtulduktan sonra, ona konu olan zatın kimliği çok önemli değildir. Meselâ benim hayatımda kullukları ile çok ciddî izler bırakmış derin, engin insanlar vardır. Bunlardan birinin –ki sizin çok değer atfetmeyeceğiniz bir insandı ama benim nazarımda çok büyüktü– dua ederken yüzüne bakardım. O duasında boynunu bir tarafa bükerek, bazen dudaklarını kıpırdatamaz, bir müddet sonra elleri de dudakları da titremeye başlardı. Şahsen ben o zat hayatta iken, onunla beraber namaz kıldığım her anda, onun duasını, dudaklarındaki o kıpırdanışı, yüzündeki o ciddî teessür ve tahassürü, yakalamaya çalışırdım. O zatın vefatından sonra da çok defa ellerimi kaldırdığımda, onu, o titreyen elleriyle, kıpırdayan dudaklarıyla, buruk boynuyla tezekkür ettim ve ondan ders almaya çalıştım. Eğer bu râbitaysa böyle bir râbitada hiçbir mahzur yoktur ve bu kat’iyen Tevhide gölge düşürmemektedir.

Evet, katı, bağnaz bir kısım kimselerin düşündüğü gibi meseleyi ele alarak, Ebû Yezid el-Bistâmî, Cüneyd el-Bağdâdî ve İmam Şiblî’lerden başlayıp günümüze kadar gelen selef-i salihîn’i, hususiyle Hz. Şâh-ı Nakşibend gibi, âlem-

i İslâm'ın önemli bir güneşi olan bir zatı ve onun açtığı çığırda bu işi yapanları hatalı ve kusurlu görme büyük bir gûnahtır. Hata edenler, işi çığırından çıkaranlar varsa, elimizde Ehl-i Sûnnet ve'l-Cemaatin düsturları vardır, biz her şeyi onlara tevfikân –Allah'ın inayetiyle– doğruyu bulabiliriz.

MİRAC

Soru: Efendimiz miraçtan döndüğünde yatağının soğumadığı¹⁷³ rivayet ediliyor. İzah eder misiniz?

Her şeyden önce, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraçtan döndüğünde yatağının soğumadığını bildiren rivayetler çok mevsuk değildir. Bazı rivayetlerde bu haberi veren kişinin Hz. Âişe Validemiz (radiyallahu anhâ) olduğu bildirilmektedir ki,¹⁷⁴ kaynaklarda miraç hâdisesinin, hicretten üç veya beş sene evvel vukû bulduğu rivayet edildiğine göre¹⁷⁵ Âişe Validemizin bu teferruatı bizzat bilmesi mümkün değildir; zira o, Mirac-ı Nebevî esnasında babasının evinde, henüz küçük bir çocuktur.¹⁷⁶

Ne var ki Hz. Âişe Validemiz bu hâdiseyi, Allah Resûlü'nün bir başka yaşlı hanımından, meselâ Hz. Hatice Validemizden dinlemiş ve ondan nakletmiş de olabilir. Ancak miraç hâdisesi, Hz. Hatice ve Ebû Talib'in vefatını müteakip vukû bulduğundan¹⁷⁷ bu yaklaşım da sıhhatli görünmemektedir. Başka bir rivayete göre de Nebiler Serveri, Hz. Ali'nin ablası Ümmühâni Validemizin evinde iken miraçla şereflendirilmiştir.¹⁷⁸ Hz. Ümmühâni, Efendimiz'in amcasının kızı olması itibarıyla nikah düştüğünden, o günün yüksek terbiye anlayışıyla, Hz. Ümmühâni'nin, Efendimiz'in yatağına elini sürüp sıcaklığını bildirmesini de ben inandırıcı bulamıyorum.

Yukarıdaki yaklaşımların keyfiyeti mahfuz, miraçtan döndüğünde Allah Resûlü'nün yatağının soğumamış olduğu haberinin, gerçek kabul edilmesinde de bir beis yoktur. Esasen Efendimiz, mübarek cismi ile miraç yapmıştır. Ancak biz,

173 Bkz.: el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 15/12.

174 Bkz.: İbn İshak, *es-Sîre* 5/275; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 15/16

175 Bkz.: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 1/578; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 7/203.

176 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/92.

177 Bkz.: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 1/578; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 7/203; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî* 17/20.

178 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/248; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 24/432.

Kur'ân-ı Kerim'in yaptığı gibi sadece meseleye temas edip üzerinde fazla durmadan geçeceğiz.

Kur'ân'ı Kerim, mevzuyla alâkalı şöyle buyurur: سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *“Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.”*¹⁷⁹

Evvelâ şunu belirtelim ki, Kur'ân-ı Kerim'de geçen her tesbih sözü, esbâp yolu ile şirke girmeye karşı bir tavrın ifadesidir. Burada da sûre, tesbih lafızlarıyla başlamakta ve ilk plânda açık-kapalı şirke karşı bir tavır belirlenerek sebeplerin birer perde olduğu vurgulanmaktadır. Evet, Efendimiz'in miracı, hatta Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya seyahati (isrâ) dahi tamamen sebepler üstüdür. Dolayısıyla onun hızı, hayalin, ışığın ve ruhun süratiyle kıyas edilmeyecek ölçüdedir.. evet o hızın keyfiyeti, ancak Allah'ın bilebileceği bir husustur. Dolayısıyla o gece Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem),

“ *Sebepleri esvâb gibi sırtından attı*

Müsebbibü'l-Esbâbla miraç yaptı.”

mısralarıyla ifade edildiği gibi tamamen sebepler üstü bir yolculuk yapmıştır. Ayrıca Cenâb-ı Hak, İsrâ sûresine ¹⁸⁰ سُبْحَانَ الَّذِي beyanıyla başlamak suretiyle kullarına bir tembihte de bulunmakta ve âdeta “Her şeyden önce şirki kafanızdan atın ve iyi bilin ki, bunu şu âlemlerin nizam ve intizamını her an elinde tutan Allah (celle celâluhu), sebepleri, tabiatı ve eşyayı aşan bir güçle gerçekleştirmiştir.” demektedir.

179 İsrâ sûresi, 17/1.

180 Bkz.: İsrâ sûresi, 17/1.

İkinci husus, Allah Resûlü, böylesine gökler ötesi, aşkın bir yolculuğa çıktığında, O'nun bütün iç buud ve derinlikleri harekete geçirilmiş ve O'na zaman ve mekân üstü bir yolculuk yaptırılmıştır. Kadı İyaz, Efendimiz'in mekânsızlıkla alâkalı hayretlerinden bir tanesini ifade ederken, O'nun *“Ayağımı nereye koyayım?”* sorusuna, *“Bir ayağınızı diğer ayağının üzerine koy.”* denildiğini nakleder ki, bu da Kur'ân-ı Kerim'deki hakikatiyle alâkalı ¹⁸¹ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

tevcihlerden biri sayılan imkânla vücup arası mertebe demektir. Bunun mânâsı şudur: Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilâh olması mümkün değildir. Zira O, Allah'ın yüce bir kulu ve şerefli bir peygamberi olmakla beraber netice itibarıyla yiyen, içen, uyuyan, yürüyen bir insandır. Ne var ki bu Ufuk İnsan, Bûsayrî'nin de ifadeleriyle *“Bir beşerdir, ama herhangi bir beşer gibi değildir; O, taşlar arasında tıpkı yakut gibidir.”*

Evet, sıradan bir insan olmayıp, insanlık değerlerini aşan Efendimiz, şayet yüz binlerce buudu ile açılmışsa, yani beyninin bütün fakülteleri ile her yere ulaşıp her konuşmayı bir anda dinleyebilecek bir mertebeye ulaşmış ya da nûrâniyetiyle bin makamda birden bulunmuşsa, O'nun miraca çıkıp geriye dönmesi için bir lâhza bile yetecektir. İşte bu açıdan bakıldığında O'nun miraçtan dönüp yatağını sıcak bulması da gayet normaldir.

SEKÎNE

Soru: Sekîne ve çeşitleri hakkında bilgi verir misiniz?

Sekîne; sükûn kökünden, vakar, ciddiyet, mehâbet, ünsiyet; ruhta dalgaların dinmesi ve sakinleşme mânalarına gelir ki, hafiflik, huzursuzluk, kararsızlık ve telâşın zıddıdır. Sekîne, tasavvuf erbâbınca; gaybî vâridatla kalbin oturaklaşması ve onun sürekli bir dikkat ve temkin içinde ötelere kollaması ve üns esintileri soluklaması hâlidir.

Sekînenin nazil oluş keyfiyeti farklı farklıdır. Şimdi, biraz da icmalî olarak sekînenin değişik keyfiyetleri üzerinde durmaya çalışalım:

1– Her şeyden önce sekîne, eşref-i mahluk olan insan için, ukbâ buudlu bir mevhibe ve vâridat olarak, onun kalbine kût, kuvvet ve iradesine fer veren öyle ilâhî bir teyittir ki, hemen her devirde ona sık sık müracaat edilmiş, bilhassa sıkıntılı anlarda iştiyakla istenmiş ve Cenâb-ı Hak tarafından da bu isteğe çok defa cevap verilmiştir. Meselâ, sahabe-i kiram, Hendek Savaşı'nda, Kur'ân-ı Kerim'in, *“... Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu da öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve O'nunla beraber bulunan mü'minler: 'Allah'ın yardımı ne zaman?' diyecek olmuşlardı...”*¹⁸² ifadeleriyle anlattığı ciddî bir sarsıntı geçirmişlerdi. Sekîneye çokça ihtiyaç duydukları böyle sıkıntılı bir atmosferde hep beraber manzum olarak *“فَأَنْزَلَ سَكِينَةً عَلَيْنَا”* *“Bizim üzerimize sekîne indir.”* duasında bulunmuşlardı.

Kur'ân-ı Kerim, şiddetini ifade için bu sarsıntıyı *زُلْزَلُوا* tabiriyle anlatmaktadır.

Çünkü Müslümanlar, Hendek Savaşı'nda, zelzelenin merkez üssü durumunda olan Medine'de, günlerce, hatta aylarca sürekli tazyikâta maruz kalmış ve sarsılmışlardı; sarsılmışlardı ama, tazarru ve niyazları üzerinde nâzil olan sekîne

182 Bakara sûresi, 2/214.

ile de hiçbirinde korku namına bir şey kalmamış ve sıkıntıdan kurtularak gönülleri itminanla doldurulmuştu.

Başka bir imtihan meydanı olan Huneyn’de de benzer bir tabloyu görmek mümkündür. Şöyle ki, Müslümanlar düşman karşısında hezimet denilebilecek kadar bozguna uğradıkları bir hengâmede, etrafındaki birkaç yakın ashabıyla yapayalnız kalan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Ben peygamberim, yalan yok. Ben Abdulmuttalib’in oğluyum. Allah’ım bize yardım gönder.*”¹⁸³ diyerek dua etmiş ve Allah’tan nusret dilemişti ki bunu müteakip üzerlerine semadan melekler inip Resûlullah ve ashabını teskin etmişlerdi. Şu âyet-i kerime de Huneyn Savaşı’nda Cenâb-ı Hak’ın Müslümanlar üzerine indirdiği sekîne ile onları nasıl rahatlatıp sinelerini inşiraha kavuşturduğunu anlatmaktadır:

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ۗ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا

“*Andolsun Allah size birçok yerde, Huneyn gününde de yardım etmişti. Hani (o gün) çokluğunuz sizi böbürlendirmişti; ama o, hiçbir yarar sağlamamıştı. Derken bütün genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelivermişti.. nihayet bozularak arkanızı dönmüş (kaçmaya başlamış)tınız. Sonra Allah, Resûlünün ve mü’minlerin üzerine sekînesini (güven veren rahmetini) indirmiş ve sizin görmediğiniz askerler gönderip kâfirleri azaba çarptırmıştı (bozguna uğratmıştı)...*”¹⁸⁴

Sekîne metafizik bir hâdise olduğundan dolayı onu fiziğin kâide ve prensipleriyle izâh etmek mümkün değildir. O; Bedir, Hendek ve Huneyn’dekilere nâzil olduğu gibi, Uhud Savaşı’na katılan insanlara da inmiştir. Zira ashab-ı kiram, Uhud’da küçük bir sarsıntı ve akabinde gelen mini bir hezimet sonrasında, âdeta hiçbir şey olmamış gibi, bir kısmı diğerlerini sırtlamış

183 Buhârî, *meğâzî* 54, *cihâd* 52; Müslim, *cihâd* 76-78.

184 Tevbe sûresi, 9/25-26.

ve düşmanı Mekke önlerine kadar kovalamışlardı. Düşman ise, sözde Uhud'da üstlerinden vurup altlarından çıktıklarını sandıkları bu sekîne ile gerilmiş, korku ve endişeyi unutup ölüme seve seve giden insanların karşısına bir daha çıkmaktan korkarak Mekke'ye kadar kaçmışlardı.

2– Sekîne, bazen de herhangi bir tazarru ve niyaza icabet olmaksızın, Cenâb-ı Hak tarafından kullarının sıkışıp bunaldıkları anlarda meccanen lütfedilir.. sekînenin bu çeşidi bazıları tarafından “*melâike*”, bazıları tarafından da “*ruhanîler*” olarak da isimlendirilegelmiştir. Ama ister melâike, isterse ruhânîler olsun, inişleriyle insanlarda itminân hasıl ettikleri ve onların maruz kaldıkları sarsıntıyı onların üzerlerinden kaldırdıkları için, sekîne ile aynı mânâyâ gelmektedir.

3– Sekîne, bazı zamanlarda Üseyd b. Hudayr'ı (radiyallâhu anh) Kur'ân okuduğu esnada ve daha başkalarını farklı durumlarda bir kısım buğumsu şeylerin bürümesi gibi iner¹⁸⁵ ki; bu da, هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ *İmanlarına iman katmak için mü'minlerin kalblerine sekîne ve emniyet indiren O'dur.*¹⁸⁶ âyetiyle anlatılan, aczini-fakrını müdrik ve ihtiyaçlarının şuurunda olan mü'minlere medâr-ı şükran ve medâr-ı şevk olmak üzere ilâhî bir teyittir. Bu teyide mazhar olmuş bir mü'min, artık dünyevî korku, tasa ve endişelerle sarsılmayacağı gibi, aynı zamanda sekîneyle iç ve dış ahenge ulaşır; ulaşır ve o bir huzur insanı hâline gelir.

Burada müsaadenizle misal olması kabilinden mevzuyla alâkalı birinin bir hâtırasını arz etmek istiyorum: Bu zat, ikamet ettiği bir binada, ciddî şekilde tazyike maruz kaldığı ve bir şakî gibi arandığı sırada, onu arayanların, bir gün onun bulunduğu binaya geldiklerini ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem)

185 Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 15; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 242.

186 Fetih sûresi, 48/4.

hicret esnasında sığındığı mağaradaki durumu gibi¹⁸⁷ onunla öbürleri arasında az bir mesafe kaldığı, biraz ilerleseler yanına girecek kadar ona yakın oldukları, hatta çevresinde dolaştıkları, her dakika ona ulaşacak gibi oldukları halde bir türlü ona ulaşamadıklarını; dahası, bu ilk mevhibelerden sonra tam o esnada birdenbire ruhunu bir itminanın sardığını ve âdetâ cennetin koridorlarında geziniyormuşçasına inşirâha erdiğini tekrar tekrar anlatmıştı.

4– Sekîne, her kavimde değişik şekillerde tecellî edebilir. Bu, biraz da Cenâb-ı Hakk’ın lütfunun bir buudu olarak, tecellîgâhın liyakat ve istidadına göre zuhur eder. Meselâ, Bedir’de nâzil olan sekîne, meleklerin, savaş meydanında, mücehhez askerler şeklinde görünmeleriyle tecellî etmişti;¹⁸⁸ zira o makam öyle olmasını gerektiriyordu. Sanki Allah (celle celâluhu), meleklerin “*Bize de vazife yok mu?*” demelerine karşılık, İki Cihan Güneşi’ne sekîneyi, meleklerin çevik çavak temsil ve temessülleriyle, Üseyd b. Hudayr’a (radiyallâhu anh) ise, Kur’ân’ı hâlisâne okuduğu için bir duman şeklinde gösteriyordu. Yani o biraz da ortamın ve umûmî ahvalin rengi ve deseniyle zuhûr ediyordu.

Yahudilerin sekînesi ise, –Kur’ân-ı Kerim’de işaret edildiği üzere– hep, “*Tâbut*” (sandık) içinde götürülüyordu.¹⁸⁹ Ancak, sekîneye vesile bu tabutun içinde ne olduğu da tam bilinmemektedir. Bazıları onun içinde, Hz. Yusuf’tan kalma hatıralar, başka peygamberlerden kalma değerli eşyalar, peygamberlerin resimleri veya Tevrat parçalarının bulunduğunu söylemekte ise de, anladığımız kadarıyla, tabut içinde bulunan objeler birer perde idi; asıl o mahfaza derûnunda İsrailoğulları’na moral kaynağı olacak “*sekîne*” vardı. Kanaat-i âcizânemce bu da, bazı hârika şeylerin zuhûru için esbabın perdedarlığı gibi bir şeydi. Yani nasıl ki, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek parmaklarına dökülen bir miktar su, koca bir deryaya kaynak olabilecek mahiyete dönüşüyordu; öyle de, tabutun içindeki nesnelere, Cenâb-ı Hakk’ın harikalar yaratması için perde

187 Bkz. Tevbe sûresi, 9/40.

188 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 3/182; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 3/274.

189 Bkz. Bakara sûresi, 2/248.

türünden birer malzemeydi. Ama konu İsrailoğulları olunca bu, fizikî dünyada bir tabut ve içindekiler de, esrar ifade eden bir kısım metafizik buudu olan aksesuar şeklinde tezahür etmişti. Bunun da, o cemaatin karakteristik yapısıyla derin bir alâkası vardı. Evet, insanlar bazen bir kısım inhiraflarla Allah'ı bile fizik dünya içinde, tıpkı herhangi bir nesne gibi tasavvura kalkıştıklarından, Hz. Musa'ya (aleyhisselâm) *“Allah'ı bize göster, eğer O'nu bize göstermezsen sana inanmayız.”*¹⁹⁰ diyebiliyorlardı.. *يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا* *“Kitap ehli, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişler, “Allah'ı bize açıkça göster!” demişlerdi...”*¹⁹¹ âyeti de bunun bir başka versiyonunun ifadesidir. Bu âyet, böylelerinin, bütünüyle bedene, maddeye ve fizikî dünyaya kilitlenmiş olduklarını ne güzel gösterir!.. Elbette ki, bu anlayışta olan kimselere incek sekîne Üseyd b. Hudayr'a (radiyallâhu anh) gelen veya Bedir'dekilere inen ya da İnsanlığın İftihar Tablosu'na nâzil olan sekîne gibi olmayacaktır; zira bu her şeyden önce onların karakterlerine uygun değildir. Böylesine maddeci bir topluma peygamber olarak gönderilen Hz. Mesih (aleyhisselâm), onların maddeye endeksli düşüncelerini belli ölçüde tadil edip bir ölçüde onları Müslümanlığa hazırlamış; Nebiler Serveri ise, madde ile mânâ arasındaki dengeyi tam tesis eden düşünceleriyle insanlığı daha ileri ufuklara yönlendirmiştir. Bu meseleyi peygamberlerle alâkalı yönüyle ele alacak olursak, –Allahu a'lem– Hz. Mesih, mânâ ağırlıklı mesajlarıyla kendi döneminin; Hz. Musa da risaletinin hususî televvünü ile kendi devrinin peygamberi idi.. evet her peygamberin, genel durum ve kavminin özel durumu itibarıyla kendi üslûbunu kullanması gerekir. Aksi takdirde, meselâ İsrailoğulları, kendi anlayışlarından uzak, mânâ eksenli mesajları yadırgar ve Hz. Mesih gibi birini dinlemezlerdi. Kaldı ki, belli bir dönemde, Hz. Musa'nın terbiyesi ile bir hayli mesafe almış

190 Bakara sûresi, 2/55.

191 Nisâ sûresi, 4/153.

insanlar bile; “Benim size söyleyecek daha çok şeyim var, ama onları, Faraklit (Nebiler Serveri) geldiğinde haber verecek.”¹⁹² diyecek kadar, söyleyeceği her şeye dikkat eden ve fevkalâde bir temkin ve tedbir insanı olan Hz. Mesih’in mesajları karşısında onu öldürmeye teşebbüs etmişlerdi.

Bu açıdan Hz. Musa (aleyhisselâm), İsrailoğulları’nın anlayış ve idraklerine göre bir üslûp kullanıyordu. Dolayısıyla onlara gelen sekînenin de, onların düşünce dünyaları ile telif edilebilir, fizikî buudlu olması gerekirdi. Ayrıca tabut, onların bazılarında, duygu ve düşüncelerinin ölü olduğunu gösteren bir ‘remiz’ de olabilir. İşte o tabutun içindeki sekînenin, geçmiş peygamberlere ait bir kısım bakiye ile remizlendirilmesi ve ecsâmla temsil edilmesi de yine onların belli ölçüdeki maddeci düşünceleri ile irtibatlandırılabilir.

Hâsılı sekînenin, İsrailoğullarına tabut, Hz. Musa’ya yağmur, İnsanlığın İftihar Tablosu’na meleklerin velvelesi, Üseyd b. Hudayr’a duman şeklinde ve daha başkalarına da başka şekilde tecellîsi, herkesin ruh dünyasına göre değişik tecellî dalga boyunda zuhûr edegelmiştir. Ve her insanın, görmediği halde ruhun mevcudiyetine inandığı gibi, Rabbisiyle arasındaki irtibatı ölçüsünde de hiç görmediği halde alâmetleriyle mevcudiyetine inanacağı bir sekîne tecellîsi yaşaması her zaman mümkün görünmektedir.

192 Bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hidayetü’l-hıyârâ* 1/55, 85, 157, 5/284; *Kitab-ı Mukaddes* (Türkçe terceme), Yeni Ahit, Yuhanna, bâb: 16, cümle: 7-8.

KÂBE HAKİKATI

Soru: Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de: "Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları, insanların (maddî ve mânevî yönlerden) belini doğrultmaya sebep kıldı.."193 buyuruyor. Kâbe, bütün insanlara kıyam olma özelliğini nereden alıyor?

Kur'ân-ı Kerim'de mastarlar, bazen sıfat gibi anlatılır. Meselâ; "Âdil" değil de, "Adl" denir. Yani o kadar âdil ki, sanki adaletin ta kendisi. Yukarıdaki âyet-i kerimede de Kâbe ve diğer esaslar için "kıyam" tabiri kullanılmıştır ki, bu kelime burada bir hususiyet arz eder. "Kıyâm" kelimesi, "قَامَ"den mastardır ve ayakta durmak veya bir şeyi ayakta tutmak demektir. Buna göre Kâbe, küre-i arzı ayakta tutan bir "amûd-i nûranî" ve onu bir peyk gibi güneş etrafında çeviren mânâ ve ruh gücü demek olur. Zira yeryüzünde henüz Hz. Âdem yokken o vardı. İbn Kesir'in, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinde naklettiğine göre, melekler bir defasında Hz. Âdem'le muhavere ederken, "Sen henüz yaratılmadan biz burada çok tavaf ettik."194 demişlerdi...

Evet, Kâbe hakikati, sadece etrafı taş duvarlarla çevrili mekân değildir; o, aynı zamanda yerle göğü birbiriyle irtibatlandıran nurlu bir bağıdır. Miraç'ta, Efendimiz'in gözünü, hiçbir şey değil, arzın merkezinden semaların üstüne kadar yükselen ve Sidretü'l-Müntehâ ile noktalanın bu amûd-i nûranî kamaştırmıştı. O, bu iltisak noktasında bütün güzellikleri farklı bir televvün içinde görmüş ve âdeta bir yeşillikler banyosu yapmıştı. Zaten, her zaman melekler, bu renkler cümbüşünü durmadan tavaf eder dururlar da, bir kere dönene bir daha sıra gelmez. İşte bu mânâda Kâbe, tâ arzın merkezine kadar, yeryüzünde Sidretü'l-Müntehâ'nın bir izdüşümüdür. Bu yönüyle mânâ âleminde Sidretü'l-Müntehâ ne

193 Mâide sûresi, 5/97.

194 Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 1/163.

ise, yeryüzünde veya madde âleminde de Kâbe odur ve âdeta o, varlığın temel taşı gibidir. Eğer âlemler yeniden bir kere daha terekküp ve teşekkül edecekse, bu mübarek “buk’a” (mekân) zerrât-ı asliye mesabesinde varlığın yeniden teşekkül ve tekevvünü için nüve olacak ve her şey onun üzerine örgülenecektir.

Ayrıca, evrensel bir dinin evrensel mesajları, ilk defa orada nâzil olmaya başlamıştır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir vesileyle, “*Ne diye kıskanıyorsunuz? Âişe’nin evinde bana vahiy geliyor.*”¹⁹⁵ buyurur. Demek ki vahiy sağanağı da bazı yerleri daha fazla tutuyor. Öyle ise, Kâbe’nin de ayrı bir hususiyeti var demektir ki, bu da ‘göklerin ve hatta gökler ötesinin yerle irtibatı O’nunla sağlanıyor’ şeklinde anlaşılabilir. Cenâb-ı Hak, insanlık cemaatine, peygamberlikle insanın peygamberliği temsil keyfiyetine bakarken sanki, Sidretü’l-Müntehâ-semalar-Kâbe (avamca ifadesiyle bu gez-göz-arpacık) zâviyesinden bakar. Bu açıdan denebilir ki, nasıl Kur’ân bir mânâda yeryüzünün kıyamı veya kayyimidir; her şey zahiren onunla ayakta durmaktadır; öyle de, şayet yeryüzünde her şey ayakta ise, bu Kâbe’den dolayıdır. Belki bu yüzden Efendimiz, Kâbe’nin yıkılmasını kıyametin en önemli alâmetlerinden biri olarak görmektedir. Çünkü Kâbe’nin yıkılması, yeryüzünde dinin, imanın kalmadığı anlamına gelmektedir ki ondan sonra küre-i arzın ayakta kalmasının da bir mânâsı yoktur.

Yine bu açıdan, Kâbe’nin yeri ve şekli de çok önemlidir. Onun bu öneminden dolayıdır ki, bugüne kadar Kâbe üzerinde en küçük değişikliğe izin verilmemiştir. Meselâ Efendimiz döneminde Kâbe’den olduğu söylenen fakat imkan olmadığı için onun sınırları içine alınmayan Hatîm, Abdullah İbn Zübeyr döneminde Kâbe içine alınınca, “Herkes kendine göre bir şekil verirse, Kâbe hiç durmadan şekil değiştirir” gerekçesiyle Emevi döneminde tekrar yıkılarak eski haline irca edilmiştir.

195 Buhârî, *fezâilü ashâb* 30; Tirmizî, *menâkıb* 38.

Diğer taraftan Kâbe, yeryüzünde gerçek cemaat mânâsına esas teşkil eden çok mübarek bir mekândır. Müslümanlıkta her insan, ferdî Müslümanlığı ile kendi dinini yaşar ve belli ölçüde Allah'ın rızasını kazanabilir. Ancak ferdî olarak elde edilebilecek bütün kazançlar hep kayıt ve şartla ifade edilir. Yani bir mü'min, ferdî olarak Cenâb-ı Hak'ın lütuflarına mazhar olabilir ve cennete girebilir. Fakat kâmil mânâda Cenâb-ı Hak'ın lütuflarına mazhariyet, ancak cemaatle mümkün olabilmektedir. *يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ* “Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.”¹⁹⁶ “Allah'ın eli cemaatle birlikte.” sözleri, ilâhî inayetin, hıfzın, kelâetin cemaatle birlikte olduğunu ifade eden çok önemli iki esastır. Dünyanın dört bir yanından bütün insanlar, Kâbe'ye doğru yönelirken, hep birlikte aynı noktaya yönelmiş olmanın kazandırdığı bir cemaatleşme şuurunu yaşarlar. Bu ise, çok önemlidir; Üstad bir yerde, şüphe ve tereddütlere karşı o yöne yönelmenin insanda nasıl bir duygu hâsıl ettiğini ifade sadedinde: “Nasıl ben şu anda Kâbe'ye yöneliyorum; benimle birlikte dünyanın dört bir yanından o ebedî mihraba yönelen milyonlarca insan var ve bunların içinde yüzlerce veli, asfiyâ, ebrar da var.”¹⁹⁷ der ve bu düşüncelerin insandaki bir kısım vehimleri izale edeceğini söyler. Bunu, hakka'l-yakîn olarak bizzat yaşadığımı söyleyebilirim; şöyle ki, bir kısım vesveselerin dimağıma hücum ettiği bir anda, kendi kendime: “Senin bulunduğun şu saf, Kâbe'nin etrafında bir halka teşkil ediyor. Onun arkasında ayrı bir halka, onun arkasında ayrı bir halka.. ve bu halkalar küre-i arzın son noktasına kadar devam ediyor. Kim bilir bu safların arasında ilâhî esrara açık nice insanlar var ki sen onların eline su bile dökemezsin.” dedim ve üzerimdeki bütün o vehimlerden sıyrıldım. Evet, esas bu yönüyle de Kâbe, âdeta mânevî iplerle insanları birbirine bağlayan bir kuvvettir ve Cenâb-ı Hak onu insanlar için bir kıyam noktası kılmıştır denebilir.

Burada arz etmeyi düşündüğüm diğer bir nokta, esas şer'î tarifî içinde Kâbe'nin, bir kısım menâsikin (ibadetlerin) yerine getirilmesi için, şeâire esas

196 Fetih sûresi, 48/10.

197 Bediüzzaman, *Şualar* s.601 (On Beşinci Şua, Birinci Makam, İkinci Kısım).

teşkil etsin diye vaz'edilmiş bir yer olduğu hususudur. Hac menâsikinin, – imamlar arasında ihtilafli olsa da– üç esası vardır; bunlardan biri de Kâbe'yi tavaftır. Bu açıdan hem Müzdelife'de durmak, hem Mina'da şeytan taşlamak, hem de Arafat'ta bulunmak sanki Kâbe'nin etrafında bir dantela gibi örülmüş tâlî nakışlar gibidirler. Biz, âdeta her şeyi o amûd-i nûranîye iliştirerek, kulluğumuzu bir dantela gibi örgüleriz. Bu açıdan da hac farızası, Kâbe etrafında örgülenen bir ibadet nakışı gibidir.

Bilindiği gibi hac ibadeti, Müslümanlar arasında yapılan yıllık bir kongre ve bir kurultay niteliğini taşır. Bu kongrede, eda edilmesi gerekli ibadetlerin yanında, gözetilmesi gerekli olan meseleler gözetilemediğinden, yeryüzünde tam bir İslâmî heyetin oluştuğu söylenemez; söylenemez çünkü hac farızası için dünyanın değişik yerlerinden gelen insanlar, Arafat'ta, Müzdelife'de, Mina'da bir araya gelip vazifelerini yaptıkları gibi, âlem-i İslâm'ın kaderini düşünerek evrensel bir kongre akdediyor şuurla bulunsalar bu kıyamın çok önemli esaslarından birini daha yerine getirmiş olacaklar. Bir yerde Üstad'ın da ifade ettiği gibi, namazın, orucun, zekâtın belli bir dönemde aksatılmasından dolayı, beş-altı yıl cephelerde açlığın, susuzluğun, yoksulluğun sefaletini yaşamamanın¹⁹⁸ yanında, birliğimizin çok önemli bir vesilesi sayılan haccı gerektiği gibi değerlendiremediğimizden dolayı da, dağınıklığa düşmüş ve devletler arası muvazenede bulunmamız gerekli olan konumda bulunamamışızdır. Oysa Cenâb-ı Hak, bu kudsî mekânı âdeta bütün insanlığın kıyamı için çok önemli bir esas olarak vaz'etmiştir. İmam Rabbânî'ye mensup önemli bir kutbun bu mevzudaki hususî bir tespiti vardır. Şöyle ki o zat, Kâbe'yi tavaf ederken, dünyada olan isyanlardan ötürü Kâbe'nin temessül edip yükseldiğini görür. O, kendi kendine: “Bu insanlar artık Allah'a lâıykı ile kulluk yapmıyorlar; bu yüzden ben de mebdeime yükseliyorum.” der ve yükselmeye durur. Bu büyük zat, Kâbe'nin eteklerine yapışır ve etme eyleme diye ağlamaya başlar.. derken ilâhî atâ, kazâ'nın önüne geçer ve her şey olduğu gibi kalır. Evet, Kâbe tavafla, yani kendi

198 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.127 (İlk Hayat).

hilkati ile alâkalı mânâyı bulamayınca, *كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ* “Her şey aslına döner.” fehvâsınca, kendi aslına avdet edecektir. Bu yüzden de eğer âlem-i İslâm için bir kıyam söz konusu ise, evvela Kâbe’nin kendi değer ve kendi kriterleri ile yeniden duyulmasına, hissedilmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Hâsılı; İslâm evrensel ve âlemşümul bir dindir. Herkes daha doğarken mahiyeti ile İslâm’a yönelmeye, O’nu anlayıp yaşamaya ve temsil etmeye müsait olarak yaratılmıştır. Dolayısıyla bu davet, herkese açık bir davettir. Bu yüzden Cenâb-ı Hak, Hz. İbrahim’e: *وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ* “İnsanlar arasında hacı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde sana (Kâbe’ye) gelsinler.”¹⁹⁹ buyurmaktadır. Görüldüğü gibi bu davet, İslâm’ın âlemşümul derinliğine uygun olarak, sadece inananlara değil, “nâs” tabiriyle bütün insanlığa yapılmıştır. Şayet insanlar şartlanmışlıktan başlarını kaldırıp bu rehberine kulak verselerdi, bu sesi duyacak ve dünyanın dört bir yanından koşarak oraya geleceklerdi. Buna siz vicdandaki “nokta-i istinad” ve “nokta-i istimdad” nazarı ile bakıp, meseleyi Bergson’un sezgisi şeklinde anlayabilirsiniz. Çünkü vicdan yalan söylemez. Ya da acz ve zaafınızın dili ile bir Kudreti Sonsuz’a ihtiyacınız açısından bunu duyabilirsiniz. Siz, böyle bir ihtiyaç tezkeresi ile müracaata hazırlandığınızda, kulaklarınızda birdenbire bu sesin tınladığını duyacaksınız. Milyonlarca insanın bu davete icabet etmesinde bu sesin tesirinin çok büyük olduğu kanaatindeyim. Kâbe’nin bütün insanlığın kıyamı olma özelliğini de işte burada aramak gerekir.

HZ. MESİH VE NÜZÛL KEYFİYETİ

Soru: Birçok hadis-i şerifte Hz. Mesih'in âhir zamanda tekrar dünyaya geleceği bildiriliyor. Bu geliş keyfiyeti hakkında neler söylersiniz?

Hiz. Mesih'in âhir zamanda tekrar dünyaya döneceğini ve bu nüzûl keyfiyetini bildiren yaklaşık yüz kadar hadis-i şerif var. Bu hadislerden en az kırk kadarı, hadis kriterleri açısından sahih sayılır.

Biz, bu hadislerden şimdi sadece bir-iki örnek verelim: Meselâ, başta Buhârî ve Müslim olmak üzere hadis kaynaklarında rivayet edilen bir hadiste Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *“Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, adaletli bir hükümdar olarak Meryem oğlu İsa'nın aranızda inmesi yakındır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve bolca mal dağıtacak. Mal o kadar çoğalacak ki, artık kimse onu kabul etmeyecek.”*^{200[1]} buyurmaktadır.

Yine Müslim ve Müsned'de rivayet edilen bir başka hadiste de: *“Ümmetinden hak üzere cihat eden bir taife kıyamete kadar devam edecektir. İsa b. Meryem nâzil olunca Müslümanların emiri: “Buyurun bize namaz kıldırın.” diyecek, Hz. İsa da: “Hayır, siz birbirinizin emirisiniz. Bu Allah'ın İslâm ümmetine bir ikramıdır.”*²⁰¹ buyurur.

Bunlar gibi daha başka hadisleri de kitabında toplayan Allâme Keşmirî²⁰², bir kısım âlimlerin, Hz. İsa'nın nüzûlüne işaret ettiğini kabul ettikleri dört âyet-i kerimeyi de almıştır.

200 Buhârî, *büyû'* 102, *mezâlim* 31, *enbiyâ* 49; Müslim, *îmân* 242-243.

201 Müslim, *îmân* 247; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/345, 384.

202 Bkz.: el-Keşmirî, *Akîdetü'l-İslâm* s.15.

Bunlar:

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ *“Beşikte ve yetişkinlikte insanlarla konuşacak ve iyilerden olacaktır.”*²⁰³ Âlimler, bu âyetten hareketle Hz. İsa'nın yetişkinlikte insanlarla konuşmasının nüzûl vaktinde olacağını söylemişlerdir.

وَأَنَّ كِتَابَ الْإِيمَانِ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ *“Kitap ehlinden her biri ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir.”*²⁰⁴ İbn Abbas ve Ebû Hüreyre gibi sahabiler, bu âyet-i kerime hakkında Hz. İsa'nın nüzûlüne işaret ediyor şeklinde yorumda bulunmuşlardır.

وَأِنَّهُ لَعَلَّمَ لِسَاءَةَ *“O, kıyamete bir alâmettir.”*²⁰⁵ Yine âlimler, bu âyette geçen “O – هُوَ” zamirinin Hz. İsa'ya işaret ettiğini söylemiş ve onun nüzûlünü kıyamet alâmetlerinden saymışlardır. Bu hususta diğer bir âyet ise:

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا *“Doğduğum gün, öleceğim ve diri olarak gönderileceğim gün bana selâm olsun.”*²⁰⁶ âyetidir. Burada da âlimler, âyetin genel bir haşrin yanında Hz. İsa'nın hususî gönderilişiyle alâkalı olduğunu söylemişlerdir.

Yukarıdaki âyet ve hadisler hakkında farklı yorumlarda bulunan âlimler de olmuştur. Onlardan bazıları, Hz. İsa'nın şahsen nüzûlünü, Cenâb-ı Hak'ın hikmetine aykırı bularak, bu nüzûle “şahs-ı mânevî” nüzûlü olarak bakmışlardır. Bazıları da âyet ve hadisleri daha değişik şekilde tevil etmişlerdir. Günümüz âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri ise, daha farklı bir yorumda bulunarak Hz. Mesih'in nüzûlünün şahsen olacağını nefyetmemekle beraber,

203 Âl-i İmrân sûresi, 3/46.

204 Nisâ sûresi, 4/159.

205 Zuhruf sûresi, 43/61.

206 Meryem sûresi, 19/33.

daha çok şahs-ı mânevî üzerinde durmuş ve Hz. Mesih'in nüzûlünü, Hristiyanlık âleminin İslâm'a iktida etmesi şeklinde anlamıştır.²⁰⁷

Üstad, temelde meseleye böyle yaklaşırken, nüzûl keyfiyetiyle alâkalı hadislerde zikredilen Şam'da Ak Minare'ye inmesi, bir atın üzerine binmesi.. vb. hususlarda da kat'iyen tafsilata girmemiştir. Bu konuda zannediyorum sadece o değil; daha başka muhakkikler de, sûiistimale yol açar ve ileride büyük bir yalan olarak yüzümüze çarpılır düşüncesiyle, her zaman dikkatli davranmış ve bu türlü konularda gereksiz yorumlara girmemişlerdir; girmemişlerdir zira bilinen bir gerçektir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), gaybdan verdiği haberlerde, açık ve herkesin anlayabileceği bir dil kullanmamış; aksine olay ve hâdiseleri bir temsil ya da müteşabih bir ifadeyle anlatmıştır. Hem Üstad,²⁰⁸ hem de diğer muhakkikîn,²⁰⁹ Hz. Mesih'in nüzûlüyle alâkalı bir kısım müteşabih ya da muğlak ifadelerin, bazı ravilerin tevili olduğu ve yine birtakım isimlerin de onlar tarafından hadise sokulduğu görüşündedirler. Dolayısıyla da, hadiste geçen Şam, minare, at... vb. isimler, bu çerçevede değerlendirilebilir.

Nitekim sadece muhakkikinın anlayacağı bu tür eklemeler, başta (kasdî olmaksızın) sahabe efendilerimiz tarafından yapılmıştır. Burada, Ebû Hüreyre ile alâkalı şu hususu misal olarak zikredebiliriz. Efendimiz: “*Ben ümmetimi ahirette abdest azalarından tanırım.*” buyurur. Hadiste abdest azalarının parlaklığını ifade için kullandığı tabir, *عُرًا مُجَلِّينَ* “*Alınları, elleri-ayakları bembeyaz.*” ifadesidir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), burada hadise bir ekleme yaparak, “*Abdest uzuvlarının daha genişçe beyazlaması için siz onları daha geniş yıkayın.*” der ve kendisinin kollarını/ayaklarını dirseklerinin üstüne ve dizlerine kadar yıkadığını bildirir.²¹⁰ Bundan dolayı diyebiliriz ki Hz. Mesih'in ahir zamanda iniş

207 Bediüzzaman, *Mektubat* s.58 (On Beşinci Mektup, Dördüncü Soru).

208 Bediüzzaman, *Mektubat* s.103 (On Dokuzuncu Mektup, Dördüncü Nükteli İşaret); *Sözler* s.364 (Yirmi Dördüncü Söz, Üçüncü Dal, Dördüncü Asıl); *Şualar* s.567 (Beşinci Şua)

209 Bkz.: İbn Kesîr, *el-Fiten ve'l-melâhim* 1/162; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 1/74, 252, 2/46, 13/401.

210 Buhârî, *vudû'* 3; Müslim, *tahâret* 34-37.

keyfiyetiyle ilgili birtakım kelimeler, daha sonra hadise katılmış ilâvelerdir ve bunlar, Efendimiz tarafından söylenmiş gibi gözükse de, O'na ait değildir.

Bu hususta bir hâtıramı aktarmak istiyorum: Bir gün, duasını alayım düşüncesiyle, sevip-saydığım büyük bir zatın ziyaretine gitmiştim. Mesele dönüp dolaşıp Hz. Mesih'in nüzûlüne gelince; ahir zamanda Hz. Mesih nüzûl edecek, eline kılıcını alacak, insanları haklaya haklaya İstanbul'a kadar gelecek, sonra da kılıcını Sultanahmet'in minaresine asacak dedi. Ben böyle birisinin bu şekildeki açıklamalarına şaşır kalmıştım. Haddizâtında çok zeki ve aynı zamanda Arapça'ya hakim olan bu zat, zannediyorum hakkında hüsnüzan ettiği ya da keşfine-kerametine inandığı insanlardan duyduğu bu tür şeylere, i'mâl-i fikir etmeden ve bu kabil konuları muhkemata ircâi düşünmeden inanıyordu. Hâlbuki birazcık düşünmüş olsaydı, Efendimiz döneminde ne minare denen nesnenin, ne de Sultanahmet Camiinin olmadığını düşünerek böyle bir ifadeden vazgeçecekti. Bu türlü şeyler zaman zaman belki hepimizde olabilir; hakkında hüsnüzan ettiğimiz kimselerden duyduğumuz şeylerle alâkalı ne Kur'ân'da, ne Sünnet'te, ne de büyüklerin yorumlarında hiçbir şey olmamasına rağmen, onları hemen kabul eder ve çevremize de anlatırız.

Bir de, Üstad'ın çokça üzerinde durduğu bir zılliyet ve asliyet mevzuu var ki, bununla ilgili kısa açıklamada bulunmanın da yerinde olacağı kanaatindeyim. Şöyle ki enbiyâ-i izâm Cenâb-ı Hakk'ın Zâtî tecellîlerini temsil ederler. Bunun aklen bütün insanlar için düşünülmesi de söz konusu olabilir. Zira hemen her insan üzerinde, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biri daha fazla hâkimdir. Dolayısıyla aynı mazhariyeti paylaşan insanlar, bazen birbiriyle karıştırılabilir.²¹¹ Diyelim, Hz. Mesih bir reşhadır. Bir başkası ise, vilâyet-i kübrâya mazhar olduğundan, seyr-i ruhânîsinde onunla aynı yörüngeyi paylaşır ve seyrini o zatın izinde, onun ekseninde sürdürebilir. Dolayısıyla o zata bakılınca, bazen "asl"a iltibas da söz konusu olabilir. Yani bazen gölge, asıl zannedilir. Hâlbuki bu bir

211 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.357 (Yirmi Dördüncü Söz, İkinci Dal).

yanılmadır. Bu mânâda “cüz”ün “küll” görülmesi, daha doğrusu vehmedilmesi çokları için her zaman bir iptilâ vesilesi olagelmiştir...

Bu açıklamalardan hareketle, aslında Hz. Mesih’in nüzûlü, Mesihîyet şeklinde değil; Mehdîlik ve Muhammedîlik şeklinde olacaktır, denebilir. Böyle bir gerçeğin tahakkuk keyfiyeti ne şekilde olursa olsun, bence mühim olan, her Müslümanın, Kur’ân’ın ruh ve mânâsını ârızasız temsil edip, her zaman bu “menhelü’l-azbi’l-mevrûd”un (tatlı su kaynağı) başında durup o temiz, o pak, o nezih kaynaktan yararlanıp başkalarını da yararlandırmasıdır. Bir diğer önemli husus da, bütün bunları belli şahıslara bağlama yerine, konuyu bir şahs-ı mânevî konusu olarak değerlendirmektir. Yine de bu mesele, çok münakaşası yapılacak bir meseledir. Zira bu konuda öteden beri sevâd-ı âzam’ın kabul ettiği esaslar var. Bu esaslar çığnendiğinde, ciddî iftiraklar doğabilir. Zaten Üstad da, belki elli yerde bu nüzûl ve temsili anlatmış ve ancak onu nûr-u firâsetle bakanlar sezebilir demiştir.²¹² O halde, bütün bunları nazar-ı itibara alarak, ahir zamanda Hz. Mesih’in gökten inmesini intizar etmenin bizim vazifemiz olmadığını ifade edebiliriz.

Hristiyan âleminin İslâm’a iktidâ etmesi meselesine gelince; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) âhir zamanda yeryüzünü işgal edecek insanların fizyonomilerini çizip resmederken, daha ziyade bazı Uzak Doğu insanlarını âdeta resm ve tarif etmektedir. Bu tariflerde daha çok ablak suratlı, kalkık çeneli, elmacık kemikleri dışarıya çıkık, burunları basık, gözleri çukur insanlar nazara çarpmaktadır. Ayrıca yine bu hadislerde Hz. Mesih ve Mehdi’nin ortaya çıkması ve Hristiyanlarla Müslümanların bir bütün olarak hareket etmesinin de, yeryüzünün bu insanlar tarafından işgal edildiği zamana rastlayacağı vurgulanmaktadır.

Bu hadisle ilgili yorumlara göre, Hristiyanlığın iktidâsı, tamamen İslâmiyet’e dehalet şeklinde olabileceği gibi, içinde buldukları karışık, bulanık

212 Bediüzzaman, *Mektubat* s.59 (On Beşinci Mektup).

ve kaoslu bir ortamdan sıyrılıp, ıstıfâ (saflaşıp) edip tekrar Hz. Mesih çizgisine gelmeleri şeklinde de olabileceği akıldan uzak değildir. O halde onlar, ihtimal tam mânâsıyla Şeriat-ı İslâmiye'yi benimsemeyecekler ama, başları sıkıştığı an Müslümanların vesâyetini kabul edecek ya da günümüzde bazı bölgelerde olduğu gibi, gelip toplu halde Müslümanlığa gireceklerdir. Dolayısıyla, bu birlik ve beraberliği sadece ahir zamanda dünyanın işgal edildiği âna has kılmak yanlış olur. Zira günümüzde de, aynı tür vifak ve ittifak, cüz'î ölçüde de olsa var sayılabilir. Nitekim biz bunu, komünizmin yıkılacağı âna kadar belli ölçüde yaşadık; Hristiyanlıkta sabit kalanlarla bir araya gelerek, inkâr-ı Ulûhiyet'e, ateizme karşı bir pakt kurduk. Gelecekte daha değişik tehlikelere karşı, başka birleşmeler de söz konusu olabilir.

AHİR ZAMAN FİTNELERİ

Soru: Bir hadis-i şerifte: “Âhir zamanda yaşları küçük, akılca kıt birtakım gençler zuhûr edecek. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söylerler, Kur’ân’ı okurlar. İmanları, gırtlaklarından öteye geçmez. Onlar, okun avı delip geçtiği gibi, dinden çıkarlar. Onları nerede görürseniz öldürünüz. Zira onları öldürene kıyamet günü Allah’ın vereceği bir ücret vardır.”²¹³ buyuruluyor. Bu hadisi izah eder misiniz?

Hadisin ifade ettiği mânânın tahliline geçmeden önce, üzerinde durup hatırlatmakta fayda mülâhaza ettiğim bir hususu arz etmek istiyorum: Sahabe-i kiram efendilerimizin hemen hepsi, değerler üstü değere sahiptirler ve bizim kriterlerimizle değerlendirmeye tâbi tutulmayacak kadar muallâdırlar. Günümüzde, onları kritiğe tâbi tutan bir kısım kendini bilmezler, onların büyük bir titizlikle üzerinde durup, kelimesi kelimesine bize o altın çağdan naklettiklerini kritiğe tâbi tutmakta ve kendi vehimlerinde oluşturdukları sisle, dumanla onları karalamaya çalışmaktadırlar. Gariptir bunlar, İmrü’l-Kays, Ferezdak, Tarafe ya da Mütenebbî gibi kimselerin sözlerini nahiv ve belâğatta esas aldıkları halde, hadis rivayetinde sahabeye o ölçüde güvenmemektedirler. Oysaki sahabe-i kiram, hadis rivayetinde insan üstü bir hassasiyet göstermiş ve fevkalâde titiz davranmışlardır; zira onlar bilmektedirler ki hadis, gayr-i metlûv vahiydir, ahzi ve muhafazası hususî ihtimam ister. Hadislerin her kelimesi tıpkı bir kuyumcu titizliğiyle seçilerek kullanılmış ve her birinin bir i’câz yönü söz konusudur.

Bir örnek olarak aynı i’câzı, Allah Resûlü’nün yukarıda zikredilen hadis-i şerifinde de görmek mümkündür. Kur’ân-ı Kerim, bir hakikat-ı külliyeğin küçük bir kenarını göstererek, daha sonra zuhur edecek aynı tür hâdiseleri haber verdiği

213 Buhârî, *fezâilü’l-Kur’ân* 36; *menâkıb* 25; *istitâbe* 6; Müslim, *zekât* 154.

gibi; Allah Resûlü de, gaybbîn gözüyle gördüğü gelecekle alâkalı olayları bu ve benzeri hadislerle haber vermiştir.

Bu hadis-i şerifte Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), âhir zamanda, dine girmeleriyle çıkmaları bir olan bazı kimseleri, avın bir tarafından girip öbür tarafından çıkan oka benzetmesi dikkat çekicidir. Bilindiği gibi ok, avın bir tarafından nasıl girmişse, kendisine bir şey takılmadan, bulaşmadan öbür tarafından da öyle çıkar. İşte “İslâm'ı kabul ettik” deyip onunla müşerref görüldüğü halde, onun ruh ve mânâsından hiç mi hiç istifade edemeyen kimselerin, böyle bir oka benzetilmeleri, teemmülsüz, tetkiksiz, hissiz, şuursuz câmidâne, süratle ve hiçbir şey duymadan İslâm'a girmesiyle çıkması bir bazı kimselerin hallerini ifade bakımından fevkalâde mânidârdır.

Yine Allah Resûlü, âhir zaman fitneleriyle alâkalı başka bir hadislerinde: *“Ümmetinden bir kısım gruplar çıkacak, bunları bid'atler istila edecek, tıpkı kuduz, kuduza yakalanan kimsede hiçbir damar, hiçbir mafsal bırakmayıp her tarafını sardığı gibi, bu bid'at de onların her hâllerine sirâyet edecektir.”*²¹⁴ buyurarak, o dönemde meydana gelen bid'atları, vücudun her organına sirâyet edip orada tesirini gösteren kuduz hastalığına benzetir. Bu misâl, Sünnet-i Seniyye'nin terkinin yanında bid'atların, insan hayatını dört bir yandan kuşatmasını ifade bakımından fevkalâde mânidardır. Zira bid'atlar, kişinin ruh dünyasına tıpkı bir virüs gibi girer, sonra da kılık-kıyafetten oturup-kalkmaya kadar onun her halinde kendisini gösterir.

Bu hadiste dikkat çeken bir başka husus da, Allah Resûlü'nün; *“Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söyler ve Kur'ân okurlar..”* ifadesidir. Aynı mânâda başka bir hadis-i şerifte de: *“Siz, kendi amellerinizi onların amellerinin yanında küçük görür ve hafife alırsınız.”*²¹⁵ buyurmaktadır ki, irtihal hâdisesinden kısa bir süre sonra, karmakarışık hâdiselerin sevimsiz lisanıyla sahabeye bir kere

214 Ebû Dâvûd, *sünnet* 1; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/102.

215 Buhârî, *menâkıb* 25, *edeb* 95; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/356, 3/33, 65, 224.

daha “*Muhammedün Resulullah*” dedirtecek keşmekeşi ifade açısından ne ürpertici bir üslûptur!

Bu hususta ilk dikkatimizi çeken hiç şüphesiz, Asr-ı Saadet’e yakın, o dönemde zuhur eden Hâricilik olayıdır. Onlar, dinde, günaha giren bir insanın kâfir olacağına inanacak kadar hassas düşünmüş ve ibadet ü taatlerinde olabildiğine dikkatli davranmışlardır. Hatta bu çerçevede yalan söylemeyi küfür saydıklarından, onca taşkınlıklarına rağmen hadisçiler, onların rivayet ettikleri hadisleri kabul etmişlerdir. Yine onlar, Kur’ân varken yapılacak başka içtihatları kabul etmemiş; etmemiş ve bundan dolayı, Ebû Musa el-Eş’arî ile Amr İbnü’l-Âs’ın hakemlik için bir araya gelmelerini, Hz. Ali ile Hz. Muaviye’nin küfrüne vesile saymışlardır.. evet, “Hz. Ali de, Muaviye de kâfir oldu!” demişlerdir.

Onlar, Müslümanlığı kendi hesaplarına bu kadar derince yaşamalarına rağmen, davranışlarında aşırı, saldırgan ve dengesizdirler. Evet onlar, Hz. Ali ve Hz. Muaviye gibi şerefli sahabilere kâfir dedikleri gibi, “*Lâ ilâhe illallâh*” diyen pek çok kimseyi de kâfir saymaktadırlar. İşte bütün bunlar göstermektedir ki Hâricîler, Allah Resûlü’nün ifadeleri içinde, İslâmiyet’in içine bir ok gibi girmişler; girdikleri gibi de hiçbir şey elde etmeden ve duymadan çıkıvermişlerdir. Hz. Ali (radıyallâhu anh), Sıffîn Savaşı’nda kolunda “ben” veya “ur” olan birini görünce, İbn Abbas’ın (radıyallâhu anh), Efendimiz’in: “*İşte bunlar sana karşı savaşacak ey Ali!*” sözünü hatırlatması üzerine, onların öldürülmesini kendi hakkaniyetine delil saymış ve Peygamberimizi her zaman doğru çıkararak Allah’a hamdetmişti...

Benzeri örneklerin, günümüzde de yaşandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Şöyle ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Deccal’le ilgili bir hadislerinde, âhir zamanda Deccal’in ortaya çıktığı dönemde, Horasan civarında yetmiş bin taylasanlı (sarıklı) insanın ona iltihak edeceğini haber vermiştir.^{216[4]} Bir dönemde komünist düşünce yaygınlaşmaya başladığında, kendisini

216 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/216; Ma’mer İbn Râşid, *el-Câmi*’ s.393.

Müslüman sayan nice insan, namaz kılıp hacca gittiği ve İslâm'ın diğer rükünlerini yerine getirdiği halde; İslâm'ın emirlerine karşı, “14 asır önce inmiş köhne düşünceler..” –hâşâ– deyip komünizm ideolojisine temennâ durmuşlardı.. durmuş, küfr ü küfrânın her tarafa yayılması karşısında yer yer hıçkıra hıçkıra ağladığı ve Rabbin huzurunda edeple durup ibadet ü taatte bulunduğu halde, bir vahşi sisteme karşı ses çıkarmamış, hatta “ale'r-re'si ve'l-ayn” diyerek hüsnükabul göstermişlerdi.

Aynı şekilde, günümüzde, ibadetlerinde bir hayli hassas davrandıkları halde, İslâm'ın gurbetini kendine dert bile edinmeyen ve böylece amelî münafıklık içine düşen nice insan vardır.. hele bazılarının Müslümanlık adına bir kısım folklorik hareketlerle mütesellî olduklarını gördükçe, “Acaba Allah Resûlü'nün haber verdiği insanlar bunlar mı?” diye endişe duymamak elden gelmiyor.

Hâsılı; Allah Resûlü, kıyamete yakın zamanda cereyan edecek çeşitli hâdiseleri, bu ve benzeri hadislerle haber vermiştir ki, O'nun gaybbîn gözüyle görüp haber verdiği bu tür olayların bir bir cereyan etmesi, O'nun Sadık u Masdûk olduğunun apaçık delilidir.

KÂBE'YLE MÜNASEBETİ AÇISINDAN MİRAC

Soru: Efendimiz'in miracını Kâbe'ye bakan yönüyle izah eder misiniz?

Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin, sıfatlarının veyahut Zâtî tecellîlerinin varlıklarla irtibatı düşünüldüğünde, her varlığın belli tecellîlerle meydana geldiği anlaşılacaktır. İnsan, yaratılmışlar arasında en şerefli varlıktır. İnsanlar arasından seçilen bilhassa büyük peygamberler ise, bütün yaratılmışlar içinde husûsî tecellîlere mazhar olmuş kullardır. Efendimiz de, bu peygamberler arasında kaymak gibidir. Bu sebeple O'na “kaymak”, “öz” ve “hulâsa” mânâsına “Mustafa” denmesi boşuna değildir. Hatta meleklerin Hz. Âdem'e “safıyyullah” demelerinin sebebinin, Hz. Âdem'in ruhunda meknî ve zamanı geldiğinde zuhur edecek olan böyle bir safvet olduğu da söylenebilir. Yani, Hz. Âdem Safıyyullah'tır; ama onu Safıyyullah yapan öz, daha sonra meydana gelecek olan Hz. Muhammed Mustafa'dır (sallallâhu aleyhi ve sellem). O, hadis diye meşhur olmuş bir sözde şöyle anlatılır: *لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلاكَ “Eğer sen olmasaydın varlığı yaratmayacaktım.”* Sanki varlığın yaratılış silsilesi ve bütün yaratıkların vasıflarının hulâsası, süzüle süzüle, özleşe özleşe Efendimiz'de toplanmıştır.

Yine Nebiler Serveri, makam itibarıyla makam-ı cem'in sahibi olduğundan, bütün enbiyâ-i izâmın vâris-i hâssıdır. O, vazifeleri itibarıyla bütün enbiyâ-i izâma ait hususiyetleri şahsında toplamış olup, kâinattaki onlara ait mânânın bir fihristidir. Bu itibarla İnsanlığın İftihar Tablosu, “özün özü”dür. Bu hakikatten hareketle, “O olmasa idi, kâinat da olmazdı.” denebilir.

Bir diğer açıdan, hakîkî mânâda kâinat ve onun gerçek yorumu Efendimiz'le anlaşılmalı ve O'nun tarafından anlatılmıştır. Eğer Allah Resûlü, kâinatın mânâsını ve kâinat gerçeğini anlatmasa, mânâlandırmasa ve yorumlamasaydı, kâinat mânâsız ve karışık bir kaostan ibaret kalacaktı. Oysa kâinat, mebde'den müntehâya (başlangıçtan sona) kadar, belli bir gayenin takip

edildiği bir silsileden ibarettir ve insanlık, bu hakikati de Efendimiz'in mübarek beyanlarından öğrenmektedir. O'nun yorumuyla kâinat mânâsızlıktan kurtulmaktadır. O olmasaydı, kâinatın yorumlanması da tam bir kaosa dönecekti.

Tasavvuf ehli, Yunan felsefesinde “akl-ı evvel=ilk akıl” olarak isimlendirilen akılla Efendimiz arasında, yani varlığa ille-i gaye, yani nihâi yaratılış gayesi olan insan arasında şöyle bir münasebet kurmuşlardır: Allah Resûlü, mübarek bir beyanında “*Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur.*”²¹⁷ buyurmuştur. Yaratılış silsilesinde on akıl tevehhüm edenlere göre ise ilk yaratılan şey, akl-ı evveldir. Zira akıl, kâinattaki nizama esas teşkil edebilecek bir şeydir. Elbette kâinatı hallaç edip, onun mânâsını ve derinliklerindeki hakikatleri ortaya çıkarıp değerlendirecek olan, akıldır. Akıl olmayınca, diğer hususlar gibi kulluk mükellefiyetinin anlaşılması da mümkün değildir. Öyle ise, aklın önemi inkâr edilemez. Ancak kâinatın sahih yorumu adına, insanlar içinde yaratılıp seçilmiş olan insan, akıldan daha da önemlidir. Çünkü bu insan, Cenâb-ı Hakk'ın icraatına esas teşkil edebilecek arşa, yani hükümlerini icra ettiği yere mukabil olarak yaratılmış ve hususî tecellîlerden meydana gelmiş önemli bir varlıktır. Dolayısıyla O'nun durumu, hiçbir zaman tartışılmaz bir konumdadır.

Bu, tecellînin bir yanıdır. Tecellînin bir diğer yanı da, Kâbe'yle ilgili olanıdır. Zira Kâbe, insanların kalblerinin vahdetini sağlayacak bir binadır ve insanların yanlış yere yönelmemeleri için yapılmıştır. Fakat haddizatında Kâbe, arzın merkezinden Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar, arz yaratıldığından beri etrafında meleklerin tavaf ettiği muallâ bir yerdir. Orası bir tecellîgâh-ı ilâhî ve bir metâf-ı kudsiyândır. Bu, Kâbe'nin mülk yönüdür.

Mekke ise, Kâbe'nin zarfı gibidir. Mekke, böyle yüce bir mânâyâ zarf olması itibarıyla büyük bir kıymet kazanmış ve mübarek bir yer olmuştur. Kâbe'yi sinesinde barındıran Mekke'ye gelişigüzel “ana” denmemiştir. Kur'ân,

217 Bkz.: es-Suyûtî, *el-Hâvî* 1/325; el-Halebî, *es-Sîratü'l-Halebiyye* 1/240.

onu doğrudan doğruya “ أم القرى – Bütün beldelerin anası” olarak isimlendirmiştir.²¹⁸ Çünkü, bütün beldelerin Kâbe ile bir göbek bağı vardır. Ve bütün beldelere hükmedebilecek evrensel bir peygamber ancak Kâbe’de doğabilir. Dolayısıyla Kâbe gibi, Mekke de metâf-ı kudsiyân olmuş, Hz. Âdem’den bu yana bütün kudsîler hep oraya koşmuş ve onun hariminde ölmek istemişlerdir. Ehl-i tahkikin keşif ve ifadelerine göre, insanların tavaf ettiği o yerde yüzlerce peygamberin medfeni (kabri) vardır.

Bütün bunları şunun için arz ediyorum: Peygamber Efendimiz’in dünyaya teşriflerine mekân olarak başka herhangi bir yerin rahm-i mâder olabilmesi mümkün değildir. Eğer Allah (celle celâluhu) varlık arasında en kudsî yer olarak Kâbe’yi görmüşse ve Beytullah binası da buna bir işaret ise, ayrıca “Allah’ın baktığı yer orasıdır, Cenâb-ı Hakk’ın isim ve sıfatlarının halîtası buradadır.” denmişse, şüphesiz Peygamber Efendimiz’in dünyayı şerefliendireceği yer de, en mübarek “Buk’a” sayılan Kâbe olacaktır.

Evet, Nebiler Serveri’nin başka bir yerde doğması düşünülemez. O, ancak Kâbe’nin rahm-i mâderinde neş’et edebilir. Annesi bir başka yerde olsaydı bile, gelip O’nu Kâbe’de dünyaya getirmeliydi. Çünkü, insanlar arasında bütün ilâhî isim ve sıfatların hareket ve odak noktası olan Hz. Muhammed Mustafa’yı (sallallâhu aleyhi ve sellem), bütün bu isim ve sıfatların bir nokta-i mihrâkiyesi olan Kâbe’den başka bir yer besleyemezdi. Allah Resûlü, Kâbe’den 53 yaşında iken ayrılmıştır. Kâbe, Nebiler Serveri’ni, her şeye rağmen bağrında besleyen bir ana gibidir. Ama o, mehîb ve mehâfetli bir anadır. İhtimal onun böyle olması da, Efendimiz’in, maruz kaldığı değişik musibet ve belâlar karşısında metafizik gerilimini yitirmeden dayanması ve daha pek çok kabiliyet ve istidatlarını inkişaf ettirmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

218 Bkz. En’âm sûresi, 6/92; Şuarâ sûresi, 42/7.

Allah Resûlü, Kâbe'yi görmüş, ondaki esrarı, âlem-i şehâdetteki bir insanın kabiliyet, istidat ve zâhir-bâtın bütün hisleri ve tecessüsleri ile alabildiği kadar almıştır. Oysaki Kâbe'nin hakikati, göklerin ötesinde, Sidretü'l-Müntehâ'dadır. Efendimiz'in miracı da Sidretü'l-Müntehâ ile noktalanmıştır. Bir taraftan Nebiler Serveri Miraç'ta semaların eteklerini cevherlerle doldurmuş, onlar da O'nunla şeref kazanmışlardır. Çünkü onlara, o güne kadar bekledikleri O Dürr-i Yektâ'nın solukları ulaşmış ve onlara bir visal yaşatmıştır. Diğer taraftan Efendimiz, miraç esnasında değişik yerlere uğrayıp geçmiş, her yerde kendisine “Top senin, çevkân senin.” denmiş ve O, bu muhteşem istikballe gidip tâ Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar yükselmiştir. Sidretü'l-Müntehâ, O'nun için bile aşılmaz bir yerdir. Zira orası, insan ufkunu aşan bir hazîredir. Efendimiz de nihayetinde diğer varlıklar gibi yaratılmış biridir.

Evet, Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar Efendimiz'in geçtiği yerler, O'nunla şerefendirilmişlerdir. Çünkü şimdiye kadar böylesine uzun bir yolculuk yapacak, Sidretü'l-Müntehâ'ya ulaşacak ve bizzat Mütekkellim-i Ezelî'den kelâm ahzedecek dereceye hiç kimse yükselememiştir. Bu meseleyi bir teşbih ile ifade edecek olursak, bir yönüyle Efendimiz, kendisine analık yapan Kâbe'den ayrılırken hüznle ayrılmış, fakat diğer bir yönüyle de, Kâbe'ye “Sen ayrı ben ayrı.” diyerek, aralarındaki özdeşliğe karşı bir tavır koymuştur. Efendimiz Medine'deki o muhteşem karşılanma merasimiyle de, Kâbe'den ayrılığın vermiş olduğu hüznüne teselli bulmuştur. Medine, İnsanlığın İftihar Tablosu'na bağrını açmış, O da Kâbe için yaptığı gibi, Medine için de dua etmiş ve orası da üns esintileri ile dolmuştur.

Ayrıca Efendimiz, peygamberliğini sema ehline göstermek için bütün gökleri dolaşmış, başta diğer peygamberler olmak üzere bütün gök halkı, Medinelilerin hicret esnasında Allah Resûlü'nü “Üzerimize ay doğdu...” diyerek karşıladıkları gibi, O'nu büyük bir coşku ile istikbal etmişlerdir. Efendimiz, pek çok kapıdan geçmiş, kendisini karşılayanları, hatta kendisine refakat eden

Cibrîl'i bile belli bir noktadan sonra geride bırakmış ve her şeye perdesiz, engelsiz ulaştığı bir noktada Kâbe'nin Sidretü'l-Müntehâ'daki hakikati ile yüz yüze gelmiştir.

Allah Resûlü, miracı anlatırken, “*Öyle bir noktaya ulaştım ki, kader kalemlerinin cızırtılarını duydum.*”²¹⁹ buyurmuştur. Efendimiz'in Sidretü'l-Müntehâ'da Cenâb-ı Hakk'ın cemalini kemmiyetsiz, keyfiyetsiz, hâilsiz ve perdesiz bir şekilde müşâhede etmesi de söz konusudur. Ayrıca O (sallallâhu aleyhi ve sellem), enbiyâ-i izâmı da ayniyet içinde müşâhede etmiş, onlarla zaman üstü görüşüp konuşmuştur. İşte İnsanlığın İftihar Tablosu, böyle bir buudda seyahatini yaparken, Kâbe'nin hakikati ile de buluşmuş ve böylece kendisini besleyen anayı tanımış, onun elini öpmüş ve onunla denk hale gelmiş veya onu aşmıştır. Bu, O'nun için hem anasına karşı bir hasret giderme, hem de o terbiye ve edep insanına, terbiyesini ortaya koyma fırsatı, gök ehline de bu büyük vuslatı gösterme merasimi idi. Bu şehrayinde belki de, bizim bilemediğimiz âlemlerde binlerce, yüz binlerce şahaplar sağa sola saçılmıştır. Çünkü, yeryüzü yaratıldığı günden itibaren gökteki yıldızlar böyle bir şehrâyine asla şahit olmamışlardır. Öyle ki o gece âdetâ yıldızlar, kaldırım taşları gibi o Dürr-ü Yektâ'nın ayaklarının altına serilmiştir. Evet, O'nun ruhunun vüs'ati ile mesele ele alınınca, zaten bunu başka bir şekilde ifade etmek de mümkün değildir.

Allah (celle celâluhu), Nebiler Serveri'ni değişik âyât ü beyyinâtı ile arzdakilere anlatarak O'nun kim olduğunu tespit ve tescil ettikten sonra, miraç mucizesi ile de gökler ehline tanıtmıştır. Miracın başlangıcı, Allah Resûlü'nün kulluğuna terettüp eden bir ihsan ve ikramdır. Binâenaleyh, başlangıç yönüyle miraca “keramet” demek daha uygun olur. Öte yandan, Efendimiz, miracının nihayetinde, yeniden ümmetinin arasına dönmesi yönüyle, peygamberlik mucizesinin yanı sıra peygamberliği içinde bir vilâyet yaşamış ve miraç bir

219 Buhârî, *salât* 1, *enbiyâ* 5; Müslim, *îmân* 263.

yönüyle o vilâyetin bir buudu olmuştur. Ayrıca Nebiler Serveri, miraçtan, iman hakikatlerini görme, tatma ve başkalarına da tattırma gibi peygamberliğini tasdik edici bir kısım semerelerle dönmüştür.

Allah bütün günahları mağfiret eder. Şüphesiz O, Gafûr ve Rahîm'dir. Çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır."²²³ âyet-i kerimesidir.

Bu çerçeve içinde mü'minlerin, Allah hakkındaki ümitleriyle alâkalı olarak onlara anlatılmak istenen daha bir kısım hakikatler var. Şöyle ki, bütün mü'minler, *إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا* "Ancak şu var ki tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar bundan müstesnadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını sevaplara çevirir. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir, sınırsız mağfiret ve ihsan sahibidir."²²⁴ âyetiyle vaad edilen teveccühten belli bir ölçüde nasiplerini alabilirler. Meselâ bir insanın aklına "Ben adam öldürdüm, zina ettim, nefsim ve başkalarına karşı haksızlıkta bulundum.." vb. düşünceler gelebilir. Ancak bu âyet-i kerimede de bildirildiği üzere, Allah (celle celâluhu), tevbe ve iman edip iyi davranışlarda bulunan kimselerin nâmütenâhi kötülük yapma istidatlarını nâmütenâhi hayır ve hasenât yapma kabiliyetine çevireceğini vaad etmektedir. Hatta işârî tefsirlerdeki bir tevcihe göre, Cenâb-ı Hak, iyilik yapmaya başlayan bir kimsenin, geçmiş günlere ait amel sahifelerinin boş kalmaması için, onun daha önce yaptığı kötülükleri bile iyiliğe çevirecektir. Yani artık o kişi, tamamen Hakk'a yönelince, sadaka vermek, anne-babaya saygılı olmak, komşu haklarına riayet etmek vb. bir kısım güzel işler yaparak ve kötü işlerden de sakınarak, kaçarak hep iyilik peşinde koştuğundan dolayı onun geçmişte yaptığı kötülüklerin hiçbiri amel defterine yazılmayabilir. Evet bir insan, tevbe edip Müslüman olarak kendisini yenileyince, geçmişte güzellik adına yaptığı ne kadar şey varsa, bütün bunlar sanki yeniden hayatlanmış gibi, o insan, amel cihetiyle bir umumi diriliş yaşayacaktır.

Mü'minlerden, Cenâb-ı Hak'a karşı recâ yanları zayıflayıp havf yanları daha çok öne geçmiş olanlar, *إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ*

223 Zümer sûresi, 39/53.

224 Furkan sûresi, 25/70.

فَقَدْ افْتَرَىٰ اِثْمًا عَظِيمًا “Şu muhakkak ki; Allah, Kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama bunun altındaki diğer günahları dilediği kimse hakkında affeder. Kim Allah’a ortak icad ederse müthiş bir iftira etmiş, çok büyük bir günah işlemiş olur.”²²⁵ âyetine sarılırlar ve sarılmalıdır da; zira bu âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak, bir orada bir burada yüzüp gezen, kendini bildiği halde hiç hatalardan utanmayan, her gün tevbe ettiği halde yeniden aynı hataları tekrar eden günahkâr insanlara hitap etmekte ve dilediği kimselerin –kendisine şirk koşmanın dışında– bütün günahlarını affedeceğini vaad etmektedir. Bu vaad, Allah’ın kullarına engin bir lütfu ve rahmetinin gereğidir ama yine de O’nu hiçbir zaman bağlamaz. Zira O (celle celâluhu), böyle bir lütfu, insandaki bir liyakat ve onun göstereceği bir kahramanlık veya en azından dışını sıkıp fenalıklara karşı koyması mukabilinde vaad etmiş olabilir. Ancak burada bir “dileme” (meşîet) şartı vardır. Dolayısıyla her insan, daima ruhunda ilâhî meşîete takılacağı korku ve endişesini taşımalıdır. Bu da hiç şüphesiz her ferdin kendi ruh hâletine göre bir seviyede gerçekleşecektir.

Bunlardan başka bir de, inandığı halde hayatını, duygu ve düşüncelerini, zaman ve imkânlarını, hâsılı sahip olduğu her şeyini israf eden, nefis ve şeytana uyup pek çok günah işleyen ve neredeyse Allah’ın rahmetine karşı bütün ümidini yitirecek gibi olan insanlar vardır ki, işte bu âyetle böylelerine, doğru yola girebilmesi için, değişik zamanlarda, değişik fırsatlar verilmiştir. Artık onun da, kendisine verilen bu fırsatlardan hiç olmazsa birisini değerlendirip doğru yola girmesi gerekir. Eğer o insan, kendi ihmalinden dolayı bu fırsatların bütününe kaçırmışsa, işte böyle bir insan, bazen günahını hacâlet halinde, o hacâletini de ümitlerini sarsıcı mahiyette vicdanında duyarak, işinin bitik olduğunu düşünebilir.. düşünebilir ve böyle bir düşünce ile öyle bir sürece girer ki, artık o kendi kendine, “Nasıl olsa cehennemdeyim!” diyerek ya kendisini dalâlet ve

küfre salar ya da Allah'ın (celle celâluhu) engin rahmetini hafife alır hâle gelir. Oysaki O'nun rahmeti her zaman gazabının önündedir ve her şeyi kuşatmıştır.

Demek ki bu âyet aynı zamanda, bir taraftan böylesine sarsıntılarla baş aşağı gidecek kimseler, diğer taraftan da o mevzuda Allah'ın rahmetini hafife alacak duruma düşmüş insanlar için, tıpkı kurtarıcı bir reçete gibi, قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ

De ki: 'Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah dilerse bütün günahları mağfiret eder. Çünkü O, Gafûr ve Rahîm'dir. Çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır.'²²⁶

diyerek dertlerini onulmaz görenlere bile umulmadık şekilde ümit bahşediyor. Evet bu denli recâya karşı sarsılmış, havfla ırgalanmış, kurtuluş ümidini yitirme noktasına gelmiş ve sonunda bu âyete sığınmış bir insana bu beyanla yeniden bir diriliş kapısı aralanmakta ve onun ümidini beslemek için hemen bir sonraki âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا

تُنصَرُونَ“Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize dönün ve O'na teslim olun, O'na itaat edin. Yoksa yardım göremezsiniz.”²²⁷ Buradaki dönüş, normal ve sıradan insanların dönüşü değildir. Zira âyet-i kerimede “inâbe yapın”, yani âdeta

‘Rabbinize büyük ve kâmil insanlar topluluğu olan ebrâr ve mukarrebînin yönelişi veya bir mürîdin mürşidine intisabı gibi yönelin, O'na dönün ve O'nun engin rahmetinden kat'iyen ümidinizi kesmeyin.’ denilmektedir. Bu ifadeler, onları vicdanında derinlemesine duyabilen insanın ümidini şahlandıracı ve Rabbe yönelmeyi kolaylaştırır mahiyettedir. Esasen bu ufku yakalamış olan insanın, Rabbine dönüşü de normalin üstünde bir tevbedir. Âyet-i kerimede âdeta “Siz tevbe edenler değil inâbede bulunanlarsınız.” denilerek, insanın ruhuna tesellîbahş neler neler duyurulmaktadır! Böylece bu üç âyet-i kerime ile, farklı

226 Zümer sûresi, 39/53.

227 Zümer sûresi, 39/54.

farklı anlayışlara sahip olan insanlara, herkesin kendi mizacına uygun olanını alabileceği üç ayrı reçete sunulmuştur.

Burada dikkat etmemiz gereken diğer bir husus da şudur: Hz. Vahşî (radıyallâhu anh), zeki bir insandır. Bir dönemde Hind'in menfur emellerine alet olmuş, onun, tesir altına alıcı mantığına yenik düşerek kendi çıkarları uğruna Hz. Hamza'ya (radıyallâhu anh) kıymış ve Mekke fethine kadar da bu hâlini sürdürmüştür.

Hz. Vahşî, hayatının sonuna kadar sadakat ve samimiyetle yaşamıştır. Hep yaptığı büyük hatanın şuurunda olmuştur. Evet, Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te kâfir safları içinde bulunmuş ve Uhud'da yaptığı cinayetin büyüklüğü altında her zaman ezilmiştir. Evet bu cinayet çok büyüktü, zira Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Hamza'ya karşı ayrı bir teveccühü vardı. Hz. Hamza, Nebiler Serveri'nin amcası ve süt kardeşi olmasının yanında, temsil ettiği mânâ ve misyon itibarıyla da Efendimiz ile aralarında bizim idrak ve tasavvurlarımızı aşkın bir irtibat ve alâka söz konusuydu. Hatta denebilir ki, Hz. Hamza'nın bizim kriterlerimizle değerlendirilmesi imkânsız daha başka yanları da vardı. Bu farklılıktan dolayıdır ki, Zeyd b. Hârise (radıyallâhu anh), Cafer b. Ebî Talib ve Hz. Ali, o şehit edildikten sonra, hemen hepsi de onun çocuklarına sahip çıkmak istemişti.. ve Efendimiz de, onun ve çocuklarının hüznü hallerini görünce çok duygulanarak hıçkırığa hıçkırığa ağlamış ve gözyaşı dökmüştür.

Evet, Hz. Hamza'nın, Efendimiz'in yanında öyle farklı bir yeri vardı ki, ne onu, ne de onun katilini unutmaları mümkün değildi. O, en kritik dönemlerde bir kılıç gibi küfrün başına inmiş, bir ok gibi küfrün bağına saplanmış, Nebiler Serveri'ne ulaşarak zarar vermek isteyenlere karşı kollarını germiş ve âdeta etten kemikten bir kalkan olmuştu. Yine, kükrediğinde aslanların ödünü koparan bu devâsâ kâmet, hayatı boyunca Müslümanlar için apayrı bir ümit kaynağı şeklinde algılanmıştı ki, Allah Resûlü'nün böyle bir insanı unutmaları mümkün değildi.

Ayrıca Hz. Hamza'nın Müslümanlığı seçmesi de oldukça zordu. Zira o, yaş itibarıyla Efendimiz'den büyük olduğu gibi aynı zamanda O'nun amcasıydı. Bu durum da farklı boyutlarda iki büyüklüğü karşı karşıya getiriyordu. Dahası o, aslanların boynunu koparan dev bir aslan avcısıydı. Bu ve buna benzer meselelerden ötürü onun Mekke'de büyük bir namı, şöhreti vardı ve "Hamza!" denildiğinde herkesin ödü kopardı. Dolayısıyla o, Müslüman olmadan önce kendisini Nebiler Serveri'nden hep üstün görmüş de olabilir. İşte bütün bunlardan ötürü, Hz. Hamza'nın Müslümanlığı seçmesi bir hayli zordu ama o, bütün bu engelleri aşarak Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) madde plânında hırpalandığı, önü kesilmek istendiği bir dönemde Müslümanlığı kabul edebilmişti. Evet onun Müslüman olması çok önemliydi; zira henüz Müslüman olmamış kişiler ona bakarken sadece "Hamza Müslüman olmuş." demeyeceklerdi; Müslüman olması çok zor olan bir kişinin bütün engelleri nasıl aşıp Müslüman olduğunu konuşacak ve şok yaşayacaklardı; öyle de oldu...

Makam ve mevki itibarıyla belirli yerlere gelmiş, ilim yönünden de oldukça seviyeli insanların çizgi değiştirmeleri oldukça zordur. Meselâ ben, babamın Nur hakikatlerine teslim olmasını her zaman takdirle yad etmişimdir. Zira babam, benim hem hafızlık, hem Arapça hocam olduğu gibi, aynı zamanda benim evliyâ ve asfiyâ ile tanışmamı da sağlayan kişidir. Gerçi ben de ona karşı büyük bir saygı göstermiş; meselâ hayatı boyunca hiç onun gölgesine ayağımı basmamış ve –cami kürsüsünde konuştuklarım hariç– onun yanında sarfettiğim sözler yüz cümleyi geçmemiştir. Ama iman ve Kur'ân hakikatleri mevzuunda ben yarım adım önde tanıma şerefine ermiştim. O, yarım adımı aştığı gibi beş adım da öne geçti. Ben, Nurların aydınlık dünyasıyla tanışınca, babama okuması için "İktisat Risalesi"ni vermişim. Çok kuvvetli bir hafızası vardı. Birkaç gün sonra görüştüğümüzde İktisat Risalesi'ni âdetâ ezbere okuyor ve "Eyvâh! Biz şimdiye kadar şu yol-bu yol derken boşuna gezmişiz, meğer yol bu imiş." diyerek büyüklüğünü ortaya koyup hem çocuğu hem de talebesi konumunda olan biri vasıtasıyla tanıdığı Nurlara talebeliği kabul ediyordu. Bu kabullenme oldukça zor

bir hâdiseydi. İşte bunun için ben babamı hep takdirle yâd ederim. Kırkıncı Hoca, onun bu yanlarını bildiğinden ve belki de daha başka şeylerden ötürü bir keresinde “Onun eşi yoktur. O, Enderun terbiyesi görmüş bir adam gibiydi.” dediğini hatırlarım.

Evet, işte Hz. Hamza’ya da bu zâviyeden bakıldığında, onun Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcası olması; aslan avcısı olması; Müslümanların sayılarının henüz kırka bile varmadığı bir dönemde, gelip o zayıf cemaatin içine girerek kendini tehlikeye atması; Müslümanlar nerede tazyik görüyorsa Hızır gibi onların imdatlarına yetişip makam-ı Hızırıyeti temsil etmesi gibi hususiyetleriyle onun derinliğinde insan sayısı çok azdır.

Şimdi işte böyle bir Hamza’yı öldüren Vahşî’nin mantığını anlamaya çalışalım. O, saf ve aptal bir insan değil, aksine zencilerin en akıllılarından biri...

Onun için Allah Resûlü ona, İslâm’a dehalet etmesi için, *إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا*

*“Ancak şu var ki tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar bundan müstesnadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını da sevaplara çevirir. Çünkü Allah Gafûr’dur, Rahîm’dir, sınırsız mağfiret ve ihsan sahibidir.”*²²⁸ meâlindeki âyeti yazıp gönderdiğinde,

“Ya Resûlallah! Ben neredeyse küfre denk bir iş işledim. Allah benim de kötülüklerimi hasenâta çevirir mi?” diyerek, kendisine teminat verecek bir beyan arıyordu. Onun bu tavrı karşısında Nebiler Serveri ona,

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا

“Şu kesin ki; Allah, Kendisine ortak

*koşulmasını asla bağışlamaz; ama dilediği kimse hakkında bunun altındaki diğer günahları affeder. Her kim Allah’a ortak koşarsa, haktan çok uzağa sapmış olur.”*²²⁹ meâlindeki âyeti yazıp gönderir. Ancak, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi

Hz. Vahşî çok zekidir ve o, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihâl-i dâr-ı

228 Furkan sûresi, 25/70.

229 Nisâ sûresi, 4/48.

bekâ buyurduktan sonra aradığı garantiyi başkasından alamayacağını bilmektedir. Kendi hevâ ve hevesine göre konuşmayan, söylediği sözler vahiyden ibaret olan Allah Resûlü henüz hayatta iken o garantiyi yakalama peşindedir. Onun için Hz. Vahşî, “Yâ Resûlallah! Allah burada bağışlamayı dilemeye bağlamış. Ya ben bu dilemeye takılırsam.” mânâsında sözler söyleyerek son endişesini dile getirince, bu defa da Efendimiz ona şu âyeti yazıp göndermiştir: قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ

أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ *“De ki: ‘Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Şüphesiz O, Gafûr ve Rahîm’dir. Çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır.”*²³⁰

Bu âyet, Hz. Vahşî’ye âdeta şöyle demektedir: Ey hayatını israf içinde geçiren ve kendi hesabına Bedir’i, Uhud’u, Hendek’i berbat eden ve Mekke fethinde bile Müslümanlara karşı koyan adam! Sen bile Allah’ın engin rahmetinden ümidini kesmemelisin! Ne kadar büyük olursa olsun, günahkârların günahları Allah’ın engin rahmeti yanında, okyanuslara nispeten denizin yüzündeki minik köpüklerden daha ehemmiyetsiz kalır.

Hz. Vahşî, bağışlanma garantisini aldıktan sonra Allah Resûlü’nün huzuruna gelerek Müslüman olur. Resûl-i Ekrem ise, Hz. Vahşî’ye, kendisini gördüğünde canı gibi sevdiği amcasını hatırlayıp içinde menfi bir duygu belirmesi ihtimaline karşı daha temkinli davranmasını söyler.

Doğrusu Hz. Vahşî, Müslüman olduktan sonra, hep Hz. Hamza’yı öldürmekle işlediği günaha kefaret arayışı içinde olmuş ve nihayet beklediği bu fırsat Yemâme’de karşısına çıkmıştır; hem de Hz. Hamza’nın bağına saptığı mızrağı elinde olarak.. evet işte bu mızrağı yalancı peygamber Müseyleme’nin sinesine saptamış ve şöyle demiştir: “Hz. Hamza’yı şehit etmekle insanların en hayırlısının kanına girdim. Resûlullah’ın vefatından sonra Müseyleme’yi

230 Zümer sûresi, 39/53.

öldürmekle ise insanların en kötüsünü öldürdüm.” Kaynaklarda nakledildiğine göre, Vahşî, mızrağını Hz. Hamza’ya önden vurunca Hz. Hamza, mızrağın üzerine kapanıp kalmıştır ki²³¹ ben, onun bu halini Arapça’daki “lâ”ya benzetmişimdir. Gerçi Yemâme’de Hz. Hamza’ya saplanan aynı mızrakla vurulunca Müseyleme de “lâ” hâline gelmişti²³² ama Hz. Hamza burada “lâ” ötede “neam”, yani burada cismen yok olsa bile ahiret itibarıyla ebedî varlığa mazhar olmuştu. Müseylemetü’l-Kezzâb ise her iki tarafta da “lâ” olmuş, yani ademe mahkum bir zavallı haline gelmiştir.

Hz. Vahşî, Müseyleme’yi öldürdükten sonra ihtimal Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) mânevî huzuruna gelerek “Artık sana görünebilir miyim Yâ Resûlallah?” demişti ki, bu da onun hayatı boyunca devam ettireceği inâbesiydi. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Hz. Vahşî, bir kere Hakk’a dönmekle kalmamış, “Acaba tam olarak döndüm mü?” endişesiyle sürekli O’na yönelmiş ve hayatı boyunca dönüş (inâbe) ameliyesini sürdürüp durmuştu.

Allah (celle celâluhu), Hz. Vahşî’ye Müseyleme’yi öldürmeyi nasip etmekle onu vicdanî huzura erdirmek için bir fırsat hâsıl etmiş olabileceği gibi, Hz. Vahşî’nin hicranını mükâfatlandırmış da olabilir. Çünkü Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: “Ben bir gün rüyamda, elimde iki altın bilezik gördüm. Yine rüyamda onlara fazla bir ilgi göstermiştim. Allah Teâla hazretleri: ‘Onlara üfle!’ diye vahyetti, ben de üfledim, derken uçup gittiler. Ben bunları, benden sonra çıkacak iki yalancı ile yorumladım.” Râvi Ubeydullah, bu iki yalancıdan birisinin San’a’nın sahibi Esved el-Ansî, diğerinin ise Yemâme’nin sahibi Müseyleme olduğunu söylemiştir.²³³ Allah Resûlü, Hz. Hamza’ya üzülmesinden daha fazla, dinin bir yalancı peygamber tarafından sarsılmasına karşı üzülmüştür. O açıdan Hz. Hamza’nın tasasını izâle eden el ile Müseyleme tasasını silen elin aynı olması çok önemlidir.

231 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 3/142; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/130, 3/218-219.

232 Bkz.: İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 4/1563-1564; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ* 1/178.

233 Buhârî, *menâkıb* 25, *meğâzî* 70, 71, *tevhid* 29; Müslim, *rüya* 21.

Zannım odur ki, âlemlere rahmet olarak gönderilen Efendimiz, diğer peygamberler gibi öbür âlemde hayatta olduğuna ve davasının seyrini temâşâ ettiğine göre, Müseyleme'den duyduğu tasayı onu öldürmek suretiyle Hz. Vahşi'nin izale ettiğini görmüş ve belki de vicdanen “Ey Vahşi! Hem amcamın tasasını, hem de dinim adına duyduğum tasayı unuttum. Artık bana görünebilirsin.” demiştir.

EFENDİMİZ'İN ŞECAAT VE ŞEFKAT UFKU

Soru: Zıtları bünyesinde toplayan Peygamberimiz'in şecaat ve şefkat ufkunu biraz açar mısınız?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) zahirde birbirine zıt gibi görünen sıfatları olduğu gibi, birbirini takviye edip destekleyen vasıfları da vardır.

Birbirine zıt gibi görünen bu sıfatları, Din-i Mübin-i İslâm'da mühim bir esas olan “*sırat-ı müstakîm*” yorumu çerçevesinde ele almak ve öyle değerlendirmek mümkündür. Meselâ Efendimiz, her şeyden evvel bir şecaat ve cesaret âbidesi idi. Öyle ki, muharebe meydanlarının Haydar-ı Kerrâr'ı Hz. Ali (radiyallâhu anh), O'nun bu yanını ifade ederken; “*Biz, muharebelerde başımız sıkıştığı zaman Resûl-i Ekrem'e sığınurdık.*”²³⁴ der. Nitekim Huneyn'de öyle olduğu gibi Uhud'da da, bir yönüyle kırılıp dökülmüş ve âdeta felç olmuş cemaatini, düşmanın içine korku salacak şekilde yeniden harekete geçirmiş; geçirmiş ve âdeta *“Ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın.”*²³⁵ hakikatinin mazharı olarak, o sarsılmış, kırılmış ve dökülmüş cemaatten, dipdiri ve taptaze bir ordu çıkararak yeniden düşmanı yakın takibe almış ve Mekke'ye kadar kovalamıştır. İşte bu, O'nun şecaat-i kudsiyesinin ifadesidir ve sahasında nazîrsizdir.

Bir örnek olarak Efendimiz'le *Gavres* isimindeki bir kâfir arasında geçen hâdise, O'nun korkusuzluk, şecaat ve cesaretinin azametini resmetme bakımından yeter zannediyorum: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir ağacın altında istirahat buyururlarken, Gavres, O'nun uykuda olmasından istifade ederek, ağaca asılı bulunan kılıcını alır ve müstehzî bir edâ ile: “*Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?*” der. Onun bu sorusuna karşılık Allah Resûlü, hiçbir panik emaresi göstermeden ve kendisinden gayet emin olarak öyle bir “*Allah*” der ki, O'nun

234 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/156; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 1/258.

235 Âl-i İmrân sûresi, 3/27.

orada sergilediği bu teslimiyet, yakîn ve Allah’a itimat, elindeki kılıçla karşısında duran Gavres’i sarsar ve kılıç elinden yere düşer. Bu defa düşen bu kılıcı, İnsanlığın İftihar Tablosu eline alır ve sorar: “*Ya şimdi seni kim kurtaracak?*” Adam korkusundan sıtmal hasta gibi titremeye başlamıştır ki, o esnada, Allah Resûlü’nün sesini duyanlar oraya koşarlar; koşar ve gördükleri manzara karşısında hayrette kalırlar. Onların Allah’a karşı iman ve itimatları bir kat daha artar; Gavres de orada görüp duyduğu şeylerle “el-Emin”e güven sözü verir ve Allah Resûlü’nün şecaat ve cesaretine hayranlık hisleri içinde oradan ayrılır.²³⁶

*Meşhur mütefekkir Bernard Shaw, Allah Resûlü’nün Allah’a olan bu teslimiyetini ve korkusuzluğunu anlatırken hislerini şu takdîrîkâr ifadelerle dile getirir: “Hz. Muhammed, çeşitli yönleriyle insanın başını döndürecek üstünlükleri olan bir insandır. Bu sır insanı tam mânâsıyla anlamak mümkün değildir. Bilhassa O’nun anlaşılamayacak üstünlükte bir yanı vardır ki, o da Allah’a olan güven ve itimadıdır.”*²³⁷

Allah Resûlü, eşsiz cesaret örneklerinden birini de, hicret-i seniyyeleri esnasında, Sevr mağarasında sergilerler. Sevr, gençlerin bile zor çıkabilecekleri zirvede bir mağaradır. Ancak O, elli üç yaşında olmasına rağmen bu zirveye tırmanıyor ve bu mağarayı kıymetler üstü bir değerle şereflendiriyordu. Mekke müşrikleri, mağaranın ağzında dolaşırken, Seyyidinâ Hz. Ebû Bekir, sırf O’nun adına duyduğu endişeden ötürü telâş içindedir.. ve ihtimal endişeden yüzü sapsarı kesilmiştir. Hâlbuki onunla aynı atmosferi paylaşan Nebiler Serveri’nin dudaklarındaki tebessümde en ufak bir değişiklik olmamıştır; olmamıştır ve endişe içindeki dostu Hz. Ebû Bekir’i (radıyallâhu anh) “*Korkma! Allah bizimle beraberdir.*”,²³⁸ “*O iki kişiyi ne sanıyorsun ki, onların üçüncüsü Allah’tır.*”²³⁹ sözleriyle teselli ve teskin etmiştir.

236 Buhârî, *meğâzî* 31, *cihâd* 84; Müslim, *fezâil* 13.

237 Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.244 (On Dokuzuncu Mektup, Zeylin Bir Parçası).

238 Tевbe sûresi, 9/40.

239 Buhârî, *tefsîru sûre* (9) 9; Müslim, *fezâilü’s-sahâbe* 1.

Evet buraya kadar arz ettiklerimiz birer şecaat, cesaret ve teslimiyet örneğidir; ne var ki bu Zât, aynı zamanda rahmet, şefkat ve merhametin de zirvedeki temsilcilerindendir. Öyle ki o, eğer ağlayan bir çocuk görse, oturur, onunla birlikte ağlar ve inleyen bir ananın acı ve ızdırabını tâ vicdanında duyar. İşte Hz. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadis ve O'nun engin şefkati: *“Ben namaza duruyor ve onu uzun kılmak istiyorum. Sonra bir çocuk ağlaması duyuyorum. Annesinin ona duyacağı heyecanı bildiğim için hemen namazı çarçabuk kılıp bitiriyorum.”*²⁴⁰

Bir başka sefer, Mâriye Validemiz'den oğlu İbrahim'in ölümü karşısında, dünya kadar hâdiseyi göğüslemiş ve her şeyi aşmış bu büyük şefkat kahramanının gözleri dolu dolu olmuş, onu kucağına almış, derin bir sevgiyle bağrına basmış ve hüznünü gözyaşlarıyla süslemişti. O'nun bu durumunu istiğrap edip de hayretle bakanlara: *“Gönül mahzun olur, gözler ağlar; ancak Allah'ın dediğinden, Allah'ın hoşnut olduğundan başkasını söyleyemeyiz.”*²⁴¹ buyurmuştu.. evet O, insanların en merhametlisi ve en şefkatlisiydi.

Allah Resûlü'nden başkasında, böylesine birbirinden farklı sıfatların, hem bir denge ifadesi hem de kemal emaresi olarak içtimaini görmek mümkün değildir. Meselâ, sahabe-i kiramdan, Nebiler Serveri'ne amca olmakla müşerref ve Allah'ın kılıçlarından bir kılıç olan Seyyidinâ Hz. Hamza'yı düşünelim; bu yüce kâmet aslanlarla güreşir ve düşman saflarına daldığında ortalığı velveleye verir; gözü de fevkalâde pektir ama, oturup bir yerde ağladığı görülmez. Çünkü o, bir şecaat kahramanıdır ve bu vasfin eşsiz kahramanıdır.

Hz. Hamza (radıyallâhu anh) böyle olmasına rağmen o hidayet yıldızlarından Hassan b. Sabit (radıyallâhu anh), incelerden ince ve zarif bir insandır.. ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) nezdinde dili kılıç kadar keskin bir şairdir. Ne var ki bu büyük insan, savaş meydanlarında Hz. Hamza ve

240 Buhârî, *ezân* 65; Müslim, *salât* 189, 196.

241 Buhârî, *cenâiz* 44; Müslim, *fezâil* 62.

Hiz. Halid'e sadece kılıç taşır. Evet o, rakîkü'l-kalb bir gönül ve his insanıdır. Zaten bu hasletinden dolayı Allah Resûlü onun için: “Allah'ım (bunu) Ruhü'l-Kudüs'le teyit eyle.”²⁴² buyurarak dua etmiştir. Bu zatların belli hususiyetlerde zirveleşmesine karşılık Allah Resûlü, birbirine zıt gibi görünen iyi vasıfları nefsinde toplamış farklı bir insandır; şecaat-i kudsiyesini arz ederken aslanların ödünü koparır; bir mazlum iniltisi duyduğu zaman onun ruh hâletini paylaşır, onunla oturur inler.. evet bir yönüyle kalbi, hep rikkat ve şefkate bağlı incelerden ince; diğer yönüyle de kıyametler kopsa –ihtimal– Cenâb-ı Hakk'ın engin icraatını seyrediyor gibi derin bir zevk ve engin bir hayret içinde, “Allah'ım göster bana icraatını müşâhede edeyim, müşâhede edebildiğim kadar.” diyecek derecede sağlam ve sarsılmaz bir iradeye sahip...

İnsanlığın İftihar Tablosu, misallerini zikrettiğimiz birbirinden farklı sıfatlara sahip olduğu gibi, aynı zamanda “hilm” ve “kerem”.. gibi birbirini takviye eden vasıflarında da eşsizdi. Bu vasıflar, bir yönüyle birbirinden farklı mânâları ifade etseler de, esasen iç içe bir dairenin değişik yüzlerinden ibarettirler. *Hilm*, malum olduğu üzere yumuşak davranma, yumuşak huylu olma, af ve müsâmahaya mütemayil bulunma, karar verirken de acele etmeme gibi mânâları ifade eder. Görüldüğü gibi bu vasıf tamamen yumuşaklığa delâlet etmektedir ki, kusurları görmeme, insanları bağışlama, diyalog adına herkese açık olma.. gibi tavırların hemen hepsi bu temel vasıftan kaynaklanır.

Kerem kelimesine gelince; o da, az farklılığı bulunmakla birlikte “*ikram*” kelimesi ile aynı kökten gelir ve iyilikseverlik ve ikram etme hasletinden ibarettir. Bunu, Farsça bir terkiple “*civân mertlik*” veya Türkçe “*cömertlik*” kelimesiyle de ifade edebiliriz. İnsanın ruhundaki bu civanmertlik ya da cömertlik ve iyilikseverlik hasleti, başkalarına râci bir menfaat ve ihsan şeklinde tecellî edince “*ikram*” halini alır. Bize Allah'ın ikramı olduğu gibi, Resûlullah'ın

242 Buhârî, *salât* 68, *bed'ü'l-halk* 6, *edeb* 91; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 151-152.

da ikramı vardır. Ama O'ndaki bu ikram, engin bir kaynaktan gelir. Bu kaynak da, O'nun yaratıcısı tarafından mahiyetine derc edilen “*kerem*” huyudur.

Buradan da açıkça görüleceği üzere “*hilm*” ile “*kerem*” arasında herhangi bir zıtlık yoktur ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Alvar İmamı'nın,

“ *Kerem kıl, kesme sultanım keremin bînevâlerden,*

Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlerden.”

mısralarında ifade ettiği gibi “*keremkân*” bir sultandır. Bu mısralar, hem o Keremkân Sultan; hem de Zât-ı Ecell-i A'lâ hakkında kullanılabilir ve iki ihtimal de câizdir. Zira birinden dolayı yoldan çok istifade etmiş, çok ikrama mazhar olmuşuzdur. Eğer asla göre ikinci sayılan ve o aslı da bize tanıtmada üzerimizde çok hakkı bulunan İnsanlığın İftihar Tablosu olmasaydı, bizim, ne mahiyetimizi, ne kâinatı, ne cennete giden yolu ve hatta ne de cennetin içindekileri bilmemiz mümkündü. O Muallim-i Ekmel ve Ekber'dir ki, varlığın çehresine çaldığı ışıkla kâinatı, okunan bir kitap; hayatı da, cennete doğru uzanan bir köprü haline getirdi. Böylece bizleri karanlıklar içinde ümitsiz dolaşmaktan kurtararak, Allah'a imanla itminana ulaştırmış ve rıza yoluna hidayete vesile olmuştur. Ama o, öyle büyük bir vesiledir ki, biz o vesileyi çok defa gayenin yanında zikreder ve O'nun, bizim için “*gaye ölçüsünde bir vesile*” olduğunu ikrarda bulunuruz.

Evet, biz şirkten uzağız; şirk de bizden uzaktır. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bizi Allah'a ulaştırmak için sadece bir vesiledir; fakat gaye ölçüsünde bir vesile! Zaten bizzat Cenâb-ı Hak da tevhid ifadesi olan “*Lâ ilâhe illâllah, Muhammediin resûlullah*” ifadesinde O'nun adını kendi adıyla yan yana zikredip ve bunu imanın esası sayarak böyle demeyenin kurtulamayacağını beyan buyurmuyor mu? Evet, Sa'dî'nin de dediği gibi; “*Muhammedun Resûlullah demeden râh-ı selâmet muhaldir.*”²⁴³ Yani Allah Resûlü'ne uğramayan yollar

243 Bediüzzaman, *Mektubat* s.378 (Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas, Beşinci Mesele).

tıkanık yollardır. Bir başka yoldan giden insanın saadete ulaşması mümkün değildir.

Hilm, Allah Resûlü'ne Cenâb-ı Hak tarafından verilmiş sırlı bir anahtar durumundadır. O, bu anahtarla nice gönülleri açmış ve o sinelere taht kurmuştur. O'nu tanıyanlar başta kendi huşûnetlerini tamim ederek, herkesi öyle haşin kabul ettiler ve kendileri nasıl davranıyorlarsa O'nun da öyle davranacağını zannettiler. Vaktâ ki, Hudeybiye Musalahası'yla diyaloga giden yollar açıldı ve Müslümanlarla kâfirler iç içe yaşama fırsatını buldu ve yine bu anlaşma ile, Kur'ân'la beslenen Müslümanın civân mertliğine, hilmine, silmine şahit oldular; oldu ve *“Bize hâkim olurlarsa kellelerimizi alırlar, bizi öldürürler ve dünya saadetinden bizi mahrum ederler.”* mülâhazasıyla kovdukları ve haklarında kötü vehimler besledikleri bu insanlarla teşrîk-i mesâi kurunca Müslümanların âdeta yeryüzünde gezen melekler olduğunu gördüler. Böylece hem Allah Resûlü'nü, hem de Müslümanları daha iyi tanıma imkânı buldular.

Hudeybiye, Müslümanlar için daha sonraki günler adına sürprizlere gebe bir fetihtir. Mekke fethi ise, Hudeybiye fethinin sadece bir buudu. Zaten Sahabiye göre de *إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا* *“Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik..”*²⁴⁴ âyetindeki fetih, Hudeybiye fethidir. Bu açıdan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), küfre, ilhada, cehalete ilk darbesini Hudeybiye ile indirmiştir denilebilir. Hudeybiye'den evvel cereyan eden Bedir, Uhud ve Hendek muharebeleri, İslâm tarihi bakımından çok önemli hâdiselerdir. Ancak Hudeybiye bunlardan farklıdır. Nitekim Allah Resûlü, Hendek'i müteakip âdeta Hudeybiye'ye giden yolu görüyor gibi konuşmuş ve *“Bundan sonra onlar kaçacak biz takip edeceğiz.”* demiştir.

Evet Hudeybiye ve sonrasında takip edilen hareket tarzı, önceki dönemlere nispetle tamamen farklı bir çizgi takip etmiştir. Bunu Müslümanların, kâfirleri

244 Fetih sûresi, 48/1.

avuçlarının içine alıp, balmumu gibi yoğurma ve onların gönüllerine kendi ruhlarının ilhamlarını boşaltması şeklinde özetleyebiliriz. Nebiler Serveri'nin bu stratejisi, kısa zamanda meyvesini vermiş ve onlardan çokları Müslümanlığı kabul etmişti. Hatta Ebû Süfyan gibi sertliğe, kötülüğe ve gurura kilitlenmiş bir insanın bile, Allah Resûlü'nün, fethin öncesi *“Bugün, Ebû Süfyan'ın evine giren de emindir.”*²⁴⁵ demesiyle, hem Resûlullah'a hem de Müslümanlara karşı taşıdığı kötü duygular, buzun güneş karşısında eriyip gitmesi misillü eriyip gitmiş ve daha sonra da geç uyandığı İslâmî hakâik çerçevesinde çok hızlı hareket ederek geçmişi telafi etme yoluna girmişti.

Meselâ o, Hz. Ömer'in, Yermûk harbine katılanlara; at, eğer, kılıç gibi harp malzemeleri tedarik etmeleri için verdiği parayı reddetmiş, *“Ey Allah'ın Peygamberi'nin halifesi! Benim geniş imkanlarım var. Ben ondan kullanırım. Allah yolunda savaşırken hazineden alacağım şeyi kullanmak istemem.”* diyerek istiğna göstermiş ve hissesini beytü'l-mâle bırakmıştı. Evet, böyle davranmış ve çok hızlı, âmûdî bir şekilde, âdeta füze hızıyla hak ve hakikate ulaşma yoluna girmişti ki, temelinde de yine Allah Resûlü'nün o engin hilmi, af ve müsamahası yatmaktadır.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hep halîmdi ama belli bir süre düşmanları O'na hilmini ifade etme fırsatını vermemişlerdi. Hasımları, onunla aralarındaki atmosferi sürekli sertleştirmiş ve O'nu hep o sert atmosferde mukabeleye zorlamışlardı; ancak hep yanılmışlardı; çünkü o, sertleşme niyetinde değildi.

Netice itibarıyla diyebiliriz ki, Hudeybiye, Allah Resûlü'nün küfre hilmiyle indirdiği büyük bir darbedir. Daha sonra da O, hep bir hilm kahramanı olarak davranmış ve istidatlı gönülleri teshir etmişti. Evet Allah Resûlü, Mekke'nin fethini müteakip şehre girerken, bir kere daha o mahviyet ve tevâzuunu sergilemiş ve bindiği merkûbun üzerindeki eğerin kaşına, mübarek alını degecek şekilde iki büklüm bir halde bu mübarek beldeye girmişti. Bir Batılı, buradan

245 Müslim, *cihâd* 86; Ebû Dâvûd, *harac* 25.

hareketle onun hakkında şöyle der: “Hz. Muhammed, öyle bir söz bestelemiş ve seslendirmiştir ki, başladığı zaman hangi perdede başlatmışsa, bitirirken onu iki perde daha yukarıda bitirmiştir. Evet, Hz. Muhammed, bu mevzuda da beklenenin ötesinde çok önemli bir performans ortaya koyarak yine kendi rekorunu kıran bir insandır.”

Allah Resûlü, Hudeybiye’den sonra Allah tanımazlara ikinci darbeyi de Mekke fethinde vurmuştur. Bu kâfirler; “Şimdi bize ne muamele yapacaksın?” diye sorduklarında O: “Size ne yapmamı beklersiniz?” diyerek sorularına soruyla cevap vermiştir. Onlar da; Hz. Ali’den (radıyallâhu anh) öğrendikleri bir sözle onu cevaplamış ve “Sen kerim oğlu kerimsin.” demişlerdi. Bunun üzerine de o Şefkat Peygamberi “Öyleyse gidin, hür ve serbestsiniz. Size bugün kınama yoktur.”²⁴⁶ buyurmuştu. Bu söz, Hz. Yusuf’un, o kadar kendisine gadreden kardeşlerine karşı asırlarca evvel söylediği ve arkadan gelenlere bıraktığı bir mirastır; Peygamber mirası.. düşünce mirası.. hikmet mirası.. hilm mirası... ve Allah Resûlü’nün hilminin bir buudu olarak onlara ikramıydı. İnat, bu civân mertliği görünce ikinci bir darbe daha yemişti. O darbe öyle müthiş bir darbeydi ki, –zannediyorum– İkrime değil de, Ebû Cehil bile hayatta olsaydı, o da oğlu gibi dize gelerek Allah Resûlü’ne teslim olacaktı.

246 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü ’n-nebeviyye* 5/74; el-Beyhakî, *es-Sünenü ’l-kübrâ* 9/118.

EFENDİMİZ’İ ZİYARET

***Soru: Peygamber Efendimiz’i kalben ve mânen ziyaret ne demektir?
Bunun gereği ve riayet edilecek esaslar adına neler söyleyebilirsiniz?***

Allah Resûlü’nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalben ve manen ziyaret edebilme, dinî duygu ve düşüncelerin canlı kalmasıyla mümkündür; aynı zamanda duygu ve düşüncelerin canlı kalması adına da çok önemli bir esastır. Öyle inanıyorum ki, Nebiler Sultanı, O’nu Hakk’ı mülâhaza adına bir kıblenümâ gibi tezekkür ve tefekkür eden her şahsın iç dünyasında, sezildik-sezilmedik insiyâklara vesile olmaktadır. Evet, O âdetâ bir güneştir; bizim büyük bilip, büyük tanıyıp huzurlarında ışık aradığımız abdâllar, üçler, yediler, kırklar, kutuplar, gavslar hep O’nun gölgesi altında varlıklarını sürdürmektedirler.. ve onlar, O’nunla irtibatları sayesinde bu makamlara ulaşabilmişlerdir. Hâsılı, o Nebiler Sultanı’nı tefekkür, tezekkür bizlere –hissetsek de, hissetmesek de– çok şeyler çağrıştırır ve o konudaki her tedâi de bizlere yeni ufuklar açar.

Ashab-ı kiram efendilerimiz, O’nun huzur-u seniyyelerinde bulunabilmek için her türlü zorluk, sıkıntı ve meşakkate göğüs gerer ve bu huzuru maddî-mânevî her şeye tercih ederlerdi. Öyle ki, O’nun huzurunda iken, evlâd ü iyâl, çoluk-çocuk, mal-mülk hiçbir şey düşünmezlerdi ve O’na öylesine bir bağlılık gösterirlerdi ki, farz-ı muhal, Allah Resûlü “Gidin dünyanın dört bir yanına dağılın.” deseydi, hiç tereddüt etmeden bu emri yerine getirmeye çalışırlardı. İşte o huzur ve huzurdaki insibağ, sahabe dediğimiz o toplumu böyle aşkın hâle getiriyordu. Hatta zaman zaman bu düşüncüyü ve bu huzuru ihlal eden duygular içlerini buğulandırınca onlar buna münafıklık diyorlardı. İşte Hanzala İbn Rebî’, o Müslümanlığı derince duyan sahabilerden biriydi. Huzur-u risaletpenâhiden ayrıldıktan sonra, oradaki duygu ve düşüncelerini muhafaza edememesi veya dünya işleri ile meşgul olurken uhrevilâğı derince duyamama onu tedirgin ediyordu. İşte bu büyük sahabi bu tedirginliğinden ya da düşünce ve duygulardaki bazı farklılaşmalardan ötürü, “acaba ben bir münafık

mıyım?” endişesiyle soluğu Hz. Ebû Bekir’in yanında alıyor ve Hz. Ebû Bekir’e dert yanyor. Dostunun derdini dinleyen Hz. Sıddık, kendi durumunun da buna benzediğini ifade ediyor.. ve iki Sahabi birlikte, hallerini beyan etmek üzere Allah Resûlü’ne gidiyorlar. Nebiler Serveri, Hanzala’nın: “ نَافِقٌ حَنْظَلَةٌ – Hanzala münafık oldu.” beyanıyla başlayan halini dinledikten sonra şöyle buyuruyor: “Eğer benim huzurunda bulunduğunuz zamanki ruh hâletini dışarıda da muhafaza edebilseydiniz, melekler sokaklarda sizinle musâfaha ederdi.” ve ardından “*Bazen öyle, bazen böyle Ey Hanzala!*”²⁴⁷ diyerek duruma açıklık getiriyor. Bu ifadelerden, Hanzala’nın halinde yadırganacak bir tarafın olmadığı anlaşılıyor. Beşer, beşerî özelliklerinin gereği, hep aynı çizgide olamayacak; bazen lâhut âleminin derinliklerine yelken açacak, bazen de nâsut âleminin dikenli yollarında dolaşıp duracaktır.

Onlar öyleydi; şimdilere gelince, Allah Resûlü ile aynı zaman ve mekân dilimi içinde bulunmayan bizler, bu büyük açığı, kalben ve mânen, tedâiler, tasavvurlar, belki de basiretle müşâhedeler vasıtasıyla Nebiler Sultanı’nı ziyaret ederek kapamaya çalışmalıyız. Ne var ki, öncelikle böyle bir açığın açık olarak hissedilmesi ve kabullenilmesi gerekir. Bunu, kendi ruhunda bir eksik olarak hissetmeyen kişilere diyeceğimiz olamaz. Onlar namaz kılmalarına, oruç tutmalarına rağmen, hayatlarını tekdüze sürdürürler, hep sığırdılar. Hissedenlere gelince, onlar da şöyle derler: “Gül devrini bilseydim O’nun bülbül olurdu. Yâ Rab beni evvel getireydin ne olurdu?” (M. Âkif)

Evet, Hz. Enes b. Malik, Câbir b. Abdullah gibi Risalet Güneşi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile aynı dönemi paylaşmış insanlar, O’nun ahirete irtihalinden sonra, Allah Resûlü’nü daima tezekkür ve tahattur ediyor; zaman zaman rüyalarında O’nu görerek bu açığı kapıyor, zaman zaman da hatıraların tül pembe ikliminde hep O’nunla oluyorlardı. Öyle zannediyorum ki günümüzde de böyle davranan, O’nun

247 Müslim, *tevbe* 12; Tirmizî, *kıyâmet* 60.

aşk ve iştıyakıyla yanan nice gönüller vardır ki, hiç olmazsa rüyalarında risalet âleminin kamer-i müniriyle hep oturup kalkıyorlardır...

Şahsî kanaatime göre, O'nu tahattur ve tezekkürümüzde –ki buna başta kalben ve mânen ziyaret dedik– “Allah Resûlü insanlık gemisinin kaptanıdır... Sa'dî'nin bir beytinde ifade ettiği gibi, ‘Hz. Muhammed gibi bir kaptana sahip olan gemi yolcuları için gam da, keder de yoktur.’ İsterse dalgalar o gemiyi yutacak kadar azgın olsun... Evet bizim kaptanımız O'dur... O'na bağlılıktan öte bir sermayemiz yoktur... Ahiretteki kurtuluşumuz da O'nun şefaati-uzmâsı sayesinde olacaktır...” gibi esaslar düşünülebilir. Bunlar insana onun Sünnet-i Seniyyesini ve siyer-i sâmiyelerini hatırlatır; hatırlatır ve insanı vicdanî muhasebe ve murakabeye sevk eder. “Biz neredeyiz, O ve O'nun emirleri nerede?” sualini sormaya vesile olur. Hâsılı, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) risalet güneşidir. O'nsuz bir hayata, hayat demek mümkün değildir. Sahabe-i kiram'ın vicâhî münasebetle kazandığı şeyleri, bizler kalbî ve ruhî irtibatla kazanmak konumundayız. Bu irtibat da, O'na olan bağlılık ufkunun neresinde olduğumuz düşünölmek ve –tabir câizse– kendimizi O'nun huzurunda hissetmekle mümkün olacaktır.

BİR İNSANDA İKİ KALB OLMAZ

Soru: Ahzâb sûresinde bahsedilen, bir insanda iki kalb olmaması ne demektir, nasıl anlamalıyız?

Kur'ân, Ahzâb sûresinde, *“مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ”* Allah, bir adamın içinde iki kalb yaratmadı.²⁴⁸ buyurur. Öteden beri müfessirler, bu âyete farklı yorumlar getirmişlerdir. Bazıları, cahiliye döneminde yaygın bulunan; çok kimselerin akıl erdiremediği, çözüm bulamadığı meselelere akli eren, çözüm getiren kişilerin “Benim iki kalbim var.” iddialarına karşı Kur'ân bu âyeti ile, bahsi edilen yaygın kanaati zihinlerden silmek istemiştir. Bazıları, Nadr b. Hâris'in iddialarıyla alâkalı olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da Zeyd b. Hârise ile irtibatlandırmak istemişlerdir. Kur'ân'ın bu âyeti ile ilgili bunun gibi başka mülâhazalar da söz konusu olabilir... Ancak ben bu âyete, sûrenin genelini nazara alarak daha geniş bir perspektiften bakılması gerektiği kanaatindeyim.

Şöyle ki; Ahzâb sûresi, ele aldığı konular itibarıyla hep Tevhid hakikatini vurgulamaktadır. Gerek bu mesele, gerek peygamberlerden alınan söz, gerek Hendek Savaşının safahatı, gerek tesettür meselesi, gerek kadın-erkek bütün Müslümanlara, Allah ve Resûlü'nün hüküm verdiği şeylerde ihtiyar hakkının tanınmaması, gerek Hz. Peygamber ile münasebette bulunmanın âdâbı ve gerekse ahirete ait ahvâl.. evet bütün bu mevzuların hepsi Allah'ın birliği etrafında örgülenmektedir. Bu bize Mekkî sûrelerin genel karakterini hatırlatmaktadır. Ne var ki, Ahzâb sûresi Medenîdir. Medine'de nâzil olan sûrelerde, bu türlü şeyler istidrâdîdir. Ahzâb sûresinde ise, bu hususiyetler sûrenin mihrini oluşturmaktadır. Öyleyse bahsi geçen âyeti “Tevhid” zâviyesinden ele almakta zaruret var. Evet tevhid, her ne kadar “Lâ ilâhe illâllah” deyip, Allah'ı birleme olsa da, bu, işin nazarî olanını ifade etmektedir. Bunun amelî plâna çıkması ya da

248 Ahzâb sûresi, 33/4.

mârifet olarak “ilme’l-yakîn”, “ayne’l-yakîn” mertebelerine, onu da aşırp “hakka’l-yakîn”e ulaşması da, meselenin diğeri yönünü teşkil etmektedir.

Bazı insanlar vardır, “Allah birdir.” der, ama, sebeplere tesîr-i hakikî vermekten de geri durmaz. Hatta Allah’ın icraatından tam hoşnut olmayabilir; hayatını dizaynda beşerî mülâhazaları tercih edebilir. Bunların hepsi, aslında tevhidin muhtevâ ve mânâsına ters şeylerdir. Evet böyle bir insan “Allah birdir.” dese de, tevhid hakikatine tam ulaşmamış, “fenâ fittevhid=tevhidde fâni” olamamıştır. Onun tevhidde fâni olabilmesi, önce, ibadet, ubûdiyet ve ubûdet şuuruna ulaşması ve onu hayatına hâkim kılması ile mümkün olur. Sonra da o bunu, vicdanı ile hisseder. Hatta zaman gelir öyle bir yakîne ulaşır ki, tevhidde götüreri delilleri bile zâid bulur. Ve nihayet bu yolda ilerleye ilerleye “keşf” derecesine ulaşarak, tevhid hakikatini, hissin ve vicdanın ötesinde keşfederek yaşar. Fakat hemen ifade edeyim ki, bu seviyeye gelinceye kadar kişi, çarpıklıklara girmekten, düal yaşamaktan, düal düşünmekten kurtulamayabilir.

Evet, gerçek mânâda لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ “Allah’tan başka Mâbud-u bi’l-hak, Maksud-u bi’l-istihkak yok.” demektir. Bu, Arapça ifadesiyle لا جَمِيلَ، لا خَالِقَ، لا مَأْمُونَةَ...إِلَّا اللهُ mânâsına da gelebilir. Ehlullahın, namaz tesbihatlarında okudukları; “*Ya Cemil Ya Allah...*” bu hakikatin yani isimleriyle malum, sıfatlarıyla muhat, zâtıyla mevcut u meçhul Zât’ın ilânından ibarettir. Bunu şuurluca söyleyen kişi, Allah ile karşılıklı bir mukaveleye imza atmış sayılır. Bu mukavelede icmalen şunlar vardır: “Allah’ım! Duygu ve düşüncelerim içine Senden başkası girmeyecek. Tasavvur, davranış ve tavırlarım, hep Senin razı olduğun istikamette olacak. Aileme, çocuklarıma ve dünyama bakışımda Senin hoşnutluğun esas alınacak. Senin düşünülmediğin yerde düşünceler zihinlerde kir

sayılacak...” Bu, bir bakıma Üstad’ın, “Allah için işleme, Allah için başlama, Allah için görüşme ve Allah için konuşma.”²⁴⁹ ölçüsü ile tam uyum arz eder.

Şimdi, “Bir insanın içinde iki kalb olmaması” gerçeğine bu zâviyeden bakacak olursak; bu âyet, herhangi bir kimse, Tevhid hakikatine inandığı halde, düşünce, tasavvur, tavır ve davranışlarında o çizgiyi koruyamıyorsa ona bu önemli hususu hatırlatmaktadır. Bir insanın hem tevhid deyip hem de ona ters davranması, iki kalblilik demektir ki, böyle bir şey bir tenâkuzdur ve bir mü’minde olmamalıdır.

Evet her insan, inanmalı ve inandığını da yaşamalıdır. Yani hayatını da o birlik etrafında örgülemelidir. Zaten gerçek inanmışı tarif eden ehl-i tahkik, “davranışları ile Allah’ı hatırlatan insan” demektedir ve bu konuda bize önemli bir ölçü vermektedirler. Buna göre mü’min, yemesinden içmesine, konuşmasından oturmasına varıncaya kadar her şeyde, hep başkalarında “inanan insan imajı”nı uyarmalıdır. Namaz kılıp faiz yeme, oruç tutup karaborsacılık yapma, insanın iki şahsiyet, iki kalb taşımasıdır ki bu, tevhide aykırıdır. İki yüzlülüğün, bozuk şahsiyet ve karakterin göstergesidir. Bu kişiler herhalde ahirette iki yüzlü olarak haşrüneşir olacaklardır.

Burada çok acı, acı olduğu kadar da gerçek bir hâtıramdan bahsetmek istiyorum. Eski yıllarda –zannediyorum 25 yıl kadar önce– borcunu bilerek ödemeyen birine, alacaklının şikayeti üzerine hatırlatma mahiyette iki satırlık bir mektup yazmıştım. Ondaki uzun bir mektup aldım. Mektupta kendinin ileri gelen biri olduğunu vb. anlattıktan sonra: “Ben o borçları falan-filan olarak değil, tüccar sıfatım/kimliğim ile yaptım.” diyordu. Hâlbuki bir insanın böyle “iki şahsiyetli” olması, âyetin ifadesiyle “iki kalb” taşıması imkânsızdır. Sen ya “o”sun, ya da “bu”. Bana göre helâl-haram mevzuunda bu denli yalpası olan birine bırakın Müslüman demeyi, insan deme bile oldukça zordur. Keşke bu insan, “Fıtratımı zorluyorum, hile yapmaktan, başkalarını kandırmaktan,

249 Bediüzzaman, *Lem’alar* s.21 (Üçüncü Lem’a, Üçüncü Nükte).

zimmetime hak geçirmekten kendimi kurtaramıyorum.” dese.. belki bu kişiyi Allah o sonsuz rahmetiyle affederdi... Ama O, yanlışlıklarına mahmil bulmaya çalışan ve “onu falan-filan olarak değil, tüccar kimliğimle yaptım.” diyeni ciddî hesaba çeker. Misalleri çoğaltmak mümkündür.

Hâsılı, bu âyete, sûrenin genel karakterini esas alarak yorumlar yapmak, lafzî yorumlardan ve parça parça yaklaşımlardan daha iyidir ve bizi daha sağlıklı sonuçlara ulaştırır.

DENGE

Soru: Dinî-dünyevî hayatımızda dengenin önemini izah eder misiniz?

Hayatın her alanında denge çok önemlidir. İnsan, itikadî meselelerden ibadet ü taate, ondan yiyip içmesine, ondan da uzak-yakın çevresiyle münasebetlerine kadar her konuda dengeli davranma mecburiyetindedir. “Rabbinin senin üzerinde hakkı var, nefsinin hakkı var, ehlinin hakkı var. Her hak sahibine hakkını ver!”²⁵⁰ mülâhazasıyla her ferdin ciddî bir denge ve temkin üzere olması gerekmektedir. En başta, kulluk anlayışının çok iyi yorumlanması gelir. Bilindiği gibi Allah’ı zikretmede asıl gaye, rıza-yı ilâhîyi elde etmektir. Onun dışında keşf ü keramete nâil olma, fevkalâde hallere ulaşma gibi şeylerin hiçbiri asıl gaye değildir ve “ehlullah” onlara hayız kanı nazarıyla bakmış ve hiç mi hiç itibar etmemişlerdir. Bu türden şeyler, talepsiz olarak insanın samimî sa’y ve gayretine terettüp edebilir. O zaman kul “Rabbim bu Senden gelen bir armağandır.” der ve sevinç-endişe karışımı mülâhazalarla kabul eder. Ama bu mevzuda ona yakışan, daima bir vefa eri tavrıyla “Rabbim! Bende bir vefasızlık mı gördün ki şekerleme veriyorsun?” diyerek sadakat duygusunu bir kere daha kontrol etmesidir.

Yine bir insanın, Rabbisiyle olan münasebetini tanzim etmesi için, illâ da bir inzivâhâneye çekilmesi şart değildir. O, bazen hem varlığın hem de kendi hayatının yorumunu sürekli yenilemek, taze tutmak ve muhasebe, murakabe, aşk u şevkle de aynı şeyleri elde edebilir. Bu çizgideki bir insanın gâfilâne geçen bir zamanı olamayacağı için o, kullukta derinleştikçe derinleşir ve kendini huzurda hisseder. Bir örnek vermek gerekirse; meselâ bir tabibin, insan anatomisi ve insan fizyolojisiyle ilgili araştırmaları, sürekli onun bu konularla alâkalı düşünce ufkunu biler ve keskinleştirir. Belki bu yüzden İmam Gazzâlî Hazretleri, “*İhyâu Ulûmi’-d-Din*” adlı eserinde, tıp ve din ilmine aynı ölçüde önem verir ve

250 Buhârî, *edeb* 86, *savm* 51, *teheccüd* 15; Tirmizî, *zühhd* 64.

bunlardan birinin ihmali ni millet-i İslâmiye adına çok büyük ihmâl sayar. Nasıl ihmâl sayılmaz ki! Çok basit bir misal vermek gerekirse; siz, ayağınıza batan en küçük bir tırnaktan ızdırap duyuyor, yok mu bunu dindirecek birisi? diyorsunuz. O anda birisi gelip o acıyı dindiriyor. İşte bu insan, sizin nazarınızda âdeta bir Hızır gibi olur. Büyük küçük bütün hastalıkların tedavisinde inanmış her hekimin durumu aynıdır. Eğer insanlara yararlı olması açısından bir insanın sevap kazanması bahis mevzuu ise, bir toplum insanı olarak, halka dönük hizmetleriyle inançlı hekimler evliya sayılır ve hiç kimse velilikte onlara ulaşamaz. Öyle zannediyorum inancı olan bir hekim, sadece icra-i tabâbetle bile kurtulabilir. İşte bu bir dengedir ve bunun böyle kabul edilmesi çok önemlidir. Dinî ilimlerde de durum aynıdır; siz, Rabbim deyip inzivâyâ çekilirseniz, beri tarafta dünya kadar insan küfür ve ilhad ızdırabı içinde kalır. Çünkü din adına onlara bir şeyler anlatılması gerekirken anlatılmamış olur.

Bu mevzuyla alâkalı Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde yaşamış bir hâdiseyi örnek olarak arz etmek istiyorum. Efendimiz'in evde olmadığı bir zamanda, zevce-i pâklerinin hâne-i saâdetlerine bir grup erkek gelir ve Resûlullah'ın ibadetlerini sorarlar. Sordukları husus kendilerine açıklanınca, onu az bulur ve “Biz kim, Efendimiz kim? O, Allah'ın (celle celâluhu) geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affettiği bir insan.” derler. Sonra da içlerinden biri: “Ben artık hayatım boyunca her gece sabaha kadar namaz kılacağım”, ikincisi: “Ben de hayatım boyunca hep oruç tutacağım, hiçbir gün terk etmeyeceğim.”, üçüncüsü de: “Kadınları terk edip, onlara hiç temas etmeyeceğim.” der ve ayrılırlar. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), olaydan haberdar olunca onları bulur ve: “Sizler böyle böyle söylemişsiniz. Hâlbuki Allah'a yemin ederim, Allah'tan en çok korkanınız ve yasaklarından en ziyade kaçınanınız benim. Ama ben, bazen oruç tutar, bazen yerim; bazen namaz kılarım, bazen de uyurum;

kadınlarla beraber de olurum. (Benim yolum, sünnetim budur), kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”²⁵¹ buyurur.

Görüldüğü gibi Allah Resûlü, amelde yapılan herhangi bir ifrata, bir ma’siyete öfkelenildiği gibi öfkeleniyor. Ma’siyet, İslâmî hayatta dengeyi bozan, insanı kendi yörüngesinden çıkaran bir şey ise, amelde ifrat da aynı mânâda bir dengesizliktir. Dolayısıyla ona karşı da çok dikkatli olmak gerekir.

Hayatta, hemen belki hepimizin bir kısım dengesizlikleri olmuştur. Meselâ; ben Trakya’da görev yaparken, beşerî garîzelerim yükselmesin, dolayısıyla gençliğin vermiş olduğu arzulara takılıp kalmayayım düşüncesiyle, günün bir öğününde sadece kalorisi olmayan bir şey yedim. Oysaki Allah Resûlü, bu tür duyguları kontrol için oruç tutmayı tavsiye etmiştir. Belki az yiyip az uyuyup, iman hizmeti adına daha çok koşursa idim, aynı neticeyi elde edebilirdim. Yine o zamanlar, “Allah’ım, bana hastalık ver, ağrımla sızımla meşgul olayım da, kendi nefsimi unutayım.” diye dua ettiğim olmuştur. Hatta, nefsimi kahretmek için daha ağır isteklerde bulunduğum da olmuştur. Ama bütün bunlar, yanlış şeylerdi ve bu mevzuda dengeyi bilememekten kaynaklanıyordu. Çünkü Efendimiz, “*Allah’tan af ve âfiyet isteyin*”²⁵² buyuruyor. Dolayısıyla bize de, Efendimiz’in bu mevzuda bizden istediği ölçüyü korumak düşerdi.

Zannediyorum günümüzde dengenin korunamadığı diğer bir husus da, anne-baba hakkı ve akraba ziyaretleridir. Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerim’de bu husus üzerinde ısrarla durur ve onlara saygıyı kendisine ibadetle birlikte zikreder. Öyle ise bu mevzuda bize düşen şey, iman ve Kur’ân’a hizmet düşüncesiyle en önlerde koşarken dahi, her fırsatta gidip onların ellerini öpmek ve gönüllerini almaktır. Haddizatında çok işimiz olabilir ve onlar bizimle aynı çizgi üzerinde bulunmayabilirler. Ne var ki, dünyaya gelmemize vesile teşkil etmeleri yönüyle, onları razı etme adına, –Allah’a isyanın dışında– ne yapılsa değer.

251 Buhârî, *nikâh* 1; Müslim, *nikâh* 5.

252 Tirmizî, *salât* 46, *daavât* 138; Ebû Dâvûd, *salât* 35.

Netice olarak; insanın bir şeyi baştan plânlarken gecesini gündüzünü, hastalığını, yaşlılığını hesap ederek, sonuna kadar işi götürebilecek şekilde plânlaması, başladığı işi tamamlama esaslarına bağlaması ve taşıyamayacağı yükün altına girmemesi önem arz eder.

İÇTİMAÎ ADALET

Soru: İslâm'ın getirmiş olduğu sosyal/içtimaî adaletin bağlı olduğu esaslar nelerdir?

İslâm; inanç, ibadet, muamelât, ahlâk ve âdâba dair hükümler itibarıyla bir bütündür. Bunlardan bir tanesinin eksik olması, bütünü ve bütünlüğü bozar ve bütünden hedeflenen gayenin tahakkukuna mâni olur. Kur'ân'ın, *الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ* "Dininizi bugün tamamladım."²⁵³ âyeti, İslâm'ın bir sistem olarak bütünlüğünü bildiren en büyük delildir.

İşte sosyal adalet denilen şey, bu bütünün toplum hayatına yansıtılması suretiyle kendiliğinden ortaya çıkacak olan bir neticedir. İlk dönem Müslümanlarında, İslâm bir bütün halinde yaşandığı için sosyal adalet bir kavram olarak belki de kimse tarafından bilinmiyordu.. bilinmiyordu zira o bir hakikat olarak zaten bizzat yürürlükteydi. Hayat, itikad, iktisat, muamelat vs. her yönüyle kol kola, omuz omuza bir âhenk içinde yürüyordu.

Komünizm, kapitalizm gibi beşerî sistemler, kendi düsturlarındaki çarpıklıkların meydana getirmiş olduğu dengesizlikleri önleme çabası içine girdiklerinde, beşer, sosyal adalet kavramı ile tanıştı. Bu safhadan sonra, Müslüman bilim adamları "sosyal adalet" kavramı üzerinde düşünmeye ve araştırmalar yapmaya başlayarak, ona ait esasları İslâmî nasslardan çıkarma faaliyetlerine giriştiler. Seyyid Kutub merhum, bu isim altında müstakil bir eser bile yazdı. Aslında yapılan bu çalışmalar, sadece vak'anın raporundan ibarettir. Zira yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi, bizim dünyada sosyal adalet, İslâm'ın bir bütün halinde uygulanması sonucu kendiliğinden ortaya çıkan neticedir. Sebep değil, sonuçtur.

253 Mâide sûresi, 5/3.

Sosyal adalet, toplum katmanları arasında çeşitli alanlarda ahengin tesis edilmesi demektir. Meselâ; toplum fertlerinin gelir seviyeleri eşit olmasa da, aralarında korkunç uçurumun olmaması, iktisadî sahadaki; herkesin hür iradesi ile sistem içinde seçme ve seçilme hakkına sahip olması, idarî alandaki; amir-memur, esnaf-işçi vb. vasıflara bakılmadan kanun karşısında herkesin eşit olması, adlî sahadaki sosyal adaletin göstergeleridir. Örneklerini verdiğimiz ya da vermediğimiz alanlardaki dengesizlikler, elbette toplumda anarşi ve kargaşalara yol açacak, zengin-fakir, ezen-ezilen, aristokrat-sefil gibi kamplaşmaları beraberinde getirecektir. Bugünkü Batı dünyasının manzarası, zikrettiğimiz bu çerçevenin dışında değildir. Hatta onların sistemleri ile idare edilen İslâm ülkeleri de bu kategoriye maalesef dahil bulunmaktadır.

Bu kısa girişten sonra, soruda bahsedilen İslâm'ın sosyal adalet adına getirmiş olduğu esasları bütünüyle ele almak, takdir edersiniz ki bir sohbetin çerçevesini çok çok aşan bir husustur. Bu konuda öteden bu yana müstakil eserlerin yazıldığını –ki yukarıda temas etmiştik– nazara alacak olursanız, beni mazur görürsünüz umarım. Onun için, sosyal yapı adına bazı nirengi noktalara Asr-ı Saadet örnekleri ile temas ederek, bahsini ettiğimiz o bütünlüğe işaret etmekle, soruya cevap vermeye çalışayım.

Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), Zeyd b. Hârise'yi peygamberlik vazifesiyle şereflemeden önce satın almıştı. Sonra hürriyetine kavuşturdu ve evlâtlık olarak yanında bulundurdu. Onlar birbirlerine o kadar kaynaşmış, o kadar senli benli olmuşlardı ki, yıllar sonra bir gün babası onu araya araya bulmuş ve yıllardır bulma uğruna aramaktan bıkmadığı bu biricik evlâdını alıp götürmek istemişti... Efendimiz gidip-gitmeme mevzuunda onu tamamen muhayyer bıraktı. O ise gözleri dolmuş, Efendimiz'in yüzüne bakmış, yanına koşmuş ve “Ben seninle kalmak istiyorum.” demişti. Efendimiz de onun bu civân mertliği karşısında kollarından tutmuş, bir taşın üzerine çıkartmış; “*Şahit*

olun; Zeyd bundan sonra benim evladımdır.”²⁵⁴ demişti. Ahzâb sûresinde اَدْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ “Onları babalarına nisbet ederek çağırın.”²⁵⁵ ayeti nâzil olacağı âna kadar da, ona “Zeyd b. Muhammed” denildi. Şimdi bu, o toplumdaki efendi-köle ilişkisi adına bir misal.

Aynı çizgide bir başka misal ise şu; Ebû Zer (radıyallâhu anh) bir gün eline geçirdiği elbiselik kumaşı ikiye bölmüş, bir parçasını kendisine, diğer parçasını da kölesine parçalı olarak elbise yaptırmış. Bu davranışının nedenini soranlara o, Efendimiz’in hadisi ile cevap vermiştir: “Onlar (köleleriniz), sizin himayenize verilmiş kardeşlerinizdir; yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin, tâkatlerinin üstünde iş yüklemeyin, iş tahmil ederseniz yardımcı olun.”

Yine bir gün Allah Resûlü’ne Mudar’dan Müslümanlar geldiler. Mudar, Arap’ın aslı olan bir kabileydi.. yünden elbiseler giymişlerdi; zira giyecekleri başka bir şey yoktu. Mescidi ter ve yün kokusu sarmıştı. Efendimiz’in gözleri yağmur dolu bir bulut gibi doldu.. onları öyle ızdırap içinde gördüğü için neredeyse ağlayacaktı. Sonra tergi ve teşvikte bulundu, yardımdan bahsetti. Ashab-ı kiram henüz yardım felsefe ve düşüncesine sahip değildi, öğrenememişlerdi. Neyse ki bir tanesi yerinden fırlayıp gitti, ne bulduysa getirdi; arkadan bir başkası, bir başkası.. derken mescitte epey bir şey yığıldı. Biraz evvel buğu buğu mübarek yüzünde bulutlar dolaşan o insanın yüzündeki bulutlar birer birer sıyrıldı ve o kudsî çehresi pırıl pırıl parlamaya başladı. Zaten sahâbe-i kiram “Sevindiği an, yüzünde öyle parıltılar olurdu ki, âdeta güneş gibi pırıl pırıl parlardı.” derler. Tebessüm etti ve buyurdular ki: “Bir şeye delâlet eden o işi yapmış gibidir.” Gelenler o cemaate dağıtıldı, onlar da hoşnut olarak kalkıp gittiler.²⁵⁶

254 Bkz.: Buhârî, *meğâzî* 12; Ebû Dâvûd, *nikâh* 9.

255 Ahzâb sûresi, 33/5.

256 Müslim, *zekât* 69; Nesâî, *zekât* 64.

Bu üç misalde görüldüğü gibi, efendi-köle, memur-işçi, zengin-fakir ayırımı yapılmadan toplum fertleri arasında getirilen esaslarla bir kaynaşma ve yakınlaşma sağlanıyor. Şimdi bu esaslara bağlı bir toplumda işçinin patronuna, kölenin efendisine ne reaksiyonu olur, ne isyanı, ne sabotesi, ne de başkaldırışı.

Yine Asr-ı Saadet içinde, bir sahabi, bir gün nefesine mağlup olarak sokaktan geçen bir kadına dokunuyor, kendi ifadesiyle onu öpüyor. Fakat daha sonra vicdanî murakabe ve muhasebesi ağır basıyor, yaptığına bin pişmanlık içinde kendini Nebiler Serveri'nin otağına atıyor.²⁵⁷ Aslında bu sahabi, sadece Allah, o kadın ve kendisinin bildiği bu davranışını gizleyebilir, hiç kimseye söylemeyebilirdi. Onun bu civanmertliğine Kur'ân şöyle mukabelede bulundu:

*“Gündüzün iki vaktinde gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.”*²⁵⁸ Burada dikkati çeken husus, sahabinin, işlediği ve belki de kimsenin görmediği, görse de inkâr edebileceği bir günahı gelip Nebiler Serveri'ne bütün samimiyeti ve açık kalbliliği ile anlatabilmesidir.

Bu çizgide meşhur bir başka hâdise Hz. Mâiz (radıyallâhu anh) örneğidir. O bir gün Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) önüne, dövüne dövüne gelir: “Ya Resûlallah! Hadd-i şer'îyi tatbik et.” Allah Resûlü “Nen var senin?” diye sorunca da “Zina ettim.” der. Evet, o zina etmiştir ama Allah'tan başka kimse bilmemektedir onun zina ettiğini. Allah Resûlü, “Git tevbe et; Allah'ın affetmeyeceği günah yoktur.” diyerek gönderir. Gider, bir daha döner gelir; sonra gider bir daha döner gelir; Allah Resûlü de her defasında, “Git tevbe et, Allah'ın affetmeyeceği günah yoktur.” der, onu gönderir. Fakat bu hâdise tam dört defa tekrar eder. Nihayet Mâiz, “Cezamı ver, beni vicdan azabından kurtar.” der. Allah'ın bu mevzudaki hükmü ise bellidir; Mâiz recmedilecektir. Recim

257 Buhârî, *mevâkîtü's-salât* 4, *tefsîru sûre* (11) 6; Müslim, *tevbe* 39.

258 Hûd sûresi, 11/114.

yapılırken acıya dayanamayıp bir ara kaçmak ister fakat orada bulunanlardan biri, eline geçirdiği bir kemik parçasıyla buna fırsat vermez ve Mâiz orada son nefesini teslim eder. Hatta bir başkası uygun olmayan bir laf eder. Aradan bir iki gün geçer, Allah Resûlü şöyle buyurur: “*Mâiz için istiğfar edin, öyle bir tevbe etti ki tevbesi eğer yeryüzüne dağılsaydı herkese yeterdi. Çünkü kimsenin olmadığı bir yerde günah işledi; hiç kimsenin bilmemesi, günahını itiraf etmesine mâni olmadı...*”²⁵⁹ Günah işleyince insan gelip söylemeli mi, halkın içinde açmalı mı? O ayrı mesele. Fakat sahabenin vicdanı buydu.

Bir suç işlenmişti; bir suç ortağı daha vardı. O da zuhur edecekti.. Bunu kimse bilmiyordu. Çok kısa bir zaman sonra Gâmid’den bir kadın geldi. Mâiz’in dediği gibi diyor, Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna alın lekesiyle gitmek istemediğini söylüyordu. Efendimiz onu da savmak isteyince, “Mâiz’i başından savdığın gibi beni de savmak mı istiyorsun?” dedi. Allah Resûlü onun da temizlenmeye kararlı olduğunu anlamıştı. Fakat karnındaki çocuğun aynı cezaya tabi tutulması gerekmiyordu. Bu yüzden Allah Resûlü çocuğu doğurması için ona müsaade etti. Bir süre sonra kadın elinde çocuğuyla tekrar çıkageldi. Bu defa da Efendiler Serveri çocuğun henüz anasına ihtiyacı olduğunu beyan ederek biraz büyüttükten sonra gelmesini söyledi. Kadın gitti, çocuğunu yemek yemeye alıştırdı, hatta bazı zayıf rivayetlere göre ağzına bir şey koydu ve yemek yer olduğunu göstermek için Efendimiz’in huzuruna öylece geldi. Az sonra da hiç tereddüt etmeden, seve seve recme gitti. Birisi uygun olmayan bir laf edince Efendimiz o şahsı da davranışından dolayı itap etti.²⁶⁰

Aynı minvâl üzere bir başka misal de Hz. Ömer döneminden:

Hz. Ömer (radiyallâhu anh) devrinde mescidde sürekli ön saflarda yerini alan bir genç vardı. Bir gün Hz. Ömer bu delikanlıyı görmemişti. Sonra nerede olduğunu sorunca araştırdılar ve işin hakikatini anladılar. Meğer mescide gelip-

259 Bkz.: Müslim, *hudûd* 22; Ebû Dâvûd, *hudûd* 24, 25.

260 Bkz.: Müslim, *hudûd* 23.

giderken bir fettân, bir âlüfte, bu bekar delikanlının önünü alıyor, onun ruhuna girmek istiyor. Nihayet bir gün bir bahane ile kadın, genci içeriye alıyor. Uygun olmayan şeyler teklif ediyor. Delikanlı ise tam bu tehlikeli zeminde kaymakla karşı karşıya iken bakıyor ki dilinde bir şey terennüm edip duruyor. Dikkat ettiğinde bunun, *إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ* “Onlar ki takva dairesi içinde yaşarlar; kendilerine şeytandan bir tayf, vesvese geldiği zaman hemen Allah’ı hatırlar ve gözlerini hakka açarlar.”²⁶¹ ayeti olduğunu fark ediyor ve Cenâb-ı Hakk’ın kendini yalnız bırakmadığını anlıyor. Hz. Yusuf (aleyhisselâm) gibi²⁶² Rabbin burhânına şahit olduğu için de hemen orada düşüyor ve ruhunu Allah’a teslim ediyor. Götürüp gömüyorlar. Hz. Ömer (radiyallâhu anh) kalkıp gidiyor; mezarının başında ona hitaben: “Allah’ın huzuruna çıkacağından tir tir titreyen ve ödü patlayan kimseye iki cennet vardır²⁶³ delikanlı!” diyor. O anda birdenbire herkese âdetâ dilini yutturacak bir ses geliyor mezardan: “Ya Ömer! Rabbim bana senin dediğinin iki katını bahşetti.”²⁶⁴

Şimdi bu misallerde de gördüğümüz gibi toplum inanç ve amel itibarıyla bir bütünlük kazanmış ve bunun neticesi oto kontrol yani her ferдин kendi nefsinı kontrol etmesi sağlanmıştı. Artık o toplumda hiçbir fert, yaşadığı içtimaî ortama zarar verme hakkını kendinde görmüyordu. İşte bu anlayıştaki kişilerin oluşturmuş olduğu toplumda sosyal adalet kendiliğinden tahakkuk ediyordu.

Zengin-fakir dengesi açısından da İslâm’ın getirmiş olduğu, içtimaî hayatı düzenleyici birçok esas vardır. Zekât, sadaka, kurban, kefarete, hibe, karz-ı hasen bu cümleden sayılabilecek akla gelen ilk esaslardır. Tarihin şهادetiyle sabittir ki, bunlar hayata hayat olduğu dönemde, günümüzde olduğu gibi ne tabakalar arasında korkunç uçurumlar vardı, ne de bu tabakaların birbirlerine beslemiş oldukları kin ve nefret. Zengin, zenginliğinin hakkını veriyor, hakkıyla zekâtını,

261 A’râf sûresi, 7/201.

262 Bkz. Yûsuf sûresi, 12/24.

263 Rahmân sûresi, 55/46.

264 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 45/450; el-Beyhakî, *Şuabü’l-îmân* 1/468.

gerektiğinde sadakasını muhtaç olan kişilere oluk oluk akıtıyordu. Âdeta onlar Allah'ın –tabir caizse– bir tevzi memuru gibi davranıyorlardı. Yaptıkları onca ihsan ve lütuf karşısında kibir ve çalım içine girmiyor, fakirlere minnet etmiyor, kendilerini Allah malının bir emanetçisi hüviyetinde görerek dağıtımda bulunuyorlardı. Zaten وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ “Onlar zekât verebilmek için daima faaliyet içindedirler.”²⁶⁵ âyeti, onların bu hâlini tablolaştırır.

İşte birkaç ayrı açıdan misallerini verdiğimiz bu toplum, İslâm'ın, hayatın bütün alanlarını kapsayan emir ve yasaklarını bütünüyle yaşıyordu. Bunun tabîî uzantısı olarak da beşerî sistemlerin asırlardan beri sadece hayal edip de bir türlü gerçekleştiremedikleri sosyal adalet, İslâm toplumu içinde vücut buluyordu.

Hulâsa; sosyal adaletin tahakkuku, hayatı sadece ekonomik açıdan ele alıp, insanı üreten ve tüketen bir mahluk olarak gören ve kendilerine bu görüşü temel kabul eden beşerî sistemlerle mümkün değildir. O ancak, hayatı bütünlük içinde ele alan İslâm'ın evrensel değerleriyle tahakkuk imkânı bulabilecektir.

265 Mü'minûn sûresi, 23/4.

BÜYÜTEÇ

AKIL VE İRADENİN ZAFERİ

Soru: “Akla kapı açılır, fakat aklın ihtiyarı elinden alınmaz.”²⁶⁶ sözünü izah eder misiniz?

Kâinat; Allah’ın ilim programına göre kudret, irade ve meşiet kalemiyle yazdığı bir kitaptır. Bu kitabın en önemli özelliği, her yönüyle Allah’ı anlatıyor olmasındadır. Bu kitap, aynı zamanda insanı, Allah yolunda sonsuz bir aşk, şevk ve heyecanla araştırmaya sevk edecek, onun içinde tecessüs duygularını şahlandıracak, araştırma, tahlil ve terkipte bulunma hususiyetlerini coşturacak, sonra da mârifete, takdire dönüşerek insanın bütün benliğini saracak zenginlik ve muhtevada bir kitaptır. Böyle muhteşem bir kitabın arkasında ahiret gibi ebedî ve sermedî bir âlem olmasa, bu kitabı yazan kâtibin –hâşâ– abes, gagesiz ve hikmetsiz iş yapıyor olması lâzım gelir ki, O Zat (celle celâluhu) hikmetsizlikten münezze ve müberrâdır.

Kâinat kitabının özü, esası, mürekkebi ise Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nurudur. O’nun sönmeyen sesi, tükenmeyen solukları olmasaydı insan, ne kâinatın ihtiva ettiği sırlara muttali olabilir, ne de mebde-i ûlâ O Mübdi’i tanıyabilirdi... Binâenaleyh bu mânâda, ibtida ile intihayı cemedden, başlangıçla sonu bir araya getiren, en mübtediyâne ile en muntehiyâneyi bir arada yaşayan hakikat-i Ahmediye Aleyhissalâtu Vesselâm, bizim için de varlık için de her şeydir.

Her zaman ifade ettiğimiz gibi, bu kâinat kitabı gürül gürül Cenâb-ı Hakk’ı anlatmaktadır. Ancak, bu kâinatta varlık ve hâdiseler, sebeplere bağlı cereyan etmektedir. Meselâ, çocuğu anne karnında yaratan Allah’tır ama, bu yaratma,

266 Bediüzzaman, *Sözler* s.366 (Yirmi Dördüncü Söz, Üçüncü Dal, Sekinci Asıl), s.639 (Otuz Birinci Söz, Zeyl, Üçüncü Nokta).

yumurta, sperm ve rahmin bu işe müsait olması gibi zahirî sebeplere bağlanmıştır. Gerçi kâinattaki her şeyin, bir şiir ahengi içinde, gayet ritmik olarak cereyan etmesi, kâinat çapında her şeyi idare eden bir Nâzım-ı A'zam'ın mevcudiyetine delâlet etmektedir. Ama, Cenâb-ı Hak, kapkara bir ruh olan Ebû Cehil'i, bîhemtâ bir elmas mahiyetindeki Ebû Bekir'den ayırmak için bu imtihan meydanında her şeyi sebeplerle irtibatlandırmıştır. Bu açıdan ancak iradesini ve aklını kullanan kimseler hakikatlere ulaşabilecek ve aklını kullanıp vicdanını dinleyenler sonuca ulaşabileceklerdir. Nebi'nin solukları, onların vicdanlarını uyarma bakımından bir ezan sesidir; bu sesi duyanlar uyanacak, uyananlar da kurtulacaktır. Evet irade ve akıl, *“İş ve davranışlarda sırf O'nu isterler.”*²⁶⁷ hakikati gereğince, Hak yolunun yolcuları için bir iç dinamik ve sonsuza yelken açanlar için de önemli birer esastırlar. Bu dinamikleri yerinde kullanıp bu esaslardan tam yararlanabilenler yolda kalmazlar.

Hidayeti yaratan da, dalâleti îcâd eden de Allah'tır. Ancak, bu iki hâdise ile insan akli ve iradesi arasında hiss-i bedâhetle anlaşılabilir bir münasebetin olduğu da açıktır. Hârîka lütuf ve ihsanlar bu genel kaideyi bozamaz.. harikaların üstünlüğü müsellemler olsa da, hükümler onlara bina edilmez. İşte bir harika ve harika müessiriyet: Bir gün Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bedevîye İslâm'ı anlatır; ancak bedevî bu nurlu teklifi kabul etmeyip yoluna devam eder. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ile bedevî arasında şöyle bir konuşma cereyan eder:

- Nereye gidiyorsunuz?
- Ailemin yanına gidiyorum.
- Sizi daha hayırlı bir yola yönlendirmek istesem gitmek istemez misin?
- Nedir o yol?

267 En'âm sûresi, 6/52; Kehf sûresi, 18/28.

Efendimiz, yol üzerindeki bir ağaca, yanına gelmesi için işaret eder. Ağaç Efendimiz'in yanına gelir ve herkesin duyacağı şekilde, “*Muhammedü'r-Resûlullah*” der. Böylece bedevî daha hayırlı yolun hangisi olduğunu anlar ve İslâm'ı seçer.²⁶⁸

İmanı takviyeye, bazı gözleri açmaya mâtuf bine bâliğ mucize, akıl ve irade üstü hususî birer lütuf ve o mucizeler kahramanı için de birer belgedir. Evet, Peygamber Efendimiz, her mucizesi ile birçok gönlü açmış bir hârikalar insanıdır. Ama O'nun en büyük hizmeti, iradeyi harekete geçirip akli uyarması olmuştur. Mucizeler, ilk vesile ve bir tembih, akıl ve irade ise sonuna kadar bu uyanmanın hakkını edâ edip, o tembihe saygılı kalmanın esaslarıdır.

Peygamber Efendimiz bütün bütün akla kapıları açmış ama insanların iradeleri ellerinden alınmamış ve onları hiçbir zaman cebren imana zorlamamıştır. Zira bazen onlar mucizeleri bile “*Bu apaçık bir sihirdir, bir göz yanılmasıdır.*”²⁶⁹ türünden ifadelerle kendilerince izah yoluna gitmişlerdir. Herhalde akla kapı açma ve ihtiyarı elden almama mülâhazası da bu çerçevede anlaşılmalıdır.

Evet, kâinat bir kitaptır ve ona bağlı hakikatler de bize Rabbimizi anlatan birer muarriftir (tanıtıcı). Kur'ân ise harika muhtevâsıyla ayrı bir muarriftir ki, hem Rabbimizi hem de o kitabı getiren Nebiler Sultanı'nı anlatmaktadır. Ne var ki bütün bunların hepsinde birer ince perde vardır.. ve ancak bir nur, saf ve temiz bir yürekle ve O'na tam teveccüh etmek suretiyle işin hakikati anlaşılabilir. İnat, tenkit ve teşvişle ona el uzatan ve ona kuşkuyla bakan kimseler, kat'iyen ondan istifade edemezler. Bunlar karanlık gezer, karanlık dolaşır, karanlık yaşar ve ebedî olarak karanlıklar içinde kalır giderler.

268 Kadı İyâz, *eş-Şifâ* 1/298-299. Yakın ifadeler için bkz.: Dârimî, *mukaddime* 4; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 14/434.

269 Mâide sûresi, 5/110; Yûnus sûresi, 10/76; Neml sûresi, 27/13; Sebe' sûresi, 34/43; Sâffât sûresi, 37/15; Ahkaf sûresi, 46/7; Saff sûresi, 61/6.

“NE CENNET SEVDASI, NE CEHENNEM KORKUSU”

*Soru: “Gözümde ne cennet sevdası, ne cehennem korkusu var...”²⁷⁰
sözü nasıl izah edilir?*

Bu ve buna benzer sözleri şimdiye kadar pek çok Allah dostu söylemiş; söylemeseler bile bu hali fiilen yaşamışlardır. Meselâ Hz. Ebû Bekir’in (radıyallâhu anh), “*Ya Rabbi! Vücudumu o kadar büyüt ki, Cehennem’i sadece ben doldurayım, oraya bir başkası girmesin.*”²⁷¹ dediği rivayet edilmektedir. Bu sözü, her ne kadar hadis kriterleri açısından sağlam bir zincire bağlamak mümkün değilse de, Hz. Ebû Bekir, ruh derinliği bakımından tek başına cehennemi doldurup, başkalarının girmesine yer vermemeyi düşünecek kadar hasbî, diğergam bir insandır. O, bunu bütün o nezihlerden nezih hayatıyla hem de tam 23 sene baş döndürücü bir sadâkat çerçevesinde, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanından ayrılmamasıyla, daha sonra da iki buçuk yıllık peygamberâne idaresiyle ispatlamıştır.

Ayrıca, ehlullahtan naz makamını temsil eden kimseler, bu tür ifadeleri, belli bir hâl, anlayış ve istiğrâkın tesiriyle söylemişlerdir ve bu sözlerden dolayı da onlar mazurdurlar ve muâheze edilmemelidirler. Bediüzzaman Hazretleri de, milletinin perişan hâli karşısında hafakanlara girmiş ve “*Ben cemiyetin iman ve selâmeti yolunda ahiretimi de feda ettim, dünyamı da. Gözümde ne cennet sevdası var, ne de cehennem korkusu. Milletimin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun! Kur’ân’ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa cenneti de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimin imanını selâmette görürsem, cehennem alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü, vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur.*” diyerek istiğrak buudlu bir ızdırapla iki büklüm olup inlemiştir. Kanaat-ı âcizânemce, bu sözü söyleme veya böyle bir davranışa gönülden razı olma, biraz da Haliliyye meslek ve meşrebinden olmaya bağlıdır. Zira kendi milleti ve

270 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

271 Bkz.: Şeyh Şemseddin Sivasî, *Menâkıb-ı Çihâr Yâr-i Güzîn* s.25 (28. Menkıbe).

cemaati adına ateşe atılan Hz. İbrahim ile böyle bir ufka ulaşan kutlular arasında çok gizli ve sırlı bir münasebet vardır. Bu sebeple mesleği ve meşrebi Haliliyye olanların günümüzdeki temsilcileri içinde bile, öyle zannediyorum ki, din-i mübin-i İslâm'ın selâmeti ve ümmet-i Muhammed'in saadeti adına kendini cehennem alevleri içine atmaya hazır pek çok insan çıkar.

O muzdarip insanın, o andaki hafakan ve ızdırabını anlamayanlar bu sözü tenkit edebilirler. Ancak, biraz düşünüldüğünde, bazı durumlarda hemen herkesin aynı şeyi yapabileceği veya söyleyebileceği görülecektir. Bir şefkatli baba düşünün ki, evladı mahsur kaldığı bir yangın içinde yanmaktadır. Şimdi böyle bir durumda evladından yükselen feryat o babanın ciğerini dağlarken, onun davranışları nasıl akıl ve mantık kriterlerini aşar; öyle de ümmet-i Muhammed'e karşı azamî ölçüde şefkatli bu büyük insanın, ümmetin düştüğü durum itibarıyla müstahak oldukları o korkunç neticeyi düşündükçe, yukarıdaki ifadeye benzer sözler sarfetmesi gayet normaldir. İşte bu türlü sözler değerlendirilirken böyle bir ölçü içinde değerlendirilmelidir. Yoksa umumî mânâda bu sözleri ölçü almak doğru değildir.

Evet bu söz, onun Hz. Ebû Bekir veya Hz. İbrahim meşrebinde (Haliliyye) olmasının tezahürüdür. Bu söz, milletin dertleriyle hiç dertlenmemiş ve bu uğurda bir gececik olsun uykusunu terk edememiş sıradan insanların sözü olamaz. Bu söz, olsa olsa Hz. İbrahim, Hz. Ebû Bekir ve onlardan sonra bu anlayışı temsil eden İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî ve “*Sen hiç hayatında evlenmeyi düşünmedin mi?*” diye sorduklarında “*Milletin dertlerini düşünmekten onu düşünmeye vakit bulamadım.*”²⁷² cevabını verecek kadar çilekeş ve hasbî bir sineye sahip olan Hz. Pîr-i Mugân gibi kimselerin söyleyebileceği bir sözdür. Ve bu söz, biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, temâşâ edilen müthiş bir tablo karşısında irkilme, ürperme, sarsılma ve Rabbin rahmetine, o anda, o sözlerin

272 Bkz.: Bediüzzaman, *Hanımlar Rehberi* s.23-24.

açıcı bir anahtar olduğu düşüncesiyle müracaat etme, hatta büyük bir fedai gibi kendisini milletine feda etmenin bir ifadesidir.

Benzer durum, Hallac-ı Mansur için de anlatılır: Hallac-ı Mansur, istiğrak halinde “*Ene'l-Hak*” demiş, onu anlayamayanlar da, Hallac’ın ellerini-kollarını kesmiş, sonra da berdâr etmişler. Ne var ki o, uğruna başını verdiği dinin, kendi hakkında kesip biçtiği hükme o kadar razıdır ki, kanlar şakır şakır vücudundan akarken, o bir taraftan bu kanlarla âdeta yüzünü yıkamakta bir taraftan da dudaklarından şu cümleler dökülmektedir: “*Allah’ım! Bana bu ezâ ve cefâyı revâ görenleri affetmedikçe Sana ruhumu teslim etmek istemiyorum.*” Bu söz, böyle büyük bir insana yaraşır sözdür. Asrın büyük çilekeşinin ufku da işte budur. O da Hallac-ı Mansur gibi kendisine ezâ ve cefâ edenlere, işkence yapanlara, memleket memleket sürgüne gönderenlere ve hatta insanca yaşama hakkından mahrum bırakanlara hakkını helâl etmiş ve “*Ben onlara beddua bile etmiyorum.*”²⁷³ demiştir.

Hâsılı, normal şartlarda sabah-akşam

اللَّهُمَّ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْأَبْرَارِ

diyerek Allah’tan, cehennemden koruma ve cennete girme isteğinde bulunan birisinin temel öğretileri açısından bu sözü kabul etmek mümkün değildir. Evet bu söz, ümmetin dehşetengiz manzarası karşısında girilen bir şok hâlinin ve hususî bir ruh hâletinin (buna tasavvufî mânâda sekir hâli dememiz de mümkündür) tesiriyle söylenmiştir.

273 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.75.

İ'LÂ-YI KELİMETULLAH VE RIZA-YI İLÂHÎ

Soru: “İman ve Kur’ân hizmetinde bulunanların hedefi sadece ve sadece “İ’lâ-yı Kelimetullah” olmalı ve rıza-yı İlâhi’den başka bir gaye gözetmemelidirler.” sözünü biraz açar mısınız?

İman ve Kur’ân hizmeti için çalışma ve gayret gösterme, sadece Allah rızası için olmalıdır. Zira *kullukta en önemli mertebe, rıza-yı ilâhî mertebesidir*. Bu itibarla da insan, hayatı boyunca hep onu yakalama ve elde etme peşinde olmalıdır. Bu mertebe, tasavvuftaki “nefs-i mutmainne” pâyesiyle de irtibatlandırılabilir. Evet, Cenâb-ı Hak: *يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً* “Ey mutmain olmuş nefis, sen O’ndan razı O da senden razı olarak Rabbine dön!..”²⁷⁴ buyurarak buna işaret eder. Bu itminanı elde etmiş sahabe efendilerimiz için de: *اللَّهُ رَضِيَ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ* “Allah onlardan razı, onlar da Allah’tan.”²⁷⁵ ifadesi kullanılır ki, bu da rıza vasfının çok önemli olduğunu gösterir. Bu konu üzerinde hemen bütün büyük mutasavvıf ve âlimler kemâl-i hassasiyetle durmuş ve rıza mertebesinin ihlâs ve muhabbet pâyesi olduğunu vurgulamışlardır. Bunlardan İmam Rabbânî hazretleri, Mektubat’ın hemen pek çok yerinde “muhibbiyet” ve “mahbûbiyet” makamlarından bahseder ve ardından da rıza mertebesinin, bu makamlardan daha ileri olduğunu vurgular.

Muhibbiyet, Allah’ı sevmek; mahbûbiyet de Allah tarafından sevilme makamıdır. Bu makamlardan hangisinin mebdî, hangisinin müntehâ olduğu hususunda çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Meselâ Râbiatü’l-Adeviyye, Allah’ın sevmesinin önce geldiğini söyler. Ona göre Hz. Allah’ın bir insanı sevmesi sayesinde, o insanın da Allah’ı sevmeye başlaması söz konusudur ki, buna göre insan, evvela mahbûb, sonra da muhib olur.

274 Fecr sûresi, 89/27-28.

275 Beyyine sûresi, 98/8.

Ameli esas alan ve insan iradesine önem verenlere, hususiyle de Ehl-i Sünnet içinde Maturidîlere göre, öncelikle muhibbiyet, yani ferdin Allah'ı sevmesi, sonra da Allah tarafından sevilmesi gelir. Batı'da bu esası aynen kabul eden düşünürler olduğu gibi, aksi de sözkonusudur. İster öyle ister böyle, sonuçta kişi için önemli olan şey; Allah'ın rızasını elde etmek ve O'nun sevgisine ulaşabilmektir. Bediüzzaman Hazretleri, bir anlık rü'yet-i cemâlin, binlerce senelik Cennet hayatına bedel olduğunu söyler.²⁷⁶ Hâlbuki Cemâlullah'ı müşâhede, cennette mü'minlere lütfedilen en büyük pâyedir. Mü'minler cennet yamaçlarında, Cenâb-ı Hakk'ı bizim dünyada kavrayamayacağımız bir müşâhede ile müşâhede ederler ve her temâşâda o tecellîye mazhariyetin ayrı bir buudunu yaşarlar. Cennet hayatı ki, onun da bir saati binlerce dünya hayatına bedeldir. Allah rızasına gelince o, bütün bunlardan daha öte bir mazhariyettir. Kur'ân-ı Kerim'de onun büyüklüğü; *“Allah'ın rızası her şeyden büyüktür.”*²⁷⁷ âyetiyle ifade edilir. Mesele gidip Hak hoşnutluğuna dayanınca, bizim hayatımızda da her şey gidip Allah'ın rızasına bağlanmalı, ona göre plânlanıp hep rıza yürüneli olmalıdır.

Rızayı elde etme yoluna gelince, Efendimiz bir çok hadislerinde o yolun gereklerine işaret sadedinde; her yapılanın Allah rızası için yapılması, her kazanılan muvaffakiyetin ve her başarının O'na verilmesi ve neticeye karışılmaması... gibi hususlara dikkati çeker. Sofilerin bakışı daha da farklıdır; Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri, cehennemden korkup ibadet edene “*abdü'n-nâr=cehennem kulu*”; cennet arzusuyla ibadet edene “*abdü'l-cennet=cennetin kulu*”, Allah'a kulluk yapmanın zevki ile coşana da “*abdü'l-lezzet=lezzetin kulu*” dermiş; der ve ibadetlerin sırf Allah emrettiği için yapılması gerektiğine işaret edermiş. Bu itibarla, Kur'ân hizmetkârları, gönüllerinde rızâ-yı ilâhîden başka hiçbir şey taşımamalıdır. Onlar gönüllerinde maddî-mânevî hiçbir şey taşımadıkları halde, şayet beklemedikleri bir surette, Allah'tan bazı şeyler

276 Bediüzzaman, *Mektubat* s.260 (Yirminci Mektup, On Birinci Kelime).

277 Tevbe sûresi, 9/72.

gelecek olursa, o zaman da birer armağan ve hediye olarak alıp öper, başlarına kor, şükranla iki büklüm olurlar.

Bir diğer açıdan rıza mertebesi, insanın kendi rağmına yaşaması demektir. Meselâ, insan bir şeyler anlatır ve bu anlattığı şeylerde başkalarına yararlı olmayı düşünebilir. Tabîî başarılı olmayı da.. ancak bunda, Allah'ın hoşnutluğunu gözetmesi çok önemlidir. Allah (celle celâluhu), onun tumturaklı laflar etmesinden, hadisin ifadesiyle “alîmü'l-lisan” olmasından hoşlanmayabilir. O halde eğer onun yüreği varsa, “Allah'im! Eğer senin hoşnutluğun benim burada sükût etmeme, hatta bu insanlar karşısında kem-kümüme bağlı ise, vallahi ben onu istiyorum..” diyebilmelidir. Evet, işte bu şekilde bir rıza düşüncesi hayatımızın yörüngesi olmalı ve hiçbir zaman başkalarının takdiri ya da tahkiri bizim için kriter sayılmamalıdır.

Üstad'ın vermiş olduğu ölçüler içinde; halkın teveccühü, Allah'ın rızasının bir gölgesi, bir neticesi olması itibarıyla hüsn-ü kabulle karşılanıp kabul edilebilir. Değilse kat'iyen ona iltifat edilmemelidir.²⁷⁸ Cahiliye şairlerinden biri, halkın teveccühünü, hiçbir zaman ulaşılamayan bir ümniye olarak niteler. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yüzüne tükürükler atılıp, başına topraklar saçıldığı ve olmadık hakaretlere maruz kaldığı halde, rızadan geri durup halkın teveccühünü aramamıştır. Çağımızın fikir mimarı da aynı şekilde, köy köy kovulmuş, kasaba kasaba sürgün edilmiş, bir avuç insanla o nûrânî ömrünü tamamlamış olduğu halde, kimsenin himaye ve iltifatını aramamıştır.

Evet, *iman ve Kur'ân hizmetinde bulunanların hedefi sadece ve sadece “İ'lâ-yı Kelimetullah” olmalı ve rıza-yı ilâhîden başka bir gaye gözetmemelidirler.* Her zaman Kur'ân'ın elmas düsturlarıyla hareket edip, her kapıyı sevgiyle çalmalı ve yine sevgiyle insanlara bir şeyler anlatma yolları araştırmalıdır. Bunun için de zannediyorum her zaman, insanlarla diyalog yolunun açık olması gerekecektir.

278 Bediüzzaman, *Mektubat* s.466 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Altıncı Risale).

Burada bir hatıramı nakletmede fayda mülâhaza ediyorum: Bir arkadaş vasıtasıyla tanıdığım bir doktor oldu. O, bana belinde disk kayması olup, sabah namazına kalkmakta zorlandığını söyleyen onlarca başı açık insanın gelip tedavi olmak istediğini söylemişti ki, benimle beraber başkaları da hayret etmişti. Yine tanıdığım öyle insanlar oldu ki, evlerinde bir mevlit okunması halinde bile, hıçkırma hıçkırma ağlıyor ve gözyaşları içinde Allah'a dua ediyorlardı. Bazı kimseler, bir zamanlar onları tenfir etmiş; dinden, imandan soğutmuş olduğundan bu insanlar Müslümanlığa farklı bir nazarla yaklaşıyor olabilirler. Eğer bunlar, dinin temel esasları olan Allah'a, Kur'ân'a, Peygamber'e.. inanıyorlarsa, bu insanların kucaklanması gerekir. Birtakım yanlışları varsa, o yanlışlar, pekâla uygun bir üslupla izâle edilebilir.

Dinde vaz'edilen prensipler, genel olarak temel meselelerdir.. fûrûata ait meselelerde ise, büyük ölçüde bir esneklik vardır. Meselâ; fûrûata ait bir mesele, hiçbir zaman Allah'ı inkârla kıyaslanmamalı. Evet, çeşitli sebeplerle başlarını kapatmayıp dinin bazı emirlerini yerine getiremeyen insanlar, yılda bir-iki defa da olsa camiye geliyorlarsa, onların başlarını-gözlerini yarma yerine, zihinlerine bir şeyler koyma yolları araştırılmalıdır. İşte asıl bu tarz bir hareket, Allah hatırı ve O'nun rızasını arama istikametindeki harekettir. Hadis-i şerifin ifade ettiği mânâ ile, halk içinde olup ondan gelen sıkıntılara katlanmak, tek başına inzivaya çekilip halvet yaşamaktan daha hayırlıdır.²⁷⁹

Burada yine kendi başımdan geçen bir olayı anlatmak istiyorum. Komünizmin revaçta olduğu dönemlerde, birçok kez bu düşüncenin taraftarlarıyla görüşmüş ve onlara bir şeyler anlatabilmek için, belki saatlerce küfürlerini dinlemiş ve saygısızca tavırlarına katlanmışımdır. Hele bir defasında, konuştuğum insan ayağını ayağının üstüne attı –hâşâ– şu Tanrı denen şey nedir, peygamber denen kimdir, şu kader denen mevzu da neyin nesi.. bunları bize anlatabilir misin?.. gibi sorular tevcih etti. Sadece böyle bir sual tarzı karşısında

279 Tirmizî, *kıyâmet* 56; İbn Mâce, *fiten* 23.

bile, insanın çıldırıp cinnet getirmemesi mümkün değildir. Ama bütün bu sözleri dinlerken çoğu zaman ağlayarak: “Allah’ım bu laflar benim içimi deliyor ama, Senin hatırın için dinliyorum.” demişimdir. Bu, bir histir; mü’minin daima içinde beslemesi gerekli olan bir his. Üstad Hazretleri, “*Bana ceza veren mahkeme heyeti, yazdığım bu risalelerle imanlarını kurtarsınlar, ben onlara hakkımı helâl ediyorum.*”²⁸⁰ der. Evet, eğer sunulacak mesajlar, bu anlayış içinde sunuluyor ve bir yakınlık hissediliyorsa, böyle düşünüp hareket etmede bir mahzur yoktur. Zaten insanlarla böyle bir barışıklık, bizim de aradığımız şeydir. Zira bizler senelerden beri ruhumuzda, insanların bizden kaçışının ızdırabını yaşayıp durduk.

Hâsılı; yeniden İslâm’ın kendi ruhuna uygun olarak anlaşılması ve anlatılması bu ölçüde engin bir müsamahaya bağlanabilirse, o nispette hüsnükabul görecektir.

280 Bediüzzaman, *Şualar* s.383, 413 (On Dördüncü Şua).

TEBLİĞDE İKİ ÖNEMLİ ESAS: SIDK VE EMANET

Soru: “Her söylediğin hak olsun, fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur.”²⁸¹ sözünü izah eder misiniz?

Bu sözde ilk olarak, insan ruhunda filizlendiği zaman onu; toplumda neşv ü nema bulduğu zaman da toplumu temelinden sarsan “yalan” illetine dikkat çekilmektedir.

Yalan, en basit tarifıyla, Allah tarafından bilinen bir şeyin aksini iddia etmektir. Kur’ân-ı Kerim, kâinat çapında büyük bir hakikati inkâr ettikleri için, Allah’ı inkâr edenlerin hâl ve tavırlarını yalan olarak nitelemiştir. “Allah’a karşı yalan uyduran ve peygambere gelen gerçeği (Kur’ân’ı) yalan sayandan daha zalim kimdir?”²⁸² âyeti, vâkıya mutabık olmayan beyan ve tavrın ne korkunç bir günah olduğunu ifade bakımından, bilmem ki başka beyana ihtiyaç var mı?

Sâniyen; yalan, insandaki emniyet ve sadakat hislerini ortadan kaldıran en kötü bir haslettir. Zira hayatında birkaç defa yalan söylemiş bir insan, daha sonra kendisinden sadır olacak bütün doğrulara gölge düşürmüş olur. Doğruluğun bu derece önemli olmasındandır ki, nübüvvete ait tebliğ, fetanet (akl-ı azam), ifrat ve tefrite düşmeme ve sırat-ı müstakîm erbabı olma gibi esaslar, vahyin tayfları altında gelişmesine karşılık, sıdk ve emniyet gibi hasseler, peygamberin gençliğinden itibaren başlar ve hayatı boyunca da devam eder. Eğer bir Nebi’nin, peygamberliğinden evvel bir yalanı veya emniyetsizliği olsaydı, peygamberliği döneminde insanlar, “Sen daha önce de zaten yalan söylüyordun. Şimdi söylediklerinin yalan olmadığını nereden bilelim!” der ve bunu onun yüzüne vururlardı.

281 Bediüzzaman, *Mektubat* s.300 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas), s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

282 Zümer sûresi, 39/32.

Sıdk, peygamberlerin en önde gelen sıfatlarından ve yalan, en uzak oldukları vasıflardandır. Kur'ân-ı Kerim'in Enbiyâ sûresi 58-68. âyetlerde anlatılan hâdisede Hz. İbrahim'in, kavminin taptığı putları kırdıktan sonra baltayı büyük putun boynuna asarak, putları, onun kırdığı havasını verdikten sonra söylediği, *“Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır.”* mazmunundaki hilâf-ı vâki görünümlü beyanı, şeklinde, vakıf ve vasılda küçük bir tasarrufla ²⁸³ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا doğru bir sözdür. Ancak böyle bir üslup, makam-ı âlâ-yı nübüvete yakışmadığından dolayı Hz. İbrahim'in, ötede kendisinden şefaata isteyenlere *“Böyle bir cürmü işlemiş bir insan size şefaata edemez.”* diyerek, yalanın ürperticiliğini vurgulaması fevkalâde önemlidir.

İnsanlığın İftihar Tablosu, peygamberliğinden önceki dönemde doğruluk ve güvenilirliği ile meşhurdur. Onlarca hâdiseden sadece şu hâdise bile O'nun bu özelliğini ifade etmesi açısından ciddî bir belge sayılır: Bir aralık Kâbe tamir edilmiş; Hacerü'l-Es'ad'ın tekrar eski yerine konulmasına gelince kabileler arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Herkes kılıçlarını yarıya kadar kınlarından sıyırmış ve bu şerefine kendine ait olmasında ısrarlıydı. Sonunda, şöyle bir karara vardılar: Kâbe'ye ilk girenin hakemliğini kabul edip problemi çözeceklerdi. Herkes merakla bekliyordu ki, içeriye Peygamberimiz girdi. Allah Resûlü'nün hiçbir şeyden haberi yoktu. O'nun dostu-düşmana güven veren gül yüzü görününce, oradakilerin hepsi *“İşte 'Emin' geliyor.”* dediler ve O'nun hükmüne kayıtsız şartsız razı olacaklarını söylediler.²⁸⁴

O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşmanları arasında bile emin oluşunu belgeleyen bir başka hâdise de şöyle cereyan eder: Nebiler Serveri, kendisine peygamberlik geldikten sonra, bir gün halkı etrafına toplar ve Ebû Kubeys tepesine doğru teveccüh ederek şöyle buyurur: *“Size biraz sonra şu tepenin arkasından büyük bir düşman ordusu geleceğini haber versem bana inanır*

283 Enbiyâ sûresi, 21/63.

284 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/425; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/628.

mısınız?” Müşrikler bu suale “Evet, inanırız.” şeklinde cevap verirler. Bunun üzerine Efendimiz, “Bilmelisiniz ki, ben, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim.”²⁸⁵ der; der ama oraya toplananların çoğu temerrütlerine devam ederler.

Bugün dava-yı nübüvvetin kapı kulları sayılan hak erleri de tıpkı Nebiler Serveri gibi sıdk ve emanet hususuna çok dikkat etmeli ve her söyledikleri sözü, mutlaka doğru söylemelidirler. Yalanın revaç bulunduğu ve herkesin yalan söylemede rahat olduğu günümüzde doğruluk daha bir değer kazanmıştır. Onun için Kur’ân talebeleri yalanın en küçüğüne dahi hiç mi hiç tenezzül etmemeli; ya doğru söylemeli veya konuşmamalıdır.

Sâlisen; bazı hususî durumlarda insan, millet ve devlet menfaatlerini muhafaza adına hilâf-ı vâki beyanda bulunmak zorunda kalabilir. Böyle durumlarda bile çok dikkat edilmeli ve kat’iyen yalan söylenmemelidir. Evet, emniyetin temsilcisi ve hakkın şahitleri her zaman doğru düşünmeli, doğru konuşmalı ve doğru hareket etmelidirler.

Evet insanın her söylediği doğru olmalıdır ama *“Her doğru da her yerde söylenmemelidir.”*²⁸⁶ Meselâ, birinin savaş anında bir düşmana *“Bizim cephanenin yeri şurasıdır.”* diyerek cephaneliği göstermesi, düşmana koz verme ve kendi cephesini tahrip etme demektir. Binaenaleyh, bu türlü durumlarda, zararsız doğrularla iktifa edilmeli, cephesine zarar verebilecek doğrular ifşâ edilmemelidir.

Hâsılı insan, cennete girmek için dahi olsa yalana kapı aralamamalı ve *“Her söylediğin hak olsun, fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur.”*²⁸⁷ hakikatini nazar-ı itibara alarak her zaman doğru söylemelidir.

285 Bkz.: Buhârî, *tefsîru sûre* (26) 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/307.

286 Bediüzzaman, *Mektubat* s.300 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas), s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

287 Bediüzzaman, *Mektubat* s.300, s.532.

CENNET YAMAÇLARINDA DOLAŞMAK

Soru: Dünyada iken cennetin yamaçlarında dolaşmak ne demektir? Bizim de hayatımızda bu duyguyu yaşayabilmemiz adına neler tavsiye edersiniz?

Dünyada iken, cennetin yamaçlarında dolaşmak, bir yönüyle hayatın ahirete göre plânlanıp yaşanması demektir. Daha açık ifadesiyle hayatın, iman, amel, ilim, irfan vb. unsurlarla yoğrularak, ilâhî teveccüh ve rahmet esintilerine açık hâle getirilmesi demektir ki, bu şekildeki bir hayat, dâima Cenâb-ı Hak'ın müşâhedesi altında şekillenen bir form içinde cereyan eder; eder ve santim sapma ve kayma olmaz. Aslında böyle bir hayata yükselebilmek, –Allah'ın izniyle– herkes için söz konusu olabilir.

Ne var ki temelde bütün varidâtı mânevî âlemlerden kopup gelen feyizlere bağlı böyle bir hayat, irfan yolunda sürekli cehde ve amel-i salihde ısrara vâbestedir. İnancım o ki, kul, kullukta biraz ısrar edince, Cenâb-ı Hak da onun gözlerini gayb âlemine açacak ve onu ötelere süzülüp gelen envâra, esrâra muttali kılacaktır. Örnek olarak Efendimiz'i alacak olursak O, hayatı boyunca vitir namazını hiçbir zaman, hemen yatsı namazının akabinde kılıp yatmamıştır. O, *“Eya örtünüp bürünen (Resûlüm!) Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tane tane oku.”*²⁸⁸ âyetlerinin emri gereği, daima gece kalkıp ibadet etmiş; kıldığı teheccüdlerin arkasından da vitri edâ etmiştir. Hz. Âişe Vâlidemiz, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu durumunu, *“Ayakları şişinceye kadar namaz kılardı.”* şeklinde anlatır. Ve kendisine: *“Ya Resûlallah! Cenâb-ı Hak, geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği*

halde, neden bu kadar kendine eziyet ediyorsun?” diye sorduğunda O, “Şükreden bir kul olmayayım mı ya Âişe?”²⁸⁹ cevabını verir.

Efendimiz’i adım adım izleyen ve O’ndan gelen en küçük işareti dahi emir telâkki eden sahabe efendilerimiz, hayatlarını aynı çizgide devam ettirmiş ve meleklerle atbaşı hâle gelmişlerdir. Allah Resûlü, onlara Kur’ân’ın ruhunu duyurmuş ve onları âdetâ uhrevîleştirmiş, onlar da ruhlarına üflenen bu mânâların kanatlarıyla, nebilerden sonra ulaşılacak en yüksek zirvelere ulaşmış ve erilmelere taht kurmuşlardır. Evet onlar, duygu ve düşüncelerini bir pergel gibi açarak, bir ayaklarıyla dünyada dolaşmış, diğeriyle de hep cennetin yamaçlarında gezinmişlerdir; gezinmiş ve baş döndürücü bir dünya-ahiret dengesi kurmuşlardır; kurmuşlardır ama, ihtimal onların çoğu serfirâz kılındıkları bu nimetlerin farkına bile varmamışlardır. Zira Cenâb-ı Hakk’ın en büyük bir lütfu da, lütfunu bildirmemesidir...

Öyle zannediyorum ki bizler bile, üç-beş yıl bu müstakîm çizgi üzerinde hayatımızı devam ettirebilsek, vicdanlarımızda daha farklı şeyleri duyabiliriz. Bunun için de, her tecrübenin kendi sahasında, kendi laboratuvarında yapılması gerektiği prensibinden hareketle, kalbî, ruhî, vicdanî.. duyguların inkişafı için, bu letâifin temrinata tabi tutulmasına ihtiyaç vardır. Daha kestirmeden bir ifade ile, Cenâb-ı Hak’la irtibat sağlam tutulduğu oranda, bu duygular inkişaf eder ve insan daha dünyada iken “*Senin (gözünden) perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir.*”²⁹⁰ sırrına mazhar olur.. ve gözden perde kalkınca çok hakikatler de ayan-beyan görülmeye başlar. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu halin asgarîsini, “*Mü’minin fîrasetinden sakının. Çünkü o Allah’ın nuru ile bakar.*”²⁹¹ hadis-i şerifi ile ifade eder.

Bazen bu hâlin meydana gelmesi, seyr u sülûk-i ruhânî ve bu yolda ‘*erbaîn*’lere bağlıdır. Bu, kırk gün, belki kırk ay, belki de kırk sene.. tertemiz bir

289 Buhârî, *teheccüd* 16, *rikak* 20; Müslim, *salâtü’l-münâfikîn* 81.

290 Kaf sûresi, 50/22.

291 Tirmizî, *tefsîru sûre* (15) 6; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 8/102.

hayat yaşama demektir. Bazı istidatlar, az bir gayret ve kısa bir zaman içinde, âdeta bir kibrit çakar gibi, hemen inkişaf edebilir; bazıları da uzun zaman ve uzun cehde ihtiyaç duyarlar. Küçük bir örnek olarak, bir insan kırk gün yalan söylemezse, içine hikmetler akmaya başlar. Bir başka insan da, otuz sene erbaîn yaptığı halde duyguları inkişaf etmeyebilir. Ancak, ne çabuk inkişaf eden fahirlenmeli, ne erbaînlerden kurtulamayan ye'se düşmelidir. Aksine, “*Demek benim inkişafıma kırk yıl lâzımmış..*” demeli ve yoluna devam etmelidir. Evet, ancak bu şekilde bir ısrar ve gayretle, daha dünyada iken, cennet yamaçlarında gezmek mümkün olabilir.

Evliyâ ve asfiyâdan bazılarının cennet yamaçlarında gezmeleri çok vuku bulan şeylerdendir. Bu durum istidat ve kabiliyetlerinin yanında, Allah'ın hususî ihsanlarına mazhariyetleriyle ve o mazhariyetin derinliği ölçüsündedir. Doğrusu bu bizi aşan bir mevzudur. Zira herkesin âsâr-ı feyzi, kendi istidadına göredir. Halk arasında meşhurdur; nisan yağmuru yağınca yılan ondan zehrini, sadef de incisini almış.. dolayısıyla mercan, bağrında inciler besler; yılan da zehir. İstidatlı olan insanlar, inşaallah o velilik makamını yakalar, yaşar ve o mazhariyete ulaşırlar.

Evet, hem şahsen insan-ı kâmil olmada, hem de bütün insanlığın toplu halde insan-ı kâmil olmaya yönlendirilmesinde, her zaman himmetler olabildiğine âli tutulmalıdır. “*Halka açılıp dağılırsak, ihlâsı kaybederiz.. keyfiyeti muhafaza için, öncelikle kendi nefsimizi ıslah etmeliyiz vb.*” düşünceler, şeytanın aldatması ve nefsin mırıltılarından ibarettir. Üç-beş kişiyle bir yerde oturup, dinî mevzuları müzakere etme, nefse daha hoş geleceğinden nefis onu, insana, ihlâsı elde etmede tek vesile gösterebilir. Ama belki de aynı hareket, diğer taraftan ucbun, gururun girdapları arasında ruhun kolunu-kanadını da kırabilir. Himmetler âli tutulmalı ve hep zora, büyüğe talip olunmalıdır. Üstad, bir lâhikada, insanın daima azami takvaya, azami ihlâsa, azami vilâyete talip olması gerektiğine işaret

eder.²⁹² Tabî bunun yolu, gözlerin içine Allah'tan başka hayalin girmemesinden; dilin O'ndan başkasını konuşmamasından; kulağın O'ndan başkasını dinlememesinden geçer. Ayrıca, az gülüp çok ağlamanın, Ümmet-i Muhammed'in dert ve problemlerinden ötürü ciğer dağlamanın, onların dertlerini paylaşmanın ve hayatını onların mutluluğuna bağlamanın, amûdî vilâyet yolu olduğu unutulmamalıdır.

Evet, bu yol takip edildiği takdirde, umulur ki Cenâb-ı Hak insanı bir gün vilâyet tahtına oturtur ve onun gözünden perdeyi kaldırır. Ama bazen O (celle celâluhu), insanın liyakati olmadığı halde de, bu büyük ve pahalı şeyleri ona verebilir ki, böyle bir durumda da kul her zaman şükretmeli ve bunun bir istidraç olabileceği mülâhazasıyla da tir tir titremelidir.

292 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.185, 229...

SA'D B. MUAZ

Soru: Konuşmalarınızda Sa'd b. Muaz'ın kişiliğini nazara veriyorsunuz. Onun kişiliğini biraz açar mısınız?

Sa'd b. Muaz'ı çok iyi tanımak lazım; o İslâm öncesi ve sonrası hayatında hep örnek bir tavır sergilemiştir. Her şeyden önce o fitraten çok temizdir. Doğru bulduğu şeye çok iyi bağlanır ve bağlandığı şeyden de bir daha kopmazdı. Onun için de, başlangıçta, putperestlerin gelip kendisinden ders alacağı kadar iyi bir putperestti...

Mus'ab b. Umeyr, İslâm dinini tebliğ için Medine-i Münevvere'ye geldiğinde, Sa'd b. Muaz hemen kılıcını bileyip Mus'ab'ın başını almak için harekete geçti.. geçti ama Mus'ab, iyi bir mürşitti. Çarçabuk onun ruhuna girebildi ve başını almaya gelen insanı, söz ve davranışlarıyla beş on dakika içinde yola getirebildi. Evet Mus'ab'ın, bakışlarının teskîn ediciliği, tesir altına alıcılığı, ruhlara giriciliği müthiştir. Onun, Sa'd'a (radıyallâhu anh) neler söylediğini bütün ayrıntısıyla bilemesek de, bildiğimiz bir şey var ki o da, "Ben sana Kur'ân okuyayım, eğer beğenmezsen kellemi al."²⁹³ demesi ve ardından da o eşsiz kelâm-ı ilâhîyi seslendirmeye başlamasıydı. Kim bilir Kur'ân'ı nasıl içten ve samimî okumuştur! Orada okunan Kur'ân, Sa'd b. Muaz'ın başını öylesine döndürmüştü ki, kılıcını kınına koydu, dosdoğru kabilesinin yanına döndü ve biraz sonra da bütün kabilesini getirip Mus'ab'a teslim etti. Zaten İslâm'a girdikten sonra sergilediği hayat dillere destandır.

İslâm dünyasında doğmuş ve neş'et etmiş öyle insanlar vardır ki, Müslüman olmuş ancak iki adım dahi ilerleyememişlerdir. Bana göre bu insanlar eğer dinsizliğin hakim olduğu bir dönemde yaşasalardı, küfrün temsilcileri olurlardı. Çünkü kafalarını hiçbir zaman kullanmadılar, hiçbir zaman ruhî ve kalbî heyecanları olmadı. Sa'd b. Muaz (radıyallâhu anh) öyle değildi; o duyup

293 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/285.

dinlediği şeylerden müteessir olmuş ve hemen İslâm davasına gönül vererek onun yılmaz bir davacısı haline gelmişti.

Bir gün yürüdüğü yola bir ölüm oku düştü ve okun üzerinde öteye çağrı davetiyesi yazıyordu. Hep yürümüşü. Şimdi de Allah'a yürüyordu. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisini ziyaret için çadırına girdiğinde O'nu, çadırın dışına kadar akıp göl olmuş kanıyla selâmladı ve o haliyle ellerini kaldırıp şöyle dua etti: *“Allah'ım, o günden bugüne senin davan için çalıştım. Ve şimdi kâfirleri bir kere daha püskürttük. Öyle zannediyorum ki bunlar bir daha bizim karşımıza çıkmayacaklar. Eğer, Allah Resûlü onlarla bir kere daha hesaplaşmayacaksa, benim yaşamamın bir mânâsı da yok, emanetini alabilirsin.”*²⁹⁴

Bu ne sadâkat ya Rabbi, hayatta kalmak için değer ifade eden bir şey biliyor, o da irşad vazifesi..! Keşke bu mülâhaza her Müslüman için söz konusu olabilseydi. Evet bir insan, irşad yapmıyor, bulunduğu yerde Müslümanlığı başkalarına anlatmıyorsa, o abes yaşıyor, dolayısıyla hayatta kalmasının da bir mânâsı yok demektir. Allah (celle celâluhu), Sa'd b. Muaz'dan emanetini alır, fakat biraz sonra Cibrîl gelir ve: *“Ya Muhammed! Arş, senin ümmetinden birinin ölümüyle titredi.”*²⁹⁵ der. Tabiî, yaratılmış varlıklar arasında en muhteşem varlık olan arş nasıl titrer, bu titreme nedir? O husustaki saygımızı sükûtumuza emanet ediyoruz.

Eğer Sa'd b. Muaz'ı asrımızda ille de birine benzetmek gerekirse, Bediüzzaman Said Nursî'ye benzetmek uygun olur zannediyorum. Çünkü onu çok vefalı gördük. Kendisini, otuz yıllık hapis yıldırımını ve on-on beş sene dağlarda yalnız bırakılması ve hiç kimsenin yanına sokulmaması ümitsiz kılmamıştır. Öyle rikkatime dokunur ki, o bir vesileyle, “Aylardan beri şu ormanda, ormancılar da ormana gelmediklerinden, bu dağın başında

294 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/141; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/6.

295 Bkz.: Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 12; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 125.

yapayalınızım.”²⁹⁶ der. Sıkıntılı bir dönemde benim de tesellim bu oldu ve kendi kendime “Canım çıksın, benim yanımda iki kişi vardı, sense yapayalınızdın.” dedim. O büyük insan, iki ay sonra Çam dağından iner ve ilk defa yanına bir adam sokulur; bu Sıddık Süleyman’dır. Onun kahramanlığını, bu davanın tarih yazarları unutmamalıdır. Çamurlara bata çıka gelirken, “Üstadım” der yanına sokulur. Ve ardından Hulûsi Bey, Hüsrev Efendi, Tahirî Mutlu’lar derken yeni bir silsile-i zeheb oluşur. Evet, bütün bu hâdiseler onu yıldırmanın ve hiçbir şekilde dize getirememiştir. Bir hayat boyu “garîbem, bîkesem, nâtuvanem, alîlem, zelîlem..”²⁹⁷ demiş, fakat daima eğilmeyen bir baş, bükülmeyen bir kamet olarak kalmıştı. Bir zamanlar onların bu halini,

Bir gariplik var sesinde

Yalan yok çehresinde

Bakanlar anlayacak

Işık var çevresinde..

sözleriyle ifade etmeye çalışmışım. Bu ifadeler aynı zamanda, bir vefa mırıltısıdır. Millet ruhunun yeniden dirilmesi, tarihî dinamiklerle yeniden tanışması dileğiyle...

296 Bediüzzaman, *Mektubat* s.22 (Altıncı Mektup).

297 Bediüzzaman, *Mektubat* s.22 (Altıncı Mektup).

RUH İNSANININ PORTRESİ

Soru: Ruh insanının bir portresini çizseydiniz nasıl çizerdiniz?

Ruh insanı; madde ve mânâyı birbiri içinde bütünleştirip bünyesinde barındıran, her zaman kalb ve ruhun derece-i hayatını takip ederek, cehennem yolunun sûrî güzelliklerine takılmayıp, cennet yolunun zorluklarına katlanan ve rabbaniliğini korumaya çalışan bir hakikat eridir. Beden ve ceset insanının, bütün bir hayat boyu, cismanî arzularına takılıp, nefsanî isteklerini yaşamasına mukabil ruh insanı, irfanla derinleşen, imanla yücelme sırrını keşfeden ve ruhanî zevkleriyle cennetleri gönlünde duyan ve yaşayan başyüce bir insandır.

İnsan, ancak yüksek ideallerle gerçek insanlığa ulaşabilir. Hayatını yüksek mefkûre ve ideallerle derinleştirmeyen kimselerin yükselip ruh insanı olmaları bir yana, ilk fitratlarını korumaları da çok zordur; hatta imkânsızdır. Ruh insanının kuşlar gibi pervâz edip nâmütenâhiliğe yelken açtığı zirvelere karşılık, beden insanı, nefsin hezeyanları içinde bocalar durur. Hâlbuki eşref-i mahlukât olarak yaratılan insan, yüksek duygularla mücehhez, fazilete istidatlı ve ebediyete meftun bir varlıktır.. ve onun için yükselmeyip yerinde kalmak, daha aşağı canlılar seviyesine düşmek demektir.

Fıtratı müteheyyiç, hakikate açık gönüllerin zevk ü sefaları, devamlı aksiyon ve hareketleri iç içedir ve hedefledikleri yüksek idealleri tahakkuk ettirecekleri âna kadar da hep hareket halinde, biraz da huzursuz ve rahatsızdırlar. Nitekim İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem), henüz peygamberlik esintilerini duymadan, Hira dağına çekilmiş ve topyekün insanlığın alev alev yanan bir cehenneme doğru sürüklenmesinin ızdırabını vicdanında duyarak Allah'a sığınmış ve gönülden bu problemi çözmeye bağlanmıştır. İşte bu sebeple Nebiler Serveri, her zaman rahatsızdır ve bu rahatsızlığı da hayatı boyunca devam edecektir. O'nun, hak ve hakikate muhtaç gönüllere, ruhunun

ilhamlarını üfleme için sokak sokak, kabile kabile dolaşıp âşina gönüller araması bunun en önemli delilidir.

Şimdi isterseniz, ruh insanların hayatlarından bir kısım örneklerle konuyu biraz daha müşahhaslaştırmaya çalışalım:

“Ruh insanı, cismanî hayattan sıyrılıp yüksek ideallere dilbeste olan ve kendini sadece ve sadece insanlığın kurtuluşuna bağlayan insandır.” diyeceksek, günümüzde Bediüzzaman:

“Ben, cemiyetin imanını kurtarma yolunda dünyamı da feda ettim, ahiretimi de. Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, yahut memleket hapishanelerinde geçti. Çekmediğim cefa, görmediğim eza kalmadı. Divan-ı Harplerde bir cânî gibi muamele gördüm; bir serseri gibi memleket memleket sürgüne gönderildim. Memleket zindanlarında aylarca ihtilattan men edildim. Defalarca zehirlendim. Türlü türlü hakaretlere maruz kaldım. Zaman oldu ki, hayattan bin defa daha ziyade ölümü tercih ettim. Eğer dinim intihardan menetmeseydi, Said belki bugün toprak altında çürümüş olacaktı. Bütün hayatım zahmet ve meşakkatle, felaket ve musibetle geçti. Cemiyetin imanı, saadet ve selâmeti yolunda nefsimi de dünyamı da feda ettim. Helâl olsun!. Bana ezâ ve cefada bulunanlara beddua bile etmiyorum. Çünkü, bu sayede Risale-i Nur, hiç olmazsa birkaç yüz bin, yahut birkaç milyon, belki daha ziyade kişinin imanını kurtarmaya vesile oldu. Ölmekle yalnız kendimi kurtaracaktım, fakat hayatta kalıp, zahmet ve meşakkatlere tahammülle bu kadar imanın kurtulmasına hizmet ettim. Allah’a bin kere hamdolsun! Sonra, ben cemiyetin iman ve selâmeti yolunda ahiretimi de feda ettim. Gözümde ne cennet sevdası, ne de cehennem korkusu var. Cemiyetimin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun! Kur’ân’ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa cenneti de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimin imanını selâmette görürsem, cehennemin alevleri içinde

yanmaya razıyım. Çünkü, vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur."²⁹⁸ gibi sözleriyle buna iyi bir örnek teşkil eder.

Yine aynı ruh insanlarından biri sayılan Selahaddin Eyyûbî de üzerinde durulmaya değer. Mescid-i Aksâ esaret altındadır. Bu durum koca sultanı çok rahatsız etmektedir. İşte böyle bir hâlin hasıl ettiği sıkıntılarla o, âdeta gülmeyi unutmuştur. Bir gün cuma namazında hatip, sultanı kastederek, tebessümün fazileti hakkında bir hutbe irad eder ve Selahaddin'de tebessüm duygusu uyarmaya çalışır. Hutbede kastedilen şahsın kendisi olduğunu anlayan Selahaddin Eyyûbî, cami çıkışında imam efendiye dönerek şunları söyler: "*Hocam öyle zannediyorum hutbenizde bana nasihat ettiniz. Ama Allah aşkına söyler misiniz, Mescid-i Aksâ esaret altında iken ben nasıl gülebilirim?*"

Başka bir ruh insanı olan şair-i şehîrimiz Mehmet Âkif, İstanbul'un işgali esnasında Mescid-i Aksa ile aynı kaderi paylaşan Ayasofya'nın boynundaki zinciri, âdeta kendi boynunda hisseder ve hicranla şöyle mırıldanır:

“ *Umar mıydın ki: Mâbetler, ibâdetler yetîm olsun,
Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me'yûsun?
Umar mıydın: Cemaat bekleyip durdukça minberler,
Dikilmiş dört direk görsün, serilmiş bir yığın mermer?
Umar mıydın: Tavanlar yerde yatsın, rahnedен bîtâb?
Eşiklerden yosun bitsin, örümcek bağlasın mihrâb?
Umar mıydın: O taş taş devrilen, bünyân-ı marsûsun,
Şu vîran kubbelerden böyle son feryâdı dem tutsun?*”

298 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

Bu itibarla, her ruh insanı, gönül verdiği o yüce mefkûresini gerçekleştireceği âna kadar, tebessümü bile kendisine çok görmeli ve daima hüznün ve kederle iki büklüm olmalı, “sabr-ı cemil”le oturup kalkmalıdır.

Selahaddin, o büyük hülyasını tam 20 sene sonra –Allah’ın inayetiyle– tahakkuk ettirmiş, Mescid-i Aksa’yı esaretten kurtarmış ve kendinden sonra gelecek nesillere de dâsitânî bir örnek olmuştur. Yine aynı Selahaddin, Mescid-i Aksa’yı istirdat edeceği âna kadar 20 sene hep çadırda yaşamış, “*Hünkârım, size bir ev inşa edelim.*” diyenleri de: “*Allah’ın evi esirken ben kendime nasıl bir ev edinebilirim?*” şeklinde cevaplamıştır.

Hz. Ömer (radiyallâhu anh) döneminde, bugünkü Suriye ve Filistin de Müslümanların eline geçince, ordu kumandanlarının Mescid-i Aksâ’nın anahtarlarını istemeleri üzerine oradaki vazifeli papaz: “*Biz, Mescid-i Aksa’nın anahtarlarını alacak zatın şemâilini biliyoruz ve bu anahtarları ondan başkasına vermemiz de mümkün değildir.*” derler. Onlar, orada aralarında konuşadursunlar, Hz. Ömer (radiyallâhu anh) hazineden bir deve alıp hizmetçisiyle beraber nöbetleşe deveye binerek Kudüs’e doğru yola çıkmıştır bile. Bu şekilde Mescid-i Aksa’ya yaklaştıklarında, kumandanlar: “*İnşâallah, Ürdün nehrini geçerken binme sırası Hz. Ömer’e gelir. Zira, bu Bizans halkı, kendi saraylarında ihtişam ve debdebeden başka bir şey görmedikleri için, başımızdaki halifeyi paçalarını sıvamış, hizmetçisi devenin üzerinde ve kendisi deveyi çekiyor görürlerse bakışları değişir.*” diyerek dua etmeye başlarlar. Onların bu şekildeki arzu ve dualarına mukabil Allah (celle celâluhu), en hayırlı olanı tahakkuk ettirmiş ve tam nehri geçecekleri zaman, devenin yularından tutma sırası Hz. Ömer’e gelmiştir. Devenin yularından tutma sırası kendine gelen Hz. Ömer, deveden iner, yerine kölesini bindirir ve ırmağın karşı yakasına bu şekilde geçer. Ayrıca halifenin elbiseleri, oraya gelinceye kadar, devenin üstündeki semere sürtüne sürtüne yırtıldığından o da her defasında bu yırtık yerleri yeniden yamamıştır. – Estağfirullah buna yamadan ziyade, şeref işaretleri demek daha uygundur.–

Bütün bu durumları gören papaz, “*Tamam, bizim kitaplarımızda haber verilen işte bu zattır. Biz, anahtarları ancak bu zata veririz.*” demiş ve onları Hz. Ömer’e teslim etmişlerdir.

Bu, o muhteşem tablonun bir yanı; öbür yanında ise Hz. Ömer’in, “*Bu insanlara karşı bir sultan gibi aziz ve şerefli görünün.*” diyen kumandanlarına şöyle seslendiğini duyar ve ürpeririz: “*Allah bizi Müslümanlıkla aziz kılmıştır. Bundan başka bir şeyde izzet aramak beyhudedir.*” Evet ruh insanı, Allah’a intisap eden, O’na kul olmakla iftihar edip şeref duyan ve bunun ötesinde başka şereflere de iltifat etmeyen insandır. Günümüz neslinin bir kısmı, Allah’a gönül veremediklerinden ve O’na intisabın lezzetini duyamadıklarından tatmin olamamış aç ve tâli’siz insanlardır. Böyle bir fasit daireden kurtulmanın yolu da, Allah’a hakikî mânâda kul olmaktır.

Ruh neslinin önemli bir vasfı da “*kulluk*”tur. Ashab-ı kiram, kendilerine yöneltilen “*İslâm’ın şiarı nedir?*” şeklindeki bir soruya “*İnsanı başka şeylere kulluktan kurtarıp, sadece Allah’a kulluk yolunu göstermektir.*” cevabını vermişlerdir. Evet ruh nesli, gecelerin âbidleri, zâhidleri ve seccadeleri iniltiyle, yaşlarla süsleyen ruhbanları; gündüzlerin de bir küheylan gibi vazifeden vazifeye koşan fırsatlarıdır.

Bir rivayete nazaran, bütün hayatını, Cenâb-ı Hak’tan gelen emirlere karşı bağlılık içinde geçiren ve kulluğun zirvesine ulaşan İbn Abbas, mezara defnedildiği esnada, birdenbire etrafta şöyle bir ses yankılanır: يَا أَيُّهَا النَّفْسُ

“*Ey huzura kavuşmuş* الْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّتِي *insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!*”²⁹⁹

Zaten ibadet ü taat adına olgunluk ve doygunluğa ulaşmış kutlular, her zaman başkalarına karşı kapılarını kapatır, sonra da “Beyhude yorulma, kapılar sürmelidir.” derler. Yumurtanın içine bir sperm girince, diğer spermeler, zorlasalar bile içeriye giremedikleri gibi, Hakk’ın akdes ve mukaddes tecellîleriyle doygunluğa ulaşmış bir ruha da, şeytan ve nefsin âsi müdahaleleri kolay olmasa gerek. Bir mânâda, *“Allah, bir insanın içinde iki kalb yaratmamıştır.”*³⁰⁰ âyeti de bu hakikate işaret etmektedir.

İbrahim Ethem Hazretleri Kâbe’de iken Rabbisine *“Ya Rabbi! Senin aşkına tutuldum. Senden gayri her şeyi terk edip huzuruna geldim. Seni bulduktan sonra, gözlerim başka şey görmez oldu...”* şeklinde bir hitapta bulunmuştur. O, tam bu duygularla dopdolu olduğu bir sırada, hemen oracıkta, senelerdir görmediği oğlu beliriverdi. Yılların verdiği hasret ve baba şefkatiyle oğluna sarılınca birden hâtiften *“Ey İbrahim! Bir kalbde iki sevgi olmaz.”* diye bir sesle irkildi ve tereddüt etmeden: *“Allahım! Senin muhabbetine mâni olanı al.”* deyiverdi; deyiverdi ve oğlu hemen oracıkta ayaklarının dibine yığılıp kaldı. Evet işte, gönlünü sadece Allah’a açmış, Hakk’ın tecellîlerine doymuş ve gözünü ağyara kapatmış yüce bir kâmetin ruh haleti.!

Heraklius’un kumandanının, ashab-ı kiram hakkında itiraf ettiği şu sözler, değişik bir zaviyeden ruh insanının portresini çok çarpıcı bir şekilde resmetmektedir: *“Hükümdarım! Bunlarla savaşmak mümkün değildir. Çünkü bizim hayata talip olduğumuz ölçüde, bunlar ölüme koşuyor ve bizim dünyayı sevdiğimiz kadar ahireti seviyorlar.”*

Ruh insanı, ibadet ü taatiyle, gece derinlikli bir leylîdir. İşte onlardan biri!. Abbâd İbn Bişr (radıyallâhu anh). O, namazlarını son derece huşû içerisinde eda eder ve her zaman kıldığı namazın son namaz olduğunu düşünürdü. Zâtürrikâ’ seferinden dönülüyordu. Hz. Abbâd, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem)

yanı başında bulunanlardandı. Vakit geceydi. Resûlullah, mücahitlerin istirahat etmesi için mola verilmesini emretti. Muhtemel bir baskına karşı da her zaman olduğu gibi nöbet tutulmasını emretti. Bu hizmet için iki gönüllü istedi ve “*Bu gece bizi kim bekler?*” buyurdular. Muhacirlerden Ammar bin Yasir, Ensar’dan da Abbâd bin Bişr ayağa kalktılar ve ikisi birden “*Biz bekleriz ya Resûlallah!*” diyerek öne atıldılar. Peygamberimiz onlara şu talimatı verdi: “*Öyleyse vadinin ağzında durunuz ve etrafa göz kulak olunuz.*”

İki kahraman, vadiye doğru ilerlediler. Hz. Abbâd, Ammar’a: “*Gecenin başında mı beklemek istersin, sonunda mı?*” dedi. Hz. Ammar, önce beklemeyi tercih etti. Nöbete durdu. Abbâd da hemen namaza başladı. Bu sırada çok yorgun olan Ammar uyuyuverdi. Abbâd İbn Bişr’in, arkadaşının uyuduğundan haberi yoktu. O, namazına devam ederken bunları takip eden bir müşrik onu gördü ve bu fırsatı değerlendirmek istedi; istedi ve hemen yayına bir ok yerleştirip fırlattı. Müşrikin oku Hz. Abbâd’a saplandı. Hz. Abbâd ilâhî huzurda öyle bir huşû içindeydi ki, vücuduna saplanan ok değil, sanki bir dikendi. Hiç tavrını bozmadan namazına devam etti. Vücuduna saplanan diğer oku da öbürü gibi eliyle çıkarıp yere attı; rükû ve sücûdunu tamamlayarak selâm verdi. Artık iyice halden düşmüştü. Arkadaşına hafifçe “*Kalk, nöbeti al ben yaralandım.*” diye seslendi. Bunun üzerine gözlerini açan Hz. Ammar, bir de ne görsün, Abbâd’ın her tarafından kanlar akıyor. Durumu anlamıştı. “*SübhaneAllah! O müşrik sana ilk oku attığı zaman beni niçin uyandırmadın?*” diye sitem etti. Hz. Abbâd ise ona şu karşılığı verdi:

“*Ben namazda Kehf sûresini okuyordum. Sûreyi bitirmedikçe kesmek istemedim. Oklar üzerime ard arda gelmeye başlayınca, uyandırıp sana haber vermek için okumayı kestim, rükûa vardım. Vallahi, Resûlullah’ın korunmasını emrettiği boğaz ağzını korumayıp kaybetmiş olmaktan korkmasaydım, sûreyi bitirmeden namazı kesmezdim.*”³⁰¹

301 Ebû Dâvûd, *tahâret* 79; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/343.

Bir başka örnek: Haykırdığı zaman düşmanın yüreğini ağzına getiren Haydar-ı Kerrâr, Damad-ı Nebi Hz. Ali'nin (radiyallâhu anh), ayağına saplanan bir oku çıkartmak isteyenlere, “*Ben namaza durayım. Oku ayağımdan o zaman çıkarırsınız. Çünkü namazda iken okun acısını duymam.*” dediği rivayet edilir. İşte bu iki tablo, ibadet ü taatla kenetlenmiş ruh insanının durumunu aksettirmesi bakımından fevkalâde önemlidir.

Bu ruh insanlarından bir diğeri de, Kûfe mektebinin büyük muallimi Esved İbn Yezid en-Nehaî'dir. O, irşad, tebliğ ve cihat dışındaki bütün zamanlarını, sabahtan akşama, akşamdan da sabaha kadar evinin taraçasında ibadet ü taatle geçirir. Esved İbn Yezid'i, bir sütun gibi devamlı evinin üstünde ibadet ederken gören komşu çocuğu, onu hep bir direk zannetmiştir. Günlerden bir gün Hz. Esved vefat etmiş ve evinin üstünde görünmez olmuştur. Çocuk önceleri devamlı gördüğü sütunu yerinde göremeyince annesine: “Anne, ben her gece burada bir sütun görüyordum. Artık o sütun yerinde yok.” diyerek şaşkınlığını ifade etmiş; bunun üzerine annesi de “*Oğlum, o bir sütun değil, Esved İbn Yezid en-Nehaî'ydi.*” sözleriyle çocuğuna cevap vermişti.

Ruh nesli, her zaman ruhunu kanatlandırabilen ve kat'iyen cismaniyeti altında kalıp ezilmeyen, bedenî arzu ve istekleri karşısında sürekli dimdik duran, Leyla Hanım'ın ifadesindeki,

“ *Gidip boynumda zincir ile ol Ravza-i pâka*

Görenler hep beni dîvâne sansın Yâ Resûlallah.”

duygu ve düşüncelerini paylaşan, peygamber yolunun delileridir.

İşte Hak katında veli, o yolun delilerinden biri, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim ise Zübeyr bin Avvam'dır.*” sözleriyle şerefliendirilen Zübeyr b. Avvam (radiyallâhu anh)! Bedir'de o da Hz. Hamza (radiyallâhu anh) gibi düşmanla yaka

paça olmuş, onlarla göğüs göğüse savaştığı ve öyle bir semavîleşmişti ki, o gün melekler de başlarına aynı sarığı sarmış ve ashabı teşyî' ve teşcî' edivermişlerdi.³⁰² Savaşın neticesinde وَأَوْفُوا بَعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ *“Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, Ben de size vaad ettiklerimi vereyim.”*³⁰³ hakikati bir defa daha tecellî etmiş, müşrikler –Allah’ın inayet ve keremiyle– bozguna uğratılmış ve Cenâb-ı Hak, o günün hatırına melekleriyle, semavî esintileriyle âdetâ bir donanma gecesi teşkil buyurarak maiyyetini göstermişti.

Evet ruh insanı, sergilemiş olduğu her türlü kullukla meikleşen insan demektir. Buna da bir örnek: İmran bin Husayn, bâsur hastalığına yakalanmış ve zaman zaman yaralarını dağlattırmaktadır. Bu melek ruhlu insan, sair günlerde melekleri görüp onların selâmını almasına karşılık, yaralarını dağlattığı zaman, bir türlü onları müşâhede edememektedir. Bu durumunu Allah Resûlü’ne açınca, Hz. Ruh-u Seyyidi’l-Enâm şöyle buyurur –özel bir durum ve hususî bir sır var–: *“Yaralarını dağlatma. Zira o zaman meleklerin selâmından mahrum kalırsın.”*³⁰⁴

Ruh insanı, bir metafizik kahramanıdır. Übey İbn Ka’b, ibadet ü taat yapmak için mescide gelir. İki rekât namaz kıldıktan sonra ellerini açar ve dua etmek ister. İşte bu esnada, mescidin duvarları lerzeye gelerek, kendisinin söylemeye niyet ettiği şeyleri söylemeye başlar. Bu durum Allah Resûlü’ne haber verildiğinde İki Cihan Güneşi, *“O Cibrîl’dir ve senin söylemek istediğin şeyleri senin namına söylemiştir.”*³⁰⁵ buyurur.

Ruh insanı, bir muhasebe kahramanıdır. Hanzala İbn Rebî’ (radıyallâhu anh), Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile Efendimiz’in huzuruna gelir ve *“Hanzala münâfık oldu ya Resûlallah. Çünkü Senin yanında hissettiklerimi dışarıda hissedemiyorum.”* der. Bunun üzerine Efendimiz *“Ey Hanzala! Bir öyle, bir böyle..”* buyurur ve sözlerine şöyle devam eder: *“Eğer zamanın her*

302 Buhârî, *fezâilü ashâb* 13, *cihâd* 40, 41, 135, *meğâzî* 29; Müslim, *fezâilü’s-sahabe* 48.

303 Bakara sûresi, 2/40.

304 Müslim, *hac* 165; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/427.

305 Bkz.: el-Âlûsî, *Rûhu’l-meânî* 22/40.

parçasında benim yanımda olduğunuz gibi olsaydınız, melekler sokaklarda sizinle musâfaha ederlerdi.”³⁰⁶

Bir başka Hanzala.. Hanzala İbn Ebî Âmir (radıyallâhu anh), “cihad” çağrısını aldığı anda hemen yerinden ok gibi fırlayarak savaş meydanına koşar ve şehadet şerbetini içer. Az sonra Allah Resûlü, onunla alâkalı şunları söyler: “*Gök ile yer arasında Hanzala’yı meleklerin guslettirdiğini gördüm.*” Ailesine sorulduğunda şu gerçek ortaya çıkar: Hanzala’ya o gece su iktiza etmiştir. Ancak, cihat münâdîsinin sesini duyunca gusletmeye fırsat bulamamış; savaş alanına koşmuş ve şehit düşmüştür.³⁰⁷

Hükümdarlardan ruh insanı, Murad Hüdavendigâr, büyük bir askerî ve idarî dâhidir. Onun bir de askerî ve idarî dehasını aşan kulluğu vardır. O kadar ki bir defasında hocasına şöyle der: “*Hocam, sen namaza dururken ilk tekbir aldığı anda hemen Kâbe’yi görebiliyorsun. Ben ise ancak birkaç tekbirden sonra görebiliyorum.*” Evet koca hünkar işte böyle namaz kılmaktadır ve her tekbir alanın Kâbe’yi müşâhede ettiğini sanmaktadır. Bu devâsâ ruh, I. Kosova Savaşı’nda koca haçlı ordularını göğüslemiş ve savaştan önce Rabbine “*Ya Rabbi! Ordumu muzaffer, beni de şehit eyle.*” diye yalvarmış. Her şey bittikten sonra da savaş meydanını dolaşırken bir tâli’siz el tarafından hançerlenmiş ve Rabbine yürümüştür.

Bu büyük hünkârın ağabeyi olan Süleyman Paşa da kendisini aşmış ruh kahramanlarından biridir. Süleyman Paşa, devamlı surette Bizans içlerine doğru akınlar tertip eder.. Çanakkale’den sallarla geçmeyi başarır.. Gelibolu’yu hakimiyeti altına alır ve Bolayır’a kadar ilerler. Herkes onun hükümdar olacağını ve bir gün milletin başına geçeceğini düşünmektedir ama o, ötelere gelen bir müjdeyi vicdanında duymuş gibi bir akın öncesinde, akıncı beylerini toplar ve onlara şunları söyler: “*Şayet ben bugün ölürsem, ölümümü duyan Bizanslılar,*

306 Müslim, *tevbe* 12; Tirmizî, *kıyâmet* 59; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/346.

307 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 15/495; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 4/10.

bundan istifadeye kalkacak ve aldığımız yerlere yeniden hücum edeceklerdir. Size vasiyetim, cenazemin başında toplanıp el ele tutuşunuz, Allah ve Resûlü'ne sığınarak düşmana saldırınız. Sakın, cihaddan geri durmayınız!”

Bir gün önce, bu sözleri sarfeden Süleyman Paşa, ertesi gün cihat meydanında atının ayağı bir köstebek çukuruna girer ve atından baş aşağı düşerek şehit olur. Bunun üzerine ordunun ileri gelenleri onun başında toplanır ve vasiyetine uyarak el ele tutuşup düşmana hücum ederler; eder ve Bizans'ı bozguna uğratırlar. Savaş sonunda, düşman askerleri şu itirafta bulunur: *“Her defasında önünüzde koşan o levent ve civanmert delikanlı var ya, siz bize hücum ettiğinizde o yine sizin önünüzdeydi ve yalın kılıç bize hücum ediyordu.”*

Çanakkale Savaşında milletimiz, ordular halindeki ruh insanları olarak topyekün bir Hüdavendigâr, bir Süleyman Paşa ve Bedir'in aslanlarıdır. Bunlar *“Çanakkale geçilmez!”* sözünü tarihe altın harflerle yazdırmışlardır ki, bu ruh insanlarını şâir-i şehîrimiz şu mısralarla destanlaştırmıştır:

“ *‘Bu, taşındır’ diyerek Kâbe’yi diksem başına;*
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gökkubbeyi alsam da, ridâ namıyla,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla;
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ’yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtabı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;

Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;

Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...

Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.”

Elbette ki, bu ruh insanların yazdığı destanlar bitmemiştir, bitmeyecektir de... Milletimize, onun ruh ve mânâ köklerine hasım birçok düşmanın bulunduğu muhakkak. Ne var ki her zaman ruh köklerine sımsıkı bağlı bu necip millet, – Allah’ın inayet ve keremiyle– bütün bu bâdireleri aşip tıpkı eskiden olduğu gibi bir defa daha dünya devletleri arasında sahip olduğu yeri alacak ve dengesi bozulmuş günümüz coğrafyasında muvazeneyi tesis edecektir.

Prizma – 5

PERSPEKTİF

SADAKAT VE VEFAYA DAİR

Soru: Sadakat ve vefa nedir? Günümüzde sadakat ve vefayı nasıl anlamalıyız?

Sadakat, doğru düşünmek, doğru konuşmak, doğru davranış sergilemek ve aynı zamanda doğruluğu kalbde korumak demektir. Bu mânâdaki sadakat, izafî bir tabir olup belli bir ölçüsü de yoktur.

Sıdk sıfatı da; tıpkı ismet, emanet, tebliğ ve fetanet gibi, enbiyâ-i izâmın sahip olduğu sıfatlardandır. Bu sıfatlar, onların hususiyetlerindedir. Buna onların hâssası da diyoruz. Hâssa, kâmil mânâda herhangi bir kimsede bulunup bir başkasında bulunmayan özellik demektir. Dolayısıyla sadakat, zirve noktada enbiyâ-i izâmda bulunur.. ve onu sadece ‘söz doğruluğu’ şeklinde yorumlamak da eksik bir anlayıştır. Sadıklar, kalbleri doğrulukla dopdolu olan ve tamamen Allah’a kilitlenen insanlardır. Onların kalbî dünyalarındaki bu durum her zaman davranışlarına da aksedecektir. Zira onların kalbleriyle, söz ve davranışları arasında herhangi bir farklılık söz konusu değildir.

Sıdkta zirveyi tutan enbiyâ-i izâm kalb, söz ve davranış bütünlüğü içinde tamamen Allah’a kilitlenmiş kimselerdir. Bu ölçüdeki sıdkla ittisafı ‘Allah’ın sadık bir bendesi olma’ mânâsına anlamak da mümkündür. Bu itibarla da nebilere, Allah’ın boynu tasmalı birer kapıkulu, bizlere de onların halâyıkı nazarıyla bakabiliriz. Evet onlar, *“Allah’ın kendilerine buyurduklarına karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler.”*¹ gibi emredilen şeyleri harfiyen yerine getirir ve göz açıp kapayıncaya kadar dahi olsa muhalefet mülâhazasına girmezler. Bazıları onlar için değişik mütalâalarda bulunsalar da, enbiyâ-i izâmın sıfatları mevzuunda bizim mülâhazamız budur. Onlar hakkında Kur’ân-ı Kerim’de tedip mahiyetinde söylenen sözler, onların hayallerine akseden bir şeyin daha baştan önünü kesmeye matuf ilâhî tembih demektir.

Enbiyâ-i izâm, daima iç-dış bütünlüğü içinde yaşamışlardır. Aksi takdirde onların hayatlarında az bir inhiraf söz konusu olsa, hemen hızlı bir tembihle kalblerinin yanına getirilirler. Nitekim *“Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu*

kıskıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık). Hiçbiriniz buna mâni de olamazdınız.”² mealindeki âyet, onların durum ve konumlarındaki böyle bir ciddiyeti hatırlatır.

Nebilerden sonra en büyük sıddık, Hz. Ebû Bekir’dir. “*Sıddık*”, bağlı bulunduğu şeyi her şeye tercih edecek kadar dengeli ve temkinli olan ve bütün hayatını ona göre programlayıp yaşayan insan ise –ki öyledir– Hz. Ebû Bekir en büyük sıddıktır.

Vefa da, tıpkı sadakat gibi ölçüsü tam bilinemeyen izafî bir tabirdir. Vefa, birine karşı ister baştan verilen, isterse verilip kendisine hatırlatılan şeylere karşı borcunun şuurunda olarak o borcu eda etmek demektir. Bu da, çok defa karşılıklı mukaveleler şeklinde gerçekleşir. Nitekim Cenâb-ı Hak,

“Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, Ben de size karşı ahdimi yerine getireyim.”³ yani Bana karşı vefalı olun, verdiğiniz sözü davranışlarınızla yerine getirin ki, Ben de bu mukavelede size verdiğim sözü gerçekleştiririm, buyurur. Ayrıca şu iki âyet-i kerimede de *“Siz Beni anın ki Ben de sizi anayım.”⁴* *“Eğer siz Allah’a (Allah’ın dinine) yardım ederseniz O da size yardım eder.”⁵* buyrulmaktadır ki, bu türlü durumlarda yerine getirilen şeylerin hepsi birer vefa ifadesidir.

Vefalı olmak, bir taraftan sadakat gereken zata karşı o his ve tavrımızı korumak, bir diğer taraftan sorumluluğumuzun şuurunda olmak ve onun gereklerini yerine getirmek, bir başka zaviyeden de, onun teveccühü ölçüsünde ona teveccühte bulunmak demektir.

Yukarıda da zikredildiği gibi hem sıdk hem de vefa tabirleri izafîdir. Herkesin derecesine göre bir sadakat ve vefa hissi vardır. İnsan, bu ulvî hislerinden dolayı değer verdiği şeylere karşı saygı duyar ve onlara gönülden sahip çıkar. Meselâ, bir insan, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davasına, düşüncesine ve ortaya koyduğu âsârına karşı sadık ve vefalı ise o böyle bir duygu ve düşünceyle O’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek lihye-i şerifinin bulunduğu sandukayı veya kadem-i pâkini başına taç yapacaktır. Esasen böyle bir hürmet, ne Kur’ân ne de Sünnet’te emredilmektedir; ama Nebiler Serveri’ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı sadakat içinde olan bütün büyükler, Asr-ı Saadet’ten bu yana hep böyle vefalı davranmış ve O’nun ayak izinden hırkasına, asâsından lihye-i şerifine varıncaya kadar, O’ndan hatıra kalan bütün emanetleri hep saygıyla karşılamış ve muhafaza etmişlerdir. Osmanlılar ise, bu mukaddes emanetleri altın kakmalı sandıklar içinde muhafaza ederek günümüze kadar ulaştırmışlardır. Meselâ O’nun hırka-i şerifi, her yerde ve her zaman açılmaz. Ona bir salât u selâmla uzaktan bir göz dokundurma için bile Ramazan ayı gibi mübarek bir zaman diliminin gelmesi beklenir. Bu diğer milletlerde olmayan, milletimize mahsus bir saygı tavrı ve Nebiler Serveri’ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı gösterilen sadakat ve vefa ifadesidir.

Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı olabildiğine sadık ve vefalı olan insanlardan birisi de Afrika fatihi büyük insan Amr İbn Âs (radıyallahu anh) idi. O, vefat ederken sadakatının bir tezahürü olarak dilinin altına Nebiler Serveri'nden hatıra kalmış mübarek bir kıl koyuyor ve bununla ahirette sorulan suallere kolay cevap vereceği tefe'ülünde bulunuyordu...

İnsanlığın İftihar Tablosu'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı büyük bir sadakat ve vefa örneği sergilemiş kişilerden bir diğeri de, girdiği hiçbir savaşta yenilgi yüzü görmeyen büyük kumandan Hz. Halid b. Velid idi; işte bu yüce kamet, sarığında devamlı Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek sakalından bir kıl taşırdı. Bir keresinde o, cephede Bizans'a karşı savaşırken bir kılıç darbesiyle başındaki miğferi yuvarlanarak düşman safları arasına gidince, heyecanla ve ölümü hiçe sayarak miğfere doğru koşmuş ve arkadaşlarının ihtarlarına kulak asmadan onu alıp giymişti. Daha sonra Hz. Halid'in o güne kadar düşman karşısındaki tavrını çok iyi bilen arkadaşları, kendisine bu denli tehâlükünün sebebini sorduklarında o yüce ruh, onlara şu cevabı veriyordu:

“Ben onu nasıl düşmana bırakırım! O miğferin içinde Allah Resûlü'ne ait mübarek bir kıl vardı.”

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadık bendelerinden biri de hiç şüphesiz Osmanlı sultanlarından ve aynı zamanda ismiyle anılan camiye yaptıran Sultan Ahmet'tir. O, Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek ayağının bastığı çamur kalıbını tacına sorguç yapmayı düşünmüş ve “*N'ola tacım gibi başımda götürsem kadem-i pâkin / Ahmedâ yüzün sür pâyine ol pâkin.*” diyerek vefasını ortaya koymuştur.

Bütün bunlar, bir dava ve düşünceye ve o dava ve düşüncenin arkasındaki insana sadakatin ifadesidir. Efendimiz'in de, Allah'a karşı baş döndürücü bir sadakati vardır. O kadar ki, O, Cibril vahyi kendisine tebliğ ederken bir kelime unutma endişesiyle dilini ağzında sürekli evirip çevirir ve tek bir hareke, bir nokta zayi etmemek için tehâlükler yaşardı.

“(Resûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımlıdatma. Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak Bize aittir.”⁶ mealindeki âyet onun bu hissini nâtıktır.

Bu ümmet, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalan pek çok şeye karşı aynı sadakat içinde olmuştur. Ama tarihin çeşitli dilimlerinde bu sadakati zedeleyen hâdiselerin meydana geldiği de bir gerçek. Maalesef bazı dönemler itibarıyla bu ümmet arasında da dinsizlik yaygınlaşmış ve pek çok insan ateist olmuştur. Yine bazı karanlık dönemlerde camiler terk edilmiş ve Kur'ân da unutturulmuştur. İşte böyle bir zamanda sadakat, her şeye katlanarak yok olmaya yüz tutmuş yüce değerleri yeniden ihyâ etmeye çalışmak olmalıdır.

Sadakatin gereklerinin yerine getirilmesi ise bir vefadır.

Dilerim bütün bunlar –inşâallah– sinelerde yeniden neşv ü nema bulur ve insanımız, üzerine düşen vazifeleri bihakkın yerine getirir. Böyle bir aydınlık yola giren ve sineleri sadakat ve vefa hissi ile dopdolu bu sadakat ve vefa erleri, kendilerinden beklenen misyonu eda eder ve başkalarının da bu havayı teneffüs etmelerine imkân hazırlarlar. Duygu ve düşünceler insanları aynı noktaya çekip götüreceğinden dolayı bu kutlular, -inşâallah- mahşerde de onlarla beraber olurlar. Meselâ, sıdk ve vefa mevzuunda a'zamî derecede hassas olanlar Hz. Ebû Bekir'le, kırk yararcasına adalet ve istikamet içinde hareket edenler Hz. Ömer'le, iffet ve namusunu koruma mevzuunda fevkalâde hassas davrananlar Hz. Osman ve Hz. Ali'yle; hâsılı kim hangi yolda yürüyor ve neyi yaşayıp temsil etmeye çalışıyorsa o yolun kahramanlarıyla mutlaka buluşacak ve onlarla aynı nimetleri paylaşacaktır.

DİPNOTLAR

1. Tahrîm sûresi, 66/6.
2. Hâkka sûresi, 69/44-47.
3. Bakara sûresi, 2/40.
4. Bakara sûresi, 2/152.
5. Muhammed sûresi, 47/7.
6. Kıyâme sûresi, 75/16.

İDARECİLERE KARŞI TAVRIMIZ

Soru: Millet menfaatlerinin politik mülahazalara feda edildiği, şahsî çıkarlar uğrunda gelecek nesillerin dünyasının yıkıldığı günümüz toplumunda taban olarak, hasbelkader idareci konumunda bulunan büyüklerimize karşı tavrımız nasıl olmalıdır?

Bazen sorduğumuz sorular, bazen de vermiş olduğumuz cevaplarla, kalıcı olmasa da, bir kısım karanlık tablolar çizebiliyoruz. İşte böyle bir durum karamsarlığı da beraberinde getiriyor. Aslında bir kısım tahakkümlerin, tasallutların yaşandığı şu dönemde bir kısım ideolojiler adına, bazı kirli ellerin nerelere kadar uzandığını düşündükçe, hafakandan hafakana giriyor ve “Bu güzel millet için bunlar olmamalıydı.” diyorum.

Yine de bütün bunların milletimiz için gelip geçici olduğunu/olacağını da düşünüyorum ve teselli oluyorum. Zira bu kötülüklerin hemen bütünü ayrı ayrı düşüncelerin meydana getirdiği ayrı ayrı anafolar veya girdaplar gibi ve kat’iyen birbirine dayanan, birbirini takviye eden kubbelerdeki taşlar misâli birbirine dayanmak suretiyle ayakta duran heyetler gibi değiller. Evet, bugün bizim maruz kaldığımız şeyler, şahsî duygular veya hizipçiliğe dayanan öyle kötülüklerdir ki, zamanı gelince o kötülükleri temsil eden insanlarla birlikte onlar da yok olup gideceklerdir. Bu yüzden de bence paniğe kapılmaya hiç de gerek yok.

Oysaki doğruluğu, güzelliği temsil eden insanlar hem umumun hüsnü kabulü gibi bir mazhariyetleri var hem de daimîdirler. Zira doğruluk bir olduğu için onların doğruluk adına attıkları her adım, doğru duygu, doğru düşünce ve doğru anlayıştan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla onların ortaya koydukları eserlere ferdîlik nazarıyla bakılamaz; onlar kolektif şuurun semeresidir ve hepsi de kalıcılık vaad etmektedir. Bu itibarla da bunların bir damlası diğerinin deryasını yutabilir. Çünkü hakikate ait bir zerre hayale ait dünyalara bedeldir.

Bunu başka bir zaviyeden şöyle de değerlendirebiliriz; kötülükleri temsil eden insanların her biri kendi bâtılının esiri, kendi bâtılının azmışı, kendi bâtılının anarşistidir. İyilikleri temsil eden insanlara gelince, onların dayandıkları hak Allah ile, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile, Kâbe ile irtibatlıdır. Dolayısıyla

hakka temessük eden herkes bu hakikatlere, başka bir ifadeyle “*Artık kim tâğutu reddedip Allah’a iman ederse, işte o, kopması mümkün olmayan en sağlam tutamağa yapışmıştır.*”¹ âyeti ile ifade edilen hablü’l-metine, sağlam ipe tutunmuş olur.

Bu itibarla biz bütün bu hâdiselere bir taraftan bu nazarla bakar, diğer taraftan da “Belki hâlihazırdaki durum bizim günahlarımıza terettüp etmiştir, onu yaratan Allah olduğuna göre, izale edip yok edecek olan da yine O’dur, dolayısıyla her şeyden evvel biz, O’nunla irtibatımızı kavi tutmalıyız. Zira O’nun güç ve kudretiyle olmaz gibi görünen şeyler birdenbire oluverir; karlar erir, buzlar delinir, çiçekler açar ve her yer nevbahar olur. Yine o güç ve kuvvetle dünyadaki hasım güçler bozguna uğrar, en zayıf insanlar en güçlü hâle gelir.” der ve O’na yöneliriz.

Konuya şöyle de bakabiliriz: Bu kabîl karanlık tabloları bugüne kadar ne sadece biz görüp biz yaşadık ne de onlar olduğu gibi kaldı. İnsanlık tarihinde tarihî tekerrürler devr-i daimi içinde çok defa karanlıklara girildi.. girildi ancak hemen ardından aydınlığa çıkıldı. Meselâ İnsanlığın İftihar Tablosu’na tekaddüm eden yıllar belki günümüzden de karanlıktı. -O dönemi tasvir etmek konusunda ben çok defa hayâ ediyor, hicap duyuyorum.-

Âkif’in ifadesiyle:

*“Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta,
Dişsiz mi bir insan onu kardeşleri yerdi.”*

Günümüzdeki karanlıklar içinde aynı ışık patlamalarının olabileceğini ümit ederiz. Allah (celle celâluhu) her şeye kadirdir. Hz. Sahipkıran, “O’nun kudretinden ümit ederiz ki, bu kışta bir bahar göstereceğin.” der ve “Ne yapayım ben kışta geldim, sizler Cennetâsâ bir baharda geleceksiniz.” sözleriyle bunun bişaretini de verir. O hâlde ne kadar karanlık tablolar çizilirse çizilsin, bizler madem birer neferiz, öyleyse sadece kendi vazifemizi yapmalı ve Hakk’ın işine karışmamalıyız. Nefer, vazifesini kusursuz yerine getirmeye çalışır; kendisine verilen stratejileri uygular; sonucu elde etme meselesine gelince, onu da her hâline nıgehban olan Zât’a havale eder. O isterse zaferyab kılar, isterse olduğu yerde bırakır...

Son bir husus da, başımızdaki idareciler için “hasbelkader” tabiri kullanılıyor

ki, bu ifadeye bayılmamak mümkün değil. Çünkü her dönemde insanların başına hasbelkader yani kaderin bir hesabı, bir takdiri olarak çeşitli insanlar gelmiştir. Gerçi onların seçilip başa gelmesinde insanların bir cehd ü gayreti vardır. Ve bu cehd ü gayretin neticesini de görmezlikten gelemeyiz. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem),

“*Siz nasılsanız öyle idare olunursunuz.*” buyuruyor. Yani buna biz istersek bir kısım içtimaiyatçıların yaklaşımıyla “Baştaki dinamik güçleri statik güçler belirler.” veya “Bir binanın mukavemeti, üzerinde oturduğu blokaja göre belirlenir.” ya da Üstad’ın yaklaşımıyla “Eczası günahlardan mürekkep bir heyetten sevap hâsıl olmaz.” diyebiliriz.

Evet, bütün bu mülâhazalara dayanarak diyebiliriz ki, ferden ferda her insanın bir sahabi kadar cehd ve gayreti varsa Allah onlar için hususi mahiyette bir Ömer, bir Ebû Bekir yaratır ve bunda hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır. Ama o kadar bir cehd ve gayretleri yoksa o zaman da kendi oluşumlarının üstünde daha üst bir şey beklemeleri, uyumsuzluk talep etmeleri demek olur. Başka bir ifadeyle onlar ruhen serazad, çakırkeyf ve cismaniyetlerine yenikse başta Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir gibi insanlar da olsa genel bir uyum olmadığı için onların hayat anlayışları, hayat felsefeleri karşısında bunalıma girerler ve arada çarpışmalar, çatışmalar meydana gelir. Bence bu çok önemli bir meseledir. Bu açıdan da o ruh ve mânâyâ sahip olmayan insanların hâlihazırdaki durumu garipsememeleri gerekir. Zira durum tam bize göre.. her yanda yalan, teviz, iftira, millet malını hortumlama ve daha bin türlü mesâvî... Sokaklar kirli, her tarafta kırk haramîler ve tabiî “Devletin parası deniz...” diyenlerin hadd ü hesabı yok. Hiçbirimiz bir kısım inhiraflardan hâlî ve fâriğ değiliz; az fırsat düştüğü zaman hemen başımız dönüyor, bakışımız bulanıyor, aynı anlayışa kayıyoruz.

Ve bu çerçevede onları başlarına musallat eden Allah’ın kendilerine zulmettiğini düşünmemelidirler. Kur’ân, “*Allah size zulmetmez, siz kendi kendinize zulmediyorsunuz.*”⁸ buyurur. Yani onları başınıza musallat eden sizlersiniz. Her ne kadar kader onları o makama getirmişse de sizin mesâvînize, kötülüklerinize bir ceza olarak getirmiştir. “*Aleyküm enfüseküm – Öyle ise siz kendinize bakmalısınız.*”⁹

Hâsılı, eğer siz kendi rahatını ve huzurunu düşünmeden, kendi füyûzât hislerini hesaba katmadan başkalarının zevkleriyle yaşayacak insan yetiştirmekle toplumu

onarır ve ihyâ ederseniz işte o zaman bir kalb, bir vicdan, bir ruh toplumu başka bir ifadeyle her ânı Allah ile irtibatlı bir toplum meydana getirmiş olursunuz. Yoksa böyle bir toplum yetiştirmeden o mevzu ile alâkalı alternatif düşünceler teklif etmeniz bence dengesizlik teklif etme demek olur. Çünkü teklif ettiğiniz şeyler o toplumun yapısıyla örtüşmemektedir. Onlar ancak faziletli, başka bir ifadeyle kendi iradesiyle günde bir defa yemeye, kalori hesabıyla yaşamaya kilitlenmiş, komşusunu aç gördüğü zaman yemekten iştahı kesilen, ibadet ü taat dendiği zaman tıpkı şehevanî hislere gittiği gibi giden ve gecelerini ihyâ etmekte cismaniyeti adına zevk alan başyüceler gibi haz duyan insanlara mahsustur.

DİPNOTLAR

1. Bakara sûresi, 2/256.
2. Yunus sûresi, 10/44.
3. Mâide sûresi, 5/105.

CAHİLİYE İÇİNDE YAŞAYIP CEHALETE BULAŞMAYANLAR

Soru: Efendimiz'in, bir cahiliye çağında neş'et etmesine rağmen, O'nun o dünyanın dışında olduğunu vurguluyorsunuz. Bugün de O'nun mesleğini temsil eden insanların kendi çağlarının önünde veya çağ üstü diyebileceğimiz bir konumda bulunmaları söz konusu mudur?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) neş'et ettiği döneme, o günkü kültür ve anlayış itibarıyla “Cahiliye Çağı” diyoruz. Bir başka yaklaşımla “Cehl” kelimesi, daha ziyade Allah bilmeme mânâsına da kullanıldığından, çoğunluğu itibarıyla o Allah bilmeyenler çağına cahiliye denmiştir. Ayrıca ulemâ arasında şöyle bir yaklaşım da vardır; bir insan, allâme-i cihan da olsa, şayet Zât-ı Ulûhiyet'i bilmiyor ve O'nu tanımıyorsa, o insan cahil sayılır. Zira o, asıl bilmesi gerekli olanı bilmiyor demektir. Ve böyle bilgisizlerin yaşadığı dönem de cahilî ve karanlıktır.

Bundan başka şöyle bir yaklaşım da söz konusudur. Eğer bir insan, bilip kabullendikleriyle amel etmiyorsa, yani onun bilgisi amele dönüşmüyorsa, ona cahil denir ve onunla bir şey bilmiyor gibi muamele edilir. Hususiyle de bilgi mârifete dönüşmüyor ve insan kendinden, yaratandan habersiz yaşıyorsa o tam bir cahildir. Yunus Emre bu hâli,

“İlim ilim bilmektir,

İlim kendin bilmektir.

Sen kendini bilmezsen

Ya nice okumaktır.” mısralarıyla ifade eder.

Bu itibarla bilinen şeylerle bir yere varılması gerekir. Aksine insanın, duygu, düşünce ve davranışlarını, onu yaratılış gayesine yönlendirmeyen ve onda yeni bir hâl hâsıl etmeyen ilmin cehaletten farkı yoktur.

İşte biz, “Cahiliye Dönemi” derken, bu türlü insanların yaşadığı ve toplumun hemen her katmanında bu duygu ve bu düşüncede kimselerin bulunduğu bir çağı kastediyoruz. Bu itibarla Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem), yaptığımız böyle bir cahiliye tarifi içinde, o çağla irtibatlandırılmamız mümkün değildir. Çünkü O, hayat-ı seniyyelerinde hiçbir zaman, Allah bilgisinden gafil olmamıştır. Değil inanç ve

itikada ait meselelerde bir yanlışa düşmesi, daha genç bir delikanlı iken, Kâbe'nin tamiri esnasında mübarek vücudunun bazı yerlerinin açılması karşısında Hz. Cibril O'nun gözüne görünmüş ve sahabilerin ifadelerine göre, bu hâdiseden sonra kimse O'nun o ölçüde açılmasına şahit olmamıştır. Evet, peygamberlikten önce bile kendisine mekân ötesi âlemlerden ihtarda bulunulan böyle bir insanın, bizim tarifimiz çerçevesinde cahiliyede bir yere konması mümkün değildir. Bu açıdan biz “Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde bir cahiliye vardı, ama O, o cahiliyenin dışındaydı.” diyoruz.

İşin gerçek yönü bu olmakla beraber, peygamberlikle serfiraz kılınmış, insanlığın medar-ı iftihar ve her şeyimizi O'na borçlu olduğumuz bir Zât'ı ele alırken, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) tasavvurlarını, düşüncelerini, Allah'la olan münasebetlerini hesaba katmadan O'nu sırf o döneme ait kriterlerle ele almamız fevkalâde saygısızlık olur. Hatta değil İnsanlığın İftihar Tablosu'nu, O'nun sadık bendeleri kabul ettiğimiz ashab-ı kiramı dahi kendimizi esas alarak değerlendiremeyiz. Bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Allah beni seçtiği gibi ashabımı da seçti.” buyurarak kıyamete kadar tek din olan İslâm'ın temsilcilerinin seçme insanlar olduğuna dikkatleri çekmiş ve bizi temkine çağırmıştır. Elbette onlardan da bir kısım hatalara düşenler olmuş ve yer yer gaflet yaşayanlar bulunmuştur. Ancak onlar, Allah Resûlü'ne arkadaşlık etmiş olmaları, sürekli vahiy sağanağıyla sultanmış, peygamber boyasıyla boyanmış olmaları açısından değerler üstü değere sahiptirler. Dolayısıyla onları da cahiliye kriterleri ile değerlendiremeyiz. Kur'ân, *“Onlardan sonra gelenler, “Ey kerim Rabbimiz, derler, bizi ve bizden önceki mü'min kardeşlerimizi affeyle, içimizde mü'minlere karşı hiçbir kin bırakma. Duamızı kabul buyur yâ Rabbena; çünkü Sen Rauf'sun, Rahîm'sin: Şefkat ve ihsanın son derece fazladır.”*¹ buyurmakla onları ele alıp değerlendirmede bizlere edep dersi vermektedir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aynı şekilde: “Ashabıma sebbetmeyin (dil uzatmayın). Nefsim elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun (sizden) biriniz, Uhud dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin infak ettiği bir müdd'e (yaklaşık 875 gr) hatta yarım müdd'e bile mukabil gelemez.” buyuruyor.

Bence bu ifade, onların hukukuna daha saygılı olmamız açısından önemli bir tembih ve irşad olsa gerek. Haddizatında cahiliye döneminde bile, onlardan Hz. Ebû Bekir gibi, “Ben cahiliye döneminde, evet, Kâbe'nin açık-saçık kadınlar tarafından

tavaf edilip el çırpılarak dolaşıldığı bir dönemde bile, harama uçkur çözmedim, ağzıma içki koymadım, puta secde etmedim..” diyen aşkın insanlar vardır. Benzer ifadeleri daha nicelerinden duymak mümkündür. Meselâ, Hz. Süheyb için Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Ne güzel kuldur o; Allah’tan korkmasa da günah işlemez.” der. Yani o tabiatı itibarıyla günaha kapalı ve fitraten saygılı yaratılmış..

Bu itibarla bize, başta Efendimiz olmak üzere sahabe-i kiramı saygıyla ele almak düşer. Aksine, o dönemde yaşanan bir cahiliye vardı diye onların hepsini o cahiliye içinde düşünmemiz kat’iyen doğru olamaz. Bu yüzden çoğu zaman ben o dönemi, “Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşadığı devirde, o dönemi paylaşan insanların yaşadıkları dönem.” diye tavsif etmeyi yeğledim ve O’nun, zaten Allah katında muallâ, müberra, mukaddes ve münezzeh olan hayat-ı seniyyelerini, bu dönemle aynı tutmamaya çalıştım. Bilindiği gibi Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) isimlerinden biri de Mustafa’dır. Bu, Cenâb-ı Hak’ın, “*Allah meleklerden ve insanlardan bir kısım kimseleri elçi olarak seçer, onları saf ve temiz tutar.*”² âyetiyle ifade buyurduğu hususla irtibatlıdır. Yani Allah (celle celâluhu) O’nu seçmiş, O da bütün ömrünce tam bir seçilmişlik örneği sergilemiştir.

Evet, sanki Allah (celle celâluhu) ta baştan O’nu önemli bir misyon ve vazife için seçerken, daha sonra ortaya koyacağı performansı görmüş, ilk seçmeyi de ona bina etmiştir. Başka bir ifadeyle, bu mevzudaki istidat, kabiliyet ve performans, Efendimiz’e baştan bir avans olarak verilmiş, O da, o avansın hakkını çok iyi yerine getirince, Cenâb-ı Hak O’nu *Nebiler Sultanı* olmakla serfiraz kılmıştır.

Hz. Musa (aleyhisselâm) için de Kur’ân’da benzer ifadeler kullanılır: “*Seni insanların üzerinde saflardan saf kaymak hâline getirdik.*”³ Bu ifade hayale, süt kaynarken kaymağın sütün üzerine çıkması gibi bir mânâyı hissettirir. Bu açıdan bütün insanlık kaynayan sütse, peygamberler de o kaynayan sütün kaymağıdır diyebiliriz. Bu açıdan da Allah’ın (celle celâluhu) böylesine seçkin kıldığı o zatlara, bizim, cahiliye içinde bir yere oturtmamız fevkalâde yanlış olur.

Aynı şeyler, günümüzde iman ve Kur’ân hakikatlerini neşr ve temsil eden insanlar için söz konusu olmasa da, böyle bir işi temsil eden zat/zatlar için düşünülebilir. Muhammed Kutub’un “20. Asrın Cahiliyeti” dediği, yani boyunduruğun tamamen yere konduğu bir dönemde, iman ve Kur’ân davasına sahip çıkan gönül insanları ve fikir

mimarları için aynı şeyler söz konusu olabilir.

Gerçi Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn dönemleriyle yaşanan bir altın devirden sonra, artık İslâm milletleri velûdiyetlerini kaybetmiş, üretici yanları kalmamış ve şablonculuk yaşanmaya başlamış. Ciddî eserler ortaya konamamış, eski eserlere şerhler ve haşiyeler yazma dönemi başlamış ve bu hâl Fatih'in İstanbul'u fethetmesine kadar da devam etmiştir.

Bu, işin bir yanı; diğer yanına gelince, bu mütalâaların kat'iyen İslâmiyet'ten geri dönüldüğü ve tekrar bir cahiliye yaşandığı şeklinde anlaşılmasıdır. Evet, 5-6 asır batı yamaçlarında İslâm dünyasının karakolluğunu yüklenmiş, şanlı, namlı, hatta Muhyiddin İbn Arabî'nin *Şecere-i Numaniye*'sindeki ifadelerine göre, sahabeden sonra onlar kadar idarede başarılı ve muvaffak bir millet ve mübarek bir nesil için bu ifade doğru olmaz. Ne var ki baştaki o velûdiyet, o kariha zenginliği daha sonraları devam ettirilememiş ve Fatih'in İstanbul'u fethetmesiyle daha da durmuş, Tanzimatla beklenmedik bir kısım fezâî ve fecâinin patlamasıyla bütün bir toplum yerle bir olmuştur. Son 40-50 yıldaki durumu ifade içinse kelime bulmakta galiba biraz zorlanacağız...

Bu zaviyeden de günümüzde bir çeşit cahiliyenin yaşandığından söz edebiliriz. Bu cahiliyenin en önemli yanı ise, ilimlerin ilhad ve değişik ideolojiler adına kullanılmasıdır. Eskiden insanlar, cehaletleri değerlendirerek küfür ve dalâlete çekiliyorlardı; şimdilerde küfür ve sapıklık fen ve felsefeyle besleniyor. Zannediyorum bu cahiliye, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) neşrettiği nurlarla bertaraf edilen cahiliyeden daha tehlikeli. Öyle ki, âdeta bugün bütün ilimler, ilim adına değil de, dalâlet hesabına yorumlanıp değerlendiriliyor gibi bir durum söz konusu. Dolayısıyla dünya kadar insan, bu cahiliyenin "alfa"sından, olmazsa "beta"sından, o da olmazsa "gama"sından mutlaka müteessir oluyor. Bu hususa Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle işaret buyururlar: "Bir dönemde bir duman zuhur edecek. Bu kâfirleri bütün bütün öldürecek, mü'minler de zükkâma (nezle) tutulacak (yani onların da burunları akacak, gözleri sulanacak)."

Merhum Muhammed İkbâl, kendi döneminde yetişen pek çok aydın için, "Kalbleri mü'min, fakat kafaları kâfir." der. Cemil Meriç merhum da aynı tabiri, yerinde başka fikirlere, yerinde bizim duygularımıza ve düşüncelerimize tercüman olmuş olan kendi dönemindeki aydınlar için kullanır. Meselâ Yahya Kemal yerinde

Süleymaniye’de bizim insanımızın namazını, bayramını dile getirir, yerinde Koca Mustafapaşa’da kendisinden başka oruç tutmayanın bulunmadığını ifade eder ve bunun inkisarını yaşar. İhtimal böyleleri, bizim kültürümüzü beğenip benimsiyor, milletimizin maddî-mânevî dinamiklerini takdirle karşılıyor, ama kafasındaki yüzlerce şüphe ve aksi hükümlerden de bir türlü sıyrılamıyor. Geçmişteki bu insanları bu şekilde tavsif etmenin bir yararı var mı, yok mu bilemeyeceğim ama pek çok aydınımıza ait hayat karelerinin pek de iç açıcı olmadığı açık. Ve yine bu dönemde, her adını anışımızda sinelerimizin saygıyla çarptığı ve eserlerini tavsiye edip herkesin okumasını istediğimiz öyle kimseler oldu ki, Darwinizmin zihinleri bulandırdığı bir dönemde, yaratılışla alâkalı âyetleri, evolüsyona uydurma lüzumu duymuş ve evrime, olabilir nazarıyla bakmıştır. İşte bu, bir yönüyle küfrün “beta”sından, “gama”sından müteessir olup, nezleye tutulma demektir.

Yanlışı anlaşılmasın, o insanların bu hâle düşmesi, onların Allah’la irtibatlarının kopması demek değildir. Bu, bir teknik nakavt ve meselelere çözüm bulmada âciz kalma demektir. Ve bir mânâda hepimiz cevaplayamayacağımız istifhamlarla karşı karşıya kalmışızdır. Fakir de Darwinizmle alâkalı bazı şeyleri okuyunca, ciddî mânâda sağlam cevaplar bulamamanın telâşını yaşadım. Bu mevzuda size yardımcı olacak ve elinizi uzattığınız zaman onlarcasını bulacağınız kitap, dergi şöyle dursun, o günlerde, konuyla alâkalı bir makale bile yoktu. Âdeta can havliyle Şeyhülislâm Hayrullah Efendi’ye sığındım, ama baktım o da ona kâil ve bir sarsıntı daha yaşadım. Bu dönemde azıcık okuyan herkes sarsıktı; sarsığı bol o günlerde sarsılmayan bir insan vardır, o da, bir yönüyle bu cahiliyeye karşı kavga veren, küfrün plânlarını alt-üst eden Bediüzzaman’dı. O, Meşrutiyet yıllarında yazdığı ilk eserlerinden en son risalelerine kadar bütün kitaplarında hilkati vurguladı ve her şeyi O biricik Yaratıcı’ya bağlamasını bildi. “Tekâmül yok, yaratılış var.” dedi ve hep dimdik durdu.

Evet, o, 20. asrın bu denli karanlık cahiliyesi içinde neş’et ettiği hâlde, ne duyguda, ne düşüncede, ne de amelde cehalet asla ona bulaşmamış ve o hep kendi çağının üstünde yaşamıştır. O, âdeta çağıyla hesaplaşmak üzere yaratılmış bir fitrattır. Bu hâliyle o, –Eşref Edib’in haklı olarak dediği gibi– şayet Devr-i Risaletpenâhî’de yaşasaydı, Allah Resûlü’ne çok yakın sahabilerden biri olurdu. Ve putperestliğe o kadar düşmandır ki, Mekke fethinde Allah Resûlü, putları kırma vazifesini ona verirdi.

Yine o, tam bir iffet âbidesiydi; meselâ, 15-20 yaşlarında, Van'da Tahir Paşa'nın sarayında altı ay kadar kaldığı hâlde, onun kerimelerini bir türlü tanıyamamıştı. Aynı şekilde 20-25 yaşlarında İstanbul'a geldiğinde, Çamlıca'da Yusuf İzzettin'le birlikte onun köşkünde kalırken, çoğu zaman geze geze Üsküdar'a inip, oradan kayıkla karşı tarafa geçerlerdi, Haliç'te kadın-erkek, çoluk-çocuk şarkı söyleyip saz çalmak için sahile döküldükleri hâlde, bir kerecik olsun göz kapağını kaldırıp onlara bakmamıştı. Kendisine neden bakmadığı sorulduğunda da, kaçamak bir cevapla, "Ben âlim olmanın izzet ve onurunu koruyorum." demişti. Oysa o, mehâfetullaha (Allah korkusu) ve mehâbetullaha (Allah saygısı) o kadar kilitliydi ki, hayatını sürdürdüğü kalb ve ruh ufkundan öyle şeylere bakılmazdı ve bakmadı.

Yine, nasıl ki cahiliye içinde yaşadığı hâlde, o cahiliyeye bulaşmayan Efendimiz'in Ebû Bekirleri, Ömerleri, Osmanları, Alileri vardı; onun da, ona yakın, onun çizgisinde, onun düşüncesini temsilen ikinci varoluşun fikir işçileri ve davasının temsilcileri temiz arkadaşları vardı. Hepsi de pırıl pırıldı. Ben şahsen Hasan Feyzi'nin günaha girmiş olacağını hiç düşünemedim/düşünmedim. Hafız Ali'nin imanı karşısında hep ürperdim. Hoca Sabri içimde saygı olup esti. Hulusi Efendi'yi bir kâmil mürşid gibi gördüm. Hüsrev Efendi ayrı bir derinlik insanıydı. Tahirî Mutlu öyle engin bir aydı ki, değil bir günahı üzerine sıçratması, hayatında abdest suyunu bile üzerine sıçratmamıştı. "Allah" deyince gözleri dolardı ve başka bir âleme urûç etmiş gibi bir görüntü sergilerdi. Re'fet Beyi, Ahmet Fevzi'yi, Âtîf Efendi'yi, Âsım Beyi görmek gerekirdi. Alperen yürekli, uhrevî derinlikli Zübeyir Gündüzalp bir vefa âbidesi; Mustafa Sungur, Abdullah Yeğin, Bayram Yüksel, Sait Özdemir, Hüsnü Bayram bu ışık kaynağının hâlesi gibiydi. Ve bunlar çağın cahiliyesi karşısında dimdik kalabilmişlerdi.

Demek kendi dönemlerinde cahiliyeyi aşarak yaşayan insanlar da olabiliyor. Bu açıdan, ikinci dirilişi temsil eden o büyük zatla birlikte, çevresinde yaşanan korkunç cehalete rağmen cehalet yaşamayan, cehalete bulaşmayan bir hayli insan vardı. Ve onlar şimdi birer yâd-ı cemil. Onlardan sonrakilere gelince, –inşâallah– Cenâb-ı Hak onları da bu davanın feyiz ve bereketinden istifade etmiş olarak günahlarından arındırır ve o ilklere ilhak buyurur.

DİPNOTLAR

1. Haşr sûresi, 59/10.
2. Hac sûresi, 22/75.
3. A'raf sûresi, 7/144.

MAZHARİYETLERİ İDRAK

Soru: Bizler iman ve Kur'ân hakikatine uyanan insanlar olarak geçmişteki emsallerimize nispeten Cenâb-ı Hakk'ın üzerimizdeki nimetlerini tam takdir edebiliyor muyuz? Ne buyurursunuz?

Türk atasözleri arasına girmiş Hayâlî'ye ait bir söz vardır:

“O mâhiler ki deryada yaşar deryayı bilmezler.” Günümüzde belli rahatlıklar içinde iman ve Kur'ân hakikatlerine uyananlar, içinde buldukları zaman diliminin dışını görüp bilmediklerinden, hâlihazırda, Cenâb-ı Hakk'ın üzerimizdeki lütuflarını ve mazhariyetlerimizi de -çok çekinerek söylüyorum- hakkınca takdir edemiyorlar.

Evet, bazılarımız itibarıyla deryada yaşayan mâhiler gibiyiz. Allah daha binlercesini bu deryanın içinde yaşamaya ulaştırsın; ulaştırsın ama vicdanlarımıza da bu nimetlere mazhariyetleri duyursun.

Nimetlere mazhariyet çok önemlidir. Allah'ın size iman bahşetmesi ve yükselme, terakki etme helezonunda belli bir noktaya çıkarması önemli bir mazhariyet ve lütuftur. Bence, bu lütuftan daha büyük bir lütuf varsa o da, bu lütfun vicdanda sezilmesi, duyulması ve insanın her dakika, hâlen, kâlen Allah karşısında iki büklüm olup “Allah'ım, Sana çok şükür.” diyebilmesidir.

Eğer, ateizmin hükmettiği bir ülkede doğup büyüme boşluğunu az buçuk duyup tatmış olsaydınız -Allah (celle celaluhu) duyurup tattırmasın- dinsizliğin, imansızlığın paletleri altında ezilip preslenmenin ne demek olduğunu; mâbetsizliğin, mescitsizliğin, minaresizliğin, ezansızlığın ve duygu-düşüncede Allahsızlığın, peygambersizliğin, kitapsızlığın ne mânâya geldiğini biraz olsun anlayabilirdiniz...

Bir dönemde belli İslâm ülkelerinde de aynı şeyler yaşandı ve yaşanıyor. Bu meş'um dönemin şiddetini, hiddetini, öfkesini, karını-buzunu idrak edip yaşayan nesiller, o dönemi bütün ızdırabı, bütün dehşeti ve bütün ürperticiliğiyle yaşadılar. Böyle şiddetli bir zulüm ve istibdadın hâkim olduğu bazı ülkelerde, bir tek insanın arkasına âdeta ordular takılıyor ve onun her hareketi yakın takibe alınıyordu. Buralarda bir cami dolusu insanı aynı duyguya ve aynı düşünceye düğümlenmiş, bağlanmış ve bir mâbette bir araya geldiklerini görmek şöyle dursun, evinin en ücra köşesinde dahi endişesiz, korkusuz Rabbine karşı sorumluluklarını getirmek çok zordu.

Evet, işte bu ülkeler, hakikî bir tek mü'mine hasret duyulan ülkelerdi. Buralarda, hayatın içinde din yoktu; diyanet de yoktu. Dinî değerler genç nesillere unutturulmaya çalışılıyor, her şeye rağmen dinini gönlünce yaşamak isteyenler baskı altına alınıyor, sinenler sınıyor; sinmeyenler ya hapse atılıyor ya da sürgün ediliyordu. Menfâlar ve zindanlar herkesin korkulu rüyası idi. Sibiryâ'da ve Sibiryâ'daki kar-buz içinde hayat sürme gibi bir durum kimin korkulu rüyası olmaz ki!

O gün insanların kimisi düpedüz cinnet ve hezeyan yaşıyor, kimisi de sabah-akşam vahşetle inliyordu.

“Her taraf Muş'tu

Yollar yokuştu

Kardeş kardeşi yiyordu

Bilinmez ne işti.”

Haktan, hürriyetten bahsetmek mümkün değildi. Hak da, hürriyet de sadece hükmedenlere ait özel bir imtiyazdı. Üstüste baskıların yaşandığı böyle bir dönemde, olan genç nesillere oluyordu. Onlara, geçmişleri bütünüyle unutturuluyor, millî ve dinî değerleri tezyif ediliyor ve sistemli olarak kimliksizliğe itiliyorlardı. Kitleler Allah'tan koparılmış, ülkeden ülkeye farklılık arz etse de, bütün değerler alt üst olmuştu. Hem o kadar alt üst olmuştu ki, siz her zaman bir şahlanmanın, bir coşmanın, dünyaya kendinizi ifade etmenin heyecan ve mesajlarını aldığınız minarelerin başında artık ruh-u revân-ı Muhammedî şehbal açmıyordu.

Şair, ufukları kararan bazı ülkelerde özel durumu nazara alarak şu mısralarla

inlemişti; bilemeyiz ama işin içinde bir inkisarın olduğu açıktı.

“Sultan Selim-i Evvel’i râm etmeyip ecel

Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedi

Gök nura gark olur nice yüz bin minareden

Şehbal açınca ruh-u revân-ı Muhammedi”

Izdırap şairinin ezanla alâkalı duyguları ise tam bir duadır.

“Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli

Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli”

Şehadetleri dinin temeli o ezanların sesi çok yerde kesilmiş; kesilmemiş görünenler de kısılmış ve bir kısım tali’siz ülkelerde din u diyanet adına açılan ağızlara âdeta fermuar vurulmuştu. Doğruyu konuşmak Haktan, Hakk’ın hukukundan bahis açmak cürm-ü meşhutluk bir konu hâline gelmişti. Cezası da ya zindan veya Sibiryaya türü bir yere sürgündü.

Dünyada din zayıflamış, kaba kuvvet temsilcileri ise güçlenmişlerdi. Kaba ve hoyrat küfür düşüncesi bu defa inkâr-ı ulûhiyet ve ateizm düşüncesiyle taarruzlar plânlıyor, kendilerinden başka kimseye hakk-ı hayat tanımıyor, bin senelik zengin mirası yakıyor-yıkıyor ve onun yerine kendi düşüncesinin o anlamsız âbidelerini ikame ediyordu.

Böylece her şeyi götürüp kendi düşünceleri, kendi anlayışları, kendi idrak ufuklarında mânâsızlaştırıyor ve koskoca bir dünyanın bahtını, ikbalini karartıyordu. Öyle ki gün geldi bir mübarek coğrafyada değer adına hiçbir şey kalmadı. Âkif’in ifadesiyle:

“Harap iller; serilmiş hanümanlar; başsız ümmetler;

...

Düşünmez başlar; aldırılmaz yürekler; paslı vicdanlar;

...

Emek mahrumu günler fikr-i ferda bilmez akşamlar,

Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;

Duyan yok, ses veren yok, bin perişan yurda başvurdum.”

Bu yitik dünya ile alâkalı hicranlı birkaç söz de Alvar İmamı Efe Hazretlerinden:

*“Bâd-i hazan esti bağlar bozuldu
Gülistanda katmer güller kalmadı,
Şecerler kırıldı, bağlar bozuldu,
El atacak dahi dallar kalmadı.
Bozuldu dünyanın bağı bostanı,
Zağ-ı siyah yaktı bu gülistanı;
Bülbüller okusun dertli destanı,
Elvan nakış nakış allar kalmadı,
Er olan eridi yağ gibi gitti
Şirin erler zir-i turaba yattı;
Sümbüller yerinde mugeylan bitti,
Petekler söndü ballar kalmadı.”*

Birkaç adım daha öteye giderseniz, Bayburtlu Zihni şu tasvirleriyle aynı hicranı seslendiriyor gibidir:

*“Vardım ki yurdunu ayak göçürmüş
Canan göçmüş ıssız kalmış otağı
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş,
Sakiler meclisten kesmiş ayağı.”*

Evet, mübarek bir coğrafyanın durumu işte bu idi.

İşin başlangıcında gafil durup gafil davranan bazı kimseler, sonra yakıp yıktıkları bir dünyanın külleri altında kalıp nedametle inlemişlerdir ama bunların hiçbir yararı yoktu.

*“Kaza-i diyanet yerde süründü,
Türk'ün ruhu zorla asi göründü,
Hem Peygamberine hem Allah'ına.”*

Artık el elden üzülmüş, yâr elden gitmişti; ne bağıırıp çağırma ne de şuna-buna lânet yağdırma neticeyi değiştirmeyecekti.

Bir zamanlar dünya insanları bizim yamaçlarımızda tıpkı Mescid-i Aksâ'ya,

Kâbe'ye, Ravza'ya göç tertip edip tenezzühe çıktığı gibi tenezzühe çıkar ve bizim coğrafyada, bizim aramızda aradığını bulurdu. Bu dünya kendine ait büyü, kendine ait nefaseti ile o kadar cazipti ki, onu görenler kendilerini âdeta bir rüya âleminde hissederdiler. Kimilerine göre o bir kere olmuştu ve artık tarihti. Bir bandı başa çevirmek gibi zamanı geriye işletmek veya aynı şeyleri bir kere daha yaşamak mümkün değildi.

“O yiğitler o atlara binip gitmişlerdi ve bir daha da geriye dönmeyeceklerdi.”
(Ömer Seyfettin)

Bizim akıncı destanımızın, akıncı şuurumuzun, akıncı şiirimizin ana teması ise:

“Bekle, gözlerim yollarda, cepkeni kolunda

Pişdonu belinde, yeniden bir kere daha döneceği anı

bekle!”

Evet, sizler, bizler ve milletçe hepimiz, çevremiz harap eller, yıkılmış hanümanlar, kimsesiz çöller, başsız ümmetler, emek mahrumu günler, yarın bilmeyen geceler gördük. Uzak yakın bu çevrede hiçbir şey yoktu; sadece insanı andıran gölgeler vardı. Evet, “Kimse yok mu?” sesinize karşılık, “yok” diyecek ciddî bir ses yoktu. O yıkılmış coğrafyada İmam Hatip yoktu, Kur’ân Kursu yoktu. Üç beş insana Kur’ân okutmayı göze alan bir insan, aynen Hz. Ebû Bekir’in, –Muhyiddin İbn Arabî’nin *Musâmeretü’l-Ebrar* isimli kitabında naklettiğine göre– Hz. Ali’ye “Yâ Ali, sen daha çocuktun, biz birkaç defa ölümü göze almadan birine bir şey anlatmaya cesaret edemezdik. Dışarıya çıktığımız zaman bıçakların bizim için gayzla bilendiğiyle karşılaşır; içeriye girdiğimiz zaman dışarıya çıkmaktan, dışarıya çıktığımız zaman da içeriye girmekten bütün bütün ümidimiz kesilirdi ve bütün bunları göze alarak bir şey yapmaya teşebbüs ederdik ve bunları göze almadan da hiçbir şey yapılamazdı.” dediği gibi...

Bu sözleriyle Hz. Ebû Bekir, tarihî devr-i daimler içinde bir vahşet, bir zulüm, bir istibdat ve küfrün taarruz dönemlerinden biri sayılan ilk cahiliyeye ait korkunç bir baskı dönemini anlatıyor. Aslında ondan sonra da tarihî tekerrürler devr-i daimi içinde bu, kaç defa tekerrür etmiştir ve edecektir de. Yeniden Ebû Cehiller, yeniden Ebû Lehebler olacak ve yeniden şeytan fitneye körük çekerek farklı stratejilerle karşınıza

çıkacak ve sizin gibiler tulumbaları ellerinde hep yangından yangına koşacak ve fitne ateşlerini söndürerek sulhun sükûnun, emniyetin temsilcileri olduklarını gösterecekler.

Evet, bir dönemde bazı ülkelerde, birine Allah dedirtmeden evvel ölümü göze almak lâzımdı. Kendi kimliğinden bahsetmek yürek istiyordu. “Geçmiş”, “kültür”, “tarih”, “mukaddes miras”ım demek her babayiğidin kârı değildi.

Şimdilerde bu meş’um ülkelerde de karlar, buzlar erimeye başladı. Toprağı delip başını dışarıya çıkaran filizlerin hadd ü hesabı yok. Sağda solda nadir de olsa ‘hak’, ‘adalet’, ‘hürriyet’ diyenlerden söz edilebilir.

Buna, yüzlerce yıldan beri ölüm uykusuna yatmış kimselerin “ba’sü ba’de’l-mevt”i de denebilir. Evet, günümüzün nesillerine –bu mazlumlar ve mağdurlar dünyasının neresinde bulunurlarsa bulunsunlar– İsrail sûrunu duymuş baharlıklar nazarıyla bakabiliriz.

Bu itibarla ben de size Hz. Ebû Bekir’in Hz. Ali’ye dediği gibi diyebilirim: Siz gözlerinizi hayata, üst üste güzelliklerin tulû ettiği bir dönemde açtınız. Gerçi tam size göre bir dünya yoktu; tam bir huzur, tam bir itminan, tam bir emniyet, tam bir hürriyet yoktu; ama bu dünyada eşedd-i zulüm, eşedd-i küfür, eşedd-i istibdat da yoktu; hücreler yoktu, hapishaneler yoktu, Sibiryalar yoktu. O dönemdekiler için var olan çok şey sizin için yoktu.

Biri: “Yirmi sekiz sene çekmediğim eza, görmediğim cefa kalmadı, Divan-ı Harplerde bir cani gibi muamele gördüm, bir serseri gibi memleket memleket sürgüne gönderildim, aylarca ihtilattan men edildim...” diyor idiye bu fotoğrafı iyi okumak icap eder.. tabî, “Ne yapayım acele ettim kışta geldim, siz cennetâsâ bir baharda geleceksiniz. Mezarımın başına geldiğiniz zaman bir demet gülle “Selâmünaleyküm” dediğiniz zaman “Henîen leküm” sesini işiteceksiniz..” müjdesini de...

Bugün milletimizin de bağlı bulunduğu milletler topluluğunun geldiği nokta, o gün görülen rüyaların bir nevi tezahürüdür. Ve bugün bizler çok büyük lütuflara mazhar sayılırız. Bu lütuflara mazhariyet bir şükür ister. Daha önemlisi de bu lütufları tam takdir edip değerlendirmek icap eder. O da geleceğe matuf olması itibarıyla irade buudludur; yani, siz isterseniz ve dilerseniz –Allah’ın izniyle– o da olur. Evet, bundan ötesini –Allah’ın inayet ve keremiyle– yapma, hazırlama, şekillendirme size düşmektedir.

HATALARI AZA İNDİRME

Soru: İşlerimizde, aklımızı kullanarak isabetli karar verme ve doğru hareket etmeye muvaffak olamıyoruz. Bunun ilhama dayalı yönü var mıdır?

Bilindiği gibi akıl, ilmin sebeplerinden sadece biridir. Bu itibarla da akla dayalı hareketlerde, hata yapmamak hemen hemen imkânsız gibidir. Akıl, vahyin referanslarıyla değerler üstü değerlere ulaşır ve Allah'a (celle celâluhu) götüren vasıtalarından biri hâline gelir. Evet, insanın hata etmemesi düşünülemez; hele hele bizim gibi, hayatlarını avamca yaşayanlar... Aslında, düz insanlardan Allah dostlarına yani evliyâ, ebrar, mukarrabîn, asfiyâ dediğimiz insanlara varıncaya kadar hemen herkes hata eder.. hatta enbiyâ ve mürselîn efendilerimizde hata, zelle adını alarak devam eder. İşte evvelâ, bunun çok iyi bilinmesinde fayda var.

Efendimiz, “Küllü benîâdem hattâun – Her insan hata eder.” buyururlar. Arkasından da; “Ve hayru'l-hattâine ettevvâbûn – Hata edenlerin en hayırlısı da, yaptıkları hataları bir iç nedametle ve kendilerini hataya iten sebepleri ve faktörleri izale etmekle o hatayı giderenlerdir.” buyurmaktadır. Bu tespite göre eğer bir insan hata etmeyeceğine inanıyorsa, daha baştan o, hataların en büyüğünü işlemiş demektir.

Evet, insan hep sevap çizgisinde yürüse bile, kendisinde hata bulunmadığı vehmini taşıması, onda az dahi olsa bir firavunluğun bulunduğu delâlet eder ki, böyle bir firavunluğu ruhunda taşıyan insan, bugün olmasa yarın mutlaka hata eder. Çünkü kişinin kendisini hatasız görmesi, çok hata yapmasının önemli bir işaretidir. Bu hâl ise, o insan için bir fasit dairenin teşekkülüne sebep olur ki, böyle biri sürekli hata eder, ama hatalarını hep sevap görür ve ben hata yapmıyorum der. Bu açıdan da insan, sevap zannıyla yaptığı bazı şeylere bile, hata olabilir nazarıyla bakmalıdır ki bu bir temkin yoludur.

Yine bu çerçevede insan, bazen başkalarının ona karşı terslikleri için de, “İhtimal bu terslikler, benim bu mevzudaki bir hatamdan dolayı oldu.” diyebilmelidir. Müsaadenizle, bu mevzuda kendime ait, hata zannettiğim bir olayı anlatmak istiyorum: Ben geçen Ramazanların birinde, önde gelen Müslümanlara, herkesin kendi hizmet çizgisindeki çalışmalarını takdirlerimi ifade eden, kendi el yazımıyla birer bayram tebriği

gönderdim.

“Bu Ramazan-ı şerifi bir kısım arkadaşlarla beraber yaşayıp idrak ettik. Füyûzâtlarından istifade etmek, vesâyetlerini kazanmak ve öbür âlemde şefaathine mazhariyetimizi sağlamak için, büyüğümüz falan falan şahıs –o grubun mânevî liderleri– için hep dua ettik. –Ki, bunda hiç mübalâğa etmiyorum; çünkü benim onlar için, ismen tasrih ederek ve vesâyetlerini talep ederek dua etmediğim gün yoktur– Bizler âciz, zayıf insanlarız; şu mübarek Ramazan Bayramı yaklaşırken, Allah’ın ulûfesine vesile olur mülâhazası ile bahtınıza düştüm, dua buyurunuz. Bu vesile ile bayramlarınızı tebrik ediyor, el ve ayaklarınızdan öpüyorum.” dedim.

İşin diğer bir yanı da, bu tebriklerden hiçbirini normal bir posta ile de göndermedim. Hayat-ı içtimaiyede yeri ve değeri olan bir insanın yanına iki kişi daha katarak bir heyetle ve doğrudan ellerine teslim etmek üzere gönderdim. Bunlardan sadece bir tanesinin, “Bilmukabele, falan kardeşimizin bayramını tebrik ederiz..” cevabından başka, hiç mi hiç cevap alamadım.

Ben aynı ifadeleri, onlar için yine kullanırım, ancak daha sonra düşündüğümde, böyle davranmakla hata ettiğimi anladım. Çünkü o insanların, bu mevzuda atılan adımlara mukabil adım atmamalarına ben sebebiyet verdim. Eğer bu insanlar kendilerini büyük görüyorsa –ki gayet tabî büyükler– ve böyle bir diyalog arayışını ilk defa ben başlatıyorsam, onlara;

“Senin başını aşkın işlere tevessül etmek sana mı düştü?..” dedirtmemem gerekirdi. Ve bu işi, ben değil, onlar yapmalıydı. İşte bu girişimi, birilerinin sevap zannetmesi hiç önemli değil; ben buna bir hatadır diyor, Allah’tan af diliyorum.

Evet, sizler de böylesine safiyane, safilerin yolunda, safilerin makamında çok saf teşebbüslerde bulunabilirsiniz; bulunabilirsiniz ama yine de hata edebilirsiniz. Zira bu mevzuda sizin centilmenliğiniz, başkalarına karşı tebcilin semalarda bile bulunmayan ile iltifat etmeniz yeterli olmayabilir. Evet, işin size bakan yönünde hata olmayabilir; oysaki karşıdaki insanın, o mevzudaki hissiyatını, yaklaşımlarını nazar-ı dikkate almak gerekir.

Tekrar meseleye dönecek olursak, yapılan işlerin büyüklüğü nispetinde hata yapmamak da o nispette zordur. Ne var ki her zaman hataları aza indirmek de mümkündür ve bunun da kendine göre yolları vardır; en başta, yukarıda da ifade edildiği

gibi, akıl ve havass-ı selime dediğimiz eşya ve hâdiseleri algılamamıza yardımcı olan duygularımızla beraber Kitap, Sünnet ve peygamberlerden tevârüs ettiğimiz doğru haberler de ilmin diğer sebepleridir. Dolayısıyla ancak bu üçü bir araya getirilip harman edildiği zaman, bilgilerin en sağlamına ulaşılmış olur. Bu itibarla böyle bir bilginin elde edilmesi için tecrübeler ve aklın muhassalası alınıp değerlendirilmeli; Kitap, Sünnet çok iyi bilinmeli ve çok iyi süzölmeli; kalbler, onlardan sağlanacak vâridâta hazır hâle getirilmeli ve insan, o saf hisleri ile Cenâb-ı Hakk’a yönelmeli; yönelmeli ve “Allah’ım, beni yanılma, vâridâtınla gönlümü donat ki isabetli karar verebileyim.” deyip dua etmelidir. Aksine, eğer biz ilhama kapalı, tecrübeden anlamıyor Kitap ve Sünnet’e de yabancı isek, hiçbir zaman eğri-büğü yaşamaktan kurtulamayız.

Meselâ, ben çocukluğumdan beri, Hz. Ali’yi çok sevdiğimden çoğu defa, “Onun gibi Şâh-ı Merdan, Haydar-ı Kerrâr, Damad-ı Nebi olma gibi mazhariyetleri olan ufuk insan, siyasî dâhi Hz. Ali gibi biri nasıl oldu da Hz. Muaviye gibi bir insanı idare edemedi? Ne olurdu idare etseydi de, İslâm, uğradığı o şeylere uğramasa ve başına gelen şeyler gelmese idi.” diye hep aklıma gelirdi. Ne var ki bugün bazı şeyleri daha net gördükçe kendi kendime bu sözlerim için elli bin defa “tevbe estağfirullah” diyorum. Çünkü öyle meseleler var ki, onlar Ali’yi de aşar, Ömer’i de; onları çözmek için peygamberâne bir cehd, peygamberâne bir himmet, peygamberâne bir azim, peygamberâne bir idrak ve peygamberâne bir semavî teyit lâzımdır.

Evet, bazı işler var ki fevkalâde bir deha, bir performans, olabildiğine yüksek bir karizma ve çok engin muhakeme istiyor. Diyelim, biz İslâm’a hizmet adına bir adım attık. Düşünmeli, acaba bu hareketin neticesi ne olur? Alternatif olarak şu da olabilir, şu da ve eğer bunların hepsi de hayırlı ise, onlardan doğacak şeylerin de yine kendi alternatifleri içinde hayırlı olmalarına dikkat etmek icap eder. Değilse, “Bu sebep şu neticeyi doğurur, bu da hayır gibi gözüküyor, dolayısıyla buna yürümeli.” demek, bana göre yarım akıllılıktır ve İslâm’ı kendi ahmaklığımıza kurban etmek demektir.

İşte böyle bir meselede muhtemel boşlukları dolduracak en önemli güç kaynağı kolektif şuurdur. Evet, biz, bir akılla ulaşamadığımız nice şeylere iki, üç, dört, beş akılla çok rahat ulaşabilir ve bu boşluğu doldurabiliriz. Zannediyorum hiçbir dâhi, bu kadar akıl ölçüsünde bir akıl taşıyamaz. “Deha için intihap yoktur.” derler. Yani onda, şunu düşünüyüm, şunu yapayım, şundan şu çıkar, bundan bu çıkar gibi

düşünceler olmaz. O anında düşünür, karar verir, yürür ve yüzde yüz isabet eder. Ama bence herkes böylesine bir dâhi olsa da kolektif şuura müracaat etmesi, meseleleri meşveretle çözmesi daha isabetlidir. Çünkü Kur'ân, her işte meşvereti emretmektedir ki, bundan biz, meşveretin, hatanın büyük ölçüde burnunu kıracak önemli bir esas olduğuna inanıyoruz. Evet, gerektiğinde bir mesele hakkında yüz akla müracaat edilmeli ve onlardan aldığımız düşünceler harman edilerek bir sonuca varılmaya çalışılmalıdır.

Zannediyorum bu esaslara riayet çerçevesinde hareket edildiğinde, hatalar aza indirilmiş olur ve yap-bozlarla ömür tüketilmez. Ne var ki, başta da ifade ettiğimiz gibi, bütün bütün hataların kökünü kurutmak da mümkün değildir. Eğer mümkün olsa idi, Efendimiz'den sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Halid b. Velid gibi dâhilerin hâkim olduğu dönemde, her mesele hallolurdu.

Evet, hayat bir tecrübeden ibarettir. Nebiye bile peygamberlik kırk yaşından sonra gelmiştir. Kim bilir belki de bütün peygamberler için aynı şey söz konusudur..? Efendimiz on yaşında ticareti bir kere görünce, onun bütün prensiplerini kavrayacak bir dimağa sahip olmasına rağmen, lihikmetin kırk yaşına kadar bekletilmiştir. Üstad'ın da ifade ettiği gibi, o yaştan sonra insanın aklı, mantığı, hissiyatı, beşerî garîzelerinin önüne geçer ve o artık beden insanı değil, ruh insanı, kalb insanı, mantık-muhakeme insanı ve bunların hepsini câmî bir hikmet insanı olur...

MUHASEBE VE MUHASEBE KAHRAMANLARI

Soru: Muhasebe nedir? Muhasebe kahramanlarından misaller verir misiniz?

Kelime itibarıyla hesap görme, hesaplaşma, kendi kendini sorgulama mânâlarına gelen muhasebe; mü'minin, her lahza iyi-kötü, doğru-yanlış, sevap-günah nevinden yaptığı bütün amellerini gözden geçirip, hayır ve güzellikleri şükürle karşılaması; inhiraf ve günahları istiğfarla gidermeye çalışması; yanlışlık ve kötülükleri de tevbe ve nedametle düzeltmeye gayret göstermesi adına çok önemli bir cehd ve insanın iradesinin hakkını vermesi adına da ciddî bir teşebbüstür.

Her şeyden önce şu hususu ifade etmek gerekir ki, insanlık hakikî muhasebe duygu ve düşüncesini İslâm'la tanımıştır. İslâm'ın diriltici ikliminden istifade edememiş fertlerin, muhasebe ve kendi kendilerini kontrol adına yaptıkları şey, basit bir nefis sorgulaması denemesinden başka bir şey değildir. Hele bazı mezhep ve felsefeler göre insanın, ilâh olmaması için günah işlemesi lâzımdır şeklinde bir telakki vardır ki, insanın buna bir şeytan yorumu diyesi geliyor. Bazı uzak doğu dinlerinde bulunan ruhların devr-i daimi şeklindeki görüşün hikmet, adalet ve infafla telifi mümkün değildir. İslâm'dır ki, *“Ne sizin kuruntularınız ne de Ehl-i Kitab'ın kuruntuları bir (gerçektir); kim bir kötülük yaparsa, (mutlaka) onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamaz.”*¹ diyerek her şeyi yerli yerine oturtur. Evet, o, ne sizin ne de sizden evvelki Ehl-i Kitab'ın, “Cennet'e gireceğiz, günahımızı başkasının sırtına yükledik. Bu günahı papazlar çekiyor, onlar affettirecekler.” gibi kuruntularının bir dayanağı olmadığı gibi, ruhların devr-i daimini ifade eden diğer telakkiler de birer kuruntu ve ümniyeden başka bir şey değildir.

Evet, bunların hiçbiri bir değer ifade etmemekte ve insanlığa hiçbir şey kazandırmamaktadır. Zira *“Kim bir kötülük yaparsa, onun cezasını görecektir.”*² *“Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenemez.”*³ ve *“İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”*⁴ gibi nasslarla Müslümanlıkta herkesin çalışmasının esas olduğu ve mükâfatın da Allah'ın dilemesine bağlı bulunduğu vurgulanmıştır. Evet, bir gün Cenâb-ı Hak lütfedecek ve herkes mutlaka çalışmasının karşılığını görecektir.

Muhasebe Sultanlarından Altın Tablolar

Şimdi muhasebe sultanlarının hayatlarından vereceğimiz misallerle mevzuu biraz daha açalım:

a- İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem)

İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) derin bir muhasebe insanıdır. Ümmeti için en güzel örnek olan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Bildigimi bilseydiniz az güler, çok ağladınız.” yani “Yataklara girip yatamaz, ağzınıza koyduğunuz lokmayı yutamaz ve bir yudum su içemezsiniz.” buyurmuş ve bir sahabinin yorumu çerçevesinde, “Keşke kesilip biçilen bir ağaç olsaydım.” gibi mülâhazalarla sorumluluğun ağırlığını çevrelere duyurmaya çalışmışlardır.

İki Cihan Güneşi (sallallâhu aleyhi ve sellem), şahsî hayatının her ânını, muhasebe duygu ve düşüncesine bağlı yaşadığı gibi bu çizgide, yer yer insanlığa yapacağı ihtarlarını da ilk defa kendisine en yakın olanlarda ortaya koymuş ve başkalarına diyeceğini onları muhatap alarak seslendirmiştir. Nitekim bir gün O (sallallâhu aleyhi ve sellem), en uzak daireden başlayıp, en yakın daireye kadar, bütün yakınlarını çağırdıktan sonra, “Ey Kâ’b b. Mürreoğulları, Ey Abdimenafogulları, Ey Abdülmuttalipoğulları!” diyerek onlara ayrı ayrı seslenmiş ve “Nefsinizi Allah’tan satın almaya bakın; zira ben, ahirette sizin adınıza bir şey yapamam!” buyurarak herkesin kendinden sorumlu tutulacağını hatırlatmıştır.

Evet, “*Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir.*”⁵ fehvâsınca, her insanın nefsi tıpkı rehin emtia gibi ipotek altındadır. Kişi, çalışıp kazanacak, kazandığı şeyleri Allah yolunda sarf edecek ve nefsinin ipotek olmaktan kurtaracaktır. Efendimiz

(sallallâhu aleyhi ve sellem) işte bu noktadan hareketle, kendisine en uzak kabile ve oymaktan başlayıp, tedelli yoluyla sözü en yakınlarına doğru çekerek şöyle buyurmuştur:

“Ey Allah Resûlü’nün halası Safiyye! (Sen de nefsinin Allah’tan satın almaya bak; zira) ahirette senin adına da bir şey yapamam!”

Safiyye (radıyallâhu anhâ) ki, Hz. Hamza’nın (radıyallâhu anh) kız kardeşi, Allah Resûlü’nün “Havarim” buyurduğu Hz. Zübeyr’in (radıyallâhu anh) anası, Zalim Haccac’a karşı Kâbe’yi müdafaa ederken asılmak suretiyle şehit edilen Abdullah b. Zübeyr’in babaannesesi ve bütün bunlardan öte o, İnsanlığın İftihar Tablosu’nun

(sallallâhu aleyhi ve sellem) öz halasıdır. Bunlara rağmen, İki Cihan Serveri, ona da nefsinin Allah'tan satın almasını söylüyor ve Allah katında onun adına da bir şey yapamayacağını bildiriyor. Dahası O (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendi kızı, ciğerpâresi ve peygamberlik günlerinin gönül meyvelerinden Hz. Fatıma'ya (radiyallâhu anhâ) bile "Ey Muhammed'in kızı Fatıma! (Sen de nefsinin Allah'tan satın al; zira) ahirette senin adına da bir şey yapamam." buyurarak sorumluluğun şahsiliğine dikkat çekiyor ve herkesi dikkatli yaşamaya çağırıyor.

Fatıma (radiyallâhu anhâ) ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından "Fatıma benden bir parçadır." buyrulan; Cennet kadınlarının efendisi olduğu bildirilen; kendisinden sonra gelecek olan ekser evliyâ ve asfiyânın onun nurlu neslinin semeresi olan müstesna ve yüce bir kadındır.

Evet, işte İslâm, böylesine büyük bir mesuliyet ve vazife şuuruyla gelmiş, herkesin yapması gereken vecibeleri hatırlatmış ve Ehl-i Kitab'ın kuruntularına kapılmamayı emretmiştir. Evet, her fert, sa'y u gayret meydanı olan bu dünyada ne yapmışsa Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna onunla çıkacak, durumu mizanda o amellerle değerlendirmeye tâbi tutulacak ve neticede ya Cennet'e yürüyecek ya da esfel-i sâfilîne sukut edecektir.

Kitap ve Sünnet gibi kaynaklarıyla İslâm, herkese belli sorumluluklar yükler. Toplumun hemen her ferdine, bulunduğu yer itibarıyla yapması gereken bir kısım mükellefiyet ve vazifeler yüklenmiştir. *"Her birerleriniz râî (çoban) ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz: Devlet reisi bir râî elinin altındakilerden sorumludur. Her fert, ehl ü ıyâlinin râîsidir ve raiyyetinden mesuldür. Kadın, beyinin hanesinin râîsi ve gözetiminde olan şeylerden sorumludur. Hizmetçi efendisinin malının râîsi ve elinin altındakilerden mesuldür. Her birerleriniz râî ve her birerleriniz raiyyetinden sorumludur."* hadisinde ifade edildiği gibi, herkes bir mânâda çoban ve herkes güttüğünden sorumludur. Dolayısıyla herhangi bir noktada, başkalarından önce Hakk'a, hakikate uyanmış, imanla tanışmış bir talebe, öğretmen ya da esnafın çevresindeki arkadaşlarına karşı bir kısım sorumlulukları vardır. Böyle biri sahip olduğu bütün imkânları kullanarak henüz imana tam uyanmamış arkadaşlarına hak ve hakikatleri anlatmalı, onların ellerinden tutarak kendisinin teneffüs ettiği o temizlerden temiz iman atmosferi içine çekmeli; Cenâb-ı Hak ve Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem)

onların ruhlarına duyurmaya çalışmalıdır. Yine herhangi bir müessesede çalışan bir kimse, çalıştığı iş yerindeki arkadaşlarına aynı hakikatleri anlatmalı ve ölüm soluklayan ruhlara yeniden dirilişin yollarını göstermelidir. Aslında böyle bir çalışma, aynı şekilde toplumun her kesiminde artan bir ivmeyle sürdürülmeli ve herkes nerede bulunursa bulunsun, kendisine kucak açacak muhabbet dolu bir sine bekleyen kitleleri sevgi ve hoşgörüyle bağrına basmalıdır. Bizim, bu misyonu mazide tam ifa eden insanlara yaptığımız gibi geleceğin nesilleri de, ilk kuruluşun temsilcileri sayılan ashab-ı kiramdan (radıyallâhu anhüm) sonra, bu ikinci dirilişin mümessillerini yürekte alkışlayacak ve tarihin altın sayfalarına kaydedeceklerdir.

Evet, birinci kuruluşun ilk temsilcileri ashab-ı kiramdır; onlar, birinci cahiliyeyi silmiş ve aydınlık bir dünya kurmuşlardır. Şimdilerde ise, dünyanın dört bir yanında korkunç bir cahiliye yaşanmaktadır ve bu cahiliyeyi bertaraf edecek olanlar da ikinci dirilişin ilk temsilcileri olacaklardır. Allah (celle celâluhu), bir zamanlar peygamberlere, sonra sahabe-i kirama; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Alilere gördürdüğü bu hizmeti ve onlara yüklediği bu mükellefiyeti, şimdilerde bir ihsan-ı ilâhî olarak bugünün Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Alilerine gördürmektedir. Asr-ı Saadet'in o devâsâ kametlerine karşılık, ikinci dirilişin temsilcileri olmaya azmetmiş; a'zamî takva, a'zamî vilâyet, a'zamî ihlâs, a'zamî sabır kahramanı ve her şeye katlanmaya karar vermiş bu devrin mübarek ve mübeccel nesli, sahabenin bıraktığı yerden başlayarak her yere şefkat ve merhametle yürüyecek ve senelerden beri beklenen gül günlerinin gelmesine vesile olacaklardır. Böylece –inşâallah– bütün bir millet, bu sevgi ve muhabbet fedailerinin neşrettiği ışık sayesinde yeniden bir kere daha aydınlığa çıkıp nura kavuşacak ve kendi olacaktır. Ne var ki herkesin, Cenâb-ı Hak tarafından kendisine ihsan edilen nimetlerin kadrini bilmesi, herkesi sevip, herkese şefkat etmesi de bu konuda olmazsa olmaz bir esastır. Hakikat erleri buna mutlaka riayet etmelidirler.

b- Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)

Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem), “İnsanlardan dost tutmuş olsaydım, muhakkak ki, Ebû Bekir'i dost tutardım. Sizin kardeşiniz Allah'ın dostudur.” ve “Sen benim Kevser havuzu ve mağara arkadaşısın.” vb. gibi hadislerle tebcil buyurduğu, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) yâr-ı vefâdârı, peygamberlerden sonra

insanların en faziletlisi, daha dünyada iken Cennet’le müjdelenenlerin ilki, Cenâb-ı Hakk’ın “Ben ondan razıyım, acaba o da Benden razı mı?” hitabının mazharı ve “Sıddîk” unvanının sahibi, ilk halife Hz. Ebû Bekir (radiyallâhu anh) de muhasebe kahramanlarının en önde gelenlerindedir. O kadar ki, insan olma mesuliyetini müdrik bu büyük muhasebe insanı, bir gün ağaç üzerinde bir kuş görmüş, ona şöyle seslenmiştir: “Ne mutlu sana ey kuş! Doğrusu senin yerinde olmayı çok isterdim. Ağaca konar, meyvesinden yer, sonra uçarsın; ne hesaba çekilmen söz konusu, ne de cezaya çarptırılman..!”

Yine O büyük muhasebe insanı, insan olarak yaratılmaya şükran hisleriyle dopdolu ama sorumluluk duygusuyla da iki büklüm olduğu özel bir durumda şunları söyler: “Vallahi bu ölçüde sorumlu bir insan değil de yol kenarında develerin gelip kemirdiği, kemirip sindirdiği ağaç yaprakları olmayı.. ya da sahibi tarafından beslenip semirtilen, semizlendiğinde de kesilip eti kızartılan ya da kurutulan, sonra da yenip sindirilen ve ıtrah edilen bir koç olarak yaratılmayı arzu ederdim.” der.

Evet, Hz. Ebû Bekir’e (radiyallâhu anh) izafe edilen bu sözler, belli bir ruh hâline bağlı sözlerdir; zira Allah (celle celâluhu), yeminli ifadesiyle “*Gerçekten Biz insanı en güzel biçimde yarattık.*”⁶ buyurarak insanın, ağaçtan, ağaçtaki meyveden, hayvanattan ve hatta meleklerden bile mükerrem bir varlık olduğunu bildirmektedir. Evet, avâlim onda pinhân (gizli), cihanlar onda matvî (dürülmüş)dir. Fakat muhasebe duygusunun şiddetli ağırlığı, hakikî bir mü’min olan Hz. Ebû Bekir’e (radiyallâhu anh) bile bu sözleri söyletebiliyordu.

c- Hz. Ömer (radiyallâhu anh)

Muhasebede zirve kametlerden birisi de, hiç şüphesiz bütün hayatını engin bir muhasebe içinde geçiren, İnsanlığın İftihar Tablosu’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında tebcil sadedinde “Eğer benden sonra peygamber gelecek olsaydı, bu Ömer olurdu.”, “Allah, hakkı Ömer’in diline ve kalbine koydu.”, “Güneş, Ömer’den daha hayırlı bir kimse üzerine doğup batmadı.” buyurduğu, ikinci halife ve dünyada iken Cennet’le müjdelenenlerden bir diğeri olan Hz. Ömer’dir (radiyallâhu anh). Yeryüzünde bir adalet timsali olan bu başyüce insan da hep mesuliyet ve muhasebe

duygusunun ağırlığıyla inlemiş durmuştur. Onun şu sözleri bu konuda örnek teşkil edecek sözlere dendir.

* “Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekin. Tartılmadan önce nefsinizi tartın.”

* “Allah’a yemin olsun ki, yeryüzü dolusu altınım olsaydı, O’nun azabı gelmezden önce hepsini verip kendimi o azaptan kurtarmaya çalışırdım.”

* “İnsanların en iyisi bana ayıplarımı gösterendir.”

* “Eğer Fırat kıyısında bir deve kaybolarak ölüp gitse veya bir koyun suya düşüp boğulsa Allah’ın onu bana soracağından korkarım.”

* “Eğer Rabb’im merhamet etmeyecek olursa, vay benim hâlime, vay anamın hâline!..”

* “Keşke bir başak olsaydım. Keşke yaratılmasaydım. Keşke hiçbir şey olmasaydım. Keşke annem beni doğurmasaydı. Keşke unutulup gitseydim!..”

* “Eğer gökten birisi seslenerek, “Ey insanlar! Hepiniz Cehennem’e, sadece biriniz Cennet’e gireceksiniz deseydi, o kişi, ben olabilirim ümidiyle coşar” ve “Ey insanlar! Hepiniz Cennet’e, sadece biriniz Cehennem’e gireceksiniz.” deseydi, o kişi, ben olabilirim korkusuyla ürperirdim.”

Hayatının son günlerinde o (radıyallâhu anh), bir yerde çakıl taşlarını yığmış, sonra da o taşların üzerine elbisesinin bir tarafını sererek onlara yaslanmış ve şöyle dua ediyordu “Allah’ım! Yaşlandım, kuvvetim azaldı, ülkem genişledi. Emirlerinden herhangi birini zayi etmeden ve emirlerinde bir kusur işlemeden ruhumu kabzet!”

Bu dua, elleri kuruyası Ebû Lü’lü’ün hançerini adalet âbidesi Hz. Ömer’in (radıyallâhu anh) mübarek vücuduna saplayacağı günden bir-iki gün önce yapılmış ve kabul olmuş gibidir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), bu duasında Allah’tan emanetini almasını ve kendisini mesuliyetten kurtarmasını istemiştir. Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Sizden hiç kimse, maruz kaldığı bir zarar sebebiyle ölümü temenni etmesin. Mutlaka bunu yapma mecburiyetini hissederse, bari şöyle desin: “Rabbim, hakkımda hayat hayırlı ise yaşat, ölüm hayırlı ise canımı al!” buyurarak, Allah’tan mutlak mânâda ölümün istenmemesi gerektiğini bildirmiştir. Ne var ki, Hz. Ömer (radıyallâhu anh), mesuliyet ve mükellefiyetini idrakinin ifadesi olarak Cenâb-ı Hak’tan ölümü istemiştir. Onun yaptığı bu dua, Rabb’i tarafından hüsnü

kabul görmüş ve bu namaz âşığı insan, sabah namazında iken Muğire b. Şûbe'nin kölesi Ebû Lü'lü tarafından şehit edilmiştir.

Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem), canı sıkıldığı veya biraz rahatsız oldukları zaman Hz. Bilâl'e (radıyallâhu anh) hitaben "Erihnâ yâ Bilâl – Bilâl! Hele bir içimizi ferahlandır!" buyururlardı. Bunun mânâsını bilen Hz. Bilâl de hemen kalkıp ezan okur ve hep birlikte namaza dururlardı. Zira mü'min, namazda bir başka inşiraha erer. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de, tıpkı rehberi Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi namaza âşık ve hayran bir insan idi. O kadar ki, o namaz kılarken kendini tutamayıp sesi arka saflardan işitilecek şekilde ağlar ve kendinden geçerdi. Çoğu zaman o bir âyet okuduğunda boğazı tıkanır, âyetin devamını getiremez, bazen bayılıp yere düşünceye kadar ağlar sonra da evine kapanırdı da, insanlar onu hasta zannedip ziyaret ederlerdi. Bir defasında bu ince kalbli insan, sabah namazında Yusuf sûresini okurken "*Ben üzüntü ve tasamı yalnız Allah'a arz ediyorum.*"⁷ âyetine gelince hıçkırarak ağlamaya başlamış ve âyeti tamamlayamadan rükua varmıştı. Her ne kadar âyetteki sözler Hz. Yakub'a (aleyhisselâm) ait olsa da, Yakuplar bitmemişti ve bitmeyecekti; Hz. Ömer de onlardan biriydi. Bu mahzun ve mükedder insan, okumuş, düşünmüş, hem kendisi ağlamış, hem de sahabe-i kiramı ağlatmıştı.

İşte bu derinliği ile yine o, Rabb'isinin huzurunda kendinden geçmiş, sabah namazını eda ediyordu ki, birden Ebû Lü'lü'nün soğuk ve zehirlenmiş hançerini bağırında hissediverdi. Hançer bağırından dışarıya çıkarken Hz. Ömer'in (radıyallâhu anh) mübarek bağırsakları da o yırtıktan dışarıya çıkmıştı. Bu şuurlu insan, son anlarını yaşadığı o esnada dahi, olup bitenleri düşünmekten daha çok, Allah'la münasebeti adına bir husus üzerinde duruyor ve oğlu Abdullah'ın halk arasında dolaşmasını ve onların kendisi hakkında ne düşündüklerini öğrenmesini istiyordu. Bu vazifeyle halkın içine dalan Hz. Abdullah (radıyallâhu anh) hangi kapıya uğradıysa herkesin senasıyla karşılaştı; hemen herkes "Vâh Ömer!.. Vâh Ömer!.. Vâh Ömer!.." nidalarıyla ağlayıp inliyordu. Hatta kadınlar sultanı Hz. Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ) de aynı duygu ve düşünceyle "Vâh Ömer" deyip feryat ediyordu. Zira herkes biliyordu ki, onun bağırına saplanan hançer aslında İslâm'ın bağırına saplanmıştı. O hançerden damlayan kan, kıyamete kadar Müslümanlar arasında iftirak telâtumuyla çağlayıp gidecek ve ihtimal bir daha da dinmeyecekti. Evet, yere yıkılan Ömer değil, İslâm birliği ve Müslümanlık idi. Onun için herkes âh u efgân edip, "Vâh Ömer!" diye ağlıyordu.

Bu itibarladır ki, Hz. Abdullah kime uğradıysa hepsinin hasret içinde yanıp yakıldığını gördü ve bu durumu gelip babasına haber verdi. Bunun üzerine koca halife, kendisine kastedenin kim olduğunu öğrenmek istedi. Kendisine kâtilin İranlı bir Mecusi köle olduğunun bildirilmesi üzerine de, kâtilin ehl-i imandan biri olmayışından ötürü “Allah’a hamd olsun.” demişti. Bu mülâhaza, adalet timsali Hz. Ömer’in (radiyallâhu anh) kendi kendine herhangi bir Müslümana bir haksızlık yapabileceği, onun da buna canı sıkılarak kendisini hançerleyebileceği endişesinden kaynaklanıyordu. Zira böyle bir durumda Hz. Ömer haksızlık yaptığından ve onu yaralayan da bir Müslümanın kanına girdiğinden dolayı kendince mesul olacaktı. Bu onun Allah karşısında konumunun, mesuliyet ve vazifesini müdrik bulunmanın, muhasebe hissi ve olabildiğine içe doğru bir derinliğin ifadesiydi ve bu büyük dimağ, bu duygu, bu düşüncelerle, canına kıyanın bir Müslüman olmadığı için Rabb’ine hamd ediyordu.

Hz. Ömer’e ait şöyle bir inceliğe daha şahit oluruz: Yaralandıktan sonra oğlu Abdullah’ı Hz. Âişe Validemize, hücre-i saadette İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Hz. Ebû Bekir’den (radiyallâhu anh) geriye kalan bir kişilik yere, – evet, dünyada iken hiç ayrılmadığı dostlarının yanına– defnedilebilmek üzere izin istemesi için gönderir. Bu esnada Hz. Ömer’in başı da, hiçbir zaman yanından ayırmadığı, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetin âlimi olarak tavsif ettiği, amcasının oğlu olan genç âlim İbn Abbas’ın dizindedir. Adım adım ölüme yaklaştığı bu esnada koca Ömer heyecan, merak ve menfi bir cevap alacağı endişesiyle, Hz. Âişe’den gelecek cevabı beklemektedir... Neden sonra Hz. Abdullah koşa koşa gelir ve Hz. Âişe Validemiz’in (radiyallâhu anhâ) büyük bir fedakârlık göstererek, “Esasen ben orayı kendime ayırmıştım, ama Ömer’i nefsim tercih ederim.” dediği müjdesini verir. Bunun üzerine Hz. Ömer (radiyallâhu anh), “Allah’a şükür. En büyük arzum bu idi; o da oldu. Ama yine de ben öldükten sonra beni oraya götürün ve tekrar izin isteyin. Eğer izin verirse oraya gömün, vermezse Müslümanların mezarlığına gömün.” der.

Bu hâdisenin mevzuumuzla alâkalı olan yönü şudur: Hz. Ömer (radiyallâhu anh), oğlu Abdullah’ın (radiyallâhu anh) Hz. Âişe’den getireceği haberi endişe içinde beklerken ağlar ve kendinden geçer. İbn Abbas ise onu şu mealdeki sözlerle teselli etmeye çalışır:

“Ey Allah’ın peygamberinin halifesi! Seni Cennet’le müjdeleyebilirim; zira sen, Allah Resûlü’nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) idrak edip Müslüman oldun. Resûlullah, bir keresinde sağ ve soluna seninle Ebû Bekir’i (radiyallâhu anh) alıp ellerinizden tutarak, “Biz kıyamet günü bu şekilde diriltileceğiz.”; başka bir keresinde ise, “Her nebinin sema ve arz ehlinden ikişer veziri vardır. Benim de gökte iki, yerde de iki vezirim var. Gökteki vezirlerim Cebrail ve Mikâil; yerdeki vezirlerim de Ebû Bekir ve Ömer’dir.” buyurmuşlardı ve Resûl-i Ekrem’in size teveccühleri bu istikamette idi.

Ayrıca Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanı sıra ilk halife Ebû Bekir de senden memnundu ve kendisinden sonra hilâfete sizi tavsiye etmişti. Ona: “Ömer gibi sert ve şiddetli bir adamı tavsiye ediyorsun. Allah’ın huzuruna gittiğin zaman Allah sana sorarsa ne diyeceksin?” diyenlere de O, “Siz beni Allah ile mi korkutmak istiyorsunuz! Rabbime kavuştuğumda bana soracak olursa, ben de ‘Yâ Rabbi! O ümmet içinde onların en hayırlısını seçip halife bıraktım.’ diyeceğim.” şeklinde cevap vermişti.

Allah sana birçok şehirler kurdurdu. Seni vesile kılarak nifakı ortadan kaldırdı. Yine senin vasıtanla Müslümanlara çok şey lütfetti. Resûlullah’a (sallallâhu aleyhi ve sellem) uzun zaman arkadaşlık ettin. Halife oldun, taviz vermedin, vazifeni de hakkıyla yaptın.. ve şimdi de yaralandın, O’na şehit olarak gidiyorsun. Sen, Ebû Bekir gibi olmasa bile kendi kametine “sıddîk”dın, Sen, “Fâruk” olmayı tam mânâsıyla yaşadın ve yeryüzünde adaleti ikame ettin “Adalet mülkün temelidir.” diyerek onu âdeta sinelere perçinledin.. cihan, adaleti senden öğrendi... Senin için sadece bir şehitlik kalmıştı; Allah’ın huzuruna giderken kazanmadığın hiçbir şey kalmasın diye sen sineni şehitliğe de açtın.”

İbn Abbas (radiyallâhu anh) bu mealdeki sözlerini bitirdiğinde Hz. Ömer’in (radiyallâhu anh) birden gözleri parıladı ve İbn Abbas’a yanına oturmasını söyleyerek ondan biraz önce sarf ettiği sözleri tekrar etmesini istedi. İbn Abbas sözlerini tekrar edince de, Koca Halife (radiyallâhu anh) ona:

“Mahşerde Allah huzurunda da böyle şehadet eder misin?” diye sordu. İbn Abbas “Evet” deyince de artık dünyalar onun olmuş gibi seviniyordu. Hz. Ömer’deki muhasebe duygusunun derinliğine ve kendini kontroldeki inceliğe bakın ki, daha dünyada iken Cennet’le müjdelenmiş olmasına rağmen, yaptığı şeylere değil;

Peygamber'in amcasının oğlunun şehadetine değer vermektedir.

Hz. Misver'in naklettiği bir başka rivayette, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) yaralandığı zaman: “Vallahi yeryüzü dolusu altınım olsa idi, ötede Allah'ın azabından kurtulmak için hepsini fidye olarak verirdim.” der.

Evet, bu devâsâ kametler, müthiş bir muhasebe ve murâkabe duygusu içinde ve olabildiğine mütevazi bir hayat yaşamış, cihanın kapıları da ardına kadar kendilerine açılmış olmasına rağmen tavırlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. İhtimal, bir kere daha cihanın kapılarını zorlamak için onlar gibi yaşamak gerekecek. Zira her zaman aynı ağırlık, aynı güç ile kaldırılabilmiştir. Kanaat-i âcizanemce Ömerlerin, Ebû Bekirlerin yeniden tulû edeceği o mübarek, mübeccel ve mukaddes neslin müjdesiyle tüllenen şafak emareleri belirmeye başlamış sayılır. Ne var ki, ilkler gibi bugünkülerin de, kendilerini iman ve Kur'ân'a adayıp hak sevdalısı olmaları gerekmektedir. İşte o zaman ağlamalarımız dinecektir. –Gerçi ben, otuz-kırk senedir hem ümmet-i Muhammed hem de tali'siz neslimiz için hep ağladım ama, yine de hakkıyla ağladığımı söyleyemem.–

Ah keşke o ağlanacak hâlimize, kervanı kaçırışımıza, üzerlerine düşen misyonu bihakkın eda edip giden seleflerimizin izini kaybedişimize, Hak'tan kopup yapayalnız kalışımıza, topyekün bir ümmet olarak Kur'ân'dan uzaklaşışımıza, devletler arası muvazenede ağırlığımızı yitirişimize ve onca çabalamalara rağmen bir zamanlar kaybettiğimiz durumumuzu bir türlü elde edemeyişimize ağlayamadık.. yitirdiğimiz değerlerin ızdırabını ruhumuzda duymadık; âdeta hissizlik ve vurdumduymazlık örneği gibi yaşadık; hiçbir şey olmamış gibi, pek çoğumuz itibarıyla hâlâ da öyle yaşıyoruz.

Evet, ruh dünyamız itibarıyla yeniden ruh gücümüzü kazanabilmek, iradelerimizi güçlendirip önümüzü kesen zulmetler karşısında dayanabilmek ve asırlık problemleri -Allah'ın inayetiyle- halledebilmek için, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) düşüncesiyle “Hesaba çekilmeden evvel kendimizi hesaba çekebilsek!” önümüzde çözüm bekleyen problemler bir bir çözülecek ve yürüme fırsatı doğacak güvenli yarınlara.

d- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)

Engin muhasebe şuuruna sahip kutlulardan biri de, hiç şüphesiz kadınlık

âleminin baş tacı Hz. Âişe Validemiz'dir (radıyallâhu anhâ). Bu büyük kadın, bir gün Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında birdenbire hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine niye ağladığını sorduğunda da, "Cehennem'i hatırladım da onun için ağladım! Acaba, kıyamet günü ailenizi hatırlar mısınız?" der. Onun bu sorusuna karşılık, o sevgi ve şefkat insanı Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu cevabı verir: (Yâ Âişe!) "Üç yerde kimse kimseyi hatırlayamaz:

1) Mizan esnasında, tartının ağır mı hafif mi geldiğini öğreninceye kadar.

2) Amel defterlerinin tevzî edildiği zaman ki, acaba defter sağdan mı soldan mı, yoksa arkadan mı geleceğini göreceği ana kadar.

3) Cehennem'in iki yakası ortasına kurulan sıratı geçme esnasında ve geçinceye kadar."

Bu sözyle Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), saydığı bu üç yerde, ehli dahil hiç kimseyi hatırlayamayacağını bildirmekte ve Hz. Âişe'ye âdeta başının çaresine bakmasını söylemektedir.

Hız. Âişe Validemiz, bir peygamber hanımı, Hız. Ebû Bekir'in pâkize kızı ve mü'minlerin anası olmasına rağmen ahiretteki hesap endişesiyle ağlamaktadır. O, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahirete irtihal buyurdıklarında daha yirmi küsur yaşlarındaydı: 8-9 yaşlarında iken kadınlık âlemine bir mürşide ve bir muallime olarak İnsanlığın İftihar Tablosu'nun saadet hanesine girmiş ve vahyin sağanak sağanak boşaldığı bir hanede kendini bulmuş, duymuş ve yoğrulmuştu; dahası ümmet-i Muhammed'in terbiyecisi olmuş, kıyamete kadar gelecek kadınlık âleminin ihtiyaç duyacağı disiplin ve prensiplerin hiç olmazsa büyük bir kısmının nâkilesi hizmetini görmüştü. Şimdi eğer Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onu bile hatırlayamayacağını ve başının çaresine bakmasını söylüyorsa, bu, Hız. Âişe'nin endişe duyduğu kadar konunun ciddiyeti yanında, kimsenin kimseye faydasının olmadığı kıyamet gününde, başını yere koyup "ümmetî, ümmetî" diyen rahmet ve şefkat Peygamberi'nin de meselenin ehemmiyetini vurgulaması bakımından fevkalâde önemlidir.

Evet burada Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem), peygamberler dahil herkesin "Sellim, sellim, sellim Bize selâmet ver Allah'ım, Sen selâmet vermezsen

selâmete eremeyiz.” dediği yerleri hatırlatmakta ve peygamberlerin dahi böyle dediği bu üç yerde kimsenin kimseyi hatırlayamayacağını bilhassa tasrih etmektedir.

Buhârî şârihi Kastalanî'nin üzerinde durduğu 17 sahâbi vardır ki, bunlar kulluk adına hiçbir zaman kendilerini yeterli görmemiş ve derin bir muhasebe şuuruyla hayatları boyunca hep nifak endişesiyle yaşamışlardır. Hz. Ömer ve Hz. Âişe Validemiz de işte bu kimseler arasındadır. –Gerçi kendimi o büyük kametlerin ne avukatlık ne de savcılığını yapacak makamda göremem, ama– hâşâ ki o pâk dâmenlere nifak yaklaşmış ve bulaşmış olsun!.. Ne var ki, onlar, böyle düşünerek hesaba çekilmeden evvel nefislerimizi sîğaya çekmemiz, kusurlarımızı gözden geçirmemiz için bizlere bir şeyler fısıldamaktadırlar.

Yediden yetmişe herkesin hemen her adımını Allah'a hesap verme inancına bağlatmasının sağlanabilmesi, onun ruh dünyasının, muhasebe duygu ve düşüncesiyle mamur hâle getirilmesiyle mümkün olacaktır. Asr-ı Saadet'te yaşanan şu hâdise bu hakikate ne güzel misaldir!..

Hz. Ömer (radiyallâhu anh), bir gün camiye giderken bir çocuğun hızlı adımlarla yanından geçip camiye koştuğunu görür. Adımlarını açar hızlanır ve çocuğa yaklaşarak, “Yavrucuk! Sana namaz farz değil; neden böyle heyecan içinde ve koşa koşa camiye gidiyorsun?” diye sorar. Çocuk ise halife Hz. Ömer'in bu sorusuna sadece şu cevabı verir: “Ey Mü'minlerin emiri! Daha dün mahallemizde bir çocuk öldü!..”

*“Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanları artan ve yalnız Rabbilerine dayanıp güvenen kimselerdir.”*⁸ âyetinde de ifade buyrulduğu gibi, hakikî mü'minler onlardır ki, Allah anıldığı zaman kalblerinde ürperti hâsıl olur. Ve onlar haşyetle sarsılırlar. Evet, Allah'ın âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanları artar, kat kat olur; o âyetlerin ifade ettikleri mânâlarla ürperir, imanın yümnü ve emanıyla kanatlanıp uçuyor gibi bir hâl alırlar. İmanın diriltici iklimiyle tanışan mü'minler, “İman teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül saadet-i dâreyi iktiza eder.” fehvâsınca, inandıklarından dolayı Allah'a tevekkül eder; tevekkül ettiklerinden dolayı da, dünya ve ahiret saadetine mazhar olurlar.

Sahâbeden başlayarak hakikî mü'minler hep böyle davrandılar; onlar, Allah'ın

âyetleri anıldığı zaman ürperdiler ve kendilerinden geçtiler. Onların hayatlarından nakledeceğimiz şu hâdiseler bu hakikate güzel birer misal teşkil etmektedir:

e- Habeşli Bir Sahabi

Hiz. Enes (radiyallâhu anh) anlatıyor: Bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *“Bunu yapamazsanız, –ki elbette yapamayacaksınız– yakıtı insanlarla taşlar olan ve kâfirler için hazırlanan ateşten korkun!”*⁹ âyetini okudu ve şöyle buyurdu:

“Cehennem kızarıncaya kadar bin sene, sonra beyazlayıncaya kadar bin sene, sonra da simsiyah oluncaya kadar bin sene yakıldı ve yandı. Derken ateşi asla sönmeyen simsiyah bir hâl aldı.” Bunun üzerine, Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) önünde bulunan bir zenci yüksek sesle ağladı. Cebrail (aleyhisselâm) inerek: “Önündeki bu ağlayan kimdir?” diye sordu. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Habeşli bir adamdır.” dedi ve onu övdü. Cebrail de, Allah Teâlâ’nın şöyle buyurduğunu bildirdi: “İzzetim, Celâlim ve Arşımın üstündeki makamın hakkı için, dünyada Benim korkumdan dolayı ağlayan kulumu, Cennet’te sevindirir ve güldürürüm.”

f- Ensardan Meçhul Bir Muhasebe Kahramanı

Hiz. Huzeyfe’nin (radiyallâhu anh) naklettiği hâdisede şunlar anlatılır: Kalbine Allah korkusu düşen ensardan bir genç evine kapanmış ve gece-gündüz ağlıyordu. O kadar ki, zayıflamış ve tamamen güçten, takatten kesilmişti. Bu durum Resûlullah’a (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verildi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gencin yanına gelince, genç son bir kere daha gücünü kullanarak dizlerini zorladı ve Nebiler Serveri’nin teşrifini istikbal için ayağa kalkıp kendisini O’nun kollarına attı. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona sınıksıkı sarıldı. Biraz sonra Allah Resûlü kollarını gevşettiğinde, genç ayaklarının dibine yığılıverdi. Bunun üzerine sevgi, şefkat ve merhamet peygamberi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), gözleri çok derinlere dalmış şöyle buyuruyordu: “Kardeşinizi defnedin. Korku onun ciğerlerini parçalamış. Kuvvet ve iradesi ile yaşadığım Allah’a yemin ederim ki, Allah onu Cehennem’den korumuştur. Kişi umduğunu ister, korktuğundan da kaçır.”

Muhasebe Cemaati

Asr-ı Saadet'te Peygamberinden onun halifelerine, halifelerinden halkına, halk içinde erkeğinden kadınına, kadınından küçük çocuğuna kadar hemen her kesimiyle iliklerine kadar muhasebe duygusu işlemiş farklı bir toplum yetişmişti.

Bu öyle bir toplumdur ki, onu teşkil eden fertlerden hangisinin sinesine bakılabileseydi, orada Allah korkusu, Allah saygısı ve muhasebe duygusunun buhur buhur tütüp durduğu görülecekti... Sahabenin ifadesiyle Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılariken sinesinden değirmen taşlarının çıkardığı seslere benzer sesler duyulduğu gibi; en büyük sahabiden en küçüğüne kadar hemen herkeste de aynı saygı, aynı haşyet ve aynı duyarlılık söz konusuydu...

*“Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can vermeye bakın.”*¹⁰ âyeti nazil olunca Hakk’a açık bu insanların âdeta iflahı kesildi. Onlar bir müddet dişlerini sıkıp dayandılar. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de hep onların alın ve dizlerinde nasırlar görüyordu. Çünkü Allah (celle celâluhu) onlara, âdeta

“Güç ve takatinize göre değil, Allah’tan nasıl korkulması lâzım geliyorsa öyle korkun. O’na nasıl ibadet edilmesi lâzım geliyorsa öyle ibadet edin. Ona karşı nasıl saygılı olunması ve sevilmesi gerekiyorsa öyle saygılı olun ve sevin.” buyurmuştu. Onlar da, bu ufku yakalayabilmek için gece-gündüz sürekli ibadet ediyorlardı. Öyle ki, namaz kıla kıla alınları, dizleri nasır tutmuş ve –tabir caizse– âdeta iflahları kesilmişti.

Böyle bir tehâlükün şöyle bir husustan kaynaklandığı da anlatılmaktadır: *“Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah’ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir.”*¹¹ âyeti nazil olduktan sonra bir müddet geçip geçmemişti ki âyetin ağırlığıyla belleri iki büklüm olan sahabe bir gün melûl, mahzun ve münkesir bir hâlde teker teker mescitten içeriye girdi.. ciddî bir temkin ve tedbirle Resûl-i Ekrem’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaklaştı ve içlerinden birisi söz alarak, fevkalâde bir hicap içinde şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü! Namaz, oruç, cihad, zekât.. gibi takatimiz yetecek amellerle mükellef olduk. Bütün bunlara, eyvallah. Şimdi ise, şöyle bir âyet nazil oldu.” dedi ve yukarıdaki âyeti

okudular. “Hâlbuki bizim buna gücümüz yetmeyecek. Her birimiz gönlünden öyle şeyler geçiriyor ki, dünyaları verseler bunların kalbimizde bulunmasını arzu etmeyiz.”

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onların bu sözüne çok üzüldü ve onları itap sadedinde “Sizden evvelkiler gibi, ‘İşittik isyan ettik’ mi demek istiyorsunuz!..” buyurdu, sonra da onlara şöyle demelerini emretti: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş Sanadır.”

Nebiler Serveri’nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözünden birkaç dakika sonra ise hemen şu âyetler nazil olmuştu: “*Peygamber, Rabb’i tarafından kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. (Onlar, biz) ‘Allah’ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır’ dediler. Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) da kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!*”¹²

... Ve Bir Yakarış

Şimdi gelin biz de, bu âyetlerden mülhem, mevzuu bir dua sadedinde şu cümlelerle bitirelim:

Ey Rabbimiz! 14 asır evvel bize tebliğ buyurduğun emr-i sübhânîni biz de işittik ve itaat ettik. İlkleri mağfiret buyurduğun gibi bizi de mağfiret buyur. Ey dönüş kendisine olan Sultanımız! Ey Sultan-ı Zîşân! Ve ey Ezel ve Ebed Sultanı! Bizi yaşamış olduğumuz şu helâketler ve felâketler asrında başıboş bırakıp cehalet ve küfür karanlıklarına ezdirme.

Rabbimiz! Bizi unuttuğumuz ve hata ettiğimiz şeylerden ötürü muaheze etme. Biz ve atalarımız dinin kadir ve kıymetini bilemedik. Ona gerektiği gibi sahip çıkamadık. Derken şu birkaç asırlık ihmallerimizle devletler muvazenesindeki yerimizi kaybettik. Aziz ve şerefli bir kavim iken zelil ve perişan olduk. Bizden evvelkilerin

sırtına yüklediğin ağır yükü bizim sırtımıza da yükleme. Bizi, takatimizi aşan şeylerle imtihan etme. Bizi affeyle. Bize mağfiret buyur. Bize merhametle muamelede bulun. Sen bizim Mevlâmızsın. Çünkü, Kur’ân’da “*Bu, Allah’ın, inananların Mevlâ (yardımcı)sı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince, onların Mevlâ (ve yardımcı)ları yoktur.*”¹³ buyuruyorsun. Sen bizim Mevlâmız; biz ise Senin boynu tasmalı, ayağı prangalı kullarınız.

Evet, biz, sinesi inançla coşan mü’minler olarak böyle bir kulluğa dilbesteyiz. Zaten, her gün kulluk borcumuz olan namazlarımızı eda ederken, Fatıha’da en az kırk defa bu kulluğumuzu itiraf ediyor ve “*(Rabbimiz!) Ancak Sana kulluk ederiz ve yalnız Senden medet umarız.*”¹⁴ diyerek ahd ü peymânımızı yeniliyoruz. Başkaları kulluktan kaçır; biz ise, Rabbimiz’e kul olduğumuz zaman memnun oluruz. Şimdi bir kere daha O’na kulluğumuzu ilân ediyor, bu kulluğu arızasız yapmak için de yine yalnız O’ndan yardım istiyoruz. Acz ü fakrımızı itiraf ederek yine O’na sığınıyor ve bunca nusret ve nimetleri karşısında şevkle geriliyor, şükranla kanatlanarak üveyikler gibi hakikate doğru uçmaya çalışıyor ve bizleri muvaffak kıldığı şeyleri gördükçe de şükürle iki büklüm olup inliyoruz.

Yâ Rabbi! Bizleri de yukarıda zikredilen muhasebe kahramanları gibi muhasebe duygu ve düşüncesiyle meşbu kıl. Bir lütuf olarak omuzlarımıza yüklediğin vazifeleri bihakkın edaya muvaffak eyle. (Âmin)

DİPNOTLAR

1. Nisâ sûresi, 4/123.
2. Nisâ sûresi, 4/123.
3. Bkz.: En’am sûresi, 6/164; İsrâ sûresi, 17/15; Fâtır sûresi, 35/18; Zümer sûresi, 39/7; Necm sûresi, 53/38.
4. Necm sûresi, 53/39.
5. Müddessir sûresi, 74/38.
6. Tîn sûresi, 95/4.
7. Yusuf sûresi, 12/86.
8. Enfal sûresi, 8/2.

9. Bakara s uresi, 2/24.
10.  Al-i  mr n s uresi, 3/102.
11. Bakara s uresi, 2/284.
12. Bakara s uresi, 2/285-286.
13. Muhammed s uresi, 47/11.
14. Fatiha s uresi, 1/5.

EN İSABETLİ HİZMET YOLU

Soru: Günümüzde İslâm'a hizmet için yola çıkmış pek çok grup, cemaat, parti, dernek var. Bütün bunların üstünde en Muhammedî hizmet yolu hangisidir? Daha çok hizmetlerimizi hangi noktada yoğunlaştırmalıyız? Yoksa hepsine eşit miktarda mı ehemmiyet vermeliyiz?

En isabetli hizmet, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın çizgisinde verilen hizmettir ve bu çerçevede gerçekleştirilen bütün grupların hizmetini alkışlamalıdır. Bana göre, hizmet eden kim olursa olsun, mutlaka ona muzahir olmak gerekir. Zira böyle bir düşünce ve anlayış, hakka hürmetin ifadesidir. "Hakkı sadece ben temsil edebilirim. Hak sadece benim cephemdedir." düşüncesi, samimiyetle söylene ve hüsnü niyete makrun olsa da, nefisperestlik ifade ettiğinden/edeceğinden dolayı Allah indinde makbul değildir. Zira Allah'a giden yollar, mahlûkatın solukları sayısındadır. Bu mevzuda araştırılacak tek husus, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine, "Ehl-i necat kimdir?" sorusuna karşı verdiği cevap çerçevesi içinde olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat çizgisi olmalıdır. Allah Resûlü ümmetinin 73 fırkaya bölüneceğini ve bu fırkalardan sadece birinin ehl-i necat olduğunu/olacağını haber vermiştir. Bu fırkaların hepsi de görüşlerini Kur'ân ve Sünnet'e dayandıracaklardır. Ne var ki, Allah Resûlü, ehl-i necat olan o tek fırkanın, falan millet veya filan oymaktan olan insanlar değil, kendisinin ve ashabının üzerinde yürüdüğü yolda, yani sırat-ı müstakîmde ve Kur'ân'ın şehrah dediği yolda yürüyenlerin olduğunu ifade buyurmaktadır. Aslında, objektif olan da işte budur; evet kurtuluşa erecekler Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat yolundan gidenlerdir. Tekrar edecek olursak, bu çizgide hizmet eden herkesi alkışlamak, hizmetin en isabetlisi, yolların en doğrusu ve Peygamber Aleyhissalâtu vesselâmın da çizgisidir.

Sâniyen, şahıslar önemli değildir. Önemli olan şahısların tavır ve davranışlarının, Allah Resûlü'nün tavırlarına uzaklık ve yakınlığıdır. Efendimiz'in ashabıyla beraber bir hayat-ı seniyyesi vardır ki, melekleri de ruhanîleri de imrendiriyordu. Aynı zamanda, onlarca dinî hayat bütünüyle yaşıyor, mevcut problemler çözüme kavuşturuluyor, ilerideki benzerlerine de alternatif çözüm yolları

gösteriliyordu. Nerede ve ne zaman hangi hâdise zuhur edecekse, o hâdise, Devr-i Risaletpenâhî'de çok küçük planda da olsa mutlaka bir benzeri bulunuyordu. O devirde teker teker gönüllere Müslümanlığı duyurma vardı; bu, kıyamete kadar hızı değişse de devam edecektir. O devirde gizli gizli de olsa hak ve hakikat neşrediliyordu. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde hızlı, daha sonraları biraz yavaşça ama devam ediyor. O devirde yurdunu yuvasını terk edenler olmuştu, kıyamete kadar da olacaktır... Kaba çizgilerle, Allah Resûlü ve ashabının İslâm'la alâkalı yaptıkları bunlardı.

Bir değişik zaviyeden şöyle de değerlendirilebilir: Ehl-i iman ile ehl-i küfür arasında, hususiyle haklarını müdafaa edemedikleri durumlarda, Allah Resûlü daha ziyade, gönüllerde imanı pekiştirme yolunu seçmiştir. Bir büyük mücadele ve dayanmayı devam ettirecek o kimselerde sebat, kararlılık ve azim ruhunu geliştirmiştir. Bu şekilde daha baştan dönecek kimseler dönecek, ileride yol sarp sarıp çetinleştiği zaman kararlı ruhlar oldukları gibi dimdik duracaklardı; dimdik duracaklardı başlarında değirmen taşları döndürülse de.

Evet, Kur'ân-ı Kerim'in yer yer âyât-ı beyyinatıyla ifade buyurduğu gibi, inanmış kimseler zaman zaman imtihana tâbi tutulacak, emniyet, huzur, yurt ve yuvalarına dokunulacak, tekrar ber tekrar imtihana maruz kalacaklar; böylece Allah, sadık olanları olmayanlardan ayırmış olacak. Aslında Allah Resûlü'nün hayat-ı seniyyelerinde böyle şeyler hep yaşanmıştı. Binaenaleyh bu devre de çok iyi tespit edilmeli, eğer böyle bir zaman dilimi yaşanıyorsa, her şey ona göre değerlendirilmeli ve üzerinde durulması gerekli olan hassas konulara önem verilmelidir.

Bir nokta daha vardır ki o da şudur: Mü'min, davranışlarının ehl-i iman adına fiyasko ile neticelenmesine sebebiyet verecek şeylerden kat'iyen sakınmalıdır. Mü'minin tek başına bir hayatı yoktur. O, kendi hususî hayatını, içinde yaşadığı, kederde-tasada beraber olduğu kimselerle paylaşmaktadır. Bu sebeple mü'minin hayatındaki bir fiyasko veya bir falso, arkadaki bütün saflara sirayet eder. Bu, onların kimisinde inkisar, kimisinde de ümitsizlik meydana getirir. Bir mü'min "Başkalarının başını ağrıtabilecek şekilde "ben" deyip kahramanlık yapamaz. Çünkü verilecek ceza, sadece ona verilmez. Diğer mü'minler için de şartlar ağırlaştırılır ve Müslümanlık o coğrafyada yaşanmaz hâle getirilir.

Evet, bir hizmet düşünül­dü­ğünde, her şeyden evvel, tenasüb-ü illiyet prensibine göre sebepler ve neticeler ele alınmalı, âdetâ bir teşrihçi usulüyle masaya yatırılmalı ve çok iyi gözden geçirilmelidir. Bu kol, şu kadar gücü kaldırabilir mi? Kaldırabilirse o kola, o ağırlık yüklenmelidir. Kaldıramıyorsa -tenasüb-ü illiyet fizikte önemli bir kanundur- o kol, o yükün altına sokulmamalıdır. Biz, hüsnü niyet sahibiyiz. Bizden bu memlekete hiç zarar gelmemiştir ve gelmez de. Bütün cihan bizi bilir. Biz, samimiyetle coşar, ihlâsla gerilime geçer ve Allah rızası için heyecanlanırız. Başkaları kelepere koştığı zaman da, Allah'ın lütuf ve keremiyle ellerimizi kaldırıp içten gele gele şöyle deriz: “Yâ Rabbi! Bir hizmet mevsimiydi, bitti. Artık emanetini alma zamanı gelmiştir. Al ve bizi kurtar.”

Bununla beraber bizim, kendimizi içte ve dışta, dine karşı düşmanlığı cibillî olarak benimsemiş ve din düşmanlığı kendilerinde cibillî bir hâl almış kimselere kendimizi anlatacağımız zamana kadar, -açık ve samimî olma zaten genel tavrımızdır- yanlış anlaşılmaya da sebebiyet vermemeliyiz. Zira netice itibarıyla bu mevzudaki falso ve fiyasko, şu âna kadar belli bir tekevvün kazanmış, dirilişte belli bir merhaleye ulaşmış hizmet erleri ve onların sağında ve solunda bu işe gönül vermiş hasbîlerin şimdiye kadar ortaya koydukları sa'ylerinin semeresine dokunur, onların ümitlerini kırar ve onları inkisara uğratar.

Mevzuu hulâsa edecek olursak; en mâkul hizmet, Allah Resûlü'nün hareket tarzı içindeki hizmettir. Çünkü Kur'ân, Allah Resûlü'nün bizler için bir misal ve numune-i imtisal olduğunu ifade buyurmaktadır. Rabbim bizi hep bu istikamette hizmete muvaffak kılsın.

Bu hizmet en mâkul hizmettir. Bu ölçüyle bakınca “Falanınki yanlış, filanınki de doğrudur.” dememek gerekir. Mühim olan kıstastır. Kur'ân bir zümre müstesna –o zümre ki daima insanlığın başının belâsı olmuş, küfre kilitlenmiş, imana ve ehl-i imana cibillî düşmanlık besleyenlerdir– hak ve hakikati duyurma adına herkese açık durmayı emreder. Herkesle belli ölçüde münasebeti yeğler ve bizi hakkın tercümanı olmaya çağırır.

YOL DÜSTURLARI

Soru: Toplumumuza İslâm'ın tek bir alternatifini mi, yoksa çeşitli alternatiflerini mi takdim etmeliyiz?

Bu soruyu şöyle sormak daha uygun olur: Günümüzde siyasî-gayri siyasî İslâm'ı kucaklayan çeşitli gruplar var. Bunların hepsinin hüsnü niyetine itimat ederiz. Bu grupların hizmet tarzlarını takdir etmek suretiyle tamamını mı nazara vermeliyiz, yoksa “doğru budur” diyerek sadece bir tanesinin etrafında mı tahşidat yapmalıyız?

Bu meselenin iki yönü var: Birincisi, İslâm'a hizmet eden değişik grupların bulunması bir hikmete hamledilmelidir. İnsanlar sair canlılar gibi hepsi aynı çizgide yürüyemezler. İnsan, bir nevi olduğu hâlde Cenâb-ı Hak kâinattaki bütün neviler adedince ona geniş bir mahiyet vermiştir. Bu itibarla insanın her bir ferdi âdeta bir nevi gibidir. Doğruyu olduğu gibi kabul etmede hepsi müşterek hareket etse de, teferruatta her insan farklı düşünür. Hele kitleleri harekete geçirecek ve arkasından sürükleyecek müstesna bazı fitratlar, farklı mülâhazalarıyla topluma farklı mesajlar verirler ki, bu sayede, birbirinden farklı düşünen ve İslâm'a hizmet etmeyi hedef almış farklı gruplarla karşılaşırız.

Daha ilk devirlerde, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn asrında hak mezhep olarak belki elli mezhep vardı. Buhârî, Müslim, Tirmizî, Sevrî, Evzâî ve Zührî'nin ayrı mezhepleri vardı. Hatta Ebû Hanife'nin talebeleri olan Ebû Yusuf, İmam Muhammed Şeybânî ve İmam Züfer'in de ayrı mezhepleri vardı. İmam Şafiî ile Ebû Hanife arasında birbirlerine karşı ne kadar muhalefet ve farklı düşünce varsa, Ebû Yusuf ile İmam Âzam ve İmam Muhammed ile İmam Âzam arasında da o ölçüde farklı düşünce ve mülâhazalar vardı. Bunların hepsi mezheptir ve onlar, bu farklı mülâhazalarını Cenâb-ı Hakk'ın, zihinlerine lütfettiği ilham, idrak ve kabiliyetle, Kur'ân'dan ve Sünnet'ten, sahabe-i kiramin hayatından ve tâbiîn büyüklerinin bu mevzudaki anlayışlarından çıkarmışlardı.

İşte bu şekilde çok farklı mütalâa ve mülâhazalar meydana gelmişti. Bu, bir yönüyle beşer tabiatının gereğiymi de. Beşeri bir tek çizgide düşünmek ve öyle olmasını arzu etmek, –bağışlayın– onu hayvan olarak mütalâa etmek demektir. Bu

itibarla, en akıllı insan, insanların farklı mütalâalarını normal kabul eden insandır. Herkesi aynı şekilde ve aynı çizgide düşünmeye zorlamak, Allah'ı, peygamberi, tabiatı, fitratı ve dinin ruhunu bilmemenin ifadesidir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, bu farklı mütalâa ve mülâhazalar, –bilhassa Ehl-i Sünnet çizgisinde olanlar– hiçbir zaman usûle gidip dayanmaz. Büyük bir kısmı itibarıyla usûlde ittihat ve ittifak vardır. Namaz, oruç, hac ve zekât gibi erkân-ı İslâmiye'de ihtilafa düşen kimse yoktur. Meselâ, mü'minin izzetinin korunması, onun düşman sultanı altına girmemesi mevzuunda farklı düşünen kimse yoktur ve bu konuda bütün âlimler ittifak hâlindedirler. Ancak bu mevzuda strateji geliştirmekle alâkalı farklı mütalâalar ortaya konulmuştur. Nitekim beşer düşündüğü müddetçe, ortaya hep farklı mülâhazalar çıkmıştır/çıkacaktır da. Meselâ bir masanın başında bir şirketin ortakları bir araya geldiklerinde, pek çok farklı mütalâa beyan etmekte ve böylece fitratlarının muktezasını yerine getirmektedirler. Nitekim birinin düşündüğünü, herkesin kabul etmesi, diğer insanların hiç düşünmedikleri ve fikir cevvaliyetinden mahrum oldukları anlamına gelmez. Hakkın cidarları ve sınırları zorlanmadıktan ve gidip usûle dayanmadıktan sonra bu tür farklı mütalâa ve mülâhazalar her zaman olagelmıştır ve olacaktır.

Eskinin bir uzantısı olarak günümüzde de devam eden değişik iman ve Kur'ân hizmet yolları ve yöntemleri vardır. Bunu tabî kabul etme mecburiyetindeyiz. Bunların birleşmesi mevzuunda bazı şeyler yapılabilir. Birleşme olmasa bile en azından ihtilâfların önüne geçilmesi istikametinde şu esaslar birer düstur olarak kabul edilebilir:

Herkes, kendi mesleğinin muhabbeti ile yaşmalı ve başkalarını tenkit etmemelidir. Bir gruba mensup olan kişi, kendi yolunu terviç edebilir ve en büyük ideali kendi hizmet düşüncesinin revaç bulması olabilir. Fakat bu kimse, diğer grupları yıkıcı ve köstekleyici söz ve tavırlara girmemelidir. Bu prensipler çerçevesinde hareket edenler, müspet hareket ediyorlar demektir ve zannediyorum bunu herkes mâkul ve makbul karşılar.

Meselenin diğer yönü ise şudur: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat çizgisinde hizmet eden yolların hepsi haktır. Bir kimse, bu hizmetlerden birini daha fazla istikbal vaad ediyor buluyorsa, herhâlde onu daha çok terviç edecektir. Zaten çeşitli arızalarla kırılacak ve

kişiyi yolda bırakacak, pek çok kimsenin dönmesine, bozulmasına ve ümidinin kırılmasına sebebiyet verecek yolu terviç etmek de doğru değildir.

Öyleyse meseleyi şöyle hulâsa edebiliriz: İmana ve Kur'ân'a hizmette, hakâik-i imaniyeyi göğüsleyebilecek her hizmet, makbul ve merğubdur. Biz de onu alkışlama mecburiyetindeyiz. Ancak fert olarak hangi hizmeti daha çok beğeniyorsak, bütün himmetimizi o hizmet istikametinde sarf etmemiz icap eder. Bu da inanan insanların basiret ve idrakine bırakılmış bir durumdur. İnsan, araştırıp yolun sâlimini bulmalı ve gönül verip dilbeste olduğu yol eğer doğru ve isabetli ise, bütün himmetini onun etrafında tahşid etmelidir. Şayet kuşku ve tereddüdü varsa, yeni bir araştırmaya girmeli, hakikate daha süratli götüren yolu bulmalı ve o yolda devam etmelidir. Çünkü hakkın hatırı âlîdir. Tecrübelerimizle, hakikaten kırılmayan, bozulmayan ve insanımızın ümidini alıp götürmeyen bir hizmet yolu buldu isek onu değerlendirip o yolda yürümek en isabetli olanıdır. En doğru, en güzel ve en isabetli yolu bulduğumuza inanıyorsak, o yola intisap etme ve bütün himmetimizi bunun etrafında teksif etme mecburiyetindeyiz. Diğer türlü, himmetin teşettütünden (dağılmasından), işleri geciktirmiş, aksatmış ve belki çok defa etrafımızdakileri bir kısım zanlara sevk etmiş olabiliriz. Bu durumda kendimiz günah işlememekle beraber, çevremizdeki insanların da, bu türlü günaha götürücü düşüncelere saplanmasına meydan vermiş oluruz ki, buna hakkımız yoktur.

İSLÂM HER DEVİRDE YAŞANMIŞTIR

Soru: İslâm'ın tarihte rastlanan farklı tatbikatlarının veya tarih içinde kazandığı şekil veya normların İslâm zannedilmesinin zihnî ve sosyal gelişmeyi önlediği söylenebilirse; İslâm'ın özünü ve bunun çağımıza yönelen mesajını tam kavrayabilmek için tarihi olanlarla İslâmî olanı tefrik edebilmenin önemini anlatır mısınız?

İslâm'ın tarihte rastlanan farklı tatbikatları ve yine tarih içinde kazandığı öyle şekil ve normlar vardır ki, çoğu zaman bunlar İslâm'ın kendisi zannedilmiştir. Bu yüzden de çok defa yanılmalar olagelmıştır. Çok hassas yaşayan büyüklerimizin, İslâm'ın farklı tatbikatlarında mutlak planda yanıldıklarını söylemek, selef-i salihîni hafife alma sayılır. Böyle bir iddiada bulunursak, sahabe, tâbiîn, tebe-i tâbiîn hatta daha sonra pek çok devlet kurarak hilâfetin saltanatını temsil edecek enginlikte İslâm'ı dünyaya duyuran, o kendilerini daima şerefle yâd ettiğimiz ve zihinlerimizde bir yâd-ı cemil olarak yaşayan büyüklerimizi yok saymış oluruz.

İslâm, her devirde yaşanmıştır. Ama bu yaşama, ya bütünüyle veya arızalı bir şekilde olmuştur. Bu noktaya dikkati çeken Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), tamamiyeti ifade adına Raşid Halifeler dönemini nazara verir; çünkü İslâm'ın en saf yaşandığı dönem o dönemdir. Evet, en sahih ve sağlam hadis kitaplarında şöyle buyurur Allah Resûlü: “Benden sonra hilâfet yetmiş sene devam edecektir.” Bir başka ifadelerinde ise otuz sene olacağını ifade eder. Zannediyoruz hadisin her iki rivayetinin de kendisinden şerefsudur olduğu tarih nazar-ı itibara alınırsa, önce yetmiş seneyi söylemiş, aradan bir süre geçtikten sonra da, “Benden sonra hilâfet otuz sene devam edecektir.” buyurmuşlardır. Seyyidina Hz. Hasan'ın 6 aylık muvakkat ve çok ağır şartlar altındaki hilâfeti de hesap edilecek olursa Raşid Halifeler dönemi 30 sene yapar. Öyleyse Efendimiz'in önceki söylediği yetmiş sene nedir?

İhtimal eğer daha sonra da Müslümanlar, yani Hz. Hasan'dan sonra, ilk dört halifenin idare safveti ile idare edilebilseydi o zaman hilâfet –Allahu a'lem– 70 sene sürecekti; 70 sene, gökteki meleklerin yerdeki saltanatı ve idaresi gibi bir idare olacaktı. Ne var ki, belli bir devreden sonra o safvetin bozulacağı Muhbir-i Sadık'a haber verilmiş olmalı ki, daha sonra Aleyhissalatü vesselâm, o safvet dönemini -

Cenâb-ı Hakk'ın atâsını değiştirmesi üzerine- 30 sene deyiivermişti.

“30 sene hilâfet olacak” demek, Hakikat-ı Ahmediyeye, 30 sene temsil edilecek ve Kur'ân özüyle, arızasız olarak 30 sene yaşanacak anlamındaydı. Eskilerin ifadesiyle, kurt koyunla 30 sene beraber dolaşacaktı. Ondan sonra ne olacaktı?

Ondansonra Efendimiz'in ifadeleri çerçevesinde, “Melikler zuhur edecek.” Bunlar, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) halifeleri seviyesinde âdil olmayacak/olamayacaklardı. Ne var ki, Emevi meliklerinin içinde dahi zalimlerin ve çok hata yapanlarının yanında Ömer b. Abdülaziz gibi adalette Hz. Ömer'e ulaşacak kadar âdil idareciler de olmuştu. Ancak bunlar meliklerdi. Abbasiler, hilâfeti temsil etmiş, İslâmiyet için güzel şeyler yapmış fakat ilklerin seviyesinde bir idare ve bir temsil durumu ortaya koyamamışlardı. Bunun gibi, Osmanlılar da hilâfeti maddî-mânevî her yönüyle alıyor ve kendi imkânları nispetinde temsil ediyorlardı ama bazılarının eksiklerinin olduğu da bir gerçektir...

Bütün bu misaller göz önüne alındığında, “Bizden evvelki bir kısım nesiller, Müslümanlığı dört başı mamur yaşamadılar.” dersek, günaha girmiş ve suizan etmiş oluruz. Ama Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakikatini temsil çizgisinde, evsafta, İslâmiyet'in tam olarak yaşandığını iddia edersek, o zaman da mübalâğa etmiş oluruz. Abbasilerden, kan dökücü lakaplı Seffah da Efendimiz'in hakikatini temsil etmeye çalışıyordu. Yani kendisine kan döken mânâsına “seffah” dedirten bu insan, belki de Kur'ân ve Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına bu yanlışlığı yapıyordu. Fakat o yaptıklarıyla kat'iyen Raşid Halifeler seviyesinde İslâmiyet'i temsil etmiyordu. Ancak o, yaptığı her şeyi Müslümanlık adına yapıyordu. Hatta daha ileriye giderek şunu bile söyleyebiliriz: Başına bir de “zalim” sıfatı ilave ederek ismini zikrettiğimiz Haccac bile böyleydi. Haccac zalimdi, fakat hayatı boyunca bir kere olsun namazını terk ettiği olmamıştı. Biz Haccac'ı aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'e hareke koyup okunmasını kolaylaştıran ve Kur'ân'ın vecihlerine dikkat eden bir insan olarak tanırız. Ama gel gör ki, zulüm yapmış, kendi yolunu hak bilmiş, yukarıdan aldığı emirleri yerine getirebilmek için elinden geleni arkaya koymamış, hatta bu mevzuda her türlü zulmü irtikâp etmiştir. Onun da kendisine göre bir Müslümanlık anlayışı vardır. O bile böyle olunca, onun berisinde, Müslümanlık adına çok hassas, çok ince ve çok derin kimselerin varlığı inkâr edilemeyecek bir gerçektir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 46 senelik bir saltanatı vardır. Bu kadar uzun süre hükümdarlık yapan bir insan belki “*Ben sizin en büyük rabbinizim.*”¹ diyen eski firavunlar durumuna da düşebilirdi. Onun hükümdarlık yaptığı bu 46 sene yarım asırlık bir zaman dilimidir. Bu zat yarım asırlık bir zamanda meseleyi dorukta tutmuş, dünya devletlerine “eyaletim”, “vilâyetim” nazarıyla bakmıştır. Aynı zamanda ihtişamın zirvesindeki Kanuni, mühim bir seferden dönerken, “Nefsime biraz gurur geldi.” der ve yatağının izbede serilmesini ister ki, bence işte asıl büyüklük buradadır.

Koca Yavuz Sultan Selim, bir yandan bütün bâtil cereyanların yayılmasını önlerken, diğer yandan da Mercidabık ve Ridaniye zaferleriyle yüzümüzü ak eden başarıları ve şahs-ı mânevî-i Ahmediye'yi (aleyhissalatü vesselâm) temsil keyfiyetiyle, Türkiye'ye kendisine kadar gelen padişahların hiçbirisinin kazandırmadığı en büyük şerefi kazandırıp ülkeyi hilâfetin merkezi hâline getirir. İşte böyle bir sefer dönüşünde de Üsküdar'a kadar gelir; İstanbul halkının şehrayinler tertip ederek coşkuyla kendini karşılayacaklarını duyar ve lalasına,

“Lalam! Böyle bir şey uygun düşmez; biz ne yaptık ki! En iyisi biz geceyi Üsküdar'da geçirelim de halk uyurken sessizce Topkapı'ya geçeriz.” der. Bunları bilmemize rağmen şimdi biz bu zatın da Müslümanlığı bihakkın temsil etmediğini söylersek, İslâm'ı temsil etmiş birisini göstermek zannediyorum çok zor olacaktır.

Efendimiz'in tezyif edildiği bir piyes karşısında Avrupa devletlerine meydan okuyan ve devrinde “Kızıl Sultan” diye tanınan bir hükümdarın bu mevzudaki hassasiyetini düşündüğümüz zaman, Efendimiz'e bağlılığın ne ölçüde olduğunu, dinin en küçük meselesine dahi ne denli saygılı bulunduğunu görürüz. Şimdi buna İslâm'ı yaşamadı mı diyeceğiz?

Binaenaleyh eksiğiyle, kusuruyla İslâm her zaman belli ölçüde temsil edilmiştir. Bunu söylerken, bütün geçmişi aklayıp herkesi tertemiz gösterme gibi bir durumumuz da yoktur; çünkü Ömer b. Abdülaziz'in yanında, Velid ve Yezid gibi kimselerin mevcudiyeti de söz konusudur. İstesek de bunları asla temize çıkaramayız. Abbasilerin içinde de bu türlü kimseler bulunmuştur. Meselâ, bazı idareciler, devlete yanaşan itizalî düşüncenin tesirinde kalarak, Ahmed b. Hanbel gibi hadisin büyük imamına işkence edebilmişlerdir. Evet, o zaman Ahmed b. Hanbel'i hapisanede döve döve öldüren insanlar da vardır; Ebû Hanife'ye işkence yapan, Serahsî'yi kuyunun dibine

atıp koca *Mebcut* kitabını orada telif etmek zorunda bırakan insanlar da vardır. Bütün bunlar olmuştur ve bunları yapanların yüzünü ne aklayabilir ne de paklayabiliriz.

Devlet-i Âliyye-i Osmaniye içinde de ruhuyla bütünleşemeyen ve kendinde olmayan insanlar yetişmiştir. Ama bunlar arasında vatanına hıyanet eden, onu Avrupa'ya peşkeş çeken, dini adına taviz veren padişah yetiştiğini söylersek, hem Devlet-i Âliyye'ye hem de atalarımıza iftira etmiş, kocaman şanlı bir mazimiz ve tarihimiz hakkında yalan söylemiş oluruz. Çok rahatlıkla söyleyebilirim ki, bir kısım tarihçilerin sakalına boncuk dizdiğini iddia ettikleri, askeri gördüğü zaman ürken, merasimde ata binerken ayaklarından ata bağlanan Deli Mustafa bile kendi memleketine ve dinine hıyanet etmeyi düşünmemiş, Batı karşısında dize gelmemiş ve onlara taviz vermemiştir. Son Osmanlı padişahlarından birinin dediği gibi, “Osmanlılar arasında dâhi olmayan, iş beceremeyen, acezeden bir kısım kimseler zuhur etmiştir ama kendi milletine hıyanet eden asla çıkmamıştır.”

Kanaat-i âcizanemce meseleleri bu zaviyeden ele almak lâzımdır ve bu bizim tarihimize ve mazimize uygun bir bakış açısıdır. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisine sadakat içinde işin bir yönü budur. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Size ait ölümlerin fena yanlarını anmayın; onlardan iyi taraflarıyla bahsedin.” buyurur. Evet, onlar bize ait ölümlerdir ve i'lâ-yı kelimetullah düşüncesini, mücadelesini bir lâhza kafalarından çıkarmayan kimselerdir. Koca Yavuz'u düşünürken bunu daha iyi anlıyoruz. Onun sadece iki tane çocuğu vardır. Osmanlı saraya kadın kız doldurdu, diyorlar. Sarayda o kadar kadın kız vardı da, nerde bunlardan olan çocuklar? Şayet Kanuni Sultan Süleyman da kalmasaydı koca Hilâfet-i Osmaniye yok olacaktı ve yerine ikinci bir adam konamayacaktı. Zira Yavuz, ömrünü atı üzerinde geçirdi.. ve hele üç sene attan hiç inmedi.

İşte bu noktalar çok mühimdir. Biz hayatın bize az gülüşü karşısında yan gelip her meseleyi masanın başında idare etmeye çalışıyoruz. Dünyanın neresinden neresine kadar hâkim olduğu bir dönemde, atın üstünde haricî ve dahilî çeşitli düşmanlıklar karşısında mücadele eden insanları hafife almak, doğrudan doğruya kendi soy ağacına, soy kütüğüne küfretmek, ihanet etmek, en azından hakaret etmek demektir.

Soruda, İslâm'ın özünü ve bunun çağımıza mesajını tam kavrayabilmek için tarihî olanla, İslâmî olanı tefrik etme mevzuuna dikkat çekiliyor. Her devirde herkes

kendini, esas olanı almaya ve onu temsil etmeye zorlamıştır. Bize en yakın olanlarından en uzak büyüklerimize kadar herkes davranışlarını ayarlarken kendisini İslâm'ı yaşama mevzuunda tam akort edip de İslâm'a göre bir ses çıkarmayı düşünürken, “Acaba selef-i salihîn nasıl yapıyordu?” diye düşünüyordu. Sultan Selahaddin-i Eyyubi, İmam Nevevi veya İzzuddin b. Abdulaziz karşısında kendi durumunu ayarlarken; “Benim şu tavrım ve durumum acaba selef-i salihîne uyuyor mu?” diye soruyordu. Tabîî onlar da, kendi durumlarını ona göre ayarlıyorlardı. Onu yetiştiren Nureddin Zengi de, yine kendi durumunu selef-i salihîne göre ayarlıyordu. Tâbiîn kendisini sahabeye göre ayarlıyor, sahabe de, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) göre kendine çeki düzen veriyordu; âdetâ “Sağa dön!” dendiğinde sağa dönüyor, “Sola dön!” denince de sola dönüyordu. Ne var ki Kitab'ı, Sünnet'i ve selef-i salihîni anlama mevzuu, bir kısım küçük meselelerde farklı mütalâalara ve anlamalara yol açmıştır. Bundan dolayı da farklı anlamalar, içtihadî farklılıklar ortaya çıkmıştır. İşte burada herkes meselenin özünü bulmayı, bu işin başındaki imamın arkasındaki cemaate uymada bulacağını düşünmüş ve öyle yapmıştır.

Asrımıza gelinceye kadar bu hep böyle olmuştur. Yer yer bu durumdan saptırılmaya çalışılmış, bâtil mezhepler zuhur etmiş, içtihatlarda bir kısım yanlışlıklar yapılmıştır ama asrımızda hezimetini bütün dehşetiyle iliklerimize kadar yaşamaya başlayınca, içimizde bir kısım çare arayıcılar ve kendi imkânlarına göre tecdide benzer şeyler yapmak isteyenler zuhur etmiş; bunlar da nazarlarımızı doğrudan doğruya Kitap, Sünnet ve icmaa çevirmiş, yeniden bir şekillenmenin, yeniden kendimizi bulup kendimizi yenilemenin lüzumu üzerinde ısrarla durmuşlardır. Bir yönüyle az buçuk Batı'nın tesirinde yetişen, biraz da Batı düşünce ve felsefesine tercüman olan Muhammed Abduh, Reşid Rıza'dan, Cemaleddin Afganî'ye ondan büyük bir nispette hakikati temsil eden Şiblîlere kadar, onlardan büyük bir nispette İslâmiyet'e sadakat içinde bulunan Nedvîlere, Mevdudîlere kadar hep yeniden Kur'ân'ı ve Sünnet'i söyletme, dile getirme ve Kur'ân ile Sünnet'in aydınlatıcı tayfları altında kendimizi bulma ve yenileme hareketleri, hamlesi, gayretleri, çığırını açılmıştır... Bir taraftan Kitap ve Sünnet'in aydınlatıcı tayfları altında, diğer taraftan selef-i salihînin gayet safiyane her devrin derdine derman olabilecek saf ve hâlis içtihatları bir araya getirilip değerlendirilerek, bunların içinde İslâm'ın özünü bulup yaşama imkânına kavuşma düşünülmüştür. Zaten o istikamette bir gelişme vardır ve

gençlerimiz de daha ziyade ona karşı bir hâhiş izhar etmektedirler.

Bugün şehit olma arzusundaki çok sayıda insanın bunun için büyüklerden dua istemeleri, aldıkları cüz'î bir maaşî bir zarfın içine koyarak muhtaçlara vermek üzere getirip “Eğer imkânımız olsaydı canımızı da bu zarfın içine koyup vermeyi düşünüyorduk.” diyen insanların olması, Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Yâ Resûlallah, ben arkadaşlarım hakkında senin için bir şey söyleyemem, ama bir kere emir ver, kandan irinden deryaları geçerler, Berk-i Gımad'a kadar kılıç sallalar.” diyenleri hatırlatmaktadırlar. Bu çırpınış ve dirilme gayreti bize şunu gösteriyor ki, özünü Kur'ân ve Sünnet'te bulacak bir neslin emareleri çoktan zuhur etmiştir ve inşaallah bizi onlar güldüreceklerdir.

DİPNOTLAR

1. Nâziat sûresi, 79/24.

EFENDİMİZ'İN DİLİNDEN GÜNÜMÜZE BAKAN HABERLER

Soru: Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) istikbale bakan hadisleri arasında günümüze bakanları var mıdır?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini ele aldığımız yerde, O'nun gayba ait verdiği haberler üzerinde de fazlasıyla durmuştuk.¹ Bu mevzuda hadis ve megâzî kitaplarında, Efendimiz'e ait o kadar çok vak'a zikredilmiştir ki, sanki Allah Resûlü gaybbîn nazarıyla televizyon ekranının başında oturmuş da seyrediyor gibi kıyamete kadar meydana gelecek hâdiseleri teker teker müşâhede etmiş ve ümmetine haber vermiştir.

Meselâ, Allah Resûlü hilâfetin otuz sene olacağını –muteber hadis kitaplarında– haber vermiş, haber verdiği gibi çıkmıştır. Kureyş'ten iki çocuğun (Yezid ve Velid gibi) ümmet-i Muhammed'in başına musallat olacaklarını, çok eza ve cefada bulunacaklarını haber vermiş, haber verdiği gibi zuhur etmiştir. Zülhuveysıra'nın şahsında, elmacık kemikleri, burun ve kafa yapıları ve renkleriyle Moğol tipini anlatarak bir kısım kimselerin İslâm medeniyetini zir ü zeber edeceklerini tafsilatıyla haber vermiş ve haber verdiği şekilde Moğol istila ve işgalleri olmuştur.

Bugünkü Müslümanları ilgilendiren haberlerden birisi de Deccal'la alâkalıdır. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Deccal mevzuunda, tarikleri itibarıyla yüzden fazla hadis ve yine Hz. Mesih'in ineneğine dair de yüz kadar hadis vardır; kırk tanesi sahih, kırk kadarı hasen, yirmi kadarı zayıf denebilecek bu hadislerin hemen hepsiyle Hz. Mesih'in ineneği anlatılmaktadır. Buhârî ve Müslim'de adı zikredilmemekle beraber açık-kapalı Hz. Mehdi hakkında bir hayli hadis-i şerif vardır. Yine Efendimiz, ümmeti içinde, söyledikleri yalanlara kendileri dahi inanacak kadar yalancılardan zuhur edeceğini, otuza yakın kimsenin nübüvvet iddiasında bulunacağını haber vermiş ve bunların da hepsi zamanla ortaya çıkmıştır. Daha Devr-i Risaletpenâhî'yi müteakip Tuleyha, Müseylimetü'l-kezzap gibi peygamberlik iddiasında bulunan yalancılar zuhur etmiş; bunlardan Tuleyha teslim olup sonra yine Müslüman olmuştur ama Müseylime küfrü üzerine öldürülmüştür. Daha sonraki devirlerde meşhur şair Mütenebbi gibi peygamberlik iddiasında bulunanlar da olduğu gibi, hulûle, ittihadada inanan bir sürü sapık da zuhur etmiştir. Daha sonraları

Hindistan’da meşhur Kâdiyâniliği tesis eden Gulam Ahmed de bir yalancı peygamber olarak nübüvvet iddiasında bulunmuştur. Böyleleri hep hulûliye ve ittihad akidesini savunmuş ve “Allah bana girdi, bende konuşan Allah’tır.” gibi küfür ifade eden laflarla ortaya çıkmışlardır ki bunlar hep yalancı peygamberlerdir ve iddia-yı nübüvvette bulunmuşlardır.

Allah Resûlü, daha sonra zuhur edenlerden de meselâ Marks, Lenin, Engels, Troçkin ve Mao’ya kadar farklı anlayışlardan insanları, bazen işaretle, bazen remizle haber vermiştir ki, bunların hepsi inkâr-ı ulûhiyette bulunmuş deccallardır. Allah Resûlü’nün bunlardan haber vermesi daha ziyade remizle olmuştur; O, bunların kutb-i şimalîden zuhur edeceklerine ümmetini uyarmıştır. “Onun, bir günü sizin bir seneniz, bir günü bir ayınız, diğer bir günü de bir haftanız kadar olacak.” demek suretiyle oralarda cereyan eden izafi gün keyfiyetinin ekvatora yakın mıntıkada cereyan eden günden farklı olduğuna parmak basmıştır. Bunların da hepsi haber verdiği gibi çıkmıştır. Kuzey kutbuna doğru gidildiğinde Lenin ve Marks’ın nereden zuhur ettiği görülür; evet, gidildiğinde görülecektir. Bütün bunlar günümüzde malumat-ı âdiye hâline gelmiş bilgilerdendir. Günlerin, gecelerin nasıl uzayıp kısaldığını, ekvator ve kutupların farklılığını çocuklar bile biliyor.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunlardan haber verdiği gibi bir de umumî olarak ümmet-i Muhammed’in başına gelecek kıyamet alametlerinden olarak, meselâ zinanın yaygınlaşacağını haber veriyor; açıktan açığa eller, gözler, ayaklar ve diğer azalarla zina yapılacağına işaret ediyor ki; günümüzde sokaklardaki manzara bu mevzuda şahit aramaktan bizi vâreste kılacak kadar vâzıhtır. Sinema, dergi ve kitaplarda bu meselenin yaygınlıkla kullanılması ve fiilî durum; herkesin ırz ve namusundan endişe eder hâle gelmesi, insana “Fesadaka Resûlullah - Allah Resûlü dosdoğru söylemiş.” dedirtiyor.

Tirmizî’deki bir hadis-i şerifte Allah Resûlü faizin yaygınlaşacağını ifade ediyor. Faiz o kadar taammüm edecek ki, ondan kaçınanların dahi yedikleri şeyler içinde faiz bulaşığı, tozu, dumanı bulunacaktır. Hassasiyet ve titizlikle sadece aldıkları maaşa kanaat eden memurların durumu düşünüldüğünde faizle muamele yapan bankalardan aldıkları maaşa faizin tozunun nasıl bulaştığını görmek mümkündür.

Cömertliği ile meşhur Hâtem-i Tâî'nin oğlu Adıyy ibn Hâtım Hıristiyan idi. Babası Allah Resûlü'nün getirdiği hidayetle tanışmamıştı. O gelip Efendimiz'e hayat-ı seniyyelerinin sonunda teslim olmuştu. Allah Resûlü'nde (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvvet nişaneleri görmüştü; bunlar Ceziretü'l-Arab'da umumî güvenin teessüs edeceği, Müslümanların çok zenginleşeceği türden haberlerdi ve Adıyy'in (radiyallahu anh) itirafıyla hepsi de gerçekleşmişti.

Sonuncusu hariç buraya kadar anlatılan vak'alar hep İslâm dünyasında tedenni ve sukutu haber veren hadislerdir. Vâkıanın bir de olumlu kısmı vardır. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahir zamanda evsaf ve ahvaliyle tıpkı sahabeye benzer bir cemaatin zuhur edeceğini de müjdelemiştir.

O bir hadislerinde, "Ta kıyamet kopuncaya kadar ümmetimden bir cemaat dine omuz verecektir." buyururlar. Hadisin başka bir ilavesinde, hasım olan kimselerin onlara zarar veremeyeceklerinden de bahsedilir. Yani onlara karşı kurulan bütün dolaplar, entrikalar ve hileleri yapanların kendi başlarına çevrileceği ifade edilir. İşte ahir zamanda zuhur edecek evsaf ve ahvaliyle sahabe-i kirama benzeyen bu cemaati Allah Resûlü haber vermiş ve biz Efendimiz'in haber verdiği sair şeyler gibi bunun da çıktığına/çıkacağına inanırız.

Biz, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) istikbale dair verdiği haberlerden şimdiye kadar yüzlercesinin zuhur ettiğine şahit olmuşuzdur. Hadis kritikçilerinin büyük bir titizlikle ele alıp inceledikleri nice hadisler vardır ki, o hadislerde Efendimiz, ümmetinin üst üste kırılmalar, çözülmeler yaşadktan sonra yeniden belini doğrultacağını ve devletler muvazenesinde hâkim bir unsur hâline geleceğini haber vermektedir ki biz ona da inanırız.. evet öyle ümit ediyoruz ki, şu âna kadar olan şeyler zincirine bu da gerçekleşmiş bir halka olarak takılacak ve devam edecektir. Onun için buna yarısı oldu, yarısı olmadı diyoruz. Bu yarının olması için de olduracak sebepler lâzımdır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahval ve keyfiyet itibarıyla durumu anlatır: "Din, garip olarak, (yani hâlden, dilden anlamayan insanların içinde) başladı. (Ona canlı kanlı bir cemaat sahip çıktı. Ve sonra da her yana yayıldı, hâkim oldu.) Yine ona gariplik arız olacak. (Ahir zamanda da yeniden böyle olacak. Âdeta cemaat-i İslâm'ın karşısına bir nevzuhur hâlinde çıkacak. Dost da düşman da buna şaşacak.)", "...*Ekicilerin hoşuna gider, kâfirleri de öfkelenendir.*"² âyetinde ifade

edildiği gibi tohumu atan dahi şaşacak, “Nasıl oldu? Ben de hayret ediyorum; birdenbire böyle büyümemesi gerekiyordu!” diyecek. Evet, Devr-i Risaletpenâhî’de olduğu gibi her yanda bir inkişaf yaşanacak.

Kurtarıcı neslin, ashab-ı kirama benzetilmesinde bir kısım farklı mânâlar vardır. Çünkü ashab-ı kiram din-i İslâm’ı neşretmek için yurt ve yuvalarını terk ettiler. Şimdilerde yurtdışına sadece para kazanmak için gidenleri görünce insanın aklına sahabe ve onları takip edenler geliyor. Bizim ecdadımız ve Müslümanlıkta bu altın silsilenin başı olan sahabe-i kiram ve tâbiîn-i fihâm efendilerimiz, yurt ve yuvalarını, memleketlerini, ocaklarını tek bir gaye için terk ediyorlardı; o da hakkı neşretmekti. Ebû Eyyub el-Ensârî hazretleri, ta Arap yarımadasından kalktı İstanbul önlerine kadar geldi; bu, oralarda da Allah’ın adını duyurmak içindi. “Benim cenazemi alın ta Bizans’ın içlerine doğru götürebildiğiniz yere kadar götürün” diyor ve ekliyordu “Ben arkadan gelen fatih orduların kılıç şakırtılarını duymak istiyorum.”

Bu misalleri çoğaltmak mümkündür; kadınıyla erkeğiyle bütün bir millet, yurdunu yuvasını evlâd u iyâlini terk ediyor, dünyanın dört bir yanına Allah’ı anlatmak için gidiyordu. Tabii yurt dışına sadece para kazanmak için gidenler ise bunun tam tersi bir manzara sergiliyorlardı. Buna rağmen yine de karamsar olmamak lâzım. Rahmet-i ilâhîden ümit ediyoruz ki, oralara daha fazla bir şeyler kazanmak için giden bu insanlar, ilk niyetlerinin hilâfına hayırlı bir işe öncülük edecekler; oraya giden talebelere sahip çıkacak ve sonradan irşad için gelenlerin hâmîleri olacaklardır. Onlar bilmeyerek tohumlar attılar, ihtimal bir gün gördükleri inkişaf karşısında,

“Biz ne maksatla geldik, encam nasıl oldu!” deyip kendileri de şaşacaklardır. Ecdadın, Allah’ın adını duyurmak için gittiği yerlere bugün yabancı para için gidiliyor. İnşâallah bu da sona erer. Bu, benden bir tefe’ül ve rahmet-i ilâhî açısından da bir ümittir.

Eğer bütün bu yıkılışlardan sonra, yeniden ümmet-i Muhammed’in kaldırılması düşünülmüyorsa sahabe-i kiram gibi gerektiğinde yurt ve yuva terk edilmeli, en azından mü’min yurt, yuva ve evlâd u iyâl kaydından kurtulmalıdır. Izdıraba, çileye talip olanlara, irşad için mehâliki iktiham edenlere binler selâm..!

DİPNOTLAR

1. Bkz.: Sonsuz Nur, 1/120-153.
2. Fetih sûresi, 48/29.

BEDDUA VE ALLAH'A HAVALE ETMEK

Soru: Beddua eden mesuliyet altında kalır mı? Allah'a havale etmek beddua mıdır?

İnsanları Allah'a havale etmek, mesuliyet gerektiren bir husus değildir. Ancak uygunsuz ifadelerle, Hakk'a havale edilen şahısların müstahak olmadıkları hususları ifadede mesuliyet olabileceğini söylemek mümkündür. Bir bakıma fenâ insanları Allah'a havale etmek, onlar adına çok masum bir şeydir. Gerçi Efendimiz, Ebû Cehil'i, Utbe'yi, Şeybe'yi, İbn Ebî Muayt'ı Allah'a havale etmiş; bir mânâda etmeden men edilmiştir. Ama Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan men edilmesi, O'nun hususî konumu ile telif edilemediğinden dolayıdır. Âdetâ Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) yapılan ikaz: "Sen kendine bak; onların dalâleti seni çok meşgul etmemeli. Onun sana zararı da olmaz" mânâsına bir men etmedir. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah akşam -bazı rivayetlerde de günde beş vakit- namazda ellerini kaldırıyor, kunut okuyor ve İslâm'a kötülük yapanları Allah'a havale ediyordu. Bu açıdan kişinin istihkâkı varsa, "Allah'ım, onu Sana havale ediyorum, kötülüğünü onun başına dola." demede bir sakınca yoktur. Bir insanın böyle bir havaleye müstahak olması ve sizin onu havale etmeniz, Anadolu halkının dediği gibi "Artık Sen bilin yâ Rabbi!" demektir.

Ama bedduaya gelince onu yapmamız veya ona "âmin" dememiz mümkün değildir. Meselâ; "Allah'ım! Falanların altını üstüne getir. Allah'ım! Onu yerin dibine batır. Allah'ım! İflah etme. Allah'ım! Onun canı Cehennem'e. Allah'ım! Onu paramparça et. Allah'ım! Evlerine feryâd u figân sal..." gibi ifadeler birer bedduadır ki bütün bunlarda murad-ı ilâhî başka türlü olabilir. Belki karşı tarafın o bedduaya istihkâkı olmayabilir veyahut onun Allah'a (celle celâluhu) yönelmesi söz konusudur. Meselâ Efendimiz, Hz. Ömer'in, Üseyd'e -başka bir rivayette Esîd'e- beddua etmesini men etmiş ve ona, "Bir gün, öyle bir makamda öyle şeyler söyleyecek ki sen ondan memnun olacaksın." demiştir. Bu konuda hayır zannedilen şeyler şer, şer zannedilen bazı hususlar da hayır olabilir. Bununla alâkalı olarak Cenâb-ı Hak "*Allah bilir, siz bilmezsiniz.*"¹ demektedir. Gerçekten bizim bilmediğimiz pek çok

hayırlar olduğunu sizler de her zaman görmüşsünüzdür ve görmektesinizdir. Meselâ, bir dönemde, birine bedduada bulunmuş veya onu Allah’a havale etmişsiniz, bir süre sonra bakıyorsunuz o, sizin fahrî müdafininiz ve avukatınız oluvermiş... Evet, işte bütün bunlar, öfkeyle köpürmenin ötesinde daha farklı şeyler söylemenin esas olduğunu göstermektedir.

Bazen, düzelmeleri hiç kabil olmayacak gibi görülen ve din aleyhtarlığını kendine vazife edinmiş kimseler hakkında, “Allah’ım, Sen bunların hakkından gel, onların düzenlerini dağıt ve kuvvetlerini parçala ki bize tecavüz etmesinler/edemesinler. Bu yılanların belini kır da yürüyemesinler Rabbim!” şeklinde dua etmekte bir beis görmeyenler de vardır. Aslına bakılırsa onların yaptığı cinayetler karşısında bu ifadeler onlar için çok fazla beddua da sayılmaz.

Bütün Müslümanlar, her hususta olduğu gibi Allah’a havale etmek hususunda da aşırıya gitmemeli ve her zaman sınırlarını korumalıdırlar. Zira Müslümanın tel’ine ve bedduaya “âmin” demesi asla doğru değildir.

Allah’a havale edilecek kişileri çok iyi ayıklamak ve elemek gerekir. Ayrıca ölenlerin arkasından da aleyhte bir şey söylemek doğru değildir. Çünkü insanların nasıl gittiğini bizden daha iyi Allah bilir. Ama şu kadarı da var ki, hayatı boyunca kötülük planlamış ve “Şu Müslümanlığı bir vursak, iflahını kessek ve işini bitirsek” diyenleri O’na havale etmekte de bir mahzur yoktur. Onlar için, “Allah’ım! Kuyruğunu dikmiş sokmak için gelen akrebin kuyruğunu kır, onun zehirini kendi ağzına sok yâ Rabbi!” demek bir müdafaadır.

Ben bunları söylemenin bir sakıncası olacağını zannetmiyorum. Bazen de hem benim hem de değişik dairelerdeki arkadaşların canı çok yanıyor. Onların yanan canları ile benim canım da ayrıca yanıyor. Hani filmlerde nasıl tek yumurta ikizlerinden birine kırbaç vurulunca öbürü de acısını duyuyor, benimki de öyle. Önemli bir fonksiyon eda eden arkadaşların acısını her zaman ruhumda hissediyor ve sanki sırtımdan kırbaç yemiş gibi ızdırıp duyuyorum. Öyle ki, böyle bir mesele gece kafama takılsa, deli gibi fırlıyorum yatağımdan; birkaç derin soluk alıyor, sonra gezip dua ediyorum. Bazen, “Allah’ım! İslah et, ıslah et, ıslah et.” diye müspet dua ediyorum. Bazen de, “Kabil-i ıslah değilse Sana havale ediyorum

Allah'ım!" şeklinde O'na havale ediyorum.

Kur'ân'da Hz. İsa'nın bir duası vardır ki o duada gizli bir havale etme olduğu söylenebilir. O, Cenâb-ı Hakk'a şöyle bir niyazda bulunur: "... *Eğer onları cezalandırırsan, şüphe yok ki onlar Sen'in kullarıdır. Onları affedersen, Aziz u Hakîm (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibi) ancak Sen'sin!*"² Âyet-i kerimelerin fezlekelerinde gizli olan müthiş terbiyeyi, asıl konumuz olmadığı için geçiyor ve ifade etmek istediğimiz hususa dönüyoruz. Âyetin sonundaki Hakîm ifadesi ile alâkalı olarak Hz. Mesih sanki Cenâb-ı Hakk'a şunları söylüyor:

"Ben her ne kadar böyle görüyorsam da bu, eşyanın dış yüzü itibarıyla. Hikmet ise eşyanın perde arkası sırları demektir. Eşyanın perde arkasını da ancak Sen görür ve Sen bilirsin. Çünkü Hakîm Sensin. Eğer ben bu istek ve talebimde Sen'in hikmetine muhalif bir şey söylemişsem, Sen Hakîm'sin, bildiğini yaparsın." Evet, işte bu son ifadede zımnî olarak bir havale olduğu söylenebilir.

Netice olarak, Allah'a havale etmede bir mahzur olmadığını, yapılan beddualara da âmin demememiz gerektiğini, ikisinin birbirinden ayrıldığını ve mü'mine yaraşan hususun dua etmek olduğunu söyleyebiliriz. İşin içinden çıkamadığımız durumlarda, Allah'a havale etmek de bir yol olarak kullanılabilir.

DİPNOTLAR

1. Nur sûresi, 24/19.
2. Mâide sûresi, 5/118.

DÜŞÜNCE EKSENİ

EBÛ HANİFE, ONA MUASIR DÂHİLER VE FİKİR HÜRRİYETİ

Soru: Büyük âlimler arasında, saygı ve terbiye gibi hususlar, fikir hürriyetine gölge düşürmüş müdür? Yaş açısından daha küçük olanların meclislerde söz söylemesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Böyle bir durum şimdi söz konusu olabilir mi?

Tarihin belirli zamanlarında toplumdaki terbiye ve kültürde, İslâm'ın ruhuna aykırı olarak bazı kimselerce ve bazı idarelerce baskı ve zorlamaya başvurulmuş ama hep öyle olmamıştır. Aslında saygılı olmak başka, büyüklüğü kabullenip istidatların önünü kesmemek daha başka bir meseledir. Bu konuda Asr-ı Saadet'te meydana gelen bir hâdiseyi nakletmek istiyorum:

Efendimiz etrafındaki yaşlı sahabilere, hurmayı bir misalle sormuş, pek çok sahabi değişik ağaçlar etrafında dolaşırken, yaşı oradakilere nispeten daha küçük olan Abdullah b. Ömer cevabı bilmesine rağmen söylememiş. Öyle anlaşılıyor ki İbn Ömer o dönemde böyle davranılması gerektiğini düşünüyordu. Ama daha sonra babası ona, yapması gerekli olan hususu söyleyince, zannederim o da değişmişti.

Hicrî 2. asır, Ebû Hanife, Süfyan b. Uyeyne, Süfyan es-Sevrî ve Evzâî gibi dev imamların yaşadığı çok velûd bir dönemdir. Bu imamlar birbirleriyle muasır olup belki sadece aralarında üç-beş yaş fark vardı. Bu dönemin en mühim özelliklerinden biri, fikirlerin çok serbestçe tartışılıyor olmasıydı. Hususiyle Kûfe'de her şey münazaranın âdâbına göre tartışılıp konuşuluyor, müzakere ediliyordu ve bir neticeye bağlanıyordu. Herhâlde şimdilerde olduğu gibi saygısızca ve kavga edercesine değildi! Kavga edilmiyor, tartışmalara girilmiyor ve her şey bir edep çerçevesinde cereyan ediyordu. Yapılan bütün müzakereler insana karşı saygılı davranma ve hoşgörülü olma çerçevesinde gerçekleşiyordu. Hususiyle Irak'ın kendine has bir özelliği vardı. Zira burası Havâric, Nevâsıb düşüncelerinin ve Neoplatonizm gibi değişik fikir cereyanlarının çok erken girdiği bir yer olması itibarıyla farklı fikir cereyanlarına çokça sahne oluyordu.

Ebû Hanife değişik zamanlarda yanına gelen kırk binlere ulaşan

talebeleriyle hemen hemen her şeyi müzakere ederek, konuları zeminine oturtuyor ve böylece bütün vicdanlar da rahatlıyordu. Bundan dolayıdır ki o dönemde, bir yandan hadis, usûl-i hadis, nakd-i ricâl, nakd-i metin gibi ilimler inkişaf ederken, diğer yandan ilk tefsir ve fıkıh eserleri telif ediliyordu. Bu bir mânâda hicrî 4. asrın sonu itibarıyla Asya’da bir Rönesans gerçekleşmesi demektir. Düşünce ve bilim tarihi açısından bakıldığında, çok erken denebilecek bir zamanda, büyük hukukçuların yanında İbn Sina gibi dâhilerin ve funûn-u müspetede Zehrâvî gibi devâsâ insanların yetiştiği görülmektedir. Öyle ki Zehrâvî’nin kullandığı aletleri Batı tam bin seneye yakın üniversitelerinde kullanıyordu. Bu itibarla böyle dâhilere “Bin Sene Yaşayan Adam” demekte bir beis yoktur. İyi bir değerlendirilmeye tâbi tutulduğunda ifade edilen gerçeklerin hafif şeyler olmadığı görülecektir.

Bütün bunlar o dönemde düşünce hürriyetinin, düşünceyi ifade etme hürriyetinin ve araştırma hürriyetinin çok rahat kullanılmasından kaynaklanıyordu.

İmam Muhammed, İmam Ebû Yusuf Ebû Hanife’ye karşı çok saygılı ve terbiyeli idiler. Ona, “Hocamız” diyorlardı ama aynı meselede onunla farklı düşünceleri de olabiliyor ve bunu da ifade edebiliyorlardı. Kitaplarda buna misal teşkil edecek, onların pek çok farklı düşünce, mülâhaza ve mütalâaları vardır. Bunlar sadece kuru bir saygıdan dolayı “Hocam” deyip de Kitap ve Sünnet’te öyle görmedikleri hakkı ketmetmiyorlardı. Çünkü onlar hakikat karşısında susanın dilsiz şeytan olduğunu çok iyi biliyorlardı.

Evet, Ebû Hanife de Süfyan b. Uyeyne ve Süfyan es-Sevrî gibi dâhilerdendir. Aslına bakılırsa fıkıh Ebû Hanife’nin asıl alanı değildir. O, kelâm ulemâsındandır. Yani fıkıh, Ebû Hanife’ye göre ikinci bir meseledir. Zira o akidedir. (Allâme Muhammed Hamdi Yazır da aslında fakihtir ama tefsir yazmıştır.) Ebû Hanife de, şartların gereği daha çok akide ve kelâm ile iştiğal etmiş olmasına rağmen, hem kendisi fıkıhta daha meşhur olmuş, hem de talebeleri büyük ölçüde fıkıh sahasında yetişmişlerdir. Zira yetiştiği dönemde firak-ı dâlle ve bâtil cereyanlar öyle çoğalmıştı ki, Dehriyyûn Basra ve Kûfe’de kürsüler kurmuştu. Hatta bu meselede o derece ileri gitmişlerdi ki, inkâr-ı ulûhiyet meselesi bile konuşuluyordu. Neoplatonizm, Monizm ve daha başkalarının fikir plânında temelleri de aslında o dönemde atılmıştı. Evet, daha sonraki filozoflarla sistemleştirilmeye tâbi tutulmuş,

yeniden bir kere daha seslendirilmiş ve yorumlanmış olsalar da, bunların tohumları ta o dönemde atılmıştı. Onun için, biri Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat diğerleri (yetmiş ikisi) de fırak-ı dâlle olmak üzere yetmiş üç fırkanın varlığından bahsedilmektedir.

Ebû Hanife işte böyle bir ortamda neş'et etmiş ve bu fırkalarla yaka paça ola ola hayatını sürdürmüştü. Ne var ki, Hazretin öyle bir istidadı vardı ki her sahada söz söyleyebiliyordu. ("Fıkh-ı Ekber" adında akâide dair bir kitap ona aittir ve daha sonraları Aliyyü'l-Kârî gibi bir allâme de bu esere bir şerh yazmıştır.) Evet, Ebû Hanife önceleri akâid ve kelâmla meşguldü. Ancak o daha sonraları tamamen fıkha yöneliyordu.

İmam Âzam, talebelerine Kur'ân ve Sünnet ölçüsünde, Sünnet'i kritik etmeye yardımcı olabilecek bir kısım düsturlar vaz' ediyor ve fıkhıta kırk bin insanı başına toplayabiliyordu. Onun yetiştirdiği talebeler içinde Ebû Yusuf gibi Abbasiler'e uzun zaman şeyhülişlâmlık yapan büyük zatlar da vardı. İmam Âzam'ın yetiştirdiği bu büyük insan, tebe-i tâbiîn döneminde şeyhülişlâm olmuştu ki onun bu vazifeyi yaptığı coğrafyada İmam Malikler, İmam Muhammedler ve İmam Şafiîler de bulunuyordu. İmam Ebû Yusuf, o dönemde İslâm'ın tek olmasa da en büyük, âdetâ Herkül burcuna, Amuderya'ya ve Çin seddine kadar uzanan ve Türkiye kadar otuz büyüklükteki koskocaman Abbasi devletine şeyhülişlâmlık yapıyordu.

Yine o büyük imamın yetiştirdiği müstesna talebelerinden biri de İmam Muhammed'di. Onun yazdığı eserleri üst üste koysak başımızı aşar. Sadruşşehid, İmam Muhammed'in yazdığı *el-Câmiü'l-Kebîr*'ini, uzun olması münasebetiyle okunamama endişesinden dolayı hulâsa etmişti. Meseleleri hulâsa etmede ve anlamada zorlanmaya sebep olduğundan, daha sonra İmam Serahsî ise bu kitaba "*el-Mebsût*" adında bir şerh yazmıştı. Ama bütün bunlara rağmen bu eserlerin menşei yine de bir yönüyle İmam Muhammed'e dayanıyordu. O, öyle zeki bir insandı ki, (bir söz esprisi içinde) kendisinin hocasından duyduğu hiçbir şeyi unutmadığını bildirir ki, doğrudur. Ayrıca, onun iyi bir gözlemci ve mütecessis olmasıyla alâkalı şöyle bir vak'a anlatılır:

Derse geldiğinde denemek için İmam Ebû Yusuf'un oturduğu minderin altına birkaç santimlik bir tahta, İmam Muhammed'in seccadesinin altına da bir kâğıt

katlayıp koyarlar. İmam Muhammed öyle mütecessis bir insandır ki, İmam Ebû Yusuf dersini yapıp tahtanın farkına varmadan kalkıp gitmesine karşılık İmam Muhammed, oturur oturmaz hemen bir farklılığın olduğunu anlar ve “Allah Allah! Bu tavan mı iki kâğıt kalınlığı aşağıya inmiş, yoksa yer mi yukarıya çıkmış!” der.

Bunlardan başka İmamı Şafî’ye hocalık yapan, hadiste allâme ve zâhid insan İmam Vekî’ de Ebû Hanife’nin talebelerindendir. İmam Şafî’nin, “Eşi menendi yoktur.” dediği, hadiste allâme-i cihan olan zâhid ve zâbit Horasanlı Türk âlimi Abdullah b. Mübarek de İmam Âzam’ın meşhur talebelerindendir. Bu ölçüde, sadece İmam Tehânevî’nin tespit ettiği üç yüz kadar büyük insan vardır.

İmam Ebû Hanife, kelâmla ve başka ilimlerle meşgul olmasının yanı sıra aynı zamanda bir de hayatını idame ettirmek için kumaş ticareti yapmaktadır ve bu şekilde kendi dükkânında rızkını helâl yolla kazanmaya çalışmaktadır. Merhum Seyyid Kutup “İslâm’da Sosyal Adalet” adlı kitabında İmam’ın ticaretteki hassasiyetine temas sadedinde şöyle bir olay nakleder: Bir ara İmam, kendisi dükkânda yokken çıraklar bir malı, gerçek değerinin üstünde satarlar. İmam durumu öğrenince, malı satın alan adamı bulur ve ona “O malın fiyatı o değildir.” der. Adam bu alışverişten razı olduğunu belirtmesine rağmen, “Sen razısın ama ben razı değilim.” der ve malı gerçek değerine göre verir ve o alandaki hususiyetini de ortaya koyar.

İşte o dönemler, tıpkı bir barut gibi kibriti uzaktan görünce, hemen meşaleye dönüşecek insanların çok olduğu bir dönemdi. İnsanlar Allah’ın inayetiyle birden parıldıyor ve ışık kaynağı hâline geliyorlardı. Meselâ Süfyan b. Uyeyne on beş yaşında içtihat edebilecek seviyeye gelebiliyor. Tabî ki, bunun gerçek değeri, içtihadın ne kadar ağır bir iş olduğunu bilmekle ancak tam anlaşılabilir.

İmam Şafî 54-55 yaşlarında vefat etmişti. Onu kritik edip hayatını ve biyografisini yazanlar, onun kendi çağında fikhî iyi bilenlerden birisi olduğu gibi aynı zamanda hadisi de en iyi bilenlerden birisi olduğunu, bunun yanında çok iyi bir tabip ve en iyi şairlerden biri olduğunu söylerler. Bazen şiirlerini kendi de söyler. Hatta müstakil bir divanı da vardır. O, ‘Eğer şiir ulemâya layık olsaydı ben Lebid’den daha iyi bir şair olurum. Fakat o derece meşgul olmadım.’ derdi. İmam Şafî’nin çok ciddî rahatsızlıkları da vardı; ama bu rahatsızlıklar onun pek çok

alandanda bir uzman olmasına mâni olmamıştı/olamamıştı.

Demek Cenâb-ı Hak bir din gönderiyor, o dini temsil adına bir sürü de istidatlı insan yaratıyor, ta ki, o dine sahip çıkıp onu çok iyi yorumlasınlar ve böylece herhangi bir yanlışlığa meydan verilmesin. Şimdi kalkmış bir kısım cahil kimseler diyorlar ki, onlar da insan biz de insan..!

OSMANLI NEDEN KÂMİL HİLÂFETİ UYGULAMADI?

Soru: Osmanlı Devleti, güzîde bilim adamları yetiştirdiği ve İslâm'a son derece bağlı devlet başkanlarına sahip olduğu halde neden kâmil hilâfeti uygulamadı? Kâmil hilâfeti uygulamasına mâni haricî-dahilî stratejik ve jeopolitik sebepler var mıydı?

Zannediyorum kâmil hilâfet ifadesiyle, Kur'ân-ı Kerim'in ruhuna ve Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tatbikatına uygun bir sîretin takip edilmesi, her şeyin esâsât-ı Kur'âniyeye göre ele alınması ve İslâm'ın tam tatbik edilmesi kastediliyor. Osmanlıların, bütün meziyetlerine rağmen biriki meselede ihmalleri söz konusudur. Günümüzde de onların ihmal ettiği bu hususlar bir kısım kimseler tarafından serrişte edilmektedir.

Ancak hemen şunu ifade etmeliyim ki, eğer Osmanlıların tatbikatında bir şer bahis mevzuu ise, biz bugün onların başvurdukları veya içine düştükleri şerrin de şerrini irtikâp etmekte, hem de hiçbir rahatsızlık duymamaktayız. Bu itibarla biz, nasıl bir sukut içinde bulunduğumuzu düşünerek Osmanlı'ya dil uzatmaktansa kendimizi sorgulamalıyız. Osmanlı'nın hayr-ı mahzû ikame edemediği doğrudur. Ancak ikame etmemesinde bir kısım haricî ve dahilî âmiller olabileceği gibi, saltanatla marz-ı ilâhînin aynı anda muhafazası zorluğundan da kaynaklanmış olabilir.

Evet, ayrıca Osmanlılar, Selçukî enkazı üzerinde kurulmuştur. Selçuklular, bin bir curcuna, fitne ve fesadın parçalamasıyla, Adana'da Ramazanoğulları, Denizli'de Mentешеoğulları, Manisa'da Saruhanoğulları, Çanakkale ve Balıkesir'de Karesioğulları.. gibi parça parça beylikler olarak bir enkaz hâline gelmişti. Tam o esnada Allah bu kuvvetli eli Müslüman dünyasının imdadına gönderiverdi. Böyle bir

dönemde Osmanlıların çok itinalı, tedbirli ve hesaplı adım atmaları gerekiyordu. Bunun için de mesele âdeta bir aile mahremiyeti içinde ele alınıyordu. Vâkıa buna biraz da kabile anlayışları sebebiyet veriyordu. Kayı Beyleri meseleyi ele alacak, beyliği devlete götürebilecek bir ufku henüz tam yakalamış değillerdi. Osmanlı Beyliği, bir beylik olarak hareket ediyordu. Beyler arasında ise beylik babadan oğula intikal ediyordu. Böyle bir teamülün yararlarının yanında Emevi ve Abbasilerde olduğu gibi, İslâm'ın ruhunu daraltma türünden bir husus da söz konusudur.

İkinci âmil, Osmanlılar kendilerinin dışındaki kimselere çok fazla güven duymuyorlardı. Türk milletinin birliği-beraberliği, teâlî ve terakkisi için canla başla mücadele ediyorlardı; bu mücadelenin inkıtaa uğramadan devam etmesi, muhtemel problemlere karşı dahi tedbirli olmayı gerektiriyordu. Daha sonraları içe sızan yabancı unsurların tahribatı, onların bu konudaki tutumlarını haklı gösteriyor gibidir.

Evet, belli bir dönemden sonra, yabancı unsurlardan gördükleri ihanetlerden ötürü, ağyâra karşı Osmanlı'da bir güvensizlik hâsıl olmuştu. Hem kendilerinin her şeyi daha iyi bildiklerine ve daha iyi idare ettiklerine inançları tamdı.

Benzer bir mülâhazayı, Hz. Ömer'de de görürüz. Koca Halife bir defasında, şu mânâyâ gelen sözleri etmişti: “Eğer bu meseleyi benden daha iyi idare edecek birini bilseydim, rahatlıkla ona devrederdim. Fakat şu anda bu işi kemal-i emniyetle götürecekt kişiler hakkında tereddütlerim var.” Zayıf dahi olsa Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in Arş-ı A'zam'a yükselen kemâlât ve faziletlerinin yanı başında Hz. Ömer seviyesinde bilinen, ifade edilen veya edilmeyen bazı yanları vardı ki bunlar Hz. Ömer'i tereddüde sevk etmişti ve bu sebeple de o, yerine birini tavsiye edememişti. Vefat edeceği âna kadar –aşağı yukarı– on seneye yakın işi kendi omuzunda götürmüş, götüremeyeceğini anladığında da vazifeyi bırakmayı düşünmemiş, “Allah'ım! Eğer vakti geldiyse emanetini al, beni bu ağırlıktan kurtar!” demişti.

Bu durum Hz. Osman'da da aynıyla vâki olmuştu. Hz. Osman'ın çevresinde, büyük ölçüde kendi oymağından kimseler bulunuyordu. Bazıları bu meseleden dolayı Hz. Osman'a dil uzatıp onu ta'n etseler de, işin içinde şöyle bir husus söz

konusuydu:

O gün Türklerden İranlılara, Romalılarından, Berberilere kadar pek çok insan fevç fevç İslâm'a giriyordu. Böyle muhtelif akvamın İslâm'a girmesi çeşitli düşünce akımlarının doğmasına sebebiyet veriyordu. Oysaki devlet bir âbide gibi öyle sağlam ve emin kaideler üzerinde olmalıydı ki hiçbir ihanet onu sarsmasın. Bu sebeple Hz. Osman, rahatlıkla sırtını dönebileceği ve Medine'den işi idare edebileceği kimseleri vali tayin ediyordu. İtimat etmediği kimselerden biri, günün birinde, vali bulunduğu yerden halkını toplar da Medine'ye kadar gelirse daha mı iyi olurdu?.. Her ne kadar bazıları, Hz. Osman için "Kendi yakınlarını kayırıyordu." dese de –hâşâ ve kellâ– o temiz halife hiçbir akrabasını kayırmamıştır. Memur olarak yakınlarından tayin ettiği kimselerin maaşlarını bizzat kendi şahsî servetinden ödediği ifade edilir. Hz. Osman, bir yönüyle siyasî davranmış ve hilâfetin teminat altında olması için yakınlarını çevresinde bulundurmakta zaruret görmüştür.

İşte insanın kendi soyunu sopunu düşünmesi, böyle bir içtihat ve kanaatle bazen mahzursuz, hatta faydalı olabilir. Ben tepeden tırnağa safvetlerine inandığım ve daima hürmet ve saygıyla andığım Osmanlıların İslâm'a ters gösterilen bazı icraatlarını böyle bir içtihadı dayıyor ve öyle kabul etmek istiyorum. Bilmiyorum ki, bu hüsnü zannımdan dolayı beni muaheze ederler mi?

Vâkıa, Osmanlıların bu tercihi bir içtihatdır, hata da bir içtihat hatasıdır ve bir yanlışlıktır. İhtimal onlar, "Ancak biz Osmanlılar olarak bu işi devam ettiririz." demişler. Bunda da yalan söylemiş sayılmazlar. Hiçbir Osmanlı, Türk milletine ihanet etmemiştir. Hatta bunların içinde sakalına boncuk dizdirdiği söylenen –deli mi değil mi?– Mustafa dahi ne Batılıya ne de Doğuluya bir parça toprağı bile peşkeş çekmeyi düşünmemiştir. Binaenaleyh ben, Osmanlı'nın bu mevzuda bir içtihadı binaen böyle bir hükme vardıkları kanaatindeyim. Yanılıyorsam, Cenâb-ı Hakk'ın onları affetmesini dilediğim gibi beni de affetmesini dilerim.

Bir de yığın yığın şeririn, eşedd-i şeririn ortalığı işgal ve istilâ ettiği bir dönemde çok küçük, cüz'î -ve infafla bakılırsa- görülmeyecek kadar şer sayılan bir kısım meselelerden ötürü Osmanlı'yı sorgulamak doğru değildir. Böyle bir davranış şer güçlere koz vermek olur.

İkinci mesele, hilâfet mevzuunda niye din-i mübin-i İslâm'a uyulmadığıdır. Esasen Osmanlı devrinde dinin ruhuna aykırı ve ters bir hükmün ihzar edildiğini ve dine ters düşen icraatların yapıldığını bilmiyoruz. Gerçi bir iki insan, dinin ruhuna uymayan bir kısım kanunlar çıkarmıştı. Fransızlarla münasebetten, kapitülasyonların kabulü veya dış ticarete ait bir kısım meselelerden ötürü hazırlanan bu kanunlarda keyfilik ve dolayısıyla lâdinilik, veya en azından bir dalâlet fikri iddia edilmekte ve görülmektedir. Bu da bir ihtiyaç yorumu ve çaresi meselesidir. Bu itibarla, Kanuni'yi dahi kimsenin tadelil etmeye, hor ve hakir görmeye hakkı yoktur. Objektif olmamakla beraber bir mânevî ehl-i şühud ve keşif, Kanuni'nin pek çok Osmanlı velilerinden önce geldiğini ifade etmektedir.

Dünyada Osmanlı İmparatorluğu'nun ömrü kadar uzun bir ömrü Cenâb-ı Hak hiçbir millete ve devlete vermemiştir. Bu işi altı asır Osmanlı'nın elinde tutan Allah'ın, mülk kendi elinde olduğuna göre, büyük bir haksızlık üzerine bunu devam ettireceğini zannediyor musunuz? Mâlikü'l-Mülk O'dur. Sözün burasında Mehmet Âkif'in Âl-i İmrân sûresinin 26. âyetinin münif mânâsını manzum olarak kaleme aldığı mısralara bırakalım:

İlâhî, "Mâlikü'l-Mülk'üm" diyorsun... Doğru, âmennâ.

Hakikî bir tasarruf var mıdır insan için? Asla!

Eğer almışsa bir millet, edip bir mülkü istîlâ;

Eğer vermişse bir millet bütün bir mülkü bî-pervâ;

Alan Sensin, veren Sensin, Senin hükmündedir dünya.

Evet, mülkü Allah alır, Allah verir. Öyle ise mü'minler de bu mevzuda şöyle düşünmelidirler: Yeryüzünde o gün en aslah cemaat onlar olduğu için Allah bu vazifeyi onlara vermiştir. Daha salihî bulunsaydı onlara verirdi.

KULLUK BİR İMTİHANDIR

Soru: İmtihan içinde olduğumuzu biliyoruz. Ama bazen hayat çok zorlaşıyor. Kulluğun bir imtihan oluşunu misaller vererek anlatır mısınız?

Evet, kulluk bir imtihandır. Bizler dinimize hizmet etmeyi dahi bir imtihan sırrı içinde değerlendiriyoruz. Cenâb-ı Hak, imtihanlara karşı ne kadar sabır ve mukavemetimiz olduğunu bizlere göstermek için bizi bu dünyaya göndermiştir. Allah'ın imtihanı, tarihin hemen her döneminde devam edegelmiştir. Günümüzde de İslâm'a hizmet eden insanların belki toptan belki de peyder pey ama sık sık elendiklerini ve âdeta zelzeleye uğramış gibi ırgalandıklarını görüyoruz. Bu imtihanların devam edeceğini de çok iyi biliyoruz. Ancak, hizmet ederken ve imtihanlara maruz kalırken, dikkat edilmesi gereken husus, Allah yolunda hizmet adına bir şeyler yaptıktan hemen sonra Cenâb-ı Hakk'a karşı alacaklı gibi beklentiye girmemektir. Zira bu, Rabbimize karşı bir suidedptir.

Binaenaleyh her mü'min, dinini yaşarken, yolunda pek çok engellerin bulunacağını, bunları sabır ve dua ile aşması gerektiğini çok iyi bilmelidir. Bazen imtihan müddeti uzun olabilir ama Allah'ın (celle celâluhu), kendisine acz ü fakr içinde iltica edenlerin dualarını reddetmeyeceğine, yüzlerine vurmayacağına, er ya da geç dualara karşılık vereceğine inancı tam olmalıdır. Zaten bizim Cenâb-ı Hak'tan istediğimiz de, dünyada imtihanı kazanıp bizi milletimizle beraber aziz kılması, şu vatan topraklarını kötü ve şerli kimselerden temizlemesi ve bu güzel vatanı gerçekten bu vatanın evlâdı olanlara tevdi buyurmasıdır. Bizden gayret olunca O'nun (celle celâluhu) nasıl karşılık verdiğini hâlihazırda etrafımızda görmekteyiz. Ama Cenâb-ı Hak'tan istediğimiz bu husus belirli bir sabrı gerektirmektedir; çünkü muvaffakiyet ancak sabretmekle mümkündür.

Unutmayalım ki, her hâlimize nighban olan Rabbimiz her an bize bakmaktadır. Buna karşılık bizim önümüzde de yapılacak bir sürü iş ve kendilerine el uzatılmasını bekleyen bir nesil var. Hâl böyle olunca biz fevkalâdeden, semadan kahramanlar inmesini bekliyorsak, imtihanı kaybetmişiz

demektir. Eğer bir-iki gün hizmet ettikten sonra üçüncü gün bıkip da Allah yolunda hizmet etmeyi bırakır ve ardından eve kapanırsak, yine imtihanı kaybetmiş sayılırız. Nasıl ki, bir salonda yazılı imtihana gelmiş bir insan, biraz bekledikten sonra çağrılmadığını görünce bırakıp gitse, sonra da sırası geldiğinde orada bulunmadığı için hakkını kaybettiğini söyleseler, o insan kalkıp hak iddia edemez; aynen öyle de insan bu imtihan ve mihnet dünyasına bir kere gelir ve turnikeye bir kere girer. Geriye dönüşü olmayan bu yolda kendisine on ikiden vurmak üzere bir kere hedef gösterilir. Eline bir defa silah verilir. İşte böyle bir insan, bütün dikkat ve hassasiyetini tek bir noktaya tevcih ederek, bu dünyaya ikinci bir defa dönmenin mümkün olmadığının şuurunda olarak hedefi on ikiden vurmaya çalışmalıdır. Bütün bu fırsatları kaçıranlar her şeyi de kaybetmiş sayılırlar. Dünyada iltimas gibi haksızlıklar geçebilir fakat toprağın altına girdikten sonra artık öbür âlem başlamış ve imtihanla alâkalı her şey bitmiş demektir.

Bizler de bu dünyada ağır bir imtihan altında bulunuyoruz. Öbür âlemi bütünüyle kazanma veya -hafizanallah- büyük bir kısmı itibarıyla her şeyi kaybetme gibi bir durumumuz söz konusu. Burada ancak sabredenler, yerini, tavrını hiç değiştirmeyenler ve bir örümcek gibi ağını kurup da a sinelere iman şarabını içirmek için bekleyenler, Allah’ın tevfiikiyle muvaffak olurlar. Bu mevzuda bütün ömrümüz de geçse –aslında bu müddet çok büyük bir müddet değildir– değer. Sözü lâl- güher olan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu uğurda yirmi üç sene her şeyiyle mücadele etmişti.

Hiz. İbrahim’e gelince, –kim onun gibi olabilir ki!– bu açıdan onun hayatına göz atmakta fayda var: Hiz. İbrahim, çok âh-vâh edip inleyen, çok şefkatli bir insandı.¹ O, babasına:

“Babacığım! Beni dinle, senin bilmediğin şeyleri biliyorum. Baba! şeytana uyma, o seni yoldan çıkarır. Baba! Namazını kıl!” diyordu. Babası da “Git İbrahim! Benden uzak ol, uzun zaman gözüme görünme!” karşılığını veriyordu. İbrahim ardından gitti, yandı yakıldı; ona istiğfar edeceği vaadinde bulundu ve babası için istiğfar etti; ama Allah onun istiğfarını kabul etmedi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hiz. İbrahim’in mahkeme-i kbrâda babası için yine intizarda iken, babasının onun yanına geleceğini, birden mesholup sureti değişmiş

olarak ayaklarının dibine yıkılacağını ve onun da babasından alâkasını keseceğini bildirmektedir.

Efendimiz'den sonra nebilerin en eşrefinin Hz. İbrahim olduğu cumhur-u ulemânın nokta-i nazarıdır. Efendimiz'in onun hakkında takdîrîkâr ifadeleri olduğu gibi, Kur'ân'ın da onun hakkında senâkâr ifadeleri vardır. Hz. İbrahim, hayatı hep imtihan içinde geçmiş ve geçirdiği bütün imtihanlarda muvaffak olmuş bir insandır. Davasını anlattığı pek çok kimse onu dinlememiş, o imtihan öyle geçmiş; nefsi ile imtihan olmuş ve nâr-ı Nemrud'a atılmış, bu arada zevcesini insiz-cinsiz bir yere bırakmış, ardından da kendisinden evlâdını kurban etmesi istenmiş.. işte onun hayatı bu şekilde hep imtihan üstüne imtihanla geçmişti. Ama o, bunların hepsine katlanmış, bu imtihanların hepsinde derin bir teslimiyet ve tevekkül içinde bulunmuştu.

Zevcesini bırakıp arkasını dönüp gittiğinde zevcesi onun arkasından şöyle bağıırıyordu: “Yâ İbrahim! Bunu Rabbin mi emretti?” Teselli istiyordu. Hz. İbrahim: “Evet, Rabbim emretti!” deyince: “İyi o zaman git!” diyordu. “Rabbim beni zayi etmez.”

Yine Hz. İbrahim, oğlunu yere yatırıyor ve eline bıçağı alıp onu süzüyordu. O bir nebiydi ve emre itaat etmenin bütün inceliklerini biliyordu. Zira kendisine ihtarda bulunulmuştu. Bu hâli anlayan oğlu ona şöyle diyordu: “*Babacığım! Hiç düşünüp çekinme, sana Allah tarafından ne emrediliyorsa onu yap. Allah'ın izniyle benim sabırlı, dayanıklı biri olduğumu göreceksin!*”²

Yine o, ateşe atılırken Cibril onun imdadına yetişiyor, o ise, “*Allah bana yeter, meleğın yardımına ihtiyacım yok.*” derken imtihanda muvaffak olduğunu bu sözlerle bildirmiş oluyordu. Cenâb-ı Hak, O'nu hangi imtihanla imtihan ederse etsin o dolu dolu notlarla geliyor ve âdetâ yüz üzerinden bin alıyordu.

Günümüzün Müslümanı da başına gelen imtihanlarda ve kendisine terettüp eden meselelerin karşısında aynı sebat, dayanıklılık ve sabır içinde beklerse, Cenâb-ı Hak onu yalnız bırakmayacaktır. Zira O (celle celâluhu), hiçbir zaman kendisine tevekkül edenleri terk etmemiştir ve etmeyecektir. Binaenaleyh başımıza gelen her şeyin bir imtihan olduğunu düşünmeli ve bunlara karşı da sabretmeliyiz. Sıkılıp bunaldığımızda, başkasına değil Rabbimize sığınmalı ve Hz. Yakub gibi: “*İnnemâ*

eşkû bessât ve hüznü ilallah – Ben sıkıntımı, keder ve hüznümü sadece Allah’a arz ediyorum.”³ demeliyiz. Böylece dağınıklığımızı, perişanlığımızı ve derbederliğimizi, yani kendimizi, tek şikâyet mercii olan Cenâb-ı Hakk’a şikâyet etmeliyiz.

Günde kırk defa *“Ey rahmeti bol, din gününün Mâliki olan Allah’ım! Sana kulluk yapıyor ve bu hususta yardımı da Sen’den istiyoruz. Ne olur bizi doğru yola hidayet eyle! Nebileri, sıddıkları ve şehitleri hidayet eylediğin yola.”* demektedir. İşte umum ağızlarından hepimiz adına çıkan *“İhdinâ - Bizleri hidayete erdir!”* tabiri, hepimizi sırat-ı müstakîme yani Efendimiz’in, Sıddık-ı Ekber’in, Faruk-u Âzam’ın, Zinnûreyn’in, Haydar-ı Kerrâr’ın ve onların arkalarındaki cemaatlerin uğrayıp geçtiği şehrâha hidayet talebini ifade etmektedir. Bu kadar umumî olan dua, binlerce dua olarak bizim doğru yolu bulmamıza sebep olacaktır ve olmaktadır.

DİPNOTLAR

1. Bkz.: Tevbe sûresi, 9/114.
2. Sâffât sûresi, 37/102.
3. Yusuf sûresi, 12/86.

İÇTİMÂİ HAYATTA DÜNYA-AHİRET MUVAZENESİ

Soru: Gençlik yıllarımızdaki hizmet şevki ve ihlâs, içtımâî hayata atılınca sönmeye yüz tutuyor. Bu durumda dünya-ahiret muvazenesini nasıl temin edebiliriz?

Allah'ın dinine hizmet yolunun çeşitli dönemeç ve virajlarında, insanı hizmet duygu ve düşüncesinden alıkoyan engeller çıkıp onun önünü kesebilir. Meselâ, gençlik yıllarında hevesat-ı nefسانيye, bir dev gibi insanın karşısına dikilip onu yolundan alıkoyabilir. Bu dönemde yolda kalıp dökülen bir hayli insan vardır. Ne var ki, gençliğin beraberinde getirdiği yiğitlik, çocukluk, macera ve bir şeye samimî bağlanma gibi hislerle bu engellerin aşıldığı görülmektedir.

Gençlikten sonra diğer tehlikeli bir his, insanlardaki makam sevgisidir (hubb-u câh). Daha sonra içtımâî hayata girdiğinde veya çoluk çocuk sahibi olup memuriyet hayatına atıldığında dünyaya karşı bir tama ve tûl-i emel baş gösterir; insan “şunu da edeyim, şunu da işleyeyim, biraz da şuraya bir şey koyayım, şu hususta da bir yatırımım olsun..” gibi düşüncelerle hareket eder ve farkında olmadan aldanır. Bazen de korku, onun önünü keser ve ona hizmet-i imaniye adına pek çok şeyi kaybettirebilir.

Evet, bu konuda bizim kolumuzu ve kanadımızı kıran, bizi bulduğumuz yerden alaşağı eden ve yolumuzu kesen pek çok şey vardır. İnsan bunlardan birini aşsa da her zaman diğerine takılabilir... Aslında bu tür engeller, bize ait olmayıp, Allah yolunda mücadele eden herkes için beklenen şeylerdir. Bu konuda mühim olan, vazife şuuruyla her zaman duyarlı olabilmektir. Evet, asıl tehlike, insanın sorumluluğunu duyup hissetmemesidir. Şimdi bütün mukayeselerimizi kendileriyle yaptığımız o güzel sahabe cemaatine intikal edip konuyla alâkalı bir misal vermek istiyorum:

Ebû Eyyub el-Ensârî Hazretleri bir cephede düşmanla çarpışırken, kendisini korkusuzca düşman saflarına atan bir yiğide, kendi saflarından bir neferin şöyle dediğini duyar:

“Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”¹ Ebû Eyyub el-Ensârî

Hazretleri, bunu duyar duymaz hemen ortaya atılarak şöyle der: “Ey cemaat! Siz bu âyeti yanlış anlıyorsunuz. Bu âyet şu münasebetle nazil olmuştu. Bir vakit biz, etrafımızdaki düşmanları sindirince şöyle düşünmeye başladık: ‘Bizler hicret ettik, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gazvelere katıldık. Ensar olarak bu uğurda mal ve mülkümüzü, hatta her şeyimizi feda ettik. Din yolunda aç ve susuz kaldık. Bu arada da maddeten sefaletle dâçar olduk. Şimdi biraz çalışıp kazanalım da bu eski boşluğu dolduralım.’ İşte okuduğunuz âyet bu mülâhazalara cevap mahiyetinde nazil oldu. Sonra devamla âyetin tamamını bu bütünlük içinde okudu: *Ey iman edenler! Allah yolunda her şeyinizi sarf edin ve kendi elinizle, -mallarınızı harcamamak suretiyle- kendinizi tehlikeye atmayın.*”

Yine sahabe efendilerimiz diyorlar ki: Daha Kur’ân yeni nazil olmaya başlamıştı. İhtimal bizde bir kasvet oldu ve ülfet bastırdı ki, bu hâlimizden ötürü ikaz sadedinde çok geçmeden Kur’ân’da şu âyet nazil oldu: *“İman edenlerin kalblerinin Cenâb-ı Hakk’ı ve O’nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirileceği vakit gelmedi mi?”*²

Demek ki, o devirde yaşayan insanlar için dahi, “Biz şu kadar harcadık, âdetâ kendimizi feda ettik. Biraz da kendimize bakalım” gibi bir düşünce belirebiliyor. Ancak, onların böyle bir düşünceye kapılmalarının hemen arkasından âyet geliyor ve o düşünce silinip gidiyor. Sanki âyet onlara,

“Hayır! Eğer hayatınızın sonuna kadar, dünyada da ahirette de azizler ve fâizûn (kazanmışlar) olarak haşr olmak istiyorsanız, yol budur; canınızı, malınızı, hatta düşünce ve ilim adına neyiniz varsa onu Allah yolunda harcayınız ki, elinizle kendinizi tehlikeye atmış olmayasınız.” diyor. Evet, Cenâb-ı Hakk’ın sözünü yanlış anlamamalı ve din uğrunda her şeyimizi harcayıp müesseseler kurmalı, gençliğe sahip çıkmalı, Allah’ın dinine hizmet ettiğimizi, hayatın her karesinde bütün varlığımızla göstermeli ve kendimizi kendi elimizle tehlikeye atmamalıyız.

İnsanlarla beraber yaşarken dünya-ahiret muvazenesi kuramayıp bu türlü düşünce inhiraflarına kapılma, sahabe devrinde olduğuna göre, bu devirde de evleviyetle olabilir. Ayrıca kendimizi bu mevzuda ashab gibi sorgulayabilmek de çok önemlidir. Onlar, böyle bir fikre kapıldıkları zaman anında pek çok problemi hemen halledivermişlerdir. Biz gençliğimizde koşmuş, çalışmış ve çabalamış

olabiliriz ama, ashab efendilerimizin içinde olduğu bu durum, Taif'te ve Mekke'de küffarın burnunu kırıp onları hâkimiyetleri altına aldıktan sonra olmuştu. Onlar Bizanslılara karşı korkutucu, ürkütücü ve onların kuvve-i mâneviyelerini kırıcı seferler tertip etmişlerdi. Bir yönüyle İslâm, hayatın her sahasında kendini hissettiriyor ve Müslümanlar da huzur içinde mesudâne bir hayat sürüyorlardı. Bize ne oluyor ki, yapılacak onca iş varken bu tarz düşüncelere saplanıyoruz!..

Günümüzün insanı da dünyanın neresinde olursa olsun, dünyaya gereğinden fazla ehemmiyet verdiğini anladığı anda ilk yapması gereken iş, yanlış bir düşünce içinde olduğunu kabullenmesidir. Kur'ân'ın ilk muhatabı olan sahabe efendilerimizin o müstesna durumlarına rağmen, bu duyguya girdiklerinde onları kınayıp ayıplaması ve bu durumu, mü'minin kendini kendi eliyle tehlikeye atması olarak kabul etmesi, bu düşüncenin ne kadar yanlış olduğunu anlatması açısından fevkalâde mânidardır. Öyleyse öncelikle, daha yapılacak çok işimiz olduğunu, insanımıza daha ciddî bir hizmet götürmemiz gerektiğini ve henüz tohum atma döneminde bulunduğumuzu düşünerek, kendimizi sorgulayarak, bu uğurda kurulan müesseselerin ve o müesseselerden beklenen semerenin henüz elde edilemediği şuuruyla hareket etmeliyiz.

Şimdi münferit olarak, bizim atmosferden, duygumuza ve düşüncemize yakın bazı insanların uzaklaşması söz konusu ise, bunlar, yukarıda sözü edilen virüslerden bir şey kapmışlar demektir. Bize düşen bu arkadaşlarımızın olgunlaşması istikametinde ne gerekiyorsa onu yapma, aranın açılmasına fırsat vermeme ve onları takip ederek boşluğa düşmelerine meydan vermemektir. Evet, bu kadar çok vazife üst üste bizi beklerken, bizim bir kenara çekilip yatmamız söz konusu olmamalıdır. Hayatımızın günleri, haftaları ve ayları arasında din ve iman hizmetlerine ayıracağımız zamanı kemal-i ciddiyetle ona tahsis etmeli ve buna bağlı olarak, o hizmetlere müteallik meseleleri biraz daha hassasiyetle ele almalıyız.

Hizmet ederken her devrin, kendisine göre bir hizmet biçimi olduğu gibi, her anlayışa göre Allah'ın istediği bir hizmet şeklinin olduğunu bilerek, hizmet etme adına belli bir anlayışa ulaşmış insanların, o anlayışın gerektirdiği hizmeti eda etmedikleri takdirde, Cenâb-ı Hak tarafından tokat yiyebilecekleri ihtimalini de hatırdan çıkarmamalıyız.

Meselâ, bir insan gençliğinde şuurlu veya şuursuz olarak hisleriyle hareket edip hizmet vermiş olabilir. Daha sonraları belli bir seviyeye geldiğinde, daha şuurlu bir şekilde hakikatleri görmüş ve inanmış ise, artık o insan bu hizmeti eskiden olduğu gibi ele alamaz/almamalıdır da; çünkü ondan, geçmişteki durumu üzerinden değil, şu anki durumu itibarıyla hizmet beklenmektedir. Bu bihakkın eda edilmediği takdirde onun tokat yemesi kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Allah'ın dini uğrunda karşısına çıkan engelleri göğüslemede belli seviyeye gelmemiş Müslümanlar için şefkat tokadından bahsedilmemektedir. Şefkat tokatları, hizmet-i imaniye ve Kur'âniye içine girmiş ve o mevzuda sadakatinde fütur getiren kimseler için söz konusudur. Evet, Allah'ın kanunu gereği bir insan, bir mevki veya seviyeyi ihraz ettikten sonra sadakate o mevkiinin hakkını vermezse tokat yer.

Bu itibarla inananlar, iman ve Kur'ân hizmetlerini kesen âfât kabîlinden şeylere karşı biraz daha titiz ve tetikte olmalıdırlar. Hayatlarının her döneminde, hizmete ayırdıkları zamanlarını kemal-i hassasiyetle ayırıp hizmet etmelidirler. Bizler yeryüzünde Allah'ın şahitleriyiz/olmalıyız.² Cenâb-ı Hak bize bakar ve bizim sözüme değer verir. Çünkü biz en yüce divanda en şerefli işi yapmaktayız. Öyle ise bu mevzuda, ne dünya, ne de ahiret bizi hizmetimizden alıkoymamalıdır.

Bu konuda sahabeden Sa'd b. Muaz'ın Allah yolunda savaşırken yaralandığı zaman söylediği ifadeler çok önemlidir:

“Allah'ım! Habîb-i Edib'inin önünde mücadeleme devam edeceksem, hayatımı uzat da mücadele edeyim. Yok, eğer mücadele kapısı kapandıysa, benim yaşamamın da bir mânâsı yoktur. Emanetini alabilirsin.” Bu sözler aynı zamanda ele aldığımız konuda mü'minin düşüncesini ve felsefesini de ifade etmektedir. Öyleyse, hayatın gayesi ve fitratın neticesi, bu mücadelenin devam ve temadisidir. Mücadele devam etmiyorsa, bizim varlığımızın da hiçbir mânâsı yok demektir.

Netice itibarıyla içtimaî hayatla çok münasebet içinde bulunan inananlar, sık sık kendilerini kontrol etmelidirler. Aslında servet sahibi olmak, Allah yolunda olduğu takdirde güzel bir şeydir. Netice itibarıyla dünyalığa taalluk eden işlerin fizibilitesi Allah yolunda ise, o takdirde bu işler mukaddes bir ibadet hükmüne geçer. Fakat onlar, bizi bağlayıp Allah'tan alıkoysaydı, bunun da çaresine bakılmalıdır. Şu dünyadan nasıl olursa olsun mutlaka yaşanıp ahirete geçülecektir.

Önemli olan bu dünyada iken Rabbimiz'in bizi hizmetten d r etmemesini istemektir. Evet, d nya ve ahiret muvazenesini –inŖâallah– kendimizin ve baŖkalarının bizi kontrol etmesiyle ve sık sık yenilenme yollarını kullanmakla temin edebiliriz.

DİPNOTLAR

1. Bakara s resi, 2/195.
2. Hadid s resi, 57/16.
3. Bkz.: Nis  s resi, 4/135.

MADDECİLİK FİKRİ İFLAS ETMİŞTİR

Soru: Marksizm'in temeli olan Materyalizm, Tanrı fikrinin eski insanların bilgisizliklerinden doğduğunu, bugün de aynı fikrin bilimlerle ilim açısından ispatlanamayacağını öne sürüp, bunun aklen mümkün olmayacağını iddia ediyor.

Maddecilik, Karl Marks'a mahsus bir düşünce değildir; o, ta ilk devirlerden bu yana kendisini yer yer hissettiren felsefî bir fikir akımıdır. Meselâ Epikür, bir maddeci düşünürdür. Daha ilk devirde maddeci olmayan spiritüalist feylesoflar, onun düşüncesini cerh eden fikirler serd etmiş ve farklı düşünceler ortaya koymuşlardır. Dahası Epiktetos gibi kimseler bununla yetinmeyip Epikür ile alay etmişlerdir. Aslında o, sağlam mesnetli bir fikir de ortaya atmamıştır. Kendinden evvel Ege'deki başka feylesofların madde mevzuundaki bir kısım düşüncelerini farklı bir üslupla yeniden ortaya atmıştır. Bu itibarla da onun düşünceleri, bunları tekrardan ibarettir.

Evet, maddiye fikri kadimden beri devam edegelmektedir. Esası da şudur: “Sadece madde diye bir şey vardır, müstakil bir ruhun mevcudiyeti söz konusu değildir.” Bazıları ruha bir kuvve-i sâriye nazarıyla bakmış, bazıları ise o devirde bile “Enerjinin maddenin hâsılı veya bir dönüşmüş şekli olduğu gibi ruh, mânâ, düşünce ve harekât da maddenin hâsılıdır.” demişlerdir.

O devirden günümüze kadar maddiyeciliği redde dair bir sürü eser yazılmış, Epikür ve Demokrit gibi maddeci filozofların bu mevzudaki fikirleri çürütülmüştür. Fakat daha sonra bunlar, Avrupa'da Hıristiyanlığa karşı reaksiyon gösteren bir maddiyeci cephe oluşturmuş ve bu düşüncelerini modern ilimlerle de destekleyerek onu âdeta ihyâ etmişlerdir.

Avrupa'dan ilimlerin adapte edilmesi ve bize aynen intikal etmesiyle, Batı'da dine, diyanete ve ruhçuluğa karşı gösterilen reaksiyon bizde de gösterilmiş ve bu meselenin bir hakikati varmışçasına aynıyla kabul edilmiştir. Bu ilmi, daha doğrusu felsefî maddiyeciliği (materyalizm), Karl Marks ve Engels ile tarihî maddecilik hâlinde (hususiyile daha sonra bir cemaatin iktisadî ve içtimaî hayatında onların fikri

hâkim olmakla) biraz kuvvet kazanmış, güçlenmiş ve hakikati var zannedilmiştir.

Marks maddeyi esas almakta ve bunun ötesinde metafizik hiçbir şeye inanmamaktadır. Ona göre her şey bir bakıma maddenin hâsılıdır. Bu noktadan hareketle o, meselâ iktisadî hayatla alâkalı, “Bir insan, iktisadî durumunu düzenlerse her türlü huzur ve saadet arkadan gelir.” demektedir. Binaenaleyh din ve güzel sanatlar gibi değerler tâli şeylerdir. Aynı zamanda bunların hepsi maddî refah üzerinde teessüs edecek hususlardır. Ancak kendi devrinde yine inanmayan bir içtimaiyatçı Durkheim gibi bazı düşünürler, dinin, güzel sanatların, hatta ırkın dahi insanların hayatında çok mühim bir rükün olarak müstakil bir yeri olduğunu söyleyerek ona karşı çıkmışlardır. Yani Marks’ın ortaya attığı fikirler herkes tarafından hüsnü kabul görmemiş, hem Müslümanlar, hem Batılı düşünürler, hem de pek çok milliyetçi tarafından daha o zaman cerh edilmiştir. Aynı zamanda onun düşüncelerinin menba ve menşe itibarıyla madde olarak çok eski maddiye fikrine dayalı olduğu, tekâmül ve içtimaî hayat mevzuunda Hegel’in düşüncelerini alt üst ederek papağan gibi onun sözlerini tekrar ettiği dile getirilmiştir.

Aslında Marks, içtimaî hareketler tarihini değerlendirerek sa’y ve sermaye mevzuunda doğruya yakın şeyler de söylemiştir ama bunlar seleflerinin düşüncelerini çağın idrakine göre sunmadan öte bir kıymet ifade etmemektedir. Onun maddecilik ve inkâr-ı ulûhiyet düşüncesi tamamen mesnetsiz iddialardır. Enfüse ve âfâka ait öyle delâil vardır ki, Hakk’ı inkâr etmeye ne mecal ne de mesâğ vardır. Marks bütün bunları çürütecek hangi laboratuvar tecrübesiyle o büyük iddialarda bulunmuştur. Bu iddialar mesnetsiz olsa da maddiyecilik adına bir şeyler söylenirken, biz hemen durup onu dinliyoruz. Kaldı ki bugün maddiyecilik tamamen yıkılmıştır. Hususiyle madde ile iştilal edenler, maddiyecilik fikrinin çözüldüğünü söylemektedirler. Abdülaziz Çaviş, İsmail Fenni Efendi, Hilmi Ziya Ülken, Fındıkoğlu ve daha nicelerinin yazdıkları eserler, pek çok delille hem maddiyeciliğin çöküşünü hem de Marks’ın fikirlerinin çözüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca, bugün birçok Avrupalı yazar da onun tenakuzlarını anlatmaktadır. Bu kadar mecruh bir adamın, -affedersiniz- atmasyon bir sözünün her şeyden önce hüccet kabul edilmesi garip değil mi!..

Sâniyen, tevhid, nübüvvet ve Kur’ân mevzuunda Marks’ın hiç kabul etmediği

öyle meseleler vardır ki, biz, bunları gayet açık seçik müşâhede etmekteyiz. Meselâ Hâlık'ın varlığına ve birliğine dair, ister nizam ve intizamdan süzölmüş; ister maddenin esasından ve kanunundan takattur etmiş olsun, ister şu âna kadar hayat mevzuunda tecrübelerin ortaya koyduğu hususlar olsun, ister insanın fikir ve ruhuyla alâkalı görüp duyduğumuz şeyler olsun, ister iç müşâhedeler yani vicdanın müşâhedeleri olsun, isterse Pascal ve Bergson'un ledünnî tecrübeleri (entüisyon) türünden olsun.. -o kadar delil var ki- bütün bunları görmezlikten gelerek kalkıp “materyalizm” demek zor olsa gerek. Kaldı ki bugün biz maddeyi Marks'ın istediği istikamette değil, Allah'ın mevcudiyetini ispat istikametinde de rahatlıkla değerlendirebilmekteyiz.

Evvelâ her şey gibi maddenin de tâbi bulunduğu bir nizam var; “Madde bu hâle gelirse böyle olur.” sözü bunun tam izahı değildir. Engels, “Hücrenin içinde, DNA'ya şifreleme programını verdiğimiz zaman dıştan bir müdahaleyi kabul etme mecburiyetinde kalırız.” diyerek, bazı hususlarda peşin kabulleri açıktan müdafaa eder. Birinin de kalkıp aminoasitler için aynı şeyi söylemesi mümkündür. Bu, şu camii, onun binasında kullanılan değişik parça ve parçacıklar meydana getirmiştir demek gibi olmayacak mıdır? Rica ederim buna kim inanır? İnsanın etrafında gözünün görüp görmediği ve hissedip hissetmediği o kadar şuurkâr işler cereyan etmektedir ki, insan, bunların o berrak simasına baktığı zaman, bu tür şuurlu hareket, tahavvülât ve tebeddülâtın kendileri şuurlu olmadığından kat'iyen bunların arkasında hâkim bir şuur ve ilmin işlediği anlaşılmaz mı? “Bunu böyle kabul edersek, dış müdahaleyi kabul edeceğiz.” türünden yapılan açıklamaları, yenilmemek için minderin dışına kaçan güreşçinin durumuna benzetirsek çok görülmesin...

Sâniyen öyle delâil-i Kur'âniye vardır ki, bunları Marks ve emsali inkâr etse de bunların hemen hepsi de kevnî hakikatlerdir.

Ayrıca hadislere bakıyoruz. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) 14 asır evvel bir ekranda 14 asır boyu cereyan edecek hâdiseleri berrak simalarıyla hiç iltibas ve iştibaha meydan vermeden anlatmaktadır. Efendimiz'in lâl-ü güher sözleri içinde yakalayabildiğimiz, gayba âşına o nazarın gördüğü ne kadar hakikat varsa, sırasıyla bu devirde cereyan eden hâdiselerin yanına getirdiğimiz zaman en ufak bir

tehalüf ve tezat müşâhede edilmemektedir. Binaenaleyh bunu madde ile izah etmeye imkân var mıdır? Maddenin hususiyetleri bellidir; bugün laboratuvarlardaki kimyevî neticelerle 1400 sene sonraki neticeleri söylemeye imkân yoktur. Kaldı ki bugün insanların elinde tecrübeye tâbi bir kısım imkânlar da var. Efendimiz'in bu mevzuda ifade buyurduğu beyanlarına intikal ettiğimiz zaman bunu madde ile izah etmeye imkân yoktur.

Bir de meselenin ledünniyat tarafı var ki avamın rüyalarından, havassın müşâhedelerine kadar bunu ne göz, ne de kulak halüsinasyonu ile izah etmek mümkün değildir. Biri,

“Ben yirmi sene sonra zuhur edecek şeyi yirmi sene evvel gördüm.” dese hilâf-ı vâki beyanda bulunulmamışsa bunu madde ile nasıl izah edersiniz? Işığın boyu belli, maddenin hâkim olduğu saha belli, tecrübenin sahası da bellidir. Buradan fiziğin ve maddenin ötesinde insanın münasebet kuracağı bazı şeylerin var olduğu anlaşılmaz mı?

Şunu da ifade ederek mevzuu noktalamak istiyorum. Bu kadar deliller karşısında Marks'ın maddeciliğine bir değer vererek üzerinde fazlaca durmayı şahsen zait sayıyorum. Yukarıda isimlerini verdiğim zevatın yazdığı kitaplar okunduğu takdirde bu konuda yeterli bilgiye sahip olunacaktır.

DİN EKSENİ

RAMAZAN'IN RÛHÂNÎ İKLİMİNDEN İSTİFADE

Soru: İmam Rabbanî Hazretleri: “Mübarek Ramazan ayı, bütün hayırları ve bereketleri câmîdir. Kim Ramazan ayını çok iyi değerlendirip hayır ve bereketinden nasipdâr olursa, bütün senesini o câmîyet içinde geçirmeye muvaffak olur.” buyuruyor. Bu tespitin bir tahlilini lütfedip, mübarek Ramazan ayını en rantabl şekilde değerlendirme adına neler tavsiye edersiniz?

Bilindiği gibi bazı mübarek ay, gün ve gecelere ait bir kısım faziletlerden bahsedilmiştir. Meselâ Kur'ân'ın ifadesiyle, Kadir Gecesini ihyâ eden bir insan, bin ayı ihyâ etmiş gibi sevap alır. Yine Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesiyle, vatanı korumak gayesiyle bir saat nöbet tutan insan, bir sene ibadet yapmış gibi sevap kazanır; keza bir saat tefekkür eden insan, bir sene ibadet yapmış gibi olur.. demek bu türlü az ve dar bir zaman dilimi içinde, yine hayatî önem taşıyan bir mekânda bir insanın yapacağı bazı hususî, cüz'î, zıllî şeyler, cüz'iyetten çıkıp külliyyet kesbediyor, zılliyetten çıkıp asliyete inkılâp ediyor ve Cenâb-ı Hakk'ın katında aslı eda edilmiş gibi kabul ediliyor.

İmam Rabbanî Hazretlerinin Ramazan'la ilgili değerlendirmesine gelince; en başta meselenin teşvik yanı söz konusu. Yani bir insan, Ramazan-ı şerifi, gecelerini kıyamla, gündüzlerini de oruçla geçirirse, Kadir Gecesi'nde vaad edilen ilâhî lütuflar onun için bahis mevzuu olabilir. Dolayısıyla bütün bir seneyi câmî bir mü'min olarak geçirmiş olur ve böyle bir insanın sakatâtı da olmaz. Bu da, o insan için bir salih (doğurgan) dairenin teşekkül etmesi demektir ki, böyle bir durumda her hayır, başka bir hayrı doğurur ve derken o insan için bir hayırlar dairesi teşekkül eder.

Evet, bir insan gecesiyle gündüzüyle bir Ramazan-ı şerifi ihyâ etmekle, bütün sene hayırlara açık olabilir ve hep hayır yollarında dolaşabilir. Tabî böyle potansiyel bir lütf-i ilâhî herkes için söz konusudur. Ramazan-ı şerifi tastamam ihyâ eden bir insan için Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

“İnanarak ve aynı zamanda sevabını da Allah’tan bekleyerek tutarsa, işlediği bütün günahları Allah (celle celâluhu) affeder.” buyurur. Demek bu türlü mübarek ibadetlerde insanın niyeti, hulûsu, yakîn mülâhazası çok önemli ki, bunların derinliğine göre Allah (celle celâluhu) bazen bire on, bazen yüz ve bazen de milyon veriyor. Tabî böyle bir sevap katlaması, o insanın ömrünün senelerini aşar.

Bunu küçük bir misalle anlatmak gerekirse, diyelim ki Ramazan-ı şerifte Kadir Gecesi’ni yakaladınız. Bu, bin ay hesabına göre seksen sene yapar. Buna göre, o insan sanki seksen sene yaşamış gibi sevap kazanır; başka bir ifadeyle, bin ay namaz kılmış, bin ay oruç tutmuş gibi olur. Bu ise, bir insanın ömrünü aşkın bir şeydir; zira ümmet-i Muhammed’in en uzun yaşayanları bile seksen yaşını biraz aşkın yaşamışlardır/yaşıyorlar. Yine bu öyle bin ay ve öyle seksen sene ki, içinde riya yok, süm’a yok.. meselâ siz namaz kılar, rükua giderseniz ama içinizden, “Çevredeki insanlar da gördü ki iyi bir rüku çıkardım.” diye geçerseniz; yine secdeye gider, Cenâb-ı Hakk’ın Efendimiz’in secdesini tarif ederken “Secde edenler arasında kıvrım kıvrım halini Allah görüyor..”¹ ifadesinde olduğu gibi, kıvrım kıvrım bir secde eda edersiniz ama aklınızın köşesinden, “Nasıl secde edilmiş insanlar bir görsün.” diye geçerseniz, sizin bu düşünceniz o secdeyi de, rükua da ve onların önündeki şeyleri de alır götürür. Sadece yatıp kalkmanız ve bir de yorgunluğunuz yanınıza kâr kalır. Ama Kadir Gecesi’nde kazandığınız şey, öyle bir netice verir ki, gecenin bir ânında ve kimsenin olmadığı bir ortamda yaptığınız ibadet ü taati riya, süm’a fırtınaları alıp götürmez. Yine onun içinde başka günahlar da yoktur; meselâ harama bakmamış, yalan söylememiş, din-i mübin-i İslâm’ın esaslarına aykırı hareket etmemişsinizdir.

Bir ehl-i tahkikten bu geceyle ilgili şöyle bir değerlendirme duymuştum; bu zat derdi ki, meselâ birinin malını yemişsiniz, birine sövmüşsünüz ya da birinin gıybetini etmiş, çekiştirmişsiniz. Bütün bunların karşılığını ötede sizin sevabınızdan alır, ona verirler. Ancak bu verilecek şeyler, sizin yaptığınız şeylerden verilir; fazlî olan, yani Allah’ın (celle celâluhu) size fazlından verdiği şeylerden verilmez. O hâlde, eğer Cenâb-ı Hak bir gecede size seksen senelik bir ecir vermişse, seksen bin adama borcunuz da olsa, eğer sizin sadece o geceniz varsa, o geceniz alınıp onlara taksim edilir ama Allah’ın fazlî surette size verdiği şey,

seksen seneye muâdil olarak bitevî size kalır...

İşte Ramazan ayı, böylesine hayırlara, hasenata açık ve aynı zamanda önemli hayırlar doğuran bir aydır. Ancak hususiyile Kur'ân hizmetkârlarının Ramazan'ı da, başka zamanları da ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü günümüzde hiç kimsenin yapamayacağı her mevsime ait işleri, Allah (celle celâluhu) bu hizmet insanlarına yaptırıyor. Böylece onlar sadece Ramazan ayını değil, âdetâ bütün ömürlerini mücahede ruhu ile bir dantelâ gibi örüyorlar. İşte bu durum, İmam Rabbanî Hazretleri'nin dediği, münhasıran bir Ramazan'ı ihyâ etmeyi, onu değerlendirmeyi ve Ramazan'ın değerlendirilmesiyle çok engin, çok geniş hayırlara açılma işini çok çok aşar. Çünkü bu insanlar, göz doldurucu ve çok çalılımlı işler yapıyor ve belki şu anda gerçek değeriyle değerlendiremeyeceğimiz şekilde bir tarih yazıyorlar. Bu açıdan da eğer bir Ramazan ayı ihlâslı bir insana seksen senelik ömür kazandırıyor, her hâlde onlarınkini hesap etmek mümkün olmayacaktır.

DİPNOTLAR

1. Şuarâ sûresi, 26/19.

CAHİLİYE DÖNEMİ SADAKA VE İYİLİKLERİ

Soru: Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), cahiliyede verilen sadakaların, yapılan iyiliklerin sevabının olup olmadığını soran bir sahabiye, “Sen ne ile Müslüman olduğunu zannediyorsun? buyururlar. Buna göre, bugüne kadar yaptığımız maddî-mânevî ibadetler, ileride düşebileceğimiz muhtemel tehlikeler adına birer recâ kaynağı olabilir mi?”

Cahiliye döneminde zekât, sadaka kavramı var mıydı bilmiyorum, fakat cahiliye şiirlerinde işlenen iki önemli temadan biri cömertlik, diğeri de cesaretti. Bunlardan ilki, cömert davranma, gerektiğinde malını sarf etme; ikincisi de kahramanlıkta bulunma, yerinde hayatını dahi istihkar etme mânâlarına gelir. Bu iki önemli dinamik, daha sonra Müslümanlık tarafından da kullanılmış; bunlardan biri, münfikîn (infak edenler) –ki, Kur’ân-ı Kerim daha ikinci surede, “Kendilerine ihsan ettiğimiz nimetlerden infak ederler.”¹ buyurur– cemaatinin oluşmasına; diğeri de mücahidîn (dinin i’lâsı için canını ortaya koyanlar) sınıfının meydana gelmesine dönüşmüştür.

Eğer o insanlar, yaptıkları bu şeyleri hayır istikametinde, yani Allah için yapmışlarsa, bunlar birer recâ kaynağı olabilir; zira iyilik her zaman iyiliktir. Meselâ Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ficar harplerine –ki bu harpler haram aylarının hürmetini çiğneyip Mekke’ye baskın yapanlara karşı Mekkeliler tarafından yapılan müdafaa harbi idi– fiilen iştirak etmiyordu ama Kâbe’nin korunması ve kendi yakınlarına yardımcı olmak için onlara ok taşıyor, mızraklarını hazırlayıp veriyordu. Aradan yıllar geçtikten sonra, peygamberlik döneminde buyurdular ki: “Öyle bir şey olsa ben yine iştirak ederim.” Demek o bir değer ifade ediyordu.

Yine aynı dönemde, bir başka sebepten Kâbe’nin hürmeti rencide edilince, “Hılfu’l-Fudûl” diye bir anlaşma yapılıyor ve bu anlaşmaya Efendimiz de hayır adına taraf oluyordu. Aynı şekilde kendisine peygamberlik verildikten sonra içinde bulunduğu o işi takdirle, “Öyle bir şey olsa, ben yine imza atar, onların içinde bulunurum.” buyurmuşlardı. Ve Kâbe tamir edilirken yine sevap mülâhazasıyla taş

taşıyor, onlara yardım ediyordu ki, bunu da diğerleri gibi daha sonraları hayırla yâd edecekti...

Bu açıdan ister cahiliye döneminde olsun, ister Müslümanlık döneminde olsun, -evvel ve âhir- insanlığa râci her hayır, hayırdır. Hayrın hayır olması münasebetiyle de, insanın yaptığı her hayır, bir yandan onu yeni hayırlara, güzelliklere sevk ederken, diğer yandan da fena şeylerden alıkor. Tıpkı Efendimiz'in bir hadis-i şeriflerinde anlattığı; mağaraya kapanmış üç kişinin yaptıkları hâlisâne iyiliklerini saymak suretiyle, Allah'tan mağaranın ağzını kapatan taşın kendilerine bir kurtuluş yolu vermesini istemeleri ve bu iyilikleriyle o musibetten kurtulmaları gibi. Haddizatında orada sayılan fedakârlıklar, insanın nefsi adına çok zor şeylerdir ama bir gün gelmiş, onlar, mağaranın ağzındaki taşın yuvarlanıp gitmesine vesile olmuşlardır. Dünya hayatı adına o koskocaman taşın yuvarlanmasına vesile olan bu hayırlar, Cennetle insanların yürüdükleri yolların üstüne düşmüş mâsiyet kayalarını da bertaraf edebilirler. Yine onlar, yerinde Cehennem üzerinde bir köprü, yerinde insanı Cennet'e uçuran bir peyk, yerinde de bir füze hâline gelebilirler.

Tabiî, yapılan bu hayırlar sadece mü'minlere değil, başkalarına yönelik de olabilir. Belki zekât bir vazife olması açısından başkalarına verilmeyebilir ama sadakanın verilmesinde, fakirlerin yedirilip içirilmesinde herhangi bir mahzur yoktur. Bunun ötesinde hayvanlara, ağaçlara bakma bile sevap sayılmıştır. Hatta bir kısım hadislerden hareketle denebilir ki, insanın ekolojik dengeyi koruması, onu gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarması onun üzerine bir haktır.

İşte bütün bunlar, icra edildikleri dönem itibarıyla birer hayırdırlar ve insanın hasenat defterine yazılırlar. Daha sonraki dönem itibarıyla da, bu hayırlar, insanı bir kısım kaymalardan alıkor, şerhlerin kökünü keser, hayrı nemalandırır, geliştirir ve onların ifasını kolaylaştıran birer vesile hâline gelebilirler.

İşte bu çerçeve içinde, eğer cahiliye döneminde her şeyi kurutan Allah bilmezlik düşüncesi içinde icra edilen hayırlar bile bu kadar velûd ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesiyle kişinin İslâm'a girmesine vesile oluyorsa, bunu bir mü'min yaptığı zaman birler binlere, binler de milyonlara bâdi olabilir ve onu ileriye matuf bir kısım fenalıklardan koruyabilir. Korumuyor, bazen sürçüp

düşüyoruz denecek olursa; nasıl ki Ramazan-ı şerifte merede-i şeyâtîn zincire vurulmasıyla alâkalı sahih hadislerin olmasına rağmen, Ramazan'da dünya kadar mefsedete şahit oluyoruz. Yine Kâbe'yi tavaf etme gibi çok kudsî bir ibadetin yapıldığı, âdeta orada matmah-ı nazarın insan olduğu ve onun etrafında dönüldüğü bir yerde, Allah (celle celâluhu), eziyet etmeyin dediği hâlde, insanlara tekme atılıyor, binlercesi ayaklar altında çiğneniyor.. demek o, tek düze yürüyen insanlarla pek meşgul olmuyor.. camiye giden, şartların olabildiğine zorlaştığı zamanlarda bile dine, imana hizmet eden insanlarla uğraşıyor. Bu açıdan denebilir ki eğer onlar Ramazan-ı şerifte zincire vurulmasa, insanlar şerlerden hiç kurtulmaz. Aynen öyle de, eğer insanlar, Cennet yolunda giderken o kadar handikaplara girmeden selâmetle yürüyebiliyorlarsa, demek yaptıkları hayır ve iyilikler buna vesile oluyor, o hasımlar karşısında çok da şirretliğe girmiyorlar.

Demek bu kadar ağır şartlar altında din-i mübin-i İslâm'a hizmet etmeye kilitlenmiş bu insanları Cenâb-ı Hak koruyor ve onların hasenatı, belâlardan kurtulmaları adına birer paratoner oluyor.

DİPNOTLAR

1. Bakara sûresi, 2/3.

FÜYÛZÂT HİSLERİNDEN FEDAKÂRLIK

Soru: İşlerimizin yoğunluğundan dolayı ibadetlerimizdeki ihmal ve eksiklerimizi, füyûzât hislerinden fedakârlık diye yorumlayabilir miyiz?

Füyûzât hisleri dediğimiz husus, bizim terminolojimizde, muhabbetullahın neticesi olarak, Rabbimiz'den bazen bir vâridât hâlinde bazen de bir inşirah olarak gelen, tarifi oldukça zor bir hâlet-i ruhiyedir. İmandan ruhanî zevklere uzayan bu vetireyi izah etmek gerekirse, önce iman-ı billah, sonra mârifetullah, onun arkasında muhabbetullah, sonra da zevk-i ruhanî basamağı gelir.

Zevk-i ruhanî, maksudun bizzat yapılarak doğrudan doğruya istenilmemelidir. Zira siz, Allah'ın verdiği bazı şeyleri, bir vâridât, bir akdes ve mukaddes feyiz akıntısı hâlinde her zaman vicdanlarınızda duymayabilirsiniz.. veya bazılarınız duymayabilir. Allah (celle calâluhu) bazı kimseleri dünyada kapalı sandık gibi tutar, onlara bir şey hissettirmez; bazı şeyler hissettirse de bazı fitratlar onu duymayabilir. Diğer taraftan öyle insanlar vardır ki, çok fazla tecellî olmasa bile güneşten gelen bir radyasyonun çarpmasıyla alev alabilen nesnelere gibi hemen parlayıverirler. Öyle olunca da bunlar, turnikedeki sizden otuz kadem geride oldukları hâlde, misal âleminde her gün Efendimiz'le, İslâm'a hizmet etmiş büyük insanlarla kol kola bulunabilirler. Zira onların fitratları müsaittir bu işe. Eğer sizin fitratınız buna müsait değilse, değil açıktan açığa Peygamber'le kol kola olmak, avamın tesellileri olan rüyalarda bile O'nunla buluşamazsınız.

Ötelerle alâkalı meseleleri, şu maddî âlemi görüp kabullendiğiniz gibi riyazî bir kat'iyette görüp: “Bir adım daha atsam Cennet'e girebilirim.” ruh hâleti içinde değilsen, o kapıların sana açılması imkânsızdır. Ne var ki böyle bir ruh hâletinin olmaması da ciddî bir eksiklik değildir. Çünkü Asrın Fikir Mimarı'nın da ifade ettiği gibi; bir insana en büyük ikram-ı ilâhî, Cenâb-ı Hakk'ın ona ikramını hissettirmemesidir. Hem böyle bir hâl, ne Hz. Ebû Bekir'de, ne Enes b. Malik'de ne de başka sahabilerde vardı. Hâlbuki onlarda öyle bir mazhariyet vardı ki, her birinin taşıdığı değer, diğer insanların taşıdığı değer kat kat üstündeydi.

Evet, gerçi bu, istenilmeyecek bir şey değildir; ama Allah (celle celâluhu)

vermemişse, ille de olsun diye hırsla istemenin doğru olmadığı da muhakkak. Evvelâ, bütün bunlar Allah'tan gelebilecek mevhibelerdir. Dolayısıyla bize, ihlâslı ve samimî olmak, dine hizmette sürekli koştururken, kalb ve kafamızın içine zerre kadar dahi olsa ağyâr düşüncesinin girmesine fırsat vermemek düşer. Bir şarkı sözlerinde, “Gözlerinin içine başka hayal girmesin / Benden evvel başkası bakıp seni görmesin.” denildiği gibi, bizim de Allah'la aramızdaki münasebet bu ölçü ve bu çerçevede olmalıdır. Meselâ, insanların bize karşı teveccühlerinde iki büküm olarak: “Allah'ım, bana Sen böyle bakmıyorsan, vallahi yerin dibine giriyorum.” diyerek hacâlet ifade edilmelidir. Zira asıl olan marz-ı ilâhîdir. Üstad'ın da ifade ettiği gibi; şayet O razı ise, isterse, âlemi de razı eder.

Bu itibarla, dine hizmet edenler, füyûzât hislerine değil, ihlâsla hizmet edip etmediklerine bakmalıdırlar. Hizmetleriyle birilerinin hidayetine vesile oluyor ve onların hidayetine vesile olacak plân ve programlar yapabiliyorlarsa, üzerine güneşin doğup battığı her şeyden hayırlı bir iş yapıyorlar demektir. Günümüz şartlarıyla milyonlarca araba bağışlasanız bile –yemin ederek söylüyorum– Allah indinde, bir insanın hidayetine vesile olma sevabına ulaşamazsınız.

Eğer siz bir yerde bu işi en mükemmel şekilde yapıyorsanız, artık füyûzât hissi de ne demek! Sizin şahsî füyûzât hisleriniz kat'iyen bununla tartılamaz. Ne var ki, bazen sizin füyûzât hislerinizle alâkalı herhangi bir hesabınız olmadığı hâlde, onlar da dolu dolu yaşanabilir. Eğer füyûzât hisleri önemli bir mesele olsaydı, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), büyük veli Abdülkuddüs'ün yemin ederek, “Eğer O'nun ulaştığı yere ulaşıyordum geriye dönmezdim.” dediği yerden O da geri dönmezdi. Hâlbuki O, insanların ulaşamayacağı bir zirveye ulaşmış, orada hurilerin perdedarlığını görmüş, melekler O'na teşrifatçılık yapmış ve yıldızlar kaldırım taşı gibi ayaklarının altına döşenmişti ama O bütün bunlardan çok daha önemli bir meseleden dolayı geri dönmüştü ki, o mesele de, insanlığın irşad ve hakka uyarılması meselesiydi. Evet, bizler her konuyu Allah'ın kıstaslarına göre tartmalıyız.

Diğer taraftan, “İşlerimizin yoğunluğundan dolayı ibadet ü taate vakit bulamıyoruz.” sözü, kabul edilebilecek bir özür değildir. Çünkü bir insan, mesai saatlerinin dışında, çay içme, arkadaşlarıyla sohbet etme vs. gibi şeylere ayırdığı

zamanı insafla düşünse, geriye çok zamanının kaldığını görecektir. Zannediyorum, herkes, böyle boş zamanlarında Allah'a teveccüh edip, dua ve niyazda bulunma vakti bulabilir.. ve bu, hem onu dinlendirir hem de zamanını bereketlendirir.

Evet, öyle tahmin ediyorum ki, bizler eğer iyi bir zaman ayarlaması yapıp da fizikî olarak yorulduğumuzda, ibadet ü taatte bulunsak, evrâd u ezkâr okusak; ruhen yorulduğumuzda da tekrar işimize koşsak, hem bedenen, hem de ruhen dinlenmiş olur ve bu iki âlem arasında yani evrad ü ezkar ve ibadet ü taatten dünya işlerine, onlardan da tekrar diğerlerine gelip giderek hayat kanaviçemizi örebilsek, mükemmel bir dantelâ ortaya koyabiliriz –Allah'ın inayet ve keremiyle–.

İNANCIN AMELLE BESLENMESİ

Soru: İtikad nedir? İtikad fırkaları hangileridir? Mükemmel bir itikad sahibi nasıl olmalıdır?

İtikad, lügatte bir şeye düğüm atmışçasına bağlanmak, gönülden inanmak ve aksine ihtimal vermeyecek şekilde bir şeyi kabullenmek demektir. İstılahta ise, Allah'ın emrettiği ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnet-i seniyyesi ile aydınlatıp tavzih buyurduğu hakikatleri kalben tasdik etmektir. Maturidî akidesine göre itikad, dini esasları lisanla itiraf etmekten ibaret olmasına karşılık, bazı Ehl-i Sünnet ulemasına göre o, bunları amel ve davranışlarla da yerine getirmek demektir. Bu yönüyle de itikadın, "iman" mânâsına geldiği söylenebilir.

Sayı itibarıyla itikad mezheplerini tespit etmek oldukça zordur. "Haberiniz olsun! Sizden önce Ehl-i Kitap, yetmiş iki millete (dine, fırkaya) bölündüler. Bu ümmet ise yetmiş üç fırkaya bölünecek. Bunlardan yetmiş ikisi ateşte, sadece biri Cennet'tedir." Bu da Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattir. "Benî İsrail yetmiş iki millete (dine, fırkaya) bölünmüştü. Benim ümmetim de yetmiş üç millete bölünecektir. Bunlardan bir tanesi hariç hepsi ateştedir. "Bu fırka hangisidir?" diye sorulduğunda da, "Benim ve ashabımın üzerinde olduğu çizgiyi takip edenlerdir!" buyurdular." hadis-i şeriflerinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ehl-i Kitap'ın yetmiş iki, Müslümanların ise yetmiş üç fırkaya ayrılacağını ifade buyurmaktadır ki, bu daha sonraları gerçekleşmiş ve Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatını müteakip Müslümanlar pek çok fırkaya ayrılmışlardır. Ama o günden bugüne Müslümanların hayatlarına ve kaderlerine daha ziyade "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat" anlayışı hâkim olmuştur. Meselâ Emeviler, -içlerinde Mutezile'ye taraftar olanlar istisna edilecek olursa- Abbasiler, Selçuklular, Karahanlılar ve Harzemliler büyük çoğunlukları itibarıyla Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat anlayış ve itikadını tercih etmişlerdir. Bünyesinde değişik kavim ve milletler olmasına rağmen Osmanlı Devletinde de, hep hâkim unsur Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olmuştur.

"Mükemmel itikad sahibi nasıl olmalıdır?" sorusuna gelince, yukarıda da ifade edildiği gibi inanılması gerekli olan hususlara, aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanma, mükemmel bir itikaddır. Bu mevzuda ölçü, Efendimiz'in (sallallâhu

aleyhi ve sellem) doğru yolu tarif ederken ifade buyurmuş oldukları “Ben ve ashabımın üzerinde olduğumuz yoldur.” düsturu olmalıdır. Evet, doğru yol, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin (radiyallâhu anhüm) yürüdükleri yoldur.

Biraz daha açalım; mükemmel bir itikada sahip olabilmek için evvelâ nazarî olarak inanılması gerekli olan hakikatlere, Kitap ve Sünnet perspektifinde doğru bir şekilde inanılması gerekmektedir. Meselâ Şiilikten ayrılıp müfrit bir fırka teşkil eden Karmatiler –hangi esaslara dayanıyorlardı bilmem– kendilerinden başka herkesi öldürmeyi en büyük cihad sayıyorlardı. Onlar, her yerde bu inançları istikametinde Müslümanları kılıçtan geçiriyor, Haremeyn-i Şerife'nin i basıyor ve orada bile, tarihte emsali görülmemiş mezalimler gerçekleştiriyorlardı. İşin en acı tarafı da onlar bütün bu cinayetleri akidelerinin gereği olarak işliyorlardı.

Yine başka bir müfrit fırka olan Haricîler de kendilerini Kur'ân'a çok bağlı görüyor ve bu bağlılığın gereği sayarak, Kur'ân'ın bir tek emrine uymayan herkesi kâfir kabul ediyor, sonra da onu öldürmeyi en büyük cihad sayıyorlardı. Öte yandan bu taife yalana karşı da çok hassastılar. Hatta Ehl-i Sünnet âlimleri bu özelliklerinden dolayı, onlardan hadis rivayet etmede de bir beis görmüyorlardı. Evet, Haricîler yalana karşı fevkalâde sert idiler; zira yalan söylemek onlara göre büyük bir günahı ve böyle bir günah işleyen kimse dinden çıkmış demektir. Dolayısıyla onun da öldürülmesi gerekirdi. Kur'ân'a böylesine bağlı olmalarına ve günah mevzuunda bu derece tavizsiz olmalarına rağmen Haricîler, ifrat ve tefritlerle dengeyi koruyamamış ve kazanma kuşağında kaybetmişlerdi.

Tarihe bakıldığında, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Benim ve ashabımın üzerinde olduğu yol.” diyerek ifade buyurduğu yolun dışına çıkanların, hep yollarda dökülüp kaldıkları görülecektir. Aslında bu hadis-i şerif bize, nazarî plânda doğru yolun hangisi olduğunu gayet açık bir şekilde ifade etmektedir. Bir insan aksine ihtimal vermeyecek şekilde bir şeye inanabilir. Hatta bu imanının gereği olarak da Hasan Sabbah'ın müridleri gibi masum insanları rahatlıkla öldürebileceği gibi kendisini de öldürebilir.. ve dahası bu hareketiyle Cennet'e gireceğini de zannedebilir. Nitekim Hasan Sabbah, müridlerine “Bugün falan camiye bas, on kişiyi öldür. Ben senin Cennet'ini tekeffül ediyorum.” dediğinde

onlar, hiç tereddüt etmeden ve gözlerini kırpmadan bunu yapabiliyorlardı. İşte bu, çok sağlam bir itikadla beraber korkunç bir inhiraf ve müthiş bir sapıklığın ifadesidir. O bakımdan evvelâ itikadın çok sağlam ilâhî esas ve prensiplere bağlanması gerekmektedir.

İkinci olarak, itikad çok sağlam nazarî yanlarıyla beraber, amel ve aksiyonla da mutlaka kuvvetlendirilmelidir. Bir insan, devamlı tefekkür yamaçlarında dolaşır Rab ile münasebet yollarını araştırdığı sürece tahkikî imanı elde edebilir.

Evet, bir kimse her an, kâinatta duyup gördüğü hakikatlerle “mârifetullah” ufkunu açıp inkişaf ettirebiliyorsa bu insan kendi irfan dünyası adına daima gönlünde ışıktan bir dantelâ örüyor demektir. Tefekkürden mahrum zavallı sinelerin imanlarının kuvvetlenmesi çok zor ve –Cenâb-ı Hakk’ın mevhibe-i ilâhiye nevinden ihsanına mazhar olanlar hariç– böylelerinin iman adına ortaya koydukları heyecanları da sadece bir histen ibarettir.

Hakikî inanca gelince, o bütün bunların ötesinde daha farklı bir keyfiyettir. Çünkü inanmış ve inancını tefekkürle yoğurmuş bir insanın sinesi her zaman bir buhurdanlık gibi tüter durur. İşte bu faaliyete “ameliyat-ı fikriye” denilmektedir ve bu, imanı kuvvetlendirmenin önemli bir yoludur. Zira insanın imanda zirve noktaya ulaşabilmesi için her zaman böyle fikrî bir operasyona ihtiyacı vardır.

Üçüncü ve en önemli mesele ise, amelle imanın kuvvetlendirilmesi meselesidir. Sadece bizim düşünürlerimiz değil; Batı’daki bir kısım düşünürler de bu noktaya önem vermişlerdir. Evet, sadece itikadın nazarî yönü ile Allah gerektiği gibi bilinemez. Her ne kadar kişi, nazarî yönden inandığını zannetse de böyle birinin imanının inkişaf etmesi mümkün değildir. Zira iman, ancak amelle inkişaf eder. Rabbine devamlı ibadet eden ve bunu hiç ara vermeden yapan bir insanı –Allah’ın izniyle– şeytanî hiçbir gücün yıkması ve onun imanını elinden alması mümkün değildir. Zira artık onun imanı ibadetle perçinlenmiş ve aksine ihtimal vermeyecek şekilde bütün benliğine mâl olmuştur.

Her şeyin bir tecrübe alanı vardır ve o mutlaka o alanda tecrübe edilmelidir. Kimya ile alâkalı bir mesele, kimya laboratuvarında tahlile tâbi tutulmalı ve böyle bir konu inşaat mühendisliği ile ilgili kriterlerle test edilmemelidir. Yine tıbbın değişik dallarından her birinin kendine ait bir sahası vardır. Bunların bazılarında

mahsusat denilen ve daha ziyade görülen, duyulan ve hissedilen pozitif hüviyetteki mevzular ele alınarak tecrübeye tâbi tutulur ki, bu sahaların dışında tecrübe edildiklerinde, kat'iyen istenilen netice elde edilemez. Aynen bunun gibi kalbî ve ruhî hayatı inkişaf ettirmenin de kendine göre bir alanı vardır.. ve başka yollarla ona ulaşılması mümkün değildir. Zira kişinin doğrudan doğruya kendisini çok yüksek hakikatlere verip, onda fâni olması, sık sık zihnen, fikren ve ruhen Allah'a doğru seyahatler tertip etmesine, belli ölçüde de olsa beden ve cismaniyetine baş kaldırmasına bağlıdır. Ehlullahtan, tek bir iman hakikatının inkişafı için, senelerce uğraşanlar vardır.

Evet, bu mevzuda terakki etmek, çok ciddî gayret göstermeye ve fedakârlıkta bulunmaya vâbestedir. Kaldı ki insan, daima yenilense de, gece-gündüz münavebesi gibi, her zaman ışığı karanlıklar takip edecek ve sürekli yenilenme ihtiyacı hâsıl olacaktır. Bu itibarla bir yandan hâdiseler, zaman ve eşya, insanın ruhunu karartırken öte yandan da o, iman mevzuunda gönül ve ruh dünyasında yeniden bir diriliş gerçekleştirmeli ve tazelenme yollarını araştırmalıdır ki, ötelere diri olarak intikal edebilsin.

İşte böyle davranma, meselenin amelî yönüdür ve çok büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Bu hakikate binaen Kant da, Cenâb-ı Hakk'ın bilinmesi mevzuunda "Nazarî şeylerle Allah bilinemez." demiştir. İnsan, matematiksel olarak iki kere iki dört eder kat'iyetinde inanılması gereken hakikatleri kafasına koysa bile, bunlar kalb ve latîfelerine yerleşmedikçe o kimsenin tahkikî imana ulaşması mümkün değildir. Zira mücerret iman, işin sadece nazarî yönünü teşkil etmektedir. İmanın, insanın içinde petekleşmesi ise amele bağlıdır.

İman, onu mârifet arayan dimağlarda, gözlerini âfâk ve enfüste gezdiren gönüllerde ve daima bir buhurdanlık gibi tüten sinelerde kökleşip gelişir.. evet bu mevzuda ısrar şarttır. Bu sebeptendir ki "ehlullah" seyr u sülûklerinden asgarî kırk günlerini nefsanî lezzetlerden kendilerini uzak tutmaya ayırmış ve kalbî hayata yönelmişlerdir. Bu, "Yeme, içme, yatma ve konuşma kontrol altına alındığı takdirde insan kırk gün içinde, mutlaka belli bir yere gelir." demek değildir. Ama bu zaman içinde insan, gideceği doğru yolu bulabilir ve az dahi olsa bu yolda bir alışkanlık kazanabilir. Bu öyle bir kazançtır ki, ihtimal o, bu yolu bulduktan

sonra, farklılaşması, yeni farklılaşmalara referans hep sağlam adımlarla Allah'a yürüyecektir.

Evet, Allah'a ulaşma adına sağlam bir yol ve sistem bulduktan sonra, önce bu yolda tam bir gerilime geçilmeli, daha sonra da yüce hakikatlere konsantre olmanın yolları araştırılmalıdır. Bu hususta, daima talepte bulunmak kestirme bir yoldur. Zira "Men talebe ve cedde vecede" fehvâsınca talep eden, talep ettiği şeyin arkasına düşer ve bu yolda ciddiyet gösterirse, er-geç aradığını bulur. Neticede Niyaz-i Mısri'nin "Mâverâdan bekliryorken bir haber / Perde kalktı öyle gördüm ben beni." sözüyle ifade ettiği gibi, kişinin gözünden perde aralanınca, hakikat kendi hususiyetleriyle ona belirir ve o kimse, kâinatın her tarafını âdeta bir irfan peteği şeklinde müşâhede etmeye başlar. İşte bu ufka ulaşmış bir insan için artık karanlık yoktur; her yer aydınlanır ve Cennet'e giden bir yola dönüşür.

KUR'ÂNÎ EMİRLERDE TEDRİCİLİK

Soru: İslâm'ı anlatmada birtakım meseleleri gündeme getirmeme, “Kitab'ın bir kısmına inanıyorsunuz da, diğer kısmını inkâr mı ediyorsunuz?” âyetinin tehdidi altına girer mi? Bu konuda takip edilmesi gereken üslup hakkında ne buyurursunuz?

Evvellâ her mü'minin, Kur'ân-ı Kerim'in ifade buyurduğu her gerçeği iz'an çerçevesinde kabullenmesi lâzımdır. Bu mevzuda muhalif bir mütalâada bulunma ya da muhalif bir fikir beyan etme, o mevzudaki tereddüdün ifadesi olur. Bizim ne Kur'ân-ı Kerim'deki bazı hükümlere itiraz etmeye, ne de bazılarını geçersiz saymaya hakkımız yoktur ve haddimiz de değildir.

Ancak Kur'ân'ın nüzul vetiresinin “tenzil yöntemi” de göz ardı edilmemelidir. Bu, ne haramlar üzerinde helâl vehmi uyarma gayretidir ne de meşruları nâmeşru sayma cehdidir. Bu yöntem, emir ve yasakların, bir başka ifade ile teklifî hükümlerin belli zaman aralıkları ile nazil olmasındaki esprinin kavranması demektir. Buna tedricîlik veya zihnin rehabilite edilerek her şeyi kabule hazırlanması da denebilir. Kur'ân'a bu gözle bakıldığında, onun Mekke dönemi mesajları ile Medine dönemi mesajları arasında ciddî fark olduğu görülecektir. Ayrıca bu emir ve yasaklar, “alâ hasebi'l-vakâyî” yani hâdiselerin zuhuruna göre olmuştur. Hâdiseler zuhur ettikçe, sebepler ve münasebetler ortaya çıktıkça, o hâdiseler ve sebeplerle alâkalı olarak Allah (celle celâluhu) emirlerini inzâl buyurmuş ve İnsanlığın İftihar Tablosu da onları tatbik edilmek üzere ashabına sunmuştur. Bu, işin bir yanı...

Diğer yanına gelince, Hz. Sahipkıran'ın ifade ettiği gibi, her doğruyu her zaman söylemek doğru değildir. Her söylediğin doğru olmalı, yani ağzınızı açtığınız zaman hep doğrulardan söz etmelisiniz. Bunun aksi, İslâm'ın genel talim ve terbiye sistemine aykırıdır. İsterseniz bunu biraz daha açalım:

Eğer insanlar İslâm'dan uzaklaştırılmış ve tamamen bedevileştirilmişlerse, İslâm'a ait meselelerin öğretilmesi, tıpkı ilkokulda bir talebeye okuma-yazmanın öğretilmesi gibi en önemli meselelerin önceliklerini koruyarak, peyderpey ve ceste

ceste olmalıdır. İşi sadece eğitim açısından ele alacak olursak; pek çok şeyin bir anda insanlara verilmesi doğru olmayacağı gibi, o insanların onları birden hazmetmeleri de mümkün olmayacaktır. Her şeyden evvel İslâm, Allah’a imandan sonra, ameli ile pratiğe dökülerek insanın tabiatının bir yanı hâline gelmesi demektir. Yani insan sadece, “İnandım ve bunları kabul ettim.” demekle beş başı mamur bir Müslüman olamaz. Elmalılı M. Hamdi Yazır gibi büyük allâmelerin de üzerinde durduğu gibi, o yaşana yaşana insan tabiatının en ciddî bir derinliği hâline gelmesinden ibarettir.

Evet, ta baştan söylenen “Lâilâhe illallah Muhammedün Resûlullah” ifadesi, ancak namazla, oruçla ve İslâm’ın sair amelî ve ahlâkî emirlerini yerine getirmekle insanın tabiatı hâline gelebilir; gelebilir sonra da insanın tıpkı tiryakisi olduğu ve bir türlü bırakmadığı alışkanlıkları gibi hep canlı bir alışkanlığa, bir tiryakiliğe dönüşür. Dolayısıyla da bu şekildeki hareket ve aksiyona dayanan iman kat’iyen sarsıntı görmez. Aksine eğer iman dediğimiz o büyük gerçek, amel-i salihle beslenmezse –ki Kur’ân-ı Kerim hiçbir yerde imanı mücerret bir gerçek olarak bırakmamış, onun hemen ardından amel-i salihden bahsetmiştir– o kalbde kalıcı olamaz; olsa da sarsıntılara açık olur.

Demek bazı meseleler var ki, onlar öncelikle imanın insan tabiatına tam mâl olmasına vâbestedir. Müsaadenizle burada konuyla alâkalı bir örnek vermek istiyorum. Meselâ tesettür, İslâm’ın ortaya koyduğu esaslara göre kadın ve bir mânâda erkekler için bir örtünme şeklidir ve kimsenin burada aksi bir şey iddia etmeye hakkı yoktur. Ama bu emir, siyercilerin ifadesine göre, Efendimiz’in, Zeyneb bint Cahş’la izdivaç yaptığı zaman gelmiştir ki, bu da Hendek savaşından daha sonraki bir döneme, yani hicretin beşinci yılına tekabül etmektedir. Dolayısıyla Mekke dönemi de hesap edilecek olursa, bu, Efendimiz’in peygamberliğinden tam on sekiz yıl sonra teşri kılınmış demektir. Zira bazı şeylerin iyice sindirilmesi ve kabul edilmesi lâzımdır ki öyle bir meselede hazmedememiş bazı kimselerin itirazı olmasın.. temsil ettiği her İslâmî emirde ayrı bir derinlik, ayrı bir eda ve şive, ayrı bir vakar görüntüsü içinde görsün ve gönül rızası ile onu kabullensin.

Bu mevzuda bir diğer husus ise, bu konuyla ilgili hüküm, fıkıh metodolojisi

açısından, –inkâr etme başka– olmazsa insan dinden çıkar mânâsına ümmühâttan değildir. Ayrıca fukahâ-i kiramın bu mevzudaki farklı mülâhazaları üzerinde de durmak icap eder; şöyle ki, onlardan bazıları, yüzü açmayı tesettüre muhalif görmezken, bazıları yüzün de kapanması lâzım geldiği üzerinde dururlar. Bu da, üzerinde durulması icap eden başka bir konu.

Keza İslâm, faizi ve tefeciliği hicretin dokuzuncu senesi yasak etmiştir ki, ondan sonra Efendimiz sadece bir yıl yaşamıştır. Aynı şekilde içki de Uhud savaşından sonra yasak edilmiştir. Hatta bu yüzden sahabe efendilerimiz, Allah Resûlü’ne gelip, “Yâ Resûlallah! Uhud’da şehit olan falan falan şahıs içki içip savaşa öyle gitmişlerdi. Ne olacak onların hâli?” demişlerdi. Bu durum, bizi İslâm’ın o büyük kahramanları hakkında farklı düşünmeye sevk etmesin; çünkü onlar, içki o gün yasak edilmediği için içmişlerdi. Dolayısıyla, meselâ kahramanlık adına en büyük kahramanlığı temsil eden, yiğitliği dillere destan ve kendisine göklerde Allah’ın aslanı denilen Hz. Hamza, Uhud’da şehit düştüğünde kursağında içki bulunması kat’iyen onun değerine olumsuz bir tesiri olmaz; olmaz ve sahabenin bu konudaki endişesi üzerine âyet nazil olur ve: “Allah (o içkiden dolayı) sizin imanınızı zayi edecek değildir.”¹ buyrulur.

Görüldüğü gibi bütün bunlar belli yerlere konulmuş; bazılarına evveliyet, bazılarına da âhiriyyet (sona bırakma) takdir edilmiştir. O hâlde benzer dönemler itibarıyla da usûl ve ümmühâta ait meselelerin öne alınarak değerlendirmeye gidilmesi fıkıh metodolojisine uygun bir tavır olsa gerek. Böyle yapmak -hâşâ- içkiye, faize, tefeciliğe mubah, tesettüre gereksiz demek değildir. Aksine onlardan evvel anlatılacak çok daha önemli şeyler var demektir. Zamanla diğer yasakların zararları anlatıldığı ve bu zararlar, faydalar insanlar tarafından bizzat müşâhede edildiği zaman, zaten onlara karşı tedbir alınıp belli sınırlamalar getirilecek ya da tamamen yasak edilecektir. Aslında günümüzde de bu tür çabaları görmek mümkündür; meselâ içkinin, uyuşturucunun zararları görüldükçe yasak ediliyor ya da en azından onlarla alâkalı belli sınırlamalar getiriliyor. Zamanla gelişen yeni bakış açıları, keza zamanın ortaya koyduğu yorumlarla bir gün her türlü fuhşiyat ve ahlâksızlığın da zapturapt altına alınacağına inanıyorum. Demek toplum, İslâm’ın

bu ve benzeri konulardaki talimatlarını da benimseyebiliyor. Bu da, bu işi dinî gayretinden dolayı yapan kimselerin işlerini büyük ölçüde kolaylaştırıyor ve daha rahat yürümelerini sağlıyor.

Çağın önemli mütefekkirlerinden birinin bu mevzuda acı bir itirafı vardır. O, “Biz iman ve İslâm adına değişik şeylere teşebbüs ettik, ama yanılmışız. Bu milletin öncelikle imana ihtiyacı varmış...” der. Evet, insanların ne ile karşılaşılırsa karşılaşsınlar, her şeye rağmen dinlerinden dönmeyecek kadar sağlam bir inanca, ahireti dünya yamaçlarında geziyor gibi görmeye ve her gün bu yakîni daha da artırıp katlamaya, dininden taviz verip bozgunculuk yapmayacak kadar bu mevzuda metanete ihtiyaçları var.

Asrın Fikir Mimarı meâlen, “Sizin bu iddia ettiğiniz meseleler, İslâm’ın yüzde beşi nispetindedir. Yüzde doksan beşini ise bizler zaten yaşıyoruz..” der. O hâlde, dinin yüzde doksan beşini yaşamak, ya da yaşanmasını sağlamak ve toplumun değişik kesimlerine bu konuda talim ve telkinde bulunma imkânı varken, âdeta arı kovanına çomak sokma gibi, gözlerinin içine baka baka başkalarını rahatsız etmek, bence Allah Resûlü’nün tebliğ adına sunduğu şeylere muvafık görünmemektedir. Eğer bütün mülhit ve mütecaviz ruhlar sizi takibe almışsa, sadece söz yanı ağır olan bu şeylerle koskocaman bir dünyayı tahrik etmiş, üzerinize saldırtmış, dini yaşama şartlarını ağırlaştırmış, dolayısıyla da hizmet atmosferinizi içinde yaşanmaz hâle getirmiş olursunuz ki, bu da, İslâm’a samimiyet ve sadakatten daha çok bir ihanet demektir.

Bu açıdan da, bazı şeyleri öne alıp, “Hele yapılması mümkün olanları bir yapalım, Allah Kerîm..” diyen insanları, “Dinin bazısına inanıyor, bazısına inanmıyor.” şeklinde mütalâa etmek yanlış olsa gerek. Kur’ân’ın bu hitabı bir kısım Ehl-i Kitap içindir. Hamdolsun bizler, “*Elhamdülillahi Rabbi’l-âlemîn*” âyetinden, “*mine’l-cinneti ve’n-nâs*” âyetine kadar her şeye inanıyoruz, hem de aksine ihtimal vermeyecek ve zerre kadar tereddüde düşmeyecek şekilde...

Bir de soruda, “birtakım meseleleri gündeme getirmeme” tabiri kullanılıyor ki, bugün İslâm ahkâmına ait dünya kadar şey söyleniyor ve bu söylenen konular içinde muamelata ait şeyler de var. Her şeyden önce bu kabîl meselelerin ne

olduğunu çok iyi anlamak lâzım. Eğer bunlar muamelat cinsinden, yani insanın davranışları ile alâkalı meseleler ise, onlardan çok daha önemli bir kısım konular var ki, Allah’a, haşr u neşre, peygamberlere, kitaplara, meleklerle iman gibi... Acaba bu çok ciddî meselelerde iman mı daha önemli yoksa fûrûatı yerine getirmek mi, içki içmek mi daha büyük bir günah, yoksa ahireti kabul etmemek mi?

Elbette imanın büyüklüğü, bütün bunlarla kıyas kabul etmeyecek derecededir ve bu hususta kat’iyen münakaşa yapılamaz. Çünkü o, dünyevî hayatımızın dengesi, onun çeşitli sıkıntılarında kurtulmamızın teminatı, gençliğin bunalımlarının aşılması ve uhrevî saadete nailiyetimizin de biricik senedir. Meselâ, ölümle biz şu sıkıntılı dünyadan karanlığa değil aydınlığa, ruhlarla beraber kanat çırpıp huzur-u Rahmân’a uçmaya, bir dakika dünya hayatının binlerce mesudâne senesine denk olan Cennet’e ve binlerce sene Cennet hayatı da onun bir dakikasına mukabil gelmeyen rü’yet-i Cemalullah’a imkân bulacağımıza inanırız.

Dolayısıyla hangisine öncelik tanıyacağımız burada kendiliğinden tebeyyün edecektir. Evet Allah, Ehl-i Sünnet akidesine göre amele veya muamelata ait meseleleri, engin mağfiretiyle affedip bağışlayacağı sözünü vermiştir ama kendisine inanmayanı mağfiret edeceğini bugüne kadar hiç kimse söylememiştir, söyleyemez de. Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) içki içen bir kişi hakkında beyanı açıktır; *“Allah dilerse affeder, dilerse azap eder.”* Ama Allah’a şirk koşmak suretiyle dünyasını da, ahiretini de yıkmış biri hakkında ise:

*“Kim Allah’a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış, yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş (bir nesne) gibidir.”*² hükmü devreye girer.

O halde, meselâ yetmiş-seksen seneden beri zulmün paletleri altında preslenmiş, duygu, düşüncesi dümdüz olmuş insanlara gidildiği zaman, işin temeli sayılan “Elif-Bâ”dan başlanmalı, yani “Âmentü billah..” denmeli ve bu mesele halledilmeden diğer esaslara geçilmemelidir. Zaten o insanların, zannediyorum başka mevzuları dinlemeye tahammülleri de yoktur. Evet, “Âmentü billahi ve melâiketihî...” şeklinde ifade edilen iman esasları, Sefine-i Nuh gibi insanın içine girip onu sahil-i selâmete çıkaracak esaslar; diğer şeyler ise, o sefinenin içine ayağını bastıktan sonra yapılacak şeyler cümlesindedir. Dolayısıyla en başta bu

esasların sağlamaştırılması, onların etrafında tahşidat yapıp kuvvetlendirilmesi lâzımdır.

Diğer taraftan bu ülke insanının, hususiyle 21. asra girerken yakaladığı bir kısım fırsatları değerlendirmesi gerekmektedir. Bu fırsatların değerlendirilmesinde, Nâm-ı Celîl-i Muhammedî'nin –Yahya Kemal'in ifadesi ile– her tarafta şehbal açıp bayrak hâlinde dalgalanması da söz konusudur.

İşte böyle önemli bir şey yapılabilecekken, üslûp yanlışlığı bunun yapılmasına engel teşkil edebilir. Ayrıca ülkemizin büyüklüğe yürüdüğü bir yolda dünya devletlerinin rahatsız edilmemesi de çok önemlidir. İnaniyorum ki Allah (celle celâluhu), bu milletin büyüklüğe giden yollarını açacak, her ferdinin içine huzur üfleyecek ve onları mutlaka mutlu edecektir. Basiretli insan, yapacağı her şeyin bugünü, yarınını ve sonrasını hesap eder ve bu millete zarar vermemeye çalışır. Böyle bir acelecilik furyasına kapılmayan bir hayli insan vardır ki, bugün değişik imkânları değerlendirip ta Çin'e, Maçın'e ulaşmışlardır. Onlar, bir taraftan gittikleri o yerlere milletimizin sesini-soluğunu taşımakta, diğer taraftan da Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın mübarek soluklarını götürüp muhtaç gönüllere üflemektedirler. Yine oralarda tütürülen ocaklarla, bu milletin düşüncelerini oralara ulaştırmak suretiyle gelecekte orada yetişecek insanlarla, bizim insanımızın aynı terbiyeyi, aynı kültürü, aynı anlayışı paylaşması ve omuz omuza verip dünyaya ait pek çok problemi çözmesi böyle bir oluşumun tabîî sonucu olsa gerek.

DİPNOTLAR

1. Bakara sûresi, 2/143.
2. Hac sûresi, 22/31.

DUANIN KABULÜNE VESİLE: SALAVÂT

Soru: Peygamberimiz'e salavât getirmenin önemi nedir ve "İki salavât arasında yapılan duanın kabul olacağı" doğru mudur?

Peygamberimiz'e salavât getirilmesi, bu konuda zikredilen hadislerin yanında, Kur'ân âyetiyle de sabittir: *"Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygamber'e hep salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir içtenlikle selâm verin."*¹

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de pek çok hadislerinde, dua ederken kendilerine salavât getirilmesini istemiş ve bunu duanın kabulü için bir vesile olarak zikretmişlerdir. Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadiste de Peygamberimiz:

"Beni hayvanına binen yolcunun maşrapası yerine tutmayın. Bana, duanızın başında, ortasında ve sonunda salât okuyun." buyurmuşlardır. Ayrıca Hz. Übeyy b. Ka'b'ın (radiyallâhu anh) naklettiğine göre bir keresinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisine dua edeceği vakit önce kendisine dua (salât ü selâm) okuyarak başla, dedi. Bir başka defasında Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), huzuruna gelen bir sahabi kendisine çok salavât getirdiğini söyleyince, o şahsa, güzel bir şey yaptığını ve bunu daha fazla yapmasını söyledi. O artırdıkça Resûlullah da onu daha fazla salavât getirmeye teşvik etti.

Bizler de bu emrin gereği olarak, Nâm-ı Celîl-i Muhammedî yâd edilince salât ü selâmlardan birisiyle O'nu anmalı ve O'nu hep böyle bir tazimle yâd etmeliyiz. Eskiler, salât ü selâmı teşvik eden âyet ve hadislerden hareketle birbirinden güzel salavât örnekleri ortaya koymuşlardır. Delâilü'l-hayrât ve Delâilü'n-nur en bereketli salavât örneklerinin bir araya getirildiği önemli eserlerdendir. Bu eserlere baktığımızda "Salât-ü Münciye"den "Mişşîşiye"ye, ondan "Tıbbu'l-kulûb" salât ü selâmına kadar en kapsamlı tazim ve dualarla Efendimiz'in anıldığını görürüz. Ve pek çok insan da bugüne dek salât ü selâmlarla alâkalı hem salât ü selâm derlemiş hem de salât ü selâmın faziletlerine dair pek çok eser ortaya koymuştur.

Salât kelimesi dua mânâsına gelmektedir ve Allah Resûlü'ne getirilen salât aynı zamanda ona yapılmış bir duadır. Bir Arap şairinin ifade ettiği gibi “Her dua, kabulü için kanat nevinden salât ü selâma muhtaçtır. Sana salâta (duaya) gelince o, kanada ihtiyacı olmadan makbuldür.” Bu mülâhazadan hareketle ulemâ: “Duanın başında ve sonunda getirilen salavât, iki makbul dua olması itibarıyla orada yapılacak duanın kabul olması için önemli bir sebeptir.” demişlerdir.

Dua, bir sırr-ı ubûdiyettir. Onun sayesinde insan, sebeplerin bütün bütün sukut ettiği bir zamanda Müsebbibü'l-esbâb olarak dualara icabet eden Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğünü, ululuğunu, azametini çok net bir şekilde görür. Esasen duada insan, aklını, gücünü ve iradesini aşan şeyleri Allah'tan ister. Yani biz çok defa dualarımızda Cennet'i, Cennet'te ebediyeti, cemalullahı müşâhedeyi, Rabbin bize teveccühünü, maiyyetini, bizi yalnız bırakmamasını, bize küsmemesini yani sevdiği insanlara yaptığı muamele ile muamele etmesini isteriz ve bu istekleri de salât ü selâmla destekleriz.

Anlaşılan o ki, O'na getirilen salavât, biz onun gerçek sırrını tam bilemesek de çok önemli.. her şeyden önce, şayet O'na getirilen salavât, Allah Resûlü'nün şefaât-ı uzmâsına insanı çekip götüren birer vesileyse, insan bu konuda ne kadar hassas olsa değer. Zira “*Ona yaklaşımaya vesile arayın.*”² âyeti, Allah'a yaklaşmak için vesileleri kullanmamızı emretmektedir. Allah Resûlü'ne salât ü selâm bu mevzuda önemli bir vesile ise, insan onu hiç dilden düşürmemelidir. Allah Resûlü'yle münasebetin hemen her çeşidi Cenâb-ı Hakk'ın bize ayrı bir lütfudur. Bu da çok önemli bir husus olsa gerek.

Evet, Allah Resûlü'yle her münasebet bizim için Allah'ın ayrı bir lütfudur. Onun bazı yanlarını budayarak, sadece Allah'tan mesaj alıp getiren özel bir vazifeli görmek, kendi kıstaslarımızla bazı şeylerden O Zât'ı mahrum saymak demektir ki, bu da kendi mahrumiyetimizden başka bir şey değildir. Ne Hz. Ebû Bekir, ne Hz. Ömer, O'na, vazifesini yapıp giden herhangi bir insan nazarıyla bakmamışlardır. Sahih hadislerde nakledildiğine göre Hz. Ömer, Hz. Abbas'ın elinden tutmuş, “Allah'ım, bu, Senin peygamberinin amcasının eli.” demiş ve Allah'tan (celle celâluhu) yağmur istemiş, yağmur da yağmıştır. Hz. Ömer gibi bir mantık insanı dahi, vesile adına böyle şeyler yapıyorsa, bu husustaki ifrat ve tefritleri yeniden

gözden geçirmemiz gerekir diye düşünüyorum. Hem bu açıdan bakıldığında, yukarıda geçen Ahzâb sûresinin 56. âyetinde “Resûlullah’a salât ü selâm getirin!” emrini nasıl izah edeceğiz? Resûlullah’ı bir nevi postacı kabul eden zihniyete göre, bu âyete karşı gelinmiş olunmaz mı? Bu nasıl İslâmî akideyle telif edilecektir? Hâsılı bize Allah’ın (celle celâluhu) O Zât’a verdiği pâyelere saygılı olmak düşer.

Allah, inayet-i etemmini üzerimizden eksik etmesin. Bizi doğruya, güzele, iyiye tercüman kılsın. Hazreti Ruh-u Seyyidi’l-Enâm’ı kendi dar idrak çerçevelerimiz içinde değil, Allah nezdindeki o azim yeri ile kavramaya, kabullenmeye müsait hâle getirsin! Ve sallallâhü alâ Seyyidina Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellem.

DİPNOTLAR

1. Ahzâb sûresi, 33/56.
2. Mâide sûresi, 5/35.

İNSANIN SÛRET-İ RAHMAN ÜZERİNE YARATILIŞI

Soru: “Allah, Âdem’i kendi sûretinde veya Rahmân sûretinde yarattı.” hadisinde anlatılmak istenen nedir?

Bu hadis, kaynaklarda değişik şekillerde geçmektedir:

“İnnallahe halaka âdeme alâ sûratihî – Allah, Âdem’i kendi sûretinde yarattı.”; “İnnallahe halaka’l-insane alâ sûrati’r-rahmân – Allah, insanı Rahmân sûretinde yarattı.”; “La takbahu’l-veche feinne’bne âdeme hulika alâ sûrati’r-rahmân tebâreke ve teâlâ – Yüzden sakının. Zira Âdem oğlu Rahmân sûreti üzere yaratılmıştır.”; “İzâ darabe ahadüküm felyectenibi’l-veche feinnallahe halaka Âdeme alâ sûratihi – Birine vuracağınızda yüzüne vurmeyin. Muhakkak Allah Âdem’i kendi sûretinde yarattı.”

Görebildiğimiz kadarıyla farklı lâfızlarla gelen bütün rivayetlerde Hz. Âdem’in yaratılışı ile ilgili iki ifade karşımıza çıkmaktadır. Birisi, “alâ sûratihî” diğeri de, “alâ sûrati’r-rahmân”dır. Şimdi bu iki anlatım üzerinden meseleyi tahlil etmeye çalışalım:

“Alâ sûratihî” okuyanlara göre mânâ şöyle olur: “Allah, Âdem’i kendi sûretinde yarattı.” Âdem’in sembol olarak misalî bir şekli vardır. Yani Âdem, kini, nefreti, kaprisi, şehveti, akli ve gadabı, âlem-i cismaniyete ait gözü, kulağı, burnu ve şu şekilde heykeli olan bir varlıktır. İşte Allah, Âdem’i misal âlemindeki şekliyle veya oradaki proje ve plân üzerine yaratmıştır. Ulemâ bunu “Allah, kaderdeki plânı tatbik etti.” mânâsında anlamışlardır.

Bazıları “alâ sûrati’r-rahmân” ifadesinde Allah isminin olmadığını, dolayısıyla bunu, “alâ sûratillah” olarak anlamının yanlış olacağını ifade etmişlerdir. Buradaki Rahmân ile Allah kastedilmediğine göre mânâsı hakkında şu tevcih düşünülebilir:

İnsan, öylesine Allah’ın merhametine mazhardır ki, o âdeta temessül etmiş bir rahmettir. İnsanın rahm-i mâdere düştüğü andan, küre-i arzı ve bütün kevn ü mekânı emrine musahhar keyfiyetiyle kavrayacağı âna kadar takip edildiğinde, onun kadar Allah’ın rahmetinden istifade eden ikinci bir varlığın olmadığı

görülebcektir. Onun için Cenâb-ı Hak, kudsî hadisinde, “*İnne rahmetî sebakat alâ gadabî – Rahmetim benim gadabıma sebkat etmiştir (Yarışı rahmetim kazanmıştır. Rahmetim devamlı öndedir.)*” buyurmuştur. Perde perde içinde, üç perdenin verâsında, rahm-i mâderde bütün embriyolojik safhalarda insan öyle bir merhametle perverde edilmektedir ki, onun o hâline bakıldığında, rahmetin âdeta onda tecessüm etmiş olduğu görülecektir. Yavru dünyaya geldiğinde bakımı, görünümü için annenin şefkati, öyle ki onun için uykusunu terk etmesi, işini bırakıp onunla meşgul olması, ağlarken oturup beraber ağlaması, hastalandığında bir hekime gitmesi hep o rahmetin cilvelerindedir. Allah, annenin kalbine Rahmân isminden koyduğu şefkat, öylesine anneyi çocuğuna musahhar kılmıştır ki, âciz, zayıf ve kolunu dahi kaldıramayacak kadar muhtaç o çocuğun durumuna bakıldığında, onda apaçık rahmetin tecessüm ettiği müşâhede edilecektir.

Arapça’da terkiplerle alâkalı şöyle bir üslup vardır. Meselâ Hz. Ömer’in âdil oluşu “Omeru adlün” cümlesiyle anlatılır ki esasen bu “Ömer adalettir.” anlamına gelir. Hâlbuki Ömer adalet değildir. “Adl” kelimesi bir masdardır. Öyle ise “Ömer adaletlidir.” demek için “adl” kelimesinin ism-i fâili olan “âdilun” kelimesinin kullanılması, yani “Omeru âdilun” denilmesi daha uygundur. Bu, adalet Ömer’in işi mânâsına gelir. Yoksa Ömer, adalet işinin kendisi değildir. Ancak Arapça’da özellikle “Omeru adlün” ifadesi kullanılır. Çünkü Ömer, öyle adl’dir ki, neresinden bakarsanız bakınız onda adalet görünür. Yani sanki o, adaletin kendisi olmuştur. Bunu Türkçemizde de kullanırız. Meselâ “Adam cömert değil, cömertliğin ta kendisi.” deriz.

Aynı açıdan meseleyi ele alacak olursak, insan, hususiyle hayatının başından sonuna kadar, hemen her devirde gördüğü Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinin, rahmâniyetinin iltifatlarıyla öyle mücessem bir rahmettir ki, ona bakıldığı zaman o, âdeta rahmet sûretinde yaratılmıştır denir ki, buna işaretten hadiste “alâ sûreti’r-rahmân” buyrulmuştur.

Hadis âlimleri bu hadisi tenkit etmişlerdir. Hadis, tenkit edilse de, bir

kitabta mevcut olan bu hadis-i şerifi izah eden büyüklerimizin tarz-ı izahları içinde meseleyi açıklamak daha uygun olur zannediyorum.

Bu hadisi,¹ Yahya İbn Said İbn Ferruh el-Kattân gibi büyük hadis imamlarının kendisinden hadis rivayet ettikleri, tâbînin küçüklerinden Muhammed İbn Aclân rivayet etmektedir. Saîdü'l-Kattân, çok takva ve hadisçilerce, “Hayatında Allah’a hiç isyan etmedi.” dedikleri binlerce insanı künyeleri ile birlikte, babası ve kardeşi gibi tanıyan dev bir hadisçidir. Aynı zamanda o, 50-60 senelik hayatında yastığa baş koymamış, büyük bir baş ve büyük bir dimağdır.

Saîdü'l-Kattân bu hadisi İbn Aclân'ın rivayet ettiğini duyduktan sonra onu bırakmış ve ondan hadis rivayet edilmeyeceği hükmüne varmıştır. Çünkü Saîdü'l-Kattân bu hadiste teşbih ve teccime (Allah'ı mahlukata benzetmeye) bir işaret hissetmiştir. Daha sonra başka imamlar da İbn Aclân'ı terk etmişlerdir. Bununla birlikte İbn Aclân'ın hadisleri Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ebû Davud'un Sünen'inde yer almaktadır. Vâkıa İbn Aclân, başlı başına bir imamdır. Bu bir zelle ise neden mâruz kalmıştır diye bunu araştırmak gerekir. Değilse muhakkak bunun bir izahı vardır.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri de bu hadisi ele alıp izah etmiştir.²

Cenâb-ı Hak, Âdem'i sûret-i Rahmân'da yaratması mevzuunda zannediyorum en mâkul izah tarzı, insanın çok merhamete muhtaç mahiyette yaratılmış olmasıdır. İnsanın simasına bakıldığında, orada, Rahmân ve Rahîmi, hususiyle Rahmân ismini yani vâhidî bir tecellî içinde ehadî iltifatı görmek mümkündür. Burada simadan kasıt, simanın verâsında bütün kafayı, kafatası içindeki beyni ve beynin fakültelerini, insanın duyarlılığını, görürlülüğünü, onda hitap çiçeğinin açmasını, onun konuşma bilmesini, kokuların çeşit çeşidine muttali olmasını, renklerin, görebildiği dalga boyları içindeki çeşitlerine muttali ve nighbân olmasını düşünebiliriz. Sem u basar gibi Allah sıfatlarının gölgelerini taşıyan, ilim ve mârifet fakültelerini bulunduran, bu mahiyetteki bir varlık, imkân âlemi içinde, vücub âleminden gelen, feyz-i akdesin dalgalanmalarına mâkes olmuş bir simaya, sûret-i Rahmân denmiş gibi bir şeydir.

Bir ikinci yaklaşım da şöyledir: Bütün mahlukat içinde Rahmân ü Rahîm Hz. Allah'ın rahmâniyetine en çok muhtaç olan varlık insandır. Diğer varlıklar

annesinden doğar doğmaz, medar-ı maişetinin nereden geleceğini bilir ve birkaç dakika sonra da âdeta çevresine meydan okumaya başlar. Bir buzağı hemen annesinin ayakları arasında süt emeceği âb-ı hayat musluklarını bulur, emer ve ihtiyacını giderir. Ama insan 15-20 yaşına kadar hayrını zararını bilemez. Daima ihtiyacını hissettirir ve muhtaç olduğunu arz eder. Evet, o, bütün bir hayatı boyunca Rahmân ü Rahîm’e muhtaçtır. Hususiyle ebediyete uzanmış emelleri, arzularıyla, ahireti ve Cennet’i arzulayan istekleriyle Rahmân ü Rahîm’in tecellîsine o kadar çok muhtaçtır ki, onun sima-i mânevîsine bakan, onda sûret-i Rahmânı müşâhede edecektir.

Bin bir esmâ-i ilâhiyenin nokta-i mihrakiyesi olan bir nakş-ı a’zamla, kâinatın muhteşem bir dili ve dalı olabilecek, ahsen-i takvîme mazhar olan insanın ilm-i ilâhîde bir şekli vardır. İlm-i ilâhîdeki şekline göre Allah, Âdem’i yaratmıştır. Bu tevilde bir mahzur görmüyoruz. Bu şekliyle “alâ sûratihî”deki “hû” zamiri insana gitmektedir.

“Hû” zamirini Allah’a ircâ edenler de olmuştur. Bunun da masum bir tevili vardır. Allah, sûretten münezzehtir, şekilden müberradır. Bu hakikati İbrahim Hakkı şu mısralarla dile getirmektedir:

Bulunmaz Rabbimin zıddı ve niddi, misli âlemde

Ve sûretten münezzehtir mukaddestir Teâlallah,

Şerîki yok, berîdir doğmadan, doğurmadan ancak,

Ehaddir küfvi yok İhlâs içinde zikreder Allah.

Biz, Cenâb-ı Hakk’ı esmâsıyla biliyor ve sıfatlarıyla muhat tanıyoruz. O, zâtıyla da bizim için bir Mevcud-u Meçhuldür. Burası makam-ı hayret ve hayranlıktır. O noktaya gelince, kendimizden geçer ve şaşkınlığa düşeriz. Zira bu noktada dua ve dil yok, sükut vardır.

Allah hakkındaki malumatımız, isimlerinden gelmektedir.

“Allah, insanı sûreti üzerine yarattı.” mânâsını, isimlerinin şu kevn ü fesat

âleminde meydana getireceği bir varlık şeklinde yarattı olarak anlarsak, işte Allah insanı o isimlerinin meydana getireceği varlık, şekil ve sûretinde yarattı demek olur. Çok güzel resim veya heykel yapan bir sanatkâr düşünelim. Bu sanatkâr, kendinde bulunan bütün kabiliyetlerini ortaya dökerek bunların umumunun hulâsasından bir macun yapmaktadır.

Şimdi, Cenâb-ı Hak, esmâsının tecellîsiyle insanı yaratmıştır. Âdeta misaldeki macun gibi insanda bin bir esmânın tecellîsinin karışımı vardır ve bu ilâhî bir sanattır. İşte insan, bu Sanatkâr-ı A'zam'ın bir bakıma tecellî etmiş esmâ ve sıfatlarının âdeta hulâsası ve enmûzecedir. Bu noktadan insan, Cenâb-ı Hak sûretindedir. Ancak Zât-ı ulûhiyet sûretinde değildir. İnsan, Allah'ın esmâsının tecellîsi neticesinde meydana gelen bu ihtilat, imtizaç ve bunun meydana getirdiği bir mihraklaşma (odaklaşma) keyfiyetinden ibarettir.

Hadisin diğer rivayetinde “alâ sûrati'r-rahmân” ifadesi geçmektedir ki, o zaman karşımıza başka bir mesele çıkmaktadır. Rahmân, Cenâb-ı Hakk'ın ism-i sıfatıdır. Bu, Allah'tan başka kimseye verilmez. Beşerden herhangi birisine Rahîm denilebilir ama Rahmân denilmesi caiz değildir.

Cenâb-ı Hakk'ın rahmâniyet ve rahîmiyeti vardır. Yeryüzünde rahmâniyete en çok muhtaç olan ve cebrî kanunlar içinde en çok acınacak biri insandır. İnsan, dünyaya çok muhtaç bir hâlde gelmektedir. Allah, annenin kalbine rahmâniyetten bir damla damlatmakta ve ona evlâdına bakması için şefkat vermektedir. Anne onca meşakkat çekmesine rağmen yine de çocuğuna zevkle bakmaktadır.

Aslında insan da, hayvan ve ağacın yaratıldığı atomlardan yaratılmıştır. Ancak Allah merhamet ederek insana eşya ve hâdiseleri kavrama imkânı vermiştir. Ayrıca o, insan mü'min olursa, ayrı bir rahmâniyete mazhar demektir. Bunları çoğaltmak mümkündür...

İşte bu yönüyle insan, tam mânâsıyla rahmâniyete mazhardır. Âdeta insanın maddî ve mânevî simasında gamzeden rahmâniyet, tecessüm etmiş de insan olmuş gibidir.

Hadis âlimleri bu hadisin tenkidini yapmışlardır. Şimdi, onların tenkidini de hesaba katarak meseleyi bir başka açıdan tahlil edelim.

Evvelâ, Allah, Âdem'i kendi suretinde, yani Âdem'i Âdem sûretinde yaratmıştır. Bu durumda “sûratihî”deki zamir, Âdem'e râci olmaktadır. Ehl-i tahkik bu mânâyı ihtiyar etmişlerdir. Her şeyin misal âleminde bir şekli vardır. Meselâ hayırlı bir söz konuşmak, ötede insanın dudaklarının önüne bir üzüm salkımı gibi uzanır. Şerli bir söz ise bir yılan eti şeklinde temessül eder. Âdem'in ifade ettiği bir mânâ vardır. Âdem kelimesi, dillere düştüğü andan itibaren, temessülât âleminde Âdem'in şekli insan sûretinde görünmüştür. İşte bu mânâda “İnnallahe halaka Âdeme alâ sûratihî” ifadesi “Allah, insanı misal âlemindeki şekliyle yarattı.” demektir. Sair hakikat böyle değildir. Meselâ mânâlar vardır. Zina, çirkin bir şeydir. Ama mânâ âleminde zina, başkasına faydası dokunma demektir; burada şekille sûret birbirinden farklıdır. Yani temessül âlemindeki durumla hakikatteki durum birbirinden farklı olmaktadır. Meselâ birini çekiştirme, onu yerme ve kendisini onun yerine oturtma mevzuunun bizim âlemimizde bir mânâsı vardır. Hâlbuki misal âleminde bunun şekli et yeme, et kokusu neşretme, et kaynatma ve başkalarına et takdim etmedir. Hz. Âdem'in ise misal âleminde kendisine verilen kamet, kıymet boy pos ne ise Allah onu, ona uygun yaratmıştır.. evet, insanoğlu, insanoğlu şeklinde misal âleminde temessül eder ve görünür.

Bir diğer mânâ ise şudur: “Alâ sûratihî”deki “hû” zamiri, Allah'a râci olduğunda “Allah, Âdem'i kendi sûretinde yarattı.” mânâsına gelmektedir. Allah sûret, keyfiyet, kemmiyet, tebeddül, tağayyür ve elvandan münezzeh ve müberradır. O'na, bizim tasavvur ettiğimiz şekilde hiçbir şey diyemeyiz. Ehl-i Sünnet, “Küllema hatara bibâlîke fallahu teala gayru zâlik” demişlerdir ki, bu, “Allah, aklına gelen her şeyden başkadır.” mânâsına gelmektedir. İmam Rabbanî Hazretleri ise, “Küllema hatara bibâlik vallahu verâe verâe zâlik Aklına ne gelirse Allah onun verâsının verâsındadır.” demektedir.

Cenâb-ı Hak isimleriyle malum, sıfatlarıyla muhat, zâtıyla meçhuldür. Biz, Allah hakkındaki bütün malumatımızı, O'nun isimleri ve isimlerinin cilvelenmesinden ve hayret içindeki ittilaımız kadar sıfatlarından anlıyoruz. Zât-ı

Bâri'ye gelince onu tasavvur edemiyoruz. Ama herhâlde O'nu tam bilmek istediğimizde, bütün mahlukatta mütecellî olan esmâ ve sıfât-ı ilâhiyeyi bütün mertebeleri ile müşâhede ettiğimiz zaman, Zât-ı Bâri hakkında bir fikre sahip olabileceğiz.

Bunu biraz daha açayım. Düşünelim ki, mekânın bize en uzak ucu, beş milyar defa beş milyar ışık hızıyla ötede bir yer olsun. Oradan bize, bizden de başka istikamete kadar büyük mekân içinde iki kutup tasavvur edelim. Rakamlarla ifade edilmeyen bu iki kutup arasındaki korkunç mesafe ve buud, bütün bu mekânda cereyan eden hâdiseler Allah'ın isimlerinin tecellîsi ile olmaktadır. Allah, o büyük nebülozlardan, vücudumuzu teşkil eden hücrelere, hücreleri teşkil eden atomlara tecellî ettiği gibi bizim kalblerimizde de tecellî etmektedir. En küçük âlemden, en büyük âleme kadar Allah bütün esmâsıyla mütecellîdir. Şimdi Zât-ı Bâri'nin sûretten, kemmiyet ve keyfiyetten uzak tam varlığı hakkında kanaate varıp “İşte şudur” diyebilmek için bütün mekânı birden görür bir göze, her hâdiseyi bilir bir kalbe ve her şeye muttali olan bir akla sahip olmak lâzımdır ki biz de bir fikir sahibi olabilelim. Cenâb-ı Hak, bütün bu kâinatta mütecellî olan ne kadar esmâ-i ilâhiye varsa, bunların fihristi olarak Hz. Âdem'i yaratmak sûretiyle bu fihristte toplamıştır. Onda sem', basar, kelâm, ilim, şefkat ve merhametten bir mânâ vardır. Allah, onu esmâ-i ilâhiyenin âdeta nokta-i mihrakiyesi ve enmûzeci mahiyetinde bir varlık olarak yaratmıştır.

O hâlde Cenâb-ı Hak kâinata nasıl, ne denli ve ne keyfiyetle tecellî etmişse, bütün bu tecellîler insanda vardır. Bu vaziyetiyle insan, kâinatın bir nüsha-i kübrâsı, bir misal-i musağğarı mahiyetinde ve Allah'ın bütün esmâsının nokta-i mihrakiyesi şeklinde görülür. Allah'ı tanımak için insana bakmak kâfidir. Binaenaleyh insan, Allah'ın bir mir'âtı ve aynası olur. İşte bu mânâda “alâ sûratihî” denebilir.

DİPNOTLAR

1. Ahmed b. Hanbel'in Müsned, 2/251, 434'deki rivayetleri kastediliyor.
2. Bkz.: Lem'alar, 14. Lem'anın ikinci makamı.

HÜSNÜZAN VE SUİZAN

Soru: Hüsnüzan ile suizan edilecek yerleri söyleyebilir misiniz? Veya bu iki husus için bir ölçü verebilir misiniz?

Hüsnüzan, bir insan hakkında güzel kanaat ve düşüncede bulunma, suizan ise kötü kanaat ve düşünce taşıma demektir. Hüsnüzan, kayıtsız şartsız, doğrudan doğruya, bir mü'minin diğer bir mü'mine karşı olması gerekli olan tavrının ifadesidir. Suizanna gelince, ille de olacaksa mutlak mânâda bir mü'minin, ehl-i dalâlet, iman ve Kur'ân düşmanları hakkında iradi tavır ve davranışın ifadesidir.

Bir mü'min, bir mü'min hakkında suizan ettiğinde, –onu böyle bir şeye sevk eden vak'aları da düşünmüş olabilir– ekseriyet itibarıyla yanılır ve aldanmış olur. Kâfir hakkında da hüsnüzan ettiği zaman ekseriyet itibarıyla aldanmış olur. Çünkü burada zanların yeri değişmiştir. Hüsnüzan mü'mine, suizan gösterilecek ise o da ehl-i dalâlete gösterilir. Bu itibarla, ehl-i imana karşı, onların davranışlarını, müspete ve doğruya hamledip, haklarında iyi düşünmek bir mü'minlik vasfı ve vazifesidir.. evet mümkün oldukça ehl-i iman ve ehl-i İslâm'a hüsnüzan edilmelidir.

Hatırımda kaldığı kadarıyla mevzuyla alâkalı, Merhum Hâdimî, İmam Birgivî Hazretleri'nin *Tarikat-ı Muhammediye*'sine yazmış olduğu şerhte şöyle bir ölçü vermektedir: Bir mü'min, başka bir mü'mini zina ederken görse, birkaç defa gözlerini silmeli, “Acaba yanlış mı görüyorum?” demelidir. Daha sonra emin olduğu zaman da “Fesühhanallah! Bir mü'min bunu yapmaz. Bu şahıs iyi bir insandı ama nasıl oldu da böyle bir şeye düştü.. Allah'ım! Sen onu affeyle!” demeli ve kimseye söylemeden oradan çekip gitmelidir. İşte bir mü'minin diğer bir mü'mine karşı göstermesi gerekli olan tavrı budur.

Bir kâfir hakkında hüsnüzan hakkı yüzde bir ise, bir mü'min hakkında yüzde doksan dokuz virgöl dokuz olmalıdır. Mü'min, ancak bu kadar az bir ihtimalle kardeşi hakkında suizan edebilir ve onu da bir mü'mine yakışır afv u safh yoluyla savıp gözünü yumarak yine Kur'ân'ın ifadesiyle, “Boş söz ve işlere rastladıklarında vakarla oradan geçip giderler.”¹ gereğince âlicenâbâne çekip gitmelidir. Zira mü'min, âyet-i kerimenin ifadesiyle etrafına müsamaha ile bakan,

affedici olan ve kusurları görmeyen insandır.² Evet, mü'minin şiarı budur.

Müsaadenizle burada mü'minin, mü'mine karşı yaklaşım tarzının nasıl olması gerektiğiyle alâkalı Asr-ı Saadet'te yaşanan canlı bir misali nakletmek istiyorum. Nuayman, Bedir'de bulunduğu rivayet edilen zevattandır. O, içki yasak edilmiş olmasına rağmen koruk gibi meyve ve usarelerden içmeye devam ediyordu. Pek çok defa sarhoş olarak yakalandı; bir keresinde de Huzur-u Risaletpenâhî'ye getirilerek tedip edildi. Yine böyle bir durumdan dolayı o, Efendimiz'in huzurundaydı. Orada bulunanlardan birisi Nuayman'ı kastederek:

“Allah cezanı versin. Sen ne kötü adamsın. Bu kaçınıcı oldu, böyle huzura geliyorsun!” türünden sözler sarf ediyordu. Bunu duyan Allah Resûlü, “Kardeşinize karşı şeytana yardımcı olmayın. Allah'a yemin ederim o, Allah ve Resûlü'nü sever.” buyurdu. İşte Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir mü'min hakkındaki ölçüsü buydu. Asr-ı Saadet'ten buna benzer daha pek çok örnek hâdis gösterilebilir. Bütün bu hâdiseler muvacehesinde Allah Resûlü'nün böyle şahsî kusurlara mukabelesi o kadar eritici mahiyetteydi ki, ufkuna giren her şey şihaplar gibi tuz buz olur, arkada maytaplar gibi ışık bırakırdı...

Özellikle de günümüzde mü'minler birbirlerine hep bu nazarla bakmalıdırlar. Meselâ ben, bir arkadaşımın bir kızla dolaştığını görsem, o arkadaşım hakkındaki düşüncem değişmemelidir. Zaten Cenâb-ı Hak da hiç kimseyi bir tek kusurundan dolayı hemen yerin dibine batırmamıştır. Eğer Allah bir tek kusurdan dolayı mü'minleri itap etseydi, bugün yeryüzünde kimse kalmazdı. O, pek çok kusurlarımız olduğu hâlde, yağmuru kesmemekte, gökten ve yerden akıp gelen rızıkların önünü almamakta ve bizleri aç, susuz bırakmamaktadır. Bu sebeple mü'min, Allah ahlâkı ile ahlâklanmalı ve kardeşleri hakkında mümkün oldukça hüsnüzan etmelidir

Mü'minlere suizan eden bir insan, mizacı bozulmuş bir hastadır. Evet, mü'minlere suizan etmek ya bir akıl hastalığı veya kalb kiridir. Bundan kurtulmanın çaresi de insanın kendi günahlarına bakmasıdır. Hasta bir tip, kendi ruh adesesinde her şeyi bulanık görür. Hâlbuki dikenli tarlalarda bile güller vardır. “Huz mâ safâ da' mâ keder - Temiz olanı al, bulanık olanı bırak.” fehvâsınca, dikenli tarlalarda bile insan sadece gülü görmeli ve koklamalı, dikenlere hiç bakmamalıdır. Hal böyle iken mizacı bozuk bir kimse gül tarlasına da girse,

oradaki güllerin kokusu üfül üfül esip burnuna gelse ve gül yaprakları üzerinde jaleleri görse, eline batan bir dikenden ötürü

“Yıkılsın bu gül tarlası!” diyebilir. Bu bir mizaç bozukluğudur. Böyle biri en temiz ve en nezih tablolar karşısında dahi fitratındaki tiksinti sistemlerinin tesirinde hep işmizaz yaşar.

Yukarıda da ifade edildiği gibi suizan yapılacaksa, zararlarından korunmak ve ona göre tedbir almak için inançsız insanlara karşı yapılmalıdır. Öte yandan bir mü'minin, mülhit bir insanla diyalog kuracağı zaman da iman hakikatlerinin ağırlığını hesaba katması gerekir. Burada iki durum söz konusudur: Mü'min ya onun zararını defetmek için, def-i belâ kabîlinden ona merhaba der geçer yahut da iman hakikatlerinin güzelliğini onun ruhuna üflemek için onunla münasebet kurar. Bu mânâda bir mü'min, şahsı için değil, yüce hakikatleri ve gönlünün ilhamlarını duyurmak için mağdûbun aleyh ve dâllînin kapısına gidebilir.

Hulâsa, hüsnüzan, bir mü'minin diğer bir mü'mine karşı tavrının ifadesidir ki bu, mü'minleri birbirine bağlayıp perçinleyen çok önemli bir husustur. Suizan ise sadece Allah düşmanlarına karşı gösterilebilecek bir tavidir.

DİPNOTLAR

1. Furkân sûresi, 25/72.
2. Bkz.: Teğâbun sûresi, 64/14.

MELEKLERİN YARATILIŞ HİKMETLERİ

Soru: Cenâb-ı Hakk'ın melekleri yaratmasının hikmeti nedir? İhtiyacı olmadığı hâlde onları niçin yaratmıştır?

Evvelâ şunu herkes bilmelidir ki, Allah (celle celâluhu) yaptığı işlerden dolayı sorguya çekilmez.¹ Allah'ın yaratmasında hikmet, hilkate tâbidir. Bu hakikati İbrahim Hakkı Hazretleri, “Her işte hikmeti vardır, abes fiil işlemez Allah.” ifadeleriyle dile getirir.

Şüphesiz, melâike-i kiramın yaratılmasının da pek çok hikmetleri vardır. Bununla alâkalı değişik şeyler söylenmiştir, ama biz aklımızın ermediği yerde Allah'a soru sormayız. Allah bize sorar da biz soramayız; sadece “Acaba şunun hikmeti ne ola ki?” deriz. Her şeyden evvel bu edebi bize bizzat Kur'ân öğretmektedir. Çünkü Allah, ilmiyle bütün kevn ü mekânları muhittir. İnsan ise O'nun ilminden yine O'nun tecellîsiyle ancak belli bir miktara mazhardır.² Hz. Musa ile Hızır'ın karşılaşmasında bir vak'a vardır. Hızır, Hz. Musa'ya, denize gagasını daldırıp çıkararak bir kuşu gösterir ve şöyle der: “Yâ Musa! Senin ve benim bildiklerim, Cenâb-ı Hakk'ın ilmine nispeten, şu kuşun gagasına bulaşan suyun okyanusa nispeti gibidir.”

İşte bu kadar muhit bir ilimle eşyayı yaratan Allah karşısında yeryüzünde kuş gagasına bulaşmış ilmiyle zavallı insan, elbette ki Allah'ın ilmine dayalı meleklerin hikmetini hakkıyla kavrayamaz. Bu itibarla da insan haddini bilmeli ve Allah'a karşı edepli olmalıdır.

Bununla beraber Cenâb-ı Hakk'ın melâikeyi yaratmasının çok hikmetleri vardır. Evvelâ, melâike-i kiram, insandaki ruh gibi cansızlar âleminde bir bakıma ruhun vazifesini görmektedir. Meselâ ağaçlara müekkel melâike, ağacın hâl ve keyfiyet diliyle Allah'ı göstermesini dille seslendirir, O'nu tesbih u takdis eder ve ona melek diliyle tercüman olurlar. Melâikeden öyleleri vardır ki, onlar da küre-i arza müekkeldir. O geniş kabiliyet ve istidadıyla, “*İleyhi yes'adü'l-kelimu't-tayyibu...*”³ fehvâsınca yeryüzünden Allah'a doğru yükselen bütün güzel kelimeleri ve salih amelleri temsil eder, alkışlar ve Allah'a takdim eder. Eşya câmid yanıyla

yaptığı işleri şuuru ve hissiyle yapmaz; melekler buna şuur katar ve bu işleri, şuur ve idrak buudlu olarak Allah'a takdim ederler. Meselâ yağmur ve karın katrelerine bir kısım melekler müekkeldirler. Kar kristalleri, fotoğraflarıyla ilim adamlarını hayrette bırakmışlardır. Bu küçük parçacıklarda bile sanat izhar eden Allah, onları da müekkelsiz bırakmamıştır. Ayrıca ehl-i tahkik ve ehl-i şühud da müekkel meleklerin var olduğunu ifade etmektedirler. Evet, en küçük atom olan hidrojenden uranyuma, hücreden en büyük varlıklara, ondan da sistemlere kadar canlı-cansız her şeyde müekkel melâike vardır ve melekler, bu varlıkların tesbihat ve takdisatlarını Allah'a takdim etmektedirler.

İkinci olarak, Allah'ın yarattığı her varlığın Allah'a farklı şekilde ayna olma keyfiyeti söz konusudur. Cenâb-ı Hak, "*Cin ve insi Beni bilsin ve Bana kulluk yapsınlar diye yarattım.*"⁴ buyurmaktadır. ("Beni bilsin" sözü İbn Abbas'ın tefsiridir.) Cin ve ins, Allah'ı bilecek, O'nu bî kem u keyf gösterecek, bilme ve göstermesine göre de tesbih ve takdis edecektir. Yani her şey kendi ruhuna ve kabiliyetine göre O'na aynalık yapacaktır. Ancak cismaniyet başka, nuraniyet başkadır. Cinlerin yaratıldığı "mâric" ve "nâr" farklı, melâikenin yaratıldığı "nur" farklıdır. Yine esir âlemi başka, atom ve elektronlar âlemi başkadır. Bunların hepsi kendilerine has âlemlerin diliyle Allah'ı gösterirler.

Bir misalle açalım: Bir endam aynasının olduğunu düşünelim. Bu aynanın karşısına geçip baktığımızda nasıl iseniz aynaya öyle aksetmiş olursunuz, ama karşısında dev aynası olan bir insan, kendini olduğundan çok farklı görür. Zira bu, farklı bir aynadır ve kendince göstermektedir. Bir de şöyle bir ayna düşünelim ki, bu ayna kişiyi buudlarıyla göstererek ona bir derinlik kazandırmaktadır. Bunun dışında bir de şöyle bir ayna farz edelim; bu ayna da, doğrudan doğruya buudla kalmamakta, aynı zamanda harekâtı da göstermektedir. Evet, görüldüğü gibi görünme şekli çeşitli aynalara göre değiştiği ve farklılaştığı gibi cismaniyet Allah'a ayrı bir ayna, melâike-i kiram her türlü hırs, kapris, kin, haset ve emre isyan etmekten münezzehiyet gibi özel yanlarıyla farklı bir aynadır. Vâkıa, Allah yemez içmez, üzerinden zaman geçmez, tebeddülünden, tegayyürden, berîdir; aynalar ise öyle değildir; zira ayna mütecellînin aynı değildir.

Allah'ın mutlak istiğnasına keyfiyetsiz ve kemmiyetsiz melâike-i kiramın bir

ayinedarlığı söz konusudur ki, o hususiyet insanlarda yoktur. Çünkü onlar, yiyip içmekte, evlenmekte, tebeddül ve tegayyur etmektedirler. İnsanda meleğin meleklik yönü vardır. Ancak o da, tıpkı cevheri taştan topraktan ayrılmamış maden-toprak bileşimi gibi bir şeydir. Zaten o, tasaffi etmek ve melekleşmek üzere bu dünyada bulunmaktadır. Posa ve tortu burada ayrılacak, ıstıfa edecek ve o ahiret yurduna öyle gidecektir. Melek ise, posası ayrılmış saf ve som altın durumunda bir varlıktır. Öyleyse ondaki şe'n-i Rubûbiyet, tecellî, esmâ-i ilâhiyenin cilvelenmesi insandan çok farklı olacaktır. İnsan, bir yönüyle esmâ-ı ilâhîyi kesif, donuk ve mat olarak, melekler ise melekût yönüne bakan yönüyle çok saf ve duru bir şekilde aksettirirler. Evet, insan, Cenâb-ı Hakk'ın bilinmesi ve tanınması mevzuunda bir kitap olduğu gibi melâike-i kiram da ayrı bir kitaptır.

Cenâb-ı Hak mahlukatı, ihtiyaçtan dolayı değil, tezahür-ü rubûbiyet nokta-i nazarından yaratır. Allah, “Ben, kenz-i mahfi (bilinmeyen bir hazine) idim. Bilinmekliğimi murat ettim ve mahlukatı yarattım.” buyurmaktadır. Melekler de bu çerçevede içinde mütalâa edilmektedir. Evet, beşer, semek, eşcâr, zemin O'ndan gelen bir kitaptır ve her biri, bir dil hâlinde O'nu ifade etmektedir.

Hikmetleri uzatmak mümkündür. Ben şimdilik bir fikir vermek için bu kadarla iktifa etmek istiyorum.

DİPNOTLAR

1. Bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/23.
2. Bkz.: Bakara sûresi, 2/255.
3. “Güzel ve temiz sözler O'na yükselir.” (Fâtır sûresi, 35/10)
4. Zâriyât sûresi, 51/56.

BÜYÜK ZATLARA MUHABBETTE ÖLÇÜ

Soru: Allah ve Resûlü'nü seven ve onlara itaat eden zatlara karşı sevgi ve muhabbetle ölçü nedir?

Soruda iki husus söz konusu: Allah'ı seven zatlar ve bu zatlara sevmeye ölçü. Allah sevgisi, Allah'a iman etmenin, iman ettikten sonra da Zât-ı Ulûhiyeti tam tanımanın bir semeresidir. Allahu a'lem, Cenâb-ı Hak böyle bir iman ve mârifet sayesinde ayrı bir lütuf olarak muhabbetini insanın kalbine atıyor ve onu imandan sonra bir de muhabbetle şereflendiriyor. İşte böyle bir mârifet sayesinde ayrı bir lütuf neticesi olarak da insan, muhabbet-i ilâhiyeye ve bu muhabbete bağlı bir lezzet-i ruhaniyeye mazhar oluyor.

Dünyada elemsiz, kedersiz bir muhabbet varsa o da Allah'a olan muhabbetir. Daha sonra da O'ndan ötürü olan muhabbetlerdir. Zât-ı Ulûhiyetten ötürü olmayan muhabbetlerin neticesi elemdir, ızdıraptır ve mahbupları kaybetmenin neticesi de kederdir, ızdıraptır. Cenâb-ı Hakk'a karşı duyulan muhabbetir ki, mebdei huzur ve hazz-ı mânevî, neticesi de dâr-ı cinândır. Evet, böyle bir muhabbet ta ahiret âlemine kadar uzayıp gider. Orada Cemal-i İlâhî'yi müşâhede etmenin ve daimî bir değişiklik içinde zevk-i ruhanî yaşamının tek vesilesi de burada Cenâb-ı Hakk'a karşı duyulan işte böyle bir muhabbetir. Ne var ki, ruhunda ve vicdanında ummanlar gibi muhabbeti duymayan bir insana bu muhabbet ve zevk-i ruhanîyi anlatmak da mümkün değildir.

Cenâb-ı Hakk'a muhabbet çok yüksek bir pâyedir. Pek çok âlim Kur'ân'daki itaat âyetlerini muhabbetle tevil ve tefsir ederler. Bu âyetlerdeki Allah'a itaat etmek, Allah'a karşı muhabbet etmek demektir. Haddizatında muhabbet ile itaat birbirinin lâzımı gibidir; bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bir insan Allah'ı seviyorsa O'na itaat edecektir. Râbia-i Adeviye'nin dediği gibi: “Çünkü seven sevdiğine itaat eder.” Bir yerde buyruluyor ki: “İnsan, sevdiği zata eğer benzemek kabilsen, fitraten benzemek ister.”¹ Hepimiz kılık ve kıyafetimizle dahi, kendisinin hayranı olduğumuz birisine benzemeyi arzu ederiz. “Keşke burnum, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) burnuna benzeseydi. Gözlerim ve

kulaklarım da O'nunkiler gibi olsaydı." arzusu Aleyhissalâtü vesselâm'a karşı muhabbet duyan hemen her ferdin içinden geçer. "Keşke şekil ve şemailimde olsun O'nunla müşterek bir tarafım olsaydı." demeyen mü'min yok gibidir.

İşte bu, sevenin sevdiğine şeklen dahi benzemeye çalışmasının ifadesidir. Binaenaleyh bir insanın Allah'a karşı içinde böyle delice bir muhabbet varsa, mutlaka Cenâb-ı Hakk'a itaat edecektir. Biz itaatle sevgiyi birbirinden ayrı düşünemiyoruz. Bu bakımdan سوالin içinde, Allah'ı seven ve Allah'a itaat edenler deniyor ki, burada birbirinin lâzımı olan iki şey anlatılmış oluyor.

Böyleleri, Kur'ân'da veliyi tarif sadedinde vârid tarife uygun insanlardır:

*"İyi bilirsiniz ki Allah'ın velilerine korku yoktur, onlar üzüntüye de uğramazlar."*² *"Zira benim Mevlâm, o kitabı indiren Allah'tır ve O bütün iyi kulların koruyucusu olup onları korur."*³ *"Rabbimiz Allah'tır."* deyip sonra da *istikamet üzere doğru yolda yürüyenler yok mu, işte onların üzerine melekler inip: 'Hiç endişe etmeyin, hiç üzülmeyin ve size vaad edilen Cennet'le sevinin!'* derler."⁴ *"Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar olan nebiler, siddîkler, şehitler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!"*⁵ ferman-ı sübhanileriyle anlatılanlar yani, Allah'a ve Resûlullah'a itaat edenler, iman edip istikamet içinde yaşayanlar, dürüst olanlar ve aynı zamanda Allah'a velilik mertebesine yükselenler ve dolayısıyla da dünyada ve ahirette kendilerinden korku durumu kalkmış olan kimseler, işte bunlar daima Cenâb-ı Hakk'ın nazarında ve nezdinde yüce bir makama sahiptirler. Kudsî bir hadise göre bunlar, Cenâb-ı Hakk'ın zimmetinde himaye-i ilâhiyede bulduklarından dolayı, bunlara karşı adavet edenler iflah olmazlar. Bunlara karşı ilân-ı harp edenler Allah'a karşı ilân-ı harp etmiş sayılırlar ve onları Allah kısıvrak kısıtır ve mahv u perişan eder. Bunlar evliyâullah, yani Allah dostlarıdır. Kerametleri olur veya olmaz, hakikî veliler keramete tâlib ü râğib değil; belki ondan râğibdirler yani yüz çevirmektedirler. Çünkü keramet, kulluklarına karşı dünyevî bir ücret gibidir. Onlar bütün hasenatlarının neticesini Allah'tan beklerler ve onların bütün dertleri, davaları da Cenâb-ı Hakk'ın kendilerinden hoşnut olmasıdır.

İşte bunlar, müstesna ve mümtaz bir zümre oldukları için, bir insanın bunları Allah hatırına sevmesi çok mühimdir. Onlar Cenâb-ı Hakk'ın nezdinde bu kadar

kıymetlidirler ve insanlar için hep bir yâd-ı cemil olarak zihinlerde yaşayacaklardır. Bunlara karşı saygı, dolayısıyla Allah'a karşı bir saygıdır. Meselâ “Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın mümtaz bir kulu ve resûlüydü.” diyoruz. Dolayısıyla da O'na karşı bir muhabbet duymaya başlıyoruz. Biz, Hz. Hamza'ya karşı da derin bir saygı duyarız. Çünkü Seyyidinâ Hz. Hamza Resûlullah'ı seviyordu ve bu sevgisi Allah'tan ötürüydü. Zira o, Efendimiz'le emsal idi; süt kardeşiydi, amcasıydı, çocuklukları beraber geçmişti ama aslanlara meydan okuyan işte bu insan, gururunu kırmış gelip Efendimiz'e inkıyat etmişti. Biz de gönüllerimizde din-i mübin-i İslâm'a hizmet etmiş ve bu davaya omuz vermiş herkese yaptıklarından ötürü alâka duyarız.

Meselâ, bize, Seyyidinâ Hz. Hamza Efendimiz Fizan'da zuhur etmiş dense, öyle tahmin ediyorum ki birçoğunuz, sanki hacca gidiyormuş gibi derin bir iştihak ile onu görmeye koşarsınız. Bunun için yapılabilecek her şeye katlanır ve bu rüyayı gerçekleştirirsiniz. İşte bu sevgi Rabbimiz'den ötürüdür. Vâkıa bizde insanî kemalâta, olgunluğa ve eksiksizliğe karşı bir alâka vardır ama, bu alâka Hz. Hamza'ya, Hz. Ali'ye, Ka'kaa'ya ve Sa'd İbn Ebî Vakkas'a (radiyallâhu anhüm) duyduğumuz hayranlık gibi değildir. Biz bunları delicesine severiz. Ama bu muhabbet, Allah ve Resûlullah'tan ötürüdür. Binaenaleyh, insanlığın ayları ve güneşleri sayılan, eskilerin ifadesiyle bu kümmelîni (eksiksiz, kusursuz insanları) sevmek doğrudan doğruya Zât-ı Ulûhiyete karşı bir sevginin ifadesidir.

Bu arada bazıları ifrata gidebilirler. Bu da doğrudan doğruya Allah'ı hiç düşünmeden o şahsın -bazı Şifilerin Hz. Ali'yi sevdikleri gibi- sevilmesidir. Kendisinde mutlak kemal ve fazilet gördüklerinden dolayı Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç bakmadan Hz. Ali'yi sevebilirler. Bu bir yanlışlıktır ve bir ifrattır. Onlar bu sevginin mükâfatını görmezler ama biz, ölçülü olarak, Allah'ın sevdiği kullara ve Allah'a itaat eden kullara duyduğumuz sevginin mutlaka faydasını görürüz.

“*el-Mer'ü maa men ehabbe İnsan sevdiği ile beraber olur.*” ifadesi, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek bir hadisidir. Bir sahabi, Aleyhissalâtü vesselâm ile beraber bulunamama endişesinden ötürü bu meseleyi sormuştu: “Yâ Resûlallah, burada hep sizinle beraberiz; oturuyoruz, kalkıyoruz,

doyuyoruz ve doyunluğa ulaşıyoruz. Acaba öbür âlemde durumumuz nasıl olacak?” Allah Resûlü onun bir ateş hâline gelmiş âdeti yanan sinesine su serper mahiyette: “el-Mer’ü maa men ehabbe - İnsan sevdiğiyle beraberdir.” buyuruyorlardı. Burada seviyorsanız orada da beraber olursunuz. Burada cismaniyet itibarıyla idrak edemediğimiz, fakat gönüllerimizde yaşattığımız o zatlarla beraber yaşıyoruz. Bu, bizde sevgi ve alâka adına ikinci bir fitrat meydana getirecek ve ahiretteki münasebetler de bunun bir uzantısı olacaktır. Gideceğiz, ahirette ve “Yâ Rabbi! Onlar bizim dostlarımızdı.” diyeceğiz. Rabbim oraya imanla gitmeye ve bu Allah dostlarını sevmeye muvaffak etsin!

DİPNOTLAR

1. Fussilet sûresi, 41/30.
2. Nisâ sûresi, 4/69.

PEYGAMBER MESAJLARININ ÖZÜNDEKİ BİRLİK

Soru: Peygamberlerin meslekleri birbirine uymadığı gibi ibadetleri de birbirine muhaliftir. Bunun sebepleri nelerdir?

Farklı zamanlarda farklı topluluklara gönderildiklerinden dolayı peygamberân-ı izâm efendilerimizin mesleklerinin ve meşreplerinin birbirine uyduğu yerler olduğu gibi, uymadığı yerler de vardır.

Evvelâ, dinin temel rükünlerinde, bir nebinin getirdiği ahkâm asla diğer bir peygamberin getirdiği ahkâmdan farklı değildir; aksine ikisi arasında ciddî bir benzerlik söz konusudur. Meselâ her nebinin, baş davası Allah'ı anlatmak, peygamberlik müessesesini ve misyonunu ilân etmek, haşır akidesini yerleştirip insanların ona göre hayatlarını tanzim etmelerini sağlamak, melekleri anlatmak ve iman-ı kaderi talim etmektir. İcmalde ve tafsilde farklılıklar olmakla beraber bu temel rükünlerde nebiler birbirinden ayrılmamışlardır.

İkincisi, ibadetin esasında nebiler birbirine zıt değildir. Her nebinin getirdiği şeriatın ruhunda Allah'a kulluk yapma vardır. Şöyle ki, insanlara, “İbadet edin, Allah'a kulluk yapın.” demeyen tek bir nebi gösterilemez. Biz Kur'ân-ı Kerim'de bütün nebilerin ümmetlerine hitaplarında bunu görürüz: “*Ey insanlar! Hem sizi, hem de sizden önceki insanları yaratan Rabbinize ibadet ediniz.*”¹ veya “*De ki: Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah tarafından gönderilen peygamberim.*”², “*Ben size Allah'ın elçisiyim.*”³ gibi beyanlarla her nebinin en birinci davası ümmetini Allah'a (celle celâluhu) kulluğa çağırma olmuştur. Binaenaleyh, teferruatta ve ibadetlerin formüle edilmesinde tevafuk olmasa da ibadetin ruhunda her zaman bir birlik söz konusudur.. evet her nebi ibadete teşvik etmiştir ve bu hususta bir ayrılık-gayrılık yoktur.

Esasen, temelde muamelata, aile muaşeretine dair meselelerde de nebilerin birbirine zıt gittiğini ve aralarında tehalüf olduğunu kimse iddia edemez. Hz. Âdem'in çocuklarının muvakkat durumuna ait hususî fetva istisna edilecek olursa, evlenilmesi yasak olanlar her dinde aynıdır. Tevrat'ta haram edilen evlilikler, İncil'de de, Kur'ân'da da haram kılınmıştır. Ancak bir kısım ibtilâ ve imtihanlardan

ötürü bazı kimseler, muvakkaten bazı şeylerden mahrum bırakılmış; bazı kimseler de bir ceza ve tedip olarak bazı işleri yapmaya zorlanmışlardır. Aralarındaki ayrılık, teferruattadır, bu da gayet normaldir.

Hız. Âdem'den bu yana beşer tedricen gelişmiş ve kemale ermiştir. İnsan, akli melekeleri, ruhî kabiliyetleri, hissî durumu kemale ereceği âna kadar bir kısım mükellefiyetlerden azade bırakılmıştı, zira Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar beşer bir bedavet hayatı yaşıyordu. Hatta Hız. Musa'ya kadar, bir araya gelip bir idari sistem ve bir devlet kurma müyesser olmamıştı. İnsanlık Hız. Musa'dan sonra kısmen bedeviyeti attı, fikri ve zihni ve mâşerî vicdanıyla medeni hayata yaklaştı.

Kabile ve klan hayatı yaşayan bir toplumla, devlet olma durumuna gelen toplulukların birbirinden farklı olması gayet tabiîdir. Bugün bunu sosyolog, ekonomist, filozof, ilâhiyatçı hiç kimse inkâr edemez. Beşer belli dönemler geçirmiştir, bu bir vâkıadır; ancak meselenin tafsilinde farklılıklara düşülebilir. Meselâ biri, feodalizmin doğuşu, arkasından kapitalizmin gelişi ve sonra da komünizmin, yani işçi diktatoryasının bunu takip etmesini normal görür ve cebrî determinizm düşüncesini savunur. Bu, yanlış veya doğru ama onlara göre bir izah tarzıdır. Esas mesele, beşerin tekâmül yolunda belli merhalelerden geçmiş olmasıdır.

İnsan, fikri ve ruhu itibarıyla tedricî bir tekâmül göstermiştir. Dolayısıyla beşerin çocukluk devresinde, onlarla fikir ve ilim bakımından yapılan teati, olgunluk devrinde yapılan teatiden farklı olacaktır. Açık ifadesiyle, Hız. Âdem devrinde yapılan icmalî talimat, Hız. Musa devrinde kısmen tafsile dönecektir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrinde ise topyekün tabakat-ı beşer çapında bir hüviyetle âlemşümül keyfiyeti haiz yeni bir "şeriat" gerekecektir ve bu gayet normaldir. Çünkü artık insanlar birbiriyle rahat görüşür ve konuşur hâle gelmişlerdir. Yeryüzünün bir tarafında meydana gelen herhangi bir olay diğer tarafına çok seri bir şekilde ulaşmaktadır ve yeryüzü âdeta bir şehir hâline gelmiştir. İşte beşerin buna açılmak üzere olduğu bir dönemde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönderilmiştir. Tabiî ki, teferruatta da farklılık olacaktır.

Peygamberlerin uygulamaları arasında usûlde farklılık yoktur. Teferruatta bazı

farklılıkların olması da normaldir. Meselâ, Hz. Musa'nın ümmeti, o ümmetin karakteristik durumuna binaen günde elli defa Mevlâ-i Müteal'in huzuruna gelip arz-ı ubûdiyet yapma mecburiyetindeydi. O zamandaki insanların tam doğru olabilmesi için elli defa Mevlâ'nın huzuruna gelmeleri gerekiyordu. Efendimiz'de (sallallâhu aleyhi ve sellem) beş defa ile bu miraç gerçekleşebilmektedir ki, Süleyman Çelebi de, “*Sıdk ile beş vakit olundukça edâ, Elli vaktin ecrin eyler Hak atâ*” diyerek bu durumu ifade eder. Yani samimiyetle beş vakti eda eden, Hz. Musa'nın ümmetinin kıldığı elli vakit namazın sevabını alır Allah'ın izniyle. Dolayısıyla ayrılık kemmîdir; işin aslında ve keyfiyetinde değildir. Böyle olması da gayet normaldir. Mecelle'de, fukahânın, zamanın ihtiyaçlarına cevap adına, kıyas ve istinbat yoluyla çıkarılan hükümlerin değişebileceğini ifade eden, “Ezmanın tagayyuru ile ahkâmın tagayyuru inkâr olunamaz.” ifadesi bu tedricîliğe bağlı olduğu gibi, aynı zamanda, fukahâ-i kiramin Kitap ve Sünnet'te açık olarak bulunmayan ahkâmı, Kitap ve Sünnet'ten usûlüne uygun olarak istinbatı da bu mülâhazanın farklı bir ifadesidir. İstinbat-ı ahkâm ve içtihat konuları müstakillen üzerinde durulması icap eden konulardandır. Hatırlatmakta yarar var...

DİPNOTLAR

1. Bakara sûresi, 2/21.
2. A'raf sûresi, 7/158.
3. Saf sûresi, 61/6.

KÂİNATIN ALTI GÜNDE YARATILMASI

Soru: Kur'ân-ı Kerim'de "Biz kâinatı altı günde yarattık." deniyor. Allah'ın bir günde yaratmaya gücü yetmiyor mu diyorlar. Bunu nasıl izah edeceğiz?

Kur'ân-ı Kerim'de göklerin ve yerin altı günde yaratıldığıyla alâkalı âyetler vardır.¹ Bununla birlikte bir yerde semaların iki günde,² başka bir yerde ise küre-i arzın dört günde yaratıldığı³ anlatılmaktadır. Bundan, sistemler içinde, sistemlerin tâbi buldukları, kendi zamanlarına göre bir yaratılış keyfiyeti söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Yani izafi zaman anlayışı içinde her yaratılan şey, hangi zaman ölçüsüne tâbi ise, tâbi bulunduğu zaman ölçüsü içinde kaç günde yaratıldığı anlatılmaktadır.

Küre-i arz, semalara nispet edildiği zaman ağırlığı, çapı ve hacmi itibarıyla değil, değeri ve kıymeti itibarıyla çok büyüktür. Çünkü o, Hz. Muhammed'e (aleyhisselâtu vesselâm) ve kâinatın semeresi olan beşere beşik olmuştur. O, bir kalb mahiyetinde her zaman sine-i kâinata atıp durmaktadır. Ancak hacmi ve cirmi itibarıyla küre-i arz oldukça küçüktür. Bu küreciğin günleri de ona göre küçüktür. Meselâ geçmişte dünyanın bir günü belki 18-19 saattir. Şimdi ise 24 saattir. Yani Dünya eskiye nazaran daha da ağırlaşmış ve Güneş'in etrafındaki dönüşü de o kadar yavaşlamıştır. İhtimal ileride günlerin boyu 30-40 saat olacaktır, bilemiyoruz.. ihtimal kendi zaman anlayışımızla semalara yükseldiğimiz zaman orada durumu çok değişik görmek mümkün olacaktır.

Allah, mezkur âyetlerde, semalar dediği Samanyolu, onun verâsında başka büyük sistemlerin hareketlerini ve kendilerine göre bir devir yapıp bir gün meydana getirmelerini anlatıyorsa, semalar için ayrılan iki gün belki trilyon sene demektir. Çünkü her şeyin zamanı kendine göre olur. Herhâlde Ay'a, Zühre'ye (Venüs) veya Merih'e gidildiği zaman, orada dünyada kullandığımız saati kullanamayız. Belki oranın arz (enlem) ve tûluna (boylam), dönüşüne ve güneşle münasebetine göre bir saat icat etmek gerekecek.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, zamanımızı gösteren saat de esas itibarıyla zamanımız gibi izafidir. "Bir gün, şu kadar saattir." diyerek hakkında herhangi bir

şey söyleyemeyiz. Öyleyse –Allahu a’lem– Allah Teâlâ, küre-i arz ve Güneş Sistemi’ni, onların tâbi bulunduğu zaman ölçüsü ve zaman prensipleri içinde dört günde yaratmıştır. Gökleri, göklerin tâbi bulunduğu zaman prensibi ve zaman ölçüleri içinde iki günde yaratmıştır. Ama bu öylesine iki gündür ki, küre-i arzın milyar defa milyarlarca günü ona nispeten bir saniye sayılır.

Bunları meselenin esasına vukuf için bir mukaddime mahiyetinde arz etmeye çalıştım.

İzafi olan zaman meselesini kavramak için Kur’ân’a bakmakta fayda var. Meselâ Yâsîn sûresinde Allah kameri, günleri tanzim ederken Ay’ın, daha sonra ise Güneş’in hareketini anlatmakta ve bunlarla, bizim için bir gün ve bir ayla alâkalı zaman ölçüsü vermektedir.⁴ Meleklerin semalara doğru urûcunun anlatıldığı başka bir âyette ise, *“Rabbimizin ölçüsüyle bir gün sizin hesabınıza göre bin sene gibidir.”* denilmektedir.⁵ Başka bir âyet-i kerimede ise, *“Melekler ve Ruh, O’nun Arş’ına; miktarı elli bin sene olan bir günde yükselirler.”*⁶ buyrulmaktadır. Buradan nezd-i ulûhiyette sabit bir zaman ölçüsü olmadığı anlaşılmaktadır. Kâinatı bir saat gibi kuran ve çalıştıran Allah, hangi dairenin kaç saatte, kaç günde, kaç ayda, kaç senede ve kaç milyon senede devrini tamamlayacağını bilmektedir. Dolayısıyla Güneş’te ayrı, Samanyolu’nda ayrı, Herkül burcunda ayrı, küre-i arzda da ayrı bir saat kullanmaktadır. Zaman mevzuunda meseleyi bu şekilde anlamamız zannediyorum muvafık olacaktır.

Altı gün meselesine gelince; bununla –Allahu a’lem– değişik devirler anlatılmaktadır. Bu büyük zaman parçaları içinde Cenâb-ı Hak, iki devirde semaları, dört devirde ise küre-i arzı yaratmıştır. Kur’ân’da bir yerde önce semaların daha sonra arzın, başka bir yerde ise önce arzın daha sonra semaların yaratıldığı şeklinde bir mânâ da söz konusudur. Büyük tefsirci, tahkikçi ve mudakkik âlimlerimiz bunun telifini yapmışlardır.

Bir yönüyle semaların bir mânâda teşekkülü ve meydana gelmesi daha evveldir. Küre-i arzın onlardan kopması ve ayrılması daha sonradır. Ardından küre-i arz hayata müsait hale getirilmiş ve dördüncü derecede semaların tesviyesi olmuştur. Yani mesele, bir taraftan semalardan başlayıp âdeta bir kavis çizer gibi gidip yine semalarda bitivermiştir. Cenâb-ı Hak, âyet-i kerimede, yeryüzünde

bulunan şeyleri yarattıktan sonra, “*Sonra iradesini semaya tevcih buyurdu.*”⁷ ferman etmektedir. Bundan da anlaşılmaktadır ki, Allah, küre-i arz ve semavatı, hususiyle küre-i arzın bağlı bulunduğu Güneş sistemini –eğer bu birinci kat sema ise bu semayı– tanzim meselesini beraber yapmıştır. Belki bütün bunlar aynı zaman içinde yaratılmıştır.

Şimdi de Cenâb-ı Hakk’ın kâinatı bir anda değil de altı günde yaratması meselesine gelelim. Her şeyden önce yaratmanın mânâsını bilmek icap eder. Arapçada “halk” kelimesi, Türkçemizdeki yaratmanın karşılığıdır. Halk, bir şeyin temel maddelerini, materyalini, zerrat-ı asliyesini ve sonra da terkebini yaratmak demektir. Meselâ birisi, “Falan adam bir heykel yarattı.” derse lügat bakımından yanlış bir şey söylemiş olur. Çünkü yaratma sözü, Arapça’daki “halk”ın karşılığıdır. Bu mânâda, bir kişi, bir şeyin temel maddelerini yapıyorsa, hiçten ve yoktan temel unsurlarını var edebiliyor, sonra bunları bir araya getiriyorsa, o “yarattım” diyebilir. Aksi takdirde temel maddeler ve unsurlar ona ait değilse ve onun tezgâhında nescedilmiyorsa, bu işe “yarattım” denemez. Böyle bir insana “münşi”, fevkalâde bir şey yapıyorsa “mübdi” denebilir; ama hiçbir zaman “hâlık” denemez. Hâlık, Allah’ın ismidir ve bu isim Allah’a hasır.

Allah’ın çeşit çeşit yaratmaları vardır. O, bir şeyi temel unsurlarıyla yaratır veya yarattığı şeyleri ibda ve inşa tarikiyle yapar. Allah’ın bu ikinci derecede yaptığı şey devam etmektedir. Nitekim, “*Külle yevmin hüve fi şe’n*”⁸ âyeti bu hakikati dile getirmektedir. Allah, her an yaratmaktadır. Her an güneşte yeni bir keyfiyet meydana getirmektedir. Her saniye onda 564 milyon ton hidrojeni helyuma döndürmektedir. Bundan her saniye şu kadar ton itlâf etmektedir. Her saniye, pek çok küre üzerinde ışık, bu ışıklara müekkel bir sürü melâike yaratmaktadır. Her saniye, sistemleri ayrı bir görünüme ve tezahüre mazhar etmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, “*Fa’âlün limâ yürîd*” olan Allah, daima faal ve hallâktır.⁹

Yani O, yaratma işini bitirmiş ve bunları kanunlara, sistemlere ve tabiattaki prensiplere terk etmiş değildir. Allah, baştan yaratmıştır, her an yaratıyor ve yaratmaya da devam etmektedir.. evet bu meseleyi de yanlış anlamamak icap eder.

Bunları ifade ettikten sonra şimdi Cenâb-ı Hakk’ın kâinatı bir anda değil de altı günde yaratması meselesini maddeler hâlinde izah etmeye çalışalım:

1. Allah, kâinatta cereyan eden hâdiseleri esbabı perde yaparak yaratmaktadır. Âlem-i şhadete müteallik her mesele, her tekevvün bir perde iktiranıyla cereyan etmektedir. Ayların, güneşlerin, sistemlerin, küre-i arz ve içindekilerin var olmaları, varlıklarını devam ettirmeleri, şhadet âlemine ait hususlardır ve bunların hepsinde de sebepler birer perde olarak vaz'edilmişlerdir.

Evet, sebepler Allah'ın icraatına ince bir perdedir. Meselâ bu âleme taalluk ettiği için Cenâb-ı Hak, isterse hiçbir zamana tâbi tutmadan güneşin içindeki bu infilakları –biraz evvel rakamını arz ettiğim– hidrojenin helyuma dönmesi meselesini bu zaman parçası içinde değil de daha kısa bir zaman içinde yapar. Ancak esbap dairesinde şu kadar güce sahip olan ve şu kadar merkezî bir çekime sahip bulunan, şu kadar merkezkaç durumu olan bir şeyde şu kadar hidrojen, şu kadar helyuma dönecektir şeklinde bazı prensipler vaz'edilmiştir. Şayet Allah bu kanunları vaz'etmeseydi, yani sebepleri icraatına perde olarak yaratmasaydı, hiçbir şey sabit kalmayacak ve ilimler meydana gelemeyecekti. Uzmanları, kimyada infilakların nasıl olduğunu çok iyi bilirler. Meselâ diyelim ki bir atom bombası patlatılacak; uranyumu ateşlendi ve birdenbire infilak meydana geldi. Mikron hesaplarıyla dahi olsa belli zaman parçası içinde bu infilakların nasıl meydana geldiği ve nasıl bir seyir takip ettiği çok iyi bilinmektedir. Meselâ mikron hesaplarıyla bir âşirenin şu kadar parçasında şu kadar zincirleme reaksiyon oldu denilir ki bu bir ilmî hakikattir. Eğer böyle sabit prensipler olmasaydı ne atom bombası patlatılabilir, ne de uranyumun hakkından gelinebilirdi.

İşte bu ve benzeri sabit kanunlar sayesinde ki, fiziğin, kimyanın, atom fiziğinin, astronominin sabit birer hakikat olduğundan bahsedilebilmekte ve onlarla sabit sonuçlara varılabilmektedir.

Bunun aksini düşünelim. Allah'ın (celle celâluhu) muttarit âdet-i sübhâniyesi olmasın da, “Ben şu semaları yıktım” desin, onlar da hemen yıkılsın, “Yaptım” desin yapılsın, “Küre-i arz, şu şekle girsin” desin o da girsin; insanlar muttarit hiçbir kanun ve prensibe bağlı olmayan bu gelmeler-gitmeler, medler-cezirler karşısında bir hayret ve hayranlık yaşasalar da ilmî hiçbir tespitle bulunamayacak ve varlıkla alâkalı sabit hiçbir şey söyleyemeyeceklerdir. Bu kadar seri ve herhangi bir prensibe bağlı olmayan, sadece Allah'ın ihtiyarını gösteren bu kabîl ahvalden ilmî kanunlar ve

kıstaslar çıkarmak da mümkün değildir. Binaenaleyh âlem-i şhadette -tasavvufî ifadesiyle- âlem-i kevn ü fesadda değişip duran her şey, esbap perdesine bağlı cereyan etmektedir.

Allah izzet ve azametine perde yaptığı bu esbabı daha ilk hilkatte vaz'etmiştir. İnsan, bu prensiplere tutunarak küre-i arzın ve güneşlerin ne zaman yaratıldığı hakikatine gidebilir. Meselâ, "Güneş beş milyar seneden beri yaşıyor; takriben beş milyar sene daha yaşayabilir." diyebilir. Aksine birdenbire ânî ve def'î oluşlarda bu sonuca varmak ve bir şey söylemek mümkün değildir. Makro âlemde bu mevzu ile alâkalı bir şey söyleyemeyeceğimiz gibi mikro âlemde de bir şey söyleyemeyiz. Evet değişik laboratuvarlarınız size sabit bir şey söyleyemeyecek; mikroskoplarınız da, teleskoplarınız da sizde sadece şaşkınlık hâsıl edecektir. Bir hücrenin içindeki iniflakları anlayamayacaksınız. DNA ve RNA'nın çevirdiği o harika işleri kavrayamayacaksınız; evet işte bütün bunları Allah'ın her şeyi esbap perdesi içinde vaz'etmesine borçluyuz.

2. Allah (celle celâluhu), yapacağı her şeyi mehille yapar ve bununla insana ders verir. O'nun icraatında her şey belli bir seyir takip ederek kemale yürür. Tedricîdir pek çok icraat-ı ilâhî.. yerde, gökte ve canlı-cansız bütün varlıkta.

Düşünün ki, bir çocuk, hemen büyüüp kemale ermez; büyüüp gelişmesi zamana vâbestedir. İnsanların fikrî, ruhî tekâmülü de öyledir. Şimdi kalkar da, maddî-mânevî insanları birden kemale erdirelim diye onlara müdahalede bulunacak olursanız onları öldürürsünüz. Nasıl ki, fizyolojik bir yapı üzerinde birkaç mutasyon tesiri yapabilecek bir müdahale canlıyı öldürür; öyle de insanda küllî bir değişmeye sebebiyet verebilecek haricî karışmalar da, değişme temini şöyle dursun onu öldürür. Aslında, insanlar hem iç âlemleri hem de dış yapıları itibarıyla bir seyir takip ederek kemale, olgunlaşmaya doğru gitmektedirler. İşte Allah, kâinatı yaratmasında acele etmeden, âheste âheste, sebep-sonuç münasebetlerine dikkat çekerek bizi de müteenni davranmaya irşad etmekte ve bizden ahlâk-i âliye-i ilâhiye ile ahlâklanıp, o çizgide hareket etmemizi istemektedir. Yol bu, devran bu, şu koca nizam da ona göre tanzim edilmiştir.

Bu itibarla da zannediyorum ancak böyle hareket edildiği takdirde matluba vâsıl olunacaktır. Meselâ, topyekün bir milletin fertlerinin mütedeyyin olmasını ve

kalblerinin imanla dolup taşmasını arzu edebiliriz. Ne var ki bunun hemen bir iki günde gerçekleşmesi âdet-i ilâhiye açısından mümkün değildir. İnsanlık tarihinde işleri en seri yapan Efendimiz, yirmi üç senelik nübüvvet hayatıyla ancak yüz bin tane nâr-ı beyzânın yetişmesine vesile olmuştur. Devletler karşısında devlet hüviyetiyle görünüşüne gelince bu, ancak çok daha sonraki devirlerde kendisini göstermiştir. Her şey âheste âheste, kendine has seyirle oluvermiştir. Evet, Allah (celle celâluhu), icraatıyla işte bize bunu göstermektedir.

3. Allah'ın en küçük âlemi yaratmasında kendi azamet ve ulûhiyetinin görünmesi bakımından ayrı bir husus, insanın, meleğin, kâinatların, sistemlerin ve nebülozların yaratılmasında ayrı bir husus vardır. Her varlık yaratılırken, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerini, sıfatlarını, şe'n-i Rubûbiyetini ve zâtını gösteren bir ayna mahiyetinde yaratılır. Allah, bir sanatkâr gibi, o aynaya baktığı zaman onda kendi icraatını görür. Allah'ın kendinde atom yapma şe'ni vardır. Atomu yapar, atom yaptığını seyrederek. Aynı zamanda O'nun, atomları terkip edip moleküller yapma şe'ni vardır. Allah, atomlardan da molekülleri yapar, onu seyrederek. Allah'ın kendi zâtında -tabir caizse- öyle bir kabiliyet vardır ki, biz bunu Allah'a isnat ederken ona "şe'n" diyoruz. Bu da ancak o büyük nebülözlerin, ateş parçalarının mâyi hâlinde gazların dönüşünün meydana gelmesiyle ona ait azamet ve ulûhiyeti gösterir. Meselâ trilyonlarca sene bu sistemlerin şu şekli hâzıra gelebilmesi için takip ettiği bir yol vardır. İşte bu yolda Allah, daima zât, sıfât ve esmâsına ait ayrı ayrı mânâları müşâhede etmiştir.

Bu husus çok derin bir ulûhiyet hakikatidir ama dikkat ederseniz bunda kalbinizi işba edebilecek şeyler bulabilirsiniz. Nasıl ki insanın yaratılmasında ahsen-i takvîm sırrına mazhar olan bu varlık ona ait bir kısım hakikatleri gösteriyor, ona cami bir ayna oluyor, bir fihrist gibi bütün kâinattaki hakikatleri nazara sunuyor, öyle de o kitabın büyük sayfaları, satırları ve cümleleri diyebileceğimiz büyük sistem ve galaksilerin yaratılması da, Allah'ın azamet ve ulûhiyetine ait ayrı mânâları ifade etmektedir ki, bir vakit onlar görüldüğü gibi sonra da bunlar görülecektir.

4. Kâinat, bir ağaç hâlinde meydana gelmiştir. Ağaç biter, büyür, sonra meyve verir. Meyve gaye sayılmaz; belki meyvenin gaye olması Allah'a göredir,

bize göre gaye değil. Bize göre semere, bizim istifademize baktığı için faydalıdır. Hâlbuki o ağacın her döneminde Allah’a bakan yönleri vardır ki, onlar, meyvenin bize baktığı gibi Allah’a bakarlar. Veya bizim meyveye baktığımız gibi Allah her dönemde o ağaca bakar. Meyve bizim için nasıl önemlidir, zira ondan istifade ediyoruz; azametle ulûhiyetini göstermesi bakımından, bir tohumun rüşeymini çıkarması, rüşeymin dal budak salması, sonra bir filiz hâline gelmesi, ağaç olması, meyve verinceye kadar geçireceği bütün safhalar Allah nazarında işte o kadar önemlidir.

Hulâsa-i kelâm, bir şeyin insana bakan gayesi ve hikmeti bir ise, Hâlık’a bakan yönleri bindir. Allah (celle celâluhu), eşyayı kendi ulûhiyet ve rubûbiyetinin tezahürü için yaratmıştır. Fakat Hakîm olan Allah, bu arada bin türlü iş de yapmıştır. Bunlardan bir tanesi de bizim maslahatlarımıza, bizim için fayda sayacağımız şeylere bakmaktadır. İşte bunun için Cenâb-ı Hak kâinatı ânî ve def’î yaratmamış, altı ilâhî günde yaratmıştır denebilir.

DİPNOTLAR

1. Bkz.: A’raf sûresi, 7/54; Yunus sûresi, 10/3; Hûd sûresi, 11/7; Furkân sûresi, 25/59; Secde sûresi, 32/4; Kaf sûresi, 50/38; Hadid sûresi, 57/4.
2. Bkz.: Fussilet sûresi, 41/12.
3. Bkz.: Fussilet sûresi, 41/10; başka bir yerde de küre-i arzın iki günde yaratıldığı ifade ediliyor ki, o da Fussilet sûresi, 41/9’dadır.
4. Bkz.: Yâsin sûresi, 36/39-40.
5. Bkz.: Hac sûresi, 22/47.
6. Meâric sûresi, 70/4.
7. Bakara sûresi, 2/29.
8. “O, her an yeni tecellîlerle iş başındadır.” (Rahmân sûresi, 55/29.)
9. “O her vakit ayrı bir tecellî ile ayrı bir iştedir.” Bkz.: Hûd sûresi, 11/107.

DÖRT HALİFENİN HİLÂFETE LİYAKATI

Soru: İlk dört halifenin hilâfete liyakatleri ve hilâfet sıraları hakkında ortaya atılan iddialara ne buyurursunuz?

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Çihâr-ı Yâr-ı Güzin arasında derin bir münasebet vardı ve Efendimiz bu münasebeti değerlendirerek kendisinden sonra hilâfetle insanları idare edecek bu dört büyük halifeyi o üstün firasetiyle sezmişti. Hatta bunun da ötesinde şunu ifade etmek mümkündür: Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah'ın bildirmesiyle kendisinden sonra gelecek olan bu dört sadık yârânın hilâfete geliş sırasını bile biliyordu ve etrafına söylüyordu. Bu açıdan baktığımızda Hulefâ-i Raşidîn'in sırası konusunda dile getirilen ileri geri iddiaların gerçekte bir alâkası olmadığı ortaya çıkar.

Dört halife bir sıra dahilinde iş başına geçmişlerdir ki, dikkatli bir şekilde incelendiğinde bunların hilâfet dönemlerinde karşılaştıkları olaylarla kendi hususiyetlerinin büyük bir paralellik arz ettiği görülür. Meselâ, Hz. Ebû Bekir bir taraftan çok temkinli ve dikkatli olmasının yanı sıra aynı zamanda itaatteki inceliği anlama mevzuunda da eşi menendi yoktur. Bir diğer taraftan da kritik dönemlerde çok hızlı, olabildiğine ciddî, fevkalâde rahat ve isabetli karar vermesi de onun çok önemli bir hususiyeti idi ki, Hz. Ali'nin de dediği gibi "Eğer Ebû Bekir olmasaydı Müslümanlık olmazdı."

Evet, onun zamanında vuku bulan irtidat hâdiselerinde onun gibi seri ve isabetli karar verme hususiyeti olan bir idareci olmasaydı, ihtimal bu problemin aşılması çok zor olacaktı. Allah'ın inayeti ve Hz. Ebû Bekir'in isabetli karar verme kabiliyeti ile o problemi aşmak fevkalâde kolay oldu. İşte öyle karışık bir dönemde Ebû Bekir gibi bir insana ihtiyaç vardı.. sorumluluk da ona yüklenmişti.

Yine fütihat dönemi itibarıyla eğer idarî ve askerî bir dâhi olan Hz. Ömer gibi birine; yaşadığı o gâileli dönemde keza Hz. Ali gibi çok hakperest bir şahsiyete ihtiyaç vardı ve öyle oldu. İhtimal o zaman Hz. Ali yerinde bir başkası olsaydı, bazı haksızlıklar yapması kuvvetle muhtemeldi. Şöyle ki, bir yerde Havâric veya Nevâsib toplanıp ona hücum plânları yaptıkları kritik bir durumda en yakın

müşavirlerinden biri hakşinas Hz. Ali'nin yanına gelerek Haricîlerin ona karşı toplandığını söyler. İmam ona: “Ne bileyim bana hücum edeceklerini?” diye cevap verir. Kendisine tekrar: “Yâ İmam! Sana hücum etmek için toplanmışlar.” denilince; “Onlar bana hücum edecekleri âna kadar ben hücum edemem.” mukabelesinde bulunur. Evet, Hz. Ali işte o kadar hakperesttir. Üstad Hazretleri'nin o enfes ifadesiyle “... fitne-engiz hâdisatın zuhuru zamanında, Hz. Ali gibi harikulade bir cesaret ve feraset sahibi, Hâşimî ve Ehl-i Beyt gibi kuvvetli, hürmetli bir kuvvet lâzımdı ki, dayanabilsin. Evet, dayandı...”¹

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu dört halifeye sırasıyla işaret eder ve onların mahiyetlerinde meknî potansiyel bir güç sayılan dehayı, kendine has talim ve terbiyesiyle ortaya çıkarır. Onları okutur, öğretir, yetiştirir, terbiye eder ve içlerindeki o kabiliyeti inkişaf ettirir. Elbette ki bu, çok uzun zamana vâbeste bir iştir, ama gerçekleştirilir.

Evet, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Halid, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) rahle-i tedrisinde kalabildikleri ölçüde kalmışlar ve O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) âdetâ mütalâa edilen bir kitap gibi çok iyi okumuşlardır. Allah Resûlü'nün söylediği her sözüne kendi kafa ve düşüncelerinde şerhler ve haşiyeler koymuşlar ve kendi düşünceleri ile O'nun icraatı arasında hayt-ı münasebetler vaz'etmişlerdir. Bir yönüyle kendi düşünce ve değerlendirmelerini O'nun davranış, söz ve beyanları ile sürekli tartmışlar, öte yandan da emre itaatteki hassasiyetleriyle rüşd ü hidayete sevk edilmişler. Zannediyorum böyle olunca da bu güzide insanlarda, bir taraftan emre itaatteki incelik duygusu daha bir gelişmiş, diğer taraftan da onu okumada daha dikkatli olunmuş...

Allah Resûlü'ne teslim olmuş ve o “müeyyed min indillâh” olan Nebiler Serveri'ni okuma, dinleme bahtiyarlığına ermiş bu dört büyük insan, akıllarını da asla ihmal etmemişlerdir. Meselâ Hz. Ömer düşüncelerini ifade etmede Hz. Ebû Bekir'den biraz daha cesur, buna mukabil Hz. Ebû Bekir de Hz. Ömer'den biraz daha temkinlidir. Bu meziyetlerden biri birinin, diğeri de diğerrinin kendisine has meziyetidir. Cesaretle temkin tartıldığı zaman bir yönüyle bunlar aynı değeri ifade ederler. Bu açıdan bakıldığında, bu büyük insanlarda bazı hususiyetlerin daha ağır,

diğerlerinin ise daha az hissedilmesinin bir eksiklik olmadığı anlaşılacaktır. Şunu da belirtmekte fayda mülâhaza ediyorum: Bu dört sahabi aslında Hakikat-ı Ahmediye'ye (aleyhissalâtu vesselâm) ait enginliği kendi aralarında âdeta paylaşmış gibidirler.

Hz. Ömer'in "Ben üç yerde Rabb'imle muvafakat ettim." sözü vardır. Onun ifade ettiği hususlardan biri tesettür mevzuudur. Sevde Validemiz bir gece vakti evin dışında yürürken, uzun boyu, edası ve endamı ile belli olduğu için Hz. Ömer onun Sevde Validemiz olduğunu bilir ve ifade eder.

Bundan dolayı Hz. Ömer'e "Artık sen, işimize de karışacak hâle geldin!" derler. Bu konuda çok kıskanç olan Hz. Ömer, muhterem bildiği peygamber zevcesi hakkında kimsenin aklının köşesinden bir şey geçmemesi mülâhazasıyla hareket eder. Yoksa içinden bir şey geçirdikten sonra, onun peygamber zevcesi ve mü'minlerin anası olduğu bilinse ruhunda nasıl bir durumun zuhur edebileceğini düşünmeye gerek yok.

Hz. Ebû Bekir'e gelince o da bu konuda çok hassastır. Küçük kızı Âişe Validemize, peygamber zevcesi olduğundan dolayı hep: "Yâ Ümmâh - Anacığım" derdi. Bu duygu o büyüklere çok iyi işlemiş ve tabiatları hâline gelmişti. Cenâb-ı Hak Ahzâb sûresinde şöyle buyurur: "*Peygamberin mü'minler üzerinde haiz olduğu hak, onların bizzat kendileri hakkında haiz oldukları haktan daha fazladır. (O, bir baba konumunda olduğundan) onun eşleri de mü'minlerin anneleridir.*"² Yani onları anamız gibi görmeli, anamız gibi düşünmeli ve öyle çağırmalıyız. Birdenbire birinin karşısına bir kadın çıksa da onu tanımasa ve o kişinin içindeki inhiraf, duygularındaki kayma öyle birine karşı olsa ki o, onun anası olsa, bunun vicdanına nasıl aksedeceği açıktır. Ne nebi ne de zevceleri hakkında, inhirafın en küçüğünü bile yaşamak -hafizanallah- Allah nezdinde insana çok ciddî kaybettirdiği gibi, çok büyük bir vicdan azabına da vesiledir. Hanginiz -hafizanallah- bilmeyerek ananıza karşı bir şey duyup da vicdan azabı çekmezsiniz ki? Bundan dolayı Hz. Ömer de işte bu engin mantıkla böyle bir kıskançlık ve gayûriyet içinde hareket etmişti ki, bu olaydan sonra da örtünmeyle alâkalı âyet gelmişti.

Meselâ içki mevzuunda ilk nazil olan âyetlerde onun hem zararının hem de faydasının olduğu bildirilince Hz. Ömer, beyan-ı şâfi istiyor ve şöyle diyordu:

“Allah’ım! Sadra şifa veren bir beyan!” Aslında Allah Resûlü’nün mantığı da o istikamette idi. Kur’ân’da o yönde âyet nazil oluyordu. Peki, Allah (celle celâluhu), Hz. Ömer ile alâkalı bu tevafukatı niçin gösteriyordu? Belki de Cenâb-ı Hak bir yönüyle, toplum içinde bir meseleyi zarurî olarak vurgulama hususunda Hz. Ömer’in fetanetine ve dehasına işaret buyuruyordu. Hz. Ömer’in üçüncü tevafuku da riba (faiz) mevzuundadır. Bu konuda da içki âyetindeki yaklaşımını sergiliyor ve onu teyiden âyet nazil oluyor.

Bununla beraber Hz. Ömer fevkalâde mütevazi ve tam bir mahviyet insanıdır. Hatta daha çok tevafukat olduğu hâlde o sadece üçünü hatırlar. Oysaki hadislerle meşgul olanlar, onun on üçü aşkın tevafukatı olduğunu söylerler. Bu öyle bir seviyedir ki o, kendi kendinin ve bildiği pek çok şeyin farkında bile değildir. Öyle anlaşılıyor ki, Rabbisiyle tevafuk ettiği on üç yer var, ama o bunlardan sadece üç tanesini hatırlıyor.

Hz. Ömer’in Hudeybiye’de muvakkat kendi içtihatları istikametinde temayülü ve sonraki nedameti de ders alınacak bir durumdur. Hz. Ömer Hudeybiye’de Efendimiz’in yanına gelir gider ve Allah Resûlü’ne bazı mülâhazalarını söyler. Buna karşılık Allah Resûlü’nün o mevzuda mütalâası farklıdır ve ona şöyle der: “Yâ Ömer! Ben Rabb’imin peygamberiyim. O’na muhalefet etmem.” Bunun üzerine Hz. Ömer de Efendimiz’in yanından ayrılıp uzaklaştıktan çok az sonra Hz. Ebû Bekir’le görüşür; meseleyi daha iyi anlar ve daha sonraları bu hâdiseyi her hatırlayışında ızdırapla iki büklüm olur ve ciddî bir pişmanlık duyar. Öyle ki bu yolda verdiği sadakanın, tuttuğu orucun ve ettiği istiğfarın da haddi hesabı yoktur.

Bu misallere, Hz. Ebû Bekir’in rüya yorumlamadaki sözlerini ve İbn Ömer’in büyükler meclisinde otururken Efendimiz’in sorduğu sorunun cevabını bilmesine rağmen, saygısından ve hayâsından dolayı cevabı söylememesini ve daha sonra babasının, o mecliste, bildiğini söylemesi durumunda, bunun kendisinin daha hoşuna gideceğini ifade ettiği hâdiseleri de ekleyebiliriz.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve diğer güzide halifeler, mantıklarını da ihmal etmeden her zaman büyük bir teslimiyet içinde

bulunuyorlardı. Bu arada şayet bir yanlış yapmışlarsa özür dilemesini de biliyorlardı...

Hâsılı, onların hayatlarına bir bütün hâlinde bakıldığında, İslâm'ı kabullerinden bu uğurdaki çektikleri çile ve ızdıraplara, Efendimiz'e tebaiyetlerinden dinin ruhunu kavramalarına, ibadetlerdeki hassasiyetlerinden dinin emirleri karşısında kendilerini yenilemelerine kadar gösterdikleri performanslardan hareketle hilâfete liyakatlerinin olduğu çok daha berrak görülecektir.

DİPNOTLAR

1. Bediüzzaman, 19. Mektup, 5. Nükteli İşaret.
2. Ahzâb sûresi, 33/6.

NASİHAT, ALLAH'IN GAYRETİ VE KULUN HAKKI

Soru: Nasihat hadisindeki “Allah için nasihat” ifadesinden ne anlamalıyız?

Cenâb-ı Hakk’a karşı sadık bir mü’minin en iyi davranışı, Allah adına hayırhâh olmasıdır ki, bu esas, “Nasihat hadis-i şerifi”nde de vardır. O hadiste, sahabe, nasihatın (hayırhâhlığın) kim adına olması gerektiğini sorunca Efendimiz:

“Allah, Resûlullah, Müslümanların imamları ve ümmet için.” buyurur.

Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözünü değişik şekillerde anlamak mümkündür. Bu hadisi, bir Nur talebesinin, kâinat kitabını yorumlayarak, başkalarının keşif, müşâhede ve murâkabe yoluyla anlamak ve anlatmak istedikleri Zât-ı Ulûhiyet hakikatini âfâkî ve enfüsî istidlâllerle düşünmesi, bilmesi şeklinde anlamak mümkün olduğu gibi onu, mücerret bir bilmeden başlayarak mârifet mânâsında pratikleşmiş, oturaklaşmış bir bilmek, ondan tam bir vicdan kültürüne kadar devam eden bütün süreçteki bilmeler şeklinde de anlamak mümkündür ki, bu basamaktan sonra da bilgi, muhabbete inkılâp eder. Muhabbet ise aşk u şevkle derinleşir ve ruhanî zevklerle bir hayırlar “salih daire”sine dönüşür.

Bu zaviyeden Allah için nasihat, O’nu tanıtmaya ve sevdirmeye demektir ki, hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir.

“Allah’ı kullarına sevdiren ki Allah da sizi sevsin.” beyanı da buna işaret eder. Belki Kur’ân ve Sünnet’ten işaret yolla bu hususa delâlet eden daha pek çok delil çıkarılabilir. Bununla beraber hadise verdiğimiz bu mânâ, akla gelen mânâlardan sadece biri olsa gerek. Binaenaleyh insan bununla yetinmemeli, seviyesine göre meseleyi derinleştirmeli ve latîfe-i rabbâniyesi, sırrı, hafîsi, ahfâsı ve belki şimdiye kadar büyük zatların bile tespit edemedikleri keşfedilmemiş, adı konmamış letâifi, O’na ait hakâiki özümseyip aksettirecek bir prizma şeklinde süzmelidir; süzmeli ve meseleyi sürekli evirip çevirip O’na getirmelidir.

Değişik zamanlarda vâhid-i kıyasî olsun diye arz ettiğim bir husus var -ki bana çok önemli gelmektedir- tekrar arz etmek istiyorum. Afacan ve çok sevimli çocuğu olan bir insan düşünün ki, daha siz, “ço...” dediğiniz an o, “çocuk” diyeceğinizi zannederek kendi çocuğundan bahsetmeye başlar; belki de siz “çoban”

diyecektiniz.. işte bunun gibi bir fırsat zuhur eder etmez, hemen her meseleyi değerlendirip Allah'a getirmek ve ağzını açan birinin “ab...” diyecekken ona, “ab...” deyip israf-ı kelâm ve zaman edeceğine Allah desene” demek, hiç olmazsa bu mülâhazalarla meşbû bulunmak çok önemlidir. Tabî ki bunu bir misal olarak arz ediyorum. Bunu dedirtme şekli farklı olduğu gibi, vicdanında duyma ve duyurma şekli farklı olabilir.

Sözü evirip çevirip sürekli Cenâb-ı Hakk'ı hatıra getiren lâhûfî mülâhazaların etrafında dolaştırmak, aslında Cenâb-ı Hakk'a ait meselelere karşı kıskançlık ölçüsünde duyarlı olmaya işaret eden güzel bir bakış açısidir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah'ın herkesten “ağyer” olduğunu ve gayretinden dolayı da kullarına fuhşiyatı haram kıldığını bildirmektedir. Allah'ın gayretinden bahseden başka bir hadiste de “Gayûr” tabiri kullanılmaktadır. Bu kelime, mübalâğa anlamını ifadede kullanılan bir kelimedir. Binaenaleyh insan, Cenâb-ı Hakk'ı mücerret anlatmanın ötesinde, O'nunla alâkalı hakikatleri âdetâ kendi hayatî düşüncelerinin üzerinde örgüleyeceği bir atkı hâlinde kabul etmeli, hayat nakşını, sürekli lafz-i celâle ana nakış örgüsünün ortasına koyup her şeyi ona göre örgülemeli, daima O'nunla münasebeti gözetmeli ve ortaya koyacağı davranışların gerçek tenasübünü de bu nakış esprisine bağlamalıdır. O'nunla münasebet eksenine her şeyi bina etmek.. her şeyi O'na göre örgülemek.. sürekli O'nu nazara vermek...

İşte bu mülâhazalar içinde bulunup O'na göre davranmak, bir yönüyle kulun Allah'a karşı gayretini ifade eder. Allah'ın kula karşı gayreti de onun zayı olmasını istememesi, onu çok sevmesi ve tutması, pek çok şeye tercih etmesi ve bundan dolayı da onun fuhşiyata girmesini yasaklamasıdır. Çünkü fuhşiyat, kulun ruhî ve mânevî yapısını bozan bir gayri tabîliktir. İşte gayret-i ilâhiye, kulu koruma ve onu çürütmeme, hatta onu bu fânî dünyada bir varlık olmaktan kurtarıp bekâya namzet kılma şeklinde tezahür edebileceği gibi ona yolunu gösterme ve onu “bekâ billâh maallâh” sırrına mazhar etme şeklinde de ortaya çıkabilir.

Allah'ın insana karşı olan gayretini İbn Teymiye mektebinin talebeleri gibi bazıları bu anlamda hatalı bulmuşlar ve Allah'a zaaf isnat ediliyor diyerek karşı çıkmışlardır. Ne var ki, mesele hiç de öyle değildir. Bizdeki gayretler birbirimize karşı ne mânâyâ geliyorsa, Allah'ın gayreti de mukaddesiyet, münezzehiyet ve

ulvîlik keyfiyeti içinde, hatta keyfiyet ve kemmiyet üstü ve hedefi insan olan ilâhî bir gayrettir.

Müslim’de geçen ve Muaz b. Cebel’in rivayet ettiği bir hadiste, Muaz (radiyallâhu anh): “Peygamber Efendimiz’in terkisinde idim. Onunla aramızda semerin arka kâşından başka bir şey yoktu. Bana: “Yâ Muaz!” dedi. Ben “Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa’deyk.” dedim. Sonra biraz yürüdü ve yine: “Yâ Muaz!” dedi. “Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa’deyk” dedim. Sonra biraz yürüdü ve tekrar: “Yâ Muaz!” buyurdu. Ben: “Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa’deyk.” dedim. “Allah’ın kulları üzerindeki hakkı nedir bilir misin?” diye sordu. Ben:

“Allah ve Resûlü bilir.” dedim. “Gerçekten Allah’ın kulları üzerindeki hakkı, O’na ibadet etmeleri ve kendisine hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır.” buyurdu. Sonra biraz daha yürüdü. Ve yine: “Yâ Muaz!” dedi. “Lebbeyk yâ Resûlallah ve sa’deyk.” dedim. “Bunu yaptıkları takdirde kulların Allah üzerinde hakkı nedir bilir misin?” dedi. Ben de, “Allah ve Resûlü bilir.” dedim. “Onlara azap etmemesidir.” buyurdu.”

Bu hadiste ifade edildiği gibi Allah’ın kul üzerindeki hakkı, kulların O’na ibadet edip O’na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kalbin, tevhidin mertebeleri adına ulaşabileceği ölçüde en ileri noktaya ulaşması, tevhid karşısında ne kadar incelebiliyor ve ne kadar kesb-i zarafet edebiliyor ise o kadar incilmesi ve hassas olması –elverir ki meseleyi yaşanmaz hâle getirmesin– kulun Allah’a karşı gayretini ifade eder. (Bu meseleyi tenezzülât-ı ilâhiye zaviyesinden bakarak anlamak da mümkündür.)

Hadiste evvelâ, kula terettüp eden haklar, sonra da kul bunları yaparsa onun Allah üzerinde hakkı meselesi mevzuubahistir. Hanefî fıkıh âlimleri, Allah üzerinde “hak ve alâ” kelimelerinin kullanılmasını çok doğru ve sağlıklı bulmazlar. Ancak bu kelimeyi başka türlü yorumlamak da mümkündür: Şöyle ki, Allah (celle celâluhu): “*Kulum Bana böyle davranırsa Ben onu yerine getiririm.*” dediğine göre, bu hakkı, vaadinde hulf etmeyen Cenâb-ı Hakk’ın -tabir caizse- bizzat üstlenip üzerine alması şeklinde yorumlanabilir. Bizim anladığımız mânâda o hak bizim acimizle, zaafımızla ve fakrımızla karşılaşınca böyle bir anlam kazanmaktadır. Her şeye Kadîr olan Allah Teâlâ, “Benim üzerime haktır.” diyorsa -ki Efendimiz öyle buyuruyor- o zaman bu bir haktır. Ama bizim anladığımız mânâda bir hak

değildir. Kulların Allah üzerindeki hakkı, Allah'ın kulları üzerindeki haklarına mukabelede bulunmak içindir. Yoksa kulların Allah Teâlâ üzerinde herhangi bir hak iddia etmeleri söz konusu olamaz.

Bu mütekabiliyet esasına istinaden, beyan edilecek hususun “hak” kelimesi ile ifade edilmesi mümkündür. Belki de “Hakkın bende mahfuzdur.” dendiği gibi, vaad edilen şeyin bir hakmış gibi sonradan muhakkak surette yapılacağını ifade etmek için böyle bir ifade kullanılmış olabilir. Bununla beraber “Bu söz haktır.” ifadesinde olduğu gibi, “Bu sözle haber verilen husus muhakkak olacaktır, bu mesele tereddüt götürmez.” mânâsında kullanılmış olması da muhtemeldir. Aynı zamanda mebdede bir gayretin, neticede hak olması da söz konusu olabilir.

BÜYÜTEÇ

KÂİNATLARIN FİHRİSTİ: İNSAN

Soru: “İnsanın bazen dünyaya sığamadığı hâlde, bazen bir damlada boğulması, bazı letâifin bir batmanı kaldırmasına mukabil, bazılarının bir zerre yüke tahammül edememesi” meselesini nasıl anlamamız gereklidir?

İnsan, kâinatın fihristi mahiyetinde yaratılmıştır. Melekler âleminden ruhlar âlemine, oradan cematat âlemine kadar ne kadar hâssa varsa Allah, bu hususiyetlerin bir fihristini insanın mahiyetine dercetmiştir. O, yerinde, bir cematat hususiyeti gösterir ki, eğer onun nerede olduğunu ve mülâhazalarını bize gösterebilecek bir adesemiz olsaydı, insanda pek çok cematat yönlerin bulunduğunu görürdük. Keza, insanda hayvanî özellikler de vardır. Bunu da yine bir adeseyle tespit etme imkânı olsaydı, onun mahiyetinde ve içinde, insanî olandan başka çok şeylerin kol gezdiğini, tabir caizse kuyruğunu dikip dolaştığını görürdük. Bütün bunların yanında insanda, nefha-i ilâhiye ile müşerref bir mahiyetin mevcudiyeti de söz konusudur. Ondaki bütün bu hususiyetler yer yer onda hükümlerini icra eder ve onu tesir altına alırlar. Aynı zamanda insanda, Allah’a (celle celâluhu) yönelme sayesinde insan-ı kâmil olma yoluna girme ve arşiyelerle yükselme istidadı da vardır ki, yer yer o da hükmünü icra eder...

Herkeste bunları görecektir bir göz olmayabilir, ancak neticeleri itibarıyla bunların varlığını sezme mümkündür. Bugün bazı Batı ülkelerinde insanın cematat, hayvan, insan ve insan-ı kâmil yani olgun insan yönlerinde çalışmalar yapılmaktadır. Hatta bir dönemde bazı mütehassıslar, o günün asi gençliğini formüle etmiş ve bu formülün neticesi olarak, o günkü asi gençliğin formülüyle serseri köpek formülü tam örtüşmüştü. Yani bu mahlûka ait hususiyetler, insanın mahiyetindeki, diğer letâifi tesirleri altına almış ve sadece o görünür olmuştu. Elbette bu mahiyetin, insanın letâifine hâkimiyetinin bir kısım tezahürleri olacaktı, olmuştu da; o mahiyette olan insan, haram ve helâl demeden her tarafa saldırıyor, âyetin ifadesiyle ağzını açıyor,¹ sokaklarda öyle geziyordu. Karşısına çıkanlara

tecavüz ediyor, meşru hiçbir çizgi tanımıyor ve serazat yaşıyordu. Değerlendirilecek şeyleri değerlendirmez, değerlendirilmeyecekleri değerlendirir; kıstassız ve kriterlidir. İşte, araştırmacılar bu veriler ışığında meseleyi formüle ettiklerinde karşılıklarına serseri köpek formülü çıkmıştı.

Demek ki insanda böyle bir mahiyet de vardı. Daha doğrusu insanın mahiyetinde böyle bir çekirdek vardı, gelişip inkişaf etme ortamını bulunca, insan, mânevî letâifini baskı altına alacak, hatta bazen insanî değerleri yutacak bir canavar hâlini alabiliyordu.

Bununla beraber insanın bir de, insan olma ciheti vardır. Bu durumuydur ki insan, bütün kâinatla münasebete geçebilir, feza-i ıtlakı temâşâyâ yürür, nâmütenahîliğe açılır ve ne maarifle döner geriye gelir de bize ballar balından neler neler tattırır!.. Bir yanı itibarıyla o, bir insandır, ancak hep maddî darlık içinde sağa sola toslar durur; ufku hep karanlıktır, geleceği fezada gördüğü karadelikler gibi hep karanlık görür de aydınlık bilmez. Bir türlü hilkatın sırlarını göremez, varlığın melekûtuna nüfuz edemez, esmâyı bilmez, sıfâtı tanımaz, Zât'tan da habersizdir. Hep "madde" der ve onun kuvveti, enerjisi etrafında akıl yürütür durur. Bu da bir insandır ama maddenin darlığına mahkûm bir insandır. Bir türlü sıçrayıp insan-ı kâmil olma durumuna gelememiş, daha doğrusu inanmamış, isim ve sıfatlarla ufkunu aydınlatamamıştır. Dolayısıyla önü tıkalı, ufku da karanlıktır. Yani madde her zaman onda hâkimdir. Böyle bir insanın kaprisli ve hırslı olması, düşünce ve tasavvurlarında tutarsız bulunması, ibadet ü taatte tekâsül gösterip bir iş yapmaması, cismanî ve hayvanî olması her şeyi madde plânında mütalâa etmesi, çok defa kendini bohemliğe salması tabiatının gereğidir. Eğer silkinip o hayvanî duygularının baskısı altında yaşamadan kurtulmazsa, o darlık içinde tükenir gider. Tıpkı bir fanusun içine girmiş kelebek gibi sağa sola çarpar durur ve neticede de o kapkaranlık dünyada yuvarlanır yokluğa gider. Aksine o, silkinip bu duygunun baskısı altından kurtulabildiği takdirde insan-ı kâmil olma yoluna girer, esmâ ve sıfât dairesi içinde nâmütenâhî okyanuslara yelken açıyor gibi olur, ufkunda her şey birdenbire aydınlanır ve kendini ışık hüzmeleri içinde bulur.

İnsanı bu tür değişik hâlleriyle gördükten sonra, şimdi de onu bazen dünyalara sığmayan bazen bir damlada boğulan, bazen letâifinin batmanlar

ağırlığında yükleri kaldırmasına mukabil, bazen bir zerre yüke tahammül edememesi hususunu tahlile çalışalım.

İnsan, hislerinin veya kendi mahiyetinde mündemiç hâsselerin gereğince, cemaî veya nebatî bir durum yaşıyorsa, silkinip ondan çıkacağı âna kadar bir mânâda onu öyle kabul etmek mecburiyetindeyiz. Bu, belli tabiatları, olduğu gibi kabul etmenin gereğidir. Kabaca nebatî durumda şu hususlar görülebilir: O, atmosferden, güneşten alacaklarını alır değerlendirir; topraktan massedeceklerini masseder, beslenir; verme ve almasına devam eder. Evet, o, bir taraftan alırken diğer taraftan verir ki, insanın üzerinde de nebatîliğin böyle bir tesiri görülür. Böyle bir insan sadece almayı, beslenmeyi ve ifraz etmeyi düşünür. Bu, nebat ufkunda nebatî duygularının tesiri altındaki bir tabiatın ifadesidir. Ancak bir insanın ilelebet böyle bir duygunun tesiri altında kalması da tecviz edilemez. İnsan, fitratında böyle bir çekirdeğin mündemiç olmasından dolayı ara sıra böyle bir duruma girse de, bu ilelebet devam etmemelidir. İnanmış bir insan, silkinecek, oradan çıkacak, yeni bir diriliş neşvesiyle arşiyeler çizecek ve yukarılara doğru pervaz edecektir.

Bazen de insan, hayvaniyet duygusunun tesiri altında etrafına saldırır, fevkalâde hiddetli ve şiddetli davranır, hırçınlaşır, kimseye yüz vermez, çok defa başkalarına diş gösterir; yer, dişine kira ister; sık sık kuvvet denemeleri yapar, kuvvetle kendini kabul ettirmeye çalışır; idare hakkını kuvvetlinin imtiyazı gibi görür.. ve ne kendi eyler rahat ne de halka verir huzur. İşte hayvanî mertebeye ait tablo budur. Bu durumdan sıyrılmak zordur ama imkânsız da değildir. Onun bu durumu itibarıyla şunu söylemek mümkündür:

Bir insan, hayvaniyet mertebesinde iken bir zerrenin içinde boğulabilir ve bir damlada kaybolabilir. Bazı hayvanlar, vurulacaklarmış, öldürüleceklermiş ve kapana kısırılacaklarmış düşüncesiyle her an tetiktedirler ve hep onun rahatsızlığını yaşarlar. Bazıları bir tek dane için başını kapana sokar ve orada kısılıp kalırlar. Bazıları ise bir anlık hissin mağlubu olarak bir sıçrama ile perişan olur giderler. Bütün bunlar, mukteza-i hayvaniyettir. İnsan, böyle bir hâle geldiği zaman hayali fiskın tesirine girmesine meydan vermeden hemen silkinip o işin içinden çıkmalı, Allah Resûlü'nün ifadeleri içinde abdeste koşmalı, başını yere koyup secde etmeli, "Aman yâ Rabbi, Sana sığınıyorum!" demeli ve mertebe-i hayvaniyetten sıyrılmalı

ve onun neticeleri veya sâikleri olan fîsk u fücürdan uzak durmalıdır. Esasen bu durum herkesin başına gelebilir. Ancak insan olan insan, onu sırtından atmasını ve yükselmesini de bilmelidir.

İşte bu hâli yaşayan insan, bir danede boğulabilir ve bir damlada mahvolabilir. Ancak sıçramasını bilen ve fırlayıp insanlık mertebesine yükselenler de o mertebede akıl ve iradelerini kullanarak hayvanî tabiatların maruz kaldıkları durumdan kurtulabilirler. İçinde Allah korkusu, Cennet'i kaybetme ürpertisi, letâifini öldürme ve söndürme endişesi olmayanlar her an böyle bir çukura düşebilirler.

İnsan-ı kâmil olan mü'mine gelince o, böyle bir çukura düşse bile, kalkar belini doğrultur, ızdırabını vicdanında yaşar ve ardından koşar, yukarılara doğru yükselir. Hele bu insan, Rabbin rahmetiyle serfirazsa onun önüne engin mânevî lezzetler serilir ve o zevkle yürür bu yolda. Hayatının bazı dilimlerinde pek çok mü'min, buna mazhar olmuş ve bu duygu ve düşünceyi vicdanında hissetmiştir. Hatta bazıları belki bunu çok açık bir şekilde bütün letâifiyle yaşamıştır. İnsan, Rabbisine teveccüh ettiği an, bazen öyle hâl olur ki, o bütün dünya ve mâfihâyı sırtından atar, Rabbisinin rahmetine doğru kuşlar gibi kanatlar çırpıp yükseliverir. Böyle bir hâli ihraz eden bir kimseye, bütün dünyalar verilse hepsini iter, yoluna devam eder. Çünkü o bunları yükselmesine mâni olarak görmektedir. Bu, Efendimiz'in yüzde doksan dokuz virgöl dokuz daima yaşadığı bir hâldir. (Buna yüzde yüz de denebilir belki ama Allah Resûlü de bir beşerdi ve bize imam olma konumundaydı. Bu sebeple bizim de mutedil konuşmamız gerekir.) Daha sonra, derecesine göre Raşid Halifeler, evliyâullah, müceddidîn-i kiram bu hâli yaşamışlardır. Esasen bu sözü söyleyen Bediüzzaman Hazretleri de o hâli yaşayanlardan biridir. Böyle bir duruma ermiş bir kimsenin karşısına Cennet çıkarılsa o, Cennet'e dahi iltifat etmez. Nitekim kulluğu itibarıyla miraçta zirveye ulaşan Allah Resûlü, Cennet'i bu duygularla karşılaşmış ve ona iltifat etmeyerek ümmetinin içine dönmüştür.

Bu hâlleri birbirine karıştırmamak gerektiği gibi, bu hâllerin gerekleri de birbirine karıştırılmamalıdır. Çok iyi bir mü'min de olsa, bir insan, hayvanî duyguların tesirinde olduğunda, her zaman bir kısım hayvanî isteklerin esiri olabilir.

Hatta bu his ile o, çok kez mantığı ayağının altına alır ve orada bazen imanın zorlaması âdeta görülmez gibi olur. Bu türlü düşmeler, bazen kâmil bir insanda bile olabilir; ancak uzun süre devam etmez. Böyle bir insanın, her günah arkasından yüreği hoplar gibi olur ve hemen kalkıp koşar, “Aman yâ Rabbi, yoksa imanımı mı kaybediyorum!?” deyip iki büklüm olur. Bu konuda günahlar içine dalıp kalanlar ise mahvolup giderler.

DİPNOTLAR

1. Bkz.: A’raf sûresi, 7/176.

GAYE-İ HAYAL OLMAZSA...

Soru: Gaye-i hayal ne demektir? Bugünün Müslümanı için gaye-i hayal ne olmalıdır? Nisyan basarsa, niçin zihinler enaniyet kesilir ve hedefe ulaşamaz?

Sorunun sonunda ifade edilen söz, bir vecizenin mânâsından alınmış. Vecizenin aslı şu şekildedir: “Gaye-i hayal olmazsa veyahut nisyan veya tenasi edilse, ezhan enelere dönüp etrafında gezerler.”

Hayal, yerinde ibadet sayılacak bir husustur. Hatta hayali çok geniş, tasavvur tabloları çok parlak olan kimseler, ibadet ü taat ve evrâd u ezkârlarından daha derin bir zevk alırlar. Cenâb-ı Hakk’ın çok geniş ve engin lütuf ve ihsan tecellîlerini müşâhede edebilirler. Evet, onlar, ibadet ü taatlerinde ve Rabbe teveccühlerinde, sonra Cennet’i bütün ihtişam ve debdebesi ile müşâhede de daha bir farklıdır. Kur’ân’ın o husustaki bütün âyât-ı beyyinatını, o âyât-ı beyyinatla ortaya konan Cehennem’i bütün dehşetiyle, Cennet’i bütün ihtişamıyla akıllarına getirebilir ve hayallerine resmedebilirler. Binaenaleyh bir yönüyle hayal, Allah’ın insanlara verdiği en büyük lütuflardan biridir; insan onunla, ibadette ve gönül hayatında derinleşebileceği gibi aynı zamanda kötü neticeleri tevlid edebilecek fenalıkları da kötü sonuçlarıyla daha net tasavvur edebilir. Ancak, hayal için hayal diyebileceğimiz kupkuru ve hedefi olmayan tahayyülâtın da hiçbir mânâsı ve faydası yoktur. Binaenaleyh, insan Kur’ân okurken, makul olan ve en azından akliyat içinde değerlendirebileceği şeyleri düşünmesi, hayalini harekete geçirmesi yararlı olur. Yoksa kâh burada, kâh orada veya kâh öbür tarafta tahayyül eden birinin tahayyülü de, tefekkürü de, taakkülü de, yani aklını kullanması da anlamsız, faydasız ve abes bir iştigaldir.

Meseleyi bu zaviyeden ele alınca, hayalde yüce bir gayenin olması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Evet, insanın, şahsî ve içtimaî hayatı adına, kendine çok büyük şeyleri gaye-i hayal yapması oldukça önemlidir. Küçük hedeflere bağlı yaşayan veya bütün bütün hedefsiz olan bir kimse, hayalleri ölçüsünde bir insan olarak ömrünü geçirir, öyle ölür ve öteki hayatı da ona göre şekillenir. Netice itibarıyla hayal, insanda tam hedefini bulamayınca, vicdan

daralacak, çok geniş olan âleme açık insanî ufuk kararacak ve o insan bütün bütün hodgamlaşacaktır.

Biraz daha açalım; bir insan, dünyayı veya sadece cismaniyete ait bir zevki ya da ikbal, makam ve mansıba müteallik hususları mefkûreleştirse, hayaline gaye yapsa ve bu yolda çalışıp çabalamaya dursa ve zamanla bunları elde etse de, o hiçbir zaman doymayacak beden ve cismaniyeti adına sürekli daha başka şeyler arayacaktır. Akı, ruhu ve bütün hissiyatıyla yüksek mefkûrelere yöneleceği âna kadar da bir türlü doyma bilmeyecektir. Aksine eğer bu insan, Allah rızası deyip ona bağlansa, bu hedef, ancak O’nu bütün cihana duyurup tanıtmakla gerçekleşeceğine inanarak sürekli o nâmütenâhîye doğru yürüyebildiği takdirde benliğin anafollarına kapılmaktan kurtulacak ve bütün cihanları istiab edecek bir vicdan vüs’atine ulaşacaktır. O âdeta daima uçacak, önünde yeni yeni perdelerin açıldığını müşâhede edecek, bu salih daire onda yeni şevkler uyaracak, duyduğu her şevkle daha farklı hamlelerde bulunacak ve her hamle onun önüne daha değişik ufuklar açacak ve kendini düşünmeyen bir küheylan gibi hep gayeler gayesine koşacaktır.

Bunu ehl-i hakikatin “fenâ fişşeyh”, “fenâ firresûl” ve “fenâ fillah” mülâhazalarına veya “seyr ilallah”, “seyr fillah” ve “seyr minallah” esaslarına da benzetebiliriz. Bunlara, insanın Allah’a doğru gitmesi, seyr u sülûkunu tamamlayıp o muntehâyâ ulaşması, O’nda fâni olduktan sonra dönüp başkalarını da O’na götürmesi diyebiliriz. Halk içinde Hak ile beraber bulunma, insanları Allah’a yükseltmek için onların içinde bulunduğu aynı anda Allah ile beraber olduğunun idrakinde olma keyfiyeti de diyebileceğimiz bu durum, bir nübüvvet cilvesidir.

Evet, sâlik, hayalini böyle yüce bir gayeye ve hedefe kilitlediği zaman, onun seyr u sülûk yolculuğunun sonu hiçbir zaman gelmeyecek ve bu mübarek yolcu, hep O’nu anma ve O’na yürüme sayesinde iman-itminan arası gelip gidecek ve hep huzur yudumlayacaktır. Bu durumu Cenâb-ı Hak şöyle belirtmektedir: “*İyi bilin ki gönüller ancak Allah’ı anmakla huzur bulur ve oturaklaşır.*”¹ Evet, kalbler O’nu anışla huzura kavuşacaktır. Hele insan bir de O’na ait hususlar içinde benliğini tamamen unutup kendinden geçerse, artık o, sadece hedeflediği şeyi düşünecek ve onunla oturup kalkacaktır. Buna mukabil, Allah’a götürmeyen bir yolda yürüyen ve kendisini yenileyemeyen kimseler ise kendilerinin dışına

çıkamayacak ve bencilliğin dar mahbesinden kurtulamayacaklardır.

Evet, böyle bir gaye-i hayal olmayınca veya değişik bağlantılar onu unutturduğunda o kimse benliğin tasmalı bir bendesi ve şeytanın da karîni hâline gelir. Allah (celle celâluhu), *“Kim Rahmân’ın hikmetlerle dolu ders olarak gönderdiği Kur’ân’ı göz ardı ederse, Biz de ona bir şeytan sardırırız; artık o, ona arkadaş oluverir.”*² buyurmaktadır. Böyle bir kimse gözleri varken, görüleceği görmemiştir. Evet, bu bir teami yani görme yeteneğine sahip olduğu hâlde görememe demektir. Zaten âyette kişinin görememesi, “ya’şu” kelimesi ile anlatılmaktadır ki, bunun mânâsı, gözler görüyor olduğu hâlde muvakkaten görmeden uzaklaşması ve görmüyor olması demektir.

Biz, Allah’ın azametini, şeytanın hakkımızda nasıl tuzaklar çevirdiğini, içimizde nefsin onun hesabına nasıl çalıştığını, beşerî garîzelerimizin benlik çarkının tamamen şeytanın hesabına döndüğünü, hatta kuvve-i akliyemizin şeytan hesabına çalıştığını, kuvve-i gadabiyemizin, öfkemizin, kinimizin ve nefretimizin şeytan hesabına hareket ettiğini biliyoruz. İyi veya kötü bildiğimiz bütün bu şeylere rağmen, gidip şeytanın sahiline aborde oluyor ve orada demir atıyoruz. Bence âyette anlatılan husus da işte budur. Bu aslında bir teamidir, görebildiği hâlde görememektir.

Evet, bilerek yaptığımız bu işler şeytana teslim olma ve inkıyat etme demektir. Haddizatında insan unutmadığı hâlde unutma durumuna düşmekte, unutanlar gibi davranmakta ve hislerine mağlup olmaktadır. Böyle olunca da – hafızanallah– insan kendi benliğinin dışına çıkamamaktadır. Allah ile münasebeti olmayan bir benlikte de hayır yoktur. İşte böyle bir unutmaya da tenasi diyoruz.

Aslında bu mesele başlı başına bir mevzu olduğundan bunu daha uzunca ele almaya ihtiyaç olduğu açıktır. Benlik, benliğin itibarî bir hüviyet arz etmesi, benliğin sırları, benliği kazanma ve sonra Allah için benlikten vazgeçme.. bu hususlar hususiyle de ehl-i hakikatin derinlemesine ele aldığı mevzulardandır ki daha fazla uzatmamak için üzerinde ancak bu kadar durmak mümkün oldu. Böyle latîf meseleler biraz hususiyet arz ettiğinden ve bunların ıstılah ve tabirleri de ayrı bir ilgi ve bilgi gerektirdiğinden burada noktalamak istiyorum.

DİPNOTLAR

1. Ra'd sûresi, 13/28.
2. Zuhruf sûresi, 43/36.

MÜSPET HAREKETİN ÖLÇÜSÜ

Soru: “Vazifemiz müspet hareket etmek” denmektedir. Müspet hareketin ölçüsü ne olmalıdır?

Müspet hareketin, okuduğumuz ve az dahi olsa âşına olduğumuz kitaplar ve bize ait terminoloji açısından mânâsı şudur: Müspet hareket, insanın, “Benim yolum, hizmet metodum güzeldir.” duygu ve düşüncesiyle mesleğinin muhabbetiyle yaşaması ve asla gönünde başkalarına adavete yer vermemesidir.

Aslında, kendi mesleğine bağlılığını canlı tutup, kendi mesleğinin sevgisini başka gönüllere ulaştırıp onlarda alâka uyuracağına, başkalarının mesleğini yıkmakla meşgul olan bir insan, menfi hareket ediyor demektir. Kendi mesleğine revaç kazandırmak adına, “Falanın mesleği şöyle kötüdür, filan şöyle merduttur.” diyen kişi günah işliyor ve mesleğinin muhabbetiyle yaşayacağına, başkalarına adavetle yaşıyor ve dolayısıyla kendi mesleğini de baltalıyor sayılır.

Evet, mükerrer tecrübelerle görülmüştür ki, bir insan, mesleğinin muhabbetiyle hareket edeceği yerde, başkalarını yıkmakla meşgul olunca, çok defa kendi düşüncesini baltalamış olur. Her şeyden evvel bize de onlara da müheymin ve nighban olan Allah var. O, iddialara göre değil, iç mülâhazalara göre muamelede bulunur. Eğer biz hak yolda isek ve çalışmalarımız Allah’ın hoşuna gidiyorsa, O, yeryüzünde bize perde olabilecek her şeyi bertaraf eder. Şayet bizim ihlâsımız yoksa ve samimî değil isek, buna karşılık başkaları ihlâslı ise onların ortaya çıkmasına ve bizim kaderimize hâkim olmasına mâni olmak, Allah’a karşı bir suidedir. Binaenaleyh kişi başkalarını yıkmakla meşgul olacağına, daha ziyade ihlâslı harekete önem vermelidir. Bütün davranış ve hareketlerini, Cenâb-ı Hakk’ı hoşnut edecek şekilde ayarlamalı, tanzim etmeli ve öyle davranmalıdır.

Müspet hareketin ölçüsüne gelince, diyelim ki, biz din olarak Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirdiği en son dine mensubuz, mezhep olarak da Hanefiliği benimsiyoruz. Şimdi, böyle bir anlayışın muhabbetiyle yaşamak şöyle olur:

İslâm, tevhidi getirmiştir. Şirkin, putperestliğin aleyhinde olmak ve aynı

zamanda tevhidi delilleriyle anlatmak elimizdeki kitaplarda gördüğümüz gibi, tevhid düşüncesini şeytanın elinin uzanamayacağı yerlere yerleştirme adına bütün delilleriyle anlatmak, mesleğimizin muhabbeti demektir. Böyle bir sorumluluğumuz olduğu hâlde kalkıp meselâ, Hıristiyanların, lehte veya aleyhte tarz-ı telakkileriyle meşgul olmak, Hıristiyanlık dünyasıyla bizi karşı karşıya getireceğinden mahzurludur. Doğru olan, tevhidi, tevhidin mantıkîliğini anlatmak, dolayısıyla teslisin yanlışlıklarına dikkati çekmek ve Allah'ın üç olamayacağını mantıkî olarak anlatmak olmalıdır. Yoksa kuru bir düşmanlık ve mücerret taarruz, onlarla bizi faydasız bir şekilde karşı karşıya getirir. Hususiyle günümüzde inkârcılık, inkâr-ı ulûhiyet, ateizm yani Allah kabul etmeme düşüncesi, öyle korkunç bir düşmanlıktır ki, karşımızda bunlar varken Allah'a, peygambere ve geçmiş peygamberlere inanan kimseleri hedef almak, Müslümanlık adına yanlış bir mücadele tarzı olsa gerek.

İsterseniz meseleyi biraz daha hususileştirelim: Meselâ, biz Hanefî mezhebindeniz. Ben bir Hanefî olarak Hanefî mezhebini Şafîî, Malikî ve Hanbelî mezheplerinden üstün tutarım. Fakat böyle bir üstün tutma hissi, hiçbir zaman beni, İmam Şafîî, İmam Malik veya İmam Ahmed b. Hanbel Hazretleri'ni tenkise sevk etmez ve etmemelidir de. Ben mesleğimin muhabbetiyle yaşar, Ebû Hanife'nin mesleğinin esaslarını ortaya koymaya çalışır, diğerlerinin hatalı gördüğüm yanlarıyla da hiç mi hiç meşgul olmam.

Biraz daha hususileştirecek olursak, bizim bir hizmet metodumuz var; bize bir yol çizilmiş, biz de bu yol içinde hizmet vermeye çalışıyoruz. Bazıları, bir grup teşkil eder, sokağa çıkar ve mitinglerle düşüncelerini seslendirir; bazıları, ehl-i gafletin ve ehl-i dalâletin yolunu kesme istikametinde gayret gösterir; bazıları da daha başka metotlar takip eder. Biz ise, “Günümüzde kalb ve kafalar iman açısından yaralanmıştır. Bu yarayı tedavi edip gönülleri umumî bir itminana ulaştıracağımız âna kadar gerçek huzur ve sükûnun sağlanamayacağına inanır ve himmetimizi iman ve itminan meselesine tevcih ederiz. Bize göre Efendimiz'in yolu da budur. Nitekim O'na emirlik ve bir grup teşkili teklif edildiği zaman “Güneş bir omzuma, ay bir omzuma konulsa ben bu davadan vazgeçmem; yani hep insanlara iman telkin ederim.” demiş ve bunda ısrar etmiştir. On üç sene Mekke'deki mücadelesinin arka plânında da hep bu vardır.

Evet, işte bu bizim mesleğimizdir. Biz, böyle hareket etmek mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh, bazı hiziplerde daha candan dostlarımız olsa da partiler bizim için tâlî bir meseledir. Her şahıs beğendiğine rey verir. Fakat bunu mevzu yaparak mücadele konusu yapmaz. O, her yerde iman ve Kur’ân nurlarının dostları olabileceği mülâhazasıyla hareket eder, herkesin sempatisine fevkalâde önem verir ve başkalarını küstürmemeyi vazife bilir. Bu bizim üslubumuz, -meslek denecekse- mesleğimizdir.. ve biz, mesleğimizi çok seviyoruz.

Şimdi, mesleğimizi esasatıyla anlatmak, o yolda insanlığa yararlı olmaya çalışmak ve mesleğimizin gereği olan iman hakikatlerine hizmet etmek varken, bunu bir tarafa bırakıp, doğrudan doğruya başkalarının mesleklerini yıkmakla meşgul olmak tam bir menfi harekettir. Bu mevzuda Kur’ân-ı Kerim bizlere şöyle bir düstur verir: *“Ey iman edenler! Siz kendinizi düzeltmeye bakın! Siz hidayette olduktan sonra başkalarının dalâleti size zarar veremez.”*¹

Bu âyet-i kerimeyle mü’minlere âdetâ şöyle seslenilmektedir: Siz kendi yolunuza bakın. Yolunuz doğru mudur? Nazarlarınız Hakk’a müteveccih midir? Gönlünüz ihlâs neşvesiyle canlı mıdır? Evet, siz sadece ona bakın. Şayet bunlar varsa, siz Allah (celle celâluhu) nezdinde bir şey ifade edersiniz. O zaman başkalarıyla beyhude meşgul olmaya gerek yok. Başkaları ne kadar güçlü ve kuvvetli de olsa, size zarar veremezler. Siz kendinize bakın, doğru musunuz, değil misiniz? Seccadenizi yere atın. Rabbinizin huzurunda dize gelin, muhasebenizi yapın; eksiğinizi gediğinizi görmeye çalışın, karşınıza bir yanlışlık ve bir karanlık nokta çıkarsa onu gidermeye ve aydınlatmaya bakın; size sadece bu düşer. Eğer gökte sizin için hüsnü kabul vazedilmiş ve Allah “Ben onları seviyorum”, Cibril, “Ben de seviyorum” demişse, sonra bütün melekler de bunu duymuş “Biz de seviyoruz.” demişlerse, yeryüzünde ehl-i imanın kalbinden kimse sizi silip atamayacak ve herkes sizi sevecektir. Bu bir imtihandır; imtihanı bitireceğiniz âna kadar sabrecek ve dişinizi sıkacaksınız.

Netice-i kelâm, bize, menfi yollara kat’iyen tevessül etmemek ve başkalarının tahribiyle meşgul olmamak gerekir ki, müspet hareketin ölçüsü de budur. Nefsî düşünce ve nefsanîyetimize mağlup olarak yanlış yollara sapmaktan Rabbim bizi muhafaza buyursun!

DIPNOTLAR

1. Mâide sûresi, 5/105.

ADEM ŞERR-İ MAHZDIR

Soru: “Adem şerr-i mahz, vücud hayr-ı mahzdır.” deniliyor. Bunun şeytanı da susturacak şekilde izahını isteriz.

Adem (yokluk) “şerr-i mahz”, vücud (varlık) da “hayr-ı mahz”dır, doğru ancak ben şeytanı susturacak iktidarda değilim. Bu meseleyi belki tam mânâsıyla anlamamız da biraz zordur. Meselâ, “İnsanlar öldükten sonra dirilmeseler ne olur? Mesele o kadar da garip değil.” diye karşımıza çıkabilirler. O zaman deriz ki, “Ebediyen yok olma, mahz-ı şerdir; insan azap çekse bile var olmak ister.” “Allah bizi yaratmasaydı ne olurdu? Kim yaratılmak istedi ki?” diye bazıları işin diyalektiğini de yapabilirler.

Meseleyi tasavvurî ve tahayyülî olarak ileriye götürüp anlamaya çalışmak yerine, ben bir soru sorayım: Hayatının her dakikasında, hatta zevkler içinde bulunduğu zaman dahi yoklukla varlığı eşit tutabiliyor musun? Çocuklarının cıvı cıvı yemek sofrasının başında koştuğu hengamda ve sofraya en leziz nimetlerle donandığı bir hâlde, hanımın başında bir Cennet hurisi, bir kadınefendi olarak kadınlığa has bütün zarafetiyle arz-ı didar ettiği bir anda.. evet işte o zaman yoklukla varlığı eşit tutabiliyor musun? Bu durumda “Yok olsaydım da olurdu.” diyebilir misin?.. öyle ise bırakalım şakayı da biraz daha ciddî konuşalım.

Yokluk varlıkla müsavi (eşit) değildir. Belki insan bazı ahval ve şerait altında yokluğu tercih ediyor görünebilir. Bu, tıpkı intihar eden bir insanın durumu gibidir ki, hâdise ancak o ânın, akıl ve mantık dışı verirdiği kararlarla değerlendirilebilir. Bazen arzu ettiği kişiyle evlenemediğinden dolayı intihar etmiş insanları duyarız. Burada mantık yoktur, çünkü onun dînunda nihayet bir tanesi ile yine evlenebilirdi. Ancak bu onun verdiği hissî bir karardır ve yanlıştır. Ölüm daha beterdir, çünkü elde edemediğinin daha dînundakini de kaybettiriyor. Yani bu insan, en iyisini elde edemedim diye en kötüsünü bile kaybediyor. Bunun gibi buhranlı, stresli ve istikrarsız bir anda verilen karar da isabetsiz bir karardır. İşte adem ve vücud mevzuunda verilen karar da böyle bunalımlı bir anda verilmiş karardır.

Bu hususta müşahhas misaller de arz edebilirim: İnananlar arasında böyle bir iddia ile ortaya çıkan olmaz ama, mülhidlerden biri karşıma çıksa ona, “Madem yoklukla varlığı müsavi görüyorsun; git kendini bir tepenin başından aşağıya at ve varlıktan kurtuluver.” deyiversem, acaba nasıl davranacaktır!..

Ben iki defa ruhanî reis unvanıyla idam vak’asında bulundum. Askerlikten evveldi ve o zamanlar daha heyecanlı, daha cesur, daha gözü pek ve herkese dinimi anlatma gibi bir sevdam vardı. Bundan dolayı da takibin ve tahkikin eksik olmadığı bir devreyi yaşıyordum ve çok defa yetkililerle karşı karşıya geliyordum. Yaş itibarıyla da küçük olduğumdan bir sürü nasihat dinliyordum. Dinliyordum ama kafamdan kendi kendime “Ben yine bildiğimi yaparım.” diyor, dinimi anlatmaya çalışıyordum. Bir gün emniyet müdürünün camiden içeriye girdiğini gördüm. “Gani Bey seni istiyor.” dediler. Polis değil, emniyet amiri geliyor. “Hayırdır inşaallah” dedim ve gittim. Gani Bey beni tanıyordu ve camiden, cemaatten haberi vardı. Bana: “Bir idamlık mahkûm var, asılmasında ruhanî reis olarak senin bulunmanı istiyoruz.” dedi. Esasen oradaki en genç imam bendim ama ben seçilmiştim ve bu teklifi hemen kabul ettim. Netice itibarıyla istintak edilmeyecek; sadece bir adam asılırken yanında bulunacaktım. Sonra pratiğini de öğrendim o işin. Cübbemi giydim, hapishaneye gittim. Hâdisenin üzerinden kaç sene geçtiği hâlde hâlâ idamlık zatın adını unutmadım: Rasim Dik. Baltayla bir aileyi kesmiş ve o günlerde meclis de idamını tasdik etmişti.

Üç Şerefeli Cami’nin önüne idam sehpası kuruldu. O zaman henüz teşhir yasak edilmemişti. Halk seyretmek için toplanmıştı, güya ibret alacaklardı!. Hüccesine onu getirmek için gittiğimde elleri bağlıydı. Şuurunda ihtilâl vardı. Buna rağmen beni görünce birdenbire değişiverdi. Hâlâ hayatta kalmanın yollarını arıyordu. Yaşasa da müebbet hapis yaşayacaktı. Belli bir seviyeye kadar yaşamış ve bir ailenin bütün fertlerini öldürerek kanlarına girmişti. Devamlı “Atatürk gelecek ve eve gideceğiz.” diyordu. Ben telkin edeyim dedim. O bunları hiç dinlemiyordu bile. Aksine hep kurtulma yollarını arıyordu. Hayatı tamamen bitmişti. Kendi de biliyordu ki, artık onu kimse bu dünyada durduramazdı. Vicdanımla onun bu ızdırabını çok iyi hissediyordum. Hayatını belli bir seviyeye kadar yaşamış ve hayatta kendisine tebessüm edebilecek hiçbir şey kalmamış

olmasına rağmen o, burada çok sıkıntılı müebbet hapsi, yok olmaya tercih ediyordu...

Benzer bir hâdiseyi de bunun hemen arkasından yaşadım. Başka bir idamlık oldu. Yine beni çağırdılar. Bu defa teşhir yasaklanmıştı. Boylu boslu Mehmet adında bir çocuktu. O da bir çobanı kestiği iddiasıyla idama mahkûm edilmişti. Yanına gittim, bana hürmet etti. Ona “Seyyidül-istiğfâr”ı okumaya çalıştım. Abdest aldırayım dedim, olur dedi ama ayaklarını yıkayamadı; zira takati kesilmişti. Yaşayacağını yaşamıştı. Hayatı da sadece çobanlıktan ibaretti. Fakat buna rağmen yokluğa gitme var ya! İşte o bitiriyordu her şeyi. Kaldı ki, Allah’a da inanıyordu; haşre de, neşre de. “Ya olmazsa”ya gelince o da binde bir ihtimaldi.

“Ölüme gidiyor gibi” derler ya, hakikaten onun ölüme gittiğini gördüm bizzat. Ben istiğfarı ona tekrar ettirirken, ara sıra duruyor “Yahu beni bir daha mecliste görüşseler veya adlî tıbbâ gönderseler... Ne olur bir daha adlî tıbbâ gönderin.” diyordu. Adli tıbbâ verilse de karar bozulmayacaktı. Bütün bunları en fazla bir ay daha yaşayabilmek için yapıyordu. Ben sanki bizzat onun içine girmiş ve onun hafakanlarını beraber yaşıyordum. Evet, onun vicdanında öteye gidişinin ızdırabını onunla beraber yaşadım. Aradan bunca sene geçmiş olmasına rağmen o tablo hâlâ ürperti hâsıl eder bende.

Bu konuda emsali o kadar çok vak’a var ki; en büyük kimseler, hatta cihanpesendâne mücadele verenler dahi ölüme götürüldükleri zaman felç olmuşlardır. Evet, yokluk, o kadar rahatlıkla kabul edilecek bir şey değil.

İşte bu noktadan hareketle mutlak yokluğa şerr-i mahz diyoruz. Muvakkaten ölme, hem de ondan sonra dirilmenin söz konusu olduğu bir yerde, o, bu kadar şer sayılır ve şer gibi görünürse, insan, mutlak yok olma mevzuunu tasavvur ettiği zaman şerr-i mahz olduğunu zannediyorum hemen anlar.

Bir de rüyamı anlatayım. Birkaç defa rüyamda kıyametin koptuğunu müşâhede ettim. (Kıyametin kopması pek hayra alâmet değildir ama gördüm ben.) O anda atomik bir kafa ile kendi kendime tasavvur ediyor ve diyordum: “Şimdi Hz. İsrâfil sura üfleyecek, bu küre-i arz parçalanacak, her şey tozduman olacak, belki elektrik dalgaları hâline gelecek, şerareler hâlinde sağa sola saçılacak.. vs. Bu

esnada içimde duyduğum öyle müthiş bir ızdırıp var ki, bunu hiç unutmam. Biliyorum ve inanıyorum ki, bizi yaratan ve bu kıyameti yaşatan tekrar diriltir ama, önümüzde olan fırtınalı yolculuğu düşündükçe hâlden hâle giriyordum. Orada ademin, yokluğun ne kadar korkunç bir canavar olduğunu bütün vicdanım ve hissiyatımla hissettim.. evet muvakkat bir yokluk dahi müthiş bir ızdırıp veriyordu...

Kim vicdanını dinlese “Ebed, ebed!” dediğini duyacaktır. Binaenaleyh mutlak yokluk esasen mahz-ı şerdir. İnsan var olmak için Cehennem’i bile arzu eder. “Cehennem’de kalır, azap çekerim ama, var olarak azap çekerim, buna razıyım.” der.

Muvakkaten şuur ihtilâlinden ötürü verilmiş hükümlerin infazı, mevzu haricidir ve onu intihar vs. münasebetiyle arz ettim.

Vücuda gelince o, mutlak hayırdır ama bu, biraz da insanın değerlendirmesine bağlıdır. Vücut, mutlak hayırdır; çünkü vücutta evvelâ, Cenâb-ı Hakk’ın sanatı olarak enzâr-ı âleme arz edilme vardır. Vücutta Cennet’i kazanma, Cemalullah’ı müşâhede etme vardır. Yine vücutta dostların ve ahbabların varlığıyla mütelezziz olma vardır ve bunların hiçbiri ademde yoktur. İnsan her şeyin yok olacağına inanıyorsa, kendi yokluğu ile beraber başkalarının yokluğuna da inanacak ve ızdırıp çekecektir. Öldükten sonra dirilmeye inanmayan bir insan, anne ve babasının da, ecdadının da dirileceğine inanmayacaktır. Dolayısıyla kendi ızdırabına onlarınki de eklenecektir. Yokluk işte bu kadar müthiş bir hâdisedir. Varlık ise Cehennem’de olsa dahi ayn-ı rahmettir ve mutlak hayırdır.

UZAYDA CANLILAR VAR MI?

Soru: “Göklerin ve yerin yaratılması ve oralarda bütün canlıları yaratıp üretmesi, O’nun kudretinin ve hikmetinin delillerindendir. O elbette dilediği zaman onları mahşerde toplamaya da kadirdir.”¹ âyetinde geçen “dâbbe” kelimesi, hayvanlara ve insanlara şamil olduğuna göre, bu âyet göklerde hayvanların veya insanların varlığına delil olabilir mi? Göklerde dâbbenin yayılmasını nasıl anlamalıyız?

Kur’ân’da “dâbbe” kelimesinin geçtiği her yerde, siyak ve sibak itibarıyla umumiyetle insanlar ve sair cismanî canlılar anlaşılmaktadır. Meselâ bir yerde “Allah her canlıyı sudan yarattı. Kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağıyla gezer, kimi dört ayağı üstünde yürür.”² denilmiş ve bunlar dâbbe kelimesiyle anlatılmıştır. Bir başka yerde “Gökte ve yerde hiçbir dâbbe (debelenen, kımlıdayan) yoktur ki onun rızıkı Allah’a ait olmasın.”³ denilmiştir.

Evet, Kur’ân-ı Kerim’de nerede dâbbe anlatılmışsa, orada hep cismanî bir varlıktan bahsedilmiştir. Bu âyet-i kerimede de “dâbbetün” sözüyle anlatılıyor. “Vemâ besse fihimâ”daki zamir tesniyedir. Âyette sanki Allah’ın hem gökte, hem de yerde yaydığı, neşrettiği ve çoğalttığı dâbbelerden söz ediliyor. Bundan da yeryüzünde bizler, dört ayağının üzerinde yürüyen diğer canlılar ve yerlerde sürünen, yürüyen sürüngenler gibi göklerde de bu türlü canlıların var olduğu anlaşılıyor.

Şu ana kadar yapılan araştırmalarda henüz böyle bir şey keşfedilemedi ama, semavat o kadar geniş ki, fezanın derinliklerinde bir yerde küre-i arz gibi böyle bir kürenin bulunması ve onun üzerinde bizim bildiğimiz hayvanlar ve diğer canlılar gibi varlıkların bulunması ihtimal dahilindedir. Bu ve benzeri âyetlerin “işaret”lerinden de bu anlaşılabilir. Ancak yine de her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

Bizim dışımızda canlıların olabileceği ihtimali biraz da şu âyetle teyit görmektedir: “Ve hüve âlâ cem’ihim izâ yeşâu kadîr – O Allah, hem semadaki canlıları, hem de yerdeki canlıları, meşîeti taalluk ettiği zaman bir araya

getirmeye muktedirdir.”⁴ Öyle anlaşılıyor ki, insanoğlu gibi yiyen, içen canlılar belki dünyanın dışında başka bir yerde de vardır. Belki bütün insanlar oraya ferden gidemeyecek ve belli bir nesil oraya ulaşamayacak ama, insanlık nev’en buna nail olabilecektir. Yani meşîet-i ilâhiye taalluk edince; bu canlılar o canlılarla içli dışlı olabilecekler.

Ama oralarda insan var mıdır, yok mudur? sorusuna gelince bu da kudret-i ilâhiyeden uzak değildir. Allah orada da insan yaratabilir. Bu varlıklar insan olmayıp insanlığın emrinde olan diğer canlılar gibi varlıklar da olabilirler. Allah orayı da hazırlamıştır; ne var ki, orayı da ancak insanlık göç ettiği zaman görececek, belki de istifade edecektir. Önümüzdeki yıllarda, herhâlde Cenâb-ı Hak bizlere daha çok şey gösterecektir. Zira teknik ve teknoloji çok hızlı geliyor ve yolda çok sürprizler var.

Bununla beraber âyetin mânâsı sarihtir. Ancak, yine de biz mülâhaza dairesini açık bırakıyoruz. Zamanın tefsiri içinde bu meselenin aydınlığa kavuşmasını beklemek en muvafık yol olsa gerek...

Bu âyetteki ikinci mesele, yeryüzünde ve göklerde canlıların yayılması meselesidir. Âyette geçen “besse” kelimesi, dağılıp saçılmayı ifade eder. Hz. Yakub da, münacatında ruh hâlini, *“İnnemâ eşkû bessî ve huznî ilallah Allahım, ben dağınıklığımı, perişanîyetimi, derbederliğimi ve bir de tasamı sana şikâyet ediyorum.*”⁵ diyerek hislerini aynı kelimeyle dile getirir. İncelediğimiz âyetteki mânâ ise, bir şeyin bir noktada çoğalıp yayılması, yeryüzünü işgal etmesidir. Bu durum başka bir âyette de aynı kelimeyle anlatılıyor: *“Sizi bir erkek bir dışıden yarattı, sonra onlardan sizi yaydı, çoğalttı yerin her tarafına neşretti.”*⁶ Bu âyette insan ve sair canlıların yeryüzüne yayılması anlatılmıştır ki, insan yeryüzüne nasıl bir anne ve bir baba ile yayılmışsa, hayvanlar da aynen öyle yayılmışlardır. Her hayvan nev’i, kendi nev’inden, kendi nev’i adına, kendi nev’ini ve nev’inin karakterini korumak üzere, o nev’iden olarak yeryüzüne yayılmıştır.

Burada bir başka mesele de Darwin’in, bütün nev’ileri bir nev’e irca etme

gayretidir. Ona göre bütün varlıklar gibi insan da belli devirlerde, belli bir canlıdan dönüşerek meydana gelmiştir. Kur'ân'ın sair bütün âyetleri de sahih hadisler de bunu nefyetmektedir. Kur'ân'a göre her nev'i, kendi nev'ini devam ettirmek üzere yayılmıştır. Yani insan, insan olarak yayılmış, insan olarak devam etmiş ve bundan sonra da insan olarak devam edecektir. Yılanlar ve akrepler de aynı şekilde. Hayvanlarda belki zâhiren cüz'î değişiklikler olabilir; fakat bunların karakteri ve nev'i değişmez. Yani bunların hayvanlığı değişmez, her hayvan, hayvan olarak devam eder.⁷

DİPNOTLAR

1. Şûrâ sûresi, 42/29.
2. Nur sûresi, 24/45.
3. Hûd sûresi, 11/6.
4. Şûrâ sûresi, 42/29.
5. Yusuf sûresi, 12/86.
6. Nisâ sûresi, 4/1.
7. Aynı konu için ayrıca bakınız: Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, 2/347-348.

REENKARNASYON DÜŞÜNCESİ VE ÖTE HAYAT

Soru: Reenkarnasyon nedir? Bazıları reenkarnasyonu Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle telif ediyorlar, ne dersiniz?

Reenkarnasyon (tenasüh), ruhun, beden ölümünden sonra yeni bir cesede bürünerek yeryüzüne tekrar geri dönmesi şeklinde tarif edilmektedir. Reenkarnasyon ile tenasühün aynı şeyler olduğunu söyleyenler olduğu gibi, ruhun, ölümden sonra yine bir insan bedenine geçmesine reenkarnasyon, hayvan bedenine geçmesine ise tenasüh denildiğini ve bunların farklı şeyler olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Bazıları, “Kur'ân-ı Kerim de reenkarnasyona işaret ediyor.” diyerek bazı âyetleri bu görüşlerine delil olarak öne sürmektedirler. Bu âyetlerden birisi “*Kâlû rabbenâ emettene'sneteyni ve ahyeytene's-neteyni fa'terafnâ bizunûbinâ fe hel ilâ hurûcin min sebîl Onlar: Yâ Rabbenâ, derler, Sen bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. İşte günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi, telâfi etmek için buradan çıkmaya yok mudur bir yol?*”¹ âyetidir. Reenkarnasyoncular, “Sen bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin.” ifadesini reenkarnasyona işaret şeklinde yorumlamaktadırlar.

İnsan, esasen yaratılışının ilk safhasında sperm şeklinde bir varlıktır. Bu spermi, Allah Kur'ân'daki ifadesiyle² müstevda'da bir müddet bekletmektedir. Müstevda', emaneten ve muvakkat olarak konulan bir yer demektir. İnsan, bundan önce ölüdür ve anne karnında hayata ilk adımını atmıştır. İkincisi ise, insan biyolojik olarak ölür, sonra tekrar dirilir ve böylece insan için âyette ifade edilen iki defa ölme ve iki defa dirilme gerçekleşmiş olur. Ta ilk devirden günümüze kadar İbn Cerir et-Taberî, Fahrüddin Râzî, Elmalılı Hamdi Yazır gibi tefsirin dev âlimleri ve daha burada ismini zikretmediğimiz müfessirler bu âyeti bu şekilde yorumlamışlardır. Üstad Bediüzzaman da yer yer kapalı da olsa mezkur âyete işaret sadedinde, “Hayat sayesinde bir şey çok şey olabilir, çok şey de bir şey olabilir.” der ve bunu Cenâb-ı Hakk'ın kudretine irca ederek “Allah (celle celâluhu), çok şeyi bir şey yapar ve bir şeyi de çok şey yapar.” şeklinde ifadeler kullanır.

Evet, burada iki şekilde bir ölüm söz konusudur. İnsan evvelâ biyolojik olarak ölmekte, Üstad'ın yaklaşımı içinde mertebe-i insaniyeye yükselip dirilmektedir. Bu, birinci ölüm ve diriliştir. İkinci defa insan, fert şeklinde kendi kaderiyle yaşayıp ölecek, öte dünyada da yine fert olarak dirilecektir. Bu hususta şimdiye kadar gelen âlimler içinde herhangi bir farklı mütalâada bulunan yoktur. Bu şekliyle de âyetin tenasühle alâkası olduğu söylenemez. Çünkü makam itibarıyla mezkur âyet-i kerime, bu dünyadaki insanların içindeki ruhun sesi soluğu değil, Cehennem'e girmiş azap içinde, hırıltı hâlinde konuşan insanların sesini soluğunu ifade etmektedir.

Reenkarnasyonu savunanların ahiret hayatına da inanmadıkları anlaşılmaktadır. Onlar, iyi insanın mutlu olacağını iddia etmektedirler. Tabî burada hemen akla, “Pekâlâ mutsuz yaşamış bizden evvelki insanların hâli ne olacak?” şeklinde bir soru gelmektedir. Onlara göre bir, üç, beş nesil perişan olacak, daha sonra gelecek olan yedinci ve sekizinci nesil gökler saltanatına namzet olacak, ya Efendimiz'in ya da Seyyidina Hz. Mesih'in arkasında saltanat yaşayacaklar ve dolayısıyla sadece bunlar saltanata ereceklerdir, diğerleri değil.

Bu nasıl adalettir? Allah (celle celâluhu) birilerini öldürecek, onların enkazından başkalarını var edecek ve onların enkazını başkalarının saltanatının aksesuarı, malzemesi hâline getirecek; bu kabul edilecek bir şey değildir. Onlar, “Ahiret diye bir şey yoktur. Esas olan insanın ruh ve vicdan huzurudur.” demektedirler. Allah'a, Peygamber'e ve Kitab'a inanmayan bazı kimseler de bu şekilde düşünmektedirler.. ve bu anlayış, içi boş bir iddiadır.

Aslında mü'minin dünyadaki ölümüne ölüm denemez. Mü'min, ölümle bir yönüyle ebedî diriliş adına bir sürece girmektedir. Eğer onlar, o ölümü kastediyorlarsa mü'min bir kere ölür; diğeri de onu çok alâkadar etmez. Çünkü o ilk ölümün ne teklif-i hitâbîsi, ne de teklif-i vaz'îsi diye bir şey vardır. Beraberinde herhangi bir sorumluluk getirmez. Onun için “O sorumluluklar şu şartlar altında gerçekleştirilir.” gibi bir mülâhaza bahis mevzuu değildir. Eğer burada esas olan, insanın vücuduna temel teşkil edecek zerrât-ı asliyenin çözülmesi ve onların insan olmaya doğru yürümesiye şayet, insanlar, o noktaya ulaşacakları âna kadar meselenin şuurunda değillerdir. Mü'minlerin şuurları esas sorumluluklarını

hissettikleri andan itibaren başlar ve yeniden dirildikten sonra da onlar, Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerini beklemeye koyulurlar.

İnsanlar nasıl yaşarlarsa öyle ölürler ve nasıl ölürlerse öyle dirilirler. Bazı insanlar vardır inanmışlardır ama inançlarını amel hâlinde yaşayamamışlardır. Bu insanlar ötede, bir zindanda yaşıyorlar gibi hep “Acaba ne olacak, buradan çıkıp yeniden bir hayata dönecek miyiz, dönemeyecek miyiz?” duygu ve düşüncesi içinde olacaklardır. Bazı insanlar da ölümü hep yokluk olarak kabul etmişlerdir. Bunlar da orada, bir haps-i münferit içinde olacaklardır. Netice itibarıyla bir hayata erecekler ama bütün berzah hayatlarını hep haps-i münferitte yaşayacaklardır. Kimseyle herhangi bir temas ve mülâkatları olamayacaktır. Eğer bir şey görür, birinin rüyasına girerlerse veya birisi onu rüyasına misafir ederse dünyada gördüğü rüyalar türünden görecektir. Ama bunlar, dünyada nasıl yaşamışlarsa berzah hayatını da öyle geçireceklerdir.

Berzah hayatı, ahiret ile dünya hayatı ortasında misalî bir âlemden ibarettir. Bu hayat, ruhun bir kısım temessülâtından, sabit aynalar hâlinde sinema şeridine giriyor gibi girip, kareler hâlinde onun yer yer bizim de rüyalarımızla algıladığımız bir âlemde gösterilerek bir ekran veya perdeye aksetmesi gibi bir şeydir. Perdeye akseden şeylerin hakikati ne kadarsa, onların hakikati de bir ölçüde o kadardır. Hâsılı, en ciddî âleme geçilen yol, bu dünyadan geçmekte, berzah ve ötesinde ahiret, burada yapılan amellere göre şekillenmektedir.

“Kur’ân’da reenkarnasyon vardır.” diyenlerin ortaya koydukları diğer âyet ise şudur: *“Keyfe tekfurûne billahi ve küntüm emvâten feahyâküm sümme yumûtükum sümme yuhyîkum sümme ileyhi turceûn Ey kâfirler! Allah’ı nasıl inkâr edebilirsiniz ki! Siz ölü iken size hayatı veren O’dur. Şunu bilin ki, tayin ettiği vade gelince sizi öldürecek, yine diriltecek ve sonunda O’nun huzuruna götürüleceksiniz.”*³

İnsanı hayata getiren ve sonra öldüren de Allah’tır. Çünkü hayat esasen ruhun tezahürü ise, ruh alınıp verilen bir şeydir. O, ruhu nefheder, sonra nefhettiği şeyi alır. Onun için O, “yuhyî-yümît” fiillerinin sahibidir. Esasen “diriltir” ve “öldürür” sözü onu çok ifade etmemektedir. Bunun yerine “hayatı veren” ve “hayatı alan” demek daha doğrudur. Evet, hayatı ruhun tezahürleri ile alan ve yeniden ebedî bir hayatı

veren O'dur.

Kur'ân'ın âyetleri ve kelimeleriyle oynamak gûnahtır; hatta bazı teviller itibarıyla küfürdür. Kur'ân bir meseleyi bir yerde icmal etmişse, başka bir yerde tafsil etmiştir. Farz-ı muhal, zikredilen bu iki âyet reenkarnasyona işaretse, o zaman haşr u neşre delâlet eden pek çok âyeti nasıl izah edeceğiz?..

Şimdi de müsaadenizle, reenkarnasyon düşüncesini reddeden birkaç âyet zikretmek istiyorum:

“Bir görseydin o suçluları: Rabbilerinin huzurunda, mahcupluktan başları önlerine eğilmiş şöyle derken: “Gördük, işittik yâ Rabbenâ! Ne olur bizi dünyaya bir gönder! Öyle güzel, makbul işler yapalım! Çünkü gerçeği artık kesin olarak biliyoruz. (Sonra Allah şöyle buyurur:) Eğer dileseydik bütün insanlara hidayet verir, doğru yola koyardık. Lakin “Cehennem”i cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım.” hükmü kesinleşmiştir. Öyleyse siz nasıl bugünkü buluşmayı unuttunuz ve bu unutmayı ömür boyu sürdürdüyseniz, biz de bugün size unutulmuş olma muamelesi yaptık. Yaptıklarınızdan ötürü tadın bakalım sürekli azabı!”⁴

“Ahireti inkâr edenlerden birine ölüm gelip çattınca, işte o zaman: ‘Yâ Rabbi, der, ne olur beni dünyaya geri gönder ki, zayi ettiğim ömrümü telâfi edip iyi işler yapayım.’ Hayır, hayır! Bu onun söylediği mânâsız bir sözdür. Çünkü dünyadan ayrılanların önünde, artık, diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır.”
“Onlar ateşin karşısında durdurulup da “Ah n’olurdu, dünyaya bir geri döndürülsek de Rabbimizin âyetlerini inkâr etmesek, mü’minlerden olsak!” dedikleri zaman bir görsen, neler olacak neler! Hayır! Öteden beri gizledikleri utandırıcı çirkin hâlleri, münafıklıkları yüzlerine vuruldu da ondan böyle söylüyorlar. Yoksa geri gönderilseler de, yine kendilerine yasaklanan kötülükleri yapmaya dönecek ve diyeceklerdi ki: “Hayat, sırf dünya hayatımızdan ibaret, biz bir daha diriltilecek de değiliz!” Onlar, hiç şüphesiz yalancıdırlar.”⁵

Bu âyetleri daha da çoğaltmak mümkündür. İnancı olmayan ve hayatını o inancın gereğine göre planlamayan insanlar dünyada kendi dar havsaları ve dar kafalarına göre Cennet ve Cehennemler icat etmektedirler. Bir insanın üç beş günlük dünya hayatında mazur görülmesi, insanlar nazarında mazereti adına bu

kadar yanlışlıklara gidilmesi ve bu kadar yanlış yorumlara saplanılması akıllı insan işi değildir. Ayrıca dini birilerine hoş göstermek için dinin en önemli rükünlerini yıkarak insanlara, din diye böyle bir şey takdim etmek büyük bir yanıştır. Dinin önemli bir buudu olan ahireti yıkıp âdeta “İnan ve inancının Cennetini yaşa!” der gibi bir din telâkkisi ortaya koyma aynı zamanda bir küstahlıktır. Rousseau ve Renan gibi mensup oldukları dinin tatmin etmemesinden dolayı dine tavır alan insanlar bile böyle bir yanılığa düşmemişlerdir. Bu insanlar, daha sonra uydurma şeylerin, insanların çizgisini korumaya yetmediğini görünce, tabîî dinciliğin kurucuları oluvermişlerdir. Onlara göre insanlara mutlaka hayatlarının hesabını verecekleri bir din ve o dinin vaad ettikleri telkin edilmeliydi. Burada, din dairesi içinde görünen ve “Kur’ân’da reenkarnasyon vardır.” düşüncesine sahip olan insanların bu kadar bile basiretlerinin olmadığı görülmektedir. Bir kısım kimseler de bu ifadelerden cesaret alarak bunları dinsizliklerine alet etmekte, hakikî dindarlara düşmanlıklarını bunların onlara kaptırdığı sloganlarla sürdürmekte ve “İşte din adamı, din âlimi ve din düşünürü böyle olur.” deyip onların o yarım yamalak dindarlıklarına dayanarak gerçek dindarlara hücum etmektedirler.

Evet din ve dini meseleler hakkında konuşmak derin hassasiyet gerektiren bir meseledir. O yüzden çok dikkatli olunmalı ve din diye kendi hezeyanlarını ortaya koyan insanlara ise mutlaka uzmanlar tarafından gereken cevaplar verilmelidir.

Bu konunun “Tereddütler”de daha geniş izahı olduğunu hatırlıyorum. Oraya da bakılabilir.⁶

DİPNOTLAR

1. Mü’min sûresi, 40/11.
2. 83 Bkz.: Hûd sûresi, 11/6.
3. Bakara sûresi, 2/28.
4. Secde sûresi, 32/12-14.
5. En’âm sûresi, 6/27-29.
6. Bkz.: Asrın Getirdiği Tereddütler-1/114-126.

KURAN EZBER

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿1﴾ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿2﴾ الَّذِي خَلَقَ
سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ
تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿3﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ
حَسِيرٌ ﴿4﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا
لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿5﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ
جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿6﴾ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ﴿7﴾
تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ
نَذِيرٌ ﴿8﴾ قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ
أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿9﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي
أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿10﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحِقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ
﴿11﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿12﴾

وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿13﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ
خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿14﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا
فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿15﴾ ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ
يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿16﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ
يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿17﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿18﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفَائِفٍ
وَيَقْبِضُنَّ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿19﴾ أَمَّنْ هَذَا
الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي غُرُورٍ
﴿20﴾ أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ
﴿21﴾ أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿22﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿23﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿24﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿25﴾ قُلْ إِنَّمَا
الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿26﴾

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ
﴿27﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِىَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ
مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿28﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ
هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿29﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ
بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿30﴾

MEAL

ALLAH KELÂMI KUR'ÂN-I KERÎM'İN AÇIKLAMALI MEALİ (Ali Ünal)

2. BAKARA SÜRESİ

177. Kâmil iyilik ve gerçek fazilet, yüzlerinizi (şu veya bu tarafa,) doğuya veya batıya çevirmeniz değildir. Kâmil iyilik ve gerçek fazilet: Allah'a, Âhret Günü'ne, meleklerle, Kitaba ve peygamberlere iman eden, (helâlden kazandığı) malı ona olan sevgisine rağmen (Allah rızası için) yakınlarla, yetimlere, yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünlere, yolda kalmışa, mecbur kalıp (borç veya sadaka olarak) isteyenlere ve esirlerle kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması için veren, namazı bütün şartlarına riayet ederek vaktinde ve aksatmadan kılan ve zekâtı tastamam ödeyen kimsenin; bir de (bilhassa toplum halinde) bağlandıkları ahidlerini yerine getiren ve zorluk, darlık, sıkıntı, hastalık ve savaş ânında sabredenler(in, bu şekilde âdeta mücessem iman, infak, namaz kılma, zekât ödeme, ahde vefa ve sabır timsali olanların yaptıklarıdır, halleri)dir. İşte (kâmil iyilik, gerçek fazilet sahibi) bu kimselerdir ki, doğrudan şaşmazlar ve (sözlerinde, imanlarında ve Müslümanlıklarında) tam sadıktırlar. Ve onlardır Allah'a karşı tam bir saygı ile günahlardan kaçıp, her türlü vazifelerini hakkıyla yerine getirenler.

178. Ey iman edenler! Haksız yere öldürmelerde üzerinize kısas farz kılındı – (can karşılığı can:) hür karşılığı hür, köle karşılığı köle, kadın karşılığı kadın. Ama her kim mümin kardeşinden (öldürdüğü kimsenin vârislerinden biri, birkaçı ve hepsinden) bir affa nail olursa, artık affeden taraf (diyet veya karşılıksız aftan) hangisi üzerinde anlaşılmışsa ona güzellikle uysun, diğer taraf da ödemesi gereken ne ise onu karşı tarafın gönlünü tam yapacak şekilde ödesin.¹³¹ Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve hususî bir rahmettir. Bundan sonra kim bu hükümlere riayet etmeyerek aşırı giderse, onun için pek acıklı bir azap vardır.

179. Sizin için kısasta hayat vardır, (anlarsanız) ey gerçek akıl ve idrak sahipleri! (Bunu idrak ve bu konuda Allah'ın emrini uygulamakla) ümit edilir ki takva dairesine ve dolayısıyla fertler ve toplum olarak Allah'ın koruması altına girebilirsiniz.

180. İçinizden birine artık ölümün gelmekte olduğu anlaşılır da, o kişi arkada (çok sayılabilecek) bir mal bırakıyorsa, ebeveyni ve en yakın akrabası için uygun ve meşrû tarzda vasiyette bulunması üzerinize farz kılındı.¹³² Bu vasiyeti yapmak ve arkada kalanların onu yerine getirmesi, takva en önemli hususiyeti olan gerçek mü'minler için bir vazifedir.

181. Kim bu vasiyeti işittikten sonra değiştirir (de vasiyet gerektiği şekilde uygulanmazsa), bunun getireceği büyük günah onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

131. Kısas, Kitab-ı Mukaddes'in de hükmüdür: "Bir adamı vuran, vurduğu ölürse, mutlaka öldürülecektir... Ve babasına yahut anasına vuran mutlaka öldürülecektir. Ve adam çalan, onu satmış olsun yahut kendi elinde bulunsun, mutlaka öldürülecektir..." (Çıkış, 21: 12, 15-16.) Fakat Kitab-ı Mukaddes'te af hükmü yoktur. İslâm ise, kısası emretmekle birlikte, eğer öldürülenin velisi, yani vârislerinden biri bile katili diyet karşılığı veya karşılıksız affederse, bu durumda kısas düşer.

Modern hukuk ise, cezalandırma yetkisini şahıstan alıp devlete vermektedir. Oysa bu, devletin kendini şahısların yerine koyması demektir ki, fertlere zulümdür. Suç kime karşı işlenmişse, cezalandırma veya affetme yetkisi ona tanınmalıdır. Suçun kamu hukukunu ilgilendiren kısmı, onun ayrı bir boyutudur. İkinci olarak, modern hukukta bazı ülkelerde suçun işlenişine ve daha başka faktörlere göre ölüm cezası da verilmekle birlikte hapis, genellikle uygulanan bir ceza şeklidir. Oysa İslâm, tam mânâsıyla adalet temellerine oturur. Kanun karşısında hiçbir can diğerinden kıymetli değildir. Âyette *hür karşılığı hür, köle karşılığı köle, kadın karşılığı kadın* denmesi, bir hür köleyi, bir erkek bir kadını öldürdüğünde onların öldürülmeyeceği mânâsına gelmez. Mâide Sûresi'nde *cana can* (5: 45) denmekle bu konudaki genel hüküm ortaya konmuştu. Burada ise, Cahiliyye dönemindeki bir uygulamaya son verilmektedir. O dönemde, meselâ hür ve toplumda şerefli kabul edilen bir kişi öldürüldüğünde karşılığında bir-kaç kişi öldürülürdü. Âyet, bunu yasaklamaktadır.

Suç müşahhas bir vakıa olduğu halde, modern hukukun genellikle uyguladığı hapis cezası mücerret bir cezadır. Oysa, cezanın da müşahhas olması gerekir. İkinci olarak, suç ve ceza ayrı ayrı değil, bir arada düşünülmelidir. Suçlar bizzat bir fiil ve fiil türünden olduğu için İslâm'da cezalar da fiil türündendir; yağ kirini yine yağın tortusundan yapılan sabunun gidermesi gibi. Üçüncü olarak, suç ile ceza arasında mahiyet birliği olmalıdır. Yani her suç kendi cinsinden ceza verilmesi gerekir. Meselâ hırsızlık suçu ile adam öldürme suçu mahiyetçe birbirinden farklıdır. Modern hukuk ikisine de aynı mahiyette, yani hapis cezası verir; ayrılık sadece kemiyettir. Oysa kemiyet, hiçbir zaman keyfiyet ve mahiyetin yerini tutmaz. İslâm ise, cezayı suçun mahiyetine göre takdir eder. Dördüncü olarak, İslâm'da ceza hukuku adalet ve merhamet esasları üzerine oturur; ayrıca, takip eden âyette *kisasta hayat vardır* buyurulduğu üzere, hem suçluyu, hem mazlumu, hem toplumu, hem de temel ahlâkî-manevî prensibi bir arada ele alır ve terbiye, ıslah edicilik, adalet, caydırıcılık, mazlum veya mağduru tatmin esaslarıyla diriltici mahiyettir. Oysa hapis cezasında bir cezada olması gereken bu unsurların hiçbiri yoktur. Hapis cezası, ıslah etmediği gibi caydırıcı da değildir; çok defa bazıları için özendirici bile olabilir. Ayrıca ruhu ve kişiliği öldürür; şahsı içtimaî hayattan düşürmekle topluma katkıdan alıkoyar. Mağdur veya mazlumu tatmin etmez. Dolayısıyla, İslâm'ın her hükmü gibi, ceza hukuku da tam bir adalet, denge, rahmet ve dirilticilik üzerine oturmaktadır.

İslâm, hürmetlerin, değerlerin karşılıklı olmasını gerektiren (Bakara Sûresi/2: 194) adaletin gereği olarak cezalarda da karşılık esasını kabul etmiş olmakla birlikte, fertlere kendilerine yapılan bir kötülüğü affetmelerini, hattâ iyilikle savmalarını öğütlemiştir. Ayrıntılı açıklama için bkn: Hac Sûresi/22, not 17.

132. İslâm öncesi dönemde ya miras müessesesi yoktu veya ölen kişinin mirası sadece çocuklarına kalırdı. Bu âyet, ebeveyni ve en yakın akrabayı ölen kişinin malından mahrum bırakmamak için onlara bu maldan bir kısmının verilmesi adına vasiyette bulunulmasını emretti. Daha sonra inen miras âyeti (4: 11-12), bir manâda bu vasiyet hükmünü kaldırdı veya onu miras ile bir sisteme koydu. Fakat mirasçılar dışında kalan uzak akrabaya veya daha başka fakirlere, hayır müesseselerine, miras kalacak malın 3'te 1'ini aşmayacak şekilde vasiyette bulunabileceğine izin verdi. Kısaca, miras taksim edilmeden önce, ölen kişinin varsa borcu ödenir, sonra vasiyeti yerine getirilir, sonra da miras taksim edilir.

Âyette vasiyet için sözü edilen uygun ve meşrû tarz, bu âyet miras âyetinden önce indiği için, o dönemde kanunî mirasçuları, ölen kişinin malını keyfî kullanmaktan men etmek, anne-babayı ve yakın akrabayı mahrum bırakmamak, mirasa konu malı mirasçılara, ebeveyn ve yakın akrabaya orantılı olarak taksim etmek, ihtiyacı fazla olanları gözetmek, arkada kalanlar arasında kavgaya sebep olmayacak şekilde davranmak gibi hususlardır.

182. Kim de vasiyette bulunanın, (kanunî mirasçıya veya akrabasını hiç düşünmeden yabancıya vasiyette bulunmak, vârislere kalması gereken miktara dokunacak derecede vasiyet yapmak gibi) herhangi bir şekilde bilerek veya bilmeyerek hak ve adaletten sapmasından (veya sapmış olmasından) haklı bir endişe duyar da, hak ve adalet üzere tarafların arasını ıslah için vasiyette değişikliğe giderse, bu takdirde onun üzerine bir günah yoktur. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

183. Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı ki, (nefsinizin gayr-ı meşrû ve aşırı arzularına karşı) Allah'ın koruması altına girip takvaya ulaşabilesiniz.

184. Oruç, sayılı ve belli günlerdedir. İçinizden her kim bu günler içinde (onu tutamayacak derecede) hasta olur veya sefere çıkmış bulunursa, tutamadığı oruçlarını başka günlerde tutar. Şu kadar ki, bir daha hiç tutamayacak derecede hasta, yaşlı veya takatsiz olanların (veya öyle intiba verenlerin), oruç başına fidye olarak muhtaç bir fakiri bir gün (iki öğün) doyurmaları (veya karşılığında para vermeleri) gerekir. Kim de hayrına olarak bu miktarı artırır veya bilahare oruca gücü yetecek olur da ayrıca orucu tutarsa, bu onun için daha hayırlıdır. Katlanabileceğiniz hallerde zor da olsa oruç tutmanız hakkınızda daha hayırlıdır, eğer (orucun kadrini) biliyorsanız.

185. Ramazan ayı ki, insanlar için dupduru bir hidayet kaynağı, ayrıca apaçık hidayet delilleri ve hakkı bâtıldan ayıran ölçüler olarak Kur'ân o ayda indirildi. Artık sizden kim bu aya çıkarsa onu oruçla geçirsin. Şu kadar ki, her kim oruç tutamayacak derecede hasta veya seferde olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Allah, sizin için kolaylık diler; O, sizin için zorluk dilemez. Artık tutamadığınız günleri tutarak sayıyı tamamlar ve sizi hidayet buyurmasına mukabil Allah'ı yegâne büyük olarak tanıyıp bu tanımanın gereğini yerine getirir (Ramazanınızı oruçla ve Kur'ân'la geçirir) ve böylece umulur ki şükredersiniz.

133. (Ey Rasûlüm,) kullarım sana Ben'den sorduklarında, (bilsinler ki) Ben çok yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenin duasına cevap veririm.¹³³ Onlar da Benim çağrıma müsbet cevap versin ve Bana hakkıyla iman etsinler ki, zihnen ve ruhen kemâle ulaşma yoluna girmiş olsunlar.

133. Dua, bir bakıma ibadetin özü, hattâ bütünü gibidir. Bütün kâinattan Allah'a yükselen duadır. Duanın çeşitleri vardır:

- Bütün bitkilerin, hayvanların ve insan vücudunun yaratılış ve vazifeleri istikametinde yaptıkları fitrî duadır ki, kabul görür.
- Yine, bitkilerin ve hayvanların ihtiyaç diliyle yaptıkları duadır ki, bilhassa bitkilerin rızıklarının tam vaktinde ve ayaklarına gelmesi; tilki, kurt, aslan gibi zekâ ve güçlerine güvenen hayvanların daha zor, buna mukabil daha az zekî ve daha güçsüz hayvanların daha iyi beslenmeleri bu duanın da kabul edildiğini gösterir. Bir canlı, kendisini ne kadar güçlü, zeki ve kendi kendine yeter görürse, ihtiyaçlarını gidermede o kadar zorluk çeker. Bebeklerin ihtiyaçlarını gidermek için yapmaları gereken tek şey, sadece ağlamaktır.
- İnsanların yaptıkları duadır ki, o da ikiye ayrılır:
- Fiilî dua, Allah'ın hayat için koyduğu kanunlara itaat etmektir. Meselâ çiftçinin tarlayı sürmesi, rahmetin kapısını çalma manâsında bir duadır. Hastanın, şifayı Allah'tan beklemek ve geldiğinde O'ndan bilmek şartıyla sebeplere riayet esasına bağlı olarak doktora başvurması ve gerekli ilacı kullanması, Allah'ın Şâfi isminin kapısını çalma manâsında yine duadır. Bu tür dualar da, çoğunlukla kabul görür.
- İnsanların herhangi bir dileklerine ulaşmak için Allah'a el açarak yaptıkları sözlü duaya da mutlaka cevap verilir. Fakat cevap verme, her zaman istenilenin aynen verilmesi demek değildir. Allah, Hikmetine bağlı olarak bazen istenilenin aynısını verir; bazen, kul o an için anlayamasa da daha hayırlısını verir; bazen de duanın karşılığını dünyada vermez, Âhîret'te verir. Çünkü her halükârda dua bir ibadettir ve ibadetlerin karşılığı Âhîret'te beklenir.

187. Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, sizin için (sizi bürüyen, günahlardan alıkoyan, dinlendiren ve güzelleştiren) bir elbise (mesabesinde)dir; siz de onlar için aynı şekilde bir elbise (mesabesinde)siniz. Allah, nefsinize emniyet edemeyeceğinizi, (vicdanınızda yasak saydığınız bir davranıştan ötürü) kendi kendinize ihanet etmekte olduğunuzu bildiğinden size merhametle yöneldi ve (oruç geceleri için) yasak koymayarak, sizi muhtemel günahlardan korudu. O gecelerde artık onlarla beşerî münasebette bulunabilir ve Allah'ın sizin için takdir buyurduğu (nesli) arzu ve talep edebilirsiniz; ayrıca, yiyin için, fakat şafağın beyaz ipliğini (gecenin) siyah ipliğinden seçinceye (tan yerinin beyaz bir iplik gibi ağardığını görünceye) kadar. Sonra da, (gelen günde) güneş batıp gece girinceye değin orucu tam tutun.¹³⁴ Şu kadar ki, mescitlerde itikafta¹³⁵ iken kadınlarla beşerî münasebette bulunmayın. Bunlar, Allah'ın (çizmiş olduğu) sınırlardır, onlara sakın yaklaşmayın. Allah, âyetlerini insanlar için böyle apaçık beyan ediyor ki, takva dairesine girip günden günden ve neticesi olan azaptan korunsunlar.

188. (Oruç gibi, nefsinize hakim olmanızı sağlayacak ibadetleri yerine getirmekle birlikte, meşrû dairede yiyin için, fakat) mallarınızı aranızda (hırsızlık, gasp, yolsuzluk, hıyanet, faiz, kumar benzeri) bâtil yollarla yemeyin; bir de onları, size ait olmayan bir şeyi üzerinize geçirmek veya halkın mallarından bir kısmını bile bile günah yollarla yemek için, (rüşvetle) mevki ve makam sahiplerine aktarmayın.

189. (Ey Rasûlüm,) sana (Ramazan ayı münasebetiyle) hilâllerden soruyorlar. De ki: “Onlar, insanlara vakitleri, bir de Hac zamanlarını bildirir.” (Kâinat hadiselerini birtakım bâtil inanışlara göre değerlendirmeyin; ayrıca onların sizi ilgilendiren yanlarına bakın. Kur’ân’ı bir yıldızname, Rasûlüllah’ı bir münecim gibi düşünüp, sorular sormayın.) Çünkü gerçek fazilet, evlere arkalarından girmeniz değildir; gerçek fazilet, (hakkıyla inanıp, imanın gereklerini yerine getirerek, bütün gücüyle) takvalı olmaya çalışan(ın hali)dir. O halde, evlere kapılarından girin, (her konuyu kaynağından araştırın ve kime ne sorulacağını, kiminle nasıl münasebette bulunulacağını bilerek davranın). Emir ve yasaklarına tam ittiba ile Allah'ın korumasına girin ki, gerçek mazhariyete, muradınıza ve gerçek kurtuluşa erebilirsiniz.¹³⁶ **190.** Sizinle fiilen savaşanlarla Allah yolunda (O'nun adını yüceltmek için) savaşın, fakat (Allah'ın koyduğu kuralları çiğneyerek) haddi aşmayın.¹³⁷ Şüphesiz ki Allah, haddi aşanları sevmez.

134. İslâm, ibadet vakitlerinin belirlenmesinde, her zaman, her yerde ve her seviyede insanın görebileceği işaretleri esas almıştır. Bu bakımdan, bilimsel ve teknik gelişmelere ve hesaplamalara, onlardan istifade edilse bile, mutlaka gerek duyulmaz.

Bazıları, bu şekilde kutuplarda namaz vakitlerinin tesbit edilemeyeceği itirazında bulunmaktadırlar. Böyle bir itiraz, eksik coğrafya bilgisinden kaynaklanmaktadır. Gece ve gündüzlerin 6 ay kadar sürdüğü kutup bölgelerinde 24 saatlik zaman dilimi çerçevesinde sabah ve akşamın işaretleri o kadar açıktır ve bu işaretler o kadar düzenli görülür ki, halk buna göre yatma, kalkma ve diğer işlerini yapma vakitlerini kolayca ayarlayabilmektedir. Saatlerin yaygınlaşmadığı zamanlarda, Grönland, Norveç ve Finlandiya gibi ülkelerde oturanlar, günün ve gecenin saatlerini ufukta beliren çeşitli işaretlere göre ayarlarlardı. Bu işaretler, kendilerine günlük programlarını düzenlemede yardımcı olduğu gibi, ibadet vakitlerini ve bu arada sahur ve iftar yemeklerini tesbit etmelerinde de yardımcı olurdu.

135. İtikaf, bir yerde nefsi hapsederek durup bekleme demektir. İstilah manâsıyla, oruçlu iken mescitlerde ibadet kasdıyla belli bir süre, genel şer'î ölçüleri içinde en az bir saat kalmak demektir. Bu süre içinde kadınlara yaklaşmak caiz değildir. İtikaf, sünnettir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm, genellikle Ramazan'ın son 10 gününü bu şekilde Mescit'te geçirirlerdi.

136. İslâm öncesi dönemde Araplar, ayın büyüyüp küçülmesini ve bazı tarihleri uğur ve uğursuzluk adına yorumlarlardı. Kur'ân, bu konuda ikazda bulunmanın yanısıra, dikkatleri şu çok önemli noktaya da çekmektedir:

Bir defa, soru sormak için soru sormak, faydasız meselelerle uğraşmak, ayrıca gereksiz ve faydasız konuları merak etmek, mü'mine yakışmayan boş şeylerdendir. İkinci olarak, kendisine herhangi bir konuda soru sorulan mürid veya muallim, soruya insanların manâsız meraklarını giderme adına mutlaka istendiği şekilde cevap vermek yerine, sorana en faydalı olacak şekilde cevap vermelidir. İrşad ve talim gibi, belâğatın gereği de budur. Rasûlüllah aleyhissalâtu vesselâm'a ayın büyüyüp küçülmesi, hilâllerin nasıl ve niye öyle bir görünüp, sonra değiştiği gibi, en azından o gün için anlamaları mümkün bulunmayan, bundan da öte, esasen insanları ilgilendirmemesi gereken bir konuda sorulan soruya Cenab-ı Allah (c.c.), asıl bilinmesi gereken hususu hatırlatarak cevap vermiştir. Hilâllerin nasıl meydana geldiğini bilmek kimseye bir şey kazandırmaz ve insanların hilâle de, güneşe de ve onların hareketlerine de hiçbir tesirleri olmayacaktır. Bu konuda merak edilmesi gereken, ayın hareketlerindeki hikmet ve insanları ilgilendiren hususlardır. Bu da, kendilerinde savaşılmaması yasak olan Haram veya Hürmetli Aylar'ın, bu arada bilhassa Ramazan'ın, Hac mevsiminin ve insan hayatında zamana bağlı daha başka pek çok unsurun tayin ve tesbitidir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim, bu tür "tabii" vakıalarla ilgili olarak dikkatleri Allah'ın onlardaki hikmetine ve bunların hayatımızdaki yerine çeker ve zihinleri, lüzumsuz merakları tatminden başka insanlara hiçbir fayda getirmeyecek hususlarla meşgul etmez. Dolayısıyla, "tabiat" hadiselerine ve eşyaya, yaratılışları ve hareketlerindeki hikmet ve Allah'a, ayrıca diğer iman esaslarına nasıl bir delil oldukları açısından yaklaşmak gerekir.

Âyet, işte buradan hareketle, insanların cemiyet içinde birbirleriyle, bilhassa rehberleri ve idarecileriyle olan münasebetlerinde birtakım muaşeret kurallarına dikkat çekmekte ve nazarları bir defa daha, 177. âyette ifade olunan gerçek iyilik ve fazilete (*birr*), âdet, manâsız görenek ve şekilden çok ruh ve manâya çevirmekte, ayrıca onları bir defa daha takvaya çağırmaktadır. Yine, buraya kadar ki hemen bütün âyetlerle birlikte sûrenin başıyla da çok yakın irtibatı olan bu âyet-i kerime, gerçek felâh yoluna ve gerçekten felâh bulanlara da işarette bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, bundan sonra bir önemli hayat realitesine daha geçecek, Cahiliye dönemindeki kural tanımaz vuruşmalar münasebetiyle, savaş konusunda ciddî prensipler koyarak, mü'minler topluluğunu ferd ve toplum planında eğitmeye devam edecektir.

137. İslâm, savaş ve İslâm'ın ana yayılış dinamikleri hakkında bkn. Ek 2.

191. O (sizinle savaşa)nları (savaş halinde iken) bulduğunuz yerde öldürün ve onları sizi çıkardıkları yerden çıkarın (ülkenizi onlardan kurtarın). (Her ne kadar savaş sizin için istenmeyen bir şey ise de,) fitne (küfür ve şirkin hakimiyetinin meydana getirdiği zulüm, kaos ve baskı ortamı) savaştan, insan öldürmeden daha kötü bir durumdur.¹³⁸ Mescid-i Haram çevresinde sizinle savaşmadıkları sürece siz de orada onlarla savaşmayın; eğer onlar orada size karşı savaşlırlarsa bu takdirde öldürün onları. Böyledir (kural ve anlaşma tanımaz) kâfirlerin cezası.

192. Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah günahları çok bağışlayandır; (tevbe ile Kendisine yönelenlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

193. Fitne ortadan kalkıp da Hak Din mevkiini alıncaya ve din (hüküm ve emretme yetkisi ve itaat) bütünüyle Allah'a hasredilinceye kadar onlarla savaşın. Eğer (fitneden ve düşmanlıklarından) vazgeçerlerse, zaten zalimlerden başkasına karşı (savaş için) düşmanlık beslenmez.¹³⁹

194. . (Kendinde savaşılması yasak olan) Haram (Hürmetli) Ay, Haram Ay'a bedeldir ve bütün kıymet ve değerler karşılıklıdır. Şu halde, her kim size saldırır (ve değerlerinizi ihlâl ederse), siz de ona (aşırı gitmeden) aynen size saldırdığı şekilde mukabelede bulunun. Her durumda Allah'tan, O'nun emirlerine karşı gelmekten, çizdiği sınırlara riayet etmemekten sakının ve bilin ki Allah, böyle sakınanlarla (müttakîlerle) beraberdir.¹⁴⁰

195. (Varlığını devam ettirmek için gerekli mukabeleler, harp ve savunma,

masrafsız olmaz. Öyleyse her neye sahipseniz ondan) Allah yolunda infakta bulunun ve (bu gereken infakı yapmayarak) kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Her ne yaparsanız, Allah'ı görürcesine, en azından, Allah'ın neyi nasıl yaptığınızı gördüğünün şuuru içinde ve mümkün olan en güzel şekilde yapın. Şüphesiz Allah, her yaptıklarını Allah'ın gördüğünün şuuru içinde ve mümkün olan en güzel şekilde yapanları sever.

196. Hac'cı ve Umre'yi Allah için tamamlayın. Fakat ihrama girdikten sonra mecburî herhangi bir sebeple tamamlayamamışsanız, bu takdirde (en azı bir koyun veya keçi olmak üzere) kolayınıza gelen kurbanlığı (Harem-i Şerif'e) gönderin. Kurban, yerine varıp da kesilmeden önce (ihramdan çıkmak için) başlarınızı tıraş etmeyiniz. Bununla birlikte, kim (tıraşa muhtaç olacak derecede) hastalanır veya başında eziyet veren bir hâl bulunur da (vaktinden önce başını tıraş ederse), fidye olarak ya oruç tutsun, ya sadaka versin veya kurban kessin. (Hac'cı ve Umre'yi tamamlamaya manî sebep ortadan kalkar veya böyle bir sebep hiç bulunmaz da) emniyet ve genişlik içinde olursanız, bu takdirde kim Umre ile Hac'cı birlikte yaparsa, kurbanlıklardan kolayına geleni kessin. Kim de kesecek kurbanlık bulamazsa, onun üç gün Hac'da, yedi gün de Hac'dan döndüğünüzde oruç tutması gerekir ki, tamamı on gün oruçtur. Bu hüküm, Mescid-i Haram çevresinde oturmayıp (dışarıdan gelen ve Mekke'ye ihramsız girmeleri caiz olmayanlar) içindir. (Bilhassa Hac'cın hükümlerini yerine getirmede) Allah'tan, O'nun emirlerine ve yasaklarına

riayetsizlikten sakının ve bilin ki Allah, cezalandırması pek çetin olandır.

197. Hac, (öteden beri halka) malûm olan aylarda yapılır.¹⁴¹ Kim o aylarda Hac'ca niyet ve teşebbüs ederse, artık Hac boyunca ne eşler arasında münasebete izin vardır, ne şer'î hudutlardan çıkmaya ve ne de tartışma ve sürtüşmeye. (Bunlara riayetden başka,) gücünüzün yettiği her ne türden bir hayır işler, (Hac'da başkalarına yardımda bulunursanız,) Allah onu mutlaka bilir. (Başkalarına yük olmamak için Hac süresince gerekli) bütün azığınızı tedarik edin; bu arada (bilin ki) azığın en hayırlısı takvadır. Öyleyse, (Âhîret azığınız olarak) Ben'den sakınıp takva dairesi içine girin (ve Hac gibi, bütün ibadetlerinizi tam bir dikkatle yerine getirin), ey gerçek akıl ve idrak sahipleri!

198. (Başka zamanlarda olduğu gibi, Hac sırasında da) Rabbinizin fazl u kereminden (kazanç) talep etmenizde bir beis yoktur. (Fakat kazanç talebine dalıp da Hac menasikini ihmal etmeyin.) (Vakfeden sonra) Arafat'tan sel gibi boşanıp aktığınızda Meş'ar-i Haram civarında (Müzdelife'de) Allah'ı zikredin. O, nasıl sizi hidayete erdirmişse, (bunun idrak ve şuuru içinde) O'nu öyle zikredin. (Düşünün ki,) O sizi hidayet etmeden önce imandan, ibadetten habersiz, yanlış yollarda, ne yaptığını bilmez şaşkınlar güruhu idiniz.

199. (Başkalarından üstünlük iddiası içinde kendinizi insanlardan ayırıp da, Arafat'a çıkmadan Müzdelife'de beklemeye durmayın.) Herkesin sel gibi boşanıp aktığı yerden siz de boşanıp akın ve (şimdiye kadar gösterdiğiniz muhalefetten ve yaptığınız hatalardan dolayı) Allah'tan bağışlanma dileyin. Şüphesiz Allah, günahları çok

bağışlayan, (bilhassa mü'minlere karşı) hususî rahmet ve merhameti pek bol olandır.

200. Artık, Hac'cın yerine getirilmesi gereken hükümlerini bu şekilde yerine getirdikten sonra (Mina'da, onlarda gördüğünüz ve sizce övülmeye değer hasletleriyle İslâm'dan önce) atalarınızı andığınız gibi, hattâ çok daha fazla ve daha içten, daha kuvvetle Allah'ı anın. Ne var ki, insanların içinde (yalnızca dünya hayatını düşünen ve) "Rabbimiz, bize vereceğini dünyada ver!" diyen, dolayısıyla Âhîret'te hiçbir nasibi olmayanlar vardır.

201. Buna karşılık, onların içinde "Rabbimiz, bize dünyada da (Sen'in yanında) iyi ve güzel her ne ise onu, Âhîret'te de (yine Sen'in yanında) iyi ve güzel olan ne ise onu ver ve bizi Ateş'in azabından koru!" diye dua edenler de vardır.

202. Bu her iki kısım insanlar, neyi talep etmişler ve o istikamette ne yapmışlarsa, her birinin nasibi kendi kazandığındandır. Allah, hesabı pek çabuk görendir.

203. (Arafe ve Kurban bayramı günleri dahil, takip eden) sayılı (teşrik tekbiri) günlerinde Allah'ı zikredin (tekbir getirin). Kim acelesi olur ve iki gün içinde (cemreleri –şeytan taşlamayı– yerine getirip dönerse) üzerine bir günah yoktur; kim de, (taşlamayı bitirmeyi üçüncü güne) tehir ederse, yine üzerine günah yoktur – ancak, İlâhî ahkâmı yerine getirmede titiz davranan ve takva üzere hareket eden için. Siz, Allah'a itaatta hep titiz davranın, takva dairesi içinde kalın ve bilin ki, şüphesiz O'na dönüp, huzurunda toplanacaksınız.

204. İnsanlar içinde bazıları vardır ki, dünya işleriyle ilgili sözleri hoşuna gider (dünya işlerini bilir izlenimi verir, fakat kalkar) kalbindeki (yalanlarına) Allah'ı şahit tutar. Halbuki o, düşmanların en yamanıdır.

205. Arkasını dönüp gittiğinde (veya) bir işin başına geçtiğinde yerin içini dışını fesada vermek ve (insan hayatının dayandığı) kaynakları ve nesilleri mahvetmek için yeryüzünde koşturur durur. Oysa Allah, bozgunculuğu asla sevmez.

206. Ona “Allah’tan kork ve koyduğu yoldan yürü!” dendiği zaman bu, damarına dokunur da onu daha büyük günaha sokar. Böylesine Cehennem yeter; gerçekten ne fena yataktır o! 207. Ama insanlar arasında öylesi de vardır ki, Allah’ın rızasını kazanma ve rızasının nerede yattığını bulma uğrunda hayatını ve varlığını ortaya koyar. Allah, kullar(ın)a çok acıyandır (ve bu sebeple onları daima hayra ve takvaya çağırır).

208. Ey iman edenler! Aranızda herhangi bir ayrılığa düşmeden, Allah’a tam bir teslimiyet içinde hep birlikte sulh ü selâmete girin ve şeytanın adımları ardınca gitmeyin. Çünkü o sizin için, (hem Allah ile hem de birbirinizle aranızı açmaya çalışan ve bu maksatla gerçek dışı fakat parlak va’dlerde bulunan) apaçık bir düşmandır.

209. Size gerçeği gösteren apaçık deliller geldikten sonra (Allah’a teslimiyetle aranızda sulh ü selâmeti gerçekleştirilmede kusur edip) ayaklarınız kayarsa, bilin ki Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.¹⁴²

210. (Allah’a tam teslimiyetle sulh ü selâmete girmede geri duranlar,) Allah’ın (helâk emrinin) buluttan gölgelikler içinde melekler vasıtasıyla kendilerine ulaşıp işin bitirilivermesini mi bekliyorlar? Bütün işler neticede varıp Allah’ta biter ve O neye hükmederse o olur.

138. Âyet, savaşın en önemli gerekçelerinden birini *fitne* olarak anmaktadır. Evet, savaş istenmeyen bir şeydir fakat onu gerekli kılan faktörler vardır ki, bunların başında fitne gelir veya bu faktörlerin hepsi fitne kavramı içinde mütalâa edilebilir. Kelime manâsıyla, içinde altın madeni bulunan toprak kütlelerini kazana atıp kaynatmak ve neticede altını elde etmek demek olan fitne, terim anlamıyla, Allah'a şirk koşmak ve bunu bir hayat tarzı haline getirmek, küfrü yaymak, irtidat, Allah'ın haram kıldığı amelleri büyük bir aldırılmazlık içinde işlemek, umumî asayiş ve güvenliği ortadan kaldırmak, hak Din'e karşı aktif düşmanlık içinde bulunmak gibi, her biri hak ve adaletin gereği olarak insan öldürmeden çok daha kötü ve toplumu sarsıcı fiilleri ifade eden bir kavramdır. Bütün bu fiiller, duruma ve şartlara göre küçük veya büyük çaplı savaşların haklı sebebi olabilecek özellikte ise de, bu ve bundan sonraki âyette fitne ile âdeta bu manâların tamamı, yani Allah'a şirk koşma veya küfrün yol açtığı anarşi, terör, zulüm ve güvensizlikle örülü içtimaî hayat ve İslâm'a karşı aktif düşmanlık kastedilmektedir.

139. Tevhid'in İlâh, Rab ve Ma'bud olarak yalnızca Allah'ı kabûl etme şeklinde üç temel boyutu vardır. Rab olarak O'nu kabul etme, başka manâlarının yanısıra, O'ndan başkasına haram ve helâl kılma yetkisi vermeme demektir. Bu bakımdan, fert ve toplum hayatındaki haram ve helâlleri, emir ve yasakları belirleme yetkisi Allah'ındır. Eğer bunu birtakım insanlar gasp eder ve zulüm üzerine bir sistem kurar, insanları da buna boyun eğmeğe zorlarsa, işte bu, fitnenin ta kendisidir. Bu durumda İslâm müdahale eder; kimsenin inancına karışmamakla ve herkesi inancında hür bırakmakla birlikte, hayatı tanzim yetkisini kullanır ve zulme, fitneye, anarşi ve teröre meydan vermez. İslâm'ın hakimiyeti altında herkes, güvenlik içinde inancına göre yaşar.

140. Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep ayları *haram* (hürmetli) aylar olup, bu aylarda savaş yasaktı. Fakat müşrikler, bundan istifade ile Müslümanlara saldırıyor ve daha sonra da, haram olmayan aylardan birini haram ilan ediyorlardı. Kur'ân, onların bu şekilde Müslümanlara saldırmalarının önüne geçmek için ve *hürmetlerin, değer ve kıymetlerin karşılıklı olması* prensibiyle, Müslümanlara hangi ayda saldırılırsa o ayda mukabelede bulunma izni verdi.

Bu âyet, içtimaî hayatta, ceza hukukunda ve milletlerarası münasebetlerde önemli bir kaideyi de ortaya koymaktadır. İslâm hukuk kuralları, Din'i koruma, canı koruma, akli koruma, nesli koruma ve malı korumayı esas alır. Bunların korunması yolunda öldürülen şehit olur. Din'e saldırı, irtidat, cana kıyma, alkol ve uyuşturucu kullanma, zina, hırsızlık, gasp gibi suçlar, korunması gerekli bu beş esasa tecavüz olmaları hasebiyle, en büyük suçlar arasındadır. Ayrıca kimsenin malı, canı, hukuk karşısında diğerlerinininkinden daha kıymetli değildir. Bu bakımdan, Kur'ân-ı Kerim'in *hurmet* dediği bu tür kıymet ve değerlerde eşitlik vardır. Aynı zamanda adaletin de gereği olan bu eşitlik, kısas hükmünün de kaynağıdır. Şu kadar ki, bu değerlere karşı işlenen suçlarda kısas yaparken, kişiler kendi adlarına karşı tarafı affedebilir ve bu, Kur'ân'da övülmüştür. Fakat Din ve mukaddesat, kamu düzeni, kamu malı, ülke ve milletin

onuru, güvenliği ve bekası gibi hususlarda idareciler dahil kimse, af ve fedakârlıkta bulunamaz.

İslâm, mukabeleye izin verirken, “Zarar vermek de, zarara zararla mukabelede bulunmak da yasaktır.” kaidesine, bir kişi, kendisine kötülük yapan veya zulmeden kişiye kötülük veya zulüm yapamaz. Yani birinin bir başkasına zulüm veya kötülükte bulunması, o başkasının diğerine de kötülük veya zulümde bulunmasını gerektirmez. Âyet, devamında misliyle mukabelede, yani kısasta takva çağrısı yapmakla, mukabelede asla aşırı gidilmemesini, mukabelenin fazladan bir suç ve adaletsizliğe yol açmamasını ihtar etmektedir.

141. Hac ayları, Şevval, Zilkade ve Zilhicce'dir. Buradan bu aylardan herhangi birinde Hac yapılabileceği manâsı çıkarılmamalıdır. Âyette kasdolunan, İslâm öncesi Cahiliye döneminde olduğu gibi, aylarda nesî' yapma, yani ayların günlerini azaltma, onları birrini azaltma, onları birbirine katma ve zamanlarını, dolayısıyla onlarla ilgili hükümleri de değiştirme gibi yollara giderek, bu aylar dışında Hac yapılamayacağıdır. Ayrıca, Hac'cın hangi rüknünün ve farzının ne zaman yapılacağı da bellidir. Meselâ, Şevval ayından itibaren Hac'ca niyetle ihrama girilebilir. Arafat'ta vakfe, ancak Zilhicce'nin 9'uncu günü eda edilebilir; ziyaret veya ifaza tavafı ise, Zilhicce'nin 10'uncu, Kurban bayramının ilk gününden itibaren, ömrün herhangi bir gününde yapılabilir.

142. Âyetlerin sonundaki bu fezlekeler (bağlayıcı ifadeler,) âyetlerdeki manâ ve muhtevayı bilhassa onların kaynağı ve ulaştırdıkları netice açısından anlamada çok önemlidir. Meselâ bu âyetin, Cenab-ı Allah'ın (c.c.) Azîz ve Hakîm isimleriyle bitmesi, âyete bilhassa şu manâyı da katmaktadır: Sizin Allah'a teslim olup olmamanızın ve kendi içinizde sulh ü selâmete girip girmemenizin Allah'a en küçük bir zararı olmaz, O'ndan bir şey eksiltmez. Her ne şekilde davranırsanız davranın, Allah Azîz'dir, tam bir izzet sahibidir ve dilediğini dilediği şekilde yapmaya her zaman kadirdir. Dolayısıyla, O'na karşı bir şey yapmaya gücünüz yetmez. O, dilerse sizi hemen cezalandırabilir. Fakat O, aynı zamanda hikmet sahibidir, her icraatında mutlak hikmet vardır. O, dünyada sizi bir imtihana tabi tutmaktadır. Dolayısıyla buradaki hayatın kendine has kanunları vardır. Bu bakımdan, insanlık tarihindeki hadiseleri değerlendirirken, Allah'ın Azîz olmasının yanısıra Hakîm olması da nazara alınmalı ve değerlendirme ona göre yapılmalıdır. Nitekim sonraki âyet, bu manâyı açıklık getirmektedir.

211. Sor İsrail Oğulları'na: Onlara apaçık ve gerçeği gün gibi gösteren ne kadar çok delil takdim ettik (de, bunları dikkate aldıklarında ne oldu, onlara aykırı gittikleri zaman ne oldu)? Kim Allah'ın nimeti kendisine geldikten sonra onu değiştirir, (hidayeti dalâlete çevirerek iç dünyasında değiştirse,) şüphesiz Allah, cezalandırması pek çetin olandır.¹⁴³ **212.** Küfredenlere dünya hayatı süslü ve cazip gösterildi; onlar, iman edip (bu hayata rağbet göstermeyenlerle) alay ederler. Oysa imanlarını takva ile süsleyen mü'minler, Kıyamet Günü onların üstünde (cennetlerde, onlar ise alta Cehennem'dedirler). Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.

213. İnsanlar, başlangıçta (rızık ve benzeri hususlarda ayrılığa düşmemiş, kavgasız-nizasız) tek bir ümmet idi. (Derken ihtilâfa düştüler) ve Allah, (iman ve salih amelin karşılığında af, rahmet ve mükâfatımızla) müjdeleyici, (her türlü dalâlet yollarına ve bu yolların sonuçlarına karşı) uyarıcılar olarak peygamberleri gönderdi; beraberlerinde de, ihtilâf ettikleri konularda insanlar arasında hükmetmesi için kendisi bizatihî hak olan ve inişi esnasında da kendisine bâtılın asla yol bulamadığı Kitabı indirdi. O Kitap hakkında, ancak kendilerine o Kitabın verildiği topluluklar, hem de onlara apaçık deliller, gerçeği gün gibi gösteren âyetler geldikten sonra aralarındaki haset ve rekabetin yol açtığı tecavüzler sebebiyle ihtilâfa düştüler. Allah, hak mevzuunda ihtilâf ettikleri hususlarda, (şu zamanda Rasulûmüze ve Kur'ân'a) iman edenlerin önünü açtı ve izniyle onları hidayete erdirdi. Allah, dilediğini dosdoğru bir yola hidayet eder.¹⁴⁴ **214.** (Bu tarihî sürecin ortaya koyduğu gerçek dururken,) sizden önce geçenlerin başlarına gelenler sizin de başınıza gelmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle sıkıntı ve mihnetler, öyle çetin zaruretler dokundu ve öylesine sarsıldılar ki, başlarında bulunan rasûl ve beraberindeki iman edenler, "Allah'ın yardımını ne zaman?" diyecek hale geldiler. Bilin ki, Allah'ın yardımını yakındır.¹⁴⁵

215. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: "Her ne tür maldan (farz veya nafîle olarak) ne infak ederseniz, önce anne-baba, sonra en yakın akraba ve daha sonra da muhtaç yetimler, yeterli geçimlikten gerçekten mahrum düşkünler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır adına her ne işlerseniz, muhakkak ki Allah onu hakkıyla bilendir."¹⁴⁶

143. Kur'ân'ın, insanın işlediği suçlar ve/veya günahlar karşılığında sözünü ettiği ceza, azap, nekâl veya ikap, mutlaka Allah'ın ona dünyada vereceği hususî bir ceza veya bilhassa Âhîret'te vereceği Cehennem azabı türünden bir azap olarak anlaşılmalıdır. İnsanın yeryüzü hayatı adına Allah'ın koyduğu kanunlar vardır – ki bunların tümüne birden Şeriat-ı Fıtrîye veya Tekvîniye denilir – ve bunlara uyup uymamanın karşılığı daha çok dünyada, kısmen de Âhîret'te görülür. Fertler veya toplumlar, dünyada da Âhîret'te de yaptıklarının karşılığını görürler. Bu bakımdan, ister hayatları adına Allah'ın koyduğu kanunlara uymamanın, isterse Allah'ın dinini bırakıp, başka din veya sistemler edinmenin menfî sonuçları, böyle bir tercih veya davranış için Allah'ın dünyada tayin ve tesbit buyurduğu sonuçlar olup, menfilikleri hasebiyle birer cezadır. Âhîret'teki ceza ise, bu tercih veya davranışların Âhîret'e has sonucudur.

Yukarıdaki âyetler, daha çok mü'minleri, Allah'a tam teslim olamamanın yol açabileceği içte değişim, Allah'ın hidayet nimetinin kadrini bilmeme ve bunun sebep olacağı tefrika ve ihtilâflar konusunda uyarmaktadır. Sonraki âyet de, söz konusu bütün değişim, nankörlük, tefrika ve ihtilâfların başlıca sebebinin dünya hayatının süsüne aldanma ve bunun küfrün de en önemli bir sebebi olduğuna dikkat çekmektedir.

144. Bu âyet, başlı başına gerçek tarih 'felsefesi'-ni ortaya koymaktadır. Allah, bu âyetin kendisiyle doğrudan irtibatlı bulunduğu 38 ve 39'uncu âyetlerde ifade buyurduğu üzere, (ilk cennetten) yeryüzüne indirdiği insana hidayeti göndereceğini, yani ona yeryüzü hayatında yürümesi gereken yolu göstereceğini va'detmişti. Yeryüzü hayatlarının ilk döneminde insanlar, Hz. Âdem'in rehberliğinde hidayet üzere idiler. Rivayetlerde geldiği üzere, Hz. Âdem'e Sahifeler de verilmişti. Önceki âyetin ima ettiği üzere, emeklerinin ürününü ve Allah'ın kendilerine yerde verdiği rızkı paylaşma konusunda aralarında henüz bir rekabet yoktu. Ne zaman bu rekabet başladı, o zaman da ihtilâflar, kavgalar ve kan dökmeler de sökün etti. Cenab-ı Allah (c.c.), rahmetinin gereği olarak, ihtilâf ettikleri konularda onları doğruya iletecek ve aralarında adaleti hakim kılacak (kimi nebî, kimi rasûl) peygamberler gönderdi ve içlerinden bazı rasûllere Kitap, bazılarına Sahifeler verdi. Fakat, bilhassa rasûllerin ardından rasûller vasıtasıyla kendilerine Kitap verilmiş topluluklar, bu defa Kitap üzerinde, yine aralarındaki rekabet, hırs, paylarına düşene razı olmama ve tecavüz yüzünden ihtilâfa düştüler ve tarih bu şekilde sürdü geldi. En son, Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.)'ın kavimlerinin ihtilâflarının ardından – ki bu ihtilâfa tarih tam şahittir – Cenab-ı Allah (c.c.), son olarak Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ı gönderdi. Daha önce kendilerine Kitap verilmiş olanlardan bazıları Hz. Muhammed'e inandı, bazıları inanmadı. Allah'ın hidayeti, açıktır ki, inananların üzerindedir.

Bu âyet, bütün insanlar gibi, din mensupları arasındaki ihtilâfların da *bağy*, yani haset, haksızlık, rekabet, hakkına razı olmama ve haklara tecavüz yüzünden çıktığını açıklamaktadır. Ayrıca Kur'ân, ilgili pek çok âyetinde de olduğu gibi burada da Kitabı tekil ve marife (belgili) kullanmakla Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ân gibi bütün semavî kitapların hepsinin kaynağının aynı olduğunu ve aynı temel gerçekleri ihtiva

ettiklerini ortaya koymakta ve hemen her rasûlden sonra, rasûllerin ümmetlerinin Kitap'taki bazı hususlar konusunda aralarındaki *bağy* sebebiyle ihtilâfa düştüklerini beyan etmektedir. Yine âyet, bütün ihtilâfların nihaî çözüm merciinin artık Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm ve Kur'ân olduğunu belirtmektedir. Burada çok önemli bir başka husus daha karşımıza çıkmaktadır ki, o da şudur:

İslâm tarihinde, birtakım Kur'ânî meseleler ve bazı Kur'ân âyetleri konusunda da ihtilâflar olmuştur, olmaktadır ve olacaktır. Bu, tabiidir. İşte bu noktada çözüm mercii, Kur'ân'ın Efendimiz'in fonksiyonlarını anlatırken Kitap'tan sonra andığı (2: 151) Hikmet, yani Peygamber Efendimiz'in Sünneti'dir. Fakat buradan Kur'ân âyetleri arasında bir çelişki olabileceği gibi bir manâ akla gelmemelidir. İhtilâf, insanların Kur'ân'ı anlayışlarında ve idrak farklılıklarındadır. Bu bakımdan, en önemli fonksiyonları olarak Sünnet, Kur'ân'ın müphemini, yani kapalı kısmını tefsir, mücmelini, yani öz ve kısa olan âyetlerini tafsil, umumî görünen bazı hükümlerini tahsis, mutlak bırakılmış hükümlerini takyid (sınırlandırma) eder ve ayrıca, başka hükümler de koyar. Böylece, Kur'ân konusunda çıkabilecek ihtilâfları da önler. Bu bakımdan Sünnet'e hücum, esasen Kur'ân'a ve İslâm'ın temeline hücumdur.

145. Bu âyet, Sırat-ı Müstakîm, yani Allah'ın Dini üzere yürüyüp, başkalarını da aynı Din'e çağıran toplumların tarihini çok özlü biçimde ortaya koymaktadır. Bazı yanlarıyla daha başka âyetlerde de geçtiği üzere, bu yol çetin bir yol olup, gerektiğinde harp gibi, yokluk, kıtlık ve her türden işkence gibi çeşit çeşit sıkıntılarla doludur. Bu sıkıntılı yolda Allah (c.c.), gerçekten iman edip sabır gösterenlerin ortaya çıkması ve yolun doğruluğuna şahitler edinmek için, imtihan üzerine imtihan gönderir. Bu, "Allah'ın yardımı ne zaman?" denecek hale gelinceye, yani bütün maddî sebeplerin, çarelerin tükenip, neticenin ve muvaffakiyetin yalnızca Allah'tan olduğu gerçeğinin ruhlarda tam manâsıyla duyulacağı, bir başka ifadeyle, "Nûr-u Tevhid içinde Ehadiyet'in tecelli edeceği" noktaya kadar devam eder. İşte bu nokta, çekilen bütün mihnet, meşakkat ve sıkıntıların birden ferah-feza bir iklime yol verdiği noktadır. Ama imtihan bundan sonra da sürer; bu noktada yol, dünya nimetlerine dalmadan zirvede sebat gösterme, şükretme ve seviyeyi koruma merhalesine gelmiştir.

146. Âyetler, birbirinden bağımsız gibi görünse de, hem Cennet'e ulaşan ve önceki dipnotta kısmen temas ettiğimiz yolun önemli kilometre taşlarını ortaya koymakta, hem de bu kilometre taşlarının nasıl döşenmesi gerektiğini açıklamaktadır. Bunlar, bundan sonraki âyette geleceği üzere savaş, sıkıntı, zorluk, darlık ve bütün bunlar karşısında maldan toplum içinde Allah rızası için ihtiyacı olanlara harcamadır. Bu harcama, bir hadis-i şerifte ifade buyurulduğu gibi, toplum fertleri ve halk kesimleri arasında bir köprü vazifesi görür.

216. Hoşunuza gitmese de, savaş size farz kılındı. Olur ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da o şey hakkınızda hayırlıdır; bir şeyi seversiniz ama, o şey ise hakkınızda şerlidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217. Sana Haram Ay'dan ve onda savaşmaktan soruyorlar. De ki: "O ayda savaşmak büyük günahdır. Fakat (insanları) Allah'ın yolundan alkoymak, bile bile O'nu, O'nunla ilgili hakikatleri inkâr etmek, (mü'minleri) Mescid-i Haram'dan uzak tutmak ve onun ehlini ve ahalisini oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahdır. (Her zaman için) fitne, savaştan, insan öldürmekten daha ağır bir durum ve daha büyük bir vebaldir. O (müşrik kâfirler), güçleri yeterse sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan geri durmayacaklardır. İçinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerinin bütün amelleri dünyada da Âhiret'te de heder olup gitmiştir. Onlar, Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdır; orada sonsuzca kalacaklardır.

218. Buna karşılık, iman edenler ve (gerektiğinde) Allah yolunda hicret ve cihad edenler, onlar ise, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah, (kullarının günahlarını) pek çok bağışlayandır, (bilhassa mü'minlere hususî) rahmet ve merhameti pek bol olandır.¹⁴⁷

219. Sana (sarhoşluk veren) içkilerle, (her türlü) kumar (veya şans oyunların)dan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük bir günah ve zarar, bununla birlikte insanlar için birtakım menfaatler de vardır; fakat onlardaki günah ve zarar, menfaatlerinden daha büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: (Bakmaya mükellef

bulduğunuz kişilerin nafakasından) arta kalanı. Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki, sistemli ve etraflıca düşünesiniz,¹⁴⁸

220. Dünya ve Âhiret (hayatı ve gerçekleri) hakkında. Sana yetimler konusunda (nasıl davranacaklarını) da soruyorlar. De ki: "(Mallarını kullanmada haksızlık yaparım endişesiyle onları sahiplenmeyi bırakmaktansa,) onların iyiliği neyi gerektiriyorsa onu yapmak daha hayırlıdır. Eğer onları içinize alır ve onlarla birlikte olursanız, onlar zaten Din'de kardeşlerinizdir; (kardeşliğin gereği de, kardeşlerin ıslah ve faydası için çalışmaktır). Allah, kimin bozguncu ve karıştıracı, kimin de ıslah edici olduğunu bilir. Eğer Allah dilemiş olsaydı işinizi sarpa sardırır, onu altından kalkamayacağınız yükümlülüklerle zorlaştırırdı. Şüphesiz Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunmaktadır.

221. İman etmedikçe müşrik kadınları nikâhınıza almayın. İman etmiş bir cariye, bir hizmetçi kadın, (güzelliği, malı, mevki ve soyu itibariyle) hoşunuza da gitse müşrik bir kadından daha hayırlıdır. (Kadınlarınızı da,) iman etmedikçe müşrik erkeklerle nikâhlamayın. (Yine malı, mevki ve soyu itibariyle) hoşunuza da gitse, müşrik (hür) bir erkekten mü'min bir köle, bir hizmetçi daha hayırlıdır. O (müşrik erkek ve kadınlar) Ateş'e çağırırlar; Allah ise, sizi izniyle Cennet'e ve günahlarınızın bağışlanmasına çağırır. O, âyetlerini insanlar için açıklıyor ki, düşünsünler, müzakere etsinler ve gerekli öğüdü alsınlar.

222. Sana hayız halinden de soruyorlar. De ki: “O, başkasında tiksinti uyurabilecek, bileşimi değişmiş bir kan salgısıdır. Bu sebeple, hayız döneminde (hayız mahallerine mahsus olmak üzere) kadınlardan çekilin ve o hal bitinceye kadar onlara yaklaşmayın.¹⁴⁹ O hal bitip de temizlendikleri zaman, Allah’ın (aranızdaki münasebet için) koyduğu kanunlar çerçevesinde ve belirlediği yoldan onlara varabilirsiniz. Şüphesiz ki Allah, (günahlardan kaçınmakla beraber, beşerî bir sürçme ile günaha düşmelerinin ardından) tam bir pişmanlıkla tevbe edip, tevbelerinde sebat gösterenlerle, (her türlü günah kirinden) temizlenip paklananları sever.¹⁵⁰

223. Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir, (onlara temiz tohum bırakır ve hasılat olarak nesil elde edersiniz;) o halde ekinliğinize dilediğiniz zamanda dilediğiniz biçimde varınız ve kendiniz için (ileriye dönük, geliri hiç tükenmeyecek hasılat) göndermeye çalışınız. (Her hususta olduğu gibi, kadınlarla münasebetinizde ve nesil yetiştirme konusunda da) Allah’a isyandan, O’nun koyduğu hükümlere riayetsizlikten sakınınız.¹⁵¹ Bilin ki, mutlaka O’nun huzuruna çıkacaksınız. (O’nun huzurunda göreceklere muameleden dolayı) mü’minleri müjdele.

224. (Allah adına yemin edip durmayın ve) yemin ettiğinizde de Allah’ı yeminlerinize siper edip, onlarda duracaksınız diye iyi ve faziletli işlerden, takva dairesinde davranmaya çalışmaktan ve insanların arasını ıslah etmekten geri kalmayın. Allah, (her ne söylerseniz) hakkıyla işitendir; (her

yaptığınızı ve niçin yaptığınızı) hakkıyla bilendir.

147. Bilhassa bugün yanlış anlaşılan ve bazen de kasden yanlış anlatılan kavramlardan biri cihaddır. Sözcük olarak, kişinin herhangi bir hususta elinden geleni yapması manâsına gelen cihad, Kur'ân'daki karşılığı daha çok 'kıtal' olan savaş demek değildir. Daha geniş bir anlam sahası bulunan cihad, Allah yolunda Allah rızası için yapılan her türlü uğraşmayı içine alır. Mücahid, davasına içten bağlı ve ona hizmet için bütün fizikî, zihnî ve manevî fakültelerini kullanan, bu konuda karşısına çıkacak bütün zorlukları aşmaya azimli kişi demektir. Cihad, ancak Allah için ve O'nun kelimesini yüceltmek için yapılır. Başka türlü uğraşmalar, kavram anlamı itibariyle cihadın kapsamına girmez.

Cihadın iki yüzü ve birbirini tamamlayan iki şekli vardır. Biri, yanlış kabullere, bâtil inançlara, kötü duygulara, yönelişlere ve nefsin gayr-ı meşrû arzularına karşı mücadele etmek ve neticede hem zihnen-aklen, hem de kalben aydınlanmaktır. Diğeri ise, başkalarını da aynı hedefe çağırma, yönlendirme ve bu hususta gerekeni yapmaktır. Bunlardan birinciye, bir hadis-i şerifte *büyük cihad*, diğeri *küçük cihad* adı verilmiştir.

Daha çok Allah yolunda savaşma olarak anlaşılan küçük cihad, esasen savaş meydanlarına has bir cihad şekli değildir. O, Allah'ı başkalarına anlatma, onları Allah'ın yoluna çağırma ve Allah'ın kelimesini yüceltme gayesiyle ve sadece Allah rızası için yapılan her türlü meşrû davranışı içine alır.

Küçük cihad, bütün maddî araçların seferber edilmesini gerektirir ve dış dünyada yerine getirilirken, büyük cihad kişinin kendi nefsiyle mücadelesi demektir. Bu iki tür cihad birbirinden ayrı düşünülüp, birbirinden ayrı ele alınamaz. Nefislerine karşı mücadelede başarılı olanlardır ki, küçük cihadda başarılı olabilirler. Küçük cihadi asla ihmal etmeyenler de, bununla büyük cihadda başarıya çok önemli bir malzeme taşımış olurlar.

Hiz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm, her iki cihad şeklini en mükemmel şekilde temsil eden insandır. O, mesajını tebliğ ederken insanların en cesuru olmasına mukabil, Allah'a kullukta da insanların en deriniydi. İbadetlerinde Allah aşk ve saygısıyla kendinden geçer ve O'nu böyle görenler, âdeta O'na karşı şefkat duyarlardı. *Sahih-i Buharî*'de geçtiği üzere, gece ibadetinde bir defasında ayaklarının altı şişinceye kadar ayakta kaldığını gören Hiz. Ayşe (r.ah.) kendisine, bütün günahları affedilmiş, yani günahsız bir insan olmasına mukabil, kendisini neden bu kadar tükettiğini sorduğunda şu cevabı almıştı: "Allah'ın şükreden bir kulu olmayayım mı?"

Yukarıda da temas edildiği üzere, Allah yolunda uğraş vermek, yani cihad etmek, İlâhî mesajı başkalarına ulaştırmanın yanısıra, bir mü'minin iman ve aşkla örülmesi gereken karakterini oluşturmak için nefsiyle mücadele etmesini de gerektirir. Mü'minlerin Allah yolundaki bu uğraşları, ferdî planda ölümlerine, toplum planında ise Kıyamet'e kadar devam eder.

İslâm, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve halkın arasını açmak için gelmedi; tam tersine, insanların hem kendi iç dünyalarında hem de dış dünyada huzur, emniyet ve barışı sağlamak ve insanları birbirleriyle, Allah ile, "tabii" çevre ile ve bütün kâinat ile barışık hale getirmek için geldi.

Yeryüzünde zulüm ve fesadı, tek kelime ile *fitneyi* ortadan kaldırmayı, en azından fitnenin hakim olmamasını gaye edinen İslâm, çağrısını her zaman hikmet, basiret ve güzel öğüt üzerine bina eder.

148. Bu âyet, bilhassa İslâmî tebliğin yolu-yöntemi açısından son derece önemlidir. Cahiliye Araplarında içki de kumar da çok yaygındı. Böylesi alışkanlıkları toplumdan birden kaldırmak uygun, hattâ mümkün de değildir. Kur'ân-ı Kerim, hemen hemen benzer her konuda olduğu gibi, bu hususta da tedricî bir usûl takip etmiş ve yasaklayacağı, ortadan kaldıracığı bir alışkanlık veya davranışı, önce kişilerin bizzat zihinlerinde ve kalblerinde mahkûm etmiştir. Bunun neticesinde nihaî haram emri geldiğinde, artık o kötü alışkanlığı bırakmayan kalmamıştır. Kur'ân, farzlarda da aynı şekilde davranmış, meselâ tesettür meselesinde aynı yolu izlemiş, ilgili emir gelmeden önce, Medine'de pek çok kişi Efendimiz'e başvurarak, tesettürü emretmesi istirhamında bulunmuş, nihayet emir gelince, bunun gereğine gönülden inanmış bulunan Medine'nin Müslüman kadınları arasında tesettüre girmeyen kalmamıştır. Yine, meselâ bundan sonraki iki âyette (220-221) yetimlere nasıl davranılması gerektiğinden ve müşrik erkek ve kadınlarla evlenilmemesinden söz edilir. Birbiriyle alâkasızmış gibi görünen bu iki âyet, esasen, zengin, alımlı ve güzel de olsalar müşrik erkek ve kadınlarla evlenmeyi yasaklarken, bilhassa Nisâ Sûresi'ndeki birden fazla kadınla evlenmeye müsaade eden âyet gelmeden önce yetimlik ve fakirliklerine bakılmadan, mutlaka müşrik olmayan kadınlarla evlenmeye kalbleri hazırlamaktadır.

Evet bu, Kur'ân'dır; O, kâinat mecsid-i kebirinde kâinatı, insanlık medrese veya mektebinde insaniyeti okurken, diller susmalı, zihinler ve kalbler ona verilmelidir. Verilmelidir zira, ortada zihinleri, kalbleri ve ferdî hayatları İslâm'a göre şekillenmiş fertler ve İslâm'ın iman, ibadet, ahlâk, hattâ iktisat ve içtimaî temelleri üzerinde oluşmuş bir toplum yokken başka başka hedefler peşinde koşan Müslümanların ve irşad ehlinin, her meselede olduğu gibi bu konuda da Kur'ân'dan alacağı çok büyük dersler vardır. İslâm adına ondan izin almayan, ona dayanmayan hiçbir mesele asla başarıya ulaşamaz.

149. Hayızlı kadın, namaz kılamaz, oruç tutamaz, mushafı eline alıp, yüzünden Kur'ân okuyamaz (ezberinden dua âyetlerini dua maksadıyla okuyabilir), mescide giremez, haccedemez. Bu yasaklar, bazılarının zannettiği gibi, bu dönemde kadının necis olmasından dolayı değildir. Âyette apaçık ifade buyurulduğu üzere, hayız hali, ibadet için gerekli (manevî) taharete manî, yani abdesti sürekli bozan ve eza verici bir haldir.

150. Kur'ân, meselâ elbiseden bahsettiği yerde dikkatleri birden manevî elbiseye, yani takvaya (A'râf Sûresi/7: 26), aynı şekilde azıktan bahsettiği yerde manevî azığa, yani yine takvaya çektiği gibi (Bakara Sûresi/: 197), temizlikten bahsettiği bu âyette de yine dikkatleri derhal manevî temizliğe, yani tevbe ve günahlardan arınmaya çekmektedir. Çünkü asıl olan, gerçek iyilik ve güzellik, *yüzü doğuya batıya çevirmekte*, yani sırf şekilde değil, kalbedir, ruhtadır, manâdadır. Şekil veya dış, manâya götüren bir kapı ve/veya manâya göre oluşan ve dolayısıyla manâyı gösteren bir görüntüdür. Din'in bütün hükümleri, esasen kalbî, manevî temizlik ve kemali, dolayısıyla iç-dış bütünlüğünü sağlamaya yöneliktir.

151. Âyet-i kerime, çok özlü ifadelerle, kadın-erkek beşerî münasebetlerdeki asıl maksadın şehveti tatmin değil, tenasül, yani çoğalma ve hayırlı nesiller yetiştirme

olduğunu ihtar etmektedir. Şehveti tatmin, böyle bir netice için verilmiş, o neticeye götürücü, onu kolaylaştırıcı, nesil yetiştirmedeki zorluklara katlanılmasını sağlayan, hattâ onu zevkli bir meşgale haline getiren bir avanstır. Evlilikte, bunun yanısıra, daha başka âyetlerde ifade buyurulduğu üzere, eşlerin bilhassa günahlara karşı birbirlerine örtü olmaları, birbirlerini (mânen) güzelleştirmeleri, dertlerini ve sevinçlerini paylaşarak, kalbden kalbe sevgi ve saygı bağıyla birbirlerine hayat arkadaşlığı yapmaları gibi daha pek çok fayda ve hikmetler de vardır. Bu bakımdan, evlilikte en önemli unsur, bir önceki âyette geçtiği ve bir hadis-i şerifte de buyurulduğu üzere, eşlerin dindar olması, bunun yanısıra, bilhassa geçimde eşlerin birbirlerini aşığılamamaları, karşılıklı saygı ve anlaşma adına önemli bir faktör olarak, yine hadis-i şerifin parmak bastığı üzere, küfüv, yani (en azından kültür, bilgi, anlayış gibi hususlarda) belli ölçülerde de olsa denklidir.

225. Allah, kasdî olmayan, yalan yere yapılmayan ve çok farkında olmadan dilinizden döküliveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz; fakat kalblerinizin (yalan, kasıt ve niyet sebebiyle) kazandıklarından dolayı sorumlu tutar. Allah, (kullarını) çok bağışlayandır, (kullarının hataları karşısında) çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

226. Kadınlara yaklaşmama yemini (i'lâ) edenler için dört ay mühlet vardır. Eğer bu süre içinde (kefaretle) i'lâdan vazgeçip yaklaşırlarsa, şüphesiz ki Allah, (kullarını) çok bağışlayandır, (bilhassa mü'minlere karşı hususî) rahmet ve merhameti pek bol olandır.

227. Eğer (süre dolar da) boşanmaya karar verirlerse, Allah (her ne söylerseniz) çok iyi işitendir; (ne söyleyip ne yaptığınızı ve niçin yaptığınızı) çok iyi bilendir; (dolayısıyla bunun şuurunda olarak davranın.)

228. Boşanmış kadınlar, kendilerini tutup üç âdet (süresi) beklerler. Eğer Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanıyorlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını (hayz halini veya hamileliği) gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Bu süre içinde kocaları şayet barışmak isterlerse, onları tekrar almaya başkalarından daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde Allah'ın koyduğu fıtrat kanunları ve toplum tarafından Din'e zıt olmamak üzere kabul edilmiş örf çerçevesinde yerine getirilmesi gereken hakları vardır. Bununla birlikte erkekler, (vazife ve sorumluluklarına mukabil) kadınlar üzerinde fazladan bir derece sahibidirler. Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir;

her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

229. Boşama iki defadır. Her birinin sonunda, ya erkek hanımını (Din'in, örfün emrettiği) güzellikle tutar veya daha öte bir güzellikle ve gönlünü alarak salar. Boşanma durumunda, (nikâh sırasında mehir ve daha sonra mal olarak) kadınlara verdiğinizden herhangi bir şeyi geri almanız helâl değildir – meğerki eşler, evliliğin devamıyla Allah'ın çizdiği sınırlara riayet etmekten endişeye düşüp (başka şartlarda ayrılmak için aralarında anlaşmış bulunsunlar). Eğer eşlerin, (geçimsizlik veya birbirlerini sevememeleri sebebiyle) Allah'ın koyduğu sınırlara riayet edemeyip (gayr-ı meşrû yollara sapmalarından) endişe duyarsanız, bu durumda kadının ayrılmak için kocasına (mehri iade etmesi veya daha başka) mal vermesinde, (kocasının da onu almasında) üzerlerine günah yoktur. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır, sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, böyleleri düpedüz zalimlerdir.

230. Eğer erkek, (iki defa boşayıp döndükten sonra hanımını üçüncü defa) boşarsa, o kadın (gönlüyle) bir başka erkeği nikah edip (başka kocaya varıp, ondan da boşanmadan) artık bir daha kendisine helâl olmaz. Eğer (sonradan vardığı koca) onu boşayacak olursa bu takdirde, (kadın ile ilk kocası anlaşıp geçinebileceklerine ve bir arada buldukları sürece) Allah'ın koyduğu sınırlara riayetle (gayr-ı meşrû yollara teşebbüs etmeyeceklerine) kanaat getirirlerse, birbirlerine dönmelerinde üzerlerine bir günah yoktur. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır ki, (Allah) onları (sebeplere, hikmet ve faydalarıyla

anlamaya çalışan ve) bilen bir topluluk için açıklıyor.

231. Eğer kadınları boşar ve onlar da bunun neticesinde beklemeleri gereken süreyi doldururlarsa, ya onları güzellikle ve iyi muameleyle tutun veya yine güzellik ve iyi muameleyle salıverin. Onları şu veya bu şekilde haklarına tecavüz etmek maksadıyla zararlarına olarak tutmayın. Kim böyle yaparsa, (kazandığı günah ve üzerine aldığı haktan dolayı) bizzat kendine zulmetmiş olur. Allah'ın âyetlerini, koyduğu hükümleri hafife almayın, onlarla oynamayın; bilakis, Allah'ın üzerinizdeki (bilhassa iman, islâm ve hidayet) nimetini, Kitap'tan ve hikmetten üzerinize indirip bununla size yaptığı nasihat ve irşadı hatırdan çıkarmayın. Allah'a isyandan sakınıp takva dairesine girmeye çalışın ve bilin ki Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

232. Kadınları boşar ve onlar da beklemeleri gereken süreyi doldururlarsa, (ey hakimler ve iki tarafın velîleri,) bu boşanmış kadınların meşrû ve uygun şartlarda aralarında anlaşmaları takdirde önceki eşleriyle, (ve siz ey onların önceki eşleri, öyle tercih etmeleri durumunda) bir başkasıyla nikâhlanmalarını engellemek için onlara baskı yapmayın.¹⁵² İçinizden Allah'a ve Âhiret Günü'ne gerçekten inanmış olanlara verilen bir öğüt, onların uymaları gereken bir kaidedir bu. Böyle davranmanız, sizin için çok daha nezihtir; her türlü leke ve ayıptan uzak, daha temiz ve daha paktır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.¹⁵³

233. (Boşanmış olsun, nikâh altında bulunsun,) bütün anneler, babanın sürenin tamamlanmasını istemesi

durumunda (Allah'ın hükmü gereği) çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Bu süre içinde geçim standardına, temel meşrû ihtiyaçlara ve toplumda Din'e ters olmayan genel kabullere göre annelerin yiyeceğini ve giyeceğini sağlamak babanın görevidir. Hiç kimse takatının üstünde bir görevle yükümlü tutulamaz. Ne anne çocuğundan dolayı, ne de baba çocuğundan dolayı zarar görmelidir. (Emzirme süresi içinde baba ölürse, annenin bakımı, babanın) vârisi (olarak çocuğa ve diğer vârislerine) kalan maldan sağlanır. Anne ve baba, aralarında görüşüp anlaşarak çocuğu iki yıl tamamlanmadan süttten kesmek isterlerse üzerlerine bir vebal yoktur. Şayet çocuklarınızı başkalarına emzirtmek isterseniz, (ey babalar,) vereceğiniz ücreti toplumda geçerli ölçülere göre ve karşı tarafı incitmeden ödemek şartı ile, bunda da üzerinize bir vebal yoktur. (Her meselede olduğu gibi, bu meselede de) Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesi içinde hareket etmeye çalışın ve bilin ki Allah, yaptığınız her şeyi çok iyi görmektedir.

234. İcinizden vefat eden erkeklerin geriye bıraktıkları eşleri, kendilerini tutup dört ay on gün beklerler;¹⁵⁴ (bu süre içinde yeniden evlenmeye yeltenmez, kendilerini evlilik için takdim edici davranışlarda bulunmazlar). Sürelerini doldurduklarında, kendi haklarında meşrû sınırlar çerçevesinde verecekleri karardan ve ortaya koyacakları davranışlardan dolayı sizin

152. İslâm, geçimin artık mümkün olmadığı, evlilikte eşler birbiri için günahlardan koruyucu birer sütte olmasına mukabil, eşlerin daha fazla bir arada bulunmakla gayr-ı meşrû yollara sapabileceği, yani evliliğin fonksiyonunu tamamen yitirip, bunun da ötesinde zararlı hale geldiği noktada boşanmaya izin verir. Şu kadar ki, bu izni verirken, âyetlerde açık olduğu üzere, iki tarafa tekrar tekrar düşünme ve değerlendirmede bulunma imkânı tanır. Ayrıca, bir hadis-i şerifte, “Allah’ın en sevmediği helâl, boşanmadır.” buyurulmuştur. (Ebû Davud, “Talâk”, 3) Boşanmanın, erkek açısından Sünnet’e uygun şer’î şekli şudur: Erkek, karısını onun hayız halinde olmadığı bir anda boşar; sonra kadın üç hayız müddeti bekler ve bu süre içinde dilerlerse birbirlerine dönebilirler. Bu dönüş için nikâh gerekmez; bu süre içinde kadının bakımı erkeğin üzerindedir ve erkek, karısını evden ayrılmaya zorlayamaz. Dönüş, sürenin bitiminden sonra olursa, yeniden nikâh kıymak gerekir. Geçim yine imkânsız görünüyorsa, erkeğin bir defa daha boşayıp, eşlerin birinci boşamada olduğu gibi tekrar birbirlerine dönme hakları vardır. Üçüncü boşamada bu hak kalkar. Boşama kesinleştiği takdirde, İslâm öncesi dönemde olduğu gibi, erkeğin kadını halâ tutması, malından ve kendisinden faydalanmaya kalkması türünden davranışlar zulüm sayılmış ve yasaklanmıştır.

Erkeğin kadını boşama hakkı olduğu gibi, kadının da erkeği boşama hakkı vardır. Eğer kadın, kocasıyla yaşama durumunda ikisinin de gayr-ı meşrû yollara sapmalarından endişe edilirse, yani kadın kocasından nefret eder hale gelirse, hakime başvurarak kocasından boşanabilir. Böyle bir boşamada kadının kocasına manevî tazminat ödemesine mukabil, erkek, karısına evlilik öncesi, evlilik sırası veya sonrasında verdiği hiçbir şeyi geri alamaz. (Boşama ve hükümleri için ayrıca bkn. Talâk Sûresi/65, 1–7, not 1–5.)

Erkek, boşadığı hanımın bekleme süresi olan üç hayız dönemi müddetince onun geçimini sağlamak veya ona bu süre içinde kendisini geçindirecek kadar bir mal vermekle sorumludur (Bkn. âyet 241). Kocasını ölen kadınlar için Kur’ân, aşağıda gelecek 240’inci âyette kocanın geriye kalan malından veya mirasçılara bir yıl süreli bir bakım mecburiyeti koymuşsa da, daha sonra gelen ve kadını kocasına mirasçı kılan âyetle ve Sünnet’in “Mirasçıya vasiyet yoktur” hükmüyle bu mecburiyet kalkmıştır.

153. İslâm’da kadının statüsü için bkn. Ek 4.

için bir vebal söz konusu değildir. Allah, her ne yaparsanız, hepsinden hakkıyla haberdardır.

235. Bu hanımlarla evlenmeyi düşünüyorsanız, (bekleme süreleri içinde de olsa) bunu onlara çitlatmanızda veya gönlünüzde tutmanızda bir beis yoktur. Allah biliyor ki, siz onları hatırlığınızdan geçireceksiniz; fakat günah olmayacak bir sözle bunu hissettirmeniz dışında, (süre bitmeden) onlarla gizlice

sözleşmeyin ve sürenin bitimine kadar onlarla nikâh akdi yapmayın. Bilin ki Allah, gönlünüzden geçeni de bilmektedir; öyleyse yasakladığı bir işe girişmekten sakının. Yine bilin ki Allah, şüphesiz çok bağışlayandır, kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

236. (Kendileriyle nikâh akdi yaptığınız,) fakat daha henüz kendilerine el sürmediğiniz veya borç olarak bir mehir belirlemediğiniz kadınları boşamanızda üzerinize bir vebal yoktur. Fakat onlara (manevî tazminat olarak) bir geçimlik (para, elbise vb.) verin. Halivakti yerinde olan kendi kudretince, darlık içinde bulunan da gücü yettiğinde toplumda genel kabul ve ölçülere uygun bir geçimlik versin. Bu, Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendisini görüp gözettiğinin şuuru içinde davranıp, iyiliği şiar edinenler üzerine bir borçtur; (size düşen de böyle olmak, böyle davranmaktır).

237. (Kendileriyle nikâh akdi yaptığınız) kadınları, daha henüz onlara el sürmeden, fakat borç olan mehri belirledikten sonra boşarsanız, bu takdirde mehrin yarısını vermeniz gerekir. Ancak o kadınlar gözütok davranırlar da istemezlerse vermeyebilirsiniz veya nikâh akdi elinde bulunan koca cömertçe davranırsa, (o mehrin yarısını değil de) tamamını verebilir. (Ey erkekler,) sizin cimrilik yapmayıp mihrin tamamını vermeniz takvaya daha yakındır. Aranızda mürüvveti ve lütufkâr davranmayı unutmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptınız her şeyi çok iyi görmektedir.

238. Namazları ve bu arada bilhassa Orta Namaz'ı vaktinde, eksiksiz olarak

ve dikkatlice kılın. Allah için kalkın ve (O'nun huzurunda) boyun büküp divan durun.

239. Sizi korkuya sevkeden bir durum başgösterir de (namazı bütün rükünleriyle bir yerde sabit halde edemeyecek olursanız), bu takyaya yaya veya binek üzerinde, her ne durumda iseniz öyle kılın. Fakat emniyet ve selâmete çıktığınızda, siz hiçbir şey bilmez bir halde iken Allah size (bilhassa namazın nasıl kılınacağı konusunda) bilmediklerinizi nasıl öğretmişse, Allah'ı bunu nazara alarak zikredin; (namazlarınızı bütün farzları, vacipleri, sünnetleri, hattâ müstehaplarıyla tam olarak kılın.)¹⁵⁵

240. İçinizden kendilerine ölüm gelip de geriye eş bırakacak olanlar, o eşlerinin bir yıl süreyle evden çıkarılmayıp geçimlerinin sağlanmasını şart koşacak şekilde vasiyette bulunsunlar.¹⁵⁶ Fakat o eşler (bekleme süreleri olan dört ay on gün geçtikten sonra) kendiliklerinden çıkacak olurlarsa, bu durumda meşrû surette yapacakları şahsî davranışlarından dolayı üzerinize herhangi bir vebal yoktur. Allah, mutlak izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

241. Boşanmış kadınlar için de münasip miktar ve tarzda verilmesi gereken bir geçimlik vardır ki, (boşandıktan sonraki gerekli bekleme süresini gözetmesi gereken bu geçimliği) vermek müttakîler üzerine bir borçtur; (takva hedefiniz olarak, bunu vermeniz gerekir.)

242. Allah, âyetlerini sizin için böyle açıklıyor ki, akledip onlardaki hikmetleri anlayasınız ve gereğince davranasınız.

243. Bakmaz mısın, binlerce oldukları halde, (sanki ölümden kaçmak mümkünmüş ve gittikleri yerde ölüm yokmuş gibi) ölüm korkusuyla öz diyarlarını terk edip gidenlere! Allah, onlara “Ölün!” dedi; sonra da onlara hayat verdi. Doğrusu Allah, insanlara karşı çok lütufkârdır, fakat insanların çoğu şükretmez.

244. (Ölüm korkusuyla hareket etmeyin ve) Allah yolunda savaşın; bilin ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

245. Hani kim var, Allah’a (O’nun rızası uğruna ve O’nun yolunda cihad için sarfedilmek üzere veya muhtaçlara infakta bulunarak) güzel bir borç versin de, Allah onu kat kat arttırsın! Allah, (geçimliğinizi ve iç dünyanızı, bazen olur) sıkır daraltır, (bazen olur) açar genişletir; ve sonuçta O’na döndürülürsünüz.

154. Hamile kadınlar, bu kuraldan muaftır. Onlar için bekleme süresi, 4 ay 10 günden az veya çok da olsa, doğuma kadardır.

155. Bu noktada birden namaza geçilmesi, namazın içtimaî münasebetlerde çok önemli olan ruhî ve manevî terbiyedeki vazgeçilmez yeri dolayısıyladır. Namaz, insanı iyiliğe, takvaya sevk ettiği gibi, her türlü aşırılıktan ve hoş olmayan davranışlardan alıkoyar. (29: 45) Namazların vaktinde eksiksiz ve dikkatlice kılınması – korunması– emri, bilhassa onların korku ve tehlike anlarında (ayrıca bkn: Nisâ Sûresi/4: 102) yürürken, binitliyen bile kılınması emriyle ayrı bir önem kazanmaktadır.

Orta Namaz'ın hangi namaz olduğu konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, çoğunluğun görüşü İkinci Namazı üzerinde yoğunlaşmaktadır. İkinci vakti, günlük işlerin tamamlanma zamanı olmasından dolayı, bu namazın ihmale uğrama ihtimali daha fazladır. Ayrıca bu vakit, insan hayatıyla alâkalı meleklerin nöbet değişim zamanıdır. İkinci Namazı, Sabah Namazı günün ilk namazı sayılırsa, sayı bakımından da ortaya gelmektedir. Şu kadar ki, günün daha çok geceden başladığı ve İkinci Namazı gibi kendine has önemi de hesaba katılırsa (İsrâ Sûresi/17: 78), bu durumda Orta Namaz Sabah Namazı da olabileceği gibi, hem Sabah, hem İkinci Namazı da olabilir.

156. Buradaki hükmün miras âyetiyle neshedildiği genel olarak kabul edilmektedir.

246. Bakmaz mısın, Musa'dan sonra İsrail Oğulları ileri gelenlerinin haline! Kendileri için seçilip gönderilmiş olan bir peygambere, "Başımıza bir hükümdar tayin et de, Allah yolunda savaşalım!" diye müracaatta bulundular. (O Peygamber,) şöyle cevap verdi: "Ya savaş üzerinize farz kılınır da, savaşmazsanız?" Onlar, "Allah yolunda neden savaşmayacakmışız ki, memleketimizden sürülüp çıkarıldık ve çoluk-çocuğumuzdan edildik!" dediler. Ne vakit ki savaşmak kendilerine farz kılındı, o zaman içlerinden pek azı müstesna, hemen dönüverdiler. Allah, o zalimleri çok iyi bilmektedir.

247. Peygamberleri, onlara dedi: "Allah, size hükümdar olarak Talût'u tayin buyurdu." Hemen (itiraz edip), "(Bizden olmayan ve bir melik ailesinden gelmeyen) o kişi bize nasıl hükümdarlık yapabilir ki? (İçimizden melikler çıkarmış olan) biz (İsrail Oğulları kabilesi), hükümdarlığa O'ndan daha çok lâyıkız; kaldı ki, kendisine verilmiş öyle fazla bir serveti de yok." dediler. Peygamber, şöyle cevap verdi: "Allah, O'nu seçip size tercih buyurdu ve O'na (hükümdarlık için gerekli) geniş ilimle birlikte (iktidarını yürütebileceği) sağlam bir yapı bahşetti. Allah, hükümdarlığı kime dilerse ona verir. Allah, (Meşiet ve Kudreti'yle her şeyi) kuşatandır; (kimin neye niçin lâyık olduğunu ve olmadığını) hakkıyla bilendir.

248. Peygamberleri, devamla şöyle dedi: "O-nun hükümdarlığının alâmeti, size içinde Rabbinizden bir sekine (iç huzur ve güven kaynağı) ile birlikte Musa ve Harun'un manevî mirasından bir bakıyenin bulunduğu ve meleklerce taşınan sandığın gelmesidir. Eğer

gerçekten mü'min iseniz, bunda sizin için şüphesiz bir delil, bir işaret vardır.

249. Nihayet Talût ordusuyla birlik-te hareket etti ve (askerine hitaben şöyle) dedi: "Allah, sizi bir nehirle imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir; kim de ondan hiç tatmazsa, işte o bendendir; şu kadar ki, eliyle bir avuç dolusu alan da (kınanmayacaktır)." İçlerinden pek azı hariç, hepsi o nehirden içti. Derken Talût, evet O ve beraberinde bulunup (sudan hiç içmeyen ve pek az içen) mü'minler nehri geçince, (nehirden az da olsa tatmış bulunanlar), "Bugün Calut ve ordusuna karşı savaşacak takatımız yok!" dediler. Buna karşılık, kendilerini her an Allah'ın huzurundaymış gibi hisseden ve O'na kavuşacaklarına kesin inancı olanlar ise, "Nice küçük topluluklar vardır ki, Allah'ın izniyle çok büyük topluluklara galip gelmiştir!" diyerek, (inanç ve düşüncelerini dile getirdiler). Allah, sabredenlerle beraberdir.

250. Derken Calut ve ordusu karşısında harp meydanında mevzilenip, (tam bir iman ve teslimiyetle Allah'a yalvararak, şöyle) dediler: "Rabbimiz, üstümüze sabır yağdır; ayaklarımızı kaydırmayıp sabit tut ve kâfirler guruhuna karşı bize nusret ve zafer bahşet!"

251. Çok geçmedi, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Calut'u öldürdü ve Allah, O'na hükümdarlık ve hikmet verdi; ayrıca O'na dilediği pek çok şey öğretti. Eğer Allah'ın (bu şekilde) insanların bazısını bazısıyla def etmesi olmasaydı, hiç şüphesiz yer fesada uğrar ve yaşanılmaz hale gelirdi. Lâkin Allah, bütün varlıklara çok büyük bir lütuf ve inayet sahibidir.¹⁵⁷

252. Bütün bunlar, Allah'ın (vahyettiği) âyetleri, (isim ve sıfatlarıyla O'nu gösteren) delil ve işaretler olup, onları haklarında hiçbir şüpheye mahal bulunmayan birer gerçek olarak sana okuyoruz. Çünkü sen şüphesiz, hiç şüphesiz (vahye mazhar ve Kitap'la) gönderilenlerdensin.

157. Bir bakıma, insanlık tarihinin bir realitesi ve hayatın bir kanunu olarak savaşın hikmetini, düşmanla savaşta mü'minlerin kazanma dinamiklerini ortaya koyan bu âyetlerde anlatılan hadise, İsrail Oğulları tarihinde bir dönüm noktasıdır. Hz. Musa (a.s.) zamanında Mısır'dan çıkıp, Sina çölüne gelen ve adım adım Filistin topraklarına doğru yürüyen İsrail Oğulları, bu büyük rasûlün zamanında, ihtimal 243'üncü âyetin ifade ettiği bir vakıa olarak, kalbleri ölmüş bir-iki neslin gidip, yerlerini kölelik hayatı yaşamamış, başka toplulukların inanç ve medeniyetlerinden etkilenmemiş ve hürriyeti bilen, Allah'a inanan yeni nesillerin almasıyla bir dirilişe ulaşmışlardı. Hz. Musa'dan sonra Hz. Yuşa (a.s.) zamanında Eriha'ya girdiler. Bilahare başlayan "Hakimler" döneminde bu bölgede birkaç asır kaldılar. Çevrelerindeki düşmanlarıyla savaşp, kâh yendiler, kâh yenildiler. Nihayet, Hz. Musa'dan (a.s.) tahminen üçbuçuk asır kadar sonra peygamber "Samuel" (a.s.) zamanında, bu âyetlerde anlatılan hadise vukua geldi. Güçlü putperest Filistinlileri bozguna uğratan İsrail Oğulları, Filistin'i baştan sona ele geçirip, Kudüs'ü başkent yaparak, tarihteki en güçlü devletlerini kurdular. Hz. Davud (a.s.), bu devletin ilk peygamber halifesi oldu.

248'inci âyette sözü edilen sandık, Kitab-ı Mukaddes'te yer yer anlatıldığı (*Çıkış*, 25: 10–16; 40: 20–21; *Tesniye*, 10: 1–5; *Yeşu*, 3: 3) ve bazı rivayetlerde de geçtiği üzere, ağaçtan yapılma bir sandık olup, içinde Tevrat'ın yazılı olduğu levhalar bulunur ve gerek seferlerde, gerekse savaşlarda bu sandık (*tabut*) önde giderdi. İhtimal, Hz. Musa'dan sonra geçen asırlarda kaybolmuş, fakat melekler tarafından taşınıp korunmuş ve Talût'un hükümdarlığına bir delil olarak getirilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki bu sandık, İsrail Oğulları'nın taliinin bir simgesi idi.

Aynı âyette geçen *sekine*, insana itminan, cesaret, emniyet, tahammül ve iç huzuru veren bir hâl, bir görüntü, bir nesne veya bunlara benzer bir şeydir.

253. O (gönderilen) rasûller ki, (bazı yönlerden) kimisini kimisine üstün kıldık. İçlerinde kendisiyle Allah'ın (bir perde gerisinden) konuştuğu vardır; kimisini de Allah, derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya ise (rasûl olduğunu gösteren ve mesajını ispat eden) apaçık deliller verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs'le destekleyip güçlendirdik. Eğer Allah dilemiş (ve insanlara irade vermeyip, onları mecbur bırakmış olsaydı), o rasûllerin arkasından gelenler, kendilerine apaçık deliller, gerçeği gün gibi gösteren âyetler gelmesine rağmen birbirleriyle savaşırmazlardı. Ne var ki, aralarında anlaşmazlığa düştüler; içlerinde iman eden de vardır, küfür içinde olan da. Eğer Allah dilemiş (ve onlara irade vermeyip kendilerini belli bir davranış şekline mecbur bırakmış olsaydı), aralarında savaşırmazlardı. Fakat Allah, ne dilerse onu yapar.

254. Ey iman edenler! Ne herhangi türde bir alışverişin, ne kendisinden yardım umulan bir dostluğun ve ne de şu veya bu şekilde bir kayırma ve aracılığın söz konusu olacağı bir gün gelmeden önce, size rızık olarak (mal, güç, bilgi, zekâ...) her ne vermişsek ondan infak edin. Kâfirler, (gerçeği göremeyen, bakış açıları ve ölçüleri yanlış, yaptıklarıyla içlerini de etraflarını da karartan ve dolayısıyla öncelikle kendilerine zulmeden) zalimlerin ta kendileridir.

255. Allah: yoktur O'ndan başka ilâh. Hayy (ezelî-ebedî mutlak hayat sahibi)dir, Kayyûm (varlığı hem kendinden, hem de kendi kendine kaim olan)dır. Ne gaflet ve uyuklama basar O'nu, ne de uyku. Göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Kim vardır ki, O'nun huzurunda O'nun izni olmadan bir başkası için şefaatte bulunabilsin? Yarattıklarının önündekini arkasındakini, geçmişlerini geleceklerini, bildiklerini ve bilmediklerini bilir; onlar ise, O'nun İlmi'nden dilediğinin ötesinde hiçbir şeyi kavrayamazlar. (Mutlak hüküm ve hakimiyetinin tecelligâhı olan) Kürsüsü, gökleri ve yeri tamamen kuşatmıştır; gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na asla ağır gelmez. Ve Aliyy (mutlak yüce olan)dır O ve (Azîm (mutlak azamet sahibi).

256. Din'e davette zorlama olmaz: doğru eğriden, hak bâtıldan seçilip ayrılmıştır. Artık kim tağutu (sahte ilâhları ve Allah'a isyanla başka yollar, başka dinler icat ederek insanları bunlara itaate zorlayan bâtil güçleri) ret ve inkâr edip, (yegâne İlâh, Rab ve Ma'bud olarak) Allah'a iman ederse, hiç şüphesiz en sağlam, kopması mümkün olmayan kulpa yapılmıştır. Allah, (her sözü) hakkıyla işitendir; (niyetleriniz dahil, her şeyi) hakkıyla bilendir.

257. Allah, iman edenlerin velîsi (işlerini Kendisine havale etmeleri ve her bakımdan güvenmeleri gereken dostu, yardımcısı ve koruyucusudur); onları daima her türlü (zihnî, manevî, içtimaî, iktisadî ve siyasî) karanlıklardan nûra çıkarır (ve nurlarını arttırır). Küfredenlere gelince, onlara velîlik yapanlar tağuttur, onları nurdan her türlü karanlığa çıkarırlar. Onlar, Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdır, orada sonsuzca kalacaklardır.

258. Bakmaz mısın, Allah'ın kendisine verdiği mülk ve hükümdarlıkla (şımarıp), İbrahim'le Rabbisi hakkında tartışmaya girişene! İbrahim, "Rabbim O'dur ki, hayat verir ve hayatı alır." dedi; diğeri, "Ben de hayat verir ve alırım!" karşılığını verdi.

Bunun üzerine İbrahim, “Muhakkak ki Allah, güneşi doğudan getirir, haydi sen onu batıdan getir!” deyince, o kâfir ne diyeceğini bilemez bir halde donup kaldı.¹⁵⁹ Allah, (böylesi) zalimler güruhuna hidayet vermez, onları emellerine ulaştırmaz.

259. Veya, (Allah’ın hayat verme, onu alma ve ölüleri diriltmesine bir başka harikulade delil olarak) o kimsenin hali gibi ki, altı üstüne gelmiş ıpıssız bir beldeye uğramıştı da, (Allah’ın Kudret tecellilerinin büyüklüğü karşısında duyduğu hayret ve hayranlığını ifade sadedinde,) “Allah, böylesine bir yok oluştan sonra bu beldeyi ve ahalisini acaba nasıl diriltir!” demişti. Bunun üzerine Allah, (gündüzün ilk vakitlerinde O’nu vefat ettirdi de,) kendisini tam yüz yıl ölü halde tuttu ve sonra da (gündüzün bitiş saatlerine doğru) dirilterek, “(Burada) ne kadar süre kaldın?” diye sordu. O kişi, “Bir gün veya daha az.” cevabını verdi. Allah buyurdu: “Hayır, tam yüz yıl kaldın. Böyle iken bak yiyeceğine ve içeceğine, hiç bozulmamışlar. Ama bir de merkebine bak. Bütün bunlar, seni insanlara bir âyet (onları nasıl yarattığımızı ve tekrar nasıl dirilteceğimize bir delil) kılalım diyedir. (Merkebinin) kemikler(in)e bak, onları nasıl da birleştirip yerli yerine koyuyor, sonra da üzerlerine et giydiriyoruz.” O kişi, gerçek bu şekilde kendisine apaçık belli olunca, “Biliyorum ki” dedi, “şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.”

158. Sanki küfredenler önceden nur içindeymişler gibi bir çağrışım yapan bu cümle, şu manâlara gelmektedir:

Bu cümle, daha önceki *Allah, mü'minleri karanlıklardan nûra çıkarır* cümlesine bir mukabeledir. İkinci olarak, Tağut, inananları da sürekli karanlığa, küfre, şirke, fıska çağırır ve onların her türlü nurdan, imandan, Din'den uzaklaşmaları için çalışır. Üçüncü olarak, bir hadis-i şerifte ifade buyurulduğu gibi, her doğan çocuk İslâm fitratı üzere, yani İslâm'ı kabûl edebilecek bir yapıda doğar, fakat annesi-babası, çevresi onu başka dinlere çeker. İşte, tağutun bir yaptığı da budur; bütün nesilleri saptırmaya, sapkın yollara atmaya çalışmaktır.

159. Kitab-ı Mukaddes'te yer almayan fakat Talmud'da yakın ifadelerle anlatılan bu hadise, Hz. İbrahim (a.s.)'la Irak'ta Keldanî krallarından biri arasında geçmiştir. Talmud'a göre, Hz. İbrahim'in babalığının Nemrut denilen bu kralın sarayında önemli bir mevki vardı. Hz. İbrahim (a.s.), Tevhid'i tebliğe başlayıp putları kırınca, babalığı onu Nemrut'a şikâyet etti ve aralarında sarayda bu konuşma geçti.

Mü'minlerin dışındaki insanlar, ya materyalist olup, Allah'ı inkâr ederler veya O'na çeşitli şekillerde şirk koşarlar. Allah'ın varlığını genellikle kabul eden müşriklerden bazıları, O'na kozmik plandaki icraat ve sıfatlarında şirk koşar, yani, O'nun icraatını "tabiat, tabiat kanunları", melekler, birtakım ruhlar ve (güneş, ay ve yıldızlar gibi) gök cisimleri türünde gerçek veya itibarî varlığı olan nesnelere arasında taksim ederler. Bazıları da, O'nun kozmik plandaki mutlak hakimiyetini kabul etmekle birlikte, insanların hayatını düzenlemede, O'nun koyduğu Din dışında dinler ve sistemler icat edip, başkalarını bu dinler veya sistemlere itaata zorlarlar. Yani, beşerî sahadaki hakimiyeti kendilerinde vehmeder ve bu sahaya Allah'ı karıştırmak istemezler. Öyle anlaşılıyor ki Nemrut, beşerî sahadaki hakimiyet veya hükümdarlığının devamı adına Allah'a şirk koşan biriydi. Kendi hükümdarlık sahasında dilediği gibi hükmetmek istiyordu. Bu bakımdan, Hz. İbrahim'in cüz'î, yani beşerî sahadaki hayat verme ve almadan küllî sahadaki, bütün kâinattaki hayat verme ve almaya intikali üzerine sesi kısılıverdi. Yeryüzü kâinattan ve beşer bütün varlıklardan bir parça olması hasebiyle kozmik planda hakimiyet kiminse, yeryüzünde ve beşerin dünyasında da hakimiyet ancak O'na ait olabilirdi. İnsan, varlıklar içinde en güçlü bir sebep, kendisini Allah hakkında tartışmaya girişebilecek güçte gören bir varlık olarak, eğer onun da sadece kâinattaki düzende değil, kendi hayatında, dünyaya gelmesinde ve hayatının devamında, anne-baba, doğum ve ölüm yeri, tarihi ve şeklinde, fizikî yapısında, hattâ "benim" dediği vücudunun çalışmasında bile en küçük bir rolü ve müdahalesi söz konusu değilse, şu halde ona da düşen, Allah'a teslim olmaktır. Şu kadar ki Allah, insanı bu teslimiyete zorlamaz ve gönderdiği Din'in bilhassa hukuk bölümünde, ona zamanın getirdiği yeni şartlara paralel olarak aslî ve değişmez prensipler çerçevesinde içtihad yetkisi verir. Putkırın, büyük peygamber Hz. İbrahim Halilullah (a.s.), Mısır firavunlarının Irak'taki emsalleri karşısında bu en büyük gerçeği ortaya koymuş, bunu cihan çapında ilan ve tebliğ edip zihinlere, gönüllere nakşedense, en mümtaz evlâdı Hz. Muhammed Mustafa aleyhissalâtu vesselâm olmuştur.

260. Bir vakit İbrahim de, “Rabbim, ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster!” demişti. Allah, “Yoksa inanmıyor muydun?” diye sordu. İbrahim, “Evet, inanıyorum, fakat (meselenin keyfiyetini tafsilatıyla göreyim de,) kalbim tam tatmin olsun istedim.” cevabını verdi.¹⁶⁰ Allah buyurdu: “Öyleyse, (farklı türde) dört kuş tut, onları kendine iyice alıştır ve bütün hususiyetleriyle tanı. Sonra onları kes ve birbirine kat karıştır da, her dağın başına her birinden bir parça koy. Ardından çağır onları, bak nasıl da süratle sana geliyorlar. Bil ki Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunandır.

261. Mallarını Allah yolunda infak

160. Bu, beş büyük rasûlden biri olan Hz. İbrahim’in marifette kendi kapasitesi açısından tam kemale ulaşma arzusunun ifadesidir. Hz. İbrahim’in (a.s.) bu isteğine mukabil, Hz. Ali (r.a.), “Gayb perdesi açılrsa yakîn artmayacak!” der. Elbette Hz. Ali, Hz. İbrahim’den daha fazla yakîn sebebi değildi. Ama, her insanın bir yakîn kapasitesi vardır. Hz. Ali, o sözü söylediğinde velîlerin şahı olarak demek ki kapasitesini doldurmuştu. Hz. İbrahim ise, söz konusu istekte bulunduğu, en büyük rasûllerden biri olarak daha henüz yakîn kapasitesini doldurmamıştı.

edenlerin hali, yedi başak bitiren ve her başakta yüz dane bulunan bir tohum gibidir. Allah, kime dilerse ona kat kat verir. Allah, (rahmet ve lütfuyla her varlığı) kucaklayan, (merhametiyle kullarına) genişlik gösterendir; (kullarının halini) hakkıyla bilendir.

262. Mallarını Allah yolunda infak edip de, infaklarının ardından herhangi bir başa kakmada ve gönül incitici bir harekette bulunmayanlar yok mu: Onların, Rabbileri katında mükâfatları

vardır. Onlar için (özellikle Âhîret’te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeyeceklerdir de.

263. Tatlı ve güzel bir söz, bir ayıp örtme ve kusur bağışlama, peşinden gönül incitici hareket gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, mutlak servet sahibi, (dolayısıyla kullarının sadakasından) müstağnîdir; kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

264. Ey iman edenler! Sadakalarınızı başa kakma ve gönül incitici hareketlerle heder edip de, ne Allah’a ne de Âhîret Günü’ne inanan ve malını sırf insanlara gösteriş yapmak için infak eden kişinin durumuna düşmeyin. Onun durumu,

üzerinde toprak bulunan kaygan bir kayaya benzer ki, üzerine şiddetli bir sağanak iniverince toprağı kayar gider de, aslında kaskatı bir taş olduğu ortaya çıkıverir. Bu şekilde onlar, yaptıkları infaktan (Âhîret’e ait sevap ve mükâfat olarak) hiçbir şey elde edemez;

işledikleri amelin neticesini alamazlar. Allah, öylesi kâfirler güruhuna hidayet vermez, onları emellerine ulaştırmaz.

265. Mallarını, Allah’ın rızasının nerede yattığını, O’nun nelerden razı olduğunu kollayarak ve içlerindeki imanı takviye edip kökleştirmek için infak edenlerin durumu ise, yüksek bir yerde bulunan güzel bir bahçeye benzer. Bir bahçe ki, üzerine bol yağmur yağar ve ürününü iki kat verir. O kadar ki, bol yağmur düşmese bile bir çisinti yetişir.

Allah, her ne yapıyorsanız onu çok iyi görmektedir.

266. Hiçbiriniz arzu eder mi ki, hurmalık ve üzüm bağlarından bir bahçesi olsun; (bir bahçe ki,) içinde çaylar akıyor ve sahibi için her türlü mahsul yetişiyor; ama sahibinin üstüne ihtiyarlık çökmüş, üstelik bir de küçük, zayıf, bakıma muhtaç çocukları ve torunları var: tam bu durumda yakıcı bir bora çıksın da, bahçeyi kasıp kavursun? Allah, âyetleri (gerçeği gösteren delil ve işaretleri) işte böyle açıklar ki, üzerlerinde iyice düşünüp (gereğince davranasınız).

Kendi katından, (sizin tahmin edemeyeceğiniz) bir bağışlanma ve hiç karşılıksız bol bol lütuf va'dediyor. Allah, (rahmet ve lütfuyla) her varlığı kucaklayan, (merhametiyle) kullarına genişlik gösterendir; her şeyi hakkıyla bilendir.

269. O, hikmeti¹⁶¹ dilediğine verir. Her kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çok büyük bir hayır, (her maldan daha çok ve daha kıymetli bir servet) verilmiştir. Fakat (bütün bu hakikatları) ancak gerçek akıl ve idrak sahipleri anlar, üzerinde düşünür ve gerekli dersi alırlar.

161. Hikmetin çok geniş manâ yelpazesi varsa da, özet olarak o, yaratılışın, hayatın, bütün kâinatta geçerli sistemin, hakim bulunan ilâhî kanunların gayesini ve işleyişini kavramaktır; bu arada bilhassa beşerî hayat adına, "Ben kimim? Bu dünyadaki varlığımın gayesi nedir? Nereden geldim, nereye gidiyorum? Bu dünya yolculuğunda rehberim kimdir? Ölümün benden istediği nedir?" gibi soruların tatmin edici cevabıdır. Ayrıca, eşyanın ve hadiselerin gerisinde yatan gerçek sebep ve hedefin, yani bir bakıma Kader veya bunun bilgisidir. Kur'ân, bütün bu konularda gerçek bilgi kaynağı, Sünnet de onu bize açıklama ve hayata tatbik etme sistem ve prensipleri olduğu için, Rasûlüllah'ın sünnet-i seniyesi, bütünüyle hikmettir.

267. Ey iman edenler! Ürettiğiniz malların, kazancınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyi, temiz ve helâl olanından infak ediniz; göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı ve kötü mallardan vermeye yeltenmeyiniz. Bilin ki Allah, mutlak servet sahibi, (dolayısıyla kullarının infakından) mutlak müstağnîdir; (bütün ihtiyaçlarınızı gideren ve rızkınızı veren Rabbiniz olarak) hakkıyla hamde ve övgüye lâyıktır.

268. Şeytan sizi (hayırda ve gerekli yerlere harcamakla) fakir olacaksınız diye korkutur ve sizi cimrilığe, (malınızı harcama yeri olarak) çirkin işlere ve ahlâksızlığa teşvik eder. Allah ise size

270. (Az çok, iyi kötü, Allah yo-lunda veya şeytan yolunda) nafaka olarak ne harcar, başkasına ne verirsiniz ve (Allah'a itaat veya isyan ifade edecek) adak olarak ne adarsanız, Allah hepsini mutlaka bilir. (Bir an için kendilerini emniyetlemiş gibi görseler de, nihaî akıbetleri itibarıyla) zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.

271. Eğer sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! Ama onları gizler ve fakirlere gizlice verirsiniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Allah, verdiğiniz sadakaları birtakım kötülük ve günahlarınıza kefarettir yapar, bunlarla onları örter. Allah, her ne yapıyorsanız, hepsinden hakkıyla haberdardır.

272. (Ey Rasûlüm! Bütün bu hükümleri insanlara tebliğ etmek vazifen olmakla birlikte,) onları bilfiil hidayete erdirmek, her işte onlara doğruyu yaptırmak, senin üzerine borç değildir; ancak Allah'tır ki, dilediğine hidayet verir. (O bakımdan, işlediğiniz hayırları, gerek Allah'a, gerekse kendilerine hayır ve iyilikte bulunduğunuz kişilere karşı minnet sebebi yapmayın. Çünkü) hayır olarak her ne infak ederseniz kendiniz içindir ve menfaati sizedir; zaten (mü'minler olarak) siz, Allah'ın ebedî razılığını dileyip araştırmaktan başka bir maksatla infakta bulunmazsınız. Hayır olarak her ne infak ederseniz, mükâfatı hiç eksiksiz size verilir ve hiçbir şekilde haksızlığa maruz bırakılmazsınız.

273. (Verdiğiniz sadaka, yaptığınız infaklar, öncelikle,) kendilerini Allah yoluna vakfetmiş fakirler içindir; onlar, (fakirliklerinden dolayı, Allah yolunda hizmet vermek ve nafakalarını kazanmak için) yeryüzünde dolaşma imkânı bulamazlar; iffet ve hayaları sebebiyle halktan bir talepte bulunmadıkları için de cahiller onları zengin zanneder; fakat sen onları, (edep ve nezahetlerinin yansıdığı) sîmalarından tanırısın; insanlardan, hele yüzüzlük ve ısrarla hiçbir şey istemezler. Siz hayır olarak her ne infak ederseniz, hiç şüphesiz Allah hepsini hakkıyla bilir.

274. Mallarını Allah yolunda gece ve gündüz, gizli ve açık infak edenler var ya, onların Rabbileri katında mükâfatları vardır; onlar için (özellikle Âhîret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeceklerdir de.

275. Öte yandan, faiz yiyenler ise, (kendilerini bir süre kârda gibi görseler

de,) birden şeytan çarpmışa döner ve (Haşir esnasında kabirden kalkarken de) şeytan çarpmış birinin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların "Alışveriş, faiz gibidir." demelerindedir. Halbuki Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır.¹⁶² Her kime Rabbisinden bir talimat, bir ihtar gelir de (faizden) vazgeçerse, geçmişte aldığı faizler artık kendisindedir (geri alınmaz), hakkındaki hüküm ise Allah'a âittir; (Allah, onu pişmanlık, tevbe ve sadakatının derecesine göre dilerse bağışlar.) Her kim de, (bu talimat ve ihtara rağmen) yeniden faizi helâl sayar ve tekrar faiz almaya dönerse, işte onlar Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdır; orada sonsuzca kalacaklardır.

276. Allah, (malı artırır zannedilen) faize bereket vermez ve onu eksilte eksilte nihayet mahveder; buna karşılık, (malı eksilttiği sanılan) sadakaları ise nemalandırır. Allah, (haramı helâl tanımakta ısrar eden) pek kâfir ve çok günahkâr hiç kimseyi sevmez.

277. İman edip, imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar, namazı bütün şartlarına riayet ederek, vaktinde ve aksatmadan kılan ve zekâtı tastamam verenler, işte onların Rabbileri katında mükâfatları vardır. Onlar için (özellikle Âhîret'te) herhangi bir korku söz konusu olmayacak ve onlar asla üzülmeceklerdir de.

278. Ey iman edenler! Allah'a isyandan sakınıp, O'na tam bir saygı içinde takva dairesine girmeye çalışın ve eğer gerçekten mü'minlerseniz, artık faizden kalan mevcut alacaklarınızı bırakın.

279. Eğer böyle yapmaz da (faizi helâl saymaya veya haram kabul etmekle birlikte almaya devam ederseniz,) Allah

ve Rasûlü'nden size karşı savaş açıldığı malûmunuz olsun. Eğer tevbe eder (ve artık faizden tam olarak vazgeçerseniz), anaparanız sizindir. Böylece ne zulmetmiş, ne de zulme maruz kalmış olursunuz.

280. Borçlanmış olan borcunu ödeyemeyecek bir darlık içinde ise, kolaylığa çıkıncaya kadar ona mühlet verin. (Darda bulunan bir borçluya) alacağınızdan bağışlayıvermeniz ise, sizin için daha da hayırlıdır, eğer (bunun hem toplum hayatı, hem de şahsınız adına ne güzel bir davranış olduğunu) biliyorsanız.

281. (Şimdiden) öyle bir günden korkun ve ona karşı korununuz ki, o gün Allah'a döndürülüp, O'nun huzuruna çıkarılacak (ve dünyada işlediğiniz bütün amelleriniz O'nun hükmüne havale olunacak)tır. Ardından, herkese (dünyada kazandığının) karşılığı tamamen ödenecek ve kimseye haksızlık yapılmayacaktır.

162. Pek çok İslâmî hükümler gibi, faiz de tedricî olarak yasaklanmış ve faizli muameleler, Veda Haccı'nda nihaî olarak ortadan kaldırılmıştır. Faiz konusunda Bediüzzaman Said Nursî (r.a.), şu çok özlü değerlendirmede bulunur:

İnsanlık içinde ortaya çıkan bütün karışıklık, bozgunculuk ve ihtilâllerin kaynağı şu iki kelime, iki söz veya iki anlayıştır: Biri, “Ben tok olduktan sonra, başkası açlıktan ölse bana ne?”; diğeri, “Sen çalış, ben yiyeyim.” Öldürücü bir zehir olan birinci sözü yok edecek, o hastalığa şifa verecek deva zekât emridir ki, İslâm'ın önemli bir rüknüdür. İkinci sözde bir zakkum ağacı gizlidir. Onun kökünü kurutacak olan da, faizin haramlığıdır. İnsanlık kurtuluş istiyor ve hayatını seviyorsa, zekâtı uygulamalı, faizi ortadan kaldırmalıdır. (*Sözler*, “Lemaât”, 984)

Faiz konusunda, söz konusu âyetlerde açıkça görüldüğü üzere, Kur'ân-ı Kerim şiddetli ifadeler ihtiva etmekte, onu helâl kabul etmeyi küfürde ileri gitme, Allah'ın yasaklamasına rağmen onu almaya devam etmeyi de imana tam zıt bir davranış, hattâ Allah ve Rasûlü ile savaşıma olarak takdim buyurmaktadır. Faizin karşısına zekâtın konmuş olması da, Bediüzzaman hazretlerinin yukarıda açıklamalarını teyit etmektedir.

Faiz, fakiri daha fakir, zengini daha zengin yapan en önemli faktördür. Fakir ülkelerin zenginlere karşı borç yükü altında ezildiği ve zenginlerin fakirlerin sırtından geçindiği dünyanın şu andaki hali, buna en açık örnektir. Faiz, hem dünya çapında, hem ülkeler ve fertler arası münasebetlerde ve bir ülke içinde zulüm ve sömürünün en belirgin ve en etkili aracıdır. Ekonomik hayatta meydana getirdiği çürüme ve kokuşmaya ek olarak, insanlarda bir yandan bencilliği, ihtirası, para ve biriktirme hırsını ve merhametsizliği beslerken, bir yandan da, toplum hayatında yardımlaşma, fedakârlık ve acıma duygularını yok eder. Bu bakımdan, hem ekonomik hem de ahlâkî açıdan öldürücü bir zehirdir.

İslâm, herhangi bir yerde bütünüyle uygulanma imkânı bulduğunda, faizli hiçbir muameleye gerek olmaz. İslâm, kâr ve zararda ortaklık temelinde işbirliğini ve şirketleşmeyi teşvik eder. Faizin yasak olması, bu tür teşebbüslerin maliyetini azaltır, her türlü ekonomik teşebbüse ve ekonomik hayata canlılık getirir, enflasyonu kendiliğinden düşürür. Bir ülkedeki faiz hadleri, o ülkedeki gerçek enflasyon, fakirlik ve gelir dağılımı eşitsizliğinin en gerçekçi göstergesidir. Para, ticarete bir araç olabilir; onun hiç risk taşımayan bir ticaret metaı olarak kullanılması gayr-ı mantıkîdir, istismardır ve temelde başkalarının sırtından geçinmeye dayalı faaliyetlere sebeptir.

282. Ey iman edenler! Belli bir va-deye kadar borçlandığınız zaman onu yazın. Aranızda doğruluğuyla tanınmış bir kâtip onu yazsın. Kâtip, (Kur'ân ve Rasûlüllah yoluyla) Allah kendisine nasıl öğretmişse, o şekilde yazmaktan kaçınmasın ve yazsın. Üzerinde borç bulunan kişi de yazdırsın, (kendisini yaratan, merhametle, lütuf ve şefkatle besleyip büyüten) Rabbi olan Allah'a gönülden saygı içinde davransın, O'na karşı gelmekten sakınsın ve borcundan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu aklı ermez, küçük ve yazdırmaktan âciz ise, bu takdirde velîsi, adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde yazdırsın. İçinizden (Müslüman) iki erkeği de şahit tutun. İki erkek bulunmazsa, o zaman doğruluklarından emin olduğunuz bir erkek ile, biri unuttur veya yanılırsa diğeri hatırlatabilir ümidiyle iki kadının şahitliğini alın.¹⁶³ Şahitler çağrıldıklarında, şahitlikten kaçınmasınlar. Siz kâtipler de, borç az olsun çok olsun, onu vadesiyle birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böyle davranmak, Allah katında (kılı kırk yararcasına) doğruluğa daha uygun, şahitlik için daha sağlam ve şüpheye mahal vermemek için daha elverişli bir yoldur. Ancak, aranızda hemen o anda hazır mallar üzerinde yapacağınız peşin bir alışveriş olursa, bu takdirde yazmamanızda üzerinize bir vebal yoktur. Fakat her halükârda alışverişlerinizi şahit huzurunda yapmanız daha iyidir; ayrıca, kâtip de şahit de, yazmada ve şahitlikte iki tarafa zarar verecek şekilde davranmasınlar; (önemli işlerinden alıkonulmak, kendilerine yapmaları gerekenin üstünde teklifte bulunmak ve kâtibe ücretini vermemek gibi yollarla) zarara da uğratılmasınlar. Eğer bu türden zararlara yol açacak şekilde davranırsanız, şüphesiz Allah'a itaattan çıkmış olursunuz. Her durumda Allah'a isyandan sakının ve takva dairesine girmeye çalışın. Allah size, (muhtaç olduğunuz bütün hükümleri ve her işte takip etmeniz gereken yolu) öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

283. Eğer, sefer gibi (yazdırma imkânının bulunmadığı bir durumda) olur da bir kâtip bulamazsanız, bu takdirde (borçludan) alınan rehin kâfidir. Ama birbirinize güven ve itimat eder (ve rehin almaya gerek görmezseniz), kendisine inanılıp itimat edilen (borçlu), üzerindeki emaneti (vaktinde) iade etsin ve (borcunu ödememek veya eksik ödemek, vaktini aksatmak gibi yollarla, kendisini yaratan, rahmet ve şefkatle büyüyüp yetiştiren) Rabbisi Allah’a karşı gelmekten sakınsın. Bir de, (hiçbiriniz) şahitliği gizlemeyin; kim şahitliği gizlerse, şüphesiz onun (mahall-i iman olan) kalbi günaha batmış demektir. Allah, her ne yapıyorsanız onu hakkıyla bilendir.

284. Allah’ındır hep göklerde ve yerde ne varsa; içinizde (tuttuğunuz niyetlerinizi, bizzat ve bilerek kurduğunuz kötülükleri, yaptığınız planları) ister açığa vurun, isterse gizleyin, Allah onlardan dolayı sizi hesaba çeker. Sonra, (sorumluluğu olanlardan) dilediğini (ister tevbe neticesi olarak, isterse sadece fazlından) bağışlar, dilediğine de (adaleti gereği) azap eder. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

285. (Risalet misyonunun zirvesi) o Rasûl, (vahiy yoluyla Kur’ân ve Sünnet olarak) kendisine Rabbisinden her ne indirildiyse ona iman etti; (beraberindeki) mü’minler de (iman ettiler). Her biri, Allah’a, melekle

rine, kitaplarına ve rasûllerine iman etti de, “(İnanma hususunda) O’nun rasûllerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız;” dediler ve şöyle seslendirdiler (imanlarını): “(Rabbimize iman davetini) işittik ve (bu davete uyararak, Musa’nın kavmi gibi ‘isyan ettik’ demeyip,) itaat ettik; ey Rabbimiz, (yine de, hata ve günahlarımızdan dolayı) o çok bol olan bağışlamayı dileriz; ancak Sanadır nihaî varış.”

286. (Onların bu dualarına karşılık Allah şöyle buyurdu: “Ey mü’minler! Allah’ın, içinizde kurduğunuz niyet ve planlardan dolayı bile sizi sorguya çekeceğinden çok endişe duyuyorsanız, şunu da bilin ki:) Allah, kimseye kapasitesinin üstünde bir sorumluluk yüklemeyiz; herkesin kazandığı (hayır) kendi lehine, işlediği (fenalık da) aleyhinedir. (Siz, şöyle dua edin:) ‘Rabbimiz, (Sana itaat etmeye çalışırken) eğer unuttuk veya kastımız olmadan bir yanlış yaptıysak, bundan dolayı bizi sorguya çekme! Rabbimiz, bizden önceki ümmetlere (zamanın, şartların ve mizaçlarının gerektirdiği terbiyeleri icabı) yüklediğin gibi, bize öyle ağır yükler yükleme! Rabbimiz, takat getiremeyeceğimiz hükümlerle bizi yükümlü tutma! Ve günahlarımızdan geçiver; bizi bağışla ve bize acı, rahmetinle muamele buyur! Sen, bizim efendimiz, yardımcımız, koruyucumuzsun; şu kâfirler güruhuna karşı ne olur, bize yardım et ve zafer ver!’”¹⁶⁴

163. Kur'ân'ın borç veya daha geniş manâsıyla ticarî münasebetlerde şahit olarak bir erkeğe karşı iki kadın şartı getirmesinin sebebi âyette gayet açıktır. Bu, hiçbir zaman Kur'ân'ın kadını erkeğin yarısı gördüğü gibi bir manâya gelmez. Burada önemli olan erkek veya kadının konumu değil, ticarî münasebetlerin güvenilir ve sağlıklı olmasıdır. Toplum içinde borç alıp-verme işini ve ticarî münasebetleri yürütenler ve bu sahanın uzmanları daha ziyade erkekler olup, konu üzerinde düşünülürken İslâm'ın aileyi idare ve geçindirme yükünü erkekler yüklediği de gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca kadınlar, erkekler nazaran çok daha duygusal oldukları gibi, unutmaya ve yanılmaya da erkeklerden daha çok maruzdurlar. Bu demek değildir ki, hafızaları erkeklerinkinden daha güçlü kadınlar yoktur. Ama, toplumu ilgilendiren meselelerde istisnâî durumlara değil, genel doğrulara bakılır ve hüküm ona göre verilir. Kaldı ki, erkekler seviyesinde meşgul bulunmadığı bir sahada kadınların erkekler nazaran daha çok yanılıp, daha çok unutkanlığa düşeceği tartışma gerektirmez bir gerçektir. Bu bakımdan, erkeklerden daha çok uzman oldukları sahalarda bir erkek yerine iki kadın aranmaz. Bu âyette esas dikkat edilmesi gereken nokta, Kur'ân-ı Kerim'in çok erken bir dönemde noterlik kurumunun temeli denebilecek çok önemli bir hukukî ve ticarî düzenleme getirdiğidir. Okuma-yazma bilenlerin bile son derece az olduğu, yazı malzemesi olarak kâğıdın bile bulunmadığı bir ortamda böyle bir düzenlemeyi getirmek, Kur'ân'ın evrenselliğinin ve zaman ötesi olduğunun sayısız delillerinden biridir. Bu düzenlemede, (1) adalet, istikamet ve hakkaniyet, (2) şahitlik ve bunun ifasının en güzel, en kesin şekilde yapılması, (3) şüpheleri gidermenin en iyi şekilde temini, (4) ticarî münasebetlerdeki anlaşmazlıkların getirmesi muhtemel, hattâ cinayete kadar varabilen huzursuzlukların kaldırılması ön planda görülmektedir. (Suat Yıldırım, ilgili âyetin yorumunda.)

164. Bakara Sûresi'nin Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm tarafından her gece yatmadan önce mutlaka okunması ve aile fertlerine öğretilmesi önemle tavsiye buyrulan bu son iki âyeti Miraç'ta nazil olmuştur. 284'üncü âyette kendilerinden dolayı insanın sorguya çekileceği anlatılan içten geçenler, kişinin kalbinde kurup da uygulamaya koymak istediği, ama kendi dışından engellerle uygulamaya koyamadığı kötülük veya günah düşünce ve planlarıdır. Bunlardan dolayı Allah (c.c.), insanı sorguya çeker. Fakat kalbinden geçen ama iradesiyle uygulamaktan vazgeçtiği kötü düşünceleri affeder. Bununla birlikte, bu âyet indiği zaman Sahabe-i kiram büyük endişeye kapılmaktan kendilerini alamamışlardır.

3. ÂL-İ İMRAN SÛRESİ

Hz. Musa'nın veya Hz. İsa'nın ya da her ikisinin ailesine atfen *İmran Ailesi* olarak isimlendirilen bu sûre-i celile Medine'de inmiştir. 200 âyettir. Müslümanların Ehl-i Kitap'la, bilhassa Hıristiyanlarla olan münasebetleri gibi pek çok konuyu ele alır. Hz. İsa (a.s.) ile ilgili, özellikle doğumu, mucizeleri ve misyonu konusunda pek çok hususu aydınlatır. Hz. İsa ve Tevhid konusunda düştükleri önemli yanlışlardan dolayı Hıristiyanları ikaz eder. Uhud Savaşı'na ve bu savaştan alınması gereken derslere geniş yer verir. Bu münasebetle tarihî hadiselerdeki İlâhî hikmetlere dikkat çeker.

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adı'yla.

1. Elif-Lâm-Mîm.

2. Allah: yoktur O'ndan başka ilâh; Hayy (ezelî-ebedî mutlak hayat sahibi)dir; Kayyûm (varlığı hem Kendi'nden, hem de Kendi Kendine kaim olan)dır.

3. O, sana Kitabı gerçeğin ta kendisi olarak, kendisine hiçbir bâtil yol bulamayacak tarzda, hak bir gaye için ve kendinden önce indirilen bütün kitapları (aslî halleri, halâ ihtiva ettikleri gerçekler ve İlâhî kaynakları itibariyle) tasdik edici olarak fasıl fasıl indirmektedir; nitekim Tevrat'ı ve İncil'i de indirmişti,

4. Daha önce insanlar için dupduru hidayet kaynağı olarak; ve (en son ve bağlayıcı mahiyette hakla bâtil, doğru ile eğriyi ayıran ölçüler bütünü) Furkan'ı¹ indirdi. Allah'ın (hak ve hidayet kaynağı) âyetlerini bile bile örtüp gizleyen ve kabul etmeyenler yok mu: onlar için pek çetin bir azap vardır. Allah, izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galiptir; (bağışlanmaz

türde ve bilhassa küfür gibi, şirk gibi en büyük zulme karşı) aman vermez mukabelesi olandır.

5. O Allah ki, O'na yerde de gökte de hiçbir şey gizli kalmaz.

6. O'dur rahimlerde size dilediği şekli veren. Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve icraatında pek çok hikmetler bulunan) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.

7. O'dur Sana (bu mucize) Kitabı indiren: onda muhkem âyetler vardır ki, onlar Kitab'ın anasıdır; diğer âyetleri ise müteşabihtir.² Fakat kalblerinde eğrilik olanlar, nasıl fitne çıkarıp insanları saptırırız, nasıl onun (gaye ve arzumıza göre) bir te'vilini yapabiliriz diye müteşabih olanların peşine düşerler. Halbuki onun gerçek te'vilini ancak Allah bilir ve ilimde kökleşip derinleşenler de, "Biz, o Kitabın tamamına inandık, (muhkemiyle, müteşabihıyla) hepsi Rabbimizin katındandır." derler. İşte, ancak gerçek akıl ve idrak sahipleridir ki, düşünür ve gerekli dersi alırlar.

8. (Ve o gerçek akıl ve idrak sahipleri şöyle yalvarırlar) "Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalbimizi eğriltme ve (Rabbimiz, Sen'in rahmetin olmadan ayakta kalmamız mümkün değildir; o halde) bize Kendi katından bir rahmet bağışla. Şüphesiz ki Vehhâb (bağışı pek bol olan)'sın Sen.

9. "Rabbimiz, Sen, insanları geleceğinde asla şüphe olmayan bir günde mut laka bir araya toplayacaksın. Hiç kuşhidayete erdirdikten sonra kalbimizi kusuz Allah, verdiği sözden dönmez."

1. Üçüncü âyette Kitap olarak Kur'ân-ı Kerim'in fasıl fasıl indirilmesinden (*tenzil*) söz edilirken, bu âyette Furkan'ın bir defada indirilmesinden (*inzal*) bahsedilmektedir. Daha önce geçtiği üzere, (Bakara Sûresi/2: 53, not 62) Hz. Musa'ya Tevrat'la birlikte Furkan verilmiş olup, Kur'ân-ı Kerim'in de bir ismi Furkan'dır ve Furkan, aynı zamanda, Hz. Musa'da olduğu gibi, Kitabı uygulama ilim, firaset, dirayet ve ölçüleri, aynı zamanda doğru ile eğriyi, hak ile batılı ayırma kriterleridir. Bu manâsıyla, yani Kitabı anlama ve uygulama ölçüleri olarak o, kalbde bir nur, dimağda ilim veya toplu prensipler bütünüdür ki, onun bir defada inmesi düşünülür. Kur'ân'ın eş anlamlısı olarak ise, onun da “tenzil”i söz konusudur ki, nitekim Furkan Sûresi'nin ilk âyetinde tenzilinden söz edilmektedir. Ayrıca bu 4'üncü âyette Furkan'ın Kur'ân manâsına gelmesi de kuvvetle muhtemeldir. Önceki âyetteki “tenzil”den sonra burada Kur'ân'ın “inzal”inden bahsedilmesinde, Tevrat ve İncil'in inzaline bir mukabele ve Kur'ân'ın son, en son söz kesen, bütün önceki kitaplar üzerinde hakim (müheymin) bir kitap olduğu manâsı yatar.

Kur'ân'ın tasdik ettiği Tevrat ve İncil'e gelince: Kur'ân'da Hz. Musa'ya (a.s.) Sahifeler verildiğinden de söz edilir (87: 19). Tevrat ise, Hz. Musa'ya Tur-i Sina'da tabletler üzerinde yazılmış olarak verilen ve daha çok “On Emir” diye bilinen hükümleri de içine alan İlâhî kitaptır. Mevcut Kitab-ı Mukaddes'te verilen bilgilere göre, Hz. Musa (a.s.) bunu her kabile için çoğalttırmış ve bir tanesini de korunması için Levililer'e vermişti. Tevrat olarak bilinen bu kitap, Kudüs'ün Asur hükümdarları elinde ilk harap edilmesine kadar kalmıştır. Levililer'e verilen nüsha, On Emrin bulunduğu tabletlerle birlikte Tabut'un yanında dururdu. Fakat ne yazık ki, zamanla İsrail Oğulları Kitabı ihmal ettiler. Yahuda kralı Yoşiya zamanında Süleyman Ma'bedi tamir edilirken büyük kâhin Hilkiya, Ma'bed'in inşaat yerinde Tevrat'ı tevafuken buldu ve onu kralın kâtibi Şafan'a getirdi. Onun ne olduğunu tam anlamayan Şafan, bulunmuş ilginç bir kitap gibi onu krala teslim etti. (*İkinci Krallar*, 22: 8–13).

Babil kralı Buhtunnasır Kudüs'ü zaptedip yerle bir edince, Süleyman Ma'bedi de yıkıldı. Bu olayda İsrail Oğulları, Tevrat'ın ellerinde bulunan birkaç nüshasını da kaybettiler. Daha sonra Pers kralı Kuruş, İsrail Oğulları'nın Kudüs'e dönmesine izin verdi.

Pek çokları döndüler ve Kudüs'ü yeni baştan inşa ettiler. İçlerinde bulunan Ezra, ileri gelen bilginlerin de yardımıyla bütün İsrail tarihini yazıya geçirdi ve böylece elimizdeki Kitab-ı Mukaddes nüshalarının ilk 14 kitabı ortaya çıktı. Bu 14 kitaptan 4'ü olan Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye, Hz. Musa'nın geniş bir biyografisi gibidir. Bu biyografinin içine Ezra'nın ve diğer âlimlerin bildiği Tevrat âyetleri de serpiştirilmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'in bu ilk 4 kitabındaki orijinal Tevrat âyetlerini tesbitte yardımcı olabilecek bazı ipuçları vardır. Bunlar daha çok, “Sonra Rab, Musa'ya dedi” ve “Musa dedi: Allahımız Rab size emrediyor” gibi ifadelerle başlamaktadır. Yeniden biyografik anlatımlara geçildiğinde, asıl Tevrat âyetlerinden çıktığımız kendini hemen belli eder. Bununla birlikte, Ezra ve diğer Kitab-ı Mukaddes yazıcılarının tefsir ve izah sadedinde âyetler arasına koydukları ilavelerle asıl âyetleri ayırmak ise

sıradan bir okuyucu için çok zordur. Ancak İlâhî Kitabın üslubunu ve karakterini tanıyabilenler, orijinal Tevrat âyetleriyle beşer ilavelerini birbirinden ayırabilirler.

Kur'ân'ın *Tevrat* olarak anıp tasdik buyurduğu kitap, bir kısım âyetleri Kitab-ı Mukaddes'te de yer alan ve Hz. Musa'ya vahyedilmiş bulunan kitaptır. Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bu Tevrat âyetleri Kur'ân-ı Kerim'le karşılaştırıldığında, arada temel öğretilerde hiçbir farklılığın olmadığı görülür. Farklılıklar, sadece ikinci derecede hukuki meselelerde veya ahkâmdadır. Bugün bile, dikkatli bir okuyucu, hem bu âyetlerin hem de Kur'ân'ın tek ve aynı İlâhî kaynağa dayandığını anlayabilir.

Bunun gibi, İncil de, Hz. İsa'ya (a.s.) gelen vahiyler toplamıdır. Bunların bizzat Hz. İsa zamanında yazıya geçirilip geçirilmediği konusunda bir şey söylemek mümkün değildir. Belki bazıları, O konuşur veya vaz verirken notlar tutmuş veya onları ezberlemiş olabilirler. Hz. İsa'nın dünyadan alınışının üzerinden bir süre geçtikten sonra O'nun hayatını anlatan pek çok kitap veya kitapçık ortaya çıkmıştır. Bu kitapçıklara şüphesiz, Hz. İsa'nın havari ve şakirtlerinin anlattıkları, İncil'den yaptıkları nakiller de dahil edilmiştir. Dolayısıyla, elde bulunan ve Kilise tarafından ikinci asrın sonuna doğru 300'den fazla benzeri kitap içinde resmî İncil kabul edilen Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın orijinal İncil olması mümkün değildir. Bunların yazarları, Hz. İsa'dan sonraki ikinci veya üçüncü nesle aittirler. Kur'ân-ı Kerim'in anıp tasdik buyurduğu İncil, bir kısım âyetleri şüphesiz bu dört resmî nüshada da bulunan, Hz. İsa'ya gelmiş vahiylerdir. Ne var ki, eldeki nüshalarda bulunan asıl İncil âyetlerini ayırdetmek için elimizde kesin ölçüler yoktur. Belki, biyografik anlatımlar değil de, doğrudan Hz. İsa'ya atfedilen ve daha çok "Ve İsa dedi ki" gibi ifadelerle başlayan bölümler, orijinal İncil âyetleri olabilir. Buralarda anlatılan gerçeklerle Kur'ân arasında çelişki bulmak mümkün olmadığı gibi, eğer varsa, dikkatli ve önyargısız bir göz ve muhakeme ile, çok rahat telife gidilebilir. (Önemli ölçüde bkn. Mevdûdî, 1: 233–234.)

2. Muhkem, anlamı açık, ifade ettiği manâ kesin olup, izahı için başka delile ihtiyaç bulunmayan demektir. Müteşabih, birden fazla manâya ihtimali bulunduğundan, anlaşılması için başka delile ihtiyaç hissettiren âyettir.

Kur'ân'ın, her türlü şüpheden uzak olması manâsında bütün âyetleri muhkem, âyetler arasında, daha önce izah edildiği üzere, derin bir münasebet bulunduğu cihetiyle de, yine bütün âyetleri müteşabihtir. Fakat, burada kastedilen muhkem ve müteşabih, yukarıda arz edildiği şekildedir. Müteşabih, *şibh* (benzeme) kökünden gelir ve manâlar birbirine benzeyip iç içe girdiğinden, değişik ihtimallere kapı açmayı ifade eder. Zamanın ilerlemesini, şartların değişmesini, zamanın ilerlemesiyle birlikte insan bilgisinin, kavrayış ve anlayış ufkunun artmasını, ayrıca insanlar arasındaki âdeta insanlar sayısınca farklı idrak seviyelerini ve insan aklı ve duyularının sınırlı olduğunu nazara alırsak, bu konumdaki bir varlık türüne hitap eden İlâhî Kelâm'ın müteşabihler ihtiva etmesindeki sebep ve önemi kısmen de olsa idrak edebiliriz. Cenab-ı Allah (c.c.), insanlara tamamını kavrayamayacakları meseleleri teşbih, temsil, istiare, mecaz, teşhis ihtiva eden müteşabih lâfızlarla anlatır ve her dönemde her farklı anlayış ve idrak seviyesine tenezzülde bulunur. Müteşabihlerdeki bu izafilik özelliği, Din'in değişmez gerçeklerine zarar vermez. Zira Allah (c.c.), sabit gerçekler olarak biz mükelleflerden istediği akaid, ibadet, ahlâk ve muamelâta dair esasları muhkem âyetlerde bildirmiştir. Müteşabihlerde ise genellikle, temelleri muhkemlerde yatan bazı nisbî/izafî hakikatler yer alır.

Beşeriyetin konumu gereği, dünyada insan hayatında nisbî/izafî hakikatler, mutlak hakikatlerden daha çoktur. Bir kristal avizeyi göz önüne alalım. Onun etrafında oturanlar, yerlerini veya onunla olan konumlarını değiştirdikçe ondan farklı renkler ve farklı voltajda ışınlar alırlar; oysa kristaldeki ışık hep aynı renkte ve aynı voltajdadır. Bu, avizenin taşlarının farklı açılar verecek şekilde tıraşlanmasından ileri gelmektedir. İşte Allahü Tealâ (c.c.), mahdut lâfızlarla tükenmek bilmez manâları Kıyamet'e kadar gelecek farklı seviyelerdeki bütün insanlara anlatmak, onları Kitabın üzerinde düşündürüp hidayetlerine kapı açmak için bir çok müteşabih âyet göndermiştir. Fakat unutmamak gerekir ki, bir benzetmede benzetilen ile kendisine benzetilen arasında her bakımdan benzerlik aranmaz; benzetme yönündeki benzeşme yeterlidir. Şu halde müteşabihler de, hakiki müteşabih ve izafî müteşabih kısımlarına ayrılır. Müteşabihler, her bir çeşidinde ve benzeşme yönünde ayrı bir manâ ifade eder. Onun içindir ki, her müfessir onlara ayrı bir manâ verebilir. Kur'ân'ın muhkemlerine ve Din'in ana değişmez esaslarına, Kur'ân Arapçasının ve belâğatin kurallarına, bir de tefsir usulü kaidelerine uygun olmak kaydıyla, bu manâlardan her birine doğru nazarıyla bakılabilir. Her halükârda kesin manâ Allah'ın ilmine havale edilir.

Te'vil, müteşabihlerdeki kesin manâların Allah'ın ilmine havalesi, yani kaynağına döndürülmesi demektir. Kelime olarak Türkçe'de "yorum" sözcüğüyle de karşılanmaktadır ki, "kalblerinde eğrilik" olup da insanları doğrudan uzaklaştırmak isteyenler veya nefislerine uyup Kur'ân'ı da kendilerine uydurmak isteyenler, onu keyiflerince te'vil etmek, yorumlamak, yani "Allah'ın bundan kastedtiği manâ budur." diye kestirip atmak isterler. Buna bir bakıma "rey tefsiri" de denmektedir ki, bu manâ ve türdeki rey tefsiri, hadis-i şeriflerde şiddetle yasaklanmıştır. (Bkn. Suat Yıldırım, 49)

10. O küfredenlerin malları da çocukları da Allah karşısında kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlardır Ateş'in yakıtı olanlar.

11. Tıpkı Firavun oligarşisiyle daha öncekilerin durumu gibi: âyetlerimizi yalanlamışlardı da Allah, günahları sebebiyle kendilerini kısıktırak yakalayivermişti. Allah, cezalandırması çok çetin olandır.

12. (Din'i tahrif etmek ve insanları saptırmak için Kitap'taki müteşabih âyetlerin peşine düşen ve onları keyiflerince yorumlamaya kalkan Kaynuka Oğulları Yahudilerinden) o küfredenlere de ki: "Yakında mağlûp edilecek ve topluca Cehennem'e sürüleceksiniz; ne fena yataktır o!"

13. (Bedir'de) karşı karşıya gelen o iki toplulukta sizin için hiç şüphesiz bir ibret vardı: bir topluluk Allah yolunda savaşırken, diğeri kâfirdi ve (savaş esnasında karşılarındaki mü'minleri) baş gözleriyle olduklarının iki katı görüyorlardı. Allah, dilediğini yardımıyla destekler ve güçlendirir. Elbette bunda, görececek gözleri olanlar için kesin bir ibret vardır.

14. İnsanlar, mahiyetleri itibariyle, (bilhassa erkekler için olmak üzere) kadınlardan, evlâttan, kantar kantar altın ve gümüştan (yığın yığın paradan), salma güzel atlardan, (davarlar ve sığır gibi) ehlî hayvanlardan, ekinler ve kazançtan yana şiddetli tutku ve beklentiler içindedirler.

Oysa bunlar, dünya hayatının geçimliğinden ibaret olup, takip edilmesi gereken gerçek hedef ve gayenin güzel olanı Allah katındadır.

15. De ki: "Size (büyük bir ihtirasla bağlandığımız) bu şeylerden daha

hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesine girenler için Rabbileri katında (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah, kulları(nı) hakkıyla görendir.

16. Ki, (o kulların içinde takva dairesine girmiş olanlar), hep şöyle yalvarırlar: "Rabbimiz, biz iman ettik; ne olur günahlarımızı bağışla ve bizi Ateş'in azabından korusun!"

17. (Başlarına gelen musibetler karşısında, ibadete devamda ve günahlardan sakınmada) sabırlıdılar; (sözlerinde ve davranışlarında, iman ve ahdlerinde) sadıktırlar; (Allah'ın huzurunda) boyun eğip divan duranlardır; (Allah'ın kendilerine verdiği bütün nimetlerden O'nun yolunda) infakta bulunanlardır; seherlerde istiğfar edenlerdir.

18. Allah şahittir ki, başka ilâh yok, ancak O vardır; bütün melekler ve kendilerine ilim verilmiş olanlar da, tam bir doğruluk, adalet ve hakkaniyet içinde (aynı gerçeğe şahittirler). Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler bulunan) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.³

19. Allah katında (hak ve makbul) din ancak İslâm'dır.⁴ Önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlar, (başka bir zaman değil,) ancak kendilerine hem de (doğru ile yanlışı, ne yaparlarsa ne ile karşılanacaklarını bildiren vahyî) ilim geldikten sonra sadece aralarındaki bağy (haset ve rekabetten kaynaklanan karşılıklı tecavüz) sebebiyle ihtilâfa

düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini bile bile örtüp gizliyor ve inkâra yelteniyorsa, bilsin ki Allah, hesabı pek çabuk görendir.

20. (Bu gerçeğe rağmen) halâ inat edip seninle münakaşaya tutuşuyorlarsa, (onlara) de: “Ben, bütün varlığımla Allah'a teslim oldum; bana uyanlar da (aynı şekilde teslim oldular.)” Önceden kendilerine Kitap verilmiş olanlarla, Kitap'tan habersiz, ilimden yoksun olup da yanlış yollarda gidenlere, “Siz de aynı şekilde teslim oldunuz mu?” de. Eğer teslim olmuşlarsa, şüphesiz hidayete ermişler, doğru yolu bulmuşlar demektir. Eğer yüz çeviriyorlarsa, sana düşen sadece tebliğ etmek (sözünle ve yaşayışınla Hak Din'i eksiksiz, kusursuz göstermektir). Zaten (ne söylüyorlar, ne yapıyorlarsa) Allah, kulları(nı) hakkıyla görmektedir.

21. Allah'ın âyetlerini bile bile gizleyip sonra da inkâra yeltenenler ve (kendilerine gönderilen) peygamberleri hak-hukuk gözetmeksizin öldürüp duranlar, bununla da kalmayarak, insanlar içinde tam doğruluk ve adaleti yayıp yerleştirmeye çalışanları da öldürenler var ya: işte onları pek acı bir azapla müjdele!

22. Onlar öyle kimselerdir ki, bü-tün yaptıkları dünyada da Âhiret'te de boşa gitmiştir ve (yaptıklarından kendilerine fayda temin edecek ve onları azaptan kurtaracak) hiçbir yardımcıları da yoktur.

3. Bu âyet, Allah'ın varlığına ve birliğine en büyük delil ve onun en büyük ifadesi olarak, bazı âlimlerce İsm-i A'zam gibi telâkki edilmiştir.

Kâinata zerrelere kadar canlı-cansız her bir nesne ve kâinata cereyan eden her bir hadise, Allah'ın varlığına ve birliğine şahittir. Çünkü, varlık sahasına çıkışı, hayatı, varlık kaneviçesinde gördüğü fonksiyon, sahip olduğu bütün hususiyetler ve hayattan gidişiyile her bir nesne, mutlak ilim, irade ve kudret başta olmak üzere daha başka pek çok sıfat ve isimleri bulunan tek bir İlâh'a şahadet etmektedir. En basit biriki misal olarak: bir nehrin kenarında dururken, önümüzden akıp geçen kabarcıkların her birinde bir güneşçik görünür. O kabarcıklar ilerideki bir tünele girdiğinde, kendilerinde görünen, parıldayan güneşçikler kaybolur, fakat aynı güneşçik veya güneşçikleri önümüze gelen kabarcıklarda yine görürüz. Bu da göstermektedir ki, kabarcıklardaki güneşçikler, kabarcıkların kendilerine ait olmadığı gibi, kendi kendilerinin yaratıcısı da değildir; bilakis her biri, kabarcıklarda tecelli eden tek bir güneşe aittir. Böylece her bir kabarcık, kendisinde parıldayan ışığın ve güneşçinin kendisine ait olmadığını, onun tek bir güneşin cilvesi olduğunu, yani güneşin varlığını ve birliğini gösterir. Ayrıca, güneşin ışık sahibi olduğunu da ortaya koyar. (Eğer güneşe bir prizmadan baksak, bu defa o ışıpta değişik renkler görürüz.) Bunun yanısıra, tünelde o güneşçikler kaybolurken onların bulunduğumuz noktaya gelen kabarcıklarda yine görünmesi ise, güneşin bekasına işaret eder.

İşte, bütün varlıklar, böyle birer kabarcık gibidir. Muntazaman ve hayatları için gerekli bütün cihazlarla donatılmış olarak dünyaya gelişleriyle Bir Yaratıcı'yı; canlı olanlarının sahip buldukları görme, işitme, hareket gibi vasıflarıyla Yaratıcı'nın mutlak Gören, İşiten ve her an bir işte olduğunu; hayatları için gerekli cihazlarla donatılıp, yine hayatları için uygun bir çevrede yaratılıp gerektiği şekilde beslenmeleriyle Yaratıcı'nın sonsuz şefkat, merhamet sahibi ve rızık verici olduğunu; bütün kâinata görüldüğü gibi, kendi hayatlarında da açıkça müşahede olunan muhteşem sistem, düzen, âhenk ve yardımlaşma ile Yaratıcı'nın birliğini, hiçbir eş ve ortağının bulunmadığını; hayattan gidip yerine yenilerinin gelmesiyle Yaratıcı'nın ölümsüz veya baki olduğunu açıkça ortaya koyarlar. Yine, çok basit gibi görünen bir misal olarak, meselâ, insanın yediği tek bir lokma ve bu lokmanın vücutta gıda olması için güneş, toprak, su ve sahip olduğu hususiyetlerle bitki ve insanın bütün vücut azaları tam bir yardımlaşma içine girmektedir. Bunların hiçbirinde, varlıklar içinde en şuurlu, bilgi ve irade sahibi olan insanın en küçük bir dahli ve rolü yoktur. Demek ki, insanın organlarını tanzim eden ve onun ihtiyaçlarını bilip onları karşılamayı üzerine alan Zat, güneşi, toprağı, suyu, bitkileri, kısaca bütün kâinatı yaratan aynı Zat'tır. Yine, insanın, dünyaya gelip gelmeme, doğum ve ölüm yer ve tarihleri, ailesinin, renginin, ırkının, fiziğinin seçimi gibi varlığının en belirgin yönlerinde de en küçük bir rolü yoktur. Şu halde, onu herhangi bir tarihte, herhangi bir yerde, herhangi bir millet ve aile içinde ve herhangi bir fizikî yapıyla dünyaya getiren ile, yine herhangi bir yer ve tarihte, herhangi bir sebeple hayattan alan Zat mutlak irade sahibi olduğu gibi, bütün kâinat üzerinde mutlak kudret sahibidir de.

Bundan ayrı olarak, insan, bilhassa bir musibetten kurtulmak veya arzu ettiği bir neticeye varmak için başvurduğu bütün sebeplerin tükendiği bir anda kendi vicdanında bir dayanak ve istimdat (yardım isteme) noktası olarak Allah'ı duyar.

Böyle bir durum olmasa da, insan fitrat ve vicdanı Allah'a şahittir. İşte, kısaca ve kabaca bu birkaç misalde görüldüğü gibi, Bir Allah'a inanmadan varlığı izah etmek asla mümkün değildir; Allah, varlığı mutlak ve başka her varlıktan çok daha açıktır. O'nu kabul etmeyen, gündüz ortasında güneşe gözünü yumup, güneşi yok sayan gibidir. Hattâ O'nun varlığı, güneşten de çok daha açıktır. Bu bakımdan insan, kendi varlığından ve kâinatın varlığından şüphe duyabilir ama, Hz. Allah'ın (c.c.) varlığından ve birliğinden şüphe duyamaz. Duyanlar kibir, zulüm; eğitim, aile veya çevreden gelen yanlış bakış açısı, yaşadıkları hayat veya menfaat gibi faktörlerin tesiri altında normal insanî melekeleri düzgün çalışmayan tiplerdir. Kısaca bu, Allah'ın Kendi varlık ve birliğine şahadetidir ve O'nun varlık ve birliği, esasen başka hiçbir şahit gerektirmez. Fakat melekler ve kâinatı, eşya ve hadiseleri basiretle ve gören göz, duyan kulak, sönmemiş bir kalb ve tefessüh etmemiş bir vicdanla inceleyen, ayrıca peygamberlerin Allah'tan aldığı vahyi bilginin asıl kaynağı kabul eden ilim sahipleri de, Allah'ın varlık ve birliğine şahittirler. Bu şahadetler karşısında diğerlerinin zaten hiçbir değeri olmayan inkârları veya Allah'a şirk koşmalarının en küçük bir kıymeti yoktur.

4. İslâm, kelime manâsı itibariyle teslim olmak, sulh ve esenlik demektir. Onun, bizzat ismiyle va'dettiği umumî sulh ve esenliğe, saadete ancak Bir Allah'a teslim olmakla ulaşılabilir. Bu bakımdan, bütün peygamberler, aynı iman, ahlâk, hattâ ibadet ve temel haram-helâl, yani muamelat esaslarıyla gelmişler, ancak ikinci derecedeki muamelat ve ceza prensiplerinde zamana ve şartlara bağlı olarak değişiklikler görülmüştür. İşte, bütün peygamberlerin, en son olarak bütün insanlığa şamil olmak üzere Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın getirdiği din, İslâm'dır. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi isimler, ona sonradan başkaları, bilhassa muarızları tarafından takılan, ama maalesef müntesiplerince zamanla benimsenmiş olan isimlerdir. Artık Allah katında İslâm'dan başka herhangi bir dinin geçerliliği yoktur. *Kim, İslâm'dan başka bir din arzu eder ve ararsa, (bilsin ki) bu ondan asla kabûl edilmeyecektir; o, Âhiret'te de kaybedenlerden olacaktır. (3: 85)*

23. Bakmaz mısın şu kendilerine Kitap'tan bir pay verilenlere! Aralarında (baş gösteren meselelerde) hükmetmek üzere Allah'ın Kitabı'na davet edildikleri (ve onun hükümlerine göre muhakeme oldukları halde), sonra içlerinden bir grup yüz çevirerek dönüp gitmektedir.

24. Şundan dolayı ki, onlar, "Ateş bize sayılı birkaç gün dışında asla dokunmayacak!" diye iddia etmekte (ve Kitabın hükmünden yüz çevirmekle azaba uğramayacaklarını zannetmektedirler). Uydurageldikleri bu türlü yalanlar, Allah'a attıkları bu türlü iftiralar, onları dinleri mevzuunda işte böyle aldatmaktadır.

25. Onları, geleceğinde hiçbir şüphe olmayan, herkes dünyada ne kazanmışsa kendisine tastamam geri ödeneceği ve kimseye en küçük bir haksızlığın yapılmayacağı (dehşetli) bir günde toplayıp bir araya getirdiğimizde halleri ne olacak (bir bilseler)!

26. De ki: "Allah'ım, ey mülk ve hakimiyetin yegâne mâliki! Sen, mülkü ve hakimiyeti dilediğine verir, mülkü ve hakimiyeti dilediğinden çekip alırsın; kimi dilersen aziz eder, kimi de dilersen zelil edersin! Sen'in elindedir ancak hayır. Şüphesiz Sen, her şeye hakkıyla güç yetirensin.

27. "Geceyi gündüze katarsın ve gündüzü de geceye katarsın; ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın ve kimi dilersen ona hesapsız rızık verirsin."

28. Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri (işlerine vekil, müsteşar, başlarında idareci ve küfürleri sebebiyle) dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa (bilsin ki o), kaynağı Allah olan bir yol, bir sistem üzerinde değildir ve Allah'tan

göreceği bir yardım ve sahiplenme de yoktur; ancak (hakim konumda bulunan) o kâfirlerden (dininize, toplumunuza, mukaddeslerinize ve canınıza gelecek önemli bir tehlikeden) bir şekilde korunmanız hali müstesna. Her halükârda Allah, sizi Kendisi'ne karşı gelmekten sakındırır. (Başkasına değil,) ancak Allah'adır nihaî varış.⁵

29. (Mü'minlere) de ki: "Sinelerinizdekini gizleseniz de, açığa da vursanız Allah onu bilmektedir; O, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir."

30. Gün gelir, her şahıs (dünyada iken) hayır adına ne işlemişse önünde hazır bulur; kötülük adına ne işlemişse de. İster ki, o kötülükle kendisi arasında upuzun bir mesafe olsun! Allah, sizi Kendisi'ne karşı gelmekten sakındırıyor. Allah, kullar(ın)a pek çok acıyandır.

31. (Ey Rasûlüm, onlara) de: "Eğer Allah'ı seviyorsanız, o halde bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." Allah, (günahları) çok bağışlayandır; (bilhassa mü'minlere karşı hususî) rahmet ve merhameti pek bol olandır.⁶ 32. Yine, de: "Allah'a itaat edin ve (bu itaatın gereği olarak) Rasûl'e de." (Senin bu çağrına rağmen) yüz çevirip giderlerse (bil ki, bu çağrıdan ancak kâfirler yüz çevirir ve onlar da bilsinler ki) Allah, kâfirleri sevmez.

33. (Eğer, sana ve peygamberlerden bazılarına inanmıyorlarsa, şu bir gerçek ki Allah, risaleti dilediğine verir ve) şüphesiz Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim Ailesi'ni ve İmran Ailesini (insanlık içinde) bizzat süzüp tertemiz bir hülâsa kılmış ve bütün insanlar, bütün milletler üzerine seçip tercih etmiştir

34. Birbirlerinden gelen (aynı inanç üzerinde) tek bir nesil olarak. (Bu bakımdan, peygamberlere inanmada onları birbirinden ayırmayın ve haklarında, ayrıca Allah'ın tercihi konusunda yanlış söz söylemeyin ve yanlış düşüncelere girmeyin). Allah, (her söyleneni) hakkıyla işitendir; her şeyi hakkıyla bilendir.⁷

35. Hani bir zaman İmran'ın hanımı şöyle dua ve münacatta bulunmuştu: “Rabbim! Şu karnımdaki yavruyu her türlü bağdan, dünya iş ve meşgalesinden azade ve her şeyiyle Sana teslim bir kul olarak, (bilhassa Ma’bed’e hizmet etsin diye) Sana adadım; ne olur bu adağımı kabul buyur; şüphesiz ki Sen’sin Semî’ (her şeyi hakkıyla işiten); Alîm (niyetlere varıncaya kadar her şeyi hakkıyla bilen).”

36. Derken, vakti gelip de O’nu dünyaya getirince, (adağından dolayı erkek beklerken kız gelmesi karşısında,) “Rabbim, ben bir kız dünyaya getirdim!” deyiverdi. –Allah, dünyaya ne getirdiğini elbette daha iyi biliyordu! (Bu sebeple üzülmeye gerek yoktu, çünkü O’nun beklediği) erkek çocuğu, (O’na bahşettiğimiz ve nasıl bir nimete mazhar kılınacağını bilmediği) bu kız gibi olamazdı.– “Ben, O’nun adını Meryem koydum; O’nu ve O’ndan gelecek nesli, rahmetten kovulmuş şeytanın şerrinden Sana ısmarlıyorum.”

37. Rabbisi onu, (annesinin adamasındaki samimi niyet ve güzel duygulara karşılık) iyilik ve güzellikle kabul buyurdu ve pek güzel bir fidan gibi büyütüp yetiştirdi. O’nu Zekeriya’nın bakım, görüm ve himayesine verdi. Zekeriya, ne zaman Ma’bed’e girip O’nun yanına varsa beraberinde

yiyecekler bulurdu. “Meryem, bunlar sana nereden geliyor?” diye sordu. “Allah katından!” dedi Meryem. Şüphesiz Allah, kimi dilerse ona hesapsız rızık verir.

5. Âyet-i kerime, mü'minleri, kâfir de olsalar insanlara karşı güzel davranmaktan, onlara iyilik etmekten ve adaletli muamele etmekten men etmekte değildir. Çünkü hukuka riayet, verilen sözde ve yapılan anlaşmada sebat, ciddiyet, mürüvvet, merhamet, başkalarına iyilik yapmak, mü'min olmanın gereğidir. Fakat mü'min, mü'min kardeşlerini bırakıp da, İslâm'a ve imana düşmanlığı apaçık olan kâfirlerin emri altına girmeyi, işlerini onlara bırakmayı ve küfürleri noktasında onlarla dostluk kurmayı kabullenemez. Dinine, İslâm toplumuna ve mü'min kardeşlerine zarar verecek şekilde kâfirlerle işbirliği yapamaz, onlarla yakın ilişki kuramaz. Dinini, toplumunu, mü'min kardeşlerini ve mukaddeslerini koruma adına, kalbi imanla dopdolu olmak kaydıyla onlara yakın durabilir. Şu kadar ki, bütün bu hallerde ölçü, Allah'a itaat ve O'nun emir ve müsaadesi dışına çıkmama olmalı ve hemen arkadan gelen âyette de ikaz buyurulacağı üzere, bu husustaki tercih ve davranışlarında kalbini çok iyi kontrol etmeli, küfre ve bilhassa küfürleri noktasında kâfirlere karşı menfaat, sadece kan yakınlığı ve ırkçılık gibi Allah'ın izni dışındaki faktörlerin tesiri altında en küçük bir meyil göstermemelidir.

6. Kur'ân-ı Kerim'de ilgili başka hiçbir âyet olmasa sadece bu âyet, Rasûlullah'ın masumiyetini ilan ve O'na, yani Sünnetine mutlak ittibaı emir noktasında yeterdi. Sevgi, kâinatın bağı, varlığın mayasıdır. Kemal, zatından dolayı sevilir. Allah Zâtı, şuûnu, sıfatları ve isimleriyle mutlak kemaldir. Vedûd olan Allah, Kemalinden dolayı Kendi Zâtına olan kudsî ve münezzeh sevgisi, yani Kendi Kendisi'ndeki kudsî sevgi tecellisi sebebiyle kâinatı yaratmıştır. Mutlak kemaldeki bu sevgi, varlığın mayası, kâinatın bağı ve özüdür. Bu sonsuz ve sınırsız sevgi de, öncelikle ve bütün kemaliyle, kâinatın hem çekirdeği, hem meyvesi; bütün hayatında Allah'ın tecelli ettiği ve O'nu kullarına tanıtan ve sevdiren Allah Rasûlü'nde odaklanmıştır. İnsan gibi şuurlu varlıklara düşen, Allah'ın kâinata ve bilhassa insanlara olan sevgisine mukabele etmektir; Allah'ı tanımak ve O'nu sevmektir. Allah'ı sevmek, Rasûlullah'ı sevmeyi gerektirir; çünkü gerçek Allah sevgisinin kapısı Rasûlullah'la açılır. Rasûlullah'ı sevmenin hem gereği, hem ölçüsü O'na uymak, O'nun getirdiği Din'i hayata hayat yapmaktır. Dolayısıyla, İslâm'ı yaşamayan, Rasûlullah'ı tanımayan, tanısa da O'na ittibaı etmeyen, her türlü sevgi iddiasında samimi ve gerçekçi olamaz. Hemen arkadan gelen âyet, bu hususu hem de te'kidten ifade etmektedir.

7. Muhyiddin ibn Arabî ve Bediüzzaman Said Nursî gibi âlimler, yaratılıştan bir ağaç şeklinde söz etmişlerdir. Bilindiği gibi, ağacın temelinde onun tamamına şamil ve âdeta onun ruhu hükmünde, Allah'ın Emir ve İradesi'nden gelen bir kanun ve ağacın tamamını hem bu kanunla, hem de ağacın gelecek hayatını heyet-i umumiyesiyle kendinde taşıyan bir çekirdek yatar. Bu çekirdekteki öz, sürekli neşv ü nema bulup açılarak ve gittikçe saflaşarak, yani *istifaya* tâbi tutularak, meyvede kendine dönünceye kadar kendisinden kök, gövde, dallar, yapraklar ve çiçekler yaratılır. İşte, bir ağaçta nasıl ağacın meyvesi ve ondaki çekirdek hem nihayet, hem de başlangıçtır; bunun gibi, varlık ağacının temelinde de, onun meyvesi olarak insan veya insanın mahiyeti yer almaktadır.

Temelinde mahiyet-i insaniye bulunan varlık ağacının kökleri göklerde. Bu ağaç, ilk iki büyük ve ana dalını manevî ve maddî veya şahadet âlemleri olarak vermiş; şahadet âlemi, bilâhare gökler ve yer olarak ikiye ayrılmış, gökler, o dalın meyveleri diyebileceğimiz melekler ve ruhanilerle dolarken, yerde ise madenler, bitkiler ve hayvanlar, dal veya dalcıklar, yapraklar ve çiçekler olarak yaratılmışlardır. Bunların her biri birbirlerine destek, kaynak ve gıda olma vazifesi görmektedirler. Yaratılış ağacı, en mükemmel ve çekirdeği bütünüyle kendinde barındıran meyvesini insan olarak yeryüzü dalında vermiştir. İşte, nasıl çekirdekte bütün hususiyetleri, kökleri, gövdeleri, dalları, yaprakları ve çiçekleriyle bütün bir ağaç yer almaktadır, aynı şekilde insanın mahiyetine de bütün varlık ağacı, bütün hususiyetleriyle yerleştirilmiştir. Bu bakımdan, onun hem melekî hem şeytanî, hem semavî hem arzî, hem madenî, hem nebatî ve hayvanî yanları olduğu gibi, bütün bunların üstünde insanî yanı olarak iradesi, şuuru, benlik duygusu ve gelişmiş bir beyan gücü vardır. Yaratılışta gökler, en azından hayata hazır hale getirilmesi açısından yerden öncedir; göklerin sakinleri olan melekler ve ruhaniler de, yerdeki varlıklardan önce yaratılmışlardır. İşte bunlar, insan mahiyetinin manevî yanını, ruhunu, dimağını veya zihnî melekelerini temsil ederler. Dolayısıyla, nasıl herhangi bir kitap veya makalenin manâsı o kitap veya makalenin yazılı halinden, bir binanın onu meydana getiren düşünce ve projesi o binanın maddî şeklinden önce ve ona temel ise, manâ ve ruh da, her zaman maddeden öncedir; o, madde ile kalıp veya cisim giyer. Bu bakımdan, gerek bütün varlıkta, gerekse insanda ruh ve manâ maddeye değil, madde, ruh ve manâya hizmet eder. Şu kadar ki, ruh ve manâ dışta, görülür âlemlerde tecelli için maddeye muhtaçtır.

Ağaçta meyve çok, fakat çekirdek tek olur. Bu bakımdan, insan şuurlu ve irade sahibi olduğu için, ‘meyveler’ arasında da derece ve mükemmeliyet farkları vardır. İşte nebîler, varlık ağacının meyveleri olan insanlar içinde en mükemmel olanlardır. İnsan mahiyeti, “Peygamberler, aynı babadan gelen kardeşlerdir” hadisinde (Buharî, “Enbiyâ”, 48; Müslim, “Fezâil”, 144) ifade buyurulduğu üzere, safî olarak devam eden ve korunan, hattâ gittikçe saflaşan özünden Hz. Âdem’i, Hz. Nuh’u, İbrahim Ailesi’ni ve İmran Ailesi’ni, dört ana meyve, dört kol başı olarak vermiştir. İbrahim Ailesi Hz. Nuh’un soyundan gelirken, onun bir kolundan son olarak İmran Ailesi ve Hz. İsa, diğer kolundan ise, en nihayet son peygamber Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm gelmiştir. Dolayısıyla, mükemmelleşme Hz. Muhammed’le bitmiş, peygamberlerin fonksiyonu ve getirdikleri Din de, yine O’nunla kemale ermiştir. Şu halde, istıfa silsilesinde Hz. Muhammed sonuncu halkayı teşkil etmekle, nebilerin ve dolayısıyla bütün insanların en mükemmeli, en safisidir; aynı zamanda, mahiyet-i insaniyenin en mükemmel temsilcisi olarak varlık ağacının çekirdeği, bu ağaca vücut veren ana öz ve onun en mükemmel meyvesidir.

Âyet ve yukarıda verdiğimiz hadis-i şerif, bütün peygamberlerin baba tarafından aynı koldan geldiğini ifade buyurmakla, asla bir soy ayırımı yapmakta değildir. Çünkü, insanlar üzerinde seçilen bu dört aile ve kol başından her kavme peygamber gönderilmiş, bu kolun her tarafa, her ırka, her kavme dağılan seçilmiş mensupları içinde bazıları nebî veya rasûl olarak görevlendirilmişlerdir.

Peygamberlerin istıfa edilmiş, yani süzölmüş, tertemiz yapılmış ve bütün insanlık üzerine seçilip tercih edilmiş olmaları, onları her bakımdan diğer insanlardan farklı kılmaktadır. Bu da, onlarda en üst seviyede birtakım sıfatlar halinde tecelli etmiştir ki,

bunlar da sıdk, emanet, fetanet, tebliğ, ismet (günahsızlık) ve bütün aklî-bedenî arızalardan uzak bulunmaktır. Peygamberlerin ruhî kuvvetleri gibi, hisleri, duyuları, akli melekeleri, hattâ, tam yerinde kullanılarak birer fazilet kaynağına dönüşen gazap ve şehvet gibi kuvveleri de, diğer insanlarınkinden kat kat fazladır.

38. İşte o noktada Zekeriya, dua ile hemen Rabbisine yöneldi ve şöyle dedi: “Rabbim, bana katından tertemiz, hayırlı bir nesil lütfet. Şüphesiz Sen, duaları hakkıyla işitensin.”

39. Derken, (bir gün) mihrapta namaza durmuştu ki, melekler kendisine seslendiler: “Allah, sana Yahya’yı müjdeliyor: Allah’tan bir Kelime’yi tasdik edecek, hem salihlerden bir efendi, hem gayet zahit ve bir nebî olacaktır.”

40. Zekeriya, (hayret içinde) “Rabbim, ihtiyarlık gelip çatmış, karım da kısırken benim nasıl, hangi yolla çocuğum olacak?!” diye sordu. (Allah, melek vasıtasıyla), “Hakkındaki takdir budur; Allah’tır onu yapacak. O, ne dilerse yapar!” buyurdu.

41. “Ya Rab,” dedi (Zekeriya), “Bana bir emare, bir alâmet lütfet!” “Sana emare” buyurdu (Allah): “işaretleşme dışında, insanlarla üç gün süreyle konuşamamandır. Bu arada, Rabbini çok zikret ve ikindi-akşam saatleriyle şafak-ışrak saatlerinde tesbihte bulun.”

42. Bir zaman da geldi, melekler, (Ma’bed’de hizmete devam etmekte olan Meryem’e) seslendiler: “Meryem! Hiç şüphesiz Allah seni süzüp seçti; seni tertemiz ve her türlü günahattan, lekeden uzak kıldı ve sana bütün dünya kadınlarının üzerinde bir mevki verdi.

43. “Meryem! Rabbinin huzurunda O’nun için elpençe divan dur, secdeye kapan ve O’nun önünde baş eğip rükûa varanlarla birlikte rükûa var!”

44. (Ey Rasûlüm!) Bütün bunlar, (senin ve hiçbirinizin şahit olmadığı) gayb haberlerindedir ki, onları sana vahiyle bildiriyoruz. Yoksa Meryem’in bakım ve himayesini hangisi üzerine alacak diye kalemleriyle kura

çekerek elbette yanlarında değildin; bu konuda çekişirlerken de onlarla birlikte değildin.

45. Yine bir defasında melekler, “Ya Meryem!” dediler: “Allah sana Kendisinden bir Kelime’yi müjdeliyor: ismi Mesih, Meryem oğlu İsa’dır; dünyada da Âhîret’te de itibarlı, şerefli ve Allah’a en yakın kullardan olacaktır.”

46. “Ayrıca, beşikte iken de, yetişkinliğinde de insanlarla konuşur ve salihlerdendir.”

47. (Meryem) “Rabbim!” dedi (hayret-le), “benim nasıl çocuğum olabilir ki; bana hiçbir (erkek) insan eli dokunmadı?” (Allah adına konuşan Ruh,) cevap verdi: “Hakkındaki takdir budur; Allah’tır onu yapacak. O, ne dilerse yaratır. Bir şeyin olmasına hükmettiği zaman ona sadece ‘Ol!’ der, o da oluverir (olma sürecine giriverir).”

48. “(Allah, o doğacak çocuğa) “Kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil’i öğretecek;”⁸

49. “Ve onu İsrail Oğulları’na bir rasûl olarak gönderecektir.” (O da, kendisini onlara misyonunda tecelli eden ana hususiyetleriyle şöyle takdim eder:) “Hiç şüphesiz olmasın ki, size Rabbinizden bir âyetle, apaçık bir delille geldim: Sizin için çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar ve içine üflerim de, Allah’ın izniyle bir kuş oluverir. Yine, Allah’ın izniyle, (anadan doğma) körü ve alacalıyı (cüzzamlı) iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ne yediğinizi ve evlerinizde neyi biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer şimdiye kadarki iman iddianızda samimi, gerçekten mü’minlerseniz, bütün bunlarda sizin için (benim peygamberliğimi ortaya koyan) apaçık bir delil vardır.”⁹

50. “(Ayrıca,) benden önce indirilen Tevrat’ı (aslî hali, halâ ihtiva ettiği gerçekler ve İlâhî kaynağı itibariyle) tasdik edici olarak ve üzerinize haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için (gönderildim); ve gerçekten ben, size Rabbinizden (peygamberliğime) apaçık bir delille geldim. O halde Allah’a karşı gelmekten sakının, takva dairesine girin ve bana itaat edin.

51. “Şüphe yok ki Allah, benim de Rabbinizdir; o halde O’na ibadet edin. Bu, (takip edilmesi gereken) doğru bir yoldur.”¹⁰

52. İsa, (bu minval üzere tebliğine devam etti) ve onların gerçeği bile bile inkârlarını, (hattâ kendisine karşı düşmanlıklarını) kesin kesince, “Allah’a (giden bu yolda) bana kim yardım eder?” diyerek (umumî bir çağrıda bulundu). Havariler, “Biziz, Allah (yolunun) yardımcıları!” diyerek (ortaya atıldılar ve) “Allah’a iman ettik” dediler: “Sen de şahit ol: biz, Allah’a teslim olmuş Müslümanlarız.

8. Âyette Kitap ve hikmet umumî olarak ifade edilmiş, Tevrat ve İncil’le de Kitap’tan ne kastedildiği açıklanmıştır.

Konuyla ilgili benzer âyetler ve Hz. Meryem’e Hz. İsa’nın ilkası için bkn. Meryem Sûresi, not 2–3.

9. Bakara Sûresi, not 32’de Hz. Âdem’e eşyanın bilgisinin icmalî olarak, yani genel ansiklopedik bir bilgi halinde verildiği, sonra bu umumî bilginin her peygamberde o peygamberin misyonuna göre tafsil edildiği, böylece, peygamberlerin manevî olduğu kadar, maddî-ilmî terakki sahasında da insanlara rehberlik yaptıkları üzerinde durulmuştu. Her peygambere verilen mucize, o peygamberin döneminde en revaçta olan ilim ve fen sahasında ve o ilim ve fenni âciz bırakacak seviyede olduğu gibi, o ilim ve fennin Kıyamet’e kadar ulaşabileceği nihaî hududu da tayin eder. Hz. İsa (a.s.)’da öne çıkan anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirme ve ölüleri diriltme mucizesi ile Cenab-ı Allah (c.c.), beşere şu ikaz ve teşvikte bulunmaktadır: “En müzmin dertlere dahi derman bulunabilir. Öyle ise ey insan ve ey musibetlere maruz Âdem oğulları! Ümitsiz olmayınız. Her derdin – ne olursa olsun – dermanı mümkündür. Arayınız, bulunuz. Hattâ ölüme de geçici bir hayat rengi vermek mümkündür. Ey insan! Benim için dünyayı terk eden bir kuluma iki hediye verdim. Biri manevî dertlerin dermanı, biri de maddî dertlerin ilâcı... İşte ölmüş kalbler hidayet nuruyla diriliyor. Ölmüş gibi hastalar dahi O’nun nefesiyle ve ilâcıyla şifa buluyor. Sen de Benim hikmet eczanemde her derdine deva bulabilirsin. Çalış, bul! Elbette ararsan bulursun.” (Sözler, “Yirminci Söz”den)

Hz. İsa’nın Kıyamet’e yakın yeryüzüne inmesiyle ilgili hadis-i şeriflerden, O’nun misyonundan hareketle, Kıyamet’e yakın tıp ilminin her zamankinden daha fazla önem ve değer kazanacağı, dolayısıyla tıp ilminde çok büyük gelişmelerin olacağı ve o zamanda İseviyet’i temsil edenlerin, bir yandan iman nuruyla kalbleri diriltirken, bir yandan da tıp ilmiyle maddî hastalıklara çare olacakları manâsı çıkarılabilir.

Hz. İsa’nın, kavmine mucizelerini anlatırken *Allah’ın izniyle* kaydını ihmal etmemesi, mucizelerinde asıl kaynağın ve onları yaratanın Allah olduğu, dolayısıyla, bunlara bakılarak kendisinde ulûhiyet veya ondan bir pay bulunduğu gibi bir vehme gidilmemesi gerektiği konusunda ciddî bir uyarıdır.

10. Âyetler, hem bir kısım Yahudilerin Hz. İsa (a.s.)’ı peygamber olarak tanınamalarını, hem de birtakım Hıristiyanların O’na tanrılık veya tanrının oğulluğu gibi hiç kimse için mümkün bulunmayan bir mevki vermelerini reddetmekte ve O’nun, kendisinden önce gelen pek çok peygamber gibi bir peygamber olduğunu açıklamaktadır. Eğer O, –haşa– Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değil de, O’na inanmayanların iddia ettiği gibi –haşa– bir yalancı olmuş olsaydı, onca mucizesini istismarla yeni ve bağımsız bir din kurmaya teşebbüs edebilirdi. Fakat Hz. İsa (a.s.), selefleri gibi, aynı iman ve ibadet gerçekleri üzerinde gelmiş ve bu gerçekleri tebliğ etmiştir; Şeriat noktasında büyük ölçüde Tevrat’a tâbi olmuşsa da, Tevrat’ta İsrail Oğulları’na haram edilen bazı haramları Allah’ın emriyle kendi döneminde helâl kılmakla, denebilir ki yine Şeriat sahibi bir rasuldür. Bu konuda

eldeki İnciller’de şöyle denmektedir: “Sanmayın ki ben, Şeriat’ı yahut peygamberleri yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil, fakat tamam etmeğe geldim.” (*Matta*, 5: 17). Ferisîlerden bir fakih, İsa’yı deneyerek ondan sordu: “Ey Muallim, Şeriat’ta büyük emir hangisidir”? İsa ona dedi: “Allah’ın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün fikrinle seveceksin. Büyük ve birinci emir budur. Ve buna benzeyen ikincisi şudur: Komşunu kendin gibi seveceksin. Bütün şeriat ve peygamberler, bu iki emre bağlıdır.” (*Matta*, 22: 35–40)

Bütün peygamberler gibi Hz. İsa (a.s.)’ın da misyonu, şu dört temele dayanır:

- a. Allah, mutlak vardır ve birdir. O’nun Ulûhiyet, Rubûbiyet ve Meliklik veya hakimiyetinde, ayrıca Zâtı’nda, sıfatlarında ve isimlerinde de hiçbir ortağı yoktur, olamaz.
- b. İbadet, ancak Allah’a yapılır; Ma’bud-u mutlak O’dur.
- c. İnsanlar, hayatlarını Allah’ın indirdiği Din’e göre düzenlemek mecburiyetindedirler.
- d. Bizzat Allah tarafından gönderildikleri için peygamberlere itaat şarttır.

Allah’ın varlığını, birliğini ve hakimiyetini kabulden diğer iman esasları, ibadeti O’na has kılmaktan bütün türleriyle ibadet, hayatı Allah’ın dinine göre tanzimden muamelat esasları doğar. Peygamberlere itaat ise, rehberlik kurumunun esasını teşkil eder.

53. “Rabbimiz! İndirdiğin (Kitab’a) iman ettik ve (gönderdiğin) Rasûl’e tâbi olduk; bizi (indirdiğin gerçeğe, gönderdiğin Rasûl’e ve o Rasûl’ün vazifesini yaptığına) şahit olanlardan yaz.”
54. Öbürleri ise tuzak kurup komp-lolar hazırladılar; Allah da Kendi iradesini uygulamaya koydu. Allah, tamamen hayra dayalı olarak Kendi iradesini hakim kılan, (mü’minlere karşı kurulan tuzakları, onu kuranlar aleyhinde bir tuzak olarak icra eden)’dir.¹¹
55. O zaman Allah şöyle buyurdu: “Ey İsa! Artık (rasûl olarak vazifen tamamlanmakla) seni eceline yetirip geri alacak ve (misalî vücuda bürünmüş bedenini ve ruhunla birlikte) nezdime yükselteceğim; ve seni o küfredenlerin arasından alıp suçsuzluğunu, paklığını ortaya koyacak ve sana tâbi olanları Kıyamet Günü’ne kadar küfredenlere üstün kılacağım.”¹² Sonra, her halükârda hepinizin dönüşü Banadır; işte o zaman, ihtilâf edegeldiğiniz konularda aranızda hükmümü vereceğim.
56. “Küfredenlere gelince, onlara dünyada ve Âhîret’te çok şiddetle azap edeceğim ve (bu azabım karşısında) onların hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.
57. “Buna karşılık, iman edip imanlarının gerektirdiği istikamette sağlam, doğru, yerinde ve ıslaha yönelik işler yapanlar ise, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah, (apaçık âyetlerini inkârla O’nu tanımayan veya O’na şirk koşan ve böylece en büyük haksızlığı yapan) zalimleri, haksızlıkta bulunanları asla sevmez (ve Kendisi de, asla haksızlık yapmaz).”
58. İşte (ey Rasûlüm,) bütün bu gerçekleri sana birer âyet ve o hikmet yüklü, doğruluğu açık ve kesin Zikre (Kur’ân’a) dahil olarak okuyoruz.
59. Allah katında (dünyaya gelmesi açısından) İsa’nın durumu aynen Âdem’in durumu gibidir. (İsa’yı babasız olarak Meryem’in rahminde gıda halinde O’nun vücuduna giren unsurlardan şekillendirip yaratan) Allah, Âdem’i (yine babasız, hattâ annesiz de olarak) topraktan (toprak-hava-su unsurlarından) meydana getirdi, sonra da ona “Ol!” dedi (ruh üfledi), o da oluverir.¹³
60. Gerçek (nasıl her zaman) Rabbinin buyurduğu (ise, bu da Rabbinden öyle bir gerçektir). Bu konudaki şüpheden uzak kesin inancında sabit olmaya devam et.
61. Artık sana bu sağlam ve doğru bilgi geldikten sonra, kim halâ seninle (İsa hakkında) tartışmaya girerse onlara de: “Gelin öyleyse: oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, hem bizzat kendimizi ve kendinizi çağırıp, sonra gönülden Allah’a dua ile, Allah’ın lânetinin yalancılar üzerine inmesini dileyelim.”

11. Kur'ân-ı Kerim'de, bu âyette olduğu gibi daha başka bazı âyetlerde de Allah'ın hile ve tuzağından söz edilir. Bu âyetler, bir açıdan bir mukabele ifade ettiği gibi, bundan daha da öte, mü'minlere karşı girişilen hilelerin, kurulan her tuzağın esasen Allah'ın onu kuranlara karşı kurduğu bir 'tuzak' olduğunu beyan içindir. Yoksa bunu sadece Allah'ın hile ve tuzaklara mukabelesi olarak anlamak, Cenab-ı Allah'ı tepkici bir konuma yerleştirme manâsı ifade edecektir. Söz gelimi, Firavun'un Hz. Musa ve yanındaki mü'minleri yakalamak için ordularıyla onların peşine düşmesi, onun Hz. Musa ve yanındaki mü'minlere karşı bir tuzağı idi. Oysa Allah (c.c.), onu ordularıyla birlikte denizde boğmayı diliyordu ve dolayısıyla Firavun'un bu teşebbüsü, temelde Allah'ın onu kendi nihaî kaderine doğru bir sevkiydi. Bunun gibi, Mekke müşrikleri Peygamber Efendimiz'i evinde öldürmek için harekete geçtiklerinde aslında Allah, O'na İslâm'ın zaferine giden hicret yolunu açıyordu. Yine, Mekke ordusu, İslâm'ı Medine'de boğmak için harekete geçmişti. Oysa Kur'ân-ı Kerim, onlarla Bedir'de karşılaşmaları konusunda mü'minlere hitaben, *Eğer onlarla bu şartlarda savaş için randevulaşmış olsaydınız, bu zemin ve şartları böyle ayarlayıp, randevuyu yerine getiremezsiniz. Fakat Allah, takdir buyurmuş olduğu bir işi icra etmek için sizi bu şekilde buluşturdu ki, her şey apaçık cereyan etsin de, helâk olan, (bâtıla uymakla helâki hak ettiğini gösteren) açık bir delile göre helâk olsun; (hakka tâbi olmakla) hayatta kalmayı, ebedî hayat ve kurtuluşu hak eden de açık bir delile göre hak etsin.* buyurmaktadır (Enfâl Sûresi/8: 42). Şu halde, mü'minlere karşı kurulan tuzaklar, esasen, bizzat Allah'ın o tuzakları kuranlar aleyhindeki iradesini uygulamaya koyması olmaktadır.

12. Hz. İsa (a.s.)'ın dünyaya gelişi gibi, dünyadan ayrılışı da olağanüstü olmuştur. O, diğer insanlar gibi vefat etmemiş, fakat "necmî" bir suret almış (astral) vücuduyla birlikte yeryüzünden çekilmiştir. Bu, bir bakıma Rasûlüllah efendimizin (aleyhissalâtu vesselâm) miracına benzetilebilir. Şu kadar ki, Hz. İsa, rasûl olarak misyonunu tamamladığı için miracıyla (semâda) kalır ve geri dönmezken, Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm, miracının arkasından tebliğine devamla misyonunu bütünüyle yerine getirmek için geri dönmüştür.

Âyette, Hz. İsa'ya tâbi olanların küfredenlere Kıyamet Günü'ne kadar üstün olacağı şeklinde ifade buyurulan İlâhî hükmün iki manâ ve şumulü vardır:

- a. Hz. İsa'ya, asıl misyonu çerçevesinde bir rasûl olarak iman eden ve bu çizginin gereklerini koruyan ehl-i Tevhid (Ümmet-i Muhammed dahil), Kıyamet'e kadar kâfirler karşısında umumî manâda üstün olacaktır.
- b. Şu veya bu şekilde Hz. İsa'ya inanan ve şu veya bu şekilde O'na tâbi olanlar, İsrail Oğulları'ndan O'nu inkâr edenlere Kıyamet'e kadar yine umumî manâda üstün olacaktır.

Tarih, iki bin yıldır bu iki hükmü de tasdik etmektedir ve Kıyamet'e kadar da edecektir.

13. Hz. Âdem'i meydana getiren zerreler toprakta, havada ve suda, yani yeryüzünde idi. Not 7'de açıklandığı üzere, yaratılışın asıl özünü, çekirdeğini oluşturan mahiyet-i insaniye, sürekli bir istıfa, bir süzme ile yaratılış ağacında kök,

gövde ve iki ana dalı olan manevî ve maddî âlemleri ceset olarak giydi. Maddî veya görünür âlem, iki büyük dalını gökler ve yer olarak verdi. Yer, “*Sen’i tesbih ederim ey, toprağı katılaştırmış sıvı üzerine yayan (Rabbim)*” rivayetinde buyurulduğu üzere, ilk başta ihtimal çok kızgın ve akıcı bir sıvı halindeydi. Bu sıvı, bir bölümüyle bilâhare kabuk bağlayıp katılaştı ve sert bir kaya tabakası gibi oldu. Bu kaya tabakasında meydana gelen yumuşama ve ufalanmalarla toprak tabakası meydana geldi ve bu tabaka, gökten inen yağmurlarla ‘dirilip’, hayata hazırlandı. Aynı yaratılış özü, burada sırayla birbirine menşe’ ve rızık olan unsurlar (elementler), bitkiler ve hayvanları dalcıklar, yapraklar ve çiçekler olarak verdi. Yaratılışa ait istifanın son noktasında Allah (c.c.), yaratılış ağacının meyvesi olarak ilk insanı ve eşini yarattı. Bu sürece ve bu süreçte insanın, insan olarak anılmamakla birlikte, sürecin merkezinde bir mahiyet olarak varlığına, *İnsanın üzerinden zamanın akışı içinde öyle uzun bir dönem geçti ki, bu dönemde insan, adı anılan, kendisinden söz edilen bir şey değildi* (İnsan Sûresi/76: 1) âyeti işaret buyurmaktadır.

Hem, ihtimal bu yaratma konusunda bugün de değişik şekillerde ortaya çıkan şüpheleri yok etmek, hem o dönemdeki Yahudi maddeciliğini kırıp manâ ile dengelemek, hem de kudret ve iradesini açıkça göstermek için Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. İsa’ya Hz. Âdem gibi vücut verdi. Hz. Âdem’i toprağın ‘rahmi’nde şekillendirdiği aynı unsurlardan Hz. İsa’yı, bu defa bakire bir hanımın rahminde şekillendirdi. Bu ikisiyle diğer insanlar arasındaki fark, diğer insanlardaki şekillenme için hikmet ve sebepler dairesinde bir erkeğe ihtiyaç olmasıdır. Âyette, Hz. Âdem’in yaratılışı için mazî (geçmiş zaman) kipi kullanılırken, neticede ‘*fe-yekûn*’ (oluverir) şeklinde muzarî (geniş zaman) kipine geçilmesi, Allah’ın yaratmasının, canlılara hayat vermesinin hep aynı ve bir (ruh) üfleme ile gerçekleştiğini anlatmak içindir. Hz. Âdem ve Hz. İsa ile diğer insanlar arasında şekillendirme safhasında bir farklılık olmakla birlikte, hayat verme noktasında hiçbir farklılık yoktur. Âyet, lâfzıyla ve çok tipik ifade biçimiyle, her bir canlı ferдинin kendi olarak ve ayrıca yaratıldığını da ortaya koymaktadır.

62. Meselenin aslı ve özü, sözün doğrusu budur. (Ne İsa, ne başkası,) ilâh olarak sadece Allah vardır; ve şüphesiz Allah, Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip)tir; Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler bulunan)dır.
63. Her şeye rağmen halâ yüz çeviriyorlarsa, muhakkak ki Allah, o bozguncuları hakkıyla bilmektedir.
64. De ki: “Ey Kitap Ehli! Sizinle aramızda aynı olan bir kelimeye, şu ortak noktaya gelin: Allah’tan başkasına ibadet etmeyelim ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah’ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler edinmesin.” Senin bu çağrından sonra yine de yüz çevirirlerse, (ey Müslümanlar,) siz şunu ilân edin: “Şahit olun, şüphesiz ki biz, (Allah’a tam manâsıyla teslim olmuş) Müslümanlarız.”¹⁴
65. Ey Kitap Ehli! İbrahim hakkında (o Yahudi idi, yok Hıristiyan’dı diye) niye tartışıp iddialaşıyorsunuz?! (Siz de biliyorsunuz ki,) Tevrat da, İncil de O’ndan sonra indirildi. Bu kadarcık olsun akletmeyecek misiniz?
66. İşte siz böylesiniz: hakkında kesin bilgi sahibi olduğunuz bir konuda bile (hiç akletmez, doğruyu kabullenmez ve) böyle tartışıp iddialaşıırken, hakkında sağlam hiçbir bilgiye sahip olmadığımız konularda ne diye tartışıp iddialaşırsınız? Oysa Allah bilir, siz bilmezsiniz.
67. İbrahim, Yahudi de değildi, Hıristiyan da değildi; selim bir kalb ve dupduru bir Tevhid inancıyla Hak’ka yönelmiş bir Müslüman’dı O. Asla müşriklerden olmadı.¹⁵
68. Dolayısıyla, insanlar içinde İbrahim’e en lâyük ve en yakın olanlar, (misyonunun devamı sürecince) O’na tâbi olanlarla, şu (şanı çok yüce) Peygamber ve (beraberinde bulunan) iman edenlerdir. Allah, bütün mü’minlerin velîsi, (koruyucusu, yâr ve yardımcısı)dır.
69. Kitap Ehli’nden bir grup arzu eder ki, keşke sizi saptırabilse! (Tabî ki, kursaklarında kalacak bir arzudur bu! Çünkü) onlar, sadece kendilerini saptırmaktadırlar ama, farkında değillerdir.
70. Ey Kitap Ehli! (Yanınızdaki kitaplarda) doğruluğuna şahit olup dururken bile bile ne diye Allah’ın âyetlerini gizliyor ve inkâr cihetine gidiyorsunuz?

14. İslâm’ın 14 asır önce Ehl-i Kitaba, bugünün yine hem Ehl-i Kitabına hem de mektep ehline, yani okumuşlarına yaptığı bu çağrı, pek çok açıdan çok önemlidir: • İslâm’ı tebliğde, önce muhatapla üzerinde buluşulabilecek ortak zemin veya asgarî müşterek aranmalıdır. Bu, Ehl-i Kitap için Allah’a ibadet ve O’na şirk koşmama ise, meselâ dinle hiç alâkası bulunmayan başkaları için insan olma ve ortak insanî kaderi paylaşma olabilir.

• Tebliğde yumuşak üslûp, sevdirme, ısındırma çok önemlidir. İslâm, kendisine ulaşılabilecek kişiler sayısınca yolları ve içine girilebilecek binlerce kapısı olan yüce bir saraya benzetilecek olursa, herkese açık mutlaka bir kapı var demektir ve önemli olan, kime hangi kapının gösterileceğini bilmektir. (*Kur’ân’dan İdrake Yanstyanlar*, 1: 109–110)

- Kur'ân, her türlü inatlarına ve direnmelerine rağmen Ehl-i Kitap'la diyalogu kesmemekte ve bu diyalogun önce müşterek noktada başlaması gerektiğinin sinyalini vermektedir.
- Muhtelif vicdanların, muhtelif milletlerin, muhtelif dinlerin, muhtelif kitapların aslî bir vicdan ve hak bir kelimedede nasıl birleştirilebileceği, İslâm'ın insanlık âlemine ne kadar geniş, ne kadar açık, ne kadar doğru bir hidayet yolu, bir özgürlük kanunu öğretmiş bulunduğu ve artık bunun Arap ve Acem'le sınırlı olmadığı bu âyette bütünüyle gösterilmiştir. Dinî terakkî vicdanların darlık ve ayrılıklarında değil, küllî ve geniş olmalarındadır. (Yazır, 2: 1132)
- Allah'a ibadet, O'na şirk koşmama ve O'ndan başka Rab, yani terbiye edici, yol gösterici, insan hayatını düzenleyici bir otorite kabul etmeme, Allah'a imanın veya O'nun dinine tâbi olmanın olmazsa olmaz şartıdır. Âyet, bu ana düsturu açıkça ortaya koymakla Tevhid-i Ubûdiyet, Tevhid-i Ulûhiyet ve Tevhid-i Rubûbiyet'i nazara vermektedir.

15. Âyetin *Asla müşriklerden olmadı* şeklindeki fezlekesinde, sınırlı bir meal çalışmasında bile temas etmeden geçilemeyecek çok ince bir nükte vardır. Âyet, Hz. İbrahim'in müşriklerden olmadığını beyan buyurmakla, hem inançları içinde Yahudi ve Hıristiyanların şirke bulaştığını ima etmekte, hem de, ilk döneminde, Sabîî dininden olduğu anlaşılan kavmine karşı ihticacında, yani Allah'ın birliğini ispat sadedinde yıldız, ay ve güneşin ilâh olamayacağını delil getirme tarzına bakarak, Hz. İbrahim (a.s.) hakkında uyanabilecek, nitekim maalesef bazı müfessirlerde görülen bazı yanlış anlayışları da kökünden kesip atmaktadır.

71. Ey Kitap Ehli! Bile bile niçin hakkı bâtılla karıştırıyor ve hakkı gizliyorsunuz?

72. Kitap Ehli'nden bir grup da (birbirlerine) şöyle demektedir: “Şu iman edenlere indirilene günün ilk bölümünde inanmış görünün; günün sonunda ise onu inkâr edin: belki böylece dinlerinden şüpheye düşüp, önceki hallerine ve inançlarına geri dönerler.

73. “Fakat siz siz olun, kendi dininize tâbi olandan başkasına inanmayın;” –(Ey Rasûlüm,) de ki: “Takip edilmesi gereken gerçek ve doğru yol, Allah'ın koyduğu yoldur.”– “(inanmayın ki,) size verilenin bir benzeri başkasına da verilmiş olmasın veya Rabbinizin katında aleyhinizde delil getirip sizi mağlûp etmesinler.” (Rasûlüm,) de ki: “Doğrusu, bütün lütuf Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir.” Allah, rahmet ve lütfuyla her varlığı kucaklayan, merhametiyle kullarına genişlik gösterendir; (kimin neye niçin lâıyk olduğunu ve olmadığını) hakkıyla bilendir.

74. Rahmetini, (bu arada, vahiy ve peygamberliği kullarından) kimi dilerse ona has kılar. Allah, çok büyük fazl sahibidir (karşılıksız lütf u ihsanda bulunmada pek cömerttir).

75. Kitap Ehli içinde öylesi vardır ki, kendisine yük yük emanet bıraksan onu sana eksiksiz iade eder. Fakat öylesi de vardır ki, ona tek bir dinar para emanet etsen, üzerine varıp da başında dikilip durmadıkça onu sana iade edecek değildir. (Bu ikincilerin tavrı şundandır): Onlar, “Dinimizden olmayan, hele bizim gibi bir kitaba sahip bulunmayanlar hakkında ne yapsak mübahtır; bundan dolayı sorumlu olmayız.”

iddiasındadırlar. Halbuki, (bu iddialarının hiçbir temele dayanmadığını) bile bile Allah hakkında yalan uydurmaktadırlar.

76. Oysa (Allah'ın koyduğu hakikat şudur): Kim, (kime karşı olursa olsun) sözünde durur, ahbine sadık kalır ve (her hususta olduğu gibi, bu hususta da) Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesinde hareket ederse, bilin ki Allah, müttakîleri sever.

77. Allah'ın bir ahd olarak kendilerine lütuf buyurduğu Din'i ve ona uyma hususunda Allah'a verdikleri sözü, bir de yeminlerini önemsiz bir fiyat karşılığı satanlara gelince, onların Âhiret'te hiçbir nasipleri yoktur: Kıyamet Günü (en çok ihtiyaç duydukları anda) Allah onlarla konuşmayacak, yüzlerine bakmayacak ve onları günahlarından temizleyip

78. (Kitap Ehli'nin) içinde bir grup da vardır ki, Kitabı okurken aslında Kitap'tan olmadığı halde siz Kitap'tan sanasınız diye başka manâya gelecek şekilde kelimelerin telaffuzunu, vurguları ve okunuşu değiştirirler. Sonra da bu yaptıklarını, asla Allah katından olmadığı halde, “Bunlar, Allah katındandır.” diye takdim ederler. Hayır, onlar, Allah hakkında bile bile yalan uydurmaktadırlar.

79. Allah, bir kişiye Kitap, hüküm (manevî ve misyonu çerçevesinde maddî sahada hakimiyet, doğru ve yerinde karar verebilme ve doğru ile yanlış ayırt edebilme kabiliyeti ile Allah'ın hükümlerini uygulama yetkisi) ve peygamberlik versin, sonra da bu kişi kalkıp insanlara, “Allah'ı bırakın ve bana kul olun!” desin, bu asla mümkün değildir ve olmamıştır. Oysa her peygambere şunu demek yaraşır ve

nitekim her peygamber bunu demiştir: “Kitabı okuyor, öğretiyor ve üzerinde çalışıyorsunuz, o halde Hak’kın öğrenip öğrettiğinizi uygulayan sadık ve ihlâslı kulları olun!”

80. O, size “Melekleri ve peygamberleri Rabler edinin!” diye de emretmez. Siz Allah’a boyun eğen Müslümanlar olduktan sonra kalkıp, size hiç küfrü emreder mi?

81. Hem Allah, vaktiyle bütün peygamberlerden: “Ne zaman size (rasûl olanlarınıza doğrudan, nebî olanlarınıza bir Rasûl’ün mirasçısı olarak) Kitap ve hikmet versem ve ardından, size verilmiş bulunan (Kitabı) tasdik edici bir Rasûl gelse, O’na mutlak surette inanacak ve mutlaka O’na yardım edeceksiniz.” diye söz almıştır. Allah, “Bunu kabul ettiniz, bu ağır yükümü sırtınıza aldınız mı?” diye sormuş, onlar da, “Kabul ettik!” diye ikrar vermiş, bunun üzerine Allah, “Öyleyse şahit olun, (ümmetleriniz de şahit olsun); Ben de sizin gibi şahit oluyorum!” buyurmuştur.

82. Artık kim bundan sonra yüz çevirip başka türlü davranırsa, onlar (Din’den çıkmış) fasıklardır.

83. Yoksa onlar, Allah’ın dininden başka bir din mi arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde kim varsa, (tamamı tekvinî, pek çoğu da hem tekvinî hem teşriî açıdan,) isteyerek veya istemeyerek Allah’a teslim olmuş durumdadır¹⁷ ve hepsi O’na döndürölüp, götürölmektedir. De ki: “Biz (hiç şirk koşmadan) Allah’a, bize indirilen (Kur’ân’a) ve İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a ve O’nun soyundan gelip İsrail kabileleri içinde gönderilen peygamberlere indirilen (Sahifeler)’e, Musa’ya ve İsa’ya verilen (Tevrat ve İncil’e) ve (bütün)

nebîlere Rabbilerinden verilen (ilim, hikmet ve peygamberliğe) iman ettik. (İman etmede) hiçbirini diğerinden ayırmaz, (hepsine aynı şekilde, aynı derecede iman ederiz). Biz, (ne indirmiş ve ne vermişse hepsini kabul ederek) Allah’a tam

manâsıyla teslim olmuş Müslümanlarız.”

84. Kim, İslâm’dan başka bir din arzu eder ve ararsa, (bilsin ki) bu, ondan asla kabul edilmeyecektir; o, Âhîret’te de kaybedenlerden olacaktır.¹⁸

85. İman ettikten, O (şanı yüce) Rasûl’ün hak olduğuna (O’nda gördükleri, risaletine delil sıfatlar sebebiyle) bizzat şahadet ettikten ve kendilerine (hem O’nun risaletini hem de getirdiği Kitabın Allah Kelâmı olduğunu ispat eden) o apaçık deliller geldikten sonra küfre sapan bir topluluğu Allah hiç hidayet eder mi? Allah, (gerçeği gizleyerek, bile bile inkâr ederek bütün kâinata ve hakikatlara haksızlık yapan) zalimler guruhuna asla hidayet vermez.

87. Böylelerinin görecekları karşılık, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lânetine uğramaktır.¹⁹

88. Hem de bu lânetin içinde sonsuzca kalmak üzere. Görecekları azap hafifletilmeyecek, yüzlerine de bakılmayacaktır.

89. Ancak bilahare tevbe eden ve (içlerini küfürden temizleyerek, iman ve salih amelle) ıslah-ı halde bulunanlar müstesna. Şüphesiz Allah, günahları çok affedendir; (tevbe ve ıslah-ı hâl ile Kendisine yönelenlere karşı) hususî merhameti pek bol olandır.

90. Buna karşılık, iman ikrarından sonra²⁰ küfre sapanlar ve sonra (davranışları, çıkardıkları fitnelere ve

kurdukları komplolarla) küfürde daha da ileri gidenler ise, (artık iman kabiliyetini yitirdikleri için öylelerinin bir daha geri dönüşleri olmaz; onlar, ölümü görmedikçe tevbe de yanaşmazlar, ölüm ânında küfürden) yapacakları tevbe de artık kabul görmez. Onlardır tam manâsıyla sapmış, dalâlete yuvarlanıp gitmiş olanlar.

91. Küfredip de neticede kâfir olarak ölüp gidenler, içlerinden her biri kendini kurtarmak için yer dolusu altın verecek bile olsa bu, onların hiçbirinden asla kabul edilmeyecektir. Onların hakkı çok acı bir azaptır ve (bu azap karşısında) hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

16. Umumî manâda nebî, Allah'tan vahiy alan ve bu vahyi tebliğ ederek insanları irşadla görevlendirilen insandır. Bu anlamda rasûller de nebîdir. Hususî manâsıyla nebî, Allah'tan vahiy alan, fakat kendisine ayrı bir Kitap ve Şeriat verilmeyip, kendinden önceki rasûlün getirdiği Kitabı ve tebliğ ettiği dini tatbik eden veya kendi zamanında gelen bir rasûle tâbi olan insandır. Âyette sözü edilen nebîler, bu ikinci manâsıyla nebîler olsa gerektir.

Bütün rasûller nebî olmakla beraber, her nebî rasûl değildir. Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'dan önce veya önceki ümmetlerde aynı anda pek çok yerde nebî bulunur, belli zaman aralıklarında yeni bir Kitap veya Şeriat'la veyahut da umumî bir tecdit göreviyle rasûller gelirdi. Hz. Muhammed'den sonra, O'nun ümmetinde ise, nebîlerin fonksiyonunu büyük ve gerçek âlim ve mürşidler görürken, rasûllerin fonksiyonunu ise büyük mücedditler görmüştür. "Ümmetimin âlimleri, İsrail Oğulları'nın peygamberleri gibidir." rivayeti, senet açısından sahih değilse de, manâsı itibariyle doğrudur ve bu gerçeği ifade etmektedir. Yoksa, makam ve umumî fazilet olarak hiçbir âlim, mürşid ve müceddit, peygamberle aynı seviyede olamaz.

17. Allah'ın iki tür kanunu vardır: tekvinî ve teşriî. Tekvîni kanunları, O'nun insan vücudu ve hayatı dahil, kâinatın yaratılışı ve işleyişi için koymuş bulunduğu kanunlardır ki, bunlar fizik, kimya, astronomi, biyoloji, zooloji, botanik, sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerin konusunu teşkil eder. Teşriî kanunlar ise, Allah'ın "Din" adı altında koymuş bulunduğu kanunlardır. Bu kanunlardan birincilere bütün varlıklar kayıtsız şartsız itaat eder. Şu kadar ki, bunlar içinde insan hayatıyla ilgili olarak insanın iradesine bırakılmış bazı hayat kanunları da vardır: sabrın selâmet, çalışmanın servet, tedavinin sıhhat getirmesi gibi. Fakat, bu kanunları da sebep ve sonuçlarıyla tesbit eden yine Allah'tır. Bunun gibi, teşriî kanunlara uyup uymamanın sebep ve neticelerini yaratan da Allah'tır. Dolayısıyla, bütün kâinata Allah'ın hükmü geçmektedir ve hiçbir varlık, bu hükmün haricinde değildir.

18. 83'üncü âyet, tek gerçek dinin 'Allah'ın dini' olduğunu ve göklerde de yerde de her varlığın ister istemez Allah'a teslim olmuş bulunduğunu beyan buyuruyordu. 84'üncü âyet, bu dini bütün peygamberlerin bağlı bulunduğu ve tebliğ ettiği din olarak açıklarken, 85'inci âyet ise, tek gerçek ve Allah katında geçerli dinin adını İslâm olarak koymaktadır. Âyetlerden açıkça anlaşıldığına göre İslâm, Allah katında tek geçerli dindir ve Allah'a teslimiyet esasına dayanır. Yine âyetlerden açıkça anlaşıldığına göre İslâm, önce ister istemez Allah'a teslim olmuş bulunmaları, O'nun koyduğu kanunlar istikametinde hayatlarını sürdürmeleri hasebiyle bütün kâinatın ve son nebî ve rasûl Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm efendimiz dahil bütün peygamberlerin dinidir. Onun dışındaki bütün din ve din görünümlü sistemler, bu dinden sapmalar neticesinde ortaya çıkmıştır.

Evet, bütün kâinat, Allah'a teslim olmuş bulunduğu, sadece Bir İlâh, Rab ve Melik'in kanunlarına itaat ettiği için, kâinata tam bir sulh, denge, huzur ve âhenk hakimdir. Cüz'î irade sahibi bir varlık olarak insana düşen, bu sulh, denge, huzur ve âhenk korosuna iradesiyle katılmak, böylece dünyada da Âhiret'te de saadete ulaşmaktır. Aksi her davranış, dünyada fitne ve fesat, yani her türü ve şekliyle

bozgunculuk, anarşi, terör ve zulüm, kabirde ve Âhiret'te de zulmet, yani karanlık ve azap demektir.

19. Esasen, insanların çoğu iman etmese de, insan vicdanı küfre, zulme ve fıska evet demez. Ancak insan, nefesine uyararak vicdanını susturmakla ebedî azabı hak edecek şekilde küfre düşer. Ayrıca, bilhassa böylesi bir küfrü ve ona sebep olan zulmü, fıskı her insan vicdanı lânetlediği gibi, bunların ferdî ve içtimaî hayatta yaptıkları tahribat da zamanla ortaya çıkar ve dolayısıyla en azından sonraki nesillerin lânetine maruz kalır. Aradan binlerce yıl da geçse peygamberler rahmetle anılırken, zalimlerin, tağutların lânetle anılması bundandır. Asıl lânet ise, bütün gerçeklerin en açık biçimde ortaya çıkacağı Âhiret'te olacaktır.

Allah'ın lânet etmesi, af ve rahmetinden uzak tutması ve azaba mahkûm etmesi; diğerlerinin lâneti ise, lâneti hak edenleri rahmetinden uzak tutup azaba mahkûm etmesi için Allah'a dua etmeleri demektir.

20. Küfür gibi iman da, öncelikle kalbin amelidir ve bir tasdiktir. Bu bakımdan, her ikisinin de zahirî ve hukukî, bir de aslî yanı vardır. Diliyle inandığını söyleyen ve Müslüman toplumda (zekât gibi) Müslüman 'vatandaş' olmanın hukukî gereklerini yerine getiren bir insan mü'min sayılır; fakat gerçekten ve Allah katında mü'min olup olmadığı kalbine bağlıdır ki, bunu da Allah bilir. Kur'ân-ı Kerim, iman ikrarında bulunanları da "Ey iman edenler!" hitabının içine alır ve bu şekilde onları ikrarlarının gereğini yerine getirmeye çağırır; bu, aynı zamanda imanın gereğini yerine getire getire iman kalblerine işleyebilir, sözleriyle davranışları uyum sağlayarak, gerçek iman sahibi olabilirler mi diyedir. Rasûlullah aleyhissalâtu vesselâm efendimiz de Medine'de münafıklara aynı şekilde davranmış, her türlü fitne ve komplolarına rağmen, hukukî açıdan Müslüman olan bu insanlara, vahiyle aksi bir emir gelmedikçe birer Müslüman muamelesi yapmıştır.

92. Bizzat sevdiğiniz (mal, güç, zekâ, bil-gi...)den infak etmedikçe gerçek fazilete ve kâmil manâda iyiliğe ulaşamaz, (ebrardan olamazsınız.) Bununla beraber, her ne infak ederseniz, Allah onu mutlaka bilir.²¹

93. Tevrat indirilmeden önce İsrail'in (Yakub'un) kendi nefesine haram kıldığı müstesna, (Kur'ân'da helâl kılınmış bulunan) bütün yiyecekler İsrail Oğulları için de helâl idi. (Ey Rasûlüm, onlara), "Eğer (Tevrat'ta nesih bulunmadığı iddiasında) samimi iseniz, getirin Tevrat'ı ve okuyun!" de.²²

94. Artık kim bundan sonra Allah'a yalan isnadıyla iftirada bulunursa, böyleleri zalimlerin ta kendileridir.

95. (Ey Rasûlüm,) sen, "Sadekallah: (Allah, sözün doğrusunu söyledi.)" de. O halde haydi, safî bir kalb ve dupduru bir Tevhid inancı içinde İbrahim'in milletine tâbi olun. O, asla müşriklerden olmamıştı.

96. İnsanlar için (ibadet maksadıyla yeryüzünde) ilk kondurulan ev, Mekke'deki (Kâbe) olup, feyiz ve bereket kaynağı, bütün insanlık için bir hidayet rehberi ve bir yönelme merkezidir.

97. Orada (Allah'ın dini ve O'na ibadet adına, ayrıca o Ev'in ibadet için

merkez ve kible olduğunu gösteren) apaçık alâmetler, deliller, İbrahim'in Makamı vardır. Kim oraya girerse, (taarruz ve korkudan) emin olur. Ona yol bulup varmaya gücü yeten herkesin o Ev'i hacetmesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kim Hac'cı inkâr eder veya nankörlükte bulunup Allah'ın bu hakkını yerine getirmese, (bilin ki) Allah, bütün âlemlerden müstağnîdir, kimseden hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

98. De ki: “Ey Kitap Ehli! Allah'ın (apaçık) âyetlerini ne diye gizleyip inkâr cihetine gidiyorsunuz? Halbuki Allah, yapıp durduğunuz her şeye bihakkın şahit bulunuyor.

99. De ki: “Ey Kitap Ehli! Doğruluğunun bizzat şahitleri olduğunuz halde, niçin Allah'ın yolunun eğri tanınmasını ve keyfinize göre eğrilip bükülmesini arzu ederek iman edenleri ondan uzaklaştırmaya çalışıyorsunuz? Oysa Allah, yapıp durduklarınızdan asla habersiz ve onlara karşı kayıtsız değildir.” **100.** Ey iman edenler! Şu kendilerine Kitap verilenlerden bazılarına itaat edecek, onların dediklerini dinleyecek olursanız, iyi bilin ki, imanınızdan sonra sizi gerisin geriye döndürüp kâfir yaparlar.

101. Ne diye küfre sapacaksınız ki, önünüzde Allah'ın âyetleri okunup duruyor ve aranızda da O'nun Rasûlü var. Kim Allah'a gönülden sımsıkı bağlanırsa, hiç şüphesiz doğru bir yola iletilmiş demektir.

102. Ey iman edenler! O'na karşı gelmekten ne ölçüde sakınmak gerekiyorsa o ölçüde Allah'a karşı gelmekten sakının ve ancak (O'na gönülden teslim olmuş) Müslümanlar olarak can vermeye bakın.

103. Hep birlikte Allah'ın İpi'ne sımsıkı sarılın ve asla ayrılığa düşmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın ki, siz bölük pörçük birbirinize düşman idiniz; derken Allah kalblerinizi birleştirdi de, O'nun nimeti sayesinde kardeş oluverdiniz. Bir ateş çukurunun tam kenarında bulunuyordunuz, fakat Allah sizi oraya düşmekten kurtardı. Allah, âyetlerini size böylece açıklıyor ki, (her hususta) doğruya ulaşıp onda sabit-kadem olasınız.

104. İçinizde (insanları devamlı) hayra çağıran ve usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayan, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin ise önünü almaya çalışan bir topluluk bulunsun. Onlardır gerçek mazhariyet sahipleri ve gerçekten kurtuluşa erenler.

105. Kendilerine apaçık hidayet delilleri geldikten sonra grup grup olanlar ve farklı farklı yollar tutanlar gibi olmayın. Onların payına düşen, pek büyük bir azaptır.

106. Gün gelecek, bazı yüzler ağaracak, bazı yüzler ise kararacaktır. Yüzleri karararlara şöyle denecektir: "İmanınızdan sonra küfre sapmıştınız değil mi? Küfür üzerinde yürüyüp durmanız sebebiyle tadın bakalım şimdi

(bu çok büyük) azabı!" 107. Yüzleri ak olanlara gelince: onlar, Allah'ın rahmetine garkolmuşlardır; hem de orada sonsuzca kalacaklardır.

108. Bunlar Allah'ın âyetleridir ki, onları sana her türlü şüpheden uzak olarak ve bütün doğruluğuyla okuyoruz. Allah, herhangi bir varlık, herhangi bir kimse hakkında zulüm diliyor değildir.²³

21. ‘Gerçek fazilet ve kâmil manâda iyilik’ manâsı verdiğimiz *birr*; iyilik, hayır ve fazilette üstün bir mertebe olup, bu mertebeyi elde edenlere *berr* (çoğulu: *ebrar*) denilir.

İbadetin özünde Allah sevgisi vardır ve O’nun rızası her şeyin üstündedir. Ebrar defterine kaydedilebilmek için, mü’minin infaka konu sevdiği her ne varsa ondan infakta bulunması, tasadduk etmesi, Allah yolunda harcaması gerekir. Yoksa *birr* ü takva, bazı şeklî kaideleri tamamlamakla elde edilmez.

22. Efendimiz zamanında bir kısım Yahudi âlimleri, bilhassa kıblenin Kâbe’ye çevrilmesi hadisesi üzerine, bunun bir nesh olup Tevrat’ta ise nesh bulunmadığını iddia ettiler. Oysa bu âyet, *Yahudi olanlara (sığır ve koyun-keçi hariç) bütün tırnaklı hayvanları, sığır ve koyun-keçi cinsinden de, sırtlarında ve bağırsaklarında bulunan veya kemiğe karışanları dışında onların iç yağını haram kılmıştık. (Sürekli haramhelâl sınırlarını çiğnemek, başkalarının haklarına tecavüz etmek ve insanları Allah’ın yolundan alıkoymak gibi) taşkınlıklarından dolayı onları bu şekilde cezalandırdık. Biz, sadece doğru olanı yapar ve doğru olanı söyleriz (En’âm Sûresi/6: 146) âyetiyle birlikte ele alındığında, Tevrat’ta da neshin cereyan ettiği apaçık ortaya çıkmaktadır.*

(İç yağının haramlığı için bk. *Kitab-ı Mukaddes*, Levililer, 7: 23–26.)

23. Âyetler, fevkalâde üslûp ve irşad yöntemiyle, imamları rehberliğinde “kurşundan bir bina” halinde bulunan, bulunması gereken İslâm ümmetine dünyada ve Âhret’te gerçek mazhariyet ve muvaffakiyetin anahtarlarını takdim buyurmaktadır. Bunlar, kısaca şöyle özetlenebilir:

- İslâm Ümmeti’nin birliğinin, bekasının ve kişilerin İslâm üzerinde sapmadan yürüyebilmelerinin önemli anahtarlarından biri olarak Müslümanlar, Allah’ın güzel gördüğünü güzel, çirkin gördüğünü çirkin görmeli, Kur’ân ve Sünnet’in ve bu iki asıldan kaynaklanan düsturların dışında başka bir kaynağa yönelmemeli, başka bir kaynağı ölçü olarak kabulden sakınmalı, Ehl-i Kitabı yanlış inançlarında tasdik ve körü körüne taklitten kaçınmalıdır.
- Allah Rasûlü’nün Sünneti, üzerinde Müslümanların bir araya gelip, tam bir ittifak oluşturdukları, oluşturmaları gereken çok önemli bir yoldur.
- Allah Rasûlü’nün Sünneti’ne ittiba, kişiyi Allah’a sımsıkı tutunmaya götürür.
- Sünnet’e ittiba ve Allah’a bağlılıktan ayrılmamanın garantisi, azamî takvadır.
- Müslüman, Sünnet’e ittiba, bu yolla Allah’a sımsıkı sarılma ve azamî takva ile, Müslüman olarak can verme hedefinde Allah’a O’nun reddetmeyeceği bir dilekçe uzatmış olur.
- Sünnet’e ittiba, Kur’ân’a ve bu iki temel esasa dayanan İslâm Dini’ne ittiba da yoldur. Sünnet, en geniş manâsıyla, Allah Rasûlü’nün fert ve toplum hayatının her bölümünde İslâm’ı uygulama yol, yöntem ve düsturlarının bütünüdür.
- Allah’ın nimetlerini sürekli hatırlama ve dolayısıyla sürekli şükür, kişiyi imandan sonra küfre düşmekten alıkoyma. Bu şekilde insan, bütün hayatı boyunca herhangi bir konuda yanlışla sapmaktan korunur.

- Ma'rufu emredip münkerden nehyetmek, Allah'ın şeriat-ı tekvîniye veya fitriyesi çerçevesinde ve Kur'ân ve Sünnet temelinde oluşan gelenek, kültür ve dünya görüşünün güzel kabul ettiği düsturları, şartlarına riayetle insanlara sürekli hatırlatmak, toplum içinde onları yayıp hakim hale getirmek ve kötülüklerin yayılmasına mani olmak demektir. Bu önemli vazife, usulüne uygun olarak her fert tarafından, selâhiyetli olduğu sahada derece derece yapılabileceği ve belki de yapılması gerektiği gibi, bu maksatla ümmet içinde bir rehberin, bir imamın önderliğinde bir grup bulunmalı, gerekirse bir müessese veya müesseseler oluşturulmalıdır. Bu işi, sadece Allah rızası için ve usulü dairesinde yapanlar, birinci derecede kurtuluşa erenlerdir.
- Apaçık gerçekleri gördükten ve tecrübe ettikten sonra insanın sapmasının en büyük sebebi, nefse uymaktır. Nefse uyma, insanları birbirlerine karşı bağye, haksız tecavüze iter. Bu da, toplumda farklı menfaat gruplarının oluşmasına yol açar ve neticede kendinde hiçbir çelişki ve ihtilâf olmayan Din'de de ihtilâflar baş gösterir. Bu ise, fert ve toplum hayatı adına artık ölüm hastalığı demektir.
- Başka günahlar gibi, tefrika ve ihtilâfî önlemenin de en önemli yolu, Âhîret'e çok iyi ve içten inanmak, yani yakîn sahibi olmaktır.

109. Kaldı ki, göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır; (dolayısıyla O, sahip olduğu her şeyde dilediği gibi tasarruf eder ve esasen zulmetmiş olması asla mümkün değildir.) Bütün işler, neticede varır Allah'ta biter ve O neye hükmederse o olur.

110. (Ey Ümmet-i Muhammed!) Siz, insanların iyiliğine olarak ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. Usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayar, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin önünü almaya çalışırsınız; elbette Allah'a inanıyor (ve bu-nu da zaten inancınızdan dolayı ve onun gereği olarak yapıyorsunuz).²⁴ Eğer Kitap (Tevrat) Ehli de (sizin gibi) iman etmiş olsaydı, (keşke şimdi olsun etseler,) hiç şüphesiz bu haklarında hayırlı olurdu. Gerçi içlerinde (gerçekten inanmış) mü'minler de vardır, fakat onların çoğu (Din'den çıkmış) fasıklardır.

111. Ama onlar, size hiçbir şekilde asla zarar veremezler; ancak dilleriyle incitebilirler. Sizinle savaşıyor olsalar arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra hiçbir yardım da görmezler.

112. Her nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur; ancak Allah'tan gelen bir ipe ve insanlar tarafından uzatılan bir ipe (desteğe ve koruma altına almaya) tutunmaları hali müstesna; ayrıca Allah'tan (müthiş) bir gazaba (cezaya) uğradılar ve meskenet altında ezilmeye mahkûm oldular.²⁵ Çünkü Allah'ın âyetlerini inkâr edip duruyor ve hak-hukuk gözetmeksizin peygamberleri öldürüyorlardı. Çünkü artık asi olmuşlardı ve haddi aşıp duruyorlardı.

113. Bununla birlikte, Kitap Ehli'nin hepsi aynı değildir. İçlerinde (sizin gibi iman etmiş olup) doğruluktan şaşmayan istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde Allah'ın âyetlerini hakkıyla okuyarak secdelere kapanırlar.

114. (Gerektiği şekilde) Allah'a ve Âhret Günü'ne inanır, usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayar, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin önünü almaya çalışır ve yarışircasına hayırlı işlere koşarlar. Onlar, inanç, düşünce ve davranışları itibariyle doğru yolda, sağlam ve bozgunculuktan uzak bulunanlardır.

115. Hayır adına her ne işlerlerse, elbette onun mükâfatından mahrum bırakılacak değillerdir. Allah, içleri Kendine karşı saygıyla dopdolu olan ve O'na itaatsizlikten kaçınanları çok iyi bilmektedir.

116. O küfredenlere gelince: sahip oldukları mallar da, evlâtları da Allah karşısında onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır. Ateş'in yârânı ve yoldaşlarıdır onlar, hem de orada sonsuzca kalacaklardır.

117. Onların (insanî veya dinî gayeli gibi görünse de, menfaatlerini tatmin veya yanlış inançları yolunda ya da sırf gösteriş için) bu dünya hayatında harcama yapmaları şuna benzer: Dondurucu bir rüzgâr çıkar ve bizzat kendi öz canlarına zulmeden bir topluluğun ürününe isabet edip onu yok ediverir. Allah onlara zulmetmedi, haksızlık yapmadı; fakat onlar, hep kendi kendilerine zulmetmektedirler.

118. Ey iman edenler! Kendinizden (her bakımdan sizin gibi olanlardan) başkasını sırdaş edinmeyin; çünkü (bilhassa o gayr-ı Müslimler içinde size

gayz ve düşmanlık besleyenler), başınıza dert açmada ellerinden geleni arkalarına koymazlar; ayrıca üzerinizden dert ve sıkıntı hiç gitmesin isterler. Baksanıza, size olan buğzları ağızlarından taşıyor; içlerinde gizledikleri ise daha da öte. Eğer aklınızı kullanır ve gereğince davranırsanız, size apaçık gerçekleri açıklıyoruz.

119. Siz öylesine (safî, kalbleri dupduru ve herkesin iyiliğini isteyen) kimselersiniz ki, o (düşmanlarınızı) bile seviyorsunuz, ama onlar sizi sevmezler; siz, (âyetleri arasında hiçbir ayırım yapmadan) Kitabın bütününe ve Allah'ın gönderdiği bütün kitaplara inanıyorsunuz. Onlar ise, ancak sizinle karşılaştıkları zaman “İnandık!” deyip geçerler; fakat birbirleriyle başbaşa kaldıklarında ise size olan kin ve düşmanlıklarından dolayı parmaklarını ısırır, dişlerini gıcırdatırlar. (Onlara), “Gayzınızda boğulun!” de! Şüphesiz ki Allah, sinelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilir.

120. Size küçük bir iyilik, bir fe-rahlık, bir nimet ulaşırsa, bu onları tasaya sevk eder; bir belâya giriftar olsanız, bu defa sevinçten bayılırlar. Her şeye rağmen sabreder ve (haktan, adaletten sapmadan) takva çizgisinde hareket ederseniz, onların hile ve tuzaklarının size hiçbir zararı dokunmayacaktır. Her ne yapıp ediyorsa, Allah (İlmi ve Kudretiyle) hepsini kuşatmış durumdadır.

121. Hani (ey Rasûlüm,) bir sabah aileden erkenden ayrılmıştın ve mü'minleri savaş için konuşlandırıyordun. Allah, (her sözü) hakkıyla işitendir, her şeyi hakkıyla bilendir; (nitekim o gün de olup biteni bihakkın işitiyor ve biliyordu).²⁶

24. Ümmet-i Muhammed, bütün insanlık âleminde hayrı, iyiyi ve güzeli hakim kılma, zulmün, ahlâksızlığın ve benzeri bütün kötülüklerin önünü alma, bunu da Allah'a iman gereği olarak yapma misyonundan dolayı insanlar içinde en hayırlı ümmet, Ümmet-i Muhammed içinde de bu işin gerektirdiği vasıflara sahip olarak aynı işi yapan cemaat veya topluluk, Ümmet-i Muhammed'in en hayırlısıdır.

25. Yukarıda, 23'üncü not, 110'uncu ayet ve 24'üncü notta ifade edilen çerçeve içinde kaldıkları sürece Müslümanlara kimsenin bir şey yapamayacağı İlâhî bir va'ddir ve va'dinden dönmek Allah için asla söz konusu değildir.

Allah, bu va'di İslâm tarihi boyunca sürekli yerine getirmiştir. Bediüzzaman hazretleri, İsrail'in insan gücü bakımından kendilerinden kat kat fazla Araplar karşısındaki başarısını, onların –mensuh da olsa– dinlerine ve dinî tarihlerinden kalan değerlere saygılarının Arapların İslâm'a karşı saygı ve bağlılığından çok daha fazla olmasına bağlar. Ayrıca Hıristiyan dünyanın gerek din olarak Hıristiyanlığa belli derecelerde de olsa bağlı kalması, gerekse umumî manâda Şeriat-ı Tekviniye'nin kaidelerine uyması; Yahudilerin de hem Allah'tan gelen ipe (dinlerine) büyük ölçüde tutunup hem de insanların, bilhassa tarih içinde Müslümanların ve günümüzde pek çok devletlerin destek ve korumalarına mazhar olmaları, buna karşılık Müslümanların sözünü ettiğimiz notlar ve âyetlerde çerçevesi çizilen hususlara riayet etmemeleri sebebiyle birkaç asırdır yaşanan durum ortaya çıkmıştır.

26. Buradan itibaren 175'inci âyete kadar Uhud Savaşı hakkındadır. Âyetler, bu savaş, ondan mü'minlerin alması gereken dersler ve münafıklarla zayıf imanlıların bu savaşta ortaya koydukları tutum üzerinde yoğunlaşır.

Bedir zaferi, Arabistan'daki İslâm'a düşman güçleri harekete geçirmişti. Özellikle Mekke müşrikleri intikam için hazırlanıyor, kadınlar Bedir'de ölenler üzerine söyledikleri ağıtlarla ve daha başka sözlerle erkekleri intikama teşvik ediyorlardı. Bir yandan da, Müslümanların güçlenmesinden endişe eden bir takım Yahudiler, Kureş'i kışkırtıyordu.

Bu ortamda Mekke müşrikleri 700'ü zırhlı, 200'ü atlı, 3000 kişilik bir ordu hazırlayıp, Bedir Savaşı'ndan bir yıl sonra Medine üzerine yürüdüler.

Allah Rasûlü (s.a.s.), bu defaki savaşta nasıl davranılması, nasıl bir taktik uygulanması gerektiği konusunda ashabıyla istişare yaptı. Kendisi Medine içinde kalıp müdafaa savaşı verme taraflısıydı. Fakat özellikle gençlerin içinde bulunduğu çoğunluk şehir dışında meydan savaşı verme görüşünde ısrar edince, o da çoğunluğun görüşüne uydu. (İbn Hişam, 3: 64–67)

122. İşte o anda içinizden iki grup gevşeklik gösterip geri dönmeye yeltenmişlerdi; oysa Allah, onların yardımcısı, koruyucusu ve destekçisiydi. Daima ve sadece Allah'a dayanıp güvenmelidir mü'minler.²⁷
123. Nasıl ki O, (hem sayı hem de kuvvet yönünden) çok az ve çok zayıf olduğunuz bir zamanda size Bedir'de yardım etmiş ve sizi muzaffer kılmıştı. Öyleyse, Allah'a karşı gelmekten sakınarak takva dairesinde hareket edin ki, böylece şükretmiş olasınız.
124. O (Bedir) günü mü'minlere, "İndirdiği üç bin meleklerle Rabbinizin size imdat göndermesi yetmez mi?" diyordun.
125. Evet, (niye yetmesin!) Hat-tâ, eğer sabreder, (cephede direnir) ve Allah'a karşı gelmekten sakınıp takva dairesinde kalarak O'nun koruması altına girerseniz, düşmanlarınız hemen şu dakikada üzerinize geliverecek olsalar, Rabbiniz beş bin formalı, nişanlı meleklerle size imdat edecektir.
126. Allah, (o zaman yaptığı bu yardımı) ancak sizin için bir muştı olsun ve onunla kalbleriniz yatışsın diye yapmıştı. (Yoksa Allah dilemedikçe, yardımını size yar etmedikçe, meleklerin de kendiliklerinden yapabilecekleri bir şey yoktur.) Yardım ve zafer, ancak Azîz (izzet ve ululuk sahibi, her işte üstün ve mutlak galip), Hakîm (her hüküm ve işinde pek çok hikmetler) bulunan Allah'ın katındandır.
127. Allah, (o yardımı ayrıca kimisinin katledilmesi, kimisinin esir alınmasıyla) küfredenlerin bir tarafını koparmak (sayılarını azaltıp, güçlerini kırmak) için, diğerleri de ümitsiz ve perişan bir halde dönüp gitsinler diye yaptı.
128. (Ey Rasûlüm, bütün bunları yapan Allah'tır;) gerçek tedbir ve idare ile işlerin sonuca ulaştırılmasında sana düşen bir şey yoktur; (bu sebeple, muvaffakiyetlerinizden kendinize övünme vesilesi olacak bir pay çıkarmayın. Ayrıca, sen vazifeli bir kulsun; kullarına karşı Allah'ın nasıl davranacağı) konusunda da sana düşen bir şey yoktur. Allah, ister onlara tevbe (ve iman) nasip edip günahlarını bağışlar, isterse (küfür, şirk ve kötülüklerde ısrar eden) zalimler olmaları hasebiyle onları azapla cezalandırır.
129. Çünkü göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Ama Allah, (her şeyden önce, kullarını) çok fazla bağışlayandır, (bilhassa tevbe ve iman ile Kendisine yönelenlere karşı hususî) rahmeti pek çok olandır.
130. Ey iman edenler! (Hele bir de) öyle kat kat artırarak faiz yemeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki, (dünyada da Âhîret'te de) felâh bulasınız.²⁸
131. (Dininizi koruma adına muamelelerinize dikkat edin ve) kâfirler için hazırlanmış olan Ateş'ten sakının.
132. Allah'a ve Rasûl'e itaat edin ki, rahmete, (dünyada helâl dairesinde güzel bir hayata, Âhîret'te de af ve Cennet'e) nail olasınız.

27. 1000 kişilik Müslüman ordusu yola çıkmıştı ki, münafıkların başı Abdullah ibn Übeyy, 300 kişilik taraftarıyla ordudan ayrıldı. O ana kadar kendilerini tam belli

etmeyen ve tam savaş öncesi nifaklarını ortaya koyan münafıkların bu davranışı, Seleme Oğulları ile Haris Oğulları'nın da savaşma konusunda sarsıntı geçirmelerine sebep oldu.

İki ordu, Medine'nin kuzeyinde ve Mescid-i Nebevî'nin 5 kilometre açığında yer alan volkanik Uhud Dağı eteklerinde karşı karşıya geldi. Allah Rasûlü (s.a.s), Mekke süvarilerinin komutanı Halid ibn Velid'in dağ geçitlerinden birinden dolanıp arkadan yapabileceği bir saldırıya karşı, 50 kişilik bir birliği Abdullah ibn Cübeyr komutasında, Uhud'un Medine tarafında yer alan ve artık Okçular Tepesi olarak bilinen tepeye yerleştirdi. Onlara, "Bizim zaferi kazandığımızı veya mağlûp olup cesetlerimizi yırtıcı kuşların parçalayıp alıp götürdüğünü bile görseniz, benden emir gelmedikçe yerinizden kesinlikle ayrılmayın!" buyurdu. (Buharî, "Cihad", 164)

Mus'ab ibn Umeyr, Allah Rasûlü'nün sancağını taşıyor, Zübeyr ibn Avvam süvari birliğine, Hz. Hamza yayalara kumanda ediyordu. Allah Rasûlü (s.a.s.), ashabını teşyi için eline bir kılıç alıp, "Hakkını vermek üzere bunu kim almak ister?" diye sordu. Ebû Düccane, "Onun hakkı nedir ya Rasûlellah?" dedi. Allah Rasûlü (s.a.s.), "Kırılıncaya kadar savaşmaktır!" cevabını verdi. (Müslim, "Fadail-i Sahabe", 128) Ebû Düccane, kılıcı aldı. Sa'd ibn Ebî Vakkas ve Abdullah ibn Cahş, Allah'a düşman içinde en kuvvetli olanlarla karşı karşıya gelip savaşmaları için dua ediyorlardı. "Allah'ın arslanı" lakaplı Hz. Hamza, göğsüne bir deve kuşu tüyü takmıştı. Kısaca, bütün Sahabe savaşa hazırды.

28. Savaşın anlatıldığı ve bu hususta Müslümanlara dersler verildiği bir yerde faiz konusunda bir ikazın gelmesi son derece manidardır. Her şeyden önce Kur'ân, hayata ve kâinata bir bütün olarak bakar; ferdi meseleleri ve ferdin yetişmesini sosyal meselelerden, sosyal meseleleri ekonomiden, ekonomiyi, meselâ eğitim, emniyet ve asayiş gibi diğer iç meselelerden ve dış münasebetlerden ayrı ele almaz. Bunların hepsinin birbiriyle münasebeti vardır. Faiz, sadece ekonomik değil, ayrıca ve aynı derecede sosyal ve yine aynı derecede ferdi, ahlâkî ve manevî bir problemdir. Bu sebeple, hem ferdin ahlâkî ve manevî hayatını, ekonomik ve sosyal hayata katılımını, dolayısıyla da dünyayı ve bencilliği bir tarafa bırakmayı gerektiren savaştaki pozisyonunu etkiler, hem de, savaşta bir galibiyet için mutlaka şart olan toplumsal dayanışmayı, kaynaşmayı ve fertler arasındaki güven ve sevgiyi kökünden söküp atar. O bakımdan, sathî bir nazarla bakıldığında sanki yeri değilmiş gibi görünen bu âyetin ne kadar da yerinde geldiği apaçıktır. Öyleyse, Kur'ân'ı değerlendirmede (Kur'ân'dan kopuk) aklımızı hakim kılmayı terk edip, bütün düşünce sistemimizi Kur'ân'a göre kurmayı ana prensip edinmemiz, Müslümanca düşünme ve yaşama için mutlak bir şarttır.

133. Rabbiniz'den (sürpriz mükâfat-larla yüklü) bir mağfirete ve genişliği göklerle yer kadar olan ve müttakîler için hazırlanmış bir Cennet'e yarışircasına koşuşun!

134. O müttakîler ki, (Allah'ın kendilerine verdiği her türlü nimetten, bilhassa servetten Allah için) bollukta da darlıkta da harcamada bulunur; kızdıklarında, (intikam almaya güçleri yettiği halde) öfkelerini (zor da olsa) yutar ve insanların kusurlarını affederler. Allah, (işte böyle) ihsan sahiplerini, (Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyiliğe adanmış olanları) sever.

135. Onlar, çirkin bir iş yaptıklarında veya (günahla) kendi öz canlarına zulmettiklerinde peşinden hemen Allah'ı hatırlar, O'nu anar ve günahlarının affedilmesini dilerler –zaten, günahları Allah'tan başka kim affedebilir ki! Ayrıca, işledikleri (günah ve hatalarda) bile bile ısrar da etmezler.

136. (Parmakla gösterilmeye değer bu takva ve ihsan sahiplerinin) mükâfatları, Rabbilerinden (sürprizlerle yüklü) bir mağfiret ve içlerinde sonsuzca kalmak üzere girecekleri (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlerdir. Bildikleriyle gerektiği şekilde amel eden ve güzel işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!

137. Sizden önce, (toplumların hayatını ve tarihî süreci tanıma adına Allah'ın koymuş bulunduğu kanunları ve icraatını gösteren) nice yol olmuş vakalar geldi geçti. İsterseniz yeryüzünde şöyle bir gezip dolaşın da, (Allah'ın âyetlerini ve peygamberleri) yalanlayanların sonları ne oldu, görüp inceleyin!

138. (Sebeup ve sonuçlarıyla) bütün bu olup bitenler, herkes için (görülmesi gereken) gerçeği gösteren bir izah, müttakîler için ise imanda ve Allah'a bağlılıkta pekişme ve ikaz, irşad adına bizatihî bir öğüttür.

139. Sakın ola ki yılmayın ve tasalanmayın; eğer gerçekten mü'minler iseniz, her zaman için üstün olan sizsiniz.

140. (Uhud'da) size bir yara dokun-du ise, biliyorsunuz, karşınızdaki o düşman topluluğuna da benzer bir yara (Bedir'de) dokunmuştu. Böylesi (tarihî ve önemli) günler ki, Biz onları, Allah gerçekten iman etmiş bulunanları ortaya çıkarsın ve sizden (hakka ve imanın hakikatine) birtakım şahitler edinsin diye insanlar arasında döndürür dururuz. Şurası bir gerçek ki, Allah zalimleri sevmez, (zulmü, yanlış davranışları tasvip etmez, cezalandırır ve neticede hakkı hakim kılar).

141. (O günleri insanlar arasında döndürüp durmamız,) Allah'ın (fert fert içlerindeki yanlış duygu, düşünce ve nifak tortularını arıtarak, toplum planında ise içlerindeki münafıkları ortaya çıkararak) mü'minleri tertemiz yapması ve kâfirleri tedricen safha safha imha etmesi içindir de.

142. Yoksa siz, Allah içinizdeki cihad edenleri ayırt edip ortaya çıkarmadan, bir de sabredenleri ayırt edip ortaya çıkarmadan hepiniz hemen Cennet'e girivereceğinizi mi sanıyordunuz?

143. Hani, onunla yüz yüze gelme-den ölümü temenni ediyordunuz! İşte o şimdi karşınızdadır, ama (seyirci gibi) bakıp duruyorsunuz!

144. (Bu İslâm davasını yoksa Allah ile değil de, Muhammed ile kaim veya Muhammed hiç ölmeyecek mi zannediyordunuz? Öyle ise bilin ki, bu davanın asıl sahibi Allah'tır ve ondaki yeri itibariyle) Muhammed ancak bir rasûldür. Nitekim O'ndan önce de rasûller gelip geçmiştir. Eğer O ölür veya öldürülürse, yoksa hemen ökçeleriniz üzerinde gerisin geriye dönümlüvereceksiniz? Kim ökçesi üzerinde gerisin geriye dönerse, (bilsin ki o,) hiçbir şekilde Allah'a zarar veremez. Ama Allah, (hidayetini kıymetini bilip onda sebatla gereğini yerine getiren) şükür ehlini yakın bir gelecekte bol bol mükâfatlandıracaktır.

145. Kimsenin Allah'ın izni olmadan, ezelde takdir edilmiş bulunan eceli gelmeden ölmesi söz konusu değildir. O bakımdan, kim yaptığının karşılığını dünyada bekliyorsa ona bir miktar dünyalık veririz; kim de mükâfatını Âhîret'te almak diliyorsa, ona da Âhîret mükâfatından veririz. Şükredenleri yakın bir gelecekte elbette mükâfatlandıracağız.

146. Nice peygamberler gelip geçti ki, beraberlerinde kendilerini Allah'a adanmış çok sayıda hak erleri olduğu halde (Allah yolunda) harbettiler. Onlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı asla yılgınlığa düşmedikleri gibi, ne zaaf sergilediler, ne de düşmana boyun eğdiler. Allah, (böylesi) sabredenleri sever.

147. (Düşmanla karşılaştıklarında) ağızlarından dökülen söz, sadece şundan ibaretti: "Rabbimiz! Günahlarımızı ve vazifemizde, işlerimizde gösterdiğimiz taşkınlıkları, haddi aşmalarımızı bağışla; ayaklarımızı sabit kıl ve şu kâfirler topluluğuna karşı bize yardım ve zafer ihsan eyle!"

148. Allah da onlara hem dünya mükâfatını, hem de en güzel Âhîret mükâfatını verdi. Elbette Allah, (böyle) ihsan sahiplerini, (Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde iyiliğe adanmışları) sever.

149. Ey iman edenler! Eğer o küfür içindeki (münafıkların Uhud savaşı münasebetiyle söylediklerine kulak verir de onlara) uyacak olursanız,²⁹ sizi ökçeleriniz üzerinde gerisin geriye (dininizden) döndürürler de, neticede (hem dünyada hem de Âhîret'te) kaybedenlerden olursunuz.

150. Bilakis sizin yâriniz, yardımcınız, gerçek koruyucunuz Allah'tır. O, en hayırlı bir yardımcı ve zafere ulaştırıcıdır.

151. Allah'ın, (iddia ettikleri üzere ilâh ve ma'bud kabul edilebileceklerine dair) haklarında hiçbir delil indirmediği birtakım nesnelere O'na ortak koşmalarından dolayı küfredenlerin kalblerine korku salacağız. Onların nihaî barınakları Ateş'tir. Zalimlerin varıp kalacakları o yer ne fena bir yerdir!

152. Esasen Allah, size verdiği sözde durdu: O'nun izni ile düşmanlarınızı kırıp geçiriyordunuz. Fakat arzuladığınız galibiyeti bu şekilde size göstermesinin ardından (ganimet sevdasıyla) gevşeyiverdiniz ve (mevziinizden ayrılmamanız için) size verilmiş bulunan emir konusunda çekiştiniz, neticede de (Allah Rasûlü'nün bu emrine) isyan ettiniz. İçinizde dünyayı dileyen vardı, Âhîret'i dileyen vardı. Bunun üzerine Allah sizi denemek için, (üzerlerine yüklenmiş bulunduğunuz o kâfirler) karşısında sizi yüz geri etti. Bununla beraber, yine de sizi affetti. Allah, mü'minlere karşı daima lütf u inayet sahibidir.³⁰

153. Savaş meydanından uzaklaştıkça uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. O esnada Rasûl de arkanızdan seslenip sizi geri çağırıyordu. İşte bu (en tehlikeli) hengâmede Allah size (biri öncekini unutturacak) gam üstüne gam verdi ki, (dünya adına) artık elinizden çıkıp gidene de, başınıza gelenlere de üzülmeysiniz.³¹ Allah, her ne yapıyorsanız hepsinden hakkıyla haberdardır.

29. Başta Önsöz yazısında da dikkat çekildiği gibi, âyetleri anlamada onların iniş sebebinin (esbâb-ı nüzûl) önemli bir yeri vardır. İniş sebepleri bilinmezse bazı âyetlerdeki hususî manâlar anlaşılabilir. Meselâ bu âyet, umumî manâda kâfirlere itaat edilmemesini emretmektedir. Fakat âyetin, içinde bulunduğu metin veya siyakı ve sibakı (öncesi ve sonrası) ile münasebeti olmalıdır. İşte bunu anlamada iniş sebebi önemlidir. Âyet, Medine’de münafıkların Uhud savaşındaki geçici mağlûbiyeti serrişte ederek, Müslümanları İslâm’dan vazgeçmeye teşvikleri üzerine nazil olmuştur. Âyet indiğinde, öncelikle neyi kastedtiğini onun ilk muhatapları iyi biliyorlardı. Dolayısıyla, manânın açık olması açısından âyetlere, gerektiğinde iniş sebepleri de nazara alınarak manâ verilmesi bir gerekliliktir. Şu kadar ki, hiçbir âyet, manâ ve hükmünün şumulü açısından iniş sebebiyle sınırlandırılmaz: “Sebeb-i nüzulün hususîliği, hükmün umumîliğine mani değildir.” tefsirde önemli bir kaidedir.

30. Uhud Savaşı başlar başlamaz Müslüman ordusu müşrikler üzerine yüklendi. Kısa bir süre sonra müşrik ordusu bozuldu. O kadar ki, Ebû Düccane, müşrik ordusu başkomutanı Ebû Süfyan’ın karısı Hind ile karşı karşıya geldi, fakat kılıcını bir kadının kanına bulaştırmamak için onu öldürmedi. (Heysemî, 6: 109).

Düşman bozulup da kaçmaya başlayınca Müslüman askerler ganimet toplamaya başladılar. Bunu gören Okçular Tepesi’ndeki okçuların pek çoğu, komutanlarının ikazına ve Peygamber Efendimiz’in emrini hatırlatmasına rağmen yerlerinden ayrıldılar. Düşman ordusunun süvari birliği komutanı Halid ibn Velid, hep bu ânı gözlüyordu. Daha önceki birkaç saldırı teşebbüsü okçular tarafından geri püskürtülmüştü. Uhud Dağı’nın arkasından dolanarak yerlerinde kalan okçuları şehid edip, tepeyi ele geçirdi ve Müslüman ordusuna dağ geçidinden saldırdı. Kaçan düşman durumu görünce geri döndü. Müslümanlar iki taraftan saldırıya uğrayınca birden şaşkınlığa düştüler. Çok çetin bir vuruşma başladı. Allah Rasûlü’nün etrafını alan özellikle bazı sahabîler kahramanca savaşıyordu. Allah Rasûlü (s.a.s.), bir ara bir çukura düştüler, zırhı yanağına batıp kanattı; mübarek dişlerinden biri kırıldı. O esnada bir sahabîsinin düşmana beddua etmesi isteği karşısında, yüzünden kanlar akarken ellerini kaldırıp şöyle dua etti: “Allah’ım, halkımı affet, çünkü bilmiyorlar.”

İbn Kamia, Müslüman ordusunun sancaktarı Hz. Mus’ab’ı şehid etti. Hz. Mus’ab, iki kolunu da kaybetmiş, sancağı göğsüyle korumaya çalışıyordu. Allah Rasûlü’ne benzediği için, İbn Kamia şehit ettiği Hz. Mus’ab’ın Allah Rasûlü olduğunu sandı ve “Muhammed’i öldürdüm!” diye ilan etti. Bu, İslâm ordusunda karışıklığa ve kısmî paniğe yol açtı. Haber Medine’ye kadar ulaşınca, pek çok sahabe kadınları, bu arada Hz. Fatıma savaş meydanına geldi. Dinar Oğulları’ndan Hz. Sümeyra, şehit düşmüş bulunan babası, kocası ve erkek kardeşinin cesetlerini geçip, “Sen hayatta olduktan sonra her musibet benim için küçüktür ya Rasûlellah!” diyerek, kendini Allah

Rasûlü'nün ayaklarına attı. (İbn Hişam, 3: 99) O'nun gibi, Ümmü Ümare de eline bir kılıç alıp savaşmaya durdu. Allah Rasûlü, O'na "Bugün senin katlandığına kim katlanabilir?" deyince, "Ya Rasûlellah, benim için dua et, Cennette seninle beraber olayım!" istirhamında bulundu. Allah Rasûlü istediği duayı edince, "Bundan sonra başıma ne gelirse gelsin, gam yemem!" dedi. (İbn Sa'd, 8: 415)

Özellikle Hz. Hamza, Hz. Ali, Ebû Düçane, Sehl ibn Huneyf, Talha ibn Ubeydillah, Enes ibn Nadr, Sa'd ibn Ebî Vakkas ve Abdullah ibn Cahş, kahramanca savaşıyor ve Allah Rasûlü'nü koruyorlardı. Bu arada, Hind'in kölesi Vahşî'nin attığı mızrakla Allah'ın arslanı Hz. Hamza şehit düştü. Her şeye rağmen düşman ordusu kesin netice alamayacağını anladı ve Bedrin intikamını aldıkları avunmasıyla geri çekildiler.

Uhud Savaşı, iman ve teslimiyetin tartıldığı, münafıkların kendilerini ortaya koyduğu ve iman saflarının daha bir pekiştiği savaş olarak tarihe geçti.

31. Âyet, bilhassa musibetler karşısında çok önemli bir insan psikolojisini ortaya koymaktadır. Arka arkaya gelen musibetlerden sonraki öncekini unutturur ve bu şekilde insan, musibetlere karşı hem psikolojik bir bağışıklık kazanır, hem de dünyada kazandığına sevinmemesi ve kaybettiğine üzülmemesi gerektiğini yakînen kavrar. Dolayısıyla musibetler, mü'minlerin başına günah ve hatalarının neticesi olarak gelmiş de olsa, onlara sebep olan günahların affı, onlara karşı direnç kazanma ve dünya hayatını daha yakından tanıma gibi pek çok peşin mükâfatları da beraberinde getirir. Önemli olan, musibetin ilk vurduğu anda sabretmesini bilmek ve Allah'a iman, itimat ve tevekkülde sarsıntı yaşamamak, musibetlere sebep hatalara bir daha düşmemeye çalışmaktır.

154. Sonra (pişmanlıkla geri dönüp geldiniz, dağda Allah Rasûlü'nün etrafında toplandınız ve) Allah, sizi giriftar ettiği bunca gamın ardından üzerinize bir güven duygusu indirdi: tatlı bir uyku hali ki, içinizden (en samimi olan) bir kısmını bürüyordu; bir grup da canlarının derdine düşmüştü ve Allah hakkında cahiliyeye ait gerçek dışı zanlar besliyorlardı. “Bu idare ve emir-komuta işinde bizim bir yetkimiz var mı?” diye soruyorlar, –De ki: “Bütün iş, bütün yetki Allah’a aittir.”– içlerinde sana karşı açığa vuramadıkları bir şey gizliyorlardı. Şöyle söyleniyorlardı: “Bu idare ve emir-komuta işinde bize de bir pay düşmüş olsaydı, burada böyle öldürülmezdik.” De ki: “Evlerinizde bile bulunmuş olsaydınız, haklarında öldürülme takdir edilmiş bulunanlar mutlaka dışarı çıkacak ve düşüp ölecekleri yere geleceklerdi.”³² Allah, sinelerinizdeki (düşünce, duygu, niyet ve yönelişleri) sınamak ve kalblerinizdeki (imanı) her türlü şüphe ve vesveseden arındırıp dupduru yapmak diliyor. Allah, sinelerin özünü, onlarda saklı tutulan bütün sırları hakkıyla bilendir.

155. İki ordunun karşı karşıya geldiği o gün içinizden arkasını dönüp kaçanlar var ya, işlemiş oldukları birtakım günahlar sebebiyle şeytan onların ayaklarını kaydırmaya yeltenmişti. Fakat Allah, onları affetti. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, kullarının hataları karşısında çok sabırlı, çok müsamahalıdır.

156. Ey iman edenler! Bizzat kendi-leri küfre batmış olup, (onlarla aynı halka mensup bulunmaları ve aynı coğrafyayı paylaşmaları sebebiyle) kardeşleri (konumundaki insanlar) seferde veya herhangi bir gazada öldürüldükleri

takdirde onlar hakkında, “Bizim yanımızda bulunsalardı ölmezler veya öldürülmezlerdi.” diyenler gibi olmayın. Allah, böylesi duyguları o (kâfirlerin) kalbinde bir hicran, boş bir dövünme kılmaktadır. Oysa hayatı veren de, hayatı alan da Allah'tır. Allah, ne yapıp ediyorsanız hepsini hakkıyla görendir.

157. Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah katından (sürpriz mükâfatlarla yüklü) bir mağfaret ve bir rahmet, onların (hayatta kalıp da) toplayıp biriktirecekleri mallardan çok daha hayırlıdır.

Uhud Dağı'ndan iki manzara (Foto: H. Akarsu)

158. Ölseniz de, öldürülseniz de, her halükârda Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.
159. (Ey Rasûlüm, o bozgun ânında) Allah'tan gelen bir rahmet eseri olarak çevrendeki ashabına yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olmuş olsaydın –ki değilsin– çevrenden dağılır giderlerdi. Sen onların kusurlarına bakma, bağışla onları ve idarî meselelerde onlarla istişare et. (İstişare sonucu) karar verip de artık bu kararı uygulamaya koyuldun mu, o zaman da Allah'a tevekkül et. Şüphesiz ki Allah, tevekkül sahiplerini sever.³³
160. Eğer Allah size yardım ederse, size üstün gelecek hiç kimse çıkmaz. Şayet O sizi yardımsız ve yüzüstü bırakırsa, artık size kim yardım edebilir ki? O halde sadece Allah'a dayanıp güvensin mü'minler.
161. Emanete hıyanet etmek, bir peygamberin yapacağı iş değildir. Her kim emanete hıyanetle (ganimetten ya da kamuya ait hasılattan veya maldan bir şey çalar, bir de bunu gizlerse), Kıyamet Günü, yaptığı bu hıyanetin vebaliyle gelir. Sonra, herkese (dünyada iken) işleyip kazandığının karşılığı eksiksiz ödenir ve hiç kimseye zulmedilmez, haksızlık yapılmaz.
162. Allah'ın rızasını gözetip ona göre davranan kimse, hiç üzerine Allah'ın cezasını çekip de nihaî barınağı Cehennem olan kişi gibi midir? Ne fena bir âkıbet, ne kötü bir son duraktır o Cehennem!
163. Bunların her birinin Allah katındaki dereceleri farklıdır; ve Allah, ne yapıyorlar, hepsini çok iyi görmektedir.
164. Gerçekten Allah, içlerinden bir Rasûl seçip kendilerine göndermekle mü'minlere büyük bir lütufta bulundu. O Rasûl, onlara Allah'ın (Kur'ân cümleleri olarak gelen ve bir de kâinatta tecelli eden) âyetlerini okuyup açıklıyor, (zihinlerini yanlış düşünce ve kabullerden, kalblerini bâtil inanç ve günahlardan, hayatlarını her türlü kirden temizleyerek) onları arındırıyor ve onlara Kitabı ve hikmeti (o Kitabı anlama ve tatbik etme yoluyla, ondaki emir ve yasakların manâ ve maksadını, ayrıca eşya ve hadiselerin anlamını) öğretiyor. Bundan önce onlar, hiç şüphesiz apaçık bir sapıklık içinde idiler.
165. Hâl böyle iken, düşmanlarınızın başına iki mislini getirdiğiniz bir musibet başınıza gelince, “Bu musibet de nereden?” mi diyorsunuz? (Ey Rasûlüm,) de ki: “Elbette kendi yüzünüzden!” Hiç şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

32. Âyet, kader ve insan iradesi münasebeti açısından çok önemli iki gerçeğe parmak basmaktadır: (1) Kader, sebeple müsebbebe, yani neticeye bir bakar; sebep için ayrı, netice için ayrı bir kader yoktur. Bir kimse için “savaşta öldürülecek” diye takdir buyurulmuşsa o kişi, şu veya bu şekilde savaşa çıkar ve öldürülür. Çünkü Allah (c.c.), o insanın iradesini ne yönde kullanacağını ve neticede ne ile karşılaşacağını önceden bildiğinden, takdirini o yönde yapmıştır. (2) Geçmişe ve musibetlere insan iradesi açısından değil, Kader açısından bakılır ve dolayısıyla faydasız sızlanmalarda bulunulmaz ve samimi bir niyetle ders alma durumu hariç, atf-ı cürme, yani karşılıklı suçlamalara gidilmez.

Âyetin verdiği bir başka önemli ders de şudur: İstişareyle alınmış ve uygulanmış kararlar, arzu edilen neticeyi vermese de, artık onlar üzerinde konuşulmaz, tartışılmaz ve onlar tenkide tâbi tutulmaz.

33. Bu âyet-i kerime de, yine çok önemli prensipler ihtiva etmektedir. Bunlardan biri, liderin bilhassa iyi niyet, fakat yanlış harekete dayalı olarak yaşanan fiyaskolardan sonra etrafındakilere sert değil, yumuşak davranması oldukça mühimdir. Çünkü, bilhassa savaşta mağlûbiyet ve önemli kayıplara uğrama gibi kritik bir durumda bir de insanların üzerine gitmek, onları iyice kaçıır.

İkinci olarak, Allah’a iman ve teslimiyetin sağlanması (Tevhid), iyilik ve güzellikleri yayıp yerleştirme ve kötülüklerin önüne geçme, adalet, kanun hakimiyeti, günah ve isyana yönelik olmaması kaydıyla itaat, iyilik ve hayır adına düşünce ve düşünceyi ifade hürriyetinin yanısıra bilhassa istişare, İslâmî bir idarenin olmaz şartıdır. Uhud’un ikinci safhasında geçici olarak uğranılan mağlûbiyetin görünür sebeplerinden birisi, Hz. Peygamber Efendimiz’in ve önde gelen sahabîlerin görüşlerine rağmen, istişare sonucunda meydan savaşı verilmesi fikrinin benimsenmiş olmasıydı. Kur’ân’ın buna rağmen ve bu mağlûbiyetin üzerinde durduğu bir noktada istişareyi bilhassa emretmesi, onun önemini göstermeye yeter.

Üçüncü olarak, istişare neticesi verilen karar, artık meclis de dağılmışsa uygulamaya konulur ve ondan dönülmez. Uhud Savaşı öncesi yapılan istişarede meydan savaşı verilmesi fikri benimsenmiş ve meclis dağılmıştı. Fakat, önde gelen sahabîler, meydan savaşı verilmesi fikrinde ısrarlı davranan genç sahabîleri ikaz ettiler. Onların görüşlerinden vazgeçme tavırları üzerine de Efendimiz’e gelip durumu arz ettiler. Fakat Efendimiz, “Bir Peygamber, zırhını giydi mi artık onu çıkarmaz.” (Buharî, “İ’tisam”, 28) buyurdular. Bu noktada artık karardan dönülmez ve Allah’a tevekkülle karar uygulamaya konulur. Çünkü karardan bir defa dönülünce, dönme âdet haline gelir ve fikirlerde dağınıklık ve tereddütler yaşanır; bu da doğrudan saflara yansır ve kalplerde zaaf lar meydana getirir.

Görüldüğü gibi Kur’ân, tarihî hadiselerle asla bir hikâyeci üslûbuyla yaklaşmamakta ve onları birer ders, tecrübe ve bilgi kaynağı halinde takdim buyurmaktadır.

166. İki ordunun karşılaştığı o gün başınıza gelen musibet, (kendi yüzünüzden, fakat şüphesiz) Allah'ın izniyle ve (Allah, gerçek) mü'minleri belli etsin diye idi.

167. Ayrıca, münafıklık yapanları da belli etsin diye idi. O (münafıklara), "Haydi gelin, Allah yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada kalın da (düşmanın şehre ve ailelerinize zarar vermesine engel olun)!" dediği zaman, "Ah, bir vuruşma olacağını bilsek, mutlaka size katılırız, (ama bir savaş çıkacağını sanmıyoruz)!" diye cevap verdiler. O gün onlar, imandan çok küfre yakın idiler; ağızlarıyla kalblerinde olmayanı söylüyorlardı. Elbette Allah, neyi gizleyip durduklarını çok iyi bilmektedir.

168. (Savaşa çıkmayıp, savunmaya da girişmeyerek evde oturup kalmaları yetmiyormuş gibi, bir de kalkmış, aynı halka mensup bulunmaları ve aynı coğrafyayı paylaşmaları sebebiyle) kardeşleri (konumunda) bulunan (şehitler) hakkında, "Bizi dinleselerdi, öldürülmezlerdi!" şeklinde konuşuyorlar. (Onlara) de ki: "Eğer şu söylediklerinizde tutarlı iseniz, elinizden de geliyorsa, haydi ölümü kendinizden savın da görelim!"

169. Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler olarak düşünmeyesin! Hayır, onlar diridirler ve Rabbileri katında rızıklanmaktadırlar.

170. Allah'ın lütf u kereminden kendilerine ihsan buyurduğu nimetlerle kesintisiz ferahlanmakta ve henüz kendilerine katılmayan (dindaşlarının da Allah'a kavuştuklarında) onlar için korkulacak hiçbir şey olmayacağı ve hiçbir üzüntü, hiçbir keder

hissetmeyecekleri müjdesiyle sevinmektedirler.

171. Sevinmektedirler Allah katından (gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve kimsenin aklından geçmemiş) nimetler ve fazladan bol bol ihsanla; ayrıca, mü'minlerin mükâfatını Allah'ın asla zayi etmeyeceği müjdesiyle.

172. Kendilerine o yara dokunduk-tan sonra Allah ve Rasûlü'nün çağrısına uyup (düşmanı takibe çıkanlara), özellikle Allah'ı görürcesine, en azından O'nun kendilerini gördüğünün şuuru içinde davranan ve takvaya dayalı olarak hareket eden o (mü'minlere) pek büyük bir mükâfat vardır.

173. O kimseler ki, bir kısım halk kendilerine, "Düşmanlarınız olan insanlar üzerinize gelmek için toplanıp bir ordu kurdular; onlardan korkun ve geri durun!" dediklerinde, bu ancak onların imanını arttırdı da, "Allah bize yeter; O ne güzel vekildir!" mukabelesinde bulundular.

174. Sonra da, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah'tan (önemli sonuçlara açık) bir nimet ve fazladan lütuflarla döndüler; Allah'ın rızası istikametinde hareket etti onlar. Allah, çok büyük fazl sahibidir (karşılıksız lütf u ihsanda bulunmada pek cömerttir).³⁴

175. Sizi, (korkup düşmanlarınızdan geri durmaya çağıran) ancak şeytandır ki, sizi dostlarıyla korkutmak istiyor.³⁵ Fakat siz, gerçekten mü'minler iseniz, onlardan korkmayın, sadece Ben'den korkun.³⁶

176. Birbirleriyle yarışarcasına küfürde koşuşturanlar seni mahzun etmesin. Gerçek şu ki onlar, Allah'a, (O'nun davasına ve Rasûlü'ne) hiçbir zarar veremeyeceklerdir. Allah diliyor ki,

Âhiret'te onların hiçbir nasibi olmasın. Onların hakkı, ancak pek büyük bir azaptır.

177. İmana karşılık küfrü satın alan (akıldan yoksun zavallı)lar, Allah'a, (O'nun davasına ve Rasûlü'ne) hiçbir zarar veremeyeceklerdir. Onlar için pek büyük bir azap vardır.

178. O küfredenler, kendilerine mühlet vermemizi haklarında hayırlı zannetmesinler. Biz, onlara sadece günahları daha daha artsın (da, haklarında Allah'ın hükmü tamamlansın) diye mühlet veriyoruz.³⁷ Onların hakkı, alçaltıcı bir azaptır.

179. Zaten Allah mü'minleri, murdarı temizden ayırıcaya kadar içinde bulunduğunuz (ve mü'minle münafığın birbirine karıştığı) mevcut durumda bırakacak değildi ve bırakmayacaktır da. Allah, sizin hepinizi gaybe vakıf kılacak (size geleceğinizi gösterecek, kimin mü'min kimin münafık olduğunu hepiniz bilesiniz diye sizi kalblere muttalî edecek) de değildi ve etmeyecektir. Ancak O, dilediği rasûllerini seçer (ve onları dilediği ölçülerde gaybe vâkıf, kalblere muttalî kılar ve sizi tâbi tuttuğu imtihanı onlarla tamamlar). Şu halde siz, Allah'a ve O'nun rasûllerine iman edin. Eğer gerçekten iman eder ve takva dairesi içinde yaşarsanız, sizin için (niteliğini burada idrakiniz mümkün bulunmayan) çok büyük bir mükâfat vardır.

180. Allah'ın tamamen karşılıksız olarak kendilerine bol bol lütfettiği (servet, ilim, güç-kuvvet gibi nimetlerde) cimrilik yapanlar sakın zannetmesinler ki, böyle davranmaları haklarında hayırlıdır. Hayır bu, onların hakkında sadece şerdir. Cimrilik edip yanlarında

tuttukları o nimetler, Kıyamet Günü boyunlarına dolanacaktır. (Neden böyle davranırlar ki,) gökler ve yer mutlak manâda Allah'ın mülküdür ve (her canlı ölüp gitmekte, dolayısıyla) daima O'na ait kalmaya devam etmektedir. Sonra Allah, her ne yapıyorsanız hepsinden hakkıyla haberdardır.

34. Mekke ordusu Uhud'dan çekilip de Mekke'ye doğru yol almaya başladığının ertesi günü Allah Rasûlü, Mekke ordusunun geri dönüp Medine'ye işgal teşebbüsünde bu-lunabileceğinden endişe etti. Hemen hepsi yaralı olan ashabını toplayıp, Mekkelileri takip etmeleri gerektiğini bildirdi. Ebû Süfyan, böyle bir teşebbüsü aklından geçirmiş, yolda konaklamış ve Müslümanların takip gibi bir harekette bulunmasının önüne geçmeleri için Abdülkays Oğulları'ndan bazılarını görevlendirmişti. Onlar, Müslümanları caydırmak ümidiyle onlara, "Şu Mekkeliler toplandılar, üzerinize gelecekler, onlardan korkun!" diyorlardı. Ama Sahabe-i kiram, bu tehdide kulak asmadı. Birbirlerine dayanarak da olsa Mekkelileri takibe koyuldular. Ebû Süfyan, bunu haber alınca geri dönmekten vazgeçip, Mekke'ye doğru devam etti. Son üç âyet, Müslümanların bu kahramanlığını ifade buyurmaktadır. (İbn Hişam, 3: 240–242)

35. Uhud'dan dönerken Ebû Süfyan, Allah Rasûlü'ne bir yıl önceki Bedr'in rövanşını için ertesi yıl bizzat Bedir'de karşılaşma tehdidini savurmuştu. Uhud'un üzerinden bir yıl geçti ve Allah Rasûlü (s.a.s.), ordusuyla Bedr'e geldi. Fakat müşrik ordusundan haber yoktu. Ebû Süfyan, tehdidini uygulamaya koyamamış, Bedr'e gelememişti. Müslüman ordusu Bedir'de sekiz gün bekledi. Müşrik ordusundan bir eser görülmeyince geri döndüler. Bu sefer, tarihlere Bedr-i Suğra (Küçük Bedir seferi) olarak geçmiştir.

36. İslâm'daki Allah-kul münasebetini başka dinlerde bulmak mümkün değildir. Sadece Allah'a iman, O'nun önünde boyun eğmek, O'ndan korkmak, O'nu sevmek, insanı başka her türlü gücün önünde boyun eğmekten, şeytan, insan, ölüm, kaza, "tabiat kuvvetleri" vb. başka her türlü şeyden korkmaktan ve başka her türlü sevginin zebunu olmaktan korur. Allah'a kul olan, evet bir kuldur; fakat yaratılmışların en büyüğüne bile kullukta bulunmaz; hem Cennet gibi çok büyük bir mükâfatı bile kulluğuna gaye yapmaz. O kul, mütevazıdır; halim-selimdir; fakat Yaratıcı'dan başkasının karşısında eğilmez. Hem, Allah karşısında yoksulluk ve zayıflığının tam şuurundadır; fakat Mâlik-i Keriminin kendisi için hazırladığı uhrevî servetle zengin ve Efendisi'nin nihayetsiz kudretine dayandığı için de kuvvetlidir. Allah'a halis kul olan, bütün kâinata meydan okuyabilir. Kısaca gerçek zenginlik, gerçek şeref, izzet ve gerçek güç, Allah'a kulluktur. Bütün yaratılmışlar, Allah'a kul olana kulluğu nisbetinde hizmetçi olurlar. Dolayısıyla, her türlü korkudan kurtulmanın yegâne yolu, Allah'tan korkmaktır; Allah'tan korkmak, O'nu sevmek derecesinde lezzetlidir, çünkü insanı O'na yaklaştırır.

37. Daha önce de ifade edildiği gibi, Kur'ân'ın bu türden İlâhî icraatla ilgili ifadeleri Şeriat-ı Tekvîniye açısından ele alınmalıdır. Yani, insanın ferdî ve içtimaî hayatı için de Allah'ın koyduğu kanunlar vardır ve insanlar, kendi hür iradeleriyle bu kanunlara itaat ve isyan eder, neticede de itaat ve isyanlarının karşılığını görürler. Bu kanunu koyan Allah olduğu ve insanlar her halükârda Allah'ın kanunlarının dışına çıkmadıkları, bir de bütün işler ve hükümler neticede varıp Allah'a dayandığı için Kur'ân, bu tür ifadeler kullanmaktadır. Buradaki ifadenin asıl manâsı, "Onlar,

kendilerine tanıdığımız mühleti, ancak büyük kötülük ve günahlara daha daha dalıp, Allah'ın cezasını hak edecek şekilde kullanıyorlar.” şeklindedir.

181. (Kendilerine “Allah’a güzel bir borç verin!” dendiğinde,) “Demek Allah fakir, biz ise zenginiz!” şeklinde konuşanların sözlerini Allah elbette işitmiştir. Onların bu konuşmaları gibi, bile bile ve hak-hukuk tanımadan o bir kısım peygamberleri öldürmelerini, (atalarının bu cinayetlerini tasvip etmelerini) de yazacak ve “Tadın bakalım o yakıcı cezayı!” diyeceğiz.

182. “Düçar olduğunuz bu hâl, bizzat kendi ellerinizle Âhiret’e gönderdiğiniz suç ve günahlarınızın karşılığıdır. Yoksa Allah, kullarına karşı asla zulmedici değildir.”

183. Tutmuşlar bir de, “(Kabul edildiğinin alâmeti olarak gökten inecek bir) ateşin yakıp kor haline getirdiği bir kurban mucizesi göstermedikçe hiçbir rasûle inanmayacağımıza dair Allah bizden söz aldı.” diyorlar. (Onlara) de ki: “Benden önce size, (Allah’ın rasûlü olduklarını apaçık gösteren) deliller ve mucizelerle, hem o söylediğiniz kurban mucizesiyle de pek çok rasûller geldi. Eğer bu iddianızda doğru ve samimî iseniz, o zaman o rasûlleri neden hep öldürdünüz?”

184. (Ey Rasûlüm!) Şimdi seni yalanlıyor (Allah’ın rasûlü olduğunu kabul etmiyor)larsa, (hiç üzülp tasalanma!) Senden önce de, (rasûl olduklarını gösteren) apaçık deliller, hikmet ve öğüt dolu Sahifeler ve (insanların kalblerini, zihinlerini ve yollarını) aydınlatan (Tevrat ve İncil gibi) kitap(lar)la pek çok rasûller geldi ve onlar da, aynı şekilde ret ve yalanlanmaya maruz kaldılar.

185. (Kimse, yaptıklarıyla hayatta devamlı kalacak değildir. Çünkü) her nefis ölümlüdür (ve dolayısıyla bir gün) ölümü mutlaka tadacaktır.³⁸ O bakımdan (ey insanlar, dünyada ne yapmışsanız), karşılığı Kıyamet Günü size mutlaka tastamam ödenecektir. Artık kim Ateş’ten uzaklaştırılıp Cennet’e konursa, hiç şüphesiz o, kazanmış ve muradına ermiştir. (Bilin ki) dünya hayatı, insanı aldatan bir geçimlikten başka bir şey değildir.

186. (Öyleyse ey mü’minler, dünya hayatındaki gaye ve hikmetin gereği olarak fakirlik, hastalık ve daha başka musibetlere maruz kalma gibi sabır gerektiren ve zenginlik, sıhhat gibi şükür gerektiren hallerle) mallarınız ve canlarınız hususunda hiç şüphesiz imtihana tâbi tutulacak ve gerek sizden önce kendilerine Kitap verilmiş olanlardan, gerekse Allah’a şirk koşanlardan kırıcı, incitici pek çok sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve (hem Allah’a iman ve itaat, hem de karşınızdakilere davranış noktasında) yanlışa düşmeden takva dairesi içinde kalabilerseniz, bilin ki bu, azim, sebat, metanet gerektiren çok değerli bir iştir.

38. *Nefis*, ruh ve bedenden oluşan veya sadece mücerret varlığa sahip bulunan canlının “kendisi” manâsına geldiği gibi, bilhassa insan ve cinlerle ilgili olarak, “dünyevî hayatın mekanizması” manâsına da gelir. Varlığın kendisi manâsıyla nefis Cenab-ı Allah için de kullanılır. Burada âyetteki nefisten kastın, âyetin siyak ve sibakı (öncesi ve sonrası) da nazara alındığında, insanlar (ve cinler) olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Nefsin ikinci manâsı da bu tezi kuvvetlendirmektedir. Âyette nefsin ölümü tatmasından bahsedilmesi, ölüm ânında ölmeyen bir unsurun bulunduğu da işaret eder ki, buradan beden öldüğü, fakat ruhun öbür âleme canlı olarak intikal ettiği neticesine varılabilir. Fakat, *O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur* (Kasas Sûresi/28: 88) âyeti, ruhların ve melekler gibi ruhanî varlıkların da, ihtimal belli (ve kısa) bir süre için de olsa öleceklerine işaret buyurmaktadır. Bununla birlikte, *Sûr'a üflenir ve bunun üzerine Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer* (Zümer Sûresi/39: 68) âyeti ise, eğer *Allah'ın diledikleri müstesna* ifadesinden maksat, “Allah dilerse bazılarını öldürmeyebilir” şeklinde Meşiet’in mutlak hakimiyetini nazara vermek değilse, her halükârda çok geçici bir süre için de olsa ölmeyecek bazı varlıkların, bazı ruhların bulunduğundan da söz edebiliriz. (Gerçeğin kesin bilgisi Allah’ın katındadır.)

187. Vaktiyle Allah, kendilerine Ki-tap verilmiş olanlardan: Kitap'taki gerçekleri mutlaka açıklayacak, (bu arada, geleceği müjdelenen Âhir Zaman Peygamberi'ni) insanlara duyuracak ve bu gerçekleri gizlemeyeceksiniz diye teminat almıştı. Ama onlar, bunu hiç önemsemeyerek hemen kulak ardı ettiler; onu (mal, makam, şöhrat gibi) çok küçük bir fiyata sattılar. Hakikaten ne kötü, ne zararlı bir alışveriş içindeler!

188. Sakın zannetme ki, yaptıklarıyla ve ellerine geçen (o pek önemsiz dünyalıkla) sevinen, ayrıca ("samimi dindar, Allah'ın Kanunu'nun koruyucuları, Allah'ın gerçek dostları" olarak anılmak gibi) asla muvaffak olamadıkları payeler ve yapmadıkları hizmetlerle anılıp övülmeyi arzulayan bu kimseler, evet sakın zannetme ki onlar, azaptan yakayı kurtarabileceklerdir. Onların hakkı, pek acı bir azaptır.

189. Çünkü Allah'ındır göklerin ve yerin mülkü ve hakimiyeti; ve Allah, her şeye hakkıyla güç yetirendir.

190. Göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün sürelerinin de değişerek birbiri peşi sıra gelişinde, elbette (Allah'ın kudret ve hakimiyetini gösteren) pek çok işaretler, deliller vardır gerçek akıl ve idrak sahipleri için.

191. Ki onlar, (gerek namazda, gerek namaz dışında) ayakta, oturarak ve yanları üzerinde (dilleri ve kalbleriyle) Allah'ı zikreder dururlar ve göklerle yerin yaratılışı üzerinde derin derin düşünürler: (onlardaki hikmeti ve esrarlı manâları sezmişlik içinde,) "Rabbimiz" derler, "Sen, (iki ayrı bölgeyi bir memleket gibi duran ve her şeyiyle birliğe işaret eden) bu kâinatı boş yere, sebepsiz, gayesiz yaratmadın. Hayır,

hayır, Sen asla boş ve gayesiz iş yapmazsın. (Sen'i, icraatını ve yaratmandaki maksatları idrakte ve bu maksatlar istikametinde davranmakta kusur edip de, neticede) Ateş'in azabına düşer olmaktan bizi koru!

192. "Rabbimiz, Sen kimi Ateş'e koyarsan, hiç şüphesiz onu rüsvay etmişindir. (Göklerdeki ve yerdeki âyetleri görmeyerek veya onları bile bile görmezden gelerek itikadda şirke, düşüncede dalâlete ve davranışta yanlışlara dalan) zalimler için, (onları Ateş'e girmekten koruyacak) hiçbir yardımcı yoktur.

193. "Rabbimiz, hiç şüphesiz biz, 'Rabbimize iman edin!' diyerek, (durup dinlenmek bilmeden) gür bir davetle imana çağırarak (çok şerefli) bir davetçiyi duyduk da, (davetine uyararak) hemen iman ettik. Rabbimiz, ne olur, artık Sen günahlarımızı bağışlayıver, kusurlarımızı örtüver ve vefatımızla bizi kâmil iyilik ve fazilet sahibi mü'minlere (ebrar) dahil ediver!

194. "Rabbimiz! Ve rasûllerin vasıtasıyla bize va'dettiğin (mükâfatı, Cennet ve Cemalini) bize lütuf buyur ve bizi Kıyamet Günü'nde rüsvay etme. Şüphesiz ki Sen, asla sözünden dönmezsin."

195. Onların, ("Rabbimiz!" diyerek Kendisine el açıp dua ettikleri sonsuz lütuf, kerem ve merhamet sahibi) Rabbi, yaptıkları bu duaya şöyle karşılık verdi: "Hiç şüphesiz Ben, erkek olsun kadın olsun, içinizde hep böyle hayırlı işlerle meşgul bulunan kimsenin yaptığını katiyen zayi etmem. (Erkeğinizle, kadınımla) siz birbirinizdensiniz, aynı yolun yolcusu ve yaptıklarının mükâfatını eksiksiz alacak

kardeşlersiniz.) Öyle de, (Benim uğrumda) hicret eden, yurtlarından sürülen, yolumda her türlü eziyete katlanan, savaşı ve öldürülen her kim olursa olsun mutlaka kusurlarını örtecek ve hiç şüphesiz onları, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım, (size söz veren, verdiği sözde duran ve her şeye gücü yeten rahmeti sonsuz) Allah katından, (dolayısıyla şu anda hayal bile edemeyeceğiniz) bir karşılık olarak yapacağım bunu.” Elbette Allah katındadır mükâfatların en güzeli!

196. Sakın ola ki, o küfredenlerin (öyle küstahça, refah içinde ve) üstünmüşçesine memleket memleket dolaşıp durmaları seni aldatmasın.

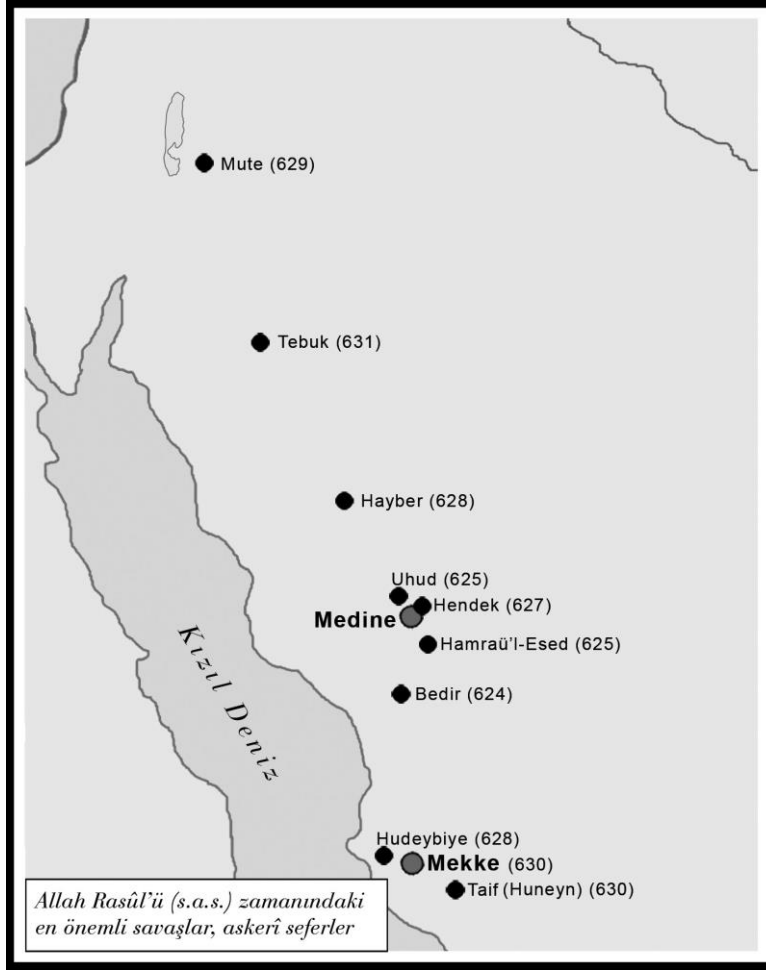
197. Üzerinde durmaya bile değmez az bir geçimlidir o; hemen arkasından da, başlarını sokacakları yer olarak Cehennem gelir: ne de fena bir yatak!

198. Buna karşılık, (kendilerini yaratan, besleyip büyüten, terbiye eden ve hayatlarını tanzim adına en güzel kanunları Din olarak gönderen) Rabbilerine karşı gelmekten sakınıp takvaya riayet edenler için ise, (ağaçlarının arasından ve köşklerinin) altından ırmaklar akan cennetler vardır, hem de içlerinde sonsuzca kalmak üzere ve Allah katından bir ağırlama, ikram ve ziyafet olarak. Allah katında olan her şey, o kâmil iyilik ve fazilet sahibi müminler için elbette daha hayırlıdır.

199. Kitap Ehli içinde de hiç kuşkusuz öyleleri var ki, Allah’a, size indirilen (Kur’ân)’a ve kendilerine indirilen (Tevrat’a, İncil’e) iman ederler, tam bir teslimiyet ve gönül ürpertisi içinde Allah’a boyun eğmişlerdir; ve Allah’ın âyetlerini az bir paha karşılığı satmazlar.

Onlar da, mükâfatları Rabbileri katında olanlardır. Hiç şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir.

200. (Şimdi,) ey (bütün) iman edenler! (Allah yolunda başınıza gelenlere, ayrıca O’nun emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınma hususunda) sabredin; birbirinize sabır tavsiyesinde bulunun ve sabırda yardımlaşın; Allah’a ibadet ve O’nun yolunda cihad mevzuunda sürekli uyanık, daima hazırlıklı ve tam bir dayanışma içinde bulunun; ve Allah’a karşı gelmekten sakınıp takva dairesi içinde kalın. Umulur ki, böylece (dünyada da Âhîret’te de) kurtuluşa ve gerçek mazhariyetlere erersiniz.

4. NİSÂ SÛRESİ

Medine’de Hicrî 6’ncı yılda nazil olmuştur ve 176 âyettir. Kur’ân-ı Kerim’de *Ey insanlar!* diye başlayan iki sûreden biri olup, Kur’ân sayfa sayısı olarak ikiye bölündüğünde, ilk bölümdeki 4. sûredir. Bu sûrede bu hitap, insanlığın menşesine ve başlangıcına dikkat çeker. Aynı hitapla başlayan diğer sûre, Kur’ân’ın 2. bölümündeki 4. sûre olan Hac Sûresi’dir. Orada ise bu hitapla nazarlar Âhret’e çevrilir. Nisâ Sûresi, büyük oranda İslâm medenî hukukunu tanzim eden sûredir. Ayrıca savaş kurallarından ve Ehl-i Kitap’la münasebetlerden bahseder.

Rahman, Rahîm Allah’ın Adı’yla.

1. Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan (onunla aynı tür ve mahiyetten) de eşini yaratarak, bu ikisinden pek çok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. (“Allah hakkı için”) deyip adını anarak birbirinize karşı istekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlık etmekten ve rahimlerin hakkını (anne-baba, aile ve akraba hukukunu) ihlâlden de sakınınız (– gerek yakınlarınızla gerekse bütün insanlarla olan münasebetlerinizde takva esasları üzerinde hareket ediniz). Hiç şüphesiz Allah, üzerinizde her yaptığınızdan haberdar bir gözetleyicidir.¹

2. Bakım ve gözetiminizde bulunan yetimlerin mallarını tastamam verin ve (hakkınız olmayan mallara tecavüz edip de,) temizi kirli ile (helâl malınızı haramla, yetimlere bakmakla kazandığınız sevabı günahla) değişmeyin. Ayrıca, onların mallarını kendi malınıza katarak yemeyin. (Anılan

bu kötülüklerden) herhangi birini yapmanın getireceği vebal çok büyüktür.

3. Himayenizdeki yetim kızlarla evlendiğinizde eğer haklarını gerektiği ölçüde gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bu takdirde, size helâl olup da arzu ettiğiniz başka kadınlardan iki, üç veya dört tanesiyle evlenebilirsiniz.² Eğer, birden fazla hanımınız olur da aralarında (nafakalarını temin ve birlikte geceleme gibi, hukuki açıdan) adalet yapamamaktan korkarsanız, bu durumda bir tanesiyle veya elinizin altında bulunan cariyelerle³ yetinin. Böyle davranmanız, zulme ve haksızlığa meyletmemeniz için daha uygun, daha elverişlidir.

4. Evleneceğiniz kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer mehrin bir kısmını gönül rızası ile size bağışlarsa, onu içinize sine sine ve afiyetle yiyebilirsiniz.

5. Hayatınızı sürdürebilmeniz için Allah’ın bir vesile kıldığı ve gerek mülkünüz, gerekse emanet olarak ellerinizde bulunan malları akli ermez, nereye ve nasıl harcanacağını bilmez ve israfçı kişilere vermeyiniz. Bunun yerine, o mallarla (özellikle o malları işleterek elde edeceğiniz gelirle) böylelerinin yeme-içme ihtiyaçlarını sağlayınız, onları giydiriniz ve (kendilerine karşı kaba ve kırıcı olmaktan kaçınıp), onlara güzel ve yerinde söz söyleyiniz, usulünce tavsiyelerde bulununuz.

6. Evlenme çağına ulaşınca kadar yetimleri gözetip deneyin. Eğer akılcı olgunlaştıklarına ve sorumluluk şuuruna ulaştıklarına kanaat getirirseniz, mallarını kendilerine hemen devrediniz. O malları gereksiz yere ve büyüyünce ellerine geçecek diye aceleden

harcamalarla tüketmeyiniz. Kim, kendisini (ve ailesini) geçindirecek derecede zengin ise, (himayesinde bulunan) yetimin malından almaya tenezzül etmesin. Kim de fakir ve muhtaç olursa, bu takdirde, baktığı yetim(ler)in malından meşrû dairede, emeği ve ihtiyacı ölçüsünde yararlanabilir. Mallarını kendilerine devrettiğinizde, bunu şahitlerle tesbit edin. Hesap soran ve hesap gören olarak Allah yeter.

1. Bu âyet son derece önemli ve pek çok manâları muhtevî ise de, bir meal çalışması kapsamında sadece birkaç hususa temas edebileceğiz.

Nefsin, varlığın kendisi ve dünyevî hayatın mekanizması gibi başlıca iki anlamı vardır. Kur'ân-ı Kerim'de, *Yine O'nun âyetlerindedir ki, sizin için kendilerine ısınasınız diye nefislerinizden (öz varlığınızdandır, sizinle aynı mahiyeti paylaşan insan 'kardeş'lerinizden) eşler var etmiş ve aranızda yakınlık, sevgi ve merhamet koymuştur* (Rum Sûresi/30: 21); *Allah, nefislerinizden (öz varlığınızdandır, sizinle aynı mahiyeti paylaşan insan 'kardeş'lerinizden) sizin için eşler var etti; eşlerinizden size evlâtlar, torunlar verdi* (Nahl Sûresi/16: 72); *Gökleri ve yeri yaratıp, onlara sabit bir sistem verendir O. Sizin için kendi nefislerinizden (öz mahiyetlerinizden) eşler var ettiği gibi, hayvanlar için de (kendi cinslerinden eşler) var etmiştir* (Şûra Sûresi/42: 11) âyetlerinde de insanlara seslenilirken, bu âyetteki gerçeğe dikkat çekilmektedir. Bütün bu âyetlerde söz konusu edilen husus, her bir varlık türünün kendine has bir özden, bir mahiyetten ve çiftler halinde yaratıldığı, her bir türün aynı varlık mahiyetini taşıyan bir ilk çiftten türediği gerçeğidir ki buna, *Üzerinde düşünüp ders alırsınız diye her şeyi çift yarattık* (Zariyât Sûresi/51: 49) âyeti doğrudan işaret etmektedir.

Bazılarına göre, âyette buyurulan ve kendisiyle aynı tür ve mahiyetten eşinin yaratıldığı *tek bir nefisten* maksat Hz. Âdem'dir. Esasen bu manâ da, Âdem'in bilhassa yeryüzüne inmeden önce şahs-ı Âdem kadar mahiyet-i insaniyeyi de temsil ettiği nazara alınır, bu takdirde nefisten kasıt mahiyet-i insaniye olur. Şu kadar ki, bu mahiyet-i insaniyenin Âdem olarak takdim buyurulmasında önemli bir nokta vardır. Üremede döllemeyi yapan erkek, döllene maruz kalan kadındır ve erkeğin telkihinden dişi de olmakta, yani babanın telkihiyle erkek çocuk da kız çocuk da meydana gelebilmektedir. Eğer tabiatçı veya materyalistlerin iddia ettiği gibi, tabiatta veya eşyanın "tabiat"ında yaratıcı güç bulunmuş olsa idi, ne su, toprak, hava gibi elementlerden bir canlı meydana gelirdi, ne de erkeğin telkihinden kız çocuğu olur, ne de dişi erkeğe döl yataklığı edebilirdi. Çünkü tabiat, aynı manâ, aynı keyfiyet ve aynı hüviyet üzerinde istisnasız süreklilik (ittırad) demektir. Halbuki, ne erkek dişi için, ne de dişi erkek için böyle bir süreklilik ifade eder. Erkek ve dişi, bir kaynaktan ayrılmış, bazı noktalarda kendilerine has özellik, vazife ve fonksiyonları bulunan ve birbirini tamamlayan iki eşittir, farklı tabiatta bir çifttir. Dolayısıyla, erkeğin ve dişinin yaratılışı, tamamen İlâhî Kudret eseridir ve tabiat, asla bir fail, hele hele yaratıcı bir güç değildir. (Yazır, 2: 1272–1273) Tabiat, bir yazıdır, kendisi için konan "kanun"larla bir model veya bir matbaa, dıştaki şekliyle 'matbu' eserdir.

Üremede döllemeyi (telkih) yapan erkek, telkihe zemin teşkil eden kadın olduğu için, âyette sözü edilen ve kendisinden eşinin yaratıldığı nefsin mahiyet-i insaniyeyi temsil noktasında nefis-i Âdem olması, bilhassa erkekler için kadınların büyük bir nimet, onların kalblerine karşı bir kalb, bir huzur ve sükûn kaynağı teşkil ettiklerine, bu açıdan, kadın için erkekten çok, erkek için kadının bir nimet olduğuna işaret eder. Daha önce arz olunduğu üzere (Bakara, not 21), Cennet nimetleri içinde yine erkekler için bilhassa kadınların anılmasına bir yönüyle bu noktadan yaklaşmak gerekir. Üremede fail, yani telkihi yapan olma, toplum hayatında erkeğe kısmen daha hakim bir rol ve bu role uygun vazifeler düşmesinin de önemli sebeplerinden biridir.

Nisâ Sûresi, başka hususiyetlerinin yanısıra, Kur'ân'da "medenî hukuk"u tanzim eden bir sûredir. Bu yüzden, *Ey insanlar!* hitabıyla başlaması çok anlamlıdır. Bu hitapla Kur'ân, insanî hislere, insanlığa, karşılıklı münasebetlerde insanlık ortak paydasına atıfta bulunmakta ve, "Hepiniz, aynı mahiyet temelinde neşet etmiş birer insansınız; aynı anne-babanın çocuklarıdır. Dolayısıyla, münasebetlerinizde bu birliğe dikkat ediniz. Birbirinize karşı renk, dil, ırk gibi hususları gerekçe yaparak üstünlük taslamayınız!" demektedir. Âyetin devamında rahimlerin hakkının gözetilmesinden bahsedilmesi bu manâyı güçlendirdiği gibi, bu hakların Allah haklarıyla birlikte anılmasıyla da, onların önemi kuvvetle vurgulanmaktadır.

2. Bazıları bilgi noksanlığından, bazıları da kasıtlı olarak, İslâm'ı 4'e kadar kadınla evlenmeye müsaade ettiği için eleştirmektedirler. Oysa bu eleştiriler, pek çok açıdan haksızdır. Şöyle ki:

- Birden fazla kadınla evlenme (çok eşlilik), bütün tarih boyu hemen hemen bütün insan topluluklarında görülen bir uygulamadır. Ahd-i Atik, onu yasaklamak şöyle dursun, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın çok sayıda hanımları olduğundan bahseder (Samuel 2, 5: 13) İncil'de ise çok evliliği yasaklayan hiçbir ifade yoktur. Peder Eugene Hillman, *Polygamy Reconsidered* (Çok Eşliliği Yeniden Değerlendirme) adlı eserinde, "Yeni Ahid'in hiçbir yerinde tek evliliği emreden veya çok evliliği yasaklayan herhangi bir ifade yoktur" der. Kaldı ki, kendi zamanında Yahudi toplumunda çok evlilik uygulandığı halde, Hz. İsa buna ses çıkarmamıştır. Roma Kilisesi'nin çok evliliği yasaklaması, Kitab-ı Mukaddes'e dayalı bir yasaklama değil, tek kadınla evlenmeyi öngören, fakat metres ve fuhşa tolerans gösteren GrekoRomen geleneğine dayalı bir yasaklamadır. Kitab-ı Mukaddes, çok eşliliğe sınır getirmeyen, Kur'ân bu uygulamayı 4'le sınırlandırmış, bunu emretmemiş, hattâ tavsiye etmemiş, sadece eşler arasında adaleti gözetme şartını da getirerek, bir izin, bir ruhsat olarak vazetmiştir.
- Her zaman için çok kadınla evlenmenin bilhassa gerekli olduğu şartlar, yerler ve dönemler vardır. İslâm, her şart, her dönem ve her yerde geçerli evrensel bir din olduğu için, böylesi şartların, yerlerin ve dönemlerin gerekliliklerini de göz ardı edemez. Meselâ, savaş zamanlarında kadın nüfus erkek nüfusu daima aşar. Amerika'nın Batılılar tarafından keşfinden sonra, Kızılderili toplumlarda erkek nüfus sürekli azalmış ve kadının çok itibarlı bir yere sahip olduğu bu topluluklarda bu problem, çok eşlilikle çözülmeye çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'da evlenme ve çocuk sahibi olma çağındaki kadın nüfus, erkek nüfustan 7.300.000 fazla olup, bunların 3.300.000'i dul idi. Bilhassa savaş sonrası şartların ağırlığı altında ezilen kadınlar için en geçerli yol, bir erkeğin bakım ve koruması altına girmektir. Evet, bu şartlarda kadınlar, ya Kızılderili toplumlarında olduğu gibi ikinci veya üçüncü eş olarak nikâhlanacak veya İkinci Dünya Savaşı sonrası modern Batı'da görüldüğü üzere, özellikle galip kuvvetleri tatmin eden birer metres veya fahişe olmaya itilecekti.
- Sadece savaş şartlarında değil, normal durumlarda da kadın nüfusun erkek nüfusu aştığı dönemler olur. Meselâ, bugün ABD'de evlilik ve çocuk sahibi olma

çağındaki kadın nüfus, erkek nüfustan 8-10 milyon daha fazladır (Hillman, 88–93). Bu durumda, bekâr kalma, kadınları öldürme, her türlü gayr-ı meşrû münasebeti serbest bırakma veya çok evliliğe müsaade etme dışında herhangi bir çözüm yolu yok ise, bunlardan hangisini tercih etmek daha insanî ve kadının şerefine yakışan bir yoldur? 1987 yılında Berkeley Kaliforniya Üniversitesi’nde bir öğrenci gazetesinin yaptığı ankete katılan öğrencilerin hemen hepsi, “Evlenme çağındaki erkek nüfusun az olduğu şartlarda, erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi kanunen meşrû olmalı mı?” sorusuna “Evet” cevabı vermiştir. (J. Lung, *Struggling to Surrender*, 172)

- Bugün modern toplumlarda görülen bazı problemlerin çözümü yine çok eşlilikte yatmaktadır. Roma Katolikliği’ne bağlı Amerikalı bir antropolog olan Philip Kilbride, *Plural Marriage For Our Time* (Günümüzde Çok Eşlilik) adlı eserinde, çok kadınla evlenmeyi Amerikan toplumundaki bazı hastalıkların çözüm yolu olarak sunar. Ona göre, çok kadınla evlilik, çocukların çok menfî olarak etkilendiği boşanma hadiselerinin yol açtığı olumsuzluklara alternatif bir çözüm olabilir. (Kilbride, 118)
- Meselenin psikolojik boyutları da vardır. Meselâ Müslüman, Hıristiyan veya bir başka dinden yeni evlenmiş pek çok Afrikalı hanım, kendisini iyi bir koca olarak ispatlamış bir erkeğe ikinci eş olarak gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aynı şekilde pek çok kadın, gerek yalnızlıktan kurtulmak, gerekse işbirliği yapmak için evde ikinci, üçüncü bir eşi kabul etmektedir. (Hillman, 92–97) Meselâ, Nijerya’da 15–59 yaş arası kadınlar arasında yapılan bir ankete katılanların % 60’ı çok eşliliği tasvip ederken, kırsal Kenya’da yapılan bir ankete katılan 27 kadından 25’i, bir erkeğin tek hanımı olmaktansa, birkaç hanımından biri olmayı tercih ettiğini belirtmiştir. (Kilbride, 108–109)
- Burada ilave edilmelidir ki, günümüz İslâm toplumlarında çok büyük oranda yaygın olan, tek kadınla evliliktir. Bu toplumlarda çok kadınla evlilik vakası, Batı toplumlarında evlilik dışı ilişkilerden çok daha az sayıdadır. Ünlü Amerikalı Hıristiyan vaiz Billy Graham, şöyle yazıyor: “Günümüzde Hıristiyanlığın çok evlilik konusunda uzlaşmaya gitmemesi, aleyhine bir durumdur. İslâm, birtakım sosyal hastalıklara karşı sınırları ve çerçevesi çizilmiş bir çare olarak çok evliliğe izin vermiştir. Hıristiyan ülkeler, tek kadınla evlilik şovu yapıyorlar ama, uygulamada hepsinde çok eşlilik var. Bugün kimse, Batı toplumlarında metreslerin oynadığı rolü bilmiyor. Bu noktada İslâm, temelden iffet, namus ve insanî fazileti koruyan bir dindir. Toplumun ahlâkî bütünlüğünü muhafaza etmek için çok kadınla evliliğe izin vermekle birlikte, her türlü gayr-ı meşrû ilişkiye de kapıları kapamaktadır.” (Abdürrahman Doi, *Woman in Shari‘ah*, 76)
- Bütün bunlardan sonra, hepsinden önemli olan şu husus bilhassa belirtilmelidir: “Tabiat”ta bitkiler ve hayvanlar dünyasında da görüldüğü üzere, evlilikten asıl maksat üremedir, çoğalmadır. Evlilik ilişkisinin verdiği lezzet, üremenin gerçekleşmesi adına bir avanstır. Bir kadın, ayın belli günlerinde ve genel olarak 50

yaşından sonra üremeye hizmet etmez. Buna karşılık erkek, ortalama 70 yaşına kadar, hattâ daha da öteye ve yılın her gününde üreme adına müsaittir. Şu halde, evliliği tek kadınla sınırlama, onu asıl maksadına hizmetten alıkoyma demektir. Kaldı ki, yukarıda belirtildiği üzere İslâm, çok kadınla evlenmeyi emretmez, fakat yasaklamaz da. Onu bir izin, bir ruhsat olarak kabul eder ve evliliğin sebep olduğu, ailenin geçimi ve miras gibi konularda hukukî düzenlemeler getirmiş bulunmasının yanısıra, bu ruhsatı uygulamada manevî-ahlâkî kaideler de koymuştur (Şerif Muhammed'den özetle).

3. Köle-cariye meselesini değerlendirirken, aşağıdaki noktalar göz önüne alınmalıdır:
 - İslâm, her şeyden önce, kölelik ve/veya cariyeliği getiren bir din olmayıp, kendisini bu uygulamanın uluslararası çapta ve en acımasız şartlarda sürdüğü bir ortamda bulmuştur. Yine her şeyden önce mesele, bir savaş hali ve savaş esirlerine nasıl muamele edileceği meselesidir. Kölelik, hattâ değişik ad ve usullerde cariyelik dünya toplumlarında daha düne kadar görülürken, İslâm, 14 asır öncesinden bu meseleye neşter atmıştır. Tarih içindeki Müslüman toplumlarda görülen ve tasvibi mümkün olmayan bazı uygulamalardan sorumlu olan İslâm değil, kendilerini İslâm'a nisbet eden insanlardır.
 - Modern dünyada uluslararası hukukun tarihi birkaç asır öncesine gitmezken, İslâm, gerek savaş gerekse esirlere muamele ve daha başka uluslararası hukuk alanına giren meselelerde kaideler ve yasalar koymuş, öyle ki, 12 asır önce İmam Muhammed eş-Şeybanî, bu sahada *Es-Siyeru'l-Kebîr* adlı eserini kaleme almıştır.
 - İslâm, esir edilmiş kadınların da öldürülmesini yasaklarken, onları Müslüman aileler arasında dağıtmış, eğitilmeleri ve kendileriyle evlenme veya başkalarıyla evlendirilmeleri üzerinde hassasiyetle durmuş ve evlenip de veya efendilerinden çocuk sahibi olanlara hür kadın statüsü tanımıştır. Ayrıca, hürriyetlerine kavuşturulmalarını şiddetle tavsiye etmiş, o kadar ki, Din'i uygulamada yapılan pek çok hatanın karşısına kefaret, yani o hatayı giderici ceza olarak köle veya cariye azad etmeyi koymuş, bunun büyük sevap getiren bir davranış olduğunu beyan buyurmuştur.
 - İslâm, kadın olsun erkek olsun hiçbir ayırım yapmadan insana çok büyük değer ve şeref bahşetmiştir. Bu sebeple o, kadınları değerlendirirken, eğitimi, şahsiyeti ve karakteriyle gerçek insanî mertebeye yükselmiş kadınları *muhsan(a)* (korunmuş) kadınlar olarak ele almıştır. Manevî-ahlâkî, dolayısıyla gerçek insanî değerlerden yoksun ve kendisini tamamen fizikî bir nesne olarak gören ve takdim eden bir kadın, *muhsan(a)* bir kadın değildir. İslâm, her insanın, her kadının kâmil insan olmasını hedeflerken, bu seviyeye ulaşmaya öncelikle bir eğitim meselesi olarak bakmış ve bu eğitimin her kademesi için ayrı kaideler koymuştur. Kısaca, kölelikcariyelik konusunun eğitime ait ve psikolojik bir yönü de vardır.
 - İslâm, hukuk alanında, hakim olduğu toplumdaki eski ve kendisine ters düşmeyen yasaları yerinde bırakır; bu yasalardaki yanlışlıkları tashih eder veya yeni yasalar koyar ve bütün bunları yaparken tedricî bir yol takip eder. O kadar ki, bazı

kötülüklerin giderilmesi ve güzelliklerin yerleştirilmesi uzun bir zaman, eğer mesele bir toplumun değil, bütün toplumların meselesi, yani uluslararası bir mesele ise asırlar alabilir. İşte İslâm, kölelik ve/veya cariyelik meselesinin kökten çözümünü, meselenin bilhassa uluslararası hukuka ve münasebetlere ait yönü olması itibariyle, zamana ve insanlığın olgunlaşmasına bırakmıştır.

FIKIH

FIKİH DÜNYAMIZ

(Ahmet Kurucan)

I- İSLÂM HUKUK TARİHİ

İslâmî ilimler içinde Müslümanın hayata bakış açısını, yaşam stilini, günlük programını hem belirleyen hem de etkileyen ilim dalı fıkıhtır. Son yüzyıldır İslâm hukuku diye de adlandırılan fıkıh, hayatı duyarlıca ve şuurluca yaşamak isteyen herkesin göz ardı edemeyeceği bir alandır. Elinizde tuttuğunuz bu kitap, hem usul hem de fûrû ile birbirinden farklı yüzlerce meseleyi ele alacak. Kitapta yer alan bu bilgilere küllî bir nazarla bakabilmeniz için başlangıçta fıkıhın hem tarihi hem de özellikleri ile alakalı geniş sayılabilecek özet bir malumatı sunmak istedik. Farkındayım, geniş ve özet birbirine zıt iki kavram. Ama fıkıh ilminin bir derya olduğu düşünülecek olursa, 10-15 sayfalık bir malumatın özet olduğu izahtan vârestedir.

Fıkıh-Hukuk

İslâm Hukuku dendiği zaman hemen herkesin aklına gelen ilk kavram “fıkıh”tır. Genelde fıkıh ile hukuk eşdeğer kavramlar olarak bilinir. İşin menşesine inildiği, özellikle fıkıh kelimesine lügat ve ilk iki asırda giydirilen mana açısından bakıldığında, fıkıhın hukuka eşdeğer olmadığını görürüz. Zira fıkıh; lügat/sözlük manası itibarıyla “bir şeyi derinliğine ve inceliğine vâkıf olarak kavrama” demektir. İlk iki asırda ise fıkıh, daha sonra çeşitli başlıklar altında incelenecek olan İslâm’a ait ilim dallarının hepsini içine alan ve bunları anlama, kavrama adına ortaya konulan üretilmiş/detay bilgilerin üst başlığı olarak kullanılmıştır. Nitekim İmam-ı A’zam Hazretlerinin akâid ile ilgili yazmış olduğu risaleye verdiği “el-Fıkhu’l- Ekber” ismi bunu göstermektedir. Fakat daha sonraki dönemlerde fıkıh, tıpkı hadis, tefsir, kelam vb. ilim dalları gibi genelde amelî hükümlerin incelendiği bir dalın özel ismi olmuş ve böylece onun alanı daraltılmıştır. İşte bu anlamdaki fıkıh, hukuk kavramı ile eşdeğer görülebilir.

Fıkıhın Tanımı

Fıkıh kelimesine, ta ilk asırlardan bu yana, çok çeşitli manalar verilmiştir. İstilahî olarak ona yüklenen manalardan bazıları şunlardır:

Fıkıh; dinî, siyasî ve medenî hayatın bütün yönlerini ihtiva eden ve kısaca “şer’î- amelî” diye nitelendirilen hükümleri inceleyen bir ilim dalıdır. Ebû Hanîfe’ye göre fıkıh: “Kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir.” Klasik usul-i fıkıh kitaplarında ise fıkıh önceleri “Şer’î hükümleri tafsilî delillerden bilmek” diye tarif edilmiş, sonraları buna “el-ameliyye el-müktesebe” veya “min ciheti’l-amel” eklenmiştir. Böylece fıkıh, “şer’î amelî hükümleri delil ve kaynaklarına inerek elde edilen bilgi” olarak tanımlanmıştır. Bu tarife göre fıkıh bilen, yani fakih, aynı zamanda müçtehitir.

Günümüzün İslâm hukukçularından Mehmet Erdoğan ise fikhî şöyle tanımlamaktadır: “Fıkıh her zaman ve mekânda İslâm’ı canlı ve yaşanabilir kılma bilgi ve melekesidir.”

Bu son tarifte -itiraz etmemekle birlikte- bir İslâmî kaygının ağır bastığını görmemek imkânsızdır. Bu kaygı İslâm Hukukunun, değişen ve gelişen şartlara ayak uyduramadığı, kendini yenileyemediği, müntesiplerinin önünü açacak hükümler ortaya koyamadığı, dinamik değil statik bir yapıya sahip olduğu gibi vâki itirazlardan kaynaklanmaktadır.

İslâm Hukukunun Doğuşu

İslâm Hukuku doğuşu, gelişmesi, kaynakları, tarihî süreç içinde bir sistem hâline gelişi vb. noktalardan, kendinden önceki hiçbir hukuk sistemine benzemez. Vakıa bu konuda, İslâm Hukukunun özellikle tedvîn döneminde Roma, İran vb. hukuklardan etkilendiği özellikle oryantalistler tarafından iddia edilmektedir. Fakat bunlar kati surette ispatlanamamış, boş ve asılsız iddialardan öteye geçmemektedir.

İslâm Hukuku mekân itibarıyla Mekke ve Medine’de doğmuştur. Bu dönemde ortaya konan hukukî kaideler, İslâm Hukukunun temelini oluşturmaktadır. Söz konusu kaidelerin en önemli özelliği -ki bu, hiçbir ilâhî veya beşerî sistem için geçerli değildir- bizzat vahiy veya vahyin onayını almış oluşudur. Bir başka ifade ile bunlar, Kur’ân veya Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) söz, fiil ve takrirleridir. Bu, Allah Resûlü’nün sağlığında ortaya konan hukukun vahyî oluşunun en büyük göstergesidir.

Mekke, İslâm tarihinin başlangıcında inanç ve ahlâk üzerinde daha çok tahşidatın yapılmış olduğu bir yerdir. Gerek Mekkî ayetler, gerekse 13 yıllık Mekke hayatında Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ortaya koyduğu öğretiler bunu göstermektedir. Bu dönemde hukukî öğretilerden, hatta namaz hariç ibadatlere ait hükümlerden bahsetmek mümkün değildir.

Medine ise, Mekke’de atılan temeller üzerine İslâm binasının tamamlandığı bir yer olmuştur. Mükemmel bir sistem için gerekli olan ferdî ve içtimaî alandaki esaslar burada ortaya konmuştur. Mâide suresindeki “Bugündünüzü ikmal ettim.” ayetini bu çerçevede yorumlamak mümkündür.

İslâm Hukukunun Özellikleri

İslâm hukukunun kendine has pek çok özelliği vardır ki bunu bir sonraki makalede çok daha detaylı olarak inceleyeceğiz. İslâm hukuk tarihinin anlatıldığı bu metinde yeri geldiği için bunlardan üç tanesini kısaca ifade edelim: Tedric, nesh ve kolaylık.

Tedric: Hukukî öğretilerin belli bir zaman dilimi içine yayılarak tamamlanması anlamına gelir. Genel çerçevede geçerli olan bu husus, özel yani tek tek meseleler için de geçerlidir. Nitekim zekâtın farz, içki ve faizin haram kılınmış hep bu şekilde olmuştur. Burada gerek insan, gerekse toplum psikolojisi nazara alınmıştır. Hz. Âişe

validemizin şu sözü, konumuzla ilgisi olması açısından çok önemlidir: “Eğer içki bir defada haram kılınmış olsaydı, bu emri çokları dinlemezdi.”

Nesh: Daha önce verilen bir hükmü kaldırmak ve yerine yeni bir hüküm koymak demektir. Nesh, tedriciliğin ayrı bir boyutu sayılabilir. Kur’ân nesh gerçeğini “Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kâdirdir.” (Bakara Sûresi, 2/106) ayetiyle bildirir. Nesh, hem Kur’ân ayetleri, hem de Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerinde geçerlidir. İslâm tarihi boyunca, neshe itiraz eden ulemanın varlığı inkâr kabul etmez bir gerçektir. Fakat, onların itirazlarına gösterdikleri gerekçelere bakıldığında, neshi kabul edenle etmeyen iki kesim arasındaki ihtilafın lafzî olduğu görülür. Neshi kabul etmeyenlerin anlayışlarına göre nesh yoktur ama âmm’in tahsisi, mutlak’ın takyidi vardır. Hakikatte bu neshin bir başka şekilde tesmiyesinden ibarettir. Konu ile ilgili Şâtıbî’nin Muvafakat’ında ve Zerkânî’nin Menâhilü’l-İrfan adlı eserinde detaylı bilgiler bulmak mümkündür.

Kolaylık: Allah’ın Rahîmiyet ve Rahmâniyetinin ayrı bir göstergesidir kolaylık. Ümmet-i Muhammed’in maslahatının gözetilmesi, hayatın yaşanabilir kılınması diye de ifade edebileceğimiz kolaylık ilkesini, gerek İslâm Hukuku öğretilerinin bütününde, gerekse onların vazediliş keyfiyetinde görmemiz imkân dâhilindedir. Yalnız bu, İslâm’ın belirlemiş olduğu hayat felsefesi ve dünya görüşüne zıt olan hususları kabul anlamında değildir ve olamaz. Bu yüzden günümüzde çeşitli yaklaşımlar, İslâm dışı şeyleri tabî, zarurî olgu dese hatta onları sosyal, iktisadî, kültürel hayatın “olmazsa olmaz” şartı kabul etse de İslâm onları “kolaylık” deyip kabul etmez, edemez. İslâm’da esas olan, küllî kaideler ile çerçevesi belli edilen sınırın dışına taşmamaktır. Tarihe müdâhil olmaktır. Tarihin şekillenmesinde özne rolü oynamaktır. İslâm’a rağmen genel kabul gören anlayışların kabulü, Müslümanı ve dolayısıyla Müslüman toplumu “nesne, mef’ûl” makamına oturtur.

İslâm Hukukunun Kaynakları

İslâm hukukunun iki ana kaynağı vardır; Kur’ân ve Sünnet. Bu kaynakların, kaynak olma hüviyeti sadece Hz. Peygamber’in sağlığı ile mukayyed değil, ebedîdir. Klasik fıkıh usulünde zikredilen icma, kıyas, istihsan, istislah, istishab, örf vb. kaynaklar ise tali kaynaklardır. Aslında ikinci grupta yer alan bu başlıklara klasik fıkıh müdevvenâtında her ne kadar kaynak denilse de bunlara kaynak yerine, aslî kaynaklardan hüküm istinbatında kullanılan metot demek, daha doğru bir yaklaşım tarzıdır.

Burada kaynakların İslâm hukuku açısından teker teker yerini anlatacak değiliz. Fakat şu kadarını belirtelim ki hukuk tarihi boyunca Kur’ân hâriç sünnet ve istinbat metotları üzerinde fukahâ gerek güvenilirlikleri gerekse geçerlilikleri hakkında farklı yorumlarda bulunmuştur. Literatürdeki ifadesiyle ‘vücubu ve delâleti’ ayrı müzakerelerin konusu olmuştur. Bu farklı yorumlamalar, farklı hükümlere ulaşılmasının ana sebepleri arasındadır. İslâm hukukunun sahabe döneminde girdiği ve hâlen içinde bulunduğu bu süreci, onun genel karakteri çerçevesinde

değerlendirmek ve bu farklı anlayışların ortaya çıkardığı müdevvanâtı İslâmî zenginlik olarak görmek mümkündür. Zaten bir-iki şâz görüş hâriç, bunun aksini söyleyen de yoktur.

Bahsini ettiğimiz kaynak ve metotları kullanabilme, ilmî yeterlilik ister. Bu yeterliliğin alt ve üst sınırları adına, şimdiye kadar çok şeyler söylenmiştir. Tabakât-ı fukahâ tasnîfi, bu gayeye hizmet eden ve belki de bunun için ortaya konan bir tasniftir. Ama onun, subjektif değerlendirmeler neticesi ortaya konduğunu, dolayısıyla bağlayıcı ve değişmez, değiştirilemez bir özelliğe sahip olmadığını belirtmek ve vurgulamak isterim.

Kaynaklar Hakkında Kısa Bir Tahlil

Günümüzde gerek hukukun kaynakları gerekse metotları hakkında değişik görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlerin bazıları bugüne kadar söylenen ve uygulanan metodolojinin bir başka açıdan ifadesidir. Bazıları ise yasama ruhu, Kur’ân ahlâkı, ümmetin faydası, parçacı değil bütüncül yaklaşım tarzı, hermönetik okuma, tarihselcilik gibi kavramlarla ifade edilen 14 asırlık fikhî mirası reddetme ve bunun yanı sıra sünneti de devre dışı bırakan ve Kur’ân’ı merkeze alan yaklaşım tarzıdır. Biz bu ikinci türden yaklaşımları bütünüyle reddetmemekle birlikte, onların çok da sağlıklı olduğuna inanmıyoruz. Aksine klasik usulümüzde yer alan maslahat, maslahat-ı mürsele, istihsan, kıyas-ı hafî, makâsıd-ı şeria gibi kavramlarla ifade edilen şeylerin, bu tür yeni arayışlar içine girilmesine ihtiyaç bırakmadığı kanaatindeyiz.

Bunun yanında İslâmî/fikhî mirasın mezhep farkı gözetmeksizin bir bütün olarak mütalaa edilmesini, başta usul-u fikh -istinbat metotlarını kastediyorum- olmak üzere, fûrû-u fikhın gözden geçirilip, bir tertip ve tensîkinin yapılmasının gerekliliğine inanıyoruz. Tabî bu hemen olacak bir şey değildir. Her şeyden önce bu küllî iş, bilimsel formasyona sahip insanlar ister. Globalleşen dünyada bunun, mutlaka İslâm ülkelerinin bütününe kapsaması da şarttır. Tabî işin en önemli yanı, özellikle halk kesiminin zihinlerinin bunu kabule hazır hâle getirilmesidir. Aksi hâlde bu çalışmalar pratik hayata yansımayacak, belki de fikrî, dinî, siyasî, kültürel kargaşaların çıkmasına neden olacaktır. Taha Akyol, bu durumu “Medine’den Lozan’a” adlı kitabının ek bölümünde kaleme aldığı “Pakistan Dersleri” seri yazılarında gayet net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yalnız teklifini yaptığımız bu yeniden tedvîn, içtihadı ihtiyaç bırakmayacak demek değildir. Aksine devrin getirmiş olduğu ve cevap bekleyen meselelerimiz için her zaman içtihadı ihtiyaç vardır ve olacaktır. Yapılacak tedvîn, cevabını aradığımız içtihadî meselelerde bize yeni ufuklar kazandıracak ve çıkış yolları gösterecektir.

İslâm Hukukunun Başlangıç Dönemi

İslâm hukukunun başlangıç çağında Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) nice içtihadî hükümler verdiği herkesin malumudur. Zaten o yetkiyi Allah (celle celâluhû) kendisine vermiştir. Şu ayet bu hakikati ifade etmektedir. “...İşte

o Peygamber, iyiliği emreder, kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar.” (A’râf Sûresi, 7/157)

Bu konuda daha pek çok ayet sıralamamız mümkündür. Bizim bunlar içinden yukarıdaki ayeti seçmemizin sebebi, Allah Resûlü’nün teşrî makamında olmadığını ispatlama gayreti içinde bulunan müsteşriklerin dahi, bu ayete bir şey diyememeleri ve savundukları tez doğrultusunda bunu te’vil ve tefsir çabası içine girmeleridir. Nebiler sultanının söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünnetinin Allah’tan onay aldığını daha önceden zikretmiştik. İslâm ulemasının genel kanaati budur. Onları bu kanaate sevk eden âmîl, ilâhî murada aykırı olan şeylerin, metluv veya gayr-i metluv vahiy vasıtasıyla düzeltilmesidir. Düzeltmenin olmadığı her yer ilâhî iradenin onayını göstermektedir.

Hz. Peygamber döneminde içtihat eden Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Muâz b. Cebel, Sa’d b. Muâz, Ebû Said el-Hudrî gibi Allah Resûlü’ne yakınlığı ile bilinen veya isimlerini bilmediğimiz sahabiler vardır. Hz. Muâz’ın Yemen’e vali olarak giderken, Allah Resûlü’nün sorduğu sorulara verdiği cevaplar bu konuda en iyi örnektir. Onun, kitap ve sünnette hükmünü bulamadığı mesele karşısında “Re’yimle içtihat ederim.” demesi ve bu cevabın Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından istihsan edilmesi, içtihat müessesesinin temel dayanaklarından birisidir. Hendek savaşı sonunda Sa’d b. Muâz’ın hakemliğine başvurulduğu ve onun ahdlerini bozan Yahudiler hakkında verdiği hüküm de içtihadı dayandırmaktadır.

Hendek savaşında Nebiler Serveri’nin “İkinci namazını Benî Kureyza’da kılın.” emrini lafız ve maksat açısından farklı yorumlayan ve yorumlarına göre hareket eden sahabilerin ise isimlerini bilmemekteyiz. Burada önemli olan husus, Allah Resûlü’nün sağlığında ashâbın içtihat yaptığı gerçeği ve bundan daha da önemlisi, bu içtihadların Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından onaylanması veya onaylanmamasıdır.

İslâm Hukukunun Gelişme Dönemi

İslâm hukukunun gelişme çağı, Hz. Peygamber’in vefatını müteakip başlar. Bir başka ifadeyle Hz. Peygamber sonrası hayatın tabii seyri, böyle bir sürecin başlamasında zarurî bir faktördür. Vahiy dönemi kapanmıştır. Bu dönemde ne vakalara göre inen ayetlerden ne de vahyin onayını alan beyan-ı nebevîden bahsetmek mümkündür. Ama hayat bütün hızıyla devam etmektedir. Hem de mahiyet ve hüviyet değiştirerek. Bütün bunlara Allah Resûlü’nün veda hutbesinde belirttiği: “Size iki şey bırakıyorum. Bunlara sınımsız sarılırsanız, dalâlete düşmezsiniz; Kur’ân ve sünnet” hakikati çerçevesinde cevaplar bulunması gerekmektedir. İşte bu cevapların hemen hepsi Kur’ân ve sünnetle getirilen yorumlardan ibarettir. Biz bu yorum faaliyetine içtihat adını veriyoruz.

Bu dönemde içtihat hareketlerine hız kazandıran, dolayısıyla İslâm hukukunun gelişmesine vesile olan pek çok faktörden söz edebiliriz. Bunlar arasında fetih hareketleri ve dâhilî bölünmeleri başta zikretmek gerekir. Havâriç, Şîa, -tanımlamada

kullanılan bir kavram olarak her ne kadar daha sonraki dönemlerde ortaya çıksa bile- Ehl-i sünnet isimleri altındaki bölünmelerin temeli bu dönemde atılmıştır. Söz konusu bölünme ve gruplaşmaların oluşumunda siyasî olayların rol oynadığı muhakkaktır. Fakat İslâm hukuk tarihi açısından önemli olan, gelişen siyasî, iktisadî, idarî, kültürel olaylar karşısında içtihadların yapılmış olmasıdır.

Sahabe Dönemi Özellikleri

İfrat derecede muhabbet, menfaat ve çıkar kaygısı, cahiliye âdetlerine geri dönüş, makam-mevki düşkünlüğü, kabile taassubu vb. şeylerle bütünleşerek yapılan içtihadlar bir kenara barakılacak olursa, dönemin içtihat özelliklerine ait şunlar söylenebilir:

1) Ashabın bütünü içtihat yapmıyordu. Bunu Kur'ân ve sünneti bilme, anlama ve yorum kabiliyeti eksikliğine bağlamak mümkün olduğu gibi mesuliyet şuuruyla böylesi önemli bir sorumluluğun altına girmeme düşüncesine de bağlamak mümkündür. Bir başka ifadeyle içtihat yapmayan sahabe, ihtimal kendilerini bu işe ehil görmüyorlardı. Yıllarca Allah Resûlü'nün beraberinde bulunmuş olmasına rağmen, bir elin parmak sayısını geçmeyecek ölçüde görüş beyan eden insanın varlığı sahabenin ne kadarının böyle düşündüğünü göstermesi açısından önemlidir. Tarih en çok içtihat yapan yedi sahabenin isminden söz etmektedir. Bunlar, Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Sabit ve Hz. Âişe'dir.

2) İctihat teşvik gören bir ameliye idi. Şûrâ usulüyle içtihat yapma ya da yapılan içtihatları şûrânın tasdikine sunma kabul görmüş bir uygulamaydı. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in sırf bu gaye ile Medine'de bir heyet bulundurduğu bilinen bir gerçektir. Hatta heyetin fütuhât ordularına katılma istekleri, her defasında geri çevrilmiştir. Zira istişarî kurulda bulunma işi, daha önemlidir. Bu kurulda yer alan sahabenin sıradan insanlar olmadığını bilmem söylemeye gerek var mı? Bunlar Allah Resûlü'ne yakınlığı ile bilinen, Kur'ân ve sünnete hakkıyla vâkîf olan ve yorumlama kabiliyetleriyle temayüz etmiş kişilerdi.

Bu kurul Hz. Osman döneminde dağılmıştır. İhtimal İslâmî heyecanı doruk noktada olan bu insanlar, fütuhât orduları içinde bulunma isteklerini tekrarlamış, halim bir fitrata sahip olan, Hz. Osman da bu istekleri geri çevirememiştir. Yalnız, burada şu hususu hatırlatmakta fayda mülhaza ediyorum; bazı tarih yazarları, Hz. Osman'ın bu heyetin dağılmasına izin vermesini, o dönemde cereyan eden menfî olayların büyümesinde bir sebep olarak zikrederler.

3) Nazarî içtihadın genelde yapılmaması, bu dönem içtihat faaliyetlerinin bir diğer özelliğidir. Yapılan içtihadlar, mutlaka fiilî olarak var olan bir probleme çözüm bulma isteğine dayanıyordu. Bir diğer ifadeyle daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan "Şöyle olursa, hüküm şudur." kabilinden içtihatlarla bu dönemde pek rastlanmaz. Aksine bu türden görüş beyan edenler, tevbih edilir. Pekâlâ böyle bir yaklaşım tarzı normal midir? Kur'ân'ın nüzulüne şahit olan, Hz. Peygamberle arkadaşlık yapmış bulunan

ashâb açısından meseleye bakacak olursak, bunu normal kabul etmek zorunda kalırız. Zira büyük çoğunluğu itibarıyla gerek Kur'ân ayetlerinin nüzulu, gerekse Nebiler Serveri'nin beyanları hep bu istikamette olmuştur. Onlar toplumda fiilen var olan bir problemi çözüme kavuşturmuşlardır.

4) Sahabe dönemi içtihat faaliyetlerinin en önemli özelliği, başta hulefâ-yı râşidîn olmak üzere, içtihat yapan hemen her sahabî, hükmün illetinin (sebebinin) değişmesine paralel olarak, Hz. Peygamber'in verdiği hükmü değiştirmiş olmalarıdır. İşte sahabenin bu faaliyeti, günümüze kadar uzayan tarihi süreç içinde, İslâm hukuku ve hukukçusunun önünü açmış, onun statik değil, dinamik bir yapıya sahip olduğunun en büyük göstergesi olmuştur.

Bu konuda Hz. Ebû Bekir'in Kur'ân'ı cem etmesini, Hz. Ömer'in müellefe-i kulûba zekât vermemesini, Sevâd arazisini gazilere dağıtmamasını, talâk-ı selâse'yi talâk-ı selâse olarak kabul etmesini, teravih namazının cemaatle kılınmasını emretmesini, Hz. Osman'ın ahlâkî yozlaşma sebebiyle kayıp develerin tutulmasını, Hz. Ali'nin teaddî ve taksir hâlinde emanetlerin tazmin edilmesini istemesini örnek olarak zikredebiliriz. Sahabenin içtihadî meselelerin bütününde ittifak ettiklerini söylemek mümkün değildir. Bunlar çeşitli sebeplere binaen bazı meselelerde ihtilaf etmişler ve farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Onları farklı sonuçlara ulaştıran sebepler adına Hayreddin Karaman, İslâm Hukuk Tarihi kitabında şunları söylüyor:

- 1) Fetihler ve çeşitli vazifeler sebebiyle Medine'den uzakta bulunan sahabenin, kendileri yok iken vahyedilen nassları bilmemeleri
- 2) Hadisi sağlam bir kaynaktan elde etmemiş olmak
- 3) Nassları farklı anlamaları
- 4) Yanılma veya unutmaları
- 5) Birbirlerine aykırı görünen nass ve hükümleri çeşitli şekillerde telif etmeleri.

Sahabe Sonrası Gelişme Süreci

Muâviye b. Ebî Süfyan ile başlayan Emevîler döneminde İslâm hukuku gelişme sürecini devam ettirmiştir. Bu süreçte, devlet bünyesinde meydana gelen yapısal değişiklikler başta olmak üzere, birinci neslin yani sahabenin ahirete irtihâli, fetihler vesilesiyle İslâm coğrafyasının genişlemesi, hadislerin tedvîni, yeni problemlerle karşı karşıya gelme, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki ruhî ve ahlâkî kıvamın muhafaza edilmemesi gibi hususlar, bu gelişimde rol oynayan önemli âmillerdir.

Devlet bünyesindeki yapısal değişiklikten kastımız, hilafetten saltanata geçiştir. Gerçi İslâm'da idarî sistem adına statik bir yapıdan bahsetmek mümkün değildir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve hulefâ-yı râşidîn dönemi uygulamaları bize bunu göstermektedir. Ama buna rağmen, "saltanat" şeklinin ashâbın büyük

çoğunluğundan onay almaması, buna karşı çıkanların muhalefet anlayışıyla hareket etmesi hatta bu karışıklıkların itikadî alana sirayet etmesi, gücü elinde bulunduranların baskı ve dayatma cihetini tercihi gibi faktörler tarihin bize somut olarak intikal ettirdiği şeylerdir ve bunların hepsi hukuk tarihimizi direkt veya dolaylı olarak etkilemiştir. Mesela, ibadetler gibi taabbüdî konular bir kenara, idarî sistemi birinci dereceden ilgilendiren çeşitli hususlarda siyasî/resmî görüş doğrultusunda içtihadların yapıldığı bir gerçektir. “Ahkâmu’s-Sultaniye” adlı alan çalışmalarında bunları görmek mümkündür. Bu içtihat ve uygulamaların günümüze kadar uzanan etkilerinden bahsetmek de mümkündür. Bu etkiler, sadece siyasî alanda değil hemen her alandadır. Özellikle bu etkilerin, zihnî yapımızda meydana getirdiği değişiklikler, son derece önemlidir. Zira bunlar, tarihin müspet veya menfî anlamda şekillenmesinde ciddi rol oynamışlardır.

Hadis ve Re’y Ekolü

Gelişme dönemi İslâm hukukunun en önemli özelliği hadis ve re’y ekolünün ortaya çıkışıdır. Medine ve Kûfe bu iki ekolün merkezleridir. Fıkıh literatüründe Hicaz ve Irak ekolü de denilen birbirinden bağımsız gibi görünen bu iki anlayış, bilinen şekliyle hadise veya re’y’e daha fazla önem vermelerinden dolayı bu ismi almışlardır. Hadis ve re’y ekolü tasnifine gerekçe olarak söylenen düşünce budur ama gerçek böyle midir? Re’y ekolü hadise olması gerektiği kadar önem vermemiş midir? Hadis ekolü akli bütün bütün ihmal mi etmiştir? Bu soruların cevaplarını ilerleyen sayfalarda arayacağız. Şimdilik şu tarihî bilgileri zihnimizin bir yerine kaydedelim: Irak ekolü menşe itibarıyla Kûfe’ye intikal eden Abdullah b. Mes’ud, Hz. Ali, Sa’d b. Ebî Vakkâs, Ebû Musa el-Eş’arî, Ammâr b. Yâsir gibi sahabilere dayanır. Bu ekolün tâbiîn neslinden temsilcileri ise Alkame b. Kays, Mesrûk b. Ecda, İbrahim en-Nehaî, Saîd b. Cübeyr ve Hammâd b. Ebî Süleyman gibi kimselerdir.

Hicaz/Medine ekolü ise İslâm devletinin başşehrinin Kûfe’ye taşınmasına rağmen, Medine’de kalmayı tercih eden sahabilere dayanır. Bunlar sahabeden Zeyd b. Sabî, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Abdullah b. Ömer, Übey b. Kâ’b, Ebû Hureyre, Abdurrahmân b. Avf, Talha b. Ubeydillah, tâbiînden ise Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Kâsım b. Muhammed, Ebû Bekir b. Abdurrahman, Süleyman b. Yesâr, Hârice b. Zeyd, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe’dir. Ebû Hanîfe, İmam-ı Şâfiî, İmam-ı Malik, Ahmed b. Hanbel, Leys b. Sa’d, Abdurrahmân el-Evzaî, İmam-ı Taberî gibi şahıslar kendi içtihadî usulleriyle fıkıh dünyası içinde yer alınca, bahsini ettiğimiz ekoller çok daha netleşmiştir. Daha doğru bir tabirle, bunların tam anlamıyla bir ekol hâline gelişi, bu son kategoride saydığımız isimlerle olmuştur.

Bu arada Mısır, Basra, Mekke, Şam gibi İslâmî merkezlerin de İslâm hukukunun oluşum ve gelişimine katkıda bulunduğunu belirtmek isterim. Bunlar arasında özellikle Mısır’ın ayrı bir önemi var. Mısır, önemini İmam-ı Şâfiî’nin ömrünün sonlarına doğru bir kısmını orada geçirmesine borçludur.

İslâm Hukukunun Tedvîni

İslâm hukukunun tedvîni adına ilk çalışmalar Emevîler döneminde yapılmaya başlanmıştır. Süleyman b. Kays, Katâde b. Diâme, Zeyd b. Ali'nin çeşitli fikhî konularda yazdıkları kitaplar bize kadar ulaşmıştır. Günümüze ulaşmayan ama yapılan iktibaslardan öğrendiğimiz kadarıyla Zeyd b. Sabî, Şureyh b. Hâris, Hasenü'l-Basrî, İbrahim en-Nehâî, Vehb b. Münebbih, Muhammed b. Sîrîn, Âmir b. Şerâhîl gibi zevatın da aynı çizgide fetvalarını topladıkları eserleri vardır. İslâm hukukunun gerçek anlamda tedvîni ise Abbasîler döneminde olmuştur. Bu dönemde yazılan eserler hem daha sistematik, hem de büyük çoğunluğu bizlere ulaşmıştır. Eserlerin daha sistematik olmasında gerek hadislerin tedvîn ve tasnifi gerekse gelişen olaylar çerçevesinde ilerleme kaydeden zihnî ve fikrî faaliyeti sebep olarak gösterebiliriz. İmam-ı Muhammed'in el-Âsâr ve el-Mebsût'u, İmam-ı Ebû Yusuf'un, el-Harâc'ı, İmam-ı Şâfiî'nin el-Ümm'ü bu devrede yazılmış fıkıh kitaplarından bazılarıdır.

Mezheplerin Tekevvünü

İslâm hukuk tarihinde, en önemli dönem hiç şüphesiz mezheplerin tekevvün ve temekkün dönemidir. Aslında bu, çeşitli tarihî, siyasî, dinî, fikrî sebeplere binaen girilen zarurî bir süreçtir. Sözü edilen süreç günümüze kadar uzamış ve ihtimal kıyamete kadar da devam edecektir. Mezhep imamlarının, çeşitli vesilelerle görüşlerini ortaya koyarken, “bir mezhep tekevvünü” düşünceleri yoktu. İmam-ı Malik'in Muvatta'yı kanunlaştırma ve bütün İslâm coğrafyasına ta'mim etme teklifi yapan Emevi halifeleri Mansur ve Harun Reşid'e red cevabı vermesi bunun en büyük göstergesidir.

Mezheplerin tekevvünü, bir anlamda usul-u fikhin da belirginleşmesine, farklılık ve ayrılıklarla birlikte çerçevesinin netleşmesine vesile olmuştur. Bunda mezhep imamlarının Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) dayanan silsile içinde hocaları, yaşamış oldukları coğrafî mekân ve o mekânda karşılaştıkları problemler, fikrî yapıları, hadislerin imamlara ulaşması veya ulaşmaması birinci derecede rol oynayan unsurlardır.

Hadis ve Re'y Ekolü Sınıflandırması

Fikhî mezheplere hadis veya re'y ekolü diye sınıflandırma yapıldığına yukarıda işaret etmiş ve bilinen şekliyle bu sınıflandırmada temel ölçünün içtihadlarda ağırlıklı olarak kullanılan kaynaklar olduğunu söylemiştik. Kitap ve sünnetin temel kaynak olduğu noktasında hiçbir mezhepte görüş ayrılığı yoktur. Fakat özellikle sünnetin içtihadlarda kaynak olarak kullanılış yoğunluğu ve peşi sıra icma, kıyas, istihsan, maslahat ve örf gibi metotların kabullenilişi ve müracaat sıralaması, böyle bir tasnif çalışmasının dayanak noktasıdır. Pekâlâ yapılan bu sınıflandırma ne kadar doğrudur? Yoksa lafzî anlamda bir ayrıcalık mı söz konusudur?

Sünnetin kaynak olarak kabulünde bir problem olmadığına göre, sünnete rağmen, akla müracaat mı edilmiştir? Yoksa dönemin tarihî şartları itibarıyla, hadis/sünnet mezhep imamına ulaşmamış mıdır? Soruları uzatabiliriz.

Bizim kanaatimiz odur ki bu tasnif “min vechin” doğru olmakla birlikte, büyük ölçüde lafzîdir ve münakaşalar da hep bu istikamette cereyan etmektedir. Her şeyden önce İmam-ı A’zam “Delilimi bilmeyenin, benim sözümle fetva vermesi doğru değildir.” veya bir fetva verdiğiinde “Bu bizim güç yetirebildiğimiz güzel bir sonuç. Daha güzeli getirilirse, doğru odur.”, İmam-ı Malik “Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hariç, herkesin sözü kabul de edilebilir red de.”, İmam-ı Şâfiî “Hadis sahih olursa, benim mezhebim odur.” ve “Sözümü hadise muhalif görürseniz, hadisi alınız, sözümü duvara çarpınız.” demek suretiyle sünnete bakış açılarını ve sünnet karşısında kendi görüşlerinin yerlerini belirlemiş durumdadırlar.

İkinci olarak istinbat metotlarına giydirilen manalar önemlidir. İmam-ı Şâfiî’nin Hanefilerin çok sık kullandığı istihsan metoduna “telezzüz; keyfi yorum” dediği bilinen bir gerçektir. Ama İmam-ı Şâfiî’nin böyle yorumladığı istihsan ile Hanefilerin kullandığı istihsan arasında büyük farklar vardır. Hatta İmam-ı Şâfiî’nin Hanefilerin anladığı ve kullandığı anlamda istihsan’ı, isim vermeden bazı içtihadlarında kullandığı bazı fıkıh araştırmacıları tarafından söylenmektedir.

Üçüncü olarak, farklı bir merkezde yani Kûfe’de hayatını idame ettiren Ebû Hanîfe’ye dönemin şartları itibarıyla bazı hadislerin ulaşmamış olması ve yine tarihî, siyasî ve en önemlisi kültürel farklılıklar dolayısıyla farklı sorunlarla karşılaşması, İmam-ı Azam’ın farklı metodolojiyi benimsemesine neden olmuştur. Zannediyorum aynı hususu İmam-ı Şâfiî’nin hayatında da göstermek mümkündür. O, Mısır’da eski görüşlerinin bazılarında vazgeçmiş ve literatürümüze ona has olmak üzere “kavl-i kadim” ve “kavl-i cedid” kavramlarının girmesini sağlamıştır. Onu böyle davranmaya iten sebep, farklı sorunlar dolayısıyla metodolojisini ve verdiği hükmü değiştirmesidir.

Son olarak; son dönemlerde yapılan çalışmalar hadis ve re’y ekolü tanımlamasının lafzî olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Ali et-Tehânevî’nin “İ’lâü’s-Sünen” adlı hacimli eseri, fıkıh bâblarına göre düzenlenmiş ve Hanefî mezhebi görüşlerinin dayanaklarını anlatmaktadır ki eserde tarihte bilinenin aksine Hanefîlerin hadisi ne kadar çok kullandıkları ispatlanmaktadır. Fakat bütün bunlarla, bu ayırımın gereksiz olduğu, yanlış olduğu hiçbir hakikati ihtiva etmediğini vb. iddia ediyor değiliz. Şu bir gerçek ki İmam-ı Malik ve İmam-ı Şâfiî, literal anlamda hadisi, İmam-ı Azam’dan daha çok kullanmışlardır. İmam-ı A’zam ise literal anlamda değil, maksat ve gaye açısından hadislere bakmış ve öylece değerlendirmiştir. İşte İmam-ı Azam’ın aklîliği ya da mezhebine re’y ekolü denilmesi bu yüzdendir ve doğrudur. Son zamanlarda akademik çevrelerde sözü edilen “Nebevî Hadis” ve “Yaşayan Sünnet” kavramları bu açıdan değerlendirilebilir.

Yaşamayan Mezhepler

Bu arada müntesiplerinin azlığı ve tarih içinde eriyip gitmesi nedeniyle bazı yaşamayan mezheplerden de söz etmek mümkündür. Hasenü'l- Basrî, Abdurrahmân el- Evzaî, Leys b. Sa'd, İbn Cerîr et-Taberî, Dâvûd b. Ali bu yaşamayan mezheplerin kurucularıdır. Bu sayı 20'ye kadar çıkarılabilir. Bunlara yaşamayan mezhepler dememizin sebebi, bu mezheplerin imamlarının mevcut imamlar ölçüsünde ilmî ehliyet ve içtihat usullerine sahip bulunması ve en az onlar kadar hayatın hemen her alanındaki sorunlara çözümler üretmeleri, içtihatlar yapmalarıdır.

İslâm Hukukunun Duraklama Dönemi

İslâm hukuk tarihinde taklitin, mezhep taassubunun, siyasî baskı nedeniyle farklı düşüncelere kapıları kapalı tutmanın yaşandığı döneme “duraklama dönemi” denir. Bu dönem tarih itibarıyla Abbasilerin son döneminde başlar, farklı yorumlayanlar olsa da günümüze kadar devam eder. Bazı hukuk tarihi yazarları Osmanlıların son döneminde yapılan Mecelle çalışmalarını bundan istisna tutar. Biz buna Hukuk-u Aile Kararnamesini de ekleyebiliriz. İstisna kabul etmek şartıyla bu tespite katılıyoruz. Fakat “Mecelle ile duraklama dönemi sona ermiştir.” tespitine katılmamız mümkün değildir. Gerçekten Mecelle ile hukuk tarihinde yeni bir çığır açılmıştır. Onun sadece Hanefî mezhebine bağlı kalması tenkid görse de içtimaî, siyasî, iktisadî şartlar nazara alınarak tercihler yapılması ve bütün memâlik-i Osmaniye’de uygulanacak olması, bir devrim niteliğindedir. Osmanlı idaresini böyle davranmaya iten dâhilî ve hâricî sebepler vardır. Vatandaşlar arasında Avrupa’da uygulandığı şekliyle bir yargı birliğinin olmayışı, azınlıkların bundan zarar görmesi ve buna bağlı olarak dış devletlerin baskısı, hâkimlerin günün şartları muvacehesinde yetersizliği, dünya konjonktüründe Osmanlı’nın eski konumunu muhafaza edememesi bu sebeplerden bazılarıdır.

Ama Mecelle’den günümüze, İslâm hukuku açısından duraklama dönemi özellikleri aynıyla yaşanmaktadır. Bilgi merkezleri olması itibarıyla, üniversiteler, akademik kariyer sahibi kişiler bir kenara bırakılacak olursa, hâkim olan genel hava, bu istikamettir. Onun için biz, “Hukukun duraklama dönemi, günümüze kadar uzuyor.” demekte bir sakınca görmedik. Bununla birlikte peşinen ifade edelim ki bu subjektif bir değerlendirmedir ve biz bu değerlendirmede yanılmayı çok arzu ediyoruz.

Duraklama döneminin en önemli özelliği taklit ruhunun yaygınlık kazanması ve mezhep görüşlerinin nass gibi algılanmasıdır. “Nass ile mezhep görüşü çatıştığında biz mezhep hükmünü alırız.” sözü bu devre ait bir sözdür.

Ayrıca mezhebî görüşlerin tedvîn edildiği, herkesin istifade edebileceği şekilde piyasaya arzı -tabii ki günün şartları içinde- bu süreci hızlandırmıştır. Fakat bize göre en önemli husus, içtihat yapabilme kabiliyet ve yeterliliğine sahip olan insanların azlığıdır. Bu, taklit ruhunun yaygınlaşmasının temel sebebidir.

Duraklama dönemi başlangıcından günümüze gelinceye kadar fıkıh ve sair alanlarda devasa kametler yetişmiştir. Fıkıh ile uzaktan yakından ilgisi olan hemen herkesin aşına olduğu bu kametlerden bazıları şunlardır; İbn Hâcib, Abdülaziz b. Abdisselam, Karâfî, İbn Dakîkî'l- İyd, İbn Teymiyye, İbn Kudâme, Sadru's- Şerîa, Zehebî, İbn Kayyim el-Cevziyye, Sübkî, Teftezânî, Seyyid Şerif Cürcânî, Aynî, İbn Hümâm, Hızır Bey, Molla Hüsrev, Kâsım b. Kutluboğa, Molla Gürânî, Suyûtî, Zenbilli Ali Cemalî Efendi, İbn Kemal, İbn Nüceym, Ebû's-Suûd, Aliyyû'l-Kâri, Veliyyullah Dehlevî, Şevkânî, İbn Âbidîn. Fakat bunca devasa şahsiyete rağmen, İslâm hukukunda genel gidişat engellenememiş, hukuk ilk dönemlerde olduğu gibi gerçek temeline bir türlü oturtulamamıştır. Gerçi birtakım radikal çıkışlar yapan insanlar yok değildir. Ama toplumun genel havası, bu çıkışları neticesiz bırakmıştır. Zaten o çıkışlara radikal hükmünü verdiren de bahsini ettiğimiz genel gidişattır.

İslâm Hukukunda Kanunlaştırma Çalışmaları

İslâm hukuk tarihi adına genel bilgiler vermeye çalıştığımız bu makalede taknîn; kanunlaştırma çalışmalarından bahsetmemek doğru olmaz. Kanun dendiği zaman akla ilk gelen kavram “devlet” tir. Devletin hakiki anlamda olmadığı bir yerde kanundan bahsetmek mümkün değildir. İslâm, kendi normları içinde ilk defa Medine’de devlet olmuş ve bugüne kadar bu dinamik yapı kesintilerle devam etmiştir. Tarihte yerini alan bu İslâmî devletlerde -ne kadar İslâmî olup-olmadığı her zaman tartışılabilir-kanun, bugünkü ideal anlamda olmasa da daima var olagelmiştir. Buna göre Hz. Peygamber döneminde onun bütün buyrukları şahsa özel veya genel anlamda kanundur. Daha sonraki dönemlerde ise kamu hukukunda devlet başkanı veya yetkili organlarının verdikleri hükümler, şahsi hukukta da fakihlerin sözleri, bunların derlendiği fıkıh ve fetva kitapları daima kanun şeklinde algılanmış ve uygulanmıştır. Fatih Kanunnamelerini bu çerçevede mütalaa edebiliriz. Hemen ifade edelim, kanunnamelerin hepsi devrin dinî otoritesinin onayını almıştır. “Şer’i şerife uygundur.”sözü bunu ifade etmektedir.

Bu bağlamda kanun ile dinin çatışması bahis mevzu değildir. Fakat ilerleyen dönemlerde Osmanlı’nın toplum yapısı değişmiş ve değişen bu yapı farklı kanun anlayışlarına ihtiyaç duymuştur. Zimmî statüsünde yer alan yabancıların mevcudiyeti, onun bir adım ötesinde bulunan vatandaşlık statüsü, dış devletlerdeki uygulamalar, mütekabiliyet esasları bu ihtiyacın baş göstermesinde önemli âmillerdir. İç dünyamızda ise fetva kitaplarının çokluğu ve karışıklığı, ihtilafli meselelerdeki farklı hükümler, müftü ve hâkimlerin ilmî yetersizlikleri, bazı hususlarda ahkâmın değişmesi zarureti ve bunların yol açtığı karışıklıkları sayabiliriz. Tek cümleyle ifade edecek olursak “yargı birliğine” gidilmesi zaruret hâline gelmiştir. Bu ihtiyaca cevap mahiyetinde ilk taknîn çalışması Mecelle ile başlamıştır, Mecelle fıkıh literatüründe muamelat denilen borçlar hukuku alanı ile sınırlı kalan bir çalışmadır. Daha sonra buna Aile Hukuku alanında yapılan bir diğer çalışma ilave edilmiş ve her ikisi de Osmanlı toplumunda uygulanmıştır.

Meselemiz Mecelle ve Hukuk-u Aile Kararnamesi olmadığı için bunlar üzerinde uzun uzadıya duracak değiliz. Fakat şu unutulmamalı ki İslâm hukuku merkezli ilk taknîn çalışması Mecelle ile gerçekleştirilmiştir.

Günümüz ve İslâm Hukuku

İslâm hukuk tarihi açısından günümüze gelince; ferdî çalışmalar açısından çok ileri bir safhada olduğumuz söylenemese de geri olduğumuz da iddia edilemez. Akademik seviyede, dünyanın dört bir yanına dağılmış ilim merkezlerimizde, enstitülerde, üniversitelerde İslâm hukuku alanında nice çalışmalar yapılmıştır ve hâlen yapılmaktadır. Kolektif açıdan da müspet şeyler söylemek mümkündür. Fakat bu çalışmalar olması gerektiği ölçüde midir? Müslümanların ihtiyaçlarına cevap verecek seviyede midir? Sorunlarına çözüm bulmakta mıdır? Ya da soruyu değiştirelim; yeterli seviyede yapılan bu çalışmaları taban kabullenmekte ve davranışlarını onlara göre ayarlamakta mıdır? Yoksa bunları katı bir muhafazakar ve mutaassıp edasıyla, modernist, reformist.. diye nitelendirip red mi etmekte, geleneğe daha fazla mı bağlanmaktadır? Yani var olan zihniyet problemi hâlâ aşılammış mıdır? Bütün bu sorulara müspet cevaplar vermemiz mümkün değildir.

Bundan sonra neler yapılabilir? Her şeyden önce imanın tahkik seviyesine yükseltip, İslâmî şuurun geliştirilmesi gerekir. Bu gayeye yönelik çalışmalar, devrin tüm maddî imkânlarından yararlanılarak, bütün dünyayı içine alacak şekilde geniş tutulmalıdır. Bu, bizim yukarıda zihniyet problemi dediğimiz akabenin aşılmasının da ilk şartıdır. Allah'ın izniyle bu olduğu takdirde, bizim yer yer tenkitvâri bir dille ele aldığımız taklit ruhu da, taknînin önünde bulunan engeller de, hukukun güncel problemlere cevap üretmemesi de teker teker aşılr. Zaten bir hukuk sisteminin ideal anlamda gelişmesi, onun uygulanabilirliği ve uygulanması ile doğru orantılıdır. Sistemin aksaklıkları, yanlışlıkları ancak işleme/tatbik esnasında görülebilir. Asırlardan bu yana bir bütün hâlinde İslâm hukukunun tatbik edilmemesi kim bilir onun bu konuma düşmesindeki yeterli ve tek sebeptir. Fakat bu demek değildir ki teorik düzeyde çalışmalar yapılmasın. Hayır. Böyle bir şey demiyor, aksine taknîn'e varıncaya kadar bir dizi çalışmaların hem ferdî, hem de kolektif olarak yapılması gerektiğine inanıyoruz. Hatta mevcuda cevapla yetinen o çalışmaları yetersiz görüyoruz. Ama şu unutulmamalı ki her hukuk sistemi gibi İslâm hukuku da ancak pratik içinde şekillenecek ve mükemmelliğe kavuşacaktır.

II- İSLÂM HUKUKUNUN ÖZELLİKLERİ

Her hukuk sisteminin umumî ve hususî özellikleri vardır. Umumî özellikler, hukuk mantığının bir uzantısı olarak, bütün hukuk sistemlerinin ortak paydasıdır. İnsanların temel hakları bu ortak paydayı belirleyen unsurlardır. Günümüzde “tabî hukuk” kavramı içinde ele alınan hususlar, bundan başka birşey değildir. Hususi özellikler ise ilgili sistemin kurucusu ve ortaya konan değerlerin yapısından kaynaklanır. Buna göre hukukî sistemler beşerî, ilahî, fitrî, uzun veya kısa ömürlü gibi sınıflandırma ve değerlendirmelere konu olur.

İslâm Hukuku ve İlâhîlik Vasfı

İlâhîlik vasfı, İslâm hukuku, daha doğru yaklaşımla fıkıhın özellikleri arasında en çok müzakere edilen mevzular arasındadır. Mevzu “İslâm hukuku ilâhîdir veya değildir.” tartışmasıdır. İlâhî, Arapça bir tabir olarak, İlah’a nispet anlamını taşır. Buna göre “İslâm hukuku ilahîdir.” demek, hukukun Allah’a nispet edilmesi demektir. Hâlbuki hemen herkesin bildiği gibi İslâm hukuku içinde ayet ve hadislerle dayanılarak elde edilen beşerî bilgiler, Allah’ın direkt vermiş olduğu hükümlere oranla daha fazladır. İsterseniz burada ilahî olanlara nispetle daha fazladır da diyebiliriz. Bu açıdan “İslâm hukuku ilahîdir.” demek uç bir değerlendirme olarak kabul edilebilir. Eğer “İslâm hukuku ilahîdir.” sözünden maksat hükümlerin bizzat kendileri değil de dayanmış olduğu asıllar ise bu manada doğrudur. Çünkü asıl kaynak Kur’ân ve sünnettir. Hayır bu değerlendirme ile kastedilen içtihadî hükümler ise bu ilâhî olan Kur’ân ve sünnetten beşerî çabalar sonucu elde edilen bilgilerin de ilahîlik vasfıyla nitelendirilmesi demektir ki böyle bir niteleme her zaman için tartışmaya açıktır. Sonuç itibarıyla “İslâm hukuku ilahîdir.” nitelemesi objektif değil subjektiftir.

İslâm Hukuku ve Evrensellik Vasfı

Evrensel kelimesinin eski dilimizdeki karşılığı âlemşümül’dür. Bu bağlamda İslâm hukukunun âlemşümüllüğü, tarih boyunca uygulandığı coğrafi alan olarak algılanabilir ki bu manada doğru bir değerlendirmedir.

Evrensellik -özellikle hukuk sistemleri için- ilgili sistemin veya doktrinin insanları dil, din, ırk vb. hiçbir ayırma tâbi tutmaksızın uygulanması anlamında kullanılabilir. Bu zaviyeden bir şey diyebilmek için İslâm hukukunun başka hukuk sistemleri ile mukayese edilmesi gerekir. Mukayese ederken “Din eksenine üzerine kurulu hukuklarda din farklılığı hükümlere hangi oranda yansımıştır?” sorusuna cevap aranmalı. Hukuk tarihi ile iştiğal eden hemen herkes bu konuda şunu kabul eder ki hiçbir ayrımcılığa gitmeden adalet ve eşitliği gözetmede, hukukun üstünlüğünü hayata tatbik etmede, insan haklarına riayet etmede İslâm kadar sicili temiz başka bir din göstermek mümkün değildir. İşte size hemen herkesin bildiği bir misal: Ashabtan Tu’me b. Ubeyrik adında bir zat, hırsızlık yapmış ve bu hırsızlığı bir hile ile Zeyd b. Semîn adlı Yahudi’ye isnat etmiştir. Deliller bu fiili Zeyd’in yaptığını göstermekteydi ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de zahîrî delillere dayanarak Zeyd aleyhine hüküm verecekti. Tam bu esnada Nisâ suresi 105 ile 113 ayetleri nazil oldu. Üst üste

nazil olan bu 9 ayet bütünüyle Yahudi Zeyd b Semin'in beraatini vurgulamakta ve Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Müslüman dahi olsa, hainlere taraftar olmamasını emretmektedir.[1](#)

Daha onlarca müşahhas örneğini gösterebileceğimiz bu yaklaşım ve öğretileri hükümlerine temel dayanak yapan İslâm hukukunun, bunlara aykırı bir tutum izleyerek din, dil ve ırk ayrımcılığı yapması elbette düşünülemez. Yapıldığı takdirde o hükümlere "İslâmî" demek mümkün değildir. Kaldı ki İslâm hukukunun son birkaç asır istisna edilecek olursa, yaklaşık 15 asırdır çok farklı dinî ve etnik kimliklere sahip insanların yaşadığı mekânlarda uygulanması, onun bu manadaki evrenselliğini göstermektedir. Burada belki şöyle de denilebilir: Hukukun kaynakları olan Kur'ân ve sünnetin tarihî bir zemin üzerinde (Arabistan) ve tarihî olaylar çerçevesinde nâzil ve vârid olmasına rağmen, sanki zaman ve mekân üstü olaylarmış gibi, asırlardır hukuka kaynaklık yapması, onların evrenselliğinin bir boyutu olarak yorumlanabilir.

İslâm Hukuku ve Sorumluluk

Sorumluluk toplum içinde yaşayan insanın ister-istemez yüklenmek ya da uymak zorunda olduğu kurallara ait bir kavramdır. İnsan sosyal bir varlıktır. O hayatını mutlaka toplum içinde geçirmek zorundadır. Buna göre üç-beş insanın olduğu her yerde küçük de olsa bir toplum var demektir. Küçük veya büyük bir toplumun olduğu yerde ise o toplumu oluşturan fertlere düşen vazifeler olacaktır.

İşte bizim sorumluluk tabirinden ilk olarak kast ettiğimiz bu vazifelerin yapılması ile ilgilidir. Kaldı ki insan, vahşi hayvanlar gibi toplumdaki tecerrüd ederek tek başına hayatını geçirecek dahi olsa, yine sorumlu bir varlık olmaya devam edecektir. Bu takdirde insan -Efendimiz'in bir beyanına dayanarak ifade edelim- nefesine ve Rabbisine karşı sorumludur.[2](#) Bu açıdan İslâm hukuk sisteminde insana verilen bir diğer isim veya sıfat "mükellef"tir. İnsan, ilahî ve insanî emir ve yasaklara muhatap olma ya da olmama (ehliyet) durumuna göre bu ismi/sıfatı alır.

Buradaki ilahî emir ve yasaklar kavramına, insan ortak aklının dinî, iktisadî, siyasî, idarî vb. alanlarda ittifak ettiği şeyler diyerek bir açılım kazandırabiliriz. Namaz, oruç, hac, zekât emirlere, zina, hırsızlık ve kumarın haram oluşu yasaklara örnektir. Kaldı ki bu kurallara uymak yukarıda da işaret ettiğimiz sosyal hayatın vazgeçilmez bir kuralıdır. Söz konusu kurallara riayette cins, yaş ayırımına itibar edilmez. Herkesin cinsi, mevki ve yaşına göre üstlenmek zorunda olduğu sorumluluklar vardır. İslâm hukuku bu sorumluluğu iki ayrı açıdan ele alır: Birincisi; sorumluluk şahsidir. İkincisi; insan hür bir varlıktır. Yani hürriyet ve şahsîlik sorumluluk ilkesinin temelini oluşturmaktadır. "Allah her şahsa, ancak gücü yettiği kadar sorumluluk yükler. Herkesin kazandığı ya kendi lehinedir yahut aleyhinedir." (Bakara Sûresi, 2/286) ve "Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez." (En'âm Sûresi, 6/164) ayetleri sorumluluğun şahsiliğini, "Hak Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin." (Kehf Sûresi, 18/29) ayeti de hürriyet prensibini nazara vermektedir.

İslâm Hukuku ve Kolaylık

Kolaylık, subjektif bir kavramdır. Onun hakkında objektif değerlendirmeler yapma ve bunun herkes tarafından kabulünü bekleme bir ölçüde anlamsız ve imkânsızdır. Özellikle imanî ve ahlâkî boyutu olan İslâm hukuku için bunu söyleyebilmek oldukça zordur. Allah'a ve ahiret'e iman, imanın kuvvet ve zayıflık derecesi, dünya görüşü vb. hususlar, bu konuda belirleyici rol oynar. Mesela, bir nesnenin yasak edilişi imanî kavî olan insanlar tarafından rahatlıkla kabullenilip, uygulanırken, zayıf olan veya hiç imanî olmayanlar tarafından tatbiki "zor" bulunabilir. Fakat mutlak iradeye teslim olanlar için bu noktada bir problemin olmadığı muhakkaktır. Zira onlar için esas olan, meşîet-i ilâhiyeye uymaktır. Kaldı ki Allah'ın kullarına teklif buyurduğu ameller onların yapabileceği sınır içerisinde. "Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez." (Bakara Sûresi, 2/185), "Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez." (Mâide Sûresi, 5/6) "O Allah, din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi." (Hac Sûresi, 22/78) ayetleri buna delildir.

Burada vuzuha kavuşturulması gereken husus, kolaylığın İslâm hukuku öğretilerinin yapısında mı, yoksa hukukun tedvîn aşamasında mı olduğudur. Kanaatimiz her ikisinde de aynı ilkenin gözetildiği merkezindedir. Bilindiği gibi İslâm, hiçbir hukukî norm gözetmeyen veya adı üzerinde cahiliyye anlayışına sahip insanların yaşadığı coğrafyada gün yüzüne çıkmış bir dindir. Onun ortaya koyduğu imanî, ahlâkî ve hukukî yaptırımlar ferdî ve içtimaî planda birden bire tatbikat alanına konulmamış, konulamamıştır. Zaten bu tür bir uygulamaya gidilmesi eşyanın tabiatına terstir. Onun için İslâm hukukunun topluma mal edilmesinde tedricilik ilkesi gözetilmiş ve bunda kolaylık esas alınmıştır. Hukukî öğretilerin yapısındaki kolaylığa gelince, bu pratiğe yönelik bir husustur. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir anlamda subjektif olan bu mesele, sair hukuk sistemleri ile yapılacak mukayeselerde daha net bir şekilde açığa çıkabilir.

İslâm Hukuku ve Müeyyideler

Her hukuk sisteminin kendine özgü müeyyideleri vardır ve olmak zorundadır. Aksi takdirde buna "sistem" adını vermek imkânsızdır. Müeyyide konusunda öncelikle dikkat edilmesi gerekli olan hususlar, müeyyidelerin tespiti ve onların uygulamasıdır. İslâm hukukunu müeyyideler alanında sair hukuk sistemlerinden ayıran en önemli nokta ahlâkîliktir. Ahlâkîlik, İslâm hukukunda çok ağırlıklı bir yer kaplamaktadır. Ahlâkın kaynağı imandır. İmanlı ve ahlâklı bir ferdin, hukukî öğretilere saygılı davranacağı izahtan varestedir. Onun için hukuk sistemleri içinde müeyyideleri olabildiğine hafif olan ve o ölçüde de az müracaat edilen tek sistem İslâm hukukudur denilebilir. Teorik planda ele alındığı zaman, bu yargıya itiraz edecek selim akla sahip bir insan tasavvur edemiyorum. Bu alanda tarihin geçmiş sahifeleri üzerinde yapılacak bir gezinti ile yukarıdaki yargı rahatlıkla ispatlanabilir. Pratikte -aynı şeyi- özellikle son dönemler itibarıyla söyleyebilmek oldukça zor. Bu da İslâm'dan değil, Müslümanın iman ve ahlâk bağlamında konumunu kaybetmesinden kaynaklanmaktadır.

Her hukuk sisteminde olduğu gibi İslâm hukukunda da kanunları hayata hâkim kılacak, muhalif davranışlarda bulunanlara müeyyideler uygulayacak olan en üst otorite devlettir. Devlet, insanlarla kaim olan idari mekanizmanın adıdır. İnsan faktörünün devreye girdiği her yer ve her şey suistimale açıktır. Özellikle bu, devlet gücünü arkasına alan kişi ve kurumlarda daha da büyüyebilir. Nitekim dün olduğu gibi bugün de “hukuk devleti” olduğunu ilan ve iddia eden devletlerde bu suistimalin nice misallerini görüyoruz. Pekâlâ bu İslâm hukuku söz konusu olduğunda problem değil midir? Elbette problemdir ama İslâm bunu bütün insanlar, makamı, mevkisi, rütbesi ne olursa olsun, kanun önünde eşittir prensibiyle aşmaya çalışmıştır. Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) “Kızım Fatıma dahi hırsızlık yapsa, elini keserim.”³ beyanı ve bu minval üzere nice uygulamalar, bunun en büyük delilidir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in ilk halife seçildikleri zaman, halka okudukları ilk hutbe - kamuoyuna deklare ettikleri sözleri veya hükümet programları benzetmesi de yapılabılır- bu esasları ihtiva etmektedir. Dolayısıyla, İslâmî prensipler doğrultusunda ortaya konan sistem gereği ister seçilmiş, isterse atanmış olsun, kanuna karşı suistimalde bulunan herkes, aynı müeyyidelere muhatap olmak zorundadır.

Mevzuun ehemmiyetine binaen, Hz. Ebû Bekir ilk hutbesini aktaralım. “ Ey insanlar! Size halife oldum ama bu, sizden daha hayırlı olduğumu göstermez. İdareimde isabetli olduğum sürece bana yardım edin. Doğrulukta ayrılırsam beni düzeltin. Doğruluk emanet, yalancılık hıyanettir. İçinizde zayıf olan, hakkını alıncaya kadar benim yanımda kuvvetlidir. İçinizde kuvvetli olansa, ondan başkasının hakkını alıncaya kadar zayıftır. Bir millet, Allah yolunda cihattan vazgeçerse Allah’ın gazabına uğrar, perişan olur. Bir millette kötülük yaygın ve revaçta olursa Allah o milleti belaya düşürür. Allah ve Resûlü’ne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Bu itaatten ayrılırsam artık sizin üzerinizde itaat görevi kalmaz. Buyurun namaza kalkalım, Allah’ın rahmeti üzerinize olsun.”⁴

Yukarıda “İslâm bunu bütün insanlar, makamı, mevkisi, rütbesi ne olursa olsun, kanun önünde eşittir prensibiyle aşmaya çalışmıştır.” cümlesinde “aşmıştır” gibi iddialı bir kelime yerine aşmaya çalışmıştır demeyi tercih ettik. Çünkü buna muhalif uygulamaları maalesef tarihimiz içinde yer yer görmek ve göstermek mümkündür. Yalnız bu noktada hata, İslâm hukuk kaidelerinde değil, onları tatbik etmeyen kişilerdedir.

İslâm Hukuku ve İhtilaf

İslâm hukukunun en önemli özelliklerinden birisi ihtilafıdır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi İslâm hukukunda iki ana kaynak vardır: Kur’ân ve sünnet. Kur’ân’ın delaleti, sünnetin ise hem sübut hem de delaletindeki ihtilaflar ister-istemez hükümlerde ihtilafa sebebiyet vermektedir. Hatta bu durum ihtilafı tabîi ve zarurî hâl getirmektedir.

Şöyle ki; önce ayetleri ele alalım. Ayetlerin sabit, sahih ve doğru oluşunda hiçbir problem yoktur. Fakat onların delalet ettikleri manalar üzerinde ilk günden itibaren ulema ihtilaf etmiştir. Vücûbu kati, delaleti zannî veya vücûbu kati, delaleti kati

ifadeleri; farz, vacip, mekruh, haram kavramları hep bu farklı anlayışları ifade etmek için kullanılmaktadır. Buna göre “Nassların olduğu yerde, ihtilafa yer yoktur.” sözünün doğruları yansıtmadığı meydandadır. Mesela, “Boşanmış kadınlar, üç kur’ (iddet bekleyip) kendilerini gözetirler (hamile olup olmadıklarına bakarlar).” (Bakara Sûresi, 2/228) Ayette geçen kur’ kelimesi hem hayız, hem temizlik, hem de her iki manayı içine alacak şekilde kullanılır. İşte kur’ kelimesinin anlamındaki bu farklılık, fukahânın ayeti farklı yorumlayarak, farklı hükümler vermesine neden olmuştur.

Aynı şey hadis-i şerifler için de geçerlidir. Hatta yorum alanı ayetlere nispeten hadislerde daha fazla olduğu için ihtilafın boyutları da derinleşmektedir. Hadisleri anlama, kavrama ve yorumlamadaki ihtilafın, Hz. Peygamber’in hayatta olduğu dönemde bizzat sahabe tarafından yapıldığı bir vakıadır. Yer yer bu ihtilaflar Efendimiz’e arz edilmiş, duruma göre bazen Allah Resulü müdahale etmiş, bazen de etmemiştir. Bu da bize bu işin tabî ve zarurî olduğunu göstermektedir. Bu sahada en meşhur misal Hz. Peygamber’in Hendek savaşı günü Benî Kureyza yurduna giden ashaba “İkinci namazlarınızı Benî Kureyza’da kılın.” emridir.⁵ Bu emre muhatap olan sahabe-i kiramdan bazıları lafzî/literal/zahirî yorum yapmış ve namazın mutlaka Benî Kureyza yurdunda kılınması gerektiğini söylemişlerdir. İbn Hazm’ın “Şayet biz Benî Kureyza gününde bulunsaydık, oraya varmadan gece yarısından sonra da olsa ikinci namazını kılmazdık.”⁶ sözü, bu anlayışı açığa vuran enfes bir örnektir. Bazıları da Efendimizin bu emrini yorumlamış ve yolda ikinci namazlarını kılmışlardır. Zira bu kısmın anlayışına göre, Allah Resûlü’nün bu emirle hedefi, bir an önce Benî Kureyza yurduna ulaşılmasıdır. Bu olay Allah Resulüne anlatıldığında, iki grubu da ayıplamamıştır.

Hadislerin farklı yorumlanması ile ilgili ashaba ait daha pek çok misal verilebilir. İslâm hukukunun tedvîn edildiği, Hz. Peygamber’in vefatı sonrası dönemlerde bu farklı anlayış ve farklı yorumlamalar daha bir derinlik kazanmış ve çoğalmıştır.

Ayrıca hadis-i şeriflerin sübutunda yaşanan problemler, yorum farklılığında etkin rol oynamaktadır. Zira bazı fukahâyâ göre sahih olup, hüküm ihticacında kaynak değeri olan hadis, bazılarına göre sahih değildir.

Öte yandan, Kur’ân ve sünnette hükümleri bulunmayan meseleleri çözümede kullanılan metodolojinin ve müracaat sıralamasının farklı oluşu, ihtilafı oluşturan unsurlar arasındadır. Bu farklılık, kavramlara giydirilen mana ve müracaat sıralamasında açığa çıkmaktadır. Şöyle ki genelde fukahânın kullandığı metotlar istihsan, kıyas, mesâlih-i mürsele, istishab, örf ve âdet gibi şeylerdir. Fukahâ bu metotlara farklı tanımlamalar getirmiştir. Mesela Hanefî mezhebi istihsan’ı “Daha kuvvetli bir delilden dolayı kıyası tahsis etme veya daha kuvvetli bir delil sebebiyle kıyasla elde edilen hükümden dönme” olarak tarif ederken, İmam-ı Şâfiî buna “telezzüz” demektedir.⁷ Tabî ki bunun sonucu olarak, bu metodun kullanılması ile elde edilen hükümler farklılık arz etmektedir.

Sonuç olarak, gerek ayet ve hadislerin yapısı, gerek onları anlama ve yorumlamada takip edilen yol, farklı anlayış ve farklı hükümlerin yani ihtilafın zuhuruna sebep olmaktadır.

Fukahâ arasında ihtilafın varlığı, İslâm hukuku adına bir dezavantaj değil aksine bir avantajdır. İhtilaflar İslâm hukukunun zenginliğidir. “Din kolaylıktır.”⁸ beyanının hukuk alanındaki tezahürüdür. “Ümmetimin ihtilafı rahmettir.”⁹ hadisinde anlatılmak istenen müspet ihtilafın dışı vurumudur. Yalnız günümüzde var olan siyasî ve idarî yapılanma ve hukukî düzenlemeler, bu ihtilafları asgari düzeye indirecek uygulamalara geçilmesini gerektirebilir. İslâm hukuku yapı ve ilke itibarıyla buna da açıktır. Nitekim Osmanlı'nın son dönemlerinde taknîn (kanunlaştırma) çalışmaları ile bu devreye sokulmuştur. Aynı şeyin daha geniş bir perspektifte güncel şartları da nazara alarak yeniden yapılmasının lüzumu tartışılmaz.

İslâm Hukuku ve Hürmet

Toplum hayatının belli bir düzen ve nizam içinde akıp-gitmesi, ilgili toplum fertlerinin yazılı ve sözlü içtimaî prensiplere uymasına bağlıdır. Yazılı prensipler, devlet desteğiyle yaptırım gücüne sahip bulunan devletin koyduğu kanunlar, sözlü prensipler ise ahlâkî ve insanî değerleri oluşturan örf-adet, gelenek ve göreneklerdir. İnsanların dünya görüşlerinin farklılığı bahsi geçen kurallara ihtiyarî veya icbarî anlamda uyulmasını belirlemektedir. Esas olan, toplum düzenini sağlayan bu kurallara herkesin kendi irade ve istekleri ile uymasındır. Her sistemin müntesiplerinden ilk beklediği şey aslında budur. Zira bu sayede devlete düşen vazifeler olabildiğine azalacak ve ortaya çıkan otokontrol mekanizması ile huzur toplumu hedefine ulaşılabilecektir. Aksi hâlde, devlet devreye girer, fertleri ilgili kanunlara uymaya zorlar ve gerektiğinde müeyyideleri uygulamak zorunda kalır.

Bu zaviyeden İslâm hukuku değerlendirilecek olursa, o, kaynak itibarıyla kutsi bir mehaze dayanmaktadır. Bu mehaz Allah (celle celâluhû) ve Hz. Peygamber'dir (sallallahu aleyhi ve sellem). Hukukî kurallar, yaptırım gücünü bu mehazden almaktadır. Dolayısıyla yazılı veya sözlü kurallara uymak için devletin ayrıca bir çaba sarf etmesine ihtiyaç yoktur. Yalnız burada ilk dikkate alınacak husus, Allah'a ve ahiret gününe imandır. Veya genelleme yaparak ifade edelim; iman esaslarına tahkikî ölçüler içinde iman etmektir. Kur'ân'ın, nüzul ya da İslâm toplumunun tekevvün sürecinin ilk 13 yılında yani Mekke döneminde sürekli imanî esasları vurgulaması, peşi sıra Medine döneminde hukukî öğretileri vazetmesi buna binaendir. Bu itibarla, müntesiplerinin İslâm hukukuna bakışı, onu kabullenışı ve uygulayışı, yani onun Müslümanlar nezdindeki saygınlık ve itaat edilirliliği, beşerî ölçülerde olması muhtemel en yüksek seviyededir.

İslâm Hukuku ve Fert-Toplum Dengesi

Fert ve toplum arasında denge, idarî sistemlerin en büyük handikabıdır.

Bu dengenin kurulamaması, ilgili sistemin en azından “zalim” olarak nitelendirilmesini netice verir. Böylesi sistemlerin uzun ömürlü olması katiyen düşünülemez. Beşerî tecrübeler bize bunu göstermektedir. Hâlbuki devlete düşen vazife, fert ve toplumdan birisine taraf olma değil, onlar arasındaki dengeyi evrensel adalet ölçüleri üzerine kurabilmedir. Bir başka tabirle bu iki sınıf arasında hakem rolü

oynamaktır. Bu çerçevede ibrenin bir tarafa fazla kayması, devlet millet bütünlüğünün bozulması ile son bulur.

Denge denildiği an, genelde akla gelen ilk şey komünizm ve kapitalizm sistemlerindeki uygulamalardan hareketle, mülkiyet mevzuudur. Hâlbuki bu, meselenin sadece ekonomik alana yansıyan yönünden ibarettir. Bizim anlayışımıza göre denge, fert ve toplum hayatının bütün alanlarını kapsamak zorundadır. Bunun içinde Allah-kul münasebeti olduğu gibi, karı-koca (aile) hayatına ait esaslar da bulunmalıdır. İnsan sosyal bir varlıksa -ki öyledir- hayatını hem cinsleri ile kuracağı birliktelik içinde geçirecektir. Öyleyse bu birlikteliği ilgilendiren dinî, idarî, siyasî, askerî, kültürel, iktisadî hiçbir şey bahsi edilen “denge”nin dışında kalmamalıdır.

İşte İslâm hukuku bu dengeyi vazettiği prensiplerle kurar ve fert-toplum bütünlüğünü gözetir. Bütünlüğün kurulmasında imanî ve ahlâkî esasları ön plana çıkarır. Yer yer kısıtlamalara gider. İmanî seviyesi itibarıyla bu kısıtlamalara baş kaldıran insanlar için de kanunî düzenlemeler ortaya koyar. Mesela ticaretini ticarî ahlâk kaidelerine uygun bir şekilde yapan insan, aşırı kâr, ihtikâr, aldatma vb. şeylere başvuramaz, vuramaz. Nebiler Serveri'nin bu konularla ilgili beyanları, bu tür davranışları engelleyen faktörlerdir. Özellikle uhrevî cezalar, ahirete gerçekten inanan insan için vazgeçirici niteliktedir. Ama bunlara rağmen, ticarî ahlâksızlık yapan insanlara hukukî müeyyideler uygulanır. Aşırı kâr'a karşı narh devreye girer, ihtikâr yapanlara devlet gücüyle mani olunur, aldatma mukabili gerçekleşen zararlar, mutlaka tazmin ettirilir. Bu örnekler içinde aşırı kâr, ihtikâr, aldatma yoksa, İslâm hukuku kâr tespit oranına, mal depolanmasına ve aldatmanın bahis mevzu olmadığı alışverişlere karışmaz. Yeter ki onlar, hukukun tespit ettiği genel-geçer kaideler içerisinde cereyan etsin.

İslâm Hukuk Kaideleri ve Değişmezlik ya da Değişebilirlik

Değişmezlik ve değişebilirlik ilgili hükümlerin muhteva ve yapılarına göre ortaya konan izafi bir olgudur. Gerçi bazı yasalarda “değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen maddeler, esaslar, değerler” belirtilse de farklı zihniyete sahip “irade”ler devreye girdiğinde, bunlar değiştirilebilmektedir. Aslında “değişmezlik” günümüz gerçekleri açısından, aleyhte bir durum gibi gözükmektedir. Zira dünya çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Teknik ve teknolojinin insanoğluna sunmuş olduğu imkânlar, bu değişimin motor gücüdür.

Dünyamızın bugün iletişim ve ulaşım vasıtaları sebebiyle global bir köy hâline geldiğini kimse inkâr edemez. Yine bu vesile ile milli sınırların ortadan kalktığı, millî kültürlerin inkiraza doğru gittiği de bir gerçektir. Bütün bunlar hayatı kolaylaştıran ya da zorlaştıran unsurlardır. Bunun tartışmasına girmeyeceğiz fakat bunların insan zihniyetini, dünya görüşünü değiştirdiği muhakkaktır. Bu açıdan bir sistemin değişmez kaidelere sahip olması, bu değişmelere ayak uyduramaması anlamına gelir. Bu da sistemin çağ dışı hâline gelmesidir. Bu varsayımlar bir açıdan doğru olmakla beraber, bir sistemin genel-geçer esaslarının olmaması, onun adına daha büyük bir tehlikedir. Ortaya atılan her düşünce ürününe “evet” deme ve o doğrultuda sistemi

temelden revizyona tâbi tutmanın doğru olmadığı da ortadadır. Zaten bu özelliğe sahip sisteme “sistem” demek doğru değildir.

İslâm’a gelince; makalemizin başında da belirttiğimiz gibi İslâm hukuku gerek kaynak gerekse hedef ve maksat açısından ilâhîdir. Bu kaynakların belirlemiş olduğu ana esaslar, değişmezlik özelliğine sahiptir. Bunlar nerede, ne zaman, hangi şartlar altında bulunulursa bulunulsun, hiç kimse tarafından değiştirilemez. Buna göre insanlar, belirtilen bu esaslara göre hayatlarını düzenlemek mecburiyetindedir. Bu bir anlamda ilgili esasları fail/özne, buna uyan insanları da mef’ûl/nesne makamına oturtur ki İslâm hukuku adına bu doğru bir değerlendirmedir.

Kaldı ki ilgili esaslar için değiştirme çabası içine girmeye gerek de yoktur. Zira bunlar Müslüman olsun-olmasın herkesin candan kabulleneceği insanî boyutlu evrensel değerlerdir. Allah’a şirk koşmama, başkalarına iyilik etme, adaleti gözetme, herkesi kanun karşısında eşit sayma, hürriyet vb. kaidelere kim itiraz edebilir? Bir diğer ifadeyle bu esaslar Kur’ân ve sahih sünnette yerini bulan şeylerdir. İslâm fukahâsı ilgili ayet ve hadislerde ortaya konan esasları, fer’î hükümlere esas teşkil edecek şekilde kaideleştirmişlerdir. Mecelle’nin başında yer alan 100 küllî kaide bu düşüncenin ürünüdür. O maddelerin her biri için pek çok ayet ve hadis göstermek mümkündür. Ali Haydar Efendi Dürerü’l Hükâm Şerhü Mecelletî’l Ahkâm adlı kitabında bunları geniş bir şekilde izah etmiştir.

Meseleyi müşahhas hâle getirmek için bu yüz küllî kaideden birkaçını yorumsuz olarak kaydedelim:

- 1) Şek ile yakîn zâil olmaz. (mad. 4)
- 2) Berâet-i zimmet, asıldır. (mad. 8)
- 3) Zarar ve mukabele-i bizzarar yoktur. (mad. 19)
- 4) Mâni zâil oldukça, memnu avdet eder. (mad. 24)
- 5) Def-i mefâsid, celb-i menâfiden evlâdır. (mad. 30)
- 6) Âdet muhakkemdir. (mad. 36)
- 7) Örf ile tayin, nass ile tayin gibidir. (mad. 45)
- 8) Bir kelamın i’malî mümkün olmaz ise, ihmal olunur. (mad. 62)
- 9) Tevehhüme itibar yoktur. (mad. 74)
- 10) Mazarrat menfaat mukabelesindedir. (mad. 87)
- 11) Gayrın mülkünde tasarrufla emretmek batıldır. (mad. 95)

İslâm hukukunun “değişebilir” özelliği ise, kaynak ve maksatta değil, o maksada götüren fer’î hükümler ve çözüm yollarındadır. İctihat usulü ve icthâh bu meseleyi ifade eden kavramlardır. Burada daha önce belirttiğimiz gibi nassların yapısı yani sahih olup-olmaması, nassın hüküm aradığımız meseleye delaletinin kati veya zannî oluşu, ümmet-i Muhammed’in maslahatı, dinin ruhuna uygunluk, örf ve âdet önemli derecede rol oynar. Zaten fer’î bir meselede birden çok hükmün bulunma sebeplerinden birisi budur.

İslâm hukuku gerek insanî ve evrensel olan değişmez kaideleri, gerekse bu doğrultuda sürdürülecek bilimsel çabalarla elde edilen üretilmiş bilgileri ile hayata tam anlamıyla uyum sağlamaktadır. Müntesiplerinin hiçbir problemini cevapsız bırakmamakta, onları başka sistem arayışları içine salmamakta ve boşlukta bırakmamaktadır. Günümüz gerçekleri sebebiyle açığa çıkan banka’dan, sigorta’ya, kan verme’den, uluslararası ticarî, askerî ve kültürel ilişkilere kadar pek çok probleme cevabın bulunması İslâm hukukunun bu yapısı münasebetiyledir.

Burada yeri gelmişken bir hususa işaret edelim. Nasslar hâricindeki hukukî bilgilere kutsilik izafesi katiyen doğru değildir. Onlar meşîet-i ilâhî istikametinde de olsa netice itibarıyla beşerî bilgilerdir. O bilgilerin elde edilmesinde nassların yanı sıra beşerî ilim ve tecrübelerin rolü büyüktür. Beşerî bilgi ve tecrübeler ise katiyet ve kesinlik ifade etmezler. Dolayısıyla yanılma, daima mevzubahistir. Kaldı ki böyle bir kutsilik izafesi, İslâm hukukunda zemin kaymasına yol açar. Bunun için beşerî bilgilere hukukun bütünlüğü içinde ne kadar yer ve değer verileceğinin belirlenmesi şarttır. Ta ki bahsini ettiğimiz zemin kayması olmasın.

Bugün İslâm âlemi olarak, içine düştüğümüz fikrî ve amelî durumda, bu düşüncenin yani beşerî bilgilere kutsilik izafesinin çok büyük rolü -tabî ki menfî anlamda- olmuştur. Hatta denilebilir ki bu rol, dış güçlerin içimizde yaptığı tahribata eş değerdir. Bundan kurtulabilmenin yolu ise gerçeklerin öncelikle fikrî ve zihnî planda, bütün Müslümanlara anlatılması ve kabulünün sağlanmasıdır.

İslâm Hukuku ve Tatbik Edilmiş Olması

İnsanoğlu, tarih boyunca “huzur toplumu” ideali uğrunda nice nazariyeler (teoriler) ortaya koymuştur. Bu teoriler, problemlerli sahalarda daha çok yoğunluk kazanır. Sonu “...izm”le biten, genelde batı kökenli bütün fikrî akımlar, bu doğrultuda hazırlanan projelerden ibarettir. Bu çerçevede insanoğlunun başarılı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat, aynı yargıyı, teorisinin pratiğe döküldüğü noktada söyleyebilmek imkânsızdır. Zira pratik, teorikten daha çok maddî ve manevî kaynak, daha çok çalışma ve özveri isteyen bir iştir. Meseleye sadece idarî açıdan baksak, tarih boyunca var olagelen idarî sistemlerin çokluğu fikrimizi teyid edecektir zannediyorum.

İlâhî dinleri de dünya ve ahireti kapsayan idari bir sistem olarak bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Onların beşerî sistemlerle olan farkı, hükümlerin mahiyetinde kendini gösterir. Mesela ilâhî dinlerde beşer fitratına aykırı hiçbir şey bulunmaz. Aynı şey, beşerî sistemler için geçerli değildir.

Tatbikata gelince her iki sistemde de çarpıklıklar söz konusudur. Zira araya insan unsuru girmiştir. İnsan faktörünün devreye girdiği şeylerde bozulmanın, tahrifin, tebdilin olmaması düşünülemez. Nitekim Kur'ân'ın ifadesiyle Yahudiler ve Hıristiyanlar hak dinlerini çeşitli mülahazalara dayanarak kendi elleri ile tahrif etmişlerdir. İslâm tarihinde de bazen hükümleri yanlış anlama, bazen de yanlış uygulama neticesi tahrife varan uygulamalara şahit olunmaktadır. Yalnız burada suçlu bizzat İslâm değil onu hayata intikal ettirmeyen Müslümanlardadır. Tarih kitaplarında yer alan böylesi çarpık uygulamalara göz kapamak, öz eleştiri yapmamak, ibret ve ders almamak ve her şeyi toz pembe göstermek hiç kimseye birşey kazandırmaz.

Buna rağmen, Hz. Âdem'den günümüze, en iyi biçimde pratiğe aktarılan sistem, İslâm hukukudur. 15 asırlık İslâm tarihi bunun en büyük şahididir. Konu ile ilgili bazı Batılı araştırmaların yaptıkları birkaç değerlendirmeyi arzedelim:

Gustave Lebonne: “Arapların sosyal yapılanmaları konusunda da şunları söyleyerek konumuza son verelim: Araplar, siyasî düzenlerine uygun olarak mutlak bir eşitlik ruhuna sahiptiler. Avrupa'da sözle ilan edilmiş olan ama gerçekte bulunmayan eşitlik prensibi, doğu insanının tabiatında tam manasıyla yerleşmiştir. Varlıkları Batıda pek çok şiddetli ihtilâf ve kargaşalara sebebiyet vermiş olan ve hâlen de vermekte olan şu mahut sosyal sınıfları Müslümanlar hiç bilmezler. Doğuda, efendisinin kızına eş olmuş hizmetçi erkekleri ve yine işçi ve amelelerden, toplumun ileri gelenleri durumuna gelmiş kimseleri pekâlâ görebilirsiniz.”

Mösyö Lully: “Müslümanlar, günümüze kadar kendilerini, batının düştüğü korkunç hatalardan korumuşlardır. Avrupa'da refah, işçi sınıfının yüzüne gülmezken sen onların, zenginle fakiri, işveren ile işçiyi her zaman eşit tutan o üstün ve göz alıcı İslâm nizamına tam bir samimiyetle bağlı kaldıklarını görürsün. O hâlde, şunu söylersek mübalağa etmiş olmayız; “Avrupalı tarafından, ıslahat özlemi çektiği zannedilen şu (doğu) halkı, bu temel meselede en iyi bir örnektir.”

Bernard Lewis: “Şüphesiz İslâm, Hıristiyanlığın başarısızlığa uğradığı bir konuda yani derin bir iman ve dinî müsamahayı birbiriyle bağdaştırma konusunda kesin bir başarı elde etmiştir. Bu öyle bir müsamaha idi ki yalnızca diğer din mensuplarını değil, sapık fırkaları ve dinsizleri de içine alıyordu. Kutsal İslâm hukuku bünyesinde pek çok fikrî ekolün yaşamış olması, İslâmî hoşgörü ve itidalin bir başka delilidir. İslâm, sosyal bakımdan daima demokratik veya daha doğrusu adil kalmıştır. O, Hindistan'daki kast sistemini de Avrupa'daki aristokrat tabakaların imtiyazlarını da reddetmiştir. İslâm, fırsat eşitliği ve yeteneklere değer verme fikrini kendi dünyasında yayabilmek için kanlı bir ihtilale ihtiyaç hissetmemiştir. Bu düşünce, daha İslâm davetinin başlangıcında yerleşmiştir. Bazı İslâm devletlerinin tarihleri içerisinde, aristokrat bir sınıf teşkili eğilimi doğmuşsa da hakikatte, eşitlik ideolojisi hiçbir zaman İslâm cemiyetinden uzaklaştırılmamış ve kaybolmamıştır. İslâm teorisi, her zaman kanun hâkimiyetini ve hâkimlerin bunu süratle uygulama mecburiyetlerini öngörmüş ve bunu tekit etmiştir. Bu İslâmî prensibe uyma zorunluluğunu Osmanlı döneminde de ulemanın kuvvet ve otoritesi gerçekleştirebilmiştir.”[10](#)

İslâm Hukuku ve Kanunlaştırma

Buraya kadar arz etmeye çalıştığımız özelliklerden anlaşılacağı üzere, genel ilkeler doğrultusunda yapılan içtihadî faaliyetlerle elde edilen hukukî bilgiler çok geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu bilgilerin vasfı adına en çok dikkati çeken şey, aynı asla dayandığı hâlde, aynı meselede farklı hükümlerin verilmiş olmasıdır. Bu farklılığa rağmen bunların hepsinin “İslâmî” olduğu da ayrı bir gerçektir. Böylesi yapısal bir özelliğe sahip olan sistemle, toplumda birlik ve düzenliği sağlamak mümkün müdür? Mezhep farklılıkları nazar-ı itibara alınacak olduğunda kamuyu ilgilendiren meselelerde hâkim hangi mezhebi esas alacaktır? Hanefî mezhebi esas alınacak olduğunda, muhatap başka bir mezhepten ise ne yapılacak, nasıl davranılacaktır? Gayr-i müslimlerin şahsî ve umumi olaylarda tâbi olacağı hukuk hangisidir? Müslüman olmayan ama İslâm devleti sınırlarında yaşayan kimseler, İslâm hukukuna uymaya zorlanabilir mi? Zorlanamazsa, bu toplumda bir anarşiye yol açmaz mı? Millî sınırların kalktığı, teknik ve teknolojinin sunduğu imkânlarla küçük bir köy hâline gelen dünyamızda Müslüman olsun-olmasın devletlerin kendi aralarında yaptıkları ticarî, sınaî, ziraî, kültürel anlaşmalarla bu meseleler daha girift bir hâlde karşımızda durmuyor mu? Sözün özü, İslâm hukuku bu ve benzeri meseleleri nasıl halledecek?

Sorular hâlinde ortaya koymaya çalıştığımız bu hususların hepsi, şimdiye kadar olan ya da olması mümkün ve muhtemel olan olaylardır. Yargı birliği bütün bu sorunların çözümü adına bir çıkış yolu olabilir. Osmanlı döneminde kanunlaştırma denilen “taknîn” çalışmaları ile bu problemlerin önü alınmaya çalışılmıştır. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye ve Hukuk-u Aile Kararnamesi (HAK) bu düşüncenin hayata geçirildiği iki projenin adıdır. Mecelle’de sadece Hanefî mezhebi görüşlerinin tercih edilmesi, HAK’ta da yine Hanefî görüşlerine ağırlık verilmesi, bu çalışmaların sadece muamelat ve ahvâl-i şahsiye alanları ile sınırlı tutulması gibi şeyler, öteden bu yana tenkide medar olmakla beraber, bu iki çalışma basite alınmayacak kadar önemli hadiselerdir. Zira bunlar o döneme göre 13 asırlık İslâm tarihi içinde yapılan ilk uygulamadır. Taha Akyol’un Medine’den Lozan’a adlı kitabı bu konuyu derinlemesine tahlil eder ve önemli bilgiler sunar.

Sonuç olarak, İslâm hukuku kanunlaştırma çalışmalarına müsait bir yapıya sahiptir. Müntesiplerinin tembellik, ihtiyaç olmaması, pratik edilme imkânı bulunmaması gibi sebeplerle onu hicri 6. veya 7. asırdaki şekliyle muhafaza etmesi, İslâm hukukunun suçu değil, aksine mevcut gelişme ve değişimleri nazara alarak, onu gereken yapıya kavuşturmayan bizlerdedir.

Sonuç

“İslâm Hukukunun Genel Özellikleri” adını verdiğimiz bu makalede onun genel-geçer hususiyetlerini ana başlıklar hâlinde belirtmeye çalıştık. Tabii ki onun bütün özellikleri bunlardan ibaret değildir. Fakat mevcut bilgiler, okuyucuya fikir verir düşüncesiyle bu kadarla iktifa ettik.

İslâm hukuku, kaynak ve hedef açısından ilâhî asıllara dayanan bir hukuktur. Onun kapsama alanı, hayatın bütünüdür. Klasik ulemanın tasnifi içinde zarûriyât (dini, nefsi, akli, namusu ve malı muhafaza), hâciyât (insanların kolaylık ve rahatlık içinde hayatlarını devam ettirmesini sağlayacak esaslar) ve tahsîniyât (insanların genel kabulüne mazhar olmuş ideal ahlâkla ilgili şeyler) içine giren her şey İslâm hukukunda yer almaktadır. Bu zaviyeden bakıldığında “Onun ilgi alanına girmeyen hiçbir şey yoktur.” sözü çok doğrudur.

İslâm hukuku sadece müntesiplerine hitab eden bir sistem değildir. Bu hâliyle o evrenseldir. Yalnız onun evrenselliği ilgili hükümlerin insanlığın fıtratına uygun oluşu, bütünü kuşatması, beklentilere çağlar ötesi boyutta cevap verebilmesinde aranmalıdır.

İslâm hukuku, kolaylık esası üzerine bina edilmiş ama müntesiplerine sorumluluk da yüklemiş, yüklenen sorumluluğa uygun düşecek tarzda yetkiler de vermiştir. Müeyyideler, her hukukî sistemde olduğu gibi İslâm hukukunda da vardır. Fakat bunların somut olarak ifade edilenleri çok azdır. Had cezaları dediğimiz bu kısmın hâricinde kalan alan, müçtehitler tarafından doldurulacaktır.

Akıl-nakil arasında dengeyi fevkalade güzel bir şekilde kuran İslâm hukuku, hukuk-ahlâk işbirliğini sağlayabilen ve bu suretle hemen her vicdana hitab edebilen yegâne sistemdir. Allah’a ve ahiret gününe iman, bunu harekete geçiren güçtür. Onun kutsi bir mehaze dayanması toplum içinde kabullenilmesini ve uygulanmasını artıran ve ona saygınlık kazandıran bir faktördür. Her ne kadar İslâm tarihi içindeki uygulamalarda birtakım aksaklıklar olsa da kaidelerinin bütünü fert-toplum dengesini gözetir. İhtilaflar, farklı düşünceler, aynı gayeye ulaşmak için farklı yolların (metodoloji) varlığı, onun bir diğer özelliğidir. Fert-devlet münasebeti bakımından, bu farklılık kanunlaştırma çalışmaları ile asgarî düzeye indirilebilir. Allah-fert münasebetinde ise buna gerek olmadığı kanaatindeyiz. Nassların yapısı, insan fıtratlarının farklı oluşu, nassları anlama ve yorumlamadaki esaslar, bu kanaati teyid etmektedir. Bu açıdan, ihtilafları İslâm hukukunun bir zenginliği olarak değerlendirmek gerekir.

İslâm hukuku değişebilir ve değişemez vasıflara sahip hükümlerle doludur. “Değişemez” esaslar, onu özne yaparken, “değişebilir” olanlar, onu dogmatik olmadan kurtarmış ve her yerde, her zaman uygulanabilir kılmıştır. İslâm hukuku, faraziye ve nazariyeler hukuku değildir. Tarihte bizzat yaşanmış olan bir hukuktur. Son 4-5 asırdır İslâm hukukunun gerilemiş, çağdaş meseleler hakkında zamanında çözüm yolları ortaya koymaması, onun uygulanmaması sebebiyledir. Zira hukuk, özellikle İslâm hukuku pratik içinde gelişir ve gelişmiştir.

Dikkat edilirse, makale boyunca hemen herkesin konuştuğu “içtihat kapısı açıktır, kapalıdır” türünden şeylere hiç girmedik. Çünkü tarihin hiçbir döneminde içtihat kapısı kapanmamıştır. Bunun yerine şunlar denilebilir; “İçtihadı ihtiyaç duyulmamıştır, mevcut bilgiler hayatın düzen içinde devamına kâfi gelmiştir, içtihadı ehil insanlar yoktur... vb.” Günümüze gelince, bu kadar karmaşık bir yapıda, İslâm hukukunu yaşanabilir kılmak için, içtihadı mutlak manada ihtiyaç vardır. Bu açıdan ümmet-i Muhammed’in içtihat ehliyetine haiz insanlar yetiştirmesi gerekmektedir.

Müçtehidin şartları adına klasik kitaplarda zikredilen ve subjektif değerlendirmeler neticesi ortaya atılan şartlara takılıp kalmanın hiçbir anlamı yoktur. Şûra prensibinden hareketle “hey’et içtihatları” veya Yusuf Karadâvî’nin teklif ettiği “alan içtihadı” bu konuda bir çözüm şekli olabilir.

[1](#) Hâkim, Müstedrek 4/386

[2](#) Buhârî, Teheccüd, 20; Müslim, Siyam, 188

[3](#) Buhârî, Enbiya 54; Müslim, Hudud, 6

[4](#) Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Heyet, 2/30-31

[5](#) Müslim, Cihad, 69

[6](#) İbn Hazm, el-İhkâm fi Usuli’l-Ahkâm, 3/27

[7](#) A. Kerim Zeydan, Veciz, 230

[8](#) Buhârî, İman, 29

[9](#) Aclûnî, Keşfu’l-Hafa, 1/64

[10](#) Yusuf Karadavî, İslâm Hukuku, s. 80-81

III- KAVRAMLAR VE USUL ETRAFINDA

Fıkıh mı İslâm Hukuku mu?

Biz insanlar kavramlarla konuşuruz. Konuştuğumuz kavramın anlam çerçevesini iyi belirleyemezsek ve herkes kendine göre tarifler ortaya koyarsa, o kavram anlaşmanın değil anlaşamamanın, birliğin değil ayrılığın ve aykırılığın hem sebebi hem de sonucu olur. Fıkıh veya İslâm hukuku gibi dünyevî ve uhrevî, imanî ve amelî, ferdî ve içtimaî hayatımızın bütününe alakadar eden kavramlar üzerinde hemen herkesin fikir birliğine sahip olması gerekir.

Fıkıh, bir şeyi derinlemesine anlamak, idrak etmek, literatürde ise şer'î ve amelî hükümleri bilmek demektir. Bu hükümler, Allah-insan, insan-insan ve insan-tabiat münasebetlerini, bir başka dille hayatın bütün alanlarını içine alır.

Kavramın tarihçesi ile alakalı şu hususun mutlaka bilinmesi lazım; başlangıçta tefsir, hadis, kelam, tasavvuf vb. ilim dalları bugünkü şekliyle birbirinden ayrılmış değildi. Bu sahalarda yapılagelen Kur'ân ve sünneti anlama çabalarının bütünü 'fıkıh' veya 'ilim' şeklinde adlandırılıyordu. Daha sonra bu sahalarda bir anlamda istiklaliyet kazanınca, fıkıh, sadece şer'î delillerden elde edilen amelî hükümlere hasredildi. Tabii ki bu yeni durumda diğer alanlara ait bilgiler, yorumlar, fikhî görüşlerle alakası nispetinde ikinci, üçüncü derecede rol oynayan deliller olarak yerini aldı. Bugün fıkıh dendiği zaman anlaşılacak şey de budur ve fıkıh kitaplarının münderecatı bunu göstermektedir.

Hukuka gelince; o, yaratılışları icabı bir arada yaşamak zorunda olan insanoğlunun, birlikte yaşama adına ortaya koyduğu toplum kurallarını ihtiva eden bir alandır. Burada insan-insan ilişkisinden, devletlerarası münasebetlere kadar hemen her şeyi bulmak mümkündür. Yalnız hukuk, fıkhî olduğu gibi Allah-insan münasebetini düzenleyen ibadet kurallarını içine almaz.

İslâm hukuku kavramı ise Batılıların İslâm üzerindeki çalışmaları sonucu ortaya çıkmış ve tamamıyla Batılı oryantalistlere ait bir isimlendirmedir. Çok basit bir anlatımla oryantalistler yukarıda işaret ettiğimiz ikinci anlamdaki fikhî kendi dillerindeki karşılığı olan "jurisprudence" kelimesi ile karşılamış, İslâm dinine aidiyetinden dolayı da başına "İslâmîc" kelimesini getirmişler ve karşımıza "İslâm hukuku" çıkmıştır.

Bu aşamada, sathi bir nazara sahip herkes, ciddi bir teemmül ve tefekküre girmeden şu sonuca rahatlıkla ulaşabilir; "Fıkıh" kavramının karşılığı "İslâm hukuku" değildir. Bu, kavram açısından çok büyük bir yanıltır. Ne yazık ki bu büyük yanıltıya alanın uzmanı olan kişiler dâhil çokları isteyerek veya istemeyerek düşmektedir.

Tam bu noktada ne mahzuru var sorusunu yöneltebilirsiniz. Bu yanıltılığın yol açtığı neticelerden sadece birisini kısaca ele alarak soruya cevap arayalım. İslâm, ebedi ve evrensel olan Kur'ân ile Hz. Peygamberin kıyamete kadar bağlayıcı beyanlarından

oluşan sahih sünnetinin adıdır. Bu açıdan içtihadî ahkâmın ağırlıklı olarak yer aldığı “fıkha”, “İslâm hukuku” adını vermek, ona bir anlamda evrensellik ve değişmezlik vasfı vermek demektir. Daha açık bir dille, bir din olarak “İslâm” evrensel, öyleyse ona izafe edilen “hukuk” da evrensel gibi bir mana çıkmaktadır. Nitekim bugün Batı dünyasında fıkıh, onların diliyle konuşacak olursak, İslâm hukuku böyle algılanmaktadır.

Kaldı ki taklit döneminden bu yana İslâm dünyasında fikhin algılanışı sebepleri farklı da olsa hemen hemen aynıdır. Taklit dönemine girildiği dönemlerden beri İslâm dünyasının hemen her yerinde büyük bir çoğunluk “fıkha” tıpkı dünün ve bugünün Batılıları gibi “evrensel” vasfını vermektedir. Sosyal hayatın durgunluğunun yeni içtihadî yaklaşımlara ihtiyaç bırakmaması, içtihat ehliyetini haiz âlimlerin azlığı, taklit anlayışının gelişmesine hatta kökleşmesine sebep olmuş ve neticede konu içtihat kapısının kapalı olup-olmadığı tartışmalarına kadar uzamıştır. Hâlbuki herkes bilmektedir ki usul ve furuu ile fıkıh kitaplarımızda yer alan bilgilerin büyük çoğunluğu, âlimlerimizin cehd ve gayretleri ile ortaya koyduğu, kaynağını Kur’ân ve sünnetten alan içtihadî yaklaşımlardır. Dolayısıyla bunlara evrensellik vasfının verilmesi hiçbir zaman için söz konusu değildir.

Ayrıca, İslâm dininin bir bütün olarak yaşandığı zamanlarda ortaya konan ve ancak o dönemin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasî şartlarında bir anlam ifade eden ve yine o dönemin Müslüman ferдинin vicdanına, toplumun ruhuna hitap eden hükümler, bu bütünlük nazara alınmadan günümüze taşınıyor. Bunun sonucu olarak, o çevre şartlarından, o öz ve ruhtan alabildiğine uzak yaşayan bizler, sözü edilen hükümleri/kuralları bırakın uygulamayı, anlamakta hatta anlasak bile kabullenmekten çok uzak bir noktada bulunuyoruz.

İşte İslâm hukuku adı verilerek ve evrenselliğine göndermeler yapılarak günümüze taşınan beşerî görüşler ve yorumlar, Müslümanın inandığı bu bütünlüğü bozuyor, akıl-kalb, dünya-ukba parçalanmışlığına sebebiyet veriyor. İslâm fikhinin başka hukuklarla mukayese edildiğinde en belirgin, en bariz ve en üstün özelliği, bu yaklaşımla ortadan kaybolup seküler bir mahiyet kazanıyor.

Yeri gelmişken bu önemli meseleyi kısaca izaha çalışalım. Kur’ân ister hikâye, isterse hüküm ihtiva eden emir ve yasakları ele aldığı hemen her konuyu noktalarken imana, ahirete, ceza ve mükâfat gününe, cennet ve cehenneme vurgu yapar. Böylece dünyeviliği bir kenara bırakıp, insanları uhreviliğe yönlendirir. Kısa, geçici dünya menfaatleri için değil, ebedi ve daimi olan ahiret yurdu açısından değerlendirme yapmaya imkân hazırlar. Akıldan kalbe yol açar. Mesela: “... Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”, “... O her şeyi görür ve bilir.”, “... Allah her şeyi işitir ve bilir.”, “... Eğer inanıyorsanız...” vb. Kur’ân’ın hemen her sayfasında göreceğimiz bu türden fezlekeler, dediğimiz gibi insanı uhreviliğe çağırılmaktadır.

Aynı türden hatırlatmaları Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanlarında da görebiliriz: “Ben bir beşerim. Bana ihtilafı davalar getiriyorsunuz. Sizlerden biri, beni ikna etmede diğerine nazaran daha kabiliyetli olabilir. Ben de onun doğru söylediğini zanneder, lehine hükmederim. Ancak kime bir Müslümanın hakkını vermiş isem,

bunun ateşten bir parça olduğunu bilsin. O ateşi ister yüklensin, ister terk etsin.”¹, “Müftüler sana fetva verseler de, kalbine danış.”² gibi.

Görüldüğü üzere gerek ayetlerin fezlekeleri, gerekse sadece örnek olarak sunduğumuz hadisler, hukuk kavramının kapsama alanı dışında kalan, imana, ceza gününe, vicdana göndermelerde bulunarak, dünya-ukba bütünlüğünü yakalıyor ve o bütünlük içinde insana hitap ediyor. Akif bunu ne güzel ifade eder: “Kenar-ı Dicle’de bir kurt aşırsa bir koyunu/Gelir de adl-i ilâhî sorar Ömer’den onu.” Bu yaklaşımı bugün mahkeme salonlarının ne soğuk duvarlarında, ne de hâkim ve savcılarının beyanlarında görmek mümkündür.

Hâsılı, kavramların içini doğru bir şekilde doldurmak ve onu yerli yerinde kullanmak dünü daha iyi anlamak, bugünü daha iyi yaşamak ve geleceği daha iyi şekillendirmek için özenle riayet edilmesi gereken şartların başında gelir.

Fıkıhta Dünü Kutsamak, Dışlamak veya Anlamak

Fethullah Gülen Hocaefendi’nin bir tespitiyle başlayalım. Bir dergiye verdiği röportajda şöyle diyor Hocaefendi: “İslâm, farklı zaman dilimleri ve değişik coğrafyalarda sakin insanoglunun karşısına çıkacak problemlere çözüm üretebilmesi için Kitap ve sünnetin sınırlı nasslarından sınırsız meselelere uzanmanın farklı bir unvanıdır. Efendimiz döneminde başlayıp, hususiyle de hicrî üçüncü ve dördüncü asırlarda, bu mübarek faaliyet, içtihad, re’y, istidlal, kıyas, istinbat unvanlarıyla hep işletilmiş, dinamik bir sistem olan İslâm’ın yaşanmasına bağlı sürekli canlı tutulabilmiş ve çok bereketli olmuştur.”

Mana bütünlüğünden de anlaşıldığı üzere Hocaefendi’nin bu tespitinde kullandığı İslâm’dan kastı fıkıh. Öyleyse burada İslâm’ı fıkıh olarak okumakta hiç mahzur yok.

Pekâlâ ya sonra? İşte sorun burada başlıyor. Sonrasında siyasi, iktisadi, kültürel pek çok sebebin oynadığı rolden dolayı, bu canlı ve bereketli süreç maalesef devam ettirilememiştir. Terminolojide geçen tabirle ifade edeyim, içtihat kapısının kapanmasına kadar uzamış ve taklit dönemi başlamıştır. Tabii fikrî cevvaliyetin durduğu bu dönemin uzantıları, sadece ilmî sahaya değil, hayatı kuşatan bütün değerlere sirayet etmiş ve hayatın hemen her alanında ciddi bir donukluk, durgunluk yaşanmıştır. Öyle ki bu, ibadetten ticaret ve siyasete, uluslararası ilişkilerden toplum ve aile içindeki insani münasebetlere uzanmış, Müslüman ve Müslümanlığı menfi anlamda etkileyen bir sürecin miladı olmuştur. Tabii tahmin edileceği gibi bu süreç içeriden ve dışarıdan yüzlercesinin, binlercesinin dün ve bugün -inşallah yarın olmaz- iç içe yaşadığımız genelde İslâm, özelde ise İslâm fikhî eksenli olumsuz görüşlere sahip olmasına sebebiyet vermiştir. İnancına, ideolojisine, seviyesine ve idrak ufkuna göre yetkili-yetkisiz tabiri caiz ise ağzı olan herkes konuşmaya başlamıştır. Kimilerine göre İslâm fikhî usul ve furuu ile çağ dışı kalmış bir hukuk sistemi, kimilerine göre de İslâm dünyasının geri kalışının tek müsebbibi olarak ilan edilmiştir.

İşin özünü ve özetini yansıtan bu iddia ne kadar tutarlı ve ne kadar insaflıdır? Arka plan şartlarının İslâm hukukunun gelişmesi için hiç müsait olmadığı bir zeminde, onun kendisinden beklenen fonksiyonu icra etmesi mümkün müdür? Hocaefendi'nin tespiti ile, “Bir sistemin inkişaf etmesi için gerçeklerle yüz yüze gelmesi lazım. Sen sistemi kurar, sonra onu dört duvar arasına koyar ve ardından günümüzdeki problemlere cevap vermiyor dersen, insafsızlık etmiş olursun.”

Sözün geldiği bu noktada İslâm fihri ekseninde “vur abalıya” diye ifade edebileceğimiz bu yaklaşımın yanlışlığı adına kısa bir tahlil yapalım isterseniz. Türkiye modernleşmesinde üç dönemin başlangıç olarak alınabileceğini söyler Türk İslâm düşüncesi tarihi uzmanı İsmail Kara. 1- Tanzimat Fermanı: Batı'ya açılma sürecinde miladın resmen ilan edildiği dönem. Bu aynı zamanda Batı üstünlüğü karşısında âlimlerimizde kendi kaynak ve değerlerine karşı güven kaybının başladığı dönemdir. 2- Lale Devri: Kendi kaynaklarına güvenen âlimlerimiz olsa da başka sahalarda gerçekleşen Batıya teslimin, bu alanda da gerçekleşmeye başladığı devir. 3- 18. yy.'ın son çeyreğindeki mektepleşme süreci: Bu süreçte medreseler mektep karşısında hem madden hem de manen yenilgiye uğruyor ve zamanı geldiğinde fiziken de varlığına son veriyor/veriliyor.

Öte yandan başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok ülkesi için modernleşme olan bu devre, İslâm dünyası için sömürgeleşme demektir. Bağımsızlık savaşlarının başlayacağı 19. asrın son yıllarında İslâm dünyasının Endonezya'dan Kuzey Afrika'ya kadar % 80'i fiilen işgal altındaydı. 21. yüzyıla girdiğimiz şu günlerde ise işgal manzarasında bir değişiklik yok. Kimi yerler fiilen, kimi yerler de ekonomik ve kültürel sahalarda Batı değerlerinin işgali altında.

Mevzunun anlaşıldığını umarak, tespit ve misalleri bir kenara bırakıp söyleyelim; böylesi bir atmosferde İslâm hukukunun ne kendini yenileyebilmesi ne de yenileyecek kadroları yetiştirebilmesi imkânı vardı. Zira, millet içten ve dıştan çepeçevre sarılmıştı. Bu safhada yapılacak yegâne iş, canını, kanını, vatanını, dinini, dilini, namusunu, kültürünü korumak için cepheden cepheye koşmaktı ve millet de bununla meşguldü. İşte bu aşamada hicri ikinci, üçüncü asırlarda İslâm hukuku sahasında yaşanan fikrî cevvaliyetin, içtihadî zenginliğin yeniden yaşanmasının imkânı yoktu. Dolayısıyla mevcutla iktifa edilmesi zaruri ve mecburi bir durumdu. Ama bu zaruret, toplumda, dinî değerleri terkten taassuba kadar uzanan iki zıt kutupta düşüncelerin doğmasına sebebiyet veriyordu. Ümit ederim ki bu sözlerim ‘dünü kutsama’ olarak algılanmaz. Kastım “dünü kutsama” değil, “dünü anlama”dır. Dün anlaşılmadan bugün yaşanamaz ve yarınlar inşa edilemez.

Dünü kutsamak kadar “dünü dışlamak” da en azından onun kadar hatta ondan öte tehlikeli bir durumdur. Zaten yukarıda İslâm hukukunu suçlu gösteren anlayışın vardıği netice budur. Hâlbuki sadece bizim değil, bugün Batı kültürünün küreselleşme ile birlikte bütün dünyayı istila eden politikaları karşısında hemen her milletin, devletin yaşadığı kimlik bunalımından devlet-toplum ve fert ilişkilerine, ekonomik ve siyasi sistem arayışlarından, ahlâkî değerlerdeki değişikliğe kadar dünün dışlanması müessir bir rol oynamaktadır. Hâlbuki mutlak manada dinler, özellikle aslı, orijinal

hâlini devam ettiren İslâm dini, bu problemlerin kendi dünyamıza taşınmasında frenleyici bir role sahiptir. Söz konusu problemlerin kendi dünyamıza taşınması durumunda İslâm'ın çözümde oynayacağı rol olmazsa olmaz bir özelliğe de sahiptir.

Sözün özü; “vur abalıya” mantığını terk etmeli, dünü kutsamadan ve dışlamadan anlama çabası içine girmeliyiz.

Fıkıh Statik mi Dinamik mi?

İslâm fikhı ne tarihin geri kalmış zaman dilimlerinde yaşayan fukahâ tarafından ortaya konan görüş ve düşüncelerle tamamlanmış “statik” ne de her zaman ve zeminde sürekli değişen “dinamik” bir hukuktur. Aksine o, dinamik ve statiktir. Her ikisini de bünyesinde barındırmaktadır. Zaten hukukun tabiatı bunu âmirdir.

Değişen ve tamamlanmış nasslarla, siyasi, kültürel, coğrafi, ekonomik ve dinî arka plan şartlarına bağlı olarak sürekli değişen hayatta ortaya çıkan yeni durumlara cevap bulabilmek, ancak hukukun yapısının dinamik olması ile mümkündür. Ama bu değişiklik içinde, ruhun ve özün kaybedilmeden, süreklilik arz eder mahiyette yakalanabilmesi için de, ister kaynak, isterse metodoloji ekseninde istikamete ihtiyaç vardır. İşte İslâm fikhı pratiğe ne zaman ve hangi ölçüde intikal ettirebildiği ayrı bir yazı konusu- olan bu hususu her şeyden önce teorik olarak ihtiva etmektedir.

Hemen ilave edelim; İslâm fikhının gelişme çağında kendinden beklenen fonksiyonu icra edip, taklit dönemlerinde icra edememesinin altında bu statik veya dinamik kabulün etkisi çok büyüktür. İçinde yaşadığı hayat şartlarından dahi adeta habersiz kişiler ona “Statiktir.” damgası vurmuş ve böylece İslâm hukukuna dogmatizmin kapıları aralanmıştır. Diğer taraftan ona “Dinamiktir.” denilmesi de sabit hiçbir değeri olmayan, her bir ferdin anlayış ve idrak ufku nispetinde farklı hükümlerin ortaya çıkarıldığı bir zemini netice vermiştir.

Tam bu noktada üzerinde yeniden durulması gerekli olan bir başka husus; İslâm hukukunun ilâhîlik vasfıdır. Kur’ân’da ve Hz. Peygamber’in peygamberlik vasfıyla ortaya koyduğu bazı hükümler hariç; hukukçuların zihnî ve fikrî çabalarıyla ortaya konan içtihat hükümleri itibarıyla İslâm hukuku, ilâhî bir hukuk değildir. Bu içtihadî hükümlerde/görüşlerde dayanılan temel ilâhî, ebedî ve evrensel olan Kur’ân olması, o hüküm ve görüşleri ilâhî kılmaz. Onlar beşerin idrak kapasitesine uygun biçimde üretmiş olduğu, murad-ı ilâhîyi kavramaya yönelik bilgilerden ibarettir. Literatürde kullanılan kavram ile zannî bilgilerdir. Fıkıhta “eşbeh bi’l hak; hakka, doğruya en yakın” nazariyesi olarak adlandırdığımız bu husus, bugün de üzerinde hassasiyetle durulması gerekli olan bir meseledir.

Buna rağmen bazılarının hâlâ ısrarla “Fıkıh ilâhîdir.” demesi ve bunlara karşı birilerinin de “Hayır, beşerîdir.” tartışmasına girmesi, ifrat ve tefrite verilebilecek güzel bir örnektir. Bu yaklaşımların birinden taassup, diğerinden ibahilik ürer. Biri insan aklının ürününe ebedilik ve evrensellik kılıfı giydirir, diğeri 15 asra damgasını vuran geleneğimizi hafife alır. Biri fikhı, “ed-din” olan İslâm ile aynı kefeye koyar,

diğeri fasılları reddedeyim derken asıllara da dokunur ve binanın sarsılmasına sebebiyet verir.

Bu çerçevede mezhep imamlarının yaklaşımları muhalif hiçbir düşünceye yer bırakmayacak ölçüde keskin ve nettir... Onlar gerek Kur'ân ve gerekse sünnet karşısında, kendi içtihadî görüşlerinin yerini biliyorlardı. Mezhep imamlarının konuyla ilgili şu beyanları önemlidir:

İmam-ı Azam: “Delilimi bilmeyenin, benim sözümle fetva vermesi doğru değildir.” veya bir fetva verdiğinde “... Bu bizim güç yetirebildiğimiz güzel bir sonuç; daha güzeli getirilirse, doğru odur.”

İmam-ı Malik: “Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hariç herkesin sözü kabul de edilebilir ret de.”

İmam-ı Şâfiî: “Hadis sahih olursa, benim mezhebim odur.” ve “Sözümü hadise muhalif görürseniz, hadisi alınız, sözümü duvara çarpınız.”

Neden böyle diyorlar o büyük imamlar? Çünkü Kur'ân ve bağlayıcı sünneti ifade eden İslâm sabittir ama ondan anlaşılan manalar değişiktir. Zaten tefsir, fıkıh, hadis, kelam, tasavvuf, felsefe gibi İslâmî ilimlerde birbirinden bağımsız, birbiri ile irtibatlı veya aykırı, kütüphaneler dolusu kitabı ve yaşayan bir hayatla istifademize sunulan fikrî ve amelî ekollerin varlığını başka türlü izah imkânsızdır. Dolayısıyla içtihat, şerh, tefsir anlamında ortaya konanlar, İslâm'dan beşer idrakinin anladığı/çıkarttığı zannî bilgilerdir diyoruz.

Bu sebeple, içtihadî hükümlerin başkalarına dayatılması, mutlaka buna göre amel edeceksin türünden zorlama ve baskılar içine girilmesi düşünülemez. İmam-ı Malik'in kendi eseri olan Muvatta'yı, devrin halifesinin devletin resmî görüşleri ve dolayısıyla adeta bir kanunname yapma teklifine karşı çıkması, bu noktada bizler için çok önemli bir örnektir.

Yine aynı yaklaşımdan hareketle, söz konusu içtihadî hükümlerin bağlayıcılığı tarih boyunca hep tartışmalı olmuştur. O görüşü üreten müçtehit için bağlayıcı olsa da aynı bağlayıcılık bir başkası için söz konusu değildir, denmiştir ki doğrusu da budur. ‘Mezhep iltizamı şart mıdır, değil midir?’ sorusuna verilen cevaplarda bu perspektif, önemli bir yer işgal eder.

Yalnız bu cümlelerden herhangi bir mezhebi iltizam etmek şart değildir gibi bir sonuç çıkarılmasın. Bir başka yazı konusu olan bu hususta nihai görüşümüz, günümüz dünyasında -ki taklit dönemidir- bir mezhebi iltizam elbette şarttır. Ama bizim burada vurgulamak istediğimiz husus, Müslüman hukukçuların zihnî çabaları ile ortaya koydukları içtihadî hükümlerden oluşan bilgiler bütünüünün ilâhî veya beşerîlik vasfıdır.

Burada üzerine vurgu yapılması gereken bir başka önemli husus, İslâm hukukunun köksüz bir hukuk olmadığı gerçeğidir. O, 15 asırdır dünyanın değişik

coğrafyalarındaki uygulama kazanlarında pişmiş, olgunlaşmış ve kökleşmiştir. Tabir caizse asırlık çınar ağaçları misali, kökleri alabildiğine derinlere inmiştir. Dolayısıyla bu çınarı devirmek o kadar kolay bir iş olmasa gerektir. Nitekim onun ceza hukuku gibi ancak devlet eliyle uygulanması mümkün olan kuralları hâricinde, ibadet, muamelat, ahval-i şahsiyye, miras vb. alanlarda Müslümanlar tarafından hâlâ tatbik ediliyor olması, derinlere salmış olduğu köklerinin sağlamlığı ile izah edilebilir.

Bu açıdan bakıldığında yeni durumlar karşısında İslâm hukukunun alacağı yeni tavırlar, bir başka ifadeyle içtihat ehliyetine sahip ilim adamlarının asıl naslar ve 15 asırlık tarihî tecrübeden hareketle belli bir metodolojiye müracaatla ortaya çıkaracakları yeni hükümler, meyveye durmuş o köklü ağacın dallarının budanması olarak algılanmalıdır. Malum, meyvedar ağacın meyve vermeye devam etmesinin şartlarındandır budamak. Aksi takdirde ne kadar verimli ve eski olursa olsun, o ağacın er veya geç alacağı hâl bellidir.

Fıkıhî Korumacı/Kollamacı Tavır

İslâm dünyasının hemen her yerinde asırlardan beri gördüğümüz bir tavrın adıdır veya vasfıdır korumacılık ve kollamacılık. Yeni düşüncelere karşı kapıları bütün bütün kapatan bu tavır aslına bakılırsa korunan/korunduğu sanılan sisteme ve değerlere zarar vermektedir. Fıkıh özelinde konuşacak olursak, bu yaklaşım muhafazakârlıktan çok daha öte ve uç noktada yer alan taassubun fıkıh alanına yansımaları netice vermiş, şerh ve haşiye döneminin başlangıcını oluşturmuştur. Hatta Batı dünyasında gördüğümüz şekliyle olmasa bile, uzmanların karşılıklı saygı içinde ilmî alanda yaptıkları fikrî tartışmalar hariç, mezhep mensupları arasında çatışmalara bile sebebiyet vermiştir. Burada şahıslar önemli değil, mühim olan bir zihniyetin ifşası, farkına varılması ve ona göre tavır takınılması. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi taassup sınırlarını zorlayan hatta zaman zaman bu sınırları çok aşan bu zihniyet, belki de -niyetlerini Allah bilir- faydalı olacağım diyerek yürekte inandığı yapıya en büyük zararı vermektedir.

Sözünü ettiğimiz koruma/kollama duygu ve düşüncesinin bir ideoloji hâline getirilmesi hepten zararlı ve tehlikelidir. Hâlbuki akl-ı selimin vize vermeyeceği bu tür yaklaşımlar, hayat felsefelerini, tarzlarını o sisteme bağlamış kitleleri çağın dışına iter. Sözü edilen, hiçbir soruna “Bugün git, yarın gel.” demeyen evrensel İslâm olunca, bu, o kaynaktan beslenen ve onun adını alan hukuku, hadiseler karşısında kendine özgü hiçbir düşüncesi olmayan ve sadece gelişmeleri dışarıdan izleyen aciz bir konuma düşürür.

Hiç kimse korkmamalı bence. 15 asırdır Allah’ın koruması altında bulunduğu inandığımız bu asırlık ağaca, hislerine, heveslerine kurban olmuş, hiçbir metot tanımayan, maziye bütün bütün inkâr ederek Allah ve Hz. Peygamber’in muradı adına konuşan hiç kimse zarar verememiştir. Onlar ne derse desin, halkın basiret ve firaseti sözü edilen kişileri ortaya attıkları fikirleri ile baş başa bırakmıştır. Saman alevi gibi parlamaları kalıcı olmamıştır. İsterseniz burada son 10 yılda ülkemizde çok sık gördüğümüz, TV ekranlarını, gazete sütunlarını kimselere bırakmayan, şiddeti

vuzuhundan gizli isimleri hayalinizde canlandırabilirsiniz. Dıştan bakınca planlı-programlı bir çabanın sahnedeki figürleri olarak gözüken bu kişiler bugün, söyledikleri ile baş başa ve yapayalnız değiller midir?

Son olarak, bir zamanlar medresedeki hocasından tarlada çalışan köylüsüne kadar toplumun çeşitli katmanlarında var olan fikrî derinlik maalesef kaybedilmiştir. Mezhep imamları seviyesinde olmasa da onların ders halkasına katılıp müzakereleri izleyen, gerektiği yerde ayet ve hadisiyle devreye girip derslere müdahale eden, sorular soran, fikrî ve zihnî derinliğe sahip taban kitle artık günümüzde yok. Hem de uzun asırlardır yok. Hatta diyebiliriz ki kaybettiği bu değer farkında dahi değil. Yani bizim “yok” dediğimiz hususun yokluğundan dahi haberi yok olan bir kitle ile muhatapız bugün. Kimseyi tahkir etme niyetinde değilim ama mevcudu görmezden gelmenin de kimseye faydası yok.

Bu durum, muhatapların seviyesini gözeterek kaleme alınan ilgili yazılarda ister istemez alabildiğine basit ve sade bir dil kullanılmasını zorunlu kılıyor. Zaman zaman ele alınan konunun ruhunu örseleyecek mahiyet kazanmasına da sebep olabilecek bir handikap bu yazar için. Pratik hayatın içinden problemlere çözüm arıyor, mevcut şartlara ve muhataplarınızın idrak kapasitelerine uygun şekilde çözüm tekliflerinde bulunuyorsunuz. Teşbih ne kadar doğru olur bilmiyorum ama bir doktorun hastasına yazdığı reçete misali “Al bunu, uygula.” diyor ama ilacın kimyasal terkiibinden hiç söz etmiyorsunuz.

Keşke, bizim resmetmeye çalıştığımız bu manzaradan çok daha farklı bir manzara ile karşı karşıya olsaydık! O zaman aynı meseleler üzerinde konuşuyor ve yazıyor olsak bile üslup çok daha farklı olurdu. Belki de bu yazılara hiç gerek kalmaz, herkes ya kendisi ya da erken dönem İslâmî çağlarda olduğu gibi etrafında yüzlercesini gördüğü, söz ve davranışları ile halka rehberlik yapan kişilere müracaat ederek problemlerini hall u fasl ederdi.

Fıkıh ve Tedricilik

Tedricilik kavram olarak en genel anlamda Kur’ân’ın tenzilini -nüzulünü değil- yani hadiselerle bağlı olarak parça parça inişini temeline oturtan bir durum ve aynı zamanda metottur. Aynı durum ve metot Efendimizin kavli, fiili ve takrirî sünnetleri için de geçerlidir.

Tedricilik açısından baktığımızda, Kur’ân’da hükmü ortadan kaldırılmış ayetlerin lafzen muhafazasının altında yatan hikmetlerden biri de Kur’ân’ın nüzulüne şahit olmayan Müslümanlar tarafından onun mana ve muhtevasının daha iyi anlaşılması ve uygulanması düşüncesidir. Buradan hareketle tedriciliği dinlerini anlatmada bir metot olarak uygulayanlar ne Efendimizin vefatıyla tamamlanan dinin sabit bir kuralını/kurallarını red ne de onu/onları değiştirme gibi bir amaç gütmektedirler, diyebiliriz.

Bir başka tabirle ifade edecek olursak; Allah'ın beyanıyla din tamamlandığı³ için Mekke-Medine dönemlerine atıflar yapılarak günümüzle irtibat kurulamaz. “Müslümanlar olarak Mekke, Medine dönemi şartlarını yaşıyoruz, öyleyse...” denilemez. Nihai hükümler bir tarafa atılıp, tarihe mal olmuş tedricilikteki mensuh hükümlere göre amel edilemez. Ama bu demek değildir ki Kur’ân’ın 23 yılda tamamlanmasının bizlere anlattığı bir espri, içki ve faizin 4 ayrı fasılda haram kılınmasının bir hikmeti yoktur!

Tam bu noktada şu soruyu sormak zorundayız; acaba tebliğde bu kadar önemli olan metodu, günümüzde Müslümanlar gerçekten tatbik ediyorlar mı? Bu hayati soruyu genelleme ihtiva eden üsluptan çıkarıp, özel örnekler üzerinde yoğunlaştırarak sorsam da cevap değişmeyecektir. Şüphesiz bu soruyu bazıları evet, çokları da hayır diye cevaplayacaktır.

Hayır canibinde yer alanlar neden hayati önemi haiz bu anlayıştan ya da metottan uzaklar? Elbette pek çok nedeni var bunun ama en önemlisi, onların meseleye teorik seviyede bütün derinliği ile vâkıf olamamalarıdır.

Şuna kesinlikle inanılmalıdır ki imanın amel boyutunda kendini göstermesi için zamana ihtiyaç vardır. Dün taklidî olarak iman eden kişiden hemen amelde derinleşmesini, insanı ötelere ötesi âleme uçuran, nurani merdivenlerden yükselerek mesafe almasını sağlayan tahkikî iman çok kısa zamanda elde etmesini beklemek abesle iştigaldir. Peygamber meclisindeki nurani halkada yerini alan kişilerde dahi hemen, anında görülmeyen böyle bir değişikliği, günümüz insanından beklemek tek kelime ile insafsızlıktır. Efendimiz’in bedevi Arap çöllerinden gelen ve “Biz iman ettik.” diyenlere: “De ki: “Siz iman etmediniz lâkin “İslâm olduk, size inkıyad ettik!” deyiniz. Zira iman henüz kalplerinize girmiş değildir. Eğer Allah’a ve Resûlüne itaat ederseniz, sizin emeklerinizden hiçbir şeyin mükâfatını eksiltmez. Yaptığınızı zayı etmez. Gerçekten Allah gafûr ve rahîmdir.” (Hucurât Sûresi, 49/14) ayetini okuması bahsini ettiğimiz hususa en büyük delildir.

Efendimiz’in Kâ’be’nin yeniden inşasında, temelin Hz. İbrahim’in temelleri üzerine oturtulması, hicr bölümünün yıkılıp Kâbe binası içine katılması ve yerden yüksek olan kapının yere kadar indirilmesi arzusunun, bizzat Hz. Âişe’ye “Kavmin küfre yakın olmasa mutlak yapardım!” şeklinde söyleyerek yapmaması, tedricilik özelinde bizlere güzel bir örnek sunmaktadır.⁴ Demek ki Efendimiz, insanların Kâ’be gibi insanlık tarihi kadar eski maziye sahip olan ve inanan-inanmayan herkesin kutsiliğini kabullendiği bir binanın inşa şeklinin değişmesini –doğrusu aslına irca edilmesini- reddedeceklerinden endişe etmiş ve bu arzusunun erteleyip, sadece söylemekle yetinmiştir.

Bu çizgide başka bir misal de Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm’a girmek için kendisini ziyarete gelen Sakif heyetinin zekât vermemek, cihada çağırılmamak ve namazın kendilerine farz olmaması şartlarından ilk ikisini kabul etmesi ancak namaz şartı konusunda “Namazsız bir dinde hayır yoktur.” diyerek teklifin bu kısmını reddetmesidir.⁵ Hâlbuki ister namazla mukayese edilsin, isterse müstakil olarak ele alınsın, zekât ve cihadın yeri dinde malumdur. Buna rağmen

Efendimiz heyetin bu teklifini kabul etmiştir. Nitekim bu hadis tedriciliğin temellendirilmesinde ulemanın kullandığı en önemli delillerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu konuda dikkate alınacak diğer bir nokta da en son söylenecek şeyi, ilk baştan söylemenin muhatabı hem ilgili meseleden, hem ilgili çevreden kopartacağı gerçeğidir. Peki yalan mı söyleyeceğiz? Elbette hayır! Ama muhatabın söz konusu edilecek mevzuları kabullenmesi için öncelikle zihni, fikrî, kalbi ve ruhi hazırlığın yapılması şarttır. Kanser gibi ölümcül bir hastalığa yakalanmış kişilere bile hastalığı söylenirken nasıl hazırlık yapıldığı herkesçe malumdur. Bu açıdan muhataba uzun yıllar sahip olduğu inanca, kültüre, alışkanlıklara ters ve çevresine rağmen yeni bir hayat stilini teklif etme, ölümcül kanser hastalığını bildirmekten daha zordur. O hâlde bu zorluk hesap edilerek öz hazırlığın yapılması şarttır.

Sözünü ettiğimiz konuda insanları tereddütte bırakan en önemli mevzu, dinde asıl ile fer', evrensel ile tarihsel, sabit ile değişken hükümlerin, emir ve yasakların birbiri ile karıştırılmasıdır. Bir başka tabirle dinî olanla örfî olanın, içtihadî olan ile olmayanın, tam anlamıyla ayırt edilememesidir. Bu durum, ister istemez hem samimi hislerle dinini anlatmak için her türlü fedakârlığa katlananları, hem de bu hakikatlere muhatap olanları ciddi bir ikilem içinde bırakmaktadır. Zaten modernist, muhafazakâr, mutaassıp vb. ifadeler hep bu karışıklıktan dolayı ortaya çıkan ve fiilî durumu nazara veren isimlendirmelerdir.

15 asırlık İslâm tecrübesinin bu çerçevede bizler için yeterli bir tecrübe olduğunu düşünüyorum. Yeter ki son sözü bir uzmanın ağzından alalım ya da kaleminden okuyalım. Unutmayalım ki bu, özden uzaklaşma değildir. Aksine aradaki mesafeleri aşarak öze yakınlaşmaktır. Zira biliyoruz ki tarih boyunca özünden uzaklaşan milletler tarihin çöplüğüne malzeme olmuştur.

Konuyu Fethullah Gülen Hocaefendi'nin mevzu ile ilgili bir izahıyla kapatalım⁶: “Tedvîn döneminde her nedense Efendimiz'in hadisleri, fiilî davranışları “Neden, niçin?” sorularının sorulduğu bir tarz yerine genelde “Nasıl?” sorusuna tam ve net cevapların verildiği bir şekilde ele alınmıştır. Hâlbuki işin felsefesi açısından “nasıl”dan ziyade, “niçin” sorusunun cevabı aranmalı, kavli ve fiilî sünnetlerin arkasındaki illetler/sebepler daha net ortaya konmalı ve bunlar İslâm eğitim tarihi boyunca tedris müfredatı içine alınmalıydı. Sahabe bu konuda çok önemli bir kaynaktır. Kur'ân'ın nüzulüne şahit, Efendimiz'in hayatına vâkıf, neyi, nerede, ne zaman, nasıl ve neden yaptığını, söylediğini en iyi bilen onlardır. Ama tedvîn döneminde gerektiği ölçüde sahabeye müracaat edildiğini söylemek çok zordur. Bu sözlerle selefî ta'n u teşnide bulunduğum zehabına kapılınmasın. O dönemde yapılmamış, yapılamamış, belki ihtiyaç da olmamış olabilir ama günümüzde buna şiddetle ihtiyaç var. Bizler zamanımızın çocuğu olduğumuza göre, onun bizden istediği bu görevi yapmak zorundayız. Hadis müdevvenatını, fikhın bütünü bu gözle incelemek mecburiyetindeyiz. Buralardan çıkaracağımız dersler, bugünkü dünyada bizi vicdan darlığına mahkûm olmaktan kurtaracak, hareket alanımızın genişlemesine vesile olacaktır. Bu da her bir Müslümanın vazifesi olan iyiliği emretme, kötülükten

sakındırma görevini daha rahat ve daha net bir şekilde yapmasına imkân sağlayacaktır.”

Fıkıh ve Esneklik

Bu yazı Amerikan basınında ‘Flexible Fiqh’ adıyla yayımlanan ve İslâm fikhını tenkit eden bir makaleye cevap olarak kaleme alınmıştı. Enteresandır, fikhî ve yapısını anlatarak ‘flexible fiqh’ kavramının yanlışlığını ele alan bu yazı, Türk basınında birileri tarafından her nasılsa yanlış anlaşıldı. Onların iddialarına göre fıkha, flexible yani esnek diyen ve böylece onu hiçbir sabitesi olmayan omurgasız bir yapıya büründüren benmişim! İhtimal bu kişiler makalenin tamamını değil sadece başlığını okudular ve yazı kaleme aldılar. Ne diyeyim Allah insaf versin. Cevap vermeye tenezzül etmedim. Zira yazıda maddeler hâlinde İslâm hukukunun prensiplerini anlatmış ve daha birinci maddede fikhın sâbiteleri olduğunu bizzat ifade etmişim. Fıkha ait önemli olduğunu düşündüğüm değerlendirmeleri mezkûr itirazları da hatırlamaya tutarak okumanızın faydalı olacağını düşündüğüm için bu kısa açıklamayı yaptım.

“Flexible”, kelime manası olarak esnek, bükülebilir, uysal, yumuşak anlamına gelmektedir.. Buna göre “flexible fikh”ın manası kendiliğinden açığa çıkıyor. Ama birileri bunu İslâm hukukunun bir zaaf noktası olarak algılıyor ve halk tabiriyle dalga geçen bir dille eleştiriyor. Bu değerlendirme, eskilerin “Cehaletin bu kadarı ancak talim ile mümkündür.” deyişiyile anlattıkları hakikate birebir örnek teşkil ediyor. Hâlbuki esnek olma hukukun en tabiî, en temel ve en vazgeçilmez özelliğidir.

Cehaleti kendiliğinden menkul birtakım zevat söz konusu değerlendirmeye kadın-erkek münasebeti, Müzdelife’den ayrılma, şeytan taşlama zamanı konularındaki birbirinden farklı hükümleri örnek göstermiş. Dün, haremlik-selamlık tatbikatına deliller bulan ulema, bugün meşru sınırlar içinde kadın-erkek beraberliğine delalet eden ayet ve hadisler buluyormuş ve bu ayetler-hadisler dün yok muymuş? Aynı şey Müzdelife’den ayrılma zamanı ve şeytan taşlamanın başlama vakti için de geçerliymiş!

Bahse medar konuları temel alan değerlendirmeler bir kenara, İslâm hukukuna bakan yanı sıra prensipler bağlamında bazı vurgulamalarda bulunalım isterseniz:

1- Öncelikle bir normun hukuk olabilmesi için onun sabit ve sabit olmayan unsurlarının olması şarttır. Sürekli değişken esaslar üzerine kurulu bir hukuk olmaz ve olamaz. Zira hayat değişkenler üzerine kurulu bir olgudur. Hukuk ise bu olguları farklılıklar içinde birlikte yaşamının adı olan toplumsal düzeni koruma esasına göre düzenlemelerde bulunur. Devlet de yaptırım gücü desteği ile bu düzenlemeleri hayata geçirir.

İslâm hukuku nazara alındığında bu sabiteler Kur’ân ve sünnet tarafından belirlenmiştir. Belirlenen bu sabitelere evrensel doğrular da diyebilirsiniz. En basitinden adalet bir sabitedir ama adaleti sağlama formu zaman, mekân ve insan

faktörlerine göre ya da siyasi, ekonomik, kültürel kabullere göre değişkenlik arz edebilir hatta arz etmek zorundadır.

2- Bu köşede yüzlerce defa tekrar ettik, bir kez daha edelim; içtihat sonucu elde edilen bilgi, “ehlinden sadır, mahalline müsadif” olma şartı ile üretilmiş ve zannî bir bilgidir. Allah kelamı ve ümmeti bağlayan Peygamber buyruğunda olduğu gibi mutlak bilgi değildir. O yüzden denir ki içtihadî bilgi, yanlışlanabilen doğru veya doğrulanabilen yanlıştır.

3- İslâm hukuku ibadet hariç diğer bölümleri itibarıyla asırlardır yürürlükte değildir. Hâlbuki hukukun kendini yenilemesi, yürürlükte olmasıyla mümkündür. Kütüphane raflarındaki kitapların sayfaları arasındaki hukukun hayatın içinde olmadıkça karşılaşılan yeni durumlara cevap vermesi, çözüm üretmesi imkânsızdır. Bu bağlamda yerini alan hukuk, tabir caizse “ölü” bir hukuktur ve tarih ilminin konusudur.

4- Yukarıda örneği verilen meseleler ve benzerleri çoğunlukla başka kültürlerle karşılaşmamız neticesi yeni gündeme gelen meselelerdir. Eleştiri konusu yapılan yaklaşımlar da İslâm hukukunun hâlâ canlılığını koruduğunun bir göstergesi olarak bugünde dünü yaşamının imkânsızlığına inanmış ve ümmetin önünü açmak isteyen uzmanların yapagelmış olduğu ilmî faaliyetlerdir. Sonuçlarına katılıp-katılmama ayrı bir mevzu ama toplumsal realiteleri gözetererek çözüm üretme ve ümmeti boşlukta bırakmama adına yapılan bu ilmî faaliyetler tenkidi değil takdiri hak etmektedir.

Modern ve Geleneksel Fıkıh

Günümüzde pek çokları tarafından modern fıkıh, geleneksel fıkıh tarzında kategorik ayırımlar yapılıyor. Bu ayırımların içi, felsefî değerlendirmeler, aklî çıkarımlar ve örneklemelerle doldurulmaya çalışılıyor. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre klasik fıkıh kitaplarında var olan her şey geleneksel, günümüz âlimleri tarafından söylenen şeyler de modern. Tabî bu yaklaşımın son tahlilde uzandığı ve bugün açık bir dille seslendirilmese de varacağı yer; “Geleneksel olan şeyler, modernle yan yana gelemez. O hâlde modernitenin içinde bunlara yer yoktur olacak.”

Farklı açılardan farklı değerlendirmelere konu edilebilir bu yaklaşım. Bunlara geçmeden önce “Modern ile geleneksel kavramları arasında kategorik bir ayırım yapılabilir mi?” sorusunun cevabı aranmalıdır bence. Bir nesneyi bıçakla ortadan kesercesine “şurası geleneksel, burası modern” demek acaba ne kadar doğruyu yansıtmaktadır. Hele bu, dünden bugüne akıp giden zaman ise. Belki farkındalar, belki değiller ama şurası bir gerçek ki modern ve geleneksel derken aslında ayırımı yapılan şey zamandır. Zamanın obje olduğu ve bunun ister fıkıh, ister tarih, isterse başka ilim dallarıyla irtibatlandırıldığı yerde esas konuşulan şey dün yani tarihi olan gerçekle, bugün yani yaşanan gerçek ayırımıdır. Bu yaklaşıma göre, dün ve dünde yaşanan her şey artık tarihtir. Tarih olduğuna göre tarih mezaristanına gömülmesi gerekir ve tarihi olan da bugünün/modernin hasmıdır, düşmanıdır.

Kendi içinde ciddi bir çelişki barındırıyor aslında bu düşünce. Çünkü madem düne ait olan her şey tarihidir, gelenekseldir, öyleyse dün yani 24 saat önce yaşanan gün de gelenek olmuştur. Belki de post-modern, modern ayrımı ile anlatılmak istenen de budur. Fakat şurası unutulmamalı ki sosyal hayat, teknik ve teknoloji ölçüsünde hızlı akmıyor. 10 asır öncesinin durağanlığı elbette yok bugün ama dünden bugüne, sabahtan akşama insan ve toplum hayatında hiçbir sabite bırakmayan bir değişiklik de söz konusu değil. Zaten böyle bir şey hayatı insanoglu için yaşanmaz kıldardı.

Bunların kastettiği manada geleneksel-modern ayrımının, İslâm fihkî açısından bütünüyle yanlış olduğunu söylemeye bilmem gerek var mı? Zira İslâm fihkî, kendi içinde ilâhî ve beşerî kaynaklı ve alabildiğine tutarlı, ahenkli hükümleriyle günümüze kadar gelmiştir ve o hiçbir zaman tarihin çöplüğüne atılacak nesne olmamıştır. Zaten öyle olsaydı bugün ne 15 asırlık İslâm medeniyet ve kültüründen ne de ne kadar eksik, aslından uzak olursa olsun -ki o da ayrı bir tartışma konusudur- yaşanan bir Müslümanlıktan söz edebilirdik. En basitinden, Allah-kul arasındaki ilişki şeklini yansıtan ibadetler aynıyla devam etmektedir. Ruh, mana ve derinlik boyutu herkesin namazı için farklı olsa da en azından şekil olarak 15 asır önceki Müslümanla günümüz Müslümanının kıldığı namaz aynıdır.

İbadet hâricindeki alanlara gelince; oralarda fihkin kendini yeniden üretmesi prensibi devrededir. Kur'ân ve sünnet gibi aslî sabitelere bağlı istihsan, maslahat, örf vb. metodolojide kullanılan araçlar başka hukuk sistemlerine nasip olmayan ölçüde hayatiyetlerini asırlardır devam ettirmektedirler. Tarihi süreçte söz konusu işlemin zaman zaman şu ya da bu sebeple kesintiye uğraması teorik kabullere zarar verecek mahiyette değildir.

Yukarıda farklı açılardan değerlendirmeye konu olabilir dediğimiz bu mevzuda söylenecek son söz, İslâm fihkî için klasik-modern tarzda kategorik ve net ayrışmaların ne teorik ne de pratik açıdan doğru olduğudur.

Fıkıh, Fakih ve Modernist

Yaşantısı ve ortaya koyduğu eserlere bakınca usul ve fûruda bir mezhebe bağlılığı inkâr edilemeyecek, sahasında uzman bazı ehl-i ilme, bazıları modernist diyorlar. “Demeye devam ediyorlar.” demem sanırım daha doğru olurdu. Onların bir an için olsun haklı olduklarını var sayarak diyelim; bu modernistler karşısında kendilerine verdikleri isim veya sıfat nedir bilmiyorum ama merak da etmiyor değilim. Yazının sonunda belki bir neticeye varabiliriz.

Her şeyden önce bu türlü suçlamalar bugünün problemi değil. Dünün de problemiydi, yarının da olacak. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın. Kanuni döneminin Şeyhu'l-İslâm'ı Ebû's-Suud Efendi, Muhammed Birgivi'ye göre modernistti. Çünkü Ebû's-Suud, para ve menkul vakıfların vakfına, örf ve âdetin değişmesini gerekçe göstererek cevaz vermişti. Hâlbuki bu, Birgivi'ye göre kati surette şeriata aykırı ve haramdı. Mecelle'nin mimarı Ahmet Cevdet Paşa çocuklarına göre modernistti. Çünkü o, Mecelle'de Hanefî mezhebinin müftâ bih olmayan görüşlerine de yer vermişti.

Günümüzde de benzer örneklerini gösterebiliriz ama ben daha fazla hadise, hüküm ve şahıs ismi vererek çerçeveyi genişletmek istemiyorum. Zira önemli olan meselenin mahiyetinin anlaşılmasıdır. Bu ise onları böyle suçlamalar kulvarına koyan sebepleri bilmekle mümkün olur. Kısaca bir kaç sebepten bahsetmek istiyorum.

1. Dinî Hassasiyet: Hassasiyet düşüncesini takdir etmekle beraber ne yazık ki bu dikkat, dinin künhüne vâkıf olmaktan dolayı değil, tam aksine vâkıf olmamaktan kaynaklanıyor. Kültür Müslümanı tabirinin çizdiği çerçevenin içine tam manasıyla oturan bu kişiler, ne fıkıhın ne de başka İslâmî ilimlerin mana ve muhtevâsından, işleyiş şeklinden haberdarlar. İhtisas yapmayı bırakın, hayatları boyunca ihtisas çalışmalarından üç tane kitap okumamış kişilerin bu tür suçlamaları, hakikat nezdinde hiçbir mana ifade etmez.

2. Süre giden hayatın içinde şu ya da bu gerekçe ile yapılan içtihatların kabulü uzun zaman almış ve bunlar dini tahrir ve tahrif gibi algılanmıştır. Bu durum neticede tabanda bir refleksin oluşmasını netice vermiştir. Dolayısıyla mevcuda muhalif hemen her hükümde, söz konusu refleks devreye girmiş ve ne işin tabiatı akla getirilmiş ne de hükmün mahiyet ve delillerine inilmiş. Hâlbuki işin tabiatı, olması gerekenin bu olduğunu söyler bize. Hükmün mahiyet ve delili de herkesin değil; ilmî ehliyeti olan kişilerin çalışmasını gerektirir. Bilemiyorum bu noktada tembellik ve kolaycılığa kaçma ayrı bir sebep midir? Çünkü ehl-i ilim diyebileceğimiz kişilerin de bu kervana zaman zaman katılmasının başkaca izahı olmasa gerektir.

3. Batıların şark dünyası ile alakalı akademik çalışmalar yaptığı dönemlerde genel kabule muhalif diyebileceğimiz görüşler, genelde bu insanların kalemlerinden çıkmış. Şarkiyatçı/oryantalist adını verdiğimiz insanların ürünleri hâliyle İslâm dünyasında şüphe ile karşılanmış. Bunlara cevaplar üretme adına yapılan hummalı faaliyetler bir yana, halkın da, ehl-i ilmin de böylelerine verdikleri isim hep modernist olmuş. Dolayısıyla, bizim içimizde de Batı düşüncesinden etkilense de etkilenmese de ağız birliği yapmışçasına aynı şeyleri söyleyenlere modernist deniliyor. Hâlbuki bu iki kesim arasında bazı meselelerde ulaşılan sonuçlar aynı olsa bile dağlar kadar fark var. En basitinden biri İslâm dinini tahrir gayesi ile bunu yaparken, diğeri söz söylediği alandaki mevcudun yetersizliğinden dolayı yapıyor. İslâm'ı tahrir değil, aksine onun hayata hayat olması için gereken ilmî cehd ve gayreti gösteriyor.

4. Bazı kavramlar vazedildiği dönemlerdeki gerçek manasını yitirmiş ve menfi diyebileceğimiz bir çerçevenin içine oturtulmuştur. Konumuzla alakalı olması açısından akla gelen ilk kavram hiç şüphesiz içtihatdır. Fıkıhî açıdan içtihat, hükmü bilinmeyen bir meselede Kur'ân, sünnet ve gelenek kaynaklarına dayanarak bir metodoloji ışığında bütün gayretini sarfederek düşünmenin ve bir sonuca ulaşmanın adıdır. Olsa da olur olmasa da olur değil, fantazi ya da macera hiç değil, aksine ehli için dünyevî ve uhrevî sorumluluğu olan bir vazifedir. Vazifedir zira o alan, ilâhî irade tarafından boş bırakılmış ve doldurulması istenmiştir. Vazifedir zira tabiat boşluk kaldırmaz. Boş kalan alanı mutlaka birileri doldurur. Nitekim geçtiğimiz asırda oryantalistlerin fıkıh başta olmak üzere İslâmî ilimler alanına yönelmelerinin altında hiç şüphesiz bu boşluk vardır. Hem de o insanlar, özellikle fıkıh alanında kendilerini

belli bir usüle bağı hissetmedikleri için içtihatla keyfiliğe düşmüşlerdir ve verdikleri hükümlerle bugüne uzanan tartışmaların tohumlarını atmışlardır.

İçtihat kavramının ötesinde taklitten, ihtilafa olumsuz manalar yüklenen başka kavramlar da vardır. Söz gelimi ehl-i ilim arasında hakka ve doğruya ulaşmak için gerçekleşen ihtilaf, ilmin kapısını açan, ümmete hayatın her kademesinde rahatlamasına zemin oluşturan ve bu yönleriyle takdire şayan bir kavram iken, sözlük manası veya tarihteki menfi örneklerden hareketle ona çok olumsuz mana yüklenmektedir. Hâlbuki ihtilaf, kaide ve âdâbına uymak şartıyla, insanları daha iyiyi, daha güzeli ve daha doğruyu bulmaya sürükler.

Son olarak, ister muhafazakâr isterse mutaassıp diye adlandırılalım, sözü edilen kesimlerin, hayatlarını bu işe vermiş samimi ehl-i ilme karşı yaptıkları bu türlü suçlamalar, yakıştırmalar, ithamlar son tahlilde kendilerinin de içinde bulunduğu geminin su almasına neden olmaktadır. İki ayrı noktadan gemi su almaktadır. Birincisi samimi niyetleri, yeterli ilmî ehliyetleri ile sözü edilen alanlarda çalışan kişilerin cesareti kırılmakta; kamuoyunda modernist gibi yaftalamalara maruz kalmamak için Akif'in deyimiyle "çağın idrakine söyletilecek İslâm" görüşlerini ketmetmektedirler. Bu safhada "İlim aynı zamanda cesaret demektir. Çalışma sonucunu açıklama cesareti olmayan kişiler ehl-i ilim değildir." denilebilir. Ama söz konusu suçlamaların medya organları vesilesi ile toplumun tamamını kuşatması, suçlamalarda insafın bile 'insaf, insaf' diyerek dilendiği bir dilin kullanılması ve şahsın ademe mahkûm edilmesini düşünce olursanız, cesaretin kırılması son derece tabiidir.

İkincisi ise yukarıda bir cümle ile bahsettiğimiz tabiatın boşluk kaldırmaması ve dolayısıyla açık olan bu alanı o cesareti gösteren yetkisiz şöhret meraklılarının doldurmasıdır.

Bir soru ile bitireyim bu faslı; acaba diyorum İmam-ı A'zam, İmam-ı Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İmam-ı Malik, Leys b. Sa'd, İmam-ı Cafer gibi tedvîn döneminin dahi imamları günümüzde yaşasaydı karşı karşıya olduğumuz ve çözüm bekleyen meselelere cevaplar üretmeye devam mı ederlerdi yoksa yıllar önce verdiğimiz cevaplara bakın deyip bir kenara mı çekilirlerdi? İnsafsızca modernist yakıştırmaları yapmadan önce meseleyi bir de bu perspektiften düşünmeye ne dersiniz?

Fıkıh Mutlak Çözüm Aracı mıdır?

Çeşitli vesilelerle ifade edilen fikhî soruların bizde oluşturduğukanaat "Kaleme alınan problemlerin nihai, kesin ve net çözümü fıkıhta var. Bu manada fıkıh, mutlak ve her türlü problemin yegâne çözüm kaynağı." şeklinde.

En son söylenecek sözü isterseniz hemen söyleyelim. Bu yaklaşım neresinden bakarsanız bakın yanlış. Neden? Çünkü hayat bir bütündür. En kâmil manada din yani İslâm, bu bütünü kucaklayan emirler, yasaklar, tavsiyeler mecmuundan ibaret olsa da her meselede nihai kararı söyleyen bir olgu değildir.

Hemen herkesin bildiği gibi insan aklının yol bulmakta zorlanacağı taabbudî meselelerde son karar Allah ve Resûlü'ne aittir ki buna kimsenin itirazı olamaz. Ama dinde sadece genel ilkelerin verildiği o kadar çok saha var ki işte buralarda nihai çözüm bu genel ilkelerden hareketle ehliyet sahibi insanlara aittir.

İktisadî ve ticarî meselelerde sunacağımız basit bir misalle açalım bu hususu. Bugün tarım toplumu şartlarında yaşamıyoruz. Sanayi ya da sanayi ötesi bilgi ve teknoloji çağındayız. Gündemimize giren nice meseleler var ki bunlar ne Efendimiz ne de sonrasındaki dönemlerde yaşayan ulemanın dilinden bire bir cevaplarını bulmuş değil. Dünyayı bir pazar olarak kabullenen borsayı ele alalım mesela. Dünya borsalarına açılmış bu şirketlerden hisse alıp-almama veya dünya ile entegrasyon içinde şirketini borsaya açma zorunluluğunu hisseden Müslümanları düşünün. Kazancının helal olmasını isteyen bu Müslüman ne yapacak? Tabî ki günümüz âlimine müracaat edecek.

Burada içtihat ehliyetine sahip bir insanın görüşünün yeterli olup olmayacağı sorulursa tabî ki yeterli olmadığı net bir şekilde ifade edilmelidir. Çünkü borsa sadece bir örnek ve bugün organ naklinden hücre ve doku nakline, tüp bebekten kök hücre çalışmalarına kadar uzanan, yüzlerce hüküm bekleyen hadise var. Söz konusu vakaların hiç birinde her hangi bir İslâm âlimi tek başına karar vermez veya vermemelidir. Zira meseleler öylesine girift ki. Böyle durumlarda nihai cevap, konuyu bütün yönleri ile ihata eden uzman görüşlerine müracaatı gerektirir. Fert ve toplum psikolojisinden, sosyolojisine; ekonomisinden, ulusal ve uluslararası siyasete; sistemin teorisyeni olan akademisyenlerden, bizzat sistemin içinde yaşayanlara kadar çok geniş bir uzman heyeti olmalı bu. Bir başka ifadeyle kolektif içtihat denilen metotla çözülmeli bu problemler.

Şu an itibarıyla İslâm âlemi çapında böylesi bir heyete sahip olmayışımız ve olamayışımız bizleri ümitsizliğe sevk etmemeli. Şunu unutmamalı ki bu durum, İslâm'ın yetersizliğinden değil, bizim yetersizliğimizden, çağımızı iyi okuyamamadan, iktisadî, siyasî, hukukî, kültürel, tıbbî gelişmeleri zamanında takip edememizden kaynaklanıyor. Bununla beraber Allah'a hamd olsun; bizim bir cümle ile ifade etmeye çalıştığımız ve geriye doğru bakınca başlangıcı asırlar öncesine dayanan bu problem, bir vaka olarak kabullenilmiştir bugün. İslâm dünyasının pek çok yerinde gerek üniversiteler, gerek sivil inisiyatiflerin kurdukları uzmanlardan oluşan heyetler tehiri telafî edercesine hızla çalışmalarına devam ediyorlar.

İçtihat Kutsi mi Beşerî mi?

Önümde Hanefî fıkhnın nadide eserlerinden Kâsânî'ye ait Bedâiu's-Sanâi'nin aslı Alâuddin es-Semerkindî'ye ait Tuhfetu'l Fukahâ adlı kitap duruyor. İçtihat kutsi midir beşerî midir sorusuna cevap sadedinde kitabın sayfalarını rastgele açacak ve sizlere bazı içtihadî görüşlerden lafzen değil mefhûmen tercümeler yapacağım.

Sehiv secdesi İmam-ı Muhammed'e göre vaciptir çünkü hakkında nass vardır. Diğer müçtehitlere göre sünnettir çünkü ortada kasıt yoktur.

40 koyuna bir koyun zekât olarak verilir. Bunda ihtilaf yok. Fakat zekât olarak verilecek koyuna gelince bütün müçtehitlere göre bir yaşında olması gerekir. Çünkü hadis-i şerifte böyle emredilmektedir. Fakat İmam-ı A'zam bir yaşında görünümü veren 6 aylık koyunun da zekât olarak verilebileceğini söyler. Gerekçesi fakir-fukaranın hakkının yenmemesidir. İmam-ı Azam'ın bu görüşüne diğer mezhep imamları, hadis-i şerif, hiçbir istisnai kayıt getirmemektedir diyerek itiraz eder.

Ramazan'da unutarak yeme ve içmeden kaynaklanan fiille orucu bozulan bir insan, iftar vaktine kadar yine oruçlu olarak mı durmalıdır yoksa nasıl olsa orucum bozuldu diye yiyip içebilir mi? Yerse kaza mı yoksa kefaret mi gerekir? Teferruatına girip uzatmayacağım. Tam bir sayfaya yakın müçtehitlerin karşılıklı müzakereleri var bu mevzuda. Kimisine göre kaza, kimine göre kefaret gerekir.

Gözüyle gördüğü ve yakalanması mümkün olan denizdeki balığı satın alan müşterinin muhayyerlik hakkı düşer mi düşmez mi? Kimine göre düşer çünkü gözüyle görmüştür. Kimilerine göre düşmez çünkü suda görülen balık, elinde tutup her yanıyla incelenen balık gibi olamaz.

Bir erkek karısını aybaşı hâlinde iken boşasa, boşama bazı müçtehitlere göre geçerli, bazılarına göre değildir. Geçerli diyenler Abdullah b. Ömer'in karısını boşamasını delil olarak sürerler. Geçersiz diyenler de Efendimiz'in aynı hadisede İbn Ömer'e karısına geri dönmesini ve eğer hâlâ boşamaya kararlı ise temizlendiği dönem boşaması gerektiğini ifade eden beyanları ile görüşlerini delillendirirler.

Kendisine bir mal hibe edilmiş kişi, malı kabz etmeden tasarrufta bulunabilir mi? Tahmin edeceğimiz gibi yine iki görüş var. Bazı müçtehitlere göre evet, bazılarına göre hayır. Zira kabz edilmeyen mevhub malda mülk sabit olmaz.

Birisi koyun gasbetse ve kesse, koyunu pişirmeden yakalansa, bazılarına göre mal sahibi isterse hem koyunu hem de kesilmesinden kaynaklanan fiyat farkını alır, isterse koyunu gâsıba verir, bedelini alır. Başka müçtehitlerin kanaati ise farklıdır. Derler ki ya ilave hiçbir şey almaksızın kesilmiş hâliyle koyunu alır veya koyunu gâsıba bırakır, gasb edildiği gündeki koyunun bedelini alır. Hayvanın kesilmesi ona sıfat ilavesi demektir ve karşılığı yoktur.

Daha yüzlerce, binlerce misal verebilirim. Fıkıh kitaplarının hemen hemen bütünü böyledir ki işin tabiatı budur.

Pekâlâ verdiğimiz bu misaller içinde gördüğümüz şey nedir? Namaz, oruç, zekât yani ibadetlerle alakalı verdiğimiz misaller dâhil, hepsinin insanlar için dünya hayatını tanzim eden düşünceler, yorumlar, görüşler, kanaatler ve kararlar olmasıdır.

Madem öyle, bunların her birine veya toplamına beşerî veya kutsal kategorilendirme içinde yer arayacaksak, nereye koymamız lazım? Hiç şüphe yok ki beşerî kategoriye. Çünkü bu görüşlerin sahipleri de muhatapları da tek kelime ile beşer ve düzenleme alanları da dünya. Bunları beşerî hukuktan ayıran husus, dayanmış oldukları ilâhî kaynak Kur'ân ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetidir. Fakat bu

kaynaklar, ilâhî iradeyi ve murad-ı Nebî'yi bulma ekseninde dile getirilen görüşleri suret-i katiyede kutsal yapmaz. İctihatların ilâhî bir asla dayanması ayrı, onlara kutsallık izafesi ayrı şeydir. Bunları birbirine karıştırmamak gerek. İctihat, kutsal değil beşerî bir kavramdır sözünü bu nedenle dile getirmiştik.

İctihat ve Doğruların Çokluğu

Bana intikal eden soruların toplamından hareketle içtihat özelinde bazı ana noktaları alabildiğine açık bir dille ifade etmek istiyorum; ta ki yanlış anlama ve anlaşılmalara önü kapansın.

Öncelikle içtihat, nassın yani Kur'ân ve hadisin alternatifi değildir. Kur'ân ve sünnet adı üzerinde Kur'ân ve sünnettir. Kur'ân, Allah'a ait beyan, hadis ise Nebiler Serveri'ne ait söz, fiil ve takrirlerden ibarettir. Dolayısıyla Kur'ân ve hadisin muhtevası ile müçtehidin ve onun dile getirdiği düşüncelerin mukayese edilmesi hiçbir zaman mümkün değildir.

Müçtehit tek kelime ile insandır. Hatadan masum ve masun değildir. Bu nedenle, kim olursa olsun içtihat etme konumunda bulunan müçtehit, her insan gibi hata yapabilir, hatalı davranabilir, söz söylemiş olduğu alanlarda isabet etmemiş olabilir. Müçtehidin yaptığı, hükmü bilinmeyen meselelerde Kur'ân ve sünnete müracaatla Allah ve Resûlü'nün muradı doğrultusunda kanaat izhar etmektir. Bu, ilâhî iradenin bırakmış olduğu boş alanda cereyan eden ve mutlaka yapılması gereken bir faaliyettir. Aksi hâlde hayat durur. Onun içindir ki içtihadın tarifleri arasında söylenen şu söz oldukça önemli bir tespittir: "İctihat, din ile hayat arasındaki kopmaz bağıdır." Bu bağın şuurlu ya da şuursuz bir şekilde kopması dinin hayatın dışına çıkmasına, daha doğrusu çıkarılmasına sebep olur.

Pekâlâ beşerin Allah ve Resûlü'nün muradını yakalama ihtimali var mıdır? Kesin olarak ifade edelim ki yoktur. Ama müçtehit onu yakalama adına elindeki maddî–manevi tüm imkânları kullanmak zorundadır ve zaten bunu hayata geçiren insanlara hakiki manada müçtehit denir. Bu durum elbette görüş ayrılıklarını beraberinde getirecektir. Nitekim 15 asırlık İslâm hukuk tarihi bunun delilidir. Bu görüş ayrılıkları Arapça ifadesiyle "teaddü'l-hukuku" yani "doğruların çokluğunu" doğurmuştur. Ama hedef tektir ve bu, eşbeh bi'l-hak; doğruya, bu konteks içindeki manası ile ilâhî iradeye en yakın olan görüşü bulma hedefidir.

Gördüğümüz gibi kavramlar üzerinde derinden derine düşünülecek olduğunda müçtehitlerin "İlâhî irade budur." diyecek tarzda mutlak doğruyu bulma iddiaları yoktur ve olamaz. Nitekim eşbeh bi'l-hak tabiri tek başına bunu anlatmaya yetiyor.

Nassın alternatifi olmayan içtihadı kim yapacak? Tabii ki ehli yapacak. Literatürde kullanılan yaklaşımla "İctihat ehlerinden sâdır, mahalline müsadif olacak." İşte bu ehliyete sahip kişiler içtihadı yaptığı takdirde görüşlerinde isabet etmeseler bile sevap alacaklardır.

Sözün geldiği bu noktada Efendimiz'in şu beyanı vakıayı tespit adına hatırlanmalıdır: "Hâkim içtihat eder ve isabet ederse kendisine iki ücret (sevap) verilir. Eğer içtihat eder ve hata ederse ona bir ücret vardır."⁷ Kaldı ki bu hadis vakıanın ötesinde tarih boyunca bir teşvik unsuru olmuştur. Bu teşvik olmasaydı, belki çokları uhrevî sorumluluğundan ötürü içtihadı tevessül edecek cesareti kendilerinde bulamayacaklardı.

Fıkıhta Kolaylaştırma veya Zorlaştırma

"Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez." (Bakara Sûresi, 2/185)

"Din kolaylıktır. Hiç kimse çok aşırı gayret göstermek suretiyle dini geçmeye çalışmasın. Neticede galib dinolacaktır."⁸

"Allah Resûlü iki şey arasında muhayyer bırakıldığında mutlaka kolay olanı tercih ederdi."⁹

"Eğer ümmetime zorluk vereceğimden çekinmeseydim, her namazın başında onlara misvak kullanmalarını emrederdim."¹⁰

Teravîh namazı farz olur endişesiyle bazen mescide çıkmaması¹¹ ve "Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın, zorlaştırmayın."¹² hadisi hemen her Müslümanın bildiği gerçekler arasında.

İslâm dininde kolaylık ve zorluk açısından genel ilke, yukarıdaki naslara ilaveten bizim nakletmeye gerek görmediğimiz aynı mealdeki pek çok ayet ve hadislerden hareketle, hep kolaylık olduğu halde neden amelî meselelerde işin hep zor yanı tercih edilir? Ve neden hep ön plana o çizgideki görüşler ve yaklaşımlar çıkarılır?

İlk başta alabildiğine basit bir mevzu gibi gözükse hatta "fetva-takva, azimet-ruhsat" cevabıyla geçiştirilebilecek olsa da işin aslına bakıp konuyu derinlemesine düşündüğümüzde, meselenin o kadar basit olmadığı görülecektir. Özellikle günümüzde geniş bir kitle tarafından dindarlığın ölçü birimi olarak kabul edilen bu yaklaşım, hem dinin temel ilkelerine aykırıdır hem de zamanla sosyal hayatta İslâm dininin onay vermediği bir yapının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Öyle ki din adına uygulanan ama dinden cevaz almayan bu anlayış, konu-komşu ilişkilerinden, iktisadî, siyasî, kültürel hayatın her alanına sirayet etmektedir ki tarih bunun şahididir.

Buraya kadar okuduğunuz düşüncelerden hareketle, bu satırların yazarını "İbahiyeci bir anlayışın sahibi galiba, mütesâhil birisine benziyor." gibi bir ön yargıyla itham etmeyin. Bunu engellemek adına hemen aksi istikametteki düşünceleri de bir cümle ile belirteyim. Din adına laubailik veya laubailiği netice veren, 15 asırlık İslâmî geleneğe muhalif ehl-i sünnet ve sevad-ı âzâm çizgisinin dışındaki bir yaklaşım da en azından birincisi kadar, hem dinin aslî değerleri hem de sosyal yapı adına yanlış ve tehlikelidir. Alabildiğine kaygısız bir tutumla "Olsa da olur, olmasa da olur. Allah kerimdir, affeder." cümleleri bu mantığın dışı vuran yüzüdür. O da yanlış, bu da

yanlış. Doğrusu ikisinin ortasıdır, sırat-ı müstakimdir ve bu, mutlaka yakalanmalı ve yaşanmalıdır.

Tekrar başa dönelim; neden bu zorluk anlayışı hâkim? Bu sorunun doğru cevabını bulmak için İslâm'ın erken dönemlerine gitmek ve gerek fertlerin dinî kabulleri ve gerekse bu kabullerle hamuru yoğrulan içtimaî yapıda dinin rolünü görmek lazım.

İslâm, akidevî ve amelî alanda getirdiği her türlü öğreti, emir ve yasakları ile dönemin insanların gönlüne taht kurmuştu. Çiçeği burnunda, ter ü taze esaslarla hemhâl olan Müslümanlar, “atalar kültü” uygulamalarının yanlışlığını aklen, fikren, kalben anlamış, kavramış ve hissetmişti. Hem de aksine ihtimal vermeyecek netlikte. Aksi hâlde sahabenin ne din uğruna katlandığı fedakârlıkları izah edebiliriz ne de İslâm'ın çok kısa bir zamanda kıtalar aşırı coğrafyalara yayılışını... Zaten çok kısa bir zamanda gerçekleşen yayılışta, İslâmî öğretilerin başkaları tarafından benimsenmesi ete-kemiğe bürünmüş ve herkesin gözüyle gördüğu maddî-manevi kazançlar, söz konusu değerlerin ferdi ve içtimaî alandaki kabulünü pekiştirmişti. Böylesi bir atmosferde yaşayan Müslümanlarının bir tek gaye-i hayalleri vardı; ebedi ahiret yurdunu, Allah'ın rıza ve rıdvanını kazanmak. Bunun yolu da dini en ince detaylarına kadar yaşamakla mümkündü. Bu anlayışı, Hz. Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem)evdeki ibadet hayatını öğrenince belki de onu azımsayarak yemin edip değişik kararlar alan sahabelerde, sabahlara kadar evinin çatısında başkalarının dikili bir baca veya sütun zannedeceği ölçüde kendini ibadete salan tâbiinde ve sonraki nesillerde farklı seviyelerde görmek mümkündür. Amelî iman adına hemen herkesin sürekli “Hel min mezîd: Daha yok mu?” dediği bir yapıda şekillenen dinî anlayış başka türlü olamazdı zaten.

Bu arada fukahâ, halk arasında bilinen şekliyle “fetva ve takva” çizgisinde içtihatlarını sürdürmüştür ama onları hayata taşıyacak olan kişilerin tercihi baştan belliydi. Ayrıca bu anlayışı toplumda sürekli kılacak başka unsurlar da vardı. Söz gelimi, Allah'ın emir ve yasaklarında, rıza ve rıdvanında kendini fani gören şahsiyetler, model insanlar, dünyada iken ukbayı yaşayan şahsiyetler veya başka bir tabirle ukba için dünya cehennemine katlananlar, düşünce ve hâllerleriyle topluma bizatihî örnek oluyor ve tercihleriyle içinde yaşadıkları toplumu etkiliyorlardı. Bu durumda karşımıza Fethullah Gülen Hocaefendi'nin isimlendirmesi ile kendiliğinden bir “azimet fikhî” çıkıyordu.

Yeri gelmişken hemen ifade edelim Hocaefendi'nin bir teklifi var bu noktada. Der ki: “Keşke birileri fikhî kitapları arasına dalarak tamamıyla tabiî şartlar içinde oluşmuş bu azimet fikhî içtihatlarını, onların hayata mal olmuş formlarını bir araya getirse.” Yanlış anlaşılmalara meydan vermemesi için de ilave eder Hocaefendi: “Gerçi o dönem insanı için, azimet fikhî ve ruhsat fikhî diye bir ayırım söz konusu değildir ama 14- 15 asır öteden o topluma bakınca, bu ayırım kendini net bir biçimde göstermektedir.”

Bugün bizim elimizde mütedavil bulunan pek çok fikhî kitabı, o dönemin içtihadî yaklaşımlarını hâvidir. Fikhî açıdan yaşanan, İslâm olarak nesilden nesle intikal eden

dinî hayat yapısı da aynı çizgidedir. Bizim değerlendirmelerimize göre bugün zor olan bir şey o dönem insanı için kolaydır.

Yalnız bu yaklaşımda Müslümanlar tarafından bir türlü kontrol altına alınamayan Batı'nın başkalaştırıcı, ezici, dönüştürücü hegemonyasını hesaba katmak lazım. Asırlardır devam eden bu manzara karşısında İslâm dünyasında birçoklarınca temsil edilen korumacı anlayış, zoru tercihle İslâmî kimliği muhafaza edeceğini samimane düşünmüştür ve hâlâ düşünmektedir. Gerçi buna problemlerle yüz yüze gelmekten kaçmak ve iki kutuplu dünya şartlarında oluşmuş fikhî devam ettirme gibi düşüncelerle itiraz edenler de vardır. Her iki tarafın da kendine göre haklı yanlarının olduğu bu müzakereye girmek, bizi mihverimizden uzaklaştırır.

Bir temenni ile bitirelim isterseniz: Keşke biz de sahabe, tâbiîn ölçüsünde dindar olabilesek. Keşke biz de onlar gibi iradî olarak ukbayı dünyaya, zoru kolayca tercih edebilesek. O zaman zor, kolaylardan kolay; kolay da zorlardan zor olur. Zor, zor gibi gözükür ama kolaydır. Kolay, kolay gibi gözükür ama zordur. Bir başka tabirle bu seviyedeki insan için kolayla zor, terk-i mevki eder. İşte o zaman neden hep zor ön plana çıkarılıyor demez, böyle bir soru sorma ihtiyacı hissetmeyiz. Ne var ki bizi esir alan hayatın tabiî gerçekleri de var. Zaten o gerçekler değil mi bizi bugün bu durumlara sokan.

Fıkıhta İlet, Hikmet, Sebep ve Menat

Birbirlerine çok yakın anlam çerçevesi içinde yer alan illet, sebep, hikmet ve menât kavramları her nedense bazıları tarafından karıştırılarak kullanılıyor. Kavramları yerli yerinde kullanmak önemli mi? Elbette önemli. Zira kavramlar ortak bir dildir. Herkes kavramlara kendine göre mana verirse, konuşulan dil aynı olsa bile orada anlaşma olmaz/olamaz. Bu durumda ortaya herkesin kabulleneceği sonuç çıkmayacağı gibi, özellikle toplumun tümünü alakadar eden meselelerde kaosa zemin hazırlanır. İsterseniz 31 Mart vakasından beri yaşanan “şeriat”, 1950’li yıllardan beri ülke gündemine damgasını vuran “laiklik, demokrasi” kavramları etrafındaki tartışmaları hatırlayın; ne demek istediğimiz daha net anlaşılır. Bundan daha zararlı bir başka sonuç ise dinî değerlerin yerinden oynamasıdır. Çünkü kavramlar fıkıh usulüne aittir. Fıkıh ise usulü ve fûruu ile dinin merkezinde yer alır.

Önce kavramlarla ilgili “efrâdını câmi, ağyârını mâni” tarifler yapmak gerekir. İlet, hükmün varlığının üzerine bina edildiği açık, istikrarlı ve belirli/münasip vasfa denir. Alışveriş akdinde alıcı ile satıcının karşılıklı ihtiyaçlarının giderilmesi illettir.

Sebep, hükmün varlığı veya yokluğu adına Şâri’in/kanun koyucunun alamet kıldığı durumdur. Ramazan ayının girmesi oruç tutmanın sebebidir söz gelimi ama illeti değildir. İlet ile sebep arasında umum-husus ilişkisi vardır. Bunu ifade için usulcüler; “Her illet bir sebeptir ama her sebep illet değildir.” derler.

Hikmet, Şâri’nin hükmü verirken ulaşmayı amaçladığı faydadır. Ta’lil adını verdiğimiz çalışma ile ortaya çıkarılan bu faydalar, illet veya sebep olamaz. Mesela,

Ramazan'da yolculuk yapmak oruç tutmamanın illeti, yolculukta karşılaşılan meşakkat ve sıkıntıyı mükelleften giderme amacı ise hikmetidir. Yolculukta sıkıntı anlayışı insandan insana, yolculuktan yolculuğa değişebilen subjektif bir olgudur. Dolayısıyla hüküm ona bina edilemez. Başka bir ifade ile yolculukta oruç tutmama hükmünün/ruhsatının illeti, sıkıntı ve meşakkat olamaz.

Menât'a gelince; bazılarının illet ile aynı anlamda kullandığı menât hüküm ile illet arasındaki münasebeti, uygunluğu araştırma ameliyesinde kullanılan bir kavramdır. Hüküm illete bağlı olsa da menâta bağlı değildir. Menât'ı yapacağımız ta'lille, akli çıkarımlarla tespit edemesek de hüküm varlığını devam ettirecektir. Mesela; murdar olmuş hayvanın etini yemek haramdır. Ölü olması haram hükmünün illetidir. Menât'ı ise murdar olmuş hayvanın etindeki reaksiyonlar, kimyasal değişimler, insan sağlığı ile münasebeti vs. gibi yapacağımız ilmî çalışmalara bağlı elde edeceğimiz sonuçlardır. Bu sonuçlar bize illet ile hüküm arasındaki münasebeti kavramımıza yardımcı olacak, gönül huzuru, kalb itminanı içinde o emri veya yasağı yerine getirmemizi sağlayacaktır.

Bu işlem tahricü'l-menât, tenkihü'l-menât ve tahkikü'l-menât olarak üç ayrı kategoriye ayrılır. Tahricü'l-menât; hüküm ile illet arasındaki en uygun vasfın tercihidir. İçkinin haram kılınmasında sarhoşluk gibi. Tenkihü'l-menât; hükme tesiri olmayan vasıfların elenmesidir. Ramazan'da hanımı ile münasebete giren bedevi örneğinde kefarete gerektiren fiili işleyen şahsın bedevi olması gibi. Şahsın bedevi olmasının hükmüyle, hükmün illeti ile bir alakası yoktur. Tahkikü'l-menât'a gelince hükmün illetinin başka örneğinin bulunup-bulunmadığını araştırmaktır. Şarapta var olan sarhoş edici özelliğin boza, şıra vb. başka içeceklerde olup-olmadığını tespit gibi.

Ne anlattık bu yazıda? İki şey: İlk olarak kavramların genel çerçevesini verdik. İkincisi de mezkûr kavramların oturmuş olduğu temel ve bu temellere bağlı anlam çerçeveleri bilinmiyorsa, bunları kullanarak ulu-orta konuşma, hatta haddi aşır ta'liller yapma, hükümler verme... Cümleyi zâhir, münasip ve munzabıt bir yüklemle tamamlamayı size bırakıyorum. Kaldı ki zâhir, münasip ve munzabıt illetin üç vasfıdır.

Mezhepler ve Mezhepler Arası Münasebetler

Çocukluğumuzdan bu yana "Hak, bir olduğu hâlde neden dört mezhep var?" sorusuna ikna edecek cevaplar ararız. Her şeyden önce zihinleri kurcalayan bu sorudaki bir yanlışlığı düzeltelim. Dört mezhep değil, belki yüzlerce mezhep var. Eğer mezhepten kasıt Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) dört büyük mezhep imamının yaşadığı döneme kadar Müslümanların karşı karşıya kaldıkları ibadetten muamelata uzayan sorunlarına yönelik verilen cevaplar, o cevapların bir araya gelmiş şekli ise evet, yüzlerce mezhep var. Çünkü o dönemde sorunlarına cevap arayan halk, ilmi ve ameli ile kendini ispat etmiş, içtihadî ehliyetine sahip kişilere gidiyor, cevaplarını alıyor ve uygulamaya geçiriyordu. Sahabeden, tâbiîne ve tebe-i tâbiîne uzanan nesillerde bu ehliyetine sahip, ilmî sorumluluklarının şuurunda ve farkında olan yüzlerce insan vardı. Ne var ki bunların bir kısmı sadece bazı alanlarda söz söyledi. Bazıları küçük

beldelerde yaşadıkları için görüşleri iştihar bulmadı ve o görüşleri uygulayan geniş kitleler de olmadı. Zaten 4 büyük mezhep imamını bunlardan ayıran da bu iki özelliktir. Yoksa “yaşamayan mezhep sahipleri” diye fıkıh literatürüne geçen Leys b. Sa’d’ın, Abdurrahmân el-Evzâî’nin ilmî yeterlilik bağlamında İmam-ı A’zam’dan, İmam-ı Şâfiî’den aşağı kalır tarafları yoktu.

İslâmî kaide ve kuralların beden ve ruhuna yön veren en önemli unsurlardan biri hiç şüphesiz Medine’dir. Çünkü somut bir gerçekliktir Medine. İlahi irade kıyamete kadar bütün insanlığa rehberlik yapacak ilkelerini de spesifik hükümlerini de bu zemin üzerinde indirmiştir. Bu açıdan baktığınızda Medine ile İslâmî ahkâm “et ile tırnak” gibi birbirine girmiştir. Bu ikisini birbirinden ayırmak imkânsızdır. Dolayısıyla birini bilmeden diğeri anlamak da mümkün değildir. Onun için siyer/tarih bilgisi tefsirde, hadiste, fıkhıta, kelamda çok önemlidir. Siyerde yaya olan kişilerin söz konusu ilim dallarında kaynaklara inmesi, ayakları yere basan yorumlarda bulunması imkânsız denecek ölçüde zordur. Hatta diyebilirim, ilgili ilim dallarına ait usul bilgisinden çok önce gelir siyer adına derinlemesine malumat sahibi olmak.

İşte Medine, Efendimizin hicretini müteakip kurulan şehir site devleti yapısı ile çok sonraki dönemlerde ortaya çıkacak mezhepler olgusunda önemli bir yere sahiptir. Başlangıçta 4500 Yahudi, 4000 Arap müşrik, 1500 Müslümanın yaşadığı bu şehir, imzalanan Medine vesikası, barış ve savaş dönemlerinde yaşanan ikili veya diplomatik münasebetler gibi hususiyetleriyle erken dönem İslâmî hayat tecrübesine yön vermiş, birlikte yaşama adına hukukçuların ortaya koyduğu kaide ve kuralların doğuşuna zemin hazırlamıştır. Manzaraya tersinden bakarak şöyle de diyebiliriz: Ulus-devlet formunda gördüğümüz dinî ve ırkî birlikteliği esas alan siyasî yapılanmalar, o dönemde geçerli olsaydı, bugün elimizde mütedavil olan ne İslâmî kaynaklara ne de 15 asırlık tecrübeye sahip olabilirdik. Başkalarını her türlü özellikleri ile kabul edip birlikte yaşamayı mümkün kılan İslâmî ruhu bulamazdık. Böylesi önemli bir alanda yaşanan bu türlü bir boşluk, kim bilir insanlığı ikiye bölen ve “ya dostumsun ya da düşmanım” anlayışına bizi sürükledi. Hâlbuki bunun böyle olmadığını herkes biliyor. Mezhepler özelinde yaşadığımız uzun İslâmî tecrübe zaten bunu gösteriyor.

Gerçekten fikhî meselelerde birbirlerine alabildiğine zıt ve aykırı hükümler veren, görüş ve kanaatlere sahip olan insanların, birbirlerini hem de kitleler hâlinde kabullenmeleri, aynı çatı altında yaşayabilmeleri nasıl mümkün olmuştur? Çok basit ve anlaşılır bir misal olarak kan, Hanefilere göre abdesti bozuyor, Şâfiîlere göre bozmuyor ama her iki mezhebe göre de abdestsiz namaz haram. Bununla beraber kanın abdesti bozup-bozmasında bu kadar zıt görüşe sahip insanlar, benimsediği içtihadî görüşe göre abdestsiz olan bir imamın arkasında namaz kılabiliyorlar.

Peki bu yaklaşımın temeli ne? Bu soruya, inanç ekseninde içtihadı verilen yer veya içtihadî görüşlerin iman esasları seviyesine çıkarılmaması, cevabını vermek mümkün. Teorik değerler ve erken dönemlerdeki uygulamalara dayanarak söylüyorum bu sözleri. İçtihat, pek çok fıkıh usulcüsünün tasnifi içinde verilen isimle “akıl”, hükmü bilinmeyen meselelerde ayet ve hadislere belli bir metodoloji takibi ile yorumlar

yapma gayretine verilen isimdir. Amaç murad-ı ilâhîyi anlamaya çalışmaktır. Bu gayretin sonucu olarak ortaya çıkan ürün yani üretilmiş bilgi, ayet veya hadis değildir; beşerî bilgidir. Dolayısıyla kutsallığı da yoktur, bağlayıcılığı da. Bizzat bu bilgiyi üreten müçtehitlerin diliyle söyleyelim isterseniz: “yanlış olma ihtimali olan doğrudur” içtihat. “Eşbeh bi'l-hak” dediğimiz “doğruya en yakın, meşîet-i ilâhîye en uygun” kavramı ile anlatılmak istenen de budur. Çünkü mutlak ve doğru bilgi sadece Allah’a hastır. O da araştırma yaptığımız mesele hakkında nihai bir şey demediğine göre bizim bilinenlerden hareketle ürettiğimiz bilgi “yanlışlanabilir doğru, doğrulanabilir yanlıştır.”

Bakış açısı bu olunca problemler özelinde herkes dinî bilgi ve yaşantısına itimat ettiği şahsın görüşlerini esas almış ve hayatını öylece devam ettirmiştir. Daha sonraki dönemlerde bu çizgiden sapmalar elbette olmuştur. Literatüre içtihat kapısının kapanması olarak geçen bir dönem yaşanmış ve hâlen belli nispette yaşanmaktadır. Zaten bu ayrıma işaret için teorik değerler ve erken dönem tabirlerini kullandık.

Fikhî görüşler, mezhepler ve dolayısıyla mensupları arasında gördüğümüz bu yumuşak ilişki, maalesef siyasetin, iktidarın, menfaatin devreye girdiği yerlerde farklı bir karakter kazanmıştır. Bu safhada karşımıza itidalli değil, birbirlerine düşman kesilen gruplar çıkmaktadır. Sünnî-Şiî ayrımı, Emevilerin zuhuru, Emevi-Abbasi kavgaları, Ehl-i Beyt'in Medine'den sürülmesi ve benzeri nice sonuçları ile hatırladığımız bu sürece girişin nedeni, din değil siyasettir; mana değil madde; ukba değil, dünya ve dünyevî beklentilerdir. Melekî değil, şeytanî özelliklerimizin ağır bastığı insanî hüviyetimizdir. Zannediyorum bu da işin tabiatının gereğidir. Zira söz konusu olan siyasettir.

Fakat hemen ilave edelim; bu farklılık bizde hiçbir zaman Hıristiyan dünyasındaki ayrılık ölçüsünde keskin ve net olmamıştır. Batıda örneğini gördüğümüz ölçüde yüzyıllar süren savaflara, kurtuluşu sadece kendi yorumunda görüp karşı tarafı tekfire uzayan küllî ayrılıklara sebebiyet vermemiştir. Çünkü nassların yani Kur'ân ve sünnetin varlığı ve bütün Müslümanları bağlayıcılık özelliği buna mani olmuştur. Kur'ân ve sünnet bizim yegâne ortak paydamızdır. Fikhî, siyasî, itikadî ya da seküler her türlü görüş ayrılığımıza, dil, kültür, ırk vb. ayrıştırıcı tüm unsurlarımıza rağmen, bizim bugünlere gelmemizin, hâlâ birlikte yaşamamız, birbirimizi seviyor olmamızın altındaki sır budur.

Mezheplerde Görüş Ayrılıkları ve Hak ve Hakikatin Hatırı

Mezhep imamlarının aynı meselelerde farklı görüş ve kanaatlerde olmasına rağmen birbirlerine karşı vicâhî veya gıyâbî saygı ve hürmetleri aslında dillere destan bir mevzudur. Bunun bir adım ötesinde ayrı bir destanlık konu ise talebenin hocasından aynı mevzuda farklı görüşe sahip olmasına rağmen karşılıklı saygı ve hürmetin korunmasıdır. Bir talebe düşünün ki ilmî açıdan sahip olduğu her şeyi, o bilginin kendisine kazandırdığı her türlü kıymeti hocasına borçlu. Bu durum, esnafta gördüğümüz usta-çırak ilişkisinden çok daha farklı bir münasebettir. Bununla beraber yeri geldiğinde o talebe, hocasına nihayetsiz saygısıyla beraber düşünce özgürlüğünün

açtığı kapıdan girip farklı hükümlere varmakta ve bunu ifadeden çekinmemektedir. Belki bugün çoklarımızın idrak sınırlarını zorlayan bir konudur bu fakat söz konusu olan Hak ve hakikat olunca “Hak ve hakikatin hatırı âlidir.” deyip o cesaret gösterilmiştir.

“İmam-ı Muhammed neden hocası İmam-ı Azam’a rağmen görüşler beyan etti?” sorusu üzerine bu girişi yapmış olduk.

İmam-ı Mumammed lakaplı Muhammed b. el-Hasen, hocası İmam-ı A’zam’ın görüşlerini usulüyle, furuuyla kâğıt-kaleme dökerek tarihe mal eden bir insandır. Onun yaptığı çalışmaları, ortaya koyduğu ve bugün dahi elimizin altında mütedavil olan o dev eserleri görünce, İmam-ı Muhammed olmasaydı Hanefî mezhebi bulunduğ/bulunacağı konumda olmazdı diyor insan.

Kendisine “Ebu Hanîfe’nin oğlu” denilecek kadar hocasına yakın olmuş bu dev insan, aynı zamanda mezhebin ikinci büyük ismi olan İmam-ı Yusuf’tan da ilim tahsil etmiş, İmam-ı Malik’e talebelik yapmıştır. Tahsil yaptığı başka devasa şahsiyetleri de düşünecek olursanız arı gibi her çiçekten bal almıştır, denilebilir. Hakkında “Allah’ın kitabını helali-haramı, nâsihi-mensuhu vs. ile ondan daha iyi bilen görmedim. O, ilmî konuları kendi seviyesinde anlattığında birşey anlamaz, ancak bizim seviyemize inip anlatmaya başladığında anlardık.” diyen İmam-ı Şâfiî’ye ise hocalık yapmıştır. Ehlinin malumu olduğu üzere kendisi el-Mebcut, el-Camiu’s-Sağır, el-Camiu’l-Kebir, Ziyâdât, Siyerü’s-Sağır, Siyerü’l-Kebir, Haruniyyat, Cürçâniyyât, Keysaniyyât, el-Hücce ale’l-Medine, Ziyâdâtü’z-Ziyâdât, Kitabu’l-Kesb gibi eserlerin müellifi.

İşte bu dev insan, zaman zaman hem kendi içtihadı, hem de farklı usullerle içtihat eden başka mezhep mensuplarının görüşlerini -hocasının görüşlerine muhalif olmasına rağmen- tercih etmiş ve bunu ifadeden çekinmemiştir. Ancak bunu çok saygılı bir üslupla yapmıştır. Bir kaç tanesini aktaracak olursak: “Bu görüş bize göre Ebû Hanîfe’nin görüşünden daha sevimli geliyor.”, “Biz bu konuda Ebû Hanîfe ve İbrahim en-Nehaî’nin görüşü ile değil, Muaz b. Cebel’in Yemen valisi iken sebzelerden zekât almadığı rivayetiyle amel ediyoruz.”, “Medine ehli bu hususta daha isabetlidir.”

Farklı görüş beyanı laf olsun diye yapılan, ilmî temellerden yoksun muhalefet değildir. Kuru cesaret hiç değildir. Ya nedir? Hakkın hatırının yüce ve yüksek oluşudur. İlmî haysiyet ve namusunun korunmasıdır. Ne güzel der Hocaefendi sahabiyi anlatırken: “Onların birbirlerine karşı olan tavır ve bakışlarına bugünün telakkilerine göre bir ad koymak icab ederse onlara “çok hürriyetçi insanlar” demek mümkündür. Müsavat duygusu derinlemesine ruhlarına işlemiştir ve onlar kimseyi kendilerinden büyük görmedikleri, kendilerini kimseye hesap verme mecburiyetinde hissetmedikleri için hak adına çok canlı ve hemen hesap soracak mahiyette olabiliyor, haksızlıklar karşısında susmayı da akıllarının köşesinden bile geçirmiyorlardı.”¹³

Sahabe ile aynı memeden süt emmiş fukahânın yaptığı da bundan ibarettir.

Sahabe ve Adalet

Merhum Ahmet Naim bir tespitinde “Fitnelere karışmış-karışmamış sahabenin kâffesi, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat eimmesinin icmaı ile adillerdir.” diyor. Bu tespite katılıyor musunuz? Nasıl değerlendirmek lazım, diyerek devam eden bir soru var. Sorunun tamamını yazmadım ama mantukuna bakınca, sözü edilen değerlendirmeyi “Bu, nasıl mümkün olur?” tarzında okumak da mümkün.

Onlara sahabe olma yönleri açısından değil de sadece insanî özellikleri ile itibar eder, etten-kemikten yapılarını esas alır, beşerî duygu ve hisleri ile ön plana çıkarırsak böyle bir okuma, bir açıdan haklı görülebilir. Ama unutmamak gerekir ki onların en önemli özelliği Hz. Peygamber’e (sallallahu aleyhi ve sellem) arkadaş olmalarıdır. Sohbetin insibağına ermeleridir. Sahabe diye adlandırılmaları da bu yüzdendir. Kur’ân’ın nüzulüne şahit olmalarıdır. Sebeb-i nüzul noktasında pek çok Kur’ân ayetinin inişine düşünce ve eylemleriyle vesile olmalarıdır. Bunlar öyle önemli şeylerdir ki İslâm tarihinde sahabeden başkası bu imtiyazlara nail olmamış ve olmayacaktır. Bu imtiyazlar -tâbiîn bile olsa- onlarla sair Müslümanların arasını sera-süreyya misali açan temel unsurlardır.

Sahabe dendiğinde her zaman hatırdaki tutulacak ve hiç unutulmayacak, unutulmaması gereken bir hakikat var ki o, Allah’ın onlar hakkındaki beyanıdır. Bu beyanda istisna, şarta talik, “ama, fakat, lakin” yok. Buyuruyor ki Allah: “Allah onlardan razı, onlar da Allah’tan razı.” Ne ifade eder bu? Şüphesiz bu ifadeden istisnasız bütün sahabenin Hak nezdindeki yeri anlaşılır. Öyleyse onlar hakkında konuşurken, düşünürken, yazarken bu mihverden kaymamaya ve dikkatli olmaya özen gösterilmelidir.

Bununla beraber, söylediğimiz bu hususlar onların bizim gibi insan olduğu dolayısıyla soruda ima edildiği şekliyle hata yapabileceği gerçek veya ihtimaline halel getirmez. Evet, onlar da bizler gibi insandır.

Merhum Ahmet Naim’den yapılan iktibasa gelince, söz konusu düşünce literatürdeki ifadesiyle hadis ahz u ita’sı, kabul veya reddi ekseninde yapılan bir tespittir. Bir başka ifadeyle hadis rivayetinde raviler adalet ve zabt şartlarına göre incelenirler. Ta ki hadisin sıhhati, Efendimiz’e aidiyeti veya ait olmayışı bütün netliği ile açığa çıksın. Şayet ravilerden birinin sözü edilen adalet ve zabt şartlarındaki eksikliği söz konusu ise bu hadisin sıhhatine tesir edecek ve buna bağlı olarak o hadisten hüküm çıkarıp-çıkarmama veya çıkan hükümlerle yapılacak amelin hangi ölçüde bağlayıcı olup-olmayacağı belirlenecektir. İşte ravi incelemesinin yapıldığı bu alanda ehl-i sünnet uleması sahabeye ayrıcalık tanımış ve “Sahabenin hepsi adildir.” demişler.

Niçin böyle düşünmüş ehl-i sünnet uleması? Çünkü sahabe yukarıda da ifade ettiğimiz gibi başkalarında olmayan özelliklere sahip bir topluluk. Allah’ın razı olduğunu beyan ettiği, İslâm dinini kabul ve müdafaada önlerine açılan -can pazarı dâhil- her türlü akabeyi aşmış, akla ve hayale sığdırmada zorlandığımız fedakârlıkların sahibi kişiler onlar. Öyleyse onlar bir manada dinin asıl inşa edicileridir ve kendi elleri ile inşa ettikleri dinin temelini dinamit koyma anlamına gelen yalan rivayette bulunmazlar.

Sahabe hakkında genel çerçevede böyle düşünen ehl-i sünnet uleması, onların insan olduğu gerçeğini hiçbir zaman unutmamış, spesifik olarak unutmadan hataen yanılmaya, ister hadislerin ispatı isterse kendi itirafları ile açığa çıkan yanlışlıklarına sürekli kapıyı açık tutmuş ve “Sahabenin kâffesi adildir.” deseler bile, hadisin sıhhatine gölge düşürecek özellikleri açığa çıktığında sahabeye herhangi bir imtiyaz tanımamışlardır. Burada Hz. Âişe'nin musallinin önünden kadın geçerse namaz bozulur hadisine yaptığı düzeltmeden, Hz. Ömer'in istizan hadisini bilmemesi ve Amr b. As'ın ölüm döşğinde yaptığı itiraflara kadar pek çok örnek sıralamamız mümkündür.

Sonuç itibarıyla, sahabeyi ne kendi derekemize indirelim ne de Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) kutsar gibi kutsayalım. Ortada bir yerde duralım. Hadis ulemasının yaptığı şey budur. Böyle yaparsak doğru bir yerde durur ve doğru sonuçlara ulaşırız.

Mezhepler Arası İhtilaf ve “Allah'ın İpine Sarılın.” Ayeti bana intikal eden bir soru, ihtilaf meselesinde farklı bir perspektif açtı zihnimde. Soru mealen şöyle: Fıkıhta 4 mezhebin varlığı, mezhepleşme de Leys b. Sa'd, Abdurrahmân el-Evzâî gibi ehl-i sünnet çizgisinde yer alan kişilerin görüşleri, mezhep imamı ve talebeleri örneğinde gördüğümüz şekliyle aynı meselede birbirlerinden çok farklı hükümlerin varlığı “Hep birlikte Allah'ın ipine sınıksız sarılın; ihtilafa düşmeyin; bölünüp parçalanmayın.” (Âl-i İmrân Sûresi, 3/103) ayetine muhalif değil midir?

Soruda zikri geçen fikhî görüş ayrılıkları hemen herkesin bildiği gibi “Ümmetimin ihtilafı rahmettir.” hadisiyle açıklanırdı. Bu açıklama tarzı İslâm'ın hayata mal olmasında çok geniş alternatifler sunan, aslî kaide ve esaslarda müttefik, formda farklılık arz eden fikhî görüşler olunca yine geçerliliğini koruyor. Bunda problem yok. Fakat mesele soruda zikredilen “İhtilafa düşmeyin, bölünüp parçalanmayın.” ayeti ekseninde ayrı bir mana kazanıyor. O zaman bu ihtilafı mezkûr ayet etrafında nasıl açıklama getireceğiz. İşte bu, en azından benim için yeni bir bakış açısı demek.

Öncelikle tarihi bir gerçeği itiraf edelim; Efendimiz sonrası dönemde cereyan eden hadiselerle siyasî bir gözlükle baktığımızda, ihtilaf ve ittifak özelinde Kur'ân ve sünnetin belirlediği hedef yakalanamamıştır. Hulefa-i Râşidîn'den üç halifenin suikasta kurban gitmesi, sahabilerin çeşitli sebeplerle birbirlerine kılıç çekmesi, Emevi ve Abbasilerle ayrı bir ivme kazanan iç savaş niteliğindeki hadiseler bu itirafı zorunlu kılan gerçeklerdir. Hatta pek çok İslâm ulemasına göre itikadi görüş ayrılıklarında bu hadiselerin rol oynadığı da ayrı bir gerçektir.

Bu son cümleyi kısaca açalım. Yaşanan hadiselerin Cebriyye, Hâriciye, Kaderiyye, Mürcie, Şîa ve benzeri isimlerle andığımız ve itikadi veya siyasî belli bir görüşü yansıtan gruplaşmalarda büyük ölçüde rolü vardır. Söz gelimi; “İnsan rüzgârın önünde uçup giden bir yaprak gibidir, iradesinin hiçbir rolü yoktur.” diyen cebri görüşün ortaya çıkış nedenlerinden bir tanesi, geriye dönülmesi imkânsız o siyasî hadiseleri izah için ortaya atılmış ve böylece vicdanî bir rahatlama hedeflenmiş olabilir. Aynı türden yaklaşım, yukarıda isimlerini verdiğimiz diğer görüşler için de geçerlidir.

Tabî bu yorumları yapan ulema, erken dönem İslâm düşünce hayatına damgasını vuran, ona altın bir dönem yaşatan entelektüel çabaları, zihnî gayretleri hafife alıyor değil. Ama bir döneme ve o dönemde yaşanan fikrî ve siyasî hadiselerle izah getirirken, resmi bütün kareleri ile birlikte görmek de şarttır. İşte fotoğrafa bir bütün hâlinde bakınca, o fikrî çabaların gösterildiği dönemlerdeki siyasî hadiselerin rolünü gözardı etmek imkânsızdır.

Bu kısa açıklamadan sonra ayete dönecek olursak; 15 asır sonrasında ayetlere bakıp doğru mana vermenin ilk şartı, hiç şüphesiz ayeti nazil olduğu konteks içinde ele almaktır. Sebeb-i nüzul bu konuda yeri başka bir şeyle doldurulamayacak bir malzeme sunar bizlere. Sonra Efendimiz'in ayetle alakalı izahları, sahabenin verdiği anlam ve nihayet 15 asırlık gelenek içinde ulemanın yapmış olduğu yorumlara bir bütün hâlinde bakmak gerekir.

Belki burada tefsir usulündeki “Sebeb-i nüzulün hususiyeti, hükmün umumi oluşuna mani değildir.” kaidesi öne sürülerek itiraz edilebilir. Kur’ân’ın evrenselliği açısından bu kaideye itiraz yersizdir; -âmennâ- ama sözünü ettiğimiz mevzuda fikhî açıdan bağlayıcı bir hüküm söz konusu değil. Yapılan ya da yapılması gereken şey, ayetin nazil olduğu konteks içinde siyak-sibak bütünlüğü de hesaba katılarak doğru anlaşılmasıdır. Hz. Ebû Bekir’in “Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın.” (Bakara Sûresi, 2/195) ayetini delil göstererek düşmanlarla göğüs göğüse savaşmayı reddedenlere söylediği şu söz burada mutlaka hatırlanmalıdır: “Ayeti doğru okuyor ama yanlış tevîl ediyorsunuz.”

Ayetin nazil olduğu zemine geri dönelim. Malum, Efendimiz öncesi Arap toplumu kabile yapılanmasının hâkim olduğu bölük pörçük bir manzara arz ediyordu. Çağdaşları olan Roma, Fars imparatorluklarına benzer, bir devlet yapılanmaları yoktu. Güçlünün hâkim olduğu, hak ve adaletin gözetilmediği, menfaatlerin her şey kabul edildiği, sıradan sebeplerde asırlar süren iç savaşların yapıldığı hayat tarzları vardı. Farklılıklar zenginlik değil, çatışma sebebi olarak görülüyordu. Fakat İslâm geldikten sonra bu menfi unsurların hepsi zamanla ve teker teker toplum hayatından izale oldu. Önce zihinlerde herkesin Allah’ın kulu olması hasebiyle yaratılıştaki birbirine eşit varlıklar olduğu fikri yerleştirildi. İnsanları birbirinden ayıran özelliklerin çatışma değil, toplumsal hayatı zenginleştiren, birlikte yaşamayı kolaylaştıran unsurlar hâline getirilmesi sağlandı. Zengin-fakir, efendi-köle ve kabileler arasındaki korkunç uçurumlar tevhid akidesi ve peşisıra gelen hukukî öğretilerle kapanmaya yüz tuttu. Asırlar süren kabile savaşlarına son verildi. İnsanlar din, dil, cins, ırk vb. bütün farklılıklarına rağmen bir üst devlet çatısı hâlinde birlikte yaşamaya başladı. Bütün bunlarda hiç şüphesiz Kur’ân’ın mezkûr ayetinde ifade buyurduğu “Allah’ın ipi” yani müfessirlerin beyanına göre Kur’ân ve sünnetiyle İslâm dini merkezi rolü oynadı.

İşte bahse medar olan ayet, önce kesin ve kati bir emirle bahsettiğimiz cahiliyenin bölük-pörçük günlerine dönüşü yasaklıyor, ardından bu hâllerini hatırlatma babında şöyle diyor: “Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirine düşman kimseler idiniz de Allah gönüllerinizi telif etti ve O’nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da Allah sizi kurtarmıştı.

İşte Allah ayetlerini size böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız.” (Âl-i İmrân Sûresi, 3/103)

Bu bütünlük içinde ayete baktığımızda verilen mesaj, Müslümanların kendi aralarında birlikteliklerini sağlamaları, sonra onu ölesiye muhafaza etmeleri ve dağınıklığa düşmemeleridir.

Fakat bu demek değildir ki Müslümanlar arasında düşünce ayrılıkları olmasın. Hayır, bu ayetten “Düşünce ayrılıklarınız olmasın.” gibi bir hüküm çıkmaz. Hele soruda bahsedildiği gibi fikhî görüş ayrılıklarına muhalif bir delil hiç çıkmaz. Zira farklı düşünce olmasın demek her şeyden önce eşyanın tabiatına terstir. İlâhî iradeye aykırıdır. Fıtrata muhalefettir. Görüş ayrılıkları elbette olacak ama bu ayrılıklar insanlar arasında düşmanlığa sebebiyet vermeyecek ve kamplaşmaların nedeni olmayacaktır.

İkincisi, bu durum fikhın yapısına terstir. Fıkıh eğer hayatla, evrensel ve tarih üstü değerlere sahip olan İslâm dinini birbirine bağlayan bir bağ ise -ki öyle olduğuna hiç şüphe yok- o bağın fonksiyonunu eda etmesi, ana esaslar istikametinde üretilecek yeni düşüncelerle olur. İşte fikhî alandaki görüş farklılıklarının eda ettiği misyon budur. Aksi hâlde düşüncenin donuklaşması devreye girer. Bu ise kendi yatağında akıp giden bir nehir olan hayatın, fıkıhla bağının kopmasını netice verir. Fıkıh hayattan, hayat da fıkıhtan koparsa doldurulması zor boşluklar meydana gelir. Kopuş sürecinin uzaması bizim zor dediğimiz şeyi, imkânsız bir şekle de sokabilir. Bugün ümmet-i Muhammed olarak yaşadığımız hâl, aslında böylesi bir sürecin tabii ve zorunlu neticesidir.

Fikhî Görüşlerdeki Detaylar

Abdest esnasında başa mesh ederken, başın ne kadarı, hangi parmakla, bir parmağın dört tarafı ile mi yoksa dört parmağın iç yüzüyle mi mesh edilmeli, üç defa mesh etsek yıkama hükmüne mi geçer, teyemmümle kılınacak namazda vaktin evveli mi yoksa sonu mu esas alınmalı vb. günümüz insanının teferruatın teferruatı diye nitelediği o kadar çok detay içtihadlar var ki fıkıh kitaplarımızda. İnsan bunları görünce nasıl düşüneceği konusunda zorlanıyor. Aslında bu saha ile ilgilenen bir insan olarak benim bakışım net ama çoklarının değil. Neden bu kadar tererruata giriliyor, diye soruyorlar. Bunları boşa harcanan zaman olarak nitelendiriyor ve meleklerin cinsiyetini tartışmaktan farksız gördüklerini ifade ediyorlar.

Bu çerçevede cevap bekleyen pek çok soru vardı. Geçenlerde Semerkandî'nin Tuhfetu'l-Fukahâ kitabını müzakere ederken, sorularda ifade edilen perspektiften bakmaya çalıştım söz konusu içtihadî yaklaşımlara. Sonuçta eğer bakış açınız “Bana sonuç lazım, bu kadar detay bana gerekmez.” şeklinde olursa, bu itirazlar kendine oturacak bir zemin bulmaya başlar ve ilave sorularla kulvar değiştirir. İtiraf etmek lazım, bu zihniyeti destekleyen bir anlayışa sahibiz toplum olarak. Televizyonlarda dinî meselelerin tartışma formatında konuşulduğu programlar bence bu zihniyete en büyük desteği vermektedir. Kültür Müslümanlığı formatında kalıp, gündelik hayatında defalarca tekrar ettiği ibadetler başta pek çok amelî hükmü neden

yaptığını bilmeyen meraksız ve duyarsız kitlenin varlığı inkâr edilemez. Bu ilgisizlik bilmek istemiyorlar şeklinde de yorumlanabilir. Aksi olsaydı öğrenme çaba ve gayretleri olurdu. Sadece Türk toplumu değil, Arap dünyası da sair İslâmî coğrafyada yer alan ülkelerdeki Müslümanlar da buna maalesef dâhil. Böyle olunca başta örneklerini verdiğimiz yaklaşımlara karşı duyarsız, kayıtsız ve ehil olmadığı hâlde olur-olmaz her şeyi sorgulayan insanların çıkması gayet tabî.

Hâlbuki meseleye şöyle bakmak lazım diye düşünüyorum: İmam-ı Azam, İmam-ı Şâfiî, İmam-ı Malik, İmam-ı Hanbel ve talebeleri bizim bugün detayın detayı diyebileceğimiz konularda bu kadar fikir yürüttülse -hâşâ- bu onların anlayışsızlıklarından, yetersizliklerinden, kendilerine iş aradıklarından dolayı değil, aksine Allah'ın rıza ve rıdvanına ulaşmak, murad-ı İlahî'ye en yakın olan görüşü bulmak içindir. Bunca çaba, bunca gayretin başka türlü izahı mümkün değildir. Bir başka tabirle, İslâmî hayatlarındaki ciddiyet, ahireti önceleyen zihniyetlerinden dolaydır. Bunca içtihat kolay değil zora talip olmalarının göstergesidir. Allah ile olan münasebetlerindeki derinliğin uzantısıdır bence ortaya konan müdevvenat.

Ama biz dünya hayatını öncelediğimiz, ukbaya bakan meselelerde “olsa da olur, olmasa da” vurdumduymazlığına kapıldığımız için olsa gerek, o insanların ciddiyetini sorguluyoruz. Huzurunda talebe değil, kapısında bekçi olamayacağımız insanlara, sahip olduğumuz laubailikten dolayı olsa gerek söz söyleme cesareti gösteriyoruz.

Onlar dokunulmaz insanlardır, sorgulanamazlar, içtihatları -hâşâ- ayet ve hadis menzilesindedir demiyorum. Elbette ilmî kriterler içinde kalmak şartıyla bunlar da yapılacaktır ama öncelikle bunu ehil olanlar yapacaktır. Yaparken ayakları yere basan, meşru bir temele dayanan çerçeve içinde kalmaya özen göstereceklerdir.

Bence her şeyden önce onları anlamaya çalışmalıyız. Eminim ki bu anlama çabası, bize farklı bir perspektiften sözünü ettiğimiz meseleleri daha iyi değerlendirme kapısını açacaktır.

Dinde Reform, Re-Form ve Basın

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sahasında uzman 100'e yakın öğretim görevlisine yaptırdığı hadis külliyatı ile alakalı çalışmanın BBC tarafından “reform, İslâm'da devrim” gibi söz ve yorumlarla kamuoyuna duyurulması her nedense Türk basınının çok dikkatini çekti ve günlerce süren yayınlar yapıldı. “Bu ilgi neden?” sorusuna cevap olarak ortaya konan “BBC’de yer alan böylesi bir haber ve yorumun, Türk basını açısından haber değeri vardır.” şeklindeki izahlar ise şahsen benim kalbimi tatmin, zihnimi iknaya yetmedi. Çünkü çalışmanın mahiyetini, 3-4 yıla uzayan mazisini bilmeden yapılan yorumlarda dile getirilen cümleler şunlar: “Hadislerin ayıklanması”, “Hadislerin ılımlı İslâm çerçevesinde yorumlanması”, “Siyasetle ilişkilendirilmesi”, “Hadis alanında reform yapılması”, “Hadislerin 21. yüzyıla uyumlu hâle getirilmesi”, “İslâm'ın teolojik temellerinde değişikliğe gidilmesi” vb. popüler ve tenkid yönü ağır basan bu haber ve yorumlara Diyanet İşleri Başkanı Bardakoğlu ile yapılan röportajlardaki soruları da ilave etmek gerek. İşte bunlara bir

bütün olarak ve ön yargısız bir biçimde bakan herkes “Haber değeri vardı, onun için...” açıklamasına inanmayacaktır.

Şöyle düşünüyorum; yıllardan, asırlardan beri İslâm’ı vicdanlara hapsedmeye çalışan, onun sosyal hayattaki görüntüsünden rahatsız olan kişiler, gruplar, sistemler tarafından arzu edilen şey değil miydi İslâm’da reform? O hâlde bu rahatsızlık niye? Eğer düşünce namusu ve istikametine sahiplerse yapmaları gereken şey Diyanet’i böylesi bir çalışmaya -çok geç kalmış da olsa- öncülük ettiğinden dolayı kutlamalarıydı. Üstelik bu tür bir haberi atladıklarından, BBC’ye kaptırdıklarından dolayı Ankara muhabirlerini, yöneticilerini sorguya çektikleri haberini manşetlere taşımalarıydı.

Reform İngilizce’de sözlük manası itibarıyla ıslah etmek, düzeltmek demek. Eğer reform, re-form şeklinde yazılıp okunacak olursa “bir şeye yeni bir form, yeni bir şekil vermek” manasına geliyor. Bir başka ifadeyle değişmez, evrensel ve aslî bir değere/değerlere, değişen sosyal, kültürel, siyasî vb. arka plan şartlarına bağlı olarak yeni bir form kazandırma demek. Bu zaten İslâm’da ihtiyaç olduğunda müracaat edilen bir ameliye. “Sabit din, değişken şeriat” ile anlatılan, anlatılmak istenen de bu. Bu ameliyeyi yapmada kullanılan metodun adı ise herkesin bildiği gibi içtihat.

Ama ıslah, düzeltme anlamındaki reforma gelince, malum Hıristiyan dünyada Protestanlığın doğmasına sebebiyet veren, Katolik mezhebini mevcut siyasî ve itikadi konumundan eden çalışmalara verilen genel isim bu. Sadece çalışma değil, binlerin-yüz binlerin öldüğü mezhepler arası savaşların da başlangıç noktası. Hıristiyanlıkta veya dinde reform, 15. asırda Almanya’da Martin Luther ile başlamış, 17. yüzyılda zirve yapmış, hatta bir bakış açısına göre günümüze kadar da devam etmiş ve ediyor. İşin aslına bakılacak olursa Katolikliğe karşı itikattan pratiğe kadar uzanan, Allah inancı, Papa’nın yanılmazlığı, teslis/üçleme, ruhu’l-kudüs, günahların affı vb. konularda çok keskin, çok net ayrılıkların/aykırılıkların söz konusu olduğu bu düzeltmelere reform denmesi kadar tabî bir şey olamaz.

Bu manada bir reforma İslâm dininin sabit, evrensel ayaklarını teşkil eden Kur’ân ve sünnetin ihtiyacının olmadığı muhakkak. Buna rağmen mezkûr hadis çalışmasında olduğu gibi yapılagelen çalışmalara yazılı ve görsel medyada hemen reform adı verilmesi meseleye Hıristiyanlık perspektifinden bakıldığını göstermektedir. Zaten Batının kendi içinde kendini anlamak, kendi tarihsel serüvenini ifade etmek için ürettiği kavramlarla İslâm anlaşılmaya çalışılınca bundan daha öte bir manzara ortaya çıkmaz. Keşke bizimkiler Batıya olduğu kadar kendi tarihlerine ve değerlerine de nigâh-ı âşinâ kılsalardı. O zaman bu türlü hataların içine hiç düşülmezdi.

Aydınlanmadan Kaynakları Tahrife

Birinci aydınlanma çağı Batı dünyasında dinlerin fiziki gerçeklik adına ortaya koyduğu tüm öğretilerin reddini ön şart olarak koşan fikir akımının adıdır. Aristo başta Kopernik, Galile, Newton gibi kişilerin ön sıralarda isimlerinin sayıldığı bu dönemde, her türlü bilginin doğru, inanılabilir ve uygulanabilir olması için, gözlem ve

tecrübeye dayanması gerekir. Bilimsel düşünce metodu bundan ibarettir. Bunun hâricindeki bir yolla elde edilmiş bilgi, kuru bir safsatadan ibarettir.

Bu dönemin en can alıcı özelliklerden bir diğeri de Newton fiziğinde gördüğümüz parçalardan elde edilen sonuçların bütüne uygulanabileceğidir. Determinizm adı verilen bu teoriye göre, her şey belli fizik kurallarına göre hareket eder kâinata. Parçaların birbirleri ile olan ilişkisi hep “nedensellik” kuralları çerçevesinde işler. Bu da parçaların işleyişinde gözlenen kurallar ve kanunların bütün için de geçerli olduğu anlamını taşır.

Bu kabul tabii olarak bizi şu sonuca ulaştırır; bir şey ya doğrudur ya yanlış. Ortası yoktur. Yani gri tonların kaybolduğu siyah ve beyaz mantığı. İlim dünyasında oldukça uzun zaman etkinliğini devam ettiren bu anlayış, Albert Einstein’ın “izafiyet teorisi” ile yıkılmış ve ikinci aydınlanma çağı başlamıştır. Bu teoriye göre farklı doğrular olabilir. Matematiksel doğrular kesin olsa bile doğruyu yansıtmayabilir ve birden fazla doğru bulunabilir.

Meselemiz 1. ve 2. aydınlanma dönemi görüşlerinin felsefi açılımlarını yapmak değil. Ancak buradan hareketle bir yere varmak istiyoruz: 1. aydınlanma döneminin keskin ve şahin bakışı, doğruyu tekeline alıp başka muhtemel doğruları dışlayan ve gücünü de kullanarak onları toplum dışına iten bir mantıktır ve bu anlayış hayatın başka alanlarına da sirayet etmiştir. Siyaset ve hukuk başta olmak üzere pek çok alanda kendini gösteren bu yaklaşım, topluma kendi doğruları istikametinde yön vermeyi yegâne gaye edinmiştir. Bu anlayışın bir sonucu olarak söz konusu zihniyete sahip insanlar 28 Şubat sürecinde çok duyduğumuz “toplum mühendisliği”ne soyunmuştur. Muhalif olan hemen her düşünceyi sosyal baskı ile bastırmak, başarılı olunamadığı takdirde aydınlanma öncesi dönemden bildiğimiz giyotinli işkencelere başvurmak dönemin muktedirlerince epeyce kullanıldı. İktidarın başında kilisenin olması da neticeyi değiştirmemiştir. Zira söz konusu olan iman hâline getirilmiş devrin felsefesi ve statükonun kaybedilme korkusudur.

Batı dünyasında bütün bunlar olurken, İslâm dünyası ne yapıyordu? Evet, bizim Batı dünyası ile hemhâl olacağımız dönemlere kadar hiç böyle problemlerimiz olmamıştır. Onların karanlık çağları yaşadığı dönemlerde biz hep aydınlıklara yelken açmış ve peşimizden onları da sürüklemiştir. Ne fizik, kimya, matematik gibi pozitif ilimlerde ne de din, hukuk, siyasal, sosyoloji vb. ilimlerde bu türlü “benim dediğim doğru dayatması” içine girmişizdir. Yine birilerinin dediği gibi “Ya bu savaşta bizimle beraberiniz ya da düşmanlarımızla.” şahin bakışını hiç temsil etmemişizdir.

Fakat 19. asırda başlayan garplılaştırma, modernleşme bağlamlarında Batı dünyası ile ilişkilerimizin artması, özellikle aydın kesimimizde dinî, millî ve ahlâkî değerlerimizi Batılı mantıkla sorgulamayı beraberinde getirmiş ve bugün İslâm ulemasını bile etki alanı içine almıştır. İslâm fikhî açısından baktığımızda da erken İslâmî dönemlerde gördüğümüz mezhep taassubu mantığı yeniden boy göstermiştir. İsim vermeye gerek görmediğimiz bu mantık sahipleri, 2. aydınlanmaya rağmen 1. aydınlanma çağının rüzgârına kendilerini kaptırıp, her şeyi doğru-yanlış, siyah-beyaz ikilemi içinde ele almışlardır. İlmî, içtimaî, siyasî, iktisadî ve kültürel alanlarda Batı’ya ait hemen her

şey nihai doğru, buna muhalif olan şeyler ise -ki bu içtihadî hükümlerle başlayıp sünnet ve Kur'ân'a kadar uzamıştır- yanlıştır. Onlara göre sözünü ettiğimiz düşüncelerin bugüne verecekleri bir mesaj yoktur çünkü ait olduğu devrelere aittir.

Eski hızını kaybetmiş olsa bile, bugün de zaman zaman izlerine, esintilerine şahit olduğumuz bu anlayışın iki tehlikeli yanı var. Bir; kaynaklarımızın tahrifi. Dikkat edin, kaynakların inkârı değil tahrifinden bahsediyorum. Maalesef bizim tahrif dediğimiz husus, Allah ve Hz. Peygamberi Batılı, beşerî ölçüler içinde konuşturmaya kadar uzanıyor. Murad-i İlahi adına ortaya atılan tefsirler, şerhler, açıklamalar, yorumlar öyle bir noktaya varıyor ki ortada asıl, esas, temel ve ölçü kabul edeceğimiz hiçbir şey kalmıyor. Hocaefendi'nin tabiriyle "usul medeniyeti" diye adlandırabileceğimiz ilmî mirasımız, şanlı tarihimiz, muhteşem kültürümüz, vahiy-akıl dengesini gözeten dinî değerlerle bütünleşmiş medeniyet anlayışımız bir çırpıda yok sayılabiliyor. Kökümüzü kaybediyoruz bu yaklaşımla. Mevlânâ'nın meşhur misali içinde ayağımızı sürekli sabit tutacağımız pergelin bir ucunu koyacağımız zemin kayıyor ayaklarımızın altından. Üretilen düşünceler böylesi bir temelden yoksun olunca, neseb-i gayri sahih düşünceler olarak arz-ı endam ediyor piyasalarda. Birkaç gün, birkaç yıl müşterisi olsa da saman alevi gibi ateşinin harareti çabuk sönüyor. Sönüyor ama geride enkaz bırakarak. Sahip olduğu değerlere duyulan şüpheler, tamir ve tatmin edilmeyi bekleyen hisler, her tarafında yara-bere izleri gözükken güven duyguları, bu enkazın göstergeleri.

İki; kendi değerlerimizden utanma. Bizi biz yapan, İslâm medeniyeti olarak insanlık tarihinde apayrı bir yer kazanmamıza vesile olan dinî, millî ve ahlâkî değerlerden utanma. Bu, ayrıca ele alınması gereken derin bir yara. Günlük hayatımızda nice önlenemez menfiliklere kapı açan ve haberleşme vasıtalarının devreye girmesi ile hızını artıran kültürel etkileşimle her geçen gün bizi biraz daha içine çeken bu yaklaşım maalesef köyden kente, köylüden şehirlie çoklarımızı esir almış durumda. Yurtdışında yaşayanlarda çok daha fazla gözükken bu hâl, insanımızda karakter hâline gelmeden halledilmesi gereken bir vakıadır.

İnkârı gayr-i kâbil bu hakikatlerin hangi ölçüde farkındayız? Bundan daha önemli bir başka soru; farkında olduğumuz ölçüde dahi olsa tedbir alıyor muyuz?

Fıkhın Zarar Gördüğü Alan

İslâm düşünce tarihinde İslâmî ilimlerin farklı disiplinler hâline gelmesinin veya getirilmesinin getiri ve götürüleri olmuştur. Dikkat ederseniz "gelmesi veya getirilmesi" dedim. Çünkü her ikisinin de üzerine oturduğu temeller var. Gelmesi dedim çünkü eşyanın tabiatı bunu gerektirir. Kur'ân ve sünnetiyle hayat ve insanlığın bütünü kuşatan bir dinin, değişen ve gelişen şartlar muvacehesinde karşısına çıkan soru ve sorunlara tek bir disiplinle cevap vermesi, çözüm üretmesi, hayatı yaşanabilir kılması mümkün değildir.

Getirilmesi dedim çünkü söz konusu sahalarda konuşacak, yazacak ve en geniş manada düşünce üretecek olan insanların bütün bu sahaları tek başına ihata etmesi

imkânsızdır, eşyanın tabiatına aykırıdır. Bu açıdan getirilmesi sözüyle anlattığımız yaklaşımı da gelmesi şeklinde okumak mümkündür.

Ben bu yazıda tefsir, fıkıh, kelim, hadis, felsefe, tasavvuf vb. ilmî disiplinlere ayrılıştta fıkıhın götürüleri üzerinde bir nebze durmak istiyorum. Her şeyden önce bu ilmî disiplinlerin kendi aralarında geçişin olmadığı iddia edilemez. Ayrıca bunların birbirinden bağımsız çok keskin ve net ayrışması da mümkün değildir. Çünkü ortada bir kaynak birliği vardır. Bu ise Kur'ân ve sünnettir. Öyleyse fıkıh her hâlükârda tefsir ve hadise, hadis her aşamada tefsire, tefsir hadis ilmine eskilerin tabiriyle ifade edecek olursak eşedd-i ihtiyaç ile muhtaçtır. Bir fakih, karşısına çıkan bir soruna cevap verirken Kur'ân ve sünnete müracaat edecektir. Hatta ilk müracaat kaynağı onlar olacaktır. Onun için fakih, Kur'ân ve sünnete belki bir tefsirci ve hadisçi ölçüsünde olmasa bile sahasında söz söyleyebilecek yeterlilikte vâkif olmalıdır.

Bu temeli böylece tespit ettikten sonra gelelim götürülerine. Bunu yani fıkıhın kaybettiği şeyleri devrelere göre ayrı ayrı ele almak lazım. Bir başka ifadeyle mezhep imamlarının yaşadığı, mezhep ve meselede müçtehidlerin mebzul bir şekilde bulunduğu, ilmî canlılığın hayatın her köşesinde hâkim olduğu dönemlerle, taklitin hâkim olduğu dönemleri birbirinden farklı mütalaa etmek şarttır. Genellemeci, toptancı ve heptenci bir bakış yanlıştır. Bu bir.

İkincisi; fikhî görüşler sadece içtihatlarla indirgenmiştir. Günümüzdeki ilim yuvalarında tahsil edilen fıkıh dâhil, taklit dönemlerinin en belirgin özelliğidir bu. Bir meselenin fikhî hükmü üzerinde saatlerce müzakere yapılır ama müzakereler hep içtihatlar ekseninde döner. Ne bir ayet, ne de bir hadis o müzakerelerde gündeme gelmez ve getirilmez. Hâlbuki yukarıda da dediğimiz gibi ayet ve hadisler, fıkıh başta olmak üzere her türlü dinî ve ilmî disiplinin ana kaynağıdır. Onlarsız ilim olmaz. Onlarsız bilgi üretilmez. Üretilse bile doğruluğu tartışmaya açıktır.

TV programlarına bakın. Bir kişi saatlerce konuşuyor. Sayfalar tutan yazılarını okuyun. Ne konuşmasında ne de yazısında fıkıh tarihindeki şâz kavillere yer verdiği kadar ayet ve hadislere yer vermiyor. Böyle fıkıh olmaz.

Üçüncüsü; yaptırım bağlamında fıkıh, vicdana hitap eden söylemlerden ayrılıyor. Hatta öyle ayrılıyor ki ayetle cevap veriliyor ama ayetin cevap olabilecek bölümü anlatıldıktan sonra fezlekesindeki “Allah her şeyden haberdardır; her şeyi hakkıyla gören ve bilendir.” kısmı zikredilmiyor. Hâlbuki meselenin ukba boyutunun hatırlatılması belki de hüküm kısmından daha fazla tesir icra edecek. Birincisi akla hitap ederken diğeri kalbi ve gönlü muhatap alacak ve yaptırım adına hâricî güçlere, polise, jandarmaya ihtiyaç bırakmayacaktır.

Hâsılı, dinî ilimlerin çeşitli disiplinlere bölünmesine getiri ve götürüleri ile birlikte bakmak şart. Erken dönemlerde İslâm dünyası bunu “âlim” geleneği ile aşmış. Günümüzde buna geri dönmeye imkân yok ama hiç olmazsa bu durumun farkında olup ona göre tavır almak gerekmez mi?

Farklı Bir Boyutu ile Tarihsellik ve Tarihselcilik

Yanlış anlaşılmalara, farklı yorumlamaların önünü kesmek adına kendi görüşümü başta ifade edip, sonra konuya geçeyim. Kur'ân'ın siyasi, içtimaî ve ahlâkî bir zemin üzerinde nazil olduğu inkâr edilemez. Bizim siyasi, içtimaî vs. diyerek sıraladığımız şeylere isterseniz toptan “tarihsel zemin” de diyebilirsiniz. Fakat ayetlerin tarihsel bir zemin üzerinde nazil ve varid olması, o değerleri tarihsel yapmaz. Aksine onlar tarih-üstüdür ve kıyamete kadar da bu hüviyetini muhafaza edecektir. Yeri gelmişken bir cümle ile belirteyim; tarihsel kavramının karşıtı evrensel değil, tarih-üstüdür.

Şimdi konuya girelim. 15 asırdır defalarca üzerinde konuşulmuş, yazılmış, çizilmiş bir mevzudur tarihsellik bana göre. Çünkü tarihsellik, (historicity) bizim ulaştığımız sonuca göre anlama yöntemi ve metot manasına gelmektedir ki biz bunları başlangıçtan bu yana sebep-i nüzul, sebep-i vürud, Mekkî-Medenî, nâsih-mensûh, makâsıd-ı şerâ, ed-dâl bi'l-iktiza, bi'l-işare, bi'l-ibare vb. kavramlarla uygulamaktayız. Fakat tarihselciliğe (historicism) gelince o, metnin eylem ilkesinden hareketle yeniden yaşamaya gitmek manasına gelmektedir ve bizim kabul edilemez bulduğumuz olgu da budur.

Günümüzde samimiyetlerine inandığım ama bu ayrımı yapmayan, yapamayan veya yapmak istemeyen bazı çevrelerin olduğu muhakkaktır. Radikal veya mütaassıp olarak tanımlanan bu kişi veya gruplar, haklı olarak tarihselciliğe karşı çıkacağım derken, tarihsellik kapsamı içinde mütalaa edilebilecek usul-u fıkıh, tefsir ve hadiste kullandığımız metotlara da farkında olmadan karşı çıkmakta ve tarihin belli bir zaman dilimini adeta döndürüp idealleştirerek, nassları değişen-değişmeyen, gelişen-gelişmeyen, gerileyen-ilerleyen ama son tahlilde mutlaka farklılaşan tarihsel şartları hiç hesaba katmadan anlama çabası içine girmektedirler. Hatta onlar bu çerçevenin dışında yerini alan Müslümanları İslâm'a ihanetle suçlamaktadırlar.

“ed-Din” olan İslâm'ın ideoloji hâline geldiği veya getirildiğinin en büyük göstergesi olan bu yaklaşım, ister istemez siyaset sahasında etkisini göstermektedir. İslâm dünyasındaki anti-demokratik, monarşik, oligarşik ve diktatoryal yapıların varlığı bu zihniyetin yansımasından ibarettir. Daha ötesi mevcut yapıların varlığı ve devamı sözünü ettiğimiz ideolojik yaklaşımın kökleşmesine hizmet etmektedir.

Pekâlâ bundan en çok kim istifade etmektedir? Bugün herkesin şapkasını önüne koyup derin derin düşünmesi ve cevap araması gereken doğru soru budur. Kim bu yapıların varlığı ve devamından nemalanmaktadır? Soruyu ben cevaplayayım. İslâm dünyası üzerinde ekonomik rant elde eden devletler ve şirketler ile siyasî hâkimiyetini devam ettirmek isteyen güç ve çıkar odakları. Neden? Çünkü, farklı bir yaklaşım onların kısa, orta ve uzun vadeli plan ve projelerini alt-üst edecektir.

Başarılı olabilirler mi? Tarihsellik özelinde öteden bu yana yapılan tartışmalara, müzakerelere ve özellikle entelektüel camiada elde ettikleri sonuçlara bakınca teorik açıdan başarılı oldukları belki söylenebilir. Ama aynı başarının pratik hayata

yansımalarını göremiyoruz. Kim ne derse desin, halk kendi doğrularında ısrar ediyor. Sözüne, yaşayışına inanmadığı kişilerin düşüncelerine kulak asmıyor.

Yazının başlığına farklı bir boyutu ile tarihsellik ve tarihselcilik dedik. Gerçekten bu meseleye bir de bu açıdan bakmayı denesiniz. Umarım zihniniz çok farklı ufuklarda seyahate çıkacak. Deneyin, bir şey kaybetmezsiniz.

[1](#) Buhârî, Şehâdât, 27; Müslim, Akdiye, 5

[2](#) Dârimî, Buyû, 2

[3](#) bkz. Mâide Sûresi, 5/3

[4](#) Buhârî, İlim, 48; Müslim, Hacc, 399

[5](#) Ebû Dâvûd, Harac, 26

[6](#) Mealen ifade edilmiştir.

[7](#) Buhârî, İ'tisam 21

[8](#) Buhârî, İman 16-29; Müslim, Salât 283

[9](#) Buhârî, Menakıb, 27; Müslim, Fazâil, 77

[10](#) Buhârî, Cum'a, 8; Müslim, Tahare, 42

[11](#) Buhârî, Salâtü't-Teravih, 2

[12](#) Ebû Dâvûd, Edep, 20; Müslim, Cihad, 6)

[13](#) Zihin Harmanı, 154

IV- İBADETLER ETRAFINDA

A- NAMAZ

Namazların Cem Edilmesi

Cem meselesinin günümüz şartlarında caiz olup olmadığı en çok sorulan sorular arasında. Fıkhî mezheplerin yaklaşımlarını ve görüşlerini temellendirdikleri deliller ışığında, sorularda ifade edilen detaylara girmeden, genel ilkeler çerçevesinde bu hususu intikale çalışacağız. Fakat buna geçmeden önce, bir konuya açıklık getirmek, daha doğrusu herkesin bildiği o konuyu bir kez daha vurgulamak lazım.

Namaz, “Namaz, müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.” (Nisâ Sûresi, 4/103) ayetinin mucibince, her bir namaz için takdir buyrulan zaman diliminde kılınması gerekli olan bir ibadettir. Başka bir ifadeyle, vaktinde eda edilmesi itibarıyla eda dediğimiz bu keyfiyet, namazda asıl ve esastır. Vakti hâricinde kılınan namaz ise fıkıh literatüründe “kaza” diye isimlendirilir. Namazın Hak katındaki makbuliyeti, kulluk borcunu ifa ile elde edilecek vicdanî tatmin ve inşallah ahirette alınacak mükâfat açısından Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) namazın vaktinde eda edilmesi ile alakalı pek çok beyanı vardır. Kaldı ki kendisinin fiilî tatbikatı, bu tatbikatta göstermiş olduğu hassasiyet de Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) meseleye bakışını ve verdiği önemi göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bu kısa hatırlatmadan sonra cem, -namazların birleştirilmesi de diyebiliriz- öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazının herhangi birisinin vaktinde peşi peşine kılınması demektir. İkinci namazı öğlenin, yatsı namazı da akşamın vaktinde kılındığında cem-i takdim, tersi olduğunda cem-i tehir adını alır. Sabah namazı ise hiçbir şekilde cem’in konusu olamaz.

Cem, yukarıda namazların vaktinde edası ile alakalı sunduğumuz çerçevenin dışında ama çeşitli sebeplerle, seyrek de olsa bizzat Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamaları içinde yerini almaktadır. Bu konuda hadis kitaplarında var olan vakıaları tek tek sıralamak, bu makalenin sınırlarını aşar. Onun için söz konusu vakıaların kategorize edilerek toplandığı üst başlıkları sunalım. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hac zamanında Arafat ve Müzdelife’de, yolculuk esnasında, hastalıkta, kar, yağmur, çamur gibi insanların camiye gelmesine mani olacak derecedeki hava muhalefesinde, gerek savaş gerekse başka sebeplerle korkunun hasıl olması gibi -ki bunu tehlike diye de isimlendirebiliriz- ihtiyaç ve zaruret durumlarında namazları cem etmiş veya cem edilmesine izin vermiştir.

Bu vakıalara bir bütün olarak bakan mezheplerin cem meselesindeki yaklaşımları şöyledir: Hanefî mezhebi Arafat ve Müzdelife hâricinde cem’i kabul etmez. Diğer mezhepler ise bazı spesifik meselelerde kendi içlerinde görüş ayrılıkları olsa da yukarıda sıraladığımız meşru mazeretlere binaen cem’i caiz görürler.

Hanefî mezhebinin hac hâricinde cem'i kabul etmeyişi nedeni, Kur'ân ve Hz. Peygamber'in genel uygulamaları ile tevatüren sabit olan namaz vakitlerinin âhâd bir haberle terk edilemeyecek olması. Bunu usul diliyle ifade edecek olursak, tevatüren sabit olan haberler âhâd haberlerle terk edilemez. Görüldüğü gibi söz konusu hadisleri Hanefîler ret veya inkâr etmiyor sadece ferdî rivayetlerle sabit olan ve nadiren gerçekleşen vakıaların, bir hükme medar olamayacağını söylüyorlar. Pekâlâ cem'in gerçekleştiği bu hadisleri nasıl yorumluyorlar? Cem-i muvâsala veya cem-i suri adını verdiğimiz, cem edilen namazların ilkinin kendi vaktinin son cüzünde, diğerinin ise ilk cüzünde kılınması şeklinde açıklama getiriyorlar.

Pekâlâ cem'i caiz gören üç mezhebin delilleri ve bu delillere bağlı olarak Hanefîlere verdikleri cevaplar nelerdir?

1. Cem, Efendimiz'in hayatında defalarca kendine yer bulan bir uygulamadır. Nice sahâbi de hayatları boyunca cem yapmışlardır.

2. Dinin ruhunda esas olan zorluk değil kolaylıktır. Efendimiz'in umumi manada bu gerçeği dile getiren pek çok hadisi vardır. Cemin yapılmasında gözetilen gaye de zaten budur. Kaldı ki bu bizim yorumumuz değil, bizzat cem ile alakalı hadisleri rivayet eden ashâbın yorumudur. Bununla alakalı olarak "Ümmetini zora koşturmak istemedi; ümmetine kolaylık olması için bu tercihi yaptı." gibi sözleri hadis kitapları arasında bulabilirsiniz. Hatta Sahih-i Müslim'de geçen ve pek çok sahâbinin rivayet ettiği bir hadiste Efendimiz Medine'de mukim olduğu zaman, korku veya yolculuk hâli olmaksızın öğle ile ikindi ve akşam ile yatsıyı cem etmiştir. Neden sorusuna ravilerin verdiği cevap hep aynıdır: "Ümmetinden hiç kimseye zorluk çıkarmak istemediği için."¹

3. Hanefîlerin "Haber-i vahidle mütevatir haber terk edilemez." görüşünü kabulleniyoruz ama cem'e verilen cevazda terk değil, zaruret ve ihtiyaç söz konusu olduğu için tahsis söz konusudur.

4. Hanefîlerin cem ile alakalı hadislere getirdiği suri cem'e delalet edebilecek bir kaç vakıa vardır; fakat cem hadislerinin hepsine bir bütün hâlinde baktığımızda suri cem'e delalet etmeyecek hadisler daha fazladır. Kaldı ki cem'de böyle bir şeyin şart koşulması ümmet için kolaylık değil zorluk ihtiva eder. Şartlar her zaman suri cem'e uygun olmayabilir.

Bu görüşleri serdeden diğer mezhepler sonucu şöyle bağlarlar: Alışkanlık hâline getirmeksizin sadece tehlike, hastalık, yolculuk ve hava muhalefeti gibi sebeplerle cem edilebilir.

Bu bilgiler ışığında günümüze gelince, cem ne asıl ne de azimettir. Aksine ihtiyaç olduğunda kullanılacak bir istisna ve ruhsattır. Dinî hassasiyeti olan, her namazı zamanında kılmaya özen gösteren bir mümin, sözü edilen şartlar tahakkuk ettiğinde bu ruhsattan takliden de olsa istifade edebilir.

Peki cem şartlarının tahakkukuna kim karar verecek? Elbette namazı kılan mümin. Bu hususta objektif bir ölçü belirlemek zordur. Üst başlıklar hâlinde verdiğimiz hâller, son tahlilde bir ihtiyaç veya zarureti ihtiva etmekte. Allah'a karşı sorumluluk, namazı zamanında ve erkânına riayetle kılma gibi ilkeler de meydanda. "Namazım kabul olmuştur." şeklindeki vicdan itminanı da subjektif olarak herkesin imanına, bilgisine, duyarlılığına havale olmuştur. İşte bunlara bütüncül gözle bakan mümin cem için şartların tahakkuk edip etmediğine kendisi karar verecek.

Son bir husus; hiç şüphesiz namazın vaktinde edası kazasından evladır. Mesela uçak yolculuğu esnasında namazı vaktinde eda edebilecek imkânı var ama ayakta kılmaya izin verilmediği için oturarak kılmak şartıyla. Bu durumda cem mi yoksa oturarak namazı vaktinde eda mı tercih edilmelidir? Oturarak namazı edada, namazı namaz yapan ka'de, rükü, secde gibi pek çok şart kâmil manada yerine getirilemeyecektir. Bu sebeple fukahânın genel yaklaşımı, Hz. Peygamber döneminde örneğinin olmamasını da ilave ederek, namaza ait erkânın tam-tekmil yerine getirileceği cem'in tercih edilmesi istikametindedir. Velew ki başka bir mezhebi taklit söz konusu olsa da.

Vaktin Evvelinde Kılınan Namaz

İnanan bir insan için en önemli hususlardan biri hiç şüphesiz Rabbi ile kurmuş olduğu, kurduğu veya kuracağı münasebettir. Meseleyi bu şekilde mazi, hâl ve istikbale delalet eden üç zaman kipiyle anlatmak istemem, söz konusu münasebetin sürekliliğine işaret etmek içindir. Çünkü insanın dünya hayatında Rabbi ile münasebeti ana rahmine düşmesiyle başlar, son nefese kadar devam eder.

Bu münasebetin en can alıcı alanlarından birisi ibadetlerdir. İbadetler arasında ise ilk sırayı namaz alır. Çünkü namaz, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanıyla hem dinin direğidir hem de günde beş defa tekrarı dolayısıyla en çok sürekliliği olan ibadettir.

İnsan fitrat itibarıyla sürekli tekrar eden hususlara karşı daha çabuk ülfet ve ünsiyet içine girer. Bir defa ülfet içine girildikten sonra da yapılan iş insana haz ve zevk vermez. Namaz için de maalesef aynı şey geçerlidir. Bunu mutlak manada söylüyorum. Çünkü ülfet, insan fitratına ait tabiî bir olgudur. Sadece imanın insan üzerindeki yaptırım gücüne göre değişir ülfete karşı tutumumuz. Kimileri bütünüyle terk eder, kimileri halk tabiriyle "ağır-aksak" kılar.

"Ağır-aksak" dediğimiz vasfın göstergelerinden biri; namazların her ne kadar vakti içinde eda edilse de vaktin en son cüzünde kılınmasıdır. Saatine baktığında "Aaaa, ikinci vakti gelmiş, öğle geçiyor." deyip insanın kendini telaşla abdest ve namaza salmasıdır. Diğer namazlar için de durum bundan farklı değildir. Tabiî bu telaşe ile kılınan namazdan ne kadar haz alınır, bununla kulluk borcu hangi ölçüde eda edilmiş olur, ayrıca ele alınması gereken bir mevzu.

Böylelerine Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinden hareketle haddimi aşarak bir tavsiyede bulunmak istiyorum; namazı vaktin evvelinde kılmaları. Hadis şu; Nebiler Serveri'ne yeni biat eden birisi "Hangi amel faziletlidir?" diye

soruyor. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “Vaktin evvelinde kılınan.” buyuruyor.²

Tecrübelerim gösterdi ki Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hadisinde beyan buyurduğu hususa veya tavsiyeye uyup namazlarını vaktin hep evvelinde kılmayı hayatına hayat kılan insanlar, yine saatlerine bakacaktır ama bu defa, “Öğle namazı geçiyor!” yerine “Aaa, ikindiye şu kadar kalmış!” diyecekler ve telaşla abdeste, namaza yöneleceklerdir. Namazı kaçırmamak ile vaktinde eda etmek arasında gösterilen telaş ve tabî ki huzur farkı izahtan varestedir sanırım.

Kaldı ki bu hâl, dünyevî açıdan ayrı hayır ve bereketlere, uhrevî açıdan da ayrı sevaplara kapı açacaktır. Bediüzzaman Hazretlerinin namaz vakitlerinin günde beş defa olmasının hikmetlerini anlattığı 9. sözü isterseniz bir de namazın dünyevî açıdan kazandırdıkları gözlüğüyle okuyun. Göreceksiniz zihniniz çok farklı ufuklara yelken açacaktır.

Uhrevî açıdan da hiçbir yorum yapmadan aktaracağım şu hadisin yeterli olacağını düşünüyorum. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına şu soruyu sorar: “Allah’ın onunla hataları affedip bağışlayacağı, dereceleri yükselteceği bir şeyi size söyleyeyim mi?” Ashabın “Evet.” cevabının ardından devam eder Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Abdest üstüne abdest almak, camide cemaatle namaz kılmaya devam etmek ve her namazdan sonra diğer namazı beklemek. İşte ribat budur!. İşte ribat budur!. İşte ribat budur!”³

Bence, Rabbi ile münasebetinde ciddi ve disiplinli olmayan insanlar, ailevi, iktisadi, sosyal ve kültürel münasebetlerinde uzun soluklu ciddiyet ve disiplini yakalayamıyorlar. Bilmem siz ne dersiniz?

Kaza Namazı Var mı Yok mu?

Bilerek ya da bilmeyerek, geçerli veya geçersiz nedenlerle vaktinde eda edilemeyen namazların kazası çokça sorulan sorular arasında yer almaktadır. Ali Bulaç’ın tabiriyle “medya vaizlerinin” -ki ben buna “okumuş” sıfatını ilave etmek isterim- yanısıra, dinî yaşayışlarının göstergesi ile samimiyetlerinden şüphe etmediğimiz bazı ağızların da “Kaza namazı yoktur.” deyip diğerleri ile aynı çizgide buluşmaları kafaları karıştıran temel faktör. Şahsen bu konu ile alakalı soruların çokluğunu buna bağlıyorum.

Kaza namazı vardır-yoktur müzakeresine girmeden önce, namazın bir Müslüman için ne ifade ettiği, aksine ihtimal vermeyecek netlikte zihinlerde ve kalplerde yerleşmesi lazım. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hassasiyeti bir kenara, bir sahabe, tâbiîn, ya da ulema ve süleha ölçüsünde bunun idrakine varılsa bu türlü soruları gerektirecek yaşantı olmaz hiç birimizin hayatında. Diyelim ki oldu; bu defa da kaza namazı var mıdır soru ve cevabı ile vakit geçirileceğine, herkes namazlarının kazasını kılmaya durur. O hâlde mesele kaza namazının varlığı –yokluğundan ziyade, namaz şuurunda, namaz hakikatinin vicdanlarda yer etmesinde düğümleniyor.

Günümüz insanının bir çoğu hayatının belli bir dönemine kadar namaz gibi günde beş defa tekrarlanan ve dıştan bakıldığında külfet gibi gözükken bir ibadetten kısmen uzak bir hayat yaşıyor. Cuma ve bayram günlerinde, mübarek gecelerde ancak namaz ile irtibata geçiyor veya cenaze, doğum ve hastalık gibi durumlarda veyahut Allah'ın yardımına en çok ihtiyaç duyulan beşerî hâllerde namazı hatırlıyor. Sonra yaş kemale erip, ecelinin ayak seslerini duyunca ve kabir kapısının kendisi için de açıldığını hissedince, başta namaz olmak üzere ibadet hayatını daha derinden yaşamaya başlıyor. Fakat bu defa yıllardır ihmal ettiği namaz gerçeği ile yüz yüze geliyor. İşte kaza namazı var mıdır sorusu burada kendini gösteriyor. Yoksa zaten ibadet hayatına devam eden bir insanın uyuma, hastalık, unutma gibi sebeplerle kılamadığı üç-beş vaktin kazasından sanırım kimse bahsetmiyor.

Kaza, bir farz veya vacibi vakti çıktıktan sonra yapmak demektir. Namaz kendilerine farz olduktan sonra onu özürsüz olarak kılmayan kişiler dünyevî ahkâm itibarıyla günahkâr olur. Ahiretteki durumunu ise Allah bilir.

Kur'ân'da açık, sarih ve net olarak kaza namazından ve onun bir yükümlülük olduğundan bahseden ayet yoktur. Sünnete gelince lihikmetin yani ihtimal ümmetine örnek olması sebebiyle Efendimiz'in yolculuk esnasında uyuyakalması,⁴ bir defa da Hendek savaşında namaz kılacak vakit dahi olsa cepheyi terk edecek bir zaman bulamaması nedeniyle kazaya kalmış namazı vardır.⁵ Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu örneklerin hepsinde hemen namazlarının kazasını kılmıştır.

Şu beyanlar Efendimize ait: “Biriniz uyuyarak ya da unutarak namazını kılamadıysa hatırladığı an hemen o namazı kılsın. Zira Allah, “Beni anmak için namaz kılın.” buyurmaktadır.”⁶, “Kim uyuyarak veya unutarak namazını geçirirse o namazın kefareti, hatırladığında onu kılmasıdır. Bunun hâricinde onun kefareti yoktur.”⁷

Bu delilleri değerlendiren mezhep âlimleri, kaza namazının gerekliliği üzerinde durmuş, müzakerelerini kaza borcu olan nafîle kılabilir mi, kılamaz mı sorusu üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Dikkat edin müzakereye konu olan -betahsis tartışma demiyorum- kaza namazının meşruiyeti değil, kaza borcu olanın revatip sünnetler dâhil nafîle kılıp, kılamayacağı ile alakalıdır.

İbn Teymiyye ve talebesi İbn Kayyim el-Cevziyye'nin “Kasten terk edilen namazın kazası yoktur.” görüşlerinin, İslâm'da kaza namazı yoktur görüşüne delil olarak gösterilmesi yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü ne Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatında ne de sahabe de kasten terk edilen bir namaz örneği yoktur. Günümüzde kaza namazı var mıdır, sorusunu soranların namazı terki kasti değil, ihmal, tembellik, namaz alışkanlığı, yanlış yorumladıkları meşguliyet ve başta söylediğimiz namaz şuurunun yokluğu faktörlerine dayalıdır.

İslâm'ın cahiliyeye yani İslâm öncesi hayata ait yanlışlıkları, hataları silip süpürmesi, Hak katında sorguya tâbi olmaması ile alakalı hadis in kaza namazların yokluğunda delil olarak kullanılması da tekellüflü bir tevildir. Bu doğuştan Müslüman, İslâmî bir terbiye almış, belli bir dönem namaz, oruç gibi ibadetleri kesintili de olsa devam ettiren Müslümanı, önceki hayatında müşrik, kâfir veya Hıristiyan, Yahudi, Budist

gibi başka bir dine mensup insanla eşdeğer tutma demektir. Başka bir ifadeyle, İslâm gayrimüslim birisini ibadetle mükellef tutmamakta, içki, kumar, zina dâhil İslâm'a göre haram amellerinden dolayı hesaba çekmemektedir. Hadiste anlatılan kişiler bunlardır.

Sonuç olarak kaza namazının varlığından ziyade kaza namazı olan nafîle namaz kılmalı mıdır, mevzuunu konuşsak daha isabetli bir iş yapmış oluruz.

Kerahet Vaktinde Kaza Namazı

Fukahânın tespitleri içinde kerahet vakitleri beş tanedir ve bunlar Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından iki ayrı hadiste beyan edilmiştir. Buna göre, güneşin doğma, istivâ (göğün ortasında durduğu vakit) ve batma anları ile sabah namazından sonra güneş doğana ve ikindi namazından sonra güneş batana kadar olan vaktır. Bu vakitler içinde -cuma ve günün ikindi namazı hariç- namaz kılmak, ölüleri gömmek, tilavet secdesi yapmak, cenaze namazı kılmak mekruh sayılmıştır. Kerahet vakitleri içinde ilk üç vaktin başlangıç ve bitiş süreleri ortalama 40-50 dakika arasındadır. Yani güneşin doğması ile bir mızrak boyu yükselmesi, güneşin tam tepe noktasından zevale doğru gitmesi ve sararma vaktinden batımına kadar olan bu 40-50 dakikalık süreler, kerahet vakti olarak kabul edilmiştir. Buna göre güneşin doğmasından 40-50 dakika sonrası ve öğle ezanı ile akşam ezanı vakitlerinden 40-50 dakika öncesi kerahet vakitleridir.

Mezheplerin bu konudaki içtihadî yaklaşımlarına gelince; Hanefî mezhebine göre saydığımız beş vakit içinde namaz kılmak tahrimen mekruhtur. Şâfiî mezhebine göre ilk üç vakit içinde tahrimen mekruh, diğer iki vakitte tenzihen mekruhtur. Malikîlere göre ilk üç vakitte nafîle namaz haram, diğer iki vakitte tenzihen mekruh ve Hanbelîlere göre ise beş vakit içinde de namaz kılmak haramdır.

Burada ilk üç vakit içinde namaz kılmanın (mezheplerin farklı hükümlerine göre) haram veya mekruh olmasının illeti Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanına göre güneşin doğarken ve batarken güneşe tapan kâfirlerin ibadet vakti olması, istivâ anında ise cehennemın tutuşturulmasıdır. Sabah ve ikindi namazlarının edasından sonra namaz kılınmamasının hikmeti ise, bu vakitlerde namaz kılmak mesnun değildir. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyeleri içinde bu vakitlerde hiç namaz kılmamıştır. Bununla beraber bu kerahet vakitleri içinde namaz kılınca, kerahetle beraber caizdir, iadesi gerekmez.

Bununla birlikte kaza namazları mezhepler içinde ehemmiyetine binaen farz ve nafîle namazlardan ayrı mütalaa edilmiştir. Buna göre Hanefî mezhebi ilk üç vakit içinde kaza namazı kılmak caiz değil derken, sabah ve ikindi namazlarından sonra caiz demektir. Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise kerahet vakitleri de dâhil bütün vakitlerde “Kim bir namazı uyuyarak ya da unutarak kılamamışsa, hatırladığı an onu kılsın.” hadisine dayanarak kaza namazlarının kılınabileceği hükmünü çıkarmışlardır.

Netice itibarıyla; namaz Rabbimize karşı olan kulluk borcumuzdur. Dolayısıyla onu her hâlükârda ve her türlü şart altında yerine getirmekle mecbur ve mükellefiz. Şayet

şu ya da bu sebeple, bunları vaktinde yerine getirmedi veya getiremediyse, ölümün her an başımıza gelebileceğini, Rabbimizin “neden, niçin?” soruları karşısında hacaletimizden iki büklüm olacağımızı hatıra getirmeli, onları İslâm’ın öngördüğü şartlar içinde kaza etmeliyiz.

Vitir Namazı Yok mu?

Vitir/vitr, Arapçada ‘tek, eşsiz’ manasına gelen bir kelimedir. Vitr, aynı zamanda Allah’ın isimlerinden biridir. Vitir namazı sonu tek rakamla biten namaz demektir. Sözlük manası açısından bakılacak olduğunda, iki rekâta yapılacak tek rekâtlık bir ilave ile kılınan 3 rekâtlık namaz, vitir namazı olacağı gibi 4, 6, 8, 10, 12 vs. rekâtlık namazlara ilave edilecek tek rekâtle kılınan namaz da vitir namazı adını alabilir. Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem)atbikatlarından çıkan sonuçtur bu. Çünkü O (sallallahu aleyhi ve sellem), 4, 6, 8, 10, 12 olarak kıldığı teheccüd namazlarını bir rekât ilave yaparak hep tek rekâtlı olarak tamamlamıştır.

Efendimiz’in hayat-ı seniyyelerindeki bu uygulamalardan hareketle vitir namazının tek haneli rakamla ifade edilecek sayıda olması şarttır. Fakat rekât sayısı üzerinde ittifak yoktur. Fukahâ 3 ile 11 rekât arasında farklı görüşler ileri sürer ki hepsiyle alakalı Efendimiz’den menkul rivayetler vardır.

Vitir namazının hükmü, cumhur-u fukahânın ortak görüşüne göre en azından sünnettir. Fukahâ arasında yalnız İmam-ı A’zam Hazretleri vitir namazına vacip hükmünü vermektedir. Gereğesi Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) vitir namazındaki devamlılığıdır. O, “Ey Kur’ân ehli! Vitir namazı kılın. Çünkü Allah tektir, teki sever.”⁸hadisini de bu hükme dayanak olarak kullanır.

Bunun ötesinde vitir namazı ile ilgili fıkıh kitaplarında gördüğümüz sıhhat derecesi tartışmalı bazı hadisler de vardır. Mesela “Allah, 5 vakit namazınıza bir namaz daha ilave etti. O vitir namazıdır, onu muhafaza edin.” veya “Üç şey vardır ki bana farz kılınmıştır, size değil: Vitir ve duha namazı ile kurban bayramı namazı.” Bu hadisin bir başka rivayet şeklinde “Size sünnettir.” kaydı geçmektedir ki Hanefî fukahâsı bunu İmam-ı A’zam’ın görüşünü destekleme çizgisinde şöyle yorumlamaktadır: “Bu, vucûbiyeti sünnetle sabit demektir. Onun için vitir namazı farz değil, vaciptir.”

Hanefîlerin vacip kavramına verdikleri mananın diğer mezhep saliklerince sünnete verildiği hatırlanacak olursa, vitir namazının hükmü açısından mezhepler arasında küllî bir görüş ayrılığı olmadığı söylenebilir.

Hanefîler, vitrin rekât sayısında İbn Mesud, İbn Abbas, Übeyy b. Kâ’b ve Hz. Âişe validemiz gibi sahabilerden gelen rivayeti esas almışlardır. Bu rivayete göre vitir, tıpkı akşam namazı gibi tek selamlı üç rekâtlık bir namazdır. Tek farkı üçüncü rekâta kunut duasının okunmasıdır.

Vitir namazının vakti, yatsı namazı ile sabah namazı arasındadır. Gecenin son namazının vitir olması tercihe şayandır. Ama gece kalkma endişesi/korkusu olan kişiler vitri yatsı

namazının son sünnetinin peşısına kılabilirler. Zaten günümüzde yerleşmiş olan uygulama bu şekildedir.

Buraya kadar arz etmeye çalıştığımız genel bilgilerden anlaşılacağı üzere, vitrin kılınma zamanı konusunda Efendimiz dönemindeki tatbik şekliyle, bugün bizim tatbikimiz arasında ciddi bir fark vardır. İşte bu fark, bazılarının “Vitrin namazı yoktur.” şeklindeki yorumlarına vesile olmaktadır. Bu yaklaşım baştan sona yanlıştır. Hayır, vitir namazı vardır ve hükmü ya da vaciptir.

Vitrin namazı yoktur diyenler bununla “Yatsının hemen arkasından kılınan tek selamlık üç rekât şekliyle yoktur.” diyorlarsa bu yanlıştır. Zira Efendimiz’in tek selamlı 3 rekâtlık vitir namazı uygulaması vardır. Fakat vakti yatsıdan hemen sonra başlamakla birlikte genelde teheccüd sonrasındır. Fukahâ bunu gece kalkma endişesi olanlar için vaktin evveline çekmiştir. Yukarıdaki iddiayı seslendirenler bununla “Vitrin teheccüde ilave edilecek bir rekâtle kılınan namazdır.” demek istiyorlarsa doğrudur. Çünkü Efendimiz, genellikle teheccüdüne ilave ettiği artı bir rekâtlık namazlarla vitrini eda etmiştir.

Herkes mezhebinin esas aldığı görüşe göre vitrini kılmalıdır. Dileyen yatsı namazının hemen ardından, isteyen ve teheccüde kalkacağından emin olan kişi de gece teheccüdünün arkasından.

Teheccüd Namazı Vakti

Farz ve nafil bütün çeşitleri ile ibadetlerde esas olan, en küçük detaylarına varıncaya kadar onları Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) kavli tarif ve fiilî tatbikatlarına uyarak yerine getirmektir. Çünkü ibadetler, hayatın sair alanlarındaki meseleler ölçüsünde içtihadı açık değildir. Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) “Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız, siz de öylece kılın.” beyanı bu yaklaşımın temelini oluşturur. Dolayısıyla teheccüd namazının vakti meselesi de bu zaviyeden ele alınmak zorundadır.

Efendimiz’in hayatına baktığımızda İslâm ulemasının ittifakla belirttiği üzere, kendisi için farz, ümmeti için nafil olan teheccüd namazını Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), genelde kısa veya uzun belli bir müddet uyuduktan ve gecenin üçte biri geçtikten sonra kılmıştır. Gecenin üçte biri, toplam gece müddeti üçe bölünüp, akşam namazı vaktinin girişine ilave edilmekle bulunur. Çünkü gece akşam namazının girişi ile başlar.

Pekâla, söz konusu vakit teheccüd namazının olmazsa olmaz şartı mıdır? Yatsı namazının peşısına hiç uyumadan kılınamaz mı? Uyuyup uyanmanın olmadığı uykusuz geçen gecelerde kılınan nafil namazlar teheccüd değil mi? İmsak vaktinden az önce kalkıp yatsı, teheccüd ve vakti girer-girmez sabah namazı kılmak mahzurlu mu?

Bu ve benzeri sorulara cevap olabilecek hususları maddeler hâlinde kısa kısa belirtelim.

1- Yukarıda teheccüd namazının vaktini Efendimiz'in uygulamalarından hareketle belirttik. Bu namazın kâmilan eda edilmesi hiç şüphesiz bu uygulamayı esas almakla olur.

2- Bununla birlikte Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kış ve yaz mevsimlerinde vakit namazları dâhil farklı uygulamaları vardır. Mesela uzun kış gecelerinde sabah namazını "gales" adı verilen imsak vaktinin hemen akabinde, yazın ise "isfar" denilen güneşin doğmasına çok yakın bir zamanda kılıyordu. Efendimiz bunu ister Cebrail'in (aleyhisselam) kendisine rehberlik ettiği vakit ile alakalı uygulamasından hareketle, isterse mevsim şartları nedeniyle değişen iş takvimi münasebetiyle yapsın, son tahlilde farz olan vakit namazları için böyle bir model ortaya koymuştur. Aynı şeyler bazı rivayetlerde öğle ve ikindi namazları adına da yer almaktadır. Zaten fakihlerin ve hadis şarihlerinin asr-1 evvel ve asr-1 sani müzakerelerinin altında da bu yatmaktadır. Bu da bize göstermektedir ki vaktin sınırları içinde kalmak şartıyla namazı önce veya sonraya alma konusunda bir irade ve kısmen de olsa bir serbestlik söz konusudur.

Bu zaviyeden teheccüd namazına gelince; hayat şartlarımızın Efendimiz dönemindeki gibi olmadığı kesindir. İster sanayi devrimi sonrası oluşan metropol yaşantımız, ister değişen iş hayatı ve mesai anlayışımız, ister ülkelere, milletlere göre değişen zaman kullanımı ve vakit tanzimi noktasındaki hayat felsefemiz yatsı namazını vaktin evvelinde kılıp hemen yatağa girmemize imkân tanımıyor. Bu farklılığın doğruluk ya da yanlışlığını tartışmıyorum; sadece Efendimiz dönemi ile aramızdaki farka işaret ediyorum. O dönemdeki insanların yatsı namazını kılıp yatağa gittiği saatlerde, bugünün insanı özellikle büyük şehirlerde işten yeni dönüyor. Tabî bu küllî değişiklik, teheccüd için kalkmaya mani hususların başında geliyor.

"Kâmilan ve külliyan elde edilemeyen şey, bütün bütün terk edilmemeli." prensibinden hareketle, gecenin yarısını aşkın bir vakitte yorgun argın yatağa giden ve gece kalkması görünüşte imkânsız olan kişi, yatmadan önce, zaten vakti girmiş olan teheccüd namazını kılsa ne olur?

Erken dönemlerden itibaren fukahâ, çeşitli sebeplerle gece teheccüd namazına kalkamayacağını düşünenler yatsıyı müteakip teheccüd namazını kılabilceği görüşündedirler. Fakat bu namaz, fazilet ve sevap noktasında belli bir miktar uyuduktan sonra kılınan teheccüde mukayese edilemez.

Yazının başında dediğimiz gibi ibadetleri Efendimiz'den bize intikal eden şekliyle eda ve bu keyfiyeti muhafaza etmenin vazifemiz olduğunu unutmamalıyız.

Cuma Namazı ve Dârü'l-Harb

Birbirinden bağımsız olan bu iki kavramdan biri Allah'ın emriyle farz olan bir amel, diğeri ise ülkelerin statülerini belirtmek üzere Müslüman hukukçular tarafından üretilen bir kavramdır. Ama bu ikisinin yolu bir yerde kesişiyor ve karşımıza dârü'l-harbde Cuma namazının vücubiyeti diye bir durum çıkıyor.

Öncelikle Cuma namazının vazgeçilmez bir ibadet olduğunu hatırlatalım ve bunu böyle bilelim. Bu açıdan Cuma namazı bir iman meselesidir, edası ise Hakk'a ve halka karşı bu imanın ispatıdır.

Cuma sûresi 9 ve 10. ayetleri ile farz kılınan Cuma namazı hakkında Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) çok farklı beyanları vardır. Bu beyanlar kimi zaman onun faziletini bildirme, kimi zaman da onu mazeretsiz terk edenleri zecre yöneliktir. Mesela iki Cuma namazı arasında işlenen günahların affedileceği,⁹ Cuma'da bütün duaların kabul edileceği saat-i icâbenin bulunduğu,¹⁰ Cuma'yı önemsemeyen ve bu yüzden üç Cuma'yı terk edenin kalbinin mühürleneceği¹¹ hadisleri ilk akla gelen ve hemen herkesin bildiği örneklerdir.

Her namaz için olduğu gibi Cuma namazının da vücûb (farz oluşu) ve edasının (sihhatinin) şartları vardır. Bu şartları, Efendimiz ve sonraki dönem uygulamalardan hareketle fukahâ ortaya koymuştur. Buna göre Cuma, Cuma kılmasına mani ölçüde mazereti olmayan, erkek, hür ve mukim kişilere farzdır. Kadınlara Cuma'nın farz olup olmaması ayrı bir yazının konusudur. Ama bir tek cümle ile ifade edecek olursak, Cuma'nın kadınlara farz olmaması aslında bir imtiyazın, bir muafiyetin ifadesidir. Bunda fitrî vecibeler ve toplumsal statüler ağırlıklı rol oynamaktadır. Yoksa bazılarının iddia ettiği gibi bu, cinsiyet ayrımcılığının göstergesi değildir.

Cuma'nın edasının şartları kısaca vakit¹², cemaat¹³, şehir¹⁴, cami¹⁵, devlet başkanının izni¹⁶ ve hutbedir.

Cuma'nın edasının şartlarının her biri üzerinde kısa kısa durmak ve özellikle söz konusu yaklaşımların ortaya konduğu dönem şartları ile günümüzü mukayese ederek, benzerlik ve farklılıklara dikkat çekmek gerekir. Fakat bu konu bizi, dârü'l-harbde Cuma namazı mevzuundan uzaklaştıracağı için buna hiç girmiyoruz.

Dârü'l-harbe gelince; “dâr” kelimesi sözlükte mahalle, belde manasına gelir. Literatürde ise siyasî hâkimiyeti gayr-i İslâmî esaslara göre belirlenmiş veya Müslümanların güvende olmadığı veyahut da Müslümanlara ait olmayan toprak parçası demektir. Görüldüğü gibi dârü'l-harble alakalı olarak üç ayrı tarif var. Çünkü Müslüman hukukçular bir ülkenin statüsünü belirlemede siyasî hâkimiyet, güvenlik ve mülkiyeti esas almışlardır. Yukarıda “veya” larla belirttiğimiz tarifler de buna göre yapılmıştır. Emniyeti esas alırsak tersinden bir yaklaşımla şöyle de denilebilir; Müslümanlar içinde yaşadıkları topraklar içinde emniyet ve güven içindeyse orası dârü'l-harb değildir. Mülkiyeti ölçü alırsak bir kara parçası tarihte bir defa dahi olsa Müslümanların olduysa, artık orası ebediyete kadar dârü'l-harb olmaz. (Kaldı ki dârü'l-harbin dârü'l-İslâm veya dârü'l-İslâm'ın dârü'l-harb olması ile alakalı farklı içtihatlar söz konusudur.)

Bununla birlikte dârü'l-harb kavramı genelde dârü'l-İslâm hârici ülkelerin bütününe verilen isim olmuştur. Hatta halk arasındaki yaygın inanişâ göre dârü'l-harb Müslümanlarla fiilî savaş hâlinde bulunan ülkedir.

Müslüman hukukçular arasında yapılan bu müzakerelerde rol oynayan en önemli unsur, gayrimüslimlerle olan siyasi, askeri, kültürel, iktisadî, hukukî, dinî ilişkilerimizdir. Söz gelimi “yabancı ülke” yerine “harb ülkesi” denilmesi bile başlı başına bir arka plan gerçeğine işaret etmektedir. Çünkü din eksenli siyasî yapılanmaların hâkim olduğu dönemlerde, gayrimüslimlerle Müslümanlar sürekli savaş hâlidir. Barış hâli ise arizidir. Aynı şartların günümüzde geçerli olup olmaması, dolayısıyla aynı kavramlarla konuşup konuşmayacağımız zaten cevabını aradığımız soruda anahtar rol oynayacak meseledir.

Meselenin daha net anlaşılması için özellikle “yabancı ülke” kavramından hareketle izahta bulunmak istiyorum.

İslâm hukukunda Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer başlığı altında “uluslararası ilişkiler” kuralları incelenir. Bu konudaki ağırlıklı yaklaşım hiç şüphesiz gayrimüslimlerle münasebette esasın savaş değil barış olduğu gerçeğidir. İmam Şâfiî Hazretlerinin bu çerçevede farklı bir yaklaşımı olsa da cumhur-u ulema barış konusunda müttefiktir. İmam-ı Şâfiî, savaş sebebi olarak küfrü/imansızlığı öne çıkarır. Cumhur ise karşı tarafın Müslümanlara savaş açmasını. Konu ile ilgili ayetlerin bütünü, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamaları ve 15 asırlık İslâm tarihi sürecinde yaşanan tecrübeler, cumhurun kanaatinde daha isabetli olduğunu gösteriyor. İhtimal İmam-ı Şâfiî'yi böyle düşündüren içinde yaşamış olduğu fiilî şartlardır ve fıkıh kitaplarına yansıyan düşünceleri de fiilî durumun fıkha yansımalarından ibarettir.

Beri tarafta gayrimüslim devletlerin -ki Orta Çağ Avrupa'sını düşünün- uluslararası münasebetlerde kendilerine göre “öteki” olan devletlerle münasebetleri hep savaş eksenine üzerine kuruludur. Sadece Müslümanlar değil, aynı inancın farklı mezhepleri arasında dahi savaş hâkimdir.

İşte bu fiilî savaş hâli İslâm'ın siyaseten hâkim bulunmadığı, Müslüman adına emniyet ve güvenin olmadığı veya topraklarının Müslümanlara ait olmadığı ülke anlamındaki dârü'l-harbi yani “yabancı ülke” kavramını, fiilî savaşın yapıldığı ülke şekline çevirmiştir ki arka plan şartları ve buna bağlı yapılan içtihadî görüşler de bunu doğrulamaktadır.

Bu konuda dârü'l-harbede Cuma ve bayram namazları zorunluluğu olmaması, Kur'ân ile dârü'l-harbe yolculuk yapılmaması, had cezalarının uygulanmaması, faizin haram olmaması, 10 yılda bir mutlaka savaş açılması, sulh anlaşmalarının 3 ila 10 yıl arası sınırlandırılması vb. örnekler verilebilir.

Peki, bu hükümlerin verildiği dönem şartları -ki o gün itibarıyla ayakları yere basan ve belki de mutlaka olması gerekli olan ahkâmı bunlar- günümüzde de aynıyla vâki midir?

Bu soruya net olarak “Evet” cevabı vermek imkânsızdır. Her şeyden önce din eksenli siyasî yapılanmalar artık günümüzde neredeyse yoktur. Demokratik, monarşik, oligarşik yapılanmalar daha çok hâkimdir. Müslümanlar o dönemlerdeki gibi ümmet çatısı altında siyasî birlikteliğe sahip değillerdir. 65 ayrı İslâm ülkesinden veya

Müslümanların çoğunluklu olarak yaşadıkları coğrafyadan söz ediyoruz bugün. Yürürlükte olan İnsan Hakları Kararnameleri, Uluslararası Hukukî Anlaşmalar - uyulduğu ölçüde dahi olsa- Müslümanlara gayrimüslim topraklarda, gayrimüslimlere de Müslümanların siyasî ve mülki hâkimiyetleri altında, geçici veya daimi yaşama hakkı veriyor. Daimi yaşama hakkı demek, ilgili ülkenin vatandaşı olma, seçme ve seçilme hakkına sahip olma demektir. Hatta bazı ülkeler itibarıyla Müslümanlar, adına İslâm ülkesi denen yerlerde sahip olmadıkları din özgürlüğüne sahipler. İslâm resmi din olmadığı için açıktan ezan okunmasa da camileri, külliyeleri, okulları ile rahatlıkla İslâmî yaşamlarını sürdürebiliyorlar.

Başka bir açıdan din farklılığı şahsa veya devlete özgü statü tespitinin en temel ve ayırt edici özelliği değil artık günümüzde. Devletlerin anayasalarında dine ait herhangi bir tercihte bulunulmaması da bunu göstermiyor mu? Laiklik, demokrasi, cumhuriyet, uluslararası siyasî ve hukukî anlaşmalar direk veya dolaylı olarak bu mevcut duruma vurgu yapan kavram ve uygulamalar olarak karşımızda duruyor.

Bununla beraber söylenen bu şeyler katiyen “Ortalıkta din eksenli hiçbir problem yok, herkes din, dil, ırk vb. ayırt edici özelliklere takılmadan dünyanın neresinde olursa olsun özgür bir biçimde hayatını devam ettirebiliyor. Din özgürlüğü başta temel insani haklar çerçevesinde hayatını idame ettiriyor.” anlamına gelmemeli. Hayır ne bunu demek istiyoruz ne de böyle bir dünyanın realite planında olabileğine ihtimal veriyoruz. Böyle bir şeyi iddia, realitelerle bağdaşmamaktadır. Elbette dün olduğu gibi bugün de ve belki yarın da din farklılığından kaynaklanan zulümler, baskılar, savaşlar olacaktır ve olmaktadır. Ama ele aldığımız konu açısından bakıldığında en azından teorik değerler ve yüzde yüz uygulanmasa da pratik hayatta yaşanan gerçekler, ülke statülerini tespit etmeye çalıştığımız delillerin mutlak anlamda gözetilmesini gerekli kılmaktadır.

Diyeceğim o ki içinde yaşadığımız şartlar, dârü'l-harb kavramının ortaya atıldığı, içtihatların ona göre düzenlendiği dönemlerden kesin olarak farklıdır. O hâlde o dönem şartları için geçerli olan ahkâm ile günümüzde amel etme doğru olmasa gerek.

Ne yapılacak? Bugünkü şartlara göre ülke statülerini belirten başka kavramlar üretilecek ve ona göre Müslümanların ihtiyaçlarını karşılayacak yaklaşımlar ortaya konacak. “Fıkhu'l-ekalliyât; azınlık fikhî” ile yapılmak istenen de budur günümüzde.

Hayır illa eski kavramlarla konuşacağız diye bir direktme söz konusu ise o zaman daimi veya geçici statü ile Müslümanların azınlık olarak yaşadığı, emniyet ve güven içinde bulunduğu ülkelere dârü'l-harb değil en azından dârü's-sulh, dârü'l-ahd denir. Dârü's-sulh ve dârü'l-ahd'de ise Cuma namazı kılınır.

Vehhabi İmamın Arkasında Namaz

Hac ve umre vesilesi ile kutsal topraklara yapılan ziyaretlerin artması beni Vehhabilikle alakalı soru bombardımanı diyebileceğim bir durumla karşı karşıya getirdi. Çok farklı meselelerle alakalı soruların en can alıcısı, Mekke-Medine'de Vehhabi imamlara tâbiyetle kılınan namazların caiz olup-olmadığıdır. Bu

mevzu üzerinde kafa karışıklığının fazla olması nedeniyle oldukça geniş ve detaylı sayılabilecek düşünce ve değerlendirmeleri kaleme almayı planlıyorum.

Önce neden böyle bir soru? Fıkıh kitaplarımızda namazın farzları, vacipleri, sünnetleri açık ve net bir şekilde belirlenmiştir. Kabulü veya reddi, eksigi ve fazlası, iadeden, sehv secdesine kadar ne yapılması gerektiği de şüpheye mahal bırakmayacak netlikte ortaya konmuştur. Buna göre kılınan namaz, kabul kriterlerine uygunsuzsa kabul, değilse değildir. Bütün bu net bilgilere rağmen, imamın itikadî kimliği nazara verilerek bu soru soruluyorsa, demek ki meselenin fikhî açıdan namazın şartları hâricinde başka bir yanı vardır. O da herkesin bildiği gibi sünnî dünyada ve özellikle Türkler arasındaki Vehhabi algısıdır.

Vehhabiliğe ait tarihî malumata geçmeden önce “Hangi Vehhabilik?” sorusunun sorulması da gereklidir. Çünkü biraz sonra göreceğimiz gibi 1744’lü yıllardan bu yana varlığını devam ettiren Vehhabi yorumu, kendi içinde değişmelere, kırılmalara uğramıştır. Hatta bu değişimler mezhebin kurucusu -mezhep denmeli mi, o da ayrı bir müzakere konusu- Muhammed b. Abdülvehhab’ın ortaya koyduğu temellerden ya da sağlığındaki kabile ve devletin gücünü arkasına alan katı, sert ve acımasız uygulamalardan oldukça uzaklaşmıştır. Bunun cevabını da ilerleyen satırlarda bulacaksınız.

Vehhabiliğin tarihi gelişimi kısaca şöyle: Abdülvehhab 1699 yılında bugün Suud topraklarında yer alan Necd bölgesinde bir kasabada doğmuş ve 1792 yılında ölmüştür. Hicaz, Irak, İran gibi ülkelerde eğitimini tamamlamış, kendisinden asırlar önce yaşamış İbn Teymiye’nin görüşlerinden oldukça etkilenmiştir. İbn Arabî’nin temsil ettiği vahdet-i vücud düşüncesini reddedişte bu tesirin rolü büyüktür. Ama Abdülvehhab bu noktada durmamış, vahdet-i vücudla başlayan red, İslâm’ın ruhi hayatı olan tasavvufa kadar uzanmıştır.

Kendisinin dile getirdiği görüşlerin ağırlık noktasını başlangıçta itikad/inanç teşkil eder. Onu buna sürükleyen biraz da dönemin şartlarıdır. Çevresinde gördüğü insanların birçoğu Hz. Peygamber’le (sallallahu aleyhi ve sellem) temsil edilen Kur’ânî ve Nebvî çizgiden oldukça uzaklaşmış, bidat ve hurafeler adeta itikat konusu olmuştur. Samimi her bir müminin bu manzara karşısında dilgîr olmaması düşünülemez. İşte bu durum Abdülvehhab’ı oldukça üzmüş –samimiyet derecesini Allah bilir- ve saf İslâm’a dönüş adına -ki buna selefî İslâm’ı diyoruz- yorumlarını yoğunlaştırmıştır.

Bu zaviyeden bakınca tepkinin ön planda olduğu bu çıkışta ölçü maalesef korunamamış, heptenci bir mantıkla bidatlara adeta savaş açılarak, bunlara inanan ve uygulayan insanlara müşrik nazarıyla bakılmıştır. En insafli bakış “Kınanmayı hak eden fasık” hükmüyle anlatılan bakıştır. Ayet ve hadislerden delillerle desteklenen bu görüşlere göre tevessül, sahabe ve evliya mezarlarını ziyaret küfür olarak yorumlanmıştır.

Yorum burada bitse ne alâ. “Kitabu’t-Tevhid” kitabını kaleme alan Abdülvehhab, burada amelin iman için şart olduğunu, amelsiz imanın makbul olmayacağını,

dolayısıyla inancını yaşamayanın, bidatlara prim verenlerin Müslüman olmadığını açıkça ilan etmiştir. Öyle ki bunlarla evlilik yasak, kestikleri yenmez denilmiştir. Bu görüşleri ile ehl-i sünnet anlayışından sapan Abdülvehhab, “Şirk ve küfürle mücadele Müslümanın en büyük görevidir.” diyerek bu görüşleri kabullenmeyen Müslümanlara savaş açmış, mallarına ganimet diye el koymuş, bidatlara kaynaklık yapan, zemin hazırlayan mezarları, türbeleri yakıp yıkmış, tabir caizse kökten kazımıştır.

Tabî Abdülvehhab’ın siyasî bir gücü arkasına almadan bunları yapması imkânsızdır. Vehhabilerin tarihî gelişimi ve devamında siyasallaşma süreci ise kısaca şöyledir: Abdülvehhab 1744 yılında devrin Şer’iyye emiri olan Muhammed b. Suud ile tanışır. Düşüncelerini ona açar ve tam destek görür. Bunun yanında emirin kız veya kız kardeşi ile evlenerek akrabalık tesis eder. Emirın desteğini iki taraflı arkasına alan Abdülvehhab çok kısa zamanda kendi yorumları istikametinde kitleleri ikna eder ve tevhid eksenli ıslahat çalışmalarına başlar. Aslında bu destek görme, tarihçilerin değerlendirmelerine göre -klasik anlamda olmasa bile- ilk Suudi/Vehhabi devletinin kuruluşudur. 1818’de Osmanlı’ya teslim-i silah edinceye kadar bu devlet 74 yıl hayatıyetini devam ettirmiştir.

O devirde İngiltere’nin kışkırtmaları ile Arap kabileleri arasında yaygın olan düşünce Osmanlı’dan bağımsızlıktır. Hicaz’daki Osmanlı otoritesine isyan şeklinde kendini gösteren bu ayrılıkçı hareketler içinde Şer’iyye emirliği de yerini alır. Başlangıçta küçük bazı kabilelerle sınırlı olsa da zamanla bütün Arap yarımadasını içine alan Osmanlı karşıtı bu isyanlarda, Abdülvehhab’ın damadı olduğu kabile -ki Muhammed b. Suud’dan dolayı ileride Suud kabilesi adını alacaktır- öncü ve aktif rol oynar. Abdülvehhab ve müridlerinin bu isyanlarda rolü o kadar büyüktür ki söz konusu isyanlar tarihte “Vehhabi İsyancıları” diye anılır.

Peki, bir valilikle idare ettiği topraklarda bunlar olurken Osmanlı ne yapmıştır? O dönemlerde duraklama ve gerileme dönemi içine giren Osmanlı, Avrupa devletleri ile boğuşmaktadır ve asırlardır kardeşâne yaşadığı, inanç bağı ile bağlı bulunduğu ve en önemlisi emsali devletler misali hiç sömürmediği Araplardan ciddi bir isyan beklememektedir. Bu bakış açısı Osmanlı’nın başlangıçta Vehhabi düşüncesini ve isyanlarını hafife almasına sebep teşkil etmiş, halk önünde yapılan ilmî münazaralarla bu işin biteceğini zannedilmiştir.

Vehhabilik, başta Suud olmak üzere Vehhabi düşüncesine destek verdiği için bütün Arap kabilelerine verilen ortak isim olmaya başlamıştır. 1801-1818 arasında yıkıcı faaliyetlerine hız veren Vehhabiler sırasıyla Taif, Mekke, Medine’yi ele geçirmiş, Kerbela’ya, Suriye’ye baskınlar düzenlemiştir. Bu süreçte bidat düşüncesi ile Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) başta Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ali ve Fatıma validelerimizin evleri, sahabe kabirleri ve türbeleri yıkılmış, Kerbela’ya Yezid’den sonra tarihin en kanlı baskınları yapılmıştır. İşte tam bu aşamada Osmanlı, hadisenin büyüklüğünü fark etmiş ve Mısır valisi M. Ali Paşa’yı sürekli genişleyen isyanları bastırmak, Mekke, Medine gibi işgal altındaki yerleri geri almak, kısacası Vehhabi hâkimiyetine son vermek için görevlendirmiştir. Yapılan savaşlarda Osmanlı istediğini elde etmiş, pek çok üst düzey Vehhabi öldürülmüş, İbn Suud’un oğlu ve

çocukları da İstanbul'da idam edilmişlerdir. Bu mağlubiyet Vehhabilerin sadece devletleşme süreçlerini uzatmış ama çalışmalarına engel olmamıştır. Abdullah b. Suud'un küçük oğlu Türkî 1821'de resmen Vehhabi devletini ilan etmiş ve Riyad'ı da başkent yapmıştır. Bu, Suudî/Vehhabilerin kurduğu ikinci devlettir. 1840'lı yıllardan sonra askeri ve dış siyaset bakımından Osmanlı'ya bağlı gibi davranan bu devlet 1890'lara kadar ayakta kalmayı başarmıştır.

Üçüncü devlet dönemi ise 1900'lü yıllarda başlar. İngilizlerle Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekildiği yılların başlangıcını teşkil eden bu dönemde II. Abdülaziz b. Suud, Osmanlı'dan ele geçirdiği toprakların nihai hâkimi olacağına dair İngilizlerle anlaşma yapar. Sonrasında Mondros anlaşması ile Osmanlı, Hicaz'dan bütün bütün çekilir ve Suud devleti bölgenin yegâne hâkimi olur. Önceleri Necd ve Hicaz krallığı olan devletin adı 1932'de Suudi Arabistan Krallığı olarak değiştirilir.

Görüldüğü gibi her üç dönemde hedef Osmanlı'dan bağımsızlıktır. Bu başkaldırmaya katılanlar neredeyse bütün Arap kabileleridir. Ama bu isyanlara Vehhabi isyanları denmesi oldukça manidardır. Zira Vehhabilik, -kurucusuna izafeten- dinî/itikâdî plandaki yorumların toplamına verilen isimdir.

Osmanlı'dan bağımsızlığı amaçlayan bu iç çekişme ve savaşlara neden Vehhabi isyanları denmiştir?

Daha önce ifade ettiğimiz gibi 1744-1818 ve 1821-1890'lı yıllar arasındaki isyanlarda meselenin siyasî yanından ziyade itikâdî yanı ağır basmaktadır. Suud kabilesinin ve zamanla Vehhabi yorumlarına inanan sair Arap kabilelerin silahlı gücü ile aslında savaşın yapıldığı muhataplar Sünnî Müslümanlardır. Onların inanışına göre bidatlar içine giren -hâşâ- müşriklere karşı yapılan savaşlardır bunlar. Hunharca işlenen katliamlardan, Mekke, Medine'yi talana, Müslümanların mallarını ganimet kabul etmekten türbeleri yıkmaya, hatta ehl-i beyt sevgisini küfür saymaya kadar her şey Abdülvehhab'ın yorumlarında meşruiyet temelini bulur. Sömürgecilik dönemi sonrası Müslüman ülkelerin içine girdiği türden hakiki siyasî bağımsızlık mücadelesi ise 1900'lü yıllarda başlayan, Suud devletinin kurulmasını netice veren dönemde olmuştur ve bu dönemde Vehhabi itikadından ziyade Osmanlı'dan bağımsızlık hâkim faktördür.

Şu anda neredeyiz? Abdülvehhab'ın Vehhabilik adını verdiğimiz yorumlarının ortaya konmasının üzerinden üç asır geçmiş. Her geçen gün mezkûr yorumların doğruluğu, yanlışlığı ilmî bakımdan dinî temeller, usulî kaideler etrafında tartışılıyor. Karşıt görüşler ortaya atılmış, mücelletlerle kitaplar yazılmış. Neticede söz konusu yorumların nihai doğrular olmadığı anlaşılmış. Hele ilk iki dönemdeki siyasî gücü arkasına alarak Müslümanı müşrik kabul edip öldürmeye kadar uzanan fiilî çarpışmaların yanlışlığını bugün "Ben Vehhabiyim." diyenler dahi kabul eder hâle gelmiş. Kısaca ifade edecek olursak, Vehhabilik ilk zamanlara nispetle çok güç kaybetmiş.

Buna bağlı olarak inanç ve uygulamalarda ciddi ve köklü kırılmalar yaşanmış. Vehhabiliğin Suud yönetimince resmî inanç akidesi olarak kabulü bile bu değişimi

engelleyememiş. Son 10 yıl içinde hac ve umre vesilesi ile mukaddes beldelere gidenlerin birebir müşahade ettiği bu kırılma bütün hızıyla devam etmektedir.

Gelelim namaz konusuna; Vehhabilerin baştan bu yana fıkıhta Hanbelî mezhebine bağlı oldukları ve buna sadık kaldıkları bilinen bir gerçektir. Abdülvehhab'ın da arkadan gelenlerin de buna muhalif ne bir beyanı ne de tatbikatı vardır. Dolayısıyla namazlarını da bu mezhebin esaslarına göre kılar ve kıldırırlar. Farklı mezheplere mensup Müslümanların namazda birbirlerine tâbiiyeti de metbûiyeti de caizdir. Zaten aksi de düşünülemez. O hâlde o imamların arkasında namaz kılmak elbette caizdir.

Bu noktada “Vehhabi imamlar bidatlara giren Müslümanları kâfir görüyorsa, bu onları kâfir yapmaz mı?” sorusu akla gelebilir. Hâşâ! Tekfir meselesi, üzerinde çalاکalem söz söylenecek bir mesele değildir. Ehl-i sünnet uleması bu hususlarda alabildiğine temkinli davranmıştır. Onun için 18 madde içinde özetlenen Vehhabi inançlarını benimseyenlere -hem de ilk dönemdeki katılığı içinde bile olsa- kâfir deme yerine “İçtihat hatası içindeler.” veya “Suizan ediyorlar.” deme ehl-i sünnet prensiplerine daha uygundur. Kaldı ki Suud'da bugün Vehhabi düşüncesine karşı yoğun bir muhalefet de yaşanmaktadır.

Şeyhülislâm fetvası ile bazı Vehhabilerin Osmanlılar tarafından idamına gelince; o siyasî bir hükümdür. Çünkü onlar hangi sebeple olursa olsun masum Müslümanların kanını dökmüş, iç huzurluk ve kargaşa çıkarmış, toplumun huzurunu bozmuşlardır. Dönemin hukukuna göre bu suçların cezası ölümdür. Onun için mezkûr idamlara dinî bir kılıf geçirmemek gerekir.

B- ORUÇ

Oruç, Zulüm ve Arayış

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), güneşli bir günde ayakta duran bir adam görür ve kendisine niçin öyle durduğunu sorar. Sahabe, o şahsın gün boyu oturmadan, konuşmadan, yemeden, içmeden ve gölgelemeden oruç tutmayı nezrettiği cevabını verir. Efendimiz bunu “iradi işkence” olarak niteler ve derhal vazgeçmesini söyler.

Allah, kullarına zulmetmekten münezzeh ve müberradır. Peygamberleri vasıtasıyla insanlığa gönderdiği emir ve yasakların hepsi dünyevî ve uhrevî açıdan insanoğlunun faydasınadır. İnsanın bu faydayı/faydaları bilmemesi, anlamaması, idrak edememesi onların olmadığı anlamına gelmez. Oruç da tıpkı sair ibadetler gibi bir ibadettir ama örnekteki şekliyle değil. Bilakis Kur'ân'ın emrettiği, mahiyeti, çerçevesi, sınırları uygulamalı olarak Efendimiz tarafından belirlenen oruçtur kastedilen.

Neden böyle bir girişe ihtiyaç duydum? Ramazan'ın yaz aylarına, dolayısıyla daha uzun günlere denk gelmeye başlaması, her nedense bazı kesimleri yeni arayışlar içine itti. Yanlış anlaşılmasın, din ve imanla uzaktan yakından ilgisi olmayan insanların çıkışlarından bahsetmiyorum. Gazete sayfalarında, köşe yazılarında yazdıkları haber ve yorumları ya da ekran ekran dolaşarak yaptıkları konuşmaları da kastetmiyorum. Kelimenin tam anlamıyla Allah'a adanmış, her türlü riya, sum'a, ucb gibi Hak

nezdinde bu ameli yaralayabilecek, ihlâsı zedeleyebilecek menfiliklerden bizatihi uzak olan oruç gibi bir ibadeti ele aldığımız yerde, bu kesimin çıkışlarına zerre kadar itibar edilmemesi gerekir. Namaz ibadetinin dili ekseninde yapılan tartışmalarda söylendiği gibi bu kesime “Türkçe namaz kılabilirsiniz.” dense, kılmayacakları nasıl muhakkaksa, oruçta da tavırlarının farklı olmayacağına yakînim tamdır. Onun için diyorum; muhatap alınmaz, itibar edilmez diye.

Bununla beraber inanan kesimden bahse medar çerçevede soruların gelmesi de oldukça düşündürücü. “Oruca güç yetirme” kapsamı içinde mütalaa edilebilecek bu yaklaşımlarda orucun farzietini inkâr olmadığına göre farklı sebepler aramak lazım. Hamile, yaşlı, yolcu, hasta, süt emzirme vb. geçerli mazeretlere sahip olanlara uzman görüşlerine bağlı olarak oruç tutmama istikametinde ruhsatın verildiği zaten bilinen bir gerçek. Dolayısıyla söz konusu ettiğimiz kişiler, dinen geçerli böylesi mazeretlere sahip olmayanlardır. İhtimal “zamanının çocuğu” olarak, yaşadığı sosyal ve kültürel çevreden bir şekilde etkilenme, bu arayışların altında yatan temel neden. Alışkanlıklarla örülü hayat tarzımızı bir aylığına dahi olsa terk etme zorluğu bir başka sebep. Dinî otorite olarak kamuoyunda yerlerini alan bazı kişilerin -doğruluğu ve yanlılığı ayrı bir yazı konusu- ağır işlerde çalışanların oruç tutmayabileceklerine dair yaptıkları yorumlar bir başka faktör.

Kanaatimce bu hadiseye farklı bir açıdan bakmak gerekir. Bizi, önce insan, sonra Müslüman olarak yaratıp bin bir nimetle serfiraz kılan Rabbimizin -velev ki bizler adına hiçbir dünyevî ve uhrevî maslahatı barındırmasa bile- oruç tutun diye emretmesi, o nimetlere teşekkürümüzü ifade için yetmeli diye düşünüyorum. “Oruç sırf benim içindir ve mükâfatını da sadece ben vereceğim.”¹⁷ beyanı bu bakış açısının doğruluğunu gösteren bir delildir.

Allah kullarına zulmetmez. Allah bizim gün boyu aç, susuz kalmamıza muhtaç da değildir. Öyleyse bütün zorluklarına rağmen “Oruç tutun.” emrini can u gönülden kabullenmek ve uygulamak mümin olmanın en kuvvetli göstergelerinden biridir.

Mazeretsiz Oruç Tutmamak

Orucun farzietine inanan ve geçerli hiçbir mazereti olmaksızın oruç tutmayan Müslüman için dünyevî ve uhrevî bir yaptırım veya ceza var mıdır; varsa nelerdir?

Oruç tutma herkesin bildiği gibi dinin 5 temel esasından biridir. Birbirini tamamlayan bu 5 esastan bir tanesinin eksikliği, söz konusu esasların ana unsur olduğu Müslümanlık temelini zayıf kılacaktır. Böylesi zayıf bir temel üzerine kurulacak binanın sağlamlığı da her zaman tartışmaya açıktır. Sağdan, soldan gelecek darbelerde, esecek rüzgârlarda, küçük ölçekli depremlerde bu binanın ayakta kalmayacağını/kalamayacağını söylemek kehanet olmasa gerek. Nitekim bugün İlâhî meşiet gereği imtihan amacıyla başa gelen bazı musibetlerde, bir kısım insanların Rabbe karşı isyankâr bir tutum sergilemesinin altında işte bu temel zayıflığı yatmaktadır. Hâlbuki bize düşen, kulluğun gereğini sergilemektir. Allah’ın bizim gün boyunca aç ve susuz kalmamıza ihtiyacı yoktur ve O, kullarına zulmetmekten münezze ve müberradır. Buna rağmen ‘Oruç tutun!’ emrini veriyorsa mutlaka

kullarının dünyevî ve uhrevî maslahatıdır. Kaldı ki hiçbir yararı olmasa dahi kulluğun gereği, o emri nedensiz, niçinsiz yerine getirmek olmalıdır.

Dinimiz oruç tutmakla sıkıntı ve meşakkat içine giren kişilere yönelik ruhsatı şöyle vermiştir: "... Hasta veya seyahatte olan, tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez." (Bakara Sûresi, 2/185) Bu ayet, fukahânın sıkıntı ve meşakkat illetini çıkardıkları delildir. Yalnız sıkıntı ve meşakkatlerin tespitinde ferdî ve subjektif yorumlar dinde laubailiklere kapı açabilir. Onun için fukahâ bu kapıyı kapatmak ve râsih yorumların yapılabilmesi için spesifik örnekler de sunmuştur. Yolculuk, hastalık, hamilelik, süt emzirme, yaşlılık ve en genel anlamda güç yetirememe gibi mazeretler bu çerçevede örnek olarak sıralanır. Fakat son tahlilde bunlar da subjektif yorumlara konu olacak şeylerdir. İbadetlerde esas olan iradedir. İradenin elden alınması cebir ve zorlama demektir ki böyle bir şeyi hele ibadetlerde İslâm'ın kabullenmesi imkânsızdır.

Bütün bunlara rağmen bir Müslüman keyfî olarak Ramazan orucunu tutmaz ise ne yapacaktır? Kaza mı edecektir, kefareti mi ödeyecektir?

Hanefî ulemasının yaklaşımı kefarettir ve halk arasında 61 orucu olarak bilinir. Bu, oruca niyetlenip mazeretsiz yere bozmanın cezasıdır. Baştan oruca hiç niyet edilmezse kefareti değil, bir gün kaza tutulur. Hukuk mantığı ve oruçla alakalı sair hükümlerle birlikte bakıldığında tutarlı bir usul gerçekten böyle demeyi gerektirir. Ama aynı ulema bunu dedikten sonra ahlâkî olarak da şunu ilave ederler; Efendimize isnad edilen bir beyana göre mazeretsiz yere tutulmayan Ramazan orucunun sevabını almak için içinde Ramazan olmayan bir yıl kaza tutulsa o sevaba yine de nail olunamaz.

Burada hiç de yabana atılmayacak bir başka yaklaşımı ifade etmek isterim. Kefareti, orucu mazeretsiz bozmanın değil, Ramazan ayına ve orucuna gösterilen saygısızlığın dünyevî cezasıdır. Çünkü Ramazan ile oruç birbirinden zaten ayrılmayan bir bütündür. O hâlde niyet etsin veya etmesin Ramazan'da mazeretsiz yere oruç yiyen bu hürmetsizliği yapmıştır ve kefareti orucu tutması gerekir. Ramazan'da mazeretsiz oruç bozma bir kaç defa olsa, bir kefareti orucunun yetmesi bu görüşü desteklemektedir. Çünkü kefareti, oruç bozmaya verilen ceza olsaydı, her bozulan oruç için ayrı kefareti tutmak gerekirdi.

Bu görüşlerden hangisi esas alınırsa alınsın, son tahlilde mazeretsiz Ramazan orucunu tutmamak büyük bir günahıdır. İbadetlerde esas olan ise ihtiyattır. Bu yüzden tahkikî imanı elde eden Müslümanın, Ramazan orucunu mazeretsiz yere tutmaması hayal dahi edilemez.

Oruçlunun Yapması Uygun Olan ve Olmayan Ameller

Oruçlu kimsenin yapması uygun olan şeyler şunlardır: Namaz kılmak, zekât ve sadaka vermek, fakir-fukarayı, yetim ve öksüzü görüp gözetmek, Kur'ân okumak, dinî bilgiler dağarcığını artırmak ve yenilemek ve bu bâbta iyi, güzel, doğru, hayır istikametinde sayılabilecek yüzlerce amelle hayatını süslemek.

Yapması uygun olmayan şeylere gelince; içki içmemek, kumar oynamamak, rüşvet almamak, yetim malı yememek, gıybet etmemek, ticaretinde başkalarını hile ve aldatmaya gitmemek ve bu çizgide Allah'ın yasakladığı, akılla kavranabilen, hissiyatla sezilebilen evrensel doğrulara ters daha pek çok yasağı terk etmek.

Bu paragrafı okuduktan sonra şöyle dediğinizi duyar gibiyim; iyi ama bunlar zaten oruçlu olsun, olmasın Müslümanların her zaman yapması gerekli olan şeyler. Evet, aynen öyle. Sözünü ettiğimiz, etmediğimiz bu emir ve yasaklar, Müslümanın hayatının her anına hitap eden ve ondan istenen şeylerdir. Ramazan bu bağlamda Müslümana ekstra bir şuur kazandıran, fıtratı gereği ülfet ve ünsiyet ağlarına takılanların kendilerini yenilemesi için bir fırsat aralığıdır. Günahlarla dolu bir hayat yaşayanların kendilerine gelmesi ve yeniden Allah'a dönmesi için bizzat Allah'ın hazırladığı bir zemindir ki bu, O'nun sonsuz rahmet, merhamet ve şefkatinin göstergesidir.

Hakikat böyle iken soruya cevap sadedinde şu söylenebilir: Müslüman hayatının her anı sanki Ramazan'dır ve Müslüman sürekli oruç tutmaktadır. Çünkü din, insan hayatının bütün karelerini kuşatan, yönlendiren, yap ve yapma diye emirler ve yasaklar sunan bir manzumenin adıdır. Beşikten-mezara insan hayatı adına Allah ve Resûlü'nün boş bıraktığı bir kare yoktur. Eğer varsa, bunlar iradi olarak bırakılmış boşluklardır ve bu boşluklar sosyo-kültürel şartlar muvacehesinde müçtehitler tarafından doldurulmuştur.

Dine bu pencereden değil de Ramazan'da, bazı mübarek gün ve gecelerde, Cuma günlerinde müracaat edilecek bir kaynak olarak bakıyorsanız mesele değişir. Bu nedenle olsa gerek, bu bakış açısına sahip olanlara halkımız yerinde bir tespitle "Ramazan Müslümanı, Cuma Müslümanı" adını vermiştir.

Netice olarak denilebilir ki din gibi fizik ve metafizik âleme ait değerleri bünyesinde barındıran bir olguyu, o dini vazeden iradenin emrettiği istikamette kabullenmek lazım. Parçacı mantığı, atomik yaklaşımları terk ederek dinin bütünügünü parçalamadan hayatımıza hayat kılmamız lazım. Kâmil iman bunu gerektirir. Fakat bu demek değildir ki dinin emir ve yasakları adına parçalı bir hayat yaşanmaz, yaşanamaz. Aksine "Bütünüyle idrak edilemeyen şey, bütün bütün terk edilmez." prensibi dinde temel sayılabilecek prensipler arasındadır. Bununla beraber gönül ister ki İlahi iradenin isteği, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) pratiğinden görüldüğü üzere dine bütüncül yaklaşılsın. İşine geldiği veya canı istediği zaman değil de her zaman ve mekânda onun rehberliğinde bir hayat yaşansın.

Bu yapabilmek zor olsaydı Rahmân ve Rahîm olan Allah böyle emretmezdi. Çünkü O, insanlara tâkatlarının üzerinde bir yük yüklemeyeceğini söylüyor. Buradan da anlıyoruz ki dini bir bütün olarak yaşamak, insan kudretinin sınırları içinde. Yeter ki insan azmetsin.

Kaza, Kefaret ve İbadetlerin Ruhu

Ramazanlarda orucun şekil şartlarını ilgilendiren yüzlerce soru ile karşılaşırım. Ama ne yazık ki orucun ruhu, mahiyeti ve o ruha nüfuz edebilme adına bir soruyla hemen hemen hiç karşılaşmadım desem yalan söylemiş olmam. Bu bana Mevlânâ'yı hatırlattı. O, Mesnevi'de neredeyse ele aldığı hemen her meselede işin ruhunu nazara verir; öz'den, manadan bahseder ve insanları o ufka bakmaya, onu yakalamaya yönlendirir.

Bu demek değildir ki şekil şartları önemsizdir. Aksine şekil şartları sadece orucun değil, bütün ibadetlerin olmazsa olmaz ilk şartıdır. O şartlara uygun yapılmayan ibadetlere, ibadet bile denmez. O hâlde yukarıdaki serzeniş niye dersiniz; şekil ile ruh arasında korkunç bir boşluğun varlığı hatta birinin hiç ama hiç olmayışı derim.

Bu boşluk kapanır mı? Bence boşluğun farkında olmak, onun kapanması adına atılan ilk adımdır ve söz konusu boşluk günümüzde birçokları tarafından hissedilmiş bulunmaktadır. Fakat bunun taban bulması, başka bir ifadeyle tabanda kendine yer bulması uzun zaman alır. Belki bir nesil, belki iki nesil. Bu zaviyeden bakınca gelecekte aslına uygun çok daha güzel Ramazanların bizleri beklediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu kısa girişten sonra gelelim kaza ve kefarete ekseninde sorulan birkaç sorunun hepsine birden cevap olabilecek kısa açıklamalara. Kaza, meşru bir sebeple bozulan veya baştan hiç niyet edilmeyen orucun bir başka gün tutulmasıdır. Kefaret ise meşru olmayan bir sebeple bozulan oruç için ister ceza, isterse telafi amaçlı, fasıla vermeksizin iki kamerî ay müddetince tutulan oruca verilen isimdir. Halkımız arasında 61 orucu denilen oruç, kefarete orucunun diğer adıdır. “Cezalarda tedahül esastır.” prensibinden hareketle, birden fazla kefarete orucu tutması gereken kişi, bir kefarete orucu ile bu cezayı ödemiş olur. Yani gayrimeşru sebeple bozduğu her bir oruç için ayrı ayrı kefarete tutmaz. Bir kefarete hepsi için geçerlidir ama her biri adına ayrı ayrı kaza tutması gerekir.

Kefarete gerektiren ameli işlememiş olan bir kişi, her ihtimale karşı deyip ömründe en az bir defa kefarete tutmalı mıdır? sorusuna fukahânın verdiği cevap, “Hayır”dır. Neden? Çünkü şüpheler üzerine hüküm bina edilmez. Ortada kefareti gerektirecek bir eylem yok ise kefarete de yok demektir. Tutulsa ne olur? İnsan elbette niyetine, niyetinin derinliğine göre sevap kazanır.

60 gün üst üste tutulan kefarete orucu bir ceza mıdır?

Bu, bakış açısına göre değişir. Kimine göre cezadır; çünkü 60 gün boyunca imsaktan iftara aç kalınacaktır. Günlük hayatını yeme, içme üzerine kurmuş, her şeyini buna göre ayarlamış bir şahsın böyle düşünmesi normal olsa gerek. Bu arada daha önce başka bir yazı münasebetiyle değindiğimiz kefaretin, orucu mazeretsiz bozmanın değil, Ramazan ayına ve orucuna gösterilen saygısızlığın dünyevî cezası olduğu yorumunu unutmamak lazım.

Kimine göre ise ceza değil, rahmettir. Çünkü kasten yapılan bir hatayı telafi imkânı sunulmakta, böylece o ibadetten hâsıl olan kâmil sevabı tekrar yakalama imkânı verilmektedir. Bu imkânı sunan ibadete ceza demek, her şeyden önce yakışıksız ve talihsiz bir isimlendirmedir. Ayrıca böyle bir yaklaşım, Allah'ın rahmetini itham manası taşır. Hâlbuki Allah, kullarına karşı çok merhametlidir. Onun her emir ve yasağında dünyevî ve uhrevî bin bir hikmet nümeyandır.

Tekrar başa dönelim ve bir kez daha ibadetlerin özü, ruhu diyelim. O ruh sadece Hakk'ın rızasını gözetmekle elde edilir. Cennet ümidi, cehennem endişesi bile bu ruhu yakalamak için bir engeldir.

Yazıyı bir menkıbe ile bitirelim. Râbiatü'l-Adeviyye bir gün bir elinde su dolu bir kova, diğer elinde ateş dolusu bir kürekle sokakta yol alır. Sorarlar, “Nedir bu hâl?” diye. “Su ile cehennem ateşini söndürmeye, ateşle cennet köşklerini yakmaya gidiyorum.” der. “Neden?” denildiğinde, “İnsanlar cennet ümidi ve cehennem korkusu ile değil sadece Allah aşkı için ibadet yapsınlar diye.” cevabını verir.

C- Zekât

Zekât Burjuva Sadakası Değildir!

Zekât, “Allahın verilmesini emrettiği mallar ve kazançlardan bir miktarını belli zaman aralıkları içinde yine O'nun emrettiği yerlere, sırf Allah rızası için vermek demektir.” İstılahta kabaca böyle tarif edilen zekât, herkesin bildiği gibi İslâm'ın beş temel esasından biridir.

Zekât, ferdî ve içtimaî açıdan pek çok maslahatı bünyesinde barındırır. Ezcümle zekât mala karşı alabildiğine cimri ve hasis yaratılan insanı, fıtrat çizgisine çeker, paraya ve mala kulluktan, Hakk'a kulluk makamına çıkma yollarını açar. Bir başka ifadeyle insanı, maddeye kulluktan, maddenin efendiliğine çıkarır. Mala bereket katar, onun çoğalmasına ve artmasına vesile olur¹⁸. Mal biriktirme hırsını engeller. İnsana harcama disiplini aşılar. Fani dünyaya takılıp kalan kişilere ebediyet yolcusu olduğunu hatırlatarak, onun gidişâtına, duygularına, planlarına yol gösterir. Dünya hayatının faniliği gibi gerçeklerle, dünyanın en ölümsüz, en güçlü şahsı olma, ebedi dünyada kalacakmış gibi gerçekleşme ihtimali imkânsız hayal ve hülyaları arasına set koyar.

Zekât, her toplumda var olan fakir-zengin arasındaki maddî uçurumun kapanmasına, sosyo-ekonomik adaletin sağlanmasına vesile olur. Fakirdeki zengine karşı muhtemel kıskançlık duygusunun saygı, sevgi ve hürmet hisleri ile yer değiştirmesine sebep olur. Fakirlikten hırsızlığa kadar pek çok köklü problemin çözülmesinde ciddi rol oynar. Bu açıdan zekâtı “toplumsal ibadet” olarak nitelendirmek mümkündür.

Ferdî ve içtimaî açıdan daha yüzlerce faidesinin sayılabileceği zekâtın en önemli özelliği, onun ibadet oluşudur. Bu, zekâta tâbi mallar, nisap miktarı, oranları, sarf yerleri vb. açılardan bakıldığında insana vergiden hiçbir farkı yokmuş imajı veren zekâtı, vergiden ayıran en köklü farktır. İslâm'ın olmazsa olmaz beş temel esasından biri olması da zaten bunu göstermektedir.

Ne var ki tarihî süreçteki bazı sapmalar, gevşemeler bugün zekâtın İslâm'da hiç de hak etmediği şekliyle tatbikine vesile olmuştur. Bu süreçte teorik açıdan zekâtın farziyetine inanmada herhangi bir problem veya bir farklılık yoktur. Farklılık, değişen ve gelişen iktisadî ve içtimaî yapıya uygun olarak zekât düzenlemelerinin yenilenemeyişindedir. Efendimiz ve sababe dönemindeki uygulamaların, o döneme nispetle oynadıkları rol ve ekonomik değerler nazara alınmadan olduğu gibi kabulü hatta bir anlamda ebedileştirilmesi, zekâtı sosyo-ekonomik adaleti sağlayıcı konumdan uzaklaştırmıştır. Söz konusu uygulamaların uzun zaman tatbiki, neticede “teoride de böyle” anlayışını doğurmuş ve son tahlilde zekât ferdî ve vicdanî bir ibadet hüviyetine bürünmüştür.

Bu anlayış ve kabulün tabiî veya gayr-i tabiî uzantısı olarak maalesef zekât olarak verilen mal ise kullanıl/a/mayan, satıl/a/mayan, seri sonu ya da tedavülden kalkmış malların verilmesi; para ise pek çok fakirin gönlünü kazanma amacıyla sadaka miktarını geçmemesi, zekâtın fakirin hakkı olduğu fikrinden uzak hesaplama usulleri hatta kaçamakları gibi şeyler ortaya çıkmıştır. İşte bütün bunlar bazılarının zekâtı “burjuva sadakası” olarak adlandırmasına neden olmuştur. Bu perspektiften bakıldığında haksız da değildir.

Yerinden oynayan ve İslâm'ın beş temel esasından biri olan bu taşı, aslî yerine oturtmak başkasının değil, Müslümanlar olarak bizim vazifemizdir. Ona hem yeniden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki fonksiyonunu icra ettirmek, hem de teorik olarak ibadet, pratik olarak da sosyo-ekonomik adaleti sağlamadaki konumunu iade etmek mecburiyetindeyiz. Çünkü dünyevî ve uhrevî açıdan zekâtın sağlayacağı fayda ve maslahatlar bütün insanlığa racî olacaktır.

Zekâtın Nasıl Tasarruf Edildiğinden Sorumlu muyuz?

“Zekâta muhtaç ölçüde fakir ama eline geçen her kuruşu Allah'ın yasak dediği alanda harcayan akrabama zekât verebilir miyim, onu tercih etmek mecburiyetinde miyim? Geleceği Allah bilir ama bu para eline geçse onu da çoluk-çocuğuna değil de kötü yolda harcayacak. Ne dersiniz?”

Sorunun delalet ettiği sorun belki de insanlık tarihi kadar eski. Cevaba geçmeden önce iki şekilde soruya açılım kazandırmak gerek. Bir; zekâtını veren kişi, zekâtın nasıl tasarruf edildiğinden sorumlu mudur? Cevap evet ise zekât veren kişi, verdiği zekâtın tasarruf edilme ihtimallerini nazara almalıdır. İki; zekât bizzat muhtaç ve fakir şahıslara verildiği gibi tasarruf alanı belirtilerek çeşitli hayır kurumlarına verilmektedir. Öyleyse, bu kurumların zekât parasını nasıl tasarruf ettiği, yerinde kullanıp, kullanmadığı da aynı ölçüde önemlidir.

Kur'ân-ı Kerim Tevbe sûresi 60. ayette zekât parasının harcama kalemlerini, bir anlamda bu parayı kullanmaya hak kazanan toplum kesimlerini ve özelliklerini tek tek açıklamıştır. Kur'ân gibi ezeli bir kelamda konunun bu ölçüde detayla yer alması, İlahi iradenin zekâtın sarf alanlarına verdiği önemi gösterir. Öyleyse bizim açılım dediğimiz birinci hususun cevabına, buradan istinbatla rahatlıkla evet diyebiliriz. Öte yandan gerek bizzat Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyeleri ve

Hulefa-i Raşidin'in bu mevzuda göstermiş olduğu dikkat, gerekse zekât dağıtımının devlet eliyle yapıldığı dönemlerde oluşturulan sistemdeki ilkeler bu cevabı destekleyen başka unsurlar olarak sunulabilir. Onun için fukahâ ilk dönemlerden itibaren bu mevzu ile alakalı çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur.

Şöyle ki aklî zaviyeden baktığımızda zekâtın vazediliş gerekçesi ve Allah'ın bununla murad buyurduğu faidelerin gerçekleşmesi için böyle bir dikkat evveleminde şarttır. Paranın halk tabiriyle çarçur edileceği, gayesine hizmet etmeyeceği bir alanda kullanılması elbette büyük bir sorumluluktur. Bu sorumluluk hiç şüphesiz tasarrufu yapan kişi veya kuruma, kurum temsilcilerine aittir. Ama tecrübelerle sabit ve bile bile harama veya yanlış tasarruflarla zayi edileceği belli olan yere bunu göz göre göre veren zekât mükellefinin bunda hiç payı yok mudur? İşte buna yoktur demek zordur. Aksi hâlde Tevbe suresi 60. ayette geçen ve fıkıh kitaplarında sayfalarca süren ne "Fakir kimdir, miskin ile fakir arasındaki fark nedir, fisebilillah kaydına kimler girer" müzakerelerine ne de ilk dört sınıf için kullanılan "lâm" ve ikinci dört sınıf için kullanılan "fi" harf-i cerri özelinde yapılan "temlik" ve "tasarruf" müzakerelerine mana verebiliriz.

Bunun yanında "Kadın kocasına, evlat anne-babasına zekât verebilir mi?" veya özellikle "Yüklü zekât miktarları sınıflar arasında paylaştırılmalı mı?" gibi pek çok farklı alanda yapılan müzakeler de vardır. Bütün bunların ortak amacı murad-ı İlâhî'yi hayata hâkim kılmaktan ibarettir.

Zekât hakkında yaptığı doktora teziyle haklı bir şöhrete sahip olan Yusuf Karadâvî bakın bu konuda ne diyor: "İktisat tarihi İslâm'dan önce değişik vergi türlerine şahit olmuştur. Bunlar toplumun değişik kesimlerinden halk istese de istemese de toplanır, kişisel masraflarına veya akraba ile yardımcılarına harcanmak üzere imparator ve kralların hazinesine yığılırdı. Debdebe ve saltanatlarını gösterecek, lüks hayat ve şatafatlarını halkın gözünde artıracak ne kadar şey varsa ona harcanırdı. Diğer taraftan, fakir ve miskin çalışan halk kesimlerinin ihtiyacı olup olmadığına aldırış bile etmezlerdi. İslâm'a gelince en başta muhtaç bu kesimler üzerine eğildi. Zekât gelirlerinde hususi ve devletin gelirlerinde de umumi olarak en büyük payı bunlara ayırdı. İslâm'ın bu uygulaması maliye, vergi ve devlet harcamaları alanında eşi ve benzeri olmayan bir uygulama idi. Bu uygulamayı insanlık ancak asırlar sonra kavrayabilmiştir."

Zekâtı vermekle yükümlülüğümüz kalkıyor mu diyen okuyucumuza şimdi ben sorayım; yükümlülük kalkıyor mu yoksa ayrı bir yükümlülüğün başlangıcı mı oluşuyor?

Zekâtta Bir Yıl Geçme Meselesi

Bir okuyucumuz Arapça ifadesiyle "Havelân-ı havl nedir?" diye soruyor. "Bu, mala ait bir şart mıdır yoksa zekât mükellefi ile alakalı bir durum mudur?" diyor. Kendi pozisyonuyla alakalı verdiği örnek önemli; okuyucumuz daha önceki seneler nisab miktarı mala sahip olduğunu ve zekât verdiğini ama bu sene aynı ve farklı cinsten yeni mallar kazandığını, bu kazandığı malların üzerinden ise bir yıl geçmediğini söylüyor.

Bu durumda eski ve yeni mal ayırımına giderek mi zekâtını belirleyecek yoksa daha önceden zekât mükellefi olduğu için bu ayırma gitmeden mi zekâtını hesaplayacak, sorusu gündeme geliyor.

Kanaatimize göre zekâtın yılda bir defa verilmesi ile nisab miktarı mala sahip olduktan sonra zekâtın ilk defa farz olması için gerekli olan “havelân-ı havl” yani “bir yıl geçmesi” birbirine karıştırılmaktadır. Zekâtın yılda bir defa verilmesi İslâm’ın çeşitli hikmetlere binaen tayin etmiş olduğu bir süredir. Bunu günümüz vergi sistemi içinde mükelleflere tarh edilen gelir, emlak vs. vergilerin yılda bir ya da altı ayda bir, taksitle veya peşin ödeme usullerine benzetebilirsiniz. Yani bu tamamıyla ödeme usul, üslup ve metoduyla ilgili olan bir husustur.

Bu “yılda bir” zamanlaması ile ilgili olarak çok şeyler söylenebilir. Nitekim İbn Rüşd bu konuda farklı açılardan şu hususların üzerinde duruyor: “Bu zamanlama, İslâm’ın icaz, adalet ve üstünlüklerinden biridir. Zekât toplama işini, canları istediği zaman uygulayacak yönetici ve aç gözlülere bırakmadığı gibi, nefisleri mala düşkün fertlerin arzularına da terk etmemiştir. Ayrıca mevsimler bir yıl içinde değişmekte, mal sahiplerinin kazançları yenilenmekte ve zekât almaya hak kazananların ihtiyaçları doğmaktadır. Bu süre ana malın gelişebileceği, ticaret yapılarak kazanç elde edileceği, hayvanların doğurup yavrularının büyüyeceği geçerli ve uygun bir süredir.¹⁹

Gelelim havelân-ı havl’e; öncelikle bunun hayvanlar, paralar ve ticaret malları için geçerli olduğunu belirtelim. Tarım ürünleri, meyvalar, bal, madenler define ve benzeri şeylerde “bir yıl geçme” şartı aranmaz. Bu çerçevede “bir yıl” daha önceki maddî durumu itibarıyla hayvan, para ve ticari emtia adına nisab miktarı mala sahip olmayıp fakir olan bir kişinin, bu miktarda mala sahip olduğu andan itibaren başlayan bir süreçtir. Bu kişinin Hanefî mezhebine göre mal miktarı sene ortasında nisab miktarından aşağı düşse de sene başı ve sonu itibarıyla bu miktarda bir mala sahipse, artık zekât vermekle mükelleftir.²⁰ Daha sonraki seneler için o sene içinde kazandığı malların her biri adına ayrı ayrı “bir yıl” bekleme şartı yoktur.

Daha açık ifadeyle, eğer insan önceki senelerde zekât mükellefi olup zekât veriyorsa ve yeni yıl içinde de fikhî ifadesiyle “mal-i müstefâd” dediğimiz yeni mallar mülkiyetine girmiş ise artık onlar için bir yıl beklenme şartı aranmaz. Bu yeni kazançların, asla ilave edilerek zekâtının verilmesi gerekir.

Bir misalle bunu izah edecek olursak; 1995 Ramazan ayında bir insan ilk defa 85 gr altın ya da o miktarda para veya mala sahip olsa, 1996 Ramazan ayına kadar bu durumunu korusa, zekâtın farz olmasını gerektiren sair şartlar da tutuyorsa zekâtını verecektir. 1997 yılında bu insan hayvan alım-satımına başlasa veya beyaz eşya alıp satarken tekstil işine girse ya da aynı işinde yeni paralar kazansa artık bu kişi “Hayvan veya tekstil işine başlayalı 5 ay oldu, mevcut işimden kazandığım paraların üzerinden henüz 3 ay geçti, dolayısıyla benim bunlardan zekât vermem gerekmez.” diyemez. Çünkü bir yıl geçme meselesi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ilk defa nisab miktarı mala veya paraya sahip olduktan sonra bir defaya mahsus beklenen süredir.

Ticaret malları ve hayvanların yavrulamaları konusunda, hükmün bu şekilde olduğunda ihtilaf yoktur. Sadece hayvanlarda cins değişikliğinde mezhepler arasında ihtilaf vardır. Mesela, nisab miktarı devesi bulunan ve zekât veren birisi 30 tane sığır ve 40 tane koyun edinse, bu yeni cins mallar için bir sene bekler, sonra zekât verir. Zira cins değişiktir. Fakat kişi bu hayvanların ticaretini yapıyorsa, yeni edindiği malları da takvim (fiyatlandırma) ederek, zekâtını verecektir. Fakat 40 koyunu olup zekât veren birisi, başka bir sebeple 100 koyun alsa, Ebû Hanîfe'ye göre bu yeni koyunlar için bir yıl beklenemez, eskilere ilave edilerek 140 koyun üzerinden zekâtı verilir.[21](#)

Gayrimüslimlere Zekât ve Sadaka

Savaş ve barış şartları gerek ayet ve hadislerde gerekse bunların kaynaklık ettiği içtihadî hükümlerin değişikliğinde rol oynayan ana unsurlardan biridir. Bu tespitin yanı sıra şu tarihi hakikat de çok önemlidir; Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Hulefa-i Raşidin dönemi pratiği ile sonraki dönem uygulamaları arasında çok ciddi farklar vardır. Zekâtın devlet eliyle toplanıp harcandığı erken dönemlerde - başta bizzat Efendimiz olmak üzere- birçokları zekâtın harcama kalemleri arasında yer alan müellefe-i kulub kategorisine gayrimüslimleri dâhil etmiştir.

Burada müellefe-i kulub yani kalpleri İslâm'a ısındırılacak kişiler tabiri kimseyi aldatmasın. Yeni Müslüman olmuş, İslâm ve Müslümanlarla bir şekilde irtibata geçmiş veya din değiştirmesi için azıcık cemileye ihtiyacı olanlara müellefe-i kulub fonundan harcama yapıldığı gibi İslâm'a düşmanlıkta sınır tanımayanlara dahi aynı fondan harcama yapılmıştır. Maksat bu cemile ile İslâm'a olan düşmanlıklarının önlenmesidir. Tabii burada yetkili merciin takdiri ön plandadır.

Fakat daha sonraları başta ifade ettiğimiz “fark” devreye girmiş ve fiilî durum yani yazının ilk cümlesinde söylediğimiz savaş şartları bu uygulamanın kalkmasına neden olmuştur. Çünkü artık karşılıklı olarak herkesin ait olduğu din, kimlik tanımında başat unsur olmuş, devletlerarası münasebetlerde din birliği veya ayrılığı en etkili rolü oynamıştır. Bu safhadan sonra heptenci ve toptancı anlayışın sürüklediği yerde duran insanlar, gayrimüslimlere ne zekât ne de sadaka vermişlerdir. Çünkü karşılardaki resmen düşman görülmüştür.

Günümüze gelince öncelikle zekât, devlet eliyle toplanıp harcanmamaktadır. Aksine inananlar tıpkı namaz ve oruç gibi zekâtı şahsi ibadet olarak görmekte ve ferdî olarak sorumluluklarını yerine getirmektedirler. Bu durumda Tevbe suresi 60. ayette belirtilen zekâtın harcama kalemleri içine gayrimüslimlerin girip-girmediği içtihadî bir mevzu olarak karşımızda durmaktadır.

Bu bâbta fukahânın genel yaklaşımlarını şöyle özetleyebiliriz:

1. Gayrimüslimler fakir ve miskinden, borçlu ve müellefe-i kulûb'a kadar zekâtın harcama kalemleri içinde yer alan kategorilerde kendilerine yer bulabilirler. Mutlak manada din farklılığı buna mani değildir. Bir tek şartla ki İslâm ve Müslümanlara karşı düşmanlık yapmayacaklardır.

2. Genelme ifade eden bir hükümde bulunmak yerine, her bir gayrimüslimi tek tek ele almak, ona zekât vermekle kazanılacak veya kaybedilecek şeyleri bir bütün hâlinde düşünmek gerek. Günümüzde daha çok yurt dışında bulunan ve gayrimüslimlerle iç içe yaşayan Müslümanları alakadar eden bu husus, oldukça önemlidir. Mesele, Müslümanlığa karşı ön yargıları kırmaktan, Müslümanlığa teşvike ve İslâm'a zarar vermemeye uzanan çok geniş daire ekseninde ele alınmalı ve öyle karar verilmelidir.

3. Bütüncül bakış ihmal edilmemeli, gayrimüslimler, komşular, muhtaçlar deyip onlara zekât verip vermeme üzerinde düşünürken, dünyanın dört bir yanında bulunan Müslümanlar da hesaba katılmalıdır. Başta iman olmak üzere pek çok ortak paydanın bizi birbirimize bağladığı, siyasi, ekonomik, kültürel beraberlikle ancak ayakta kalınabilen bir global dünyada zekâtı, zekâtın vazedilişindeki sebep ve hikmetler çerçevesinde değerlendirme ihmal edilmemelidir.

Sözlerimizi bir ayet mealiyle bağlayalım: “Allah din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara adil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah adil davrananları sever.”(Mümtehine Sûresi, 60/8)

Zekâtın Başka Şehir ve Ükelere Gönderilmesi

Zekâtın harcama kalemleri bizzat Kur'ân tarafından bizlere beyan edilmiştir. Tevbe suresi 60. ayetinin beyanına göre bunlar; fakirler, düşkünler, zekât toplayan görevliler, kalpleri İslâm'a ısındırılacak kişiler, esir ve kölelikten kurtulmak isteyenler, borçlular, Allah yolunda mücadele edenler ve muhtaç durumda bulunan yolculardır. Zekâtın devlet tarafından toplandığı durumlarda toplanan miktarın mezkûr sınıflar arasında sosyo-ekonomik dengeyi sağlayacak ölçülere riayetle dağıtım sorumluluğu devlete aittir. Günümüzde bu tahakkuk etmediği için zekâtın aynı gayeye matuf biçimde ayyette zikredilen sınıflara dağıtılma sorumluluğu ferdî olarak Müslümanlara düşer.

Bu kısa hatırlatmalardan sonra zekâtın mahallinde mi dağıtılacağı yoksa okyanus aşırı, kıtalararası ülkelerdeki akrabalara veya muhtaçlara da verilir verilemeyeceği mevzuuna gelince; **“تُؤَخَذُ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَنُرَدُّ عَلَىٰ فُقَرَائِهِمْ”** Zenginlerinden alınır fakirlerine verilir.” hadisindeki **هُمُ** zamirinden hareketle mezhep imamlarının genel yaklaşımı zekâtın mahallinde dağıtılması hatta sefer mesafesini aşan beldelere gönderilmesinin mekruh olduğu istikametindedir.

Kabul etmek gerekir ki bu içtihadî bir görüştür. İctihadi görüşlerin ortaya konmasında dönemin idari yapısı, insanlar arasındaki sosyal ve kültürel ilişkiler, köy, kasaba ve şehirlerin nüfusundan nazım planına kadar her özelliği, insanların dinî emir ve yasaklara uymadaki hassasiyeti, ahlâk anlayışları önemli rol oynar. Bugün, bu içtihatların yapıldığı günlere nispetle çok daha farklı bir zeminde yaşadığımız inkâr kabul etmez bir gerçektir. Özellikle ulaşım ve transfer noktasında mevcut teknik-teknolojinin hayatımıza yaptığı katkı ortadadır.

Bu durumda bahsini ettiğimiz perspektiften bugüne bakıldığında neredeyse her alanda tam aksi bir manzara ile karşı karşıyayız. Dün, imanın ve insanlığın gereği komşusu aç iken tok yatan insana rastlanmazken, bugün aynı apartmanda, aynı sokakta yanyana yaşayan insanlar (Komşular demeliydim!) birbirleri ile tanışmadan mezara gidebilmektedir. Tabii bu durum okyanus aşırı bir ülkede yaşayan kişinin, memleketindeki akrabasının maddî-manevi hâlini komşusundan daha iyi bilmesini netice vermektedir. Hakeza para transferindeki farklılık aynı hususa vurgu yapan ayrı bir delildir. Öte yandan eğer zekât verilecek olan kişi akraba ise bu Efendimiz'in beyanıyla insana "sıla-i rahm/akrabalık bağları"ni gözetme açısından ayrıca sevap kazandıran bir husustur.

Daha fazla detaya girmeye gerek görmediğimiz bu konuda söylenebilecek son söz, zekâtın toplumdaki sosyo-ekonomik dengeyi sağlamasına, zengin-fakir arasındaki uçurumun imkânlar nispetinde kapatılmasına vesile olacak şekilde mahallinde sarfına öncelik verilmelidir. Bununla beraber ülkeler ötesi bile olsa mahallindeki zenginler tarafından bilinmeyen, bilinse de gözetilmeyen fakirler, borçlular, yolcular, Allah için mücadele edenler vs. varsa, onlara zekât verilmesinin mahzuru yoktur. Hatta ilave sevabı vardır.

Sınaî Servet, Kira Gelirleri ve Maaşların Zekâtı

Sınaî servetten kastımız sanayi inkılabı ile birlikte hayatımıza giren sanayi sektöründeki üretim makinalarıdır. Klasik fıkıh kitaplarından bildiğimiz, sanatkârın mesleğini icra ettiği el aletlerinin zekâta tâbi mallar arasında olmadığıdır. Demircinin çekici, örsü, semercinin tığı, marangozun keseri bu el aletlerine verilen örneklerdir. Şimdi, fabrikatörün mal üretimi için kullandığı makinalar, yukarıda saydığımız el aletleri hükmünde midir, değil midir? Bu soruya verilecek cevap sınaî sektörde kullanılan üretim makinalarının zekâta tâbi olup, olmadığı konusunda bizi doğru sonuca ulaştıracaktır.

Öncelikle şunu hatırlatmak gerekir ki zekâta tâbi mallar taabbudî değil, aksine mualleldir. Yani "Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde bizzat O'nun tarafından tespit edilen, isimlendirilen mallar zekâta tâbi, bunun hâricinde kalanlar ebediyen değildir." denilemez. Bu, zekât emrinin vazediliş ilkesine aykırı bir yaklaşım olur. Onun için fukahâ nasslarda belirtilen zekâta tâbi mallarda ortak illet aramış ve bu illetlere sahip olan bütün mallar zekâta tâbidir demişlerdir. Bu tahlile göre zekâta tâbi mallarda iki özellik aranır:

1. Nâmî yani gelir getirici, artırıcı olması
2. Zarurî ihtiyaçlar kategorisinde olmaması

Bu perspektiften baktığımızda, üretim makinalarının hem üretken, hem de asli ihtiyaçların dışında olması onların zekâta tâbi olduğunu gösterir. Bu hususta fukahâ ittifak hâlinindedir. Maddî değer açısından da makinaların, örneği verilen sanatkârların el aletleri ile kıyaslanamayacağı ayrı bir delil olarak kabul edilebilir.

Peki, bu mallardan hangi ölçüde zekât verilecektir. İki görüş var: Birincisi; söz konusu mallar ziraî arazi hükmündedir, zekât miktarı da ona göre belirlenir. Öyleyse safî gelirden % 10, gayr-i safî gelirden % 5 verilmelidir. İkinci görüş ise bu yaklaşımı kabul etmez. Bu görüş sahiplerine göre üretim makinalarının tarla/arazi ile mukayesesi imkânsızdır. Çünkü söz konusu üretim makinaları araziden farklı olarak yıpranır, aşınır. Değişen teknoloji onların yenilenmesini zaruri kılar. Yıpranma payları vardır. Kazanç açısından da bir araziden yılda bir veya iki kere ürün alırken, üretim makinalarından defalarca alınabilmektedir. Ayrıca üretim sanayisi ticarî alanla içli-dışlı yürümektedir. Üretimden tüketime uzanan çizgide reklamdan pazarlamaya kadar her şey bu sektörün ticaret olduğunu göstermektedir. Öyleyse sözü edilen malların zekâtı, borçlar ve bütün masraflar çıktıktan sonra sabit mallar zekâtından muaf tutularak ticaret içinde dönen sermaye ve net kârın toplamından % 2,5 oranında verilecektir.

Günümüzde çok önemli gelir kaynaklarından biri kiraya verilen taşınır ve taşınmaz malların gelirleridir. Bunlar da zekâta tâbidir. Çünkü yukarıda ifade ettiğimiz gibi bunlar, hem aslî ihtiyaçların dışında hem de nâmî, üretken, gelir getiren özelliğe sahiptir. Kiralık daire ve iş yerlerine, kara, deniz ve hava taşımacılığında kullanılan vasıtalar ve iş makinalarından, düğün ve konferans salonlarına varıncaya kadar pek çok maldan kira vasıtasıyla elde edilen gelirin zekât hesaplamasında da iki görüş vardır. Birincisi, bunların mülk değeri üzerinden zekât verilmez; gelirleri nisap miktarını aşarsa % 2, 5 oranında zekâta tâbidir. Diğer görüş ise ziraî araziye kıyasla safî gelirden % 10, gayr-i safî gelirden % 5 nispetinde ödenir ki evla olan budur.

Mühendis, mimar, terzi, inşaat ustası, kuaför vb. serbest meslek sahiplerinin kazançlarının zekâtına ve maaş konusuna gelince; önce konu ile alakalı önemli bir hususun bilinmesi gerekir. Bu kategoriye giren ve düzenli gelire sahip olan kişilerin kazançlarını fukahâ, mâl-i müstefâd'a yani bağış, miras gibi kazançlara benzetmiş dolayısıyla nisaba baliğ olduktan sonra üzerinden bir yıl geçmesi gerekmediği hükmünü vermişlerdir. Zekâta gelince; bu kişilerin aslî ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlarına matuf tasarruf ve borçları çıkarıldıktan sonra geri kalan gelirleri nisap miktarını aşılırsa, bu miktardan % 2, 5 oranında zekât vermeleri gerekir. Bunların zekâtı vermek için yıl sonunu beklemek veya nisaba bâliğ miktarın üzerinden bir yıl geçmesini beklememeleri uygundur. Aylık düzenli gelirlerinden yine aylık olarak zekâtlarını verebilirler.

D- HAC

Hac; Bilgi, Kültür ve Organize

Aşağıda okuyacağınız yazıyı kitaba alıp almama konusunda ciddi tereddütler yaşadım. Zira hac tecrübelerim ve izlenimlerim hem yazı dizisi olarak Zaman gazetesinde hem de Haccı Yaşamak adlı kitapta yayımlanmıştı. Bu yazı hemen hac sonrası gazete köşesinde yapılan küçük ama bana göre önemli bir değerlendirmeydi. Yazıda ele aldığım hususlar güncelliğini hâlâ koruduğu için çok küçük tasarruflarla kitapta yayımlama kararı aldım.

“Duyûfu’r-Rahmân; Rahmân’ın misafirleri olarak hac görevini ifa adına kutsal topraklardaydık geçtiğimiz ay. Bu kutsi yolculuğa çıkmış herkeste olduğu gibi benim de yüzlerce intibalarım oldu. Bunların bir kısmı müspet, bir kısmı menfi. Müspet olanlardan bazıları var ki ne yazı ne de konuşma diliyle anlatılması imkân dâhilinde; çünkü onlar anlatılmaz, sadece yaşanır. Menfi olanları ise bilgi, kültür ve organize üst başlıkları altında toplayabilirim. Bu üç başlıktaki şeyler dile getirildiğinde hem yâre hem de ağyâra dokunacak cinsten. Bazıları itibarıyla da havanda su dövülecek veya el birliği ile düzeltelim kararı verildikten sonra aslî olana ulaşılması en az iki, üç -belki daha fazla- nesil alacak türden. Ama ne olursa olsun bugün olmazsa yarın mutlaka ele alınması ve düzeltilmesi gerekli olan hususlar bunlar.

Bilgiden başlayalım; Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) “Hac menâsikini benden alınız.” buyuruyor. O hâlde hedef, haccın bizzat Nebiler Nebisi’nin beyan buyurduğu, fiilî tatbikatları ile ümmetine talim ettiği şekliyle eksiksiz ve kusursuz eda edilmesidir. İstisnalar bir kenara, genel manzara, teorik bilgi, bunların dışı bakan kalıpları, şekilleri ve sıralamadaki yerleri açılardan bulunmamız gereken yerde olmadığımızı gösteriyor. Bir de bu ibadet kalıplarına giydirilmesi gerekli olan ruhu devreye sokacak olursak, hedeften uzak değil, çok çok uzak olduğumuz inkâr kabul etmez bir gerçek.

Zannediyorum, teori ve pratikte işin özüne ve ruhuna vâkıf olan hemen herkesin tasdik ettiği tespitlerdir bunlar. İşte bu açığı kapatmak hacca giden her Müslümanın dinî görevi olduğu gibi İslâm dünyasındaki resmi, gayr-i resmi dinî kurumların, hac organizesi yapan şirketlerin de başlıca vazifeleri arasındadır.

Kültüre gelince; dünyanın dört bir yanından hac vazifesi için kutsal topraklara akın eden Müslümanların kültürel anlamda farklılıkları olduğu muhakkak. Dinî kültür açısından burada rol oynayan en müessir unsur, dinî değerlerin pratiğe intikali öncesinde yapılan yorum ameliyesindeki siyasi, sosyal, coğrafi, iktisadi şartlardır. Bu zaviyeden bakınca gayet normal gözükken bu farklılık, yorumlamaya tâbi tutulan kaynak beraberliği ve evrensel insanî doğrular nazara alındığında mana verilmekte zorlanılan hususlar olarak karşımızda durmaktadır. Söz gelimi, Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanıyla imanın yarısı kabul edilen temizlik konusunda, vücut ve elbiseden tutun çevreye varıncaya kadar ona riayet edilmemesi kültürel bir farklılık olarak izah edilse de aklen kabulü imkânsız bir açıklamadır. Metaf alanına tükürmenin, yediği muzun kabuğunu, içtiği suyun şişesini vs. çöp dağları teşkil edecek şekilde sokaklara atmanın kültürle izahı yapılamaz. Bu arada alt yapı yetersiz değil. 5 milyon insanın bir anda bulunduğu mekân şartlarında ve mevcut imkânlar dâhilinde yapılabileceğin en iyisi yapılmış ve hâlâ yapılıyor.

Üçüncü başlık organize. Bu konu, devlet olarak Suud yönetimine, hac organizesi yapan devlet ve özel şirket yetkililerine düşen vazifeler şeklinde iki ayrı açıdan ele alınabilir. Nispetler perspektifinden bakıldığında her geçen yıl vizeden, havaalanında gümrük ve pasaport işlemlerinin yapılmasına, Cidde-Mekke ve Mekke-Medine intikallerinden, menâsikin ifa edileceği Mina, Arafat, Müzdelife ve şeytan taşlama mahallerinin fiziki olarak düzenlemesine varıncaya kadar çok ciddi gelişmelerin

olduğu muhakkak. Bu açıdan Suud yetkililerine hem teşekkür eder hem de menâsik mekânlarını genişletme ve iyileştirme çalışmalarını aralıksız sürdürmelerini temenni ederiz. Zira bir buçuk milyara ulaşan İslâm dünyasında yıllık ortalama 5 milyonluk kota katiyen yeterli değil.

Hac organize şirketleri de hacıları yönlendirirken gerek hac menâsikini yerine getirmede gerekse tarihî mekânları gezme ve alışverişe kadar her şeyde mevcut fiilî durum ve fiziki şartları kabulle işe başmalılar. Böylece hem mevcut şartları kâle almayan rehber kitapları okuyarak hacca gelen ve beklentilerini alabildiğine yüksek tutan hacıların ayaklarını yere basmalarını sağlar hem de maddî-manevi hak ve hukuka girmeden hizmetlerini yerine getirmiş olurlar.

E- KURBAN

Kurbanın Tarifi

Kurban lügat itibarıyla yaklaşma ve yakınlaşma gibi manalara gelir fakat Türkçemizde kazandığı ve kullanıldığı yönüyle kurban, Allah'a yakınlaşma niyetiyle kesilen hayvana verilen addır. Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir: “Kurbanlık develeri de size Allah'ın şeâirinden kıldık.” (Hac Sûresi, 22/36)

Görüldüğü üzere “şeâir”den sayılan kurban, “Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.” (Kevser Sûresi, 108/2) ayeti ile de meşruiyeti ispat olunan bir ibadettir.

Şeâir, Allah'ın dininin alameti, özelliği, nişanesi olma manalarına gelir. Allah, Bakara sûresi 158. ayet-i kerimesinde “Şüphe yok ki, Safa ve Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır.” buyurarak, Safa-Merve'nin “şeâir”den olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan Cenâb-ı Hak, dininin hak olduğunu vurgulayan “şeâir”e riayet edilmesi gerektiğini de şu ayet-i kerimelerle açıkça beyan etmektedir: “Her kim Allah'ın şeâirine (hükümlerine) saygı gösterir, onu tazim ederse, şüphesiz bu kalplerin takvasındandır.” (Hac Sûresi, 22/32), “Ey iman edenler, Allah'ın şeâirine (haram ay, kurban vs.) sakın hürmetsizlik etmeyin.” (Mâide Sûresi, 5/2)

Buna göre, şeâiri koruma, kollama, muhafaza etme, her müminin üzerine düşen bir vazife ve vecibedir. Kurban da sözünü ettiğimiz “şeâir” arasında zikredilen ibadetlerdendir. Öyleyse inanan insanların bu konu üzerinde hassasiyetle durmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, murâd-ı ilâhîye ters hareket edilmiş olur ki bunu Allah'a iman ile telif etmek imkânsızdır. Kaldı ki Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), kurban ile alakalı beyan buyurduğu hadisler ve hayat-ı seniyyeleri boyunca yapageldiği tatbikatları ile davranış çizgimizi belirlemiş durumdadır. Allah Resûlü'nün iki adet koç alıp birini kendisi, diğerini de ümmet-i Muhammed için kestiği hemen her hadis kitabında anlatılan bir husustur.[22](#)

Konu ile alakalı bir kaç hadis-i şerif sunalım: “Kurban kesmeye gücü yettiği hâlde kesmeyen, bizim namazgâhımıza yaklaşmasın.”[23](#) Bu hadis, kurbanı vacip hükmünü veren Hanefî fukahâsının delilleri arasındadır.

“Âdemoğlu Kurban Bayramı gününde kan akıtmaktan daha sevimli bir iŖ ile Yüce Allah’a yaklaŖabilmiŖ değildir. Kanını akıttığı hayvan kıyamet günü boynuzları, ayakları ve kılları ile gelecektir. Akan kan yere dŖmeden önce Yüce Allah katında yüksek bir makama eriŖir. O bakımdan gönül hoŖnutluđu ile kurbanınızı kesiniz.”[24](#)

Zeyd b. Erkam anlatıyor. Ashab-ı kiram Allah Resûlü’ne Ŗyle der:

- Bu kurban(ın kaynağı, mahiyeti) nedir?
- Babanız Hz. İbrahim’in sünnetidir.
- Pekâlâ bizim sevabımız ne kadar?
- Her bir kıl için bir hasene.
- Ya yn (yani kesilen kurban koyun, kuzu olunca)?
- Ynden her bir kıl için de bir hasene.[25](#)

Kurbanın Hükmü ve Mükellefiyet Ŗartları

Hanefi mezhebinde İmam-ı A’zam ve talebeleri kurban üzerinde farklı beyanlarda bulunmuŖlardır. İmam-ı Azam’a göre kurban hr, mukim, zengin her Müslüman zerine vacip, talebeleri İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’e göre sünnettir. Fakat tarih boyunca Hanefi mezhebinde “mft bih” yani kendisi ile amel edilen grŖ, İmam-ı A’zam’ın grŖ olmuŖtur.

Kurban, hr, mukim, zengin olan her Müslüman’a vaciptir. Burada yer alan hr, mukim, zengin kavramlarını günümüz gerçekleri içinde açıklamaya geçmeden önce, akıl ve büluğ meseleleri üzerinde kısaca durmak icap eder. Zira hepimizin bildiği gibi kurban, Allah’a yakınlaŖma amacıyla yapılan bir ibadettir. İbadetlerde esas olan ise akıl ve bluğdur. İmam-ı A’zam ve İmam Ebû Yusuf, kurbanın vacip olmasında “Akıl ve büluğ Ŗart değildir.”[26](#) demiŖlerdir. Buna göre hükmen zengin olan bir çocuğun veya delinin kurban kesmesi gerekir. Yalnız İmam Muhammed bu grŖe katılmamıŖ, o “Akıl ve büluğ Ŗarttır.” kaydını koymuŖtur. Dolayısıyla İmam Muhammed’e göre, çocukların ve delilerin mallarından kurban kesilmesi gerekmez.

Görüldüğü gibi burada “Gerekir.” veya “Gerekmez.” hükmü verilirken, imamlarımızın dayandıkları nokta birbirinden farklıdır ve bu açıdan her iki grup da kendi dayandıkları delil açısından haklıdırlar. Ŗyle ki İmam-ı A’zam ve İmam Ebû Yusuf, ihtimal kurbanın içtima’i yönünü esas almıŖ, fakir ve fukaranın hakkının gözetilmesini istemiŖ, içtima’i adaletin sağlanmasında bunu önemli bir unsur görerek, “Akıl ve büluğ Ŗart değildir.” hükmünü vermiŖlerdir. İmam Muhammed ise kurbanın “ibadet” olmasına ağırlık vermiŖ, farz ibadetlerde akıl ve bluğun Ŗart olmasından hareketle de “Kurban bunlara vacip değildir.” demiŖtir. Bu konuda fetvanın İmam Muhammed’in grŖne göre verildiğini hatırlatalım.

Hür, mukim ve zengin kavramlarına gelince; hürriyet şartı tamamıyla toplum yapısını ilgilendiren bir husustur ve bizim bugün yaşadığımız ülke şartlarındaki toplumsal statüler açısından nispeten geçerliliği olmayan bir kavramdır. Hür; içtimaî, iktisadî, siyasî teşebbüslerinde veya ferdî, ailevî faaliyetlerinde bir kısıtlamaya tâbi olmayan insan demektir. Daha doğru bir tabirle hürriyet, böyle bir insanın sıfatıdır. Fıkıh kitaplarımızın tedvîn edildiği ya da bu kavramların ibadet ve muamelelerin yerine getirilmesi için ön şart olarak koşulduğu dönemlerde, toplum yapısı, hür ve köleler olmak üzere tasnif olmuş durumdaydı. İlerleyen İslâmî fütuhât, yabancı ülkelerle yapılmak zorunda kalınan savaşlar sonucu elde edilen köle ve cariyeler, toplum yapısının inkâr edilemez gerçekleri arasındaydı. Bunlar içinde Müslüman olan ve efendilerinin hizmeti ile meşgul bulunan yüzlerce, binlerce köle ve cariye de vardı. Çeşitli fonksiyonel alanlarda iradeleri bütünüyle efendilerinin iradesine bağlı olan, iktisadî, içtimaî, siyasî vb. sahada hür olmayan bu insanlar, Müslüman olmaları sebebiyle kurban kesecekler miydi? Onlar da böylesine önemli bir ibadeti ifa ve eda edecekler miydi? İşte bu sorulara cevap verebilmek ve onların mükellef oldukları amelleri belirlemek için fukahâ nasslardan hareketle “hürriyet” kavramını bir ön şart olarak ortaya koymuştur.

Fakat günümüzde böyle bir statüden bahsetmek imkânsızdır. İslâm’ın tedricî olarak yok etmek istediği, insanlığın hayatından uzaklaştırmak için düzenlemelerde bulunduğu kölelik sistemi, en azından Türkiye için şu anda geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Herkes ferdî, ailevî, içtimaî, ticarî teşebbüslerinde hürdür. Öyleyse, hürriyet kavramı üzerinde sözü uzatmanın bir manası yoktur. O hâlde, “hürriyet” şartı bir kenara konularak mukim ve zengin olma vasıfları, öngörülen standartlarda olan herkes için kurban vaciptir denilebilir.

İkamet, kurbanın vacip olmasında aranan ikinci şarttır. Sadece Hanefîlerin kabul etmiş olduğu bu şartın altında yatan hikmet, kurbanın belli zorluklara katlanmak suretiyle kesilebileceği, zaten sefer meşakkati içinde bulunan bir insana, yeni bir zorluk yüklemenin manasının olmamasıdır. Yani hayvanı almak, kesmek, dağıtmak vs. hakikaten şu ya da bu sebeple yolculuk içinde bulunan bir insan için zordur. Yalnız, hemen şunu ifade edelim ki bütün bu muhtemel zorluklara rağmen, Hanefî mezhebi hâricindeki mezhepler, bunu kabul etmemiş, “Mukime de yolcuya da kurban kesmek sünnettir.” hükmünü vermişlerdir. Ayrıca onlar, Hanefî mezhebinin dayandığı, Hz. Ali’ye isnad edilen “Yolcu olan kimseye cuma namazı da kurban kesmek de vacip değildir.” sözünü zayıf bulmuşlardır.

Günümüz şartları içinde bu mesele irdelenecek olduğunda öncelikle şunu kabullenmek gerekir; Hanefîler’in bu hükmü verdikleri dönemdeki şartlar ile bugünkü hayat şartları birbirinden alabildiğine farklıdır. Sayısı binlerle ifade edilebilecek olan hayatı kolaylaştıran unsurlar artık hayatımızın vazgeçilmez parçalarıdır. Bilgi, teknik ve teknolojinin ürün olarak hizmetimize sunduğu şeyler gerçekten hayatı kolaylaştırmış durumdadır. Ulaşım ve iletişim vasıtaları buna örnek gösterilebilecek ilk akla gelen şeylerdendir. Bugün ister Türkiye sınırları içinde, isterse uluslararası düzeyde vekalet yoluyla kurban kesen nice vakıflar, dernekler, teşkilatlar vardır. Bunlar vekaleten kestikleri hayvanların etlerini fakir, muhtaç talebe veya halka

dağıtmaktadırlar. İlgili bankalarda açılan hesap numarasına parayı yatırma, vekaleten kurban kesme adına yeterli basit bir ameliyedir. Bu iş, 3-5 dakika içinde ya da bir telefonla gerçekleştirilebilecek kadar kolay bir iştir.

Kurbanda yolculuğa çıkacak bir insan, yukarıda arz ettiğimiz 3-5 dakikalık işi yaparak, bankaya parayı yatırabilir veya keseceği hayvanın bedelini bir yakınına, arkadaşına vererek vekaleten kesim yapabilir ve adına vekalet verebilir. Böylece kurban mükellefiyetini tam anlamıyla yerine getirmiş olur.

Kurban kesecek mükellef üzerinde aranan bir diğer şart, zengin olmasıdır. Allah Resûlü'nün "Kurban kesmeye gücü yettiği hâlde, kesmeyen bizim namazgahımıza yaklaşmasın." ifadesindeki "gücü yeten" kaydından hareketle, hemen her mezhep bunu şart olarak koşturmuştur. Fakat zenginliğin ölçüsü bir diğer ifadeyle nisabı hakkında mezhepler arasında ihtilaf vardır. Şöyle ki Hanefî mezhebine göre güç yetirmeden maksat, mesken, elbise, binek ve bakmakla yükümlü olduğu aile efradının -bir ay veya bir sene- nafakası ve borçlarından hariç nisap miktarı mala sahip olmaktır.

Şâfiîler ise zengine "Gücü yeten; bayram ve onu takip eden üç günlük ihtiyacından artan para ile kurban alabilen insan demektir." tanımını getirirler. Yalnız burada, kurbanın vacip veya sünnet olmasında çok önemli olan bir noktayı vurgulamak isterim ki o da bu vasıflar kurban kesecek kişide sadece kurban günlerinde aranan şartlardır. Dolayısıyla Kurban Bayramı'nın dördüncü günü ve sonrası veya bayramın birinci gününden önce bu şartlara haiz olan ama bayram günlerinde onu kaybeden insana kurban vacip değildir. Bir diğer ifadeyle, kurban, bayramın ilk üç gününde, hür, mukim ve kurban kesmeye gücü yeten yani zengin kişiye vaciptir.

Aslında bu konu üzerinde fukahâ, çeşitli müzakereler yapmıştır. Mesela bunlardan bazıları Kur'ân'da kurbanın vucubuna delalet edecek kati beyan bulunmamasına dayanarak, kurban kesmeye gücü yetmeyi, onun vucubunun sebebi olarak göstermiş; bazıları da buna karşı çıkararak vaktin yani kurban kesim günlerinin, vucubun sebebi olduğunu, zenginliğin ise vucubun şartı olduğunu söylemiştir. Bu durumda hangi görüş esas alınırsa alınsın -mutlak manada zenginliğin sebebin hükme nispeti ve taalluku açısından- "kurban günlerinde zengin olma" neticesi değişmemektedir.[27](#)

Kurban Şartlarının Günümüzdeki Farklı Yorumları

Bu yazıda günümüz gerçekleri açısından zengin olma şartını ele almaya çalışalım. Hanefî mezhebine göre zengin olma mesken, elbiseler, binek ve aile efradının nafakası hâricinde nisab miktarı mala sahip olmakla gerçekleşiyordu. Hemen herkesin kabulleneceği gibi bu dört mesele subjektif mütalaalara konu olan şeyler arasındadır. Yani bu hususta herkesi içine alacak ve bağlayacak objektif ölçüler koymak imkânsız denecek ölçüde zordur. Teker teker ele alacak olursak:

a) Mesken yani ev: Köyler bir tarafa, il ve ilçelerde hayatlarını sürdüren özellikle orta tabaka ve alt gelir grubuna giren pek çok insanın müstakil evi yoktur. Bununla beraber açıkta olan insan da yoktur. Eve sahip olma, olmama noktasında durum böyle olmakla

birlikte, ev eşyaları konusu üzerinde hassasiyetle durmak icap eder. Zira maddî imkânsızlıklar sebebiyle ev alamayıp, kirada oturan büyük bir çoğunluk, temelinde örf ve âdet veya Batı özentisi yatan sebeplerle, evlerini lüks diye nitelendirilebilecek bir şekilde döşemiş durumdadırlar. Yatak odası, yemek odası, oturma odası, misafir odası, vitrin, hâlı, perde, yolluk, beyaz eşya vs. derken yüklü miktarda para ev eşyası için harcanmaktadır.

Şimdi insafla düşünmek lazım, bir insan kiracı bulunduğu eve binlerce lira masrafla ev eşyası alacak sonra “Ben ev sahibi değilim, kirada oturuyorum.” diye “Kurban bana vacip değil.” diyecek. Gerçi toplumumuzda bu türlü bir düşünceye sahip olan ve bu sebeple kurban ibadetinden kaçan kesim yok veya yok denecek kadar azdır denebilir ama bu örnekten hareketle meselenin objektif değerlerle topluma mal edilmesinin -şimdilik- mümkün olmadığını bu vesileyle ifade etmiş olalım.

Ayrıca bu konuyla ilgili başka bir subjektif değerlendirme de şudur: Şahısların kendi anlayışlarına, devrin kültür, örf, âdet ve geleneğine veya ihtiyaç unsuruna göre ev sahibi olma değişkenlik arz eder. Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) oturduğu, araları perdelerle bölünmüş, hücre tipinde ve bizim bugün çoklarımızın oturma odası büyüklüğünde bile olmayan mekânın adının ev olduğunu hatırlatmak isterim. Hâlbuki günümüzde ortalama 100 metrekare genişliğinde, iki oda, bir salon, banyo, mutfak vs. bölümlerini içinde bulunduran mekâna, ev denilmekte. Havâic-i asliye (aslî ihtiyaçlar) adına evin bahis mevzusu edildiği dönemlerde fukahâyı izâmın, Hz. Peygamber’in evini ölçü almadığını nereden biliyoruz? İhtimal onlar, bugün aramızda bulunup, yaşadığımız şartları görselerdi, bu konuda belki de daha değişik şeyler söyleyeceklerdi.

Hâsılı; ev, mesken konusunun günümüz gerçekleri açısından subjektif bir değere sahip olduğu ve kişinin vicdanî muhasebe sonucu karar verebileceği bir mevzu olduğunu vurgulayalım.

b) Elbiseler: Aslî ihtiyaçlar arasında zikredilen ikinci unsur elbiselerdir. Ev konusunda sözünü ettiğimiz subjektif-objektif durum, aslında elbiselerde de söz konusudur. Klasik fıkıh kitaplarına baktığımızda biri yazlık, diğeri kışlık olmak üzere iki elbisenin yeteceği hakkında kanaatler görürüz ki fukahânın bu kanaati hükmün neticesine de tesir eden önemli bir faktördür. Hâlbuki bugün, belki en fakirimizin evinde dahi yazlık-kışlık, gömlek, pantolon, iç çamaşırı vs. olmak üzere pek çok elbise vardır. Binaenaleyh bu mevzunun da tıpkı meskende olduğu gibi vicdanî murakebelere konu olabileceğini hatırlatıp geçelim.

c) Nafaka: Nafaka denince, yeme-içme, başta olmak üzere şahsın kendisinin ve bakmakla mükellef bulunduğu kimselerin zarurî ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktardaki bir aylık mal veya para kastedilir. Bu zarurî ihtiyaçlar, yine kişinin toplum içinde bulunduğu seviye, gelir düzeyi, örf, âdet vs. alışkanlıkları ile birlikte ele alınmalıdır. Zira bazılarında günde bir öğün yemek yeterken, bazılarında yetmemekte, kimileri bir çeşit yemekle sofradan kalkarken, kimileri de çorba, yemek, pilav, tatlı, meyveden müteşekkil yiyeceklerin bulunduğu sofraya, sofraya demektedir. Onun için burada da objektif kriterler ileri sürmek mümkün değildir. Üzerinde durduğumuz

kurban açısından meseleyi değerlendirecek olursak, aylık mutfak masrafı 10.000 TL'yi bulan 4 kişilik bir ailenin, bin liralık bir koyunu kurban etmemesi ve buna gerekçe olarak "nafaka"yı göstermesi, herhalde gerçekçi olmaz.

d) Binek: Eskiden at ve deveden ibaret olan binekler, devrimizin ilerleyen teknolojisi ve hayat şartları itibarıyla değişmiştir. Artık at, deve ve at arabasına bedel araba, motosiklet hatta çok az da olsa helikopter ve uçaklar şahsî binek vasıtaları olmuştur. Bu konuda arabaları baz alarak konuşacak olduğumuzda da objektif şeyler söylemenin mümkün olmadığı ortadadır. Murat veya Renault grubunun mamulü olan arabalar da arabadır, fiyatları bunların kat be kat üstünde olan Amerikan, Japon, Alman arabaları da. Dolayısıyla mesken, elbise ve nafakada söylediğimiz şeyler binek için de geçerlidir.

Sonuç itibarıyla yukarıda zikrettiğimiz her başlıkla ilgili yeni kriterlerin ortaya konması şarttır. Fakat bir taraftan bu objektif kriterleri ortaya koyarken bunu herkesin kabulleneceği, merci sayılan bir heyetin yapması da şarttır. Böylece eskilerin ifadesiyle teşettüt-ü ârâ'ya yani fikir dağınıklığına sebebiyet verilmemiş olur. Aksi takdirde, azıcık İslâmî ilimlere vâkıf olanların, bu hususta farklı ölçüler vazetmesi söz konusu olacak, bu iş, niyet ne kadar iyi olursa olsun, yanlış neticelerin husulüne sebebiyet verecektir. Keşke böylesi bir heyet, sadece Türk insanının değil, bütün âlem-i İslâm'ın kabulleneceği ve sözü gerçekten herkesçe kabul edilen ve ona göre amel edilen bir heyet olsa. Ancak ne var ki bunu zikrettiğimiz ölçüde gerçekleştirmek şimdilik zor gözüküyor. Zira bu mesele şahıslardan daha ziyade İslâm ülkelerinin devlet politikalarını ilgilendirmektedir ki onların aralarındaki ilişkiler açısından bunu bugün ümit etmek hayalperestlikten öte birşey değildir.

Kadınlara Kurban Vacip mi?

Kurban ile alakalı son konu kadınlara kurban kesmenin vacip olup-olmadığı ile alakalı. Anadolu'nun pek çok yerinde kurban genellikle karı-koca müşterekliği içinde ele alınır. Hatta bir evde bir kurban kesiliyorsa, bir sene erkek, diğer sene kadın adına kesilir. Hâlbuki burda esas olan kurbanın vacip olma keyfiyetidir. Kadın İslâm'a göre kocasından bağımsız olarak ekonomik hürriyetine sahip bir varlıktır. Dolayısıyla tasarruf hakkı kendisine ait olan menkul ve gayr-i menkul malları varsa -ki buna ziynet eşyaları da dâhildir- ve bu malların toplamı nisab miktarını aşıyorsa, kadına müstakil olarak kurban vaciptir.

Zinet eşyaları Anadolu'daki yaygın âdete göre sırf tasarruf gayesi ile alınmış ve erkek istediği zaman istediği biçimde onları değerlendirmek hakkına sahipse, o ziynet eşyaları her ne kadar kadının kolunda, gerdanında, kulağında veya parmağında bulunsun da onların gerçek sahibi erkektir. Erkek, nisab miktarını tespit ederken bu ziynet eşyalarını da sair mal varlıkları arasına katmak zorundadır.

Kurban, Denge ve Hikmet

Kurban mali bir ibadettir. Bu ibadeti yapabilecek maddî imkâna sahip olmayanlar, asgari şartlar oluşmadığı için kurban kesmekle mükellef değildirler. Fıkhî açıdan

alabildiğine net olan bu hüküm, mükellefin hadiseye başka vecihlerden bakması ile ayrı bir alana taşınabilir ve yeni fikhî hükümlerin konusu olabilir.

Nedir farklı bakış açısı? En genel manada işin ahlâkî ve vicdanî boyutudur. Bugünkü rakamlar üzerinden konuşacak olursak, ortalama 500 TL'lik bir masrafla yerine getirilebilecek bu ibadete şahıs söyle bakabilir mesela: “Ben 500 TL nerelere vermiyorum ki? Borca girer, taksitle alır, yine bu ibadeti yaparım.” Bu yaklaşıma kimsenin diyeceği bir şey olamaz. Nitekim Hanefî fukahâsı mükellef olmadığı hâlde bu düşünce ile kurban kesmeye niyet eden ve fiilen mübaşeret eden kişinin artık kurban kesmesinin vacip olduğu içtihadını yapar. Yalnız burada şu husus gözden kaçırılmamalıdır; böyle yapan kişi söz konusu davranışı ile Hak ve halk nezdinde takdire layık olsa da yapmayan kişi kınanmaz, kınanamaz.

Günümüzde bu durumda bulunan kişiler için ayrı bir imkân söz konusu. Bana ulaşan bazı sorularda “Afrika'nın bazı ülkelerinde olduğu gibi daha ucuz kurban kesme fırsatını değerlendirsek, mükellefiyetten kurtulur muyuz?” denilmektedir. Başta da ifade ettiğimiz gibi bunlar zaten mükellef değildir. Ama kendi istekleri ile kurban kesmeyi kendilerine vacip kıldılar ise kurban olmaya ehil hayvanların zamanında kesilmesi, etinin fakir-fukaraya dağıtılması vb. herkesin bildiği hususlara riayetle, mükellefiyetten kurtulurlar.

Peki, bu durum teşvik edilmeli mi? Dengeyi kaçırmamak şartıyla bu soruya da “Evet.” cevabı verilebilir. Şöyle ki iletişim ve ulaşım vasıtalarındaki gelişmelerle global köy hâline gelen dünya gerçeği var. Bu gerçekle iç içe yaşayan kişiler olarak dünyanın sair yerlerindeki fakirliği, ihtiyaç durumunu bugün çok net olarak görebilmekteyiz. Eskiden bunları bugünkü ölçüde ne görebiliyor, ne de biliyorduk. Görsek ya da bilsek durum yine değişmiyordu; çünkü ne ferdî ne de organize olarak yardımlarda bulunabiliyorduk. Ama günümüzde durum değişti; Müslümanlar ister ferdî, isterse sivil ve resmi kurumlar aracılığıyla o ülkelerdeki muhtaç insanların yardımına koşabiliyorlar. Dolayısıyla bu imkânlardan istifade ederek, dünyanın dört bir yanındaki Müslüman olan, olmayan fakir insanların yardımına koşmak bizim aynı zamanda dinî bir vecibemizdir. Kurban bu konuda önemli bir vesiledir.

Yalnız o coğrafyalardaki insanların yardımına koşarken kurbanın hikmetine ait bir boyutun unutulmaması lazım. O da şudur; kurbanın hikmetleri bağlamında söylenebilecek fakir-fukaranın et ihtiyacını karşılama, zengin-fakir arasındaki karşılıklı saygı ve şefkat bağlarının yenilenmesi, toplumsal huzurun sağlanması - kutlama şekillerindeki farklılıklar mahfuz- bayramın kutlanması gibi şeyler, kurbanın mahallinde kesilmesi ile mümkündür. Böyle bir ihtimal en azından şu an itibarıyla söz konusu olmamakla beraber ifade edelim ki sırf daha ucuz diye mahallinde kurban kesmemek alışkanlığı, külliyet kesbetmesi durumunda nesiller boyu altından kalkılmayacak başka içtimaî yaralara sebebiyet verebilir.

İbadetlerin yapılış gerekçesi Allah'ın emridir. Hedef O'nun rızasıdır. Hikmet, fakir-fukaraya yardımdan, yardım etmenin hazzını almaya, zengin-fakir arasındaki uçurumu kapatmadan, ekonomik sirkülasyonu sağlayacak canlılığa kadar pek çok şeydir. Vurgulamaya çalıştığımız lokal-global dengesini sağlamak ise hepimizin vazifesidir.

Bu konuyu bir ayetle bitirelim: “Kurbanlarınızın ne etleri ne de kanları asla Allah’a ulaşacak değildir. Lakin O’na ulaşan tek şey, kalblerinizde beslediğiniz takvadır, Allah saygısıdır.” (Hac Sûresi, 22/37)

[1](#) Müslim, Salâtü’l-Müsafirîn, 49

[2](#) Buhârî, Mevâkît, 5; Müslim, İman, 137

[3](#) Müslim, Taharet, 41; Tirmizî, Taharet, 39

[4](#) Buhârî, Mevâkîtu’s-Salât, 35

[5](#) Buhârî, Mevâkîtu’s-Salât, 36

[6](#) Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/184

[7](#) Buhârî, Mevâkîtu’s-Salât, 37

[8](#) Buhârî, Daavat, 89

[9](#) Buhârî, Cuma, 6

[10](#) Hâkim, Müstedrek, 1/279

[11](#) Ebû Dâvûd, Salât, 204, Müslim, Cuma, 12

[12](#) Cuma namazı, öğle namazı vakti içinde kılınır.

[13](#) Mezheplerin içtihatlarına göre cuma namazı cemaati 3 ila 40 kişi arasında olmalıdır.

[14](#) Yerleşim biriminin şehir statüsünde olması kastedilir.

[15](#) Bu husus, Cuma namazının birden fazla camide kılınıp kılınmayacağı müzakerelerinin yapıldığı bir alandır.

[16](#) Bu da Cuma hutbelerinin zamanla siyasî bir içerik kazanmasına bağlı olarak ortaya konan içtihadî bir şarttır.

[17](#) Buhârî, Savm, 2

[18](#) Tevbe Sûresi, 9/103

[19](#) İbn Rüşd, Bidâyetü’l-Müctehid, 1/270)

[20](#) Burhanüddin el-Merginânî, el-Hidaye, 1/96-97

[21](#) Yusuf Karadâvî, Zekât, 1/169

[22](#) Müslim, Edâhî, 17

[23](#) İbn Mâce, Edâhî, 2

[24](#) İbn Mâce, Edâhî, 3

[25](#) İbn Mâce, Edâhî, 3

[26](#) Kemal b. Hümam, Tekmiletü Fethi'l-Kadir, 9/508

[27](#) İbn Hümâm, Tekmiletü Fethi'l-Kadîr, 9/509

V- İKTİSADİ VE TİCARİ HAYAT ETRAFINDA

Akitlere Ait Esaslar

İslâm hukukçuları akit'i genelde şöyle tarif ederler: Akit; karşılıklı ve birbirine mutabık irade beyanlarından oluşan hukukî işlemdir. Bir başka açıdan akit; taraflara borçlar yükleyen ve haklar sağlayan hukukî mukaveleye verilen isimdir. Mecelle'de tarafların icab ve kabul ile bir husus üzerinde anlaşmaları şeklinde tarif edilmiştir. Burada icab, teklif demektir. Akitler, hukuk kitaplarında meşruiyet, sıhhat, bağlayıcılık, şekil, devamlılık ve tazmin üst başlıkları altında işlenmiştir.

Konumuz akit çeşitleri değil ama bütün çeşitleri ile akitlerde yer alan temel esaslardır. Bu esasları beş ana madde hâlinde toplamak mümkündür.

1. Akitlere Riayet Edilmesi: Akitlere riayet edilmesi olmazsa olmaz şarttır. “Ey iman edenler! Akitlere riayet ediniz.” (Mâide Sûresi, 5/1) ayeti hem hukukî hem de ahlâkî olarak bunu anlatır. Ayetin Allah ile kul veya kulların kendi aralarındaki münasebetlerin bütününe ihtiva ettiği açıktır. Ticarî sahada ise vücud ve sıhhat şartları tam olan bütün akitlere uyma zorunluluğu, fukahânın ayetin mantukundan çıkardığı bir hükümdür. Dolayısıyla akit şartlarına muhalefet, akdin bozulmasının gerekçesi sayılır.

2. Akit, akdi yaparı bağlar. Hemen her akit, maddî ve manevî alanlarda insanlara birtakım ahlâkî ve hukukî sorumluluklar yükler. Bunlardan hukukî olanları sebep ve sonuç ilişkisi yönüyle başkalarına da zarar veya fayda sağladığı için dünyevî anlamda ele alınarak, çözüm yolları aranır. İ kale, fesh, muhayyerlik, tazmin veya daha genel anlamda sulh, hakem, mahkemeye müracaat bu çizgide akla gelen ilk kavramlardır.

Ahlâkî sorumluluklara gelince; bunlar kişinin ahlâkî yapısı ve karakterini yansıtan hususlardır. Bazı akitler halk tabiriyle ifade edecek olursak hukukî açıdan “Kitabına uygundur.” ama arada akdin çeşitli yönlerinde kendini gösteren hile ve aldatmalar bulunur. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) “Ben ancak bir insanım! Bana davacılar geliyor. Ama bazıları bazılarından daha belîğ (maksadını daha net ifade eder) olur da ben onu doğrucu zanneder ve lehine hüküm vermiş olabilirim. İmdi her kime bir Müslümanın hakkını hükmetmişsem, bu ancak ateşten bir parçadır. Onu (isterse) üzerine alsın, isterse terk etsin.”¹ hadisinde ifade buyurduğu gerçek bu zaafa işaret etmektedir. Bu konuda zahirî deliller (beyyine, şahid) hile yapan kişiyi desteklediği müddetçe yapılabilecek birşey yoktur. Dolayısıyla bu mesele “hakkullah ve hakku'l-ibâd” kavramları ile ifade edilen çizgide, ahirete intikal eder. “Kim haksız olarak başkasına ait yerden bir şey gasbedip alırsa, kıyamet gününde o gasbedilen arazi ile yedi kat yere batırılır.”² hadisi, arz ettiğimiz bu hususun İslâmî temeli adına çok önemlidir.

3. Akitlerde karşılıklı rıza esastır. Akitlerin geçerli olmasında aranan en temel şart rızadır. “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz helâldir.” (Nisâ Sûresi, 4/29) ayeti bu hakikati

ifade eder. Bu temel şartın yanı sıra akitlerin vücûb ve sıhhati adına nassların ve nasslardan hareketle fukahânın ortaya koymuş olduğu pek çok şarttan bahsetmek mümkündür. Fakat hemen ilave edelim ki İslâm'ın ruhundan uzaklaştıkça, akitlerin sıhhatinde hemen hemen hiçbir rol oynamayan bazı şartlar ön plana çıkmıştır. Bir anlamda şekilcilik diye nitelendirebileceğimiz bu husus, İslâm'ın gerçek mana ve muhtevasıyla kavranmasında önemli bir engel olarak durmaktadır.

Bu önemli konuya bir başka zaviyeden şöyle yaklaşabiliriz: Fıkıh usulü kitaplarında İslâmî hükümler adına getirilen tasniflerde zaruriyât, hâciyât ve tahsîniyât ayrımı yapılır. Bu kavramların ihtiva ettiği manalardan da anlaşılacağı üzere zaruriyât, (akitler açısından değerlendirilim) “olmazsa olmaz” şart konumundadır. Hâciyât aktin sıhhatine tesir eden faktörler, tahsîniyât ise ilgili akitlerin tamamlayıcısı hükmünde olan şeylerdir. Bizim yukarıda şekilcilik diye adlandırdığımız husus, tahsîniyât kategorisi içine giren topluma mâl olmuş konulardır. Halkın anlayışına göre, bunlar zaruriyâtın yerini almış durumdadır. Bu ise İslâmî temele zaruriyât ölçüsünde dayanmayan ve büyük çoğunluğu itibarıyla bidat, hurafe, bâtil inanç olan unsurların, akitlerin etrafını sarmasını netice vermiştir.

Bu değerlendirmelerle şekle bütün bütün karşı olduğumuz anlaşılmasın. Bizim inanışımıza göre şekiller yani amellerin formel yönleri, en azından mana ve muhteva kadar önemlidir. Bu ikisi, bir vahidin iki yüzünden ibarettir ve birbirlerinin tamamlayıcıları hükmündedirler. Tıpkı ibadetlerde olduğu gibi. Mesela namaz, Allah ile irtibata geçmenin adıdır ama o belli şekil ve kalıplar içinde eda edilir. Oruç ve hac için de aynı şeyler söylenebilir. Zaten ibadet veya muamelat belli şekillerle Sahib-i Şeriat tarafından kayıt altına alınmazsa herkes kendi görüşü doğrultusunda emredilen şeyleri yapmaya çalışır ki bu da vahdeti zedeler. Ayrıca pek çok bidat ve hurafenin doğmasına zemin hazırlar. Bu çerçevede muamelat bir tarafa, ibadet hayatımızda sadece namaza bakılsa -Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından şekli tespit edilmiş olmasına rağmen- pek çok bidatın onun içine girdiği muhakkaktır. Bu sebeple şekle karşı değiliz ama vurgulamak istediğimiz nokta mana ve muhtevanın yerini şeklin almaması gerektiğidir.

4. Akitlerde aldanma ve aldatma olduğu takdirde akde taraf olan kişiler, onu bozma hakkına sahiptir. İslâm, akdi yapan kişilere, akde konu olan mal veya satış sözleşmesinde yer alan şartlara riayet gibi noktalarda açığa çıkabilecek olan aldanma veya aldatmada, taraflara akdi fesh hakkı vermektedir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı alışverişlerde aldatılan Habban b. Munkiz'e “Alışveriş yaptığın zaman ‘Aldatma yok, benim için üç gün süreyle muhayyerlik hakkı vardır.’ de.”³ beyanları konunun hukukî boyutuna temel olarak gösterilen bir hadis-i şeriftir. “Alışveriş eden iki kişi birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyerlik hakkına sahiptirler. Bunlardan her biri dürüst ve doğru söyler ve (mala ve paraya ait hususları) birbirlerine beyan ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki taraf (mal ve bedelin ayıbını) gizler ve yalan söylerlerse bu alışverişlerinin bereketi giderilir.”⁴, “Bizi aldatan bizden değildir.”⁵ hadisleri de aynı olaya hem hukukî hem de ahlâkî açıdan yaklaşmaktadır.

Söz buraya gelmişken, içtimaî hayatımız içinde çok sık karşılaştığımız ve bir anlamda “köşe dönmeceği” zihniyetinin tabîi uzantısı olarak değerlendirdiğimiz hususa kısaca temas edelim: Müslüman, Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) “Helâl olan şeyler bellidir. Haram olanlar da bellidir. Fakat helâl ile haram arasında birtakım şüpheli şeyler vardır ki insanlardan birçoğu bilmez. Kim bu şüpheli şeylerden korunursa dinini ve ırzını korumuş olur. Kim bu şüphelere düşerse, haramların içine düşer. Biliniz ki her melikin bir korusu vardır, Allah korusu da haramlardır.”⁶ ve “Şüpheli şeyleri bırak, şüphesiz olanlara yönel.”⁷ hadisleriyle genel çerçevesi çizilen hayat tarzını seçmek zorundadır. Fakat günümüzde Müslümanların zikredilen hassasiyetler içinde haram-helal mefhumuna dikkat ettikleri söylenemez. Bu durum Nebiler Sultanı’nın “İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki o vakit kişi eline geçirdiği malı, helalden mi haramdan mı kazandığını düşünmeyecektir.”⁸ sözleriyle anlattığı vâkıya mutabık bulunmaktadır. Gönül isterdi ki bu mucizevî beyanın muhatabı Müslümanlardan ziyade başkaları olsun. Akidevî, içtimaî, siyasî, idarî, kültürel alanlardaki bölünmüşlüğü tabîi bir neticesi olarak gördüğümüz bu çarpıklık, toplumu oluşturan fertlerin hayatlarını İslâmî esaslara göre düzenlemeleri ile ancak halledilebilir. Dünya hayatının yegâne hayat kabul edildiği, her türlü plan ve programın onu kazanmaya yöneldiği bir zihniyet ile bu problem köklü çözüme kavuşturulamaz. Böylesi zihniyetin hâkim olduğu yerde, bunlara karşı çıkan samimi insanlar ise marjinal bir grup olarak kalmaya ve diğerleri tarafından “dünyaya ayak uydurmama, saflık, enayilik” gibi alaylı ifadelerle anılır. Ülkemiz şu andaki konumu itibarıyla, böyle bir sürecin içinde bulunmaktadır. Geçiş dönemi dediğimiz bu sürecin daha fazla uzamaması, hepimizin en büyük temennisidir.

5. Akitlerin sebebiyet verdiği hak ve borçlanmalarda örf ve âdet esas alınır. Bilindiği gibi hüküm istinbat metotlarında örf ve âdet, bütün mezhepler tarafından kabullenilmiştir. Zira nasslar, çerçeve hükümleri beyan etmekte, onda temel kabul edilen illet ve hikmetlere işarette bulunmaktadır. Zaten İslâm’ın evrensel olması bunu gerektirir. Bu sebeple, nasslara ters olmayan örf ve âdetler, onların açık bırakmış olduğu alanları kapatır. Mesela bina satımında alıcı ile satıcı arasında yapılan akitte, bahse konu olmayan ağılların alışverişe dâhil olup olmadığı, cinsi belirtilmeyen paranın hangi türden ödeneceği, tartı veya ölçüyle satılabilen bir malın hangi ölçü birimine göre satıldığı gibi hususlarda örf ve âdet hakem rolü oynayacaktır. Bu konuda misaller çoğaltılabilir.

Akitlere ait esaslar elbette sadece bu 5 madde ile sınırlı değildir. Bunları çoğaltmak ve her biri ile ilgili misaller sunmak mümkündür fakat “cihet-i câmia” çizgisinde bu esaslar, 5 madde ile özetlenebilir.

Sanayi Devrimi, Şirketleşme ve Şirketlerde Akit Serbestiyeti

Dünya, kendisine takdir edilen yolculuğa çıktığı ilk günden bu yana her şeyiyle değişen bir süreçte bulunuyor. İlahi takdirin gereği, ister tabîi şartlar, isterse beşer müdahalesi ile gerçekleşen/gerçekleştirilen bu değişiklikler, bazıları itibarıyla gelişimi beraberinde getiriyor, bazıları itibarıyla da bozuluşu ve geriye dönüşü.

Uzun felsefî tahlillerin gerektiği bu hususu, sadece şirketler özelinde ticari hayata yansıyan veçhesi itibarıyla ele alacak ve bir-iki nirengi noktaya temas edeceğiz.

Sanayi devrimi, ticari hayatta bütün dünya insanlığını neticeleri itibarıyla az veya çok, küçük veya büyük oranda etkileyen bir milattır. Bu dönemin en temel özelliklerinden birisi, küçük sermayelerin tek başına eskiye nispetle iş yapamaması olmuştur. Köyden kentlere göç, tarım toplumu şartlarında gayr-i zaruri kabul edilen eşyanın zaruriyât sınıfına girmesi, bunun sosyal ve kültürel hayata etkileri, küçük sermayelerin iş yapmasını engelleyen tetikleyici âmiller olmuştur.

Bu milat sürecinde yeni şartlara hemen adapte olabilen ve ona göre gerekli dinî, siyasi, hukukî ve ekonomik düzenlemelerde bulunup kendilerini yenileyenler ayakta kalmış ve varlıklarını devam ettirmişlerdir. Diğerlerine gelince; mazileri ne kadar güçlü ve muazzam olursa olsun fakirleşmekten, gerilemekten, ezilmekten ve sömürülmekten kurtulamamışlardır. Bu mukadder akıbet şahıslar için de aynı şekilde tahakkuk etmiş, aileleler, toplumlar, sistemler ve devletler için de.

Hemen herkesin bildiği bu hakikate ticari perspektiften baktığımızda şöyle diyebiliriz; küçük atölyeler yerini büyük fabrikalara bırakmış, ardından şirketler ve şirketleşmeler başlamış, peşisıra holdingler devreye girmiş ve nihayet devletlerin bütçelerini aşan dev kuruluşlar karşımıza çıkmıştır. Nitekim bugün pek çok devletin bütçesini aşkın dünya devi şirketlerin varlığı bunun göstergesidir. İstatistiklere göre bugün dünyanın ilk 50 şirketinin cirosu, 150 devletin cirosundan daha fazladır. Böyle bir yapının ulusal ve uluslararası siyasete etkisi ve Müslümanların ne kurumsal ne de devlet planında buralarda bulun/a/maması, bunun getiri ve götürüleri ayrıca ele alınması gereken başlı başına konulardır.

Dinimizin en temel kaynağı Kur'ân, pek çok ayeti ile ticari hayata yönelik ana ilkeleri belirlemiştir. Faiz yasağından, zekâta; infaktan, alışverişlere şahit tutulmasına kadar yüzlerce örnek verilebilir. Hatta borçlanma esnasındaki kuralları en ince detayları ile birlikte en uzun ayeti ile anlatmıştır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de ticarete dair yaptığı umumi teşvikler, fiilî veya takrirî sünnetleri ile ashabına yol gösterici olmuş, bunlarla umum Müslümanlara ticari hayatlarında adeta bir yol haritası çizmiştir.

İslâm hukukçuları bu süreçte almaları lazım gelen yeri almış, ister kişilerin ilişkileri, isterse ticari ve zirai şirketlerin kuruluşundan feshine kadar her şeyi içine alan düzenlemelerde bulunmuş, Müslümanlara hukukî bir boşluk yaratmamışlardır.

İslâm birer cümle ile işaret etmeye çalıştığımız bu esaslarda tüketim yerine üretimi merkeze oturtmuş, dini, hukukî, ahlâkî emir, yasak ve tavsiyeleriyle toplumda sosyo-ekonomik dengenin bozulmamasına özen göstermiştir. Bunları yaparken dünya hayatının geçiciliğine, ebedî mekânın ahiret olduğuna sürekli vurguda bulunarak nazarları dünya kadar ukbaya da tevcih etmiştir.

Pekâlâ, bunca temel değere rağmen, sanayileşme döneminde başta sermaye olmak üzere maddî varlığı olmayan birikimleri de esas alan birleşmelerle küçük veya büyük

ticari ortaklıklar kurma konusunda Müslümanlar başarılı olabilmişler midir yoksa halk arasında sık söylenen özdeyişle “Az olsun, benim olsun.” felsefesine göre mi hareket etmişlerdir? Emek-sermaye, sermaye-kredi/itibar, sermaye-iş gücü ve tecrübe birleşimi diye açılım kazandırabileceğimiz şirket çeşitlerini, devrin değişen ve gelişen şartlarına uygun biçimde varlık sahnesine çıkarabilmişler midir yoksa taassuptan ibaheciliğe kadar çeşitli durakları bulunan yolculuğa mı çıkmışlardır?

Aslında küçük tasarrufların biraraya getirilerek büyük sermayeler oluşturulması veya ortaya çıkan oluşuma parası ile değil de bilgi, beceri, tecrübe, itibar ve emeği ile destek verecek insanların dâhil edilmesi, kıyıda köşede atıl duran, tek başına hiçbir şey ifade etmeyecek olan değerlerin ülke ekonomisine katılması demektir. Bu maddî ve manevî beraberliklerin üretim ve istihdama yönlendirilmesi, ilgili ülke ve global ölçekte düşünüldüğünde dünya ekonomisi adına bir kazançtır. Bu oluşumlar ekonomik kalkınmışlığın motor rolünü oynayabilir, rekabete dayalı sistemde piyasaya daha kaliteli malların daha ucuza sürülmesine vesile olabilir, ekonomik sahada günümüzün en büyük sorunlarından biri olan tekelleşmenin önünü alabilir. Tabîî teorideki bu kabuller ve öngörüler, profesyonel bir yönetim tarafından pratiğe intikal ettirilebilirse.

İslâm’ın temel iki kaynağı olan Kur’ân ve sünnet, şirket tarzı ekonomik beraberliklerde genel çerçeveyi belirleyen değerleri ortaya koymuştur. Genel çerçeve derken kastımız bu mihver etrafında gerek Kur’ân gerekse Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından beyan buyurulan hakikatlerdir.

Mesela “Ey iman edenler! Akitlerinizin gereğini yerine getirin.” (Mâide Sûresi, 5/1), “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda meşrû olmayan yollarla yemeyin. Karşılıklı rıza ile yapılan bir ticaret yapmanız ise elbette meşrûdur. Sakın haram yiyerek, başkasının hakkını gasbederek kendinizi öldürmeyin. Allah size pek merhametlidir. Kim sınırları aşarak ve haksızlık ederek bunu yaparsa Biz onu ateşe sokacağız. Bu da Allah’a çok kolaydır.” (Nisâ Sûresi, 4/29-30) ayetleri bu mevzuda akla gelen iki örnektir.

Hakeza haksız kazanç, hile, aldatma, dürüstlük ve benzeri konulardaki hadisler hatırlanabilir: “Müslümanlar haramı helal, helali haram saymadıkları müddetçe şartlarına bağlıdır.”⁹ “Ortaklardan biri diğerine hıyanette bulunmadıkça, ben o iki ortağın üçüncüsüyüm, hıyanette buldukları zaman ben aralarından çıkarım.”¹⁰

İslâm hukukçuları da şirketler ekseninde kendilerine bırakılan büyük ve geniş alanda şirket şekillerinden işleyiş şartlarına, oradan fesih usullerine kadar hemen her şeyi devrin örf ve âdetlerini esas alan içtihatları ile belirlemişlerdir. Onlar, bu ve benzeri genel/belirleyici ahkâm çerçevesinde önce yaşadıkları dönemde bilinen şirket akit türlerini ilave ve çıkarmalarıyla birlikte tasnif etmişler sonra akitlerle alakalı “Eşyada esas olan ibahadır.”, “Nass ile çatışmadığı sürece örf ile sabit olan, şer’an sabit kılınmış gibidir.” türü ana ilkeleri esas alarak akit hürriyeti, akit şartlarının serbestliği, şer’î şartlar, tarafların isteklerini ifade eden ca’lî şartlar gibi hususlara netlik kazandırmışlardır.

Bugün ortaya konan bu yaklaşımlara mahrutî bir gözle baktığımızda karşımıza çıkan gerçek şudur: İslâm hukukçuları yaptıkları bu içtihadî düzenlemelerle ticari ortaklık kurmak isteyenlerin önlerini sürekli olarak açmış, detaylarda tarafları bağlayıcı hükümler getirmemeye özen göstermiş, haramı helal, helali haram kılmamak kaydıyla çok serbest biçimde şartların ileri sürülebileceğini ifade etmişlerdir. Ama bu çizginin biz de dâhil sonraki nesiller tarafından devam ettirilip/ettirilemediği tartışmaya açıktır. Farklı düşünenler olabilir ama benim şahsi kanaatim bu çizginin devam ettirilemediğidir. Zaruretlerin zorlaması ile bazı dönemlerdeki çıkışlar istisnadır. Kaldı ki bu çıkışlar bize pek çok ilmî tartışmayı miras olarak bırakmıştır. Mezhepleri taklit ve telfikle başlayan bu tartışmalar, muhafazakarlıktan modernliğe hatta dine ihanete kadar uzamıştır.

Klasik fıkıh kitaplarımızda şirketler mülk ve akit şirketi olarak ikiye ayrılmıştır. Mülk şirketi ihtiyarî ve cebrî, akit şirketleri ise muvafada, inan, sanayi ve vücuh şirketleri olmak üzere dörde ayrılır. Sermaye-emek ortaklığı anlamına gelen müdarabe şirketi ise müstakil olarak ele alınmıştır. Müzaraa, müsakat gibi ortaklıklarda ise görüş ayrılıkları vardır. Hanefilerin esas aldığı bu tasnif, diğer mezheplerde ebdan ve müfavazanın ilavesiyle farklılık göstermektedir. Osmanlı uleması ise Mecelle ile farklı bir tasnifi esas almıştır. Ona göre şirketler emval, amal ve vücuh/kredi olmak üzere üçe ayrılır. Görüldüğü gibi sadece şu tablo bile şirket meselesinin içtihadîliği hakkında bize bir fikir vermektedir ki bu alan şirketleri isimlendirme ve sınıflandırmadan, bağlayıcı olan ve olmayan özel şartlara kadar uzamaktadır.

Akit; tarafların özgür irade beyanları ile bir meseleyi kabullenme ve taahhüt etmek üzere karşılıklı anlaşmalarıdır. Bu anlaşmanın en temel özelliği hukukî sonuç doğurmasıdır. Akitler aslı ve fasılları itibarıyla mutlaka meşru yani Kur'ân ve sünnetin çerçevesinde olmak zorundadır. Bu açıdan suç işlemek, fuhuş yapmak gibi İslâm'ın cevaz vermediği şeyler üzerine yapılan akitler hiçbir anlam ifade etmez ve hukukî sonuç da doğurmaz.

İslâm hukukunda akitler sermayenin mahiyeti, geçerliliği, bağlayıcılığı, sıhhati, karşılığı olup-olmaması, tazmin sorumluluğu, süresi, gayesi, ismi gibi ara başlıklar altında çeşitli tasniflere tâbi tutulmuştur. Fakat bunların detayına girmek mevzuyu ana mihverinden kaydırır. Konuya alaka duyanlar ilgili kaynaklara bakabilir.

Allah'ın maksatlarına aykırı düşmeyen her türlü akdin yapılabileceği hukukçuların kabullendiği bir gerçektir. Sınırlayıcı, belirleyici hiçbir şart ileri sürmeksizin Kur'ân'da “Akitlerinizi yerine getirin.” ayeti ile İslâm'ın temel değerlerine aykırı olmayan cahiliye dönemi akitlerinin devamı konusunda Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem)kavlî, fiilî ve takrirî sünnetleri bu konuda en büyük delildir. “Örf ile tayin nass ile tayin gibidir.”¹¹ “Şirket tüccarın örfüne göre mün'akit olur.”¹² beyanları da meselenin ne kadar geniş bir alanda ele alındığını gözler önüne sermektedir.

Örnek Şirket Sözleşmesi

Önce neden böyle bir örnek sunduğumuzun gerekçesine değinelim. Bugüne kadar tüccar ve esnaf kesimle olan birebir yakınlığımız, çeşitli vesilelerle kısa veya uzun beraberliklerimiz, bizde ortaklıkların uzun vadeli yürümediği şekilde bir kanaat hâsıl etti. Fiilen iştirak ile onlarca şirket anlaşmazlıklarında hakem veya arabulucu vasfıyla bulundum. Gördüm ki şirket ortaklarında başta var olan karşılıklı güven, yazılı bir metin ile kayıt altına alınmıyor. Farz ile mendup arasında gidip-gelen bu tip muamelelerin kayıt altına alınması, şahitler tutulması, muhtemel anlaşmazlıkların ya da anlaşmazlık doğuracak mevzuların baştan karara bağlanması gibi hükümler ve tavsiyeler her nedense kâle alınmıyor. Tabii bu boşluk şirketin başarısı veya başarısızlığı durumunda tartışmalara sebebiyet veriyor. Dünün yediği, içtiği ayrı gitmez dostları, üç kuruşluk dünya menfaati adına birbirine kanlı, bıçaklı düşman oluyor. Çünkü Kur'ân'ın "Nefisler menfaatlerine düşkün yaratılmışlardır." (Nisâ Sûresi, 4/128) beyanımla açığa vurduğu menfaatine düşkün beşer fitratı devreye giriyor. Hayırlı işlere mani olmayı vazife edinmiş şeytan, kendini bir şekilde gösteriyor.

Bütün bu olumsuzlukları önleyebilmenin, sifıra indirgenemese de azaltmanın yollarından birincisi şirketin kuruluşu, işleyişi ve feshine kadar hemen her şeyin kayıt altına alındığı bir sözleşmedir.

Burada her bir şirket adına bir sözleşme örneğini bu köşede veremeyeceğimizi sanırım herkes takdir eder. Onun için bu yazımızda hemen her türlü şirket için geçerli olan ana şartları belirtmek istiyoruz. Buradaki temel ölçümüz, genel-geçer İslâmî şartlar açısından "olmazsa olmazları" belirtip, detay şartları şirket çeşidine göre tarafların iradelerine havale etmektir.

Tarafların iradelerine havale ettiğimiz bu geniş alanda özenle dikkat edilmesi gereken ana unsurların başında öncelikle, helallerin haram, haramların helal kılınmaması gelir. Daha sonra ortaklık işlerinde tarafları kasten veya hataen zarara uğratacak muhtemel fiil ve davranışların ve tazmin yükümlülüğünün kayıt altına alınması gerekir. Bu şartlar bir taraftan supap vazifesi görürken, diğer taraftan şirketin daha uzun süreli olmasında etkili rol oynayacaktır.

Şirket, ortaklık yapmaya ehil onlan insanların, özgür iradeleri ve ortaklık kurmayı ifade eden icab/teklif ve kabulleri ile kurulur. Bu herhangi bir şirket için zaten ilk şarttır. Diğer şartlara gelince; bunları maddeler hâlinde sıralamanın daha istifadeli olacağını düşünüyorum.

1. Şirketin adı, ünvanı (çeşidi), merkez adresi ve şubeleri.
2. Ortakların isimleri, ikâmetgâh adresleri.
3. Şirketin amaç ve konusu yani üretim, hizmet vb. hangi alanda ticaret yapacağı.
4. Şirketin toplam sermaye miktarı, buna ortakların iştirak oranları ve hisse miktarları.

5. Şirketin süresi.
6. Şirket yönetim biçimi, şeması ve esaslarının tespiti. Burada yönetim kurulunun nasıl tespit edileceği, toplantı trafiği, huzur hakkı alınıp-alınmayacağı, kurul üyelerinin görev süresi, şirketin dışarıya karşı temsili vb. detaylar belirlenir.
7. Şirketin denetim şekli. Yani kimlerin, nasıl, hangi aralıklarla şirketi denetleyeceği, denetleyicilerin görev süresi.
8. Ortaklardan birinin veya birkaçının şirket yöneticisi olması durumunda ücretini (maaş veya hisse) nasıl alacağı. Maaşı tercihte maaş miktarı, hisseyi tercihte hisse miktarının yüzdelik olarak belirlenmesi.
9. Sermaye artırımının nasıl yapılacağı ve eski hisselerin yeni hisseler karşısındaki değerinin belirlenme biçimi.
10. Enflasyonlu dönemlerde reel anaparayı belirleme usulü.
11. Kâr elde etme durumunda, kârın hemen paylaşılıp paylaşılmayacağı, yeni yatırımlara yönlendirilip yönlendirilmeyeceği veya mevcut iş hacmini genişletme için sermayeye katma, katmama ve benzeri tercihlerin netleştirilmesi.
12. Her hâlükârda kârını almak isteyenler olduğu takdirde, kârlarının nasıl verileceği ve azalan sermayeleri ile ortaklıklarının devam edip etmeyeceği, edecekse hisse miktarlarını tespit sistemi.
13. Zarar söz konusu olursa, zarara katlanma oranlarının belirlenmesi.
13. İşletme esnasında işletmeci ortağın kasıt, kusur ve ihmali sebebiyle zarar edilirse, zararın karşılanmasında ilgili şahsın yükümlülüğü ve sınırları.
14. Şirketten ayrılma adına şartların tespiti. Mesela reel ana para ve kârın tespit şekli - şirket borçlu ise- ortağın borç karşısındaki sorumluluğu, şirkette ayrılma isteği ile fiilen ayrılma zamanı arasındaki müddet vb.
15. Şirketin, sürenin sona ermesi, süre bitmeden önce ortakların iradeleri veya hâkim kararıyla feshi ya da şirketin kendiliğinden son bulması (infisah) durumunda şirket mal varlığının paylaşım şekli.[13](#)

Vade Farkı ve Taksitle Alışveriş Caiz midir?

Ticaret sahasında sözlü ve yazılı en çok aldığım soruların başında gelir vade farkı. Kimileri caiz mi, değil mi diye sorarken kimileri de faiz mi, değil mi diye sorar. Günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olması aslında mevzu ile alakalı soruların çokluğuna hak verdiriyor. Bu nedenle Hanefîler hâricinde yer yer diğer mezheplerin görüşlerini de aktaracağım bir cevap kaleme aldım. Fıkhî mütalaalara geçmeden önce genel manada ekonomik sistem, alışveriş alışkanlıklarımız ve vadeli alışverişin

problem olarak algılanmasının nedenleri açısından bir-kaç önemli mevzua kısaca temas edeceğim.

Günümüzdeki ekonomik faaliyet ve teşkilatlanmalar, büyük ölçüde Batı kapitalizmine uyarlanmış durumdadır. Bu yapı bizim ne tarihî toplum düzenimize ne de sosyo-ekonomik teşkilatlanmamıza uymaktadır. Çünkü bugünün ekonomik faaliyetlerini şekillendiren güç, israf ve faiz ekonomisidir. Bu da daha ziyade tüketim felsefesine dayanmaktadır. Böylesi bir sistemin işlenmesi de toplum fertlerinin israf ve tüketime alıştırılmalı ile mümkündür. İsrاف ve tüketimin insanda dayandığı bir temel vardır: Fıtrî olan mal-menal hırsı ve zaafı. Moda ve reklam şirketleri bin bir türlü yollarla insandaki bu zaafı kamçılıyıp, pompalamak için gece gündüz çalışmaktadır. Hâlbuki bir toplumdaki ekonomik icraat ve faaliyetler o toplumun karşılaştığı ferdî ve sosyal ihtiyaçlar ve zaruretlerle şekillenmelidir ki güçlü ve düzenli bir ekonomi teşekkül etsin. Ama maalesef bugün böyle olmuyor. Toplum tatmin edilemez bir israfa alıştırılıyor. Böyle olunca da ihtiyaç olmayan maddeler dahi, temel ihtiyaç listelerine kaydediliyor. İşte vade farkının söz konusu olduğu taksitli satışlar, kapitalizmin kitlelerin alım güçlerini tahrik ve teşvik etme gayreti ve felsefesinin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır.

Yalnız şu da gözden kaçırılmamalıdır: Kadîm fıkıh kitaplarımız içinde mesela “Peşin on dinar, veresiye onbeş dinar.” gibi ibarelere rastlamaktayız. Bu ibareler bize, sözü edilen kitapların kaleme alındığı dönemlerde -ki bunların birçoğu fıkıh ekolü sahibi imamlara isnad edilir- bu tür bir alışverişin bilindiği ve uygulandığını gösterir. Dolayısıyla üzerine vade farkı bindirilen taksitli alışverişler sadece kapitalist sistemin özellikleri arasında yer alan bir şey değildir. Belki o sistemler “tüketim” üzerine kurulu hayat felsefesine sahip olmaları bunun toplum katmanları arasında yaygınlık kazanmasında etkin rol oynamıştır.

İkinci bir husus da kapitalizm tek başına günah keçisi veya şamar oğlanı değildir ve olmamalıdır. Bize göre bu problemin asıl dayanak noktası İslâm’ın dünya ve âhireti bir bütün hâlinde kucaklayan sisteminin hayata geçirilemeyişidir. Bugün karşı karşıya olduğumuz problemler iktisadî, içtimaî, idarî, siyasî, ahlâkî ve kültürel alanlarda meydana gelen çöküşün tabiî bir uzantısıdır. Burada parçacı bir yaklaşımla meseleyi ele alsak ve bugünkü iktisadî yapı içinde buna çareler bulsak bile, sair unsurlar bunu desteklemediği müddetçe, ortaya çıkacak olan tablonun daimî olacağını zannetmek büyük bir hayalperestliktir. Zira toplum, üniteleri ile bir bütündür. Bu bütünün parçaları arasında kopması mümkün olmayan bağlar vardır. İktisadî hayatın üretim, tüketim gibi temel unsurları, ahlâkî yapı ile içli-dışlıdır. Hakeza içtimaî düzenin vazgeçilmez düsturlarının siyasî alandaki idare tarzıyla direkt irtibatı vardır. Bu bağların kopması bizim içinde bulunduğumuz ve gün geçtikçe ümitsizlik deryasına gömülüp “Bu hâl düzelmez.” kanaatini oluşturan sosyal hayat düzenini netice vermiştir.

Öte yandan bu sistemin meydana getirmiş olduğu problemlerin çözüm yollarını İslâm Ticaret Hukuku içinde aramak büyük bir yanlışlıktır. Hukuk mantalitesi çerçevesinde her ne kadar bazı problemler, İslâm hukuku ile beşerî hukuk arasında ayniyete varan

benzeşmeler içinde olsa da bunu hukukun bütün sahalarına teşmil etmek mümkün değildir. Günümüzde Müslümanların gözardı ettiği ve belki de hatırlarına dahi getirmedikleri önemli bir husustur bu. İslâm'a ait problemler, onun getirmiş olduğu hayat nizamı içinde rahatlıkla çözülür. Nitekim Asr-ı Saadet toplumunda çözüldüğü gibi. Fakat beşerî sistemin hâkim olduğu toplumlarda sistemin ya bizzat doğruyu bulamaması ya da kötü uygulanması neticesi oluşan problemlere İslâm'da cevap veya cevaz aramak mümkün olmadığı gibi bunun mantikî gerekçelerini göstermek de imkânsızdır.

Bu minvalde “İslâm'da İnsan Hakları”, “İslâm'da Kadın Hakları”, “İslâm'da Sosyal Adalet” vb. türden yapılan çalışmaların Batılı ideolojilerin uygulanması sonucu açığa çıkan problemlere çıkış yolu gösterme ya da bu sahalarda Batı dünyasında yapılan çalışmalara nazire düşüncesiyle ortaya konulduğu kanaatindeyiz. Bunların hüsn-ü niyetle yapıldığından şüphemiz yok ama bu tür çalışmalarda aşağılık kompleksinin de tezahür ettiği muhakkak. Aynı zamanda bu gerçek bize problemin menşei ve çözüm yollarını nerede aradığımızı göstermektedir. Hâlbuki İslâmî hayatın bütünüyle yaşandığı dönemlerde, kadın hakları, insan hakları gibi kavramlar literatürümüze girmemiştir. Ticarî hayat için de aynı şeyler geçerlidir. Dolayısıyla vade farkı, gecikme zammı vb. problemlere çözümler aranırken, bütüncül yaklaşımın gözden uzak tutulmaması gerekmektedir.

Genel bir giriş mahiyetini taşıyan bu düşüncelerden sonra gelelim vade farkına: Vadeli alışveriş ve peşin alışverişin her ikisi de alıcı ile satıcı arasında gerçekleşen bir akittir. Akit ise hukukî iradelerin ortaya konulması sonucu yapılan kavli veya fiili tasarruflardır. Bunların geçerlilikleri noktasında bazı farklar vardır. İrade beyanı, söz ve fiil ve belli özörlere mebni olarak işaret ile de olabilir. Akitlerde umumî nizama, genel ahlâka ve kanun koyucunun temel maksatlarına aykırı şeylerin bulunmaması gerekir. İslâm'da murad-ı ilâhî ve murad-ı ilâhîyi bizlere bildiren Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanlarına ters akitlerde bulunmak doğru olmadığı gibi geçerli de değildir. Mesela; “Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret hâli müstesna, mallarınızı bâtıl, (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp-vererek) yemeyin.” (Nisâ Sûresi, 4/29) ayetinde açıkça ifade edilen meşîet-i ilâhîye rağmen tarafların karşılıklı anlaşp başka nasslarla haram edilmiş bulunan domuz veya içki ticaretini yapmalarının caiz olmayışı arz ettiğimiz hususa verilecek örneklerden sadece biridir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) “Bazı insanlara ne oluyor ki Allah'ın kitabından olmayan şeyleri şart koşuyorlar. Allah'ın kitabında olmayan bir şart, yüz defa da ileri sürülmüş olsa, bâtıldır. Allah'ın hükmü hakkın ta kendisi ve en sağlamıdır.”¹⁴ beyanı ise örneklerden bir diğeri.

Alışverişlerde bir tarafta satışa konu olan mal, diğeri tarafta bunun bedeli olur. Mal mevcut veya ma'dum, bedel de peşin veya veresiye olabilir. Bu çizgide alışverişler,

1. Mal peşin, bedel peşin
2. Mal veresiye, bedel peşin

3. Mal veresiye, bedel veresiye

4. Mal peşin, bedel veresiye olmak üzere 4 ayrı kategoride incelenebilir.

Konumuzla ilgili olanı 4. sırada yer alan malın peşin, bedelin veresiye olmasıdır. Hemen belirtelim ki bununla ilgili olarak umumî naslar -ayetler ve hadisler- bu muamelenin caiz olduğunu göstermektedir. “Ey iman edenler! Tayin edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın.” (Bakara Sûresi, 2/282) ayeti hem bu tip satışa hem selem alışverişine hem de ödünç muamelesine temel olarak gösterilmektedir. “Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir Yahudiden veresiye yiyecek aldı ve rehin olarak zırhını verdi.”¹⁵ hadisi de veresiye alışverişin cevazı adına gösterilebilecek delillerden bir diğeridir.

Veresiye alışverişler bedeli ileri bir tarihte toptan ve peşin fiyatı üzerinden ödeme veya peşin fiyat üzerine vade farkı ekleyip taksitle ödemek suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birincisinin -yukarıda da işaret ettiğimiz delillerden hareketle- caiz olduğunda şüphe yoktur. Yalnız peşin fiyatına veresiye alışverişin olabilmesi, hemen herkesin takdir edeceği gibi paranın değer kaybına uğramadığı, iktisadî açıdan tam anlamıyla istikrarın yaşandığı şartlara ihtiyaç duyar. Enflasyonist ortamlarda böyle bir alışveriş, iki taraftan birinin mutlaka zarar etmesi sonucu doğurur ki bu, genelde satıcı olur. Hâlbuki her konuda olduğu gibi burada da “zulmetmeme ve zulme maruz kalmama” umumî prensibinin işletilmesi çok önemlidir. İktisat gözlüğüyle meseleye baktığımızda karşımıza çıkan tablo budur. Bununla beraber satıcının zarar edeceği muhakkak böyle bir satım akdini, alıcıya yardım düşüncesiyle yapması olabilir ki bu davranış hem Hak hem de halk katında takdire şayandır.

Vade farkının caiz olup olmaması ile alakalı iki hadis-i şeriften söz edebiliriz. Birincisi: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir satış içinde, iki satış yapmayı yasakladı.”¹⁶ hadisidir. Gerek hadis şarihleri, gerekse fukahâ, bu hadiste ifade edilen hususun ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre iki bedelin farklı olmasında rol oynayan tek husus zamandır. Zaman sebebiyle malın fiyatı karşılıksız olarak yükseltilebilir. Bu fazlalık faizdir veya en azından faiz şüphesini taşımaktadır ki bunların dayandıkları delil ikinci hadis olarak aşağıda zikredilecektir.

Bazılarına göre de bundan maksat “peşin on, veresiye on beş” denip bu iki seçenekten birisi üzerinde anlaşmadan alıcı ile satıcının ayrıldığı alışveriştir.¹⁷ Hadis-i şerifi bu şekilde yorumlayan Mebsût sahibi, Şemsü'l-Eimme es-Serahsî'nin sözlerini aynen aktaralım: “Bir kimseye “Şu vadeye kadar şu fiyata, peşin şu fiyata.” veya “Bir ay vade ile şu fiyata, iki ay vade ile şu fiyata.” denirse bu satış fasittir; çünkü belli bir fiyat ve bedel karşılığında alışveriş yapılmamış, bedel kesinleşmemiştir. Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir satış içinde iki şartı yasaklamıştır. Bu örnek, bir satış içinde iki şartın tefsiridir. Şer’î akitlerde mutlak yasaklama fesadı gerektirir. Ancak bu hüküm, o şekilde ayrılmalarına bağlıdır. Eğer aralarında anlaşır, tek fiyat üzerine (mesela vadeli şu kadara sattım, aldım) akdi tamamlarsa, bu caizdir. Çünkü bu takdirde akdin sahih olmasının şartını yerine getirmiş olurlar.”¹⁸ İmam-ı Şâfiî, bu hadisi arz ettiğimiz şekliyle yorumlamanın yanı sıra, “Bu köleyi evini bana

şu fiyata satman karşılığında sana bin'e sattım." misaliyle farklı bir yorum daha getirmektedir."¹⁹ İmam-ı Malik "Peşin şu, veresiye şu fiyata." denilerek yapılan alışveriş mekruh hükmünü vermektedir.²⁰

İkinci hadis de "Kim bir satış içinde iki satış yaparsa, satıcı için ya bu iki satıştan az olanı vardır ya da (riba) faiz vardır."²¹ hadisidir. Görüldüğü gibi hadis mutlak alışverişlerden bahsetmemektedir. Aksine "bir satış içinde, iki satış" denilmek suretiyle belli bir akit nazara verilmektedir. Bu hadisle ilgili olarak Şevkani, İbn Raslan'dan naklen şu örneği veriyor: "Bir adam bir diğerine bir ay sonra bir ölçek buğdayı teslim etmesi için bir dinar veriyor, müddet dolup satıcı buğdayı tedarik edemeyince alacaklıya şöyle diyor: "Benden alacaklı olduğun bir ölçek buğdayı bir ay vade ile bana iki ölçege sat." İşte bu takdirde bir satış içinde iki satış olur ve eğer iki ölçegi alırsa riba tahakkuk eder."²²

Bu durumda "Kim bir satış içinde iki satış yaparsa satıcı için ya bu iki satıştan az olanı vardır ya da faiz vardır." hadisi, peşin ve vadeli olmak üzere konuşulan ama iki şıktan biri tercih edilmeden bitirilen alışverişle ilgilidir. Zira burada taraflardan en azından birinin aldanma veya aldatılması ayrıca karşılıksız kâr etme durumu vardır. Böyle bir akitle mal müşteri tarafından teslim alınsa, müşteri malın rayiç bedelini ödemek zorunda kalacaktır. Bu da peşin fiyat ya da peşin fiyata yakın bir bedel demektir. Bu takdirde müşterinin zarar göreceği muhakkaktır.

Netice itibarıyla; vade farkı ile ilgili hükme dayanak olan iki hadiste de iki fiyat söylenip biri üzerinde karar kılınmadan bitirilen alışveriş olduğu görüşü cumhur-u fukahânın ittifak ettiği bir yorumdur. Buna göre satışa konu olan mal mevcut, satış bedelinin ödeme tarihi veya bedel taksitler hâlinde ödenecekse, ödeme takvimi akit esnasında tespit edilmiş ve alışverişte hile, yalan ve gabn-ı fâhiş (aşırı aldatma) de yapılmamışsa akit sahihtir ve caizdir.

Verilen bu hükmün daha net anlaşılması için müşahhas misallerle meseleyi bağlayalım:

1. Satış peşin ve veresiye olmak üzere iki fiyat öne sürmeksizin tek satış bedeli üzerinden yapılırsa ve üzerine akit yapılan satış bedeli veresiye satış miktarını bulsa, hile, yalan, gabn-i fahiş (aşırı aldatma) olmamak şartıyla caizdir. Mesela 4 bin peşin, 5 bin veresiye piyasada müşteri bulan bir mala baştan 7 bin denilse, sonra yapılan pazarlık sonucu bu mal 5 bin liraya peşin olarak satılsa, eğer aradaki bin liralık fark gabn-i fahiş içine girmiyorsa, bu muamele caizdir.

2. Veresiye satış bedeli, piyasa fiyatlarının esneklik alanı içine giriyorsa, vade farkı satış bedelinden indirim yapmamak anlamına gelir. Yani piyasada 4 ila 5 bin lira arasında alıcı bulan bir mal, eğer 5 bin liraya peşin olarak satılsa indirimsiz satılmış olur. Ancak aynı fiyata veresiye satılsa müşteriye ödeme kolaylığı sağlandığından dolayı indirim yapılmış gibi olur.

3. Aynı mal piyasa sınırları dışına çıkılarak, sırf vade sebebiyle 10 bin liraya satılsa, aradaki 15 bin liralık fazlalık bazılarına göre faiz, bazılarına göre gabn-i fahiş (aşırı

aldatma)tir. Müşterinin satıcı ile anlaşamadığı takdirde mahkemeye müracaatla akdi fesih yetkisi vardır.

Vadeli satıştaki aşırı aldatma sınırı içine girmeyen fiyat farkının caiz oluşunun dayanak noktaları adına şu iki hususun hatırlanmasında ayrıca fayda var:

1. Malını kısa veya uzun vadeli sürede taksitle ödeme şartıyla veresiye satan tüccar, ödemeler bitinceye kadar bekleyecektir. İşte bu bekleme süresi bir manada o tüccar için bir mahrumiyettir. Bu mahrumiyetin tamamıyla makul sınırlar içerisinde bir karşılığı olması gerekir. İşte vade farkı gabn-i fahişe girmediği takdirde, bu mahrumiyetin karşılığı olabilir. Kaldı ki bu yaklaşımı selem alışverişi ile irtibatlandırabiliriz. Bilindiği üzere selem, “mal veresiye, para peşin” suretiyle yapılan alışverştir. Alıcı, malı geç teslim alması mukabilinde, fiyatı piyasa şartlarının altında tutabilmektedir. Satıcı da belki de paraya ihtiyacı olduğu için bunu kabullenmektedir. Dikkat edilirse burada mal teslimi yani zaman unsurundan hareketle fiyat farkı caiz görülmektedir. Aynı şey, vadeli alışverişlerde bedel teslimi konusunda geçerlidir. Burada da bedelin ödenmesinde bir gecikme vardır. O gecikmeye binaen de fiyatta farklılık devreye girmektedir.

2. Taksitlerin tahsil edilmesinde rizikonun varlığı söz konusudur. Dolayısıyla peşin ve vadeli satış arasında fark, hem malın bedelini geç tahsilin hem de tahsil rizikosundan dolaydır denilebilir.

Vade farkı ile alakalı sık sık karşılaşılan başka bir önemli nokta da ödeme takviminin uzaması yani taksit miktarının daha küçük para birimlerine bölünerek, taksit sayısının çoğalması sonucu, fiyatın artırılmasıdır. Mesela peşin 5 bin, 4 ay vade 6 bine satılan bir mal, 12 ay vade ile toplam 7 bin liraya satılabilir. Tabii taksit sayısına göre artırılan bu fiyat yine gabn-i fahiş sınırına dayanmamalı, piyasa sınırları içinde kalmalıdır.

Vadeli alışverişlerle alakalı faslı kapatırken yukarıda zikri geçen “Kim bir satış içinde, iki satış yaparsa, satıcı için ya bu iki satıştan az olanı vardır, ya da riba (faiz) vardır.” hadisine kısa bir izah yapmak gerekir. Şöyle ki İslâm hukukunda faizin mahalli ve illeti belirlenmiştir. Faiz aynı cins malların fazlalıklı ya da veresiye olarak değişiminden doğar. Hâlbuki vadeli alışverişlerde bir tarafta mal, diğer tarafta para bulunmaktadır. Daha açık ifadesiyle para ile mal mübadelesi yapılmaktadır. Buna faiz diyenler ihtimal malı ortadan kaldırıp yerine parayı koyuyor ve alışverişi para mübadelesi şeklinde değerlendiriyorlar. Dolayısıyla mahal ve illet açısından meseleyi inceleyen fukahâ, peşin ve vadeli satışlar arasındaki farkın faiz olmadığını açıkça fade etmektedirler.

Bu görüş sahiplerinin yaptıkları bir diğer açıklama zaman ile alakalıdır. Şöyle diyorlar: “İki bedelin farklı oluşunda rol oynayan tek husus zamandır. Zaman sebebiyle malın fiyatı karşılıksız olarak yükseltilmektedir.” Burada da para-mal mübadelesi şeklinde gerçekleşen bu akdi, riba-i nesîe (veresiye faizi) ile karıştırmak söz konusu. Gerçekten denildiği gibi veresiye faizinde, ona faiz hükmünü verdiren

şey, zamandır. Fakat burada alışveriş vardır. Bu ayırıcı ve belirleyici hususun gözden uzak tutulmaması gerekir.

Son olarak bazıları vade farkının banka faiz oranları ile aynı olmasından hareketle, en azından bir şüphe olduğunu ileri sürüyorlar. Burada öncelikle hatırlanması ve dikkate alınması gereken husus, aslî kaynaklar ve deliller itibarıyla vade farkının, faizle bir ilgisi olmadığıdır. Zaten hüküm de öteden bu yana öyle verilmiştir. Bunu teferruatıyla yukarıdaki satırlarda anlattık. Oranların aşağı-yukarı aynı olmasına gelince; öncelikle bu hükmün helal veya haram olmasına tesir etmez. Saniyen; faiz ekonomisinin geçerli olduğu bir ortamda, yapılan perakende veya toptan, kısa veya uzun vadeli alışverişlerde gerek kâr ve gabn-i fahiş sınırı gerekse vade farkının belirlenmesi faiz oranlarının yolları ile kesisecektir. Finans kurumlarının kâr paylarındaki benzerliği de buradan kaynaklanmaktadır. Salisen; kâr meşru bir muamelenin sonucu, faiz ise gayr-i meşru ve haram bir mübadelenin sonucudur. Bu ikisini birbiri ile mukayese etmek fasit kıyastır. Usul-i fıkıh kaideleri açısından da imkânsızdır.

Alışverişte Aşırı Aldatma; Gabn-i Fahiş

Ticarette aşırı aldatma diye tercüme edebileceğimiz gabn-i fahiş, akdin sıhhatine tesir eden, onun geçerli ya da geçersiz olmasını netice veren önemli bir faktördür. Bu konuya girmeden önce bir hatırlatmada bulunmakta fayda var: Gabn-ı fahiş, kâr oranı ile karıştırılmamalıdır. Kâr oranı farklı, gabn-ı fahiş -aşırı aldatma- farklıdır. Bu farklılık hem mahiyet, hem de hüküm açısından kendini göstermektedir. Efendimiz kâr oranı adına normal şartların söz konusu olduğu zamanlarda hiçbir sınırlama getirmemiştir. Devletin piyasaya müdahalesini uygun bulmamıştır. Buna göre satışa konu olan mal, satış ortamı ve satış şekli gibi hususlar doğrultusunda kâr oranı değişik olabilir. Bu konuda Asr-ı Saadet dönemi uygulamalarını nazara aldığımızda, zararına satış gördüğümüz gibi kâr oranı yüzde yüzleri çok aşkın satışlar da görürüz.

Bu kısa hatırlatmadan sonra kısaca gabn-i fahiş'in, aldatma kastı ile piyasa fiyatları sınırının dışına çıkmak olduğunu belirtelim. Mesela bir malın piyasada satış bedeli genelde 5 bin lira iken, onun bu paraya alıcı bulduğu şartlarda iki katına bilerek satılması veya arızalı olduğu bilinen bir malın, arızasız denilerek satımı gabn-i fahiş kavramı içinde değerlendirilir.

Gerçi burada 5 bin liralık malın 10 bin liraya satışında kâr oranı ile ilgili bir bağ bulunmaktadır. Fakat bu, satış bedeli tespitinde gabn-i fahiş bulunduğu anlamına gelmez. Mesela bu 5 bin liralık malın maliyeti 2500 lira olabilir. Mal 5 bin liraya satıldığına göre % 100'lük bir kâr oranı vardır. İşte bu oran, bütünüyle İslâm'ın uygun gördüğü, kabul edilebilir şartlar çizgisinde tespit edildiyse, bunun gabn-i fahiş ile bir ilgisi yoktur. İlgi, % 100'lük oranın üzerine bindirilecek kâr miktarı ile başlayacaktır. Yani gabn-i fahiş kâr oranında değil, piyasadaki farklı rayiç bedellerinin en üst sınırının üzerine yapılacak ilavelerde bahis mevzuudur.

Pekâlâ, tacirler neden böyle bir sürecin içine girerler? Fıkıhî hükümler ölçüsünde önemli olduğuna inandığım bu mesele ile alakalı bir kaç cümle değerlendirmede

bulunmak gerek. Günümüzde İslâm dininin ortaya koyduğu ticarî ahlâk anlayışına genelde uyulmuyor. Dünya görüşünü, hayat felsefesini, “köşe dönmeçilik, zengin olma” esasları üzerine bina eden tacirler, bunları ticaretlerine yansıtıyorlar. “Müslüman kendi nefsi için razı olmadığı bir şeye kardeşi için de razı olmaz.” düsturu unutulmuş durumda. “Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Birinin, Müslüman kardeşine ayıplı bir malı satması helal olmaz. Ancak o ayıbı açıklarsa müstesna.”²³ hadisini çokları nazar-ı dikkate almamakta.

Hâlbuki İslâm, ticaret ile ahlâkı bir bütün hâlinde ele alır. Yapılan satıştan yüksek oranda kâr etmeyi yegâne hedef olarak görmez. Bu sebeple faiz, ihtikâr, içki, domuz gibi haram malların satışını ne kadar kâr getirirse getirsin yasaklar. Bu çizgide Abdullah b. Becelî'nin bir davranışının günümüz Müslüman tacirlerine ışık tutacağı kanaatindeyim. O pazarda malını satarken, müşterisine malın arızasını da gösteriyor sonra onu muhayyer bırakarak “İster al, ister alma.” dermiş. Kendisine “Böyle yaptığın takdirde katiyen kâr elde edemez ve ticarete başarılı olamazsın.” denildiğinde, o büyük sahabinin verdiği cevap şudur: “Biz, Allah Resûl'ne her Müslümana nasihat etme üzerine biat ettik.”²⁴ Görüldüğü gibi sahabi, malın arızasını söylemeyi -kâr elde edememe, malını satamama pahasına dahi olsa- nasihat yani emr-i bi'l ma'ruf, nehy-i ani'l-münker çerçevesinde kabul ediyor.

Kapitalist zihniyet çoklarımızı çepeçevre kuşatmış durumdadır. Özellikle tüccar kesim arasında kendini daha belirgin bir şekilde hissettiren bu zihniyet, tüketicinin hâlini nazara almamaktadır. Tabii bu durumdan en çok etkilenen de tüketici olmaktadır. Tüketiciyi koruma adına yasal düzenlemeler yapılması, bazı belediyelerce beyaz masaların kurulması, sivil toplum örgütlerinin aynı düşünce doğrultusunda örgütlenmesi, hemen her gazetede tüketici şikayetlerinin dile getirildiği köşeler açılması, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız ticarî ahlâk daha doğrusu ticarî ahlâksızlığın neresinde olduğumuzu göstermektedir.

Ekonomik istikrarsızlığın bu tür gabn (aldatma) hâdiselerinde ciddi rol oynadığını da unutmamak lazım. Bizim kanaatimize göre ekonomik istikrarsızlığın ticarî alandaki söz konusu aldatmalara ciddi tesiri vardır. Gerçi bunu sadece ekonomi sahasına hasretme doğru değildir. Onu besleyen ve destekleyen hayatın sair alanlarının da bu durumun doğmasında rolü olduğu muhakkaktır. Tarihe bu perspektiften baktığımızda, hangi toplumda olursa olsun iktisadî, içtimaî, siyasî ve ahlâkî alanlarda hayatın bir bütün hâlinde devam ettiği görülecektir. Dolayısıyla bu alanlardan herhangi birinde baş gösteren bir arıza ister istemez diğerine sirayet etmiştir ve etmektedir. Bu açıdan toplum hayatını bir bütün hâlinde ele almak ve öylece değerlendirmek gerekir. Parçacı yaklaşımlar teşhisi yanlış koymamıza sebep olacaktır. Bu durumda tedavi mümkün olmadığı gibi tedavi adına atılacak her bir adım, problemlerin daha da girift hâle gelmesi anlamını taşır. Çünkü teşhis yanlıştır.

Bu düşüncelerle ticarî ahlâksızlık içinde bulunan tâcirleri temize çıkarmak istediğimiz zannedilmesin. Burada vakanın sadece bir yönüne işarette bulunalım istedik. Aksine konuyla ilgili düşüncemiz, Müslümanın her türlü şartta İslâm'ın ticaret kurallarına uyması gerektiridir. Dünya görüşümüz, hayat felsefemiz bunu gerektirir. Kur'an ve

sünnetin ayet ve hadislerle çerçeve altına aldığı esaslar da zaten bunu âmirdir. Mesela; “Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar insanlardan bir şey ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam yaparlar. Kendileri onlara bir şey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik yaparlar.” (Mutaffifîn Sûresi, 83/1-3), “Tartıda taşkınlık yapıp, dengeyi bozmayın. Tartıyı adaletle yapın, terazide eksiklik yapmayın.” (Rahmân Sûresi, 55/8-9) ayetleri bu konuda ilk akla gelen örneklerdir. Yine Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) “Aldatan bizden değildir.”²⁵ hadisi bu anlayışı talim noktasında başlı başına bir delildir.

Mutlaka söylenmesi gerekli olan bir diğer husus da İslâm’ın bu meseleyi sadece ahlâkî bir olgu olarak ele almadığıdır. İslâm bu meseleyi ahlâkın yanı sıra, hukukî statü içinde ele almış, satışa konu olan mal, malın değeri, alıcı, satıcı, aldatma miktarı, mahkeme, fiyat belirleme komisyonu gibi ana esaslar doğrultusunda, ticarî hukuk içinde yer vermiştir.

Fıkhî ahkâma gelince daha önce de ifade ettiğimiz gibi gabn, alışverişte aldatmak, gizlemek, saklamak, yanlış yapmak gibi manalara gelir. İstilahî olarak malı değerinin altında bir bedelle satma veya üstünde bir bedelle alma anlamında kullanılır. Bu durumda bugün yaygın olan kanaatin aksine gabn, sadece satıcının müşteriye malı değerinin üstünde bir bedelle satmak suretiyle aldatması şeklinde gerçekleşmiyor; satıcının piyasayı bilmemesi, muhtaç ve sıkışık durumda bulunması gibi sebeplerle müşterinin malı değerinin altında bir bedelle satın alması da gabn kavramı içinde değerlendiriliyor. Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem), malını satmak için pazara gelen ve piyasa fiyatlarını bilmeyen köylülerin kervanlarını şehre gelmeden şehirlinin karşılmasını ve malları satın almasını yasaklaması, buna temel olarak gösterilebilecek bir uygulamadır.²⁶

Gabn, fahiş ve yesir yani çok/aşırı ve az diye ikiye ayrılır. Gabn-i yesir; aktin sıhhatine tesir etmeyen ve bir anlamda kaçınılması mümkün olmayan, alışverişlerde normal kabul edilen şeylere denir. Bu hem fiyatta hem de satışa konu olan malda olabilir. Piyasada 20.000 ilâ 22.000 arasında alıcı bulan bir malın, 22.500 veya 23.000 liraya satışı veya pantolonda bir düğmenin eksik olması gabn-i yesir’e misal olarak verilebilir.

Gabn-i fahiş ise alışverişlerin -hangi tür olursa olsun- esas rüknü olan rızayı zedeleyen, örfte normal kabul edilmeyen sınırlarda yapılan aldatmalara denir ki bu da yine hem fiyat hem de malda geçerlidir. Yukarıdaki örneklerden hareketle, 20.000 liralık malın, aynı şartlarda 40.000 bin liraya satışı veya yün kumaştan mamul denilen pantolonun sentetik kumaş çıkması gabn-i fahiştir.

Gabnın, gabn-i fahiş sınırları içine girip girmediği ile ilgili Hanefî ve Şâfiî mezhebinde kabul edilen temel prensip, alışveriş yapılan bölgede erbab-ı ticaret arasında geçerli olan örf ve âdettir. Bu sebeple gabn-i fahiş için kesin, net ve değişmez kriterler söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla günümüze gelinceye kadar bu konuda değişik ölçüler ortaya konmuştur. Mesela Nusayr b. Yahya gayr-i menkullerde % 20, hayvanlarda % 10 ve menkul mallarda % 5 olarak bu sınırı tespit etmiştir. Osmanlılar döneminde kaleme alınan Mecelle de aynı oranları kabul

etmiştir.²⁷ Malikî ve Hanbelî mezhebinde gabn-i fahişin ölçüsü malın değerinin üçte bir fazlasıdır.

Günümüzde Mecelle'nin kabul ettiği oranları olduğu gibi bugüne taşımak doğru değildir. Kanaatimize göre gabn oranları, gabnin gerçekleşmiş olduğu alışveriş, tüccar arasındaki örf ve âdet, mahkemenin takdir yetkisi, bilirkişi ya da fiyat belirleme komisyonunun raporu, alıcı ile satıcının rızası gibi esaslar doğrultusunda yeniden ele alınmalıdır.

Fikhî mezhepler arasında ayrı mütalaalara medar olan dolayısıyla hakkında farklı hükümler verilen bir diğer husus, gabn yapılan alışverişlerdeki fesih yetkisidir. Bu konuda Hanefî ve Şâfiî mezhebi mücerred gabn'in fesih hakkı doğurmayacağını, Hanbelîler gabnin akde tesir edeceğini, Malikîler ise akdin sahih olduğunu ama böyle bir alışverişin haram olduğu hükmünü verirler.

Hanefî mezhebinin görüşü doğrultusunda meseleyi açacak olursak; Hanefîler gabn, tağrir ve tedlis ile birlikte bulunursa, fesih hakkı doğar, aksi takdirde akit sahihtir, derler. Tağrir ve tedlis genel olarak tıpkı gabn, gış, hud'a kelimeleri gibi aldatma demektir. Ama özeldir bu kelimeler belli nüanslarla birbirlerinden ayrılırlar. Buna göre fiilî aldatmalara -ki satışa konu olan malda geçerlidir- tedlis, sözlü aldatmalarda ise tağrir denilir. Bu durumda satıcı, alıcıyı ister malın vasıfları isterse fiyat üzerinde söylediği şeylerle bilerek aldatır ve rıza esasını zedelerse, alıcı bu alışverişini feshedebilir. Fakat bilerek aldatma bahis mevzu değilse, akitte gabn-i fahiş dahi olsa, akit sahihtir ve fesih hakkı ne alıcıya ne de satıcıya verilir.

Mecelle bu hususu 356 ve 357 maddelerinde şöyle ifade eder: "Bey'de bilâ tağrir gabn-i fahiş bulursa, magbûn olan kimse bey'i feshedemez. Mütebayiandan biri, değerini tağrir edip de bey'de gabn-i fahiş olduğu tahakkuk ettiğinde, magbun olan kimse bey'i feshedebilir."

Alıcının piyasayı bilmemesi, çocuk veya deli olması, satışa konu olan mala aşırı derecede ihtiyacı olması gibi hususlardan istifade etmesi; satıcının emniyeti suistimal yoluyla alıcıyı gabn-i fahiş ölçüleri içinde aldatması da fesih sebepleri arasında yer alır.

Son olarak, Hanefî mezhebi tağrir bulunmasa dahi, yetim, hazine ve vakıf mallarının satışında gabn bulunması durumunda, akdin sahih olmadığı hükmünü vermiştir. Zira yetim, bakım ve görünümünü bir anlamda toplumun bütününün üstlendiği, menfaatlerini korumak zorunda olduğu kişidir. Hazine ve vakıf malları ise tüzel kişilere ait, kamu yararına arz edilmiş veya edilecek olan mallardır. Dolayısıyla bu malların satışında gabn bulunduğu takdirde kamu yararı zedelenmekte, hukuk düzeni adına kabullenilen esaslar çiğnenmektedir. Bu duruma meydan vermemek için böylesi akitler sahih kabul edilmemiştir.

Netice itibarıyla ister fiyat, isterse mal söz konusu olsun gabn-i fahişin tespitinde örf ve âdet esastır. Gabn-i fahiş, tağrir ve tedlis ile birlikte bulunduğu takdirde alıcı veya satıcıya fesih hakkı doğar. Yetim, hazine ve vakıf malları bu hükmün dışındadır.

Finans Kurumları, Kâr-Zarar Ortaklığı ve Faiz

Teorik manada işleyiş şekilleri itibarıyla finans kurumları, İslâmî açıdan belli başlı fikhî temellere dayanan ve uygulamalarını bu temeller üzerine oturtan müesseselerdir. İslâm'ın, muamelâta yönelik hükümlerinin bilinmemesi, bu kurumların verdikleri kârların aynı oranda sabit kalması veya yükselen bir grafik seyretmesi ya da bankaların faiz oranlarına eşdeğer olması halkımızın kafasında ciddi şüpheler uyarmakta ve “Bu kurumlar hiç zarar etmiyor mu?”, “Kâr payının faizden ne farkı var?” gibi soruların doğmasına sebebiyet veriyor.

Üzerinde nice doktora çalışmasının yapıldığı finans kurumları İslâm hukukunda yer alan mudarebe ve müşareke ortaklık sistemlerini uygulamaktadır. Mudarebe, bir tarafın sermaye, diğer tarafın da emeğini ortaya koyarak kurmuş oldukları ortaklığa denir. Buna göre yapılacak olan işin kârı, daha önceden belirlenen ve anlaşılan oran üzerinden taraflar arasında paylaşılır. Bu işten zarar edilmesi durumunda ise sermaye sahibi zararın bütününe üstlenir. Burada emek sahibinin zararı, emeğinin boşa gitmesi, bunun karşılığında hiçbir şey alamamasıdır.

Müşareke ortaklığı ise İslâm hukukunda “inan şirketi” olarak adlandırılmaktadır. Burada her iki taraf ortaklığa hem sermaye hem de emek olarak katılmaktadır. Sermaye payları farklı farklı olabilir. Elde edilecek kâr yine önceden anlaşmaya varılan oran ölçüsünde taraflara dağıtılır. Zarar ise sermaye paylarına göre taksim edilir.

İşte finans kurumları, bu iki tür ortaklık uygulamalarını esas almışlardır. Buna göre, mudarebe ortaklığı, kuruma sadece parasını yatıran ve emeğini katmayan mudâler için geçerlidir. Kurum, bu fonda toplanan paraları ya kendisi işletir veya yine mudarebe usulüyle bir başka müteşebbise aktarabilir. İkinci durumda kurum, sermayedarların yatırmış oldukları mevduat miktarlarını garanti altına alır. Yani herhangi bir zarar vukuu karşısında, birinci müdarip diye adlandırabileceğimiz kuruma para yatıran kişiler, zarara karışmaz ve kurumun tazmini neticesi paralarını olduğu gibi alırlar.

Müşareke ortaklığı ise, finans kurumlarında şu şekilde işler: Kurum, fon ihtiyacı içinde bulunan şirketlere ortak olma şartıyla bu fonu kullanır. Böylece kurum ortağı olduğu şirkete hem sermayesi, hem de bilgi, beceri ve tecrübesiyle katılır. Kâr da daha önceden üzerinde anlaşılan orana göre dağıtılır.

Bu kısa bilgilerden de anlaşılacağı üzere finans kurumlarının kâr-zarar ortaklık sistemi ile, sair bankaların yürürlükte bulunan faiz uygulamaları arasında temelde çok ciddi bir fark vardır. Risk unsurunu bünyesinde barındırmayan faiz ile, müteşebbis ve sermayedarı ortak kader anlayışı içinde birleştirecek, fertler arasında yardımlaşma, dayanışma gibi ahlâkî değerlere destek verecek, üretime ilk elden katkıda bulunacak kâr-zarar ortaklığı meselesini birbirine karıştırmamak gerekir.

Finans Kurumunun Verdiği Kâr Miktarını Vererek Borç Alma

Sermayeye sıkışan bir tüccar, birikimini finans kurumlarına yatırıp kâr payı ortaklığı alan bir başkasının parasını, kurumun verdiği kâr payı bedelini kendisinin vermesi sözü ile onu borç/ödünç olarak alabilir mi? Basit bir örnek içinde finans kurumunda 300.000 TL'si olup, aylık 3000 TL kâr payı alan şahıstan, bu bedeli vermek şartıyla 300.000 TL'yi alabilir mi? Hatta o süre içinde finans kurumunun kâr bedelini artırması durumunda kendisinin de vereceği fazlalığı artıracığına söz vermesi mümkün müdür?

İslâmî hassasiyetin göstergesi olarak sorulan ve dışarıdan bakıldığında bazılarınca hiçbir mahzuru yok şeklinde algılanabilen bu problem, faiz, borç/ödünç ve kâr ortaklığı meselelerinin birbirine karıştırıldığını göstermektedir. Şöyle ki faizli işlem; belli bir miktar paranın, belirli bir vade ile baştan belirlenen fazlalıkla geri iadesi demektir. Burada faiz geri ödeme esnasında verilecek olan fazlalıktır. Borcun zamanında ödenmemesi durumunda ilave edilecek müddete bağlı olarak fazlalığın artırılması “ribe'n-nesîe; veresiye faizi”; emvâl-i ribeviyye dediğimiz mallar başta olmak üzere çeşitli emtianın mübadele şekillerinde uygulanan ve aynı cins malların fazlalıklı değişimi demek olan “ribe'l fadl; alışveriş faizi” de başka faiz çeşitleri olarak buna ilave edilebilir. Eğer dikkat edilecek olursa, örneğimiz ilk olarak tarifini yaptığımız ve literatürde “ribe'd-deyn; borç faizi” adını verdiğimiz bu tabloya birebir uymaktadır.

Konumuzla alakalı yönü itibarıyla, İslâm, sermayenin hiçbir risk unsurunu üzerine almadan başlı başına kazanç vesilesi olmasını istememektedir. Çünkü bu, sermayenin son tahlilde belli kesimlerde toplanmasını netice verecek, kısa veya uzun vadede toplumdaki sosyo-ekonomik dengeyi bozarak, aralarında derin ve büyük uçurumların bulunduğu katmanların oluşmasına sebebiyet verecektir. Böyle bir toplum yapısı ise ekonomik, ahlâkî, kültürel, siyasi pek çok problemle karşı karşıya demektir.

İslâm faiz yasağını getirirken, bütün bu muhtemel veya vaki sorunları ortadan kaldıracak ve faize alternatif olabilecek emir, yasak ve tavsiyelerle gelmiştir. Sosyal dayanışmayı sağlayacak karşılıklı yardımlaşma, zekât, sadaka, karşılıksız borç (karz-ı hasen), mal veresiye para peşin demek olan selem alışverişi, emek-sermaye ortaklığına dayanan ortaklıklar gibi alternatifler sunmuştur.

Ayrıca faizin alışveriş ile eş değer olmadığını Kur'ân ısrarla vurgulamıştır. Bakara 276. ayette bazılarının “Faiz ticaret kârıdır.” iddasının yanlışlığını bizzat dile getirmiştir.

Örnekte anlatılan işlemin caiz olabilmesi için bedelin ya karşılıksız, sırf Allah rızası için ödünç/borç olarak verilmesi lazım ya da eğer miktarın çokluğundan ve paranın zaruri bir ihtiyacı karşılamak için değil de kâr amaçlı ticarete kullanılacağı hesaba katılıyorsa risk unsurunu bünyesinde taşıyan kar-zarar ortaklığına girilmesi gerekmektedir.

Tarafların karşılıklı rızaları ne bu işlemi ne de dinin cevaz vermediği başka muameleleri caiz kılar. Nasıl olsa aynı şartlar altında finans kurumunun verdiği her şeyi ben de veriyorum mantığı yanlıştır. Zira finans kurumunun verdiği adı üzerinde kâr bedelidir, faiz değildir. Kurumun işleyiş şeklini bilmeyen kişilerin faiz oranlarına yakın kâr bedelinin verilmesi, bu bedelin genelde sabit veya sabite yakın olması, hiç zarar edilmemesi gibi faktörlerden hareketle bunu faiz gibi görmesi neticeyi değiştirmemektedir.

Soruya verdiğimiz “Caiz değildir.” şeklindeki cevaba dayanak teşkil eden faiz, borç/ödünç ve kâr ortaklığı arasındaki benzerlik ve farklılıklar, teori ve pratikteki yerleri, dünya hayatına bakan yönü ile sosyo-ekonomik açıdan topluma kazandırdıkları, başka sistemlerle mukayeseleri ve ukbaya bakan veçhesi ile Kur’ân ve sünnetin bu bâbdaki uyarı ve teşvikleri başka makalelerin konusudur.

İyne, Vefa, İstiğlâl, Teverruk Satışları veya Faizsiz Finans Karşılama

İyne, vefa, istiğlâl, teverruk satışları dedim ama maksadım dünü bugüne taşımak değil; aksine önce dünü bilmek ve bu kavramlarla anlatılan şeyleri zihinlerimizde netleştirmek. Bu birinci gaye. İkincisi, bu kavramları kullanarak yapılmak istenen hatta yapılan ticari muamelelerin olabilirliği veya olamazlığını göstermek. Böylece bir taraftan suistimallerin imkânlar ölçüsünde önüne geçmek, diğer taraftan yapılan ve yapılmak istenen diye nitelendirdiğimiz işlemlerin insanı vicdanî tatmine ulaştırarak şekilde dinî çerçeveye bağlı kalarak yapılmasını sağlamak. Bir, iki yazı ile bu mümkün olur mu? Teoride evet ama pratiğe gelince, o, ilgili hükümleri hayata tatbik edecek fertlerin inanç ve kabulüne kalmış.

Yukarıda zikrettiğimiz kavramların hepsi ticaret hukuku ile alakalı ve fıkıh kitaplarında tüm detayları ile anlatılan kavramlar. Hepsi de Arapça olan ve belki de eski dönemlerdeki ticari ilişkileri anlatan bu kavramların günümüze taşınması ticaretin doğası ile alakalı. Dolayısıyla ticaretin doğası “Aynı kavramları kullanmaya mecbur muyuz?” sorusunun da cevabını teşkil ediyor. Aynı kavramları kullanmaya mecbur değiliz ama hangi ismi verirsek verelim son tahlilde çok küçük farklarla aynı işlemleri yapıyoruz.

Nedir ticaretin doğası? Bir misal üzerinden hareket edecek olursak sermaye ticaretin olmazsa olmazıdır. Miktarının az veya çok olması mahfuz, yapılacak ticari yatırımlarda genelde onun olması şarttır. Bu, dün böyle olduğu gibi bugün de böyledir ve yarın da böyle olacaktır. Sermaye temini ise çözüm bekleyen bir sorundur ve bu sorun asırlar boyunca hiç değişmemiştir ve değişmeyecektir. Böyle olunca bugünkü ticari hayatımızda reel karşılığı olan bu meseleler hemen hemen aynı kavramlarla konuşmaya devam etmiştir. Kaldı ki tam bu noktada Müslüman için söz konusu olan din ve dinin bağlayıcı kaide ve kuralları vardır. Bu kuralların varlığı ve hâlâ tatbik ediliyor olması ister-istememez söz konusu kavramları günümüze taşımıştır.

Yalnız bu demek değildir ki bugünü yaşarken hep düne ait kavramlarla konuşacağız. Hayır. Hiç kimse yukarıdaki iki paragraftan bu sonucu çıkarmaz. Çünkü bugünde dünü yaşamak imkânsız taleple eş değerdir. Biz günümüzün çocuğuyuz. Maziden ders alır, geleceği planlar ve günümüzü yaşarız. En önemli husus maziden ders almamızdır. Maziden kopuk yaşamama, maziye inkâr etmeme, mazinin birikimlerinden istifade etme gibi cümlelerle anlatabileceğimiz bu yaklaşım, aslında fikhin söz konusu edildiği yerde aynı zamanda bir zarurettir.

Hepimiz biliyor ve yaşıyoruz ki hayatın her gün değişen, gelişen veya gerileyen şartları var. Bu şartlar ticari alanda da kendini gösteriyor. Dün şirketler hukukunda şirket ortaklarının fiziki olarak beraberliği, en azından birbirlerini et ve kemik urbası altında görmeleri ortaklığın sıhhati adına şart iken bahsini ettiğimiz şartlar, bir başka tabirle globalleşen dünyada telekominikasyon teknikleri bu içtihadî şartı devre dışı bırakmıştır. Şimdi yaşadığımız bu gerçeğe rağmen, fiziki beraberlik veya birbirlerini tanıma şartında ısrarcı olma, ticaretten kopma manasını taşır.

İşte günümüz fukahâsı hükme varırken sadece ayet ve hadislerle müracaatla değil, Kur'ân'ın nüzulu ve Efendimiz'in irtihal-i dar-i beka buyurmasından bu yana geçen 15 asırlık fıkıh geleneğini, yapılan içtihadî yaklaşımları hesaba katar, onlara müracaat eder. Aksi hâlde bazılarının dediği gibi sadece Kur'ân ve sünnet der, gelenekten kopuk nevzuhur bir anlayışla ortaya çıkar, şahsi heva ve hevesten öte mana taşımayan, asırlardır uygulanagelen usul kaidelerinden bağımsız yorumlarını hüküm diye anlatır. Aslında bu, kendine tanıdığı yorum hakkını İmam-ı Azam'a, İmam-ı Şâfiî'ye, İmam-ı Hanbel'e, İmam-ı Malik'e ve daha fikhin nice devasa şahsiyetlerine tanımama demektir.

Şimdi kavramları izaha geçelim. İyne satışı; veresiye satılan malın satıcı tarafından, akit biter bitmez ikinci bir akitle peşin olarak geri alınmasıdır.

Tevrük satışı, bir malın taksitle alınıp üçüncü bir şahsa peşin satılmasıdır.

Vefa satışı, satılan malın bedeli belli bir müddet sonra alıcıya iade edildiğinde malın satıcı tarafından geri alınması demektir. Bu satışta alıcı, malı bir başkasına satmayacağını garanti etmektedir. Vefa satışı denmesinin sebebi de budur.

İstiğlâl satışı, vefa satış akdi ile alınan malın alıcı tarafından bizzat kullanılması veya kiraya verilmesidir ki satıcı paranın tamamını getirip geri alıncaya kadar olan zamanda alıcının kâr elde etmesini sağlar.

Birer cümle ile tariflerini yapmaya çalıştığımız bu akit çeşitlerinin fikhî hükümlerini, bu hükümlere ulaşılırken fakihler arasında yapılan uzun boylu müzakereleri şimdilik bir kenara bırakalım ve bunların birleşmiş olduğu ortak paydayı arayalım.

Bu kavramların birleşmiş olduğu ortak payda sermayedir. Ticari bir yatırım yapacak, işleyen ticaret çarkını döndürecek veya gündelik hayatını idame ettirecek kişi veya şirketlerin finansman ihtiyaçlarını temin eder bu satış çeşitleri.

Burada karz-ı hasen, ödünç, ortaklık, taksitli satış, selem dediğimiz para peşin mal vadeli, kiralama gibi akit çeşitleri de aynı amaca matuf değil mi gibi bir soru geliyor insanın aklına. Evet, son tahlilde öyledir ama iyne, teverruk, vefa ve istiğlâl akitleri ihtiyaçların, zaruretlerin ortaya çıkardığı ve hile-i şer'iyye adını verdiğimiz meşru çareler kategorisinde yer alır. Niçin meşru çare? Çünkü karz-ı hasen, selem vb. ikinci kategorideki akitler tüccarın ihtiyacını ihtiyacı olduğu ölçüde karşılamıyor. Bu durumda tüccarın karşısına çıkan yol, faizli kredi. Faiz ise haram. Öyleyse hem harama bulaşmama hem de işini devam ettirme için bir yol bulunmalı. İşte ilk satış çeşitleri bu ihtiyacın ürünü olan akitler.

Pekâlâ bu uygulama günümüzde nasıl işliyor? Değişen bir şey yok. Hatta ihtiyaç ve zaruretler katlanarak devam ediyor. Sanayi devrimi ve sonrasındaki ticaret, eski zamanlara nispetle çok daha büyük meblağlarla yatırımları gerektiriyor. Amortisman, işletme, reklam ve pazarlama giderleri başlı başına bir sorun. Globalleşen dünya, ulaşım ve iletişimdeki baş döndürücü gelişmeler, kaide ve kural tanımayan acımasız rekabet uygulamaları sözünü ettiğimiz zaruretin dayanakları.

Bu durum günümüz fukahâsını da erken dönemlerdeki iyne, teverruk, vefa, istiğlâl'e benzeyen başka satış çeşitlerini devreye sokmasına vesile olmuş. Maksat aynı; faize bulaşmadan sermaye ihtiyacını karşılamak. Çağdaş murabaha, leasing dediğimiz finansal kiralama, işlem hacmi ve meblâğ farkı mahfuz teverruk akdi gibi commodity (ticari mal veya ticaret) ve reverse murabahası ve son olarak kredi kartı. Murabaha tanıdık ama diğerleri isimlerinden de anlaşılacağı gibi bizim dünyamıza ait olmayan kavramlar diyebilirsiniz. Haklısınız ama unutulmaması gerekli olan husus, fukahânın bu işlemlerin mahiyet ve tatbikat modellerinde değişiklikler yaparak onları İslâmî kaide ve kurallarla teoride çakışmayan bir şekle irca etmiş olmasıdır.

Hayat devam ediyor ve biz bugünün çocuğu olarak günümüzü yaşıyoruz. Dünyü bugüne taşımak imkânsız ama dünden ilham alıp geleceği şekillendirecek ölçüde bugünü yaşamak mümkün. Ecdadımız bu felsefeden hareketle dinin belirlediği kırmızı çizgilere tecavüz etmeden, haramı helal yapmadan ticari hayatta sermaye/finansman sağlama konusunda karşılaştıkları zorlukları ortaya koydukları akit modelleri ile aşmışlar. Aynı şey bugün bizler için de geçerli. Çünkü ticaretin doğası değişmiyor. Katılım bankaları ve bu bankaların uygulaya geldikleri çağdaş murabaha, commodity murabaha ve kredi kart akitleri bu ihtiyaç ve zaruretin ürünleri. Yalnız mevzu pratiğe intikal ettiğinde teorik safhada kılı kırk yararcasına belirlenen kurallardan sapmamak gerekiyor.

Çağdaş Murabaha

Finansman temini ile alakalı çağdaş murabaha kavramının biraz açılması gerekiyor. Murabaha bir malın maliyet fiyatı üzerine kâr ilavesiyle yapılan satışa denir. Bir başka anlatımla bugün bakkalından fabrikatörüne varıncaya kadar herkesin yapageldiği bir akit. Çağdaş murabaha ise sermaye yetersizliği veya yeterliliğine rağmen başka sebeplerle herhangi bir malı taksitle satın almak isteyen bir kişi veya şirketin katılım bankasına müracaatla o malı peşin satın aldıkları takdirde kendilerinden taksitle satın

alacağını söylemesi, şartlarında anlaşması ve katılım bankasının malı asıl sahibinden alıp teklifi yapan müşteriye anlaşılan şartlar üzerine satması demektir.

Tarifler dikkatlice okunduğu takdirde klasik ve çoklarının çağdaş diye nitelendirdiği iki murabaha arasında fark ve cevaplanması gereken sorular olduğu görülecektir. Bunlardan birincisi alıcı ile satıcı arasına bir alıcı daha girmektedir ki bu aslında gerçek alıcı değildir. İkincisi satın alınacak malı bulan, bunun için belki ciddi araştırmalar yapan asıl alıcıdır; ara alıcı pozisyonunda gözüken banka değildir. Üçüncüsü asıl alıcı, bankanın yapacağı bu işlemle ne kadar kâr elde edeceğini bilmektedir. Dördüncüsü, her iki akit çok iyi bir zamanlama yapıldığı takdirde arka arkasına yapılabilen, böylece malı satıcıdan peşin alan bankanın kabz etmesine ihtiyaç kalmamaktadır. Beşincisi; bankanın müşterisi malı alacağını, banka malı satın aldığı takdirde ona satacağını garanti etmektedir. Acaba bağlayıcılık açısından bu söz hukukî kaidelere göre nerede durmaktadır? Altıncısı; malı görmeden, kabz etmeden alır almaz hemen satmak, acaba bir satışta iki satış manası taşımaz mı?

İki akit arasındaki farklar ve cevaplanması gereken sorular ana hatları ile bunlar. Ama bunlardan en önemlisi ve halkın kafasında şüphe oluşturan esas sorun bunlar değil. Ana sorun şu; faiz hilesi. Çünkü banka ticarete konu olan malı hiçbir zaman gerçekten almayı düşünmemektedir. O zaman banka hiçbir zaman almayı düşünmediği bu mal üzerinden peşin alıp taksitle satma kılıfı altında faizli işlem yapmakta değil midir? Bu yaklaşıma destek veren bir başka faktör de vade farkı adı altında alınan fazlalığın faiz oranları ile hemen hemen aynı olmasıdır.

Öncelikle bu içtihadî bir mesele olduğu için sorunun net ve tek bir cevabı yok, olamaz da. Olamaz da demekle, olmalı diyenlerin boşuna bir çaba içinde bulduklarını anlatmak istedim.

Saniyen; söz konusu işlemde ortada gerçek bir mal vardır ve bu mal peşin alınıp vade farkı da konularak taksitle satılmaktadır. Ama faizli bankaların kredi işlemlerinde banka müşteriye parayı borç olarak vermekte ve faiziyle geri almaktadır. Müşteri aldığı bu krediyi istediği yerde kullanma hakkına sahiptir. Dolayısıyla ikisi arasında mukayeseyle imkân tanımayacak ölçüde farklılık vardır.

Faiz oranları ile vade farkının hemen hemen eşit olması aynı ekonomik şartlar altında iş yapmanın, rekabet etme ve piyasada tutunma isteğinin sonucu olsa gerek. İşlemlerin mahiyet farklılığı ortada. Sonucunun aynı olması diğerinin yanlış olduğu manasına gelmez. Nikâh ile sifah arasındaki fark bu sorunun cevabında düşünülmeli.

Sonuç itibarıyla, çağdaş murabaha caiz mi, değil mi sorusu bir açıdan gereksiz bir diğer açıdan da dinî hassasiyetin göstergesi sayılabilir.

Gereksiz çünkü Müslüman hukukçuların onayı, kontrolü ve takibi ile bu işlemler hem de yıllardan beri yapılıyor.

Dinî hassasiyetin gereği sayılabilir çünkü halk arasında konuşulan yukarıda belirttiğimiz türden sorulara aklı ikna, vicdanı tatmin edecek ölçülerde cevapların verilmesi gerekmektedir.

Baba ile Ticari Ortaklık ve Anne-Baba Hakkı

Yalancı şahitler kullanılarak gasbedilmiş arazide, gâsıbın kıldığı namaz makbul müdür? Veya hırsızın çaldığı elbise ile kıldığı Cuma namazı? Haram para ile yapılan sadakaya ne dersiniz? Şu ana kadar birbirinden müstakil ele alınması gereken iki hadisenin iç içe geçtiği yüzlerce soru ile karşılaştım. Bunlara bir yenisi eklendi. Soru şu; şirket kurarak babası ile ticari ortaklık yapan oğul, anlaşma şartlarına uymayan babasına karşı ne yapılmalı ve ona karşı nasıl davranmalıdır?

Aslında bu sorunun cevabı tıpkı diğer sorularda olduğu gibi çok basit. Gasb ve hırsızlık ayrı, magsûb arazide kılınan veya çalıntı mal ile eda edilen namaz ayrı. Haram para ayrı, sadaka ayrı; anne-babanın evlatları üzerindeki hakkı ayrı, iş ortaklığı ayrıdır. İşin özü karşılıklı anlaşma ile kurdukları şirkette ne baba babadır, ne de oğul oğuldur. Onlar birbirlerinin şirket ortağıdır ve şirketteki iş ilişkileri bu zihniyet üzerine oturmalıdır. Dolayısıyla babanın “Ben babayım, senin üzerinde hakkım var.” gerekçelerinin arkasına sığınıp sözleşme şartlarına muhalif hareket etmesi, yetkisini aşan tavırlar takınması doğru değildir.

Ama mesele bu kadar basit değil. Çünkü oğulun karşısında sıradan bir iş ortağı yok. Onu bugünlere getiren, maddî-manevi hiçbir desteğini esirgemeyen baba var. Dolayısıyla oğul ikilem içinde kalıyor. Bir tarafta iş ortaklığı ve “Ben senin babanım.” siperinin arkasına sığınarak yapılan “despotizma, yetki aşımı, haksızlık, adaletsizlik, hatta zulüm” kelimeleri ile özetlenebilecek davranışlar, diğer tarafta dinin “anne-babana öf” bile deme emri.

Burada dikkat edilmesi gerekli olan husus ticari ortaklıklarda esas olanın şirket akdi yani sözleşme olduğu gerçeğidir. Şirket ise, ortaklık yapmaya ehil onlan insanların, özgür iradeleri ve ortaklık kurmayı ifade eden icab/teklif ve kabulleri ile kurulur. Akitlerin en temel özelliği hukukî sonuç doğurmasıdır. Kur’ân’da “Akitlerinizi yerine getirin.” (Mâide Sûresi, 5/1) ayeti ile Allah’ın bizzat vermiş olduğu emir, İlahi irade nezdinde konunun taşıdığı önemi gösterir. Sözleşmeye taraf olanların, örneğimizde olduğu üzere baba-oğul olmaları şirket sözleşmesi yapmamayı, yapılsa da aralarındaki akrabalık ilişkisi nedeniyle sözleşme şartlarına tek veya çift taraflı muhalefet etmeyi haklı çıkarmaz. Daha açık bir ifadeyle baba “Ortağım nasıl olsa oğlum. Kur’ân benim için ona “Öf!” bile deme emri veriyor. İtaat eder, kararlarımıza itiraz etmez.” diyemez. Nitekim oğul da “Babam nasıl olsa! Kendisinden izinsiz yaptığım bu tasarrufa bir şey demez.” dememeli.

Normal şartlarda baba-oğul bağının varlığı, mesai mefhumundan kârın tasarrufa veya yatırıma dönüştürülmesine, karşılıklı güvenden fedakârlığa uzanan çizgide bir aile şirketi için ayrıcalıklı unsurlardır. Bu unsurlar söz konusu şirketin her alanda başarılı olmasının temel dinamiklerinden sayılır ama görüldüğü gibi avantaj olabilecek

unsurlar, işin gereğine uygun davranmama, bir başka dille profesyonel mantık ve uygulamaya sahip olmamakla dezavantaja dönüşüyor.

Bu türlü ortaklıklarda çok keskin hatlarla bir ayrıma gitmenin zorluğunu kabul ediyorum. “Şirketin kapısından girinceye kadar babamsın, oğlumsun; ondan sonra ortağımın.” türünden bir anlayışın insanın ve özellikle Müslümanın söz konusu olduğu yerde yapılamayacağını bilinci içindeyim. Bununla beraber keşke tartışmaya mahal vermeyecek ölçüde herkesin hak ve yetkilerinin, görev ve sorumluluklarının net bir şekilde belirtildiği şartlar baştan ortaya konsa, sözleşme hâlinde imzalanarak resmen kayıt altına alınsa ve herkes bunlara candan, gönülden uysa. Böylece herkes işini yapar, bereket olur, şirket kazanır ve hepsinden öte karşılıklı münasabetler zedelenmez. Keşke!

Haram Sermaye ile Açılmış İşyerinden Alışveriş

Haram sermaye ile açılmış iş yerinden alışveriş etmenin hükmü nedir?

Alışveriş meşru mal iktisabı (kazanımı) yollarından biridir. Müşterinin helal parası ile meşru dairede, karşılıklı rıza vb. akitle alakalı hususlara uyarak yapmış olduğu alışverişle elde ettiği mal helaldir. Satıcının sattığı malı, haram bir yolla temin etmiş olması, hukukî manada alıcıyı ilgilendirmez; sorumluluk bütünüyle satıcıya aittir.

Hukuken söylenen bu hüküm, muhatabın gönlüne oturmadı, vicdanen onu tatmin etmediyse ne olacak? Öncelikle bu, “Müftüler fetva verse de kalbine danış.”²⁸ hadisince dinin sınırları içinde kendine yer bulan önemli bir durumdur. Hem fetvanın hem de dinî sorumluluğun şahsiliği bağlamında değerlendirilen bu kural, Müslümanlara hareket serbestiyeti sağlamanın yanında, içtihadı yönelik fikrî yapının canlı olmasının da nedenlerinden biridir. Aynı zamanda fıkıh mezheplerinin varlığının dayandığı temellerden de biridir. Dolayısıyla verilen hükmün şahsın vicdanına oturmaması, aklını ikna, kalbini tatmin etmemesi ve bu sebeple başka arayışlar içine girmesi anormal değil normal ve aynı zamanda takdirle karşılanacak bir tavırdır. Efendimiz dönemi sonrasında hukuk alanında bunun binlerce örneğini göstermek mümkündür.

İkinci olarak; bu kabülsüzlük ahlâkî açıdan da takdirle karşılanacak bir yaklaşımdır. Neden? Çünkü öteden beri bizim karşı karşıya kaldığımız ve kalacağımız her meselenin hem hukukî hem de ahlâkî boyutu vardır. Bugün nice hukuka uygun, halk tabiriyle kılıfına uydurularak yapılmış şeyler vardır ki bunlara ahlâken olumlu bakmak mümkün değildir.

Aynı zaviyeden, bu kabülsüzlük belki çoklarımızın yitirdiği, eski dönemlere nispetle artık hayatımızda kendisine yer bulmayan içtimaî sorumluluk anlayışımızı ihya etmesi itibarıyla de takdirle karşılanmalıdır. Kur’ân’ın beyanıyla “Müslümanlar birbirinin kardeşidir.” (Hucurât Sûresi, 49/10) ve onlar Efendimiz’in tarifi ve hedef göstermesi içinde “Bir vücudun azaları hükmündedir.”²⁹ Bu hakikatlerin hayat bulması ise eğrisiyle-doğrusuyla gerçeklerle yüzleşip birbirimizi kollamakla mümkündür. Bilerek

veya bilmeyerek yapılan ve Müslümanı hem dünya hem de ukbası adına sıkıntılara sokacak bir davranış karşısında, bir başka Müslümanın uyarılarda bulunması dinî bir sorumluluktur. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "Sizden birisi bir münker gördüğünde eliyle, diliyle müdahale etsin. Eğer bunları yapamıyorsa, kalben buğz etsin ki o da imanın en zayıf derecesidir."³⁰ hadisi bu sorumluluğun dinî temelidir.

Başka bir açıdan haram yolla elde edilmiş bir sermaye ile açılmış iş yerinden alışveriş yapmama, fiilî bir ders olarak dinî açıdan toplumun içtimaî sorumluluk şuurunun ne kadar canlı olduğunun göstergesi sayılabilir.

Son olarak bir usul kaidesi üzerinde durmak istiyorum: "Bir şeyin helal veya harama nispet imkânı var ama haramlığına dair elde kesin delil yoksa "Eşyada esas olan ibahadır." kaidesine o, helale nispet edilir." Dolayısıyla haram denilen o sermaye için elde kesin ve kati deliller yoksa, üçüncü şahıslar olarak haram hükmünü vermekte acele etmemeliyiz. Bu aşamada esas alınacak değer, suizann değil, hüsnüzan olmalıdır. Fiilî bir uyarıda bulunacağız derken, toplumda kapanması zor gedikler açmamaya, başka problemlere sebebiyet vermemeye özen göstermeliyiz.

Kazanca Haram Bulaşan İnsan Ne Yapmalı?

İki yanlış bir doğru etmez. Doğrudur. Çünkü doğru doğrudur, yanlış da yanlış. Bu açıdan Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "Şurası muhakkak ki haramlar da helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında haram veya helal olduğu şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de ırzını da korumuş sayılır. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur. Tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki her an koruluğa girebilecek durumdadır. Biliniz ki her melikin bir korusu vardır; Allah'ın korusu da haramlardır. Şu da bilinmelidir ki cesette bir et parçası vardır. O sıhhatli olunca beden de sıhhatli olur, o bozulunca beden de bozulur. İşte o kalbdır!"³¹ sözü ile "Şüpheli şeylerden sakınınız. Çünkü onların çoğunda harama girme ihtimali vardır."³² buyrukları Müslümanın yol haritasıdır.

Bununla birlikte kılı kırk yaran hassasiyet içinde yaşamak isteyen hassas Müslümanlar var ama ne kadar haram-helal sınırları içinde yaşamak isteseler de zaman zaman buna imkân bulamıyorlar. Kendilerinin oluşturmadığı şartlar Müslümanları öylesine bağlarla bağlıyor ki onları "Ya sev ya terk et." ikilemi içinde bırakıyor. Daha açık ifadeyle, sistemin gereklerine göre hareket etme zorunluluğu devreye giriyor ve Müslüman iradesi dışında dinin cevaz vermediği işlemleri yapıyor.

Bu durumda usul-u fıkihta çerçevesi çizilen manada ferdî veya içtimaî ihtiyaç veya zaruret nedeniyle helal kazancına haram bulaşan ya da haram bulaştığı endişesi yaşayan Müslüman ne yapacak?

Her şeyden önce; Müslüman bu tercihin hâsıl ettiği vicdanî rahatsızlığı derinden derine duymalıdır. Allah'ın engin rahmetinden ümit ederiz ki söz konusu vicdanî rahatsızlık ve içini sürekli kemiren endişeler, bizatihi kefaret sayılır. Öyle inanıyorum

ki çekilen bu sancı ve ıstıraplar külliyyet kazandığı takdirde insanları alternatif arayışlarına sürükleyecektir. Nitekim bugün özellikle ekonomik sahada bu alternatif arayışları sonuç vermiş ve yukarıda ifade ettiğimiz “Ya sev ya terk et!” ötesinde pek çok kurum hayata intikal etmiştir.

Bu bâbta söylediğimiz sözlerin mefhum-u muhalifi, mevcut durumun kanıksanmasıdır ki dinî değerlerin, dinî kimliğin kaybedilmesi açısından bir Müslüman adına en büyük tehlikelerden biridir. Zira kanıksama ile başlayan süreç, başladığı yerde durmaz; alır başını gider ve bir zaman gelir -Allah korusun- inkârla neticelenir. İslâm tarihi bunun şahididir. Onun için sadece ticaretle değil, hayatın her sahasında mevzu özelinde hassasiyetle durulması gerekir.

İkincisi; sözü edilen mesele sadece bugünün değil, her devrin ve dönemin meselesi olmuştur. Bu sebeple ilk dönemlerden beri Müslüman hukukçular konu ile alakalı çeşitli müzakerelerde bulunmuş ve kanaatlerini açıklamışlardır. Bu kanaatler içinde soruya cevap olabilecek şu tespitleri aktarabiliriz: Misalde sözü geçen kişi, toplam kazancı içinde haram veya haram şüphesi olan miktarı net bir rakam hâlinde belirleyemeyebilir. Bununla birlikte ortalama bir tahminde bulunabilir. O zaman bu ortalama tahmini esas alır ve ortaya çıkan miktara uygun ilavelerde bulunup tasadduk edebilir. İnancının kendisine verdiği rahatsızlık nedeniyle böyle bir arayışa giren kişi, bu tarz bir çıkış yoluna razı olsa gerektir.

Cenab-ı Hakk’ın engin rahmetinden ümid ederiz ki böylesi yol ayrımlarında mezkûr ikilemi yaşayan Müslümanlar, bahse medar sadakalarla endişelerini aşmaya çalışırlarsa, Cenab-ı Hak onlara dünya hayatlarında ayrı bir bereket ihsan eder. Ahirette de niyetlerine ve niyetlerinin derinliklerine göre mükâfatlandırır.

Akit Esnasında Yok Olan Malın Alışverişi

“Madumun satışı caiz değildir.” Hemen herkesin bildiği ve diline pelesenk ettiği bir cümledir bu. Malum, madum Arapçada “yok” demek. O hâlde mana “Yok’un satışı caiz değildir.” demek oluyor.

Acaba gerçekten öyle mi? Madum ne demek? İslâm hukukunun madum tarifi nedir? Ortada bir alışverişten söz edildiğine göre alıcı, satıcı, mal, peşin veya taksitle ödenecek para, teslim zamanı vb. pek çok akde ait unsurların dâhil olduğu bir süreci sadece malın sözleşme anında yokluğuna hasretmek ve caiz değildir demek ne kadar hukukîdir? Bu durumda özel sipariş üzerine yapılan alışverişlere ne demeli? Terzinin elbise dikmek, ayakkabıcının ayakkabı imal etmek, müteahhidin ev yapmak üzere yaptığı sözleşmeler ya da Arapçada selem veya selef denilen para peşin mal veresiye tarzındaki alışverişler caiz değil mi? Abone usulü satışı yapılan gazeteler ne olacak? Literatüre göre konuşacak olursak “Caiz değil hükmü, bâtil mı yoksa fâsit manasında mı?” Ayrıca yok olan mal üzerinde insanlar neden alışveriş sözleşmesi yaparlar? Aklî melekeleri yerinde değil mi yoksa bu insanların?

Daha bu istikamette onlarca soru sıralayabilirim alt alta. Demek istediğim şu ki hukukî meseleler sadece bir yanından bakılarak nihaî olarak çözüme kavuşturulacak

hususlar değildir. Bu konuda söz söylemek, hüküm verebilmek, kişileri ve toplumları inançları doğrultusunda helal kazanca yönlendirmek için meselenin uzmanlarınca çok boyutlu ve ilmî disiplinlere uygun bir şekilde incelemeye tâbi tutulması gerekir.

Malumunuz, fıkıh kitaplarında madum mal meselesi, hamile olan veya olmayan hayvanın yavrusunun, olgunlaşmamış ağaçtaki meyvenin, tarladaki ürünün, henüz avlanmayan av hayvanının satış akdine konu olup olmayacağı konuları etrafında müzakere edilir. Akde konu olan bu malların fikhî tabirle mal-i mütekavvim (kıymeti/değeri olan mal) olup-olmaması, sözleşme anında satıcının elinde olmasa da teslim vaktinde malı teslim edip edemeyeceği, karşılıklı aldanma veya aldatmanın tahakkuk ihtimali gibi unsurlar, bahsini ettiğimiz müzakerelerin hükme tesir edecek detaylarıdır.

Dikkat edilecek olursa, müzakerelerin üzerinde yürütüldüğü misaller dönemin sosyal ve ticarî hayat şartları ile birebir alakalı. Dolayısıyla fukahâ bu şartlardan hareketle, bizzat Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından istisna (sipariş) ve selem akdine getirilen istisnâ uygulamaları nazara alarak müzakerelerini maslahat ekseninde yapmışlardır. Bilindiği gibi maslahat, insanların faydasına olan şeyleri celb, zararına olanları def şeklinde tanımlanır. Nassların bulunmadığı yerlerde bizzat delil değeri olan bu maslahat, nassların olduğu yerde de illetlerin tespiti şeklinde vazife icra etmiştir.

Meseleyi bize sorulan ve hepsi de bugünü ilgilendiren alışveriş şekillerine cevap olacak tarzda değerlendirmeye çalışacağız. Bir önceki paragraftaki bilgiler bu açıdan çok önemli.

Madumun tarifi ile işe başlayalım; madum, hakikaten veya hükmen akde konu olabilecek kıymet ifade eden ama varlığı ihtimal dâhilinde olan şeye verilen isimdir. Ziraî mahsul veya kitap telifi gibi akit esnasında bulunmayan, teslim zamanında da varlığı ihtimal dâhilinde olan şeyler tarafların anlaşmazlıklarına neden olabilir. Hâlbuki ticaret hukunda sözleşme serbestliğine rağmen esas olan tarafların muhtemel anlaşmazlık unsurlarını baştan akde koyacakları maddelerle yok etmeye çalışmalarıdır.

Madum üç ana kategoride ele alınır:

1. Anlaşmazlık unsuru olabilecek her türlü belirsizliğin ortadan kaldırıldığı madum. Bu “var” hükmündedir.
2. Mevcut bir şeye tâbi olan madum. Ağaçtaki meyveler gibi. Ağaçlar var ama sözleşme anından teslim edilebilecek meyve henüz yok.
3. Müşteriyi zarara sokma ihtimali yüksek, satıcının eline geçip geçmeyeceği meçhul olan madum. Avlanmayan av hayvanının, hamile olan hayvanın yavrusunun satışı gibi.

Bu üç kategorinin ilk ikisi meçhul unsurların sarahate kavuşturulması şartıyla caiz, üçüncüsü ise caiz değildir. Bununla beraber üçüncüsü de fukahâ arasında tartışmalıdır ve tartışma şu soru üzerinde cereyan etmektedir: Acaba caiz olmamasının gerekçesi malın madum olması mıdır yoksa alıcının aldatılma ihtimalinin yüksekliği midir?

Diğer taraftan madum, başka tasniflere de konu olmuştur. Tam ve kısmî madum bu tasniflerden sadece biridir. Kısır bir hayvanın muhtemel yavrusu tam madumdur. Misali güncelleştirecek olursak; iflas ettiğini yetkili makamlara resmen bildiren ve buna bağlı olarak mahkemenin tescilli kararı ile müflis sayılan bir müteahhidin bu hâlde iken sattığı ev, fizikle hiç ilgisi olmayan bir siyaset bilimcisinin yayın sözleşmesi yaptığı fizik kitabı tam madumdur. Çünkü her birinin akde konu olan malı teslim etmesi mümkün değildir.

Kısmî madum ise genelde ziraî ürünlerde geçerlidir. Teslim zamanında tabiî afetler veya şahsî ihmallerden kaynaklanan sebeplerle akde konu olan mal satıcının elinde olmayabilir ama bunu bir başkasından satın alarak müşterisine teslim edebilir. 10 ton yaş üzüm anlaşması yapan birisinin kendi bağından o miktar üzümü herhangi bir sebeple elde edememesi üzerine aynı cins üzümü başkasından alıp müşterisine vermesi buna misal olabilir.

Sözün geldiği bu aşamada bir kavramı nazara verip, ileri bir tarihte teslim şartıyla ev alma sorusunun cevabına geçmek istiyorum. Alabildiğine özlü bilgiler ışığında ele aldığımız bu hususta fıkıhçılar iki zıt görüş beyan etmişlerdir. Birinciler her hâlükârda madumun satışına cevaz vermeyenlerdir. Bunların dayanak noktası akit esnasında malın teslim şartıdır. Bunlara göre sipariş ve selem akdi istisna teşkil eder ve bu istisnanın sınırları genişletilemez.

İkinciler ise madumun sözleşme esnasında hazır olup olmamasına değil, teslim zamanında teslim edilip edilemeyeceği perspektifinden olaya bakmışlardır. Ümmetin maslahatını merkeze alan bu bakış açısına göre eğer akde konu olan şey teslim zamanında teslim edilebilecekse (makduru't-teslim) bu satış akdi caizdir. Bu görüş sahipleri delil olarak selem ve siparişi göstermişlerdir. Onlara göre ileride anlaşmazlığa neden olabilecek muhtemel belirsizlikler anlaşmaya konulacak detaylı maddelerle ortadan kaldırılmalıdır. Burada her şeye rağmen maddelere uyulmaz, hesap edilmedik şeyler gündeme girer, aldanma ve aldatılmalar söz konusu olursa -ki bu türlü mevhum şeyler mal ve paranın karşılıklı peşin olduğu akitler dâhil, hemen her akit için söz konusudur- bu sorunlar yargıya intikalle çözülür.

Burada nazara alınması gereken ikinci husus ise örf ve âdettir. Malum, İslâm hukukunda örf ve âdet hüküm istinbat ve istihracında müracaat edilen birer kaynaktır. Mecelle “Âdet muhakkemdir.”, “Örf ile sabit olan nassla sabit olmuş gibi kabul edilir.” prensipleri ile bunu özetlemiştir. Bu zaviyeden eğer bir mesele insanların umumi kabulüne mazhar olmuş ve bu kabul açık ve net olarak herhangi bir İslâmî emre muhalefeti bünyesinde barındırmıyorsa ona göre hüküm verilir. Örfler üzerine bina edilen hükümlerin, örflerin değişmesine paralel olarak değişeceği de hatırlanması gereken usulî bir kaidedir.

Netice itibarıyla içinde yaşadığımız toplum şartları açısından sadece sözleşme usulü ev değil, gazete ve dergi aboneliğinden -ki abonelik esnasında mevcut olmayan mallardır bunlar- üretimi gerçekleşmemiş araba satışlarına kadar pek çok şeyi içine alan madumun satışı, sözleşme anında var olmasına göre değil, teslim edilmesinin mümkün olup olmamasına göre değerlendirilmelidir. Zira bu yaklaşım günümüzde “menafiyi celb, mazarratı def” anlamındaki maslahat prensibine göre daha uygundur. Buna göre ister maket üzerinden, ister proje veya inşaatı belli bir seviyeye gelmiş evin kat mülkiyeti, kooperatif vb. usullerle alışverişi caizdir. Tabii muhtemel anlaşmazlıklara vesile olabilecek her bir nokta hatta anlaşmazlık esnasında müracaat edilecek mahkemeler dahi kayıt altına alınmak şartıyla.

Cuma Namazı Vakti Alışveriş

Cuma namazı vaktinde iş yerlerini açık bırakmak zorunda kalan pek çok Müslüman, “Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında hemen namaza gidin ve alışverişi bırakın.” (Cumû’a Sûresi, 62/9) ayetinin gereğini yerine getirememesi karşısında derinden derine rahatsız olmakta ve çıkış yolu aramaktadır. Bugün hayatımızın her karesinde olmasa bile, içtimaî, iktisadi, kültürel pek çok alanda Müslümanları inandığı değerlere rağmen yaşamaya zorlayan hayat şartları var. Cuma namazı vakti iş yerlerinin, fabrikaların, şirketlerin açık bırakılması zorunluluğu bunlardan biri sayılabilir. Bu da son tahlilde Müslüman vicdanını ikilem içinde bırakmaktadır. Küresel köyde hayatın akışını tersine çeviremeyen Müslüman da arayış içine girmekte ve bin bir tereddütle, belki vicdan azabı içinde “acaba”larla başlayan sorular sormaktadır.

Öncelikle Cuma günü alışverişin yasaklandığı zaman dilimi, imamın hutbe irad etmek üzere minbere çıkarken okunan iç ezanla başlar, iki rekâtlık Cuma namazının selamı ile biter. Ülkemizdeki standartlar içinde toplam 10-15 dakikalık bir süredir bu.

İkinci olarak İslâm’ın bir bütün olarak yaşandığı dönemlerde Müslüman fakihlerden bazıları bu zaman diliminde yapılan alışverişler için tahrimen mekruh, bazıları da haram demişlerdir. Bu sert hükmün sebebi gayet açık ve nettir; Rabbin emrine muhalefet. Buna rağmen alışveriş gerçekleşse, yapılan akit Hanefî fukahâsına göre geçerlidir ve hukukî sonuç doğurur. Çünkü yasaklanma sebebi ne akit ne de akde konu olan maldır. Sebep, ayetle namaza tahsis edilen vakit içinde veya o vakte yakın zamanda akdin yapılmış olmasıdır.

Aslında meseleyi bir anlamda kural ve kaidelere boğan böyle bir perspektiften değerlendirmek yerine, başka zaviyelerden ele almak çok daha doğru olacaktır. Şöyle ki hadislerden öğrendiğimiz kadarıyla Cuma, Yahudilerin Cumartesi, Hıristiyanların Pazar’ına mukabil Allah tarafından Müslümanlar için seçilmiş ve Cenab-ı Hakk’ın hususi lütuf ve ihsanlarını sağanak sağanak yağdırdığı günün adıdır. Buna paralel olarak Efendimiz, gusül abdesti alma, temiz elbise giyme, güzel koku sürünme, erken camiye gelme gibi usul ve adabına uygun biçimde Cuma günlerini idrak eden ve namazlarını kılan kişinin iki Cuma arasında işlediği günahların affedileceğini belirtmektedir.³³Dolayısıyla bugüne değer vermek, onu haftanın sair günlerinden

farklı bir şekilde karşılamak ve değerlendirmek aslında Rabbin iradesine, tercihine ve emrine değer vermek manasına gelir. Bu irade ve tercihe saygı göstermeyen ve bunu üç Cuma üst üste yapmanın kalbinin mühürleneceği³⁴ haberini veren hadis, bu tarz bir izaha destek veren ayrı bir delildir.

Cuma saatinde alışverişin bırakılmasını emreden ayetin fezlekesinde “Eğer siz gerçeği anlayan kimseler iseniz bu sizin için daha hayırlıdır.” buyurulması bu irade ve tercihi muhtemel sonucuna işaret ederek gösteren açık bir beyandır.

Kabul etmek lazımdır ki bunlar kutsiyetten arındırılmış, hayatı dünyadan, oyundan, eğlenceden, para kazanmaktan ibaret gören bir zihnin anlamakta zorlanacağı izahlardır. Başka dinlerin kutsal günlerinde gün boyu hem de insanî ihtiyaçlarını karşılamak için bile kısıtlamaların olduğu düşünülecek olursa, İslâm’ın denge dini olma özelliği bir kez daha karşımıza çıkar. Çünkü İslâm’a göre dünyaya geldiği gün ukba yolculuğu başlayan bir insanın gideceği nihaî mekâna yönelik hazırlıklarda bulunması, bunu yaparken dünyayı da unutmaması gerekmektedir. İşte Cuma günü ibadete çağıran, bunun için alışveriş başta olmak üzere dünyevî meşguliyetleri terk etmesi istenen Müslümana namazdan sonra “Namaz tamamlanınca yeryüzüne yayılın, işinize gücünüze gidin, Allah’ın lütfundan nasibinizi arayın.” denilerek rızkını helal yollardan arama kapısı da aralanıyor, hatta emir ve teşvik ediliyor. Hadiseye bir de bu perspektiften bakmaya ne dersiniz?

Vakıf Malının Satın Alınması

Soru şu; vakıf malı olduğu bilinen ve binlerce dönümü bulan verimli arazi köy idare heyeti tarafından paylaşılıyor veya devlet bunu temellük edip cüz’i fiyat karşılığında halka satıyor. Bu durumda ne yapacağız?

İslâm hukukunda vakıf, menkul veya gayrimenkul bir malın menfatinin kamuya, mülkünün ise Allah’a ait kılınması demektir. Bu tarifi tamamlayan vakfa ait unsurlar şunlardır; vakıf tek taraflı bir akittir; vâkıfın vakfettiği malda tasarruf hakkı malı teslim ettiği an biter; vakfedilen mal ebediyyen satılamaz, hibe edilemez; vâkıfın uyulması için ortaya koyduğu şartlar, Allah’ın emirleri gibi telakki edilir.

Vakıf uygulamasının 15 asırdan bu yana imkânı olan hemen herkes tarafından devam ettirilmesi tarihi bir gerçektir. Bunun temelinde hiç şüphe yok ki hayatı sadece dünyadan ibaret görmeyen bir inanç vardır. Ahirette insanlığa faydalı eserler bırakmış birisi olarak Rabbin huzuruna çıkma, Allah’ın verdiği bir kısmını yine O’nun için O’nun kullarına verme şeklinde izah getirebiliriz bu yaklaşıma. Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde beyan ettiği sadaka-i cariye yani vakfedilen maldan insanların istifadesi nispetinde hâsıl olacak sevabın vâkıfın amel defterine kıyamete kadar akıp gidecek olması, çok büyük bir müşevviktir vakıflar için. Din, dil ırk, cins ayırt etmeksizin tüm insanlığı kapsama alanı içine alan bu uygulamada, mezkûr amelin ibadet veya ibadet sevabı kazandıracak amel olarak telakki edilmesi de önemli rol oynamıştır. Hâsılı vakıflar, İslâm medeniyet tarihinin yüz akıdır.

Fakat İslâm tarihinde vakıf müessesesi çok farklı devrelerden geçmiştir. Söz gelimi; gayrimenkul mallar başlangıçta vakfa konu olmazken, değişen ve gelişen şartlar muvacehesinde insanların ihtiyacına binaen onlar da vakfedilir olmuştur. Tabî İslâm hukukçularının içtihatları ile. Kitaptan, çeyiz malzemelerine, çamaşır kazanından tohumluk buğdaya kadar uzanan uzun bir liste verilebilir bu konuda.

Paranın vakfedilmesi Yavuz Selim ve özellikle Kanuni döneminin en büyük ilmî müzakere konularından biridir. Neticede paranın da vakfa konu olabileceği görüşü benimsenmiştir. Sultanın onayıyla uygulanan bu içtihadî karar sonucu merkezi bir kasa oluşturulmuş, toplanan paralar, ihtiyaç sahiplerine faizsiz ödünç/ karz-ı hasen; emek-kâr ortaklığı usulünde ise sermaye olarak verilmiştir. Bu paraların üçüncü kullanım alanı ise muamele-i şeriyye adı verilen bedel karşılığında kâr gayesi güden yatırım sahiplerine sermaye olarak kullandırılmasıdır.

Diğer taraftan vakıf malları üzerinden uzun asırların geçmesi, buna bağlı olarak bakım ve görümün tam yapılamaması neticesi, mallar zaman zaman zayi olma ile yüz yüze gelmiştir. İşte bu noktada onların zayi olmasını engellemek için yeni içtihadlar yapılmış ve “icareteyn” adını verdiğimiz uygulamalara yol verilmiştir. Buna göre mezkûr vakıf malı, piyasadaki rayiç satış bedeli üzerinden peşin para karşılığı kiraya verilmiş, bu kira bedeli ile malın tamiri yapılmış, sonra alabildiğine cüz’i kira bedeli ile vakıf malı süresiz olarak ilgili şahsın tasarrufuna tevdi edilmiştir. Görüldüğü gibi buradaki maksat, vakıf malını korumak ve kollamaktır. Fakat zamanla bu içtihadî yaklaşımlar suistimale maruz kalmış, bazen metruk durumda olmayan vakıf malları da toplumun önde gelenlerine, siyasî makamlarda söz sahibi olan kişilerin iltimasına şâyân olanlara, belki rüşvet vb. gayrimeşru yollarla icareteyn usulüyle kiraya verilmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise başta icareteyn vakıfları, metruk olan pek çok mal ve mîrî arazi ile birlikte devletin mülkü kabul edilmiş ve mülkiyeti belli bir bedel karşılığında halka satılmış, tapuları ellerine verilmiştir.

Kısa bir özetini yaptığımız bu tarihi süreçteki bilgilerden hareketle sorunun cevabına dönecek olursak; başta arz ettiğimiz erken dönem vakıf ahkâmına ait bilgiler özellikle ahiret endişesi ile dopdolu olan müminleri mütereddid kılmaktadır. Dünyaya bakan veçhesiyle kaçırılmaması gereken bir fırsat ama öbür tarafta arz ettiğimiz genel bilgiler, Müslümanı haklı olarak ikileme içine sokmaktadır.

Hukukî açıdan söz konusu araziyi devlet kamulaştırıp halka arz ediyorsa, sorumluluk ona aittir. Ama bununla vicdanî tatmin sağlanmıyorsa, müracaat vicdana olmalıdır. Vicdana başvuruda karara tesir edebilecek üç hususu birer cümle ile belirtmek isterim; bir; arazinin metruk olması milli servetin heba edilmesi demektir. İki; bu malların böyle endişeleri taşıyanların elinde olması başkalarında olmasından daha hayırlıdır. Üç, yukarıda ifade ettiğimiz gibi vakıf ahkâmını sadece erken dönem teorik bilgi ve uygulamalardan ibaret görmemeli, onların şartlara göre farklı hükümlere mesned ve mahal olacağını/olabileceğini nazara almalıdır.

Mortgage Sistemi ile Ev Almak Caiz mi?

Mortgage sistemi ülkemizde câri olduğu günden bu yana konu ile alakalı soruların ardı arkası kesilmedi. Hâlbuki gerek Diyanet İşleri yetkili makamlarının gerekse Hayrettin Karaman, Hamdi Döndüren ve emsali ehliyetli hocalarımızın yaptıkları açıklamalar var. Soruların ardının kesilmemesi bizi nihaî anlamda hocalarımızın ortaya koydukları içtihadî ahkâm istikametinde meseleyi detaylıca ele almaya sevk etti. Aşağıda okuyacağınız satırlar bu düşüncenin ürünü. Okuyacağınız yazıda Ebussuud Efendi'nin fetvalarında olduğu gibi kestirmeden "Caizdir." veya "Değildir." deme yerine, ulemanın görüşlerini delilleri ile birlikte değerlendirip kalbî ve zihnî tatmini merkeze koymayı düşünüyorum.

Can alıcı bir soru ile başlayalım; ev, insanın tabî ve zarurî ihtiyaçları arasında mıdır? Müslim veya gayrimüslim herhangi bir ülkede yaşayan Müslümanın mortgage sistemi ile ev almasına İslâm hukuku açısından cevap ararken başlangıç noktası burası olmalıdır. Bunun alternatifi neredeyse bütün dünya genelinde uygulana gelen faizli ekonomik sistemdir ki bu yanlış bir başlangıç noktası olur. Çünkü -üretim ve tüketim faizi arasındaki farklar ekseninde hukukçularının yaptıkları tartışmalar mahfuz- faiz tek kelime ile haramdır. Yine -gayrimüslim ülkede Müslümanların yüzde yüz kazançlarının muhakkak olduğu şartlarda faiz caizdir/değildir tartışmaları mahfuz-faize cevaz vermek haramı helal kılmak demektir.

Neden ev zaruri ihtiyaç mıdır sorusu ile başlanılmalıdır? Zira insan sosyal bir varlıktır. Hayatını hemcinsleri arasında sürdürmeye mecbur ve mahkûmdur. Barınma ise insanın fitrî ihtiyaçlarının başında gelir. Zaman ve mekân şartlarına göre formda değişiklik gösteren barınma, normda bir değişiklik göstermez. Çadır, mağara, apartman dairesi veya lüks villaların hepsinin insan hayatında doldurduğu boşluk barınmadır. Bu bağlamda Allah'ın şu beyanı sürekli hatırlanmalıdır: "Allah evlerinizi sizin için bir huzur ocağı yaptı." (Nahl Sûresi, 16/80)Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) geniş evi mutluluk unsurları arasında sayması da unutulmamalı.[35](#)

Ev sahibi olmak ile kiracı olma arasındaki fark, barınma ihtiyacının zarurî oluşu noktasında önemsiz bir ayrıntıdır. Ama bu ayrıntı mortgage sistemi ile ev almaya cevap aradığımız yerde ayrıntı değil, hükmün mahiyetine tesir edecek bir konuma bürünür.

Klasik İslâm hukukçuları ev, binek ve hizmetçinin insanın zarurî ihtiyaçları olduğunda ittifak etmişlerdir. İchtihadî bir yaklaşımın ürünü olan bu görüş, söz konusu içtihadın yapıldığı dönem şartlarını da nazara vermektedir aslında. Bugün bu yaklaşım aynıyla kabul edileceği/edilebileceği gibi ilave veya eksiltmelere de konu olabilir. Ülkenin ve bire bir şahısların ekonomik, sosyal, kültürel şart ve farklılıkları sözünü ettiğimiz ilave ve eksiltmelerin nedenini oluşturur. Sözgelimi A ülkesindeki hâkim kültür ve aynı ülkedeki zengin A şahsı için hizmetçi zarurî ihtiyaçtır da aynı ülkedeki fakir bir şahıs veya bu kültürün hâkim olmadığı bir başka ülke için zaruri değildir. Bu kısa açıklama ile zarurî ihtiyaç konusunun içtihadî olduğuna vurgu yapmak istedim.

Peki, mortgage sistemi nasıl işlemektedir? Kısaca belirtecek olursak; banka alıcının bulduğu ev adına ödeme opsiyonuna bağlı olarak bilinen şekliyle faizle kredi vermektedir. Verilen kredinin, evin peşin fiyatına tekabül eden kısmı tapu işlemlerinin yapıldığı sırada direkt ev sahibine veya onun da borçlu olduğu kuruma ödenmekte, alıcı da toplam krediyi anlaşma şartları muvafakasında o kuruma geri ödemektedir. Alışveriş sonrası evin tapusu alıcı üzerine yapılmakta ise de bu bir manada ipotekli bir satış olup, anlaşma hükümleri gereği alıcı eve ödediği miktar ölçüsünde sahiptir ve bu sahiplik oranı her ay yaptığı ödemelere göre değişmektedir. Ödeme şartlarına muvafak edilmediği takdirde kredi veren kurumun, eve el koymasına kadar uzanan yaptırım hakları vardır. Ödeme tamamlandığında ise ev tamamıyla alıcının olmaktadır.

Kısaca mahiyeti bu olan mortgage sistemi ile ev alma hususunda beyan edilen görüşleri üç ana kategoride toplamak mümkündür:

1. Caiz değildir diyenler: Bu görüş sahiplerinin dayandıkları temel delil, faizle kredi alınması ve faizin haram oluşudur. Çünkü ortada “nass” vardır. Ayrıca “Mevrid-i nassta içtihada mesaj yoktur.” kaidesinde bu ayet ve hadisler her türlü yoruma, teville, tefsire ve içtihada kapalıdır. Buna rağmen sözü edilen alanda içtihat yapılsa, o içtihat dinlenilmez, sonucu ile amel edilmez.

Sadece alınan evin ücretini ödeme konusundaki tercihin nazara alındığı bu görüşte ne evin zaruri bir ihtiyaç oluşu, ne müslim-gayrimüslim ülke ayırımı yapılmaktadır. Meseleye bir tek perspektiften bakılmakta, barınma zaruri bir ihtiyaç kabul edilse de bunun nerede ve ne zaman olursa olsun kiralık ev ile karşılanabileceği ifade edilmektedir.

2. Mortgage sistemi ile ev almak faizli bir işlemdir ama zaruret hükümlerine mebni olarak caizdir. Bu görüş sahipleri, görüşlerini bir kaç esasa bina etmektedirler. Bunlardan birincisi; evin insanın zaruri ihtiyaçları arasında bulunduğu gerçeğidir. Yalnız bu bakış açısını kavrayabilmek öncelikle kavramsal düzeyde zaruret ve hacet (ihtiyaç) kelimelerinin anlam çerçevesini bilmekle mümkün olacaktır. Çünkü “zaruret” ve “ihtiyaç” bizim bugün yaşayan Türkçede bulunan ve günlük konuşmalarımızda çok sık müracaat ettiğimiz iki kelimedir. Ama bu iki kelimenin günlük hayattaki kullanım alanı ve bizim ona yüklediğimiz mana ile usul ve furu-u fıkhıta verilen anlam farklıdır. Onun için hükme tesir edecek bu farkın kavranması gerekmektedir.

İslâm hukuk metodolojisine göre zaruret, insan hayatının varlık ve bekasını ilgilendiren, yapılmadığı takdirde hayatî bir tehlikenin baş gösterdiği hâldir. Mesela hemen herkesin bildiği gibi açlık ve susuzluktan ölecek seviyeye gelme, tedavi olmadığı takdirde tıbbî verilere göre muhakkak ölümle yüzleşecek olma zaruret hâlidir. Bu hâllerde insan zaruret miktarınca mahzurlu/haram şeyleri yapabilme serbestiyetine sahiptir. Hatta bazılarının göre bu seviyede insanın ferdi tercihi konu edilemez. Çünkü bu bir hak değil vecibedir, vazifedir. Bu durumda olan insan: “Kendinizi elinizle tehlikeye atmayınız.” (Bakara Sûresi, 2/195), “Ve kendi nefsinizi öldürmeyiniz. Muhakkak ki Allah sizin için Rahîm olandır.” (Nisâ Sûresi,

4/29) ayetlerinin emri mucibince o mahzurlu şeyi yapmak zorundadır, mecburdur. Zira can, mal, din, akıl ve nesli muhafaza bütün dinlerin ortak kabulü ile korunması gerekli olan şeylerdir. İnsanın kendisine emanet olarak tevdi edilen hayatı koruması da başlıca görevleri arasındadır. Aksi hâlde Allah indinde mesul olur. Hayatını kurtaracak o şeyi yapmayıp ölse intihar etmiş demektir. Bazılarına göre ise bu durumda olan insan, sözü edilen ihtimalleri yapma serbestiyetine sahiptir.

Birbirine zıt bu iki kanaatin dayandığı deliller aslında aynıdır. Bu deliller: “Şüphesiz Allah, size ölü hayvan etini, kanı, domuz etini, Allah’tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır. Fakat darda kalana başkasının payına el uzatmamak ve zaruret hâlini aşmamak üzere günah sayılmaz.” (Bakara Sûresi, 2/173) ayeti ile Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabenin “Açlıktan ölecek hâlde geldiğimizde ölü eti yiyebilir miyiz?” sorusuna: “Sabah, akşam yiyecek, içecek bir şeyiniz olmaz ve baklagil cinsinden yiyecek bir şey bulamazsanız, evet.”³⁶ cevabını vermesi, savaş esnasında burnu kopan sahabe takılan gümüş burnun kötü kokması karşısında altın burna müsaade etmesi,³⁷ uyuz hastalığına yakalanan iki sahibinin ipek elbise giymelerine sıcak bakması,³⁸ Zât-ı Selâsil gazvesinde ihtilam olan Amr b. As’ın soğuk nedeniyle teyemmüm edip namaz kıldırmasını tebessümle karşılayıp onaylaması³⁹ gibi hadislerdir. İşte bu ayet ve hadislerle getirilen yorum farklılıkları zaruret hâli ve hükümleri adına farklı görüşlerin sebebi olmuştur.

Ezcümle; hayatî bir tehlikenin fiilen mevcut, mülcî (zorlayıcı), kesin ve kaçınılmaz olması, bu tehlikeyi başka türlü giderme imkânının bulunmaması, zaruretın tayin edilen miktarı aşmaması ve başkasının hukukuna tecavüz etmemesi sözü edilen görüşlerin ana başlıklarıdır.

Hacet, zaruret ölçüsünde hayatî bir hüviyete sahip olmasa da insan ve toplumun sıkıntılarını gideren uygulamalara verilen isimdir. Burada meseleye genel manada İslâm dininin temel esaslarından biri olan “kolaylaştırma” prensibi açısından bakılır. Onun için fukahâ, nasrlara, Allah ve Peygamberinin maksadına aykırı olmaması, aslî bir hükmü ihlal etmemesi durumlarında hacetin, hüküm istinbatında önemli bir yeri olduğunu belirtmişlerdir. Mecelle’de “Hacet umumî olsun, hususî olsun zaruret menzilesine tenzil olunur.”⁴⁰ şeklinde ifade edilen hacet, fert ve toplum düzeninin sağlanmasında zaruret menzilesine konulmuş ve hükümler de çoğu zaman bu esasa göre verilmiştir. Hemcins uzman doktor bulunmadığı takdirde insanların karşı cins uzman hekimlere avret mahallini göstermeleri buna örnektir. Burada ölümcül bir durum söz konusu olmasa da tedavi bir ihtiyaç olarak kabul edilmiştir. Çünkü tedavinin gecikmesi başka sıkıntılara sebebiyet verebilir. İşte bu ihtimal ihtiyacı zaruret yapar.

Görüldüğü gibi bu görüşü savunan fakihler insanın barınma ihtiyacını karşılayacak bir eve sahip olmasını “havaic-i asliyyeden” saymakta -buna zaruret de denebileceğini ifade etmiştik- ve bu sebeple “Zaruret miktarınca mahzurlu şeyler mübah olur.” kaidesine göre mortgage sistemi ile ev alımına cevaz vermektedirler.

Yalnız bu içinde bulunulan şartlara bağlı olarak verilen bir geçici ve ara dönem hükmüdür.⁴¹ Özel veya genel, alternatif başka yollar bulunduğu an, bu hüküm

geçerliliğini yitirir. Zaruret ve hacete bağlı verilen ruhsatlardan istifade eden mümin, bu durumu katiyen meşrulaştırmaz. Gönül rahatlığı içinde değil, alternatifsizliğin verdiği vicdanî ıztırap içinde bu ruhsat hükmünü ya da istisnai hükmü kullanır. Bu hükme göre amel etmeyenler, amel edenlere haram işliyor nazarıyla bakamaz. Çünkü zaruret/hacet şartları tahakkuk etmiştir. Başkalarına bu nazarla bakan kişi günah işlemiş olur.

Bu çerçevede mutlaka zikri gereken başka ilave hükümler de vardır. Söz gelimi; sözü edilen istisnaî hüküm, zaruret miktarınca sınırlı olduğu için bu sınırı aşan işler yapmak meşru olmaz. Mesela bu yolla ikinci bir ev alınamaz, işyeri açılmaz vs. İzzüddin b. Abdisselam (v. 660/1262) “İvazlı Akitlerle İlgili Kaidelerin İstisnaları” bahsinde şöyle demektedir: “Haram yeryüzüne öyle yayılsa ki artık helal bulunamaz hâle gelse, ihtiyaç kadar haramı kullanmak, bundan faydalanmak caiz olur. Bu durumda haramdan faydalanmak, zarûret hâllerine bağlı değildir; çünkü haramdan faydalanmak zarûrete bağlı kılınırsa Müslümanlar giderek zayıflar, düşmanlar İslâm topraklarını istilâ eder, insanlar, amme menfaatini ayakta tutan zanaat ve meslekleri yapamaz hâle gelirler. Bu durumda haram maldan, ihtiyacın ötesinde -lüks ve refah seviyesinde- istifade edilemez, ihtiyaç kadar istifade edilebilir.”[42](#)

Zaruret ahkâmına mebni mortgage sistemine “Evet.” diyen grubun ilave delillerini zikretmeye devam edelim. Başta ifade ettiğimiz gibi bu hem zihnî, vicdanî ve kalbî tatmin adına hem de daha sonra ele alacağımız görüşlerin anlaşılmasına fikrî bir zemin hasıl edeceği için önemlidir.

Bu görüş sahiplerinin dayandıkları sair delillerin başında sosyal- zaruret kavramı gelir. Aslında bu kavram sadece mortgage sistemi ile ev almaya değil, hayatın başka alanları için de geçerli hayatî ehemmiyete sahip bir yaklaşımdır ve global bir köy hâline gelen dünyada, özellikle uluslararası ilişkiler bağlamında ekonomik, siyasî, kültürel alanlarda neredeyse hiçbir etkinliği olmayan Müslümanlar için önemli kapılar açmaktadır.

Fıkıh kitaplarında zaruret denildiğinde genelde verilen misaller hep ferdî alandadır. Açlığından veya susuzluğundan ölecek duruma gelmiş kişinin domuz eti yemesi, şarap içmesi bu yaklaşımın klasik misalleridir. Aynı hususun toplumsal veçhesi ihmal edilmiş olmasa da ferdî çizgide verilen misaller kadar iştihar bulmamıştır. Bunda da sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik arka plan şartlarının rolü büyüktür.

Günümüz fukahâsı gerek İslâm ülkelerindeki siyasî ve ekonomik sistemlerin İslâmî kaygıyı arka plana atması, gerekse gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanların durumu açısından sosyal zaruret kavramını bugüne kadar hiç olmadığı şekliyle öne çıkarmışlardır. Bir anlamda usul-ü fıkihtaki maslahat kavramı ile özdeşleştirilen bu yaklaşım, geçen yazıda bir cümle ile ifade ettiğimiz şekliyle global dünyada hemen hemen hiçbir alanda etkinliği hissedilmeyen Müslümanların bugün ve yarını adına önemli kapılar açmaktadır.

“Sosyal veya toplumsal zaruret/ihtiyaç” kavramına kazandırılan açılım kısaca şöyle: Malum İslâm dini sadece kişinin Allah ile olan münasebetlerini düzenleyen, kutsalla

olan bağlarını ayarlayan ve insanı ahirete hazırlayan bir kurallar manzumesi değildir. Bir başka anlatımla din, Allah ile insan arasında kalan vicdanî bir olgu değildir. Öyle olsaydı ne Kur'ân'da ne de sünnette dünya hayatını ferdî ve içtimaî planda düzenleyen emir ve yasaklar olurdu. Aksine İslâm akide, ibadet, muamelat, ukubat alanlarının bütününe kuşatan hüküm ve ilkeleriyle bir bütündür. Bu bütünün şu veya bu sebeple, şu veya bu şekilde parçalanması, bütünden beklenen fonksiyonun yerine getirilememesine sebebiyet verir.

Bu hâle gelmede müessir olan pek çok iç ve dış faktör vardır. Ayrı bir yazı konusu olan bu husus bir kenara, mevcut yapı içinde hayatını sürdürmek zorunda olan Müslümanlar ne yapacaktır? İşte sosyal zaruret burada devreye girer ve böyle durumlarda zaruret ahkâmı ferdî veya içtimaî planda uygulanabilir...[43](#)

İkinci bir nokta; Müslümanların dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, dinî ve millî kimliklerini koruyabilmeleri, kendi değerlerine bağlı biçimde hayatlarını sürdürebilmeleri, siyasî, hukukî ve ekonomik haklarını elde edebilmeleri, başkaları tarafından nazara alınacakları ölçüde bir güce sahip olmaları ile mümkündür. Zira söz konusu olan bir tek Müslümanın değil, bütün Müslümanların hayatı ve geleceğidir. Böyle bir hedef ise ayakları yere basan akıllı stratejiler, uzun soluklu projelerle ancak gerçekleştirilebilir. Yurt içi ve dışında yaşayan çeşitli azınlık gruplara bu gözlükle bakıldığında ne demek istediğimiz daha net anlaşılacaktır. Onlar kurdukları ticarî, sosyal ve kültürel organizasyonlarla, yaşadıkları ülkelerin yönetimlerine bile direkt veya dolaylı olarak müdâhil olabilecek seviyedirlere. Burada rol oynayan hiç şüphesiz onların oturmuş ekonomik zenginlikleri, kendi içlerindeki hiyerarşik yapıları, hukuken elde ettikleri hakları, başka bir tabirle kurumsallaşmalarını tamamlamalarıdır.

Bu görüş sahiplerinin değindikleri bir başka önemli nokta ilgili sistemin İslâmî değerlere saygı ve bağlılık içinde kurulmadığı gerçeğidir. Siyasî, ekonomik, kültürel, hukukî, dinî ve ahlâkî bütün yönleri ile İslâmî değerleri dikkate alamayan bir düşünce yapısının ürünü olan bu sistemin, sebebiyet verdiği problemlere İslâmî daire içinde çözüm aramak gereksiz bir çabadır. Daha açık ve net bir ifadeyle, klasik dönemlerde yazılmış fıkıh kitaplarında “İmam-ı A'zam bu konuda şöyle diyor.” şekliyle bu sorunun çözümünü bulmak imkânsızdır. O zaman burada yapılabilecek tek şey, genel İslâmî ilkelerden hareketle geçici dönem çözümleri üretmek ve üretilen o çözümlere göre bir taraftan hayatı sürdürmek, diğer taraftan onu kuşatan tüm alanlarda kendi olmasını sağlayacak alternatif yollar bulmaya gayret etmektir. Hiç şüphesiz o ilkelerin başında maslahat gelir.

Hâsılı, sosyal zaruret, toplum hayatını ölümcül tehlikeden kurtaran değil, onu zayıflıktan kurtarıp güce ulaştıran, zorlukları izale eden, insanî kabuller açısından hayatın normal akışını sağlayan değerlerin hepsini içine alır. Nitekim Tahir b. Aşûr bu konuda şöyle demektedir: “Umumî zaruret ve ihtiyacın gelip geçici olanı ya ümmetin tamamını yahut da büyük kitleleri ilgilendirmektedir. Din, ümmetin selâmetini, güçlü olmasını, dirlik ve düzen içinde bulunmasını istemektedir. Dinin bu istek ve maksadı tehlikeye düşer, bu manada bir zaruret meydana gelirse ilgili yasaklar kalkar, haramlar

helal olur. Şüphe yok ki bu nevi zarureti ruhsatlarla gidermek, özel zarureti gidermekten daha önce gelir.”[44](#)

Bu zaruri açıklamalardan sonra şimdi üçüncü sınıfta yer alan fukahânın görüşlerine gelelim. Bunlar mortgage sisteminin mürabaha yani kârlı satış olduğu düşüncesindedirler.

Bir misalle izaha çalışalım; önce ev satın alacak kişi evi kendi imkânları ile buluyor ve bankaya kredi talebinde bulunuyor. Banka söz gelimi peşin satış fiyatı 100.000 dolar olan evi, alıcının kredi raporu, aylık geliri, başka mal varlıkları, sigortası, kefilisi, peşinat miktarı, kaç yılda ödeyeceği, aylık taksit miktarı vb. hususları bir bütün olarak değerlendirip vadeli satış fiyat tespitinde bulunuyor ve 100.000 dolarlık bu evi, 15 yıl vadeli, aylık 790 dolar taksitlerle ve % 5 kâr marjıyla (faiz demememizin sebebi, bu görüş sahiplerinin kanaati böyle olduğu içindir) 142.000 dolara, 30 yıllık ödemede ise aylık taksitler 536 dolardan 193.000 dolara satarım, diyor. Alıcı bunu kabullendiği takdirde eş zamanlı olarak banka evi asıl sahibinden 100 bin dolara peşin satın alıyor ve hemen anlaştığı şartlar muvacehesinde asıl alıcıya satıyor. Tapu işlemleri her ne kadar alıcı üzerine yapılırsa da bu bir nevi ipotekli satış olup, alıcının eve bütünüyle sahip olması ancak borcun tamamı bittikten sonra gerçekleşiyor.

Osmanlılar döneminde sık müracaat edildiğini bildiğimiz bu alışveriş şekline verilen isim “bey’ bi’l-vefâ ve’l-istiğlâl” yani borç ödeninceye kadar mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış akdidir. Malum vadeli satış, peşin satışla arasındaki fiyat farkı, gabn-i fahiş/aşırı aldatma olmadığı, piyasa fiyat sınırlarını aşmadığı ve tarafların daha sonra anlaşmazlıklara vesile olmayacak netlikte şartlarını belirledikleri takdirde caizdir.

Mevcut misal üzerinden bu kanaati ileri sürenlerin bazı izahlarını ele almalıyız:

1. Faiz ile vadeli alışveriş arasında fark vardır. Faizde işleme konu olan para, burada ise ev/metadır. Nitekim Kur’ân faizli kredi verenlerin, başka bir tabirle para alışverişini yapanların “Faiz de alışveriş gibidir.” diyerek iki işlem arasında fark görmemelerini “Allah alışverişini helal, faizi haram kılmıştır.” (Bakara Sûresi, 2/275) ayetiyle iptal etmekte ve buradaki yanlışlığı vurgulamaktadır. Mortgage ile ev almaya dikkatle bakıldığında mahiyeti birbirinden alabildiğine farklı iki işlem olduğu rahatlıkla görülecektir. Kaldı ki işleme konu olan nesnenin ev/meta olması hükmü belirleyecek ana unsurlardan biridir.

2. Vade farkının tespitinde faiz oranlarının kullanılması dünya genelinde işleyen ekonomi çarkının bir gereğidir ve ekonomik sistem adına bir zarurettir. İslâm’ın vade farkını tespit adına “Şeker, buğday, un, ekmek gibi gıda maddelerinin perakende veya toptan satış fiyatları baz alınsın.” türünden verdiği somut bir ölçü yoktur. Olmaması da İslâm’ın evrenselliği açısından gayet doğaldır. Burada önemli olan piyasa sınırları dışına çıkan aşırı aldatmanın olmamasıdır. Aşırı aldatma gerçekleştiği takdirde aldanılan tarafın anlaşmayı mahkeme kanalıyla iptal veya düzeltme isteme hakkı vardır

3. Peşin ile vadeli arasındaki fiyat farkını mesela “% 5 faiz oranıyla” deyip isimlendirme, işlemin hüviyet ve mahiyetine tesir etmez. Çünkü önemli olan

başkalarının nasıl isim verdiği değil, işlemin mahiyetidir. Nikâhlı evlilik hayatı yaşayan çifte, bunu bilmeyen kişilerin “Sifah hayatı yaşıyorlar.” demesi nasıl bir anlam ifade etmezse, burada da vadeli alışverişe faizli işlem denmesi hiçbir anlam ifade etmez.

Mortgage sistemi ile ev almada üç ayrı görüş olduğunu ve bunların bakış açılarını izaha çalıştık. Birinci grup meseleye sadece faiz açısından bakıp insanın ev ihtiyacını kira ile karşılayabileceğini ve ev alma işlemini sermaye birikimi sonrasına bırakabileceğini söylemektedir. İkinci grup, mortgage sistemine faizli işlem demek ama alternatif yollar bulunacağı ana kadar haceti “umumi olsun, hususi olsun zaruret menzilesinde” değerlendirip sosyal zaruret prensibinden hareketle zaruri ev ihtiyacının bu yolla karşılanabileceği görüşündedir. Ayrıca söz konusu görüş sahipleri bu fetvanın, geçici/ara dönem fetvası olduğunun ısrarla altını çizmekte, zaruret ahkâmı ile amel etme, onu meşrulaştırmanın gerekçesi olamaz demektedir. Üçüncü grup ise mortgage dıştan bakıldığında faizli muamele gibi gözükse de onu mürabaha usulü vadeli kârlı satış hükmünde görmekte ve bu işlemde bir mahzur olmadığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, yaptığımız açıklamalar gösterdi ki bu mesele, içtihadî bir konudur. İctihadî meselelerde ise tek doğru yoktur. Usul-ü fıkhîta bu mesele “eşbeh bi'l-Hak; murad-ı ilâhiye en yakın doğru” kavramı ile anlatılır. Dolayısıyla asıl karar mevcut üç fetvadan birisini tercih etme pozisyonunda olan kişiye aittir. Ölçü alacağı şeyler, fetvayı veren kişinin İslâmî yaşantısı ile birlikte ilmî ehliyeti ve kendi kalbinin tatminidir. Hepsinden önemlisi hiç kimsenin hiç kimseyi yaptığı tercihten dolayı suçlamaması ve günahkâr görmemesidir.

Mortgage ve Maslahat

Mortgage sistemi ile ev almak caiz mi yazısından sonra gelen ilave sorular oldu. Biz bu soruların toplamına aşağıda okuyacağınız maslahat başlıklı yazı ile cevap vermeye çalıştık. Bu makalenin yukarıda okuduğunuz yazıyı tamamlayıcı bir muhtevaya sahip olduğunu düşünüyorum.

Maslahat; hükmün kendisine bağlanması ve üzerine hüküm bina edilmesi insanlara bir fayda sağlayan veya onlardan bir zararı gideren, aynı zamanda bunun geçersiz sayıldığına dair şer'î bir delil olmayan manalara denir.

Maslahat, Allah'ın muteber sayıp saymamasına göre üçe ayrılır. Mutlak anlamda dikkate alınması gerektiğine dair şer'î delil olan maslahatlara maslahat-i mutebere (mesâlih-i mutebere) denir. Allah tarafından geçerli veya geçersiz sayıldığına dair delil bulunmayan maslahatlara -ki bunlar içtihadî bırakılmış meselelerdir- maslahat-ı mürsele (mesâlih-i mürsele), şer'î delilin muteber sayılmayacağını gösterdiği maslahatlara ise maslahat-ı mülğa (mesâlih-i mülğa) denir.

Ramazan el-Buti'nin tespitlerine göre maslahata dayalı olarak hüküm verebilmek için maslahat denilen, maslahat olarak görülen mananın Allah'ın hedeflediği gayelere

uygunluk içinde olması, Kur'ân ve sünnet ile çelişmemesi, kıyasa aykırı olmaması ve kendinden daha önemli veya eşit bir maslahatı ortadan kaldırmaması gerekmektedir. Ayrıca, usul-ü fikhîçılara göre maslahat zarurî, küllî ve kati olmalıdır. Zarurî demek, usul-ü hamse adı verilen ve ferdî ya da içtimaî olarak korunması gerekli olan beş temel unsurun bu maslahatla muhafaza edilmesidir. Bu maslahatlar herkesin bildiği gibi, din, nesil, mal, ırz ve hayattır. Maslahatın küllî olması onun sadece şahsa özgü değil, bütün ümmete şamil olmasıdır. Kati olmasından maksat da maslahattan elde edilecek şeyin kesin olması demektir.

Bu maslahata göre verilecek hükmün bağlayıcılık değeri nedir?

İslâm hukukunda yasaklar mefsemete, emirler ise maslahatlar üzerine kuruludur. Dolayısıyla buradaki maslahatın zarurî, küllî ve kati olma derecelerine göre hükmün bağlayıcılığı farzdan menduba kadar uzanan bir çizgi izler.

Niçin maslahat konusunu ele alıyoruz?

Malum mortgage meselesinde üzerinde en çok durulan husus sosyal zaruret meselesiydi. Sosyal zaruret ile maslahat arasında umum-husus münasebeti vardır. Yani her sosyal zaruret maslahattır ama her maslahat sosyal zaruret olmayabilir. İşte bu önemli farkı vurgulamak için maslahat eksenli izahı yapmak istedik.

Bu zaviyeden karşımıza bazı problemler veya hayatın yaşanan gerçekleri çıkıyor:

1. Kişinin yaşadığı sosyal, kültürel, dinî ve ekonomik çevre -özellikle yurt dışında yaşayanlar için- oldukça hayatî ehemmiyete sahip bir konudur. Dinî ve millî kimliğin muhafazası, çocukların eğitim ve öğretimi, uyuşturucu, alkol, cinayet, gasb hadiseleri, bir başka anlatımla güvenlik meselesi, Müslüman çevre (aile, cami, kültür merkezi vs.) ile irtibat, iş yerine uzaklık veya yakınlık, komşuların etnik kökenleri gibi faktörler ev kiralama veya satın almada mutlaka dikkate alınması gereken önemli hususlardır. Nitekim konunun öneminden dolayı söz konusu unsurların bütünüün gözetildiği ve uygun bulunduğu bir yerde ev almayı hacet gören fakihler de vardır.[45](#)

2. Bazı ülkelerde özel veya devlet bankalarının faizli olarak verdiği ev kredisinden farklı olarak devletin ilk defa ev sahibi olacıklara yönelik yardım eksenli programlar vardır. Bu programların bir kısmı kırtasiye masraflarının birazcık üstünde düşük faizli, bir kısmı ise negatif faiz olarak adlandırılan kapsam içindedir ki ehlinin malumu olduğu üzere pozitif faiz, Kur'ân'ın öngördüğü şekliyle alınan borcu öderken borçlu tarafından ödenen fazlalıktır. Negatif faiz ise tam aksi bir seyir izlemekte, az veya çok zarar eden parayı veren kurum olmaktadır. Gerek enflasyonist ortam, gerekse yardım amaçlı şuurlu bir tercihin ürünü olan bu uygulamanın maksadı, toplumda sosyo-ekonomik dengeyi sağlama ve toplum katmanları arasındaki uçurumu kapatmaktır. Global bir perspektiften bakıldığında sosyal devlet anlayışının bir uzantısı olan bu uygulamaya, elde edilmesi muhtemel kazançlar düşünüldüğünde zarar demek mümkün değildir. Halk tabiriyle "kaz gelecek yerden tavuk esirgememe" misali, halk adına halkın parasını kullanma yetkisine sahip olan siyasî irade yine halkın güvenliği, huzuru ve mutluluğu için böyle bir karar vermiştir.

Bu meseleye günümüz fukahâsının yaklaşımı ise tahmin edileceği gibi olumludur. Yalnız fukahâ söz konusu programın istismar edilmemesini, bu programdan istifade adına ortaya konan şartlara uyulması gerektiği üzerinde durur. Söz gelimi, bu program hiç ev sahibi olmama şartını öne sürüyorsa, yapılacak hilelerle bundan istifade etmek caiz olmaz.

Karz-1 Hasen ya da Allah Rızası İçin Borç-Ödünç

Karz-1 hasenin fikhî esasları nelerdir, diye soruluyor. Soruyu vesile yaparak konu üzerinde genişçe durmak isterim.

Karz-1 hasen, geri iade edilmek şartıyla karşılıksız misli bir şeyi ödünç verme demektir. Karz-1 hasen'in fikhin ötesinde içtimaî, ahlâkî ve iktisadî yönleri de vardır. Fakat ne yazık ki içinde bulunduğumuz içtimaî bozukluklar, iktisadî hayatımız adına yaşadığımız olumsuzluklar, ahlâkî olarak geldiğimiz durum karz-1 hasen'in - neredeyse- bütünüyle unutulmasını netice vermiştir. İçtimaî alanda büyük bir çöküntü yaşadığımız hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir gerçektir. Bir taraftan din, diğer taraftan dine dayalı örf, âdet, gelenek ve göreneklerimizden desteğini alan karşılıklı yardımlaşma ilkesi, çeşitli sebeplere dayalı olarak artık uygulanmaz ya da uygulanamaz hâle gelmiştir. “Ben” merkezli bir hayat felsefesinin hâkim olduğu, köşe dönmeçiliğin her şey kabul edildiği, vesilelerin meşru olup-olmadığına dikkat edilmediği, bırakın bunları akrabalar arasında hâl-hatır sormanın bile unutulduğu bir toplumda, bundan fazlasını da beklemek fazla iyimserlik olur.

Hâlbuki dün biz böyle değildik. Dilden dile âdeti bir destan gibi anlatılagelen yardımlaşma örnekleri bir tarafa, kayıt altına alınan örnekler ve bunların altında yatan, temeli iman esaslarına dayalı zihniyeti anlatabilmek için büyük hacimli eserler meydana getirmek gerekir. Nitekim bunu mevzu edinen çalışmalar ve eserler bugün birer gurur tablosu gibi karşımızda durmakta ve kütüphanelerimizi süslemektedir.

Bizdeki bu anlayışın dayanağı dinimizdir. Kur'ân “karz” kelimesini Bakara 245, Mâide 12, Hadid 11, 18, Teğabün 17 ve Müzzemmil 20. ayetlerinde tam 6 ayette kullanmış ve her seferinde de “hasen” sıfatını ilave etmiştir. Ayetlerde “karz-1 hasen” sıfat tamlamasının ötesinde dikkat çeken bir başka husus daha vardır ki zannediyorum bu, son derece önemlidir. Öyle ki Allah (celle celâluhû), geri iade şartıyla verilecek olan bu ödünçü **يُقْرِضُ** diyerek kendine izafe etmektedir. Bu ise ödünç, her ne kadar muhtaç bir insana veriliyor olsa da sanki Allah'a veriliyor manasını ihtiva eder. Bu muhteva, o amele verilecek olan sevabın sadece Allah tarafından verileceğinin bir işaretidir ki Bakara sûresi 245. ayette Cenâb-ı Hak bunu açıkça ifade etmektedir. “Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç verecek yok mu?” Ayetin devamında Allah (celle celâluhû) borç almak ya da aramak zorunda olan şahsın konumuna bir gün herkesin düşebileceği ihtarını da yapar: “Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.”

Hadis-i şeriflerde de mevzu şu şekilde işlenmektedir: “Allah, bir Müslümanın dünya sıkıntılarında birini rahatlatan kimsenin, kıyamet günü sıkıntılarında bir tanesini

rahatlatır. Zor durumda olan birisine kolaylıksağlayana, Allah dünyada da ahirette de kolaylık sağlar. Kul kardeşine yardımcı olmaya devam ettiği müddetçe, Allah da o kula yardımcı olur.”⁴⁶ Bu hadis ise Allah Resûlü’nün Miraç’ta görmüş olduğu bir manzara ile alakalı. “Miraç yaptığım gece cennetin kapısında şunun yazılı olduğunu gördüm “Sadaka on kat karşılığı ile mükâfat görür, karz ise on sekiz kat karşılığı ile.” Ben “Ey Cebrail! Ne diye karz sadakadan daha faziletlidir?” diye sordum. Şöyle dedi: “Çünkü dilenci, elinde olduğu hâlde dilencilik yapar, karz isteyen ise muhtaç olduğu için karz ister.”⁴⁷

İşte mezkûr nasların oluşturmuş olduğu tabii anlayış Müslümanların karşılık beklentisi içinde olmadan birbirleriyle maddî ve manevî alanlarda yardımlaşmalarını doğal olarak sağlıyordu. Fakat günümüz için aynı şeyleri söylemek oldukça zor hatta imkânsız. Bir taraftan içtimâî ve ahlâkî çöküntü, diğer taraftan iktisadî hayatın zorunlulukları, bunun geçmişte olduğu şekliyle tekrar uygulanmasına imkân ve fırsat vermemektedir.

Hâsılı, yeni hayat felsefemiz karz-ı hasenin hayatımızdan çıkma sürecini hızlandırmıştır. Yalnız bu düşüncelerle bütün toplumu karalamayalım. Yapılan bu tespit, “el-Hükmü li’l-ekser” kaidesine göre çoğunluğun esas alınarak yapıldığı bir tespittir. Günümüzde sayıları az da olsa, karz-ı hasen uygulamasında bulunan samimi Müslümanlar da vardır.

Burada yeri gelmişken şuna da işaret edelim. Gerek ticarî münasebetlerde geçerli olan çek-senet ödemede, gerekse karz-ı hasen gibi ödünç alımlarında, karşı tarafın iyi niyetini suistimal eden insanların da çıktığını ve kötü uygulamaların bu önemli içtimâî düsturun hayata hâkim olmasını engellediği muhakkaktır.

Karz-ı hasen, İslâm Ekonomisi kitabı yazarı M. A. Mannan’ın tespitleri içinde gereklilik, sözleşme, ödeme ve yardımlaşma olmak üzere 4 ayrı esasa dayanır.⁴⁸ Şimdi bunları teker teker incelemeye çalışalım:

Gereklilik: Borç almanın gerekli olup-olmadığı, bir diğer ifadeyle onun zorunlu mu, keyfî mi olduğu hususunda objektif değerler ortaya koymak mümkün değildir. Bu ancak subjektif değerlendirmelere konu olabilecek bir durumdur ve tamamıyla “şahsa özel”dir. Mesela bazıları “İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur.” özdeyişinin ihtiva ettiği fikre göre hayatlarını tanzim etmiş ve bir gecekonduda hiçbir şikayetleri olmadan yaşamaktadır. Bazıları da günümüzde kâhîr ekseriyetin kabullendiği anlayışı esas almış ve her şeyi tam tekmil bir dairede yaşamayı, hayatlarının vazgeçilemez, taviz verilemez bir zorunluluğu kabul ederek ağır bir borcun altına girmişlerdir. Bu açıdan borç almada gereklilik şahısların değerlendirmelerine göre değişebilecek bir ilkedir.

Bu konuda Müslümanları istikamete sevk edecek olan husus, iman ve itminan kaynaklı dünya görüşüdür. Bunu da çok net çizgiler hâlinde bize Kur’ân-ı Kerim ve sünnet-i sahiha sunmaktadır. İlgili ayet-i kerimelerin yanı sıra, Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayat standardı bizim için en güzel örnektir. Hassaten Medine döneminde her şeye sahip olabilecek imkânlar içinde iken,

O'nun ihtiyarî olarak "sevâd-ı azâm"ın hayat standardını seçmesi, tûl-i emeller içine girmemesi, üstelik hemen her gün sabah akşam "Allah'ım gûnahtan ve borçtan sana sığınırım."⁴⁹ diye dua dua Rabbisine yalvarması, başka bir şeye ihtiyaç bırakmayan örneklerdir. Buradan hareketle borç almak, başka çıkar yolun olmadığı ve kalmadığı bir zamanda denenecek yol olmalıdır, denebilir.

Ayrıca Hz. Âişe validemizin rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerif, borcu ödeyememenin, insanı götürebileceği uçuruma işaret etmektedir. Allah Resûlü "Allah'ım gûnahtan ve borçtan sana sığınırım." duasını devamlı yapınca, merakını yenemeyen bir sahabi "Ya Resûlallah! Borçtan ne kadar da çok Allah'a sığınyorsun." demişti. Bunun üzerine Nebiler Serveri (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kişi borçlandığı zaman (ödeyemediğinde) yalan söyler, söz verir, sözünde durmaz."⁵⁰ buyurur. Bu hadiste dikkati çeken hususlardan birincisi, borç ve günahın aynı fasl-ı müşterek içinde zikredilmesi, ikincisi ise; borcu ödeyememe durumunda girilecek olan muhtemel fasit dairedir. Yalan söylemek ve sözünde durmamakla girilecek olan bu fasit dairenin, burada noktalanacağını ümit etmek fazla hayalperestlik olur. Onların insanı yine aynı cinsten başka başka günahlara sürükleyeceği muhakkaktır. Yalan söyleme ve sözünde durmamanın -bir hadiste ifade edildiği gibi- münafıklık alameti olduğunu unutmamak lazım.

Sözleşme: "Müslümanın sözü senettir." diye halkımıza mal olmuş bir söz vardır. Ticarî piyasada eskilerde çok sık söylenen bu söz, şimdilerde yerini "Bu devirde babana bile güvenmeyeceksin." vb. türünden sözlere bırakmış durumda. Aslında farklı devirlere ait bu sözler, bir yönüyle o günkü toplumun içtimaî, ahlâkî ve iktisadî yapısını çok güzel ve net bir biçimde bizlere anlatmaktadır. Bu sözler ve onların gösterdiği toplum yapıları bir tarafa, gerek ticari alışverişlerde gerekse karz-ı hasende İslâmî usul nedir? Asıl olan onu araştırmak ve hayata tatbik etmektir.

Kur'ân-ı Kerim, Bakara sûresi 282. ayetinde -ki bu aynı zamanda Kur'ân'ın en uzun ayetidir- bahsini ettiğimiz türden bütün muameleler için temel kriterler vermektedir. Borç alışverişlerinin mutlaka yazılması veya adil olan bir şahsın yazması, şahit tutulması, şahitlikte nisab, o nisabın hikmeti ve bütün bunların insanlara kazandıracığı şeyler, bu ayet-i kerimede hiç şüpheye mahal bırakmayacak şekilde anlatılmaktadır. Mesela ayette "Belli bir vade ile karşılıklı borç alışverişinde bulunduğunuz vakit, onu yazın." buyurulmaktadır ki Allah (celle celâluhû) burada aksine ihtimal verilmeyecek netlikte, borcun yazıya geçirilmesini emretmektedir. Artık bu safhadan sonra bazılarının dediği gibi: "Borcu yazma menduptur, karşılıklı güven varsa, yazılmasa da olur." kabilinden tefsirler, bir ölçüde ayetin ihtiva ettiği manaya ters düşmektedir.

Yine aynı ayetin devamında "İster büyük olsun, ister küçük olsun, o borcu veya onun ödeme gününü son süresine varıncaya kadar yazmaktan usanmayınız." buyurulmaktadır ki Elmalılı Merhum, bu ayeti tefsir sadedinde şunları söylemektedir: "Az olsun, çok olsun yazınız ve vadesinin son taksidine kadar bütün yönleri ve bütün ayrıntılarıyla yazınız; her bakımdan açık ve anlaşılır olsun, "Zaten azdır, önemi yoktur, canım işin bu yönü zaten bellidir, yazmaya ne lüzum vardır?" demeyiniz, yazmaya ve ayrıntılarıyla yazmaya üşenip de işi baştan savmayınız."⁵¹ Görüldüğü

gibi böylesi konularda İslâmî olan, onun mutlaka yazıya geçirilmesidir ki biz onu “Sözleşme ilkesi” ara başlığında özetlemeye çalıştık.

Bu faslı yine Elmalılı’dan iktibasla bitirelim: “Çünkü ey müminler! ذَلِكُمْ böyle ayrıntılarla yazılması üç türlü fayda getirir. Evvela أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ; Allah katında en doğru olanı, adalete ve hakkaniyete uygun olanı budur. İkinci olarak أَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ; şahitliğin yerine getirilmesini en iyi şekilde sağlayandır. Üçüncüsü أَلَّا تَرْتَابُوا; kuşkuya, şüpheye düşmemenize yardım eden en büyük sebeptir. Borcu ve gerçeği bu şekilde iyice yazarak, tespit ettiniz mi, cinsinde, miktarında, müddetinde, şahidinde, şehadetinde birbirinize karşı ahlâkî ve hukukî yükümlülüklerde ve sosyal hayatınızda güven hâsıl olur. Şüpheden kurtulur, yakîn üzere bulunabilirsiniz. O hâlde bunları yapınız.”⁵²

Ödeme: Ödeme karz-ı hasenin hem kalbî, hem de fikhî boyutları olan ilkesidir. Kalbî boyut, borç alan şahsın, borcunu ödeme niyetinin olması demektir. Niyetin mahalli kalb olduğu için, buna kalbî boyut denilebilir. Niyet kalbe ait bir amel olup, azim, kasıt ve kararlılık demektir. Kalbinde bu sıfatları barındıran yani niyet eden kişi, onu pratik hayata yansıtabilme çarelerini araştırır. Böylesi kişilere de Cenâb-ı Hak, yümün ve bereket ihsan eder. Halk tabiriyle “birini bin” yapar ve ona borcunu ödeme imkân ve fisatını verir. Nitekim Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadis-i şerifleri, bu noktaya parmak basmaktadır: “Kim ödemek niyetiyle başkasının malını alırsa, Allah bu borcu ödemeye onu muvaffak kılar. Kim de başkalarının malını telef etmek niyetiyle alırsa, Yüce Allah bu malın bereketini giderir. Ve borcu ödemeye muvaffak olamaz.”⁵³ Bir başka hadislerinde ise Nebiler Serveri, aynı muhteva doğrultusunda şöyle buyurur: “Bir kimse ödemek niyetiyle borçlanır, sonra borcunu ödeyemeden ölürse, Yüce Allah onun borcundan vazgeçer ve istediği bedeli vererek alacaklısını razı eder. Buna karşılık, gönlünde ödemek niyeti olmaksızın borçlanan kimse, borcunu ödemediği ölürse, Allah ondan alacaklıların hakkını alır.”⁵⁴ Hadis-i şeriflerden de anlaşıldığı gibi gerek karz-ı hasende gerekse ticarî borçlanmalarda, evvel emirde şart olan husus, borçlunun borcunu ödeme niyeti içinde bulunmasıdır.

Ödemenin fikhî boyutu hususuna girmeden önce, ödünç verilecek şey ve ödünç verenle ilgili bazı noktalara temas etmemiz gerekecektir. Ödünç muamelesinde geri iade söz konusu olduğu için, ödünç verilen şeyin mutlaka nakit para veya mislî (standart) bir mal olması gerekmektedir. Hanefî mezhebine göre hayvan, gayr-ı menkul gibi mislî olmayan mallar ödünç olarak verilemez. Zira bunları istihlâk (tüketim) durumunda aynıyla iade etmek mümkün değildir. Bu konuda tarafların razı olması hükmü değiştirmez. Buna göre ödünç muamelesine konu olabilecek şeyler, başta para, döviz, altın, gümüş olmak üzere buğday, arpa, demir, yumurta gibi mislî mallardır. Ödünç muamelesinin gerçekleşebilmesi için kabz şarttır. Karşılıklı konuşmak veya söz verme ile karz gerçekleşmez. Ödünç veren şahsın âkil-bâliğ olması yanında, ödünç verdiği şeyin ya sahibi ya da onu tasarruf etme yetkisi olan biri olması gerekmektedir.

Şimdi bu fikhî ahkâma riayet edilerek gerçekleşen, karz-ı hasen, vadesi geldiğinde, sözleşme şartlarında tarafların kabul ettiği usul üzere ödenmek zorundadır. Bu arada

şunu da hatırlatalım; karz-1 hasenin geri ödenmesi için tarafların anlaşmış oldukları vade bazı müçtehitlere göre bağlayıcı değildir. Bu durumda “bir ay sonra ödemek şartıyla” denilerek verilen ödünç, ödünç verenin ihtiyacı zuhur ettiğinde daha önce iade edilmek zorundadır. Yalnız bu mürüvvet açısından uygun olmayıp, ahlâkî bir davranış da değildir. Bu hükmün nedeni sorulacak olursa; karzda tayin edilen süreye bağlayıcılık vasfı verdiğimiz takdirde, bu muamelenin veresiye faizi denilen “riba-i nesîe” den hiçbir farkı kalmaz. Zaten “riba-i nesîe” ile “karz-1 hasen”i birbirinden ayıran en temel özellik, karzda vadenin bağlayıcı olmaması ve yardımlaşma ilkesinin gözetilmesidir.

Ödeme hadisesinde hem borçluya, hem de alacaklıya düşen vazifeler vardır. Öncelikle borçlu, borcunu tam tekmil olarak ve gününde veya ihtiyacı bitip, ödeme gücü varsa gününden önce ödeme cihetine gitmek zorundadır. Borçlu, karşı tarafın, kendisine ihtiyacı olduğu bir günde yardım etmesinin karşılığını en azından bu şekilde vermelidir. Kaldı ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Zengin borcunu erteleyip süresinde ödememesi zulümdür.”[55](#) buyurmuştur.

Ayrıca borçlunun ister ödeme şekli, isterse ödenecek eşyanın daha kalitelisini ödemek suretiyle alacaklıya kolaylık göstermesi, centilmenlik yapması İslâmî ve insanî bir davranış şeklidir. Mesela, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir bedeviden üç yaşlarında bir deveyi ödünç olarak almıştı. Ödeme günü geldiğinde, ona denk bir hayvan bulunamadı. Bunun üzerine Nebiler Sultanı, daha değerli bir devenin verilmesini emretti. Bu karşılıktan çok memnun olan bedevi “Sen bana hakkımı en güzel şekilde verdin. Allah da sana mükâfatını eksiksiz versin.” diye Nebiler Serveri’ne dua etmiştir.[56](#)

Bu hadisin ayrı bir tarikinde , Hz. Peygamber’den (sallallahu aleyhi ve sellem) alacağını istemeye gelen bu sahabi -ihtimal Müslümanlığının bidayetinde idi ve bir peygambere karşı nasıl tavır takınılacağını çok iyi bilemiyordu- âdâba yakışmayan birtakım şeyler söylemiş; ashab-ı kiramdan bazıları ayağa kalkıp, onun üzerine yürümeye azmetmişlerdi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hemen müdahale ederek, “Bırakın onu, hak sahibinin konuşma yetkisi vardır.” buyurmuş, böylece hem yükselen tansiyonu aşağı çekerek muhtemel bir tatsızlığı önlemiş hem de iktisadî alanda çok önemli bir düstur ortaya koymuştur.[57](#)

Alacaklının, borçlunun borcunu ödemek zorunda olduğu gün itibarıyla, ihtiyacı devam ediyor ve borcunu ödemeye imkânları yetmiyorsa, ona ödeme kolaylığı göstermesi gerekir. Bununla ilgili olarak Cenâb-ı Hak “Eğer borçlu darlık içinde bulunuyorsa, onu geniş bir zamana kadar süre tanımak vardır. Eğer bilerseniz, alacağınızı bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara Sûresi, 2/280) buyurur.

Hukukî boyuttan ziyade ahlâkî boyutun nazara verildiği bu ayet çizgisinde pek çok hadis-i şerif göstermemiz mümkündür. Meselâ İbn Mesud’un rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Nebiler Sultanı (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: “Sizden önceki ümmetler için hiçbir hayrı bulunmayan bir insanın (Cenâb-ı Hak huzurunda) hesabı görülüyordu. Yalnız bu zengin birisiydi. İnsanlarla ilişki içinde bulunurdu (Onların maddî ihtiyaçlarını karşılardı). Sonra emrinde çalışanlara “Fakir, borcunu

ödeyemeyecek konumda olanlardan alacağınızı istemeyin, ondan vazgeçin.” diye emrederdi. Allah da (celle celâluhû) “Biz onu (affetmeye) daha layıkız. Onu affedin.” ferman etti.”[58](#)

Başka bir hadiste: “Kim fakir, muhtaç birisine borcunu ödemek konusunda mühlet verir veya alacağını indirirse (ya da tümünü silerse) Allah onu kendi gölgesinden başka gölgenin olmadığı kıyamet gününde, arşının gölgesi altında gölgelendirir.”[59](#)

Yardımlaşma: Mannan’ın tespitleri içinde karz-ı hasenin üzerinde en çok durulması gerekli olan ilke “yardımlaşma”dır. Aklî ve mantıkî boyutlarının yanı sıra, sayılamayacak kadar çok ayet ve hadis-i şerif ile temellendirilebilecek olan bu ilke, hayatın sadece maddî alanı için değil, manevî alanı için de geçerlidir. Bu açıdan onu sadece iktisadî boyutu itibarıyla ele alma, onun faaliyet alanını daraltma anlamı taşır.

Önce yardımlaşma ilkesinin temeli sayılabilecek birkaç ayet meali sunalım: “Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.” (Bakara Sûresi, 2/187)

“Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır.” (Bakara Sûresi, 2/229)

“Allah’a ibadet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, elleriniz altında bulunanlara (köle, cariye ve hizmetçilerinize) iyi davranın.” (Nisâ Sûresi, 4/36)

“İyilik ve Allah’ın yasaklarından sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın.” (Mâide Sûresi, 5/2)

“Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O’nun (varlığının) delillerindendir.” (Rum Sûresi, 30/21)

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle, bir diğiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır.” (Hucurât Sûresi, 49/13)

Şimdi de hadis-i şeriflerden örnekler verelim: “Hz. Cebrâil aleyhisselam bana komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki, komşuyu komşuya vâris kılacağını zannettim.”[60](#)

“Kim Allah’a ve âhirete inanıyorsa misâfirine ikrâm etsin. Kim Allah’a ve âhirete inanıyorsa komşusuna ihsanda (iyilikte) bulunsun. Kim Allah’a ve âhirete inanıyorsa hayır söylesin veya sükût etsin.”[61](#)

“Eş’arîler gazada yiyecekleri biter veya Medîne’deki çoluk çocuklarının yiyecekleri azalırsa ellerindeki yiyeceği bir elbisenin içine toplar, sonra onu aralarında bir kabın içinde müsâvât üzere taksim ederler. İmdi onlar bendendir;ben de onlardanım.”[62](#)

“Birbirinize haset etmeyin! Müşteri kıızıştırmayın! Birbirinize buğzetmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Biriniz diğèrinin pazarlığı üzerine satış yapmasın! Kardeş olun, ey Allah’ın kulları! Müslüman Müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, onu tahkir etmez. -Üç defa kalbine işaret ederek- Takva şuradadır. Kişiyè kötülük namına Müslüman kardeşini tahkir etmesi kâfidir. Müslümanın her şeyi, kanı, malı ve ırzı Müslümana haramdır.”[63](#)

“Cennet kapıları pazartesi-perşembe günleri açılır ve Allah’a hiçbir şeyi şèrik koşmayan her kula (günahları) mağfiret buyrulur. Yalnız din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kimse müstesna! (Onlar hakkında) “Şu iki kişiyè barışincaya kadar mühlet verin! Şu iki kişiyè barışincaya kadar mühlet verin! Şu iki kişiyè barışincaya kadar mühlet verin.” denilir.”[64](#)

“İnsan öldüğü vakit bütün amelleri ondan kesilir. Yalnız üç şey müstesna; sadaka-ı câriye, faydalanılan ilim ve kendisine dua eden sâlih evlat.”[65](#)

“Küçüklerimize merhamet, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.”[66](#)

“Kardeşine zalim de olsa mazlum da olsa yardım et.” Bunun üzerine Efendimiz’e, “Mazlumsa yardım ederim, zalime nasıl yardım ederim?” diye soruldu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Onu zulümden alıkoysun, bu da ona yardımdır.” buyurdu.”[67](#)

“Din nasihatten (hayırhâhlıktan) ibarettir!” Yanındakiler sordu: “Kimin için ey Allah’ın Resulü?” “Allah için, kitabı için, Resûlü için, Müslümanların imamları ve hepsi için. Müslüman, Müslümanın kardeşidir; ona yardımını kesmez, yalan söylemez, zulmetmez. Herbiriniz, kardeşinin aynasıdır, onda bir rahatsızlık görürse bunu ondan izale etsin.”[68](#)

“Kim bir müminin dünyevî kederlerinden birini giderirse, Allah da onun kıyamet günü kederlerinden birini giderir. Kim bir fakire kolaylık gösterirse, Allah da ona dünyada ve âhirette kolaylık gösterir. Kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve âhirette (ayıbını) örter. Kişi kardeşinin yardımında olduğı müddetçe, Allah da onun yardımındadır.”[69](#)

“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanı örterse, Allah da onu kıyamet günü örter.”[70](#)

Buraya örnek olarak kaydettiğimiz ayet ve hadislerden de anlaşılabilceğı gibi yardımlaşma; iyi geçinme, ortak değerleri muhafaza etme, zararları ortadan kaldırma, faydası şahsın ölümünden sonra da devam edecek işler yapma vb. pek çok alanda geçerliliğı olan bir kavramdır. Müslümanlar hayat felsefelerini bu ilkeler doğrultusunda çizip, hayata geçirebilseler, öyle zannediyorum ki asr-ı saadet ölçüsünde rahat ve huzur toplumsal alanda yeniden yaşanabilir. Fakat İslâm dışı hayat nizamlarının zorlama ve dayatmaları, bu nizamların asırları bulan hâkimiyetleri

sonucu değişen değerler, bilim ve teknoloji alanında yapılan yenilikler, dünyanın global hâle gelişı, emperyalist düşüncelerin devletlerin felsefesi olmaktan öte, şahıslara da sirayet etmesi ve bu çerçevede söylenebilecek daha pek çok sebepten dolayı bu ilkeler kitapların satırları arasında durmaktadır.

Yalnız bütün bütün ümitsizlik içinde olmayalım. Her şeye rağmen deyip, inanç esaslarını yaşamak isteyen Müslümanlar da aramızda vardır elbette fakat bunların sayısı da çok küçük bir azınlığı teşkil etmektedir. Ayrıca bu küçük azınlık hayatın gerçekleri ile yüz yüze geldiğinde çoğu zaman ideallerinden ziyade realitelere göre hayat felsefesini değiştirmek zorunda kalabilmektedir. İnsan toplumsal bir varlıktır. O, hayatını ancak topluluk içinde devam ettirebilir. Dolayısıyla toplumun büyük bir çoğunluğunun kabul etmediği ve belki de bu sebepten uygulama alanı bulamayan prensiplerin, böyleleri tarafından yaşanması hem çok zor olmakta, hem de istenilen, arzu edilen toplum düzeni bu cılız gayretlerle katiyen yakalanamamaktadır.

Bazı müşahhas misaller arzedelim; İstanbul gibi büyük bir kentte, gecekondu semtinde, aldığı asgarî ücretle yaşamına devam eden 3 çocuklu bir aile, akrabalarının maddî sıkıntısına nasıl yardımcı olacak? Bu insan 2-3 vasıta değiştirerek ancak ulaşabileceği eş ve dostlarına nasıl ziyarette bulunacak? Bakkallık yapan bir esnaf, borcunu 6-7 ay ödemeyen bir müşterisine nasıl mühlet verecek? Ahlâkî kaideleri yozlaşmamış, haram düşüncesiyle gecikme zammı almayan Müslüman bir tacir, milyonluk-milyarlık borcunu ödemekte geciken müşterisine nasıl muamelede bulunacak?

Görüldüğü gibi mesele sadece inanç ve ahlâk boyutu ile ele alındığında üzerinde konuşmak, teorik planda sistemler ortaya koymak, “ideler âleminde el-Medinetü'l-Fadıla”yı yakalamak mümkün. Ama günümüz gerçekleri ile yüzyüze gelince, bunların o kadar kolay olmadığı görülüyor. Bu, bize “İslâmî emir, yasak ve tavsiyelerin kâmil manada uygulama alanı içine konulabilmesi, İslâm'ın bütünlüğü içinde ancak mümkün olur.” tespitinin doğruluğunu bir kez daha göstermektedir.

Bu düşüncelerle sözü edilen değerler hayata geçirilemez anlayışına sahip olduğumuz zannedilmesin. Tam aksine bir grup insan bu değerleri, kendi maddî ve manevî imkânları içinde mutlaka hayata geçirmelidir. Muhtaç olan kişilerin karz-ı hasen ile imdadına koşmalıdır. Ama esas olan karz-ı hasen'e ihtiyaç duymayacak bir hayat standardını seçmek olsa gerek. Karz-ı hasen alındığı takdirde ise “zulmetmeme ve zulme maruz kalmama” (Bakara Sûresi, 2/279) prensibinden hareketle, veren kişi, alanın ihtiyaç içinde bulunduğunu unutmamalı, ödemede kolaylıklar göstermeli, ihtiyacı yoksa alacağını bağışlamalı, alan kişi de aldığı şeyin değer kaybını hesap ederek, o kaybı telafi etmelidir. Böylece yardımlaşma gerçek mana ve muhtevası ile yaşanmış olur.

Borçtan Sakınma ve Borç Verme Mecburiyeti Üzerine

Aşağıda okuyacağınız satırlar, biraz önce okuduğunuz karz-ı hasenle alakalı satırlardan yaklaşık 15 yıl sonra kaleme alındı. Sebep, aynı istikamette sorulan sorular.

Meseleye farklı bir zaviyeden bakan ve bu veçhesiyle önceki yazılanları tamamlayan bir mahiyet taşıması itibarıyla bu yazıların kitaba girmesini gerekli gördüm.

“İslâm dininin borç alma ile alakalı ortaya koyduğu genel ilkeler borç alışverişinin önünü tıkıyor. Bu da Müslümanların maddî güç gerektiren konularda teşebbüs cesaretini kırmaktadır.” fikri rahatlıkla diyebilirim ki İslâmî nasrlara bütüncüllükten uzak, saniyelik bir atf-ı nazarın ürünüdür. Hayır, bu fikir, bir araştırma sonucu denecek olursa, bu defa cevabım ilgili araştırmanın alabildiğine sathi yapıldığı şeklinde olacaktır.

Herkesin bildiği gibi İslâm, mali bir yükümlülük olan zekâtı beş temel esası arasına koymuştur. Zenginden fakire maddî imkânların transferi, fakirin zenginin mal ve menalı üzerindeki hakkı olarak tavsif edilen, toplanması ve dağıtılması idari sistem içinde yaşanan şartlara göre yeni düzenlemelere konu olan zekâtın harcama kalemlerinden birisi de borçlulardır.

Sadakalardan kefaretlere kadar maddî açıdan sıkıntıda bulunanlara yardım amacını güden amellerin muhataplarından biri yine borçlulardır.

Hakeza borcunu ödeyemeden ahirete intikal eden bir Müslümanın borcunu Efendimiz döneminde devlet üzerine almış; böylece hem o şahsı ve kanuni mirasçılarını büyük bir yükten kurtarmış hem de alacaklı/alacaklılar mağdur edilmemiştir.

Demek istiyoruz ki borç batağına bir şekilde saplanmış kişiler İslâm toplumunda hiçbir zaman kendi kaderleri ile başbaşa bırakılmamıştır. Sosyal adalet anlayışını resmi ve gayri resmi yollarla, icbari veya iradi olarak vaz ve teşvik eden, müntesiplerinin önüne dayanışma, yardımlaşma içinde kardeşane yaşamayı hedef olarak koyan bir dinden de zaten başka bir şey beklenemezdi.

Bununla beraber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) borcu küfür ile aynı çizgide zikrederek ondan Allah’a sığınmıştır. “Müminin canı borcunu ödeyinceye kadar muallaktır.”⁷¹ hadisi ile borçlu olarak ölen kişinin ukbadaki durumunu nazara vermiş ve o kişinin borcu ödeninceye kadar takdir edilen makamına ulaşamayacağını ifade etmiştir. Devletin maddî imkânlarının yeterli olmadığı erken dönemlerde her cenaze namazı öncesi cenazenin borçlu olup olmadığını sormuş, borçlu ise cenaze namazını kılmak istememiş ama bu arada cemaatten birinin borcu üstlenmesi sonucu dönüp namazı kıldırılmıştır.

Görüldüğü gibi ilk paragraflarda zikredilen hususlardan daha farklı bir düşünce ve uygulama var burada. İhtimal borç alıp verme ile alakalı başta dile getirilen düşünce de bu istikametteki rivayetlere dayanıyor.

Birbirini nakzediyor gibi gözükse de bu iki ayrı kategorideki emir, yasak ve uygulamaların telif noktası borcun mahiyeti ve geri ödeme kapasitesinde birleşiyor. Acaba yardımlaşma bâbında onlarca nassla desteklenen, teşvik edilen borç verme kime yapılacak? Borca ihtiyacı olan şahıs, bunu şahsı, ailesi, meşru dairedeki ticareti ya da bütün topluma yararı dokunacak bir proje için mi kullanacak yoksa içki, kumar

vb. gayrimeşru dairededeki harcamaları adına har vurup harman mı savuracak? Borç isteyen ödeme kapasitesini aşan ve mevcut imkânları nispetinde istese de ödeyemeyecek bir miktarda mı borç almak istiyor? Borç alma aşamasında muhatabının iyi niyetini suistimal edip borcu geri ödemeyi -imkânı olsa da- hiç düşünmüyor mu? Nitekim bunu alışkanlık hâline getiren niceleri var bugün piyasada.

Çift taraflı baktığımızda arza ve telife çalıştığımız bu İslâmî değerler, hayatı dünya ve ukba olarak bir bütün gören, burada yaptığı küçük-büyük her amelin hesabını vereceğine inanan Müslümanı istikamete sevk etmektedir. Zaruri ihtiyaçlarından dolayı borç isteyen, dürüst, ödeme niyeti ve kapasitesi olanlara borç vermeyi teşvik ederken, diğerlerine dünyevî ve uhrevî yaptırımları nazara vererek nihai kararı kendilerinin vermelerini istemektedir.

Diğer taraftan hiç kimse bir başkasına borç vermeye mecbur tutulamaz. Çünkü karşılıksız borç verme yapana sevap kazandıran nafîle bir ameldir. Böyle bir güzellik yapmayan kişi ise günah kâr olmaz. Karşılıksız borç vermek bir fazilettir, erdemdir ama farzlar mesabesinde bir yükümlülük değildir. Hele söz konusu borç isteme zaruri ihtiyaçları karşılamak için kısa vadeli, küçük meblağlı değil de, tamamıyla üretim amaçlı, sermaye sıkışıklığını gidermek için uzun vadeli ve yüksek meblağlı bir talep ise hiçbir şekilde borç verme mecburiyetinden söz edilemez.

Evet, günümüzde şirketinin, fabrikasının kuruluşunda sermaye darlığını aşmak, ticaretin herhangi bir aşamasında nakit ihtiyacını karşılamak, iş hacmini genişletmek veya iflastan kurtulmak vb. sebeplerle çare arayışı içinde bulunan kişiler, imkânları yerinde olan kişilere giderek karşılıksız borç talebinde bulunabiliyorlar. Maksatları ya faize bulaşmamak ya da masrafsız bir şekilde ihtiyacı karşılayabilmek. Söz konusu ihtiyacın zaruriyât sınırını aşan mahiyet arz etmesi, borç için kendilerine müracaat edilen bazı kişilerin zihninde, “Mecbur muyuz?” kelimesi ile özetlenebilecek sorunun doğmasına neden oluyor.

İslâm hukukunda borçlar “adi karz” ve “ticari karz” diye ikili bir ayırma tâbi tutulmamıştır. Hukukun tedvîn edildiği dönemlerde böylesi bir ayırım ihtimal akla bile gelmemiştir. Zira yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik şartlar böyle bir şeye ihtiyaç bırakmamaktadır. Dolayısıyla muhtaç ve muztar durumda kalan kişilerin zaruri ihtiyaçlarını borç vererek karşılamak için vazedilen ahkâm, yapılan kavli ve fiilî teşvikler, soruda görüldüğü gibi günümüzde ticari karzları da içine alacak şekilde değerlendirilmektedir. Tabii bu da İslâm’ın adalet anlayışından, ekonomik sistem adına getirdiği genel-geçer değerlere kadar uzayan haksız ve yersiz tenkitlere kapı açmaktadır.

Tekrar belirtecek olursak; karşılıksız borç vermeyi ifade eden ayet ve hadisler, evveleminde zaruri ihtiyaçları karşılamaya yönelik alanı kapsamaktadır. Zekât ve sadakanın varlığı, ödeyememe durumunda borcun hibe edilmesi, bu türlü yardımların Allah’a ödünç vermeye benzetilmesi (Hadid Sûresi, 57/11: Müzzemmil Sûresi, 73/20), “Sadaka on katıyla mükâfatlandırılır ama iyi niyetle borç verme on sekiz katı ile”⁷² hadisi ve daha yüzlerce beyan ve uygulama hep bu alanı çerçevelemektedir.

Mezkûr hadiste aradaki sevap farkının nedenini Cebrail (aleyhisselam) şöyle açıklar: “Çünkü dilenci yanında olduğu hâlde dilenir, diğeri ise muhtaç olduğu için borçlanır.”

Ticari karza yani üretim kredisi diye adlandırabileceğimiz borca gelince, İslâm müntesiplerini bu hususta muhayyer bırakmıştır ve genel prensip olarak ya karşılıksız borç verme veya en geniş manada kâr ve zarar ortaklığını esas alan ortaklaşa iş yapmayı önermiştir.

Bütün bunlara rağmen, istenilen borcun ticarete, üretimde kullanılacağını bilerek, yardım etmeye de hiç kimsenin diyeceği bir şey olmamalıdır. Bunu “O insan benim paramla zengin olacak, ben sadece sevapla mı yetineceğim? Varsın iflas etsin, belki hakkında o hayırlıdır!” tarzında bir itiraza mesned olarak görmemelidir. Bunlar ancak materyalist, pragmatist bir gözlükle dünya hayatına bakan, ukbayı, ahireti, mükâfat ve mücazâtı, cennet ve cehennemi bütün bütün unutan kişilerin söyleyebileceği türden düşüncelerdir. Eğer bir insan, meblağ ne kadar yüksek olursa olsun, bir dostunun, bir arkadaşının, bir Müslümanın sıkışıklığını elindeki mevcut imkânlarıyla gideriyor ve bundan dünya hayatı adına büyük bir haz duyuyor, ahiret hayatı adına da bunu kurtuluşuna vesile görüyor ve Allah’ın rızasını murad ediyorsa, kime ne? Aksi hâlde bizim Winston Churchill’in deyişiyle “Batılıların dost ya da düşmanları yoktur, sürekli çıkarları vardır.” sözüyle anlattığı, şahsi menfaatlerinden başka hiçbir şey düşünmeyen bazı Batılılardan ne farkımız kalır ki?

Vadesi Gelmiş Borcun Başka Para Birimine Çevrilmesi

Konumuz vadesi gelmiş ve çeşitli sebeplerle ödenmeyen/ödenemeyen borcun başka bir para primine çevrilerek ertelenmesi. Burada ödenmeyen yerine ödenemeyen demeyi ısrarla tercih ederim; çünkü İslâm ticaret kurallarında esas olan dürüstlük ve karşılıklı güvendir. Kaldı ki bu dürüstlük, karşılıklı güven, emniyet ve itimat sadece ticari alanla sınırlı olmayıp, hayatın bütününü kapsamaktadır. Mesela konumuzla alakalı olarak Hz. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem): “Müslümanlar haramı helal, helali haram kılmıyorsa, kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar.”⁷³ hadisi Müslümanlar için hem akitler adına çerçevenin genişliği gösterici hem de bağlayıcı bir beyandır. Burada sözleşmeye göre şart, borcun vaktinde ödenmesidir. Yine Hz. Peygamber, güvenilir, dürüst tacirlerin cennete şehitlerle beraber gireceğini belirtmiştir ki bu hadis ticaret ahlâkının oturması noktasında ahirete inanan bir sine için çok şeyler ifade etmektedir.⁷⁴

Söze dürüstlük, ticaret ahlâkı, Müslümanın sorumluluğu ile başlamışken devam edelim. Hz. Peygamber’e göre bir Müslüman zina edebilir, hırsızlık yapabilir ama yalan söylemez. Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) “Yalan söylemez.” beyanı, imanla yalanın aynı çatı altında barınamayacağını, aynı atmosferde bulunamayacağını ifade etmesi bakımından çok önemlidir. Buradan bizim ticarete verdiğimiz sözlerden, gündelik hayattaki rutin işlerimize kadar nasıl bir tavır takınmamız gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Niçin konuya bu perspektiften yaklaştınız, bir insan ticari hayatın dalgalı ortamında haklı gerekçelerle borcunu ödeyememiş olabilir, diyebilirsiniz. Haklısınız, zaten bu açıdan bakıldığında sorunun çok kısa ve net bir cevabı var. Ama günümüzde ticari hayatın dönen çarkları içinde mesele çoğu zaman böyle olmuyor. Zamanında ödenmeyen borçlar, her zaman hakiki ve haklı gerekçelere dayanmıyor. Çoğu zaman borcunu ödeme imkânı olduğu hâlde, tüccar diliyle ifade edelim “paraya takla attırmak” için borcunu erteleyebildiği ölçüde erteleme ve böylece sermaye ihtiyacını karşılamaya çalışıyor günümüzdeki pek çok kimse. Böylece hem kendi iradesi ile haksız ve tabî ki bereketsiz bir kazanca kapı aralıyor hem de dünyevî ve uhrevî çok büyük vebali olan kul hakkına girmiş oluyor.

İslâm’a göre borcunu ödeyecek imkânlarla sahip olan kişi özellikle o borç özelinde zengin sayılır. Zengin ise borcunu alacaklısının rızası dışında erteleme Efenimiz’in beyanıyla “zulümdür.”⁷⁵ Ancak hakikaten darlık ve ödeme güçlüğü içindeyse, ona yardım etmek de alacaklıya ve bütün topluma düşen insani, ahlâkî ve İslâmî bir davranıştır. Kur’ân: “Eğer borçlu sıkıntıda ise kolaylığa çıkıncaya kadar ona mühlet verin!” der ve ardından bir adım daha ileri atarak alacağın bağışlanmasını salık verir: “Şayet bilerseniz, alacağınızı bağışlamanız sizin içindaha da hayırlıdır.” (Bakara Sûresi, 2/280)

Meselenin ticaret ahlâkına bakan veçhesini burada bırakarak sorunun cevabına geçelim: Ödünç (karz-ı hasen) veya vadeli alışverişten doğan borç, zamanında tespit edilen para biriminden ödenemediği zaman, ister aynı para birimi üzerinden, isterse başka bir para birimine ya da altın ve gümüş gibi zati değeri olan eşyaya karşılıklı rızaya dayanarak çevrilebilir ve ertelenebilir. Bu türlü işlem farklılığına gidilmesinin nedeni, ihtimal üzerinde borç anlaşması yapılan para biriminin enflasyona yenik düşmesi ve sürekli değer kaybetmesidir. Eğer gerçek sebep bu ise alacaklının değer kaybını başka türlü gidermek de mümkündür. O da devletin açıklamış olduğu enflasyon yüzdelik rakamları ölçü alınır. Bu yüzdelik mevcut borç miktarına uyarlanır. Ortaya çıkan rakam zamanında ödenemeyen borcun üzerine ilave edilir. Zira bu fazlalık söz konusu borcun değer kaybıdır.

Bu usulün yabancı para birimine tercihi, iktisadi kalkınmanın en önemli ayaklarından biri olan bağımsızlığın sağlanmasına, kendi para birimimizin değerlenmesine vesile olacaktır. Ayrıca netice de değişmeyecektir. Yani bu türlü bir işleme gidilmesinin ana sebebi, İslâm’da “zulmetmeme ve zulme maruz kalmama” kaidesine muvafık hareket edilmesi ise şayet -ki öyle olmalıdır- her iki tarafın alacak, borç ilişkisinden zarar görmemesi bu şekliyle de sağlanmış olur.

Yalnız burada yukarıda belirtmeye çalıştığımız gibi özenle üzerinde durulması gereken husus, karşılıklı rızadır. Eğer borçlu gerçekten iyi niyetli ve umulmayan, hakiki sebeplerden dolayı borcunu ertelemek istiyorsa buna ödeme kolaylığı imkânı verme hatta alacağı bağışlama ayet ve hadislerde yerini bulan bir fazilet ve civanmertlik örneğidir. Zaten düşen bir insanı, borcunu artıracak ayrı bir işleme tâbi tutmak İslâmî bir davranış biçimi olmasa gerek. Ama borçlu böyle değil de borcunu erteleyerek zaman kazanmak, sermaye ihtiyacını karşılamak ve böylece başkasının

hak edilmiş parası ile ticaretini yürütmeye, şahsi mal varlığını artırmaya çalışan biriye, alacaklının bu türlü bir fedakârlık yapması beklenmemeli.

Daha baştan alışveriş sözleşmesi yapılırken, muhtemel bu gibi vakıalardan hareketle borcun zamanında ödenmemesi durumunda, gecikmeden doğan/doğacak zararı karşılama, başka para birimine çevirerek borcu erteleme gibi şartlar sözleşme içine konulabilir. Hatta konulmalıdır. Zira bu, her iki taraf için hem bağlayıcı hem gelecekteki alışverişleri adına güven verici olacak, hem de tarafların muhtemel başka yatırım ve alışverişler için önlerini görmesine yarayacaktır.

Erken İslâmî dönemlerde bu türlü şeyler sözleşme şartlarında yoktu. Çünkü İslâm bir bütün olarak yaşanıyor, ticari ahlâksızlık nedir bilinmiyordu. Ama daha sonraları “fesad-ı nas” toplumu esir almaya başlayınca, sözünü ettiğimiz fikhî görüşler, aldanmaların/aldatmaların tahakkukundan sonra devreye girdi. Günümüzde ise hem bunların yaygınlık kazanması, hem sanayileşmenin uzantısı olarak büyük sermayeler, milyon-milyar dolarlık sözleşmeler, hem de banka-şirket misali kurumsal ilişkiler bu gibi muhtemel aksaklıklar karşısında alınacak tavırların baştan sözleşme şartlarına konulmasını gerekli kılmaktadır.

Ödeme Tarihi Geciken Borca İlave veya Gecikme Zammı

Alacaklı ödeme tarihi geldiği hâlde borcunu ödemeyen kişiden, borcunu geciktirdiği müddet için gecikme zammı adı altında fazla para talep edilebilir mi? Tek kelimele, evet veya hayır şeklinde bir cevabı yok bu sorunun. Çünkü meselenin birbirleriyle kesişen ve ayrılan çok farklı boyutları var. Günümüz şartlarını da hesaba katarak ahlâkî ve ticari iki açıdan ele alalım mevzuu.

Önce ahlâkî açıdan ele alalım. Müslüman, hadisin ifadesiyle “Elinden ve dilinden Müslümanların emin olduğunsandır.”⁷⁶ O hayatı boyunca bu emniyet ve güveni sarsacak davranışlardan çekinmek mecburiyetindedir. Dolayısıyla ödeme gücü olduğu hâlde borcunu keyfi olarak geciktiren insan hem “emin” olma vasfını kaybeder hem de Allah Resûlü’nün “zalim” diye nitelendirdiği insan sınıfına girer. Zira Nebiler Serveri “Ödeme gücü olan zengin borcunu geciktirmesi zulümdür.”⁷⁷ buyurmaktadır.

Ayrıca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Geri vermek maksadıyla başkasının malını alan kimsenin borcunu Allahöder. Onu itlâf edip yemek maksadıyla başkasının malını alan kimseyi de Allah itlâf eder.”⁷⁸ diyerek meselenin İlâhî takdir boyutuna da dikkatlerimizi çekmektedir.

Fakat borçlu iyi niyetli olduğu hâlde elinde olmayan sebeplerle borcunu geciktirdi ise Kur’ân’ın “Eğer borçlu darda ise genişliğe çıkıncaya kadar ona süre tanıyın, (borcu) bağışlamanız ise bilerseniz sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara Sûresi, 2/280) beyanına uyarak alacaklının borcu tamamen veya kısmen affetmesi, bunu yapabilecek maddî imkânlarla sahip olmadığı takdirde de en azından borçluya müddet tanıması Müslümana yaraşan ve yakışan bir davranış olsa gerektir.

Meselenin ticari boyutuna gelince; gecikme zammı, klasik fıkıh kitaplarındaki içtihatlarla göre zamana bedelden hisse takdir etme ve borcun para karşılığında veresiye olarak tekrar satılması anlamına gelir ki bu muamele riba-i nesîe (veresiye faizi) olup katıyen haramdır. İmam-ı A'zam "Borçlunun ödemesi gereken miktar ne eksik ne de fazla akitte belirlenen ve borç olarak zimmete geçen paradır. Alacaklının bundan başkasını alma hakkı yoktur." der.⁷⁹ Mesela alacaklı 200.000 liralık alacağını 5 ay geciktirdiği için borçludan 20.000 lira fazla para istese, bu muamele bir yandan "zamana bedelen hisse takdir etme", diğer yandan borcun borçluya tekrar satılması, bir diğer ifadeyle paraların veresiye satışı demektir ki yukarıda ifade ettiğimiz gibi İmam-ı A'zam'a göre bu, riba-i nesîe olduğundan dolayı haramdır.

Peki, enflasyonist ortamlarda ne olacak? Söz gelimi, % 80-90 enflasyonun olduğu bir ülkede -ki bizim 80'li, 90'lı yıllar Türkiye'si böyleydi- 200.000 liralık borcunu 5 ay geciktiren alacaklı, bu 5 ayda paranın enflasyon sebebiyle kaybettiği 20.000 lirayı alacaklıya vermek zorunda mıdır?

İmam Ebû Yusuf'a göre, evet, ödemek zorundadır. Çünkü o "Borçlu, değer artışına ya da düşüşüne maruz kalan paranın, akdin yapıldığı gündeki değerini ödemek zorundadır. Buna göre alım-satım akdinde, akit günündeki değer, istikrazda (borçlanmada) da, tesellüm (teslim alma) günündeki değer esas alınır."⁸⁰ demektedir.

Diğer imamlara göre ise vermek zorunda değildir ama bu, alacaklı için zararını telafi adına dava açmasına mani değildir. Dava açtığı takdirde hâkim, borçlunun ödememe sebeplerini tahkik eder, bilirkişi heyeti tesis ederek alacaklının alacağını zamanında tahsil etmesi durumunda muhtemel yatırım ve kazancını hesaplatır ve bu iki ana husus üzerinden hükmünü verir.

Bizim kanaatimize göre enflasyonun meydana getirdiği değer kaybını bütün bütün alacaklıya yüklemek İslâmî açıdan haksızlıktır. İslâm borçların ödenmesinde ne alacaklıya ne de borçluya üstün haklar getirmiştir. Onun için İslâm'da "Zulmetme de zulme maruz kalma da yoktur." prensibine göre hareket ederek ticari ilişkilerimizi devam ettirmek mecburiyetindeyiz.

Enflasyonun olmadığı durumlardaki gecikme zammı için de aynı şeyler geçerlidir. Yani dava konusu olabilir ve hâkimin vereceği hükme tâbi olunur. Borcun mazeretsiz olarak geciktirilmesi ticari ahlâk anlayışının oturduğu toplumlarda sık rastlanan bir vakıa değildir. Klasik fıkıh kitaplarında bu mevzu ile alakalı detaylı bilgiler bulamamızın sebebi de bu olsa gerektir.

Borçtan İndirim Caiz midir?

Alışveriş bittikten sonra borcun ödenmesi anında fiyattan indirim caiz midir? Türkçemizde borç kelimesi ile karşılığımız kavramın Arapça'da iki ayrı karşılığı var. Araplar, emtia, taşınır-taşınmaz mal-mülk alışverişi neticesi meydana gelen borca "deyn", karşılıksız ve geri ödenmek şartıyla verilen borca da "karz-ı hasen" diyorlar. Borçtan, daha doğrusu alacaklının alacağından indirimine ise "ibra" deniliyor.

Alacaklının ister deyn, isterse karz-ı hasen üzerinden alacağını ibra etmesi (yani alacağından tamamen veya kısmen vazgeçmesi) caizdir. Çünkü o alacak, onun hâlis hakkıdır ve istediği gibi tasarrufta bulunabilir.

Bir misal verecek olursak; borçlu kimseden hiçbir talep olmamak şartıyla alacaklı o kişiye “Sendeki 50.000 lira alacağım için yarın bana 20.000 lira getir, gerisini ibra ettim, sildim, almayacağım.”⁸¹ diyebilir. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi alacaklı şahıs, hâlis hakkı olan alacağının miktarında veya teslim tarihinde değişiklik yapabilir. Bu tasarrufta müessir olan husus, ister iyilik ve karşı tarafa yardım düşüncesi, isterse paraya sıkışıklık olsun fark etmez. Ayrıca bunu yapmak için borcun teslim tarihini beklemek de şart değildir. Alacaklı teslim vaktinden önce de hakkını iskât edebilir.

Fakat alacağın, daha düşük veya yüksek miktarda vadeli olarak yeniden anlaşmaya konu olmasına fukahâ temkinli yaklaşmıştır. Bir kısım fukahâ buna, aradaki zaman farkına, paradan hisse, bedel takdir edilmekte, dolayısıyla riba-i nesîe sınırlarına girmekte deyip cevaz vermezken, bir kısım fukahâ da -özellikle günümüzde- borcun yeniden yapılandırılması adı altında ele alınan ve zaruret ve ihtiyaç sınırlarının ötesinde dünyanın hemen her yerinde uygulanan bir âdet olmasını nazara alarak cevaz vermiştir.

Bu meselede ne borçlu alacaklının paraya sıkışıklığını hesap ederek ondan borçtan indirim gitmesini istemeli, ne de alacaklı borçlunun borcunu ödeyememesi veya mali durumunun imkân vermesi, alacağını zamana yayabilme düşüncesiyle süreyi uzatıp miktarı artırma cihetine gitmelidir. Elden geldiğince baştaki anlaşma şartlarına uyulmalı, spekülasyonlara girilmemeli, bir tarafın gafletinden, bilgisizliğinden veya iyi niyetinden yararlanarak vurgun yapılmamalıdır. Borçlu mümkünse vadesinden önce borcunu ödemeli, alacaklı borçlunun durumunu kollayıp sıkıştığı durumlarda meccanen ödeme kolaylığı sağlamalıdır.

Kredi Kartları ve POS Makinaları

Kredi kartları özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde herkesin vazgeçilmez bir parçası. “Neredeyse” demem aslında bir istisna. Bununla beraber gerek teknik ve teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmalarından, gerekse dinî hassasiyetlerinden dolayı kredi kartına bulaşmayan bazı kişi ve kurumlar var günümüzde. Fakat bunların varlığı, gerçeği değiştirmiyor. Yaptığımız bu durum tespitinden sonra gelelim ana meseleye ki o da “kredi kartı düşmanlığı” veya “kredi kartını bütün bütün masum ilan etme.” konusudur. İki ayrı uç bu. Uçlarda dolaşmak ise hayata bütüncül bakmamak, sürekli tehlikeli zeminlerde, kaybetmenin kazanmaya nispetle daha çok olduğu alanlarda dolaşmak demektir.

Kredi kartını kabullenmeyen ve dolayısıyla bankalar ve kredi kartı şirketleri hakkında olumsuz düşünceler içinde bulunanları saygı ile karşılarım. Hele bu düşünceye sahip kişi veya kişilerin hayatları boyunca ellerine kredi kartı almamaları, sade ve basit yaşayışlarıyla herkese örnek olmaları benim onlara olan saygımı ziyadeleştirir. Ancak

ne var ki herkes onlar gibi değil ve olamaz da. Onların da, herkesin kendileri gibi olmasını bekleme hakları olduğunu düşünmüyorum.

Kredi kartını “düşmanlık” ve “masumiyet” uçlarından uzak bir zeminde değerlendirecek olursak; önce işleyiş hakkında herkesin bildiği ana noktaları hatırlatalım: Kredi kartı, yapılan alışveriş bedelini ödemede kullanılan bir metot ve araçtır. Banka veya kredi kartı şirketleri çeşitli kriterlere bağlı olarak kartı verdiği kişilere bir limit takdir etmektedir. Bunun manası ilgili kişiye söz konusu limit miktarınca kredi açmak demektir. Şahıs da o limit miktarınca alışverişini yapar. Genelde açılan bu kredi aylıktır. Ay sonunda bir ay boyunca yapılan alışveriş bedelinin tamamı ödenir. Eğer ay içinde yapılan harcamaların tamamı ödenirse kart sahibinden ne faiz ne de kâr farkı adı altında herhangi bir ek ödeme talep edilmez. Ama tamamını ödemezse, geriye kalan borcuna daha önceden yapılan anlaşma gereği belli oranda faiz veya kâr farkı tahakkuk eder ve ödeme bu yeni bedel üzerinden yapılır. Faizli muameleye girildiği takdirde “haram” hükmüne ilaveten söylenecek bir şey yok.

Kredi kartlarının en basitinden üç ayrı ana faktörü vardır; alışveriş yapan fert ve satıcı, banka veya kredi kartı şirketi ve nihayet devlet. Kart kullanımının bu üç ana unsura kazandırdığı ve kaybettiği şeyler vardır. Zaten bizim bütüncül bakış derken de kastımız tarafların hepsini nazara alıp meseleye getiri ve götürüleri ile birlikte bakmaktır.

Kart hâmiline ve satıcıya bakan veçhesiyle kartlar ihtiyaç durumunda peşin parası olmayan kişilere kredi imkânı sunmaktadır. İnsanın yanında fazla para taşıma zorluk ve riskini ortadan kaldırmakta ve böylece hırsızlık başta olmak üzere kamu huzur ve güvenliğini müspet manada etkileyen bir rol oynamaktadır. Ayrıca farklı para birimlerinin kullanılmasına aldırış etmeden, dünyanın her yerinde alışveriş imkânı sağlamaktadır. Aynı kolaylık telefon ve internet ile yapılan alışverişler için de geçerlidir.

POS makinası kullanarak kredi kart sahiplerine alışveriş imkânı sunan ticari müesseseler müşteri potansiyellerini artırmakta ve böylece piyasanın acımasız rekabet ortamında başkaları ile yarışma imkânı yakalamaktadırlar. Ayrıca kasalarda fazla para bulundurmamaya hırsızlık, soygun gibi risklerin önüne geçilmekte, alacak-verecekten tutun işletmenin genel mali durumu bir tek tabloda görülebilmektedir. Satıcı için devlete karşı şeffaflıyet ayrı bir kazanımdır.

Ödeyebilme kapasitesinin üzerinde alışveriş yapma kart hâmili için büyük bir handikaptır. Şahsi manada bütçe nedir bilmeyenler, hesap ve kitabını tam manasıyla yapamayanlar, halkımız arasındaki enfes tabirle ayağını yorganına göre uzatamayanlar için kredi kartı gerçekten tehlikeli bir araçtır. Alışveriş esnasında cepten para çıkmaması, daha fazla alışveriş duygusunu tetiklemektedir. Psikolojik verilerle ispat edilen bu husus kadın-erkek herkes için geçerlidir ve bunun yol açtığı zararlar sadece ilgili kişi ve aileyi değil tüm ülkeyi ilgilendirmektedir.

Bankalar veya kredi kartı şirketleri, aidat ücretleri, alışveriş yapılan mağazalardan aldıkları komisyon ve tam ödeme olmadığı takdirde faiz veya borcun yeniden taksitlendirilmesi sonucu aldıkları fark ile kâr elde etmektedirler. Bu, onlar için bir kazanımdır. Fakat bir gerçek var ki sözü edilen banka ve şirketler, özellikle dünyayı sarsan ve hâlâ sarsmaya devam eden ekonomik kriz öncesi hiçbir kriter aramaksızın hemen herkese yüksek limitleri olan kredi kartları verdiler. Şimdilerde belli kriterlerle kısıtlamalara gidildiği söylenebilir.

İkinci olarak bankalar ister yapılan anlaşma isterse onların lehine olmak şartıyla tek taraflı olarak ödenmeyen borçlar için faiz oranlarını çok yüksek şekilde artırmaktadırlar. Tabii bu durum minimum payment/asgari ödeme kavramını bile bilmeyen kart kullanıcılarını, “bahçeye incir ağacı dikme” tabiriyle özetlenecek iflas ve icra sürecine sokmaktadır. Bu arada söz konusu kurumların, halkın cehaletini kendi hesaplarına kötüye kullanmaları da bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Üçüncü aktör olan devlet adına şunlar söylenebilir: Kredi kartı kullanımının gerek likitide akışının kolaylaşması yönüyle ülke ekonomisinin canlanması, gerek nakit para dolaşımı, bürokrasi ve kağıt tüketiminin azalması ve gerekse vergi mükelleflerinin gelir-giderinin kontrol edilmesi açısından devlete sağladığı faydalar tartışılmaz. Daha genel bir ifadeyle kayıt dışı ekonominin önlenmesinde azımsanmayacak ölçüde büyük rolü vardır kredi kartlarının.

Bunun yanı sıra Amerika’daki uygulama örneğinde gördüğümüz gibi şahsın ekonomik açıdan güvenilir olup olmadığını kontrol etmede (credit history) kredi kartları önemli bir yere sahiptir. Sadece peşin paranın deveranda olduğu bir sistemde bunu tespit etmek bu ölçüde kolay olmaz. Onun için başka alternatif sistemler geliştirmek gerekir.

Amerika başta pek çok Avrupa ülkesinde gördüğümüz üzere kredi kart özelinde bazı devletler devletin yaptırım gücünü arkalarına alıp çeşitli yaptırımlara gidebilirlerdi. Çünkü son tahlilde bankaların batması, şahısların iflas ve icra ile mağdur duruma düşmesi hem ekonomik hem de sosyal krizlere sebebiyet verecektir ve bunları önlemek de devletin aslî vazifeleri arasındadır.

Sonuç itibarıyla hayat bir bütün. Hemen her meselenin dinî bir yönü olduğu gibi sosyal, kültürel, siyasi, iktisadi yönleri; ferde, aileye, topluma, devlete getirileri ve götürüleri de var. Kredi kartları da bu bakış açısından müstağni bir şekilde değerlendirilemez. Kredi kartı kullanmayı teşvik etmiyorum. Kart kullanmadan bir hayat yaşanmaz da demiyorum. Ama hesabını-kitabını bilmek ve şer’î sınırlar içinde kalmak şartıyla kart kullanımının ferde, aileye, topluma ve devlete kazandırdıklarını da görmezden gelmeyelim.

Son söz; kredi kartı bir alet. Bilinçli kullanıldığı takdirde iyi bir alet. Aksi hâlde o “plastik bir vampir” e dönüşüyor.

Borç Ödemede Özel ve Tüzel Kişi Farkı

2008 yılında başlayıp etkisi hâlâ daha devam eden global ekonomik kriz pek çok yeni uygulamanın ortaya çıkmasına vesile oldu. Bunlardan birisi borç ödemeye getirilen kolaylık veya daha sık kullanılan tabirle borcun yeniden yapılandırılması. Genelde şirketler ister kendi politikalarına, isterse devlet güvencesine bağlı aldığı veya almak zorunda olduğu kararlara göre, ekonomik krizden dolayı iş veya gelir kaybına uğramış, borçlarını ödeme zorluğu içinde bulunan kişilere ödeme kolaylıkları getiriyor. Ahbap-çavuş ilişkisi değil, tamamıyla kanunî çerçevede cereyan ediyor bu. Sözü edilen düzenleme borçlunun maddî durumu ile doğru orantılı. Çeşitli tercihler var. Mesela borç bütünüyle silinebiliyor, indirim yapılabiliyor, kısa veya uzun vadeli olarak ertelenebiliyor.

Bu ödeme kolaylıklarından istifade için öngörülen şartları taşıyan kişilerin kanunî hakkı kullanmasına kimsenin bir şey dediği yok. Ama tahmin edeceğimiz gibi istifade şartlarına hâiz olmadığı hâlde, kanuna karşı hile yapan, kanunun açık ve boşluklarından yararlanan pek çok kişi türedi piyasada. Kendi istifadesinin ötesinde başkalarına da bu yolu tavsiye edenler çıktı. Borç miktarınız ne olursa olsun sabit fiyat veya komisyonla işlemleri takip eden avukatlar zuhur etti.

İşte bu süreçte maalesef bazı Müslümanlar da kanuna karşı hile yapanlar kervanında yer aldı ve almaya devam ediyor. Yaptıkları gayr-i kanunî bu davranışı da başlıkta ifade etmeye çalıştığımız mazeretle savunuyorlar. Bunların düşüncelerine göre “Alacaklı özel kişi ise borç mutlaka ödenmeli ama kredi kartı ve mortgage şirketleri, bankalar veya gayrimüslim devlet ise ödenmek zorunda değil.” Müsadenizle cümle sonuna “miş” ilavesini de biz yapalım ve “değilmiş” diyelim. .

İnsana “Pes be birader!” dedirten ve Müslümana yakışmayan bir zihniyet ve davranış bu. Önce şu tüzel kişi özel kişi ayırımına bakalım; tüzel kişi, maddî veya manevî belli bir hedefi hayata geçirmek üzere ilgili ülkenin hukukî mevzuatına göre kurulmuş kişi veya mal topluluklarına verilen isimdir. Bunlar hem hak hem de borç ehliyetine sahiptirler. Dolayısıyla borç edinme veya geri ödemede özel-tüzel kişi farklılığının İslâmî kaide ve kurallar açısından hiçbir farkı yoktur.

İkinci olarak, alacaklı olan tüzel kişi eğer devlet ise yapılan bu yardımlar devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Bütçenin ister gelir kaynağı isterse harcama kalemi olarak başlıca muhatabı halktır. Devlete olan borcu karşısında kanuna karşı hile yapan kişi, halkın hakkına tecavüz ediyor ve resmen kul hakkına giriyor demektir. Alacaklı devlet değil, kâr amacı ile kurulmuş şirketler ise kul hakkı açısından durum değişmemekte, söz konusu şirkette küçük-büyük payı olan herkesin hakkına tecavüz edilmektedir. Bu zaviyeden baktığımızda tüzel kişilere olan borcun ödenmemesi, özel kişilere olan borcun ödenmemesinden çok daha vahim bir manzara karşımıza çıkarmaktadır. Özel kişi son tahlilde bir kişidir; hile yaparak şimdi ödemediğiniz borcunuzu pişman olup 10-20 yıl sonra ödemeye karar verdiğinizde ona veya varislerine öder, kurtulursunuz. Aynı pişmanlığı devlet veya şirketle olan borcunuzda

yaşarsanız nasıl olacak? Ahirette özel kişi hakkını helal edebilir, tüzel kişiliklerde hak sahibi olanlara teker teker nasıl helal ettireceksiniz?

“Müslim, gayrimüslim herkes şimdi böyle yapıyormuş!” Libya’nın dâsitânî kahramanı Ömer Muhtar gibi diyelim: “Onlar bizim hocamız değil ki...” Bizim rehberimiz Kur’ân ve onun mübelliği Nebiler Serveri’dir (sallallahu aleyhi ve sellem). Bakın ne diyor Kur’ân ve Efendimiz: “Ey iman edenler! Yaptığımız sözleşme hükümlerini yerine getirin.” (Mâide Sûresi, 5/1), “Borcunu ödeme imkânı olan kimsenin borcunu ertelemesi bir zulümdür.”⁸²

Meselenin İslâm ahlâkına, İslâm’ı temsile bakan yanları herkesin aklına gelen yönleri. Bu hususta söz söylemeyi israf sayarım. Son sözüm; soruyu sahibine iade ederek şimdi ben sorayım: “Caiz mi?” Şakası olmaz bu işin.

İzinsiz CD Kopyalamak, Korsan Kitap, Kaçak Program: Telif Hakkı

Hayatın içinde herkesin onlarca defa karşılaştığı bir husus bu; telif hakkı. Aslında sorulardan hareketle gidilecek olursa, çok farklı alanlarda çok farklı boyutları var meselenin. Dolayısıyla bunların her biri adına ayrı ayrı makaleler kaleme almak gerekir. Böyle yapmak yerine ben meseleyi “telif hakkı” üst başlığı altında toplayıp, İslâm hukuku özelinde genel bilgiler sunacağım. Öyle zannediyorum ki bu genel bilgileri okurken “İzinsiz CD kopyalamak, bilgisayar programını kaçak olarak kullanmak, korsan kitap basmak caiz mi?” türünden pek çok sorunun cevabını kendiliğinden bulmuş olacaksınız. Öneme binaen özellikle vurgulanması gerekenlere hususlara da birkaç cümle ile değinmeye çalışacağım.

Hak kavramından başlayalım; modern hukuk teorilerinde hak, irade, menfaat vb. esasların merkeze alındığı teorilerle tanımlanır. Mesela irade teorisine göre bir iradenin başka bir irade üzerindeki yetkisidir hak. Menfaat teorisine göre hakkın özünü menfaat oluşturur. Bu menfaati belirleyen de koruyan da hukuktur. Daha başka teorileri de sıralayabiliriz. Fikir vermesi açısından sadece iki tanesini sunduğumuz bu teorilerin her birinin akl-ı selimin kabulleneceği kuvvetli yanları olduğu gibi zayıf yanları da vardır. Mesela irade teorisinde iradesiz anne karnındaki ceninin veya başka iradesiz varlıkların hakkı olabileceği nazara alınmamaktadır. Çünkü yapılan tanıma göre bunlar kapsam dışında kalmaktadır.

Bu ve buna benzer müzakereler sonucu pozitif hukukun bugün karşımıza çıkardığı hak tanımı şudur: “Hak, bir şeyi yapmak; başkalarından bir şeyi yapmayı veya yapmamayı veyahut da belirli bir şekilde davranmayı isteme yetkisidir.” Hak, hem maddî hem de manevî alan genişliğine sahiptir. Sınırları hukuk tarafından belirlenir ve korunur. Sınırlara riayet edilmemesi, ister kendi isterse başkalarına ait hakkın korunmaması durumunda hukukta tespit edilen müeyyideler devlet eliyle uygulanır.

İslâm hukukundaki hak tanımına gelince; İslâm’da hak çok geniş alana yayılan bir kavramdır. Kelimenin gerek sözlük gerekse ıstılahi manaları (tefsir, fıkıh, hadis gibi

ilmî disiplinlerdeki farklı tanımları) bunu açıkça ispat eder. Mesela Hak, Allah'ın isimlerinden biridir. Zulüm, hakkın karşıtı manasıdır. Dolayısıyla hak kavramının anlam çerçevesi çoğu zaman zulümden hareketle belirlenir ve kullanılır. Batıl, Kur'ân'ın tabiriyle hakkın bizzat karşısında yer alan bir kavramdır. "Hak geldi, batıl zâil oldu. Zaten batıl, yok olmaya mahkûmdur." (Enfâl Sûresi, 8/8) ayeti bunun delilidir.

İslâm hukukunda hak kavramı tıpkı modern hukukta olduğu gibi gerek usul gerekse fûru açısından çeşitli müzakerelerin konusu olmuştur. Tarif ve kategorilendirme bağlamında geçen bu müzakereler dolayısıyla herkesin kabullendiği ortak bir hak tanımından söz etmek imkânsızdır. Bununla beraber hakkın unsurlarını içine alan genel bir tanımları buraya kaydetmek istiyoruz.

İstılahî olarak hak, insanın canlı veya cansız varlıklar üzerindeki yetki ve sorumluluklarıdır. Aynı manayı daha kestirmeden şöyle de ifade edebiliriz: Hak, insanın canlı-cansız başka varlıklar üzerindeki tasarrufudur. Bu tasarrufun çerçevesi hukuk tarafından belirlenir. Yetki aşımı veya sorumluluğun yerine getirilmemesi hukuk tarafından belirlenen müeyyidelere tâbidir. En genel manada hak, Allah hakkı, kul hakkı ve Allah ile kul hakkının üzerinde birleştiği karma haklar şeklinde üçe ayrılır.

Hak kavramı hakkında sunduğumuz bu genel bilgilerin yeterli olduğu kanaatindeyim. Şimdi "mal" kavramı üzerinde de benzer açıklamalar yapıp, telif hakkına geçelim.

Mal, fıkhîta edinilmesi ve faydalanılması mutad olan şeye denir. Fıkıhçılar malın farklı yönlerini ön plana çıkararak onu bazı kategorilere ayırmışlardır. Bunların en meşhur olanı mütekavvim ve gayr-i mütekavvim ayırımıdır. Mütekavvim, yenilmesi, içilmesi ve kullanılması caiz ve meşru olan bir malın iktisadi değer ifade edip, etmemesi anlamına gelen bir kelimedir. İktisadi değer yanında hukukî değer olması veya olmaması bir şey değiştirir mi? Bu, İslâm hukuku açısından önemli bir sorudur ve buna birazdan geri döneceğiz.

İkinci bir tasnif, malın piyasada benzerinin bulunup bulunmamasına göre yapılmıştır. Mislî ve kıyemî mal ayırımı bunu anlatır. Malın taşınabilir ve taşınamaz olması bir başka tasnif örneğidir. Menkul ve gayrimenkul olarak literatürde kendine yer bulan bu ayırımın taşınamaz kısmına tarla, arsa ve benzeri şeyler örnek gösterilebilir.

Malın iktisadi veya hukuki değer ifade etmesine geri dönecek olursak; değer dendiği an akla gelen ilk şey hiç şüphesiz, malın iktisadi değer taşımasıdır. Bir başka ifadeyle para ile ifade edilebilen bir karşılığının olmasıdır. Ama her mal İslâm inancı zaviyesinden bakıldığında iktisadi bir değer taşımayabilir. Söz gelimi domuz, haram kılınması itibarıyla Müslüman için hiçbir ekonomik değer taşımaz ama aynı mal gayrimüslim için iktisadi değere sahiptir. Kan, leş, içki vb. şeyler de bundan farklı değildir. Bu farklılıktan dolayı olsa gerek, hukukçular malın değer taşımasını, sadece iktisadi karşılığının olması ile değil, hukukî değer taşıması ile de anlamlandırmışlardır. Buna göre mütekavvim mal demek, ekonominin yanında hukukî değere de sahip olan mal demektir.

Bu genel bilgiler ışığında gelelim telif haklarına: En son söylenecek sözü isterseniz baştan fade edelim; İslâm ulemasının büyük çoğunluğu telif hakkı kapsamı içine giren şeyleri gayr-i maddî mal hükmünde kabul eder. Şöyle açalım; telif hakkı günümüzde herhangi bir bilgi veya düşünce ürününün kullanılması ve yayılması ile ilgili hakları ifade eden bir kavramdır. Kitap, makale, resim, fotoğraf, müzik eseri, mimari proje vb. şeyler bu bağlamda değerlendirilir. Aslında bunlar sınai ve fikrî olmak üzere ikiye ayrılıp, fikrî mülkiyet hakları üst başlığında birleşirler. Telif hakları, fikrî hakların alt kümesini oluşturur.

Pekâlâ, telif hakkı üzerinde farklı mütalaalara sahip olan, mesela “Böyle bir hak yoktur.” diyen kişiler var mıdır? el-Cevap: Vardır. Onların düşüncelerini dayandırdıkları delil, hakkın ıstılahe ifadesiyle “ayn” yani elle tutulup, gözle görülür olmamasıdır. “Telif hakkı, mücerred bir şeydir ve mal değildir. Dolayısıyla alışverişe konu olamaz.” der ve bu yaklaşımlarını “Karşılığı ödenerek satın alınan bir kitabın veya kasetin nasıl tasarruf edileceğine başkası karışamaz.” ifadeleriyle örneklendirirler. Ama bu görüş çoğunluk tarafından reddedilmektedir. Reddedenler, bu içtihatta maddî ve gayr-i maddî mal ayırımı ile, zilyed ve malik arasındaki farkın gözetilmediğini nazara verirler. Ayrıca belki de tarım toplumu şartlarında geçerliliği olan söz konusu düşüncelerin, bu kapsam içine girmeyen yeni ürünler için geçerli olmadığını, bu hususta dikkat edilmesi gereken ana unsurun “Âdet muhakkemdir.” kaidesinden hareketle, örf ve âdet olduğunu belirtmektedirler. Malum, dünya genelinde kabullenilen örf ve âdete göre -ki buna evrensel doğru da diyebiliriz- telif hakkı gayr-i maddî bir mal ve mutlak bir hak olarak görülmektedir. Nitekim hemen her hukuk sistemindeki düzenleme bu esasa göre yapılmıştır.

Son husus da telif hakkının konusu olan malın izinsiz kullanımınıdır. Neler telif hakkı kapsamı içine girer? Elektronik versiyonu olan bir malı (kitap, makale, müzik eseri vs.) internet ortamından -yasak olduğu belirtilmesine rağmen- indirmek; CD, DVD kopyalamak, bilgisayar programını izinsiz kullanmak vb. örnekler sıralanabilir. Verdiğimiz bu ve benzeri örneklerde telif kapsamı açısından her bir ürün için farklı şeyler söylenme ihtimali olsa da genel manada, malın basılma-satılma-dağıtılmasını içine alan halka arz yetkisi, iktibaslarda sahibini belirtme, eserde değişiklik yapmama ve temsil gibi haklar sıralanabilir.

Tercihlerini kabullendiğimiz İslâm bilginlerinin görüşlerine göre telif hakkı kapsamı içine giren bilgi ve düşünce ürünü olan eşyalar, İslâm hukukuna göre gayr-i maddî maldır ve mutlak hakkın konusudur. Bunlar hem iktisadi hem de hukukî değere sahiptir. Elle tutulur, gözle görülür olmaması bir şeyi değiştirmez. Çünkü bunlar zihnî çaba, uzun zaman, bedeni emek ve işin mahiyetine göre değişen yüklü harcamalar sonucu elde edilen ürünlerdir. Öyleyse bunların alıcısı sınırları hukuk tarafından belirlenen çerçeveye uymak zorundadır. Aksi hâlde hak ihlal edilmiş olur. Bu durumda ukbaya bakan veçhesiyle kul hakkı, dünyaya bakan veçhesiyle de fikrî mülkiyet hukuku devreye girer. Ceza söz konusu olan bir fiil ortada varsa Ceza Hukuku, tazminat söz konusu ise Borçlar Hukuku ilgilenir ve müeyyideler devlet eliyle uygulanır.

Peki, bu mevzuda cehalet mazeret midir? Hayır, değildir. Nitekim günümüzde piyasada satılan mallara bu telif haklarının korunduğunu ifade eden semboller konulmaktadır. Mesela, daire içindeki c harfi yani © şekli bunu ifade eder.

Ya, hak sahibinin gayrimüslim olması bir şey değiştirir mi? Hayır. Hak, haktır. Hakka sahip olan kişinin dinî kimliğinin ne dünyevî ne de uhrevî açıdan hiçbir önemi yoktur.

Son olarak bazı bilgisayar programlarında yapımcı firmanın kopyalama ihtimalini ortadan kaldırmaması, dolaylı izin ve ruhsat sayılmaz mı?

Bu konuda iki ayrı görüş var. Bir; hak, haktır; küçüğüne-büyüğüne bakılmaz. Dolayısıyla soruda ifade edilmek istenen “bi delâleti’l-hâl izin” izin sayılmaz, caiz değildir. İkinci görüş ise “Bu fiilî durum eğer kanunlar tarafından yasaklanmıyorsa gizli izin sayılır. Kişi ticaretini yapmamak ve sadece kendisi kullanmak için bu malı kopyalayabilir. Eğer halka arz ile ticareti yapılacaksa gerekli telif ücretinin ödenip iznin alınması gerekir.”

Tüketiciler açısından baktığımız bu hadisenin bir de üretici kısmı var. Bilinen bir gerçek ki bugün okumuş olduğunuz yazının yazılmasına neden olan ürünler, her ne kadar uzun çaba, gayret ve masraflar sonucu elde edilmiş de olsa, akl-ı selimin kabulleneceği ölçünün dışında bir kâr marjı ile satışa sunulmaktadır. Tekel oluşturmalar, gereksiz yere üretici ile tüketici arasına giren komisyoncular ürünün fiyatının suni olarak yükselmesine sebebiyet vermektedir. İzinsiz kopyalamaya insanları iten faktörlerden birinin de bu olduğu unutulmamalıdır. Tabîî insan fitratındaki çeşitli sâikleri harekete geçirerek ihtiyaç olmayan nice şeyi ihtiyaçmış gibi sunan reklam faaliyetlerini de başka bir muharrik sebep olarak akılda tutmak lazım.

Emanetin Tazmini

İslâm hukukunda emanet, bir diğer adıyla vedâ, koruması maksadıyla sahibinden başkasına bırakılan şeye verilen isimdir. İdâ ise bu bırakma muamelesine denir. İdâ, sarahaten (açıkça) veya delâleten icab ve kabul ile gerçekleşir. Meselâ “Bu eşyaları sana 10 günlüğüne emanet ettim.” sözüne karşılık, emanetçinin “Kabul ettim.” demesi açık idâyâ örnek olarak verilebilir. Evde yapılacak bir tamirat ve tadilat için ev sahibinin anahtarı tamirciye teslim etmesi, onun da bunu kabul etmesi ise delaleten idâyâ örnek olarak verilebilir.

Tazmin, emanetin zayi edilmesi durumunda ödenmesi demektir. İslâm hukukçuları Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) “Hainlik yapmayan vedî (yanına emanet bırakılan) kimsenin üzerine tazminat yoktur.” hadisine binaen ve emanetin zayi edilmesi durumunda onun tazmininin, insanların ihtiyacı olan işin yapılmasını engelleyeceği düşüncesine dayanarak “Emanet tazmin edilmez.” demişlerdir. Fakat emanet bırakılan kişinin o şeyi koruma konusunda ihmali, tedbirsizliği ve su-i kastı varsa, “Tazmin edecektir.” hükmünü vermişlerdir.

Eğer emanetçi kendisine bırakılan şeyi bir başkasına teslim etse, o da onu zayi etse, burada yine su-i kast, tedbirsizlik ve ihmal arayışı içine girilir. İkinci emanetçinin su-i

kastı ve tedbirsizliği yoksa emanet tazmin edilmez ama varsa, mal sahibi malını emanet ettiği birinci şahsa onu tazmin ettirir. Zira o, malı birinci şahsa teslim etmiş ve ondan başkasının korumasına da ne delâleten ne sarahaten izin vermiştir.

Bu temel bilgiler ışığında tamir maksadıyla evin anahtarını teslim alan tamirci emanetçi hükmündedir ve evi, içindeki her şeyle beraber korumak ve aynıyla iade etmek mecburiyetindedir. Onun ihmal ve kusurundan kaynaklanan kayıplar yaşandığı takdirde, kayıp malın bedelini tazmin ile mükelleftir.

Sigorta

Sigorta caiz midir, değil midir? Bu, öteden beri çoklarını meşgul eden önemli bir konudur. Sigortanın hukukî tanımına veya bugün uygulanan çeşitleri ile sigortaya geçmeden önce, ona getirilen tariflerden bazılarını sunalım. Sigorta: “İstatistik kaide ve esaslara bağlı bir tekniğe dayanarak akitleri düzenleyen bir müessese vasıtasıyla kaza ve kayıpların zararını telafi etme hususunda yardımlaşmayı gaye edinmiş, karşılıklı ödeme esasına dayanan akdî bir sistemdir.”[83](#)

Başka bir tarif: “Sigorta riskle karşı karşıya bulunan çok sayıda kişinin bireysel olarak belirsiz olan hasar olasılığını belirgin duruma getirmek ve bu olasılığın gerçekleşmesiyle ortaya çıkan zararları birlikte karşılamak amacıyla risk yönetim ve sorumluluğunu taşıyan bir kişi veya kurum tarafından bir araya getirilmesidir.”[84](#)

Bu iki tarifi birlikte mütalaa ettiğimizde, ortaya çıkan ortak noktanın “karşılıklı yardımlaşma” olduğunu görürüz. İctimaî bir hayat yaşama zorunluluğu olan insanların maddî ve manevî alanlarda birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışması zarurîdir. Buna hayatın devamını sağlayan zarurî bir şart gözüyle de bakabiliriz. Bu açıdan yardımlaşma insanların asgarî müşteregidir. İslâm dini gerek ayet gerekse hadis-i şeriflerde bunu müntesiplerine bir mükellefiyet olarak yüklemiştir. Ezcümle; “İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah vedüşmanlık üzerine de yardımlaşmayın.” (Mâide Sûresi, 5/2) ayeti bunu âmirdir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)“Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanı(n ayıbını) örterse, Allah da onun kıyamet günü (ayıbını) örter.”[85](#) buyurmaktadır. Bu hususta daha nice ayet ve hadis sıralamamız mümkündür.

Burada yukarıda bahsini ettiğimiz “asgarî müşterek” kavramına biraz açıklık kazandırmak istiyorum. Müslüman olsun veya olmasın her insanın başta kendi hayatı, sonra eş, çocuk ve yakın akrabalarının hayat yükümlülüklerini garanti altına almak istemesi, muhtemel kaza ve felaketlere karşı maddî güvence altına girmeyi arzu etmesi, gayet tabiidir. Bu tabiî his ve arzusunun bütünüyle kapitalist bir zihniyet ve dünya görüşünün ürünü, kabulü ve beklentisi olduğu fikrini çok doğru bulmuyorum. Meselenin ideolojik boyutu kapitalizme ait olabilir. Fakat biz bu yönünü kastetmiyoruz. Zira bunlar, bir bakıma bütün insanların ihtiyaç duyduğu evrensel

sâbitelerdir. Bu sâbitelerin tarih boyunca idarî, siyasî ve hukukî sistemlerde yer aldığı da bilinen bir gerçektir. Ne var ki bunların kurumsal bir hüviyet kazanması her devirde değişik değişik olmuştur. Nitekim sistem ve ona verilen isim noktasında her devrin şartlarına göre değişebilecek olan bu mesele, İslâm hukukunda muvâlât, âkile, bey’u’l-vefa, tazminat gibi esaslarla hayata geçirilmiştir. Zaten bunlar ayet ve hadislerin yanı sıra, tarihî açıdan İslâmî sigorta sisteminin kaynakları arasındadır.

Yeri gelmişken bu kavramları biraz açalım.

1. Bey’ul-vefa: Bir kimsenin belli bir zaman içinde bedelini iade ettiği takdirde geri alması şartıyla bir şeyi satmasıdır. Bunda akde mevzu teşkil eden meta, mal, genellikle gelir getiren birşey olur ve bu gelir satın alana aittir. Dolayısıyla bu bir nevi ödünç muamelesidir.

2. Muvâlât akdi: Akdi yapan iki taraftan birinin kaza yoluyla meydana gelecek olan suçun malî neticesini, öldürülen şahsın varislerine borçlanması ve karşılığında da akdi yapan bu şahıs vârisi olmadan ölürse, ona diğer şahsın mirasçı olmasıdır ki, mesuliyet sigortasının adeta canlı bir örneği gibidir.

3. Yol tazminatı: Bir şahsın diğerine bir yolu tercihte yol gösterip, muhtemel zararı üstlenmesidir. Mesela bir şahıs diğerine “Şu yoldan git, emin bir yoldur, eğer başına birşey gelirse ben ödeyeceğim.” diye garanti verse, o şahıs da o yolu tercih edip, yolda soyulsa, teminat veren kişi, zararı tazmin etmek mecburiyetindedir.

4. Borçlanma vaadi: Birisine borç verme adına verilen bir sözdür ki Malikîlerin görüşüne göre bu sözün bağlayıcılığı vardır. Bu şekliyle borçlanma vaadi de günümüz sigorta uygulamalarına kısmen benzemektedir. Mesela birisi “Tarlanı sürmen için sana öküz, saban vereceğim.”, “Evlenirsen, borç vereceğim.” dese, o şahıs da bunlara teşebbüs etse, vadeden kişi sözünden dönemez, söz verdiği şeyleri vermek zorundadır, vermezse icra ile cebren alınır.

5. Âkile ve avâkil sistemi: Bir kimse asıl cezası diyet olan kasıtsız adam öldürme suçu işlese, tazminat âkilesinin yani yakın erkek akrabalarının arasında taksim edilir. Eğer âkile yeterli sayıda değilse, yani diyet miktarını karşılayamıyorsa, miras taksimindeki asabe (yakın erkek akrabalar) tertibine göre diğer akrabaları da buna dâhil edilir.

Buraya kadar kısaca zikrettiğimiz İslâm hukuku içinde yer alan hususlar mutlak sigorta akdini destekleyen, cevaz veren mesnetler gibi gözüküyor.

Şimdi gelelim bugünkü uygulamadaki şekliyle sigortaya. Buna göre en genel manada sigortayı 3’e ayırabiliriz.

1. Devlet sigortası: Bütün vatandaşların kaza, felâket, yangın vs. afet ve yoksulluk zamanlarında devlete başvurup, yardım talep etmesi ve devletin de bu şahısların ister zararın bütünü, isterse bir kısmını telafi adına yardımda bulunmasıdır ki ittifakla caizdir.

2. Üyelik sigortası: Çeşitli iş kollarına mensup üyelerin, işçilerin, memurların vs. üyelere birinin geçirdiği kaza veya uğradığı felaket sonucu ona yardım etmek üzere aralarında periyodik olarak para toplamaları, bu felaketler olmadığı takdirde de üyelere aidatlarını geri iade etmeleri üzere yapılan akit ki dayanışma fikri ile ortaya atılan yardımlaşma sandığı manasındaki bir sigortadır, ittifakla caizdir. Ne mütekaddimin ne de muasır fukahânın bu konuda menfi bir hükmü vardır.

3. Ücretli sigorta: Ücretli sigorta hukukçular tarafından şöyle tarif ediliyor: “İstatistikî kaide ve esaslara bağlı bir tekniğe dayanarak akitlerini düzenleyen bir müessese vasıtasıyla kaza ve kayıpların zararını telafi etme hususunda yardımlaşmayı gaye edinmiş, karşılıklı ödeme esasına dayanan akdî bir sistemdir.”⁸⁶

Günümüzde bu sigorta alanını büyük sermaye sahipleri şirketler yürütüyor. Kabaca işleyiş şekli şöyle: Sigortalının ödediği primlerden büyük meblağlar birikiyor ve sigortacı şirket sigortalıya sigortaya mevzu teşkil eden hâdise olduğunda hak ettiği tazminatı o meblağdan ödüyor, eğer hadise olmazsa bir şey geri iade etmiyor ve toplanan primler ile ödenen tazminat arasındaki fark, kâr olarak şirkete kalıyor.

Fukahâ bu tür sigortaya caizdir ve değildir diyerek birbirine zıt iki ayrı hüküm veriyorlar. Fukahâ arasındaki bu keskin ihtilafın sebepleri veya verilen hükümlerin tarihî ve fikhî zemini nedir sorusuna cevap arayalım.

Her şeyden önce İslâm uleması sigorta kavramının tarihçesi üzerinde ittifak edememiştir. Bazı fukahâ, sigortanın miladî 14. asırda Venedik tacirlerinin gemilerinin denizde maruz kaldığı tehlikeler sonucu ortaya atılan bir fikir olduğunu ve bu fikrin daha sonra uygulamaya konularak kurumsal hüviyet kazandığını söylerler. 1435 yılında “Barcelona Emirnamesi” adıyla yayımlanan kanunla bu uygulama resmîyet kazanmıştır. Kanun, deniz sigortası akdinin unsurları, şartları, tatbikatı gibi hususları bir çerçeve içine almaktadır.

Bazı fukahâ ise sigortanın hicri 2. yüzyılda Hindistan, Malay ve Asya’da bazı ülkelere ticaret yapan Müslüman Araplar tarafından ortaya atıldığını ileri sürerler. Bu tacirler kervanların sık sık karşılaştığı hırsızlık, soygun vb. olumsuzluklar sonucu uğradıkları zararı karşılamak için kendi aralarında yardım ve işbirliğine dayalı bir finans fonu oluşturmuşlar, zarara uğrayanların giderlerini bu fondan karşılamışlardır.

Sigortanın tarihçesi hakkında mezkûr iki görüşü, bazı hukukçuların meseleyi bu çıkış noktası itibarıyla ele almaları ve bunu verdikleri hükme menat olarak göstermeleri nedeniyledir.

Bazı fukahâ ise Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde böyle bir uygulamanın olmadığını ileri sürerek sigortaya menfi yaklaşmışlardır. Hâlbuki bu doğru değildir. Zira bir meselenin caiz olup olmayışı, Hz. Peygamber döneminde olup olmamasına göre değil, İslâm’ın genel ilke ve amaçlarına uygun olup olmamasına bağlıdır. Nitekim Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde olmayıp naslarla çakışmayan nice akdî uygulamalar -menşei ne olursa olsun- fukahânın

çoğunluğu tarafından kabullenilmiştir. Yukarıda uygulanış şeklini aktardığımız bey bi'l-vefa bunlardan sadece birisidir.

Öyleyse sigorta mevzuunda yapılacak şey, bu fikrin ilk defa kimler tarafından ortaya atıldığı değil, bununla İslâm'ın temel ilkeleri arasındaki münasebetin incelenmesidir. Bu ilkeler arasında benzerlik sözkonusu ise uygulama esasları yani akit şartları, şekilleri, tazminat, geri ödeme... gibi hususlar ele alınır ve hükme varılır.

Sigorta hakkında mutlaka açıklığa kavuşturulması gerekli olan bir diğer husus, fukahânın aynı kaynaklardan hareketle, aynı meseleye helal ve haram gibi iki zıt hüküm vermiş oluşudur. Tabîi olarak bu, fukahâ ölçüsünde ilmî yeterliliğe sahip olmayan Müslümanların zihinlerini meşgul etmektedir. Meseleye bu perspektiften bakarak, her iki grubun delillerini incelediğimizde, bunların sigorta kavramından anladıkları şeyin farklı olduğunu veya yaklaşım keyfiyetleri itibarıyla sigortanın bazı yönlerini ön plana çıkarıp, bazılarını arka sıralarda mütalaa ettiklerini gördük.

Şöyle ki helal diyenler sigortayı felaket ve zararların hafifletilmesini sağlayan karşılıklı yardımlaşma olarak kabul ediyor; haram diyenler ise -bu hususu inkâr etmemekle beraber- onda aldatma (garar) bulunduğunu, meçhul şeyler üzerine akit yapıldığını, sigortaya konu teşkil eden şey gerçekleşmediği takdirde sigorta şirketinin aldığı paranın haksız kazanç olduğunu ve bu yönüyle kumara benzediğini, hepsinden öte bunun Allah'ın kaderine karşı gelmek anlamını taşıdığını öne sürüyorlar. Yaklaşım keyfiyetleri böyle olunca hükmün haram ve helal şeklinde ortaya çıkması gayet doğaldır.

Burada her iki grubun delillerini detaylı bir şekilde ele alıp inceleyecek değiliz fakat şunu belirtmekte yarar var: İslâm fukahâsı arasında müstakil olarak sigorta üzerinde ilk detaylı incelemeyi yapan İbn Âbidîn'dir. İbn Âbidîn Hâşiyetü Reddû'l-Muhtar adlı eserinde kendi devrinde Avrupa ülkelerinde uygulanan sigorta şeklini fikhî açıdan incelemiş ve onun caiz olmadığını söylemiştir. İbn Âbidîn dayanak noktası olarak sigorta şirketinin "borcu olmayan bir şeyi borçlanması"yı göstermiş ve bunun İslâm hukukuna göre borç kabul edilmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Bu takdirde İbn Âbidîn'e göre sigortalının sigortaya konu teşkil eden kaza, yangın, soygun vb. felaketler gerçekleştiğinde, akit esnasında anlaşılan parayı alması helal olmaz.⁸⁷

İbn Âbidîn'in prim karşılığı sigorta üzerinde vermiş olduğu bu hükme itiraz ederek karşıt deliller sunan pek çok fakih vardır. Bunlara ait münakaşalar ilgili kaynaklarda görülebilir. Yalnız hemen ilave edelim ki İbn Âbidîn'in verdiği fetvadan bu yana sigorta sistemlerinde ciddi değişiklikler olmuştur. Özellikle İslâmî camianın bu meseleye sahip çıkmasıyla kurulan sigorta sisteminde bazılarının prim karşılığı sigortaya haram hükmü verdiren unsurların hepsi kaldırılmıştır. Bir açıdan hukukî, diğer açıdan iktisadî bir hüviyet arz eden bu sistemde garar (aldatma), kumar, meçhul unsurlar vb. gibi şeyler artık bahis mevzuu değildir. Dolayısıyla İbn Âbidîn ve emsali şahısların kendi dönemlerinde uygulanan şekliyle sigortaya vermiş oldukları hükmü, günümüzdeki yardımlaşma sandığı esaslarına göre çalışan İslâmî sigortalara yansıtmak doğru değildir. Sistem bütün bütün değişmiş olmasına rağmen ona yine de sigorta adının verilmesi ise ya sair sigorta sistemlerine az veya çok oranda

benzerlikten ya da terminolojik gelişimden dolayıdır. Zira bu mahiyetteki bir oluşumu günümüzde ifade eden kavram, sigortadır. Onun için hukukî açıdan tekafül (yardımlaşma), ticarî açıdan da mudârebe şirketi gibi çalışan bu yeni sisteme sigorta adı verilmesi kimseyi yanıltmasın.

Bu arada sigorta sisteminin suistimallere açık olması hükme tesir etmez mi, sorusu sorulabilir. Bir sistemin bazı noktalarının suistimallere açık olması, bütün hakkında verilecek hükmün sıhhatine tesir etmez. O açık noktalar, yapılacak yeni düzenlemelerle rahatlıkla kapatılabilir. Aslında meseleye bu zaviyeden bakacak olduğumuzda, insan unsurunun bulunduğu her meselede bu ve benzeri şeylerle karşılaşmamızın mümkün olduğu görülecektir. İster İlahî sistemlerde, isterse beşerî sistemlerde o sistemin gerektirdiği ölçüde ahlâkî kemale ulaşmamış insanların, tarih boyunca çeşitli suistimaller içinde bulunduğu inkâr kabul etmez bir vakıadır.

Sigorta üzerindeki mülâhazamızı şu tespitlerle bağlayalım: Son yıllarda tezahürlerini İslâm dünyasında çok sık gördüğümüz bir hastalık var. O da sosyal hayat adına Batı orijinli ortaya konan çeşitli görüşler ve düşüncelerin Müslüman yazarlar tarafından - belki de bir kompleksin ürünü olarak- “Bunlar İslâm’da da var. Hem de 14 asır önce. Şu ayet veya bu hadis ya da şu tarihî uygulama bunu göstermektedir.” şeklinde değerlendirilmesidir. Bu çerçevede kaleme alınmış nice telif ve tercüme eserler göstermemiz mümkündür. Bizim kanaatimize göre sigorta da maalesef bu anlayıştan nasibini almıştır. Şöyle ki yukarıda zikri geçen âkile, tazminat, bey’u’l-vefa, muvâlât vb. akitler nazara verilerek, gerçek sigorta fikrinin İslâm menşeli olduğu ileri sürülmüştür. Bunun karşısında bazıları da sigortanın menşeinin Batı kaynaklı olması sebebiyle muhafazakârlık temayülü içinde onu red ve inkâr etmişlerdir. Hâlbuki Vehbe Zuhaylî’nin tespitleri içinde “Sanayi devrimi ile birlikte borçlar hukukunda pek çok yeni hüküm vücut bulmuş, ticaret hukuku, iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku, eşya hukuku gibi apayrı hukuk branşları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında demokratik parlamenter idarelerin yaygınlaşması ile idare hukukunda büyük değişiklikler vücut bulmuş, haberleşme ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, ülkeler arasında ticari, sınaî ilişkilerin artması sebebiyle devletler hususi ve devletler umûmî hukukunda hayli değişimler ve gelişmeler olmuştur.”⁸⁸

Bu çizgide içtimaî, iktisadî, siyasî, kültürel, dinî ve benzeri pek çok sahada yeniden yapılanan dünyada bu yardımlaşma esasının ferdî olmaktan öte içtimaî bir boyut kazanması çok önemlidir. Küreselleşen dünya içinde bire bir ilişkilerle, İslâm’ın bu âmir hükmünün yerine getirilmesi oldukça zordur. Zira ihtiyaçlar sınırsız ama imkânlar sınırlıdır. Onun için çıkış noktası veya temel felsefesi itibarıyla İslâm’ın esaslarına uygunluk arz eden bir sistemin hemen reddedilmesi doğru değildir. Doğru olan, işleyiş şekillerinde İslâmî esaslarla çelişen uygulamaları, esasatımıza uygun olarak tashih ederek sistemi kabul etmektir. Nitekim bir taraftan bu hususa işaret, diğer taraftan Müslüman sermayedarlara hedef göstermesi açısından M. Fethullah Gülen Hocaefendi’nin yıllar önce yaptığı bir değerlendirmeyi arz ederek bu faslı kapatalım: “İslâmî değer ve kaideler çerçevesinde yapılacak bir sigorta işlemine kimse bir şey diyemez. Değişen içtimaî ve iktisadî yapılanmalar karşısında İslâmî esaslara uygun müesseselerin boy atıp gelişme imkânı bulabileceği günümüzde inşaallah

dinine bağılı sermayedarlar çıkar ve her yanı ile İslâm'a uygun bir sigorta şirketi kurarak, Müslümanların bu ihtiyaçlarını da karşılarlar.”[89](#)

Hayat Sigortası

Hayat sigortası, geleceğe güvenle bakabilme, maddî risk sorumluluğunu paylaşma vb. düşüncelerle ortaya atılan sigorta sisteminin bir parçasıdır. Hayat sigortası bildiğimiz kadarıyla Türkiye’de ölüm, yaşama ve karma olmak üzere üç bölüme ayrılıyor. Bunların hepsinin altında yatan temel ilke, ilgili şahsın ilerleyen yaşlarda kendi veya eş, çocuk gibi yakınlarının hayatına maddî güvence sağlamaktır. Meseleye bu zaviyeden bakılacak olduğunda, bu düşüncenin İslâm’ın temel ilkeleri ile çatışan bir tarafı yoktur. Aksine hayatı koruma -ki bu usul-u hamseden biridir- ve hadisin ifadesiyle şer’î mirasçılarını başkalarına el avuç açan dilenci olarak değil de zengin olarak bırakma bu mevzuda delil olarak kullanılacak ilk örneklerdir. Bunun yanında başta Hz. Ömer’in divan uygulaması olmak üzere, İslâm tarihi içinde bu çizgide benzeri pek çok uygulama hayat sigortasının altında yatan temel fikre destek vermektedir. Fakat bu sigortanın işleyiş şekilleri ne kadar İslâmîdir? Problem burada düğümlenmektedir.

Bilindiği üzere sigorta sistemi ferdi veya toplumu öncelikli olarak ele almaları itibarıyla ikiye ayrılır: Özel sigortalar ve sosyal sigortalar. Çok az farklılıklarla hemen bütün dünyada var olagelen bu ikili sigorta sisteminde, özel sigortalar genelde sermaye sahipleri tarafından kurulan ve kanunlarla çerçevesi çizilen sınırlara riayetle faaliyet gösteren, kâr amaçlı ticari kurumlardır. Bunlar kaza, yangın, doğal afet, sağlık, hayat vb. sahalarda faaliyet gösterirler.

Sosyal sigortalar ise vatandaşının geleceğini garanti altına almak, maddî refah seviyesini yükseltmek, nispetler perspektifinde kısmen de olsa eşitliği sağlamak için işsizlik, emeklilik gibi sahalarda devletin yürüttüğü toplum öncelikli sistemin adıdır. Bunu ülkemizde Sosyal Güvenlik Kurumu yapmaktadır.

Özel ve sosyal sigortaların çalışma alanlarının yukarıda bahsettiğimiz şeklindeki taksimi nihaî bir esas değildir ve olamaz. Yani işsizlik veya emeklilik sigortasını sadece devlet yapar, özel şirketler bunu yapamaz diye bir kanun yoktur. Netice itibarıyla devletin yükümlülüğü altına giren bir alanda sorumluluğu üstlenen -kâr amacına yönelik dahi olsa- ve emeklilik, işsizlik sigortası ile sağlanan faydayı, özel şirketler hayat sigortası vb. oluşumlarla sağlayabiliyorsa, devletin buna destek vermesi, kanunî düzenlemelerle sistemi işler hâle getirmesi gerekir diye düşünüyorum. Zaten bu düşünce ile olsa gerek, devlet özel sigorta şirketlerinin hayat ve sağlık sigortası uygulamasına izin vermiştir.

Sigorta konusu ilgi alanına giren hemen herkesin bildiği gibi, hayat sigortaları 4 ayrı kategoride uygulanıyor:

1. Süreli sigorta: Sigortalının belirli bir süre içerisinde ölmesi hâlinde sigortadan yararlanacak olan yakınlarına tazminat ödeme şartı ile yapılan şekildir.

2. Hayat boyu süreli sigorta: Sigortalı ne zaman ölürse ölsün, mirasçılara tazminatın ödendiği sigorta çeşididir.

3. Hayatta kalma şartı ile sigorta: Emeklilik sigortası diye bilinen şekildir.

4. Karma hayat sigortası: Sigorta şirketinin sigortalıya belli yıl içerisinde ölürse tazminat ödemeyi, ölmediği takdirde tazminatı belirlenen yılın sonunda ödemeyi kabullendiği çeşittir.[90](#)

Bütün bu sigorta çeşitlerinde sigortalının anlaşma şartlarına uygun olarak yatırmış olduğu primler, taksit veya peşin olarak ödenen tazminatların istatistik bilgi ve verilere dayanan hesaplama yöntemleri vardır. Ayrıca hayat sigortası olmak isteyen şahsın yaşı, sağlık durumu, eğitimi, tecrübesi, aile fertlerinin sayısı gibi unsurlar sözleşme esnasında dikkate alınmaktadır. Bu ve benzeri hususlara dikkat edilmesinin altında yatan temel felsefe, netice itibarıyla sigortalının tazminatına yansıtacak olan muhtemel zararların yok edilmesi veya olabilecek reel baza oturtulmasıdır.

Pekâlâ, özel sigorta şirketleri bu paraları nasıl muhafaza ediyor ve ileri dönemlerde sigortalılara o günün şartlarına uygun bir standartta peşin veya taksitli olarak tazminat ödemeye nasıl söz verebiliyor denecek olursa; bu şirketler, hazinesinde biriken büyük miktardaki meblağları sabit veya değişken getirili yatırımlara yönlendirmektedir. Şirket, bu yatırımlar sonucu elde etmiş olduğu kârı, ana parası ile birlikte sözleşmede yer alan ve üzerinde anlaşmaya varılan şekilde sigortalıya veya kanunî vârislerine geri ödemektedir. Bir organizatör kurum hüviyetinde olan şirketler de sigortalılar adına yapmış oldukları hizmet karşılığında işletme giderleri veya komisyon (şarzman) ölçüsünde ücret almaktadırlar. Tabii bahsini ettiğimiz bu husus, emniyet ve güven unsurunu zedelemeyen, kuruluş şartlarına sadık bir şekilde çalışan şirketler için geçerlidir. Bunlara muhalefet edenler bahsimiz hâricindedir.

Bu kısa bilgilerden sonra fikhî değerlendirmelere geçelim: Hâlihazırda uygulanagelen şekliyle hayat sigortasına mutlak manada cevaz veren fukahâ olduğu gibi akide, hukuk ve ticarî açılardan birtakım itirazlar öne süren fukahâ da vardır. İtiraz edenler kanaatimize göre sistemin bazı parçalarından hareketle sonuca gitmeye çalışmış ve o parçaları hükmü, nass veya içtihat ile tespit edilen meselelere kıyas yaparak nihaî kanaatlerini bildirmişlerdir. Hâlbuki klasik fıkıh usulü kitaplarında belirtildiği üzere, burada kıyasın şartları arasında zikredilen asıl, fer, makîsun aleyh ve ortak illet bütünüyle yoktur. Söz konusu yaklaşımla sistemin bir parçası, mevcut bütünden koparılmakta ve parçacı bir yaklaşım sergilenmektedir. Sistemin incelenmesi esnasında böyle bir yaklaşım zaruridir ama bu parçadan hareketle bütün hakkında hüküm vermek doğru değildir. Kanaatimiz bu olunca hayat sigortasına yöneltilen bu itirazları, cevap mahiyetini taşıyan değerlendirmelerimizle birlikte sunmaya çalışacağız:

1. İnanç açısından: Hayat sigortasına bu alanda yöneltilen itiraz, onun Allah'ın takdirine karşı olduğu, kaza ve kader inancını inkâr ettiği şeklindedir. Bu anlayışa göre “Şu kadar yıl yaşarsam bana, ölürsem varislerime...” şeklindeki bir şartla yapılan anlaşmanın altında yatan temel inanç, aslında şahsın o kadar yıl yaşayacağını garanti

görmesidir. Bu ise kaza ve kader inancına terstir ve aynı zamanda bir nevi kumar akdidir.

Bize göre bu anlayış hayat sigortasının temel esprisini kavrayamamaktan ileri geliyor. Evet “Hiç kimse nerede öleceğini bilemez.” (Lokman Sûresi, 31/34) ayetinin mantığına göre kimse nerede, ne zaman ve nasıl öleceğini bilemez. Bu doğru. Ama hayat sigortası sisteminde buna muhalif olan bir şey yoktur. Belki tam tersi, bu anlaşmada organizatör kurum vesilesi ile büyük çapta bir yardımlaşmadan söz edilebilir ki bu da zaten “İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın.” (Mâide Sûresi, 5/2) ayetinin emrini içtimaî planda yerine getirmekten ibarettir.

Bu tür bir anlaşmanın tevekkül kavramına ters olduğunu söyleyenler de vardır. Burada kastedilen İslâm tarihi boyunca nice menkıbelerin diliyle doğruluğuna mutlak olarak inandığımız ve genellikle tasavvuf erbabının anladığı manadaki tevekkül olsa gerek ki biz buna saygı duyarız. Fakat bu, subjektif bir mahiyet taşımaktadır. Ona objektif bir mahiyet yüklemek ve peşi sıra genelleme yapmak, hem dinin ruhuna hem de ümmetin maslahatına aykırı bir yorumdur. Dolayısıyla bu tip bir tevekkül anlayışını herhangi bir meselede ve mutlaka objektif manada verilmesi gereken içtihadî hükme, menat olarak göstermek içtihat prensiplerine göre doğru değildir.

2. Hukukî açıdan: “Sigorta şirketi sigortalıya veya varislerine “İleriye yönelik şu kadar para vereceğim.” diye söz vermektedir. Verilen o tazminat tutarı, yatırılan prim tutarına eşitse bu caizdir. Ama fazlası katiyen faizdir.” şeklinde yapılan bir itirazdır.

Hayat sigortasının kısaca işleyiş şekillerini anlattığımız satırlarda da belirttiğimiz gibi sözleşmede belirtilen esaslara göre sigortalının almış olduğu tazminat, aslında kendi parasıdır. Organizatör kurum olan sigorta şirketi, hazinesinde biriken paraları sabit ve değişken getirili yatırımlara yönlendirmekte ve elde edilen kârı, ana parası ile birlikte sigortalıya sözleşme şartlarına uygun olarak peşin veya taksitle geri ödemektedir.

Öte yandan; devletin sosyal sigortalar kurumları aracılığı ile yürüttüğü emeklilik sigortası hemen hemen bütün fukahânın ittifakıyla caizdir. Orada da şahsın emeklilik döneminde alacağı para miktarı bilinmemekte, hatta pek çok emekli çalışma süresinde kesilen prim tutarı üzerinden emeklilik tazminatı almaktadır. Fakat fukahâ bunu, gerek ilgili şahsın ilerleyen yaşlarında kendisinin, gerekse aile fertlerinin yaşamlarını hiç olmazsa maddî açıdan garanti altına almasının devletin vazifesi, amme hukuku ve sosyal hayat şartları açısından zarurî görmüş ve “Akitlerde itibar maksatlara ve manalaradır.”⁹¹ “Hacet umumî olsun, hususî olsun zaruret menzilesine tenzil olunur.”⁹² ve “İki fesad tearuz ettikde ehaffı irtikap ile azamının çaresine bakılır.”⁹³ vb. fehvalarına istinaden cevaz vermiştir. Şimdi devlet fert münasebetleri açısından caiz olan bu hususu, fertlerin kendi aralarında bir aracı kurum vasıtasıyla yapmasının caiz/geçerli olmamasının herhalde hiçbir haklı gerekçesi yoktur.

Ölüm veya emeklilik döneminde kesilen prim tutarı üzerinde alınan fazla tazminatın faiz olmasına gelince; evet, İslâm hukukunda alışveriş, ödünç ve sarf akitlerinde faize girilmemesi için birtakım esaslar getirilmiş. Bu esasları muasır ulemanın yaklaşımıyla

“Mislî malların misilleri ya da kıymetleri ile ödenmesi gerekir.” şeklinde özetleyebiliriz. Tazminata konu olan mallar için de aynı kaide geçerlidir. Hayat sigortası işleyiş şekilleri itibarıyla bu çerçevenin dışına çıktığı takdirde ona cevaz vermek elbette düşünülemez. Ama daha önceleri defaatle ifade ettiğimiz gibi bu sistemde sigortalılardan toplanan primler şirket tarafından kâr amaçlı yatırımlara yönlendirilmekte ve daha sonra elde edilen kâr ana para ile birlikte sahiplerine iade edilmektedir. Dolayısıyla burada faizden söz etmek bahis mevzuu değildir. Yalnız sigortalıların paralarının faiz yoluyla nemalandırılması hariç.

3. Ticarî açıdan: “Organizatör kurum olan sigorta şirketleri genelde hazinede biriken paraları faizli yatırımlara yönlendiriyorlar. Dolayısıyla sigortalının almış olduğu tazminat tamamıyla faiz yoluyla nemalandırılmış olan kazançtır. Bu ise haramdır.” itirazıdır.

Bu sadece hayat sigortasının değil, bütün sigorta sistemi için ticarî açıdan yapılan bir itirazdır ve buna katılmamak mümkün değildir. İslâm’a göre faiz kesinlikle haramdır. Her ne suretle olsun buna cevaz vermeye yol yoktur. Fakat sistemin İslâm’a aykırı olan bu parçası caiz olan şekle irca edilebilir. Zaten İslâmî sigorta sisteminde hazinede biriken paraların mudarebe şirketi usullerine göre çalıştırılması ile bu gerçekleştirilmiştir. Aslında bu para mudarebenin yanı sıra müşaraka, murabaha, leasing vb. usullerle de çalıştırılabilir.

Bu noktada bir diğer itiraz, akitte meçhul unsurların varlığıdır. Bu grupta yer alan fukahâya göre meçhul unsurların varlığı akdi fasid kılar. İslâm hukuku akitlerde taraflar arasında tartışmaya sebebiyet verebilecek olan meçhul unsurların akit esnasında imkânlar nispetinde kaldırılmasını öngörmüştür. Hatta buradan hareketle meçhul unsurların bulunduğu akde fasid hükmünü vermiştir. Allah Resûlü’nün “Yanında olmayan şeyi satma.”⁹⁴hadisi bu hükmün asıl dayanak noktalarından biridir.

Yalnız fukahâ hadisin illetinin “tartışmaya sebebiyet verebilecek şeyler” olduğu konusunda görüş bildirmiş ve akdi fasid kılan şartlar arasına malın değeri ve ödeme takvimindeki belirsizliği de ilave etmişlerdir. İstisnâî olarak da bizzat Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) örf, âdet ya da zaruret esaslarına binaen, böylesi meçhuliyet unsurunu ihtiva eden selem, istisna (sipariş) akitlerine, meçhuliyeti giderebilecek şartların karşılıklı anlaşmaya konu olması ile cevaz vermiştir.

Günümüze gelince haberleşme ve ulaşım vasıtalarının gelişmesi, siyasî, iradî, iktisadî ve kültürel alanlarda hemen hemen bütün dünyada yeniden yapılanmalara gidilmesi, devletlerarası münasebetlerin alabildiğine sıklaşması her sahada olduğu gibi ticarî alanda da birtakım yeniliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öyle ki ticarî alanda ortaya çıkan bu yenilikler, neredeyse bütün dünya tacirleri arasında geçerli bir örf olmuştur. İslâm hukuku da böylesi bir gelişim ve değişime açıktır. “Müslümanlar ileri sürdükleri şartlara bağımlıdır.”⁹⁵ hadisi, “Beyne’t-tüccar maruf olan şey beynlerinde meşrut gibidir.”⁹⁶, “Örfen maruf olan şey, şart kılınmış gibidir.”⁹⁷vb. kaideler bu değişimin kabulünü öngören esaslardır. Yeter ki örf hâline gelen bu şeyler, İslâm’ın zahirî nassları ile çatışmasın.

İşte buradan hareketle Mecelle heyeti madûmun satışının batıl olduğunu kabul ile beraber yavaş yavaş ortaya çıkan gül, enginar, patlıcan, biber, bamyâ, vs. mahsullerin daha işin başında toptan satışlarını geçerli saymıştır.⁹⁸ Kaldı ki sadece Mecelle heyeti değil, daha önceki dönemlerde de meçhul unsurları ihtiva eden karma yapıya sahip yeni akdî uygulamalara fukahâ, zaruret, amme menfaati, tüccar arasında o akit şeklinin örf hâline gelmesi gibi sebeplere binaen karşılıklı rıza şartıyla cevaz vermiştir.

Mesela peşin paraya ihtiyacı olan birisinin genelde gelir getiren bir mülkünü, bedelini ödediği takdirde geri alma ve o müddet içinde gelirin satın alana ait olması şartıyla yapılan satış akdine -buna “bey bi'l-vefa” veya “vefaen satış” adı verilir- sistemin bir parçasından hareketle bazı fukahâ fasid, bazıları şartı geçersiz satış, bazıları da rehin hükmünü vermişlerdir. Ama Hanefî mezhebi fukahâsı, buna bir bütün olarak bakmış ve yeni bir muamele diyerek, ihtiyaca binaen cevaz vermiştir.

Genelde sigorta, özelde hayat sigortası karma bir yapıya sahip olmaları itibarıyla Hanefî fukahâsının cevaz verdiği “bey bi'l-vefa”dan farklı değildir. Evet, o karma yapının bir yerinde belirsizlik vardır ama meseleye bir bütün hâlinde bakılıp, istihsan prensibi kullanılarak farklı hükme varmak mümkündür.

Netice itibarıyla başta Hz. Ömer'in yeni fethettiği Irak arazisini bedel ve süre meçhul olmasına rağmen, çiftçilere süresiz kiraya vermesi, Hanefî mezhebi ulemasının cevaz verdiği “bey bi'l-vefa” ve Mecelle heyetinin birtakım asrî yaklaşımları nazara alarak vermiş oldukları hükümlerden hareketle, nasslarla çatışmama, karşılıklı rıza, tüccar arasında geçerli örf esaslarına dayanarak, bahsi edilen unsurların akdi fasid kılan ve akdi fasid kılmayan şeklinde kategorilere ayrılması gerekir. Bu çerçevede sigorta akitlerindeki meçhuliyetin akdi fasid kılmayan unsurlar olduğu kanaatindeyim.

Ayrıca yaş gruplarına göre ölüm oranları, ölüm sebepleri üzerinde yapılan istatistikler, risk ve ihtimal hesapları, enflasyon veya daha önceki yatırımların somut getirileri organizatör kurum ve sigortalılara bakan yönleri itibarıyla akit esnasında var olan meçhul olan unsurları kısmen de olsa kaldırmış durumdadır. Bu hususun hukukî anlamda meçhuliyeti bütün bütün ortadan kaldırdığı söylenemese de içtihadî hükme ulaşmada, mutlaka dikkate alınması gereken bir veri olduğu da muhakkaktır.

Sonuç olarak hayat sigortası, kuruluş gayesi adına ortaya konan düşünceler itibarıyla İslâmî esaslarla uyumaktadır fakat işleyiş şekillerinin bazılarında İslâm'a muhalif unsurlar olabilir. Bu unsurlar üst üste konulduğunda bir yekün teşkil etmekte ve fukahânın menfî hükümlerine konu olmaktadır. O menfî unsurlar kaldırıldığı takdirde, akidevî, hukukî, iktisadî ve içtimaî yönleri itibarıyla fert ve toplum hayatı için büyük yararlılıklar sağlayan hayat sigortasına hiçbir fukahânın itiraz edeceğini zannetmiyorum.

Hayat sigortası ile alakalı faslı kapatırken muhtemel veya hayata geçmiş İslâmî değerlere uygunluk arz eden bir hayat sigortası sisteminden bahsetmek mümkün müdür? Şahsen ben bunun mümkün olduğu ve olabileceğini düşünüyor ve bu çerçevede bazı esasların altını çizmek istiyorum.

İslâmî değerlerle çatışmayan hayat sigortası, bir taraftan yardımlaşma ve dayanışma diğer taraftan çeşitli ticarî şirket usullerine göre çalışan hayrî ve ticarî yapıya sahip akdî bir sistemdir. Buna meydana gelecek maddî ve manevî zararları müşterek olarak karşılama ve bu suretle birbirlerine destek verme düşüncesiyle bir araya gelmiş insanların oluşturduğu organize bir faaliyet nazarıyla da bakılabilir. Ne yapar bu şirket? Şirkete üye olanlar ne kazanır? Maddeler hâlinde sıralayalım:

1. Sigortalı gerek şahsı gerekse aile efradı için geleceğe yönelik maddî teminat adına bir yatırım yapar.
2. Şahısların sigortalı olduğu tarih itibarıyla bir anlamda zarurî tasarruf yapmaları sağlanır.
3. Aynı organize yer alan kişilerin, birbirlerinin maddî zararlarını karşılama ve bu suretle dayanışma içinde bulunmalarını netice verir.
4. Fonda biriken paralar organizatör kurum tarafından dinin cevaz verdiği usullere göre çalıştırılarak -uzun vadeli yatırımlar tercihe şayandır- bir taraftan ülke ekonomisine katkıda bulunulur, diğer taraftan şahısların tasarrufları kâr amaçlı olarak değerlendirilerek kendilerine yarar sağlanır.
5. Fonun bir kısmı acil durumlar için ya nakit olarak ya da istendiği an nakde çevrilebilecek şekilde değerlendirilir.
6. Sözleşme şartlarına göre emeklilik zamanı gelen ya da vefat eden sigortalılara veya yakınlarına fonda biriken parası, kârı ile birlikte geri ödenir.
7. Bütün bu işlemleri yöneten organizatör kurum ise işletme giderlerini ve fonda biriken parayı çalıştıran ortak olma vasfıyla cüz'î şâyi esasına göre kâr payını alır.

Nitekim bazı İslâm ülkelerinde bugün hayat sigorta sistemi “Aile Tekafül İşletmesi” adı altında uygulanmaktadır. Sistem şöyle çalışıyor: İştirakçi 5, 15, 20, 25, 30, 35, 40 yıllık seçeneklerden birini seçerek, prim yatırmaya başlıyor. Yatırılan primler İştirakçi Hesabı (İ.H.) ve İştirakçi Özel Hesabı (İ.Ö.H.) adı altında iki ayrı fonda toplanıyor. İştirakçi hesabına ayrılan fonlar kâr amacıyla uzun vadeli yatırımlara mudarebe şirketi usullerine göre yönlendiriliyor. İştirakçi özel hesabındakiler ise teberru olarak kabul edilip, her an nakde çevrilebilecek şekilde çeşitli yatırımlara sevk ediliyor. İştirakçi, vadesinden evvel vefat ettiği takdirde iştirakçi hesabından toplam prim tutarı ve kârı, iştirakçi özel hesabından da başta kararlaştırılan miktar mirasçılara hemen ödeniyor. İştirakçi vade tarihine kadar yaşarsa, sözleşme şartlarına uygun olarak geri ödemeye başlanıyor.

Bu sistemde iştirakçi, iradî olarak vadesi dolmadan önce ayrılabilir. Bu durumda teberru olarak kabul edilen iştirakçi özel hesabındaki payından kendisine birşey ödenmiyor. Ama iştirakçi hesabındaki birikimleri, kârı ile birlikte ödeniyor. Ayrıca iştirakçilerin primleri yaş, sağlık, eğitim vb. unsurları dikkate alınarak belirleniyor. Mesela ileri yaşta ya da ölüm riski fazla hastalığı bulunan birisinin primi normalden

daha yüksek olabiliyor. Bu sisteme ek bir sözleşme ile eğitim ve sağlık sigortaları da ilave edilebiliyor.

Son söz olarak işletme esasları bakımından İslâmî temeller üzerine oturtulan bir hayat sigortası elbette caizdir. Zaten bu anlamdaki bir sisteme, İslâmî literatürde “tekafül; müşterek teminat” veya “teavün sandığı; yardımlaşma sandığı” sistemi gibi isimler verilir. Ona sigorta adı verilmesi, bugünkü dünya literatüründe, böylesi oluşumlara sigorta adı verilmesinden dolayıdır. Bu durum bizim müşahedelerimize göre çoklarını yanılmaktadır. Hâlbuki İslâm’da hükme menat olacak şey isim değil, sistemin geyesi ve işleyiş şeklidir.

[1](#) Buhârî, Şehadet, 27

[2](#) Müslim, Mezalim, 13

[3](#) Buhârî, Büyü’, 48

[4](#) Buhârî, Büyü’, 19

[5](#) Müslim, İman, 164

[6](#) Buhârî, İman, 39

[7](#) Buhârî, Büyü’, 3

[8](#) Buhârî, Büyü’, 23

[9](#) Tirmizî, Ahkâm, 17

[10](#) Ebû Dâvûd, Büyü’, 26

[11](#) Mecelle, mad, 45

[12](#) Kasani, 6/69

[13](#) Konu ile ilgili daha detaylı bilgi almak isteyenler Murtaza Köse’nin İslâm Hukukunda Anonim Ortaklıklarkitabına bakabilirler.

[14](#) Buhârî, Şurut, 13

[15](#) Buhârî, İstkrâz, 1

[16](#) Tirmizî, Büyü’, 18

[17](#) Muvatta, Büyü’, 74

[18](#) Serahsi, Mebsut, 13/8

- [19](#) Şevkani, Neylü'l-Evtar, 5/152
- [20](#) Muvatta Büyu', 74
- [21](#) Ebû Dâvûd, Büyu', 53
- [22](#) Şevkani, Neylü'l Evtar, 5/152
- [23](#) İbn Mâce, Ticaret, 45
- [24](#) İ. Gazzali, İhya, 2/69
- [25](#) Müslim, İman, 164
- [26](#) Buhârî, Büyu', 64-71
- [27](#) Mecelle, mad, 165
- [28](#) Darimi, Büyu', 2
- [29](#) Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr, 66
- [30](#) Müslim, İman, 78
- [31](#) Buhârî, İman, 39
- [32](#) Ebû Dâvûd, Büyu', 3
- [33](#) Müslim, Cuma, 26
- [34](#) Ebû Dâvûd, Salât, 204
- [35](#) Müsned, 3/407
- [36](#) Ebû Dâvûd, Et'ime, 37
- [37](#) Tirmizî, Libas, 31
- [38](#) Buhârî, Libas, 29
- [39](#) Buhârî, Teyemmüm, 7
- [40](#) Mecelle, mad, 32
- [41](#) Hayrettin Karaman, İslâm'ın Işığında Günümüzün Meseleleri, 1/394
- [42](#) İzzuddin b. Abdisselam, Kavâidu'l-Ahkâm, 2/180-181

- [43](#) Hayrettin Karaman, İslâm'ın Işığında Günümüzün Meseleleri, s. 1/395
- [44](#) Tahir b. Aşur, Makâsıdu's-Şeri'a, s. 125
- [45](#) <http://www.islamonline.net/livefatwa/english/select.asp>
- [46](#) Buhârî, Mezalim, 4; Müslim, Birr, 58
- [47](#) İbn Mâce, Sadakat, 19
- [48](#) M. A. Mannan, İslâm Ekonomisi Teori ve Pratik, s. 362
- [49](#) Buhârî, İstikraz, 10
- [50](#) Buhârî, İstikraz, 10
- [51](#) Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 2/63
- [52](#) Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 2/63
- [53](#) Buhârî, Zekât, 18
- [54](#) Kâmil Miras, Tecrid, 7/273
- [55](#) Buhârî, İstikraz, 12
- [56](#) Buhârî, Vekale, 5-6, İstikraz, 6; Müslim, Müsakat, 122
- [57](#) Buhârî, İstikraz, 4
- [58](#) Tirmizî, Büyu', 67
- [59](#) Tirmizî, Büyu', 67
- [60](#) Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr, 140
- [61](#) Buhârî, Edeb, 31; Müslîm, İmân 74; Ebu Dâvud, Edeb, 132
- [62](#) Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 167
- [63](#) Müslim, Kitabu'l-Birri ve's-Sıla, 32
- [64](#) Müslim, Kitabu'l-Birri, 35
- [65](#) Müslim, Vasiyye, 14; Ebû Dâvûd, Vesaya, 10
- [66](#) Tirmizî, Birr, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 58; A. Hanbel, 1/257

- [67](#) Buhârî, Mezalim, 4; İkraah, 7; Tirmizî, Fiten, 68
- [68](#) Tirmizî, Birr, 17-18; Müslim, İman, 95
- [69](#) Müslim, Zikr, 38; Ebu Dâvud, Edeb, 68; Tirmizî, Hudud, 3
- [70](#) Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58; Ebu Dâvud, Edeb, 4; Tirmizî, Hudud, 3
- [71](#) Tirmizî, Cenaiz, 76
- [72](#) İbn Mâce, Sadakat, 19
- [73](#) Buhârî, İcare, 14; Tirmizî, Ahkâm, 17
- [74](#) İbn Mâce, Ticarat, 1
- [75](#) Buhârî, Havale, 1-2; Müslim, Musakat, 33
- [76](#) Buhârî, İman, 4-5
- [77](#) Buhârî, İstikraz, 12
- [78](#) Buhârî, İstikraz, 12
- [79](#) İbn Âbidîn, Tenbihü'r-Rukud, 2/60
- [80](#) İbn Âbidîn, Tenbihü'r-Rukûd, 2/60
- [81](#) İbn Hümmam, Fethu'l Kadir, 7/325
- [82](#) Buhârî, Havale 1, 2
- [83](#) Ahmed ez-Zerka, İslâm'da Sigorta, s: 151
- [84](#) M. Fazlı Yusuf, İslâmî Sigorta, s: 1
- [85](#) Buhârî, Mezalim, 3; Müslim, Birr, 58; Ebû Dâvûd, Edeb, 46
- [86](#) Ahmed ez-Zerka, İslâm'da Sigorta, s: 151
- [87](#) İbn Âbidîn, Haşiyetü Reddû'l-Muhtar, 3/273
- [88](#) Vehbe Zuhayli, İslâm Fıkıh Ansiklopedisi, 5/165-166
- [89](#) Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla, 2/294
- [90](#) Özdemir Akmut, Hayat Sigortası, s. 85 vd

[91](#) Mecelle, mad. 3

[92](#) Mecelle, mad. 32

[93](#) Mecelle, mad. 28

[94](#) Ebû Dâvûd, Büyü', 68: Tirmizî, Büyü', 19

[95](#) Buharı, İcare, 14

[96](#) Mecelle, mad. 44

[97](#) Mecelle, mad. 43

[98](#) Mecelle, mad. 205-207

VI- GÜNLÜK HAYATTA SIK KARŞILAŞILAN SORULAR ETRAFINDA

Müslüman Tatil Yapar mı?

Tatil Arapçada عَطْلٌ kökünden gelir. Fiil kök manası itibarıyla “iş yapmamak, boş oturmak” demektir. Türkçemizde tembellik/tenbellik anlamında çok sık kullanılan “atalet” kelimesi de aynı kökten türemiştir. Bu anlamda bir tatilin İslâm dininde yerinin olmadığı herkesin bildiği bir gerçektir ancak bugün dinlenme, eğlenme ve gezmenin merkeze oturtulduğu bir tatil anlayışı bütün dünyada hâkimdir. Müslüman bu iki gerçeklik arasında nerede yer almalıdır, sorusu bu yazının konusudur.

Öncelikle şu hususun belirtilmesinde fayda var; küresel bir köy hâline gelen dünyamızda toplumsal şartlar çok hızlı bir şekilde değişime uğramaktadır. Bu değişimden Müslümanlar olarak biz de payımızı almaktayız. Ama ne yazık ki etkileyen değil etkilenen olarak. Bugün bizim hayatımızda atalarımızın dünyasında yer almayan nice şeyler var. Doğum günü kutlamaları, evlilik yıldönümü hediyeleri vs. tevarüs ettiğimiz değerler arasında bulunmayan fakat bizim gündelik hayatımızın olmazsa olmazı hâline gelen alışkanlıklarından bazılarıdır. Yıllık tatil de bunlardan biri.

Pekâlâ, bunlara karşı tavrımız ne olmalı? Bidattır, günahtır, haramdır, dinde, milli örf ve âdetimizde yeri yoktur deyip kapı dışarı mı edeceğiz? Etmek istesek gücümüz yetecek mi? Kanaatimce toplumsal alanımızı şekillendiren hususların başında gelen örf ve âdetleri yeniden tanımlamaya gitmemiz bu konuda atılacak ilk adım olmalıdır. Madem toplumsal şartlar bizim katkımızla veya irademiz hâricinde değişmektedir; o hâlde bu değişmeyi genel geçer değerlerimiz, fitrî kanunlar ve evrensel doğrular çizgisinde yeniden değerlendirmeli ve hayatımıza bir şekilde giren bu şeyleri mutlaka yönlendirmeliyiz. Yönlendirme bu yeni değerlerin muhteviyatını, gideceği istikameti, vereceği mesajları kendimizin belirlemesi demektir.

Dinlenme, gezme, eğlenme anlamında tatil, genel anlamda insanların fitrî bir ihtiyacıdır. Tabii olarak Müslüman da bu ihtiyacını görmelidir. Onun için “Ben 40 yıldır çoluk çocuğumla tatile çıkmadım; 30 yıllık çalışma hayatımda bir gün bile izin kullanmadım.” sözleri fitrat kanunları çerçevesinde de hakikat nezdinde de beden, ruhun ve ailenin hakkı gözetilmediği için fazilet değil, belki uhrevî mesuliyeti olan bir uygulamadır.

O hâlde tatil, muhteviyatı kendi değerlendirimizle doldurulmak suretiyle yapılmalı. Burada öncelikli şart elbette haramlara girilmemesidir. Dinlenirken, gezerken ve eğlenirken vakti israf etmeyip yeni şeyler öğrenme, sıla-yı rahmi gözetme, ibadetlerde kemmiyet ve keyfiyet itibarıyla derinlik kazanma, beden ve ruh sağlığına yarayacak sportif faaliyetlerde bulunma gibi şeyler göz önünde tutulmalıdır.

Haramlara girmeme konusunda ilave bir şey söylemeye gerek yok. Kadın-erkek ilişkilerinden, maddî-manevi israfa kadar pek çok şeyi içine alıyor. Öğrenme, sıla-yı

rahim ve benzeri hususlara gelince bunların her biri için Kur'ân ve sünnetten deliller getirmek mümkün. Kulluk ibadet başta olmak üzere meşru olan her şeyi Allah'ın emirleri istikametinde yerine getirmek demek. Ne zamana kadar? Azrail (aleyhisselam) ile karşılaşılacak durağa gelinceye kadar. Öyleyse Müslüman, bir tek saniyesini bile zayi etmeden ömrünü sürekli çalışma, öğrenme, dinlenme ve ibadet durakları arasında geçirmelidir. Tatil zamanı bu çerçevenin dışında yer alamaz. Binaenaleyh yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığımız tatil, herkes için hem hak hem de ihtiyaçtır.

Eğer bunu başarabilirsek değişim, dönüşüm ve başkalaşım adına asırlardır devam eden dayatmalara toplumsal bir karşı koyuş, bir tavır alış gerçekleşecektir.

Fakirlik Dindarlığın, Zenginlik Modernliğin Parçası mı?

Zenginlik de fakirlik de kaza ve kaderin tecellilerindedir. Zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmek kaza; kendi kesbiyle zengin olma da kader içinde mütalaa edilebilir kelimâ literatürde. Kaza, Hakk'ın hakkımızdaki takdiri, kader ise hadiselerin bu takdire uygun bir şekilde tahakkukundan ibarettir.

Kazayı kader, kaderi kaza olarak niteleyen ulema da vardır kelimâ tarihinde.

Kavram tariflerindeki farklılık bir kenara, her iki hâl de Allah'ın muhit ilmi dâhilindedir. Doğuştan zenginlikle kesbi zenginlik arasındaki fark, ikincisinde insanın ihtiyarı ve kesbinin devreye girmesidir. Aynı şeyler fakirlik için de geçerlidir.

Bu yazıda fakirlik ve zenginlik özelinde kelimâ müzakerelere yer verecek değilim ancak zenginlik modernliğin, fakirlik de dindarlığın bir parçası mı ve muhafazakâr kesim illa zengin olmak zorunda mı diye özetleyebileceğim bir soruya cevap vermeye çalışacağım.

Öncelikle, zenginliği modernliğin, fakirliği dindarlığın parçası gibi görme algısı daha düne kadar çoklarında vardı. Bunu destekleyen temel unsur, toplumsal hayatta bu algının fiilî gerçekliğinin olmasıydı. Bugün özellikle muhafazakâr dindar kesimin zenginleşmesi ile başlayan ve hızla devam eden bir sürecin içindeyiz. Bu durum, sözünü ettiğimiz algının genel manada kırılmasına neden oluyor. Ama bütünüyle kırıldığını söylemek zor. Zira güçler mücadelesi devam ediyor. Bu mücadelede halkın dinî ve kültürel değerlerine büyük oranda yabancı olan entelektüel, aydın, aristokrat, zengin, bürokrat kesim statükolarını kaybetmemek için direniyor.

İkinci hususa gelince, ki bunun birinciye nispetle muhafazakâr kesim için daha önemli olduğunu düşünüyorum. Muhafazakâr kesimden bazılarının zenginleşmesi başka muhafazakârlara menfi tesir ediyor. “Onlar oluyor, biz neden olmayalım?” ile başlayan bu süreç “Onlarda var, bizde neden olmasın”a kadar uzanıyor. Yüksek hayat standartlarında yaşama arzusu, hırs, gösteriş ve bütün bunlarda yarış, insanları rüzgâr önünde sürüklenen bir yaprak gibi önüne katıyor ve bilinmez noktalara doğru sürüklüyor. Üzülerek görüyoruz ki bazen ortak değerlerimiz arasında en ön sırada yer alan din ve dinî kurallar, sözünü ettiğimiz yarış esnasında maalesef unutulabiliyor, göz

ardı edilebiliyor, hatta bazen “Allah affedicidir.” sığınağının arkasına geçilerek şuurluca ihlale uğruyor. Zengin muhafazakâr kesimde vücut bulan bazı manzaraları görünce keşke sabredip eski hâllerinde baki mi kalsalardı diyese geliyor insanın!

Tam bu noktada bir hadise vesilesi ile şerefsüdur olan şu hadis akla geliyor: Efendimiz Ebû Ubeyde’yi vergi tahsili için Bahreyn’e gönderiyor. Belli bir müddet sonra Ebû Ubeyde geri dönüyor. İhtimal, Ebû Ubeyde’nin getirdiği malların bir kısmı veya hepsinin halka dağıtılacağı bildirilmiş olmalı ki o gün sahabe sabah namazı sonrası evine giden Efendimiz’in önünü kesiyor. Mevzuu anlayan ve durumu tebessümle karşılayan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Ebu Ubeyde’nin Bahreyn’den bir şeylerle geri döndüğünü duydunuz herhalde?” diyor ve aldığı “Evet.” cevabından sonra kulaklarımıza küpe, yolumuza rehber olacak şu sözleri söylüyor: “Sevininiz ve sizi sevindirecek şeyler ümid ediniz. Allah’a yemin ederim ki sizler için fakirlikten korkmuyorum. Fakat ben, sizden öncekilerinönüne serildiği gibi dünyanın (bütün güzellikleri ve nimetleri ile) önünüze serilmesinden, onların dünya için yarıştıkları gibi sizin de yarışa girmenizden, dünyanın onları helak ettiği gibi sizi de helak etmesinden korkuyorum.”¹

İslâm’ın genel ilkelerinden biliyoruz ki helal dairede olmak, dinî değerlerle örülü hayat standartlarından sapmamak, hırs, riya, gösteriş içine girmemek, dünyanın fani, ahiretin ebedi olduğunu hiçbir zaman unutmamak, başkalarının hak ve hukukuna tecavüz etmemek, kanuna karşı hile yapmamak vb. şartlara kılı kırk yararcasına riayetle zengin olma yolunda yürümeye mani yok. Ama aksi bir hâl yukarıda aktardığımız nebevî beyanda görüldüğü gibi insanı helak da edebilir. Hz. Ömer ne güzel der: “Sabırla şükür iki deve farz edilse, hangisine binsem aldırılmazdım.”

Allah’ın Ahkâmı ile Hükmetme

“Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.” (Mâide Sûresi, 5/44)

İlâhiyât tahsili esnasında üzerinde en çok konuştuğumuz ayetlerden biriydi bu. Talebelerin hocaları ile anlaşamadıkları mevzuların başında gelirdi her nedense. “Her nedense” deyişim, lafın gelişi yoksa sebebini biliyorum. Birkaç cümle ile izah edeyim: O yıllarda gençliğin İslâm adına beslendiği kaynaklardan birçoğu tercüme eserlerdi. Pakistan, Mısır, İran bu konuda üç ana akımı temsil eden ülkelerdi. Söz konusu ülkelerin sosyal, kültürel, ekonomik, askerî vb. şartları muvacehesinde oluşmuş olan gerek düşünceleri gerekse içeriye ve dışarıya karşı mücadele metotları, bizim şartlarımız hiç hesaba katılmaksızın aynıyla benimseniyor ve “Bu böyledir, aksi düşünülemez.” hükmü veriliyordu. İşte yukarıdaki ayet, talebelerin devşirme fikirlerle “Böyledir.” dayatması, hocaların ise kendi çalışmaları sonucu oluşan kanaatleri arasında tartışmalara konu oluyordu.

Aradan 30 yıla yakın zaman geçti. Tercüme eserler bahsini ettiğimiz mücadele metotlarına raci olan noktalarda devrini tamamladı. Bizzat yaşanan gerçekler onların hangi ölçüde doğru veya yanlış olduğunu ortaya çıkardı. Buna rağmen geçenlerde

birkaç kişiden aldığım aynı eksendeki sorular, beni yeniden 30 yıl öncesine götürdü. Bana şaşkınlık ve hayretle “Hâlâ böyle düşünenler var mı?” dedirtti.

Evvela bir ayete doğru mana verebilmek için önce o ayeti kendi konteksi/siyak-sibak bütünlüğü içinde okumak lazım. İkinci olarak Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) getirmiş olduğu kavli ve fiili yorumlar ile sebep-i nûzul, nâsîh-mensûh, mutlak-mukayyed vb. kavramlar devreye girmeli. Üçüncü adımda da 15 asırlık İslâm tefsir tar nasıl anlaşıldığına, ne türlü izah ve yorumlar getirildiğine bak ihî ve geleneği içinde ayetin müfessirlerce mak gerekir. Hatta bazen öyle olur ki ayet o kadar açık ve net bir manaya sahiptir ki anlama ve yorumlamada kullandığımız ikinci ve üçüncü adımlara müracaat etme ihtiyacı hissettirmez. Çünkü mana siyak-sibak bütünlüğü içinde gayet açıktır. İlave bilgiye gerek yoktur.

Üzerinde durduğumuz konunun temelini oluşturan ayet, pek çok âlime göre ilave bilgi gerektirmeyen, kendi bütünlüğü içinde okunduğunda manası açık olan ayetlerden biridir. Kaldı ki apaçık dediğimiz mana 45 ve 47. ayetlerde de kâfir yerine “zalim ve fasık” denilerek kelimesi kelimesine tekrar edilmektedir. Böylece anlatılan mevzu ve vurgulanan hususlar muhkem bir hâlde gelmektedir.

Birlikte okuyalım: “İçinde hidayet ve nur olan Tevrat’ı biz indirdik. Kendilerini Hakk’a teslim eden nebiler, Yahudilerle ilgili meselelerde onunla hükmederlerdi. Âlimler ve Rablerine teslim olmuş zahitler de Allah’ın kitabını koruma ile görevlendirilmeleri sebebiyle yine onunla hüküm verirlerdi. Hepsi de kitabın hak olduğunun şahitleri idiler. O hâlde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Ayetlerimi az bir menfaat karşılığında satmayın. Kim Allah’ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar tam kâfirdirler.” (Mâide Sûresi; 5/44)

Gördüğünüz gibi ayeti anlamak için gerekli görülen üç safhanın daha ilk adımında mevzu net, verilen mesaj açık. Ama buna hiç dikkat etmeden, üç safhaya teker teker müracaat edip bir bütün olarak bakma bir kenara, daha ilk adımda ayetin sadece fezleke dediğimiz son cümlesini almak ve hüküm vermek, bizi yanlış yerlere götürür.

Ayetleri anlamada bir sonraki aşama dediğimiz sebep-i nüzule baktığımızda ise gördüğümüz şudur: Medine’de yaşayan Yahudiler kendi aralarında kısas veya diyet hükmü verilen cinayet davalarında Tevrat’ın ahkâmını uygulamıyorlardı. Tevrat’ın ilgili ahkâmını inkâr ettiklerinden değil, sadece davaya taraf olan insanların sosyal ve ekonomik statülerini, ait oldukları kabile ve hatta cinsiyetleri verdikleri hükümde ayırıcı bir unsur olarak değerlendiriyorlardı. İşte Kur’ân ilk iki ayette Yahudileri, son ayette ise Hıristiyanları -çünkü Hıristiyanlar da yeni bir hüküm söz konusu değilse Tevrat’ın ahkâmını uygulamak zorundalar- muhatap olarak Allah’ın hükümleriyle hükmetmeleri gerektiğini, aksi hâlde, kâfir, zalim ve fâsık olacaklarını açıklıyor.

Pekâla, Müslümanlar olarak bu ayetlerin bize vermiş olduğu bir ders yok mudur? el-Cevap; elbette vardır. Hem sadece bu ayet ile de değil, sadece Yahudi ve Müslümanlara da değil, bütün insanlığa verilen bir ders ve mesaj vardır. O mesaj, ihkak-ı hakka kapı açmamak için var olan hukukun “Herkes hukuk önünde eşittir.” cümlesi ile özetlenebilecek şekilde adaleti gözetmesi ve uygulamasıdır. Muhatabın

din, cins, ırk, mezhep, kabile, meslek vb. ne olursa olsun farklı kimlik ve özelliklerinin adaleti uygulamada mani bir unsur olmamasıdır.

Burada başka bir soru şu akla geliyor: Hükümlerin muhtevası kâfir, zalim ve fâsık olmada etkili değil midir? Meseleye üç açıdan bakılmalı: Birincisi; itikadî bağlamda. İtikat, mahalli kalp olan, gerçek mahiyetinin ancak Allah tarafından bilindiği, mükâfat veya cezası ahirete kalan bir hüviyete sahiptir. Kalpte var olan veya olmayan bu inancın dünya hayatında yansımaları mutlaka olacaktır. Zaten mümin, münafık, kâfir vb. kavramlar, sözünü ettiğimiz yansımalarla göre verilen vasıflardır. Yoksa işin aslını sadece Allah bilir.

İkincisi ise amelî nokta. Bu da sadece adalet mekanizması değil, onu da içine alan devlet yönetim sistemi ile alakalı geniş bir sahadır. Bunda hedef adalet, meşveret, ehliyet, seçim ya da insan hakları, hukukun üstünlüğü, din ve vicdan özgürlüğü gibi evrensel değerlerin bir bütün hâlinde gözetilmesidir. Şunu herkes biliyor ki dünya üzerinde bugün sadece bir tek dini, onun emir ve yasaklarını, tefsir ve tevillerini yegâne kaynak olarak kabullenen idarî sistemler artık yok. Globalleşme ile birlikte değişen toplumların çok kimlikli yapısı belki bu noktaya ulaşmakta en önemli faktörlerden biri. Dolayısıyla yürürlükte olan kaide ve kurallar çerçevesinde kalarak görevini yapan bir insanın, ayet-i kerimelerde yerini alan kâfir, zalim ve fâsık nitelenmesi ile ilgisinin olması düşünülemez.

Üçüncüsü de bahsini ettiğimiz ayetleri sadece adalet mekanizması ile sınırlamak yanlıştır. Aynı zamanda ayetler hangi sistem altında olursa olsun, ferdin vahyin gerçeklerine göre hayat yaşayıp yaşamadığını da kapsama alanı içine almaktadır.

Bütün bunlardan tatmin olmayıp arayış içinde bulunanlara ise Mecelle’de yerini bulan bir madde ile seslenmek isterim: “Hacet umumi olsun hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur.”²

Münkeri El ve Dil ile Önlemek veya Ona Buğzetmek

“Bir münker gören kişi onu eliyle önlesin. Buna gücü yetmiyorsa dili ile karşı çıksın. Buna da gücü yetmeyen kalbiyle buğzetsin ki bu imanın en zayıf derecesidir.”³

Şer, çirkin ve kötü manalarına gelen münker, İslâmî terminolojide aklın, dinin, bozulmamış salim fitratın kötü kabul ettiği her şeye verilen isimdir. Kur’ân onu, bazı ayetlerde müstakil, bazılarında “maruf” ile birlikte zikreder. Maruf, münkerin tam karşısında yer alan aklın, dinin ve salim fitratın iyi ve güzel kabul ettiği şey demektir.

“...Onlar Allah’a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten menederler, hayır işlerine koşuşurlar, işte onlar salih kişilerdendirler.” (Âl-i İmrân Sûresi, 3/113) ayetinin mucibince, iyiliği emir, kötülükten insanları sakındırmak, Müslümanlar adına dinî bir vecibedir. Onun içindir ki din, dil, ırk, cins, zaman, mekân ayrımı gözetmeksizin iyiliği emredip ona giden yolları açmak, münkerden nehyedip, ona maruz kalanlara yardım etmek bütün Müslümanların aslî görevleri arasındadır.

Bu kısa girişten sonra aşağıdaki satırlarda meseleyi sadece münker açısından ele alacağız. Çünkü soru münkeri önleyecek el'den neyin maksud olduğu hakkında. Öncelikle ilk insandan bu yana iyilik ve kötülük kimi zaman yanyana, kimi zaman içiçe, kimi zaman da karşı karşıya hep var olagelmıştır. Şekli değişse de mahiyeti asla değişmeyen bu olgu, bugün de varlığını sürdürmektedir yarın da sürdürecektir. Öyleyse bütün çeşitleri ile münkere karşı mücadele devam ediyor ve edecek.

Söz konusu mücadelede elbette takip edilecek belli kaide ve kuralların olması gerekir. Zira kaide ve kuralsızlık maksadın aksini netice verir. Bu açıdan başta zikredilen hadis, münkeri önlemede takip edilecek metodoloji adına oldukça önemlidir.

İslâm tarihi de nazara alınacak olduğunda, “marufu emir, münkerden nehiy” meselesi siyasi, itikadi, ahlâkî ve hukukî boyutları ile farklı zamanlarda farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Söz gelimi, Emevi idaresinin vatandaşlarına zulmettiği dönemlerde bu kaide, Mu'tezile tarafından bir inanç esası hâline getirilmiş ve Emevi zulmünü önlemek için silahlı mücadele dâhil her yol mübah görülmüştür. Siyasî idarelerin hakkaniyet ve adalet esaslarına göre devleti yönettikleri zamanlarda ise bu kural ahlâkî ve dinî yanı ile açığa çıkmış, Müslümanlar kardeşane nasihatlarla yanlışlık yapanları uyarmışlardır. Maruf ve münkerin tanımlanmasında meydana gelen değişiklikler de bu hadisin uygulama alan ve şeklinin değişikliğe uğramasına neden olan başka bir faktördür.

Günümüze gelecek olursak; açık ve net söylemek gerekir ki münkeri el ile önleme, var olan siyasî güç ve otoritenin görevidir. Hukukun üstünlüğü şemsiyesi altında kanunların, bir başka ifadeyle devletin yaptırım gücü devreye girerek hayata geçirilecek bir konudur münkeri el ile önlemek. Hadis, eğer böyle bir güç yoksa, o gücü oluşturma şeklinde de yorumlanmıştır. Yoksa hiçbir hukuk ve kanun tanımadan sahip olduğu ferdî güç ile münkeri engellemeye çalışmak, toplumda başka münkerlerin zuhuruna, bu da düzensizliğe, kargaşaya sebebiyet verir. Bu sebeple ihkak-ı hak yani devletin adaleti temin adına vereceği bir hükmü -mesela adam öldürenin öldürülmesi gibi- şahsın ferdî olarak karar verip uygulaması, ceza hukukunda ayrıca cezaya konu olmuş ve bu ceza, hâkimin takdir yetkisine bırakılmıştır.

Münkeri dil ile engelleme, onu işleyenlere nasihatten, eğitim-öğretim, basın-yayın ve benzeri yollarla marufun güzelliğini, münkerin çirkinliğini anlatmaya kadar uzanan bir muhtevayı içine alır.

Kalb ile buğza gelince; bu, içinde yaşanan şartlar itibarıyla hiçbir şey yapılamaması durumunu ifade eder. Bu safhada insanın en azından durduğu safı belli etmesi gerekir ki kalb ile buğz işte burada devreye girer.

Hâsılı; münkeri engellemek Efendimiz'in beyanıyla imanın göstergesidir. Ama bunu metoduna uygun biçimde yapmak gerekir. Ne güzel der Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Bana hayat bahşeden Allah'a andolsun ki siz ya iyiliği emreder kötülükten alıyorsunuz ya da Allah kendi katından sizin üzerinize bir azap gönderir. O zaman dua edersiniz fakat duanız kabul edilmez.”⁴

Dinde Zorlama Yoktur Ayeti ve Şaşırtıcı Yorum

Bir dostum yıllarca beraber olduğu dost ve arkadaş çevresinde hâkim olan bir kanaati bana aktardıktan sonra bu yaklaşımın doğru olup olmadığını sordu. Kanaat şu: “Farzlar, farzdır ama Müslüman onları yerine getirmek mecburiyetinde değildir. Çünkü dinde zorlama yoktur.” İnsanın bu fasit tevil ve tefsir karşısında ürpermemesi imkânsız.

Anlayabildiğim kadarıyla bu cümleyi sarfeden insanların taklîdî seviyede dahi olsa bir imanları var. Fakat bu iman onları amele sürükleyecek, Allah’ın emir ve yasaklarını tam anlamıyla tatbika yöneltecek ölçüde güçlü ve kuvvetli değil. Bana verilen misal üzerinden konuşacak olursak, günde beş vakit namaz kılmak, tatbiki imkânsız bir görev gibi geliyor kendilerine. İmanları sebebiyle inkâr da edemiyorlar; zira farz. O zaman hem iman dairesi içinde kalacak, hem farz olmasına rağmen namaz kılmayacak hem de vicdanlarını rahat kılacak bir tevil ve tefsire ihtiyaçları var. İşte “Dinde zorlama yoktur.” ayetini bunun için kullanıyorlar.

Gelin birlikte farzın literatürdeki manasına bakalım. Farz, sözlük manası itibarıyla takdir etmek, kesinleştirmek veya kesinleşmiş ve belirlenmiş bir şey demektir. Fıkıh ıstılahında ise Allah ve Resûlü’nün Müslümanlardan yapılmasını veya terk edilmesini kesin, katî bir delille istediği şeye denir. Kur’ân ayetlerinin ve Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) kavli ve fiilî sünnetlerine dayanarak anlam çerçevesi belirlenen farzın inkârı, insanı imansız yapar. Farzları yerine getirenler sevap kazanır, mazeretsiz terk edenler günahkâr olur, mazeret sebebiyle yerine getirmeyenler de mazeretinin meşruluğu ve geçerliliğine göre muamele görür.

“Dinde zorlama yoktur.” ayetine gelince ayetin nüzul sebebi, onu doğru anlamamız ve yorumlamamız açısından hayati öneme sahiptir. Rivayetlere göre İslâm’dan önce Medine’de yaşayan Araplar, çocuklarının sağlam bir dinî inanca sahip olması için onları Yahudilerin yanına yerleştirirlermiş. Bir başka rivayette ise “Şu işim olursa çocuğumu Yahudi yapacağım.” tarzında adaklarda bulunurlarmış. Uzun yıllar devam eden bu tatbikatlarda Medine’de Ensar’dan Yahudi dinine tâbi olan pek çok insan olmuştur. İslâm geldikten ve Ensar’dan pek çok kişi onunla şereflendikten sonra Yahudi dinini benimseyen çocuklarının İslâm’a dönmesi için zorlamada bulunmuşlar ve gerekçe olarak da: “Biz Yahudi inancını kendi inancımızdan üstün gördüğümüz için çocuklarımızı onlara vermiştik. Şimdi İslâm en üstün dindir.” demişlerdir. İşte “Dinde zorlama yoktur.” ayeti bunun üzerine nazil olmuştur.

Görüldüğü gibi ayet, sebab-i nüzulü ile birlikte ele alınıp, siyak-sibak bütünlüğü içinde okunup, tarihî süreçte müfessirlerin yorumları ile birlikte değerlendirilince, “Namaz farz ama dinde zorlama yoktur.” yorumlarına imkân vermemektedir. Yanlış anlaşılmasın, “Müslüman namaz kılmaya zorlanır aksi hâlde...” türünden yorumlar yapmıyorum sadece bu ayetin namaz kılmamaya delil olarak kullanılmayacağını anlatmaya çalışıyorum. Fasit bir tevil ve tefsir diyorum. Bunun ayetin mana ve muhtevasını açıkça tahrip olduğunu söylüyorum.

Peygamber Gönderilmeyen Kavimler

Öteden bu yana sorulan bir soru var. Önemine binaen soruyu olduğu gibi aktarmak istiyorum: “Neden semâvî dinlerin izleri ve tarihleri sadece Avrupa, Anadolu, Orta Asya veya Arap yarımadası gibi bölgelerde daha çoktur? Neden Kuzey ve Güney Amerika’da, Okyanusya’da, Uzak Doğu’da ya da Afrika’nın uzak kesimlerinde ortaya çıkmamıştır? Amerika kıtası neredeyse 18. yy’da keşfedilmesine rağmen orada hiçbir şekilde semâvî din izlerine rastlanılmamaktadır. Benzer durum Aborjinler, Budistler veya Zerdüştler için de geçerlidir. Demem o ki bu uygarlıklar çok uzun süre Allah’ı bilmeden mi yaşadılar? Yoksa kültürlerindeki tanrı-kral ya da çok güçlü yönetimler Allah’ın gönderdiği elçilere engel mi oldu?”

İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren ulemanın üzerinde fikir yürüttüğü, müzakereler yaptığı ve cevaplar ürettiği bir mevzudur bu. Konu ile alakalı detaylı bilgi edinmek isteyen kişiler mutlaka kelim kitaplarında yer alan bu müzakerelere bakmalılar. Ben meseleye farklı bir perspektiften yaklaşmaya çalışacağım.

Öncelikle bir insan neden bu soruyu sorar diye düşünelim istiyorum. Gerçekten neden sorar bir insan bu soruyu? Peygamber gönderilmeyen kavimlerin ahirette cehenneme gideceği var sayımından hareketle -hâşâ ve kellâ- Allah’ın adaletinden mi şüphesi vardır? Bir başka dille ifade edecek olursak, O’nun kullarına zulmedeceğini mi düşünmektedir? Rahmâniyet ve Rahîmiyetinden mi endişe etmektedir? Yoksa Allah’ın şefkatinden daha öte bir şefkat duygusu mu taşımaktadır o insanlara karşı?

Bu soruların hepsinin cevabı inanan bir mümin için hayır olmalıdır, olmak zorundadır. Neden? Çünkü Allah peygamber göndermediği bir kavme azap etmeyeceğini bizzat kendisi beyan etmektedir. Allah Âdil’dir, Rahmân’dır, Rahîm’dir, hiç kimseye zulmetmez. Allah mülkün yegâne malikidir. Mülk sahibi ise mülkünde dilediği gibi tasarruf eder ve neden öyle tasarrufta bulundun diye O’na soru sorulmaz. Bizi insan olarak yarattığı gibi hayvan, bitki veya camid maddelerden -mesela taş olarak- da yaratabilirdi. Dünya hayatında hakkımızda böyle takdir buyuran ve ona göre tasarruf eden Allah, ahirette bizi cennetine veya cehennemine koyabilir. Bu tamamıyla O’na ait bir karardır. Hiç kimsenin bu karara itiraz hakkı da yoktur. Dolayısıyla peygamber gönderilmeyen kavimlere azap edileceği endişesi duymak, bir manada mülk sahibinin mülkündeki tasarrufa karışmak, O’nun şefkatinden, rahmet ve merhametinden öte bir şefkat, rahmet ve merhamet taşımak demektir ki yanlıştır.

Pekâlâ, Allah gerçekten peygamber göndermemiş midir denecek olursa; öncelikle peygamber lafzı Arapçada iki ayrı kelime ile ifade edilir; Resûl ve Nebi. Her ikisi de Allah’tan vahiy alır. Resûl vahyi başkalarına tebliğ ile mükellef, Nebi ise mükellef olmayan kişidir. Bir başka tasnife göre Resûl -ister yeni, isterse bir önceki şeriatı tashihle görevli- kendisine kitap ve suhuf verilmiş kişi, Nebi ise önceki şeriatlarla amel etmek zorunda olan şahıstır.

Kur’ân peygamber olup olmadığı tartışmalı üç kişi hariç, 25 peygamberden bahseder. Bunlardan dördü yukarıdaki tasnife göre Resûl kategorisindedir. Hz. Musa, Hz.

Dâvûd, Hz. İsa ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem). Bununla beraber Kur'ân "Daha önce kıssalarını sana anlattığımız peygamberler gönderdik. Anlatmadığımız nice peygamberler de gönderdik." (Nisâ Sûresi, 4/164) Hemen devamındaki ayette ise "Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nisâ Sûresi, 4/165) bilgisini de vermektedir.

Peygamber diye tercüme edilen kelimelerin Kur'ân'daki karşılığı Resûl'dür. Bu da gösteriyor ki Resûl'leri 4 ile sınırlamak doğru değil. İhtimal, soruda zikri geçen bölgelerde pek çok Resûl gelmiş ve İlahi vahyi tebliğ etmişti. Nitekim bugün bazı Uzak Doğu dinlerinin Vedalar, Upanişatlar gibi kitaplarında yer alan öğretilerin tevhid çizgisini taşıması bunun göstergesi olabilir. Yine Buda'nın bazı öğretileri, Şintoizm'in bazı uygulamaları da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Meselenin dünyanın dün ve bugünkü jeolojik ve demografik yapısı başta olmak üzere ele alınması gereken başka noktaları da var. Araştırma ruhu, öğrenme azmi olanlar için kitaplar, kütüphaneler, bilgisayarlar çok uzak değil.

7 Soruda Kaza ve Kader

Çeyrek asrı aşkın bir süredir çeşitli vesilelerle beraber olduğum, sohbet imkân ve fırsatı bulduğum insanların sorduğu ortak sorulardan birisi kaza ve kaderdir. İman esasları arasında yerini alan kader inancı hakkında sorulan sorular, başka esaslar hakkında sorulmamıştır. Hâlbuki İslâm ilim tarihinde kader hakkında konuşan, yazan, devasa eserler veren o kadar çok âlim vardır ki onların geride bıraktığı eserlere müracaat ile sözü edilen sorulara cevaplar bulunabilir. Dolayısıyla bütüncül bir bilgiye sahip olmak isteyenler o kitaplara müracaat etmeli. Burada kader hakkında giriş mahiyetini taşıyacak genel bilgiler sunduktan sonra, 7 soru ekseninde açıklamalarımız olacak.

Sözlükte ölçme, biçme, takdir etme manalarına gelen kader, ıstılahi manada tarih boyunca hep kaza kavramı ile birlikte ele alınmıştır. Dolayısıyla kadere getirilen tarif, hep kaza ile birlikte olmuş; zaman zaman bir âlimin kaza tarifi, bir başkasının kader tarifi ile örtüşmüştür. Mesela birilerine göre kader, Allah'ın ezeli ilmiyle kâinatta olan ve olacak olan her şeyi bilmesi demektir ama bir başkasına göre bu, kazanın tarifidir. Eğer kader Allah'ın bilgisi ise kaza, kulun irade ve ihtiyar ettiği şeylerin ilm-i İlahi'ye muvafık şekilde yaratılmasıdır. Eğer kaza Allah'ın bilgisi ise kader, kulun irade ve ihtiyârına göre kesb ettiği şeylerin İlahi ilme muvafakat içinde halk edilmesidir.

Bu tariflerin hangisini esas alırsanız alın, netice isimlendirmenin ötesinde farklılık taşımıyor. Zaman ve mekândan münezzeh ve her şeyin yaratıcısı olan Allah, olan ve olacak her şeyi ezeli ilmiyle biliyor, kul irade ve ihtiyarı kesbediyor, Allah da kulun iradesine göre yaratıyor.

Kaza ve kader, Bediüzzaman Hazretleri'nin Kader Risalesi'ndeki ifadeleriyle "İlm-i İlahi'nin bir unvanıdır." Bu demektir ki kaza ve kader Allah'ın ilim sıfatıyla açıklanacak ve anlaşılacak bir meseledir. Allah zamandan münezzehtir. O'nun için mazi, hâl ve istikbal bir vahidin üç yüzünden ibarettir. Zaten ulûhiyet bunu muktezidir. Zamanın kalıpları içinde hapsolan bir varlığın, her şeyi bilmesi mümkün olmadığı gibi böyle birisinin İlah olması da mümkün değildir.

Kaza ve kader ilmin yanı sıra kudreti de gerektirir. Çünkü kazanın tahakkuku, nihayetsiz bir kudreti gerektir. Allah ise her şeyi bildiği gibi aynı zamanda Kadir'dir. Yani her şeye yapmaya ve yaratmaya gücü yeter.

Kaza ve kaderin Allah'ın bu ve benzeri sıfatları ile irtibatlı olmasından dolayı pek çok âlim kader için ayrı bir bahis açmayı gereksiz görmüşlerdir. Bu zaviyeden aynı ulema kaza ve kaderi inkâr etmeyi, Allah'ı inkâr etmekle eşdeğer tutmuşlardır.

Kaza ve kader en genel taksimle ikiye ayrılır: Bir; insanın nerede, ne zaman doğacağı, hangi anne-babanın çocuğu olacağı ve deprem, sel, yaz, kış, kar, yağmur gibi insan irade ve kesbinin söz konusu olmadığı şeyler. İki; insanın kendi özgür irade ve ihtiyârıyla yaptığı yatma-yeme-içme gibi fiilerdir ki adı üzerinde kulun burada yaptığı şey sadece irade ve ihtiyar etmesi ve sonra onu yapmak için mübaşeret etmesidir ki literatürde biz buna kesb diyoruz. Kesb edilen fiili yaratan ise Allah'tır. Burada iki şeyi karıştırmamak lazım: Kesb ayrı halk yani yaratma ayrıdır. Kul, kendi fiilinin hâlıkı değil, aksine sadece kesb edeni yani yapanıdır.

Bu genel bilgiler ışığında genel müzakere mevzumuz olan ikinci tür kader hakkındaki soru cevaplara geçelim.

Soru 1: Allah'ın kulun nerede ne zaman ne yapacağını bilmesi icbar edici bir faktör müdür?

Hayır, değildir. Allah'ın ezeli ilmiyle bunları bilmesi sadece ihbardır ve ilminin enginliğini, ezeli oluşunu gösterir. Allah'ın bilmesi kulu öyle yapmaya zorlayan, elinden irade ve ihtiyarı alan bir mahiyet taşımaz.

Soru 2: Fiili yaratan Allah ise o zaman kulun "namaz kıldım/kılıyorum veya içki içtim/içiyorum" demesini nasılanlayacağız? Hâlbuki ayette "Sizi de yaptığımız şeyleri de Allah yaratmıştır." (Sâffât Sûresi, 37/96) deniyor.

Bir fiilin ortaya çıkması kulun irade ve ihtiyariyle kesbine bağlıdır demiştik. Hâlık ise Allah'tır. Kesb, kasıt ve azim demektir. Allah'ın yaratması o kasıt ve azim sonrası oluyor. İçki içmek istemeyen kişi için Allah içki içme fiilini onun namına yaratmıyor ki. Ne zaman kul içki içmeyi murad etti ve hemen peşinden sebeplerini yerine getirmeye başladı, o zaman yaratıyor. Namaz için de aynı şeyler geçerli. Sözü edilen ayet-i kerimede "Sizi yarattım." demesi yukarıda taksimini yaptığımız birinci tür kaza ve kaderi; "Yaptığınız şeyleri yarattım." beyanı da ikinci tür kaza-kaderi ifade eder.

Soru 3: Allah neden rızasının olmadığı, yasakladığı fiilleri yaratıyor o zaman? İçki içmek isteyen elinden içki kadehini niçin düşürmüyor veya meyhaneye gitmesine neden engel olmuyor?

Dünya bir imtihan meydanı da ondan. İşin cennet ve cehennemle neticelenecek bir de ahiret boyutu var. Sevap ve günah, mükâfat ve ceza, yapılan amele, dolayısıyla o amelin yaratılmasına değil, insanın kasıt, azim ve niyetine dayanır. Mükâfat ve mücazat işte bu azme, kasta ve bunların neticesi olan kesbe verilir. Kur’ân لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ “Yani kişinin kasbettiği iyilik kendi lehine, kötülük de aleyhinedir.” (Bakara Sûresi, 2/286) ayeti ile bunu anlatır. Şu ayetler de bu manaya destek verir: “Bugün herkese kazandığının (kesbinin) karşılığı verilir. Bugün asla zulüm yoktur.” (Mümin Sûresi, 40/17) “Başınıza ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız (kasbettikleriniz) yüzündendir.” (Şûrâ Sûresi, 42/30) “Allah, gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak, herkese kazandığının (kesbinin) karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulüm edilmez.” (Câsiye Sûresi, 45/22)

Görüldüğü gibi Allah amellerin ceza veya mükâfatını kişinin kastına bağlamıştır. İtaat edenlere sevap ve mükâfat, isyan edenlere günah ve ceza veriliyor ve verilecek.

Burada bir hatırlatma yapalım. Kasıt, azim, niyet ve kasb diye anlattığımız meseleler Mu'tezile ve Cebriye'yi ehl-i sünnetten ayıran en temel noktadır. Cebriye'ye göre kulun iradesi yoktur. O, rüzgârın önünde savrulan bir yaprak gibidir. Mutezile'ye göre kul kendi fiilinin yaratıcısıdır. Ehl-i sünnet ise kasb eden kul, yaratan Allah diyerek her iki görüşten farklı düşünür ve orta noktada yerini alır.

Soru 4: Allah ayet-i kerimede “Allah kimi dilerse onu dalaletle atar; kimi dilerse de sıratı müstakim üzere kılar.” (En’âm Sûresi, 6/39) ve “Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi topyekün iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mümin olsunlar diye insanları zorlayacaksın?” (Yûnus Sûresi, 10/99) buyuruyor. Bu ayetler insanın elinden iradenin alındığını göstermiyor mu? Bu ayetlere bakınca Cebriye, düşüncesinde haklı değil mi?

Öncelikle ayetlerin sadece meallerinden veya daha doğru bir ifadeyle zahirî manalarından hareketle hüküm çıkarmak doğru değildir. İlahi muradın anlaşılması için Kur’ân bir rehberdir ama onu okumanın bir usulü vardır. Usul-ü tefsir adını verdiğimiz metodoloji ilmi bunun için ortaya konmuş kurallar ve kaideleri ihtiva eder.

İkincisi; Kur’ân ayetleri çeşitli tasniflere konu edilmiştir. Bunlardan birisi muhkem ve müteşabih ayırımındır. Soruda zikredilen ayetler de müteşabih ayetlerdendir. Müteşabih denmesinin sebebi, zikredilen ayetleri meşiet ekseninde ele aldığımızda iman etme veya etmemeyi insanın irade ve ihtiyarına bırakan başka ayetlerle çatışmaktadır. Mesela “De ki: İşte Rabbiniz tarafından gerçek geldi. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.” (Kehf Sûresi, 18/29) İlâhî beyanda çatışma söz konusu olmayacağı ve ayetlerin sübutunda yani Allah kelâmı olduğunda şüphe bulunmadığına göre o zaman bu ayetlerde yer alan “Kimi dilerse” ve “Rabbin dileyseydi.” beyanları farklı şekilde anlaşılmalıdır. Nitekim ilk dönemlerden itibaren Müslüman âlimler buradaki İlahi meşiet hakkında pek çok yorumda bulunmuşlardır.

Daha önce hatırlayacağınız gibi kaza ve kader ikiye ayrılır demiş, bunlardan birincisinin insan iradesine taalluk etmeyen alanda olduğunu, ikincisinin ise insan iradesine baktığını söylemiştik. Buna göre insanın ne zaman, nerede, hangi cinsten yaratılacağına sadece Allah karar verir. İşte ayetlerde geçen İlahi meşiet bu çerçevedeki meşietdir. Yani Allah bizi dileyseydi insan olarak değil, hayvan, bitki veya cemadat olarak da yaratabilirdi. Ya da bütün insanlığı kendisine itaat eden melekler şeklinde yaratabilirdi. Ama bunu irade etmemiş, aksine insan olarak yaratmayı murad buyurmuş.

İnsana gelince o, iman etme veya etmemede kendi özgür iradesine sahip bir varlıktır. Nitekim ikinci ayetin devamında bu hakikat açıkça beyan buyurulmuştur: “Allah’ın izni olmadan hiç kimsenin inanması mümkün değildir. O akıllarını kullanmayanları iğrenç bir duruma sokar.” (Yûnus Sûresi, 10/100) Burada Allah’ın izni olmadan demek, iman etme noktasında konulmuş kaide ve kurallara uymaksızın demektir ki birkaç kelime sonra zikredilen “akıllarını kullanmayan” cümlesi bunu açıkça belirtmektedir.

Öyleyse insan, akıl nimetini kullanacak, kâinata ibretle bakacak, ön yargılardan sıyrılacak, zulüm ve kibirden uzak duracak yani imana mani bütün faktörlerden uzak durarak akıl ve iradesinin hakkını verecek, Allah da ona hidayet edecektir. En basit şekliyle iman yolunda konulan kaide budur ve ayette anlatılan da bundan ibarettir.

Söz konusu ayetlere getirilen başka bir yorum da Allah’ın irade ve meşietinin hiçbir sınırlama ve kayıt altına alınamayacağı şeklindedir. O, mutlak hüküm sahibidir. Mülk O’na aittir ve mülkünde istediği gibi tasarruf eder ama insan ve insanın amelleri söz konusu olunca, bunları yaratmayı insanın irade ve ihtiyarına bağlamıştır. Binaenaleyh Allah Âdil’dir, adaletle muamele eder; Hakîm’dir, yaptığı her işte biz görmesek ve anlamasak da bin bir hikmet nümeyandır.

Soru 5: Bir hadis-i şerifte “Sizin her birinizin annesinin karnındaki yaratılışının toplanması/spermin yumurtayla birleşip döllenmesi kırk günde olur. Sonra aynı kırk gün içerisinde alaka/yapışkan-döllenmiş hücre hâline gelir. Sonra aynı kırk gün içerisinde mudga/çiğnemlik et parçası görünümündeki şeklini alır. Sonra Allah dört kelimeyi/dört hususu yazmakla görevlendirilen bir melek gönderir ve kendisine: “Onun amelini, rızkını, ecelini bir de şaki veya said olduğunu yaz.” diye emredilir. Sonra kendisine ruh üflenir.”⁵ buyurulmaktadır. Burada insanın şaki veya said olacağını anne karnında Allah tarafından belirlenmesi, insanın elinden iradenin alındığına delaletetmez mi?

Daha önce yaptığımız izahlar burada da aynen geçerlidir. Allah’ın küllî iradesi ve ezeli ilmi ile insanın şaki veya said olacağını bilmesi, O’nun ilim sıfatının tecellisidir. İlah olmasının lazımıdır. Yoksa bu, insanın elinden cüzî iradesinin alındığını göstermez. Daha açık bir izah tarzıyla kul, Allah’ın onun şaki veya said olacağını bilmesiyle şaki ve said olmaz. Kaldı ki sadece şaki ve said değil, hadisi sair unsurları ile bir bütün hâlinde düşünecek olduğumuzda; ortada ilim, hikmet ve adalet ölçülerine göre yapılan bir düzenlemeden söz edildiği görülür. Tekvini ve teşriî sahada böyle bir

düzenleme olmasa, her şey İlahi bir plan dâhilinde kendi mecrasında yürümese, şu an kâinatta müşahade ettiğimiz nizam ve intizamın olması düşünülemez.

O hâlde şöyle diyebiliriz; kaderin İlahi ilme, kudret ve halk'a yani yaratmaya bakan yönü olduğu gibi insanın irade, ihtiyar ve kesbine bakan veçhesi de vardır. Bu hadis, İlahi ilme bakan veçhe itibarıyla okunmalı ve anlaşılmalıdır.

Ayrıca bu hadisin devamında şöyle buyurulmaktadır: “Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a (celle celâluhû) yemin ederim ki sizden biriniz Cennet ehlinin ameli ile amel etmekte devam eder, nihayet kendisi ile Cennet arasında bir arşından başka mesafe kalmaz. Bu sırada yazısı o kişinin önüne geçer de Cehennem ehlinin ameli ile amel etmeye devam eder ve Cehenneme girer.

Ve yine sizden biriniz Cehennem ehlinin ameli ile amel eder, nihayet kendisi ile Cehennem arasında ancak bir arşın mesafe kalır. Bu sırada yazısı önüne geçer de Cennet ehlinin ameli ile amel eder ve Cennete girer.”[6](#)

Hadiste dikkat edeceğimiz husus “Kitap kendisine sebkâat eder, yazısı/hakkında yapılan ilahi takdir öne geçer.” cümlesi ki bu, meselenin İlahi ilme bakan yanıdır. Bir başka rivayette ise bunun yerine فِيمَا يَبْدُو denilmektedir ki buna “zahirî hâle göre” manası verilebilir. Demek bir insan zahirî hâle göre cennet ehlinin amelini işliyor ama Allah muhafaza ömrünün sonlarında yaptığı yanlışlıkla Cehennem ehlinin amelini işliyor ve Cehenneme gidebiliyor. Veya bunun tam tersi olabiliyor.

Demek ki zahirî hâle göre namaz kılan, oruç tutan bir insan ne namazını ne de orucunu Allah'ın kabul edeceği şartlarda eda ediyor. Belki abdestsiz kılıyor, riya ve gösteriş için yapıyor ya da samimi ve içten değil. Belki de hiç inanmıyor. Diğer taraftan başka bir insan da zahirde cehennem ehlinin amellerini işliyor ama işlememek için nefsi ile mücadele ediyor. Nihayet gün geliyor öyle samimi, öyle içten tevbe ediyor ki samimi bir mümin olarak hayatını nokt alıyor. Nitekim içtimaî hayatımızda bu meseleye çift taraflı olarak nice örnek göstermemiz mümkündür.

İşte hadiste anlatılan insanın said ve şaki, başka bir dille cennetlik veya cehennemlik olması bu çerçeve içinde anlaşılmalı ve şöyle düşünülmelidir: Allah hiç kimsenin müspet ve menfî amelini zayi etmeyeceğine göre bu insanın gideceği yer, son durumuna göre belli oluyor.

Hâsılı, Allah muhit ilmiyle her şeyi bilendir. Âdil'dir, kullarına zulmetmez. İnsan ise kendi amelinde muhtar ve müridir. Elinden irade ve ihtiyarı alınmış değildir.

Soru 6: Hud suresi 119. ayette “Rabbinin, “Andolsun ki cehennemi hem cinlerden hem de insanlardan dolduracağım.” sözü kesinleşti.” şeklindeki beyanı nasıl anlaşılmalıdır?

Allah'ın ezeli ilmi ile her şeyi bilmesi ve bildiğini bildirmesi, insanın irade ve ihtiyarını elinden alma, günah işleme özgürlüğünü ona vermeme manasını taşımaz. İnsan değişik sebeplerden dolayı günah işlemeyi arzu edebilir. Zina yapabilir, kibir ve

gururu ile halk arasındaki tabirle “Küçük dağları ben yarattım.” -hâşâ- havasına girebilir. Ama aynı insan aklını, düşüncesini ve sair özelliklerini kullanarak tam aksi bir istikamette de kendine kulvar açabilir. Birincisinin varış noktası zahiri bilgilerimize göre cehennem iken, diğerinin cennettir. İşte ayet-i kerime bu hususu vurgulamaktadır.

Soru 7: Bir hadis-i şerifte bildirildiğine göre Müzeyne veya Cüheyne kabilesinden bir adam Efendimiz’e şöyle bir soru sorar: “Ya Resûlallah! Biz, hangi işi yapıyoruz? Olup bitmiş (levh-i mahfuza kaydı geçmiş) bir işi mi, yoksa (henüz levh-i mahfuza geçmemiş) şu anda yeni başlanacak olan bir işi mi?” Efendimiz “Olup biten işi.” diye cevap verir. Mecliste bulunan bir başkası kalkar ve “Öyleyse niye çalışsın ki?” sorusunu ilave eder. Efendimizin bu soruya cevabı şu olur: “Cennet ehli olanlara Cennetliklerin ameli müyesser kılınır, ateş ehli olanlara da Cehennemliklerin ameli müyesser kılınır.” Bu cevaba göre insanın iradesi elinden alınmış değil midir?

Hadis-i şerifte insan iradesinin elinden alındığına delil olabilecek bir şey yok. Bir bütün olarak baktığımızda anlatılan asıl mevzu müspet veya menfi bir ameli yapmaya niyet, kasıt ve azim edenlerin sebeplere uydukları takdirde muvaffak olacaklarını ve Allah’ın onların tercihleri istikametinde kolaylıklar ihsan edeceğidir. Çünkü İlahi İrade, kulun cüzî irade ve ihtiyarıyla murad ettiği şeyi yaratmayı murad buyurmuş ve kâinattaki sistem bu esas üzerine kurulmuştur. Dünyanın imtihan meydanı olması, ahirette hesap ve sorgunun bulunması, cennet ve cehennem, ceza ve mükâfatın varlığı da zaten bu şekilde izah edilebilir.

Soru 8: Hz. Âdem ile Hz. Musa (aleyhisselam) Efendilerimiz karşılaştılar, yüz yüze geldiler. Hz. Musa (aleyhisselam), Hz. Âdem’e dedi ki: “Sen bizim babamız Âdem’sin. Bizi haybet ve hüsrana uğrattın. Cennet’ten çıkmamıza sebepoldun!” Bunun üzerine Hz. Âdem ona şu karşılığı verdi: “Sen ki Musa’sın. Allah seni seçti, üstün kıldı ve sana Tevrat’ı verdi. Buna rağmen sen beni, ben yaratılmadan kırk sene evvel hakkımda verilmiş olan bir hükümden dolayı mı kınıyorsun?!” Allah Resûlü sözünün burasında durdu ve üç defa “Âdem, Musa’ya galebe çaldı.” buyurdu.⁷ Hz. Âdem’in verdiği cevap, insanın kader karşısında elinin-kolunun bağlı olduğunu göstermiyor mu?

Şimdiye kadar sorulan sorulara verilen cevaplarda yer alan kaderin ilm-i ilâhîye ve beşerin iradesine bakan veçhesi, Allah’ın ezeli ilmi ile her şeyi bilmesi, ilim-kudret farklılığı, doğum-ölüm gibi şeylerle namaz-hac, yeme-içme gibi şeylerin farklı mütalaa edilmeleri gerektiğine dair hususlara ilaveten şunlar söylenebilir. Bu hadiseyi, berzahta geçtiği için şehadet âleminde yapılan bir tartışma olarak ele alamayız. Zira o âlemin kendine has kaide ve kuralları içinde meseleye bakmak lazımdır. Bu da bizim bilgimiz dışındadır.

İkincisi bu vakayı Kur’ân bize şöyle anlatıyor: “Andolsun, bundan önce biz Âdem’e (yasak ağacın meyvesinden yememesini) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık.” (Tâhâ Sûresi, 115) Kararlılık bulmadık dediği şey, yasağı çiğnemeye devam etmedi demek. Pekâlâ, neden yasak olanı yaptı? Çünkü, unuttu.

Unutma ise Efendimizin beyanlarına göre kiramen kâtibîn meleklerinin yazmadığı, kulun sorgu ve suale tâbi tutulmadığı bir alandır.

Bir dua ile bitirelim: **اللَّهُمَّ يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا إِلَى طَاعَتِكَ** “Ey kalbleri evirip çeviren Yüce Allahım! Kalblerimizi Sana itaat etme yönüne doğru çevir.”

İstihare Yapmak mı, İstihareye Yatmak mı?

İnsanlığın İftihar Tablosu, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve hulefa-ı Râşidîn uygulamaları ile temellendirilmiş kitabî İslâm ile bugün inandığımız ve tatbik ettiğimiz İslâm arasında ciddi farkların olduğu inkâr kabul etmez bir gerçek. “Halk İslâm’ı, Kültür Müslümanlığı” tabirleri bu farkı başlı başına ifade eden kavramlar. Bu gerçeğin asıl nedeni bazı akidevî ve amelî mevzulardaki kaymalardır. Burada işin en can alıcı noktası ise bu hâlin ilk günden bu yana Müslümanların en büyük sorunlarından biri olmasıdır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sık sık önceki ümmetlerden misaller vererek bu duruma giden yolları kapatmaya çalışmış, ümmetine nasihatlar vermiş, gerektiğinde zecrî tedbirlere dahi başvurmuştur.

Akide ve amelî alanda farklı bir zemine kayan değerlerden bir tanesi de istiharedir. İstihare, sözlük anlamı itibarıyla iyilik, iyiliği arzu etme ve tercih anlamına gelmektedir. İstiharede ise -Efendimiz’in beyanları ile- tercih aşamasındaki bir iş için kişinin iki rekât nafîle namaz kılması, peşisıra talim buyurulan duayı okuması ve ardından kalbinde ağırlık kazanan tarafa yönelmesi, o istikamette karar vermesidir. Bunun ötesinde rüyaya yatmak, rüyada yeşil, beyaz görünce ilgili işi hayra; siyah, mavi, sarı görünce şerre yormak İslâmî değerler içinde olmayan bir uygulamadır. Bizim akidevî ve amelî kayma derken kastettiğimiz de bu tarz uygulamalardır. Zaten tek başına “istihareye yatmak” tabiri bile bu yanlışlığı ele vermektedir. Doğrusu, namazıyla, duasıyla istihare yapmaktır, yatmak değil.

Bu genel bilgidен sonra bir-iki hususa dikkatleri çekelim:

1. Gaybı Allah’tan başka kimse bilemez. Dolayısıyla istihareye, istihareden çıkan neticeye mutlak iyi, güzel, doğru nazarıyla bakılmamalıdır. “Evlilikleri öncesi istihare de yaptık, yaptırdık ama neden mutsuzlar!” gibi sözler istihareye yüklenen yanlış manayı ele vermektedir. Sebepler planında yaşıyoruz. Süregiden hayat içinde sebeplerde yapılacak kusurlar elbette aksi neticelerin doğmasına neden olacaktır.

2. İstihare önemli bir karar arefesinde bulunan kişinin Rabbine dua ve tazarruyla hususi olarak yönelmesi, kulluğunu, acz ve fakrını hatırlayarak yardım talebini arz etmesi demektir. Farklı bir anlatımla, karar adına tercih aşamasında bulunma, duanın vaktidir. Bu anlamda istihare tam anlamıyla kulluk nişânesidir. İki rekât nafîle namazla, dua ile Rabbe teveccühün, kulluğu ilanının ta kendisidir. İstihare duasınının her bir cümlesi bu yaklaşımı ispatlar mahiyettedir.

Bu duayı birlikte okuyalım: “Allah’ım! Senin ilminle Senden hayır istiyorum. Senin kudretinle Senden güç diliyorum. Zira Senin gücün her şeye yeter, benim ise yetmez. Sen bilirsin, ben bilmem, Sen gaybı hakkıyla bilensin.

Allah'ım! Şu iş Senin ilminde benim dinim, dünyam, hayatım ve işimin sonu itibarıyla hayırlı ise onu bana takdir eyle ve kolaylaştır. Sonra onda bana bereketler ihsan eyle. Eğer şu iş Senin ilminde benim dinim, dünyam, hayatım ve işimin sonu itibarıyla şerli ise onu benden, beni de ondan uzaklaştır ve hakkımda hayırlı olan ne ise onu nasip et ve ondan hoşnut olmamı lutfeyle.”

3. İstihare öncesi muhtemel kararlar aklî ve mantıkî alanda ayakları sağlam yere basmalı, öncesi-sonrası, önü-arkası ile mukayeselere tâbi tutulmalı, muhtemel sonuçlar üzerinde fikir yürütmeli, iş ehil veya taraf olan insanlar arasında müzakerelere konu edilmelidir. Madem Efendimiz namaz sonrası “Aklına geleni ve gönlüne yatanı yapsın.” buyurmuştur; o hâlde bunun ön hazırlığının olması gerekmektedir. Bu da demektir ki istihare mutlaka rasyonel bir zemin üzerine oturtulmalıdır.

4. İstişare, istiharenin önünde gelir. İstişare ile herkesi tatmin eden bir sonuca ulaşıldıysa, istihare diye direktmenin veya istişarede çıkan umumi karara rağmen istihare neticesi farklı bir karara varmanın izahı yoktur.

Rüyaya yatmanın hiç mi aslı yok denecek olursa, mutlaka vardır. İsimlerini bugün saygı ile andığımız bazı büyük İslâm büyüklerinin şahsî hayatlarında tecrübe ettikleri uygulamalardır bunlar ama objektif değil, subjektiftir. Bu uygulamalar üçüncü şahısları bağlamaz. Kaldı ki aslına uygun yapılan istihare hatta sahih rüyalar dahi İslâm'da bilgi sebebi değildir.

Vesvese Hastalık mıdır?

Hastalıkların tedavisinde ilk ve en önemli adım doğru teşhistir. Doğru teşhis edilmeyen hastalık ne kadar tedavi edilirse edilsin, her zaman yanlış ve komplike sonuçların doğmasına neden olacaktır. Maddî hastalıklarda geçerli olan bu kaide, manevi hastalıklarımız için de aynıyla geçerlidir. Vesvese de manevi bir hastalıktır. Mutlak anlamda tedavisi gerekir.

Hastalık diye nitelendirdiğimiz vesvesenin nasıl bir hastalık olduğunu tespit için önce tarifine bakmamız gerek. Vesvesenin sözlük manası, şüphe ve tereddüt, aslı olmayan, ihtimal verilmeyen şeydir. Tıp dünyasındaki adı ise obsesyon. Tanımı şöyle: “İrade dışı gelen, kişiyi tedirgin eden, benliğine yabancı, şuursuz bir gayretle kovulamayan ve sürekli tekrarlayan düşünce.” Bazıları da onu “Beyindeki kimyasal dengenin bozulması sonucu oluşan bir vakıa.” olarak tarif eder.

Dinî değerler ve onlara getirilen yorumlar açısından vesvese, insanı doğru yoldan çıkarmak için şeytan tarafından ilka olunan asılsız düşüncelerdir. Bu zaviyeden vesvese şeytanın insan aleyhine kullandığı bir silahtır.

Vesvesenin çok çeşitli tezahürleri var. Kapıyı kapattım mı, kapatmadım mı düşüncesiyle yüzlerce defa kapıyı kontrol etmeden tutun, abdestim oldu mu, olmadı mı, namazda hata yaptım mı-yapmadım mı, sehiv secdesi gerekir mi, gerekmez mi ya da Allah, peygamber, cennet, cehennem vb. hususlarda şüphe ile inkâr arasında uzayıp

giden ve son tahlilde imanlı bir insana yakışmayan hayallerin, düşüncelerin hepsi vesvese kapsamında mütalaa edilebilecek örnekler. Biz inanç ve özellikle ibadetleri merkeze alan ameller ekseninde meseleye bakıp, diğer tezahürleri ve çarelerini sahanın uzmanlarına havale edeceğiz.

Dinî açıdan yaptığım okumalarda vesvesenin mahiyetini bir bütün olarak kavrama ekseninde en cami yaklaşımı Bediüzzaman Hazretlerinde buldum. Üstad vesvese ile alakalı sözlerine “Ey maraz-ı vesvese ile müptela!” diyerek başlar. Bunun manası vesvesenin Bediüzzaman Hazretlerine göre bir hastalık olduğudur. O, vesveseyi musibete benzetir ve bu teşbih üzerinden tarif ve reçeteyi çok özlü cümlelerle sunar: “Biliyor musun, vesvesen neye benzer? Musibete benzer. Ehemmiyet verdikçe şişer; ehemmiyet vermezsen söner. Ona büyük nazarıyla baksan büyür; küçük görse küçük olur. Korksın ağırlaşır, hasta eder; hafv etmezsen hafif olur, mahfi kalır. Mahiyetini bilmezsen devam eder, yerleşir; mahiyetini bilsen, onu tanısan, gider.”

Sonra reçetenin tafsilatına iner ve vesvesenin sebeplerini ve çarelerini uzun uzadıya dile getirir. Çarelere geçerken yaptığı şu tespit çok önemlidir: “Vesvese öyle birşeydir ki cehil onu davet eder, ilim onu tard eder. Tanımazsan gelir, tanısan gider.”

İslâm, vesvesenin kaynağının şeytan olduğunu söylüyor, dedik. Şeytan ise netice alacağı kişilerle uğraşır. Buradan hareketle vesveveye müptela olan bir Müslüman, imanının seviyesi itibarıyla üzölmek değil, sevinmelidir. Neden? Çünkü şeytan kendisi ile uğraşır.

Bir hadis-i şerif sade bir dille anlatmaya çalıştığımız bu tespiti doğrulamaktadır. Bir gün Allah Resûlü’ne sahabiden bazı kişiler gelerek: “Ya Resûlallah! (Allah, ahiret, iman ve İslâm’a dair) kalbimize öyle düşünceler geliyor ki gökten düşüp parçalanmak onları söylemekten daha iyidir. Bunun sebebi nedir?” diye sordular. Rahatsızlıkları hem sözlerinden hem de tavırlarından açıkça belli olan bu sahabilere Efendimiz’in verdiği cevap şudur: “Bu sırf imandır; sizde bulunan imanın alametidir.”⁸

Madem vesvesenin kaynağı şeytandır; bu durumda “Şeytanın insan üzerinde hâkimiyeti var mıdır, varsa sınırı nedir?” sorusunun cevabı verilmelidir. Vesveseye müptela olan insan, meseleye bir de bu perspektiften bakmalıdır. Zira bu ona, imanını hatırlatacak ve şeytanla mücadelede harekete geçmesini sağlayacaktır. Çünkü iman, irade ile bütünleşirse bir mana ifade eder. İnanılan değerler irade ile hayat bulur, hayata hayat olur.

“Benim hâlis kullarıma karşı senin bir gücün, sultan hâkimiyetin yoktur. Sen ancak sana uyan azgınları yoldan çıkarabilirsin.” (Hicr Sûresi, 15/42) ayeti, Hz. Âdem’e secde emrine itaat etmemesi münasebetiyle Allah ile şeytan arasında geçen muhavere Cenabı Hakk’ın söylediği bir beyandır. Malum orada şeytan, Allah’tan kıyamet gününe kadar vakit istemiş, insanları her türlü vesileyi kullanarak azdıracağını söylemiştir. Buna karşılık Allah, hâlis kullarına karşı şeytanın bir yaptırımının olmayacağını açıkça ifade etmiştir. Demek ki hakiki manada Allah’a kul olan, olabilen insanlara, şeytanın vesvesesi zarar vermeyecektir. İfadelerin bu kadar

keskin olmasının nedeni, Allah'ın beyanını İlahi bir teminat olarak yorumlamamızdan dolayıdır.

Aynı perspektiften başka bir ayet; “Muhakkak, şeytanın hilesi zayıftır.” (Nisâ Sûresi, 4/76) Bu ayet-i kerime de sebab-i nüzul ve siyak-sibak bütünlüğü içinde ele alındığında karşımıza aynı mana çıkmaktadır: Allah yolunda canları ve malları ile mücadele etmek isteyenlere karşı, tagut istikametinde yol alan şeytan ve avanelerinin Müslümanları yoldan döndürmek istemesi ve bu uğurda kurdukları tuzaklar, yaptıkları hileler. Bütün bunlar mukabilinde Allah'ın Müslümanlara söylediği ise onun hile ve tuzaklarının zayıf olduğu.

Bu noktada şu soruyu sorabiliriz: Hakkında yalan muhal olan Allah, “Şeytanın hilesi, oyunu, tuzağı zayıftır.” diyorsa, aksi düşünülebilir mi? O zayıf diyorsa, zayıftır. O zayıf hile bizi tuş ediyorsa, burada hatayı şeytanın güçlülüğünden ziyade bizim zayıflığımızda aramamız gerekmez mi? İşte iman ve imanın yaptırım gücü derken kastettiğimiz şey budur.

Son söz olarak Bediüzzaman Hazretleri'nin şu yaklaşımları bence vesveseye müptela olan insanın kendini ikna ve ilzama için yeterlidir: “...onları mağlup edip kaçırmak çaresi müdafaayı terk edip onlar ile uğraşmamaktadır. Evet arılar ile uğraşıldıkça onlar hücumlarını artırırlar. Onlara karışılmadığı takdirde insanı terk eder giderler. Hem o vesveselerin ne hakaik-i ilahiyye ne de senin kalbine bir zararı yoktur. Evet, pis bir menzilin deliklerinden semanın güneş ve yıldızlarına cennetin gül ve çiçeklerine bakılırsa o deliklerdeki pislik ne bakana ve ne de bakılana bulaşmaz. Ve fena bir tesir etmez. O çirkin sözler senin kalbinin sözleri değil. Çünkü senin kalbin ondan müteessir ve müteessiftir. Belki kalbe yakın olan lümme-i şeytaniden geliyor. Mesela aynanın içindeki yılanın timsali ısırılmaz. Ateşin misali yakmaz ve necasetin görünmesi aineyi telvîs etmez.”

İbadetlerimize Taarruz Eden Vesvese

Bu yazıda ibadetler esnasında şeytanın içimize saldırdığı vesvese değil de uzun süreli ibadet hayatımızın bütününe yönelik vesveseden bahsedeceğim.

50 yaşına gelmiş, kendini tanıdığı günden bu yana Rabbinin emir ve yasakları çizgisinde bir hayat sürdürmeyi kendine şiar edinmiş ve özellikle ibadet hayatında çok hassas olan bir kişi düşünün. Hatırladığı kadarıyla kazaya kalmış namaz veya orucu yok. Ama yaşın kemale ermesi, kabir ve ötesinin kendisine her an bir adım daha yaklaştığını hissetmesine paralel olarak “acaba” larla başlayan sorular içini kemirmeye başlamış. “Acaba namazlarım oldu mu? Bir çetele tutup büluğ çağından itibaren bütün namazlarımın kazasını kılsam nasıl olur? Eğer farzlarda kusurum, ekşiğim varsa, nafileler onun yerine geçer mi? Oruçlar ne olacak?”

Bir okuyucu mailinden iktibasla tasvir etmeye çalıştığımız bu manzarada yer alan Müslüman portresi farklı açılardan değerlendirmeye tâbi tutulabilir. Sırasıyla ifade etmeye çalışalım. Her şeyden önce bu vesveseler imanın bir göstergesidir. Delilim, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisi. Nebiler Serveri, Zat-ı Ulûhiyet'le

alakalı istenmeyen şeyleri tahayyül, tasavvur ve taakkul eden sahabiye: “Bu mahza imandır.” buyuruyor.⁹Dolayısıyla yukarıda sorularla ifade ettiğimiz düşüncelerin hepsi Rabbe imanın, O’nun emir ve yasaklarına uyma konusundaki kararlılığın, ibadet hayatındaki ciddiyetin, ahiret hayatındaki hesap-mizan endişesinin göstergesidir ve bunların kaynağı da imandır. Bu açıdan kim ne derse desin böylesi endişelerin yer aldığı bir düşünce dünyası içine girmek tek kelime ile takdire şayandır.

Bununla beraber; ibadetlerimize hakiki manada ibadet dedirten iki ana unsur vardır; şekli şartlara uygunluk ve niyet. İbadet hayatının muhasebe ve murakabesini yapan kişi hadiseye bu zaviyeden bakmalıdır. Mesela namaz için şekil şartları, abdest başta olmak üzere, kıyam, kıraat, rükû, secde vs; oruç için sahurdan iftar vaktine bir şey yememe-içmeme ve ailevî münasebetten uzak durmadır. Eğer bu şekil şartlarında ilgili şahsın bilerek yaptığı bir kusur yoksa, niyeti de riya, sum’a, ucubdan uzak sadece Rabbin rızasını kazanmak ise artık “Acaba namazım kabul oldu mu?” diye sorular sorması yersizdir. Çünkü ibadetler adına bize verilen ölçüler meydandadır ve dünyevî değerlendirmeler buna göre olacaktır. Ahirete gelince onu Rahmân ve Rahîmiyetine inandığımız Rabbimiz bilir. Kaldı ki Peygamberler hariç beşer olarak bizler Rabbimize layık olduğu manada ne kadar ibadet ediyoruz ki? O’nu ne kadar tanıyoruz ki? “Allah’ı hakkıyla takdir edemediler.”¹⁰ ayeti kime, neyi anlatıyor dersiniz?

Bir başka zaviyeden baktığımızda; bazı insanlar vesveseye açıktır. Şeytan ise vesveseye açık sineye sahip olan kişilerle daha çok uğraşır. Cehenennem’de kendine yoldaş edinmek, bizzat Kur’ân’da yer alan ifadesiyle insanları doğru yoldan saptırmak için altlarından, üstlerinden, sağ ve sollarından saldıracağına yemin eden şeytanın, iş çıkarabileceği kişilere “Acaba ibadetlerin oldu mu?” diye şüphe tohumu atması, onun sağdan yanaşmasıdır. Öyle ya, şeytan için önemli olan neticedir. İster içki, kumar, isterse bu türlü şeylerle insanları yoldan çıkarması mümkünse, aradaki vesilenin ne ehemmiyeti olabilir?

Unutmamak lazım ki başta arz ettiğimiz ve ilk anda takdire şayan gözüken bu portrede yer alan kişi, eğer sonu olmayan bu tip vesveselerin önünü kesmez veya kesemez, bu düşüncelere son vermez ise, varacağı yer ibadet hayatının terkidir. Nitekim benim bile bu çerçevede karşılaştığım onlarca insan, yüzlerce soru olmuştur.

Yanlış anlamalara meydan vermemesi için şu hususu ilave etmek zorunda hissediyorum kendimi. Bu düşünceler katıyen “İnsan, ibadet hayatını kontrol etmesin, yapsın ve unutsun, muhasebe ve murakabe yapmasın, maddeten ibadetlerine ziyadelerde bulunmasın, manen derinlik arayışı içine girmesin.” anlamına gelmez. Aksine bunların hepsi yapılmalıdır. 5 vakit namaza mümkünse bir beş vakit daha ilave edilmeli, başta sünnetler olmak üzere nafil namazlar ibadet hayatımızın olmazsa olmazları arasına girmeli, namazlara huşu, hudu vb. esaslarla derinlik boyutu katılmalı, zekâta sadakalar, hacca umreler, Ramazan’a nafil oruçlar ilave edilmelidir. 7 yaşından beri kazaya kalmış namazı olmadığı hâlde, “Belki olmamıştır.” düşüncesiyle bütün namazlarını iki defa kaza eden büyüklerimizin olduğunun

bilincindeyiz. “İki günü eşit olan ziyandadır.” hadisi ile anlatılan mananın çocukları olarak başka türlü düşünmemiz zaten söz konusu olamaz.

Bununla beraber şeytana mel’abe olup ibadeti terk edecek ve 30-40 yıllık ibadet hayatını sıfırlayacak bir zihnî tereddüde düşmenin de manası yoktur. Dinî temeli ise hiç yoktur. Bu açıdan özellikle vesveseye açık insanların, şeytana ve onun bin bir hilesine karşı çok sağlam durmaları gerekmektedir.

Pazartesi-Perşembe veya kandil günlerinde tutulan nafil oruçların ya da bazı nafil namazların farkında olmadan yaptığımız maddî kusurlardan dolayı kaza niyeti ile tutulması ve kılınmasına ne diyorsunuz denirse -ki soru aynen böyle- bu başka bir meseledir.

Evvela sözü edilen endişenin sahil bilgi akseni üzerine oturup oturmadığına bakılmalıdır. İnsan “nafileler yerine kaza” demeden önce, maziye dalmalı ve kazaya kalmış namaz ve oruçlarının varlığını tespit etmelidir. Veyahut aynı hesabı manevi açıdan katetmiş olduğu mertebeler ve bugün bulunduğu yer itibarıyla eski ibadetlerini yetersiz ya da kâmil-i mükemmel nitelendirmemesine göre yapmalıdır. “Eminim kaza namazım var.” dediği noktada kazayı gündemine almalıdır. Çünkü fevt edilmiş, başka bir dille zamanında yapılmamış ibadetlerin kazası da farzdır. Bu hususta bazı kişiler namaz için farklı içtihadî mülahazalara sahip olabilir. Nitekim biz bunları “Kaza namazı var mıdır?” başlıklı yazılarımızda detaylıca ele almıştık.

Pekâlâ, kişinin ödemesi gereken kazası var ve kazayı gündemine aldı, bu durumda ne yapacak? Kazayı kaza, nafilayı de nafil olarak kabul edecek. Fevt edilen, zamanında eda edilmeyen veya maddî kusurlarla dolu olduğuna inandığımız ibadetlerimizden pişmanlık duyuyor, bunları tam, kâmil ve mükemmel şekliyle yeniden eda edelim ve Rabbimizin huzuruna borçlu çıkmayalım diyorsak, yapılacak şey meydandadır: Nafil ibadetleri aksatmamak ve kazalar için yeniden vakit ayırmak. Bu, bizim sözünü ettiğimiz pişmanlıkta ne kadar ciddi olduğumuzun göstergesi olacaktır.

Öte yandan kazaların hepsin yerine getirilmeden tahakkuk edecek vefat hadiselerinde de, Allah’ın nafilelerle fevt edilen namazları kapatacağına dair rivayetleri unutmamak gerek. Eksiklerin telafî edilmesi çerçevesinde bilfiil gösterilen azmin, sabrın ve kararlılığın, Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın kuluna karşı muamelesinde esas faktör olacağı muhakkaktır.

Abdest veya namaza mahsus ve ardı ardına kesilmeyen vesveselere gelince; kolumu yıkadım mı, yıkamadım mı veya kuru yer kaldı mı, kalmadı mı diye tereddüt eden ve bu nedenle onlarca defa kolunu yıkayan bir insan, her iki hâlde de zann-ı galibine göre hareket etmeli ve işi orada bitirmelidir. Kalbinde, zihninde yıkadım kanaati hâkimse, kolunun ıslaklığı da bunu ispat ediyorsa, hemen bir sonraki aşamaya geçmelidir. Vele ki bir defa yıkasa, hatta kuru yer kalsa bile. Aksi hâlde kalbinde uyanan şüpheye değer verir ve o istikamette hareket etmeye başlarsa, şeytanın oltasına takılmış demektir. Şüphe ve tereddütlerin söz konusu olduğu sair ameller için de aynı yaklaşım geçerlidir.

Sağlık Terörü ve Tabîî Hak Tartışmaları Etrafında Ötenazi ve Hükmü

ABD kamuoyuna hastanın ismine izafeten “Terri Schiavo vakası” olarak mal olan bir tartışma yaşandı 2000’li yılların başında. Tartışmanın gerekçesi, sıhhatine kavuşmasından ümit kesilen Terri’nin kendi veya yasal mirasçılarının isteği ile hayatını sonlandırmak için yaşam destek ünitesi fişinin çekilip çekilmeyeceğiydi. Tabiri diğerle ötenazi. O tarihlerde kaleme aldığımız bir yazıda biz de Terri vakasından hareketle meseleyi güncel ve siyasî boyutu itibarıyla ele almış, ancak hadisenin kültürel ve hukukî boyutu üzerinde hiç durmamıştık. Bize sorulan “İslâm’ın ötenaziye bakış açısı nedir?” sorusunu fırsat bilerek, o dönemde eksik kalan parçaları tamamlayalım istedik. Bu sebeple aşağıda okuyacağınız satırlarda ötenaziye kültürel ve fikhî açıdan yaklaşılabacaktır.

Öncelikle tüp bebekten, organ nakline, ötenaziden klonlamaya uzanan tıp dünyasındaki yeni gelişmeler maalesef Müslümanların içinde olmadığı bir ilim dünyası içinde gelişmektedir.

Müslümanların bu dünya içinde yer almaları önemli mi? Elbette önemli, çünkü ortada bir zihniyet, felsefe, inanç, ahlâk kısacası kültür söz konusudur. Şunu herkes bilmektedir ki bilimin ortaya çıkardığı her yeni ürün, onu icad eden kültürün, tarihin, medeniyetin, zihniyetin, inanç ve ahlâkın unsurlarını üzerinde taşır. Bugün bilgisayardan nükleer ve biyolojik silahlara ve tabîî ki bunların kullanım alanlarında bunu çok net görebiliriz.

Müslümanlar icat ve keşif anlamında inanç, ahlâk, kültür ve medeniyet anlayışı ile bu dünya içinde yok ama tüketici olarak her yerde var. Sonuçta tüketici tükettiği maldan müspet veya menfi etkileniyor. İslâm dünyasının son bir kaç asırlık manzarasının perde arkası da burada gizli zaten. Müslümanın kendi inanç ve ahlâk dünyasından, hayat tarzından, yaşam felsefesinden, örf-adet, gelenek ve göreneklerinden, kültür ve medeniyet dünyasından kopmasının altında bu var. Sonrası malum; yaşadığımız, içli-dışlı olduğumuz gerçekler; kimlik krizi, bunalımlar, buhranlar.

Şu unutulmamalı ki Batı bilim dünyasının başta gelen ve hemen herkesin kabullendiği en temel hususiyeti seküler karakteridir. Seküler sıfatını taktığımız bu zihniyetin İslâm’la bağdaşması ise imkânsızdır. Hayatı sadece dünyadan ibaret gören bir anlayışla, dünya-ukba bütünlüğünü esas alan anlayışın aynı çatı altında barınması takdir edersiniz ki zordur. Maddî menfaati her şey gören bir zihniyetin, İslâm’ın getirdiği dostluk, kardeşlik, fedakârlık, yaşatma uğruna yaşamadan vazgeçme vb. faziletlere aptallık olarak bakması yadırganacak bir şey olmasa gerek. Hak ve adaleti güce endekslemiş, güçlüyü, zalimi hep haklı, güçsüz ve masumu haksız gören bir yaklaşımın, tam aksi bir istikamette yol alan İslâm ile bağdaşması imkânsızdır. Bu açıdan sayıları az dahi olsa eli kalem tutan Müslüman aydınların kutsala hiçbir şekilde yer vermeyen modern bilim ve teknolojiye karşı yaptıkları tenkitin dayanak noktası ihtimal ki burasıdır.

İşte ötenazi genel çerçevesini çizmeye çalıştığımız bu dairede yer alan meselelerden biridir. Buraya kadar ifade ettiklerimizden rahatlıkla anlaşılabilir ki ötenaziye İslâm'ın değerler sistemi içinde yer bulmak imkânsızdır. Çünkü o, hayatı sadece hazdan, lezzetten, sevinç ve mutluluktan ibaret gören zihniyetin ürünüdür.

Batı deyince Hıristiyanlık başta olmak üzere sair din ve dinî çevreleri de bu sahanın içine koyuyorum gibi algılanabilir. Hayır, -sayıları alabildiğine az, bazı farklı düşünceler olsa da- genelde Hıristiyan dünyası ötenaziye kabullenmemekte, dinî öğretilere aykırı görmektedir. Yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemesi için bu hususu özellikle belirtmeye ihtiyaç duydum.

Ötenazi; kelime anlamı itibarıyla “iyi, kolay ve rahat ölüm” demek. Tıp ilminde ise “İyilişmesi imkânsız bir hastalığa maruz kalan kişinin hayatını kendi isteği veya kanunî temsilcisinin arzusu ile sonlandırması.” anlamına geliyor. Burada hastanın amacı daha fazla acı çekmemek; temsilcilerin amacı da yakınlarının gözlerinin önünde daha fazla acı çekmelerine şahit olmamaktır. Magazin haberlerine bakınca, yakınlarının ölümünü onun bakım-görümünden kurtulmak, masraftan kaçınmak vb. sebeplerle isteyen kişiler de -sayıları az dahi olsa- maalesef var. Böylesi bir tercihin insanî değerlerle örtüştüğünü söylemek, dinî ve ahlâkî değerlerle telifini yapmak ve özellikle İslâm'la bağdaştırmak imkânsız.

Ötenazi genel anlamda aktif ve pasif olmak üzere iki kısma ayrılıyor. Aktif ötenazi; iyilişmesinden tıbben ümit kesilen hastanın kendi veya yakınlarının isteği ile yüksek dozda ilaç, zehirli iğne vb. tıbbî metotlarla hayatına son verilmesi; pasif ötenazi ise yine tarafların istekleri ile tıbben sonuç alınması imkânsız hastanın tedavisinin durdurularak tabî şartlar içinde ölüme terk edilmesi demektir. Bunlara ilave olarak hastalığı tedaviye değil de ağrı, acı ve ıstırapların giderilmesine yönelik ilaçlarla ölümü çabuklaştırmaya da ötenazi denir. Bunun adı dolaylı ötenazi. Son olarak hekimin şuuru yerinde olan hastaya kendisini öldürmesi için yardım etmesidir ki bunun adı intihar, hekimin yaptığı da intihara yardımdır. Aktif, pasif, dolaylı ötenazi ile intihara yardımın hukukî sonuçları birbirinden farklıdır. Daha sonra ifade etmeye çalışacağımız bu farklılıkların anlaşılması için mezkûr kategorilerin bilinmesi şart.

Bugün genelde ötenazi denildiği an akla gelen aktif ötenazidir. Aktif ötenazi farklı bir perspektiften bakıldığında insanın kendi hayatına müdahalesi anlamını taşıyor. Daha açık bir ifadeyle hangi sebeple olursa olsun, hasta yaşamak istemiyor. İnsan bu manada bir özgürlüğe sahip değil midir? İslâm dininin buna verdiği cevap hayır'dır. Hayatı veren Allah'tır, alacak olan da O'dur. Verme ve alma zamanını da zeminini de İlahî bir plan dâhilinde O bilir. Bu plana müdadale etme hakkı, -planın konusu ve bir parçası olmasına rağmen- insana verilmiş değildir. Bundan öte ona müdahale etme pek çok emirle yasaklanmıştır. Literatürdeki adıyla bunun adı intihardır, günahdır ve yaşağı çiğneyip bu günahı işleyenleri bekleyen akibet ebedî cehennemdir.

Burada şöyle bir itiraz yapılabilir; intihar, iyilişmekten ümidi kesilen hastanın değil başka sebeplerle hayatına son veren sıhhatli kişilerin eylemi değil midir? Elbette ona verilen isim intihardır ama ötenazi de intiharın bir çeşididir. Çünkü ölümü istememe, cana kıymama umumî emirlerin konusudur. “İçinizden hiç kimse sakın ölümü temenni

etmesin.”¹¹ “Kim kendisini dağdan atarak intihar ederse o Cehennemlik olur. Orada ebedî olarak kendini dağdan atar. Kim zehir içerek intihar ederse, Cehennem ateşinin içinde elinde zehir olduğu hâlde ebedî olarakdan içer. Kim de kendisine demir saplayarak intihar ederse, Cehennem’de ebedî olarak o demiri karnına saplar.”¹²

Neden böyle sert bir hüküm vazedilmiş, denilecek olursa; yaşama hakkı İslâm’ın öngördüğü ve mutlaka korunması gereken temel esaslardan biridir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İlahî irade insanların bu hakka müdahalesini kesin bir dille reddediyor. Ebedî cehennem tehdidi bunun göstergesi. Yaşama hakkının korunması mevzuunda gerektiği yerde domuz eti yemek, şarap içmek, soğuktan donacaksa teyemmüm etmek, -anne karnındaki cenin dâhil- kasıt veya hata ile insan hayatına son verme yasağı, bu fiil gerçekleştirildiği takdirde kısastan diyete uzanan hükümler hep yaşama hakkının korunması ve kollanması etrafında dönmektedir.

Öte yandan insan bu dünyada test olmaktadır. İyisi-kötüsü, sevinci-kederi, zenginliği-fakirliği ile başa gelen şeylere karşı burada takınacağımız tavır ahiret yurdunda karşımıza çıkacaktır. Tavırlarımız Allah’a kulluk istikametinde ise mükâfatı cennet, değilse mücazâtı Cehennem’dir. Tabîî Allah’ın sonsuz lütfu, fazlı ve ihsanı ile affetmesi müstesna.

Ötenaziye dönecek olursak; hangi çeşidi ile olursa olsun hastalık bir imtihan vesilesidir. Allah’ın bizden istediği ve beklediği, hastalıklar karşısında ümitsiz olmama ve son nefese kadar şifa talebinde bulunmaktır. Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanıyla Allah, “Şifasını yaratmadığı hiçbir hastalık yaratmamıştır.”¹³ Bize düşen hastalığın devasını, şifasını bulmaktır. Hastalıktan kurtuluş yok deyip ümitsizliğe kapılma değildir. Hele dayanılmaz ağrılar ve sancılar karşısında intihar etme hiç değildir. Sağlık teknolojisinin varlık gayesi insanların hayatlarını konforlu bir şekilde sonlandırmak değil, hastaların şifa bulmasına yardımcı olmaktır. Bu bilgi ve teknolojiyi varlık gayesinin hilafına kullanmanın adı başka değil terör olsa gerektir. Sadece başa konan sıfat farklı; sağlık terörü.

Bu bilgilerden sonra gelelim ötenazinin mahiyet ve hukukî sonuçlarına. Mahiyetini söyledik; bir çeşit intihar. İki kişi var karşımızda; hasta ve doktor. Aktif ötenazide hasta, İslâmî kurallar çerçevesinde meşru bir mazeret sayılmayan sebeple kendi elinde olmayan bir hakkı (hayat hakkı) yok etmiştir. Zahirî duruma bakılarak verilen hükme göre, bu fiili işleyen kişi müntehirdir. Fukahânın büyük çoğunluğu der ki: “Müntehir, Allahın haram kıldığı intiharı helal saydığı için itikaden mümin olarak da kabul edilemez. Dolayısıyla cenazesine Müslüman muamelesi yapılmaz. Cenazesi yıkanmaz, namazı kılınmaz ve Müslüman mezarlığına gömülmez. Efendimiz’in intihar eden bir sahabinin cenaze namazını kılmaması bunun delilidir.” Ama bazı fakihler müntehirin haramı helal görme değil de onun haramlığını kabulle beraber bedenî ve rûhî ıstıraplara dayanmadığı için intihar ettiği varsayımıyla hareket edip, cenazesine Müslüman gibi muamele edileceğini söylerler. Bunların dayandığı temel delil de yine Efendimiz’in cenaze namazını kılmadığı sahabidir. Çünkü hadisin devamında bahsedildiği şekliyle Efendimiz cenaze namazını kendisi kılmamış ama kılınmasından da men etmemiştir.¹⁴

Doktora gelince; ceza hukukunda esas olan, cezaya konu edilen fiillerdeki suç unsurudur. Kasıt, hata, sebep, ihmal vb. hususlara bağılı olarak failin cezaî müeyyidesi değışiktir. Ölüm cezasından diyete, hapisten kınamaya, meslekten ihraca kadar ağırdan hafife veya tersi bir vetire izleyebilir bu cezalandırma süreci. Doktor, hipokrat yeminine muhalif hareket etmiştir. O, hastalarına şifa adına “yararlı” olmak veya en azından “zarar vermemek” zorunda olan insandır. Burada doktor hastayı öldürecek ilacı ona verdiğiğine göre fiilinde kasıt unsuru vardır ve cezası ölümdür. Fakat bu fiili, hasta ve yakınlarının istemesi üzerine yapması kasta şüphe sokar. Bu ise cezada hafifletici bir unsurdur. Çünkü “Cezalar şüphelerle düşer.” küllî bir kaidedir. Kaidedeki “düşer” kelimesi bütün bütün cezalandırılmaz şeklinde anlaşılabilir. Hafifletici unsurlar nazara alınarak ölüm cezası verilmez demektir. Cezası ne olabilir denilecek olursa; hasta yakınlarının iradesine bağılı olarak diyet ödemesi söz konusu olacağı gibi hiçbir ceza verilmeyebilir veya kamu yararı gözetilerek adlî makamlar tarafından farklı cezalar öngörülebilir.

Pasif ötenazide ise doktor hasta ve yakınlarının isteğı ile görevini yapmamış ve bu nedenle tabiî şartlar içinde hasta ölüme terk edilmiştir. Burada ölüme sebebiyet veren tedavinin terki değıil tabiî seyrine bırakılan hastalıktır. Bundan dolayı doktora suç isnad edilemez. Dolayısıyla ceza da söz konusu değıildir. Ama bir manada vacip olan şifa arama eylemini terk ve reddettiğı için hasta ahirette mesul olacaktır/olabilir. “...caktır, ...bilir.” şekliyle ihtimalli ifadelerimiz İslâm hukukçularının farklı görüşleri sebebiyledir.

Dolaylı ötenazi dediğimiz ve sadece acı ve ıstırabı dindirmeye yönelik ilaçlar verip hastalığı tedaviye yönelik hiçbir şey yapılmaması da pasif ötenazide olduğu gibidir. Hasta ve doktor adına hukukî sonuçlar aynıyla geçerlidir.

İntihara yardıma gelince; devasız hastalığa yakalandığını öğrenen hastaya kendisini öldürecek ilaçlar vermesi şekliyle gerçekleşen bu eylemde hasta bizzat müntehir, doktor da hangi gerekçe ile olursa olsun ona yardım etmiş ve dolayısıyla ölümüne sebebiyet verecek bir işlemi bizzat iradesi ile işlemiştir. Fıkıh dilinde “tesebbüben katl” dediğimiz bu hadisede, doktor her ne kadar fail olmasa da ona yataklık etmiş ve cezayı gerektiren bir suç işlemiştir. Cezası ise “tazir” suçları kategorisinde olduğu için hâkimin takdirine bırakılmıştır.

Yaşam Destek Ünitesinin Fişini Çekmek

Hayata dönmesi tıbben imkânsız, tıbbî ifadesiyle beyin ölümü gerçekleşmiş ve hayatını yaşam destek ünitesine bağılı olarak sürdüren hastanın destek ünitesinin fişini çekmek ötenazi manasını taşır mı? Bu kararı veren kişi veya kişiler dünyevî ve uhrevî hukukî bir sorumluluk altında mıdır?

Modern dönemlere ait sayılabilecek bu problem hakkında İslâm fukahâsının serd ettiği görüşleri vardır. Asıl itibarıyla organ nakli sorununun ele alındığı sahada serd edilen bu görüşler, ötenazi meselesine de dolayısıyla ışık tutmaktadır. Aşağıda arz edeceğimiz fukahâ görüşlerini okurken bir hususun sürekli hatırd tutulması

gerekmektedir; bu görüşler, kanaatler, yorumlar ve hükümler tıp dünyasındaki ilmî bilgiler üzerine kuruludur. Onun için fukahâ kendilerine tıp dünyasının sunduğu bugünkü mevcut ve son bilgiler üzerine mütalaalarını yürütmektedir. Eğer ilmî gelişmelerle bu bilgiler değişirse, elbette söz konusu içtihadî hükümler yeniden gözden geçirilmek zorundadır.

Uzmanlardan aldığımız bilgilere göre tıp dünyasının hakiki ölüm adına kabul ettiği gerçek beyin ölümüdür. Beynin yapısı ve insan vücudundaki tesir alanı itibarıyla -ki bu fişi çekme veya çekmeme kararında esas alınan bilgidir- korteks/kabuk ve beyin sapı olarak nitelenen bölümleri vardır. Kabuk kısmının hayatiyetini yitirmesi durumunda hasta koma/bitkisel hayat dediğimiz safhada yaşar. Bu durumda olan hastalar sayıları az dahi olsa hayata geri dönüş yapabilir. Beynin sap kısmı işlevini yitirdiği zaman hastanın geri dönüşü tıbben imkânsızdır. Yani o, gerçek ölüdür. Sunî solunum cihazları ile hastayı yaşatma çabaları sebepler planında hastanın hayata geri dönüşü için yeterli değildir. Zira bu, bitkisel hayatın ötesinde bir aşamadır. Zaten organ nakilleri de kabuk ve sapı ile beraber beyin ölümü gerçekleşen kişilerden yapılır.

Organ nakli bir tarafa biz bu bilgilere bağlı olarak ötenazi hakkındaki mütalaaları maddeler hâlinde sıralayalım:

1. Kalb ve beyin ölümü gerçekleşmemiş ama tedavisinden ümit kesilmiş, acıya dayanamadığı için kendisi veya şuuru olmadığı durumlarda yakınları tarafından ölümü istenen hasta. Bu tip bir hastaya, hastalığı ölümcül bile olsa, öldürücü bir müdahalede bulunmak pek çok fakihe göre caiz değildir. Bizim daha önce aktif ve pasif ötenazi bağlamında dile getirdiğimiz hususlar ağırlıklı olarak bu kategoride yer alan hastaları içine almaktadır.

2. Beynin korteks bölümü ölmüş, hasta tıbbın bitkisel hayat/koma dediği duruma girmiştir. Hasta bu durumda tıbben henüz ölü değildir ve solunumunu yaşam destek ünitesi vesilesi ile yapabilmektedir. Bu hastanın yaşam destek ünitesinden çekilmesi caiz değildir, ölümüne kadar beklenmelidir.

3. Beynin sap kısmı denilen ve hayatî organların çalışmasını sağlayan bölüm ölmüştür. Bu hasta tıbben ölüdür. Yalnız “tam beyin ölümü” kararını nöroloji, nöroşirürji, anestezi ve kardiyooloji uzmanlarından oluşan bir konsültasyon heyeti verir. Bu uzmanlardan müteşekkil heyetin kararı ile tıbben ölü olan bu hastanın yaşam destek ünitesine bağlı kalması, kalbe kan pompalanmasının ve çalışmasının temini hasta için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bu durumdaki hastanın yaşam destek ünitesinden çıkarılmasının mahzuru yoktur. Bu tedaviye son vermek değil, hayatı ve ölümü tabîî şartlara bırakmak demektir. Ötenazi değildir.

İstatistikler ve tecrübeler göstermektedir ki hasta yakınları en azından vicdanen tatmin olmak adına bu kararı vermekte zorlanmaktadır. Belki tıbbî bilgi noksanlığı, gerçeği kabullenemeyiş, dinî ve ahlâkî kriterler bu çerçevede rol oynuyor olabilir. Anlaşılabilir bu gerekçelere bağlı olarak hasta yaşam destek ünitesinde bir müddet daha kalabilir. Buna kimsenin diyeceği birşey olamaz. Ama unutulmamalı ki bu,

hastaya eziyetten başka bir anlam taşımaz. Kaldı ki bu durumda bulunan hastalar yaş, fizikî güç vb. unsurlara bağlı olarak sayısı günlerle ifade edilen belli bir müddet içinde yaşamakta, sonra tüm hayatî fonksiyonlarını yitirmektedirler.

Beyin ölümü gerçekleşmiş hastalar için ülkelerin çıkarmış oldukları kanunlar da vardır. Ülkeden ülkeye değişen söz konusu kanunlara göre “fiş çekmek” hastaya eziyetten kamu sağlık giderlerini israf etmemeye uzanan maddî-manevî sebeplerden ötürü yakınlarına rağmen yapılabilmektedir. Sağlık sigorta şirketlerinin bu kanunların çıkarılmasında rolü olduğu da sağlık dünyasının kulis haberleri arasındadır.

Tedaviyi Red ve Tevekkül Anlayışı

ABD başta dünyanın hemen her yerinde dinî inançlar nedeniyle tedavi olmayı reddeden kişilerin varlığı herkesin malumudur. Sayıları çok kabarık olmasa da tedavi olmamayı ferdî özgürlük alanı içinde gören bu zihniyet, sebebiyet verdiği ölüm hadiselerinden dolayı geçenlerde ABD’de mahkeme mevzuu oldu.

21 Ocak 2009 tarihli The New York Times gazetesine de konu olduğu şekliyle Wisconsin eyaletinde bir anne-baba diyabet hastalığına yakalanmış kızlarını dinî inançları sebebiyle tedavi ettirmemişler. Zamanla konuşma ve yürüme kabiliyetlerini yitiren Madeline Neumann adlı kız çocuğu 11 yaşında iken 27 Mart 2008 yılında vefat etmiş. Kamu idaresi kızın anne babasını ikinci dereceden intihar suçu ve 25’er yıl hapis cezası istemiyle mahkemeye vermiş. Devlet, ebeveynin bu davranışını kayıtsızlık, pervasızlık, umursamazlık, lakaytlık ile vasıflandırıyor. Onlar da “Jesus, insanlara hastaneye doktora gidin, tedavi olun mesajı ile gelmedi; aksine inançla tedavi olun diye gönderildi.” diyerek kendilerini müdafaa ediyorlar.

Bu hadise kamuoyunda ciddi merak uyardı veya var olan merakı tetikledi. Gerek üniversiteler gerekse araştırma grupları konu ile ilgili araştırmalar yaptı ve sonuçlarını kamuoyu ile paylaştı. Görülen o ki, dinî inancı sebebiyle tedaviyi reddetmede Neumann ailesi yalnız değilmiş. İstatistiklere göre son 25 yılda 300 çocuk bu nedenle hayatını yitirmiş.

Pekâlâ kamuoyu ne düşünüyor? Onlar bu konuda ikiye bölünmüş durumda. Bir tarafta Neumann ailesi taraftarları var. Bunlar web sayfaları açma, mahkeme masraflarını karşılamak için yardım toplama, mahkeme salonlarında boy gösterip destek verme şeklinde kendilerini ifade ederken; diğer tarafta sessiz de olsa bunun yanlışlığına inanan büyük bir kitle durmakta. Sonuç ne olur? Şimdiden bir şey söylemek zor.

Bu hadise bana bizim dünyamızdaki tevekkül anlayışını hatırlattı. Bizde de hastalıklar karşısında tedaviyi tevekkül anlayışına dayayıp reddeden insanların varlığı şüphe götürmez. “Hastalandığımda bana şifayı Allah verir.” (Şuarâ Sûresi, 80) “Eğer Allah sana bir sıkıntı ve zarar dokundurursa, bunu O’ndan başka giderecek yoktur.” (En’âm Sûresi, 17)vb. mealdeki ayetlere dayanarak tedaviyi reddeden ve kendilerini tevekkül ehli olarak nitelendiren bu zihniyetin, tedaviyi red sebebiyle gerçekleşen ölümleri

tespit edilip kayıt altına alınmış olsaydı, zannediyorum karşımıza çıkan rakamlar hiç de az olmazdı.

Bu bağlamda bizim dünyamızda bazı şeylerin karıştırıldığı muhakkak. Evet, şifayı veren sadece ve sadece Allah'tır ama Allah o şifayı sebepler dairesinde cari olan kaidelere riayete bağlamıştır. Bu durumda hastalık karşısında mümine düşen vazife, sebeplere riayet ederek tedavi imkânlarını araştırmaktır. En büyük mütevekkil olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat baş ağrısı, akrep zehirlenmesi vb. hastalıklara maruz kaldığında devrinin tıbbî bilgileri dâhilinde tedavi olmuştur. Bedevilerin “Ey Allah'ın Resûlü! Hastalandığımız zaman tedavi yollarını aramasak günah mıdır?” sorusuna “Tedavi olun/tedavi yolları arayın ey Allah'ın kulları! Zira Allah koyduğu her hastalığa şifa da koymuştur, bundan sadece ihtiyarlık hariç.” diye cevap vermişlerdir.

Efendimizin genelde sağlık, özelde ise hastalıklar karşısındaki ortaya koyduğu ilkeleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. İnsanların sağlık, sıhhat ve afiyetlerinin kıymetini bilmeleri ve onu muhafaza etmeleridir. “İki nimet vardır ki insanların çoğu bu konuda aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman.” hadisi bu hakikate vurgu yapar. Fakat çoklarımızın bu konudaki genel karakteri hastalık kapıyı çalmadan, sağlığın kıymetini bilmemek üzerine kurulu. Hâlbuki koruyucu ve önleyici tedbirler zamanında alınabilse, hastalıkların kökü kesilmese de büyük ölçüde sağlıklı ve sürdürülebilir bir hayata kavuşmamız mümkün.
2. Hastalık vaki olduğunda hemen tedavi olma cihetine gitmektir. Zaman kaybetmeme, işin uzmanını bulma, tedavi sürecinde denilenleri yerine getirme bu safhada yapılması gereken öncelikli işlerdir. Efendimizin cennete girecekler arasında döneminin yanlış tedavi metodu sayılabilecek şeylere müracaat etmeyenleri sayması bu açıdan oldukça önemlidir. Bu kişiler Efendimizin beyanıyla “Okuyarak ve üfleyerek tedavi olmayan, falabakmayan, ümitsizliğe kapılmayan, tedavi için dağlanmayan ve ancak Rablerine tevekkül edenlerdir.”
3. Şifayı Allah'tan bilme ve O'na şifa vermesi için dua dua yalvarmadır. Yukarıda tevekkül bağlamında karıştırılıyor dediğimiz nokta da işte burasıdır. Mümin şifayı ne doktordan, ne hastaneden ne ilaçtan bilmelidir. Zira inacımıza göre bunlar bizi şifaya götüren vesilelerden ibarettir. Şifayı veren, kullandığımız ilaçlara şifa verme etkisini veren sadece O'dur.

Rahimdeki Sağlıksız Çocuğun Kürtajı

Teknik ve teknolojinin gelişimi, cevabı aranan pek çok soruyla karşılaşmamıza sebep oluyor. Bunlardan biri, hamilelik döneminde teknik imkânlarla tespit edilen sağlıksız çocuklar.

Sağlıksız kavramını şemsiye olarak kullanıyorum. Kastım, hamilelik devam ettirildiği takdirde anne sağlığına zarar verecek, doğduğunda ise anne rahminde gelişimini

tamamlayamadığı için kör, topal, çolak vb. bedenî veya zihnî hastalıklara maruz kalacak çocuklardır.

Hemen her anne-baba adayının ilk istediği, erkek-kız, sarışın-esmer vb. ayrımlardan öte sağlıklı bir çocuğa sahip olmaktır. Hamilelik esnasında yapılan periyodik kontrollerde tespit edilen aksi bir gelişme, elbette ebeveyn için bir anlamda yıkım olmaktadır. Çünkü muhtemel çocukları hayallerinde tasarladıkları hanenin sevinç ve mutluluk kaynağı değil, keder ve hüznün sebebi olacaktır. Kim bilir belki de bir ömür boyu ebeveynin bakımına muhtaç bir hâlde yaşayacaktır.

Hayata “gülelim, eğlenelim, kâm alalım dünyadan” penceresinden bakıp, onu sadece dünyadan ibaret gören zihniyetin böylesi bir durumla karşılaşan ebeveyne gösterdiği istikamet bellidir; hayatını zehir edecek hasta bir çocuğa sahip olmaktansa kürtaj yaptır ve kurtul. Ama dünyayı müspet-menfi her şeyi ile imtihandan ibaret gören, dolayısıyla sevinç, neşe, mutluluktan, keder, tasa ve üzüntüye salan her şeyi ahiret yurdunu kazanma veya kaybetme adına imtihan unsuru olarak gören İslâm zihniyeti, bu hususta farklı düşünmektedir.

Kürtaj, hâricî bir müdahale ile ceninin dışarıya çıkarılmasıdır. Burada hayatî iki soru karşımıza çıkıyor. Bir, cenin insan mıdır? Kur’ânî tabirle ifade edecek olursak nefis midir?

“Sizi bir tek nefisten yaratan O’dur. Sonra sizin için bir kalacak yer bir de emanet olarak duracak yer vardır. Biz ayetlerimizi anlayan kimseler için açıkça bildirdik.” (En’âm Sûresi, 6/98) ayetindeki “nefis” kavramı, anne rahmindeki varlığı da içine almaktadır. İslâm âlimlerinin ortak kanaati budur ve bu sonuç ayetin mantukundan değil, mefhumundan çıkarılmıştır. Doğmamış çocuk miras alabilir mi, kasti düşüklerde cezai müeyyide nedir vb. soruların hukukî cevapları da rahimdeki varlığın nefis/insan olarak kabulü üzerine verilmiştir.

İkinci soru; cenin, hamileliğin hangi safhasından itibaren nefis ve insandır? Konunun can alıcı noktası, bu sorunun doğru cevabında yatmaktadır. Çünkü doğum kontrolünden kürtaja uzanan pek çok sorunun cevabında dayanak noktası burasıdır.

İslâm âlimleri, ilk günden bu yana içinde yaşadıkları dönemin tıbbî bilgi ve kültürüne göre bu mevzuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları cenine, ruhun üflenmesini beyan eden hadisten hareketle hamileliğin 120. gününden sonra, bazıları ise döllenme gerçekleştiği dakikadan itibaren nefis ismini takmıştır. Burada nefis, İslâm’ın koruması ve korunmasını emrettiği beş ana esastan biri olan hayat hakkını ifade ettiği için çok önemlidir.

Bu bilgiler ışığında bir görüşe göre döllenmeden itibaren, diğerine göre hamileliğin 120. gününden sonra cenin kürtaja tâbi tutulamaz. Çünkü artık o nefistir, insandır, hayat hakkı vardır ve bu hak, onun Yaratan’ından aldığı tabiî hakkıdır. Bu hakkı onun elinden ne anne-baba ne de devlet alabilir. Ceninin hayat hakkına riayet etmeme ona karşı işlenmiş bir cinayettir. Doğduktan sonra bir çocuğu öldürmekle anne rahmindeki cenini öldürmek arasında fark yoktur. Her iki durumda da bu eylemi gerçekleştiren

kişi veya kişiler katil olur. Suç unsurundaki belirleyici ve etkileyici nedenlere göre dünyevî ve uhrevî cezaya muhataptır.

İstisnalar yok mudur? Elbette vardır. Anne sağlığının ölümcül bir tehlikeye maruz kalması bunun bir örneğidir. Bu durum tahakkuk ettiğinde -ki isterse doğuma saatler, dakikalar kalmış olsun- tıbbî bilgiler ve tecrübeler doğrultusunda iki candan biri tercih edilir.

Günümüzdeki tıbbî bilgiler ışığında döllenme olduğu andan itibaren ceninin kürtaja tâbi tutulamayacağı görüşü daha doğru dur. 120 gün sınırını koyanların görüşü ise o dönemin bilgilerine dayandığı için bugün geçerliliğini yitirmiştir.

Önce şu 120 gün meselesinin dayanağını ele alalım. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde; “Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette “alaka; rahim duvarına asılı nesne” olur. Sonra bu kadar müddette “mudga; bir çiğnemlik et” olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir.”¹⁵ buyuruyor. Hadiste bahsedilen bu üç safha toplam 120 gün ediyor. Bazı fakihler buradan hareketle 120. güne yani ruh üfleninceye kadar ceninin rahim duvarına asılı kan pıhtısı, çiğnemlik et olup hayatıyet/canlılık kazanmadığına zannetmiş ve kürtaj yapılabilir hükmünü vermişlerdir. Onlara bu kanaati veren ikinci önemli husus, dönemin tıbbî bilgileridir.

Günümüzdeki tıbbî verilere göre ise döllenme olduğu andan itibaren cenin, anne rahminde canlılık kazanmaktadır. Dolayısıyla düşük yapma, kürtaj vb. hükümlere hiçbir şekilde temel olmayacak hadisten hareketle verilen bu hükmün, kanaatin, görüşün de geçerliliği ortadan kalkmıştır.

Bu bilgiler ışığında rahimdeki sağlıksız çocuğun alınması meselesine gelince; ilk günden itibaren yaşama hakkını Yaratanından alan o nefse, sakat doğacak, yük olacak, aile denge ve huzurunu etkileyecek, yaşam tarzını bozacak, toplumsal açıdan sosyal istikrarı engelleyecek, sağlık harcamalarına yapılacak masrafla milli servet heba edilecek vb. gerekçelerle kürtaj yapılabilir demek, cinayet anlamını taşır. Bunun bugün toplumun içinde bedensel ve zihinsel özürlü olarak hayatını devam ettiren insanların öldürülmesi ile hiçbir farkı yoktur.

Bu yaklaşımın bir tek istisnası olabilir; o da tıbbın hamilelik, hâricî bir müdahale ile hemen sonlandırılmadığı takdirde anne hayatı tehlike altındadır, dediği kavşaktır. Zaten bu durumda cenin ister sağlıklı isterse sağlıksız olsun anne tercih edilir.

Bile bile bedenlen veya zihnen sağlıksız bir çocuğa mı sahip olacağım, sorusuna Müslümanca verilecek cevap, evet'tir. Allah sizin ve çocuğunuzun kaderini öyle takdir buyurdu ise yapılacak şey Yunus diliyle “Gelse Celalinden cefa/Yahut Cemalinden vefa/İkisi de cana safa/Kahrın da hoş, lütfun da hoş” deyip katlanmaktır. Bu kader planından meseleye bakışın ifadesidir. Şunu bir kez daha ifade etmek lazım ki bir Müslümanın, yani varlığı Allah, kâinat ve insan menşurundan rasat eden bir hikmet insanının, eşya ve hadiseleri yorumlaması, hayatın zorlukları karşısındaki

duruşu, daha hususi konuşacak olursak, sakat bir çocuğa sahip olacağına dair aldığı haber karşısındaki tutumu başkalarının tutumundan çok farklıdır. “farklıdır” sözü olanı ve olması gerekeni özetleyen bir ifade. Ama yukarıda bahsettiğim gibi aynı mevzu hakkında mütemadi soruların varlığı, maalesef ki olması gereken manzaraya mutabık değil. O zaman “farklıdır” yerine şöyle diyelim; “farklı olmalıdır.” Evet, farklı olmalıdır; çünkü Allah’a imandan, ahirete, kadere, imana uzayan bütün inanç esasları bunu emretmektedir.

Farklı olmalıdır; çünkü iman ettiği bu değerlerden nebean eden hukukî ahkâm, çocuk anne rahmine düştüğü andan itibaren ona müstakil bir hüviyet tanımakta, et parçası, kan pıhtısı olarak bakmamaktadır.

Farklı olmalıdır; çünkü yine bu değerlerin oluşturduğu dünya görüşü, başkalarından farklı olmayı gerektirmektedir. Müslüman için dünya hayatı bir tarladan ibarettir. Benzetme tarla merkezli olunca, Müslüman da o tarlada çiftçidir. Çiftçi nasıl tarlasına ektiği tohumun, bakım-görüm şartlarına uyduğu takdirde meyvesini mevsimi geldiğinde devşiriyorsa, Müslüman da bu dünya tarlasına ekmiş olduğu amellerin hâsılasını ahirette devşirecektir.

Farklı olmalıdır; çünkü mümin vicdanı, böyle bir ihtimal durumunda çocuğun alınmasına “evet” diyen vicdandan farklıdır. Yapraftan böceğe, kâinatta bulunan canlı-cansız her şeye nazar-ı merhametle bakan bu vicdan, anne rahmindeki o çocuğa, daha az merhametle bakamaz. Bu mevzuda “Eğer çocuğum sakat olursa, hayat düzenim bozulacak, yaşam standardım alt-üst olacak, hastahanelere, doktorlara, ilaçlara vereceğim paranın had ve hesabı olmayacak.” gibi mazaretler, Hak nezdinde geçerli ve meşru mazeretler olamaz. Bu ve benzeri mazeretler hikmetinden sual olunmayan Allah’ın hikmetini itham manası taşır.

Farklı olmalıdır; çünkü Müslümanın elinde dua gibi bir silahı, bir sığınağı vardır. Candan, gönülden bir yalvarış, bir yakarıyla Allah olmazları olur, olurları olmaz eder. Zira “O’nun ol dediği şey hemen olur, olmamasını dilediği şey de olmaz.” Nitekim tıp dünyasını şaşkınlıkta bırakan ve literatüre giren nice vakalar vardır ki bunların izahı duanın dışında başka bir şeyle yapılamamaktadır.

Üçüncü şahıslar için bunu söylemenin çok kolay ama birebir yaşayanlar adına çok zor olduğunun idrakindeyim. Ancak burası Allah’a, ahirete, kadere inanan insan için çıkmaz sokak. Başka çare yok. Burada musibet ve meserret, sağlık ve hastalık, zenginlik ve fakirlik her şeyin imtihan unsuru olduğunu yeniden hatırlatalım. İnsanın ne ile ne zaman nerede ve nasıl imtihan edileceğini ise sadece İlahi irade belirler.

Son 7-8 yılda en az 10 kez “Ultrason neticesine göre çocuğum sakat doğacak, beyin gelişimi dolayısıyla geri zekalı olacak.” vb. nedenlerle yanıma gelip “Aldırabilir miyiz?” diyenlerle karşılaştım. Tahmin ettiğiniz gibi hepsine cevabım “Hayır” idi. Bu konuda onlara şu tavsiyeleri yaptım:

1. Ceninin anne karnında ameliyatı dâhil tıbbî her türlü müdahaleyi yaptırmak,

2. Allah'a dua.

İsmen hatırladığım bu vakaların hepsinde de çocuklar sağlıklı doğdu. Konuyla ilgili benim aklıma gelen ihtimaller şunlar; ya sağlıksız hükmünü veren uzmanlar hata etti, abarttı, ihtimalleri vukuat yerine koydu veya Allah dualara icabet etti. “Her tespit böyledir, her vaka böyle sonuçlanır.” demiyorum; sadece yaşadığım 10 veya daha fazla vakanın neticesini sizlerle paylaşıyorum.

Hâsılı, “O'nun ol dediği şey hemen olur; olmamasını dilediği şey de olmaz.”, “Allah âdildir; kullarına zulmetmez.” ve “Allah, kullarına takatlarının üzerinde yük yüklemes.”

“Eşini Boşamazsan Hakkımı Helal Etmem.” Diyen Anne

Problem şu; anne, oğluna karısını boşaması için baskı yapıyor ve boşamadığı takdirde sütünü ve hakkını helal etmeyeceğini söylüyor.

Bu zihniyeti anlamak ve anlatmak neredeyse imkânsız. Neden? Çünkü sorunun devamında anlatıldığına göre gelin-kayınvalide geçimsizliğine rağmen eşler arasında hiçbir problem yok. Aksine aralarındaki gönül bağı tam. Birbirlerine karşı besledikleri sevgi, saygı zirvede. Hatta çocukları da var.

Bu durumda annesinin böylesi bir isteği ile karşı karşıya kalan ve dinî değerlere alabildiğine bağlı erkek ne yapacak? Annesini mi, ailesini mi tercih edecek?

Bu konuyu iki ayrı açıdan ele alalım. Bir; çekirdek aile anlayışının uygulandığı günümüzde gelin-kayınvalide münasebetleri alabildiğine zayıf olmasına rağmen geçimsizliği anlamakta zorlanıyorum. Şöyle açalım; daha önce tarım toplumu şartlarında geniş aile yapısı hâkimdi. Küçük-büyük insan topluluğunun olduğu hemen her yerleşim biriminde, dede-nine, anne-baba, elti- görümce-kayınbirader ve tabî ki torunlar hep birlikte aynı çatı altında yaşıyorlardı. Bu sistem içinde gelin, kayınvalidesi ile kocasından çok daha fazla birlikte vakit geçiriyordu. Kocasını ile sadece geceleri yatak odasında baş başa kalabilen gelin, gün içinde sürekli kayınvalidesi ile birlikteydi. İşte bu yakın temas fitratların uyum veya uyumsuzluğuna bağlı olarak ister-istemez birtakım sıkıntıların doğmasına sebebiyet veriyordu. Dolayısıyla bu yapıda var olan gelin-kayınvalide geçimsizliklerine mana vermekte insan zorlanmıyor. Ama bu aile yapımız köyden şehre başlayan göçlerle birlikte hızla değişen sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin etkisiyle bozulmaya başladı. Geniş aileye bedel çekirdek aileler hâkim hâle geldi ve gelin-kayınvalide beraberliği asgari seviyeye çekildi. Hatta anne-baba ile birlikte aynı köy, kasaba ve şehirde yaşamayan ailelerde, gelin-kayınvalide beraberliği bayramdan bayrama, yıllık tatillere ve hususi ziyaretlere mahsus kaldı. Bu münasebet seyrekliğine rağmen var olagelen gelin-kayınvalide geçimsizliğini anlamak kolay değil.

Çocuğunun yuvasını kurup, eşi ve çocukları ile mutlu olmasını istemeyen anne-babanın var olacağına inanmıyorum. O hâlde ilk paragraftaki örnek içinde bu mutluluğu yakalamış oğlu için o anne, fedakârlık yapmalı, haklı da olsa gelinine karşı

sabırlı olmalı, oğlunun mutluluğuna gölge düşürecek, geçimsizliğe medar olacak tavır ve davranışlardan kaçınmalıdır. Kendi döneminin anlayışında bir gelin beklentisi içine girmemelidir. Değişen sosyo-ekonomik şartları, bu şartların dönüştürücü etkisini, kültürel etkileşimi, eğitim faktörünü bir bütün hâlinde mütalaa etmeli ve maziyi aynıyla yaşama özleminden vazgeçmelidir.

Dini açıdan anne-baba hakkının yeri malum. Allah hakkından sonra öncelik verilmesi gereken hak sahipleri elbette anne-babadır. “Öf bile dememe” emri bunu anlatıyor. Ama bu durum gelini ile şu veya bu, haklı veya haksız sebeplerle geçimsizlik içine düşen annenin oğluna boşanma baskısını haklı kılmaz. Aksine uhrevî mesuliyeti mucip bir davranıştır bu. Her şeyin kılı kırk yararçasına hesabının verileceği ahirette Allah, bunun sebebini o anneye sorar. İslâm ahlâkının bizlere talim buyurduğu ölçülere riayet, bu türlü problemlerin kökünün kazınmasına vesile olacak en etkili yoldur. Büyükler büyüklüklerini, küçükler de küçüklüklerini bilmeli.

Hâsılı; Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanıyla Allah’ın gadab ettiği helal olan boşamanın meşru sebepleri olmalıdır, olmak zorundadır. Annenin geliniyle geçimsizliğini öne sürerek oğlundan “karını boşa” demesi, İslâm’daki meşru boşa/n/ma sebepleri arasında değildir.

Çocuk Sahibi Olmak İstemeyen Bayan Tüplerini Bağlatabilir mi?

Bir bayanın ömür boyu bir daha çocuk sahibi olmamak için tüplerini bağlatma meselesine öncelikle aile planlaması açısından bakmak gerek. İslâm’a göre ailenin kendi içinde nüfus planlaması yapma hakkı ve yetkisi vardır. Bununla ilgili verilen kararda elbette sağlık, ailenin ekonomik durumu, eğitim, çevre vb. unsurlar gözetilecektir. Tevekkül, kader, rızkın taahhüt altında olması gibi inanç esasları bu planlamanın yapılmasına mani değildir. Çünkü son tahlilde takdir Allah’a ait olsa da tedbir kulların iradelerine havale edilmiştir. Çok bilinen ve halk arasında çok sık kullanılan deyimle “Takdir, tedbire mani değildir.” Bu arada bir cümle ile ifade edelim; devletin nüfus planlama stratejisi ile ailenin nüfus planlamasını birbirine karıştırmamak lazım.

Nüfus planlamasında günümüzde en çok bilinen ve kullanılan metotlar; doğum kontrol hapları, rahim içine araç (spiral) konulması, takvim yöntemi ve dışa boşalmadır. İslâm fukahâsı doğum kontrolünü arapçada “azl” denilen dışa boşalma hakkında vârid olan hadislerden hareketle değerlendirmeye almıştır. Yaptıkları değerlendirmelere göre fukahâ; mutlak caiz diyenler, mutlak haram diyenler ve şartlı cevaz verenler olmak üzere üç ayrı kategoriye ayrılmıştır. Konumuz doğum kontrolünün cevazı olmadığı için detaya inmeyeceğiz fakat tüplerin bağlatılması doğum kontrolünü direkt ilgilendirdiği için kısaca bu bilgileri sunmuş olduk.

Peki, tüplerin bağlatılması doğum kontrol yöntemleri arasında sayılabilir mi? Eğer cevap “Evet” ise bu, yukarıdaki kategorilerden hangisine girer? Cevap “Hayır” ise neden ve hükmü nedir?

Uzmanların verdiği bilgiye göre “tüp ligasyonu” adı verilen bu yöntemin kısaca tanımı ve işleyiş şekli şudur: “Tüp bağlatılması, kadında yumurtayı taşıyan tüplerin ameliyatla tahrip edilmesidir.” Tahrip yumurtlama döneminde yumurta hücresi sperm taşıyan ve fallop adı verilen kanalcıkların kesip-bağlanması veya yakılması suretiyle gerçekleştiriliyor. Böylece spermin yumurtaya ulaşması engelleniyor.

Pekâlâ bu işlemin getirdiği sonuçlar nedir?

Tüplerin bağlanması kadının cinsel isteğinde, âdet düzeninde, vücut yapısında herhangi bir değişiklik meydana getirmez ama kadın doğal yollarla bir daha gebe kalamaz.

Bu işlemi yaptıran çift yıllar sonra kanaat değiştirip başka çocuk sahibi olmak istediğinde ne yapacak?

Bu durumda tüp bebekten başka çare yok. Ancak tüp bebek uygulamalarında da gebelik şansı % 100 değil.

Uzmanların verdiği bu bilgiler ışığında denilebilir ki tüp bağlatılması her ne kadar doğum kontrolü adına yapılan bir işlem olsa da diğer doğum kontrol yöntemlerinden farklı olarak geri dönüşü imkânsız olan bir uygulamadır. Çünkü ortada tüplerin tahribi söz konusudur. Öyleyse söz konusu işleme tıp uzmanları doğum kontrolü dese de bize göre bu, doğum kontrol yöntemi değil, fitratı tahriptir. Halk diliyle ifade edilecek olursak, bayanın kısırlaştırılmasıdır. Kısırlaştırma işlemi ise caiz değildir.

Daha önceki doğumlarını sezeryanla yapmış ve bir daha çocuk sahibi olmak istemeyen bayan son sezeryanında tüplerini bağlatabilir mi denecek olursa; önceki doğumların sezeryanla yapılmış olması, başka çocuk sahibi olmak istenmemesi hükmünü değiştirecek bir unsur değildir. Ancak normal yollardan doğum yapması imkânsız ve bir daha hamile kaldığı takdirde yine sezeryana müracaat edilecek olan bir bayana, hayati bir tehlikeden dolayı ilelebed sezeryan yapılmaması tıbben gerekli ise, böylesi hastalar için tüplerin bağlatılmasına cevaz olabilir. Dikkat ederseniz burada bayan yerine hasta tabirini kullandık. Çünkü tıbbî verilerin desteklemesi durumunda, örnekteki doğum kontrolü yapmak isteyen bayan sıradan bir kişiden öte, bir hastadır. Hüküm de ona göre verilir.

Şarkı ve Türkülerde Allah’a İsyân Sözleri ve Tekfir

“Yıllardır soruyorum bu soruyu kendime; Allahım bu dünyaya ben niye geldim?”, “Yazıklar olsun, yazıklar olsun! Kaderin böylesine yazıklar olsun!”, “Ben mi yarattım, ben mi yarattım? Derdi ıztırabı ben mi yarattım?”, “Günah zevk olmuşsa, vefa yorulmuşsa, düzen bozulmuşsa, ben mi yarattım?”

Bazı şarkılardan muktebes sözler bunlar. Mevzu ise Rabbin hükmüne, kadere inkâr ve isyan kokan bu sözlerin yer aldığı şarkıları, türküleri dinlemenin dinî hükmü. “Sanat sanat için midir?”den “İslâmî eğlence ve müzik” anlayışına ve onun sınırlarına, “elfaz-ı küfür” yani insanı küfre sokan sözlerden, onun lazımı sayılan “tekfir”e kadar uzayan

çok çeşitli yönleri var bu konunun. Soru sadece tekfir ile sınırlandırıldığı için cevabı da o çerçevede tutmaya çalışacağız.

Kâmil manada iman etmiş bir insan, Allah'ın ezelde takdir buyurduğu müspet veya menfi hiçbir şeye karşı gelmez. Yunus diliyle Rabbin Cemalinden veya Celalinden gelen vefaya da cefaya da safâ nazarıyla bakar ve hayatını itiraz etmeden yaşar. Fakat bu anlayış, Cebriye misali iradeyi bütün bütün nefy ve inkâr anlamını taşımaz. Mümin hadiselerle mazi açısından böyle baksa da geleceğe, iradesi açısından bakar. İster cüz'i irade, ister meyelan, isterse meyelanda tasarruf deyin, son tahlilde kâmil mümin düşünceden amele kadar her şeyini iradesi ile belirler, tercihini kendisi yapar. Zaten ahirette mesul tutulmanın, cennet veya cehennem hak etmenin, dünyanın ahiret adına bir imtihan meydanı olmasının sırrı da buradadır.

Bu açıdan kâmil ve şuurlu mümin Rabbin küllî ve muhit ilmiyle tespit buyurduğu kaderi inkâr etmez, O'na isyan anlamını taşıyan sözleri ağzına almaz, alamaz ve almamalı. Zira inanç bir müminin sahip olduğu en önemli defnedir ve onun her şeye rağmen korunması gerekmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz şarkı veya türkü sözlerini çeşitli saiklerle dile getirenler tekfir edilebilir mi meselesine gelince; bu öyle basit, çalاکalem ve herkesin verebileceği bir hüküm değildir. Halk tabiriyle “ince eleyip, sık dokunması” gerekli olan bir husustur.

Nesir, nazım yoluyla dile getirilen inkâr ve isyan kokulu düşüncelerin vardığı noktayı bilip-bilmeme bu çerçevede hükme varırken dikkate alınması gereken ikinci husustur. Zira “Lüzum-u küfr değil, iltizam-ı küfr, küfrü gerektir.” Yani dıştan bakıldığında insana kâfir damgasını vurduracak olan şey o söz ve davranışları söyleme/yapma değildir. Aksine söylenen söz ve yapılan davranışın küfür olduğunu bilme, inanma ve benimsemedir. Dolayısıyla bu tür sözlerin yer aldığı şarkıları, türkülerini söyleyenlerin belki de hepsi veya büyük çoğunluğu bu manada meselenin farkında değildirler. Kaldı ki bunları kaleme alanların içinde buldukları hâlet-i ruhiye de ayrıca düşünülmeli. Nitekim bunlar lihikmetin başa gelen musibetlerden bunalmış bir ruh hâlinde dile getirilmiş olabilir.

Üçüncü olarak ilk paragrafta iktibas ettiğimiz veya “Gülmeyecek bu yüzü neden verdin ya Rab! Ya birazcık neşe ver, ya beni baştan yarat!” ya da ““Mevlam birçok dert vermiş, beraber derman vermiş. Bu onulmaz yareme, neden ilaç vermemiş?” vb. sözler inkâr ve isyan zaviyesinden ele alındığında aynı seviyede değildir.

Sonuç olarak, mümin böyle her şeyiyle şüphe kokan ortamlardan uzak durmalı ama bunlardan dolayı da besteci, güfteci, yorumcu ve dinleyicisi ile hiç kimseyi tekfire yeltenmemelidir.

Araba Kullanma Esnasında Cep Telefonu ile Konuşmak ve Sağlık

Bu yazı gazetede yayımlandığı zaman Türkiye'de gündem oluşturmuş, özellikle internet haber portallarında günlerce insanları meşgul etmişti. Sebebi yazının mahiyetinden ziyade “Cep telefonu caiz mi?” başlığıydı. Aslında böyle bir durumu ön

görmüş ve ilk paragrafta da buna bir cümle ile işaret etmiştik fakat tepkiler tahminimizin ötesinde oldu. Bu da medya, din ve ön yargılar ekseninde alacağımız mesafenin uzunluğunun göstergesiydi aslında. Aradan geçen beş yıl içinde hiç mesafe kat edilmedi demek nankörlük olur ama % 99'u Müslüman olan bir ülke için bu mesafeyi yeterli görmek imkânsız. Bu kısa ve zaruri açıklamadan sonra bir manada tarihe malzeme, diğer manada soruya cevap teşkil eden satırlara geçelim.

Farkındayım yazının başlığı, İslâm'a karşı ön yargıyla yaklaşan çoklarına yazının muhtevasına vâkıf olma ihtiyacı dahi hissettirmeyecek ve "N'olacak, alın size yobazlığın bir başka örneği" dedirtecek türden. Ama acele etmeyin ve sabırla yazının sonuna kadar okuyun.

Sorulan sorulara fikhî açıdan cevaplar aradığımız bu sütunda "Cep telefonu kullanmak caiz midir?" sorusunun cevabını şimdilik üç ayrı açıdan ele alabiliriz; vakit israfı, araba kullanırken cep telefonu ile konuşma ve sağlık. Dikkat ederseniz bunların her biri de bir alet olarak cep telefonu ile ilgili değil, onun sebep olduğu menfi ve müspet sonuçlarla alâlakıdır. Teker teker ele alalım.

Vakit israfı; dinimize göre israfın her çeşidi haramdır. Bizim toplumumuzda "Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri asla sevmez." (A'râf Sûresi, 7/31) ayetinden hareketle israf, yeme-içme gibi şeylere has gibi algılsa da bu alabildiğine yanlış bir yargıdır. İsrâf haddi aşma demektir. Kur'ân, gerek bizzat "israf, müsrif" gibi kelimelerle, gerekse aynı manaya gelen başka kelimelerle israfın her çeşidini yasaklamaktadır. Efendimizin pek çok beyanında da bu gerçeği görmek mümkündür.

Gerek konuşma bedelinin çok ucuz olması -ABD'de hafta içi akşam 9 ila sabah 7 arası ve Cumartesi-Pazar 24 saat cep telefon konuşmaları bedavadır- gerekse özenti saikiyle, ihtiyaç sınırlarını aşan konuşmalar yapılmaktadır. Yemeğin tuzundan, misafirlğe gidilen evde yapılan izzet ü ikramlara kadar âşık muhabbetlerini andıran ve saatlerce devam eden bu konuşmalara söylenecek şey, sadece israf-ı zaman ve israf-ı kelamdır. Sadece cep veya ev telefonu değil, normal şartlardaki karşılıklı konuşmalarda da genel ölçü zaruret ve ihtiyaç eksenine oturmak zorundadır. Fazlasının caiz olduğu söylenemez. O vakitler dünyevî ve uhrevî hayatımız namına çok daha faydalı işlerde harcanmalıdır.

İkincisi; günümüzde istatistik ilmine ve ilmî araştırmalara konu olan en güncel problemlerden birisi araba kullanırken cep telefonu ile konuşmadır. "Cep telefonunun tehlikeleri" yazarak internet arama motorlarında yapacağımız küçük bir araştırma, bu konudaki gerçeklerle sizi yüzyüze getirecektir.

Mesela "Araba kullanırken cep telefonu ile konuşma, sarhoş iken arama kullanma gibidir." cümlesi, konu ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarının verildiği haberin manşet cümlesidir. Aslında sadece bu manşet cümlesi bile insanı ürkütmeye yeter.

Araştırmalar 18-25 yaşındaki şoförlerin cep telefonu ile konuştukları takdirde direksiyon başında şuurlarının 65-74 yaş arasına çıktığını, dikkat, refleks ve araç

takibi gibi mevzularda bu yaş arası insanların özelliklerini taşıdıklarını söylüyor. Neden? Çünkü bakıyorlar ama görmüyorlar. Uzmanlar konuyu böyle özetliyor.

Bir başka araştırma sonucu; büyük şehirlerdeki trafik sıkışıklığının sebeplerinden bir tanesinin cep telefonu ile konuşmak olduğu gerçeğidir ve bu oran % 18'dir. Belki de en önemlisi cep telefonu ile konuşmanın sebebiyet verdiği trafik kazalarıdır. Bir istatistik sunayım sizlere; ABD'de her yıl 42 bin kişi trafik kazalarında ölüyor. Geçen sene cep telefonunun sebebiyet verdiği kazalarda ölen kişi adedi 2600, yaralı sayısı ise 33 bin. Yetkililer bu rakamın her yıl katlayarak arttığına dikkat çekiyor. Zaten araba kullanırken cep telefonu ile konuşma yasağı koyma eksenli kanuni düzenlemelerin hız kazanmasının nedeni de bu. Bu kazaların milli ekonomiye zararını da unutmamak lazım.

Meseleye bu zaviyeden baktığımızda dünyevî ve uhrevî pek çok mesuliyeti beraberinde getiren böyle riskli bir amele dinin cevaz vermesi düşünülemez. İslâm hukuku açısından cep telefonu kullanımının vesile olduğu ölümcül bir kazada şoför yüzde yüz kusurlu ise “şibh bi'l amd; kasta benzer öldürme veya tesebbüben katl; ölüme sebebiyet verme” suçu ile yargılanmayı hak etmiş demektir. Bu ise suçlunun, tazminat ödeme, ehliyetin süreli veya süresiz geri alınması veyahut hapis cezası almasına kadar hukukun öngördüğü cezalara çarptırılabilmesi anlamına gelir.

Sağlık açısından cep telefonuna gelince; İslâm hukuku metodolojisinde bu ve benzeri mevzularda nihai sözü söyleyebilmek için ilmî veriler esas alınır. Bilirkişi raporları, uzman görüşleri, laboratuvar araştırmaları, istatistikler hükme ulaşmada birer araçtır. Konu ile yakından ilgilenenlerin de bildiği gibi ilim dünyası cep telefonunun insan sağlığına yaptığı tesir ve bu tesirlerin müspet ya da menfî sonuçları hakkında nihai ve kesin bir kanaate sahip değildir. Ama hemen ifade edelim; şu ana kadar yapılan araştırmalar hiç de iç açıcı değil. “Tıpkı sigarada olduğu gibi gün gelecek “Cep telefonu sağlığa zararlıdır.” cümlesi, şirketlerin bütün muhalefetine rağmen telefon ambalajlarının üzerine yazılacaktır.” sözü aşağıda aktaracağımız verilerin adeta bir sonucudur.

Araştırmalar tahmin edileceği gibi cep telefonlarının çalışma sistemlerinde bulunan Radyo Frekans (RF) elektromanyetik dalgaların insan sağlığına etkisi üzerine yapılıyor. 6 Eylül 2007 tarihi itibarıyla şu ana kadar elde edilen sonuçlardan bazıları şunlar:

1. 10 yılın üzerinde düzenli cep telefonu kullananların, ahizeyi tuttıkları kafa bölgesinde “glioma” adı verilen sinir sistemi tümörleri gelişmesi ihtimali yaklaşık yüzde 39 oranında daha fazlaymış.
2. Elektromanyetik dalgalar insan kafasındaki “blood brain” denilen engelleri aşıyor ve filtre sistemine zarar veriyormuş. Bu da o bölgede kanser, beyin tümörü gibi istenmeyen etkilenmelerin oluşumuna neden oluyormuş.
- 3, Kanser ve beyin tümörü oluşumunun ötesinde cep telefonu kullananlarda elektriğe karşı aşırı duyarlılık yeni telaffuz edilen sonuçlar arasında.

4. Stanford Üniversitesi ile Integrated Laboratory Sistem'in yaptığı bir araştırmada cep telefonu kullananların kan hücrelerinde kromozomal değişiklikler saptanmış.
5. Danimarka'da yapılan araştırmada, cep telefonundan yayılan elektromanyetik dalgaların sinir sistemi, tükrük bezi ve gözü etkilediği sonucuna ulaşılmış.
6. İngiltere'de yapılan bir araştırmada, sinyaller uyku esnasında dahi beyin aktivitelerini etkiliyormuş. Söz gelimi kahve misali beyni uyumama noktasında uyarıyor ve kişi normalden 25 dakika daha geç uykuya dalıyormuş.
7. Çoklarının dikkatinden kaçan bir başka tehlike de tıpkı pasif sigara içicilerinde olduğu gibi cep telefonunun yaymış olduğu RF dalgaları. Bu dalgalar 500 metre ile 1,5 kilometre çevresini etki altına alıyormuş. Dolayısıyla o bölgede bulunan herkes - cep telefonu kullanmasa da- menfi etkileniyormuş.
8. Çocuk yaştaki cep telefonu kullanıcılarında ise erken bunama oranının % 30 daha fazla olabileceği uyarısında bulunuyor uzmanlar. Avrupa'da yapılan bir istatistikte 5 ila 9 yaş arasındaki cep telefonun kullanıcı adedi 5,5 milyon içinde 500 bin. Eğer bunama eksenli tahminler doğru çıkarsa, bunun yakın gelecekte yol açacağı manzarayı hayal etmek zor olmasa gerek.

Cep telefonlarıyla ilgili kısaca arz etmeye çalıştığımız bu menfi sonuçlara paralel müspet kanaat izhar edenler de var ilim dünyasında. Onlar bu sonuçları abartılı bulmamakla beraber, insanoğlunun hayatında adeta vazgeçilemez bir yere sahip olan cep telefonu konusunda daha dikkatli ve ihtiyatlı davranılması, kamuoyunu paniğe sokacak beyanlardan özenle kaçınılması gerektiğini savunuyorlar.

Ne yapacağız? Bence araştırmaların devam ettiği ve nihai bir sonuca ulaşamadığı bu safhada hıfzıssıhha açısından meseleye bakmalı ve her fert şahsi tedbir almalıdır. Hiç kullanmama yerine cep telefonu konuşmalarını asgari düzeye indirecek iradi kısıtlamalar içine girilmelidir. İsraf-ı kelim ve israf-ı zamana girmeksizin zaruret ve ihtiyaç ölçü alınmalıdır. Ve tabii ki seyir esnasında şoför koltuğunda cep telefonu kullanılmamalıdır.

Türbede Dua mı, Türbeye Dua mı?

Dikkatli bir okuyuş tarzı, başlıkta kullandığım iki cümle arasındaki farkı gösterebilir. Türbede dua etme, Rabb-i Rahîme dua dua yalvarma ile türbede cesedi/bedeni bulunan Zata dua etme -hâşâ- onu Rab menzilesine koyup dileğini ondan isteme arasında dağlar kadar fark vardır.

Türbe yaşadıkları zaman diliminde, gerek Allah ile olan münasebetleri gerekse halk ile olan ilişkileri itibarıyla insanların takdirini kazanmış kişilerin mezarlarına verilen isimdir. Onlara duyulan hürmeti ve medyuniyeti ifade, gelecek nesillere hatıralarını yâd ettirme, Allah ile olan derin münasebetlerinden dolayı onların huzurunda yapılacak duanın kabul olacağı inancı gibi sebeplerle bu kişilerin mezarları koruma altına alınmıştır. Her ülkenin sahip olduğu sanat anlayışı koruma altına alınan bu

mezarlarda farklı iç ve dış mimarî tarzlarını karşımıza çıkarmıştır. İşte türbe bu mimarî yapıya verilen isimdir.

Pekâlâ, halk inancına göre Rabb katında farklı derecesi ve makamı olduğuna inanılan bu zatların mezarlarında dua etmek yasak mıdır? Hayır.

Buraları ziyaret edip onların hatıralarını yâd etmek, Müslümanlara, topluma, insanlığa sağladığı güzellikleri hatırlamak yanlış mıdır? Hayır.

Pekâlâ her iki soruda dile getirilen şeyler insana sevap kazandırır mı? Evet.

Yeter ki bu ziyaret ve dua esnasında İslâm'ın cevaz vermediği inanca sahip olunmasın, yanlış uygulamalar içine girilmesin.

Bu zaviyeden bakıldığında bugün genelde İslâm dünyası, özelde ise kendi ülkemizde türbe ziyaretlerinde İslâm'ın tevhid akidesini merkeze alan kurallara tam anlamıyla riayet edilmediği söylenebilir. Türbelerde fani bedenleri toprak altında olan zatlardan değişik taleplerde bulunduğu vâkidir. Bu inanca ve tatbikata cevaz vermek imkânsızdır. Bu, bütün fukahâyâ göre günahdır. Hatta bazılarına göre şirkdir. İşte bizim başlangıçta türbeye dua dediğimiz husus da budur.

Türbede duaya gelince; orada Allah'a dua etmek, duaların kabulü adına o zat veya zatları vesile ittihaz etmenin hiçbir mahzuru yoktur. Gözlerinin açılması için dua isteyen birisine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah'ım! Peygamberin olan rahmet Peygamberi Muhammed ile sana yönelir ve senden dilekte bulunurum. Ya Muhammed! Ben senin ile Rabbime gözüm açılsın diye yöneliyorum Allah'ım!" duasını öğretmiştir ki bu açıkça vesile ittihazına cevazın delilidir.¹⁶ Hakeza, Hz. Ömer'in yağmur duasında Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) amcasının oğlu İbn Abbas'ın ellerinden tutup "Hz. Peygamberin amcasının oğlu hürmetine" demesi de ayrı bir delildir. Dolayısıyla türbelerde yapılan dualar Türkçemizde yaygın olan tabirle "bunların yüzü suyu hürmetine Rabbim dualarımı kabul eyle." manasını taşır. Yeter ki duanın Allah'a yapıldığı itikadı tam olsun.

Bazı insanlar bu noktada kıvamı tutturamıyor, istikameti koruyamıyor diye türbede duaya hurafe, şirk deyip buna bütün bütün karşı çıkma çok büyük bir hayır kapısını kapatma demektir. Evet, tevhid akidesi korunmalıdır. Zira tevhid bir Müslüman için olmazsa olmaz değere sahiptir. Varlık gayemizdir. Onu korumak hepimizin üzerine bir vazife ve vecibedir. Ama türbeye dua ifratını reddederken, başka bir tefrit içine girilmemelidir. Bilgisizliklerinden, şuarsuzluklarından dolayı bu insanları şirk ile itham etmemeli, ellerinden tutup doğruyu, güzeli, gerçeği göstermelidir.

Hâsılı, türbelerde dua etme toplumdan kökü kazınması gereken hurafe değildir ama türbeye dua etme İslâm'ın cevaz vermediği büyük bir yanlıştır.

Hurafe, İslâm ile Münasebeti, Bidat ile Farkı ve İstismar Konusu

Hurafe sözlük anlamı itibarıyla saçma ve uydurma anlamlarına gelir. İstilahî tarifte ise İslâm'dan önceki dinler veya inançlardan kalan asılsız, batıl inançlar ve bunlara bağlı olarak yapılan davranışlara denir.

Bu anlamda hurafelerin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Zira hurafenin alanı insan ve inançla çevrilidir. Bu da hurafenin tarihini ilk insana kadar götürmeye yeten bir delildir. Spesifik olarak ilk insan ve erken dönemler adına hurafe eksenli misaller vermek zor olsa da eşyanın tabiatı bizi bu sonuca ister istemez ulaştırıyor. Günümüzde bazı insanların hurafe dendiği zaman akıllarına İslâm'ın gelmesi, bunu bulunmaz bir fırsat bilip İslâm ve Müslümanlara saldırmaları, ne ilmî ne de tarihî gerçeklerle bağdaşmaktadır. Bu tamamıyla onların sıradan, bildik ve artık duya-duya, göre-göre kanıksadığımız, prim yapmayan bayatlamış ön yargılı tavırlarının bir göstergesidir.

Hurafeler karşısında İslâm'a karşı cephe alanların tavrı bir tarafa, Müslümanlar olarak kendimize bakmamız ayrıca din, vahiy ile istikamet kazanan akıl ve ilmin cevaz vermediği batıl inanç ve uygulamalardan uzak durmamız gerekmektedir. Bunu onlar istedi diye değil, dinin bir emri, sorumluluk alanımıza giren ameller cümlesinden olduğu için yapmalıyız. Bu çerçevede Kur'an ve Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlü ve fiilî beyanları bizlere ışık tutmakta, yol göstermektedir. Öyleyse yapılacak şey, dinin bu aslî kaynaklarına yeniden dönmek ve onları hayatımıza tatbikten ibarettir. Zira hurafelere karşı tavır alınması dinî bir vecibedir ve inanan her insanın üzerine düşen önemli bir sorumluluktur. Çünkü dini aslî ve orjinal hâliyle muhafaza etme, bize intikal eden mirasta bu asıllara muhalif unsurlar varsa onları arındırma Müslümanın görevleri arasındadır.

Kur'an pek çok ayetinde "esatir" yani hurafe, masal kelimesini kullanarak bu hususa dikkatlerimizi çekmiştir. Bununla beraber iman cephesinin karşısında yer alan insanlar Kur'an ve mesajlarını, öldükten sonra dirilmeyi, peygamberlerin gösterdikleri mucizeleri hep hurafe olarak nitelendirmişlerdir. "Ölüp toprak ve kemik hâline geldikten sonra biz dirilecekmışiz ha! Bize de daha önce babalarımıza da bu vaad edilip durdu. Doğrusu bu dirilme işi, öncekilerin masallarından, başka bir şey değil!" dediler." (Müminûn Sûresi, 23/82), "Onun söyledikleri, kendisi için yazdırmış olduğu ve sabah akşam kendisine dikte ettirilen önceki nesillerin efsanelerinden başka bir şey değildir, dediler." (Furkân Sûresi, 25/5) ayetleri belirttiğimiz bu hususa sadece iki örnekten ibarettir.

Ancak bugün günümüzde hurafe dediğimiz şey bunlardan daha farklıdır. Hurafi, türbe ziyaretlerinde mum yakma, çaput bağlama, türbelere, havuzlara para atıp dilek tutma, Cuma ve arefe günleri dikiş dikmeme, gece ev süpürmeme, tırnak kesmeme, iki bayram arası evlenmeme, bazı günleri uğursuz sayma, sokak kapılarının üzerine at nalı asma, nazar boncuğu takma, kurşun dökmeye kadar dinde yeri olmayan ama din ve inanç adına yapılan şeylerdir. Bu anlamda hurafe, bidatten alabildiğine farklı bir yerde durmaktadır. Bidat, çoğu itibarıyla uygulanageldiği form açısından olmasa da

dayandığı temeller açısından dinde kaynağı gösterebilecek ameller cümlesindedir ama hurafe öyle değildir.

Peki, neden insanlar bu türlü şeylere başvurur?

Kutsalla münasebet kurmak için denilebilir. Hurafelere prim verenler belki de aslı değerler kendilerine anlatılmadığı ya da onları tatbik etmek nefislerine zor geldiği için kestirmeden bu türlü ucuz ve kolay şeyleri tercih ediyorlar. Bunun için yukarıda sayılanlara ilaveten üfürükçüler, muskacılar, cinciler, falcılar vasıtasıyla hayata geçirilen hurafeler de devreye giriyor. İşte tam bu aşamada karşımıza başka bir kavram çıkıyor; istismar ve menfaat.

Çokları itibarıyla bu tiplerin şahsi hayatlarında din ve imanla uzaktan yakından alaka yok. Fakat bu menfilik, halkın teveccühüne engel teşkil etmiyor her nedense. Bu çerçevede halkın insiyatif alması gerektiğine inananlardanım. Bu işin kökünün kazınmasında, şuurlu ve basiretli Müslümanların oynayacağı rol çok önemlidir. Her şeyden önce madem kutsal ve aşkın olanla münasebete geçilmek isteniyor, bunun yolu Kur'ân ve sünnette açıkca belirlenmiştir. Başka yol aramaya hacet yoktur.

Yine madem maddî ve manevi tatmin aracı olarak birileri bunları istismar ediyor, bu istismara zemin hazırlamak yerine, onları kendi hallerine terk edebiliriz diye düşünüyorum. Böylece müşterisiz mağazanın kapanması misali, bu din istismarcıları da dükkanlarını kapatmak zorunda kalırlar.

Bu mümkün mü? Niçin olmasın? Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) başta, hemen hemen bütün peygamberlerin hayatları bu ve benzeri hurafe ve onların temsilcileriyle yaptıkları mücadelelerle geçmiş ve neticede hak ve hakikat galip gelmiştir. Bugün hurafelere hayatımızda yer vermemiz eskiye yani cahiliye dönemlerine dönmemiz demektir ki bunun manası bizim mirasımızı koruyamadığımızdır. İsterseniz hadiseye bir de bu gözle bakın. Ne güzel der milli şairimiz Akif: “Çalış dedikçe şeriat çalışmadın durdun/Onun hesabına pek çok hurafe uydurdun”

Manasını Anlamadan Kur'ân Okuma ile Sevap Kazanılır mı?

Şimdiye kadar farklı kalemler tarafından defalarca cevaplandığını bildiğim bir soruyu ele alacağım; manasını anlamadığımız Kur'ân'ı okuma. Dikkat ederseniz cümleyi yarım bıraktım. Çünkü soru cümlesini tamamlayan kelimeler soru sahibinin imanı, imanının seviyesi, sosyo-kültürel şartlara bağlı kazanmış olduğu karakteri, eğitim ve öğretim seviyesi, dünya görüşü ve ideolojisine göre değişiyor. Kimisi lüzumunu soruyor aklen ikna olmak istiyor, kimisi fazileti diyor kalben tatmin peşinde olduğunu ima ediyor, kimisi de gerekliliği veya gereksizliği üzerinde duruyor.

Öncelikle bunun İslâm'ın Arap coğrafyası dışına açıldığı dönemden bu yana devam edegelen ve değişik açılardan müzakere edilen tarihi bir mesele olduğunu söyleyerek söze başlayalım. İlk dönemlerde böyle bir problem yoktu; çünkü Kur'ân'ın ilk muhatapları Araplardı veya etnik manada Arap kökenli olmasalar bile Arapçanın

konuşulduğu bölgede yaşayan, bu dili bilen, günlük hayatta onu kullanan kişilerdi. Dolayısıyla İlahî vahyi meal düzeyinde anlama gibi bir problemleri yoktu. Meal düzeyinde dedik; çünkü Kur'ân'ın lafzının taşıdığı derinlikleri, İlahî iradeyi evrensel planda yansıtan özellikleri bilmek elbette dilde ihtisas isteyen ayrı bir alandır. Nitekim bu husus usul-u tefsir ve tefsir ilminin hem sebebi hem de sonucudur.

Sonuç itibarıyla, Arap olmayan ve Arapça bilmeyen insanların, kavimlerin, milletlerin Müslüman olması bu meselenin başlangıç noktasını teşkil ediyor. Aslında buna problem de demek mümkündür. Çünkü dinin aslî kaynaklarının dilini bilmeme, ibadet başta hayatın her alanını kuşatan emir ve yasakları bizzat yasama kaynakları veya yorumcuların beyanlarından anlayamama gerçekten bir problemdir. Tercüme Kur'ân ve hadislerdeki verilen mesajlardaki mana ve ruhun tesirinin kırılmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim bu yazıda ele aldığımız soru da bunun en net göstergelerinden biridir.

Bu genel hatırlatmadan sonra Kur'ân'ın tarifine geçelim. Tefsir usulünde yer alan tarife göre Kur'ân, “tilavetiyle taabbüd olunan İlahî bir kitaptır.” Bu cümlelerin manası Kur'ân “Okunması ibadet olan, okunmasıyla ibadet edilen Allah kelimidir.” demektir. O, bu yönüyle sair İlahî kitaplardan da ayrılır. Bu tariften anladığımızı göre okunan İlahî beyanın mana ve muhtevasının anlaşılması öncelikli bir şart değildir. Neden? İki sebepten dolayı: Bunların biri Kur'ân'a diğeri insana bakıyor. Kur'ân'a bakan veçhesiyle; o beşerî bir kelim, insan mahsulü bir beyan değildir. Dolayısıyla Kur'ân'ın var oluş gayesini “efradını cami, ağyarını mani” bir şekilde anlamak, kavramak, anlatmak beşer aklının idrak sınırlarını aşar. Zira bu İlahî iradenin her şeyine vâkıf olmayı gerektirir ki beşer için tek kelime ile muhaldir.

İnsana bakan veçhesi ise; insan sadece akıldan ibaret bir varlık değildir. İnsan akı, ruhu, bedeni, hissi, latifeleri ile bir bütündür. Bunların her birinin varlıklarını devam ettirmesi farklı şekillerle mümkündür. Mesela beden yeme-içme ile hayatını devam ettirirken, ruhun, latifelerin bundan hissesi dolaylıdır. Kur'ân tilavetinin insan ruhunda, hissiyatında ve latifelerinde uyarmış olduğu etkiyi, yeme-içmenin uyardığı ve uyardımayacağı muhakkaktır. İsterseniz sözün geldiği bu aşamada Merhum Mustafa İsmail gibi güzel sesli bir hafızın, Dâvûdî bir eda ile usulüne, makamına, mana ve muhtevasına uygun bir şekilde icra ettiği Kur'ân tilavetinin manasını -anlamasanız dahi- sizde hasıl ettiği etkiyi düşünün. İnanıyorum ki bana hak vereceksiniz. Nitekim böylesi Kur'ân ziyafetlerine muhatap olan gayrimüslimlerin farklı ölçülerde etkilenmeleri bunu göstermektedir.

Başka bir zaviyeden Kur'ân okumak “Sana vahyedilen kitabı oku.” (Ankebût Sûresi, 29/45), ve “... Bana Kur'ân okumam da emredildi.” (Neml Sûresi, 27/92) ayetlerinin emri ile Hz. Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı boyunca tatbik edegeldiği bir ibadettir. İbadetlerin dâisi ise Allah ve Resûlünün emridir. Bir diğere ifadeyle İslâm'da ibadetler Allah ve Resûlü tarafından emredildiği için yapılır yoksa beşer mantığı böyle bir ibadetin yapılmasını gerekli gördüğü için değil. Dolayısıyla ibadet olarak kullara takdim edilen amelin illeti, sebebi, hikmeti; bunların akıl, mantık ve muhakeme tarafından tam anlamıyla kavranması veya kavranamaması, o ibadeti

yapma veya yapmamada hakiki rol oynayamaz. Aksi bir kabul, Allah ve Resûlünün emrinin beşer tarafından sorgulanması manasına gelir ki bunun imanla, kullukla uzaktan-yakından alakası yoktur.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ibadet olarak bizzat Kur'ân okuduğu gibi, ümmetine de okumayı emretmiştir. Dikkat ederseniz teşvik demiyorum; çünkü söz konusu olan ibadettir ve Allah katında neyin, hangi normun, hangi form içinde ibadet olarak kabul edileceğini bizlere bildiren bizzat Efendimizdir (sallallahu aleyhi ve sellem). Zira Allah'ı en iyi bilen O'dur. O (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın elçisidir. O'nun muradını en iyi bilen, emir ve yasaklarını insanlara ileten zattır.

Bunun sağladığı fayda en azından ibadette tevhidin yakalanmasıdır. Bu tevhid düşüncesi ilk günden bugüne farklı dil, ırk, mezhep, cins içindeki Müslümanların kalbden başlayıp mekân mimarisine uzanan çok geniş bir alanda ittifak ve ittihadını netice vermiştir. Efendimizin beyanıyla yeryüzü adeta Müslümanlara mescit olmuştur. Bunun bir an için aksini düşünssek karşımıza çıkan manzara şudur: Müslümanlar, Allah'a ibadet etme lüzumuna kâil olsalar bile, Efendimizin kavli ve fiili tatbikatı ile gösterdiği bu tevhid olmasaydı, yeryüzünde yaşayan Müslüman adedince ibadet formu ortaya çıkardı. Kaldı ki bu sadece bizim için değil, sair din mensupları için de aynıyla geçerlidir.

Kur'ân okumanın gerekliliği ve fazileti konularında hadis kitaplarında yer alan yüzlerce hadisten birkaç tanesini zikrederim. Bu umarım yeterince bir fikir verecektir. “Kur'ân'ı öğrenin ve okuyun.”,¹⁷ “Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğrendir.”,¹⁸ “... iki kişiye gıpta edilir. Birincisi Allah'ın kendisine Kur'ân öğrenme imkânı verdiği kişidir. Bu kişi, gece gündüz Kur'ân okur ve hükümleriyle amel eder.”,¹⁹ “Kur'ân'ı güzel ve zahmetsiz şekilde okuyan kişi şerefli ve sadık yazıcı meleklerle beraberdir. Kur'ân'ı heceleye heceleye güçlükle okuyan kişiye ise iki sevap verilir.”,²⁰ “Kur'ân'ı sesli okuyan açıktan sadaka veren, sessiz okuyan da gizli sadaka veren kişi gibidir.”,²¹ “Kur'ân'ı okuyunuz, çünkü Kur'ân kıyamet gününde kendisini okuyana şefaatecektir.”,²² “Kim Allah'ın kitabından bir harf okursa ona bir hasene vardır. Haseneye ise on misli sevap verilir. Ben “elif-lâm-mîm” bir harftir demiyorum, elif ayrı bir harf, lâm ayrı, mim ayrı bir harftir.”²³

Fakat bütün bunlar demek değildir ki okunan Kur'ân'ın manasını anlamayalım, anlamak için gayret sarfetmeyelim; Arapça öğrenmeyelim, meal ve tefsir okumayalım. Hayır, böyle bir şey diyen yok ve olamaz da. Bizzat Kur'ân “Yemin olsun: Biz, ders alınsın diye Kur'ân'ın öğrenilmesini kolaylaştırdık. Haydi, var mı düşünen ve ibret alan?” (Kamer Sûresi, 54/40), “Kur'ân'ı tertil ile düşünerek oku.” (Müzzemmil Sûresi, 73/4) derken kim bunun aksini söyleyebilir ki?

Şimdi de “Manası anlaşılmadan okunan Kur'ân'ın ne faydası ve ne lüzumu vardır. Siz bilmediğiniz dilde bir kitap okuyarak vakit kaybeder misiniz?” söylemlerinin çok da masum söylemler olmadığı hususundaki düşüncelerimize geçelim.

Farklı düşünenlere saygım olmakla beraber “Manası anlaşılmadan okunan Kur'ân'ın sevabı yoktur.” cümlesi ile özetlenebilecek düşüncelerin çok masum olduğuna

inanmıyorum. Bu yaklaşımın insanın kutsalla olan ilişkisini koparan sekülerleşme, modernleşme, batılılaşma sürecine destek veren veya şuurluca kullanılan argümanlardan biri olduğunu düşünüyorum.

Çok keskin ve net bir ifade oldu belki ama gözlemlerime dayanan düşüncelerimi dile getiriyorum bu cümlelerle. Şöyle ki; dün bir kenara, bugünü konuşacak olursak, öncelikle mevcut yapıya bakalım. 2008 yılı rakamlarına göre 6, 694 milyarlık dünya nüfusunun 1, 627 milyar'ı Müslüman. Toplamda dünya nüfusunun % 24'üne tekabül eden bu rakamın sadece % 20'si Arap ülkelerinden yaşıyor. Her bir Arabın Kur'ân'ı anlayacak ölçüde ana diline vâkıf olduğunu kabullensek, karşımıza çıkan sonuç şudur; bugün Allah'ın kelamını ana dili olması hasebiyle anlayabilen kişi sayısı 327 milyon 400 bin kişidir. Kaldı ki bu oranlar tarihin hemen hemen her döneminde bu seviyede kalmıştır.

Şimdi böyle bir tablo içinde “Manası anlaşılmayan Kur'ân okumanın ne lüzumu ne de sevabı var.” dediğiniz an bunun alternatifini sunmanız gerekir. Nitekim bunun iki alternatifi vardır.: Bir; herkesin Kur'ân'ı anlayabilecek ölçüde Arapça öğrenmesi. Bunun muhali talep manasını taşıdığını söylemeye gerek yok sanırım. İkincisi; Kur'ân'ın asli, orjinal hâlini bırakıp tercüme, meal ve tefsire yönelme. Bu ise geleneksel Kur'ân algısında, kutsal kitap-kul ilişkisinde ciddi bir kırılma demektir.

Neden? Çünkü ortaya atılan bu düşünce sadece Kur'ân'ı ibadet kastıyla okumama ile sınırlı kalmamaktadır ve kalmaması da gayet doğaldır. Çünkü kapı bir defa kırılmıştır ve bunun tetiklemesi ile başka konular devreye girmektedir. En basitinden inananların sosyalleşme ihtiyacını bir ölçüde gideren haftalık bir araya gelip Kur'ân okumalar, her Cuma akşamı veya ölüm yıldönümlerinde ahirete irtihal etmiş yakın-uzak akrabalar için Kur'ân okumalar, hatim yapmalar, kabir ziyaretleri ve yine bu ziyaretlerde okunan Kur'ân'lar, bu yaklaşımla manasını yitirmektedir. Ne Fatiha'ların, ne Yasin'lerin, ne amme cüzlerinin manası vardır. Çünkü manası anlaşılmamaktadır. Tercüme veya mealler de Kur'ân'ın yerini tutmamaktadır. O hâlde...

İşte bize masum bir düşünce değil, sekülerleşme sürecinde insanın kutsalla ilişkisini koparıyor dedirten manzara budur. Ve maalesef bugün İslâm dünyasının çeşitli yerlerinde az veya çok meseleyi böyle algılayan bir kesim vardır. Bununla beraber bu söylediklerim yukarıdaki satırlarda da ifade ettiğim gibi “Kur'ân'ın manası anlaşılmasın” demek değildir. Kur'ân elbette bütün insanlığa dünyevî ve uhrevî hayatlarında rehber olsun diye gönderilmiş kitabın adıdır. Bu ise onun manasının anlaşılması ile mümkündür. Fakat bu, Kur'ân'ın ibadet olarak orjinal hâliyle okunmasına mani değildir ve olmamalıdır. O bizi hayata bağlayan, Rabbimizle irtibatımızı temin eden en büyük, en önemli ve yeri başka hiçbir şeyle doldurulamayacak olan ürvetü'l-vüskadır.

Gördüğümüz gibi herkesin kabullendiği “Kur'ân'ın manası anlaşılmalıdır.” ile başlayan masum söylemler “Manası anlaşılmayan Kur'ân okunmamalıdır; ibadet dili Türkçe olmalıdır.” noktasına kadar uzanıyor ve görüldüğü kadar masum olamayabiliyor.

Kur'ân'ın Anlaşılması Şart Değil mi?

Aşağıda okuyacağınız satırlar yukarıda okuduğunuz “Manasını Anlamadan Kur'ân Okuma ile Sevap Kazanılır mı?” yazısına almış olduğum müspet ve menfi düşüncelere cevap mahiyetinde kaleme alınmıştır. Öyle ki bu yazı fıkıh köşesi yazılarımda yüzü aşkın maille en çok ilgi gösterilen makaleler arasında yerini aldı. Söz konusu yazının seri hâlde üç haftalık bir süreçte yayımlanması dolayısıyla makalenin sonu beklenmeden kaleme sarılmaların bu hususta etkili olduğunu düşünüyorum.

Müspet ve menfi iki ayrı kategoriye ayırabileceğim bu maillerin birleştiği bir tek ortak payda vardı: Rabbimizin kelamına sahip çıkmak. Çünkü bana göre “Hz. Peygamberin ana dili Türkçe olsaydı Kur'ân Türkçe nazil olmayacak mıydı?” diyen ile “Kur'ân bir kitab-ı zikirdir. Zikirde ise mananın anlaşılması şart değildir. Çünkü bunda aklın hissesi olmasa da, kalbimizin, isimlerini-bildiğimiz bilmediğimiz nice latifelerimizin hissesi vardır.” diyen kişi Kur'ân'a sahip çıkma ortak paydasında birleşiyor.

O yazılarda açıkça ifade etmiştik; meseleyi hep sorular ekseninde ele aldığımız için konu hep, manası anlaşılmadan Kur'ân okuma etrafında döndü. Fakat bu demek değildi ki Kur'ân anlaşılmadan okunsun. Hayır, böyle bir şey diyen yok. Hiç kimse de diyemez. Bizim orada dediğimiz biri diğerine mani olmasın şeklinde özetlenebilir.

Kur'ân'ın nazil oluş gerekçesi onun başta müntesipleri sonra da bütün insanlar tarafından anlaşılması ve sonra harfi harfine yaşanmasıdır. Aksini düşünmek ve bunu seslendirmek her bir işinde bin bir hikmet nümeyan olan Allah'ı abes iş işlemekle itham manasını taşır. Nitekim Kur'ân'ın ilk muhataplarına “Okuyup anlayasınız diye sizindilinizden indirdik.” demesi bunu açıkça ispat etmektedir. Kur'ân ayetleri üzerinde düşünceye, tefekkür ve tezekküre çağrı yapan “Akletmiyor musunuz, tefekkür etmiyor musunuz?” mealindeki yüzlerce fezlekeyi aynı çizgide mütalaa etmek gerek.

Pekâlâ, Arapça bilmeyen Müslümanlar ne yapacak? Bu konuda önümüzde bir tek yol var; bu fasit devr-i daimi kırmak. Bize kadar külliyet planında kırılmamış bu ama bizde kırılmalı. Aksi hâlde bugün bizim konuştuğumuz şeyleri, çocuklarımız da, torunlarımız da önümüzdeki yıllarda aynıyla konuşacak.

Kaldı ki düne nispetle bizler çok şanslıyız. Kur'ân'ı anlama bağlamında ileri sürülebilecek bütün mazeretler sanki elimizden alınmış gibi. Her şeyden önce ister meal, ister tefsir bâbında yazılmış binlerce kitap var elimizin altında. Bunlar -orjinal veya tercüme- ana dilimizle okuyabileceğimiz kitaplar. İki; bu bilgilere ulaşmak günümüzdeki teknik ve teknoloji ile çok kolay. Teknoloji sayesinde bütün dünya kütüphaneleri ile irtibat kurabiliyor, küçük küçük disketlere kamyonlarla ancak taşınacak kütüphaneleri yükleyebiliyoruz.

Bunca imkân ve fırsata rağmen eğer bu istikamette hâlâ mesafe alınamıyorsa, sorun bizim zihniyetimizdedir, kabulümüzdedir, bu meselenin gerekliliğine inancımızdadır. İsterseniz işe zihniyetten başlayalım. Ne dersiniz?

Günahlara Batanın Kurtulması İmkânsız mı?

Bir okuyucumuz seslendirmiş ama binlerce kişinin ortak hissiyatına ve endişesine cevap olur düşüncesi ile kaleme alındı aşağıda okuyacağınız satırlar. Şöyle ki ortada işlenen bir günah var ama günahı kabule, pişmanlığa ve tevbe-i nasuh'a rağmen o günah, neredeyse her an, her saniye hatırlanıyor. Sonuçta hayata rağmen bir hayat yaşanıyor. Şahıs kendini hem halk hem de Hak katında yalancı, iki yüzlü, münafık, ne halkın ne Hakkın huzuruna çıkmaya layık görüyor ve namazı dahi terk edecek bir noktaya ulaşıyor.

Günah, bütün çeşitleri ile günahdır ama onun çeşitleri vardır. Sadece Kur'ân'daki isimlendirmelere bakalım; “ism, fîsk, kebîre, isyan, fahşâ, zenb, masiyet, seyyie, lemem.” Bunların hepsi son tahlilde günah için kullanılan kelimelerdir ve anlam çerçeveleri birbirinden farklıdır. Yine Kur'ân'ın isimlendirmesi²⁴ ve Efendimiz'in beyanlarından hareketle büyük günah/küçük günah ayırımı her Müslümanın bildiği bir gerçektir. Onun için son sözü isterseniz baştan söyleyelim; okuyucumuzun hissiyatı/endişesi bir açıdan takdire şayan olsa da namazı bırakacak raddeye gelmiş olması, “Halk içine çıkacak yüzüm yok.” deyip hayata rağmen bir hayat yaşaması şeytanın iğvasından başka bir şey değildir.

Bu satırlarla günahı küçümsediğim manası çıkarılmasın. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) “Günah, kalbinde doğruluğu-yanlılığı hakkında şüpheyle karışık bir iz bırakan, seni tereddüde sevk edip rahatsız eden ve insanların müttali olmasından korktuğun şeydir.”²⁵ hadisi ortada dururken, bahse medar olan ve okuyucumuz tarafından günah olarak kabullenilen amele, hiç kimsenin “Günah değildir. Hayatını yaşamaya bak!” deme hakkı yoktur.

Bununla beraber şurası da bir gerçek ki Allah'ın varlığını inkâr etmek, yalan yere yemin etmek, masum insanları öldürmek, başkasının namusunu kirletmek, yetim malına-mülküne tecavüzde bulunmak gibi günahlarla, mesela ihtiyari de olsa anlık hislerle harama nazar etmek aynı kefedede mütalaa edilemez.

İkinci husus, insanoğlu zamanı geriye getiremez. Bu sebeple yaptığımız şeylerden pişmanlık duyup “keşke, keşke” dememiz bir mana ifade etmez. O keşke'ler sadece kaçırılan fırsatları dile getirir. Bununla birlikte hata yapmak insanın tabii bir özelliğidir. “Bütün insanlar hata edebilir. Hata edenlerin en hayırlısı tevbe edenlerdir.”²⁶ hadisi bu gerçeği vurgular. Emir ve yasaklara harfiyyen riayet eden sadece meleklerdir; insanlar değil. Öyleyse her insan geride bıraktığı hayatına bakıp müspet veya menfi alanda söz ve davranışları için keşke diyebilir ve demektedir de. İşte menfi eksenli bu keşke'leri ortadan kaldırmak, canlı-cansız varlıklara ve Rabbe karşı işlenen hataları/günahları telafi etme yolu da bizzat Rabbimizin engin rahmeti ile bizlere sunulmuştur; o yolun adı tevbedir.

Tevbe, Rabbe sunulan bir arzuhalidir. “Eğer şu anı bir daha yaşama imkânım olsaydı Allah’ım, şöyle demezdim, böyle yapmazdım.” türünden pişmanlığı ve kararlılığı yansıtan bir terimdir. Tevbe eden kişi pişmanlık adına ortaya koyduğu bu his ve düşüncelerinde gerçekten samimi ise Allah bu kulunu affedeceğini bizlere onlarca ayette ifade buyuruyor.

Şimdi Rabbimizin affedeceğini beyan eden vaatlerine rağmen, pişmanlık duyulan, tevbesi yapılan bir günahı affedilemez gibi görmek, aslında Rabbin sözüne itimatsızlık, rahmetinin sonsuzluğunu itham etmek demektir. Bu ise işlenen günahın daha büyük bir günahıdır.

Burada insan ya tersi olsaydı diye düşünmeden edemiyor. Yani ya işlenen günah alabildiğine küçük görülseydi, “Aman canım! Bu da mı günah? Sen başkalarının neler neler yaptığını görmüyorsun galiba! Hem Allah affedicidir. Beni kesinlikle affeder.” deyip hiç vicdan azabı duyulmasa, tevbe kapısının tokmağı çalınmasaydı! Veya “Hangi asırda yaşıyoruz?” denilip o günahın ısrar edilseydi daha mı iyi olurdu?

Madem böyle bir yola girilmemiş; o hâlde tevbe yolunda ilerlemeli; Allah’ın engin rahmetine güvenip meseleyi gereğinden fazla büyütmemeli; şeytana mel’abe olmamalıdır. Allah’ın -şirk hariç- affetmeyeceği hiçbir günah yoktur; tabî tevbe, tevbe-i nasuh olmak şartıyla.

Adak, Nezir, Yemin Kavramları ve Şükür Münasebeti

“Adak hiçbir şeyi değiştirmez, hiçbir fayda sağlamaz, adakla cimrinin malı azaltılmış olur.”²⁷ hadisinin izahı istikametinde sorulan bir soruya cevap arayacağız bu yazıda.

Türkçemize “adak” olarak geçen, Arapça orjinal hâliyle “nezir”, fikhî açıdan insanın dinen mükellef olmadığı bir şeyi yapmaya ahdetmesi, Rabbisine söz vermesidir. Nezir İslâm öncesi dinlerde de uygulanmaktaydı. Onun yeri İslâm’da ayet ve hadislerle tespit edilmiş, Hz. Peygamber dönemi başta olmak üzere bugüne kadar devam edegelen süreçte uygulanmıştır. Dolayısıyla meşruiyeti konusunda bir problem yoktur.

Bugün Anadolu’da adak dendiği zaman anlaşılan ve uygulanan oruç tutma, ilave maddî yükümlülükler üstlenme türünden “Oğlum askerden dönünce, çocuğum sünnet olduğunda, şu hastalıktan kurtulduğunda, final imtihanlarını geçtiğimde...” vb. şeylerdir. Ne olacak bunlar gerçekleştiğinde? “Bir kurban keseceğim, 10 tane fakirin karnını doyuracağım, bir kamyon kömür dağıtacağım, 3 gün nafile oruç tutacağım...” vb. sözler yerine getirilecek. Gördüğümüz gibi kişi, dinen mükellef olmadığı, farz, vacip kategorisi içine girmeyen bir ameli yapmaya söz veriyor ama bunu bir şarta bağlıyor.

Pekâlâ, amelin şarta bağlanması Allah ile pazarlık manasını taşır mı? Bu “Sen bu sonucu hâsıl et, ben de bunu yapayım.” demek değil midir? Ya da kurban kesme, fakirlere yardım, oruç tutma sözünün kadere tesiri var mıdır?

Başta aktardığımız hadis, adağın kaderi değiştirmeyeceğini, hiçbir fayda ve zarar sağlamayacağını açıkça beyan ediyor. Bu açıdan adak, Allah ile pazarlık manasını taşımaz (hâşâ!). Zaten hakikî imanı elde etmiş bir Müslüman, hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğini bilir. Allah'ın cefasına da safasına da vefa ile mukabele eden bir müminin böyle bir şeyi rüyasında görmesi bile düşünülemez.

Bu durumda adağın meşru kılınmasının hikmeti nedir? Şükürdür. Hastalıktan şifa bulma, sağ-salim askerden dönme, okulu bitirme, sağlıklı bir çocuğa sahip olma vb. adağa konu edilen sonuçların hepsi -sebepler dünyasında bulunan insanın çalışma ve gayretine bağlanmış- Allah'ın lütfu ve ihsanıdır. İşte bu lütuf ve ihsanlara nâil olan kişinin Rabbisine karşı farklı bir dille yaptığı şükürdür adak.

Ama meseleye bu zaviyeden bakmayan, adağın kaderi değiştirebileceği inancında olan, imanın tahkik tepelerinde değil de, taklit derelerinde yüzen kişiler için aynı şey geçerli olmayabilir. Nitekim şarta bağlı infak adağında bulunan bir mümin, muradına erdikten sonra adağını yerine getirecek ve malından bir şeyler eksilecektir. İşte hadisin cimri dediği kişiler bunlardır. Hâlbuki onun sözünü verdiği adak vesilesi ile o şeyin tahakkuku arasında illiyet münasebeti yoktur. Varlığını düşünmesi sadece bir zandan ibarettir. Zan ise kesin bilgi değildir. Dolayısıyla adakta bulunma veya bulunmama neticeyi değiştirmeyecektir.

Hadiste Müslümana cimri denmesi, o vasfının ön plana çıkarılması çok dikkat çekicidir. Cimrilik ve cömertlik hem Kur'ân, hem de hadislerde değişik vesilerle defalarca ele alınmış, cömertliğin ve cimriliğin hem halk hem de Hak katındaki yeri anlatılmıştır. Cimrilik bu beyanlardan anlaşılan toplam mana içinde katıyen mümin vasfı değildir. Bir hadisin beyanları içinde helallari haram saydıran, haksız yere insanları birbirlerini öldürmeye iten, önceki ümmetlerden bir çoğunun helakine sebep olan²⁸ kötü ahlâk kategorisindeki bir ameldir cimrilik. Bu açıdan hadisin adağın yanibaşında gayr-ı İslâmî bir vasfa dikkat çekmesi de çok önemlidir.

Çalışmak İbadet midir?

Bir din olarak İslâm, hayatın her alanında müntesiplerine dengeyi tavsiye etmiştir. Sırat-ı müstakim, dindeki bu dengenin en genel ifadesidir. Dengesizlik, dinsizlik olmasa da insanı dinden uzaklaştıran en büyük âmillerin başında gelir. Bundan dolayı olsa gerek dengenin korunması için ayet ve hadislerde yapılan tahşidat, başka hususlarda yapılan tahşidatlardan keyfiyet olarak da kemmiyet olarak da çok farklıdır ve fazladır.

Çoklarına garip gelen ama bütüncül bir gözle bakıldığında esasen olması gereken çok önemli bir noktayı burada hatırlamak icab eder; İslâm, bu dengenin Allah'a ibadet için dahi olsa hiçbir vesile ile bozulmasını istemez. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "Din kolaylıktır. Kimse ibadet yapacağı derken göstereceği aşırı gayretlerle kendini zorlamasın. Aksi hâlde din ona galip gelir."²⁹ beyanı bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Efendimiz'in yapageldiği nafîle ibadetlere sürekli ziyadelerde bulunan sahabilere yaptığı tavsiye de bu çerçevede zikredilmelidir. Der ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Ey insanlar! Gücünüzün yettiğince ibadet yapın. Çünkü siz ibadet etmekten usanmadıkça, Allah sevap yazmaktan usanmaz. Allah’a en hoş gelen amel, az dahi olsa devamlı olanıdır.”[30](#)

Pekâlâ, nedir bu dengenin unsurları? Kabaca ifade edecek olursak; çalışmak, dinlenmek ve ibadet. Bunun için genel manada İslâm, kişinin gününü dünya-ukba bütünlüğü ve insan-tabiat kanunlarını gözeterek, üçe ayırmasını tavsiye eder. Üçte biri ruhi ve bedeni ihtiyaç için uyuma, dinlenme, üçte biri maişetini temin için çalışma, geriye kalan üçte biri ise ibadet, ailesi, çoluk-çocuğu ve insanlığa yararlı olacak toplumsal-sosyal faaliyetlerde bulunma olmalıdır.

Bununla beraber İslâm'ın ibadet lehine dahi bozulmasını arzu etmediği bu dengeyi günümüzde bazı Müslümanlar çalışma lehine bozmaktadırlar. İbadeti “Çalışmak da ibadettir.” düşüncesiyle terk eden bir kesim bu. Amaçları zengin olmak, içtimaî hayatta sözü geçen, sesi-soluğu her yerde duyulan makam ve mevki sahibi birisi hâline gelmek, çoluk-çocuğuna iyi bir gelecek bırakmak... Meşru-gayrimeşru hangi sebeple olursa olsun bir taraf adına bozulan bu denge başka tarafların ihmalini, haklarının ihlalini netice vermektedir. Babasının yüzünü haftada bir, bir kaç saatliğine gören bir çocuk, evini otel ve lokanta olarak kullanan bir koca düşünün; ne demek ve nereye varmak istediğimizi anlayacaksınız. Tabî bu ihmaller ferdî ve içtimaî alanda psikolojik, ekonomik, ahlâkî pek çok problemle bizi karşı karşıya getirmektedir.

Ayrıca, bazı insanlarda çalışmak zamanla ikinci bir fitrat hâline gelmekte, bir manada bağımlılık yapmaktadır. Maişeti helal yollardan temin için vazedilen ve bir araç olan çalışma, bu suretle amaç olmaktadır. “Rızık için çalışma değil, çalışmak için çalışma” bu durumu özetleyen bir ifadedir.

Büyük yerleşim birimlerinde yaşama mecburiyeti, hayat pahalılığı, iş gücünün ucuz olması, ekonomik şartların bozukluğu ve düzensizliğinden kaynaklanan işsizlik ve benzeri nedenler, bazılarında ikinci bir işte çalışmak ya da her gün mesai yapmak zorunluluğunu beraberinde getiriyor olabilir. Bu çalışmak için çalışma değil aksine ekonomik, sosyal, ahlâkî şartların zorlaması ile gerçekleşmek zorunda olan istisnai bir durumdur ve bahsimizin hâricindedir.

Hâsılı; çalışmak dinî bir vecibedir ama dengenin bozulmaması, ibadetin terk edilmemesi, hak ihlallerine sebep olmaması şartıyla. Ne güzel ifade eder Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem): “Ailenin, ziyaretçinin, nefsinin ve Allah'ın senin üzerinde hakkı vardır. Her hak sahibine hakkını ver.”[31](#)

Sefer Mesafesi Hâlâ 90 Kilometre mi?

Bugüne kadar bize ulaşan sorular içerisinde “seferilik” meselesi en çok sorulan sorular arasında. Sorulara bir bütün hâlinde baktığımızda, üzerinde şüphe edilen husus sefer

(yolculuk) mesafesinin katedilmesinde kullanılan ulaşım vasıtalarının değişmesinden hareketle, sefer mesafesinde bir değişiklik olup-olmadığı meselesidir.

Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) bu yana geçen 14 asır içinde çok şeyler değiştiği gibi, teknik ve teknolojinin ulaştığı sınırlar itibarıyla ulaşım vasıtaları da baş döndürücü bir hızla gelişmiş ve değişmiştir. Dün yolculuklarda kullanılan merkepler, atlar, develer ve daha sonraları kağı arabalarına bedel, bugün uçaklar, saatte 500 km hız yapabilen trenler, otobüsler ve otomobiller üretilmiştir. Bu durumda fıkıh kitaplarında “üç gündüz ve gece yürüme” denilerek kayıt altına alınan ve yaklaşık 90 km olarak bilinen sefer mesafesinde bir değişiklik bahis mevzu mudur?

Fıkıh kitaplarından öğrendiğimiz gerçek, seferilikte mesafenin yani mekânın esas alındığı ve dolayısıyla bu mesafe ne ile ve ne kadar zamanda alınırsa alınsın insanın seferî olacağıdır. Dün deve ile üç günde katedilen mesafe -ki günümüzde kullandığımız terimle 90 km olarak belirlenmiştir- bugün otomobil veya otobüsle 1 saatte kat edilmektedir. İşte sorularda belirtilen değişiklik var mı sorusunun altında yatan da budur.

Fıkıh kitaplarında fukahânın meseleye bakış açısı şu şekildedir: Efendimiz'in “Mukim kimse tam bir gün bir gece, seferi üç gün üç gece mesh eder.” hadisiyle verdiği ölçü ve tatbikattan hareketle deve veya yaya yürüyüşü ile üç gündüz ve gecede alınan mesafe, sefer mesafesidir. Burada vasat/orta bir yürüyüş esas alınacak, çok hızlı veya çok yavaş yürüyüşe itibar edilmeyecektir.

Yolculuklarda üç gün ve üç gece yürümek şart değildir. Her gün istirahatlerin de hesaba katıldığı sabahtan öğleye kadar olan orta bir yürüyüş esastır. “Üç merhale, üç konak” tabiri bunu anlatır. Bu içtihatların yapıldığı mekânın coğrafi şartları içinde bir insan günde ancak bir merhale yürüyebiliyor ve o konaklarda dinlenerek ertesi gün yolculuğuna devam ediyordu. Hanefî mezhebi bütün bunları şöyle formüle etmiş: Seferiliğin tahakkuk edeceği yolculuk, zaman olarak günde altı saatten on sekiz saat, mekân olarak da on beş fersah olarak belirlenmiştir. Bir fersah ortalama 5 km olduğuna göre toplamda 90 km'lik bir yolculuğa çıkmak insanı seferi kılar. Bu mesafenin çok hızlı bir şekilde ve üç günden daha kısa bir zaman diliminde katedilmesi hükmü değiştirmez. Kara yolculuğu için ortaya konan bu ölçü, deniz yolculuğunda aynıyla geçerli değildir. Denizde, denizin şartları içinde yine üç gündüz ve gecede alınan mesafe esastır.

Sair mezheplerin bu konudaki hükümleri bazı noktalarda Hanefî mezhebi ile örtüşmekte, bazı noktalarda ise ayrılmaktadır.

Kısaca belirttiğimiz bu kısa bilgilerden sonra günümüze gelecek olursak; bizim tespitlerimize göre Elmalılı merhum ile başlayan bir çizgide bazı kimseler üç gün ve üç gece yapılacak olan yolculukta, “sevâd-ı âzâm” denilen ümmetin çoğunluğunun yolculuklarında kullanmış olduğu vasıtanın esas alınması gerektiği, onun vasat bir seyirle 18 saatte alacağı mesafe ile ancak seferiliğin tahakkuk edebileceğini söylüyorlar. Onlara göre, bu hükmün tespit edildiği dönemde ulaşım genelde ya yaya olarak ya da deve ile yapılmaktaydı. Bu sebeple onlar ölçü olarak ele alındı.

Günümüzde ise artık yolculuklar ne yaya ne de deve ile yapılmaktadır. Ayrıca nasıl dağda yolculuk yapıldığında inişi çıkışı daha fazla olduğu için o şartlar altında yapılan üç günlük yolculukta -ki bu katiyen 90 km'yi bulmaz- seferilik tahakkuk ediyor veya deniz yolculuğunda denizin sakin, rüzgârın mutedil olduğu şartlar baz olarak alınmıyorsa, şimdi de halkın çoğunluğunun yolculuklarını yaptığı vasıtalar bu meselede esas alınmalıdır. Meselâ vasıta tren veya otobüs ise onların 18 saat içinde vasat bir hızla alacakları mesafe, seferilik mesafesi olmalıdır.³²

Elmalılı'nın mevzu ile ilgili açıklamalarına bir bütün hâlinde baktığımızda iki mühim unsur karşımıza çıkıyor:

1. Asr-ı saadette ve daha sonra fıkıh ekollerinin ortaya çıktığı dönemlerde yolculuk, genellikle yaya veya deve ile yapılırdı. Dolayısıyla seferilik mesafesini tespitte bunların ölçü alınması kadar tabii bir şey yoktur. Günümüzde ise yolculuk hem şartlar hem de vasıtalar itibarıyla değişmiştir. Öyleyse bu ölçünün günümüz vasıtalarına göre değiştirilmesi, İslâm'ı tağyir, fukahâyı red vs. değil belki dinin ruhu ve ümmetin maslahatı adına yapılması gerekli olan bir şeydir.

2. Günümüz şartları içinde otobüs, tren, gemi ya da uçakla 90 km'lik mesafeyi alan insanların hemen hemen hiçbir meşakkat, sıkıntı ve zorluk ile karşılaşmamalarıdır. Bu konuda şöyle diyor merhum Elmalılı: "...Bir gün akşama kadar ayakları patlayarak yaya yol giden bir adama bile verilmeyen kolaylığı, trenle üç-beş saatte gidenlere vermek gerekir, demek pek büyük haksızlık olmaz mı?" Ve üslûbunu biraz daha sertleştirerek "...tren yolcusuna İslâm öyle bir imtiyazı hangi kitapta vermiş de ona şer'î müsaade demeye kadar gidiyorsunuz? Ve fıkıh kitaplarında meşhur bir görüş varmış var sayıyorsunuz?"³³

Birinci hususta Elmalılıya katılmakla beraber bu ikinci hususta farklı bir mülâhazamız olacak. İslâmî emir ve yasalarda illet (sebeup) ayrıdır, hikmet ayrıdır. Bunların mutlaka birbirinden bağımsız olarak mütalaa edilmesi şarttır. Aksi hâlde önü alınmaz fikrî kargaşaların içine girme ihtimali vardır. Buna göre mesela namaz kılmada illet, Cenâb-ı Hakk'ın emridir. Hikmet ise onun bizlere sağlayacağı dünyevî ve uhrevî faydalarıdır. Şimdi namaz kılmada bu faydalar olmasaydı biz namaz kılmayacak mıydık?

İşte bu misalde olduğu gibi seferilik mevzuunda da esas olan sefer mesafesinin alınması ve ardından Cenâb-ı Hakk'ın yolcuya tanıdığı kolaylıkların uygulanmasıdır. Yolculuğa çıkan şahsın "Yolculuk, azaptan bir parçadır."³⁴ fehvasınca sıkıntı ve meşakkat içinde olması o kolaylaştırıcı hükümlerin ancak hikmetleri olabilir. Burada illet, sefer yani yolculuktur. Nitekim Bediüzzaman Hazretleri bir eserinde bu mevzuya temas eder ve aynen şöyle der: "Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise tercihe sebeptir; icaba ve icada medar değildir. İlet ise vücuduna medardır. Mesela seferde namaz kısaltılır, iki rekât kılınır. Şu şer'î ruhsatın illeti seferdir, hikmeti ise meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa da namaz kısaltılır. Çünkü illet var fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa namazın kısaltılmasına illet olamaz. İşte şu hakikatin aksine olarak, şu zamanın nazarı ise maslahat ve hikmeti, illet yerine ikâme edip ona göre

hükmediyor. Elbette böyle içtihat arziyedir, semavî değildir.”[35](#) Bediüzzaman Hazretlerinin burada makâsıd-ı şeriayı arz ederken, Şâfiî mezhebine tâbi olmasına rağmen Hanefî mezhebi nokta-i nazarından tahlil yapması ayrıca üzerinde durulmaya değer bir husustur.

Ayrıca seferilikte çekilen meşakkatin şahıstan şahısa değişeceği de muhakkaktır. Herkesin kendi istek, arzu, beklenti ya da karakteri itibarıyla değişkenlik arz eden bu sosyo-psikolojik olay üzerinde, objektif kaideler vazetme doğru olmasa gerek. Bazısı vardır ki uçak yolculuğu yapar, sıkıntı üzerine sıkıntı çeker. Bazısı da vardır ki aynı mesafeyi otobüsle ya da taksi ile alır, olabildiğine rahat eder. Bu açıdan ulaşım vasıtalarının lüks ya da seri olmasına göre değil evinden, işinden, vatanından ayrı yolculuk yapan şahısların hâllerine, düşüncelerine bakarak karar vermenin bu konuda daha isabetli olacağı kanaatini taşıyorum.

Meselenin başka ahkâma taalluk eden yönleri de hatırdan dur edilmemelidir. Şöyle ki namazların kısaltılması, kadının mahremi olmaksızın sefer mesafesi yolculuğa yalnız çıkmaması, Ramazanda oruç tutup-tutmama muhayyerliğinin yolcuya tanınması gibi meseleler seferlilikle içli-dışlı olan şeylerdir. Dolayısıyla baştan beri mütalaa ettiğimiz hususta ölçünün değişmesi, bu hükümlerin de değişmesini netice verecektir. Buna göre bir kadın Elmalılı’ya göre trenle 18 saatlik bir yolculuğa yalnız çıkabilecek, bu kadar müddet yolculuk yapmayan bir insan Ramazan orucunu tutmak zorunda kalacak vs. Bu açıdan, bahis konusu yapılan meselenin toplum hayatımız, sosyal yaşantımız itibarıyla getireceği-götüreceği şeylerin de hesabının inceden inceye yapılması şarttır.

Sonuç olarak beraberinde pek çok hükmün de değişmesini netice verecek olan sefer mesafesi meselesi üzerinde ferdî ve indî yorumlardan ziyade, ehliyetli insanlardan teşekkül eden ilmî bir heyetin kararına şiddetle ihtiyaç vardır. Bu konuda ortaya konan ferdî yorumlar, ümmet-i Muhammed arasında fikir dağınıklığına sebebiyet verecektir. Nitekim merhum Elmalılı belki de bu hususu sezdiği için meşhur makalesini “Bir kitapta bir görüşün açıklanması ile herkesin ona uymaya mecbur olduğu iddia edilemez. Fetva sorumluluğu da bana ait değildir. Ben de bir görüş açıklamasında bulundum.”diyerek bitirmiştir.[36](#)

Bizim bu konuda söyleyeceğimiz son söz Merhum Elmalılı’nın sarahaten ifade buyurduğu hususun -meşakkat meselesi hariç- İslâm hukukunun temel öğretileri ile örtüştüğü, aklî ve mantıkî esaslar üzerine oturduğudur. Fakat son sözü, ilmî yeterliliğe sahip bir heyetin söylemesi gerektiği görüşünde ise ümmet-i Muhammed’in maslahatı ve dinin ruhu açısından ısrar etmekteyiz.

Sefer Ruhsatlarından İstifadede Seferin Mahiyeti Önemli mi?

Sadece namazların kısaltılması ve cem edilmesi açısından İslâm’da yolcuya tanınmış ruhsat hükümlerinden istifade etmek, yolculuğun mahiyeti ile doğru orantılı mıdır yoksa mutlak anlamda yolculuğa çıkmak yeterli midir?

Aslında bu soru ilk dönemden bugüne fakihlerin kendi aralarında mütalaa ve müzakere ettikleri önemli bir konudur. Mesela fıkıh kitaplarında müzakeresi yapılan “sefer-i taat ve sefer-i ma’siye” bu arayışın ürettiği bir ayrımdır. Sefer-i taat ve isyan, Allah’a ve/ya meşru siyasî otoriteye itaat ya da isyanın söz konusu olduğu yolculuk demektir. Bu bâbta verilen hüküm Hanefilere göre her ikisinde de caiz, diğer mezheplere göre ise ‘itaat’ta caiz, diğerinde değildir.

Günümüze gelecek olursak değişen ve gelişen hayat şartları ve tarzları yolculuk adına farklı kategorilerin üretilmesine sebep olmuştur. Günümüz fukahâsı yolculuğu iş, tatil ve güvenlik yolculukları diye üçe ayırır. İlk ikisi malum. Üçüncüsü ise asker, polis yani güvenlik güçlerinin iç ve dış güvenlik için yapmış olduğu savaş, terörle mücadele türü seyahatlerdir. Fukahâ arasında iş ve güvenlik seyahatlerinde yolcuya tanınmış ruhsatlardan istifade muhalif bir düşünce söz konusu değildir. Çünkü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde seferîlik ahkâmının vazına sebep olan yolculuklar, zaten bu ikisinden ibarettir.

Namazlara cem veya kısaltılma ruhsatı verilmesinde iş ve güvenlik seyahatini tahlil eden fukahâ şöyle demektedir: Cem ve taksir, bu ahkâmın vazedildiği dönem şartları nazara alınarak bakıldığında, zamanın en iyi şekilde kullanılması ve yolcunun bir an önce normal hayata kavuşmasını sağlamak içindir. Zira sözü edilen yolculuk çölde, deve sırtında ve aylarca sürmektedir. Bu şartlara devlet hâkimiyetinin olmadığı ya da en az olduğu uçsuz bucaksız çöllerde yağmacılar, çapulcular, kervan soyan eşkıyaları yani güvenlik unsurunu da ilave etmek gerek. 15 günü aşmayan ikâmetlerde de aynı hüküm devam eder. Bu durumda yolculuk yoktur ama kişinin normal şartlarda alışık olduğu hayat düzeni de mevcut değildir.

Tatil meselesi ise günümüz fukahâsının üzerinde uzun uzun düşündüğü bir konudur. Hiç şüphesiz çoklarımız için hayatın vazgeçilmez bir parçası hâline gelen tatil amaçlı seyahatlerde zaman problemi, iş ve güvenlik amaçlı seyahatlerdeki gibi değildir. Hatta insan, zamanı kontrol altında tutmakta, özel arabası ile yolculuk etmesi durumunda istediği yerde konaklamakta, uçak, tren, otobüs yolculuklarında ise seyahat takvimini kendisi belirlemektedir. Tatil beldesine geldiğinde ise hayat şartları çölde devesi ile yolculuk yapan insanın sahip olduğu şartlar gibi değildir. İşte bu farklılık, fukahânın tatil yolcusunun, yolcuya tanınan ruhsatlardan istifade edip etmemesi konusunda farklı mütalaaalarına sebep olmaktadır. Bazıları ilk dönem fakihlerinin “Seferde illet mutlak anlamda yolculuktur.” kaidesinden hareketle -hangi amaçla olursa olsun- tatil yolcusunun da seferîlik ahkâmından istifade edeceğini, bazıları ise Ramazan’da seyahat eden bir kimse oruç tutup tutmamaya kendi karar verdiği gibi namazların kısaltılması veya cem’inde de yine kendi karar vermelidir, diyorlar.

Dikkat ederseniz burada yolculuk itaat ve isyan değil başka bir tasnif içinde ele alınmaktadır. Dolayısıyla itaat-isyan müzakerelerinde mezhepler tarafından kullanılan “Yolculuk yaptığınızda namazı kısaltın.” (Nisâ Sûresi, 4/101) ayetinin mutlak olması veya “Ruhsatlar masiyet işlemeye dayanak yapılamaz.” türünden açıklamalar, bu farklı tasnifin izahında kullanılmamaktadır.

Vatan-ı Aslî, Vatan-ı İkâme ve Vatan-ı Süknâ Ne Demektir?

İslâm hukukçuları vatani, vatan-ı aslî, vatan-ı ikâme ve vatan-ı süknâ olmak üzere üç ayrı kategori içinde ele alıp incelemişlerdir. Buna göre vatan-ı aslî; bir insanın doğduğu, büyüdüğü veya memur, işçi, esnaf olarak iş hayatını sürdürdüğü, daimî yaşadığı yerdir. Vatan-ı aslî birden fazla olabilir. Mesela, bir insan iş hayatını İstanbul'da sürdürüyor, hanımı, çocukları ile beraber Antalya'da oturuyordur. Bu kişi için hem Antalya, hem de İstanbul vatan-ı aslî konumundadır. Burada iki şehir arasının sefer mesafesi içinde bulunup, bulunmaması hükmü değiştirmez. Vatan-ı aslînin bozulması, kişinin çalışmakta olduğu ya da yerleşmiş bulunduğu yeri terk etmesi ile olur. Kişi iş yerini taşır, memur ise tayini çıkar, ya da sair vesilelerle bir başka beldeye taşınır ve yerleşirse, orası onun için vatan-ı aslîdir.

Vatan-ı ikâme, bir insanın oturmaya elverişli olan bir yerde 15 gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerdir. Oturmaya elverişli tabirini bilerek kullandık. Zira dağ, kır, ova gibi ıssız bir yerde çadır kurarak ikâme etmek, orayı vatan-ı ikâme hükmüne sokmaz. Vatan-ı ikâme, vatan-ı aslî veya misliyle (vatan-ı ikâme ile) ve sefer mesafesi bir yolculuğa çıkmakla bozulur. Yani kişi asıl vatanına veya 15 gün kalmaya niyet ettiği bir başka beldeye gittiği takdirde, ayrıldığı belde vatan-ı ikâme hükmünden çıkar. Hatta bu insan işi icabı şehir şehir dolaşıyorsa, 15 gün kalma niyeti ile bir beldeye yerleştikten sonra buradan sefer mesafesindeki başka bir yere, bir iş için ayrılrsa, sonra ilk beldeye tekrar geri dönse bu ikinci gelişinde de 15 gün kalmaya niyet etmediği müddetçe orası onun için vatan-ı ikâme olmaz. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz vatan-ı ikâme, vatan-ı aslî veya misliyle ya da sefer mesafesi yolculuk ile bozulur.

Vatan-ı süknâ ise bir insanın 15 günden daha az kalmaya niyet ettiği yerdir. Vatan-ı süknânın bozulması, vatan-ı aslî ya da ikâmeye yerleşmek, başka bir vatan-ı süknâyâ intikal etmek veya mücerred yolculuğa çıkmakla olur.

Bu bilgiler ışığında mesela İzmir'de talebelik hayatını sürdüren bir talebe için İzmir, vatan-ı ikâme hükmündedir. Bir talebe olarak ailesine maddî-manevî bağımlılığı devam ettiği için de ailesinin yaşadığı yer onun için vatan-ı aslî hükmündedir.

Fıkıh kitaplarında seferîlik mevzusu, genellikle namazların kısaltılmasıyla birlikte mütalaa edilmiştir. Hâlbuki seferîlik hükümleri sadece namazların kısaltılmasıyla sınırlı değildir. Onun yanında daha pek çok hüküm de vardır.

İslâm'da İntihar Saldırılarının Hükmü Nedir?

Amerika'da seçkin bir yere sahip olan araştırma kurumlarından Pew Research Center, bir yıl üzerinde çalıştığı anketin sonuçlarını 2006 Mayıs ayında yayımladı. Anketin bu yazının yazılmasına sebep teşkil eden bölümü, ankete katılan 30 yaş altı Amerikalı Müslümanların % 26'sının İslâm'ı müdafa etmek için intihar saldırılarını desteklemesiydi. Neticede ABD'de 30 yaşın altındaki Müslüman sayısından hareketle matematiksel hesaplar yapıp, % 26'ya tekabül eden rakamı da telaffuz ederek

“Aramızda her an intihar saldırısı yapacak 67 bin Müslüman dolaşmaktadır. Öyleyse...” ile devam eden yorumlar yapılmaya başlandı.

Liberal ve muhafazakar pek çok gazeteci, akademisyen ve siyasetçinin çok farklı açılardan değerlendirmeler yaptığı bu konuya, farklı bir perspektiften yani İslâm hukukunun veya Müslüman ilim adamlarının bakışı ile biz de katılalım istedik.

İntihar saldırıları günümüz İslâm hukukçularının gündemine İsrail-Filistin savaşı vesilesi ile girmiştir. Hemen herkesin bildiği gibi yaklaşık 50 yıldan beri devam eden bu savaşta, İsrail’in BM ve Güvenlik konseyinin kararlarını dinlemeden, gündemdeki tabirle “orantısız güç ve sınırsız şiddet” kullanması, sivil-muharip, kadın-erkek, çocuk-yaşlı demeden -savaş hukuk kurallarına aykırı olmasına rağmen- öldürmesi, Filistinlileri yeni mücadele teknik ve taktikleri aramaya itmiş sonuçta karşımıza intihar saldırıları çıkmıştır.

Caiz Diyenler ve Delilleri

İntihar saldırılarına çağdaş Arap ulemasından bazıları cevaz vermektedir. Bu görüşün temel dayanak noktası, klasik fıkıh kitaplarında bulunan iki içtihadî hükümdür. Bu hükümler kıyas ameliyesinde asıl yapılmakta, iki hadise arasındaki illet birliğinden -aradaki benzerlik noktası da diyebiliriz- hareketle de asıl’daki hüküm intihar saldırıları için de geçerlidir denilmektedir. Onlara göre bu intihar saldırısı değil, şehitlik eylemidir.

Bu hükümler nedir denecek olursa; bir; savaş esnasında bir askerin kesinlikle öleceğini bildiği bir pozisyona girmesi ve düşman ordusuna saldırmasıdır. Fukahânın bu konudaki ağırlıklı görüşü, eğer kişi böyle bir atakla düşmanını mağlup edeceğine veya Müslüman ordusuna çok büyük fayda sağlayacağına inanıyorsa, Allah’ın rızasını ümit etme şartıyla intihar saldırısı caizdir. Burada, saldırıyı yapan şahıs, düşman silahıyla değil, kendi silahıyla ölecektir. Bu noktada mezkûr durum şehadete zarar verici bir unsur değil midir sorusu akla gelmektedir. Fukahâ bu şüpheyi şöyle cevaplar: “Şehadette illa düşman silahıyla ölme diye bir şart söz konusu olamaz. Önemli olan karşı tarafa verilecek zarar ve onun mağlubiyetidir.”

Böylesi bir atakla düşmanın mağlup olmayacağı kesin ise bu durumda fukahâ iki ayrı görüş serd eder: Bir kısmına göre bu mekruhtur. Zira düşman mağlup olmasa da Müslümanlar yeni saldırılar için cesaret kazanacak, karşı tarafın kuvve-i maneviyesi bozulacaktır. Bir kısım fukahâ ise düşmanın mağlup olmayacağı kesin olan bu ortamda intihar saldırısı caiz değildir çünkü hedef, düşmanın mağlup edilmesidir. Düşman bu atakla mağlup olmayacağına göre geriye kalan şehadet arzusudur. Şehadet arzusu o ameli caiz yapmaz. Sadece ilgili kişi canını boş yere heder etmiştir, görüşlerini beyan ederler.

İntihar saldırılarına caiz diyenlerin ikinci dayanak noktaları; savaş esnasında düşmanın kalkan olarak kullandığı sivillerin öldürülmesinin belli şartlar muvafacesinde caiz oluşudur. Ehlinin malumu olduğu üzere kalkan olarak kullanılan siviller, Müslüman/lar bile olsa, onların öldürülmesi ile savaş kazanılacaksa

öldürülmelidir. Çünkü kalkanların dinî kimliklerinden dolayı atılacak geri adım, savaşta Müslümanların mağlup olmasına sebebiyet verebilir. Bu durumda düşmanın zaten, elindeki esir Müslümanları öldürme ihtimali daha kuvvetlidir. Ama bundan daha önemlisi Müslümanların alacağı mağlubiyettir.

İlave Şartlar

İntihar saldırılarına cevaz verenlerin temel dayanak olarak kullandıkları bu iki delilin ötesinde sıraladıkları başka hususlar da vardır. Bunları maddeler hâlinde kısaca ele alalım:

1. İntihar eylemi ile kendini öldüren Müslüman, mutlaka Allah'ın rızasını kazanma gayesini gütmelidir. Dünya hayatından bıkmış, bir şekilde ölümünü gözetleyen kişinin, bunu vesile yaparak bu eyleme girişmesi, istişhad değil, intihardır ve haramdır.

2. İntihar eyleminin sonucu baştan belli değildir. Yapılan planlara her zaman bir engel çıkabilir, düşmana zarar vermeden bombanın pimini çekmek zorunda kalabilir, güvenlik güçlerine yakalanabilir vs. Bu gibi durumlarda düşmana zarar verilmesinin zann-ı galib olup-olmadığına bakılır. Eğer intihar eylemi ile düşmana zarar verme ihtimali daha kuvvetli ise çıkan bu engeller, o kişinin şehit olmasını engellemez.

3. İntihar saldırısı ancak siyasî otoritenin izniyle açılmış bir savaşta geçerli olabilir. Şahıslar veya grupların kendi başlarına vermiş oldukları savaş kararı meşru değildir. Ama siyasî otoritenin olmadığı veya izin alma imkânının bulunmadığı durumlarda şahıslar veya gruplar, mevcut durumları değerlendirerek nihai karar verebilirler. Nitekim Hudeybiye'de Ebû Basir düşmanın elinden kaçmak için böyle bir karar vermiş ve olayı duyan Efendimiz de bunu tasdik etmiştir.

4. Caiz diyenlerden bazıları “İntiharlar düşmanın saldırısını önlemeli ve bütünüyle bitirmeli.” şartını ilave etmişlerdir.

5. İsrail özelinde söylenen bir delil de o toplumun kadını ve erkeği ile savaşçı ve asker bir toplum olması, şu ana kadar meydana gelen ve binlerce Müslümanın ölmesi, yerinden yurdundan edilmesini netice veren zulümlerin asker-sivil beraberliği sonucunda gerçekleşmesidir. Bu durumda asker-sivil ayırımı yapmanın anlamsızlığı ortadadır.

6. Bazı fukahâ da intihar saldırısı düşmanı mağlup etmek için son çare olmalıdır şartını ilave ederler.

Caiz Değil Diyenler ve İtirazlar/Deliller

Bugün muasır İslâm âlimlerinin çoğunluğu intihar saldırılarının cevazı görüşüne katılmamakta ve kısaca özetlemeye çalıştığımız delillere farklı açılardan yaklaşım cevaplar vermektedir. Ne var ki Batı dünyasında bu kişiler ve görüşleri diğerleri ölçüsünde kamuoyuna mal olmuş değildir.

Aksi istikamette zikredilen görüşleri ve intihar saldırılarına verilen onaya/fetvaya yapılan itirazları ele alalım. Önce cevaz görüşünde temel dayanak noktası yapılan iki içtihadî yaklaşımı hatırlayalım; bunlar düşman ordusuna zarar verme ve Müslüman esirlerin kalkan olarak kullanılması idi. Evvela bunların yukarıda belirttiğimiz gibi “müçtehedün fih” görüşler olduğunu tekrarlayalım. Burada içtihat sonucu elde edilen bu görüşler, intihar saldırıları için kıyas amelîyesine konu edilmektedir. Detaylara girmeden kabaca ifade edecek olursak; kıyasta dört unsur aranır: Asıl, fer, illet birliği ve hüküm. Buna göre “makisun aleyh” yani “asıl”, hükmü aranan intihar saldırıları “makis” ya da “fer”, düşmana zarar verme, savaşı kazanma gibi şeyler “illet birliği” kabul edilmektedir. İki mesele arasındaki birebir ya da yüzde yüze yakın benzerlik sebebiyle de aynı hüküm intihar saldırılarına da verilmektedir.

Yalnız burada iki ayrı açıdan itiraz söz konusudur. Birincisi; usulden. Kıyasla verilmiş olan bir hüküm, bir başka kıyasta “asıl” olarak kullanılabilir mi? Bu husus, fukahâ arasında yapılan uzun tartışmaların konusudur. Onun için usul açısından bu kıyas ve dolayısıyla verilen hüküm malüldür denilebilir.

İkincisi; illet birliği veya “vech-u şebih” yani iki hadisedeki benzerlik noktası/noktaları. Gerçekten bugün içinde yaşadığımız şartlar, bu içtihatların yapıldığı dönem şartları ile aynı mıdır? Sivil-asker ayrımının çok rahatlıkla yapılabildiği ve kelimenin tam anlamıyla meydanda, göğüs göğüse mücadelenin verildiği bir savaş ortamı ve şekli ile bugünkü intihar saldırılarının gerçekleştirildiği çarşı, pazar, okul, sivil-asker ayrımının imkânsız olduğu ortam birebir uyum içinde olmasa gerek. Kale surları içine yapılan şehirlere ile kalenin bir taşından bile bahsin imkânsız olduğu günümüz şehirleri arasında sera-süreyya ölçüsünde farkın olduğu ortada.

Yine düşmanı mağlup etmenin kuvvetli bir şekilde umulması da günümüz intihar saldırıları için netameli bir konudur. Şöyle ki yıllardır süregelen, sebepler planında askeri teçhizat ve güç bakımından karşı konulması imkânsız denecek ölçüde üstünlüğe sahip olan, dünya kamuoyunu arkasına almış ve yapılacak saldırılarla kendisini masum gösterebilecek, bunun propagandasını yapabilecek medya kuvvetini elinde/ellerinde bulunduran bir muhataba karşı girişilecek böylesi saldırılar, büyük oranda onların ekmeğine yağ sürme anlamını taşıyacaktır.

İntihar saldırıları, kısa vadede Müslümanların seslerini dünyaya duyurma, dünya kamuoyunun dikkatini çekme ve psikolojik açıdan bir rahatlama meydana getirmesine karşılık, orta ve uzun vadede karşı cephenin işine yarayacaktır. Onlar asker-sivil ayrımı yapılmadan gerçekleşen bu saldırganlığı, uluslararası savaş kurallarına aykırılıktan tutun, insan hakları, yaşama özgürlüğüne uzanan kavramlar çizgisinde ve hepsinden önemlisi adı üzerinde barış dini olan İslâm’ı terörizmle özdeşleştirerek Müslümanlar aleyhine malzeme ve delil olarak kullanacaktır. Nitekim sabah-akşam kullanıyorlar. İşte bu aşamada durup düşünmek lazım; intihar saldırılarıyla klasik fukahânın düşmanı mağlup etme şartı aynıyla mı yoksa aksiyel mi gerçekleşmektedir? Orta ve uzun vadede mağlup olan Müslümanlar mı yoksa diğerleri mi olmaktadır?

Bir itiraz da Müslümanın düşman tarafından kalkan olarak kullanılması deliline. Malum o içtihadı göre kalkan olarak kullanılan ve Müslümanların mağlup olmaması

için öldürülmesine cevaz verilen Müslümandır. Ama intihar saldırısında Müslüman bizzat kendisini öldürmektedir. Bu fark da usul açısından söz konusu kıyası fasit yapmaktadır.

İlave Şartlara Ait İtirazlar

Maddeler hâlinde sıraladığımız ilave şartlarda eylemcinin Allah rızasını gözetmesi tamamıyla subjektif bir hadisedir. Onun için bu konuda üçüncü şahısların bir şey söylemesi veya söylediğinde isabet kaydetmesi oldukça zordur. Çocukluğundan beri gün yüzü görmemiş, savaş tanklarının gölgesinde, bomba seslerinin altında hayatını geçiren, bütün dünyanın gözleri önünde zulüm üzerine zulüm gören ve hayatta kaybedeceği hiçbir şey kalmamış kişilerin intihar saldırısı isteğinde “Allah’ın rızasını gözetmekle”, “hayattan bıkmış olmak” arasında çok ince bir perde vardır. Dolayısıyla intihar saldırısı yapan kişinin hakiki niyetini sadece ve sadece kalblere müheymin olan Allah bilir.

İntihar eyleminde düşmana zararın zann-ı galib olması da yukarıda kısmen ifade etmeye çalıştığımız gibi kısa, orta ve uzun vadeli süreçlerde değişkenlikler göstermektedir. Düşman güçlerin elindeki maddî-manevi imkânlar, savaşın askeri, psikolojik, siyasi, dinî, ahlâkî, ekonomik, kültürel yanları bir bütün hâlinde gözetilecek olursa, intihar saldırılarının götürülerinin getirilerine nispetle daha fazla olduğu ortaya çıkar. Bu görüş tartışmalara ve müzakerelere açık olabilir ama müzakereye açık olmayan bir yan varsa, o da intihar saldırılarından hareketle Müslümanların medya kanalı ile haklı iken haksız pozisyona düşmeleri ve her Müslümanın potansiyel terörist olarak görülmesi gerçeğidir. Terörist ülkeler listesi tek başına bu tespitleri ispatlamaya yetecek bir delildir.

İlave maddelerde üzerinde ısrarla durulması gerekli olan husus yapılagelen savaşın meşruiyetidir. İslâm hukukuna göre bir savaşın meşru olabilmesinin asgari şartı; savaş kararını meşru bir devletin almasıdır. Şahısların, grupların, cemaatlerin Müslümanlar adına savaş kararı alması, ne o savaşı ne de o savaş içindeki intihar saldırılarını meşru yapar. Ebû Basir örneği bu yaklaşımı geçersiz kılmadığı gibi o örneğin intihar saldırılarının cevazında delil olarak kullanılması da doğru değildir. Çünkü Hudeybiye sonrası Ebû Basir’i teslim alanlarla zaten fiilî bir savaş hâli vardı ve bu savaş kararını meşru otorite almıştı.

Ayrıca düşmanın mutlaka muharip/savaşçı olması gerekmektedir. Bu sebeple “bilfiil” savaşmayan sivil halka ateş açmak, öldürmek, yaralamak kati surette yasaktır. Hatta bundan öte, bazı hukukçulara göre muharip olduğu hâlde fiilî bir zararı söz konusu değilse, o kişi/ler yine öldürülemez. Sadece potansiyel tehlikelerini bertaraf etmek için esir alınabilirler.

Başka bir husus da İslâmî esaslara göre “mukabele-i bi’l-misil”de dahi meşruiyet aranmasıdır. Buna göre Müslüman esirlere işkence yapılması, kadınlarına tecavüz edilmesi, onların düşman esirlere işkence yapmasının, kadınlarına tecavüz etmesinin meşru sebebi olamaz.

Bu açılardan bakıldığında, Müslümanların ümmet çatısı altında birliktelik sergileyemeyişleri, Batı politikalarını önceleyen ve bazıları itibarıyla onların kuklası olan siyasi iktidarların varlığı meşru devlet ve otorite şartını ortadan kaldırmaz mı? Sınırsız şiddet kullanan acımasız düşmanlara karşı istiklalîyetlerini, dinlerini, vatanlarını, kültürlerini koruma uğruna kurulan gruplar savaş kararı alamaz mı ve aldığı bu meşru olmaz mı, soruları sorulabilir. Bu soruların cevapları gerçekten müzakereye açık konulardır. Ama şurası unutulmamalı ki bu müzakere, farklı bakış açılarından değerlendirmelere tâbi tutulacak “Evet” ve “Hayır” görüşlerinin çıkacağı bir alan olacaktır. İşte bu da söz konusu meşruiyet şartını tartışmalı kılacaktır. Vele ki bu hususta nihai olarak tek bir görüş bile ortaya çıksa, İslâm’a göre intihar saldırıları özelinde şu husus tartışılmayacak kadar nettir; savaşın gerekçesi fiilî veya güvenilir istihbarî bilgilerle doğrulanmış düşmanlık eylemleridir. Sivil halk, adı üzerinde sivil halktır ve cephe gerisinde hizmet veren de olsa kadın-erkek, çoluk-çocuk, mabetlerine sığınmış din adamları masumdur. Bunlar ne intihar saldırıları ne de sıcak savaş esnasında öldürülebilir.

İlave şartlara cevap sadedinde son olarak, intihar saldırılarının son çare olması, mutlaka düşman saldırısını önlemesi ve sona erdirmesi şartları da aksi istikamette söylenebilecek pek çok yorumun, gösterilebilecek pek çok örneğin olduğu bir sahadır. Nitekim yıllardan beri devam eden intihar saldırıları düşmanın düşmanlığına son vermemiş, aksine daha çok bilenmiş olarak Müslümanların üzerine gelmesine vesile olmuştur.

Bu mesele, bakış açısına göre değişen ve farklı yaklaşımlara konu olsa da intihar saldırılarının gerçekleştiği coğrafyada, herhalde eski dönem savaşlarında olduğu gibi “Nihai galibiyet için bu son çaremizdir.” deme oldukça zor hatta imkânsızdır.

Hedef ve Vesilede Meşruluk Şartı

Şimdiye kadar dile getirilmeyen ama oldukça önemli bir başka nokta ise İslâm’da hedefin ve gayenin meşruluğu kadar, insanları o hedefe ulaştıracak vesilelerin de meşru olması gerçeğidir. Fethullah Gülen Hocaefendi bu önemli gerçeği şu sözleri ile anlatır: “İslâm ferdi veya içtimaî her türlü meşru hedefe ancak meşru vesilelerle ulaşabileceğini kabul eder. Daha açık bir ifadeyle makyavelist felsefenin, gayeye ulaşmak için her türlü vesilenin meşru olduğu yorumunu şiddetle reddeder. Çok basit bir misal içinde, İslâm’a göre zengin olmak hayatta ulaşılacak bir hedef olabilir ama bu hedefe ulaşırken hırsızlık ve soygunculuk yapmak, yetim malı yemek, rüşvet almak veya vermek gibi vesileler katiyen kullanılamaz. Basit bir misal içinde göstermeye çalıştığımız bu temel mantık konumuz açısından da geçerlidir. Yani bir Müslümanın ülkesini, dinini, neslini saldırgan yabancı güçlere karşı müdafa etmesi onun hem dinî hem de millî bir görevidir. Fakat bunun için masum insanları öldürmek, intihar bombacısı olarak kendi eliyle ölüme gitmek, kitle imha silahları ile kendileri ile savaşmayan kişileri de içine alacak toplu katliamlarda bulunmak kati surette yasaktır ve haramdır. İnanan bir insan şartlar -isterse kendisini mutlak ölüme götürecek ölçüde ağır olsun- böyle bir yola başvuramaz. Böyle bir kabulün ve uygulamanın ne Kuran’da ne Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanlarında ne de tarihi

süreçte yerlerini alan İslâm ulemasının beyanlarında görmek, bu uygulamaya cevaz verecek bir delil bulmak mümkündür.”

Bu izahlardan sonra intihar saldırıları üzerinde net ve nihai görüş nedir denilecek olursa; mesele içtihadî bir konu olduğu için yukarıda izaha çalıştığımız gibi şimdiye kadar yapılan müzakerelerde müspet ve menfî görüşler ortaya çıkmıştır ve çıkmaya da devam edecektir. İnsanları intihara sürükleyen dâhilî ve hâricî şartlar devam ettiği müddetçe intiharlar da devam edeceği benzer. (Keşke etmese!)

Bu gerçeği tespitten sonra şunu diyebiliriz; siyasi, ekonomik, sosyolojik, psikolojik, dinî, ahlâkî ve hukukî şartların hiçbiri ihmal edilmeksizin bir bütün olarak ele alınmalı ve içtihat usulündeki prensiplere bağlı olarak sonuca ulaşılmalıdır. Bu, klasik fıkıh kitaplarındaki o dönem şartlarında ortaya çıkan hükümleri bugüne taşımaktan daha isabetli bir yol olacaktır. Bir başka tabirle intihar saldırılarının hükmü, kıyas yerine mevcut yeni şartlar muvacehesinde nassların yeniden yorumlanması, istihsan ve maslahat-ı mürsele gibi prensiplerin daha çok kullanılacağı bir zemine oturtulmalıdır. Kaldı ki sözünü ettiğimiz ve kıyas amelîyesinde asıl kabul edilen hükümlere, dönemin âlimleri istihsan ve maslahat prensipleri etrafında ulaşmıştır. Nitekim meseleye bu perspektiften bakan ve bu usulü kullanan günümüz İslâm hukukçuları intihar saldırılarının haram olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bu yaklaşımda; “Ey iman edenler! Haktan yana olup vargücünüzle ve bütün işlerinizde adaleti gerçekleştirin ve adalet numunesi şahitler olun. Bir topluluğa karşı, içinizde beslediğiniz kin ve öfke, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Âdil davranın, takvâya en uygun hareket budur. Allah’a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allahyaptığınız her şeyden haberdardır.” (Mâide Sûresi, 5/8), “Ama unutmayın ki haksızlığın karşılığı, yapılan haksızlık kadar olabilir, fazlası helâl olmaz. Bununla beraber kim affeder, haksızlık edenle arasını düzeltirse onun da mükâfatı artık Allah’a yaraşan tarzda olur. Şu kesindir ki Allah zalimleri sevmez.” (Şûrâ Sûresi, 42/40) ayetlerini, Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) savaş hukuku kapsamında ele alınan sivil halkı öldürme yasağından, cahiliyede yaygın olup müşriklerin bizzat uyguladığı ölümlerin kulağını, burnunu kesme(müsle) işlemine, esirlere iyi muamele yapmadan çevreyi tahribata kadar olan emir ve yasakları beraber nazara alınmaktadır. Bunun yanı sıra Müslüman topraklarını haksız yere işgal, uluslar arası hukukî ve siyasî yaptırımların Müslümanlar aleyhine uygulamaya konulmaması ya da konulsa bile muhatapların zulmüne devam etmesi, sivil-muharip farkı gözetmeyen katliamlar, asırlık yerleşim birimlerinden sürgüne göndermeler, ilaç ve gıda gibi en tabîi haklardan dahi mahrum bırakan ekonomik ve siyasî amborgalar ile düşmanı yenemese bile başka saldırıları önlemek için korku salma, birliğini parçalama, cezalandırma ve benzeri unsurlar birlikte mütalaa edilmektedir.

Ayrıca dünya genelinde 1,5 milyar Müslümanın bu süreçten nasıl etkileneceği, bugün adına direniş dense de yarın bunun şiddet lehine Müslüman zihninde açacağı yara, zamanla bu yaranın derinleşip bir kültür hâline gelme ihtimali ve küresel bir köy hâline gelen dünyada Müslümanların gayrimüslimlerle siyasî, ekonomik, hukukî ilişkilerinin muhtemel boyutları ve belki de hepsinden önemlisi ferdî ve insanî

münasebetlerin varacağı yer de hesaba katılmaktadır. Şöyle özetleyebiliriz bu yaklaşımı; intihar saldırılarının getiri ve götürülerine bir bütün olarak bakılmakta, resmin tek karesi yerine dünü, bugünü ve yarını da içine alan fotoğrafın bütünü birden mütalaa edilmektedir.

Son olarak şunu da hatırlatalım ki dinler, insanların hayatlarına son vermek için değil, onları diriltmek için gelmiştir. İlahi dinlerin bu çizgide farklı ve başka bir yeri vardır. Hele İslâm, mevcut dinler arasında apayrı bir yere sahiptir. Zira o, bütün emir ve yasaklarının merkezine din, dil, ırk, cins ayrımı yapmaksızın insanı oturtmuştur. Bu açıdan hiçbir din, günümüzdeki şekliyle binlerce sivilin ölümüne yol açan intihar saldırılarına cevaz vermez ve veremez. Çünkü bu durum, o dinin mahiyet-i aslisine, var oluş gerekçesine zıttır.

Bununla birlikte intihar saldırılarının varlığı da inkâr kabul etmez bir gerçektir. O zaman yapılacak şey dine değil, din hâricî faktörlere müracaat etme, bunların sebebini ve sonucunu orada aramaktır.

Bugün tarafsız pek çok siyasetçinin, ilim adamlarının, vicdanına baş vuran din adamlarının, hadiseleri objektif ve kuşatıcı bir bakışla gözlemleyenlerin, ideolojik sapmalardan uzak sağ duyusunun sesini dinleyenlerin vardıkları ortak kanaat de budur. İntihar saldırıları dinî değil, siyasî yanı ağır basan bir mücadele şeklidir. Haksızlığa, yıllardır devam edegelen zulme bir başkaldırıdır. Hukuk adına yapılan hukuksuzluklara bir isyandır. Haklının hakkının verilmediği bir yerde, ihkak-ı hak adına verilen kavgadır.

O hâlde yapılacak şey, bir din olarak İslâm'ı, Hıristiyanlığı, Yahudiliği, Budizmi vb. suçlamak; suçu ve suçluyu orada ya da intihar saldırılarını gerçekleştirenlerin dinî kimliklerinde aramak değil, somut, siyasi, ekonomik, askeri gerçekliklerde bulmaya çalışmak olmalıdır. Bu noktalarda var olan zulüm, haksızlık, işkence ve buna benzer olumsuzluklara son vermektir.

Bu faslı Hocaefendi ile bitirelim isterseniz: “Günümüzde bazı kişilerin mesela intihar saldırılarının cevazı gibi siyasî pozisyonlara bağlı olarak verdikleri bir kısım fetvaların, dinî bir temeli olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Meşru müdafâ ekseninde gösterilen deliller ne intihara ne de intiharla birlikte masum sivil halkın ölümüne cevaz teşkil etmez ve edemez. “Hayr-ı kesîr için şerr-i kalîl irtikab edilir.” düsturu, Müslümanlara düşmanlığı müsellemler insanların vücudunu ortadan kaldırma dahi olsa mesned olarak kullanılamaz.”

Beyaz Yalan Söylemek Caiz Midir?

Başlığı okuyunca “Yalanın siyahı, beyazı mı olurmuş?” deyip yadırgayanlarınızın olacağına eminim. Evet; varmış ama istisnai hükümler arasındaymış. Din ve diyanet adına faydalı olacağına inanıldığında müracaat edilecek bir metotmuş. Bu sözde düşünceleri -Kuruntu mu deseydim acaba?- “miş’li, muş’lu” üslupla kaleme almam,

aslında meseleye bakış açımı ortaya koyuyor ama yine de detaylı bilgiye ihtiyacı olanlar için konuyu biraz açalım.

İslâmî usuller içinde bir meselenin varlığı-yokluğu, doğruluğu-yanlışlığı, caiz olup-olmayışını tespit etmek için müracaat edilecek ilk kaynak hiç şüphesiz Kur'ân ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanlarıdır. Sonra tarihi süreçte ulemanın bu konulardaki yorumları ile pratik hayata yansımalarına bakılır.

Kur'ân, كَذِبْ kelimesi ile tam 33 yerde yalandan bahsetmekte ve her birinde onun Hak katındaki yerini, yalan söyleyenlerin dünyevî ve uhrevî akıbetlerini nazara vermektedir. Gariptir, bu ayetlerin hiç birinde beyaz yalanın var olduğu düşüncesine sahip olanları haklı çıkaracak, iddialarına delil olacak ya da istisnai bir hükme medar olabilecek ne sarahat ne delalet ne işaret ne de bir ima bulmak mümkündür.

Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelince; her şeyden önce emniyet ve güven bütün peygamberlerin en temel vasıflarından biridir ve bu vasıf onların doğumu ile başlamıştır. Bir başka tabirle, onların emin insan olmaları peygamberlik hayatları ile birlikte başlamış değildir. Zira peygamberlik öncesi hile, yalan, entrika ile dolu bir hayata sahip olma, insanlığa dünyevî ve uhrevî kurtuluş vadeden mesajın mahiyetine dokunacaktır. Onun içindir ki hiçbir peygamber ne peygamberlik öncesi ne de sonrası ne halka ne de Hakk'a karşı yalan söylemiştir.

Buradan şu sonucu çıkarabilirsiniz; “Günümüzde peygamberlik mesleğini ifa eden gönüllüler de aynı vasıflara sahip olmak zorundadır.” Nitekim Hak ve hakikatin tercümanlığını yapmaya azmetmiş olan insanların evveleminde tebliğ, ismet, emanet, fetanet ve sadakat vasıflarına sahip olması gerektiği şimdiye kadar binlerce defa ifade edildi.

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) konu ile alakalı beyan buyurduğu hadislerden hemen herkesin bildiğini zannettiğim birkaç tanesini aktarayım: “Şu dört şey kimde bulunursa tam bir münafık olur. Bunlardan birikendisinde bulunan kimse de onu terk edinceye kadar bir münafıklık vasfını taşır: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, anlaşma yaptığı zaman vazgeçer, düşmanlık yaptığı zaman da sınırı aşar ve daha çok kötülükte bulunur.”³⁷ Bir başka rivayette “Emanete hıyanet eder.” kaydı vardır.³⁸

“Sen dostuna yalan söylüyorsun; o da seni doğru biliyor, sana güveniyor. Bu ne büyük bir ihanettir!”³⁹

“Bana altı şey hakkında tekeffülde bulunun; ben de sizin cennete gireceğinize tekeffülde bulunayım: Konuştuğunuz zaman doğruyu konuşun...”⁴⁰

“Size doğru olmanızı emrederim. Çünkü doğruluk iyi olmaya (birr), iyilik cennete götürür. İnsan doğrulukta sebat ederse, Allah katında ‘sıddık’ diye yazılır. Sizi yalan söylemekten menederim. Çünkü yalan suç işlemeye, günaha (fücûra) sürükler, o da cehenneme götürür. İnsan yalan söyleye söyleye Allah katında ‘kezzâb/yalancı’ olarak yazılır.”⁴¹

Nedir sıdk, kimdir sıddık veya kezzâb? Küçük bir tasarrufla bunu Hocaefendi'den öğrenelim: “Sıdk, Hakk’aulaştırın yolların en sağlamı, sadıklar da bu vuslatın talihli namzetleridir. Sıdk, amelin ruhu ve özü, düşünce istikametinin de en yanılmaz mihengidir. Sıdkla mümin münafıktan, ehl-i cennet de ashab-ı nardan ayrılır. Sıdk, peygamber olmayanlarda bir peygamber vasfıdır ve bu sıfat sayesinde halayık ve kapı kulları sultanlarla aynı nimeti paylaşırlar. Hak yolcusunun her çeşit yalana karşı kapanıp, hayatını doğruluğa göre planlaması, duygu, düşünce, söz ve davranışlarında doğruluğu tabiatının bir parçası hâline getirmesi; işte böyleleri sıddık, aksine, tasavvur ve düşüncelerinden davranış ve muamelelerine kadar hayatını hilafı vaki çizgide sürdürenler de o uludivanda kezzâb olarak kaydedilir.”[42](#)

Pekâlâ yalan söylemeye cevazın verildiği bir yer yok mudur? Esmâ binti Yezid'den rivayet edilen bir hadiste erkeğin hanımının rızasını almak, harpte düşmana karşı sır vermemek ve dargın iki Müslümanı barıştırmak için yalan söylemeye istisnai hüküm olarak cevaz verileceği belirtiliyor.[43](#) Hadisin, hadis kriterleri açısından güvenilirliği bir tarafa, İslâm âlimleri bu meseleye hep maslahat çizgisinde yaklaşmış, yorum ve değerlendirmelerini hep bu minval üzere yapmışlardır.

Tasavvufi ifadesiyle herkes kendi zamanının çocuğudur. Bu demektir ki herkes içinde bulunduğu siyasi, içtimaî, kültürel şartlar muvacehesinde konuşur, yazar, çizer. Biz de bu kaideye imtisalen, bu konu üzerinde değerlendirmelerde bulunan âlimler arasında, vefatının üzerinden 47 yıl geçmiş olmasına rağmen geride bıraktığı yazılı ve şifahi müdevvenatı ile hâlâ canlılığını, tazeliğini koruyan Bediüzzaman Hazretlerini konuşuralım istiyoruz.

Bediüzzaman Hazretleri “Yalan, maslahata binaen caizdir deniliyor. Siz ne dersiniz?” sorusuna şöyle cevap veriyor: “Evet, kat’î ve zarurî bir maslahat için bir şer’î ruhsat vardır. Fakat hakikata bakılırsa, maslahat dedikleri şey bâtıl bir özürdür. Zira usûl-ı şeriatta takarrür ettiği veçhile, mazbut ve miktarı muayyen olmayan bir şey, hükümlere illet ve medar olamaz. Çünkü miktarı bir had altına alınmadığından suistimale uğrar. Maahâza bir şeyin zararı, menfaatına galebe ederse, o şey mensuh ve gayr-ı muteber olur. Maslahat, o şeyi terk etmekte olur. Evet âlemde görünen bu kadar inkılâblar ve karışıklıklar, zararın özür telakki edilen maslahata galebe etmesine bir şahiddir.”

Bediüzzaman Hazretlerine böyle düşündüren husus hiç şüphesiz içinde yaşadığı dönemdeki sıdk ve kizb anlayışını kabulleniş keyfiyeti ve bu keyfiyete bağlı olarak bu iki değer Müslümanın ferdî ve içtimaî hayatına aksediş şeklidir.

Ona göre “Sıdk, İslâmiyet’in üssü’l-esası, ulvî seciyelerinin rabitası, hissiyat-ı ulviyesinin mizacıdır. Bütün kemalâta îsal edici, ahlâk-ı âliyenin hayatı, terakkiyatın mihveri, âlem-i İslâm’ın nizamı, nev-i beşeri kâbe-i kemalâta îsal eden, ashab-ı kirâmı bütün insanlara tefevvuk ettiren, Muhammed-i Hâşimî Aleyhissalâtu Vesselâm’ı meratib-i beşeriyenin en yükseğine çıkaran, sıdktır.

Kizb ise küfrün esas, nifakın birinci alâmetidir. Kudret-i İlahiyeye bir iftiradır, hikmet-i Rabbaniyeye de zıttır. O, ahlâk-ı âliyyeyi tahrib eder, âlem-i beşerin ahvalini fesada verir, nev-i beşeri kemalâtın geri bırakır. Müseylime-i Kezzab ile emsalini âlemde rezil ve rüsvay eder.”

İşte bütün bu sırlara binaen “Kizb ve sıdkın ortasında hadsiz bir mesafe var; şark ve garb kadar birbirinden uzak olmak lazım geliyor. Nar ve nur gibi birbirine girmemek lazım. Hâlbuki, asr-ı saadetteki inkılab-ı azîm, sıdk ile kizb, iman ile küfür kadar birbirinden uzak iken zaman geçtikçe gele gele birbirine yakınlaştı ve siyaset propagandası bazen yalana ziyade revaç verdi. Fenalık ve yalancılık bir derece meydan aldı.” der Bediüzzaman Hazretleri.

Bu tespitlerden sonra maslahata binaen yalan söylemeyi yeniden ele alır, tevil, tefsir ve izaha gerek olmayacak netlikte şöyle söyler: “Amma maslahat için kizb ise zaman onu neshetmiş. Maslahat ve zaruret için bazı âlim “muvakkat” fetvası vermişler. Bu zamanda o fetva verilmez. Çünkü o kadar suistimal edilmiş ki yüz zararı içinde bir menfaati olabilir. Onun için hüküm maslahata bina edilmez.

Evet her söylediğin doğru olmalı fakat her doğruyu söylemek doğru değil. Bazen zarar verse sükût etmek... Yoksa yalana hiç fetva yok. Her söylediğin hak olmalı fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yok. Çünkü hâlis olmazsa sû-i tesir eder; hak, haksızlıkta sarf olur. Öyle ise hayat-ı içtimaiyemizin esas olan sıdkı, doğruluğu içimizde ihya edip onunla manevî hastalıklarımızı tedavi etmeliyiz. Yol ikidir, ya sükût etmek veya sıdk.”[44](#)

Sözün özü; yalanın beyazına da siyahına da cevaz yok, vesselam.

Satranç ve Satranç Oynamanın Hükümü?

Satranç, düşünen, düşünmeyi seven kişilerin zevk aldığı bir zeka oyunudur. Onun herkes tarafından ittifakla kabul edilen özelliği, geleceği tahminle önceden mevzi almayı öğretmesidir. Taktik anlayışı geliştirir, hadiselerle önceden tavır almanın temrini yapar satrançta. Bu yanı sıra satrancın eğitici ve öğretici yanı ağır basar. Fakat o, her oyun gibi kumara vesile olabilir, alışkanlık derecesine ulaştığında insanı zaruri işlerinden alıkoyabilir, çeşitli tartışmalara da medar olabilir...

Satranç, haramdır, mekruhtur, şarta bağlı mübahtır gibi ahkâma medar olmuştur. Haramdır diyenler, onun kumara konu edilmesini nazara vermişlerdir. Zaten kumara vesile olan her oyun Kur’ân’ın yasakladığı kapsam içine girer. Bununla beraber mücerred anlamda satrancın haram olduğuna dair Kur’ân ve sünnette kati bir nass yoktur. Satranca haram hükmünü veren fukahâ, onu nerd/nerdeşir ile kıyas ederek bu hükme ulaşmışlardır. “Efendimiz’den nerd/nerdeşir hakkında rivayet edilen bazı beyanlar onun mutlak anlamda haram olduğunu göstermektedir.” demişlerdir. Fakat şu gerçek gözden kaçırılmamalı; nerd/nerdeşir Türkçemize genelde tavla olarak tercüme edilse de bugünkü tavla ile yasaklanan nerd/nerdeşir’in aynı mahiyette oyunlar olup olmadığı tartışmalıdır.

Bazı ulema ise satranç oyununda olması ve olmaması gereken birtakım şartlar ileri sürmüş ve o şartların varlığında mekruh, yokluğunda mübah hükmünü vermişlerdir. Bu arada “Satranç oynayan melundur.” şeklinde rivayet edilen bazı hadisler zikredilmektedir ki fukahâ umumiyetle bu hadislere iltifat etmemiştir. Efendimiz döneminde satranç bilinmiyordu dolayısıyla bunların uydurma hadisler kategorisinde olduğu kesindir. Satranç ile alakalı bahislerin fıkıh kitaplarında şehadet, kerahiyye ve el-hazaru ve'l-ibaha gibi bölümlerde ele alınması, fukahânın bu yaklaşım farklılığını zaten açıkça göstermektedir.

Sonuç itibarıyla; öteden bu yana fukahânın ağırlıklı görüşü belli şartlarla satrancın mübah olduğu istikametindedir. Bu şartlar:

1. Katiyen kumara vesile olmamalıdır. Kumarın devrede olduğu her oyun adı ve mahiyeti ne olursa olsun kesinlikle haramdır.
2. Satranç, Allah’a karşı olan görevlerin ihmal nedeni olmamalıdır. Mesela oyun oynarken namaz kaçırılmamalıdır.
3. Vazgeçilmez bir alışkanlık hâline gelmemelidir. Zira bu, kişinin şahsına, ailesine ve topluma karşı mükellef olduğu vazifeleri yapmasını engelleyebilir. Vakti israfa -ki israf, her çeşidi ile haramdır- yol açmamalıdır.
4. Oyun esnasında küfür, yalan yere yemin vb. ahlâk-ı seyyiyeye ait ameller işlenmemelidir.
5. Satranç tarafların birbirlerine karşı kin ve düşmanlık gibi duygular beslemesine sebep olmamalıdır.

İmtihanalarda Kopya Çekmek Kul Hakkını İhlal midir?

İmtihanalarda kopya çekmenin hükmü var mıdır, din acaba bu konuda bir şey söylemiş midir sorusunu ilk defa okuduğumda şaşırmadım desem yalan olur. Şu ana kadar aklıma böyle bir sorunun gelmemiş oluşu, şaşırmanın nedeni. Ama itiraf edeyim, dinin, hayatın bütününe kuşatan özelliğini ve özellikle sorunun devamında ifade edildiği şekliyle, dinin yaptırım gücünden meded umulması zihnimde yeni ufukların belirmesine vesile oldu. Bu açıdan soru sahibine müteşekkirim.

Meseleye öncelikle hak açısından bakacak olursak; hak, İslâm’da hemen herkesin bildiği gibi Allah hakkı ve kul hakkı olmak üzere ikiye ayrılır. Hak, gerek anlam çerçevesi, gerekse onun içini dolduran örneklemelerle Kur’ân ve sünnet tarafından tespit edilmiştir. Kur’ân ve sünnette açıkça belirlenmeyen haklar ise genel geçer İslâmî ve insanî prensiplerle ve vahyin aydınlığından yürüyen akılla belirlenir. Sonra bunlar örf-adet, gelenek ve görenek olarak hayatımıza mal olur.

Her türlü hakkı korumak, kime ait olursa olsun, her Müslümanın hem Allah’a hem de topluma karşı olan görevleri arasındadır. Hakkın küçüğü-büyüğü, önemlisi-önemsizi

olmaz. Hak haktır. Hakkın ihlal veya yerine getirilmesi durumunda, kişi, dünyevî ve uhrevî mükâfat veya cezai müeyyideye, günah veya sevaba muhatap olur.

Bir insan kendine terettüp eden hakkını, başkasına rızası ile verebilir. Aksi hâlde güç ve kuvvet kullanarak, hile ve entrikalarla hakkı o şahıstan almanın adı İslâm'da gasptır, hırsızlıktır. Bazı haklar vardır ki zamanı geriye doğru işletemediğinizden ötürü iadesi mümkün değildir. Ya da muhatap, bütün bir toplum, millet hatta insanlık olabilir. İadesi mümkün olanlarda da taraflardan birinin ömrü yetmeyebilir. Öyleyse dikkatli yaşamak şarttır.

Şimdi hak kavramı özelinde birer cümle ile ifade ettiğimiz ve esasen ara başlıklar hâlinde ayet ve hadisi ile teker teker incelenilecek bu hususların hepsi imtihanlarda kopya çekmek ile birebir alakalıdır ve tahmin ettiğiniz gibi ortaya çıkan sonuç olumsuzdur.

Her şeyden önce, kopya çekmek bir hak değildir. Kopya ile elde edilen imtihan sonucu, haksız bir kazançtır. Haksız kazanç ise hangi alanda olursa olsun, prensipte İslâm'ın cevaz vermediği hususların başında gelir.

Kopya ile insan, kendisi ile eşit şartlarda bulunan, belki de gecesini-gündüzüne katarak çalışan sınıf arkadaşlarının hakkını gasb etmekte, daha açık ifade ile onların hakkını hırsızlık yaparak çalmaktadır.

Ayrıca, mesele sadece sınıf geçmek veya sınıf birincisi-ikincisi olmakla sınırlı ve kayıtlı tutulamaz. Bunun çok daha ötesinde mezuniyet ortalamasına yansıtacak rakamlarla başarı durumu belirlenecek, belki o başarı puanı, mezuniyet derecesi, hayata atılma anı geldiğinde işe alınmadan, alınan işte sorumlu mevkilere getirilmelere kadar rol oynayacaktır. Dolayısıyla çok basit ve küçük gibi görünen bir davranış, uzun vadede birebir toplumun hak ve hukukunu ilgilendiren bir mevzu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kopya çekerek mezun olan ve aslında diplomayı hak etmeyen bir doktorun, doktorluk yaptığını düşünün.

Kopya, şahsın kendisini, hocasını, ailesini ve uzun vadede bütün bir toplumu aldatan bir davranış olması hasebiyle de mezmumdur. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hiçbir kayıt koymadan, “Bizi aldatan bizden değildir.”⁴⁵ buyurmaktadır.

Dinî ve ahlâkî değerlerin hercümerc olduğu bir toplumda, buraya kadar ifade edilen hususlar bir şey ifade etmeyebilir. Bu durumda haksızlığı hak zannedenlere, hak namına hukuksuzluğa kapı açanlara yardımcı olmak gerektiğini düşünüyorum. Milli şairimiz M. Âkif ne güzel der: “Çünkü bugün ortada hak sahibi, Bir kişidir: “Hakkımı vermem” diyen.” Böylece hem onların dünya ve ukbasına, hem de topluma iyilik yapılmış olur.

Domuz Eti Neden Haram?

“Gözüm, aklım, fikrim var deme hepsini öldür/ Sana göl gibi gelen, O çöl diyorsa çöldür.” Neden'siz, niçin'siz Rabbin her türlü emir ve yasağına âmennâ diyen bir

mümin portresi bu. Üstad Necip Fazıl'a ait. İşte bu portre içinde kendine yer bulan, imanı bu seviyede olan bir Müslüman için domuz etinin haramlığını kabulde hiçbir problem yoktur. Şöyle düşünür o insan; Allah hayvanî gıdalardan koyun, keçi, inek, tavuk, hindi, horoz vs. nimetleri ihsan buyurmuş, “Helal, buyur ye. Senin istifaden için yarattım.” demiş. “Ama bunlardan bir tanesini sana haram kılıyorum, zinhar yaklaşma ve etini yeme.” emrini vermiş. Şimdi hak etmediğim bu lütuflar karşısında oturup şükredeceğim yerde, neden onu da helal kılmadın der, bu yasak emrini küstahça sorgulamaya kalkarsam, hatta o emri dinlemez, onu da yemeye çalışırsam, tek kelime ile nankörlük etmiş olurum. Bu yasak emrinin hiçbir hikmeti, sebebi, faydası olmasa da bana düşen itaat etmektir. Çünkü kulluğun gerekçesi Allah'ın emridir. Mükâfatı Allah'ın rızasıdır, cennettir, Cemallullah'ı seyretmektir ve bu ahirette verilecektir. Kaldı ki Allah abes iş işlemekten münezzehtir. Biz bilmesek de mutlaka bunun insanlığa faydası söz konusudur.”

Evet, “Rabbin emir ve yasakları karşısında boynum kıldan ince.” diyen bir akıl, imanla dolu bir kalb böyle düşünür. Ama bu demek değildir ki yasaklama emrinin hikmeti araştırılmasın. Kur'ân'ın ifadesiyle عَلَىٰ بَصِيرَةٍ imanı merkeze alan, ferdî hürriyeti dini kabulde esas kılan İslâm'ın elbette bu ve benzeri konularda yol açıcı, ufuk gösterici, kalble beraber zihnî ve fikrî tatmin ve ikna edici izahları vardır.

Hikmet adına iki ayrı açıdan bakılabilir bu meseleye. Bir; bilim açısından. İlmî tahliller, labaratuvar tetkikleri vesaireyi kast ediyorum. Bunlar, ilmin ilerlemesine paralel olarak devirden devire değişebilecek subjektif bilgilerdir. Çünkü ilmin nihaî ve mutlak bilgiye ulaşması imkânsızdır. İlme, ilmî düşünceye, ilmî tetkiklere dayalı “dün doğru, bugün yanlış” denilen binlerce meselenin olduğu bilinen bir gerçektir. Bu değişim üç-beş sene ara ile hem de aynı ağızlar tarafından söylenmiştir. Ön kabullerin, şartlanmışlıkların, ideolojik yaklaşımların, dünya hayatına yönelik maddî menfaatlerin mezkûr ilmî çalışmaları subjektif kılmasındaki rolü de inkâr edilemez. Allah'a iman eden bir insanın labaratuvarında yaptığı çalışmadan elde ettiği sonuç ile inkâr edenin elde ettiği sonuç siyah-beyaz ölçüsünde yüzde yüz farklı olabilmektedir. Bunları gördükten sonra sıradan bir vatandaş olarak söz gelimi benim, ilmî çalışma sonuçlarına objektif vafını vermem oldukça zor. Bu “Yoktur.” anlamını taşımaz ama domuzun haramlığı gibi son tahlilde imanî bir mevzuda ortaya konacak çalışmanın, çerçevesini çizmeye çalıştığımız karede yer alacağından kimsenin şüphesi olmamalı. Nitekim şu ana kadar yapılan çalışma sonuçları bizi bu görüşümüzde doğrulamaktadır.

İki; din açısından. Dinî açıdan yapılacak ta'lil ile yasağın maksat ve gayesini araştırarak, murad-ı İlahi'yi anlamaya gayret edeceğiz. Bu bağlamda müracaat edeceğimiz ilk saha hüsün-kubuh'tur. “iyi-kötü; güzel-çirkin; doğru-yanlış” demektir hüsün-kubuh. Bunlar genelde emir ve nehiylerin hikmetlerinin araştırılması esnasında ilk dönemlerden itibaren kelamcı ve fıkıhçıların kullandıkları kavramlardır. Burada anahtar rolü oynayan iki şey var; akıl ve eşyanın tabiatı. İslâm âlimleri bu hususta iki ayrı görüş serdedir. Eş'arî ekolü “İyi ve kötü, Allah'ın emri ve yasağına bakar. O emrederse, emrettiği için iyi, o yasaklarsa yasakladığı için kötüdür; eşyanın zâtî hiçbir değeri yoktur.” der. Maturidî ekolü ise “Eşya zâtı itibarıyla iyi ve kötüdür. Akıl bunu

idrak edebilir. Allah o fiilleri iyi olduğu için emretmiş, kötü olduğu için de yasaklamıştır.” şeklinde düşünür.

Olabildiğince kısa özetlemeye çalıştığımız bu iki izahı, domuz etinin haram kılınına uyarlayacak olduğumuzda karşımıza çıkan sonuç şudur: “Allah haram kıldığı için domuz eti kötüdür veya domuz eti zatında kötüdür, zararlıdır, Allah onun için haram kılmıştır.”

Yalnız bazı hukukçuların bu çerçevede ilave açıklamaları vardır. Şöyle ki Allahın emrettiği şeyler zatında iyi, nehyettiği şeylerin de zatında kötü olması gerekmez. Çünkü Allah ezelî ve ebedî ilmi ile emrettiği veya yasakladığı şeyin iyi veya kötü olduğunu bilir.

İster ilk tahlil sonucunu, isterseniz ilavesini ele alın, neticede bir şey değişmemektedir; domuz eti haramdır.

Bildiğimiz bu sonuçtan Allah’ın emir ve yasakları ta’lil edilmez, edilemez gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Tarih boyunca Allah’ın emir ve yasaklarının mualleliyeti İslâm âlimlerince müzakere edilmiş; “makâsıd-ı şeria, hikmet-i teşrî, gâî tefsir” başlıkları altında mezkûr müzarekeler kayıt altına alınmıştır. Hatta bugün bunlar usul ilmi içinde müstakil bir başlık olup, nice doktora, master tezine konu olmaktadır.

Bu açıdan Maturidilere ait olan ve akla merkezî bir rol veren yaklaşım çok önemlidir. Bu düşünce ilim yolcularına araştırma ruhu ve cesaret verir; aklın önünü açar; bazı dinlerde gördüğümüz dogmalara karşı bütün kapıların kapatılmasını sağlar.

Dikkat ederseniz baştan itibaren domuzla ilgili hemen herkesin bildiği konulara bir tek cümle ile dahi olsa temas etmedik. Yani yağ tanecikleri ile dolu etinden ve bunun damar sertleşmesi, tansiyon yükselmesi, kalb enfarktüsüne sebebiyet vermesinden, büyüme hormonu fazlalığından ve bunun insan vücudu için zararlarından, trişin solucanından ve aynı isimle anılan trişin hastalığından -ki damar tıkanıklığından beyin iltihabına kadar pek çok hastalığın nedenidir- ve kıskançlık hislerini dumûra uğratması gibi şeylerden hiç bahsetmedik. Zira bu, meseleye yanlış zaviyeden bakma anlamını taşır. Kaldı ki bunlar dünün belki yarının da değil, bugünkü ilmî araştırmaların sonucudur. Dün, domuz etinin sağlığa verdiği bu zararları bilmeyen Müslüman ne yapacaktı? Veya yarın ilmî çalışmalarla, genler üzerinde oynamalarla, bugün aklımıza gelmeyen, keşfedilmeyen yeni metotlarla domuz etindeki bu zararlar izale edilse, domuz eti helal mı olacaktır? Bütün bunlara cevap sadedinde diyebiliriz ki domuz etinin yasak oluşunun illeti, Allah’ın emridir. Yukarıda aktarılan şeyler ise olsa olsa hikmeti olabilir. Hükümler ise hikmetler değil, illetler üzerine bina edilir.

Son söz; emir ve yasağın tatbik edilmesi veya edilmemesi durumunda hâsıl olacak dünyevî ve uhrevî fayda veya zarar, sevap veya ikâb son tahlilde kula racîdir; Allah’a değil.

Haram Olduğu Zannedilen Eşyanın Hediye Olarak Kabulü

Bazen öyle sorularla karşılaşuyorum ki insanı mutlu ediyor. Cevaplamaya çalışacağımız soru da bunlardan birisi. Kesinlikle haram olduğuna inandığı kazanç ile alınan hediyeyi kabul edip-etmemede tereddüt ettiğini ve ne yapması gerektiğini soruyor evli bir bayan. Haram kazançla hediye alan şahıs da babası.

Cevaba geçmeden önce iki ayrı açıdan kısa bir bilgilendirme yapalım:

1. Haram, lizâtihi ve ligayrihi diye ikiye ayrılır. Lizâtihi haram, eşyanın zatındaki özellik ve buna bağılı olarak Allah'ın kesin emriyle yasaklanmış olan şeylere denir. Domuz eti ve içkinin haramlığı böyledir. Eşyanın zatı değil, vasfindan dolayı haram olan şeylere de ligayrihi haram denir. Hırsızlık sonucu elde edilen ekmek gibi. Burada haram olan ekmek değil, o ekmeğin çalınmasıdır. Eğer o vasıf ortadan kaldırılırsa haram da ortadan kalkmış olur.

2. Mal iktisabı yani kazancı meselesi. Meşru ve gayrimeşru mal iktisabı fıkıh kitaplarında şöyle tasnif edilmiştir:

a. Alışveriş ve kiralama örneklerinde olduğu gibi karşılıklı rıza ile bir bedel karşılığında mal veya menfaat satın alma.

b. Karşılıklı rıza ile bedelsiz mal kazanma. Hibe, sadaka ve hediye gibi.

c. Miras misali sahibinin rızası aranmadan mal iktisabı.

d. Toplum menfaati gereği zarurete bağılı olarak yetkili otoritenin yaptığı istimlâk.

e. İzin verilen zaman ve mekânlarda elde edilen mal; avlanma, ormanda toplanan odun vs...

Bu bilgilerden hareketle cevaba geçelim. Babanın kızına haram kazanç ile aldığı hediye, iktisab (kazanç) açısından helaldir. Bunda şüphe yok. Ama malın vasfı açısından ligayrihi haramdır.

Peki, hediyein vasfı itibarıyla ligayrihi haram olması hediye edilen şahsı hangi ölçüde bağlar?

Hediyeyi alan şahıs açısından önemli olan malın nasıl kazanıldığı, haram mı, helal mi olduğu değil, malın hangi yolla kendisine intikal ettiğidir. Literatürdeki adıyla iktisab yoludur ve bu meşrudur. O hediyein haram yol ile kazanılmış paradan olması babayı bağlar, sorumluluk bütünüyle ona aittir.

Bununla beraber Müslümanlık söz konusu olunca hemen her şeyde olduğu gibi burada da vicdan ve kalp devreye girer. Dolayısıyla sabit kaideler açısından fıkıhın evet dediği bu hususa ilgili kişinin vicdanı ve kalbi hayır diyorsa, son tahlilde karar ona aittir.

Burada mutlaka kâle alınması gereken hatta kız adına sorumluluk olarak değerlendirilebilecek bir başka husus, babanın kalbinin kırılmaması, evladın hediyyi kabul veya red tereddüdüne iten konunun bir şekilde ona anlatılması gerçeğidir. Babanın iman seviyesi, karşılıklı münasebetler bu hususta nasıl davranılması gerektiğini belirleyecek somut verilerdir. Tecrübelerimizle gördüğümüz o ki burada denge korunamıyor. Hadise hediyyi kabul veya red ile sınırlı kalmıyor; babanın evinde yemek yememeye hatta o eve hiç adım atmamaya kadar uzanıyor. Tabii sırf dinî hassasiyet nedeniyle kızımdan veya oğlundan gördüğü bu tavır da babayı dine karşı iyice mesafeli hâle getirebiliyor. Onun için bu ve benzeri durumlarla karşılaşan kişiler dengeyi mutlaka korumalı, usulünü gözden geçirmeli, dünyevî ve uhrevî getiri ve götürüleri iyi hesap etmeli. Fıkhî verilere göre amel etme dâhil, babayı kazanma adına her türlü alternatifin düşünülmesi gerekir.

Haram Mal Miras Olarak Alınabilir mi?

“Haram Olduğu Zannedilen Eşyanın Hediye Olarak Kabulü” başlıklı yazımızda mal kazanma yollarını ve eşyadaki haram vasfının iki ayrı çeşidini ele almıştık. Orada belirttiğimiz ölçüler içinde miras, helal olan mal intikal veya daha doğru bir tabirle iktisab yollarından birisidir. Öyle ki miras kalan kişinin (vârisin) intikalde rızası dahi aranmaz. Söz konusu malın haram yol ile kazanılmış olması, varisi değil, sahibini (mûrisi) bağlar. Fıkhın verdiği hüküm budur. Kişinin vicdanı ve kalbi buna razı olmuyor, gönlü yatmıyor ve mirası reddediyorsa tamamıyla kendi bileceği bir iştir.

Konuyu kısaca bu şekliyle özetledikten sonra başka bir boyuta dikkat çekmek istiyorum. Miras malının haram yolla kazanıldığı ve dolayısıyla haram olduğu konusu, aslına bakarsanız su götürür bir mevzudur. Reddimiras söz konusu olduğuna göre katiyet ifade eden böyle keskin bir karar, mûrisin bidayetinden bugüne bütün ticaret hayatını bilmeyi gerektirir. Daha açık ve net bir ifadeyle, mûrisin ticari işlemlerinde bankaları kullanmasının reddimirasta yegâne gerekçe olup olmayacağı tartışmalı bir konudur. Bir usul kaidesini hatırlatayım isterseniz: “Bir şeyin helal veya harama nispet imkânı var ama haramlığına dair elde kesin delil yoksa “Eşyada esas olan ibahadır.” kaidesine o, helale nispet edilir.”

İçinde yaşadığımız ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal şartlar, İslâm’ın genel-geçer kaide ve kurallarının bir bütün hâlinde tatbikini imkânsız kılmaktadır. Bu gerçek öylesine yaygındır ki yerküre içinde yaşayan hiçbir Müslüman bu durumdan müstağni değildir. Hadislerde kıyamet alametlerinin anlatıldığı bölümlerde geçen “Öyle bir zaman gelir ki insanlar faiz yerler; yemeyenlere de tozu bulaşır.” hadisinin tecelli alanıdır bugün dünya. Fıkıhta kullanılan tabirle ifade edecek olursak bu bir “belvâ-yı âmm”dır. Yani bütün müminleri adeta dişleri arasına alan ve ezen bir çark gibidir. Durum böyle olunca meseleyi farklı zaviyelerden ele alıp değerlendirmenin zarureti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Mesela; hüsnüzan.

Hüsnüzan dinde bir esastır. En genel manasıyla muhataplarının sözlerini, davranışlarını iyie, güzele, doğruya hamletme demektir hüsnüzan. Yüzde yüz kati delillerle aksi ispat edilemeyecek meselelerde, Müslümanın din kardeşine karşı

düşüncesi ve tavrı hüsnüzan esası üzerine kurulu olmalıdır, olmak zorundadır. Toplumda eskilerin tabiriyle “kâbil-i iltiyâm” olmayan, kapanması, iyileşmesi oldukça zor olan yeni sosyal yaralara kapı açmamak lazım. Örf-âdet, gelenek-göreneğimiz içerisinde örneği ya hiç olmayan veya çok az olan uygulamalar, toplumsal hayatımızda tahmin edemeyeceğimiz başka sıkıntılara sebebiyet verebilir. İyi-kötü yaşadığı hayatıyla ahirete irtihal eden kişinin arkasından rahmet okumanın, hayır duada bulunmanın, iyiliklerini ilan etme, kötülüklerini gizlemenin İslâmî bir esas olduğu unutulmamalıdır. Reddimiras bu zaviyeden bakıldığında toplumun ağzına ölüyü gıybet etme adına verilen bir malzemedir.

Bütün bunlarla reddimiras yapılmasın demiyorum. Yanlış anlaşılmasın; fertlerin vicdanına hiç kimse karışamaz. Fetvalar ne söylerse söylesin, son tahlilde onu uygulayacak kişinin vicdanıdır. Ferdî dindarlık işte tam bu noktada açığa çıkan bir konudur. Ama şu unutulmasın diyorum; “Miras yüzde yüz haramdır.” hükmünü vermek zordur.

İkinci olarak belvâ-yı âmm denilen nice gayr-i dinî şeyler bugün hepimizin hayatını ihata etmiştir.

Son bir husus da ölümlere rahmet okuma esasken, onların gıybet edilmesine zemin hazırlayacak tavır ve davranışların alenî yapılması, toplumda yeni ve derin yaraların açılmasına sebep olur. Öyleyse reddimiras yapılacaksa, bu hususların gözden geçirilerek yapılması ve belki gizliliğin esas alınması gerekir.

Erkeklerin Küpe Takmasının Hükmü Nedir?

Erkeklerin bayanlar gibi ister kulaklarına, isterse Batı toplumlarında bazı gençlerin yaptığı gibi dil, dudak, göbük ve yanaklarına küpe takması helal mi yoksa haram mıdır?

Öncelikle küpe bir zinet eşyası yani süslenme aracıdır. “Allah güzeldir, güzeli sever.”⁴⁶ fehvasınca fitrî ölçüler içinde kalmak şartıyla bayanların da erkeklerin de süslenmeleri hem ihtiyaç, hem hak, hem de vecibedir. Fitrî ölçüler içinde kalmak şartıyla yani hilkat (yaratılış) değişikliğine yol açacak tasarruflara girmeme, karşı cinse benzememe, erkekler için İslâmî nasslarla yasaklanan altın, gümüş, ipek gibi zinet eşyaları kullanmama ve israf etmeme gibi hususlara riayetle erkekler de zinet eşyası kullanabilir. Beden ve ruh sağlığını tehlikeye atmama bu şartlara ilave edilmesi gereken bir başka genel ölçüdür.

Bu açıdan erkek adına süslenme nedir, o hangi zinet eşyalarını kullanır/kullanabilir gibi hususlarda fakihler farklı müzakelerde bulunmuş ve farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Burada kilit kavram, içinde yaşanan ülkenin genel kültürüdür.

Bu aşamada küpenin yeri nedir diyecek olursanız; çok ender de olsa bazı çağdaş İslâm bilginleri Müslümanın içinde yaşadığı toplumun kabullenmesine bağlı olarak erkeklerin küpe takabileceğini söylemektedir. Onlar Osmanlılar döneminde bazı

leventlerin (denizci) ve eğer tarihi rivayetler doğruysa Yavuz Sultan Selim'in küpe takmasını bu görüşlerine delil olarak gösterirler.

Çoğunluğu teşkil eden ulema ise meseleye fitrat açısından bakarak erkeklerin küpe takmasının caiz olmadığını söylemektedir. Bizim de katıldığımız bu görüşte esas olan, müslim-gayrimüslim bütün insanlığa mal olmuş genel kabuldur. Bugün, her ne kadar bazı Batı toplumlarında erkekler küpe taksa da bunlar marjinal bir grubu oluşturmakta ve kendi aileleri başta olmak üzere toplumlarından kabul görmemektedirler. İnsan hakları, ferdi özgürlükler, küpe takan erkeklerin hoş görülmesine yetmemektedir.

Bu grupta yer alan fukahâya göre Sultan Yavuz Selim'in küpe takması delil olarak kullanılamaz. Çünkü o, Mısır seferinde kölelerin köle olduklarının tescili için küpe taktıklarını öğrenince, "Biz de Allah'ın kölesiyiz." deyip küpe takmıştır. Yavuz'un bu davranışı kulluk anlayışı ve Allah'a bağlılığı adına sadece takdir edilir.

Ayrıca İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) erkeklere benzemeye çalışan kadınlara, kadınlara benzemeye çalışan erkeklere lanet etmiştir.⁴⁷ Nitekim İslâm tarihinde erkeklerin küpe takmasının hemen hemen hiçbir coğrafyada genel kabule mazhar bir âdet olmamasında Efendimizin bu yaklaşımının payı büyüktür.

Fikhî açıdan söylenenler bir tarafa, esasen bizim bu hastalığın kökenlerine inmemiz gerekir. Maalesef gençlerimizin bugün küpe takmalarının asıl sebebi Batı hayranlığına kurban olmalarıdır. Yaptıkları körü körüne bir taklittir. Dinî ve ahlâkî değerlerden alabildiğine uzak, örf-adet, gelenek ve göreneklerimize kapalı bir camiada kendine yer bulabilmektedir bu türlü şeyler. Bizler belki 2 asırdır tarihe özne olamamışız. Zavallı birer nesne olarak hayatımızı idame ettiriyoruz. Bu ferdi açıdan da böyle, içtimaî açıdan da. Dolayısıyla bu sonuca şaşırılmamak gerek. Asıl şaşılacak şey, yabancıların bunca istilasına rağmen kültürel açıdan hâlâ ayakta kalışımız olmalı. Bunda da kerameti kendimizde aramayalım. Eğer ortada bir keramet varsa, önce Allah'ın inayeti, sonra inandığımız değerlerin sağlamlığındadır.

Dert bu olduğuna göre, derman da öze dönmektir. Bizi biz yapan değerlerle yeniden tanışma, buluşma, kaynaşma ve hayata taşımaktır. İşte o zaman bu ve benzeri meseleler kendiliğinden hallolacaktır.

Kafeste Kuş, Akvaryumda Balık Beslemek Caiz midir?

Kur'ân ve sünnet ölçüleri içinde kafeste kuş, akvaryumda balık beslemek caiz değildir demek mümkün değildir. Böyle bir hükmün verilebilmesi için kati ve sarih nasların olması lazımdır. Hâlbuki böyle bir hükme delil olabilecek bir nasstan bahsetmek adeta imkânsızdır. Aksine Enes b. Malik'in, Nugayr adında serçe büyüklüğünde bir kuşunun olduğu ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Enes'in kardeşine "Ey Ebû Umeyr! Ne yaptı Nugayr?"⁴⁸diyerek latife yaptığı bilinen gerçeklerdendir. Bu hadis-i şeriften serçe büyüklüğündeki kuşlarla çocukların oynamasına müsaade edilmelidir hükmünü çıkaran fukahâ da vardır.⁴⁹

Meseleye şeriat-ı fitriye açısından baktığımızda, hür olarak yaratılmış varlıkların kafes ve akvaryum içine hapsedilmesinin caiz olmadığı söylenebilir. Zira kâinatta her varlığın kendine göre bir hayat standardı vardır. İnsanoğlu dıştan müdahale ile bu fitri hayatı bozarsa günaha girebileceği gibi bunun Allah'ın kâinatta koymuş olduğu ekolojik dengeyi de sarsacağı muhakkaktır. Nitekim insanoğlu Afrika'da bazı hayvanları hayvanat bahçelerine taşımış ya da maddî çıkarlar uğruna onları acımasızca öldürmüş ve bu suretle kâinattaki tabii dengeyi bozmuştur. Şimdilerde o, bir zamanlar kendi elleriyle bozduğu bu dengeyi, yeniden kurma çabası içindedir. Bu uğurda kanunlar çıkarmakta, ulusal ya da uluslararası toplantılar, paneller sempozyumlar düzenleyerek fikrî seviyede meseleye çözüm yolları aramaktadır.

İnsanoğlunun süs unsuru olarak kullanmak ya da gelip-geçici zevkleri tatmin için bu canlıları hapse mahkûm etmesinin doğru olmadığı kanaatindeyim. Nitekim bu davranış ekolojik dengenin bozulmasını da netice vermektedir. Sadistçe diyebileceğimiz bu uygulamalar ile hayvanların gezme, dolaşma, çiftleşme hürriyetlerine engel olunmaktadır. Ayrıca bugün gücü yeten varlıklara karşı ortaya konan bu davranışın insanda bir karakter, huy hâline gelme tehlikesi de söz konusudur.

Fakat gerek kuş ve gerekse balıklar fitratları icabı ancak kafes ve akvaryumda yaşayabilecek bir mahiyette iseler, o zaman bunların beslenmesinde bir mahzur yoktur. Zannediyorum günümüzde akvaryum balıkçılığı ve kafes kuşçuluğu, faaliyetlerini bu çizgide sürdürmektedir. Böyle olunca, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi onların beslenmesi de üretilmesi de alınıp satılma yoluyla ticaretinin yapılması da caizdir.

Öte yandan yeryüzüne çok ulvî gayeler uğruna gönderilen insanın oyun ve eğlence kabilinden olan bu veya benzeri şeylerle meşgul olmasının ne denli doğru olduğu da tartışma götürür bir husustur. Ahireti kazanma ya da kaybetme imkân ve fırsatı kendilerine bir defa verilmiş insanoğlu, bunlarla geçireceği vakti dünya ve ukbası adına daha faydalı faaliyetlerle geçirse, acaba daha isabetli bir tercih yapmış olmaz mı? Hele, kolektif şuur anlayışı içinde İslâm için yapılacak onca iş kendisini beklerken, bu tür şeylerle vakit kaybetme, ne kadar doğrudur, onu ilgili şahısların vicdanlarına havale ediyorum.

Son olarak söylediğimiz bu hususa özellikle tefekkür, marifet-i Sâni'ye ulaşma, dinlenme vb. şeyleri ileri sürerek itiraz edenler çıkabilir. Şahsen ben bunları, saygıyla karşılarım. Gerçekten akvaryum balıkları, kafes kuşları bakış zaviyesinin değişmesi ile yukarıda arz ettiğimiz fonksiyonları görebilir veya o hedeflere insanları ulaştırabilir. Bu noktada dinin menfî bir hükmünün olması bahis mevzuu değildir. Öyleyse bu açıdan bakıldığında mesele objektif değil, subjektif değerlendirmelere konu olmaktadır.

Kahve Falına Bakmak İnsanı Günaha Sokar mı?

İslâm'ın ayet ve hadislerle bizlere sunmuş olduğu temel ölçüler içerisinde gelecekte haber verme katiyen caiz değildir. Zira gaybı yani geleceği Allah'tan başka hiç kimse bilemez. “Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez.” (En'âm Sûresi, 6/59), “De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez.” (Neml Sûresi, 27/65) gibi ayetler, bu küllî ve daimî hakikati gözler önüne sermektedir.

Burada Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) istikbale yönelik söylemiş olduğu bazı hadislerle nasıl izah getirebiliriz, sorusu akla gelebilir. Kur'an Cin Sûresi'nin 26. ve 27. ayet-i kerimelerinde bu meseleye açıklık getirmektedir. “O, bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz ancak (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır.” Buna göre Cenâb-ı Hak, dilemiş olduğu elçilere gayba ait bazı bilgileri bildirir, onlar da ümmetlerine bu hakikatleri ifade eder. Nitekim etmişlerdir de.

Mutlak manada fal (doğru yazılışı fe'l) meselesine gelince; onun İslâmî çerçeve içinde kalma şartıyla bir dayanağı vardır. Buna göre Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “Hastalık bulaşması ve teş'üm (şerre yorma) yoktur. Fakat fe'l (yani) güzel söz, iyi söz hoşuma gider.”⁵⁰ buyurmuşlardır. Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) falı, iyi söz, güzel söz diye tefsir etmişlerdir. Bu konuda hadis şârihleri şu açıklamaları yaparlar: “Mesela, kız istemeye giden bir kimse, yolda birinin başkasına, “Mesud” diye seslendiğini işitince bu kelimeyi uğurlu sayarak “İnşallah bu işte mutluluk ve saadet vardır.” der. Çünkü mesud kelimesi mutluluk anlamını taşır.”⁵¹

İşte bizim yukarıda mutlak manada fal meselesinin İslâmî şartlar içerisinde dayanağı vardır dediğimiz husus budur. Yoksa soruda bahsedilen ve günümüzde de moda olduğu şekliyle kahve, papatya, yıldız falı denilen şeylerin İslâmî manadaki fal ile uzaktan yakından ilgisi yoktur.

Sonuç itibarıyla kahve, yıldız, papatya, avuç içi vb. fallar, İslâm'da ancak kehanet kategorisi içinde mütalaa edilebilir. Kehanetin ise haram olduğunda bütün ulema ittifak hâlinindedir. Nitekim Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) konu ile ilgili şu hadis-i şerifleri şayan-ı dikkattir. “Kâhin (gelecekte haber veren), mennân (yaptığı iyiliğibaşa kakan), sıla-i rahmi terk eden... cennete giremez.”⁵² “Kim kâhine gider ve onun dediğini tasdik ederse Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) indirilene inkâr etmiş demektir.”⁵³

Bu bilgiler ışığında gelecek adına söylediği şeyler bütünüyle yalan olan kahinlere, falcılara gitme, onların dediklerine inanma ve tasdik etme, inanan kişiyi itikadî açıdan çok tehlikeli bir konuma itmektedir. Bize göre İslâmî gerçeklerin bilinmemesi ya da bilinmesine rağmen hayata geçirilememesinden kaynaklanan ruhî tatsızlığa böyle şeylere müracaat ederek çareler arama son derece yanlış bir tutumdur. İslâm, itikadî ve amelî değerler mecmuasıdır. Mümin bu değerlere bütünüyle inanma ve onları hayatına

tatbik etmekle mükellef olan insandır. Öyleyse günümüzde ne kadar revaçta ve gündemde bulunursa bulunsun hakiki mümin bu türlü şeylere tenezzül etmemelidir.

Eşcinsellik

Şu ya da bu vesile ile eşcinselliği cinsel tercihi olarak belirlemiş ve bundan alabildiğine mutlu olan kişiler bir kenara, eşcinsel olup bundan rahatsız olan insanlar da var. Söz konusu rahatsızlığı dile getirme cesareti gösteren ve sayıları yüzleri bulan e-maillerden birkaç cümle aktararak başlamak istiyorum. “İlgilenirsiniz veya ilgilenmezsiniz; siz bilirsiniz. Ama ilgilenirseniz çok sevap kazanacağınıza inanıyorum. Çünkü böyle dertlerle bir Peygamber ilgilenmiş; Hz. Lut (aleyhisselam). Keşke şu an ki aklımla Hz. Lut (aleyhisselam) döneminde yaşasaydım. Benim gibi birine mutlaka yardım ederdi.”, “Benim gibiler nasıl bir manevi hâlet-i ruhiye içinde olmaları gerek, ahirette akıbetimiz ne olacak, bu dünyada nasıl böyle yaşamaya devam edeceğiz? Sanki her an, her saniye kalbime bir iğne giriyor. Ben ve benim gibilerin yaşamaya hakkı var mı? Kendimi öldürsem desem, öldüremiyorum; çünkü günah. Yaşasan desen yaşayamıyorsun; çünkü bu hayat hiç mi hiç çekilmiyor!”, “Ne olur yardım edin! Lütfen size yalvarıyorum. Çünkü nefis ve şeytan peşimi bırakmıyor. Ne kadar kendi kendime telkinlerde bulunsam da bir türlü olmuyor. Ayağımın kaymasından korkuyorum.”, “Bir insan içinde bulunduğu durumdan her saniye ızdırap duyabilir mi? Ben duyuyorum, her saniye içinde bulunduğum durumum nedeniyle utancımın yerin dibine batıyorum.”

İnsanî melekeleri ölmemiş, sönmemiş, pörsümemiş, hâlâ kalb ve vicdan taşıyan insanların müstağni kalamayacağı serzenişler, dertlenişler bunlar. “İslâm da eşcinsellik yoktur, yasaktır.” veya “Eşcinsellik tedavisi olmayan bir hastalıktır.” veyahut da “Eşcinsellik cinsel tercihtir; hastalık olmadığı için tedavisi de yoktur.” yaklaşımları ile kesip atılamayacak, toplumdaki yok edilemeyecek kadar büyük ya da büyümeye doğru giden sosyal ve global bir problem bu. Yüzleşmek zorunda olduğumuz bir sorun aynı zamanda. Zira sorunlarla yüzleşmekten kaçınmak onları çözmiyor.

Cinsellik mevzuu İslâmî ahlâka sahip insanlar nezdinde her ne kadar hacaletâver olarak kabul edilse de insan fitratının bir parçası ve hayatın gerçeğidir. İslâm, müntesiplerine her meselede olduğu gibi bunda da dengeyi, muvazeneyi, istikameti ve orta yolu göstermiştir. Buna ilaveten değişik tedbirler almıştır. En basitinden zinayı yasaklamış, evlenmeyi teşvik etmiş ve onu kolaylaştırıcı tavsiyelerde bulunmuştur. Hadım olmayı, ruhban hayatı yaşamayı yasaklamıştır. Kadın-erkek münasebetlerinin mahremiyet sınırlarını aşmayacak ölçüler içinde olmasını emretmiştir ve eşcinselliği kati kesin bir dille yasaklamış, bu emre muhalefet eden geçmiş kavimlerin hikâyelerini ahlâkî ve edebî bir üslup içinde Kur’ân’da defalarca dile getirmiştir. Cinsellik mevzuu İslâm’da kısaca “sedd-i zerâi” ve “feth-i zerâi” kavramlarının gölgesinde izah edilebilir. Bir başka dille onlar İslâmî değerlerin bütüncüllüğü nazara alınarak değerlendirilmelidir. Bu değerler topyekün bir şekilde hayata mal olduğunda denge ve istikamet vasfıyla aktardığımız cinsellikle hedeflenen gayeye ulaşılmış olur.

Batı dünyasında yoğun bir şekilde gördüğümüz ve “cinsel özgürlük” şemsiyesi altında yaşanan şeyler, o dünyadan etkilenmeye paralel kendi değerler sistemimizi bir bütün olarak uygulayamama ile birleşince bizde de eşcinsellik türü fitrattan sapmalar olmuştur. Ama suçu bütün bütün Batı kültürü ve medeniyetine atmanın haksızlık olduğunu da hatırdan çıkarmamalı. Yani ev sahibinin hiç mi suçu yok?

Ne var ki bunun istisnaları olabilir; o da Allah lihikmetin cinsel açıdan hemcinslerine karşı ilgi duyan hislerle insanı yaratmış olabilir. Nitekim yukarıda aktardığımız cümlelerin sahipleri ihtimal ki bu kategori içinde yer alanlardan. Peki, bu, hastalık mı, tedavisi var mı, fitrat dezenformasyonu mu, bu hâlde yaratılan kişi ne yapacak?

İslâm’ın cinsel tercihte ortaya koyduğu ve müntesiplerinden uymasını istediği şey; kadın-erkek beraberliğidir. Evlilik ve zina, dile getirdiğimiz beraberliği düzenleme adına müspet ve menfi iki uç noktadaki emir ve yasaktır. Bunun hariçindeki şeyler “feth ve sedd-i zerâi” çerçevesinde izahı yapılabilecek emir, yasak ve tavsiyelerden ibarettir.

Kur’ân’a göre eşcinsellik bir tercih olamaz. Tercih özgürlüğü kapsamı içinde de mütalaa edilemez. Kur’ân hiçbir yoruma, tevil ve tefsire gerek duymayacak ölçüde ve onlarca yerde anlatır bunu. “Âlemlerden sizden önce hiç kimsenin yapmadığı hayasızlığı mı yapıyorsunuz? Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Doğrusu çok aşırı giden bir toplumsunuz.” (A’râf Sûresi, 7/80-81; bkz, Şuarâ Sûresi, 26/165-166)

Pekâlâ, bu yolda yürüyenler Allah’ın buyruğuna uymuş mudur? Söz konusu Hz. Lût’un peygamberlik yaptığı kavmin yaşadığı şehir olan Sodom ve Gomore halkı ise uymamışlardır. Kendileri için iyi, güzel ve doğru olan bu yola uymadıkları, imansızlıkları ve bu inançsızlıktan neşet eden ahlâksızlıkları ile toplumsal huzuru tehdit ettiklerinden dolayı Allah onları cezalandırmıştır. Kur’ân değişik yerlerde bunu da anlatır: “Tan yeri ağarırken çığlık onları yakalayiverdi. Memleketlerini alt üst ettik; üzerlerine sert taş yağdırdık. Bunda, görebilen insanlar için ibretler vardır. O şehrin kalıntıları işlek yollar üzerinde hâlâ durmaktadır. Bunda inananlar için ibret vardır.” (Hicr Sûresi, 15/73-77; bkz; Hûd Sûresi, 11/82-83; Neml Sûresi, 27/57-59)

Efendimiz de aynı istikamette ümmetini uyarıcı beyanlarda bulunmuştur: “Ümmetimin için en çok korktuğum şeylerden birisi, Lût kavminin yaptıklarını yapmalarıdır.”

İslâm hukukçuları ana çerçevesi ayet ve hadislerle bilinen eşcinselliğe karşı yaptıkları içtihatlarda -ki bunlar ceza hukuku kapsamı içine girmektedir- toplumsal huzur, genel ahlâk, kamu sağlığı ilkeleri ile açıklanabilecek görüşler ileri sürmüşler, kararlar almışlardır. Bir başka deyişle, günümüzde bazı Batı ülkelerinde gördüğümüz şekliyle eşcinseliği bireysel özgürlük alanı içinde mütalaa etmemişlerdir. Zaten gerektiği yerde kamu otoritesinin iradesi ile özgürlüklerin kısıtlanması her hukuk ve idarî sistemin kabullendiği bir noktadır. Nitekim bu mesele başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesine (KŞHS) olmak üzere pek çok uluslararası belge ile ulus devletlerin iç hukuklarındaki kanunlarda yer almaktadır.

Eşcinsel eğilimlerini tespit eden kişi ve başta onun ailesi olmak üzere ait olduğu toplum neler yapabilir? İslâmî duyarlılığı olan, Allah'a, ahirete, hesap gününe inanan bir insanı muhatap aldığımızın bilincinde olarak bazı hususları maddeler hâlinde belirtelim. Bu evsafa olmayan, hayatı sadece dünyadan ibaret gören, şahsî zevklerini her şeyin üzerinde tutan, literatürdeki tabirle haz veren her şeyi iyi, acı veren her şeyi kötü kabullenen hedonist insanlar için bir anlam ifade etmeyebilir aşağıda söylenecek şeyler.

Öncelikle çocuklarımıza cinsellik eğitiminin yetkili kişiler tarafından verilmesini sağlamak, aile, okul, çevre işbirliği ile onları eşcinsel eğilimlere sebebiyet verecek ortamlardan uzak tutmak şarttır. Başta da ifade ettiğimiz gibi cinsellik hacaletâver bir mesele olduğu için bu konuda çocuklarımıza asgari seviyede bile olsa eğitim vermiyor/veremiyoruz. Bu da onları gerekli bilgileri akran çevresinden, heva ve hissiyata hitap eden yayınlardan, internet sayfalarından karşılamalarına sebep oluyor. Bu metotlarla elde edilen bilgilerin de ne kadar sağlıklı olduğu her zaman tartışmaya açıktır.

Eşcinsel eğilimini tespit eden Müslüman, bu tespiti yaptığı ilk anda harekete geçmeli ve uzman yardımına müracaat etmelidir. Burada eşcinsellik bir hastalık mıdır, sorusunun sorulabileceğini biliyorum. Zihinlerin alabildiğine karışık olduğu böyle bir mevzuda şahsen tartışmaya girmek istemiyorum. Çünkü İslâmî değerlerden hareketle meseleye bakış açısını çok net bir şekilde ortaya koyduk yukarıdaki satırlarda. Buna, fitrattan sapmadır dedik, Allah'ın muradı dedik, ayet ve hadisleri sıraladık. Dolayısıyla meseleye okuyucu mektubundaki perspektiften bakanlar zaten uzman yardımını teklifini rahatsız oldukları ve kurtulmak istedikleri durumla alakalı olarak değerlendireceklerdir.

İkincisi, uzmanların uyarılarına göre eşcinsel eğilimini tespit eden kişi ve haberi olması durumunda aileleri panik yapmamalıdır. Her şeye rağmen bunun üstesinden geleceği inancı ile dolu olmalıdırlar. Bu safhada “öldüm, bittim, mahvoldum” ile başlayan panik, süreci en azından inkıtaya uğratacak veya tamamıyla yok edecektir. Bu çerçevede daha önceki menfi örnekler ölçü olarak kabul edilmemelidir.

Bu hususta diğer bir tavsiye de başka bir şehre hatta ülkeye göçtür. Kesin sonuç olur mu? Net bir şey söylemek zor ama şurası muhakkak ki durumundan rahatsız olup kurtulmak isteyen çokları tarafından tecrübe edilmiş ve başarılı olmuş bir yöntemdir bu. Mazisinin hiç kimse tarafından bilinmediği yeni bir çevrede, hayata sıfırdan başlama, psikolojik anlamda oldukça önemli ve isabetli bir adımdır. Yalnız bu şehirde veya ülkede insanın yapacağı ilk şey etrafını sadık bir arkadaş çevresi ile donatmasıdır. Kendisini adeta gizli bir kamera ile adım adım takip eden, sürekli onu iyiye, güzele, doğruya ve maaliyata teşvik eden sadık dost çevresi ve bunlarla birlikte yapılacak yararlı faaliyetler, zihnî ve bedenî meşguliyetin başka alanlara taşınmasına neden olacaktır. Bu da zamanla bulunduğu dünyadan fiziken koptuğu gibi zihnen de kopmasına sebebiyet verecektir.

Bir başka teklif evlenmedir. Eşcinsel eğilimi olup karşı cinsle evlenen kişiler üzerinde yapılan istatistikler, anketler, mülakatlar evlenmenin sorunun çözümünde etkili ve

ümit verici bir yöntem olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu tür kişiler evliliklerinin ilk yıllarında ciddi denecek ölçüde sorunlar yaşasa da karşılıklı sevgi, saygı ve sabırla sorunun aşıldığı gözlemlenmiştir.

En önemlisini ise sona bıraktık; o da dua. Dua ikiye ayrılır; fiilî ve kavli. Yukarıda söylenenler fiilî dualardır. Burada kastettiğimiz ise kavli duadır. Yırtınircasına, istediğini elde etmeden Rabbin kapısından ayrılmamacasına dua. Hiç ümit kesmeden, acele etmeden, rahmetin bir gün meltem gibi üfül üfül esip kendisini de ihata edeceği inancını sürekli canlı ve diri tutarak dua. Bizler “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” (Zümer Sûresi, 39/53) ayetinin muhataplarıyız. İncancımıza göre dermanı olmayan dert yoktur. Allah her derde bir derman yaratmıştır. Bize düşen ümidimizi kesmeden o dermanı arama gayreti olmalıdır. Eğer biz bu kararlılığı gösterebilirsek kavli ve fiilî dualarımıza Allah bir gün mutlaka “Neyin var kulum!” diyecektir. Çünkü sen sular gibi çağlamış, Eyüp (aleyhisselam) gibi ağlamış, ciğerini dağlamışsındır. Mühim olan işte bu keyfiyette dua edebilmektir.

Sonuç itibarıyla eşcinsellik küreselleşen dünyada Müslümanların da sorunudur. Arama motorlarında yapacağınız küçük bir araştırma size bunun boyutlarını ve genişliğini gösterecektir. Başta anne-baba olmak üzere, en uzak akrabaları dahi içine alan akraba, okul, mahalle, işyeri arkadaşları kısacası bütün bir toplum olarak bu mesele üzerinde şuur, teorik bilgi ve tecrübe temeline oturan tedavi metotları ile durmazsak, sorunun daha da büyüyeceği bir gerçektir. Allah’a ve ahiret gününe, hesaba, cennet ve cehenneme inancımız, bu inanç içinde eşcinselliğin haram olması, mezkûr problemin üstesinden gelmede başkalarının sahip olmadığı en büyük kozdur. Rabbim muînimiz ola.

[1](#) Buhârî, Rikak, 7; Müslim, Zühd, 6

[2](#) Mecelle, Madde, 32

[3](#) Müslim, İman, 20

[4](#) Ebû Dâvûd, Melâhim, 16

[5](#) Buhârî, Bedu’l-halk, 6

[6](#) Buhârî, Kader, 1

[7](#) Buhârî, Kader, 11

[8](#) Müslim, İman, 209

[9](#) Müslim, İman, 209

[10](#) Hac, 17/74

[11](#) Buharai, Temenni, 6; Müslim, Zikir, 13

- [12](#) Buhârî, Tıbb, 56; Müslim, İman, 175
- [13](#) Buhârî, Tıbb, 4
- [14](#) Ebû Dâvûd, Cenaiz, 51
- [15](#) Buhârî, Bedü'l-halk, 6
- [16](#) İbn Mâce, ikâme, 189; Müsned, 4/138
- [17](#) Tirmizî, Fedâilü'l Kur'ân, 2
- [18](#) Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 15
- [19](#) Müslim, Salâtü'l Müsafirin, 266
- [20](#) Tirmizî, Fedâilü'l Kur'ân, 13
- [21](#) Tirmizî, Fedâilü'l Kur'ân, 20
- [22](#) Müslim, Salâtü'l Müsafirin, 252
- [23](#) Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 16
- [24](#) bkz. Nisâ Sûresi, 4/31
- [25](#) Müslim, Birr, 14
- [26](#) Tirmizî, Kıyamet, 49
- [27](#) Buhârî, Eymân, 26, 27; Nesai, Eymân, 29, 41
- [28](#) Müslim, Birr, 56
- [29](#) Buhârî, İman, 29
- [30](#) Buhârî, İman, 32
- [31](#) Buhârî, Savm, 51; Müslim, Sıyam, 182
- [32](#) Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 10/235
- [33](#) Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 10/248
- [34](#) Buhârî, Umre, 19
- [35](#) Said Nursi, Sözler, 468

- [36](#) Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 10/255
- [37](#) Buhârî, İman, 34
- [38](#) Buhârî, İman, 24
- [39](#) Ebû Dâvûd, Edeb, 71
- [40](#) Müsned, 5/23
- [41](#) Buhârî, Edeb, 69; Müslim, Birr, 102-105
- [42](#) Gülen, Fetfullah, Kalbin Zümrüt Tepeleri, 1/123
- [43](#) Tirmizî, Birr, 26
- [44](#) Bkz; Risale-i Nur Külliyyatı 2/1194; Hutbe-i Şamiye, 2/1967
- [45](#) Müslim, İman, 164
- [46](#) Müslim, İman, 147
- [47](#) Buhârî, Libas, 61
- [48](#) Buhârî, Edep, 81
- [49](#) Feteva-yı Hindiyye, 5/364
- [50](#) Müslim, Selam, 34
- [51](#) İbn Mâce Tercümesi, Haydar Hatipoğlu, 9/307
- [52](#) Müsned, 3/13
- [53](#) İbn Mâce, Taharet, 122

VII- GAYRİMÜSLİM ÜLKELERDEKİ PROBLEMLER ETRAFINDA

Dârü'l-Harb, Dârü'l-İslâm ve Ülke Statüleri

İslâm hukukunda var olan klasik ülke statü kavramları Müslümanların erken dönem somut tarihi gerçekleri nazara alınarak ortaya çıkmıştır. Bu yapılanmada en önemli husus, Müslümanların bir ümmet oluşudur. İlerleyen tarih dilimi içinde değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak ümmet kavramı farklı anlam çerçevelerine sahip olsa da o dönem itibarıyla bütün Müslümanlar bir ümmet, bir millet ve bir devlettir. Başka bir ifadeyle ümmet kavramı siyasal bir çerçeve içinde kendine tanım buluyor ve Müslüman olmayan herkes siyasal yapıda ümmet kapsamı dışında tutularak farklı adlandırmalarla yer alabiliyordu.

İslâm dünyasındaki siyasal yapılanma böyle iken Hıristiyan ve Yahudi dünyasındaki yapılanmalar da bundan çok farklı değildi. Gerçi onların kendi içlerinde itikadi, siyasi, kültürel ve coğrafi parçalanmışlıklar göze çarpsa da siyasal yapılanmada tek hâkim unsur din idi. Kanaatime göre Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) devlet yapılanmasının oturması ve kurumsallaşması esnasında nispeten de olsa mevcut verili duruma tavır alındığı vakidir. Bugün uluslararası ilişkiler diye terceme edebileceğimiz fıkıh kitaplarındaki "Kitabu's-Siyer ve'l-Cihad" başlığı altındaki bölümlerde yer alan düşünceler, içtihatlar ve özellikle daru'l-İslâm, daru'l-harb ve daru's-sulh gibi kavramlara verilen tanımlara baksanız, bunu rahatlıkla görürsünüz.

Fakat aradan 14 asır geçmiş olmasına rağmen hâlâ bu ülke statü değerlendirmelerinin İslâm dünyasında aynen kullanılması şayan-ı hayrettir. Hâlbuki bu uzun süreç içinde gerek İslâm âleminde, gerekse dış dünyada siyasî yapılanmalar sürekli değişmiştir ve hâlâ değişmektedir. Mesela artık siyasî anlamda bir ümmetten bahsedemeyiz. Müslümanlar Hz. Peygamber ya da Raşid Halifeler devrindeki gibi tek bir devlet çatısı altında değiller. Bırakın siyasî birlikteliği, ortak inanç değerlerine sahip olmanın beraberinde getirdiği/getirmesi gereken kalbî birliktelikten bile söz etmek neredeyse imkânsız. Dolayısıyla yapılması gereken şey gayet basittir; sözü geçen statü belirlemelerinin mevcut siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve hukukî şartlar doğrultusunda yeniden düzenlenmesi.

Bu noktada sahip olunması ve gözetilmesi gereken iki hususu dikkatlerinize sunmak istiyorum. Birincisi; bu düzenlemeyi, teorik anlamda dahi olsa aslî kaynaklara inerek yapabilecek ilim adamlarının varlığı. Burada bu vasıfta ilim adamlarının varlığı ya da yokluğu hakkında iki grubun varlığından söz edilebilir ki ben var diyenler canibinde yer alıyorum. Bugün gerek Batı gerekse İslâm ülkelerindeki üniversitelerde öğretim kadrosu ve ortaya konan çalışmalara baktığımızda, bu varlığı ispat edecek nice ilim adamı ve eserlerle karşılaşırız. Nitekim Türkiye başta olmak üzere pek çok ülkede doktora seviyesinde çalışmalar yapılmış ve hâlâ yapılmaktadır konu üzerinde.

Gözetilmesi gerekli olan hususa gelince; o da taban kitledir. İslâmî düşüncenin asırlardan bu yana var olagelen statik hüviyetinden hareketle nasslara bağlı üretilmiş

düşünceleri nass gibi değişmez ve değiştirilemez şeklinde algılayan ve sayısı hiç de azımsanmayacak ölçüde çok olan bir taban kitle var önümüzde. Asırlardır devam eden ve sadece fikrî değil amelî düzlemde de süregelen bu zihniyetin değişmesi öyle kolayca olacak şey değildir. Bununla beraber söz konusu inançta olanlar samimi hislerle dini yaşamaya çalışan bir kitle olduğu için onları kınamıyoruz.

Söz buraya gelmişken iki önemli noktaya daha vurgu yapmanın gerekliliğine inanıyorum:

1. İçinde bulunduğumuz sosyal, dinî, siyasî, ekonomik, hukukî ve kültürel çerçeveye İslâmî düşünceleri yenileyecek uzman kadronun halk ile olan temasları. Bir diğer ifadeyle halk nezdinde bu kadronun imajı. Bunun müspet olduğunu söylememiz imkânsızdır. Çünkü ortada bir gerçek vardır ki o da sözü edilen düşünceleri seslendiren ilim adamların halk tarafından modernist veya ilerici olarak adlandırılmalarıdır. Bunda yukarıda sözünü etmeye çalıştığımız üretilmiş dinî değerleri değişmez kabul eden kitlenin payı olduğu gibi düşünce sahiplerinin kendilerini kabul ettirememeleri, halk kesimi ile diyaloglarının olmamasının da rolü vardır. Özellikle o kişilerin dinî yaşayışlarındaki gevşeklik, zaman zaman medyaya konu olan yanlış tutum ve davranışlarındaki laubailik oldukça önemli bir noktadır.

Ne var ki sözünü ettiğim uzman kadro belli bir metodolojiye sahip, Kur'ân ve sünneti iyi bilen, zamanı ve şartları yorumlama kapasitesine haiz, iyi niyet sahibi, ilim adamlarıdır. Bunların karşısında ise hemen hemen aynı ya da benzeri düşünceleri seslendirse de batı değerleri ile hemhal, rüzgârın estiği canibe doğru yol alan, hiçbir metodolojiye sahip olmayan, oturaklaşmış ne bir şahsiyet ve karaktere ne de ilim namusuna sahip bulunan hatta halk tarafından aziz kabul edilen nice şahıs ve değerlere hakaretler yağdırarak sözde düşünce üreten bir kadro var. Bunları ayrı bir kategoride ele almak ve birincilerle hiç karıştırmamak gerek. Üstelik bunlar ilk grubun faydalı ve verimli çalışmalarını engelleyen, kabulüne mani olan, halk deyimiyile kurunun yanında yaşında yanmasına sebep olan insanlardır.

2. Pragmatik bir yaklaşımla eski düşüncelere sınımsız sarılan kişi ve grupların varlığı. İsterseniz bunların başına bir de sıfat ilave edelim ve dinî cemaat ve dindar kişilikleri ile tanınan insanlar diyelim. Daha açık bir ifadeyle İmam-ı Azam'ın başta kendi talebeleri ve diğer mezhep imamları tarafından da kabul edilmeyen -çünkü görüşe kaynaklık eden hadis, hadis kriterleri açısından zayıftır- “Daru'l-harbte Müslüman ile harbî arasında faiz caizdir.” görüşünden istifade için Türkiye'ye daru'l-harb diyenlerden bahsediyorum. Çünkü aksi bir durumda elde edilen ticari çıkarların ve buna bağlı olarak siyasî ve sosyal hayatta kazanılan konumların kaybedilmesi söz konusu. Dolayısıyla burada mezkûr çıkar ve konumları engelleyebilecek yeni düşüncelere, onların tabanda yer bulmasına ve taraftar toplamasına mani olma söz konusudur.

Faiz meselesinin yanı sıra dârü'l-harb olgusuna bağlı olarak yapılan nice içtihatlar hatta daru'l-harb hukuku var kitaplarımızda. Daru'l-harb olan ülkeye 10 yılda bir mutlaka savaş açmak gereğinden tutun, ikili sulh anlaşmalarının 3 veya 10 yıl ile

sınırlı olabileceğine, Kur'ân ile yabancı ülkelere seyahat yasağından, hadlerin tatbikine kadar nice düşünceler var ki hepsinin yeniden ele alınması gerekiyor.

Bu uzun sayılabilecek girişten sonra asıl mevzuya dönelim. Önce, hemen her Müslüman'ın bildiği bazı kavramları günümüz gerçeklerine ışık tutacak mahiyette açıklamakla başlayalım. Bunun özellikle gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanlar için bir zaruret olduğuna inanıyorum.

Daru'l-harb; fıkıh kitaplarında bu kavrama getirilen ikili bir tanım var. Biri toprak eksenli diğeri yönetim sisteminin temel alındığı tanım. Toprak unsurunun göz önünde olduğu tanıma göre daru'l-harb, Müslümanların hürriyet ve emniyetlerinin garanti altında olmadığı topraklar anlamına gelir. Yönetim eksenli tanım ise İslâmî düzenin esas alınmadığı modellerin hâkim olduğu yer şeklinde ifade edilir.

Bir başka yaklaşıma göre ise İslâm ülkeleri ile fiilî savaş hâlinde bulunan ülkelere verilen bir üst isimdir darü'l-harb.

Daru's-sulh veya ahd; İslâm ülkesi/ülkeleri ile yaptıkları hukukî, siyasi, askeri, kültürel anlaşmalar muvacaheinde barış içinde yaşayan ülkelere verilen addır.

Daru'l-İslâm; mülkiyet, emniyet ve hâkim düzen açısından tanımlanır hukukçular arasında. Mülkiyet ile Müslümanların mülkü olması, emniyet ile Müslümanların emniyet içerisinde yaşaması, hâkim düzen/sistem ile de dinî değerlere uygun siyasî yapılanma kastedilir.

Eman; ticari ve meslekî konulardaki ilişkileri sebebiyle tek tek her Müslüman ferde gayrimüslimlerin İslâm topraklarına girmesi için verilen izin yetkisidir. İsterseniz bunu vize verme yetkisi şeklinde de değerlendirebilirsiniz.

Cizye; Müslüman hâkimiyet ve idaresi altındaki topraklarda yürürlükte olan kanunlara uygun biçimde yaşamayı kabullenen gayrimüslimlerin/zimmet ehlinin İslâm devletine vermiş olduğu yıllık maddî miktarının adıdır ki buna bugünkü ölçülerde vergi diyebiliriz.

Halife; Hz. Peygamber dönemi uygulama esas alınacak olursa topluma ait her türlü işi idari anlamda deruhte eden şahsa; yani devlet başkanına verilen isimdir.

Fıkıh kitaplarından aktardığımız bu kavramlar ilk bakışta birbirinden bağımsız ve ilgisiz gözükse de geçmişte fukahânın ülke statülerini belirlemede anahtar rol oynamıştır. Bunları çoğaltmak mümkün ama ifade etmeye çalışacağımız mesele açısından şimdilik yeterli.

Şimdi bunları tarihsel süreç ve günümüz gerçekleri noktasında yeniden kısa kısa ele alalım.

1. Daru'l-İslâm, daru'l-ahd ve daru'l-harb yukarıda da belirttiğimiz gibi ilk dönemlerin siyasî yapısı ve Müslümanların karşı karşıya bulunduğu somut

gerçeklikler çerçevesinde ortaya konmuştur. Bununla Müslümanların bir tek siyasî merkezden yönetiminin yapıldığı, diğer bir ifadeyle Müslümanların ümmet çizgisinde siyasî yapılanmasını tamamladığı ve bugünlere nispetle coğrafi açıdan çok dar bir alanda hüküm süren tek bir İslâm devletinin bulunduğu dönemi kast ediyoruz.

Bugüne baktığımızda ise ümmet anlayışının esas alındığı bir siyasî yapılanma dünya genelinde yok. Hatta bu, Raşid Halifeler dönemi ile sona ermiştir. Dolayısıyla bugün bağımsız onlarca İslâm ülkesi var dünya genelinde ve neredeyse hepsinin idari sistemleri farklı.

2. Daru's-sulh tanımında gördüğümüz şekliyle gayrimüslim ülkelerle yaptıkları hukukî, siyasî, askeri, kültürel anlaşmalar muvacehesinde barış içinde yaşayan yüzlerce İslâm ülkesi bugün. Ayrıca daha önce de ifade ettiğimiz gibi haklı nedenlerle İslâm devleti veya devletleri kavramları üzerinde yapılan yoğun tartışmalar söz konusu.

3. Daru'l-harbe getirilen toprak ve yönetim sistemi eksenli tanıma göre Müslümanlar bugün kendilerine tam anlamıyla daru'l-harb diyebileceğimiz nice gayrimüslim ülkede gerek din, gerekse siyasî özgürlük ve emniyetlerine, adına İslâm ülkesi denilen ülkelerden fazlasıyla sahipler. Sanıyorum kendi öz memleketlerinde parya gibi yaşayan, ferdî ve vicdanî bağlamda dahi olsa dininin emirlerini yerine getiremeyen Müslümanların varlığından söz etsem, kimse bana itiraz etmez. Ya da zannediyorum asırlardır -dış güçlerin ekonomik ve siyasî çıkarları dolayısıyla verdikleri desteği de arkasına alarak- hanedan ya da saltanat şekline bürünmüş iktidarların Müslüman idare olarak bilinmelerine rağmen muhalif her türlü düşünceye karşı kapalı olduklarını veya onları seslendirenlere hayat hakkı tanımadıklarını söylesem, kimse delil istemez. Bu durumda yukarıda verdiğim tanımların yapıldığı dönemlerdeki fakihlerin yaptığı gibi meseleye içinde bulunduğumuz somut gerçekler düzleminde bakmamız gerekmez mi?

4. Hukukçular arasında cizyenin gayrimüslim olarak İslâm topraklarında yaşamanın karşılığı olarak bir ceza mı yoksa yol, su vb. devletin hazırlamış olduğu imkânlardan istifade etmenin bir bedeli mi olduğu tartışmalıdır. Ceza diyenler Tevbe sûresi 29. ayetini delil gösterir. Değil diyenler Hz. Peygamber'in devlete ait yükümlülükleri yerine getirdikten sonra "Zimmilerin canları canımız, kanları kanımızdır." şeklindeki beyanını ve Necran Hıristiyanları ile yapılan anlaşmadaki eşit tutumu delil gösterirler. Nitekim bugünkü uygulamalar yani uluslararası anlaşmalarla çerçevesi belirlenen oturma izni meselesi, ikincilerin delil olarak ele aldığı değerlerde kendine yer bulur.

5. Eman günümüzde yaşayan ve olmazsa olmaz gerçekler arasında bulunmaktadır.

6. Yıllar var ki yukarıda tanımını verdiğimiz anlamda bir halifeden İslâm dünyası yoksun bulunuyor. Burada vurgulamaya çalıştığım husus, yukarıdaki anlam çerçevelerine sahip kavramların var olduğu dönemde ortaya konan düzenlemelerin, statü belirlemelerinin hâlâ geçerli olup olmadığıdır. Çünkü özellikle gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanların karşılaştıkları çeşitli sorunlar onları dinî açıdan arayışa itiyor. Bu arayış sonucu karşılıklarına çıkan şey ise bizim daru'l-harb fıkhi diye adlandırabileceğimiz 13 asır öncesinin siyasî, sosyal, ekonomik vb. şartları

doğrultusunda üretilmiş olan düşünceler. Dolayısıyla bu durum güncel sorunların dinî açıdan çoğu zaman cevapsız kalmasına veya verilen cevapların muhatapları tatmin etmemesini netice vermektedir. Bu da onları ikileme itmekte ve özellikle maddî çıkarların söz konusu olduğu yerlerde dinî âdiyetlerin inkârına kadar götürmektedir. Onun için uluslararası ilişkiler düzeyinde Müslüman ilim adamlarının ülke statüleri bahsini yeniden ele almaları zaruridir. Teorik planda yapılacak olan bu çalışmalar halkın kabulüne paralel olarak gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanlar için bir nefes olacaktır.

Son olarak, bugün kitaplarımızda gördüğümüz üzere ümmet ve merkezi devlet yapısının esas alındığı, düşmanlığın uluslararası ilişkilerde hâkim unsur olduğu dönemlerdeki ülke statülerine bedel, günümüz şartları içinde buna yeni açılımların getirilmesi şarttır. Böylece hem İslâmî içtihatları tüketen insanlar ikilem içinde kalmayacak hem de dinin dinamik ruhuna uygun bir yapı teorik planda da olsa ortaya konmuş olacaktır. Öyleyse fıkıh kitaplarındaki eski kavramları kullanarak gayrimüslim ülkelere statü belirleyemeyiz. Dolayısıyla bu statüler ekseninde üretilen içtihadî yaklaşımları, fetvaları da günlük yaşamımızda esas alamayız. Buna rağmen manasız bir ısrarla “Biz bu kavramları kullanacağız.” deniyorsa genel manada bu ülkelere daru’s-sulh denebilir. Tabî istisnalar her zaman mahfuz olmak kaydıyla.

Azınlık Fıkıhı mı Zaruret Ahkâmı mı?

Önce “azınlık” kavramının tarifi üzerinde anlaşalım. Azınlık, bir ülkenin içinde nüfus hâkimiyetine sahip çoğunluğa nispetle din, dil, ırk ve kültür farklılığına sahip topluluklara verilen isimdir. Kavram bu manada 16. asırdan beri kullanılmaktadır. Çatışma kültürü üzerine kurulu bir medeniyet anlayışına sahip olan kara ve kıta Avrupası’nda, Katolik krallıklardaki protestanların veya protestan hâkimiyetindeki yerlerde Katoliklerin haklarını devlete karşı korumak için ortaya çıkan dinî gruplara ilk defa bu isim verilmiştir. Yalnız başlangıçta dinî ayrıcalığı ifade eden bu kavram, sonraları millî azınlık şeklinde daha farklı ve daha büyük alanda ayrımlarda da isim olarak kullanılmıştır. Günümüzde azınlık kavramı “dinî azınlık, kültürel azınlık vb.” kavramlarında görülebileceği gibi zaman, mekân ve insan faktörlerine bağlı olarak pek çok anlamda kullanılmaktadır.

İslâm tarihi açısından bakıldığında azınlık kelimesi, dinî farklılığı ifade için kullanılmış ve bunlara “zimmi” denmiştir. Günümüzden farklı olarak İslâm tarihinde azınlık/zimmi sadece dinî farklılığı ifade eden bir kavram olagelmıştır. Bir başka ifadeyle zimmi, Müslümanlar arasında anlaşmalı ve barış içerisinde yaşayan ve Müslümanlarla aynı haklara sahip olan gayrimüslimlere verilen isim olmuştur. Nitekim Osmanlılar dönemi dâhil İslâm tarihi boyunca, devletin gayrimüslim vatandaşlarını toptan ifade için “azınlık/zimmi” demesi de bunu göstermektedir. Dolayısıyla bugün gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanlar azınlıktır. Yalnız hemen ifade edelim; ne Efendimiz döneminde kullanılan “zimmi”, ne bugün kullanılan “azınlık” tanımlamaları ilgili kişi ve grupları ikinci sınıf vatandaş yapar. Efendimizin “Bir zimmiye eziyet eden bana eziyet etmiştir.” hadisi bunun en büyük

delilidir. Bu en azından teorik temeller itibarıyla öyledir. Pratikteki sapmalar ise insan unsurunun olduğu her yerde vardı ve var olmaya devam edecektir.

Buraya kadar yazılanlar istikametinde azınlık kavramının anlam çerçevesi iyi çizilebildiyse, “azınlık fikhî” ile anlatılmak istenen şeyin de anlaşılacağı umuyorum. Azınlık fikhî, gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanların zaman ve mekân, örf ve âdet, ihtiyaç ve zaruret vb. faktörlere bağlı olarak içtihadı açık meselelerde ortaya konan fikhî görüşlerin bütünüdür. Bu ülkelerde yaşayan Müslümanlar bugün öyle problemlerle karşı karşıyadır ki bunların tarihte örneğini göstermek mümkün değildir. Tarihte örneğini gösteremeyince bu problemlerin ne müçtehit imamlar zamanında ne de daha sonraki dönemlerde verilmiş cevaplarını bulabiliyorsunuz.

Tarihte örneğinin görülmemesinin temel sebeplerinden bir tanesi yaşanan zaman ve mekân.

İkincisi; mülkiyet ve hâkimiyet unsurları farklı. Gayrimüslim ülkeler, adı üzerinde mülkiyet açısından onlara ait. Hâkimiyete gelince -ki siyasî hâkimiyeti kastediyoruz- siyasî ve idari sistemleri de farklı. İşte bu farklılık bizim klasik fikhî kitaplarımızda gördüğümüz ahkâmın ne aynen ne de kısmen günümüze taşınmasını mümkün kılar. Onun için içinde yaşanan ülke şartlarına bağlı olarak ibadet hayatından muameleler dünyasına kadar hayatın hemen her alanında Müslümanca yaşayabilmek için yeni içtihadî yaklaşımlara ihtiyaç vardır ve bu ihtiyaçları cevaplayan ahkâmın toplamına azınlık fikhî/fikhu'l-ekalliyât denmektedir.

Bir başka açıdan; günümüzde azınlık fikhîna çok şiddetli bir ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bugün ABD ve Avrupa gibi yerlerde üçüncü, dördüncü nesil Müslümanlar var. Müslüman bir geçmişe sahip olan bu kişiler, gayrimüslim bir atmosferde doğmuş, büyümüş ve eğitimlerini almışlar. Hane içinde Müslüman ama okulda, çarşıda, pazarda yaşadığı ülkenin kültürel kodlarına göre hayatlarını sürdüren bu nesiller üzerinde sosyal ve kültürel çevrenin etkisi katiyen tartışılmaz. Aile dayanışması, din, dil ve kültür beraberliği olan çevre ile münasebetin sıklığından oluşan gruplaşmanın getirdiği faydalar sonucu, kendi dini, milli ve kültürel kodlarına da sahip olan bu çocuklar, muhatabı bulunduğu okul, mahalle ve iş hayatındaki kişilere kendilerini anlatırken mecburen onların dillerini ve kültürlerine göre konuşacaktır. Dolayısıyla içtihadı açık yanlarıyla siyasî, kültürel, ekonomik, ahlâkî ve demografik çevre itibarıyla farklı dönemlere ait olan İslâmî yorumların bugüne aynıyla taşınması, bir anlamda onları çağın dışına itmekte ve kendi değerlerini bırakın başkalarına anlatmayı bizzat kendileri tatmin olmadıkları için sorgulamaya başlamaktadırlar. O hâlde önce kendimizin Müslümanca yaşamı için problemlerimize, aslî esaslara bağlı olarak cevaplar üretmeli, ondan sonra bu nesillerden inancını, kültürünü koruması, yaşaması ve başkalarına anlatmasını beklemek zorundayız.

Pekâlâ problem ne? Neden alabildiğine makul gözüken bu isimlendirmenin gereği üzerinde duruluyor denecek olursa; bazı kişiler bizim kısaca ifade etmeye çalıştığımız problemlerin çeşitliliğinin, çevre ve arka plan şartlarının farklı oluşunu kabullenmekle beraber azınlık fikhî isimlendirmesinin doğru olmadığını söylemekte ve bu

düşüncelerini şöyle temellendirmektedirler; “İslâm ahkâmı mekâna göre değişmez; bunun tek istisnası hadlerin ikâmesi gibi siyaset-i şer’iye konularıdır. Böyle bir isimlendirme yabancı ülkelere mahsus, özel ve farklı bir fıkıh varmış gibi bir intiba vermektedir. Hâlbuki İslâm’ın hükümleri her yerde aynıdır ancak zarûretler fıkından söz etmek mümkündür ki o da sadece yabancı ülkelere mahsus değildir. Elimizde zaruretler fıkı gibi bir sermayemiz varken “azınlıklar fıkı” gibi arayışlara girmek beyhudedir.”

Dile getirilen düşünceleri dikkatle okuyacak olduğunuzda aslında meselenin tamamıyla zaruret fıkı mı, azınlık fıkı mı ismi üzerinde döndüğünü görürsünüz. Yoksa yapılacak şeyde bir değişiklik yok.

Kanaatimize göre azınlık fıkı isimlendirmesi, zaruret fıkına nispetle daha isabetli bir tercihtir. Şöyle ki usul ve fûru kitaplarında ferdî ve içtimaî şeklinde ikiye ayrılarak verilen örneklerle çerçevesi çizilen zaruret hâliyle, gayrimüslim ülkelerde yaşayan azınlık Müslümanların yaşadıkları hâl arasında ciddi farklılıklar var. Orada geçici bir durum söz konusu iken, burada daimi bir durum söz konusu. Orada zaruret durumuna düşmede gayr-i iradi şartlar ağırlıklı olarak rol oynarken, burada o şartları iradi olarak kabullenme var. Orada hayatını idame ettirebilecek kadar zaruret hükümlerinden istifadeye cevaz verilirken, burada böyle bir şart hayatı yaşanmaz kılar. Hepsinden önemlisi neyin zaruret olduğunun tespitindeki zorluktur. Hayatını idame ettirebilecek kadar bir maaşla çalışan Müslüman ile milyarlarca dolara, euroya hükmeden bir iş yeri sahibi için zaruret elbette farklı olacaktır. Ama bu farklılığı kim belirleyecektir? Zaruretin çerçevesi ister istemez subjektif yorumlarla belirlenecek ve bu da ayrı bir kafa karışıklığına sebebiyet verecektir. İş, belki Müslümanların birbirlerinin dinî değerlerini hafife almaya kadar uzayacak ve içtimaî ahenk sarsılacaktır.

Aynı şeyler azınlık fıkı kapsamında da yapılacak denirse; burada mevcut durumun istisnai değil daimi bir hâl olduğu kabulü üzerine yapılacaktır. Bu da yeni düşüncelerin, yaklaşımların üretilmesinde kaynaklara müracaat usulünden, çıkacak sonuçlara kadar farklılığa sebebiyet verecektir. Ayrıca sahasında otorite olan insanlar bunu yapacak, şahısların vicdanlarına havale etmeyecek, “Zaruret hâli midir, değil midir, sen kendin belirle!” gibi bir tercih hakkını onlara vermeyecektir.

Son bir husus; azınlık fıkı ahkâmı yabancı ülkelerde din değiştiren mühtedi Müslümanlar için de çok büyük ehemmiyet arz etmektedir. Onlar ilgili ülkenin yerlisi olan kişilerdir. Kendi vatanlarında, yeni dinlerine uygun biçimde yaşamaları onlar için fikhî anlamda zaruret değil aksine tabîî bir durumdur. Şimdi bu kişilere kendi ülkelerinde dinlerini yaşamaları konusunda ve hemen her meselede İslâm hukukunda istisnai olan zaruret ahkâmını öne sürmek çok doğru bir yol olmasa gerek. Dolayısıyla bu ülkelerde Müslümanca yaşamın kurallarının mevcut şartlar çerçevesinde belirlenmesi gerekir. İşte azınlık fıkı, bu kurallar bütününe verilen isimdir.

Sahte Evlilik: Green Kart Evliliği ya da Paralı Evlilik

Amerika’da green kart/yeşil kart evliliği olarak adlandırılan uygulamanın Avrupa’daki karşılığı paralı evlilik. Buna genel olarak sahte evlilik deniyor. Önce uygulamayı kısaca izah edeyim; ABD yabancılara birkaç şekilde green kart (Türkiye’de devletin fakirlere sağlık hizmetlerinden yararlanması için verdiği yeşil kart ile karışmasını diye yazı boyunca hep green kart diyeceğim) vermektedir:

1. Kura. Bu sistem, kaliteli insan ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla ortaya konmuştur ve ancak belli vasıflara sahip kişiler müracaat edebilir. Kurada ismin çıkmasını müteakip, sabıka kaydı başta ilave şartları tamamlayanlar green karta yani vatandaşlık öncesi kalıcı statüye sahip olabiliyorlar.
2. ABD’de iş yapan ve belli vasıflara sahip yerli ve yabancı şirketler için geçerli. Bu şirketler, istihdam ettiği yabancı personelin şirket içindeki vazgeçilmez konumunu öne sürüp, sponsorluk/iş garantisi vererek çalışma bakanlığına müracaatta bulunuyor. Bakanlık onay verirse, dosya göçmenlik bürosuna intikal ediyor ve dosyasına göre uzun ya da kısa süren işlemler sonucu ilgili kişi green kart alarak statüsünü değiştiriyor.
3. Yabancı birisinin ABD vatandaşı veya yeşil kart sahibi birisi ile yapacağı evlilik ile ilgili kişiye “eş durumu” dolayısıyla green kart alma hakkını kazandırıyor. İşlem kabaca şu şekilde oluyor; genelde gelir düzeyi düşük Hispanik veya Afrika kökenli zenci kişiler bu uygulamada -tabirim mazur görülürse- malzeme ve yem olarak kullanılıyor. Araçlar ilgili şahsa münasip birisini, astronomik sayılabilecek komisyon ücretleri ile buluyor. Ardından resmi işlemler yapılarak evlilik, kağıt üzerinde gerçekleşiyor. Taraflar fiilî bir evlilik hayatı yaşamıyorlar. Mülakatlerdeki çapraz sorgulamaları geçmek için birbirlerini tanımak için ne kadar beraberliğe ihtiyaçları varsa, o beraberliği sohbet düzeyinde gerçekleştiriyorlar. Hepsi bu. Her şey yolunda gider, mülakat sonrası green kart alınır, bu defa mahkemeye müracaatla evlilik resmen bitiriliyor.

Bu kısa bilgilerden sonra mevzuya geçelim ve önce şu soruya cevap arayalım: Neden insanlar böyle bir şeye tevessül ediyor?

Benim ilk aklıma gelen şey, “ABD rüyası!” ABD’nin o rüyadan uyandığı kanaati hemen herkeste hâkim olsa da rüyadan uyanmak istemeyenlerin varlığı bize bu türlü şeyleri konuşturuyor ve yazdırıyor. Çünkü yasal ve kalıcı statüye kavuşmak isteyen o kadar çok insan var ki bu ülkede. Green karta olan talebin çokluğu, insanoğlunun dünyevî ve maddî kazanç hırsı, zayıfı, yoksulu, fakiri, muhtacı istismar etme özelliği ile birleşiyor ve ortaya kocaman bir pazar doğuyor. Yani ekonominin en temel kuralı olan arz ve talep burada da kendini gösteriyor.

İşin en ilginç yanı ise bu pazarın zamanla organize olması, gruplaşmaya hatta mafyalaşmaya kadar gitmesidir. İlgili kurumlarda işleri içeriden takip edenler rüşvetle, arz ve talep taraftarlarını buluşturan, koordineyi sağlayanlar da komisyonla zengin

oluyor. Fakat neticede evlilik gibi mukaddes bir işlem, aile gibi toplumun en temel köşetaşı olan bir kurum yıpratılıyor, hasis emeller, üç-beş kuruşluk menfaatler uğruna harcanıyor. Nadir de olsa bazı evliliklerden doğan çocukları, green kart sonrası sahte eşin “Gerçekleri söyler, kartını iptal ettirim.” tehditleri ile devam eden rüşvet ve komisyonları bunlara ilave edecek olursak, hadisenin öncesi ve sonrası adına büyük fotoğrafı net olarak görmek veya hayallerde canlandırmak daha kolay olacaktır.

Değer mi? Ayrı bir yazı konusu ama herkesin tahmin edeceği gibi hangi nedenle yapılırsa yapılsın tamamıyla oyundan ibaret olan böyle bir evliliğe İslâm Hukukunun cevaz vermesi düşünülemez. Neden?

Aralarında evlilik engeli bulunmayan green kartlı veya vatandaş bir bay veya bayanla yapılan evlilik, hakiki anlamda evlilik ise zaten ortada bir problem yok. Bu dinin de hukukun da geçerli saydığı bir evlilik.

Sahte olanına gelince; İslâm hukukuna göre evliliğin sahih olabilmesi için in’ikad (kuruluş) ve geçerlilik (sıhhat) şartlarının tam olması gerekmektedir. İn’ikad şartları; taraflar, irade beyanı, ehliyet, meclis birliği, evlenme engellerinin olmaması ve evliliğin şartsız olması gibi alt başlıklarda incelenecek şeylerdir. Sıhhat şartları ise şahitler, ikrahın/zorlamanın olmaması, evliliğin gizlenmemesi gibi hususları kapsamaktadır.

Konumuz açısından üzerinde yoğunlaşmamız gereken madde evliliğin şartsız olmasıdır. İslâm fukahâsı söz konusu şartları iki ayrı kategoride değerlendirir:

a. Ta’likî yani evlilik akdini geciktirici şartlar. Mesela “Annem-babamın razı olması şartıyla.” gibi.

b. İnfisâhî yani akdi bozucu şartlar. Aynı misal içinde “Annem-babam razı olmazsa akit bozulacak.” gibi. Bu ve benzeri şartların ileri sürüldüğü akitler sahih/geçerli değildir.

İlaveten; akdi kayıtlandırıcı şartlar in’ikadî ve infisâhî şartlardan farklıdır. Mesela ikinci evliliği yapmamak şeklinde ileri sürülen şart buna örnektir. Bu şart evlilik akdinin sıhhatine mani değildir. İlerleyen yıllarda eşin ikinci bir evlilik yapması nikâh akdini kimi âlimlere göre bozar, kimilerine göre bozmaz ama âlimlerin ittifak ettikleri nokta bu şartın başlangıçta akdin sıhhatine mani olmadığıdır.

İmdi “green kartı alana kadar” yapılan evlilik infisâhî şartlar arasındadır ve bu akit daha başlangıçta hukuken geçerli değildir. Ebû Hanîfe’ye göre fasit bile değil, batıldır ve herhangi bir hukukî sonuç doğurmaz.

Sahte evliliğin geçerli olmadığına dair ifade ettiğimiz bu hükme destek verecek başka boyutlardan da söz etmek mümkündür. Somut bir misal üzerinde ve alabildiğine sade bir dille izaha çalışalım; maddî refah ve daha iyi bir gelecek uğruna Türkiye’de evli olan birisinin ABD’de green kart evliliği yaptığını düşünelim. Öncelikle ABD’de

yaşayan eşin bunu yapabilmesi için Türkiye'deki eşinden resmen boşanması gerekmektedir. Tahmin ettiğiniz gibi bu da sahte ve anlaşmalı bir boşanmadır. Bu bir.

İki; işin cevazı bir yana -eşin buna razı olduğunu düşünelim- en iyi ihtimalle dört-beş yıl alacak bu süreçte, Türkiye'de çocukları ve hayatın zorlukları ile başbaşa olan annenin/kadının, girdiği/gireceği psikolojik durumu tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek.

Eşlerin ABD'de birlikte yaşıyor olması da bir şeyi değiştirmeyecektir. Mer'i kanunlar nezdinde boşanmışken dinen evli gibi davranmak o hayatı çekilmez kılar. Bunu da yaşamayan bilmez. Meselenin nasıl sona ereceği merakı, birbirlerine sadakat ve güvenleri tam da olsa, eşleri diken üstünde yaşamaya mecbur kılacaktır.

Üç; bu uygulama ABD'deki kanunlar nezdinde bir suçtur. Böylesi örneklerin çoğalması, ilgili birimleri tedbir almaya yönlendirmiştir. Evliliğin kağıt üzerinde olup-olmadığı konusundaki araştırmalar, suçluların yakalanmasını müteakip hapisten, yurtdışına sürgüne kadar devam eden hukukî önlemler bu çerçevede ilk akla gelen şeylerdir.

Dört; suçlunun yakalanması, o şahsın ait olduğu millet ve devlet adına olumsuz bir imaj olduğu gibi ülkede yasal olarak yaşayan, kanun ve kurallara uymada belki ABD vatandaşından öte dikkat içinde bulunan diğer Türk vatandaşlarına karşı cephe alınmasına sebep olacak bir davranıştır. Başkalarının yapmış olduğu hataların bir anlamda ceremesini istemedikleri ve hak etmedikleri hâlde çekmek zorunda kalan bu insanların, kul hakkı özelinde ahirette ilgili kişilerden davacı olması muhtemeldir. Bu ise gerçekten ahiret inancı olan, cennet arzusu, cehennem korkusu, Allah'a hesap verme şuuru içinde bulunan kişilerin tir tir titremeleri için yeterli bir sebep olsa gerek.

Beş; Türk insanına karşı devletin yetkili birimlerinde oluşacak bu menfi imaj, vize alım işlemlerinden, uluslararası siyasal, kültürel, ekonomik ilişkilerin seyrine dahi etki edebilir. Mevhum şahsi çıkarlar adına, böyle menfi şeylere sebebiyet vermeye hiç kimsenin hakkı olmasa gerek.

Hâsılı; neresinden bakarsanız bakın ve hangi gaye ile yapılmış olursa olsun bu tip sahte, anlaşmalı, kağıt üzerindeki evlilikler caiz değildir.

Gayrimüslim Mezarlığına Gömülme

Cevap bekleyen sorumuz tahmin ettiğiniz gibi Müslümanın gayrimüslim mezarlığına gömülmesinin caiz-olup-olmadığı hakkında.

Erken dönemlerde dile getirilen fikhî görüşlere baktığımızda bu sorunun bir cevabı var; caiz değil. Neden? Çünkü her şeyden önce dinî âidiyetlerin ferdi, kurumsal ve devletlerarası münasebette başat rol oynaması, din farklılığının ayırıcı bir eksen üzerine oturması ve günümüze kadar süregelen umumi tarihi çizgi itibarıyla diğer din mensuplarının Müslümanlarla savaş hâlinde bulunması. Bir başka tabirle fiilî

düşmanlık hâli “Caiz değildir.” hükmünün üzerine oturduğu en temel dayanaklardan birisi.

Diğer yanda mezarlıkların oluşumunda genel kabul gören uygulamalar var. Tarih boyunca Hıristiyanlar, Yahudiler ve başka inanç grupları mezarlıklarını kendilerine has kılmış, onları özenle korumuş ve bu korumayı ölülerine saygı olarak addetmişlerdir. Bu zaviyeden mezarlıklar sadece mezarlık olmamış, kültürün bir parçası hâline gelmiş, hatta şehirlerin aidiyetlerini bildiren bir kimlik unsuru olarak fonksiyon görmüşlerdir.

Günümüze gelince; iki ayrı başlık hâlinde sıraladığımız hususlar aynen olmasa da benzer şekillerde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla Müslüman ülkelerdeki uygulama aktarmaya çalıştığımız form üzere devam etmektedir ve devam da etmelidir.

Fakat günümüzde düne nispetle değişen ve yaşanan bir gerçek var; o da gayrimüslim ülkelerdeki Müslümanlar. Bugün sadece Avrupa ve Amerika’da sayıları 30 milyonu aşkın Müslüman yaşamaktadır ve bunların büyük çoğunluğu yaşadıkları ülkelere yerleşmiş durumdadırlar.

Pekâlâ, bu Müslümanlar cenazeleri olduğunda ne yapabilirler? Üç alternatif üzerinde durulabilir:

1. Ait oldukları İslâm ülkelerine gömülebilirler. Buna iki ayrı noktadan itiraz edilebilir:

a. Dinimizde esas olan şahsın öldüğü yere gömülmesidir. Bu başka yere taşınamaz demek değildir ama fukahâ Müslümanın öldüğü yerin mezarlığına gömülmesini mendup saymışlardır. Kaldı ki Hocaefendi’nin ifadeleriyle “İnanan bir insan için toprağın altına girdikten sonra mesafelerin önemi yoktur.”

b. Herkes için söz konusu olmayacak bir alternatiftir bu. Zira din değiştirme veya evlilikler vasıtasıyla Müslüman olan ve o ülkelerin yerlisi olan Müslümanlar bu alternatifte kendilerine yer bulamazlar.

2. Yaşadıkları şehrin Hıristiyan, Yahudi, Budist vb. mezarlığına gömülebilirler. Bu tercih de her zaman için kabil-i tatbik olmayabilir. Çünkü ilgili ülkenin cenaze tekfin adına kabullendiği kurallar ile İslâm’ın kuralları çoğu zaman çatışmaktadır. Bazen de mezarlığın ait olduğu din yetkilileri başka dine mensup kişilerin gömülmesine müsaade etmemektedir.

3. Yerleşik Müslümanların organize olup kendi mezarlıklarını oluşturmalarıdır ki bu, tercih edilmesi ve mutlaka hayata geçirilmesi gereken bir alternatiftir. Bu durum hem Müslümanlar için yaşadıkları şehre bizim dedirtecek bir aidiyet nişanesi olacak hem psikolojik bir rahatlama meydana getirecek hem de mezarlık kültürü adına mevcut şartlarda yapılabilecek şeyin en iyisi ve en güzeli yapılmış olacaktır.

Peki, şehirlerin büyüklüğü veya oralarda yaşayan Müslüman nüfusun azlığı dolayısıyla müstakil mezarlık teşkil edilememesi durumunda ne yapılacak? Genelde mezarlıkların belli bir bölümü anlaşma yapılması ve bedelin verilmesi karşılığında Müslümanlara ayrılabilir. Cenazelerimizi gayrimüslim mezarlığında gayrimüslimlerle karışık, yan-yana, iç-içe gömmektense, son çare olarak bu yol tercih edilmelidir.

Gayrimüslim Kadınlar Yanında Tesettür

Müslüman kadınların, gayrimüslim kadınlar yanındaki tesettür şekli, gayrimüslim ülkelerde yaşayan ve dinî hassasiyete sahip kişiler tarafından defalarca sorulan sorular arasında. Ciddi bir kafa karışıklığının olduğu bu mevzu, içtihadî ahkâma konu olan ve her bir içtihadın yapıldığı tarih itibarıyla arka plan izlerini üzerinde taşıyan bir konudur.

Her şeyden önce tesettür dendiğinde akla gelen iki kavram var; avret ve zinet. Konu ile ilgili ayet ve hadisler bu ayrımı yapabilecek malzemeyi bizlere sunmaktadır. Nur sûresindeki şu ayet bunun en câmi örneğini teşkil eder: “Mümin erkeklere söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar. Bu, onların arınmasını daha iyi sağlar. Allah yaptıklarından şüphesiz haberdardır. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar, süslerini, kendiliğinden görüneni müstesna, açmasınlar! Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Süslerini, kocaları veya babaları veya kayınpederleri veya oğulları veya kocalarının oğulları veya kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya kızkardeşlerinin oğulları veya kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Saadete ermeniz için hepiniz tevbe ederek Allah'ın hükmüne dönün.” (Nur Sûresi, 24/30-31)

Ayrıca Efendimiz'in “Erkek erkeğin avretine, kadın da kadının avretine bakmasın. Vücudunun bir kısmı çıplak iken erkek erkeğe, kadın kadına temas etmesin.”¹ hadisi bahsini ettiğimiz ayrıma işaret eder.

Bu ve benzeri ayet ve hadisler göre avret; insan vücudunda örtülmesi gereken, başkalarının bakmasının veya mazeretsiz olarak gösterilmesinin haram olduğu mahaldir. Tenasül uzuvlarının galîz avret mahalli olduğu tartışmasızdır ama hafif avret denilen mahal, cinsler arasında evlilik, evlilik engeli olan-olmayan ilişkisine bağlı akrabalık ve zaruret gibi unsurlara bağlı olarak içtihatlarla düzenlenmiştir. Mezheplerde göbük-diz kapağı arası, uyluk ve diz kapağının avret mahalline dâhil olup olmadığı bu yüzden tartışmalıdır.

Zinet örfte kadınların takındığı küpe, gerdanlık, bilezik hatta elbise gibi hâricî unsurlardır. Ama tesettürün konu edinildiği bu ayette zinetten maksat hiç şüphesiz takıların kullanıldığı âzâlardır. Bu durum “Zikri hâl ile irade-i mahal gösterilmektedir.” şekilinde ifade edilir.

Bahsi geçen mevzunun hem avret hem de zinet ile ilgisi vardır. Avret açısından bakıldığında; genelde İslâm fukahâsı avreti erkeğin erkeğe; kadının kadına; erkeğin kadına ve kadının erkeğe olmak üzere 4 ayrı kategoride incelemiştir. Konumuzu ilgilendiren nokta ise kadının kadına olan avretidir. Fukahâ “Kadının kadına olan avreti erkeğin erkeğe olan avreti yani göbük ile diz kapağı arası gibidir.” der ve buna ebedi evlenme engeli bulunan erkekleri de ilave eder.

Gayrimüslim kadınlar buraya dâhil midir? İslâm uleması bu sorunun cevabını Müslüman kadınların zinet yerlerini teşhir edebileceği veya edemeyeceği kişilerin anlatıldığı ayete getirilen yorumlarla vermişlerdir. “Zinetlerini, kocaları veya babaları veya kayınpederleri veya oğulları veya kocalarının oğulları veya kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya kızkardeşlerinin oğulları veya kadınları veya cariyeleri veya erkeklığı kalmamış hizmetçiler ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler” ayetindeki نِسَائِهِنَّ kelimesine “mümin kadınlar” manası veren ulema konumuzla alakalı olarak şu yorumu yapmaktadır: “Müslüman olmayan kadınlar, Müslüman kadınların güzelliklerini ve cazibelerini görmemelidirler. Çünkü bu kadınlar, eğer Müslüman kadınların tahrik edici yerlerini ve ayıp yerlerini görürse gidip kocalarına, kardeşlerine ve yakınlarına anlatırlar. Efendimiz “Bir kadın kocasına bir başka kadının güzelliklerini görüyormuş gibi anlatmasın.”² der. Müslüman kadınlar ise güvenilir kimselerdir. Kocalarına, bir Müslüman kadının bedenini ve süslerini anlatmalarına dinleri engel olur.”

Ayete farklı yorum getiren ve diğer grupta yer alan ulema ise ayetteki نِسَائِهِنَّ kelimesine “kendilerinden olan kadınlar” şeklinde mana vermişlerdir. Bunlara göre نِسَائِهِنَّ sözün uyumu içinde söylenmiştir ve dine dayalı bir fark gözetilmemektedir. Hemcins olduktan sonra gayrimüslim veya Müslüman fark etmez. Kur’ân’da هُنَّ şeklindeki zamirlerin hiçbirinde dine dayalı bir ayırım söz konusu değildir.³

Bu grupta yer alan ulemanın bir başka yorumu da şudur: نِسَائِهِنَّ “hizmet ve sohbetlerinde özel yeri bulunan kadınlar” demektir. Bu da zinetleri göstermede ayırımın hemcins olmasına göre değil, ahlâkî tavır ve tutumlarına göre yapılması gerektiğine işaret eder. Fâsık, hayâ ve utanma duygusunu yitirmiş öyle kadınlar vardır ki değil zinet mahallini açmak, onlarla oturmak bile doğru değildir. Hatta bu kişiler Müslüman da olsa, aynı ahkâma tâbidirler.

Bu ikinci yaklaşım göstermektedir ki -hayâ duygusunu yitirmiş fâsık ve günahkâr olanlar hariç- bütün kadınlar, Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ayırımı yapılmaksızın zinet yerlerinin gösterilebileceği kesim içine girer. Bir başka tabirle, o istisnâî hükme dâhildirler.

Anlaşılan o ki dışarıdan bakıldığında etimolojik bir farklılık gibi gözükse ve bir tek kelime üzerinde yapılan yorumlar, mücerred ve hakiki anlamda etimolojik değildir. Çıkış noktası bu olsa da, نِسَائِهِنَّ deki murad-ı İlahiyi kavrama tarihi dönemin şartları içinde mütalaa edilmeyi gerekli kılmıştır.

Sonuç itibarıyla birinciler, “Müslüman kadının gayrimüslim kadına karşı avret mahalli göbek diz kapağı arasındadır. Ama zinet mahallerini müşahade eden gayrimüslim bayanlar kocalarına bunu hikâye edebilir. Bu da toplumda fitne başta olmak üzere pek çok ahlâkî ve kültürel probleme sebebiyet verebilir. Dolayısıyla Müslüman kadın, gayrimüslim kadının yanında zinet mahalli olan başını, gerdanını vs. kapamalıdır ve zinetleri ile zinet mahallerini göstermemelidir.” derler.

İkinciler ise “Gayrimüslim kadın Müslüman kadının hemcinsidir. Hemcins olması itibarıyla başını, saçını, zinetlerin takıldığı gerdanını, kolunu, ayağını göstermesinde mahzur yoktur. Çünkü gayrimüslim bayanlar zinet mahallerinin gösterilebileceği istisnai sınıfın içindedirler.” diyerek görüşlerini ifade ederler.

Deliller ve onlara getirilen yorumlardan anlaşılacağı üzere ortada oldukça net iki görüş var. Bu görüşlerden bir tanesini tercih aşamasında bulunan kişilere yardımcı olabilecek bazı değerlendirmeleri sunayım isterseniz sözün geldiği bu noktada:

1. İster avret mahallinin, isterse zinetlerin/zinet yerlerinin gösterilebileceği kişilerin tespiti, içtihadî bir konudur. Fıkıh mezheplerinde galiz avret mahallerinde ittifak olsa bile hafif avret mahalli ve zinet yerlerinin gösterileceği şahıslar hakkındaki görüş ayrılıkları bunun ispatıdır. Bir başka tabirle, bu mesele içtihadı mesağ olmayacak katiyette Allah ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından belirlenmiş değildir.

2. Başta da ifade ettiğimiz gibi her bir içtihadî hüküm, içtihadın yapıldığı tarihi dönemin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve benzeri şartları muvafacesinde verilmiştir. Siyasî yapıların din eksenini üzerine oturduğu o dönemlerde Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki münasebet düşmanlık merkezliydi. Sözünü ettiğimiz içtihad ve yorumların yapıldığı dönemlerde, ehl-i kitap, müşrik yekvücut ve tek cephe hâlinde birleşmiş, Müslümanlara karşı fiilî bir düşmanlık içindeydi. Adı konulsa da konulmasa da taraflar arasındaki karşılıklı mücadele hayatın çeşitli ünitelerinde kendini farklı boyutlarıyla her daim gösteriyordu. Bu mücadeleler çoğunlukla göğüs göğse savaş/harp/kıtâl şeklinde oluyor, bazen de “soğuk savaş” kavramının tarifi içine giren tezahürlere bürünüyor. Bu durumda Müslüman kadınların gayrimüslim kadınlarla münasebeti zaten yok denecek kadar azdı. Olanlar da bu atmosferde nasıl ve ne kadar olabilecekse işte o kadardı.

3. Heptenci ve toptancı bir mantık ne dün ne de bugün kabul edilemez. Kur’ânî ve Nebvî değerler ile 15 asırdır devam eden tarihimizde pratiğe intikal eden mirasımız ve içinde yaşadığımız devrin şartları bunu açık ve net bir biçimde göstermektedir. En basitinden İslâm dininin ehl-i kitap bayanlarla evliliğine cevaz verdiği düşünülecek olursa bu toptancı mantığın yanlışlığı kendinden ortaya çıkmaktadır. Böyle bir evlilik gerçekleştiğinde -ki bunun binlerce örneği var- İslâmî sınırlar içinde olan ve olması gereken akrabalık ilişkilerinin boyutunu varın siz tahmin edin. Fukahânın hemcins olmaya göre değil de ahlâkî boyuta bağlı ayırım yapmaları, Müslüman kadınların güzelliklerini kocalarına, başkalarına tavsifle fitneye sebebiyet verebilir demeleri bunu zaten açık bir şekilde göstermektedir.

4. Küreselleşen ve küçücük bir köy hâline gelen dünyada hemen herkesin bildiği ama gayrimüslim ülkelerde bulunan Müslümanların bizzat yaşadığı bir gerçek var ki o da artık ülkelerin siyasî sistemlerinin din eksenine kurulu olmadığı gerçeğidir. Bugün dinî, etnik, kültürel çoğulculuğun hâkim olduğu sosyal bir yapı var karşımızda. Ulus devletlerde bile aslında aynı yapı söz konusu. Milletler, devletler, vatandaşlar artık birbirini tanımlarken düşman değil, dost konsepti üzerine tanımlıyor. Gayrimüslim ülkelerde hayatlarını sürdüren, ilgili ülkelerin -göç, doğum, iltica ve çalışma gibi vesilelerle- vatandaşlığını almış milyonlarca Müslüman bulunuyor ve bunlar içinde ister komşuluk, iş yeri arkadaşlığı gibi hayatın tabii akışı, isterse dava şuuru ile kendi değerlerini başkalarına anlatmak için gayrimüslimlerle münasebeti tercih eden, etmek zorunda olan Müslümanların sayısı azımsanmayacak ölçüde çok. Hiç şüphe yok ki bu zemin, yukarıda izahını yapmaya çalıştığımız görüşlerin ortaya konduğu zaman, mekân ve insan şartlarından alabildiğine farklı bir zemin. Zemindeki bu farklılık, yine hiç şüphe yok ki bu içtihadî yaklaşımların birini tercihte önemli bir role sahip.

Son olarak Elmalı Hamdi Yazır'ın "Önceki daha ihtiyatlı, bu ise daha uygundur." dediğini hatırlatalım. Son tahlilde kişiler fikren ve vicdanen tatmin oldukları iki görüşten birini tercih ve taklit edecekler.

Kâfirin ve/ya Gayrimüslimin Gıybeti Caiz midir?

Sadece kâfirin gıybeti caiz midir şeklindeki soru bence eksiktir. Onun için yazının başlığına daha kapsayıcı bir kavram olan gayrimüslim kelimesini ilave ettim.

Gıybeti konu olan kişiler son tahlilde bir insan olduğu için böyle bir soru sorulmalı. Her ne kadar başka bir din veya inanç grubuna mensup olsalar da.

Başka bir açıdan yine cevaplanması gereken bir soru bu. Çünkü elimizin altında bulunan pek çok dinî kitapta "Kâfirin gıybeti olmaz." görüşleri yer almaktadır. Bu görüşler bugün de geçerliliğini sürdürmekte midir? Bu bir.

İkincisi; bugün söz konusu görüşlerin dile getirildiği dünyadan çok farklı bir dünyada yaşıyoruz. Eskiden olduğu gibi dünya Müslüman ve gayrimüslim şeklinde ikiye ayrılmıyor. Müslümanlarla ötekiler arasında sıcak savaş dünyanın her yerinde hâkim değil. Gayrimüslim Batı ülkelerinde belki 40 milyonu aşkın, Uzak Doğu, Orta Asya, Afrika, Avustralya'da milyonlarca Müslüman, "Gıybeti olur mu?" denilen insanlarla içli-dışlı yaşıyor. İş yeri arkadaşlığından komşuluğa, müşteri-satıcı ilişkisinden işveren-işçi münasebetine kadar geniş bir alanda birliktelik söz konusu. Tabii evlilikler ve bu evlilikler sebebiyle tesis edilen akrabalıklar işin başka bir boyutu. Hepsinden öte bu birliktelikler her gün alanını genişleterek devam ediyor ve edecek.

Gıybetin haram kılınmasındaki amaç, toplumsal huzura zarar vermemek, bir arada yaşayan insanların birbirlerine olan güven, muhabbet ve sadakatlarını zedelememek ise yukarıda örneğini verdiğimiz toplumsal yapılanmada olduğu gibi başka din mensupları da işin içine girmektedir. Bu takdirde Müslüman ne yapacak? Kitaplarda

yazdığı gibi “Gayrimüslimlerin gıybeti olmaz.” deyip içinde yaşadığı dar veya geniş ortama huzursuzluk salan gıybeti yapacak mıdır? İşte bunun için de bu sorunun cevabı aranmalıdır.

Bu mesele çok farklı bir perspektiften ele alınıp şöyle de sorulabilirdi; Hucurât suresinde: “Ey iman edenler! Çokca zan etmekten kaçınınız. Şüphe yok ki zannın bazıları günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayınız ve birbirinizin gıybetini yapmayınız. Sizden biriniz, ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? -Bilakis- onu çirkin görmüş olursunuz. Artık Allah’tan korkunuz. Şüphe yok ki Allah tevbeleri kabul edicidir, çok esirgeyicidir.” (Hucurât Sûresi, 49/12) buyrulmaktadır. Bu ayetin muhatapları içine gayrimüslimler de girmekte midir? Yoksa ayetteki “kardeş” tabiri sadece Müslümanları mı içine almaktadır?

Aynı yaklaşım Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) gıybet ile alakalı hadis-i şerifinde de geçerli. Çünkü O, gıybeti tarif ederken “Birinizin, kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anmasıdır.” buyurur. Sahabi şaşkınlık içinde “O vasıf onda varsa da mı? diye sorar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) herkesin kulağına küpe olacak cami bir beyanla bu soruyu cevaplar: “Evet, söylediğin sıfat eğer kardeşinde bulunuyorsa gıybet, bulunmuyorsa iftira etmiş olursun.”⁴

Dikkat edersiniz burada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) meseleyi anlatırken “kardeş” tabiri kullanıyor. Kardeş sadece Müslüman mıdır yoksa aynı toplum içinde birlikte yaşadıkları gayrimüslimler de buna dâhil midir?

Öncelikle ilgili ayetin nazil olduğu Medine’de Müslümanlar müşrik, Hıristiyan, Yahudi ve kâfirlerle birlikte yaşıyorlardı. Efendimiz’in vefatına kadar Medine’de sayısal çoğunluğun sürekli değiştiği bir hakikat olsa da bu, Kur’ân’ın nüzul süreci son bulana kadar gayrimüslimlerle birlikte yaşandığı gerçeğini değiştirmiyor. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde zırhının bir Yahudi’den aldığı borç dolayısıyla rehin olması ve buna benzer nice örnek bunu ispat eden tarih hakikatler olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla “birbiriniz” ve “kardeşiniz” ifadelerinin kapsama alanlarını değerlendirirken bu nokta gözden uzak tutulmalıdır.

Aynı kapsamda, Kur’ân’ın evrensel ve tarih-üstü keyfiyeti de çok önemlidir. Kıyamete kadar geçerli bir yasak ortaya konurken, yakın veya uzak gelecekte Müslümanların gayrimüslimlerle -günümüzde olduğu gibi- iç-içe hayat sürecekleri bir yapının ilm-i İlahinin hâricinde olduğu düşünülemez. Daha önce de bir cümle ifade ettiğimiz ehl-i kitapla evlilik münasebetiyle kurulacak akrabalık bağları bile gıybetin kapsama alanını belirlerken düşünülmesi gereken başka bir örnektir. Konumuz açısından daha açık ve net ifade edecek olursak, mezkûr kelimelerin sadece Müslümanlara hasredilmesi, gayrimüslimi yok saymakla eş değerdir ki bunu söylemek mümkün değildir.

Konu, kul hakkı kavramı etrafında da serd-i kalam edilebilecek mahiyettedir. Şöyle ki kul hakkının dünyevî ve uhrevî iki boyutu vardır. Dünyevî boyutu hayatın hemen her alanında karşılıklı münasebetler sonucu oluşan ve anlaşmazlıklar söz konusu olduğunda hukuk önünde adalet arayışı ile son bulan haklardır. Alışverişte

anlaşmazlık, gasp, yaralama, öldürme vs. gibi meselelerde içine düşülen anlaşmazlıklar hukuk önünde halledilirken, muhatapların dinî kimlikleri nazara alınmaz. Kıyas veya diyet gereken ve son tahlilde Müslümanın haksız olduğu bir olayda, muhatapın gayrimüslim veya müşrik olması, onlara haksızlık yapılmasını gerektirmez. Bu, hem Kur’ân’ın öğretileri hem de Efendimiz’in beyanları ile sabittir. En basitinden, bir Müslümanın gayrimüslime ait domuzu öldürmesi tazminatı gerektirir. Çünkü domuzun Müslümana göre haram olması münasebetiyle ekonomik değeri olmasa da gayrimüslim için ekonomik değeri vardır. Hatta fıkıh kitaplarında tazminat hükmünün gerekçesi olan kıyasa göre “Bir Müslüman için koyun neyse, gayrimüslim için de domuz odur.” denmektedir. O hâlde hukuka intikal eden anlaşmazlıklarda din farklılığının haklıyı haksız yapacak ölçüde hukuka yansımaları düşünülemez, denebilir. Bu İslâm’ın evrensel ve tarih-üstü adalet anlayışı ile çelişir.

Burada belki içtihadî hükümlerdeki haksızlık diye nitelendirilebilecek bazı hususlar gündeme getirilebilir. Bu önemli konunun yeri burası değil ama bir cümle ile ifade edecek olursak, onların her birerlerini ait oldukları konteks içinde ele almak lazım. Bu bir.

İkincisi, dönemin siyasî havasının, Müslümanlarla-gayrimüslimler arasındaki fiilî düşmanlık hâlinin, savaş durumunun hukukî içtihatlarına etkisi mutlaka olmuştur. Savaş hukuku ile barış hukukunu birbirbine karıştırmamak gerek. Savaş ve barış dönemlerinde inen ayetler arasındaki farklılık zaten bunu göstermektedir.

Ayette geçen ve bizim “birbiriniz” diye tercüme ettiğimiz بَعْضُكُمْ deki “siz” manasına gelen كُمْ zamiri, sadece Müslümanları içine almaktadır denilemez. Usulde kullanılan terminoloji ile bu “âmm” yani umumi, herkesi içine alan bir ifadedir. Müslümanlara has olduğunu beyan için yine usuldeki terminoloji ile “tahsis” edici bir beyana ihtiyaç vardır ki bu konu özelinde Kur’ân ayetleri içinde tahsis edici başka bir beyan yoktur.

Burada belki siz manasına gelen كُمْ zamiri ile kastedilen şüphesiz Müslümanlardır; zira din ekseninde bir ayırım söz konusu olduğu için Kur’ân ötekilerini ifade ederken onlar manasına gelen هُمْ zamirini kullanmıştır, denilebilir. Bu itiraz doğru ve sağlam temellere dayanmamaktadır. Kur’ân’a vâkıf olan herkes bunu bilmektedir.

İkincisi; Kur’ân etrafında herhangi bir mesele araştırılırken bir tek ayetle iktifa edilmez. Konu etrafında başka ayet ve tabii ki Nebiler Serveri’nin bu çerçevedeki beyan ve uygulamaları bir bütün olarak ele alınır. Aksi takdirde bu tür parçacı yaklaşımlar, bütünü gözetmeyen bakış açıları bizi doğru sonuçlara ulaştırmaz. Söz gelimi Kur’ân, dinî âidiyetimizden dolayı bize düşmanlık etmeyen, bizimle savaşmayıp barış içinde yaşayan gayrimüslimlere açık ve net bir şekilde iyilik yapmamızı emretmekte⁵, düşmanlık yapanlara karşı olan hasmane duygularımızın da âdil davranmamıza engel olmamasını⁶ emretmektedir. Gördüğünüz gibi Kur’ân’a bütüncül bakış, işin mahiyetini değiştirmektedir. Zaten İslâm’ın evrensel olma özelliği bunu gerektirir. Dolayısıyla كُمْ zamirinden kasıt Müslümanlardır, gayrimüslimlerin gıybeti caizdir, hükmü Kur’ân’ın ruhunu yansıtmaması açısından tartışmaya açıktır.

Üçüncüsü; işin maslahat boyutudur. Değişen ve gelişen şartlar özeldir ümmet, genelde de bütün insanlık adına maslahatın değişimini netice vermiş olabilir. Nitekim vermiştir de. Daha önce de belirttiğimiz gibi sadece Avrupa ve ABD’de yaşayan 35-40 milyon Müslüman, hayatın her safhasında gayrimüslimlerle bir ve beraberdir. Şu aşamada bunun geriye dönüşü de yoktur. Zira vatandaş kimlikleri ile oturmuş bir hayat düzenine ve felsefesine sahip bu kişiler öz vatanlarından ziyade kendilerini o ülkelere ait hissetmektedirler. Nesiller ilerledikçe bu hissediş, kabule hatta kabulden çok daha öte, atalarının vatanlarını üç-beş yılda bir gidilen tatil beldesi olarak görmeye kadar uzanan bir keyfiyete dönüşmektedir.

Meseleye sadece göçmenler olarak da bakmamak lazım. Zira din değiştirme suretiyle doğuştan o ülkelerin vatandaşları olan, dolayısıyla anne-baba başta bütün çevresi gayrimüslim olan Müslümanlar da bu çerçevede düşünülme zorundadır.

Maslahat konusuna dönecek olursak; söz konusu toplumlarda yaşayan gayrimüslimler, İslâm’a işte bu Müslümanların aynası ile bakmaktadır. Burada “Gayrimüslimin gıybeti olmaz.” demek, hem onların ferdi ve kurumsal ilişkilerini zedeleyecek hem kurulan dostluklar harap olup gidecek hem de İslâm ve Müslüman hakkındaki görüş ve kanaatleri bu çerçevede belirlenecektir. Bu sonuca hangi açıdan bakarsanız bakın olumlu bakmak mümkün değildir. Ayrıca sırf bu nedenle dostlukların, İslâm ve Müslümanlığa karşı ilginin azalması veya son bulması hem dostluk ve kardeşliğe hem de İslâm’a ihanet olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan “Ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi?” mealindeki ayette geçen kardeş kelimesi din kardeşliği bağlamında sadece Müslümanları mı kastetmektedir yoksa başka din mensupları da bunun içine girer mi?

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi bu ve benzeri konulardaki araştırmalarda önce ayeti siyak-sibak bütünlüğü, mefhum ve mantuku ile ele almak, sonra da Kur’ân’a bütüncül bir perspektiften bakmak gerekir. Evet, kardeş kelimesi ilk etapta akla din kardeşliği gibi bir yaklaşımı hatıra getirirse de ayet, kendi içindeki bütünlüğü nazara alınacak olursa bu yaklaşımı geçersiz kılmaktadır. Zira mevzu bahis edilen şey, din farklılığının ve o farklılığın esas alındığı davranış tarzı değil, aksine gıybetin kötülüğünü, çirkinliğini, insanı tiksindirecek ölçüde gözler önüne sermektir.

Elmalılı Hamdi Yazır merhum ilgili ayetin tefsirinde şöyle der: “Hiçbiriniz kardeşinin ölü olarak etini yemesini sever mi? Gıybetin tabii olarak, aklen ve şer’an kötülüğünü ve çirkinliğini tasvirdir. Gıybet edilen kimse orada bulunmayıp söylenen sözü bilmemesi ve o anda savunacak durumda olmaması dolayısıyla bir ölü, hem de kardeş olan bir ölüdür. O vaziyette onun kötülüğünü söyleyerek gıybet ile şerefine saldırmak bir ölünün etlerini parçalayıp yemek ve özellikle o saldıranın zannınca da fena ve bundan dolayı kurtlu bir leş hâlinde bulunan bu etleri hırs ve iştah ile seve seve yemek şeklinde bir canavarlık şeklinde tasvir edilmektedir ki ifadede bir kaç kez yapılan mübalağalar da dikkatten kaçmayacak kadar, açıktır. Bir taraftan takriri, bir taraftan da inkâra ihtimali olan soru, son derece iğrenç bir şeye sevgi ile alaka, fiili genelleme ile bir’e dayama, hem yalnız insan eti ile değil, kardeş eti yemekle, hem de sağ değil, ölü leş hâlinde yemekle temsil ediliyor. Ve insanın namus ve haysiyetinin eti ve kanı

gibi ve belki daha önemli olduğuna işaret ediliyor. Demek ki gıybet, böyle sefil bir canavarlık, gıybet eden öyle alçak bir canavar derecesindedir.”

Son olarak bir de meseleye gıybet ve sonuçları açısından bakalım ve şu soruyu soralım; gıybet neden yasaklanmıştır? Çünkü o, iki yüzlülüğün, sevgi ve saygıda samimiyezsizliğin ifadesidir. Gıybeti yapılan kişinin başkaları nezdindeki onur, şeref ve haysiyeti ile oynamaktır. Üçüncü şahıslar yanında söylenip muhatabın yüzüne karşı söylenemeyen bir söz, aynı zamanda gıybeti yapan kişinin ahlâkını, cesaret ve korkaklık bağlamında seviyesini, konuştuğu mevzular hakkında bilgi ve kanaatinde emin olma derecesini ortaya koymaktadır. Öyle ya bilgi ve kanaatinden eminse, cesareti de varsa, muhatabın yüzüne bunu söylemek daha doğru değil midir? Ayrıca gıybet toplumsal huzuru zedeleyen ve yaygınlık derecesine göre yok eden, insanların arasında güveni kaldıran ve insanı insanın kurdu hâline getiren bir faaliyettir. Gıybetin haram kılınmasının, uhrevî cezasının ağır olmasının altında bunlar da rol oynamaktadır.

Bütün bunların ardından şu soruyu soralım o zaman: gıybet neticesi bu sonuçların oluşmasında muhatabın gayrimüslim olmasının bir etkisi olur mu? Elbette olmaz. Müslümanın gıybetini yapınca ahlâksız ve korkak, gayrimüslimin yapınca ahlâklı ve cesur mu olur insan? Birlikte yaşanan bir zemin söz konusu ise muhatap Müslüman olunca huzursuzluk, gayrimüslim olunca gıybet ile toplumsal huzur mu sağlanır?

Eğer meselenin içinde zulüm ve haksızlık, bir araştırma esnasında doğruya ulaşmak için bildiğini söyleme gibi nedenler varsa, zaten bunlar gıybetin istisnası olarak kitaplarda kaydedilmiştir. Hatta bunlara gıybet denmesi gıybet görünümümlü olması itibarıyla. Belki bunlara hak ve hakikatin ortaya çıkması adına gıybet bile denmemesi gerekir.

Hâsılı, dinî kimlikler insanlar arasında ayrımı körükleyen, düşmanlığı ziyadeleştiren değil, sadece muhatabın dinî âdiyetini ifade eden tanım çerçevesinde kalmalıdır.

Şimdi hiçbir şerh, açıklama ve yoruma girmeden Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) gıybet ile alakalı hadislerinden bir demet sunmaya çalışacağım. Böylece usul ilminde kullanılan kavramla belirtecek olursam tahsisin değil âmm'in esas olduğunu bir de hadislerden görmüş olacağız.

Efendimiz bir gün ashabına: “Gıybet nedir, bilir misiniz?” diye sorar. Sahabi “Allah ve Peygamberi daha iyi bilir.” cevabını verince, Nebiler Serveri” “Kardeşini, hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.” buyurur. Sahabi “Ya söylediğim kardeşimde varsa?” deyince, “Eğer söylediğin onda varsa, gıybet etmiş olursun. Şayet söylediğin onda yoksa, o takdirde ona iftira atmış olursun.” cevabını alır.⁷

“Her kim dilini ve avret mahallini kötülükten korumaya bana söz verirse, ben de onun Cennet'e girmesine kefil olurum.”⁸

Hz. Âişe bir gün Efendimiz'e Hz. Safiyye'nin boyunun kısalığından bahseder. Bu sözden hiç hoşlanmayan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Âişe! Öyle bir söz söyledin ki eğer o söz denizin suyu ile karışsa her hâlde onun tadını ve kokusunu bozardı.” diyerek eşini uyarır. Yine Hz. Âişe bir gün Efendimiz’e ismini bilmediğimiz bir kişinin boyunu-posunu ve davranışlarını taklit eder. Bunun karşılığında Efendimiz: “Karşılığında bana dünyayı verseler bile insanı hoşlanmayacağı bir şey ile taklit ve tasvir etmeyi kesinlikle sevmem.”⁹ buyurur.

Gıybet muhalefet edenin mükâfatını ifade eden bir hadiste ise şöyle buyrulur: “Bir kimse kardeşinin ırz ve şerefini çekiştirene karşı onu savunursa, Allah kıyamet günü o kimseyi Cehennem’den uzaklaştırır.”¹⁰

Muaz b. Cebel bir gün Efendimiz’e kendisini cennete koyacak ve cehennemden uzaklaştıracak amelleri söylemesini ister. Efendimiz, özetle “Allah’a şirk koşturmak, O’na ibadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak, haccetmek, sadaka vermek, Allah yolunda malıyla canıyla mücadele etmek” der ve bunların her birerlerinin izahını yapar. Ardından “Bu dediklerimden hepsinin yerini tutan nedir, söyleyeyim mi?” diye sorar. “Evet” cevabını müteakip eliyle dilini tutup: “İşte buna sahip çık.” der. Hz. Muaz’ın taaccüp içinde “Biz söylediğimiz sözlerden hesap mı vereceğiz?” sorusunu da şöyle cevaplar: “Ey annesinin kuzusu! İnsanlar cehenneme yüzüstü düşüren dilleriyle kazandıklarından başkası mıdır zannediyorsun?”¹¹

“Su-i zandan çekininiz. Çünkü zan, sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve iştimize çalışmayın, hususi hayatlarını araştırmayın. Satın almayacağınız bir malın fiyatını, müşteri kızdırmak için artırmayın. Birbirinize haset etmeyin, düşmanlık yapmayın, arkanızı çevirip küsmeyin. Ey Allah’ın kulları! Kardeş olun, kardeş!”¹²

Sözlerimi Alvar İmamı’nın ifadeleri ve Hocaefendinin bu ifadelere yaptığı açıklama ile bağlayacağım. Der ki merhum Alvar İmamı: “İncitme bir canı; yıkarsın arş-ı Rahmân’ı.” Hocaefendi de der ki: “Allah ile irtibat ve oirtibatın seviyesine göre arş-ı Rahmân her insanda tecelli etmektedir.”

“Rabbimiz! Bizi unutarak ve hata ederek yaptığımız amellerden dolayı muaheze etme.” (Bakara Sûresi, 2/286)

ABD’de Ramazan Kültürü Oluşturma

Yıl 2008. 9. yılına girdiğimiz gurbette ilk defa Ramazan çadırı kuruldu yaşadığımız şehrin en merkezi parkına. Her gün 400-500 kişinin çoluk-çocuk neşe, huzur ve güven içinde gülüş-çığırış bir araya geldikleri, bir araya gelmek için can attıkları bir mekân oldu burası. Onlarca ile konuştum, program bittiği hâlde Türk usulü çimenlere kurulmuş yarenlik eden niceleri ile muhabbet ettim, birçoklarına kulak misafiri oldum; hemen herkes aynı şekilde düşünüyor. Benim gibi kısmen Ramazan keyfi olan, dışarıda en âlâ böreklerle, baklavalarla iftar yaptıktan sonra evde çoluk-çocuğu ile beraber tarhana çorbası ve turşu ile iftarı tercih eden insan bile çadıra gideceği zamanı kollarsa, böyle bir gelenekten gelmeyen insanların çadır zamanını dört gözle

beklemelerini çok görmemek lazım. Böyle giderse “iftar zamanı” tabiri bile “çadır zamanı” ile yer değiştirecek.

Değiştirmesin? Mesele “değiştirsın veya değiştirmesin” denecek kadar basit değil. Benim gibi hamuru Türkiye’de yoğrulmuş, örf-adet, gelenek-görenek ve en genel manada Ramazan kültürü adına belli bir birikimi olan insanların -ki bunlara birinci nesil diyelim isterseniz- ne orucu, teravihi ve Kur’ân tilavetiyle ne de iftarı, sahur ve orta temcidi ile büyük ölçüde bir problemi yok. Tek eksiklik gurbet ve hasret. Buna da insan zamanla bir şekilde alışıyor. Önceleri zorlanıyor, bağına taş basıyor, ciğerleri buram buram hasret solukluyor, sonraları ise istese de istemese de kabulleniyor. İşim, evim, barkım diyor kabulleniyor, “İnsanın vatanı doğduğu değil, doyduğu yerdir.” diyor kabulleniyor, anne-baba, akraba ve ahbablarının dünya değiştirmesi sebebiyle kabulleniyor vs. Bu kabul sonucu insan, imkânları nispetinde ister aile içi isterse özellikle aynı dili konuştuğu yakın çevresi ile sosyalleşerek bir Ramazan yaşıyor. Türkiye’den buralara transfer ettikleri Ramazan kültürünün vazgeçilmezlerini yani iftar davetlerini, teravihlerde cami gezmeleri, mukabeleleri, orta temcidleri, sahuruları, teravih sonrası yarenlikleri, büyükleri ziyaretleri vs. yaşamaya çalışıyor.

Dikkat ederseniz ne Karagöz-Hacıvat’tan, ne kukla, kanto, Direklerarası, Şehzadebaşı tiyatrolarından, ne Dümbüllü İsmail Efendilerden, ne yüzük oyunlarından, ne hatimle kılınan ya da her rekâtı farklı makamlarla seslendirilen kısa sûrelerle kılınan teravih namazlarından, ne de bu namazlar esnasında “Hoşgeldin ey şehr-i Ramazan, elveda ey şehr-i Ramazan” ilahilerinden bahsettim. Çünkü Anadolu’da her yörenin kendine has bir Ramazan kültürü oluşmuş. Bu kültürün bütün öğelerini sayıp dökmek için büyük hacimli kitaplar yazmak lazım. Kaldı ki bizim neslin Ramazan dendiği an aklına gelen Dümbüllüler, Hacıvat-Karagözler, orta oyunları vb. tamamıyla eğlence üzerine kurulu Ramazan kültürü Osmanlı’nın yıkılma aşamasında devreye giren şeylerdir. Bugün Sultanahmet meydanında, bazı büyük lokantalarda yaşatılmaya çalışılan bu gelenek maalesef ne Ramazan’ın mana ve muhtevasına, ne Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki tatbikata, ne de bizim itilâ dönemlerimizdeki gelenek ve göreneklere uygundur. Şerhi yâr ve ağyâra dokunacak bu hususu geçelim ama yazının sonunda yapacağımız teklifte zaten buna dolaylı olarak döneceğiz.

Evet, birinci nesil olarak biz böyleyiz. Pekâlâ ya anavatan hâricinde yaşadığımız ülkelere üç-beş yaşında gelen veya buralarda dünyaya gelen çocuklarımız? Onların hamuru buralarda yoğrulmuş. Doğdukları, yaşadıkları, ister-istememez rengine büründükleri, bürünmeseler de kokusunu, izini üzerinde taşıdıkları sosyo-kültürel ortam bizimle mukayese edilemeyecek ölçüde yabancı. O zaman bu çocukların, bu nesillerin Ramazan kültürü adına sahiplenecekleri, “Benim”, “Bizim” diyebilecekleri, göğüslerini gere gere arkadaşlarına “Ramazan kültürüm” diye gösterebileceği neyi olacak? Sadece aile ve yakın çevrelerindeki sosyal, ekonomik ve kültürel şartların elverdiği ölçüde oluşan ve çoğu zaman bir evin duvarları içinde kalan kültürü mü?

İşte bu acıdan diyar-ı gurbette kurulan bu iftar çadırını çok önemsiyorum. Bu yazıyı kaleme almamın nedeni de o. Çünkü bu çadır ABD’de Ramazan adına içtimaî planda yeni bir gelenek oluşturmaya yardımcı olacak. Baksanıza şimdiden, bireyselliğin

âlâsının yaşandığı bir ülkede -ki bizler de bu hengâmenin içindeyiz maalesef- aynı dinî değerlere sahip insanlar olarak bir araya gelmemizi sağladı. Aidiyet hissi ile coşmamızı netice verdi. Bazıları bizim yukarıda işaret ettiğimiz üzere okul, iş, ev vb. çevrelerinde yaşayan yabancı arkadaş, eş, dost ve komşularını çadıra getirdi ve onların yabancısı olmadığı Ramazan'a, oruca, iftara ait bir şeyler gösterdi. İhtimal çadır iftarları bu şekliyle dahi olsa devam ettirilebildiği takdirde, çadır ikinci ve üçüncü nesil adına oluşan yeni bir Ramazan kültürünün ögesi olacak. Bu sene bu tatlı havayı yaşayanlar, seneye çadır zamanını dört gözle bekleyecek. Bir aksilik olması ve iftar çadırlarının kurulmaması durumunda büyük bir haybet ve hüsrân yaşayacak.

Peki, çadır yeterli mi? Zaten konum da o. Şu ana kadar okuduğunuz satırlar, sözü bir şekilde buraya getirmek ve birtakım tekliflerde bulunmak içindi. Önce iftar çadırlarının Türkiye'de ortaya çıkış hikâyesine uzanalım. Hatırladığım kadarıyla iftar zamanlarının mesai bitim saatine rastladığı kısa kış günlerinde büyük şehirlerde yaşayan insanlar trafik, ev ile iş yeri arasındaki uzun mesafe gibi sebeplerle evlerine ancak yatsı vakti ulaşabiliyorlardı. Bunların evlerinden her gün ellerine iftarlık kumanya alıp getirmeleri, yolda iftar etmeleri veya lokantalara gitmeleri bir anlamda imkânsızdı. Bu probleme çözüm adına bazı büyükşehir belediyeleri, hayır kurumları toplu taşıma araçlarının kalkış noktalarına, büyük meydanlara dev çadırlar kurdular ve iftar yemekleri vermeye başladılar.

Öte yandan hemen herkesin bildiği gibi zengin-fakir ayırt etmeksizin oruçlu kişiye iftar yemeği vermenin sevabı, imkânı olan-olmayan herkesi imrendirecek ölçüde çok. Bu sevaba nâil olmak isteyen kişiler evlerinde 30 gün boyunca her gün iftar sofrası kursalar da ancak belirli sayıda kişilere iftar verebilir. İşte çadırlar böylesi kişilerin imdadına yetişti ve iftar vermenin bir manada toptancılığına başlandı. Yani büyük şehir, iftar zamanı, trafik sıkışıklığı vb. gerekçelere dayalı şartların sevkettiği zaruretler, başka bir hayır kapısı araladı imkânı olanlara. Şimdilerde Ramazan'ın neredeyse yaz günlerine denk gelmesi ve herkesin kendi iftar sofrasına yetişmesine rağmen çadırlar aynı yerlerde hizmet vermeye devam ediyor. Bunun sebebi de bahsini ettiğimiz daha çok sevap kazanma arzusu. Sözün özü, çıkış ve başlangıç noktası farklı olan iftar çadırları, yol alırken mahiyet değiştirdi.

Peki ya sonra? Medyanın imrendirmesi ile de hâli vakti yerinde olanlar fakir-fukara ile aynı sofrayı paylaşma, çoluk-çocuğuna farklı bir dünyayı bizzat gösterme düşüncesiyle ara sıra da olsa çadırlara akın etmeye başladı. Bu defa devreye TV ve radyo programlarından, yazılı basının Ramazan sayfalarından yabancısı olmadığımız eğlence kültürü devreye girdi. Bir tek farkla; canlı olarak.

Şimdi diyar-ı gurbette konu ile ilgili yapacağımız tekliflere gelelim:

1. İşin Batı standartları içinde profesyonelce ele alınması gerektiğine inanıyorum. Ama profesyonellik adına işin ruhundaki amatörlik unutulmamalı. En basitinden iş ticarete konu edilmemeli, sevap ve hayır düşüncesi, fedakârlık dışlanmamalı ve ne kadar cazip olursa olsun bu yoldan taviz sayılacak her türlü teklife kapalı kalınmalı.

2. Oluşturulacak bu Ramazan kültürünün temelini eğlence değil, ibadet konmalı. Yani kadın-erkek, çoluk-çocuk, yaşlı-genç adına yapılacak programlar Ramazan'ın mana ve muhtevasına uygun olmalı. Zaten Ramazan denince akla gelen ilk şey orucuyla, teravihiyle, Kur'an tilavetiyle ibadet ve ibadet eksenli şeyler değil midir?

Teorik sayılabilecek bu iki husustan sonra pratik tekliflere geçelim. Şu anki imkânlar nazara alındığında yapılabilir ya da yapılamaz bunu kestirmekte zorlanıyorum ama tekliflerimi sıralamaktan çekinmeyeceğim. Kaldı ki teklif adına sıralayacağım şeyler şu an itibarıyla Türkiye'nin bazı büyük şehirlerinde bildiğim kadarıyla uygulanıyor.

Şöyle bir manzara hayal ediyorum: 3000-4000 metrekarelik fuar alanları gibi çok geniş bir alan olsa. Farklı büyüklüklerde aşağıda sunacağım faaliyetleri istiyab edecek büyüklükte çadırlar kurulsun. Bir tanesinde 400-500 kişiye aynı anda iftar yemeği verilse. Bir diğerinde anne-babasının gözetimine ihtiyaç duymayacak yaştaki çocuklar ve gençler iftar yapsa kendi akran ve arkadaşları ile. Bir diğer çadır mescid olsa. Mescitte iftar öncesi Kur'an tilaveti, ilahiler okunsa, iftar sonrası teravimler kılınsa, sohbetler yapılsın. Çocuklar için yaş gruplarına göre beklentileri karşılayacak portatif oyun alanları inşa edilse. İftar sonrası için yetişkinlere canlı Türk Tasavvuf Müziği, Türk Sanat Müziği gibi ruha ve manaya hitap edecek programlar için ayrı bir çadır olsa. Burada ara-sıra Anadolu kültürünü yansıtan, söz gelimi aile hayatımızı nazara veren öğretici-eğitici kısa skeçler oynansa. Aynı şekilde küçük çocuklara iftar sonrası Hacivat-Karagöz'den kukla oyunlarına kadar çocukları eğlendirici, eğlendirirken düşündürücü, düşündürürken yeni şeyler öğretici programlar ayarlansa. Girişe konulacak küçük ilan panolarında veya herkesin eline verilecek program akışında bunların başlangıç ve bitiş saatleri yazılsın. Bu arada küçük küçük standlar da olsun; kimisinde dondurma, kimisinde patlamış mısır, kimisinde çay-kahve, kimisinde pamuk helvalar dağıtılsın ya da satılsın.

Kısacası Ramazan'ın her günü bir karnaval, bir festival olsa bizler için. Herkes, kadın-erkek, çoluk-çocuk, yaşlı-genç, yerli-yabancı orada kendine hitap edecek bir şeyler bulsun; bulsun ve oraya gitmek, inanç bağının birleştirdiği insanlarla hemhâl olmak için heyecan duysun. Böylesi bir mekâna çocuklarımız çevresindeki gayrimüslim arkadaşlarını göğüslerini gere gere davet etsin. Müslüman, iftar, teravih vs. denince bunların neler olduğu, bir Müslüman için ne mana ifade ettiğini yaşayarak ve yaşatarak gösterse. Bu alanın çeşitli yerlerine konulacak dev ekranlarda Ramazan hakkında câmi bilgiler sürekli değişir bir hâlde yazılsın. Yine aynı gayeye matuf broşürler dağıtılsın. Hatta bir standda kitaplar satılsın. Şark usulü döşenmiş otantik bir çadırda çaylar ve kahveler eşliğinde bilgi edinmek isteyen yerli-yabancı kişilerle soru cevaplı interaktif muhabbetler yapılsın. Hemen olmasa da sonraları şartların elvermesine paralel başka Müslüman ülkelerin temsilcileri de buralarda bir şekilde yer alsın, kendilerine özgü Ramazan kültürlerini gösterse.

Hayal mi bu dediklerim? Belki evet. Ama olsun; her şey hayal ile, hayallerin zihni meşgulü ölçüsünde görülen rüyalarla başlanmış. Hem ne güzel demişler: "Hedefi olmayan gemiye hiçbir rüzgâr yardım etmez." Biz hayal dahi olsa bu ve benzeri

projeleri hedef olarak belirleyelim, rüzgârın arkamızdan estiğini, bize destek verdiğini er veya geç Allah'ın izniyle görürüz. Şahsen benim buna inancım tam.

Bitirirken; tabiat boşluk kaldırmıyor. Tarihe yön vermek, hadiseleri yönlendirmek, nesne değil özne olmak istiyorsak bunları yapmak zorundayız. Aksi takdirde yeni nesillerin yabancı ülkelerde Ramazan kültürü adına yaşadıkları bu boşluk ya derinleşerek devam edecek ya da Ramazan'ın mana ve muhtevasına uygun olmayan şeylerle başkaları tarafından doldurulacak.

Okyanus aşırı ülkelerde gösterdikleri bu gayret ve fedakârlıklarla bizlere farklı bir Ramazan yaşatan ve bununla önümüzdeki yıllarda çok daha farklı Ramazanlar yaşatacaklarının sinyalinin vereni herkese teşekkürler. Sa'yiniz meşkûr, zenbiniz mağfûr olsun. Allah razı olsun.

[1](#) Müslim, Hayz, 7, 74; Tirmizî, Edeb, 38: Ahmed, Müsned, 3/63

[2](#) Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/380

[3](#) Ebu Bekir b. Arabi, Ahkâmü'l-Kur'ân, 3/1372; Muhammed et-Tahir b. Asur, et-Tahrir ve't-Tenvir, 18/211

[4](#) Müslim, Birr, 70

[5](#) bkz. Mümtehine Sûresi, 60/8

[6](#) bkz. Mâide Sûresi, 5/2

[7](#) Müslim, Birr, 70

[8](#) Buhârî, Rikak, 33

[9](#) Ebû Dâvûd, Edep, 40

[10](#) Tirmizî, Birr, 20

[11](#) Tirmizî, İman, 8

[12](#) Buhârî, Edep, 57

HADIS

RIYÂZUS-SÂLIHÎN

(İmam Nevevî)

BÖLÜM: 268

MÜSLÜMANLARA EZİYET ETMEMEK VE İNCİTMEMEK

قال الله تعالى : ﴿ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴾

"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları yapmadıkları bir fiilden dolayı suçlayıp eziyet edenlere gelince, onlar böylece şüphesiz bir iftira atma suçu işlemiş ve açık bir günaha girmiş olurlar." (33 Ahzab, 58)

1567 - وعن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ :
المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده، والمهاجر من هجر ما نهى الله عنه .

1567: Abdullah ibni Amr ibni'l-As (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Olgun ve iyi bir müslüman dilinden ve elinden müslümanların emin olduğu kişidir. Muhacir ise Allah'ın yasakladıkları şeyleri terkeden kimsedir." (Buhari, İman, 4; Müslim, İman, 64)

1568 - وعنه قال: قال رسول الله ﷺ : مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزْحَزَحَ عَنِ النَّارِ، وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ، فَلَتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَلَيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ .

1568: Yine Abdullah ibni Amr ibni'l-As (Allah Onlardan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete girmeyi isterse, Allah'a ve kıyamet gününe iman ettiği halde ölmelidir (ölmeye kadar hayırlı ameller işlemeye devam etmelidir). Bir de kendine yapılmasını arzuladığı şeyi o da insanlara yapsın." (Müslim, İmara, 46)

BÖLÜM: 269

MÜSLÜMANLARA BUĞUZ ETME İLİŞKİ KESME VE SIRT ÇEVİRMENİN YASAKLIĞI

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ ﴾

"Tüm mü'minler kardeşlerdir, o halde her ne zaman araları açılırsa kardeşlerinizin arasını düzeltin..." (49 Hucurat, 10)

قال الله تعالى : ﴿ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾

"...O mü'minler mü'minlere karşı alçak gönüllü, Allah'tan gelen gerçekleri örtbas eden kafirlere karşı ise onurlu ve şiddetlidirler." (5 Maide, 54)

قال الله تعالى : ﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ ﴾

"Muhammed Allah'ın elçisidir. Onunla beraber olanlar, Allah'tan gelen gerçekleri örtbas eden kafirlerin tümüne karşı çetin, kararlı ve tavizsiz; ama birbirlerine karşı daima merhametlidirler." (48 Feth, 29)

1569 - وعن أنسٍ، رضي الله عنه، أن النبي ﷺ قال: لا تَبَاغَضُوا، ولا تَحَاسَدُوا، ولا تَدَابَرُوا، ولا

تَقَاطَعُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ.

1569: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Birbirinize kin tutmayınız, birbirinizi kıskanmayınız, birbirinize sırt çevirip alakanızı kesmeyiniz. Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz. Bir müslümanın müslüman kardeşine üç günden fazla dargın durup selam vermemesi helal değildir." (Buhari, Edeb, 57; Müslim, Birr, 23)

1570 - وعن أبي هريرة، رضي الله عنه، أن رسول الله ﷺ قال: تَفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ

وَيَوْمَ الْخَمِيسِ، فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلَّا رَجُلًا كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءٌ فَيَقَالُ: أَنْظِرُوا هَذِينَ حَتَّى يَصْطَلِحَا! أَنْظِرُوا هَذِينَ حَتَّى يَصْطَلِحَا! وفي رواية له: تُعْرَضُ الأَعْمَالُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمِيسٍ وَاِثْنَيْنِ .

1570: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Pazartesi ve Perşembe günleri cennet kapıları açılır. Allah'a ortak koşmayan her kul bağışlanır. Yalnız aralarında kin ve düşmanlık bulunan kimseler bu bağışlanmadan müstesna edilmiştir. Allah meleklerle hitaben, "Bu iki kişiyi barışıp birbiriyle sevinceye kadar bırakınız" buyurur. (Müslim, Birr, 34)

Müslim'in diğer bir rivayetinde, "Her perşembe ve pazartesi günü insanların amelleri Allah'a arz olunur" buyurur. (Müslim, Birr, 36)

BÖLÜM: 270

BİR KİMSENİN SAHİP OLDUĞU DİNİ VE DÜNYEVİ NİMETLERİN ELİNDEN ÇIKMASINI İSTEMENİN HARAM KILINDIĞI

Hasedlik(kıskançlık); başkasında bulunan dini veya dünyevi bir nimeti(iyiliği, malı v.b.) kaldırmaya çalışmasıdır. Bu davranış ayet ve hadislerle yasaklanılmıştır.

قال الله تعالى : ﴿ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ﴾

"Yoksa onlar Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanları kıskanıyorlar mı?... " (4 Nisa, 54)

1571 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ، فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ

الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ .

1571: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Hased etmekten sakının. Zira ateşin odunu yiyip tükettiği gibi hased de iyilikleri yer ve bitirir." (Ebu Davud, Edeb, 44)

BÖLÜM: 271

GİZLİ ŞEYLERİ ARAŞTIRMANIN VE DUYULMASI İSTENMEYEN ŞEYLERİ DUYMAYA ÇALIŞMANIN YASAK OLUŞU

قال الله تعالى : ﴿ وَلَا تَجَسَّسُوا... ﴾

"... Ey mü'minler birbirinizin gizli yönlerini(ayıplarını) araştırmayın..." (49 Hucurat, 12)

قال الله تعالى : ﴿ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا، فَقَدِ احْتَمَلُوا

بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴾

"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları yapmadıkları bir fiilden dolayı suçlayıp eziyet edenlere gelince, onlar böylece şüphesiz bir iftira atma suçu işlemiş ve açık bir günaha girmiş olurlar." (33 Ahzab, 58)

1572 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ

الْحَدِيثِ، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَجَسَّسُوا، وَلَا تَنَافَسُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمْ. الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ، وَلَا يَخْدُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ،

التَّقْوَى هُنَا، التَّقْوَى هُنَا وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ بِحَسَبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ، وَعَرَضُهُ، وَمَالُهُ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَادِكُمْ، وَلَا إِلَى صُورِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ.

وَفِي رَوَايَةٍ: لَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَجَسَّسُوا، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا .

وَفِي رَوَايَةٍ: لَا تَقَاطَعُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا .

وَفِي رَوَايَةٍ: لَا تَهَاجَرُوا وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ .

1572: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuşlardır: "Kötü zandan(şüphe etmekten) sakınınız. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır. Müslümanların ayıplarını, kusurlarını araştırmayın, birbirinize karşı övünüp böbürlenmeyin, birbirinizi kıskanmayın, kin tutmayın, yüz çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olun. Müslüman müslümanın kardeşidir, ona haksızlık etmez, onu yardımsız bırakmaz, ona hakaret etmez. Rasûlullah göğsüne işaret ederek takva buradadır, takva buradadır buyurdu. Kişiye müslüman kardeşini hor görmesi kötülük olarak yeter. Müslümanın müslümana kanı, ırzı ve malı haramdır. Allah sizin cesedlerinize ve kalıplarınıza değil, kalplerinize değer verir."

Bir başka rivayette: "Birbirinize hased etmeyin, kin tumayın. Müslümanların ayıp ve noksanlarını araştırmayın. Müşteriye malınızı artırma yoluyla satıp kandırmayın. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun."

Diğer bir rivayette, "Birbirinizle münasebetinizi kesmeyin, birbirinize sırt dönmeyin, kin tumayın, hased etmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun."

Başka bir rivayette de, " Birbirinizi terkedip alakayı kesmeyin, Bir kısmınız bir kısmınızın satışı üzerine satış yapmasın.." (Müslim, Birr, 30)

1573 - وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: إِنَّكَ إِنْ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ

الْمُسْلِمِينَ أَفْسَدْتَهُمْ، أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ .

1573: Muaviye (Allah Ondan razı olsun) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Müslümanların ayıplarını ve gizli durumlarını araştırmaya kalkışırsan, onların ahlakını bozarsın veya buna zorlamış olursun." (Ebu Davud, Edeb, 37)

1574 - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه: أَنَّهُ أَتَى بِرَجُلٍ فَقِيلَ لَهُ: هَذَا فَلَانٌ تَقَطَّرُ لِحْيَتُهُ خَمْرًا،

فَقَالَ إِنَّا قَدْ نُهَيْنَا عَنِ التَّجَسُّسِ، وَلَكِنْ إِنْ يَظْهَرُ لَنَا شَيْءٌ نَأْخُذُ بِهِ،

1574: İbni Mesud (Allah Ondan razı olsun) bir gün kendisine bir adam getirilerek, "Bu adam sakalından şarap damlayan falancadır" denilmişti. Bunun üzerine İbni Mesud şu

cevabı verdi: "Biz ayıp ve kusur araştırmaktan menedildik. Ancak bir kusur ve suç ortaya çıkarsa biz onun için gerekli muameleyi yaparız." (Ebu Davud, Edeb, 37)

BÖLÜM: 272

ZARURET OLMADIĞA KÖTÜ ZANDA BULUNMAMAK

قال الله تعالى : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ﴾

"Ey iman edenler! birbirinizin hakkında, yersiz aşırı zanda bulunmaktan kaçının, çünkü bazı zan ve şüphe vardır ki, günahtr." (49 Hucurat, 12)

1575 - وعن أبي هريرة ؓ أن رسول الله ﷺ قال: إياكم والظن، فإن الظن أكذب

الحديث.

1575: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Kötü zandan sakınınız, çünkü zan sözlerin en yalanıdır." (Buhari, Vesaya, 8; Müslim, Birr, 28)

BÖLÜM: 273

MÜSLÜMANI KÜÇÜK GÖRME VE AŞAĞILAMANIN YASAK OLUŞU

قال الله تعالى : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ، وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الضُّسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

"Ey iman edenler! Hiçbir insan başka insanları alaya alıp küçümsemesin, belki o alaya alıp küçümsedikleri, kendilerinden daha hayırlı olabilirler. Ve hiçbir kadın da başka kadınları küçümseyip alaya almasın, belki de onlar kendilerinden daha hayırlı olabilirler. Ve hiçbirinin başka birinde ayıplar arayıp onu karalamasın ve kınamasın. Kötü lakaplarla sataşıp atışıp birbirinizi aşağılayıp bu kötü lakaplarla birbirinize seslemeyiniz. İman ettikten sonra kötü bir ad sahibi olmak ne çirkin şeydir. Artık her kim bu yasak ettiğİ şeylerden tevbe edip dönmezse, işte onlar .zalimlerdir" (49 Hucurat, 11)

قال الله تعالى : ﴿ وَيَلِّ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٌ ﴾

"Ayıp kusur arayan ve göz kaş işareleriyle alay edenlerin vay haline."(104 Hümeye, 1)

1576 - وعن أبي هريرة رضي الله عنه ، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: بحسب امرئ من الشر أن يحقر أخاه المسلم .

1576: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Müslüman kardeşini hor görmesi kişiye kötülük olarak yeter."(Müslim,Birr, 32)

1577 - وعن ابن مسعود رضي الله عنه ، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر. فقال رجل: إن الرجل يحب أن يكون ثوبه حسناً، ونعله حسنة، فقال: إن الله جميل يحب الجمال، الكبر بطر الحق، وغمط الناس.

1577: İbni Mesud (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez." Bunun üzerine bir sahabi insan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, dedi. Rasûlullah da şöyle buyurdu: "Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları hor görmektir."(Müslim, İman, 147)

1578 - وعن جندب بن عبد الله رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : قال رجل: والله لا يعفر الله إفلان، فقال الله عز وجل من ذا الذي يتألى علي أن لا أفر إفلان إني قد غفرت له، وأحببت عملاك .

1578: Cündeb ibni Abdullah (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Bir kişi vallahı Allah falan adamı bağışlamaz diye yemin etti. Bunun üzerine Allah da: "Falanı bağışlamayacağım hakkında benim adıma kim yemin ederek hüküm verebilir. Ben onu bağışladım, senin amelini de boşa çıkardım" buyurdu. (Müslim, Birr, 137)

BÖLÜM: 274

MÜSLÜMANIN FELAKETİNE SEVİNMEMEK

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ﴾

"Bütün mü'minler ancak kardeşirler." (49 Hucurat, 10)

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. ﴾

"Mü'minler arasında, kötü şeylerin yayılmasından hoşlananlara bu dünyada da, ahirette de can yakıcı bir azap vardır." (24 Nur, 19)

1579 - وَعَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُظْهِرِ الشَّمَاتَةَ لِأَخِيكَ، فَيَرْحَمَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيكَ.

1579: Vasile ibni'l-Eska' (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur:

"Kardeşinin uğradığı felaket ve musibete sevinme. Allah onu rahmetiyle kurtarır da seni derde uğratar." (Tirmizi, Kıyame, 54)

BÖLÜM: 275

NESB'E DİL UZATMANIN HARAM OLUŞU

قال الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا﴾

"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları yapmadıkları bir fiilden dolayı suçlayıp eziyet edenlere gelince, onlar böylece, şüphesiz bir iftira atma suçu işlemiş ve açık bir günaha girmiş olurlar." (33 Ahzab, 58)

1580 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ائْتَنَّا فِي النَّاسِ هَمًا بِهِمْ كُفْرًا: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ، وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ .

1580: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "İnsanlarda iki huy vardır ki, cahiliyye adetlerinden ve kafirlerin yaptıkları işlerdendir. Neseblere(sülaleye) dil uzatmak, ölü üzerine yaka paça yırtarak feryad edip ağlamak." (Müslim, İman, 121)

BÖLÜM: 276

HİLE VE ALDATMANIN HARAM OLUŞU

قال الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا﴾

"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları yapmadıkları bir fiilden dolayı suçlayıp eziyet edenlere gelince, onlar böylece şüphesiz bir iftira atma suçu işlemiş ve açık bir günaha girmiş olurlar." (33 Ahzab, 58)

1581 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ، فَلَيْسَ مِنَّا، وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا .

1581: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdular:

"Bize silah çeken bizden değildir. Bize hile yapıp bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 164)

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَتَأَلَّتْ أَصَابِعُهُ بِلَلٍّ، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ مِنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا .

Müslim'in diğer bir rivayetinde şöyle geçer:

Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) pazarda bir buğday yığınının yanından geçerken elini o yığının içine daldırdı. Eline nem bulaşınca, "Mal sahibi nedir bu hal?" buyurdu. Adam da:

"- Ey Allah'ın Rasulü, yağmurdan dolayı ıslanmıştır" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"O ıslak kısmı müşterilerin aldanmaması için üste koysaydın da insanlar görseydiler ya. Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 164)

1582 - وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ، قَالَ: لَا تَنَاجَشُوا .

1582: Yine Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Müşteriyi kızıştırıp kandırmak için alışverişte malın fiyatında artırma yapmayınız." (Buhari, Büyü', 58)

1583 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنِ النَّجَشِ .

1583: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)'den müşteriyi kızıştırıp kandırmak için alışverişte artırmayı yasaklamıştır. (Buhari, Büyü', 60; Müslim, Büyü', 13)

1584 - وَعَنْهُ قَالَ: ذَكَرَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنَّهُ يَخْدَعُ فِي الْبُيُوعِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم : مَنْ بَايَعْتَ، فَقُلْ لَا خِلَابَةَ .

1584: Yine İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Bir adam Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'a gelerek alışveriş yaparken devamlı aldatıldığını söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: "Kimden alışveriş yaparsan ona İslam dininde aldatma yoktur de" buyurdu. (Buhari, Büyü', 48; Müslim, Büyü', 8)

1585 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم : مَنْ خَبَبَ زَوْجَةَ امْرِئٍ، أَوْ مَمْلُوكَهُ، فَلَيْسَ مِنَّا .

1585: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan aktarıldığına göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Kim bir adamın karısını veya kölesini ayartıp aldatırsa bizden değildir." (Ebu Davud, Edeb, 126)

BÖLÜM: 277

SÖZDEN CAYMA VE AHDİ BOZMANIN YASAKLIĞI

قال الله تعالى : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ﴾

"Ey inananlar, Allah'a ve insanlara olan akitlerinizi titizlikle yerine getirin." (5 Maide,1)

قال الله تعالى : ﴿ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴾

"...Ey inananlar, verdiğiniz sözü yerine getirin, çünkü verdiğiniz her sözden hesap gününde mutlaka sorguya çekileceksiniz." (17 İsra, 34)

1586 - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ ، كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا ، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ ، كَانَ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا : إِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبًا ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ .

1586: Abdullah ibni Amr ibni'l-As (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdular:

"Dört huy vardır ki bunlar kimde bulunursa, o kimse dört dörtlük münafık olur. Herhangi bir kimsede bu huylardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar o kimse de münafıklıktan bir sıfat bulunmuş olur."

1. Kendisine birşey emanet edildiğinde hainlik yapar.

2. Konuştuğu vakit yalan söyler.

3. Söz verir, sözünde durmaz.

4. Dava ve duruşma esnasında haktan ayrılır, düşmanlıkta ölçüyü kaçıır, haksızlık yapar. (Buhari, İman24; Müslim, İman, 106)

1587 - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ ، وَابْنِ عُمَرَ ، وَأَنْسِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ، قَالُوا : قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : لِكُلِّ غَادِرٍ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ، يُقَالُ : هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانٍ .

1587: İbni Mesud, İbni Ömer ve Enes (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayete göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Ahdini bozan herkes için kıyamet günü bir bayrak kaldırılır ve bu falanca kimsenin vefasızlığının alametidir" denilir. (Buhari, Cizye, 22)

1588 - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: لِكُلِّ غَادِرٍ لِيَوَاءٍ عِنْدَ إِسْتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ، أَلَا، وَلَا غَادِرَ أَعْظَمُ غَدْرًا مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ .

1588: Ebu Said el-Hudri (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet günü ahdini bozan her kimsenin vefasızlığının derecesine göre arkasında bir bayrak yükseltilecektir. Dikkat edin, halkın önderi durumundaki kimsenin vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık yoktur." (Müslim, Cihad, 15)

1589 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا، فَاسْتَوْفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ.

1589: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Allah şöyle buyurdu demiştir:

"Ben kıyamet günü şu üç grup insanın düşmanıyım:

1. Benim adımı vererek söz verip sonra sözünden cayan kişi,
2. Hür bir insanı köle diye satıp parasını yiyen kişi,
3. İşçiyi tam çalıştırıp ücretini vermeyen kişi. (Buhari, Büyü, 106, İcara, 10)

BÖLÜM: 278

BAĞIŞ VE YAPILAN ŞEYLERİN VE İYİLİKLERİN BAŞA KAKMA YASAĞI

قال الله تعالى: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى ﴾

"Ey iman edenler! yaptığınız iyiliği başa kakarak (minnet ederek) ve muhtaç kimsenin duygularını incitip eziyet ederek, yardımlarınızı değersiz ve geçersiz hale getirmeyiniz." (2 Bakara 264)

قال الله تعالى: ﴿ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا

أَذَى ﴾

"Mallarını Allah yolunda harcayıp, sonra başa kakmayan ve eziyet etmeyenler, mükafatlarını Rableri katında bulacaklardır..." (2 Bakara 262)

1590 - وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا

يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. قَالَ: فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. قَالَ أَبُو ذَرٍّ: خَابُوا وَخَسِرُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ الْمُسْئِلُ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلْفِ الْكَاذِبِ .

1590: Ebu Zer (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, yüzlerine bakmaz ve onları temize çıkarıp korumaz ve acıklı bir azapla onlara azap eder.”

Hadisi rivayet eden zat diyor ki: Rasûlullah bu sözlerini üç kere tekrarladı. Ebu Zer: Bu kimseler tam bir mahrumiyetle ve zarara uğramışlar bunlar kimlerdir? Ey Allah'ın Rasûlü! diye sordu. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'de: (1) Elbisesini kibirlilikle yerlerde sürüyen (2) Yaptığı iyiliği başa kakan(minnet eden) ve (3) Yalan yere yemin ederek malını satmak isteyen kimselerdir, cevabını verdi. (Müslim, İman 171)

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: (الْمَسْبِلُ إِزَارَهُ) يَعْنِي: الْمَسْبِلُ إِزَارَهُ وَتَوْبَهُ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ لِلْخِيَلَاءِ.

Müslim'in diğer bir rivayetinde: “Çalım satmak(hava atmak) için elbisesini topuklarından aşağı uzatan kimsedir” denilmiştir. (Müslim, İman 172)

BÖLÜM: 279

ÖVÜNMEK VE HAKSIZ YERE TAŞKINLIK YAPMANIN YASAKLIĞI

قال الله تعالى : ﴿ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ أَنْتَقَى ﴾

“...Ey mü'minler öyleyse kendinizi övüp temize çıkarmaya kalkmayın. .O, kötülükten sakınanları en iyi bilendir.” (53 Necm 32)

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُوتِيَكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

“Ceza ve sorumluluk ancak, insanlara haksızlık edip, yeryüzünde haksız yere azgınlıkta bulunanlardır. İşte bunlara ahirette can yakıcı bir azap vardır.” (42 Şura 42)

1591 – وَعَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَيَّ أَنَّ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ، وَلَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ .

1591: İyaz ibni Hımar (Allah Ondan razı olsun)'den bize aktarıldığına göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdular: “Allah bana şöyle vahyetti. “Birbirinize karşı mütevazi ve alçak gönüllü olun. Öyle ki hiçbir kimse diğerine karşı böbürlenip zulmetmesin. Yine hiçbir kimse diğer kimselere üstünlük taslamasın.” (Müslim, Cennet 64)

1592 – وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا قَالَ الرَّجُلُ: هَلَكَ النَّاسُ، فَهُوَ أَهْلَكُهُمْ.

1592: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bir kimse kendini beğenip başkalarını hiçe

sayarak insanlar helak oldu bozuldu derse, asıl kendisi mahvolmuş demektir.” (Müslim, Birr 139)

BÖLÜM: 280

ÜÇ GÜNDEN FAZLA MÜSLÜMANLARLA İLGİYİ KESMENİNYASAK OLUŞU

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ﴾

“Tüm mü'minler kardeşdir. O halde her ne zaman araları açılsa kardeşlerinizin arasını düzeltin.” (49 Hucurat 10)

قال الله تعالى : ﴿ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴾

“...Ey iman edenler! Kötülük, düşmanlık ve günaha girmede yardımlaşmayın...” (5 Maide 2)

1593 - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : لَا تَقَاطَعُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ .

1593: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Birbirinizle ilginizi kesmeyiniz, birbirinize sırt çevirmeyiniz, dargın durmayınız, birbirinize düşmanlık ederek hased etmeyiniz, Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz. Bir müslümanın din kardeşini üç günden fazla terkedip küs durması helal değildir.” (Buhari, Edeb 57, Müslim, Birr 23)

1594 - وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ لِيَالٍ: يَلْتَقِيَانِ، فَيَعْرِضُ هَذَا وَيَعْرِضُ هَذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ.

1594: Ebu Eyyüb (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bir müslümanın din kardeşini üç gün, üç gecedden fazla terkedip küs durması helal olmaz. Bu iki müslüman karşılaşırlar, biri yüzünü şu tarafa diğeri de diğer tarafa çevirir. Halbuki bunların en hayırlısı selam vermeye en önce başlayandır.” (Buhari, Edeb 62, Müslim, Birr 23)

1595 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ فِي كُلِّ اثْنَيْنِ وَخَمِيسٍ، فَيَغْفِرُ اللَّهُ لِكُلِّ امْرِئٍ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلَّا امْرَأًا كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءٌ، فَيَقُولُ: ائْرِكُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا.

1595: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Her Pazartesi ve Perşembe günü ameller Allah'a arz olunur. Din kardeşi ile arasında düşmanlık bulunan kişi dışında, Allah'a şirk

koşmayan her kulun günahları bağışlanır. Onlar hakkında Allah meleklerle seslenerek, "bu iki kişi barışınca kadar affedilmek üzere orada kalsınlar" buyrulur." (Müslim, Birr 36)

1596 - وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَيْسُ أَنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَلَكِنْ فِي التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ.

1596: Cabir (Allah Ondan razı olsun) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir: "Şeytan müslümanların kendisine kulluk etmelerinden ümidini kesmiştir. Fakat müslümanlar arasında fitne ve bozgunculuk yapmaya çalışacaktır." (Müslim, Münafikun 65)

1597 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ، فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثٍ، فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ.

1597: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir: "Müslümanın din kardeşine üç günden fazla küs durması helal değildir. Kim müslüman kardeşini üç günden fazla terkeder ve o hal üzere ölürse cehenneme girer." (Ebu Davud, Edeb 47)

1598 - وَعَنْ أَبِي خِرَاشٍ حَدَّثَ بِنِ أَبِي حَدَرْدِ الْأَسْلَمِيِّ، وَيُقَالُ السُّلَمِيُّ الصَّحَابِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفَكَ دَمَهُ.

1598: Ebu Hıraş Hadred ibni Ebu Hadred el-Eslemi (Sülemi de denir) es Sahabi (Allah Ondan razı olsun) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittiğini söylemiştir: "Kim din kardeşiyle bir yıl boyunca küs durursa onun kanını dökmüş gibi günaha girer." (Ebu Davud, Edeb 46)

1599 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَهْجُرَ مُؤْمِنًا فَوْقَ ثَلَاثٍ، فَإِنْ مَرَّتْ بِهِ ثَلَاثٌ، فَلْيَلْقَهُ، فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، فَقَدْ اشْتَرَكَ فِي الْأَجْرِ، وَإِنْ لَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ، فَقَدْ بَاءَ بِالْإِثْمِ، وَخَرَجَ الْمُسْلِمُ مِنَ الْهَجْرَةِ.

1599: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Bir mü'minin başka bir mü'min kardeşine üç günden fazla küs durması helal değildir. Üç gün geçince onunla bir araya gelsin de ona selam versin. Eğer o kimse selamını alırsa her ikisi de sevapta ortak olurlar. Yok eğer selamını almazsa almayan günaha girmiş olur. Selam veren de küs olmaktan çıkmış olur." (Ebu Davud, Edeb 47)

Büyük alimlerden hadis ilmiyle meşhur olan Ebu Davut bu konuda şöyle demiştir; Şayet Allah için ise bir zararı yoktur.

BÖLÜM: 281

FISILDAŞMA YASAĞI

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ ﴾

“O gizli konuşmalar ve fısıldaşmalar şeytandandır...” (58 Mücadele 10)

1600 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً ، فَلَا

يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ .

ورواه أبو داود وزاد : قَالَ أَبُو صَالِحٍ : قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ : فَأَرْبَعَةً ؟ قَالَ : لَا يَضُرُّكَ .

ورواه مالك في (الموطأ) : عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ : كُنْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ عِنْدَ دَارِ خَالِدِ بْنِ عَقْبَةَ الَّتِي فِي السُّوقِ ، فَجَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يُنَاجِيَهُ ، وَلَيْسَ مَعَ ابْنِ عُمَرَ أَحَدٌ غَيْرِي ، فَدَعَا ابْنَ عُمَرَ رَجُلًا آخَرَ حَتَّى كُنَّا أَرْبَعَةً ، فَقَالَ لِي وَلِلرَّجُلِ الثَّلَاثِ الَّذِي دَعَا : اسْتَأْخِرَا شَيْئًا ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : لَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ وَاحِدٍ .

1600: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Üç kişi bir arada iken ikisi diğerini bırakıp ta fiskos etmesin(fısıldaşmasın).” (Buhari, İstizan 45, Müslim, Selam 36)

Ebu davuttan gelen rivayette göre; İbn Ömere şayet dört kişi olunca iki kişinin fısıldaşmasının hükmü nedir? Diye sorulunca, İbn Ömer(Allah Onlardan razı olsun): Sana zarar gelmez(caizdir) diye cevap verdi.

İmam Malik El-Müvata adlı kitabında şöyle rivayet eder. Abdullah bin Dinar den rivayet edilir ki, Ben ve İbn Ömer Halid bin Ukbe nin çarşıda ki evindeydik, biz iki kişi iken, bir adam gelip İbn Ömerle fısıldaşmak istedi, bunun üzerine İbn Ömer başka bir adamı çağırıp dört kişi olmamızı sağladı ve beni ile çağırıldığı adama seslenerek; İkiniz bira bizi başbaşa bırakınız dedi ve sonra : Ben Resulullah(sallallahu aleyhi vesellem) den şöyle derken işitim dedi : “İki kişi diğerini(üçüncü kişiyi) bırakıp ta kendi aralarında fısıldaşmasın.buyurdular ”

1601 - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ : إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً ، فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ

دُونَ الْآخَرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ ، مِنْ أَجْلِ أَنَّ ذَلِكَ يُحَرِّثُهُ .

1601: İbn-i Mes'ud (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Üç kişi bir arada bulunduğunuz zaman aranızda başkası katılmadıkça diğerini dışarıda bırakıp da iki kişi fısıldaşmasın, çünkü bu fısıldaşma o kişiyi üzer.” (Buhari, İstizan 47, Müslim, Selam 37)

BÖLÜM: 282

LÜZUMSUZ VE ŞİDDETLİ CEZALANDIRMANIN YASAK OLUŞU

قال الله تعالى : ﴿ وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾

“... Anaya, babaya, yakın akrabınıza yetimlere, muhtaçlara, kendi çevrenizden olan komşulara, uzak komşulara, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa ve elinizin altındaki hizmetçi ve işçilere iyilik yapın, iyi davranın. Doğrusu Allah, kendini beğenen ve böbürleneni sevmez.” (4 Nisa 36)

1602 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: عُدْبَتِ امْرَأَةٍ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ، لَا هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَسَقَتْهَا، إِذْ حَبَسَتْهَا، وَلَا هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ .

1602: İbn-i Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bir kadın ölünceye kadar hapsedtiği bir kedi yüzünden azaba uğradı ve bu yüzden cehenneme girdi. Hayvanı hapsedtiğinde ona yemek yedirmemiş, içirmemiş, yerdeki böcekleri yemesine bile izin vermemişti.” (Buhari, Enbiya 54, Müslim, Selam 151)

1603 - وَعَنْهُ: أَنَّهُ مَرَّ بِفَتْيَانٍ مِنْ قُرَيْشٍ قَدْ نَصَبُوا طَيْرًا وَهُمْ يَرْمُونَهُ، وَقَدْ جَعَلُوا لِصَاحِبِ الطَّيْرِ كُلِّ خَاطِئَةٍ مِنْ نَبْلِهِمْ، فَلَمَّا رَأَوْا ابْنَ عُمَرَ تَضَرَّفُوا، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَنْ فَعَلَ هَذَا؟ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ فَعَلَ هَذَا، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَعَنَ مَنْ اتَّخَذَ شَيْئًا فِيهِ الرُّوحُ غَرَضًا .

1603: Yine İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'den bildirildiğine göre kendisi bir gün Kureyş delikanlılarının yanına uğramıştı. Bunlar bir kuşu oklarına hedef yapmışlar ona ok atıyorlardı. İsabet etmeyen oklar için kuş sahibine bir ödemede bulunuyorlardı. Gençler İbni Ömer'in geldiğini görünce etrafa dağıldılar. İbni Ömer şöyle seslendi: “Bunu yapan kim? Allah ona lanet etsin, şu bir gerçektir ki Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) canlı bir hayvanı hedef olarak dikip ona atış yapana lanet etti.” (Buhari, Zebaih 25, Müslim, Sayd 58)

1604 - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُصَبَّرَ الْبَهَائِمُ .

1604: Enes (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hayvanları hapsedip ölümlerine sebep olmaktan insanları sakındırmıştır. (Buhari, Zebaih 25, Müslim Sayd 58)

1605 - وَعَنْ أَبِي عَلِيٍّ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرَّرٍ رضي الله عنه ، قَالَ : لَقَدْ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ مِنْ بَنِي مُقَرَّرٍ مَائِنًا خَادِمًا إِلَّا وَاحِدَةً لَطَمَهَا أَصْغَرُنَا ، فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُعْتِقَهَا . وَفِي رَوَايَةٍ : (سَابِعَ إِخْوَةَ لِي).

1605: Ebu Ali Süveyd ibni Mukarrin (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Ben Mukarrin oğullarının yedinci çocuğu idim. Bizim tek bir kölemiz vardı. Bir gün en küçük kardeşimiz onu tokatladı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize o köleyi azad edip hürriyetine kavuşturmamızı emretti. (Müslim, Eyman 32-33)

Müslim'in diğer bir rivayetinde yedincisi yerine kardeşlerimin yedincisi idim ifadesi bulunmaktadır. (Müslim, Eyman 33)

1606 - وَعَنْ أَبِي مَسْعُودِ الْبَدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ : كُنْتُ أَضْرِبُ غُلَامًا لِي بِالسَّوْطِ ، فَسَمِعْتُ صَوْتًا مِنْ خَلْفِي : اَعْلَمَ أَبَا مَسْعُودٍ فَلَمْ أَفْهَمْ الصَّوْتَ مِنَ الْغَضَبِ ، فَلَمَّا دَنَا مِنِّي إِذَا هُوَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا هُوَ يَقُولُ : اَعْلَمَ أَبَا مَسْعُودٍ ، اَعْلَمَ أَبَا مَسْعُودٍ ، قَالَ : فَأَلْقَيْتُ السَّوْطَ مِنْ يَدَيَّ ، فَقَالَ : اَعْلَمَ أَبَا مَسْعُودٍ أَنْ اللَّهَ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَى هَذَا الْغُلَامِ . فَقُلْتُ : لَا أَضْرِبُ مَمْلُوكًا بَعْدَهُ أَبَدًا . وَفِي رَوَايَةٍ : فَسَقَطَ مِنْ يَدَيَّ السَّوْطُ مِنْ هَيْبَتِهِ .

وَفِي رَوَايَةٍ : فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هُوَ حُرٌّ لِرُؤُوسِهِ اللَّهُ تَعَالَى ، فَقَالَ : أَمَا لَوْ لَمْ تَفْعَلْ ، لَلْفَحْتُكَ النَّارَ ، أَوْ لَمَسْتُكَ النَّارَ .

1606: Ebu Mesud el-Bedri (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: “Kölemi kamçı ile döverken arkamdan “Ey Ebu Mesud bilesin ki...” diye bir ses işittim. Öfkemden sesin sahibinin ne söylediğini anlamıyordum. Bana yaklaşıncaya bir de ne göreyim Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) değil mi? Elimdeki kamçıye yere attım. Bana hitaben: “Ey Ebu Mesud! Bilesin ki Allah (cc) sana şu köleye yaptığından daha fazlasını yapmaya gücü yeter” diyordu. Bunun üzerine ben: Bundan sonra asla köle dövmeyeceğim, dedim.

Başka bir rivayette İbn Mesud (Allah Ondan razı olsun): Onun heybetinden elimdeki kamçı yere düştü. Başka gelen bir rivayette İbn Mesud (Allah Ondan razı olsun): EY Allahın Resulu, bu köleyi Allah için azat ettim, dedim. Allahın Resulu (sallallahu aleyhi vesellem) : “Köleti azat etmemiş olsaydın ateş seni yakardı. Veya ateş sana dokunurdu, buyurdular. ” (Müslüm)

1607 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ : مَنْ ضَرَبَ غُلَامًا لَهُ حَدًّا لَمْ يَأْتِهِ ، أَوْ لَطَمَهُ ، فَإِنَّ كَفَارَتَهُ أَنْ يُعْتِقَهُ .

1607: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kim kölesini işlemediği bir suç sebebiyle döver veya sebepsiz yere tokatlarsa keffareti o köleyi azad etmesidir.” (Müslim, Eyman 30)

1608 - وَعَنْ هِشَامِ بْنِ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّهُ مَرَّ بِالشَّامِ عَلَى أَنَسٍ مِنَ الْأَنْبَاطِ، وَقَدْ أَقِيمُوا فِي الشَّمْسِ، وَصَبَّ عَلَى رُؤُوسِهِمُ الزَّيْتُ! فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قِيلَ: يُعَذَّبُونَ فِي الْخَرَاجِ، وَفِي رِوَايَةٍ: حُبُّسُوا فِي الْجَزِيَّةِ. فَقَالَ هِشَامٌ: أَشْهَدُ لِسَمْعَتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الَّذِينَ يُعَذَّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا فَدَخَلَ عَلَى الْأَمِيرِ، فَحَدَّثَهُ، فَأَمَرَ بِهِمْ فَخُلُوا.

1608: Hişam ibni Hakîm ibni Hizam (Allah Onlardan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre kendisi Şam'da bulunuyorken başlarına yağ dökülerek güneşin altında beklemeye mahkum yabancı çiftçilerle karşılaştı. Bu ne haldir, diye sordu. -Haraç vergisi yüzünden cezalandırılıyorlar, denildi. - Bir rivayette Cizye vergisi yüzünden bu cezaya çarptırıldılar, denildi. Bunun üzerine Hişam:

“Şehadet ederim ki Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in: “İnsanlara haksız yere dünyada azab edenlere Allah mutlaka azap eder” buyurduğunu işittim, dedi ve Emir'in huzuruna çıkıp durumu ona arzetti. O da bunların serbest bırakılmasını emretti. (Müslim, Birr 117)

1609 - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِمَارًا مَوْسُومَ الْوَجْهِ، فَأَنْكَرَ ذَلِكَ! فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَسْمُهُ إِلَّا أَقْصَى شَيْءٍ مِنَ الْوَجْهِ، وَأَمَرَ بِحِمَارِهِ، فَكَوَى فِي جَاعِرَتَيْهِ، فَهُوَ أَوْلُ مَنْ كَوَى الْجَاعِرَتَيْنِ .

1609: İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yüzü ateşle dağlanmış bir merkep görmüş ve bu durumdan hoşlanmamıştı. Bunun üzerine Abdullah ibni Abbas: “Allah'a yemin ederim ki bundan sonra başkalarının hayvanlarından ayırd etmek için hayvanını işaretlemek gerektiğinde bu işareti onun yüzünden uzak bir yerine vuracağım, demiş ve merkebin uyluklarına damga vurdurtmuştur. Böylece hayvanların uyluklarına ilk damga vurduran İbni Abbas olmuştur. (Müslim, Libas 108)

1610 - وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ: مَرَّ عَلَيْهِ حِمَارٌ قَدْ وُسِمَ فِي وَجْهِهِ، فَقَالَ: لَعَنَ اللَّهُ الَّذِي وَسَمَهُ .

1610: Yine İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayete göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yüzüne damga vurulmuş bir merkebin yanından geçti. Bunun üzerine: “Bu hayvanın yüzünü dağlayana Allah lanet etsin yani rahmetinden uzak kalsın” buyurdu. (Müslim, Libas 107)

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ أَيْضًا: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الضَّرْبِ فِي الْوَجْهِ، وَعَنِ الْوَسْمِ فِي الْوَجْهِ.

Müslim'in bir başka rivayetinde Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Yüze vurmamayı ve yüzü damgalamayı yasakladı” denilmektedir. (Müslim, Libas 107)

BÖLÜM: 283

CANLILARI YAKMANIN HARAM OLUŞU

1611 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فِي بَعْثٍ فَقَالَ: إِنْ وَجَدْتُمْ فَلَانًا وَفَلَانًا لِرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ سَمَاهُمَا فَأَحْرَقُوهُمَا بِالنَّارِ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أَرَدْنَا الْخُرُوجَ: إِنِّي كُنْتُ أَمَرْتُكُمْ أَنْ تُحْرِقُوا فَلَانًا وَفَلَانًا، وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذَّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ، فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا .

1611: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bizi bir birlik içinde savaşa gönderirken Kureyşli iki kişinin adını vererek “Falan ve filanı ele geçirirseniz ateşte yakınız” buyurdu. Sonra yola çıkacağımız sırada: “Ben falan ve filanı ele geçirirseniz yakın diye emretmişim. Ateşle ancak Allah azab eder. Dolayısıyla onları bulduğunuz yerde öldürün.” buyurdular. (Buhari, Cihad 107)

1612 - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَأَنْطَلَقَ لِحَاجَتِهِ، فَرَأَيْنَا حُمْرَةً مَعَهَا فَرْخَانِ، فَأَخَذْنَا فَرْخَيْهَا، فَجَاءَتِ الْحُمْرَةُ فَجَعَلَتْ تَعْرِشُ، فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بَوْلِدِهَا ؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا. وَرَأَى قَرْيَةً تَمَلُّ قَدْ حَرَّقْنَاهَا، فَقَالَ: مَنْ حَرَّقَ هَذِهِ ؟ قُلْنَا: نَحْنُ. قَالَ: إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَذَّبَ بِالنَّارِ إِلَّا رَبُّ النَّارِ .

1612: İbni Mes’ud (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bir seferde idik. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) abdest bozmaya gitmişti. Bu arada biz iki yavrusu olan bir kuş görmüştük. Kuşun yavrularını aldık. Kuşçağız yavrularını kurtarmak için acınmaya ve kanat çırpmaya başladı. Tam bu sırada Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: “Bu kuşun yavrularını almak suretiyle kim tedirgin etti, yavrularını ona iade ediniz” buyurdu.

Başka bir defasında da yaktığımız karınca yuvasını gördü ve “Karıncaları kim yaktı?” diye sordu. Biz yaktık deyince: “Gerçek şudur ki ateşle azab etmek ancak ateşin sahibi olan Allah'a aittir” buyurdu. (Ebu Davud, Cihad 112)

BÖLÜM: 284

ZENGİNİN BORCUNU GECİKTİRMESİNİN HARAM OLDUĞU

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ﴾

“Gerçekten Allah size, emanetleri ehil olanlara(sahiplerine) vermenizi emreder...” (4 Nisa 58)

قال الله تعالى : ﴿ فَإِنْ آمِنَ بَعْضُكُمُ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ ﴾

“...Eğer birbirinize güveniyorsanız, kendisine güven duyulan, bu güvene uygun davransın ve borcunu ödesin...” (2 Bakara 283)

1613 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، قَالَ : مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ ، وَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيءٍ فَلْيَتَّبِعْ .

1613: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Zengin kimsenin borcunu geciktirmesi zulümdür.” Sizden birinizin alacağına ödenmesi bir zengine havale edildiğinde bunu kabul edip o kimseye müracaat etsin. ” (Buhari, Havalat 1, Müslim, Müsakât 33)

BÖLÜM: 285

BAĞIŞTAN DÖNMENİN MEKRUH OLUŞU

1614 - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : الَّذِي يَعُودُ فِي هَبْتِهِ كَالْكَلْبِ يَرْجِعُ فِي قَيْئِهِ .

1614: İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bağışından dönen kimse kusmuğunu tekrar yalayan köpeğe benzer.” (Buhari, Hibe 30, Müslim, Hibat 2)

وَفِي رِوَايَةٍ : مِثْلَ الَّذِي يَرْجِعُ فِي صَدَقَتِهِ ، كَمِثْلِ الْكَلْبِ يَقِيءُ ، ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ فَيَأْكُلُهُ .

* Müslim'in diğer bir rivayetinde: “Verdiği sadakadan dönen kimse yediğini kustuktan sonra dönüp onu yiyen köpeğe benzer” şeklindedir. (Müslim, Hibat 5)

وَفِي رِوَايَةٍ : الْعَائِدُ فِي هَبْتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ .

* Yine Müslim'den başka bir rivayette: “Bağışından dönen kusmuğun dönüp yiyen gibidir” denilmektedir. (Müslim, Hibat 7)

1615 - وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ : حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَضَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ ، وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُخْصٍ ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ : لَا تَشْتَرِهِ وَلَا تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ وَإِنْ أَعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ ، فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ .

1615: Ömer ibn-il Hattab (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: “Ben Allah rızası için mücahidlerden birine bir at tasadduk etmiştim. O kimse ata iyi bakamadı ve onu zayıflattı. Bunun üzerine ben hayvanı para ile satın almak istedim. Ucuza vereceğini de

tahmin ediyordum. Durumu Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)'e arzettim. O şöyle buyurdu: "Bir dirheme bile verse sakın onu satın alma, verdiğin sadakadan asla dönme, zira sadakasından dönen yediğini kusup onu tekrar yiyene benzer." (Buhari, Hibe 30, Müslim, Hibat 1)

BÖLÜM: 286

YETİM MALI YEMENİN HARAM OLUŞU

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا ﴾

"Doğrusu yetimlerin mallarını haksızca yiyip bitirenler, karınlarına sadece ateşle doldurmuş olurlar. Onlar öteki dünyada da çılgın bir ateşe gireceklerdir." (4 Nisa 10)

قال الله تعالى : ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾

"Erginlik çağına erişinceye kadar, yetimin mal varlığına onun iyiliği ve faydası için olmadıkça dokunmayın." (6 Enam 152)

قال الله تعالى : ﴿ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ، وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانَكُمْ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ﴾

"... Yetimlere nasıl davranacağınız hakkında sana sorarlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek onları iyi yetiştirmek en hayırlı olandır." Ve onların hayatlarını paylaşırsanız unutmayın ki, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah bozgunculuk yapanları da düzeltmeye çalışanları da en iyi bilir." (2 Bakara 220)

1616 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤَبَّاتِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: الشِّرْكَ بِاللَّهِ، وَالسَّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الرَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ .

1616: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Şahısları ve milletleri yakıp yıkan yedi büyük günahı sakın". Ey Allah'ın elçisi bunlar hangileridir, diye sordular. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)'de:

1. Allah'a herhangi bir şeyi veya kimseyi ortak koşmak.
2. Sihir yani büyü yapmak ve yaptırmak.
3. Allah'ın dokunulmaz kıldığı bir canı haksız yere öldürmek.
4. Faiz yemek.
5. Yetim malı yemek.

6. Savaş meydanından kaçmak.

7. Evli, namuslu, hiçbir şeyden haberi olmayan kadınlara zina isnad ve iftirasında bulunmak. (Buhari, Vesaya 23, Müslim, İman 145)

BÖLÜM: 287

FAİZİN HARAM OLUŞU

قال الله تعالى : ﴿ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا، وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا، فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ❖ يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يَحِبُّ كُلَّ مَخْتَالٍ فَخُورِ الْبِغَاةِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا ﴾

“Faiz yiyenler (kabirlerinden) ancak şeytanın dokunup çarptığı kimseler gibi kalkarlar. Çünkü onlar; “Alışveriş de bir tür faizdir” derler, halbuki Allah alışverişini helal sayarken, faizi haram kılmıştır. Kim Rabbinin öğüdünü dinler ve hemen faizden vazgeçerse, artık geçmişte aldığı faizler kendisine aittir. Ve onun hakkında karar vermek, artık Allah'a kalır. Kim de faize tekrar dönerse; içinde yaşayıp kalacakları ateşe mahkum olanlar işte böyleleridir.

Allah faizli kazançları bereketten mahrum eder, ama karşılıksız yardımları, sadakaları kat kat arttırarak bereketlendirir. Allah gerçekleri örtbas edenleri, günahlarında ve küfründe ısrar eden hiçbirini sevmez. İman edenler, doğru ve yararlı işler yapanlar, namazlarında dikkatli ve devamlı olanlar, karşılıksız yardımda bulunanlar, işte onlar mükafatlarını Rablerinden alacaklardır ve onlara ne korku vardır ne de üzülmeler.

Ey inananlar! Allahtan korkun ve eğer gerçekten mü'minseniz faizden doğan kazançların tümünden vazgeçin.” (2 Bakara 275-278)

1617 - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَكْلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ. وَزَادَ

الترمذي وغيره: وشاهديه، وكاتبه.

1617: İbni Mes'ud (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) faiz alana da verene de lanet etti. (Müslim, Müsakat 105)

Tirmizi ve başka hadisçiler “şahitlerine ve yazanlarına” kelimelerini ilave ettiler. (Tirmizi, Büyu' 2)

BÖLÜM: 288

GÖSTERİŞİN (RİYA) HARAMLIĞI

قال الله تعالى : ﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ ﴾

“Oysa kendilerine yalnızca, dini Allah'a has kılarak ibadet etmeleri, bütün içtenlikleriyle yalnız ona iman ederek batıl olan her şeyden uzak durmaları, namazlarında devamlı ve duyarlı olmaları ve mallarının bencillik kirinden arındırılması için karşılıksız harcama denilen zekatı vermekle emrolunmuşlardı. İşte bu dosdoğru dindir.” (98 Beyyine 5)

قال الله تعالى : ﴿ لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ ﴾

“Ey iman edenler! yaptığınız iyiliği başa kakarak(minnet ederek) ve muhtaç kimsenin duygularını incitip eziyet ederek, yardımlarınızı değersiz ve geçersiz hale getirmeyiniz.” (2 Bakara 264)

Böyle kimselerin hali; üzerinde biraz toprak bulunan kaygan bir kayanın hali gibidir. Bir yağmur ona dokunursa onu çıplak bırakır.” (2 Bakara 264)

قال الله تعالى : ﴿ يَرَأُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴾

“... O münafıklar Allah'ı kandırmaya çalışırlar. Halbuki Allah onların kendi kendilerini kandırmalarını sağlıyor. Onlar namaz için kalktıklarında insanlar görüp takdir etsinler diye gösteriş için kılarlar. Allah'ı da pek az hatıra getirirler.” (4 Nisa 142)

1618 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشُّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِيَ غَيْرِي، تَرَكْتُهُ وَشْرَكَهُ .

1618: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittim: Allah'ü Teala buyurdu ki:

“Ben kendisine ortak koşulmaktan en uzak olanım. Kim işlediği bir amelde benden başkasını bana ortak koşarsa o kimseyi bana ortak koştuğu amel ile başbaşa bırakır amelini kabul etmeyip sevabından mahrum ederim, veya o kimseyi, mükafatını alabilirse alsın diye ortak koştuğu şeyle başbaşa bırakırım.”

1619 - وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ،

رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ، فَأُتِيَ بِهِ، فَعَرَفَهُ نِعْمَتَهُ، فَعَرَفَهَا، قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتُ، قَالَ: كَذَبْتَ، وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لِأَنْ يُقَالَ: جَرِيءٌ، فَقَدْ قِيلَ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ، فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ. وَرَجُلٌ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَعَلَّمَهُ، وَقَرَأَ الْقُرْآنَ، فَأُتِيَ بِهِ، فَعَرَفَهُ نِعْمَتَهُ فَعَرَفَهَا. قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ وَعَلَّمْتُهُ، وَقَرَأْتُ فِيكَ الْقُرْآنَ، قَالَ: كَذَبْتَ، وَلَكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ لِيُقَالَ: عَالِمٌ، وَقَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ: هُوَ قَارِئٌ، فَقَدْ قِيلَ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ، فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَرَجُلٌ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَأَعْطَاهُ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ، فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَفَهُ نِعْمَتَهُ،

فَعَرَفَهَا . قَالَ : فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا ؟ قَالَ : مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيلٍ تُحِبُّ أَنْ يُنْفَقَ فِيهَا إِلَّا أَنْفَقْتُ فِيهَا لَكَ . قَالَ : كَذَبْتَ ، وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ : هُوَ جَوَادٌ ، فَقَدْ قِيلَ ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ .

1619: Yine Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun), Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittim demiştir. Kıyamet günü hesabı ilk görülecek kişi şehid düşmüş kimse olup Allah'ın huzuruna getirilir. Allah'ta ona verdiği nimetleri hatırlatır, o da hatırlar ve nail olduğu nimetleri itiraf eder. Allah:

- Peki bunca nimetlere karşı ne yaptın? Buyurur.

- Ya Rab senin yolunda savaştım ve şehid düştüm, deyince:

- Hayır yalan söylüyorsun, sen cesur desinler diye savaştın. Neticede bu söz de senin hakkında söylenmiştir.

Sonra bu kişi verilen emir üzerine yüzüstü sürüklenerek cehenneme atılır.

Diğer bir adam ise ilim öğrenip öğretmiş, Kuran okumuş bir kimse olup o da Allah'ın huzuruna getirilir. Allah ona da verdiği nimetleri hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder. Allah:

- Peki bu nimetlere karşılık ne yaptın? Buyurur.

- İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızan için Kur'an okudum, cevabını verir. Allah da buyurur ki:

- Yalan söyledin. Sen alim desinler diye ilim öğrendin, ne güzel okuyor desinler diye Kur'an okudun. Zaten bu sözler de senin için söylenmiştir.

Sonra emredilir de yüzüstü cehenneme atılır.

Daha sonra Allah'ın kendisine her çeşit mal ve imkan verdiği bir kimse Allah'ın huzuruna getirilir. Allah verdiği nimetleri ona hatırlatır o da onları itiraf eder. Bunun üzerine Allah:

- Peki ya sen bu nimetlere karşılık neler yaptın? Buyurur.

- Senin rızanı kazanmak için sevdiğin yollarda harcadım, deyince Allah kendisine:

- Yalan söylüyorsun, halbuki sen bütün yaptıklarını, “ne cömert adam” desinler diye infak ettin. Bu söz de senin hakkında gerçekten söylenmiştir, buyuracak ve arkasından Allah'ın emri üzerine bu kimse de yüzüstü cehenneme atılır. (Müslim, İmara 152)

1620 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا : أَنَّ نَاسًا قَالُوا لَهُ : إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى سَلَاطِينِنَا

فَنَقُولُ لَهُمْ بِخِلَافِ مَا نَتَكَلَّمُ إِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِمْ ؟ قَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا : كُنَّا نَعُدُّ

هَذَا نِفَاقًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ .

1620: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre bir takım insanlar kendisine gelip: “Biz idarecilerimizin yanına girince onlara karşı dışarıda kendileri için konuştuklarımızın aksine övücü sözler söyleriz”, dediler. Bunun üzerine İbni Ömer:

“Biz Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında bu durumu iki yani münafıklık sayardık” cevabını verdi. (Buhari,Ahkam 27)

1621 - وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُفْيَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ سَمِعَ سَمِعَ اللَّهَ

بِهِ، وَمَنْ يُرَائِي يُرَائِي اللَّهَ بِهِ .

1621: Cüdebe ibni Abdullah ibni Süfyan (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdular: “Kim yaptığı bir iyiliği şöhret elde etmek için insanlara duyurursa, Allah da onun gizlediği işlerini halka duyurur ve kim de yaptığını gösteriş için yaparsa Allah da onun gizli hallerini kıyamet günü açığa çıkarır.” (Buhari,Rikak 36, Müslim, Zühd 47)

1622 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُتَغَى بِهِ

وَجَهَّ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرَفَ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1622: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kim Aziz ve Celil olan Allah'ın rızasını kazanmaya yarayan bir ilmi sırf dünyalık elde etmek için öğrenen kimse cennetin kokusunu bile duymaz.” (Ebu Davud, İlim 12)

BÖLÜM: 289

RİYA OLMADIĞI HALDE RİYA SANILAN ŞEYLER

1623 - عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ يَعْمَلُ الْعَمَلَ مِنَ الْخَيْرِ،

وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ؟ قَالَ: تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ.

1623: Ebu Zer (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'e; “Bir kimse bir hayır işler de halk onu bu sebeple överse buna ne buyurursunuz? dediler. O da: “Bu, bu mü'minin yaptığı amelin kabulüne dünyada peşin bir müjdedir.” (Müslim, Birr 166)

BÖLÜM: 290

YABANCI KADIN VE GENÇ ÇOCUKLARA ŞEHVETLE BAKMANIN YASAK OLUŞU

قال الله تعالى: ﴿ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ﴾

“İnananlara söyle, gözlerini kendilerine helal olmayan şeylerden sakınsınlar.” (24 Nur 30)

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴾

"Bilmediğin şeyin ardına düşme, çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi tüm yaptıklarından sorumludurlar. Kıyamette sorguya çekilecektir." (17 İsra, 36)

قال الله تعالى : ﴿ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴾

“Allah, art niyetli bakışların ve kalblerin gizlediği düşüncelerin farkındadır.” (40 Mü’min 19)

قال الله تعالى : ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لِبِالْمِرْصَادِ ﴾

“Çünkü Rabbin her zaman (tüm yaptıklarını) gözetleyip durmaktadır.” (89 Fecr 14)

1624 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَصِيْبُهُ مِنَ الزَّيْنِ مُدْرِكُ ذَلِكَ لَا مَحَالَةَ: الْعَيْنَانِ زَيْنَاهُمَا النَّظْرُ، وَالْأُذُنَانِ زَيْنَاهُمَا الْإِسْتِمَاعُ، وَاللِّسَانُ زَيْنَاهُ الْكَلَامُ، وَالْيَدُ زَيْنَاهَا الْبَطْشُ، وَالرَّجْلُ زَيْنَاهَا الْخَطَا، وَالْقَلْبُ يَهْوَى وَيَتَمَنَّى، وَيُصَدِّقُ ذَلِكَ الْفَرْجُ أَوْ يُكْذِبُهُ.

1624: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Ademoğluna zinadan bir pay yazılmıştır. Şüphesiz o buna mutlaka kavuşur. Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası yabancı bir kadını tutmak ve dokunmaktır. Ayakların zinası gidilmesi haram olan yerlere adım atmaktır. Kalbin de zina isteği ve temennisi vardır. Tenasül uzvu tüm bu uzuvların isteklerini tasdik ederek arzularını gerçekleştirir veya uymayarak onları yalancı çıkarır.” (Buhari, İstizan 12, Müslim, kader 20)

1625 - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطَّرَقَاتِ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدِّ، نَتَحَدَّثُ فِيهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ، فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ. قَالُوا: وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الْأَذَى، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ

1625: Ebu Said el Hudri (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Yollarda oturmaktan kaçın.” Bunun üzerine ashab: Ya Rasûlallah! Bundan kaçınmamız mümkün değildir. Meselelerimizi sokaklarda konuşuyor ve sohbet ediyoruz, dediler. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Madem oturmaktan vazgeçmeyeceksiniz o halde yolun hakkını veriniz” buyurdu. Ashab: Yolun hakkı nedir ya Rasulallah! dediler. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'de: “Harama bakmamak, gelip geçenleri rahatsız etmemek, selam almak, iyi olan şeyleri emredip kötülüklerden sakındırmaktır.” (Buhari, Mezalim 22, Müslim, Libas 114)

1626 - وَعَنْ أَبِي طَلْحَةَ زَيْدِ بْنِ سَهْلٍ رضي الله عنه قَالَ: كُنَّا قُعُودًا بِالْأَفْنِيَةِ نَتَحَدَّثُ فِيهَا فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَقَامَ عَلَيْنَا فَقَالَ: مَا لَكُمْ وَلِمَجَالِسِ الصَّعِدَاتِ؟ اجْتَنِبُوا مَجَالِسَ الصَّعِدَاتِ. فَقُلْنَا: إِنَّمَا قَعَدْنَا لِغَيْرِ مَا بَأْسَ، قَعَدْنَا نَتَذَاكُرُ، وَنَتَحَدَّثُ. قَالَ: إِمَّا لَا، فَأَدُوا حَقَّهَا: غَضُّ الْبَصَرِ، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَحُسْنُ الْكَلَامِ.

1626: Ebu Talha Zeyd ibni Sehl (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Biz sokak başlarında evlerin önünde oturur konuşurduk. Bir gün Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gelip yanımızda durdu ve:

- Size ne oluyor da böyle sokaklarda oturuyorsunuz, buralarda oturmaktan sakınınzı, buyurdu.

Sakıncasız şeyler için oturup faydalı şeyler müzakere ediyoruz, deyince:

- Eğer sokaklarda oturmaktan vazgeçmeyecekseniz hiç olmazsa yolun hakkını veriniz, o da haram şeylere bakmamak, gelip geçenlerin selamlarını almak ve güzel sözler söylemektir, buyurdu. (Müslim, Selam 2)

1627 - وَعَنْ جَرِيرٍ رضي الله عنه قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَنْ نَظَرِ الْفَجَاءَةِ فَقَالَ: اصْرِفْ بَصَرَكَ

1627: Cerir (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'e kasıtsız ve ansızın bir kadına bakıvermenin hükmünü sordum: "Derhal gözünü başka yöne çevir" buyurdu. (Müslim, Adap 45)

1628 - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَعِنْدَهُ مَيْمُونَةٌ، فَأَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، وَذَلِكَ بَعْدَ أَنْ أَمَرْنَا بِالْحِجَابِ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: احْتَجِبَا مِنْهُ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَيْسَ هُوَ أَعْمَى لَا يُبْصِرُنَا، وَلَا يَعْرِفُنَا؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: أَفَعَمِيَا وَإِنْ أَنْتُمَا أَلَسْتُمَا تُبْصِرَانِهِ؟!

1628: Ümmü Seleme (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in yanında Meymune ile birlikte iken ibni Ümmi Mektum çıkageldi. Bu olay tesettür emri geldikten sonraydı. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "Bu kimseden saklanın, örtünün" buyurdu. Biz: Ya Rasûlallah o bizi göremeyen bir âma değil mi? ve bizide tanımaz, deyince Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Siz ikiniz de mi âmasınız, onu görmüyor musunuz!" buyurdu. (Ebu Davut, Libas 34, Tirmizi, Edeb 29)

1629 - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: لَا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عَوْرَةِ الرَّجُلِ، وَلَا الْمَرْأَةُ إِلَى عَوْرَةِ الْمَرْأَةِ، وَلَا يُفْضِي الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ، وَلَا تُفْضِي الْمَرْأَةُ إِلَى الْمَرْأَةِ فِي التَّوْبِ الْوَاحِدِ.

1629: Ebu Said el Hudri (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Bir erkek bir erkeğin mahrem olan

avret yerine, kadın da kadının avret yerine bakmasın. Bir erkek başka bir erkekle, bir kadın da başka bir kadınla aynı örtü altında yatmasın.” (Müslim, Hayz 74)

BÖLÜM: 291

YABANCI BİR KADINLA BAŞBAŞA KALMA YASAĞI

قال الله تعالى : ﴿ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ﴾

“... Peygamber hanımlarından bir şey isteyeceğiniz veya soracağınız zaman, perde arkasından isteyin ve sorun...” (33 Ahzap 53)

1630 - وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : إِيَّاكُمْ وَالِدُخُولَ عَلَى النِّسَاءِ ،

فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ : أَفَرَأَيْتَ الْحَمَّو ؟ قَالَ : الْحَمَّوُ الْمَوْتُ ! .

1630: Ukbe ibni Amir (Allah . . .) .
Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Yanında yakını bulunmayan yabancı kadınların yanına girmekten sakının!”. Bunun üzerine Ensar’dan birisi: Ey Allah’ın Rasûlü! Kocanın erkek akrabası olan yakınlarından kardeş, kardeşinin oğlu, amcaoğlu vs. hakkındaki görüşünüz nedir? deyince: “Onlarla yalnız başına kalmak ölüm gibi tehlikeli bir durumdur” buyurdular. (Buhari, Nikah 111, Müslim, Selam 20)

1631 - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : لَا يَخْلُونَ أَحَدَكُمْ

بِامْرَأَةٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ .

1631: İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Hiç biriniz yanında bir yakını bulunmayan bir kadınla başbaşa kalmayın.” (Buhari, Nikah 111, Müslim, Hac 424)

1632 - وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا : قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ

كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ ، مَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ يَخْلِفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ ، فَيَخُونُهُ فِيهِمْ إِلَّا وَقَفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، فَيَأْخُذُ مِنْ حَسَنَاتِهِ مَا شَاءَ حَتَّى يَرْضَى ثُمَّ التَفَّتْ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ : مَا ظَنُّكُمْ ؟ .

1632: Büreyde (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Cihada çıkan askerlerin geride bıraktıkları hanımları, cihada çıkmamış erkeklere kendi anneleri gibi haramdır yani anneleriyle evlenmeleri nasıl mümkün değil, haram ise bunlarda aynıdır. Mücahidlerden birinin ailesine bakmayı üzerine alıp hainlik eden bir kimse kıyamet günü durdurulup o mücahidde razı oluncaya kadar onun sevaplarından dilediği kadar alması temin edilir.” Sonra Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize dönerek: “Ne zannediyorsunuz? Onun sevaplarından hiçbir şey bırakır mı?” buyurdular. (Müslim, İmaret 139)

BÖLÜM: 292

KADINLARIN ERKEKLERE, ERKEKLERİN KADINLARA BENZEME YASAĞI

1633 - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُخْتَلِينَ مِنَ الرِّجَالِ، وَالْمُتَرَجَّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ. وَفِي رِوَايَةٍ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ .

1633: İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), söz hal ve hareketle kadınlısan erkeklere ve erkekleşen kadınlara lanet etmiş Allah'ın rahmetinden uzak olmaları için beddua etmiştir. (Buhari, Libas 62)

Buhari'nin başka bir rivayetinde de "Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye özenen kadınlara lanet etti" denilmektedir. (Buhari, Libas 62)

1634 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأَةِ، وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ .

1634: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Kadın gibi giyinen erkeklere ve erkek kıyafetine giren kadınlara lanet etti." (Ebu Davut, Libas 28)

1635 - وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: صِنْفَانِ مِنَ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا: قَوْمٌ مَعَهُمْ سَيَاطٌ كَأَدْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ، وَنِسَاءٌ كَأَسْيَاتِ عَارِيَاتٍ، مُمِيلَاتٌ مَائِلَاتٌ، رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ، وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا، وَإِنَّ رِيحَهَا لِيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكَذَا .

1635: Yine Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Cehennemlik olan iki grup insan vardır ki bunları henüz dünyada görmedim. Bir grup sığır kuyrukları gibi kırbaç (cop)larla yani değişik işkence vasıtalarıyla insanları döverler. Diğeri ise giyinmiş oldukları halde çıplak görünen ve diğer kadınları da kendileri gibi olmaya teşvik ederler. Bunların başları içerisine doldurdukları yabancı saç ve kabartma malzemeleriyle deve hörgücü gibidir. Bunlar ne cennete girerler ne de uzak mesafeden kokusunu duyabilirler." (Müslim, Cennet 52)

BÖLÜM: 293

ŞEYTAN VE KAFİRLERİN DAVRANIŞLARINA BENZEMEME YASAĞI

1636 - عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَأْكُلُوا بِالشَّمَالِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ .

1636: Cabir (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sol elinizle yemeyiniz, çünkü şeytan sol eliyle yer ve içer.” (Müslim, Eşribe 104)

1637 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ؟ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَأْكُلَنَّ أَحَدُكُمْ بِشِمَالِهِ، وَلَا يَشْرَبَنَّ بِهَا. فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِهَا .

1637: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sizden hiç biriniz asla sol eliyle yiyip içmesin, çünkü şeytan solu ile yer ve içer.” (Müslim, Eşribe 107)

1638 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبِغُونَ، فَخَالَفُوهُمْ .

1638: Ebu Hüreyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Yahudi ve Hıristiyanlar saç ve sakallarını hiç boyamazlar. Siz onlara muhalefet ederek saç ve sakallarınız ağarınca siyah hariç başka renklere boyayınız.” (Buhari, Enbiya 50)

BÖLÜM: 294

ERKEK VE KADINLARIN SAÇ BOYAMASINDA SİYAH RENKTEN SAKINMALARI GEREKTİĞİ

1639 - عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أُنِيَ بِأَبِي قُحَافَةَ وَالِدِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ وَرَأَسُهُ وَلِحْيَتُهُ كَالثَّغَامَةِ بِيَاضًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: غَيِّرُوا هَذَا وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ .

1639: Cabir (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Mekke'nin fethedildiği gün Ebu Bekir es Sıddık'ın babası Ebu Kuhafe'yi saç ve sakalı beyaz çiçek gibi bembeyaz olmuş bir vaziyette Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)'in huzuruna getirdiler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bu ağarmış saçları boyamak suretiyle değiştiriniz ve siyah boyadan sakınınız.” (Müslim, Libas 79)

BÖLÜM: 295

BAŞIN BİR KISMININ TRAŞ EDİLİP BİR KISMININ UZUNCA BIRAKILMA YASAĞI

1640 - عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْقَرْعِ.

1640: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) saçın bir kısmını traş edip bir kısmınının perçem olarak (alaburus) bırakılmasını yasakladı. (Buhari, Libas 72, Müslim, Libas 112)

1641 - وَعَنْهُ قَالَ: رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَبِيًّا قَدْ حُلِقَ بَعْضُ شَعْرِ رَأْسِهِ وَتَرَكَ بَعْضَهُ، فَنَهَاهُمْ عَنِ ذَلِكَ وَقَالَ: احْلِقُوهُ كُلَّهُ، أَوْ اتْرُكُوهُ كُلَّهُ.

1641: Yine İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir gün saçının bir kısmı traş edilmiş bir kısmı bırakılmış bir çocuk gördü ve böyle traş etmeyi yasaklayıp şöyle buyurdu: “Ya her tarafını traş edin yada hepsini bırakın” (Ebu Davut, Tereccül 14)

1642 - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَهَلَ آلَ جَعْفَرٍ، ثَلَاثًا، ثُمَّ أَتَاهُمْ فَقَالَ: لَا تَبْكُوا عَلَيَّ أَخِي بَعْدَ الْيَوْمِ. ثُمَّ قَالَ: ادْعُوا لِي بَنِي أَخِي. فَجِيءَ بِنَا كَأَنَّا أَفْرُخٌ فَقَالَ: ادْعُوا لِي الْحَلَّاقَ فَأَمَرَهُ، فَحَلَقَ رُؤُوسَنَا.

1642: Abdullah ibni Cafer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Cafer ibni Ebu Talib'in çoluk çocuğuna üç gün süreyle yas tutabileceklerine dair mühlet vermişti. Sonra onlara geldi ve “Bu günden sonra kardeşim Cafer için ağlamayınız” buyurdu. Sonra: “Bana kardeşimin çocuklarını çağırınız” buyurdu. Bizi toplayıp getirdiler. Annelerini kaybetmiş kuş yavruları gibiydik. Sonra “Bir berber çağırın” buyurdu. Gelen berber Rasulün emri üzerine başlarımızı tamamen traş etti. (Ebu Davut, Menasik 78)

1643 - وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تَحْلِقَ الْمَرْأَةُ رَأْسَهَا.

1643: Ali (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kadınların saçlarını traş etmelerini, kökünden keserek kısaltmalarını yasakladı. (Nesei, Ziyet 4)

BÖLÜM: 296

İĞRETİ SAÇ TAKMA VE DÖVME YAPTIRMA, DIŞLERİNİ SÜSLÜ GÖRÜNSÜN DİYE TÖRPÜLETMENİN YASAKLIĞI

قال الله تعالى : ﴿ إِن يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴾ ❖ لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ❖ وَلَا ضَلَّيْتَهُمْ وَلَا مَتَّيْتَهُمْ وَلَا مُرْتَهُمْ فَلْيَبْتَكَنْ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مُرْتَهُمْ فَلْيَغَيِّرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ ﴿

“Onlar Allah'ı bırakıp, yalnızca dişilere ve dişi saydıkları putlara ibadet edip yalvarıp yakarıyorlar. Böylece de inatçı şeytandan başkasına tapmış olmazlar. Ki o şeytanı Allah, şöyle dediği için rahmetinden uzaklaştırmıştır: “Senin kullarından belirli bir pay edineceğim, onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onlara boş hevesler ve özlemlerle dolduracağım. Ben onlara kesinlikle emredeceğim, onlarda putperestçe bir kurban âdeti olarak, hayvanların kulaklarını yaracaklar ve onlara yine emredeceğim, Allah'ın yaradılıştaki şekil ve özelliklerini değiştirecekler...” (4 Nisa 117-119)

1644 - وَعَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنَتِي أَصَابَتْهَا الْحَصْبَةُ، فَتَمَرَّقَ شَعْرُهَا، وَإِنِّي زَوَّجْتُهَا، أَفَأَصِلُ فِيهِ؟ فَقَالَ: لَعَنَ اللَّهُ الْوَأَصِلَةَ وَالْمَوْصُولَةَ .

1644: Esmâ (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre bir kadın Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasulü, kızımın bir cild hastalığından dolayı saçları döküldü. Onu evlendirdim dökülen saçları yerine saç taktırayım mı? diye sordu. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): “İğreti saç takan ve taktrana da Allah lanet etmiştir” buyurdu.

1645 - وَعَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ ﷺ عَامَ حَجِّ عَلَى الْمُنْبَرِ وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعْرِ كَانَتْ فِي يَدِ حَرَسِيٍّ فَقَالَ: يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ، أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ؟! سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذِهِ. وَيَقُولُ: إِنَّمَا هَلَكَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَ هَذِهِ نِسَاؤَهُمْ .

1645: Humeyd ibni Abdurrahman (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Muaviye (Allah Ondan razı olsun) hac yaptığı sene Medine'de bir zabıta memurunun elinde bulunan bir tutam alın saçını alıp Medine mescidi minberinden halka şöyle hitap etmiştir:

- Ey Medineliler alimleriniz nerede? Niçin bu türlü kötülükleri önlemezler. Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i kadınları bu türlü şeyleri kullanmaktan yasaklayarak şöyle söylediğini duymuşumdur: “İsrailoğulları kadınları bu türlü şeyleri kullanmayı adet edinince alimleri onları bunlardan engellemedikleri için helak olmuşlardır.” (Buhari, Enbiya 54, Müslim, Libas 122)

1646 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَعَنَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ ،
وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ .

1646: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Saçlarına saç ektiren ve ekleyen, dövme yapan ve yaptırın kadınlara lanet etmiştir.” (Buhari, Libas 83, Müslim, Libas 115)

1647 - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَمَمِّصَاتِ ،
وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ ، الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَةٌ فِي ذَلِكَ ، فَقَالَ: وَمَالِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ
فَانْتَهُوا ﴾

1647: İbni Mes'ud (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre: Dövme yapan ve yaptırın, güzel görünsün diye yüzünün, kaşının tüylerini yolan ve incelten, yine güzel görünsün diye dişlerini törpüleyip seyrekleştiren ve Allah'ın yarattığı fitratı bozan kadınlara Allah lanet etsin demişti.

Ümmü Yakup adlı bir kadın bu hususta İbni Mes'ud'u aşırı gitmekle suçladı. Bunun üzerine İbni Mes'ud Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)'in lanet ettiği kimseye niçin lanet etmeyecekmışim?! Bu husus Kur'an'da emredilmiştir. Allah 59 Haşr suresi 7. Ayetinde: “Peygamber size ne verirse onu alın, sizi yasakladığı şeylerden de uzak durun” buyurmaktadır. (Buhari, Libas 82, Müslim, Libas 120)

BÖLÜM: 297

SAÇ VE SAKALDAKİ BEYAZLAŞAN KILLARI KOPARMA YASAĞI

1648 - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا تَنْتَفِضُوا
الشَّيْبَ ، فَإِنَّهُ نُورُ الْمُسْلِمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

1648: Amr ibni Şuayb (Allah Ondan razı olsun)'ın babası vasıtasıyla dedesinden aktardığına göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur:

“Beyazlaşmış kılları yolmayınız, çünkü o beyaz kıllar kıyamet gününde müslümanın nurudur.” (Ebu Davud, Tereccül, 17; Tirmizi, Edeb, 56; Nesai, Zinet, 13)

1649 - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ
أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ .

1649: Aişe (Allah Ondan razı olsun)'dan bize bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)şöyle buyurdu: “Kim bizim emrimiz ve uygulamamıza aykırı bir hareket yaparsa bu yaptığı reddedilmiştir. Kabul edilmez.” (Müslim, Akdiye, 17)

BÖLÜM: 298

ÖZÜRSÜZ SAĞ ELİYLE TAHARETLENMENİN MEKRUH OLDUĞU

1650 - عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ، فَلَا يَأْخُذَنَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَلَا يَسْتَنْجِ بِيَمِينِهِ، وَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ.

1650: Ebu Katade (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sizden hiçbiriniz küçük abdest bozarken tenasül uzvunu sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle taharetini yapmasın, birşey içerken de kabın içerisine solumasın.” (Buhari, Vudu, 15; Müslim, Taharet, 63)

BÖLÜM: 299

TEK AYAKKABI İLE GEZMENİN MEKRUH OLDUĞU

1651 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: لَا يَمْشِي أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ، لِيَنْعَلَهُمَا جَمِيعًا، أَوْ لِيُخْلَعَهُمَا جَمِيعًا.

1651: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz tek ayakkabı ile gezmesin ya ikisini de giysin veya ikisini de çıkarsın.” (Müslim, Libas, 68)

1652 - وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: إِذَا انْقَطَعَ شِسْعُ نَعْلٍ أَحَدِكُمْ، فَلَا يَمْشِي فِي الْأُخْرَى حَتَّى يُصْلِحَهَا .

1652: Yine Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun) Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in “Sizden biriniz ayakkabısının bağı koptuğunda onu tamir edinceye kadar bile olsa tek ayakkabı ile yürümesin” buyurduğunu işittim demiştir. (Müslim, Libas, 69)

1653 - وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى أَنْ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائِمًا.

1653: Cabir (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bir kimsenin ayakta ayakkabı giymesini yasaklamıştır. (Ebu Davut, Libas, 41)

BÖLÜM: 300

UYKUYA YATARKEN YANGINA SEBEP OLABİLECEK ŞEYLERİ AÇIK BIRAKMA YASAĞI

1654 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا تَتْرُكُوا النَّارَ فِي بُيُوتِكُمْ حِينَ تَنَامُونَ .

1654: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Uyumak istediğinizde evlerinizde yanar halde ateş bırakmayınız.” (Buhari, İsti'zan, 49; Müslim, Eşribe, 100)

1655 - وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: احْتَرَقَ بَيْتٌ بِالْمَدِينَةِ عَلَى أَهْلِهِ مِنَ اللَّيْلِ، فَلَمَّا حَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِشَأْنِهِمْ قَالَ: إِنَّ هَذِهِ النَّارَ عَدُوٌّ لَكُمْ، فَإِذَا نِمْتُمْ، فَأَطْفِئُوهَا .

1655: Ebu Musa el-Eş'arî (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Medine'de bir gece vakti bir ev içindeki insanlarla birlikte yanmıştı. Durum Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'a haber verilince buyurdular ki:

“Muhakkak bu ateş sizin düşmanınızdır, uyuyacağınızda onu söndürünüz.” (Buhari, İsti'zan, 49; Müslim, Eşribe, 101)

1656 - وَعَنْ جَابِرٍ ﷺ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: غَطُّوا الْإِنَاءَ، وَأَوْكُوا السَّقَاءَ، وَأَغْلِقُوا الْأَبْوَابَ، وَأَطْفِئُوا السَّرَاجَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَحِلُّ سِقَاءً، وَلَا يَفْتَحُ بَابًا، وَلَا يَكْشِفُ إِنَاءً، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ أَحَدَكُمْ إِلَّا أَنْ يَعْرِضَ عَلَى إِنَائِهِ عُدًّا، وَيَذْكَرَ اسْمَ اللَّهِ، فَلْيَفْعَلْ، فَإِنَّ الْفُؤَيْسِقَةَ تَضُرُّ عَلَى أَهْلِ الْبَيْتِ بَيْتَهُمْ .

1656: Cabir (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

“Besmele ile; kaplarınızın ağzını örtün. Tulumların ağzını bağlayın, kapılarınızı kilitleyin, lambaları söndürün. Çünkü şeytan besmele ile bağlanmış bağı çözemez, kapıyı açamaz ve kapağı kaldıramaz. Sizden biriniz kapların ağzını kapayacak birşey bulamazsa ağaç parçası, çatal, kaşık, kepçe gibi bir malzemeyi besmele çekerek koymayı ihmal etmesin, yatarken yangın çıkaracak şeylerin tedbirini alın. Çünkü fare yağ ile yanan lambaların fitilini çekmek suretiyle evi içindekilerle beraber yakabilir.” (Müslim, Eşribe, 96)

BÖLÜM: 301

İŞ VE SÖZDE FAYDASIZ YÜKLER YÜKLEMENİN YASAKLIĞI

قال الله تعالى : ﴿ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴾

“De ki, Ey Peygamber! Bu mesaj, tebliğime karşılık sizden bir ücret istemiyorum ve ben yapmacık uydurmalarla peygamberlik taslayanlardan veya kendiliğimden bir yükümlülük getirenlerden de değilim.” (38 Sa'd, 86)

1657 - وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نُهَيْتَا عَنِ التَّكْلِيفِ.

1657: Ömer (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: “Biz her zaman ve her yerde zorluk çıkarmaktan yasaklandık.” (Buhari, İ'tisam, 3)

1658 - وَعَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ

عَلِمَ شَيْئًا فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ تَقُولَ لِمَا لَا تَعْلَمُ: اللَّهُ أَعْلَمُ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ ﷺ : ﴿ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴾

1658: Abdullah ibn Mes'ud (Allah Ondan razı olsun)'ın yanına varmıştık, bize şunları söyledi: “Ey insanlar bilen bildiğini söylesin, bilmeyen de Allah bilir desin, zira insanın bilmediği bir konuda Allah bilir demesi de bir ilimdir. Allah peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)'e şöyle buyurmuştur: “Ey peygamber, de ki, Allah'tan gelenleri size tebliğ ettiğimden dolayı sizden bir ücret istemiyorum. Ben size zorluk çıkaranlardan da değilim.” (38 Sa'd Suresi, 86) (Buhari, Tefsiru Sure-i Sa'd, 3)

BÖLÜM: 302

ÖLÜLER ARKASINDAN FERYAD EDEREK AĞLAMANIN YASAKLIĞI

1659 - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : الْمَيِّتُ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ بِمَا نِيحَ

عَلَيْهِ. وَفِي رَوَايَةٍ: (مَا نِيحَ عَلَيْهِ).

1659: Ömer ibni'l-Hattab (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

“Ölü kendisine yapılan yüksek sesli ağlama yüzünden azab olunur.” (Buhari, Cenaiz, 34; Müslim, Cenaiz, 28)

Tirmizi'nin başka bir rivayetinde, “Ölüye ağlandığı sürece” denilmektedir. (Tirmizi, Cenaiz, 23)

ağlamaya başladı. Abdullah kendisine geldikten sonra kızkardeşine hitaben, “Sen benim hakkımda neler söyledinse sen gerçekten böyle biri misin?” diye beni sorguladılar” dedi. (Buhari, Megazi, 44)

1665 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: اشْتَكَى سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ شَكْوَى، فَأَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُهُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَسَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ، وَجَدَهُ فِي غَشِيَةٍ فَقَالَ: أَقْضَى؟ قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَبَكَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَلَمَّا رَأَى الْقَوْمَ بَكَاءَ النَّبِيِّ ﷺ بَكَوْا، قَالَ: أَلَا تَسْمَعُونَ؟ إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ، وَلَا بِحُزْنِ الْقَلْبِ، وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذَا وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ أَوْ يَرْحَمُ.

1665: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: “Bir gün Sa'd ibni Ubade (Allah Ondan razı olsun) hastalığından dolayı şikayet etmişti. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdurrahman ibni Avf, Sa'd ibni Ebi Vakkas ve Abdullah ibni Mes'ud ile birlikte Sa'd'ı ziyarete gelmişlerdi. Peygamberimiz onu baygın bir halde görünce “Yoksa öldü mü?” diye sordu. “Hayır, ya Rasûlallah ölmedi” dediler. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hastanın çektiği bu ızdıraba üzümlere ağladı, cemaat de ağladılar. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem):

“İşitmediniz mi Allah gözyaşı ve kalb üzüntüsü ile insana azap etmez. Fakat -eliyle diline işaret ederek- işte bunun yüzünden azap eder veya bağışlar” buyurdu. (Buhari, Cenaiz, 45; Müslim, Cenaiz, 12)

1666 - وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتَّبِ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطْرَانَ، وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ.

1666: Ebu Malik el-Eş'ari (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

“Ölünün arkasından yüksek sesle ağlayan kadın, ölmezden önce tevbe etmezse kıyamet günü üzerinde katrandan bir gömlek ve uyuzdan bir zırh olduğu halde haşredilir.” (Müslim, Cenaiz, 29)

1667 - وَعَنْ أُسَيْدِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ التَّائِبِيِّ عَنِ امْرَأَةٍ مِنَ الْمُبَايَعَاتِ قَالَتْ: كَانَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَعْرُوفِ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ لَا نَعْصِيَهُ فِيهِ: أَنْ لَا نَخْمِشَ وَجْهًا، وَلَا نَدَعُو وَيْلًا، وَلَا نَشُقَّ جَيْبًا، وَأَنْ لَا نَنْثُرَ شَعْرًا.

1667: Tabiinden Üseyd ibni Ebu Useyd'den nakledildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'e biat eden kadınlardan biri şöyle demiştir: “Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) İslam üzere aldığı biatta emirlere karşı gelmeyeceğimize, felaket anında yüz göz tırmalamayacağımıza, bağırıp çağırmayacağımıza, yaka paça yırtmayacağımıza, saç baş yolmayacağımıza dair bizden söz almıştı.” (Ebu Davud, Cenaiz, 25)

1668 - وَعَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ، فَيَقُومُ بِأَكْبِهِمْ، فَيَقُولُ: وَاجْبَلَاهُ، وَأَسَيِّدَاهُ، أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ إِلَّا وَكُلَّ بِهِ مَلَكَانِ يُلْهَزَانِهِ: أَهَكَذَا كُنْتَ؟

(اللَّهُزُّ): الدَّفْعُ بِجُمُعِ الْيَدِ فِي الصَّدْرِ.

1668: Ebu Musa (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

“Ölen herhangi bir kimsenin arkasından ağlayıcılar; ey kendisine güvenip dayandığımız adam, ey efendimiz diye onu övmeye başladıkları vakit o kimsenin başına iki melek görevlendirilip dikilir ve “Sen böyle biri miydin?” diyerek tartaklayıp göğsüne vururlar.” (Tirmizi, Cenaiz, 24)

1669 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اِثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ:

الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ، وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ.

1669: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “İnsanlar arasında yaşamakta olan iki adet vardır ki, bunlar küfürdür veya küfür adettir. Nesebe sövmek ve ölüye feryad ederek ağlamak.” (Müslim, İman, 121)

BÖLÜM: 303

FALCILARA VE GAYBTAN HABER VERDİKLERİNİ İDDİA EDENLERE İNANMANIN HARAM OLUŞU

1670 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنَسٌ عَنِ الْكُهَّانِ، فَقَالَ:

لَيْسُوا بِشَيْءٍ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ أَحْيَانًا بِشَيْءٍ، فَيَكُونُ حَقًّا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطُفُهَا الْجَنِّيُّ. فَيَقْرُهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ، فَيَخْلِطُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذِبَةٍ.

وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الْمَلَائِكَةَ

تَنْزِلُ فِي الْعَنَانَ فَتَذَكُرُ الْأَمْرَ قُضِيَ فِي السَّمَاءِ، فَيَسْتَرْقُ الشَّيْطَانُ السَّمْعَ، فَيَسْمَعُهُ، فَيُوحِيهِ إِلَى الْكُهَّانِ، فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذِبَةٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ.

1670: Aişe (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Bir gün bir grup insan, “Kahinler ve falcılar hakkında ne buyurursunuz?” diye sordular. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “Doğru ve aslı olan birşey değildir” dediler.

“- Ey Allah'ın elçisi, onlar bize bazen geleceğe dair bazı haberler veriyorlar ve dedikleri gibi çıkıyor” dediler. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), “Onların bu tür haberleri meleklerin ilham ettiği gerçeklerdendir ki, o gerçeği meleklerden bir cin süratle kaparak kahin ve falcı dostunun kulağına fısıldar, o falcılar da bu bir gerçeğe yüz tane yalan karıştırarak halka aktarırlar.” (Buhari, Tıp, 46; Müslim, Selam, 122)

Buhari'nin değişik bir rivayetinde Aişe (Allah Ondan razı olsun), Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

“Melekler bulutlara inerler ve gökyüzünde karara bağlanan şeyleri aralarında müzakere ederek konuşurlarken şeytanlar meleklerden bir haber kapıp işittiklerini falcılara fısıldarlar. Onlar da kendilerinden bu habere yüz yalan katarak halka aktarırlar.” (Buhari, Bed'ül-halk, 6)

1671 - وَعَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ وَرَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَصَدَّقَهُ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا .

1671: Safiyye binti Ebu Ubeyd (Allah Ondan razı olsun)'nın peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)'in hanımlarının bazılarında aktardığına göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

“Her kim çalıntı ve yitik bir malın yerini haber veren kimseye (kahine) gidip ondan birşey sorar ve cevabını da tasdik ederse o kişinin kırk gün namazı kabul olunmaz.” (Müslim, Selam, 175)

1672 - وَعَنْ قَبِيصَةَ بِنِ الْمُخَارِقِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: الْعِيَاةُ، وَالطَّيْرَةُ، وَالطَّرْقُ، مِنَ الْجَبْتِ.

1672: Kabîsa ibni'l-Muharik (Allah Ondan razı olsun), Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken dinledim demiştir:

“Kuşun ötmesini uğur ve uğursuzluk saymak, kuşun uçmasından manalar çıkarmak ufak taşlarla fal açmak, fala bakmak büyü ve sihir kabilindedir.” (Ebu Davud, Tıp, 23)

1673 - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ اقْتَبَسَ عِلْمًا مِنَ النُّجُومِ، اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السَّحْرِ زَادَ مَا زَادَ .

1673: İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Her kim yıldızlardan bir bilgi edinirse sihir ve büyüden bir parça elde etmiş olur. Bilgisi arttıkça günahı da artar.” (Ebu Davud, Tıp, 22)

1674 - وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ ﷺ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ، وَقَدْ جَاءَ اللَّهُ تَعَالَى بِالْإِسْلَامِ، وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ رَجَالًا يَأْتُونَ الْكُهَّانَ؟ قَالَ: فَلَا تَأْتِهِمْ. قُلْتُ: وَمِمَّا رَجَالٌ يَتَطَيَّرُونَ؟ قَالَ: ذَلِكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ، فَلَا يَصُدُّهُمْ. قُلْتُ: وَمِمَّا رَجَالٌ يَخْطُونَ؟ قَالَ: كَانَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ يَخْطُ، فَمَنْ وَافَقَ خَطَّهُ، فَذَلِكَ.

1674: Muaviye ibni'l-Hakem (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Bir gün, “Ya Rasûlullah ben cahiliyye devrinde yaşadım. Allah bize hidayet buyurdu da müslüman olduk, aramızda öyle kimseler var ki, kahin ve falcılara gider, onların söylediklerine inanırlar dedim. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “Onlara gitmeyin, söylediklerine de inanmayın” buyurdu. Ben: “Yine bizden kimileri de kuşların ötmesini ve sağa sola uçmasını uğursuzluk sayıyorlar” dedim. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “Bu, insanlık hali

kalplerde bulunabilen zan gibi bir duygudur, bu his ve zan onları yapacakları işlerinden alıkoymasın” buyurdu. Bu sefer ben, “Aramızda kumlar üzerine çizgi çizerek bunlardan hüküm çıkaranlar da var” dedim. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de:

“Geçmiş peygamberlerden biri de çizgi çizerdi, kim onun gibi çizgi çizebiliyorsa günah olmaz. (Müslim, Mesacid, 33) ”

1675 – وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ.

1675: Ebu Mes'ud el-Bedri (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem); köpek alışverişinden elde edilen parayı, fuhuş yolundan kazanılan kazancı ve falcılık ücretini yasak kılmıştır. (Buhari, Büyu', 25; Müslim, Musakat, 40)

BÖLÜM: 304

UĞURSUZLUĞA İNANMANIN HARAM OLUŞU

1676 – عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا عَدْوَى وَلَا طَيِّرَةَ وَيُعْجِبُنِي الْفَأَلُ قَالُوا: وَمَا الْفَأَلُ؟ قَالَ: كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ.

1676: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Hastalıkların kendiliklerinden bulaşıcılıkları yoktur. Uğursuz saymak ta yoktur. Hayra yormak benim hoşuma gider.” Sahabiler , “Hayra yormak nedir?” dediler. “Güzel ve olumlu sözdür” buyurdu. (Buhari, Tıb, 19; Müslim, Selam, 102)

1677 – وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا عَدْوَى وَلَا طَيِّرَةَ، وَإِنْ كَانَ الشُّؤْمُ فِي شَيْءٍ فِي الدَّارِ وَالْمَرْأَةِ وَالْفَرَسِ .

1677: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Hastalıkların kendiliklerinden bulaşması yoktur, uğursuzluk da yoktur. Eğer birşeyde uğursuzluk olacak olsaydı, cahiliyyedeki arapların kabul ettikleri gibi evde, kadında ve atta (binitte) olabilirdi.” (Buhari, Cihad, 47; Müslim, Selam, 115)

1678 – وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَا يَتَطَيَّرُ.

1678: Büreyde (Allah Ondan razı olsun)'den bildirildiğine göre peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) hiçbir şeyde uğursuzluğu kabul etmezdi. (Ebu Davut, Tıb, 24)

1679 - وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ عَامِرٍ رضي الله عنه قَالَ: ذُكِرَتِ الطَّيْرَةُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَحْسَنُهَا الْفَالُ، وَلَا تَرُدُّ مُسْلِمًا، فَإِذَا رَأَى أَحَدَكُمْ مَا يَكْرَهُ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ لَا يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا يَدْفَعُ السَّيِّئَاتِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ .

1679: Urve ibni Amir (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in huzurunda uğursuzluktan bahsedildi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), "Bunun en güzeli iyiye yormaktır. Uğursuz sayma işi hiç bir müslümanı verdiği kararından vazgeçirmesin. Sizden biri hoş gitmeyen birşey gördüğünde Allah'ım, iyilikleri yalnızca sen verirsin, kötülükleri de ancak sen giderirsin. Sensiz hiçbir hareket mümkün olamaz, kuvvet de ancak sendendir" diye dua etsin buyurdular.

BÖLÜM: 305

CANLI RESMİ YAPMA VE BULUNDURMA YASAĞI

1680 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هَذِهِ الصُّورَ يُعَذِّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يُقَالُ لَهُمْ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ .

1680: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) rivayete göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Bu resim ve heykelleri yapanlar kıyamet günü bu yaptıklarınıza can verin bakalım diye azap edileceklerdir." (Buhari, Büyü, 40; Müslim, Libas, 96)

1681 - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي بِقِرَامٍ فِيهِ تَمَاثِيلٌ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، تَلَوْنَ وَجْهَهُ، وَقَالَ: يَا عَائِشَةُ، أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهَوْنَ بِخُلُقِ اللَّهِ! قَالَتْ: فَقَطَعْنَاهُ، فَجَعَلْنَا مِنْهُ وَسَادَةً أَوْ وَسَادَتَيْنِ.

1681: Aişe (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir seferden dönmüştü. Ben de odamın önündeki bölüme resimli bir perde asmıştım. Bunu gören Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in rengi değişti ve, "Ya Aişe, kıyamet gününde Allah katında insanların en şiddetli azaba uğrayacak olanları, Allah'ın yarattığı şeyleri taklide kalkışıp ona benzetmeye çalışanlardır."

Ben de o perdeyi kestim, bir veya iki yastık yaptım. (Buhari, Libas, 91; Müslim, Libas, 12)

1682 - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ يُجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسٌ فَيُعَذِّبُهُ فِي جَهَنَّمَ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَإِنْ كُنْتَ لَا بُدَّ فَاعِلًا، فَاصْنَعِ الشَّجَرَ وَمَا لَا رُوحَ فِيهِ.

1682: İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun), Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken dinledim dedi: "Her resim ve heykel yapan cehennemdedir. Yaptığı her bir resim ve heykel için orada bir kişi yaratılarak resim yapana cehennemde azap edecektir."

İbni Abbas kendisine resim yapmaktan başka bir işi olmadığını söyleyen kimseye şöyle dedi: "Eğer mutlaka resim yapman gerekiyorsa ağaçların ve cansız olan manzara resimleri yap." (Buhari, Büyü, 104; Müslim, Libas, 99)

1683 - وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا، كَلَّفَ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ بِنَافِعٍ.

1683: Yine İbni Abbas (Allah Onlardan razı olsun), Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken dinledim dedi: "Kim dünyada bir canlı resmi yaparsa kıyamet günü yaptığı resme can vermeye zorlanır. O ise buna asla can veremez."

1684 - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ.

1684: İbni Mes'ud (Allah Ondan razı olsun), Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittim dedi: "Kıyamet günü azabı en şiddetli olanlar resim ve heykel yapanlardır." (Buhari, Libas, 89; Müslim, Libas, 96)

1685 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً أَوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا شَعِيرَةً .

1685: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun), Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittim dedi:

"Allah-u Teâlâ: Benim yarattığım gibi resim ve heykel yapmak suretiyle yaşatmaya kalkışanlardan daha zalim kim vardır? Haydi bir zerre kadar karıncayı yahut bir hububat tanesini veya bir arpa tanesini yoktan var etsinler bakalım... Ne mümkün!" buyurdu. (Buhari, Libas, 90; Müslim, Libas, 101)

1686 - وَعَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ .

1686: Ebu Talha (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "İçinde canlı resmi ve köpek bulunan eve melekler girmez." (Buhari, Libas, 88; Müslim, Libas, 83)

1687 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: وَعَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جِبْرِيلُ أَنْ يَأْتِيَهُ، فَرَأَتْ عَلَيْهِ حَتَّى اشْتَدَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَخَرَجَ فَلَقِيَهُ جِبْرِيلُ فَشَكَاَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ .

1687: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Cebrail (sallallahu aleyhi vesellem) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'a geleceğini söylemişti fakat gecikti. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çok üzüldü, dışarı çıkınca Cebrail ile karşılaştı ve gecikmesinden dolayı şikayetçi oldu. Bunun üzerine Cebrail (sallallahu aleyhi vesellem):

“Biz melekler, içinde köpek ve resim heykeli olan eve girmeyiz” cevabını verdi. (Buhari, Lİbas, 94)

1688 - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: وَاعِدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَبْرِيْلُ الْكَلْبُ فِي سَاعَةٍ أَنْ يَأْتِيَهُ، فَجَاءَتْ تِلْكَ السَّاعَةُ وَلَمْ يَأْتِهِ ! قَالَتْ: وَكَانَ بِيَدِهِ عَصَا، فَطَرَحَهَا مِنْ يَدِهِ وَهُوَ يَقُولُ: مَا يُخْلِيفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَا رُسُلُهُ ثُمَّ التَّفَتَ، فَإِذَا جَرُّوْ كَلْبٍ تَحْتَ سَرِيْرِهِ. فَقَالَ: مَتَى دَخَلَ هَذَا الْكَلْبُ ؟ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ مَا دَرَيْتُ بِهِ، فَأَمْرًا بِهِ فَأَخْرَجَ، فَجَاءَهُ جَبْرِيْلُ الْكَلْبُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَعَدْتَنِي، فَجَلَسْتُ لَكَ وَلَمْ تَأْتِنِي فَقَالَ: مَنْعَنِ الْكَلْبُ الَّذِي كَانَ فِي بَيْتِكَ، إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ.

1688: Aişe (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Cebrail (sallallahu aleyhi vesellem), Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'a belli bir saatte geleceğini vadedmişti. Vakit gelmesine rağmen Cibril gelmemişti. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) elinde bulunan sopayı yere atarak: Allah ve elçileri verdikleri sözden dönmezler, dedi, sonra etrafa göz gezdirince bir de ne görsün, sedirin altında bir köpek yavrusu. Bunun üzerine, “Bu köpek yavrusu buraya ne zaman girdi” diye sordu. Ben de, “Allah'a yemin ederim ki bilmiyorum” dedim.

Emir verdi. Köpek yavrusu evden çıkarıldı. Cebrail (A.S.) da hemen yanına çıkageldi. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “Bana söz verdin, ben de oturup bekledim ama gelmedin deyince, Cebrail, “Evinde bulunan köpek ziyaretime engel oldu. Biz melekler, içinde köpek ve resim heykel bulunan eve girmeyiz” cevabını verdi. (Müslim, Libas, 81)

1689 - وَعَنْ أَبِي الْهَيَّاجِ حَيَّانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ: أَلَا أُبْعَثُكَ عَلَى مَا بَعَثَنِي عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ لَا تَدَعَ صُورَةً إِلَّا طَمَسْتَهَا، وَلَا قَبْرًا مُشْرِفًا إِلَّا سَوَّيْتَهُ.

1689: Ebu'l-Heyyac Hayyan ibni Husayn şöyle demiştir: Ali ibni Ebu Talib bana bir gün şöyle dedi:

Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'ın beni memur ettiği bir işi yapmakla seni görevlendireyim mi? “Nerede canlı sureti görürsen onu tanınmaz hale getir, tahrib edip yok et. Yükseltilmiş kabirleri de yerle bir et.” (Müslim, Cenaiz, 93)

BÖLÜM: 306

AV, ÇOBAN VE ZİRAAT KÖPEĞİ DIŞINDA KÖPEK EDİNMENİN YASAKLIĞI

1690 - عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ اقْتَنَى كَلْبًا إِلَّا كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ كُلِّ يَوْمٍ قَيْرَاطَانِ

1690: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken dinledim dedi.

“Av ve çoban köpeği dışında her kim köpek edinirse her gün o kimsenin mükafatından iki ölçek eksilir.” (Buhari, Hars 3)

1691 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا، فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قَيْرَاطٌ إِلَّا كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ.

1691: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'den bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kim evinde ziraat ve çoban köpeği dışında köpek beslerse her gün o kimsenin sevabından bir ölçek eksilir.” (Buhari, Hars, 3; Müslim, Müsakat, 59)

وَفِي رَوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: مَنْ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبِ صَيْدٍ وَلَا مَاشِيَةٍ وَلَا أَرْضٍ، فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ قَيْرَاطَانِ كُلِّ يَوْمٍ.

Müslim'deki değişik bir rivayete göre, “Av, çoban ve ziraat köpeği hariç kim köpek edinirse hergün onun ecir ve sevabından iki ölçek eksilir.” (Müsakat, 57)

BÖLÜM: 307

HAYVANLARA ÇAN TAKMANIN MEKRUH OLUŞU

1692 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا كَلْبٌ أَوْ جَرَسٌ.

1692: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Rahmet melekleri yanlarında köpek ve çan bulunan bir topluluğa arkadaşlık etmez.” (Müslim, Libas, 103)

1693 - وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: الْجَرَسُ مَزَامِيرُ الشَّيْطَانِ.

1693: Yine Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Hayvanların boynuna takılan çan, şeytan çalgılarından.” (Ebu Davut, Cihad, 46)

BÖLÜM: 308

PİSLİK YİYEN HAYVANLARA BİNMENİN YASAK OLUŞU

1694 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْجَلَالَةِ فِي الْإِبِلِ أَنْ يُرْكَبَ عَلَيْهَا.

1694: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) pislik yemeye alışmış deveye binmeyi yasakladı. (Ebu Davud, Cihad, 47)

BÖLÜM: 309

MESCİDLERE TÜKÜRMEİN YASAK OLUŞU

1695 - عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْبُصَاقُ فِي الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ، وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا .

1695: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

“Mescide tükürmek bir günahdır, bu günahın keffareti onu temizleyip yok etmektir.” (Buhari, Salat, 33; Müslim, Mesacid, 49)

1696 - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى فِي جِدَارِ الْقِبْلَةِ مُحَاطًا، أَوْ بُزَاقًا، أَوْ نُخَامَةً، فَحَكَهُ.

1696: Aişe (Allah Ondan razı olsun) tarafından rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) mescidin kible duvarında sümük veya tükürük veya balgam gördü de onu kazıdı, yok etti. (Buhari, Salat, 33; Müslim, Mesacid, 50)

1697 - وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَلَا الْقَدَرِ، إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ .

1697: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bu mescidler abdest bozulacak yerler değildi. Buralar ancak Allah'ı zikretmek ve Kur'an okumak için yapılmışlardır.”

Ravi: Allah Rasulü bu veya buna benzer bir ifade ile ifade buyurmuşlardır. (Müslim, Taharet, 100)

BÖLÜM: 310

MESCİDDE GÜRÜLTÜ YAPMANIN KERAHETİ

1698 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ: لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ، فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا.

1698: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

“Kim mescidte, yitiğini araştıran bir kimseyi işitirse(görürse) “Allah sana onu buldurmasın, bulamaz ol” desin. Zira mescidler bu maksatlar için yapılmamışlardır.” (Müslim, Mesacid, 79)

1699 - وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقُولُوا: لَا أَرِيحَ اللَّهُ تِجَارَتَكَ، وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَنْشُدُ ضَالَّةً فَقُولُوا: لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ.

1699: Yine Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Mescidde alışveriş eden kimseyi gördüğünüzde “Allah ticaretinizde kazanç sağlamasın” deyiniz. Mescidde yitik soruşturana gördüğünüzde de “Allah sana aradığını buldurmasın” deyiniz.” (Tirmizi, Büyu, 75)

1700 - وَعَنْ بُرَيْدَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلًا نَشَدَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ: مَنْ دَعَا إِلَى الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ؟

1700: Büreyde (Allah ﷺ : لَا وَجَدْتُ، إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ. فقال رسول الله ﷺ) şöyle demiştir: Bir adam mescidde yitiğini soruşturuyor ve “Benim kırmızı devemi gören var mı?” diye soruyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem):

“Bulamaz ol. Mescidler ancak namaz kılmak, Allah'ı anmak ve ilim öğrenmek için kullanılacak yerlerdir.” buyurdu. (Müslim, Mesacid, 80-81)

1701 - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الشَّرَاءِ

وَالْبَيْعِ فِي الْمَسْجِدِ، وَأَنْ تُنْشَدَ فِيهِ ضَالَّةٌ، أَوْ يُنْشَدَ فِيهِ شَعْرٌ.

1701: Amr ibni Şuayb'ın babası aracılığı ile dedesinden aktardığına göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mescidde alışveriş yapmaktan, yitik soruşturmaktan ve şiir okumaktan insanları menetmiştir. (Ebu Davut, Salat, 214; Tirmizi, Büyu, 75)

1702 - وَعَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدِ الصَّحَابِيِّ رضي الله عنه: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَحَصَبَنِي رَجُلٌ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فَقَالَ: أَذْهَبُ فَأَتِيَنِي بِهِذَيْنِ، فَجِئْتُهُ بِهِمَا، فَقَالَ: مِنْ أَيْنَ أَنْتُمَا؟ فَقَالَا: مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ، فَقَالَ: لَوْ كُنْتُمَا مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ، لَأَوْجَعْتُكُمَا، تَرْفَعَانِ أَصْوَاتَكُمَا فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم.

1702: Ashabdan es-Saib ibni Yezid (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Bir gün mescidde bulunuyordum. Derken bir adam bana bir çakıl taşı attı. Baktım Ömer ibni'l-Hattab (Allah Ondan razı olsun). Yanına varınca bana, "Git şu iki kişiyi bana getir" dedi. Gidip adamları getirdim. Onlara "Nerelisiniz?" diye sordu. "Taifliyiz" dediler. Bunun üzerine, "Eğer siz Medineli olsaydınız her ikinizi de incitecek, canınızı acıtacaktım. Çünkü ikiniz de mescidde sesinizi yükselterek konuşuyorsunuz. Mescid adabına yabancı olduğunuz için sizi şimdilik mazur gördüm" buyurdu. (Buhari, Salat, 83)

BÖLÜM: 311

KÖTÜ KOKULARLA MESCİDE GELME YASAĞI

1703 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ - يَعْنِي الثُّومَ - فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا.

1703: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) sarımsağı kastederek, "Her kim şu bitkiden çiğ olarak yemişse, mescidimize yaklaşmasın." (Buhari, Ezan, 160; Müslim, Mesacid, 68)

1704 - وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ، فَلَا يَقْرَبِنَا، وَلَا يُصَلِّينَ مَعَنَا.

1704: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Kim şu sarımsak bitkisinden yemişse mescidlerimize yaklaşmasın. Namaz kılanları rahatsız etmemeleri için bizimle birlikte namaz kılmasın." (Buhari, Ezan, 160; Müslim, Mesacid, 70)

1705 - وَعَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا، فَلْيَعْتَزِلْنَا، أَوْ فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا.

وَفِي رَوَايَةٍ مُسْلِمٍ: مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ، وَالثُّومَ، وَالْكَرَّاثَ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَى مِمَّا يَتَأَذَى مِنْهُ بَنُو آدَمَ.

1705: Cabir (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Soğan ve sarımsak yemiş olan kimse bizden ve

mescidimizden ayrılırsın, uzak dursun, halkı rahatsız etmeyip evinde namaz kılsın.” (Buhari, Ezan, 160; Müslim, Mesacid, 72)

Müslim'in bir başka rivayetinde: “Kim sarımsak, soğan ve pırasa yemişse mescidimize yaklaşmasın, çünkü insanoğlunun rahatsız olduğu şeylerden melekler de rahatsız olur.” buyurdular. (Müslim, Mesacid, 74)

1706 - وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه : أَنَّهُ خَطَبَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ: ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ تَأْكُلُونَ شَجَرَتَيْنِ مَا أَرَاهُمَا إِلَّا خَبِيثَتَيْنِ: الْبَصَلُ، وَالثُّومُ. لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا وَجَدَ رِيحَهُمَا مِنَ الرَّجُلِ فِي الْمَسْجِدِ أَمَرَ بِهِ، فَأَخْرَجَ إِلَى الْبَقِيعِ، فَمَنْ أَكَلَهُمَا، فَلْيُمِثْهُمَا طَبْخًا.

1706: Ömer ibni'l-Hattab (Allah Ondan razı olsun) bir Cuma günü verdiği hutbesinde şöyle demiştir:

“Ey insanlar siz kokusu hoş olmadığını bildiğim soğan ve sarımsak yiyorsunuz. Gerçekten ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i mescidde bir kimsede bunların kokusunu duyduğunuz zaman emredip o kişiyi Baki' kabristanına kadar uzaklaştırdığını gördüm. Bu sebeple kim bunları yiyecekse pişirerek kokusunu gidersin.” (Müslim, Mesacid, 78)

BÖLÜM: 312

HUTBE ESNASINDA DİZLERİ DİKİP OTURMANIN MEKRUH OLUŞU

1707 - عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسِ الْجُهَنِيِّ، رضي الله عنه : أَنَّ النَّبِيَّ، صلى الله عليه وسلم ، نَهَى عَنِ الْحَبْوَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ .

1707: Muaz ibni Enes el-Cühenî (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Cuma günü imam hutbe okurken dizleri dikip oturmayı yasaklamıştır. (Ebu Davud, Salat, 228)

BÖLÜM: 313

KURBAN KESMEK İSTEYENİN ZİLHİCCE'NİN İLK ON GÜNÜ GİRDİĞİNDE HACILARA BENZEMEK İÇİN KENDİ SAÇ VE TIRNAĞINI KESMEMESİ GEREKLİLİĞİ

1708 - عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ كَانَ لَهُ ذِبْحٌ يَذْبَحُهُ، فَإِذَا أَهَلَ هَيْلَالَ ذِي الْحِجَّةِ، فَلَا يَأْخُذَنَّ مِنْ شَعْرِهِ وَلَا مِنْ أَظْفَارِهِ شَيْئًا حَتَّى يُضْحِيَ .

1708: Ümmü Seleme (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

“Kim kurban kesecekse Zilhicce ayının girmesinden kurbanını kesinceye kadar saçından ve tırnağından hiçbir şeyi kesmesin.” (Müslim, Edahi, 42)

BÖLÜM: 314

ÜZERİNE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLAN ŞEYLERDEN PEYGAMBER, KABE, MELEKLER, GÖKYÜZÜ, GEÇMİŞ ATALAR, HAYAT, RUH, BAŞKAN, BAŞKANIN HAYATI, BAŞKANIN NİMETİ BİR KİMSENİN TÜRRESİ VE EMANETE YEMİN ETMENİN YASAK OLUŞU

1709 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ، فَمَنْ كَانَ حَالِفًا، فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ، أَوْ لِيَصْمُتْ .
وَفِي رَوَايَةٍ فِي الصَّحِيحِ: فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلَا يَحْلِفْ إِلَّا بِاللَّهِ أَوْ لِيَسْكُتْ .

1709: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki Allah Teala sizin atalarınız adı ile yemin etmenizi yasakladı. Yemin etmek isteyen kimse Allah adına yemin etsin veya Allah'tan başkası adına yemin etmekten sakınarak sussun.” (Buhari, Eyman, 4; Müslim, Eyman, 3)

Müslim'in değişik bir rivayeti şöyledir: “Kim yemin edecekse Allah'ın adıyla yemin etsin veya yemin etmeyip sussun.” (Müslim, Eyman, 3)

1710 - وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَحْلِفُوا بِالطَّوَاغِي، وَلَا بِآبَائِكُمْ .

1710: Abdurrahman ibni Semure (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Putlar ve babalarınız, atalarınız adına yemin etmeyiniz.” (Müslim, Eyman, 6)

1711 - وَعَنْ بُرَيْدَةَ   ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ   قَالَ: مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ، فَلَيْسَ مِنَّا

1711: Büreyde (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Emanete yemin eden kimse bizden değildir.” (Ebu Davud, Eyman, 6)

1712 - وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ   : مَنْ حَلَفَ، فَقَالَ: إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الْإِسْلَامِ، فَإِنْ

كَانَ كَاذِبًا، فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَإِنْ كَانَ صَادِقًا، فَلَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْإِسْلَامِ سَالِمًا.

1712: Yine Büreyde (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Ben İslamdan uzağım diye yemin eden kimse eğer bu sözünde yalancı ise söylediği gibidir(yalancıdır). Eğer sözünde doğru ise o kişi müslümanlığından birşey kaybetmeden tekrar İslama dönemez.” (Ebu Davud, Eyman, 9)

1713 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: لَا وَالْكَعْبَةِ، قَالَ ابْنُ

عُمَرَ: لَا تَحْلِفْ بِغَيْرِ اللَّهِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ   يَقُولُ: مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ، فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ .

1713: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan bildirildiğine göre bir gün Ka'be hakkı için diye yemin eden bir adam işitmişti. Bunun üzerine o adama şöyle dedi: “Allah'tan başkası adına yemin etme, çünkü ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittim: “Allah'tan başkası adına yemin eden kimse küfre veya şirke düşmüş olur.” (Tirmizi, Nüzur, 8)

BÖLÜM: 315

BİLEREK YALAN YERE YEMİNİN BÜYÜK GÜNAH OLUŞU

1714 - عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ   ، أَنَّ النَّبِيَّ   قَالَ: مَنْ حَلَفَ عَلَى مَالِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ

حَقِّهِ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ قَالَ: ثُمَّ قرَأَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ   مِصْدَاقَهُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

1714: İbni Mesud (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Her kim bir müslümanın malını haksız yere elinden almak için yalan yere yemin ederse Allah'ın gazabına uğrar.” İbni Mes'ud der ki:

Sonra Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Allah'ın kitabından bu hadisi tasdik eden şu ayeti okudu:

“Doğrusu Allah’a karşı verdikleri sözü ve yeminleri az bir menfaat karşılığında değiştirenler var ya; işte onlar öteki dünyanın nimetlerinden faydalanamayacaklardır. Allah kıyamet günü onlarla ne konuşacak ne de yüzlerine bakacak ve onları günahlarından

arındırmayacaktır. Onlar için acıklı bir azap vardır.” (3 Al-i İmran, 77) (Buhari, Eyman, 11; Müslim, İman, 220)

1715 - وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ إِيَّاسِ بْنِ ثَعْلَبَةَ الْحَارِثِيِّ رضي الله عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: مَنْ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ، فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ كَانَ قَضِيْبًا مِنْ أَرَائِكِ .

1715: Ebu Umame İyas ibni Sa'lebe el-Hârîsi (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

“ Bir kimse yalan yere yemin ederek bir müslümanın hakkını gasbedip helal sayarsa Allah o kimseye cehennemi vacip, cenneti de haram kılar.” Bunun üzerine ashaptan biri: “Ya Rasulallah, eğer o hak değersiz bir şey ise yine de böyle midir?” diye sorunca, Peygamberimiz: “Misvak ağacından bir dal parçası olsa bile böyledir.” buyurdular. (Müslim, İman, 218)

1716 - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: الْكِبَائِرُ: الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَالْيَمِينُ الْغَمُوسُ .

وَفِي رَوَايَةٍ: أَنَّ أَعْرَابِيًّا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْكِبَائِرُ؟ قَالَ: الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ قَالَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: الْيَمِينُ الْغَمُوسُ قُلْتُ: وَمَا الْيَمِينُ الْغَمُوسُ؟ قَالَ: الَّذِي يَقْتَطِعُ مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَعْنِي بِيَمِينٍ هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ.

1716: Abdullah ibni Amr ibni As (Allah Onlardan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdular: “Büyük günahlar şunlardır: Allah'a ortak koşmak, ana-babaya itaatsizlik etmek, haksız yere bir kimseyi öldürmek ve yalan yere yemin etmek.” (Buhari, Eyman, 15)

Buhari'nin diğer bir rivayeti şöyledir: Bir bedevi Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'e gelerek, “Büyük günahlar nelerdir?” diye sordu. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem) de, “Allah'a şirk koşmaktır” buyurdu. “Sonra hangisidir?” deyince, “Yemini Ğemus” buyurdu. Hadisin ravisi Abdullah ibni Amr der ki: “Ben yemini Ğemus nedir?” diye sordum. Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “Bir müslümanın malından bir parça alabilmek için yalan yere yapılan yemindir.” buyurdular. (Buhari, Eyman, 16)

BÖLÜM: 316

YEMİNİ BOZAN KİMSENİN KEFFARETİNİ VERMESİ GEREKTİĞİ

1717 - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم : وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ، فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَانْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَكَفَّرْ عَنْ يَمِينِكَ .

1717: Abdurrahman ibni Semûre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona şöyle buyurdu:

“Herhangi bir konuda yemin ettiğinde ondan başkasını daha hayırlı görürsen, hayırlı olanı yap ve yeminine keffaret öde.” (Buhari, Ahkam, 5; Müslim, Eyman, 19)

1718 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ، فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَلْيُكْفِرْ عَنْ يَمِينِهِ، وَلْيَفْعَلِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ.

1718: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Her kim bir hususta yemin edip te ondan başkasını daha hayırlı görürse yemininden dolayı keffaret ödesin ve hayırlı olanı yapsın.” (Müslim, Eyman, 11)

1719 - وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: إِنِّي - وَاللَّهِ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ - لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ، ثُمَّ أَرَى خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا كَفَرْتُ عَنْ يَمِينِي، وَأَنْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ

1719: Ebu Musa (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Ben vallahi inşallah diye birşeye yemin eder de sonra ondan daha hayırlısını görürce yeminimin üzerinde bağlı kalmam. Yeminimin keffaretini verip ve ondan daha hayırlı olanı yaparım.” (Buhari, Eyman, 1; Müslim, Eyman, 7)

1720 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم : لَأَنْ يَلِجَ أَحَدُكُمْ فِي يَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ أَثَمٌ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ .

1720: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sizden birinizin ailesi veya akrabası aleyhinde yemin edip bu yemininde ısrar ve inad etmesi Allah katında; yeminini bozup da Allah'ın farz ve takdir buyurduğu keffareti vermesinden daha günahtır.” (Buhari, Eyman, 1; Müslim, Eyman, 26)

BÖLÜM: 317

SÖZ ARASINDA YEMİN MAKSADI OLMAKSIZIN SÖYLENEN SÖZLERİN YEMİN SAYILMAYACAĞI

قال الله تعالى : ﴿ لَا يُوَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ ﴾

“Allah düşünmeden ağzınızdan kaçırıpverdiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz, ama bilerek ve isteyerek yaptığınız yeminlerden sorumlu tutacaktır.” (5 Maide, 89)

1721 - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَنْزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ فِي قَوْلِ الرَّجُلِ: لَا وَاللَّهِ، وَبَلَى وَاللَّهِ.

1721: Aişe (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: “Allah sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı hesaba çekmez.” (5 Maide, 89) ayeti insanın doğru zannederek veya bir niyeti olmaksızın “Hayır, vallahi, evet vallahi” gibi sözler söylemesi hakkında nazil olmuştur. (Buhari, Eyman, 1)

BÖLÜM: 318

DOĞRU BİLE OLSA ALIŞVERİŞTE YEMİN ETMENİN MEKRUH OLDUĞU

1722 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: الْحَلِفُ مَنْفَقَةٌ لِلسَّلْعَةِ، مَمْحَقَةٌ لِلْكَسْبِ.

1722: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittim dedi: “Alışverişte yemin malın sürümünü artırır fakat kazancın bereketini giderir.” (Buhari, Büyü, 26; Müslim, Musakat, 131)

1723 - عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الْحَلِفِ فِي الْبَيْعِ، فَإِنَّهُ يُنْفَقُ ثُمَّ يَمْحَقُ.

1723: Ebu Katade (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Alışverişte çok yemin etmekten sakınınız. Çünkü o önce mala sürüm kazandırır fakat sonra hepsini mahveder, tüm kazancı siler süpürür.” (Müslim, Musakat, 132)

BÖLÜM: 319

ALLAH RIZASI İÇİN CENNETTEN BAŞKA BİR ŞEY İSTEMEMEK

ALLAH İÇİN BİRŞEY İSTEYENİN GERİ ÇEVRİLMEMEYECEĞİ

1724 - عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلَّا الْجَنَّةُ.

1724: Cabir (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Allah'ın rızası için sadece cennet istenebilir.” (Ebu Davud, Zekat, 37)

1725 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ، فَأَعِيدُوهُ، وَمَنْ سَأَلَ بِاللَّهِ، فَأَعْطُوهُ، وَمَنْ دَعَاكُمْ، فَأَجِيبُوهُ، وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تَكَافِئُونَهُ، فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَرَوْا أَنْكُمْ قَدْ كَفَأْتُمُوهُ .

1725: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Her kim Allah için size sığınırsa onu himaye edip koruyunuz. Allah için isteyene veriniz. Sizi davet edenin davetine icabet ediniz. Size iyilik yapana siz de iyilik yapınız. Şayet iyilikle karşılık vermeye gücünüz yetmezse ona karşılık verdiğiniz kanaat getirinceye kadar ona dua ediniz.” (Ebu Davud, Zekat, 38; Nesei, Zekat, 72)

BÖLÜM: 320

DEVLET BAŞKANI VEYA İŞBAŞINDAKİLERE PADİŞAHLARIN PADİŞAHI DEMENİN HARAM OLUŞU

1726 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ أَحْنَعَ اسْمٍ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ رَجُلٌ تَسَمَّى مَلِكَ الْأَمْلَاكِ. قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ: (مَلِكُ الْأَمْلَاكِ) مِثْلُ شَاهِنشَاهٍ.

1726: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'den bildirildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Aziz ve Celil olan Allah katında en kötü ve nefret edilen isim Meliku'l-emlak = Padişahların padişahu diye isimlendirilen kimsenin adıdır.” (Buhari, Edeb, 114; Müslim, Adab, 20)

Sufyan ibni Uyeyne; Meliku'l-emlak cümlesini “padişahların padişahu” diye anlamlandırmıştır.

BÖLÜM: 321

GÜNAHKAR, BİD'ATÇI VE ZALİM KİMSELERE EFENDİ VE BEY İFADELERİYLE HİTAP ETMENİN YASAK OLUŞU

1727 - عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ سَيِّدٌ، فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ سَيِّدًا، فَقَدْ أَسْخَطْتُمْ رَبَّكُمْ عَزَّوَجَلَّ .

1727: Büreyde (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Münafık'a efendi demeyiniz. Eğer onu efendi sayacak olursanız Aziz ve Celil olan Rabbinizin gazabını çekmiş olursunuz.” (Ebu Davud, Edeb, 83)

BÖLÜM: 322

HASTALIKLARA SÖVMENİN MEKRUH OLUŞU

1728 - عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ عَلَى أُمِّ السَّائِبِ، وَأُمِّ الْمُسَيْبِ فَقَالَ: مَا لَكِ يَا أُمَّ السَّائِبِ - أَوْ يَا أُمَّ الْمُسَيْبِ - تُرْفَزِينَ؟ قَالَتْ: الْحُمَّى. لَا بَارَكَ اللَّهُ فِيهَا، فَقَالَ: لَا تَسْبِي الْحُمَّى، فَإِنَّهَا تُذْهِبُ حَطَايَا بَنِي آدَمَ، كَمَا يُذْهِبُ الْكَبِيرُ حَبْثَ الْحَدِيدِ.

1728: Cabir (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ümmü Saib veya Ümmü Müseyyeb'in yanına geldi ve, "Ey Ümmü Saib veya Ümmü Müseyyeb sana ne oldu da titriyorsun" diye sordu. Ümmü Saib, "Sıtmaya yakalandım, Allah belasını versin" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), "Sıtmaya sövme. Çünkü hastalıklar körüğün yaktığı ateşin, demirin kir ve pasını giderdiği gibi insanoğlunun hata ve günahlarını giderir" buyurdu. (Müslim, Birr, 53)

BÖLÜM: 323

RÜZGARA SÖVMENİN YASAK OLUŞU VE RÜZGAR ESERKEN NE SÖYLENECEĞİ

1729 - عَنْ أَبِي الْمُنْذِرِ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَسْبُوا الرِّيحَ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مَا تَكْرَهُونَ، فَقُولُوا: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيحِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَخَيْرِ مَا أَمَرْتُ بِهِ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ الرِّيحِ وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أَمَرْتُ بِهِ.

1729: Ebu Münzir Übey ibni Ka'b (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Rüzgara sövmeyiniz. Çünkü o Allah'ın emriyle eser. Hoşunuza gitmeyen bir çeşidini gördüğünüzde "Allahümme inna nes'eluke min hayri hazihi-r Rîhi ve hayri ma fiha ve hayri ma umiret bihi. Ve neuzu bike min şerri hazihi-r Rîh ve şerri ma umiret bihi = Allahım! Senden bu rüzgarın hayrını, taşıdığı ve getirdiği şeylerin hayrını, bu rüzgarın şerrinden ve yapacağı zararlardan da sana sığınırız" deyiniz. (Tirmizi, Fiten, 65)

1730 - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: الرِّيحُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ، تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ، وَتَأْتِي بِالْعَذَابِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَلَا تَسْبُوهَا، وَسَلُّوا اللَّهَ خَيْرَهَا، وَاسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا .

1730: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Rüzgar Allah'ın kullarına bir nimetidir. Bazen

rahmet, bazen de azap getirir. Rüzgarı gördüğünüzde ona sövmeyiniz. Onun hayrını isteyiniz, şerrinden de Allah'a sığınınız.” (Ebu Davud, Edep, 104)

1731 - وَعَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا عَصَفَتِ الرِّيحُ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا، وَخَيْرَ مَا فِيهَا، وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ .

1731: Aişe (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: “Rüzgar şiddetlendiği zaman Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle dua ederdi: “Allahumme inni es'eluke hayraha, ve hayra ma fiha ve hayra ma ursilet bihi, ve euzu bike min şerriha ve şerri ma fiha, ve şerri ma ursilet bihi = Allahım! Senden bu rüzgarın hayrını onun içinde bulunanın ve onunla gönderilenlerin hayrını isterim. Bu rüzgarın şerrinden, içinde bulunanın ve kendisiyle gönderilenlerin şerrinden de sana sığınırım.” (Müslim, İstiska, 15)

BÖLÜM: 324

HOROZA SÖVMENİN MEKRUH OLUŞU

1732 - عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَسُبُّوا الدِّيكَ، فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلَاةِ.

1732: Zeyd ibni Halid el-Cüheni (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Horoza sövmeyiniz çünkü o namaz için uyandırır.” (Ebu Davud, Edep, 115)

BÖLÜM: 325

BİR KİMSENİN ŞU YILDIZ SAYESİNDE YAĞMURA KAVUŞTUK DEMESİNİN YASAK OLDUĞU

1733 - عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ ﷺ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الصُّبْحِ بِالْحَدِيثِيَّةِ فِي إِثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: قَالَ: أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي، وَكَافِرٌ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ، فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي كَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا، فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ.

1733: Zeyd ibni Halid el-Cüheni (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir:

Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hudeybiye’de geceleyin yağan yağmurdan sonra bize sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirince yüzünü cemaate döndü ve: “Rabbınız ne buyurdu biliyor musunuz?” diye sordu. Sahabiler, “Allah ve Rasülü daha iyi bilir” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Allah-u Teala buyurdu ki: Kullarımdan bir kısmı bana iman ederek, bir kısmı da kafir olarak sabahladı. Allah’ın lütfu ve rahmeti sayesinde yağmura kavuştuk diyenler bana iman etmiş, yıldızlara tapmamış ve onlardan bir şey beklememiş oldular. Falan veya filan yıldızın batıp doğması sayesinde bize yağmur yağdı diyenler ise beni inkar etmiş, yıldızların yağmur yağdırdığına ve bu tür hadiselerle karıştıklarına inanmışlardır” buyurdu. (Buhari, Ezan, 156; Müslim, İman, 125)

BÖLÜM: 326

MÜSLÜMANA KAFİR DEMENİN HARAM OLUŞU

1734 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرٌ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدَهُمَا، فَإِنْ كَانَ كَمَا قَالَ وَإِلَّا رَجَعَتْ عَلَيْهِ.

1734: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bir adam Müslüman kardeşine “Ey Kafir” derse bu söz ikisinden birine döner. Eğer böyle denilen kişi söylendiği gibi ise bu söz yerini bulmuş olur. Aksi takdirde bu söz söyleyene geri döner.” (Buhari, Edep, 73; Müslim, İman, 111)

1735 - وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ دَعَا رَجُلًا بِالْكَفْرِ، أَوْ قَالَ: عَدُوَّ اللَّهِ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ إِلَّا حَارَ عَلَيْهِ.

1735: Ebu Zer (Allah Ondan razı olsun)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kim bir adamı “Ey Kafir” veya “Ey Allah’ın düşmanı” diye çağırırsa ve o kimsede denildiği gibi değilse bu söz söyleyenin kendisine döner. (Buhari, Edep, 44; Müslim, İman, 112)

BÖLÜM: 327

KÖTÜ SÖZ VE FENA LAKIRDİNİN YASAK OLUŞU

1736 - عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ، وَلَا اللَّعَّانِ، وَلَا الْفَاحِشِ، وَلَا الْبَذِيِّ.

1736: İbni Mesud (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Bir mü'min bir mü'min kimseyi kötülemez, lanetlemez, kötü söz söyleyip çirkin davranışlar ortaya koymaz." (Tirmizi, Birr, 48)

1737 - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا كَانَ الْفَحْشُ فِي شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ، وَمَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ .

1737: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu:

"Bir işte aşırılık ve çirkinlik bulunması onu lekeler. Haya ve utanma da nerede bulunursa o işi zarif gösterir ve süsler." (Tirmizi, Birr, 47)

BÖLÜM: 328

KONUŞMADA EDEBİYAT YAPMANIN MEKRUH OLUŞU

1738 - عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ قَالَهَا ثَلَاثًا .

1738: İbni Mesud (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "Sözde ve işte ince eleyip sık dokuyan kimseler helak oldular" buyurdu ve bu sözü üç defa tekrarladı. (Müslim, İlim, 7)

1739 - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْبَلِيغَ مِنَ الرِّجَالِ الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ كَمَا تَتَخَلَّلُ الْبَقْرَةُ .

1739: Abdullah ibni Amr ibni-l 'As (Allah Onlardan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Muhakkak ki Allah sığır cinsinin otu yerken ağzında evirip çevirdiği gibi sözü ağzında evirip, çevirerek lügat parçalayan kimselere buğzeder." (Ebu Davud, Edep, 94; Tirmizi, Edep, 72)

1740 - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنْ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا، وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ، وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الثَّرَثَارُونَ، وَالْمُتَشَدِّقُونَ، وَالْمُتَفَيِّهُونَ .

1740: Cabir ibni Abdullah (Allah Onlardan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "İçinizden en çok sevdiğim ve kıyamet gününde bana en yakın olacak olanlar güzel ahlak sahibi olanlarıdır. Güzel konuşuyor dedirtmek için uzun uzun ve edebiyat yaparak konuşanlar sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire laf edenler, bilgiçlik taslayarak lügat parçalayanlar ise hiç sevmediğim ve kıyamet günü bana en uzak olan kimselerdir." (Tirmizi, Birr 71)

BÖLÜM: 329

NEFSİM MURDAR OLDU DEMENİN MEKRUH OLUŞU

1741 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ حَبَّتْ نَفْسِي، وَلَكِنْ لِيَقُلْ: لَقَسْتُ نَفْسِي .

1741: Aişe (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz nefsim murdar ve pis oldu demesin, fakat nefsim yaramazlaştı, fenalaştı desin.” (Buhari, Edeb, 100; Müslim, Elfaz, 17)

BÖLÜM: 330

ÜZÜME KERM DEMENİN MEKRUH OLUŞU

1742 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُسَمُّوا الْعِنَبَ الْكَرْمَ، فَإِنَّ الْكَرْمَ الْمُسْلِمُ. وَفِي رِوَايَةٍ: فَإِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ. وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ يَقُولُونَ: الْكَرْمُ، إِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ .

1742: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'den bize aktarıldığına göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Üzüm çubuğuna kerm diye isim vermeyiniz, çünkü kerm Müslüman demektir.” (Buhari, Edeb, 101; Müslim, Elfaz, 6) Başka bir rivayette: “ Şüphesiz ki kerm müminin kalbidir.” Müslüm ve Buharinin başka bir rivayetinde : “ Onlar kerm diyorlar, Şüphesiz ki kerm müminin kalbidir.”

1743 - وَعَنْ وَايِلِ بْنِ حُجْرٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا تَقُولُوا: الْكَرْمُ، وَلَكِنْ قُولُوا: الْعِنَبُ، وَالْحَبَلَةُ.

1743: Vail ibni Hucr (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Yaş üzüm kerm adını vermeyiniz, üzüm çubuğu veya üzüm asması deyiniz.” (Müslim, Elfaz, 12)

BÖLÜM: 331

EVLENME GİBİ ŞERİATA UYGUN BİR MAKSAD OLMADIKÇA BİR KADININ GÜZELLİĞİNİN BAŞKA BİR ERKEĞE ANLATILMASININ YASAK OLUŞU

1744 - عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُبَاشِرِ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ، فَتَصِفَهَا لِرُجُومِهَا كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا .

1744: İbni Mesud (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bir kadın başka bir kadınla tek yorgan altında çıplak vücutları birbirine dokunacak şekilde yatmasın. Sonra o kadın temas ettiği diğer kadının güzelliğini çok güzel bir şekilde tarif ve tasvir eder de kocası sanki o kadını görüyormuş gibi, ona bakıyormuş gibi olur, böylece de kocası o kadının güzelliğine aldanıp ona gönül verir, kendi hanımına olan sevgisinin azalıp yok olmasına ve neticede aile huzursuzluğuna sebep olmuş olur.” (Buhari, Nikah, 118)

BÖLÜM: 332

DUA EDERKEN KESİN İFADELER KULLANMAK GEREKTİĞİ, “DİLERSEN BENİ BAĞIŞLA” DİYEREK DUA ETMENİN MEKRUH OLDUĞU

1745 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ، لِيَعْزِمَ الْمَسْأَلَةَ، فَإِنَّهُ لَا مُكْرَهَ لَهُ .

1745: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz dua ederken “Allahım istersen beni bağışla, bana merhamet et” demesin. Dileğini kesin bir ifade ile istesin, çünkü Allah'ı zorlayan hiçbir kuvvet yoktur.” Başka bir rivayette

(Buhari, Deavat, 21; Müslim, Zikir, 9)

1746 - وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ، فَلْيَعْزِمِ الْمَسْأَلَةَ، وَلَا يَقُولَنَّ: اللَّهُمَّ إِنْ شِئْتَ، فَأَعْطِنِي، فَإِنَّهُ لَا مُسْتَكْرَهَ لَهُ .

1746: Enes (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz dua ettiğinde kesin bir ifadeyle dilekte bulunsun. Allah'ım dilersem bana ver demesin, çünkü Allah'ı zorlayan hiçbir kuvvet yoktur.” (Buhari, Deavat, 21; Müslim, Zikir, 7)

BÖLÜM: 333

ALLAH VE FALANCA DİLERSE DEMENİN DE MEKRUH OLDUĞU

1747 - عَنْ حُدَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا تَقُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فُلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ شَاءَ فُلَانٌ.

1747: Huzeyfe ibni Yeman (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Sakın Allah ve falanca dilerse demeyiniz. Fakat önce Allah dilerse sonra da filan kişi isterse deyiniz." (Ebu Davud, Edeb, 84)

BÖLÜM: 334

YATSIDAN SONRA ALLAH'IN RIZASI OLMAYAN KONUŞMALARIN MEKRUH OLDUĞU

1748 - عَنْ أَبِي بَرَزَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا.

1748: Ebu Berze (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem); "Yatsı namazından önce uyumayı ve yatsı namazından sonra da konuşmayı hoş karşılamazdı." (Buhari, Menakıb, 23; Müslim, Mücadele, 236)

1749 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي آخِرِ حَيَاتِهِ، فَلَمَّا سَلَّمَ، قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ؟ فَإِنَّ عَلَى رَأْسِ مِائَةِ سَنَةٍ لَا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ الْيَوْمَ أَحَدٌ.

1749: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hayatının sonlarına doğru cemaate yatsı namazını kıldırıp selam verdikten sonra şöyle buyurdu: "Bu geceyi görüyorsunuz ya, işte bu geceden itibaren yüz sene sonra bugün yeryüzünde olan ve yaşayan insanlardan hiç kimse hayatta kalmayacaktır." (Buhari, İlim, 41; Müslim, Fezailu's-Sahabe, 217)

1750 - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُمْ انْتَضَرُوا النَّبِيَّ ﷺ ، فَجَاءَهُمْ قَرِيبًا مِنْ شَطْرِ اللَّيْلِ فَصَلَّى بِهِمْ، يَعْنِي الْعِشَاءَ، قَالَ: ثُمَّ خَطَبْنَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا، ثُمَّ رَقَدُوا، وَإِنَّكُمْ لَنْ تَرَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا انْتَضَرْتُمْ الصَّلَاةَ.

1750: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre sahabiler Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem)'in yatsı namazını kıldırmak üzere mescide gelmesini beklediler.

Neticede gece yarısına yakın bir anda gelerek yatsı namazını kıldırdı. Namazdan sonra bize bir konuşma yaparak şöyle buyurdu: “Dikkat edin, şu an herkes namazını kılıp uyumuştur. Sizler ise namazı beklediğiniz sürece namaz sevabı kazandınız.” (Buhari, Mevakıt, 25)

BÖLÜM: 335

KADININ KOCASININ ÇAĞRISINA UYMA ZORUNLULUĞU

1751 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ، فَبَاتَ غَضَبَانَ عَلَيْهَا، لَعْنَتُهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ. وَفِي رِوَايَةٍ: (حَتَّى تَرْجِعَ).

1751: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)’dan bize aktarıldığına göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bir erkek karısını yatağına çağırır, o da gelmez ve kocası da kendisine kızgın bir vaziyette gecelerse melekler o kadına sabaha kadar lanet ederler.” (Buhari, Bed’ül-Halk, 7; Müslim, Nikah, 122)

Buhari’nin diğer bir rivayetinde: “Kadın kocasının yatağına dönünceye kadar denilmiştir.” (Buhari, Nikah, 85)

BÖLÜM: 336

KADININ KOCASININ İZİNİ OLMASIZIN NAFİLE ORUÇ TUTMASININ HARAM OLUŞU

1752 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَرَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَلَا تَأْذَنَ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ .

1752: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kocası yanında iken onun iznini almadan bir kadının nafile oruç tutması helal olmaz, yine bir kadın kocasının izni olmadıkça evine hiç kimsenin girmesine izin veremez.” (Buhari, Nikah, 86; Müslim, Zekat, 84)

BÖLÜM: 337

İMAMA UYANIN İMAMDAN ÖNCE BAŞINI SECDE VE RÜKUDAN KALDIRMASININ HARAM OLUŞU

1753 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ
الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ.

1753: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz imamdan önce başını secde ve rükudan kaldırdığında Allah-u Teala başını merkep başına veya şeklini merkep şekline çevirmesinden korkmaz mı?” (Buhari, Ezan, 53; Müslim, Salat, 114)

BÖLÜM: 338

NAMAZDA ELİ BÖĞÜRE KOYMANIN MEKRUH OLUŞU

1754 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نُهِِيَ عَنِ الْخَصْرِ فِي الصَّلَاةِ.

1754: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namazda elin böğüre konulmasını yasaklamıştır. (Buhari, Amel fi's-Salat, 17; Müslim, Mesacid, 46)

BÖLÜM: 339

NAMAZ KILMANIN MEKRUH OLDUĞU DURUMLAR

1755 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَا صَلَاةَ بِحَضْرَةِ
طَعَامٍ، وَلَا هُوَ يُدَافِعُهُ الْأَخْبَثَانِ.

1755: Aişe (Allah Ondan razı olsun) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'in şöyle buyurduğunu işittim dedi: “Yemek hazır iken, veya büyük ve küçük abdest sıkıntısı varken huzurlu bir namaz kılınmaz.” (Müslim, Mesacid, 67)

BÖLÜM: 340

NAMAZDA GÖZLERİ GÖĞE DİKMENİN YASAK OLUŞU

1756 - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي صَلَاتِهِمْ! فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ فِي ذَلِكَ حَتَّى قَالَ: لَيَنْتَهَنَّ عَنْ ذَلِكَ أَوْ لَتُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ! .

1756: Enes ibni Malik (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Bazı kimselere ne oluyor ki namaz kılarken gözlerini göğe dikiyorlar?” Bu konuda sözünü daha da şiddetlendirerek, “Ya bundan vazgeçerler ya da gözlerinin nuru alınır da kör olurlar!” buyurdu. (Buhari, Ezan, 92)

BÖLÜM: 341

NAMAZDA BAŞI SAĞA SOLA ÇEVİRMENİN MEKRUH OLUŞU

1757 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْاَلْتِفَاتِ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ: هُوَ اخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ.

1757: Aişe (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'e namazda başı sağa sola çevirmenin durumunu sordum. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem), “Bu yapılan hareket kulun namazından bir kısmını, şeytanın kapıp aşırmasıdır” buyurdu. (Buhari, Ezan, 93)

1758 - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِيَّاكَ وَالْاَلْتِفَاتِ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّ الْاَلْتِفَاتِ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ، فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ، فَفِي التَّطَوُّعِ لَا فِي الْفَرِيضَةِ

1758: Enes (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Namazda sağa sola bakınmaktan sakının. Çünkü namazda sağa sola bakınmak helak olmaya sebeptir. Bu işin önüne geçilemiyorsa bari bu durum nafile namazlarda olsun, fakat farzda olmasın.” (Tirmizi, Cuma, 59)

BÖLÜM: 342

KABİRLERE DOĞRU NAMAZ KILMANIN YASAK OLUŞU

1759 - عَنْ أَبِي مَرْثَدٍ كَنَازِ بْنِ الْحَصِينِ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: لَا تُصَلُّوا إِلَى الْقُبُورِ، وَلَا تَجْلِسُوا عَلَيْهَا.

1759: Ebu Mersed Kennaz ibni Husayn (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kabirlere doğru namaz kılmayınız ve kabirler üzerine oturmayınız.” (Müslim, Cenaiz, 97)

BÖLÜM: 343

NAMAZ KILAN KİMSENİN ÖNÜNDEN GEÇMENİN HARAM OLUŞU

1760 - عَنْ أَبِي الْجُهَيْمِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الصَّمَّةِ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّيِّ مَاذَا عَلَيْهِ، لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ. قَالَ الرَّأْوِيُّ: لَا أَدْرِي قَالَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، أَوْ أَرْبَعِينَ شَهْرًا، أَوْ أَرْبَعِينَ سَنَةً.

1760: Ebu Cüheyym Abdullah ibni Haris ibni Simme el-Ensari (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Namaz kılanın önünden geçen kimse ne kadar günah işlediğini bilmiş olsaydı, kırk şu kadar zaman yerinde durması hakkında daha hayırlı olurdu.” Hadisi rivayet eden zat dedi ki: “Kırk gün mü? Kırk ay mı? Kırk yıl mı? Dedi bilemiyorum.” (Buhari, Salat, 101; Müslim, Salat, 261)

BÖLÜM: 344

MÜEZZİN KAMETE BAŞLADIĞINDA NAFİLE KILMANIN MEKRUH OLUŞU

1761 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ.

1761: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Farz namaz için kamet getirilince farz namazdan başka bir namaz kılmak yoktur.” (Müslim, Müsafirin, 63)

BÖLÜM: 345

SADECE CUMA GÜNÜNÜ ORUCA VE CUMA GECESİNİ NAMAZA AYIRMANIN MEKRUH OLUŞU

1762 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: لَا تَخُصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي، وَلَا تَخُصُّوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ.

1762: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Geceler içinde sadece Cuma gecesini namaz kılmaya ayırmayınız. Günler arasında da sadece Cuma gününü oruca tahsis etmeyiniz. Ancak birinizin devamlı tutmakta olduğu oruç cumaya rastlarsa bunda bir sakınca yoktur.” (Müslim, Sıyam, 148)

1763 - وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: لَا يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا يَوْمًا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ .

1763: Yine Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun) Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'i şöyle buyururken işittim demiştir: “Sizden biriniz Cumadan bir gün önce veya bir gün sonra da oruç tutmadıkça yalnız Cuma günü oruç tutmasın.” (Buhari, Savm, 63; Müslim, Sıyam, 147)

1764 - وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرًا رضي الله عنه: أَنْهَى النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ.

1764: Muhammed ibni Abbâd şöyle demiştir: Cabir (Allah Ondan razı olsun)'den Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı diye sordum. Cabir: “Evet, yasakladı” dedi. (Buhari, Savm, 63; Müslim, Sıyam, 146)

1765 - وَعَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم دَخَلَ عَلَيْهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهِيَ صَائِمَةٌ، فَقَالَ: أَصُمْتِ أَمْسِ؟ قَالَتْ: لَا، قَالَ: تُرِيدِينَ أَنْ تَصُومِي غَدًا؟ قَالَتْ: لَا، قَالَ: فَأَفْطِرِي .

1765: Mü'minlerin anası Cüveyriye binti'l-Haris (Allah Ondan razı olsun)'dan bildirildiğine göre kendisi oruçlu iken bir Cuma günü peygamberimiz onun yanına girmişti ve “Dün oruç tuttun mu?” diye sordu. Cüveyriye, “Hayır tutmadım” dedi. “Yarın oruç tutacak mısın?” diye sorunca da “Hayır, tutmayacağım” deyince, Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “O halde orucunu boz” buyurdular. (Buhari, Savm, 63)

BÖLÜM: 346

İFTAR ETMEDEN ORUCU BİRBİRİNE EKLEMENİN HARAM OLUŞU

1766 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الْوَصَالِ.

1766: Ebu Hureyre ve Aişe (r.a.hüma)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "İftar etmeksizin iki orucu birbirine eklemeyi yasakladı." (Buhari,Savm,48;Müslim,Sıyam,59)

1767 - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْوَصَالِ. قَالُوا:

إِنَّكَ تُوَاصِلُ؟ قَالَ: إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ، إِنِّي أُطْعِمُ وَأُسْقِي.

1767: İbni Ömer (Allah Onlardan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iftar etmeden bir günün orucunu öbür günün orucuna eklemeyi yasaklamıştı. Ashabı Kiram, "Ya Rasulallah fakat sen ekliyorsun" dediler. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi vesellem), "Şüphesiz ben sizin gibi değilim. Allah tarafından yedirilip içirilmekte ve gidalanmaktayım" buyurdu. (Buhari, Savm, 48; Müslim, Sıyam, 56)

BÖLÜM: 347

KABİR ÜZERİNE OTURMANIN HARAM OLUŞU

1768 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ،

فَتُحْرَقَ ثِيَابُهُ، فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ. خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرِ.

1768: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Sizden birinizin bir ateş kuru üzerine oturup elbisesini yakması ile ateşin vücuduna işlemesi, bir kabrin üzerine oturmasından daha hayırlıdır." (Müslim, Cenaiz, 96)

BÖLÜM: 348

KABRİ KİREÇLEMEK VE ÜZERİNE BİNA YAPMANIN HARAM OLUŞU

1769 - عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ، وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيْهِ، وَأَنْ

يُبْنَى عَلَيْهِ.

1769: Cabir (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “Kabirlerin üzerinin kireç, mermer vb. maddelerle kaplanmasını ve kabirler üzerine oturulmasını ve kabirler üzerine bina ve kubbe yapılmasını yasakladı.” (Müslim, Cenaiz, 94)

HADİS EZBER

انما بُعِثْتُ لِأَتِمَّ صَالِحَ الْاِخْلَاقِ

*Ben ancak ahlâk-ı sâliha ve fâzılayı itmâm etmek için
bâ's olundum.*

Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.

إِذَا وُسِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ

*Bir iş ki ehil olmayana tefvîz olunur, kıyamete intizar
olunmalıdır.*

Bir iş ehil olmayana (bilgi ve becerisi olmayana, hak etmeyene, layık olmayana) verilmeye
başlandığında kıyamet yaklaşmış demektir.

إِسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنَ الْفَقْرِ وَالْعَيْلَةِ وَمَنْ أَنْ تَظْلِمُوا أَوْ
تُظْلَمُوا

*Halka muhtaç olmaktan, nâçâr ve miskin kalmaktan,
birisine zulmetmekten, size zulm olunmaktan Allah'a
sığınınız.*

Halka muhtaç olmaktan, çaresizlik ve fakirlikten, haksızlık yapmaktan ve kendinize haksızlık yapılmasından Allah'a sığınınız.

اسْتَفْتِ نَفْسَكَ وَإِنْ أَفْتَاكَ الْمُفْتُونَ

*Sen nefsinden istiftâ et, her ne kadar müftüler hilafına
olarak fetva verseler dahi.*

Müftüler fetva vermiş olsalar dahi sen nefsine, vicdanına danış.

تَهَادُوا فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تُضَعِّفُ الْحُبَّ وَ تَذْهَبُ بِغَوَائِلِ الصَّدْرِ

Ümmet ve sahâbem hediyelisiniz. Zira hediye, hubbu iki kat eder, sadrdaki gullu iğbirân giderir.

Hediyelisiniz; hediyelismek aranızdaki sevgiyi çoğaltır ve kalbinizdeki sıkıntılarını giderir.

TESBIHAT VE EVRAD

- HAFTADA BİR CEVŞEN
<http://cetele.org/cevsen/>
- HAFTADA BİR TEVHİDNAME
<https://onlinekeyfiyet.wordpress.com/tevhidname/>

VAAZ

GÖNÜL DÜNYAMIZ

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_01.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_02.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_03.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_04.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_05.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_06.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_07.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_08.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_09.mp3

https://archive.org/details/fetullah-gulen/Fethullah_Gulen-Gonul_Dunyamizdan_10.mp3

